C. PLINII SECVNDI HISTORIAE MVNDI LIBRI TRIGINTA SEPTEM,

Post omnes omnium editiones cum uetustissimis aliquot, usq; manu scriptis exemplaribus diligentissimè collati. Quæ quidem in re ea & fide usi sumus & religione, ut neq; quippiam, quod è re studiosorum fore iudicabamus, usum fuerit prætermittere, neq; ex ueteri receptaq; scriptura uel apicem immutare. Mediam itaq; rationem, eamq; tutissimam secuti, lectionum uarietates, quæ aut cæteris præstare, aut certè ex æquo cum illis certare uidebantur, consueta lectione incolumi, ad marginem curauimus adyciendas.

Annexæ sunt præterea in calce operis Castigationes Sigismundi Gelenij. Has sequitur Index longe quàm locupletissimus.

LVGDVNI,
EX OFFICINA GODEFRIDI ET MARCELLI BERINGORVM FRATRVM,
M. D. XLVIII.

R E V E R E N D I S S I M O

PRAESVLI, ET ILLVSTRISS.

PRINCIPI STANISLAO TVRZO,
OLMVTZENSI EPISCOPO
DES. ERASMVS
ROTEROD.
S. D.

*

HABENT *hoc egregia magnorum artificum opera, præsul ornatißime, ut non solum nobilitent autores suos, quorum auspicijs impendijs'ue nata sunt, aut quibus dicata fuerant: uerum etiam omnes, quicunque uel in absoluendo, uel in sarciendo portionem aliquam industriæ suæ contulerunt. Quorundam etiam æmulatio quamuis parum felix, tamen illustris fuit. Quis enim hodie noßet Mausolum Cariæ regulum, aut huius coniugem Artemisiam, quis Scopam, Bryacem, Timotheum, Leocharem, aut Pithin, nisi Mausoleum opus longe celebratißimum omnibus famam dedißet immortalem, quum ipsum sese ab iniuria temporis excedentis omnia, uindicare non potuerit? Nullum hodie uestigium extat operosi tabernaculi quod condidit Moses, aut celeberrimi quondam templi quod Hierosolymis extruxit Solomon, Esdras restituit: & tamen semper uicturum est in hominum memoria nomen laudati Beselehelis, & Hyram Tyriorum regis. Quin & ipse Solomon, quamlibet alijs quoque nominibus inclytus, bonam magnamque gloriæ suæ partem nobili debet ædificio. Solidior autem uoriorque gloria contingit ex his monumentis quæ uitæ mortalium insignem aliquam adferunt utilitatem, quàm ex Aegyptiarum pyramidum molibus, quæ præter opulentiæ barbaricæ stultam & ociosam ostentationem nihil habent aut ex Labyrinthis, coloßis, nodis inexplicabilibus, muscis tegentibus quadrigam, Dodonæis lebetibus, heptaphonis porticibus, alijsque id genus argumentis, quæ delectant quidem artis & ingenij miraculo, sed præterea nullo iuuant usu. huiusmodi famam pariunt autoribus suis uerius quàm gloriam. Nobilitatus est suo tauro æneo Perillus, sed ut præstiterit obscurum eße. Plus itaque ueræ laudis promeruerunt, qui extructis pontibus, portubus, thermis, & aquæ ductibus utilitatem cum operum magnificentia coniunxerunt. E quibus omnibus, si quod est præstantißimum eligas, quid ad hoc opus, quod nobis uiuum ac spirans ingenij sui monumentum reliquit Plinius? Imò non opus est, sed thesaurus, sed uere mundus rerum omnium cognitu dignarum. Proinde non mirum si unum tot uiros nobilitauit, hodieque nobilitat. Nemo fuit tam obscurus, quin illustris eße cœperit, posteaquam huic operi manum admouit. Perierat nobis hoc diuinum munus, ni certatim à summis ingenijs aduigilatum eßet, ut ex ruinis penè deploratis orbi renasceretur. Inter hos prima citra controuersiam laus debetur Hermolao Barbaro, non tantum ob id quòd primus omnium facinus longe pulcherrimum ausus sit aggredi, uerum etiam quòd cæterorum nemo unus plura restituerit. Ac ne longum texam catalogon, inter plurimos qui Barbari exemplum sunt æmulati, non instrenuam operam hic nobis nauauit Gulielmus Budæus, uir præter absolutam eruditionem, exquisitæ diligentiæ. Post hunc Nicolaus Beraldus, homo supra peritiam humanarum literarum Mathematices etiam pulchre callens, quodque hic uel præcipuum erat, sani iudicij, non minore studio quàm religione uersatus est in hoc labore. Nuper omnium postremus Ioannes Cæsareus in omni genere literarum exercitatißimus, non infelicem operam præstitit. Atque horum omnium quidem industriæ debemus, quòd Plinium habemus multo quàm antehac emendatiorem. Cæterum ut in picturis quibusdam artis exquisitæ, semper oculis contemplantium offert sese noui quippiam quod admirentur, ita in emaculando Plinio uersantibus, nunquam defuturum est quod sarciendum sit. Festiuiter quidem dictum est à Plauto. Negocij sibi qui uolet uim comparare, nauim & mulie-*

rem hæc duo comparato. Nam nullæ res magis duæ plus negocij habent. Idem serio uereq; dici
potest, nunquam ei defuturum negocium, qui in Plinio restituendo uelit operam sumere. Ut
enim nihil aliud, certe typographorum incuria facit, ut in probatissimis quibusq; scriptoribus,
semper eruditis uiris retexenda sit, ut ita dicam, tela Penelopes, quandoquidem illi quotidie
plus deprauant sua socordia, quàm eruditorum diligentia possit reponi. Nonnullorum operum
ea diuinitas fuit, ut omnium artificum manus inimitabili quadam artis eminentia deterre-
rent, uel à supplendo quod erat inchoatum, uel à farciendo quod erat deprauatum. Inter A-
pellis opera duæ potissimum Ueneres celebrantur à scriptoribus, altera emergens è mari, unde
& ἀναδυομένη dicta, altera quam Cois inchoauit, illam etiam superaturus, nisi mors inuidisset o-
peri nascenti. Prioris inferiorem partem corruptam nullus inuentus est qui posset reficere: poste
riorem imperfectam nemo potuit ad præscripta lineamēta perficere. Quo magis probata est ar-
tificum modestia, hoc magis detestanda est quorundam temeritas, ne dicam impietas, qui Pli-
nianum opus, omnibus omnium sculptorum ac pictorum operibus anteponendum, sic uel de-
scribendo uel excudendo corruperunt, ut deuotis animis in tam eximij scriptoris exitiū conspi-
rasse uideri queant. Atqui id ne fieret, oportuit regum esse curam, quum nullus sit liber di-
gnior qui regum manibus teratur, quòd non ex alio citius hauriatur rerum omnium cognitio.
Quid autem magis decet orbis monarchas, quàm cæteris antecellere prudentia? Prudentia ue-
ro quæ rebus periclitandis colligitur, non solum misera est, quemadmodum uere scripsit ille, pro
pterea quòd magno multorum malo paratur, uerum etiam dispendiosa, ut plerunque sero con-
tingat. At istas moras nihilo magis fert Respublica, quàm nauis in mari periclitans naucle-
rum imperitum, donec proficiat. Præsens enim periculum artificem iam promptum requirit.
Itaq; Monarchas non uacat ullam uitæ portionem amittere, nec pueros esse licet, etiam si sint
imberbes, animi canicies adsit oportet: ea non aliunde rectius colligitur quàm ex hoc opere,
quod tanto compendio rerum docet uniuersitatem. Mundum docet Plinius. Quid autem ab-
surdius, quàm imperare mundo, & nescire quid sit mundus? Nec est quod excusent publica ne
gocia. Talibus negocijs districtus hæc ex tot librorum milibus scripsit Plinius. Certe par erat,
aliquam horarum partem quæ pereunt in alea, in tam frugiferam, nec minus iucundam lectio
nē decidere. Uerum ut quò cœpi pergam, quo detestabilior est deprauatorum temeritas, hoc e-
ruditos omnes pro sua quemq; uirili, maiore religione admouere manum oportet operi restituen
do. Superstitio quidem est, nihil hic audere, quum tam multis hic ausus felicissime cesserit. Te-
meritas est, ex quamlibet leui coniectura expuncta uetere scriptura nouam inducere. Religio
est, seorsum annotare si quid probabilibus argumentis deprehensum est, & eruditis ad ulterio-
ra peruestiganda ueluti gradum iacere. Atq; utinam in hoc pulcherrimum negocium conspi-
rarent omnes rei literariæ proceres, ut quisque quod deprehendit in medium conferat, donec
Plinium haberemus absolutum. Non leue præmium ostenditur, uel unus locus restitutus pro-
merebitur honestam apud studiosos nominis memoriam. Is est Pliniani nominis splendor, ea est
operis tum gratia, tū utilitas. Bene merebitur de publicis studijs, si tua autoritas Uelium tuū,
aut si qui sunt Uelij similes, ad hanc prouinciam extimularit. Nos ex uetustissimo quodam
codice, sed, ut ferè sunt, deprauatissime scripto, non pauca restituimus, quæ citra subsidium
exemplaris corrigi non poterant, quæq; hactenus à nemine fuerant animaduersa. Hoc dictum
ne fide careat, præstabit hic locus libri xij. cap. iij. Aethiopiæ forma, ut diximus nuper allata
&c. Item lib. xij. cap. xxiij. Apes quoque nunquam defore &c. Rursum libro xviij. cap. vi.
Uerumq; confitentibus latifundia &c. & cap. xxi. Omnesq; eæ differentiæ fiunt in octauis par
tibus signorum &c. Sed ineptum sit recensere quicquid correctum est. hæc in hoc indicaui, quo
lector collatis his locis cum omnium editionibus perspiciat ad hunc modum plurima feliciter re
stituta ex fide uetustissimi codicis, quæ nullis coniecturis potuissent restitui. In cæteris item ita
uigilatum est, ut meo periculo non dubitem polliceri, nunquam hactenus exisse Plinium felicius
tractatum.

tractatum. Accessit officinæ Frobenianæ maiestas nitorq́, qui uir mihi literis illustrandis natus uidetur. Iam quo commendatior etiam Plinius exiret in manus hominum, hoc operæ tuo nomini dedicare uisum est. Scio quantum debeam incomparabili uiro fratri tuo Turzoni, quondam præsuli Uratislauiensi, qui me tam procul semotum & splendidis xenijs, & amantissimis literis ad amicitiam prouocauit. Ab hoc ære alieno nō liberat mors creditoris. Memoriæ persoluendum, quod ipsi persoluere non licuit. Successisti in germani locum, iam semel atq́ iterum lacessens ad amicitiam. Est tibi res, amplissime Præsul, cum homuncione planè uitreo. Subinde periclitor. Proinde si deus dederit uitam longiorem, hanc arram esse putato, quæ adeo non liberat, ut obstrictiorem etiam reddat debitorem. sin minus, hoc erit argumentum, mihi facultatem defuisse, non animum hominis grati memorisq́. Amplitudinem tuam seruet dominus Iesus. Basileæ.

Anno ab orbem redempto

M. D. XXV.

sexto Idus

Feb.

*

C. PLINIVS
CAECILIVS
MARCO
SVO S.

*

PERGRATVM est mihi quòd tam diligenter libros auunculi mei lectitas, ut habere omnes uelis, quærasq́ qui sint. Fungar indicis partibus, atque etiam quo sint ordine scripti, notum tibi faciam. Est enim hæc quoque studiosis non iniucunda cognitio. De iaculatione equestri unus. Hunc cum præfectus alæ militaret, pari ingenio curaq́ composuit. De uita Q. Pomponij Secundi duo, à quo singulariter amatus, hoc memoriæ amici quasi debitum munus exoluit. Bellorum Germaniæ uiginti, quibus omnia quæ cum Germanis gessimus bella collegit. Inchoauit cum in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit enim ei quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniæ latissime uictor ibi perijt. Commendabat memoriam suam, orabatq́ ut se ab iniuria obliuionis assereret. Studiosi tres, in sex uolumina propter amplitudinem diuisi, quibus oratorem ab incunabulis instituit & perficit. Dubij sermonis octo scripsit sub Nerone nouissimis annis, cum omne studiorum genus paulo liberius & erectius, periculosum seruitus fecisset. A fine Aufidij Bassi XXXI. Naturæ historiarum XXXVII. opus diffusum, eruditum, nec minus uarium quàm ipsa natura. Miraris quòd tot uolumina, multaq́ in ijs tam scrupulosa, homo occupatus absoluerit? Magis miraberis, si scieris illum aliquandiu causas actitasse, decessisse anno VI. & L. medium tempus distentum impeditumq́, quà officijs maximis, quà amicitia principum egisse. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa uigilantia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, nõ auspicandi causa, sed studendi statim à nocte multa. hyeme uero ab hora septima, uel cum tardissime, octaua, sæpe sexta. Erat sanè somni parcissimi, nonnunquam etiam inter ipsa studia instantis, & deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum Imperatorem: nam ille quoq́ noctibus utebatur: inde ad delegatum sibi officium. Reuersus domum, quod reliquum temporis, studijs reddebat. Post cibum sæpe, quem interdiu leuem & facilem ueterum more sumebat, æstate, si quid ocij, iacebat in sole, liber legebatur, adnotabat excerpebatq́. Nihil enim unquam legit, quod non excerperet. Dicere etiam solebat, nullum esse librum tam malum, ut non aliqua ex parte prodesset. Post solem plerunque frigida lauabatur. Deinde gustabat, dormiebatq́ minimum. Mox quasi alio die studebat in cœnæ tempus. Super hanc liber legebatur, adnotabatur, & quidem cursim. Memini quendam ex amicis, cum lector quædam pronunciasset perperam, reuocasse, & repeti coëgisse. Huic auunculum meũ dixisse: intellexeras nempe. quũ ille annuisset. Cur ergo reuocabas? decem amplius uersus hac tua interpellatione perdidimus. Tanta erat parsimonia temporis. Surgebat æstate à cœna luce, hyeme intra primam noctis, sed tanquam aliqua lege cogente. Hæc inter medios labores, urbisq́ fremitum. In secessu solum balinei tempus studijs eximebatur. Cum dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum distringitur tergiturq́, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere quasi solutus cæteris curis, huic uni uacabat. Ad latus notarius cum libro & pugillaribus, cuius manus hyeme manicis muniebantur, ut ne cæli quidem asperitas ullum studijs tempus eriperet. Qua ex causa Romæ quoq́ sella uehebatur. Repeto me correptum ab eo, cum ambularem: Poteras, inquit, has horas non perdere. Perire enim omne tempus arbitrabatur, quod studijs non impartiretur. Hac intentione tot ista uolumina peregit, electorumq́ commentarios CLX. mihi reliquit, opisthographos quidem, & minutissime scriptos. qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se cum procuraret in Hispania, uendere hos commentarios Largio Licinio CCCC. milibus nummum, & tunc aliquanto pauciores erant. Nónne

uidetur

uidetur tibi recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officijs ullis, nec in amicitia principum fuisse? Rursus cum audis quid studijs laboris impenderit, nec scripsisse satis, nec legisse? Quid est enim quod non aut illæ occupationes impedire, aut hæc instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere cum me quidam studiosum uocant, qui si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantum, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt? Quis ex istis, qui tota uita literis assident, collatus illi, non quasi somno & inertiæ deditus erubescat? Extendi epistolam, quãuis hoc solum quod requirebas scribere destinassem, quos scilicet libros reliquisset. Confido tamen hæc quoque tibi non minus grata, quàm ipsos libros futura, quæ te non tantum ad legendos eos, uerumetiam ad simile aliquid elaborandum possunt æmulationis stimulis excitare. Vale.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

PETIS ut tibi auunculi mei exitum scribam, quo uerius tradere posteris possis. Gratias ago. Nam uideo morti eius, si celebretur à te, immortale gloriam esse propositam. Quamuis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes, memorabili casu quasi semper uicturus occiderit, quamuis ipse plurima scripserit, plura tamen perpetuitati eius scriptorum tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum est, aut facere scribenda, aut scribere legenda: beatissimos uero, quibus utrũque. Horum in numero auunculus meus & suis libris & tuis erit. Quo libentius suscipio, deposco etiã quod iniungis. Erat Miseni, classemq; imperio præsens regebat. Calend. Nouembris hora ferè septima, mater mea indicat ei apparere nubem inusitata & magnitudine, & specie. Surgit ille, ut è sole solebat, frigida gustata. iacens enim studebat. Poposcit soleas, ascendit locum, ex quo maxime miraculum illud conspici poterat. Nubes, incertum procul intuentibus ex quo monte, Vesuuium fuisse postea cognitum est, oriebatur: cuius similitudinem & formam non alia magis arbor, quàm pinus expresserit. Nam longissimo uelut trunco efflata in altum, quibusdam ramis diffundebatur. Credo quia recenti spiritu euecta, dein senescente eo destituta, aut etiam pondere suo uicta, in latitudinem uanescebat, candida interdum, interdum sordida & maculosa, prout terram cinerémue sustulerat. Magnũ id propiusq; noscendum, ut eruditissimo uiro, uisum est. Iubet liburnicam aptari, mihi si uenire unà uellem facit copiam. Respondi, studere me malle & fortè ipse quod scriberem dederat. Egrediebatur domo, accepit codicillos Retinæ classiarij imminente periculo exterriti nam uilla ea subiacebat, nec ulla nisi nauibus fuga, ut se tanto discrimini eriperet orabat. Vertit ille consilium, & quod studioso animo inchoauerat, obit maximo. Deducit quadriremes, ascendit ipse, non Retinæ modo, sed multis (erat enim frequens amœnitas ora) laturus auxilium properat illuc unde alij territi fugiunt, rectumq; cursum, rectaq; gubernacula in periculum tenet, adeo solutus metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprahẽderat oculis, dictaret enotaretq;. Iam nauibus cinis inciderat: quo propius accederet calidior & densior iam pumices etiam, nigriq; & ambusti & fracti igne lapides: iam uadum subitum, ruinaq; montis littora obstantia. Cunctatus paulum, an retro flecteret, mox gubernatori ut faceret monenti: Fortes, inquit, fortuna iuuat: Pomponianum pete. Stabijs erat perueneratq; sinu medio. Nam sensim circũactis curuatisq; littoribus mare infunditur. Ibi quanquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, & cum cresceret proximo, sarcinas contulerat in naues, certus fugæ, si contrarius uentus resedisset. Quò tunc auunculus meus secundissimo inuectus, complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: utq; timorem eius sua securitate leniret, deferri se in balineum iubet: lotus accubat, cœnat, atque hilaris, aut (quod

æque magnum est) similis hilari. Interim è Vesuuio monte pluribus locis latissime flammæ atque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebras noctis excipiebat. Ille agrestium trepidatione igni relictas desertasque uillas per solitudinem ardere, in remedium formidinis dictitabat. Tum se quieti dedit, & quieuit uerissimo equidem somno. Nam meatus animæ, qui illi propter amplitudinem corporis grauior & sonantior erat, ab ijs qui limini obuersabãtur, audiebatur. Sed area, ex qua diæta adibatur, ita iam cinere mixtisque pumicibus oppleta surrexerat, ut si longior in cubiculo mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, seque Pomponiano, cæterisque qui peruigilarant reddit. In commune consultant, intra tecta ne subsistant, an in aperto uagentur, nam crebris uastisque tremoribus tecta nutabant, & quasi emota sedibus suis, nunc huc, nunc illuc abire aut referri uidebantur. Sub dio rursus, quanquã leuium exesorumque pumicum casus metuebatur, quod tamen malorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor uicit. Ceruicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum aduersus incidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque, quam tamen faces multæ uariaque lumina soluebant. Placuit egredi in littus, & ex proximo aspicere, quid iam mare admitteret, quod adhuc uastum & aduersum permanebat. Ibi super abiectum linteum recubans sedit, atque iterum frigidam poposcit, hausitque. Deinde flammæ, flammarumque prænuncius odor sulphuris alios in fugam uertunt, excitant illum, qui innixus seruis duobus assurrexit, & statim concidit (ut ego coniecto) crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho, qui illi natura inualidus, & angustus, & frequenter intus æstuans erat. Ubi dies redditus, is ab eo quem nouissime uiderat tertius, corpus inuẽtum integrum, illæsum, opertumque ut fuerat indutus. Habitus corporis quiescenti quàm defuncto similior. Interim Miseni, ego & mater. Sed nihil ad historiam. Nec tu aliud quàm de exitu eius scire uoluisti finem ergo faciam. Unum adyciam: omnia me, quibus interfueram, quæque statim cũ maxime uera memorantur, audierã, persecutum. Tu potissima excerpes. Aliud est enim epistolã, aliud historiã, aliud amico, aliud omnibus scribere. Uale.

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE
LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

C. PLINIVS SECVNDVS VESPASIANO SVO S.

LIBROS naturalis historiæ nouitium Camœnis Quiritium tuorum opus natum apud me proxima fœtura, licentiore epistola narrare constitui tibi iucundissime Imperator (sit enim hæc tui præfatio uerissima, dum maximi consenescit in patre.) Nanque tu solebas meas esse aliquid putare nugas, ut obiter emolliam Catullum conterraneum meum. Agnoscis & hoc castrense uerbum. Ille enim, ut scis, permutatis prioribus syllabis duriusculum se fecit, quàm uolebat existimari à Veranolis suis & Fabullis. Simul ut hæc mea petulantia fiat, quod proxime nõ fieri questus es in alia procaci epistola nostra, ut in quædam acta exeat, sciantq; omnes quàm ex æquo tecum uiuat imperium. Triumphalis & censorius tu, sextumque consul, ac tribunitiæ potestatis particeps: Et quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter & equestri ordini præstas, præfectus prætorio eius, omniaq; hæc Reipublicæ. Et nobis quidem qualis in castrensi contubernio? Nec quicquam mutauit in te fortunæ amplitudo in ijs, nisi ut prodesse tantundem posses ut uelles. Itaq; cum cæteris in ueneratio nem tui pateant omnia illa, nobis ad colendum te familiarius audacia sola superest. Hanc igitur tibi imputabis, & in nostra culpa tibi ignosces. Perfricui faciem, nec tamen profeci: quando alia uia occurris ingens, & longius etiam submoues ingenij fascibus. Fulgurat in nullo unquam uerius dicta uis eloquentiæ, tribunicia potestatis facundia. Quanto tu ore patris laudes tonas? quanto fratris amas? quantus in poetica es? O magna fœcunditas animi: quemadmodum fratrem quoq; imitareris excogitasti. Sed hæc quis posset intrepidus æstimare subiturus ingenij tui iudicium, præsertim lacessitum? Neq; enim similis est conditio publicantium, & nominatim tibi dicantium. Tum possem dicere, quid ista legis imperator? Humili uulgo scripta sunt, agricolarum, opificum turbæ, denique studiorum ociosis: quid te iudicem facis? Cum hanc operam condicerem, non eras in hoc albo. Maiorem te sciebam, quàm ut descensurum huc putarem. Præterea est quædam publica etiam eruditorum reiectio. Vtitur illa & M. Tullius, extra omnem ingenij aleam positus, & (quod miremur) per aduocatum defenditur. Hæc doctissimum Persium legere nolo, Lælium Decimum uolo. Quod si hoc Lucilius, qui primus condidit styli nasum, dicendum sibi putauit: si Cicero mutuandum, præsertim cum de republica scriberet: quanto nos causatius ab aliquo iudice defendimur? Sed hæc ego mihi nunc patrocinia ademi nuncupatione. Quamplurimum interest, sortiatur aliquis iudicẽ, an eligat: multumq; apparatus interest apud inuitatum hospitem & oblatum. Cum apud Catonem illum ambitus hostem, & repulsis tanquã honoribus ineptis gaudentẽ, flagrantibus comitijs pecunias deponerent candidati, hoc se facere pro innocentia (quod in rebus humanis summum esset) profitebãtur: unde illa nobilis M. Ciceronis suspiratio: O te felicẽ M. Porti, à quo rem improbam petere nemo audet. Cũ tribunos appellaret L. Scipio Asiaticus, inter quos erat Gracchus, hoc attestabatur, uel inimico iudici se approbari posse. Adeo summum quisq; causæ suæ iudicẽ facit, quẽcunq; eligit, unde prouocatio appellatur. Te quidẽ in excelsissimo humani generis fastigio positum, summa eloquẽtia, summa eruditione præditũ, religiose adiri etiã à salutãtibus scio. Et ideo immẽsa præter cæteras subit cura, ut quæ tibi dicantur, cõdigna sint. Verũ & dijs lacte rustici multæq; gentes supplicãt, & mola tantũ salsa litant, qui nõ habẽt thura. Nec ulli fuit uitio deos colere, quoquo modo posset. Meæ quidem temeritati accessit hoc quoq;, quod leuioris operæ hos tibi dedicaui libellos. Nam nec ingenij sunt capaces, quod alioquin nobis perquàm mediocre erat: nec admittunt excessus aut orationes, sermonésue, aut casus mirabiles, uel euentus uarios, non alia iucunda dictu, aut legentibus blanda. Sterili materia rerum natura, hoc est, uita narratur, & hæc sordidissima sui parte, ut plurimarum rerum aut rusticis uocabulis aut externis, imò barbaris, etiam cum honoris præfatione ponendis. Præterea iter est, non trita autoribus uia, nec qua peregrinari animus expetat. Nemo apud nos qui idem tentauerit, nemo apud Græcos qui unus omnia ea tractauerit. Magna pars, studiorum amœnitates quærimus. Quæ uero tractata ab alijs dicuntur immensa subtilitatis, obscuris rerum tenebris premuntur. Iam omnia attingenda, quæ Græci τῆς ἐγκυκλοπαιδείας uocant, & tamen ignota aut incerta ingenijs facta. Alia uero ita multis prodita, ut in fastidium sint adducta. Res ard[u]a, uetustis nouitatem dare, nouis autoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubijs fidem, omnibus uero naturam, & naturæ suæ omnia. Itaque etiam non assecutis, uoluisse, abunde pulchrum atque magnificum est. Equidem ita sentio, peculiarem in studijs causam eorum esse, qui difficultatibus uictis, utilitatem iuuandi prætulerunt gratiæ placendi. idq; iam & in alijs operibus

ipse

ipse feci. & profiteor mirari me T. Liuium, autorem celeberrimum, in historiarum suarum, quas repetit ab origine Vrbis, quodã uolumine sic orsum. Iam sibi satis gloriæ quæsitum, & potuisse se desinere, ni animus inquies pasceretur opere. Profectò enim populi gentium uictoris, & Romani nominis gloriæ, nõ suæ composuisse illa decuit. Maius meritũ esset, operis amore, nõ animi causa perseuerasse: & hoc populo Romano præstitisse, non sibi. Viginti milia rerum dignarum cura, (quoniam ut ait Domitius Piso, thesauros oportet esse, non libros) ex lectione uoluminum circiter duûm milium, quorum pauca admodum studiosi attingunt propter secretum materiæ, ex exquisitis autoribus centũ, inclusimus triginta sex uoluminibus, adiectis rebus plurimis, quas aut ignorauerãt priores, aut postea inuenerat uita. Nec dubitamus multa esse quæ & nos præterierint. Homines enim sumus, & occupati officijs, subcisiuisq; temporibus ista curamus, id est, nocturnis, ne quid uestris putetis cessatum horis. Dies uobis impendimus. Cum somno ualetudinem computamus uel hoc solo præmio contenti, quòd dum ista (ut ait M. Varro) musinamur, pluribus horis uiuimus. Profectò enim uita uigilia est. Quibus de causis atq; difficultatibus nihil auso promittere, hoc ipsum tu præstas quod ad te scribimus. Nec fiducia operis hæc est, sed indicatura. Multa ualde pretiosa ideo uidentur, quia sunt templis dicata. Nos quidem omnes, patrẽ, te fratremq; diximus opere iusto, temporum nostrorũ historiã orsi a fine Aufidij Bassi. Vbi sit ea quæres. iam pridem peracta sancitur. Et alioquin statutũ erat hæredi mandare, ne quid ambitioni dedisse uita iudicaretur. Proinde occupantibus locũ faueo & posteris, quos scio nobiscum decertaturos, sicut ipsi fecimus cum prioribus. Argumentum huius stomachi mei habebis, quod in his uoluminibus autorum nomina prætexui. Est enim benignum (ut arbitror) & plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris, non ut plerique ex ijs quos attigi fecerunt. Scito enim conferentem me autores, deprehendisse à iuratissimis & proximis ueteres transcriptos ad uerbum, neque nominatos, non illa Virgiliana uirtute ut certarent, non Ciceroniana simplicitate, qui in libris de Republica, Platonis se comitem profitetur: in consolatione filiæ, Crantorem, inquit, sequor. item Panætium de officijs, Quæ uolumina eius ediscenda, non modo in manibus habenda quotidie, nosti. Obnoxij profectò animi, & infelicis ingenij est, deprehendi in furto malle quàm mutuum reddere, cũ præsertim sors fiat ex usura. Inscriptionis apud Græcos mira felicitas, κηρίον inscripsere, quod uolebant intelligi fauum. Alij κέρας ἀμαλθείας, ut uel lactis gallinacei sperare possis in uolumine haustum. Iam Ia, Musæ, πανδέκται, ἐγχειρίδια, λειμών, πίναξ, σχεδίων, inscriptiones propter quas uadimonium deseri possit. At cum intraueris, dij deæq;, quàm nihil in medio inuenies. Nostri crassiores, Antiquitatum, Exemplorum, Artiumq; quàm facetissimi. Lucubrationem puto, qui Antias ciuis erat & uocabatur, Valerius primus asserit. Varro in satyris suis Sesculixem & Flexibulas. Apud Græcos desijt nugari Diodorus, & βιβλιοθήκης historiam suam inscripsit. Apion quidem grammaticus, hic quem Tiberius Cæsar cymbalum mundi uocabat, quum publicæ famæ tympanum potius uideri posset, immortalitate donari à se scripsit, ad quos aliqua componebat. Me uero non pœnitet nullum festiuiorem excogitasse titulum. Et ne in totum uidear Græcos insectari, ex illis nos uelim intelligi pingendi fingendiq; conditoribus, quos in libellis his inuenies, absoluta opera, & illa quoq; quæ mirando non satiamur, pendenti titulo inscripsisse. Vt, Appelles faciebat, aut Polycletus. tanquam inchoata semper arte & imperfecta, ut contra iudiciorum uarietates superesset artifici regressus ad ueniam, uelut emendaturo quicquid desideretur, si non esset interceptus. Quare plenum uerecundiæ illud est, quòd omnia opera tanquam nouissima inscripsere, & tanquam singulis fato adempti. Tria non amplius, ut opinor, absolutè quæ traduntur inscripta, ille fecit, quæ suis locis reddam. quo apparuit, summam artis securitatem autori placuisse, & ob id magna inuidia fuere omnia ea. Ego planè meis adijci posse multa confiteor: nec ijs solis, sed & omnibus quæ edidi: ut obiter caueam istos Homeromastigas. Ita enim uerius dixerim, quoniam audio & Stoicos, & dialecticos, Epicureos quoque (nam de grammaticis semper expectaui) parturire aduersus libellos, quos de grammatica edidi, & subinde abortus facere iam decem annis, cum etiam celerius elephanti pariant: Ceu uero nesciam aduersus Theophrastum, hominem in eloquentia tantum, ut nomen diuinum inde inuenerit, scripsisse etiam fœminam, & prouerbium inde natum, suspendio arborem eligendi. Non queo mihi temperare, quo minus ad hoc pertinentia ipsa Censorij Catonis uerba ponam, ut inde appareat, etiam Catoni de militari disciplina commentanti, qui sub Africano, imò uero & sub Annibale didicisset militare, & ne Africanum quidem ferre potuisset, qui imperator triumphum reportasset, paratos fuisse istos qui obtrectatione alienæ scientiæ famam sibi aucupantur. Quid enim ait in eo uolumine? Scio ego quæ scripta sunt, si palàm proferantur, multos fore qui uitilitigent, sed ij potissimum, qui ueræ laudis expertes sunt. Eorum ego orationes sino præterfluere. Nec Plancus illepide, cum diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare, quæ ab ipso aut liberis post mortem Planci ederentur, ne respondere posset. Cum mortuis non nisi laruas luctari. Quo dicto sic repercussit illas, ut apud eruditos nihil impudentius iudicetur. Ergo securi etiam contra uitilitigatores, quos Cato eleganter ex uitijs & litigatoribus composuit: quid enim illi aliud quàm litigant, aut litem quærunt? exequemur reliqua propositi. Quia occupationibus tuis publico bono parcendum erat, quid singulis contineatur libris huic epistolæ subiunxi. summaque cura, ne perlegendos eos haberes, operam dedi. Tu per hoc & alijs præstabis ne perlegant. sed ut quisq; desiderauerit aliquid, id tantum quærat, & sciat quo loco inueniat. Hoc ante me fecit in literis Valerius Soranus in libris quos ἐποπτίδων inscripsit. Vale.

C. PLINII SECVNDI

HISTORIARVM MVNDI ELENCHOS

LIBRORVM OMNIVM TRIGINTASEPTEM

LIBER VNVS QVI PRIMVS.

Summatim hæc insunt libris singulis.

De stellis

Ex autoribus.

M. Varrone, Sulpitio Gallo, Tiberio Cæsare imperatore, Q. Tuberone, Tullio Tirone, L. Pisone, T. Liuio, Cor. Nepote, Statio Seboso, Cælio Antipatro, Fabiano, Antiate, Mutiano, Cecina, qui de Hetrusca disciplina scripsit, Tarquitio, L. Aquila, qui item: Sergio Planto.

Externis.

Hipparcho, Timarcho, Sosigene, Petosiri, Necepso, Pythagoricis Posidonio, Casimandro, Epigene Gnomonico, Euclide, Cerano Philosopho, Eudoxo, Democrito, Critodemo, Trasillo, Serapione, Dicæarcho. Archimede, Onesicrito, Eratosthene, Pythea, Herodoto, Aristotele, Ctesia, Artemidoro Ephesio, Isidoro Characeno, Theopompo.

Libro III. continētur situs, gentes, maria, oppida, portus, mōtes, flumina, mensuræ, populi qui sunt aut fuerunt.

Inſularum Ionij & Adriatici ſumma. Oppida gentes XXVI. Sūma flumina clara. Summi mōtes præclari. Summæ inſulæ. Summa ea quæ intercidere oppida & gentes. Summa res, & historiæ & obſeruationes CCCXXVI.

Ex autoribus.

Turannio Graccula, Cor. Nepote, T. Liuio, Catone Cenſorio, M. Agrippa, M. Varrone, Diuo Auguſto, Varrone Attacino, Antiate, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Curione patre, Cælio, Aruntio, Seboſo, Licinio Mutiano, Fabricio Thuſco, L. Atteio Capitone, Verrio Flacco, L. Piſone, C. Aeliano, Valeriano.

Externis.

Artemidoro, Alexandro polyhiſtore, Thucydide, Theophraſto, Iſidoro, Theopompo Metrodoro Scepſio, Callicrate, Xenophonte Lampſaceno, Diodoro Syracuſano, Nymphodoro, Calliphane, Timagene.

Libro IIII. continentur ſitus, gentes, maria, oppida, montes, portus, flumina, menſuræ, populi qui ſunt aut fuerunt.

Summa oppida & gentes. Summa flumina clara. Summa montium clara. Summa inſulæ quæ intercidere, oppida & gentes.

Summa res historiæ & obſeruationes.

Ex autoribus.

M. Varrone, Catone cenſorio, M. Agrippa, diuo Auguſto, Varrone Attacino. Cor. Nepote, Hygino, L. Vetere, Pomponio Mela, Licinio Mutiano, Fabricio Thuſco, Atteio Capitone, Atteio Philologo.

Externis.

Polybio, Hecatæo, Hellanico, Damaſte, Eudoxo, Dicæarcho, Timoſthene, Ephoro, Cratete grammatico, Serapione Antiochenſe, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Eumacho Siculo muſico, Alexandro polyhiſtore, Thucydide, Doſiade, Anaximandro, Philiſtide Mallote, Dionyſio, Ariſtide, Callidemo, Menæchmo, Aedoſthene, Anticlide, Heraclide, Philemone, Menephonte, Pythea, Iſidoro, Philonide, Xenagora, Aſtynomo, Staphylo, Ariſtocrito, Metrodoro, Cleobulo, Poſidonio.

Libro V. continentur ſitus, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, menſuræ populi qui ſunt aut fuerunt.

Summa oppida & gentes, summa flumina clara, summa mōtiū clara, sūma insulæ CXVIII. summa quæ intercidere oppida, sūma res historiæ & obseruationes,

Ex autoribus.

Agrippa, Suetonio Paulino, Varrone Attacino, Cor. Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela, Domitio Corbulone, Licinio Mutiano, Cl. Cæsare, Aruntio, Liuio filio, Seboso Actis triumphorum.

Externis.

Iuba rege, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Dicæarcho, Bione, Timosthene, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristotele, Dionysio, Aristocrito, Ephoro, Eratosthene, Hipparcho, Panætio, Serapione Antiocheno, Callimacho, Agathocle, Polybio, Timæo mathematico, Herodoto, Myrsilo, Alexandro polyhistore, Metrodoro, Posidonio, qui periplum aut perihegesim: Sotade, Periandro, Aristarcho Sicyonio, Eudoxo, Antigene, Callicrate, Xenophōte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Hannone, Himilcone, Nymphodoro, Calliphone, Artemidoro, Megasthene, Isidoro, Cleobulo, Aristocreonte.

Libro VI. continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, flumina, mensuræ, populi qui sunt aut fuerunt.

Summa oppida CXCV. Summa gentes DLXVI. Summa flumina clara CLXXX. Summa montes clari XXXVIII. Summa insulæ CVIII. Summa quæ intercidere oppida aut gentes CXCV. Summa res, & historiæ & obseruationes duo M.CC.XIIII.

Ex autoribus.

M. Agrippa, Varrone Attacino, Cor. Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Domitio Corbulone, Licinio Mutiano, Claudio Cæsare, Aruntio, Seboso, Fabricio Thusco, Tito Liuio, Seneca, Nigidio.

Externis.

Iuba rege, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicæarcho, Betone, Timosthene, Patrocle, Demodamante, Clitarcho, Eratosthene, Alexandro Magno, Ephoro, Hipparcho, Panætio, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Polybio, Eumacho Siculo, Alexandro polyhistore, Isidoro, Amometo, Metrodoro, Posidonio, Onesicrito, Nearcho, Megasthene, Diogneto, Aristocreonte, Bione, Dialdone, Simonide minore, Basile, Xenophonte Lampsaceno.

Libro VII. continentur gentium mirabiles figuræ.

Item

Ex autoribus.

Verrio Flacco, Cn. Gellio, Licinio Mutiano, Mutio, Massurio, Agrippina Claudij, M. Cicerone, Asinio Pollione, Messala, Rufo, Cor. Nepote, Virgilio, Liuio, Cordo, Melisso, Seboso, Cor. Celso, Maximo Valerio, Trogo, Nigidio Figulo, Pomponio Attico, Pediano Asconio, Sabino, Catone Censorio, Fabio Vestale.

Externis.

Herodoto, Aristea, Betōe, Isigono Cratete, Agatharchide, Calliphane, Aristotele, Nymphodoro, Apollonide, Philarcho, Damone, Megasthene, Ctesia, Tanrone, Eudoxo, Onesicrito, Clitarcho, Duride, Artemidoro, Hippocrate med. Asclepiade med. Hesiodo, Anacreonte, Theopōpo, Hellanico, Damaste, Ephoro, Epigene, Reroso, Petosiri, Necepso, Alexandro Polyhistore, Xenophonte, Callimacho, Democrito, Duillio, Polyhistore historico, Stratone, qui contra Ephori theoremata scripsit, Heraclide Pontico, Asclepiade qui tragodumena, Philostephano, Hegesia, Archimacho, Thucydide, Mnesigitone, Xenagora, Metrodoro Scepsio, Anticlide, Critodemo.

Libro octauo continētur animalium terrestrium natura pedatim gradientium.

Ex autoribus.

Matiano, Procilio, Verrio Flacco, L. Pisone, Cor. Valeriano, Catone Censorio, Fenestella, Trogo, Actio, Columella, Virgilio, Varrone, L. Metello Scipione, Cor. Celso, Nigidio, Trebio Nigro, Pomponio Mela, Manilio Sura.

Externis.

Iuba, Polybio, Onesicrito, Isidoro, Antipatro, Aristotele, Demetrio physico, Democrito, Theophrasto, Euãthe, Agriopa qui Olympionicas, Hierone rege, Attalo rege, Philometore itẽ, Ctesia, Duride, Philisto, Archita, Philarcho, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristãdro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Charea Athenæo, Diodoro Prieneo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenæo, Hegesia Maroneo, Menãdris Prieneo & Heracleote, Menecrate poëta, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui itẽ, Dionysio qui Magonẽ trãstulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Archelao rege, Nicandro.

Libro nono continẽtur animalium aquaticorum historia & naturæ.

De pinna

Ex autoribus.

Turanio Gracula, Trogo, Mecœnate, Alfio Flauo, Cor. Nepote, Laberio mimographo, Fabiano, Fenestella, Mutiano, Aelio Stilone, Statio, Seboso, Melisso, Seneca, Cicerone, Macro Aemilio, Messala Coruino, Trebio Nigro, Nigidio.

Externis.

Aristotele, Archelao rege, Callimacho, Democrito, Theophrasto, Thrasillo, Hegesidemo Cythnio, Alexandro Polyhistore.

Libro decimo continentur naturæ & historia animalium uolatilium.

Ex autoribus.

Manilio, Cornelio Valeriano, Actis, Vmbritio Meliore, Massurio Sabino, Antistio Labeone, Trogo, Cremutio, M. Varrone, Macro Aemilio, Melisso, Mutiano, Nepote, Fabio Pictore, T. Lucretio, Cor. Celso, Horatio Desulone, Hygino, Sarsenis, Nigidio, Manilio Sura.

Externis.

Homero, Phœmonoë, Philemone, Boëtho, qui ornithogoniam, Hyla qui de augurijs, Aristotele, Theophrasto, Callimacho, Aeschylo, Hierone, Philometore, Archita, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bachio Milesio, Bione Solēse, Chærea Atheniense, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Democrito, Diophane Nicæense, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Iuba, Androcione qui de agricultura, Aeschrione qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Nicandro, Onesicrito, Philarcho, Hesiodo.

Libro XI. continētur historiæ & naturæ paruorum animalium & reptilium.

Ex autoribus.

Marco Varrone, Hygino, Scropha, Sarsena, Celso Cornelio, Aemylio Macro, Virgilio, Columella, Iulio Aquila qui de Hetrusca disciplina scripsit, Tarquitio, qui item, Vmbritio qui itē, Catone Censorio, Domitio Caluino, Trogo, Melisso, Fauonio, Fabiano, Mutiano, Nigidio, Manilio, Opio.

Externis.

Aristotele, Democrito, Neoptolemo qui melliturgia, Aristomacho qui item, Philisto qui item, Nicandro, Menecrate, Dionysio qui Magonem transtulit, Empedocle, Callimacho, Attalo rege, Apollodoro qui de bestijs uenenatis, Hippocrate, Eriphilo, Erasistrato, Asclepio, Themisone, Posidonio Stoico, Menandris Prienēse & Heracliote, Euphronio Atheneo, Theophrasto, Hesiodo, Philometore rege.

Libro XII. continetur de arboribus.

Ex autoribus.

M. Varrone, Mutiano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Flauio Proculo, Trogo, Hygino, Claudio Cæsare, Cor. Nepote, Sextio Nigro qui Græce de medicina scripsit, Caßio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis.

Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isigono, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Nicobulo, Anticlide, Charace Mitylenæo, Menæchmo, Dorotheo, Xenia Athenæo, Lyco, Anteo, Ephippo, Charea, Democle, Ptolemæo Lago, Marsya Macedone, Zoilo itē, Democrito, Amphilocho, Aristomacho, Alexandro Polyhistore, Iuba, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide medico, Archidemo item, Dionysio item, Democle item, Euphrone item, Obsenide item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrate Ephesio, Eratosthene.

Libro tredecimo continetur de unguentis & arboribus maritimis.

Ex autoribus.

M. Varrone, Mutiano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Fabio, Hygino, Trogo, Proculo, Cl. Cæsare, Cor. Nepote, Sextio Nigro, qui Græce de medicina scripsit, Caßio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis.

Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isidoro, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Olympiodoro, Diogneto, Cleobulo, Anticlide, Charace, Mitylenæo. Menæchmo, Dorotheo Atheniense, Lyco, Anteo, Ephippo, Dione, Adimanto, Ptolemæo Lago, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Alexandro Polyhistore, Aristomacho, Iuba rege, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide medico, Botrye medico, Archidemo item, Dionysio item, Democlide item, Euphrone itē, Mnesicle item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarētino, Xenocrito Ephesio.

Libro quartodecimo continetur de uitibus & uineis.

Ex autoribus.

Cor. Valeriano, Virgilio, Celso, Catone Censorio, Sarsennis patre & filio, Scropha, Varrone, D. Syllano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino Iulio, Actio, Columella, Massurio Sabino, Fenestella, Tergilla, M. Actio Planco, Flauio Dorseno, Scæuola, Aelio, Atteio Capitone, Cotta Messalino, L. Pisone, Pompeio Lenæo, Fabiano, Sextio Nigro, Vibio Ruffo.

Externis.

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Attalo rege, Philometore rege, Archita, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Botrye item, Bachio Milesio, Bione Solense, Chærea Atheniense, Cheristo item, Diodoro Prieneo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphrone Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Aesclepiade medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro quintodecimo continetur de natura frugiferarum arborum & cultarum.

Ex autoribus.

Fenestella, Fabiano, Virgilio, Cornelio Valeriano, Celso, Catone Censorio, Sarsennis patre & filio, Scropha, M. Varrone, D. Syllano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino, Attico, Iulio Sabino, Tergilla, Cotta Messalino, Columella, L. Pisone, Pompeio Lenæo, M. Actio Planco, Flauio Dorseno, Scæuola, Aelio, Atteio Capitone, Sestio Nigro, Vibio Ruffo.

Externis.

Hesiodo, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Archita, Philometore rege, Attalo rege, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollodoro Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Athenæo, Cheristo item, Diodoro Prieneo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Asclepiade med. Erasistrato item, Comiade qui de conditura uini, Aristomacho, qui item, Hicesio qui item, Themisone medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro XVI. continentur syluestrium arborum naturæ.

Ex autoribus.

M. Varrone, Fœciale, Nigidio, Cor. Nepote, Hygino, Massurio, Catone, Mutiano, L. Pisone, Trogo, Calphurnio Basso, Cremutio, Sestio Nigro, Cor. Boccho, Victruuio, Gracino,

Externis.

Alexandro Polyhistore, Hesiodo, Theophrasto, Democrito, Homero, Timæo mathematico.

Libro XVII. continentur satiuarum ac cultarum arborum naturæ.

Ex autoribus

Cor. nepote, Catone Cẽsorio, M. Varrone, Celso, Virgilio, Hygino, Sarsenis patre & filio, Scropha, Calphurnio Basso, Trogo, Aemilio Macro, Græcino, Columella, Attico Iulio, Fabiano, Sura Manilio, Dorseno Mundo, C. Epidico, L. Pisone.

Externis.

Isidoro, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Theopompo, Hierone rege, Attalo rege, Philometore rege, Archita, Xenophonte, Amphilocho Atheniẽse, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Bacchio Milesio, Bione, Chærea Athenense, Cheristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui itẽ, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Aristandro qui de portẽtis.

Libro XVIII. continetur de agricultura.

De fœn

Ex autoribus.

Massurio Sabino, Cassio Hemina, Verrio Flacco, L. Pisone, Cor. Celso, Turannio Gracula, D. Syllano, M. Varrone, Catone Censorio, Scrofa, Sarsenis patre & filio, Domitio Caluino, Hygino, Virgilio, Trogo, Ouidio, Græcino, Columella, Tuberone, L. Aruntio, qui Græce de astris scripsit, Cæsare dictatore qui itẽ, Sergio Paulo, Sabino, Fabiano, M. Cicerone, Calphurnio Basso, Atteio Capitone, Manlio Sura, Actio qui praxidica.

Externis.

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege, Archelao rege, Archita, Xenophõte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Aristophane Milesio, Apollodoro Lemnio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Athemense, Chæristo item, Diodoro Prienæo Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Androtiõe qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui itẽ, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Thalete, Eudoxo, Philippo, Dositheo, Parmenisco, Melitone, Critone, Oenopide, Zenone, Euctemone, Harpalo, Hecatæo, Anaximandro, Sosigene, Hipparcho, Arato, Zoroastre, Archibio.

Libro decimonono continetur lini natura & mirabilia

Ex autoribus.

M. Actio Planco, M. Varrone, D. Syllano, Catone Censorio, Hygino, Virgilio, Mutiano, Celso, Columella, Calphurnio Basso, Manlio Sura, Sabino, Tyrone, Licinio Macro, Q. Hirtio, Vibio Ruffo, Cesennio qui cepurica scripsit, Castritio item, Firmo item, Peritio.

Externis.

Herodoto, Theophrasto, Democrito, Aristomacho, Menandro qui biochresta scripsit, Anaxilao.

Libro uicesimo continentur medicinæ ex his quæ in hortis seruantur.

Ex autoribus.

Catone Censorio, M. Varrone, Pompeio Lenæo, Galbione, Hygino, Sestio Nigro, qui Græce scripsit, Iulio Basso qui item, Celso, Antonio Castore.

Externis.

Democrito, Theophrasto, Orpheo, Menandro qui biochresta scripsit, Pythagora.

Medicis.

Nicandro, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Tarentino, Apollodoro Citiense, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Cratena, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petridio, Michione, Glaucia, Xenocrate.

Libro uigesimoprimo continentur florum & coronamentorum naturæ.

Ex autoribus.

Catone Censorio, M. Varrone, Massurio, Antiate, C. Helio Vestino, Vibio Ruffino, Hygino, Pomponio Mela, Pompeio Lenæo, Cornelio Celso, Calphurnio Basso, P. Largio, Licinio Macro, Sestio qui Græce scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore.

Externis.

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro, qui biochresta scripsit: Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis.

Mnestheo qui de coronis, Callimacho qui item, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diogora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXII. continetur de autoritate herbarum.

Ex autoribus.

Iisdem quibus priore libro, & præter eos Chrysermo, Eratosthene, Alcæo.

Libro XXIII. continetur de cultis arboribus.

Ex autoribus.

C. Valgio, Pompeio, Lenæo, Sestio Nigro qui Græce scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, M. Varrone, Cornelio Celso, Fabiano.

Externis.

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro, qui biochresta scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis.

Mnestheo, Callimacho, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio, Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petrino, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXIIII. continentur medicinæ ex arboribus syluestribus.

Ex autoribus.

C. Valgio, Pompeio Lenæo, Sestio Nigro qui Græce scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, M. Varrone, Cornelio Celso, Fabiano.

Externis.

Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro, qui biochresta scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis.

Mnestheo, Callimacho, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio, Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petrino, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXV. continentur naturæ herbarum sponte nascentium, autoritas herbarum, & de origine vsus earum.

Ex autoribus.

Sex. Gallico,Pōpeio Lenæo,Sestio Nigro qui Græce scripsit,Iulio Basso qui item, Antonio Castore,Cornelio Celso.

Externis.

Theophrasto,Apollodoro, Democrito, Iuba, Orpheo,Pythagora,Magone,Menandro, qui biochresta scripsit:Nicandro,Homero,Hesiodo,Musæo,Sophocle,Xantho,Anaxilao.

Medicis.

Mnestheo,Callimacho,Phania physico,Timaristo, Simo,Hippocrate,Chrysippo,Diocle,Ophione,Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino,Praxagora,Plistonico,Medio,Dieuche,Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua,Iolla,Erasistrato,Diagora,Andrea,Mnesicle,Epicharmo, Damione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino,Petreio,Micthione,Glaucia,Xenocrate.

Summa medicinæ, historiæ, & obseruationes nõgentæ uiginti tres.

Ex autoribus.

M. Varrone, Cassio Parmense, Cicerone, Mutio, Cornelio Celso, Trogo, Ouidio, Polybio, Sornatio.

Externis.

Callimacho, Ctesia, Eudico, Theophrasto, Eudoxo, Theopompo, Polyclito, Iuba, Lyco, Apione, Epigene, Pelope, Apelle, Democrito, Thrasillo, Nicãdro, Menandro comico, Attalo, Salustio, Dionysio, Andrea, Nicerato, Hippocrate, Anaxilao.

LIbro XXXII. continentur reliqua medicinæ ex aquatilibus.

Summa medicinæ, & historiæ, & obseruationes nongentæ uiginti octo.

Ex autoribus.

Licinio Macro, Trebio Nigro, Sestio nigro qui Græce scripsit, Ouidio Poëta, Cassio Hemina, Mæcenate, L. Atteio.

Externis.

Iuba, Andrea, Salpe, Apione, Pelope, Apelle Thasio, Thrasillo, Nicandro.

LIbro trigesimotertio continentur naturæ metallorum.

Summa medicinæ, & historiæ, & obseruationes mille ducentæ quindecim.

Ex autoribus.

L. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Cornelio Nepote, Messala Ruffo, Marso Poëta, Butho, Iulio Basso, qui de medicinis Græce scripsit, Sestio Nigro, qui item, Fabio Vestale.

Externis.

Democrito, Metrodoro Scepsio, Menæchmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate, qui item, Antigono, qui item, Heliodoro, qui de Athenĩesium anathematis, Pasitele, qui admirabilia opera scripsit, Nymphodoro, Timæo, qui de medicina metallica scripsit, Iolla, Apollodoro, Andrea, Heraclide, Diagora Botryense, Archimede, Dionysio, Aristogene, Democrito, Mnesicle, Attalo medico, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Ex autoribus.

L. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Messala, Ruffo, Marso Poëta, Butho, Iulio Basso, qui de medicina Græcè scripsit, Sestio Nigro, qui item, Fabio Vestale.

Externis.

Democrito, Metrodoro Scepsio, Menæchmo, qui de toreutice scripsit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Duride qui item, Heliodoro, qui Atheniensiū anathemata scripsit, Nymphodoro, Andrea, Heraclide, Diagora Botryense, Iolla, Apollodoro, Archimede, Dionysio, Aristogene, Diomede, Mnesicle, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Ex autoribus.

Messala oratore, Messala sene, Fenestella, Attico, Verrio, M. Varrone, Cornelio Nepote, Decio Eculeone, Mutiano, Melisso, Victruuio, Cassio Seuero, Longulano, Fabio Vestale, qui de pictura scripsit.

Externis.

Pasitele, Apelle, Melanthio, Asclepiodoro, Euphranore, Parasio, Heliodoro, qui anathemata scripsit Athenis, Metrodoro, qui de architectonice scripsit, Democrito, Theophrasto, Apione grammatico qui de metallica medicina scripsit, Nymphodoro, Andrea, Heraclide, Iolla, Apollodoro, Diagora Botryēse, Archidemo, Dionysio, Aristogene, Demade, Mnesicle, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Ex autoribus.

M. Varrone, Cælio, Galba, C. Ictio, Mutiano, Nepote Cornelio, L. Pisone, Tuberone, Seneca, Fabio Vestale, Annio Fœciale, Fabiano, Catone Censorio, Victruuio.

Externis.

Theophrasto, Praxitele, Iuba rege, Nicandro, Sotaco, Sudine, Alexandro polyhistore, Apione, Plistonico, Duride, Herodoto, Euhemero, Aristagora, Dionysio, Artemidoro, Bucorida, Antisthene, Damocrito, Demotele, Lycea.

Ex autoribus.

M. Varrone, Actis triumphorũ, Mæcenate, Iaccho, Cornelio Bocho.

Externis.

Iuba rege, Xenocrate Zenonis, Sudine, Aeschylo, Philoxeno, Euripide, Nicandro, Satyro, Theophrasto, Carete, Philomene, Democrate, Xenotimo, Metrodoro, Sotaco, Pythea, Timæo Siculo, Nicea, Theochresto, Asaruba, Mnasea, Theomene, Ctesia, Mithridate, Sophocle, Archelao rege, Callistrato, Democrito, Ismenia, Olympico, Alexandro polyhistore, Apione, Horo, Zoroastre, Zachalia.

Finis Libri primi.

C. PLINII SECVNDI

NATVRALIS HISTORIAE

LIBER SECVNDVS.

An finitus sit mundus, & an unus. CAP. I.

MVNDVM, & hoc* quod nomine alio cælū appellare libuit, cuius circumflexu teguntur cuncta, numē esse credi par est, æternum, immensum, neq; genitum, neque interiturū unquā. Huius extera indagare, nec interest hominū, nec capit humanæ coniectura mentis. Sacer est, æternus, immensus, totus in toto, imò uerò ipse totum: finitus, & infinito similis: omniū rerum certus, & similis incerto: extrà, intrà, cuncta complexus in se, idemq; rerum naturæ opus, & rerum ipsa natura. Furor est, mensuram eius animo quosdam agitasse, atq; prodere ausos: alios rursus occasione hinc sumpta, aut his data, innumerabiles tradidisse mundos, ut totidem rerū naturas credi oporteret: aut, si una omnes incubaret, totidem tamen soles, totidemq; lunas, & cætera etiam in uno & immensa & innumerabilia sidera: quasi non eadem quæstione semper in termino cogitationū occursura, desiderio finis alicuius: aut, si hæc infinitas naturæ omnium artifici possit assignari, non illud idem in uno facilius sit intelligi, tanto præsertim opere. Furor est, profectò furor, egredi ex eo: & tanquā interna eius cuncta planè iam sint nota, ita scrutari extera: quasi uero mensurā ullius rei possit agere, qui sui nesciat: aut mens hominis uidere, quæ mundus ipse non capiat.

> * quodcunq; cæli appell.

De forma eius. CAP. II.

FOrmam eius in speciem orbis absoluti globatam esse, nomē in primis & consensus in eo mortalium, orbem appellantium, sed & argumēta rerum docent: non solum quia talis figura omnibus sui partibus uergit in sese, ac sibi ipsa toleranda est, seq; includit & continet, nullarum egens compaginum, nec finem aut initium ullis sui partibus sentiens, nec quia ad motum quo subinde* uerti debeat (ut mox apparebit) talis aptissima est: sed oculorū quoq; probatione, quòd conuexus mediusq; quacunq; cernatur, quum id accidere in alia non possit figura.

> * uerti mox apparebat, talis apt.

De motu eius. CAP. III.

HAnc ergo formā eius, æterno & irrequieto ambitu inenarrabili celeritate, uigintiquatuor horarū spatio circumagi, solis exortus & occasus haud dubium reliquere. An sit immensus, & ideo sensum aurium* facile excedens, tantæ molis rotatæ uertigine assidua sonitus, nō equidem facile dixerim, non hercle magis quàm circumactorū simul tinnitus siderum, suosq; uoluentium orbes an dulci quidem & incredibili suauitate concentus. nobis qui intus agimus, iuxtà diebus noctibusq; tacitus labitur mundus. Esse innumeras ei effigies animalium rerumq; cunctarum impressas, nec (ut in uolucrum notamus ouis) leuitate continua lubricum corpus, quod clarissimi autores* dixere tenerum, argumentis indicatur: quoniam inde decidius rerū omniū seminibus, innumeræ, in mari præcipue, ac plerūq; confusis monstrificæ gignantur effigies. Præterea uisus probatione, alibi plaustri, alibi ursi, tauri alibi, alibi literæ figura, candidiore medio super uerticem circulo.

> * Facile, non est in ueteri exemplari.

> * dixere, rerum argu.

Cur mundus dicatur. CAP. IIII.

EQuidem & consensu gētium moueor. Nam quē κόσμον Græci nomine ornamēti appellauerunt, eū & nos à perfecta absolutaq; elegantia, mundum. Cælū quidem haud dubie cælati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro. adiuuat rerum ordo, descripto circulo, qui signifer uocatur, in duodecim animaliū effigies & per illas solis cursus, congruēs tot seculis, ratio.

De quatuor elementis. CAP. V.

NEc de elementis uideo dubitari, quatuor ea esse. Ignium summū, inde tot stellarum collucentium illos oculos. Proximum spiritus, quem Græci nostriq; eodem uocabulo aera appellant. Vitalem hunc, & per cuncta rerū meabilem, totoq; *consertum: huius ui suspensam, cum quarto aquarū elemento, librari medio spatio tellurem. Ita mutuo complexu diuersitatis effici nexū, & leuia ponderibus inhiberi, quo minus euolent: contraq; grauia ne ruant, suspendi leuibus in sublime tendentibus. Sic pari in diuersa nisu, *ui sua queq; consistere, irrequieto mundi ipsius constricta circuitu: quo semper in se currente, imam atque mediam in toto esse terram, eandemq; uniuersi cardine stare pendentem, librantem per quæ pendeat: ita solam immobilem circa eam uolubili uniuersitate, eandem ex omnibus necti, eidémque omnia inniti.

> * confertum

> * in suo quæque

De septem planetis. CAP. VI.

INter hanc cælumq;, eodem spiritu pendent, certis discreta spatiis, septē sidera, quæ ab incessu uocamus errantia, quum errent nulla minus illis: eorum medius sol fertur amplissima magnitudine ac potestate nec tēporum modo terrarumq;, sed siderum etiam ipsorum cæliq; rector. Hunc mundi esse totius animū, ac planius mentem, hunc principale naturæ regimen, ac numen credere decet opera eius æstimantes. Hic lucem rebus ministrat, aufertq; tenebras: hic reliqua sidera occultat: hic uices temporū, annumq; semper renascentem ex usu naturæ temperat: hic cæli tristitiam discutit, atq; etiam humani nubila animi serenat: hic suum lumen cæteris quoq; sideribus fœnerat, præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens: ut principi literarum Homero placuisse in uno eo uideo.

De deo. CAP. VII.

QVapropter effigiem dei, formamq; quærere, imbecillitatis humanæ reor. Quisquis est deus (si

modo

*modō est alius) & quacunq; in parte, totus est sensus, totus uisus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus sui. Innumeros quidem credere, atq; etiam ex uirtutibus uitijsq; hominum, ut pudicitiam, concordiam, mentem, spem, honorē, clementiam, fidem, aut (ut Democrito placuit) duos omnino, Pœnam & Beneficium, maiorem ad socordiam accedit. Fragilis & laboriosa mortalitas in partes ista digeßit, infirmitatis suæ memor, ut portionibus quisq; coleret, quo maxime indigeret. Itaque nomina alia alijs gentibus, & numina in ysdem innumerabilia reperimus, inferis quoque in genera descriptis, morbisq; & multis etiam pestibus, dum esse placatas trepido metu cupimus. Ideoq; etiam publicè *Febris fanum in palatio dicatum est, Orbonæ ad ædem larium ara, & Malæ fortunæ exquilijs. Quàobrem maior cælitum populus etiam quàm hominum intelligi potest, cum singuli quoq; ex semetipsis totidem deos faciant, Iunones Geniosque adoptando sibi. Gentes uerò quædam animalia etiam, & aliqua obscœna, pro dijs habent, ac multa dictu magis pudenda, per fœtidos cibos & alia similia iurantes. Matrimonia quidem inter deos credi, tantoq; æuo ex his neminem nasci, & alios esse grandæuos semperque canos, alios iuuenes atq; pueros, atricolores, aligeros, claudos, ouo editos, & alternis diebus uiuentes morientesq; puerilium propè deliramentorum est. Sed super omnem impudentiam, adulteria inter ipsos fingi, mox iurgia & odia, atq; etiam furtorum esse & scelerum numina. Deus est mortali iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam uia. Hac proceres iere Romani: hac nūc cœlesti passu cum liberis suis uadit maximus omnis æui rector Vespasianus Augustus, fessis rebus subueniens. Hic est uetustissimus referendi beneme rentibus gratiam mos, ut tales numinibus adscribantur. Quippe & omnium aliorum nomina deorum, & quæ suprà retuli siderum, ex hominum nata sunt meritis. Iouem quidem aut Mercurium, aliterue alios inter se uocari, & esse cœlestem nomenclaturam, quis non *interpretatione naturæ fateatur? Irridendum uero, agere curam rerū humanarum, illud quicquid est summum. An'ne tam tristi atq; multiplici ministerio non pollui credamus dubitemúsue? Vix propè est iudicare, utrum magis conducat generi humano, quādo alijs nullus est deorum respectus, alijs pudendus. Externis famulantur sacris, ac digitis deos gestant, & monstra quoq; colunt: damnant, & excogitant cibos: imperia dira in ipsos, ne somno quidem quieto, irrogant. Non matrimonia, non liberos, non demiq; quicquam aliud, nisi *iubentibus sacris deligunt. Alij in ipso Capitolio fallunt, ac Fulminantem peierant Iouem. & hos iuuāt scelera, illos sacra sua pœnis agunt. Inuenit tamen inter has utrasq; sententias medium sibi ipsa mortalitas numen, quò minus etiā plana de Deo cōiectatio esset. Toto quippe mundo, & locis omnibus, omnibusq; horis, omniū uocibus Fortuna sola inuocatur: una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conuicijs colitur, uolubilis, à plerisq; uerò & cæca etiam existimata, uaga, inconstans, incerta, uaria, indignorū fautrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium, sola utranq; paginā facit. Adeoq; obnoxiæ sumus sortis, ut sors ipsa pro deo sit, qua deus probatur incertus. Pars alia & hanc pellit, astroq; suo euentus assignat, & nascendi legibus. semelq; in omnes futuros unquam deo decretum, in reliquū uerò ocium datum. Sedere cœpit sententia hæc, pariterq; & eruditum uulgus & rude in eam cursu uadit. Ecce fulgurum monitus, oraculorū præscita, aruspicū prædicta, atq; etiā parua dictu in augurijs sternutamenta & offensiones pedum. Diuus Augustus læuum prodidit sibi calceum præpostere inductum, quo die seditione militari propè afflictus est. Quæ singula improuidā mortalitatē inuoluūt, solum ut inter ista certū sit, nihil esse certi, nec miserius quicquā homine, aut superbius. Cæteris quippe animantiū sola uictus cura est, in quo sponte naturæ benignitas sufficit. Vno quidē uel *præferēda cunctis bonis, quòd de gloria, de pecunia, ambitione, superq; de morte nō cogitant. Verū in his deos agere curam rerum humanarum credi, ex usu uitæ est: pœnasq; maleficijs aliquando seras, occupato deo in tanta mole, nunquā autem irritas esse. Nec ideo proximū illi genitum hominē, ut uilitate iuxta beluas esset. Imperfectæ uerò in homine naturæ præcipua solatia, ne deum quidem posse omnia. Nāq; nec sibi potest mortē consciscere, si uelit, quod homini dedit optimū in tantis uitæ pœnis: nec mortales æternitate donare, aut reuocare defunctos, nec facere, ut qui uixit, nō uixerit: qui honores gessit, non gesserit. nullumq; habere in præterita ius, præterquā obliuionis: atq; (ut facetis quoq; argumentis societas hæc cū deo copuletur) ut bis dena, uiginti nō sint, ac multa similiter efficere nō posse: per quæ declaratur haud dubiè naturæ potētia, idq; esse, quod deum uocamus. In hæc diuertisse nō fuerit alienum, uulgata propter assiduam quæstionem de deo.

*Febris fanū in Palatio dicatum est ad ædem Lāiū, & ara Malæ fortunæ Aesquilijs.

*interpretationem

*iuuantibus

*præferēdo

De natura siderum errantium, & eorum ambitu. CAP. VIII.

HInc redeamus ad reliqua naturæ. Sidera, quæ affixa diximus mundo, non illa, ut existimat uulgus, singulis attributa nobis, & clara diuitibus, minora pauperibus, obscura defectis, ac pro sorte cuiusq; lucētia, adnumerata mortalibus, nec cū suo quæq; homine orta moriūtur, nec aliquē extingui decidua significant. Non tanta cælo societas nobiscū est, ut nostro fato mortalis sit *ille quoq; siderū fulgor. Illa nimio alimēto tracti humoris igneam uim abundātia reddunt, cū decidere credūtur, ut apud nos quoq; id luminibus accēsis liquore olei notamus accidere. Cæterum æterna est cœlestibus natura, intexentibus mundū, intextuq; concretis. potentia autē ad terram magnopere eorū pertinens, quæ propter effectus claritateq; & magnitudinē, in tanta subtilitate nosci potuerūt, sicut suo demonstrabimus loco. Circulorū quoq; cæli ratio in terrā mētione apt

*ibi

ne aptius dicetur, quãdo ad eam tota pertinet, signiferi modo inuẽtionibus non dilatis. Obliquitatem eius intellexisse, hoc est, rerũ fores aperuisse, Anaximander Milesius traditur primus olympiade quinquagesimaoctaua. Signa deinde in eo Cleostratus, & prima Arietis ac Sagittarij. Sphæram ipsam antè multo Atlas. Nunc relicto mundi ipsius corpore, reliqua inter cælũ terrasq́ tractentur. Summũ esse quod uocant Saturni sidus, ideoq; minimũ uideri, & maximo ambire circulo, ac trigesimo anno ad breuissima sedis suæ princi- 10 pia regredi certũ est. Omniũ autem errantiũ siderum meatus, interq; ea solis & lunæ, contrarium mundo agere cursum, id est, læuũ, illo semper in dexterã præcipiti. Et quamuis assidua conuersione immensæ celeritatis attollãtur ab eo, rapianturq; in occasum, aduerso tamẽ ire motu per suos quæq; passus. ita fieri, ne conuolutus aër, eandem in partẽ, æterna mũdi uertigine, ignauo globo torpeat, sed findatur aduerso siderum uerbere discretus & digestus. Saturni autẽ sidus gelidæ ac rigẽtis esse naturæ, multoq; ex eo inferiorẽ Iouis circulũ, 20 & ideo motu celeriori duodenis circũagi annis. Tertiũ Martis, quod quidã Herculis uocãt, ignei, ardentis à solis uicinitate, binis ferè annis conuerti. Ideoq; huius ardore nimio, & rigore Saturni, interiectũ ambobus, ex utroq; temperari Iouẽ, salutaremq; fieri. Deinde solis meatum esse partiũ quidem trecentarum sexaginta, sed ut obseruatio umbrarũ eius redeat ad notas, quinos annis dies adijci, superq; quartam partẽ diei. Quam ob causam quinto anno unus intercalaris dies additur, ut temporum ratio solis itineri congruat. Infra solem am- 30 bit ingens sidus appellatum Veneris, alterno meatu uagum, ipsisq; cognominibus æmulum solis ac lunæ. Præueniens quippe & ante matutinum exoriens, luciferi nomen accipit, ut sol alter, diem maturans: contrà ab occasu refulgens nuncupatur Vesper, ut prorogans lucem, uicemq; lunæ reddens. Quam naturam eius Pythagoras Samius primus deprahendit, olympiade circiter quadragesima secunda, qui fuit urbis Romæ annus centesimus quadragesimus secundus. Iam magnitudine extra cuncta alia sidera est: claritatis quidem 40 tantæ, ut unius huius stellæ radijs umbræ reddantur. Itaque & in magno nominum ambitu est. Alij enim Iunonis, alij Isidis, alij Matris deûm appellauere. Huius natura cuncta generantur in terris. Nanque in alterutro exortu genitali rore conspergens, nõ terræ modo cõceptus implet, uerum animantiũ quoq; omnium stimulat. Signiferi autem ambitum peragit trecẽtis & duodequinquagenis diebus, ab sole nunquam absistens partibus sex atq; quadraginta longius, ut Timæo placet. Simili ratione, sed nequaquam magnitudine aut 50 ui, proximum illi Mercurij sidus, à quibusdam appellatum Apollinis, inferiore circulo fertur nouem diebus ocyore ambitu, modo ante solis exortũ, modo post occasum splendens, nunquam ab eo uiginti tribus partibus remotior, ut *hic idem & Sosigenes docẽt. Ideo & peculiaris horum siderum *ratio est, neq; communis cum supradictis. Nanq; ea & quarta parte cæli à sole abesse & tertia, & aduersa soli sæpe cernuntur, maioresq; alios habent cuncta plenæ conuersionis ambitus, in magni anni ratione dicendos.

*Cresias Sosige[...] *ratio

De lunæ natura. CAP. IX.

SEd omnium admiratione uincit nouissimum sidus, terrisq; familiarissimũ, & in tenebrarum remedium ab natura repertũ, luna. Multiformi hæc ambage torsit ingenia contemplantium, & proximũ ignorari maximè sidus indignantiũ, crescens semper aut se- 10 nescens. Et modo curuata in cornua, modo æqua portione diuisa, modo sinuata in orbem, maculosa, eadẽq; subito prænitens, immensa orbe pleno, ac repente nulla: aliâs pernox, aliâs sera, & parte diei solis lucem adiuuans: deficiens, & in defectu tamen conspicua: *quæ mensis exitu latet, cum laborare *nõ creditur. Iam uerò humilis & excelsa, & ne id quidem uno modo, sed aliâs admota cælo, aliâs contigua montibus: nunc in aquilonem elata, nunc in austros deiecta: quæ singula 20 in ea deprahendit hominum primus Endymion, & ob id amore eius captus fama traditur. *Non sumus profecto grati erga eos, qui labore curaq; lucem nobis aperuere in hac luce: miraque humani ingenij peste, sanguinem & cædes condere annalibus iuuat, ut scelera hominum noscantur mundi ipsius ignaris. Proxima ergo cardini, ideoque minimo ambitu, uicenis diebus septenisque & tertia diei parte peragit spatia eadem, quæ Saturni sidus altissimum triginta (ut dictum est) annis. *Deinde morata in coitu solis biduo, cũ tardis- 30 sime, à tricesima luce rursus ad easdem uices exit. haud scio an omnium quæ in cælo pernosci potuerunt magistra. In duodecim mensium spatia oportere diuidi annum: quando ipsa toties solem, redeuntem ad principia, consequitur. Solis fulgore eam ut reliqua sidera *tegi. Siquidem in totum mutuata ab eo luce fulgere, qualem in repercussu aquæ uolitare cõspicimus. Ideo molliore & imperfecta ui soluere tantum humorem, atq; etiam augere, quem solis radij absumant. Ideo & inæquali lumine aspici: quia ex aduerso demum plena, re- 40 liquis diebus tantum ex se terris ostendat, quantum ex sole ipsa concipiat. In coitu quidem non cerni, quoniam haustum omnem lucis auersa illò regerat, unde acceperit. Sidera uerò haud dubiè humore terreno pasci, quia orbe dimidio *nonnunquam maculosa cernatur, scilicet nondum suppetente ad hauriendum ultrà iusta ui. Maculas enim non aliud esse, quàm terræ raptas cũ humore sordes.

*quin iam

*Ne simus profectu ingrati erga eos

*Dein remorata

*regi

*nunquã nõ

De defectu solis & lunæ, & de nocte CAP. X.

DEfectus autem suos & solis, rem in tota cõtemplatione naturæ maximè miram, & ostento similem, eorum magnitudinum umbræque indices exi- 50 stere. Quippe manifestum est solem interuentu lunæ occultari, lunamque terræ obiectu: ac uices reddi, eosdem solis radios luna interpositu suo auferẽte terræ, terraq; lunæ. Hac subeũte repẽtinas obduci tenebras, rursumq; illius umbra sidus hebetari. Neque aliud esse noctem,

q ... figuram autem umbræ similem ... in inuerso, quando mucrone tantum in- ... neq; luna excedat *altitudinē, quoniam nullũ aliud sidus eodem modo obscuretur, & talis figura semper in mucronem deficiat. Spatio quidem consumi umbras, indicio sunt uolucrum prælti uolatus. Ergo confinium illis est aeris terminus, initiumq; ætheris. Supra lunam pura omnia, ac *diuturnæ lucis plena. A nobis autem per noctem cernũtur sidera, ut reliqua lumina è tenebris. Et propter has causas nocturno tēpore deficit luna. Stati autē atq; menstrui non sunt utriq; defectus, propter obliquitatē signiferi, lunæq; multiuagos (ut dictum est) flexus, non semper in scrupulis partium congruente siderum motu.

*diurnæ

De siderum magnitudine. CAP. XI.

HAec ratio mortales animos subducit in cælũ: ac uelut inde contemplantibus, triũ maximarũ rerum naturæ partium magnitudinē detegit. Non posset quippe totus sol adimi terris intercedente luna, si terra maior esset quàm luna. Certior ex utraq; uastitas solis aperitur, ut nõ sit necesse amplitudinē eius oculorũ argumētis atq; cõiectura animi scrutari. immensum esse, qui arborũ in limitibus porrectarum in quotlibet passuum milia umbras paribus iaciat interuallis, tanquã toto spatio medius. Et quia per æquinoctium omnibus in meridiana plaga habitãtibus, simul fiat à uertice: itē quia *circa solstitialē circulum habitãtium meridie ad septentrionē umbræ cadãt, ortu uerò ad occasum. Quæ fieri nullo modo possent, nisi multo quàm terra maior esset. Et quòd montē Idam exoriens latitudine exuperet, dextrà læuaq; large amplectens, præsertim tãto discretus interuallo. Defectus lunæ magnitudinem eius haud dubia ratione declarat, sicut terræ paruitatē ipse deficiens. Nanq; cũ sint tres umbrarũ figuræ, constetq;, si par lumini sit materia quæ iactat umbram, columnæ effigie iaci, nec habere finem: si uerò maior materia quàm lumē, turbinis recti, ut sit imũ eius angustissimũ, & simili modo infinita longitudo. si minor materia quàm lux, metæ existere effigiē in cacuminis finē desinentē, talemq; cerni umbrã deficiēte luna: palàm fit, ut nulla amplius relinquatur dubitatio, superari magnitudine terram: Id quidē & tacitis ipsius naturæ indicijs. Cur enim partitis uicibus anni brumalis abscedit? ut noctiũ opacitate terras reficiat, exusturus haud dubiè & sic quoq; exurēs quadam in parte: tãta magnitudo est.

*extra

Quæ quis inuenerit in obseruatione cælesti. CAP. XII.

ET rationē quidem defectus utriusq;, primus Romani generis in uulgus extulit Sulpitius Gallus, qui consul cũ M. Marcello fuit: sed tũ tribunus militũ solicitudine exercitu liberato, pridie quàm Perses rex superatus à Paulo est, in cõcionem ab imperatore productus ad prædicendã eclipsim. mox & cõposito uolumine. Apud Græcos autē inuestigauit primus omniũ Thales Milesius, olympiadis xlviij. anno quarto, prædicto solis defectu, qui sub Astyage rege factus est, urbis cõditæ anno clxx. Post eos utriusq; sideris in sexcētos annos præcinuit Hipparchus, menses gentiũ diesq; & horas ac situs locorum, & uisus populorũ complexus, æuo teste, haud alio modo quàm consiliorum naturæ particeps. Viri ingentes, supraq; mortalium naturam, tãtorum numinũ lege depræhensa, & misera hominum mēte absoluta, in defectibus stellarũ scelera aut mortē aliquam siderũ pauēte: quo in metu fuisse Stesichori & Pindari uatũ sublimia ora palàm est deliquio solis, & in luna ueneficia arguente mortalitate, & ob id crepitu dissono auxiliante. Quo pauore ignarus causæ Nicias Atheniensium Imperator, ueritus classem portu educere, opes eorũ afflixit. Macti ingenio este cæli interpretes, rerumq; naturæ capaces, argumēti repertores, quo deos hominesq; uicistis. Quis enim hæc cernens & status siderum (quoniã ita placuit appellare) labores, non suæ necessitati mortalis genitus ignoscat? Nunc confessa de ijsdem breuiter atq; capitulatim attingam, ratione admodum necessarijs locis strictimq; reddita. Nam neq; instituti operis talis argumentatio est: neq; omnium rerum afferri posse causas minus mirum est, quàm constare in aliquibus.

De defectibus. CAP. XIII.

DEfectus ducentis uigintiduobus mensibus redire in suos orbes certũ est, solisq; defectum nõ nisi nouissima primáue fieri luna, quod uocant coitũ. Lunæ autē nõ nisi plena, semperq; citràquàm proxime fuerit. Omnibus autē annis fieri utriusq; sideris defectus statis diebus, horisq; sub terra. Nec tamen cum fiant superne, ubiq; cerni, aliquando propter nubila, sæpius globo terræ obstante cõuexitatibus mundi. Intra ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est, & lunæ defectum aliquãdo quinto mense à priore fieri, solis uero septimo. Eandem bis in triginta diebus supra terras occultari, sed ab alijs atq; alijs hoc cerni. quæq; sunt in hoc miraculo maximè mira, cum conueniat umbræ terræ lunam hebetari, nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus. Et quãnam ratione cum solis exortu umbra illa hebetatrix sub terra esse debeat, semel iam acciderit, ut in occasu luna deficeret, utroq; super terram conspicuo sidere. Nam ut in *duodecim diebus utrunq; sidus quæreretur, & nostro æuo accidit, Imperatoribus Vespasianis, patre III. filio iterum consulibus.

*quindecim

De lunæ motu. CAP XIIII.

LVnam semper, auersis à sole cornibus, si crescat, ortus spectare: si minuatur, occasus, haud dubiũ est. Lucere dodranteis semuncias horarum ab secunda adijcientem usq; ad plenum orbem, detrahentemq; in diminutionem. Intra quatuordecim autē partes solis, semper occultã esse. Quo argumēto amplior errantium stellarũ quàm lunæ magnitudo colligitur, quando illæ & à septenis interdũ partibus emergant. Sed altitudo cogit minores uideri, sicut affixas cælo solis fulgore interdiu nõ cerni, cum æque ac noctu luceant: idq; manifestum fiat defectibus solis, & præaltis puteis.

Erran

Errātiū motus & lumina canonica CAP. XV.

Errantium autem tres, quas supra solem diximus sitas, occultātur meantes cum eo. Exoriuntur uero matutino, discedentes partibus nunquā amplius undenis. Postea radiorum eius contactu *teguntur, & in triquetro à partibus centum uiginti stationes matutinas faciunt, quæ & primæ uocātur: mox in aduerso à partibus centum octoginta, exortus uespertinos. *Itemq; in centum uiginti ab alio latere appropinquante, stationes uespertinas, quas & secundas uocant: donec assequutus in partibus duodenis occultet illas, qui uespertini occasus appellantur. Martis stella, ut propior, etiam ex quadrato sentit radios, ab nonaginta partibus unde & nomen accepit is motus, primus & secūdus nonagenarius dictus ab utroque exortu. Eadem stationalis senis mensibus commoratur in signis, alioqui bimestris, cum cæteræ utraq; statione quaternos menses non impleant. Inferiores autem duæ occultantur in coitu uespertino simili modo, *relictæq; sole, totidem in partibus faciunt exortus matutinos, atque à longissimis distantiæ suæ metis solem insequuntur, adeptæque occasu matutino, conduntur ac prætereunt. Mox eodē interuallo uesperi exoriuntur usq; ad quos diximus terminos. Ab his retrograduntur ad solem, & occasu uespertino delitescunt. Veneris stella & stationes duas, matutinam, uespertinámque ab utroq; exortu facit, à longissimis distantiæ suæ finibus: Mercurij *stationum breuiore momento, quàm ut deprahendi possit. Hæc est luminum occultationumque ratio, perplexiore motu, multisq; inuolute miraculis. Siquidem magnitudines suas & colores mutant, & eædem ad septentriones accedunt, abeuntq; ad austrum, terrisque propiores aut cælo repente cernuntur: in quibus aliter multa quàm priores tradituri, fatemur ea quoq; illorum esse muneris, qui primi uias quærendi demonstrauerint: modo ne quis desperet secula proficere semper. Pluribus de causis hæc omnia accidunt. prima circulorum, quos Græci absidas in stellis uocant: etenim Græcis utēdum erit uocabulis. Sunt autem hi sui cuiq; earum, alijq; quàm mūdo: quoniam terra à uerticibus duobus, quos appellauerūt polos, centrum cæli est, necnon signiferi, oblique inter eos siti. Omnia autem hæc constant ratione circini semper indubitata. Ergo ab alio cuiq; centro absides suæ exurgūt. Ideoque diuersos habent orbes, motusque dissimiles: quoniam interiores absidas necesse est breuiores esse.

*teguntur

*Iterum

*relictæq; à sole

*stationes

Quare eadē aliàs altiora, aliàs inferiora uideantur. CAP. XVI.

Igitur à terræ centro absides altissimæ sunt, Saturno in scorpione, Ioui in uirgine, Marti in leone, Soli in geminis, Veneri in sagittario, Mercurio in capricorno, medijs omnium partibus. Et ecōtrario ad terræ cētrum humillimæ atq; proximæ. Sic fit, ut tardius moueri uideantur, cū altissimo ambitu feruntur: non quòd accelerent tardentue naturales motus, qui certi ac singuli sunt illis: sed quia deductas à summa abside lineas, coartari ad centrum necesse est, sicut in rotis radios: idemque motus aliâs maior, aliâs minor, centri propinquitate sentitur. Altera sublimitatum causa, quoniam à suo centro absidas altissimas habent in alijs signis. Saturnus in libræ parte uicesima, Iupiter cancri quintadecima, Mars capricorni uicesimaoctaua, Sol arietis uicesimanona, Venus piscīū decimasexta, Mercurius uirginis decimaquinta, Luna tauri quarta. Tertia altitudinū ratio, cæli mēsura nō circuli intelligitur, subire eas aut descēdere per profundū aeris, oculis existimātibus. Huic connexa latitudinum signiferi obliquitatisq; causa est. Per hunc stellæ quas diximus errantes feruntur. Nec aliud habitatur in terris, quam quod illi subiacet. Reliqua à polis squalent. Veneris tantū stella excedit eum binis partibus. Quæ causa intelligitur efficere, ut quædam animalia & in desertis mundi nascātur. Luna quoq; per totam latitudinē eius uagatur, sed omnino nō excedēs eam. Ab his Mercurij stella laxissime, ut tamē è duodenis partibus (tot enim sunt latitudinis) nō amplius octonas pererret, neq; has æqualiter, sed duas medio eius, & suprà quatuor, infrà duas. Sol deinde medio fertur inter duas partes flexuoso draconum meatu inæqualis. Martis stella quatuor medijs, Iouis media & super eam duabus, Saturni duabus ut sol. Hæc erit latitudinū ratio ad austrū descendētium, aut ad aquilonem subeuntium. Hac constare & tertiam illam à terra subeuntiū in cælum, & pariter scandi eā quoq; existimauere pleriq; falso: qui ut coarguantur, aperienda est subtilitas immensa, & omnis eas cōplexa causas. Cōuenit stellas in occasu uespertino proximas esse terræ & latitudine & altitudine, exortusq; matutinos in initio cuiusq; fieri: stationes in medijs latitudinum articulis, quæ uocant ecliptica. Perinde confessum est motum augeri, quandiu in uicino sint terræ: cum abscedant in altitudinem, minui. Quæ ratio lunæ sublimitatibus maxime approbatur. Aeque non est dubium, in exortibus matutinis etiam numerum augeri, atq; à stationibus primis tres superiores diminui usque ad stationes secundas. Quæ cum ita sint, manifestum erit ab exortu matutino latitudines scandi, quoniam in eo primum abitu incipiāt parcius adijci motus: in stationibus uerò primis & altitudine subire, quoniam tum primū incipiant detrahi numeri, stellæq; retroire. Cuius rei ratio priuatim reddenda est. Percussæ in qua diximus parte, & triangulo solis radio inhibentur rectum agere cursum, & ignea ui leuantur in sublime. Hoc non protinus intelligi potest uisu nostro, ideoq; existimantur stare, unde & nomen accepit statio. Progreditur deinde eiusdem radij uiolentia, & retroire cogit uapor repercussas. Multo id magis in uespertino earum exortu, toto sole aduerso, cum in summas absidas expellūtur, minimeq; cernūtur, quoniam altissimè absunt, & minimo ferūtur motu, tanto minore, cū hoc in altissimis absidum euenit signis. Ab exortu uespertino latitudo descēditur, parcius iā se minuente motu, nō tamen ante stationes secūdas augente,

cũ & altitudo descẽditur, superueniente ab alio latere radio, eademq́; ui rursus ad terras deprimente, quæ sustulerit in cælũ ex priore triquetro. Tãtũ interest, subeant radij, an superueniãt. Multoq́; eadem magis in uespertino occasu accidũt. Hæc est superiorum stellarum ratio: difficilior reliquarũ, & à nullo ante nos reddita.

Catholica siderũ errantium. CAP. XVII.

PRimum igitur dicatur, cum sint diuersæ stellæ, cur Veneris stella nunquam longius XLVI. partibus, Mercurius uigintitribus à sole abscedant, sæpe citra eas ad solem reciprocent. Conuersas habent utræq; absidas, ut infra solem sitæ: tantumq́ue circulus earum subtèr est, quantum superne prædictarum: & ideo non possunt abesse amplius, quoniam curuatura absidum ibi non habet longitudinem maiorem. Ergo utræq; simili ratione modum statuunt absidum suarum margines, ac spatia longitudinis latitudinum euagatione pensant. At enim cur non semper ad quadragintasex & ad partes uigintitres perueniunt? Imò uero. Sed ratio *canonica fallit. Nanq; apparet absidas quoque earum moueri, quòd nunquam transeant solem. Itaque cum in partem ipsam eius incidère margines alterutro latere, tum & stellæ ad longissima sua interualla peruenire intelliguntur: cum citrà fuere margines totidem partibus, & ipsæ ocyus redire *creduntur, cum sit illa semper utrique extremitas summa. Hinc & ratio motuum conuersa intelligitur. Superiores enim celerrime feruntur in occasu uespertino, hæ tardissime: illæ à terra altissime absunt cum tardissime mouentur, hæ cũ ocyssime. Quia sicut in illis propinquitas centri accelerat, ita in his extremitas circuli: Illæ ab exortu matutino minuere celeritatẽ incipiũt, hæ uero augere: Illæ retrò cursum agũt à statione matutina usq; ad uespertinã, Veneris à uespertina usq; ad matutinã. Incipit autẽ ab exortu matutino latitudinẽ scandere, altitudinẽ uerò ac solem insequi à statione matutina, ocyssima in occasu matutino & altissima. Digredi autẽ latitudine, motumq́; minuere ab exortu matutino: retro quidem ire, simulq́; altitudine digredi, à statione uespertina. Mercurij rursus stella utroq; modo scandere ab exortu matutino, digredi uero latitudine à uespertino: consecutoq́; sole ad quindecim partiũ interuallum, consistit quatriduo propè immobilis. Mox ab altitudine descendit, retroq; graditur ab occasu uespertino usque ad exortũ matutinũ. Tantumq́; hæc & luna, totidem diebus quot subiere, descendũt. Veneris quindecim & pluribus subit. Rursus Saturni & Iouis duplicato digrediuntur. Martis etiã quadruplicato. Tanta est naturæ uarietas, sed ratio euidens. Nam quæ in uaporem solis nituntur, etiã descendunt ægre. Multa promi amplius circa hæc possunt secreta naturæ legesq́;, quibus ipsa seruiat. Exempli gratia: In Martis sidere, cuius est maxime inobseruabilis cursus, nunquã id stationem facere, Iouis sidere triquetro, raro admodum sexaginta partibus discreto, qui numerus sexangulas mundi efficit formas. Nec exortus, nisi in duobus signis tantum, cancri & leonis, simul edere. Mercurij uero sidus in piscibus exortus uespertinos raros facere, creberrimos in uirgine in libra matutinos. Item matutinos in aquario, rarissimos in leone. Retrogradum in tauro & geminis nõ fieri: in cancro uero non citra uigesimãquintam partem. Lunam bis coitũ cum sole in nullo alio signo facere quàm geminis: nũ coire aliquãdo, in sagittario tantũ. Nouissimam uero primamq́; eadem die uel nocte, nullo alio in signo quàm ariete cõspici. id quoq; paucis mortaliũ contigit, & inde fama cernendi Lynceo. Non cõparere in cælo Saturni sidus & Martis cũ plurimũ diebus centũseptuaginta: Iouis trigintasex, aut cũ minimum, denis detractis diebus: Veneris sexagintanouem, aut cum minimum, quinquaginta duobus: Mercurij tredecim: aut cum plurimum, septemdecim.

*canonicos. nẽpe qui canones astronomicos cõdunt.

*coguntur

Quæ ratio colores eorũ mutet. CAP. XVIII.

COlores ratio altitudinũ temperat, siquidem earum similitudinẽ trahunt, in quarũ aëra uenere subeũdo, tingitq́; appropinquãtes utralibet alieni meatus circulus. Frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, uentosus in horrorem. Sol atq; commissuræ absidum, extremæq́; orbitæ atram in obscuritatem. Suus quidem cuiq; color est, Saturno candidus, Ioui clarus, Marti igneus, Lucifero cãdens, Vesperi refulgẽs, Mercurio radians, Lunæ blandus, Soli cum oritur ardens, postea radians, his causis connexo uisu & earum quæ cælo continentur. Nanq; modo multitudo conferta inest circa dimidios orbes lunæ, placida nocte leniter illustrante eas: modo raritas, ut fugisse miremur plenilunio abscondente, aut cum solis, suprà'ue dictarũ radij uisus perstrinxere nostros. Et ipsa autem luna ingruentium solis radiorum haud dubiè differentias sentit, hebetante cætera inflexos mundi cõuexitate eos, præterquàm ubi recti angulorum competunt ictus. Itaque in quadrato solis diuidua est, in triquetro seminani ambitur orbe, impletur autẽ in aduerso, rursusq́; minuens easdem effigies, paribus edit interuallis, simili ratione qua supra solem tria sidera.

Solis motus & dierum inæqualitatis ratio. CAP. XIX.

SOl autem ipse quatuor differẽtias habet, bis æquata nocte diei, uere & autumno, & in cẽtrum incidẽs terræ octauis in partibus arietis ac libræ: bis permutatis spatijs, in auctum diei, bruma octaua in parte capricorni: noctis uero, solstitio totidẽ in partibus cancri. Inæqualitatis causa obliquitas est signiferi, cũ pars æqua mũdi super subterq́; terras omnibus fiat momentis. Sed quæ recta in exortu suo consurgunt signa, longiore tractu tenent lucẽ. quæ uero obliqua ocyore transeunt spatio.

Quare Ioui fulmina assignẽtur. CAP. XX.

LAtet plerosq;, magna cæli affectatione compertũ à principibus doctrinæ uiris, superiorũ triũ siderũ ignes esse, qui decidui ad terras fulminũ nomẽ habeat: sed maxime ex ijs medio loco siti: fortassis quoniã cõtagiũ nimij humoris ex superiore circulo, atq; ardoris ex

ris ex subiecto, per hũc modũ egerat. Ideoq; dictũ Iouẽ fulmina iaculari. Ergo ut è flagrãte ligno carbo cũ crepitu, sic à sidere cœlestis ignis expuitur, præscita secũ afferens, ne abdicata quidem sui parte in diuinis cessante operibus. Idque maxime turbato fit aëre, quia collectus humor abundantiam stimulat, aut quia turbatur quodam ceu grauidi sideris partu.

Interualla siderum. CAP. XXI.

INterualla quoq; siderũ à terra, multi indagare tentauerunt: & solem abesse à luna undeuiginti partes: quantum lunam ipsam à terra prodiderũt. Pythagoras uero uir sagacis animi, à terra ad lunã centum uigintisex milia stadiorum esse collegit. Ab ea usq; ad solem duplum. Inde ad duodecim signa triplicatum. In qua sententia & Gallus Sulpitius noster fuit.

De siderum musica. CAP. XXII.

SEd Pythagoras interdũ ex musica ratione appellat tonũ, quantũ absit à terra luna. Ab ea ad Mercurium, spatij eius dimidium: & ab eo ad Venerẽ ferè tantundẽ. A qua ad solem sesquiplũ. A sole ad Martem tonũ, id est, quãtum ad lunam à terra. Ab eo ad Iouem dimidiũ, & ab eo ad Saturnũ dimidium, & inde sesquiplum ad signiferum: ita septẽ tonos effici, quam diapason harmoniã uocant, hoc est, uniuersitatẽ concentus. In ea Saturnum Dorio moueri *Mercurium phthongo, Iouem Phrygio, & in reliquis similia, iucunda magis quàm necessaria subtilitate.

*Mercuriũ, nõ est in ueteri exemplari neque inter superiores planetas Saturnum ac Iouẽ, Mercuriũ autor collocasse uidetur.

De mundi geometria. CAP. XXIII.

STadium cẽtum uigintiquinq; nostros efficit passus, hoc est, pedes sexcentos uigintiquinq;. Posidonius non minus quadraginta stadiorum à terra altitudinẽ esse, in qua nubila ac uenti nubesq; proueniãt. Inde purum liquidumq;, & imperturbatæ lucis aerem. Sed à turbido ad lunam uicies centum stadiorum. Inde ad solẽ quinquies milies. Eo spatio fieri, ut tam immensa eius magnitudo nõ exurat terras. Plures autẽ nubes nongentis stadijs in altitudinẽ subire prodiderunt. Incõperta hæc & inextricabilia, *sed tã prodẽda, quàm sunt prodita, in quis tamen una ratio geometricæ collectionis nunquã fallacis possit nõ repudiari, si cui libeat altius ista persequi. Nec ut mensura (id enim uelle penè demẽtis ocij est) sed ut tantũ æstimatio coniectandi, constet animo. Nam cũ trecentis sexaginta & ferè sex *partibus orbis solis ex circuitu eius patere appareat circulum per quẽ meat, semperq; dimetiens tertiã partẽ ambitus, & tertiæ paulominus septimã colligat, apparet dempta eius dimidia (quoniã terra centralis interueniat) sextam ferè partẽ huius immensi spatij, quod circa terrã circuli solaris animo cõprehenditur, inesse altitudinis spatio, lunæ uero duodecimã, quoniam tanto breuiore quàm sol ambitu currit: ita ferri eã in medio solis ac terræ. Mirum quò procedat improbitas cordis humani, paruulo aliquo inuitata successu, sicut in supradictis occasionẽ impudẽtiæ ratio largitur: ausiq; diuinare solis ad terrã spatia, eadem ad cœlũ agunt, quoniã sit medius sol, ut protinus mũdi quoq; ipsius mensura ueniat ad digitos. Quantas enim dimetiens habeat septimas, tantas habere circulũ duo & uicesimas, tanquã planè à perpẽdiculo mensura cœli cõstet. Aegyptia ratio, quã Petosiris & Necepsos ostẽdẽre, singulas partes, in lunari circulo (ut dictum est) minimo, triginta tribus stadijs paulo amplius patere colligit: in Saturni amplissimo duplũ: in solis, quẽ medium esse diximus, utriusq; mensuræ dimidiũ. Quæ cõputatio plurimũ habet pudoris: quoniã ad Saturni circulũ, addito signiferi ipsius interuallo, innumerabilis multiplicatio efficitur.

*sed prodenda, quia sunt prodita

*partibus patere circulũ, per quẽ meat orbis solis, ex circuitu eius appareat, semperque

De repentinis sideribus. CAP. XXIIII.

REstant pauca de mundo, nanque & in ipso cœlo stellæ repentè nascuntur. Plura earum genera.

De cometis & cœlestibus prodigijs, natura & situ, & generibus eorum. CAP XXV.

COmetas Græci uocant, nostri crinitas, horrentes crine sanguineo, & comarũ modo in uertice hispidas. Iidem pogonias, quibus inferiore ex parte in speciem barbæ longæ promittitur iuba. Acontiæ iaculi modo uibrantur ocyssimo significatu. Hæc fuit de qua quinto cõsulatu suo Titus Imperator Cæsar præclaro carmine perscripsit: ad hũc diem nouissime uisa. Easdem breuiores & in mucronẽ fastigiatas, xiphias uocauere, quæ sunt omnium pallidissimæ, & quodam gladij nitore, ac sine ullis radijs: quos Discens suo nomini similis, colore autem electro, raros è margine emittit. Pithetes doliorum cernitur figura, in concauo fumidæ lucis. Ceratias cornus speciem habet, qualis fuit cum Græcia apud Salamina depugnaret. Lampades ardentes imitantur faces: Hippeus equinas iubas celerrimi motus, atque in orbem circa se euntes. Fit & candidus cometes, argenteo crine, ita refulgens, ut uix cõtueri liceat, specieq; humana dei effigiem in se ostendens. Fiunt & hirti uillorum specie, & iuba aliqua circundati. Semel adhuc iubæ effigies mutata in hastam est, olympiade cẽtesimaoctaua, urbis anno trecentesimo nonagesimooctauo. Breuissimum quo cernerẽtur spatiũ, septem dierũ annotatũ est, longissimũ octoginta. Mouẽtur autẽ alij errantium modo, alij immobiles hærẽt. Omnes ferme sub ipso septentrione, aliqua eius parte nõ certa, sed maxime in candida, quæ lactei circuli nomẽ accepit. Aristoteles tradit & simul plures cerni, nemini compertũ alteri, quod equidẽ sciam. Ventos autẽ ab ijs graues æstusq; significari. Fiunt & hybernis mensibus, & in austrino polo, sed ibi citra ullum iubar. Diraque comperta Aethiopum & Aegypti populis, cui nomen æui eius rex dedit Typhon, ignea specie, ac spiræ modo intorta, uisu quoq; toruo, nec stella uerius, quàm quidam igneus nodus. Sparguntur aliquando & errantibus stellis cæterisque crines. Sed cometes nunquam in occasura parte cœli est, terrificum magna ex parte sidus, ac non leuiter piatum, ut ciuili motu, Octauio consule, iterumque Pompeij & Cæsaris bello. In nostro uero æuo circa ueneficium, quo Claudius Cæsar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde principatu eius, assiduum propè,

ac sæuum. Referre arbitrātur, in quas partes sese iaculetur, aut cuius stellæ uires accipiat, quasq; similitudines reddat, & quibus in locis emicet. Tibiarū specie, musicæ arti portendere. Obscœnis autem moribus, in uerendis partibus signorum. Ingenijs & eruditioni, si triquetram figuram quadratámue paribus angulis ad aliquos perennium stellarum situs edant. Venena fundere, in capite septentrionalis austrinǽue serpentis. Cometes in uno totius orbis loco colitur in templo Romæ, admodum faustus diuo Augusto iudicatus ab ipso. qui incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat Veneri genitrici, non multo post obitum patris Cæsaris, in collegio ab eo instituto. Nanq; his uerbis id gaudium prodidit: Iis ipsis ludorū meorum diebus, sidus crinitū per septem dies in regione cæli, quæ sub septentrionibus est, conspectum. Id oriebatur circa undecimam horam diei, clarumq́; & omnibus terris conspicuum fuit. Eo sidere significari uulgus credidit, Cæsaris animam inter deorū immortaliū numina receptam: quo nomine id insigne simulacro capitis eius, quod mox in foro consecrauimus, adiectum est. Hæc ille in publicum, interiore gaudio sibi illum natum, seq́; in eo nasci interpretatus est: & si uerū fatemur, salutare id terris fuit. Sunt qui & hæc sidera perpetua esse credant, suoq́; ambitu ire, sed non nisi relicta à sole cerni. Alij uerò, qui nasci humore fortuito, & ignea ui, ideoq; solui.

Hipparchus de sideribus, per exempla historica, faces, lampades, trabes, bolides, & chasma cæli. CAP. XXVI.

IDem Hipparchus nūquā satis laudatus, ut quo nemo magis approbauerit cognationē cum homine siderum, animasq; nostras partē esse cæli, nouam stellam & aliam in æuo suo genitā depræhendit: eiusq́; motu, qua die fulsit, ad dubitationem est adductus, anne hoc sæpius fieret, mouerenturq́; & eæ quas putamus affixas. Idemq́; ausus, rem etiā deo improbam, annumerare posteris stellas, ac sidera ad normā expangere, organis excogitatis, per quæ singularum loca atq; magnitudines signarēt. ut facile discerni posset ex eo, non modo an obirēt, nascerenturúue, sed an omnino aliqua transirent mouerenturúue, item an crescerēt minuerenturq́;, cælo in hæreditate cūctis relicto, si quisquam qui *rationem eam caperet, inuentus esset. Emicant & faces, nō nisi quum decidūt uisæ, qualis Germanico Cæsare gladiatoriū spectaculū edente, præter ora populi meridiano transcurrit. Duo genera earū. Lampades uocant planè faces: alterū bolidas, quale Mutinensibus malis uisum est. Distant, quod faces uestigia longa faciūt, priore ardente parte: bolis uero perpetua ardēs, longiorem trahit limitem. Emicant & trabes simili modo, quas docos uocant. quales cum Lacedæmonij classe uicti, imperiū Græciæ amisere. Fit & cæli ipsius hiatus, quod uocant chasma.

*cretionem. eadem metaphora, qua hæreditatis aditionem dicimus.

De cæli coloribus. CAP. XXVII.

FIt & sanguinea species, & (quo nihil terribilius mortalium timori est) incendiū ad terras cadens inde, sicut Olympiadis cētesimæseptimæ anno tertio, quum rex Philippus Græciam quateret. Atque hæc ego statis temporibus naturæ, ut cætera, arbitror existere, non ut plerīq; uarijs de causis, quas ingeniorum acumen excogitat: quippe ingentium malorum fuere prænuntia. Sed ea accidisse, non quia hæc facta sunt, arbitror: uerum hæc ideo facta, quia incasura erant illa. Raritate autem occultam eorum esse rationem, ideoq́; non sicut exortus suprà dictos defectusq́; & multa alia nosci.

De flamma cæli. CAP. XXVIII.

CErnuntur & stellæ cum sole totis diebus, plerunq; & circa solis orbem, ceu* specie coronæ: & uersicolores circuli, qualiter Augusto Cæsare in prima iuuenta urbem intrante, post obitum patris, ad nomen ingens capessendum.

*spiceæ

De coronis cœlestibus. CAP. XXIX.

EXistunt eædem coronæ circa lunam, & circa nobilia astra, cælo quoque inhærentia. Circa solem arcus apparuit L. Opimio Q. Fabio COSS. orbis L. Portio, M. Atilio.

De circulis repentinis. CAP. XXX.

CIrculus rubri coloris L. Iulio, P. Rutilio COSS. Fiunt prodigiosi & lōgiores solis defectus, qualis occiso dictatore Cæsare, & Antoniano bello, totius penè anni pallore continuo.

Plures soles. CAP. XXXI.

ET rursus plures soles simul cernūtur, nec supra ipsum nec infra, sed ex obliquo, nunquam iuxta, nec contra terram, nec noctu, sed aut oriente aut occidente. Semel & meridie conspecti in Bosphoro produntur, qui à matutino tempore durauerunt in occasum. Trinos soles antiqui sæpius uidere sicut Sp. Posthumio, Q. Mutio, & Q. Martio, M. Portio, & M. Antonio, P. Dolabella, & M. Lepido, L. Plāco COSS. Et nostra ætas uidit diuo Claudio principe, consulatu eius, Cornelio Orfito collega. Plures simul quàm tres uisi, ad hoc æui nunquam produntur.

Plures lunæ. CAP. XXXII.

LVnæ quoque trinæ, ut Cn. Domitio, C. Fannio consulibus, apparuere: quos pleriq; appellauerunt soles nocturnos.

Dierum lux nocte. CAP. XXXIII.

LVmen de cælo noctu uisum est, C. Cæcilio, Cn. Papyrio consulibus, & sæpe aliàs, ut diei species noctu luceret.

Clypei ardentes. CAP. XXXIIII.

CLypeus ardēs ab occasu ad ortū scintillās transcurrit, solis occasu L. Valerio, C. Mario COSS.

Ostentum cæli. CAP. XXXV.

SCintillam è stella cadere, & augeri terræ appropinquantē. ac postquam lunæ magnitudine facta sit, illuxisse ceu nubilo diei. dein cum in cælum se reciperet, lampadem factam, semel unquam proditur, Cn. Octauio, C. Scribonio COSS. Vidit hoc Licinius Syllanus porconsul cum comitatu suo.

De discur

De discursu stellarum. CAP. XXXVI.

Fieri uidetur & discursus stellarum, nunquam temere, ut non ex ea parte truces uenti coorиantur. Existunt stellæ & in mari terrisq́;.

De stellis Castoribus. CAP. XXXVII.

Vidi nocturnis militum uigilijs, inhærere pilis pro uallo fulgorem effigie ea. & antennis nauigātiū, alijsq́; nauium partibus, ceu uocali quodam sono insistunt, ut uolucres sedem ex sede mutantes: graues cum solitariæ uenere, mergentesque nauigia: & si in carinæ ima deciderint, exurentes: geminæ autem salutares, & prosperi cursus prænunciæ, quarum aduentu fugari diram illam ac minacem, appellatamq; Helenam, ferunt. Et ob id Polluci & Castori id numen aßignant, eosq; in mari deos inuocāt. Hominum quoq; capita uespertinis horis, magno præsagio circumfulgent. Omnia incerta ratione, & in naturæ maiestate abdita.

De aëre. CAP. XXXVIII.

Hactenus de ipso mundo sideribusq;. Nunc reliqua cæli memorabilia. Nanq; & hoc cælum appellauere maiores, quod alio nomine aëra: omne quod inani simile, uitalem hūc spiritum fundit. Infra lunam hæc sedes, multoque inferior (ut animaduerto propemodum constare) infinitum ex superiore natura aëris, infinitum & terreni halitus miscens, utraq; sorte confunditur. Hinc nubila, tonitrua, & alia fulmina. Hinc grandines, pruinæ, imbres, procellæ, turbines. Hinc plurima mortalium mala, & rerū naturæ pugna secum. Terrena in cælum tendentia deprimit siderum uis, eademq; quæ sponte nō subeunt, ad se trahunt. Decidunt imbres, nebulæ subeunt, siccantur amnes, ruunt grandines, torrent radij, & terram in mediū undiq; impellunt. Iidem infracti resiliunt: & quæ potuere, auferunt secū. Vapor ex alto cadit, rursumq; in altū redit. Venti ingruunt inanes, ijdemq; cum rapina remeāt. Tot animalium haustus spiritum è sublimi trahit. At ille cōtrà nititur, tellusq́; ut inani cælo spiritum infundit. Sic ultro citro commeante natura, ut tormēto aliquo, mūdi celeritate discordia accēditur. Nec stare pugnæ licet, sed aßidue rapta cōuoluitur, & circa terram immenso rerū quasi globo tēdit, subinde per nubes cælum aliud obtexens. Ventorū hoc regnū. Itaq; præcipua eorum natura ibi, & ferme reliquas cōplexa causas, quoniam & tonitruum & fulminum ictus, horum uiolentiæ pleriq; aßignant. Quin & ideo lapidibus pluere interim quòd uēto sint rapti, & multa similiter. Quāobrem plura simul dicenda sunt.

De statis tempestatibus CAP. XXXIX.

Tempestatum rerumq́; quasdam statas esse causas, quasdam uero fortuitas, aut adhuc rationis incōpertæ, manifestum est. Quis enim æstates & hyemes, quæq́; in temporibus annua uice intelliguntur, siderum motu fieri dubitet? Ergo ut solis natura temperando intelligitur anno, sic reliquorum quoq; siderum propria est quibusq; uis, & ad suam cuique naturam fertilis. Alia sunt in liquorem soluti humoris fœcunda, alia concreti in pruinas, aut coacti in niues, aut glaciati in grādines: alia flatus, alia teporis, alia uaporis, alia roris, alia rigoris. Nec uerò hæc tanta debent existimari, quanta cernuntur, cum esse eorum nullum minus lunæ tam immensæ altitudinis ratio declaret. Igitur in suo quæq; motu naturam suam exercent, quod manifestum Saturni maxime transitus imbribus faciunt. Nec meantium modo siderum hæc uis est, sed multorum etiam adhærentium cælo: quoties errantium accessu impulsa, aut coniectu radiorum extimulata sunt: qualiter in suculis sentimus accidere, quas Græci ob id pluuio nomine hyadas appellant. Quin & sua sponte quædam statisq; temporibus, ut hædorū exortus. Arcturi uero sidus non ferme sine procellosa grandine emergit.

De ui caniculæ. CAP. XL.

Nam caniculæ exortu, accendi solis uapores quis ignorat? cuius sideris effectus amplißimi in terra sentiuntur. Feruent maria exoriente eo, fluctuāt in cellis uina, mouentur stagna. Orygem appellat Aegyptus feram, quam in exortu eius contrà stare & contueri tradit, ac uelut adorare, cum sternuerit. Canes quidem toto eo spatio maxime in rabiem agi, non est dubium.

Sidera in alijs signorum partibus & tēporibus aliàs influere. CAP. XLI.

*Qvin partibus quoq; signorum quorūdam sua uis inest, ut autumnali æquinoctio, brumaq́;, cū tempestatibus confici sidus intelligimus: nec imbribus tantum tempestatibusq;, sed multis & corporum & ruris experimentis. Aßlantur alij sidere, alij commouentur statis temporibus aluo, neruis, capite, mente. Olea, & populus alba, & salices, folia solstitio circumagunt. Floret ipso brumali die, suspensa in tectis arentis herba pulegij, rūpuntur intentæ spiritu membranæ. Miretur hoc, qui non obseruet quotidiano experimento, herbam unam, quæ uocatur heliotropium, abeūtem solem intueri semper, omnibusq́; horis cum eo uerti, uel nubilo obumbrante. Iam quidem lunari potestate ostrearum, conchyliorumq́;, & concharum omnium corpora augeri ac rursus minui. Quin & soricum fibras respondere numero lunæ, exquisiuere diligentiores. minimumq; animal formicam sentire uires sideris, interlunio semper cessantem. Quo turpior hominis inscitia est, fatenti præcipue iumentorum quorundam in oculis morbos cum luna increscere ac minui. Patrocinatur *uastitas cæli immensa, discreta altitudine in duo atque LXX. signa. Hæ sunt rerum aut animantium effigies, in quas digeßere cælum periti. In his quidam mille sexcentas annotauere stellas, insignes uidelicet effectu, uisúue. Exempli gratia, in cauda tauri septem, quas appellauere uergilias, in fronte suculas, Booten, qui sequitur septentriones.*

*uastitas cæli, immēsa altitudine discreta in duo atq; quadraginta sig.

Imbriū, uentorum & nubiū causæ. CAP. XLII.

Extra has causas non negauerim existere imbres uentosq́;: quoniam humidam à terra, aliàs uerò propter

propter uapores fumidam *exhalare caliginem certũ est. Nubesq; liquore egresso in sublime, aut ex aere coacto in liquorẽ, gigni. Densitas earũ corpusq; haud dubio conectatur argumẽto, cum solem obumbrent, perspicuum aliâs etiam urinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.

*exhalari

De tonitruis & fulguribus. CAP. XLIII.

IGitur non eam inficias, posse in has & ignes superne stellarum decidere, quales sereno sæpe cernimus, quorũ ictu concuti aera uerum est, quando & tela uibrata stridũt. Cum uerò in nubem peruenerint, uaporẽ dissonũ gigni, ut candente ferro in aquã demerso, & fumidum uorticẽ uolui. Hinc nasci procellas. Et si in nube luctetur flatus, aut uapor, tonitrua edi: si erũpat ardens, fulmina: si longiore tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perrũpi. Et esse tonitrua impactorum ignũ plagas, ideoq; protinus coruscare igneas nubium rimas. Posse & repulsu siderũ depressum, qui a terra meauerit, spiritum nube cohibitũ tonare, natura strangulante sonitum dum rixetur, edito fragore cũ erumpat, ut in membrana spiritu intenta. Posse & attritu, dum in præceps feratur, illum, quisquis est, spiritũ accendi. Posse & conflictu nubium elidi, ut duorũ lapidũ, scintillantibus fulgetris. Sed hæc omnia esse fortuita. Hinc bruta fulmina & uana, ut quæ nulla ueniant ratione naturæ. Iis percuti mõtes, iis maria, omnesque alios irritos ictus. Illa uerò fatidica ex alto, statisq; de causis, ex suis uenire sideribus. Simili modo uentos uel potius flatus, posse & ex arido siccoq; *anhelitu terræ gigni non negauerim: posse & aquis aera expirãtibus, qui neq; in nebulam densetur, nec crassescat in nubes: posse & solis impulsu agi: quoniã uẽtus haud aliud intelligatur, quàm fluctus aeris: pluribusq; etiam modis. Nanque & è fluminibus ac nubibus, & è mari uidemus & quidem tranquillo, & alios quos uocant altanos è terra consurgere. Qui quidem cũ è mari redeunt, tropæi uocantur: si pergunt, apogæi.

*halitu

Qua ratione echo reddatur. CAP. XLIIII.

MOntium uero flexus crebriq; uertices, *& conflexa cubito, aut cõfracta in humeros iuga, cõcaui uallium sinus, scindũt inæqualiter inde resultãtẽ aera: quæ causa etiã uoces multis in locis reciprocas facit.

*aut complexi subito anfractu i numerosa iuga concaui uall.

De uentis iterum. CAP. XLV.

SIne fine uẽtos generãt iam quidam etiam specus, qualis in Dalmatiæ ora, uasto in præceps hiatu, in quẽ deiecto leui põdere, quamuis trãquillo die, turbini similis emicat procella. Nomẽ loco est Senta. Quin & in Cyrenaica prouincia rupes quædam austro traditur sacra, quam profanũ sit attrectari hominis manu, confestim austro uoluẽte arenas. In domibus etiam multis, manu facta inclusa opacitate conceptacula auras suas habẽt, adeò causa nõ deest. Sed plurimũ interest, flatus sit, an uẽtus. Illos status atq; perspirantes, quos nõ tractus aliquis, uerũ terræ sentiunt. qui non aura, nõ *procella maris, sed appellatione quoque ipsa uenti sunt: qui siue assiduo mundi incitu, & contrario siderũ occursu nascuntur, siue hic est ille generabilis rerũ naturæ spiritus, huc illucq; tanquam in utero aliquo uagus, siue disparili errantium siderum ictu, radiorumq; multiformi iactu flagellatus aer, siue à suis sideribus exeunt his propioribus, siue ab illis cælo affixis cadunt: palàm est illud quoque legem naturæ habere non ignotam, etiamsi nondum percognitam.

*procella, sed mares appella . &c. ut cap 47. Mares itaq; existimãtur impari numero

Naturæ & obseruationes uentorũ CAP. XLVI.

VIginti amplius autores Græci ueteres prodidere de his obseruationes. Quo magis miror, orbe discordi, & in regna, hoc est, in membra diuiso, tot uiris curæ fuisse tã ardua *inuentu, inter bella præsertim & infida hospitia, piratis etiã omnium mortaliũ hostibus transitus ferme tenẽtibus: ut hodie quædã in suo quisq; tractu ex eorum cõmentariis, qui nunquã eò accessere, uerius noscat, quàm indigenarum sciẽtia: nunc uerò pace tam festa, tam gaudente prouentu rerum artiumq; principe, omnino nihil addisci noua inquisitione, imò ne ueterũ quidẽ inuenta perdisci. Non erãt maiora præmia in multos dispersa fortunæ magnitudine, & ista plures sine præmio alio quàm posteros iuuãdi eruerũt. *Nanq; mores hominũ senuere, nõ fructus. Et immensa multitudo aperto quodcunq; est mari, hospitalisq; littorum omnium appulsu nauigat, sed lucri non scientiæ gratia. Nec reputat cæca mens & tantum auaritiæ intenta, idipsum scientia posse tutius fieri. Quapropter scrupulosius quàm instituto fortassis conueniat operi, tractabo uentos, tot milia nauigantium cernens.

*inuentu perquirere,

*Nanq; non est in ueteri exemplari.

Ventorum genera. CAP. XLVII.

VEteres quatuor omnino seruauere, per totidem mundi partes (ideo nec Homerus plures nominat) hebeti ut mox iudicatum est ratione: secuta ætas octo addidit, nimis subtili & concisa: proximis inter utranque media placuit, ad breuem ex numerosa additis quatuor. Sunt ergo bini in quatuor cæli partibus: Ab oriente æquinoctiali subsolanus, ab oriente brumali uulturnus: illum apelioten, hunc eurum Græci appellant. A meridie auster, & ab occasu brumali africus, noton & liba nominant. Ab occasu æquinoctiali fauonius, ab occasu solstitiali corus, zephyron & argesten uocant: A septentrionibus septẽtrio, interque eum & exortum solstitialem aquilo, aparctias dicti & boreas. Numerosior ratio quatuor his interiecerat: thrascian, media regione inter septentrionem & occasum solstitialem: itemque cæcian, media inter aquilonem & exortum æquinoctialem. ab ortu solstitiali phœnician, media regione inter ortum brumalem & meridiem: item inter liba & noton compositum ex utroque medium, inter meridiem & hybernum occidentem, libanoton. Nec finis: alii quippe mesen nomine etiámnum addidere inter borean & cæcian, & inter eurum & noton euronotum. Sunt etiã quidam peculiares quibusque gentibus uenti, non ultrà certũ procedentes tractũ, ut Atheniensibus sciron, paulũ ab argeste deflexus, reliquæ Græciæ ignotus. Aliubi elatior idẽ olympias uocatur.

Consuet

*hellespontian

Consuetudo omnibus his nominibus argesten intelligit: & caecian aliqui uocant *hellespõtium, & eosdem alibi aliter. Item in Narbonensi prouincia clarissimus uentorum est circius, nec ulli uiolẽtia inferior, Ostiam plerunq; rectà Ligustico mari perferens: idem nõ modo in reliquis partibus cæli ignotus, sed ne Viennam quidem eiusdẽ prouinciæ urbem attingens, paucis antè limitibus iugi modici occursu tantus ille uentorũ coercitus. Et austros in Aegyptum penetrare negat Fabianus. Quo fit manifesta lex naturæ, uentis etiam & tempore & fine dicto. Ver ergo aperit nauigantibus maria: cuius in principio, fauonij hybernum molliunt cælum, sole aquarij XXV. obtinente partẽ. Is dies sextus est ante Februarias Idus. Cõpetit ferme & hoc omnibus quos deinde ponam, per singulas intercalationes uno die anticipantibus, rursumq; lustro sequenti ordinem seruãtibus. Fauonium quidem ad VII. Cal. Martij chelidonian uocant, ab hirundinis usu: nonnulli uerò ornithian, uno & LXX. die post brumam, ab aduentu auium, flantem per dies IX. Fauonio cõtrarius est, quem subsolanũ appellauimus. Datus est antẽ huic exortus uergiliarũ in totidem partibus tauri, sex diebus ante Maias Idus, quod tempus austrinũ est, huic uento septentrione cõtrario. Ardentissimo autem æstatis tempore exoritur caniculæ sidus, sole primã partem leonis ingrediente: qui dies XV. ante Augusti Calendas est. Huius exortum diebus octo ferme aquilones antecedunt, quos prodromos appellant. Post biduũ autem exortus, ijdem aquilones constantius perflant diebus quadraginta, quos etesias uocant. Molliri eis creditur solis uapor geminatus ardore sideris, nec ulli uentorum magis stati sunt. Post eos rursus austri frequentes usq; ad sidus Arcturi, quod exoritur XI. diebus ante æquinoctium autumni. Cum hoc corus incipit. Corus autumnat: huic est contrarius uulturnus. Post id æquinoctiũ diebus ferè quatuor & XL. uergiliarum occasus hyemem inchoat: quod tempus in III. Idus Nouembris incidere consueuit: hoc est aquilonis hyberni, multumq; æstiuo illi dissimilis, cuius ex aduerso est africus. Ante brumã antẽ VII. diebus, totidemq; postea, sternitur mare halcyonum fœturæ: unde nomen hi dies traxere: reliquum tempus hyemat. Nec tamen sæuitia tempestatũ *concludit mare. Piratæ primum coegere mortis periculo in mortem ruere, & hyberna experiri maria. nunc idem auaritia cogit. Ventorum frigidissimi sunt quos à septentrione diximus spirare, & uicinus his corus. ij & reliquos cõpescunt, & nubes abigunt, *Humidi, africus, & præcipue auster Italiæ. narrãt & in Ponto caecian in se trahere nubes. Sicci corus & uulturnus, præterquam desinentes. Niuales aquilo & septentrio. Grandines septẽtrio importat & corus. Aestuosus auster. Tepidi uulturnus & fauonius. Idem subsolano sicciores: & in totum omnes à septẽtrione & occidente sicciores, quàm meridie & oriente. Saluberrimus autem omniũ *aquilo: noxius auster, & magis siccus fortassis quia humidus

*cludit

Humidi auster & afric, & præcip

*aquilo, quia siccus & frigidior noxius auster, fortassis quia magis humidus [illegible]

frigidior est. Minus esurire eò spirante creduntur animantes. Etesiæ noctu desinunt *ferè, & à tertia diei hora oriuntur. In Hispania & Asia ab oriẽte flatus est eorum, in Põto ab aquilone, reliquis in partibus à meridie. Spirãt autem & à bruma *cum uocantur ornithiæ, sed leniores & paucis diebus. Permutãt & duo naturam cum situ, Auster Africæ serenus, aquilo nubilus. Omnes uenti uicibus suis spirãt maiore ex parte, aut ut contrarius desinenti incipiat. Cum proximi cadentibus surgũt, à læuo latere in dextrum (ut sol) ambiunt. De ratione eorum menstrua, quarta maximè luna decernit. Iisdem autem uentis in contrarium nauigatur, prolatis pedibus, ut noctu plerunq; aduersa uela concurrant. Austro maiores fluctus eduntur quam aquilone: quoniam ille infernus ex imo maris spirat, hic summo. Ideoque post austros noxij præcipue terræ motus. Noctu auster, interdiu aquilo uehemẽtior. Et ab ortu flantes diuturniores sunt ab occasu flantibus. Sepẽtriones impari ferè desinũt numero: quæ obseruatio & in alijs multis rerũ naturæ partibus ualet. Mares itaq; existimãtur impari numero. Sol & auget, & cõprimit flatus. Auget exoriẽs occidensq;, comprimit meridianus æstiuis tẽporibus. Itaq; medio diei aut noctis plerunq; sopiũtur, quia aut nimio frigore aut æstu soluũtur. Et imbribus uenti sopiũtur. Expectantur autem maxime, unde nubes discussæ adaperuere cælũ. Omniũ quidem (si libeat obseruare minimos ambitus) redire easdẽ uices quadriẽnio exacto Eudoxus putat, non uentorũ modo, uerũ & reliquarũ tempestatũ magna ex parte. Et est principium lustri eius semper intercalari anno caniculæ ortu. De generalib. uẽtis hæc.

*flare

*qui

De repentinis flatibus. CAP. XLVIII.

Nunc de repẽtinis flatibus qui exhalãte terra (ut dictũ est) coorti, rursusq; *deiecti, interim obducta nubiũ cute multiformes existunt. Vagi quippe & ruẽtes torrentiũ modo, ut aliquibus placere ostẽdimus, tonitrua & fulgura edũt. Maiore uerò illati pondere incursuq;, si latè siccã ruperint nubem, procellã gignunt, quæ uocatur à Græcis ecnephias. Sin uerò depresso sinu arctius rotati effregerint, sine igne, hoc est sine fulmine, uorticẽ faciũt, qui typhon uocatur, id est, uibratus ecnephias. Defert hic secũ aliquid, abruptũ è nube gelida cõuoluens uersansq;, & ruinã suam illo põdere aggrauans, & locũ ex loco mutans rapida uertigine: præcipua nauigantiũ pestis, non antennas modo, uerũ ipsa nauigia cõtorta frangens, tenui remedio aceti in aduenientẽ effusi, cui frigidissima est natura. Idẽ illisu ipso repercussus, correpta secum in cælum refert, sorbetq; in excelsum. Quòd si maiore depressæ nubis eruperit specu, sed minus lato quàm procella, nec sine fragore, turbinẽ uocãt, proxima quæq; prosternẽtem. Idem ardentior accensusq;, dum furit, prester uocatur, amburens contacta pariter & proterens.

*deiectũ in terram

Alia prodigiosa genera tẽpestatũ. CAP. XLIX.

Non fit autem aquilonius typhon, nec niualis *aut niue iacente ecnephias. Quòd si simul rupit nubem

*aut niue iacẽte, hæc tria uerba nõ sũt in antiq. codice.

bem, exarsitq́; & ignem habuit, non postea concepit, fulmen est. Distat à prestere, quo flamma ab igne. Hic late funditur flatu, illud conglobatur impetu. Vortex autẽ remeando distat à turbine, & quo stridor à fragore. Procella latitudine ab utroq;, disiecta nube uerius quàm rupta. Fit & caligo beluæ similis, nube dira nauigantibus. Vocatur & columna, cũ spissatus humor rigensq́; ipse se sustinet. Ex eodem genere, & in longã ueluti fistulam nubes aquam trahit.

Quibus in terris fulmina nõ cadant. CAP. L.

HYeme & æstate rara fulmina, contrarijs de causis, quoniam hyeme densatus aer nubium crassiore corio spissatur: omnisq́; terrarũ exhalatio rigens ac gelida, quicquid accipit ignei uaporis, extinguit. Quæ ratio immunẽ Scythiam & circã rigentia à fulminũ casu præstat, & è diuerso nimius ardor Aegyptum. Siquidem calidi siccíq; halitus terræ, raras admodũ tenuesq́; & infirmas densantur in nubes. Vere autẽ & autumno crebriora fulmina, corruptis in utroq; tempore æstatis hyemisque causis. Qua ratione crebra in Italia, quia mobilior aer mitiore hyeme & æstate nimbosa, semper quodammodo uernat uel autumnat. Italiæ quoque partibus ijs, quæ à septentrione discedunt ad teporem, qualis est Vrbs & Campaniæ tractus, iuxtà hyeme & æstate fulgurat, quod non in alio situ.

Fulgurum genera & miracula. CAP. LI.

FVlminum ipsorum plura genera traduntur. Quæ sicca ueniunt, non adurunt, sed dissipant. Quæ humida, non urunt, sed infuscant. Tertium est quod clarum uocãt, mirificæ maximè naturæ, quo dolia exhauriuntur intactis operimentis, nulloq́; alio uestigio relicto. Aurum & æs & argentum liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis, ac ne confuso quidem signo ceræ. Marcia princeps Romanarum icta grauida, partu exanimato, ipsa citra ullum aliud incommodum uixit. In Catilinarijs prodigijs, Pompeiano ex municipio M. Herennius decurio sereno die fulmine ictus est.

De obseruationibus. CAP. LII.

THuscorum literæ nouem deos emittere fulmina existimant, eaq́; esse undecim generum. Iouem enim trina iaculari. Romani duo tantum ex ijs seruauere: diurna attribuentes Ioui, nocturna Summano, rariora sanè eadem de causa frigidioris cæli. Hetruria erumpere terra quoq; arbitratur, quæ infera appellat, brumali tempore facta, sæua maxime & execrabilia, cum sint omnia quæ terrena existimant, non illa generalia, nec à sideribus uenĩẽtia, sed ex proxima atq; turbidiore natura. Argumentum euidens est, quòd omnia à superiore cælo decidentia obliquos habeãt ictus: hæc autem quæ uocantur terrena, rectos. Sed quia ex propiore materia cadunt, ideo credũtur è terra exire, quoniam ex repulsu nulla uestigia edant, cum sit illa ratio non inferni ictus, sed aduersi. à Saturni ea sidere proficisci subtiliter ista consectati putant. sicut cremantia, à Martis. Qualiter cum Volsinij oppidum Thuscorum opulentissimum totum concrematum est fulmine. Vocant & familiaria in totam uitam fatidica, quæ prima fiunt familiam suam cuiq; indepto. Cæterum existimant nõ ultra decem annos portendere priuata, præterquam aut matrimonio primo facta, aut natali die. Publica non ultra tricesimum annum, præterquam in deductione oppidorum.

De fulminibus euocandis. CAP. LIII.

EXtat annalium memoria, sacris quibusdam & precationibus uel cogi fulmina uel impetrari. Vetus fama Hetruriæ est, impetratum Volsinios urbem agris depopulatis subeũte monstro, quod uocauere Voltam: euocatum & à Porsena suo rege. Et ante eum à Numa sæpius hoc factitatum, in primo annalium suorum tradit L. Piso grauis autor: quod imitatum parũ rite Tullum Hostilium, ictum fulmine. Lucosque & aras, & sacra habemus, interq́; Statores, & Tonantes, & Feretrios, Elicium quoq; accepimus Iouem. Varia in hoc uitæ sententia, & pro cuiusq; animo. *Imperari naturæ, audacis est credere: nec minus hebetis, beneficijs abrogare uires: quando in fulgurum quoq; interpretatione eò profecit scientia, ut uentura alia finito die præcinat: & an peremptura sint fatum, aut apertura potius alia fata quæ lateant, innumerabilibus in utroque publicis priuatisq́; experimentis. Quamobrem sint ista (ut rerum naturæ libuit) alijs certa, alijs dubia, alijs probata, alijs damnanda. Nos cætera quæ sunt in his memorabilia, non omittemus.

*Imperare naturæ sacra, audac.

Catholica fulgurum. CAP. LIIII.

FVlgetrum prius cerni, quàm tonitrum audiri (cũ simul fiant) certum est. Nec mirum, quoniam lux sonitu uelocior. Ictum autem & sonitum congruere, ita modulante natura. Sed sonitum profecti esse fulminis, non illati. etiamnum spiritũ ocyorem fulmine. ideo quati prius omne & afflari quàm percuti: nec quenquam tangi qui prior uiderit fulmen, aut tonitrua audierit. Læua prospera existimantur, quoniam læua parte mundi ortus est. Nec tam aduẽtus spectatur, quàm reditus, siue ab ictu resiliat ignis, siue opere confecto aut igne consumpto spiritus remeet. In sedecim partes cælum in eo* respectu diuisere Thusci. Prima est à septentrionibus ad æquinoctialem exortum: secunda ad meridiem, tertia ad æquinoctialem occasum, quarta obtinet quod reliquum est ab occasu ad septentriones. Has iterum in quaternas diuisere partes, ex quibus octo ab exortu sinistras, totidẽ è contrario appellauere dextras. Ex his maxime diræ quæ septẽtrionem ab occasu attingunt. Itaq; perplurimum refert, unde uenerint fulmina, & quò concesserint. Optimum est, in exortiuas redire partes. Ideo cum à prima cæli parte uenerint, & in eandem concesserint, summa felicitas portenditur, quale Syllæ dictatori ostentum datum accipimus. Cætera ipsius mundi portione minus prospera aut dira. Quædam fulgura enunciare non putant fas, nec audire præterquam si hospiti indicẽtur aut parenti. Magna huius obseruationis uanitas, tacta Iunonis

*spectu

æde,

æde, Romæ deprehẽſa eſt Scauro cõſule, qui mox princeps fuit. Noctu magis quàm interdiu ſine tonitribus fulgurat. Vnũ animal hominẽ nõ ſemper extinguit, cætera ilico. huïc uidelicet natura tribuente honorẽ, cum tot beluæ uiribus præſtent. Omnia cõtrarias incubant in partes. Homo niſi cõuertatur *in percuſſus non expirat. Superne icti conſidunt. Vigilans ictus conniuentibus oculis, dormiẽs patẽtibus reperitur. Hominẽ ita exanimatum cremari fas nõ eſt, cõdi terra religio tradidit. Nullũ animal, niſi exanimatũ, fulmine accẽditur. Vulnera fulminatorũ frigidiora reliquo corpore ſunt.

*percuſſus, nõ reſpirat

Quæ nõ feriantur fulmine. CAP. LV.

EX ijs quæ terra gignuntur, lauri fruticẽ non icit: nec unquam quinque altius pedibus deſcendit in terram. Ideo pauidi altiores ſpecus tutiſsimos putant: aut tabernacula è pellibus beluarum, quas uitulos marinos appellant, quoniam hoc ſolum animal ex marinis non percutiat, ſicut nec è uolucribus aquilam, quæ ob hoc armiger huius teli fingitur. In Italia inter Tarracinam & ædem Feroniæ, turres bellicis temporibus deſiere fieri, nulla non earum fulmine diruta.

De prodigioſis pluuijs, lacte, ſanguine, carne, ferro, lana, lateribus coctis. CAP. LVI.

PRæter hæc inferiore cælo relatum in monumenta eſt, lacte & ſanguine pluiſſe M. Acilio, C. Portio *COSS. Et ſæpe alias carne, ſicut L. Volumnio, Seruio Sulpitio COSS. exq; ea nõ *perputruiſſe quod nõ diripuiſſent aues. Item ferro in Lucanis, anno antequam M. Craſſus à Parthis interẽptus eſt, omnesq; cũ eo Lucani milites, quorũ magnus numerus in exercitu erat. Effigies quæ pluerat, ſpõgiarũm fere ſimilis fuit: aruſpices *cauenda præmonuerunt ſuperna uulnera. L. autem Paulo, C. Marcello COSS. lana pluit circa caſtellum Cariſſanum, iuxta quod poſt annum T. Annius Milo occiſus eſt. Eodem cauſam dicente lateribus coctis pluiſſe in eius anni acta relatum eſt.

*COSS & ſæpe aliàs. Sicut carne L. Vol

*putruiſſe

*cauenda, deſideratur in antiquo codice.

De crepitu armorum & tubarum de cælo audito CAP. LVII.

ARmorũ crepitus & tubæ ſonitus, auditos è cælo Cimbricis bellis accepimus, crebrosq́ue & prius & poſtea. Tertio uero conſulatu Marij ab Amerinis & Tudertibus ſpectata arma cæleſtia, ab ortu occaſuq; inter ſe concurrentia, pulſis quæ ab occaſu erant. Ipſum ardere cælum, minime mirum eſt, & ſæpius uiſum, maiore ui ignis nubibus correptis.

De lapidibus è cælo cadentibus. CAP. LVIII.

CElebrãt Græci Anaxagoram Clazomenium, olympiadis ſeptuageſimæoctauæ ſecundo anno, prædixiſſe cæleſtium literarũ ſciẽtia, quibus diebus ſaxum caſurũ eſſet è ſole. Idq; factum interdiu in Thraciæ parte ad Aegos flumen. Qui lapis etiam nunc oſtenditur, magnitudine uehis, colore aduſto, comete quoq; illis noctibus flagrãte. Quod ſi quis prædictum credat, ſimul fateatur neceſſe eſt, maioris miraculi diuinitatẽ Anaxagoræ fuiſſe: ſoluique rerum naturæ intellectũ, & confundi omnia: ſi aut ipſe ſol lapis eſſe, aut unquã lapidem in eo fuiſſe credatur, decidere tamẽ crebro nõ erit dubium. In Abydi gymnaſio ex ea cauſa colitur, hodieque, modicus quidem, ſed quem in medio terrarum caſurum idem Anaxagoras prædixiſſe narratur. Colitur & Caſſandriæ, quæ Potidæa uocitata eſt, ob id deducta. Ego ipſe uidi in Vocontiorum agro paulo antè delatum.

De arcu cæleſti. CAP. LIX.

ARcus uocamus extra miraculum frequẽtes, & extra oſtẽtum. Nam ne pluuios quidem, aut ſerenos dies, cum fide portendunt. Manifeſtum eſt, radium ſolis immiſſum cauæ nubi, repulſa acie in ſolem refringi, colorumq́ue uarietatem mixtura nubium, aeris, igniumq; fieri. Certe niſi ſole aduerſo non fiunt, nec unquam niſi dimidia circuli forma. nec noctu, quamuis Ariſtoteles prodat aliquando uiſum: quod tamen fatetur idem non niſi quartadecima luna poſſe. Fiunt autem hyeme, maxime ab æquinoctio autumnali die decreſcente. Quo rurſus creſcente ab æquinoctio uerno, non exiſtunt · nec circa ſolſtitium longiſsimis diebus. bruma uero, hoc eſt, breuiſsimis diebus, frequẽter. Iidem ſublimes humili ſole, humilesq́ue ſublimi, & minores occidente uel oriente, ſed in latitudinem diffuſi, meridie exiles, uerum ambitus maioris. Aeſtate uero per meridiem non cernuntur: poſt autumni æquinoctium, quacunq; hora. nec unquam plures ſimul quàm duo. Cætera euſdem naturæ non multis dubia eſſe uideo.

De grãdine, niue, pruina, nebula, rore CAP. LX.

GRandinem conglaciato imbre gigni, & niuem eodem humore mollius coacto, pruinam autem ex rore gelido. Per hyemẽ niues cadere nõ grandines, ipſasq́ue grandines interdiu ſæpius quàm noctu, & multo celerius reſolui quàm niues. Nebulas nec æſtate, nec maximo frigore exiſtere. Rores neq; gelu, neq; ardoribus, neq; uẽtis, nec niſi ſerena nocte. Gelãdo liquorem minui, ſolutaq; glacie nõ eundẽ inueniri modum.

De nubium imaginibus. CAP. LXI.

VArietates colorum figurarumq; in nubibus cerni prout admixtus ignis ſuperet aut uincatur.

De proprietatibus cæli in locis. CAP. LXII.

PRæterea quaſdam proprietates cæli quibuſdam locis eſſe. Roſcidas æſtate Africæ noctes. In Italia Locris & in lacu Velino, nullo nõ die apparere arquus. Rhodi & Syracuſis nunquam tanta nubila obduci, ut non aliqua hora ſol cernatur, qualia aptius ſuis referentur locis. Hæc ſint dicta de aere.

De natura terræ. CAP. LXIII.

SEquitur terra, cui uni rerum naturæ partiũ, eximia propter merita, cognomen indidimus maternæ uenerationis. Sic hominũ illa, ut cælum dei: quæ nos naſcentes excipit, natos alit, ſemelq́; editos ſuſtinet ſemper nouiſsime complexa gremio tam à reliqua natura abdicatos, tum maxime ut mater operiens: nullo magis ſacramento, quàm quo nos quoq; ſacros facit, etiam monumẽta ac titulos gerẽs, nomenq; prorogans noſtrũ,

& memoriam extendens contra breuitatem æui. Cuius numen ultimum iam nullis *precamur irati graue: tanquam nesciamus hãc esse solam, quæ nunquam irascatur homini. Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: aer densatur nubibus, furit procellis: At hæc benigna, mitis, indulgens, usúsque mortalium semper ancilla, quæ coacta generat? quæ sponte fundit? quos odores saporésque? quos succos? quos tactus? quos colores? quàm bona fide creditum fœnus reddit? quæ nostri causa alit? Pestifera enim animantia, uitali spiritu habente culpam, necesse est illi seminata excipere, & genita sustinere. Sed in malis generantium noxa est. Illa serpentem homine percusso non amplius recipit, pœnasque etiam inertium nomine exigit: illa medicas fundit herbas, & semper homini parturit. Quin & uenena, nostri misertam instituisse credi potest, ne in tædio uitæ diræ famis mors, terræ meritis alienissima, lenta nos consumeret tabe, ne lacerum corpus abrupta dispergerent, ne laquei torqueret pœna præpostera, incluso spiritu, cui quærereretur exitus: ne in profundo quæsita morte, sepultura pabulo fieret, ne ferri cruciatus scinderet corpus. Ita est, misertam genuit id, cuius facillimo haustu, illibato corpore, & cum toto sanguine extingueremur, nullo labore sitientibus similes, qualiter defunctos, non uolucris, non fera attingeret: terræque seruaretur, qui sibiipsi perisset. Et ut uerum fateamur, terra nobis malorum remedium genuit, nos illud uitæ fecimus uenenum. *Nos enim & ferro, quo carere non possumus, simili modo utimur. Nec tamen quereremur merito, etiamsi maleficij causa tulisset. Aduersus unam quippe naturæ partem ingrati sumus: quasi non ad delicias quásque, non ad contumelias seruiat homini. In maria iacitur, aut ut freta admittamus eroditur aquis, ferro, ligno, igne, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis: multoque plus ut delicijs, quàm ut alimẽtis famuletur nostris. Et tamen quæ summa patitur atque extrema cute, tolerabilia uideantur: Penetramus in uiscera, auri argentique uenas & æris ac plumbi metalla fodiẽtes, gemmas etiam & quosdã paruulos quærimus lapides, scrobibus in profundum actis. Viscera eius extrahimus, ut digito gestetur gemma quam petimus. Quot manus atteruntur, ut unus niteat articulus? Si ulli essent inferi, iam profectò illos auaritiæ atque luxuriæ cuniculi refodissent. Et miramur si eadem ad noxam genuit aliqua. Feræ enim credo custodiunt illam, arcentque sacrilegas manus. Nonne inter serpentes fodimus, & uenas auri tractamus cũ ueneni radicibus? Placatiore tamen dea ob hoc utimur, quòd omnes hi opulentiæ exitus, ad scelera cædésque & bella tendunt: quamq́; sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus. Quibus tamen uelut exprobrato furore tandem ipsa se obducit, & scelera quoque mortalium occultat. Inter crimina ingrati animi & hoc duxerim, quòd naturam eius ignoramus.

*imprecamur

*Non interrogatiuè.

De forma terræ. CAP. LXIIII.

EST autem figura prima, de qua consensus iudicat. Orbẽ certè dicimus terræ, globumq́; uerticibus includi fatemur. Neq; enim absoluti orbis est forma, in tanta mõtium excelsitate, tanta camporũ planicie, sed cuius amplexus, si capita linearum comprehendantur ambitu, figuram absoluti orbis efficiat, id quod rerũ ipsa naturæ cogit ratio nõ eisdem causis quas attulimus in cælo. Namq; in illo caua in se conuexitas uergit, & cardini suo, hoc est terræ, undiq; incũbit. Hæc ut solida atq; cõferta, assurgit intumescenti similis, extraq; protenditur. Mundus in centrum uergit: at terra exit à centro, immensum eius globum in formam orbis assidua circa eam mundi uolubilitate cogente.

De antipodibus an sint, & aquæ rotunditate. CAP. LXV.

INgens hic pugna literarum, contraq́; uulgi, circumfundi terræ undiq; homines, conuersisq; inter se pedibus stare, & cunctis similem esse cæli uerticem, simili modo ex quacunq; parte mediam calcari, illo quærente cur non decidant contrà siti, tanquam nõ & ratio præsto sit, ut nos non decidere mireutur illi. Interuenit sententia, quamuis indocili probabilis turbæ inæquali globo, & si sit figura pineæ nucis, nihilo minus terram undiq; incoli. Sed quid hoc refert, alio miraculo exoriente: pendere ipsam ac nõ cadere nobiscum, ceu spiritus uis mundo præsertim inclusi, dubia sit: aut possit cadere, natura repugnante, & quò cadat negante. Nam sicut ignium sedes nõ est nisi in ignibus, aquarũ nisi in aquis, spiritus nisi in spiritu: sic terræ arcentibus cunctis, nisi in se locus non est. Globum tamen effici mirum est, in tanta planitie maris camporumq́;. Cui sententiæ adest Dicæarchus uir in primis eruditus, regum cura permensus montes, ex quibus altissimum prodidit Pelion, M.ccl. pass. ratione perpẽdiculi, nullam esse eam *portionem uniuersæ rotũditatis colligens. Mihi incerta hæc uidetur coniectatio, haud ignaro quosdam alpium uertices, longo tractu, nec breuiore L. milibus passuum assurgere. Sed uulgo maxima hæc pugna est, si coacta in uerticem aquarũ quoq; figuram credere cogatur. Atqui nõ aliud in rerum natura aspectu manifestius. Namq; & depẽdentes ubiq; guttæ paruis globãtur orbibus: & puluere illatæ frondiumq; lanugini impositæ, absoluta rotũditate cernuntur: & in poculis repletis media maxime tument. Quæ propter subtilitatẽ humoris, mollitiamq́, in se residentem, ratione facilius quàm uisu deprehenduntur. Idq́; etiã magis mirũ, in poculis repletis, addito humore minimo circumfluere quod superfit. cõtrà euenire ponderibus additis ad uicenos sæpe denarios: scilicet quia intus recepta liquorẽ in uerticem attollant, *at cumulo eminente infusa dilabãtur. Eadẽ est causa, propter quam è nauibus terra nõ cernatur, è nauium malis conspicua, ac procul recedẽte nauigio, si quid quod fulgeat religetur in mali cacumine, paulatim descẽdere uideatur, & postremo occultetur. Denique, oceanus, quem fatemur ultimum,

*portione

*ac cumulo eminẽte infusi delabantur

ultimum, quénã alia figura cohæreret, atq; non decideret, nullo ultrà margine includente? Ipsum id ad miraculũ redit, quonã modo etiamsi globetur, extremum non decidat mare. Cõtra quod, ut sint plana maria, & quæ uidentur figura, non posse id accidere, magno suo gaudio magnaque gloria inuentores Græci subtilitate geometrica docent. Nanq; cum è sublimi in inferiora aquæ ferantur, & sit hæc natura earũ concessa, nec quisquã dubitet in littore ullo accessisse eas, quo longissime deuexitas passa sit, procul dubio apparere, quo quid humilius sit, propius centro esse terræ: omnesque lineas quæ emittãtur ex eo ad proximas aquas, breuiores fieri, quàm quæ ad extremum mare à primis aquis. Ergo totas, omniq; ex parte aquas uergere in centrum: ideoq; non decidere, quoniam in interiora nitantur. Quod ita formasse artifex natura credi debet: ut cum terra arida & sicca constare per se ac sine humore nõ posset, nec rursus stare aqua nisi sustinente terra, mutuo* implexu iungerẽtur, hac sinus pandente, illa uero permeãte totã, intrà, extrà, suprà, uenis ut uinculis discurrẽtibus, atq; etiã in summis iugis erũpẽte:* quò spiritu acta, & terræ põdere expressa, siphonũ modo emicat, tantũq; à periculo decidẽdi abest, ut in sũma quæq; & altissima exiliat. Qua ratione manifestum est, quare tot fluminũ quotidiano accessu maria non crescant.*

*confessa

*cõplexu fũgerentur

*quæ

Quomodo aqua sit terræ innexa. CAP. LXVI.

Est igitur in toto suo globo tellus medio ambitu præcincta circumfluo mari. Nec argumentis hoc inuestigandum, sed iam experimentis cognitum.

De nauigatione maris & fluminũ CAP. LXVII.

A Gadibus columnisq; Herculis, Hispaniæ & Galliarum circuitu, totus hodie nauigatur occidens. Septentrionalis uero oceanus, maiore ex parte nauigatus est, auspicijs diui Augusti Germaniam classe circũuecta ad Cimbrorũ promõtorium: & inde immenso mari prospecto, aut fama cognito ad Scythicã plagã, & humore nimio rigentia. Propter quod minime uerisimile est illic maria deficere, ubi uis humoris superet. Iuxtà uero ab ortu ex Indico mari, sub eodem sidere pars tota uergens in Caspium mare, pernauigata est Macedonum armis, Seleuco atq; Antiocho regnantibus, qui & Seleucida atq; Antiochida ab ipsis appellari uoluere. Circa Caspium quoq; multa oceani littora explorata, paruoque breuius quàm totus hinc aut illinc septentrio eremigatus. Vt tamen coniecturæ locum sic quoq; non relinquat, ingens argumentum paludis Mæoticæ, siue ea illius oceani sinus est, ut multos aduerto credidisse, siue angusto discreti situ restagnatio. Alio latere Gadium, ab eodem occidente, magna pars meridiani sinus ambitu Mauritaniæ nauigatur hodie. Maiorem quidem eius partem, & orientis, uictoria magni Alexandri lustrauere, usq; in Arabicum sinum. In quo res gerente C. Cæsare Augusti filio, signa nauium ex Hispaniensibus naufragijs feruntur agnita. Et Hanno Carthaginis potentia florente, circumuectus à Gadibus ad finem Arabiæ, nauigationem eam prodidit scripto: sicut ad extera Europæ noscenda missus eodem tempore Himilco. Præterea Nepos Cornelius autor est, Eudoxum quẽdam sua ætate, cum Lathyrũ regem fugeret, Arabico sinu egressum, Gades usq; peruectũ: multoq; ante eum Cælius Antipater, uidisse se qui nauigasset ex Hispania in Aethiopiam commercij gratia. Idem Nepos de septentrionali circuitu tradit, Q. Metello Celeri, C. Afranij in consulatu collegæ, sed tum Galliæ proconsuli, Indos à rege Sueuorum dono datos, qui ex India commercij causa nauigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Sic maria circumfusa undique diuiduo globo, partem orbis auferunt nobis: nec inde huc, nec hinc illò peruio tractu. Quæ contemplatio apta detegendæ mortalium uanitati poscere uidetur, ut totum hoc quicquid est, in quo singulis nihil satis est, ceu subiectum oculis, quantum sit ostendam.

Quæ portio terræ habitetur. CAP. LXVIII.

Iam primum in dimidio computari uidetur, tanquam nulla portio ipsi decidatur oceano: qui toto circumdatus medio, & omnes cæteras fundens recipiensq; aquas, & quicquid exit in nubes, ac sidera ipsa tot & tantæ magnitudinis pascens, quò tandem amplitudinis spatio credetur habitare? Improba & infinita debet esse tam uastæ molis possessio. Adde quòd ex relicto plus abstulit cælum. Nam cum sint eius quinq; partes, quas uocant zonas, infesto rigore & æterno gelu premitur omne, quicquid est subiectum duabus extremis utrinq; circa uertices, hunc qui *trionũ septem uocatur, eumq; qui aduersus illi austrinus appellatur. Perpetua caligo utrobiq;, & alieno molliorũ siderum aspectu maligna ac pruina tantum albicans lux. Media uero terrarum, quà solis orbita est, exusta flammis & cremata, cominus uapore torretur. Circà duæ tantum inter exustam & rigentes, temperantur eæq; ipsæ inter se non peruiæ, propter incendium sideris. Ita terræ tres partes abstulit cælum: Oceani rapina in incerto est. Sed & relicta nobis una portio haud scio an etiam in maiore damno sit. Idem siquidem oceanus infusus in multos (ut dicemus) sinus, adeo uicino accessu interna maria allatrat, ut centum xv. milibus passuum Arabicus sinus distet ab Aegyptio mari: Caspius uero ccclxxv. milibus à Pontico. Idem interfusus intrat per tot maria, quibus Africam, Europam, Asiamq; dispescit. Quantum terrarum occupet, computetur etiam nunc mensura tot fluminum, tantarum paludum. Addantur & lacus & stagna: iam elata in cælũ, & ardua aspectu quoq; iuga, iam syluæ uallesque præruptæ, & solitudines, & mille causis deserta detrahantur. Hæ tot portiones terræ, imò uero, ut plures tradidere, mundi punctus (neque enim est aliud terra in uniuerso) hæc est materia gloriæ nostræ, hæc sedes: hic honores gerimus, hic exercemus imperia, hic opes cupimus, hic tumultuatur humanum genus, hic instauramus bella etiam ciuilia, mutuisque cædibus laxiorem facimus terram. Et ut publicos gentium furores*

*inde mihi disputari uidetur, quæ nam illius portio ipsi decedat oceano.

*septentrio

transeam, hæc in qua contermininos pellimus, furtoque uicini cespitem nostro solo affodimus, ut qui latißime rura metatus fuerit, ultraque fines exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? uel cum ad mensuram auaritiæ suæ propagauerit, quam tandem portionem eius defunctus obtineat?

Mediam esse mundi terram. CAP. LXIX.

*MEdiam eße mundi *totius haud dubijs constat argumentis, sed clarißime æquinoctij paribus horis. Nam nisi in medio eßet, æquales dies noctesque haberi non poße deprahenderunt & dioptræ, quæ uel maxime id confirmant: cum æquinoctiali tempore ex eadem linea ortus occasusque cernatur, & solstitialis exortus per suam lineam, brumalisq; occasus. Quæ accidere nullo modo poßent, nisi in centro sita eßet.*

*totius terrā haud

De siderũ ortus inæqualitate, & de eclipsi, & ubi, & quare. CAP. LXX.

*TRes autem circuli supradictis zonis implexi, inæqualitates temporum distinguunt: Solstitialis à parte signiferi excelsißima nobis, ad septentrionalem plagam uersus, contraq; ad alium polum brumalis, itẽ medio ambitu signiferi orbis incedens æquinoctialis. Reliquorum, quæ miramur, causa in ipsius terræ figura est, quam globo similem, & cum ea aquas, ijsdem intelligitur argumentis. Sic enim fit haud dubiè, ut nobis septentrionalis plagæ sidera nũquam occidant, contrà meridianæ nunquam oriantur: rursusque hæc illis non cernantur, attollente se contra medios uisus terrarum globo. Septentriones non cernit Troglodytice & confinis Aegyptus nec Canopum Italia, & quem uocant Berenices crinem, item quem sub diuo Augusto cognominauere Cæsaris thronon, insignes ibi stellas: adeoque manifesto aßurgens fastigium curuatur, ut Canopus quartam ferè partem signi unius supra terram eminere Alexandriæ intuentibus uideatur: eadem à Rhodo terram quodammodo ipsam stringere. in Ponto omnino non cernatur, ubi maxime sublimis septentrio. Idem à Rhodo abscõditur, magisq; Alexandriæ: in Arabia Nouembri mense prima uigilia occultus, secunda se ostendit: in Meroe solstitio uesperi paulisper apparet, paucisque ante exortum Arcturi diebus pariter cũ die cernitur. Nauigantium hæc maxime cursus deprehendunt, in alia aduerso, in alia prono mari, subitoq; conspicuis, atq; ut è freto emergẽtibus, quæ in anfractu pilæ latuere, sideribus. Neq; enim (ut dixere aliqui) mundus hoc polo excelsiore se attollit: aut undiq; cernerentur hæc sidera. uerũ hæc eadem quibusq; proximis sublimiora creduntur, eademq; demersa longinquis. utque nunc sublimis in deiectu positis uidetur hic uertex, sic in illam terræ deuexitatem transgreßis, illa se attollunt, residentibus quæ hic excelsa fuerant, quod nisi in figura pilæ accidere non poßet. Ideoq; defectus solis ac lunæ uespertinos orientis incolæ non sentiunt, nec matutinos ad occasum habitantes: meridianos uero sæpius. Nobili apud Arbela magni Alexandri uictoria, luna defecisse noctis secunda hora prodita est: eademque in Sicilia exoriens. Solis defectum, Vipsanio & Fonteio coss. qui fuere ante paucos annos, factum pridie Calendas Maias, Campania hora diei inter septimam & octauam sensit: Corbulo dux in Armenia inter horam diei decimam & undecimam prodidit uisum, circuitu globi alia alijs detegente & occultante. Quòd si plana eßet terra, simul omnia apparerent cunctis, noctesq; non fierent inæquales: neque alijs quàm in medio sitis paria duodecim horarum interualla cernerentur, quæ *nunc in omni parte simili modo congruunt.*

*nunc nõ in

Quæ ratio diurnæ lucis in terris. CAP. LXXI.

*IDeo nec nox diesque quæuis eadem toto orbe simul est, oppositu globi noctem aut ambitu diem afferente. Multis hoc cognitum experimentis. In Africa Hispaniaq; turrium Annibalis, in Asia uero propter piraticos terrores, simili specularum præsidio excitato: in quis *prænunciatiuos ignes sexta hora diei accensos, sæpe compertum est, tertia noctis à tergo ultimis uisos. Eiusdem Alexandri cursor Philonides, ex Sicyone Elin mille & ducenta stadia nouem diei confecit horis: indeque quamuis decliui itinere, tertia noctis hora remensus est. Causa, quòd eunti cum sole iter erat, eundem remeans obuium contrario præteruertebat occursu. Qua de causa ad occasum nauigantes, quamuis breuißimo die, uincunt spatia nocturnæ nauigationis, ut solem ipsum comitantes.*

*prænũcios

Gnomonica de eadem re, & horologio primo. CAP. LXXII.

*VAsaq; horoscopa non ubiq; eidem sunt usui, in trecenis stadijs, aut ut longißime in quingenis, mutantibus semet *umbris. Solis itaq; umbilici (quem gnomonem appellant) umbra, in Aegypto meridiano tempore, æquinoctij die, paulo plus quàm dimidiã gnomonis mensuram efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deest umbræ. In oppido Ancona superest quintatrigesima. In parte Italiæ quæ Venetia appellatur, eisdem horis umbra gnomoni par fit.*

*umbris solis itaq.

Vbi & quãdo nullæ umbræ. CAP. LXXIII.

SImili modo tradunt in Syene oppido, quod est supra Alexandriam quinq; milibus stadiorum, solstitij die medio nullam umbram iaci: puteumque eius experimenti gratia factum, totum illuminari. Ex quo apparere tum solem illi loco supra uerticem eße: quod & in India supra flumen Hypasin fieri tempore eodẽ Onesicritus scripsit. Constatque in Berenice urbe Troglodytarum, & inde stadijs quatuor milibus d.cccxx. in eadem gente Ptolemaide oppido, quod in margine rubri maris ad primos elephantorum uenatus conditum est, hoc idem ante solstitiũ xlv. diebus, totidemq; postea fieri, & per eos xc. dies in meridiem umbras iaci. Rursus in Meroe insula, quæ est caput gentis Aethiopum, & quinque milibus stadiorum à Syene in amne Nilo habitatur, bis anno absumi umbras, sole duodecimesimam tauri partem, & quartamdecimam leonis obtinente. In Indiæ gente Oretum mons est Maleus

leus nomine, iuxta quem umbræ æstate in austrum, hyeme in septentriones iaciuntur. Quindecim tantum noctibus ibi apparet septentrio. In eadem India Patales celeberrimo portu, sol dexter oritur, umbræ in meridiem cadunt. Septentrionem ibi Alexãdro morante annotatum, prima tantum noctis parte aspici. Onesicritus dux eius scripsit, quibus in locis Indiæ umbræ non sint, septentrionem non conspici, & ea loca appellari Ascia, nec horas dinumerari ibi.

Vbi bis anno umbræ, & ubi in contrarium. CAP. LXXIIII.

AT in tota Troglodytice, umbras bis quadragintaquinque diebus in anno Eratosthenes in contrarium cadere prodidit.

Vbi longissimus dies, & ubi breuissimus. CAP. LXXV.

*SIc fit, ut uario lucis incremento in Meroe longissimus dies xij. horas æquinoctiales, & octo partes unius horæ colligat, Alexandriæ uero xiiij. horas. In Italia quindecim. In Britannia xvij. ubi æstate lucidæ noctes haud * dubiè repromittunt id, quod cogit ratio credi: solstitij diebus accedente sole propius uerticem mundi, angusto lucis ambitu, subiecta terræ continuos dies habere senis mensibus, noctesq; è diuerso ad brumam remoto. Quod fieri in insula Thule Pytheas Massiliensis scripsit, sex dierum nauigatione in septentrionem à Britannia distante: quidam uero & in Mona. quæ distat à Camalodumo Britanniæ oppido circiter ducentis milibus, affirmant.*

*dubia repromit.

Item de horologio. CAP. LXXVI.

VMbrarum hanc rationem, & quam uocãt gnomonicen, inuenit Anaximenes Milesius, Anaximandri (de quo diximus) discipulus: primusq; horologium quod appellant sciotericum, Lacedæmone ostendit.

Quomodo dies obseruentur. CAP. LXXVII.

IPsum diem alij aliter obseruauere. Babylonij inter duos solis exortus. Athenienses inter duos occasus. Vmbri à meridie in meridiem: uulgus omne à luce ad tenebras: Sacerdotes Romani, & qui diem diffinere ciuilem, item Aegyptij & Hipparchus, à media nocte in mediam. Minora autem interualla esse lucis inter ortus solis iuxta solstitia, quàm æquinoctia apparet, quia positio signiferi circa media sui obliquior est, iuxta solstitium uero rectior.

Differentiæ gentium ratio. CAP. LXXVIII.

*COntexẽda sunt his cælestibus nexa causis. Nãq; Aethiopas uicini sideris uapore torreri, adustisq; similes gigni, barba & capillo uibrato, non est dubium. Et aduersa plaga mundi atq; glaciali, candida cute esse gentes, flauis promissas crinibus: truces uero ex cæli * rigore has & illas mobilitates habẽtes. Ipsoq; * crurũ argumẽto, illis in supera succum reuocari, natura uaporis: his in inferas partes depelli, humore deciduo. Hic graues feras, illic uarias effigies animalium prouenire, & maxime alitum, & in multas figuras gigni uolucres. Corporum autẽ procerita tem utrobiq;, illic ignium nisu, hic humoris alimento. Medio uero terræ salubris utrinq, mixtura, fertilis ad omnia tractus, modicus coeporum habitus. Magna & in colore temperies. Ritus molles, sensus liquidus, ingenia fœcunda, totiusque naturæ capacia. Iisdem imperia, quæ nunquam extimis gentibus fuerint. sicut ne illæ quidem his paruerint auulsæ. ac * pro immanitate naturæ urgentis illas solitariæ.*

*rigore & has illas mo

*crinium

*pronitate

De motu terræ. CAP. LXXIX.

*BAbyloniorum placita motus terræ, hiatusq; & cætera omnia, ui siderum existimant fieri, sed illorum trium quibus fulmina assignãt: fieri autẽ, meantium cum sole aut congruentium, & maxime circa quadrata mundi. * Præclara quædam esse & immortalis in eo (si credimus) diuinitas perhibetur, Anaximãdro Milesio physico: quẽ ferunt Lacedæmonijs prædixisse, ut urbem ac tecta custodirẽt: instare enim motum terræ: cum & urbs tota eorum corruit, & Taygeti montis magna pars ad formã puppis eminens abrupta, cladem insuper eam ruina pressit. Perhibetur & Pherecydis Pythagoræ doctoris alia coniectatio, sed & illa diuina. haustu aquæ è puteo præsensisse, ac prædixisse ibi * motũ. Quæ si uera sunt, quãtum à deo tandem uideri possunt tales distare, dum uiuant? Et hæc quidem arbitrio cuiusque existimanda relinquantur, uentos in causa esse non dubium reor. Neque enim unquam intremiscunt terræ, nisi sopito mari: cæloq; adeo tranquillo, ut uolatus auium non pendeant, subtracto omni spiritu qui uehit. nec unquam nisi * post uentos conditos, scilicet in uenas & cauernas eis occulto afflatu. Neq; aliud est in terra tremor, quàm in nube tonitruum. Nec hiatus aliud, quàm cũ fulmen erumpit, incluso spiritu luctante, & ad libertatem exire nitente.*

*Præclara quædã & im[mortalis] (si credimus) diuinitas perhibetur Anaximandro.

*terræmotũ.

*post uẽtos, condito scilicet in uenas & caua eius occulta afflatu.

De terræ hiatibus. CAP. LXXX.

*VArie itaque quatitur, & miræ eduntur opera, alibi prostratis mœnibus, alibi hiatu profundo haustis, alibi egestis molibus, alibi emissis amnibus, nõnunquam etiam ignibus calidisue fontibus, alibi * aduerso fluminum cursu. Præcedit uero comitaturq; terribilis sonus, aliâs murmur similis mugitibus, aut clamori humano, armorúmue pulsantiũ fragori, pro qualitate materiæ excipientis, formaq; uel cauernarum uel cuniculi per quem meat, exilius grassante in angusto, eodem rauco in recuruis resultante, in duris fremente, in humidis fluctuante & stagnantibus: item fremente contra solida. Itaq, & sine motu sæpe editur sonus. Nec simplici modo quatitur unquam, sed tremit uibratq;. Hiatus uero aliâs remanet, ostendens quæ sorbuit, aliâs occultat ore compresso: rursusque ita inducto solo, ut nulla uestigia extent, urbibus plerunq; deuoratis, agrorumque tractu hausto. Maritima autem maxime quatiũtur. Nec montosa tali malo carent. Exploratum est mihi Alpes Apenninumque sæpius tremuisse. Et autumno ac uere terræ crebrius mouentur, sicut fiunt fulmina. Ideo Galliæ & Aegyptus minime*

*auerso

quatiuntur, quoniam hic æstatis causa obstat, illic hyemis. Item noctu sæpius quàm interdiu. Maximi autem motus existũt matutini uespertiniq; sed propinqua luce crebri. Interdiu autẽ circa meridiem fiunt, & solis lunæque defectu, quoniam tempestates tunc sopiuntur. Præcipue uero cum sequitur imbrem æstus, imbresue æstum.

Signa motus futuri. CAP. LXXXI.

Nauigantes quoq; sentiunt non dubia coniectura, sine flatu intumescẽte fluctu subito, aut quatiente ictu. Intremunt uero & in nauibus posita, æque quàm in ædificiis, crepituq; prænuntiant. Quin & uolucres non impauidæ sedent. *Est & in cælo signum, præceditq; motu futuro, aut interdiu, aut paulo post occasum sereno ceu tenuis linea nubis in longum porrectæ spatium. Est & in puteis turbidior aqua, nec sine odoris tædio.

*Sed & in cælo signũ præcedit motu

Auxilia cõtra motus futuros CAP. LXXXII.

Sicut in iisdem est remediũ, *quale & crebri specus præbent. Preconceptum enim spiritum exhalant, quod in *certis notatur oppidis, quæ minus quatiuntur, crebris ad eluuiem cuniculis cauata. Multoq; sunt tutiora in iisdem illis quæ pendent, sicut Neapoli in Italia intelligitur: parte eius quæ solida est, ad tales casus obnoxia. Tutissimi sunt ædificiorum fornices, anguli quoq; parietum, postesq; alterno pulsu renitentes. Et latere terreno facti parietes minore noxa quatiuntur. Magna differentia est & in ipso genere motus, pluribus siquidem modis quatitur. Tutissimũ est, cum uibrat crispante ædificiorum crepitu, & cum intumescit assurgens, alternoq; motu residet: innoxium & cum concurrentia tecta contrario ictu arietant, quoniam alter motus alteri renititur. Vndantis inclinatio, & fluctus more quædam uolutatio infesta est: aut cum in unam partem totus se motus impellit. Desinunt autem tremores, cum uentus emersit: sin uero durauere, non ante quadraginta dies sistuntur: plerunq; & tardius, utpote cum quidam anno & biennii spatio durauerint.

*quale cloacæ & creb

*totis

Potenta terrarum semel uisa. CAP. LXXXIII.

Factum* est semel, quod equidẽ in Hetruscæ disciplinæ uoluminibus inueni, ingẽs terrarum portentum L. Marcio, Sex. Iulio COSS. in agro Mutinensi. Nanq; montes duo inter se concurrerunt, crepitu maximo assultantes recedentesque, inter eos flamma fumoq; in cælum exeunte interdiu, spectante è uia Aemilia magna equitum Romanorum, familiarumque & uiatorum multitudine. Eo concursu uillæ omnes elisæ, animalia permulta quæ intrà fuerant exanimata sunt, anno ante sociale bellum: quod haud scio an funestius ipsi terræ Italiæ fuerit, quam ciuilia. Non minus mirũ ostentum & nostra cognouit ætas, anno Neronis principis supremo, sicut in rebus eius exposuimus, pratis oleisque intercedente uia publica in contrarias sedes transgressis, in agro Marrucino, prædiis Vectii Marcelli equitis Romani, res Neronis procurantis.

*est & hoc semel

Miracula terræ motus. CAP. LXXXIIII.

Fiunt simul cum terræmotu & inundationes maris, eodem uidelicet spiritu infusi, aut residentis sinu recepti. Maximus terræ memoria mortalium exstitit motus, Tiberii Cæsaris principatu, XII. urbibus Asiæ una nocte prostratis. Crebetrimus Punico bello, intra eũdem annum septies atq; quinquagies nunciatus Romam. Quo quidem anno ad Trasymenũ lacum dimicantes, maximum motum neq; Pœni sensere, nec Romani. Nec uero simplex malum, aut in ipso tantum motu periculum est, sed par aut maius *ostẽtum. Nunquam urbs Roma tremuit, ut nõ futuri euentus alicuius id prænuncium esset.

*ostento

Quibus locis maria recesserint CAP. LXXXV.

Eadem nascentiũ causa terrarũ est, cum idem ille spiritus attollendo potens solo, nõ ualuit erũpere. Nascuntur enim nec fluminũ tantũ inuectu, sicut Echinades insulæ ab Acheloo amne cõgestæ, maiorq; pars Aegypti à Nilo, in quam à Pharo insula noctis & diei cursum fuisse Homero credimus, sed & recessu maris, sicut eidem de Circeiis. Quod accidisse & in Ambraciæ portu decem miliũ passuũ interuallo, & Atheniensium quinq; miliũ ad Piræũ memoratur. Et Ephesi, ubi quondã ædem Dianæ alluebat. Herodoto quidẽ si credimus, mare fuit supra Mẽphim usq; ad Aethiopum mõtes, itẽq; à planis Arabiæ. Mare & circa Iliũ, & tota Teuthrania, quaq; campos intulerit Mæãder.

Ratio insularum enascentiũ. CAP. LXXXVI.

Nascuntur & alio modo terræ, ac repentè in *aliquo mari emergũt, uelut paria secum faciente natura, quaq; hauserit hiatus, alio loco reddente.

*alio

Quæ, & quibus temporibus enatæ sunt. CAP. LXXXVII.

Claræ iampridem insulæ, Delos & Rhodos, memoriæ produntur enatæ. Postea minores, ultra Melon Anaphe. inter Lemnũ & Hellespõtum, Nea: inter Lebedum & Teon, Alone inter Cycladas olympiadis cxxxv. anno quarto, Thera & Therasia. Inter easdẽ post annos cxxx. Hiera, eadẽq; Automate. Et ab ea duobus stadiis post annos cx. in nostro æuo, M. Iunio Syllano, L. Balbo COSS. ad viii. Idus Iulias, Thia.

Quas terras interruperint maria. CAP. LXXXVIII.

Ante nos & iuxta Italiam inter Aeolias insulas, item iuxta Cretam emersit è mari M. D. passuum, unà cum calidis fontibus, altera olympiadis cxliii anno tertio in Thusco sinu, flagrans hæc uiolento cum flatu. Proditurq; memoriæ magna circa illam multitudine piscium fluitante, confestim expirasse quibus ex his cibus fuisset. Sic & Pithecusas in Campano sinu ferunt ortas. Mox in his mõtem Epopon, cum repentè flamma ex eo emicuisset, campestri æquatum planicie. In eadem & oppidum haustum profundo: alioque motu terræ stagnum emersisse. & aliò prouolutis montibus insulam extitisse Prochitam. Namque & hoc modo insulas rerum natura fecit. Auellit Siciliam

ciliam Italiæ, Cyprum Syriæ, Eubœam Bœotiæ, Eubœæ Atalanten & Macrin, Besbycum Bithyniæ, Leucosiam Sirenum promontorio.

Quæ insulæ cõtinẽti adiunctæ. CAP LXXXIX.

RVrsus abstulit insulas mari, iunxitq; terris Antissam Lesbo, Zephyriũ Halicarnasso, Aethusam Myndo, Dromiscon & Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio. Hybanda quondam insula Ioniæ cc. nunc à mari abest stadijs. Syriten Ephesus in mediterranea habet, Derasidas & Sophoniam uicina ei Magnesia. Epidaurus & Oricum insulæ esse desierunt.

Quæ terræ in totũ mari permutatæ. CAP. XC.

IN totum abstulit terras, primum omnium ubi Atlanticum mare est, si Platoni credimus, immenso spatio. Mox interno, *quæ uidemus hodie, mersam Acarnaniam Ambracio sinu, Achaiam Corinthio, Europam Asiamque Propontide & Ponto. Ad hoc perrupit mare Leucada, Antirrhium, Hellespontum, Bosphoros duos.

*quo

Quæ terræ ipsæ se sorbuerũt. CAP XCI.

ATq; ut sinus & stagna præteream, ipsa se conficiens terra deuorauit Cybotum altissimum mõtem, cum oppido Curite, Sipylum in Magnesia: & prius in eodem loco clarissimam urbem quæ Tantalis uocabatur. Galanis & Gamales urbium in Phœnice agros cum ipsis, Phegium Aethiopiæ iugum excelsissimum, tanquam non infida grassarentur & littora.

Quæ urbes haustæ sine à mari. CAP. XCII.

PYrrham & Antissam circa Mæotin pontus abstulit, Elicem & Buram in sinu Corinthio, quarum in alto uestigia apparent. Ex insula Cea amplius triginta millia passuum abrupta subito, cum plurimis mortalium rapuit. Et in Sicilia dimidiam Tyndarida urbem, ac quicquid ab Italia deest. Similiter in Bœotia & Eleusina.

De miraculis terrarum. CAP. XCIII.

MOtus enim terræ sileantur, & quicquid est, ubi saltem busta urbium extent. simul ut terræ miracula potius dicamus, quàm scelera naturæ. Et Hercule nõ cœlestia enarratu difficiliora fuerint. Metallorum opulentia tam uaria, tam diues, tam fœcunda, tot seculis suboriens: cum tantum quotidie orbe toto populentur ignes, ruinæ, naufragia, bella, fraudes, tantum uero luxuria & tot mortales conterant: gemmarum pictura tam multiplex, lapidum tam discolores maculæ, interque eos candor alicuius, præter lucem omnia excludens medicatorum fontium uis. ignium tot locis emicantium perpetua tot seculis incendia: spiritus letales alibi, aut scrobibus emissi, aut ipso loci situ mortiferi, alibi uolucribus tantum, ut Soracte uicino urbi tractu: alibi præter hominem cæteris animantibus: nonnunquam & homini, ut in Sinuessano agro & Puteolano: spiracula uocant, alij Charoneas scrobes, mortiferum spiritum exhalantes. Item in Hirpinis Ansancti, ad Mephitis ædem locũ, quem qui intrauere moriuntur. Simili modo Hierapoli in Asia, Matris tantum magnæ sacerdoti innoxium. Alibi fatidici specus, quorũ exhalatione temulenti futura præcinũt, ut Delphis, nobilissimo oraculo. Quibus in rebus quid possit aliud causæ afferre mortalium quispiam, quàm diffusæ per omne naturæ subinde aliter atque aliter numen erumpens?

De terris semper trementibus. CAP. XCIIII.

QVædam uero terræ ad ingressus tremunt, sicut in Gabiensi agro, nõ procul urbe Roma, iugera ferme ducẽta, equitantiũ cursu. similiter in Reatino.

De insulis semper fluctuantibus. CAP. XCV.

QVædam insulæ semper fluctuant, sicut in agro Cæcubo, & eodem Reatino, Mutiensi, Statoniensi. In Vadimonis lacu, & ad Cutilias aquas opaca sylua, quæ nunquam die ac noctu eodem loco uisitur. In Lydia quæ uocantur Calaminæ, non uentis solum, sed etiam contis quò libeat impulsæ, multorum ciuium Mithridatico bello salus. Sunt & in Nymphæo paruæ, saltuares dictæ, quoniam in symphoniæ cantu ad ictus modulantium pedum mouẽtur. In Tarquiniensi lacu magno Italiæ duæ nemora circunferũtur, nũc triquetram figuram edentes, nunc rotundam complexu, uentis impellentibus, quadratam nunquam.

Quibus in terris nõ pluat: & aceruata terrarum miracula, & cæterorũ elemẽtorũ. CAP. XCVI.

CElebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam aream non impluit. Item in Nea oppido Troadis circa simulacrũ Mineruæ. In eodem & relicta sacrificia non putrescunt. Iuxta Harpasa oppidum Asiæ, cautes stat horrenda, uno digito mobilis: eadem si toto corpore impellatur, resistens. In Taurorum peninsula in ciuitate *Parasino terra est, qua sanantur omnia uulnera. At circa Asson Troadis lapis nascitur, quo consumuntur omnia corpora: Sarcophagus uocatur. Duo sunt mõtes iuxta flumen Indum, alteri natura est ut ferrũ omne teneat, alteri ut respuat. Itaque si sint claui in calceamento, uestigia auelli in altero non posse, in altero sisti. Locris & Crotone pestilentiam nunquam fuisse, nec ullo terræmotu laboratũ annotatũ est. In Lycia uero semper à terræmotu xl. dies serenos esse. In agro Ardano frumentum satum non nascitur. Ad aras Murtias in Veiente, & apud Tusculanum, & in sylua Ciminia loca sunt in quibus in terram depacta non extrahuntur. In Crustumino natum fœnum ibi noxium, extrà salubre est.

*Characena

Qua ratione æstus maris accedant & recedant. & ubi ijdem extra rationem CAP. XCVII.

ET de aquarum natura complura dicta sunt: sed æstus maris accedere & reciprocare, maxime mirum: pluribus quidem modis, uerum causa in sole lunaq;. Bis inter duos exortus lunæ affluunt, bisque remeant, uicenis quaternisq; semper horis. Et primum attollente se cum ea mundo intumescentes, mox à meridiano cœli fastigio uergente in occasum residentes. rursusque ab occasu subter cœli ima, & meridiano

contraria accedente, inundantes: hinc donec iterũ exoriatur, se sorbentes. Nec unquam eodem tempore quo pridie reflui, ut ancillante sidere, trahenteq; secũ auido haustu maria, & assidue alĩude quàm pridie exorienteparibus tamẽ interuallis reciproci, semusq; semper horis, nõ cuiusq; diei aut noctis, aut loci, sed æquinoctialibus. ideoq; inæquales uulgariũ horarũ spatio, utcunq; plures in eas aut diei aut noctis illarũ mensuræ cadunt, & æquinoctio tantum pares ubiq;. Ingens argumentũ plenumq; lucis ac uocis etiã diurnæ, hebetes esse, qui negent subtermeare sidera, ac rursus eadem resurgere, similemque terris, imò uero uniuersæ naturæ exinde faciem, in ijsdem ortus occasusq; operibus: non aliter sub terra manifesto sideris cursu aliòue effectu, quàm cum præter oculos nostros feratur. Multiplex etiamnum lunaris differentia, primũq; septenis diebus. Quippe modici noua ad diuiduã æstus, pleniore ab ea exundant, pleuaq; maxime feruent. Inde mitescũt. Pares ad septimam primis. Iterumq; alio latere diuidua augentur. In coitu solis *pares. Planè eadem aquilonia, & à terris longius recedente mitiores, quàm cum in austros digressa, propiore nisu uim suam exercet. Per octonos quoq; annos ad principia motus & paria incrementa centesimo lunæ reuocãtur ambitu, *augente ea cuncta solis annuis causis, duobus æquinoctijs maxime tumentes, & autumnali amplius quàm uerno. Inanes uero bruma, & magis solstitio. Nec tamen in ipsis, quos dixi, temporũ articulis, sed paucis post diebus, sicuti neq; in plena aut nouissima, sed postea: nec statim ut lunã mũdus ostendat occultetue, aut media plaga declinet, uerum duabus ferè horis æquinoctialibus serius, tardiore semper ad terras omniũ quæ gerũtur in celo effectu cadente quàm *uisu, sicuti fulguris & tonitrus & fulminũ. Omnes autẽ æstus in oceano maiora integũt spatia inundantq;, quàm in reliquo mari: siue quia totũ in uniuersitate animosius est quàm in parte, siue quia magnitudo aperta sideris uim laxè grassãtis efficacius sentit, eandẽ angustijs arcẽtibus. Quã di causa nec lacus, nec amnes similiter mouentur. Octogenis cubitis supra Britanniam intumescere æstus, Pytheas Massiliensis autor est. Interiora autẽ maria terris clauduntur ut portu. Quibusdã tamen in locis spatiosior laxitas ditioni patet. utpote cũ plura exẽpla sint, in tranquillo mari, nulloq; uelorum impulsu, tertio die ex Italia prouectorum Vticam, æstu feruẽte. Circa littora autem magis quàm in alto deprahẽdũtur hi motus: quoniã & in corpore extrema pulsum uenarũ, id est, spiritus magis sentiunt. In plerisq; tamen æstuarijs, propter dispares siderum in quoq; tractu exortus, diuersi existũt æstus, tẽpore non ratione discordes, sicut in Syrtibus. Et quorundã tamẽ priuata natura est, uelut Taurominitani Euripi sæpius, & in Eubœa septies die ac nocte reciprocãtis. Aestus idẽ triduo in mense cõsistit, septima, octaua, nonaq; luna. Gadibus, qui est delubro Herculis proximus, fons inclusus ad putei modũ, aliâs simul cũ oceano augetur minuiturq;, aliâs uero utrunq; contrarijs temporibus. Eodem in loco alter oceani motibus consentit. In ripa Bætis oppidũ est, cuius putei crescente æstu minuũtur, augescunt decedente, medijs temporum immobiles. Eadem natura in Hispali oppido uni puteo, cæteris uulgaris. Et Pontus semper extrà meat in Propontidem, introrsus in Pontum nunquam refluo mari.

*pares planè. Eadem aq.

*augentibus

*nisu

Miracula maris. CAP. XCVIII.

OMnia plenilunio maria purgantur, quædã & stato tempore. Circa Messanam & Mylas fimo similia expuuntur in littus purgamenta, unde fabula solis boues ibi stabulari. His addit (ut nihil quod equidem nouerim prætercam) Aristoteles, nullum animal nisi æstu recedente expirare. Obseruatũ id multũ in Gallico oceano, & duntaxat in homine cõpertũ.

Quæ potestas lunæ, & terrena, & marina. CAP. XCIX.

QVo uera coniectatio existit, haud frustra spiritus sidus lunæ existimari. Hoc esse quod terras saturet, accedensq; corpora impleat, abscedens inanìat. Ideo cum incremento eius augeri conchylia. & maxime spiritum sentire quibus sanguis non sit. Sed & *sanguine hominem etiam cũ lumine eius augeri ac minui: frondes quoq; ac pabula (ut suo loco dicetur) sentire, in omnia eadem penetrante ui.

*sanguinem hominum

Quæ solis, & quare salsum mare. CAP. C.

ITaq; solis ardore siccatur liquor: & hoc esse masculum sidus accepimus, torrens cuncta sorbensq;. Sic mari latè patenti saporem incoqui salis, *aut quia exhausto inde dulci tenuiq;, quod facillime trahat uis ignea, omne asperius crassiusq; linquatur. Ideo *summa æquorũ aqua dulciorem profundam. Hãc esse ueriorem causam asperi saporis, quàm quòd mare terræ sudor sit æternus, aut quia plurimum ex arido misceatur illi uapore, aut quia terræ natura medicatas aquas inficiat. Est in exemplis, Dionysio Siciliæ tyranno cum pulsus est ea potentia, accidisse prodigium, ut uno die in portu dulcesceret mare.

Aut, non est in ueteri exemplari.

*summam æquorum aquam dulciorẽ profunda.

Item de natura lunæ. CAP. CI.

E Contrario ferunt lunæ fœmineum ac molle sidus atq; nocturnum soluere humorem, & trahere, non auferre. Id manifestum esse, quòd ferarum occisa coepora in tabem *uisu suo resoluat, somnoque sopitis toeporem contractum in caput reuocet: glaciem refundat, cunctaq; humifico spiritu laxet. Ita pensari naturæ uices, semperq; sufficere, alijs siderum elemẽta cogentibus, alijs uero fundentibus. Sed in dulcibus aquis lunæ alimentum esse, sicut in marinis solis.

*nisu ut cap. 97 propiore nisu uim suã exercet.

Vbi altissimum mare. CAP. CII.

ALtissimũ mare xv. stadiorũ Fabianus tradit. Alij in Põto ex aduerso Coraxorũ gẽtis (uocãt Bathea põti): recẽtis ferè à cõtinenti stadijs immensam altitudinem maris tradunt, uadis nunquam repertis.

Miracula aquarũ, fontiũ, & fluminũ. CAP. CIII.

MIrabilius id faciunt aquæ dulces, iuxta mare ut fistulis emicantes. Nam nec aquarum natura à miraculis cessat. Dulces mari inuehũtur, leuiores haud dubiè

dubiè. Ideo & *marinæ, quarum natura grauior, magis inuecta sustinent. Quædam uero & dulces inter se supermeant alias. Vt in Fucino lacu inuectus amnis, in Lario Addua, in Verbano Ticinus, in Benaco Mincius, in Seuinno Ollius, in Lemano Rhodanus, hic trãs alpes, superiores in Italia, multorũ milium transitu hospitales suas tantũ, nec largiores quàm intulere aquas euehẽtes. Proditũ hoc & in Oronte amne Syriæ, multisq; alijs. Quædã uero odio maris ipsa subeunt uada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo reddũtur iacta in Alpheũ: qui per Olympiã fluens, Peloponnesiaco littori infunditur. Subeunt terras, rursusq; redduntur, Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia. Et quæ in Aesculapij fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico redduntur. Et in Atinate campo fluuius mersus, post XX. M. pass. exit. Et in Aquileiensi Timauus. Nihil in Asphaltite Iudææ lacu, qui bitumẽ gignit, mergi potest: nec in Aemeniæ maioris Arethusa: is quidẽ nitrosus pisces alit. In Salentino iuxta oppidum Manduriam lacus ad margines plenus, neq; exhaustis aquis minuitur, neq; infusis augetur. In Ciconum flumine, & in Piceno lacu Velino lignũ deiectũ, lapideo cortice obducitur: & in Surio Colchidis flumine, adeo ut lapidem plerunq; durans adhuc integat cortex. Similiter in flumine Silari ultra Surrentum, non uirgulta modo immersa, uerũ & folia lapidescũt, aliâs salubri potu eius aquæ. In exitu paludis Reatinæ, saxum crescit. Et in rubro mari oleæ, uirẽtesq; frutices enascuntur. Sed & fontium plurimorum natura, mira est feruore. Idq; etiam in iugis alpium, ipsoq; in mari inter Italiam & Aenariam, ut in Baiano sinu, & in Liri fluuio, multisque alijs. Nam dulcis haustus in mari plurimis locis, ut ad Chelidonias insulas & Aradũ, & in Gaditano oceano. Patauinorum aquis calidis herbæ uirentes innascuntur, Pisanorũ ranæ: ad Vetulonios in Hetruria nõ procul à mari, pisces. In Casinate fluuius appellatur Scatebra, frigidus, abundãtior æstate. In eo ut in Arcadiæ Stymphali, enascũtur aquatiles musculi. In Dodone Iouis fons cum sit gelidus, & immersas faces extinguat, si extinctæ admoueãtur, accendit. Idem meridie semper deficit, qua de causa Anapauomenon uocant. Mox increscens ad medium noctis exuberat: ab eo rursus sensim deficit. In Illyrijs supra fontem frigidũ expansæ uestes accenduntur. Iouis Hammonis fons interdiu frigidus, noctibus feruet. In Troglodytis fons solis appellatur dulcis, & circa meridiem maxime frigidus: mox paulatim tepescens, ad noctis media feruore & amaritudine infestatur. Padi fons medijs diebus æstiuis uelut interquiescens semper aret. In Tenedo insula fons, semper a tertia noctis hora in sextam ab æstiuo solstitio exundat. Et in Delo insula Inopus fons eodem quo Nilus modo, ac pariter cum eo decrescit augeturque. Contra Timauũ amnem insula parua in mari est cum fontibus calidis, qui pariter cum æstu maris crescunt minuunturque. In agro Pitinate trans Apẽninum fluuius Nouanus omnibus solstitijs torrens, bruma siccatur. In *Falisco omnis aqua potata candidos boues facit: in Bœotia amnis Melas oues nigras, Cephisus ex eodem lacu profluens, albas, rursus nigras Penius, ruffasque iuxta Ilium Xanthus, unde & nomen amni. In Ponto fluuius Astaces irrigat campos, in quibus pastæ nigro lacte equæ gẽtem alunt. In Reatino fons Neminiæ appellatus, alio atque alio loco exoritur, annonæ mutationem significans. Brundisij in portu fons, incorruptas præstat aquas nauigantibus. Lyncestis aqua, quæ uocatur acidula, uini modo temulentos facit. Item in Paphlagonia, & in agro Caleno. In Andro insula templo Liberi patris fontẽ nonis Ianuarijs semper uini sapore fluere Mutianus ter COS. credit: Diotecnosia uocatur. Iuxta Nonacrim Arcadiæ Styx, nec odore differens, nec colore, epota ilico necat. Item in Beroso Taurorũ colle tres fontes, sine remedio, sine dolore mortiferi. In Carrinensi Hispaniæ agro duo fontes iuxtà fluunt, alter omnia respuens, alter absorbens. In eadem gente alius, aurei coloris omnes ostendit pisces, nihil extra illam aquam cæteris differentes. In Comensi iuxta Larium lacum, fons largus, horis singulis semper intumescit ac residet. In Cydonia insula ante Lesbon fons calidus, uere tantum fluit. Lacus Sinnaus in Asia circumnascente absynthio inficitur. Colophone in Apollinis Clarij specu lacuna est, cuius potu mira redduntur oracula, bibentium breuiore uita. Amnes retro fluere & nostra uidit ætas, Neronis principis annis supremis, sicut in rebus eius retulimus. Iam omnes fontes æstate quàm hyeme gelidiores esse, quem fallit? Sicut illa permira naturæ opera, æs & plumbũ in massa mergi, dilatata fluitare. Eiusdemque ponderis alia sidere, alia inuehi. Onera in aqua facilius moueri. Thyrreum lapidem quamuis grandem innatare, eundemque comminutum mergi. Recentia cadauera ad uadum labi, intumescentia attolli. Inania uasa haud facilius quàm plena extrahi. Pluuias salinis aquas utiliores esse, quàm reliquas: nec fieri salẽ nisi admixtis dulcibus. Marinas tardius gelare, celerius accẽdi. Hyeme mare calidius esse, autumno salsius. Omne oleo tranquillari. Et ob id urinantes ore spargere, quoniam mitiget naturã asperam, lucemq; deportet. Niues in alto mari non cadere. Cum omnis aqua deorsum feratur, exilire fontes, atq; etiam in Aetnæ radicibus flagrantes in tantum, ut quinquagena & centena milia pass. harenas flammarum globus eructet.

*marinæ, natura grauior, magis inuecta sustinet

*Falisco Clitumni amnis aqua pot.

Ignium & aquarum iuncta miracula, & de maltha. CAP. CIIII.

Iamq; & ignium, quod est naturæ quartũ elementum, reddamus aliqua miracula. Sed primum ex aquis. In Cõmagenes urbe Samosata stagnum est, emittens limum (maltham uocant) flagrantem, cum quid attingit solidi, adhæret, præterea tactus sequitur fugiẽtes. Sic defendêre muros oppugnante Lucullo, flagrabatque miles armis suis. Aquis etiam accenditur. Terra tantum restingui docuere experimenta.

De Naphtha. CAP. CV.

*natura naphtha

SImilis est *natura naphthæ:ita appellatur circa Babyloniã, & in Austagenis Parthiæ profluens, bituminis liquidi modo. Huic magna cognatio igniũ, transiliuntq; protinus in eam undecunq, uisam. Ita ferunt à Medea pellicem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta.

De semper ardentibus locis. CAP. CVI.

VErum in montiũ miraculis, ardet Aethna noctibus semper, tantoq; aeuo ignium materiæ sufficit, niualis hybernis temporibus, egestumq; cinerem pruinis operiens. Nec in illo tantum natura sæuit, exustionem terris denuncians: Flagrat in Phaselide mons Chimæra, & quidem immortali diebus ac noctibus flamma. Ignem eius accendi aqua, extingui uero terra aut fœno, Gnidius Ctesias tradit. Eadem in Lycia Hephæstij montes, tæda flammante tacti, flagrant adeo, ut lapides quoq; riuorum & harenæ in ipsis aquis ardeant: aliturq; ignis ille pluuijs. Baculo si quis ex ijs accenso traxerit sulcos, riuos igniũ sequi narrant. Flagrat in Bactris Cophãti noctibus uertex. Flagrat in Medis & Cestia gente cõfinio Persidis. Susis quidẽ ad turrim albam, è XV. caminis, maximo eorũ & interdiu. Cãpus Babyloniæ flagrat, quadã ueluti piscina iugeri magnitudine. Item Aethiopum iuxta Hesperium montem, stellarum modo campi noctu nitent. Similiter in Megalopolitanorũ agro, tametsi internus sit ille iucundus, frondemq; densi supra se nemoris non adurens, & iuxta gelidũ fontem semper ardẽs. Nymphæi crater dira Apolloniatis suis portẽdit, ut Theopompus tradidit. Augetur imbribus, egeritq; bitumen, temperandũ fonte illo ingustabili, alias omni bitumine dilutius. Sed quis hæc miretur? in medio mari Hiera insula Aeolia iuxta Italiã cum ipso mari arsit per aliquot dies sociali bello, donec legatio senatus piauit. Maximo tamen ardet incẽdio Theon Ochema dictum, Aethiopum iugum, torrentesque solis ardoribus flammas egerit. Tot locis tot incendijs rerum natura terras cremat.

Ignium per se miracula. CAP. CVII.

PRæterea cum sit huius unius elementi ratio fœcunda, seq; ipse pariat, & minimis crescat scintillis, quid fore putandum est in tot rogis terræ? Quæ est illa natura, quæ uoracitatẽ in toto mundo auidissimam sine damno sui pascit? Addantur ijs sidera innumera, ingensq; sol. Addantur humani ignes, & lapidũ quoq; insiti naturæ, attrita inter se ligna, iam nubiũ & origines fulminum. Excedit profecto omnia miracula, ullum diem fuisse quo non cuncta conflagrarent: cũ specula quoq; concaua aduersa solis radijs facilius etiã accendantur, quàm ullus alius ignis. Quid quòd innumerabiles parui, sed naturales scatent? In Nymphæo exit è petra flamma quæ pluuijs accẽditur. Exit & ad aquas Scantias. Hæc quidẽ inualida cum transit, nec longe in alia durans materia. Viret æterno hunc fontem igneũ cõtegens fraxinus. Exit in Mutinẽsi agro statis Vulcano diebus. Reperitur apud autores, subiectis Ariciæ aruis si carbo deciderit, ardere terram. In agro Sabino & Sidicino unctũ flagrare lapidẽ. In Salẽtino oppido Egnatia, imposito ligno in saxũ quoddam ibi sacrum, protinus flãmam existere. In Laciniæ Iunonis ara sub dio sita, cinerem immobilem esse, perflantibus undiq; procellis. Quin & repẽtinos ignes existere, & in aquis, & in corporibus etiã humanis. Trasymenum lacum arsisse totũ: Seruio Tullio dormienti in pueritia, ex capite flãmam emicuisse. L. Marcio in Hispania interemptis Scipionibus cõcionanti, & milites ad ultionem exhortanti, arsisse simili modo, Valerius Antias narrat. Plura mox & distinctius. Nũc enim quadam mixtura rerum omnium exhibentur miracula. Verum egressa mens interpretationem naturæ, festinat legentium animos per totum orbem ueluti manu ducere.

Terræ uniuersæ mensura, longitudo, & latitudo. CAP. CVIII.

PArs nostra terrarum, de qua memoro, ambienti (ut dictum est) oceano uelut innatans, longissime ab ortu ad occasum patet, hoc est, ab India ad Herculis columnas Gadibus sacratas, octuagies quinquies cẽtena septuaginta octo M. pass. ut Artemidoro autori placet. Vt uero Isidoro, nonagies octies centena & decem & octo M. Artemidorus adijcit amplius, à Gadibus circuitu sacri promontorij ad promontorium Artabrum, quò longissime frons procurrit Hispaniæ, octingenta M. nonagintaunum. Id mensuræ, duplici currit uia. A Gange amne ostioque eius, quo se in Eoum oceanum effundit, per Indiam Parthyenemque ad Myriandrum urbem Syriæ, in Issico sinu positam, quinquagies bis centena, quindecim M. pass. Inde proxima nauigatione Cyprum insulam, Patara Lyciæ, Rhodum, Astypalæam, in Carpathio mari insulas, Laconicæ Tenarum, Lilybæum Siciliæ, Calarim Sardiniæ, tricies quater centena quinquaginta M. Deinde Gades quatuordecies centena & quinquaginta M. pass. Quæ mensura uniuersa ab Eoo mari efficit octogies quinquies centena lxxviij. M. pass. Alia uia quæ certior, itinere terreno maxime patet, à Gange ad Euphratem amnem quinquagies cẽtena M. pass. & xxi. Inde Cappadociæ Mazaca cc. M. xliiij. Inde per Phrygiam, Cariam, Ephesum cccc. M. pass. xcviij. Ab Epheso per Aegeum pelagus Delum ducenta M. Isthmum ducenta duodecim M. Deinde terra & Laconico mari & Corinthiaco sinu Patras Peloponnesi ducentaduo M. quingenti: Leucadem lxxxvi. milia quingenti: Corcyram totidem: Acroceraunia centum trigintaduo milia quingenti: Brundisium lxxx. sex milia quingẽti: Romam ccc. milia lx. Alpes usq, ad Cincomagũ uicum d.xviij. M. Per Galliam ad Pyreneos montes Illiberim quingẽta quinquagintasex M. Ad oceanũ & Hispaniæ oram trecenta trigintaduo M. Traiectu Gadis septẽ milia quingẽti. Quæ mensura *Artemidori ratione efficit octuagiessexies centena octoginta quinq,. Latitudo autem terræ à meridiano situ ad septentriones, dimidio fere minor colligitur,

*Artemidoro attestãte

collectio, quinquagies quater cẽtena sexaginta duo milia. Quo palam fit, quantum & hinc uapor abstulerit, & illinc rigor. Neque enim deesse arbitror terris, aut non esse globi formã, sed inhabitabilia utrinq; incomperta esse. Hæc mensura currit à litore Aethiopici oceani, quà modo habitatur, ad Meroen D.L.M. Inde Alexãdriã duodecies cẽtena milia quinquaginta. Rhodũ quingenta octoginta. Gnidũ octogintaquatuor milia quingenti. Con uigintiquinq; milia. Samũ C. milia. Chium lxxxiiij. milia. Mitylenen lxv. milia. Tenedon xxviij. milia. Sigæum promõtoriũ xij. milia quingenti. Os Ponti cccxij. milia quingẽti. Carambin promontorium cccl. Os Mæotidis cccxij. milia quingenti. Ostium Tanais cclxv. M. qui cursus compẽdijs maris breuior fieri potest lxxxix. M. Ab ostio Tanais nihil modicum diligentissimi autores fecere, Artemidorus ulteriora incomperta existimauit, cum circa Tanaim Sarmatarum gentes degere fateretur ad septentriones uersas. Isidorus adiecit XII. C.M.L. usque ad Thulen, quæ coniectura diuinationis est. Ego non minore quàm proxime dicto spatio, Sarmatarũ fines nosci intelligo. Et alioquin quantũ esse debet, quod innumerabiles gentes subinde sedem mutantes capiat? Vnde ulteriorẽ mensuram inhabitabilis plagæ, multo esse maiorem arbitror. Nam & à Germania immensas insulas non pridem compertas, cognitum habeo. De lõgitudine ac latitudine hæc sunt, quæ digna memoratu putem. Vniuersum autem hũc circuitum Eratosthenes, in omniũ quidem literarũ subtilitate, & in hac utiq; præter cæteros solers, quẽ cunctis probari uideo, ducẽtorũ quinquagintaduorũ miliũ stadiũ prodidit. Quæ mensura Romana computatione efficit trecenties quindecies cẽtena milia pass. Improbũ ausum: uerũ ita subtili computatione cõpræhensum, ut pudeat nõ credere. Hipparchus & in coarguẽdo eo, & in reliqua omni diligẽtia mirus, adijcit stadiorum paulo minus XXV. milia.

Harmoniaca mundi ratio. CAP. CIX.

Alia Dionysodoro fides neque enim subtraham exẽplum uanitatis Græcæ maximum. *Melius hic fuit geometricæ scientia nobilis. Senectam diem obijt in patria. Funus duxere ei propinquæ, ad quas pertinebat hæreditas. Eæ cum secutis diebus iusta peragerent, inuenisse dicuntur in sepulchro epistolam, Dionysodori nomine ad superos scriptam. Peruenisse eum à sepulchro ad infimam terram: esseque eò stadiorum quadragintaduo milia. Nec defuere geometræ, qui interpretarentur significare epistolam à medio terrarum orbe missam, quà deorsum ab summo longissimum esset spatium, & idem pilæ medium. Ex quo consecuta computatio est, ut circuitu esse ducenta quinquagintaquinq; milia stadia pronũciarent. Harmoniaca ratio, quæ cogit rerum naturam sibi ipsam cõgruere, addit huic mensuræ stadia septem milia, terramq; nonagesimamsextam millesimam totius mũdi partem facit.

*Cydnius

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER III.

*

PROOEMIVM.

HACTENVS de situ & miraculis terræ, aquarumq; ac siderũ, & ratione uniuersitatis atq; mensura. Nũc de partibus, quanquam infinitum id quoq; existimatur, nec temere sine aliqua repræhensione tractatum. Haud ullo in genere uenia iustior est, si modo minime mirum est, hominem genitũ non omnia humana nouisse. Quapropter autorẽ neminem unum sequar, sed ut quenq; uerissimum in quaque parte arbitrabor. Quoniam commune ferme omnibus fuit, ut eos quisq; diligẽtissime situs diceret, in quibus ipse prodebat, ideo nec culpabo aut coarguã quẽquam. Locorũ nuda nomina, & quanta dabitur breuitate ponentur, claritate causisque dilatis in suas partes. Nunc enim sermo de toto est. Quare sic accipi uelim, ut si uidua fama sua nomina, qualia fuere primordio ante ullas res gestas, nuncupentur, & sit quædã in his nomenclatura quidem, sed mũdi rerumq; naturæ. Terrarum orbis uniuersus in tres diuiditur partes, Europam, Asiam, Africam. Origo ab occasu solis & Gaditano freto, quà irrumpẽs oceanus Atlãticus in maria interiora diffunditur. Hinc intranti dextra Africa est, læua Europa: inter has Asia est. Termini amnes, Tanais & Nilus. Quindecim M. pass. in longitudinem, quas diximus, fauces oceani patent, quinq; M. in latitudinem, à uico Mellaria Hispaniæ ad promontoriũ Africæ Album, autore Turannio Gracula iuxtà genito. T. Liuius ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderũt, ubi minimum vij. M. pass. ubi uero plurimum, X. M. Tam modico ore, tam immensa æquorum uastitas pãditur. Nec profunda altitudo miraculum minuit. Frequentes quippe tæniæ cãdicantis uadi, carinas territãt. Quæ de causa limen interni maris multi eum locum appellauere. Proxima autem faucibus utrinque impositi montes, coercent claustra, Abila Africæ, Europæ Calpe, laborum Herculis metæ. Quam ob causam indigenæ columnas eius dei uocãt, creduntq; perfossas exclusa antea admisisse maria, & rerũ naturæ mutasse faciẽ.

De Europa. CAP. I.

PRimum ergo de Europa altrice uictoris omnium gentium populi, longeq; terrarum pulcherrima, quam pleriq; merito non tertiam portionem fecere, uerum æquam in duas partes ab amne Tanai ad Gaditanũ fretum uniuerso orbe diuiso. Oceanus hoc, quod dictum est, spatio Atlanticum mare infundens, & auido meatu terras, quæcunq; uenientem expauere, demergẽs, resistẽtes quoq; flexuoso littorũ anfractu lambit, Europã uel maxime recessibus crebris excauãs, sed in quatuor præcipue sinus. Quorũ primus à Calpe Hispaniæ extimo (ut dictũ est) mõte, Locros & Brutium

usq;

usq; promontorium immenso ambitu flectitur. In eo prima Hispania terrarũ est, ulterior appellata, Eadẽ Bætica. Mox à fine Vrgitano citerior, eademq́, Tarraconensis ad Pyrenæa iuga. Vlterior in duas per longitudinẽ prouincias diuiditur. Siquidẽ Bæticæ latere septentrionali prætenditur Lusitania, amne Ana discreta. Ortus hic Laminitano agro citerioris Hispaniæ, & modo se in stagna fundẽs, modo in angustias resorbẽs, aut in totũ cuniculis cõdens, & sæpius nasci gaudens, in Atlanticũ oceanũ effunditur. Tarraconensis autem affixa Pyrenæo, totoq; eius latere decurrẽs, & simul ad Gallicũ oceanũ Iberico à mari transuersa se pandẽs, Solorio monte & Oretanis iugis Carpetanisq; & Asturũ, à Bætica atq; Lusitania distinguitur. Bætica à flumine eã mediam secãte cognominata, cunctas prouinciarũ diuiti cultu, & quodã fertili ac peculiari nitore præcedit. Iuridici cõuentus ei quatuor, Gaditanus, Cordubẽsis, Astigitanus, Hispalensis. Oppida omnia numero clxxv. In iis coloniæ viij. municipia viij. Latio antiquitus donata xxix. libertate vi. fœdere * iij. stipẽdiaria cxx. Ex his digna memoratu, aut latiab sermone dictu facilia, à flumine Ana litore oceani oppidũ Ossonoba, Lustiria cognominatũ. Interfluentes Luxia & Vriũ. Mariani mõtes. Bætis fluuius. Littus Corense inflexo sinu. Cuius ex aduerso Gades inter insulas dicẽdæ. Promontoriũ Iunonis. Portus Besippo. Oppida Belõ, Mellaria. Fretũ ex Atlãtico mari. Carteia, Tartessos à Græcis dicta. Mõs Calpe. Dein litore interno oppidũ Barbesula cũ fluuio. Itẽ Salduba oppidũ, Suel, Malacha cũ fluuio fœderatorum. Dein Menoba cum fluuio. Sextifirmum, cognomine Iulium. Sexi & Abdera. Murgis Bæticæ finis. Oram eam uniuersam originis Pœnorũ existimauit M. Agrippa. Ab Ana autẽ Atlantico oceano obuersa Bastulorum Turdulorumq́, est. In uniuersam Hispaniã M. Varro peruenisse Iberos & Persas, & Phœnicas, Celtasque & Pœnos tradit. Lusum enim Liberi patris ac Lysam cũ eo bacchantẽ, nomen dedisse Lusitaniæ, & Pana præfectum eius uniuersæ. At quæ de Hercule ac Pyrene uel Saturno traduntur, fabulosa in primis arbitror. Bætis in Tarraconẽsi prouincia, nõ ut aliqui dixere Mentesa oppido, sed Tygensi exoriens saltu, iuxta quem Tader fluuius, qui Carthaginẽsem agrũ rigat, Ilorci refugit Scipionis rogum, uersusq́, in occasum, Oceanum Atlanticum prouinciam adoptãs petit, modicus primo, sed multorum fluminũ capax, quibus ipse famam aquasque aufert. Bætica primum ab Ossigetania infusus, amœno blandus alueo, crebris dextra leuaque accolitur oppidis. Celeberrima inter hunc & oceani oram in mediterraneo Segeda, quæ Augurina cognominatur, Iulia quæ Fidentia, Virgao quæ Alba, Ebura quæ Cerealis. Eliberi quod Liberini, Ilipula quæ Laus, Astigi quod Iulienses, Vesci quod Fauentia, Singilia, Hegua, Arialdunum, Agla minor, Vbeda, Castra uinaria, Episibrium, Hippo noua, Illurco, Osca, Escua, Sucubo, Nuditanum, Tucci uetus, omnia Bastetaniæ uergentis ad mare. Conuentus uero Cordubensis circa flumen ipsum Ossigi, quod cognominatur Laconicum, Illiturgi quod Forumiulium, Ipasturgi quod Triumphale, Sitia, & xiiij. M. passuũ remotũ in mediterraneo Obulco, quod pontificense appellatur. Mox Ripepora fœderatorũ, Sacili, Martialiũ Onoba. Et dextra Corduba, colonia patritia cognominata, inde primum nauigabili Bæti. Oppida Carbulo, Decuma fluuius Singulis, eodem Bætis latere incidẽs. Oppida Hispalensis conuentus Celtiaca, Vacamana, Acria, Ilipa cognomine Italica. Et à læua Hispalis colonia, cognomine Romulẽsis. Ex aduerso oppidũ Osset, quod cognominatur Iulia Cõstantia, Vergentũ, quod Iulij genitor, Hippo Caurasiarum, fluuius Menoba, & ipse à dextro latere infusus. Ac inter æstuaria Bætis oppidum Nebrissa, cognomine Veneria, & Colobona, coloniæ Asta, quæ Regia dicitur. Et in mediterraneo Asida, quæ Cæsariana. Singulis fluuius in Bætin, quo dictum est ordine, irrumpẽs, Astigitanam coloniam alluit, cognomine Augustam firmam, ab ea nauigabilis. Huius cõuentus sunt reliquæ coloniæ immunes. Tuccique cognominatur Augusta gemella, Itucci quæ uirtus Iulia, Attubi, quæ claritas Iulia, Vrso quæ Genua urbanorum, inter quæ fuit Munda cum Pompeij filio capta. Oppida libera, Astigi uetus, Ostippo. stipendiaria, Callet, Calucula, Castra gemina, Ilipula minor, Merucra, Sucrona, Obulcula, Oningis. Ab ora uenienti prope Menobam amnem & ipsum nauigabilem, haud procul accolunt Alontigiceli, Alostigi. Quæ autem regio à Bæti ad fluuium Anam tendit, extra prædicta Beturia appellatur, in duas diuisa partes, totidemq; gentes: Celticos qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis conuentus. Turdulos qui Lusitaniam & Tarraconensem accolunt, iura Cordubam petunt. Celticos à Celtiberis ex Lusitania aduenisse manifestum est, sacris, lingua, oppidorũ uocabulis, quæ cognominibus in Bætica distinguuntur Seria quæ dicitur fama Iulia. Vertobrige, concordia Iulia. Segede restituta Iulia, contributa Iulia, Vcultuniacũ, quæ & Turiga nũc est: Laconimurgi, constãtia Iulia: Teresibus fortunales, & Callẽsibus Emanici. Præter hæc in Celtica Acinipo, Arunda, Arunci. Turobrica, Lastigi, Alpesa, Sisapona, Serippo. Altera Beturia quam diximus Turdulorũ, & cõuentus Cordubensis, habet oppida nõ ignobilia, Arsam, Melariam, Mirobricã, regiones Osintigi, Sisaponẽ. Gaditani cõuentus ciuium Romanorũ Regina, Latinorum Regia, Carisa cognomine Aurelia, Vria cognominata castrũ Iulium. Item Cæsaris Salutariẽsis. Stipendiaria, Besaro, Belippo, Barbesula, Lacippo, Besippo, Callet, Cappagum, Oleastro, Itucci, Brana, Sargentia, Andorisippo. Longitudinem uniuersam eius prodidit M. Agrippa cccclxv. M. passuum, latitudinem cclvij. M. sed cum termini Carthaginem usque procederent, quæ causa magnos errores computatione mensuræ sæpius * parit. Et dum alibi mutato prouinciarum modo, alibi itinerum auctis & diminutis pas-

sibus

* parit, alibi pro.

sibus, incubuere maria tam longo æuo, alibi processere littora, torsere se & fluminum aut correxere flexus. Præterea aliunde alijs exordium mensuræ est, & alia meatus: ita fit ut nulli duo concinant.

Bæticæ longitudo & latitudo. CAP. II.

BAEtica longitudo nunc à Castulonis oppidi fine Gades cccclxxv. M. & à Murgi maritima ora xxv. M. pass. amplior. Latitudo à Carteiana ora ccxxiiij. M. pass. Agrippam quidē in tanta uiri diligentia, præterque in hoc opere cura, cum orbem terrarum urbi spectandū propositurus esset, errasse quis credat, & cum eo diuum Augustum? Is namq; complexam eum porticum ex destinatione & commentarijs M. Agrippæ à sorore eius inchoatam peregit.

Hispania citerior. CAP. III.

CIterioris Hispaniæ sicut complurium prouinciarum aliquantum uetus forma mutata est, utpote cum Pompeius Magnus trophæis suis, quæ statuebat in Pyrenæo d.ccclxvi. oppida ab Alpibus ad fines Hispaniæ ulterioris in ditionem à se redacta testatus sit. Nunc uniuersa prouincia diuiditur in cōuentus septem, Carthaginiensem, Tarraconensem, Cæsaraugustanū, Cluniensem, Asturum, Lucensem, Bracarum. Accedunt insulæ, quarum mentione* seposita, præter ciuitates contributas alijs, prouincia ipsa ccxciiij. continet oppida. In ijs colonias xij. oppida ciuium Romanorum xiij. Latinorum ueterū xviij. fœderatorum unum, stipēdiaria* cxxxj. Primi in ora Bastuli, post eos quo dicetur ordine intus recedentes Mētesani, Oretani, & ad Tagum Carpetani, iuxta eos Vaccei, Vectones, & Celtiberi, Arrebaci. Oppida oræ proxima, Vrci, adscriptumq; Bæticæ Barea, regio Mauitania, mox Deitania, dein Contestania, Carthago noua, colonia: cuius à promōtorio quod Saturni uocatur, Cæsariā Mauritaniæ urbē clxxxvij. M. pass. traiectus. Reliqua in ora flumen Tader, Colonia immunis, Illici, unde Illicitanus sinus, in eam contribuuntur Icositani: mox Latinorum Lucentum, Dianium stipēdiarium, Sucro fluuius, & quondam oppidum, Contestaniæ finis. Regio Edetana amœno prætendente se stagno ad Celtiberos recedens, Valentia colonia iij. M. pas. à mari remota: flumen Durias: tantundem à mari Saguntum ciuium Romanorum oppidum, fide nobile: flumē Idubeda. regio Ilergaonū. Iberus amnis nauigabili commercio diues, ortus in Cantabris haud procul oppido Iuliobrica, cccel. M. pass. fluens, nauium per cclx. M. à Varia oppido capax, quem propter uniuersam Hispaniam Græci appellauere Iberiam. Regio Cossetania, flumen Subi, colonia Tarraco Scipionum opus, sicut Carthago Pœnorum. Regio Ilergetum, oppidum Subur, flumen Rubricatum, a quo Laletani & Indigetes. Post eos quo dicetur ordine intus recedentes radice Pyrenæi, Ausetani, Itani, Lacetani, perque Pyrenæum Cerretani, dein Vascones. In ora autem colonia Barcino, cognomine Fauentia. Oppida ciuium Romanorum, Betulo, Illuro. Flumen Larnum, Blanda: flumen Alba, Emporiæ: geminum hoc, ueterum incolarū, & Græcorum, qui Phocæensium fuere soboles. Flumen Tichis. Ab eo Pyrenæa Venus in latere promontorij altero xl. M. Nunc per singulos conuentus reddentur insignia præter supradicta. Tarracone disceptant populi xliij. quorum celeberrimi ciuium Romanorum Dertusani, Bigarguani. Latinorum Ausetani, Cerretani, qui Iuliani cognominantur, & qui Augustani, Sedetani, Gerundenses, Gessorienses, Teari, qui Iulienses. Stipēdiariorum Aquicaldenses, Onenses, Betulonenses. Cæsaraugusta colonia immunis amne Ibero affusa, ubi oppidum antea uocabatur Salduba, regionis Sedetaniæ, recipit populos lij. Ex his ciuium Romanorum Bellitanos, Celsenses. Ex colonia Calagurritanos, qui Nascici cognominantur. Ilerdenses Surdaonum gentis, iuxta quos Sycoris fluuius: Oscenses regionis Vescitaniæ, Turiasonenses. Latinorum ueterum Cascātenses, Ergauicenses, Graccuritanos, Leonicenses, Ossigerdenses. Fœderatos Tarragenses. Stipendiarios Arcobricenses, Andologenses, Arocelitanos, Bursaonenses, Calagurritanos, qui Fibularenses cognominantur: Complutenses, Carenses, Cincenses, Cortonenses, Dammanitanos, Larnenses, Iluricenses, Spalenses, Ilumbritanos, Lacetanos, Vibienses, Pompelonenses, Segienses. Carthaginem conueniunt populi lxv. exceptis insularum incolis. Ex colonia Accitana Gemellenses, Libisosona cognomine Foroaugustana, quibus duabus ius Italiæ datum. Ex colonia Salariense oppidani Latij ueteris Castulonēses, qui Cæsari uenales appellantur. Setabitani, qui Augustani, Valerienses. Stipendiariorum autem celeberrimi, Babanenses, Bastitani, Cōsaburenses, Dianenses, Egelestani, Ilorcitani, Laminitani, Mentesani, qui & Oritani, Mentesani, qui & Bastuli, Oretani, qui & Germani cognominantur, caputque Celtiberiæ, Segobrigenses, Carpetani, & Toletani Tago flumini impositi. Dein Viacienses, Virgilienses. In conuentum Cluniensem Varduli ducunt populos xiiij. ex quibus Labanenses tātum nominare libeat, Turmodigi quatuor, in quibus Segisamonenses, Segisamaiulienses. In eundem conuentum Carietes, & Vennēses, quinque ciuitatibus uadunt, quarum sunt Velienses. Eodem Pelēdones, Celtiberorum quatuor populis, quorum Numantini fuere clari: sicut in Vacceorum xviij. ciuitatibus Intercatienses, Palantini, Lacobricenses, Caucenses. Nam in Cantabricis quatuor populis, Iuliobrica sola memoratur: In Autrigonum decem ciuitatibus Tricium, & Virouesca. Areuacis nomen dedit fluuius Areua. Horum sex oppida, Saguntia, & Vxama, quæ nomina crebro alijs in locis usurpantur, præterea Sagonia, & noua Augusta, Termes, ipsaque Clunia Celtiberiæ finis. Ad Oceanum reliqua uergunt, Vardulique ex prædictis & Cantabri. Iunguntur his Asturum xxij. populi, diuisi in Augustanos Asturica urbe magnifica. In ijs

*seposita, ciuitates prouincia ipsa præter cōtributas alijs ccxciij. continet, oppida clxxix

*cxxxvij.

sunt

sunt Giguri, Pesici, Lãcieses, Zoëlæ. Numerus omnis multitudinis ad ccxl. M. liberorum capitum. Lucẽsis conuentus populorum est xvi. præter Celticos & Lebunos ignobiliũ ac barbaræ appellationis, sed liberorum capitum ferme clxvi. M. Simili modo Bracarũ xxiiij. ciuitates cclxxv. M. capitum, ex quibus præter ipsos Bracaros Vibali, Celerini, Galleci, Æquesilici, Querquerni citra fastidium nominentur. Longitudo citerioris Hispaniæ est ad finẽ Castulonis à Pyrenæo, sexcenta septẽ M. pass. & ora paulò amplius. Latitudo à Tarracone ad littus Olarsonis cccvij. E radicibus Pyrenæi, ubi cuneatur angustijs inter duo maria, paulatim deinde se pandens, quà cõtingit ulteriorem Hispaniam, tantundẽ & amplius latitudini adijcit. Metallis, plumbi, ferri, æris, argenti, auri, tota ferme Hispania scatet, Citerior & specularibus lapidibus: Bætica & minio. Sunt & marmorũ lapidicinæ. Vniuersæ Hispaniæ Vespasianus imperator Augustus iactatus procellis Reipu. Latij ius tribuit. Pyrenæi montes Hispanias Galliasq; disterminant. promontorijs in duo diuersa maria proiectis.

Narbonensis prouincia. CAP. IIII.

NArbonensis prouincia appellatur pars Galliarum, quæ interno mari alluitur, Bracata antè dicta, amne Varo ab Italia discreta, alpiũq; saluberrimis Romano imperio iugis. A reliqua uero Gallia latere septẽtrionali, montibus Gebenna & Iura: agrorum cultu, uirorũ morumq; dignatione, amplitudine opum nulli prouinciarũ postferẽda, breuiterq; Italia uerius quàm prouincia. In ora regio Sardonũ, intusq; Consuaranorum. Flumina Telin & Obrin. Oppida, Illiberis, magnæ quondam urbis tenue uestigiũ, Ruscino Latinorum, flumen Atax è Pyrenæo Rubrensem permeans lacum: Narbo Martius, decumanorũ Colonia xij. M. pass. à mari distans. Flumina, Araris, Liria. Oppida de cætero rara, præiacentibus stagnis, Agatha quondam Massiliensium, & regio Volcarum Tectosagũ: atq; ubi Rhoda Rhodiorũ fuit, unde dictus multo Galliarum fertilissimus Rhodanus fluuius, ex alpibus se rapiens per Lemanum lacum, segnemq; deferens Ararim, nec minus seipso torrentẽ Isaram, & Druentiam. Lybica appellantur duo eius ora modica. Ex his alterum Hispaniense, alterũ Metapinum, tertium idemq; amplissimũ Massalioticũ. Sunt autores, & Heracleam oppidum in ostio Rhodani fuisse, ultra fossam ex Rhodano centum pass. Marij opere & nomine insigne stagnũ: Astromela oppidũ, maritima Auaticorũ, superq; campi lapidei, Herculis præliorum memoria: Regio Anatiliorum, & intus Desuuiatium, Cauarumq;. Rursus à mari Tricorium, & intus Tricollorum, Vocontiorũ, & Segouellaunorũ, mox Allobrogum, ac in ora Massilia Græcorum Phocẽesium fœderata. Promontoriũ Citharista, portus, regio Camatullicorũ. Dein Suelteri, supraq; Verucini. In ora autem hac Athenopolis Massiliensium: Forum Iulij Octauianorum colonia, quæ Pacensis appellatur, & classica: amnis in ea Argenteus, Regio Oxybiorũ, Ligaunorumq;, super quos Suebri, Quariates, Adunicates. At in ora oppidum Latinũ Antipolis. Regio Deciatium: amnis Varus, ex alpium monte Cema profusus. In mediterraneo colonia Arelate sextanorum, Bliteræ septumanorũ, Arausio secũdanorum. In agro Cauarum Valentia, Vienna Allobrogum. Oppida Latina, Aquæ sextiæ Salyorum, Auennio Cauarum, Aptaiulia, Vulgientium, Alebeceriorum Apollinarium, Alba Heluorum, Augusta Tricastinorũ, Anatilia, Aeria. Bormannico, Macina, Cabellio, Carcasum, Volcarũ, Tectosagum: Cessero, Carpentoracte, Meminorũ Cenicenses, Cãbolecti, qui Atlantici cognominantur, Forum Vocony, Glanum Liuij, Lutenani, qui & Foroneronienses, Nemausum Arecomicorũ, Piscenæ, Ruteni, Sanagenses, Tolosani, Tectosagi Aquitaniæ cõtermini. Tascodunitari, Cononiẽses, Vmbranici Vocontiorũ ciuitatis fœderatæ duo capita, Vasco et Lucus Augusti. Oppida uerò ignobilia xix. sicut xxiiij. Nemausiensibus attributa. Adiecit formulæ Galba imperator ex inalpinis Auaticos, atq; Ebroduntios, quorũ oppidũ Dinia. Lõgitudinẽ prouinciæ Narbonẽsis cccLxx. M. pas. Agrippa tradit latitudinẽ ccxlviij.

Italia, Tiberis, Roma, Campania. CAP. V.

ITalia dehinc, primiq; eius Ligures, mox Hetruria, Vmbria, Latium, ubi Tiberina ostia & Roma terrarũ caput xvi. M. pas. interuallo à mari. Volscorum postea littus & Campaniæ, Picentinũ inde, ac Lucanũ Brutiumq; quò longissime in meridiem, ab alpiũ penè lunatis iugis, in maria excurrit Italia. Ab eo Græciæ ora, mox Salentini, Pediculi, Apuli, Peligni, Ferẽtani, Marrucini, Vestini, Sabini, Picentes, Galli, Vmbri, Tusci, Veneti, Carni, Iapides, Istri Liburni. Nec ignoro ingrati ac segnis animi existimari posse merito, si breuiter atq; in transcursu ad hunc modum dicatur terra, omnium terrarum alumna eadem & parẽs, numine deûm electa, quæ cœlũ ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritusque molliret & tot populorum discordes, ferasq; linguas, sermonis cõmercio cõtraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret, breuiterq; una cunctarum gentiũ in toto orbe patria fieret. Sed quid agam? Tãta nobilitas omnium locorum, quos quis attigerit, tanta rerum singularum populorumque claritas tenet. Vrbs Roma, uel sola in ea, & digna tam festa ceruice facies, quo tandem narrari debet opere? Qualiter Campaniæ ora per se, felixq; illa ac beata amœnitas? ut palàm sit, uno in loco gaudẽtis opus esse naturæ. Iam uerò tota ea uitalis ac perẽnis salubritatis cœli tẽperies est, tam fertiles cãpi, tam aprici colles, tam innoxij saltus, tam opaca nemora, tam munifica syluarum genera, tot montium afflatus, tanta frugũ & uitium olearumq; fertilitas, tam nobilia pecori uellera, tot opima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiumq; ubertas, totam eam perfundẽs, tot maria, portus, gr em

tus, gremiumq́; terrarũ cõmercio patens undiq; & tanquam ad iuuandos mortales, ipsa auide in maria procurrens. Neq; ingenia ritusq́; ac uiros, & lingua manuq; superatas commemoro gẽtes. Ipsi de ea iudicauere Græci, genus in gloriã suam effusissimũ, quotam partem ex ea appellando Græciam magnam. Nimirum id quod in mẽtione cœli fecimus, hac quoque in parte faciendum est, ut quasdam notas & pauca sidera attingamus. Legentes tantum quæso meminerint, ad singula toto orbe edisserenda festinari. Est ergo folio maxime querno assimilata, multo proceritate amplior quàm latitudine, in læua se flectẽs cacumine, & Amazonicæ figura desinens parmæ, ubi à medio excursu Cocinthos uocatur, per sinus lunatos duo cornua emittẽs, Leucopetram dextera, Lacinium sinistra. Patet lõgitudine ab alpino fine prætoriæ Augustæ per Vrbem Capuamq; cursu meante Rhegium oppidum in humero eius situm, à quo ueluti ceruicis incipit flexus, decies centena & uiginti M. passuũ. multoq; amplior mensura fieret Lacinium usque, ni talis obliquitas in latus digredi uideretur. Latitudo eius uaria est, ccccx. milium inter duo maria, inferum & superum, amnesq; Varum atque Arsiam: media atq; ferme circa urbem Romam ab ostio Aterni amnis in Adriaticum mare influentis, ad Tiberina ostia cxxxvi. & paulo minus à Castro nouo Adriatici maris Alsium ad Tuscum æquor. haud ullo in loco cc. in latitudinem excedens. Vniuersæ autẽ ambitus à Varo ad Arsiam xxx. M. pass. lvii efficit. Abest à circundatis terris, Istria ac Liburnia quibusdam locis c. M. pass. Ab Epiro & Illyrico l. Ab Africa minus cc. ut autor affirmat Varro. Ab Sardinia cxx. M. Ab Sicilia M. d. A Corcyra minus lxx. Ab Issa l. Incedit per maria cœli regione ad meridiem quidem. sed si quis id diligenti subtilitate exigat, inter sextã horã primamq; brumalem. Nunc ambitum eius urbesq; enumerabimus. Qua in re præfari necessarium est, autorem nos diuum Augustum secuturos, descriptionemq; ab eo factam Italiæ totius in regiones xi. sed ordine eo qui littorum tractu fiet: urbium quidem uicinitates oratione utique præpropera seruari non posse. itaque interiori in parte digestionẽ in literas eiusdem nos secuturos, coloniarum mentione signata, quas ille in eo prodidit numero. Nec situs originesq; persequi facile est, Ingaunis Liguribus (ut cæteri omittantur) agro tricies dato. Igitur ab amne Varo Nicea oppidum à Massiliẽsibus conditũ. Fluuius Padus, alpes, populiq; inalpini multis nominibus, sed maxime capillati: oppidum Vediãtiorum ciuitatis Cemelion. Portus Herculis Monœci, Ligustica ora. Ligurũ celeberrimi ultra alpes Sallyi, Deceates, Oxybii. citra Veneni, & Caturigibus orti Vagienni, Statyelli, Vibelli, Magelli, Euburiates, Casmonates, Veliates, & quorũ oppida in ora proxima dicemus. Flumẽ Rutuba, oppidum Album Intemeliũ, flumen Merula, oppidum Albingaunũ, portus uadum Sabatium, flumen Porcifera, oppidum Genua, fluuius Feritor, portus Delphini, Tigulia, intus Segesta Tiguliorum, flumen Macra Liguriæ finis. A tergo autem supradictorũ omnium Apẽninus mons Italiæ amplissimus, perpetuis iugis ab alpibus tendens ad Siculum fretum. Ab altero eius latere ad Padum amnẽ Italiæ ditissimum, omnia nobilibus oppidis nitent, Libarna, Dertona colonia, Iria, Barderate, Industria, Polentia, Carrea quod Potentia cognominatur, Forofuliũ quod Valentinum, Augusta Vagiennorum, Alba Pompeia, Asta, aquis Statyellorũ. Hæc regio ex descriptione Augusti nona est. Patet ora Liguriæ inter amnes Varum & Macram ccxi. M. pas. Adnectitur septimæ in qua Hetruria est ab amne Macra, ipsa mutatis sæpe nominibus. Vmbros inde exegere antiquitus Pelasgi. Hos Lydi, à quorũ rege Tyrrheni, mox à sacrifico ritu lingua Græcorũ Tusci sunt cognominati. Primum Hetruriæ oppidum Luna portu nobile. Colonia Luca à mari recedens, propiorq; Pisæ inter amnes Auserẽ & Arnum ortæ à Pelope Pisisq́;, siue Atintanis Græca gente. Vada Volaterrana, fluuius Cecinna, Populonium Hetruscorũ quondam hoc tantum in littore. Hinc amnes Prille, mox Vmbro nauigiorum capax, & ab eo tractus Vmbriæ portusq; Telamon, Cossa Volciẽtium à populo Romano deducta, Grauiscæ, Castrum nouũ, Pyrgi, Cæretanus amnis, & ipsum Cære intus M. pass. quatuor, Agylla à Pelasgis conditoribus dictum: Alsium, Fregenæ. Tiberis amnis à Macra cclxxxiiii. M. pass. Intus coloniæ, Falisca Argis orta (ut autor est Cato) quæ cognominatur Hetruscorũ, Lucus Feroniæ, Ruscellana, Senensis, Sutrina. De cætero Aretini ueteres, Aretini fidentiores, Aretini Iulienses, Amitinenses, Aquẽses cognomine Taurini, Blerani, Cortonẽses, Capenates, Clusini noui, Clusini ueteres, Fluentini præfluenti Arno appositi, Fesulæ, Ferentinũ, Fescennia, Hortanum, Herbanũ, Nepet, Nouem pagi, præfectura Claudia, Foroclodii, Pistorium, Perusia, Suanenses, Saturnini, qui antè Aurinini uocabantur, Sudertani, Statones, Tarquinienses, Tuscanienses, Vetulonienses, Veientani, Vesentini, Volaterrani cognomine Hetrusci, Volsinienses. In eadem parte oppidorum ueterum nomina retinent agri Crustuminus, Caletranus, Tiberis antea Tybris appellatus, & prius Albula, e media ferè lõgitudine Apennini finibus Aretinorũ profluit, tenuis primo, nec nisi piscinis corriuatus, emissusq́; nauigabilis, sicuti Tinia & Glanis influentes in eum, nouenorũ ita cõceptu dierũ, si non adiuuẽt imbres. sed Tiberis propter aspera & confragosa, ne sic quidẽ præterquã trabibus uerius quàm ratibus longe meabilis fertur, per cl. M. passuũ non procul Tiferno Perusia & Ocriculo, Hetruria ab Vmbris ac Sabinis, mox* citra xiiii. M. pass. urbis Veientẽ agrum à Crustumino, dein Fidenate, Latinumq; à Vaticano dirimẽs: sed infra Aretinum Glanim duobus & xl. fluuiis auctus, præcipuis autem Nare & Aniene, qui & ipse nauigabilis Latium includit à tergo, nec minus tamẽ aquis ac tot*

*undecima

*circa

fontibus in urbem perductis: & ideo quamlibet magnarũ nauium ex Italo mari capax, rerũ in toto orbe nascentiũ mercator placidissimus. Pluribus propè solus, quàm cæteri in omnibus terris amnes, accolitur, aspiciturq; uillis. Nulliq; fluuiorũ minus licet inclusis utrinq; lateribus: nec tamẽ ipse pugnat, quanquã creber ac subitus incremẽtis, et nusquã magis aquis quàm in ipsa urbe stagnantibus. Quinimò uates intelligitur potius ac monitor, auctu sẽper religiosus uerius quàm sæuus. Latium antiquũ à Tiberi Circeios seruatũ est M. pass. l. longitudine. Tam tenues primordio imperij fuere radices. Colonis sæpe mutatis tenuere alij alijs tẽporibus, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurũci, Rutuli. Et ultra Circeios Volsci, Osci, Ausones, unde nomẽ modo Latij processit ad Lirim amnẽ. In principio est Ostia colonia à Romano rege deducta. Oppidum Laurentũ, lucus Iouis indigetis, amnis Numicius, Ardea à Danae Persei matre cõdita. Dein quondã Aphrodisium, Antium colonia. Astura flumen & insula. Fluuius Nymphæus, Clostra Romana. Circeij quondã insula immenso quidem mari circundata (ut creditur Homero) at nunc planicie. Mirum est quod hac de re tradere hominũ notitiæ possumus. Theophrastus, qui primus externorũ aliqua de Romanis diligentius scripsit (nam Theopõpus, ante quẽ nemo mentionẽ habuit, urbẽ duntaxat à Gallis captã dixit: Clitarchus ab eo proximus, legationem tantũ ad Alexandrum missam) hic iam plusquã est fama, Circeiorum insulæ mensuram posuit stadia lxxx. in eo uolumine quod scripsit Nicodoro Atheniensium magistratu, qui fuit urbis nostræ ccccl x. anno. Quicquid est ergo terrarũ præter x. M. pass. prope ambitus, adnexũ insulæ. Post eum annũ accessit Italiæ aliud miraculũ: A Circeijs palus Põtina est, quẽ locũ xxiij. urbiũ fuisse Mutianus ter consul prodidit: Dein flumen Vfens, supra quod Tarracina oppidum lingua Volscorũ Anxur dictũ: * et ubi fuere Amyclæ à serpentibus deletæ. Dein locus speluncæ, lacus Fundanus, Caieta portus. Oppidũ Formiæ, Hormiæ dictũ, ut existimauere, antiqua Læstrygonũ sedes. Vltrà fuit oppidũ Pyræ. Colonia Minturnæ, Liri amne diuisa Glanico appellato. Oppidũ Sinuessa extremũ in adiecto Latio, quã quidã Sinopen dixere uocitatã. Hinc felix illa Campania est. Ab hoc sinu incipiũt uitiferi colles: & temulentia nobilis succo per omnes terras inclyto, atq; (ut ueteres dixere) summũ Liberi patris cũ Cerere certamen. Hinc Setini & Cæcubi obtendũtur agri. His iungũtur Falerni, Caleni. Dein cõsurgunt Massici, Gaurani, Surrentiniq; mõtes. Ibi Laborini cãpi sternũtur, & in delicias alicæ* politur messis. Hæc littora fontibus calidis rigãtur: præterq; cætera in toto mari conchylio & pisce nobili annotantur. Nusquã generosior oleæ liquor. Et hoc quoq; certamen humanæ uoluptatis tenuere Osci, Græci, Vmbri, Tusci, Campani. In ora Saũo fluuius, Vulturnum oppidũ cũ amne, Liternũ, Cumæ Chalcidensiũ,

*ubi fuer

*populi totius messis

Misenũ, portus Baiarũ, Bauli, lacus Lucrinus et Auernus, iuxta quẽ Cimmeriũ oppidum quondã. Dein Puteoli colonia, Dicæarchia dicti: postq; Phlegræi cãpi, Acherusia palus Cumis uicina. Littore autẽ hoc Neapolis, Chalcidensiũ & ipsa, Partenope à tumulo Sirenis appellata: Herculaneũ Pompeij haud procul spectante mõte Vesuuio, alluente uerò Sarno amne, ager Nucerinus & ix. M. pass. à mari ipsa Nuceria. Surrẽtũ cum promontorio Mineruæ, Sirenũ quondã sede. nauigatio à Circeis duodeoctoginta M. pass. patet. Regio ea à Tiberi prima Italiæ seruatur, ex descriptione Augusti. Intus colonia, Capua ab campo dicta, Aquinũ, Suessa, Venafrum, Sora, Teanum Sidicinũ cognomine, Nola. Oppida Abellinũ, Aricia, Alba longa, Acerani, Allifani, Atinates, Aletrinates, Anagnini, Atellani, Æsulani, Arpinates, Auximates, Auellani, Alfaterni. Et qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano cognominati Bouillæ, Calatia, Casinũ, Calenũ, Capitulum, Cerneiũ, Cernetani qui Mariani cognominãtur. Corani à Dardano Troiano orti: Cubulterini, Castrimonienses, Cingulani: Fabienses, in mõte Albano Foropopulienses. Ex Falerno Frusinates, Ferentinates, Freginates, Fabraterni ueteres, Fabraterni noui, Ficolenses, Fregellani, Foroappi. Forentani, Gabini, Interamnates, Succasani, qui & Lirinates uocantur. Ilionenses, Lauinij, Norbani, Nomentani, Prenestini, urbe quondã Stephane dicta, Priuernates, Setini, Signini, Suessulani, Telini, Trebulani cognomine Balinienses, Trebani, Tusculani, Verulani, Veliterni, Vlubrenses, Vluernates, superq; Roma ipsa: cuius nomen alterũ dicere, arcanis ceremoniarũ nefas habetur: optimaq; & salutari fide abolitum enunciauit Valerius Soranus, luitq; mox pœnas. Nõ alienũ uidetur inserere hoc loco exemplũ religionis antiquæ, ob hoc maxime silentium institutæ. Nanq; diua Angerona, cui sacrificatur ad diẽ xij. Cal. Ianuarij, ore obligato obsignatoq; simulacrũ habet. Vrbẽ tris portas habentẽ Romulus reliquit, aut (ut plurimas tradentibus credamus) quatuor. Mœnia eius collegere ambitu, imperatoribus cẽsoribusq; Vespasianis anno cõditæ dcccxxviij. pass. xiij. M. cc. Cõplexa mõtes vij. ipsa diuiditur in regiones xiiij. Cõpita earũ cclxv. eiusdẽ spatij mẽsura currente à miliario in capite Ro. fori statuto ad singulas portas, quæ sunt hodie numero xxxvij. ita ut xij. portæ semel numerentur, prætereanturq; ex ueteribus vij. quæ esse desierunt. Efficit passuum per directum xxx. M. dcc. lxv. Ad extrema uerò tectorũ cum castris prætorijs ab eodẽ miliario per uicos omniũ uiarũ mensura colligit paulò amplius lxx. M. pass. Quò si quis altitudinẽ tectorũ addat, dignã profecto æstimationẽ cõcipiat, fateaturq; nullius urbis magnitudinẽ in toto orbe potuisse ei cõparari. Clauditur ab oriente aggere Tarquinij Superbi, inter prima opere mirabili. Nanq; cũ muris æquauit, quà maxime patebat aditu plano. Cætero munita erat præcelsis muris, aut abruptis

ruptis

ruptis mõtibus, nisi quòd expatiãtia tecta multas addi dere urbes. In prima regiõe præterea fuere, in Latio clara oppida, Satricũ, Pometia, Scaptia, Pitulũ, Politoriũ Tellene, Tifata, Cænina, Ficana, Crustumeriũ, Ameriola, Medullia, Corniculũ, Saturnia, ubi nunc Roma est: Antipolis, quod nũc Ianiculũ in parte Romæ. Antẽnæ, Cameriũ, Collatia, Amiternũ, Norbe, Sulmo, & cũ his carnẽ in monte Albano soliti accipere populi Albẽses, Albani, Aesolani, Aciẽses, Abolani, Bubetani, Bolani, Cusuetani, Coriolani, Fidenates, Foretij, Hortenses, Latiniẽses, Lõgulani, Manates, Macrales, Mutucumẽses, Munienses, Numinienses, Olliculani, Octulani, Pedani, Pollustini, Querquetulani, Sicani, Sisolenses, Toleriẽses, Tutiẽses, Vimitellarij, Veliẽses, Venetulani, Vicellenses. Ita ex antiquo Latio liij. populi interiere sine uestigijs. In Cãpano autẽ agro Stabiæ oppidũ fuere usq; ad Cn. Põpeiũ, & L. Carbonẽ COSS. pridie Cal. May, quo die L. Sylla legatus bello Sociali id deleuit, quod nunc in uillas abijt. Intercidit ibi & Taurania. Sunt & morientis Casilini reliquiæ. Præterea autor est Antias, oppidũ Latinorũ Apiolas captũ à L. Tarquinio rege, ex cuius præda Capitoliũ is inchoauerit. A Surrẽto ad Silarũ amnẽ xxx. M. paſs. ager Picentinus fuit, Tuscorũ tẽplo Iunonis Argiuæ sub Iasone cõdito insignis. Intus oppidũ Salerni, Picẽtia. A Silaro regio tertia & ager Lucanus Brutiusq; incipit, nec ibi rara incolarũ *mutatiõe. Tenuerũt eã Pelasgi, Oenotrij Itali, Morgetes, Siculi, Græciæ maxime populi, nouiſsime Lucani à Sãnitibus orti duce Lucio. Oppida Pæstũ Græcis Posidonia appellatũ, sinus Pæstanus, oppidũ Helia, quæ nunc Velia. Promontoriũ Palinurum, a quo sinu recedente traiectus ad columnã Rhegiã c. M. paſs. Proximũ aũt huic flumen Melphes. Oppidũ Buxentũ Græcè Pyxus, Laus amnis: fuit & oppidũ eodẽ nomine. Ab eo Brutiũ littus, oppidũ Blãda, flumen Batũ, portus Parthenius Phocensiũ, sinus Vibonensis, locus Clãpetia, oppidũ Tẽpsa, à Græcis Temese dictũ, et Crotoniensium Terina, sinusq; ingens Terinæus. Oppidũ Cõsentia. Intus in peninsula fluuius Acheron, à quo oppidani Acherõtini. Hippo quod nũc Vibonẽ Valentiã appellamus. Portus Herculis, Metaurus amnis. Tauraniũ oppidũ, portus Orestis & Medua. Oppidũ Scylleũ. Cratæis fluuius, mater (ut dixere) Scyllæ. Dein columna Rhegia: Siculũ fretũ ac duo aduersa promõtoria: ex Italia Cænis, ex Sicilia Pelorũ xij. stadiorũ interuallo. Vnde Rhegiũ xij. M. d. paſ. Inde Apẽnini sylua, promõtoriũ Leucopetra xij. M. paſs. ab ea Locri cognominati à promotorio Zephyrio, absunt à Silaro ccciij. M. paſs. Et includitur Europæ sinus primus, in eoq; maria nuncupãtur: unde irrũpit Atlanticũ, ab alijs Magnũ: quà intrat, Porthmos à Græcis, à nobis Gaditanũ fretũ: cũ intrauit, Hispanum, quatenus Hispanias alluit: ab alijs Ibericũ, aut Balearicũ: mox Gallicũ ante Narbonẽsem prouinciã, hinc Ligusticũ. Ab eo ad Siciliã insulã, Tuscũ: quod ex Græcis alij Notiũ, alij Tyrrhenũ, è nostris plurimi Inferũ uocãt. Vltra Siciliã ad Salẽtinos, Ausonium Polybius appellat. Eratosthenes autẽ inter ostiũ oceani & Sardiniã quicquid est, Sardoũ. Inde ad Siciliã Tyrrhenũ. Ab hac Cretã usq; Siculũ. Ab ea Creticum. Insulæ per hæc maria primæ omniũ Pityusæ à Græcis dictæ, à frutice pineo, nunc Ebusus uocatur utraq; ciuitate fœderata angusto freto interfluente, patent xlij. M. paſ. Absunt à Dianio septingẽtis stadijs, totidem Dianiũ per cõtinentem à Carthagine noua. Tãtũdem à Pityusis in altũ, Baleares duæ, & Sucronẽ uersus Colubraria. Baleares funda bellicosas, Græci Gymnasias dixere. Maior c. M. paſ. lõgitudine: circuitu uerò ccclxxx. M. oppida habet ciuiu Romanorũ Palmã & Polentiã, Latina Ciniũ & Cunici, & fœderatũ Bochri fuit. Ab ea xxx. M. paſs. distat minor longitudine lx. M. circuitu cl. M. paſs. ciuitates habet Iãnonẽ, Sanisterã, Magonẽ. A maiore xij. M. paſ. in altũ abest Capraria, insidiosa naufragijs, & è regione Palmæ urbis Menariæ ac Tiquadra, & parua Annibalis. Ebusi terra serpentes fugat, Colubrariæ parit. ideo infesta omnibus, nisi Ebusitanã terrã inferẽtibus. Græci Ophiusam dixere. Nec cuniculos Ebusus gignit, populantes Baleariũ messes. Sunt aliæ xx. ferme paruæ mari uadoso. Galliæ aũt ora, in Rhodani ostio Metina, mox quæ Blascon uocatur, tres Stœchades à uicinis Maſsiliensibus dictæ propter ordinẽ,* quas itẽ nominãt singulis uocabulis, Proten & Mesen, quæ et Pomponiana uocatur. Tertia Hypæa. Ab his Sturiũ, Phœnice, Phila, Lero, & Lerina aduersũ Antipolim, in qua Vergoani oppidi memoria.

*mutatio

*quo situ sitæ sunt, Nomina singulis, Prote, Mese

De Corsica. CAP. VI.

IN Ligustico mari est Corsica, quã Græci Cyrnon appellauere, sed Tusco propior, à septentrione in meridiem proiecta, longa paſs. cl. M. lata maiore ex parte l. circuitu cccxxij. M. abest à uadis Volaterranis lxij. M. paſs. Ciuitates habet xxxij. & colonias Marianã à C. Mario deductã, Aleriam à dictatore Sylla. Citra est Oglasa: intra uerò lx. M. paſs. à Corsica, Planaria à specie dicta, æqualis freto, ideoq; nauigijs fallax. Amplior Vrgo & Capraria, quam Græci Aegilon dixere. Item Egilium et Dianium quam Artemisiam, ambæ cõtra Cosanum littus. & paruæ Menaria, Colubraria, Venaria: Ilua cũ ferri metallis, circuitu c. M. à Populonia x. à Græcis Aethalia dicta. Ab ea Planasia xxxix. M. ab his ultra Tiberina ostia in Antiano Astura, mox Palmaria, Sinonia, & aduersũ Formias Pontia. In Puteolano autẽ sinu Pandataria, Prochyta, nõ ab Aeneæ nutrice, sed quia profusa ab Aenaria erat. Aenaria ipsa à statione nauium Aeneæ, Homero Inarime dicta, Græcis Pithecusa, no à simiarũ multitudine (ut aliqui existimauere) sed à figlinis doliariorum. Inter Pausilypum & Neapolim Megaris: mox à Surrento viij. M. paſs. distantes, Tiberij principis arce nobiles Capreæ, circuitu xl. M. paſs. Leucothea. Extraque conspectum, pe-

lagus Africum attingẽs Sardinia, minus ix. M. paß. à Corsicæ extremis, etiam num angustias eas arctantibus insulis paruis, quæ Cuniculariæ appellantur, itemque Phintonis fossæ, à quibus fretum ipsum Taphros nominatur.

De Sardinia. CAP. VII.

Sardinia ab oriente patens, clxxxviij. M. paß. ab occidente, clxx. M. à meridie, lxxiiij. M. à septentrione, cxxij. circuitu, d.lx. M. abest ab Africa Caralitano promontorio ducenta M. à Gadibus quatuordecies cẽtena. Habet & à Gorditano promõtorio duas insulas quæ uocantur Herculis, à Sulchensi Enosin, à Caralitano Ficariã. Quidam haud procul ab ea etiam Beleridas ponunt & Collodẽ, & quã uocant Heras lutra. Celeberrimi in ea populorũ Ilienses, Balari, Corsi. Oppidorum xiiij. Sulchitani, Valentini, Neapolitani, Bocenses, Caralitani ciuium Romanorũ, & Norenses. Colonia autẽ una, quæ uocatur ad turrim Libysonis. Sardiniam ipsam Timæus Sandaliotin appellauit ab effigie soleæ, Myrsilus Ichnusam à similitudine uestigij. Contra Pæstanũ sinum Leucasia est, à Sirene ibi sepulta appellata. Contra Veliã, Pontia, & Iscia, utræque uno nomine Oenotrides, argumentum possessæ ab Oenotrijs Italiæ. & cõtra Vibonem paruæ, quæ uocantur Ithacesiæ, Vlyxis* specula.

*spectacula

De Sicilia. CAP. VIII.

Verũ ante omnes claritate Sicilia, Sicania Thucydidi dicta, Trinacria pluribus, aut Triquetra à triangula specie: circuitu patens, ut autor est Agrippa, d.cxviij. M. pas. quondã Brutio agro cohærẽs, mox interfuso mari auulsa xij. M. in longitudinẽ freto: in latitudinẽ autẽ M.d. pas. iuxta columnã Rhegiã. Ab hoc dehiscendi argumento, Rhegiũ Græci nomẽ dedere oppido, in margine Italiæ sito. In eo freto est scopulus Scylla, item Charybdis, mare uorticosum, ambo clara sæuitia. Ipsius Triquetræ, ut diximus, promontorium Pelorus uocatur, aduersus Scyllam uergens in Italiam, Pachynũ in Græciam, cxliiij. M. ab eo distãte Peloponneso. Lilybæum in Africam clxxx. M. interuallo à Mercurij promõtorio: et à Caralitano Sardiniæ cxx. M. Inter se autẽ hæc promontoria ac latera distãt his spatijs. Terreno itinere à Peloro Pachynum clxvi. M. paß. Inde Lilybæum cc. M. Inde Pelorum clxx. M. *Coloniæ ibi urbes ac ciuitates lxxij. A Peloro mare Ionium ora spectante, oppidũ Messana ciuium Ro. qui Mamertini uocantur. Promontoriũ Drepanũ, colonia Taurominiũ, quæ antea Naxos. flumen Asines, mons Aetna nocturnis miris incẽdijs. Crater eius patet ambitu stad. xx. Fauilla Tauromintum & Catanã usq; peruenit feruens, fragor uerò ad Maronẽ & gemellos colles. Scopuli tres Cyclopũ, portus Vlyxis, colonia Catana. Flumina Symethum, Terias. Intus Læstrygonij campi. Oppida, Leontini, Megaris, amnis Pantagies. Colonia Syracusæ, cũ fonte Arethusa. Quanquã & Temenitis, & Archidemia, & Magæa, & Cyane, & Milichie fontes in Syracusano potantur agro. Portus Naustathmus flumen Elorũ, promontoriũ Pachynum: à qua fronte Siciliæ flumẽ Herminiũ, oppidũ Camarina, fluuius Gelas, oppidũ Acragas, quod Agrigentũ nostri dixere. Thermæ colonia, amnes Atis & Hypsa, Sel nus oppidum. Lilybæum ab eo promontorium. Drepana, mons Eryx. Oppida Panhormum, Solũs, Himera cũ fluuio, Cephalœdis, Aluntium, Agathirnum, Tyndaris colonia, oppidum Mylæ, & unde cœpimus Pelorus. Intus Latinæ conditionis Centuripini, Neptini, Segestani stipendiarij, Assorini, Aetnẽses, Agyrini, Acestei, Acrenses, Bidini, Citarij, Cacirini, Drepanitani, Ergetini, Ecestiẽses, Eryctni, Entellini, Etini, Edini, Enguini, Gelani, Galathani, Halesini, Hennẽses, Hyblẽses, Herbitẽses, Herbeßenses, Herbulenses, Halicyẽses, Hadranitani, Imacarẽses, Ichanẽses, Ietenses, Mutustratini, Magellini, Murgẽtini, Mutyenses, Menanini, Naxij, Nowni, Petrini, Paropini, Pinthienses, Semellitani, Scherini, Selinuntij, Symethij, Talarenses, Tißinenses, Triocalini, Tiracienses, Zanclei Messeniorũ in Siculo freto. Insulæ sunt in Africam uersæ, Gaulos, Melita à Camerina lxxxiiij. M. paß. à Lilybæo cxiij. Cosyra, Hieronesos, Cæne Galatha, Lopadusa, Aethusa, quam alij Aegusam scripserunt, Bucinna, & à Solonte lxxv. M. Osteodes, contraq; Paropinos Vstica. Citra uerò Siciliã ex aduerso Metauri amnis xij. m. libus ferme paß. ab Italia, vij. Aeoliæ appellatæ. Eædem Lipareorũ & Hephestiades à Græcis, à nostris Vulcaniæ, Aeoliæ, quod Aeolus Iliacis temporibus ibi regnabat.

De Lipara. CAP. IX.

Lipara cum ciuium Ro. oppido, dicta à Liparo rege, qui succeßit Aeolo, antea Milogonis uel Meligunis uocitata, abest xij. M. paß. ab Italia, ipsa circuitu paulò minori. Inter hanc & Siciliã altera, antea Therasia appellata, nunc Hiera, quia sacra Vulcano est, colle in ea nocturnas euomente flammas. Tertia Strongyle, à Lipara M. paß. ad exortũ solis uergens, in qua regnauit Aeolus, quæ à Lipara liquidiore flãma tantum differt. è cuius fumo, quinã flaturi sint uenti, in triduũ prædicere incolæ traduntur: unde uẽtos Aeolo paruisse existimatũ. Quarta Didyme, minor quàm Lipara. Quinta Ericusa. Sexta Phœnicusa, pabulo proximarum relicta. Nouißima, eademque minima, Euonymos. Hactenus de primo Europæ sinu.

De Locris Italiæ fronte. CAP. X.

A Locris Italiæ frons incipit, magna Græcia appellata, in tres sinus recedens Ausonij maris. quoniam Ausones tenuere primi: patet octogintaduo M. paß. ut autor est Varro. Pleriq; lxxij. M. fecere. In ea ora flumina innumera, sed memoratu digna à Locris Sagra, & uestigia oppidi Caulonis, Mystia, Cõsilinũ castru, Cocinthũ, quod esse logißimũ Italiæ promontoriũ aliqui existimãt. Dein sinus, & Scyllacaũ, Scylleium Atheniensibus cum conderent dictum: quẽ locum occurrẽs Terinæus sinus peninsulã efficit:

& in

& in ea portus, qui uocatur Castra Annibalis, nusquam angustiore Italia xx. M. pass. latitudo est. Itaque Dionysius maior intercisam eo loco adycere Siciliæ uoluit. Amnes ibi nauigabiles, Cæcinos, Crotalus, Semirus, Arocha, Targines. Oppidum intus Petilia, mõs Clibanus, promontorium Lacinium: cuius ante oram insula x. M. pass. à terra Dioscoron, altera Calypsus, quàm Ogygiam appellasse Homerus existimatur. præterea tres Sirenussæ, Meloessa. Ipsum à Caulone abesse lxx. milibus pass. prodidit Agrippa.

Secundus Europæ sinus. CAP. XI.

A Lacinio promontorio secundus Europæ sinus incipit, magno ambitu flexus, & Acroceraunio Epiri finitur promontorio, à quo abest lxxv. M. pass. Oppidum Croto, amnis Neæthus. Oppidũ Thurium inter duos amnes Crathim & Sybarin, ubi fuit urbs eodem nomine. Similiter est inter Sirin & Acirin Heraclea, aliquando Siris uocitata. Flumina Acalandrum, Casuentum, oppidum Metapontum, quo tertia Italiæ regio finitur. Mediterranei Brutiorum Aprustani tantum. Lucanorum autem Atinates, Bantini, Eburini, Grumentini, Potentini, Sõtini, Sirini, Tergilani, Vrsentini, Volcentani, quibus Numestrani iunguntur. Præterea interisse Thebas Lucanas Cato autor est. Et Pandosiam Lucanorum urbem fuisse Theopõpus, in qua Alexander Epirotes occubuerit. Cõnectitur secunda regio, amplexa Hirpinos, Calabriam, Apuliam, Salentinos ccl. M. sinu qui Tarentinus appellatur, ab oppido Laconũ in recessu hoc intimo sito, contributa eò maritima colonia quæ ibi fuerat. Abest cxxxvi. M. pas. à Lacinio promontorio, aduersam ei Calabriam in peninsulã emittens. Græci Messapiam à duce appellauere: & antè Peucetiam, à Peucetio Oenotri fratre. In Salentino agro inter promontoria c. M. pass. intersunt. Latitudo peninsulæ à Tarento Brundisium terreno itinere xxxy. M. pass. patet, multoq; breuius à portu Sasina. Oppida per continentem à Tarento, Varia, cui cognomen Apulæ, Messapia, Aletium. In ora uero Senonum Gallipolis, quæ nunc est Anxa lxy. M. pass. à Tarento. Inde xxxy. M. promontorium, quod Acran Iapigian uocant, quo longissimè in maria excurrit Italia. Ab eo Basta oppidum, & Hydruntum decem ac nouem M. pass. ad discrimen Iony & Adriatici maris, qua in Græciam breuissimus trãsitus. Ex aduerso Apolloniæ oppidum, latitudine intercurrentis freti, quinquaginta M. non amplius. Hoc interuallum pedestri continuare transitu pontibus iactis, primũ Pyrrhus Epiri rex cogitauit post eũ M. Varro, cum classibus Pũpey piratico bello præesset. Vtrunque aliæ impediere curæ. Ab Hydrũte Soletum desertum, dein Fratuertium. Portus Tarentinus, statio militum Lupia, Balesium, Calium, Brundisium l. M. pass. ab Hydrunte, in primis Italiæ portu nobile, ac uelut certiore transitu, sicuti longiore, excipiẽte Illyrica urbe Dyrrhachio ccxx. M. traiectu. Brundisio conterminus Pediculorum ager. ix. adulescentes totidemq; uirgines ab Illyrijs tredecim populos genuere. Pediculorum oppida, Rhudia, Egnatia, Barion, antè Iapyx à Dædali filio, à quo & Iapygia: amnes, Pactius, Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium præfluens. Hinc Apulia Dauniorum cognomine, à duce Diomedis socero. In qua oppidum Salapia, Annibalis meretricio amore inclytum, Sipontum, Vria: amnis Cerbalus, Dauniorum finis: portus Agasus, promontorium montis Gargani, à Salẽtino siue Iapygio ccxxxiiy. M. pass. ambitu Gargani: portus Garnæ, lacus Pantanus. Flumen portuosum Frento, Teanum Apulorum. Itemque Larinum, Cliternia, Tifernus amnis. Inde regio Frentana. Ita Apulorum genera tria: Teani à duce Gares: Lucani, subacti à Calchante, quæ loca nunc tenent Atinates. Dauniorum præter suprà dicta coloniæ, Luceria, Venusia. Oppida Canusiũ, Harpi aliquando Argos Hippium Diomede condente, mox Argirippa dictum. Diomedes ibi deleuit gentes Monadorũ, Dardorumque, & urbes duas, quæ in prouerby ludicrum uertêre, Apinam & Tricam. Cætera intus in secunda regione, Hirpinorum colonia una Beneuentum, auspicatius mutato nomine, quæ quondã appellata Maleuentum. Ausculani, Aquiloni, Abellinates cognomine Protropi, Cõpsani, Caudini, Ligures qui cognominãtur Corneliani, & qui Bebiani, Vescellani, Deculani, Aletrini, Abellinates cognominati Marsi, Atrani, Aecani, Alsellani, Attinates, Arpani, Borcani, Collatini, Corinenses, & nobiles clade Romana Cannẽses, Dirini, Forentani, Genusini, Hordomenses, Hyrini, Larinates, cognomine Frentani, Metinates, ex Gargano Mateolani, Neritini, Matini, Rubustini, Syluini, Strapellini, Turmantini, Vibinates, Venusini, Vlurtini. Calabrorum mediterranei, Aegetini, Apamestini, Argẽtini, Butũtinenses, Deciani, Brumbestini, Norbanẽses, Palionẽses, Sturnini, Tutini. Salẽtinorũ, Aletini, Basterbini, Neretini, Valentini, Veretini.

Regio Italiæ quarta. CAP. XII.

SEquitur regio quarta gentium uel fortissimarum Italiæ. In ora Frentanorum à Tiferno flumen Trinium portuosum. Oppida, Histonium, Buca, Ortona, Aternus amnis. Intus Anxani cognomine Frẽtani, Carentini supernates, & infernates, Lanuenses: Marrucinorum Teatini: Pelignorum Corfinienses, Superæquani, Sulmonenses: Marsorum Anxantini, Atinates, Fucentes, Lucenses, Marruuij, Albensium Alba ad Fucinum lacum: Aequiculanorũ Cliternini, Carseolani: Vestinorũ Angulani, Pinnenses, Peltuinates, quibus iunguntur Aufinates cismõtani: Samnitiũ, quos Sabellos, & Græci Saunitas dixere, colonia Bouianũ uetus, & alterũ cognomine Vndecumanorum. Aufidenates, Esernini, Fagi, Fugali, Ficolenses, Septinates, Treuentinates: Sabinorum Amiternini, Curenses, Forum Decij, Forum nouum, Fidenates, Interãnates, Nursini, Nomentani, Reatini, Trebulani, qui cognominatur Mutuscæi, & qui Suffenates, Tiburtes,

Tarmates. In hoc situ ex Aequiculis interiere Comini, Tadiates, Acedici, Alfaterni. Gellianus autor est, lacu Fucino haustum Marsorum oppidũ Archippe, cõditum à Marsya duce Lydorum: item Vidicinorum in Piceno deletum à Romanis, Valerianus. Sabini (ut quidam existimauere) a religione & deorũ cultu Seuini appellati. Velinos accolut lacus, roscidis collibus. Nar amnis exhaurit illos sulphureis aquis. Tiberim ex his petens replet, è monte Fiscello labens, iuxta Vacunæ nemora & Reate in eosdem cõditus. At ex alia parte Anio, in monte Trebanorum ortus, lacus tris amœnitate nobiles, qui nomen dedere Sublaquco, defert in Tiberim. In agro Reatino Cutiliæ lacũ, in quo *fluctuetur insula, Italiæ umbilicũ esse M. Varro tradit. Infra Sabinos Latium est, à latere Picenũ, à tergo Vmbria, Apennini iugis Sabinos utrinq; uallãtibus.

* fluitet

Quinta regio. CAP. XIII.

QVinta regio Piceni est, quondam uberrimæ multitudinis. cccLx. M. Picentium in fidem po. Ro. uenere. Orti sunt à Sabinis uoto uere sacro. Tenuere ab Aterno amne, ubi nunc ager Adrianus, & Adria colonia, à mari vj. M. pas. flumen Vomanum, ager Prætutianus, Palmensisq;. Itẽ Castrum nouum, flumen Batinum, Truentum cum amne. quod solũ Liburnorum in Italia reliquum est. Flumina Albulates, Suinum, Helunum. quo finitur Prætutiana regio & Picentium incipit. Cupra oppidum, castellũ Firmanorum, & super id colonia Asculũ, Piceni nobilissima: Intus Nouana. In ora Cluana, Potẽtia, Numana à Siculis condita. Ab ijsdẽ colonia Ancona, apposita promontorio Cumero in ipso flectentis se oræ cubito: à Gargano clxxxij. M. pas. Intus Auximates, Veregrani, Cingulani, Cuprẽses cognomine Mõtani, Falarienses, Pausulani, Plenineñses, Ricinenses, Septempedani, Tollentinates, Triacenses, Vrbs salma, Pollentini.

Sexta regio. CAP. XIIII.

IVngitur his sexta regio, Vmbriã cõplexa agrumq; Gallicum circa Ariminum. Ab Ancona Gallica ora incipit, togatæ Galliæ cognomine. Siculi & Liburni plurima eius tractus tenuere, in primis Palmensem, Prætutianum, Adrianumque agrum. Vmbri eos expulere, hos Hetruria, hanc Galli. Vmbrorum gens antiquissima Italiæ existimatur, ut quos Vmbrios à Græcis putẽt dictos, quòd inundatione terrarum imbribus superfuissent. ccc. eorum oppida Thusci debellasse reperiũtur. Nunc in ora flumen Aesis, Senogallia, Metaurus fluuius, colonia Fanũ fortunæ. Pisaurum cũ amne. Et intus Hispellũ, Tuder. De cætero Amerini, Attidiates, Asirinates, Arnates, Aesinates, Camertes, Casuẽtillani, Carsulani, Dolates cognomine Salentini, Fulginates, Foroflaminienses, Foroiulienses, cognomine Concubienses, Forobremitiani, Forosempronienses, Iguini, Interamnates cognomine Nartes, Meuanates, Meuanienses, Mattilicates, Narnienses, quod oppidum Nequinum antea uocatum est. Nucerini cognomine Fauonienses, & Camelani, Otriculani, Ostrani, Pitulani cognomine Pisuertes, & alij Mergentini, Pelestini, Sẽtinates, Sarsinates, Spoletini, Suarrani, Sestinates, Suillates, Sadinates, Trebiates, Tuficani, Tifernates cognomine Tiberini, & alij Metaurenses, Vesionicates, Vrbinates cognomine Metaurẽses, & alij Hortenses, Vettionenses, Vindinates, Viuentani. In hoc situ interiere Feligiñates, & qui Clusiolum tenuere supra Interamnã: & Sarranates, cum oppidis Acerris quæ Vafriæ cognominabantur, Turocelo, quod Vetriolum. item Solinates, Suriates, Fallienates, Apiennates, interiere & Arienates cũ Crinouolo, & Vsidicani, & Plangenses, Pisinates, Calestini. Ameriam suprascriptam Cato ante Persei bellum conditam annis d.ccccLxiij. prodidit.

Octaua regio CAP. XV.

OCtaua regio determinatur Arimino, Pado, Apennino. In ora fluuius Crustumium, Ariminum colonia cum amnibus Arimino & Aprusa. Fluuius hinc Rubico quondam finis Italiæ. Ab eo Sapis, & Vitis, & Anemo, Rauenna Sabinorũ oppidũ, cum amne Bedese, ab Ancone cv. M. pass. Nec procul à mari Vmbrorũ Butriũ. Intus colonia Bononia, Felsina uocitata, cum princeps Hetruriæ esset: Brixillum, Mutina, Parma, Placentia. Oppida, Cesena, Cliterna, Forum Clodij, Liuij, Popilij, Truentinorum, Cornelij, Licini, Fauentini, Fidentini, Otesini, Padinates, Regiẽses à Lepido, Solonates, saltusq; Galliani qui cognominantur Aquinates, Tanetani, Veliates cognomine Vecteri, Regiates, Vmbranates. In hoc tractu interierunt Boij, quorum tribus cxij. fuisse autor est Cato: Item Senones, qui ceperant Romam.

De Pado flumine. CAP. XVI.

PAdus è gremio Vesuli montis, celsissimum in cacumen elati, finibus Ligurũ Vagiennorum uisendo fonte profluens, cõdensq; sese cuniculo, & in Foro ubiensiũ agro iterũ exoriẽs, nulli amniũ claritate inferior: Græcis dictus Eridanus, ac pœna Phaethõtis illustratus: augetur ad canis ortus liquatis niuibus, agris quàm nauigijs torrẽtior, nil tamẽ ex rapto sibi uindicans. atq; ubi liquit agros ubertate largior, trecentis M. pas. à fonte addens meatu duodenonaginta: nec amnes tantũ Apẽninos Alpinosq; nauigabiles capiẽs, sed lacus quoq; immensos in eum sese exonerantes, omni numero xxx. flumina in mare Adriaticum defert. Celeberrima ex ijs, Apẽnini latere Iactũ, Tanarum, Trebiam, Placentinũ, Tarum, Niciam, Gabellum, Scultennã, Rhenum. Alpium uero Sturã, Morgum, Durias duas, Sessiten, Ticinũ, Lãbrum, Adduã, Oliũ, Minciũ. Nec alius amniũ tã breui spatio maioris incremẽti est. Vrgetur quippe aquarũ mole, & in profundũ agitur, grauis terræ, quãquã deductus in flumina & fossas inter Rauẽnã Altinũq; cxx. M. pas. tamẽ quia largius uomit, septem maria dictus facere. Angusta fossa Rauẽnã trahitur, ubi Padusa uocatur, quondã Messanicus appellatus. Proximũ inde ostiũ, magnitudinẽ portus habet, qui Vatreni dicitur: quo

Claudius

Claudius Cæsar è Britannia triumphans, prægrandi illa domo uerius quàm naue intrauit Adriã. Hoc antè Eridanum ostium dictũ est, alij Spineticũ ab urbe Spina, quæ fuit iuxta, præualẽs ut Delphicis creditum est thesauris, condita à Diomede. Auget ibi Padũ Vatrenus amnis, ex Forocorneliẽsi agro. Proximum inde ostiũ Caprasiæ, dein Sagis, dein Volane, quod antè Olane uocabatur. Omnia ea flumina, fossasq;, primi à Sagi fecere Tusci, egesto amnis impetu per transuersum in Atrianorum paludes, quæ septem maria appellantur, nobili portu oppidi Thuscorum Atriæ, à quo Atriaticum mare antè appellabatur, quod nunc Adriaticũ. Inde ostia plena, Carbonaria ac fossiones Philistinæ, quod alij Tartarum uocãt: omnia ex Philistinæ fossæ abundatione nascentia, accedentibus Atesi ex Tridẽtinis alpibus, & Togisono ex Patauinorũ agris. Pars eorum & proximum portum fecit Brundulum, sicut Edronem Medoaci duo, ac fossa Clodia. His se Padus miscet, ac per hæc effunditur, plerisq;, ut in Aegypto Nilus quod uocant Delta, triquetram figurã inter alpes atq; oram maris facere proditus, stad. ij. M. circuitu. Pudet à Græcis Italiæ rationẽ mutuari. Metrodorus tamen Scepsius dicit, quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quæ pades Gallicè uocetur, Padum hoc nomen accepisse. Ligurũ quidem lingua amnem ipsum Bodincum uocari, quod significet fundo carentem. Cui argumẽto adest oppidum iuxta Industria, uetusto nomine Bodincomagum, ubi præcipua altitudo incipit.*

* Delphicas, [illegible]reditum e[illegible] thesauras

Italia trãspadana. Regio undecima CAP. XVII.

TRanspadana appellatur ab eo regio undecima, tota in mediterraneo, cui maria cũcta fructuoso alueo importãt. Oppida Vibiforum, Segusio, Coloniæ ab alpium radicibus, Augusta Taurinorum antiqua Ligurum stirpe, inde nauigabili Pado. Dein Salassorum Augusta prætoria, iuxta geminas alpium fauces, Graias atq; Pœninas. His Pœnos, Grais Herculem transisse memorant. Oppidum Eporediã, Sibyllinis libris à Pop. Ro. condi iussum. Eporedicas Galli bonos equorum domitores uocant. Vercellæ Libycorum ex Sallyis ortæ, Nouaria ex Vertacomacoris. Vocontiorum hodieque pago, non (ut Cato existimat) Ligurum: ex quibus Leui & Marici condidere Ticinum, non procul à Pado, sicut Boij trans alpes profecti Laudem Pompeiam, Insubres Mediolanum. Orobiorum stirpis esse, Comum atque Bergomum, & Licinforum, & aliquot circa populos, autor est Cato: sed originem gẽtis ignorare se fatetur, quam docet Cornelius Alexander ortam à Græcia, interpretatione etiã nominis, uitam in montibus degentibus. In hoc situ interijt oppidum Orobiorum Barra, unde Bergomates Cato dixit ortos, etiámnum prodentes se altius quàm fortunatius sitos. Interiere & Caturiges Insubrum exules, & Spina supradicta. Item Melpum opulentia præcipuum, quod ab Insubribus & Boijs & Senonibus deletum esse eo die, quo Camillus Veios ceperit, Nepos Cornelius tradidit.

Venetia. Decima regio. CAP. XVIII.

SEquitur decima regio Italiæ Adriatico mari apposita, Venetia, cuius fluuius Silis ex montibus Taurisanis. Oppidum Altinum, flumen Liquentia ex montibus Opiterginis, & portus eodẽ nomine, colonia Concordia, flumen & portus Romatinũ, Tillauentum maius minusq;, Anassum quo Varramus defluit, Alsa, Natiso cum Turro præfluentes Aquileiam coloniam xij. M. pass. à mari sitam. Carnorum hæc regio, iunctaq; Iapidum, amnis Timauus, castellũ nobile uino Pucinũ: Tergestinus sinus, colonia Tergeste xxiij. M. pass. ab Aquileia. Vltra quam vi. M. pass. Formio amnis, ab Rauẽna clxxxix. M. pas. antiquus auctæ Italiæ terminus, nũc uero Istriæ, quam cognominatã tradũt à flumine Istro, in Adriã effluẽte è Danubio amne: eidẽq; Istro ex aduerso Padi fauces, cõtrario eorũ percussu mari interiecto dulcescente, pleriq; dixere falso, & Nepos Cornelius etiã Padi accola. Nullus enim ex Danubio amnis in mare Adriaticũ effunditur. Deceptos credo, quoniam Argo nauis flumine in mare Adriaticũ descẽdit, nõ procul Tergeste: nec iam constat quo flumine. Humeris trauectã alpes, diligẽtiores tradunt. Subijsse autẽ Istro, dein Sao, dein Nauporto, cui nomen ex ea causa est, inter Aemonã alpesq; exoriẽti.

De Istria. CAP. XIX.

ISTria ut peninsula excurrit. Latitudinẽ eius xl. M. pas. circuitũ uero cxxij. M. prodidere quidam. Item adhærentis Liburniæ & Flanatici sinus. Alij Liburniæ clxxx. M. Nonnulli in Flanaticum sinũ Iapidiam promouere, à tergo Istriæ, cxxx. M. pass. Dein Liburniam cl. M. fecere. Tuditanus, qui domuit Istros, in statua sua ibi inscripsit, ab Aquileia ad Titiũ flumẽ stad. cc. Oppida Istriæ ciuium Ro. Aegida, Parentiũ: colonia Pola, quæ nunc Pietas Iulia, quondã à Colchis condita. Abest à Tergeste c. M. pass. Mox oppidum Nefactium. & nunc finis Italiæ fluuius Arsia. Polam ab Ancona traiectus cxx. M. pass. est. In mediterraneo regionis decimæ coloniæ, Cremona, Brixia, Cenomannorum agro, Venetorum autem Ateste, & oppida Acelum, Patauium, Opitergium, Belunum, Vicetia, Mantua Tuscorum trans Padũ sola reliqua. Venetos Troiana stirpe ortos autor est Cato. Cenomãnos iuxta Massiliã habitasse in Volcis. Fertini, & Tridẽtini, & Bernẽses, Rhetica oppida: Rhetorũ & Euganeorũ Verona. Iulienses Carnorum. Dein quos scrupulose dicere nõ attineat, Alutræẽses, Asseriates, Flamonienses, Vanienses, & alij cognomine Culici: Forouliẽses cognomine Transpadani, Foretani, Venidates, Quarqueni, Taurisani, Togiẽses, Varuani. In hoc situ interiere per oram Iramine, Pellaon, Palsicium. ex Venetis Atina, & Cælina: Carnis, Segeste, & Ocra: Tauriscis, Norea. Et ab Aquileia ad duodecimũ lapidẽ, deletũ oppidũ etiã inuito senatu, à M. Claudio Marcello, L. Piso autor est. In hac regione & x. lacus inclyti sunt, amnesq; eorũ partus aut alũni, si modo acceptos reddũt, ut Adduã Larius, Ticinũ Verbanus, Minciũ Benacus, Ollium

cus, Ollium Sebinus, Larium Eupilis, omnes incolas Padi. Alpes in lõgitudinẽ x. M. pas. patere à supero mari ad inferum, Cælius tradit: Timagenes xxij. M. paß. deductis: in latitudinem autem Cornelius Nepos c. M. T. Liuius tria M. stadiorum: uterque diuersis in locis. Nam & centum milia excedunt aliquando, ubi Germaniam ab Italia submouent, nec lxx. M. explent, reliqua sui parte graciles, ueluti naturæ prouidentia. Latitudo Italiæ, subter radices earũ à Varo, per uada Sabatia, Taurinos, Comum, Brixiam, Veronam, Vicetiam, Opitergium, Aquileiam, Tergeste, Polam, Arsiam, d. ccxlv. milia passuum colligit.

De Alpibus & gentibus alpinis. CAP. XX.

INcolæ alpium multi populi, sed illustres à Pola ad Tergestis regionẽ Secusses, Subocrini, Atali, Menocaleni, iuxtaq; Carnos quondam Taurisci appellati, nunc Norici. His contermini Rheti & Vindelici, omnes in multas ciuitates diuisi. Rhetos Thuscorum prolem arbitrantur, à Gallis pulsos duce Rheto. Verso deinde Italiam pectore alpium Latini iuris Euganeæ gentes, quarum oppida xxxiiij. enumerat Cato. Ex ijs Trumpilini uenalis cum agris suis populis: Dein Camuni, compluresq; similes, finitimis attributi municipijs. Lepontios & Salasos, Tauriscæ gẽtis idem Cato arbitratur. Cæteri ferè Lepõtios relictos ex comitatu Herculis, interpretatione Græci nominis credunt, præustis intra sinus alpium niue membris: eiusdem & Graios fuisse positos in transitu. Graiarũ alpium incolas, præstantesq; genere Euganeos, inde tracto nomine. Caput eorum Stonos. Rhetorũ Vennones, Sarunetesq; ortus Rheni amnis accolunt, Lepontiorũ qui Viberi uocantur, fontem Rhodani, eodem alpium tractu. Sunt præterea Latio donati incolæ, ut Octodurenses, & finitimi Ceutrones, Cottianæ ciuitates. Caturiges, & ex Caturigibus orti Vagienni Ligures, & qui montani uocantur: Capillatorumq; plura genera ad confinium Ligustici maris. Non alienum uidetur, hoc loco subijcere inscriptionem è trophæo alpium, quæ talis est. Imperatori Cæsari Diui Fil. Aug. Pontifici Maximo, Imp. xiiij. tribunitiæ potestatis S. P. Q. R. quòd eius ductu auspicijsq; gentes alpinæ omnes, quæ à mari supero ad inferum pertinebãt, sub imperium po. Rom. sunt redactæ. Gẽtes alpinæ deuictæ, Triumpilini, Camuni, Vẽnotes, Venonetes, Hisarci, Breuni, Naunes, Focunates, Vindelicorum gentes quatuor, Cõsuanetes, Virucinates, Licates, Catenates: Abisontes, Rugusci, Suanetes, Collucones, Brixentes, Leponty, Viberi, Nantuates, Seduni, Veragri, Salassi, Acitauones, Medulli, Vceni, Caturiges, Brigiani, Sõtionty, Ebrodunty, Nemaloni, Edẽnates, Esubiani, Veamini. Gallicæ, Triulatti, Ectini, Vergunni, Eguituri, Nementuri, Oratelli, Verusi, Velauni, Suetri. Non sunt adiectæ Cottianæ ciuitates xij. quæ non fuerũt hostiles, sed item attributæ municipijs lege Pompeia. Hæc est Italia dijs sacra, hæ gentes eius, hæc oppida populorum. Super hæc Italia, quæ L. Aemylio Paulo, C. Atilio Regulo consulibus, nunciato Gallico tumultu, sola sine externis ullis auxilijs, atque etiam tunc sine transpadanis, equitum lxxx. M. peditum d. cc. M. armauit. Metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris. Sed interdictũ id uetere consulto patrum, Italiæ parci iubentium.

Illyricum. CAP. XXI.

ARsiæ gens Liburnorum iungitur, usq; ad flumen Titium. Pars eius fuere Mentores, Hymani, Encheleæ, Dudini & quos Callimachus Peucetias appellat: nunc totum uno nomine Illyricum uocatur generatim, populorum pauca effatu digna aut facilia nomina. Conuentum Scardonitanum petunt Iapides, & Liburnorum ciuitates xiiij. è quibus Lacinienses, Scultinos, Burnistas, Albonenses nominare nõ pigeat. Ius Italicum habent eo conuentu Alutæ, Flanates, à quibus sinus nominatur: Lopsi, Varubarini, immunesq; Asseriates, & ex insulis Fulsinates, Curictæ. Cæterũ per oram oppida à Nesactio, Aluona, Flauona, Tarsatica, Senia, Iospica, Ortopula, Vegium, Argyruntum, Corninum, Enona ciuitas, Pausinus flumẽ, Tedanium quo finitur Iapidia. Insulæ eius sinus cũ oppidis præter suprà significatas, Absyrtiũ, Arba, Tragurium, Issa, Pharos, Paros antè. Crexa, Gissa, Portunata. Rursus in continente colonia Iadera, quæ à Pola, clx. M. paß. abest. inde triginta M. Colentum insula, xviij. ostium Titij fluminis.

Liburnia. CAP. XXII.

LIburniæ finis, & initiũ Dalmatiæ Scardona, in amne eo xij. M. paß. à mari. Dein Tariotarũ antiqua regio, & castellum Tariona: promontorium Diomedis, uel ut alij peninsula Hyllis, circuitu c. M. paß. Traguriũ ciuium Romanorum marmore notum: Sicum, in quẽ locum diuus Claudius ueteranos misit. Salona colonia, ab Iadera ccxxij. M. paß. petunt in eã iura descripti in decurias cccxlij. Dalmatæ xxij. Decuni ccxxxix. Ditiones lxix. Mezæi: lij. Sardiates. In hoc tractu sunt, Burnũ, Mandetriũ, Tribuliũ nobilitata Pop. Ro. prælijs castella. Petũt et ex insulis, Issæi, Colentini, Separi, Epetini. Ab his castella, Piguntiæ, Rataneum, Narona colonia tertij cõuentus, à Salona lxxij. M. paß. apposita cognominis sui fluuio, à mari xx. M. pas. M. Varro lxxxix. ciuitates eò uẽtitasse autor est. Nunc soli prope noscuntur Cerauni decurijs xxiiij. Daorizi xvij. Desitiates ciij. Docleates xxxiij. Deretini xiij. Deremistæ xxx. Dindari xxxiij. Glinditiones xliiij. Melcomani xxiiij. Naresij cij. Scirtari lxxij. Siculotæ xxiiij. populatoresq; quodã Italiæ Vardæi, nõ amplius quam xx. decurijs. Præter hos tenuere tractũ eũ Oenei, Parthem, Hemasini, Arthitæ, Armistæ. A Narone amne c. M. pas. abest Epidaurũ colonia. Oppida ciuiũ Rom. Rhizinũ, Ascriuiũ, Butua, Olchiniũ, quod antea Colchinium dictũ est, à Colchis cõditum: amnis Drilo, superq; eũ oppidũ ciuiũ Romanorum Scodra, à mari xviij. M. pas. Præterea multorum Græciæ oppidorũ deficiens memoria, necnon & ciuitatum ualidarum. Eo namq; tractu fuere Labeates, Enederudini,

Enederudini, Fassei, Grabei, proprieq; dicti Illyrij, & Taulanti, & Pyraei. Retinet nomē in ora Nymphaeum promōtorium: Lissum oppidum ciuium Romanorum, ab Epidauro c. M. passuum.

Macedonia. CAP. XXIII.

A*Lisso Macedoniae prouincia, gētes Parthini, & à tergo eorum Dassaretae. Montes Candauiae à Dyrrhachio lxxix. M. pass. In ora uero ciuiū Ro. Epidānum colonia, propter inauspicatū nomen à Romanis Dyrrhachium appellata, flumen Aous, à quibusdam Aeas nominatum. Apollonia, quondā Corinthiorum colonia vij. M. pass. à mari recedēs. Cuius in finibus celebre Nymphaeū accolunt barbari, Amantes & Bulliones. At in ora oppidum Oricum à Colchis conditū. Inde initium Epiri, montes Acroceraunia, quibus hunc Europae determinauimus sinum. Oricum à Salētino Italiae promōtorio distat lxxxv. M. pass. A tergo Carnorum & Iapidum, quà se offert magnus Ister.*

Norici. CAP. XXIIII.

R*Hetis iunguntur Norici. Oppida eorū Virunū, Celeia, Teurnia, Aguntum, Viana, Aemonia, Claudia, Flauium, Soluense. Noricis iunguntur lacus Peiso, deserta Boiorum. iam tamen colonia diui Claudij Sabaria, & oppido Scarabantia Iulia habitantur.*

Pannonia, Dalmatia. CAP. XXV.

I*Nde glandifera Pannoniae quà mitescētia Alpium iuga, per medium Illyricum à septentrione ad meridiem uersa, molli in dextra ac laeua deuexitate considunt. Quae pars ad mare Adriaticum spectat, appellatur Dalmatia, & Illyricum suprà dictum. Ad septentriones Pannonia uergit, finitur inde Danubio. In ea coloniae, Aemona, Siscia. Amnes clari, & nauigabiles in Danubium defluunt, Drauus è Noricis uiolentior, Sauus ex alpibus Carnicis placidior cxv. M. pass. interuallo. Drauus per Serretes, Serrapillos, Iasos, Sandrizetes: Sauus per Colapianos, Breucosq;: Populorum haec capita: praeterea Arinates, Azali, Amantes, Belgites, Catari, Corneates, Arauisci, Hercuniates, Latouici, Oseriates, Varciani. Mons Claudius, cuius in frōte Scordisci, in tergo Taurisci. Insula in Sao Metubarris, amnicarum maxima. Praeterea amnes memorādi, Colapis in Sauum influens iuxta Sisciam, gemino alueo insulam ibi efficiens, quae Segestica appellatur. Alter amnis Bacuntius in Sauum Sirmio oppido influit: ubi ciuitas Sirmiensium, & Amantinorum. Inde xlv. M. pass. Taurunum, ubi Danubio miscetur Sauus. Suprà influunt Valdanus, Vrpanus, & ipsi non ignobiles.*

Moesia. CAP. XXVI.

P*Annoniae iungitur prouincia, quae Moesia appellatur, ad Pontum usq; cum Danubio decurrens. Incipit à confluente supradicto. In ea Dardani, Celegeri, Triballi, Timachi, Moesi, Thraces, Pontoq; cōterminī Scythae. Flumina clara Dardanus, Margis, Pingus, Timachus ex Rhodope, Oescus ex Haemo, Vtus, Escamus, Ieterus, Illyrici latitudo quà maxima est cccxxv. M. pass. colligit. Longitudo à flumine Arsia ad flumē Drinium d. ccc. M. à Drinio ad promontorium Acroceraunium clxxij. M. Agrippa prodidit uniuersum hunc sinum Italiae & Illyrici ambitu, xij. M. In eo duo maria quo distinximus fine, inferū siue Ionium in prima parte, interius Adriaticū, quod superum uocant. Insulae in Ausonio mari, praeter iam dictas, memoratu dignae, nullae, in Ionio paucae: Calabro littore ante Brundisium, quarum obiectu portus efficitur: contra Apulum littus Diomedea, conspicua monumento Diomedis: & altera eodem nomine, à quibusdam Teuthria appellata. Illyrici ora mille amplius insulis frequentatur, natura* uadosi maris, aestuariisque tenui alueo intercursantibus. Clarae ante ostia Timaui calidorum fontium cum aestu maris crescentium. iuxta Istrorum agrum, Cissa, Pullariae, & Absyrtides Graijs dictae, à fratre Medeae ibi interfecto nomine Absyrto. Iuxta eas Electridas uocauere, in quibus prouenit succinum, quod illi electrum appellant, uanitatis Graecae certissimum documētum: adeo ut quas earum designent, haud unquam constiterit. Contra Iader est Lissa: quaeq; appellatae contra Liburnos Creteae aliquot. nec pauciores Liburnicae, Celadussae. Contra Surium, bubus & capris laudata Brattia: Issa ciuium Romanorū reliqua, & cum oppido Pharia. Ab his Corcyra, Melaena cognominata cū Gnidiorum oppido distat xxij. milia passuum: inter quam & Illyricū Melita (unde catulos Melitaeos appellari Callimachus autor est) xij. M. passuum, ab ea iij. Elaphitae. In Ionio autem mari ab Orico M. M. passuum Sasonis piratica statione nota.*

* uadoso mari

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE
LIBER IIII.

*

VNDE PRIMVM OMNIS GRAEciae fabulositas, & literarum claritas effulsit.

T*ERTIVS Europae sinus Acroceraunijs incipit mōtibus, finitur Hellesponto: amplectitur praeter minores sinus xix. xxv. M. pass. In eo Epirus, Acarnania, Aetolia, Phocis, Locris, Achaia, Messenia, Laconia, Argolis, Megaris, Attica, Boeotia. Iterūq; ab alio mari eadē Phocis, & Locris, Doris, Phthiotis, Thessalia, Magnesia, Macedonia, Thracia. Omnis Graeciae fabulositas sicut & literarū claritas, ex hoc primum sinu effulsit. Quapropter in eo paulidū cōmorabimur. Epiros in uniuersum appellata, Acroceraunijs incipit mōtibus. In ea primi Chaones, à quibus Chaonia: dein Thesproti, Antigonēses. Locus Aornos, & pestifera auibus exhalatio: Cestrini, Perrhaebi: quorum mons Pindus, Cassiopae, Dryopes, Sellae, Hellopes, Molossi, apud quos Dodonaei Iouis templum, oraculo illustre: Tomarus mons, cētum fontibus circa radices, Theopompo celebratus.*

Epirus.

Epirus. CAP. I.

EPirus ipsa ad Magnesiam Macedoniamque tendens, à tergo suo Dassaretas supradictos liberam gentem, mox feram Dardanos habet. Dardanis leuo Triballi prætenduntur latere & Mœsicæ gentes, à fronte iunguntur Mædi ac Denselatæ, quibus Thraces, ad pontum usq; pertinentes. Ita succincta Rhodopes, mox & Hæmi uallatur excelsitas. In Epiri ora castellum in Acroceraunijs Chimæra, sub eo aquæ regiæ fons. Oppida Mæandria, Cestria, flumen Thesprotiæ Thyamis, colonia Buthrotum, maximeq; nobilitatus Ambracius sinus, * faucibus spatiosum æquor accipiẽs longitudinis xxxix. M. pass. latitudinis xv. M. In eum defertur amnis Acheron, è lacu Thesprotiæ Acherusia profluens xxxvi. M. pass. inde, & mille pedum põte mirabilis omnia sua mirãtibus. In sinu oppidũ Ambracia. Molossorũ flumina, Aphas, & Anachthus. Ciuitas Anactoria, lacus Pandosia. Acarnaniæ, quæ antea Curetis uocabatur, oppida Heraclia, Echinus, et in ore ipso colonia Augusti Actiũ, cum tẽplo Apollinis nobili, ac ciuitate libera Nicopolitana. Egressos sinu Ambracio in Ionium, excipit Leucadiũ littus, promontoriũ Leucates. Dein sinus ac Leucadia ipsa peninsula, quondam Neritis appellata, opere accolarum abscisa à continenti, ac reddita uentorum flatu cõgeriem harenæ accumulantium, qui locus uocatur Dioryctos, stadiorum longitudine trium. Oppidum in ea Leucas, quondam Neritum dictum. Deinde Acarnanum urbes, Halyzea, Stratos, Argos Amphilochicum cognominatũ. Amnis Achelous è Pindo fluens, atq; Acarnaniam ab Aetolia dirimẽs, & Artemitam insulam assiduo terræ inuectu continenti annectens.

* faucibus d. pass. spatiosum

Aetolia. CAP. II.

AEtolorũ populi Athamanes, Tymphei, Ephyri, Aenienses, Perrhæbi, Dolopes, Maraces, Atraces, à quibus Atrax amnis Ionio mari infunditur. Aetoliæ oppidum Calydon est septem miliũ quingentorum passuum à mari, iuxta Euenũ amnem. Dein Macynia, Molycria: cuius à tergo Chalcis, & mõs est Taphiassus. At in ora promõtorium Antirium, ubi ostium Corinthiaci sinus, minus mille passuum latitudine influentis, Aetolosque dirimentis à Peloponneso. Promontoriũ, quod contrà procedit, appellatur Rhiõ: sed in Corinthiaco sinu oppida Aetoliæ Naupactum, Pylene: & in mediterraneo Pleuron, Halysarna. Mõtes clari, in Dodone Tomarus, in Ambracia Crania, in Acarnania Aracynthus, in Aetolia Acanthon, Panætolium, Macinium.

Locri. CAP. III.

PRoximi Aetolis Locri, qui cognominãtur Ozolæ, immunes. Oppidũ Oeanthe. Portus Apollinis Phæstij, sinus Crissæus. Intus oppida Argyna, Eupalia, Phæstum Calamissus. Vltra Cirrhæi Phocidis cãpi, oppidum Cirra, portus Chalæon, à quo vij. M. passuum introrsus liberum oppidum Delphi, sub monte Parnaso, clarissimi in terris oraculi Apollinis. Fons Castalius, amnis Cephisus præfluens Delphos, ortus in Lilæa quondam urbe. Præterea oppidum Crisa, & cũ Bulensibus Anticyra, Naulochum, Pyrrha, Amphissa immunis. Trichone, Tritea, Ambrysus, Drymæa regio, Daulis appellata. Dein in intimo sinu angulus Bœotiæ alluitur cum oppidis, Gymris, Thebis, quæ Corsicæ cognominatæ sunt iuxta Heliconem. Tertiũ ab hoc mari Bœotiæ oppidum Pagæ, unde Peloponnesi prosilit ceruix.

Peloponnesus. CAP. IIII.

PEloponnesus, Apia antè appellata & Pelasgia, peninsula haud ulli terræ nobilitate postferenda, inter duo maria, Aegæum & Ionium, platani folio similis, propter angulosos recessus, circuitu d.lxiij. M. passuum colligit autore Isidoro. Eadem per sinus penè tantundem adijcit. Angustiæ, unde procedit, Isthmos appellantur. In eo loco irrumpentia è diuerso quæ dicta sunt maria, à septentrione & exortu eius omnem ibi latitudinẽ uorant, donec contrario incursu æquorum tantorũ, in quinq; M. pass. interuallo, exesis utrinq; lateribus, angusta ceruice Peloponnesum contingat Hellas. Corinthiacus hinc, illinc Saronicus appellatur sinus. Lecheæ hinc, Cẽchreæ illinc, angustiarum termini, longo & ancipiti nauium ambitu, quas magnitudo plaustris transuehi prohibet. Quã ob causam perfodere nauigabili alueo * angustias tentauere, Demetrius rex, dictator Cæsar, C. princeps, Domitius Nero, infaustu (ut omnium patuit exitu) incepto. Medio hoc interuallo, quod Isthmon appellauimus, * applicata colli habitatur colonia Corinthus, antea Ephyra dicta, sexagenis ab utroque littore stadijs, è summa sua arce quæ uocatur Acrocorinthus, in qua fons Pyrene, diuersa duo maria prospectans lxxxvij. M. pass. ad Corinthiacum sinum traiectus est Patras à Leucade. Patræ colonia in longissimo promontorio Peloponnesi condita, ex aduerso Aetoliæ, & fluminis Eueni, minus M. pass. (ut dictum est) interuallo, in ipsis faucibus. sinum Corinthiacum lxxxv. M. pass. in longitudinem usque ad Isthmon transmittunt.

* angustias eas tent.

* applicatu

Achaia. CAP. V.

AChaiæ nomen prouinciæ, ab Isthmo incipit: antè Aegialos uocabatur, propter urbes in littore per ordinem dispositas. Primæ ibi quas diximus, Lecheæ Corinthiorum portus. Mox Oluros, Pellenæorũ castellum. Oppida Helice, Bura, in quæ refugêre haustis prioribus, Sicyon, Aegira, Aegion, Erineos. Intus Cleone, Hysiæ. Panhormus portus, demonstratumq; iam Rhium, à quo promontorio quinque M. pass. absunt Patræ, quas suprà memorauimus. Locus Pheræ in Achaia ix. montium Scioessa notissimus, fons Cymothoe. Vltra Patras oppidum Olenum, colonia Dyme, loca Buprasium, Hyrmine, promontorium Araxum. Cylene sinus, promontorium Chelonates, unde Cylenen duo M. pass. castellum Phlius. Quæ regio ab Homero Arethyrea dicta, postea Asophis. Inde Eliorum ager, qui antea Epei uocabantur. Ipsa Elis in mediterraneo:

diterraneo, & à Pylo xij. M. paß. Intus delubrũ Olympij Iouis, ludorũ claritate fastos Græciæ complexum. Pisæorũ quondam oppidũ, præfluente Alpheo amne. At in ora promontorium Ichthys: amnis Alpheus nauigabilis prope sex oppida, Aulon, Leprion, promontorium Platanistus: omnia hæc ad occasum uersa. Ad meridiem autẽ Cyparißius sinus cũ urbe Cyparissa lxxij. M. paß. circuitu. Oppida Pylos, Methone locus Helos, promontoriũ Acritas, sinus Asinæus, ab oppido Asine, Coronæus à Corone. finiũtur Tænaro promõtorio. Ibi regio Messenia duodeuiginti montium. Amnis Pamisus. Intus autẽ ipsa Messene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Zancle, uarijs clara tẽporibus. Huius sinus circuitus lxxx. M. paß. traiectus uerò xxx. M. Dehinc à Tænaro ager Laconicus, liberæ gentis: et sinus circuitu ccvi. M. traiectu xxxix. M. Oppida Tænarũ, Amyclæ, Pheræ, Leuctra, et intus Sparta, Theramne, atq; ubi fuere Cardamyle, Pitane, Anthane: Locus Thyrea, Gerania. Mons Taygetus, amnis Eurotas, sinus Aegilodes, oppidũ Psammathus. Sinus Gytheates ab oppido. ex quo ad Cretã insulã certißimus cursus. Omnia autẽ Maleo promontorio includuntur. Qui sequitur sinus ad Scylleum, Argolicus appellatur, traiectu quinquaginta M. paß. idem ambitu clxxij. M. Oppida Boea, Epidaurus, Limera cognomine Zarax, Cyphanta portus. Amnes, Inachus, Erasinus, inter quos Argos, Hippiũ cognominatũ, supra lacũ Lernen, à mari MM. paß. nouemq; additis milibus, Mycenæ: & ubi fuisse Tyrintha tradunt: & locus Mãtinea. Mõtes, Artemius, Apesantus, Asterion, Parparus, aliiq; undecim numero. Fontes Niobe, Amymone, Psammate. A Scylleo ad Isthmũ clxxvij. M. paß. Oppida Hermione, Trœzen, Coryphasiũ: appellatumq; aliàs Inachium, aliàs Dipsium Argos. Portus Cænites, sinus Saronicus olim querno nemore redimitus, unde nomen, ita Græcia antiqua appellante quercum. In eo Epidaurũ oppidum, Aesculapij delubro celebre, Spiræum promontoriũ: portus Anthedon, & Bucephalus: & quas suprà dixeramus, Cenchreæ, Isthmi pars altera cum delubro Neptuni quinquẽnalibus inclyto ludis. Tot sinus Peloponnensem oram lancinãt, tot maria allatrant. Siquidẽ à septentrione Ionium irrũpit, ab occidente Siculo pulsatur, à meridie Cretico urgetur, ab oriente brumali Aegæo, ab oriente solstitiali Myrtoo: quod à Megarico incipiens sinu, totam Atticam alluit.

De Arcadia. CAP. VI.

Mediterranea eius Arcadia maxime tenet, undiq; à mari remota, initio Drimodis, mox Pelasgis appellata. Oppida eius, Psophis, Mantinea, Stymphalum, Tegea, Antigonea, Orchomenũ, Pheneum, Palantiũ, unde palatium Romæ. Megalepolis, Catina, Bocalium, Carnon, Parthasiæ, Thelphusa, Melanæa, Heræa, Pyle, Pellana, Agræ, Epium, Cynæta, Lepreon Arcadiæ, Parthemũ, Alea, Methydriũ, Enispe, Macistũ, Lampe, Clitoreũ, Cleone, inter quæ duo oppida regio Nemæa, Bembinadia uocitata. Montes in Arcadia, Pholoe cũ oppido, item Cyllene, Lyceus, in quo Lycæi Iouis delubrũ. Mænalus, Artemisius, Parthenius, Lampeus, Nonacris, præterq; ignobiles octo. Amnes, Ladon è paludibus Phenei, Erymanthus è monte eiusdẽ nominis in Alphaũ defluẽtes. Reliquæ ciuitates in Achaia dicẽdæ, Aliphiræi, Abeatæ, Pyrgenses, Perethes, Paragenitæ, Tortuni, Typanæi, Tryasii, Trittẽses. Vniuersæ Achaiæ libertatẽ Domitius Nero dedit. Pelopõnesus, in latitudine à promontorio Maleæ, ad oppidũ Lechæũ Corinthiaci sinus clx. M. paß. patet. At in transuersum ab Elide Epidaurum cxxv. M. Ab Olympia Argos per Arcadiam lxiij. M. Ab eodẽ loco ad Phliunta dicta mẽsura est. Vniuersa autẽ, uelut pensante æquorũ incursus natura, in mõtes vi. atq; lxx. attollitur.

Græcia & Attica. CAP. VII.

Ab Isthmi angustijs Hellas incipit, nostris Græcia appellata. In ea prima Attica, antiquitus Acte uocata. Attingit Isthmũ parte sui, quæ appellatur Megaris, à colonia Megara, è regione Pagarum. Duo hæc oppida excurrente Peloponneso sita sunt utraq; ex parte, uelut in humeris Helladis. Pagæi & amplius Aegosthenenses cõtributi Megarensibus. In ora autem hac portus Schœnus. Oppida Sidus, Cremyon, Scyronia saxa vi. M. longitudine, Geranea, Megara, Eleusin. Fuere & Oenoa & Probalinthos, quæ nũc nõ sunt. ab Isthmo lv. M. paß. Piræus et Phalera portus v. M. paß. muro recedẽtibus Athenis iuncti. Libera hæc ciuitas, nec indiga ullius præconij amplius, tãta claritas superfluit. In Attica fontes, Cephisia, Larine, Calliroẽ, Enneacrunos montes, Brilessus, Aegialeus, Icarius, Hymettus, Lycabetus, amnis Ilissos. A Pyræo xlv. M. paß. Sunium promontorium, Doriscum promontorium. Potamos, Brauron, quondam oppida. Rhamnûs pagus. Marathon, campus Thriasius, oppidũ Melita, & Oropus, in confinio Bœotiæ. Cuius Anthedon, Onchestos, Thespiæ liberum oppidum, Lebadeæ nec cedẽtes Athenis claritate, quæ cognominãtur Bœotiæ Thebæ, duorũ numinũ Liberi atq; Herculis (ut uolũt) patria. Et Musis natale in nemore Heliconis aßignant. Datur & his Thebis saltus Cithærõ, amnis Ismenus. Præterea fontes in Bœotia, Oedipodia, Psammate, Dirce, Epigranea, Arethusa, Hippocrene, Aganippe, Gargaphie. Mõtes extra prædictos, Mycalesus, Adilisius, Acontius. Reliqua oppida, inter Megarã & Thebas Eleuthere, Haliartus, Platœæ, Pheræ, Aspledon, Hylæ, Thisbe, Erythræ, Glissas, Copæ, iuxta Cephisũ amnẽ Lamia & Anichiæ. Medeon, Phligone, Grephis, Coronæa, Chæronia. In ora autem infra Thebas, Ocale, Elæon, Scolos, Schœnos, Petheõ, Hyriæ, Mycalessus Hyreseon, Pteleon, Olyros, Tanagra liber populus, et in ipsis faucibus Euripi, quem facit obiectu insulæ Eubœæ, Aulis capaci nobilis portu. Bœotos Hyantas

antiquitus dixere. Locri deinde, Epicnemidij cognominantur, olim Leleges appellati, per quos amnis Cephisus defertur in mare. Oppida, Opûs, unde Opuntinus sinus, Cynos. Phocidis in littore unũ Daphnûs. Introrsus in Locris Elatæa, & in ripa Cephisi (ut diximus) Lilæa, Delphosq; uersus Cnemis: & Hyampolis. Rursus Locrorũ ora, in qua Larymna, Throniũ iuxta quod Boagrius amnis defertur in mare. Oppida Narycion, Alope, Scarphia. Postea Maliacus sinus ab incolis dictus in quo oppida, Halcyone, Econia, Phalara. Doris deinde, in qua Sperchios, Erineõ, Boion, Pindus, Cytinũ. Doridis à tergo mons est Oeta. Sequitur mutatis sæpe nominibus Aemonia. Eadẽ Pelasgicũ Argos, Hellas, eadẽ Thessalia, & Dryopis, semper à regibus cognominata. Ibi genitus rex nomine Græcus, à quo Græcia: ibi Hellẽ, à quo Hellenes. Hos eosdẽ Homerus tribus nominibus appellauit, Myrmidonas, & Hellenas, & Achæos. Ex his Phthiotæ nominãtur Dorida accolẽtes. Eorũ oppida Echinus in faucibus Sperchij fluminis, Thermopylarum angustiæ: quo argumẽto iiij. M. paß. inde Heraclea, Trachin dicta est. mons ibi Callidromus. Oppida celebria, Hellas, Halos, Lamia, Phthia, Arne.

Thessalia. CAP. VIII.

IN Thessalia antẽ Orchomenus, Minyeus antea dictus & oppidũ Almon, ab alijs Elmon, Atrax Pelinna, fons Hyperia. Oppida, Pheræ, quarũ à tergo Pierus ad Macedoniã protenditur, Larissa, Gomphi, Thebe Thessaliæ, nemus Pteleon, sinus Pagasicus. Oppidum Pagasa, idem postea Demetrias dictũ, Tricca, Pharsalici campi cũ ciuitate libera, Cranon, Iletia. Montes Phthiotidis, Nymphæus, quondam Topiario naturæ opere spectabilis: Buzygæus, Donacesa Bermius, Daphissa, Chimerion, Athamas, Stephane. In Thessalia sunt iiij. atq; xxx. quorũ nobilißimi Cercetij, Olympus, Pierus, Ossa: cuius ex aduerso Pindus & Othrys, Lapitharũ sedes. hi ad occasum uergentes: ad ortus, Pelios: omnes theatrali modo inflexi cuneatis ante eos lxxv. urbibus. Flumina Thessaliæ, Apidanus, Phœnix, Empeus, Onochonus, Pamisus. Fons Messeis. Lacus Bœbeis. Et ante cunctos claritate Peneus, ortus iuxta Gõphos: interq; Ossam et Olympũ nemorosa cõualle defluẽs d. stadijs, dimidio eius spatio nauigabilis. In eo cursu Tempe uocantur v. M. paß. longitudine, & ferme sesquiiugeri latitudine, ultra uisum hominis attollẽtibus se dextera læuaque leniter cõuexis iugis.* Intus sua luce uiridãte allabitur Peneus, uiridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus auiũ concẽtu. Accipit amnẽ Euroton, nec recipit, sed olei modo supernatãtẽ (ut dictũ est Homero) breui spatio portatũ abdicat: pœnales aquas dirasq; genitas, argenteis suis misceri recusans.

*Intus uerò luco uiridãte

Magnesia. CAP. IX.

THessaliæ annexa Magnesia est, cuius fons Libethra. Oppida, Iolcus, Hormenium, Pyrrha, Methone, Olizon. Promontoriũ Sepias. Oppida, Castana, Spalathra. Promontorium Aeantium. Oppida Melibœa, Rhizus, Erymne, ostium Penei, oppida Homolium, Orthe, Thespiæ, Phalanna, Thaumaciæ, Gyrton, Cranõ, Acarne, Dotion, Melitea, Phylace, Potniæ, Epiri, Achaiæ, Atticæ, Thessaliæ in porrectum longitudo ccccl xxx. M. paß. traditur, latitudo cclxxxvij. M.

Macedonia. CAP. X.

MAcedonia postea cl. populorum, duobus inclyta regibus, quõdamq; terrarũ imperio, Aemathia antea dicta. Hæc ad Epiroticas gẽtes in solis occasum recedẽs post terga Magnesiæ atq; Thessaliæ, infestatur à Dardanis. Partẽ eius septẽtrionalẽ Pæonia ac Pelagonia protegunt à Triballis. Oppida Aegæ, in quo mos sepelire reges: Berœa, & in regione quæ Pieria appellatur à nemore, Aeginiũ. In ora Heraclea, flumẽ Apilas. Oppida, Phina, Oloros. Amnis Haliacmon. Intus Halorita, Vallei, Phylacei, Cyrrhestæ, Tyrissei. Pella colonia. Oppidũ Stobi ciuium Ro. Mox Antigonia, Europus ad Axiũ amnẽ, eodẽq; nomine per quod Rhœdias fluit. Heordeæ Scydra, Mieza Gordiniæ. Mox in ora Ichnæ, fluuius Axius. Ad hunc finẽ Dardani, Treres, Pieres, Macedoniã accolũt. Ab hoc amne Pæoniæ gentes, Paroraei, Heordẽses, Almopij, Pelagones, Mygdones. Mõtes, Rhodope, Scopius, Orbelus. Dein præiacente gremio terrarũ, Arethusij, Antiochienses, Idomenẽses, Doberienses, Trienses, Allantenses, Audaristenses. Morylli, Garesci, Lyncestæ, Othrionei, et liberi Amãtini atq; Orestæ, coloniæ Bullidẽsis et Diẽsis: Xylopolitæ. Scotussei liberi, Heraclea Sintica, Tymphei, Coronæi. In ora sinus Macedonici oppidũ Chalastra & intus Phileros, Lete medioq; flexu littoris Thessalonica, liberæ cõditiõis. Ad hãc à Dyrrhachio cxiiij. M. paß. Therme. In Thermaico sinu oppida, Dicæa, Pydna, Derra, Scione, Promontorium Canastræum. Oppida, Pallene, Phlegra. Qua in regione montes, Hypsizorus, Epitus, Alchione, Leuomne. Oppida, Nissos, Brygion, Eleon, Mendæ, & in Pallenensi isthmo quondam Potidæa, nunc Cassandria colonia: Anthemus, Holophyxos sinus, Meciberna. Oppida, Physcella, Ampelos, Torone, Soggostedes: fretũ quo montẽ Athon Xerxes rex Persarum cõtinenti abscidit, in longitudine passuum M. d. Mons ipse à planicie excurrit in mare lxxv. M. passuum. Ambitus radicis cl. M. colligit. Oppidum in cacumine fuit Acrothon. Nunc sunt Vranopolis, Palæotrium, Thyssus, Cleone, Apollonia, cuius incolæ Macrobij cognominantur. Oppidum Cassera, faucesq; alteræ Isthmi, Acanthus, Istria, Grastonia, Heraclea. Regio Mygdoniæ subiacens. in qua recedentes à mari Apollonia, Arethusa. In ora rursus Posidium, & sinus cum oppido Cermoro, Amphipolis. Libera gens Bisaltæ. Dein Macedoniæ terminus amnis Strymon, ortus in Hemo. Memorandum, in septem lacus eum fundi, priusquam dirigat cursum. Hæc est Macedonia,

terrarum

terrarum imperio potita quondā. Hæc Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Aegyptum, Taurū, Caucasum transgressa: hæc in Bactris, Medis, Persis dominata, toto oriēte possesso: hæc etiam Indiæ uictrix, per uestigia Liberi patris atque Herculis uagata: hæc eadē est Macedonia, cuius uno die Paulus Aemilius imperator noster lxxij. urbes direptas uendidit. Tantam differentiam sortis præstitere duo homines.

Thracia. CAP. XI.

THracia sequitur, inter ualidissimas Europæ gētes, in strategias l. diuisa. Populorum eius quos nominare non pigeat, amnē Strymonē accolūt dextero latere Denseletæ, & Medi, Bisaltas usq; suprà dictos: læuo, Digeri, Bessorumq́; multa nomina, ad Nestum amnem Pangæi montis ima ambientē, inter Eletos, Diobesos, Carbilesos, inde Brysas, Sapæos, Odomantes. Odrysarum gens infundit Hebrum accolentibus Carbiletis, Pyrogeris, Drugeris, Cænicis, Hypsaltis, Benis, Corpillis, Botiæis, Edonis. Eodem sunt in tractu Selletæ, Priantæ, Doloncæ, Thyni, Celetæ, maiores Hæmo, minores Rhodopæ subditi. Inter quos Hebrus amnis. Oppidum sub Rhodope Poneropolis antea, mox à cōditore Philippopolis, nunc à situ Trimontium dicta. Hæmi excelsitas vi. M. pass. subitur. Auersa eius & in Istrū deuexa Mœsi, Getæ, Aoti, Gaudæ, Clariæq́; & sub ijs Arræi Sarmatæ, quos Areatas uocāt, Scythæq́; & circa Ponti littora Moriseni, Sithonijq́; Orphei uatis genitores obtinent. Ita finit Ister à Septētrione. Ab ortu Pontus ac Propontis. A meridie Aegeum mare, cuius in ora à Strymone, Apollonia, Aesima, Neapolis, Datos. Intus Philippi colonia, absunt à Dyrrhachio cccxxv. M. pass. Scotusa, Topiris, Nesti amnis ostium. Mons Pāgæus, Heraclea, Olynthos. Abdera libera ciuitas, stagnum Bistonū & gens. Oppidū fuit Tinda, Diomedis equorum stabulis dirum. Nunc sunt Dicæa, Ismaron. locus Parthenion, Phalesina, Maronea prius Ortagurea dicta. Mons, Serrium & Zone, tum locus Doriscus cxx. M. hominū capax. Ita Xerxes ibi dinumerauit exercitum. Os Hebri. Portus Stentoris. Oppidū Aenos liberū cū Polydori tumulo, Ciconū quondā regio. A Dorisco incuruatur ora ad Macron tichos cxxij. M. pass. Circa quem locum fluuius Melas, à quo sinus appellatur. Oppida, Cypsela, Bisante, Macron tichos dictum, qua à Propontide ad Melanem sinum inter duo maria porrectus murus procurrētē excludit Cherronesum. Nanque Thracia altero latere à Pontico littore incipiens, ubi Ister amnis immergitur, uel pulcherrimas in ea parte urbes habet Istropolim Milesiorum, Tomos Calatinq́; quæ antea Acerueti uocabatur. Heracleam habuit, & Bizonem terræ hiatu raptam. Nunc habet Dionysopolin, Crunos antea dictam. Alluit Zyras amnis. Totum eum tractum Scythæ Aroteres cognominati tenuere. Eorum oppida Aphrodisias, Libistos, Zigere, Borcobe, Eumenia, Parthenopolis, Gerania, ubi Pygmæorum gens fuisse proditur, quos Cathizos Barbari uocant, creduntq; à gruibus fugatos. In ora à Dionysopoli est Odissus Melesiorū. Flumen, Pamisus. Oppidu, Terta, Naulochus. Mons Hæmus uasto iugo procumbens in Pontum, oppidū habuit in uertice Aristæum: Nunc in ora Mesembriam, Anchialum, ubi Mesembria fuerat. Astice regio habuit oppidū Anthium, nunc est Apollonia. Flumina, Panissa, Rira, Tearus, Orosines. Oppida, Thynnias, Almedessos, Deuelton, cum stagno quod nunc Deultum uocant. Veteranorum Phinopolis, iuxta quam Bosphorus. Ab Istri ostio ad os ponti pass. d.lv. M. alij fecere. Agrippa adiecit quadraginta. Inde ad murum supradictum cl. ab eo Cherronesus cxxvi. M. Sed à Bosphoro sinus Casthenes. Portus senum, & alter qui mulierum cognominatur. Promontorium Chrysoceras, in quo oppidum Byzantium liberæ conditionis, antea Lygos dictum. Abest à Dyrrhachio d.ccxi. M. pas. Tantū patet longitudo terrarum inter Adriaticum mare & Propontidem. Amnes, Bathynias, Pydaras, siue Atyras. Oppida, Selimbria, Perinthus, latitudine ducentorū passuum continenti adnexa. Intus Byzia arx regu Thraciæ, à Terei nefasto crimine inuisa hirundinibus: regio Cænica, colonia Flauiopolis, ubi antea Zela oppidum uocabatur. Et à Byzia quinquaginta M. pass. Apros colonia, quæ à Philippis abest clxxxviij. M. pass. At in ora amnis Erginus, oppidum fuit Gonos, deseritur & Lysimachia iam in Cherroneso. Alius nanq; ibi Isthmos angustia simili est, eodem nomine & pari latitudine. Illustrant duæ urbes utrinq; littora, quæ haud dissimili modo tenuere, Pactia à Propontide, Cardia à Melane sinu, hæc ex facie loci nomine accepto, utraq; cōprehensæ postea Lysimachia, v. M. pass. à longis muris. Cherronessos à Propontide habuit Tyristasin, Crithoten, Cissam flumini Aegos appositā: nunc habet à colonia Apro xxxij. M. pass. Resiston, ex aduerso coloniæ Parianæ. Et Hellespontus septem (ut diximus) stadijs Europa ab Asia diuidēs, quatuor illic inter se contrarias urbes habet. In Europa Callipolin & Seston. In Asia Lampsacū & Abydon. Dein promōtorium Cherronesi Mastusia aduersum Sigeo, cuius in fronte obliqua Cynossema, ita appellatur Hecubæ tumulus, statio Achæorum. Turris & delubrū Prothesilai. Et in extrema Cherronesi fronte, quæ uocatur Aeolium oppidu Elæus. Dein petenti Melanem sinum portus Cœlos, et Panhormus, & supradicta Cardia. Tertius Europæ sinus ad hūc modum clauditur. Mōtes extra prædictos Thraciæ Edonus, Gigemoros, Meritus, Melamphyllon. Flumina in Hebrum cadentia Bargus, Suemus. Macedoniæ, Thraciæ, Hellesponti lōgitudo supra dicta. Quidam d.ccxx. M. faciunt. Latitudo cclxxxiij. M. est. Aegeo mari nomē dedit scopulus inter Tenedum et Chium uerius quàm insula, Aex nomine, à specie capræ, quæ ita Græcis appellatur, repente in medio mari exiliēs.

d ij Cernunt

Cernunt eum à dextra parte Andrum nauigãtes ab Achaia, dirum ac pestiferũ. Aegei pars Myrtoo datur: appellatur ab insula parua, quæ cernitur Macedoniam à Geresto petentibus, haud procul Eubœæ Carysto. Romani omnia hæc maria duobus nominibus appellant, Macedonicũ quodcunq; Macedoniam aut Thraciam attingit, Græciense quà Græciam alluit. Nam Græci & Ionium diuidunt in Siculum ac Creticum ab insulis. Item Icarium, quod est inter Samum & Myconum. Cætera nomina sinus dedere quos diximus. Et maria quidem gentesq; in tertio Europæ sinu ad hunc modum se habent.

Insulæ inter eas terras, inter quas Creta, Eubœa, Cyclades, Sporades, Hellespõti, Ponti, Mæotidis, Daciæ, Sarmatiæ, Scythiæ. CAP. XII.

INsulæ autem ex aduerso Thesprotiæ Corcyra, à Buthroto xij. M. pas. eadẽ ab Acrocerauniis quinquaginta M. cum urbe eiusdẽ nominis Corcyra liberæ ciuitatis, & oppido Cassiope, temploq; Casij Iouis, pass. xcvij. M. in longitudinẽ patens: Homero dicta Scheria & Phæacia, Callimacho etiã Drepane. Circa eam aliquot, sed ad Italiam uergens, Thoronos, ad Leucadiam Paxæ duæ, v. M. discretæ à Corcyra: nec procul ab iis ante Corcyram Ericusa, Marate, Elaphusa, Malthace, Trachie, Pytionia, Ptychia, Tarachie. Et à Phalacro Corcyræ promontorio scopulus, in quem mutatã Vlyxis nauem à simili specie fabula est. Ante Leucadiam Sybota. Inter Leucadiam autem & Achaiam permultæ: quarum Teleboides, eædem quæ Taphiæ, ab incolis ante Leucadiam appellantur, Taphias, Oxiæ, Prinoessa: & ante Aetoliam Echinades, Aegialia, Cotonis, Thyatira, Geoaris, Dionysia, Cyrnus, Chalcis, Pinara, Mystus. Ante eas in alto Cephalenia, Zacynthus, utraq; liberæ, Ithaca Dulichiũ, Same, Crocylea, Paxos, Cephalenia quondam Melæna dicta, xi. M. pas. abest, circuitu patet xliiij. Same diruta à Romanis: adhuc tamen oppida tria habet. Inter hãc & Achaiam cũ oppido magnifica & fertilitate præcipua Zacinthus aliquãdo appellata Hyria, Cephaleniæ à meridiana parte xxij. M. abest. Mons Elatus ibi nobilis. Ipsa circuitu colligit xxxvi. M. Ab ea Ithaca xij. M. distat, in qua mõs Neritus. Tota uerò circuitu patet xxv. M. pass. Ab ea Araxum Peloponnesi promontorium xij. M. pas. Ante hanc in alto Asteris, Prote. Ante Zacynthũ xxxv. M. pass. in eurum uentum, Strophades duæ, ab aliis Plotæ dictæ. Ante Cephaleniam Letoia. Ante Pylum tres Sphagiæ, & totidem ante Messenen Oenussæ. In Asinæo sinu tres Thyrides: in Laconico Teganusa, Cothon, Cythera cum oppido, antea Porphyris appellata. Hæc sita est à Maleæ promõtorio v. M. pass. ancipiti propter angustias ibi nauium ambitu. In Argolico Pityusa, Irine, Ephyre. contra Hermonium agrũ Tiparenus, Epiropia, Colonis, Aristera: contra Trœzeniũ Calauria, quingentos pass. distãs, Plateis, Belbina, Lasia, Baucidias. Contra Epidaurũ Cecryphalos, Pityonesos vi. M. pass. à continente. ab hac Aegina liberæ coditionis xvij. M. pass. cuius xx. M. pass. præternauigatio est. eadẽ autẽ à Pyræo Atheniensiũ portu xij. M. pass. abest, antè Oenone uocitata. Spiræo promontorio obiacent Eleusa, Dendros, Craugiæ duæ, Cæciæ duæ, Selachusa, Dacenchris, Aspis, vij. Et in Megarico sinu Methurides iiij. Aegila autẽ xv. M. pass. a Cythera: eadẽq; à Cretæ Phalasarna oppido xxv. M. pas. Ipsa Creta altero latere ad austrum, altero ad septentrionẽ uersa, inter ortũ occasumq; porrigitur, c. urbiũ clara fama. Dosiades eam à Creta nympha Hesperidis filia, Anaximander à rege Curetũ, Philistides, Mallotes Crates primũ Aëriam dictã, deinde postea Curetin, & Macaron nõnulli à temperie cœli appellatam existimauere. Latitudine nusquam l. M. pass. excedens, & circa mediã sui partẽ maxime patens, longitudine implet cclxx. M. pass. circuitu d. lxxxix. flectensq; se in Creticũ pelagus ab ea dictum, quà lõgissima est ad orientẽ Sammoniũ promontoriũ aduersum Rhodo, ad occidẽtem Criu metopon Cyrenas uersus expellit. Oppida eius insignia, Phalasarne, Elea, Cysamũ, Pergamum, Cydon, Minoum, Apteron, Pãtomatriũ, Amphimalla, Rhythymna, Panormum, Cytheum, Apollonia, Matium, Heraclea, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena, Hierapolis. Et in mediterraneo, Gortina, Phæstum, Gnosus, Polyrhenium, Myrina, Lycastus, Rhamnus, Lyctus, Diũ, Asum, Pyloros, Rhytion, Clatos, Pharæ, Holopyxos, Lasos, Eleutheræ, Therapne, Marathusa, Cytinos: & aliorum circiter lx. oppidorũ memoria extat. Mõtes, Cadiscus, Idæus, Dictæus, Coricus. Ipsa abest promontorio suo quod uocatur Criu metopon, ut prodit Agrippa, à Cyrenarum promontorio Phycunte cxxv. M. pass. Item Cadisco à Malea Peloponnesi lxxx. A Carpatho insula promõtorio Sammonio lx. M. in fauoniũ uentũ. Hæc inter eam & Rhodum interiacet. Reliqua circa eam ante Peloponnesum duæ Coricæ, totidem Mylæ: & latere septentrionali, dextera Cretam habenti, contra Cydoniam Leuce, & duæ Budoræ. Cõtra Matium Dia. Contra Itanum promontoriũ Onisa, Leuce. Contra Hierapytnam, Crysa, Gaudos. Eodẽ tractu Ophiussa, Butoa, Rhãnus: circũuectisq; Criu metopon, tres Musagores appellatæ. Ante Sammoniũ promontorium, Phocæ, Platiæ, Sirnides, Naulochos, Armedon, Zephyre. At in Hellade etiamnũ in Aegeo Lichades, Scarphia, Caresa, Phocaria, cõpluresq; aliæ ex aduerso Atticæ sine oppidis, et ideo ignobiles. Sed cõtra Eleusina clara Salamis, ante eã Psytalia. à Sunio uerò Helene v. M. pas. distans. Dein Ceos ab ea totidẽ, quam nostri quidam dixere Ceam, Græci & Hydrussam. Auulsa Eubœæ, quingentis longa stadiis fuit quondã: mox quatuor ferè partibus, quæ ad Bœotiã uergebãt, eodem mari deuoratis, oppida habet reliqua, Iulida, Cartheiam: intercidere Coressus, Pœessa. Ex hac profectam delicatiorẽ fœminis uestem, autor est Varro.

ro. Eubœa & ipsa auulsa Bœotiæ, tam modico interfluente Euripo ut ponte iūgatur, ad meridiē promontorijs duobus, Geresto ad Atticam uergente, & ad Hellespontū Caphareo insignis, à septētrione Cæneo, nusquam latitudinem ultra xl. M. paß. extendit, nusquam intra xx. M. contrahit sed in longitudinē uniuersæ Bœotiæ, ab Attica Thessaliam usq; prætenta in cl. M. paß. circuitu uerò ccclxv. abest ab Hellesponto parte Capharei ccxxv. M. paß. urbibus clara quondā, Pyrrha, Porthmo, Neso, Cerintho, Orco, Dio, Aedepso, Ocha, Oechalia, nunc Chalcide, cuius ex aduerso in cōtinenti Aulis est, Geresto, Eretria, Carysto, Oritano Artemisio, fonte Aretusa, flumine Lelanto, aquisq; calidis quæ Hellopiæ uocantur nobilis, notior tamen marmore Carystio antea uocitata est Chalcodontis, aut Macris, ut Dionysius et Ephorus tradūt, ut Aristides Macra, & Callidemus Chalcis, ære ibi primum reperto: ut Menæchmus, Abantias, ut poetæ uulgo Asopis. Extra eam in Myrtoo multæ, sed maxime illustres Glauconesos, & Aegilia. Et à promōtorio Geresto, circa Delum in orbem sitæ, unde & nomen traxere, Cyclades. Prima earum Andrus cum oppido, abest à Geresto x. M. paß. à Ceo xxxix. M. Ipsam Myrsilus Cauron, deinde Antandron cognominatā tradit. Callimachus Lasiam, alij Nonagriā, Hydrussam, Epagrin. patet circuitu xcij. M. paſ. Ab eadem Andro passus mille, & à Delo xv. M. Tenos cū oppido xv. M. paß. porrecta, quam propter aquarum abundantiā Aristoteles Hydrussam appellatā ait, aliqui Ophiussam. Cætera Myconos cum monte Dimasto, à Delo xv. M. paß. Scyros, Siphnus, antè Meropia, & Acis appellata, circuitu xxviij. M. paſ. Seriphus xij. Præpesinthus, Cythnos: Ipsaq; longe clarißima, Cycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata Delos: quæ diu fluctuata (ut proditur) sola motū terræ nō sensit ad M. Varronis ætatē. Mutianus prodidit bis cōcussam. Hanc Aristoteles ita appellatam prodidit, quoniā repente apparuerit enata: Aeglosthenes Cynthiam, alij Ortygiam, Asteriā, Lagiam, Chlamydiam, Cynethum, Pyrpilen, igne ibi primum reperto. Cingitur v. M. paß. assurgit Cyntho monte. Proxima ei Rhene, quam Anticlides Celadussam uocat, item Artemiten Helladius. Syros, quam circuitu patere xx. M. paß. prodidere ueteres. Mutianus clx, Olearos, Paros cum oppido ab Delo xxxviij. M. marmore nobilis, quam primo Pactiam, postea Minoida uocarunt. Ab ea septem M. quingentis Naxus, à Delo xviij. cum oppido, quam Strongylen, dein Dian, mox Dionysiada à uinearum fertilitate: alij Siciliam minorē, aut Callipolin appellarunt. Patet circuitu lxxv. M. paß. dimidioque maior est quàm Paros: et hactenus quidem Cycladas seruant, cæteras quæ sequuntur Sporades. Sunt autem Helene, Phocussa, Phæcasia, Schinussa, Pholegandros, & à Naxo decem & septē M. paß. Icaros, quæ nomē mari dedit, tantundem ipsa in longitudinem patens, cum oppidis duobus, tertio amisso, antè uocata Doliche, et Macris, & Ichthyoessa. Sita est ab exortu solstitiali à Delo quinquaginta M. paß. Eadem à Samo xxxv. M. Inter Eubœam & Andrum x. M. paß. freto. Ab ea Gerestum cxij. M. quingenti paß. Nec deinde seruari potest ordo. Aceruatim ergo ponentur reliquæ. Ios à Naxo xiiij. M. paß. Homeri sepulchro ueneranda, longitudinis xxv. M. antea Phœnice appellata. Odia, Letandros, Gyaros, cū oppido, circuitu xij. M. paſ. prope. Abest ab Andro sexagintaduo M. paſ. Ab ea Cyrnos lxxx. M. paſ. Cynethußa, Telos unguēto nobilis, à Callimacho Agathussa appellata. Donysa, Patmos circuitu xxx. M. paß. Corasiæ, Lebinthus, Leros, Cynara, Sycinus, quæ antea Oenoē, Heratia, quæ Onus, Casus quæ Astrabe, Cimolus quæ Echinussa. Melos cum oppido, quam Aristides Byblida appellat, Aristoteles Zephyriā, Callimachus Mimallida, Heraclides Siphnum, & Acyton. Hæc insularum rotundißima est. Post Machia, Hypere quondam Patage, ut alij Platage, nunc Amorgos, Polyægos, Phyle, Thera, cum primum emersit, Calliste dicta. ex ea auulsa postea Therasia, atque inter duas enata mox Automate, eadem Hiera: & in nostro æuo Thia iuxta eandem Hieram nata. Distat Ios à Thera xxv. M. paſ. Sequuntur Lea, Ascania, Anaphe, Hippuris, Hippurissusa, Astipalæa liberæ ciuitatis, circuitu lxxxviij. M. paſ. abest à Cadisco Cretæ cxxv. M. Ab ea Platea lx. M. Vnde Camina xxxviij. M. Azibintha, Lamse, Tragia, Pharmacusa, Techedia, Chalcia, Calydna, in qua oppida iij. Calymna ij. Olymnos. A qua Carpathus, quæ nomen Carpathio mari dedit, xxv. M. paß. Inde Rhodum Africo uento l. M. paß. à Carpatho ad Cason vij. M. à Caso Samonium Cretæ promōtorium xxx. M. In Euripo autem Euboico primo ferè introitu Petaliæ, quatuor insulæ, & in exitu Atalante. Cyclades & Sporades, ab oriēte litoribus Icarijs Asiæ, ab occidente Myrtois Atticæ, à septētrione Aegeo mari, à meridie Cretico et Carpathio inclusæ, per cc. M. in longitudinē iacent. Pagasicus sinus ante se habet Eutychiam, Cicynetum, & Scyrum supradictam, sed Cycladum & Sporadum extimam, Gerontiam, Scandiram, Thermeusim, Irrhesiam, Solimniam, Eudemiam, Neam quæ Mineruæ sacra est. Athos ante se quatuor, Peparetum cum oppido, quondam Euonum dictam ix. M. paß. Scyathum xv. M. Imbrum cum oppido lxxxviij. M. paſ. Eadē abest à Mastusia Cherronesi lxxv. M. paſ. Ipsa circuitu lxxij. M. paſ. Perfunditur amne Ilisso. Ab ea Lemnos xxij. M. quæ ab Atho lxxxvij. M. paſ. Circuitu patet xxij. M. d. paſ. Oppida habet Ephæstiam & Myrinam, in cuius forum solstitio Athos eiaculatur umbram. Ab ea Thassos libera quinq; M. paſ. olim Aëria uel Aethria dicta. Inde Abdera continentis xx. M. paſ. Athos lxij. M. tantūdem ad insulam Samothracen, quæ libera ante Hebrum, ab Imbro xxxij. M. à Lemno xxij. M. d.

attollitur mõte Saoce x. M. paſ. portuoſiſsima omniũ. Callimachus eam antiquo nomine Dardaniam nominat. Inter Cherroneſum & Samothracen utrinq; ferè xv. M. Haloneſos, ultra Gethone, Lãponia, Alopecõneſus haud procul à Cœlo Cherroneſi portu, & quædã ignobiles. Deſertis quoq; reddãtur in hoc ſinu, quarum modo inueniri potuerunt nomina, Deſticos, Lamnos, Cyſsiros, Carbruſa, Calathuſa, Scylla, Dialeon, dicta Melantia, Draconon, Arconeſus, Diethuſa, Scapos, Capheris, Meſate, Aeantion, Phateruneſos, Pateria, Calete, Neriphus, Polendos. Quartus è magnis Europæ ſinus ab Helleſpõto incipiens, Mæotis oſtio finitur. Sed totius Ponti forma breuiter amplectenda eſt, ut facilius partes noſcãtur. Vaſtum mare prætacẽs Aſiæ & ab Europa porrecto Cherroneſi littore expulſum, anguſto meatu irrumpit in terras, ſeptem ſtadiorum, ut dictũ eſt, interuallo Europã auferens Aſiæ. Primas anguſtias Helleſpontum uocant. Hac Xerxes Perſarũ rex, conſtrato in nauibus ponte, duxit exercitum. Porrigitur inde tenuis Euripus lxxvi. M. paſ. ſpatio ad Priapum urbem Aſiæ, quà magnus Alexander tranſcendit. Inde expatiatur æquor, rurſusq; in arctum coit laxitas. Propõtis appellatur. Anguſtiæ Thracius Boſphorus, latitudine d. paſ. quà Darius pater Xerxis copias põte tranſuexit. Tota ab Helleſponto lõgitudo ccxxxix. M. paſ. Deinde uaſtum mare, pontus Euxinus, qui quondã Axenus longe refugientes occupat terras, magnoq; littorũ flexu retro curuatus in cornua, ab his utrinq; porrigitur, ut ſit planè arcus Scythici forma. Medio flexu iungitur oſteo Mæotici lacus. Cimmerius Boſphorus id os uocatur M. M. D. paſs. latitudine. At inter duos Boſphoros Thracium & Cimmeriũ directo curſu, ut autor eſt Polyb. d. M. paſ. interſunt. Circuitu uerò totius Ponti uicies ſemel centena quinquaginta M. ut autor eſt Varro, & ferè ueteres. Nepos Cornelius ccc. M. l. adijcit. Artemidorus uicies nouies cẽtena xix. M. facit. Agrippa xxiij. lx. M. Mutianus xxviij. lxv. M. Similimodo Europæ latere menſuram alij quatuordecies centena lxxviij. M. d. determinauere: Alij undecies cẽtena lxxij. M. M. Varro ad hunc modum metitur. Ab oſtio Ponti Apolloniã clxxxviij. M. d. paſ. Calatin tantundẽ. Ad oſtiũ Iſtri cxxv. Ad Boryſthenen ccl. Cherroneſum Heracleatarũ oppidum ccclxxv. M. paſ. Ad Panticapæũ quod aliqui Boſphorum uocant, extremũ in Europæ ora ccxxij. M. d. quæ ſumma efficit xiij. xxxvi. M. d. Agrippa à Byzantio ad flumẽ Iſtrum d. lx. Inde Panticapæũ d. cxxx. Inde lacus ipſe Mæotis Tanain amnẽ ex Riphæis mõtibus defluentẽ accipiens, nouiſsimũ inter Europã Aſiamq; finem xiij. vi. M. circuitu patere traditur. Ab alijs xi. xxv. M. ab oſtio eius ad Tanais oſtiũ directo curſu ccclxxv. M. paſs. eſſe conſtat. Accolæ ſinus eius in mentione Thraciæ dicti ſunt Iſtropolim uſque. Inde oſtia Iſtri. Ortus hic in Germaniæ iugis montis Abnobæ, ex aduerſo Raurici Galliæ oppidi, multis ultra alpes milibus, ac per innumeras lapſus gentes Danubij nomine, immenſo aquarũ auctu, & unde primum Illyricum alluit, Iſter appellatus, ſexaginta amnibus receptis, medio ferme numero eorum nauigabili, in Pontũ uaſtis ſex fluminibus euoluitur. Primũ oſtium Peuces, mox ipſa Peuce inſula: à qua proximus alueus appellatus, xix. M. paſs. magna palude ſorbetur. Ex eodem alueo et ſuper Iſtropolin lacus gignitur lxij. M. paſs. ambitu, Halmyrim uocant. Secundum oſtium Naracuſtoma appellatur. Tertium Caloſtoma iuxta inſulam Sarmaticam. Quartum Pſeudoſtoma, & inſula Conopon diabaſis, poſtea Boreoſtoma & Spireoſtoma. Singula autem ora tanta ſunt, ut prodatur in xl. M. paſs. longitudinis uinci mare, dulcemq; intelligi hauſtum. Ab eo in plenũ quidem omnes Scytharũ ſunt gentes. uariæ tamẽ littori appoſita tenuere, aliàs Getæ, Daci Romanis dicti, alias Sarmatæ, Græcis Sauromatæ, eorũq; Hamaxobij aut Aorſi, aliàs Scythæ degeneres & à ſeruis orti, aut Troglodytæ, mox Alani & Roxalani. Superiora autem inter Danubium & Hircinium ſaltum, uſq; ad Pannonica hyberna Carnũti, Germanorumq; ibi confinium, cãpos & plana Iazyges Sarmatæ, montes uerò & ſaltus pulſi ab his Daci, ad Patiſſum amnem à Moro, ſiue is Duria eſt, à Sueuis regnoq; Vanniano dirimens eos: auerſa Baſternæ tenent, alijq; inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Iſtro ad oceanum bis ad decies centum M. paſſuum in longitudinem, quantum minus quadringentis in latitudinem, ad flumen Viſtulam à deſertis Sarmatiæ, prodidit. Scytharum nomen uſquequaque tranſit in Sarmatas atque Germanos. Nec alijs priſca illa durauit appellatio, quam qui extremi gentium harũ ignoti propè cæteris mortalibus degunt. Verum ab Iſtro oppida, Cremniſcos, Aepolium, mõtes Macrocremnij, clarus amnis Tyra, oppido nomen imponens, ubi antea Ophiuſa dicebatur. In eodem inſulam ſpatioſam incolunt Tyragetæ. Abeſt à Pſeudoſtomo Iſtri oſtio centum triginta M. paſs. Mox Axiacæ cognomines flumini, ultra quos Crobyzi, flumen Rode, ſinus Sagaricus, portus Ordeſus. Et à Tyra centum uiginti M. paſs. flumen Boriſthenes, lacusq; & gens eodem nomine, & oppidum à mari recedens quindecim M. paſſuum, Olbiopolis & Miletopolis, antiquis nominibus. Rurſusq; in littore portus Achæorum. Inſula Achillis, tumulo eius uiri clara. & ab ea centum xxv. M. paſs. peninſula, ad formam gladij in tranſuerſum porrecta exercitatione eiuſdem cognominata Dromos Achilleos, cuius longitudinem lxxx. M. paſſ. tradidit Agrippa. Totum eum tractum Tauri Scythæ & Sarmatæ tenent. Inde ſylueſtris regio Hylæum mare, quo alluitur, cognominauit, Enecadloẽ uocantur incolæ. Vltrà Pãticapes amnis, qui Nomadas & Georgos diſterminat: mox Aceſinus. Quidam Panticapen confluere infra Olbiam cum Boryſthene tradunt, diligentiores Hypanin. tanto errore eorũ, qui illum in

Aſiæ

Asiæ parte prodidere. Mare subit uasto recessu, donec quinq; M. pass. interuallo absit à Mæotide, uasta ambiens spatia multasq; gẽtes. Sinus Carcinites appellatur, flumẽ Pacyris. Oppida Naubarum, Carcine. A tergo lacus Buges, fossa emissus in mare. Ipse Buges à Coreto, Mæotis lacus sinu, petroso discluditur dorso. Recipit amnes Bugem, Gerrhum, Hypanim, ex diuerso uenientes tractu. Nam Gerrhus Basilidas & Nomadas separat. Hypanis per Nomadas & Hylæos fluit, manu facto alueo in Bugen, naturali in Coretũ. Regio Scythiæ Sendica nominatur. Sed à Carcinite Taurica incipit, quondam mari circumfusa & ipsa, quaquà nunc iacent campi. Deinde uastis attollitur iugis. Triginta sunt eorum populi. Ex ijs mediterranei xxiij. Sex oppida, Orgocyni, Carasent, Assyrani, Tractari, Arcilachitæ, Caliordi. Iugũ ipsum Scythotauri tenent. Clauduntur ab occidẽte Cherroneso, ab ortu Scythis Satarchis. In ora à Carcinite oppida, Taphræ, in ipsis angustijs peninsulæ: mox Heraclea Cherronesos, libertate à Romanis donatũ. Megarice uocabatur antea, præcipui nitoris in toto eo tractu, custoditus Græciæ moribus, quinq; M. pass. ambiẽte muro. Inde Parthenium promontorium Taurorum, ciuitas Placia. Symbolon portus. Promontorium Criumetopon, aduersum Carambi Asiæ promontorio permedium Euxinum procurrẽs clxx. M. pass. interuallo: quæ maximè ratio Scythici arcus formam efficit. Ab eo Taurorum portus multi & lacus, oppidum Theodosia à Criumetopo cxxij. M. pass. A Cherroneso clxv. M. pass. Vltrà fuere oppida, Cyte, Zephyrium, Acre, Nymphaũ, Dia. Restat longè ualidissimũ in ipso Bosphori introitu, Panticapæum Milesiorũ, à Theodosia M. xxxv. pass. A Cimmero uero oppido trans fretũ sito M. M. d. (ut diximus) pass. Hæc ibi latitudo Asiam ab Europa separat, eaque ipsa pedibus plerumq; peruia, glaciato freto. Bosphori Cimmerij latitudo xij. M. d. pas. Oppida habet Hermisium, Myrmecium: & intus insulam Alopecen. Per Mæotin autem ab extremo Isthmo, qui locus Taphræ uocatur, ad os Bosphori cclx. M. pass. longitudo colligitur. A Taphris per continentem introrsus tenent Auchetæ, apud quos Hypanis oritur, Neuri apud quos Borysthenes, Geloni, Thussagetæ, Budini, Basilidæ, & cæruleo capillo Agathyrsi. Super eos Nomades: dein Anthropophagi. A Buge super Mæotin Sauromatæ, & Essedones. At per oram ad Tanaim usq; Mæotæ, à quibus lacus nomen accepit: ultimiq; à tergo eorum Arimaspi. Mox Riphæi mõtes, & assiduo niuis casu pinnarum similitudine, Pterophoros appellata regio: pars mundi damnata à natura rerum, & densa mersa caligine: neq; in alio quàm rigoris opere gelidisq; aquilonis conceptaculis. Ponè eos montes, ultraq; aquilonẽ, gens felix (si credimus) quos Hyperboreos appellauere, annoso degit æuo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi creduntur esse cardines mundi, extremiq; siderũ ambitus, semestri luce & una die solis auersi: non, ut imperiti dixere, ab æquinoctio uerno in autumnũ. Semel in anno solstitio oriũtur ijs soles, brumaq; semel occidunt. Regio aprica, felici temperie, omni afflatu noxio carẽs. Domus ijs nemora luciq;, & deorũ cultus uiritim gregatimq;, discordia ignota & ægritudo omnis. Mors nõ nisi satietate uitæ, epulatis delibutisq; senibus luxu, ex quadam rupe in mare salientibus. Hoc genus sepulturæ beatissimũ. Quidã eos in prima parte Asiæ littorũ posuere, non in Europa, qui sunt ibi similitudine & situs, Atacorũ nomine. Alij medios fecere eos inter utrũq; solem, Antipodum occasum exoriẽtemq; nostrũ, quod fieri nullo modo potest, tam uasto mari interueniẽte. Qui non alibi quàm in semestri luce constituêre eos, serere matutinis, meridie metere, occidẽte sole fœtus arborum decerpere, noctibus in specus cõdi tradiderunt. Nec licet dubitare de gente ea, cũ tot autores prodant frugum primitias solitos Delon mittere Apollini, quẽ præcipue colunt. Virgines ferebant eas hospitijs gentiũ per annos aliquot uenerabiles: donec uiolata fide, in proximis accolarũ finibus deponere sacra ea instituêre, hiq; ad conterminos deferre, atq; ita Delõ usq;. Mox et hoc ipsum exoleuit. Sarmatiæ, Scythiæ, Tauricæ, omnisq; à Borysthene amne tractus lõgitudo d.ccccIxxx. M. Latitudo d.ccxvij. M. à M. Agrippa tradita est. Ego incertam in hac terrarũ parte mẽsurã arbitror. Verum instituto ordine, reliqua huius sinus dicãtur: & maria quidẽ eius nũcupauimus.*

* quia sunt ibi simili cõsuetudine & situ Attacora nomine

Insulæ Ponti — CAP. XIII.

Hellespontus insulas non habet in Europa dicendas. In Ponto duæ, M. d. pass. ab Europa, xiiij. M. ab ostio, Cyaneæ ab alijs Symplegades appellatæ, traditæq; fabulis inter se concurrisse: quoniam paruo discretæ interuallo, ex aduerso intrãtibus geminæ cernebantur, paulumque deflexa acie, coẽuntium speciem præbebãt. Citra Istrum Apolloniatarum una lxxx. M. à Bosphoro Thracio, ex qua M. Lucullus Capitolinum Apollinem aduexit. Inter ostia Istri quæ essent diximus. Ante Borysthenem Achillea est supradicta, eadem Leuce & Macaron appellata. Hanc temporum horum demonstratio à Borysthene cxl. M. ponit, à Tyra cxx. M. à Peuce insula quinquaginta M. Cingitur circiter x. M. pass. Reliquæ in Carcinite sinu Cephalonnesos, Rhosphodusa, Macra. Nõ est omittenda multorum opinio, priusquam digrediamur à Põto, qui maria omnia interiora illo capite nasci, non Gaditano freto, existimauere, haud improbabili argumento: quoniam æstus semper è Ponto profluẽs nunquam reciprocetur. Excũdum deinde est, ut extera Europæ dicantur: transgressisq; Riphæos montes, littus oceani septentrionalis in læua, donec perueniatur Gades, legendũ. Insulæ complures sine nominibus eo situ traduntur. Ex quibus ante Scythiam quæ appellatur Bannomãna, abesse à Scythia diei cursu, in quam ueris temperie fluctibus electrum eijciatur, Timæus prodidit. Reliqua littora incerta signata fama. Septentrionalis oceanus, Amalchium eum Hecatæus appellat, à

Paropamiso amne quà Scythiam alluit, quod nomen eius gentis lingua significat congelatū. Philemon Morimarusam à Cimbris uocari, hoc est mortuum mare, usq; ad promōtorium Rubeas, ultra deinde Cronium: Xenophon Lampsacenus, à littore Scytharum tridui nauigatione, insulam esse immensæ magnitudinis, Baltiam tradit. Eandem Pytheas Basiliam nominat. Feruntur & Oonæ, in quibus ouis auium & auenis incolæ uiuant. Aliæ, in quibus equinis pedibus homines nascantur, Hippopodes appellati. Fanesiorū aliæ, in quibus nuda alioquin corpora prægrādes ipsorum aures tota contegant. Incipit inde clarior aperiri fama ab gēte Ingæuonum, quæ est* prima inde Germaniæ. Seuo mōs ibi immensus, nec Riphæis iugis minor, immanem ad Cimbrorum usq; promontorium efficit sinum, qui Codanus uocatur, refertus insulis: quarū clarissima Scandinauia est, incompertæ magnitudinis, portionem tantum eius, quod sit notum, Hillenionum gente d. incolente pagis, quæ alterum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Quidā hæc habitari ad Vistulam usque fluuium, a Sarmatis, Venedis, Scyris, Hirris tradunt. Sinum Clylipenum uocari, & in ostio eius insulam Latrin. Mox alterum sinum Lagnum, cōterminum Cimbris. Promōtorium Cimbrorū excurrens in maria longè peninsulam efficit, quæ Cartris appellatur, xxiy. M. pass. Inde insulæ Rom. armis cognitæ. Earum nobilissimæ, Burchana, Fabaria à nostris dicta, à frugis similitudine sponte prouenientis. Item Glessaria, a succino militiæ appellata, à Barbaris Austrania, præterque Actania. Toto autem hoc mari ad Scaldin usq; fluuium, Germanicæ accolunt gentes haud explicabili mēsura, tam immodica prodentium discordia est. Græci & quidam nostri, xxv. M. pass. oram Germaniæ tradiderunt. Agrippa cum Rhetia & Norico longitudinē d. clxxxvi. M. passuum, latitudinem cclxviij. M.

* prima Germaniæ Inde Seuo

Germania. CAP. XIIII.

Rhetiæ propè unius maiore latitudine, sanè circa excessum eius subactæ. Nam Germania multis postea annis nec tota percognita est. Si cōiectare permittitur, haud multum oræ deerit Græcorū opinioni, & longitudinis ab Agrippa proditæ. Germanorum genera v. Vindili, quorum pars Burgundiones, Varrini, Carini, Guttones. Alterum genus Ingæuones, quorum pars Cimbri, Teutoni, ac Cauchorū gentes. Proximi autem Rheno Istæuones, quorum pars Cimbri mediterranei. Hermiones, quorum Sueui, Hermunduri, Chatti, Cherusci. Quinta pars Peucini, Basternæ, supradictis cōterminii Dacis. Amnes clari in oceanum defluūt, Guttalus, Vistilbus siue Vistula, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, Mosa. Introrsus uero, nulli inferius nobilitate, Hercynium iugum prætenditur.

Insulæ in Gallico oceano. CAP. XV.

In Rheno ipso, propè c. M. pass. in longitudinem, nobilissima Batauorum insula, & Cannenufatum, & aliæ Frisiorum, Cauchorū, Frisiabonum, Sturiorum, Marsatiorum, quæ sternuntur inter Helium ac Fleuū. Ita appellantur ostia in quæ effusus Rhenus, ab septentrione in lacus, ab occidente in amnem Mosam se spargit: medio inter hæc ore, modicum* nomini suo custodiens alueum.

* nominis sui

Britannia & Hybernia. CAP. XVI.

Ex aduerso huius* situs Britannia insula, clara Græcis nostrisq; monumētis, inter septētrionem & occidentem iacet. Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, multo maximis Europæ partibus magno interuallo aduersa. Albion ipsi nomen fuit, cum Britanniæ uocarentur omnes, de quibus mox paulo dicemus. Hæc abest à Gessoriaco Morinorum gentis littore, proximo traiectu l. M. minimum, circuitu uero patere tricies octies cētena uigintiquinq; M. Pytheas & Isidorus tradunt, triginta propè iam annis notitiā eius Rom. armis non ultra uicinitatem syluæ Calidoniæ propagātibus. Agrippa longitudinē d. ccc. M. pas. esse, latitudinē ccc. M. credit. Eandem Hyberniæ latitudinē, sed longitudinem cc. M. passuum minorem. Super eam hæc sita abest breuissimo transitu à Silurum gente xx. M. pass. Reliquarū nulla cxxv. M. circuitu amplior proditur. Sunt autem xl. Orcades, modicis inter se discretæ spatiys. Septē Acmodæ, & xxx. Hæbudes, & inter Hiberniam & Britanniam Mona, Monapia, Ricnea, Vectis, Silimnus, Andros. Infra uero Siambis, & Axantos. Et ab aduerso in Germanicū mare sparsæ Glessariæ, quas Electridas Græci recētiores appellauere, quòd ibi Electrū nasceretur. Vltima omnium quæ memorantur, Thule: in qua solstitio nullas esse noctes indicauimus, cancri signum sole trāseunte, nullosq; contrà per brumā dies. Hæc quidam senis mensibus cōtinuis fieri arbitrantur. Timæus historicus à Britānia introrsus sex dierum nauigatione abesse dicit insulam Mictim, in qua candidū plumbū proueniat. Ad eam Britannos uitilibus nauigiis corio circūsutis nauigare. Sunt qui & alias prodant, Scandiam, Dumnam, Bergos: maximamq; omnium Nerigon, ex qua in Thulen nauigetur. A Thule unius diei nauigatione mare concretum, à nonnullis Cronium appellatur.

* sita est Britan.

Gallia CAP. XVII.

Gallia omnis comata uno nomine appellata, in tria populorum genera diuiditur, amnibus maximè distincta. A Scalde ad Sequanam Belgica. Ab eo ad Garumnā, Celtica eademq; Lugdunēsis. Inde ad Pyrenæi montis excursum Aquitania, Aremorica antè dicta. Agrippa uniuersarū Galliarū inter Rhenum & Pyrenæū, atq; oceanū ac montes Gebennā & Iuram, quibus Narbonēsem Galliam excludit, longitudinem ccccxx. M. pass. latitudinē cccxiy. cōputauit. A Scaldi incolunt externi Toxandri pluribus nominibus. Deinde Menapy, Morini, Oromansaci iuncti pago qui Gessoriacus uocatur: Britanni, Ambiani, Bellouaci, Hassi. Introrsus Castologi, Atrebates, Neruy liberi, Veromandui, Sueconi, *Suessiones liberi, Vlbanectes liberi, Tungri, Rinuci, Frisiabones, Betasi,

* Suessiones, Veruni libera

Betasi, Leuci liberi, Treueri liberi antea, & Lingones fœderati, Remi fœderati, Mediomatrici, Sequani, Raurici, Heluetij. Coloniæ, equestris & Rauriaca. Rhenum autem accolentes, Germaniæ gentium in eadem prouincia, Nemetes, Tribochi, Vangiones, hinc Vbij, Colonia Agrippinensis, Gugerni, Batauí, & quos in insulis diximus Rheni.

Lugdunensis Gallia. CAP. XVIII.

LVgdunēsis Gallia habet Lexouios, Vellocasses, Galletos, Venetos, Abrincatuos, Osismios, flumen clarum Ligerim. Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in oceanum à fine Osismiorum circuitu d.cxxv. M. pass. ceruice in latitudinem cxxv. M. Vltra eam Nannetes. Intus autem Hedui fœderati. Carnuti fœderati, Boij, Senones, Aulerci, qui cognominantur Eburouices, & qui Cenomanni, Meldi liberi, Parrhisij, Trecasses, Andegaui, Vidugasses, Vadicasses, Venelli, Cariosuelites, Diablindi, Rhedones, Turones, Itesui, Secusiani liberi. in quorum agro colonia Lugdunum.

Aquitania. CAP. XIX.

AQuitanicæ sunt Ambilatri, Anagnutes, Pictones, Sātones liberi, Sesignani, cognomine Vbisci, Aquitani, unde nomen prouinciæ. Sediboniates. Mox in oppidum contributi Conuenæ, Begerri, Tarbeli quatuorsignani, Cocossates sexsignani, Venami, Onobrisates, Belēdi, saltus Pyrenæus. Infraq; Monesi, Osquidates montani, Sibyllates, Camponi, Bercorcates, Bipedimui, Sassumini, Vellates, Tornates, Consoranni, Ausci, Elusates, Sottiates, Osquidates campestres, Succasses, Latusates, Basabocates, Vassei, Sennates, Cambolectri, Agesinates Pictonibus iūcti. Hinc Bituriges liberi, qui Cubi appellantur. Dein Lemouices, Aruerni liberi, Gabales. Rursus Narbonensi prouinciæ contermini Rutheni, Cadurci, Autobroges, Tarneq; amne discreti à Tolosanis Petrogori. Maria circa oram, ad Rhenum septentrionalis oceanus, inter Rhenum & Sequanam Britannicus, inter eum & Pyrenæum Gallicus. Insulæ complures Venetorum, * & quæ Veneticæ appellantur, & in Aquitanico sinu Vliarus.

* quæ & Ve.

Citerior Hispania. CAP. XX.

A Pyrenæi promontorio Hispania incipit, angustior non Gallia modo, uerumetiam semetipsa, ut diximus, immensum* quantum hinc oceano, illinc Iberico mari comprimentibus. Ipsa Pyrenæi iuga ab exortu æquinoctiali fusa in occasum brumalem, breuiores latere septētrionali quàm meridiano Hispanias faciunt. Proxima ora citerioris est, eiusdemq; Tarraconensis situs, à Pyrenæo per Oceanum Vasconum saltus, Olarso. Vardulorum oppida Morosgi, Menosca, Vesperies, Amanum portus, ubi nunc Flauiobriga, colonia ciuitatum ix. Regio Cantabrorum, flumen Sanda, portus uictoriæ Iuliobrigēsium. Ab eo loco fontes Iberi xl. M. pas. Portus Biendiū, Origeni mixtis Cantabris. Portus eorum Vesei, Veca. Regio Asturum, Neoga oppidum, in peninsula Pesici. Et deinde conuentus Lucēsis à flumine Naulubione, Cibarci, Egouarri cognomine Namarini, Iadoni, Arrotrebæ, promontorium Celticum. Amnes, Florius, Nelo, Celtici cognomine Neriæ, superq; Tamarici, quorū in peninsula tres aræ Sestianæ Augusto dicatæ, Capori, oppidum Noela. Celtici cognomine Præsamarci, Cileni. Ex insulis nominandæ, Corticata, & Aunios. A Cilenis, conuentus Bracarum, Heleni, Grauij, castellum Tyde, Græcorū sobolis omnia. Insulæ Cicæ. Insigne oppidū Abobrica. Minius amnis iiij. M. pass. ore spatiosus, Leuni, Seurbi, Bracarum oppidum Augusta, quos supra Gallecia. Flumē, Limia. Durius amnis ex maximis Hispaniæ, ortus in Pelendonibus, & iuxta Numantiam lapsus dein per Areuacos Vacceosq;, disterminatis ab Asturia Vectonibus, à Lusitania Gallecis, ibi quoque Turdulos à Bracaris arcens. Omnisq; dicta regio a Pyrenæo metallis referta, auri, argenti, ferri, plumbi, nigri albiq́ue.

*cuneata, hinc

Lusitania. CAP. XXI.

A Durio Lusitania incipit, Turduli ueteres, Pesuri. Flumen Vacca. Oppidum Talabrica. Oppidum & flumen Minium. Oppida Cornibrica, Colippo, Eburo, Britium. Excurrit deinde in altum uasto cornu promontorium, quod alij Artabrum appellauere, alij magnum, multi Olisipponense ab oppido, terras, maria, cœlum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & à circuitu eius incipit frons.

Insulæ in Oceano. CAP. XXII.

SEptētrio hinc Oceanusq; Gallicus, occasus illinc & oceanus Atlanticus. promontorij excursum lx. M. prodidere, alij xc. M. pass. Ad Pyrenæum inde non pauci xij.l. milia, & ibi gentem Artabrum, quæ nunquā fuit manifesto errore. Arrotrebas enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere literis permutatis. Erratum & in amnibus inclytis. Ab Minio quem suprà diximus, cc. M. pass. (ut autor est Varro) abest Aeminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limæā uocant, obliuionis antiquis dictus, multūq; fabulosus. Ab Durio Tagus cc. M. pass. interueniēte Munda. Tagus auriferis harenis celebratur. Ab eo clx. M. pass. promōtorium sacrum è media propè Hispaniæ fronte prosilit xiiij. M. pass. inde ad Pyrenæum medium colligi Varro tradit. Ab Ana uero, quo Lusitaniam a Bætica discreuimus, ccxxvi. M. pass. A Gadibus cij. M. pass. additis. Gentes Celtici, Varduli, et circa Tagū Vettones. Ab Ana ad sacrū Lusitani. oppida memorabilia à Tago in ora, Olisippo equarum è fauonio uēto conceptu nobile, Salacia cognominata Vrbs imperatoria, Merobrica, promontorium sacrum, & alterum Cuneus. Oppida, Ossonoba, Balsa, Myrtilis. Vniuersa prouincia diuiditur in conuentus tres, Emeritensem, Pacensem, Scalabitanū. Tota populorum xlv. in quibus coloniæ sunt quinq;, municipium ciuium Romanū. Latij antiqui tria. Stipendiaria, xxxvi. Coloniæ, Augusta emerita Anæ fluuio

apposita,

apposita, Metallinensis, Pacensis, Norbensis, Cæsariana cognomine. Contributa sunt in eam castra Iulia, castra Cæcilia. Quinta est Scalabis, quæ præsidium Iulium uocatur. Municipium ciuium Ro. Olisippo, Felicitas Iulia cognominatum. Oppida ueteris Latij Ebora, quod idem Liberalitas Iulia, & Myrtilis ac Salacia, quæ diximus. Stipendiariorum, quos nominare non pigeat, præter iam dictos * in Bæticæ cognominibus, Augustobrigenses, Ammienses, Aranditani, Axabricenses, Balcenses, Cæsarobricenses, Caperenses, Caurenses, Colarni, Cibilitani, Concordienses, qui & Boccori, Interausenses, Lancienses, Mirobrigenses qui Celtici cognominantur, Medubricenses, qui Plumbarij, Ocelenses qui & Lancienses, Turduli qui Barduli & Tapori. Lusitaniam cum Asturia & Gallæcia patere longitudine d. xl. M. paß. latitudine d. xxxvi. M. Agrippa prodidit. Omnes autem Hispaniæ à duobus Pyrenæi promontorijs per maria totius oræ circuitu paß. xxix. M. colligere existimantur, ab alijs xxvij. M. Ex aduerso Celtiberiæ complures sunt insulæ, Caßiterides dictæ Græcis, à fertilitate plumbi: & è regione Arrotrebarum promontorij, deorum sex, quas aliqui fortunatas appellauere. In ipso uero capite mox Bæticæ, ab ostio freti paß. lxxv. M. Gadis, lõga (ut Polybius scribit) xij. M. lata iij. M. paß. Abest à continẽte proxima parte minus paßus d.cc. Reliqua plus septem M. Ipsius spatium xv. M. paß. est. Habet oppidum ciuium Romanorum quod appellatur Augusta urbs Iulia Gadinata. Ab eo latere quo Hispaniam spectat, paßibus ferè c. altera insula est longa iij. M. paß. M. lata, in qua prius oppidum Gadium fuit. Vocatur ab Ephoro & Philistide, Erythia, a Timæo & Sileno Aphrodisias, ab indigenis Iunonis. maiorem Timæus Cotinussam apud eos uocatam ait: nostri Tarteßon appellant, Pœni Gadir, ita Punica linguã sepem significante. Erythia dicta est, quoniam Tyrij ab origine eorum orti ab Erythreo mari ferebantur. In hac Geryones habitasse à quibusdam existimatur, cuius armenta Hercules abduxerit. Sunt qui aliam esse eam & contra Lusitaniam arbitrẽtur, eodemq́ nomine quondam ibi appellatam.

* in Bætica cognomines

Vniuersæ Europæ mensura. CAP. XXIII.

PEracto ambitu Europæ, reddenda consummatio est, nequid non in expedito sit noscere uolentibus. Longitudinem eius Artemidorus atque Isidorus à Tanai usque Gades lxxxiij. M. xiij. prodiderunt. Polybius latitudinem Europæ ab Italia ad oceanum scripsit xi. M. l. esse, etiam tum incomperta magnitudine eius. Est autem ipsius Italiæ (ut diximus) xij. xx. M. ad alpes. Vnde per Lugdunum ad portum Morinorum Britannicum, quà uidetur mensuram agere Polybius xi. M. lxviij. Sed certior mensura ac longior ad occasum solis æstiui ostiumque Rheni, per castra legionum Germaniæ ab ijsdem dirigitur alpibus xij. M. xliij. paß. Hinc deinde Africa atque Asia dicentur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER V.

*

AFRICAE DESCRIPTIO.

AFRICAM Græci Libyam appellauere, * quà mare ante eã Libycum incipiens, Aegyptio finitur. Nec alia pars terrarum pauciores recipit sinus, longè ab occidente littorum obliquo spatio. Populorum eius oppidorumq́ nomina, uel maximè sunt ineffabilia, præterquàm ipsorum linguis, & aliâs castella ferme inhabitant.

* & mare

Mauritania. CAP. I.

PRincipio terrarum Mauritaniæ appellãtur, usq; ad C. Cæsarem Germanici filium regna, sæuitia eius in duas diuisæ prouincias. Promontorium oceani extimũ Ampelusia nominatur à Græcis. Oppida fuere, Lissa, Cotes ultra colũnas Herculis, nunc est Tingi quondã ab Antæo conditũ: postea à Claudio Cæsare, cum coloniã faceret, appellatũ traducta Iulia. Abest à Belone oppido Bæticæ proximo traiectu xxx. M. paß. Ab eo xxv. M. paß. in ora oceani colonia Augusti Iulia cõstãtia. Zilis regũ ditioni excẽpta, & iura in Bæticã petere iussa: & ab ea xxxij. M. paß. colonia à Claudio Cæsare facta Lixos, uel fabulosißime ab antiquis narrata. Ibi regia Antæi, certamẽq́ cum Hercule, & Hesperidũ horti. Affunditur autẽ huic æstuarium è mari flexuoso meatu, in quo draconis custodiæ instar fuisse nũc interpretantur. Amplectitur intra se insulã quã solã è uicino tractu aliquãto excelsiore, nõ tamen æstus maris inũdat. Extat in ea & ara Herculis, nec præter oleastros aliud ex narrato illo aurifero nemore. Minus profecto mirẽtur portẽtosa Græciæ mẽdacia, de ijs & amne Lixo prodita, qui cogitent nostros nuper paulominus mõstrifica quædã de ijsdẽ tradidisse: præualidã hãc urbẽ, maiorẽq́ Carthagine magna: præterea ex aduerso eius sitã, & propè immẽso tractu ab Tingi: quæq́ alia Cornelius Nepos auidißime credidit. Ab Lixo xl. M. in mediterraneo altera Augusti colonia est Babba, Iulia cãpestris appellata: & tertia Banasa lxxv. M. Valentia cognominata. Ab ea xxxv. M. paß. Volubile oppidũ, tantũdẽ à mari utroq; distãs: & in ora à Lixo l. M. amnis Subur, præter Banasam coloniã defluẽs, magnificus et nauigabilis. Ab eo totidẽ M. paß. oppidũ Sala, eiusdẽ nominis fluuio impositũ, iã solitudinibus uicinũ, elephantorũq; gregibus infestũ, multo tamẽ magis Autololũ gẽte, per quã iter est ad mõtẽ Africæ uel fabulosißimũ Atlãtẽ. E medijs hũc harenis in cœlũ attolli prodiderũt, asperũ, squallentẽ, quà uergat ad littora oceani, cui cognomẽ imposuit. Eũdẽ opacũ nemorosũq;, & scatebris fõtiũ riguũ, quà spectat Africam, fructibus omniũ generum spõte ita subnascẽtibus, ut nũquam satietas uoluptatibus desit. Incolarũ neminem interdiu cerni, silere omnia haud

alio

alio quàm solitudinum horrore, subire tacitam religionem animos propius accedentium præterq; horrorem elati super nubila, atque in uiciniam lunaris circuli. Eundemq́ue noctibus micare crebris ignibus, Aegipanum Satyrorumq; lasciuia, impleri tibiarum ac fistulæ cantu, tympanorumq́ue & cymbalorum sonitu strepere. Hæc celebrati autores prodidere, prater Herculi & Perseo laborata ibi. Spatium ad eum immensum incertumq́. Fuere & Hannonis Carthaginensium ducis commentarij, Punicis rebus florentissimis explorare ambitum Africæ iussi: quem secuti pleriq; è Græcis nostrisq; ad alia quedam fabulosa, & urbes multas ab eo conditas ibi prodidere, quarum nec memoria ulla, nec uestigium extat. Scipione Aemiliano res in Africa gerente, Polybius annalium cõditor ab eo accepta classe, scrutandi illius orbis gratia circumuectus, prodidit à monte eo ad occasum uersus saltus plenos feris, quas generat Africa: ad flumen Anatin ccccLXXXV. M. pas. Ab eo Lixũ CCV. M. pass. Agrippa Lixum à Gaditano freto CXIJ. M. pass. abesse. Inde sinum qui uocetur Saguti. Oppidum in promontorio Mulelacha. Flumina, Subur, & Salã. Portum Rutubis à Lixo CCCXIIJ. M. pass. Inde promontoriũ solis, portum Risardir, Getulos Autololes, flumen Cosenũ, gentem Scelatitos & Masatos. Flumen Masatat, flumen Darat, in quo crocodilos gigni. Deinde sinum DCXVI. M. pass. includi montis Barce promontorio excurrente in occasum, quod appellatur Surrentium. Postea flumẽ Palsum, ultra quod Aethiopas Perorsos, quorum à tergo Pharusos. Iis iungi mediterraneos Getulos Daras. At in ora Aethiopas Daratitas. Flumen Bambotum, crocodilis & hippopotamis refertũ. Ab eo montes perpetuos usq; ad eum quem Theôn ochema dicemus. Inde ad promontorium Hesperium nauigatione dierum ac noctium X. in medio eo spatio Atlantem locant, à cæteris omnibus in extremis Mauritaniæ proditum. Ro. arma primũ Claudio principe in Mauritania bellauere, Ptolemæum regem à C. Cæsare interemptum ulciscente liberto Aedemone, refugientibusq; barbaris, uentum constat ad montẽ Atlantem. Nec solum consulatu perfunctis, atq; è senatu ducibus, qui tum res gessere, sed equitibus quoque Ro. qui ex eo præfuere ibi, Atlãtem penetrasse in gloria fuit. Quinque sunt (ut diximus) Ro. coloniæ in ea prouincia, peruiumq; famæ uideri potest. Sed id plerunq; fallacissimũ experimento deprehenditur, quia dignitates cum indagare uera pigeat, ignorantiæ pudore mentiri non piget. haud alio fidei pronore lapsu, quàm ubi falsæ rei grauis autor existit. Et quidem minus miror incomperta quedam esse equestris ordinis uiris, iam uero & senatorij, nil demirantibus quàm luxuriam, cuius efficacissima uis sentitur atq; maxima, cum ebori citroq; syluæ exquirantur, omnes scopuli Getuli muricibus ac purpuris. Indigenæ tamen tradunt in ora ab Sala CL. M. pas. flumen Asanam marino haustu, sed portu spectabile: mox amnem quem uocãt Fut, ab eo ad Dyrin (hoc enim Atlanti nomen esse eorũ lingua conuenit) CC. M. pass. interueniente flumine, cui nomen est Vior. * Ibi fama, existere circa uestigia habitati quondam soli, uinearum palmetorumq; reliquias. Suetonius Paulinus, quem consulem uidimus, primus Romanorũ ducum transgressus quoq; Atlantem aliquot miliũ spatio, prodidit de excelsitate quidẽ eius quæ cæteri: Imas radices densis, altisq́ue repletas syluis, incognito genere arborum, proceritatem spectabilem esse enodi nitore, frondes cupressis similes, præterq; grauitatẽ odoris, tenui eas obduci lanugine quibus addita arte, posse quales è bombyce uestes confici. Verticẽ altis etiam æstate operiri niuibus. Decumis se eò peruenisse castris, & ultra ad fluuiũ, qui Niger uocatur, per solitudines nigri pulueris, eminẽtibus interdum uelut exustis cautibus, loca inhabitabilia feruore, quanquã hyberno tempore experto. Qui proximos inhabitent saltus, refertos elephantorum ferarumq́, & serpentũ omni genere, Canarios appellari. Quippe uictũ eius animalis promiscuũ his esse, & diuidua ferarũ uiscera. Iunctã Aethiopum gentem, quos Perorsos uocant, satis cõstat. Iuba Ptolemæi pater, qui primus utriq; Mauritaniæ imperauit, studiorũ claritate memorabilior etiã quàm regno, similia prodidit de Atlante: præterq; gigni ibi herbam euphorbiam nomine, ab inuentore medico suo appellatam. Cuius lacteum succum miris laudibus celebrat in claritate uisus, contraq́ue serpentes & uenena omnia, priuatim dicato uolumine. Et satis superq; de Atlãte.

* Ibi extare certa uestigia hab.

Tingitania prouincia. CAP. II.

Tingitanæ prouinciæ longitudo CLXX. M. pas. est. Gentes in ea, quondam præcipua Maurorum, unde nomen prouinciæ, quos pleriq; Maurusios dixerunt. Attenuata bellis ad paucas recidit familias. Proxima illi Massæsulorũ fuerat, sed simili modo extincta est. Getulæ nunc tenẽt gentes, Baniuri, multoq; ualidissimi Autololis: Et horũ pars quõdã Vesuni, qui auulsi his, propriã fecere gentẽ uersi ad Aethiopas. Ipsa prouincia ab oriente montosa, fert elephantos. In Abilæ quoq; mõte, & quos septem fratres à simili altitudine appellant. ij freto imminent iuncti Abilæ. Ab his ora interni maris. Flumẽ Tamuda nauigabile, quondã & oppidum. Flumen Laud, & ipsum nauigiorum capax. Rusardir oppidum & portus, Maluana fluuius nauigabilis, Siga oppidũ ex aduerso Malachæ in Hispania sitæ, Syphacis regia, alterius iam Mauritaniæ. Nanq; diu regum nomina obtinuere, ut Bogudiana appellaretur extima. itemq́ue Bochi, quæ nunc Cæsariensis. Ab ea portus Magnus à spatio appellatus, ciuium Ro. oppidum. Amnis Mulucha, Bochi Massæsulorumq; finis. Quiza xenitana peregrinorum oppidum, Arsennaria Latinorum, tribus milibus pass. à mari. Cartenna colonia Augusti, legio secunda. Item colonia eiusdem deducta cohorte prætoria Gunugi, promontorium Apollinis. Oppidumq́; ibi celeberrimum Cæsarea, antea uocitatum Iol, Iubæ regia, à diuo Claudio coloniæ iure donata, eiusdem iussu deductis ueteranis.

* donatum Tipasa

Oppidum nouum, & Latio* dato, Tipasa. Itemque à Vespasiano Imperatore eodem munere donatum Icosion. Colonia Augusti Rusconiæ, Ruscurium ciuitate honoratũ à Claudio, Rusazus colonia Augusti Salde colonia eiusdem, Igilgili, oppidũ Tucca impositũ mari & flumini Ampsaga. Intus colonia Augusta, quæ itẽ Succubar. Itẽ Tubusuptus. Ciuitates, Timici, Tigauæ. Flumina Sardabala, Nabar, gẽs Macurebi, flumen Vsar, gens Nabades. Flumen Ampsaga, abest à Cæsarea ccxxxij. M. pass. Vtriusq; Mauritaniæ longitudo d.ccc.xxxix. M. Latitudo ccccclxvij. M. passuum.

Numidia. CAP. III.

AB Ampsaga Numidia est, Masanissæ clara nomine, Metagonitis terra à Græcis appellata: Numidæ uero Nomades, à permutãdis pabulis: mapalia sua, hoc est domus, plaustris circunferentes. Oppida Cullu, Rusicade, & ab eo ad xlviij. M. pass. in mediterraneo colonia Cirta, Sittianorum cognomine, & alia intus Sicca, liberumq; oppidum Bulla regia. Et in ora Tacatua, Hippo regius, flumen Armua. Oppidum Tabracha ciuium Ro. Tusca fluuius, Numidiæ finis: nec præter marmoris Numidici, ferarumque prouentum aliud insigne.

Africa. CAP. IIII.

A Tusca Zeugitana regio, & quæ proprie uocatur Africa, est. Tria promontoria, Candidum, mox Apollinis aduersum Sardiniæ, Mercurij aduersum Siciliæ, in altum procurrẽtia, duos efficiunt sinus: Hipponẽsem proximum ab oppido, quod Hipponem dirutum uocant, Diarrhytum à Græcis dictum, propter aquarum irrigua. Cui finitimum Theudalis immune oppidum, longius à littore. Dein promõtorium Apollinis, & in altero sinu Vtica ciuium Ro. Catonis morte nobilis, flumẽ Bagrada. Locus, Castra Cornelia colonia Carthago, magnæ in uestigijs Carthaginis, colonia Maxulla. Oppida, Carpi, Misua. Et liberum Clispea in promontorio Mercurij. Item libera Curubis, Neapolis. Mox Africæ ipsius alia distinctio. Libyphœnices uocantur, qui Byzacium incolunt. Ita appellatur regio ccl. M. passuũ circuitu, fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terra. Hic oppida libera, Leptis, Adrumetũ, Ruspina, Thapsus. Inde Thenæ, Macomades, Tacape, Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiæ & Africæ ab Ampsaga lõgitudo d.lxxx. M. pas. Latitudo, qua cognitum est, cc. M. Ea pars quam Africã appellauimus, diuiditur in duas prouincias, ueterem & nouam, discretas fossa, inter Africanum sequentẽ & reges, Thenas usq; perducta, quod oppidum à Carthagine abest ccxvij. M. pass. Tertius sinus diuiditur in geminos, duarum Syrtium uadoso ac reciproco mari diros. Ad proximam quæ minor est, à Carthagine ccc. M. pass. Polybius tradit. Ipsam c. M. passuum aditu, ccc. M. ambitu. Et terra autem siderũ obseruatione ad eam per deserta harenis, perq; serpentes iter est. Excipiunt saltus repleti ferarum multitudine, & introrsus elephantorum solitudines, mox deserta uasta, ultraque Garamantes, ab Augylis dierum xij. itinere distãtes. Super illos fuere gens Psylli, super quos lacus Lycomedis, desertis circundatus. Augylæ ipsi medio ferè spatio locantur ab Aethiopia, quæ ad occidentẽ uergit, & à regione quæ duas Syrtes interiacet, pari utrinq; interuallo, sed littore inter duas Syrtes, ccl. M. pass. Ibi ciuitas Oeensis, Cynips fluuius ac regio. Oppida, Neapolis, Taphra, Abrotonum, Leptis altera quæ cognominatur* magna. inde Syrtis maior, circuitu d.cxxv. M. pas. aditu autem cccxij. M. pas. Inde accolit gens Cisipadum. In intimo sinu fuit ora Lotophagon, quos quidam Alachroas dixere, ad Philenorũ aras: ex harena sunt eæ. Ab his non procul à continente palus uasta amnem Tritonem, nomenq; ab eo accipit, Pallantias appellata Callimacho, & citra minorem Syrtim esse dicta: à multis uero inter duas Syrtes. Promontorium quod maiorem includit, Borion appellatur. Vltrà Cyrenaica prouincia. Ad hũc finẽ Africa à fluuio Ampsaga populos* xxvi. habet, qui Rom. parent imperio. In his colonias vi. præter iam supradictas, Vthinã, Tuburbin. Oppida ciuium Rom. xv. ex quibus in mediterraneo dicenda Azuritanũ, Abutucense, Aboriense, Canopicum, Chilmanense, Simittuense, Thunusidẽse, Tuburnicense, Tynidrumense, Tibigense. Vcitana duo, maius & minus, Vagense. Oppidum Latinum unum Vsalitanum. Oppidum stipendiarium unum Castris Cornelijs. Oppida libera xxx. ex quibus dicenda intus Acolitanum, Acharitanũ, Auinense, Abziritanum, Canopitanum, Melzitanum, Madaurense, Salaphitanum, Tusdritanum, Tiricense, Tiphicense, Tunisense, Theudense, Tagestense, Tigense, Vlusuburitanum, Vagense aliud, Vigense, Zamense. Ex reliquo numero non ciuitates tantum, sed pleraq; etiam nationes iure dici possunt, ut Nattabudes, Capsitani, Misulani, Sabarbares, Massyli, Nisiues, Vamacures, Ethini, Mussini, Marchubij, & toto Getulia ad flumen Nigrin, qui Africam ab Aethiopia dirimit.

* Manna

* d.xvj.

Cyrene. CAP. V.

CYrenaica eadem Pentapolitana regio illustratur Ammonis oraculo, quod à Cyrenis abest cccc. M. pas. fonte solis, urbibus maximè quinq;, Berenice, Arsinoe, Ptolemaide, Apollonia, ipsa Cyrene. Berenice in Syrtis extimo cornu est, quondam uocata Hesperidum supradictarum, uagantibus Græciæ fabulis. Nec procul ante oppidum fluuius Lethon, lucus sacer, ubi Hesperidum horti memorantur. Abest à Lepti ccclxxxv. M. pass. Ab ea Arsinoe, Teuchira uocitata, xliij. M. pass. Et deinde Ptolemais, antiquo nomine Barce, xxij. M. pass. Mox ccl. M. promontoriũ Phycûs per Creticum mare excurrit, distans cccl. M. passuum à Tænaro Laconicæ promontorio. A Creta uero ipsa cxxv. M. Post id Cyrene à mari xi. M. passuum. A Phycunte Apolloniam xxiiij. M. passuum. ad Cherronesum lxxxviij. M. passuum. Vnde Catabathmum ccxvi. M. passuum. Accolũt Marmaridæ,

à Parætonij

à Paratonij ferme regione ad Syrtin usq; maiorē por
recti. Post eos Araraunceles, & iam in ora Syrtis Na
samones, quos antea Mesammones Græci appellaue-
re ab argumento loci, medios inter harenas sitos. Cy-
renaicus ager xv. M. pas. latitudine à littore, & arbo
ribus fertilis habetur. Intus eodē spatio frugibus tan
tum: mox xxx. M. paß. latitudine, & ccl. M. pas. lon
gitudine, lasere modo. Post Nasamones Hasbitæ &
Macæ uiuunt. Vltra eos Hammanientes xi. dierum
itinere à Syrtibus maioribus ad occidentem, & ipsi
quaquā uersus harenis circundati: puteos tamē haud
difficiles binûm ferè cubitorum inueniunt altitudine,
ibi restagnātibus Mauritaniæ aquis. Domos sale mō-
tibus suis exciso ceu lapide construūt. Ab his ad Tro
glodytas hyberni occasus plaga dierum iiij. iter, cum
quibus cōmercium gēmæ tantum, quā carbunculū uo
camus ex Aethiopia uectæ. Interuenit ad solitudines
Africæ supra minorē Syrtin dictas uersa Phasania,
ubi gentem Phasaniorū, urbesq; Alelen & Cillabā
subegimus. Item Cydamū è regione Sabratæ. Ab his
mons longo spatio in occasum ab ortu tendit, Ater
nostris dictus à natura, adusto similis, aut solis reper-
cussu accenso. Vltra eum deserta: Matelge oppidum
Garamantū: itemq; Debris, affuso fonte, à medio die
ad mediam noctē aquis feruentibus, totidemq; horis
ad medium diem rigentibus: clarißimumq; oppidum
Garama caput Garamantū: omnia armis Ro. superata,
et à Cornelio Balbo triūphata, unius omniū exter
no curru & Quiritium iure donato: quippe Gadibus
nato ciuitas Ro. cum Balbo maiore patruo data est. Et
hoc mirum, supradicta oppida ab eo capta, autores no
stros prodidisse. Ipsum in triumpho præter Cydamum
& Garamā, omnium aliarū gentium urbiumq; nomi
na ac simulacra duxisse. quæ iere hoc ordine: Tabi-
dium oppidum, Niteris natio, Negligemela oppidum,
Bubeiū natio, uel oppidū, Enipi natio, Thuben oppi-
dum, mons nomine Niger: Nitibrū, Rapsa, oppida: Di
scera natio, Debris oppidū, flumen Nathabur, Tapsa
gum oppidū, Nannagi natio, Boin oppidū, Pege oppi-
dum, flumen Dasibari. Mox oppida cōtinua, Baracū,
Buluba, Alasi, Balsa, Galla, Maxala, Zizama. Mōs
Gyri, in quo gēmas nasci titulus præcesßit. Ad Gara
mantas iter inexplicabile adhuc fuit, latronibus gen-
tis eius, puteos (qui sunt non alte fodiendi, si locorum
notitia adsit) harenis operientibus. Proximo bello,
quod cū * Oeensibus gessere initijs Vaspasiani Impe-
ratoris, compendium uiæ quatridui deprehēsum est.
hoc iter uocatur, præter caput saxi. Finis Cyrenaicus
Catabathmos appellatur, oppidū & uallis repente cō
uexa. Ad eum terminū Cyrenaica Africa à Syrti mi
nore decies centena lx. M. paß. in longitudine patet:
in latitudine qua cognitum est dccc.

* Oeensibus Romani gessere auspicijs Vespas.

Libya Mareotis. CAP. VI.

EA quæ sequitur regio, Mareotis Libya appella-
tur, Aegypto cōtermina. Tenēt Marmarides,
Adurmachidæ, dein Mareotæ: Mensura à Cataba-
thmo ad Paratoniū lxxxvi. M. paß. In eo tractu ui-
cus Apis interest, nobilis regiōe Aegypti locus. Ab
eo Paratoniū xij. M. pas. Inde Alexādriā c. M. pas. la
titudo clxix. est. Eratosthenes à Cyrenis Alexandriā
terrestri itinere d. ccv. M. prodidit. Agrippa totius
Africæ à mari Atlantico cum inferiore Aegypto
xxx. xl. M. pas. longitudinē. Polybius & Eratosthe-
nes diligentißimi existimati, ab oceano ad Cartha-
ginem magnā xvi. M. pas. ab ea Canopum Nili proxi
mum ostiū xvi. M. paß. xxix. fecerūt: Isidorus à Tin
gi Canopum xxxv. xcix. M. paß. Artemidorus xl.
minus quàm Isidorus.

Insulæ circa Africam, & ex aduerso Afri-
cæ. CAP. VII.

INsulas non ita multas complectuntur hæc maria.
Clarißima est Meninx, longitudine xxxv. M.
paß. latitudine xxv. ab Eratosthene Lotophagitis
appellata. Oppida habet duo, Meningen ab Africæ
latere, & altero Thoar, ipsa à dextro Syrtis minoris
promontorio paßibus cc. sita. Ab ea c. M. pas. contra
leuū Cercina, cum urbe eiusdē nominis libera, longa
xxv. M. pas. lata dimidium eius ubi plurimum, ac in
extremo non plus v. M. pas. Huic perparua Cartha-
ginem uersus Cercinitis ponte iungitur. Ab his l. M.
ferè pas. Lopadusa, longa vi. M. pas. Mox Gaulos &
Galata, cuius terra scorpionē dirum animal Africæ
necat. Dicuntur & in Clupea emori, cuius ex aduer
so Cosyra cum oppido. At contra Carthaginis sinū
duo Aegimori āræ, scopuli uerius quàm insulæ inter
Siciliam maxime & Sardiniam. Autores sunt, &
has quondam habitatas subsedisse. Interiori autem
ambitu Africæ ad meridiem uersus, superque Getu-
los interuenientibus desertis, primi omniū Libyægy-
ptij, deinde Leucæthiopes habitant.

Aethiopes. CAP. VIII.

SVper eos Aethiopum gentes Nigritæ, à quo di-
ctum est flumine: Gymnetes, Pharusi, & iam o-
ceanū attingētes, quos in Mauritaniæ fine diximus,
Perorsi. Ab his omnibus uastæ solitudines orientem
uersus, usq; Garamātes, Augylasq; & Troglodytas:
uerißima opiniōe eorū, qui desertis Africæ duas Ae-
thiopias superponunt, & ante omnes Homeri, qui
bipertitos tradit Aethiopas, ad orietē occasumq; * uer
sos. Nigri fluuio eadē natura quæ Nilo, calamū & pa
pyrum, & easdem gignit animantes, ijsdemq; tēpori
bus augescit. Oritur inter Tareleos Aethiopas, &
Oecalicas. Horū oppidū Mauin quidā solitudinibus
interposuerunt. Atlantas iuxta eos, Aegipanas semi
feros, & Blemmyas, & Gamphasantas, & Satyros,
& Himātopodas. Atlantes degeneres sunt humani
ritus, si credimus. Nam neq; nominū ullorū inter eos
appellatio est, & solem orientē occidētemq; dira im-
precatione contuentur, ut exitialē ipsis agrisq; neq;
insomnia uisunt, qualia reliqui mortales. Troglodita
specus excauāt. Hæ illis domus, uictus serpētium car
nes, stridorq;, nō uox: adeò sermonis cōmercio carent.

* uersus

Garamātes matrimoniorũ exortes, passim cũ fœminis degunt. Augylæ inferos tantũ colunt. Gamphasantes nudi, præliorũq; expertes, nulli externo cõgregantur. Blemmyis traduntur capita abesse, ore & oculis pectori affixis. Satyris præter figurã nihil moris humani. Aegypanũ qualis uulgò pingitur forma. Himãtopodes loripedes quidã, quibus serpendo ingredi natura est. Pharusi quondã Persæ, comites fuisse dicuntur Herculis ad Hesperidas tendentis. Nec de Africa plura quæ memorentur, occurrunt.

De Asia. CAP. IX.

Adhæret Asia, quam patere à Canopico ostio ad ponti ostium Timosthenes xxvi.xxxviij. M. pas. tradidit. ab ore autẽ Ponti ad os Mæotis Eratosthenes xv.xlv. M. pas. Vniuersam uerò cũ Aegypto ad Tanain Artemidorus & Isidorus, lxxxviij. M. pass. Maria eius cõplura ab accolis traxere nomina, quare simul indicabuntur. Proxima Africæ incolitur Aegyptus, introrsus ad meridiem recedens donec à tergo prætendantur Aethiopes. Inferiorẽ eius partẽ Nilus, dextra læuaq; diuisus amplexu suo determinat, Canopico ostio ab Africa, ab Asia Pelusiaco clxx. M. pas. interuallo. Quam ob causam inter insulas quidam Aegyptũ retulere, ita se findente Nilo, ut triquetrã terræ figurã efficiat. Ideo multi Græcæ literæ uocabulo, Delta appellauere Aegyptum. Mensura ab unitate alueí, unde se primũ findit in latera, ad Canopicũ ostium cxlvi. M. ad Pelusiacum cclvi. M. est. Summa pars cõtermina Aethiopiæ, Thebais uocatur. Diuiditur in præfecturas oppidorũ, quas nomos uocãt, Ombiten, Phatniten, Apollopoliten, Hermonthiten, Thiniten, Phanturiten, Coptiten, Tentiritẽ, Diospoliten, Antæopolitẽ, Aphroditopoliten, Lycopoliten. Quæ iuxta Pelusium est regio, nomos habet, Pharbætiten, Bubastiten, Sethroiten, Taniten. Reliqua autẽ Arabicũ, Ammoniacũ tendentem ad Ammonis Iouis oraculũ, Oxyrynchiten, Leontopoliten, Atharrabitẽ, Cynopoliten, Hermopoliten, Xoiten, Mendesium, Sebenniten, Capasiten, Latopoliten, Heliopoliten, Prosopiten, Panopoliten, Thermopoliten, Busiriten, Onuphitẽ, Saiten, Ptenethu, Phthemphu, Naucratiten, Nitritẽ, Gynæcopoliten, Menelaiten, Alexandriæ regione. Item Libyæ Mareotis, Heracleopolites est in insula Nili, longa pass. L. M. in qua & oppidum Herculis appellatũ. Arsinoitæ duo sunt, hi & Memphites, usq; summum Delta perueniunt, Cui sunt cõtermini ex Africa duo Oeasitæ. Quidam ex his aliqua nomina permutant, & substituunt alios nomos, ut Heroopoliten, Crocodilopoliten. Inter Arsinoiten autẽ ac Memphitem lacus fuit, circuitu ccl. M. pas. aut ut Mutianus tradit, ccccl. M. & altitudinis l. pass. manu factus, à rege qui fecerat Mœridis appellatus. Inde lxxij. M. pass. abest Memphis, quondam arx Aegypti regum: unde ad Ammonis oraculum xij. dierũ iter est, ad scissurã autẽ Nili, quod appellauimus Delta, xv. M. pas. Nilus incertis ortus fontibus, id per deserta & ardentia: & immenso longitudinis spatio ambulans, famaque tantum inermi quæsitu cognitus sine bellis, quæ cæteras omnes terras inuenere, originem (ut Iuba rex potuit exquirere) in monte inferioris Mauritaniæ non procul oceano habet, lacu protinus stagnante, quem uocant Nilidẽ. Ibi pisces reperiũtur alabetæ, coracini, siluri, crocodilus quoq;. Inde ob argumẽtũ hoc Nili ortus creditus, Cæsareæ in Iseo dicatus ab eo spectatur hodie. Præterea obseruatum est, prout in Mauritania niues imbrésue satiauerint, ita Nilum increscere. Ex hoc lacu profusus indignatur fluere per arenosa & squalentia, conditq; se aliquot dierũ itinere. Mox alio lacu maiore, in Cæsariẽsis Mauritaniæ gẽte Massæsylûm erũpit, et hominũ cœtus ueluti circumspicit, iisdem animaliũ argumentis: iterum harenis receptus conditur rursus xx. dierũ desertis ad proximos Aethiopas: atq; ubi iterum senserit hominem, prosilit fonte (ut uerisimile est) illo quem Nigrin uocauere. Inde Africã ab Aethiopia dispescens, etiã si non protinus populis, feris tamẽ & beluis frequens, syluarumq; opifex, medios Aethiopas secat, cognominatus Astapus, quod illarum gentium lingua significat aquam è tenebris profluentẽ. Insulas ita innumeras spargit, quasdamq; tam uastæ magnitudinis, quanquã rapida celeritate, ut tamen dierum v. cursu nõ breuiore transuolet: circa clarissimam earum Meroen, Astabores læuo alueo dictus, hoc est, ramus aquæ uenientis è tenebris: dextero uerò Astusapes, quod latentis significationẽ adiicit: Nec antè Nilus, quàm se totũ aquis concordibus rursus iunxit, sic quoq; etiamnum Siris ut antè nominatus per aliquot milia, & in totũ Homero Aegyptus, aliisq; Tritõ. Subinde insulis impactus, totidẽ incitatus irritamentis, postremo inclusus montibus, nec alibi torrentior, uectus aquis properantibus ad locum Aethiopũ, qui Catadupi uocantur, nouissimo cataractæ inter occursantes scopulos non fluere immẽso fragore creditur, sed ruere. Postea lenis & confractis aquis, domitaq; uiolẽtia, aliquid & spatio fessus, multis quãuis faucibus in Aegyptiũ mare se euomit. Certis tamẽ diebus auctu magno per totã spatiatus Aegyptũ, fœcũdus innatat terræ. Causas huius incremẽti uarias prodidere, sed maxime probabiles, etesiarum eo tẽpore ex aduerso flantiũ repercussum, ultro in ora acto mari, aut imbres Aethiopiæ æstiuos, iisdẽ etesiis nubila illò ferentibus è reliquo orbe. Timæus mathematicus occultã protulit rationem. Phialam appellari fontẽ eius, mergiq; in cuniculos ipsum amnẽ, uapore anhelantem fumidis cautibus ubi cõditur. Verum sole per eos dies comminus facto, extrahi ardoris ui & suspensum abundare, ac ne deuoretur abscõdi. Id euenire à canis ortu, per introitum solis in leonem, contra perpendiculum fontis sidere stante, cum in eo tractu absumantur umbræ: Plerisq; è diuerso opinatis largiorem fluere, ad septentrionem sole discedente, quod in cancro & leone euenit. Ideoq; tunc minus siccari.

Rursus

Rursus in Capricornum & austrinum polum, euerso sorberi, & ob id parcius fluere. Sed Timæo si quis extrahi posse credat, umbrarum defectus ijs diebus et locis sine fine adest. Incipit crescere luna noua, quæcunq; post solstitium est, sensim modiceq, cancrum sole transeunte, abundantissime autem leonem. Et residit in uirgine, ijsdem quibus accreuit modis. In totum autẽ reuocatur intra ripas in libra, ut tradit Herodotus, centesimo die. Cum crescit, reges aut præfectos nauigare eò, nefas iudicatũ est. Auctus eius per puteos mensuræ notis deprœhenduntur. Iustum incrementum est cubitorũ xvi. Minores aquæ non omnia rigant, ampliores detinent tardius recedendo. Hæ serendi tempora absumunt solo madente, illæ non dant sitiente. Vtrunq, reputat prouincia. In xij. cubitis famem sentit, in xiij. etiamnum esurit: xiiij. cubita hilaritatem afferunt: xv. securitatem: xvi. delicias. Maximum incremẽtum ad hoc æui fuit cubitorum xviij. Claudio principe: *minimumq, Pharsalico bello, ueluti necem Magni prodigio quodã flumine auersante. Cum stetere aquæ, apertis molibus* admittuntur. Vtquæq; liberata est terra, seritur. Idem amnis unus omniũ nullas expirat auras. Ditionis Aegypti esse incipit à fine Aethiopiæ Syene: ita uocatur peninsula c. M. pas. ambitu, in qua Cerastæ sunt latere Arabiæ, et ex aduerso insulæ iiij. Philæ, d.c. M. pas. à Nili fissura, unde appellari diximus Delta: hoc spatium edidit Artemidorus, & in eo ccl oppida fuisse. Iuba cccc. M. pas. Aristocreõ ab elephantide ad mare d.ccl. M. pas. Elephantis insula infra nouissimũ cataracten iij. M. pas. & supra Syenen xvi. M. habitatur, nauigationis Aegyptiæ finis, ab Alexandria d.lxxxvi. M. pass. In tantũ errauere suprascripti. Ibi Aethiopicæ conueniunt naues. Nanq; eas plicatiles humeris trãsferũt, quoties ad cataractas uentum est. Aegyptus super cæterã antiquitatis gloriã xx. M. urbiũ *sibi Amase regnante habitata præfert, nunc quoque multis etiamsi ignobilibus freques: celebratur tamẽ Apollinis, mox Leucotheæ, et Diospolis magna, eadẽ Thebe portarũ c. nobilis fama. Coptos Indicarũ Arabicarũq, merciũ Nilo proximũ emporiũ. Mox Veneris oppidũ, & iterum Iouis, ac Tentyris: infra quod Abydus, Memnonis regia & Osyris teplo inclytũ, vij. M. d. pas. in Libyam remotũ a flumine. Deinde Ptolemais & Panopolis ac Veneris iterũ. Et in Libyco Lycon, ubi montes finiunt Thebaidẽ. Ab ijs oppida Mercurij, Alabastrũ, Canũ, & supradictu Herculis. Deinde Arsinoe, & iam dicta Memphis, inter quã & Arsinoitẽ nomon, in Libyco turres quæ pyramides uocantur, Labyrinthus in Mœridis lacu nullo addito ligno exædificatus, et oppidũ Crialon. Vnum præterea intus & Arabiæ conterminũ, claritatis magnæ, Solis oppidũ.

> *minimum quinq Pharsalic.
> *emittuntur.
> *ibi

Alexandria. CAP. X.

SEd iure laudetur in littore Aegypti maris Alexandria, à magno Alexandro codita in Africæ parte, ab ostio Canopico xij. M. pas. iuxta Mareotim lacum, qui lacus antea Arapotes nominabatur. Metatus est eã Dinochares architectus pluribus modis memorabili ingenio, xv. M. pass. laxitare insessa, ad effigiem Macedonicæ chlamydis, orbe gyrato laciniosam, dextera læuaq; anguloso procursu, iam tum tamẽ quinta situs parte regiæ dicata. Mareotis lacus à meridiana urbis parte, euripo è Canopico ostio mittitur mediterraneo cõmercio, insulas quoq, plures amplexus, xxx. M. pas. traiectu, d.c. ambitu, ut tradit Clau. Cæsar. Alij schœnos in longitudinẽ patere xl. faciũt, schœnumq; stadia xxx. ita fieri logitudinis cl. M. pas. tantundẽ & latitudinis. Sunt in honore & intra decursus Nili multa oppida, præcipue quæ nomina dedere ostijs, non omnibus: xi. enim reperiuntur, superque quatuor, quæ ipsi falsa ora appellãt, sed celeberrimis septem, proximo Alexandriæ Canopico, deinde Bolbitino, Sebennitico, Phatnitico, Mendesico, Tanitico, ultimoq, Pelusiaco. Præter ea Butos, Pharbœtos, Leontopolis, Atribis, Isidis oppidũ, Busiris, Cynopolis, Aphroditos, Sais, Naucratis, unde ostium quidam Naucraticum nominant, quod alij Heracleoticum, Canopico cui proximum est, præferentes.

Arabia. CAP. XI.

VLtra Pelusiacum Arabia est, ad rubrum mare pertinẽs, & odoriferã illam ac diuitẽ & beatæ cognomine inclytã. Hæc Catabanũ & Esbonitarum & Scenitarũ Arabũ uocatur, sterilis, præterquã ubi Syriæ confinia attingit, nec nisi Casio monte nobilis. His Arabes iungũtur, ab oriente Canchlei, à meridie Cedrei, qui deinde ambo Nabathæis. Heroopoliticus uocatur, alterq; Aelaniticus sinus rubri maris in Aegyptum uergẽtis, cl. M. paß. interuallo inter duo oppida Aelana, & in nostro mari Gazam. Agrippa à Pelusio Arsinoen rubri maris oppidum, per deserta cxxv. M. paß. eradit. tam paruo distat ibi tanta rerum naturæ diuersitas.

Syria, Palæstina, Phœnice. CAP. XII.

IVxtã Syria littus occupat, quondã terrarũ maxima, & pluribus distincta nominibus. Nanq; Palæstina uocabatur quà contingit Arabas, & Iudæa, & Cœle, dein Phœnice. et quà recedit intus, Damascena: ac magis etiamnum meridiana, Babylonia. Et eadẽ Mesopotamia inter Euphratẽ & Tigrin, quaq; transit Taurũ, Sophene: citra uerò etiã Comagene. Et ultra Armeniã, Adiabene, Assyria antè dicta: & ubi Ciliciã attingit, Antiochia. Longitudo eius inter Ciliciã & Arabiam cccclxx. M. paß. est latitudo à Seleucia Pieria, ad oppidum in Euphrate Zeugma, clxxv. M. pas. Qui subtilius diuidunt, circunfundi Syria Phœnicen uolunt, & esse oram maritimã Syriæ, cuius pars sit Idumæa et Iudæa, deinde Phœnice, deinde Syria. Id quod præiacet mare totũ, Phœnicium appellatur. Ipsa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuentionis & siderum, naualiumq́ue ac bellicarum artium. A Pelusio Calabriæ castra, Casius mons, delubrũ Iouis Casij, tumulus magni Pompeij,

Ostracine. Arabia finitur à Pelusio sexagintaquinq; M. passuum.

Idumæa, Syria Palæstina, Samaria, Ascalo, Azotus, Cæsarea. CAP. XIII.

MOx Idumæa incipit & Palæstina, ab emersu Sirbonis lacus, quē quidam cl. M. pas. circuitu tradidere. Herodotus Casio monti applicuit: nunc est palus modica. Oppida Rhinocolura, & intus Raphea, Gaza, & intus Anthedon: mons Angaris. Regio per orā Samaria. Oppidū Ascalo liberū, Azotus: Iamnes duæ, altera intus. Ioppe Phœnicū, antiquior terrarū inundatione, ut ferunt. Insidet collē præiacente saxo, in quo uinculorū Andromedæ uestigia ostendunt. Colitur illic fabulosa Derceto. Inde Apollonia, Stratonis turris, eadem Cæsarea, ab Herode rege condita. nunc colonia prima Flauia, à Vespasiano imperatore deducta. Finis Palæstines clxxxix. M. pass. à confinio Arabiæ. deinde Phœnice. Intus autem Samariæ oppida, Neapolis, quod antea Mamortha dicebatur: Sebaste, in monte altiore Gamala.

Iudæa, Galilæa, Hierico, Emmaus, Lydda, Ioppe. CAP. XIIII.

SVpra Idumæam & Samariā Iudæa longe lateq; funditur. Pars eius Syriæ iuncta, Galilæa uocatur: Arabiæ uerò & Aegypto proxima, Peræa, asperis dispersa montibus, & à cæteris Iudæis Iordane amne discreta. Reliqua Iudæa diuiditur in toparchias x. quo dicemus ordine. Hiericuntē palmetis consitā, fontibus irriguā Emmaum, Lyddam, Ioppicā, Acrabatenam, Gophniticā, Thamniticā, Betholenen, Tephenen, Orinen, in qua fuere Hierosolyma longe clarissima urbium orientis, nō Iudææ modo: Herodium cum oppido illustri eiusdem nominis.

Iordanis. CAP. XV.

IOrdanis amnis oritur è fonte Paneade, qui cognomen dedit Cæsareæ, de qua dicemus: amnis amœnus, & quatenus locorum situs patitur, ambitiosus: accolisq; se præbens, uelut inuitus Asphaltitem lacū dirū natura petit, à quo postremo ebibitur, aquasque laudatas perdit pestilētibus mixtas. Ergo ubi prima conuallium fuit occasio, in lacum se fundit, quem plures Genesaram uocant xvi. M. pass. longitudinis, vi. M. latitudinis, amœnis circūseptum oppidis. ab oriente Iuliade & Hippo, à meridie Tarichea, quo nomine aliqui & lacum appellant, ab occidente Tyberiade, aquis calidis salubri.

Asphaltites. CAP. XVI.

ASphaltites nihil præter bitumen gignit, unde & nomen. Nullū corpus animalium recipit: tauri Cameliq; fluitant. Inde fama, nihil in eo mergi. Longitudine excedit c. M. pass. latitudine maxima xxv. implet, minima sex. Prospicit eum ab oriente Arabia Nomadum, à meridie Macherūs, secunda quondam arx Iudææ ab Hierosolymis. Eodem latere est calidus fons medicæ salubritatis Calliroē, aquarū gloriam ipso nomine præferens.

Gens Essenorum. CAP. XVII.

AB occidente littora Esseni fugitant usq; qua nocent, gens sola, & in toto orbe præter cæteras mira, sine ulla fœmina omni Venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. In diem ex æquo conuenarum turba renascitur, large frequentantibus quos uita fessos ad mores eorum fortunæ fluctus agitat. Ita per seculorū milia (incredibile dictu) gens æterna est, in qua nemo nascitur. Tam fœcunda illis aliorū uitæ pœnitētia est. Infra hos Engadda oppidum fuit, secundum ab Hierosolymis fertilitate, palmetorumq; nemoribus. nunc alterum bustum. Inde Masada castellum in rupe, & ipsum haud procul Asphaltite. Et hactenus Iudæa est.

Decapolis. CAP. XVIII.

IVngitur ei latere Syriæ Decapolitana regio, à numero oppidorū, in quo nō omnes eadem obseruāt. Plurimi tamen Damascum & Opoton riguas amne Chrysorrhoa, fertilem Philadelphiam, Rhaphanam, omnia in Arabiam recedentia. Scythopolim antea Nysam, à Libero patre, sepulta nutrice ibi, Scythis deductis. Gaddais a Hieromiace præfluente, & iam dictum Hippon Dion. Pellam aquis diuitem, Galasam, Canathā. Intercursant cinguntq; has urbes Tetrarchiæ, regnorum instar singulæ, & in regna contribuuntur, Trachonitis, Paneas, in qua Cæsarea cū supradicto fonte, Abila, Arca, Ampeloëssa, Gabe.

Tyrus & Sidon. CAP. XIX.

HInc redeundū est ad oram atq; Phœnicen. Fuit oppidū Crocodilon, est flumen: memoria urbiū Doru, Sycaminū. promontoriū Carmelū, & in mōte oppidū eodē nomine, quondā Ecbatana dictū. Iuxta Getta, Iebba. Riuus Pagida, siue Belus, uitri fertiles harenas paruo littori miscens. Ipse è palude Cendeuia à radicibus Carmeli profluit. Iuxta colonia Claudij Cæsaris Ptolemais, quæ quondā Ace. Oppidū Ecdippa. Promontorium Album. Tyrus quondam insula, præalto mari septingentis passibus diuisa, nunc uerò Alexandri oppugnantis operibus cōtinens, olim partu clara urbibus genitis, Lepti, Vtica, & illa Romani imperij æmula, terrarum orbis auida, Carthagine etiam Gaddibus extra orbem conditis. Nunc omnis eius nobilitas conchylio atq; purpura constat. Circuitus xix. M. pass. est, intra Palætyro inclusa. Oppidum ipsum xxij. stadia obtinet. Inde Euhydra, Sarepta, & Ornithon oppida: & Sidon artifex uitri, Thebarumque Bœotiarum parens.

Mons Libanus. CAP. XX.

A Tergo eius mons Libanus orsus, mille quingentis stad. Simyram usq; porrigitur, qua Cœle Syria cognominatur. Huic par, interiacente ualle, mōs aduersus Antilibanus obtēditur, quondā muro coniunctus. Post eum introrsus Decapolitana regio est, prædictæq; cum ea tetrarchiæ, & Palæstinæ tota laxitas. At in ora etiamnum subiecta Libano, fluuius Magoras. Berytus colonia, quæ felix Iulia appellatur,

latur. Leontos oppidũ, flumen Lycos, Palæbyblos, flumen Adonis. Oppida, Byblos, Botrys, Gigarta, Trieris, Calamos, Tripolis, quam Tyrij & Sidonij & Aradij obtinẽt. Orthosia, Eleutheros flumen. Oppida, Simyra, Marathos, contraq; Aradum Antarados septem stadiorum oppidum & insula cc. passus à continente distans. Regio in qua supradicti desinunt montes: & interiacentibus campis, Bargylus mons incipit. Hinc rursus Syria, desinente Phœnice. Oppida Carne, Balanea, Paltos, Gabale promontorium, in quo Laodicea libera, Diospolis, Heraclea, Charadrus, Posidium.

Syria Antiochena. CAP. XXI.

D*Einde promõtoriũ Syriæ Antiochenæ. Intus ipsa Antiochia libera, Epidaphnes cognominata, Oronte amne diuiditur. In promontorio autem Seleucia libera, Pieria appellata.

*Deinde Syria Antiochię

Casius mons. CAP. XXII.

SVper eam mons eodẽ quo alius nomine, Casius. Cuius excelsa altitudo quarta uigilia orientẽ per tenebras solẽ aspicit: breui circumactu corporis, diem noctẽq; pariter ostendẽs. Ambitus ad cacumen xix. M. paß. est, altitudo per directũ iiij. At in ora amnis Orõtes, natus inter Libanũ et Antilibanũ, iuxta Heliopolim. Oppidũ Rhosos, & à tergo portæ quæ Syriæ appellãtur, interuallo Rhosiorũ montiũ & Tauri. In ora oppidũ Myriandros, mons Amanus, in quo oppidum Bomitæ. Ipse ab Syris Ciliciam separat.

Cœle Syria. CAP. XXIII.

NVnc interiora dicãtur. Cœle habet Apamiã, Marsya amne diuisam à Nazerinorum tetrarchia. Bãbycen, quæ alio nomine Hierapolis uocatur, Syris uerò Magog. Ibi prodigiosa Atargatis, Græcis autẽ Derceto dicta, colitur. Chalcidem cognominatã ad Belum, unde regio Chalcidene fertilißima Syriæ: & unde Cyrrestica, Cyrrũ: Gazatas, Gindarenos, Gabenos, tetrarchias duas, quæ Granucomatæ uocantur, Hemisenos, Hylatas Ituræorũ gentem, & qui ex ijs Bætarreni uocantur, Mariammitanos. Tetrarchiã quæ Mammisea appellatur, Paradisum, Pagras, Pinaritas, Seleucias præter iam dictam duas, quæ ad Euphraten, & quæ ad Belum uocantur, Cardytenses. Reliqua autem Syria habet, exceptis quæ cum Euphrate dicentur, Arethusios, Berœenses, Epiphanenses. Ad orientem Laodiceos, qui ad Libanum cognominantur, Leucadios, Larissæos, præter tetrarchias in regna descriptas barbaris nominibus xvij.

Euphrates. CAP. XXIIII.

ET de Euphrate hoc in loco dixisse aptißimum fuerit. Oritur in præfectura Armeniæ maioris Caranitide, ut prodidere ex ijs qui proxime uiderũt, Domitius Corbulo in monte Aba, Licinius Mutianus sub radicibus montis quem Capoten appellant, supra Simyram xij. M. paß. initio Pyxirates nominatus. Fluit Derxenẽ primum, mox Anatiam, Armeniæ regiones à Cappadocia excludens. Dascusa abest à Simyra lxxv. M. paß. Inde nauigatur Pastonam l. M. paß. Militenen Cappadociæ lxxiij. M. pas. Elegiã Armeniæ x. M. pas. acceptis fluminibus Lyco, Arsania, Arsano. Apud Elegiã occurrit ei Taurus mons, nec resistit quanquã xij. M. pas. latitudine præualens. Omirram uocãt irrumpentẽ, mox ubi perfregit, Euphratem, ultrà quoq; saxosum ac uiolentũ. Arabiam inde læua, Merorum dictam regionẽ trischœna mensura, dextraq; Comagenem disterminat, pontis tamẽ etiam ubi Taurum expugnat patiẽs. Apud Claudiopolim Cappadociæ, cursum ad occasum solis agit. Primo hunc illi* impugnatus cursum Taurus aufert: uictusq; & abscisus sibimet alio modo uincit, ac fractũ expellit in meridiem. Ita naturæ dimicatio illa æquatur, hoc eunte quò uult, illo prohibente ire quà uelit. A cataractis iterũ nauigatur xl. M. pas. inde Comagenes caput Samosata. Arabia supradicta habet oppida, Edessam, quæ quondam Antiochia dicebatur. Callirœen à fonte nominatam, Carras clade Crassi nobiles. Iungitur præfectura Mesopotamiæ, originem à Syris trahens, in qua Anthemusia & Nicephoriũ oppida. Mox Arabes, qui Rhetavi uocantur. horum caput Singara. A Samosatis autẽ latere Syriæ, Marsyas amnis influit. Gingla Comagenẽ finit, Merorum ciuitas incipit. Oppida alluuntur Epiphania & Antiochia, quæ ad Euphraten uocantur. Item Zeugma lxxij. M. pas. à Samosatis, transitu Euphratis nobile. Ex aduerso Apamiam Seleucus, idem utriusq; cõditor, põte iunxerat. Qui cohærẽt Mesopotamiæ, Rhoali uocãtur. At in Syria oppida, Europum, Tapsacum quõdam, nunc Amphipolis, Arabes Scenitæ. Ita fertur usque Vram locum, in quo conuersus ad orientem, relinquit Syriæ Palmyrenas solitudines, quæ usque ad Petram urbem, & regionem Arabiæ felicis appellatæ, pertinent.

*impugna

Palmyra. CAP. XXV.

PAlmyra urbs nobilis situ, diuitijs soli & aquis amœnis, uasto undiq; ambitu harenis includit agros: ac uelut terris exempta à rerum natura, priuata sorte inter duo imperia summa, Romanorum Parthorumq;, & prima in discordia semper utrinq; cura, abest à Seleucia Parthorũ, quæ uocatur ad Tygrin d.xxxvij. M. paß. A proximo uerò Syriæ littore ducentis quinquagintaduobus milibus, & à Damasco uigintiseptem propius.

Hierapolis. CAP. XXVI.

INfra Palmyræ solitudines, Stelendena regio est, dictæq; iam Hierapolis, ac Berœa, et Chalcis. Vltra Palmyram quoq; ex solitudinibus ijs aliquid obtinet Hemesa, item Elatium, dimidio propior Petræ quàm Damascus. A Sura autem proxime est Philiscum, oppidum Parthorum ad Euphraten: ab eo Seleuciam dierum decem nauigatio, totidemq; ferè Babylonem. Scinditur Euphrates à Zeugmate lxxxij. M. pas. circa uicum Maßicen. Et parte læua in Mesopotamiam uadit per ipsam Seleuciam, circa eam præfluenti infu

ſus Tigri. Dexteriore autem alueo Babylonem, quondam Chaldææ caput petit, mediamq́; permeans, item quam Otrin uocant, distrahitur in paludes. Increſcit autem & ipſe Nili modo ſtatis diebus, paulum differens, ac Meſopotamiam inundat ſole obtinente uiceſimam partem cancri. Minui incipit* in uirgine, & leone tranſgreſſo. In totum uerò remeat in uigeſimanona parte uirginis.

*in uirgnem è leone tranſ greſſ.

Cilicia & adiunctæ gentes Iſauricę, Homonadũ, Piſidia, Lycaonia, Pamphylia, Taurus mons, Lycia. CAP. XXVII.

SEd redeamus ad oram Syriæ, cui proxima eſt Cilicia. Flumen Diaphanes, mons Crocodilus, portæ Amani montis. Flumina, Andricus, Pinarus, Lycus, ſinus Iſsicus. Oppidum Iſſos, inde Alexandria: flumen Chlorus, oppidum Aega liberum, amnis Pyramus, portæ Ciliciæ: oppida, Mallos, Magarſos, & intus Tarſos. Cāpi Aleij. oppida, Caſsipolis, Mopſos liberum Pyramo impoſitũ, Thinos, Zephyrium, Anchiale. Amnes, Saros, Cydnus, Tarſum liberã urbē procul à mari ſecans. Regio Celendiritis cum oppido. Locus Nymphæum, Solæ Ciliciæ, nũc Pompeiopolis, Adana, Cybira, Pinara, Pedaliæ, Halix, Arſinoë, Tabæ, Doron. Iuxtaq́; mare Corycos, eodem nomine oppidũ & portus & ſpecus. Mox flumē Calicadnus. Promontoriũ Sarpedon: oppida Olme, Myle, promontoriũ & oppidũ Veneris, à quo proxime Cyprus inſula. Sed in continenti oppida, Myanda, Anemurium, Coraceſiũ, finisq́; antiquus Ciliciæ Melas amnis. Intus autē dicendi Anazarbeni, qui nunc Cæſarauguſtani, Caſtabala, Epiphania, quæ antea Eniãdos. Eleuſa, Iconiũ. Seleucia ſupra amnē Calicadnũ Trachiotis cognomine, à mari relata, ubi uocabatur Hormia. Præterea intus flumina, Liparis, Bombos, Paradiſus. Mõs Imbarus. Ciliciæ Pãphyliã omnes iunxere neglecta gēte Iſaurica: oppida eius intus Iſaura, Clibanus, Lalaſsis fluuius: decurrit autē ad mare Anemurij regiõe ſupradicti. Simili modo omnibus qui eadē cõpoſuere, ignorata eſt cõtermina illi gēs Homonadũ, quorũ intus oppidũ Homona. Cætera caſtella xliiij. inter aſperas conualles latēt. Inſidēt uerticē Piſidæ, quondã Solymi appellati, quorũ colonia Cæſarea, eadē Antiochia. Oppida Oroanda, Sagaleſſos. Hos includit Lycaonia in Aſiaticã iuriſdictionē uerſa, cũ qua conueniunt Philomelienſes, Tymbriani, Leucolithi, Pelteni, Hyrienſes. Datur & tetrarchia ex Lycaonia, qua parte Galatiæ contermina eſt, ciuitatũ xiiij. urbe celeberrima Iconio. Ipſius Lycaoniæ celebrantur Tembaſa in Tauro, Sinda in cõfinio Galatiæ atq; Cappadociæ. A latere autē eius ſuper Pamphyliam ueniunt Thracũ ſoboles, Milyæ, quorũ Aricanda oppidũ. Pãphylia antè Mopſopia appellata. Mare Pãphyliũ Cilicio iungitur. Oppida eius Side, & in monte Aſpendum, Plantaniſtus, Perga: Promontorium Leucolla. Mõs Sardemiſus, amnis Eurymedon iuxta Aſpendũ fluens: Cataractes, iuxta quē Lyrneſus & Olbia: ultimaq́; eius ora Phaſelis. Iunctum ei mare Lycium eſt, gensq́; Lycia, unde uaſtus ſinus. Taurus mõs, ab Eois ueniens littoribus, Chelidonio promontorio diſterminat. Immenſus ipſe, & innumerarũ gentium arbiter dextero latere ſeptentrionalis, ubi primum ab Indico mari exurgit, læuo meridianus, & ad occaſum tendens: mediamq́; diſtrahens Aſiam, niſi opprimēti terras occurrerent maria. Reſilit ergo ad ſeptentriones, flexusq́; immenſum iter quærit, uelut de induſtria rerum natura ſubinde æquora opponente, hinc Phœnicium, hinc Ponticum, illinc Caſpium & Hyrcanũ, contraq́; Mæoticũ lacũ. Torquetur itaq; colliſus inter hæc clauſtra, & tamen uictor, flexuoſus euadit uſque ad cognata Riphæorũ montium iuga, numeroſis nominibus & nouis quacunque incedit inſignis: Imaus prima parte dictus, mox Emodus, Paropamiſus, Circius, Cambades, Pharphariades, Choatras, Oreges, Oroandes, Niphates, Taurus. Atq; ubi ſe quoq; exuperat, Caucaſus: ubi brachia emittit, ſubinde tentãti maria ſimilis Sarpedon, Coraceſius, Cragus, iterũq́; Taurus: etiã ubi dehiſcit, ſeq́; populis aperit, portarũ tamen nomine unitatē ſibi uindicans, quæ alibi Armeniæ, alibi Caſpiæ, alibi Ciliciæ uocantur. Quinetiã confractus, effugiens quoq; maria: plurimis ſe gētium nominibus hinc et illinc implerà dextra Hyrcanius, Caſpius: à læua Pariedrus, Moſchicus, Amazonicus, Coraxicus, Scythicus appellatus. In uniuerſum uerò Græcè Ceraunius. In Lycia igitur, à promontorio eius oppidũ Simena, mons Chimæra noctibus flagrans, Hephæſtium ciuitas, & ipſa ſæpe flagrãtibus iugis. Oppidum Olympus ibi fuit, nunc ſunt mõtana, Gage, Corydalla, Rhodiopolis. Iuxta mare Lymira cũ amne, in quem Arycandus influit, & mons Maſsycites, Andriaca ciuitas, Myra. Oppida, Apyre, & Antiphellos, quæ quondã Habeſſus, atq; in receſſu Phellus. Deinde Pyrrha, itemq́; Xãthus à mari xv. M. paſs. flumenq́; eodē nomine. Deinde Patara, quæ prius Sataros: & in monte Sydima. Promontorium Gragus. Vltrà par ſinus priori. Ibi Pinara, & quæ Lyciam finit Telmeſſus. Lycia quondã lx. oppida habuit, nũc xxxvi. habet. Ex his celeberrima præter ſupra dicta Canas, Cãdyba ubi laudatur Oeniũ nemus. Podalia, Choma præfluēte Adeſa, Cyane, Aſcãdalis, Amelas, Noſcopiũ, Tlos, Thelandrus. Cõprehendit in mediterraneis Cabaliã, cuius tres urbes, Oenoãda, Balbura, Bubon. A Telmeſſo Aſiaticum mare ſiue Carpathiũ, & quæ proprie uocatur Aſia. In duas eã partes Agrippa diuiſit. Vnã incluſit ab oriente Phrygia & Lycaonia, ab occidente Aegeo mari, à meridie Aegyptio, à ſeptentrione Paphlagonia. Huius longitudinem cccclxx. M. paſ. latitudinē ccc. M. fecit. Alterã determinant ab oriēte Armenia minore, ab occidente Phrygia, Lycaonia, Pãphylia, à ſeptētrione prouincia Põtica, à meridie mari Pamphylio, longam d.lxxv. M. paſs. latam cccxxv. M. In proxima ora Caria eſt, mox Ionia, ultra eam Aeolis. Caria media

Doridi

Doridi circunfunditur, ad mare utroque latere ambiens. In ea Promontorium Pedalium. Amnis Glaucus deferens Telmessum. Oppida Dædala, Crya fugitiuorum. Flumen Axon, oppidum Calydna.

Indus fluuius. CAP. XXVIII.

Amnis Indus in Cybiratarum iugis ortus, recipit lx. perennes fluuios, torrentes uero amplius c. oppidum Caunos liberum, deinde Pyrnos. Portus Cressa, à quo Rhodus insula xx. M. locus Loryma. Oppida Thysanusa, Paridion, Larymna. Sinus Thymnias. Promontoriũ Aphrodisias. Oppidum Hyda. Sinus schœnus. Regio Bubassus. Oppidum fuit Acãthus, alio nomine Dulopolis. Est in promõtorio Gnidos libera, Triopia, dein Pegusa & Stadia appellata. Ab ea Doris incipit, sed prius terga, & mediterraneas iurisdictiones indicasse conueniat. Vna appellatur Cybiratica. Ipsum oppidum Phrygiæ est. Conueniunt eò xxv. ciuitates.

Laodicea, Apamia, Ionia, Ephesus. CAP. XXIX.

Celeberrima urbe Laodicea. Imposita est Lyco flumini, latera alluentibus Asopo & Capro, appellata primo Diospolis, dein Rhoas. Reliqui in eo conuentu quos nominare non pigeat, Hydrelitæ, Themisones, Hieropolitæ. Alter cõuentus à Synnada accipit nomen. Conueniunt Lycaones, Appiani, Corcopeni, Dorylei, Midæi, Iulienses, & reliqui ignobiles populi xv. Tertius Apamiam uadit, antè appellatam Celænas, dein Ciboton. Sita est in radice montis Signiæ, circũfusa Marsya, Obrima, Orga, fluminibus in Mæandrũ cadentibus. Marsyas ibi redditur, ortus ac paulo mox conditus, ubi certauit tibiarum cantu cum Apolline Aulocrenis: ita uocatur conuallis x. M. pass. ab Apamia, Phrygiam petentibus. Ex hoc conuentu deceat nominare Metropolitas, Dionysopolitas, Euphorbenos, Acmonenses, Peltenos, Silbianos. Reliqui ignobiles ix. Doridis in sinu, Leucopolis, Amaxitos, Eleûs, Euthene. Dein Cariæ oppida, Pitaiũ, Eutane, Halicarnassus. sex oppida contributa ei sunt à magno Alexandro, Theangela, Sibde, Medmassa, Euranium, Pedasum, Telmessum. Habitatur inter duos sinus, Ceramicum & Iasiũ. Inde Myndos, & ubi fuit Palæmyndus, Nariãdus, Neapolis, Cariãda, Termera libera, Bargyla, & a quo sinus Iasius, oppidum Iasus. Caria interiorum nominum fama prænitet. quippe ubi sunt oppida, Mylasa libera, Antiochia, ubi fuere Seminethos & Cranaos oppida, nunc eam circũfluunt Mæander & Mossinus. Fuit in eo tractu & Mæandropolis. Est Eumenia Cludro flumini apposita, Glaucus amnis, Lysias oppidũ & Orthosia, Berecynthius tractus, Nysa, Trallis, eadẽ Euanthia & Seleucia & Antiochia dicta. Alluitur Eudone amne, perfunditur Thebaide. Quidam ibi Pygmæos habitasse tradunt. Præterea sunt Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraclea, Amyzon, Alabanda libera, quæ conuentum eum cognominauit. Stratonicæa libera, Hynidos, Ceramus, Træzene, Phorontis. Longinquiores eodem disceptant foro, Othronienses, Halydienses, seu Hippini, Xystiani, Hydissenses, Apolloniatæ, Trapezopolitæ, Aphrodisienses liberi. Præter hæc sunt Coscinus, Harpasa apposita fluuio Harpaso, quo & Trallicon cum fuit alluebatur. Lydia antè perfusa flexuosi amnis Mæandri recursibus, super Ioniam procedit. Phrygiæ ab exortu solis uicina, ad septẽtrionem Mysiæ, meridiana parte Cariã amplectens, Mæonia antè appellata. Celebratur maximè Sardibus in latere Tmoli mõtis, qui antè Timolus appellabatur, uitibus consitus, & ex eo profluente Pactolo eodemq́, Chrysorrhoa, ac fonte Tarne: à Mæonijs ciuitas ipsa Hyde uocitata est, clara stagno Gygeo. Sardiana nũc appellatur ea iurisdictio. Conueniuntq́, in eam extra prædictos, Macedones Cadueni, Loreni, Philadelpheni, & ipsi in radice Tmoli Cogamo flumini appositi Mæonij, Tripolitani: ijdem & Antoniopolitæ Mæandro alluuntur: Apollonohieritæ, Mysomolitæ, & alij ignobiles. Ionia ab Iasio sinu incipiens, numerosiore ambitu littorũ flectitur. In ea primus sinus Basilicus, Posideum promontorium & oppidum, oraculũ Branchidarum appellatum, nũc Didymæi Apollinis, à littore stad. xx. Et inde clxxx. Miletus Ioniæ caput, Lelegeis antè & Pityusa & Anactoria nominata, super lxxx. urbium per cuncta maria genitrix: nec fraudanda ciue Cadmo, qui primus prosam orationem cõdere instituit. Amnis Mæander ortus è lacu in mõte Aulocrene, plurimisq́, affusus oppidis, & repletus fluminibus crebris ita sinnosus flexibus, ut sæpe credatur reuerti, Apamenam primũ peruagatur regionem, mox Eumeneticã, ac dein Bargylleticos cãpos: postremo Cariam placidus, omnesq́ue eos agros fertilissimo rigans limo, ad decimũ à Mileto stadium lenis illabitur mari. Inde mons Latmus. Oppida, Heraclea montis eius, cognominis Caricæ, Myûs, quod primo condidisse Iones narrantur, Athenis profecti, Naulochum, Priene. In ora quæ Trogilia appellatur, Gessus amnis. Regio omnibus Ionibus sacra, et ideo Panionia appellata. Iuxtà fugitiuis conditũ (uti nomen indicio est) Phygela, fuit & Marathesium oppidum. Supra hæc Magnesia Mæandri cognomine insignis, à Thessalica Magnesia orta. Abest ab Epheso xv. M. pass. Trallibus eo amplius ccc. antea Thessaloce & Androlitia nominata, & littori apposita, Derasidas insulas secũ abstulit mari. Intus & Thyatira alluitur Lyco, Pelopia aliquando & Euhippa cognominata. In ora autẽ Manteum, Ephesus Amazonũ opus, multis antè expetita nominibus: Alopes cũ pugnatũ apud Troiã est, mox Ortygia & Morges uocata est, et Smyrna cognomine Trachea, & Samorniũ, & Ptelea. Attollitur mõte Pione. Alluitur Caystro in Cylbianis iugis orto, multosq́; amnes deferente & stagnũ Pegaseum, quod Phyrites amnis expellit. Ab his multitudo limi est, quæ terras propagat, medijsq́; iã cãpis Syrien insulam adiecit. Fons in urbe Callippia: & templũ Dianæ cõplexi è diuersis regionibus duo Selinuntes. Ab Epheso Manteũ aliud

Colophoniorum, & intus ipsa Colophon, Haleso affluente. Inde Apollinis Clary phanum, Lebedos: fuit & Notium oppidum. Promontorium Coryceon, mons Mimas ccl. M. pass. excurrens, atq; in continentibus campis residens. Quo in loco magnus Alexander intercidi planiciem eam iusserat vij. M. d. pass. longitudine, ut duos sinus iungeret, Erythrasq; cum Mimãte circumfunderet. Iuxta eas fuere oppida Pteleon, Helos, Dorion: nunc est Aleon fluuius, Corinaeum Mimantis promontorium, Clazomene, Partheme, & Hippi, Chytophoria appellatae cum insulae essent, Alexander idem per duo stadia continenti adnexuit. Interiere intus Daphnûs & Hermesia, & Sipylum, quod antè Tantalis uocabatur, caput Maeoniae, ubi nũc est stagnum Salezobid & Archaeopolis substituta Sipylo, & inde illi Colpae, & huic Lebade. Regredientibus inde abest xij. M. pass. ab Amazone condita, restituta ab Alexandro, in ora Smyrna, amne Melete gaudens non procul orto. Montes Asiae nobilissimi in hoc tractu ferè explicant se. Mastusia à tergo Smyrnae & Termetis Olympi radicibus iũctus. Is in Dracone desinit, Draco in Tmolo, Tmolus in Cadmo, ille in Tauro. A Smyrna Hermus amnis campos facit, & nomini suo adoptat. Oritur iuxta Dorilaum Phrygiae ciuitatem, multosque colligit fluuios, inter quos Phrygem, qui nomine genti dato, à Cariam disterminat, Hyllum & Cryon, & ipsos Phrygiae, Mysiae, Lydiae amnibus repletos. Fuit in ore eius oppidum Temnos: nunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidum Leuce in promontorio quod insula fuit, finisque Ioniae Phocaea. Smyrnaeum conuentum magna pars Aeoliae, quae mox dicetur, frequentat: praeterque Macedones Hyrcani cognominati, & Magnetes à Sipylo. Ephesum uero alterum lumen Asiae, remotiores conueniunt Caesariẽses, Metropolitae, Cylbiani, inferiores & superiores Mysomacedones, Mastaurenses, Brullitae, Hypaepeni, Dioshieritae.

Aeolis, Troas, Pergamus. CAP. XXX.

AEolis proxima est, quondam Mysia appellata, & quae Hellesponto adiacet Troas. Ibi à Phocaea, Ascanius portus, dein fuerat Larissa, sunt Cyme, Myrrhine, quae Sebastopolim se uocat; & intus Aegae, Attalia, Possidea, Neon tichos, Temnos. In ora autem Titanus amnis, & ciuitas ab eo cognominata. Fuit & Grynia, nunc tantum portus soli, insula apprehensa. Oppidum Elea, & ex Mysia ueniens Caicus amnis. Oppidum Pitane, Canaius amnis. Intercidêre Cane, Lysimachia, Atarnea, Carene, Cisthene, Cilla, Cocillum, Thebae, Astyre, Chrysa, Palaescepsis, Gergithos, Neandros: nunc est Perperẽne ciuitas, Heracleotes tractus. Coriphas oppidum, amnis Grylios, Ollius. Regio Aphrodisias, quae antea Politiceorgas. Regio Scepsis. Flumen Euenum, cuius in ripis intercidêre Lyrnesos & Miletos. In hoc tractu Ida mons. Et in ora quae sinum cognominauit & conuentum, Adramytteos olim Pedasus dicta. Flumina Astron, Cormalos, Eryanos, Alabastros, Hieros ex Ida. Intus mons Gargara eodemq; nomine oppidum. Rursus in littore Antandros, Edonis prius uocata, deinde Cimmeris, & Assos, eadem Apollonia. Fuit & Palamedium oppidum. Promontorium Lecton disterminans Aeolida & Troada. Fuit & Polymedia ciuitas, & Cryssa, & Larissa alia. Smintheum templum durat. Intus Colone intercidit, deportata Adramytteum negocia. Apolloniatae à Rhyndaco amne, Eressij, Miletopolitae. Poemaneni Macedones, Aschilacae, Polichnaei: Pionitae Cilices, Mandagandeni: in Mysia Abrettini, & Hellespontij appellati, & alij ignobiles. Troadis primus locus Amaxitus, dein Cebrenia: Ipsaq; Troas Antigonia dicta, nunc Alexandria, colonia Ro. Oppidum Nee. Scamander amnis nauigabilis, & in promontorio quondam Sigaeum oppidum. Dein portus Achaeorum, in quem influit Xanthus Simoenti iunctus, stagnumque prius faciens Palaescamander. Caeteri Homero celebrati, Rhesus, Heptaporus, Caresus, Rhodius uestigia non habent. Granicus diuerso tractu in Propontida fluit. Est tamen & nunc Scamandria ciuitas parua, ac M. d. pass. remotum à portu Ilium immune, unde omnis rerũ claritas. Extra sinũ sunt Rhetea littora, Rheteo & Dardanio & Arisbe oppidis habitata. Fuit & Achilleon, oppidũ iuxta tumulũ Achillis cõditũ à Mitylenaeis, & mox Atheniensibus. ubi classis eius steterat in Sigaeo. Fuit & Aeantium à Rhodijs conditum in altero cornu, Aiace ibi sepulto xxx. stad. interuallo à Sigaeo, & ipso in statione classis suae. Supra Aeolida & partem Troadis in mediterraneo est, quae uocatur Teuthrania, quam Mysi antiquitus tenuere. Ibi Caicus amnis iam dictus oritur. Gens ampla per se, etiam cũ totum Mysia appellaretur. In ea Pioniae, Andera, Dale, Stabulum, Conisiũ, Teguum, Balcea, Tiaro, Teuthrante, Sarnaca, Haliserne, Lycide, Parthenium, Thymbre, Oxiopum, Lygdaniũ, Apollonia, longeq; clarissimum Asiae Pergamũ, quod intermeat Selinus, praefluit Cetius profusus Pindaso mõte. Abest haud procul Elea, quam in littore diximus. Pergamena uocatur eius tractus iurisdictio. Ad eã cõueniunt Thiatyreni, Mygdones, Mossini, Bregmẽteni, Hieracomitae, Perpereni, Tyareni, Hierapolenses, Harmatopolitae, Attalenses, Pantaenses, Apollonidiẽses, aliaeq; inhonerae ciuitates. A Rheteo Dardaniũ oppidum paruũ abest stad. lxx. Inde xviij. M. promontoriũ Trapezae, unde primum concitat se Hellespõtus. Ex Asia interijsse gẽtes tradit Eratosthenes Solymorũ, Lelegum, Bebrycũ, Colycantiorũ, Trepsedorum. Isidorus Arimos, & Capretas, ubi sit Apamia condita à Seleuco rege inter Ciliciam, Cappadociã, Cataoniam, Armeniã. Et quoniam ferocissimas gentes domuisset, initio Dameam uocatã.

Insulae ante Asiam, Pamphylium mare, Rhodus, Samus, Chius. CAP. XXXI.

INsularũ ante Asiam prima est in Canopico ostio Nili, à Canopo Menelai gubernatore (ut ferunt) dicta,

dicta. Altera iuncta ponte Alexandriæ colonia Cæsaris dictatoris Pharus, quondam diei nauigatione distans ab Aegypto, nunc è turri nocturnis ignibus cursum nauium regens. Nanque fallacibus uadis Alexandria, tribus omnino aditur alueis maris, Tegamo, Posideo, Tauro. In Phœniceo deinde mari est ante Ioppen Paria, tota oppidũ, in qua obiectã beluæ Andromedam ferunt: & iam dicta Arados, inter quam & continentẽ l cubita alto mari (ut autor est Mutianus) è fonte dulcis aqua tubo coriis facto, usq; à uado trahitur. Pamphyliũ mare ignobiles insulas habet. Cilicium ex quinq; maximis Cyprum, ad ortum occasumq; Ciliciæ ac Syriæ obiectam, quondã ix. regnorum sedem. Huius circuitum Timosthenes cccxxix. M.d. prodidit. Isidorus ccclxxv. M. Lõgitudinem inter duo promontoria, Dinaretũ & Acamanta, quod est ad occasum, Artemidorus clxij.d. Timosthenes cc. uocatam antè Acamantida, Philonides Cerastin, Xenagoras & Aspeliam, & Amathusiam, & Macariã, Astynomus Cryptõ, & Coliniã. Oppida in ea xv. Paphos, Palæpaphos, Curias, Citium, Corinaeũ, Salamis, Amathus, Lapethos, Solæ, Tamaseus, Epidarum, Chytri, Arsinoe, Carpasiũ, Golgœ. Fuere & ibi Cinyria, Marium, Idalium. Abest ab Anemurio Ciliciæ l. M. pas. Mare quod prætenditur, uocant Aulona Cilicium. In eodẽ situ Elaussa insula est, & quatuor ante promontorium ex aduerso Syriæ Clides. rursusq; ab altero capite Sttria. Contra Neampaphum Hierocepia. Cõtra Salamina Salaminæ. In Lycio autem mari Illyris, Telendos, Attelebussa, Cypriæ tres steriles, & Dionysia prius Caretha dicta. Deinde contra Tauri promontorium pestiferæ nauigantibus Chelidoniæ, totidẽ ab ijs cũ oppido Leucola, Pactya, Lasia, Nymphais, Macris: Megista, cuius ciuitas interijt. Multæ deinde ignobiles. Sed contra Chimæram Dolichiste, Chirogylium, Crambussa, Rhoge, Enagora viij. M. pas. Dædaleon duæ, Cryeon tres, Strongyle, & contra Sidyma Antiochi, Glaucumq; uersus amnẽ Lagusa, Macris, Didymæ, Helbo, Scope, Aspis, & in qua oppidũ interijt Telendria, proximaq; Cauno Rhodussa. Sed pulcherrima & libera Rhodos, circuitu cxxx. M. pas. aut si potius Isidoro credimus ciij. habitata urbibus Lindo, Camiro, Ialyso, nunc Rhodo. Distat ab Alexandria Aegypti d.lxxviij. M. ut Isidorus tradit: ut Eratosthenes cccclxix. milia: ut Mutianus d. à Cypro clxvi. Vocitata est antea Ophiusa, Asteria, Aethræa, Trinacria, Corymbia, Pœessa, Atabyria ab rege. Deinde Macria, & Oloessa. Rhodiorum insulæ, Carpathus quæ mari nomen dedit: Casos, Achne olim: Nisyros distans ab Gnido xij. M.d. Porphyris antea dicta. Et eodem tractu media inter Rhodum Gnidumq; Syme. Cingitur xxxvij. M. d. Portus benigne præbet octo. Præter has circa Rhodũ, Cyclopis, Teganon, Cordylusa, Diabetæ iiij. Hymos, Chalce cum oppido, Seutlusa, Narthecusa, Dimastos, Progne: & à Gnido, Cisserussa, Therionarce, Calydne cum tribus oppidis, Notio, Nisyro, Mendetero, & in Arconeso oppidum Ceramus. In Cariæ ora quæ uocantur Argiæ, numero uiginti, & Hyetussa, Lepsia, Leros. Nobilissima autem in eo sinu Cos, ab Halicarnasso quindecim M. pas. distans, circuitu c. ut plures existimant Merope uocata. Cos ut Staphylus, Meropis ut Dionysius, dein Nymphæa. Mons ibi Prion, & Nisyron abruptam illi putãt, quæ Porphyris antea dicta est. Hinc Cariãda cum oppido. Nec procul ab Halicarnasso Pidosius. In Ceramico autem sinu Priaponnesos, Hipponnesos, Psyra, Mya, Lampsemãdus, Passala, Crusa, Pyrrhe, Sepiussa, Melano paulumq; à continente distans, quæ uocata est Cinædopolis, probrosis ibi relictis à rege Alexandro. Ioniæ ora Aegeas & Corseas habet, & Icaron, de qua dictum est. Ladem quæ prius Late uocabatur, atq; inter ignobiles aliquot, duas Camelidas Mileto uicinas Mycalen, Trogilias, Trepsilon, Argẽnon, Scãdalion, Samon libera, circuitu octogintaseptẽ M. passuũ aut ut Isidorus c. Partheniã primũ appellatã, Aristoteles tradit, postea Dryusam, deinde Anthemusã: Aristocritus adijcit Melamphyllũ, dein Cyparissiã: alij Parthenoarusam, Stephanen. Amnes in ea Imbrasus, Chesius, Ibettes. Fontes Gigarto, Leucothea. Mõs Cercetius. Adiacent insulæ, Rhypara, Nymphæa, Achillea. Par claritate ab ea distat xciij. M. passuũ, cum oppido Chios libera, quam Aethaliam Ephorus prisco nomine appellat, Metrodorus & Cleobulus Chiã, à Chione nympha, aliqui à niue, & Macrin & Pityusam. Montem habet Pellenæum, marmor Chiũ: circuitu cxxv. M. pas. colligit, ut ueteres tradidere. Isidorus ix. milia adijcit. Posita est inter Samum & Lesbũ, ex aduerso maxime Erythrarũ. Finitimæ sunt Thallusa, quam alij Daphnusam scribut. Oenussa, Elaphites, Euryanassa, Arginusa cũ oppido. Iam hæc circa Ephesum, & quæ Pisistrati uocantur, Anthinæ, Myonnesos, Diareusa. In utraque oppida intercidere. Poroselene cũ oppido, Cerciæ, Halone, Cõmone, Illetia, Lepria, & Rhesperia. Procusæ, Bolbulæ, Phanæ, Priapos, Syce, Melane, Aenare, Sidusa, Pela, Drymusa, Anydros, Scopelos, Sycussa, Marathussa, Psile, Perirheusa, multæq; ignobiles. Clara uero in alto Teos cũ oppido, à Chio lxxi. M. pas. tantundẽ ab Erythris. Iuxta Smyrnam sunt Peristerides, Carteria, Alopece, Elæussa, Bachina, Pystira, Crommyonnesos, Megale. Ante Troada Ascaniæ, Plateæ iij. Dein Lamiæ, Plitaniæ ij. Plate, Scopelos, Getone, Artheidon, Celæ, Lagussæ, Didymæ. Clarissima autem Lesbos, à Chio sexagintaquinq; milia pas. Hemerte, & Lasia, Pelasgia, Aegira, Aethiope, Macaria appellata fuit, octo oppidis inclyta. Ex ijs Pyrrha hausta est mari, Arisbe terrarũ motu subuersa. Antissam Methymna traxit in sepsam viij. urbibus Asiæ in xxxvij. M. pas. uicina. Et Agamede obijt & Hiera. Restant Eresos, Pyrrha, & libera Mitylene, annis d. potens. Tota insula circuitur, ut Isidorus, clxviij. M. pas. ut ueteres cxcv. M. Montes habet Lepethymum, Ordymnum, Macistum,

stũ, Creonem, Olympum. A proxima continente abest vij. M. d. paß. Insulæ appositæ, Sandalion, Leucæ v. Ex ijs Cydonea cũ fonte calido. Argenusæ ab Aege iiij. M. pass. distant. Dein Phellusa, Pedna. Extra Hellespontum aduersa Sigæo littori adiacet Tenedus Leucophrys dicta, & Phœnice, & Lyrnessos. Abest à Lesbo lvi. M. paß. à Sigæo xij. M. d.

Hellespontus, Mysia, Phrygia, Galatia, Bithynia, Bosphorus. CAP. XXXII.

IMpetum deinde sumit Hellespontus, & mare incumbit, uorticibus limitem fodiens, donec Asiam abrumpat Europæ. Promontorium id appellauimus Trapezam: ab eo x. M. paß. Abydum oppidum, ubi angustiæ septem stadiorũ. Deinde Percote oppidum, & Lampsacum, antea Pityusa dictum. Parium colonia, quam Homerus Adrastiã appellauit. Oppidum Priapos, amnis Aesepus, Zelia, Propontis, ita appellatur ubi se dilatat mare. Flumen Granicum, Artace portus, ubi oppidum fuit. Vltra insula, quam continẽti iunxit Alexander, in qua oppidum Milesiorum Cyzicum, antea uocitatum Arconnesos, & Dolionis, & Dindymis, cuius à uertice mons Dindymus. Mox oppida Placia, Ariacos, Scylace, quorũ à tergo mons Olympus, Mysius dictus: ciuitas Olympena. Amnes Horisius, & Rhyndacus, antè Lycus uocatus. Oritur in stagno Artyniæ iuxta Miletopolim, recipit Macestron & plerosq; alios, Asiam Bithyniamq; disterminans. Ea appellata est Cronia, dein Thessalis, dein Malĩade & Strymonis. Hos Homerus Halizonas dixit, quando præcingitur gens mari. Vrbs fuit immensa Attusa nomine, nunc sunt xv. ciuitates, inter quas Gordiucome, quæ Iuliopolis uocatur, & in ora Dascylos. Deinde flumẽ Gebes, & intus Helgas oppidũ, quæ Germanicopolis, alio nomine Booscœte, sicut Apamia quæ nunc Myrlea Colophoniorũ: flumen Etheleum, antiquus Troadis finis & Mysiæ initiũ. Postea sinus in quo flumen Ascanium, oppidum Bryllion, amnes Hylas, & Cios cum oppido eiusdem nominis, quod fuit emporium non procul accolentis Phrygiæ, à Milesijs quidem conditum, in loco tamẽ qui Ascania Phrygiæ uocabatur. Quapropter non alibi aptius de ea dicatur. Phrygia Troadi superiecta, populisq; à promontorio Lecto ad flumen Etheleum prædictis, septentrionali sui parte Galatiæ contermina, meridiana Lycaoniæ, Pisidiæ, Mygdoniæq;, ab oriente Cappadociam attingit. Oppida ibi celeberrima præter iam dicta, Ancyra, Andria, Celænæ, Colossæ, Carinæ, Cotiaion, Ceranæ, Iconiũ, Midaion. Sut autores transisse ex Europa Mysos, & Brygas, & Thynos, a quibus appellantur Mysi, Phryges, Bithyni. Simul dicendum uidetur & de Galatia, quæ superposita, agros maiori ex parte Phrygiæ tenet, caputq; quondã eius Gordiũ. Qui partem eam insedere Gallorum Tolistobogi, & Voturi, & Ambitui uocantur qui Mæoniæ & Paphlagoniæ regionẽ, Trocmi. Prætẽditur Cappadocia à septentrione & solis ortu, cuius uberrimã partẽ occupauere Tectosages, ac Teutobodiaci. Et gentes quidem hæ. Populi uero ac tetrarchiæ omnes numero cxcv. Oppida, Tectosagũ Ancyra, Trocmorum Tauium, Tolistobogorum Pesinûs. Præter hos, celebres Attalenses, Arasenses, Comẽses, Dioshieronitæ, Lystreni, Neapolitani, Oeandẽses, Seleucenses, Sebasteni, Timoniacenses, Tebaseni. Attingit Galatia & Pãphyliæ Cabaliam, & Milyas, qui circa Barin sunt, & Cyllanticum, & Oroandicũ Pisidiæ tractũ. Item Lycaoniæ partem Obigenen. Flumina sunt in ea præter iam dicta, Sangarium & Gallus, à quo nomẽ traxere matris deûm sacerdotes. Nũc reliqua in ora, à Cio intus in Bithynia Prusa, ab Annibale sub Olympo condita. Inde Nicæã xxv. M. paß. interueniente Ascanio lacu. Deinde Nicæa in ultimo Ascanio sinu, quæ prius Olbia: & Prusa item altera sub Hippo monte. Fuere Pythopolis, Parthenopolis, Coryphanta. Sunt in ora amnes, Aesius, Bryazon, Plataneus, Areus, Siros, Gendos, qui & Chrysorrhoas. Promõtorium in quo Megarice oppidũ fuit. Inde Craspedites sinus uocabatur, quoniam id oppidũ uelut in lacinia erat. Fuit & Astacũ, unde & ex eo Astacenus idẽ sinus. Fuit & Libyssa oppidũ, ubi nunc Annibalis tãtum tumulus, est in intimo sinu Nicomedia Bithyniæ præclara. Leucatas promontoriũ, quo includitur Astacenus sinus, à Nicomedia xlij. M. d. Rursusq; coeũtibus terris angustiæ pertinentes usq; ad Bosphorum Thracium. In ijs Chalcedon libera, à Nicomedia lxxij. d. Proceras ius antea dicta, dein Compusa. postea Cæcorũ oppidum, quòd locũ eligere nescissent, septem stadijs distãte Byzantio, tanto feliciore omnibus modis sede. Cæterum intus in Bithynia colonia Apamena, Agrippẽses, Iuliopolitæ, Bithynion. Flumina, Syriũ, Lapsias, Pharnicas, Alces, Crynis, Lylæus, Scopius, Hieras, qui Bithyniam & Galatiam disterminat. Vltra Chalcedona Chrysopolis fuit. Deinde Nicopolis, à qua nomẽ etiãnum sinus retinet. In quo portus Amyci. Deinde Naulochum promontoriũ, Estiæ templũ Neptuni, Bosphorus d. paß. interuallo Asiam Europæ iterum auferens, abest à Chalcedone xij. M. d. paß. Inde fauces primæ viij. M. ccl. paß. ubi Phinopolis oppidum fuit. Tenent oram omnem Thyni, interiora Bithyni. Is finis Asiæ est, populorũq; cclxxxij. qui ad eũ locum à fine Lyciæ numerantur. Spatium Hellesponti & Propontidis ad Bosphorũ Thracium clxxxviij. M. paß. diximus. A Chalcedone Sigæũ Isidorus ccclxij. M. d. paß. tradit. Insulæ in Propontide ante Cyzicũ Elaphonnesus, unde Cyzicenũ marmor. Eadem Neuris, & Proconnesus dicta. Sequuntur Ophiusa, Acanthus, Phœbe, Scopelos, Porphyrione, Halone cum oppido. Delphacia, Polydora, Artacæon cum oppido. Est & contra Nicomediam Demonnesos. Item ultra Heracleam aduersa Bithyniæ Thynnias, quam barbari Bithyniam uocant. Est & Antiochia, & contra fauces Rhyndaci Besbicos, xviij. M. circuitus. Est & Elæa, & duæ Rhodiussæ, Erebinthus, Megale, Chalcitis, Pityodes.

C. Plinij

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VI.

*

Pontus Euxinus. CAP. I.

PONTVS Euxinus antea ab inhospitali feritate Axenos appellatus (peculiari inuidia naturæ, sine ullo fine indulgentis auiditati maris) & ipse in Europã Asiamque funditur. Non fuerat satis oceano ambisse terras, & partem earum, aucta immanitate abstulisse, nõ irrupisse fractis montibus, Calpeq; Africæ auulsa tãto maiora absorbuisse quàm reliquerit spatia, non per Hellespontum Propontida infudisse, iterum terris deuoratis à Bosphoro quoq; in aliam uastitatem panditur nulla satietate, donec expatiantis lacus à Mæotis rapinam suam iungant. Inuitis hoc accidisse terris indicio sunt tot angustiæ, atque tam parua naturæ repugnantis interualla, ad Hellespontũ octingẽtorum lxxv. pass. ad Bosphoros duos, uel bubus meabili trãsitu. Vnde nomen ambobus, & tanquã in dissociatione germanitas concors. Alitum quippe cantus, canũq; latratus inuicẽ audiuntur: uocis etiã humanæ cõmercia inter duos orbes* manẽte colloquio, nisi cũ idipsum auferunt uenti. Mensurã Ponti à Bosphoro ad Mæotiũ lacũ quidã fecere xiiij. xxxviij. M. d. pass. Eratosthenes c. minorẽ. Agrippa à Chalcedone ad Phasin x. M. Inde Bosphoru Cimmeriũ ccclx. M. Nos interualla generatim ponemus cõperta in nostro æuo, quãdo etiã in ipso ore Cimmerio pugnatũ est. Ergo à faucibus Bosphori est amnis Rhebas, quem aliqui Rhœsum dixerũt. Deinde Psillis, portus Calpas. Sangarius fluuius ex inclytis. Oritur in Phrygia, accipit uastos amnes, inter quos Tẽbrogium & Gallum. idem Sangarius à plerisq; dictus Coralius, à quo incipiunt Maryandini sinus oppidũq; Heraclea Lyco flumini appositum. Abest à Ponti ore M. ducẽtis: portus Acone, ueneno aconito dirus. Specus Acherusia. Flumina Pedopiles, Callichorum, Sonautes. Oppidum Tium, ab Heraclea xxxviij. M. pass. Fluuius Bilis.

* meante

Gens Paphlagonũ & Cappadocũ. CAP. II.

VLtra quem gens Paphlagonia, quam Pylemeniam aliqui dixerũt, inclusam à tergo Galatia. Oppidum Mastya Milesiorum, deinde Cromna. Quo loco Henetos adijcit Nepos Cornelius, à quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos credi postulat. Sesamum oppidum, quod nunc Amastris. Mons Cytorus, à Tio lxiij. M. pass. Oppida Cimolis, Stephane, amnis Parthenius. Promontorium Carambis uasto excursu, abest à Ponti ostio cccxv. M. pass. uel ut alijs placuit, cccl. M. Tantundem à Cimmerio, aut ut aliqui maluere cccxij. M. d. Fuit & oppidum eodem nomine, & aliud inde Armine, nunc est colonia Sinope à Cytoro clxiiij. M. Flumen Varetum. Gens Cappadocum. Oppidum Gaziura & Gazelũ. Amnis Halys, à radicibus Tauri per Cataoniã Cappadociamque decurrens. Oppida Gangre, Carissa: Amisum liberũ, à Sinope cxxx. M. pass. Eiusdemq; nominis sinus tanti recessus, ut Asiam penè insulã faciat, cc. M. pass. haud amplius per continentem ad Issicum Ciliciæ sinum. Quo in omni tractu proditur, tres tantum gentes Græcas iure dici, Doricam, Ionicam, Aeolicam, cæteras Barbarorum esse. Amiso iunctum fuit oppidum Eupatoria, à Mithridate conditum. Victo eo, Pompeiopolis utrumque appellatum est.

Cappadocia. CAP. III.

CAppadocia intus habet coloniam Claudij Cæsaris Archelaidem, quam præfluit Halys. Oppida Comana quod Sarus, Neocæsaream quod Lycus. Amasiam quod Iris, in regione Gazacena. In Colopena uero Sebastiã, & Sebastopolin. Hæc parua, sed paria supradictis. Reliqua sui parte Melitam à Semiramide conditam, haud procul Euphrate: Diocæsareã, Tyana, Castabala, Magnopolin, Zelam. Et sub monte Argæo Mazacam, quæ nunc Cæsarea nominatur. Cappadociæ pars prætenta Armeniæ maiori, Melitene uocatur. Comagenæ, Cataonia, Phrygiæ, Garsaurius. Sargaurasanæ, Cammanene. Galatiæ, Morimene ubi disterminat eos Cappadox amnis, à quo nomen traxere, antea Leucosyri dicti. A Neocæsarea supradicta minorem Armeniam Lycus amnis disterminat. Est & Ceraunus intus clarus. In ora autẽ ab Amiso oppidum & flumen Chadisia, Lycastum, à quo Themiscyra regio. Iris flumen deferens Lycum. Ciuitas Ziela intus, nobilis clade Triarij, & uictoria C. Cæsaris: in ora amnis Thermodoon, ortus ad castellum quod uocant Phanaroeam, præterque radices Amazonij montis lapsus. Fuit oppidum eodem nomine, & alia quinque, Phamizonium, Themiscyra, Sotira, Amasia, Comana, nunc Manteum.

Themiscyræ regionis gentes. CAP. IIII.

GEntes, Genetarum, Chalybum. Oppidum Cotyorum. Gentes Tibareni, Mossyni notis signantes corpora. Gens Macrocephali, oppidum Cerasus, portus Cordulæ. Gentes Bechires, Buzeri. Flumen Melas. Gens Macrones, Sideni, flumenq; Sidenum, quo alluitur oppidum Polemonium, ab Amiso cxx. M. pass. Inde flumina Iasonium, Melãthium, & ab Amiso lxxx. M. pass. Pharnacea oppidũ, Tripolis castellũ & fluuius. Item Philocalia, & sine flumine Liuiopolis, & à Pharnacea c. M. pass. Trapezus liberum uasto mõte clausum. Vltra quod gens Armenochalybes, & maior Armenia xxx. M. pass. distans. In ora ante Trapezunta flumen Pyxites: ultra uero gens Sannorũ Heniochorũ. Flumen Absarũ cũ castello cognomine in faucibus, à Trapezũte cl. M. pass. Eius loci à tergo montiũ Iberia est, in ora uero Heniochi, Ampreutæ, Lazi. Flumina Campseonysis, Nogrus, Bathys, Gentes Colchorũ. Oppidum Matium, flumen Heracleum, & promontorium eodẽ nomine, clarissimusq; Ponti Phasis. Oritur in Moschis, nauigatur quamlibet

magnis

magnis nauigijs xxxviij. M. d. paß. inde minoribus longo spatio, pontibus cxx. peruius. Oppida in ripis habuit complura. celeberrima, Tyndaren, Sygnum, & in faucibus Phasin. Maxime autẽ inclaruit Aea. xv. M. paß. à mari. ubi Hippos & Cyanos uasti amnes è diuerso in eum confluunt. Nunc habet Surium tantum, & ipsum ab amne influente ibi cognominatum, usque quo magnarum nauium capacem esse diximus. Et alios accipit fluuios, magnitudine, numeroque mirabiles, inter quos Glaucum. In ore eius insulæ sine nomine. Abest Absaro lxxv. M. Inde aliud flumen Charien. Gens Salæ, antiquis Phthirophagi dicti, & Suani. Flumen Cobum è Caucaso per Suanos fluens. Dein Rhoas. Regio Ecrectice. Amnes Sigania, Tersos, Atelpos, Chrysorrhoas, gens Absilæ, castellum Sebastopolis, à Phaside c. M. paß. gens Sannigarum, oppidum Cygnus, flumẽ & oppidum Pityûs, Deinde multis nominibus Heniochorum gentes.

Regio Colchica, Achæi, & cæteri eodem tractu. CAP. V.

SVbijcitur Ponti regio Colchica, in qua iuga Caucasi ad Riphæos montes torquentur, ut dictũ est, altero latere in Euxinum & Mæotin deuexa, altero in Caspium & Hyrcanium mare. Reliqua littorũ feræ nationes tenent, Melanchlæni, Coraxi urbe Colchorum Dioscuriade, iuxta fluuiũ Antemunta, nunc deserta, quondam adeo clara, ut Timosthenes in eã ccc. nationes, quæ dißimilibus linguis uterentur, descẽdere prodiderit. Et postea à nostris cxxx. interpretibus negocia ibi gesta. Sunt qui conditã eam ab Amphito & Telchio, Castoris ac Pollucis aurigis putẽt, à quibus ortam Heniochorum gentem feram constat. A Dioscuriade oppidum Heracleũ, distat à Sebastopoli lxxx. M. paß. Achæi, Mardi, Cercetæ, post eos Serri, Cephalotomi. In intimo eo tractu Pityûs oppidũ opulentißimum, ab Heniochis direptum est. A tergo eius Epagerita, Sarmatarum populus in Caucasi iugis, post quem Sauromatæ. Ad hos confugerat Mithridates Claudio principe, narrauitq; Thalos ijs esse confines, qui ab oriente Caspij maris fauces attingerent: siccari eas æstu recedente. In ora autẽ iuxta Cercetas, flumen Icarusa, cum oppido Hiero & flumine, ab Heracleo cxxxvi. M. Inde promontorium Cronea, quo supercilium arduum tenẽt Toretæ, ciuitas Sindica ab Hiero lxvij. M. paßuum. Flumen Sceaceriges.

Bosphoros Cimmericus, Mæotis. CAP. VI.

INde ad Bosphori Cimmerij introitum lxxxviij. M. d. paß. Sed ipsius peninsulæ inter Pontum & Mæotin lacum excurrentis, non amplior lxxxvij. M. d. paß. longitudo est, latitudo nusquam infra duo iugera. Eionem uocant. Ora ipsa Bosphori, utrinque ex Asia atque Europa, curuatur in Mæotin. Oppida, in aditu Bosphori primo Hermonassa, dein Cepœ Milesiorum. Mox Stratoclia & Phanagoria, & penè desertum Apaturos, ultimoque in ostio Cimmerium, quod antea Cerberion uocabatur.

Gentes circa Mæotin. CAP. VII.

INde Mæotis lacus in Europa dictus. A Cimmerio accolũt Mæotici, Vali, Serbi, Arechi, Zingi, Psesij. Dein Tanain amnem, gemino ore influentem, incolunt Sarmatæ, Medorum (ut ferunt) soboles, & ipsi in multa genera diuisi. Primo Sauromatæ Gynæcocratumeni, unde Amazonum connubia. Dein Euazæ, Cottæ, Cicimeni, Messeniani, Costobocci, Cheatræ, Zigœ, Dandari, Thussagetæ, Turcæ, usq; ad solitudines saltuosis conuallibus asperas: ultra quos Arimphæi, qui ad Riphæos pertinent mõtes. Tanain ipsum Scythæ Silyn uocant, Mæotin Temerinda, quod significat matrem maris. Oppidum in Tanais quoq; ostio fuit. Tenuere finitima primi Cares, dein Clazomenij & Mæones, postea Panticapenses. Sunt qui circa Mæotin ad Ceraunios montes * altiores has tradunt gentes, à littore Napæas, supraq; Essedones Colchis iunctos ac montium cacuminibus. Dein Carmacas, Oranos, Antacas, Mazacas, Ascantios, Acapeatas, Agagammatas, Phycaros, Rhimosolos, Ascomarcos. Et ad iuga Caucasi Icatalas, Imaduchos, Ranos, Anclacas, Tydios, Carastascos, Asuciandas: Lagoum amnem ex montibus Catheis, in quem defluit Opharus: ubi gentes Caucadas, Opharitas. Amnem Menotharũ, * Imituenis ex montibus scissum, inter Agedos, Carnapas, Gardeos, Accisos, Gabros, Gregaros. Circaque fontem * Imitißi, Imituos, & Aparthenos. Alij influxisse eò Suitas, Auchetas, Satarneos, Asampatas. Ab his Tanaitas & Nepheonitas uiritim deletos. Aliqui flumen Opharum labi per Cantecos & Sapeos. Tanain uero transisse Phatareos, Herticeos, Spondolicos, Synhietas, Amassos, Ißos, Catacetos, Tagoros, Catonos, Neripos, Agandeos, Mandareos, Saturcheos, Spaleos.

* altiores, nõ est in antiquo codice.

* Imituem, ex montibus Cissijs

* Imitus

Armeniæ duæ. CAP. VIII.

PEracta est interior ora, omnesque accolæ: * nunc reddantur gentes in mediterraneo sinus, in quo multa aliter ac ueteres proditurũ me nõ eo inficias, anxia perquisita cura, rebus nuper in eo situ gestis à Domitio Corbulone, regibusque inde mißis supplicibus, aut regum liberis obsidibus. Ordiemur autẽ à Cappadocum gente. Longißime hæc Ponticarũ omnium introrsus recedens, minorem Armeniã maioremq; & Comagenem læuo suo latere trãsit: dextra uero omnes in Asia dictas gentes, plurimis superfusa populis: magnoq; impetu scandens ad ortum solis & Tauri iuga, transit Lycaoniam, Pisidiam, Ciliciam. Vadit super Antiochiæ tractũ, & usq; ad Cyrresticã eius regionẽ, parte sua quæ uocatur Cataonia, cõtendit. Itaq; ibi longitudo Asiæ xij. L. M. paß. efficit, latitudo d. cxl. M.

* nunc reddatur ingens in mediterraneo sinus

Armenia maior. CAP. IX.

ARmenia autẽ maior incipiens à Pariedris montibus, Euphrate amne (ut dictum est) aufertur Cappadociæ: & quà discedit Euphrates, Mesopotamiæ, haud minus claro amne Tigri. Vtrunque fundit ipsa, & initium Mesopotamiæ facit, inter duos amnes sitæ.

*sitæ. Terræ quod interest

*ituræ. Quod interest ibi, tenent Arabes Orei. Sic finẽ usq; in Adiabenẽ perfert. Ab ea transuersis iugis inclusa, latitudinẽ in læua pandit ad Cyrum amnẽ transuersa in Araxem. longitudinẽ uerò ad minorem usq; Armeniam, Absaro amne in pontum defluente, & Pariedris montibus (qui fundunt Absarum) discreta ab illa. Cyrus oritur in Heniochys montibus, quos aly Coraxicos uocauere, Araxes eodẽ mõte quo Euphrates vi. M. pas. interuallo, auctusq; amne Musi, et ipse (ut plures existimauere) à Cyro defertur in Caspium mare. Oppida celebrantur in minore, Cæsarea, Aza, Nicopolis: in maiore Arsamote Euphrati proximũ, Tigri Carcathiocerta, in excelsis antẽ Tigranocerta, & in campis iuxta Araxẽ Artaxata. Vniuersæ magnitudinẽ Aufidius quinquagies cẽtena M. prodidit. Claudius Cæsar longitudinẽ a Dascusa ad cõfinium Caspy maris xiy. M. pas. latitudinẽ dimidium eius, à Tigranocerta ad Iberiã. Diuiditur (quod certum est) in præfecturas quas ystrategias uocant, quasdam ex ys uel singula regna quondam, barbaris nominibus cxx. Claudunt eam ab oriente montes, sed nõ statim Cerauny, nec Adiabene regio. Quod interest spaty, Sopheni tenent: ab his iuga ultrà Adiabeni tenent. Per conualles autem proximi Armeniæ sunt Menobardi, & Moscheni. Adiabenen Tigris & montium sinus cingunt. Ab læua eius regio Medorum est, & prospectus Caspy maris. Ex oceano hoc (ut suo loco dicemus) infunditur, totumque Caucasys montibus cingitur. Horum incolæ per confinium Armeniæ nunc dicentur.

Albania, Iberia. CAP. X.

PLanitiem omnem à Cyro usque, Albanorum gens tenet: mox Iberum, discreta ab ys amne Alazoni, in Cyrum è Caucasys montibus defluente. Præualẽt oppida Albaniæ Cabalaca, Iberiæ Harmastis iuxta flumen, Neoris. regio Thasiæ, & Triare usq; ad Partedoros montes. Vltrà sunt Colchicæ solitudines: quarũ à latere ad Ceraunios uerso, Armenochalybes habitant, & Moschorũ tractus ad Iberũ amnem in Cyrũ defluentẽ: & infra eos Sacassani, & deinde Macrones ad flumen Absarum. Sic plana ac deuexa obtinentur. Rursus ab Albaniæ confinio, tota montium fronte, gentes Syluorum feræ, & infrà Lubienorum, mox Diduri & Sody.

Portæ Caucasiæ. CAP. XI.

AB ys sunt portæ Caucasiæ, magno errore à multis Caspiæ dictæ, ingens naturæ opus, mõtibus interruptis repẽte, ubi fores obditæ ferratis trabibus, subter medias amne Dyriodori fluente, citraq; in rupe castello (quod uocatur Cumania) cõmunito ad arcendas transitu gẽtes innumeras. ibi loci terrarũ orbe portis discluso, ex aduerso maxime Harmastis oppidi Iberũ. à portis Caucasys per montes Gordyeos Valli, Suarni indomitæ gentes, auri tantũ metalla fodiunt. Ab ys ad Pontũ usq; Heniochorũ plura genera, mox Achæorum. Ita se habet terrarũ sinus è clarißimis. Aliqui inter Pontũ & Caspium mare ccclxxv. M. pas. nõ amplius interesse tradiderunt, Cornelius Nepos cl. M. Tãtis iterũ angustys infestatur Asia. Claudius Cæsar à Cymmerio Bosphoro ad Caspium mare cl. M. prodidit. eaq; perfodere excogitasse Nicatorem Seleucum, quo tempore ab Ptolemæo Ceranno sit interfectus. A portis Caucasys ad Pontum cc. M. passuum esse constat ferè.

Insulæ in Ponto. CAP. XII.

*Planctæ

INsulæ in Põto *Planetæ, siue Cyaneæ, siue Symplegades. Deinde Apollonia Thynnias dicta, ut distingueretur ab ea, quæ est in Europa. Distat à cõtinẽti pass. M. cingitur tribus M. Et contra Pharnaceam Chalceritis, quã Græci Ariã dixerũt, sacrãq; Marti, & in ea uolucres cũ aduenis pugnasse, pinnarũ ictu.

Gentes in Scythico oceano. CAP. XIII.

NVnc omnibus quæ sunt interiora Asiæ dictis, Riphæos mõtes trãscẽdat animus, dextraq; littore oceani incedat. Tribus hic è partibus cæli alluẽs Asiã, Scythicus à septentrione, ab oriente Eous, à meridie Indicus uocatur, uarieq; per sinus & accolas in cõplura nomina diuiditur. Verũ Asiæ quoq; magna portio apposita septẽtrioni, iniuria sideris rigentis uastas solitudines habet. Ab extremo aquiloni ad initiũ orientis æstiui Scythæ sunt. Extra eos ultraq; aquilonis initia Hyperboreos aliqui posuere, pluribus in Europa dictos. Primũ inde noscitur promontoriũ Celticæ Lytarmis, fluuius Carambucis, ubi lassata cũ siderum ui Riphæorũ montiũ deficiunt iuga. Ibiq; Arimphæos quosdã accepimus, haud dißimilem Hyperboreis gentẽ. Sedes illis nemora, alimẽta baccæ, capillus iuxta fœminis uirisq; in probro existimatur, ritus clementes. Itaq; sacros haberi narrant, inuiolatosq; esse etiam feris accolarũ populis: nec ipsos modo, sed illos etiã qui ad eos perfugerint. Vltra eos planè iam Scythæ, Cimmery, Cisianthi, Georgi, & Amazonum gens. Hæc usque ad Caspium & Hyrcanium mare. Nanq; id erũpit Scythico oceano in auersa Asiæ, pluribus nominibus accolarum appellatum, celeberrimis duobus Caspio et Hyrcano. Nõ minus hoc esse quam Pontũ Euxinũ Clitarchus putat. Eratosthenes ponit & mensurã: ab exortu ad meridiem, per Cadusiæ & Albaniæ orã quinquies M. cccc. stad. Inde per Atiaticos, Amarbos, Hyrcanos, ad ostium Zoni fluminis, quater M. d. ccc. stad. Ab eo ad ostiũ Iaxartis, M. cccc. Quæ summa efficit quindecies cẽtena lxxv. M. pass. Artemidorus hinc detrahit xxv. M. pas. Agrippa Caspium mare, gentesq; quæ circà sunt, & cũ his Armeniã determinãs, ab oriente oceano Serico, & ab occidente Caucasi iugis, à meridie Tauri, à septentrione oceano Scythico, patere quà cognitum est cccc xc. M. paß. in longitudinẽ. ccxc. M. in latitudinẽ prodidit. Non desunt uerò qui eius maris uniuersum circuitũ à freto xxv. M. paß. tradunt. Irrumpit autẽ arctis faucibus in longitudinẽ spatiosis. At ubi cœpit in latitudinẽ pandi, lunatis obliquatur cornibus: ue-

lut ad Mæotium lacũ ab ore discedens, Scythici arcus (ut autor est M. Varro) similitudine. Primus sinus appellatur Scythicus, utrinq; enim accolunt Scythæ, & per angustias inter se cõmeant, hinc Nomades & Sauromatæ multis nominibus, illinc Abzoæ nõ paucioribus. Ab introitu dextra, mucronẽ ipsum fauciũ tenent Vdini, Scytharũ populus. dein per oram Albani (ut ferũt) ab Iasone orti. Ante quos mare quod est, Albanum nominatur. Hæc gens superfusa montibus Caucasiis ad Cyrum amnem, Armeniæ confinium atq; Iberiæ, descendit, ut dictum est. Super maritima eius, Vdinorumq; gentem Sarmatæ, Vtidorsi, Aroteres prætẽduntur: quorũ à tergo indicatæ iam Amazones Sauromatides. Flumina per Albaniam decurrunt in mare, Casios & Albanos: deinde Cambyses in Caucasiis ortus mõtibus. mox Cyrus in Coraxicis, ut diximus. Oram omnẽ à Caucaso præaltis rupibus inaccesso, patere ccccxxv. M. pas. autor est Agrippa. A Cyro Caspiũ mare uocari incipit, accolũt Caspii. Corrigendus est error in hoc loco multorũ, & eorum etiam qui in Armenia res proxime cum Corbulone gessere. Nanq; hi Caspias appellauere portas Iberiæ, quas Caucasias diximus uocari: situsque depicti, & inde missi, hoc nomẽ inscriptum habent. Et Neronis principis cõminatio, ad Caspias portas tẽdere dicebatur, cũ peteret illas, quæ per Iberiam in Sarmatas tendunt, uix ullo propter appositos montes aditu. Ad Caspium mare sunt aliæ Caspiis gẽtibus iunctæ, quod dignosci non potest, nisi comitatu rerũ Alexandri Magni. Nanq; Persarum regna, quæ nunc Parthorũ intelligimus, inter duo maria Persicũ & Hyrcanum Caucasiis iugis attolluntur: utrinq; per deuexa laterũ Armeniæ maiori, à frõtis parte quæ uergit in Comagenẽ, Sophene (ut diximus) copulatur, eiq; Adiabene Assyriorũ initiũ. cuius pars est Arbelitis, ubi Dariũ Alexander debellauit, proxima Syriæ: totã eam Macedones Mygdoniã cognominauerũt à similitudine. Oppida, Alexandria, item Antiochia quã Nisibin uocant. Abest ab Artaxatis d.ccl. M. pass. Fuit & Ninus imposita Tigri, ad solis occasum spectãs, quondam clarissima. Reliqua uerò fronte qua tẽdit ad Caspium mare, Atropatene, ab Armeniæ Otene regione discreta Araxe. Oppidum eius Gaza ab Artaxatis quadringenta quinquaginta M. pass. Totidem ab Ecbatanis Medorũ, quorũ pars sunt Atropateni.

Media, Caspiæ portæ. CAP. XIIII.

Ecbatana caput Mediæ, Seleucus rex cõdidit: à Seleucia magna d.ccl. M. pass. à portis uerò Caspiis xx. M. Reliqua Medorũ oppida, Phausia, Agamzua, Apamia, Raphane cognominata. Causa portarũ nominis eadẽ quæ suprà, interruptis angusto transitu iugis, ita ut uix singula meent plaustra, longitudine viii. M. pass. toto opere manufacto. Dextera læuaque ambustis similes impẽdent scopuli sitiente tractu per xxviii. M. pas. Angustias impedit corriuatus salis è cautibus liquor, atq; eadem emissus. Præterea serpentium multitudo, nisi hyeme, transitum non sinit.

Gentes circa Hyrcanum mare. CAP XV.

Adiabenis cõnectũtur Carduchi quondã dicti, nunc Cordueni, præfluente Tigri: his Pratitæ Paredoni appellati, qui tenent Caspias portas. Iis à latere altero occurrunt deserta Parthiæ, & Citheni iuga. Mox eiusdẽ Parthiæ amœnissimus situs, qui uocatur Choara. Duæ urbes ibi Parthorũ, appositæ quõdam Medis, Calliope, & alia in rupe Issatis quondã. Ipsius uerò Parthiæ caput Hecatompylos abest à portis cxxxiii. M. pass. Ita Parthorũ quoq; regna foribus discluduntur. Egressos portis excipit protinus gens Caspia, ad litora usq;, quæ nomen portis & mari dedit. Læua montosa. Ab ea gente retrorsus ad Cyrum amnẽ produntur ccxx. M. pas. Ab eodẽ amne si subeatur ad portas d.cc. M. pas. Hunc enim deinde cardinẽ Alexãdri magni itinera fecere, ab iis portis ad Indiæ principiũ, stadia xv. M. d.clxxx. prodendo: ad Bactra oppidum, quod appellant Zariaspa, tria M. d.cc. Inde ad Iaxartem amnem v. M.*

* finus

Item aliæ gentes. CAP. XVI.

A Caspiis ad orientẽ uersus regio est Zapauortene dicta, & in ea fertilitatis inclyta locus Dariceum. mox gẽtes Tapyri, Anariaci, Stauri, Hyrcani, à quorũ littoribus idem mare Hyrcanũ uocari incipit à flumine Syderi. Circa id amnes Mazeras, Stratos, omnia ex Caucaso. Sequitur regio Margiane apricitatis inclytæ, sola in eo tractu uitifera, undiq; inclusa mõtibus amœnis ambitu stadiorũ mille quingeatorũ, difficilis aditu propter harenosas solitudines per cxx. M. pas. & ipsa contra Parthiæ tractum sita, in qua Alexander Alexandriã cõdiderat: qua diruta à Barbaris, Antiochus Seleuci filius, eodem loco restituit Syrianam interfluente Margo, qui corriuatur in Zotale. is maluerat illam Antiochiam appellari. Vrbis amplitudo circuitu lxx. stad. In hanc Orodes Romanos Crassiana clade captos deduxit. Ab huius excelsis per iuga Caucasi protenditur ad Bactros usq; gens Mardorũ, fera, sui iuris. Ab eo tractu gentes Ochani, Chomari, Berdrigei, Harmatotrophi, Bomarei, Cõmani, Marucæi, Mandrueni, Iatii. Flumina Mandrũ, Cridinũ. Vltraq; Chorasmii, Gandari, Attasini, Paricani, Sarangæ, Parrhasini, Maratiani, Nasotiani, Aorsi, Gelæ, quos Græci Cadusios appellauere, Matiani. Oppidũ Heraclea, ab Alexãdro cõditũ: quod deinde subuersum ac restitutũ, Antiochus Achaida appellauit. Derbices, quorũ medios fines secat Oxus amnis, ortus in lacu Oxo. Syrmatæ, Oxii, Tagæ, Heniochi, Bateni, Saraparæ, Bactri, quorũ oppidũ Zariaspe, quod postea Bactrum à flumine appellatũ est. Gens hæc obtinet auersa montis Paropamisi, ex aduerso fontis Indi: includitur flumine Ocho. Vltrà Sogdiani, oppidũ Panda, & in ultimis eorum finibus Alexandria, ab Alexandro magno conditum. Aræ ibi sunt ab Hercule ac Libero patre constitutæ, item Cyro & Semiramide atq; Alexandro finis omnium

eorum

eorum ductus ab illa parte terrarum, includente flumine Iaxarte, quod Scythæ Silyn uocant: Alexander, milites que eius, Tanain putauere esse. Transcendit eum amnem Demonax, Seleuci & Antiochi regum dux, quem maxime sequimur in ijs. arasque Apollini Didymæo statuit.

Scytharum gens. CAP. XVII.

VLtrà sunt Scytharũ populi. Persæ illos Sacas in uniuersum appellauere à proxima gẽte, antiqui Arameos. Scythæ ipsi Persas, Chorsaros, et Caucasũ 10 montẽ, Graucasum: hoc est, niue candidũ. Multitudo populorũ innumera, & quæ cũ Parthis ex æquo degat. Celeberrimi eorũ Sacæ, Massagetæ, Dahæ, Essedones, Ariacæ, Rhymnici, Pesici, Amordi, Histi, Edones, Camæ, Camacæ, Euchatæ, Cotieri, Antariani, Pialæ, Arimaspi, antea Cacidiri, Asæi, Oetei. Ibi Napæi interisse dicuntur, & Apellæi. Nobilia apud eos flumina, Mandagræum & Caspasiũ. Nec in alia parte maior autorũ inconstantia, credo, propter innumeras uagasq; gẽtes. Haustũ ipsius maris dulcem esse, 20 & Alexander magnus prodidit, & M. Varro talẽ perlatũ Põpeio, iuxtà res gerenti Mithridatico bello, magnitudine haud dubia influẽtiũ amniũ uicto sale. Adijcit idem, Põpeij ductu exploratũ, in Bactros vij. diebus ex India perueniri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat: & ex eo per Caspium in Cyrum subuectas, quinq; non amplius dierum terreno itinere, ad Phasim in Pontum Indicas posse deuehi merces. Insulæ toto eo mari multæ, uulgata una maxime Tazata: à Caspio mari Scythicoq; oceano, in eam cursus 30 inflectitur, ad orientem conuersa littorũ fronte. Inhabitabilis eius prima pars, à Scythico promontorio, ob niues proxima, inculta sæuitia gẽtiũ. Anthropophagi Scythæ insident, humanis corporibus uescentes. Ideo iuxtà uastæ solitudines, ferarumque multitudo, haud dissimilem hominũ immanitatem obsidens. Iterum deinde Scythæ, iterumq; deserta cũ beluis, usq; ad iugum incumbens mari, quod uocant Tabin. Nec ante dimidiã ferme longitudinẽ eius oræ quæ spectat æstiuum orientem, inhabitur illa regio. Primi sunt homi 40 num, qui noscantur, Seres, lanicio syluarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium caniciem: unde geminus fœminis nostris labor, redordiendi fila, rursumq; texendi: Tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, ut in publico matrona transluceat. Seres mites quidẽ, sed & ipsi feris persimiles, cœtum reliquorũ mortalium fugiunt, cum commercia expetant. Primũ eorũ noscitur flumen Psitaras, proximũ Carabi, tertiũ Lanos à quo promontoriũ, Chryse sinus, Cyrnaba flumen, Attanos sinus. Et gens hominũ Atta- 50 corum, apricis ab omni noxio afflatu seclusa collibus, eadẽ qua Hyperborei degunt tẽperie. De ijs priuatim cõdidit uolumẽ Amometus, sicut Hecatæus de Hyperboreis. Ab Attacoris gẽtes Thyri & Tochari, & iam Indorũ Casiri: introrsus ad Scythas uersi, humanis corporibus uescuntur. Nomades quoq; Indiæ uagantur. Sunt qui ab Aquilone cõtingi ab ipsis & Cyconas dixere, & Brysanos. Sed inde (ut planè consentiunt omnes) Emodi montes assurgunt, Indorumq; gens incipit, nõ eo tantũ mari adiacens, uerũ & meridiano, quod Indicũ appellauimus: quaq; pars orienti aduersa recto prætenditur spatio, ad flexũ & initiũ Indici maris xviij. lxxv. M. pas. colligit. Deinde quà flectitur in meridiẽ xxiiij. lxxv. M. pas. ut Eratosthenes tradit, usq; ad Indum, qui est ab occidente finis 10 Indiæ. Cõplures autẽ totã ipsius longitudinẽ xl. dierũ noctiumq; uelifico nauium cursu determinauere. & à septentrione ad meridiem xxvij. l. M. pass. Agrippa longitudinis xxxiij. M. prodidit, Possidonius ab æstiuo solis ortu ad hybernũ exortũ metatus est eam, aduersam Galliæ statuens, quam ab occidente æstiuo ad occidentẽ hybernũ metabatur totã à fauonio. Itaque obuersam eius uenti afflatu iuuari Indiã, salubremq; fieri, haud dubia ratiõe docuit. Alia illius cæli facies, alij siderũ ortus: binæ messes in anno, binæ æstates, me- 20 dia inter illas hyemes etesiarũ flatu. nostra uerò brumali. Lenes ibi auræ, mare nauigabile, gẽtes et urbes innumerabiles, si quis omnes persequi uelit. Etenim patefacta est nõ modo Alexãdri magni armis, regũq; qui ei successere, circũuectis etiã in Hyrcanũ mare et Caspiũ Seleuco & Antiocho, præfectoq; classis eorum Patrocle: uerũ & alijs autoribus Græcis, qui cũ regibus Indicis morati sunt: sicut Megasthenes & Dionysius, à Philadelpho missus ex ea causa. Vires quoq; gentiũ prodidere. Non tamẽ deest diligentiæ lo- 30 cus, adeo diuersa & incredibilia traduntur. Alexandri magni comites in eo tractu Indiæ quem subegerant, scripserunt v. M. oppidorum fuisse, nullũ Co minus, gentium ix. Indiamq; tertiam partem esse terrarum omnium, multitudinẽ populorum innumeram: probabili sane ratione. Indi enim propè gentium soli nunquam emigrauere finibus suis. Colliguntur à Libero patre ad Alexãdrum magnũ reges eorũ cliij. annis vi. M. cccclj. adijciunt & menses tres. Amniũ mira uastitas. Proditur Alexandrum nullo die minus sta- 40 dia sexcenta nauigasse in Indo, nec potuisse ante menses v. enauigare, adiectis paucis diebus. & tamen minorem Gange esse constat. Seneca etiam apud nos, tentata Indiæ cõmentatione lx. amnes eius prodidit, gentes duodeuiginti centumq;. Par labor sit montes enumerare. Iunguntur inter se Imaus, Emodus, Paropamissus, Caucasi partes, à quibus tota decurrit in planiciem immensam, & Ægypto similem. Verum ut terrena demonstratio intelligatur, Alexandri magni uestigijs insistamus. Diognetus & Beton itine- 50 rum eius mensores, scripsere, à portis Caspijs Hecatompylon Parthorum quot diximus milia esse. inde Alexandriam Arion, quam urbem is rex condidit, d. lxv. M. Inde ad Prophthasiam Drangarũ cxcix. M. Inde ad Arachosiorum oppidum d. xv. M. Inde Orthospanum ccl. M. Inde Alexãdri oppidum l. M. In quibusdam exemplaribus diuersi numeri reperiun-

 tur. hanc

tur: hanc urbem sub ipso Caucaso esse positam. Ab ea ad flumen Chepta, & oppidum Indorũ Peucolaitin ccxxvij. M. Inde ad flumen Indum & oppidũ Taxilla lx. M. Ad Hydaspen fluuiũ clarũ cxx. M. Ad Hypasin non ignobiliorem xlix. cccxc. M. qui fuit Alexandri itinerum terminus, exuperato tamen amne, arisque in aduersa ripa dicatis. Epistolæ quoque regis ipsius cõsentiunt his. Reliqua inde Seleuco Nicatori peragrata sunt ad Hesidrum clxviij. M. Iomanem amnem tãtundem. Exemplaria aliqua adijciunt v. M. pas. Inde ad Gãgen cxij. M. Ad Rhodaphã clxix. M. alij cccxxv. M. in hoc spatio produnt. ad Calinipaxa oppidum clxvij. d. alij cclxv. M. Inde ad confluentem Iomanis amnis, & Gangis d. cxxv. M. plerique adijciunt xiij. M. ad oppidumq; Palibotra ccccxxv. Ad ostium Gangis d. c. xxxviij. M. pas. Gentes quas memorare non pigeat à montibus Emodis, quorum promontorium Imaus uocatur, incolarum lingua niuosum significante, Isari, Cosyri, Izgi, & per iuga Chisiotosagi, multarumq; gentiũ cognomen Brachmanæ, quorum Maccocalingæ. flumina Pumas & Camas (quod in Gangen influit) ambo nauigabilia. Gentes Calingæ proximi mari, et supra Mandei, Malli, quorum mons Mallus, tractusq; eius finis Ganges.

Fluuius Ganges. CAP. XVIII.

HVnc alij incertis fontibus ut Nilum, rigãtemq; uicina eodem modo, alij in Scythicis montibus nasci dixerũt. Influere in eum xix. amnes. Ex ijs nauigabiles, præter iam dictos, Canucham, Vamam, Erranoboam, Cosoagum, Sonum. Alij cũ magno fragore *ipsius statim fontis erumpere: deiectumq; per scopulosa & abrupta, ubi primum molles planicies contingat, in quodam lacu hospitari: inde lenem fluere, ubi minimum viij. M. pass. latitudine, ubi modicũ stad. c. altitudine nusquam minore pass. xx.

*ipsis statim fontibus er

Gentes Indiæ. CAP. XIX.

NOuissima gente Gangaridũ Calingarum regio Partalis uocatur. regi lxx. M. peditum, equites mille, elephanti d. cc. in procinctu bellorũ excubant. Nanq; uita mitioribus populis Indorum multipartita degitur. Alij tellurẽ exercent, militiã alij capessunt, merces alij suas euehunt, res externas inuehunt, res publicas optimi ditissimiq; tẽperant, iudicia reddunt, regibus assidẽt. Quintũ genus celebratæ illic, & propè in religionẽ uersæ, sapientiæ deditũ, uoluntaria semper morte uitã accẽso prius rogo finit. Vnũ super hoc est semiferũ ac plenum laboris immensi, à quo supradicta cõtinentur, uenãdi elephantes domãdiq;. Iis arãt, ijs inuehuntur, hæc maxime nouere pecuaria, ijs militant, dimicãtq; pro finibus. Delectũ in belua, uires & ætas atq; magnitudo faciunt. Insula in Gange est amplæ magnitudinis, gentẽ continens unã, Modogalicã nomine. Vltra siti sunt Modubæ, Molindæ, ubere cũ oppido eiusdem nominis magnifico, Galmodroesi, Preti, Calissæ, Sasuri, Passalæ, Colubæ, Orxulæ, Abali, Taluctæ. Rex horum peditum l. M. equitum iij. M. elephantos cccc. in armis habet. Validior deinde gens Andaræ plurimis uicis, xxx. oppidis, quæ muris turribusq; muniuntur, regi præbet peditũ c. M. equitum ij. M. elephantos mille. Fertilissimi sunt auri Dardæ, Setæ uerò argenti. Sed omnium in India propè, non modo in hoc tractu, potentiam claritatemque antecedunt Prasij, amplissima urbe ditissimaq; Palibotra. Vnde quidam ipsam gentem Palibotros uocant, imò uerò tractum uniuersum à Gange. Regi eorum peditum sexcenta M. equitum xxx. M. elephantorum ix. M. per omnes dies stipendiantur. Vnde coniectatio ingens opum est. Ab ijs in interiore situ Monedes & Suari, quorum mons Maleus, in quo umbræ ad septentrionem cadunt hyeme, æstate in austrum, per senos menses. Septentriones eo tractu semel in anno apparere, nec nisi xv. diebus, Beton autor est: hoc idẽ pluribus locis Indiæ fieri, Megasthenes. Austrinum polũ Indi Dramasa uocant. Amnis Iomanes in Gangem per Palibotros decurrit inter oppida Methora & Cyrisoborca. A Gange uersa ad meridiem plaga tinguntur sole populi, iam quidem infecti, nondum tamen Aethiopum modo exusti: quantum ad Indum accedunt, tantum colore præferũt sidus. Indus statim à Prasiorum gente, quorum in montanis Pygmæi traduntur. Artemidorus inter duos amnes xxi. M. pass. interesse tradit.

Indus fluuius. CAP. XX.

INdus, Sandus ab incolis appellatus, in iugo Caucasi montis, quod uocatur Paropamissus aduersus solis ortum effusus, & ipse undeuiginti recipit amnes. Sed clarissimos Hydaspem quatuor alios afferentem, Cantabram tres. Per se uerò nauigabiles Acesinũ & Hypasin, quadam tamen aquarum modestia nusquã latior quinquaginta stad. aut altior xv. pass. amplissimam insulam efficiens, quæ Prasiane nominatur, & aliam minorem quæ Patale. Ipse per xij. xl. M. pas. parcissimis autoribus nauigatus, & quodam solis comitatu in occasum uersus, oceano infunditur. Mensurã in ora ad eum ponã, ut inuenio, generatim, quãquam inter se nullæ congruant. Ab ostio Gangis ad promontoriũ Calingon, & oppidũ Dandagula d. ccxxv. M. pas. Ad Tropina xij. xxv. M. Ad Perimulæ promontorium, ubi est celeberrimum Indiæ emporium, dccl. ad oppidũ in insula quam suprà diximus Patalam d. cxx. M. pass. Gentes montanæ inter eum & Iomanem Cesi, Cetriboni syluestres: deinde Megallæ quorũ regi quingenti elephanti, peditũ equitumq; numerus incertus. Chrysei, Parasangæ, Asangæ, tigri fera scatentes. Armant peditum xxx. M. elephantos ccc. equites d. ccc. Hos includit Indus, montium corona circundatos et solitudinibus per d. cxxv. M. Infra solitudines, Dari, Suræ: iterũq; solitudines per clxxxviij. M. pass. plerunq; harenis ambientibus haud alio modo quàm insulas mari. Infra deserta hæc Maltecoræ, Singæ, Marohæ, Rarungæ, Moruntes, Masuæ, Pagungæ. iam hi montium qui perpetuo tractu oceani

oram

oram tenent incolæ, liberi & regum expertes, multis urbibus montanos obtinẽt colles. Nareæ deinde, quos claudit mons altißimus Indicorũ Capitalia. Huius incolæ alio latere late auri & argenti metalla fodiũt. Ab ijs Oraturæ, quorũ regi elephanti quidẽ x. sed amplæ uires peditũ: Varetatæ, qui sub rege elephantos nõ alunt, fiducia equitũ peditumq; Odombœræ, Salabastræ, Horatæ urbe pulchra, foßis palustribus munita: per quas crocodili, humani corporis auidißimi, aditũ nisi ponte nõ dant. Et aliud apud illos laudatur oppidum. Automela, impositũ littori, quinq; amnium in unũ cõfluente cõcursu, emporio nobili. Regi eorũ elephanti M.D.C. peditũ CL.M. equitum V.M. Pauperior Charmarũ rex, elephantos LX. paruasq; reliquas uires habet. Ab ijs gens Pandæ, sola Indorũ regnata fœminis. Vnã Herculi sexus eius genitã ferũt, ob idq; gratiorem præcipuo regno donatã. Ab ea deducentes originem imperitant CCC. oppidis, peditũ CL.M. elephantis quingẽtis. Post hanc trecentarũ urbium Syrieni, Derangæ, Posingæ, Buzæ, Gogiarei, Vmbræ, Nereæ, Brãcosi. Nobundæ, Cocõdæ, Nesei, Pedatritæ, Salobriasæ, Olostræ Patalam insulã attingentes: à cuius extremo littore ad Caspias portas XVIII. XXV. M. produntur. Hinc deinde accolũt Indum aduersum euidẽti demonstratione Amatæ, Bolingæ, Gallitalutæ, Dimuri, Megari, Ordabæ, Mesæ. Ab his Vri, Sileni: mox deserta in CCL. M. paß. Quibus exuperatis Organagæ, Abaortæ, Sibaræ, Suertæ: & ab ijs solitudines prioribus pares. Dein Sarophages, Sorgæ, Baraomatæ, Gumbritæq;, quorũ XII. nationes, singulisq; binæ urbes. Aseni trium urbiũ incolæ. Caput eorũ Bucephala, Alexandri regis equo (cui fuerat hoc nomen) ibi sepulto conditum. Montani super hos Caucaso subiecti, Soleadæ, Sondræ, transgreßisq; Indum, & cum eo decurrentibus Samarabriæ, Sambraceni, Brisabritæ, Orsij, Antixeni, Taxilæ, cũ urbe celebri, iam in plana demisso tractu, cui uniuerso nomen Amandræ. Populi quatuor, Peucolaitæ, Arsagalitæ, Geretæ, Asoi. Etenim pleriq; ab occidente non Indo amne determinãt, sed adijciunt quatuor satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamissadas.

Arij & iunctæ gentes. CAP. XXI.

VLtimo fine Cophete fluuio, quæ omnia Ariorum esse alijs placet. Necnõ & Nysam urbem pleriq; Indiæ adscribũt, montemq; Merũ Libero patri sacrũ: unde origo fabulæ, Iouis femine editũ: Item Aspagonas gentẽ, uitis et lauri & buxi, pomorumq; omnium in Græcia nascẽtium fertilem. Quæ memoranda et prope fabulosa, de fertilitate terræ, ac genere frugũ* arborũq;, aut ferarũ, aut uolucrũ & aliorum animalium traduntur, suis quæq; locis in reliqua parte operis commemorabuntur. Quatuor uerò satrapias mox paulo, ad Taprobanen insulam festinante animo. Sed antè sunt aliæ, Patali, quam significauimus, in ipsis faucibus Indi triquetra figura CCXX. M. paß. latitudine. Extra ostium Indi, Chrysæ, & Argyræ, fertiles metallis, ut credo. Nam quod aliqui tradidere, aureũ argenteumq; ijs solũ esse, haud facile crediderim. Ab ijs XX. M. paß. Crocale. Ab ea XII. M. paß. Bibaga, ostreis & conchylijs referta. Deinde Toralliba IX. M. paß. à supradicta, multæq; ignobiles.

* arborumq; laniferarum, aut uoluc.

Taprobane insula. CAP. XXII.

TAprobanen alterũ orbẽ terrarũ esse, diu existimatũ est, Antichthonũ appellatione. Vt liqueret insulã esse, Alexandri magni ætas resq; præstitere. Onesicritus claßis eius præfectus, elephantos ibi maiores bellicosioresque quàm in India gigni scripsit: Megasthenes flumine diuidi, incolasque Palæogones appellari, auri margaritarũq; grãdiũ fertiliores quàm Indos. Eratosthenes et mensurã prodidit longitudinis VII. M. stad. latitudinis V. M. nec urbes esse, sed uicos septingentos. Incipit ab Eoo mari, inter ortum occasumq; solis Indiæ prætenta, & quondam credita XX. dierũ nauigatione à Prasiana gẽte distare: mox quia papyraceis nauibus armamentisq; Nili peteretur, ad nostrarũ nauium cursus, VII. dierũ interuallo taxato. Mare interest uadosum, senis nõ amplius altitudinis paßibus, sed certis canalibus adeo profundũ, ut nullæ ancoræ sidant: ob id nauibus utrinq; proræ, ne per angustias alueí circumagi sit necesse. Siderũ in nauigando nulla obseruatio. Septẽtrio non cernitur, sed uolucres secũ uehunt emittẽtes sæpius, meatumq; earũ terras petentiũ comitãtur. Nec plus quàm ternis mensibus in anno nauigãt. Cauẽt à solstitio maxime C. dies, tunc illo mari hyberno. Hactenus à priscis memorata. nobis diligentior notitia Claudij principatu contigit, legatis etiã ex insula aduectis. Id accidit hoc modo: Annij Plocami, qui maris rubri Vectigal à fisco redemerat, libertus circa Arabiã nauigãs, aquilonibus raptus præter Carmaniã XV. die Hippuros portũ eius inuectus, hospitali regis clementia sex mẽsium tẽpore imbutus alloquio, percontanti postea enarrauit Romanos et Cæsarẽ: mirũ in modũ in auditis iustitiã ille suspexit, quòd pares pondere denarij essent in captiua pecunia, cũ diuersæ imagines indicarẽt à pluribus factos. Et hoc maxime sollicitatus ad amicitiã, legatos quatuor misit, principe eorum Rachia. Ex ijs cognitũ D. esse oppida, portũ cõtra meridiẽ esse appositũ oppido Palesimundo, omnium ibi clarißimo: ac regiæ CC. M. plebis. Stagnũ intus Megisba, CCLXXV. M. paß. ambitu, insulas pabuli tantũ fertiles, cõplexum. Ex eo duos amnes erumpere, Palesimundũ, iuxta oppidum eiusdem nominis influentem in portum tribus alueis, quinq; stadiorũ arctißimo, XV. amplißimo. Alterũ ad septentrionem Indiamq; uersum, Cydara nomine. Proximũ esse Indiæ promontorium, quod uocetur Colaicum, quatridui nauigatione, medio in cursu solis insula occurrente. Mare id colore peruiridi, præterea fruticosum arboribus, iubas earum gubernaculis deterentibus. Septentriones Vergiliasq; apud nos ueluti in nouo cælo, mirabantur: Lunam quidem apud ipsos non nisi ab octaua ad XVI. supra terram aspici fatentes. Ca

tes. Canopum lucere noctibus, sidus ingens & clarū. Sed maxime mirū ijs erat, umbras suas in nostrū cælum cadere, nō in suū, solemq; à læua oriri, et in dexteram occidere potius quàm è diuerso. Idē narrauere, latus insulæ quod prætēderetur Indiæ x. M. stad. esse, ab oriente hyberno ultra mōtes Emodos. Seras quoq; ab ipsis aspici, notos etiam commercio. patrē Rachiæ commeasse eò. aduenis ibi feras occursare. Ipsos uerò excedere hominum magnitudinē, rutilis comis, cæruleis oculis, oris sono truci, nulli commercio linguæ. Cætera eadē quæ nostri negotiatores. Fluminis ulteriore ripa merces positas, iuxta uenalia tolli ab his, si placeat permutatio: nō aliter odio iustiore luxuriæ, quàm si perducta mens illuc usq; cogitet, quid & quò petatur & quare. Sed ne Taprobane quidem, quamuis extra orbē à natura relegata, nostris uitijs caret. aurum argentumq; & ibi in pretio. marmor testudinis simile, gemmæ margaritæq; in honore multo præstantiores, et totius luxuriæ nostræ cumulus. Ipsorū opes maiores esse dicebant, sed apud nos opulentiæ maiorē usum. Seruū nemini, non in diem aut interdiu somnū: ædificia modice ab humo extantia: annonam nunquā augeri, non fora litésue esse: coli Herculem: eligi regem à populo senecta clementiaq;, liberos non habentem: & si postea gignat, abdicari, ne fiat hæreditariū regnum. Rectores ei à populo xxx. dari: nec nisi plurium sententia quenquam capitis damnari: sic quoq; appellationē esse ad populum, lxx. iudices dari. si liberent ij reum, amplius triginta ijs nullam esse dignationem, grauissimo probro. regi cultū Liberi patris, cæteris Arabum. regem, si quid delinquat, morte multari, nullo interimente, auersantibus cunctis, & commercia etiā sermonis negantibus. Festa uenatione absumi, gratissimam eam tigribus elephantisq; constare. Agros diligēter coli, uitis usum non esse, pomis abundare. Esse et in piscatu uoluptatē, testudinū maxime, quarū superficie familias habitantium contegi: tanta reperiri magnitudine. Vitam hominū centum annis modicā. Hæc coperta de Taprobane. Quatuor satrapiæ, quas in hunc locum distulimus, ita se habent.

Capissene, Carmania. CAP. XXIII.

A Proximus Indo gētibus mōtana Capissenæ habent Capissam urbē, quam diruit Cyrus, Arachosia cū oppido & flumine eiusdem nominis, quod quidā Cophen dixere, à Semiramide conditū. Amnis Hermandus præfluens per Abesten Arachosiorum. Proximos ijs à meridie ad partē Arachotarū faciunt Gedrosos, et à septētrione Paropamissadas. Cartana oppidū sub Caucaso, quod postea Tetrogonis dictum. Hæc regio est ex aduerso. Bactrianorū deinde, cuius oppidū Alexandria, à coditore dictū. Syndraci, Dangulæ, Parapiani, Cantaces, Maci. Ad Caucasum Cadrusi oppidū ab Alexādro conditū. Infra hæc omnia, ora ab Indo. Ariana regio ambusta feruoribus, desertisque circundata, multa tamen intersusa opacitate: cultores congregat circa duos maxime fluuios, Tonderon & Arosapen. Oppidū Artacacna. Arius amnis qui præfluit Alexandriā ab Alexādro conditā. patet oppidū stad. xxx. multoq; pulchrius, sicut antiquius, Artacabane iterū ab Antiocho munitū, stad. l. Dorisci gens. Amnes Pharnacotis, Ophiadus, Prophthasia oppidū Zarasparū, Drangæ, Argetæ, Zarāgæ, Gedrusi. Oppida Pancolas, Lymphorta, Methoricu desertū. Amnis Manain. Augutturi gens. Flumē Borru. Gens Vrbi, flumē nauigabile Ponamus Pādorū finibus. Itē Caberon Sorarū ostio portuosus. Oppidū Condigrāma. Flumē Cophes. Influūt in eū nauigabilia Sadarus, Parospus, Sodinus. Arianæ partē esse Daritin aliqui uolūt, mēsurāq; prodūt utriusq; longitudine xix. l. M. pas. latitudine dimidio minorequàm Indiæ. Alij Gedrusos et Scyros posuere per clxxxiij. M. pas. Mox Ichthyophagos Oritas, propria non Indorū lingua loquētes, per cc. M. pas. Inde posuere Arbiorū gentē per cc. M. Ichthyophagos omnes Alexander uetuit piscibus uiuere. Vltra deserta, deinde Carmania, ac Persis, atq; Arabia. Sed priusquā hæc generatim persequamur, indicare conuenit, quæ prodit Onesicritus, classe Alexandri circumuectus in mediterranea Persidis ex India, narrata proxime à Iuba: deīn eam nauigationē, quæ his annis comperta seruatur hodie. Onesicriti & Nearchi nauigatio, nec nomina habet mansiona nec spatia. Primumq; Xylenepolis, ab Alexandro condita, unde cœperunt exordiū, iuxta quod flumen, aut ubi fuerit, nō satis explanatur. Hæc tamē digna memoratu produntur ab eis: oppidū à Nearcho conditū in nauigatione ea. Flumen Nabrū nauium capax, contrà insula distans lxx. stad. Alexandria condita à Leonato iussu Alexādri in finibus gentis, Argenus portu salubri. Flumen Tuberū nauigabile, quod circa Parmæ. Deinde Ichthyophagi tam longo tractu ut xx. dierū spatio prænauigauerint. Insula quæ solis appellatur, & eadem cubile Nympharum, rubens, in qua nullum nō animal absumitur, incertis causis. Ori gens. Flumē Carmaniæ Hytanis portuosum & auro fertile. Ab eo primū septentriones apparuisse adnotauere. Arcturū nec omnibus cerni noctibus, nec totis unquā. Achemenidas usq; illò tenuisse. Aeris & ferri metalla & arsenici & minij exerceri. Inde promontoriū Carmaniæ est: ex quo in aduersa ora ad gentem Arabiæ Macas traiectus distat l. M. pas. Insulæ tres, quarū Organa tantū habitatur aquosa, à cōtinēti xxv. M. pas. Insulæ iiij. iam in sinu ante Persida. Circa has hydri marini uicenū cubitorū adnatātes terruere classem. Insula Acrotadus, itē Gauratæ, in quibus Chiani gens. Flumen Hyperis in medio sinu Persico, onerariarū nauiū capax. Flumen Sitiogagus, quo Pasargadas septimo die nauigatur. Flumen nauigabile Phrystimus, insula sine nomine. Flumē Granius modicarū nauiū capax, per Susianen fluit: dextra eius accolunt Deximotani, qui bitumē perficiunt. Flumē Oroatis ostio difficili nisi peritis. insulæ ij. paruæ. inde uadosa nauigatio palustri similis: per euripos tamen

quosdam

quosdã peragitur. Ostium Euphratis. Lacus, quem faciũt Eulæus & Tigris iuxta Characem. Inde Tigri Susa. Festos dies ibi agentẽ Alexandrum inuenerunt septimo mense, postquã digressus ab iis fuerat Patalis, tertio nauigationis. Sic Alexandri classis nauigauit. Postea à Syagro Arabiæ promõtorio Patalã fauonio, quem Hypalũ ibi uocant, peti certissimum uidebatur xiii xxxii. M. pass. æstimatione. Secuta ætas propiorẽ cursum tutioremq; iudicauit, si ab eodẽ promontorio Zizerum amnẽ portũ Indiæ peteret. Diuq; ita nauigatum est, donec cõpendia inuenit mercator, lucroq; India admota est. Quippe omnibus annis nauigatur, sagittariorũ cohortibus impositis. Etenim piratæ maxime infestabant. Nec pigebit totũ cursum ab Aegypto exponere, nunc primũ certa notitia patescente. Digna res, nullo anno imperii nostri minus HS quingenties exhauriente India & merces remittẽte, quæ apud nos cẽtuplicato ueneant. M M. passuũ ab Alexãdria abest oppidum Iuliopolis. Inde nauigant Nilo Coptũ cccii. M. pass. qui cursus etesiis flantibus peragitur xii. diebus. A Copto camelis itur, aquationũ ratione mansionibus dispositis. Prima appellatur Hydreuma xxxii. M. Secũda in monte, diei itinere. Tertia in altero hydreumate à Copto xcv. M. Deinde in monte. Mox ad hydreuma Apollinis, à Copto clxxxiii. M. pass. Rursus in monte. Mox ad nouum Hydreuma à Copto ccxxxiii. M. pass. Est & aliud Hydreuma uetus, Troglodyticũ nominatur, ubi præsidiũ excubat diuerticulo ii. milium. Distat à nouo Hydreumate iiii. M. pass. Inde Berenice oppidum, ubi portus rubri maris, à Copto cclviii. M. pass. Sed quia maior pars itineris cõficitur noctibus propter æstus, & statiuis dies absumuntur, totũ à Copto Berenicen iter duodecimo die peragitur. Nauigare incipiunt æstate media ante canis ortũ, aut ab exortu protinus. Veniuntque circiter xxx. die Ocelim Arabiæ, aut Canã thuriferæ regionis. Est & tertius portus, qui uocatur Muza, quẽ Indica nauigatio nõ petit, nec nisi thuris odorumq; Arabicorũ mercatores. Intus oppida, regia eius appellatur Saphar, aliudq; Sabe. Indos autẽ petentibus utilissimum est ab Oceli egredi. Inde uẽto Hypalo nauigant diebus quadraginta ad primũ emporiũ Indiæ Muzirim, non expetendum propter uicinos piratas, qui obtinẽt locum nomine Hydras, neq; est abundans mercibus. Præterea longè à terra abest nauiũ statio, lintribusq; efferuntur onera, quæ gerũtur. Regnabat ibi, cum proderem hæc, Celebothras. Alius utilior portus gentis Necanidon, qui uocatur Becare. Ibi regnat Pandion, longè ab emporio mediterraneo distãte oppido, quod uocatur Modusa. Regio autẽ ex qua piper monoxylis lintribus Becaren conuehunt, uocatur Cottonara: quæ omnia gentium portuũmue aut oppidorũ nomina apud neminem priorum inueniuntur. Quo apparet mutari locorũ status. Ex India renauigant mense Aegyptio Tybi incipiẽte, nostro Decembri: aut utiq; Mechiris Aegyptii intra diem sextum, quod fit intra Idus Ianuarias nostras. Ita euenit, ut eodem anno remeent. Nauigant autem ex India uento uulturno: & cũ intrauere rubrum mare, africo uel austro. Nunc reuertemur ad propositum. Carmaniæ oram patere duodecies centena l. M. pass. Nearchus scripsit. Ab initio eius ad flumen Sabin c. M. passuum. Inde uineas coli & arua ad flumen Andanim, xxv. M. spatio. Regio uocatur Armuzia. Oppida Carmaniæ Zetis & Alexandria. Irrumpit deinde & in hac parte geminũ mare in terras, quod rubrũ dixere nostri, Græci Erythræũ à rege Erythra, aut (ut alii) solis repercussu talẽ reddi colorẽ existimantes. alii ab harena terraq;: alii tali aquæ ipsius natura.

Sinus Persicus & Arabicus. CAP. XXIIII.

SEd in duos diuiditur sinus. Is qui ab oriente est, Persicus appellatur xxv. M. pass. circuitu, ut Eratosthenes tradit. Ex aduerso est Arabia, cuius xii. M. pass. est longitudo. Rursus altero ambitur sinu Arabico nominato: oceanum qui influit, Azanium appellãt. Persicum introitum v. M. pass. latitudinis, alii iiii. fecerunt. Ab eo ad intimum sinum recto cursu xi. xxv. M. propemodum constat esse, & situm eius humani capitis effigie. Onesicritus & Nearchus ab Indo amne in sinum Persicum, atq; illinc Babylonẽ ab Euphratis paludibus, scripserũt xxv. M. passuum esse. In Carmaniæ angulo sunt Chelonophagi, testudinum superficie casas tegentes, carne uescentes. A flumine Arbi promontorium ipsum inhabitant, præter capita toto corpore hirti, coriisq; piscium uestiti.

Cascandrus insula, Parthorũ regna. CAP. XXV.

AB horum tractu Indiã uersus Cascandrus deserta insula in oceano l. M. pass. traditur: iuxtaque ea freto interfluente Stoidis, quæstuosa margaritis. A promontorio Carmanis iungũtur Armozei. Quidam interponunt Arbios cccc xii. M. pass. toto littore. Ibi portus Macedonũ, & aræ Alexãdri in promõtorio. Amnes Saganos, dein Daras & Salsos. Ab eo promontoriũ Themisteas, insula Aphrodisias habitatur. inde Persidis initiũ ad flumen Oroatin, quo diuiditur ab Elymaide. Contra Persidem insulæ, Philos, Casandra, Aratia cum monte præalto Neptuno sacra. Ipsa Persis aduersus occasũ sita obtinet littora d.l. M. passuum, etiam in luxum diues, in Parthorũ iampridem translata nomen. Horum de imperio nunc paucis. Regna Parthorum duodeuiginti sunt omnia, ita enim diuidũt prouincias circa duo (ut diximus) maria, rubrũ à meridie, Hyrcanum à septentrione. Ex iis undecim, quæ superiora dicuntur, incipiunt à confinio Armeniæ, Caspiisq; littoribus pertinẽt ad Scythas, cũ quibus ex æquo degunt. Reliqua septẽ regna inferiora appellãtur. Quod ad Parthos attinet, semper fuit Parthia in radicibus montiũ sæpius dictorũ, qui omnes eas gentes prætexũt. Habet ab ortu Arios, à meridie Carmaniã & Arianos, ab occasu Pratitas, Medos, à septẽtrione Hyrcanos, undique desertis cincta. Vlteriores Parthi Nomades appellantur: citra deserta, ab occasu urbes eorum, quas diximus, Issatis & Calliope: ab oriente

æstiuo Europum, ab hyberno Maniæ: in medio Hecatonpylos, Arsaciæ regio Nisæa Parthyenes nobilis, ubi Alexandropolis à conditore.

Media, Mesopotamia, Babylon, Seleucia. CAP. XXVI.

NEcessarium est hoc in loco signare & Medorũ situm, terrarumq; faciem circumagere ad Persicum mare, quo facilius deinde reliqua noscantur. Nanq; Media ab occasu trãsuersa obliquè Parthiæ occurrens, utraq; regna includit. Habet ergo ipsa ab ortu Caspios & Parthos, à meridie Sittacenen & Susianen & Persida, ab occasu Adiabenen, à septẽtrione Armeniam. Persæ rubrũ mare semper accoluere, propter quod is sinus Persicus uocatur. Regio ibi maritima Cyropolis. Quà uero ipsa subit ad Medos Elymais. Megala appellatur locus, arduo montis ascensu per gradus, introitu angusto, ad Persepolin caput regni, dirutam ab Alexandro. Præterea habet in extremis finibus Laodiceam, ab Antiocho conditam. Inde ad orientem Magi obtinent Passagardas castellum, in quo Cyri sepulchrum est: & horũ Ecbatana oppidum translatũ ab Dario rege ad montes. Inter Parthos & Arianos excurrunt Paretaceni. His gẽtibus & Euphrate, inferiora regna cluduntur. Reliqua dicemus à Mesopotamia, excepto mucrone eius Arabũq; populis, in priore dictis uolumine. Mesopotamia tota Assyriorum fuit uicatim dispersa præter Babylona & Ninum. Macedones eam in urbes congregauere, propter ubertatem soli. Oppida præter iam dicta, habet Seleuciam, Laodiceam, Artemitam: item in Arabum gente, qui Aroêi uocantur, & Mardani, Antiochiam: quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicanore condita Arabis uocatur. Iunguntur his Arabes, introrsus Eldamarij. Super quos ad Pellacontam flumen Bura oppidum, Salmani & Masei Arabes. Gordyæis uero iuncti Aloni, per quos Zerbis fluuius in Tigrin cadit, Azones, Silices montani, & Orõtes. Quorum ad occidentem oppidum Gaugamela. Item Sue in rupibus. Suprà Silci, Claßitæ, per quos Lycus ex Armenia fertur: Absitris ad hybernum exortum. Azochis oppidum. Mox in campestribus oppida Diospage, Polytelia, Stratonicea, Anthemus. In uicinia Euphratis Nicephorion, quod ut diximus, Alexander iussit condi propter loci opportunitatem. Dicta est & in Zeugmate Apamia, ex qua orientem petentes excipit oppidum apprime munitum, quondam stadiorum sexaginta quinque amplitudine, & satraparum regia appellatum, quò tributa conferebantur, nunc in arcem redactum. Durant ut fuerãt Hebata, & ductu Pompeij Magni terminus Romani imperij Oruros, à Zeugmate ducentis quinquaginta millibus passuum. Sunt qui tradunt Euphratem Gobaris præfecti opere diductum, ubi eum diximus findi, ne præcipiti cursu Babyloniam infestaret: ab Assyrijs uero uniuersis appellatum Armalchar, quod significat regium flumen. Quà deriuatur oppidum fuit Agrani è maximis, quod diruêre Persæ. Babylon Chaldaicarum gentium caput diu summam clarìtatẽ obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Mesopotamiæ Assyriæq; Babylonia appellata est, sexaginta milia pass. amplexa muris, ducenos pedes altis, quinquagenos latis, in singulos pedes ternis digitis mẽsura ampliore, quàm nostra, interfluo Euphrate, mirabili opere utroq;. Durat adhuc ibi Iouis Beli templum. Inuentor hic fuit sideralis scientiæ. Cætero in solitudinem redijt, exhausta uicinitate Seleuciæ, ob id cõditæ à Nicatore intra nonagesimum lapidem, in confluente Euphratis fossa perducti atque Tigris: quæ tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac sui iuris, Macedonumq; moris. Ferunt ei plebis urbanæ d.c.M. esse situm uero mœniũ aquilæ pandentis alas. agrum totius orientis fertilißimũ. Inuicem ad hanc exhauriendam, Ctesiphontem iuxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi, quod nũc est caput regni. & postquam nihil proficiebatur, nuper Vologesus rex aliud oppidum Vologesocertam in uicino condidit. Sunt etiamnũ in Mesopotamia oppida, Hipparenum, Chaldæorum & hoc sicut Babylon, iuxta flumen Narragã, qui dedit ciuitati nomen. Muros Hipparenorũ Persæ diruere. Orcheni quoque tertia Chaldæorum doctrina, in eodem situ locantur, ad meridiem uersi. Ab his Notitæ & Orthophãtæ, & Græciochantæ. Euphrate nauigari Babylonem è Persico mari ccccxij. M. pass. tradunt Nearchus & Onesicritus. Qui uero postea scripsere, à Seleucia ccccxc. M. Iuba à Babylone Characem clxxv. M. passuum. Fluere aliqui ultra Babylonem continuo alueo priusquam distrahitur in irrigua lxxxvij. M. Vniuerso autem cursu xi. M. paß. Inconstantiam mensuræ diuersitas autorum facit, cum Persæ quoq; schœnos & parasangas alij alia mensura determinent. Vbi desinit alueo munire, ad confiniũ Characis accedente tractu, statim infestant Attali latrones Arabum gens. Vltra quos Scenitæ. Ambitu uero Euphratis Nomades Arabiæ usque ad deserta Syriæ, unde in meridiem flecti eum diximus, solitudines Palmyrenas relinquentem. Seleucia abest à capite Mesopotamiæ Euphratem nauigantibus undecies centena xxv. M. paß. A mari rubro si Tigri nauigetur, cccxx. M. A Zeugmate d. xxvij. M. Zeugma à Seleucia Syriæ ad nostrum litus, cxxxij. M. paß. Hæc est ibi latitudo terrarum inter duo maria. Parthici uero regni d.ccci. xliij. M. paßuum. Est etiamnum oppidum Mesopotamiæ in ripa Tigris circa confluentes, quod uocant Digbam.

Flumen Tigris. CAP. XXVII.

SEd & de Tigri ipso dixisse conueniat. Oritur in regione Armeniæ maioris, fonte cõspicuo in planicie. Loco nomẽ Elogosine est. Ipsius, quà tardior fluit, Diglito: unde concitatur, à celeritate Tigris incipit uocari. Ita appellant Medi sagittam. Influit lacum Arethusam omnia illata pondera sustinentem, & nitrum nebulis exhalantem. Vnum genus ei piscium est, * idq; transcurrentis non miscetur alueo, sicut nec è Tigri pisces

* idq; e tráſ-currentes nõ miſcẽtur al.

pisces in lacum transnatant. Fertur autem & cursu & colore dissimilis: transuectusq; occurrente Tauro mõte in specu mergitur: subterq; lapsus, à latere altero eius erumpit. Locus uocatur Zoroanda. Eundem esse manifestũ est, quod demersa perfert. Alterum deinde transit lacũ, qui Thospites appellatur, rursusq; in cuniculos mergitur, & post xxv. M. pass. circa Nymphæũ redditur. Tam uicinũ Arsaniæ fluere eum in regione Arrhene Claudius Cæsar autor est, ut cum intumuere, confluant, nec tamen misceãtur, leuiorq; Arsanias innatat iiij. M. ferme spatio: mox diuisus in Euphratem mergitur. Tigris autem ex Armenia acceptis fluminibus claris, Parthenia, Agnice, Pharone, Arabas Orios Adiabenosque disterminans, & quam diximus Mesopotamiã faciẽs, lustratis mõtibus Gordyæorum circa Apamiam Mesenes oppidũ, citra Seleuciam Babyloniã cxxv. M. passuũ, diuisus in alueos duos, altero meridiem ac Seleuciã petit, Mesenen perfundẽs: altero ad septentrionem flexus, eiusdem gentis tergo campos Cauchas secat. Vbi remeauere aquæ, Pasitigris appellatur. Postea recipit ex Media Choaspem: atq; (ut diximus) inter Seleuciã & Ctesiphontem uectus, in lacus Chaldaicos se fundit, eosq; lxx. M. passuũ amplitudine implet. Mox uasto alueo profusus, dextra Characis oppidi infertur mari Persico decumo ore. Inter duorũ amnium ostia xxv. M. passuum fuere, aut (ut alij tradunt) vij. M. utroq; nauigabili. Sed longo tempore Euphratem præclusere Orcheni, & accolæ agros rigantes, nec nisi per Tigrin defertur in mare. Proxima Tigri regio Parapotamia appellatur. In ea dictum est de Mesene. Oppidum eius Dibitach. Iungitur Chalonitis cum Ctesiphonte, non palmetis modo, uerum & olea pomisq; alijsq; arbustis nobilis. Ad eam peruenit Zagrus mons, ex Armenia inter Medos Adiabenosque ueniens, supra Paratacenen & Persidem. Chalonitis abest à Perside ccccclxxx. M. pass. Tantum à Caspio mari Assyriam abesse compẽdio itinerum aliqui tradunt. Inter has gentes atq; Mesenen Sittacene est, eadem Arbelitis & Palæstine dicta. Oppidũ eius Sittace Græcorũ ab ortu est, & Sabata. Ab occasu autem Antiochia, inter duo flumina Tigrin & Tornadotum. Item Apamia, cui nomẽ Antiochus matris suæ imposuit, Tigris circumfunditur. Hæc diuiditur Archoo. Infrà est Susiane, in qua uetus regia Persarum Susa à Dario Hystaspis filio condita: abest à Seleucia Babylonia ccccl. M. pass. tantundẽ ab Ecbatanis Medorum per montem Charbanũ. In septentrionali Tigris alueo oppidũ est Babytace. Abest à Susis cxxxv. M. pass. Ibi mortalium soli aurum in odio cõtrahunt: Id defodiunt, ne quo cui sit in usu. Susianis ad oriẽtem uersus iunguntur Cossæi latrones, & Mizæorum xl. populi liberæ feritatis. Supra eos patẽt Parthusi, Mardi, & Saitæ, Hyi, qui prætenduntur supra Elymaida, quam Persidi in ora iunximus. Susa à Persico mari absunt ccl. M. passuum. Qua subijt ad eã classis Alexãdri Pasitigri, uicus ad lacum Chaldaicũ uocatur Aphle, unde Susa nauigatione lxv. M. d. pass. absunt. Susianis ab oriẽte proximi sunt Chosiei: supra Chosieos ad septentrionem Mesobatene sub mõte Cambalido, qui est Caucasi ramus, inde mollissimo transitu in Bactros. Susianen ab Elymaide disterminat amnis Eulæus, ortus in Medis, medioq; spatio cuniculo cõditus, ac rursus exortus & per Mesobatenẽ lapsus, circuit arcem Susorum ac Dianæ tẽplum augustissimũ illis gẽtibus, & ipse in magna ceremonia. Siquidẽ reges nõ ex alio bibunt, & ob id in longinqua portãt. Recipit amnem Hedypnum, præter Asylum Persarum uenientem, & unum ex Susianis. oppidũ iuxta eũ Magoa, à Charace xv. M. passuũ. Quidã hoc in extrema Susiana ponunt solitudinibus proximũ. Infra Eulæũ Elymais est, in ora iuncta Persidi, à flumine Oroati ad Characẽ ccxl. M. pas. Oppida eius Seleucia & Sostrate, apposita monti Casyro. Oram quæ præiacet, minorum Syrtiũ uice diximus inaccessam cœno, plurimum limi deferentibus Brixia & Ortacea amnibus. madente & ipsa Elymaide in tãtum, ut nullus sit nisi circuitu eius ad Persidem aditus. Infestatur & serpentibus, quos flumina deportant. Pars eius maximè inuia, Characene uocatur ab oppido Arabiæ claudente regna, de quo dicemus exposita prius M. Agrippæ sententia. Nanque is Mediam & Parthiã, & Persidem ab oriente Indo, ab occidente Tigri, à septentrione Tauro, Caucaso, à meridie rubro mari terminatas, patere in longitudinem xiij. xx. M. pass. in latitudinẽ d. cccxl. prodidit. Præterea per se Mesopotamiam ab oriente Tigri, ab occasu Euphrate, à septentrione Tauro, à meridie mari Persico inclusam, longitudine octingentorũ M. pass. latitudine ccclx. Charax oppidum Persici sinus intimum, à quo Arabia Eudæmõ cognominata excurrit, habitatur in colle manu facto inter confluẽtes, dextra Tigrin, læua Eulæum ij. M. pas. laxitate. Cõditum est primũ ab Alexãdro magno: qui colonis ex urbe regia Durine (quæ tum interijt) deductis, militũq; inutilibus ibi relictis, Alexandria appellari iusserat: pagũq; Pellæum, à patria sua, quẽ propriè Macedonũ fecerat. Flumina id oppidũ expugnauere. Postea Antiochus restituit, quintus regũ, & suo nomine appellauit. Iterũq; infestatum Pasines Sogdonaci filius, rex finitimorum Arabũ, quem Iuba satrapen Antiochi fuisse falso tradit, oppositis molibus restituit. nomenq; suũ dedit, emunito situ iuxta in longitudinẽ iij. M. pas. in latitudinem paulo minus. Primo fuit à littore stadijs x. maritimũ, etiã inde pseudoporticus habet: Iuba uero prodente l. M. pas. Nũc abesse à littore cxx. M. legati Arabũ nostriq; negociatores, qui inde uenere, affirmãt. Nec ulla in parte plus aut celerius profecere terræ fluminibus inuectæ. Magis id mirũ est, æstu longè ultra id accedente nõ repercussas. Hoc in loco genitum esse Dionysiũ, terrarum orbis situs recentissimum autorem constat, quem ad commentanda omnia in orientem præmisit diuus Augustus, ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicasq; res maiore filio. Nõ me præterit, nec sum

oblitus,

oblitus, sui quenq; situs diligentissimum autorem usum nobis in introitu huius operis. In hac tamen parte arma Romana sequi placet nobis, Iubamq; regem, ad eundem Caium Cæsarem scriptis uoluminibus de eadem expeditione Arabica.

Arabia, Nomades, Nabatæi, Omani, Tylos & Ogyris insulæ. CAP. XXVIII.

ARabia gentium nulli postferenda, amplitudine longissima à monte Amano à regione Ciliciæ Comagenesque descendit, ut diximus, multis gentibus eorum deductis illò à Tigrane magno, sponte uero ad mare nostrum littusq; Aegyptiacum, ut docuimus: necnon in media Syriæ ad Libanum montẽ penetrantibus Nubeis, quibus iunguntur Ramisi, deinde Taranei, deinde Patami. Ipsa uero peninsula Arabia inter duo maria, rubrum Persicumque procurrens, quodam naturæ artificio ad similitudinem atq; magnitudinem Italiæ mari circumfusa, in eandem etiam cæli partem nulla differentia spectat. Hæc quoq; in illo situ felix. Populos eius à nostro mari usq; ad Palmyrenas solitudines diximus: reliqua nũc inde peragemus. Nomades infestatoresque Chaldæorum Scenitæ (ut diximus) claudunt, & ipsi uagi, * sed à tabernaculis cognominati, quæ ciliciis metantur ubi libuit. Deinde Nabatæi oppidum incolunt Petram nomine in conualle, paulo minus ij. M. pass. amplitudinis, circundatum montibus inaccessis amne interfluente. Abest à Gaza oppido littoris nostri d.c. M. à sinu Persico cxxij. M. Huc conuenit utrunq; biuium, eorum qui Syriæ Palmyram petiere, & eorum qui ab Gaza uenerunt. A Petra incoluerunt Omani ad Characem usq;, oppidis quondam claris à Semiramide cõditis, Abesamide & Soractia. Nunc sunt solitudines. Deinde est oppidum quod Characenorum regi paret in Pasitigris ripa, Forath nomine, in * quo à Petra cõueniunt. Characemq; inde xij. M. pass. secundo æstu nauigant. E Parthico enim regno nauigantibus uicus Teredon, infra confluentem Euphratis & Tigris: læua fluminis Chaldæi obtinent, dextra Nomades Scenitæ. Quidam & alia duo oppida longis interuallis Tigris prænauigari tradunt, Barbatiam, mox Thumatam: quod abesse à Petra x. dierum nauigatione, nostri negociatores dicũt. Characenorumq; regi parere: & Apamiam sitam ubi restagnatio Euphratis cum Tigri confluat. Itaq; molientes incursionem Parthos, operibus obiectis inundatione arceri. Nunc à Charace dicemus oram, Epiphani primum exquisitam: locus ubi Euphratis ostiũ fuit, flumen salsum, promontorium Chaldone, uoragini similius quàm mari per l. M. oræ, flumen Achana, deserta c. M. pass. usq; ad insulam Icharam. Sinus Capeus quẽ accolunt Gaulopes & Chateni. Sinus Gerraicus. Oppidum Gerra v. M. pass. amplitudine, turres habet ex salis quadratis molibus, à littore l. M. pass. regio Attene. Ex aduerso Tylos insula, totidem milibus à littore, plurimis margaritis celeberrima cũ oppido eiusdem nominis, iuxtaq; altera minor, à promontorio eius xij. M. pass. Vltrà magnas aspici insulas tradunt, ad quas non sit peruentum. Huius ambitũ cxij. M. d. passuum, à Perside longius abesse, adiri uno alueo angusto. Insula Asgilia, Gentes Nocheti, Zurachi, Borgodi, Catarei, Nomades. Flumen Cynos. Vltrà nauigationem incompertam ab eo latere propter scopulos tradit Iuba, prætermissa mentione oppidi Omanorum Batrasabbes, & Omanæ, quod priores celebrem portum Carmaniæ fecere. Item Omnæ et Athanæ, quæ nũc oppida maxime celebrari à Persico mari nostri negociatores dicunt. A flumine Canis, ut Iuba tradit, mons adusto similis. Gentes Epimaranitæ. Mox Ichthyophagi, insula deserta, gentes Bathymi. Eblitei montes, insula Omœnus. Portus Machorbæ, insulæ Etaxalos, Onchobrice gens Chadæi. Insulæ sine nominibus multæ. Celebres uero Isura, Rhinnea, & proxima in qua scriptæ sunt stelæ lapideæ literis incognitis. Goboea portus. Bragæ insulæ desertæ. Gens Thaludæi. Dabanegoris regio. Mons Orsa cum portu. Sinus Duatus, insulæ multæ. Mons Tricoryphos. Regio Cardalena, insulæ Solanida, Capina. Item Ichthyophagorum. Deinde Glari. Littus Hammeũ, ubi auri metalla. Regio Canauna, gentes Apitami, Gasani. Insula Deuadæ. Fons Goralus, Garpheti, insulæ Aleu & Amnamethu. Gens Darræ, insula Chelonitis, Ichthyophagon multæ, Eodanda deserta, Basag. Multæ Sabæorum. Flumina, Thamar, Amnon, insulæ Dolicæ. Fontes, Daulotes, Dora: insulæ Pteros, Labanis, Coboris, Sambracate, & oppidum eodem nomine in continenti. A meridie insulæ multæ, maxima Camari. Flumen, Mysecros. Portus, Leupas. Scenitæ Sabæi. Insulæ multæ. Emporium eorum Acila, ex quo in Indiam nauigatur. Regio, Amithoscuta, Damnia. Mizi maiores & minores, Drimati, Mace. Horum promontorium contra Carmaniam est. Distat l. M. pass. Mira res ibi traditur Numeniũ ab Antiocho rege Mesenæ præpositum ibi uicisse eodem die classe, æstuq; reuerso iterum equitatu contra Persas dimicantem, & gemina trophæa eodem in loco Ioui ac Neptuno statuisse. Insula in alto obiacet Ogyris, clara Erythra rege ibi sepulto. Distat à cõtinente cxxv. M. pass. circuitu cxij. M. pass. Nec minus altera clara in Azanio mari Dioscoridu, distãs à Syagro extimo promontorio cclxxx. M. pass. reliqui in continente à noto etiã num Autarida, in montes vij. dierũ transitus. Gentes Larendani, Catabani, Gebanitæ pluribus oppidis, sed maximis Nagia, & Tamna templorum lxv. Hæc est amplitudinis significatio. Promontorium, à quo ad continentem Troglodytarum l. M. pass. Toani, Accitæ, Chatramotitæ, Tomabei, Antidalei, Lexianæ, Agrei, Cerbani, Sabæi Arabũ propter thura clarissimi, ad utraq; maria porrectis gentibus. Oppida eorum in rubro littore Marane, Marma, Corolia, Sabatra: intus oppida Nascus, Cardaua, Carnus, & quò merces odorũ deferunt Tomala. Pars eorum Atramitæ, quorum caput Sobotale lx. templa muris includens. Regia

tamen

* sic à tabernaculis cognominati ciliciis, quæ metan.

* quod

tamen omnium est Mariaba. sinum obtinet xciij. M. paß. refertũ insulis odoriferis. Atramitis in mediterraneo iunguntur Minæi, mare accolunt & Elamitæ. Oppidum eiusdem nominis. Iis iuncti Cagulatæ. Oppidum Siby quod Græci Apaten uocant: Arsicodani, Vadei cum oppido magno, Barasei, Licheni, Sygaros insula, quam canes non intrant, expositiq; circa littora errando moriuntur. Sinus intimus in quo Leanitæ qui nomen ei dedere. Regia eorum Agra, & in sinu Laana, uel, ut alij, Aelana. Nam & ipsum sinum nostri Aelaniticum scripsere, alij Elenaticum, Artemidorus Alenticum, Iuba Laniticũ. Circuitus Arabiæ à Charace Laana colligere proditur quadragies octies centena lxv. M. Iuba paulominus xl. M. putat. Latißima est à septentrione inter oppida Heroũ & Characẽ. Nunc & reliqua mediterranea eius dicantur. Nabateis Thimaneos iunxerunt ueteres, nunc sunt Taueni, Suelleni, Sarraceni. Arra oppidũ in quo omnis negociatio conuenit, Hemnatæ, Analitæ: oppida, Domada, Egra. Thamudei, oppidum Badanatha. Carrei, oppidum Chariati: Achoali, oppidum Phoda: ac Minæi, à rege Cretæ Minoe (ut existimant) originem trahentes. quorum Charmei, oppidũ xiiij. M. paßuum Mariaba, Baramalacum, & ipsum non spernẽdum: item Carnon: Rhammei, & horum origo Rhadamãtus putatur frater Minois. Homeritæ, Maßala oppido. Hamirei, Gedranitæ, Ampræ, Ilisanitæ, Bachilitæ, Sammei, Amathei cum oppidis Nessa & Cennesseri. Zamareni cum oppidis Sauce, Scantate, Bacascami. Riphearma oppidum, quo uocabulo hordeum appellant. Autei & Raui, Gyrei & Mathatæi. Helmodenes cum oppido Ebode. Agacturi in montibus, oppido xx. M. paß. in quo fons Emischabales, quod significat camelorum. oppidum Ampelone, colonia Milesiorum. Actrida oppidum. Calingij, quorum Mariaba oppidum significat dominos omnium. Oppida, Pallon, Murannimal iuxta flumen, per quod Euphratem emergere putãt. Gentes Agrei, Hammonij. Oppidum, Athenæ. Caurarani, quod significat ditißimos armento, Coranitæ, Casani, Choani. Fuerunt & Græca oppida, Arethusa, Larissa, Chalcis, deleta uarijs bellis. Romana arma solus in eam terram adhuc intulit Aelius Gallus ex equestri ordine. Nam C. Cæsar Augusti filius prospexit tantum Arabiam. Gallus oppida diruit non nominata ab autoribus qui antè scripserunt, Egran, Annestum, Escam, Magusum, Tammacum, Labeciam, & supradictam Mariabã, circuitu vi. M. paß. Item Caripeta, quò longißime processit. Cætera explorata retulit, Nomades lacte & ferina carne uesci. Reliquos uinum ut Indos palmis exprimere, oleum sesama. Numerosißimos esse Homeritas, Minæis fertiles agros palmetis arbustisq;, in pecore diuitias. Cembanos & Arios armis præstare, maximè Chatramotitas. Careis latißimos & fertilißimos agros. Sabæos ditißimos syluarũ fertilitate odorifera, auri metallis, agrorum riguis, mellis ceræq; prouẽtu. De odoribus suo dicemus uolumine. Arabes, mitrati degunt, aut intonso crine: barba abraditur, præterquàm in superiore labro. Alijs & hæc intonsa: mirumq; dictu, ex innumeris populis pars æqua in cõmercijs aut latrocinijs degit. in uniuersum gẽtes ditißimæ, ut apud quas maxime opes Romanorũ Parthorũq; subsidãt, uendẽtibus quæ è mari aut syluis capiãt, nihil inuicẽ redimentibus. Nũc reliquã orã Arabiæ cõtrariã persequemur. Timosthenes totũ sinũ quatridui nauigatione in longitudinẽ taxauit, bidui in latitudinẽ, angustias iiij. M. d. paß. Eratosthenes ab ostio xiij. M. in quanq; partẽ. Artemidorus Arabiæ latere xiiij. l. M.

Sinus maris rubri, Troglodytici & Aethiopici. CAP. XXIX.

Troglodytico uero xi. lxxxij. M. paßuum, Ptolemaida usq;. Agrippa xiiij. xxij. M. paß. sine differentia laterum. Plerіq; latitudinem cccclxij. prodiderunt, faucesq; hyberno orienti obuersas, alij iiij. M. alij vij. M. alij xij. M. paß. patere. Situs autem ita se habet. A sinu Aelanitico alter sinus quẽ Arabes Aeant uocant, in quo Heroum oppidum est. Fuit & Cambysu inter Nelos & Marchadas, deductis eò agris exercitus. Gens Tyra. Daneon portus, ex quo nauigabilem alueum perducere in Nilũ, qua parte ad Delta dictum decurrit lxij. M. paß. interuallo (quod inter flumen & rubrũ mare interest) primus omnium Sesostris Aegypti rex cogitauit. mox Darius Persarũ. deinde Ptolemæus sequẽs: qui & duxit foßam latitudine pedum c. altitudine xxx. in longitudinẽ xxxvij. M. d. paß. usq; ad fontes amaros. ultrà deterruit inundationis metus, excelsiore tribus cubitis rubro mari comperto, quàm terra Aegypti. Aliqui non eã afferunt causam, sed ne immisso mari corrũperetur aqua Nili, quæ sola potus præbet. Nihilominus iter totum terendo frequentatur à mari Aegyptio, quod est triplex: Vnũ à Pelusio per harenas, in quo nisi calami defixi regant, uia non reperitur, subinde aura uestigia operiente. Alterum uero ij. M. passuum ultra Casium montem, quod à lx. M. passuum redit in Pelusiacã uiam. Accolunt Arabes Autei. Tertiũ à Gerro (quod Adipson uocant) per eosdem Arabes lx. M. paß. propius, sed asperũ montibus & inops aquarum. Eæ uiæ omnes Arsinoën ducunt, conditam sororis nomine in sinu Charandra, à Ptolemæo Philadelpho: qui primus Troglodyticẽ excußit, amnem qui Arsinoën præfluit, Ptolemæum appellant. Mox oppidum paruum est. Aennũ, pro quo alij Philoteram scribunt. Deinde sunt Azarei, ex Troglodytarum connubijs Arabes feri: Insulæ, Sapirene, Scytala, mox deserta ad Myos hormon, ubi fons Tadnos, mons Eos, insula Lambe, portus multi, Berenice oppidum matris Philadelphi nomine, ad quod iter à Copto diximus. Arabes Autei & Gnebadei. Troglodytice, quam prisci Michoën, alij Midoën dixere. mons Pentedactylos. insulæ Stenæ diræ aliquot, Halonnesi non pauciores: Cardamine, Topazos, quæ gemmæ nomen dedit. Sinus insulis refertus: ex ijs quæ Mareu uocantur.

uocantur, aquosæ: quæ Eratenos, sitientes. Regum ij præfecti fuere. Introrsus Candei, quos Ophiophagos uocant, serpentibus uesci assueti. Neque alia regio fertilior earum. Iuba qui uidetur diligentissime prosecutus hæc, omisit in hoc tractu (nisi si exemplarium uitium est) Berenicen alteram, quæ Panchrysos cognominata est. Tertiam quæ Epidires, insignem loco. Est enim sita in ceruice longè procurrente, ubi fauces rubri maris, iiij. M. d. pass. ab Arabia distant. Insula ibi Cytis, topazium ferens & ipsa. ultrà syluæ, ubi Ptolemais à Philadelpho condita ad uenatus elephantorum ob id Epitheras cognominata, iuxta lacum Monoleum. Hæc est regio secundo uolumine à nobis significata: in qua xlv. diebus ante solstitium, totidemque postea, hora vi. cõsumuntur umbræ, & in meridiem reliquis horis cadunt, cæteris diebus in septentrionem: cum in Berenice quam primam posuimus, ipso die solstitij vi. hora umbræ in totum absumantur, nihilque adnotetur aliud noui, d. cij. M. pass. interuallo à Ptolemaide: res ingentis exempli: locusq; subtilitatis immensæ, mundo ibi deprehenso: cum indubitata ratione umbrarum, Eratosthenes mensuram terræ prodere inde cœperit. Hinc Azanium mare, promontorium quod aliqui Hispalum scripsere. Lacus, Mandelum. Insula Colocasitis, & in alto multæ, in quibus testudo plurima. Oppidum, Suchæ, insula Daphnidis. Oppidum Aduliton. Aegyptiorũ hoc serui à dominis profugi condidere. Maximum hic emporium Troglodytarum, etiã Aethiopum. Abest à Ptolemaide v. dierum nauigatione. Deferunt plurimum ebur, rhinocerotum cornua, hippopotamorum coria, celtium testudinum, sphingia, mancipia. Suprà Aethiopes Aroteres. insulæ quæ Aliæu uocantur, item Bacchias & Antibacchias, & Stratonis. Hinc in ora Aethiopiæ sinus incognitus, quod admiremur, cũ ulteriora mercatores scrutẽtur. Promontorium in quo fons Cucios, expetitus nauigantibus. Vltrà Isidis portus x. dierum remigio ab oppido Adulitarum distans. In eum Troglodytis myrrha confertur. Insulæ ante portum duæ. Pseudopylæ uocantur, interiores totidem Pylæ. In altera stelæ lapideæ literis ignotis. Vltrà sinus Abalites. Insula Diodori, & aliæ desertæ. per cõtinentem quoq; deserta. Oppidum Gaza, promontorium & portus Mossylites, quò cinnamomũ deuehitur. Hucusque Sesostris exercitum duxit. Aliqui unũ Aethiopiæ oppidum ultrà ponunt in littore Baragaza. A Mossylite promontorio Atlanticum mare incipere uult Iuba, præter Mauritanias suas Gadis usq; nauigandum coro. Cuius tota sententia hoc in loco subtrahenda non est. A promontorio Indorum quod uocatur Lepteacra, ab alijs Drepanũ, proponit recto cursu præter exusta ad Malchu insulam xv. M. pass. esse. Inde ad locum quem uocant Sceneos, ccxxv. M. Inde ad insulam Sadanum cl. M. passuum. Sic fieri ad apertũ mare xviij. lxxxv. M. pass. Reliqui omnes propter solis ardorem nauigari posse non putauerunt. Quin & commercia ipsa infestant ex insulis Arabes Ascitæ appellati, quoniam bubulos utres binos sternentes ponte, piraticam exercent sagittis uenenatis. Gentes Troglodytarum idem Iuba tradit Therothoas à uenatu dictos, miræ uelocitatis: sicut Ichthyophagos, natantes ceu maris animalia: Bargenos, Zageras, Chalybas, Saxinas, Syrecas, Daremas, Domazenes. Quin & accolas Nili à Syene non Aethiopũ populos, sed Arabum esse dicit usq; Meroen. Solis quoq; oppidum quod non procul Memphi in Aegypti situ diximus, Arabas conditores habere. Sunt & qui ulteriorẽ ripam Aethiopiæ auferant, adnectantque Africæ. ripas autem incoluere propter aquam. Nos relicto cuiq; intelligendi arbitrio, oppida quo traduntur ordine utrinq; ponemus. A Syene, & prius Arabiæ latere, gens Catadupi. Deinde Syenitæ. Oppida, Tacompson, quam quidam appellauerunt Thathicen, Aranium, Sesanium, Sandura, Nasaudũ, Anaudoma, Cumara, Beta & Bochiana, Leuphitorga, Tãtarene, Mœchindira, Noa, Gophoa, Gyslatæ, Megede, Lea, Rhemnia, Nupsia, Direa, Pataga, Bagada, Dumana, Rhadata, in quo felis aurea pro deo colebatur. Boron in mediterraneo, Mallos, proximum Meroæ. sic prodidit Bion. Iuba aliter. Oppidum in mõte Megatichos, inter Aegyptum & Aethiopiam, quod Arabes Myrson uocauere. deinde Tacompson, Aranium, Sesanium, Piden, Mamuda, Corambin, iuxta eam bituminis fontem, Hammodara, Prosda, Parenta, Mama, Tessara, Callas, Zoton, Graucomen, Emeum, Pidibotas, Hebdomecontacometas, Nomadas in tabernaculis uiuẽtes: Cyslen, Pemman, Gadagalen, Paloin, Primmin, Nupsin, Daselin, Patin, Gambreues, Magasen, Segasmala, Cranda, Denna, Cadeuma, Thena, Batha, Alana, Macua, Scammos, Goram in insula: ab ijs Abala, Androcalim, Seren, Mallos, Agocen. Ex Africa latere tradita sunt eodem nomine Tacõpsos altera, siue pars prioris: Mogora, Sea, Edosa, Pelenaria, Pyndis, Magusa, Bauma, Linitima, Spyntuma, Sydopta, Gẽsoa, Pindicitora, Eugoa, Orsima, Suasa, Mauma, Rhuma, Vrbubuma: Mulona, quod oppidum Græci Hypaton uocarunt: Pagoargas, Zannes, unde elephanti incipiant: Mamblia, Berresa, Cetuma. Fuit quondam & Epis oppidum contra Meroen, antequam Bion scriberet, deletum. Hæc sunt prodita usque Meroen, ex quibus hoc tempore nullum propè utroque latere extat. Cætera solitudines, nuper renunciauere principi Neroni, missi ab eo milites prætoriani cum tribuno ad explorãdum, inter reliqua bella & Aethiopicum cogitanti. Intrauere autem & eo arma Romana diui Augusti temporibus, duce P. Petronio, & ipso equestris ordinis præfecto Aegypti. Oppida eorum expugnauit, quæ sola inuenerat, quo dicemus ordine: Pselchin, Primin, Aboccin, Phthurin, Cambusin, Attenan, Stadisin, ubi Nilus præcipitans se, fragore auditum accolis aufert. Diripuit & Napata. Longissime autem à Syene progressus est d. ccclxx. M. passuũ.

Nec tamen

Nec tamen arma Romana ibi solitudinem fecerunt. Aegyptioꝝ bellis attrita est Aethiopia, uicissim imperitando seruiendoq́;, clara & potens etiam usq; ad Troiana bella Memnone regnante, & Syriæ imperitasse eam, nostroque littore ætate regis Cephei patet Andromedæ fabulis. Simili modo & de mẽsura eius uariæ prodidere: primus Dalion ultra Meroen longe subuectus: mox Aristocreon, & Bion, & Basilis: Simonides minor, etiã quinquẽnio in Meroe moratus cum de Aethiopia scriberet. Nam & Timosthenes classiũ Philadelphi præfectus, sine mensura dierũ lx. à Syene Meroen iter prodidit. Eratosthenes d.cxxv. M. Artemidorus d.c. M. Sebosus ab Aegypti extremis sexdecies centena lxxv. M. pas. unde proxime dicti xy.lxx. Verum omnis hæc finita nuper disputatio est, quoniã à Syene d.ccclxy. M. Neronis exploratores renũciauere his modis: A Syene Hieran sycaminon liiy. M. pass. Inde Tama lxxv. M. pas. regionẽ Euonymiton Aethiopũ primã cxx. Acinã liiy. M. Pitaran xxv. Tergedum cvi. M. insulam Gagauden esse in medio eo tractu. Inde primũ uisas aues psittacos, & ab altera (quæ uocatur artigula) animal sphingion, à Tergedo cynocephalos. Inde Napata lxxx. M. Oppidum id paruũ inter prædicta solũ. Ab eo ad insulã Meroen ccclx. M. Herbas circa Meroẽn demum uiridiores syluarũq; aliquid apparuisse, & rhinocerotũ elephãtorumq́; uestigia. Ipsum oppidũ Meroẽn ab introitu insulæ abesse lxx. M. pass. iuxtaq; aliam insulã Tatu dextro subeuntibus alueo, quæ portũ faceret. Aedificia oppidi pauca. Regnare feminam Candacen, quod nomẽ multis iam annis ad reginas transiyt. Delubrum Ammonis & ibi religiosum, & toto tractu sacella. Cæterum cum potirentur rerum Aethiopes, insula ea magnæ claritatis fuit. Tradunt armatorum ccl. M. dare solitam, artificum cccc. M. alere. Reges Aethiopum xlv. & hodie traduntur.

Multiformes & miræ hominum effigies. CAP. XXX.

Vniuersa uerò gens Aetheria appellata est, deinde Atlantia, mox à Vulcani filio Aethiope Aethiopia. Animaliũ hominumq; effigies monstriferas circa extremitates eius gigni minime mirũ, artifici ad formanda corpora, effigiesq́; cælandas mobilitate ignea. Ferunt certe ab orientis parte intima gentes esse sine naribus, æquali totius oris planicie. Alias superiore labro orbas, alias sine linguis. Pars etiam ore concreto, & naribus carens, uno tantũ foramine spirat, potumq́; calamis auenæ trahit, & grana eiusdem auenæ sponte proueniẽtis ad uescendũ. Quibusdã pro sermone nutus motusq́; membrorum est. Quibusdam ante Ptolemæum Lathyrum regem Aegypti ignotus fuit usus ignium. Quidam & Pygmæorũ gentem prodiderunt ante paludes, ex quibus Nilus oritur. In ora autem ubi desiymus, continui montes ardentibus similes rubent. Troglodytis & rubro mari à Meroe tractus omnis superponitur: à Napata tridui itinere ad rubrum littus, aqua pluuia ad usum compluribus locis seruatur, fertilissima regione quæ interest auri. Vlteriora Atabuli Aethiopum gens tenet. Deinde contra Meroen Megabari, quos aliqui Adiabaras nominauere, oppidum habent Apollinis. Pars eorũ Nomades, quæ elephantis uescitur. Ex aduerso in Aphricæ parte Macroby. Rursus à Megabaris Memnones & Danelli, dierumque xx. interuallo Critensi. ultra eos Dochi. deinde Gymnites semper nudi. mox Andera, Mathitæ, Mesagebes, Hipporeæ, atri colore toto corpora rubrica illinunt. At ex Africæ parte Medimni. Deinde Nomades cynocephalorum lacte uiuentes, Olabi, Syrbotæ, qui octonum cubitorum esse dicuntur. Aristocreon Libyæ latere à Meroẽ oppidũ Tolen dierum v. itinere tradit. Inde dierum xy. Esar Aegyptiorum oppidum, qui Psammetichũ fugerint: in eo produntur annis ccc. habitasse. Contra in Arabico latere Daron oppidũ esse eorũ. Bion autẽ Sapen uocat, quod ille Esar, & ipso nomine aduenas ait significari. Caput eorum in insula Sembobitin, & tertium in Arabia Sai. Inter montes autem & Nilum Symbari sunt, Phalanges, in ipsis uerò mõtibus Asachæ multis nationibus. Abesse à mari dicuntur dierum v. itinere. Viuunt elephantorum uenatu. Insula in Nilo Semberritarum, reginæ paret. Ab ea Nubei Aethiopes dierum octo itinere. Oppidum eorũ Nilo impositum, Tenupsis. Sambri, apud quos quadrupedes omnes sine auribus, etiam elephanti. At ex Africa parte Ptoẽmbari, Ptoemphanæ, qui canem pro rege habent: motu eius imperia augurantes: Auruspi oppido longe à Nilo sito. Postea Achisarmi, Phaliges, Marigerri, Casamarri. Bion & alia oppida in insulis tradit, à Sembobiti Moroen uersus dierum toto itinere xx. Proximæ insulæ oppidum Semberritarum sub regina: & aliud Asar. alterius oppidum Daron. Tertiam Medoẽn uocant, in qua oppidũ Asel. Quartam eodem quo oppidum nomine Garoden. Inde per ripas oppida, Nauos, Modũdam, Andatim, Setũdum, Colligat, Secande, Nauectabe, Cumi, Agrospi, Aegipam, Candrogari, Arabam, Summaram. Regio supra Sirbitum, ubi desinunt montes, traditur à quibusdam habere maritimos Aethiopas, Nisicastes, Nisitas, quod significat ternum & quaternum oculorum uiros: non quia sic sint, sed quia sagittis præcipua contẽplatione utãtur. Ab ea uerò parte Nili quæ supra Syrtes maiores oceanumq; meridianum protenditur, Dalion uocatos esse dicit, pluuia tantum aqua utentes Cisoros, Longoporos. Ab Oecalicibus dierum quinque itinere Vsibalcos, Isuelos, Pharusos, Valios, Cispios. Reliqua deserta. Deinde fabulosa: ad occidentem uersus Nigræ, quorum rex unum oculum habeat in fronte. Agriophagi pantherarum & leonum carnibus maxime uiuentes. Pamphagi omnia mandentes. Anthropophagi humana carne uescentes. Cynamolgi caninis capitibus. Arthabatitæ quadrupedum ferarum modo uagi. Deinde Hespery, Perorsi quos in Mauritaniæ

*taniæ confinio diximus. Pars quædam Aethiopum locustis tantum uiuit, fumo & sale duratis in annua alimenta: ij quadragesimum annum uitæ non excedunt. Aethiopum terram uniuersam cũ mari rubro patere in longitudinem semel & uicies centena lxx. M. paß. in latitudinem cum superiore Aegypto duodecies cẽtena xcvij. M. Agrippa existimauit. Quidã *longitudinẽ ita diuiserunt. A Meroe Sirbitum xij. dierũ nauigationẽ. Ab ea xij. ad Dauellos. Ab ijs ad oceanũ Aethiopicũ vi. dierũ iter. In totũ autẽ ab oceano ad Meroen d.ccxxv. M. pas. esse inter autores ferè cõuenit: inde Syenen quãtũ diximus. Sita est Aethiopia ab oriẽte hyberno ad occidẽtẽ hybernũ. Meridiano cardine syluæ hebeno maxime uirẽt: à media eius parte imminẽs mari mõs excelsus, æternis ardet ignibus, Theon ochema dictus Græcis. à quo nauigatio quatridui ad promontoriũ quod Hesperion ceras uocatur, confine Africæ iuxta Aethiopes Hesperios. Quidã et in eo tractu modicos colles amœna opacitate uestitos Aegipanum Satyrorumq; produnt.*

*latitudinem

Insulæ Aethiopici maris. CAP. XXXI.

I*Nsulas toto eo mari & Ephorus cõplures esse tradidit, & Eudoxus, & Timosthenes, Clitarchus uerò Alexandro regi renuntiatam adeo diuitem, ut equos incolæ talentis auri permutarent. Alteram, ubi sacer mons opacus sylua repertus esset, distillantibus arboribus odore miræ suauitatis. Contra sinum Persicum Cerne nominatur insula aduersa Aethiopiæ, cuius neq; magnitudo, neq; interuallũ à continẽte constat. Aethiopas tantũ populos habere proditur. Ephorus autor est, à rubro mari nauigantes in eam nõ posse propter ardores ultra quasdã columnas (ita appellantur paruæ insulæ) prouehi. Polybius in extrema Mauritania contra mõtem Atlantem à terra stadia octo abesse prodidit Cernen. Nepos Cornelius ex aduerso maxime Carthaginis à cõtinente passus mille: non ampliorẽ circuitu duobus milibus. Traditur & alia insula contra montem Atlantẽ, & ipsa Atlantis appellata. Ab ea quinq; dierũ nauigatione solitudines ad Aethiopas Hesperios, & promõtoriũ quod uocauimus Hesperion ceras, inde primũ circumagente se terrarũ fronte in occasum ad mare Atlanticum. Contra hoc promontorium Gorgades insulæ narrantur, Gorgonũ quondam domus, bidui nauigatione distantes a continente, ut tradit Xenophon Lampsacenus. Penetrauit in eas Hanno Pœnorum imperator, prodiditq; hirta fœminarũ corpora, uiros pernicitate euasisse: duarumq; Gorgonũ cutes argumenti & miraculi gratia in Iunonis templo posuit, spectatas usq; ad Carthaginẽ captam. Vltra has etiamnũ duæ Hesperides insulæ narrantur. Adeoq; omnia circa hæc incerta sunt, ut Statius Sebosus à Gorgonum insulis prænauigatione Atlantis dierũ xl. ad Hesperidũ insulas cursum prodiderit, ab ijs ad Hesperiõ ceras unius. Nec Mauritaniæ insularum certior fama est. Paucas modo cõstat esse ex aduerso Autololum, à Iuba repertas, in quibus Getulicã purpurã tingere instituerat.*

De fortunatis insulis. CAP. XXXII.

S*Vnt qui ultra eos fortunatas putãt esse, quasdãq; alias, quorum numero idem Sebosus etiam spatia complexus, Iunoniam abesse à Gadibus d.ccl. M. paß. tradit. Ab ea tantundem ad occasum uersus Pluuialiam Caprariamque: in Pluuialia non esse aquam nisi ex imbribus. Ab ijs ccl. M. paß. Fortunatas, contra leuam Mauritaniæ viij. M. passuum. Oram solis uocari in conualle à conuexitate, & Planariam à specie, conuallis circuitu ccc M. paß. Arborum ibi proceritatem ad centum quadragintaquatuor pedes adolescere. Iuba de fortunatis ita inquisiuit: sub meridiẽ positas esse prope occasum, à purpurarijs d.ccxxv. M. passuum, sic ut ccl. supra occasum nauigetur: deinde per ccclxxv. M. passuum ortus petatur. Primam uocari Ombrion nullis ædificiorum uestigijs: habere in montibus stagnũ, arbores similes ferulæ, ex quibus aquæ exprimantur, ex nigris amara, ex cãdidioribus potui iucunda. Alteram insulam Iunoniam appellari, in ea ædiculam esse tantum lapide extructam. Ab ea in uicino eodem nomine minorem. Deinde Caprariam lacertis grandibus refertam. In conspectu earum esse Niuariam, quæ hoc nomen accepit à perpetua niue, nebulosam. Proximam ei Canariam uocari, à multitudine canum ingentis magnitudinis: ex quibus perducti sunt* Iubæ duo: apparentq; ibi uestigia ædificiorum. Cum autem omnes copia pomorum & auium omnis generis abundent, hanc & palmetis caryotas ferẽtibus, ac nuce pinea abundare. Esse copiam & mellis. Papyrũ quoq; & siluros in amnibus gigni. Infestari eas beluis, quæ expellãtur aßidue, putrescentibus. At abunde orbe terrarũ extrà intrà indicato, colligenda in arctum mensura æquorum uidetur.*

* à Iuba

Terræ per mensuras computatæ digestio. CAP. XXXIII.

P*Olybius à Gaditano freto lõgitudinem directo cursu ad os Mæotis, xxxiiij. xxxvij. M. d. paß. prodidit. Ab eodem initio ad orientẽ recto cursu Siciliam xij. lx. M. d. paß. Cretam ccclxxv. M. pas. Rhodum clxxxvi. d. paß. Chelidonias tantundem: Cyprũ cccxxv. M. pas. Inde Syriæ Seleuciam Pieriam cxv. M. passuum. Quæ computatio efficit uicies ter cẽtena xl. M. pas. Agrippa hoc idem interuallum à freto Gaditano ad sinum Ißicum per longitudinem directam xxxiiij. xl. passuum M. taxat. in quo haud scio an sit error numeri, quoniam idem à Siculo freto Alexandriam cursus xij. l. M. passuum tradidit. Vniuersus autem circuitus per sinus dictos ab eodem exordio colligit ad Mæotin lacum clvi. M. passuum. Artemidorus adijcit d.cclvi. M. Idem cũ Mæotide clxxij. xc. M. paß. esse tradit. Hæc est mensura inermium, & pacata audacia fortunam prouocantium hominum. Nunc ipsarum partium magnitudo comparabitur, utcunque difficultatem afferet autorum diuersitas. Aptißime tamen spectabitur ad longitudinem*

latitud

latitudine addita. Est ergo ad hoc præscriptũ Europæ magnitudo lxxxi. xlviij.M. passuum. Africæ (ut media ex omni uarietate prodentium sumatur computatio) efficit longitudo xxxvij. xlviij.M. Latitudo quà colitur, nusquam ccl.M.pass.excedit. Sed quoniam à Cirenaica eius parte d.ccccx.M.pass.eã fecit Agrippa, deserta eius ad Garamantas usq; quà noscebatur, complectens, uniuersam mensuram quæ uenit in computationem xlvi.viij.M.pass.efficit. Asiæ longitudo in confesso est lxiij.M.d.cc.cl.M.pas. Latitudo sanè cõputetur ab Aethiopico mari Alexandriam iuxta Nilum sitam, ut per Meroen & Syenen mẽsura currat xviij.lxxv.M.pas. Apparet ergo Europam paulominus dimidia Asiæ parte maiorẽ esse quàm Asiã. Eandem altero tanto & sexta parte Africæ ampliorem quàm Africã. Quòd si misceantur omnes summæ, liquido patebit Europã totius terræ tertiã esse partem & octauã paulò amplius. Asiã uerò quartã & quartamdecimã: Africã autẽ quintã & insuper sexagesimam. His addemus etiamnum unam Græcæ inuentionis sentẽtiã uel exquisitißimæ subtilitatis, ut nihil desit in spectando terrarũ situ: indicatisq; regionibus noscatur & quæ cuiq; earũ societas sit siue cognatio dierum ac noctium, quibusq; inter se pares umbræ & æqua mundi conuexitas: Ergo reddetur hoc etiã, terraq; uniuersa in mẽbra cœli digeretur. Plura sunt autem hæc segmenta mundi, quæ nostri circulos appellauere, Græci parallelos.

Digestio terrarum in parallelos & umbras pares. CAP. XXXIIII.

PRincipium habet Indiæ pars uersa ad austrum. Patet usq; Arabiã & rubri maris accolas. Continẽtur Gedrosi, Persæ, Carmani, Elymæi, Parthyene, Aria, Susiane, Mesopotamia, Seleucia cognominata Babylonia, Arabia ad Petras usq;, Syriacœle, Pelusiũ Aegypti: inferiorq; ora quæ uocatur Alexãdriæ, Africæ maritima. Cyrenaica oppida omnia, Thapsus, Hadrumetũ, Clupea, Carthago, Vtica, utraq; Hippo, Numidia, Mauritania utraq;, Atlanticũ mare, columnæ Herculis. In hoc cœli circumplexu æquinoctij die media, umbilicus, quem gnomonẽ uocant, vij. pedes longus, umbrã nõ amplius iiij. pedes longã reddit. Noctis uerò dieiq; longißima spatia horas xiiij. æquinoctiales habent, breuißima è contrario x. Sequens circulus incipit ab India uergente ad occasum, uadit per medios Parthos, Persepolin, citima Persidis, Arabiam citeriorẽ, Iudæam, Libani montis accolas. Amplectitur Babylonẽ, Idumæã, Samariam, Hierosolymam, Ascalonem, Ioppen, Cæsaream, Phœnicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytũ, Botryn, Tripolin, Biblum, Antiochiam, Laodiceã, Seleuciam, Ciliciæ maritima, Cyprum, austrinã Cretam. Lilybæum in Sicilia, septentrionalia Africæ & Numidiæ. Vmbilicus Aequinoctio xxxv. pedum, umbram xxiij. pedes longam facit. Dies autem noxq; maxima xiiij. horarum æquinoctialium est, accedẽte ijs quinta parte unius horæ. Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tẽdit per Caspias portas Mediæ proximas Cataoniam, Cappadociam, Taurũ, Amanũ, Issum, Cilicias portas, Solos, Tarsum, Cyprũ, Pisidiã, Pamphyliæ Syden, Lycaoniam, Lyciæ Pataram, Xanthum. Caunũ, Rhodũ, Coum, Halicarnassum, Gnidum, Dorida, Chium, Delũ, Cycladas medias, Gythium, Maleam, Argos, Laconiam, Elin, Olympiam, Messaniã Peloponnesi, Syracusas, Catinã, Siciliã mediam, Sardiniæ austrina, Carteiam, Gades. Gnomonis centum unciæ, umbrã lxxvij. unciarum faciunt. Longißimus dies est æquinoxialium horarũ xiiij. atq; dimidiæ, cũ xxx. parte unius horæ. Quarto subiacent circulo quæ sunt ab altero latere Imai. Cappadociæ austrina, Galatia, Misia, Sardis, Smyrna, Sipylus, Tmolus mõs Lydiæ, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Ephesus, Miletos, Samos, Chios, Icariũ mare, Cyclades septentrionales, Athenæ, Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia, Patræ, Isthmos, Epirus, septentrionalia Siciliæ, Narbonensis Galliæ exortiua, Hispania maritima à Carthagine noua, & inde ad occasum. Gnomoni xxi. pedum, respondent umbræ septẽdecim pedum. Lõgissimus dies habet æquinoctiales horas quatuordecim, & duas tertias unius horæ. Quinto continentur segmento ab introitu Caspij maris, Bactria, Iberia, Armenia, Mysia, Phrygia, Hellespontus, Troas, Tenedus, Abydos, Scepsis, Ilium, Ida mons, Cyzicum, Lampsacum, Sinope, Amisum, Heraclea in Ponto, Paphlagonia, Lemnus, Imbrus, Thassus, Cassandria, Thessalia. Macedonia, Larissa, Amphipolis, Thessalonice, Pella, Edessa, Berœa, Pharsalia, Carystum, Eubœa, Bœoti, Chalcis, Delphi, Acarnania, Aetolia, Apollonia, Brundisium, Tarentũ, Thurij, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Tuscũ mare, Corsica, Baleares, Hispania media. Gnomoni septem pedes, umbræ sex. Magnitudo diei summa horarum æquinoctialium quindecim. Sexta cõprehensio qua continetur urbs Roma, amplectitur Caspias gentes, Caucasum, septentrionalia Armeniæ, Apolloniã supra Rhyndacũ, Nicomediam, Nicæam, Chalcedonem, Byzantium, Lysimachiam, Cherronesum, Melanem sinum, Abderam, Samothraciam, Maroneam, Aenum, Beßicam, Thraciam mediam, Pæoniam, Illyrios, Dyrrhachium, Canusium, Apuliæ extima, Campaniam & Hetruriam, Pisas, Lunam, Lucam, Genuam, Liguriam, Antipolin, Maßiliã, Narbonem, Tarraconem, Hispaniam Tarraconensem mediam, & inde per Lusitaniam. Gnomoni pedes nouem, umbræ octo. Longißima diei spatia, horarum æquinoctialium quindecim, addita nona parte unius horæ: aut, ut Nigidio placuit, quinta. Septima diuisio ab altera Caspij maris ora incipit: caditq; supra Gallatim, Bosphorum, Borysthenem, Tomos, Thraciæ auersa, Triballos, Illyrica reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicetiam, Patauium, Veronam, Cremonam, Rauennam, Anconam,

Picenũ, Marsos, Pelignos, Sabinos, Vmbriã, Ariminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanum, omniaq́; ab Apẽnino: transq́, alpes, Galliã Aquitanicã, Viennam, Pyrenæum, Celtiberiã. Vmbilico xxxv. pedum, umbræ xxxvi. Vt tamẽ in parte Venetiæ exæquetur umbra gnomoni: amplissima dies horarũ æquinoctialium xv. et quintarũ partium horæ trium. Hactenus antiquorũ exacta celebrauimus. Sequentium diligentissimi, quod superest terrarum tribus assignauere segmentis. A Tanai per Mæotim lacum & Sarmatas usq; Borysthenem, atq́, ita per Dacos partemq́; Germaniæ, Gallias oceani littora amplexi, quod esset horarũ sedecim. Alterũ per Hyperboreos et Britanniã, horarum decem & septem. Postremũ Scythicũ à Riphæis iugis in Thulen, in quo dies continuarentur (ut diximus) noctesq́; per uices. Iidem & ante principia quæ fecimus, posuere circulos duos. Primum per insulam Meroen, & Ptolemaidem in rubro mari ad elephantorũ uenatus conditam: ubi longissimus dies xii. horarũ esset, dimidia hora amplior. Secundũ per Syenen Aegypti euntẽ, qui esset horarum tredecim. Iidemq́; singulis dimidia horarũ spatia usq; ultimum adiecere circulis. Et hactenus de terris.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VII.

*

PROOEMIVM.

MVNDVS, & in eo terræ, gentes, maria, insulæ, insignes urbes, ad hũc modũ se habẽt. *Animãtiũ in eodẽ natura, nullius propè partis contẽplatiõe minor est, si quidẽ omnia exequi humanus animus queat. Principiũ iure tribuetur homini, cuius causa uidetur cuncta alia genuisse natura, magna & sæua mercede contra tanta sua munera: ut nõ sit satis æstimare, parens melior homini, an tristior nouerca fuerit. Ante omnia unũ animantiũ cunctorũ, alienis uelat opibus. cæteris uariè tegumenta tribuit, testas, cortices, coria, spinas, uillos, setas, pilos, plumã, pẽnas, squamas, uellera. Truncos etiã arboresq́, cortice, interdũ gemino, à frigoribus & calore tutata est. Hominẽ tantũ nudũ, & in nuda humo, natali die abiicit ad uagitus statim & ploratũ, nullumq́; tot animaliũ aliud ad lacrymas, & has protinus uitæ principio. At Hercule risus, præcox ille & celerrimus, ante quadragesimũ diẽ nulli datur. Ab hoc lucis rudimento, quæ ne feras quidẽ inter nos genitas, uincula excipiunt, & omniũ membrorũ nexus: itaq́, feliciter natus iacet, manibus pedibusq́; deuinctus, flens, animal cæteris imperaturũ: & à suppliciis uitam auspicatur, unã tantũ ob culpã, quia natũ est. Heu dementiam ab iis initiis existimantiũ ad superbiã se genitos. Prima roboris spes, primumq́; tẽporis munus, quadrupedi similem facit. Quando homini incessus? quando uox? quando firmũ cibis os? quãdiu palpitans uertex, summæ inter cuncta animalia imbecillitatis indiciũ? Iam morbi, totq́, medicinæ cõtra mala excogitatæ, & hæ quoq́, subinde nouitatibus uictæ. Cætera sentire naturam suã, alia pernicitatẽ usurpare, alia præpetes uolatus, alia uires, alia nare: Hominẽ scire nihil sine doctrina, non fari, nõ ingredi, non uesci: breuiterq́; non aliud naturæ sponte quàm flere. Itaq́, multi extitere, qui non nasci optimum censerent, aut quàm ocyssime aboleri. Vni animantiũ luctus est datus, uni luxuria, & quidẽ innumerabilibus modis, ac per singula membra: uni ambitio, uni auaritia, uni immensa uiuẽdi cupido, uni superstitio, uni sepulturæ cura, atq; etiã post se de futuro. Nulli uita fragilior, nulli rerũ omnium libido maior, nulli pauor cõfusior, nulli rabies acrior. Deniq; cætera animãtia in suo genere probè degũt: cõgregari uidemus, & stare cõtra dissimilia: leonũ feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non petit serpentes: ne maris quidem belluæ ac pisces, nisi in diuersa genera, sæuiunt: At Hercule homini plurima ex homine sunt mala.*

Gentium mirabiles figuræ. CAP. I.

ET de uniuersitate quidẽ generis humani, magna ex parte in relatione gẽtiũ diximus. *Neq́, enim ritus moresq; nũc tractamus innumeros, ac totidem penè quot sunt hominũ cœtus. Quædã tamẽ nõ omittenda duco, maximeq́, lõgius à mari degentiũm quibus prodigiosa aliqua et incredibilia multis, uisum iri haud dubito. Quis enim Aethiopas antequã cerneret credidit, aut quid nõ miraculo est cũ primũ in notitiã uenit? Quàm multa fieri nõ posse, priusquã sint facta, iudicãtur? naturæ uerò rerũ uis atq́, maiestas, in omnibus momẽtis fide caret si quis modo partes eius, ac nõ totã cõplectatur animo. Ne pauones aut tigrium, pantherarũq; maculas, & tot animaliũ picturas cõmemorẽ, paruũ dictu, sed immẽsum æstimatione, tot gentium sermones, tot linguæ, tanta loquẽdi uarietas, ut externus alieno penè nõ sit hominis uice. Iã in facie uultuq; nostro, cũ sint decẽ aut paulo plura membra, nullas duas in tot milibus hominũ indiscretas effigies existere quod ars nulla in paucis numero præstet affectando. Nec tamẽ ego in plerisq; eorũ obstringã fidẽ meã, potiusq́; ad autores relegabo, qui dubiis reddentur omnibus. modo ne sit fastidio Græcos sequi, tanto maiore eorũ diligentia uel cura uetustiore.*

De Scythis & aliarũ diuersitate gẽtiũ. CAP. II.

ESse Scytharũ genera, & quidẽ plura, quæ corporibus humanis uescerẽtur, indicauimus. *Idipsum incredibile fortasse, ni cogitemus in medio orbe terrarum ac Sicilia & Italia fuisse gentes huius monstri, Cyclopas & Lestrygonas, & nuperrime trans alpes hominẽ immolari gentium earũ more solitũ: quod paulum à mandendo abest. Sed & iuxta eos, qui sunt ad septentrionem uersi, haud procul ab ipso aquilonis exortu, specuq́, eius dicto, quem locum Gesclitron appellant*

appellant, produntur Arimaspi quos diximus, uno oculo in fronte media insignes: quibus assidue bellum esse circa metalla cum gryphis, ferarum uolucri genere quale uulgo traditur, eruente ex cuniculis aurum, mira cupiditate & feris custodientibus, & Arimaspis rapientibus, multi, sed maxime illustres Herodotus & Aristeas Proconnesius, scribunt. Super alios autē Anthropophagos Scythas, in quadā cōualle magna Imai mōtis, regio est quæ uocatur Abarimon, in qua syluestres uiuūt homines, auersis post crura plantis, eximiæ uelocitatis, passim cū feris uagantes. Hos in alio non spirare cœlo, ideoq; ad finitimos reges nō pertrahi, neque ad Alexandrū magnum pertractos, Beton itinerum eius mensor prodidit. Priores Anthropophagos, quos ad septentrionem esse diximus, x. dierum itinere supra Borysthenem amnem, ossibus humanorū capitum bibere, cutibusq; cum capillo pro mantilibus ante pectora uti, Isigonus Nicæensis. Idem in Albania gigni quosdam glauca oculorū acie, à pueritia statim canos, qui noctu plus quàm interdiu cernant. Idem itinere dierū x. supra Borysthenē, Sauromatas tertio die cibum capere semper. Crates Pergamenus in Hellesponto circa Parium, genus hominū fuisse tradit, quos Ophiogenes uocat, serpentum ictus cōtactu leuare solitos, & manu imposita uenena extrahere corpori. Varro etiā nunc esse paucos ibi, quorum saliuæ contra ictus serpentum medeantur. Similis & in Africa gens Psyllorum fuit, ut Agatharchides scribit, à Psyllo rege dicta, cuius sepulchrū in parte Syrtium maiorum est. Horum corpori ingenitum fuit uirus exitiale serpentibus, ut cuius odore sopirēt eas. Mos uero, liberos genitos protinus obijciendi sæuissimis earum: eoq; genere pudicitiam coniugū experiendi, nō profugientibus adulterino sanguine natos serpētibus. Hæc gens ipsa quidē propè internecione sublata est à Nasamonibus, qui nunc eas tenent sedes: genus tamē hominum ex his qui profugerant, aut cum pugnatum est, abfuerant, hodieq; remanet in paucis. Simile & in Italia Marsorum gente durat, quos à Circes filio ortos ferunt, & ideo inesse eis uim naturalem eam. Et tamen omnibus hominibus contra serpentes inest uenenum. Feruntq; * ictas saliua, ut feruētis aquæ contactum fugere. Quòd si in fauces penetrauerit, etiā mori: idq; maxime humani ieiuni oris. Supra Nasamonas confinesq; illis Machlyas, Androgynos esse utriusq; naturæ, inter se uicibus coeuntes, Calliphanes tradit. Aristoteles adijcit, dextrā mammā ijs uirilem, læuam muliebrē esse. In eadem Africa familias quasdam effascinantium, Isigonus & Nymphodorus tradunt. quarū laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. Esse eiusdē generis in Triballis & Illyrijs, adijcit Isigonus, qui uisu quoq; effascinēt, interimantq; quos diutius intueantur, iratis præcipue oculis: quod eorū malū facilius sentire puberes. Notabilius esse quòd pupillas binas in oculis singulis habeant. Huius generis & fœminas in Scythia, quæ uocātur Bithyæ, prodit Apollonides. Philarchus & in Ponto Tibiorū genus, multosq; alios eiusdem naturæ. quorū notas tradit in altero oculo geminā pupillam, in altero equi effigiem. Eosdem præterea non posse mergi, ne ueste quidē degrauatos. Haud dissimile ijs genus Pharnacum in Aethiopia prodidit Damon, quorū sudor tabem contactis corporibus afferat. Fœminas quidem omnes ubiq; uisu nocere quæ duplices pupillas habeāt, Cicero quoq; apud nos autor est. Adeo naturæ, cum ferarū morē uescendi humanis uisceribus in homine genuisset, gignere etiam in toto corpore & in quorundam oculis quoq; uenena placuit ne quid usquam mali esset, quod in homine non esset. Haud procul urbe Roma in Faliscorum agro familiæ sunt paucæ, quæ uocantur Hirpiæ: quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur. Et ob id perpetuo senatusconsulto militiæ omniumq; aliorū munerum uacationem habēt. Quorundam corpore partes nascuntur ad aliqua mirabiles sicut Pyrrho regi pollex in dextro pede, cuius tactu lienosis medebatur. Hūc cremari cum reliquo corpore non potuisse tradunt, conditumque loculo in templo. Præcipue India Aethiopumque tractus, miraculis scatent. Maxima in India gignuntur animalia. Indicio sunt canes grandiores cæteris. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, ut sagittis superari nequeant. Hæc facit ubertas soli, temperies cœli, aquarum abundantia (si libeat credere) ut sub una ficu turmæ condantur equitum. Arundines uerò tantæ proceritatis, ut singula internodia alueo nauigabili ternos interdū homines ferant. Multos ibi quina cubita constat longitudine excedere: non expuere: non capitis, aut dentium, aut oculorum ullo dolore affici, raro aliarū corporis partium: tam moderato solis uapore durari. Philosophos eorum quos Gymnosophistas uocant, ab exortu ad occasum perstare, contuentes solem immobilibus oculis: feruentibus harenis toto die alternis pedibus insistere. In monte cui nomen est Milo, homines esse auersis plantis, octonos digitos in singulis pedibus habentes, autor est Megasthenes. In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis, ferarum pellibus uelari, pro uoce latratū edere, unguibus armatū, uenatu & aucupio uesci. Horū supra CXX. M. fuisse prodente se, Ctesias scribit: & in quadam gente Indiæ, fœminas semel in uita parere, genitosque confestim canescere. Item hominum genus qui Monosceli uocarētur, singulis cruribus, miræ pernicitatis ad saltum, eosdemq; Sciopodas uocari, quod in maiore æstu humi iacentes resupini, umbra se pedum protegant. nō lōge eos à Troglodytis abesse. Rursusq; ab his occidentem uersus quosdam sine ceruice oculos in humeris habentes. Sunt & Satyri subsolanis Indorum montibus (Cartadulorū dicitur regio) pernicissimum animal: tum quadrupedes, tum rectè currentes humana effigie, propter uelocitatem nisi senes aut

*ictu saliuæ, ut feruentis aquæ contactu fugere.

aut ægri non capiuntur. Choromandarum gentem uocat Tauron syluestrem sine uoce, stridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Eudoxus in meridianis Indiæ uiris plãtas esse cubitales: fœminis adeo paruas, ut Struthopodes appellentur. Megasthenes gentem inter Nomadas Indos nariũ loco foramina tantum habentẽ, anguium modo loripedem, uocari Syrictas. Ad extremos fines Indiæ ab oriente circa fontem Gangis, Astomorum gentẽ sine ore, corpore toto hirtam uestiri frondium lanugine, halitu tantũ uiuentẽ, & odore quẽ naribus trahant. nullũ illis cibũ, nullumq; potũ: tãtum radicũ florumq; uarios odores & syluestriũ malorũ, quæ secũ portant lõgiore itinere, ne desit olfactus: grauiore paulo odore haud difficulter exanimari. Supra hos extrema in parte montiũ Spithamæi Pygmæi narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est, ternos dodrantes nõ excedentes, salubri cœlo, semperq; uernãte, montibus ab aquilone oppositis: quos à gruibus infestari Homerus quoq; prodidit. Fama est, insidentes arietũ caprarũq; dorsis, armatos sagittis ueris tẽpore uniuerso agmine ad mare descendere, & oua pullosq; earum aliũ consumere: ternis expeditionẽ eam mensibus confici, aliter futuris gregibus non resisti. Casas eorum luto pennisq; & ouorum putaminibus construi. Aristoteles in cauernis uiuere Pygmæos tradit. Cætera de his, ut reliqui. Cyrnos Indorũ genus Isigonus annis centenis quadragenis uiuere. Item Æthiopas Macrobios & Seras existimat, & qui Athon montẽ incolant: hos quidem, quia uipērinis carnibus alantur: itaq; nec capiti, nec uestibus eorum noxia corpori inesse animalia. Onesicritus, quibus in locis Indiæ umbræ nõ sint, corpora hominum cubitorum quinũm & binorum palmorũ existere, & uiuere annos cxxx. nec senescere, sed ut medio æuo mori. Crates Pergamenus Indos qui centenos annos excedant, Gymnetas appellat, nõ pauci Macrobios. Ctesias gentem ex his quæ appellatur Pandoræ, in conuallibus sitam, annos ducenos uiuere, in iuuenta candido capillo, qui in senectute nigrescat. Contrà alios quadragenos non excedere annos, iunctos Macrobijs, quorũ fœminæ semel pariant: idq; & Agatharchides tradit. Præterea locustis eos ali, & esse pernices. Mandrorũ nomen ijs dedit Clitarchus & Megasthenes, trecentosq; eorũ uicos annumerat. Fœminas septimo ætatis anno parere, senectam quadragesimo anno accedere. Artemidorus, in Taprobana insula lõgissimã uitam sine ullo corporis languore traduci. Duris, Indorum quosdam cum feris coire, mixtosq; & semiferos esse partus. In Calingis eiusdem Indiæ gente quinquennes cõcipere fœminas, octauum uitæ annũ non excedere. Et alibi cauda uillosa homines nasci pernicitatis eximiæ, alios auribus totos contegi. Oritas ab Indis Arbis fluuius disterminat. Ii nullum aliũ cibum nouere quàm piscium, quos unguibus dissectos sole torreant. atque ita panem ex his faciunt, ut refert Clitarchus. Troglodytas super Æthiopiam uelociores esse equis, Pergamenus Crates. Item Æthiopas octona cubita longitudine excedere. Syrbotas uocari gentẽ eam Nomadum Æthiopum, secundum flumen Astapum ad septentrionem uergentium. Gens Menismninorum appellata, abest ab oceano dierum itinere xx. animalium quæ cynocephalos uocamus, lacte uiuit, quorum armenta pascit maribus interemptis, præterquàm sobolis causa. In Africæ solitudinibus hominum species obuiæ subinde fiunt, momẽtoq; euanescunt. Hæc atq; talia ex hominũ genere ludibria sibi, nobis miracula, ingeniosa fecit natura. Et singula quidẽ quæ facit in dies, ac propè horas, quis enumerare ualeat? Ad detegẽdam eius potẽtiam, satis sit inter prodigia posuisse gentes. Hinc ad confessa in homine pauca.

De prodigiosis partubus. CAP. III.

TErgemines nasci certũ est, Oratiorũ Curiatiorumq; exẽplo: suprà inter ostenta ducitur, præterquam in Ægypto, ubi fœtifer potu Nilus. Annis proximis, supremis diui Augusti, Fausta quædã è plebe, Ostiæ duos mares, totidẽ fœminas enixa, famem quæ cõsecuta est portendit haud dubiè. Reperitur in Peloponneso quinos quater enixa, maioremq; partẽ ex omni eius uixisse partu. Et in Ægypto septenos uno utero simul gigni, autor est Trogus. Gignũtur et utriusq; sexus, quos Hermaphroditos uocamus, olim Androgynos uocatos, et in prodigijs habitos, nũc uero in delicijs. Põpeius magnus in ornamentis theatri mirabiles fama posuit effigies, ob id diligẽtius magnorũ artificũ ingenijs elaboratas. inter quas legitur Eutyche, a xx. liberis rogo illata Trallibus, enixa xxx. partus. Alcippe elephantũ, quanquã inter ostenta est. Nanq; & serpẽtẽ peperit inter initia Marsici belli ancilla. Multiformes pluribus modis inter monstra partus eduntur. Claudius Cæsar scribit Hippocentaurum in Thessalia natũ eodem die interijsse. Et nos principatu eius allatum illi ex Aegypto in melle uidimus. Est inter exempla, in uterum protinus reuersus infans Sagunti, quo anno ab Annibale deleta est.

De mutatione sexus, & geminis partubus. CAP. IIII.

EX fœminis mutari in mares non est fabulosum. Inuenimus in annalibus, P. Licinio Crasso, C. Cassio Longino COSS. Cassini puerũ factũ ex uirgine sub parentibus, iussuq; aruspicum deportatũ in insulam desertã. Licinius Mutianus prodidit uisum à se Argis Arescontem, cui nomen Arescusæ fuisset, nupsisse etiam, mox barbam & uirilitatem prouenisse, uxoremq; duxisse. Eiusdẽ sortis & Smyrnæ puerum à se uisum. Ipse in Africa uidi mutatũ in marem nuptiarũ die, L. Cossitiũ ciuẽ Tisdritanũ. Editus geminis rarã esse, aut puerperæ, aut puerperio, præterquã alteri, uita. Si uerò utriusq; sexus editi sint gemini, rariorẽ utriq; salutẽ. Fœminas gigni celerius quàm mares, sicut celerius senescere. sæpius in utero moueri mares, et ĩ dextera ferè geri parte, ĩ læua fœminas, cõstat.

De hom

De homine generando, & pariendi tempore per illustria exempla à mensibus septem, ad undecim. CAP. V.

CAeteris animantibus statum & pariendi, & partus gerendi tempus est: homo toto anno & incerto gignitur spatio. Alius septimo mense, alius octauo, & usq; ad initia decimi undecimiq́; Ante septimum mensem haud unquam uitalis est. Septimo non nisi pridie posteróue plenilunij die, aut interlunio concepti nascuntur. Translatitium in Aegypto est, & 10 octauo gigni. Iam quidem & in Italia tales partus esse uitales. Contra priscorum opiniones uariant hæc pluribus modis. Vestilia C. Herdicij, ac postea Pomponij atque Orfiti clarissimorum ciuium coniunx, ex his quatuor partus enixa, Sempronium septimo mẽse genuit, Suillium Ruffum undecimo, Corbulonem septimo, utrunq; consulem: postea Cæsoniam Caij principis coniugem, octauo. In quo mensium numero genitis, intra quadragesimum diem maximus labor. Grauidis autem quarto & octauo mense, letalesque in ijs 20 abortus. Massurius autor est, L. Papyrium prætorem, secundo hærede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse, cum mater partum se xiij. mensibus diceret tulisse, quoniam nullum certum tempus pariendi statutum uideretur.

De conceptibus, & signa sexus in grauidis præuenientia partum. CAP. VI.

*A Conceptu decimo die dolores capitis, oculorum uertigines tenebræq́; fastidium in cibis, *redundatio stomachi, indices sunt hominis inchoati. Melior 30 color marẽ ferenti, & facilior partus, motus in utero quadragesimo die. Cõtraria omnia in altero sexu. Ingestabile onus, crurum & inguinum leuis tumor. Primus autem xc. die motus. Sed plurimum languoris in utroq; sexu, capillum germinante partu, & in plenilunio quod tempus editos quoque infantes præcipue infestat. Adeoq; incessus, atque omne quicquid dici potest, in grauida refert. ut salsioribus cibis usæ, carentem unguiculis partum edant: & si respirauere, difficilius enitantur. Oscitatio quidem in enixu letalis est: sicut 40 sternuisse à coitu abortiuum.*

* redundantia

De cõceptu hominũ & generatione. CAP. VII.

*MIseret atq; etiam pudet æstimantem quàm sit friuola animalium superbissimi origo, cum plerunq; abortus causa fiat odor à lucernarum extinctu. His principijs nascuntur tyranni, his carnifex animus. Tu qui corporis uiribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem eius existimas, sed partum cuius semper in uictoria est mens, tu qui te deum credis aliquo successu tumens, tanti perire potuisti: atq; etiam hodie minoris potes, quantulo serpentis ictus dentis: aut etiam ut Anacreon poeta, acino uuæ passæ: ut Fabius senator * prætor, in lactis haustu uno pilo strangulatus. Is demum profecto uitam æqua lance pensitabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.*

* poto in

De Agrippis. CAP. VIII.

IN pedes procedere nascentem, contra naturam est: quo argumento eos appellauere Agrippas, ut ægre partos: qualiter M. Agrippam ferunt genitum unico propè felicitatis exemplo in omnibus ad hũc modum genitis. Quanquam is quoq; aduersa pedũ ualetudine, misera iuuenta, exercito æuo inter arma mortesq́; ad noxia successu, infelici terris stirpe omni, sed per utrasque Agrippinas maximè, quæ Caium & Domitium 10 Neronem principes genuere totidem faces generis humani: præterea breuitate æui quinquagesimo uno raptus anno, in tormentis adulteriorum cõiugis, socerique prægraui seruitio, luisse augurium præposteri natalis existimatur. Neronem quoq; paulo antè principẽ, & toto principatu suo hostem generis humani, pedibus genitum parens eius scribit Agrippina. Ritu naturæ capite hominem gigni mos est, pedibus efferri.

Monstruosi partus excisi utero. CAP. IX.

A Vspicatius enecta parente gignuntur: Sicut 20 Scipio Africanus prior natus, primusq́; Cæsarum à cæso matris utero dictus: qua de causa & Cæsones appellati. Simili modo natus & Manlius, qui Carthaginem cum exercitu intrauit.

Qui sint Vopisci. CAP. X.

VOpiscos appellabant è geminis, qui retenti utero nascerentur, altero interempto abortu. Namque maxima, & rara circa hoc miracula existunt.

Exempla numerosæ sobolis. CAP. XI.

PRæter mulierem, pauca animalia coitum nouere 30 grauida. Vnum quidem omnino aut alterum superfœtat. Extat in monumentis etiam medicorum, & quibus talia cõsectari curæ fuit, uno abortu xij. puerperia egesta. Sed ubi paululum temporis inter duos cõceptus intercessit, uterq; perfertur: ut in Hercule & Iphiclo fratre eius apparuit, et in ea, quæ gemino partu, alterum marito similem, alterum adultero genuit: Item in Proconnesia ancilla, quæ eiusdem diei coitu, alterum domino similem, alterum procuratori eius. Et in alia, quæ unum iusto partu, quinq; mẽsium alterum 40 edidit: Rursus in alia, quæ septem mensiũ edito puerperio, insecutis mensibus geminos enixa est. Iam illa uulgata, uarie ex integris truncos gigni, ex truncis integros, eademq́; parte truncos: signa quædam næuosque & cicatrices etiam regenerari. Quarto partu Dacorum originis nota in brachio redditur.

Exempla similitudinum. CAP. XII.

*IN Lepidorum gente tres, intermisso ordine, obducta membrana oculo, genitos accepimus. Similes quidem alios auo: Et ex geminis quoq; alterum patri, 50 alterum matri: * annoq́; post genitum, maiori similem fuisse ut geminũ. Quasdam sibi similes semper parere, quasdam uiro, quasdam nulli, quasdam fœminã patri, marem sibi. Indubitatum exemplum est Nicæi nobilis pyctæ Byzantij geniti: qui adulterio Aethiopis nata matre, nihil à cæteris colore differente, ipse auum regenerauit Aethiopem. Similitudinũ quidem in mente*

* pauloque

g iiij reputatio

reputatio est, & in qua credantur multa fortuita pollere, uisus, auditus, memoria, haustæq; imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam utriuslibet animum subito transuolans, effingere similitudinem aut miscere existimatur. Ideoq; plures in homine, quàm in cæteris omnibus animalibus differẽtiæ, quoniam uelocitas cogitationum, animiq; celeritas, & ingenij uarietas multiformes notas imprimit: cum cæteris animantibus immobiles sint animi, & similes omnibus, singulisque in suo cuiq; genere. Antiocho regi Syriæ, è plebe nomine Artemon in tantũ similis fuit, ut Laodice coniunx regia, necato iam Antiocho, mimum per eũ commendationis, regniq́ue successionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam è plebe & Publicius etiam seruitute liberatus, indiscreta propè specie fuere similes, illud os probũ reddentes, ipsumq; honorem eximiæ frontis. Qualis causa patri quoq; eius, Menogenis coci sui cognomen imposuit, iam Strabonis à specie oculorum habenti, uitium imitata & in seruo: Scipioni Serapionis: is erat suarij negociatoris uile mancipium. Eiusdem familiæ Scipioni post eum cognomen Salutio mimus dedit: Sicut Spinter secundarum, tertiarumq; Pamphilus, collegio Lentuli & Metelli COSS. In quo perquàm importune fortuitũ hoc quoq; fuit, duorum simul consulum in scena imagines cerni. E diuerso L. Plancus orator, histrioni Rubrio cognomen imposuit. Rursus Curioni patri Burbuleius, itẽq; Messalæ Censorio Menogenes, perinde histriones. Suræ quidẽ proconsulis etiam rictum in loquendo, contractionẽq; linguæ, & sermonis tumultum, nõ imaginem modo, piscator quidam in Sicilia reddidit. Cassio Seuero celebri oratori, armentarij Mirmillonis obiecta similitudo est. Toranius M. Antonio iam triumuiro, eximios forma pueros, alterũ in Asia genitum, alterum trans alpes, ut geminos uendidit: tãta unitas erat. Postquam deinde sermone puerorum detecta fraude à furente increpitus Antonio est, inter alia magnitudinẽ pretij conquerente (nam ducẽtis mercatus erat sestertijs) respondit uersutus ingenij mango, ob id ipsum se tanti uendidisse, quoniam non esset mira similitudo in ullis eodem utero editis: diuersarũ quidem gẽtium natales tam concordi figura reperiri, super omnem esse taxationẽ. Adeoq; tempestiuam admirationẽ intulit, ut ille proscriptor animus, modo & contumelia furens, non aliud in censu magis ex fortuna sua duceret.

Quæ sit generandi ratio. CAP. XIII.

EST quædam priuatim dissociatio corporũ: & inter se steriles, ubi cũ alijs iunxere, gignunt: sicut Augustus & Liuia Item alij aliæq; fœminas tantum generãt aut mares plerunq; & alternant sicut Gracchorum mater duodecies, & Agrippina Germanici nouies. Alijs sterilis est iuuenta. alijs semel in uita datur gignere. Quędã non perferũt partus: quales siquãdo medicina & cura uicere, fœminã ferè gignũt. Diuus Augustus in reliqua exemplorũ raritate, neptis suæ nepotem uidit, genitũ quo excessit anno M. Syllanum: qui quũ Asiam obtineret post cõsulatum, Neronis principis successione, ueneno eius interemptus est. Q. Metellus Macedonicus, cũ sex liberos relinqueret, undecim nepotes reliquit, nurus uero generosq;, & omnes qui se patris appellatione salutarẽt, uiginti septẽ. In actis temporum diui Augusti inuenitur. xij. consulatu eius, L. q; Sylla collega, ad iij. Idus Aprilis, C. Crispinum Hilarum ex ingenua plebe Fesulana, cum liberis nouem (in quo numero filiæ duæ fuerunt) nepotibus xxvij. pronepotibus xxix. neptibus ix. prælata pompa, cum omnibus his in Capitolio immolasse.

De eodem multiplicius. CAP. XIIII.

MVlier post quinquagesimum annum nõ gignit, maiorq; pars quadragesimo profluuium genitale sistit. Nam in uiris Masanissam regẽ post lxxxvi. annum generasse filium, quem Methymathnum appellauerit, clarum est: Catonẽ Censorium octogesimo exacto, è filia Salonij clientis sui. Qua de causa, aliorum eius liberorum propago, Liciniani sunt cognominati, hi Saloniani, ex quibus Vticensis fuit. Nuper etiam L. Volusio Saturnino in urbis præfectura extincto, notum est Cornelia Scipionum gentis Volusium Saturninum, qui fuit consul, genitum post lxij. annum. Et usque ad lxxxv. apud ignobiles uulgaris reperitur generatio.

De menstruis mulierum. CAP. XV.

SOlum autem animal menstruale mulier est: inde iunius utero, quas appellarunt molas. Ea est caro informis, inanima, ferri ictum & aciẽ respuens. Mouetur, sistitq; menses: & ut partus, aliâs letalis, aliâs unà senescens, aliquando aluo citatiore excidẽs. Simile quiddam & uiris in uẽtre gignitur, quod uocant scirron: sicut Oppio Capitoni prætorio uiro. Sed nihil facile reperiatur mulierum profluuio magis monstrificum. Acescunt superuentu musta, sterilescunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborũ quibus insedêre, decidunt: speculorũ fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri præstringitur, eborisq; nitor, aluei apũ emoriũtur. æs etiam ac ferrũ rubigo protinus corripit, odorq; dirus æra: & in rabiem agũtur gustato eo canes, atq; insanabili ueneno morsus inficitur. Quin & bituminum sequax alioquin ac lenta natura, in lacu Iudææ (qui uocatur Asphaltites) certo tempore anni supernatans, nequit sibi auelli, ad omnem contactum adhærens, præterquàm filo quod tale uirus infecerit. Etiam formicis, animali minimo, inesse sensum eius ferunt: abijciq; gustatas fruges, nec postea repeti. Et hoc tale tantumque omnibus tricenis diebus malum in muliere existit, & trimestri spatio largius. Quibusdam uero sæpius mẽse, sicut aliquibus nunquã: sed tales non gignunt, quando hæc est generando homini materia, semine è maribus coaguli modo hoc in sese glomerante, quod deinde* tempore ipso animatur, corporaturq;. Ergo cum grauidis fluxit, inualidi aut non uitales partus eduntur, aut saniosi, ut autor est Nigidius.

* tepore

Item de ratione partuum. CAP. XVI.

IDem, lac fœmina non corrumpi alenti partum, si ex eodem uiro rursus conceperit, arbitratur. Incipiente autem hoc statu aut desinente, conceptus facillimi traduntur. Fœcunditatis in fœminis prærogatiuam accepimus, inunctis medicamine oculis, saliuam infici. Cæterum editis primores septimo mense gigni dentes, priusq́ue in supera ferè parte, haud dubium est. Septimo eosdem decidere anno, aliosq́; suffici. Quosdã & cum dentibus nasci, sicut M. Curium, qui ob id Dentatus cognominatus est: & Cn. Papyrium Carbonem, præclaros uiros. In fœminis ea res inauspicati fuit exempli regum temporibus. Cum ita nata esset Valeria, exitio ciuitati, in quam elata esset, futurum, responso aruspicum uaticinante, Suessam Pometiam illa tempestate florentissimam deportata est, ueridico exitu consecuto. Quasdam concreto genitali gigni, infausto omine, Cornelia Gracchorum mater indicio est. Aliqui uice dentium, continuo osse gignũtur, sicuti Prusiæ regis Bithyniorum filius, superna parte oris. Dentes autem tantũ inuicti sunt ignibus, nec cremantur cum reliquo corpore. Iidem flammis indomiti, cauantur tabe pituitæ. Candorem trahunt quodam medicamine. Vsu atterũtur, multoq́; primum in aliquibus deficiunt. Nec cibo tantum & alimentis necessarij: quippe uocis sermonisq́; regimen primores tenent, concentu quodam excipientes ictum linguæ, serieq́; structuræ, atq; magnitudine mutilantes mollientésue aut hebetantes uerba: & cum defluxere, explanationem omnem adimentes. Quin & augurium in hac esse creditur parte. Triceni bini uiris attribuũtur, excepta Turdulorum gente: quibus plures fuere, lõgiora promitti uitæ putãt spatia. Fœminis minor numerus. quibus in dextra parte gemini superne, à canibus cognominati, fortunæ blandimenta pollicentur, sicut in Agrippina Domitij Neronis matre: contrà in læua. Hominem prius quàm genito dente cremari, mos gentium non est. Sed mox plura de hoc cum membratim historia decurret. Risisse eodem die quo genitus esset, unum hominem accepimus Zoroastren. Eidem cerebrum ita palpitasse, ut impositam repelleret manũ, futuræ præsagio scientiæ. In trimatu suo cuiq; dimidiam esse mensuram staturæ certũ est. In plenum autem cuncto mortalium generi minorem in dies fieri, propemodum obseruatur: rarosq́; patribus proceriores, consumente ubertatem seminum exustione, in cuius uices nunc uergat æuum. In Creta terræ motu rupto monte, inuentum est corpus stans xlvi. cubitorum, quod alij Orionis, alij Oti fuisse arbitrãtur. Orestis corpus oraculi iussu refossum, vij. cubitorum fuisse monumentis creditur. Iam uero ante annos propè mille, uates ille Homerus non cessauit minora corpora mortalium quàm prisca conqueri. Nauij Pollionis amplitudinem annales non tradunt. Sed quia populi concursu penè interemptus esset, prodigij uice habitum. Procerissimum hominem ætas nostra diuo Claudio principe Gabbaram nomine, ex Arabia aduectum ix. pedum & totidem unciarum uidit. Fuere sub diuo Augusto semipede addito, quorum corpora eius miraculi gratia, in conditorio Sallustianorum asseruabãtur hortorum: Pusioni & Secundillæ erant nomina. Eodẽ præside minimus homo duos pedes & palmum Conopas nomine, in delicijs Iuliæ neptis eius fuit. Et mulier Andromeda liberta Iuliæ Augustæ. Manium Maximũ, & M. Tullium equites Romanos, binûm cubitorum fuisse autor est M. Varro, & ipsi uidimus in loculis asseruatos. Sesquipedales gigni quosdam longiores, in trimatu implentes uitæ cursum, haud ignotum est. Inuenimus in monumẽtis Salamine Euthimenis filium, in tria cubita triennio adoleuisse, incessu tardum, sensu hebetẽ: & iam puberem factum uoce robusta, absumptum contractione membrorũ subita triennio circũacto. Ipsi nos pridem uidimus eadem ferme omnia, præter pubertatem, in filio Cornelij Taciti equitis Romani Belgicæ Galliæ rationes procurantis. Ectrapelos Græci uocant eos: in Latino non habent nomen.

Insignia corporum. CAP. XVII.

QVod sit hominum spatium à uestigio ad uerticem, id esse passis manibus inter longissimos digitos obseruatum est: sicuti uires dextra parte maiores, quibusdã æquas utraq;, aliquibus læua manu præcipuas: nec id unquam in fœminis. Mares præstare pondere, & defuncta uiuentibus corpora omnium animalium, & dormientia uigilantibus. Virorum cadauera supina fluitare, fœminarum prona: uelut pudori defunctarum parcente natura.

Exempla uariarum figurarũ. CAP. XVIII.

COncretis quosdam ossibus, ac sine medullis uiuere accepimus. Signum eorum esse, nec sitim sentire, nec sudorem emittere: quanquam & uoluntate scimus sitim uictam: equitemq́; Romanũ Iulium Viatorem è Vocontiorum gente fœderata, in pupillaribus annis aquæ subter cutem fusæ morbo prohibitũ humore à medicis, naturam fecisse consuetudine, atque in senecta caruisse potu. Necnon & alij multa sibi imperauere.*

* senectam

Diuersorum morum exẽpla. CAP. XIX.

FErunt Crassum auum Crassi in Parthis interempti nunquam risisse, ob id Agelastum uocatum: sicuti nec flesse multos. Socratem clarum sapientia eodem semper uisum uultu, nec aut hilari magis aut turbato. Exit hic animi tenor aliquando in rigorem quẽdam, toruitatemq́; naturæ duram & inflexibilem, affectusq́ue humanos adimit, quales apathes Græci uocant, multos eius generis experti: quodq́; mirum sit, autores maxime sapientiæ, Diogenem cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, hunc quidem etiam in totius odium generis humani euectum. Sed hæc prauæ naturæ insignia in multis uaria cognoscuntur. ut in Antonia Drusi nunquam expuisse, in Pomponio consulari poeta nunquam ructasse. Quibus natura cõcreta sunt ossa, qui sunt rari admodum, cornei uocantur.

De fortitu

De fortitudine & uelocitate. CAP. XX.

Corpore uesco, sed eximys uiribus Tritanũ, in gladiatorio ludo Samnitiũ armatura celebrẽ, filiumq; eius militẽ Magni Põpey, & rectos & trãsuersos cãcellatim toto corpore habuisse neruos, in brachys etiã manibusq;, autor est Varro in prodigiosa uirium relatione. Atq; etiã hostẽ ab eo ex prouocatione dimicãtẽ, inermi dextra uno digito superatũ, et postremo correptũ in castra translatũ. A. Iunius Valẽs meruit in prætorio diui Augusti cẽturio, uehicula cũ culeis onusta donec exinanirẽtur, sustinere solitus: carpenta cõprahensa una manu retinere, obnixus contrà nitentibus iumẽtis: & alia mirifica facere, quæ insculpta monumẽto eius spectãtur. Ideo M. Varro, Rusticellus, inquit, Hercules appellatus, mulum suũ tollebat. Fusius Saluius duo cẽtenaria pondera pedibus, totidẽ manibus, & ducenaria duo humeris cõtra scalas ferebat. Nos quoq; uidimus Athanatũ nomine, prodigiosæ ostẽtationis, quingenario thorace plũbeo indutum, cothurnisq; quingentorũ pondo calciatũ per scenã ingredi. Crotoniatã Milonẽ athletam, cum constitisset, nemo uestigio educebat: malũ tenenti nemo digitũ corrigebat. Cucurrisse M. clx. stadia, ab Athenis Lacedæmonem, biduo Philippidẽ, magnum erat: donec Anistis cursor Lacedæmonius, & Philonides Alexandri Magni, à Sicyone Elin, uno die M. cc. stad. cucurrerunt. Nunc quidẽ in circo quosdam clx. pass. tolerare nõ ignoramus. Nuperq; Fõteio & Vipsanio COSS. annos ix. genitũ puerum à meridie ad uesperum lxxv. M. pass. cucurrisse. Cuius rei admiratio ita demum solida perueniat, si quis cogitet nocte ac die longissimum iter uehiculis tribus Tiberium Neronem emensum, festinantem ad Drusum fratrem ægrotãtem in Germania: in eo fuerunt cc. M. passuum.

De uisu. CAP. XXI.

Oculorum acies uel maxime fidem excedentia inuenit exẽpla. In nuce inclusã Iliada Homeri carmen in mẽbrana scriptũ tradidit Cicero. Idẽ fuisse qui peruideret cxxxv. M. pass. Huic & nomen M. Varro reddidit, Strabonẽ uocatum. Solitum autẽ Punico bello, à Lilybæo Siciliæ promũtorio, exeũte classe Carthaginis portu, etiam numerum nauiũ dicere. Callicrates ex ebore formicas, & alia tam parua fecit animalia, ut partes earũ à cæteris cerni nõ possent. Myrmecides quidã in eodẽ genere inclaruit, à quo quadrigam ex eadem materia quam musca integeret alis fabricatã, & nauem, quam apicula pinnis absconderet.

De auditu. CAP. XXII.

Auditus unum exemplum habet mirabile, prælium quo Sybaris deleta est, eo die quo gestum erat, auditum Olympiæ. Nam Cimbricæ uictoriæ, Castoresq; Romani qui Persicam uictoriam ipso die quo contigit, nunciauere, uisus, & numinũ fuere præsagia.

Exempla patientiæ. CAP. XXIII.

Patientia corporis, ut est crebra sors calamitatũ, innumera documenta peperit. Clarissimũ in fœminis Leænæ meretricis, quæ torta nõ indicauit Harmodium & Aristogitonẽ tyrãnicidas in uiris Anaxarchi, qui simili de causa cum torqueretur, prærosam dẽtibus linguã, unãq; spem indicy in tyrãni os expuit.

Memoriæ exempla. CAP. XXIIII.

Memoria necessariũ maxime uitæ bonũ, cui præcipua fuerit, haud facile dictu est, tam multis gloriam eius adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu suo militibus nomina reddidit, L. Scipio populo Romano, Cyneas Pyrrhi regis legatus senatui & equestri ordini Romæ postero die quàm aduenerat. Mithridates duarũ & xx. gentiũ rex, totidem linguis iura dixit, pro concione singulas sine interprete affatus. *Charmidas quidã in Græcia, quæ quis exegerat uolumina in bibliothecis, legẽtis modo repræsentauit. Ars postremo eius rei facta, & inuẽta est à Simonide Melico, consummata Metrodoro Scepsio, ut nihil nõ isdẽ uerbis redderetur auditum. Nec aliud est æque fragile in homine, morborum & casus iniurias atq; etiã metus sentiens, aliàs particulatim, aliàs uniuersa. Ictus lapide oblitus est literas tantũ. Ex præalto tecto lapsus, matris & affinium, propinquorũq; cepit obliuionem: Alius ægrotus, seruorum etiã: sui uero nominis Messala Coruinus orator. itaq; sæpe deficere tentat ac meditatur uel quieto corpore & ualido. somno quoq; serpente computat, ut inanis mens quærat ubi sit loci.

* Carneades

Laus C. Iuly Cæsaris. CAP. XXV.

Animi uigore præstantissimum arbitror C. Cæsarem dictatorẽ. Nec uirtutem constantiamq; nunc cõmemoro, nec sublimitatem omnium capacem, quæ cælo cõtinẽtur, sed proprium uigorẽ celeritatemq; quodam igne uolucrẽ. Scribere & legere simul, dictare & audire solitum accepimus. Epistolas uero tãtarum rerum quaternas pariter librarys dictare: aut si nihil aliud ageret, septenas. Idẽ signis collatis quinquagies dimicauit: solus M. Marcellum transgressus, qui undequadragiẽs dimicauerat. Nam præter ciuiles uictorias, undecies c. & xcy. M. hominum occisa prælys ab eo, non equidem in gloria posuerim, tantã etiam coactam humani generis iniuriam: quod ita esse confessus est ipse, bellorum ciuilium stragem non prodendo. Iustius Pompeio Magno tribuatur d. cccxlvi. naues piratis ademisse. Cæsari propriũ & peculiare sit, præter supradicta, clementiæ insigne: qua usq; ad pœnitentiam omnes superauit. Idem magnanimitatis perhibuit exemplum, cui comparari non possit aliud. Spectacula enim edita effusasq; opes, aut operum magnificentiã in hac parte enumerare, luxuriæ fauentis est. Illa fuit uera & incomparabilis inuicti animi sublimitas: captis apud Pharsaliam Pompey Magni scrinys epistolarum, iterumq; apud Thapsum Scipionis, concremasse ea optima fide, atque non legisse.

Laus Pompey Magni. CAP. XXVI.

Verum ad decus impery Ro. non solum ad uiri unius pertinet uictoriã, Pompey Magni titulos omnes, triumphosq; hoc in loco nũcupari: æquato non

modo

modo Alexandri Magni rerum fulgore, sed etiã Herculis propè ac Liberi patris. Igitur Sicilia recuperata, unde primũ Syllanus in Reip. causa exoriens auspicatus est: Africa uero tota subacta, & in ditionem redacta, Magniq́; nomine spolio inde capto, eques Ro. (id quod antea nemo) curru triũphali reuectus est: & statim ad solis occasum transgressus, excitatis in Pyrenæo trophæis, oppida d.ccclxxvi. ab alpibus ad fines Hispaniæ ulterioris in ditionem redacta uictoriæ suæ ascripsit, & maiore animo Sertorium tacuit: belloq́; ciuili (quod omnia externa cõciebat) extincto, iterum triumphales currus eques Ro. induxit, toties imperator antequam miles. Postea ad tota maria & deinde solis ortus missus, hos retulit patriæ titulos, more sacris certaminibus uincentium. Neq; enim ipsi coronantur, sed patrias suas coronant. Hos ergo honores urbi tribuit in delubro Mineruæ, quod ex manubijs dicabat Cn. Pompeius Magnus Imp. bello xxx. annorum confecto, fusis, fugatis, occisis, in deditionẽ acceptis hominum uicies semel centenis lxxxiij. M. depressis aut captis nauibus d.cccxlvi. oppidis, castellis M.d.xxxviij. in fidem receptis: terris à Mæotis lacu ad rubrum mare subactis, uotum merito Mineruæ. Hoc est breuiarium eius ab oriente. Triumphi uero, quem duxit ad tertium Calendas Octobres M. Messala, M. Pisone consulibus, præfatio hæc fuit: Cum orã maritimam à prædonibus liberasset, & imperium maris populo Romano restituisset, ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia, insula Creta, Basternis, & super hæc de regibus Mithridate atque Tigrane triumphauit. Summa summarum in illo gloria fuit (ut ipse in concione dixit, cũ de rebus suis dissereret) Asiã ultimam prouinciarũ accepisse, eandemq́; mediã patriæ reddidisse. Si quis è contrario simili modo uelit percensere Cæsaris res, qui maior illo apparuit, totũ profecto terrarum orbẽ enumeret: quod infinitum esse conueniet.

Laus Catonis primi. CAP. XXVII.

CÆteris uirtutũ generibus uarie & multi fuere præstantes. Cato primus Porciæ gentis, tres summas in homine res præstitisse existimatus est, optimus orator, optimus imperator, optimus senator. quæ mihi omnia, etiamsi nõ prius, attamen clarius fulsisse in Scipione Aemiliano uidentur: dempto præterea plurimorum odio, quo Cato laborauit. Itaq; sit proprium Catonis, quater & quadragies causam dixisse: nec quenquam sæpius postulatum, & semper absolutum.

Item de fortitudine. CAP. XXVIII.

FOrtitudo in quo maxime extiterit, immẽsæ quæstionis est, utique si recipiatur poetica fabulositas. Q. Ennius T. Cæcilium Teucrum, fratremq́; eius præcipue miratus, propter eos sextum adiecit Annalem. L. Siccius Dentatus, qui tribunus plebis fuit, Sp. Tarpeio, A. Aeternio consulibus, haud multo post exactos reges, uel numerosissima suffragia habet, centies uicies præliatus, octies ex prouocatione uictor, xlv. cicatricibus aduerso corpore insignis, nulla in tergo. Itẽ spolia cepit xxxiiij. donatus hastis puris duodeuiginti, phaleris xxv. torquibus tribus & lxxx. armillis clx. coronis xxvi. ciuicis xiiij. aureis viij. muralibus iij. obsidionali una, fisco æris, x. captiuis & xx. simul bubus, Imperatores ix. ipsius maxime opera triũphantes secutus præterea (quod optimum in operibus eius reor) uno ex ducibus T. Romulio ex cõsulatu ad populũ cõuicto male acti imperij rei militaris. Haud minora forẽt Manlij Capitolini decora, ni perdidisset illa exitu uitæ. Ante decimũ septimum annũ bina ceperat spolia. Primus omnium eques coronã muralẽ acceperat, vi. ciuicas, xxxvij. dona, xxxiij. cicatrices aduerso corpore exceperat: P. Seruiliũ magistrũ equitũ seruauerat, ipse uulneratus humerum ac femur. Super omnia Capitoliũ summamq́; rem in eo solus à Gallis seruauerat, si nõ regno suo seruasset. Verum sunt in his quidem uirtutis opera magna, sed maiora fortunæ. M. Sergio, ut quidem arbitror, nemo quenquã hominum iure prætulerit: licet pronepos Catilina gratiam nomini derogarit. Secundo stipendio dexteram manũ perdidit: stipendijs duobus ter & uicies uulneratus est: ob id neutra manu, neutro pede satis utilis: uno tantum seruo, plurimis postea stipendijs debilis miles. Bis ab Annibale captus (neq; enim cum quolibet hoste res fuit) bis uinculorum eius profugus, xx. mensibus nullo nõ die in catenis aut compedibus custoditus. Sinistræ manu sola quater pugnauit, duobus equis insidente eo suffossis. Dexterã sibi ferream fecit, eaq́; religata præliatus, Cremonam obsidione exemit. Placentiam tutatus est: duodena castra hostium in Gallia cepit: quæ omnia ex oratione eius apparẽt, habita cum in prætura sacris arceretur à collegis ut debilis. Quos hic coronarum aceruos constructurus hoste mutato? Etenim plurimum refert, in quæ cuiusq; uirtus tempora inciderit. Quas Trebia Ticinusq́; aut Trasymenus ciuicas dedêre? Quæ Cannis corona merita? unde fugisse, uirtutis summum opus fuit. Cæteri profecto uictores hominum fuere, Sergius uicit etiam fortunam.

De ingenijs siue laudibus quorundam ab ingenijs. CAP. XXIX.

INgeniorum gloriæ quis possit agere delectum, per tot disciplinarum genera, & tãtam rerum operũq́; uarietatem? nisi forte Homero uate Græco, nullum feliciorem extitisse conuenit, siue operis fortuna, siue materia æstimetur. Itaq; Alexander Magnus (etenim insignibus iudicijs optime citraq́ue inuidiam tam superba censura peragetur) inter spolia Darij Persarum regis unguẽtorum scrinio capto, quod erat auro gemmisq́; ac margaritis preciosum, uarios eius usus amicis demonstrãtibus (quando tædebat unguenti bellatorẽ & militia sordidũ) imò Hercule, inquit, librorũ Homeri custodiæ detur: ut pretiosissimum humani animi opus, quàm maxime diuiti opere seruaretur. Idem Pindari uatis familiæ penatibusq́; iussit parci, cũ Thebas caperet. Aristotelis philosophi patriã cõdidit, tantaq́;

rerum

verum claritati, tam benignum testimonium miscuit. Archilochi poetæ interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem tragici cothurni principem defunctum sepeliri Liber pater iussit, obsidentibus mœnia Lacedæmoniis: Lysandro eorum rege in quiete sæpius admonito, ut pateretur humari delicias suas. Requisiuit rex quis supremum diem Athenis obiisset: nec difficulter ex iis* quæ deus significasset, intellexit: pacemque funeri dedit.

* quem

De Platone, Ennio, Virgilio, M. Varrone, & M. Cicerone. CAP. XXX.

PLatoni sapientiæ antistiti Dionysius tyrannus, aliàs sæuitia superbiæque natus, uittatam nauem misit obuiam: ipse quadrigis albis egredientem in littore excepit. Viginti talentis unam orationem Isocrates uendidit. Aeschines Atheniēsis summus orator, cum accusationē qua fuerat usus, * Rhodi legisset, legit & defensionem Demosthenis, ob quam in illud depulsus fuerat exiliū. mirātibusq; tum magis fuisse miraturos dixit, si ipsum orātem audiuissent. in calamitate testis ingens factus inimici. Thucydidē imperatorē Athenienses in exilium egere, rerum conditorē reuocauere, eloquentiam mirati, cuius uirtutē damnauerant. Magnum & Menandro in comico socco testimonium regum Aegypti & Macedoniæ contigit, classe & per legatos petito: maius ex ipso, regiæ fortunæ prælata literarum conscientia. Perhibuere & Romani proceres etiam exteris testimonia. Cn. Pompeius confecto Mithridatico bello, intraturus Posidonii sapiētiæ professione clari domum, fores percuti de more à lictore uetuit: & fasces lictorios ianuæ submisit is, cui se oriēs occidensque submiserat. Cato Censorius, in illa nobili trium sapientiæ procerū ab Athenis legatione, audito Carneade, quàmprimum legatos eos censuit dimittendos: quoniam illo uiro argumentante, quid ueri esset, haud facile discerni posset. Quanta morum commutatio? Ille semper alioquin uniuersos ex Italia pellendos censuit Græcos: at pronepos eius Vticēsis Cato, unum ex tribunatu militū philosophum, alterum ex Cypria legatione deportauit. Eandemq; linguā ex duobus Catonibus, in illo abiecisse, in hoc importasse, memorabile est. Sed & nostrorū gloriam percenseamus. Prior Africanus Q. Ennii statuā sepulchro suo imponi iussit: clarumque illud nomen, imò uero spolium ex tertia orbis parte raptum, in cinere supremo cum poetæ titulo legi. Diuus Augustus carmina Virgilii cremari cōtra testamenti eius uerecundiā uetuit: maiusq; ita uati testimonium contigit, quàm si ipse sua carmina probauisset. M. Varronis in bibliotheca, quæ prima in orbe ab Asinio Pollione de manubiis publicata Romæ est, unius uiuentis posita imago est. haud minore (ut equidem reor) gloria, principe oratore & ciue, ex illa ingeniorum quæ tunc fuit, multitudine, uni hanc coronā dante, quam cum eidem Magnus Pōpeius piratico ex bello naualem dedit. Innumerabilia deinde sunt exempla Romana, si persequi libeat: cum plures una gens in quocunq; genere eximios tulerit, quàm cæteræ terræ. Sed quo te M. Tulli piaculo tceā? quóue maxime excellentem insigni prædicem? quo potius quàm uniuersi populi illius gentis amplissimi testimonio, & tota uita tua* consulatus tantum operibus electus? Te dicēte, legem agrariam, hoc est, alimenta sua, abdicauerunt tribus: te suadente, Roscio theatralis autori legis ignouerunt, notatasq; se discrimine sedis æquo animo tulerunt: te orante, proscriptorum liberos honores petere puduit: tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proscripsisti. Salue primus omnium parens patriæ appellate, primus in toga triumphum, linguæque lauream merite, & facundiæ Latiarumq; literarum parens: atque (ut dictator Cæsar hostis quōdam tuus, de te scripsit) omnium triumphorum lauream adepte maiorem, quanto plus est, ingenii Romani terminos in tantum promouisse, quàm imperii.

* consulatus tanti operibus electus

* Rhodijs

De morum maiestate. CAP. XXXI.

REliquis animi bonis, præstitere cæteros mortales sapientia, ob id Cati, Corculi, apud Romanos cognominati. Apud Græcos Socrates, oraculo Apollinis Pythii prælatus cunctis.

De autoritate. CAP. XXXII.

RVrsus mortales oraculorum societatem dedere Chiloni Lacedæmonio, tria præcepta eius Delphis consecrando aureis literis, quæ sunt hæc: Nosse se quenque: &, Nihil nimium cupere: Comitemque æris alieni atque litis, esse miseriam. Quin & funus eius, cùm uictore filio Olympiæ expirasset gaudio, tota Græcia prosecuta est.

De diuinitate. CAP. XXXIII.

DIuinitas, & quædam cœlitum societas nobilissima, ex fœminis in Sibylla fuit: ex uiris in Melampode apud Græcos, apud Ro. in Marcio.

De Nasica. CAP. XXXIIII.

VIr optimus semel à condito æuo iudicatus est Scipio Nasica, à iurato senatu. Idem in toga candida bis repulsa notatus à populo. In summa, ei in patria mori non licuit: non Hercule magis, quàm extra uincula illi sapiētissimo ab Apolline iudicato Socrati.

De pudicitia. CAP. XXXV.

PVdicissima fœmina semel matronarum sentētia iudicata est Sulpitia Paterculi filia, uxor Fuluii Flacci: electa ex centū præcipuis, quæ simulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret. Iterū religionis experimento Claudia, inducta Romam deorum matre.

De pietate. CAP. XXXVI.

PIetatis exempla infinita quidem toto orbe extitere, sed Romæ unum, cui comparari cuncta non queant. Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera supplicii causa carcere inclusa matre, cum impetrasset aditum, à ianitore semper excussa ne quid inferret cibi, depræhensa est uberibus suis alens eam. Quo miraculo, matris salus* donata pietati est, ambæq; perpetuis alimentis. Et locus ille eidem consecratus est deæ, C. Quintio, M. Attilio COSS. templo pietatis extructo

* donata filiæ pietati

in illius

in illius carceris sede, ubi nunc Marcelli theatrũ est. Gracchorũ pater, anguibus prahensis in domo, cum respõderetur ipsum victurũ alterius sexus interẽpto: imò uero, inquit, meũ necate: Cornelia enim iuuenis est, & parere adhuc potest. Hoc erat uxori parcere, & reipub. cõsulere. Idq; mox consecutũ est. M. Lepidus Apuleiæ uxoris charitate post repudiũ obijt. P. Rutilius morbo leui impeditus, nũciata fratris repulsa in cõsulatus petitione, ilico expirauit. P. Catienus Philotimus, patronũ adeo dilexit, ut hæres omnibus bonis institutus, in rogum eius se iaceret.

De artium plurimarũ excellentia, Astrologia, Grammatica, Geometria. CAP. XXXVII.

VAriarum artiũ scientia innumerabiles enituere, quos tamen attingi par sit, florẽ hominũ libantibus: Astrologia Berosus, cui ob diuinas prædictiones Athenienses publice in gymnasio statuã inaurata lingua statuere. Grammatica Apollodorus, cui Amphyctiões Græcia honorẽ habuere. Hippocrates medicina, qui uenientẽ ab Illyrijs pestilentiã prædixit, & discipulos ad auxiliandũ circa urbes dimisit: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decreuit Græcia. Eandem scientiã in Cleombroto Ceo Ptolemæus rex Megalẽsibus sacris donauit C. talentis, seruato Antiocho rege. Magna & Critobulo fama est, extracta Philippi regis oculo sagitta, & citra deformitatẽ oris curata orbitate luminis. Sũma autẽ Asclepiadi Prusiensi, cõdita noua secta, spretis legatis & pollicitationibus Mithridatis regis, reperta ratione qua uinum ægris medetur, relato è funere homine & seruato: sed maxime sponsione facta cum fortuna, ne medicus crederetur, si unquam inualidus ullo modo fuisset ipse, et uictor suprema in senecta lapsu scalarũ exanimatus est. Grãde & Archimedi Geometricæ ac machinalis sciẽtiæ testimoniũ M. Marcelli cõtigit, interdicto, cũ Syracusæ caperẽtur, ne uiolaretur unus, nisi fefellisset imperiũ militaris imprudentia. Laudatus est et *Ctesiphõ Gnosius, æde Ephesiæ Dianæ admirabiliter fabricata: Philon, Atheuis armamẽtario mille nauiũ: Ctesibius, pneumatica ratione et hydraulicis organis repertis: Dinocrates, metatus Alexãdro cõdente in Aegypto Alexandriã. Idẽ hic imperator edixit, ne quis ipsum alius quàm Apelles pingeret, quàm Pyrgoteles sculperet, quàm Lysippus ex ære duceret: quæ artes pluribus inclaruere exemplis.

*Chersiphrõ

Item mira opera artificis. CAP. XXXVIII.

ARistidis Thebani pictoris unam tabulã, centũ talentis rex Attalus licitatus est. Octoginta emit duas Cæsar dictator, Medeam & Aiacẽ Timomachi, in tẽplo Veneris genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturam Magnetũ exitij mediocris spatij pari repẽdit auro. Rhodũ nõ incẽdit rex Demetrius, Expugnator cognominatus, ne tabulã Protogenis cremaret, à parte ea muri locatã. Praxiteles marmore nobilitatus est, Gnidiaq; Venere, præcipue uesano amore cuiusdam iuuenis insigni, & Nicomedis æstimatione regis, grãdi Gnidiorũ ære alieno permutare eã conati. Phidiæ Iupiter Olympius quotidie testimoniũ perhibet, Mentori Capitolinus & Diana Ephesia, quibus fuere consecrata artis eius uasa.

De seruitijs. CAP. XXXIX.

PRetium hominis in seruitio geniti maximũ ad hanc diem (quod equidem compererim) fuit grammaticæ artis Daphnidis, Cn. Pisaurensi uendente, & M. Scauro principe ciuitatis HS. M. d. cc. sestertijs licẽte. Excessere hoc in nostro æuo nec modice histriões, sed libertatem suam mercati. Quippe cũ iam apud maiores Roscius histrio HS. quingenta annua meritasse prodatur: nisi si quis in hoc loco desiderat Armeniaci belli, paulo antè propter Tyridatẽ gesti, dispensatorẽ, quem Nero HS. CXX. M. manumisit. Sed hoc pretium belli non hominis fuit, tam hercule, quàm libidinis non formæ Pæzontem è spadonibus Seiani HS. M. d. mercante Sudorio Prisco. Quam quidem iniuriam lucrifecit ille mercatus in luctu ciuitatis, quoniam arguere nulli uacabat.

De præstantia gentium. CAP. XL.

GEntium in toto orbe præstãtissima una omni uirtute haud dubie Romana extitit. Felicitas cui præcipua fuerit homini non est humani iudicij: cũ prosperitatẽ ipsam alius alio modo, et suopte ingenio quisq; terminet. Si uerum facere iudiciũ uolumus, ac repudiata omni fortunæ ambitione decernere, mortalium nemo est felix. Abunde igitur atq; indulgenter fortuna decidit cũ eo, qui iure dici non infelix potest. Quippe ut alia nõ sint, certe ne lacescat fortuna metus est: quo semel recepto, solida felicitas non est. Quid quòd nemo mortalium omnibus horis sapit? utinãq; falsum hoc & non à uate dictum quàm plurimi iudicent. Vana mortalitas, & ad circunscribendum seipsam ingeniosa, cõputat more Thraciæ gentis: quæ calculos colore distinctos, pro experimento cuiusque diei in urnam condit, ac supremo die separatos dinumerat, atque ita de quoq; pronunciat. Quid, quòd iste calculi candore illo laudatus dies, originem mali habuit? Quàm multos accepta afflixere imperia? quàm multos bona perdidere, & ultimis mersere supplicijs? Ista nimirũ bona, si cui inter illa, hora in gaudio fuit. Ita est profecto, alius de alio iudicat dies, & tamẽ supremus de omnibus: ideoq; nullis credendũ est. Quid? quòd bona malis paria non sunt, etiam pari numero: nec lætitia ullo minimo mœrore pensanda. Heu uana & imprudens diligentia: numerus dierum comparatur, ubi quæritur pondus.

De felicitate summa. CAP. XLI.

VNa fœminarũ in omni æuo Lampido Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis uxor, regis mater fuit: Vna Pherenice, quæ filia, soror, mater Olympionicarum: Vna familia Curionum, in qua tres cõtinua serie oratores extiterũt: Vna Fabiorũ, in qua tres cõtinui principes senatus, M. Fabius Ambustus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

Varia exempla fortunæ. CAP. XLII.

CÆtera exẽpla fortunæ uariatis innumera sũt. Etenim quæ facit magna gaudia, nisi ex malis? aut quæ mala immẽsa, nisi ex ingentibus gaudijs?

De bis proscripto, L. Sylla, Q. Metello. CAP. XLIII.

SEruauit proscriptũ à Scylla M. Fidustiũ senatorẽ annis XXXVI. sed iterũ proscriptus. Superstes Syllæ uixit, sed usq; ad Antonium: cõstatq; nulla alia de causa ab eo proscriptũ, quàm quia proscriptus fuisset. Triũphare P. Ventidiũ de Parthis uoluit quidẽ solũ, sed eundẽ in triũpho Asculano Cn. Põpeij Strabonis duxit puerũ: quãquã Massurius autor est, bis in triumpho ductũ. Cicero mulionẽ castrensem suffurraneum fuisse: plurimi, iuuẽtã inopẽ in caliga militari tolerasse. Fuit & Balbus Cornelius maior consul, sed accusatus, atq; de iure uirgarũ in eũ iudicũ in cõsiliũ missus, primus externorũ, atq; etiã in oceano genitorũ usus illo honore, quẽ maiores Latio quoq; negauerunt. Est & L. Fuluius inter insignia exẽpla, Tusculanorũ rebellantiũ consul: eodẽq; honore cũ trãsisset, exornatus confestim à populo Rom. qui solus eodẽ anno quo fuerat hostis, Romæ triumphauit ex ijs, quorũ cõsul fuerat. Vnus hominũ ad hoc æui, felicis sibi cognomẽ asseruit L. Sylla, ciuili nẽpe sanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus.* Et quibus felicitatis inductus argumentis? quòd proscribere tot milia ciuiũ ac trucidare potuisset. O praua interpretatio, & futuro* tẽpore infelix. Non melioris sortis tunc fuere pereuntes, quorũ miseremur hodie, cũ Syllã nemo non oderit? Age, nõ exitus uitæ eius, omniũ proscriptorũ ab illo calamitate crudelior fuit, erodente seipso corpore & supplicia sibi gignẽte? Quod ut dissimulauerit, & supremo somnio eius (cui immortuus quodãmodo est) credamus, ab uno illo inuidiã gloria uictã: hoc tamẽ nempe felicitati suæ defuisse cõfessus est, quòd Capitoliũ nõ dedicauisset. Q. Metellus in ea oratione quã habuit supremis laudibus patris sui L. Metelli, pontificis, bis cõsulis, dictatoris, magistri equitum, quindecimuiri agris dandis, qui * primus elephantos primo Punico bello duxit in triũpho scriptũ reliquit: decem maximas res optimasq;, in quibus quærẽdis sapientes ætatẽ exigerẽt, cõsummasse eũ. Voluisse enim primariũ bellatorẽ esse, optimũ oratorẽ, fortissimũ imperatorẽ, auspicio suo maximas res geri, maximo honore uti, summa sapientia esse, summũ senatorẽ haberi, pecuniã magnã bono modo inuenire, multos liberos relinquere, et clarissimum in ciuitate esse. Hæc cõtigisse ei, nec ulli alij post Romã conditã, longũ est refellare & superuacuũ, abũde uno casu refutãte. Siquidẽ is Metellus orbã luminibus exegit senectã, amissis incẽdio cũ Palladiũ raperet ex æde Vestæ, memorabili causa, sed euẽtu misero. Quo fit, ut infelix quidẽ dici nõ debeat, felix tamẽ nõ possit. Tribuit ei populus Ro. quod nunquã ulli alij ab codito æuo, ut quoties in senatũ iret, curru ueheretur ad curiã: Magnũ & sublime, sed pro oculis datũ.

*En, fine interrogatiõe

*tempori

plurimos et lib 18. ca. 3. Cũ L. Metellus in triũpho plurimos duxit elephantos. Mani enim Curius primus duxit in triũpho, pulso Italia Pyrrho rege.

De altero Metello. CAP. XLIIII.

HVius quoq; Q. Metelli, qui illa de patre dixerat, filius, inter rara felicitatis humanæ exempla numeratur. Nam præter honores amplissimos, cognomenq́ue è Macedonia quatuor filijs illatus rogo, uno* prætore, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno censorio: quæ singula quoq; paucis cõtigere: in ipso tamẽ flore* dignationis suæ ab Catinio Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, tribuno plebis, quem è senatu censor eiecerat, reuertens è campo meridiano tẽpore, uacuo foro & Capitolio ad Tarpeiũ raptus, ut præcipitaretur, conuolante quidem tam numerosa illa cohorte, quæ patrẽ eum appellabat, sed (ut necesse erat in subito) tarde & tanquã in exequias cum resistendi sacroq́ue sanctum repellendi ius non esset, uirtutis suæ opera & censuræ periturus ægrè tribuno qui intercederet reperto, à limine ipso mortis reuocatus: alieno beneficio postea uixit, bonis inde etiã consecratis à damnatu suo: tanquã parum esset, fauciũ certe intorta[...] [illegible]expressisq; per aures sanguinis pœnam exactam esse. Equidem & Africani* sequentis inimicum fuisse inter calamitates duxerim ipso teste Macedonico. Siquidem liberis dixit: Ite filij, celebrate exequias, nunquã ciuis maioris funus uidebitis. Et hoc dicebat iam Balearicis & Creticis &* Diadematis, iam Macedonicus ipse. Verũ ut illa sola iniuria æstimetur, quis hunc iure felicẽ dixerit, periclitatũ ad libidinẽ inimici, nec Africani saltẽ, perire quos hostes uicisse tanti fuit? aut quos non honores currusq; illa sua uiolentia fortuna retroẽgit, per mediã urbem censore tracto, (etenim sola hæc moriendi ratio fuerat) tracto in Capitoliũ illud, in quod triũphans ipse de eorũ exuuijs, ne captiuos quidẽ sic traxerat. Maius hoc scelus felicitate cõsecuta factum est, periclitato Macedonico uel funus tantum ac tale perdere, in quo à triumphalibus liberis portaretur in rogum, uelut exequijs quoque triumphans nulla est profecto solida felicitas: quam contumelia ulla uitæ rupit, nedum tanta. Quod superest, nescio morum gloriæ an indignationis dolori accedat, inter tot Metellos tam sceleratam Catinij audaciam semper fuisse multam.

*prætorio

*dignitatis

*Aemiliani inimic.

*Dalmaticis

De diuo Augusto. CAP. XLV.

IN diuo quoque Augusto, quem uniuersa mortalitas in hac censura nuncupat, si diligenter æstimentur cuncta, magna sortis humanæ reperiẽtur uolumina. Repulsa in magisterio equitum apud auunculum, & contra petitionem eius prælatus Lepidus: proscriptionis inuidia, collegium in triumuiratu pessimorũ ciuium, nec æqua saltem portione, sed prægraui Antonio: Philippensi prælio morbus, fuga, & triduo in palude latebræ ægroti: & (ut fatẽtur Agrippa & Mœcenas) aqua subter cutem fusa turgida latera. naufragia Sicula, & alia ibi quoque in spelunca occultatio. Iam in nauali fuga urgente hostium manu, preces Proculeio mortis admotæ: cura Perusinæ contentionis: solicitudo Martis Actiaci: Pannonici belli

ruina

ruina è turri: tot seditiones militum, tot ancipites morbi corporis: suspecta Marcelli uota, pudenda Agrippæ ablegatio, toties petita insidijs uita, incusatæ liberorum mortes, luctusq; non tantum orbitate tristes: adulterium filiæ, & consilia parricidæ palàm facta: contumeliosus priuigni Neronis secessus: aliud neptis adulterium. iuncta deinde tot mala, inopia stipendij, rebellio Illyrici, seruitiorum delectus, iuuentutis penuria: pestilentia urbis, fames sitisque Italiæ, destinatio expirandi: & quatridui inedia maior pars mortis in corpus recepta. iuxta hæc Variana clades, & maiestatis eius fœda suggillatio, abdicatio Posthumi Agrippæ post adoptionẽ, desideriũ post relegationem: inde suspitio in Fabium, arcanorumq; proditionem: hinc uxoris & Tyberij cogitationes suprema eius cura. In summa, deus ille, cœlumque nescio adeptus magis an meritus, hærede hostis sui filio excessit.

Quos beatissimos dij iudicauerũt. CAP. XLVI.

Subeunt in hac reputatione Delphica oracula, ueluti ad castigandam hominum uanitatem à deo emissa. Duo sunt hæc: Phedium felicissimum, qui pro patria proxime occubuisset. Iterum a Gyge rege tunc amplissimo terrarum consultum, Aglaum Psophidium esse feliciorem. Senior hic in angustissimo Arcadiæ angulo paruum, sed annuis uictibus large sufficiens, prædium colebat, nunquam ex eo egressus, atq; (ut è uitæ genere manifestũ est) minima cupidine minimum in uita mali expertus.

Quẽ uiuẽtẽ ut deũ coli iusserũt. CAP. XLVII.

Consecratus est uiuus sentiensq; oraculi eiusdẽ iussu, & Iouis deorum summi astipulatu, Euthymus pycta, semper Olympiæ uictor, & semel uictus. Patria ei Locri in Italia: ibi imaginem eius & Olympiæ alterã eadem die tactam fulmine, Callimachum, ut nihil aliud miratũ uideo, deumq; iußisse sacrificari, quod & uiuo factitatũ & mortuo. nihilq; adeo mirum aliud, quàm hoc placuisse dijs.

De spatijs uitæ longissimis. CAP. XLVIII.

De spatio atq; longinquitate uitæ hominũ, non locorũ modo situs, uerũ exempla, ac sua cuiq; sors nascendi incertum fecere. Hesiodus qui primus aliqua de hoc prodidit, fabulose (ut reor) multa de hominum æuo referens, cornici nouem nostras attribuit ætates, quadruplum eius ceruis, id triplicatum coruis. Et reliqua fabulosius in phœnice ac nymphis. Anacreon poeta Arganthonio Tartessiorum regi cl. tribuit annos, Cyniræ Cypriorum x. annis amplius, Aegimio cc. Theopompus Epimenidi Gnosio clvij. Hellanicus quosdam in Aetolia Epiorum gentis cc. explere. Cui astipulatur Damastes, memorans Pictoreum ex ijs præcipuum corpore uiribusq;, etiã ccc. uixisse. Ephorus Arcadum reges ccc. annis. Alexander Cornelius, Dandonem quendam in Illyrico d. uixisse. Xenophon in periplo, maritimorum regem d.c. atque ut parce mentitus, filium eius d.ccc. quæ omnia inscitia temporum acciderũt. Annum enim alij æstate unum determinabant, & alterum hyeme: alij quadripartitis temporibus: sicut Arcades, quorũ anni trimestres fuere: quidam lunæ senio, ut Aegyptij itaque apud eos aliqui & singula milia annorum uixisse produntur. Sed ut ad confessa transeamus, Arganthonium Gaditanum lxxx. annis regnasse prope certũ est: putant quadragesimo cœpisse, Masinissam lx. annis regnasse indubitatum est: Gorgiam Siculum cviij. uixisse. Q. Fabius Maximus lxiij. annis augur fuit. M. Perpenna, & nuper L. Volusius Saturninus, omnium quos in consulatu sententiam rogauerant, superstites fuere. Perpenna vij. reliquit ex ijs quos censor legerat, uixit annos xcviij. Qua in re & illud annotare succurrit, unum omnino quinquennium fuisse, quo senator nullus moreretur cum Flaccus & Albinus censores lustrum condidere usque ad proximos censores, ab anno urbis quingentesimo septuagesimonono M. Valerius Coruinus c. annos impleuit. cuius inter primum & sextum consulatum xlvi. anni fuere. Idem sella curuli semel ac uicies sedit, quoties nemo alius. Aequauit eius uitæ spatium Metellus pontifex. Et ex fœminis Liuia Rutilij xcvij. annos excessit. Statilia Claudio principe ex nobili domo nonagintanouem. Terentia Ciceronis ciij. Clodia Ofilij cxv. hæc quidem etiam enixa quindecies. Luceia mima centum annis in scena pronunciauit. Galeria Copiola Emboliaria reducta est in scenam, Cn. Pompeio, Q. Sulpitio coss. ludis pro salute diui Augusti uotiuis, annũ centesimumquartum agens: quæ producta fuerat tyrocinio à Marco Pomponio ædili plebis, C. Mario. Cn. Carbone consulibus, ante annos nonagintaunum: & à Magno Pompeio magni theatri dedicatione, anus pro miraculo reducta. Samullam quoque c. decem annis uixisse, autor est Asconius Pedianus. Minus miror Stephanionem (qui primus togatus saltare instituit) utrisque secularibus ludis saltasse, & diui Augusti, & quos Claudius Cæsar consulatu suo quarto fecit, quando lxiij. non amplius anni interfuere, quãquã & postea diu uixit. In Tmoli mõtis cacumine, quod uocant Tempsin, cl. annis uiuere, Mutianus autor est. Totidem annos censum Claudij Cæsaris censura T. Fullonium Bononiensem: idq; collatis cẽsibus quos antè detulerat, uitæque argumentis (etenim id curæ principi erat) uerum apparuit.

De uarietate nascendi. CAP. XLIX.

Poscere uidetur locus ipse sideralis scientiæ sententiam. Epigenes cxxij. annos impleri negauit posse: Berosus excedi cxvij. Durat & ea ratio, quam Petosiris ac Necepsos tradiderunt, & tetartemorion appellant, à trium signorũ portione, qua posse in Italiæ tractu cxxvi. annos uitæ contingere apparet. Negauere illi quenquam xc. partium exortiuam mensuram (quod anaphoras uocant) transgredi, & has ipsas incidi occursu maleficorum siderum, aut etiam radijs eorum solisq;. Rursus Aesculapij secta, quæ stata uitæ

spatia à stellis accipi dicit, sed quantum plurimum tribuat, incertũ est. Rara autẽ esse dicunt longiora tempora, quandoquidem momentis horarum insignibus lunæ dierúmue septem atque nouẽ (quæ nocte ac die obseruantur) ingens turba nascatur, scansili annorum lege occidua, quam climacteras appellant, nõ ferè ita genitis liiij. annum excedentibus. Primum ergo artis ipsius incõstantia declarat, quàm incerta res sit. Accedunt experimenta & exempla recentissimi sensus, quem intra quadriennium imperatores Cæsares Vespasiani, pater filiusq; censores egerunt. Nec sunt omnia uasaria excutienda: mediæ tantum partis, inter Apenninũ Padumq;, ponemus exempla. Centum uiginti annos Parmæ tres edidere, Brixelli unus. cxxv. Parmæ duo. cxxx. Placentiæ unus. cxxxi. Fauentiæ una mulier. cxxxij. Bononiæ L. Terentius Marci filius, Arimini uerò M. Aponius c. & l. Tertulla cxxxvij. Circa Placentiam in collibus oppidum est Velleiaciũ, in quo cx. annos sex detulere, quatuor centenos uicenos, unus cxl. M. Mutius M. filius, Galerius Felix. Ac ne pluribus moremur in re confessa, in regione Italiæ octaua centenum annorũ censi sunt homines liiij. centenum denum homines lvij. centenum uicenum quinum homines duo, centenum tricenum homines quatuor, centenum tricenum quinum aut septenum totidem, centenum quadragenum homines tres. Alia mortalitatis inconstantia. Homerus eadem nocte natos Hectorem & Polydamanta tradit, tam diuersæ sortis uiros C. Mario, Cn. Carbone iij. coss. ad v. Kalend. Iunias, M. Cæcilius Rufus & C. Licinius Caluus eadem die geniti sunt, oratores quidẽ ambo, sed tam dispari euẽtu. Hoc etiã ijsdẽ horis nascẽtibus in toto mundo quotidie euenit, pariterq; domini ac serui gignuntur, reges & inopes.

In morbis uaria exempla. CAP. L.

PVblius Cornelius Rufus, qui consul cum M. Curio fuit, dormiens oculorum usum amisit, cum id sibi accidere somniaret. E diuerso * Phalereus tum deploratus à medicis uomice morbo, cum mortem in acie quæreret, uulnerato pectore medicinã inuenit ex hoste. Q. Fabius Maximus consul apud flumẽ Isarã, prælio commisso aduersus Allobrogum Aruernorumq; gentes, ad vi. Idus Augustas cxxx. M. perduellium cæsis, febri quartana liberatus est in acie. Incertum ac fragile nimirum est hoc munus naturæ, quicquid datur nobis: malignum uerò & breue etiã in ijs, quibus largissime contingit, uniuersum utique æui tempus intuentibus. Quid, quòd æstimatione nocturnæ quietis, dimidio quisque spatio uitæ suæ uiuit? pars æqua morti similis exigitur, aut pœnæ, nisi contingit quies. Nec reputantur infantiæ anni qui sensu carent, non senectæ in pœnam uiuacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ, toties inuocata morte, ut nullum frequentius sit uotum. Natura uerò nihil hominibus breuitate uitæ præstitit melius. Hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur uisus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta, & tamen uitæ hoc tempus annumeratur. Ergo pro miraculo & id solitarium reperitur exemplum, Xenophilum musicum centum & quinque annis uixisse sine ullo corporis incommodo. At Hercule reliquis omnibus per singulas membrorum partes, qualiter nullis alijs animalibus, certis pestifer calor remeat horis aut rigor: neque horis modo, sed & diebus noctibusque trinis quadrinisue, etiam anno toto. Atq; etiam morbus est aliquis, per sapientiã mori. Morbis enim quoq; quasdam leges natura posuit. Quadrini circuitus febrem, nunquam brumæ, nunquam hybernis mensibus incipere: quosdam post sexagesimum uitæ spatium non accidere: alios pubertate deponi, à fœminis præcipue. Senes minime sentire pestilentiam. Nanque & uniuersis gentibus ingruunt morbi, & generatim modo seruitijs, modo procerum ordini, aliosq; per gradus. Quæ in re obseruatũ à meridianis partibus ad occasum solis pestilentiam semper ire. nec unquam ferè aliter nisi hyeme, nec ut ternos excedat menses.

De signis mortis. CAP. LI.

IAm signa letalia: In furoris morbo risum: sapiẽtiæ uero ægritudine, fimbriarum curã & stragulæ uestis plicaturas, à somno * mouẽtiũ neglectũ, * præfandi humoris è corpore profluuium: in oculorũ quidem & narium aspectu indubitata maxime, atq; etiã supino assidue cubitu: uenarũ inæquabili aut formicãte percussu. quæq; alia Hippocrati principi medicinæ obseruata sunt. Et cũ innumerabilia sint mortis signa: salutis securitatisq; nulla sunt. Quippe cũ Censorius Cato ad filium de ualidis quoq; obseruationẽ, ut ex oraculo aliquo prodiderit, senilem iuuentã prætnaturæ mortis esse signum. Morborũ uero tam infinita est multitudo, ut Pherecydes Syrius copia serpentium ex corpore eius erumpente expirauerit. Quibusdam perpetua febris est, ut C. Mecœnati. Eidem triennio supremo nullo horæ momẽto cõtigit somnus. Antipater Sidonius poeta omnibus annis uno die tãtum natali corripiebatur febri: & eo cõsumptus est satis lõga senecta.

De his qui elati reuixerunt. CAP. LII.

AViola consularis in rogo reuixit: & quoniam subueniri nõ poterat præualente flamma, uiuus crematus est. Similis causa in L. Lamia prætorio uiro traditur. Nam C. Aelium Tuberonem prætura functũ à rogo relatũ, Messala Rufus, & pleriq; tradunt. Hæc est conditio mortaliũ: ad has & eiusmodi occasiones fortunæ gignimur, uti de homine ne morti quidẽ debeat credi. Reperimus inter exẽpla, Hermotimi Clazomenij animã relicto corpore errare solitã, uagamq; e longinquo multa annunciare, quæ nisi à præsenti nosci non possent, corpore interim semianimi: donec cremato eo inimici (qui Cantharidæ uocabantur) remeanti animæ uelut uaginam ademerint: Aristæi etiam uisam euolantem ex ore in Proconneso, corui effigie, magna quæ sequitur fabulositate quam

*Phereus Iason

*morientiũ

*profundi

te: quam equidem & in Gnosio Epimenide simili modo accipio. Puerum æstu & itinere fessum in specu septem & quinquaginta dormisse annis: rerum faciem mutationemq́; mirantem, uelut postero experrectum die: hinc pari numero dierum senio ingruente, ut tamen in septimum & quinquagesimum atque centesimum uitæ duraret annum. Fœminarum sexus huic malo uidetur maxime opportunus, conuersione uuluæ: quæ si corrigatur, spiritus restituitur. Huc pertinet nobile illud apud Græcos uolumen Heraclidis, septem diebus fœminæ exanimis ad uitam reuocatæ. Varro quoque autor est, XX. uiris agros diuidentibus Capuæ, quendam qui efferretur feretro, domum remeasse pedibus: Hoc idem Aquini accidisse. Romæ quoque Corfidium materteræ suæ maritum funere locato reuixisse, & locatorem funeris ab eo elatum. Adijcit miracula, quæ tota indicasse conueniat. E duobus fratribus equestris ordinis Corfidio maiori accidisse, ut uideretur expirasse, apertoque testamento recitatum hæredem minorem funeri instituisse: interim eum, qui uidebatur extinctus, plaudendo concinisse ministeria, & narrasse à fratre se uenisse, commendatam sibi filiam ab eo. Demõstratum præterea quo in loco defodisset aurum nullo conscio, & rogasse ut ijs funebribus quæ comparasset, efferretur. Hoc eo narrante, fratris domestici propere annunciauere exanimatum illum: & aurum ubi dixerat repertum est. Plena præterea uita est his uaticinijs, sed non conferenda, cum sæpius falsa sint, sicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo, Gabienus Cæsaris classiarius fortissimus, captus à Sext. Pompeio, iussu eius incisa ceruice, & uix cohærente, iacuit in littore tota die. Deinde cum aduesperauisset, cum gemitu precibusq́; congregata multitudine petijt, uti Pompeius ad se ueniret, aut aliquem ex charis mitteret: se enim ab inferis remissum, habere quæ nũciaret. Misit plures Pompeius ex amicis, quibus Gabienus. Inferis dijs placere Pompeij causas & partes pias. proinde euentum futurum quem optaret, hoc se nunciare iussum. argumẽtum fore ueritatis, quòd peractis mandatis, protinus expiraturus esset. Idq́ue ita euenit. Post sepulturam quoque uisorum exempla sunt: nisi quòd naturæ opera, non prodigia consectamur.

De mortibus repentinis. CAP. LIII.

IN primis autem miraculo sunt atq; frequentes mortes repentinæ, hæc est summa uitæ felicitas, quas esse naturales docebimus. Plurimas prodidit Verrius: nos cum delectu modum seruabimus. Gaudio obiere præter Chilonem, de quo diximus, Sophocles & Dionysius Siciliæ tyrannus, uterque accepto tragicæ uictoriæ nuncio. Mater pugna illa Cãnensi, filio incolumi uiso contra falsum nuncium. Pudore Diodorus sapientiæ dialecticæ professor, lusoria quæstione non protinus ad interrogationes Stilbonis dissoluta. Nullis euidentibus causis obiere, dum calciantur matutino duo Cæsares, prætor & prætura perfunctus dictatoris Cæsaris pater: hic Pisis exanimatus, ille Romæ. Q. Fabius Maximus in consulatu suo pridie Kalend. Ianuarias: in cuius locum Rebilus paucissimarum horarum consulatum petijt. Item C. Vulcatius Gurges senator. Omnes adeo sani atq; tempestiui, ut de progrediendo cogitarent. Q. Aemilius Lepidus iam egrediens incusso pollice limini cubiculi. C. Aufidius egressus cum in senatum iret, offenso pede in comitio. Legatus quoq; qui Rhodiorum causam in senatu magna cũ admiratione orauerat, in limine curiæ protinus expirauit progredi uolens. Cn. Bebius Pamphilus, prætura & ipse functus, cũ à puero quæsisset horas. A. Pompeius in capitolio cum deos salutasset. M. Iuuentius Talua COS. cum sacrificaret. C. Seruilius Pansa cum staret in foro ad tabernam hora diei secũda, in P. Pãsam fratrẽ innixus. Bebius iudex dum uadimonium differri iubet. M. Terẽtius Corax dum tabellas scribit in foro. Necnon & proximo anno, dum consulari uiro in aurẽ dicit, eques Romanus, ante Apollinem eboreum, qui est in foro Augusti. Super omnes C. Iulius medicus, dum inungit, specillũ per oculum trahens. Iam Manlius Torquatus consularis cum in cœna placentam appeteret. L. Durius medicus Valla, dum mulsi potionẽ haurit. Ap. Saufeius, cum à balineo reuersus mulsum bibisset, ouumq́; sorberet. P. Quintius Scapula cum apud Aquilium Gallũ cœnaret. Decimus Saufeius scriba cum domi suæ pranderet. Cornelius Gallus prætorius & T. Aetherius eques Ro. in Venere obiere. Et quos nostra adnotauit ætas, duo equestris ordinis in eodem pantomimo Mythico tum forma præcellente. Operosissima tamen securitas mortis in M. Ofilio Hilaro ab antiquis traditur, comœdiarum histrione. is cùm populo admodum placuisset natali die suo, conuiuiumq́ue haberet, edita cœna calidam potionem in pultario poposcit, simulq́ue personam eius diei acceptam intuens, coronam è capite suo in eam transtulit, tali habitu rigens nullo sentiente, donec accubantium proximus tepescere potionem ammoneret. Hæc felicia exempla: at contrà miseriarum innumera. L. Domitius clarissimæ gentis apud Massiliam uictus, Corfinij captus ab eodem Cæsare, ueneno poto propter tædium uitæ, postquàm biberat, omni ope ut uiueret annixus est. Inuenitur in actis, Felice Russato auriga elato, in rogum eius unum è fauentibus iecisse sese. friuolum dictu, ne hoc gloriæ artificis daretur, aduersis studijs copia odorum corruptum criminantibus. Cum antè non multo M. Lepidus nobilissimæ stirpis, quem* euenti anxietate diximus mortuum, flamma ui è rogo eiectus, recondi propter ardorem non potuisset, iuxtà sarmentis alijs nudus crematus est.

*diuortij

De sepultura. CAP. LIIII.

IPsum cremare, apud Romanos nõ fuit ueteris instituti: terra cõdebantur. At postquã longinquis bellis obrutos erui cognouere, tunc institutum. Et tamen multæ familiæ priscos seruauere ritus: sicut in Cor-

nelia nemo ante Syllam dictatorem traditur crematus. Idque uoluisse, ueritum talionem, eruto C. Marij cadauere. Sepultus intelligitur quoquo modo conditus, humatus uerò humo contectus.

De anima, uel de manibus. CAP. LV.

Post sepulturam aliæ atque aliæ manium ambages. Omnibus à suprema die eadem quæ ante primum: nec magis à morte sensus ullus aut corpori aut animæ, quàm ante natalem. Eadem enim uanitas in futurum etiam se propagat, & in mortis quoque tempora ipsa sibi uitam mentitur: aliàs immortalitatem animæ, aliàs transfigurationem, aliàs sensum inferis dando, & manes colendo, deumq; faciendo, qui iam etiam homo esse desierit. ceu uero ullo modo spirandi ratio homini à cæteris animalibus distet, aut non diuturniora in uita multa reperiantur, quibus nemo similem diuinat immortalitatem. Quod autem corpus* animæ persequitur materiam? ubi cogitatio illi? quomodo uisus, auditus, aut quid agit, qui usus eius, aut quod sine his bonum? Quæ deinde sedes, quantáue multitudo tot seculis animarũ uelut umbrarum? Puerilium ista delıramentorum, audeq; nunquã desinere motalitatis cõmenta sunt. Similis & de asseruãdis corporibus hominũ ac reuiuiscendi promissa Democrito uanitas, qui non reuixit ipse. Quæ (malùm) ista dementia est, iterari uitam morte? quæue genitis quies unquam, si in sublimi sensus animæ manet, inter inferos umbræ? Perdit profectò ista dulcedo credulitasque præcipuum naturæ bonum mortem, *ac duplicat obitus, si dolere etiam pòst futuri æstimatione euenit. Etenim si dulce uiuere, cui potest esse uixisse? At quanto facilius certiusque, sibi quenque credere, ac specimen securitatis antegenitali sumere experimento?

*animæ per se? quæ materia?

*ac duplicat obituri dolorem etiã post futuri æstimatiõe. Etenim

Quæ quis inuenerit in uita. CAP. LVI.

Consentaneũ uidetur, priusquam digrediamur à natura hominum, indicare quæ cuiusque inuenta sunt. Emere ac uendere instituit Liber pater. Idem diadema regum insigne, & triumphum inuenit. Ceres frumenta, cum antea glande uescerentur. Eadem molere & conficere in Attica, Italia & Sicilia: ob id dea iudicata. Eadem prima leges dedit, ut alij putauere Rhadamanthus. Literas semper arbitror Assyrias fuisse: sed alij apud Aegyptios à Mercurio, ut Gellius: alij apud Syros repertas uolunt. Vtique in Græciam intulisse è Phœnice Cadmum sedecim numero. Quibus Troiano bello Palamedem adiecisse quatuor hac figura Θ Ξ Φ Χ. Totidem post eum Simonidem melicum, Ζ Η Ψ Ω: quarum omnium uis in nostris recognoscitur. Aristoteles decem & octo priscas fuisse, Α Β Γ Δ Ε Ζ Ι Κ Λ Μ Ν Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ: & duas ab Epicharmo additas Θ Χ, quàm à Palamede mauult. Anticlides in Aegypto inuenisse quendam nomine Menona tradit xv. annis ante Phoroneum antiquissimum Græciæ regem: idq; monumentis approbare conatur. E diuerso Epigenes, apud Babylonios d.ccxx. annorum obseruationes siderum coctilibus laterculis inscriptas docet, grauis autor in primis: qui minimum, Berosus & Critodemus, cccc. lxxx. annorum. Ex quo apparet æternus literarum usus. In Latium eas attulerunt Pelasgi. Laterarias ac domos constituerunt primi Euryalus & Hyperbius fratres Athenis: antea specus erant pro domibus. Gellio Doxius Cœli filius, lutei ædificij inuentor placet: exemplo sumpto ab hirundinum nidis. Oppidum Cecrops à se appellauit Cecropiam, quæ nunc est arx Athenis. Aliqui Argos à Phoroneo rege antè conditũ uolunt: quidam & Sicyonẽ. Aegyptij multo antè apud ipsos Diospolin. Tegulas inuenit Cynira Agriopæ filius, & metalla æris, utrunq; in insula Cypro: Item forcipem, marculum, uectem, incudem. Puteos Danaus, ex Aegypto aduectus in Græciã, quæ uocabatur Argos Dipsion. Lapidicinas Cadmus Thebis, aut (ut Theophrastus) in Phœnice. Thrason muros. Turres, ut Aristoteles, Cyclopes. Tirynthij, ut Theophrastus: Aegyptij textilia: inficere lanas Sardibus Lydi. Fusos in lanificio Closter filius Arachnes, linum & retia Arachne. Fulloniam artem Nicias Megarensis. Sutrinam Boethius. Medicinam Aegyptij apud ipsos uolunt repertam: alij per Arabum, Babylonis & Apollinis filium: Herbariam & medicamentariam à Chirone, Saturni & Phylliræ filio. Aes conflare & temperare, Aristoteles Lydum Scythen monstrasse, Theophrastus Delam Phrygem putat. Aerariam fabricam alij Calybas, alij Cyclopas. Ferrum Hesiodus in Creta eos qui uocati sunt Dactyli Idæi. Argentum inuenit Erichthonius Atheniensis, ut alij Aeacus. Auri metalla & conflaturam, Cadmus Phœnix ad Pangæum montem: ut alij, Thoas & Eaclis in Panchaia. aut Sol Oceani filius, cui Gellius medicinæ quoque inuentionem & mellis assignat. Plumbum ex Cassiteride insula primus apportauit Midacritus. Fabricam ferream inuenere Cyclopes. Figlinas Chorœbus Atheniẽsis. In ijs orbẽ Anacharsis Scythes, ut alij Hyperbios Corinthius. Fabricam materiariam Dædalus, & in ea serram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, ichthyocollam: normam autem & libellam, & tornum, & clauem Theodorus Samius. Mensuras & pondera Phidon Argiuus. aut Palamedes, ut maluit Gellius. Ignem è silice, Pyrodes Cilicis filius: eundem asseruare in ferula, Prometheus. Vehiculum cum quatuor rotis Phryges. Mercaturas Pœni. Culturas uitium & arborum Eumolpus Atheniensis. Vinum aqua misceri Staphylus Sileni filius. Oleum & trapetas Aristæus Atheniensis. Idem mella. Bouem & aratrum Buziges Atheniensis, ut alij, Triptolemus. Regiam ciuitatem Aegyptij, popularem Attici. Post Theseum tyrannus primus fuit Phalaris Agrigenti. Seruitium inuenere Lacedæmonij. Iudiciũ capitis in Areopago primum actum est. Prælium Afri contra Aegyptios primũ fecere fustibus, quos uocãt phalan-

gas.

gas. Clypeos inuenerunt Prœtus & Acrisius inter se bellantes, siue Chalcus Athamantis filius. Loricam Mydias Messenius. Galeam, gladium, hastam Lacedæmonij. Ocreas & cristas Cares. Arcum & sagittam Scythem Iouis filium, alij sagittas Persen Persei filium inuenisse dicunt: lanceas Aetolos, iaculum cum amento Aetolum Martis filium. Hastas uelitares Tyrrhenum, pilumq́; Penthesileam Amazonem securim, Piseum uenabula. Et in tormentis scorpionem Cretas, catapultam Syros, Phœnicas ballistam & fundam. Aeneam tubam Piseum Tyrrhenum. Testudines Artemonem Clazomenium. Equum (qui nunc aries appellatur) in muralibus machinis Epeum ad Troiam. Equo uehi Bellerophontem. Frenos & strata equorum Pelethronium. Pugnare ex equo Thessalos, qui Centauri appellati sunt, habitantes secundum Pelium montem. Bigas primum iunxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius. Ordinem exercitus, signi dationem, tesseras, uigilias Palamedes inuenit Troiano bello. Specularem significationem eodem Sinon. Inducias Lycaon. Fœdera Theseus. Auguria ex auibus Car, à quo Caria appellata. Adiecit ex cæteris animalibus Orpheus. Aruspicium Delphus, ignispicia Amphiaraus, auspicia auium Tiresias Thebanus. Interpretationem ostentorum & somniorum Amphictyon. Astrologiam Atlas Libyæ filius, ut alij Aegyptij, ut alij Assyrij. Sphæram in ea Milesius Anaximander. Ventorum rationem Aeolus Hellenis filius. Musicam Amphion. Fistulam & monaulum Pan Mercurij. Obliquam tibiam Midas in Phrygia. Geminas tibias Marsyas in eadem gente. Lydios modulos Amphion, Dorios Thamyras Thrax, Phrygios Marsyas Phryx. Citharam Amphion, ut alij Orpheus, ut alij Linus. Septem chordis addidit Terpander. Octauam Simonides addidit. Nonam Timotheus. Cithara sine uoce cecinit Thamyras primus: cum cantu Amphion, ut alij Linus. Citharœdica carmina composuit Terpander. Cum tibijs canere uoce Trœzenius Dardanus instituit. Saltationem armatam Curetes docuere, pyrrhicen Pyrrhus, utranque in Creta. Versum heroicum Pythio oraculo debemus. De poematum origine magna quæstio est. Ante Troianum bellum probantur fuisse. Prosam orationem condere Pherecydes Syrius instituit, Cyri regis ætate. Historiam Cadmus Milesius. Ludos gymnicos in Arcadia Lycaon, funebres Acastus in Iolco, post eum Theseus in Isthmo. Hercules olympiæ athleticam. Pythus pilam lusoriam. Gyges Lydius picturam in Aegypto. In Græcia uero Euchir Dædali cognatus, ut Aristoteli placet: ut Theophrasto, Polygnotus Atheniensis. Naue primus in Græciam ex Aegypto Danaus aduenit: antè ratibus nauigabatur, inuentis in mari rubro inter insulas à rege Erythra. Reperiuntur qui Mysos & Troianos priores excogitasse in Hellesponto putent, cum transirent aduersus Thracas. Etiam nunc in Britannico oceano uitiles corio circumsutæ fiunt: in Nilo ex papyro, & scirpo, & arundine. Longa naue Iasonem primum nauigasse, Philostephanus autor est: Egesias Paralum: Ctesias Samyram: Saphanus Semiramin: Archimachus Aegeonem. Biremem Damastes Erythræos fecisse: triremem Thucydides Aminoclem Corinthium: quadriremem Aristoteles Carthaginienses. Quinqueremem instituit Nesichthon Salaminius: sex ordinum Xenagoras Syracusius. ab ea ad decemremem Mnesigeton. Alexādrum magnum ferunt instituisse ad xij. ordines: Philostephanus Ptolemæum Soterem ad quindecim. Demetrium Antigoni ad xxx. Ptolemæum Philadelphum ad xl. Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus est, ad l. Onerariam Hippus Tyrius inuenit, lembum Cyrenenses, cymbam Phœnices, celocem Rhodij, cercuron Cyprij. Siderum obseruationem in nauigando Phœnices, remum Copæ, latitudinem eius Platææ, uela Icarus, malum & antennam Dædalus, Hippagum Samij, aut Pericles Atheniensis, tectas longas Thasij. antea ex prora tantum & puppi pugnabatur. Rostra addidit Piseus. Tyrrheni ancoram, Eupalamus eandem bidentem, Anacharsis harpagonas: & manus Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi Typhis. Classe princeps depugnauit Minos. Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bouem.

In quo primus gentiū consensus. CAP. LVII.

Gentium consensus tacitus primus omnium conspirauit, ut Ionum literis uterentur.

De literis antiquis. CAP. LVIII.

Veteres Græcas fuisse easdem penè quæ nūc sunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in palatio, dono principum Mineruæ dicata in bibliotheca, cum inscriptione tali, [illegible]

Quando primū tonsores Romæ. CAP. LIX.

Sequens gentium consensus in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior. In Italiam ex Sicilia uenere post Romam conditam anno quadringentesimoquinquagesimoquarto, adducente P. Ticinio Mena, ut autor est Varro: antè intonsi fuere. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus: sequens diuus Augustus cultris semper usus est.

Quando primum horologia. CAP. LX.

Tertius consensus est in horarum obseruatione, iam hic rationi accedens. quando & à quo in Græcia reperta, diximus in secundo uolumine. Serius etiam hoc Romæ contigit. Duodecim tabulis ortus tātum & occasus nominatur: post aliquot annos adiectus est & meridies, accenso consulum id pronunciante, *cum curio inter rostra & Græcostasim prospexisset talem solem. A columna* ænea ad carcerem inclinato sidere, supremam pronunciabat. Sed hoc serenis tantum diebus usque ad primum Punicum bellum. Princeps Romanis solariū horologium statuisse,

* cum à curia inter rostra & græcostasim prospexisset solem.
* Menia

h iiij antè

antè duodecim annos quàm cum Pyrrho bellatũ est, ad ædem Quirini, L. Papyrius Cursor, cum eandem dedicaret, à patre suo uotam, à Fabio Vestali proditur. Sed neque facti horologij rationem uel artificem significat, nec unde translatum sit, aut apud quem scriptum id inuenerit. M. Varro primum statutum in publico secundum Rostra in columna tradit, bello Punico primo, à M. Valerio Messala consule Catina capta in Sicilia deportatum inde post xxx. annos, quàm de Papyriano horologio traditur, anno urbis cccclxxvij. nec congruebant ad horas eius lineæ: paruerunt tamen ei annis undecentum, donec Q. Marcius Philippus, qui cum L. Paulo fuit censor, diligentius ordinatum iuxtà posuit: idq; munus inter censoria opera gratissime acceptum est. Etiam tum tamen nubilo incertæ fuere horæ usque ad proximum lustrum. Tunc Scipio Nasica collega Lænatis, primus aqua diuisit horas æque noctium ac dierum. Idque horologium sub tecto dicauit, anno urbis d.xcv. Tam diu populi Romani indiscreta lux fuit. Nunc reuertamur ad reliqua animalia, primumq; terrestria.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIII.

*

De animalibus terrestribus. Elephantorũ commendatio: & de sensu eorum. CAP. I.

AD RELIQVA trãseamus animalia, & primũ terrestria. Maximum est elephas, proximumq; humanis sensibus: quippe intellectus illis sermonis patrij, & imperiorum obedientia, officiorumque quæ didicere memoria, amoris & gloriæ uoluptas: imò uero (quæ etiam in homine rara) probitas, prudentia, æquitas: religio quoq; siderum, solisq; ac lunæ ueneratio. Autores sunt, in Mauritaniæ saltibus ad quendam amnem, cui nomen est Amilo, nitescente luna noua, greges eorum descendere: ibiq; se purificantes solenniter aqua circumspergi, atque ita salutato sidere in syluas reuerti, uitulorum fatigatos præ se ferentes. Alienæ quoq; religionis intellectu, creduntur maria transituri non antè naues conscendere, quàm inuitati rectoris iureiurando de reditu. Visique sunt fessi ægritudine (quando & illas moles infestant morbi) herbas supini in cælum iacientes, ueluti tellure precibus allegata. Nam quod ad docilitatem attinet, regem adorant, genua submittunt, coronas porrigunt. Indis arant minores, quos appellant nothos.

Quando primum iuncti. CAP. II.

ROmæ iuncti primũ subiere currũ Pompeij Magni Africano triumpho, quòd prius India uicta triumphãte Libero patre memoratur. Procilius negat potuisse Pompeij triumpho iunctos ingredi portam. Germanici Cæsaris munere gladiatorio, quosdã incõditos motus edidere, saltantium modo. Vulgare erat, per auras arma iacere non auferentibus uentis, atque inter se gladiatorios congressus edere, aut lasciuiente *pyrrice colludere: postea & per funes incessere, lecticis etiam ferentes quaterni singulos, puerperas imitantes: plenisq; hominũ triclinijs accubitu iere per lectos, ita libratis uestigijs, ne quis potantium attingeretur.

*pernicitate

De docilitate eorum. CAP. III.

CErtum est, unum tardioris ingenij in accipiendis quæ tradebantur, sæpius castigatũ uerberibus, eadem illa meditantẽ noctu repertũ. Mirum maxime, & aduersis quidem funibus subire, sed regredi magis utiq; pronis. Mutianus ter consul autor est, aliquem ex his & literarum ductus Græcarum didicisse, solitumq; perscribere eius linguæ uerbis. Ipse ego hæc scripsi, & spolia Celtica dicaui. Itemq; se uidente Puteolis, cum aduecti è naue egredi cogerentur, territos spatio pontis procul à continente porrecti, ut sese longinquitatis æstimatione fallerẽt, auersos retrorsus isse. Prædam ipsi in se expetendã, sciũt solam esse in armis suis, quæ Iuba cornua appellat, Herodotus tanto antiquior, & consuetudo melius, dentes. Quamobrem deciduos casu aliquo uel senecta defodiunt: hoc solum ebur est, cætero, & in his quoque quà corpus intexit, uilitas ossea. Quanquam nuper ossa etiam in laminas secari cœpere penuria. Etenim rara amplitudo iam dentium, præterquam ex India, reperitur. cætera in nostro orbe cessere luxuriæ. Dentium candore intelligitur iuuenta. Circa hos beluis summa cura: alterius mucroni parcunt, ne sit prælijs hebes. alterius operario usu fodiunt radices, impellunt moles. circumuentique à uenantibus, primos constituunt quibus sunt minimi, ne tanti prælium putetur. postea fessi, impactos arbori frangunt, prædaq; se redimunt.

De clementia eorũ, & quòd pericula sua intelligant, & de tigridis truculentia. CAP. IIII.

MIrum in plerisq; animalium, scire quare petantur: sed & per cuncta quid caueant. Elephas homine obuio forte in solitudine, & simpliciter oberrante, clemens placidusq, etiam demonstrare uiam traditur. Idem uestigio hominis animaduerso prius quàm homine, intremiscere insidiarum metu, subsistere ab olfactu, circũspectare, iras proflare, nec calcare, sed erutum proximo tradere: illum sequenti, nuncio simili usq; ad extremum: & tunc agmen circumagi, & reuerti, aciemq; dirigi: adeo omnium odori durare uirus illud, maiore ex parte ne nudorum quidem pedum. Sic & tigris etiam feris cæteris truculenta, atq; *ipsa elephanti quoque spernens uestigia, homine uiso transferre dicitur protinus catulos. Quonam modo agnito? ubi antè conspecto illo quem timet? Etenim tales syluas minime frequentari certum est. Sanè mirentur ipsam uestigij raritatem, sed unde sciunt timendũ esse? Imò uero cur uel ipsius conspectum paueant, tanto uiribus, magnitudine, uelocitate præstantiores? Nimirum hæc est natura rerũ, hæc potentia eius, sæuissimas fera

* ipsum elephantũ quoque spernẽs, uestigio hominis uiso transfer.

mas ferarũ maximasq́, nunquam uidisse quod debeant timere, & statim intelligere cur sit timendum.

De intellectu & memoria eorum. CAP. V.

Elephanti gregatim semper ingrediuntur. Ducit agmen maximus natu, cogit ætate proximus. Amnẽ transituri minimos præmittunt, ne maiorum ingressu atterente alueum, crescat gurgitis altitudo. Antipater autor est, duos Antiocho regi in bellicis usibus celebres etiam cognominibus fuisse. etenim nouere ea. Certe Cato, cum imperatorum nomina annalibus describeret, eum qui fortissime præliatus esset in Punica acie, Surum tradidit uocatum, altero dẽte mutilato. Antiocho uadum fluminis experienti renuit Aiax, alioquin dux agminis semper. Tum pronunciatum, eius fore principatum qui transisset: ausumq́ue Patroclum ob id phaleris argenteis, quo maxime gaudent, & reliquo omni primatu donauit. Ille qui notabatur, media mortẽ ignominiæ prætulit. Mirus nanq; pudor est, uictusq́; uocem fugit uictoris terram ac uerbenas porrigit. Pudore nũquam nisi in abdito coeunt: mas quinquennis, fœmina decennis. Initur autem biẽnio, quinis (ut ferunt) cuiusque anni diebus, nec amplius: sexto perfunduntur amne, non antè reduces ad agmen. Nec adulteria nouere, nullaue propter fœminas inter se prælia, cæteris animalibus perniciali: non quia desit illis amoris uis: nanque traditur unus amasse quandam in Aegypto corollas uendentem. ac ne quis uulgariter dilectam putet, miretur gratam Aristophani, celeberrimo in arte grammatica. Alius Menandrum Syracusanum incipientis iuuentæ in exercitu Ptolemæi, desiderium eius quoties non uideret, inedia testatus. Et unguentariam quandam dilectam Iuba tradit. Omniũ amoris fuere argumenta, gaudium à conspectu, blanditiæq́, incondita, stipesq́;, quas populus dedisset, seruatæ, & in sinum effusæ. Nec mirum, esse amorem, quibus sit memoria. Idem nanq; tradit, agnitum in senecta multos post annos, qui rector in iuuenta fuisset. Idem diuinationem quandam iustitiæ. Cum Bochus rex triginta elephantis, totidem, in quos sæuire instituerat, stipitibus alligatos obiecisset, procursantibus inter eos qui lacesserent, non potuisse effici, ut crudelitatis alienæ ministerio fungerentur.

Quando primum in Italia. CAP. VI.

Elephantos Italia primũ uidit Pyrrhi regis bello, & boues Lucas appellauit, in Lucanis uisos, anno Vrbis quadringentesimo septuagesimosecundo. Roma autem in triumpho, septẽ annis ad superiorem numerum additis. Eadem plurimos anno quingentesimosecundo, uictoria L. Metelli pontificis in Sicilia de Pœnis captos. Centum quadragintaduo fuere transuecti ratibus, quas doliorum consertis ordinibus imposuerant. Verrius eos pugnasse in circo, interfectosque iaculis tradit penuria consilij quoniam neque ali placuisset, neque donari regibus. L. Piso inductos duntaxat in circum, atque ut contemptus eorum incresceret, ab operarijs hastas præpilatas habentibus, per circum totum actos. Nec quid deinde ijs factum sit, autores explicant, qui non putant interfectos.

Pugnæ eorum. CAP. VII.

Clara est unius è Romanis dimicatio aduersus elephantum, cum Annibal captiuos nostros dimicare inter se coegisset. Nanque unum qui supererat, obiecit elephanto: & ille, dimitti pactus si interemisset, solus in harena congressus, magno Pœnorum dolore confecit. Annibal, cum famam eius dimicationis contemptum allaturam belluis intelligeret, equites misit qui abeuntem interficerent. Proboscidem eorum facilime amputari, Pyrrhi præliorum experimentis patuit. Romæ pugnasse Fenestella tradit primum omnium in circo Claudij Pulchri ædilitate curuli, M. Antonio, A. Posthumio COSS. anno urbis sexcentesimo quinquagesimoquinto. Item post annos xx. Lucullorum ædilitate curuli, aduersus tauros. Põpeij quoq; altero consulatu, dedicatione tẽpli Veneris uictricis, pugnauere in circo uiginti, aut ut quidã tradũt xvij. Getulis ex aduerso iaculantibus, mirabili unius dimicatione, qui pedibus confossis repsit genibus in cateruas, arrepta scuta iaciens in sublime, quæ decidẽtia uoluptati spectantibus erant in orbem circũacta, uelut arte non furore beluæ iacerentur. Magnum & in altero miraculum fuit, uno ictu occiso. Pilum sub oculo adactum, in uitalia capitis uenerat. Vniuersi eruptionem tentauere, non sine uexatione populi, circundati clatris ferreis. Qua de causa Cæsar dictator, postea simile spectaculum editurus, euripis harenam circundedit. quos Nero princeps sustulit, equiti loca addẽs. Sed Pompeiani amissa fugæ spe misericordiam uulgi inenarrabili habitu quærẽtes supplicauere, quadam sese lamentatione complorantes tanto populi dolore, ut oblitus imperatoris, ac munificentiæ honori suo exquisitæ, flens uniuersus consurgeret, dirasq́, Põpeio, quas ille mox luit, pœnas imprecaretur. Pugnauere & Cæsari dictatori tertio consulatu eius, uiginti contra pedites quingentos: iterum totidem turriti cum sexagenis propugnatoribus, eodẽ quo priores numero peditum, & pari equitum ex aduerso dimicante: postea singuli, principibus Claudio & Neroni, in cõsummatione gladiatorum. Ipsius animalis tanta narratur clementia contra minus ualida, ut in grege pecudum occurrentia manu dimoueat, ne quod obterat imprudens: nec nisi lacessiti noceant, ideoq́, gregatim semper ambulent, minime ex omnibus soliuagi. Equitatu circumuenti, infirmos aut fessos uulneratosue in medium agmen recipiunt: ac uelut imperio ac ratione, per uices subeunt. Capti celerrime mitificãtur hordei succo.

Quomodo capiantur. CAP. VIII.

Capiuntur autem in India, unum ex domitis agente rectore: qui depræhensum solitarium, abactumue à grege, uerberat ferũ: quo fatigato, trãscẽdit in eum, nec secus ac priorẽ regit. Africa foueis capit, in quas deerrante aliquo, protinus cæteri congerunt ramos, moles deuoluunt, aggeres construunt, omniq́ue ui conan

ui conantur extrahere. Antea domitandi gratia greges equitatu cogebant in conuallem manu factam, & longo tractu fallacem: cuius inclusos ripis fossisq́ue fame domabant. Argumentũ erat ramus, homine porrigente clementer acceptus. Nunc dẽtium causa, pedes eorum iaculantur alioquin mollissimos. Troglodytæ contermini Aethiopiæ, qui hoc solo uenatu aluntur, arbores propinquas itineri eorũ conscendunt. Inde totius agminis nouissimũ speculati, extremas in clunes desiliunt. Læua apprehenditur cauda, pedes stipantur in sinistro fœmine. Ita pẽdens alterum poplitẽ dextra cædit, ac præacuta bipenni hoc crure tardato profugiens, alterius poplitis neruos ferit, cuncta præceleri pernicitate peragens. Alij tutiore genere, sed magis fallaci, intentos ingentes arcus defigunt humi longius. Hos præcipui uiribus iuuenes continent, alij connixi pari conatu tendunt, ac prætereũtibus sagittarum uenabula infigunt, mox sanguinis uestigijs sequuntur. Elephantorum generis fœminæ multo pauidiores.*

* euripis

Quomodo domentur. CAP. IX.

DOmantur autem rabidi fame & uerberibus, elephantis alijs admotis, qui tumultuantẽ catenis coerceant: & aliâs circa coitus maxime efferantur, & stabula Indorum dentibus sternunt. Quapropter arcent eos coitu, fœminarumq́ue pecuaria separãt, quæ haud alio modo quàm armentorũ habẽt. Domiti militant, & turres armatorum in hostes ferunt, magnaq́ue ex parte oriẽtis bella cõficiũt. Prosternũt acies, proterunt armatos. Iidem minimo suis stridore terrentur, uulneratiq́ue & territi retro semper cedunt, haud minore partium suarum pernicie. Indicũ Afri pauẽt, nec cõtueri audẽt: nã et maior Indicis magnitudo est.

De partu eorum & reliqua natura. CAP. X.

*DEcem annis gestare in utero uulgus existimat: Aristoteles biennio, nec amplius quàm semel gignere, pluresue quàm singulos: uiuere ducentis annis, & quosdam trecẽtis. Iuuenta eorum à sexagesimo incipit. Gaudent amnibus maxime, & circa fluuios uagantur, cum alioquin nare propter magnitudinem corporis non possint. Iidem frigoris impatientes. Maximum hoc malum, inflationemq́ue & profluuiũ alui, nec alia morborũ genera sentiunt. Olei potu tela, quæ corpori eorum inhæreant, decidere inuenio. à sudore autem facilius adhærescere. Et terrã edisse ijs tabificum est, nisi sæpius mandant. Deuorant autem & lapides. Truncos quidem gratissimo in cibatu habent. Palmas excelsiores fronte prosternunt, ac ita iacentium absumunt fructũ. Mandunt ore: spirant & bibunt, odorãturq́ue haud improprie appellata manu. Animaliũ maxime odere murẽ: & si pabulum in præsepio positum attingi ab eo uidêre, fastidiũt. Cruciatũ in potu maximũ sentiunt hausta hirudine, quam sanguisugã uulgò cœpisse appellari aduerto. Hæc ubi in ipso animæ canali se fixit, intolerãdo afficit dolore. Durissimũ dorso tergus, uentri molle, setarum nullum tegumentũ, ne in cauda quidem præsidiũ abigendo tædio muscarum (nanque id & tanta uastitas sentit) sed cancellata cutis, & inuitans id genus animalium odore. Ergo cum extenti recepere examina, arctatis in rugas repente cãcellis, comprehensas enecant. Hoc ijs pro cauda, iuba, uillo est. Dentibus ingens pretium, & deorum simulacris laudatissima ex ijs materia. Inuenit luxuria commendationem & aliam, *expetit in callo manus uim saporis, haud alia de causa credo quam quia ipsũ ebur sibi mandere uidetur. Magnitudo dentium uidetur quidem in templis præcipua. Sed tamen in extremis Africæ, quà confinis Aethiopiæ est, postium uicem in domicilijs præbere: sepesq́ue in ijs & pecorum stabulis pro palis elephantorum dentibus fieri, Polybius tradit, autore Gulussa regulo.*

* expetiti in callo manus saporis

Vbi nascantur, & de discordia eorum & draconum. CAP. XI.

ELephantes fert Africa ultra Syrticas solitudines, & in Mauritania: ferunt Aethiopes & Troglodytæ, ut dictum est: sed maximos India, bellantesq́ue cum ijs perpetua discordia dracones, tantæ magnitudinis, ut & ipsos circumflexu facili ambiant, nexuq́ue nodi præstringant. Commoritur ea dimicatio: uictusq́ue corruens, complexum elidit pondere.*

* magnitudinis & ipsos, ut circũplexu facili ambiant

De solertia animalium. CAP. XII.

MIra animalium pro se cuique solertia est, ut ijs una scandendi in tantam altitudinem difficultas. Draco itaq́ue iter ad pabula speculatus, ab excelsa se arbore inijcit. Scit ille imparem sibi luctatum contra nexus. itaque arborum aut rupium attritũ quærit. Cauent hoc dracones, ob idq́ue gressus primum alligant cauda. Resoluunt illi nodos manu. At hi in ipsa nare caput condunt, pariterq́ue spiritum præcludunt, & mollissimas lancinant partes. Iidem obuij depræhensi, in aduersos erigunt se, oculosq́ue maxime petunt. Ita fit ut plerunq́ue cæci ac fame & mœroris tabe confecti reperiantur. Quam quis aliam tantæ discordiæ causam attulerit, nisi naturæ spectaculum, sibi paria componentis? Est & alia dimicationis huius fama. Elephantis frigidissimum esse sanguinem, ob id æstu torrente præcipue à draconibus expeti. Quamobrem in amnes mersos insidiari bibentibus, arctatisq́ue illigata manu in aurẽ morsum defigere: quoniã is tantũ locus defendi non possit manu. Dracones esse tãtos, ut totum sanguinem capiant. Itaq́ue elephantos ab ijs ebibi, siccatosq́ue concidere: & dracones inebriatos opprimi, commoriq́ue.

De draconibus. CAP. XIII.

GEnerat eos Aethiopia Indicis pares, uicenũm cubitorũ. Id modo mirũ, unde cristatos Iuba crediderit. Asachæi uocãtur Aethiopes, apud quos maxime nascũtur. Narratur in maritimis eorũ quaternos quinosq́ue, inter se cratiũ modo implexos, erectis capitibus uelificãtes ad meliora pabula Arabiæ uehi fluctibus.

De serpentibus maximis & bois. CAP. XIIII.

MEgasthenes scribit in India serpentes in tãtam magnitudinem adolescere, ut solidos hauriant ceruos taurosque. Metrodorus, circa Rhyndacum

amnem

amnem in Ponto, ut superuolantes quamuis alte perniciterque, alites haustu raptas absorbeant. Nota est, in Punicis bellis ad flumen Bagradam à Regulo imperatore ballistis tormentisque, ut oppidum aliquod, expugnata serpens cxx. pedum longitudinis. Pellis eius maxillæq; usq; ad bellum Numantinum durauere Romæ in templo. Faciunt his fidem in Italia appellatæ boæ. in tantam amplitudinem exeuntes, ut diuo Claudio principe, occisæ in Vaticano solidus in aluo aspectatus sit infans. Aluntur primo bubuli lactis succo, unde nomen traxere. Cæterorum animalium, quæ modo conuecta undique Italia contigere sæpius, formas nihil attinet scrupulose referre.

De Scythicis animalibus & septentrionalibus. CAP. XV.

PAucissima Scythia gignit, inopia fruticum: pauca cõtermina illi Germania: insignia tamen boũ ferorum genera, iubatos bisontes, excellẽtiq; & ui & uelocitate uros, quibus imperitum uulgus bubalorum nomen imponit, cũ id gignat Africa, uituli potius ceruiue quadam similitudine. Septẽtrio fert & equorum greges ferorum, sicut asinorum Asia & Africa: præterea alcen, ni proceritas auriũ & ceruicis distinguat, iumento similem. Item notam in Scandinauia insula, nec unquam uisam in hoc orbe, multis tamen narratã, machlin, haud dissimilẽ illi, sed nullo suffraginũ flexu: ideoq; non cubantem, sed accliuẽ arbori in somno, eaq; incisa ad insidias capi, aliàs uelocitatis memoratæ. Labrum ei superius prægrande: ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens inuoluatur. Tradunt in Pæonia ferã, quæ bonasus uocetur, equina iuba, cætera tauro similẽ, cornibus ita in se inflexis, ut non sint utilia pugnæ. quapropter fuga sibi auxiliari, reddẽtem ea fimum interdum & trium iugerũ longitudine: cuius contactus sequentes, ut ignis aliquis, amburat. Mirum pardos, pantheras, leones, & similia, condito in corporis uaginas unguium mucrone, ne refringatur hebetetúrue, ingredi auersisq; falculis currere, nec nisi appetendo protendere.

De leonibus. CAP. XVI.

LEoni præcipua generositas, tunc cum colla armosq; uestiunt iubæ. Id enim ætate contingit è leone cõceptis. Quos uero pardi generauere, semper insigni hoc carẽt. Simili modo fœminæ. Magna iis libido coitus, & ob hoc maribus ira. Africa hæc maxime spectat, inopia aquarum ad paucos amnes congregantibus se feris. Ideo multiformes ibi animalium partus, uarie fœminis cuiusq; generis mares aut ui aut uoluptate miscente. Vnde etiam uulgare Græciæ dictum, Semper aliquid noui Africam afferre. Odore pardi coitum sentit in adultera leo, totaq; ui consurgit in pœnam. Idcirco aut culpa flumine abluitur, aut longius comitatur. Semel autem edi partum, lacerato unguium acie utero in enixu, uulgum credidisse uideo. Aristoteles diuersa tradit, uir quem in iis magna secuturus in parte præfandum reor. Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscẽdi, delegataq; hac cõmentatione Aristoteli, summo in omni doctrina uiro, aliquot milia hominum in totius Asiæ Græciæq; tractu parêre iussa, omnium quos uenatus, aucupia, piscatusq; alebant: quibusq; uiuaria, armenta, aluearia, piscinæ, auiaria in cura erant: ne quid usquam genitum ignoraretur ab eo: quos percontando, quinquaginta ferme uolumina illa præclara de animalibus condidit: quæ à me collecta in arctũ cum iis quæ ignorauerat, quæso ut legentes boni consulant, in uniuersis rerũ naturæ operibus, medioq; clarissimi regũ omniũ desiderio cura nostra breuiter peregrinantes. Is ergo tradit leænã primo fœtu parere v. catulos, ac per annos singulos uno minus, ab uno sterilescere. Informes minimasq; carnes magnitudine mustelarũ esse initio, semestres uix ingredi posse, nec nisi bimestrẽ moueri. In Europa autem inter Achelonm tantũ & Nestum amnes leones esse, sed longe uiribus præstantiores iis quos Africa aut Syria gignant. Leonum duo genera, cõpactile & breue crispioribus iubis. Hos pauidiores esse quàm longo simpliciq; uillo, eos contemptores uulnerum. Vrinam mares crure sublato reddere ut canes: grauem odorem, nec minus halitũ: raros in potu, uesci alternis diebus: à saturitate interim triduo cibis carere. Quæ possint in mandendo solida deuorare: nec capiente aluo, coniectis in fauces unguibus extrahere, ut (si fugiendum sit) non in satietatem abeant. Vitam iis longam docet argumento, quòd plerique dentibus defecti reperiantur, Polybius Æmiliani comes, in senecta hominem appeti ab iis refert, quoniam ad persequendas feras uires non superant. Tũc obsidere Africæ urbes: eaque de causa crucifixos uidisse se cum Scipione: quia cæteri metu pœnæ similis absterrerẽtur eadem noxa. Leoni tantum ex feris clementia in supplices: prostratis parcit: et ubi sæuit, in uiros prius quàm in fœminas fremit, in infantes non nisi magna fame. Credit Libya intellectũ peruenire ad eos precum. Captiuam certe Getulæ reducem audiui, multorum in syluis impetum à se mitigatum alloquio, ausæ dicere se fœminam, profugam, infirmã, supplicẽ animalis omniũ generosissimi, cæterisq; imperantis, indignã eius gloria prædã. Varia circa hæc opinio ex ingenio cuiusq; uel casu, mulceri alloquiis feras: quippe ubi etiam serpentes extrahi cantu, cogique in pœnam, uerum falsúmue sit, uita nõ decreuerit. Leonum animi index cauda, sicut & equorum aures. Nanque & has notas generosissimo cuique natura tribuit. Immota ergo placidus, clemens, blãdientiq; similis, quod rarũ est: crebrior enim iracũdia eius. In principio terra uerberatur. incremento terga, ceu quodã incitamẽto, flagellantur. Vis summa in pectore. Ex omni uulnere, siue ungue impresso siue dente, ater profluit sanguis. Iidem satiati, innoxii sunt. Generositas maxime in periculis deprahẽditur: nõ in illo tantummodo, quòd spernẽs tela diu se terrore solo tuetur ac uelut cogi testatur: cooriturq; nõ tãquã periculo coactus, sed tãquã amẽtiæ iratus. Illa nobilior*

* potius

animi

animi significatio: quamlibet magna canum & uenantium urgente ui, contemptim restitansq; cedit in campis, & ubi spectari potest: idem ubi uirgulta syluasq; penetrauit, acerrimo cursu fertur, uelut abscondente turpitudinem loco. Dum sequitur, insilit saltu, quo in fuga non utitur. Vulneratus, obseruatione mira percussorem nouit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum uero qui tela quidem miserit, sed tamē non uulnerauerit, correptum raptatumque sternit, nec uulnerat. Cum pro catulis fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne uenabula expauescat. Cæterum dolis carent & suspicione: nec limis intuentur oculis, aspiciq; simili modo nolunt. Creditum est à moriente humum mordere, lacrymamque leto dari. Atq; hoc tale tam sæuum animal, rotarum orbes circumacti, curribusq; inanes, & gallinaceorum cristæ cātusq; etiam magis terrent, sed maximè ignes. Ægritudinem fastidij tantum sentit, in qua medetur ei contumelia, in rabiem agente annexarum lasciuia simiarum. Gustatus deinde sanguis in remedio est. Leonum simul plurium pugnam, Romæ princeps dedit Q. Scæuola P. filius in curuli ædilitate. Centum autem iubatorum primus omnium L. Sylla, qui postea dictator fuit, in prætura. Post eum Pompeius Magnus in circo d.c. ac in ijs iubatorum cccxv. Cæsar dictator cccc. Capere eos, ardui erat quondam operis, foueisq; maximè. Principatu Claudij casus rationem docuit, pudendam penè talis feræ nomine, pastoris Getuli sago contra ingruētis impetum obiecto: quod spectaculum in harenam protinus translatum est, uix credibili modo torpescente tanta illa feritate, quamuis leui iniectu operto capite, ita ut deuinciatur non repugnans: uidelicet omnis uis constat in oculis. Quo minus mirum sit, à Lysimacho Alexandri iussu simul incluso strangulatum leonem. Iugo subdidit eos, primusq; Romæ ad currum iunxit M. Antonius, & quidem ciuili bello, cum dimicatum esset in Pharsalicis campis, non sine quodam ostento temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante. nam quòd ita uectus est cum mima Cytheride, supra mōstra etiam illarum calamitatum fuit. Primus autem hominum leonē manu tractare ausus, & ostendere mansuefactum, Hanno è clarissimis Pœnorum traditur: damnatusque illo argumento, quoniam nihil non persuasurus uir tam artificis ingenij uidebatur: & male credi libertas ei, cui in tantum cessisset etiam feritas. Sunt uero & fortuita eorum quoq; clementiæ exempla. Mentor Syracusanus in Syria leone obuio suppliciter uolutante, attonitus pauore, cum refugienti undiq; fera opponeret sese, & uestigia lamberet adulāti similis, animaduertit in pede eius tumorem uulnusq;, & extracto surculo liberauit cruciatu. Pictura casum hūc testatur Syracusis. Simili modo Elpis Samius natione, in Africā delatus naue, iuxta littus conspecto leone hiatu minaci, arborē fuga petit, Libero patre inuocato: quoniam tum præcipuus uotorum locus est, cum spei nullus est. Neque profugienti cum potuisset, fera institerat: & procumbens ad arborem, hiatu quo terruerat miserationem quærebat. Os morsu auidiore inhæserat dentibus, cruciabatq; inedia tum penè in ipsis eius telis suspectantem, ac uelut mutis precibus orantem dum fortuitu fidens non est contra feram, multo diutius miraculo quàm metu cessatum est. Degressus tandem euellit præbenti, & quàm maxime opus esset accommodanti. Traduntq; quandiu nauis ea in littore steterit, retulisse gratiam uenatus aggerēdo. Qua de causa Libero patri templū in Samo Elpis sacrauit, quod* ab eo facto Græci κεχηνότος Διονύσου appellauere. Miremur postea uestigia hominum intelligi à feris, cum etiam auxilia ab uno animalium sperent. Cur enim non ad alia iere? aut unde medicas manus hominis sciunt? nisi forte uis malorum, etiam feras omnia experiri cogit.

* ab effectu Græc.

De pantheris. CAP. XVII.

Aeque memorādum & de panthera tradit Demetrius physicus, iacentem in media uia hominis desiderio, repente apparuisse patri cuiusdam Philini, assectatoris sapientiæ. illum pauore cœpisse regredi, feram uero circumuolutari non dubie blādientem, seseque consflictantem mœrore, qui etiam in panthera intelligi posset. Fœta erat, catulis procul in foueam delapsis. Primum ergo miserationis fuit non expauescere, proximum ei curam intendere: secutusq; quà trahebat uestem unguium leui iniectu, ut causam doloris intellexit, simulq; salutis suæ mercedem, exemit catulos: eaq; cum ijs prosequente, usq; extra solitudines deductus, læta atq; gestiente: ut facile appareret gratiam referre, & nihil inuicem imputare, quod etiam in homine rarum est. Hæc fidem etiam Democrito afferūt, qui Thoantem in Arcadia seruatum à dracone narrat. nutrierat eum puer dilectum admodum: pauensq; serpentis naturam, & magnitudinem metuens, in solitudines tulerat: in quibus circumuento latronum insidijs, agnitoq; uoce, subuenit. Nam quæ de infantibus ferarum lacte nutritis, cum essent expositi, produntur, sicut de conditoribus nostris à lupa, magnitudini fatorum accepta ferri æquius, quàm ferarum naturæ arbitror. Panthera & tigris macularum uarietate propè sola bestiarum spectantur, cæteris unus ac suus cuiusq; generis color est. Leonum tātum in Syria niger. Pantheris in candido breues macularum oculi. Ferūt odore earum mire solicitari quadrupedes cunctas, sed capitis toruitate terreri. Quamobrem occultato eo, reliqua dulcedine inuitatas corripiunt. Sunt qui tradunt in armo ijs similem lunæ esse maculam, crescentem in orbes, & cauantem pari modo cornua. Nunc uarias & pardos, qui mares sunt, appellant in eo omni genere, creberrimo in Africa Syriaq;. Quidam ab ijs pantheras candore solo discernunt, nec adhuc aliam differentiam inueni. Senatusconsultum fuit uetus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius tribunus plebis, permisitque Circensium gratia importare. Primus autē Scaurus ædilitate

ædilitate sua uarias centum quinquaginta uniuersas misit, deinde Pompeius magnus quadringentas decem, diuus Augustus quadringentas uiginti. Idē Q. Tuberone, Fabio Max. COSS. iiij. Nonas Maij, theatri Marcelli dedicatione, tigrin primus omnium Romæ ostendit in cauea mansuefactam. Diuus uero Claudius simul quatuor.

De tigridis natura, & camelis, & camelopardali, & quando primū uisa Romæ. CAP. XVIII.

Tigrin Hircani & Indi ferūt, animal uelocitatis tremēdæ, & maxime cognitæ dum capitur. Totus enim fœtus, qui semper numerosus est, ab insidiante rapitur equo quàm maxime pernici, atq; in recentem subinde trāsfertur. At ubi uacuū cubile reperit fœta (maribus enim cura nō est sobolis) fertur præceps, odore uestigans. Raptor appropinquante fremitu, abijcit unum ex catulis. Tollit illa morsu, & pondere etiam ocyor acta remeat, iterumq; consequitur, & subinde, donec in nauem egresso irrita feritas sæuit in littore. Camelos inter armenta pascit oriens, quorū duo genera, Bactriani & Arabici: differunt quòd illi bina habent tubera in dorso, hi singula, & in pectore alterū, cui incumbāt. Dentiū superiore ordine, ut boues, carent in utroq; genere. Omnes autē iumentorū in ijs terris dorso funguntur, atq; etiā equitantur in prælijs. Velocitas inter equos, sed sua cuique mēsura, sicuti uires. Nec ultra assuetum procedit spatium, nec plus instituto onere recipit. Odium aduersus equos gerunt naturale. Sitim & quatriduo tolerant: implenturq; cū bibendi occasio est, & in præteritum, & in futurum, obturbata proculcatione prius aqua: aliter potu non gaudent. Viuunt quinquagenis annis, quidā & cētenis. Vtcunq; rabiem & ipsi sentiunt. Castrandi genus etiam fœminas, quæ bello præparentur, inuentum est: fortiores ita fiunt coitu negato. Horum aliqua similitudo in duo transfertur animalia: Nabin Aethiopes uocant, collo similem equo, pedibus & cruribus boui, camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus, unde appellata camelopardalis, dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primum uisa Romæ. Ex eo subinde cernitur, aspectu magis, quàm feritate conspicua: quare etiam ouis feræ nomen inuenit.

De chao & cepho. CAP. XIX.

Pompeij magni primum ludi ostenderūt chaum, quem Galli raphium uocabant, effigie lupi, pardorum maculis. Iidem ex Aethiopia quas uocant cephos, quarum pedes posteriores pedibus humanis & cruribus priores manibus fuere similes. Hoc animal postea Roma non uidit.

De rhinocerote. CAP. XX.

Iisdem ludis & rhinoceros, unius in nare cornu, qualis sæpe uisus. Alter hic genitus hostis elephāto: cornu ad saxa limato præparat se pugnæ, in dimicatione aluū maxime petens, quam scit esse molliorē. Longitudo et par, crura multo breuiora, color buxeus.

De lyncibus, & sphingibus, & crocutis, cercopithecis, Indicis bubus, leucrocutis, eale, tauris Aethiopiæ, mantichora, monocerote, caroblepa, basilisco. CAP. XXI.

Lyncas uulgo frequētes, & sphingas, fusco pilo, māmis in pectore geminis, Aethiopia generat, multaq; alia monstro similia: pēnatos equos & cornibus armatos, quos pegasos uocāt: Crocutas uelut ex cane lupoq; cōceptos, omnia dentibus frāgentes, protinusq; deuorata cōficiētes uētre: Cercopithecos nigris capitibus, pilo asinino, & dissimiles cæteris uoce: Indicos boues unicornes tricornesq;: Leucrocutam pernicissimā ferā, asini feri magnitudine, cruribus ceruinis: collo, cauda, pectore leonis, capite melium, bisulca ungula, ore ad aures usq; rescisso, dentiū locis osse perpetuo. Hanc feram humanas uoces tradunt imitari. Apud eosdē & quæ uocatur eale, magnitudine equi fluuiatilis, cauda elephanti, colore nigra uel fulua. maxillas apri, maiora cubitalibus cornua habēs, mobilia quæ alterna in pugna sistit, uariatq; infesta aut obliqua, utcunq; ratio monstrauit. Sed atrocissimos habet tauros syluestres maiores agrestibus, uelocitate ante omnes, colore fuluos, oculis ceruleis, pilo in contrariū uerso, rictu ad aures dehiscente, iuxta cornua mobilia, tergori duricia silicis, omne respuēs uulnus. Feras omnes uenantur: ipsi non aliter quàm foueis capti, feritate semper intereunt. Apud eos nasci Ctesias scribit, quā mātichorā appellat, triplici dētiū ordine pectinatim coeuntiū, facie & auriculis hominis, oculis glaucis, colore sanguineo, corpore leonis, cauda scorpionis modo spicula infigentē: uocis, ut si misceatur fistulæ & tubæ cōcentus. uelocitatis magnæ, humani corporis uel præcipue appetentē. In India & boues solidis ungulis, unicornes: & feram nomine axin, hinnuli pelle, pluribus candidioribusq; maculis, sacrā Liberi patris. Orsei Indi simias candentes toto corpore uenātur. Asperrimā autem ferā monocerotē, reliquo corpore equo similem, capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu graui, uno cornu nigro media fronte cubitorū duum eminente. Hanc feram uiuā negant capi. Apud Hesperios Aethiopas fons est Nigris, ut pleriq; existimauere Nili caput, ut argumenta quæ diximus persuadent. Iuxta hunc fera appellatur catoblepas, modica alioquin, cæterisq; membris iners, caput tātū prægraue ægre ferens: id deiectū semper in terrā, alias internecio humani generis, omnibus qui oculos eius uidere cōfestim expirātibus. Eadē & basilisci serpentis est uis. Cyrenaica hunc generat prouincia xij. non amplius digitorū magnitudine, candida in capite macula, ut quodā diademate, insignem. Sibilo omnes fugat serpentes nec flexu multiplici ut reliquæ, corpus impellit, sed celsus & erectus in medio incedēs. Necat frutices, nō contactos modo, uerū & afflatos, exurit herbas, rūpit saxa. Talis uis malo est. Creditū quondam, ex equo occiso hasta, & per eā subeunte ui, nō equitē modo, sed equū quoq; ab-

sumptum. Atq; huic tali monstro (sæpe enim enectũ concupiuere reges uidere) mustellarũ uirus exitio est: adeo naturæ nihil placuit esse sine pari. Inijciunt eas cauernis, facile cognitis sola tabe. necãt illæ simul odore, moriunturq́, & naturæ pugna conficitur.

De lupis. CAP. XXII.

SEd in Italia quoq; creditur luporũ uisus esse noxius: uocemq; homini, quẽ priores contẽplentur, adimere ad præsens. Inertes hos paruosq; Africa & Aegyptus gignunt, asperos trucesque frigidior plaga. Homines in lupos uerti, rursumq; restitui sibi, falsum esse cõfidẽter existimare debemus, aut credere omnia quæ fabulosa tot seculis cõperimus. Vnde tamen ista uulgo infixa sit fama in tantũ, ut in maledictis uersipelles habeat, indicabitur. Euãtes inter autores Græciæ nõ spretus, tradit Arcadas scribere, ex gẽte Antæi cuiusdam sorte electũ ad stagnũ quoddã regionis eius duci, uestituq; in quercu suspenso tranare, atque abire in deserta, transfigurariq; in lupũ, & cũ cæteris eiusdẽ generis congregari per annos ix. Quo in tempore si homine se abstinuerit, reuerti ad idem stagnum: & cũ tranauerit, effigiem recipere, ad pristinũ habitum addito nouẽ annorũ senio. Id quoq; Fabius, eandem recipere uestẽ. Mirũ est, quò procedat Græca credulitas. Nullum tam impudens mendaciũ est, ut teste careat. Itaq; Agriopas qui olympionicas scripsit, narrat Demænetũ Parrhasiũ in sacrificio quod Arcades Ioui Lycæo humana etiã tum hostia faciebãt, immolati pueri exta degustasse, & in lupũ conuertisse: eundem decimo anno restitutũ athleticæ, certasse in pugilatu, uictoremq; olympia reuersum. Quin & caudæ huius animalis creditur uulgo inesse amatorium uirus exiguo in uillo, eumq; cũ capiatur abijci, nec idẽ pollere nisi uiuẽti dirrptũ. Dies quibus coẽat, toto anno nõ amplius xij. Eundem in fame uesci terra. Inter auguria ad dexteram cõmeantium præciso itinere, si pleno id ore fecerit, nullum omnium præstãtius. Sunt in eo genere qui ceruarij uocantur, qualem è Gallia in Pompeij magni harena spectatum diximus. Huic quamuis in fame mandenti, si respexit, obliuionẽ cibi surrepere aiunt, digressumq; quærere aliud.

De serpentibus. CAP. XXIII.

QVod ad serpentes attinet, uulgatũ est colores earũ plerasq; terras habere, in quas occultentur. Innumera esse genera. Cerastis corpore eminere cornicula sæpe quadrigemina: quorum motu, reliquo corpore occultato, solicitent ad se aues. Geminũ caput amphisbænæ, hoc est ad caput & ad caudam, tanquam parũ esset uno ore fundi uenenũ. Alijs squamas esse, alijs picturas: omnibus exitiale uirus. Iaculũ ex arborũ ramis uibrari: nec pedibus tãtũ pauẽdas serpẽtes, sed & missili uolare tormento. Colla aspidũ intumescere nullo ictus remedio, præterquã si confestim partes cõtactæ amputẽtur. Vnus huic tam pestifero animali sensus, uel potius affectus est. Coniuga ferme uagantur: nec nisi cum copare, uita est. itaq; alterutra interempta, incredibilis alteri ultionis cura. Persequitur interfectorem, unumq; eum in quantolibet populi agmine notitia quadam infestat, perrũpit omnes difficultates, permeat spatia, nec nisi amnibus arcetur, aut præceleri fuga. Non est fateri, rerum natura largius mala, an remedia genuerit. Iam primum hebetes oculos huic malo dedit. eosque non in fronte ex aduerso cernere, sed in temporibus. itaque excitatur, sed sæpius auditu quàm uisu.

De ichneumone. CAP. XXIIII.

HAbet deinde internecinum bellum cũ ichneumone. Notũ est animal hac gloria maxime, in eadem natũ Aegypto. Mergit se limo sæpius, siccatq; sole. Mox ubi pluribus eodẽ modo se corijs loricauit, in dimicationem pergit. In ea caudam attollẽs, ictus irritos auersus excipit, donec obliquo capite speculatus inuadat in fauces. Nec hoc cõtentus, aliud haud mitius debellat animal.

De crocodilo, & scinco, & hyppopotamo. CAP. XXV.

CRocodilum habet Nilus, quadrupes malũ, & terra pariter ac flumine infestũ. Vnũ hoc animal terrestre linguæ usu caret. Vnũ superiore mobili maxilla imprimit morsum, aliàs terribile, pectinatim stipante se dentiũ serie. Magnitudine excedit plerũq; duodeuigenti cubita. Parit oua quanta anseres: eaque extra eũ locũ semper incubat, prædiuinatione quadã ad quẽ summo auctu eo anno accessurus est Nilus. nec aliud animal ex minori origine in maiorẽ crescit magnitudinẽ. & unguibus hic armatus est, cõtra omnes ictus cute uicta. Dies in terra agit, noctes in aqua, teporis utrunq; ratione. Hunc saturũ cibo pisciũ, & semper esculẽto ore, in littore somno datũ, parua auis, quæ trochilos ibi uocatur, rex auiũ in Italia, inuitat ad hiandũ pabuli sui gratia, os primũ eius assultim repurgãs, mox dentes, & intus fauces quoq; ad hãc scabendi dulcedinẽ quàm maxime hiantes: in qua uoluptate somno pressum cõspicatus ichneumõ, per easdẽ fauces ut telum aliquod immissus, erodit aluũ. Similis crocodilo, sed minor etiã ichneumone, est in Nilo natus scincos, contra uenena* præcipuus antidotis item ad inflammandã uirorũ Venerẽ. Verum in crocodilo maior erat pestis, quàm ut uno esset eius hoste natura contẽta. Itaq; & delphini immeantes Nilo, quorum dorso tanquã ad hũc usum cultellata inest pinna, abigentes eos prædæ, ac uelut in suo tantũ amne regnãtes, alioquin impares uiribus ipsi, astu interimunt. Callẽt enim in hoc cuncta animalia, sciuntq; nõ sua modo cõmoda, uerũ & hostiũ aduersa: norunt sua tela, norũt occasiones, partesq; dissidentium imbelles. In uentre mollis est tenuisque cutis crocodilo: ideo se ut territi mergunt delphini, subeuntesq; aluum illa secãt spina. Quin & gens hominũ est huic beluæ aduersa in ipso Nilo Tentyritæ, ab insula in qua habitat appellata. Mensura eorũ parua, sed præsentia animi in hoc tantum usu mira. Terribilis hæc cõtra fugaces belua est,

* præcipuum antidotum

fugax

fugax contra insequentes: sed aduersum ire soli hi audent. Quin etiam flumini innatant: dorsoque equitantiũ modo impositi, hiantibus resupino capite ad morsum, addita in os claua, dextra ac laeua tenentes extrema eius utrinque, ut frenis in terram agunt captiuos: ac uoce etiam sola territos, cogunt euomere recentia corpora ad sepulturã. Itaq; uni et insulae crocodili nõ adnatant: olfactuq; eius generis hominum, ut Psyllorum serpentes, fugantur. Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua, extrà acerrimi usus: quatuorque menses hyemis media semper transmittere in specu. Quidam hoc unum quandiu uiuat, crescere arbitrantur: uiuit autem longo tempore. Maior altitudine in eodẽ Nilo belua hippopotamus editur: ungulis bifidis quales bubus, dorso equi, & iuba, & hinnitu, rostro resimo, cauda & dentibus aprorum, aduncis, sed minus noxys: tergoris ad scuta galeasque impenetrabilis, praeterquam si humore madeat. Depascitur segetes, destinatione antè (ut ferunt) determinatas in diem, & ex agro ferentibus uestigys, ne qua reuertenti insidiae comparentur.

Quis primus Romae hippopotamum & crocodilos ostendit: & medicinae ab animalibus repertae. CAP. XXVI.

PRimus eum & quinq; crocodilos Romae aedilitatis suae ludis M. Scaurus tẽporario euripo ostẽdit. Hippopotamus in quadam medendi parte etiam magister exitit. Assidua nanq; satietate obesus exit in littus, recentes harundinum caesuras perspeculatus: atq; ubi acutissimum uidet stipitem, imprimens corpus uenam quandam in crure uulnerat, atque ita profluuio sanguinis morbidũ aliàs corpus exonerat, & plagam limo rursus obducit.

Quae animalia quas herbas ostenderunt, cerui, lacerti, hirũdines, testudines, mustela, ciconia, aper, anguis, draco, pãthera, elephas, ursi, palumbes, colũbae, grues, coruus. CAP. XXVII.

SImile quiddam et uolucris in eadẽ Aegypto monstrauit, quae uocatur ibis: rostri aduncitate per eam partem se perluens, qua reddi ciborum onera maxime salubre est. Nec haec sola à mutis animalibus reperta sunt, usui futura & homini. Dictamũ herbam extrahendo sagittis cerui monstrauere, percussi eo telo, pastuq; eius herbae eiecto. Idẽ percussi a phalãgio, quod est aranei genus, aut aliquo simili, cancros edendo sibi medentur. Est & ad serpentũ ictus praecipua, qua se lacerti, quoties cum his conseruere pugnã, uulnerati refouent. Chelidoniam usui celeberrimã hirundines monstrauere, uexatis pullorũ oculis illa medentes. Testudo cunila, quam bubulam uocant, pastu uires contra serpẽtes refouet. Mustela ruta, in murium uenatu cũ ys dimicatione conserta: Ciconia origano: edera apri in morbis sibi medẽtur, & cãcros uescendo, maxime mari eiectos. Anguis hyberno situ membrana corporis obducta, foeniculi succo impedimentũ illud exuit, nitidusq; uernat. Exuit autẽ à capite primum, nec celerius quàm uno die ac nocte replicãs, ut extrà fiat mẽbranae quod fuerat intus. Idẽ hyberna latebra usu obscurato, marathro herbae sese affricãs oculos inungit ac refouet: si uero squamae obtorpuere, spinis iuniperi se scabit. Draco uernã nauseã syluestris lactucae succo restinguit. Pãtheras perfricata carne aconito (uenenũ id est) barbari uenãtur: occupat ilico fauces earũ angor, quare pardalianches id uenenũ appellauere quidã. At fera cõtra haec excremẽtis hominis sibi medetur: et aliàs tam auida eorũ, ut à pastoribus ex industria in aliquo uase suspensa altius quàm ut queat saltu attingere, iaculãdo se appetẽdoq; deficiat, et postremo expiret: alioqui uiuacitatis adeo lentae, ut ejectis interaneis pugnet. Elephas chamaleõte cõcolori frondi deuorato, occurrit oleastro huic ueneno suo. Ursi cũ mãdragorae mala gustauere, formicas lambũt. Ceruus herba cinare uenenatis pabulis resistit. Palũbes, graculi, merulae, perdices, lauri folio annuum fastidium purgãt: columbae, turtures, & gallinacei, herba quae uocatur helxine: anates, anseres, caeteraeque aquaticae herba siderite: grues & similes iunco palustri. Coruus occiso chamaleonte, qui etiam uictori nocet, lauro infestum uirus extinguit.

Prognostica animalium. CAP. XXVIII.

MIlia praeterea, utpote cũ plurimis animalibus eadẽ natura rerũ, coeli quoq; obseruationẽ, & uentorũ, imbriũ, tẽpestatũ praesagia, alys alia dederit: quod persequi immensũ est, aeque scilicet quàm reliquã cũ singulis hominũ societatẽ. Siquidẽ & pericula praemonẽt, nõ fibris modo extisq;, circa quod magna mortaliũ portio haeret, sed alia quadã significatione. Ruinis imminẽtibus musculi praemigrant, aranei cũ telis primi cadũt. Auguria quidẽ artẽ fecere, apud Romanos & sacerdotũ collegiũ uel maxime solenne est. In Thracia locis rigentibus & uulpes, animal alioqui solerti auditu: amnes gelatos lacusq; nõ nisi ad pastus itura redituraq; transeũt. Obseruatũ eam aure ad glaciem apposita, coniectare crassitudinem gelus.

Ciuitates & gentes à minutis animalibus deletae. CAP. XXIX.

NEc minus clara exitij documẽta sunt etiam ex cõtemnendis animalibus. M. Varro autor est, à cuniculis suffossum in Hispania oppidum, à talpis in Thessalia, ab ranis ciuitatem in Gallia pulsam, ab locustis in Africa: ex Gyaro Cycladum insula incolas à muribus fugatos, in Italia Amyclas à serpẽtibus deletas. Citra Cynamolgos Aethiopas late deserta regio est, à scorpionibus et solpugis gente sublata: Et à scolopendris abactos Trerienses, autor est Theophrastus. Sed ad reliqua ferarum genera redeamus.

De hyaena, & crocuta, & manticora, & fibris, & lutris. CAP. XXX.

HYaenis utranq; esse naturam, & alternis annis mares, alternis foeminas fieri, parere sine mare uulgus credit. Aristoteles negat. Collum & iuba continuitate spinae porrigitur, flectiq; nisi circumactu to-

t ij tius

tius corporis nequit. Multa præterea mira traduntur. Sed maxime sermonē humanum inter pastorum stabula assimulare, nomenque alicuius addiscere, quem euocatum foras laceret. Item uomitionē hominis imitari, ad solicitandos canes, quos inuadat. Ab uno animali sepulchra erui, inquisitione corporum. Fœminā raro capi. Oculis mille esse uarietates, colorumq; mutationes. Præterea umbræ eius cōtactu canes obmutescere. Et quibusdā magicis artibus omne animal quod ter lustrauerit, in uestigio hærere. Huius generis coitu leæna Aethiopica parit crocutam, similiter uoces imitātem hominum pecorumq;. Acies ei perpetua in utraque parte oris, nullis gingiuis dente continuo: quæ ne contrario occursu hebetetur, capsarum modo includitur. Hominum sermones imitari & mantichoram in Aethiopia, autor est Iuba. Hyænæ plurimæ gignuntur in Africa, quæ & asinorum sylvestrium multitudinem fundit. Mares in eo genere singuli fœminarū gregibus imperitant. Timent libidinis æmulos, & ideo grauidas custodiunt: morsuq; natos mares castrant. Contra grauidæ latebras petunt, & parere furto cupiunt, gaudentq; copia libidinis. Easdem partes sibyspi Pontici amputant fibri, periculo urgente, ob hoc se peti gnari: castoreum id uocāt medici: aliàs animal horrēdi morsus, arbores iuxta flumina ut ferro cædit: hominis parte comprehensa, non antè quàm fracta concrepuerint ossa, morsus resoluit. Cauda piscium ijs, cætera species lutræ. Vtrunque aquaticum, utrique mollior pluma pilus.

De ranis, & uitulis marinis, & stellionibus. CAP. XXXI.

RAnæ quoq; rubetæ, quarum & in terra & in humore uita, plurimis refertæ medicaminibus, deponere ea quotidie ac resumere à pastu dicuntur, uenena tantū semper sibi reseruantes. Similis & uitulo marino uictus, in mari ac terra: simile fibro & ingenium. Euomit fel suum, ad multa medicamenta utile: Item coagulū, ad comitiales morbos: ob ea se peti prudens. Theophrastus autor est, angues eo modo & stelliones senectutē exuere, eamq; protinus deuorare, præripientes comitiali morbo remedia. Eosdem mortiferi in Græcia morsus, innoxios esse in Sicilia.

De ceruis. CAP. XXXII.

CEruis quoq; est sua malignitas, quanquam placidissimo animalium. Vrgēte ui canum, ultro cōfugiunt ad hominē. Et in pariendo semitas minus cauent, humanis uestigijs tritas, quàm secreta ac feris opportuna. Conceptus earū post Arcturi sidus. Octonis mensibus ferūt partus, interdū & geminos. A cōceptu separant se. At mares relicti rabie libidinis sæuiunt: fodiunt scrobes. Tunc rostra eorū nigrescunt, donec aliquādo abluant imbres. Fœminæ autem ante partū purgantur herba quadam, quæ seselis dicitur, faciliore ita utentes utero. A partu duas habēt herbas quæ aros & seselis appellantur: pastæ redeunt ad fœtum: illis imbui lactis primos uolunt succos, quacunq; de causa. Editos partus exercent cursu, & fugam meditari docent: ad prærupta ducūt, saltumq; demonstrant. Iam mares soluti desiderio libidinis, auide petunt pabula. Vbi se præpingues sensere, latebras quærunt, fatentes incōmodum pondus: Et aliàs semper in fuga acquiescunt, stantesq; respiciūt, cum propè uentū est, rursus fugæ præsidia repetentes. Hoc fit intestini dolore, tam infirmi, ut ictu leui rumpatur intus. Fugiunt autē latratu canum audito secūda semper aura, ut uestigia cū ipsis abeant. Mulcentur fistula pastorali & cantu: cum erexere aures, acerrimi auditus: cū remisere, surdi. Cætero animal simplex, & omnium rerum miraculo stupens in tantū, ut equo aut bucula accedente propius, hominem iuxtà uenantē non cernant, aut si cernant, arcum ipsum sagittasq; mirentur. Maria tranant gregatim nantes porrecto ordine, & capita imponentes præcedentiū clunibus, uicibusque ad terga redeūtes. Hoc maxime notatur à Cilicia Cyprum trajcientibus. Nec uident terras, sed in odore earū natant. Cornua mares habent, soliq; animalium omnibus annis stato ueris tempore amittūt: ideo sub ipsa die quàm maxime inuia petunt. Latent amissis uelut inermes, sed & hi bono suo inuidentes. Dextrū cornu negant inueniri, seu medicamento aliquo præditum. Idq; mirabilius fatēdū est, cum & in uiuarijs mutent omnibus annis, defodi ab ijs putant. Accensis autem utrislibet, odore serpentes fugantur, & comitiales morbi deprahēduntur. Indicia quoque ætatis in illis gerunt, singulos annis adijcientibus ramos usque ad sexennes. ab eo tempore similia reuiuiscunt: nec potest ætas discerni, sed dentibus senecta declaratur. Aut enim paucos, aut nullos habent, nec in cornibus imis ramos, alioquin ante frontem prominere solitos iunioribus. Nō decidunt castratis cornua, nec nascuntur. erumpunt autem renascentibus uberibus primo aridæ cutis similia. eadem teneris increscunt ferulis arūdineas in paniculas, molli plumata lanugine. quàm diu carent ijs, noctibus procedunt ad pabula: increscentia solis uapore durant, ad arbores subinde experientes: ubi placuerit robur, in aperta prodeunt. Captiq; iam sunt, edera in cornibus uiridāte, ex attritu arborum, ut in aliquo ligno teneris dum experiuntur innata. Fiunt aliquando & candido colore, qualem fuisse traditur Q. Sertorij ceruam, quam esse fatidicam Hispaniæ gentibus persuaserat. Et ijs est cum serpente pugna. Vestigant cauernas, nariumq; spiritu extrahunt renitentes. Ideo singulare abigendis serpentibus, odor adusto ceruino cornu. Contra morsus uero præcipuum remedium ex coagulo hinuli in matris utero occisi, uita ceruis in confesso longa, post c. annos aliquibus captis cū torquibus aureis, quos Alexāder magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obesitate. Febriū morbos non sentit hoc animal, quin & medetur huic timori. Quasdam nos principes fœminas scimus omnibus diebus matutinis carnē eam degustare solitas, longo æuo caruisse febribus: quod ita demum

demum existimant ratum, si subiere uno interierit.

De tragelapho, & chamæleonte. CAP XXXIII.

Est eadem specie, barba tantum & armorũ uillo distans, quem tragelaphon uocant, non alibi quàm iuxta phasin amnẽ nascẽs. Ceruos Africa propemodum sola non gignit. At chamæleontẽ & ipsa, quanquam frequentiorẽ India. Figura et magnitudo erat lacerti, nisi crura essent recta & excelsiora. Latera uentri iunguntur ut piscibus, & spina simili modo eminet. Rostrũ, ut in paruo, haud absimile suillo: cauda prælonga in tenuitatẽ desinẽs, & implicans se uiperinis orbibus. ungues adunci, motus tardior ut testudini: corpus asperũ, ceu crocodilo: oculi in recessu cauo, tenui discrimine prægrandes, & corpori concolores: nunquam eos operit nec pupillæ motu, sed totius oculi uersione circumspicit. Ipse celsus hianti semper ore, solus animaliũ nec cibo nec potu alitur, nec alio quàm aeris alimento: circa caprificos ferus, innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior. Mutat nãq; eũ subinde, & oculis & cauda, et toto corpore: redditq; semper quemcunq; proxime attingit, præter rubrum candidumq;. Defuncto pallor est. Caro in capite & maxillis, & ad commissuram caudæ admodum exigua, nec alibi toto corpore: sanguis in corde, & circa oculos tantum: uiscera sine splene. Hybernis mensibus latet ut lacerta.

De tarando & lycaone & thoë. CAP. XXXIIII.

Mutat colores Scytharũ tarandus, nec aliud ex iis quæ pilo uestiuntur, nisi in Indis lycaon, cui iubata traditur ceruix. Nam thoes, luporũ id genus est procerius longitudine, breuitate crurũ dissimile, uelox saltu, uenatu uiuens, innocuũ homini, habitũ nõ colorẽ mutant, per hyemes hirti, æstate nudi. Tarãdo magnitudo quæ boui, caput maius ceruino, nec absimile. cornua ramosa, ungulæ bifidæ, uillus magnitudine ursorũ. Sed cum libuit sui coloris esse, asini similis est. Tergori tanta duritia, ut thoraces ex eo faciant. Colorem omniũ arborum, fruticum, florum, locorumque reddit metuens, in quibus latet, ideoque raro capitur. Mirum esset habitum tam multiplicem dari, mirabilius & uillo.

De hystrice. CAP. XXXV.

Hystrices generat India & Africa spina contectas, ac herinaceorum genere: sed hystrici longiores aculei, & cum intendit cutem, missiles. Ora urgentium figit canum, & paulo longius iaculatur. Hybernis autem se mensibus condit: quæ natura multis, & ante omnia ursis.

De ursis & fœtibus eorum. CAP. XXXVI.

Eorum coitus hyemis initio: nec uulgari quadrupedum more, sed ambobus cubantibus complexisque. Deinde secessus in specus separatim, in quibus pariunt trigesimo die, ad plurimum quinos. Hi sunt candida informisque caro, paulo muribus maior, sine oculis, sine pilo: ungues tantum prominent: hanc lambendo paulatim figurãt. Nec quicquam rarius quàm parientem uidere ursam. Ideo mares quadragenis diebus latent, fœminæ quaternis mensibus. Specus si non habuere, ramorum fruticumque congerie ædificant, impenetrabiles imbribus, mollique fronde constratos. Primis diebus bis septenis tam graui somno premuntur, ut ne uulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum ueterno pinguescũt. Illi sunt adipes medicaminibus apti, contraque defluuium capilli tenaces. Ab iis diebus* residũt, ac priorũ pedũ suctu uiuũt. Fœtus rigentes apprimendo pectori fouent, non alio incubitu quàm oua uolucres. Mirum dictu, credit Theophrastus per id tempus coctas quoque ursorum carnes, si asseruentur, increscere: cibi tunc nulla argumenta, nec nisi humoris minimum in aluo inueniri: sanguinis exiguas circa corda tantum guttas, reliquo corpori nihil inesse. Procedũt uere, sed mares præpingues: cuius rei causa non prompta est: quippe nec somno quidẽ saginatis præter quatuordecim dies, ut diximus. Exeuntes herbam quandam aron nomine laxandis intestinis alioqui concretis deuorant, circa surculos cum dentiunt prædomantes ora. Oculi eorum hebetantur crebro: qua maxime causa fauos expetunt, ut conuulneratum ab apibus os leuet sanguine grauedinem illam. Inualidissimum urso caput, quod leoni fortissimum: ideo urgente ui, præcipitaturi se ex aliqua rupe, manibus eo operto iaciuntur: ac sæpe in harena colapho infracto exanimantur. Cerebro ueneficium inesse Hispaniæ credũt, occisorumque in spectaculis capita cremant, testato, quoniam potum in ursinam rabiem agat. Ingrediuntur & bipedes. Arborem auersi derepunt. Tauros ex ore cornibusq; eorum pedibus omnibus suspensi, pondere fatigant. Nec alteri animalium in* maleficio stultitia solertior. Annalibus notatum est, M. Pisone, M. Messala COSS. ad xiiij. Kalend. Octobr. Domitium Aenobarbum ædilem curulem ursos Numidicos c. & totidem uenatores Aethiopas in circo dedisse. Miror adiectum Numidicos fuisse, cũ in Africa ursos non gigni constet.*

Hyeme

*resident

*malitia astutia solertior.

De muribus Ponticis, & alpinis, & herinaceis. CAP. XXXVII.

Conduntur hyeme & Pontici mures, hi duntaxat albi: quorũ palatum in gustu sagacissimũ, autores quonam modo intellexerint, miror. Conduntur & alpini, quibus magnitudo meliũ est: sed hi pabulo antè in specus conuecto, cũ quidam narrent alternos marẽ ac fœminã supra se complexo fasce herbæ supinos, cauda mordicus apprehensa, uicem detrahi ad specũ: ideoq; illo tẽpore detrito esse dorso. Sunt his pares, & in Aegypto: similiterq;* residunt in clunes, & binis pedibus gradiuntur, prioribusq; ut manibus utuntur. Præparant hyemi & herinacei cibos: ac uolutati supra iacẽtia poma affixa spinis, unũ non amplius tenẽtes ore, portant in cauas arbores. Iidem mutationem aquilonis in austrum condentes se in cubicule, præsagiunt. Vbi uero sensere uenantẽ, contra*

*media

*resident

cto ore pedibusq́; ac parte omni inferiore, qua raram & innocuã habent lanuginem, *confluũt in formam pilæ, ne quid comprahẽdi poßit præter aculeos. In desperatione uero, urinam ex se reddunt tabificam tergori suo spinisq́; noxiam, propter hoc se capi gnari. Quamobrem exinanita prius urina uenari, ars est. Et tum præcipua dos tergori, aliàs corrupto, fragili, putribus spinis atque deciduis, etiam si uiuat subtractus fugæ: ob id non nisi nouißima spe maleficio eo persunditur: quippe & ipsi odere suum ueneficium, ita parcentes sibi terminumq́; supremum opperientes, ut ferme antè captiuitas occupet. Calidæ postea aquæ aspersu resoluitur pila: appræhensusq́; pede altero è posterioribus, suspendio ac fame necatur. aliter non est occidere & tergori parcere. Ipsum animal non uerentur plerique dicere uitæ hominum superuacuum esse, si nõ sint illi aculei, frustra uellerũ mollitie in pecude mortalibus data. Hac cute expoliuntur uestes. Magnum fraus & ibi lucrum monopolio inuenit, de nulla re crebrioribus senatusconsultis, nulloq́; nõ principe adito querimonijs prouincialibus.

* cõuoluuntur

De leontophono, lynce, melibus, & sciuris. CAP. XXXVIII.

VRinæ & è duobus alijs animalibus ratio mira est. Leontophonon accipimus uocari paruum, nec alibi nascens quàm ubi leo gignitur: quo gustato tanta illa uis, ac cæteris quadrupedũ imperitans, ilico expiret. Ergo corpus eius adustũ aspergunt alijs carnibus polentæ modo, insidiantes feræ, necantq́; etiã cinere. Tam contraria est pestis. Haud immeritò igitur odit leo, uisumq́; frangit, & citra morsum exanimat. Ille cõtrà urina spargit prudens, hãc quoq; leoni exitialem. Lyncũ humor ita redditus ubi gignuntur, glaciatur arescitue in gẽmas carbunculis similes, & igneo colore fulgẽtes, lyncuriũ uocatas, atq; ob id succino à plerisq; ita generari prodito. Nouere hoc sciũtq́; lynces, & inuidẽtes urinã terra operiũt, eoq; celerius solidatur illa. Alia solertia in metu melibus, sufflatæ cutis distẽtu ictus hominũ et morsus canũ arcẽt. Præuident tẽpestatẽ & sciuri obturatisq́; quà spiraturus est uẽtus cauernis, ex alia parte aperiunt fores. de cætero ipsis uillosior cauda pro tegumẽto est. Ergo in hyemes alijs prouisum pabulum, alijs pro cibo somnus.

De uipera, cochleis, & lacertis. CAP. XXXIX.

SErpentium uipera sola terra dicitur condi, cæteræ arborũ aut saxorum cauis. Et aliàs uel annua fame durant, algore modo dempto. Omnia secessus tempore ueneno orba dormiunt. Simili modo & cochleæ. Illæ quidẽ iterũ & æstatibus, adhærentes maxime saxis: ut etiam iniuria resupinatæ auulsæq;, non tamẽ exeant. In Balearibus uero insulis cauaticæ appellatæ, nõ prorepunt è cauis terræ: neq; herba uiuunt, sed uuæ modo inter se cohærẽt. Est & abud genus minus uulgare, adhærente operculo eiusdẽ testæ se operiens: obrutæ terra semper hæ, et circa maritimas tantum alpes quondam effossæ, cœpere iam erui & in Veliterno. Omnium tamen laudatißimæ in Astypalæa insula. Lacertæ inimicißimum genus cochleis, negantur semestrem uitam excedere. Lacerti Arabiæ cubitales: in Indiæ uero Nysa monte xxiiij. in longitudine pedum, colore fului, aut punicei, aut cerulei.

De canibus. CAP. XL.

EX his quoq; animalibus quæ nobiscum degunt multa sunt cognitu digna, fidelißimumq́ue ante omnia homini canis atq; equus. Pugnasse aduersus latrones canem pro domino accepimus, confectumq́ue plagis à corpore non recesßisse, uolucres & feras abigentem. Ab alio in Epiro agnitũ in conuentu percussorem domini, laniatu & latratu coactum fateri scelus. Garamantum regem canes ducenti ab exilio reduxere præliati contra resistentes. Propter bella Colophonij, itemq́ue Gastabalenses, cohortes canum habuere: eæ primæ dimicabant in acie nunquam detrectantes. Hæc erant fidißima auxilia, nec stipendiorum indiga. Canes defendere Cimbris cæsis domus eorum plaustris impositas. Canis Iasone Lycio interfecto, cibum capere noluit, inediaq́ue consumptus est. Is uero cui nomen Hyrcani reddidit Duris, accenso regis Lysimachi rogo iniecit se flammæ: similiterque Hieronis regis. Memorat & Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philistus. Memoratur & Nicomedis Bithyniæ regis, uxore eius Consingi lacerata propter lasciuiorem cum marito iocum. Apud nos Volcatiũ nobilem, qui Cæselium ius ciuile docuit, asturcone è suburbano redeuntem, cum aduesperauisset, canis à grassatore defendit. Item Cælium senatorem ægrum Placentiæ ab armatis oppressum, nec prius ille uulneratus est, quàm cane interempto. Sed super omnia in nostro æuo actis populi Romani testatum, Appio Iunio & P. Silio COSS. cum animaduerteretur ex causa Neronis Germanici filij, in T. Sabinum & seruitia eius, unius ex his canem nec à carcere abigi potuisse, nec à corpore recesßisse, abiecto in gradibus gemonijs mœstos edentem ululatus, magna populi Romani corona circunstante: ex qua cum quidam ei cibum obiecisset, ad os defuncti tulisse. Innatauit idem cadauere in Tiberim abiecto sustẽtare conatus, effusa multitudine ad spectandum animalis fidem. Soli dominum nouere: & ignotum quoque, si repente ueniat, intelligunt. Soli nomina sua, soli uocem domesticam agnoscunt. Itinera quamuis longa meminere. Nec ulli præter hominem memoria maior. Impetus eorũ & sæuitia mitigatur ab homine considente humi. Plurima alia in his quotidie uita inuenit. Sed in uenatu solertia & sagacitas præcipua est. Scrutatur uestigia atque persequitur, comitantẽ ad feram inquisitorẽ loro trahens. qua uisa quàm silens & occulta, quàm significans demonstratio est. cauda primũ, deinde rostro. Ergo etiã senecta fessos cæcosque ac debiles sinu ferunt, uentos & odorem captantes, prodentesq́ue rostro cubilia. E tigribus eos Indi uolunt cõcipi. & ob id in syluis coitus

tempore

tempore alligant fœminas. Primo & secũdo fœtu nimis feroces putant gigni, tertio demum educant. Hoc idem è lupis Galli, quorum greges suum quisq; ductorem è canibus & ducem habent. Illum in uenatu comitantur, illi parent. Nanque inter se exercent etiam magisteria. Certum est iuxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum auiditati occasionẽ præbeant. Indiam petenti Alexandro Magno, rex Albaniæ dono dederat inusitatæ magnitudinis unum, cuius specie delectatus iussit ursos, mox apros, & deinde damas emitti, contemptu immobili iacente. Eaque segnitie tanti corporis offensus Imperator generosi spiritus, eum interimi iussit. Nunciauit hoc fama regi. Itaq; alterum mittens addidit mandata, ne in paruis experiri uellet, sed in leone elephãtóue. duos sibi fuisse: hoc interempto, præterea nullum fore. Nec distulit Alexander, leonemq; fractum protinus uidit. Postea elephantum iussit induci, haud alio magis spectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus uillis, ingenti primum latratu intonuit: mox ingruit assultans, contraq; beluam exurgens hinc & illinc, artifici dimicatione qua maxime opus esset infestãs atq; euitans, donec assidua rotatum uertigine afflixit, ad casum eius tellure concussa. Canũ generibus annui partus. Iusta ad pariendum annua ætas. Gerunt uterum sexagenis diebus. Gignunt cæcos: & quo largiore aluntur lacte, eo tardiorem uisum accipiunt, no tamen unquam ultra uicesimumprimum diẽ, nec antè septimum. Quidam tradunt, si unus gignatur nono die cernere: si gemini, decimo. Idemq; in singulos adijci, totidemq; esse tarditatis ad lucẽ dies. Et ab ea quæ fœmina sit ex primipara genita faunos cerni. Optimus in fœtu, qui nouissime cernere incipit, aut quẽ primũ fert in cubile fœta. Rabies canũ sirio ardẽte homini pestifera, ut diximus, ita morsis letali aquæ metu. Quapropter obuiã itur per XXX. eos dies, gallinaceo maxime fimo mixto canũ cibis: aut si præuenerit morbus, ueratro.

Ad canis rabidi morsum. CAP. XLI.

A*D morsum uero, unicũ remediũ oraculo quodam nuper repertum, radix syluestris rosæ quæ cynorhoda appellatur. Columella autor est, si quadragesimo die quàm sit natus, castretur morsu cauda, summusq; eius articulus auferatur, sequẽti neruo* exẽpto, nec canes rabidos fieri. Canem locutum in prodigijs (quod equidem annotauerim) accepimus: & serpentem latrasse, cum pulsus est regno Tarquinius.*

* exempto, nec caudam crescere, nec canes rab.

De natura equorum. CAP. XLII.

E*Idem Alexandro & equi magna raritas contigit. Bucephalon eum uocarunt, siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis armo impressi. Sedecim talentis ferunt ex Philonici Pharsalij grege emptum, etiam tum puero capto eius decore. Neminẽ hic alium quàm Alexandrum regio instratus ornatu recepit in sedem, alios passim reijciẽs. idem in prælijs memoratæ cuiusdã perhibetur operæ, Thebarum oppugnatione uulneratus in alium transire Alexandrum non passus: multa præterea eiusdem modi, propter quæ rex defuncto ei duxit exequias: urbemq; tumulo circumdedit nomine eius. Nec Cæsaris dictatoris quenquam alium recepisse dorso equus traditur, idẽq; humanis similes pedes priores habuisse: hac effigie locatus ante Veneris genitricis ædem. Fecit & diuus Augustus equo tumulum, de quo Germanici Cæsaris carmen est. Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habẽt. Equum adamatum à Semiramide usque ad coitum, Iuba autor est. Scythæ quidem equitatus & equorum gloria strepunt. Occiso denique ipsorum regulo ex prouocatione dimicante, hostẽ cum uictor ad spoliandum uenisset, ab equo eius ictibus morsuq; cõfectum. Alium detracto oculorum operimẽto, & cognito cum matre coitu, petisse prærupta, atque exanimatum. *Equæ eadem ex causa in Reatino agro laceratum* prorigam inuenimus. Nanque & cognationum intellectus in ijs est: itaq; in grege prioris anni sorore libentius etiam quàm matre equa comitatur. Docilitas tanta est, ut uniuersus Sybaritani exercitus equitatus ad symphoniæ cantum saltatione quadam moueri solitus inueniatur. Iidem præsagiunt pugnam, & amissos lugent dominos, lacrymasque interdum desiderio fundunt. Interfecto Nicomede rege, equus eius inedia uitam finiuit. Philarchus refert Centaretum è Galatis, in prælio occiso Antiocho, potitum equo eius conscendisse ouantem. At illum indignatione accensum domitis frenis, ne regi posset, præcipitem in abrupta isse, exanimatumq; unà. Philistus à Dionysio relictum in cœno hærentem, ut sese euellisset, secutum uestigia domini, examine apum iubæ inhærente eoq; ostento tyrannidem à Dionysio occupatam. Ingenia eorum inenarrabilia iaculãtes, obsequio experiuntur, difficiles conatus corpore ipso nixuq; inuitantium. Iam, tela humi collecta equiti porrigunt. Nam in circo ad currus iuncti, non dubie intellectum adhortationis & gloriæ fatentur. Claudij Cæsaris secularium ludorum circensibus excusso in carceribus auriga, albati equi palmam occupauere, primatũ obtinuere, opposita effundentes, omnia, quæ cõtra æmulos debuissent peritissimo auriga insistente, faciẽtes: cum puderet hominum artes ab equis uinci, peracto legitimo cursu ad metam stetere. Maius augurium apud priscos, plebeis circensibus excusso auriga, ita ut si staret in Capitolium cucurrisse equos, sedemq; ter lustrasse: maximum uero, eôdem peruenisse ab Veijs cum palma & corona, effuso Ratumena, qui ibi uicerat: unde postea nomen portæ est. Sarmatæ longinqua itinera acturi, inedia pridie preparant eos, exiguum tantũ potum impartientes: atq; ita per centena milia & quinquaginta continuo cursu euntibus insident. Viuunt annis quidam quinquagenis: fœminæ minore spatio: eædem quinquennio finem crescendi capiunt, mares anno addito. Forma equorum, quales maxime legi oporteat, pulcherrime quidem Vergilio uate absoluta est. Sed & nos diximus in libro de ia-*

* Quæ ex causa in Reat.
* perorigam. Ita uocatur qui admittit.

culatione equestri condito, & ferè inter omnes constare uideo. Diuersa autem circo ratio quæritur. Itaq; cum bimi in alio subigantur imperio, non antè quinquennes ibi certamen accipit. Partum in eo genere undenis mensibus ferunt, duodecimo gignunt. Coitus uerno æquinoctio bimo utrinq; uulgaris, sed à trimatu firmior partus. Generat mas ad annos trigintatres, utpote cum à circo post uicesimum annum mittantur ad sobolem reparandam.* Et ad quadraginta durasse tradunt, adiutum modo in attollenda priore parte corporis. Sed ad generandū paucis animalium minor fertilitas, qua de causa per interualla admissuræ dantur, nec tamen quindecim initus eiusdem anni ualet tolerare. Equarum libido extinguitur iuba tonsa. Gignunt annis omnibus ad quadragesimum. Vixisse equum septuaginta quinque annis proditur. In hoc genere grauida stans parit, præterq; cæteras fœtum diligit. Et sanè equis amoris innasci ueneficium, hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro: quod statim edito partu deuorat fœta, aut partum ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat. Olfactu in rabiem id genus agitur. Amißa parente in grege armenti, reliquæ fœtæ educant orbum. Terram attingere ore triduo proximo quàm sit genitus, negant posse. Quo quis acrior, in bibendo profundius nares mergit. Scythæ per bella fœminis uti malunt, quoniam urinam cursu non impedito reddant. Constat in Lusitania circa Olyßiponem oppidum & Tagum amnem, equas fauonio flātе obuersas animalem concipere spiritū, idq; partum fieri, & gigni pernicißimum ita, sed triennium uitæ non excedere. In eadem Hispania Gallaica gens, & Asturica, equini generis, quos thieldones uocamus, minori forma appellatos asturcones gignunt: quibus non uulgaris in cursu gradus, sed mollis alterno crurum explicatu glomeratio: unde equis tolutim carpere incursus traditur arte. Equo ferè qui homini morbi, præterq; uesicæ conuersio, sicut omnibus in genere ueterino.

* Opunte & ad

De asinis. CAP. XLIII.

Asinum cccc. nummûm emptum Q. Axio senatori, autor est M. Varro, haud scio an omniū pretio animalium uicto: opera sine dubio geruli mirifica, arando quoq;, sed mularum maxime progeneratione. Patria etiam spectatur in his, Arcadibus in Achaia, in Italia Reatinis. Ipsum animal frigoris maxime impatiens, ideo non generatur in Ponto: nec æquinoctio uerno, ut cætera pecua, admittitur, sed solstitio. Mares* in remißione operis deteriores. Partus à tricesimo mense ocyßimus, sed à trimatu legitimus: totidem quot equæ & eisdem mēsibus, & simili modo. Sed incontinens uterus* urinam genitalem reddit, ni cogatur in cursum uerberibus à coitu. Raro geminos parit. paritura lucem fugit, & tenebras quærit, ne conspiciatur ab homine. Gignit tota uita, quæ est ei ad trigesimum annū. Partus charitas summa, sed aquarum tædium maius. Per ignes ad fœtus tendunt. Eadem, si riuus minimus intersit, horrent ita, ut pedes omnino caueant tingere. Nec nisi assuetos potant fontes, qui sunt in pecuarijs, atque ita ut sicco tramite ad potum eant: nec pontes transeunt, per raritatem eorum translucentibus fluuijs. Mirumq; dictu, sitiunt: & si immutentur aquæ, ut bibant cogendæ* exorandæue sunt. Nec nisi spatiosa incubitant laxitate. Varia nanque somnio uisa concipiunt, ictu pedū crebro: qui nisi per inane emicuerit, repulsu durioris materiæ claudicatem ilico affert. Quæstus ex ijs opima prædia exuperat. Notum est, in Celtiberia singulas quadragenis milibus nummorum enixas. Ad mularum maxime partus, aurium referre in his & palpebrarum pilos aiunt. Quamuis enim unicolor reliquo corpore, totidem tamen colores quot ibi fuere, reddit. Pullos earum epulari Mœcenas instituit, multum eo tempore prælatos onagris: post eum interijt autoritas saporis. Asino moriente uiso, celerrime id genus deficit.

* intermissione

* urina genitale redd

* exonerandæue

De mulis. CAP. XLIIII.

Ex asino & equa mulus gignitur mense xij. animal uiribus in labores eximium. Ad tales partus equas neque quadrimis minores, neq; decennibus maiores legunt: arceriq; utrunq; genus ab altero narrant, nisi in infantia eius generis quod ineant lacte hausto: quapropter surreptos pullos in tenebris equarum uberi, asinarúmue equuleos admouent. Gignitur autem mula ex equo & asina, sed effrenis & tarditatis indomitæ. Lenta omnia esse uetulis. Conceptum ex equo, secutus asini coitus, abortu perimit: non item ex asino equi. Fœminas à partu optime septimo die impleri obseruatū est, mares fatigatos melius implere. Quæ non prius quàm dentes, quos pullinos appellāt, iaciat, conceperit, sterilis intelligitur, & quæ nō primo initu generare cœperit. Equo & asina genitos mares, hinnulos antiqui uocabant: contraq; mulos, quos asini & equæ generarent. Obseruatum, è duobus diuersis generibus nata, tertij generis fieri, & neutri parētum esse similia: eaq; ipsa quæ sunt ita nata, nō gignere, in omni animaliū genere. Idcirco mulas non parere. Est in annalibus nostris peperisse sæpe, uerum prodigij loco habitū. Theophrastus uulgo parere in Cappadocia tradit: sed esse id animal ibi sui generis. Mulæ calcitratus inhibetur uini crebriore potu. In plurium Græcorum est monumentis, cum equa muli coitu natum, quem uocauerint hinnum, id est, paruum mulum. Generantur ex equa & onagris mansuefactis mulæ ueloces in cursu, duritia eximia pedum, uerum strigoso corpore, indomito animo, sed generoso. Onagro & asina genitus omnes antecellit. Onagri in Phrygia & Lycaonia præcipui. Pullis eorum ceu præstantibus sapore, Africa gloriatur, quos lalisiones appellant. Mulum lxxx. annis uixisse, Atheniensium monumentis apparet. Eo gauisi cum templum in arce facerent, quod derelictus senecta, cadentia iumenta comitatu nisuq; exhortaretur, decretum fecere quo caueretur, ne frumentarij negociatores ab incerniculis eum arcerent.

De bubus.

De bubus. CAP. XLV.

BVbus Indicis camelorum altitudo traditur, cornua in latitudinem quaternorum pedum. In nostro orbe Epiroticis laus maxima, à Pyrrho (ut ferũt) iam inde regis cura. Id consecutus est, non antè quadrimatum ad partus uocando. Prægrandes itaque fuere, & hodieq; reliquiæ stirpium durant. At nunc anniculæ ad fœcunditatem poscuntur, tolerantius tamen bimæ. Tauri generationem quadrimi implent, & singulis denæ eodem anno traduntur. Si autẽ post coitum ad dextram partem abeãt tauri, generatos mares esse, si in læuã fœminas. Conceptio uno initu peragitur: quæ si forte errauit, uigesimo post die marem fœmina repetit. Pariunt mense decimo, quicquid antè genitum inutile est. Sunt autores, ipso complente decimũ mensem die parere. Gignunt raro geminos. Coitus à delphini exortu ad pridie nonas Ianuarij diebus xxx. aliquibus & autumno: gentibus quidem quæ lacte uiuunt ita dispensatus, ut omni tempore anni supersit id alimentum. Tauri non sæpius quàm bis die ineunt. Boues animalium soli, & retro ambulantes pascuntur, apud Garamantas quidem haud aliter. Vita fœminis xv. annis longissima, maribus xx. Robur in quinatu. Lauatione calidæ aquæ traduntur pinguescere, & si quis incisa cute spiritum harundine in uiscera adigat. Non degeneres existimandi etiam minus laudato aspectu. Plurimum lactis alpinis, quibus minimum corporis, plurimum laboris, capite non ceruice iunctis. Syriacis non sunt palearia, sed gibber in dorso. Carici quoque in parte Asiæ fœdi uisu, tubere super armos à ceruicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: cætero nigri coloris candidiue, ad laborem damnantur. Tauris minora quàm bubus cornua, tenuioraq;. Domitura boum in trimatu, postea sera: antè præmatura. Optime cum domito iuuencus imbuitur. Socium enim laboris agriq́ue culturæ habemus hoc animal, tantæ apud priores curæ, ut sit inter exempla damnatus à populo Romano, die dicta, qui concubino procacitate omasum edisse se negante, occiderit bouem, actusq; in exilium tãquam colono suo interempto. Tauris in aspectu generositas, torua fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus stat, irascente alternos replicans, spargensque in aluum harenam, & solus animalium eo stimulo ardescens. Vidimus de imperio dimicantes, & ideo demonstratos rotari, cornibus cadentes excipi, iterumq; resurgere, modo iacentes ex humo tolli, bigarumque etiã cursu citato uelut aurigas insistere. Thessalorum gentis inuentum est, equo iuxta quadrupedante cornu intorta ceruice tauros necare. primus id spectaculum dedit Romæ Cæsar dictator. Hinc uictimæ opimæ & lautissima deorum placatio. Huic tantum animali omnium quibus procerior cauda non statim nato consummatæ, ut cæteris, mensuræ crescit uni, donec ad uestigia ima perueniat. Quamobrẽ uictimarum probatio in uitulo, ut articulum suffraginis contingat: breuiore non litant. Hoc quoq; notatum, uitulos ad aras humeris hominis allatos non ferè litare, sicut nec claudicantem: nec aliena hostia deos placari, nec trahente se ab aris. Est frequens in prodigijs priscorum, bouem locutum: Quo nunciato, senatum sub dio haberi solitum.

De Api boue. CAP. XLVI.

BOs in Aegypto etiã numinis uice colitur, Apim uocant. Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus lunæ crescere incipientis. Nodus sub lingua, quem cantharum appellant. Non est fas eum certos uitæ excedere annos, mersumq; in sacerdotum fonte enecant, quæsituri luctu alium quem substituãt, & donec inuenerint mœrẽt, derasis etiam capitibus: nec tamen unquam diu quæritur. Inuentus di ducitur Mẽphim à sacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, quæ uocant thalamos, auguria populorum. Alterum intrasse lætũ est, in altero dira portendit. Responsa priuatis dat, è manu consulentium cibum capiendo. Germanici Cæsaris manum auersatus est, haud multo pòst extincti. Cætero secretus, cũ se proripuit in cœtus incedit * summoto lictorũ, grexq; puerorum comitatur carmen honori eius canẽtium: intelligere uidetur, & adorari uelle. Hi greges repente lymphati futura præcinunt. Fœmina bos semel ei anno ostenditur, suis & ipsa insignibus, quanquam alijs: semperq́ue eodem die & inueniri eam & extingui tradunt. Memphi est locus in Nilo, quem à figura uocant Phialam, omnibus annis ibi auream pateram argenteamq; mergentes, diebus quos habet natales Apis: septem hi sunt, mirumq; neminẽ per eos à crocodilis attingi: octauo post horam diei sextam redire beluæ feritatem.

* sub modo

De natura pecorum, & generatione eorum. CAP. XLVII.

MAgna & pecori gratia, uel in placamentis deorum, uel in usu uellerum. Vt boues uictum hominum excolunt, ita corporum tutela pecori debetur. Generatio bimis utrinq; ad nouenos annos, quibusdam & ad decimum. Primiparis minores fœtus. Coitus omnibus ad Arcturi occasum, id est à tertio Idus Maias ad aquilæ occasum, x. calẽdas Aug. Gerunt partum diebus cl. Postea concepti inualidi. Cordos uocabant antiqui post id tempus natos. Multi hybernos agnos præferũt uernis, quoniam magis intersit ante solstitium, quàm ante brumam firmos esse, solumq; hoc animal utiliter bruma nasci. Arieti naturale agnas fastidire, senectã ouium consectari: & ipse senecta melior, illis quoque utilior. Ferocia eius cohibetur, cornu iuxta aurem terebrato. Dextro teste præligato fœminas generat, læuo mares. Tonitrus solitarijs ouibus abortus inferunt. Remedium est congregare eas ut cœtu iuuentur. Aquilonis flatu mares concipi dicũt, austri fœminas: atq; in eo genere arietũ maximè spectantur ora: quia cuius coloris sub lingua habuere uenas, eius & lanitium est in fœtu, uariumq́ue si plures fuere, & mutatio aquarũ potusq; uariat. Quinum summa genera

ma genera duo, tectum & colonicum illud mollius, hoc in pascuis delicatius, quippe cum tectum rubis nescatur. Operimenta eis ex Arabicis præcipua.

De generibus lanarũ & uestiũ. CAP. XLVIII.

Lanæ autem laudatissima Apula, & quæ in Italia Græci pecoris appellatur, alibi Italica. Tertium locum Milesiæ oues obtinent. Apulæ breues uillo, nec nisi penulis celebres. Circa Tarentum Canusiumq; summam nobilitatem habent. In Asia uero eodem genere Laodiceæ. Alba circumpadanis nulla præfertur, nec libra centenos nummos ad hoc æui excessit ulla. Oues non ubique tondentur. Durat quibusdam in locis uellendi mos. Colorum plura genera, quippe cum desint etiam nomina eis, quas natiuas appellant, aliquot modis. Hispania nigri uelleris præcipuas habet: Polentia iuxta alpes cani: Asia rutili, quas Erythreas uocant: item Bætica: Canusium fului: Tarentum & suæ pulliginis. Succidis omnibus usus medicatus. Istria Liburniaque pilo propior quàm lanæ, pexis aliena uestibus, & quam sola ars scutulato textu commendat in Lusitania. Similis circa Piscenas prouinciæ Narbonensis: similis & in Aegypto, ex qua uestis detrita usu tingitur, rursusq; æuo durat. Est & hirtæ pilo crasso in tapetis antiquissima gratia: iam certe priscos is usos, Homerus autor est. Aliter hæc Galli pingunt, aliter Parthorum gẽtes. Lanæ & per se coactæ uestem faciunt: & si addatur acetum, etiam ferro resistunt: imò uero etiam ignibus, nouissimo sui purgamento: quippe ahenis polientium extracta, in tomenti usum ueniũt, Galliarum, ut arbitror, inuento: certe Gallicis hodie nominibus discernitur, nec facile dixerim qua id ætate cœperit. antiquis enim torus è stramento erat, qualiter etiam nunc in castris gausape. Patris mei memoria cœpere amphimalla nostra, sicut uillosa etiam uentralia. Nam tunica lati claui in modum gausape texi nunc primum incœpit. Lanarum nigræ nullum colorem bibunt. De reliquarum infectu suis locis dicemus, in conchyliis marinis, aut herbarum natura. Lanã cum colo & fuso Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia uocata est, in templo Sãgi durasse, prodente se, autor est M. Varro: factamque ab ea togam regiam undulatã in æde Fortunæ, qua Ser. Tullius fuerat usus. Inde factum ut nubentes uirgines comitaretur colus compta & fusus cum stamine*. Ea prima texuit rectam tunicam,* quales cum toga pura *tyroni induuntur nouæq; nuptæ. Vndulata uestis primo è lautissimis fuit, inde soriculata defluxit. Togas rasas Phryglanasq;, diui Augusti nouissimis temporibus cœpisse, scribit Fenestella. Crebræ papaueratæ antiquiorem habent originem, iam sub Lucilio poeta in Torquato notatæ. Prætextæ apud Hetruscos originem inuenere. Trabeis usos accipio reges. Pictas uestes iam apud Homerum fuisse, unde triumphales natæ. Acu facere id Phryges inuenerunt, ideoq; phrygiones appellati sunt. Aurum intexere in eadem Asia inuenit Attalus rex, unde nomen Attalicis. Colores diuersos picturæ intexere Babylon maxime celebrauit, & nomen imposuit. Plurimis uero liciis texere, quæ polymita appellant, Alexandria instituit. scutulis diuidere, Gallia. Metellus Scipio triclinaria Babylonica sestertium octingentis milibus uenisse iam tunc, posuit in Capitonis criminibus, quæ Neroni principi quadragies sestertio nuper stetere. Seruii Tullii prætextæ, quibus signum Fortunæ ab eo dicatæ coopertum erat, durauere ad Seiani exitum. Mirumque fuit nec defluxisse eas, nec teredinum iniurias sensisse annis d.lx. Vidimus iam & uiuentium uellera, purpura, cocco, conchylio, sesquilibris infecta, uelut illa sic nasci cogente luxuria. In ipsa oue satis generositatis ostenditur breuitate crurum, uentris uestitu: quibus nudus esset, apicas uocabant, damnabantque. Syriæ cubitales ouium caudæ, plurimumque in ea parte laniciũ. Castrari agnos nisi quinquemestres, præmaturum existimatur.

* qua simul
* tyrones

De musmone. CAP. XLIX.

Est & in Hispania, sed maxime Corsica, nõ maxime absimile pecori genus musmonũ, caprino uillo quàm pecoris uelleri propius. Quorũ è genere & ouibus natos prisci umbros uocauerũt. Infirmissimũ pecori caput: quamobrem auersum à sole pasci cogendum. Quàm stultissima animaliũ lanata. Quà timuere ingredi, unum cornu raptum sequuntur. Vita longissima anni decem, in Aethiopia xiii. Capris eodem loco xi. in reliquo orbe plurimũ octoni*. Vtrunq; genus intra quartum coitum impletur.

* octo

De capris, & generatione earum. CAP. L.

Capræ pariunt & quaternos, sed raro admodum. Ferunt quinque mensibus ut oues. Capræ pinguitudine sterilescunt. Trimæ minus utiliter generant, & in senecta, nec ultra quadriennium. Incipiũt septimo mense, adhuc lactantes. Mutilum in utroque sexu utilius. Primus in die coitus non implet, sequens efficacior, ac deinde. Concipiunt nouembri mense, ut martio pariãt turgescentibus uirgultis, aliquando anniculæ, semper bimæ, in trimatu* inutiles. Pariunt octonis annis. Abortus frigori obnoxius. Oculos suffusos capra iunci puncto sanguine exonerat, caper rubi. Solertiam eius animalis Mutianus uisam sibi prodidit in ponte prætenui, duabus obuiis è diuerso: cum circumactum angustiæ non caperent, nec reciprocationẽ longitudo in exilitate cæca, torrente rapido minaciter subterfluẽte, alteram decubuisse, atq; ita alteram proculcatæ supergressam. Mares quàm maxime simos, longis auriculis infractisq;, armis quàm uillosissimis probant. Fœminarum generositatis insigne, laciniæ corporibus è ceruice binæ dependẽtes. Non omnibus cornua: sed quibus sunt, in his & indicia annorũ per incremẽta nodorum. Mutilis lactis maior ubertas. Auribus eas spirare nõ naribus, nec unquam febri carere Archelaus autor est: ideo fortassis anima his quàm ouibus ardentior, calidioresq; cõcubitus. Tradunt & noctu non minus cernere quàm interdiu: ideo si caprinum iecur

* utiles

num iecur uescantur, restitui uespertinam aciem his quos Nyctalopas uocăt. in Cilicia circaq; Syrtes uillo tonsili uestiuntur. Capras in occasum decliui sole, in pascuis negant cŏtueri inter sese, sed auersas iacere. reliquis autem horis aduersas, & inter cognationes. Dependet omnium mento uillus, quem aruncum uocăt: hoc si quis apprehensam ex grege unam trahat, cæteræ stupentes spectant. Id etiam euenire, cum quădam herbam aliqua ex eis momorderit. Morsus earum arbori exitialis. Oliuam lambendo quoque sterilem faciunt, eaq; ex causa Mineruæ non immolantur.

De suibus & natura earum. CAP. LI.

SVilli pecoris admissura à fauonio ad æquinoctiũ uernum, ætatis viij. mense: quibusdă in locis etiam iiij. usq; ad vij. annum. Partus bis anno, tempus utero iiij. mensiũ, numerus fœcunditatis ad uicenos, sed educare tam multos nequeunt. Diebus x. circa brumam statim dentatos nasci, Nigidius tradit. Implĕtur uno coitu, qui & geminatur propter facilitatem abortiendi. Remedium, ne prima subatione, neque antè flaccidas aures coitus fiat. Mares non ultra trimatum generant. Fœminæ senectute fessæ cubătes coeunt. Comesse fœtus his non est prodigium. Suis fœtus sacrificio die quinto purus est, pecoris die octauo, bouis xxx. Coruncanius ruminales hostias, donec bidentes fierent, puras negauit. Suem oculo amisso putant cito extingui, alioqui uita ad xv. annos, quibusdam & uicenos. Verum efferantur, & aliàs obnoxium genus morbis, anginæ maximè & strumæ. Index suis inualidæ, cruor in radice setæ dorso euulsæ, caput obliquum in incessu. Penuriam lactis præpingues sentiunt, & primo fœtu minus sunt numerosæ. In luto uolutatio generi grata. Intorta cauda. id etiam notatũ, facilius litare in dexterum quàm læuum detorta. Pinguescunt lx. diebus, sed magis tridui inedia saginatione orsa. Animalium hoc maxime brutum, animamq; ei pro sale datam nŏ illepide existimabatur. Compertum agnitam uocĕ suarij furto abactis, mersoque nauigio inclinatione lateris unius remeasse. Quin & duces in urbe forum nundinarium domosq; petere discunt: & feri sapiunt uestigia palude confundere, urina fugam leuare. Castrantur fœminæ quoque sicuti cameli, post bidui inediam, suspensæ pernis primoribus, uulua recisa. celerius ita pinguescunt. Adhibetur & ars iecori fœminarum sicut anserum, inuentum M. Apicij, fico carica saginatis, ac satie necatis repente mulsi potu dato. Neq; alio ex animali numerosior materia ganeæ. quinquaginta propè sapores, cùm cæteris singuli. Hinc censoriarum legum paginæ, interdictaque cœnis abdomina, glandia, testiculi, uuluæ, syncipita uerrina, ut tamen Publij mimorum poetæ cœna, postquàm seruitutem exuerat, nulla memoretur sine abdomine, etiam uocabulo suminis ab eo imposito. Placuere autĕ & feri sues. Iam Catonis censoris orationes aprugnum exprobrăt callum. In tres tamen partes diuiso, media ponebatur lũbus aprugnus appellata. Solidũ aprum Romanorum primus in epulis apposuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli, qui Ciceronis consulatu legem agrariă promulgauit. Tam propinqua origo nunc quotidianæ rei est. Et hoc annales notarunt, horum scilicet ad emendationem morum: quibus notata quidem cæna, sed in principio, bini terniq; pariter mandantur apri.

De uiuarijs bestiarum. CAP. LII.

VIuaria ho um cæterorumq; syluestriũ, primus togati generis inuenit Fuluius Lippinus, qui in Tarquiniensi feras pascere instituit. Nec diu imitatores defuere L. Lucullus, & Q. Hortensius. Sues feræ semel anno gignunt. Maribus in coitu plurima asperitas. Tunc inter se dimicant, indurantes attritu arborum costas, lutoque se tergorantes. Fœminæ in partu asperiores, & ferè similiter in omni genere bestiarũ. Apris maribus non nisi anniculis generatio. In India cubitales dentium flexus gemini ex rostro, totidem à fronte ceu uituli cornua exeunt. Pilus æreo similis agrestibus, cæteris niger. At in Arabia suillum genus non uiuit.

De semiferis animalibus. CAP. LIII.

IN nullo genere æque facilis mistura cum fero, qualiter natos antiqui hybridas uocabant ceu semiferos, ad homines quoq; ut in C. Antonium Ciceronis in consulatu collegam, appellatione translata. Non in suibus tantum, sed in omnibus quoq; animalibus cuiuscunq; generis ullum est placidum, eiusdem inuenitur & ferum, utpote cum hominũ etiam syluestrium tot genera prædicta sint. Capræ tamen in plurimas similitudines trăsfigurantur. Sunt capreæ, sunt rupicapræ, sunt ibices pernicitatis miranda, quanquam onerato capite uastis cornibus gladiorũq; uaginis: in hæc se librant, ut tormento aliquo rotati in petras, potissimum è monte aliquo in alium transilire quærentes, atq; recussu pernicius quò libuerit exultant. Sunt & oryges, soli quibusdam dicti contrario pilo uestiri, & ad caput uerso. Sunt & damæ, & pygargi, & strepsicerotes, multaq; alia haud dissimilia. Sed illa alpes, hæc transmarini situs mittunt.

De simijs. CAP. LIIII.

SImiarum quoq; genera hominis figuræ proxima, caudis inter se distinguuntur. Mira solertia, uisco inungi laqueisque calceari imitatione uenantium tradunt. Mutianus & latrũculis lusisse fictis cera, nuces uisu distinguere luna caua tristes esse, quibus in eo genere cauda sit, nouam exultatione adorare: nanq; defectum siderum & cæteræ pauent quadrupedes. Simiarum generi præcipua erga fœtum affectio. Gestăt catulos quos măsuefactæ intra domos pepererę, omnibus demonstrant, tractariq; gaudent, similes gratulationem intelligentis. Itaq; magna ex parte cŏplectendo necant. Efferatior cynocephalis natura, sicut mitissima satyris & sphingibus. Callitriches toto penè aspectu differunt barba est in facie, cauda late fusa primori parte. Hoc animal negatur uiuere in alio, quàm Aethiopiæ, quo gignitur cœlo.

De lepo

De leporibus & cuniculis. CAP. LV.

ET leporum plura sunt genera: In alpibus candidi, quibus hybernis mensibus pro cibatu niuem credunt esse: certe liquescente ea rutilescunt annis omnibus. Est & alioqui animal intolerandi rigoris alumnum. Leporum generis sunt & quos Hispania cuniculos appellat, fœcunditatis innumeræ, famemque Balearibus insulis, populatis messibus afferentes. Fœtus uentre exectos uel uberibus ablatos non repurgatis interaneis, gratissimo in cibatu habent. Laurices uocant. Certum est Balearicos aduersus prouentũ eorum auxiliũ militare à diuo Augusto petisse. Magna propter uenatum cum uiuerris gratia est. Inyciunt eas in specus, qui sunt multifores in terra, unde & nomen animali: atque ita eiectos superne capiunt. Archelaus autor est, quot sint corporis cauernæ ad excrementa lepori, totidem annos esse ætatis. Varius certe numerus reperitur. Idem utranq; uim singulis inesse ac sine mare æque gignere. Benigna circa hoc natura, innocua & esculenta animalia fœcunda generauit. Lepus omnium prædæ nascẽs, solus præter dasypodem superfœtat, aliud educãs, aliud in utero pilis uestitum, aliud implume, aliud inchoatum gerens pariter. Necnon & uestes leporino pilo facere, tentatum est, tactu nõ perinde molli ut in cute, propter breuitatẽ pili dilabidas.

De semiferis. CAP. LVI.

HI mansuescunt raro, cum feri dici iure non possint. Complura nanque sunt nec placida nec fera, sed mediæ inter utrunque naturæ, ut in uolucribus hirundines, apes, in mari delphini.

De muribus & gliribus. CAP. LVII.

QVo in genere multi & hos incolas domuum posuere mures, haud spernendum in ostentu etiam publicis animal. Arrosis Lauinij clypeis argenteis, Marsicum portendere bellum. Carboni imperatori apud Clusium fascijs, quibus in calceatu utebatur, exitium. Plura eorum genera in Cyrenaica regione, alij lata fronte, alij acuta, alij herinaceorũ genere pungentibus pilis. Theophrastus autor est, in Gyaro insula cum incolas fugassent, ferrum quoque rosisse eos, id quod natura quadam & ad Chalybas facere in ferrarijs officinis. Aurarijs quidem in metallis, ob hoc aluos eorum excidi, semperque furtum id deprehendi: tantam esse dulcedinem furandi. Venisse murem cc. nummis, Casilinum obsidente Annibale. eumque qui uendiderat fame interisse, emptorem uixisse, annales tradunt. Cum candidi prouenere, lætũ faciunt ostentum. Nam soricum occentu dirimi auspicia, annales refertos habemus. Sorices & ipsos hyeme condi, autor est Nigidius, sicut glires: quos censoriæ leges, princepsq; M. Scaurus in consulatu, non alio modo cœnis ademere, quàm conchylia, aut ex alio orbe conuectas aues. Semiferũ & ipsum animal, cui uiuaria in dolijs idem qui apris instituit. Qua in re notatum, non congregari nisi populares eiusdem syluæ: & si misceantur alienigenæ, amne uel monte discreti, interire dimicando. Genitores suos fessos senecta, alunt insigni pietate. Senium finitur hyberna quiete, cõditi enim & hi cubant. rursus æstate iuuenescũt, simili & nitellis quiete.*

* infartum

Quæ animalia quibus locis nõ sint. CAP. LVIII.

MIrum, rerum naturam non solum alia alijs dedisse terris animalia, sed in eodem quoque situ quædam aliquibus locis negasse. In Mesia sylua Italiæ, non nisi in parte reperiuntur hi glires. In Lycia dorcades non transeunt montes Syris uicinos: onagri montem qui Cappadociam à Lycia diuidit. In Hellesponto in alienos fines non commeant cerui: & circa Arginussam Elatum montem non excedunt, auribus etiam in monte fissis. In Pordoselene insula uiam mustulæ non transeunt. in Bœotiæ Lebadia illatæ solum ipsum fugiunt, quæ iuxta in Orchomeno tota arua subruunt talpæ, quarum è pellibus cubicularia uidimus stragula. Adeo ne religio quidẽ à portentis summouet delicias. In Ithaca lepores illati moriuntur, extremis quidẽ in littoribus in Ebuso cuniculi non sunt, scatent in Hispania Balearibusq;. Cyrenis mutæ fuere ranæ, illatis è continente uocalibus durat genus earũ. Mutæ sunt etiam nunc in Seripho insula. Eædem aliò translatæ canunt: quod accidere & in lacu Thessaliæ Sicendo tradunt. In Italia muribus araneis uenenatus est morsus. eosdẽ ulterior Apennino regio non habet. Iidem ubicunque sint, orbitam si transiere, moriuntur. In Olympo Macedoniæ monte non sunt lupi, nec in Creta insula. Ibi quidem non uulpes ursíue, atq; omnino nullũ maleficum animal, præter phalangium, aranei id genus, de quo dicemus suo loco. Mirabilius, in eadem insula ceruos, præter quàm in Cydoniatarũ regione, non esse. item apros, & attagenas, herinaceos: in Africa autem nec apros, nec ceruos, nec capreas, nec ursos.

Quæ aduenis noceant. CAP. LIX.

IAm quædam animalia indigenis innoxia, aduenas interimunt: sicut serpẽtes parui in Tyrinthe, quos terra nasci proditur. Item in Syria angues, circa Euphratis maxime ripas, dormientes Syros non attingunt. aut etiam si calcati momordere, non sentiuntur maleficiæ: alijs cuiuscunq; gentis infesti, auide & cum cruciatu exanimantes: quamobrẽ & Syri non necant eos. Contrà in Latmo Cariæ monte Aristoteles tradit à scorpionibus hospites non lædi, indigenas interimi. Sed reliquorum quoque animalium, & præter terrestria, indicemus genera.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER IX.

*

De aquatilium natura. CAP. I.

ANIMALIVM *quæ terrestria appellauimus, hominũ quadam cõsortione degentia, indicata natura est. Ex reliquis minimas esse uolucres conuenit. Quamobrẽ prius æquorum, amnium, stagnorumque dicentur.*

Quare in mari maxima animalia. CAP. II.

SVnt autẽ cõplura in ijs, maiora etiã terrestribus. Causa euidens, humoris luxuria. Alia sors alitũ, quibus uita pendentibus. In mari autẽ tã late supino, molliq; ac fertili accremẽto, accipiẽte causas genitales è sublimi, semperq; pariẽte natura, pleraq; etiã mõstrifica reperiũtur, perplexis et in semet aliter atq; aliter nunc flatu, nũc fluctu cõuolutis seminibus atq; principijs, ut uera fiat uulgi opinio, quicquid nascatur in parte naturæ ulla, & in mari esse, præterque multa quæ nusquam alibi. Rerum quidem non solum animalium simulacra esse, licet intelligere intuentibus uuam, gladium, serras, cucumim uero & colore & odore similem: quominus miremur equorum capita in tam paruis eminere cochleis.

De Indici maris beluis. CAP. III.

PLurima autẽ & maxima in Indico mari animalia, è quibus balenæ quaternũ iugerũ, pristes ducenûm cubitorũ: quippe ubi locustæ quaterna cubita impleant: anguillæ quoq; in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari beluæ circa solstitia maxime uisuntur. Tunc illic ruũt turbines, tũc imbres, tũc deiectæ mõtium iugis procellæ ab imo uertunt maria, pulsatasq; ex profundo beluas cũ fluctibus uoluũt, & alias tãta thynnorum multitudine, ut magni Alexandri classes haud alio modo, quàm hostiũ acie obuia, contra eum agmẽ aduersa fronte direxerit, aliter sparsis nõ erat euadere nõ uoce, nõ sonitu, nõ ictu, sed fragore terrentur, nec nisi ruina turbãtur. Cadara appellatur rubri maris peninsula ingẽs. Huius obiectu uastus efficitur sinus xij. dierũ & noctiũ remigio enauigatus Ptolemæo regi, quãdo nullius auræ recipit afflatũ. Huius loci quiete præcipua ad immobilem magnitudinẽ beluæ adolescunt. Gedrosos qui Arbin amnẽ accolũt, Alexandri magni classiũ præfecti prodidere, in domibus fores maxillis beluarũ facere, ossibus tecta cõtignare, ex quibus multa quadragenûm cubitorũ longitudinis reperta. Exeũt et pecori similes beluæ ibi in terrã, pastæq; radices fruticũ remeant: & quædã equorũ, asinorum, taurorũ capitibus, quæ depascuntur sata.

Quæ in quoq; oceano maxima. CAP. IIII.

MAximũ animal in Indico mari pristis & balena est: in Gallico oceano Physeter, ingẽtis columnæ modo se attollens, altiorq; nauiũ uelis diluuiẽ quandã eructans. In Gaditano oceano arbor in tantũ uastis dispansa ramis, ut ex ea causa fretũ nunquã intrasse credatur. Apparẽt & rotæ appellatæ à similitudine quaternis distinctæ radijs, modiolos earũ oculis duobus utrinque claudentibus.

De tritonum, & nereidum, & elephantorum marinorum figuris CAP. V.

TIberio principi nũciauit Olyßipponensiũ legatio ob id missa, uisum auditumq; in quodã specu concha canentem tritonẽ, qua noscitur forma: & nereidum falsa nõ est, squamis modo hispido corpore, etiã quà humanã effigiẽ habent. Nanq; hæc in eodem spectata littore est, cuius morientis etiã gannitũ tristẽ accolæ audiuere longe. Et diuo Augusto legatus Galliæ complures in littore apparere exanimes nereidas scripsit. Autores habeo in equestri ordine splendentes, uisum ab his in Gaditano oceano marinũ hominem, toto corpore absoluta similitudine. ascendere eũ nauigia nocturnis tẽporibus, statimq; degrauari quas insederit partes, & si diutius permaneat, etiã mergi. Tiberio principe contra Lugdunẽsis prouinciæ littus in insula simul trecentas amplius beluas reciprocans destituit oceanus miræ uarietatis & magnitudinis, nec pauciores in Santonũ littore: interq; reliquas elephantos et arietes, candore tantũ cornibus assimulatis, nereidas uero multas. Turanius prodidit expulsã beluã in Gaditana littora, cuius inter duas pinnas ultimæ caudæ cubita xvi. fuissent, dẽtes eiusdẽ cxx. maximi dodrantium mensura, minimi semipedũ. Beluæ cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romæ apportata ex oppido Iudææ Ioppe, ostendit inter reliqua miracula in ædilitate sua M. Scaurus lõgitudine pedum xl. altitudine costarũ Indicos elephantos excedente, spinæ craßitudine sesquipedali.

De balenis & orcis. CAP. VI.

BAlenæ & in nostra maria penetrãt. In Gaditano oceano nõ ante brumã cõspici eas tradũt. condi autẽ statis tẽporibus in quodã sinu placido & capaci, mire gaudẽtes ibi parere. Hoc scire orcas, infestã his beluã, et cuius imago nulla repræsentatione exprimi poßit alia, quàm carnis immẽsæ dẽtibus truculẽtæ. Irrũpunt ergo in secreta, ac uitulos earũ & fœtas uel etiãnu grauidas lancinãt morsu, incussæq; ceu Liburnicarũ rostris fodiũt. Illæ ad flexũ immobiles, ad repugnandũ inertes, & põdere suo oneratæ, tũc quidẽ & utero graues, pariendique pœnis inualidæ, solũ auxiliũ nouere ĩ altũ profugere, et se toto defendere oceano. Cõtrà, orcæ occurrere laborãt, seseq; opponere, et cautiũ angustijs trucidare, in uada urgere, saxis illidere. Spectãtur ea prælia, ceu mari ipso sibi irato, nullis in sinu uentis, fluctibus uero ad anhelitus ictusq; quãtos nulli turbines uoluunt. Orca & in portu Ostiensi uisa est, oppugnata à Claudio principe. Venerat tunc exædificãte eo portũ, inuitata naufragijs tergorũ aduectorũ è Gallia, satiansq; se per cõplures dies, alueũ in uado sulcauerat, accumulata fluctibus in tantũ, ut circumagi

nullo modo posset: & dum saginā persequitur, in littus fluctibus propulsa, emineret dorso multum supra aquas carinæ uice inuersæ. Prætendi iussit Cæsar plagas multiplices inter ora portus profectusq; ipse cum prætorianis cohortib. populo Ro. spectaculū præbuit, lāceas cōgerente milite è nauigijs assultātibus, quorū unū mergi uidimus, reflatu beluæ oppletū unda. Ora balenæ habent in frontibus ideoque summa aqua natantes, in sublime nymbos efflant.

An spirent pisces, an dormiant. CAP. VII.

SPirant autē cōfessione omniū et paucissima alia in mari, quæ internorū uiscerū pulmonē habent, quoniā sine eo nullum animal putatur spirare nec piscium brāchias habentes, anhelitū reddere, ac per uices recipere existimāt, quorū hæc opinio est. nec multa alia genera etiā branchijs carētia: in qua sententia fuisse Aristotelē uideo, et multis persuasisse doctrinæ indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorū accedere haud dissimulo: quoniā & pulmonū uice alijs possunt alia spirabilia inesse uiscera, ita uolēte natura: sicut et pro sanguine est multis alius humor. In aquas quidē penetrare uitalē hunc halitū quis miretur, qui etiā reddi ab his eū cernat. & in terras quoq; tanto spissiorē naturæ partē, penetrare, argumēto animaliū quæ semper defossa uiuunt, ceu talpæ. Accedunt apud me certe efficacia, ut credā etiā omnia in aquis spirare naturæ sua sorte, primū sæpe adnotata pisciū æstiuo calore quadā anhelatio, & alia trāquillo uelut oscitatio, ipsorum quoq; qui sunt in aduersa opinione, de somno pisciū cōfessio Quis enim sine respiratiōe somno locus? Præterea bullantiū aquarū sufflatio, lunæq; effectu concharū quoq; corpora augescētia. super omnia esse auditū & odoratū piscibus nō erit dubiū, ex aeris utrunq; materia. odorē quidē nō aliud quàm infectum aera intelligi posse. Quamobrē de his opinetur, ut cuiq; libitū erit. Branchiæ nō sunt balenis nec delphinis. Hæc duo genera fistulis spirant, quæ ad pulmonem pertinent, balenis à fronte, delphinis à dorso. Et uituli marini, quos uocant phocas, spirāt ac dormiunt in terra. Item testudines, de quibus mox plura.

De delphinis. CAP. VIII.

VElocissimum omnium animaliū non solum marinorum est delphinus, ocyor uolucre, ocyor telo: ac nisi multum infra rostrum os illi foret medio penè in uētre, nullus piscium celeritatē eius euaderet. Sed affert morā prouidētia naturæ, quia nisi resupini atq; conuersi non corripiunt, quæ causa præcipue uelocitatem eorū ostendit. Nam cū fame conciti, fugientem in uada ima persecuti piscem, diutius spiritu continuere, ut arcu emissi ad respirandū emicat: tantaq; ui exiliunt, ut plerunq; uela nauium transuolent. Agunt * ferè coniugia: pariūt catulos decimo mense, æstiuo tempore, interim & binos: nutriunt uberibus sicut balena: atq; etiā gestant fœtus infantia infirmos. Quin & adultos diu comitantur, magna erga partū charitate. Adolescunt celeriter, decem annis putantur ad summam magnitudinem peruenire uiuunt & tricenis, quod cognitū præcisa cauda in experimentū. Abduntur tricenis diebus circa canis ortum, occultanturq; incognito modo: quod eo magis mirum est, si spirare in aqua nequeunt. Solent in terram erūpere incerta de causa. & statim tellure tacta moriuntur, multoq; ocyus fistula clausa. Lingua est his contra naturam aquatilium mobilis, breuis atq; lata, haud differens suillæ. Pro uoce gemitus humano similis, dorsum repandū, rostrum simū. Qua de causa nomen Simonis omnes miro modo agnoscunt, maluntq; ita appellari. Delphinus non homini tantū amicū animal, uerū & musicæ arti, mulcetur symphoniæ cantu, & præcipue hydrauli sono. Hominem non expauescit ut alienum, obuiam nauigijs uenit, alludit exultās, certat etiā, & quamuis plena prætereit uela. Diuo Augusto principe Lucrinū lacum inuectus pauperis cuiusdam puerum, ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantē, cum meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine, sæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Mæcenatis & Flauiani et Flaui Alfij, multorumq; esset literis mandata. Quocunque diei tempore inclamatus à puero, quamuis occultus atque abditus, ex imo aduolabat pastusq; è manu præbebat ascensuro dorsum, pinnæ aculeos uelut uagina condens: receptumq; Puteolos per magnū æquor in ludum ferebat, simili modo reuehēs pluribus annis. donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum uentitans, tristis & mœrēti similis, ipse quoq; (quod nemo dubitaret) desiderio expirauit. Alius inter hos annos in Africo littore Hipponis Diarrhyti simili modo ex hominis manu uescens, præbensq; se tractandum, & alludens natantibus, impositosq; portans, unguēto perunctus a Flauiano proconsule Africæ, & sopitus (ut apparuit) odoris nouitate, fluctuatusq; similis exanimi, caruit hominum cōuersatione, ut iniuria fugatus, per aliquot mēses. mox reuersus in eodem miraculo fuit. Iniuriæ potestatum inhospitales ad uisendum uenientium, Hipponēses in necē eius cōpulerunt. Ante hæc similia de puero in Iasso urbe memorātur, cuius amore spectatus longo tēpore dum abeūtem in littus auide sequitur, in arenā inuectus expirauit. Puerū Alexander magnus Babylone Neptuni sacerdotio præfecit, amorē illum numinis propitij fuisse interpretatus. In eadem urbe Iasso Egesidemus scribit & alium puerum Hermiam nomine, similiter maria perequitantē cū repentinæ procellæ fluctibus exanimatus esset, relatum: delphinumq; causam leti fatentem non reuersum in maria, atque in sicco expirasse. Hoc idem & Naupacti accidisse Theophrastus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochi & Tarentini de pueris delphinisq; narrant. Quæ faciunt, ut credatur Arionem quoque citharœdicæ artis interficere nautis in mari parātibus, ad intercipiendos eius quæstus, eblanditum, ut prius caneret cithara, congregatu cantu delph

*uera

tu delphinis cum se iecisset in mare, exceptum ab uno Tænarum in littus peruectum. Est prouinciæ Narbonensis & in Nemausiensi agro stagnū Laterra appellatū, ubi cū homine delphini societate piscantur: innumera uis mugilū stato tempore angustis faucibus stagni in mare erumpit, obseruata æstus reciprocatione. Qua de causa prætendi non queunt retia, quæ molem ponderis ullo modo tolerent, etiamsi non solertia insidietur tēpori. Simili ratione in altū protinus tendūt, quod uicino gurgite efficitur: locumq; solū pandendis retibus habilem effugere festinãt. Quod ubi animaduertere piscantes, concurrit autem multitudo temporis gnara, & magis etiam uoluptatis huius auida, totusq; populus è littore quanto potest clamore conciet Simonem ad spectaculi euentum: celeriter delphini exaudiunt desideria, aquilonū flatu uocē prosequente, austro uero tardius ex aduerso referente. Sed tum quoq; improuiso in auxilium aduolant. Propere apparet acies, quæ protinus disponitur in loco ubi cōiectus est, pugna opponente sese ab alto: trepidosque in uada urgent. Tum piscatores circundant retia, furcisque subleuãt. at mugilum nihilominus uelocitas transilit: ut illos excipiunt delphini, & occidisse ad præsens cōtenti, cibos in uictoriam differunt. Opere prælium feruet, includiq; retibus se fortissime urgentes gaudent. ac ne idipsum fugam hostium stimulet, inter nauigia & retia natantesue homines ita sensim elabuntur, ut exitus non appareat. Saltu quod est aliàs blandissimum his, nullus conatur euadere, ni summittãtur sibi retiæ. egressus protinus ante uallū præliatur. Ita peracta captura, quos interemere diripiunt. Sed enixioris operæ quàm in unius diei præmiū conscij sibi, operiuntur in posterum: nec piscibus tantum, sed intrita panis è uino satiantur. Quæ de eodem genere piscandi in Iassio sinu Mutianus tradit, hoc differūt, quòd ultro neque inclamati præsto sint, partesq; è manibus accipiant, & suam quæq; cymba è delphinis socium habeat, quamuis noctu & ad faces. Ipsis quoque inter se publica est societas. Capto à rege Cariæ, alligatoque in portu delphino, ingens reliquorum conuenit multitudo, mœstitia quadam, quæ posset intelligi, miserationem petens, donec dimitti rex eum iussit. Quin & paruos semper aliquis grandior comitatur ut custos. Conspectique sunt iam defunctum portantes, ne laceraretur à beluis.

De tursionibus. CAP. IX.

Delphinorum similitudinem habent qui uocantur tursiones. Distant & tristitia quidē aspectus, abest enim illa lasciuia, maxime tamen rostris caniculanum maleficentiæ assimilati.

De testudinibus, & quomodo capiãtur. CAP. X.

Testudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut singularū superficie habitabiles casas integant: atq; inter insulas rubri præcipue maris nauigent his cymbis. Capiũtur multis quidē modis, sed maxime euectæ in summa pelagi antemeridiano tepore,

quod sola testudo habeat vesicam vide arist. libro tertio capite quindecimo de natura animalium.

blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes: quæ uoluptas libere spirandi, in tantum fallit oblitas sui, ut solis uapore siccato cortice, nō queãt mergi, inuitæq; fluitent opportunæ uenantiū prædæ. Ferunt & pastū egressas noctu, auideq; saturatas lassari: atq; ut remearint matutino, summa in aqua obdormiscere. id prodi stertētiū sonitu, tumq; leuiter capi. Adnatare enim singulis ternos, à duobus in dorsum uerti, à tertio laqueū inijci supinæ, atq; ita ad terrã à pluribus trahi. In Phœnicio mari haud ulla difficultate capiuntur, ultroq; ueniunt stato tēpore anni in amnē Eleutherum effusa multitudine. Dentes non sunt testudini, sed rostri margines acuti, superna parte inferiorem claudente pyxidum modo. In mari conchylijs uiuunt, tanta oris duritia, ut lapides cōminuant. In terrã egressæ, in herbis pariunt oua, auium ouis similia, ad centena numero. Eaq; defossa extra aquas, & cooperta terra, ac pauita pectore & complanata, incubant noctibus. Educant fœtus annuo spatio. Quidam oculis spectando quoq; oua foueri ab ijs putant. Fœminam coitum fugere, donec mas festucam aliquam imponat auersæ. Troglodytæ cornigeras habēt, ut in lyra annexis cornibus latis, sed mobilibus, quorū in natãdo remigio se adiuuant: Celtiū genus id uocatur eximiæ testudinis, sed raræ. Nanq; scopuli præacuti Chelonophagos terrent. Troglodytæ autē ad quos adnatãt, ut sacras adorãt. Sūt & terrestres, quæ ob id in operibus chersinæ uocãtur, in Africæ desertis, qua parte maxime sitientibus harenis squalent, roscido, ut creditur, humore uiuentes. Neque aliud ibi animal prouenit.

idem asserit arist. li. capite. 33. de histor. animalium.

Quis primus testudines secare instituerit. CAP. XI.

Testudinū putamina secare in laminas, lectosq; & repositoria his uestire, Carbilius Pollio instituit, prodigi et sagacis ad luxuriæ īstrumēta ingenij.

Tegmenta aquatilium. CAP. XII.

Aquatilium tegumenta plura sunt: Alia corio & pilis tegũtur, ut uituli & hippopotami. Alia corio tantum, ut delphini: cortice, ut testudines: silicum duritia, ut ostreæ & conchæ: crustis, ut locustæ: crustis & spinis, ut echini: squamis, ut pisces: aspera cute, ut squatina, qua lignum & ebora poliũtur: molli, ut murenæ: alia nulla, ut polypi.

De uitulo marino. CAP. XIII.

Quæ pilo uestiuntur, animal pariũt, ut pristis, balena, uitulus. Hic parit in terra pecudum more: *secundo partus reddit initu. Canū modo cohæret: & parit nunquã geminis plures: educat mammis fœtum. Non ante duodecimū diem deducit in mare, ex eo subinde assuefaciens. Interficiuntur difficulter, nisi capite eliso. Ipsis in *somno mugitus. unde nomen uituli. Accipiunt tamen disciplinam. uoceque pariter & uisu populum salutant, incondito fremitu: nomine uocati respondent. Nullum animal grauiore somno premitur. Pinnis quibus in mari utuntur, humi quoq; uice pedum serpunt. Pelles earum etiam detractas cor

*secūdas partu reddit. Initu canū modo cohæret

*sono

in ea di sententia arist. l. 6. c. 12 de hi animalium

incontra um est ar libro & capite citat

quod dormiat et ... ret & quod pariat terram ex arist. lo citato

pori, sensum æquorum retinere tradunt, semperque
æstu maris recedente inhorrescere. præterea dextra
pinnæ uim soporiferam inesse, somnosque allicere
subditam capiti.

De piscibus pilo carentibus, & quomodo pariant, & quot eorum genera. CAP. XIIII.

PIlo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus ac uipera. Piscium species sunt lxxiiij.
præter crustis intecta, quæ sunt xxx. De singulis aliàs
dicemus. Nunc enim naturæ tractantur insignium.

De nominibus & naturis multorum piscium. CAP. XV.

PRæcipua magnitudine thynni. Inuenimus talenta quindecim pependisse. Eiusdem caudæ latitudinem duo cubita & palmũ. Sunt & in quibusdam
amnibus haud minores, silurus in Nilo, esox in Rheno, attilus in Pado, inertia pinguescens, ad mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec nisi boum
iugis extractus. Atqui hunc minimus piscis appellatus clupea, uenã quandam eius in faucibus mira cupidine appetẽs, morsu exanimat. Silurus grassatur ubicunq; est omne animal appetens, equos natantes sæpe
demergẽs, præcipue in Mœno Germaniæ amne prope Lisboñ. Et in Danubio mario extrahitur, porculo
marino simillimus: et in Borysthene memoratur præcipua magnitudo, nullis ossibus spinisue intersitis, carne prædulci. In Gange Indiæ platanistas uocãt, rostro
delphini & cauda, magnitudine autẽ xv. cubitorũ.
In eodẽ esse Statius Sebosus haud modico miraculo
affert, uermes Branchys binis lx. cubitorũ, ceruleos,
qui nomẽ à facie traxerũt. His tantas esse uires, ut elephantos ad potũ uenientes, mordicus coprahensa manu eorũ abstrahant. Thynni mares sub uentre nõ habent pinnã. Intrant è magno mari Pontũ uerno tẽpore gregatim, nec alibi fœtificant. Cordylla appellatur
partus, qui fœtas redeũtes in mare autũno comitatur.
Limosæ uero à luto pelamides incipiunt uocari, et cũ
annui excessere tẽpus, thynni. Hi mẽbratim cæsi, ceruice & abdomine cõmendantur atq; clidio, recenti
duntaxat, & tum quoq; graui ructu: cætera parte plenis pulpamẽtis sale asseruantur. Melandria uocantur,
cæsis quernis assulis simillima. Vilissima ex his quæ
caudæ proxima, quia pingui carent: probatissima quæ
faucibus: at in alio pisce circa caudã exercitissima. Pelamides in apolectos particulatimq; cõsectæ, in genera cybiorũ dispartiũtur. Pisciũ genus omne præcipua
celeritate adolescit, maxime in Ponto. Causa, multitudo amniũ dulces inferentiũ aquas. Amiam uocant, cuius incrementũ singulis diebus intelligitur. Cũ thynni hæ & pelamides in Pontũ ad dulciora pabula intrant gregatim cũ suis quæq; ducibus, et primi omniũ
scõbri, quibus est in aquis sulphureus color, extra qui
cæteris. Hispaniæ cetarias hi replent, thynnis non cõmeantibus. Sed in Pontũ nulla intrat bestia piscibus
malefica, præter uitulos & paruos delphinos. Thynni dextra ripa intrant, exeunt læua. Id accidere existimatur, quia dextro oculo plus cernant, utroq; natura hebete. Est in eurypo Thraciæ Bosphori, quo Propontis Euxino iungitur, in ipsis Europã Asiamq; separantis freti angustiis, saxum miri candoris, à uado ad
summa perlucẽs, iuxta Chalcedonem in latere Asiæ.
Huius aspectu repente territi, semper aduersum Byzantii promontoriũ, ex ea causa appellatũ auricornu,
præcipiti petũt agmine. Itaq; omnis captura Byzantii
est, magna Chalcedonis penuria, D. pass. medii interfluentis euripi. Opperiũtur autẽ aquilonis flatũ, ut secundo fluctu exeant ex Ponto: nec nisi intrantes Pontum Byzantii capiuntur. Bruma nõ uagãtur: ubicũq;
depræhensi usq; ad æquinoxium ibi hybernãt. Iidem
sæpe nauigia uelis euntia comitãtes, mira quadã dulcedine per aliquot horarũ spatia & passuũ milia à gubernaculis non separantur, ne tridente quidem in eos
sæpius iacto territi. Quidam eos qui hoc è thynnis faciant, pompilos uocãt. Multi in Propontide æstiuant,
Pontũ non intrãt. Item soleæ cũ rhombi intrent: nec
sepia est, cũ loligo reperiatur. Saxatiliũ, turdus & merula desunt, sicut cõchylia, cũ ostreæ abundẽt. Omnia
autem hybernant in Aegeo. Intrantiũ Pontũ soli non
remeãt trichiæ. Græcis enim in plerisque nominibus
uti par erit, quando aliis atq; aliis eosdẽ diuersi appellauere tractus. Sed hi soli Istrum amnẽ subeunt, ex
eo subterraneis eius uenis in Adriaticũ mare defluũt.
itaq; & illic descẽdentes, nec unquã subeũtes è mari,
uisuntur. Thynnorũ captura est à Vergiliarũ exortu
ad Arcturi occasum. reliquo tempore hyberno latent
in gurgitibus imis, nisi tepore aliquo euocati, aut pleniluniis. Pinguescunt & in tantu, ut dehiscant. Vita
longissima his biennio. Animal est paruum, scorpionis effigie, aranei magnitudine. Hoc se & thynno &
ei qui gladius uocatur, crebro delphini magnitudinem excedenti, sub pinna affigit aculeo: tantoque infestat dolore, ut in naues sæpenumero exiliant. Quod
& aliàs faciunt aliorum uim timentes, mugiles maxime, tam præcipuæ uelocitatis, ut transuersa nauigia
interim superiactent.

De auguriis & diuersitate piscium. CAP. XVI.

SVnt & in hac parte naturæ auguria, sunt & piscibus præscita. Siculo bello ambulante in littore
Augusto, piscis è mari ad pedes eius exiliit. quo argumẽto *uates, spõdere Neptunum patrẽ, adoptato tum
sibi Sex. Pompeio (tanta erat naualis rei gloria) sub
pedibus Cæsaris futuros qui maria tempore illo tenerent. Piscium fœminæ maiores quàm mares. In quodã
genere omnino non sunt mares, sicut in erythinis &
chanis. Omnes enim oua grauidæ capiuntur. Vagantur gregatim ferè cuiusq; generis squamosi. Capiuntur
ante solis ortum. tum maxime piscium fallitur uisus. Noctibus quidem illustribus æque quàm die cernunt.
Aiunt & si *iteretur gurges, interesse capturæ, itaq;
plures secundo *tractu trahi quàm primo. Gustu olei
maxime, dein modicis imbribus gaudent aluntúrq;.
Quippe & harundines, quamuis in palude prognata,

*uates respõdere, Neptunum patrem adoptantẽ eũ sibi Sex Põpeio repudiato. tanta

*teratur

*tactu

non tamen sine imbre adolescũt: & alias ubicunque pisces in eadem aqua aßidui, nisi appluat, exanimantur. Prægelidam hyemẽ omnes sentiunt, sed maxime qui lapidem habere in capite existimantur, ut lupi, chromes, sciænæ, pagri. Cum asperæ hyemes fuere, multi cæci capiuntur. Itaq; his mensibus iacent speluncis conditi, sicut in terrestriũ genere retulimus. Maxime hippurus & coracinus, hyeme nõ capti præterquam statis diebus paucis, & ijsdem semper: Item murææna & orphus, conger, percæ, & saxatiles omnes. Terra quidem, hoc est uado maris excauato condi per hyemes torpedinem, psittam, soleamq́ue tradunt. Quidã rursus æstus impatientia, medijs feruoribus sexagenis diebus latent, ut glaucus, aselli, auratæ. Fluuiatilium silurus caniculæ exortu sideratur, & alias fulgure sopitur. Hoc & in mari accidere Cyprino putant: Et alioquin totum mare sentit exortũ eius sideris, quod maxime in Bosphoro apparet. Algæ enim & pisces superferuntur, ab imo uersa omnia.

De mugili & alijs piscibus, & quòd non ijdem ubiq; placeant. CAP. XVII.

Mugilum natura ridetur, in metu capite abscõdito, totos se occultari credentium. Iisdem tamen tanta salacitas, ut in Phœnice & Narbonensi prouincia coitus tempore è uiuarijs marem linea longinqua per os ad branchias religata emissum in mare eademq; linea retractum fœminæ sequãtur ad littus, rursusq; fœminã mares partus tẽpore. apud antiquos piscium nobilißimus habitus acipenser, unus omnium squamis ad os uersis, contra aquam nando meat. nullo nunc in honore est. quod quidem miror, cum sit rarus inuentu. Quidã eum elopem uocant. Postea præcipuã autoritatem fuisse lupo & asellis, Cornelius Nepos & Laberius poeta mimorum tradidere. Luporum laudatißimi, qui appellantur lanati à candore mollitiaque carnis. Asellorum duo genera, callariæ minores & bacchi, qui non nisi in alto capiuntur, ideoq; prælati prioribus. At in lupis in amne capti præferũtur. Nunc scaro datur principatus, qui solus piscium dicitur ruminare, herbisque uesci, non alijs piscibus, mari Carpathio maxime frequens. Promontorium Troadis Lecton sponte nunquam transit. Inde aduectos Tiberio Claudio principe Optatus è libertis eius præfectus claßis, inter Ostiensem & Cãpaniæ oram sparsos dissemmauit. Quinquennio ferè cura est adhibita, ut capti redderentur mari. Postea frequentes inueniuntur Italiæ in littore, non antè ibi capti. Admouitq́ue sibi gula sapores piscibus satis, & nouum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aues Romæ parere miretur. Proxima est his mensa generis duntaxat mustelarum, quas mirum dictu inter alpes quoq; lacus Rhetiæ Brigantinus æmulas marinis generat. Ex reliqua nobilitate & gratia maxima est & copia mullis, sicut magnitudo modica, binasque libras ponderis raro admodum exuperant, nec in uiuarijs piscinisq́ue crescunt. Septentrionalis tantum hos & proxima occidentis parte non gignit oceanus: cætero eorum genera plura. Nam & alga uescuntur, & ostreis, & limo, & aliorũ piscium carne, barba gemina insigniuntur inferiori labro. Lutarium ex ijs uilißimi generis appellant. Hunc semper comitatur sargus nomine alius piscis, & cœnum fodiente eo, excitatum deuorat pabulum. Nec littoralibus gratia. Laudatißimi conchylium sapiunt. Nomen his Fenestella à colore mulleorum calciamentorum datum putat. Pariunt ter anno. His certe toties fœtura apparet. Mullum exspirantem uersicolori quadam & numerosa uarietate spectari, proceres gulæ narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallescentem, utique si uitro spectetur inclusus. M. Apicius ad omne luxus ingenium mirus, in sociorum garo (nam ea quoque res cognomen inuenit) necari eos præcellens putauit, atque è iecore eorum alecem excogitare prouocauit. Id enim est facilius dixisse, quàm quis uicerit. Asinius Celer è consularibus, hoc pisce prodigus, Claudio principe unum mercatus octo milibus nummûm. quæ reputatio aufert transuersum animum ad contemplationẽ eorũ, qui in conquestione luxus cocos emi singulos pluris quàm equos quiritabãt. At nunc coci triumphorũ pretijs parãtur, & coquorũ pisces. Nullusq; propè iam mortalis æstimatur pluris, quàm qui peritißime cẽsũ domini mergit.

De mullo & coracino, salpa, & salmone. CAP. XVIII.

Mullum lxxx. librarum in mari rubro captum Licinius Mutianus prodidit, quãti mercatura eum luxuria, suburbanis littoribus inuentum? Est & hæc natura, ut alij alibi pisces principatum obtineant: coracinus in Aegypto. zeus idem faber appellatus, Gadibus: circa Ebusum salpa, obscœnus alibi, & qui nusquam percoqui poßit, nisi ferula uerberatus: in Aquitania salmo fluuiatilis marinis omnibus præfertur. Piscium alij branchias mutiplices habent, alij simplices, alij duplices. his aquam emittunt, acceptam ore. Senectutis indicium squamarum duricia, quæ non sunt omnibus similes. Duo lacus Italiæ in radicibus alpium, Larius & Verbanus appellantur, in quibus pisces omnibus annis Vergiliarum ortu existunt squamis conspicui crebris atque præacutis, clauorum caligarium effigie: nec amplius quàm circa eum mensem uisuntur.

De exocœto. CAP. XIX.

Miratur & Arcadia suum exocœtum, appellatum ab eo, quòd in siccũ somni causa exeat. Circa Clitoriũ uocalis hic traditur, et sine branchijs: idem aliquibus adonis dictus. Exeũt in terrã & qui marini mures uocantur, & polypi, et murenæ. Quin & in Indiæ fluminibus certũ genus piscium, ac deinde resilit. nã in stagna & amnes transeundi plerisq; euidens ratio est, ut tutò fœtus edãt, quia nõ sunt ibi quæ deuorẽt partus, fluctusq; minus sæuiãt. Has intelligi ab his causas, seruariq; tẽporum uices magis miretur,

k iij si quis

si quis reputet quoto cuiq; hominũ nosci uberrimam esse capturam sole transeunte piscium signum.

Digestio pisciũ in figuras corporum. CAP. XX.

M*Arinorum alij sunt plani, ut rhombi, soleæ ac passeres, qui à rhombis situ tantum corporũ differunt. Dexter resupinatus est illis, passeri læuus. Alij longi, ut muræna, cõger. Ideo pinnarũ quoq; fiũt discrimina, quæ pedum uice sunt datæ piscibus. Nullis supra quaternas. Quibusdam binæ, quibusdam trinæ, aliquibus nullæ. In Fucino tantum lacu piscis est, qui octonis pinnis natat. Binæ omnino longis & lubricis, ut anguillis & congris. Nullæ, ut murænis, quibus nec brãchiæ. Hæc omnia flexuoso corporum impulsu ita mari utuntur, ut serpentes terra: in sicco quoq; repũt, ideo etiam uiuaciora talia. Et è planis aliqua non habent pinnas, ut pastinacæ. ipsa enim latitudine natãt: Et quæ mollia appellantur, ut polypi, quoniam pedes illis pinnarum uicem præstant.*

De anguillis. CAP. XXI.

A*Nguillæ octonis uiuunt annis. Durant & sine aqua senis diebus aquilone spirante, austro paucioribus. At hyemem eædem in exigua aqua non tolerant: nec in turbida, ideo circa Vergilias maxime capiuntur, fluminibus tum præcipue turbidis. Pascuntur noctibus. Exanimes piscium solæ non fluitant.*

De captura earum in lacu Benaco. CAP. XXII.

L*Acus est Italiæ Benacus, in Veronensi agro Mincium amnem transmittens, ad cuius emersus annuo tempore octobri ferè mense, autumnali sidere, ut palàm est,* hyemato lacu, fluctibus glomeratæ uoluuntur in tantum mirabili multitudine, ut in excipulis eius fluminis, ob hoc ipsum fabricatis, singulorum milium globi reperiantur.*

*hyemante

De muræna. CAP. XXIII.

M*Vræna quocunque tempore parit, cum cæteri pisces stato pariant. Oua eius citissime crescunt. in sicco littore lapsas uulgus coitu serpentum impleri putat. Aristoteles myrum uocat marem qui generat. Discrimen esse, quòd muræna uaria & infirma sit, myrus unicolor & robustus, dentesque extra os habeat. In Gallia septẽtrionali murænis omnibus dextra in maxilla septenæ maculæ, ad formã septẽtrionis, aureo colore fulgẽt, dũtaxat uiuentibus, pariterq; cũ anima extinguuntur. Inuenit in hoc animali documenta sæuitiæ Vedius Pollio eques Ro. ex amicis diui Augusti, uiuarijs earũ immergens dãnata mancipia, non tanquã ad hoc feris terrarũ non sufficiẽtibus, sed quia in alio genere totũ pariter hominẽ distrahi spectare non poterat. Ferunt aceti gustu præcipue eas in rabiem agi. Tenuissimum his tergus, contrà anguillis crassius, eoq; uerberari solitos tradit Verrius prætextatos, & ob id mulctam his dicit non institutam.*

De planis piscibus. CAP. XXIIII.

P*Lanorum pisciũ alterum est genus, quod pro spina cartilaginem habet, ut raia, pastinaca, squatina, torpedo: & quos bouis, lamiæ, aquilæ, ranæ, nominibus Græcia appellat. Quo in numero sunt squali quoq;: quãuis non plani.* Hæc Græce in uniuersum selache appellauit Aristoteles primus, hoc nomine eis imposito: nos distinguere nõ possumus, nisi cartilaginea appellare libeat. Omnia autẽ carniuora sunt talia, & supina uescũtur, ut in delphinis diximus. Et cũ cæteri pisces oua pariant, hoc genus solũ, ut ea quæ cete appellant, animal parit, excepta quam ranã uocant.*

*Hęc Gręcia in uniuersũ selache appellauit Aristoteles primus hoc nomen imposuit

De echeneide. CAP. XXV.

E*St paruus admodum piscis assuetus petris, echeneis appellatus: hoc carinis adhærẽte naues tardius ire creduntur, inde nomine imposito, quam ob causam amatorijs quoq; ueneficijs infamis est, et iudiciorũ ac litium mora quæ crimina una laude pensat, fluxus grauidarũ utero sistẽs, partusq; cõtinẽs ad puerperiũ. In cibos tamẽ nõ admittitur. Pedes eũ habere arbitratur Aristoteles, ita posita pinnarũ similitudine. Mutianus muricẽ esse latiorẽ purpura, neq; aspero neq; rotundo ore, neq; in angulos prodeũte rostro, sed simplice, concha utroq; latere sese colligente: quibus inhærentibus, plenam uentis stetisse nauẽ, portantem nuncios à Periandro, ut castrarẽtur nobiles pueri, conchasque quæ id præstiterint, apud Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalẽ esse, & crassitudine quinque digitorum: naues morari. præterea hanc esse uim eius asseruati in sale, ut aurum quod deciderit in altissimos puteos, admotus extrahat.*

De uarietate naturæ piscium. CAP. XXVI.

M*Vtant colorẽ candidæ hyeme menæ, & fiunt æstate nigriores. Mutat & phycis, reliquo tẽpore cãdida, uere uaria. Eadem piscium sola nidificat ex alga, atque in nido parit. Volat hirundo, sane perquàm similis uolucri hirundini item miluus.*

De lucerna pisce, & dracone marino. C. XXVII.

S*Vbit in summa maria, piscis ex argumẽto appellatus lucerna, linguaq; ignea per os exerta, tranquillis noctibus relucet. attollit è mari sesquipedanea ferè cornua, quæ ab his nomẽ traxit. Rursus draco marinus captus, atque immissus in harenam, cauernam sibi rostro mira celeritate excauat.*

De piscibus sanguine carẽtibus. CAP. XXVIII.

P*Iscium quidã sanguine carẽt, de quibus dicemus. Sunt autẽ tria genera. In primis quæ mollia appellantur, deinde contecta crustis tenuibus, postremo testis cõclusa duris. Mollia sunt, loligo, sepia, polypus, & cætera eius generis. His caput inter pedes & uentrem, pediculi octoni omnibus. Sepiæ et loligini pedes duo ex his longissimi & asperi, quibus ad ora admouent cibos, & in fluctibus se uelut ancoris stabiliunt: cæteri cirri quibus uenantur.*

De loligine, & sepijs, & polypis, & nautilis. CAP. XXIX.

L*Oligo etiã uolitat, extra aquã se efferens, quod & pectunculi faciunt, sagittæ modo. Sepiarum generis mares uarij et nigriores, cõstantiaq; maioris. Percussæ tridente fœminæ auxiliantur, at fœminæ*

ictõ ma

icto mare fugit. Ambo autem ubi sensere se appræhendi, effuso atramento, quòd pro sanguine his est, infuscata aqua absconduntur. Polyporum multa genera: Terreni maiores quàm pelagij, omnes brachijs ut pedibus ac manibus utuntur: cauda uero quæ est bisulca & acuta, in coitu. Est polypis fistula in dorso, qua trãsmittunt mare: eamq́; modo in dexteram partem, modo in sinistram transferunt. Natant obliqui in caput, quod prædurum est sufflatione uiuentibus. Cætero per brachia uelut acetabulis dispersis, eo haustu quodammodo, cui adhærescunt, tenent supini, ut auelli non queant. Vada non appræhendunt: & grandibus minor tenacitas. Soli mollium in siccum exeunt duntaxat asperum, leuitatem odere. Vescuntur conchyliorum carne, quorum conchas complexu crinium frangunt: itaque præiacentibus testis cubile eorum deprehenditur. Et cum alioqui brutum habeatur animal, ut quod ad manum hominis adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat, dein putamina erosa carne egerit, adnatantesq́; pisciculos ad ea uenatur. Colorem mutat ad similitudinem loci & maxime in metu. Ipsum brachia sua rodere falsa opinio est. Id enim à congris euenit ei: sed renasci sicut colotis & lacertis caudam, haud falsum. Inter præcipua autem miracula est qui uocatur nautilos, ab alijs pompilos. Supinus in summa æquorum peruenit, ita se paulatim subrigens, ut emissa omni per fistulam aqua, uelut exoneratus sentina, facile nauiget. Postea prima duo brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extẽdit. Qua uelificãte in aura, cæteris subremigans brachijs, media cauda ut gubernaculo se regit. Ita uadit alto, Liburnicarum ludẽs imagine: & si quid pauoris interueniat, hausta se mergens aqua.

Aris. 9 de his toria animalium c 27 idem.

De ozena, nauplio, & locustis. CAP. XXX.

Polyporum generis est ozena, dicta à grauia capitis odore, ob hoc maxime murænis eam consectãtibus. Polypi binis mensibus conduntur. Vltrà bimatum non uiuunt. Pereunt autem tabe semper, fœminæ celerius, & ferè à partu. Non sunt prætereunda & L. Lucullo proconsule Bætica comperta de polypis, quæ Trebius Niger è comitibus eius prodidit. Auidissimos esse cõcharum. illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorũ, ultroq; escam ex prædante capere. Carent cõchæ uisu, omniq́; sensu alio quàm cibi & periculi. Insidiantur ergo polypi apertis impositoq; lapillo extra corpus, ne palpitatu eijciatur, ita securi grassantur, extrahuntq; carnes. illæ se contrahunt, sed frustra discuneatæ. Tãta solertia animalium hebetissimis quoq; est. Præterea negat ullum esse atrocius animal ad conficiendum hominẽ in aqua. Luctatur enim complexu, & sorbet acetabulis, ac numeroso suctu detrahit, cum in naufragos urinantésue impetum capit. Sed si inuertatur, elanguescit uis. Exporrigũt enim se resupinati, mire omnibus marinis expetẽtibus odorem quoque eorum: qua de causa & nassis illinuntur. Cætera quæ idem retulit, monstro propiora possunt uideri. Carteiæ in cetarijs assuetus exire è mari in lacus eorum apertos, atq; ibi salsamenta populari, conuertit in se custodum indignationem assiduitate furti immodici. Sepes erant obiectæ, sed has transcendebat per arborem: nec deprahendi potuit nisi canum sagacitate. Hi redeuntem circumuasere noctu, concitique custodes expauere nouitatem. Primum omnium magnitudo inaudita erat, deinde color muria oliti odore diri. Quis ibi polypum expectasset, aut ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi uidebãtur. Nanq; & afflatu terribili canes agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachijs clauarũ modo incussos, ægreq́; multis tridentibus confici potuit. Ostendêre Lucullo caput eius dolij magnitudine, amphorarum quindecim capax, atque (ut ipsius Trebij uerbis utar) barbas quas uix utroq; brachio complecti esset, clauarum modo torosas: longas pedum xxx. acetabulis siue calculis urnalibus peluium modo, dentes magnitudini respondentes. Reliquiæ asseruatæ miraculo, pependere pondo d.cc. Sepias quoq; & loligines eiusdẽ magnitudinis expulsas in littus illud, idem autor est. In nostro mari loligines quinûm cubitorum capiuntur, sepiæ binûm. Neq; his bimatu longior uita. Naugeram similitudinẽ & aliam in Propontide uisam sibi prodidit Mutianus, cõcham esse acatij modo carinatam, inflexa puppe, prora rostrata: in hac cõdi nauplium, animal sepiæ simile, ludendi societate sola: duobus hoc fieri generibus. Tranquillo enim uectorẽ demissis palmulis ferire ut remis. Si uero flatus inuitent, easdem in usu gubernaculi porrigi, pandique concharum sinus auræ. Huius uoluptatem esse ut ferat, illius ut regat: simulq́; eam descendere in duo sensu carentia: nisi forte tristi (id enim cõstat) omine nauigantiũ humana calamitas in causa est. Locustæ crusta fragili muniuntur in eo genere, quòd caret sanguine. Latent mensibus quinis: Similiter cãcri, qui eodem tempore occultãtur, & ambo ueris principio senectutem anguium more exuũt renouatione tergorũ. Cætera in undis natant: locustæ reptantium modo fluitant. si nullus ingruat metus, recto meatu cornibus, quæ sunt propria rotunditate præpilata, ad latera porrectis: ijsdem erectis in pauore obliquè in latera procedũt. Cornibus inter se dimicant. Vnum hoc animaliũ, nisi uiuum feruenti aqua incoquatur, fluida carne nõ habet callum.

De cãcris, echinis, & echinometris. CAP. XXXI.

Viuunt petrosis locis, cancri mollibus. Hyeme aprica littora sectantur: æstate in opaca gurgitum recedunt. Omnia eius generis hyeme læduntur, autumno & uere pinguescunt, & plenilunio magis, quia nocte sidus tepido fulgore mitificat. Cancrorum genera, carabi, astaci, maiæ, paguri, heracleotici, leones, & alia ignobiliora. Carabi cauda à cæteris cãcris distant. In Phœnice hippæ uocantur, tantæ uelocitatis ut consequi non sit. Cancris uita longa. Pedes octoni, omnes in obliquum flexi. Fœminæ primus pes duplex, mari simplex. Præterea bina brachia denticula-

tis forcipibus. Superior pars in primoribus his mouetur, inferiore immobili. Dextrum brachiũ omnibus maius. Vniuersi ubi aliquando congregantur, os ponti euincere non ualent. quamobrem regressi circumeũt, apparetq́ tritum iter. Pinnoteres autẽ uocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus iniuriæ. Huic solertia est inanium ostrearum testis se condere: & cum accreuerit, migrare in capaciores. cancri in pauore etiam retrorsum pari uelocitate redeunt. Dimicant inter se ut arietes aduersis cornibus incursantes. Contra serpentiũ ictus medentur. Sole cancri signum transeunte, & ipsorum, cum exanimati sint, corpus transfigurari in scorpiones narratur in sicco. Ex eodẽ genere sunt echini, quibus spinæ pro pedibus. Ingredi est his in orbem uolui: itaque detritis sæpe aculeis inueniuntur. Ex his echinometræ appellantur, quorum longissimæ spinæ, calices minimi. Nec omnibus idem uitreus color. Circa Toronen candidi nascuntur, spina parua. Oua omnium amara, quina numero. Ora in medio corpore in terram uersa. Tradunt sæuitiam maris præsagire eos, correptisque operiri lapillis, mobilitatem pondere stabilientes: nolunt uolutatione spinas atterere. Quod ubi uidere nautici, statim pluribus ancoris nauigia infrenant.

De cochleis. CAP. XXXII.

IN eodem genere cochleæ, aquatiles terrestresque, exerentes se domicilio, binaque ceu cornua protendentes contrahentesq́: oculis carent. itaque corniculis prætentant iter.

De pectinibus, murice, & concharum generibus. CAP. XXXIII.

PEctines in mari ex eodem genere habentur, reconditi & ipsi in magnis frigoribus, ac magnis æstibus: unguesq́; uelut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium. Firmioris iam testæ murices, & concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ uarietas, tot* oculorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, leuibus, rugatis, denticulatis, striatis, uertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato: iam distinctione uirgulata, crinita, crispa, canaliculatim,* pectinatim, imbricatim undata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expansa, densata, porrecta, sinuata breui nodo ligatis, toto latere connexis, ad plausum apertis, ad buccinam recuruis. Nauigant ex his ueneriæ, præbentesq́ concauam sui partem & auræ opponentes, per summa æquorum uelificant. Saliunt pectines, & extrà uolitant, seq́; & ipsi carinant.

* colorum

* pectinatim diuisa, imbr.

De diuitiis marinis. CAP. XXXIIII.

SEd quid hæc tam parua commemoro, cum populatio morum atque luxuria non aliunde maior quàm è concharum genere proueniat? Iam quidem ex tota rerum natura damnosissimum mare est, tot modis, tot mensis, tot piscium saporibus, quibus pretia capientium periculo fiunt.

Quomodo & ubi inueniantur margaritæ. CAP. XXXV.

SEd quota hæc portio est reputantibus purpuras, conchylia, margaritas? Parum scilicet fuerat in gulas condi maria, nisi manibus, auribus, capite, totoque corpore à fœminis iuxtà uirisque gestarentur. Quid mari cum uestibus? Quid undis fluctibusq́; cum uellere? Non rectè recipit hæc nos rerum natura nisi nudos. Esto, si tanta uentri cum eo societas, quid tergori? Parum est, nisi qui uescimur periculis, etiam uestiamur. Adeo per totũ corpus, anima hominis quæsita maxime placent. Principium ergo culmenque omnium rerum pretij, margaritæ tenent. Indicus maxime has mittit oceanus. Inter illas belluas tales tantasq́, quas diximus, per tot maria uenientes, tam longo terrarum tractu, è tantis solis ardoribus, atq; Indis quoque in insulas petuntur, & admodum paucas. Fertilissima est Taprobane & Toidis, ut diximus in circuitu mundi. item Perimula promontoriũ Indiæ. Præcipue autem laudantur circa Arabiam in Persico sinu maris rubri. Origo atque genitura cõchæ, est haud multum ostrearum conchis differens. Has ubi genitalis anni stimulauerit hora, pandentes sese quadam oscitatione impleri roscido conceptu tradunt, grauidas postea eniti, partumque concharum esse margaritas pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candorem conspici: si uero turbidus, & fœtum sordescere: eundem pallere, cœlo minante conceptum: ex eo quippe constare, cœlique eis maiorem societatem esse quàm maris, inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina serenũ. Si tempestiue satientur, grandescere & partus. Si fulguret, comprimi conchas, ac pro ieiunij modo minui. Si uero & tonuerit, pauidas ac repente compressas, quæ uocant physemata efficere, speciẽ modo inani inflatam sine corpore. hos esse concharum abortus. Sani quidem partus multiplici constant cute, non improprie callum ut existimari corporis possit, itaq́; & purgantur à peritis. Miror ipso tantum eas cœlo gaudere, sole rubescere, candoremq́; perdere ut corpus humanum. Quare præcipuum custodiunt pelagiæ, altius mersæ quàm ut penetrent radij. Flauescunt tamen & illæ senecta, rugisq́; torpescunt: nec nisi iuuenta constat ille qui quæritur uigor. Crassescunt etiam in senecta, conchisq́ adhærescũt, nec iis auelli queunt nisi lima quibus una tãtum est facies, & ab ea rotunditas, auersis planicies, ob id tympania nominantur. Cohærentes uidemus in conchis hac dote unguẽta circũferentibus. Cætero in aqua mollis unio, exemptus protinus durescit. Cõcha ipsa cum manum uidet, cõprimit sese, operitq́; opes suas, gnara propter illas se peti: manumque si præueniat, acie sua abscindit, nulla iustiore pœna, & alijs munita supplicijs. quippe inter scopulos maior pars inuenitur, sed in alto quoque comitantur marinis canibus: nec tamen aures fœminarum arcentur. Quidam tradunt, sicut apibus, ita concharum examinibus singulas magnitudine &

dine & uetustate præcipuas esse ueluti duces, miræ ad cauendum solertiæ. has urinantium cura peti, illis captis, facile cæteras palantes retibus includi. Multo deinde obrutas sale in uasis fictilibus, erosa carne omni, nucleos quosdam corporum, hoc est, uniones decidere in ima. Vsu atteri non dubium est, coloremque indiligentia mutari. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, leuore, pondere, haud promptis rebus, in tantum ut nulli duo reperiantur indiscreti: unde nomen unionum Romanæ scilicet imposuere deliciæ. Nam id apud Græcos non est, ne apud Barbaros quidem inuentores eius aliud quàm margaritæ. Et in candore ipso magna differentia. Clarior in rubro mari repertus. Indicus specularium lapidum squamas assimulat, aliâs magnitudine præcellens. Summa laus coloris est exaluminatos uocari. Et procerioribus sua gratia est. elenchos appellant fastigiata longitudine, alabastrorum figura in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere, & binos ac ternos auribus, fœminarum gloria est. Subeunt luxuriæ eius nomina & tædia exquisita perditione portatu: siquidem cum id fecere, crotalia appellant, ceu sono quoq; gaudeant, & collisu ipso margaritarum. Affectãtq; iam & pauperes, lictorem fœminæ in publico unionem esse dictitantes. Quin & pedibus, nec crepidarum tantum obstragulis, sed totis socculis addunt. Neque enim gestare iam margaritas, nisi calcent, ac per uniones etiam ambulent, satis est. In nostro mari reperiri solebãt, crebrius circa Bosphorum Thracium, ruffi ac parui in conchis, quas myas appellãt: At in Acarnania, quæ uocatur pinna, gignit. Quo apparet non uno conchæ genere nasci. Namq; & Iuba tradit Arabicis concham esse similem pectini insecto, hirsutam echinorum modo, ipsum unionem in carne, grandini similem. Conchæ non tales ad nos afferuntur. Nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, enormes ferè, colorisq; marmorei. Meliores circa Actium, sed & hi parui: & in Mauritania maritimis. Alexander Polyhistor & Sudines senescere eos putant, coloremque expirare. Eorum corpus solidum esse manifestum est, quòd nullo lapsu franguntur. Non autem semper in media carne reperiũtur, sed alijs atq; alijs locis. Vidimusq; iam extremis etiam marginibus uelut è concha exeuntes: & in quibusdam quaternos quinosq;. Pondus ad hoc æui semunciæ pauci singulis scrupulis excessere. In Britannia paruos atque decolores nasci certum est: quoniam diuus Iulius thoracem, quem Veneri genitrici in templo eius dicauit, ex Britannicis margaritis factum uoluerit intelligi. Lolliam Paulinam, quæ fuit Caij principis matrona, ne serio quidem ac solẽni ceremoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœna, uidi smaragdis margaritisq; opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, spiris, auribus, collo, manibus digitisq;, quæ summa quadringenties HS colligebat: ipsam confestim paratam nuncupationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed auitæ opes, prouinciarũ scilicet spolijs partæ. Hic est rapinarum exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regũ muneribus in toto oriente, interdicta amicitia à Caio Cæsare Augusti filio uenenũ biberet, ut neptis eius CCCC. HS operta spectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex altera parte, quantum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint: imaginetur illorum fercula, & ex altera parte Lolliam, unam imperij mulierculam accubantem: non illos curru detractos, quàm in hoc uicisse malit? Nec hæc summa luxuriæ exempla sunt: Duo fuere maximi uniones per omne æuum, utrunque possedit Cleopatra, Aegypti reginarum nouissima, per manus orientis regum sibi traditos. Hæc cum exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, ut regina meretrix lautitiam eius omnem apparatumq; obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ posset, respondit, una se cœna centies HS absumpturã. Cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. Ergo sponsionibus factis, postero die quo iudicium agebatur, magnificam aliâs cœnã, ne dies periret, sed quotidianam Antonio apposuit, irridenti, computationemq; expostulanti. At illa corollarium id esse, consumpturamq; se ea in cœna taxationem confirmans, solamq; se centies HS cœnaturam, inferri mensam secundam iussit. Ex præcepto ministri unum tantum uas ante eam posuere aceti, cuius asperitas uisq; in tabem margaritas resoluit. Gerebat auribus cũ maxime singulare illud, & uere unicum naturæ opus. Itaque expectante Antonio quidnam esset actura, detractum alterum mersit, ac liquefactum absorbuit. Iniecit alteri manum L. Plancus iudex sponsionis eius, eum quoq; paranti simili modo absumere, uictumque Antonium pronunciauit homine irato. Comitetur fama unionis eius parem, capta illa tantæ quæstionis uictrice regina dissectum, ut esset in utrisq; Veneris auribus Romæ in pantheo dimidia eorum cœna. Non ferent tamen hanc palmam, spoliabunturque etiam luxuriæ gloria. Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius tragœdi Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres, ne in triumuiratu suo nimis superbiat Antonius, penè histrioni comparatus, & quidem nulla sponsione ad hoc producto, quo id magis regium erat, sed ut experiretur in gloria palati, quid saperent margaritæ: atque ut mire placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones conuiuis absorbendos dedit. Romæ in promiscuum ac frequentem usum uenisse, Alexandria in ditionem redacta: primum autem cœpisse circa Syllana tempora minutas & uiles Fenestella tradit manifesto errore, cum Aelius Stilo Iugurthino bello unionum nomen impositum maxime grandibus margaritis prodat. Et hoc tamen æternæ propè possessionis est. Sequitur hæredem, in mancipatum uenit ut prædium aliquod. Conchylia & purpuras omnis hora atterit, quibus eadem mater luxuria paria penè etiam margaritis pretia fecit.

De natura purpuræ & muricis. CAP. XXXVI.

PVrpuræ uiuunt annis plurimum septenis. Latent sicut murices circa canis ortum tricenis diebus. Congregantur uerno tempore, mutuoq́; attritu lentorem cuiusdam ceræ saliuāt. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tingẽdis expetitũ uestibus, in medijs habent faucibus. Liquoris hic minimi est in candida uena, unde pretiosus ille bibitur nigrantis rosæ colore sublucens. Reliquum corpus sterile. Viuas capere contendunt, quia cum uita succum eum euomūt. Et maioribus quidem purpuris detracta concha auferunt: minores trapetis frangũt, ita demum rorem eum excipientes Tyrij. Præcipuus hic Asiæ, in Meninge Africæ, & Getulo littore oceani, in Laconica Europæ. Huic fasces securesq́; Romanæ uiã faciunt, idemq́; pro maiestate pueritiæ est. Distinguit ab equite curiam, dijs aduocatur placandis, omnemq́; uestem illuminat, in triumphali miscetur auro: quapropter excusata & purpuræ sit insania. Sed unde conchylijs pretia, quis uirus graue in fuco, color austerus in glauco, & irascenti similis mari? Lingua purpuræ longitudine digitali, qua pascitur perforando reliqua conchylia: tanta duritia aculeo est. Aqua dulci necantur, & sicubi flumen immergitur: alioqui captæ, diebus quinquagenis uiuunt saliua sua. Conchæ omnes celerrime crescunt, præcipue purpuræ: anno magnitudinem implent. Quòd si hactenus transcurrat expositio, fraudatam profecto se luxuria credat, nosq́; indiligentiæ damnet. Quamobrem persequemur etiã officinas: ut tanquam in uita frugum noscitur ratio, sic omnes qui istis gaudent, præmia uitæ suæ calleãt. Concharũ ad purpuras & conchylia eadem quidẽ est materia, sed distat temperamento. Duo sunt genera. Buccinũ minor concha, ad similitudinem eius buccini, quo sonus editur: unde & causa nominis, rotũditate oris in margine incisa. Alterũ purpura uocatur, cuniculatim procurrẽte rostro, & cuniculi latere introrsus tubulato, quà proferatur lingua. Præterea clauatũ est ad turbinẽ usq; aculeis in orbem septenis ferè, qui non sunt buccino, sed utrisq; orbes totidem quot habeant annos. Buccinum non nisi petris adhæret, circaq́; scopulos legitur.

Quot sint genera. CAP. XXXVII.

PVrpuræ, nomine alio pelagiæ uocantur. Earũ genera plura, pabulo & solo discreta. lutense putri limo, & algense enutritũ alga uilissimũ: utrisq; melius Tenense in Tenei maris ora collectum, hoc quoque tamen etiamnũ leuius atq; dilutius: calculosæ appellantur à calculo maris, mire apto cõchylijs: & longe optimum purpuris Dialutense, id est uario soli genere pastum. Capiũtur autem purpuræ paruulis rarisq; textu ueluti nassis in alto iactis. Inest ijs esca, clusiles mordacesq́; conchæ, ceu mitulos uidemus. has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes, appetũt purpuræ porrectisq́; linguis infestant. at illæ aculeo extimulatæ, claudunt sese, compriumntque mordentia. ita pendentes auiditate sua purpuræ tolluntur.

Quo capiantur tempore. CAP. XXXVIII.

CApi eas post canis ortum, aut ante uernum tẽpus utilissimum: quoniã cum fœtificauere, fluxos habent succos. Sed id tingentium officinæ ignorãt, cũ summa uertatur in eo. Eximitur postea uena quam diximus, cui addi salem necessarium, sextarios ferme in libras centenas. macerari triduo, iustũ. Quippe maior uis tanto, quanto recẽtior. Feruere in plumbo, singulisq́; aquæ amphoris centenas atque quinquagenas medicaminis libras æquari, ac modico uapore torreri, & ideo longinquæ fornacis cuniculo. Ita despumatis subinde carnibus quas hæsisse uenis necesse est, decimo ferme die liquata cortina, uellus eluitriatum mergitur in experimentum: & donec spei satis fiat, uritur liquor. Rubens color nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rursusq́; mergitur carminata, donec omnem ebibat saniem. Buccinum per se damnatur, quoniam fucum remittit. pelagio admodum alligatur, nimiæq́; eius nigritiæ dat austeritatem illam nitorẽq́; qui quæritur cocci. Ita permixtis uiribus alterum altero excitatur aut astringitur. Summa medicaminum in libras uellerum, buccini cc. pelagij cxi. Ita fit amethysti color eximius ille. At tyrius pelagio primum satiatur immatura uiridiq́; cortina: mox permutatur in buccino. Laus ei summa, color sanguinis concreti, nigricans aspectu, idemq́; suspectu refulgens. Vnde & Homero purpureus dicitur sanguis.

Romæ quãdo usus purpuræ. CAP. XXXIX.

*PVrpuræ usum Romæ semper fuisse uideo, sed Romulo in trabea. Nam toga prætexta & latiore clauo Tullum Hostilium è regibus primũ usum Hetruscis deuictis satis cõstat. Nepos Cornelius qui diui Augusti principatu obijt, Me, inquit, iuuene uiolacea purpura uigebat, cuius libra denarijs cẽtum uenibat, nec multo pòst rubra Tarentina. Huic successit dibapha tyria, quæ in libras denarijs mille non poterat emi. Hac P. Lẽtulus Spinter ædilis curulis primus in prætexta usus improbabatur: qua purpura quis nõ iã, inquit, triclinaria facit? Spinter ædilis fuit urbis cõditæ anno septingentesimo, Cicerone consule. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta esset, ueluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes penè cõmodiores purpuræ tingũtur. In cõchyliata ueste cætera eadem sine buccino: præterq́; ius temperatur aqua pro iniuso humani potus excremẽto, dimidia & medicamina addũtur. Sic gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudata, tantoq́; * dilucidior, quãto magis uellera esuriunt.*

* dilutior

De pretio earum. CAP. XL.

PRetia medicamento sunt quidem pro fertilitate littorum uiliora: nõ tamen usquam pelagij libras quinquagenos nummos excedere & buccini centenos sciãt, qui ista mercantur immenso. Sed alia sunt è fine initia: iuuatq́; ludere impẽdio, & lusus geminare miscendo iterum, & ipsa adulterare adulteria naturæ: sicut testudines tingere, argentum auro confundere ut electra fiant, addere his æra, ut Corinthia.

De tingendo amethystino, & cocco, & hysgino. CAP. XLI.

NOn est satis abstulisse gemmæ nomen amethystum, rursum absolutus inebriatur tyrio, ut sit ex utroq; nomen improbum, simulq; luxuria duplex: & cum confecere conchylia, trãsire melius in tyrium putant. Pœnitentia hoc primum debet inuenisse, artifice mutãte quod damnabat: inde ratione nata, uotum quoq; factum è uitio portentosis ingenijs, & gemina demõstrata uia luxuriæ, ut color alius operiretur alio, suauior ita fieri leniorq; dictus. Quin & terrena miscere, coccoq; tinctum tyrio tingere ut fieret hysginũ. Coccum Galatiæ rubens granum, ut dicemus in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniæ in maxima laude est. Verum ut simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano languidus succus, idem à quadrimo euanidus. Ita nec recenti uires, neq; senescenti. Abunde tractata est ratio, qua se uirorum iuxtà fœminarumq; forma credit amplissimam fieri.

De pinna, & pinnotere, & aquatilium sensu. CAP. XLII.

COncharum generis & pinna est. Nascitur in limosis subrecta semper, nec unquã sine comite, quem pinnoterẽ uocant, alij pinnophylacẽ: is est squilla parua, alibi cancer dapis assectator. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus præbens. Assultant illi protinus, & ubi licentia audacia creuit, implent eã. Hoc tẽpus speculatus index, morsu leui significat. Illa ore cõpresso quicquid inclusit exanimat, partemq; socio tribuit. Quo magis miror, quosdã existimasse, aquatilibus nullũ inesse sensum. Nouit torpedo uim suam ipsa nõ torpens: mersaq; in limo se occultat, piscium qui securi supernatantes obtorpuere corripiẽs. Huius iecori teneritas nulla præfertur. Nec minor solertia ranæ, quæ in mari piscatrix uocatur: eminentia sub oculis cornicula turbato limo exerit, assultantes pisciculos attrahens, donec tam propè accedãt, ut assiliat. Simili modo squatina & rhombus abditi pinnas exertas mouent specie uermiculorũ itemq; quæ uocatur raia. Nã pastinaca latrocinatur ex occulto, transeuntes radio (quod telũ est ei) figens. Argumẽta solertiæ huius, quòd tardissimi piscium hi, mugilem uelocissimum omnium habentes in uentre reperiuntur.

De scolopẽdris, uulpibus & glanis. CAP. XLIII.

SColopẽdræ terrestribus similes, quas cẽtipedes uocant, hamo deuorato omnia interanea euomunt, donec hamũ egerant, deinde resorbẽt. At uulpes marinæ, simili in periculo glutiũt amplius usq; ad infirma lineæ, quæ facile prærodãt. Cautius qui glanis uocatur, auersos mordet hamos, nec deuorat, sed esca spoliat.

De ariete pisce. CAP. XLIIII.

GRassatur aries ut latro. Et nunc grandium nauium in salo stantiũ occultatus umbra, si quem nandi uoluptas inuitet expectat: nunc elata extra aquam capite, piscãtium cymbas speculatur, occultusq; adnatans mergit. . .

De his quæ tertiam naturam habent, non animalium, neque fruticum, & de urticis & spongijs. CAP. XLV.

EQuidem & his inesse sensum arbitror, quæ nec animalium, neq; fruticũ, sed tertiam ex utroque naturam habent, urticis dico & spongijs. Vrticæ noctu uagantur, noctuq; mutantur: carnosæ frondis his natura, & carne uescuntur. Vis pruritu mordax, eademq; quæ terrestris urticæ. Contrahit ergo se quàm maxime rigens, ac prænatante pisciculo frõdem suam spargit, complectensq; deuorat. Aliàs marcenti similis, & iactari se passa fluctu algæ uice, cõtactos pisces, attrituque petræ scalpentes pruritum inuadit. Eadem noctu pectines & echinos perquirit, dum admoueri sibi manum sentit, colorẽ mutat & contrahitur. Tãcta uredinem mittit, paulumq; si fuit interuallis, absconditur. Ora ei in radice esse traduntur, excrementa per summa tenui fistula reddi. Spongiarum tria genera accipimus, spissum ac præduru & asperum, tragos id uocatur: minus spissum & mollius manon: tenue densumq;, ex quo penicilli, Achilleum. Nascuntur omnes in petris, aluntur conchis, pisce, limo. Intellectum inesse ijs apparet, quia ubi auulsorem sensere, contractæ multo difficilius abstrahuntur. Hoc idem fluctu pulsante faciunt. Viuere esca, manifesto cõchæ minutæ in his repertæ ostendunt. Circa Toronen uesci illis auulsas etiam aiunt, & ex relictis radicibus recrescere. In petris cruoris quoque inhæret color, Africis præcipue quæ generãtur in Syrtibus. Maximæ fiunt manæ, sed mollissimæ circa Lyciã. In profundo autẽ nec uentosa molliores. in Hellespõto asperæ, & dẽsæ circa Maleã. Putrescunt in apricis locis, ideo optimæ in gurgitibus. Viuentibus idẽ qui madentibus nigricãs color. Adhærent nec parte nec totæ: intersunt enim fistulæ quædã inanes, quaternæ ferè aut quinæ, per quas pasci existimantur. Sunt & aliæ, sed superne cõcretæ. Et subesse mẽbrana quædam radicibus earũ intelligitur. Viuere constat longo tempore. Pessimum omnium genus est earum quæ aplysiæ uocantur, quia elui non possunt, in quibus magnæ sunt fistulæ, & reliqua densitas spissa.

De caniculis marinis. CAP. XLVI.

CAnicularum maximè multitudine circa eas urinantes graui periculo infestantur. Ipsi ferũt & nubem quãdam crassescere super capita, planorum piscium similem, prementem eos, arcentemq; à reciprocãdo, & ob id stylos præacutos lineis annexos habere sese: quia nisi perfossæ ita non recedant, caliginis & pauoris, ut arbitror, opere. Nubem enim & nebulam (cuius nomine id malum appellant) inter animalia haud ullam cõperit quisquã. At cum caniculis atrox dimicatio. Inguina & calces omnemq; cãdorem corporum appetunt. Salus una in aduersas eundi, ultroq; terrendi. pauet enim hominem æque ac terret. Et sors æqua in gurgite. ut ad summa aquæ uentum est, ibi periculum anceps, adempta ratione contrà eundi dum conitur emergere, & salus omnis in socijs. funem illi

religatum

religatum ab humeris eius trahunt, hunc dimicans, ut sit periculi signum, læua quatit. dextra apprahenso stylo in pugna est modicus aliâs tractus. Vt prope carinam nentũ est, nisi præceleri ui repente rapiant, absumi spectant. Ac sæpe iam subducti, è manibus auferuntur, si non trahentium opem, conglobato corpore in pilæ modum, ipsi adiuuere. Protendunt quidem tridentes alij, sed monstro solertia est nauigium subeundi, atque ita è tuto præliandi. Omnis ergo cura ad speculandum hoc malum insumitur.

De his quæ silicea testa includuntur, & quæ sine ullo sensu, & de reliquis sordidis animalibus. CAP. XLVII.

Certissima est securitas, uidisse planos pisces: quia nunquam sunt, ubi maleficæ bestiæ: qua causa urinantes sacros appellãt eos. Silicea testa inclusis fatendum est nullum esse sensum, ut ostreis. Multis eadẽ natura quæ frutici, ut holothurijs, pulmonibus, stellis. Adeoq; nihil non gignitur in mari, ut cauponarum etiam æstiua animalia, pernici molesta saltu, aut quæ capillus maxime celat, existant: & circũglobata escæ sæpe extrahuntur quæ causa somnum piscium in mari noctibus infestare existimatur. Quibusdam uero ipsis innascuntur, quo in numero chalcis accipitur.

De uenenatis marinis. CAP. XLVIII.

Nec uenena cessant dira, ut in lepore: qui in Indico mari etiã tactu pestilens, uomitum dissolutionemq; stomachi protinus creat: in nostro offa informis, colore tantum lepori similis: in Indis, & magnitudine, & pilo duriore tantũ, nec uiuus ibi capitur. Aeque pestiferũ animal araneus spina in dorso aculeo noxius. Sed nullũ usquã execrabilius quam radius, super caudã eminens trygonis, quam nostri pastinaca appellãt, quincunciali magnitudine. arbores infixus radici necat, arma ut telũ perforat ui ferri & ueneni malo.

De morbis piscium. CAP. XLIX.

Morbos uniuersa genera piscium, ut cætera animalia etiã fera, non accipimus sentire. Verum ægrotare singulos manifestum facit aliquorum macies, cum in eodem genere præpingues alij capiantur.

De generatione eorum mira. CAP. L.

Qvonam modo generẽt, desiderium & admiratio hominum differri non patitur. Pisces attritu uentrium coeunt, tanta celeritate ut uisum fallant: Delphini & reliqua cete simili modo, paulo diutius. Fœmina piscis coitus tempore marem sequitur, uẽtrem eius rostro pulsans: sub partũ mares fœminam similiter, oua uescẽtes earum. Nec satis est generationi per se coitus, nisi editis ouis, inter se uersando mares et fœminæ uitale asperserint uirus. Nõ omnibus id cõtingit ouis in tãta multitudine, alioqui replerẽtur maria & stagna, cum singuli uteri innumerabilia cõcipiant.

Item de generatione, & qui pisces oua pariant. CAP. LI.

Piscium oua in mari crescunt, quædam summa celeritate, ut murænarum, quædam paulo tardius. Plani piscium quibus cauda non est, aculeatiq;, ut testudines in coitu superueniunt: Polypi crine uno fœminæ naribus adnexo: Sepiæ & loligines linguis, componentes inter se brachia, & in contrarium nantes: ore & pariunt. Sed polypi in terram uerso capite coeunt. Reliqua mollium tergis, ut canes. Item locustæ & squillæ, cancri, ore. Ranæ superueniunt, prioribus pedibus alas fœminæ mare appræhendente, posterioribus clunes. Pariunt minimas carnes nigras quas gyrinos uocant, oculis tantum & cauda insignes: mox pedes figurantur, cauda findente se in posteriores. Mirumq;, semestri uita resoluuntur in limum nullo cernente, & rursus uernis aquis renascũtur quæ fuere natæ, perinde occultaratione, cũ omnibus annis id eueniat. Et mituli & pectines sponte naturæ in harenosis prouentunt. Quæ durioris testæ sunt, ut murices, purpuræ, saliuario lentore. Sicut acescente humore culices,* atque spuma maris incalescente, cum admissus est imber. Quæ uero siliceo tegmine operiuntur, ut ostrea, putrescente limo, aut spuma circa nauigia diutius stante defixosq; palos, & lignum maxime. Nuper compertum in ostrearijs, humorem ijs fœtificum lactis modo effluere. Anguillæ atterunt se scopulis, ea strigmenta uiuiscunt, nec alia est earũ procreatio. Piscium diuersa genera nõ coëunt, prætcr squatinam & raiã, ex quibus nascitur priori parte raiæ similis, & nomẽ ex utroq; compositum apud Græcos trahit. Quædam * tempore anni gignuntur, & in humore & in terra. Vere pectines, limaces, hirudines eodem tempore * eua nescunt. Piscium lupus & trichias bis anno parit: & saxatiles omnes. Mulli ter ut chalcis, cyprinus sexies, scorpiones bis ac sargi, uere & autumno. Ex planis squatina sola bis, autumno & uergiliarum occasu. Plurimi piscium tribus mensibus, Aprili, Maio, Iunio, Salpæ autumno: Sargi, torpedo, squali circa æquinoctium. Molles uere. Sepia omnibus mensibus. Oua eius glutino atramenti ad speciem uuæ cohærẽtia, masculus prosequitur afflatu, aliâs sterilescũt. Polypi hyeme coëunt, pariunt uere oua tortili uibrata pampino, tanta fœcũditate, ut multitudinem ouorum occisi non recipiant cauo capitis, quo prægnantes tulere. Ea excludunt quinquagesimo die, è quibus multa propter numerum intercidunt. Locustæ & reliqua tenuioris crustæ ponunt oua super oua, atq; ita incubant. Polypus fœmina modo in ouis sedet, modo cauernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia & in terreno parit inter harundines, aut sicubi enata alga. excludit quintodecimo die. Loligines in alto cõferta oua edunt, ut sepia. Purpuræ, murices, eiusdemq; generis, uere pariunt, Echini oua plenilunijs habent hyeme, cochleæ hyberno tempore nascuntur. Torpedo octogenos fœtus habens inuenitur: eaque intra se parit oua præmollia, in alium locum uteri transferens, atque ibi excludens. Simili modo omnia quæ cartilaginea appellauimus. Ita fit, ut sola piscium & animal pariãt, & oua cõcipiant. Silurus mas solus omniũ edita custodit

* apuæ, spuma
* tepore
* uiuiscunt

oua sæpe

oua sæpe & quinquagenis diebus, ne absumantur ab alijs. Cæteræ fœminæ in triduo excludũt, si mas attigit. Acus siue belone unus piscium dehiscente propter multitudinem utero parit. A partu coalescit uulnus, quod & in cæcis serpẽtibus tradunt. Mus marinus in terra scrobe effossa parit oua, & rursus obruit terra. Tricesimo die refossa aperit, fœtumq; in aquam ducit.

De uuluis piscium. CAP. LII.

Erythini & chanæ uuluas habere traduntur: Qui trochos appellatur à Græcis, ipse se inire. Aquatilium omnium fœtus inter initia uisu carent.

De longissima uita piscium. CAP. LIII.

Aeui piscium memorandum nuper exemplum accepimus. Pausilypum uilla est Cãpaniæ haud procul Neapoli: in ea in Cæsaris piscinis à Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum expirasse scribit Annæus Seneca, duobus alijs æqualibus eius ex eodẽ genere etiam tunc uiuentibus: quæ mentio piscinarum admonet, ut paulo plura dicamus hac de re, priusquam digrediamur ab aquatilibus.

De uiuarijs ostrearum, & quis ea primus inuenerit. CAP. LIIII.

Ostrearum uiuaria primus omnium Sergius Orata inuenit in Baiano, ætate L. Crassi oratoris, ante Marsicum bellum: nec gulæ causa, sed auaritiæ, magna uectigalia tali ex ingenio suo percipiẽs, ut qui primus pensiles inuenit balineas, ita mãgonizatas uillas subinde uendendo. Is primus optimum saporem ostreis Lucrinis adiudicauit, quãdo eadẽ aquatilium genera alibi atque alibi meliora: sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes: Rhombus Rauennæ, murænæ in Sicilia, elops Rhodi: & alia genera similiter, ne culinarum censura peragatur. Nondum Britanica seruiebant littora, cum Orata Lucrina nobilitabat: postea uisum tanti in extremam Italiam petere Brundisium ostreas. ac ne lis esset inter duos sapores, nuper excogitatum, famem longæ aduectionis à Brundisio, cõpascere in Lucrino. Eadem ætate prior Licinius Muræna, reliquorum piscium uiuaria inuenit, cuius deinde exemplum nobilitas secuta est, Philippi, Hortensij. Lucullus exciso etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio quàm uillam ædificauerat, euripum & maria admisit. Qua de causa Magnus Pompeius Xerxen togatũ eum appellabat. Tricies piscinæ à defuncto illo uenere pisces.

Quis primus murænarum uiuaria fecerit. CAP. LV.

Murænarum uiuarium priuatim excogitauit C. Hirius ante alios, qui cœnis triũphalibus Cæsaris dictatoris sex milia numero murænarum mutuo appendit. Nam permutare quidem pretio noluit, aliáue merce. Huius uillam intra quàm modicã quadragies piscinæ uenierunt. Inuasit deinde singulorum piscium amor. Apud Baulos in parte Baiana piscinã habuit Hortensius orator, in qua murænã adeo dilexit, ut exanimatã flesse credatur. In eadẽ uilla, Antonia Drusi, murænæ quã diligebat inaures addidit, cuius propter famã nõnulli Baulos uidere cõcupiuerũt.

De cochlearum uiuarijs, & quis primus instituit. CAP. LVI.

Cochlearũ uiuaria instituit Fuluius Hirpinus in Tarquiniẽsi, paulò ante ciuile bellum, quod cum Pompeio magno gestum est, distinctis quidẽ generibus earum, separatim ut essent albæ, quæ in Reatino agro nascũtur: separatim Illyricæ, quibus magnitudo præcipua: Africanæ, quibus fœcunditas: Solitanæ, quibus nobilitas. Quin & saginam earum cõmentatus est, sapa & farre, alijsq; generibus, ut cochleæ quoque altiles ganeam implerent: cuius artis gloria in eam magnitudinẽ perducta sit, ut octoginta quadrantes caperẽt singularum calices. Autor est M. Varro.

De piscibus terrenis. CAP. LVII.

Piscium genera etiam num à Theophrasto mira produntur: circa Babylonis rigua, decedentibus fluuijs, in cauernis aquas habẽtibus remanere. Quosdam inde exire ad pabula pinnulis gradientes, crebro caudæ motu, contraque uenanteis refugere in suas cauernas, & in ijs obuersos stare: capita eorum esse ranæ marinæ similia, reliquas partes gobiorum, branchias ut cæteris piscibus. Circa Heracleam & Cromnam & multifariam in Ponto unum genus esse, quod extremas fluminum aquas sectetur, cauernasq; faciat sibi in terra, atque in his uiuat, etiam reciprocis amnibus siccato littore. Effodi ergo: motu demum corporum uiuere eos approbant. Circa Heracleam eandem, eodemq́ue Lyco amne decedente, ouis relictis in limo generari pisces, qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchijs, quod fieri nõ indigo humoris: propter quod & anguillas diutius uiuere exemptas aquis. Oua autem in sicco maturari, ut testudinum. Eadem in Ponti regione apprehendi glacie piscium maxime gobiones, non nisi patinarum calore uitalem motum fatentes. In his quidem, tametsi mirabilis, est tamen aliqua ratio. Idem tradit in Paphlagonia effodi pisces gratissimos cibis terrenos altis scrobibus, in his locis ubi nullæ restagnent aquæ, miraturq; & ipse gigni sine coitu. Humoris quidem uim aliquã inesse quam puteis arbitratur, cũ in nonnullis reperiãtur pisces. Quicquid est, hoc certe minus admirabile talparum facit uita subterranei animalis, nisi forte uermiũ terrenorum & piscibus natura est.

De muribus Nili. CAP LVIII.

Verum omnibus his fidem Nili inundatio affert omnia excedentem miracula. Quippe detegente eo musculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquæ terræque, iam parte corporis uiuentes, nouissima effigie etiamnum terrena.

De anthia pisce, & quo capiatur. CAP. LIX.

Nec de anthia pisce sileri conuenit, quæ plerosq; aduerto credidisse. Chelidonias insulas diximus Asiæ, scopulosi maris, ante promontorium sitas: ibi frequens hic piscis, & celeriter capitur, uno ge-

nere: paruo nauigio, & concolori ueste, eademque hora per aliquot dies continuos piscator enauigat certo spatio, escamque proyicit. quicquid ex eo mittitur, suspecta fraus prædæ est: cauensque quod timuit, cum id sæpe factum est, unus aliquando consuetudine inuitatus anthias, escam appetit. Notatur hic intentione diligenti, ut autor spei, conciliatorque capturæ. neque enim est difficile cum per aliquot dies solus accedere audeat. tandem & aliquos inuenit. paulatimque comitatior, postremo greges adducit innumeros, iam uetustissimis quibusque assuetis piscatorem agnoscere, & è manu cibum rapere. Tum ille paulum ultra digitos in esca iaculatus hamum, singulos inuolat uerius quàm capit, ab umbra nauis breui conatu rapiens, ita ne cæteri sentiant, alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio ulla aut sonus cæteros abigat. Conciliatorem nosse ad hoc prodest, ne capiatur. Parcit piscator fugituro in reliquum gregem. Ferunt discordem socium duci insidiatum pulchre noto cepisse malefica uoluntate. agnitum in macello à socio, cuius iniuria erat, & dati damni formulam editam, condemnatumque, addidit Mutianus æstimata lite decem libris. Iidem anthiæ cum unum hamo teneri uiderint, spinis quas in dorso serratas habent, lineam secare traduntur: eo qui tenetur, extendente, ut præcidi possit. At inter sargos, ipse qui tenetur, ad scopulos lineam terit.

De stellis marinis. CAP LX.

PRæter hæc claros sapientia autores uideo mirari stellam in mari. Ea figura est parua admodum caro intus, extrà duriore callo. Huic tam igneum feruorem esse tradunt, ut omnia in mari contacta adurat, omnẽ cibum statim peragat. Quibus sit hoc cognitũ experimentis, haud facile dixerim multoq; memorabilius duxerim id, cuius experiendi quotidie occasio est.

De dactylis, eorumq; miraculis. CAP. LXI.

COncharum è genere sunt dactyli, ab humanorum unguium similitudine appellati. His natura in tenebris remoto lumine, alio fulgore clarere, & quãto magis humorẽ habeãt, lucere in ore mãdentiũ, lucere in manibus, atq; etiã in solo atq; ueste, decidentibus guttis: ut procul dubio pateat, succi illam naturam esse, quam miremur etiam in corpore.

De inimicitijs & amicitijs inter se aquatilium. CAP. LXII.

SVnt & inimicitiarum atque concordiæ miracula. Mugil & lupus mutuo odio flagrant: conger & muræna, caudas inter se prærodentes. Polypum in tantum locusta pauet, ut si iuxtà uiderit, omnino moriatur. Locustam conger, rursus polypum congri lacerant. Nigidius autor est, prærodere caudam mugili lupum, eosdemque statis mensibus concordes esse. Omnes autem uiuere, quibus caudæ sic amputentur. At è contrario amicitiæ exempla sunt, præter illos de quorũ diximus societate, balena & musculus: quando prægraui superciliorum pondere obrutis eius oculis, infestantia magnitudinem uada prænatans demonstrat, oculorumque uice fungitur. Hinc uolucrum naturæ dicentur.

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE LIBER X.

*

De natura auium. CAP. I.

SEQITVR natura auium, quarũ grandissimi & penè bestiarum generis, struthiocameli Africi uel Aethiopici, altitudinẽ equitis insidẽtis equo excedũt, celeritatẽ uincunt: ad hoc demũ datis pennis, ut currentem adiuuent: cætero non sunt uolucres, nec à terra tolluntur. Vngulæ ijs ceruinis similes quibus dimicant, bisulcæ, comprehendendis lapidibus utiles, quos in fuga contra sequentes ingerunt pedibus. Concoquendi sine delectu deuorata mira natura, sed non minus stoliditas, in tanta reliqui corporis altitudine, cum colla frutice occultauerint, latere sese existimantium. Præmia ex ijs oua, propter amplitudinem pro quibusdam habita uasis, conosque bellicos & galeas adornantes pennæ.

De phœnice. CAP. II.

AEthiopes atq; Indi, discolores maxime & inenarrabiles ferunt aues, & ante omnes nobilẽ Arabia phœnicẽ. haud scio an fabulose, unũ in toto orbe, nec uisum magnopere aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, cæruleam roseis caudã pennis distinguentibus, cristis faciẽ caputq; plumeo apice cohonestante. Primus atq; diligentissimus togatorũ de eo prodidit Manilius, senator ille maximis nobilis doctrinis doctore nullo, neminem extitisse qui uiderit uescentẽ: sacrũ in Arabia soli esse, uiuere annis d.clx. senescentẽ casia thurisq; surculis cõstruere nidũ, replere odoribus, et superemori. Ex ossibus deinde è medullis eius nasci primo ceu uermiculũ, inde fieri pullũ. Principioq; iusta funeri priori reddere, & totũ deferre nidũ prope Pãchaiã in Solis urbẽ, et in ara ibi deponere. Cũ huius alitis uita magni cõuersionẽ anni fieri prodit idẽ Manilius, iterũq; significationes tempestatũ & siderũ easdem reuerti. Hoc autẽ circa meridiẽ incipere, quo die signũ Arietis sol intrauerit. Et fuisse eius cõuersionis annũ prodente se P. Licinio, M. Cornelio COSS. CCXV. Cornelius Valerianus phœnicem deuolauisse in Aegyptum tradit, Q. Plautio, Sex. Papinio COSS. Allatus est et in urbem, Claudij principis censura, anno urbis d.ccc. & in comitio propositus, quod actis testatum est, sed quem falsum esse nemo dubitaret.

De aquilis. CAP. III.

EX his quas nouimus, aquilæ maximus honos, maxima & uis. Sex earũ genera: Melanaetos à Græcis

Græcis dicta, eademq; ualeria, minima magnitudine, uiribus præcipua, colore nigricãs: sola aquilarũ fœtus suos alit, cæteræ, ut dicemus, fugant: sola sine clangore, sine murmuratione. Cõuersatur autem in montibus. Secundi generis pygargus, in oppidis mansitat & in campis, albicante cauda. Tertij morphnos, quam Homerus & percnon uocat, aliqui & plancum, & anatariam, secunda magnitudine & ui: huicq; uita circa lacus. Phœmonoë Apollinis dicta filia, dentes ei esse prodidit, mutæ aliàs, carentiq; lingua eãdem aquilarum nigerrimã, prominẽtiore cauda. Cõsentit & Boethus. Ingeniũ est ei, testudines raptas frangere è sublimi iaciendo: quæ sors interemit poetam Aeschylum, prædictam fatis (ut ferunt) eius diei ruinã secura cœli fide cauentem. Quarti generis est percnopterus: eadẽ oripelargus, ulturina specie, alis minimus, reliqua magnitudine antecellens, sed imbellis & degener, ut quam uerberet coruus. eadem ieiunæ semper auiditatis, & querulæ murmurationis: sola aquilarũ exanima fert corpora, cæteræ cum occidere considunt. Hæc facit, ut quintũ genus gnesion uocetur, uelut uerum, solumq; incorruptæ originis, media magnitudine, colore subrutilo, rarũ cõspectu. Superest haliæetos, clarissima oculorum acie, librans ex alto sese: uisoq; in mari pisce, præceps in eum ruens, & discussis pectore aquis rapiens. Illa quam tertiã fecimus, circa stagna aquaticas aues appetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatasq; rapiat. Spectãda dimicatio, aue ad perfugia littorũ tendente, maxime si cõdensa arundo sit: aquila inde ictu abigente alæ, & cum appetit in lacus cadente, umbramq; suam nanti sub aqua à littore ostendente: rursus aue in diuersa, & ubi minime se credat expectari, emergente. Hæc causa gregatim auibus natandi, quia plures simul non infestantur, respersu pinnarum hostem obcæcantes. Sæpe & aquilæ ipsæ non tolerãtes pondus apprehensum, unà merguntur. Haliæetus tantum implumes etiámnum pullos suos percutiens, subinde cogit aduersos intueri solis radios: & si conniuentem humectantemq; animaduertit, præcipitat è nido, uelut adulterinũ atq; degenerẽ: illum cuius acies firma contrà steterit, educat. Haliæeti suum genus non habent, sed ex diuerso aquilarum coitu nascuntur. Id quidem quod ex ijs natu est, in ossifragis genus habet, è quibus uultures progenerantur minores: & ex ijs magni, qui omnino non generant. Quidã adijciunt genus aquilæ, quam barbatam uocãt. Thusci uero ossifragã. Tribus primis & quinto aquilarũ generi inædificatur nido lapis aëtites, quẽ aliqui dixere gagatẽ, ad multa remedia utilis, nihil igne deperdẽs: Est autem lapis iste prægnans: intus cum quatias, alio uelut in utero sonante. Sed uis illa medica non nisi nido direptis. Nidificant in petris & arboribus, pariũt oua terna: excludunt pullos binos, uisi sunt & tres aliquãdo. Alterum expellunt tædio nutriendi. Quippe eo tẽpore ipsis cibum negauit natura, prospiciens ne omnium ferarũ fœtus raperentur. Vngues quoq; earũ inuertuntur diebus ijs, albescunt inedia pennæ, ut merito partus suos oderint. Sed eiectos ab his cognatũ genus ossifragæ excipiunt, & educant cũ suis. Verum adultos quoq; persequitur parens, & longe fugat, æmulos scilicet rapinæ. Et alioquin unum par aquilarũ magno ad populandum tractu ut satietur indiget. Determinãt ergo spatia, nec in proximo prædantur. Rapta non protinus ferũt, sed primo deponũt, expertæq; põdus tũc demũ abeũt. Oppetũt non senio, nec ægritudine, sed fame, in tantũ superiore accrescẽte rostro, ut aduncitas aperiri nõ queat. A meridiano autẽ tẽpore operantur, & uolant: prioribus horis diei, donec impleantur hominũ conuẽtu fora, ignauæ sedent. Aquilarũ pẽnæ mixtas reliquarũ alitũ pennas deuorãt. Negant unquã solam hãc alitem fulmine exanimatam. ideo armigeram Iouis consuetudo iudicauit.

Quãdo legionũ signa esse cœperint, & cũ quibus sit aquilis bellum. CAP. IIII.

Romanis eam legionibus C. Marius secũdo consulatu suo proprie dicauit. Erat et antea prima cũ quatuor alijs: lupi, minotauri, equi, apriq; singulos ordines anteibãt. Paucis ante annis sola in aciẽ portari cœpta erat, reliqua in castris relinquebantur. Marius in totũ ea abdicauit. Ex eo notatũ, nõ ferè legionis unquam hybernasse castra, ubi aquilarum non sit iugum. Primo & secundo generi non minorum tantum quadrupedum rapina, sed etiam cũ seruis prælia. Multum puluerem uolutatu collectũ, insidens cornibus excutit in oculos, pennis ora uerberãs, donec præcipitet in rupes. Nec unus hostis illi satis est, acrior est cum dracone pugna, multoq; magis anceps etiam si in aere. Oua hic consectatur aquilæ auiditate malefica, at illa ob hoc rapit ubicũq; uisum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita se implicans, ut simul decidat.

Mirum de aquila. CAP. V.

Est perecelebris apud Seston urbẽ aquilæ gloria: educatam à uirgine retulisse gratiam, aues primo, mox deinde uenatus aggerentẽ. Defuncta postremo, in rogum accensum eius iniecisse sese, & simul conflagrasse. Quam ob causam incolæ, quod uocant Herouum, in eo loco fecere, appellatum Iouis & uirginis, quoniam illi deo ales adscribitur.

De uulturibus. CAP. VI.

Vlturum præualent nigri. Nidos nemo attigit. Ideo etiam fuere, qui putarent illos ex aduerso orbe aduolare falsò. Nidificant enim in excelcissimis rupibus. Fœtus quidem sæpe cernũtur ferè bini. Vmbricius aruspicum in nostro æuo peritissimus, parere tradit oua tria: uno ex ijs reliqua oua nidumq; lustrare, mox abijcere. Triduo autem antè aut biduo uolare eos ubi cadauera futura sunt.

De sanguale. CAP. VII.

Sanguale autem atq; immussulũ, augures Romani in magna quæstione habẽt. Immussulũ aliqui uulturis pullũ arbitrãtur esse, et sangualẽ ossifragæ. Massurius sangualẽ ossifragã esse dicit: immussulum autẽ

pullum aquilæ priusquam albicet cauda. Quidam post Mutium augurem uisos non esse Romæ confirmauere, ego (quod uerisimilius est) in desidia rerum omniũ non arbitror agnitos.

De accipitribus. CAP. VIII.

ACcipitrum genera xvi. inuenimus. Ex ijs circon claudum altero pede prosperrimi augurij nuptialibus negocijs & pecuariæ rei. Triorchem à numero testium, cui principatum in augurijs Phæmonoë dedit buteonem hunc appellant Romani, familia etiam ex eo cognominata, cum prospero auspicio in ducis naui sedisset. Aesalona Græci uocãt, qui solus omni tempore apparet. cæteri hyeme abeunt. Distinctio generum ex auiditate. Alij non nisi ex terra rapiunt auem, alij non nisi circa arbores uolitantem, alij sedentem in sublimi, aliqui uolantem in aperto. Itaque & columbæ nouere ex ijs pericula, uisoque considunt, uel subuolant, contra naturam eius auxiliantes sibi. In insula Africæ Cerne in oceano accipitres totius Massyliæ humi fœtificant, nec alibi nascuntur illis assueti gentibus. In Thraciæ parte super Amphipolim homines atque accipitres societate quadam aucupantur. Hi ex syluis & harundinetis excitant aues, illi superuolantes deprimunt. Rursus captas aucupes diuidunt cum ijs. Traditum est, missas in sublime sibi excipere eos: et cum tẽpus sit capturæ, clangore ac uolatus genere inuitare ad occasionẽ. Simile quiddã lupi apud Mæotin paludem faciũt. Nam nisi partem à piscãtibus suam accepere, expansa eorũ retia lacerant. Accipitres auium nõ edunt corda. Nocturnus accipiter cymindis uocatur, rarus etiã in syluis, interdiu minus cernens. Bellum internecinũ gerit cum aquila, cohærentesq; sæpe prahenduntur.

De coccyce q̃ à suo genere interimitur. CAP. IX.

COccyx ex accipitre uidetur fieri, tempore anni figuram mutans, quoniam tunc non apparent reliqui, nisi perquàm paucis diebus: Ipseque modico tempore æstatis uisus non cernitur postea. Est autem neq; aduncis unguibus solus accipitrũ, nec capite similis illis, neq; alio quàm colore, ac rictu columbi potius. Quin & absumitur ab accipitre, si quando unà apparuere: sola omniũ auis à suo genere interempta. Mutat autem & uocem. procedit uere, occultatur caniculæ ortu semperque parit in alienis nidis, maxime palumbiũ, maiori ex parte singula oua, quod nulla alia auis. raro bina. Causa subijciendi pullos putatur, quòd sciat se inuisam cunctis auibus. nam minuta quoq; infestant ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullum facit nidũ, alioquin trepidum animal. Educat ergo subditũ adulterato fœta nido. Ille auidus ex natura, præripit cibos reliquis pullis, itaq; pinguescit, & nitidus in se nutricem conuertit. illa gaudet eius specie, miraturq; sese ipsam, quòd talẽ pepererit: suos cõparatione eius damnat ut alienos, absumiq; etiam se inspectante patitur, donec corripiat ipsam quoq; iam uolandi potens. Nulla tum auium suauitate carnis comparatur illi.

De miluis. CAP. X.

MIlui ex eodem accipitrũ genere, magnitudine differunt. Notatum in his, rapacissimã & famelicam semper alitem nihil esculenti rapere unquã ex funerũ ferculis, nec Olympiæ ex ara ac ne ferentiũ quidem manibus, nisi lugubri municipiorum immolantium ostento. Iidem uidentur artem gubernãdi docuisse caudæ flexibus, in cœlo monstrãte natura, quod opus esset in profundo. Milui & ipsi hybernis mensibus latent, non tamẽ ante hirundines abeuntes. Traduntur autem & à solstitijs affici podagra.

Digestio auium per genera. CAP. XI.

VOlucrum prima distinctio pedibus maxime constat. Aut enim aduncos ungues habent, aut digitos, aut palmipedum in genere sunt, uti anseres, & aquaticæ ferè aues. Aduncos ungues habentia, carne tantum uescuntur ex parte magna.

De inauspicatis auibus, cornice, coruis, bubone CAP. XII.

COrnices & alio pabulo, atque duriciem nucis rostro repugnãtem, uolantes in altum in saxa tegulasue iaciunt iterum ac sæpius, donec quassatam perfringere queant. Ipsa ales est inauspicatæ garrulitatis, à quibusdam tamen laudata. Ab arcturi sidere ad hirundinum aduentũ notatur eam in Mineruæ lucis templisq; raro, alicubi omnino non aspici, sicut Athenis. Præterea sola hæc etiam uolantes pullos aliquandiu pascit inauspicatissima fœtus tẽpore, hoc est, post solstitium. Cæteræ omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac uolare cogunt, sicut & corui qui & ipsi non carne tantum aluntur, sed robustos quoq; fœtus suos fugant longius. Itaq; paruis in uicis nõ plus bina coniugia sunt: Circa Cranonem quidem Thessaliæ singula perpetuo: genitores soboli loco cedunt. Diuersa in hac & supradicta alite quædã. Corui ante solstitium generant: ijdem ægrescunt sexagenis diebus, siti maxime, antequam fici coquantur autumno, cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corui pariunt cum plurimũ quinos. Ore eos parere aut coire uulgus arbitratur. Ideoque grauidas, si ederint coruinum ouum, per os partum reddere: atq; in totũ, difficulter parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat, non hercule magis quàm in Aegypto ibim: sed illam exosculationem, quæ sæpe cernitur, qualẽ in columbis esse. Corui in auspicijs soli uidentur intellectũ habere significationum suarũ. nam cum Mediæ hospites occisi sunt, omnes è Peloponneso & Attica regione uolauerũt. Pessima eorũ significatio, cum glutiunt uocem uelut strangulati. Vncos ungues & nocturnæ aues habẽt, ut noctuæ, bubo, ululæ. Omnium horũ hebetes interdiu oculi. Bubo funebris, & maxime abominatus, publicis præcipue auspicijs, deserta incolit nec tantũ desolata, sed dira etiam & inaccessa. noctis monstrum nec cantu aliquo uocalis, sed gemitu. Itaq; in urbibus aut omnino in luce uisus, dirum ostentum est. Priuatorum

torum domibus insidentem plurimis scio non fuisse feralem. Volat nunquam quò libuit, sed transuersus aufertur. Capitolij cellam ipsam intrauit Sex. Papellio Istro, L. Pedanio COSS. propter quod nonis Martijs urbs lustrata est eo anno.

De incendiaria aue. CAP. XIII.

INauspicata est & incendiaria auis, propter quam sæpenumero lustratam urbem in annalibus inuenimus, sicut L. Cassio. C. Mario COSS. quo anno & bubone uiso lustrata est. Quæ sit auis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidã ita interpretãtur, incendiariã esse quæcũq; apparuerit carbonẽ ferens ex aris uel altaribus. Alij spinturnicem eam uocant: sed hæc ipsa quæ esset inter aues, qui se scire diceret, non inueni.

De cliuina. CAP. XIIII.

CLiuinã quoq; auem ab antiquis nominatã animaduerto ignorari. Quidã clamatoriã dicunt, Labeo prohibitoriam. Et apud Nigidium subis appellatur auis, quæ aquilarum oua frangat.

De auibus incognitis. CAP XV.

SVnt præterea complura genera depicta in Hetrusca disciplina, seculis non uisa: quæ nunc defecisse mirum est, cum abundent etiam quæ gula humana populatur.

De auibus nocturnis. CAP. XVI.

EXternorum de augurijs peritissime scripsisse Hylas nomine putatur. Is tradit noctuam, bubonẽ, picũ arbores cauantẽ, trogonẽ, cornicẽ, à cauda de ouo exire: quoniã põdere capitũ peruersa oua, posteriorẽ partem corporũ fouendam matri applicent.

De noctuis. CAP. XVII.

NOctuarum contra aues solers dimicatio. Maiore circundatæ multitudine, resupinæ pedibus repugnant, collectæq; in arctũ, rostro & unguibus tota teguntur. Auxiliatur accipiter collegio quodã naturæ, bellũq; partitur. Noctuas sexagenis diebus hyemis cubare, & nouem uoces habere tradit Nigidius.

De pico martio. CAP. XVIII.

SVnt & paruæ aues uncorũ unguiũ, ut pici, martio cognomine insignes, & in auspicijs magni. Quo in genere arborũ cauatores, scandentes in subrectum felium modo, illi uero & supini, percussi corticis sono, pabulum subesse intelligunt. pullos in cauis educant auium soli. Adactos cauernis corũ à pastore cuneos, admota quadam ab his herba elabi creditur uulgo. Trebius autor est, clauum cuneúmue adactum quanta libeat ui arbori in qua nidum habeat, statim exilire cum crepitu arboris, cum incederit clauo aut cuneo. Ipsi principales Latio sunt in augurijs, à rege qui nomẽ huic aui dedit. Vnum eorũ præscitũ trãsire nõ queo. In capite prætoris urbani L. Tuberonis, in foro iura pro tribunali reddẽtis, sedit ita placide, ut manu prehenderetur. Respondere uates, exitiũ imperio portendi si dimitteretur, at si exanimaretur, prætori. Et ille auem protinus cõcerpsit: nec multo pòst impleuit prodigiũ. Vescuntur & glande in hoc genere, pomisq; multæ, sed quæ carne tantum non uiuunt, excepto miluo. quod ipsum in augurijs dirum est.

De uncos ungues habẽtib. & digitos. CAP. XIX.

VNcos ungues habentes omnino non congregantur, & sibi quæq; prædantur. Sunt autẽ omnes ferè altiuolæ præter nocturnas & magis, maiores. Omnibus alæ grãdes, corpus exiguũ. Ambulant difficulter. In petris raro consistunt, curuatura unguium prohibente. Nunc de secundo ordine dicamus, qui in duas diuiditur species, oscines & alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit. Itaque præcedent & ordine.

De pauonibus, & quis eos primus cibi causa occiderit. CAP. XX.

OMnesq; reliquas in his pauonũ genus: cũ forma, tũ intellectu eius & gloria. Gẽmantes laudatus expandit colores aduerso maxime sole, quia sic fulgentius radiant. Simul umbræ quosdã repercussus cæteris, qui in opaco clarius micant, conchata quærit cauda: omnesq; in aceruũ cõtrahit pennarũ, quos spectari gaudet oculos Idem cauda annuis uicibus amissa cum folijs arborum, donec renascatur iterum cum flore, pudibundus ac mœrens quærit latebram. Viuit annis xxv. Colores incipit fundere in trimatu. Ab autoribus non gloriosum tantum animal hoc traditur, sed & maleuolum, sicut anser uerecundum: quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi. Pauonem cibi gratia Romæ primus occidit orator Hortensius, aditiali cœna sacerdotij. Saginare primus instituit circa nouissimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco, exq́ue eo quæstu reditus sestertiûm sexagena [illegible] habuit.

De gallis, & quomodo castrentur, & de gallinacco locuto. CAP. XXI.

PRoxime gloriã sentiunt & hi nostri uigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoq; somno natura genuit. Norunt sidera, & ternas distinguunt horas interdiu cantu. Cũ sole eunt cubitũ, quartaq; castrensi uigilia ad curas laboremq; reuocant. Nec solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemq; uenientem nunciant cantu, ipsum uero cantum plausu laterũ. imperitant suo generi, & regnum in quacunq; sunt domo exercent. Dimicatione paritur hoc quoque inter ipsos, uelut ideo tela agnata cruribus suis intelligentes: nec finis sæpe cõmorientibus. Quòd si palma contingit, statim in uictoria canunt, seq; ipsi principes testantur. Victus occultatur silens, ægreq; seruitium patitur. Et plebs tamen æque superba graditur ardua ceruice, cristis celsa: cœlumq; sola uolucrum aspicit crebro, in sublime caudam quoque falcatam erigens: itaque terrori sunt etiam leonibus ferarum generosissimis. Iam ex his quidam ad bella tantum & prælia assidua nascuntur, quibus etiam patrias nobilitarunt Rhodum ac Tanagram. Secundus est honos habitus Melicis ac Chalcidicis, ut planè digna aliti tantum honoris præbeat Romana purpura.

Horum sunt tripudia solistima. Hi magistratus nostros quotidie regunt, domosq; ipsis suas claudunt aut reserant. hi fasces Ro. impellunt aut retinent, iubent acies aut prohibent, uictoriarum omnium toto orbe partarũ auspices: hi maxime terrarum imperio imperant, extis etiam fibrisq; haud aliter quàm opimæ uictimæ dijs grati. Habent ostenta & præposteri eorũ uespertiniq; cantus. Nanque totis noctibus canendo, Bœotijs nobilẽ illam aduersus Lacedæmonios præsagiuere uictoriam, ita coniecta interpretatione, quoniam uicta ales illa non caneret. Desinunt canere castrati, quod duobus fit modis, lumbis adustis candente ferro, aut imis cruribus: mox ulcere oblito figlina creta: facilius ita pinguescunt. Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publice editur ceu gladiatorum. Inuenitur in annalibus, in Ariminensi agro M. Lepido, Q. Catulo COSS. in uilla Galerij locutum gallinaceum, semel quod equidem sciam.

De anseribus, & quis primus iecur anserinum comederit, & de adipe anserino Comageno. CAP. XXII.

Est & anseri uigil cura Capitolio testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus. Quamobrẽ cibaria anserũ censores in primis locant. Quin & fama amoris, Argis dilecta forma pueri nomine Olenis, et glauces Ptolemæo regi cithara canentis, quam eodem tẽpore & aries amasse proditur. Potest & sapientiæ uideri intellectus ijs esse. Ita comes perpetuo adhæsisse Lacydi philosopho dicitur, nusquã ab eo, non in publico, non in balneis, non noctu, non interdiu digressus. Nostri sapientiores, qui eos iecoris bonitate nouere. Fartilibus in magnam amplitudinẽ crescit, exemptũ quoq; lacte mulso augetur. Nec sine causa in quæstione est, quis primus tãtum bonum inuenerit, Scipio Metellus uir consularis, an M. Sestius eadem ætate eques Ro. Sed (quod constat) Messalinus Cotta, Messalæ oratoris filius, palmas pedum in his torrere, atq; patinis cum gallinaceorum cristis condire reperit. Tribuetur enim à me culinis cuiusq; palma cum fide. Mirũ in hac alite, à Morinis usq; Romam pedibus uenire. Fessi proferuntur ad primos, ita cæteri stipatione naturali propellũt eos. Candidorum alterum uectigal in pluma. Velluntur quibusdã locis bis anno. Rursus plumigeri uestiuntur: molliorq; quæ corpori quàm proxima, et è Germania laudatissima. Candidi ibi, uerum minores, ganzæ uocãtur. Pretium plumæ eorum, in libras denarij quini. Et inde crimina plerunq; auxiliorum præfectis, à uigili statione ad hæc aucupia dimissis cohortibus totis. Eoque deliciæ processere, ut sine hoc instrumento durare iam ne uirorum quidem ceruices possint. Aliud reperit Syriæ pars, quæ Comagene uocatur: adipẽ eorũ in uase æreo cum cinnamo niue multa obrutum, ac rigore gelido maceratũ, ad usum præclari medicaminis, quod ab gẽte dicitur Comagenũ. Anserini generis sunt chenalopeces, et quibus lautiores epulas non nouit Britannia chenerotes, fero ansere minores. Decet tetraonas suus nitor, absolutaq; nigritia, in superciliis cocci rubor. Alterum eorũ genus uulturũ magnitudinẽ excedit, quorũ et colorẽ reddit. Nec ulla ales excepto struthiocamelo maius corpore implẽs põdus, in tantũ aucta, ut in terra quoq; immobilis prehendatur. Gignũt eos alpes, & septentrionalis regio. In auiarijs saporẽ perdunt. Moriuntur cõtumacia spiritu reuocato. Proximæ eis sunt, quas Hispania aues tardas appellat, Græcia otidas, dãnatas in cibis. Emissa enim ossibus medulla, odoris tædium extemplò sequitur.

De gruibus, ciconijs, oloribus, & peregrinis auibus, & coturnicibus, & glotte. CAP. XXIII.

Inducias habet gens Pygmæa abscessu gruum (ut diximus) cum ijs dimicantium. Immensus est tractus quo ueniunt, si quis reputet à mari eoo. Quando proficiscantur consentiunt, uolant ad prospiciendum alte, ducem quem sequãtur eligunt. in extremo agmine per uices, qui acclamẽt, dispositos habent, & qui gregem uoce contineant. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinẽtes, qui laxatus somno & decidens, indiligẽtiam coarguat. Cæteræ dormiunt capite subter alam cõdito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto prouidet collo, ac prædicit. Eædem mansuefactæ lasciuiunt, gyrosq; quosdã indecoro cursu uel singulæ peragunt. Certum est, Põtum transuolaturas, primum omnium angustias petere, inter duo promontoria Criu metopon, & Carambin mox saburra stabiliri. cum medium trãsierint, abijci lapillos è pedibus: cum attigerint cõtinentem, & è gutture harenam. Cornelius Nepos, qui diui Augusti principatu obijt, cũ scriberet turdos paulò antè cœptos saginari, addidit ciconias magis placere quàm grues: cũ hæc nunc ales inter primas expetatur, illam nemo uelit attigisse. Ciconiæ quonam è loco ueniant, aut quò se referant, incompertum adhuc est. E longinquo uenire nõ dubium, eodem quo grues modo: illas hyemis, has æstatis aduenas. Abituræ congregantur in loco certo: comitatæq; sic, ut nulla sui generis relinquatur, nisi captiua & serua, ceu lege prædicta die recedunt. Nemo uidit agmen discedentium, cum discessurum appareat. nec uenire, sed uenisse cernimus: utrunque nocturnis fit tẽporibus. Et quamuis ultra citraue peruolent, nunquã tamen aduenisse usquã, nisi noctu existimãtur. Pythonos comen uocant in Asia patentibus campis, ubi congregatæ inter se cõmurmurant, eã quæ nouissima aduenit lacerant, atq; ita abeunt. Notatum, post Idus Aug. non temere uisas ibi. Sunt qui ciconijs nõ inesse linguas cõfirment. Honos ijs serpentum exitio tantus, ut in Thessalia capitale fuerit occidisse, eademq; legibus pœna, quæ in homicidã. Simili anseres quoq; & olores ratione cõmeant, sed horũ uolatus cernitur. liburnicarũ more rostrato impetu ferũtur, facilius ita findẽtes aëra, quàm si recta frõte impellerent: à tergo sensim dilatante se cuneo porrigitur agmen, largeque impellenti præbetur aura. Colla

impo

imponunt præcedentibus, fessos duces ad terga recipiunt. Ciconiæ nidos eosdem repetunt, genitricum senectam inuicem educant. Olorum morte narratur flebilis cantus, falso, ut arbitror, aliquot experimentis. Iidem mutua carne uescuntur inter se. Verum hæc cõmeantium per maria terrasq; peregrinatio non patitur differri minores quoque, quibus est natura similis: utcunq; enim supradictas magnitudo & uires corporum inuitare uideri possunt. Coturnices antè etiam semper adueniunt quàm grues, parua auis, & cum ad nos uenit, terrestris potius quàm sublimis. Aduolant & hæ simili modo non sine periculo nauigantiũ, cum appropinquauere terris. Quippe uelis sæpe insidunt, & hoc semper noctu, merguntq; nauigia. Iter est his per hospitia certa. Austro nõ uolant, humido scilicet & grauiore uento. Aura tamen uehi uolunt, propter pondus corporum, uiresq; paruas. Hinc uolantium illa cõquestio labore expressa. Aquilone ergo maxime uolant ortygometra duce. Primam earum terræ appropinquantem accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum solicitant, abeuntque unà persuasæ glottis & otus & cychramus. Glottis prælongam exerit linguam, unde ei nomen. Hanc initio blandita peregrinatione auide profectam, pœnitẽtia in uolatu cum labore scilicet subit. reuerti incomitatam piget, & sequi: nec unquam plus uno die pergit, in proximo hospitio deserit. uerum inuenitur alia, antecedente anno relicta: simili modo in singulos dies. Cychramus perseuerantior festinat etiam peruenire ad expetitas sibi terras. itaque noctu is eas excitat, admonetq; itineris. Otus bubone minor est, noctuis maior, auribus plumeis eminentibus, unde & nomen illi: quidam Latine asionem uocant: imitatrix aliâs auis ac parasita, & quodam genere saltatrix. capitur haud difficulter ut noctuæ, intenta in aliquo circumeunte alio. Quòd si uentus agmen aduerso flatu cœperit inhibere, ponduscules lapidum apprǽhensis, aut gutture harena repleto, stabilitæ uolant. Conturnicibus ueneni semen gratissimus cibus: quam ob causam eas damnauere mensæ, simulq; comitialem propter morbum despui suetũ, quem solæ animalium sentiunt præter hominem.

De hirundinibus, merulis, turdis & sturnis, turturibus & palumbis. CAP. XXIIII.

ABeunt & hirundines hybernis mensibus, sola carne uescens auis ex ijs, quæ aduncos ungues non habent, sed in uicina abeunt, apricos secutæ montium recessus. inuentæque iam sunt ibi nudæ atque deplumes. Thebarum tecta subire negantur, quoniam urbs illa sæpius capta sit: nec Biziæ in Thracia propter scelera Terei. Cecina Volaterranus equestris ordinis quadrigarum dominus, comprǽhensas in urbem secum auferens uictoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes illito uictoriæ colore. Tradit & Fabius Pictor in annalibus suis, cum obsideretur præsidium Romanum à Ligustinis, hirundinem à pullis ad se allatam: ut lino ad pedem eius alligato nodis significaret, quoto die adueniente auxilio eruptio fieri deberet. Abeunt & merulæ turdique & sturni, simili modo in uicina. Sed hi plumam non amittunt, nec occultantur, uisi sæpe ibi, quò hybernum pabulum petunt. itaque in Germania hyeme maxime turdi cernuntur. Verius turtur occultatur, pennasque amittit. Abeunt & palumbes, quónam & in ijs incertum. Sturnorum generi proprium cateruatim uolare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus. Volucrum soli hirundini flexuosi uolatus, uelox celeritas, quibus ex causis neq; rapinæ cæterarum alitum obnoxia est. Eadem demum sola auium non nisi in uolatu pascitur.

Quæ auium perennes, quæ semestres, quæ trimestres. CAP. XXV.

TEmporum magna differentia auibus. Perennes ut columbæ, semestres ut hirũdines, trimestres ut turdi & turtures, & quæ cum fœtum eduxere, abeunt, ut galguli, upupæ.

De auibus mira. CAP. XXVI.

AVtores sunt, omnibus annis aduolare Ilium ex Aethiopia aues, & confligere ad Memnonis tumulum, quas ob id Memnonidas uocant. Hoc idem quinto quoque anno facere eas in Aethiopia circa regiam Memnonis, exploratum sibi Cremutius tradit. Simili modo pugnant Meleagrides in Bœotia. Africæ hoc est gallinarum genus, gibberum, uarijs sparsum plumis, quæ nouissimæ sunt peregrinarum auium in mensas receptæ propter ingratum uirus. Verum Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

De auibus seleucidibus. CAP. XXVII.

SEleucides aues uocantur, quarum aduentum ab Ioue precibus impetrant Casij montis incolæ, fruges eorum locustis uastantibus. Nec unde ueniant, quóue abeant compertum, nunquàm conspectis nisi cum præsidio earum indigetur.

De ibi. CAP. XXVIII.

INuocant & Aegyptij ibes suas contra serpentum aduentum: & Elei Myiagron deum, muscarum multitudine pestilentiam adferente: quæ protinus intereunt qua litatum est illi deo.

Quæ aues in quibus locis non sunt, & quæ mutant colorem & uocem, & de luscinijs. CAP. XXIX.

SEd in secessu auium & noctuæ paucis diebus latere traduntur, quarum genus in Creta insula non est: etiam si qua inuecta sit emoritur. Nam hæc quoq; mira naturæ differentia: alia alijs locis negat, tanquam genera frugum fruticúmue, sic & animalium nõ nasci, translatitium: inuecta emori, mirum. Quid est illud unius generis saluti aduersum, quæue ista naturæ inuidia? aut qui terrarum dicati auibus termini? Rhodus aquilam non habet. Transpadana Italia iuxta alpes Larium lacum appellat, amœnum arbusto agro ad quem ciconiæ non permeant: sicuti nec octauum circa lapidem ab eo, immensa alioqui finitimo Insubrium

tractu examina graculorum monedularumq́;, cui soli aui furacitas auri argentiq́, præcipue mira est. Picus Martius in Tarentino agro negatur esse. Nuper, & adhuc tamen rara, ab Apennino ad urbẽ uersus cerni cœpere picarum genera, quæ longa insignes cauda uariæ appellantur. Proprium his caluescere omnibus annis, cum serantur rapa. Perdices non transuolant Bœotiæ fines in Atticam: nec ulla auis in Ponto, insula qua sepultus est Achilles, sacratam ei ædem. In Fidenate agro iuxta urbem ciconiæ nec pullos nec nidum faciunt. At in agrum Volaterranum palumbium uis è mari quotannis aduolat. Romæ in ædem Herculis in foro Boario, nec muscæ nec canes intrant. Multa præterea similia, quæ prudens subinde omitto in singulis generibus, fastidio parcens: quippe cũ Theophrastus tradat inuectitias esse in Asia etiam columbas, & pauones, & coruos, & in Cyrenaica uocales ranas. Alia admiratio circa oscines: ferè mutant colorem uocemq́; tempore anni, ac repente fiunt aliæ: quod in grandiore alitum genere grues tantum. Eæ enim senectute nigrescunt. Merula ex nigra ruffescit, canit æstate, hyeme balbutit, circa solstitium muta. Rostrum quoq́, anniculis in ebur transfiguratur, duntaxat maribus. Turdis color æstate circa ceruicem uarius, hyeme concolor. Luscinijs diebus ac noctibus continuis xv. garrulus sine intermissu cantus, densante se frondium germine, non in nouissimum digna miratu aue. Primum tanta uox tam paruo in corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in una perfecta musicæ scientia modulatus editur sonus: & nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc uariatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur reuocato, infuscatur ex inopinato: interdum & secum ipse murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, ubi uisum est uibrans, summus, medius, imus. Breuiterq́;, omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit: ut nõ sit dubium hanc suauitatem præmonstratã efficaci auspicio, cum in ore Stesichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, nec ijdem omnibus, sed sui cuique. Certant inter se, palamque animosa contentio est. Victa morte finit sæpe uitã, spiritu prius deficiente quàm cantu. Meditantur aliæ iuniores, uersusq́; quos imitentur accipiunt. Audit discipula intentione magna & reddit, uicibusq́, reticent. Intelligitur emendata correctio, & in docẽte quædam reprehensio. Ergo seruorum illis precia sunt, & quidẽ ampliora quàm quibus olim armigeri parabantur. Scio sestertijs vi. candidam alioquin, quod est propè inusitatum uenisse, quæ Agrippinæ Claudij principis coniugi dono daretur. Visum iam sæpe, iussas canere cœpisse, & cum symphonia alternasse sicut homines repertos, qui sonum earum, addita in transuersas harundines aqua, foramen inspirantes, linguæue parua aliqua opposita mora, indiscreta redderent similitudine. Sed ex tantæ tamque artifices argutiæ à xv. diebus paulatim desinunt, nec ut fatigatas possis dicere aut satiatas. mox æstu aucto in totum alia uox fit, nec modulata aut uaria. mutatur & color. postremo hyeme ipsa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non est, quæ cæteris auibus. Pariunt uere primo, cum plurimũ sena oua. Alia ratio ficedulis. Nam formam simul coloremque mutant. Hoc nomen non nisi autumno habent, postea melancoryphi uocantur. Sic & erithacus hyeme, idem phœnicurus æstate. Mutat & upupa, ut tradit Aeschylus poëta, obscœna aliâs pastu auis, crista uisenda plicatili, contrahens eam subrigensque per longitudinem capitis. Oenanthe quidem etiam statos latebræ dies habet, exoriente sirio occultata, ab occasu eiusdem prodit: quod miremur, ipsis diebus utrinque. Chlorion quoq; qui totus est luteus, hyeme non uisus, circa solstitia procedit.

De merulis. CAP. XXX.

Merulæ circa Cyllenen Arcadiæ, nec usquam alubi candidæ nascuntur. Ibis circa Pelusium tantum nigra est, cæteris omnibus locis candida.

Tempus auium geniture. CAP. XXXI.

Oscines, præter exceptas, non temere fœtus faciunt ante æquinoctium uernum, aut post autumnale: antè solstitium autem dubios, post solstitium uitales.

De halcyonibus, & de diebus earum nauigabilibus, & gauijs, & mergis. CAP. XXXII.

Eo maxime sunt insignes halcyones. Dies earum partus, maria quique nauigant nouere. Ipsa auis paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte maiore, tantum purpureis & candidis admixtis pennis, collo gracili ac procero. Alterum genus earum magnitudine distinguitur & cantu. Minores in harundinetis canunt. Halcyonẽ uidere rarissimum est, nec nisi Vergiliarum occasu, & circa solstitia brumamue, naue aliquando circumuolata statim in latebras abeuntem. Fœtificant bruma, qui dies halcyonides uocantur, placido mari per eos & nauigabili, Siculo maximè. In reliquis partibus est quidem mitius pelagus, Siculum utiq́, tractabile. Faciunt autem septem ante brumam diebus nidos, & totidem sequentibus pariunt. Nidi earum admirationem habent, pilæ figura, paulum eminenti ore perquàm angusto grandium spongiarum similitudine: ferro intercidi non queunt, frangũtur ictu ualido, ut spuma arida maris. Nec unde confingantur, inuenitur. Putant ex spinis aculeatis piscibus: enim uiuunt. Subeunt & in amnes. Pariunt oua quina. Gauiæ in petris nidificant, mergi & in arboribus. Pariunt plurimum terna. Sed gauiæ æstate, mergi incipiente uere.

De auium solertia in nidificando, hirundine, argatili, cynamomis, & perdicibus. CAP. XXXIII.

Halcyonum nidi figura, reliquarum quoq; solertiæ admonet: neq́, alia parte ingenia auium magis admiranda. Hirundines luto construunt, stramẽto roborant.

roborant. Si quando inopia est luti, madefactæ multa aqua pennis puluerem spargunt. Ipsum uero nidum mollibus plumis floccisque consternunt tepefaciendis ouis, simul ne durus sit infantibus pullis. In fœtu summa æquitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pullorum: adultioresq́; circũagi docent, & foris saturitatẽ emittere. Alterum genus hirundinum est rusticarũ & agrestium, quæ raro in domibus, diuersos figura, sed eadem materia confingunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustũ, utero capaci: mirum, qua peritia & occultandis habiles pullis, & substernẽdis molles. In Aegypti Heracleotico ostio molẽ continuatione nidorum euaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadij ferè unius spatio, quod humano opere perfici non posset. In eadẽ Aegypto iuxta oppidum Copton insula est sacra Isidi, quam ne laceret amnis idẽ, muniunt opere, incipientibus uernis diebus palea & stramento rostrũ eius firmantes, continuatis per triduũ noctibus tanto labore, ut multas in opere emori constet. Ea militia illis cum anno redit semper. Tertium est earũ genus quæ ripas excauant, atq; ita internidificãt. Harum pulli ad cinerem ambusti, mortifero fauciũ malo, multisq́; alijs morbis humani corporis medentur. Non faciunt hæ nidos. Migrãtq́; multis diebus antè, si futurum est ut auctus amnis attingat. In genere parrarũ est cui nidus ex musco arido ita absoluta perficitur pila, ut inueniri non possit aditus. Argatilis appellatur, eadẽ figura ex ligno intexens. Picorũ aliquis suspendit in surculo primis in ramis cyathi modo, ut nulla quadrupes possit accedere. Galgulos quidẽ ipsos dependentes pedibus somnum capere cõfirmant, quia tutiores ita se sperent. Iam publicum quidem omniũ est, tabulata ramorũ sustinendo nido prouide eligere, cameraq́; ab imbri aut fronde protegere densa. In Arabia cinamomus auis appellatur: cinnami surculis nidificat. Plumbatis eos sagittis decutiunt indigenæ, mercis gratia. In Scythis auis magnitudine otidis, binos parit, in leporina pelle semper in cacuminibus ramorum suspensa. Picæ cum diligentius uisum ab homine nidum sensere, oua transferunt aliò. Hoc in his auibus, quarũ digiti non sunt accõmodati complectendis transferendisq́; ouis, miro traditur modo. Nanq; surculo super bina oua imposito, ac ferruminato alui glutino, subdita ceruice medio, æqua utrinq; libra deportãt aliò. Nec uero ijs minor solertia, quæ cunabula in terra faciũt, corporis grauitate prohibitæ sublime petere. Merops uocatur, genitores suos reconditos pascens, pallido intus colore pennarum, superne cyaneo, primori subrutilo. Nidificat in specu sex pedũ defossa altitudine. Perdices spina & frutice sic muniunt receptaculum, ut contra feras abunde uallẽtur. Ouis stragulum molli puluere contumulant, nec in quo loco peperere incubant: néue cui frequentior conuersatio sit suspecta, transferũt aliò. Illæ quidẽ & maritos suos fallunt, quoniam intẽperantia libidinis frangunt earum oua, ne incubando detineantur. Tum inter se dimicant mares desiderio fœminarum: uictum aũt Venerem pati. Id quidem & coturnices, Trogus & gallinaceos aliquando: Perdices uero à domitis feros & nouos aut uictos iniri promiscue. Capiuntur quoq; pugnacitate eiusdem libidinis, cõtra aucupis indicem exeunte in prælium duce totius gregis. Capto eo procedit alter, ac subinde singuli. Rursus circa conceptum fœminæ capiuntur, contra aucupum fœminam exeuntes, ut rixãdo abigant eam. Neq; in alio animali par opus libidinis. Si contra mares steterint fœminæ, aura ab his flante prægnantes fiũt. Hiantes autẽ exerta lingua per id tempus æstuant, concipiuntq́ue superuolantium afflatu, sæpe uoce tantum audita masculi. Adeoq́ue uincit libido etiam fœtus charitatem, ut illa furtim & in occulto incubans, cum sensit fœminam aucupis accedentem ad marem, recanat reuocetq́;, & ultro præbeat se libidini. Rabie quidem tanta feruntur, ut in capite aucupantium sæpe cææ metu sedeant. Si ad nidũ is cœperit accedere, procurrit ad pedes fœta, prægrauẽ aut delũbem sese simulãs, subitoq́; in procursu aut breui aliquo uolatu cadit fracta aut ala aut pedibus: procurrit iterũ, iamiam prehensurũ effugiẽs, spemq́; frustrans, donec in diuersum abducat à nidis. Eadẽ in pauore libera, ac materna uacans cura, in sulco resupina gleba se terræ pedibus apprehensa operit. Perdicũ uita ad sexdecim annos durare existimatur.

De columbis. CAP. XXXIIII.

AB his columbarum maxime spectantur simili ratione mores ijdem, sed pudicitia illis prima, & neutri nota adulteria. Coniugij fidem non uiolãt, communemq́; seruant domum. Nisi cœlebs aut uidua, nidum non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiam iniquos ferunt quippe suspicio est adulterij, quãuis natura non sit. Tunc plenum querela guttur sæuiq́; rostro ictus, mox in satisfactione exosculatio, & circa Veneris preces crebris pedum orbibus adulatio. Amor utriq; sobolis æqualis: sæpe & ex hac causa castigatio, pigrius intrante fœmina ad pullos. Parturienti solatia & ministeria ex mare. Pullis primo salsiorem terram collectam gutture in ora inspuunt, præparãtes tempestiuitatem cibo. Proprium generis eius & turturum, cum bibant colla nõ resupinare, largeq́; bibere, iumentorum modo.

De palumbibus. CAP. XXXV.

VIuere palumbes ad xxx. annum, aliquos ad xl. habemus autores, uno tantum incommodo unguium, eodem & argumẽto senectæ, qui citra perniciem reciduntur. Cantus omnibus similis atque idem, trino conficitur uersu, præterque in clausula gemitu: hyemẽ mutis, uere uocalibus. Nigidius putat, cum oua incubat, sub tecto nominatam palumbem relinquere nidos. Pariunt autem post solstitium. Columbæ & turtures octonis annis uiuunt.

De passeribus. CAP. XXXVI.

COntrà passeri minimum uitæ, cui salacitas par. Mares negãtur anno diutius durare, argumẽto,

quia

quæ nulla ueris initio appareat nigritudo in rostro, quæ ab æstate incipit. Fœminis lõgiusculum spatium. Verum columbis inest quidam & gloriæ intellectus. Nosse credas suos colores, uarietatemque dispositam: quin etiam ex uolatu quæritur plaudere in cœlo, uarieq; sulcare. Quæ in ostentatione ut uinctæ præbentur accipitri, implicatis strepitu pennis, qui non nisi ipsis alarum humeris eliditur, alioquin soluto uolatu in multum ueliciores. Speculatur occultus fronde latro, & gaudentem in ipsa gloria rapit.

De tinnunculo. CAP. XXXVII.

OB id cum iis habenda est auis quæ tinnunculus uocatur. Defendit enim illas, terretque accipitres naturali potentia, in tantum, ut uisum uocemque eius fugiant. Hac de causa præcipuus columbis amor eorum. Feruntq;, si in quatuor angulis defodiantur in ollis nouis obliti, nõ mutare sedem colũbas quod auro insectis alarum articulis quæsiere aliqui, non aliter innoxiis uulneribus, multiuagæ alioquin aue. Est enim ars illis inter se blandiri, & corrumpere alias, furtoq; comitatiores reuerti. Quin & internunciæ in rebus magnis fuere, epistolas annexas earum pedibus obsidione Mutinensi in castra consulum Decimo Bruto mittente. Quid uallum & uigil obsidio, atq; etiã retia amne prætenta profuere Antonio, per cœlum eunte nuncio? Et harum amore insaniunt multi, super tecta exædificant turres iis, nobilitatemque singularum & origines narrant, uetere iam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum ciuile Pompeianũ denariis quadringentis singula paria uendidauit, ut M. Varro tradit. Quin & patriam nobilitauere, in Campania grandissimæ prouenire existimatæ. Harum uolatus in reputationem cæterarum quoq; uolucrum nos impellit.

De uolatu & incessu auium. CAP. XXXVIII.

OMnibus animalibus reliquis certus & uniusmodi, & in suo cuique genere incessus est: aues solæ uario meatu feruntur, & in terra & in aere. Ambulant aliquæ, ut cornices: saliunt aliquæ, ut passeres, merulæ: currunt, ut perdices, rusticulæ: ante se pedes iaciunt, ut ciconiæ, grues: expandunt alas, pendentesq; raro interuallo quatiũt, aliæ crebrius, sed & primas duntaxat pẽnas: aliæ & tota latera pandũt. quædam uero maiore ex parte compressis uolant. percussoq; semel aliquæ & gemino ictu aere feruntur: uelut inclusum eum prementes, eiaculantur sese in sublime, in rectũ, in pronum. Impingi putes aliquas, aut rursus ab alto cadere has, illas salire. Anates solæ, quæq; sunt eiusdẽ generis, in sublime protinus sese tollunt, atque è uestigio cœlũ petunt, & hoc etiã ex aqua. Itaq; in foueas quibus feras uenamur, delapsæ solæ euadunt. Vultur, & ferè grauiores, nisi ex procursu, aut altiore cumulo immissæ non euolant, cauda reguntur. Aliæ circumspectant, aliæ flectunt colla. Nonnullæ uescuntur ea quæ rapuere pedibus. Sine uoce non uolant multæ: aut è contrario semper in uolatu silent. Subrectæ, pronæ, obliquæ in latera, in ora, quædam & resupinæ feruntur: ut si pariter cernantur plura genera, non in eadem natura meare uideantur.

De apodibus. CAP. XXXIX.

PLurimum uolant quæ apodes, quia careant usu pedum, ab aliis cypseli appellantur, hirundinum specie. Nidificant in scopulis. Hæ sunt quæ toto mari cernuntur. Nec unquam tam longo naues, tamq; continuo cursu recedunt à terra, ut non circumuolitent eas apodes. Cætera genera residunt & insistunt: his quies, nisi in nido, nullæ: aut pendent aut iacent. Et ingenia æque uaria, ad pastum maxime.

De caprimulgis & plateis. CAP XL.

CAprimulgi appellantur grãdioris merulæ aspectu, fures nocturni: interdiu enim uisu carent. Intrant pastorum stabula, caprarumq; uberibus aduolant suctum propter lactis, qua iniuria uber emoritur, caprisq; cæcitas quas ita mulsere oboritur. Platea nominatur aduolans ad eas quæ se in mari mergunt, & capita illarum morsu corripiens, donec capturam extorqueat. Eadem cum deuoratis se impleuit conchis, calore uentris coctas euomit, atque ita ex iis esculenta legit, testas excernens.

De ingeniis auium. CAP. XLI.

VIllaribus gallinis & religio inest. Inhorrescunt edito ouo, excutiuntq; sese, & circumactæ purificant, ac festuca aliqua sese & oua lustrant.

De carduele, & psittaco, & auibus quæ loquuntur. CAP. XLII.

MInimæ auium carduelis imperata faciunt, nec uoce tãtum, sed pedibus & ore pro manibus. Est quæ boum mugitus imitetur, in Arelatensi agro taurus appellata, alioquin parua. Est quæ equorũ quoque hinnitus, anthus nomine, herbæ pabulo aduentu eorũ pulsa imitatur, ad hunc modũ se ulciscens. Super omnia humanas uoces reddũt, psittaci quidem etiã sermocinantes. India hanc auẽ mittit, sittacẽ uocat, uiridẽ toto corpore, torque tãtũ miniato in ceruice distinctam. Imperatores salutat, & quæ accipit uerba pronunciat, in uino præcipue lasciua. Capiti eius duritia eadẽ quæ rostro. hoc, cũ loqui discit, ferreo uerberatur radio: nõ sentit aliter ictus. Cũ deuolat, rostro se excipit, illi innititur, leuioremq; se ita pedũ infirmitati facit. Minor nobilitas, quia nõ ex lõginquo uenit, sed expressior loquacitas certo generi picarũ est. Adamant uerba quæ loquũtur. Nec discũt tantũ sed diligũt. meditãtesq; intra semet, cura atq; cogitatione intẽtionẽ nõ occultãt. Cõstat emori uictas difficultate uerbi, ac nisi subinde eadẽ audiant, memoria falli: quærẽtes mirũ in modũ hilarari, si interim audierint id uerbũ. Nec uulgaris iis forma, quãuis non spectãda. Satis illis decoris in specie sermonis humani est. Verũ addiscere alias negant posse, quàm quæ ex genere earum sunt, quæ glande uescantur: & inter eas facilius, quibus quini sunt digiti in pedibus, ac ne eas quidem ipsas nisi primis duobus uitæ annis. Latior iis est lingua: omnibusq; in suo cuique genere, quæ sermonem imitantur humanũ:

quanquam

quanquam id penè in omnibus contingit. Agrippina coniunx Claudij Cæsaris turdum habuit (quod nunquam antè) imitantem sermones hominum, cum hæc proderem. Habebant & Cæsares iuuenes item sturnum, luscinias, Græco atque Latino sermone dociles: præterea meditantes in diem, & assidue noua loquentes longiore etiam contextu. Docentur secreto, & ubi nulla alia uox misceatur, assidente qui crebro dicat ea, quæ condita uelit, ac cibis blandiente.

De coruorum intelligentia. CAP. XLIII.

Reddatur & coruis sua gratia, indignatione quoq; populi Ro. testata, non solum conscientia. Tiberio principe ex fœtu supra Castorum ædem genitus pullus, in oppositam sutrinam deuolauit, etiam religione commendatus officinæ domino. Is mature sermoni assuefactus, omnibus matutinis euolãs in rostra, in forum uersus, Tiberium, dein Germanicũ & Drusum Cæsares nominatim, mox transeuntem populum Ro. salutabat, postea ad tabernam remeans, plurium annorum assiduo officio mirus. Hunc siue æmulatione* uicinitatis mãceps proximæ sutrinæ, siue iracundia subita, ut uoluit uideri, excrementis eius imposita calceis macula, exanimauit, tanta plebei consternatione, ut primo pulsus ex ea regione, mox & interemptus sit, funusq; innumeris aliti celebratũ exequijs, constratum lectum super Aethiopum duorum humeros, præcedente tibicine, & coronis omnium generũ, ad rogum usq; qui constructus dextra uiæ Appiæ ad secundum lapidem, in campo Rediculi appellato fuit. Adeo satis iusta causa populo Ro. uisa est exequiarum ingenium auis, aut supplicij de ciue Romano, in ea urbe, in qua multorum principum nemo deduxerat funus: Scipionis uero Aemiliani, post Carthaginẽ Numantiamq; deletas ab eo, nemo uindicauerat mortem. Hoc gestum M. Seruilio, C. Cestio COSS. ad v. Kalen. April. Nunc quoque erat in urbe Roma, hæc prodente me, equitis Ro. cornix è Bætica, primum colore mira admodum nigro, deinde plura contexta uerba exprimens, & alia atque alia crebro addiscens. Necnon & recẽs fama Crateri Monocerotis cognomine in Erizena regione Asiæ, coruorum opera uenantis, eò quòd deuehebat in syluas eos insidentes corniculis humerisq;, illi uestigabant agebantq;, eò perducta consuetudine, ut exeuntem sic comitarẽtur & feri. Tradendum putauere memoriæ quidam, uisum per sitim lapides congerentem in situlam monumenti, in qua pluuia aqua durabat, sed quæ attingi non posset, ita descendere pauentem expressisse tali congerie, quantum poturo sufficeret.

* incitatus

De Diomedeis auibus. CAP. XLIIII.

Nec Diomedeas præteribo aues: Iuba cataractas uocat, & eis esse dentes, oculosq; igneo colore, cætero candidis tradẽs. Duos semper ijs duces: alterum ducere agmẽ, alterũ cogere: Scrobes excauare rostro, inde crate consternere, & operire terra quæ antè fuerit egesta, in his fœtificare. fores binas omnium scrobibus: orientẽ spectare quibus exeãt in pascua, occasum quibus redeant. Aluum exoneraturas subuolare semper, & contrario flatu. Vno hæ in loco totius orbis uisuntur, in insula, quam diximus nobilem Diomedis tumulo atq; delubro, contra Apuliæ oram, fulicarũ similes. Aduenas barbaros clangore infestant, Græcis tantum adulãtur, miro discrimine, uelut generi Diomedis hoc tribuentes: ædemq; eã quotidie pleno gutture madentibus pennis perluũt atq; purificant: unde origo fabulæ, Diomedis socios in earum effigies mutatos.

Quæ animalia nihil discant. CAP. XLV.

Non omittendũ est, cum de ingenijs disserimus, è uolucribus hirundines esse indociles, è terrestribus mures: cum elephanti iussa faciant, leones iugum subeant, in mari uituli, totq; piscium genera mitescãt.

De potu auium. CAP. XLVI.

Bibunt aues suctu, ex his quibus lõga colla, intermittentes, & capite resupinato uelut infundentes sibi. Porphyrio solus morsu bibit. idem est proprio genere, omnem cibum aqua subinde tingens, deinde pede ad rostrum ueluti manu afferens. Laudatissimi in Comagene. Rostra ijs & prælonga crura rubent.

De himantopode, & onocrotalis, & de peregrinis auibus. CAP. XLVII.

Haec quidem & himantopodi, multo minori, quanquam eadem crurum altitudine. Nascitur in Aegypto. Insistit ternis digitis. Præcipue ei pabulũ muscæ. Vita in Italia paucis diebus. Grauiores omnes fruge uescuntur, altiuolæ carne tãtum. Inter aquaticas mergi soliti sunt deuorare quæ cæteræ reddunt. Olorum similitudinem onocrotali habent: nec distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inesset alterius uteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira ut sit capacitas. Mox perfecta rapina sensim inde in os reddita, in ueram aluum ruminãtis modo refert. Gallia hos septentrionalis proxima oceano mittit. In Hercynio Germaniæ saltu inusitata genera alitum accepimus, quarum plumæ ignium modo collucean noctibus. in cæteris nihil, præter nobilitatem lõginquitate factam, memorandum occurrit.

De uariarum auium nominibus, & natura. CAP. XLVIII.

Phalerides in Seleucia Parthorum, & in Asia aquaticarũ laudatissimæ: rursus phasianæ in Colchis geminas ex pluma aures submittunt subriguntq;. Numidicæ in parte Africæ Numidia, omnesq; iã in Italia. Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse, Apicius docuit nepotũ omniũ altissimus gurges. Attagen maxime Ionius celebratur, uocalis alias, captus uero obmutescens, quondam existimatus inter raras aues. Iam & in Gallia Hispaniaq; capitur, & per alpes etiam, ubi & phalacrocoraces aues, Balearium insularum peculiares: sicut alpium pyrrocorax, luteo rostro, niger, & præcipuo sapore lagopus: pedes leporino uillo ei nomen hoc dedere: cætero candidæ, columbarum magnitudine. Non extra terram eam uesci facilè,

quando

quando nec uiua mansuescit, & corpus occisæ statim marcescit. Est & alia nomine eodem, à coturnicibus magnitudine tantum differens, croceo tinctu cibis gratissima. Visam in alpibus ab se peculiarem Aegypti ibin M. Egnatius Caluinus præfectus earũ prodidit.

De nouis auibus, & de fabulosis. CAP. XLIX.

VEnere in Italiã Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padum & nouæ aues (ita enim adhuc uocantur) turdorum specie, paulum infra columbas magnitudine, sapore gratæ. Baleares insulæ nobiliorẽ etiã supradicto porphyrionem mittunt. Ibi & buteo accipitrum generis in honore mensarum est: item uipiones, sic enim uocant minorem gruem. Pegasos equino capite uolucres, & gryphas aurita aduncitate rostri, fabulosos reor: illos in Scythia, hos in Aethiopia. Equidem & tragopanadem, quam plures affirmant maiorem aquila, cornua in temporibus curuata habentẽ, ferruginei coloris, tantum capite phœniceo. Nec Sirenes impetrauerint fidẽ: licet affirmet Dino, Clitarchi celebrati autoris pater, in India esse: mulceriq; earum cantu, quos grauatos somno lacerent. Qui credit ista, & Melampodi profecto aures lambendo, dedisse intellectũ auium sermonis dracones non abnuet: uel quæ Democritus tradit, nominando aues, quarum confuso sanguine serpens gignatur: quem quisquis ederit, intellecturus sit alitum colloquia: quæq; de una aue galerita priuatim commemorat, etiam sine his immensa uita ambage circa auguria. Nominantur ab Homero scopes, auium genus: neq; harum satyricos motus cum insident, plerisq; memoratos facile conceperim mente: neque ipsæ iam aues nascuntur. Quamobrem de confessis disseruisse præstiterit.

Quis gallinas farcire instituerit. De auiarijs, & quis ea primus instituerit. CAP. L.

GAllinas saginare Deliaci cœpere: unde pestis exorta, opimas aues, & suopte corpore unctas deuorandi. Hoc primum antiquis cœnarũ interdictis exceptum inuenio iam lege C. Fãnij COS. xi. annis ante tertium Punicum bellum, ne quid uolucrum poneretur, præter unam gallinam, quæ non esset altilis: quod deinde caput translatum, per omnes leges ambulauit. Inuentumq; diuerticulũ est, in fraude earum gallinaceos quoq; pascendi lacte madidis cibis: multo ita gratiores approbantur. Fœminæ quidem ad saginam non omnes eliguntur, nec nisi in ceruice pingui cute. Postea culinarum artes, ut clunes spectentur, ut diuidantur in tergora, ut à pede uno dilatatæ repositoria occupent. Dedere & Parthi cocis suos mores. Nec tamen in hoc mãgonio quicquam totũ placet: hic clune, alibi pectore tantũ laudatis. Auiaria primus instituit, inclusis omniũ generũ auibus, M. Lælius Strabo Brundisij equestris ordinis. Ex eo cœpimus carcere animalia coercere, quibus natura cœlum assignauerat.

De Aesopi patina. CAP. LI.

MAxime tamen insignis est in hac memoria, Clodij Aesopi tragici histrionis patina, sexcentis HS. taxata: in qua posuit aues cantu aliquo, aut humano sermone uocales, nummis sex singulas coemptas: nulla alia inductus suauitate, nisi ut in his imitationem hominis manderet, ne quæstus quidem suos reueritus, illos opimos & uoce meritos, dignus prorsus filio, à quo deuoratas diximus margaritas. Non sit tamen (ut uerum fatear) facile inter duos iudicium turpitudinis: nisi quòd minus est, summas rerum naturæ opes quàm hominum linguas cœnasse.

De generatione auiũ, & præter aues quæ quadrupedes oua pariant. CAP. LII.

GEneratio auium simplex uidetur esse, cum & ipsa sua habeat miracula, quoniam & quadrupedes oua gignunt, chamæleontes, lacertæ, & quæ diximus inter serpentes. Pennatorum autem infœcunda sunt, quæ aduncos habent ungues: cenchris sola ex his supra quaterna edit oua. Tribuit hoc auium generi natura, ut fœcundiores essent fugaces earũ quàm fortes. Plurima pariunt struthiocameli, gallinæ, perdices, fali. Coitus auibus duobus modis: Fœmina humi considente, ut in gallinis: aut stãte, ut in gruibus. Ouorum alia sunt candida, ut columbis, perdicibus: alia pallida, ut aquaticis: alia pũctis distincta, ut meleagridum: alia rubri coloris, ut phasianis, cenchridi. Intus autẽ omne ouum uolucrum bicolor. Aquaticis lutei plus quàm albi, idq; ipsum magis luridum quàm cæteris. Piscium unus color, in quo nil candidi. Auium oua ex calore fragilia, serpentum ex frigore lenta, piscium ex liquore mollia. Aquatilium rotunda, reliqua ferè fastigio cacuminata. Exeunt à rotundissima sui parte, dum pariuntur, molli putamine, sed protinus durescente, quibuscunque emergunt portionibus. Quæ oblonga sint oua, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Fœminam edunt quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem. Vmbilicus ouis à cacumine inest ceu gutta eminens in putamine.

De ouorum generatione, incubatu auium & coitu. CAP. LIII.

QVædam omni tempore coëunt, ut gallinæ, & pariunt, præterquam duobus mensibus hyemis brumalibus. Ex ijs iuuencæ plura quàm ueteres, sed minora: & in eodem fœtu prima & nouissima. Est autẽ tanta fœcunditas, ut aliquæ & sexagena pariãt, aliquæ quotidie, aliquæ bis die, aliquæ in tantũ ut effœtæ moriantur. Hadrianis laus maxima. Columbæ decies anno pariũt, quædã & undecies: in Aegypto etiã brumali mense. Hirundines, & merulæ, & palumbi, & turtures bis anno pariunt: cæteræ aues ferè semel. Turdi in cacuminibus arborum luto nidificantes, penè contextim, in secessu generãt. A coitu x. diebus oua maturescunt in utero. Vexatæ autẽ gallinæ & columbæ penna euulsa, aliaue simili iniuria, diutius. Omnibus ouis medio uitelli parua inest uelut sanguinea gutta, quod esse cor auium existimant, primum in omni corpore id gigni opinantes. in ouo certe gutta salit, palpitatq;. Ipsum animal ex albo liquore oui corporatur.

Cibus

Cibus eius in luteo est: Omnibus intus caput maius toto corpore, oculi compreßi capite maiores. Increscente pullo candor in medium uertitur, luteum circumfunditur. Vicesimo die, si moueatur ouum, iam uiuentis intra putamen uox auditur. Ab eodem tempore plumescit, ita positus, ut caput supra dextrum pedem habeat, dexteram uero alam supra caput. Vitellus paulatim deficit. Aues omnes in pedes nascuntur, contrà quàm reliqua animalia. Quædam gallinæ omnia gemina oua pariunt, & geminos interdum excludunt, ut Corn. lius Celsus autor est: alterum maiorem, alioqui negant omnino geminos excludi. Plus uicena quina incubanda subijci uetant. Parere à bruma incipiunt. Optima fœtura ante uernum æquinoctium. Post solstitium nata non implent magnitudinem iustam, tantoque minus quanto serius prouenere.

De uitijs & remedijs incubantium. CAP. LIIII.

Oua incubari intra decem dies edita utilißimum, uetera aut recentiora infœcunda. Subijci impari numero debēt. Quarto die postquam cœpere incubari, si contra lumen cacumine ouorum apprehenso una manu, purus & uniusmodi perluceat color, sterilia existimantur esse, proque eis alia substituenda. Et in aqua est experimentum, inane fluitat: itaque sidentia, hoc est plena, subijci uolunt. Concuti uero experimento uetant, quoniam non gignant confusis uitalibus uenis. Incubationi datur initium post nouam lunam, quia prius inchoata non proueniant. Celerius excluduntur calidis diebus. Ideo æstate undeuicesimo educunt fœtum, hyeme uicesimoquinto. Si incubatu tonuerit, oua pereunt: & accipitris audita uoce uitiantur. Remedium contra tonitrum, clauus ferreus sub stramine ouorum positus, aut terra ex aratro. Quædam autem & citra incubitum, sponte naturæ gignūt, ut in Aegypti fimetis. Scitum de quodam potore reperitur, Syracusis tam diu potare solitum, donec cooperta terra fœtum ederent oua. Quin & ab homine perficiuntur.

De augurijs ouorum. CAP. LV.

Iulia Augusta, prima sua iuuenta Tiberio Cæsare ex Nerone grauida, cum parere uirilem sexum admodum cuperet, hoc usa est puellari augurio, ouum in sinu fouendo, atque cum deponendum haberet, nutrici per sinum tradēdo, ne intermitteretur tepor. Nec falso augurata proditur. Nuper inde fortasse inuentum, ut oua in calido loco imposita paleis igne modico fouerentur, homine uersante, pariterque, & stato die illinc erumperet fœtus. Traditur quædam ars gallinarij cuiusdam, dicentis quod ex quaque esset. Narrantur & mortua gallina mariti earum usi succedentes in uicem, & reliqua fœtæ more facientes, abstinentesq; se à cantu. Super omnia est anatū ouis subditis atque exclusis admiratio, primo non planè agnoscentis fœtum: mox incertos incubitus solicite cōuocantis: postremo lamenta circa piscinæ stagna, mergentibus se pullis natura duce.

Quæ gallinæ optimæ: CAP. LVI.

Gallinarū generositas spectatur crista erecta, interdum & gemina, pēnis nigris, ore rubicundo, digitis imparibus, aliquando & super quatuor digitos transuerso uno. Ad rem diuinam, luteo rostro pedibusq; puræ non uidentur: ad opertanea sacra, nigræ. Est & pumilionum genus non sterile in ijs, quod non in alio genere alitū, sed quibus certa fœcunditas rara, & incubatio ouis noxia.

De morbis earum & remedijs. CAP. LVII.

Inimicißima autem omnium generi pituita, maximeq; inter meßis & uindemiæ tempus. Medicina in fame, & cubatus in fumo, si utiq, ex lauro aut herba sabina fiat: pēna per transuersas inserta nares, & per omnes dies mota: cibus allium cū farre, aut aqua perfusus, in qua lauerit noctua, aut cum semine uitis albæ coctus: & quædam alia.

De cōceptu & numero fœtus auiū. CAP. LVIII.

Columbæ proprio ritu osculantur ante coitum. Pariunt ferè bina oua: ita natura moderante, ut alijs crebrior sit fœtus, alijs numerosior. Palumbes & turtures plurimum terna, nec plus quàm bis ferè pariūt: atq; ita si prior fœtus corruptus est, quāuis tria pepererint, nunquam plus duobus educant. Tertium quod irritum est, urinum uocant. Palumbes incubat fœmina post meridiana in matutinum, cætero mas. Columbæ marem semper & fœminam pariunt, priorem marem, postridie fœminā. Incubant in eo genere ambo, interdiu mas, noctu fœmina. Excludūt xx. die. Pariunt à coitu quinto. Aestate quidem interdum binis mensibus terna edunt paria. Nanque xviij. die excludunt, statim concipiunt. Quare inter pullos sæpe oua inueniuntur, & alij prouolant, alij erumpunt. Ipsi deinde pulli quinquemestres fœtificāt. Et ipsæ autem inter se (si mas nō sit) fœminæ æque saliunt, pariuntq; oua irrita, ex quibus nihil gignitur, quæ hypenemia Græci uocant.

De pauone & anseribus. CAP. LIX.

Pauo à trimatu parit. Primo anno unum aut alterum ouum, sequenti quaterna quináue, cæteris duodena, non amplius. intermittens binos dies ternósue parit, & ter anno si gallinis subijciantur incubanda. Mares ea frangunt desiderio incubantium. Quapropter noctu & in latebris pariūt, aut in excelso cubantes. & nisi molli strato excepta, franguntur. Mares singuli quinis sufficiūt coniugibus. Cū singulæ aut binæ fuere, corrūpitur salacitate fœcunditas. Partus excluditur diebus ter nouenis, aut tardius tricesimo. Anseres in aqua coëunt, pariūt uere: aut si bruma coiuere post solstitium quadraginta propè. Bis anno, si priorē fœtū gallinæ excludant, aliàs plurima oua sedecim, paucißima septē. Si quis surripiat, pariunt donec rūpantur. Aliena non excludunt. Incubanda subijci utilißimum ix. aut xi. Incubant fœminæ tantum tricenis diebus. Si uero tepidiores sint, uigintiquinq;.*

* quadragesimo

Pullis eorũ urtica cõtactu mortifera. Nec minus auditas, nunc satietate nimia, nunc suamet ui quãdo apprahẽsa radice, morsu sæpe conâtes auellere, ante colla sua abrumpunt. Contra urticam remedium est, stramento ab incubatu subdita radix earum.

De ardeolis: & quomodo seruentur optime oua. CAP. LX.

ARdeolarum tria genera, leucon, asterias, pellos. Hi in coitu anguntur. Mares quidem cũ uociferatu sanguinẽ etiam ex oculis profundunt. Nec minus ægre pariunt grauidæ. Aquila tricenis diebus incubat, & ferè maiores alites. minores uicenis, ut miluus & accipiter. Singulos ferè parit, nunquam plus ternos, is qui ægolios uocatur quaternos, coruus aliquando & quinos. Incubant totidem diebus. Cornicem incubantẽ mas pascit. Pica nouenos, Melancoryphus supra xx. parit, semper numero impari: nec alia plures, tanto fœcũditas maior paruis. Hirundini cæci primo pulli, & ferè omnibus quibus numerosior partus. Irrita oua, quæ hypenemia diximus, aut mutua fœminæ inter se libidinis imaginatione cõcipiunt, aut puluere: nec columbæ tãtum, sed & gallinæ, perdices, pauones, anseres, chenalopeces. Sunt autem sterilia, & minora, ac minus iucundi saporis, & magis humida. Quidam & uento putant ea generari: qua de causa etiam zephyria appellantur. Hæc autem uere tantum. Vrina fiunt, incubatione derelicta, quæ alij cynosura dixere. Oua aceto macerata in tantum emolliuntur, ut per anulos transeant. Seruari ea in lomento, aut hyeme in paleis, æstate in furfuribus utilissimum. Sale exinaniri creduntur.

Quæ uolucrum sola animal pariat & lacte nutriat. CAP. LXI.

VOlucrum animal parit uespertilio tantum, cui & mẽbranaceæ pinnæ uni. Eadẽ sola uolucrũ lacte nutrit ubera admouens, geminos uolitat amplexa infantes, secumque deportat. Eidem coxendix una traditur, & in cibatu culices gratissimi.

De cõceptu uiperæ & partu, & quæ terrestriũ oua pariant. CAP. LXII.

RVrsus in terestribus oua pariunt serpentes, de quibus nondum dictum est. Coëunt complexu, adeo circumuolutæ sibypsæ, ut una existimari biceps possit. Viperæ mas caput inserit in os, quod illa abrodit uoluptatis dulcedine. Terrestrium eadem sola, intra se parit oua unius coloris, et mollia ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit. deinde singulos diebus singulis parit, uiginti ferè numero. Itaque cæteræ tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occisa parente. Cæteræ serpentes contecta [*contexta] oua in terra incubant, & fœtum sequente excludunt anno. Crocodili uicibus incubant mas & fœmina. Sed reliquorum quoq; terrestrium reddatur generatio.

De generatione terrestrium. CAP. LXIII.

BIpedum solus homo animal gignit. Homini tantum primi coitus pœnitentia, augurium scilicet uitæ à pœnitẽda origine. Cæteris animalibus stati per tempora anni concubitus, homini (ut dictũ est) omnibus horis dierũ noctiumq;. Cæteris satietas in coitu, homini propè nulla. Messalina Claudij Cæsaris coniunx, hanc regalem existimans palmã, elegit in id certamen nobilissimã è prostitutis ancillam mercenariæ stipis, eamq; die ac nocte superauit quinto ac uicesimo concubitu. In hominum genere maribus diuerticula Veneris excogitata, omnia scelere naturæ, fœminis uero abortus. Quantũ in hac parte multo nocentiores quàm feræ sumus? Viros auidiores Veneris hyeme, fœminas æstate, Hesiodus prodidit. Coitus auersus elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, rhinoceroti, leoni, dasypodi, cuniculis, quibus auersa genitalia. Cameli etiam solitudines, aut secreta certe petunt, neq; interuenire datur sine pernicie. Coitus tota die est tantum ijs ex omnibus, quibus solida ungula. in quadrupedum genere mares olfactus accendit. Auertũtur et canes, phocæ, lupi, in medioq; coitu, inuitiq; etiam cohærent. Supradictorum plerisque fœminæ priores superueniunt, reliquis mares. Vrsi autem, ut dictum est, humanitus strati. Herinacei stantes ambo inter se complexi. Feles mare stante, fœmina subiacente. Vulpes in latera proiectæ, maremque fœmina amplexa. Taurorum ceruorumq; fœminæ uim non tolerant, ea de causa ingrediũtur in coitu. Cerui uicissim ad alias transeunt, & ad priores redeunt. Lacertæ, ut ea quæ sine pedibus sunt, circumplexu Venerem nouere. Omnia animalia quo maiore corpore, hoc minus fœcunda sunt. Singulos gignũt elephãti, cameli, equi. Acanthis duodenos, auis minima. Ocyssime pariunt, quæ plurimos gignunt. Quo maius est animal, tanto diutius formatur in utero. Diutius gestantur quibus longiora sunt uitæ spatia. Neque crescentium tempestiua ad generandum ætas. Quæ solidas habẽt ungulas, singulos: quæ bisulcas, & geminos pariunt. Quorum in digitos pedũ fissura diuisa est, eo numerosiora in fœtu. Sed superiora omnia perfectos edunt partus, hæc inchoatos, in quo sunt genere leænæ, ursæ, & uulpes. Informia etiam magis quàm supradicta, ursæ pariunt, rarumque est uidere parientes. Postea lambendo calefaciunt fœtus omnia ea, & figurant. Pariunt plurimum quaternos. Cæcos autẽ gignunt canes, lupi, pantheræ, thoës. Canum plura genera: Laconicæ octauo mense utrinque generant. Ferunt sexaginta diebus, & plurimum tribus. Cæteræ canes et semestres coitum patiuntur. Implentur omnes uno coitu. Quæ ante iustum tempus concepere, diutius cæcos habent catulos, nec omnes totidem diebus. Existimantur in urina attollere crus ferè semestres, id est signum consummati uirium roboris, fœminæ hoc idem sidentes. Partus duodeni, quibus numerosissimi, cætero quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putant sicut omnes mares, aut omnes fœminas gigni. Primos quoq; mares pariunt, in cæteris alternant, si ineant opportuno & recto mense. Ineuntur à partu sexto mense.

Octonos

Octonos Laconicæ pariunt. Propria in eo genere maribus laboris alacritas. Viuunt Laconici annis denis, fœminæ duodenis: cætera genera quindecim annos, aliquando uiginti. Nec tota sua ætate generant, ferè à duodecimo desinentes. Felium & ichneumonum reliqua, ut canum. Viuunt annis senis. Dasypodes omni mense pariunt, & superfœtant sicut lepores. A partu statim implentur. Concipiunt quamuis ubera siccante fœtu. Pariunt nō cæcos. Elephanti, ut diximus, pariunt singulos, magnitudine uituli trimestris. Cameli duodecim mensibus ferunt: à trimatu pariunt uere, iterumque post annum implentur à partu. Equas autem post tertium annum, aut post unum ab enixu utiliter admitti putant, coguntque inuitas. Et mulier septima die concipere facilime creditur. Equarum iubas tondere præcipiunt, ut asinorum in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloria superbire. A coitu sola animalium currunt ex aduerso aquilonum austrorúmue, prout marem aut fœminam concepere. Colorem ilico mutant rubriore pilo, uel quicunque sit pleniore: hoc argumento desinunt admittere etiam uolentes. Nec impedit partus quasdam ab opere, falluntque grauidæ. Vicisse Olympia prægnantem Echecratidis Thessali inuenimus. Equos, & canes, & sues initum matutinum appetere, fœminas autem post meridiem blandiri, diligentiores tradunt: Equas domitas sexaginta diebus equire, antequam gregales: Sues tantum coitu spumam ore fundere: Verrem subantis audita uoce, nisi admittatur, cibum non capere usque in maciem. fœminas autem in tātum efferari, ut hominem lacerent, candida maxime ueste indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturæ asperso. Auiditas coitus putatur et cibis fieri: sicut uiro eruca, pecori cepa. Quæ ex feris mitigentur, non concipere, ut anseres: apros uero tarde, & ceruos, nec nisi ab infantia educatos. Mirum est, quadrupedum prægnantes Venerem arcent, præter equam & suem. Sed superfœtant dasypus & lepus tantum.

De uaria generatione animaliū. CAP. LXIIII.

Quæcunq; animal pariunt, in capita gignunt, circumacto sub enixum fœtu, aliàs in utero porrecto. Quadrupedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus, & ad aluum suam applicatis: homo in semet conglobatus, inter duo genua naribus sitis. Molas, de quibus antè diximus, gigni putant, ubi mulier non ex mare, uerum ex semetipsa tantum conceperit: ideo nec animari, quia non sit ex duobus: altricemq; habere per se uitam illam, quæ satis arboribusque contingat.

De murium fœtu. CAP. LXV.

Ex omnibus quæ perfectos fœtus, sues tantum & numerosos edunt: item plures, contra naturam solidipedum aut bisulcorum. Supra cuncta est murium fœtus, haud sine cunctatione dicendus, quanquam sub autore Aristotele & Alexandri magni militibus generatio eorum lambendo constare non coitu dicitur: ex una genitos centum uiginti tradiderunt, apud Persas uero prægnantes & in utero parentis repertas. Et salis gustatu fieri prægnantes opinantur. Itaque desinit mirum esse, unde uis tanta messes populetur murium agrestium: in quibus illud quoque adhuc latet, quonam modo illa multitudo repente occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, neque extat qui murem hyeme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem proueniunt: & iam inde fugauerunt incolas. Prouentus eorum siccitatibus tradunt: & iam obituris uermiculum in capite gigni. Aegyptijs muribus durus pilus, sicut herinaceis. Iidem bipedes ambulant, ceu alpini. Cum diuersi quoque generis coire animalia, ita demum generant, si tempus nascendi par habent. Quadrupedum oua gignentium lacertam ore parere (ut creditur uulgo) Aristoteles negat. neque incubāt eædem, oblitæ quo sint in loco enixa, quoniam huic animali nulla memoria. Itaque catuli per se erumpunt.

De spina hominis anguem nasci. CAP. LXVI.

Anguem ex medulla hominis spinæ gigni, accepimus à multis. Pleraque enim occulta & cæca origine proueniunt, etiā in quadrupedum genere.

De salamandra. CAP. LXVII.

Sicut salamādra, animal lacerti figura, stellatum, nunquam nisi magnis imbribus prouenlens, & serenitate deficiens. Huic tantus rigor, ut ignem tactum extinguat, non alio modo quàm glacies. Eiusdē sanie, quæ lactea ore uomitur, quacunque parte corporis humani contacta, toti defluunt pili: idq; quod contactum est colorem in uitiliginem mutat.

De ijs quæ nascuntur ex non genitis, & quæ nata nihil gignunt. CAP. LXVIII.

Quædam uero gignuntur ex non genitis, & sine ulla simili origine, ut supradicta: & quæcunque æstas aut uer, statumq; tempus anni generāt. Ex ijs quædam nihil gignunt, ut salamandræ. Neque est ijs genus masculinum fœmininúmue, sicut neq; in anguillis, omnibusq; quæ nec animal nec ouum ex sese generant. Neutrum est & ostreis genus, & cæteris adhærentibus uado uel saxo. Quæ autē per se generantur, si in mares ac fœminas descripta sint, generant quidem aliquid coitu, sed imperfectum & dissimile, & ex quo nihil amplius gignatur, ut uermiculos muscæ. Id magis declarant naturæ eorum, quæ insecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, & priuatim dicato opere narranda. Quapropter ingenium prædictorum & reliqua subtexat dissertatio.

De sensibus animalium. CAP. LXIX.

Ex sensibus ante cætera homini tactus, deinde gustus: reliquis superatur à multis. Aquilæ clarius cernunt, uultures sagacius odorantur, liquidius audiunt talpæ obrutæ terra, tam denso atque surdo naturæ elemēto. Præterea uoce omnium in sublime tendente, sermonem exaudiūt: & si de ijs loquare, intel-

m y ligere

in lib 6 de historia [illegible]

Pullis eorũ urtica cõtactu mortifera. Nec minus auditas, nunc satietate nimia, nunc suamet ui. quãdo apprehẽsa radice, morsu sæpe conãtes auellere, ante colla sua abrumpunt. Contra urticam remedium est, stramento ab incubatu subdita radix earum.

De ardeolis: & quomodo seruentur optime oua. CAP. LX.

ARdeolarum tria genera, leucon, asterias, pellos. Hi in coitu angun*tur. Mares quidem cũ uociferatu sanguinẽ etiam ex oculis profundunt. Nec minus ægre pariunt grauidæ. Aquila tricenis diebus incubat, & ferè maiores alites minores uicenis, ut miluus & accipiter. Singulos ferè parit, nunquam plus ternos, is qui ægolios uocatur quaternos, coruus aliquando & quinos. Incubant totidem diebus. Cornicem incubantẽ mas pascit. Pica nouenos, Melancoryphus supra xx. parit, semper numero impari: nec alia plures, tanto fœcũditas maior paruis. Hirundini cæca primo pulli, & ferè omnibus quibus numerosior partus. Irrita oua, quæ hypenemia diximus, aut mutua fœminæ inter se libidinis imaginatione cõcipiunt, aut puluere: nec columbæ tãtum, sed & gallinæ, perdices, pauones, anseres, chenalopeces. Sunt autem sterilia, & minora, ac minus iucundi saporis, & magis humida. Quidam & uento putant ea generari: qua de causa etiam zephyria appellantur. Hæc autem uere tantum. Vrina fiunt, incubatione derelicta, quæ alij cynosura dixere. Oua aceto macerata in tantum emolliuntur, ut per anulos transeant. Seruari ea in lomento, aut hyeme in paleis, æstate in furfuribus utilissimum. Sale exinaniri creduntur.*

Quæ uolucrum sola animal pariat & lacte nutriat. CAP. LXI.

VOlucrum animal parit uespertilio tantum, cui *& mẽbranaceæ pinnæ uni. Eadẽ sola uolucrũ lacte nutrit ubera admouens, geminos uolitat amplexa infantes, secumque deportat. Eidem coxendix una traditur, & in cibatu culices gratissimi.*

De cõceptu uiperæ & partu, & quæ terrestriũ oua pariant. CAP. LXII.

RVrsus in terestribus oua pariunt serpentes, de *quibus nondum dictum est. Coeunt complexu, adeo circunuolutæ sibipsæ, ut una existimari biceps possit. Vipera mas caput inserit in os, quod illa abrodit uoluptatis dulcedine. Terrestrium eadem sola, intra se parit oua unius coloris, et mollia ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit: deinde singulos diebus singulis parit, uiginti ferè numero. Itaque cæteræ tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occisa parente. Cæteræ serpentes* contecta oua in terra incubant, & fœtum sequente excludunt anno. Crocodili uicibus incubant mas & fœmina. Sed reliquorum quoq; terrestrium reddatur generatio.*

*contexta

De generatione terrestrium. CAP. LXIII.

BIpedum solus homo animal gignit. Homini tan*tum primi coitus pœnitentia, augurium scilicet uitæ à pœnitẽda origine. Cæteris animalibus stati per tempora anni concubitus, homini (ut dictũ est) omnibus horis dierũ noctiumq;. Cæteris satietas in coitu, homini propè nulla. Messalina Claudij Cæsaris coniunx, hanc regalem existimans palmã, elegit in id certamen nobilissimã è prostitutis ancillam mercenariæ stipis, eamq; die ac nocte superauit quinto ac uicesimo concubitu. In hominum genere maribus diuerticula Veneris excogitata, omnia scelere naturæ, fœminis uero abortus. Quantũ in hac parte multo nocẽtiores quàm feræ sumus? Viros auidiores Veneris hyeme, fœminas æstate, Hesiodus prodidit. Coitus auersus elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, rhinoceroti, leoni, dasypodi, cuniculis, quibus auersa genitalia. Cameli etiam solitudines, aut secreta certe petunt, neq; interuenire datur sine pernicie. Coitus tota die est tantum ijs ex omnibus, quibus solida ungula. In quadrupedum genere mares olfactus accendit. Auertuntur et canes, phocæ, lupi, in medioq; coitu, inuitiq; etiam cohærent. Supradictorum plerisque fœminæ priores superueniunt, reliquis mares. Vrsi autem, ut dictum est, humanitus strati. Herinacei stantes ambo inter se complexi: Feles mare stante, fœmina subiacente. Vulpes in latera proiectæ, maremque fœminæ amplexæ. Taurorum ceruorumq; fœminæ uim non tolerant, ea de causa ingrediũtur in coitu. Cerui uicissim ad alias transeunt, & ad priores redeunt. Lacertæ, ut ea quæ sine pedibus sunt, circumplexu Venerem nouere. Omnia animalia quo maiore corpore, hoc minus fœcunda sunt. Singulos gignũt elephãti, cameli, equi. Acanthis duodenos, auis minima. Ocyssime pariunt, quæ plurimos gignunt. Quo maius est animal, tanto diutius formatur in utero. Diutius gestantur quibus longiora sunt uitæ spatia. Neque crescentium tempestiua ad generandum ætas. Quæ solidas habẽt ungulas, singulos: quæ bisulcas, & geminos pariunt. Quorum in digitos pedũ fissura diuisa est, eo numerosiora in fœtu. Sed superiora omnia perfectos edunt partus, hæc inchoatos, in quo sunt genere leænæ, ursæ, & uulpes. Informia etiam magis quam supradicta, ursæ pariunt, rarumque est uidere parientes. Postea lambendo calefaciunt fœtus omnia ea, & figurant. Pariunt plurimum quaternos. Cæcos autẽ gignunt canes, lupi, panthera, thoës. Canum plura genera: Laconicæ octauo mense utrinque generant. Ferunt sexaginta diebus, & plurimum tribus. Cæteræ canes et semestres coitum patiuntur. Implentur omnes uno coitu. Quæ ante iustum tempus concepere, diutius cæcos habent catulos, nec omnes totidem diebus. Existimantur in urina attollere crus ferè semestres, id est signum consummati uirium roboris, fœminæ hoc idem sidentes. Partus duodeni, quibus numerosissimi, cætero quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putant sicut omnes mares, aut omnes fœminas gigni. Primos quoq; mares pariunt, in cæteris alternant, si ineant opportuno & recto mense. Ineuntur à partu sexto mense.*

Octonos

Octonos Laconicæ pariunt. Propria in eo genere maribus laboris alacritas. Viuunt Laconici annis denis, fœminæ duodenis: cætera genera quindecim annos, aliquando uiginti. Nec tota sua ætate generant, ferè à duodecimo desinentes. Felium & ichneumonum reliqua, ut canum. Viuunt annis senis. Dasypodes omni mense pariunt, & superfœtant sicut lepores. A partu statim implentur. Concipiunt quamuis uberasiccante fœtu. Pariunt nō cæcos. Elephanti, ut diximus, pariunt singulos, magnitudine uituli trimestris. Cameli duodecim mensibus ferunt: à trimatu pariunt uere, iterumque post annum implentur à partu. Equas autem post tertium annum, aut post unum ab enixu utiliter admitti putant, coguntque inuitas. Et mulier septima die concipere facilime creditur. Equarum iubas tondere præcipiunt, ut asinorum in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloria superbire. A coitu solæ animalium currunt ex aduerso aquilonum austrorúmue, prout marem aut fœminam concepere. Colorem ilico mutant rubriore pilo, uel quicunque sit pleniore: hoc argumento desinunt admittere etiam uolentes. Nec impedit partus quasdam ab opere, falluntque grauidæ. Vicisse Olympia prægnantem Echecratidis Thessali inuenimus. Equos, & canes, & sues initum matutinum appetere, fœminas autem post meridiem blandiri, diligentiores tradunt: Equas domitas sexaginta diebus equire, antequam gregales: Sues tantum coitu spumam ore fundere: Verrem subantis audita uoce, nisi admittatur, cibum non capere usque in maciem. fœminas autem in tātum efferari, ut hominem lacerent, candida maxime ueste indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturæ asperso. Auiditas coitus putatur et cibis fieri: sicut uiro eruca, pecori cepa. Quæ ex feris mitigentur, non concipere, ut anseres: apros uero tarde, & ceruos, nec nisi ab infantia educatos. Mirum est, quadrupedum prægnantes Venerem arcent, præter equam & suem. Sed superfœtant dasypus & lepus tantum.

De uaria generatione animaliū. CAP. LXIIII.

Quæcunq; animal pariunt, in capita gignunt, circumacto sub enixum fœtu, aliàs in utero porrecto. Quadrupedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus, & ad aluum suam applicatis: homo in semet conglobatus, inter duo genua naribus sitis. Molas, de quibus antè diximus, gigni putant, ubi mulier non ex mare, uerum ex semetipsa tantum conceperit: ideo nec animari, quia non sit ex duobus: altricemq; habere per se uitam illam, quæ satis arboribusque contingat.

De murium fœtu. CAP. LXV.

Ex omnibus quæ perfectos fœtus, sues tantum & numerosos edunt: item plures, contra naturam solidipedum aut bisulcorum. Supra cuncta est murium fœtus, haud sine cunctatione dicendus, quanquam sub autore Aristotele & Alexandri magni militibus generatio eorum lambendo constare non coitu dicitur: ex una genitos centum uiginti tradiderunt, apud Persas uero prægnantes & in utero parentis repertas. Et salis gustatu fieri prægnantes opinantur. Itaque desinit mirum esse, unde uis tantæ messes populetur murium agrestium: in quibus illud quoque adhuc latet, quonam modo illa multitudo repente occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, neque extat qui murem hyeme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem proueniunt. & iam inde fugauerunt incolas. Prouentus eorum siccitatibus tradunt: & iam obituris uermiculum in capite gigni. Aegyptiis muribus durus pilus, sicut herinaceis. Iidem bipedes ambulant, ceu alpini. Cum diuersi quoque generis coire animalia, ita demum generant, si tempus nascendi par habent. Quadrupedum oua gignentium lacertam ore parere (ut creditur uulgo) Aristoteles negat: neque incubāt eadem, oblitæ quo sint in loco enixæ, quoniam huic animali nulla memoria. Itaque catuli per se erumpunt.

De spina hominis anguem nasci. CAP. LXVI.

Anguem ex medulla hominis spinæ gigni, accepimus à multis. Pleraque enim occulta & cæca origine proueniunt, etiā in quadrupedum genere.

De salamandra. CAP. LXVII.

Sicut salamādra, animal lacerti figura, stellatum, nunquam nisi magnis imbribus proueniens, & serenitate deficiens. Huic tantus rigor, ut ignem tactum extinguat, non alio modo quàm glacies. Eiusdē saniè, quæ lactea ore uomitur, quacunque parte corporis humani contacta, toti defluunt pili: idq; quod contactum est colorem in uitiliginem mutat.

De iis quæ nascuntur ex non genitis, & quæ nata nihil gignunt. CAP. LXVIII.

Quædam uero gignuntur ex non genitis, & sine ulla simili origine, ut supradicta: & quæcunque æstas aut uer, statumq; tempus anni generāt. Ex iis quædam nihil gignunt, ut salamandræ. Neque est iis genus masculinum fœmininúmue, sicut neq; in anguillis, omnibusq; quæ nec animal nec ouum ex sese generant. Neutrum est & ostreis genus, & cæteris adhærentibus uado uel saxo. Quæ autē per se generantur, si in mares ac fœminas descripta sunt, generant quidem aliquid coitu, sed imperfectum & dissimile, & ex quo nihil amplius gignatur, ut uermiculos muscæ. Id magis declarant naturæ eorum, quæ insecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, & priuatim dicato opere narranda. Quapropter ingenium prædictorum & reliqua subtexat dissertatio.

De sensibus animalium. CAP. LXIX.

Ex sensibus ante cætera homini tactus, deinde gustus. reliquis superatur à multis. Aquilæ clarius cernunt, uultures sagacius odorantur, liquidius audiunt talpæ obrutæ terra, tam denso atque surdo naturæ elemēto. Præterea uoce omnium in sublime tendente, sermonem exaudiūt: & si de iis loquare, intel-

ligere etiam dicuntur, & profugere. Auditus cui hominũ primo negatus est, huic & sermonis usus ablatus: nec sunt naturaliter surdi, ut non ijdem sint & muti. In marinis ostreis auditum esse, non est uerisimile, sed ad sonum mergere se solent. Ideo & silentium in mari piscantibus.

Auditum & olfactũ esse piscibus. CAP. LXX.

Pisces quidem, auditus nec membra habent nec foramina, audire tamen eos palàm est. utpote cum plausu congregari feros ad cibum consuetudine 10 in quibusdam uiuarijs spectetur: & in piscinis Cæsaris, genera piscium ad nomen uenire, quosdam singulos. Itaque produntur etiam clarissime audire, mugil, lupus, salpa, chromis, & ideo in uado uiuere. Olfactus ijs esse manifeste patet. Quippe non omnes eadẽ esca capiuntur, & prius quàm appetant, odorantur. Quosdam & speluncis latentes, salsamento illitis faucibus scopuli, piscator expellit, uelut sui cadaueris agnitionem fugientes. Conueniuntq́ ex alto etiam ad quosdam odores, ut sepiam ustam, & polypum, quæ 20 ideo conijciuntur in nassas. Sentinæ quidam nauium odorem procul fugiunt, maxime tamen piscium sanguinem. Non potest petris auelli polypus idem cunila admota, ab odore protinus resilit. Purpuræ quoque fœtidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitet? Cornus ceruini odore serpentes fugantur, sed maxime styracis: Origani, aut calcis, aut sulphuris, formicæ necantur. Culices acida petunt, ad dulcia non aduolant.

Tactum cõmunẽ esse omnibus. CAP. LXXI. 30

Tactus sensus omnibus est, etiam quibus nullus alius: nam & ostreis & terrestribus uermibus quoque. Existimauerim omnibus sensum & gustatus esse. Cur enim alios alia sapores appetunt? in quo uel præcipua naturæ architectio. Alia dentibus prædantur, alia unguibus, alia rostri aduncitate carpunt, alia latitudine ruunt, alia acumine excauant, alia sugunt, alia lambunt, sorbent, mandunt, morant. Nec minor uarietas in pedum ministerio, ut rapiant, distrahant, teneant, premant, pen- 40 deant, tellurem scabere non cessent.

Quæ uenenis uiuant, & quæ terra. CAP. LXXII.

Venenis capreæ & coturnices (ut diximus) pinguescunt, placidissima animalia: at serpentes ouis, spectanda quidem draconum arte. Aut enim solida hauriunt, si iam fauces capiunt, quæ deinde in semet cõuoluti frangunt intus, atque ita putamina* excutiunt: aut si tenerior est & catuli adhuc ætas, orbe apprahensa spiræ, ita sensim uehementerq́; præstrin- 50 gunt, ut amputata parte ceu ferro, reliquam quæ amplexu tenetur, sorbeant. Simili modo auibus deuoratis solidis, cõtentione plumas & ossa reuomunt. Scorpiones terra uiuunt. Serpẽtes, cum occasio est, uinum præcipue appetunt, cum alioquin exiguo indigeãt potu. Eædem minimo & penè nullo cibo, cum adseruantur inclusæ: sicuti araneí quoque alioqui suctu uiuentes. Ideo nullum interit fame aut siti uenenatũ. Nam neque calor his, neque sanguis, neque sudor, quæ auiditatem naturali sale augent. In quo genere omnia magis exitialia, si suum genus edere antequam noceant. Condit in thesauros maxillarum cibum sphingiorum & satyrorum genus. mox inde sensim ad mandendum manibus expromit. Et quod formicis in annum solenne est, his in dies uel horas.

*extusiunt

De cibo & potu quorundam. CAP. LXXIII.

Vnum animal digitos habentium herba alitur, lepus: sed & fruge solidipedes, et è bisulcis sues omni cibatu & radicibus. Solidipedũ uolutatio propria. Serratorum dentium carniuora sunt omnia. Vrsi & fruge, fronde, uindemia, pomis uiuũ & apibus, cancris etiam & formicis: Lupi, ut diximus, & terra in fame. Pecus potu pinguescit, ideo sal illis aptissimus: item ueterina, quanquam & fruge & herba. sed ut bibere secedunt. Ruminant, præter iam dicta, syluestrium cerui, cum à nobis aluntur. Omnia autem iacentia potius quàm stantia, & hyeme magis quàm æstate, septenis ferè mẽsibus. Pontici quoque mures simili modo remandunt. In potu, quibus serrati dentes, lambunt. Et mures hi uulgares, quamuis ex alio genere sint. Quibus continui dentes, sorbẽt, ut equi, boues. Neutrum ursi, sed aquam quoque morsu uorant. In Africa maior pars ferarum æstate non bibũt, inopia imbrium. Quam ob causam capti mures Libyci, si biberint, moriuntur. Orygen perpetuo* sitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem, & mirabili modo ad remedia sitientium. Nanq; Getuli latrones eo durant auxilio, repertis in corpore eorum saluberrimi liquoris uesicis. Incidunt in eadem Africa pardi condensa arborum, occultatique earum ramis, in prætereũtia desiliunt, atq; è uolucrum sede grassantur. Feles quidem quo silentio, quàm leuibus uestigijs obrepunt auibus? quàm occulto speculatu in musculos exiliunt? Excremẽta sua effossa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem sui esse.

*sitientẽ Africa generat, ex natura loco potu carente.

Quæ inter se dissideant, & quæ inter se conueniant. CAP. LXXIIII.

Ergo & alios quosdam sensus esse quàm supradictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quædam his bella amicitiæque, unde & affectus, præter illa quæ de quibusque eorum suis diximus locis. Dissident olores & aquilæ: Coruus & chlorio, noctu inuicem oua exquirentes: simili modo coruus & miluus, illo præripiente huic cibos. Cornices & noctuæ. Aquilæ & trochilus (si credimus) quoniam rex appellatur auium. Noctuæ & cæteræ minores aues. Rursus cum terrestribus mustela & cornix: Turtur & pyralis: Ichneumones uespæ, & phalangia aranei. Aquaticæ, anates & gauiæ. Harpæ & triorches accipiter. Sorices & ardeolæ, inuicem fœtibus insidiantes. Aegithus auis minima cum asino. Spinetis enim se scabendi causa atterens, nidos eius

dissipat

dissipat: quod adeo pauet, ut uoce omnino rudentis audita, oua eyciat, pulli ipsi metu cadant. Igitur aduolans ulcera eius rostro excauat. Vulpes & Nili angues mustelæ et sues. Aesalon uocatur parua auis, oua coruı frãgens, cuius pulli infestantur à uulpibus. Inuicem hæc catulos eius ipsamque uellit. Quod ubi uiderunt corui, contrà auxiliantur, uelut aduersus communem hostem. Et acanthis in spinis uiuit, idcirco asinos & ipsa odit, flores spinæ deuorantes. Aegithũ uero anthus in tantum, ut sanguinem eorum credant non coire, multisque ob id ueneficijs infament. Dissident thoês & leones, & minima æquè ac maxima. Formicosam arborem sorices cauent. Librat araneus se filo in caput serpẽtis porrecta sub umbra arboris suæ: tantaque ui morsu cerebrum apprahendit, ut stridens subinde ac uertigine rotata, ne filũ quidem desuper pendentis rumpere, adeo non fugere queat: nec finis ante mortem est. Rursus amici pauones & columbæ, turtures & psittaci, merulæ & turdi, cornix & ardeolæ, contra uulpium genus communibus inimicitijs. Harpe & miluus cõtra triorchyn. Quin & affectus indicia sunt etiam in serpentibus, immitissimo animalium genere. Dicta sunt quæ Arcadia narrat de domino a dracone seruato, & agnita uoce hominis. De aspide miraculum Philarcho reddatur. Is enim autor est, cum ad mensam cuiusdam uenıens in Aegypto aleretur assidue, enixam catulos, quorum ab uno filium hospitis interemptum illam reuersam ad cõsuetudinẽ cibi intellexisse culpã, & necẽ intulisse catulo, nec postea in tectum id reuersam.

De somno animalium. CAP. LXXV.

SOmni quæstio nõ obscuram coniectationem habet. In terrestribus omnia quæ cor habent, dormire manifestum est. Aquatilia quoq; exiguum quidem etiam qui de cæteris dubitant, dormire tamen existimant. non oculorum argumento, quia nõ habẽt genas, uerũ ipsa quiete cernũtur placida ceu soporata, neq; aliud quàm caudas mouentia, & ad tumultum aliquem expauentia. De thynnis confidentius affirmatur. Iuxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autem piscium in uado, ut manu sæpe tollantur. Nam delphini balenæq; stertentes etiam audiuntur. Insecta quoque dormire silentio apparet, quia nec luminibus quidẽ admotis excitẽtur. Homo genitus premitur somno per aliquot mẽses. deinde longior in dies uigilia. Somniat statim infans. Nã & pauore expergiscitur, & suctũ imitatur. Quidã uero nunquã, quibus mortiferũ fuisse signũ contra consuetudinẽ somnium, inuenimus exempla. Magnus hic inuitat locus, & diuersis refertus documentis, utrúmne sint aliqua præscita animi quiescẽtis: qua fiant ratione, an fortuita res sit, ut pleraq;. Et si exẽplis agatur, profecto paria fiant. A uino & à cibis proxima, atq; in redormitione uana esse uisa, pro opè conuenit. Est autẽ somnus nihil aliud, quàm animi in medium sese recessus. Præter hominẽ somniare equos, canes, boues, pecora, capras, palàm est. Ob hoc creditur & in omnibus, quæ animal pariant. De ijs quæ oua gignunt, incertum est, sed dormire ea certum. Verum ad insecta transeamus. Hæc nanque restant immensæ subtilitatis animalia.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XI.

*

RESTANT immensæ subtilitatis animalia: quando aliqui ea neque spirare, & sine sanguine esse etiam prodiderunt.

De insectorum genere. CAP. I.

MVlta hæc & multigena, terrestriũ uolucrũq; uita. Alia pẽnata, ut apes: alia utroq; modo, ut formicæ: aliqua & pennis & pedibus carẽtia. Et iure omnia insecta appellata ab incisuris, quæ nũc ceruicũ loco, nunc pectorũ atq; alui præcincta separant mẽbra, tenui modo fistula cohærẽtia. Aliquibus uero non tota incisura eas ambiente rugas, sed in aluo, aut superne tantum, imbricatis flexilibus uertebris, nusquam alibi spectatiore naturæ rerum artificio.

De subtilitate in his naturæ. CAP. II.

IN magnis siquidẽ corporibus, aut certe maioribus facilis officina sequaci materia fuit. In his tam paruis, atq; tam nullis, quæ ratio, quãta uis, quàm inextricabilis perfectio? Vbi tot sensus collocauit in culice? & sunt alia dictu minora. Sed ubi uisum in eo prætendit? ubi gustatum applicauit? ubi odoratũ inseruit? ubi uero truculentã illam & portione maximã uocẽ ingenerauit? qua subtilitate pennas adnexuit: prælongauit pedũ crura: disposuit ieiunã caueã uti aluũ, auidam sanguinis, & potissimũ humani sitim accendit? Telum uero perfodiendo tergori, quo spiculauit ingenio? Atq; ut incapaci cũ cerni non possit exilitas, ita reciproca geminauit arte, ut fodiendo acuminatum pariter sorbendoque fistulosum esset. Quos teredini ad perforanda robora cũ sono teste dentes affixit, potissimamq; è ligno cibatũ fecit? Sed turrigeros elephãtorũ miramur humeros, taurorumq; colla, & truces in sublime iactus, tigrũ rapinas, leonũ iubas, cũ rerũ natura nusquã magis quàm in minimis tota sit. Quapropter quæso, ne hæc legẽtes, quoniã ex his spernunt multa, etiam relata fastidio damnent, cũ in contẽplatione naturæ nihil possit uideri superuacuum.

Vtrum spirent, an habeant sanguinẽ. CAP. III.

INsecta multi negarũt spirare, idq; ratione persuadentes, quoniã uisceri interiori nexus spirabilis nõ inesset: Itaq; uiuere ut fruges, arboresq;: sed plurimũ interesse, spiret aliquid an uiuat. Eadem de causa nec sanguinẽ ijs esse, qui sit nullus carentibus corde atque iecore. Sic nec spirare ea quibus pulmo desit. Vnde numerosa quæstionũ series exoritur. Iidẽ enim & uocem esse his negãt, in tanto murmure apum, cicadarũ

sono, & alijs quæ suis æstimabuntur locis. Nam mihi contuenti se persuasit rerum natura, nihil incredibile existimare de ea. Nec uideo cur magis possint non trahere animam talia: & uiuere, quàm spirare sine uisceribus: quod etiam in marinis docuimus, quamuis arcente spiritum densitate, & altitudine humoris. Volare quidem aliqua, & animatu carere in ipso spiritu uiuentia, habere sensum uictus, generationis, operis, atque etiam de futuro curam: & quamuis non sint membra, quæ uelut carina sensus inuehant, esse tamen his auditum, olfactum, gustatum, eximia præterea naturæ dona, solertiam: animum, artem, quis facile crediderit? Sanguinem non esse his fateor, sicut ne terrestribus quidem cunctis, uerum simile quiddam. Vt sepiæ in mari sanguinis uicem atramentum obtinet, purpurarum generi infector ille succus: sic & insectis quisquis est uitalis humor, hic erit & sanguis, donec existimatio sua cuique sit. Nobis propositum est, naturas rerum manifestas indicare, non causas indicare dubias.

De corpore eorum. CAP. IIII.

INsecta, ut intelligi possit, non uidentur neruos habere, nec ossa, nec spinas, nec cartilaginem, nec pinguia, nec carnes, ne crustam quidem fragilem, ut quædam marina, nec quæ iure dicatur cutis: sed mediæ cuiusdam inter omnia hæc naturæ corpus, arenti simile, neruo mollius, in reliquis partibus siccius uerius quàm durius. Et hoc solum his est, nec præterea aliud. Nihil intus, nisi admodum paucis intestinum implicatum. Itaque diuulsis præcipua uiuacitas, & partium singularum palpitatio. Quia quæcunque est ratio uitalis, illa non certis inest membris, sed toto in corpore, minime tamen capite: solumque non mouetur, nisi cum pectore auulsum. In nullo genere plures sunt pedes. Et quibus ex his plurimi, diutius uiuunt diuulsa, ut in scolopendris uidemus. Habent autem oculos: præterque è sensibus tactum atque gustatum. aliqua & odoratum, pauca & auditum.

De apibus. CAP. V.

*SEd inter omnia ea principatus apibus, & iure præcipua admiratio, solis ex eo genere hominum causa genitis. Mella contrahunt, succumque dulcissimum atque subtilissimum, ac saluberrimum. Fauos confingunt & *ceras. Illæ ad usus uitæ laborem tolerant, opera conficiunt, Rempublicam habent, consilia priuatim ad duces gregatim: & quod maxime mirũ sit, mores habent. Præterea cum sint neq; mãsueti generis, neq; feri, tamen tanta est natura rerũ, ut propè ex umbra minimi animalis, incomparabile effecerit quiddam. Quos efficaciæ industriæq; tantæ comparemus neruos? quas uires? quos ratione medius fidius uiros? hoc certe præstantioribus, quo nihil nouere nisi commune. Non sit de anima quæstio, constet & de sanguine, quantulum tamen esse in tantulis potest.*

*ceras, mille ad usus uitæ. Laborem

Aestimemus postea ingenium.

Qui ordo naturæ in eis. CAP. VI.

HIeme conduntur. Vnde enim ad pruinas niuesque, & aquilonum flatus perferendos uires? Sanè & insecta omnia, sed minus diu, quæ parietibus nostris occultata mature tepesiunt. Circa apes aut temporum locorúmue ratio mutata est, aut errauerunt priores. Conduntur à Vergiliarũ occasu, sed latent ultra exortum adeo non ad ueris initiũ, ut dixere, nec ut quisquã in Italia de alueis existimat. Ante fabas florentes non exeunt ad opera & labores, nullusque cum per cœlum licuit, ocio perit dies. Primum fauos construunt, cerã fingunt, hoc est, domos cellasq; faciunt. Deinde sobolem, postea mella, ceram ex floribus, melliginem è lacrymis arborum quæ glutinum pariunt, salicis, ulmi, harundinis, succo, gummi, resina. His primum alueum ipsum intus totum, ut quodam tectorio illinunt, & alijs amarioribus succis contra aliarum bestiolarum auiditates: id se facturas consciæ, quod concupisci possit. His deinde fores quoq; latiores circumstruunt.

De uocabulis operis. CAP. VII.

PRima fundamẽta comosin uocãt periti, secunda pissoceron, tertia propolin, inter coria cerasque, magni ad medicamina usus. Comosis crusta est prima, saporis amari. Pissoceros super eã uenit, picantiũ modo ceu dilutior, ceræ initiũ plerunq; è mitiore gummi. Propolis crassioris iam materiæ additis floribus, nondũ tamen cera, sed fauorum stabilimentũ, qua omnes frigoris aut iniuriæ aditus obstruuntur, odore & ipsa etiamnum graui, ut qua plerique pro galbano utantur. Præter hæc cõuehitur erithace, quam aliqui sandaracã, alij cerinthum uocãt. Hic erit apum dum operantur cibus, qui sæpe inuenitur in fauorũ inanitatibus sepositus, & ipse amari saporis. Gignitur autẽ rore uerno, & arborũ succo, gummi modo, africi minor, austri flatu nigrior, aquilonibus melior et rubẽs, plurimus in Græcis nucibus. Menecrates florem esse dicit, futuræ messis indicium, sed nemo præter eum.

Ex quibus floribus opera fiant. CAP. VIII.

CEras ex omnium arborum satorumq; floribus confingũt, excepta rumice et chenopode. Herbarum hæc genera. Falso excipitur & spartum, quippe cum in Hispania multa in spartarijs mella herbã eam sapiant. Falso & oleas excipi arbitror, quippe oliuæ prouentu plurima examina gigni certũ est. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidem, non modo corporibus, insidunt. Operãtur intra sexaginta passus. Et subinde consumptis in proximo floribus, speculatores ad pabula ulteriora mittunt. Noctu deprehensæ in expeditione, excubant supinæ, ut alas à rore protegant.

De amatoribus earum. CAP. IX.

NE quis miretur amore earum captos, Aristomachum Solensem duodesexaginta annis nihil aliud egisse: Philiscum uero Thasium in desertis apes

colentem

colentem Agrium cognominatum: qui ambo scripsere de his.

Ratio operis. CAP. X.

Ratio operis hæc: Interdiu statio ad portas more castrorum, noctu: quies in matutinum, donec una excitet gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tunc uniuersæ prouolant, si dies mitis futurus est. Prædiuinant enim uentos imbresq́, & tunc se continent tectis. Itaque temperie cœli (& hoc inter præscita habent) cum agmen ad opera processit, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttasque lanugine totius corporis. quibus est earum adolescentia, ad opera exeunt, & supradicta conuehunt: seniores intus operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura scabra, pedes priores rostro: totæq; onustæ remeant sarcina pandatæ. Excipiunt eas ternæ aut quaternæ atque exonerant. Sūt enim intus quoq; officia diuisa. Aliæ struūt, aliæ poliunt, aliæ suggerunt, aliæ cibum comparant ex eo quod allatum est. Neque enim separatim uescuntur, ne inæqualitas operis & cibi fiat & temporis. Struunt orsa ea concameratione aluei, textumque uel usque ad summa tecta deducunt, limitibus binis circa singulos arcus, ut aliis intrēt, aliis exeāt. Faui superiore parte affixi, & paululū etiam lateribus simul hærent, & pendent unà. Alueum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter poposcit alueus: aliquando & duorum generum, cum duo examina concordibus populis dissimiles habuere ritus. Ruentes cerat fulciunt, pilarum intergerinis à solo fornicatis, ne desit aditus ad sarciendum. Primi ferè tres uersus inanes struuntur, ne promptum sit quod inuitet furantem. Nouissimi maxime implentur melle, ideoq́; auerso alueo faui eximuntur. Gerulæ secundos flatus captant. Si cooriatur procella, apprahensi ponduscullo lapilli se librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxta uero terram uolant in aduerso flatu uepribus hebetato. Mira obseruatio operis. Cessantiū inertiam notant, castigant mox, & puniunt morte. Mira mūditia. Amoliuntur omnia è medio, nullæq́; inter opera spurcitiæ iacent. Quin & excrementa operantium intus, ne longius recedant, unum congesta in locum, turbidis diebus & operis otio egerunt. Cum aduesperascit, in alueo strepunt minus ac minus, donec una circumuolet eodem quo excitant bombo, ceu quietem capere imperans: & hoc castrorum more. Tunc repente omnes conticescunt.

De fucis. CAP. XI.

Domos primum plebeis exædificant, deinde regibus. Si speratur largior prouentus, adiiciuntur contubernia & fucis. His cellarum minimæ, sed ipsi maiores apibus. Sunt autem fuci, sine aculeo ueluti imperfectæ apes, nouissimæq; à fessis & iam emeritis inchoatæ, serotinus fœtus, & quasi seruitia uerarum apum. Quamobrem imperant iis, primosque in opera expellunt, tardantes sine clementia puniunt. Neque in opere tantum, sed in fœtu quoque adiuuant eas, multum ad calorem conferente turba. Certe quo maior fuerit multitudo, eo maior fiet examinum prouentus. Cum mella cœperunt maturescere, abigunt eos: multæque singulos aggressæ trucidant. Nec id genus nisi uere conspicitur. Fucus ademptis alis in alueum reiectus, ipse cæteris adimit. Regias imperatoribus futuris in ima parte aluei extruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes: quod si exprimatur, non gignuntur soboles. Sexangulæ omnes cellæ, à singulorum ex pedum opere. Nihil horum stato tempore, sed rapiunt diebus serenis munia. Et melle uno alteróue ad summum die cellas replent.

Quæ natura mellis. CAP. XII.

Venit hoc ex aere, & maxime siderum exortu, præcipueque ipso sirio explendescente fit, nec omnino prius Vergiliarum exortu sublucanis temporibus. Itaq; tum prima aurora folia arborum melle roscida inueniuntur: ac si qui matutino sub dio fuere, unctas liquore uestes, capillumq; concretum sentiunt. Siue ille est cœli sudor, siue quædam siderum saliua, siue purgantis se aeris succus: utinamq; esset & purus ac liquidus, & suæ naturæ qualis defluit primo. nunc uero è tanta cadens altitudine, multumque dum uenit sordescens, & obuio terræ halitu infectus, præterea è fronde ac pabulis potus, & in uterculos congestus apum (ore enim uomunt) ad hæc succo florum corruptus, & alueis maceratus, totiesq; mutatus, magnam tamen cœlestis naturæ uoluptatem affert.

Quæ optima mella. CAP. XIII.

Ibi optimus semper, ubi optimorum doliolis florum conditur. Atticæ regionis hic, & Siculæ, Hymetto, & Hybla ab locis, mox Calydna insula. Est autem initio mel (ut aqua) dilutum, & primis diebus feruet ut mustum, seque purgat: uicesimo die crassescit, mox obducitur tenui membrana, quæ feruoris ipsius spuma concrescit. Sorbetur optimum & minime fronde infectum, è quercus, tiliæ, harundinum foliis.

Quæ genera mellis in singulis. CAP. XIIII.

Summa quidem bonitatis natione constat (ut suprà diximus) pluribus modis. Aliubi enim faui cera spectabiles gignūtur, ut in Pelignis, Sicilia: alubi mellis copia, ut in Creta, Cypro, Africa: alubi magnitudine, ut in septentrionalibus, uiso iam in Germania octo pedum longitudinis fauo, in caua parte nigro. In quocunq; tamen tractu terna sunt mellis genera. Vernum ex floribus constructo fauo, quod ideo uocatur anthinum. Hoc quidam attingi uetant, ut largo alimento ualida exeat soboles. Alii ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna sequatur ubertas magnorum syderum exortu. Præterea solstitio, cum thymum & uua florere incipiunt, præcipua cellarum materia. Est autem in eximendis fauis necessaria dispensatio, quoniam inopia cibi desperant, moriunturq; aut

m iii effugiunt:

effugiunt: contrà copia ignauiam affert, ac iam melle non erithace pascũtur. ergo diligentiores, ex hac uindemia xv. partem apibus relinquunt. Dies status inchoandi, ut quadam lege naturæ, si scire aut obseruare homines uelint, xxx. ab educto examine: fereq; Maio mense includitur hæc uindemia. Alterum genus est mellis æstiui, quod ideo uocatur horæum, à tempestiuitate præcipua, ipso sirio explendescente post solstitium diebus xxx. ferè. Immensa circa hoc* subtilitas naturæ mortalibus patefacta est, nisi fraus hominum cuncta pernicie corrumperet. Nanque ab exortu syderis cuiuscunque, sed nobilium maximè, aut cœlestis arcus, si non sequantur imbres, sed ros tepescat solis radijs, medicamenta non mella gignuntur, oculis, ulceribus, internisq; uisceribus dona cœlestia. Quod si seruetur hoc sirio exoriente, casuque congruat in eundem diem (ut sæpe) Veneris, aut Iouis, Mercuriue exortus, non alia suauitas, usq; mortaliũ malis à morte uocandis, quàm diuini nectaris fiat.

* sublimitas

Quomodo probentur mella CAP. XV.

MEl plenilunio uberius capitur, serena die pinguius. In omni melle quod per se fluit, ut mustum oleumque, appellaturque acœton, maximè laudabile est. Æstiuum omne rutilum, ut diebus cõfectum siccioribus. Aptissimum existimatur è thymo, coloris aurei, saporis gratissimi, quod fit palam doliolis, pingue, marino è rore spissum. Quod cõcrescit autem, hoc minime laudatur. Thymosum non coit, & tactu prætenuia fila mittit, quod primum grauitatis argumentum est. Abrumpi statim & resilire guttas, uilitatis indicium habetur. Sequens probatio, ut sit odoratum ex dulci acre, glutinosum, perlucidum. Æstiua mellatione decimam partem Thasio Dionysio apibus relinqui placet, si pleni fuerint aluei: si minus, pro rata portione. aut si inanes, omnino nõ attingi. Huic uindemiæ Attici signum dedere initium caprificialem diem Vulcano sacrum.

De tertio genere mellis, & quomodo apes probentur. CAP. XVI.

TErtium genus mellis, minime probatum, syluestre, quod ericæum uocant. Conuehitur post primos autumni imbres, cum erice sola floret in syluis, ob id harenoso simile. Gignitur id maxime Arcturi exortu à pridie Idus Septemb. Quidam æstiuam mellationem ad Arcturi exortum proferunt, quoniam ad æquinoctium autumni ab eo supersint dies xiiij. & ab æquinoctio ad Vergiliarum occasum diebus xlviij. plurima sit erice. Athenienses tetralicem appellant, Eubœa sisaram, quam putãt apibus esse gratissimam, fortassis quia nulla tunc alia sit copia. Hæc ergo mellatio fine uindemiæ & Vergiliarum occasu, idibus Nouemb. ferè includitur. Relinqui ex ea duas partes apibus ratio persuadet, & semper eas partes fauorũ, quæ habeant erithacen. A bruma ad Arcturi exortum diebus lx. somno aluntur sine ullo cibo. Ab Arcturi exortu ad æquinoctium uernũ tepidiore tractu iam uigilant: sed etiam tunc alueo se continent, seruatosq; in id tempus cibos repetunt. In Italia uero hoc idem à Vergiliarum exortu faciunt, & in eum dormiunt. Alueos quidam in eximendo melle expendũt, ita diribentes quantum relinquant. Æquitas quidem etiam in eis obstringitur: feruntque societate fraudata alueos mori. In primis ergo præcipitur ut lauti puriq; eximant mella. & furem mulierumque menses odêre. Cum eximuntur mella, apes abigi fumo utilissimum, ne irascantur, aut ipsæ auide uorent. Fumo crebriore etiam ignauia earum excitatur ad opera. nam nisi incubauere, fauos liuidos faciũt. Rursus nimio fumo inficiuntur: quarum iniuriam celerrime sentiunt mella, uel minimo contactu roris acescentia. Et ob id inter genera seruatur, quòd acapnon uocant. Aibũ mel non fit quod bulymum est, sed oculis & ulceribus aptissimum existimatur. Fœtus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos & subtilis quæstio fuit. Apum enim coitus uisus est nunquam. Plures existimauere oportere confici floribus compositis apte atq; utiliter. Aliqui coitu unius, qui rex in quoq; appellatur examine, Hunc esse solum marem, præcipua magnitudine, ne fatiscat. Ideo fœtũ sine eo non edi: apesq; reliquas tanquam marem fœminas comitari, non tanquam ducem: quam probabilem aliâs sentẽtiam fucorum prouẽtus coarguit. Quæ enim ratio, ut idem coitus alios perfectos, imperfectos generet alios? Propior uero prior existimatio fieret, ni rursus alia difficultas occurreret. Quippe nascuntur aliquando in extremis fauis apes grandiores: quæ cæteras fugant. Oestrus uocatur hoc malum: quonam modo nascens, si* ipsæ fingunt? Quod certum est, gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est, primum uermiculus uidetur candidus, iacens transuersus, adhærẽsq; ita ut pascere uideatur. Rex statim mellei coloris, ut electo flore ex omni copia factus, neq; uermiculus, sed statim penniger. Cætera turba cum formã capere cœpit, nymphæ uocãtur: ut fuci, sirenes aut cephenes. Si quis alterutris capita demat, prius quàm pẽnas habeant, pro gratissimo sunt pabulo matribus. Tẽpore procedente instillant cibos, atq; incubant, tũ maxime murmurãtes caloris (ut putant) faciendi gratia, necessarij excludẽdis pullis, donec ruptis mẽbranis, quæ singulos cingunt, ouorum modo uniuersum agmen emergat. Spectatũ hoc Romæ consularis cuiusdam suburbano, alueis cornu laternæ trãslucido factis. Fœtus intra xlv. diem peragitur. Fit in fauis quibusdam, qui uocatur clerus, amaræ duritia ceræ, cum fœtũ inde non eduxere morbo aut ignauia, aut infœcunditate naturali. Hic est abortus apũ. Protinus autem educti operantur quadam disciplina cum matribus: regemq; iuuenem æqualis turba comitatur. Reges plures inchoantur ne desint. Postea ex his soboles, cum adulta esse cœpit, concordi suffragio deterrimos necant, ne distrahant agmina. Duo autem genera eorum, melior ruffus quàm niger uariusque. Omnibus forma semper egregia, & duplo quàm cæteris maior,

* ipsæ sese fingunt

penna

pennæ breuiores, crura recta, ingressus celsior, in frõte macula quodam diademate candicãs. Multum etiam nitore à uulgo differunt,

Quæ regiminis ratio. CAP. XVII.

QVærat nunc aliquis, unúsne Hercules fuerit, & quod Liberi patris sepulchrum, & reliqua uetustatis situ obruta. Ecce in re parua, uillisque nostris annexa, cuius assidua copia est, non constat inter autores: rex nullúmne solus habeat aculeum, maiestate tantum armatus, an dederit eum quidem natura, sed usum eius illi tantum negauerit. Illud constat, imperatorem aculeo non uti. Mira plebei circa eum obedientia. Cum procedit, unà est totum examen, circaq; eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore cum populus in labore est, ipse opera intus circuit similis exhortanti, solus immunis. Circa eum satellites quidam lictoresq;, assidui custodes autoritatis. Procedit foras non nisi migraturo examine. Id multo intelligitur antè, aliquot diebus murmure intus strepente, apparatus indice diem tempestiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cum processere, se quaq; proximam illi cupit esse, & in officio conspici gaudet. Fessum humeris subleuant, ualidius fatigatum ex toto portant. Si qua lassata deficit, aut forte aberrauit, odore persequitur. Vbicunque ille consedit, ibi cunctarum castra sunt. Tunc ostenta faciunt priuata ac publica, uua dependente in domibus templisue, sæpe expiata magnis euentibus. Sedêre in ore infantis tum etiam Platonis, suauitatem illam prædulcis eloquij portendentes. Sedêre in castris Drusi imperatoris, cum prosperrime pugnatum apud Arbalonem est, haudquaquam perpetua aruspicum coniectura, qui dirum id ostentum existimant semper. Duce prehenso totum tenetur agmen, amisso dilabitur, migratq; ad alios. Esse utique sine rege non possunt. Inuitæ autem interimunt eos, cum plures fuere, potiusq; nascentium domos diruunt, si prouentus desperatur: tunc & fucos abigunt. Quanquam de ijs uideo dubitari, propriumq; ijs genus esse aliquos existimare, sicut furibus, grandissimus inter illas, sed nigris, lataque aluo: ita appellatis quia furtim deuorent mella. Certum est, ab apibus fucos interfici. Vtique regem non habent. Sed quomodo sine aculeo nascantur, in quæstione est. Humido uere melior fœtus, sicco mel copiosius. Quod si defecerit alicuius aluei cibus, impetum in proximas faciunt rapinæ proposito. At illæ contrà dirigunt aciem: & si custos adsit, alterutra pars quæ sibi fauere sentit, non appetit eum. Ex alijs quoq; sæpe dimicant causis, easq; acies contrarias duo imperatores instruunt, maxime rixa in conuehendis floribus exorta, & suos quibusq; euocantibus. Quæ dimicatio iniectu pulueris aut fumo tota discutitur. Reconciliantur uero lacte uel aqua mulsa.

De genere apum, & quæ inimica apibus. CAP. XVIII.

APes sunt & rusticæ syluestresque, horridæ aspectu, multo iracundiores, sed opere ac labore præstantes. Vrbanarum duo genera: Optimæ breues, uariæque, & in rotunditatem compactiles: deteriores longæ, & quibus similitudo uesparum: etiam num deterrimæ ex ijs pilosæ. In Põto sunt quædam albæ, quæ bis in mense mella faciunt. Circa Thermodoontem autem fluuium duo genera: Aliarum quæ in arboribus mellificant: aliarum quæ sub terra, triplici cerarum ordine uberrimi prouentus. Aculeum apibus natura dedit uentri consertum: Ad unum ictum hoc infixo, quidam eas statim emori putant. Aliqui non nisi in tantum adacto, ut intestini quippiam sequatur: sed fucos postea esse, nec mella facere, uelut castratis uiribus, pariterque & nocere & prodesse desinere. Est in exemplis, equos ab ijs occisos. Odere fœdos odores, proculque fugiunt, sed & infectos. Itaque unguenta redolentes infestant, ipsæ plurimorum animalium iniurijs obnoxiæ. Impugnant eos naturæ eiusdem degeneres uespæ atque crabrones, & è culicum genere qui uocantur muliones: populantur hirundines, & quædam aliæ aues. Insidiantur aquantibus ranæ, quæ maxima earum est operatio tum cum sobolem faciunt. Nec hæ tantum quæ stagna riuosque obsident, uerum & rubetæ ueniunt ultro, adrepentesque foribus per eas sufflant: ad hoc prouolant, confestimque abripiuntur. Nec sentire ictus apum ranæ traduntur. Inimicæ & oues, difficile se à lanis earum explicantibus. Cancrorum etiam odore si quis iuxtà coquat, exanimantur. Quin & morbos suapte natura sentiũt. Index eorum tristitia torpens, & cum ante fores in teporem solis promotis aliæ cibos ministrant, cum defunctas progerunt, funerantiumque more comitantur exequias. Rege ea peste consumpto, mæret plebs ignauo dolore: Non cibos conuehunt, non procedunt, tristi tantum murmure glomerantur circa corpus eius. Subtrahitur itaq; deducta multitudine: aliàs spectantes exanimem, luctum non minuunt. Tunc quoque ni subueniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur & nitore sanitas æstimatur.

De morbis apum. CAP. XIX.

SVnt & operis morbi: cum fauos non explent, scleron uocant. Iidem blapsigoniam, si fœtum non peragant. Inimica & echo est resultanti sono, qui pauidas alterno pulsat ictu: inimica & nebula. Aranei quoque uel maxime hostiles, cum præualuere ut intexant, enecant alueos. Papilio etiam hic ignauus & inhonoratus, luminibus accensis aduolitans, pestifer, nec uno modo. Nam & ipse ceras depascitur, & relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur: fila etiam araneosa, quacunque incessit, alarum maxime lanugine obtexit. Nascuntur & in ipso ligno teredines, quæ ceras præcipue appetunt. Infestat & auiditas pastus nimia florum satietate, uerno maxime tempore aluo cita. Oleo quidem non apes tantum, sed omnia insecta exanimantur, præcipue si capite uncto in sole

in sole ponantur. Aliquādo & ipsæ contrahunt mortis sibi causas, quum sensere eximi mella auide uorantes. Cætero præparcæ, & quæ alioquin prodigas atque edaces non secus ac pigras & ignauas proturbent. Nocent & sua mella ipsis, illitæque ab aduersa parte moriuntur. Tot hostibus, tot casibus, & quota portione eorum commemorata? tam munificum animal expositum est. Remedia dicemus suis locis. Nunc enim sermo de natura est.

De continendis apibus, & quomodo reparentur. CAP. XX.

GAudent plausu atque tinnitu æris, eoque conuocantur Quo manifestum, auditus quoque inesse sensum. Effecto opere, educto fœtu, functæ munere omni, exercitationem tum solennem habent: spatiatæque in aperto, & in altum datæ gyris uolatu editis, tum demum ad cibum redeunt. Vita eis longissima, ut prospere inimica ac fortuita cadant, septenis annis uniuersa. Alueos nunquam ultra decem annos durasse proditur. Sunt qui mortuas, si intra tectum hyeme seruentur, deinde sole uerno torreantur, ac ficulneo cinere toto die foueantur, putent reuiuiscere. In totum uero amissas reparari uentribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius iuuencorum corpore exanimato, sicut equorum uespas atque crabrones, sicut asinorum scarabeos, mutante natura ex aliis quædam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in fœtu eadem propè natura quæ apibus.

De uespis & crabronibus. CAP. XXI.

VEspæ in sublimi è luto nidos faciunt, & in iis ceras: Crabrones in cauernis ac sub terra. Et horum omnium sexangulæ cellæ, cætera autem è cortice & harena. Fœtus ipse inæqualis ut barbarus, alius euolat, alius in nympha est, alius in uermiculo. Et autumno non uerno omnia ea. Plenilunio maxime crescūt. Vespæ quæ ichneumones uocantur (sunt autē minores quàm aliæ) unum genus ex araneis perimunt, phalangium appellatum, & in nidos suos ferunt: deinde illinunt, & ex iis incubando suum genus procreāt. Præterea omnes carne uescuntur contrà quàm apes, quæ nullum corpus attingunt. Sed uespæ muscas grandiores uenantur. & amputato iis capite, reliquum corpus auferunt. Crabronum syluestres, in arborum cauernis degunt: hyeme ut cætera insecta conduntur: uita bimatum non transit. Ictus eorum haud temere sine febri est. Autores sunt, ter nouenis punctis interfici hominem. Aliorum qui mitiores uidentur, duo genera: Opifices minores corpore, qui moriuntur hyeme matres quæ biennio durant, ii & clementes. Nidos uere faciunt ferè quadrifores, in quibus opifices generētur, Iis educatis, alios deinde nidos maiores fingūt, in quibus matres futuras producant. Iam tum opifices funguntur munere, & pascunt eas. Latior matrum species, dubiumque an habeant aculeos, quia non egrediuntur. Et his sui fuci. Quidam opinantur omnibus his ad hyemem decidere aculeos. Nec crabronum autem, nec uesparum generi reges aut examina: sed subinde renouatur multitudo sobole.

De bombycibus, & bombyli, & necydalo, & quis primus bombycinam uestem inuenerit. CAP. XXII.

QVartū inter hæc genus est bombycū, in Assyria proueniens, maius quàm supradicta. Nidos luto fingunt, salis specie, applicatos lapidi, tāta duritia, ut spiculis perforari uix possint. In iis & ceras largius quàm apes faciūt, deinde maiorē uermiculum. Et alia horum origo è grandiore uermiculo, gemina protendens sui generis cornua. Hi erucæ sunt. Fit deinde quod uocatur bombylis, ex ea necydalus, ex hoc in vi. mensibus bombyx. Telas araneorum modo texunt ad uestem luxumq; fœminarum, quæ bombycina appellatur. Prima eas redordiri, rursusque texere inuenit in Ceo mulier Pamphila Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatæ rationis, ut denudet fœminas uestis.

De bombyce Coa. CAP. XXIII.

BOmbycas & in Co insula nasci tradunt, cupressi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decussum terræ halitu animante. Fieri autem primo papiliones paruos nudosq;, mox frigorum impatientia uillis inhorrescere, & aduersum hyemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radētes foliorum lanuginem in uellera. Hanc ab his cogi subigique unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. Postea apprahensam corpori inuolui nido uolubili. Tum ab homine tolli, fictilibusq; uasis tepore & furfurum esca nutriri: atque ita subnasci sui generis plumas, quibus uestitos ad alia pensa dimitti. Quæ uero cœpta sint lanificia, humore lētescere, mox in fila tenuari iunceo fuso. Nec puduit has uestes usurpare etiam uiros, leuitatem propter æstiuam. In tantum à lorica gerenda discessere mores, ut oneri sint etiam uestes. Assyria tamen bombyce adhuc fœminis cedimus.

De araneis, & generatione eorū. CAP. XXIIII.

ARaneorum his non absurde iungatur natura, digna uel præcipua admiratione. Plura autem sunt genera, nec dictu necessaria in tanta notitia. Phalangia ex his appellantur, quorum noxii morsus, corpus exiguum, uarium, acuminatum, assultim ingredientium. Altera eorum species, nigri, prioribus cruribus longissimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Luporum nomine minimi non texunt. Maiores in terra cauernis exigua uestibula præpandunt. Tertium eorūdem genus erudita operatione conspicuum. Orditur telas, tantiq; operis materiæ uterus ipsius sufficit. siue ita corrupta alui natura stato tēpore (ut Democrito placet) siue est quædam intus lanigera fertilitas: tam moderato ungue, tam tereti filo, & tā æquali deducit stamina, ipso se pondere usus. Texere à medio incipit, circinato orbe subtegmina adnectens: maculasq; paribus semper interuallis, sed subinde crescentibus ex

bus ex angusto dilatans indissolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas scutulato rete grassantes, quàm non ad hoc uidetur pertinere cribratæ pexitas telæ, & quadam polituræ arte, ipsa per se tenax ratio tramæ? quàm laxus ad flatus non ad respuenda quæ ueniant sinus, derelicta lasso prætenti summa parte, ut arbitrari licet illa quæ difficile cernuntur: atque ut in plagis lineæ offensæ præcipitant in sinum? Specus ipse quâ concameratur architectura? & contra frigora quãto uillosior? quàm remotus à medio, aliudq; agenti similis, inclusus uero sic, ut sit nécne intus aliquis, cerni non possit? Age firmitas quanta irrũpentibus uentis, quæ puluerum mole degrauãte? Latitudo telæ sæpe inter duas arbores, cum exercet artem & discit texere. Longitudo fili à culmine, ac rursus à terra per illud ipsum uelox reciprocatio, subitq; pariter ac fila deducit. Cum uero captura incidit, quàm uigilans & paratus ad cursum? licet extrema hæreat plaga, semper in medium currit, quia sic maxime totum concutiendo implicat. Scissa protinus reficit ad polituram sarciẽs. Nanq; & lacertarum catulos uenantur: hos primum tela inuoluentes, & tunc demum labra utraq; morsu apprehendentes, amphitheatri alis spectaculo cum contigit. Sunt ex eo & auguria. Quippe incremento amnium futuro telas suas altius tollunt. Iidem sereno non texunt, nubilo texunt. Ideoque multæ araneæ imbrium signa sunt. Fœminam putant esse quæ texat, marem qui uenatur: ita paria fieri merita coniugio. Aranei conueniunt clunibus: pariunt uermiculos ouis similes. Nam nec horum differri potest genitura, quoniam insectorum uix ulla alia narratio est. Pariunt autem oua ea in telas & sparsa, quia saliunt, atque ita emittunt. Phalangius tantum in ipso specu incubat magno numero: qui ut emerserit, matrem consumit, sæpe & patrem: adiuuat enim incubare. Pariunt autem & tricenos, cæteræ pauciores. Et incubant triduo. Consummantur aranei quater septenis diebus.*

* tela, sed sparsa,

De scorpionibus. CAP. XXV.

Similiter his & scorpiones terrestres, uermiculos ouorum specie pariunt, similiterq; pereunt: pestis importuna ueneni serpentium, nisi quòd grauiore supplicio lenta per triduum morte conficiunt, uirginibus letali semper ictu, & fœminis fere in totum: uiris autem matutino, exeuntes cauernis, prius quàm aliquo fortuito ictu ieiunum egerãt uenenum. Semper cauda in ictu est, nulloq; momento meditari cessat, ne quando desit occasioni. Ferit & obliquo ictu & inflexo. Venenum ab iis candidum fundi Apollodorus autor est, in nouem genera descriptis, per colores maxime supernacuos, quoniam non est scire, quos minime exitiales prædixerit. Geminos quibusdam aculeos esse, maresq; sæuissimos. Nam coitum iis tribuit. Intelligi autem gracilitate & lõgitudine. Venenum omnibus medio die, cum incãduere solis ardoribus. Itemq; cum sitiunt, inexplebiles potu. Constat & septena caudæ internodia sæuiora esse. Pluribus enim sena sunt. Hoc malum Africæ uolucre etiam austri faciunt, pandentibus brachia, ut remigia subleuantes. Apollodorus idem planè quibusdã inesse pennas tradit. Sæpe Psylli, qui reliquarum uenena terrarum inuehentes, quæstus sui causa peregrinis malis impleuere Italiam, hos quoque importare conati sunt. sed uiuere intra Siculi cœli regionem non potuere. Visuntur tamen aliquando in Italia, sed innocui, multisq; aliis in locis, ut circa Pharum in Aegypto. In Scythia interimunt etiam sues, alioquin uiuaciores cõtra uenena talia: nigras quidem celerius, si in aquam se immerserint. Homini icto putatur esse remedio ipsorum cinis potus in uino. Magnam aduersitatem oleo mersis & stellionibus putant esse, innocuis duntaxat iis, qui & ipsi carent sanguine, lacertarum figura. Atq; scorpiones in totum nulli nocere, quibus non sit sanguis. Quidam & ab ipsis fœtum deuorari arbitrantur. Vnum modo relinqui solertissimum, & qui se ipsius matris clunibus imponẽdo, tutus & a cauda & à morsu loco fiat. Hunc esse reliquorum ultorem, qui postremo genitores supernè conficiat. Pariuntur autem undeni.

De stellionibus, & cicadis. CAP. XXVI.

Chamæleonum stelliones quodãmodo naturam habent, rore tantum uiuentes, præterq; araneis. Similis cicadis uita, quarũ duo genera. Minores, quæ primæ prouenunt, & nouissime pereunt. sunt autem mutæ. Sequens est uolatura rara. Quæ canunt, uocantur achetæ: & quæ minores ex eis sunt, tettigoniæ: sed illæ magis canoræ. Mares canunt in utroq; genere: fœminæ silent. Gentes uescũtur iis ad orientem, etiam Parthi opibus abundantibus. Ante coitum mares præferunt, à coitu fœminas, ouis earum correptis quæ sunt candida. Coitus supinus. Asperitas præacuta in dorso, quâ excauant fœturæ locum in terra. Fit primo uermiculus. dein ex eo quæ uocatur tettigometra, cuius cortice rupto circa solstitia euolant, noctu semper. Primum nigra atque dura. Vnum hoc ex iis quæ uiuunt, & sine ore est. Pro eo quaddam aculeatum linguis simile, & hoc in pectore quo rorem lambũt. Pectus ipsum fistulosum: hoc canunt achetæ, ut diximus. De cætero in uentre nihil est. Excitatæ cum subuolant, humorem reddunt: quod solum argumentum est, rore easdem ali. Iisdem solis nullum ad excremẽta corporis foramen. Oculis tã hebetes, ut si quis digitum contrahens ac remittens iis appropinquet, transeant uelut in folia. Quidam duo alia genera faciunt earum: Surculariam, quæ sit grandior. frumentariam, quam alij auenariam uocant. Apparet enim simul cum frumentis arescentibus.

Cicadæ ubi nõ sint, & ubi mutæ CAP. XXVII.

Cicadæ non nascuntur in raritate arborum, idcirco sunt Cyrenis circa oppidum, nec in campis, nec in frigidis aut umbrosis nemoribus. Est quædam & iis locorũ differentia. In Milesia regione paucis sunt locis. Sed in Cephalenia amnis quidam penuriam earum & copiam dirimit. At in Rhegino agro silent

silent omnes: ultra flumen in Locrensi canunt. Pennarum illis natura quæ apibus, sed pro corpore amplior.

De pennis insectorum, & scarabeorum generibus. XXVIII.

INsectorum quædam binas gerunt pinnas, ut muscæ: quædam quaternas, ut apes. Membranis & cicadæ uolant. Quaternas habent quæ aculeis in aluo armantur. Nullum, cui telum in ore, pluribus quàm binis aduolat pennis. Illis enim ultionis causa datum est, his auiditatis. Nullis eorum pennæ renascuntur auulsæ. Nullum cui aculeus in aluo, bipenne est. Quibusdã pennarum tutelæ crusta superuenit, ut scarabeis, quorum tenuior fragiliorq́ penna. his negatus aculeus: sed in quodam genere eorũ grandi cornua prælonga, bisulcis dentata forcipibus, in cacumine cũ libuit ad morsum coeuntibus, infantũ etiam remedijs ex ceruice suspendũtur. Lucanos uocat hos Nigidius. Aliud rursus eorum genus, qui è fimo ingentes pilas auersis pedibus uolutant, paruosq́; in ijs contra rigorem hyemis uermiculos fœtus sui nidulãtur. Volitant alij magno cum murmure ac mugitu. Alij focos & prata crebris foraminibus excauant, nocturno stridore uocales. Lucent ignium modo noctu, laterum & clunium colore lampyrides, nunc pennarum hiatu refulgentes, nunc uero compressu obumbratæ, non ante matura pabula, aut post desecta conspicuæ. E contrario tenebrarum alumna blattis uita, lucemq́; fugiunt in balineis maxime humido uapore prognatæ. Fodiunt ex eodem genere rutili atque prægrandes scarabei tellurem aridam, fauosq́; paruæ ac fistulosæ modo spongiæ, medicato melle fingunt. In Thracia iuxta Olynthum locus est paruus, in quo unũ hoc animal exanimatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus. Pennæ insectis omnibus sine scissura, nulli cauda nisi scorpioni. Hic eorum solus & brachia habet, & in cauda spiculũ. Reliquorum quibusdam aculeus in ore, ut asilo, siue tabanum dici placet: item culicibus & quibusdam muscis. Omnibus autem his in ore & pro lingua sunt hi aculei. Quibusdam hebetes, neq; ad punctum, sed ad suctum, ut muscarum generi, in quo lingua euidens fistula est: Nec sunt talibus dentes. Alijs cornicula ante oculos prætenduntur ignaua, ut papilionibus. Quædam insecta carent pennis, ut scolopendræ. Insectorum pedes quibus sunt, in obliquum mouentur. Quorundam extremi longiores foris curuantur, ut locustis.

De locustis. CAP. XXIX.

HÆ pariunt in terram demisso spinæ caule, oua condensa, autumni tempore. Ea durant hyeme sub terra. Subsequenti anno exitu ueris emittunt paruas, nigrantes, & sine cruribus, pennisque reptantes. Itaq; uernis aquis intereunt oua, sicco uere maior prouentus. Alij duplicem earum fœtum, geminumq́; exitum tradunt. Vergiliarũ exortu parere, deinde ad canis ortũ obire, & alias renasci. Quidam Arcturi occasu renasci. Mori matres cum pepererint, certum est, uermiculo statim circa fauces innascente, qui eas strãgulat. Eodem tempore mares obeunt. Tam friuola ratione morientes, serpentem (cum libuit) necãt singulæ, faucibus eius apprehensis mordicus. Non nascuntur nisi in planis & rimosis locis. In India ternum pedum longitudinis esse traduntur, cruribus & feminibus serrarum usum præbere cũ inaruerint. Est & alius earũ obitus. Gregatim sublatæ uento in maria aut stagna decidunt. Forte hoc casuq; euenit, nõ (ut prisci existimauere) madefactis nocturno humore alis. Idẽ quippe nec uolare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiã longinqua maria ab ijs transiri, continuata plurium dierum (quod maxime miremur) fame quoq; quam propter externa pabula petere sciunt. Deorum iræ pestis ea intelligitur. Nanq; & grandiores cernũtur, & tanto uolant pennarum stridore, ut aliæ alites credantur: solemq́; obumbrant, solicite suspectãtibus populis, ne suas operiant terras. Sufficiũt quippe uires, & tanquam parum sit maria transisse, immensos tractus permeant, diraq; messibus contegũt nube, multa contactu adurentes: omnia uero morsu erodentes, & fores quoq; tectorum. Italiam ex Africa maxime coortæ infestant, sæpe populo ad Sibyllina coacto remedia confugere, inopiæ metu. In Cyrenaica regione lex etiam est ter anno debellandi eas, primo oua obterendo, deinde fœtũ, postremo adultas, desertoris pœna in eũ qui cessauerit. Et in Lemno insula certa mensura præfinita est, quam singuli enecatarum ad magistratus referãt. Gracculos quoq; ob id colunt, aduerso uolatu occurrentes earum exitio. Necare & in Syria militari imperio coguntur. Tot orbis partibus uagatur id malũ. Parthis & hæ in cibo gratæ. Vox earum proficisci ab occipitio uidetur. Eo loco in commissura scapularum habere quasi dentes existimantur, eosq́ue inter se terẽdo stridorem edere, circa duo æquinoctia maxime, sicut cicadæ circa solstitium. Coitus locustarum, qui & insectorum omnium quæ coeunt, marem portante fœmina, in eum fœminarum ultimo caudæ reflexo, tardoq́; digressu. Minores autem in omni hoc genere fœminis mares.

De formicis nostratibus. CAP. XXX.

PLurima insectorum uermiculum gignunt. Nam & formicæ similẽ ouis uere: & hæ cõmunicantes laborem ut apes: sed illæ faciunt cibos, hæ condunt. Et si quis comparet onera corporibus earum, fateatur nullis portione uires esse maiores. Gerunt ea morsu. Maiora auersæ postremis pedibus moliũtur, humeris obnixæ. Et ijs reip. ratio, memoria, cura. Semina arrosa condunt, ne rursus in fruges exeant è terra. Maiora ad introitũ diuidunt. Madefacta imbre proferunt atq; siccant. Operãtur & noctu plena luna. Eædem interlunio cessant. Iam in opere qui labor? quæ sedulitas? Et quoniam ex diuerso conuehũt altera alterius ignaræ, certi dies ad recognitionem mutuam nũdinis dantur. Quæ tunc earum concursatio? quàm diligens cum obuijs quædam collocutio atq; percõtatio? Silices itinere earum attritos uidemus, & in opere semitam factã,

ne quis

ne quis dubitet qualibet in re quid poßit quantulacunq; aßiduitas. Sepeliuntur inter se uiuentium solæ, præter hominem. Non sunt in Sicilia pennatæ.

De Indicis. CAP. XXXI.

INdicæ formicæ cornua, Erythris in æde Herculis fixa, miraculo fuere. Aurum ex cauernis egerunt terræ, in regione septentrionalium Indorum, qui Dardæ uocantur. Ipsis color feliũ, magnitudo Aegypti luporum. Erutum hoc ab ijs tempore hyberno, Indi furantur æstiuo feruore, conditis propter uaporem in cuniculos formicis: quæ tamẽ odore solicitatæ prouolant, crebroq́; lacerãt, quamuis præuelocibus camelis fugientes. Tãta pernicitas feritasq́; est cũ amore auri.

De diuersitate insectorum. CAP. XXXII.

MVlta autem insecta & aliter nascuntur, atq; in primis ex rore. Insidet hic raphani folio primo uere, & spissatus sole in magnitudinem milij cogitur. Inde porrigitur uermiculus paruus, & triduo mox eruca: quæ adiectis diebus accrescit, immobilis, duro cortice: ad tactum tãtum mouetur aranei. Hæc eruca quam chrysalidem appellant, rupto deinde cortice uolat papilio.

De animalibus in ligno, & ex ligno nascentibus. CAP. XXXIII.

SIc quædam ex imbre generantur in terra, quædã & in ligno. Nec enim cossi tantum in eo, sed etiã tabani ex eo nascuntur, & alia ubicunq; humor est nimius: sicut intra hominem taniæ tricenum pedum, aliquãdo & pluriũ longitudine. Iam in carne exanimi, & uiuentium quoq; hominũ capillo, qua fœditate & Sylla dictator, et Alcman ex clarißimis Græciæ poëtis, obiere. Hoc quidem et aues infestat, phasianas uero interimit, nisi puluerantes sese. Pilos habentium asinũ tantũ immunẽ hoc malo credunt, & oues. Gignuntur autẽ & uestis genere, præcipue lanicio interemptarũ à lupis ouium. Aquas quoq; quasdã, quibus lauamur, fertiliores eius generis, inuenio apud autores. Quippe cum et ceræ id gignant, quod animaliũ minimum existimatur. Alia rursus generãtur sordibus aridi soli, posteriorum crurũ lascivia petauristarum. Alia puluere humido in cauernis uolucria.

De animali, cui cibi exitus non est. CAP. XXXIIII.

ESt animal eiusdẽ turpitudinis, infixo semper sanguini capite uiuens, atq; ita intumescẽs, unũ animalium cui cibi nõ sit exitus: dehiscitq́; nimia satietate, alimento ipso moriens. Nunquam hoc in iumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in quibus omnia. In ouibus et in capris hoc solũ. Aeque est mira sanguinis & hirudinum generi in palustri aqua sitis. Nanq; & hæ toto capite cõduntur. Est & uolucre canibus peculiare suũ malum, aures maxime lancinans, quæ defendi morsu non queunt.

De tineis & culicibus. CAP. XXXV.

IDem puluis in lanis et ueste tineas creat, præcipue si araneus unà includatur. Sitit enim & omnem humorẽ absorbẽs, ariditatẽ ampliat. Hoc & in chartis nascitur. Est earũ genus tunicas suas trahentiũ quo cochleæ modo. Sed harum pedes cernuntur. Spoliatæ expirant. Si accreuere, faciunt chrysalidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharides uermiculi ficorum & piri, & peuces, & cynacanthæ, & rosæ. Venenum hoc remedia secum habet. Alæ medẽtur, quibus demptis letale est. Rursus alia genera culicum acescens natura gignit. Quippe cum & in niue candidi reperiantur, & uetustiore uermiculi: in media quidem altitudine rutili (nam & ipsa nix uetustate rubescit) hirti pilis, grandiores torpentesq́;.

De pyrali siue pyrausta. CAP. XXXVI.

GIgnit aliqua & contrariũ naturæ elementum. Siquidẽ in Cypri ærarijs fornacibus ex medio igni maiores muscæ magnitudinis uolat pennatũ quadrupes: appellatur pyralis, à quibusdã pyrausta. Quandiu est in igne, uiuit: cũ euasit longiore paulo uolatu, emoritur. Hypanis fluuius in Ponto, circa solstitium defert asinorũ effigie tenues mẽbranas: quibus erumpit uolucre quadrupes supradicti modo, nec ultra diẽ uiuit, unde hemerobion uocatur. Reliquis talium ab initio ad finem septenarij sunt numeri, culici & uermiculo ter septeni, corpus parientibus quater septeni. Mutationes & in alias figuras transitus, trinis aut quadrinis diebus. Cætera ex his pẽnata, autumno ferè moriuntur: tabani quidem etiam cæcitate. Muscis humore exanimatis, si cinere condantur, redit uita.

Historia naturæ animalium per singula membra. CAP. XXXVII.

NVnc per singulas corporis partes, præter iam dicta, mẽbratim tractetur historia. Caput habent cuncta quæ sanguinem. In capite paucis animalium, nec nisi uolucribus, apices, diuersi quidem generis. Phœnici plumarum serie, medio eo exeunte alio: pauonibus crinitis arbusculis, stymphalidæ cirro: phasianæ corniculis: præterea parræ, quæ ab illo galerita appellata quondam, postea Gallico uocabulo etiam legioni nomen dederat alauda. Diximus & cui plicatilem cristam dedisset natura, per medium caput à rostro residentem. Et fulicarum generi dedit cirros, Pico quoque Martio & grui Balearicæ. Sed spectatißimum insigne gallinaceis, corporeum, serratum: nec carnem id esse, nec cartilaginem, nec callum iure dixerimus, uerum peculiare. Draconum enim cristas qui uiderit, non reperitur. Cornua multis quidem & aquatilium, & marinorum, & serpentium uarijs data sunt modis: sed quæ iure cornua intelligantur quadrupedum generi tantum. Actæonem enim, & Cippum etiam in Latina historia, fabulosos reor. Nec alibi maior naturæ lascivia. Lusit animalium armis. Sparsit hæc in ramos, ut ceruorum. Alijs simplicia tribuit, ut in eodem genere subulonibus ex argumento dictis. Aliorum finxit in palmas, digitosq́ue emisit ex ijs, unde platycerotas uocant. Dedit ramosa capreis, sed parua, nec fecit decidua. Conuoluta in anfra

ctum arietum generi, ceu cestus daret: infesta tauris. In hoc quidem genere, & fœminis tribuit: in multis, tantum maribus. Rupicapris in dorsum adunca, damis in aduersum. Erecta autem, rugarumque ambitu contorta, & in leue fastigium exacuta (ut lyras diceceres) strepsicerotí, quem addacem Africa appellat. Mobilia eadem (ut aures) Phrygiæ armentis: Troglodytarum, in terram directa: qua de causa obliqua ceruice pascuntur. Alijs singula, & hæc medio capite, aut naribus, ut diximus. Iamque alijs ad incursum robusta, alijs ad ictum, alijs adunca, alijs redunca, alijs ad iactum, pluribus modis, supina, conuersa, connexa: omnia in mucronē migrātia. In quodam genere pro manibus ad scabendum corpus. Cochleis ad prætentandum iter, corporea hæc, sicut cerastis, aliquando & singula. Cochleis semper bina, & ut prætendantur, ac resiliant. Vrorum cornibus barbari septentrionales potant, urnasq; binas capitis unius cornua implent. Alij præfixa* hastilia cuspidant. Apud nos in laminas secta translucent, atque etiam lumen inclusum latius fundunt, multasque alias ad delitias conferuntur, nunc tincta, nunc sublita, nunc quæ cerostrota picturæ genere dicuntur. Omnibus autem caua, & in mucrone demum concreta sunt. Ceruis tantū tota solida, & omnibus annis decidua. Boum attritis ungulis, cornua unguendo aruina, medentur agricolæ. Adeoque sequax natura est, ut in ipsis uiuentium corporibus feruenti cera flectantur, atque incisa nascentium in diuersas partes torqueantur, ut singulis capitibus quaterna fiant. Tenuiora fœminis plerunque sunt, ut in pecore multis, ouium nulla. nec ceruarum, nec quibus multifidi pedes, nec solidipedum ulli excepto asino Indico, qui uno armatus est cornu. Bisulcis bina tribuit, nulli superne primores habenti dentes. Qui putant eos in cornua absumi, facile coarguuntur ceruarum natura, quæ neque dentes habent, ut neque mares, nec tamen cornua. Cæterorum ossibus adhærent, ceruorum tantum cutibus enascuntur. Capita piscibus portione corporum maxima, fortassis ut mergantur. Ostrearum generi, nulla, nec spongijs, nec alijs ferè quibus solus ex sensibus tactus est. Quibusdam indiscretū caput est, ut cancris. in capite cunctorum animalium homini plurimus pilus, iam quidem promiscue maribus ac fœminis, apud intonsas utique gentes: Atque etiam nomina ex eo capillatis alpium incolis, Galliæ comatæ, ut tamen sit aliqua in hoc terrarum differentia. Quippe Myconij carentes eo gignuntur, sicut in Cauno lienosi. Et quædam animalium naturaliter caluent, sicut struthiocameli, & corui aquatici, quibus apud Græcos nomen est inde. Defluuium eorum in muliere rarum, in spadonibus nō uisum, nec in ullo ante Veneris usum. Nec infra cerebrum, aut infra uerticem, aut circa tempora, atque aures. Caluitium uni tantum animalium homini, præterquam innatum. Canicies homini tantum et equis, sed homini semper à priori parte capitis, tum deinde ab auersa. Vertices bini homini tantum. Aliquibus capitis ossa plana, tenuia, sine medullis, serratis pectinatim structa cōpagibus. Perfracta nō queunt solidari sed exempta modice non sunt letalia, in uicem eorum succedente corporea cicatrice. Infirmissima esse ursis, durissima psittacis, suo diximus loco. Cerebrum omnia habēt animalia quæ sanguinem: etiam in mari quæ mollia appellauimus, quamuis careant sanguine, ut polypi. Sed homo portione maximū & humidissimum, omniumque uiscerum frigidissimum, duabus suprà subterque membranis uelatum, quarum alterutram rumpi mortiferum est. Cætero uiri quàm fœminæ maius. Hominibus hoc sine sanguine, sine uenis, & reliquis sine pingui. Aliud esse quàm medullā, eruditi docent, quoniam coquendo durescat. Omniū cerebro medio insunt ossicula parua. Vni hominum infantia palpitat, nec corroboratur ante primum sermonis exordium. Hoc est uiscerum excelsissimum, proximumq; cœlo capitis, sine carne, sine cruore, sine sordibus. hanc habent sensus arcem: huc uenarum omnis à corde uis tendit, hic desinit. hic culmen altissimum, hic mentis est regimen. Omnium autem animalium in priora pronum, quia & sensus ante nos tendunt. Ab eo proficiscitur somnus, hinc capitis nutatio. Quæ cerebrum non habent, non dormiunt. Ceruis in capite inesse uermiculi, sub linguæ inanitate, & circa articulum quà caput iungitur, numero uiginti produntur. Aures homini tantū immobiles. Ab ijs Flaccorum cognomina. Nec in alia parte fœminis maius impendium, margaritis dependētibus. In oriente quidem & uiris aurum gestare eo loci decus existimatur. Animalium alijs maiores, alijs minores. Ceruis tantum scissæ, ac uelut diuisæ. soricibus pilosæ. Sed auriculæ omnibus, animal duntaxat generantibus, excepto uitulo marino atque delphino, et quæ cartilaginea appellauimus, & uiperis. Hæ cauernas tantum habent aurium loco, præter cartilaginea, & delphinum quem tamen audire manifestum est. Nam & cantu mulcentur, & capiuntur attoniti sono. Quonam modo audiant, mirum. Iidem nec olfactus uestigia habent, cum olfaciant sagacissime. Pennatorum animalium buboni tantum & oto, plumæ uelut aures, cæteris cauernæ ad auditum. Simili modo squamigeris atque serpentibus. In equis & omnium iumentorum genere, indicia animi præferunt. fessis marcidæ, micantes pauidis, subrectæ furentibus, resolutæ ægris. Facies homini tantum, cæteris os aut rostra. Frons & alijs, sed homini tantum tristiciæ, hilaritatis, clementiæ, seueritatis index. In ascensu eius supercilia homini, & pariter & alterne mobilia, & in ijs pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maxime indicant fastum. Superbia alubi conceptaculum, sed hic sedem habet. In corde nascitur, huc subit, hic pendet. Nihil altius simul abruptiusq; inuenit in corpore, ubi solitaria esset. Subiacent oculi, pars corporis preciosissima, & qui lucis usu uitam distinguāt à morte. Nō omnibus animalium

*his pila cusp.

*malium hi. Ostreis nulli. Quibusdam concharum dubij. Pectines enim, si quis digitos aduersum hiãtes eos moueat, contrahuntur ut uidentes. Et solenes fugiunt admota ferramenta. Quadrupedum talpis uisus non est, oculorum effigies inest, si quis prætentam detrahat membranam. Et inter aues ardeolarum genere, quos leucos uocant, altero oculo carere tradunt. Optimi augurij, cum ad austrum uolant, septentrionemue. Solui enim pericula & metus narrant. Nigidius nec locustis, nec cicadis esse dicit. Cochleis oculorum uicem cornicula bina prætentatu implent. Nec lumbricis ulli sunt, uermiúmue generi. Oculi homini tantum diuerso colore, cæteris in suo cuique genere similes. Et equorum quibusdam glauci, sed in homine numerosissimæ uarietatis atque differentiæ, grandiores, modici, parui, prominẽtes, quos hebetiores putãt: conditi, quos clarissime cernere, sicut in colore caprinos. Praeterea alij contuentur longinqua, alij nisi propè admota non cernunt. Multorum uisus fulgore solis cõstat, nubilo die non cernentium, nec post occasus. Alij interdiu hebetiores, noctu præter cæteros cernũt. De geminis pupillis, aut quibus noxij uisus essent, satis diximus. Cæsij in tenebris clariores. Ferunt Tiberio Cæsari, nec alij genitorum mortalium, fuisse naturã: ut expergefactus noctu paulisper, haud alio modo quàm luce clara cõtueretur omnia, paulatim tenebris sese obducentibus. Diuo Augusto equorum modo glauci fuere, supraque hominem albicantis magnitudinis. Quam ob causam diligẽtius spectari eos, iracunde ferebat. Claudio Cæsari ab angulis candore carnoso, sanguineis uenis subinde suffusi: Caio principi rigentes: Neroni nisi cum conniueret ad propè admota hebetes. Viginti gladiatorum paria in Caij principis ludo fuere, in ijs duo omnino qui contra comminationem aliquam non cõniuerent, & ob id inuicti. Tantæ hoc difficultatis est homini. Plerisque uero naturale, ut nictare nõ cessent, quos pauidiores accepimus. Oculus unicolor nulli, cum candore omnibus medius color differens. Neq; ulla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, sed homini maxime, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, transuersi, limi, summissi, blandi. Profecto in oculis animus inhabitat. Ardent, intenduntur, *humectant, conniuent. Hinc illæ misericordiæ lacrymæ. Hos cum osculamur, animum ipsum uidemur attingere. Hinc fletus, & rigãtes ora riui. Quis ille humor est, in dolore tam fœcundus & paratus, aut ubi reliquo tempore? Animo autem uidemus, animo cernimus: oculi, ceu uasa quædam, uisibilem eius partem accipiunt, atque transmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat, abducto intus uisu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante. Quin & patentibus dormiunt lepores, multiq; hominum, quod Corybantian Græci dicunt. Tenuibus multisque membranis eos natura composuit, callosis*

*nictant

*contra frigora caloresq; in extremo tunicis, quas subinde purificant lacrymationũ saliuis, lubricos propter incursantia et mobiles. Media eorũ cornea fenestrauit pupilla, cuius angustiæ nõ sinunt uagari incertam aciem, & uelut canali dirigunt, obiterque incidentia facile declinãt: alijs nigri, alijs *atri, alijs ruffi, alijs glauci coloris orbibus circundatis, ut habili mixtura & accipiatur circumiecto candore lux, & temperato repercussu non obstrepat. Adeoq; ijs absoluta uis speculi, ut tam parua illa pupilla, totam imaginem reddat hominis. Ea causa est, ut pleraq; alitum è manibus hominum oculos potissimum appetãt, quòd effigiem suã in ijs cernẽtes, uelut ad cognata desideria sua tendũt. Veterina tantum quædã, ad incremẽta lunæ morbos sentiunt. Sed homo solus emisso humore cæcitate liberatur. Post uicesimũ annum multis restitutus est uisus. Quibusdam statim nascentibus negatus nullo oculorum uitio: multis repente ablatus simili modo, nulla præcedẽte iniuria. Venas ab ijs pertingere ad cerebrũ, peritissimi autores tradunt: ego ad stomachum crediderim. Certe nulli sine redũdatione eius, eruitur oculus. Morientibus illos operire, rursusq; in rogo patefacere, Quiritiũ magno ritu sacrũ est: ita more condito, ut neque ab homine supremum eos spectari fas sit, & cœlo non ostendi nefas. Vni animalium homini deprauantur, unde cognomina Strabonum & Pætorũ. Ab ijsdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites uocantur: qui paruis utrisque, Ocellæ. Luscini iniuriæ cognomen habuere. Nocturnorum animalium, uelut felium, in tenebris fulgent, radiantq; oculi, ut contueri nõ sit: & capræ lupoq; splendent, lucẽq; iaculantur. Vituli marini & hyenæ in mille colores transeunt subinde. Quin & in tenebris multorum piscium refulgẽt aridi, sicut robusti caudices uetustate putres. Non conniuere diximus, quæ non obliquis oculis, sed circumacto capite cernerent. Chamæleontis oculos ipsos circumagi totos tradunt. Cancri in obliquum aspiciũt. Crusta fragili inclusis rigẽtes. Locustis squillisque magna ex parte sub eodem munimento prædurì eminent. Quorum duri sunt, minus cernunt, quàm quorum humidi. Serpentium catulis, & hirundinum pullis, si quis eruat, renasci tradunt. Insectorũ omniũ, & quibus testacea operimenta, oculi mouẽtur, sicut quadrupedum aures. Quibus fragilia operimenta, ijs oculi duri. Omnia talia, & pisces & insecta, non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana uitri modo translucida obtẽditur. Palpebræ in genis homini utrinq;. Mulieribus etiã infectæ quotidiano. Tanta est decoris affectatio, ut tingãtur oculi quoq;. Alia de causa hoc natura dederat, ceu uallum quoddam uisus, & prominens munimentũ contra occursantia animalia, aut alia fortuitu incidentia. Defluere eas, haud immerito, Venere abũdantibus tradũt. Ex cæteris nulli sunt, nisi quibus & in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus in superiore tantum gena, uolucribus in inferiore. & quibus molle tergus, ut serpen*

*rani

tibus: & quadrupedum quæ oua pariunt, ut lacertæ. Struthiocamelus alitum sola (ut homo) utrinq; palpebras habet. nec genæ quidē omnibus: ideo neq; nictationes iis quæ animal generant. Grauiores alitũ inferiore gena conniuent. Eædē nictantur, ab angulis mēbrana obeunte. Columbæ & similia utraq; conniuent. At quadrupedes quæ oua pariunt, ut testudines, crocodili, inferiore tantum sine ulla nictatione, propter præduros oculos. Extremũ ambitum genæ superioris, antiqui ciliũ uocauere, unde et supercilia. Hoc uulnere aliquo diductũ non coalescit, in paucis humani corporis membris. Infra oculos malæ, homini tantũ, quas prisci genas uocabāt, xii. tabularum interdicto radi à fœminis eas uetantes. Pudoris hæc sedes. Ibi maxime ostenditur rubor. Infra eas hilaritatem risumq; indicantes, buccæ. Et altior homini tantũ, quem noui mores subdolæ irrisioni dicauere, nasus. Non alii animalium nares eminent. Auibus, serpentibus, piscibus foramina tantum ad olfactus, sine naribus. Et hinc cognomina Simorũ, Silonum. Septimo mense genitis sæpenumero foramina aurium & narium defuere. Labra, à quibus Brocci, Labeones dicti, & os probum duriusue, animal generātibus. pro iis cornea & acuta uolucribus rostra. Eadem rapto uiuentibus adunca: collecto, recta: herbas ruentibus limumq;, lata, ut suũ generi. Iumētis uice manus ad colligenda pabula ora, apertiora laniatu uiuentibus. Mentum nulli præter hominem, nec malæ. Maxillas crocodilus tantum superiores mouet: terrestres quadrupedes, eodē quo cætera more, præterquàm in obliquum. Dentium tria genera: Serrati, aut continui, aut exerti. Serrati pectinatim coeuntes, ne contrario occursu atterantur, ut serpentibus, piscibus, canibus. Continui, ut homini, equo. Exerti, ut apro, hippopotamo, elephāto. Continuorum qui digerunt cibum, lati & acuti. qui conficiunt duplices qui discriminant eos, canini appellantur. Hi sunt serratis longissimi. Continui aut utraque parte oris sunt, ut equo aut superiore primores non sunt ut bubus, ouibus, omnibusq; quæ ruminant. Capræ superiores non sunt, præter primores geminos. Nulli exerti, quibus serrati. Raro fœminæ, & tamen sine usu. Itaq; cum apri percutiant, fœminæ sues mordent. Nulli, cui cornua, exerti: sed omnibus concaui, cæteri dentes solidi. Piscium omnibus serrati, præter scarum. huic uni aquatilium plani. Cætero multis eorum in lingua et toto ore: ut turba uulnerũ molliant, quæ attritu subigere non queunt. Multis & in palato atq; etiam in cauda. Præterea in os uergentes, ne excidant cibi, nullum habentibus retinēdi adminiculum. Similes aspidi & serpentibus: sed duo in supera parte dextra læuaq; longissimi tenui fistula perforati (ut scorpionum aculei) uenenum infundentes. Non aliud hoc esse quàm fel serpentium, & inde uenis sub spina ad os peruenire, diligētissimi autores scribunt. Quidā unum esse eum: & quia sit aduncus, resupinari cum momorderit. Aliqui tunc decidere eum, rursusq; recrescere facilem decussu, & sine eo esse quos tractari cernimus. Scorpionis caudæ inesse eum, & plerisq; ternos. Viperæ dentes gingiuis cōduntur. Hæc eadem prægnans ueneno, impresso dentium repulsu uirus fundit in morsus. Volucrum nulli, dentes, præter uespertilionem. Camelus una ex iis quæ non sunt cornigera, in superiori maxilla primores non habet. Cornua habentium nulli serrati. Et cochleæ dentes habent: indicio est à minimis earũ derosa uitis. At in marinis crustata & cartilaginea primores habere, item echinis quinos esse, unde intelligi potuerit miror. Dentium uice, aculeus insectis. Simiæ dentes, ut homini. Elephanto intus ad mandendum quatuor, præterque eos qui prominent, masculis reflexi, fœminis recti atque proni. Musculus marinus, qui balenam antecedit, nullos habet: sed pro iis, setis intus os hirtum, & linguā etiam ac palatum. Terrestrium minutis quadrupedibus, primores bini utrinque longissimi. Cæteris cum ipsis nascuntur homini, postquam natus est septimo mense. Reliquis perpetuo manēt. Mutantur homini, leoni, iumento, cani, & ruminantibus. Sed leoni & cani, non nisi canini appellati. Lupi dexter caninus, in magnis habetur operibus. Maxillares qui sunt à caninis, nullum animal mutat. Homini nouissimi qui genuini uocantur, circiter uicesimum annum gignuntur, multis & octogesimo. Fœminis quoque: sed quibus in iuuenta non fuere nati, decidere in senecta, & mox renasci certũ est. Zanclen Samothracenū ciuē, cui renati essent post centum & quatuor annos, Mutianus uisum à se prodidit. Cætero maribus plures quàm fœminis in homine, pecude,* capris ue. Timarchus Nicoclis filius Paphii, duos ordines habuit maxillarum. Frater eius non mutauit primores, ideoque prætriuit. Est exemplum dentis, homini & in palato geniti. At canini amissi casu aliquo, nunquam renascuntur. Cæteris senecta rubescunt, equo tantum candidiores fiunt. Aetas ueterinorum dentibus indicatur. Equo sunt numero xl. Amittit tricesimo mense primores utrinque binos: sequenti anno totidem proximos, cum subeunt dicti columellares. Quinto anno incipiente binos amittit, qui sexto anno renascuntur: Septimo omnes habet, & renatos & immutabiles. Equo castrato prius, non decidunt dentes. Asinorum genus tricesimo mense similiter amittit, deinde senis mensibus. Quod si non prius peperere quàm decidant postremi, sterilitas certa.* Boues bimi mutāt. Suibus decidunt nunquam. Absumpta hac obseruatione senectus in equis, & cæteris ueterinis, intelligitur dentium brochitate, superciliorum canitie, & circa ea lacunis cum ferè xvi. annorum existimantur. Hominũ dentibus quoddā inest uirus. Nanque & speculi nitorem ex aduerso nudati hebetant. & columborum fœtus implumes necant. Reliqua de iis in generatione hominũ dicta sunt. Erumpētibus morbi corpora infantium accipiunt. Reliqua animalia quæ serratos habent, sæuissima dentibus. Linguæ non omnibus eodem mod

* capra, sue.

* Bubus bis mutantur

dem modo. Tenuissima serpentibus & trisulca, uibrans, atri coloris, & si extrahas prælonga: lacertis bifida & pilosa. uitulis quoque marinis duplex, sed supradictis capillamẽti tenuitate. Cæteris ad circumlambenda ora. Piscibus paulominus quàm tota adhærens, crocodilis tota. Sed in gustatu, linguæ uice carnosum aquatilibus palatum. Leonibus ac pardis, omnibusque generis eius, etiam felibus, imbricatæ asperitatis, ac limæ similis, attenuansque lambendo cutem hominis, Quæ causa etiam mansuefacta, ubi ad uicinum sanguinem peruenit saliua, inuitat ad rabiem. De purpurarum linguis diximus. Ranis prima cohæret, intima absoluta à gutture quà uocem mittunt. Mares tum uocantur ololygones. Stato id tempore euenit, cientibus ad coitum fœminas. Tum siquidem inferiore labro demisso, ad libramentum modicæ aquæ receptæ in fauces, palpitante ibi lingua ululatus elicitur. Tunc extenti buccarum sinus perlucent, oculi flagrant labore perpulsi. Quibus in posteriori parte aculei, iis & dentes & lingua. Apibus etiam prælonga, eminens & cicadis. Quibus aculeus in ore fistulosus, iis nec lingua nec dentes. Quibusdam insectis intus linguæ, ut formicis. Cæterum lata elephanto præcipue. Reliquis in suo genere semper absoluta: homini tantum ita sæpe constricta uenis, ut intercidi eas necesse sit. Metellum pontificem adeo inexplanatæ fuisse accepimus, ut multis mensibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda æde opiferæ dicere. Cæteris septimo ferme anno sermonem exprimit. Multis uero talis eius ars contingit, ut auium & animalium uocis indiscrete edatur imitatio. Intellectus saporum est cæteris in prima lingua, homini & in palato. Tonsillæ in homine, in sue glandulæ. Quod inter eas uuæ nomine ultimo dependet palato, homini tantum est. Sub ea minor lingua epiglossis appellata, nulli oua generantium. Opera eius gemina, duabus interposita fistulis. Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne spiritu ac uoce illac meante, si potus cibúsue in alienum deerrauerit tramitem, torqueat. Altera exterior appellatur sanè gula, qua cibus atq; potus deuoratur. Tendit hæc ad stomachum, is in uentrem. Hanc per uices operit, cum spiritus tantum aut uox commeat, ne restagnatio intempestiua alui obstrepat. Ex cartilagine & carne arteria, gula neruo & carne constat. Ceruix nulli, nisi quibus utraque hæc. Cæteris collum quibus tantum gula. Sed quibus ceruix, è multis uertebratisque orbiculatim ossibus flexilis ad circunspectum, articulorum nodis iungitur. Leoni tantum & lupo & hyænæ, ex singulis rectisque ossibus rigens. Cætero spinæ annectitur. Spina lumbis, ossea sed tereti structura, per media foramina à cerebro medulla descẽdente. Eandem esse ei naturam quam cerebro colligunt, quoniam prætenui eius membrana modo incisa statim expiretur. Quibus longa crura, iis longa et colla. Item aquaticis, quamuis breuia crura habentibus. simili modo uncos ungues. Guttur homini tãtum & suibus intumescit. aquarum quæ potantur plerunque uitio. Summum gulæ fauces uocantur, extremum stomachus. Hoc nomine est sub arteria iam carnosa inanitas adnexa spinæ ad latitudinem ac longitudinem lagenæ modo fusa. Quibus fauces non sunt, ne stomachus quidem est, nec colla, nec guttur, ut piscibus, & ora uentribus iunguntur. Testudini marinæ lingua nulla, nec dentes: rostri acie comminuit omnia. Postea arteria & stomachus denticulatus callo, in modum rubi ad conficiendos cibos, decrescẽtibus crenis quicquid appropinquat uẽtri. Nouissima asperitas, ut scobina fabri. Cor animalibus cæteris in medio pectore est, homini tantum infra læuam papillã, turbinato mucrone in priora eminens. Piscibus solis ad os spectat. Hoc primum nascentibus formari in utero tradunt: deinde cerebrum, sicut tardissime oculos. Sed hos primum emori, cor nouissime. Huic præcipuus calor. Palpitat certe, & quasi alterum mouetur animal, intrà præmolli firmoq; opertum membranæ inuolucro, munitum costarũ & pectoris muro, ut pariat præcipuam uitæ causam & originem. Prima domicilia intra se animo & sanguini præbet, sinuoso specu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes uenæ in priora & terga discurrunt, sparsæq; ramorum serie, per alias minores omnibus membris uitalem sanguinem rigant. Solum hoc uiscerum uitiis non maceratur, nec supplicia uitæ trahit, læsumq; mortem ilico affert. Cæteris corruptis, uitalitas in corde durat. Bruta existimantur animalium quibus durum riget, audacia quibus paruũ est, pauida quibus prægrãde. Maximum autem est pro portione muribus, lepori, asino, ceruo, pantheræ, mustelis, hyenis: & omnibus timidis, aut propter metum maleficis. In Paphlagonia bina perdicibus corda. In equorum corde & boum ossa repertuntur interdum. Augeri id per singulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annũ accedere: ab eo detrahi tantundem, & ideo non uiuere hominem ultra centesimum annum defectu cordis, Aegyptii existimant, quibus mos est cadauera asseruare medicata. Hirto corde gigni quosdam homines proditur, neque alios fortioris esse industriæ, sicut Aristomenẽ Messenium, qui ccc. occidit Lacedæmonios. Ipse cõuulneratus & captus semel per cauernam latomiarum euasit, angustos uulpium aditus secutus. Iterum captus, sopitis custodibus somno, ad ignem aduolutus lora cum corpore exussit. Tertio capto Lacedæmonii pectus dissecuere causa uidẽdi, hirsutumq; cor repertum est. In corde summo, pinguitudo est quædam lætis extis. Non semper autem in parte extorum habitum est. L. Posthumio Albino rege sacrorum post cẽtesimamuicesimamtertiam olympiadem, cum rex Pyrrhus ex Italia discessisset, cor in extis aruspices inspicere cœperunt. Cæsari dictatori, quo

die primum ueste purpurea processit, atque in sella aurea sedit, sacrificanti bis in extis defuit. Vnde quæstio magna de diuinatione argumentantibus, potueritne sine illo uiscere hostia uiuere, an ad tẽpus amiserit? Negatur cremari posse in ijs, qui cardiaco morbo obierint, negatur & ueneno interemptis. Certe extat oratio Vitellij, qua reũ Pisonẽ eius sceleris coarguit, hoc usus argumẽto: palamq́; testatus, non potuisse ob uenenum cor Germanici Cæsaris cremari. Contrà genere morbi defensus est Piso. Sub eo pulmo est, spirandique officina, attrahens ac reddens animam, idcirco spongiosus, ac fistulis inanibus cauus. Pauca eum (ut dictum est) habent aquatilia, ac cætera oua parientia exiguum, spumosum, nec sanguineum, ideo non sitiunt: Eadem est causa, quare sub aqua diu ranæ & phocæ urinentur. Testudo quoque, quamuis prægrandem & sub toto tegumẽto habeat, sine sanguine tamen habet. Quanto minor hic corporibus, tanto uelocitas maior. Chamæleoni portione maximus, & nihil aliud intus. Iecur in dextra parte est. In eo quod caput extorum uocant, magna uarietatis. M. Marcello circa mortẽ, cum perijt ab Annibale defuit in extis: Sequenti deinde die geminum repertũ est. Defuit & C. Mario, cũ immolaret Uticæ. Item Caio principi calend. Ianuarijs, cũ iniret cõsulatum, quo anno interfectus est. Claudio successori eius, quo mense interemptus est ueneno. Diuo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suæ die, sex uictimarũ iocinera replicata intrinsecus ab imæ fibra reperta sunt: responsumq́; duplicaturum intra annum imperium. Caput extorum tristis ostenti cæsum quoque est, præterquã in solicitudine ac metu. Tũc enim perimit curas. Bina iocinera leporibus circa Briletum & Tharnem, & in Cherroneso ad Propontidem. Mirumque, translatis aliò interit alterum. In eodem est fel, nõ omnibus datum animalibus. In Eubœæ Chalcide nullum pecori. In Naxo prægrande geminumq́; ut prodigij loco utrunque aduenæ. Equi, muli, asini, cerui, capræ, apri, cameli, delphini no habent. Murium aliqui habent. Hominum paucis non est, quorũ ualetudo firmior, & uita longior. Sũt qui equo non quidem in iecore esse, sed in aluo putent, & ceruo in cauda aut intestinis: Ideo tantam habent amaritudinem, ut à canibus non attingantur. Est autem nihil aliud, quàm purgamentum pessimi sanguinis, & ideo in materia eius est. Certe iecur nulli est, nisi sanguinem habentibus. Accipit hoc à corde cui iungitur, funditq́; in uenas. Sed in felle nigro insaniæ causa homini, morsque toto reddito. Hinc & in mores crimen, bilis nomine. Adeo magnum est in hac parte uirus, cum se fundit in animũ. Quin & toto corpore uagum, colorem quoq; oculis aufert: illud quidem redditum, etiã ahenis: nigrescuntq́; cõtacta eo, ne quis miretur id uenenum esse serpentium. Carent eo qui absinthium uescuntur in Ponto. Sed renibus, & parte tantum altera intestino, iungitur in coruis, coturnicibus, phasianis: quibusdam intestino tãtum, ut columbis, accipitri, murænis. Paucis auiũ in iecore. Serpentibus portione maxime copiosum, & piscibus. Est autem plerisq; toto intestino, sicut accipitri, miluo. Præterea in iecore est & cetis omnibus: uitulis quidem marinis ad multa quoque nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruspices id Neptuno & humoris potẽtiæ dicauere: geminumq́ue fuit diuo Augusto, quo die apud Actium uicit. Murium iecusculis fibræ ad numerum lunæ in mense congruere dicuntur, totidemq́ue inueniri, quotum lumen eius sit. Præterea bruma increscere. Cuniculorum exta in Bætica gemina sæpe reperiuntur. Ranarum rubetarum altera fibra à formicis non attingitur, propter uenenum, ut arbitrantur. Iecur maxime uetustatis patiens, centenis durare annis, obsidionum exempla prodidere. Exta serpẽtibus et lacertis longa. Cecinæ Volaterrano dracones emicuisse de extis læto prodigio traditur. Et profecto nihil incredibile sit, existimantibus, Pyrrho regi, quo die perijt, præcisa hostiarum capita repsisse, sanguinem suum lambentia. Exta homini ab inferiore uiscerum parte separantur membranis, quæ præcordia appellant, quia cordi prætenduntur, quod Græci appellauerunt phrenas. Omnia quidem principalia uiscera, membranis proprijs ac uelut uaginis inclusit prouidens natura: in hac fuit & peculiaris causa uicinitas alui, ne cibo supprimeretur animus. Huic certe refertur accepta subtilitas mentis, ideo nulla est ei caro, sed neruosa exilitas. In eadem præcipua hilaritatis sedes, quod titillatu maxime intelligitur alarum, ad quas subit, non alibi tenuiore cute humana, ideo scabẽdi dulcedine ibi proxima. Ob hoc in prælijs gladiatorumq́ue spectaculis mortem cum risu traiecta præcordia attulerunt. Subest uenter stomachum habentibus, cæteris simplex, ruminantibus geminus, sanguine carentibus nullus. Intestinis enim quibusdam ab ore incipiens, quædam uia eôdem reflectitur, ut sapiæ, polypo. In homine adnexus infimo stomacho, similis canino. His solis animalium inferiore parte angustior: itaque & soli uomunt, quia repleto propter angustias supprimitur cibus: quod accidere non potest ijs, quorum spatiosa laxitas eum ad inferiora trãsmittit. Ab hoc uentriculo lactes in homine & oue, per quas labitur cibus, in cæteris ile: à quibus capaciora intestina ad aluum, hominiq́ue flexuosissimis orbibus. Idcirco magis auidi ciborum, quibus ab aluo longius spatium. Iidem minus solertes, quibus obesissimus uenter. Aues quoque geminos sinus habẽt. Quædam unum quo merguntur recentia ut guttur, alterum in quem ex eo demittunt concoctione maturata, ut gallinæ, palumbes, columbæ, perdices. Cætera ferè carent eo, sed gula pateutiore utuntur, ut graculi, corui, cornices. Quædam neutro modo, sed uetrẽ proximum habent, quibus prælonga colla & angusta, ut porphyrioni. Venter solidipedum asper & durus. Terrestriũ alijs dẽticulatæ asperitatis, alijs cãcellatim

mordacis

mordacis. Quibus neq; dentes utrinq;, nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in aluũ delabuntur. Media hæc umbilico adnexa omnibus, in homine suillæ infima parte similis, à Græcis appellatur colõ, ubi dolorũ magna causa est. Angustissima canibus: qua de causa uehementi nisu, nec sine cruciatu leuant eam. Insatiabilia animalium, quibus à uentre protinus recto intestino transeunt cibi, ut lupis ceruarijs, & inter aues mergis. Ventres elephanto quatuor, cætera suibus similia: pulmo quadruplo maior bubulo. Auibus uenter carnosus callosusque. In uentre hirundinum pullis lapilli candido aut rubenti colore, qui chelidonij uocantur, magicis narrati artibus, reperiuntur. Et in iuuencarum secundo uentre pilæ rotunditate nigricans tophus, nullo pondere: singulare (ut putant) remedium ægre parientibus, si tellurem non attigent. Ventriculus atque intestina pingui ac tenui omento integuntur, præterquàm oua gignentibus. Huic adnectitur lien in sinistra parte aduersus iecur, cum quo locum aliquando permutat, sed prodigiose. Quidam eum putant inesse oua parientibus, item serpentibus admodum exiguum ita certe apparet in testudine & crocodilo, & lacertis, & ranis. Aegocephalo aui nõ esse constat, neque ijs que careant sanguine. peculiare cursus impedimentum aliquando in eo: quamobrem inuritur cursorum laborantibus. Et per uulnus etiam exempto uiuere animalia tradunt. Sunt qui putent adimi simul risum homini: intemperantiamq́, eius constare lienis magnitudine. Asiæ regio Scepsis appellatur, in qua minimos esse pecori tradunt, & inde ad lienem inuenta remedia. At in Brileto & Tharne quaterni renes ceruis: contrà pennatis squamosisq; nulli. Cætero summis adhærent lumbis. Dexter omnibus elatior, & minus pinguis, siccior que. Vtrique autem pinguitudo è medio exit, præterquàm in uitulo marino. Animalia in renibus pinguissima: oues quidem letaliter circum eos concreto pingui. Aliquando in eis inueniuntur lapilli. Renes habent omnia quadrupedum quæ animal generant: oua parientium testudo sola, quæ & alia omnia uiscera, sed homo bubulis similes, uelut è multis renibus compositos. Pectus, hoc est ossa, præcordijs & uitalibus natura circumdedit: at uentri, quem necesse erat increscere, ademit. Nulli animalium circa uentrem ossa. Pectus homini tantum latum, reliquis carinatum, uolucribus magis, & inter eas aquaticis maxime. Costæ homini tatum octonæ, suibus denæ, cornigeris tredecim, serpentibus triginta. Infra aluum est à priore parte uesica, quæ nulli oua gignentium, præter testudinem. nulli nisi sanguineum pulmonem habenti: nulli pedibus carẽtium. Inter eam & aluum arteriæ, ad pubem tendentes, quæ ilia appellantur. In uesica lupi lapillus, qui Syrites appellatur. Sed in hominum quibusdam diro cruciatu subinde nascentes calculi, & setarum capillamenta. Vesica membrana constat, quæ uulnerata cicatrice non solidescit: neque qua cerebrum aut cor inuoluitur. Plura*

* costas

enim membranarum genera. Fœminis eadem omnia, præterq́, uesicæ unctus utriculus, unde dictus uterus: quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus uuluam. Hæc uiperæ, & intra se parientibus, duplex: Oua generantium adnexa præcordijs: Et in muliere geminos sinus ab utraque parte laterum habet, funebris quoties uersa spiritum inclusit. Boues grauidas negant præterquàm dextero uuluæ sinu ferre, etiam cum geminos ferant. Vulua eiecto partu melior quàm edito. Eiectitia uocatur illa, hæc porcaria, primiparæ suis optima. cõtrà effœtis. à partu, præterquàm eodem die suis occisæ, liuida ac macra. Nec nouellarum suum, præterquàm primipararum probatur, potiusq́ue ueterum, dum ne effœtarum, nec biduo ante partum, aut post partum, aut quo eiecerint die. Proxima eiectitiæ est occisæ uno die post partum. Huius & sumen optimum, si modo fœtus non hauserit: eiectitiæ deterrimum. Antiqui abdomen uocabãt, priusquàm calleret id, scientes occidere non assueti. Cornigera una parte dentata, & quæ in pedibus talos habent, seuo pinguescunt. Bisulca scissiuie in digitos pedibus, & non cornigera, adipe. Cõcretus hic & cum refrixit, fragilis: semperq; in fine carnis. Contrà pingue inter carnem cutemq́, succo liquidum. Quædam non pinguescunt, ut lepus, perdix. Steriliora cuncta pinguia, & in maribus & in fœminis. Senescunt celerius præpinguia. Omnibus animalibus est quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis sine sensu, qui nec arterias habet, nec uenas. Plerisque animalium est pinguitudo sine sensu, quam ob causam sues spirantes à muribus tradunt arrosas. Quin & L. Aproni consularis uiri filio detractos adipes, leuatumq́ue corpus immobili onere. Et medulla ex eodem uidetur esse, in iuuenta rubens, & senecta albescens: Non nisi cauis hæc ossibus, nec cruribus iumentorum aut canum: quare fracta non ferruminantur, quod defluente euenit medulla. Est autem pinguis ijs, quibus adeps, seuosa cornigeris: neruosa & in spina tantum dorsi, ossa non habentibus, ut piscium generi: ursis nulla, leoni in feminum & brachiorum ossibus paucis, exigua admodum. cætero tanta duritia, ut ignis elidatur, uelut è silice, & ijs dura quæ non pinguescunt: asinorum ad tibias canora. Delphinis ossa non spinæ, animal enim pariunt: serpentibus spinæ. Aquatilium mollibus nulla: sed corpus circulis carnis uinctum, ut sepiæ atque loligini. Et insectis negatur æque esse ulla. Cartilaginea aquatilium habent medullam in spina. Vituli marini cartilaginem, non ossa. Item omnium auriculæ ac nares quæ modicum eminent, flexili mollitia, naturæ prouidentia, ne frangerentur. Cartilago rupta non solidescit. Nec præcisa ossa recrescunt, præterquàm ueterinis ab ungula ad suffraginem. Homo crescit in longitudinem ad annos usque ter septenos, tum deinde ad plenitudinem. Maxime autem pubescens nodum quendam soluere, & præcipue ægritudine, sentitur. Nerui orsi à corde, bubuloque etiam

circumuoluti, similem naturam & causam habent, in omnibus lubricis applicati ossibus: nodosq; corporũ, qui uocantur articuli, alibi interuentu, alibi ambitu, alibi transitu ligantes, hic teretes, illic lati, ut in unoquoq; poscit figuratio. Neq; ij solidãtur incisi: mirumq; uulneratis summus dolor, præsectis nullus. Sine neruis sunt quædam animalia, ut pisces: arterijs enim constant. Sed neque ex molli piscium generi. Vbi sunt nerui, interiores conducunt membra, superiores reuocant. Inter hos latent arteriæ, id est, spiritus semitæ. His innatant uenæ, id est, sanguinis riui. Arteriarum pulsus, in cacumine maxime membrorum euidẽs, index ferè morborum, in modulos certos legesque metricas, per ætates stabilis aut citatus aut tardus, descriptus ab Herophilo medicinæ uate, miranda arte, nimiam propter subtilitatem deserto. Obseruatione tamen crebri aut languidi ictus, gubernacula uitæ temperat. arteriæ carent sensu, nã & sanguine. Nec omnes uitalem continent spiritum: præcisisq; torpescit tãtum pars ea corporis. Aues nec uenas nec arterias habent: item serpentes, testudines, lacertæ, minimumque sanguinis. Venæ in prætenues postremo fibras subter totam cutem dispersæ, adeo in angustam subtilitatem tenuãtur, ut penetrare sanguis nõ possit, aliudue quàm exilis humor ab illo, qui cacuminibus innumeris sudor appellatur, in umbilico uenarum nodoso coitu.*

* appellatur. In umbilico, uenarum nodosus coitus.

De sanguine, & quorũ celerrime sicetur, quorum non coëat, quorum grauissimus uel tenuissimus, quorum nullus. CAP. XXXVIII.

SAnguis quibus multus & pinguis, iracunda: maribus quam fœminis nigrior: & iuuentæ magis quàm senio: & inferiore parte pinguior. Magna & in eo uitalitatis portio. Emissus spiritum secũ trahit, tamen tactum nõ sentit. Animalium fortiora, quibus sanguis crassior: sapientiora, quibus tenuior: timidiora, quibus minimus. at quibus nullus, hebetia. Taurorũ celerrime coit atq; durescit, ideo pestifer potu maxime. Aprorum & ceruorum, caprarumq; & bubulorum omnium non spissatur. Pinguissimus asinis, homini tenuissimus. Iis quibus plus quaterni pedes, nullus. Obesis minus copiosus, quoniam absumitur pingui. Profluuiũ eius uni fit in naribus homini, alijs nare altera, alijs utraq;, quibusdam per inferna. Multis per ora stato tempore, ut nuper Macrino Visco uiro prætorio, & omnibus annis Volusio Saturnino urbis præfecto, qui nonagesimum etiam excessit annum. Solum hoc in corpore temporarium sentit incrementum. Siquidem hostiæ abundantiorem fundũt, si prius bibêre. Quæ animalium latere certis temporibus diximus, non habẽt tunc sanguinem, præter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturæ. Sicut in homine, uim eius ad minima momenta mutari, non modo tanto minore suffusi materia, uerum ad singulos animi habitus, pudore, ira, metu, palloris pluribus modis, item ruboris. Alius enim iræ, & alius uerecundiæ. Nam & in metu refugere, & nusquam esse certum est: multusque non transfluere transfossis, quod homini tantum euenit. Nam quæ mutari diximus, colorem alienum accipiunt quodam repercussu: homo solus in se mutat. Morbi omnes morsque sanguinem absumunt.

An in sanguine principatus, & de tergore, & pilis, & mammis. CAP. XXXIX.

SVnt qui subtilitatem animi constare non tenuitate sanguinis putent, sed cute operimentisq; corporum magis aut minus bruta esse, ut ostrea & testudines. boum tergora, setas suum obstare tenuitati immeantis spiritus, nec purum liquidumq; transmitti: sic & in homine, cum crassior callosiórue excludat cutis: ceu uero non crocodilis & duritia tergoris tribuatur & solertia. Hippopotami corij crassitudo talis, ut inde tornentur hastæ, & tamen quædam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergoris impenetrabiles cetras habent, cum tamen omnium quadrupedum subtilitas animi præcipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipsa sensu caret, maxime in capite. Vbicunque per se, ac sine carne est, uulnerata non coit, ut in bucca cilióque. Quæ animal pariunt, pilos habent: quæ oua, pennas, aut squamas, aut corticem, aut testam ut testudines, aut cutem puram ut serpentes. Pennarum caules omnium auium præcisæ non crescunt, uulsæ autem renascuntur. Membranis uolant fragilibus insecta, humentibus hirundines in mari, siccis inter tecta uespertilio. Horum alæ quoq; articulos habent. Pili à cute exeunt crassa hirti, fœminis tenuiores, equis in iuba largi, in armis leoni. dasypodi & in buccis intus, & in pedibus, quæ utraque Trogus & in lepore tradit, hoc exemplo libidinosiores hominum quoque hirtos colligens. Villosissimus animalium lepus. Pubescit homo solus: quod nisi contingat, sterilis in gignendo est, seu masculus, seu fœmina. Pili in homine partim simul, partim postea gignuntur. Congeniti autem non desinunt, sicut nec fœminis magnopere. Inuentæ tamen quædam defluuio capitis inudidæ: ut & lanugines oris, cum menstrui cursus stetere. Quibusdam pòst geniti uiris sponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atque subnasci annuum est. Viris crescunt maxime in capite, mox in barba. Recisi non ut herba ab ipsa incisura augentur, sed ab radice exeunt. Crescunt & in quibusdam morbis, maxime phthisi, & in senecta: defunctorum quoque corporibus. Libidinosis congeniti, maturius defluunt. agnati, celerius recrescunt. Quadrupedes senectute crassescunt, lanæque rarescunt. Quadrupedum dorsa pilosa, uentres glabri. Boum corijs glutinum excoquitur, taurorumque præcipuum. Mammas homo solus è maribus habet: cætera animalia mammarum notas tantum. Sed ne fœminæ quidem in pectore, nisi quæ possunt partus suos attollere: Oua gignentium nulli: nec lac, nisi animal parienti: uolucrum uespertilioni tantum. Fabulosum enim arbitror de strigibus, ubera eas infantium labris immulgere.

Esse

Esse in maledictis iam antiquis strigem conuenit: sed quæ sit auium, constare non arbitror.

Notabilia animalia quæ mammis. CAP. XL.

ASinis à fœtu dolent, ideo sexto mense arcẽt partus, cũ equæ anno propè toto præbeant. Quibus solida ungula, nec supra geminos fœtus, hæc omnia binas habent mammas, nec alubi quàm in feminibus. Eodem loco bisulca & cornigera: boues quaternas, oues capræq; binas. Quæ numeroso fœcunda partu, & quibus digiti in pedibus, hæc plures habent toto uentre duplici ordine, ut sues generosæ duodenas, uulgares binis minus. similiter canes. Alia uentre medio quaternas, ut pantheræ: alia binas, ut leænæ. Elephas tantum sub armis duas: nec in pectore, sed citrà in alis occultas. Nulla in feminibus, digitos habẽtium. Primis genitis in quoq; partu sues primas præbent: eæ sunt faucibus proximæ: ut suam quisque nouit in fœtu quo genitus est ordine, eaque alitur nec alia: detracto illæ alumno suo sterilescit ilico, ac residit. uno uero ex omni turba relicto, sola munifex, quæ genito fuerat attributa, descendit. Vrsæ mammas quaternas gerunt. Delphini binas in ima aluo papillas tantum, nec euidentes, & paulo in obliquum porrectas. Neque aliud animalin cursu lambitur. Et balenæ autẽ uitulię, mammis nutriunt fœtus.

De lacte, & unde caseus non fiat. CAP. XLI.

MVlieri ante septimum mensem profusum lac, inutile. Ab eo mense, quod uitalis est partus, salubre. Plerisq; autem totis mammis, atque etiam alarum sinus fluit. Cameli lac habent donec iterum grauescant. Suauissimum hoc existimatur, ad unam mensuram tribus aquæ additis. Bos ante partum non habet. Ex primo semper à partu colostra fiunt: quæ, ni admisceatur aqua, in pumicis modum coeunt duritia. Asinæ prægnantes continuo lactescunt. Pullis earum, ubi pingue pabulum, biduo à partu maternum lac gustasse letale est. genus mali uocatur colostratio. Caseus non fit ex utrinque dentatis, quoniam eorum lac non coit. Tenuissimum camelis, mox equis. crassissimum asinæ, ut quo coaguli uice utantur. Cõferre aliquid & candori in mulierum cute existimatur. Poppeæ certe Domitij Neronis coniunx, quingentas secum per omnia trahens fœtas, balnearum etiam solio totũ corpus illo lacte macerabat, extendi quoque cutem credens. Omne autem lac igne spissatur, frigore serescit. Bubulum caseo fertilius quàm caprinum, ex eadẽ mensura penè altero tanto. Quæ plures quaternis mammas habent, caseo inutilia, & meliora quæ binas. Coagulum hinulei, leporis, hœdi laudatũ. Præcipuum tamen dasypodis, quod & profluuio alui medetur, unius utrinque dentatorum. Mirum barbaras gentes quæ lacte uiuant, ignorare aut spernere tot seculis casei dotem, densantes id alioquin in acorem iucundum, & pingue butyrum: spuma id est lactis, cõcretiusq; quàm quod serum uocatur. Non omittendum in eo olei uim esse, & barbaros omnes infantesq; nostros ita ungi.

De diuersitate caseorum. CAP. XLII.

LAus caseo Romæ, ubi omnium gentium bona cominus iudicantur: è prouincijs Nemausiensi præcipua Lesuræ Gabalicię; pagis. sed breuis ac musteo tantum commendatio. Duobus alpes generibus pabula sua approbant. Dalmaticæ Docleatem mittũt, Ceutronicæ Vatusicum. Numerosior Apennino. Cebanum hic è Liguria mittit, ouium maxime lactis: Æsinatem ex Vmbria: mixtoq; Hetruriæ atque Liguriæ confinio, Lunensem magnitudine conspicuum: quippe & ad singula milia pondo premitur. Proximũ autem urbi Vestinum, eumq; è Ceditio campo laudatissimum. Et caprarum gregibus sua laus est. Agrigenti maxima, eam augente gratiam fumo, qualis in ipsa urbe conficitur, cunctis præferẽdus. Nam Galliarum sapor medicamenti uim obtinet. Trans maria uero Bithynus ferè in gloria est. Inesse pabulis salem, etiam ubi non detur, ita maxime intelligitur, omni in salem caseo senescente: quales redire in musteum saporem, aceto & thymo maceratos, certum est. Tradunt Zoroastrem in desertis caseo uixisse annis uiginti, ita tẽperato, ut uetustatem non sentiret.

Differentia membrorum hominis à cæteris animalibus. CAP. XLIII.

TErrestrium solus homo bipes. Vni iuguli, humeri, cæteris armi: uni ulnæ. Quibus animalium manus sunt, intus tantum carnosæ: extrà, neruis & cute constant. Digiti quibusdam in manibus seni. M. Curiatij ex patricia gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepimus, & Volcatium Sedigitum, illustrem in poetica. Hominis digiti articulos habent ternos, pollex binos, & digitis aduersus uniuersis flectitur per se uero in obliquum porrigitur, crassior cæteris. Huic minimus mensura par est duo reliqui sibi, inter quos medius longissime protenditur: Quibus ex rapina uictus quadrupedum, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni. Leones, lupi, canes, & pauca in posterioribus quoque quinos ungues habent, uno iuxta cruris articulum dependente: reliqua quæ sunt minora, digitos quinos. Brachia non omnibus paria secum. Studioso Thraci in C. Cæsaris ludo notum est dextram fuisse proceriorem. Animalium quædam, ut manibus, utuntur priorum ministerio pedum, sedentque ad os illis admouentia cibos, ut sciuri.

De simiarum similitudine. CAP. XLIIII.

NAm simiarum genera perfectam hominis imitationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris, quas solæ quadrupedum & in inferiore habẽt gena. Iam mammas in pectore & brachia, & crura in contrarium similiter flexa: in manibus ungues, digitos, longioremq; medium. Pedibus paulum differũt. Sunt enim ut manus prælongi, sed uestigium palmæ simile faciunt. Pollex quoq; his & articuli ut homini: ac præter genitale, & hoc in maribus tantum, uiscera etiam interiora omnia ad exemplar.

De unguibus. CAP. XLV.

VNgues clausulæ neruorum summæ existimantur. omnibus hi quibus & digiti, sed simiæ imbricati, hominibus lati, & defuncto crescunt: rapacibus unci, cæteris recti, ut canibus, præter eũ qui à crure plerisque dependet. Omnia digitos habent quæ pedes, excepto elephanto. Huic enim informes numero quidem quinque, sed indiuisi, ac leuiter discreti, ungulisq; haud unguibus similes, & pedes maiores priores. In posterioribus articuli breues. Idem poplites intus flectit hominis modo. Cætera animalia in diuersum posterioribus articuli pedibus, quàm prioribus. Nã quæ animal generant, genua ante se flectunt, & suffraginum artus in auersum. Homini genua & cubita contraria: Item ursis & simiarum generi, ob id minime pernicibus. Oua parientibus quadrupedum, crocodilo, lacertis, priora genua pòst curuantur, posteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo. Sic & multipedibus, præterquàm nouissima salientibus. Aues, ut quadrupedes, alas in priora curuant, suffragines in posteriora. Hominis genibus quædam & religio inest, obseruatione gentium. Hæc supplices attingunt, ad hæc manus tendunt, hæc ut aras adorant, fortaßis quia inest iis uitalitas. Nanque in ipsa genu utriusque commissura, dextra læuaq; à priore parte gemina quædam buccarum inanitas inest: qua perfossa, ceu iugulo, spiritus fugit. Inest & aliis partibus quædam religio sicut dextra osculis auersa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ in supplicando mentum attingere mos erat. Est in aure ima memoriæ locus, quem tangentes attestamur. Est post aurem æque dextrã Nemesios, quæ dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem inuenit, quò referimus tacto ore proximum à minimo digitum, ueniam sermonis à diis ibi recondentes. Varices in cruribus uiro tantum, mulieri raro. C. Marium, qui septies consul fuit, stantem sibi extrahi passum unum hominem Oppius autor est. Omnia animalia à dextris partibus incedunt, sinistras incubant. Reliqua ut libitum est graduntur. Leo tantum & camelus pedatim, hoc est, ut sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. Pedes homini maximi, fœminis tenuiores in omni genere. Sura homini tantum, & crura carnosa. Reperitur apud autores, quendam in Aegypto non habuisse suras. Vola homini tantum, exceptis quibusdam. Nanq; & hinc cognomina inuenta, Planci, Plauti, Scauri, Pansæ, sicut à cruribus Vari, Vatiæ, Vatinii, quæ uitia & in quadrupedibus. Solidas habent ungulas, quæ non sunt cornigera, igitur pro eis telum ungula est illis: Nec talos habent eadem. At quæ bisulca sunt, habent. Iidem digitos habẽtibus non sunt: neque in prioribus pedibus omnino ulli. Camelo tali similes bubulis, sed minores paulo. Est enim bisulcus discrimine exiguo pes imus, uestigio carnoso, ut ursi: qua de causa in longiore itinere sine calciatu fatiscunt.

De ungulis. CAP. XLVI.

VNgulæ ueterino tantum generi renascuntur. Sues in Illyrico quibusdam locis solidas habent ungulas. Cornigera ferè bisulca. Solidæ ungulæ, & bicorne nullum. Vnicorne asinus tantum Indicus. Vnicorne bisulcum oryx. Talos asinus Indicus unus solidipedum habet. Nam sues ex utroque genere existimantur, ideo fœdi earum. Hominem qui existimarunt habere, facile conuicti. Lynx tantum digitos habentium, simile quiddam talo habet: Leo etiamnum tortuosius. Talus autem rectus est in articulo pedis uentre eminens, concaua in uertebra ligatus.

De pedibus auiũ & unguibus. CAP. XLVII.

AVium aliæ digitatæ, aliæ palmipedes, aliæ inter utrunque, diuisis digitis adiecta latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, unus à calce. Hic deest quibusdam longa crura habentibus. Iynx sola utrinque binos habet. Eadem linguam serpentum similem in magnam longitudinem porrigit. Collum circumagit in auersum. Vngues ei grandes ceu gracculis. Auium quibusdam grauioribus, in cruribus additi radii. Nulli uncos habentium ungues, longi pedes. Porrectis ad caudam cruribus uolant quibus breues, contractis ad medium. Qui negant uolucrem ullam sine pedibus esse, confirmant & apodas habere, & ocen & drepanin, in eis quæ rarißime apparent. Visa iam etiam serpentes anserinis pedibus.

De pedibus insectorum. CAP. XLVIII.

INsectorum pedes primi longiores, duros habentibus oculos, ut subinde pedibus eos tergeant, ceu notamus in muscis. Quæ ex his nouissimos habent longos, saliunt ut locustæ. Omnibus autem his seni pedes. Araneis quibusdam prælongi accedunt bini. Internodia singulis terna. Octonos & marinis esse diximus, polypis, sepiis, loliginibus, cancris, qui brachia in contrarium mouent, pedes in orbem aut in obliquum. Iidem soli animalium rotundi. Cætera binos pedes duces habent, cancri tantum quaternos. Quæ hunc numerum pedum excessere terrestria, ut plerique uermes, non infra duodenos habent, aliqua uero & centenos. Numerus pedum impar nulli est. Solidipedum crura statim iusta nascuntur mensura: postea exporrigentia se uerius quàm crescentia. Itaque in infantia scabunt aures posterioribus, quod addita ætate non queunt, quia longitudo superficiem corporum solam ampliat. Hac de causa inter initia pasci, nisi submißis genibus non possunt, nec usq; dum ceruix ad iusta incrementa perueniat.

De pomilionibus & genitalibus. CAP. XLIX.

POmilionum genus in omnibus animalibus est, atque etiam inter uolucres. Genitalia maribus quibus essent retro, satis diximus. Ossea sunt lupis, uulpibus, mustelis, uiuerris, unde etiam calculo humano remedia præcipua. Vrso quoq; simul atq; expirauerit, cornescere aiunt. Camelino arcus intendere orientis

populus fidissimum. Necnon aliqua gentium quoque in hoc discrimina, & sacrorum etiam, citra perniciem amputantibus matris deûm gallis. Contrà mulierum paucis prodigiosa assimulatio. Sicut hermaphroditis utriusque sexus: quod etiam quadrupedum generi accidisse Neronis principatu primum arbitror. Ostentabat certe hermaphroditas *subiunctas carpento suo equas, in Treuerico Galliæ agro repertas: ceu planè uisenda res esset, principem terrarum insidere portentis. Testes pecori armentóque ad crura dicidui, subus adnexi, delphino prælongi ultima conduntur aluo. & elephanto occulti: oua parientium lumbis intus adhærent, qualia ocyssima in Venere. Piscibus serpentibusque nulli, sed eorum uice binæ ad genitalia à renibus uenæ. Buteonibus terni. Homini tantum iniuria, aut sponte naturæ franguntur: idque tertium ab hermaphroditis & spadonibus semiuiri genus habent. Mares in omni genere fortiores, præterquàm in pantheris & ursis.

* subiuges

De caudis. CAP. L.

Cauda præter hominem ac simias omnibus ferè animalibus, & oua gignentibus, pro desiderio corporum nudæ hirtis, ut apris: paruæ uillosis, ut ursis: prælongis setosæ, ut equis. Amputatæ lacertis & serpentibus renascuntur. Piscium meatus gubernaculi modo regunt: atq; etiam in dextram atq, læuam motæ, ut remigio quodam impellunt. Lacertis inueniuntur & geminæ. Boum caudis longissimus caulis, atq; in ima parte hirtus. Idem asinis longior quàm equis, sed setosus ueterinis. Leoni infima parte, ut bubus & sorici: pantheris non item: uulpibus & lupis uillosus, ut ouibus, quibus procerior. Sues retorquent, canum degeneres sub aluum reflectunt.

De uocibus. CAP. LI.

Vocem non habere nisi quæ pulmonem & arterias habent, hoc est, nisi quæ spirant, Aristoteles putat. Idcirco & insectis sonum esse, non uocem, intus meante spiritu, & incluso sonante. Alia murmur edere, ut apes. Alia cum tractu stridorem, ut cicadas. Recepto enim ut duobus sub pectore cauis spiritu, mobili occursante mēbrana intus, attritu eius sonare uiscera sat notum est. Cætera simul cum uolatu incipere audiri, & desinere, ut muscas, apes. Sonum enim attritu & interiore aura, non anima reddi. Locustas pennarum & feminum attritu sonare, creditur sanè. Item aquatilium pectines stridere cū uolant. Mollia & crusta intecta, nec uocem nec sonū ullum habere. Sed & cæteri pisces, quāuis pulmone & arteria careant, non in totum sine ullo sono sunt. Stridorem eum dentibus fieri cauillantur. Et is qui caper uocatur in Acheloo amne grunnitum habet, & alij de quibus diximus. Oua parientibus sibilus, serpentibus longus, testudini abruptus. Ranis sonus sui generis, ut dictum est. nisi si & in his ferenda dubitatio est, qui mox in ore cōcipitur, non in pectore. Multum tamen in ijs refert & locorum natura. Mutæ in Macedonia traduntur, muti & apri. Auium loquaciores quæ minores, & circa coitus maxime. Alijs in pugna uox, ut coturnicibus: alijs ante pugnam, ut perdicibus: alijs cum uicere, ut gallinaceis. Iisdem sua maribus: alijs eadem, ut fœminis, ut luscinarum generi. Quædam toto anno canunt, quædam certis temporibus, ut in singulis dictum est. Elephas citra nares ore ipso, sternutamēto similem elidit sonum, per nares autem tubarum raucitati. Bubus tantum fœminis uox grauior, in alio omni genere exilior quàm maribus: in homine etiam castratis. Infantis in nascendo nulla auditur, antequā totus emergat utero. Primus sermo anniculo est. Semestris locutus est Crœsi filius in crepundijs: quo prodigio totum id concidit regnum. Qui celerius fari cœpere, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur xiiij. anno. Eadem in senecta exilior: neque in alio animalium sæpius mutatur. Mira præterea sunt de uoce digna dictu. In theatrorum orchestris scobe aut harena superiecta deuoratur, & in rudi parietum circūiectu, dolijs etiam inanibus: currit eadem concauo uel recto parietum spatio, quamuis leui sono dicta uerba ad alterum caput perferens, si nulla inæqualitas impediat. Vox in homine magnam uultus habet partem. Agnoscimus eam prius quàm cernamus, non aliter quàm oculis: totidemque sunt eæ, quot in rerum natura mortales, & sua cuique sicut facies. Hinc illa gentium totque linguarum toto orbe diuersitas, hinc tot cantus & moduli flexionesque. Sed ante omnia explanatio animi, quæ nos distinxit à feris, inter ipsos quoque homines discrimen alterū æque grande quàm a beluis fecit.

De agnascentibus membris, & dicta Aristotelis de uita hominis. CAP. LII.

Membra animalibus agnata inutilia sunt, sicut sextus homini semper digitus. Placuit in Aegypto nutrire portentum, binis & in auersa capitis parte oculis hominem, sed ijs non cernentem. Miror quidem Aristotelem nō modo credidisse præscita uitæ esse aliqua in corporibus ipsis, uerumetiam prodidisse. Quæ quanquam uana existimo, nec sine cunctatione proferēda, ne in se quisq; & auguria anxie quærat: attingam tamen quæ tantus uir in doctrinis non spreuit. Igitur uitæ breuis signa ponit raros dētes, prælongos digitos, plumbeum colorem, pluresq; in manu incisuras, nec perpetuas. Contra longæ esse uitæ incuruos humeris, & in manu una duas incisuras lōgas habentes, & plures quàm xxxij. dentes, auribus amplis. Nec uniuersa hæc (ut arbitror) sed singula obseruat, friuola (ut reor) & uulgo tamen narrata. Addidit morum quoque aspectus simili modo apud nos Trogus, & ipse autor seuerissimus, quos uerbis eius subijciam: Frons ubi est magna, segnem animum subesse significat: quibus parua, mobilem: quibus rotunda, iracundum, uelut hoc uestigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles significant: quibus iuxta nasum flexa sunt, austeros:

austeros: quibus iuxta tempora inflexa, derisores: quibus in totum demissa, maleuolos & inuidos. Oculi quibuscunque sunt longi, maleficos esse indicant. Qui carnosos à naribus angulos habent, malitiæ notam præbent. Candidi pars extenta, notam impudentiæ habet: Qui identidem operire solent, incõstantiæ. Oricularum magnitudo, loquacitatis & stultitiæ nota est. Hactenus Trogus.

De anima & de halitu animalium, & quæ gustata interimãt, & de uictu hominis, & quibus de causis non coquatur. CAP. LIII.

ANimæ leonis uirus graue, ursi pestilens. Contacta halitu eius nulla fera attingit, citiusque putrescunt afflata reliquis. Hominis tantum natura infici uoluit pluribus modis, & ciborum ac dentium uitijs, sed maxime senio. Dolorem sentire non poterat, tactu sensuque omni carebat: sine qua nihil sentitur. Eadem commeabat recens assidue, exitura supremo, & sola ex omnibus superfutura. Denique hæc trahebatur è cœlo. Huius quoque tamen reperta pœna est, ut neque idipsum quo uiuitur, in uita iuuaret. Parthorum populis hoc præcipue, & à iuuenta, propter indiscretos cibos: nanque & uino fœtent ora nimio. Sed sibi proceres medentur grano Assyrij mali, cuius est suauitas præcipua, in esculenta addito. Elephantorum anima serpentes extrahit, ceruorum item urit. Diximus hominum genera, qui uenena serpentium suctu corporibus eximerẽt. Quin & suibus serpentes in pabulo sunt, & alijs uenenum est. Quæ insecta appellauimus, omnia olei aspersu necantur. Vultures unguento qui fugantur, alios appetunt odores: Scarabei rosam. Quosdam serpentes scorpio occidit. Scythæ sagittas tingunt uiperina sanie & humano sanguine: irremediabile id scelus, mortem ilico adfert leui tactu. Quæ animalium pascerentur ueneno diximus. Quædam innocua alioquin, uenenatis pasta noxia fiunt & ipsa. Apros in Pamphylia & Ciliciæ montuosis, salamandra ab his deuorata, qui edêre moriuntur. Nec est intellectus ullus in odore uel sapore. Et aqua uinumque interimit, salamandra ibi immortua, uel si omnino biberit unde potetur: item rana quam rubetam uocant. Tantum insidiarum est uitæ. Vespæ serpente auide uescuntur, quo alimento mortiferos ictus faciunt. Ideoque magna differentia est uictus: ut in tractu pisce uiuentium Theophrastus prodidit, boues quoque pisce uesci, sed non nisi uiuente. Homini cibus utilissimus simplex. Aceruatio saporum pestifera, & condimenta perniciosiora. Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria, nimia, & auide hausta, & æstate quàm hyeme difficilius, & in senecta quàm in iuuenta. Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatæ, frigidiora corpora faciunt, inimicæ oculis maxime ac dentibus. Somno cõcoquere corpulentiæ quàm firmitati utilius. Ideo athletas malũt cibos ambulatione perficere. Peruigilio quidem præcipue uincuntur cibi.

De corpulentia augenda uel minuẽda, & quæ gustu famem ac sitim sedent. CAP. LIIII.

AVgescunt corpora dulcibus atq; pinguibus & potu, minuuntur siccis & aridis, frigidisque ac siti. Quædam animalia & pecudes quoq; in Africa, quarto die bibunt. Homini non utiq; septimo letalis inedia. Durasse & ultra undecimum plerosq; certum est. Mori esuriendi semper inexplebili auiditate, animalium uni homini. Quædam rursus exiguo gustu famam ac sitim sedant, conseruantq; uires, ut butyrum, hippace, glycyrrhizon. Perniciosissimum autem & in omni quidem uita quod nimium, præcipue tamen corpori, minuiq; quod grauat quolibet modo utilius. Verum ad reliqua naturæ transeamus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XII.

*

PROOEMIVM.

ANIMALIVM omnium, quæ nosci potuere, naturæ generatim membratimque ita se habent. Restant neque ipsa anima carentia (quandoquidem nihil sine ea uiuit) terra edita, ut inde eruta dicãtur, ac nullum sileatur rerum naturæ opus. Diu fuere occulta eius beneficia, summumque munus homini datum, arbores syluæq; intelligebantur. Hinc primum alimentum, harum fronde mollior specus, libro uestis. Etiamnum gentes sic degunt. Quo magis ac magis admirari subit, ab ijs principijs cædi montes in marmora, uestes ad Seras peti; unionem in rubri maris profundo, smaragdum in ima tellure quæri. Ad hoc excogitata sunt aurium uulnera: nimirum quoniam parum erat collo crinibusq; gestari, nisi infoderentur etiam corpori. Quamobrem sequi par est ordinem uitæ, & arbores ante alia dicere, ac moribus primordia ingerere.

De arborum honore, & quando platanus primum in Italia, & de natura earũ. CAP. I.

HAec fuere numinum templa, priscoq; ritu simplicia rura etiam nunc deo præcellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra, quàm lucos, & in ijs silẽtia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata perpetuo seruãtur, ut Ioui esculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Syluanos Faunosq; & dearum genera syluis ac sua numina, tanquam & cœlo, attributa credimus. Arbores postea blandioribus fruge succis hominem mitigauere. Ex ijs recreans membra olei liquor, uiresq; potus uini: tot deniq; sapores annui sponte uenientes: & mensæ, depugnetur licet earum causa cum feris, & pasti naufragorum corporibus pisces expetantur, etiamnum tamen secũdæ. Mille præterea sunt usus earum, sine quis

uitæ

uita degi non possit. Arbore sulcamus maria, terrasq; admouemus, arbore ædificamus tecta. Ex arbore & simulacra numinũ fuere, nondũ pretio excogitato beluarum cadaueri, antequã ut à dijs nato iure luxuriæ, eodẽ ebore numinũ ora spectarẽtur & mensarum pedes. Produnt Alpibus coërcitas, & tum inexuperabili munimẽto Gallias, hanc primũ habuisse causam superfundendi se Italiæ, quod Elico ex Heluetijs ciuis earũ, fabrilẽ ob artem Romæ cõmoratus, ficũ siccã & uuam, oleiq; ac uini præmissa remeãs secũ tulisset. Quapropter hæc uel bello quæsisse uenia sit. Sed quis nõ iure miretur arborẽ umbræ gratia tantũ ex alieno petitã orbe? Platanus hæc est, per mare Ioniũ in Diomedis insulã eiusdẽ tumuli gratia primũ inuecta, inde in Siciliã trãsgressa, atq; inter primas donata Italiæ, & iam ad Morinos usq; peruecta, ad tributariũ etiã pertinens solũ, ut gentes uectigal & pro umbra pendant. Dionysius prior Siciliæ tyrãnus Rhegiũ in urbẽ transtulit eas, domus suæ miraculũ, ubi postea factũ gymnasiũ: nec potuisse in amplitudinẽ adolescere, & alias fuisse in Italia, ac nominatim Hispania, apud autores inuenitur. Hoc actũ circa captæ urbis ætatẽ, tãtumq; postea honoris increuit, ut mero infuso enutriantur: compertũ id maxime prodesse radicibus, docuimusq; etiã arbores uina potare. Celebratæ sunt primum in ambulatione Academiæ Athenis cubitorũ xxxvi. unius radice ramos antecedente. Nunc est clara in Lycia gelidi fontis socia amœnitate, itineri apposita, domicilij modo caua lxxx. atq; unius pedũ specu, nemoroso uertice, & se uastis protegẽs ramis, arborũ instar, agros longis obtinens umbris: ac ne quid desit speluncæ imagini, saxeæ intus crepidinis corona muscosos cõplexa pumices: tam digna miraculo, ut Licinius Mutianus ter COS. & nuper prouinciæ eius legatus, prodendũ etiã posteris putarit, epulatũ intra eã se cũ duodeuicesimo comite, large ipsa toros præbente fronde, ab omni afflatu securũ, optantẽ imbrium per folia crepitus, lætiorẽ quàm marmorũ nitore, picturæ uarietate, laquearũ auro, cubuisse in eadẽ. Aliud exẽplum Caij principis, in Veliterno rure mirati unius tabulata, laxosq; ramorũ trabibus scamna patula, & in ea epulati, cũ ipse pars esset umbræ, xv. conuiuarũ ac ministerij capace triclinio, quam cœnã appellauit ille nidũ. Est Gortinæ in insula Creta iuxta fontẽ platanus una, insignis utriusq; linguæ monumẽtis, nũquã folia dimittẽs. Statimq; ei Græciæ fabulositas superfuit, Iouem sub ea cũ Europa cõcubuisse: ceu uero non alia eius generis esset in Cypro. sed ex ea primũ in ipsa Creta (ut est natura hominũ nouitatis auida) platani satæ regenerauere uitiũ: quãdoquidẽ cõmendatio arboris eius nõ alia maior est, quàm solẽ æstate arcere, hyeme admittere. Inde in Italiã quoq; ac suburbana sua Claudio principe Marcelli Æsernini libertus, sed qui se potẽtiæ causa Cæsaris libertis adoptasset, spado Thessalicus prædiues, ut merito dici posset is quoque Dionysius, trãstulit id genus. Durantq; etiã in Italia portenta terrarum, præter illa scilicet quæ ipsa excogitauit Italia.

De chamæplatano, & quis totonderit uiridaria. CAP. II.

Nanq; & chamæplatani uocãtur coactæ breuitatis, quoniã arborũ etiam abortus inuenimus. Hoc quoq; ergo in genere pumilionũ infelicitas dicta erit. Fit autẽ & serendi genere & recidendi. Primus Cn. Matius ex equestri ordine, et diui Augusti amicus, inuenit nemora tonsilia intra hos lxxx. annos.

De peregrinis arboribus, & malo Assyria. CAP. III.

Peregrina & cerasi, persicæq;, & omnes quarũ Græca nomina aut aliena: sed quæ ex his incolarum numero esse cœpere, dicẽtur inter fructiferas. In præsentia externas persequemur, à salutari maxime orsi. Malus Assyria, quã alij uocant Medicã, uenenis medetur. Foliũ eius est unedonis intercurrẽtibus spinis. Pomũ ipsum alias nõ manditur, odore præcellit foliorũ quoq;, qui transit in uestes unà conditus, arcetq; animaliũ noxia. Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, alijs cadẽtibus, alijs maturescẽtibus, alijs uero subnascentibus. Tentauere gentes trãsferre ad sese, propter remedij præstantiã fictilibus in uasis, dato per cauernas radicibus spiramento. qualiter omnia transitura longius, seri arctissime trãsferriq; meminisse cõueniet, ut semel quæq; dicãtur. sed nisi apud Medos et in Perside nasci noluit. Hæc autẽ est cuius grana Parthorũ proceres incoquere diximus esculentis, cõmendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis. Lanigeras Serũ in mẽtione gẽtis eius narrauimus.

De Indiæ arboribus, & quando primum Romæ ebenus. CAP. IIII.

Item Indiæ arborũ magnitudinẽ. Unam è peculiaribus Indiæ Vergilius celebrauit ebenum, nusquã alibi nasci professus. Herodotus eam Aethiopiæ intelligi maluit, tributi uice regibus Persidis è materie eius centenas phalangas tertio quoq; anno pensitasse Aethiopas cũ auro et ebore, prodẽdo. Nõ omittẽdũ id quoq; uicenos dentes elephantorũ grandes, quoniã ita significauit, Aethiopas eadẽ causa pẽdere solitos. Tanta ebori autoritas erat urbis nostræ cccx. anno: tũc enim autor ille historiã eam condidit Thurijs in Italia. Quo magis mirũ est, quod eidem credimus, qui Padum amnem uidisset, neminem ad id tempus Asiæ Græciæq; aut sibi cognitũ. Aethiopiæ forma, ut diximus, nuper allata Neroni princip i, rarã arborẽ ebenũ Meroẽn usq; à Syene fine imperij, per nongẽta xcvi. m. pass. nullamq; aliam nisi palmarum generis esse docuit. Ideo fortassis in tributorum autoritate tertia res fuerit ebenus. Romæ eã magnus Põpeius ĩ triũpho Mithridatico ostendit. Accendi eã Fabianus negat, uritur tamen odore iucundo. Duo genera eius. Rarum id quod melius arboreum, trunco enodi, materiæ nigri splendoris, ac uel sine arte protinus iucundi. Alterũ fruticosum cytisi modo, & tota India dispersum.

De spina

De spina & ficu Indicis. CAP. V.

IBi & spina similis, sed deprachẽsa uel lucernis, igni protinus transiliente. Nunc eas exponam quas mirata est Alexãdri magni uictoria, orbe eo patefacto. Ficus ibi exilia poma habet. Ipsa se semper serens, uastis diffunditur ramis: quorum imi adeo in terram curuantur, ut annuo spatio infigantur, nouamq; sibi propaginem faciant circa parentem in orbem, quodã opere topiario. Intra sepem eam æstiuant pastores, opacã pariter & munitam uallo arboris, decora specie subter intuenti, proculue fornicato ambitu. Superiores eius rami in excelsum emicant, syluosa multitudine, uasto matris corpore, ut lx. pass. pleræq; orbe colligãt, umbra uero bina stadia operiant. Foliorum latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet: ea causa fructum integens, crescere prohibet. Rarusque est, nec fabæ magnitudinem excedens: sed per folia solibus coctus prædulci sapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Acesinem maxime amnem.

De arbore pala, & arboribus Indicis sine nominibus, & laniferis. CAP. VI.

MAior alia pomo & suauitate præcellentior, quo sapientes Indorum uiuunt. Folium alas auium imitatur, longitudine trium cubitorũ, latitudine duûm. Fructũ cortice emittit, admirabilem succi dulcedine, ut uno quaternos satiet. Arbori nomen palæ, pomo ariena. Plurima est in Sydracis expeditionũ Alexandri termino. Est & alia similis huic, dulcior pomo, sed interaneorum ualetudini infesta. Edixerat Alexander ne quis agminis sui id pomũ attingeret. Genera arborum Macedones narrauere, maiore ex parte sine nominibus. Est & terebintho similis cætera, pomo amygdalis, minore tãtum magnitudine, præcipuæ suauitatis. In Bactris utiq; hanc aliqui terebinthum esse proprij generis potius quàm similem ei putauerunt. Sed unde uestes lineas faciunt, folijs moro similis, calyce pomi cynorodo. Serunt eam in campis, nec est gratior illarum prospectus. Oliua Indiæ sterilis; præterquam oleastri fructu.

De piperis arboribus, de gariophyllo, & alijs pluribus. CAP. VII.

PAssim uero quæ piper gignunt, iuniperis nostris similes, quanquam in fronte Caucasi solibus opposita gigni tantũ eas aliqui tradidere. Semine à iunipero distant paruulis siliquis, quales in faseolis uidemus. Hæ priusquã dehiscant decerptæ, tostæq; sole, faciunt quod uocatur piper longũ: paulatim uero dehiscentes maturitate ostẽdunt cãdidũ piper: quod deinde tostũ solibus, colore rugisq; mutatur. Verũ & ijs sua iniuria est, atq; cœli intẽperie carbunculantur, fiuntq; semina cassa & inania, quod uocant brechmasim, sic Indorum lingua significante abortum. Hoc ex omni genere asperrimum est, leuissimumq; & pallidum. Gratius nigrum, lenius q; utroque candidum. Non est huius arboris radix, ut aliqui existimauere, quod uocant zimpiberi, alij uero zingiberi, quanquam sapore simile. Id enim in Arabia atque Troglodytica in uillis nascitur, paruæ herbæ radice candida. Celeriter ea cariem sentit quamuis in tanta amaritudine. Prètium eius in libras sex. Piper longum facilime adulteratur Alexandrino sinapi. Emitur in libras x. xv. Albũ x. vij. nigrũ x. iiij. Vsum eius adeo placuisse mirũ est. In alijs quippe suauitas cepit, in alijs species inuitauit: huic nec pomi nec baccæ commendatio est aliqua: sola placere amaritudine, & hãc in Indos peti. Quis ille primus experiri cibis uoluit? aut cui in appetẽdæ auiditate esurire non fuit satis? Vtrunq; syluestre gẽtibus suis est, & tamẽ pondere emitur ut aurũ uel argentũ. Piperis arborẽ iam et Italia habet, maiorẽ myrto, nec absimilẽ. Amaritudo grano eadẽ quæ piperi musteo creditur esse. Deest tosta illa maturitas, ideoq; & rugarũ colorisq; similitudo. Adulteratur iuniperi baccis mire uim trahentibus. In pondere quidem multis modis. Est etiamnũ in India piperis grani simile, quod uocatur gariophyllon, grandius fragiliusq;. Tradunt in Indico luco id gigni. Aduehitur odoris gratia. Fert & spina piperis similitudinem, præcipua amaritudine, folijs paruis densisq; cyperi modo, ramis trium cubitorũ, cortice pallido, radice lata, lignosaq;, buxei coloris. Hæc in aqua cũ semine excepta in æreo uase medicamentum fit, quod uocatur lycion. Ea spina & in Pelio monte nascitur, adulteratque medicamentum. Item asphodeli radix aut fel bubulum, aut absinthiũ, uel rhus, uel amurca. Lycion aptissimum medicinæ, quod est spumosum. Indi in utribus camelorum, aut rhinocerotum id mittunt. Spinam ipsam in Græcia quidam pyxacanthum Chironium uocant.

De macir, & saccaro, & arboribus Arianæ gentis. CAP. VIII.

ET macir ex India aduehitur, cortex rubens radicis magnæ, nomine arboris suæ. Qualis sit ea, incompertũ habeo. Corticis melle decocti usus in medicina ad dysentericos præcipuus habetur. Saccaron & Arabia fert, sed laudatius India. Est autẽ mel in harundinibus collectũ, gummium modo candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis auellanæ magnitudine, ad medicinæ tantum usum. Contermina Indis gens Ariana appellatur, cuius spina lacrymarũ pretiosa, myrrhæ similis, accessu propter aculeos anxio. Ibi & frutex pestilens rhaphani, folio lauri, odore equos inuitante, qui penè equitatu orbauit Alexandrum primo introitu, quod & in Gedrosis accidit. Item laurino folio & ibi spina tradita est, cuius liquor aspersus oculis, cæcitatẽ infert omnibus animalibus. Necnõ & herba præcipui odoris, referta minutis serpentibus, quarũ ictu protinus moriendum esset. Onesicritus trãdit in Hyrcaniæ cõuallibus ficis similes esse arbores, quæ uocẽtur Occhi, ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

De bdellio & arboribus Persici maris. CAP. IX.

VIcina est Bactriana, in qua bdelliũ nominatissimum. Arbor nigra est, magnitudine oleæ, folio

roboris

roboris, fructu caprifici naturaq;. Gũmi alij brochon appellant, alij malachram, alij maldacon. Nigrũ uero et in offas cõuolutũ hadrobolon. Esse autẽ debet trãslucidũ simile ceræ, odoratũ, & cũ fricatur pingue, gustu amarũ citra acorẽ. In sacris uino persusum odoratius. Nascitur & in Arabia, Indiaque, & Media ac Babylone. Aliqui peraticũ uocãt ex Media aduectũ. Facilius hoc & crustosius, amariusq;: at Indicũ humidius et gummosum. Adulteratur amygdala nuce. Cæteræ eius genera cortice scordasti. Ita uocatur arbor æmulo gũmi. Sed deprahenduntur (quod semel dixisse & in cæteros odores satis sit) odore, colore, pondere, gustu, igne. Bactriano nidor siccus, multiq; candidi ungues. Præterea suũ põdus, quod grauius esse aut leuius nõ debeat. Pretiũ sincero in libras x. terni. Gentes supradictas Persis attingit, rubro mari (quod ibi Persicũ uocauimus) longè in terra æstus agente, mira arborũ natura. Nanq; erosæ sale, inuectis derelictisq; similes, sicco littore radicibus nudis polyporum modo amplexæ steriles arenas spectantur. Eædem mari aduenientе fluctibus pulsatæ, resistũt immobiles. Quin & pleno æstu operiuntur totæ, apparetque rerum argumentis, asperitate aquarum illas ali. Magnitudo miranda est, species similis unedonis, pomum amygdalis extrà, intus contortis nucleis.

De arboribus Persicæ insulæ, & lanigeris arboribus. CAP. X.

TYlos insula in eodem sinu est, repleta syluis quà spectat oriẽtem, quaq; & ipsa æstu maris perfunditur. Magnitudo singulis arboribus fici, flos suauitate inenarrabili, pomũ lupino simile, propter asperitatem intactũ omnibus animalibus. Eiusdem insulæ excelsiore suggestu lanigeræ arbores alio modo quàm Serum. His folia infœcunda: quæ ni minora essent, uitium poterant uideri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ, ostendunt lanuginis pilas, ex quibus uestes pretioso linteo faciunt.

De gosampinis, & arboribus ex quibus uestes fiunt, & quibus modis cõstent arborum fructus. CAP. XI.

ARbores uocãt gossampinos, fertiliores etiã Tylo in minore, quæ distat x. M. pass. Iuba circa fruticẽ lanugines esse tradit, linteaq; ea Indicis præstãtiora. Arabiæ autẽ arbores ex quibus uestẽ faciãt, cynas uocari, folio palmæ simili. Sic Indos suæ arbores uestiũt. In Tylis autẽ & alia arbor floret albæ uiolæ specie, sed magnitudine quadruplici, sine odore, quod miremur. In eo tractu est & alia similis, foliosior tamen roseiq; floris quẽ noctu cõprimẽs, aperire incipit solis exortu, meridie expãdit. Incolæ dormire eũ dicũt. Fert eadẽ insula & palmas, oleasq; ac uites, & cũ reliquo pomorũ genere ficos. Nulli arborũ folia ibi decidunt. Rigaturq; gelidis fontibus, & imbres accipit. Vicina his Arabia flagitat quandam generum distinctionẽ, quoniã fructus iis cõstat radice, frutice, cortice, succo, lacryma, ligno, surculo, flore, folio, pomo.

De costo & nardo, & differentijs nardi. CAP. XII.

RAdix & foliũ Indis est maximo pretio. Radix costi gustu feruẽs, odore eximio, frutice aliàs inutili. Primo statim introitu amnis Indi in Patale insula, duo sunt eius genera, nigrũ, & quod melius candicans. Pretium in libras xvi. De folio nardi plura dici par est, ut principali in unguẽtis. Frutex est grauis & crassa radice, sed breui ac nigra, fragiliq;, quãuis pingui, sitũ redolente ut cyperi, aspero sapore, folio paruo densoq;. Cacumina in aristas se spargũt, ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrãt. Alterũ eius genus apud Gangẽ nascẽs dãnatur in totũ, ozenitidis nomine, uirus redolens. Adulteratur & pseudonardo herba, quæ ubiq; nascitur, crassiore atq; latiore folio, & colore languido in candidũ uergẽte. Itẽ sua radice permixta põderis causa, & gũmi, spumaq; argẽti aut stibio, cyperiue cortice. Syncerũ quidẽ leuitate deprahenditur, & colore ruffo, odorisq; suauitate, et gustu maxime siccãte os, sapore iucundo. Pretiũ spicæ in libras xc. Folia diuisere annonã, ab amplitudine hadrosphærũ uocatur maioribus folijs x. xxx. Quod minore folio est mesosphærũ appellatur, emitur x. lx. Laudatissimũ microsphærũ è minimis foliũ, pretiũ eius x. lxxv. Odoris gratia omnibus maior recentibus. Nardo color qui inueterauerit nigriori melior. In nostro orbe proxime laudatur Syriacũ, mox Gallicũ, tertio loco Creticũ, quod aliqui agriũ uocant, alij phu, folio olusatri, caule cubitali, geniculato in purpura albicante, radice obliqua uillosaq;: & imitante auiũ pedes. Baccaris uocatur nardũ rusticũ, de quo dicemus inter flores. Sunt autẽ ea omnia herbæ præter Indicũ. Ex ijs Gallicũ cũ radice uellitur, abluiturq; uino. Siccatur in umbra, alligatur fasciculis in charta, non multũ ab Indico differens, Syriaco tamẽ leuius. Pretium xiij. In his probatio una, ne sint fragilia, & arida potius quàm sicca folia. Cum Gallico nardo semper nascitur herba quæ hirculus uocatur, à grauitate odoris & similitudine, qua maxime adulteratur. Distat, quod sine cauliculo est, & quod minoribus folijs, quodque radicis neque amaræ, neque odoratæ.

De asaro, amomo, amomide, & cardamomo. CAP. XIII.

NArdi uim habet & asarũ, quod & ipsum aliqui syluestre nardũ appellãt. Est autẽ ederæ folijs, rotũdioribus tantũ mollioribusq;, flore purpureo, radice Gallici nardi. Semẽ acinosum, saporis calidi ac uinosi. Mõtibus in umbrosis bis anno floret. Optimũ in Ponto, proximũ in Phrygia, tertiũ in Illyrico. Foditur cũ folia mittere incipit, et in sole siccatur, celeriter sitũ trahens ac senescens. Inuẽta nuper et in Thracia herba est, cuius folia nihil ab Indico nardo distant. Amomi uua in usu est, Indica uite labrusca ut alij existimauere, frutice myrtuoso, palmi altitudine: carpiturq; cũ radice, manipulatim leniter cõponitur, protinus fragile. Laudatur quàm maxime Punici mali fo-

lijs simile, nec rugosis, colore ruffo. Secūda bonitas pallido. Herbaceū peius, pessimumq́; candidū, quod & netustate euenit. Pretiū uuæ in libras x. lx. friato uero amomo xlviij. Nascitur et in Armeniæ parte, quæ uocatur Otenæ, et in Media, & in Pōto. Adulteratur folijs Punicis, & gūmi liquido ut cohæreat, cōuolúatq́; se in uuæ modū. Est & quæ uocatur amomis, minus uenosa atq; durior, ac minus odorata: quo apparet, aut aliud esse, aut colligi immaturū. Simile his et nomine et frutice cardamomū, semine oblongo. Metitur eodē modo & in Arabia. Quatuor eius genera. Viridissimū ac pingue acutis angulis cōtumax fricāti quod maxime laudatur. Proximū è ruffo candicans. Tertiū breuius atq; nigrius. Peius tamē uariū et facile tritu, odorisq́; parui qui uerus, costo uicinus esse debet. hoc & apud Medos nascitur. Pretiū optimi in libras xij. Cinnamomo proxima gētilitas erat, ni prius Arabiæ diuitias indicari cōuenīret, causasq́; quæ cognomē illi felicis ac beatæ dedere. Principalia ergo in illa thus, & myrrha: hæc et cū Troglodytis cōmunis.

De thure & arboribus. CAP. XIIII.

Thura præter Arabiam nullis, ac ne Arabiæ quidē uniuersæ. In medio eius ferè sunt Atramitæ pago Sabæorū capite regni Sabota, in mōte excelso, à quo octo mansionibus distat regio eorū thurifera. Saba appellatur, quod significare Græci mysterium dicunt spectat ortus solis æstiui, undiq; rupibus inuia, & à dextera maris scopulis inaccessa. Id solum è rubro lacteum traditur. Syluarū longitudo est schœnorum xx. latitudo dimidiū eius. Schœnus patet Eratosthenis ratione, stadia xl. hoc est, pass. quinq; M. aliqui xxxij. stadia singulis schœnis dedere. Attolluntur colles alti, decurruntq́; & in plana arbores sponte natæ. Terram argillosam esse conuenet, raris fontibus ac nitrosis. Attingunt & Minæi pagus alius, per quos euehitur uno tramite angusto. Hi primi cōmerciū thuris fecere, maximeq́; exercent: à quibus & Minæū dictū est. Nec præterea Arabū alij thuris arborē uidēt, ac ne horū quidē omnes. Feruntq; MMM. non amplius esse familiarū. quæ ius per successiones id sibi uindicent. Sacros uocari ob id, nec ullo congressu fœminarum funerumq́, cū incidant eas arbores aut metant, pollui atq, ita religione merces augeri. Quidā promiscuum ius ijs populis esse tradūt in syluis, alij per uices annorum diuidi. Nec arboris ipsius quæ sit facies constat. Res in Arabia gessimus, & Romana arma in magnam partem eius penetrauere: C. etiam Cæsar Augusti filius inde gloriam petijt, nec tamen ab ullo (quod equidem sciam) Latino arborum earum tradita est facies. Græcorum exempla uariant. Alij folio piri, minore duntaxat, & herbidi coloris prodidere. Alij lentisco similem subrutilo folio. Quidā therebinthum esse, & hoc uisum Antigono regi allato frutice. Iuba rex ijs uoluminibus quæ scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium ardentem fama Arabiæ, tradit contorti esse caudicis, ramis aceris maxime Pontici. Succum amygdalæ modo emittere, talesq́; in Carmania apparere, & in Aegypto satas studio Ptolemæorum regnantium. Cortice lauri esse constat: quidam & folium simile dixere. Talis certe fuit arbor Sardibus. Nam & Asiæ reges serendi curam habuerunt. Qui mea ætate legati ex Arabia uenerunt, omnia incertiora fecerunt, quod iure miremur, uirgis etiā thuris ad nos commeantibus: quibus credi potest, matrem quoq, teretem enodi fruticare trunco. Meti semel anno solebat, minore occasione uendendi. Iam quæstus alteram uindemiam affert. Prior atq, naturalis uindemia circa canis ortum flagrantissimo æstu incidentibus quà maxime uideatur esse prægnans, tenuissimusq́, tendi cortex. Laxatur hic plaga, non adimitur. Inde prosilit spuma pinguis. Hæc concreta densatur, ubi loci natura poscat tegete palmea excipiente, alibi area circumpauita. Purius illo modo, sed hoc ponderosius. Quod in arbore hæsit, ferro depectitur, ideo corticosum. Sylua diuisa certis portionibus, mutua innocentia tuta est. Nec ullus saucias arbores custodit. Nemo furatur alteri. At hercule Alexandriæ ubi thura interpolantur, nulla satis custodit diligentia officinas. Subligaria signantur opifici. Persona adijcitur capiti, densusue reticulus. Nudi emittuntur. Tanto minus fidei apud nos pœnæ. quàm apud illos syluæ habent. Autumno legitur ex æstiuo partu. Hoc purissimū candidū. Secunda uindemia est uere, ad eā hyeme corticibus incisis. Ruffum hoc exit, nec cōparandum priori. Illud carpheotū, hoc dathiathum uocant. Creditur & nouellæ arboris candidius, sed ueteris odoratius. Quidam & in insulis melius putant gigni. Iuba in insulis negat nasci. Quod ex eo rotunditate guttæ pependit, masculū uocamus, cum aliàs nō ferè mas uocetur, ubi non sit fœmina. Religione tributū ne sexus alter usurparetur. Masculum aliqui putant à specie testiū dictū. Præcipua autē gratia est māmoso, cū hærente lacryma priore consecuta alia miscuit se. Singula hæc manum implere solita inuenio, cū minore diripiendi auiditate lentius nasci liceret. Græci stagoniam & atomum tali modo appellāt, minorē autē Orobiam, Micas concussu elisas mannam uocamus. Etiamnum tamen inueniuntur guttæ, quæ tetiā partē minæ, hoc est xxxix. denariorū pondus æquent. Alexandro magno in pueritia sine parsimonia thura ingerenti aris, pædagogus Leonides dixerat, ut illo modo cum deuicisset thuriferas gentes supplicaret. At ille Arabia potitus, thure onustam nauim misit ei, exhortatus, ut large deos adoraret. Thus collectū Sabotam camelis cōuehitur, porta ad id una patente. Digredi uia capitale leges fecere. Ibi decimas deo, quem uocant Sabin, mensura nō pondere sacerdotes capiūt. Nec antè mercari licet. Inde impensæ publicæ tolerantur. Nam & benigne certo itinerū numero deus hospites pascit. Euehi non potest, nisi per Gebanitas, itaq; & horū regi penditur uectigal. Caput eorum Thomna abest à Gaza nostri littoris Iudææ oppido

lxxx.xxvij. M. passuum, quod diuiditur in mansiones camelorum lxij. Sunt & quæ sacerdotibus dantur portiones, scribisq; regũ certæ. sed præter hos & custodes, satellitesque, & hostiarij, & ministri populantur. Iam quacunque iter est, alibi pro aqua, alibi pro pabulo, aut pro mãsionibus, uarijsq; portorijs pendunt, ut sumptus in singulos camelos denarium d.clxxxviij. ad nostrũ littus colligat, iterũq; imperij nostri publicanis pẽditur. Itaq; optimi thuris libra xvi. pretium habet, secunda xv. tertia xiij. Apud nos adulteratur resinæ cãdidæ gemma perquàm simili, sed deprahenditur quibus dictum est modis. Probatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone, ut statim ardeat. Item ne dentem recipiat potius quàm in micas frietur.

De myrrha, & arboribus myrrhæ CAP XV.

MYrrham in ijsdem syluis permixta arbore nasci tradidere aliqui, plures separatim. Quippe multis in locis Arabiæ gignitur, ut apparebit in generibus. Conuehitur & ex syluis laudata, petuntq; eam etiam ad Troglodytas Sabæi transitu maris. Satiua quoq; prouenit, multum syluestri prælata. Gaudet rastris & ablaqueationibus, melior radice refrigerata. Arbori altitudo ad quinque cubita, nec sine spina, caudice duro & intorto, crassiore quàm thuris, & ab radice etiam quàm reliqua sui parte. Corticem leuem similemq; unedoni, scabrum alij spinosumq; dixere. Folium oliuæ, uerum crispius, & aculeatum. Iuba olusatri. Aliqui similem iunipero, scabriorem tãtum spinisq; horridam, folio rotundiore, sed sapore iuniperi. Necnõ fuere qui è thuris arbore utrunq; nasci mentirẽtur. Inciduntur bis & ipsæ, ijsdemq; temporibus, sed à radice usq; ad ramos, qui ualent. Sudant autem sponte prius quàm incidantur, stacten dictam, cui nulla præfertur. Ab hac satiua. & in syluestri quoque melior æstiua. Non dant ex myrrha portiones deo, quoniam & apud alios nascitur. Regi tamen Gebanitarum quartas partes eius pendunt. Cætero passim à uulgo coemptam in folles confarciunt, ipsique unguentarij digerunt haud difficulter odoris atque pinguedinis argumentis.

De generibus myrrhæ, & natura, & pretio eius. CAP. XVI.

GEnera complura, Troglodytica syluestriũ prima. Sequẽs Minæa, in qua & Atramitica est, & Ausaritis Gebanitarum regno. Tertia Dianitis. Quarta collatitia. Quinta Sembracena, à ciuitate regni Sabæorum mari proxima. Sexta quam Dusaritin uocãt. Est & candida uno tantum loco, quæ in Messalum oppidum cõfertur. Probatur Troglodytica pinguedine, & quod aspectu aridior est, sordidaq; atque barbara, sed acrior cæteris. Sembracena prædictis caret uitijs, ante alias hilaris, sed uiribus tenuis. In plenum autem probatio est minutis glebis, nec rotundis, in concretu albicantis succi & tabescẽtis. utq; fracta candidos ungues habeat, gustu leniter amara. Secunda bonitas intus uaria. Pessima intus nigra peior si etiam foris. Pretia ex occasione ementium uaria. Stactæ uero à vi. ad l. Satiuæ summum ad xxij. Erythrææ ad xvi. Hãc uolunt Arabicã intelligi. Troglodyticæ nucleo ad xiij. eius uero quã odorariã uocant ad xiiij. Adulteratur lentisci glebis, & gummi. Item cucumeris succo amaritudinis causa, sicut ponderis spuma argenti. Reliqua uitia deprahenduntur sapore gummi dente lentescẽtis. Fallacissime autẽ adulteratur Indica myrrha. quæ ibi de quadã spina colligitur. Hoc solum peius India affert facili distinctiõe, tãto deterior est.

De mastice, ladano, & bruta, enhæmo, & strobo, & de styrace. CAP. XVII.

ERgo trãsit in masticen, quæ & ex alia spina fit in India, itemq; in Arabia. lamam uocant. Sed mastice quoq; gemina est, quoniam & in Asia Græciaq; reperitur herba radice folia emittẽs, & carduũ similem malo, seminis plenum: lacrymaq; erumpit incisa parte summa, uix ut dignosci possit à mastice uera. Necnõ & tertia in Ponto est, bituminis similior. Laudatissima autem Chia candida, cuius pretium in libras xx. nigra uero xij. Chia è lentisco traditur gigni gummi modo. Adulteratur ut thura resina. Arabia etiamnum & ladano gloriatur: forte casuq; hoc, & iniuria fieri odoris, plures tradidere. Capras maleficum alias frondibus animal, odoratorum uero fruticum appetentius, tanquam intelligant pretia, carpere germinum caules prædulci liquore turgentes, distillantemq; ab his casus mixtura succũ improbo barbarum uillo abstergere. Hũc glomerari puluere, incoqui sole. Et ideo in ladano caprarum pilos esse. Sed hoc nõ alibi fieri quàm in Nabatæis, qui sunt ex Arabia contermini Syriæ Recentiores ex autoribus strobon hoc uocant. Traduntq; syluas Arabum pastu caprarum infringi, atq; ita succum uillis inhærescere: uerũ autẽ ladanum Cypri insulæ esse ut obiter quæq; genera odorum dicantur, quamuis non terrarum ordine. Similiter hoc & ibi fieri tradunt, & esse œsypum hircorũ barbis genibusq; uillosis inhærens, sed ederæ flore deroso, pastibus matutinis, cũ est rorulenta Cypros. Deinde nebula sole discussa, puluerem madentibus uillis adhærescere, atq; ita ladanum depecti. Sunt qui herbam in Cypro ex qua id fiat, ledam appellẽt: etenim illi ledanum uocant. huius pingue insidere: itaq; attractis funiculis herbam eam conuolui, atq; ita offas fieri. Ergo in utraque gente bina genera, terrenum & factitium. Id quod terrenum est, friabile: factitium, lentum. Necnon & fruticem esse dicunt in Carmania, & super Aegyptum per Ptolemæos translatis plantis: aut (ut alij) generante & id thuris arbore: colligique ut gummi inciso cortice, & caprinis pellibus excipi. Pretia sunt laudatissimo in libras asses xl. Adulteratur myrti baccis, & alijs animalium sordibus. Sinceri odor debet esse ferus, & quodammodo similitudinem redolens. ipsum usu aridum, tactu statim mollescere, accensum fulgere, odore iucundo gra-

tum. Myrtata deprehenduntur, crepitantque in igne. Præterea synceero calculi potius è rupibus inhærent, quàm puluis. In Arabia & olea dotatur lacryma, qua medicamentum conficitur, Græcis enhæmon dictum, singulari effectu contrahendis uulnerum cicatricibus in maritimis ex fluctibus æstuq; operiuntur. Nec baccæ nocet, cum constet & in folijs salem relinqui. Hæc sunt peculiaria Arabiæ & pauca præterea communia, alibi dicenda, quoniam in ijs uincitur. Peregrinos ipsa mire odores & ad exteros petit. Tanta mortalibus suarum rerum satietas est, alienarumque auiditas. Petunt igitur in Helimæos arborem brutam, cupresso fusæ similem, ex albidis ramis, iucundi odoris accensam, & cum miraculo historijs Claudij Cæsaris prædicatam. Folia eius inspergere potionibus Parthos tradit. Odorem esse proximum cedro, fumumque eius contra ligna alia remedio. Nascitur ultra Pasitigrim in finibus oppidi Sitacæ, monte Zagro. Petunt & in Carmanos arborem strobum ad suffitus, perfusam uino palmeo accendentes. Huius odor redit à cameris ad solum iucundus, sed aggrauans capita, citra dolorem tamen. Hoc somnum ægris quærunt. His commercijs Carras oppidum aperuere, quod est illis nundinarium. Inde Gabbam omnes petere solebant, dierum uiginti itinere, & Palæstinam Syriam. Postea Caracem peti cœptum ac regna Parthorũ ex ea causa, autor est Iuba. Mihi ad Persas etiam prius ista portasse, quam in Syriam aut Aegyptum uidentur, Herodoto teste, qui tradit singula milia talentûm thuris annua pensitasse Arabas regibus Persarũ. Ex Syria reuehunt styracem, acri odore eius in focis abigentes suorum fastidium. Cætero, non alia ligni genera sunt in usu quàm odorata. cibosque Sabæi coquunt thuris ligno, alij myrrhæ, oppidorum uicorumque non alio quàm ex aris fumo atque nidore. Ad hunc ergo sanandũ uriunt styracem in pellibus hyrcinis, suffiuntque tecta. Adeo nulla est uoluptas, quæ non assiduitate sui fastidium pariat. Eundem ad serpentes fugandas uriunt, in odoriferis syluis frequentissimas.

De felicitate Arabiæ. CAP. XVIII.

NOn sunt eorum cinnamomum aut casia: & tamen felix appellatur Arabia, falsa & ingrata cognominis, quæ hoc acceptũ superis ferat, cũ plus ex eo inferis debeat. Beatã illã fecit hominũ etiã in morte luxuria, quæ dijs intellexerat genita, adhibẽs urendis defunctis. Periti rerũ asseuerant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero Princeps nouissimo Poppeæ suæ die concremauerit. Aestimentur postea toto orbe singulis annis tot funera, aceruatimq; cõgesta honori cadauerũ, quæ dijs per singulas micas dantur. Nec minus propitij erãt mola salsa supplicãtibus, imò uero (ut palã est) placatiores. Verũ Arabiæ etiamnũ felicius mare est. Ex illo nanq; margaritas mittit. Minimaq; cõputatiõe milies cẽtena M. H-S. annis omnibus India et Seres peninsulaq; illa imperio nostro adimũt. Tãto nobis deliciæ & fœminæ cõstant. Quota enim portio ex illis ad deos quæso iã uti ad inferos pertinet?

De cinnamomo, & xylocinnamomo, & casia. CAP. XIX.

CInnamomum & casias fabulosa narrauit antiquitas, princépsue Herodotus, auium nidis, & priuatim Phœnicis, in quo situ Liber pater educatus esset, ex inuijs rupibus arboribusq; decuti, carnis quã ipsæ inferrẽt pondere, aut plũbatis sagittis. Item casiã circa paludes propugnãte unguibus diro uespertilionũ genere, aligerisq; serpentibus, his commentis augentes rerum pretia. Cõmutata uero fabula est, ad meridiani solis repercussus inenarrabilem quendam uniuersitatis halitum è tota peninsula existere, tot generum auræ spirante concentu. Magniq; Alexãdri classibus Arabiam odore primum nunciatam in altũ. Omnia falsa, siquidem cinnamomum, idemq; cinnamum nascitur in Aethiopia Troglodytis cõnubio permixta. Ii mercantes id à conterminis, uehunt per maria uasta ratibus, quas neq; gubernacula regant, neq; remi trahant uel impellant, non uela, non ratio ulla adiuuet, cũ omniũ instar ibi sint homo tantũ & audacia. Præterea hybernũ mare exigunt circa brumam, euris tum maxime flantibus. Hi recto cursu per sinus impellunt, atq; à promontorij ambitu argestæ deferunt in portũ Gebanitarũ qui uocatur Ocila. Quãobrem illi maxime id petunt, produntq; uix quinto anno reuerti negotiatores, & multos interire. Cõtrà reuehũt uitrea, & ahena, uestes, fibulasq; cũ armillis ac monilibus. Ergo negotiatio illa fœminarũ maxime fide cõstat. Ipse frutex ij. cubitorũ altitudine amplissimus, palmiq; minimus, iiij. digitorũ crassitudinis, statim à terra sex digitis surculosus, arido similis. Cũ uiret nõ odoratus, folio origani, siccitate gaudens, sterilior imbre, caducæ naturæ. Gignitur in planis quidẽ, sed densissimis in uepribus rubisq;, difficilis collectu. Metitur nõ nisi permiserit deus. Iouẽ hunc intelligũt aliqui, Assabinũ illi uocãt. xliiij. boum caprarũq; & arietũ extis impetratur uenia cædẽdi. Nõ tamen aut ante ortũ solis, aut post occasum licet. Sarmẽta hasta diuidit sacerdos, deoq; partẽ ponit, reliquũ mercator in nassas condit. Est alia fama, cũ sole diuidi, ternasq; partes fieri, deinde sorte cremia discerni, quodq; soli cesserit relinqui, ac sponte cõflagrare. Præcipua bonitas uirgultorũ tenuissimis partibus, ad longitudinẽ palmi. Secunda proximis breuiore mẽsura, atq; ita ordine. Vilissimũ quod radicibus proximũ, quoniã ibi minimũ corticis in quo summa gratiæ. Qua de causa præferuntur cacumina, ubi plurimus cortex. Ipsum uero lignũ in fastidio est propter origani acrimoniã: xylocynnamomũ uocatur. Precium est in libras xx. Quidam cinnami duo genera tradidere, candidum, nigricansq;. Et quondam præferebatur candidum, nunc contrà nigrum laudatur. Atq; etiã uarium præferunt candido. Certissima tamen æstimatio ne sit scabrum, atq; ut inter sese tritũ tarde frietur. Dãnatur in primis molle, aut

cui albet

cui albet cortex. Ius eius à Gebanitarum rege solo proficiscitur, is edicto mercatu uendit. Pretia quondam fuere in libras denariûm mille. Auctum id parte dimidia est, incensis, ut ferunt, syluis ira barbarorũ. Id acciderítne ob iniquitatem præpotentium, an forte, non satis constat. Austros ibi tam ardenter flare, ut æstatibus syluas accendãt, inuenimus apud autores. Coronas ex cinnamomo interrasili auro inclusas, primus omnium in templis Capitolij atque Pacis dicauit Imperator Vespasianus Augustus. Radicem eius magni ponderis uidimus in palatij templo, quod fecerat diuo Augusto coniunx Augusta, aureæ pateræ impositam: ex qua guttæ editæ annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum incendio consumptũ est. Frutex & casia est, iuxtaq; cinnami campos nascitur, sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute uerius quàm cortice, quem contrà atq; in cinnamomo leuari & exinaniri pretium est. Amplitudo fruticis trium cubitorum. Colos triplex. Cum primum emicat, candidus pedali mensura: deinde rubescit addito sempede: ultrà nigricans. Hæc pars maxime laudatur, ac deinde proxima: damnatur uero candida. Cõsecant surculos longitudine binûm cubitorum. Mox præsuunt recẽtibus corijs quadrupedum ob id interemptarum, ut ijs putrescentibus uermiculi lignum erodant, & excauent corticem tutum amaritudine. Probatur recens maxime & quæ sit odoris mollissimi, gustuue quàm maxime feruens, potius quàm lento tepore leuiter mordẽs, colore purpureo, quæq; plurima minimum ponderis faciat, breui tunicarum fistula & non fragili. Lactam uocãt talem barbaro nomine. Alia est balsamodes ab odore simili appellata, sed amara, ideoq́ue utilior medicis, sicut nigra unguentis. Pretia nulli diuersiora. Optimæ in libras x. l. cæteris x. v.

De isocinnamo, & cãcamo, ac taro. CAP. XX.

His addidere mangones quam daphnoiden uocant, isocinnamon cognominatam, pretiumq́ue eius faciunt x. ccc. Adulteratur styrace, & propter similitudinem corticũ lauri tenuissimis surculis. Quin & in nostro orbe seritur: extremoq; in margine imperij, quà Rhenus alluit, uiuit in aluearijs apum sata. Color abest ille torridus sole, & ob id simul idem odor. Ex confinio casiæ cinnamiq; & cancamum ac tarum inuehitur, sed per Nabatæos Troglodytas, qui consedere ex Nabatæis.

De serichato & gabalio, & de myrobalano. CAP. XXI.

Eo comportatur & serichatum, & gabalium, quæ intra se consumunt Arabes, nostro orbi tantum nominibus cognita, sed cum cinnamomo casiaque nascentia. Peruenit tamen aliquando serichatum, & in unguenta additur ab aliquibus. Permutatur in libras x. vi. Myrobalanum Troglodytis, & Thebaidi, & Arabiæ quæ Iudæam ab Aegypto disterminat, commune est, nascens unguento, ut ipso nomine apparet. Quo item indicatur & glandem esse arboris, heliotropio, quam dicemus inter herbas, simili folio. Fructus magnitudine auellanæ nucis. Ex his in Arabia nascens Syriaca appellatur, & est candida. Contrà in Thebaide nigra. Præfertur illa bonitate olei quod exprimitur: sed copia Thebaica. Inter hæc Troglodytica uilissima est. Sunt qui Aethiopicam ijs præferant, glandem nigram ac pinguem, nucleoque gracili, sed liquore qui exprimitur odoratiori, nascentem in campestribus. Aegyptiam pinguiorem esse, & crassiori cortice rubentem: & quamuis in palustribus nascatur, breuiorem sicciorem que. E diuerso Arabicam uiridem ac tenuiorem: & quoniam sit montuosa, spissiorem. Longe autem optimam Petræam, ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo candido. Vnguentarij autem tantum cortices premunt. medici nucleos tundunt, affusa eis paulatim calida aqua.

De phœnicobalano, & calamo odorato. CAP. XXII.

Myrobalano in unguentis similem proximumq; usum habet palma in Aegypto, quæ uocatur adipsos, uiridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. Colligitur autem pauloantè quàm incipiat maturescere. Quod relinquitur phœnicobalanus uocatur, & nigrescit, uescentesq; inebriat. Myrobalano pretium in libras x. biiii. Institores & fecem unguẽti hoc nomine appellant. Calamus quoq; odoratus in Arabia nascens communis Indis atq; Syriæ est: in qua uincit omnis, à nostro mari centum l. stadijs. Inter Libanum montem, aliumq; ignobilem, non (ut quidã existimauere) Antilibanum, in conualle modica iuxta lacum, cuius palustria æstate siccantur, tricenis ab eo stadijs calamus & iuncus odorati gignuntur. Sanè enim dicamus & de iunco, quãuis alio herbis dicato uolumine, quoniam tamen hic unguentorum materia tractatur. Nihil ergo à cæteris sui generis differunt aspectu: sed calamus præstantior odore, statim è longinquo inuitat, mollior tactu, meliorq; qui minus fragilis, & qui assulosè potius quàm raphani modo frangitur. Inest fistulæ araneum, quod uocant florem. Præstantior est cui numerosius. Reliqua probatio ut niger sit. Damnatur aliubi. Melior quo breuior & crassior, lentusq; in frangendo. Calamo precium in libras xi. iunco xv. Traduntq; iuncum odoratum & in Campania inueniri. Discessimus à terris oceanum spectantibus ad conuexas in nostra maria.

De ammoniaco & sphagno. CAP. XXIII.

Ergo Aethiopiæ subiecta Africa ammoniaci lacrymam stillat in harenis suis: inde & nomine etiam ab Ammonis oraculo, iuxta quod gignitur arbor quam metopion uocant: resinæ modo aut gummi. Genera eius duo. Thrauston, masculi thuris similitudine, quod maxime probatur. Alterũ pingue & resinosum, quod phyrama appellant. Adulteratur harenis, uelut nascendo appræhẽsis. Igitur quàm minimis glebis probatur, & quàm purissimis. Pretium optimi

in libras asses xl. Sphagnos infra eos situs in Cyrenaica prouincia maxime probatur. Alij bryon uocant. Secundum locum obtinet Cyprus, tertiũ Phœnicius. Fertur & in Aegypto nasci quin & in Gallia, nec dubitauerim. Sũt enim hoc nomine cani arborũ uilli, quales in quercu maxime uidemus, sed odore præstantes. Laus prima candidissimis atq; altissimis, secunda rutilis, nulla nigris. Et in insulis petrisq; nati improbãtur, omnesq; quibus palmarum atq; non suus odor sit.

De cypro, & aspalatho, & maro. CAP. XXIIII.

Cyprus in Aegypto est arbor ziziphi folijs, semine coriandri, flore candido odorato. Coquitur hoc in oleo, premiturq; postea quod Cyprus uocatur. Pretium ei in libras quinque. Optimum habetur è Canopica in ripis Nili nata, secundum Ascalone Iudææ, tertium Cypro insula odoris suauitate. Quidam hanc esse dicunt arborem quæ in Italia ligustrum uocetur. In eodem tractu aspalathos nascitur, spina candida, magnitudine arboris modicæ, flore rosæ. Radix unguentis expetitur. Tradunt in quocunq; frutice curuetur arquus cœlestis, eandem quæ sit aspalatho, suauitatẽ odoris existere, sed in aspalatho inenarrabilem quãdam. Quidã eum Erysisceptrũ uocant, alij sceptrũ: probatio eius in colore ruffo uel igneo, tactuq; spisso, & odore castoreo. Permutatur in libras xv. In Aegypto nascitur & maron, peius quàm Lydiũ, maioribus folijs ac uarijs. illa breuia ac minuta & odorata.

De balsamo, & opobalsamo, & xylobalsamo, & styrace, & galbano. CAP. XXV.

Sed omnibus odoribus præfertur balsamum, uni terræ Iudææ concessum, quondam in duobus tantum hortis utroq; regio, altero iugerum xx. non amplius, altero pauciorum. ostendere arbusculam hanc urbi imperatores Vespasiani. Clarumq; dictu à Pompeio Magno in triũpho arbores quoq; duximus. Seruit nunc hæc, & tributa pendit cum sua gente, in totum alia natura quàm nostri externiq; prodiderant. Quippe uiti similior est quàm myrto. Malleolis seri dicitur, nuper uincta ut uitis: & implet colles uinearũ modo. quæ sine adminiculis se ipsæ sustinẽt. Tondetur similiter fruticans, ac rastris nitescit properatq; nasci, intra tertium annum fructifera. Folium proximũ rutæ, perpetua coma. Sæuiere in eandẽ Iudæi, sicut in uitam quoq; suã. Contra defendẽre Romani, & dimicatum pro frutice est. Seritq; nunc eã fiscus: nec unquam fuit numerosior aut procerior. Proceritas intra bina cubita subsistit. Arbori tria genera. Tenui & capillacea coma, quod uocãt eutheriston. Alterum scabro aspectu, incuruum, fruticosum, odoratius hoc trachy appellant. Tertiũ eumeces, quia est reliquis procerius, leui cortice. Huic secunda bonitas, nouissima euthe risto. Semen eius uino proximũ gustu, colore ruffum, nec sine pingui: peius in grano quod leuius atq; uiridius. Ramus crassior quàm myrto. Inciditur uitro, lapide, osseisue cultellis. Ferro lædi uitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari superuacua patiẽs. Incidentis manus libratur artifici temperamẽto, ne quid ultra corticem uiolet. Succus è plaga manat, quẽ opobalsamum uocant, suauitatis eximiæ, sed tenui gutta, ploratu lanis parua colligitur in cornua. Ex ijs nouo fictili conditur crassiori similis oleo, & in musto candida. Rubescit deinde, simulq; durescit è translucido. Alexandro magno res ibi gerente, toto die æstiuo unam concham impleri iustum erat. Omni uero fœcunditate è maiore horto congios senos, minore singulos, cum duplo rependebatur argento. Nunc etiã singularum arborum largior uena, ter omnibus percutitur æstatibus, postea deputatur. Et sarmẽta quoq; in merce sunt. d.ccc. amputatio ipsa surculusque uenit intra quintum demum annum, Xylobalsamum uocatur, & coquitur in unguẽtis. Pro succo ipsum substituère officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretiũ est. Præcipua autem gratia lacrymæ, secunda semini, tertia corticis, minima ligno. Ex hoc buxosum est optimũ, quod est odoratissimum è semine autem maximum & põderosissimum, mordens gustu, feruensq; in ore. Adulteratur Petræo hyperico, quod coarguitur magnitudine, manitate, longitudine, odoris ignauia, sapore piperis. Lacrymæ probatio ut sit pinguis, tenuis, ac modice ruffa, & in fricando odorata. Secundus candido colos, peior uiridis crassusq;, pessimus niger. Quippe ut oleum senescit. Ex omni incisura maxime probatur quod ante semen fluxit. Et aliâs adulteratur semine suo, uixq; maleficium deprehenditur gustu amariore. Esse enim debet lenis, non subacidus, odore tantum austerus. Vitiatur & oleo rosæ, cyperi, lentisci, balani, terebinthi, myrti, resina, galbano, cera Cypria, prout quæq; res fuit. Nequissime autẽ gummi, quoniã ipsum quoq; inhærescit manu inuersa, & in aqua sidit: quæ probatio eius gemina est. Debet syncerum & inhærescere, sed hoc & gũmi addita fragili crusta euenit. Et gustu deprehenditur. Carbone uero, quod cera resinaq; adulteratum est, nigriori flãma. Nam melle mutatum statim contrahit muscas. Præterea synceri densatur in tepida aqua gutta sidens ad ima uasis. adulterata olei modo innatat, & si metopio uitiata est circulo cãdido cingitur. Sũma probatio est ut lac coagulet, & in ueste maculas non faciat, nec manifestior alibi fraus. Quippe millibus denariûm sextarij empti, uendente fisco ccc. denarijs ueneunt. In tãtum expedit augere liquorem. Xylobalsamo pretium in libras vi. Proxima Iudææ Syria supra Phœnicem styracem gignit, circa Gabala & Marathũta & Casiũ Seleuciæ montem. Arbor est eodem nomine, cotoneo malo similis, lacrymæ ex austero iucundioris, intus similitudo harundinis, succoq; prægnans. In hanc circa canis ortum aduolant pennati uermiculi erodentes, ob id in scobe sordescit. Styrax laudatur post supradicta ex Pisidia, Sidone, Cypro, Cilicia, Creta minime. Ex Amano Syriæ medicis, sed unguentarijs magis. Colos in quacunque natione præfertur ruffus, & pinguiter lentus: deterior surfurosus, & cano situ obductus.

Adulte

Adulteratur cedri resina uel gummi, aliàs melle, aut amygdalis amaris: omniaq; ea deprahenduntur gustu. Pretium optimo xix. Exit & in Pamphylia, sed[a] aridior, minusq; succosius. Dat & galbanum Syria in eodem Amano monte è ferula, quam eiusdem nominis resinæ modo stagonitin appellant. Quod maxime laudant, cartilaginosum, purũ ad similitudinem ammoniaci, minimeq; lignosum. Sic quoq; adulteratur faba aut sagapeno. Syncerum si uratur, fugat nidore serpentes. Permutatur in libras v. Medicinæ hoc tantum.

[a] acrior

De panace, & spondylio, & malobathro. CAP. XXVI.

Panacen & unguentis eadem gignit, nascentem & in Psophide Arcadiæ, circaque Erymanthi fontes, & in Africa, & in Macedonia ferula sui generis v. cubitorum, folijs primo quaternis, mox senis in terra iacentibus, ampla magnitudine rotundis, in cacumine uero oleagineis, semine in muscarijs dependente, ut ferulæ excipitur succus inciso caule messibus, radice in autũno. Laudatur candor eius coacti. Sequens pallido statera. Niger color improbatur. Pretium optimo in libras bini asses. Ab hac, ferula differt quæ uocatur spondilion, folijs tantum, quia sunt minora, & platani dimsura. Non nisi in opacis gignitur. Semen eodem nomine silis speciem habet, medicinæ tãtum utile. Dat & malobathron Syria, arborem folio conuoluto, arido colore: ex quo exprimitur oleum ad unguenta, fertiliore eiusdem Aegypto. Laudatius tamen ex India uenit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo, odoratius croco, nigricans, scabrũq; quodam salis gustu. Minus probatur cãdidum. Celerrime sitũ in uetustate sentit. Sapor eius nardo similis esse debet sub lingua. Odor uero in uino suffervefacti antecedit alios. In pretio quidẽ prodigio simile est, à singulis ad ccc. peruenire libras: oleũ autẽ ipsum in libras lx.

De oleo omphacio. CAP. XXVII.

Oleum & omphacium est. Fit duobus generibus, & totidem modis, ex olea & uite. Olea adhuc alba expressa, deterius ex druppa: ita uocatur priusquam cibo matura sit, iam tum colorẽ mutans. Differentia, quòd hoc uiride est, illud candidũ. E uite fit psytia aut aminæa, cum sint acini ciceris magnitudine ante canis ortũ. In prima lanugine demetitur uua, eiusq; melligo. Reliquũ corpus sole coquitur. Nocturni rores cauentur. In fictili condita melligo colligitur, subinde Cyprio ære seruatur. Optima quæ rufa, acriorq;, & aridior. Pretium omphacio in libras vi. Fit & alio modo, cum in mortarijs uua immatura teritur: siccataq; in sole, postea digeritur in pastillos.

De bryo & œnanthe, & de elate arbore, & cinnamo caryopo. CAP. XXVIII.

Eodem & bryon pertinet uua populi albæ. Optima circa Gnidum aut Cariam, in sitiẽtibus aut siccis asperisq;: secunda in Lycia cedro. Eodẽ & œnãthe pertinet. Est autem uitis labruscæ uua. Colligitur cum flore, cũ optime olet. Siccatur in umbra substrato linteo, atq; in cados cõditur. Præcipua ex Parapotamia, secũda ab Antiochia, atq; Laodicea Syriæ, tertia ex montibus Medicis. Hæc utilior medicinæ. Quidam omnibus ijs præferunt eam, quæ in Cypro insula nascitur. Nam quæ in Africa fit, ad medicos tantum pertinet, uocaturq; massaris. Omnis autem ex alba labrusca præstantior quàm è nigra. Est præterea arbor ad eadem unguenta pertinens, quam alij elatem uocãt, quod nos abietem, alij palmam, alij spathẽ. Laudatur Ammoniaca maxime, mox Aegyptia. Dein Syriaca, duntaxat in locis sitientibus odorata, pinguis lacryma, quæ in unguenta additur ad domandum oleum. In Syria gignitur & cinnamum, quod caryopon appellant. Hic est succus nuci expressus, multum à surculo ueri cinnami differens, uicina tamen gratia. Pretium in libras asses quadraginta.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XIII.

*

PROOEMIVM.

HACTENVS *in odoribus habent pretia syluæ, erantq; per se mira singula, iuuitque luxuriam ea omnia miscere, & è cunctis unum odorem facere: ita reperta sunt unguenta.*

De unguentis, & quando primum sunt cognita nobis, & de compositione. CAP. I.

Qvis primus inuenerit nõ traditur: Iliacis temporibus non erant, nec thure supplicabatur: Cedri tãtum & citri suorum fruticum in sacris fumo conuolutum nidorem uerius quàm odorem nouerãt, iam rosæ succo reperto. Nominatur enim id quoq; in olei laude. Persarum esse debet gentis unguentum. Illi madent eo, & accersita cõmendatione, ingluuie natũ uirus extinguunt. Primum quod equidem inueniam, castris Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium unguẽtorum. Postea uoluptas eius à nostris quoque inter laudatissima atque etiam honestissima uitæ bona admissa est. Honosq; is & ad defunctos pertinere cœpit. Quapropter plura de eo dicemus. Quæ ex his non erunt fruticum, ad præsens nominibus tãtum indicabuntur, natura uero eorum suis reddetur locis. Vnguentis cognomina dedere alijs patriæ, alijs succi, alijs arbores, alijs causæ. Primumque id scire conuenit, mutatam autoritatem, & sæpius transisse gloriam. Laudatissimum fuit antiquitus in Delo insula, postea Mendesium. Nec mixtura & compositione tantum hoc accidit, sed ijdem succi uarie alibi ad qualibet præualuere, aut degenerauere: Irinum Corinthi diu maxime placuit, postea Cyzici, simili modo rhodinum Phaseli, quam gloriam abstulere Neapolis, Capua, Præneste. Crocinum in Solis Ciliciæ diu maxime laudatum, mox Rhodi,

Oenan

Oenanthinum in Cypro, deinde in Aegypto praepositum, postea Adramytio. Amaracinũ in Coo: postea eodem loco praelatum est Melinum. Cyprinum in Cypro, deinde in Aegypto, ubi Mẽdesium & metopium subito gratius factum est. Mox haec abstulit Phoenice, & cyprini laudem Aegypto reliquit. Panathenaicon suum Athenae perseuerãter obtinuere. Fuerat & Pardalium in Tarso, cuius etiã compositio & mixtura obliterata est. Narcißinum quoq; ex flore narcißi desijt componi. Ratio faciendi duplex, succus & corpus. Ille olei generibus ferè constat, hoc odorum. Haec stymmata uocant, illa hedysmata. Tertius inter haec est colos, multis neglectus. Huius causa adduntur cinnabari & anchusa. Sal aspersus olei naturã coercet. Quibus anchusa adiecta est, sal non additur. Resina aut gummi adijciuntur ad continendũ odorem in corpore. Celerrime is euanescit atq; defluit, si non sit haec addita. Vnguentorum expeditißimum fuit, primumq; ut uerisimile est è bryo & balanino oleo, de quibus suprà diximus. Increuit deinde Mendesium, balanino resina mixta, magisq; etiamnum metopio. Oleum hoc est, amygdalis amaris expressum in Aegypto. Cui addidere omphacium, cardamomum, iũcum, calamum, mel, uinum, myrrham, semen balsami, galbanum, resinam terebinthinam. Et è uilißimis quidem hodie est, ob id creditum & id in uetustißimis esse, quod constat oleo myrteo, calamo, cupresso, cypro, lẽtisco, mali granati cortice. Sed diuulgata maxime unguenta crediderim rosa, quae plurima ubiq; gignitur. Itaq; simplicißima rhodini mixtura diu fuit, additis omphacio flore rosa, crocino, cinnabari, calamo, melle, iunco, salis flore aut anchusa, uino: Similis ratio & in crocino, additis cinnabari, anchusa, uino: Similis et in sampsucino, admixtis omphacio, calamo. Optimum hoc in Cypro & Mitylenis, ubi plurima sampsucus. Miscẽtur & uiliora genera olei è myrto, lauro, quibus additur sampsucinum, lilium, foenũgraecum, myrrha, casia, nardum, iũcus, cinnamomum. E malis quoq; cotoneis & strutheis fit oleum (ut dicemus) melinum, quod in unguẽta transit, admixtis omphacio, cyprino, sesamino, balsamo, iunco, casia, abrotano. Susinum tenuißimum omnium est. Constat ex lilijs, balano, calamo, melle, cinnamomo, croco, myrrha, aspalatho. Et idem cyprinum ex cypro, & omphacio, & cardamomo, calamo, aspalatho, abrotano. Aliqui & in Cyprinũ addunt myrrham & panacen. Hoc optimum Sidone, mox Aegypto, si non addatur sesaminum oleum. Durat & quadriẽnio. Excitatur cinnamomo. Telinum fit ex oleo recenti, cypero, calamo, meliloto, foenograeco, melle, melino, maro, amaraco. Hoc erat celeberrimum Menãdri poetae comici aetate. Postea multo successit propter gloriam appellatum megaliũ, ex oleo balanino, balsamo, calamo, iunco, xylobalsamo, casia, resina. Huius proprietas, ut uentiletur in coquendo donec desinat olere. Rursus refrigeratum, odorem suũ capit. Singuli quoq; succi nobilia unguenta faciũt. In primis malobathrum, postea iris Illyrica, & Cyzicena amaracus: Herbarũ in utraq; pauca, sed alia alij miscent: Qui plurima, alterutri mel, salis florem, omphacium, agni folia, panacen, externa omnia & prodigiosa. Cinnamomino adijcitur balaninum oleũ, xylobalsamum, calamus, iuncus, balsami semina, myrrha, mel odoratum. Vnguentorum hoc crassißimum. Pretia ei à xxxv. ad x. ccc. Nardinum siue foliatum constat omphacio, balanino, iunco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo. In hoc genere conueniet meminisse herbarum, quae nardum Indicum imitarẽtur, species nouem à nobis esse dictas: tanta materia adulterandi est. Omnia autem acutiora fiunt costo, amomo, quae maxime nares feriunt: craßiora myrrha suauioraque, medicinae autem utiliora croco, acerrima per se amomo. Hoc & capitis dolores facit. Quidam satis habent aspergere quae sunt preciosißima, caeteris decoctis, impendio parcentes: sed nõ eadem est uis, nisi unà decoctis. Myrrha & per se unguẽtum facit sine oleo, stacte duntaxat, alioquin nimiam amaritudinem affert. Cyprino uiride fit. Susino unguinosum, Mendesio nigrum, rhodino candidum, myrrha pallidum. Haec sunt antiquae inuentionis genera, & postea officinarum furta. Nunc dicetur cumulus ipse deliciarum & summa autoritas rei.

Quod ungentum regale uocetur, & quae diapasmata, & qualiter seruentur. CAP. II.

Ergo regale unguentum appellatum, quoniã Parthorum regibus ita temperatur, constat myrobalano, costo, amomo, cinnamomo, comaro, cardamomo, nardi spica, maro, myrrha, casia, styrace, ladano, opobalsamo, calamo, iuncoque syrio, oenanthe, malobathro, serichato, cypero, aspalatho, panace, croco, cypro, amaraco, colato melle, uino. Nihilq; eius rei causa in Italia uictrice omnium, in Europa uero tota praeter irin illyricam & nardum gallicum gignitur. Nam uinum, & rosa, & myrti folia oleumq;, communia ferè omnium terrarum intelliguntur. Siccis odoribus constant, quae diapasmata uocantur. Nam fecem unguenti magma appellãt. Inter omnes potentißimus odor, quisquis nouißime additur. Vnguenta optime seruantur in alabastris, odores in oleo: quod diuturnitati eorum tanto utilius est, quanto pinguius, ut ex amygdalis. Et ipsa unguẽta uetustate meliora. Sol inimicus his, quamobrem in umbra coquuntur plumbeis uasis. Experimentum eorum inuersa manu capitur, ne carnosae partis calor uitiet.

Quanta in unguentis luxuria, & quando primum Romanis in usu. CAP. III.

*Haec est materia luxus è cũctis maxime superuacui. Margaritae enim gemmaeq; ad haeredem tamen transeunt, uestes prorogant tempus. unguenta illico expirant, ac suis moriuntur horis. Summa commendatio eorum, ut transeunte foemina odor inuitet etiam aliud agentes. Exceduntq; quadragenos denarios librae. Tanti emitur uoluptas aliena. Etenim odo*rem

rem qui gerit, ipse non sentit. Sed & hæc aliqua differentia signanda sunt. In M. Ciceronis monumentis inuenitur, unguenta gratiora esse quæ terram, quàm quæ crocum sapiant: Quando etiam corruptissimo in genere magis tamen iuuat quædam ipsius uitij seueritas. Sed quosdã crassitudo maxime delectat, spissum appellantes: linique iam non solũ perfundi unguentis gaudent. Vidimus etiam uestigia pedum tingi: quod M. Othonem monstrasse Neroni principi ferebãt. Quæso ut qualiter sentiretur iuuaretque ab ea parte corporis? Necnon aliquem ex priuatis audiuimus iussisse spargi parietes balinearum unguento, atq; Caium principem solia temperari. Ac ne principale uideatur hoc bonum, & postea quẽdam ex seruis Neronis. Maxime tamen mirum est, hanc gratiam penetrasse & in castra. Aquilæ certe ac signa, puluerulenta illa & custodijs horrida, inunguntur festis diebus utinamq; dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est, nimirũ hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. Ista patrocinia quærimus uitijs, ut per hoc ius sumantur sub casside unguenta. Quando id primum ad Romanos penetrauerit, non facile dixerim. Certum est Antiocho rege Asiaq; deuictis, urbis anno quingentesimo sexagesimoquinto, P. Licinium Crassum, L. Iulium Cæsarem censores edixisse, ne quis uenderet unguenta exotica: sic enim appellauere. At hercule iam quidam etiam in potu addunt: tantique amaritudo est, ut odore prodigo fruantur ex utraq; parte corporis. L. Plotium, L. Planci bis consulis censorisue fratrem, proscriptum à triumuiris, in Salernitana latebra unguenti odore proditum constat. quo dedecore tota absoluta proscriptio est. Quis enim non merito iudicet perisse tales? Cæterum terrarum omnium Aegyptus accommodatissima unguentis: ab ea Campania est, copia rosæ.

De palmis, & natura earum, & generibus. CAP. IIII.

IVdæa inclyta est uel magis palmis, quarum natura nunc dicetur. Sunt quidem & in Europa, uulgoq; Italia, sed steriles. Ferunt in maritimis Hispaniæ fructum, uerùm immitem, dulcem in Africa, sed statim euanescentem. Contrà in oriente ex his uina, gẽtiumq; aliquibus panis plurimis uero etiam quadrupedum cibus. Quamobrem iure dicentur externæ. Nulla est in Italia sponte genita, nec in alia parte terrarum, nisi in calida frugifera uero nusquã, nisi in feruida. Gignitur leui sabulosaq; terra, maiore in parte & nitrosa. Gaudet & riguis, totoq; anno bibere cum amet, anno sitienti. A fimo quidam etiã lædi putant: & Assyriorum pars aliqua, si nõ riuis misceatur. Genera earum plura. & prima fruticẽ non excedentia, sterilem hũc, alibi & ipsum fertilem, breuiq; ramorũ orbe foliosum. Tectorij uicem hic parietibus plerisque in locis præstat contra aspergines. Procerioribus sylua arbore ex ipsa, foliorum aculeo fruticãte circa totas pectinatim, quas sylvestres intelligi necesse est. Incerta tamen libidine etiam mitioribus se miscent. Reliquæ teretes atq; proceræ, densis gradatisq; corticum pollicibus ut orbibus, faciles se ad scandendum orientis populis præbent, uitilem sibi arboriq; indutis circulum mira pernicitate cum homine subeunte. Coma omnis in cacumine: & pomum est, non inter folia, ut in cæteris, sed suis inter ramos palmitibus racemosum, utraq; natura uuæ atq; pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in sese bifidatis, bellas primum demonstrauere gemmas: nunc ad funes uitiliumq; nexus & capitum leuia umbracula finduntur. Arboribus, imò potius omnibus quæ terra gignat, herbisq; etiam, utrũq; sexum esse diligentissimi naturæ tradunt. Quod in plenum satis sit dixisse hoc in loco. Nullis tamen arboribus manifestius: Mas in palmite floret, fœmina citra florem germinat tantum spinæ modo. Vtrisque autem prima nascitur pomi caro, postea lignũ intus, hoc est semen eius. Argumentum quod paruæ sine hoc reperiuntur in eodem palmite. Est autem oblongum, non ut oliuis orbiculatum. Præterea cæsum à dorso puluinata fissura, & in aluo media plerisq; umbilicatũ, unde primum spargitur radix. Seritur autẽ pronum, & bina iuxta composita semina, superq; totidẽ, quoniam infirma singulis planta est. Quaterna coalescunt. Multis candidisq; lignum hoc à carnibus discinditur tunicis, alijs corpori adhærentibus laxeq; distans, tantũ cacumini filo adhæret. Caro maturescit anno. Quibusdam tamen in locis, ut in Cypro, quanquam ad maturitatem non perueniat, grato sapore dulcis est: & folium ibi latius, fructusq; reliquis rotundior. nec ut deuoretur corpus, uerum ut expuatur, succo modo expresso. Et in Arabia languide dulces traduntur esse palmæ: quanquam Iuba apud Scenitas Arabas præfert omnibus saporibus, quam uocant dabulan. Cætero non sine maribus gignere fœminas sponte edito nemore confirmant, circaq; singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum, afflatu usuq; ipso & puluere etiam reliquas maritare. Huius arbore excisa uiduas pòst sterilescere fœminas. Adeoque est Veneris intellectus, ut coitus etiã excogitatus sit ab homine, ex maribus flore ac lanugine, interim uero tãtum puluere insperso fœminis. Seruntur autem palmæ & trũco, duorum cubitorum lõgitudine, à cerebro ipso arboris uiridi fissuris diuiso atque defosso. Et ab radice auulsæ uitalis est satus, & ramorũ tenerrimis. In Assyria, ipsa quoq; arbor strata in solo humido tota radicatur, sed in frutices, nõ in arborem. Ergo plãtaria instituunt, anniculasq; transferunt, & iterum bimas. Gaudent enim mutatione sedis, uerna alibi, in Assyria autem circa canis ortum. Nec ferro attingunt ibi nouellas, sed religant comas, ut in altitudinem exeant. Robustas deputant crassitudinis gratia, semipedales ramorum relinquentes truncos, qui decisi alibi necant matrem. Diximus salsum ab his solum diligi. Ergo ubi non est tale, salem aspergunt, non radicibus, sed longius paulo.*

* nisuq;

Quædam

Quædam in Syria & Aegypto in binos diuidunt se truncos, in Creta & ternos, quædam & in quinos. Feruntque statim in trimatu. In Cypro uero, Syria, Aegypto, quadrimæ aliæ, aliæ quinquennes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno quandiu sunt nouellæ, ob id spadonum accepto nomine. Genera earũ multa: Sterilibus ad materias, operimũque, lautiora utitur Assyria, & tota Persis. Sunt & cæduæ palmarum quoque syluæ, germinantes rursus ab radice succisæ. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrũ appellant: exemptaque uiuunt, quod non aliæ. Vocantur autem chamæropes, folio latiore ac molli, ad utilia utilissimo. Copiosæ in Creta, sed magis in Sicilia. E palmis prunæ uiuaces, ignisque lentus. Fructiferarum alijs breuius lignum in pomo, alijs longius: his mollius, illis durius: quibusdam osseum lunatumque, dente contra fascinantes religione politum. Aliud pluribus uestitum paucioribusue tunicis: aliud crassioribus tenuioribusue. Ita sunt undequinquaginta genera, si quis omniũ persequi uelit nomina etiã barbara, uinorumque ex ijs differentias. Clarissimæ omnium quas regias appellauere ab honore: quoniam regibus tantũ Persidis seruabantur, Babylone natæ uno in horto Bagou. Ita enim uocant spadones, qui apud eos etiam regnauere. Hortus ille nunquam nisi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe præcipuam obtinent nobilitatem syagri, proximamque margarides. Eæ breues, candidæ, rotundæ, acinis quàm balanis similiores. Quare & nomen à margaritis accepere. Vna earũ arbor in Chora esse traditur, una & syagrorum. Mirumque de ea accepimus, cum phœnice aue, quæ putatur ex huius palmæ argumento nomen accepisse, emori ac renasci ex seipsa, eratque, cum hæc proderem fertilis. Ipsum pomum grande, durum, horridum, & à cæteris generibus distans sapore ferino, quem ferme in apris nouimus: euidentissimeque causa est nominis. Quarta autoritas sandalidum, à similitudine appellatarũ. Iam in Aethiopiæ fine quinque earum nec plures arbores tradũt, non raritate magis quàm suauitate mirabiles. Ab his caryotæ maxime celebrantur, & cibo quidem, sed & succo uberrimæ. Ex quibus præcipua uina orienti, iniqua capiti, unde pomo nomen. Sed ut copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudæa, nec in tota, sed Hiericunte maxime. Quanquam laudatæ & Archelaide, & Phaselide, atque Liuiade, gentis eiusdẽ conuallibus. Dos his præcipua succo pingui lactentibus, quodamque uini sapore in melle prædulci. Icciores in hoc genere nicolai, sed amplitudinis præcipuæ, quaterni cubitorũ longitudinem efficiunt. Minus speciosæ, sed sapore caryotarũ sorores, ob hoc adelphides dictæ, proximam suauitatem habent, non tamen eandem. Tertium ex his genus pateton, nimio liquore abundat: rumpitque se pomi ipsius etiam in sua matre ebrietas, calcatis similis. Suum genus è sicciore turba dactylis, prælonga gracilitate curuatis interim. Nam quos ex his honori deorum damus, Chydæos appellant Iudæa, gens contumelia numinum insignis. In totum arentes Thebaides atque Arabicæ, macro corpore exiles, & assiduo uapore torrentes, crustam uerius quàm cutem obducunt. In ipsa quidem Aethiopia friatur hæc (tanta est siccitas) & farinæ modo spissatur in panem. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, sed maiore quàm mali amplitudine. Cycas uocant. Triennio maturescunt. Semperque frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus extemplo in cados conditur, cum sui ardoris anima: ni ita fiat, celeriter expirat: marcescitque non retostus furnis. Ex reliquo genere plebeiæ uidentur. Syri & Iuba tragemata appellant. Nam in aliqua parte Phœnices Ciliciæque, populari etiam nomine à nobis appellãtur balani. Eorum quoque plura genera. Differunt figura rotunditatis aut proceritatis. Differunt & colore, nigriores ac rubentes. Nec pauciores ficis traduntur colores. Maxime tamen placent candidi. Distant & magnitudine, prout multi cubitum effecere. Quidam sunt non ampliores faba. Seruantur hi demum, qui nascuntur in salsis atque sabulosis, ut in Iudæa & Cyrenaica Africa. Non item in Aegypto, Cypro, Syria, & Seleucia Assyriæ. Quamobrem sues & reliqua animalia ex his saginantur. Vitiati aut uetusti eius pomi signum est, decidisse candidam uerrucam, quæ racemo adhæserit. Alexandri milites palmis uiridibus strangulati sunt. In Gedrosis id factum est pomi genere, alibi copia euenit. Est enim tanta musteis suauitas, ut finis mandendi non nisi periculo fiat.

De Syriæ arboribus. CAP. V.

SYria præter hanc peculiares habet arbores. In nucum genere pistacia nota. Prodesse aduersus serpentium traduntur morsus, & potu & cibo. In ficorum autem caricas, & minores eius generis, quæ cottana uocant. Item pruna in Damasco monte nata, & myxa, utranque iam familiarem Italiæ. Ex myxis in Aegypto & uina fiunt. Iuniperi similem habent Phœnices & cedrum minorem. Duo eius genera, Lycia & Phœnicia. Differunt folio. Nam quæ durum, acutum, spinosum habet, oxycedros uocatur, ramosa & nodis infesta. Altera odore præstat. Fructum ferunt myrti magnitudine, dulcem sapore. Et maioris cedri duo genera. Quæ floret, fructum non fert. Fructifera non floret, & in ea antecedentem fructum occupat nouus. Semen eius cupresso simile. Quidam cedrelaten uocant. Ex hac resina laudatissima. Materiæ uero ipsi æternitas. Itaque & simulacra deorum ex ea factitauerunt. Cedrinus est Romæ in delubro Apollo Sosianus, Seleucia aduectus. Cedro similis in Arcadia est arbor: in Phrygia frutex uocatur.

De terebintho. CAP. VI.

SYria & Terebinthum habet. Ex his mascula est sine fructu. Fœminarum duo genera. Alteri fructus rubet lentis magnitudine, alteri pallidus. Cum uite maturescit, non grandior faba, odore iucundior, tactu resinosus circa Idã Troadis. Sed in Macedonia

breuis

breuis arbor hæc atque fruticosa, in Damasco Syriæ magna. Materies ei admodum lenta, ac fidelis ad uetustatem eximij ac nigri splendoris, flos racemosus oliuæ modo, sed rubens, folia densa. Fert & folliculos emittentes quædam animalia, ceu culices, lentoremq; resinosum, qui & cortice erumpit. Etiam rhus Syriæ mascula fert, sterili fœmina, folio ulmi paulo longiore & piloso, foliorum inter se semper contrarijs pediculis, gracili breuique ramo. Pelles candidæ conficiuntur ijs. Semē lenti simile cum uua rubescit, quod uocatur rhus, medicamentis necessarium.

De ficu Aegyptia & Cypria. CAP. VII.

ET in Aegypto multa genera, quæ non alibi. Ante omnia ficus, ob id Aegyptia cognominata. Arbor moro similis folio, magnitudine, aspectu. Pomum fert non ramis, sed caudice ipso. Idque ipsum ficus est prædulcis, sine granis interioribus, perquàm fœcundo prouentu, scalpendo tantum ferreis unguibus: aliter non maturescit. Sed cum factum est quarto die demetitur, alio subnascente: septeno ita numerosa partu, per singulas æstates multo lacte abundante. Subnascitur etiam si non scalpatur fœtus quater æstate, prioremque expellit immaturum. Materies proprij generis inter utilissimas. Cæsa statim stagnis mergitur. Hoc est eius siccari. Et primo sidit, postea fluitare incipit: certoque fugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Cum innatare cœperit, tempestiue habet signum. Huic similis quadamtenus quæ uocatur Cypria ficus in Creta. Nam & illa in caudice ipso fert pomum & ramis, cum in crassitudinem adoleuere. Sed hæc germina emittit sine ullis folijs radici similia. Caudex arboris similis populo, folium ulmo. Fructus quaternos fundit, toties & germinat. Sed grossus eius non maturescit, nisi incisura emisso lacte. Suauitas & interiora fici magnitudo sorbi.

De Ceraunia siliqua. CAP. VIII.

SImilis his siliqua, quam Iones Ceraunium uocāt: trunco & ipsa fertilis, sed pomo siliquæ. Ob id quidam Aegyptiam ficum dixere, errore manifesto. Non enim in Aegypto nascitur, sed in Syria Ioniaq;, & circa Gnidum, atque in Rhodo, semper comantibus folijs, flore candido, cum uehementia odoris: plantigera imis partibus, & ideo superficie flauescens, succum auferente sobole. Pomo antecedētis anni circa canis ortus detracto, statim alterū parit: postea florem per arcturum hyeme fœtus enutriente.

De Persica Aegypti, & spina Aegyptia. CAP. IX.

AEgyptus & persicam arborem sui generis habet, similem piro, folia retinentem. Fertilitas assidua ei, subnascēte crastino fructu. Maturitas etesiarum afflatu. Pomum longius piro, inclusum amygdalæ putamine & corio, colore herbido: sed ubi nux illi, huic pomum, differens breuitate ac mollitie: & quamuis blandiatur prædulcis suauitas, innocuum. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoq; nihil differens à loto. Simulacra ex ea factitauere, non eadem gratia quàm fideli materie, ut ex arbore quam balanum appellauimus, magna ex parte contorta. Naualis itaq; tantum est. At è diuerso cuci in magno honore palmæ similis: quando & eius folijs utuntur ad textilia. Differt quòd in brachia ramorum spargitur. Pomo magnitudo quæ manum impleat, color fuluus, commendabilis succo ex austero dulci. Lignum intus grandis firmæque duritiæ, ex quo uelares detornant anulos. In eo nucleus dulcis, dum recens est. Siccatus durescit ad infinitum, ut mandi non possit, nisi pluribus diebus maceratus. Materies crispioris elegantiæ, & ob id Persis gratissima. Nec minus spina celebratur in eadem gente duntaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id utilissima nauium costis. Candida facile putrescit. Aculeus spinarum & in folijs. Semen in siliquis, quo coria perficiuntur gallæ uice. Flos & coronis iucundus, & medicamentis utilis. Manat & gummi ex ea. Sed præcipua utilitas quòd cæsa anno tertio resurgit. Circa Thebas hæc, ubi & quercus, & persica, & oliua, ccc. à Nilo stadijs syluestri tractu, & suis fontibus riguo.

De pruno & arboribus circa Mēphim. CAP. X.

IBi & prunus Aegyptia, nō dissimilis spinæ proxime dictæ, pomo mespili, maturescēs bruma, nec folia dimittens. Lignū in pomo grāde, sed corpus ipsum natura copiaq; messium instar incolis. Purgatū enim tundunt, seruantq; eius offas. Syluestris fuit & circa Memphim regio tam uastis arboribus, ut terni nequirent uel circūplecti, unius peculiari miraculo, nec pomum propter, usúmue aliquē, sed euentū. Facies enim spinæ folia habet ceu pennas, quæ tactis ab homine ramis cadunt protinus, ac postea renascuntur.

De gummi generibus, & papyro. CAP. XI.

GVmmi optimum esse ex Aegyptia spina conuenit, uermiculatum, colore glauco, purū sine cortice, dentibus adhærēs. Pretiū eius in libras x.iij. Deterius ex amygdalis amaris & ceraso, pessimū ex prunis. Fluit & ex uitibus, infantiū ulceribus aptissimum: & aliquādo ex olea dentiū dolori: ulmo etiā in Corico monte Ciliciæ, ac iunipero, ad nihil utile: ex ulmi uero gummi & culices ibi nascuntur. Fit & ex sarcocolla (ita uocatur arbor) gummi utilissimū pictoribus ac medicis, simile pollini thuris: & ideo candidum quàm ruffum melius. Pretium eius quod suprà. Nondum palustria attigimus, nec frutices amnium. Prius tamen quàm digrediamur ab Aegypto & papyri natura dicetur, cū chartæ usu maxime humanitas uitæ constet & memoria. Et hanc Alexādri magni uictoria repertam, autor est M. Varro, condita in Aegypto Alexādria. Antè nō fuisse chartarū usum. in palmarum folijs primo scriptitatū: deinde quarundam arborum libris. Postea publica monumenta plumbeis uoluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta, aut ceris. Pugillarium enim usum fuisse

etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum. Illo uero prodente ne terram quidem ipsam totam fuisse, quæ nunc Ægyptus intelligitur, cum in Sebennytico saltem eius nominis charta nascatur. Postea adaggeratam Nilo. Siquidem à Pharo insula quæ nunc Alexandriæ ponte iungitur, noctis dieiq; uelifico nauigij cursu terrã fuisse prodidit. Mox æmulatione circa bibliothecas regum Ptolemæi & Eumenis, supprimente chartas Ptolemæo, idem Varro mẽbranas Pergami tradidit repertas. Postea promiscue patuit usus rei, qua constat immortalitas hominum, Papyrum ergo nascitur in palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi euagatæ stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis obliquæ craßitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigatum, thyrsi modo cacumen includens. Semine nullo, aut usu eius alio quàm floris ad deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno utuntur: nec ignis tantum gratia, sed ad alia quoque utensilia uasorum. Ex ipso quidẽ papyro nauigia texunt. Et è libro uela, tegetesque, necnon & uestem, etiam stragulam ac funes. Mandũt quoq; crudum decoctumq;, succum tantum deuorantes. Nascitur & in Syria, circa quem odoratus ille calamus lacum. Neque alijs usus est, quàm inde funibus rex Antigonus in naualibus rebus, nondũ sparto cõmunicato. Nuper & in Euphrate nascens circa Babylonẽ papyrũ intellectũ est eundẽ usum habere chartæ. Et tamen adhuc malunt Parthi uestibus literas intexere. Præparãtur ex eo chartæ, diuiso acu in prætenues, sed quàm latißimas philuras.

De generibus chartarum, & quomodo chartæ fiant, & de chartarum probatione, & uitijs, & glutino earum. CAP. XII.

PRincipatus medio, atq; inde scissuræ ordine. Hieratica appellabatur antiquitus, religiosis tãtum uoluminibus dicata, quæ ab adulatione Augusti nomen accepit, sicut secũda Liuiæ à coniuge eius. Ita descendit hieratica in tertium nomen. Proximũ amphitheatricæ datũ fuerat à confecturæ loco. Excepit hanc Romæ Fannij sagax officina, tenuatãq; curiosa interpolatione principalem fecit è plebeia, & nomen ei dedit. Quæ non esset ita recurata, in suo mansit amphitheatrica. Post hanc Saitica ab oppido, ubi maxima fertilitas ex uilioribus ramentis: propiorq; etiamnum cortici Taniotica à uicino loco, pondere iam hæc, non bonitate uenalis. Nam emporetica inutilis scribendo inuolucris chartarum segestriumq; in mercibus usum præbet, ideo à mercatoribus cognominata. Post hanc papyrũ est, extremumq; eius scirpo simile, ac ne funibus quidẽ nisi in humore utile. Texunturq; omnes tabulæ madẽtes Nili aqua. Turbidus liquor uim glutini præbet, cũ primo supina tabulæ schæda adlinitur, longitudine papyri, quæ potuit esse resegminibus utrinq; amputatis. Transuersa postea crates peragitur. Premitur deinde prælis, & siccantur sole plagulæ, atque inter se iunguntur, proximarum semper bonitatis diminutione ad deterrimas. Nunquã plures scapo quàm uicenæ. Magna in latitudine earum differentia, tredecim digitorum optimis. Duo detrahuntur hieraticæ. Fanniana denos habet. Et uno minus amphitheatricæ. Pauciores Saitica, nec malleo sufficit. Nam emporeticæ breuitas sex digitos non excedit. Præterea spectãtur in chartis, tenuitas, densitas, candor, læuor. Primatum mutauit Claudius Cæsar. Nimia quippe Augustæ tenuitas tolerandis non sufficiebat calamis. Ad hoc transmittens literas lituræ metum afferebat aduersis, & aliàs indecoro usu pertrãslucida. Igitur & secundo corio statumina facta sunt è primo subtegmine. Auxit & latitudinem. Pedalis erat mensura, & cubitalis macrocolis. Sed ratio deprehendit uitium, unius schedæ reuulsione plures infestante paginas. Ob hoc prælata omnibus Claudia, Augustæ in epistolis autoritas relicta: Liuiana suam tenuit, cui nihil è prima erat, sed omnia è secunda. Scabritia læuigatur dente concháue, sed caducæ literæ fiunt. Minus sorbet polita charta, magis splendet. Rebellat sæpe humor incuriose datus, primoq; malleo deprehenditur, aut etiam odore cum fuerit indiligentior. Deprahenditur & lentigo oculis, sed inserta medijs glutinamentis tænia, fungo papyri bibula, uix nisi litera fundente se: tantum inest fraudis. Alius igitur iterum texendis labor. Glutinum uulgare è pollinis flore temperatur feruente aqua, minimo aceti aspersu. Nam fabrile gummisq; fragilia sunt. Diligentior cura, mollis panis fermentati colata aqua feruente: minimum hoc modo intergerij, atque etiam Nili lenitas superatur. Omne autem glutinum, nec uetustius esse debet uno die, nec recentius. Postea malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur, iterumq; cõstricta erugatur atq; extenditur malleo. Ita sunt longinqua monumenta Tiberij Caijq; Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum uatem ciuemq; clarißimum uidi annos ferè post ducentos. Iam uero Ciceronis ac diui Augusti Vergilijq; sæpenumero uidemus.

De libris Numæ. CAP. XIII.

INgentia quidem exempla contra Varronis sententiam de chartis reperiuntur. Nanque Caßius Hemina uetustißimus autor annalium, quarto eorum libro prodidit, Cn. Terentium scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem offendisse arcam, in qua Numa qui Romæ regnauit situs fuisset. In eadem libros eius repertos P. Cornelio, L.F. Cethego, M. Bebio, Q.F. Pãphilo COSS. ad quos à regno Numæ colliguntur anni d.xxxv. & hos fuisse è charta: maiore etiámnum miraculo, quòd tot infoßi durauerũt annis. Quapropter in re tanta ipsius Heminæ uerba ponam. Mirabantur alij quomodo illi libri durare potuissent. Ille ita rationem reddebat: Lapidem fuisse quadratũ circiter in media arca uinctum candelis quoquo uersus. In eo lapide insuper libros impositos fuisse, propterea arbitrarier eos non computruisse. Et libros ce-

ditatos

dratos fuisse, propterea arbitrarier tineas non tetigisse. In his libris scripta erant, philosophiæ Pythagoricæ. Eosque combustos à Q. Petilio prætore, quia philosophiæ scripta essent. Hoc idem tradit C. Piso censorius primo commentariorum Sed libros septem iuris pontificij, totidemque Pythagoricos fuisse. Tuditanus decimo tertio, Numæ decretorum fuisse. Libros duodecim fuisse, ipse Varro humanarum antiquitatum quinto. Antiàs secundo, duos pontificales Latinos, totidem Græcos præcepta philosophiæ continentes. Idem tertio, ponit quò comburi eos placuerit. Inter omnes uero conuenit, Sibyllam ad Tarquinium Superbum treis libros attulisse. Ex quibus igni duo cremati ab ipsa, tertius cum capitolio Syllanis temporibus. Præterea Mutianus ter consul prodidit nuper se legisse, cum præsideret Lyciæ, Sarpedonis à Troia scriptam in quodam templo epistolæ chartam. Quod eo magis miror, si etiamnum Homero condente Aegyptus non erat: aut cur, si iam hic erat usus, in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos, non epistolas prodidit? Sterilitatem sentit hoc quoque. Factumque iam Tiberio principe inopia chartæ, ut è Senatu darentur arbitri dispensandi: aliàs in tumultu uita erat.

De arboribus Aethiopiæ. CAP. XIIII.

Aethiopia Aegypto contermina insignes arbores non ferè habet, præter laniferas, quarum natura in descriptione Indorum, atque Arabiæ dicta est. Propior tamen huic natura lanæ, maiorque folliculus granati modo mali similesque & inter se arbores ipsæ. Præter hanc palmæ, quales retulimus. Insularum arbores ambitu Aethiopiæ, & nemora odorata, in mentione earum dicta sunt.

De Atlantis arboribus, & cedrinis mensis, & quæ in his laudentur, & quæ uituperentur. CAP. XV.

Atlas mons peculiari proditur sylua, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor cedri & mensarum insania. quas fœminæ uiris contra margaritas regerunt. Extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirũ est, illo æuo empta HS. decem. memoratur & Galli Asinij HS. undecim. Venundatæ sunt & duæ Iuba rege uendente: quarũ alteri pretium fuit HS. quindecim, alteri paulò minus. Interijt nuper incendio à Cethegis descẽdens, HS. quatuordecim permutata, latifundij taxatione, si quis prædia tanti mercari malit. Magnitudo amplissima adhuc fuit, unius commissæ ex orbibus dimidiatis duobus, à rege Mauritaniæ Ptolemæo quatuor pedum & semipedis per medium ambitum, crassitudine quadrantali: maiusque miraculum in ea est artis latente iunctura, quàm potuisset esse naturæ solidæ. Item à Nomio Tiberij Cæsaris liberto cognomen trahentis, tribus sicilicis infra quatuor pedes, totidemque infra semipedem crassitudinis. Quæ in re non omittendum uidetur: Tiberio principi mensam quatuor pedes sextante & sicilico excedentem, tota uero crassitudine sescunciali, operimento laminæ uestitam fuisse, cum tam opima Nomio liberto eius esset, cuius materia erat tuber: hoc est radicis uitium, maximeque in eo laudatum, quod sub terra totum fuerit, & rarius quàm quæ superne, quæque gignuntur etiam in ramis: proprieque quod tanti emitur arborum uitium est, quarum amplitudo ac radices æstimari possunt ex orbibus. Sunt autem cupresso fœminæ etiamnum syluestri similes folio, odore, caudice. Anchorarius mons uocatur citerioris Mauritaniæ, qui lautissimam dedit cedrum, iam exhaustus. Mensis præcipua dos in uenæ crispis, uel in uertice uarijs. Illud oblongo euenit discursu, ideoque tigrinæ appellantur. Hoc intorto. & ideo tales pantherinæ uocantur. Sunt & undatim crispæ, maiore gratia, si pauonum caudæ oculos imitentur. Magna uero post has gratia extra prædictas crispis densa ueluti grani congerie, quas ob id à similitudine apiatas uocant. Summa uero omnium in colore. Hic maxime mulsi placet, suis refulgens uenis. Post hæc amplitudo est iam totius caudicis. Iuuant plura quoque in una mensa uitia. Lignum, ita uocatur materia surda, & indigesta simplicitas, aut platani foliorum modo digesta. item iligneæ uenæ similitudo uel coloris: & quibus maxime obnoxias fecere æstus uentique, rimæ, aut capillamenta rimas imitata. Postea murana nigro transcurrens limite, uarijsque corticum punctis apprehensus papauerum modo, & in totum atro propior color, maculæue discolores. Virides terra condunt barbari, & illinunt cera. Artifices uero frumenti aceruis imponunt septenis diebus, totidem intermissis. mirumque ponderi quantum ita detrahant, naufragia docuere nuper, hanc quoque materiam siccatam mari, duritie incorrupta spissari, non ullo modo uehementius. Nutriuntur optime, splendescuntque, manu sicca fricatæ à balneis maxime: nec à uinis læduntur, ut his genitæ. Inter pauca nitidioris uitæ instrumenta hæc arbor est quapropter insistendum ei quoque paulum uidetur.

Thya arbor quæ. CAP. XVI.

Nota etiam Homero fuit: θύον Græce uocatur, ab alijs thya. Hanc igitur inter odores uri tradit in delicijs Circes, quam deam uolebat intelligi, magno errore eorum, qui odoramenta in eo uocabulo accipiunt, cum præsertim eodem uersu cedrum laricemque unà tradat: in quo manifestum est de arboribus tantum locutum. Theophrastus, qui primus à magni Alexandri ætate scribit quæ circa urbis Romæ quadringentesimum quadragesimum gesta sunt annum, magnum iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum ueterum contignationes, quandamque immortalitatem materiæ in tectis contra uitia omnia incorruptæ. Radice nihil

crispius, nec aliunde pretiosiora opera. Præcipuam autem esse eam arborē circa Ammonis delubrum. Nasci & interiore Cyrenaicæ parte. De mensis tamē tacuit, & aliàs nullius ante Ciceronianam uetustior memoria est, ex quo nouitiæ apparent. Alia est arbor eodem nomine, malum ferens execratum aliquibus odore & amaritudine, alijs expetitum, domos etiam decorans, nec dicenda uerbosius.

De arbore loto. CAP. XVII.

EAdem Africa quà uergit ad nos, insignem arborem loton gignit, quam uocant celtin, & ipsam Italiæ familiarem, sed terra mutatam. Præcipua est circa Syrtes, atque Nasamonas. Magnitudo quæ piro, quanquam Nepos Cornelius breuem tradat. Incisuræ folio crebriores, alioquin ilicis uiderentur. Differentiæ plures, eæq; maxime fructibus fiunt. Magnitudo huic fabæ, color croci, sed ante maturitatem alius atque alius, sicut in uuis. Nascitur densus in ramis myrti modo, non ut in Italia cerasi: tam dulci ibi cibo, ut nomen etiam genti terræq; dederit, nimis hospitali aduenarum obliuione patriæ. Ferunt uentris non sentire morbos, qui eum mandant. Melior sine interiore nucleo, qui in altero genere osseus uidetur. Vinum quoq; exprimitur illi, simile mulso, quod ultra denos dies negat durare idem Nepos. baccasque contusas cum alica ad cibos dolijs condi. Quin et exercitus pastos eo accepimus, ultro citroque commeantes per Africam. Ligno color niger. Ad tibiarum cantus expetitur. E radice cultellis capulos, breuesq; alios usus excogitant. Hæc ibi natura arboris. Est autē eodē nomine & herba, & in Aegypto caulis in palustriū genere. Recedentibus enim aquis Nili riguis, prouenit similis fabæ caule, folijsq; densa congerie stipatis, breuioribus tantum, gracilioribusq; cui fructus in capite papaueri similis incisuris, omnique alio modo, intus grana ceu milium. Incolæ capita in aceruis putrefaciunt, mox separant lauando, & siccata tundunt, eoque pane utuntur. Mirum est quod præter hæc traditur: Sole occidēte papauera ea comprimi, & integi folijs. Ad ortum autem aperiri donec maturescant, flosq; qui est candidus, decidat.

De scapo ipso, & radice loti. CAP. XVIII.

HOc amplius in Euphrate tradunt, & scapum ipsum, & florem uespera mergi usque in medias noctes, totumque abire in altum, ut ne demissa quidem manu possit inueniri. Verti deinde paulatimque subrigi, & ad exortum solis emergere extra aquam, ac florem patefacere, atque etiamnum exurgere, ut planè ab aqua absit alte. Radicem lotos hæc habet mali, cotonei magnitudine, opertam nigro cortice, qualis & castaneas tegit. Interius candidum corpus, gratum cibis, sed crudo gratius decoctum, siue aqua, siue pruna. Nec aliunde magis, quàm purgamentis eius sues crassescunt.

De paliuro, & Punico malo, & de flore Punici mali. CAP. XIX.

CYrenaica regio loton suæ postponit paliuro. Fruticosior hæc fructuque magis rubens, cuius nucleus nō simul manditur, iucundus per se, atq; suauior è uino, quin et uina succo suo cōmendās. Interior Africa ad Garamantas usque, & deserta, palmarum magnitudine & suauitate constat, nobilibus maxime circa delubrum Ammonis. Sed circa Carthaginē Punicum malum cognomine sibi uindicat. Aliqui granatum appellant. Diuisit & in genera, apyrinon uocando, cui lignosus nucleus abest. Sed candidior ei natura, & blandiores sunt acini, minusque amaris distincti membranis. Alia structura eorum, ut in fauis communis. Nucleos habentium quinq; species, dulcia, acria, mixta, acida, uinosa. Samia et Aegyptia, distinguuntur erythrocomis & leucocomis. Corticis maior usus ex acerbis ad perficienda coria. Flos balaustium uocatur, & medicinis idoneus, & tingēdis uestibus, quarum color inde nomen accepit.

De Asiæ & Græciæ fruticibus. CAP. XX.

IN Asia & Græcia nascuntur frutices, Epicactis, quem alij emboliмen uocant, paruis folijs, quæ pota cōtra uenena prosunt, sicut Herices contra serpentes.

De thymelæa, siue chamelæa, & tragacanthe, & de tragio, siue scorpione, & myrice, & brya, & galla. CAP. XXI.

ET in quo nascitur granum Gnidium, quod aliqui linum uocant. Fruticem uero thymelaam, alij chamelaam, alij pyros achnen, alij cnestron, alij cneoron. Est similis oleastro, folijs angustioribus, gūmosis si mordeantur, myrti magnitudine, semine, colore, & specie farris, ad medicinæ tantum usum. Tragion fruticem sola Creta insula gignit, terebintho similem & semine, quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradunt. Eadem & tragacanthen, spinæ albæ radice, multum prælatam apud Medos aut in Achaia nascētī. Pretium eius in libras xiij. Tragion & Asia fert, siue scorpionem, uepre m sine folijs, racemis rubentibus, ad medicinæ usum. Myricen & Italia, quam alij tamaricen uocant. Achaia autem bryan syluestrem: insigne in ea, quod satiua tantum ferat gallæ similem fructum. In Syria & in Aegypto copiosa hæc est, cuius infelicia ligna appellamus, quæ tamen infeliciora sunt Græciæ. Gignit enim arborē ostryn, quā & ostryam uocant, solitariam circa saxa aquosa, similē fraxino cortice, et ramis, folio pyri, paulò tamen longioribus crassioribusq;, ac rugosis incisuris, quæ per tota discurrunt: semine hordeo simili & colore. materies est dura atq; firma: qua in domū illata, difficiles partus fieri produnt, mortesq; miseras.

De euonymo, & adrachne, coggygria, & thapsia. CAP. XXII.

NEc auspicatior in Lesbo insula arbor quæ uocatur euonymos, non absimilis Punicæ arbori,

inter

inter eam & laurum folij magnitudine, figura vero & mollitia punicæ, flore candidiore, statim pestem denuncians. Fert siliquas sesami similes, intus granū quadrangula figura, spissum, letale animantibus: necnon & in folio eadem uis. Succurrit aliquando præceps alui exinanitio. Alexander Cornelius arborem eonem appellauit, ex qua facta esset Argo, similem robori uiscum ferenti, quæ nec aqua nec igni posset corrūpi, sicuti nec uiscum, nulli alij cognitam, quod equidem sciam. Adrachnen omnes ferè Græci portulacæ nomine interpretantur, cum illa sit herba, & andrachne uocetur, unius literæ diuersitate. Cæterum Adrachne est syluestris arbor, neque in planis nascens, similis unedoni, folio tātum minore, & nunquam decidente: cortice non scabro quidem, sed qui circungelatus uideri possit: tam tristi aspectu est. Similis & coggygria folio, magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine (pappum uocant) quod nulli alij arbori euenit. Similis & apharce, bifera æque quàm adrachne. Priorem fructum incipiente pubescere uua peragit, alterum initio hyemis: quales eos, non traditur. Et ferulam inter externas dixisse conueniet, arborumque generi adscripsisse, quoniam quarūdam naturæ (sicut distinguemus) lignum omne corticis loco habent, hoc est forinsecus, ligni autem loco fungosam intus medullam, ut sambuci: quædam uerò inanitatem, ut harūdines. Ferula calidis nascitur locis, atque trans maria, geniculatis nodata scapis. Duo eius genera: Nartheca Græci uocant, assurgentē in altitudinē, Narthecīā uero semper humilem. A genibus exeūtia folia maxima, ut quæq; terræ proxima. Cætero natura eadem, quæ anetho, & fructus similis. Nulli fruticum leuitas maior. ob id gestata facilius baculorum usum senectuti præbet. Semen ferulæ, tapsiam quidam uocauere: decepti eo, quoniam ferula sine dubio est thapsia, sed sui generis, folijs fœniculi, inani caule, nec excedente baculi longitudinē. Semen quale ferulæ, radix candida. Incisa lacte manat, & contusa succo: nec corticem abdicant, omnia ea uenenata. Quippe etiam fodientibus nocet: si minima aspiret aura, intumescunt corpora, faciemque inuadunt ignes sacri: ob id cerato prius illinunt. Quibusdam tamē morbis auxiliari dicunt medici, permixtam alijs. Item in alopecijs suggillatisque ac liuentibus. ceu uero remedia desint, ut scelera contractent. Sed ista prætexunt noxio instrumento: tantumque impudentiæ est, ui uenenum artis esse persuadeant. Thapsia est in Africa uehementissima. Quidam caulem incidunt per messes, & in ipsa excauant radice quò succus confluat, arefactumque tollunt, alij folium. Radicem tundunt in pila, & succum in sole coactum diuidunt in pastillos. Nero Cæsar claritatem ei dedit initio imperij, nocturnis grassationibus conuerberatam faciem illinens sibi cum thure ceraque, & secuto die contra famam cutem synceram circumferens. Ignem ferulis optime seruari certum est, easque in Aegypto præcellere.

De cappari siue cynosbaro, aut opheostaphyle, & de sari. CAP. XXIII.

IBi & capparis, firmioris ligni frutex, seminisque & cibi uulgati, caule quoq; unà plerunque decerpto. Cauenda eius genera peregrina. Siquidem Arabicum pestilens, Africum gingiuis inimicum, Marmaricum uuluis, & omnium inflationibus. Apulum uomitus facit, stomachum & aluum mouet. Quidam eum cynosbaton uocāt, alij opheostaphylen. Fruticosi est generis & sari, circa Nilum nascens duorū cubitorum altitudine, pollicari crassitudine, coma papyri, similiq; manditur modo, radice ferrarijs officinis præcipua, carbonis usu propter duritiam.

De spina Babylonis regia, & de cytiso. CAP. XXIIII.

NOn omittendum est & quod Babylone seritur in spinis, quoniam non alibi uiuit, sicut et uiscum in arboribus: sed illud in spina tantum, quæ regia uocatur. Mirum quòd eadem die germinat, qua iniectum est. Injcitur autem ipso canis ortu, et celerrime arborē occupat. Condiunt eo uina, & ideo serunt. Spina illa nascitur & Athenis in longis muris. Frutex est & cytisus, ab Aristomacho Atheniensi miris laudibus prædicatus pabulo ouium, aridus uero etiam suū: spondetq; iugero eius annua HS. MM. uel mediocri solo reditus. Vtilitas quæ eruo, sed ocyor satietas, perquàm modico pinguescente quadrupede, ita ut iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia aut melior, super omnia pecorum medicina à morbis omni usu præstante, Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potui cum uino dari iubet: firmiores celsioresq; infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut si aruerit, madefactum. Apes quoque nunquam defore cytisi pabulo contingente, promittunt Democritus & Aristomachus. Nec aliud minoris impendij est. Seritur cū hordeo, aut uere semine ut porrum, uel caule autumno ante brumam. Si semine, madidum. Et si desint imbres, satum spargitur. Plantæ cubitales seruntur scrobe pedali. Seritur post æquinoctia tenero frutice. Perficitur triennio. Demetitur uerno æquinoctio cū florere desinit, uel pueri uel anus uilissima opera. Canus aspectu, breuiterque si quis exprimere similitudinem uelit, angustioris trifolij frutex. Datur animalibus post biduum semper. Hyeme uero quod inaruit, madidum. Satiant equos denæ libræ, & portione minora animalia: obiterque inter ordines allium et cepe seri fertile est. Inuentus hic frutex in Cythno insula, inde translatus est in omnes Cycladas, mox in urbes Græcas, magno casei prouentu, propter quod maxime miror rarum esse in Italia. Non æstuum, non frigorum, non grandinum aut niuis iniuriam expauescit. Adijcit Hyginus, ne hostium quidem, propter

nullam gratiam ligni.

De fruticibus & arboribus nostri maris, atq; rubri, & Indici. CAP. XXV.

*NAſcuntur & in mari frutices arboreſque, mi-
nores in noſtro. Rubrum enim & totus orien-
tis oceanus refertus eſt ſyluis. Non habet lingua alia
nomen, quod Græci uocat phycos: quoniam alga her-
barum magis uocabulum intelligitur: hic autem eſt
frutex. Folia lata colore uiridi gignit, quod quidam
praſon uocant, alij zoſtera. Alterum genus eiuſdem,
capillaceo folio ſimile fœniculo, in ſaxis naſcitur: ſupe-
rius in uadis haud procul littore uerno utrunque, &
interit autumno. Circa Cretam inſulam nato in pe-
tris purpuras quoque inficiunt, laudatiſsimo à parte
aquilonis, aut cum ſpongijs. Tertium eſt gramini ſi-
mile, radice geniculata & caule, qualiter calami.
Aliud genus fruticum brion uocatur, folio lactucæ,
rugoſiore tantum, iam hoc interius naſcens. In alto
uero abies & quercus cubitali altitudine. Ramis ea-
rum adhærent conchæ. Quercu etiam tingi lanas tra-
dunt. Glandem etiam quaſdam ferre in alto: naufra-
gis hæc deprehenſa urinantibusque. Et aliæ tradun-
tur prægrandes circa Sicyonem. Vitis enim paſsim
naſcitur. Sed ficus ſine folijs, rubro cortice. Fit & pal
ma fruticum generis. Extra Herculis columnas porri
fronde naſcitur frutex, & alius lauri & thymi, qui
ambo eiecti in pumicem transfigurãtur. At in orien-
te mirũ eſt, ſtatim à Copto per ſolitudines nihil gigni
præter ſpinam, quæ ſitiens uocatur, & hanc rarã ad-
modum. In mari uero rubro ſyluas uiuere, laurum ma
xime & oliuam ferentem baccas: & cum pluat, fun
gos, qui ſole tacti mutantur in pumicem. Fruticum
ipſorum magnitudo ternorum eſt cubitorum, canicu-
lis referta, uix ut proſpicere è naui tutum ſit, remos
plerunq; ipſos inuadentibus. Qui nauigauere in Indos
Alexandri milites, frondem marinarum arborum
tradidere in aqua uiridem fuiſſe, exemptam ſole pro-
tinus in ſalem areſcentem. Iuncos quoq; lapideos per-
quàm ſimiles ueris per littora, & in alto quaſdam ar-
buſculas colore bubuli cornus ramoſas, & cacumini-
bus rubentes: cum tractarentur, uitri modo fragiles, in
igne autem ut ferrum inardeſcentes, reſtinctis colore
ſuo redeunte. eodem tractu inſularum ſyluas operit
æſtus, quãquã altiores platanis populisq; altiſsimis. Fo
lia ijs lauri, flos uiolæ et odore et colore. Baccæ ut oleis
& ipſæ odoris iucundi autũno naſcẽtes, folijs nunquã
deciduis. Harũ minores totas integit mare. Maxima-
rum cacumina extant, ad quæ naues religantur: &
cum receſsit æſtus, ad radices. Alias quoq; arbores in
alto ab eiſdem accepimus eodẽ in mari uiſas, ſemper
folia retinentes: fructu earum lupino ſimili. Iuba tra-
dit circa Troglodytarum inſulas fruticem in alto uo-
cari Iſidos plocamon, corallio ſimilem, ſine folijs:
præciſum mutato colore in nigrum dureſcere. Cum
cadat, frangi. Item alium qui uocetur charitoblepha-
ron, efficacem in amatorijs Spatalia eo facere & mo
nilia fœminas. Sentire eum ſe capi, durarique cornus
modo, & hebetare aciem ferri. Quod ſi feſellerint
inſidiæ, in lapidem transfigurari.*

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE
LIBER XIIII.

*

In quo fructiferæ arbores traduntur.

PROOEMIVM.

EXTERNAE *arbores, indo-
cileſque naſci alibi quàm ubi cœ-
pere, & quæ in alienas non
commeant terras, hactenus fe-
rè ſunt. Licetque iam de com-
munibus loqui, quarũ omnium
peculiaris parens uideri poteſt Italia. Noſcentes tan-
tum meminerint, naturas earum à nobis interim di-
ci, non culturas. Quanquam & colendi maxima in
natura portio eſt. Illud ſatis mirari non queo, interiſſe
quarundam memoriam atque etiam nominum, quæ
autores prodidere, notitiam. Quis enim non commu-
nicato orbe terrarũ, maieſtate Romani imperij pro-
feciſſe uitam putet commercio rerum ac ſocietate fe-
ſtæ pacis, omniaque etiam quæ occulta antè fuerant, in
promiſcuo uſu facta? At hercule non reperiuntur qui
norint multa ab antiquis prodita tanto priſcorum cu
ra fertilior, aut induſtria felicior fuit, ante milia an-
norum inter principia literarum Heſiodo præcepta
agricolis pandere orſo, ſubſecutiſque non paucis hanc
curam eius, unde nobis creuit labor. Quippe cum re-
quirenda ſint non ſolum poſtea inuenta, uerumetiam
ea quæ inuenerant priſci, deſidia rerum internitione
memoriæ inducta. Cuius ſomni cauſas quis alias quàm
publicas mundi inuenerit? Nimirum alij ſubiere ri-
tus, circaque alia mentes hominum detinentur, &
auaritiæ tantum artes coluntur. Antea incluſis gen-
tium imperijs intra ipſas, ideoq; & ingenijs, quadam
ſterilitate fortunæ, neceſſe erat animi bona exercere:
regesq; innumeri honore artium colebantur, & in o-
ſtentatione has præferebant opum, immortalitatem
ſibi per illas prorogari arbitrantes. Quare abundabãt
& præmia & opera uitæ. Poſteris laxitas mundi &
rerum amplitudo damno fuit, poſtquàm ſenator cenſu
legi cœptus, iudex fieri cenſu, magiſtratum ducemque
nil magis exornare quàm cenſus: poſtquàm cœpere
orbitas in autoritate ſumma & potentia eſſe, capta-
tio in quæſtu fertiliſsimo, ac ſola gaudia in poſsiden-
do, peſſum iere uitæ pretia: omnesq; à maximo bono li-
berales dictæ artes, in contrarium cecidere, ac ſerui-
tute ſola profici cœptum: hanc alius alio modo, & in
alijs adorare, eodẽ tamen habendi quò eat ſpes omniũ,
tendente uoto. Paſsim uero etiam egregij aliena uitia,
quàm bona ſua colere malle. Ergo hercule uoluptas
uiuere*

niuere cœpit, uita ipsa desijt. Sed nos obliterata quoq; scrutabimur. Nec deterrebit quarũdam rerum humilitas, sicut nec in animalibus fecit. Quãquam uidemus Virgilium præcellentissimum uatem, ea de causa hortorum dotes fugisse, è tantisq;, quæ retulit, flores modo rerum decerpsisse, beatum felicemq; gratia xv. omnino generibus uuarum nominatis, tribus oleæ, totidem pirorum, malo uero tantum Assyrio, cæteris omnibus neglectis. Vnde autem potius incipiemus quàm à uitibus? quarum principatus in tantum peculiaris Italiæ est, ut uel hoc uno omnia gentium uicisse, quanquàm odorifera, possit uideri bona: quanquàm ubicunq; pubescentium odori nulla suauitas præfertur.

De uitium natura, & quibus modis ferant. CAP. I.

Vites iure apud priscos magnitudine quoq; inter arbores numerabantur. Iouis simulacrum in urbe Populonia ex una conspicimus, tot æuis incorruptum. Item Massiliæ pateram. Metapõti templum Iunonis uitigineis columnis stetit. Etiam nunc scalis tectum Ephesiæ Dianæ scanditur uite una Cypria, ut ferunt, quoniam ibi ad præcipuam amplitudinẽ exeunt. Nec est ligno ulli æternior natura. Verum ista ex syluestribus facta crediderim, quando hæ uites tonsura annua coercentur, & uis earũ omnis euocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, succiq; tantũ gratia ex his pluribus modis ad cœli mores soliq; ingenia. In Campano agro populis nubunt: maritasq; complexæ, atque per ramos earum procacibus brachijs geniculato cursu scandentes, cacumina æquant, in tantum sublimes, ut uindemiator autoratus rogũ ac tumulum excipiat. Nullo fine crescunt, diuidiq; aut potius auelli nequeunt. Villas & domos ambiri singularum palmitibus, ac sequacibus loris quoq;, memoria dignum inter prima Valerianus quoque Cornelius existimauit. Vna uitis Romæ in Liuiæ porticibus subdiales inambulationes umbrosis pergulis opacat, eadem duodenis musti amphoris fœcunda. Vlmos quidem ubiq; exuperant. Miratumq; altitudinem earum Ariciæ ferunt legatum regis Pyrrhi Cyneam facete lusisse in austeriorem gustum uini, merito matrem eius pendere in tam alta cruce. Rumbotinus uocatur & alio nomine populus arbor Italiæ Padum transgressis, cuius tabulata in orbem patula replent, puroq; producto dracone in palmam eius, inde in subrectos ramorũ digitos flagella dispergunt. Eædem modici hominis altitudine adminiculatæ sudibus horrent, uineamq; faciunt, & aliæ improbo reptatu pampinorumq; superfluitate peritia domini amplo discursu atria media complentes. Tot differentias uel sola tantũ Italia recipit. Stat prouinciarum aliquarum per se uitis sine ullo pedamento, artus suos in se colligens, & breuitate crassitudinem pascens. Vetant hoc alibi uenti, ut in Africa & in Narbonẽsis prouinciæ partibus. Excrescere ultrà suos pollices prohibitæ, semperq; pastinatis similes, herbarum modo uagantur per arua, ac succum terræ passim uuis bibunt, quæ ob id magnitudinem infantium puerorum in interiore Africæ parte exuperant. Vua non alibi gratior callo, ut inde possit inuenisse nomen duracina. Nanq; genera magnitudine, colore, saporibus, acinis, innumera, etiámnum multiplicantur uino. Hic purpureo lucent colore, illic fulgent roseo, nitentq; uiridi. Candicans enim nigerq; uulgares. Tument uero mammarum modo bumasti. Prælongis dactyli porriguntur acinis. Est & illa naturæ lasciuia, ut prægrandibus adhæreant parui, mites, & suauitate certantes: leptoragas has uocant. Durant aliæ per hyemem, pensili concameratæ nodo. Aliæ in sua tantum continentur anima ollis fictilibus, & insuper dolijs inclusæ, stipatæ uinaceis circumsudãtibus. Alijs gratiam qui & uinis fumus affert fabrilis, ijsq; gloriam præcipuam in fornacibus Africæ Tiberij Cæsaris autoritas fecit. Ante eum Rheticis prior mensa erat, & uuis Veronensium agro. Quin & à patientia nomen acinis datur passis. Conduntur & musto uuæ, ipsæque uino suo inebriantur. Aliæ decoctæ in musto dulcescunt, aliæ uero sobolem nouam in matre ipsa expectant translucidæ uitro: additq; acinis eandem, quam in dolijs amphorisue duratricem illam firmitatem austeritas picis infusa pediculo. Iam inuenta uitis per se in uino picem resipiens. Viennensem agrum nobilitans, Aruerno Secanoq; & Heluico generibus non pridem illustrata. Atque hæc Virgilij uatis ætate incognita, à cuius obitu xc. aguntur anni. Quid quòd inserta castris summam rerum imperiumque continent? Centurionum in manu uitis, & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipsam honorat. Necnon uineæ oppugnationum dedere rationem. Nam in medicaminibus adeo magnum obtinent locum, ut per sese uino ipso remedia sint.

De generibus uitium. CAP. II.

Genera uitium numero comprehendi posse unus existimauit Democritus, cuncta sibi Græciæ cognita professus. Cæteri innumera atq; infinita esse prodiderunt, quòd uerius apparebit ex uinis. Nec omnia dicentur, sed maxime insignia, quippe quæ totidem penè sunt quot agri. Quamobrem celeberrimas uitium, aut quibus est aliqua proprietate miraculum, ostẽdisse satis erit. Principatus datur aminæis propter firmitatem, senioq; proficientem uini eius ubique uitam. Quinq; earum genera. Ex ijs germana minor acino melius deflorescit, imbres tempestatesque tolerat. Non item maior, sed in arbore quàm in iugo minus obnoxia. Gemellarum, quibus hoc nomen uuæ semper geminæ dedere, asperrimus sapor, sed uires præcipuæ. Ex ijs minor austro læditur, cæteris uentis alitur, ut in Vesuuio monte Surrentinisq; collibus. In reliquis Italiæ partibus non nisi arbori accommodata. Quintum genus lanata, ne Seres miremur aut Indos, adeo lanugo eam uestit. Prima ex aminæis maturescit, ocyssimeque putrescit. Proxima dignitas Nomentanis

rubente materia, quapropter quidam rubellas appellauere uineas. Eæ minus fertiles uino, acinis & fece nimiæ. Contra pruinas fortißimæ, siccitate magis quàm imbre, æstu quàm algore uexãtur. Quamobrem in frigidis humidisq; principatum obtinent. Fertilior quæ minor acino, & folio scissa minus. Apianis apes dedere cognomen, præcipue earum auidæ. Ex his duo genera. Lanugine & ipsæ pubescunt. Distãt, quòd altera celerius maturescit, quanquã & altera properãte. Situs frigidos nõ respuũt, & tamẽ nullæ celerius imbre putrescũt. Vina primo dulcia, austeritatem annis accipiunt, & rubra fiunt. Nulla magis uite gaudet. Et hactenus potißima nobilitas datur peculiaribus atq; uernaculis Italiæ. Cæteræ aduenere Chio Thasóue. Græcula nõ inferior amineis bonitate, prætenera acino: & uua tam parua, ut nisi pinguißimo solo colere nõ prosit. Eugeniã Taurominitani colles cum generositatis cognomine, misere Albano tantum agro, quoniã translata statim mutatur. Nanq; est aliquibus tantus locorũ amor, ut omnem in his gloriam suam relinquant, nec usquam transeãt totæ. Quod & in Rhetica Allobrogicaq;, quam suprà picatã appellauimus, euenit, domi nobilibus, nec agnoscẽdis alibi. Fœcundæ tamẽ, bonitatis uice copiã præstant, Eugenia feruẽtibus locis, Rhetica tẽperatis, Allobrogica frigidis, gelu maturescẽs, & colore nigra. ex his quas adhuc diximus, sed etiã è nigris uina uetustate in album colorẽ transeunt. Reliquæ ignobiles. Aliquando tamẽ cœli aut soli opera non fallunt uetustatẽ, sicuti fecenia, & cum ea florẽs Biturica, acino rarior, nunquam floris obnoxij, quoniam antecedunt, uentisq; & imbribus resistunt: meliores tamen algentibus locis quàm calidis, humidis quàm sitientibus. Vix ulla magis tam denso uuarum partu impatiens uarietatis cœli, sed contra tenorẽ unum algoris æstúsue constans. Quæ minor est ex eo genere, *melior. In eligẽdo solo morosa, pingui putrescit, gracili omnino no prouenit. Mediam temperiem delicate quærit, ob hoc Sabinis collibus familiaris. Vua eius indecora uisu, sapore iucunda, nisi matura protinus rapiatur, etiam non putrescens cadit. Contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atq; duritia. Insignes iam colore inter purpureas nigrasq;, medio heluolæ sæpius uariantis, & ob id uarianæ à quibusdã appellatæ. Præfertur in his nigrior, utraq; alternis annis fertilis: sed melior uino, cũ parcior. Et preciæ duo genera magnitudine acini discernuntur. Quibus materies plurima, uuaq; ollis utilißima, folium apio simile. Basilicam Dyrrhachini celebrãt, Hispaniæ cocolobin uocãt. Rarior uua, æstus austrosq; tolerat, capiti inimica, copia larga. Hispani duo genera eius faciunt. Vnum oblongo acino, alterum rotundo, nouißimas uindemiant. Quo dulcior cocolobis, hoc melior. Sed & austera transit in dulcem uetustate, & quæ dulcis fuit, in austeritatem tuncq; *Albano uino æmulantur. Tradunt uesicæ uitijs utilißimum ex his potum. Albuelis summus arboribus fertilior est, insula imis. Quamobrẽ circa easdem satæ diuersitate naturæ locupletãt. Inerticulam è nigris appellauere, iustius sobriam dicturi, inueterato præcipue commendabilem uino, sed uiribus innoxiam. Siquidem temulentiam sola non facit. Fertilitas cõmendat cæteras, principemq; heluenacam. Duo eius generæ. Maior, quam quidam longã, minor quam arcam appellant, non tam fœcundam, sed gratiorẽ haustu. Discernitur folio circinato. Verum utraq; gracilis. Furcas subdere his necessariũ, alioqui ubertatem suam non tolerant. Maritimo afflatu gaudent, roscido odore. Nulla uitium minus Italiam amat, rara, parua, putrescens in ea: uino quoq; quod genuit, æstatem non exuperãs. Nec alia macro solo familiarior. Græcinus, qui alioqui Cornelium Celsum transcripsit, arbitratur non naturam eius repugnare Italiæ, sed culturã, auide palmites euocantium. Ob id fertilitatem suam absumi, si non præpinguis soli ubertas lassescentem sustineat. Carbũculari negatur, magna dote, si uerum est, aliquãin uite cœlo non esse ius. Aestum fert spionia, quam quidam spineam uocant, autumnisq; & imbribus pinguescit. Quinimo nebulis una alitur, ob id Rauennati agro peculiaris. Veniculam inter optime deflorescentes, & ollis aptißimam, Campani malũt sirculam uocare, alij staculam, Tarracinæ numisianam, nullas uires proprias habentem, sed totam perinde ac solum ualeat. Surrentinis tamen efficacißima testis Vesuuio tenus. Ibi enim murgentina è Sicilia potißima, quam Pompeianam aliqui uocant, Latio demum feracem, sicut horconia in Campania, tantum uilitatis cibariæ, sed ubertate præcipua. Tolerat & annos mœrica, contra omne sidus firmißima, nigro acino, uinis uetustate rubescentibus.

Item de uitium generibus, secundum locorum & regionum proprietatem. CAP. III.

ET hactenus publica sunt genera, cætera regionum locorumq;, aut ex his inter se insitu mixta. Siquidem Thuscis peculiaris est tudernis, atq; etiam eius nominis florentia. Est optima Aretio talpana & etesiaca & conseminia. Talpana nigra candidum facit mustum. Etesiaca fallax, quæ quo plus tulit, eo laudabilius fundit. mirumq;, fœcunditate cessat. Conseminia nigra, uino minime durante, uua maxime post xv. dies quàm ulla alia metitur, fertilis, sed cibaria. Huius folia sicut labruscæ, prius quàm decidant, sanguineo colore mutantur. Euenit hoc etiam quibusdam alijs, peßimi generis argumento. Irtiola Vmbriæ Meuanatiq; & Piceno agro peculiaris est, Amiternino pumula. Iisdem bannanica fallax est, amant tamen eã. Municipij uuam Pompeij nomine appellant: quamuis Clusinis copiosiorem. Municipij & Tiburtes appellauere, quamuis oleagineam nuper inuenerint à similitudine oliuæ. Nouißima hæc uuarum ad hoc tempus reperta est. Vinaciolam soli nouerunt Sabini & Laurenti. Nam gauranas scio à Falerno agro translatas uocari Falernas, celerrime ubique degenerantes. Nec non Tarentinum genus aliqui fecere, prædulci uua.

Capnias

*mollior

* Albanum uinũ æmul.

Capnias & bucciniatis, & tarrupia, in Thurinis collibus non antè demetuntur quàm gelauerit. Pharia gaudet Pisæ, mutina Prusinæ, nigro acino, intra quadriennium albescente uino. Mirum, ubique cum Sole circumagi uuã, quæ ob id streptos uocatur. Et in Italia Gallicam placere, trans alpes uerò Picenam. Dixit Virgilius thasias & mareotidas, & lageas: complurésq; externas, quæ non reperiuntur in Italia. Sed sunt etiamnum insignes uuæ non uino ambrosiaca, duracina sine ullis uasis in uite seruabilis tanta est contra frigora æstus tempestatesque firmitas. Nec orthampelos indiget arbore aut palis, ipsa se sustinens. nõ item dactylides digitali gracilitate. Columbinæ acinosissimæ. Et magis purpureæ cognomine bimammiæ, quãdo non racemos, sed uuas alias gerunt. Item tripedanea, cui nomen à mensura est. Item scripula passo acino. Et Rhetica in maritimis alpibus appellata, dissimilis laudatæ illi. Nanq; hæc breuis, conferta acino, degener uino, sed cute omnium tenuissima, nucleo quem Chium uocant, uno ac minimo, acinum prægrandem unum alterúmue habens. Est & nigra aminea, cui Syriacæ nomen imponunt. Item Hispana ignobilium probatissima. In pergulis uero seruntur escariæ appellatæ, ederæ acinis, albæ nigræque. Et bumasti totidem coloribus. At nondum dictæ ægia, & rhodia, & uncialis, uelut à pondere acini: Item pucina omniũ nigerrima. Et coronario naturæ lusu stephanitis, acinos folijs intercursantibus. Et quæ forenses uocantur, celeres prouentu, uendibiles aspectu, portatu faciles. Contrà damnatur etiam uisu cinerea & rabuscula & asinisca, minus tamen caudas uulpium imitata alopecis. Alexandrina appellatur uitis circa Phalacram breuis, ramis cubitalibus, acino nigro, fabæ magnitudine, nucleo molli & minimo, obliquis racemis prædulcibus, folio paruo & rotundo, sine diuisuris. Septem his annis, in Narbonensis prouinciæ aruo inuenta est uitis uno die deflorescens: ob id tutissima. Narbonicam uocant, quam nunc tota prouincia conserit.

Insignia culturæ uinearum. CAP. IIII.

Catonum ille primus, triumpho & censura super cætera insignis, magis tamen etiamnum claritate literarum, præceptisq; omnium rerum expetendarum datis generi Romano, inter prima uero agrum colendi, illius æui confessione optimus ac sine æmulo agricola, pauca attigit uitium genera, quarundam ex his iam etiam nominibus abolitis. Separatim toto tractatu sententia eius indicanda est, ut in omni genere noscamus quæ fuerint celeberrima, anno sexcẽtesimo urbis, circa capias Carthaginem ac Corinthum, cum supremum is diem obijt, & quantum postea ccxxx. annis uita profecerit. Ergo de uitibus uuisq́, ita prodidit, Qui locus uino optimus dicetur esse, & ostentus solibus, aminæum minusculum & geminum eugeniũ, heluinum minusculũ conserito. Qui locus crassior aut nebulosior, aminæum maius, aut murgentinum, Apicium, Lucanum serito. Cæteræ uites miscellæ maxime in quemuis agrum conueniunt. In lora rectè conduntur. Quas suspendas duracinas, amineas maiores, uel ad fabrum ferrarium pro passis hæ rectè seruantur. Nec sunt uetustiora de illa re Latinæ linguæ præcepta: tam propè ab origine rerum sumus. Aminæam proxime dictam, Varro scantianam uocat. In nostra ætate pauca exempla consummatæ huius artis fuere: uerum eo minus omittenda, ut noscantur etiam præmia, quæ in omni re maxime spectantur. Summã ergo adeptus est gloriam Acilius Sthenelus è plebe libertina, lx. iugerum non amplius uineis excultis in Nomentano agro, atq; cccc. nummûm uenundatis. Magna fama & Vetuleno Aegialo perinde libertino fuit in Campaniæ rure linternino, maiorq́; etiam fauore hominum, quoniam ipsum Africani colebat exilium. Sed maxima, eiusdem Stheneli opera Rhẽmio Palæmoni, aliâs grãmatica arte celebri, in hisce xx. annis mercato rus dc. nummûm in eodem Nomentano, decimi lapidis ab urbe diuerticulo. Est autem usquequaque nota uilitas mercis per omnia suburbana, ibi tamen maxima, quoniam & neglecta per indiligentiam prædia parauerat, ac ne in pessimis quidem elegantioris soli. Hæc aggressus excolere, nõ uirtute animi, sed uanitate primo, quæ nota mire in illo fuit, pastinatis de integro uineis, cura Stheneli dum agricolam imitatur, ad uix credibile miraculum perduxit, intra octauũ annum cccc. nummûm emptori addicta pendente uindemia. Cucurritq́, non nemo ad spectandas uuarum in ijs uineis strues, literis eius alioribus contra id pigra uicinitate sibi patrocinante: nouissime Anneo Seneca principe tũ eruditionis, ac potentia quæ postremo nimia fuit super ipsum, minime utique miratore inanium, tanto prædij eius amore capto, ut nõ puderet inuiso aliâs & ostentaturo tradere palmam eam, emptis quadruplicato uineis illis intra decimum ferè curæ annũ, digna opera quæ in Cæcubis Setinisq; agris proficeret: quando & postea sæpenumero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere. Ac ne quis uictã in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit, efficacibus exemplis non maria plus temerata cõferre mercatori, non in rubrum littus Indicúmue merces petitas, quàm sedulũ ruris larẽ. Vino antiquissima claritas Maroneo, in Thraciæ maritima parte genito, ut autor est Homerus. Neque enim fabulosa, aut de origine uarie prodita consectamur, præterquàm Aristæum primum omnium in eadem gente mel miscuisse uino, suauitate præcipua utriusque naturæ sponte prouenientis. Maroneum uicies tanto addito aquæ miscendum Homerus prodidit. Durat etiam uis in eadem terra generi, uigorq́ue indomitus. Quippe cum Mutianus ter consul ex his qui nuperrime prodidere, sextarios singulos octonis aquæ misceri compererit præsens in eo tractu. Esse autem colore nigrum, odoratum, uetustate pinguescere. Et Pramnio, quod idem Homerus celebrauit, etiam nunc honos durat.

Nascitur

Nascitur Smyrnæ regione, iuxta delubrum matris deum. In reliquis claritas generi non fuit alicui. Anno fuit omnium generum bonitas, L. Opimio consule, cum C. Gracchus Tribunus plebem seditionibus agitans interemptus, ea cœli temperies fulsit, quam coctu ram uocant, solis opere, natali urbis d.cxxxiij. Durantq; adhuc uina ducentis ferè annis, iam in speciem redacta mellis asperi: etenim hæc natura uinis in uetustate est: nec potari per se queunt, si non peruincat aqua, usque in amaritudinem carie indomita: sed cæteris uinis commẽdandis minima aliqua mixtura medicamenta sunt, quo fit ut eius temporis æstimatione in singulas amphoras centeni nummi statuantur. Ex his tamen usura multiplicata semißibus, quæ ciuilis ac modica est, in C. Cæsaris Germanici filij principatu, annis clx. singulas uncias uini constitisse nobili exẽplo docuimus, referentes* uitam Pomponij Secundi uatis, cœnamq; quam principi illi dedit. Tantum pecuniarum detinẽt uini apothecæ. Nec alia res maius incrementum sentit ad uicesimum annum, maiusue ab eo dispendium, non proficiente pretio. Raro quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis milia nummûm. Viennenses soli picata sua, quorum genera diximus, pluris permutasse, sed inter sese amore patrio creduntur. Idq; uinum frigidius reliquis existimatur in frigido potu.

* uitem

De natura uini. CAP. V

VIno natura est, hausto accendendi calore uiscera intus, foris infuso refrigerandi. Nec alienum fuerit commemorare hoc in loco, quod Androcydes sapientia clarus ad Alexandrum Magnum scripsit, intemperantiam eius cohibẽs: Vinum potaturus rex, memento te bibere sanguinem terræ: sicut cicuta homini uenenum est, sic cicutæ uinum. Quibus præceptis si ille obtemperauisset, profecto amicos in temulentia non interemisset. Prorsus ut iure dici poßit, neque uiribus corporis utilius aliud, neque aliud uoluptatibus perniciosius, si modus absit.

Vina generosa. CAP. VI.

GEnera autem uini alia alijs gratiora esse, quis dubitet? aut non ex eodem lacu aliud præstantius altero germanitatẽ præcedere, siue testa, siue fortuito euentu? Quam ob rem de principatu se quisq; iudicem statuat. Iulia Augusta lxxxij annos uitæ pucino retulit acceptos, non alio usa. Gignitur in sinu Adriatici maris, non procul à Timauo fonte, saxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras. Nec aliud aptius medicamentis iudicatur. Hoc esse crediderim, quod Græci celebrantes miris laudibus pyctanon appellauerunt ex Adriatico sinu. Diuus Augustus Setinum prætulit cunctis, & ferè secuti principes, confessa propter experimenta, non temere cruditatibus noxijs ab ea saliua: nascitur supra forum Appij. Antea Cæcubo erat generositas celeberrima in palustribus populetis, sinu Amyclano: quod iam intercidit & incuria coloni locique angustia, magis tamen fossa Neronis, quam à Baiano lacu Ostiam usq; nauigabilem inchoauerat. Secunda nobilitas Falerno agro erat, & ex eo maxime Faustiano. cura culturaq; id collegerat. Exolescit hoc quoq;, copiæ potius quàm bonitati studentium. Falernus ager à ponte Campano læua petentibus urbanam coloniam Syllanam nuper Capuæ contributam incipit. Faustianus autem circiter quatuor miliaria à uico prope Cedias, qui uicus à Sinuessa vi. milibus abest. Nec ulli in uino maior autoritas, solo uinorum flamma accenditur. Tria eius genera, Austerum, dulce, tenue. Quidam ita distinguunt, Summis collibus Gauranum gigni, medijs Faustianum, imis falernum. Non omittendum autem nulli eorum quæ celebrentur iucundum saporem uuæ esse. Ad tertiam palmam uarie uenere. Albana urbi uicina prædulcia ac rara in austero. Item Surrentina in uineis tantum nascentia, conualescentibus maxime probata, propter tenuitatem salubritatemque. Tiberius Cæsar dicebat cõsensiße medicos, ut nobilitatem Surrentino darent, alioquin eße generosum acetum. C. Cæsar qui succeßit illi, nobilem uappam. Certant maßica æque ex monte Gaurano. Puteolos Baiasq; prospectãtia. Nam falerno contermina Statana ad principatus tenere non dubie palamq; fecere, sua quibusque terris tempora esse, sicut rerum prouentus occasusq;. Iuncta his præponi solebant Calena, & quæ in uineis arbustisq; nascuntur fundana. Ex alia uicinia urbis Veliternina, Priuernatiaq;. Nam quod Signiæ nascitur, austeritate nimia continendæ utile aluo, inter medicamina numeratur. Quartum curriculũ publicis epulis obtinuere à diuo Iulio (is enim primus autoritatem his tribuit, ut in epistolis eius apparet) Mamertina, circa Messanã in Sicilia genita. Ex ijs Potulana, ab autore dicta. in loco proximo Italiæ laudantur præcipue. Est in eadẽ Sicilia & Taurominitanis honos, lagenis pro Mamertino plerunq; subditis. Ex reliquis autem à supero mari Prætutia, atq; Ancone nascentia, & quæ à palma una forte enata palmesia appellantur. In mediterraneo uero Cesenatia ac Mœcenatiana. In Veronensi item Rhetica, Falernis tantũ posthabita à Vergilio. Mox ab intimo sinu maris, Adriana. Ab infero autem Latiniensia, Grauiscana, Statoniensia. Hetruriæ palmam Luna habet, Liguriæ Genua. Inter Pyrenæũ alpesq; Maßilia gemino sapore, quando & condiendis alijs pinguius gignit, quod uocant succosum. Beterrarum intra Gallias consistit autoritas. De reliquis in Narbonensi genitis asseuerare nõ est, quoniam officinam eius rei fecere tingentes fumo, utinamq; non & herbis, ac medicaminibus noxijs. Quippe etiam aloen mercantur, qua saporem coloremq; adulterant. Verum & longinquiora Italiæ ab Ausonio mari, nõ carent gloria, Tarentina, & Seruitiana, & Consentiæ genita, & Tempsæ ac Babiæ, Lucanaq; antecedẽtibus Thurinis. Omniũ uero eorũ maxime illustrata Messalæ potu & salute Lagarina, nõ procul Grumento nascẽtia. Cãpania nuper excitauit nouis nominibus

autori

autoritatem, siue cura, siue casu, ad quartum à Neapoli lapidem Trebellicu, iuxta Capuam Caulinus, & in suo agro Trebulanus, alioqui semper inter plebeia & Trifolinus gloriatum. Nam Pompeianus summum x. annorum incrementum est, nihil senecta conferẽte. Dolore etiam capitum in sextam horam diei sequentis infesta deprahenduntur. Quibus exemplis, nisi fallor, manifestum est, patriam terramq; referre non uuam: & superuacuam generum consectationem in numerum, cum eadem uitis aliud alijs in locis* polleat. Hispaniarum Laletana copia nobilitantur, elegantia uero Tarraconensia, atque Lauronensia: & Balearica ex insulis, conferuntur Italiæ primis. Nec ignoro multa prætermissa plerosq; existimaturos, quando suum cuique placet, & quocunque eatur, fabula eadem reperitur: diui Augusti iudiciorum ac palati peritissimum è libertis, censuram uini in epulas eius faciẽtem, dixisse hospiti de indigena uino, nouũ quidem sibi gustum esse eum, atque non ex nobilibus, sed Cæsarem non aliud poturũ. Nec negauerim & alia digna esse fama sed de quibus cõsensus æui iudicauerint, hæc sunt.

* pullulet

Vina transmarina. CAP. VII.

MOdo nunc simili trãsmarina dicemus. In summa gloria post Homerica illa, de quibus suprà diximus, fuere Thasium Chiumq́ue. Ex Chio quod aruisium uocãt. His addidit Lesbium Erasistrati maximi medici autoritas, circiter dc. annum urbis Romæ. Nunc gratia ante omnia est Clazomenio, postquàm parcius mari condiunt. Lesbium sponte naturæ suæ mare sapit. Nec Tmolitis per se gratia ut uino: sed cuius dulci admixto, reliquorum duritia suauitatem accipiat, simul & ætatem, quoniam uetustiora protinus uidentur. Ab his dignatio est Sicyonio, Cyprio, Telmesico. Tripolitico, Berytio, Tyrio, Sebennytico. In Aegypto hoc nascitur tribus generibus uuarum ibi nobile, thasia, æthalo, peuce. Post hæc autoritas hippodamantio, mystico, cantharitæ, protropo gnidio, catacecaumenitæ, petritæ, myconio. Nam mesogitem capitis dolores facere compertum est. Nec Ephesium salubre esse, quoniam mari & defruto condiatur. Apamenum mulso præcipue conuenire dicitur, sicut prætutium in Italia. Est enim & hæc proprietas generũ, ut dulcia inuique inter se non congruant. Exoleuit & protagion, quod Italicis proximum fecerant Asclepiadis scholæ. Apollodorus medicus in uolumine quo suasit Ptolemæo regi quæ uina biberet, Italicis etiam tum ignotis, laudauit in Ponto naspercenitem, mox oræticum, æneaten, leucadium, ambracioten, & quod cunctis prætulit peparenthium. Sed minoris famæ esse dixit, quoniam post sex annos non placeret.

De uini falsi generibus septem. CAP. VIII.

HActenus bonitas uini nationibus debetur. Apud Græcos iure clarissimum nomen accepit, quod appellauerũt bion, ad plurimos ualetudinum usus excogitatum, ut docebimus in parte medicina. Fit autem hoc modo, Vuæ paulum ante maturitatem decerptæ, siccantur acri sole, ter die uersatæ per triduum. quarto exprimuntur, dein cadis sole inueterantur. Cui marinam aquam largiorem miscent, à serui furto origine orta, sic mensuram explentis. Idq́, translatum in album mustum leucochrum appellatur. In alijs autem gentibus simili modo factum tethalassomenon uocãt: Thalassiten autem uasis musti deiectis in mare, quo genere præcox fit uetustas. Necnon apud nos quoque Coum uinum ex Italico faciẽdi rationem Cato demonstrauit, super cætera in sole quadriennio maturandum præcipiens. Rhodiũ Coo simile est. Phorineum salsius Coo. Omnia trãsmarina septẽ aut sex annis ad uetustatem mediam peruenire existimãtur.

De dulcium generibus xiiij. CAP. IX.

VInum omne dulce minus odoratũ, quo tenuius, eo odoratius. Colores uinis quatuor. Albus, fuluus, sanguineus, niger. Psythium & melampsythium passi generæ sunt, suum saporem, non uini referentia, Cisibilites uero mulsi, in Galatia nascens, & halyntium in Sicilia. Nam siræum, quod alij hepsema, nostri sapam appellant, ingenij non naturæ opus est, musto usque ad tertiam partem mensuræ decocto. Quod ubi factum ad dimidiam est, defrutũ uocamus. Omnia in adulteriũ mellis excogitata. Sed priora uua terraq; constant. Passum à Cretico Cilicium probatur & Africum & in Italia prouincijsq́; finitimis. Fieri certum est ex uua, quam Græci sticam uocant, nos apianam. Itẽ scripula, diutius in uite sole uuis adustis, aut feruẽte oleo. Quidam è quacunq́, dulci, dum præcocta alba faciunt siccantes sole, donec paulo amplius dimidium pondus supersit, tusasq; leniter uuas exprimunt. Deinde quantum expressere, adijciunt uinaceis aquæ puteanæ, ut & secundarium passum faciant. Diligentiores eodem modo siccatis acinos eximũt: ac sine sarmentis madefactos uino excellenti, donec intumescãt, premunt. Et hoc genus ante cætera laudant. Ac simili modo aqua addita, secundarium faciunt. Medium inter dulcia uinumq́, est, quod Græci aigleuces uocãt, hoc est, semper mustum. Id euenit cura, quoniam feruere prohibetur. Sic appellant musti in uina transitũ. Ergo mergunt è lacu protinus in aqua cados, donec bruma transeat, & consuetudo fiat algẽdi. Est etiámnum aliud genus eius per se, quod uocat dulce Narbonensis prouincia, & in ea maxime Voconty. Asseruatur eius gratia uua diutius in uite, pediculo intorto. Ab alijs ipse palmes inciditur in medullam, ab alijs uua torretur in tegulis: omnia ex Heluennaca uite. His adijciunt aliqui, quod uocant diachyton uuis in sole siccatis loco clauso per dies septem, in cratibus, totidem pedibus à terra alte, noctibus à rore defensis, octauo die calcatis. Ita fieri optimi odoris saporisque. Dulci è genere est & melitites. Distat à mulso quod fit è musto, cum quinq; congijs austeri musti, congio mellis & salis cyatho sufferuefactis, austerum. Sed inter hæc genera potuum ponere debeo & protropum: ita appellatur à quibusdam mustum sponte defluens, antequam

antequam calcentur uuæ. Hoc protinus diffusum lagenis suis deferuere passi, postea in sole quadraginta diebus torrent æstatis secutæ ipso canis ortu.

De deuterijs & secundarijs, uini genera tria. CAP. X.

NOn possunt iure dici uina, quæ Græci deuteria appellant, Cato & nos loram, maceratis aqua uinaceis. Sed tamen inter uina operaria numerantur. Tria eorũ genera: Decima parte aquæ addita quæ musti expressa sit, et ita nocte ac die madefactis uinaceis, rursusq; prælo subiectis. Alterum, quomodo Græci factitauere, tertia parte eius quod expressum sit addita aquæ, expressoq; decocto ad tertias partes. Tertium est fecibus uini expressum, quod fecatum Cato appellat. Nulli ex his plus quàm anno usus.

Quæ nuper in Italia generosa uina esse cœperunt. CAP. XI.

VErum inter hæc subit mentem, cum sint genera nobilia, quæ propriè uini intelligi possint, lxxx. ferè in toto orbe, duas partes ex hoc numero Italiæ esse, longe præterea ante cunctas terras. Et hinc deinde altius cura serpit, non à primordio hãc gratiam fuisse.

De uini obseruatione. CAP. XII.

AVtoritatem post sexcentesimum urbis annum cœpisse. Romulum lacte non uino libasse, indicio sunt sacra ab eo instituta, quæ hodie custodiunt morem. Numæ regis posthumia lex est, Vino rogum ne respergito. Quod sanxisse illũ propter inopiam rei nemo dubitet. Eadẽ lege, ex imputata uite libari uina dijs, nefas statuit, ratione excogitata, ut putare cogerentur, aliàs aratores & pigri circa pericula arbusti. M. Varro autor est, Mezentiũ Hetruriæ regem auxilium Rutulis cõtra Latinos tulisse uini mercede, quod tum in Latino agro fuisset.

Qui uini usus antiquis, & de uinis antiquorum. CAP. XIII.

NOn licebat id fœminis Romæ bibere. Inuenimus inter exẽpla, Egnatij Mecennij uxorem, quòd uinum bibisset è dolio, interfectã fuisse à marito, eumq; cædis à Romulo absolutũ. Fabius Pictor in annalibus suis scripsit: Matronã quòd loculos, in quibus erant claues uinariæ cellæ, resignauisset, à suis media mori coactã. Cato, ideo propinquos fœminis osculum dare, ut scirent an temetum olerent. Hoc tum nomen uino erat, unde & temulẽtia appellata. Cn. Domitius iudex pronunciauit mulierem uideri plus uini bibisse, quàm ualetudinis causa uiro insciente, & dote multauit. Diuq; eius rei magna parsimonia fuit. L. Papyrius imperator aduersus Samnites dimicaturus uotum fecit, si uicisset, Ioui pocillum uini. Denique inter dona sextarios lactis datos inuenimus, nusquam uini. Idem Cato cum in Hispaniam nauigaret, unde cum triumpho redijt, Non aliud, inquit, uinum bibi quàm remiges in r...[illegible] dissimilis istis, qui etiam conuiuis alia quam sibimetipsis ministrant, aut procedente mẽsa subijciũt. Lautissima apud priscos uina erant, myrrhæ odore cõdita, ut apparet in Plauti fabula, quæ Persa inscribitur, quanquam in ea & calamum addi iubet. Ideo quidam aromatite delectatos maxime credunt. Sed Fabius Dorsennus his uersibus decernit,

Mittebam uinum pulchrum, murinam.

Et in Acharistione,

Panem, & polentam, uinum murinam.

Scæuolam quoque & Lælium, & Atteium Capitonem in eadem sententia fuisse uideo, quoniam in Pseudolo sit,

Quod si opus est, ut dulce promat
Indidem, ecquid habet? rogas?
Murinam, passum, defrutum, mella.

Quibus apparet non inter uina modo murinam, sed inter dulcia quoque nominatum.

De apothecis, & de uino Opimiano. CAP. XIIII.

APothecas fuisse & diffundi solita uina, anno d.cxxxiij. urbis apparet indubitato Opimiani uini argumento, iam intelligente suũ bonũ Italia. Nõdum tamẽ ista genera in claritate erant. Itaq; omnia tunc genita unũ habent consulis nomen. Sic quoque postea diu transmarina in autoritate fuerunt, & ad auos usq; nostros quin & Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo comico uersu, Quinque Thasij uini inde depromam, Falerni bina. P. Licinius Crassus, & L. Iulius Cæsar censores anno urbis cõdita d.clxxv. edixerũt, ne quis uinum Græcũ Amineumq; octonis æris singula quadrantalia ueenderet. Hæc enim uerba sunt. Tãta uero uino Græco gratia erat, ut singulæ potiones in cõuictu darẽtur. Quibus uinis autoritas fuerit sua in mensa, M. Varro his uerbis tradit. L. Lucullus puer apud patrẽ nunquã lautum conuiuiũ uidit, in quo plus semel Græcũ uinum daretur. Ipse cũ redijt ex Asia, milia cadûm congiariorũ diuisit amplius centum. C. Sentius quem prætorem uidimus, Chium uinum in domum suam illatum dicebat tum primũ, cũ sibi cardiaco medicus dedisset. Hortẽsius super decẽ milia cadûm hæredi reliquit. Hactenus Varro.

De liberalitate Cæsaris in uino. CAP. XV.

QVid non & Cæsar dictator triumphi sui cœna uini Falerni amphoras, Chij cados in cõuiuia distribuit? Idem Hispaniensi triumpho Chium & Falernum dedit. Epulo uero in tertio cõsulatu suo, Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum: quo primum tempore quatuor genera uini apposita constat. Postea ergo alia omnia in nobilitatem uenerunt, circiter septingentesimum urbis annum.

De uinis fictitijs. CAP. XVI.

ITaq; nõ miror, innumerabilia penè genera fictitij reperta multis ante seculis, quæ nũc dicemus, omnia ad medicinæ usum pertinẽtia. Omphacium quomodo fieret, propter unguenta diximus priori libro. Fit è labrusca, hoc est, uitæ syluestri, quod uocatur œnanthinũ. Flores eius libris duabus in musti cado macerati, post xxx. dies mutantur. Præter hoc radix labruscæ & acini coria perficiũt. Ii paulo pòstquàm defloruere,

singulare

singulare remedium habent ad refrigerandos in morbis corporum ardores, gelidißima, ut ferunt natura. Pars eorum æstu moritur prius, quàm reliqui qui solstitiales dicuntur: uniuersi nunquam maturescunt. Et si prius quàm tota maturescat, uua incocta detur cibo gallinaceo generi, fastidium gignit uuas appetendi. Fictitiorum primum fit ex ipso uino, quod uocant adynamon, hoc modo. Albi musti sextary uiginti, aquæ dimidium, feruet donec excoquatur aquæ mensura. Aly marinæ sextarios decem, tantundem pluuiæ in sole quadeaginta diebus torrent. Dant ægris, quibus uini noxiam timent. Proximum fit è mily semine maturo, cum ipsa stipula libram & quandrantem in congios duos musti macerato, & post septimum mensem transfuso. Ex loto arbore, frutice, herba, dictum est uti quæq; fierent. Fiunt & è pomis quæ dicemus, interpretationibus non nisi necessarys additis: primumq; è palmis, quo Parthi & Indi utũtur, & oriẽs totus, maturarum quas uocãt chydæas modio in aquæ congys tribus macerato expressoq;. Sic fit & sycites è fico, quem aly palmiprimum, aly catorchiten uocant. Aut si dulce esse non libeat, pro aqua tãtundem uinaceorum adycitur. Ex Cypria fico & acetum fit præcellens, atq; Alexãdrino quoq; melius. Vinũ fit & è siliqua Syriaca, et è piris malorumq; omnibus generibus. Sed è punicis, quod rhoiten uocant: & e cornis, mespilis, sorbis, moris siccis, nucleis pineis. Hi musto madidi exprimũtur: superiora per se mitia. Myrtiten Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulo indicabimus. Græci uero & alio modo. Ramis teneris cũ suis folys in albo musto decoctis, tusis, librã in tribus musti congys deferuere faciunt, donec duo supersint. Quod ita syluestris myrti baccis factum est, myrtidanum uocãt. hoc manus tingit. Ex his quæ in hortis gignuntur fit uinum è radice, asparago, cunila, origano, apy semine, abrotano, menthastro, ruta, nepeta, serpillo, marrubio. Manipulos binos tundunt in cadum musti, & sapæ sextarium, & aquæ marinæ heminã. E napis fit, undecim denariorum pondere in sextarios binos musti addito. Item è scillæ radice. Inter flores ex rosæ folys tusis, in linteolo in mustum colatis cum pondusculo ut sidat, xl. põdere denariorũ in sextarios uicenos musti, nec ante tres menses uase aperto. Item è nardo Gallico, et aliud è syluestri. Aromatiten quoque inuenio factitatum tantũ non unguentorum compositione, primo ex myrrha, ut diximus, mox è nardo Celtico, calamo, aspalato, offis in mustũ aut dulce uinum desectis. Aliud è calamo, iunco, costo, nardo Syriaco, amomo, casia, cynnamomo, croco, palma, asaro, similiter & offa. Apud alios nardi, et malobathri selibris in musti congios duos additis: qualia nunc quoq; fiũt pipere & melle addito, quæ aly cõdita, aly piperata appellant. Inuenitur & nectarites ex herba quam aly helenion, aly medicam, aly symphyton, aly ideam, & horestion, aly nectareã uocant, radice ponderis xl. denariorum in sextarios sex musti addita, similiter in linteo. Ex cæteris herbis fit absinthites in xl. sextarios musti absinthy Pontici libra decocta ad tertias partes, uel scopis absinthy in uinum additis. Similiter hyssopites è Cilicio hyssopo, uncijs tribus in duos congios musti cõiectis, aut tusis in uinũ. Fiunt utraq; & alio modo, circa radices uitium sato. Sic & elleboriten fieri ex ueratro nigro Cato docet. Sic fit & scãmonites. Mira uitium natura, saporem alienũ in se trahendi, qualem & salicum redolent Pataunorũ in palustribus uindemiæ. Sic & elleborum seritur in Thaso, aut cucumis syluester, aut scammonea, quod uinum phthorium uocant, quoniam abortus facit. Fit & ex herbis, quarũ naturæ suo loco dicẽtur. E stœchade & radice gentianæ, & tragorigano, & dictamo, asaro, dauco, elelisphaco, panace, acoro, coryza, thymo, mandragora, iunco. Vocarunt & scyzinum, & itaomelin, & lectisphagitem, quorũ iam obliterata ratio est. Et fruticũ uero è genere, cedri utriusque, cupreßi, lauri, iuniperi, terebinthi, calami, lentisci, baccas aut lignum recens musto decoquunt. Item chamelææ, & chamæpityos, & chamedryos lignum. Eodem modo & ex flore, in congium musti decem denariorum pondere addito.

De hydromeli & oxymeli. CAP. XVII.

Fit uinum & ex aqua ac melle tantũ. Quinquennio ad hoc seruari cœlestem iubent. Aliqui prudentiores statim ad tertias partes decoquunt, & tertiam mellis ueteris adycunt. Deinde xl. diebus canis ortu in sole habent. Aly diffusa ita decimo die obturant. Hoc uocatur hydromeli, & uetustate saporem uini assequitur, nusquam laudatius quàm in Phrygia. Quin & acetum melle tẽperabatur: adeo nihil intentatũ uitæ fuit. Oximeli hoc uocarũt, mellis decẽ libris, aceti ueteris heminis quinq;, salis marini libra, aquæ pluuiæ sextarys quinq;, sufferuefactis decies, mox elutriatis atq; ita inueteratis. Omnia ab Themisone summo autore dãnata: & hercule coactus eorũ usus uideri potest, nisi si quis naturæ opus esse credat aromatiten, & ex unguentis uina composita, aut ut biberentur genuisse eam frutices. Ista sunt cognitu iucunda, solertia humani animi omnia exquirente. Nihil quidem ex his anno durare, præterquàm quæ uetustate ipsa fieri diximus, & plura ne tricenis quidem diebus non erit dubium.

Prodigiosa genera uini. CAP. XVIII.

Sunt & in uino prodigia. Dicitur in Arcadia fieri quod fœcunditatem fœminis importet, uiris rabiem. At in Achaia maxime circa Caryniam abigi partũ uino, atq; etiam si uuam edant grauidæ, cum differentia in gustatu non sit. Træzeniũ uinũ qui bibũt, negãtur generare. Thasios duo genera diuersa uini facere proditur: unũ quo somnus cõcilietur, alterũ uero quo fugetur. Apud eosdem uitis theriace uocatur, cuius et uinum & uua cõtra serpentium ictus medetur. Libanios thuris odore, ex qua dys prolibant. E diuerso aspendios, damnata aris. Ferunt eam nec ab alite ulla

attingi. Thasiam uuam Aegyptus uocat apud se prædulcem, quæ soluit aluum. Est contrà in Lycia quæ solutam firmat. Aegyptus et ecbolada habet, abortus facienté. Vina in apothecis canis ortu mutantur quedã, posteaq; restituuntur sibi. Sic & mari nauigato, cuius iactatus his quæ durauerint tantum uetustatis adycere sentitur, quantum habuerint.

Quibus uinis ad sacra uti fas non sit, & quibus generibus musta condiantur. CAP. XIX.

ET quoniã religione uita constat, prolibare dys nefastũ habetur uina præter imputatæ uitis, fulmine tacta, quamq; iuxta hominis mors laqueo pependerit, aut uulneratis pedibus calcata, et quod circũcisis uinaceis profluxerit, aut superne deciduo immundiore lapsu aliquo polluta. Item Græca, quoniã aquã habeãt. Vitis ipsa quoq; manditur decoctis caulibus summis, qui & conduntur in aceto ac muria. Verum & de apparatu uini dixisse conueniat, cum Græci priuatim ea præcepta condiderint, artẽq; fecerint, sicut Euphronius, & Aristomachus, & Coniades, & Hicesius. Africa gypso mitigat asperitatem, necnon aliquibus sui partibus calce. Græcia argilla, aut marmore, aut sale, aut mari, lenitatem excitat, Italiæ pars aliqua rabulana pice, ac resina cõdire musta uulgare est ei, prouinciysq; finitimis. Non nusquam prioris uini fece acetóue condiunt. Necnõ & ex ipso musto fiunt medicamina. Decoquitur ut dulcescat portione uirium. Nec durare ultra annuum spatium tale proditur. Aliquibus in locis decoquunt ad sapas musta, infusisque his ferociam frangunt. Et in hoc tamen genere, & in omni alio subministrant uasa ipsa condimentis picis. Cuius facienda ratio proximo dicetur uolumine.

De picis generibus, & resinis, & mustis condiendis, & de aceto, & fece. CAP. XX.

ARborum succo manantium picem resinamq;, aliæ ortæ in oriente, aliæ in Europa ferũt. Quæ interest Asia, utrinq; quasdam habet. In oriente optimam tenuissimamq; terebinthi fundunt deinde lentisci, quam & masticem uocant. postea cupressi, acerrimam sapore. Liquidam omnes, & tantum resinam: crassiorem uero, & ad pices faciendas cedrus. Arabica resina alba est, acri odore, difficilis coquenti. Iudaica callosior, & terebinthina quoq; odoratior. Syriaca Attici mellis similitudinem habet. Cypria antecedit omnes. Est autem melleo colore, carnosa. Colophonia præter cæteras fulua, si teratur alba fit, grauior odore, ob id non utuntur ea unguentary. In Asia quæ fit è picea, admodũ cãdida, spagas uocatur. Resina omnis dissoluitur oleo. Quidam & creta figlinarũ hoc fieri arbitrantur. Pudetq; confiteri, maximũ iam honorem eius esse in euellendis uirorũ corpori pilis. Ratio autem cõdiendi musta, in primo feruore, qui nouẽ diebus cũ plurimũ peragitur, aspersu picis, ut odor uino contingat, & saporis quadam acumina. Vehementius id fieri arbitrantur crudo flore resinæ, excitarique lenitatem. E diuerso crapula cõpesci feritatẽ nimiã, frangiq; uirius aut ubi pigra leuitas torpeat, uirius addi. Liguriæ maxime circumpadanisq; mustis utilitas discernitur hoc modo, Pugnacibus mustis crapulæ plus inditur, lenibus parcius. Sunt qui & ex utroque condiri uelint. Necnõ alia æque multiplici natura. Vitiumque musto quibusdã in locis, iterum spõte feruere: qua calamitate deperit sapor, uappæq; accipit nomen, probrosum etiã hominũ cum degenerauerit animus. Aceti enim nequitiæ inest uirtus magnos ad usus, & sine queis uita mitior degi non possit. Cætero uinorum medicaminis tanta cura est, ut cinere apud quosdam, ceu gypso alibi quibus diximus modis instaurentur. Sed cinerem è uitis sarmentis, aut quercu præferũt. Quin & marinam aquam eiusdem rei gratia ex alto peti iubent, seruariq; ab æquinoctio uerno, aut certe nocte solstitio & aquilone flante hauriri, uel si circa uindemiam hauriatur decoqui. Pix in Italia ad uasa uino condendo maxime probatur Brutia. Fit è piceæ resina in Hispania autẽ è piceastris, minime laudata. Est enim resina harum amara & arida, & graui odore. Differentiam rationemq; faciendi proximo uolumine demonstrabimus inter arbores feras. Vitia præter supradicta, acor, aut fumidum uirus, picis autẽ adustio. Experimentũ uero si fragmenta subluceant, ac sub dente lentescant acore iucundo. Asia picem Idæam maxime probat, Græcia Piericam, Virgilius Naritiam. Diligẽtiores admiscẽt nigram masticem, quæ in Ponto bituminis similis gignitur, & iris radicem oleumq;. Nam ceram accipientibus uasis compertũ est uina acescere. Sed transferre in ea uasa in quibus acetũ fuerit utilius, quàm in ea in quibus dulce aut mulsum. Cato iubet uina concinnari (hoc enim utitur uerbo) cineris lixiuy, cum defruto cocti parte quadragesima, pulegy uel salis sesquilibra. Interim & tuso marmore. Facit et sulphuris mẽtionẽ, resinæ uero in nouissimis. Super omnia addi maturescẽte iam uino iubet mistũ, quod ille tortiuũ appellat, nos intelligimus nouissime expressum: & adyci mustis tingendi gratia coloris, ut pigmẽtum aliquod uini, atq; ita pinguius fieri. Tot ueneficys placere cogitur, & miramur noxium esse. In uitium inclinantis experimentum est, lamina plumbea mutatus in eo colos. Proprium autem inter liquores uino, mucescere, aut in acetum uerti. extantque medicinæ uolumina. Et fex uini siccata recipit ignes, ac sine alimento per se flagrat. Cinis eius nitri naturam habet, easdemque uires, hoc amplius quo pinguior sentitur.

De cellis uinarys. CAP. XXI.

MAgna & collecto iam uino differẽtia in cella. Circa alpes ligneis uasis condunt circulisq; cingunt, atq; etiã hyeme gelida ignibus rigorem arcent. Mirum dictu, sed aliquando uisum, ruptis uasis stetere glaciatæ moles prodigy modo, quoniam uini natura non gelascit, aliàs ad frigus stupens tantum. Mitiores plagæ dolys condunt, infodiuntq; terræ tota, aut ad portionem situs. Item cœlum præbent: alibi uero impositis tectis arcent: traduntq; et hæc præcepta. Latus cellæ*

* traduntq; ad hæc præc.

cellæ uinariæ, aut certe fenestras obuerti in aquilonem oportere, uel usque in exortum æquinoctialem. Sterquilinium & arborum radices procul abesse, omniaq; odoris euitandi, facilimo in uina transitu: ficos utique & caprificos. Dolijs etiam interualla dari, ne inter sese uitia serpant, contagione uini semper ocyssima. Quin & figuras referre. Ventrosa ac patula minus utilia. Picari oportere protinus à Canis ortu, postea perfundi marina aqua aut salsa,* dein cinere sarmenti aspergi uel argilla, abstersa myrrha suffiri, ipsasque sæpius cellas. Imbecilla uina demissis in terram dolijs seruanda, ualida expositis. Nunquam implenda, & quod superfit, passo aut defruto perungendum, admixto croco, pice ueteri cum sapa: sic opercula doliorum medicanda, addita mastice ac pice. Bruma aperiri uetant, nisi sereno die. Vetant austro flante, lunáue plena. Flos uini candidus probatur, rubens triste signum est, si non is uini colos sit. Itē uasa incalescentia, operculáue sudantia. Quod celeriter florere cœperit, odoremq; trahere, non fore diutinum. Ipsa quoque defruta ac sapas, cum sit cœlum sine luna, hoc est, in sideris eius coitu, neq; alio die coqui iubent. Præterea plumbeis uasis, non æreis, nucibus iuglandibus additis, eas enim fumum excipere, Campaniæ nobilissima exposita sub dio in cadis uerberari sole, luna, imbre, uentis aptissimum uidetur.

*ac leui cine.

De uitanda ebrietate. CAP. XXII.

AC si quis diligentius reputet, in nulla parte operosior uita est, ceu non saluberrimum ad potus aquæ liquorem natura dederit, quo cætera omnia animantia utuntur. At nos uinum bibere & iumenta cogimus, tantoq; opere, tanto labore & impendio constat, quod hominis mentem mutet, ac furorem gignat, millibus scelerum huic deditis tanta dulcedine, ut magna pars non aliud uitæ præmium intelligat. Quinimo ut plus capiamus, sacco frangimus uires: & alia irritamenta excogitantur: ac bibendi causa etiam uenena conficiuntur, alijs cicutam præsumentibus, ut bibere mors cogat, alijs pumicis farinam, & quæ referendo pudet docere. Cautissimos ex his balineis coqui uidemus, exanimesque efferri. Iam uerò alios lectum expectare non posse, imò uerò nec tunicam, nudos ibi protinus anhelos ingentia uasa corripere, uelut ad ostentationem uirium, ac pleno infundere, ut statim euomant, rursusque hauriant, idque iterum tertiumque: tanquam ad perdenda uina geniti, & tanquam effundi illa non possint, nisi per humanū corpus. Huc pertinent peregrinæ exercitationes, & uolutatio in cœno, ac pectorosæ ceruicis repandæ ostentatio. Per omnia hæc prædicatur sitis quæri. Iam uerò quæ uasa adulterijs cælata? tanquam per se parum doceat libidines temulentia. Ita uina ex libidine hauriuntur, atq; etiam præmio inuitatur ebrietas. Et si dijs placet, emitur alius, ut quantum biberit, tantum edat: & pretiū inmolētiæ lege accipit. Alius quantum alea quæsierit, tantum bibit. Tunc auidi matronam oculi licentur, graues produnt marito: tunc animi secreta proferuntur. Alij testamenta sua nuncupant: alij mortifera loquuntur, redituraq; per iugulum uoces non continent, quàm multis ita interemptis. Vulgoq; ueritas iam attributa uino est. Interea ut optime cedat, solem orientem non uident, ac minus diu uiuunt. Hinc pallor, & genæ pendulæ, oculorū ulcera, tremulæ manus, effundentes plena uasa, & (quæ sit pœna præsens) furiales somni, & inquies nocturna. Præmiumque summum ebrietatis libido portētosa, ac iucundū nefas. Postera die ex ore halitus * cadi, ac ferè rerū omniū obliuio, morsq; memoriæ. Rapere se ita uitam prædicant, cum priorē diem quotidie perdant, illi uero & uenientem. Tib. Claudio principe ante hos annos xl. institutum, ut ieiuni biberēt, potusq; uini antecederet cibos, externis & hoc artibus, ac medicorū placitis nouitate aliqua sese cōmendantium. Gloriam hac uirtute Parthi quærunt, famam apud Græcos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiā Nouellius Torquatus Mediolanensis ad proconsulatū usq, è prætura honoribus gestis, tribus congijs (unde & cognomen illi fuit) epotis uno impetu, spectāte miraculi gratia Tiberio principe in senecta iam seuero atq; etiā aliàs sæuo, sed ipsa iuuenta ad merum pronior fuerat. Eademq; cōmendatiōe credidere L. Pisonē urbis Romæ * cura ab eo delectum, quòd biduo duabusq; noctibus perpotationem continuasset apud ipsum iam principē. Nec alio magis Drusus Cæsar regenerasse patrē Tiberium ferebatur. Torquati rara gloria (quādo & hæc ars suis legibus constat) non labasse sermone, nec leuatū uomitione, nō altera corporis parte. Dū biberet matutinas obijsse uigilias, plurimū hausisse uno potu, plurimum præterea alijs minoribus addidisse, optima fide non respirasse in hauriendo, neq; expuisse, nihilq; ad elidendū in pauimentis sonū ex uino reliquisse, diligenti scito legum cōtra bibendi fallacias. Tergilla Ciceronem M. filium binos congios simul haurire solitum ipsi obijcit: Marcoq; Agrippæ à temulēto scyphum impactū. Etenim hæc sunt ebrietatis opera. Sed nimirū hanc gloriā auferre Cicero uoluit interfectori patris sui M. Antonio. Is enim ante eum auidissime apprehēderat hanc palmā, edito etiā uolumine de sua ebrietate: quo patrocinari sibi ausus, approbauit plane (ut equidem arbitror) quāta per temulentiam mala terrarum orbi intulisset. Exiguo tēpore ante prælium Actiacū id uolumen euomuit: quo facile intelligatur ebrius iam sanguine ciuiū, & tanto magis eū sitiens. Nanq; & hæc necessitas uitiū comitatur, ut bibēdi cōsuetudo augeat auiditatē. Scitumq; est Scytharū legati, quanto plus biberint, tanto magis sitire Parthos. Est & occidentis populis sua ebrietas, fruge madida, pluribus modis per Gallias Hispaniasq; nominibus alijs, sed ratione eadem. Hispaniæ iam & uetustatē ferre ea genera docuerunt. Aegyptus quoque è fruge sibi potus similes excogitauit. Nullaque in parte mundi cessat ebrietas. Meros quippe hauriunt tales succos, nec diluendo ut

*foetidi

*curatorem

una mitigant. At hercule illic tellus fruges parere iubebatur. Heu mira uitiorum solertia, inuentũ est quẽadmodũ aqua quoq; inebriaret. Duo sunt liquores corporibus humanis gratißimi, intus uini, foris olei, arborum è genere ambo præcipui, sed olei necessarius. Nec segniter uita in eo elaborauit. Quanto tamen in potu ingeniosior apparebit, ad bibendum generibus centũ nonagintaquinq;, si species uero æstimentur, penè duplici numero excogitatis, tantoq; paucioribus olei: De quo in sequenti uolumine dicemus.

C. PLINII SECVNDI

NATVRALIS HISTORIAE LIBER XV.

*

Naturæ frugiferarum arborum. CAP. I.

OLEAM Theophrastus è celeberrimis Græcorum autoribus urbis Romæ anno circiter quadringentesimoquadragesimo, negauit nisi intra xl. M. passuum à mari nasci. Fenestella uerò omnino non fuisse in Italia, Hispania, atque Africa, Tarquinio Prisco regnãte, ab annis populi Rom. clxxxiij. quæ nunc peruenit trans Alpes quoq;, & in Gallias, Hispaniasq; medias. Vrbis quidem anno quingentesimoquinto, Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio COSS. olei libræ duodenæ aßibus ueniere. Et mox anno sexcentesimooctogesimo, M. Seius L. F. ædilis curulis olei denas libras singulis aßibus præstitit populo Romano per totum annum. Minus ea miretur, qui sciat post annos xxij. Cn. Pompeij iij. cõsulatu oleum prouincijs Italiam misisse. Hesiodus quoq;, in primis cultum agrorum docẽdam arbitratus uitam, negauit oleæ satorẽ fructũ ex ea percepisse quenquã. Tam tarda tunc res erat. At nunc etiam in plantarijs serunt, translatarumq; altero anno decerpitur bacca. Fabianus negat prouenire in frigidißimis oleam, neq; in calidißimis. Genera earũ tria dixit Virgilius, orchites, & radios, & pausias. Nec desiderare rastros aut falcem, ullámue curam. Sine dubio & in ijs solum maxime cœlumq; refert. Veruntamẽ & tondentur, cũ & uites, atq; etiã interradi gaudent. Consequẽs earũ uindemia est, arsq; uel maior, oleum quàm musta temperandi. Ex eadem quippe oliua differunt succi. Primũ omnium cruda, atq; nondum inchoatæ maturitatis, hoc sapore præstantißimo. Quin et ex ea prima unda prœli laudatißima, ac deinde per diminutiones, siue (ut nuper inuentum est) exilibus regulis pede incluso. Quanto maturior bacca, tanto pinguior succus, minusque gratus. Optima autem ætas ad decerpendum inter copiam bonitatemque, incipiente bacca nigrescere. Nostri uocant drupas, Græci uerò drypetas. Cætero distat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis: rigua fuerit arbor, an suo tantum bacca succo, nihilque aliud quàm rores cœli biberit.

De oleo. CAP. II.

VEtustas oleo tædium affert, nõ item ut uino, plurimumq; ætatis annuo est, prouida (si libeat intelligere) natura, quippe temulentiæ nascẽtibus uinis, uti necesse nũ est: quinimo inuitat ad seruandum blanda inueterati caries. Oleo noluit parci, fecitque ea necessitate promiscuum & uulgo. Principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maxime agro Venafrano, eiusq; parte quæ Licinianũ fundit oleum: unde & Liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguẽta hãc palmã dedere, accõmodato ipsis odore. Dedit & palatum delicatiore sententia. De cætero baccas Liciniæ nulla auis appetit. Reliquũ certamẽ inter Istriæ terrã & Bætica par est. Vicina bonitas prouincijs, excepto Africæ frugifero solo. Cereri totũ id natura cõcessit, oleum ac uinũ nõ inuidit tantũ, satisq; gloriæ in messibus fecit. Reliqua erroris plena, quem in nulla parte uitæ numerosiorem esse docebimus.

De natura oliuæ, & oleæ incipiẽtis. CAP. III.

OLiuæ constant nucleo, oleo, carne, amurca. Sanies hæc est eius amara. Fit ex aquis, ideo siccitatibus minima, riguis copiosa. Suus quidem oliuæ succus oleum est, idq; præcipue ex immaturis intelligimus, sicut de omphacio docuimus. Augetur oleũ ab Arcturi exortu ad xvi. calẽdas Octob. postea nuclei increscunt & caro. Cũ sitienti imbres copiosi accessere, uitiatur oleum in amurcam. Huius color oliuã cogit nigrescere. Ideoq; incipiente nigritia minimum amurcæ, ante eam nihil. Et error hominũ falsus, existimãtium maturitatis initium, quod est uitij proximũ. Deinde quod oleum crescere oliuæ carne arbitramur, cũ succus omnis in corpus abeat, lignumq; intus grandescat. Ergo tum maxime rigãtur. Quod ubi cura multa siue imbribus accidit, oleum absumitur, nisi consecuta serenitate quæ corpus extenuet. Omnino enim, ut Theophrasto placet, est olei causa calor, quare & in torcularibus & iam in cellis multo igne quæritur. Tertia est culpa in parsimonia, quoniam propter impendium decerpendi expectatur, ut decidat oliua. Qui medium temperamentum in hoc seruant, perticis decutiunt, cum iniuria arborum, sequentisque anni damno. Quippe oliuantibus lex antiquißima fuit: Oleam ne stringito, néue uerberato. Qui cautißime agunt, harundine leui ictu, nec aduersos percutiunt ramos. Sic quoq; alternare fructus cogitur, decußis germinibus. Nec minus, si expectetur ut cadat. Hærendo enim ultra suum tempus, absumunt uenientibus alimentum, & detinent locum. Argumentum est, quòd nisi ante fauonium collectæ, nouas uires resumũt & difficilius cadũt. Prima ergo ab autumno colligitur, uitio operæ non naturæ, pausia cui plurimum carnis: mox orchites, cui olei: pòst radius. Has enim ocyßime occupatas, quæ sunt tenerrimæ, amurca cogit decidere. Differuntur uerò etiã in Martium mensem callosæ, contra humorem pugnaces, ob idq; minime, Licinia, Cominia, Contia, Sergia, quam Sabini regiam uocant, non ante

ante fauonij afflatum nigrescentes, hoc est, ad sextum idus Februarij. Tunc arbitrantur eas maturescere, & quoniam probatissimum ex ijs fiat oleum, accedere etiam ratio prauitati uidetur. Ferúntque frigore sterilitatem fieri, sicut copiam maturitate: cum sit illa bonitas non temporis, sed generis tarde putrescẽtium in amurcam. Similis error collectam seruandi in tabulatis, nec priusquam sudet premendi, cum omni mora oleum decrescat, amurca augeatur. Itaque uulgo nõ amplius senas libras singulis modijs exprimi dicunt. Amurcæ mensuram nemo agit, quanto ea copiosior reperiatur in eodem genere diebus adiectis. Omnino in uita error est publicus, tumore oliuæ crescere oleum existimantium: præsertim cum magnitudine copiam olei non constare, indicio sint quæ regiæ uocantur, ab alijs maiorinæ, ab alijs phauliæ, grandissimæ, alioquin minimo succo. Et in Aegypto carnosissimis olei exiguum. Decapoli uerò Syriæ perquam paruæ, nec cappari maiores, carne tamen commendantur. Quam ob causam Italicis transmarinæ præferuntur in cibis, cum oleo uincantur. Et in ipsa Italia cæteris picenæ, & Sidicinæ. Sale illæ priuatim condiuntur, & ut reliquæ, amurca sapáue. Nec non aliquæ oleo suo sine accersita commendatione puræ innatant, colymbades: franguntur eædem herbarumq́; uiridum sapore condiuntur. Fiunt & præcoces feruenti aqua perfusæ, quamlibet immaturæ. Mirumq́ue, dulcem succum oliuas bibere, & alieno sapore infici. Purpureæ sunt & in ijs, ut uuis in nigrum colorem transeuntibus, pausiæ. Sunt & superbæ, præter iam dicta genera. Sunt & prædulces, per se tantum siccatæ, uuisque passis dulciores. admodum raræ in Africa, & circa Emeritam Lusitaniæ. Oleum ipsum sale uindicatur à pinguitudinis uitio. Cortice oleæ conciso odorem accipit medicati, aliàs ut uino palati gratia nulla est. Nec tam numerosa differentia: tribus ut plurimum bonitatibus distat. Odor in tenui argutior, & is tamen etiam in optimo breuis.

De natura olei. CAP. IIII.

OLeo natura tepefacere corpus, & cõtra algores munire. Eidemq́ue feruores capitis refrigerare. Vsum eius ad luxuriam uertere Græci, uitiorum omnium genitores, in gymnasijs publicando. Notum est, magistratus honoris eius octogenis sestertijs strigmenta olei uendidisse. Oleæ honorem Romana maiestas magnum præbuit, turmas equitum idibus Iulijs ex ea coronando: item minoribus triumphis ouantes. Athenæ quoque uictores olea coronant, Græci uero oleastro Olympiæ.

De cultura oliuarum. CAP. V.

NVnc dicentur Catonis placita de oliuis. In calido & pingui solo radium maiorem, salentinam, orchitem, pausiam, sergianam, cominianam, albiceram seri iubet. Adijcitque singulari prudentia, quam earum in finitimis locis optimam esse dicant. In frigido autem & macro Licinam. Pingui enim aut feruenti uitiare eius oleũ, arboremq́; ipsam fertilitate consumi. Musco præterea rubro infestari. Spectare oliueta in fauonium loco exposito solibus censet.

De seruãdis oliuis, & quomodò faciendum oleum. CAP. VI.

NEc alio ullo modo laudat condi oliuas, optime orchites et pausias, quàm uel uirides in muria, uel fractas in lentisco. Oleum quàm acerbissima oliua optimũ fieri. Cætero quàm primũ è terra colligendam. Si inquinata sit, lauandam. Siccari triduo satis esse. Si gelent frigora, quarto die premendã. Hanc & sali aspergi. Oleũ in tabulato minui, deteriusq́; fieri. Item in amurca & fracibus. hæ sunt carnes & inde feces. Quare sæpius die decapulandum, præterea in conchas & plumbeas cortinas, ære uitiari. Feruentibus omnia ea fieri, clausisq́; torcularibus, & quàm minime uẽtilatis. Ideo nec ligna ibi cædi oportere. Qua de causa è nucleis ipsarum ignis aptissimus. Et è cortinis in labra fundendum, ut fraces & amurca liquentur. Ob id crebrius uasa mundanda, fiscinas spongia tergendas, ut quàm maxime pura synceritas cõstet. Postea inuentum, ut lauarentur utique feruenti aqua, protinus prælo subijcerẽtur solida (ita enim amurca exprimitur) mox trapetis fractæ premerentur. iterum premi plus quàm cẽtenos modios nõ probant. Factus uocatur. Quod uerò post molam primum est, flos. Factus tergeminos ferè à quaternis hominibus nocte ac die premi iustum est.

De oleo factitio. CAP. VII.

NOn erat tum factitium oleum: ideoq́; arbitror nihil à Catone dictum. Nunc eius genera plura. Primumq́; persequemur ea quæ ex arboribus fiũt, & inter illas ante omnes ex oleastro. Tenue id, multoq́; amarius quàm oleæ, tantum ad medicamentum utile. Simillimũ huic est ex chamelæa frutice saxoso, nõ altiore palmo, folijs oleastri, baccisq́;. Proximũ fit & è cici, arbore in Aegypto copiosa, alij crotonẽ, alij trixin, alij sesamum syluestre appellant: ibiq́; non pridem. Et in Hispania repẽtè prouenit altitudine oleæ, caule ferulaceo: folio uitium, semine uuarũ gracilium, pallidarumq́;. Nostri eam ricinum uocant à similitudine seminis. Coquitur id in aqua, innatansq́ue oleum tollitur. At in Aegypto ubi abundat, sine igne & aqua sale aspersum exprimitur, cibis fœdum, lucernis utile. Amygdalinum, quod aliqui metopium uocant, ex amaris nucibus arefactis, et in offam cõtusis, aspersis aqua, iterumq́; tusis exprimitur. Fit & è lauro, admixto druparum oleo. Quidamq́; è baccis exprimunt tantum: alij folijs modo, aliqui folio & cortice baccarum. Necnon styracem addunt, aliosq́; odores. Optima laurus ad id latifolia, syluestris, nigra baccis. Simile est è myrto nigra, & hæc latifolia melior. Tunduntur baccæ aspersæ calida aqua, mox decoquuntur. Alij foliorũ mollissima decoquunt in oleo, & exprimunt. Alij desecta ea in oleum prius sole maturant. Eadem ratio & in satiua myrto, sed præfertur syluestris

minore semine, quam quidam oxymyrsinem uocant, alij chamæmyrsinen, alij acaron à similitudine. Est enim breuis, fruticosa. Fit & ex citro, cupresso, nucibus iuglandibus, quod caryinon uocant: malis cedri, quod cedrelæon. Ex grano quoq; gnidio purgato semine & tuso. Item lentiscinum & cyprinum è glande Aegyptia ut fieret odorum causa, dictum est. Indi ex castaneis et sesama atq; oryza facere dicuntur. Ichthyophagi è piscibus. Inopia cogit aliquãdo luminum causa & è platani baccis fieri, aqua & sale maceratis. Et œnanthinũ fit de ipsa œnanthe, ut dictũ est in unguẽtis. Gleucino mustum incoquitur uapore lento: ab alijs sine igne circundatis uinaceis diebus xxij bis singulis permixtũ: consumiturq; mustũ oleo. Aliqui non sampsucum tantũ admiscent, sed etiam pretiosiora odoramenta. Et in gymnasijs quoq; conditur odoribus, sed uilissimis. Fit & de aspalatho, calamo, balsamo, iri, cardamomo, meliloto, nardo gallico, panace, sampsuco, helenio, cinnami radice, omnium succis in oleo maceratis expressisque. Sic & rhodinum è rosis, iuncinum è iunco, quod est rosaceo simillimum. Item hyoscyamo, lupinis, & narcisso. Plurimum autem in Aegypto è raphani semine, aut gramine herba, quod chortinon uocant. Item sesama & urtica, quod cnecinum appellant. E lilio & alibi fit sub diuo, sole, luna, pruina maceratum. Suis herbis componunt inter Cappadociam & Galatiam, quod Selgiticum uocant, neruis admodum utile: sicut in Italia è gummi. E pice fit quod picinum appellant, cum concoquitur uelleribus supra halitum eius expãsis atq; ita expressis, probatum maxime è Brutia. Est enim pinguissima & resinosissima. Color oleo fuluus. Sponte nascitur in Syriæ maritimis, quod elæomeli uocant. Manat ex arboribus pingue, crassius melle, resina tenuius, sapore dulci, & hoc medicis. Veteri quoque oleo usus est ad quædam genera morborum. Existimatur & eboris uindicando à carie utile esse. Certe simulacrum Saturni Romæ intus oleo repletum est.

De amurca. CAP. VIII.

Super omnia autẽ celebrauit amurcã laudibus Cato. Dolia olearia cadosq; illa imbui, ne bibant oleum. Amurca subigi areas terẽdis messibus, ut formicæ rimæq; absint. Quin & lutũ parietũ ac tectoria & pauimenta horreorũ frumenti, uestiariũ etiam contra teredines ac noxia animalia, amurca aspergi: semina frugũ perfundi: morbis quadrupedũ, arborũ quoq; illa medendũ, efficaci ad ulcera interiora humani quoque oris. Lora etiã ac coria omnia, et calceamina, axesq;, decocta ungi, atq; æramenta contra æruginẽ colorisq; gratia elegãtioris: & totã supellectilẽ ligneam, ac uasa fictilia, in quis ficũ aridam libeat asseruare: aut si folia baccasq; in uirgis myrti, aliudue id genus simile. Postremo ligna macerata amurca, nullius fumi tædio ardere. Oleam si lambendo capra lingua cõtigerit, depasceritque primo germinatu, sterilescere, autor est M. Varro. Et hactenus de olea atq; oleo.

Pomorũ omniũ genera & naturæ. CAP. IX.

Reliqui arborum fructus, uix specie figuráue, non modo saporibus succisque toties permixtis atque insitis, enumerari queunt.

Nucũ pinearũ genera quatuor. CAP. X.

Grandissimus pineis nucibus, altissimeq; suspensis, intus exiles nucleos lacunatis includit toris, uestitos alia ferruginis tunica, mira naturæ cura molliter semina collocandi. Harum genus alterũ Tarentinũ, digitis fragili putamine, auiumq; furto in arbore. Tertium sapinium è picea satiua, nucleorũ cute uerius quàm putamine, adeo molli, ut simul mãdatur. Quartũ pityida uocant è pinastris, singularis remedij aduersus tussim. In melle decoctos nucleos Taurini aquicelos uocãt. Pinea corona uictores apud Isthmũ coronãtur.

De malo cotoneo. CAP. XI.

His proxima amplitudine mala quæ uocamus cotonea, & Græci cydonea, ex Creta insula aduecta. Incuruatos trahunt ramos, prohibentq; crescere parentẽ. Plura eorũ genera. Chrysomela, incisuris distincta, colore ad aurũ inclinato. Quæ candidiora, nostratia cognominata, odoris præstãtissimi. Est et Neapolitanis suus honor. Minora ex eodẽ genere struthea, odoratius uibrãt, serotino prouentu, præcoci uerò mustea. Struthein autẽ cotonea insita suum genus fecere muluianum, quæ sola ex his uel cruda manduntur. Omnia iam & uirorum salutatorijs cubilibus inclusa, simulacris noctium conscijs imposita. Sunt præterea parua syluestria, à strutheis odoratissima, in sepibus nascentia. Mala appellamus, quanquam diuersi generis, persica, & granata, quæ in punicis arboribus nouem generũ dicta sunt. His acinus sub cortice intus, illis lignum in corpore. Necnon & quædam è piris libralia appellata, amplitudinem sibi ponderis nomine asserunt.

De Persico, genera quatuor. CAP. XII.

Sed Persicorũ palma duracinis. Nationũ habent cognomen Gallica & Asiatica. Post autumnũ maturescunt, æstate præcocia intra xxx. annos reperta, & primo denarijs singula uenundata. Supernatia è Sabinis ueniunt, popularia undiq;. Pomum innocuũ expetitur ægris: Pretiumq; iam singulis triceni nũmi fuere, nullius maiore: quod miremur, quia non aliud fugacius. Longissima nanque decerpto bidui mora est, cogitque se uenundari.

De pruno, genera undecim. CAP. XIII.

Ingens postea turba prunorũ, uersicolor, nigra, candicans. Hordearia appellata, à comitatu frugis eius. Alia eodem colore serotina maioraq;, asinina cognominata à uilitate. Sunt & nigra, ac laudatiora cerina, atq; purpurea. Necnon ab externa gente Armeniaca, quæ sola & odore cõmendantur. Peculiaris impudentia est nucibus insitorũ, qua faciẽ parentis succumque adoptionis exhibent, appellata ab utroq; nuci pruna. Et hæc autem & persica, & cerina, ac syluestria, ut uuæ autũno cadis condita, usq; ad alia nascentia ætatẽ

sibi

sibi prorogant. Reliquorũ uelocitas cito mitescentium transuolat. Nuper in Bætica malina appellari cœperũt malis insita, & alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalæ est: nec aliud pomum ingeniosius geminatum est. In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena, à Syriæ Damasco cognominata, iam pridem in Italia nascentia, grandiore quãquam ligno, & exiliore carne, nec unquam in rugas siccata, quoniam soles sui desunt. Simul dici possunt populares eorum myxæ, quæ & ipsæ nunc cœpere Romæ nasci insitæ sorbis. In totum quidem persica peregrina etiam Asiæ Græciæq; esse, ex nomine ipso apparet, atque ex Perside aduecta. Sed pruna syluestria ubiq; nasci certum est. Quo magis miror, huius pomi mentionem à Catone non habitã, præsertim cum condenda demonstraret quædam & syluestria. Nam persicæ arbores sero, & cum difficultate transiere, ut quæ in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Aegypto earum fuerat hospitium. Falsum est, uenenata cum cruciatu in Persis gigni, & pœnarũ causa à regibus trãslata in Aegyptũ, & terra mitigata. Id enim de Persea diligentiores tradunt, quæ in totũ alia est, myxis rubẽtibus similis, nec extra orientẽ nasci uoluit. Eam quoq; eruditiores negauerũt ex Perside propter supplicia translatam, sed à Perseo Memphi satam. Et ob id Alexandrum illa coronari uictores ibi instituisse, in honorẽ ataui sui. Semper autem folia habet & poma, subnascentibus alijs. Sed pruna quoque omnia post Catonem cœpisse manifestum est.

De diuersis generibus malorum, genera uiginti nouem. CAP. XIIII.

Malorum plura sunt genera. De citreis cum sua arbore diximus. Medica autem Græci uocãt patriæ nomine. Aeque peregrina sunt zizipha, et tuberes, quæ & ipsa nõ pridem uenere in Italiam. Hæc ex Aphrica, illa ex Syria. Sex. Papinius, quem consulem uidimus, primus utraq; attulit, diui Augusti nouissimis temporibus, in castrorũ aggeribus sata, baccis similiora quàm malis, sed aggeribus præcipue decora, quoniã & in tecta iam syluæ scandunt. Tuberum duo genera: Candidum, & à colore sericũ dictum. Penè peregrina sunt in uno Italiæ agro Veronensi nascentia, quæ lanata appellantur. Lanugo ea obducit, struthea quidem persicaq; plurima his tamen peculiare nomen dedit, nulla alia commendatione insignibus. Reliqua cur pigeat nominatim indicare, cum conditoribus suis æternam propagauerint memoriam, tanquã ob egregium aliquod in uita factum? Nisi fallor apparebit ex eo ingenium inserendi nihilq; tam paruum esse, quod non gloriam parere possit. Ergo habent originem à Matio, Gestioq; & Manlio, item Claudio. Quibus cotoneo insito ab Appio è Claudia gente, Appiana sunt cognominata. Odor est his cotoneorum, magnitudo quæ Claudianis, color rubens. Ac ne quis id ambitu ualuisse claritatis & familiæ putet, sunt & sceptiana ab inuentore libertino, insignia rotunditate. Cato adijcit quiriana, & quæ tradit in dolijs condi scantiana. Omnium autem nuperrime adoptata sunt parua, gratissimi saporis, quæ petisia nominantur. Patrias nobilitauere camerina & græcula. Cætera è causis traxere nomen: germanitatis cohærentia & gemella, nunquam singula in fœtu, coloris serica, cognationis melapia. Mustea à celeritate mitescendi: quæ nunc melimela dicuntur, à sapore melleo. Orbiculata à figura orbis in rotunditatem circumacti. Hæc in Epiro primum prouenisse, argumento sunt Græci, qui epirotica uocant. Mammarũ effigie orthomastica. A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellant Belgæ. Melofolijs foliũ unum, aliquando & geminum erumpit è latere medio. Celerrime in rugas marcescunt pannucea. Stolide tument pulmonea. Sunt quibus sanguineus est color, origine ex mori insitu tracta. Cunctis uerò quæ fuerunt à sole, partes rubent. Sunt & parua gratia saporis, atque etiam acutiora odore, syluestria. Id peculiare improbitatis & acerbitatis conuitium, & uis tanta, ut aciem gladij præstringat. Dacis ferme uilissimus nomen, quanquam primus aduentu decerpique properantibus.

De piris & insitorum uarietate. CAP. XV.

Eadem causa in piris taxatur superbiæ cognomine. Parua hæc, sed ocyssima. Cunctis autẽ crustumina gratissima. Proxima ijs falerna à potu, quoniam tanta uis succi abundat. Lactea hæc uocantur, in ijsq; alia colore nigro donant Syriæ. Reliquorũ nomina aliter in alijs atq; alijs locis appellantur. Sed confessis urbis uocabulis autores suos nobilitauere decimiana, & ex eo tractũ, quod pseudodecimianũ uocant. Dolobelliana longissimi pediculi. Põponiana cognomine mãmosa, liceriana, seueriana: & quæ ex ijs nata sunt tyranniana, longitudine pediculi distantia. Fauoniana rubra, paulo superbis maiora. Lateriana, Anitiana post autũnalia acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur, quæ maxime Tiberio principi placuere. colorantur magis sole, grandescuntq;, alioquin eadem essent quæ liceriana. Patriæ nomina habent, serissima omnium amerina, picentina, numantina, alexãdrina, numidiana, græca, & in ijs tarentina: signina, quæ alij à colore testacea appellant, sicut onychina, purpurea. Ab odore myrapia, laurea, nardina. A tempore hordearia, collo ampullacea, & coriolana. Brutæ gẽtilitatis cucurbitana, acidula succi. Incerta nominum causa est barbaricis uenereisq; quæ colorata dicunt: regijsq; quæ minimo pediculo sessilia, patricijs, uocomijs, uiridibus oblongisq;. Præterea dixit uolema Vergilius à Catone sumpta, qui & sementiua, et mustea nominat. Pars hæc uitæ iam pridem peruenit ad culmen, expertis cuncta hominibus. Quippe cum Virgilius insitam nucibus arbutũ, malis platanum, cerasis ulmum dicat. Nec quicquam amplius excogitari potest. Nullum certe pomum nouum diu iam inuenitur. Neque omnia insita misceri fas est, sicut nec spinas inseri, quando

fulgura expiari non queunt facile: quotq; genera insita fuerunt, tot fulgura uno ictu pronunciantur. Turbinatior piris figura. In ijs serotina ad hyemem usq; ad matrem pendent gelu maturescentia, græca, ampullacea, laurea: sicut in malis amerina, scantiana. Conduntur uerò pira ut uuæ, ac totidem modis: neque aliud in cadis præterquã pruna. Pomis proprietas pirisq; uini: similiterq; in ægris medentes cauent: ac uino & aqua coquuntur, atque pulmentarij uicem implent, quod nõ alia præter cotonea & struthea.

De pomis seruandis. CAP. XVI.

IN uniuersum uerò de pomis seruandis præcipitur: pomaria in loco frigido ac sicco contabulari, septentrionalibus fenestris sereno die patere, austros specularibus arcere, aquilonis quoque afflatu poma deturpante rugis. Colligi mala post æquinoctium autumnale, neque ante xv. lunam, neque ante primam horam. Caduca separari, stramentis, storeis, paléisue substerni. Rara componi, ut limites peruij spiritum æqualem accipiant. Amerina maxime durare, melimela minime.

De cotoneis, Punicis, piris, & sorbis, & uuis seruandis. CAP. XVII.

COtoneis interclusis spiramentum omne adimendum, aut incoqui melle ea immergiue oportere. Punica aqua marina feruente indurari, mox triduo sole siccata, ita ne nocturno rore contingantur, suspendi. Cum libeat uti, aqua dulci perlui. M. Varro & in dolijs harenæ seruari iubet, & immatura obrui terra in ollis fundo effracto, sed spiritu excluso, ac surculo pice illito. Sic etiam crescere amplitudine maiore quàm possint in arbore. Cætera mala folijs ficulnis, præterquam caducis, singula conuolui, cistisque uitilibus condi, uel creta figlinarum illini. Pira in uasis fictilibus picatis inuersis obrui inter scobes. Tarentina serißime legi. Aniciana seruari et in passo. Sorba uerò & in scrobibus gypsato operculo, duûm pedum terra superinducta, in loco aprico, inuersis uasis, & in dolijs ut uuas cum ramis suspendi. E proximis autoribus quidam altius curam petunt: deputarique statim poma ac uites ad hunc usum præcipiunt, decrescente luna, post horam diei tertiam, cœlo sereno, ac siccis uentis. Similiter deligi & ex locis siccis, & ante perfectam maturitatem, addito ut luna infra terram sit: uuas cum malleolo sarmenti duro, demptis forfice corruptioribus acinis, in dolio picato recenti suspendi, exclusa omni aura operculo & gypso sic & sorba ac pira, illitis omnium surculis pice. Dolia procul ab aqua esse. Quidam sic cum palmite in gypso condunt, capitibus eius scillæ infixis utrinque. Alij etiam uina habentibus dolijs, dum ne contingant ea uuæ. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia, quo genere & uino odorem acquiri putant. Aliqui omnia hæc in milio seruare malunt. Plerique uerò in scrobe duûm pedum altitudinis harena substracto, & fictili operculo, dein terra, operto. Creta quidam etiam figlina uuas illinunt, siccatasque sole suspendunt, in usu diluentes cretam. Eandem pomis in uino subigunt. Mala uero generosißima eadem ratione crustant gypso uel cera: quæ nisi maturuerint, incremento calycem rumpunt. Semper autem in pediculos collocant ea. Alij decerpunt cum surculis, eosq; in medullã sambuci abditos obruunt, ut suprà scriptum est. Alij singulis malis pirisque singula uasa fictilia aßignant, & opercula eorum picata dolio iterum includunt. Necnõ aliqui in floccis capsisque, quas luto paleato illinunt. Alij hoc idem in patinis fictilibus: aliqui & in scrobe subiecta harena, ita sicca operiunt mox terra. Sunt qui cotonea cera Pontica illita melle demergant. Columella autor in puteos cisternásue in fictilibus uasis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpibus proxima, uuas sole siccatas iunci fascijs inuoluit, cadisq; conditas gypso includit. Hoc idem Græci platani folijs, aut uitis ipsius, aut fici, uno die in umbra siccatis, atque in cado uinaceis interpositis. Quo genere Coa uua & Berytia seruantur, nullius suauitati postferendæ. Quidam ut has faciant, in cinere lixiuio tingunt protinus quàm detraxere uitibus, mox in sole siccant: tum folijs (ut suprà dictum est) inuolutas uinaceis stipant. Sunt qui malunt uuas in scobe ramentísue abietis, populi, fraxini seruare. Sunt qui suspendi procul malis, protinusque in granarijs iubeant, quoniam optime sit operimento puluis pensilibus. Contra uespas remedio est, oleo aspergi ex ore. De palmis diximus.

De ficis genera xxix. CAP. XVIII.

*EReliquo genere pomorum ficus amplißima est: quædamque & piris magnitudine æmulæ. De Aegyptia Cypriaq; miraculis retulimus inter externas. Idæa rubet oliuæ magnitudine, rotundior tãtum, sapore mespili. Alexandrinam hanc ibi uocãt, craßitudine cubitali ramosam, materia ualidam, lentã, sine lacte, cortice uiridi, folio tiliæ, sed molli. Onesicritus tradit in Hyrcania multũ nostris esse dulciores, fertilioresq;, ut quæ modios cclxx. singulæ ferant. Ad nos ex alijs transiere gentibus, Chalcide, Chio: quarũ plura genera, siquidem & Lydiæ quæ sunt purpureæ, & mãmillanæ, similitudinẽ earum habent: & callistruthiæ parũ sapore præstantiores, ficorũ omnium frigidißimæ. Nam de Africanis, quas multi præferunt cunctis, magna quæstio est: cum id genus in Africam nuperrime trãsierit, patriæ nomen obtinent. Nam Alexandrina è nigris est, candicante rima, cognomine delicatæ. Nigra & Rhodia est, & Tiburtina de præcocibus. Sunt & autorum nomina ijs, Liuiæ, Pompeiæ. *siccãdis hæc sole in annuos usus aptißima, cum mariscis, & quas harũdinum folij macula uariat. Est & Herculanea, & albicerata, & aratia alba, pediculo minimo, latißima. Primo autẽ prouenit porphyritis, longißimo pediculo. Comitatur eam è minimis & uilißimis, popularis dicta. Contra nouißima sub hyeme maturatur chelidonia. Sunt præterea eædem serotinæ*

* siccatæ hæ sole in ãnuos usus aptissimæ, cum

serotinæ & præcoces, biferæ, alba ac nigra, cum messe uindemiaq; maturescentes. Serotinæ & à corio appellata duro: ex Chalcidicis quarundam trifero prouentu. Tarenti tantum prædulces nascuntur, quas uocant omas. Cato de ficis ita memorat. Ficos mariscas in loco cretoso aut aperto serito. In loco autem crassiore aut stercorato, Africanas, & herculaneas, saguntinas, hybernas, tellanas, atras pediculo longo. Postea tot subiere nomina atque genera, ut uel hoc solum æstimantibus appareat, mutatam esse uitam. Sunt & hybernæ quibusdã prouincijs, sicuti Mœsiæ, sed artis, nõ naturæ. Paruarũ genus arborum post Autumnũ fimo contegunt, deprehensasque in his hyeme grossos: quæ mitiore cœlo refossæ cum arbore atque in lucem remissæ, nouos soles, aliosque quàm quibus uixere, auide tanquam iterum natæ accipiunt: & cum uenientium flore maturescunt, alieno præcoces anno, in tractu uel gelidissimo. Sed à Catone appellata iam tum Africana, admonet & Africæ, ad ingens documentum usi eo pomo. Nanque perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotumque securitatis anxius, cum clamaret omni senatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiam præcocem ex ea prouincia ficum. Ostendensque patribus, interrogo uos, inquit, quando hoc pomum demptum putatis ex arbore? Cum inter omnes recens esse constaret. Atqui tertium, inquit, ante diem scitote decerptum Carthagine, tam propè à muris habemus hostem: statimque sumptum est tertium Punicum bellum, quo Carthago deleta est, quanquam Catone anno sequente rapto. Quid primum in eo miremur? curam ingenij, an occasionem fortuitam? celeritatemq; cursus, an uehementiam uiri? Supra omnia quiddã est, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam urbem, & de terrarũ orbe per cxx. annos æmulam, unius pomi argumento euersam: quod non Trebia aut Trasymenus, non Cannæ busto insignes Romani nominis perficere potuere: non castra Punica ad tertium lapidem uallata, portæque Collinæ adequitans ipse Annibal. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit. Colitur ficus arbor in foro ipso ac comitio Romæ nata, sacra fulguribus ibi conditis. Magisque ob memoriam eius, quæ nutrix Romuli ac Remi cõditoris appellata: quoniam sub ea inuenta est lupa infantibus præbens rumen (ita uocabãt mammam) miraculo ex ære iuxtà dicato, tanquam in comitium sponte transisset. Adacto nauigio ilico arescit, rursusq; cura sacerdotum seritur. Fuit & ante Saturni ædem urbis anno cclx. sublata sacro à uestalibus facto, cũ Syluani simulacrũ subuerteret. Eadem fortuito satu uiuit in medio foro, quà sidentia imperij fundamenta ostento fatali Curtius maximis bonis, hoc est, uirtute ac pietate, ac morte præclara expleuerat. Aeque fortuita eodem loco est uitis atque olea, umbræ gratia sedulitate plebeia sata. Ara inde sublata gladiatorio munere diui Iulij, quod nouissime pugnauit in foro. Admirabilis est pomi huiusce festinatio, unius in cunctis, ad maturitatem properantis arte naturæ.

De caprifico, & caprificatione. CAP. XIX.

CAprificus uocatur è syluestri genere ficus nunquam maturescẽs, sed quod ipsa nõ habet alijs tribuens, quoniam est naturalis causarum transitus, atque è putrescentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatã uolant: morsuq; ficorum crebro, hoc est, auidiore pastu aperientes ora earũ, atque ita penetrantes, intus solem primo secum inducunt, cerealesq; auras immittunt foribus apertis. Mox lacteum humorẽ, hoc est, infantiã pomi absumũt, quod fit & sponte. Ideoq; ficetis caprificus permittitur ad rationẽ uenti, ut flatus euolantes in ficus ferat. Inde repertũ, ut illatæ quoq; aliunde, & inter se colligatæ inijcerentur fico: quod in macro solo & aquilonio nõ desideratur, quoniam sponte arescunt loci situ, rimisq; eadẽ, quæ culicũ opera, causa perficit: necnon ubi multus puluis, quod euenit maximè frequẽti uia apposita. Nanq; & pulueri uis siccandi, succumq; lactis absorbendi: quæ ratio puluere & caprificatione hoc quoq; præstat ne decidant, absumpto humore tenero, & cũ quadã fragilitate ponderoso. Ficis mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus: succus maturescentibus lactis, percoctis mellis. Senescunt in arbore, anusq; distillant gummi modo lacrymam, siccanturq;. Honos laudatas seruat in capsis, Ebuso insula præstantissimas, amplissimasq;, mox in Marrucinis. At ubi copia abundat, implentur orcæ in Asia, cadi autẽ in Ruspina Africæ urbe, panisq; simul & obsonij uicẽ siccatæ implent: utpote cum Cato cibaria ruris operarijs iusta ceu lege sanciens, minui iubeat per fici maturitatem. Cum recẽti fico salitis uice casei uesci, nuper excogitatum est. Ex hoc genere sunt, ut diximus coctana & caricæ, quæq; conscendenti nauim aduersus Parthos omen fecere M. Crasso, uenales prædicantis uoce cauneæ. Omnia hæc in Albense rus è Syria intulit L. Vitellius, qui postea censor fuit, cũ legatus in ea prouincia esset, nouissimis Tiberij Cæsaris temporibus.

De mespilis, & eorum generibus tribus. CAP. XX.

MAlorum pirorumque generi adnumerentur iure mespila atque sorba. Mespilis tria genera, anthedon, setania. Tertium degenerat, tametsi anthedoni similius est, quod gallicum uocant. Setania maius pomum candidiusq;, acini molliore ligno. cæteris minus pomum, sed odore præstãtius, & quod diutius seruetur. Arbor ipsa de amplissimis. Folia antequam decidant, rubescunt, radices multæ atque altæ, & ideo inextirpabiles. Non fuit hæc arbor in Italia Catonis æuo.

De sorbis genera quatuor. CAP. XXI.

SOrbis quadruplex differentia. Alijs enim eorum rotunditas mali, alijs turbinatio piri, alijs ouata species ceu malorum aliquibus. Hæc obnoxia

acori.

acori. Odore & suauitate rotunda præcellunt. Cæteris uini sapor. Generosissima, quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus torminale appellant, remedio tantum probabile, assiduum prouentu, minimumque pomo, arbore dissimili, folijs penè platani. Non ferunt ante trimatum ex ullo genere. Cato & sorba sapa condi iubet.

De nuce iuglandi. CAP. XXII.

AB his locum amplitudine uindicauerunt, quæ cessere autoritati, nuces iuglandes, quanquam & ipsæ nuptialium Fescenniorum comites, multum pineis minores uniuersitate, eædemque portione ampliores nucleo. Necnon & honor his naturæ peculiaris, gemino protectis operimento, puluinati primum calycis, mox lignei putaminis. Quæ causa eas nuptijs fecit religiosas, tot modis fœtu munito, quod est uerisimilius, quàm quia cadendo tripudium sonúmue faciant. Et has è Perside à regibus translatas, indicio sunt Græca nomina. Optimum quippe genus earum Persicum atque Basilicon uocant. Et hæc fuere prima nomina. Caryon à capitis grauedine, propter odoris grauitatem conuenit dictum. Tinguntur cortice earum lanæ, & ruffatur capillus primum prodeuntibus nuculis. Id compertum, infectis tractatu manibus. Pinguescunt uetustate. Sola differentia generum in putamine duro fragiliúe, & tenui ac crasso, loculoso & simplici. Solum hoc pomum natura compactili operimento clausit. Nanque sunt bifidæ putaminum carinæ, nucleorumque illis quadripartita distinctio, lignea intercursante membrana. Cæteris quicquid est, solidum est, ut in auellanis, & ipso nucum genere, quas antea abellinas patrio nomine uocabant. In Asiam Græciamque è Ponto uenere, & ideo Ponticæ nuces uocantur. Has quoque mollis protegit barba. Sed putamini nucleisque solida rotunditas inest. Eæ & torrentur. Vmbilicus illis intus in uentre medio. Tertia ab his natura amygdalis, tenuiore, sed simili iuglandium summo operimento: item secundo putaminis. Nucleus dissimilis latitudine, & acriore callo. Hæc arbor an fuerit in Italia Catonis ætate, dubitatur, quoniam Græcas nominat, quas quidam & in iuglandium genere seruant. Adijcit præterea auellanas & galbas, prænestinas, quas maxime laudat, & conditas ollis, in terra seruari uirides tradit. Nunc Thasiæ & Albenses celebrantur. Et Tarentinarum duo genera, fragili putamine, ac duro: quæ sunt amplissimæ & minime rotundæ. Præterea mollusca putamen rumpentes. Sunt qui honoris nomẽ interpretẽtur, & Iouis glandẽ esse dicũt. Nuper consularẽ uirũ audiui, biferas & iuglãdes nuces habere se profitẽtẽ. De pistaceis & ipsi retulimus. Et hæc autẽ idẽ Vitellius in Italiã primus intulit eodẽ tẽpore: simulq; in Hispaniã Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militabat.

De castaneis genera octo. CAP. XXIII.

NVces uocamus & castaneas, quanquam accommodatiores glandium generi. Armatum ijs echinato calyce uallum, quod inchoatum glandibus. Mirumque, uilissima esse quæ tanta occultauerit cura naturæ. Trini quibusdam partus ex uno calyce, cortexque lentus. Proxima uerò corpori membrana & in his, & in nucibus saporem, ni detrahatur, infestat. Torrere has in cibis gratius. Moluntur etiam, & præstant ieiunio fœminarum quandam imaginem panis. Sardibus eæ prouenere primum. Ideo apud Græcos Sardianos balanos appellant. Nam diuus Tiberius postea balanum nomen imposuit, excellentioribus satu factis. Nunc plura earum genera. Tarentinæ faciles, nec operoso sunt cibo, planæ figura. Rotundior quæ balanitis uocatur, purgabilis maxime, & sponte prosiliens. Pura & plana est ex ijs & Salariana. Tarentina minus tractabilis. Laudatior Corelliana, & ex ea facta, quo dicemus in insitis modo, Meterana, quã rubens cortex præfert triangulis, & popularibus nigris quæ coctiuæ uocantur. Patria laudatissimus Tarentum, & in Campania Neapolis. Cæteræ suum pabulo gignuntur, scrupulosa corticis intra nucleos quoq; ruminatione.

De siliquis, & carnosis pomis, & moris, & de acinis & baccis. CAP. XXIIII.

HAud procul abesse uideantur & prædulces siliquæ, nisi quòd in ijs cortex ipse manditur. Digitorum hominis longitudo illis, & interim falcata, pollicari latitudine. Glandes inter poma numerari non possunt: quamobrem in sua natura dicentur. Reliqua carnosi sunt generis, ea baccis atque carnibus distant. Alia acinis caro, alia moris, alia unedonibus, & alia acinis inter cutem succumque, alia myxis, alia baccis ut oliuis. Moris succus, in carne uinosus: trini colores, candidus primo, mox rubens, maturis niger. In nouissimis florent, inter prima maturescunt. Tingunt manus succo matura, eluunt acerba. Minimũ in hac arbore ingenia profecerũt, nec nominibus, nec insitis, nec alio modo quàm pomi magnitudine, differũt mora ostiensia, & tusculana Romæ. Nascũtur & in rubis, multum differente callo. Aliud corpus est terrestribus fragis, aliud congeneri eorum unedoni, quod solum pomum simile fructu terræ gignitur. Arbor ipsa fruticosa. Fructus anno maturescit: pariterque floret subnascens, et prior coquitur. Mas sit an fœmina sterilis, inter autores nõ constat. Pomum inhonorũ, ut cui nomen ex argumento sit unum tantũ edendi. Duobus tamen hoc nominibus appellant Græci, comaron & memecylon. Ex quo apparet totidem esse genera & apud nos. Alio nomine arbutus uocatur. Iuba autor est, quinquagenum cubitorum altitudine in Arabia esse eas. Acinorũ quoq; magna est differentia. Primũ inter uuas ipsas callo, teneritate, crassitudine, interiore ligno alijs paruo, & alijs etiã gemino, qui minime feraces musti. Plurimum uerò differũt ederæ sambuciq; acini: & figura etiam punici, angulosi quippe soli. Nec cutis ulla singulis, præter communem quæ est candida

dida. Totusque succus & caro est, iis præcipue, quibus paruulum inest ligni. Magna & baccis differentia. Aliæ nanque sunt oliuis, lauris. & alio modo loto, cornis. alio myrtis, lentisco. Aquifolio enim ac spinæ sine succo: medioq; etiamnum genere inter baccas acinosque cerasis. Pomum his primo candidum, & ferè omnibus baccis. Mox aliis uirescit, ut oliuis, lauris: rubet uero moris, cerasis, cornis. Deinde nigrescit, moris, cerasis oliuis.

De cerasis genera octo. CAP. XXV.

CErasi ante uictoriam Mithridaticam L. Luculli nō fuere in Italia. Ad urbis annum d. clxxx. is primum uexit è Ponto, annisque cxx. trans Oceanum in Britanniam usque peruenere. Eadem, ut diximus, in Aegypto nulla cura potuere gigni. Cerasorum aproniana maxime rubent: nigerrima sunt, ut Actia. Cæciliana uero & rotunda. Iuliana gratus sapor, sed penè tantum sub arbore sua, adeo teneris, ut gestatum non tolerent. Principatus duracinis, quæ Pliniana Campania appellat in Belgica uero Lusitanis. In ripis etiam Rheni. Tertius iis colos è nigro ac rubenti uiridique similis maturescentibus semper. Minus quinquennium est, quod prodiere quæ uocant laurea: non ingratæ amaritudinis, insitæ in lauro. Sunt & Macedonica paruæ arboris, raroque tria cubita excedentis, & minore etiamnum frutice chamæcerasi. Inter prima hoc è pomis colono gratiā annuam refert. Septentrione frigidisq; gaudet. Siccatur etiam sole, conditurq; ut oliua cadis.

De corno & lentisco. CAP. XXVI.

QVæ cura et cornis atq; lentisco adhibetur, ne quid non hominis uentri natū esse uideatur. Miscentur sapores, & alio alius placere cogitur. Miscentur uero & terræ cæliq; tractus. In alio cibi genere India aduocatur, in alio Aegyptus, Creta, Cyrene, singulæque terræ. Nec cessat in ueneficiis uita, dummodo omnia deuoret. Planius hoc fiet in herbarum natura.

De generib. succorū, & de odore. CAP. XXVII.

INterim quæ sunt communia, & pomis omnibusq; succis saporum genera xiii. reperiuntur, dulcis, suauis, pinguis, amarus, austerus, acer, acutus, acerbus, acidus, salsus. Præter hæc, tria sunt genera mirabilis maxime naturæ. Vnum, in quo plures pariter sentiuntur sapores, ut uinis. Nanque in his & austerus, & acutus, & dulcis, & suauis, omnes alieni. Alterum est genus, in quo sit & alienus quidem, sed & suus quidam & peculiaris, ut in lacte. Siquidem inest ei quod tamen iure dici dulce, & pingue, & suaue non posset, obtinente lenitate, quæ ipsa succedit in saporis uicem. Nullus hic aquis, ne succus quidem, ut tamen eo ipso fiat aliquis, ac suum genus faciat. Sentiri quidem aquæ saporē ullum succumue, uitium est. Magnū his omnibus in odore momentum, & magna cognatio, qui & ipse nullus est aquis: aut si sentitur, omnino uitiū est. Mirū tria naturæ præcipua elementa sine corpore esse, sine odore, sine succo: aquas, aëra, ignes.

De succis fructuum, & arborum, & coloribus, & odoribus, & natura pomorū, & de commendatione fructuum. CAP. XXVIII.

ERgo succorum uinosus piro, moro, myrto: minime (quod miremur) uuis. At pinguis oliuæ, lauro, nuci iuglandi, amygdalis: dulcis uuis, ficis, palmis: aquosus prunis, magna differentia & in colore succi. Sanguineus moris, cerasis, cornis, uuis nigris. Idem albis candidus. Lacteus in capite ficis, in corpore non item: Spumeus malis, nullus persicis, cum præsertim duracina succo abundent: sed quis eius ullum dixerit colorem? Sua & in odore miracula. Malis acutus, persicis dilutus, dulcibus nullus. Nam & uinum tale sine odore, tenue odoratius. Multoque celerius talia ad nasum ueniunt quàm pinguia. Quæ odorata, non eadem in gustu tenera, quia non sunt pariter odor & sapor. Quamobrem citreis odor acerrimus, sapor asperrimus, quadantenus & cotoneis: nullusq; odor ficis. Et hactenus sint species ac genera pomorum. naturas arctius colligi par est. Alia siliquis gignuntur, ipsis dulcibus, semenque complexis amarum: cum in pluribus semina placeant, in siliqua damnentur. Alia baccis, quarum intus lignum, & extrà caro, ut oliuis, cerasis. Aliquorum intus baccæ, foris lignum, ut in his quæ in Aegypto diximus gigni. Quæ baccis natura, eadem & pomis. Aliorum intus corpus, & foris lignum, ut nucum. Aliis foris corpus, intus lignum, ut persicis & prunis, uitiumque uinctum fructu, cum fructus alibi muniatur uitio. Putamine clauduntur nuces, corio castaneæ. Detrahitur hoc iis, at in mespilis māditur. Crusta teguntur glandes, cute uua, corio & mēbrana punica. Carne & succo mora constant, cute & succo cerasi. Quædā statim à ligno recedunt, ut nuces & palmæ. Quædam adhærent, ut oliuæ, laurique. Quorundā generi utraq; est natura, ut persicis. Etenim duracinis adhæret corpus, è lignoq; auelli nequit, cum in cæteris facile separetur. Quibusdam nec intus, nec extrà lignum, ut in palmarum genere. Aliquorum lignum ipsum in usu & pomi uice, ut generi amygdalæ, quam in Aegypto gigni diximus. Quorundam extra gemina geminantur uitia, ut in castaneis, amygdalis, nucibusq; iuglandibus. Quorundam natura trigemina est, corpus, deinde lignum, rursusq; semen in ligno, ut persicis. Quædam inter se densa, ut uuæ, sorbæ: quæ ramos circūdata ex omni parte uuarū modo degrauant. Alia rara, ut in persicis. Quædam aluo continentur, ut granata. Dependent alia pediculis, ut pira. Alia racemis, ut uuæ, palmæ. Alia et pediculis & racemis, ut ederæ, sambuci. Alia ramo adhærent, ut in lauro. Quædā utroq; modo, ut oliuæ. Nam & breues pediculi & longi. Quædā uasculis constant, ut punica & mespila, lotosque in Aegypto & Euphrate. Iam uero diuersa gratia et cōmēdatio. Carne palmæ placēt, crusta thebaicæ, succo uuæ & caryotæ: callo pira & mala, corpore melimela, mora cartilagine, nuclei grano.

no. Quædam in Ægypto cute ut caricæ. Detrahitur hæc ficus uirentibus, ut putamen: eadem in siccis maxime placet. In papyris & ferulis, spinaq; alba, caulis ipse pomum est. Sunt et ficulni caules. In fruticoso genere cũ caule capparis: in siliquis uero quod mãditur, quid nisi lignum est? non omittenda seminis earũ proprietate. Nam neq; corpus, nec lignum, nec cartilago dici potest, neq; aliud nomen inueniat.

De myrto, genera eius undecim. CAP. XXIX.

SVccorum natura præcipuã admiratione in myrto habet, quando ex una omnium olei uiniq; bina genera fiunt. Item myrtidanum, ut diximus. Et aliud usus baccæ fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illius obtinens uicem, quodam etiam generosi obsonij nomine inde tracto, quod etiam nũc myrtatũ uocatur. Eademque origine aprorum sapor commendatur, plerunq; ad intinctus additis myrtis. Arbor ipsa in Europæ citeriore cœlo, quod à Ceraunijs montibus incipit, primũ Circeiis in Elpenoris tumulo uisa traditur: Græcumq; ei nomẽ remanet, quo peregrinã esse apparet. Fuit ubi nunc Roma est, iam tum cum conderetur. Quippe ita traditur, myrtea uerbena Romanos Sabinosq;, cum propter raptas uirgines dimicare uoluissent, depositis armis purgatos in eo loco qui nunc signa Veneris Cluacinæ habet. Cluere enim antiqui purgare dicebant. Et in ea quoque arbore suffimenti genus habetur. Ideo tum electa, quoniam coniunctioni et huic arbori Venus præest. Haud scio an prima etiam omnium in locis publicis Romæ sata sit, fatidico quidem & memorabili augurio. Inter antiquissima nãq; delubra habetur Quirini, hoc est, ipsius Romuli: in eo sacræ fuere myrti duæ ante ædem ipsam per longum tempus, altera patricia appellata, altera plebeia. Patricia multis annis præualuit flaccescẽte plebeia exuberans ac læta, quandiu senatus quoq; floruit, illa ingens, plebeia retorrido ac squalida. Quæ postea quàm eualuit flaccescente patricia Marsico bello, languida autoritas patrum facta est, ac paulatim in sterilitatẽ emarcuit maiestas. Quin & ara uetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam uocãt. Cato tria genera myrti prodidit. Nigrã, cãdidam, coniugulam, fortassis à coniugijs ex illo Cluacinæ genere. Nunc & alia distinctio, satiuæ aut syluestris, & in utraq; latifoliæ. In syluestri propria oxymyrsine. Satiuarũ genera topiarij faciũt. Tarentinã folio minuto, nostratem patulo, exoticã densissimo, senis foliorũ uersibus. Hæc non est in usu: ramosa utraq; alia. Coniugulam existimo nunc nostratem dici. Myrtus odoratissima est in Ægypto. Cato docuit uinum fieri è nigra, siccata usq; in ariditatẽ in umbra, atq; ita mulso indita. Si nõ siccentur baccæ, oleum gigni. Postea compertũ, & ex alba uinum fieri album, duobus sextarijs myrti tusæ in uini tribus heminis maceratæ expressæq;. Folia & per se siccãtur in farinam ad ulcerum remedia in corpore humano, leniter mordaci puluere, ac refrigerandis sudoribus. Quinimo oleo quoque (mirũ dictu) inest quidam uini sapor, simulq; pinguis liquor, præcipua ui ad corrigenda uina, saccis ante perfusis. Retinet quippe fecem, nec præter purum liquorẽ transire patitur, datq; se comitem præcipua cõmendatione liquato. Virgæ quoq; eius gestatæ manu uiatori prosunt in longo itinere pediti. Quin & uirgei anuli expertes ferri inguinum tumori medentur. Bellicis quoque se rebus inseruit, triũphansq; de Sabinis Posthumius Tubertus in consulatu (qui primus omnium ouans ingressus urbem est, quoniam rem leuiter sine cruore gesserat) myrto Veneris uictricis coronatus incessit, optabilẽq; arborem etiã hostibus fecit. Hæc postea ouãtium fuit corona, excepto M. Crasso, qui de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus incessit. Masurius autor est, curru quoque triumphantes myrtea corona usos. L. Piso tradit, Papyriũ Massonẽ, qui primus in mõte Albano triumphauit de Corsis, myrto coronatũ ludos Circenses spectare solitum. Auus maternus Africani sequentis hic fuit. Marcus Valerius duabus coronis utebatur, laurea & myrtea, qui & hoc uouerat.

De lauro, genera tredecim. CAP. XXX.

LAurus triumphis proprie dicatur, uel gratissima domibus ianitrix Cæsarum pontificumque: quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit Cato: Delphicã & Cypriam. Pompeius Lenæus adiecit quam mustacẽ appellauit, quoniã mustaceis subijceretur. Hanc esse folio maximo, flaccidoq; & albicante. Delphicam æquali colore, uiridiorem, maximis baccis, atq; è uiridi rubentibus. Hac uictores Delphis coronari, & triumphãtes Romæ. Cypriam esse folio breui, nigro, per margines imbricato, crispũ. Postea accessere genera tinus, hanc syluestrem laurum aliqui intelligũt, nonnulli sui generis arborem. differt colore, est enim ei cærulea bacca. Accessit & regia, quæ cœpit Augusta appellari, amplissima & arbore & folio, baccis gustatu quoq; nõ asperis. Aliqui negant eandẽ esse, & suũ genus regiæ faciunt longioribus folijs latioribusq;. Idem in alio genere baccaliam appellant hanc quæ uulgatissima est, baccarumq; fertilissima. Sterilem uero earum (quod maxime miror) triumphalem, eaq; dicunt triumphantes uti: nisi id à diuo Augusto cœperit, ut docebimus, ex ea lauru quæ ei missa è cœlo minima est altitudine, folio crispo ac breui, inuẽtu rara. Accedit in topiario opere taxa, excrescẽte in medio folio paruulo, ueluti lacinia folij. Et sine ea spadonia, mira opacitatis patientia. Itaq; quãtalibet sub umbra solũ implet. Est et chamædaphne syluestris frutex, est & Alexandrina, quã aliqui Idæam, alij hippoglottion, alij daphnitin, alij carpophyllon, alij hypelaten uocant. Ramos spargit à radice dodrantales, topiarij ac coronarij operis, folio acutiore quàm myrti, molliore & candidiore, maiore semine inter folia rubro. Plurima in Ida, & circa Heracleam Ponti, nec nisi montosis. Id quoque quod Daphnoides uocatur genus, in nominum ambitu est. Alij enim Pelasgum, alij eupetalon, alij stephanon

Alexand

Alexandri uocant. Et hic frutex est ramosus, crassiore ac molliore quàm laurus folio, cuius gustatu accenditur os atque guttur, baccis è nigro russis. Notatum antiquis, nullum genus lauri in Corsica fuisse, quod nunc satum & ibi prouenit. Ipsa pacifera, ut quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium. Romanis præcipue lætitiæ uictoriarumq́ue nuncia additur literis, & militum lanceis, pilisq́ue. Fasces imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur, quoties lætitiam noua uictoria attulit. Idq́ue non quia perpetuo uiret, nec quia pacifera est, præferenda ei utroque oleæ, sed quia spectatißima in monte Parnaso. Ideoq́ue etiam grata Apollini, assuetis eò dona mittere iam & regibus Romanis, teste L. Bruto: Fortaßis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset, lauriferam tellurem illam osculatus ex responso. Et quia manu satarum receptarumq́ue in domos, fulmine sola non icitur. Ob has causas equidem crediderim, honorem ei habitum in triumphis potius, quàm quia suffimentum sit cædis hostium & purgatio, ut tradit Masurius. Adeoq́ue in profanis usibus pollui laurum & oleam fas non est, ut ne propiciandis quidem numinibus accendi ex his altaria aræue debeant. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu, & quadam detestatione, interaneorum etiam uitia & neruorum ligno torquente. Tiberium principem tonante cœlo coronari ea solitum ferunt contra fulminum metus. Sunt & circa diuum Augustum euenta eius digna memoratu. Nanque Liuiæ Drusillæ, quæ postea Augusta matrimonij nomen accepit, cum pacta esset illa Cæsari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in gremium illæsam. Intrepideq́ue miranti accesit miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramum onustum suis baccis. Conseruari alitem & sobolem iussere aruspices, ramumq́ue eum seri, ac rite custodiri. Quod factum est in uilla Cæsarum, fluuio Tiberi imposita iuxta nonum lapidem Flaminia uia, quæ ob id uocatur Ad gallinas: mireq; sylua prouenit. Ex ea triumphans postea Cæsar, laurum in manu tenuit, coronamq; capite gessit, ac deinde imperatores Cæsares cuncti. Traditusq́ue mos est ramos quos tenuerunt serendi. Et durant syluæ nominibus suis discretæ, fortaßis ideo mutatis triumphalibus. Vnius arborum Latina lingua nomen imponitur uiris. Vnius folia distinguuntur appellatione. Lauream enim uocamus. Durat & in urbe impositum loco, quando loretum in Auentino uocatur, ubi sylua lauri fuit. Eadem purificationibus adhibetur: testatumq; sit obiter & ramo eam seri, quoniam dubitauere Democritus & Theophrastus. Nunc dicemus syluestrium naturas.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XVI.

*

PROOEMIVM.

Syluestrium arborum naturæ.

POMIFERAE *arbores, quæq; mitioribus succis uoluptatem primæ cibis attulerunt, & necessario alimento delicias immiscere docuerunt, siue illæ ultro, siue ab homine didicere blandos sapores adoptione & connubio, idq; munus etiam feris uolucribusq; dedimus, intra prædictas constant. Proximum erat narrare glandiferas quoque, quæ primo uictum mortalium aluerunt nutrices inopis ac feræ sortis, ni præuerti cogeret admiratio usu cõperta, quanã qualisq; esset uita, sine arbore ulla, sine frutice uiuẽtiũ.*

Gentes sine arbore, & miracula in septentrionalis regionis arboribus. CAP. I.

D*Iximus & in oriente quidem, iuxta oceanũ, complures ea in necesitate gentes. Sunt uerò & in septentrione uisa nobis Cauchorum, qui maiores minoresq́ue appellantur. Vasto ibi meatu, bis dierum, noctiumq́ue singularum interuallis, effusus in immensum agitur oceanus, æternam operiens rerum naturæ cõtrouersiam: dubiumq; terræ sit, an parte in maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia structa manibus ad experimenta altißimi æstus casis ita impositis: nauigantibus similes cum integant aquæ circundata, naufragis uero cum recesserint: fugientesq; cum mari pisces circa tuguria uenantur. Non pecudẽ his habere, nõ lacte ali, ut finitimis, ne cũ feris quidẽ dimicare contingit, omni procul abacto frutice. Vlua & palustri uiuco funes nectunt ad prætexenda piscibus retia: captũq; manibus lutũ uẽtis magis quàm sole siccantes, terra cibos, & rigentia septentrione uiscera sua urunt. Potus ijs nõ nisi ex imbre seruato scrobibus in uestibulo domus. Et hæ gentes si uincantur hodie à Po. Ro. seruire se dicunt. Ita est profecto, multis fortuna parcit in pœnam. Aliud è syluis miraculũ: totam reliquam Germaniã replent, adduntq; frigori umbras: altißimæ tamen haud procul suprà dictis Cauchis circa duos præcipue lacus, littora ipsa obtinent quercus, maxima auiditate nascendi: suffoßæque fluctibus, aut propulsæ flatibus, uastas complexu radicum insulas secum auferunt. Atq; ita libratæ stantes nauigant ingentium ramorũ armamẽtis, sæpe territis classibus nostris, cum uelut industria fluctibus agerẽtur in proras stantium noctu, inopesq́ue remedij illæ, prælium nauale aduersus arbores inirent.*

De Herciniæ syluæ magnitudine. CAP. II.

I*N eadem septentrionali plaga Herciniæ syluæ roborum uastitas intacta æuis & cõgenita mundo, prope immortali sorte miraculo excedit. Vt alia omittantur fide caritura, constat attolli colles occursantium*

inter se radicum repercussu: aut ubi secuta tellus non sit, arcus ad ramos usque, & ipsos inter se rixantes, curuari portarum patentium modo, ut turmas equitum transmittant.

De glandiferis. CAP. III.

Glandiferi maxime generis omnes, quibus honos apud Romanos perpetuus.

De ciuica corona, & qui frondea corona donati. CAP. IIII.

Hinc ciuicæ coronæ, militum uirtutis insigne clarissimum: iam pridem uerò & clementiæ imperatorum, postquam ciuilium bellorum profano meritum cœpit uideri ciuem non occidere. Cedunt his murales uallaresque, & aureæ, quanquam pretio antecedẽtes. Cedunt & rostratæ, quãuis in duobus maxime ad hoc æui celebres. M. Varrone è piraticis bellis, dante Magno Pompeio: itemque M. Agrippa, tribuente Cæsare è Siculis, quæ & ipsa piraticæ fuere. Antea rostra nauium tribunali præfixa fori decus erant, ueluti populo Romano ipsi corona imposita. Postquam uerò tribunitijs seditionibus calcari ac polluì cœpere, postquam uires ex publico in priuatum magis singulisque ciuium quæri, et sacrosancta omnia profana fecere, tum à pedibus eorum subiere in capita ciuium rostra. Dedit hanc Augustus coronam Agrippæ, sed ciuicam à genere humano accepit ipse. Antiquitus quidem nulla nisi deo dabatur: ob id Homerus cœlo tantum eas & prælio uniuerso tribuit, uiritim uerò ne in certamine quidem ulli. Feruntque primum omnium Liberum patrem imposuisse capiti suo ex edera. Postea deorum honori sacrificãtes sumpsere, uictimis simul coronatis. Nouissime & in sacris certaminibus usurpatæ, in quibus hodieque non uictori datur, sed patriam ab eo coronari pronunciatur. Inde natũ, ut etiam triumphaturis conferrẽtur in tẽplis dicãdæ, mox ut & ludis darẽtur. Longũ est, nec instituti operis, disserere quisnã Romanorũ primus acceperit. Neq; enim alias nouerãt quàm bellicas. Quod certum est, uni gẽtiũ huic plura sunt genera quàm cũctis. Romulus frondea coronauit Hostum Hostiliũ, quòd Fidenam primus irrupisset: auus hic Tulli Hostilij regis fuit. P. Decium patrem, tribunum militum, frondea donauit exercitus ab eo seruatus, imperatore Cornelio Cosso C O S. Samnitium bello. Ciuica iligna primo fuit, postea magis placuit ex esculo Ioui sacra. Variatumq; & cum quercu est, ac data ubique quæ fuerat, custodito tantùm honore glandis. Additæ leges arctæ, & ideo superbæ, quasq; cõferre libeat cum illa Græcorum summa, quæ sub ipso Ioue datur, cuiq; muros patria gaudens rumpit. Ciuem seruare, hostẽ occidere. Vtque eum locum in quo sit actum, hostis obtineat eo die. Vtq; seruatus fateatur: aliàs testes nil prosunt. Vt ciuis fuerit. Auxilia quamuis rege seruato, decus id non dant. Nec crescit honos idem imperatore conseruato, quoniam conditores in quocunque ciue summum esse uoluerunt. Accepta licet uti perpetuo. Ludos ineunti semper assurgi, etiam ab senatu in more est. Sedendi ius in proximo senatui. Vacatio munerum omnium ipsi, patriq; & auo paterno. Quatuordecim eas accepit Siccius Dentatus, ut retulimus suo loco: sex Capitolinus. Is quidem & de duce Seruilio. Africanus de patre accipere noluit apud Trebiam. O mores æternos, qui tanta opera honore solo donauerint: & cũ reliquas coronas auro cõmendarent, salutẽ ciuis in pretiõ esse noluerint: clara professione, seruari quidem hominem nefas esse lucri causa.

De glande genera xiij. CAP. V.

Glandes opes esse nunc quoque multarum gentium, etiam pace gaudentium, constat. Necnon & inopia frugum arefactis molitur farina, spissaturq; in panis usum. Quin & hodieq; per Hispanias, secundis mensis glans inseritur. Dulcior eadem in cinere tosta. Cautum est præterea lege xij. tabularum, ut glandẽ in alienum fundum procidentem liceret colligere. Genera earum multa. Distant fructu, situ, sexu, sapore. Nanque alia fageæ glandi figura, alia quernæ, & alia ilignæ: atq; inter se quoq; generum singulorũ differentiæ. Præterea sunt aliqua syluestres, aliæ placidiores, quæ culta obtinent. Iam etiam in montosis planisq; distant. Sicut & sexu mares & fœminæ. Item sapore. Dulcissima omnium fagi, ut qua obsessos etiam homines durasse in oppido Chio, tradat Cornelius Alexãder. Genera distinguere nõ datur nominibus, quæ sunt alia alibi. Quippe cũ robur quercũq; uulgò nasci uideamus, sed esculũ non ubiq;. Quartã uerò generis eiusdẽ, quæ cerris uocatur, ne Italiæ quidem maiore ex parte notã esse. Distinguemus ergo proprietate naturaq;: & ubi res coget, etiam Græcis nominibus.

De fagina glande, & reliquis glandibus, & carbone, & pastu porcorum. CAP. VI.

Fagi glans nuclei similis, triangula cute includitur. Folium tenue, ac leuissimum populo simile, celerrime flauescens: & media parte plerunque gignens superne paruulam baccam uiridem, cacumine aculeatam. Fagi glans muribus gratissima est, & ideo animalis eius una prouentus. Glires quoque saginat. Expetitur & turdis. Arborum fertilitas omnium ferè alternat, sed maxime fagi. Glandem quæ propriè intelligitur, ferunt robur, quercus, esculus, cerrus, ilex, suber. Cõtinẽtur hispido calyce, per genera plus minus cutem cõplectente. Folia præter ilicẽ grauia, carnosa, procera, sinuosa lateribus, nec cum cadunt flauescentia, ut fagi, pro differentia generum breuiora, uel longiora. Ilicis duo genera. Ex ijs in Italia folio non multum ab oleis distãt, milaces a quibusdã Græcis dictæ, in prouincijs aquifoliæ. Ilicis glans utriusque breuior & gracilior, quam Homerus acylon appellat, eoque nomine à glande distinguit. Masculas ilices negant ferre. Glans optima in quercu atque grandissima, mox esculo: nam roboris parua. Cerro tristis, horrida, echinato calyce ceu castaneæ. Sed in querna alia dulcior, molliorque fœminæ, maris spissior. Maxime autem

proban

probantur latifoliæ ex argumento dictæ. Distant autem inter se magnitudine & cutis tenuitate. Item quod alijs subest tunica rubigine scabra, alijs protinus candidum corpus. Probatur & ea, cuius in balano utrinque ex longitudine extrema lapidescit duritia: melior, cui in cortice, quàm cui in corpore, utrunque non nisi mari. Præterea alijs ouata, alijs rotunda, alijs acutior figura. Sicut et colos nigrior, candidiórue, qui præfertur. Amaritudo in extremitatibus, mediæ dulces. Quin & pediculi breuitas proceritasque differentiam habet. In ipsis uerò arboribus quæ maximam fert, hemeris uocatur, breuior, & in orbem comosa, alasque ramorum crebro cauata. Fortius lignum quercus habet & incorruptius: ramosa & ipsa, procerior tamen, & crassior caudice. Excelsissima autem ægilops, incultis amica. Ab hac proxime latifoliæ proceritas, sed minus utilis ædificijs: atque carbone dotata, uitijs obnoxia est. Quamobrem solida utuntur carbone, ærariorum tãtum officinis compendio: quoniam desinente flatu protinus emoriens sæpius recoquitur: cætero plurimis scintillis. Idem è nouellis melior. Acerui confertis taleis recentibus luto caminantur: accensa strue contis pungitur durescens calyx, atque ita sudorem emittit. Pessima & carboni & materiæ haliphleos dicta, cui crassissimus cortex atque caudex, & plerunque cauus fungosusque. Nec alia putrescit ex hoc genere, etiam cum uiuit. Quin & fulmine sæpissime icitur, quamuis altitudine non excellat: Ideo ligno eius nec ad sacrificia uti fas habetur. Eidem rara glans, & cum tulit, amara, quam præter sues nullum attingat animal: ac ne eæ quidem, si aliud pabulum habeant. Hoc quoque inter reliqua neglectæ religionis est, quod emortuo carbone sacrificatur. Glans fagea suem hilarem facit, carnem coquibilem ac leuem & utilem stomacho: iligna suem angustam, nitidam, strigosam, ponderosam: querna diffusam & grauissimam, & ipsa glandium æque dulcissima. Proximã huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia solidiorem carnem, sed duram. Iligna temari sues, nisi paulatim detur. Hanc nouissimam cadere. Fungosam carnẽ fieri esculo, robore, subere. Quæ glandem ferunt omnes & gallam, alternisq; annis glandẽ. Sed gallam hemeris optimam, & corijs perficiendis aptissimam. Similem huic latifolia, sed leuiorẽ, multoque minus probatam. Fert & nigram. Duo enim genera sunt. Hæc tingendis utilior.

De galla, & quàm multa præter glandem eædẽ ferant arbores. CAP. VII.

Nascitur autem galla sole de Geminis exeunte, erumpens noctu semper uniuersa. Crescit uno die candidior. Et si æstu excepta est, arescit protinus, neque ad iustum incrementum peruenit. hoc est, ut nucleum fabæ magnitudine habeat. Nigra diutius uiret, crescitque, ut interdum mali compleat magnitudinem. Optima Comagena, deterrima ex robore. Signum eius, quòd cauernæ translucent. Robur præter fructum plurima & alia gignit. Nanque fert & gallæ utrunque genus, & quædam ueluti mora, ni distarent arida duritia, plerunque tauri caput imitantia, quibus fructus inest nucleis oliuæ similis. Nascuntur in eo & pilulæ, nucibus non absimiles, intus habentes flocculos molles, lucernarũ luminibus aptos. Nam & sine oleo flagrant, sicuti galla nigra. Fert & aliam inutilem pilulam cum capillo, uerno tamẽ tempore melligeni succi. Gignũt & alæ ramorũ eius pilulas corpore non pediculo adhærentes, candicantes umbilicis. Cætera nigra uarietate dispersa. Media cocci colorẽ habent. Apertis amara inanitas est. Aliquando & pumices gignit, necnon & è folijs conuolutas pilulas: & in folio rubente aquosos nucleos candicantes & translucidos, quandiu molles sint, in quibus et culices nascuntur: indurescunt in modum gallæ.

De cachrye, & cocco grano, & agarico, & subere. CAP. VIII.

Ferunt robora & cachryn: ita uocatur pilula in medicina urendi uim habens. Gignitur & in abiete, larice, picea, tilia, nuce, platano, postquam folia cecidere, hyeme durans. Continet nucleum pineis similem. Is crescit hyeme, aperitur uere pilula tota. Cadit cum folia cœperint crescere. Tam multifera sunt, & tot res præter glandem pariunt robora. Sed & boletos suillosque, gulæ nouissima irritamenta, quæ circa radices gignuntur. Quercus probatissimos, robur autẽ & cypressus, & pinus, noxios. Robora ferunt & uiscũ, & mella, ut autor est Hesiodus. Constatque rores melleos è cœlo, ut diximus, cadentes, non alijs magis insidere frondibus. Cremati quoque roboris cinerem nitrosum esse certum est. Omnes tamen has eius dotes ilex solo prouocat cocco. Granum hoc, primoque ceu scapies fruticis paruæ aquifoliæ ilicis, cusculium uocant: pensionem alteram tributi pauperibus Hispaniæ donat. Vsum eius gratiorem in conchilij mentione tradidimus. Gignitur & in Galatia, Africa, Pisida, Cilicia, pessimum in Sardinia. Galliarum glandiferæ maxime arbores agaricum ferunt. Est autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in summis arboribus nascens, nocte relucens. Signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. E glandiferis sola quæ uocatur ægilops, fert panos arentes, muscoso uillo canos, non in cortice modo, uerùm & è ramis dependentes cubitali magnitudine, odoratos, ut diximus inter unguenta. Suberi minima arbor, glans pessima, rara, cortex tantum in fructu præcrassus ac renascens, atque etiam in denos pedes undique explanatus. Vsus eius ancoralibus maxime nauium, piscantiumque tragulis, & cadorum obturamentis: præterea in hyberno fœminarum calceatu. Quam ob rem non infacete Græci corticis arborem appellant. Sunt qui fœminam ilicem uocent, atque ubi non nascitur ilex, pro ea subere utantur, in carpentarijs præcipue fabricis, ut circa Elin & Lacedæmonem. Nec in Italia tota nascitur, aut in Gallia omnino.

Quarum sint in usu cortices. CAP. IX.

Cortex et fagi, tiliæ, abietis, piceæ, in magno usu agrestium. Vasa corbesq; ac patentiora quædam messibus conuehendis uindemiysq; faciunt, atq; prætexta tuguriorum. Scribit in recenti ad duces explorator, incidens literas à succo. Necnon in quodam usu sacrorum religiosus est fagi cortex. Sed non durat arbor ipsa.

De scandulis, & pinu, pinastro, abiete, picea, larice, tæda, taxo. CAP. X.

Scandulæ è robore aptissimæ, mox è glandiferis alys fagoque: facilime ex omnibus quæ resinam ferunt, sed minime durant, præterquam è pino. Scandula contectam fuisse Romam, ad Pyrrhi usq; bellum annis cccclxx. Cornelius Nepos autor est. Syluarum certe distinguebatur insignibus, Fagutali Ioui etiam nunc, ubi lucus fageus fuit, porta querquetulana, colle in quem uimina petebantur, totique lucis, quibusdam & geminis. Q. Hortensius dictator, cum plebs secessisset in Ianiculum, legem in Esculeto tulit, ut quod ea iussisset, omnes Quirites teneret. Peregrinæ tunc uidebantur, quoniam non erant suburbanæ, pinus atq; abies, omnesq; quæ picem gignunt, de quibus nunc dicemus, simul ut tota condiendi uina origo cognoscatur. Quædam ferunt in Asia aut oriente, è prædictis picem. In Europa sex genera cognatarum arborum ferunt. Ex ijs pinus atq; pinaster folium habent capillamenti modo prætenue longumque, & mucrone aculeatum. Pinus fert minimum resinæ, interdum et nucibus ipsis, de quibus dictum est, uix ut ascribatur generi. Pinaster nihil aliud est quàm pinus syluestris, mira altitudine, & à medio ramosa, sicut pinus in uertice. Copiosiorem dat hæc resinam, quo dicemus modo. Gignitur & in planis. Easdem arbores alio nomine esse per oram Italiæ, quos tibulos uocant, plerique arbitrantur, sed graciles succinctioresq;, & enodes, liburnicarum ad usus, penè sine resina. Picea montes amat atque frigora: feralis arbor, & funebri indicio ad fores posita, ac rogis uirens, iam tamen et in domos recepta, tonsili facilitate. Hæc plurimam resinam fundit, interueniente candida gemma, tam simili thuri, ut mixta uisu discerni non queat, & inde fraus seplasiæ. Omnibus his generibus folia breui seta & crassiore, duraque ceu cupressis. Piceæ rami pene statim ab radice modici, uelut brachia lateribus inhærent. Similiter abieti expetitæ nauigijs. Situs in excelso montium, ceu maria fugerit, nec forma alia. Materies uerò præcipua trabibus, & plurimis uitæ operibus. Resina ei uitium, unde fructus unus piceæ: exiguumque sudat aliquando contactu solis. E diuerso materies quæ abieti pulcherrima, piceæ ad fissiles scandulas, cuppasque, & pauca alia secamenta. Quinto generi situs idem, eadem facies: larix uocatur: materies præstantior longe, incorrupta uis, emori contumax, rubens præterea, & odore acrior. Plusculum huic erumpit liquoris, melleo colore, atque lentiore, nunquam durescentis. Sextum genus est tæda propriè dicta: abundantior succo quam reliqua, parcior liquidiorque quàm picea, flammis ac lumini sacrorum etiam grata. Hæ, mares duntaxat, ferunt & eam quam Græci sycen uocant, odoris grauissimi. Laricis morbus est, ut tæda fiat. Omnia autem hæc genera accensa, fuligine immodica, carbonem repente expuunt cum eruptionis crepitu, eiaculanturque longe, excepta larice, quæ nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis ui consumitur, quàm lapides. Omnia ea perpetuo uirent, nec facile discernuntur in fronde etiam à peritis. Tanta natalium mixtura est: sed picea minus alta quàm larix. Illa crassior leuiorque cortice, folio uillosior, pinguior & densior, molliorq; flexu. At piceæ rariora sicciorаq; folia, & tenuiora, ac magis algentia: totaque horridior est, & perfusa resina. Lignum uerò abieti similius. Larix ustis radicibus non repullulat, picea repullulat, ut in Lesbo accidit, incenso nemore Pyrrhæo. Alia etiamnum generibus ipsis in sexu differentia. Mas breuior & durior: fœmina procerior, pinguioribus folijs et simplicibus, atq; non rigentibus. Lignum maribus durum, et in fabrili opere contortum, fœminæ mollius, publico discrimine in securibus. Hæ in quocunq; genere deprahendunt marem: quippe respuuntur, & fragosius sidunt, ægrius reuelluntur, ipsa materies retorrida, et nigrior maribus radix. Circa Idam in Troade, & alia differentia est montanæ maritimæque. Nam in Macedonia & Arcadia circaque Elin permutant nomina: nec constat autoribus, quod cuique generi attribuant: nos ista Romano discernimus iudicio. Abies è cunctis amplissima est, & fœmina etiam prolixior: materie mollior utiliorq;, arbore rotundior, folio pinnato densa, ut imbres non transmittat, atque hilarior in totum. è ramis generum horum panicularum modo nucamenta squamatim compacta dependent, præterquam larici. Hæc abietis masculæ, primori parte nucleos habent, non item fœminæ. Piceæ uerò totis paniculis, minoribus gracilioribusque, minimos ac nigros. Propter quod Græci phthirophoron eam appellant. In eadem nucamenta compressiora maribus sunt, ac minus resina roscida. Similis his etiamnum aspectu est, ne quid prætereatur, taxus, minus uirens, gracilisque & tristis, ac dira, nullo succo, ex omnibus sola baccifera. Mas noxio fructu. Letale quippe baccis, in Hispania præcipue, uenenum inest. Vasa etiam uiatoria ex ea uinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum est. Hanc Sextius milacem à Græcis uocari dixit: & esse in Arcadia tam præsentis ueneni, ut qui obdormiant sub ea, cibumue capiant, moriantur. Sunt qui & taxica hinc appellata dicant uenena, quæ nunc toxica dicimus, quibus sagittæ tinguntur. Repertum, innoxiam fieri, si in ipsam arborem clauus æreus adigatur.

Quibus modis fiant genera picis, & quomodo fiat cedrium, & de ipissa pice quomodo fiat, & quibus modis resina coquatur. CAP. XI.

Pix liquida in Europa è tæda coquitur, naualibus muniendis, multosque ad alios usus. Lignum

eius concisum, furnis undiq; igni extra circundato, feruet: primus sudor aquæ modo fluit canali: hoc in Syria cedrium uocatur, cui tanta uis est, ut in Aegypto corpora hominum defunctorum eo perfusa seruentur. Sequens liquor, craßior iam, picem fundit. Hæc rursus in cortinas æreas coniecta, aceto spissatur: et coagulata brutiæ cognomen accepit, dolijs duntaxat uasisque cæteris utilis. lentore ab alia pice differens: Item colore rutilāte, & quòd pinguior est. E tæda omnia illa fiunt. E picea resina, feruentibus cocta lapidibus, in alueis ualidi roboris: aut si aluei nō sint, struis congerie uelut in carbonis usu. Hæc in uinum additur, farinæ modo tusa, nigrior colore. Eadem resina si cum aqua leuius decoquatur coleturque, ruffo colore lentescit, ac stillatitia uocatur. Seponūtur autem in id ferè uitia resinæ corticisque. Alia temperies ad crapulam. Nanque flos crudus resinæ, cum multa astula tenui breuique auulsus conciditur ad cribri minuta: deinde ferenti aqua, donec coquatur, perfunditur. Huius expressum pingue, præcipua resina fit, atque rara, nec nisi paucis in locis subalpinæ Italiæ, conueniens medicis. Resinæ albæ congium in duobus aquæ pluuiæ coquunt. Alij utilius putant sine aqua coquere lento igne tota die, utique uase æris albi. Item terebinthinam in sartagine referuenti: hanc cæteris præferentes. Proxima ex lentisco.

De zopissa & sapio, & quarum arborum materia in precio. CAP. XII.

NOn omittendum, apud eosdem zopissam uocari derasam nauibus maritimis picem cum cera, nihil non experiente uita, multo efficaciorem ad omnia quibus pices resinæque prosunt, uidelicet adiecto salis callo. Aperitur picea è parte solari, nō plaga, sed uulnere ablati corticis, cum plurimum bipedali hiatu, ut à terra cubito cum minimum absit. Nec corpori ipsi parcitur, ut in cæteris, quoniam astula in fructu est. Verum hæc terræ proxima laudatur: altior amaritudinem affert. Postea humor omnis è tota confluit in ulcus. Item in tæda. Cum id manare desijt, simili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia. Postea tota arbor succiditur, & medulla eius uritur. Sic & in Syria terebintho detrahunt cortices: ibi quidem & è ramis ac radicibus, cum resina damnetur ex his partibus. In Macedonia laricē masculā urūt, fœminæ radices tantū. Theopompus scripsit, in Apolloniatarum agro picem foßilem non deteriorem Macedonica inueniri. Pix optima ubique ex apricis aquilonis situ. Ex opacis horridior, uirusq; præferens. Frigida hyeme deterior, ac minus copiosa & decolor. Quidam arbitrantur in montosis copia præstantiorē ac *colore, & dulciorē fieri, odorem quoq; gratiorem dum resina sit: decoctam autem minus picis reddere, quoniam in serum abeat: tenuioresq; esse ipsas arbores quàm in planis: sed has & illas serenitate steriliores. Fructum quædam proximo anno ab incisu largiūtur, aliæ secūdo, quædam tertio. Expletur autem plaga resina, non cortice, nec cicatrice, quæ in hac arbore non coit. Inter hæc genera propriū quidam fecere sapium, quoniam ex cognatione earum seritur, qualis dicta est in nucleis. Eiusque arboris imas partes tædas uocant, cum sit illa arbor nil aliud quàm picea, feritate paulum mitigata satu: sapinus autem materies cæsarum è genere fiat, sicuti docebimus.

*coloratiorē

De fraxino, genera eius quatuor. CAP. XIII.

MAteriæ enim causa reliquas arbores natura genuit, copiosißimamq; fraxinū. Procera hæc ac teres, pēnata & ipsa folio: multūq; Homeri præconio, & Achillis hasta nobilitata. Materies est ad plurima utilis. Ea quidē quæ fit in Ida Troadis intantū cedro similis, ut emētes fallat cortice ablato. Græci duo genera eius fecere. Longā, enodem. Alterā, breuē, duriorē fuscioremq;, laureis folijs. Bumeliam uocant in Macedonia amplißimā lētißimamq;. Alij situ diuisere. Campestrē enim esse crispam, montanā, spissam. folia earū iumentis mortifera, cæteris ruminantiū innocua Græci prodidere. In Italia nec iumētis nocent. Contra serpentes uerò succo expresso ad potū, & imposita ulceribus, opifera ac nihil æque reperitūtur. Tantaq; est uis, ut ne matutinas quidē, occidētésue umbras quàm sunt longißimæ, serpens arboris eius attingat, adeò ipsam procul fugiat. Experti prodimus: Si frōde ea gyro claudatur ignis & serpens, in ignem potius quàm in fraxinū fugere serpentem. Mira naturæ benignitas, prius quàm hæ prodeant, florere fraxinum, nec ante conditas folia dimittere.

De tilia genera duo. CAP. XIIII.

IN tilia mas & fœmina differūt omni modo. Nāq; & materies maris dura, ruffiorque ac nodosa, & odoratior. Cortex quoq; craßior, ac detractus inflexibilis. Nec semen fert aut florē, ut fœmina, quæ craßior arbore, materia candida præcellensq; est. Mirū in hac arbore, fructū à nullo animaliū attingi, foliorum corticisq; succū esse dulcē. Inter corticē & lignum tenues tunicas multiplici mēbrana, è quibus uincula tiliæ uocātur: tenuißimæ earū philyræ, coronarū lemniscis celebres, antiquorumq; honore. Materies teredinem non sentit, proceritate perquàm modica, uerum utilis.

De aceris generibus decem. CAP. XV.

ACer eiusdem ferè amplitudinis, operum elegantia ac subtilitate cedro secundum. Plura eius genera. Album quod præcipui candoris, uocatur gallicum, in transpadana Italia transq; alpes nascēs. Alterum genus crispo macularum discursu, qui cum excellentior fuit, à similitudine caudæ pauonum nomen accepit, in Istria Rhetiaque præcipuum. E uiliori genere craßineuium uocatur. Græci situ discernunt. Campestre enim candidum esse, nec crispum, quod glinon uocant, montanum uerò crispius duriusque, etiamnum è mascula crispius ad lautiora opera. Tertium genus zygiam, rubentem, fißili ligno, cortice liuido, & scabro. Hoc alij generis proprij esse malunt, & Latine carpinum appellant.

De brusco, mollusco, & staphylodendro, et buxo genera tria. CAP. XVI.

PVlcherrimum uerò est bruscum, multoque excellentius etiamnum molluscum. Tuber utrumque arboris eius. Sed bruscum intortius crispum: molluscum simplicius sparsum. Et si magnitudinem mensarum caperet, haud dubie praeferretur cedro. Nunc intra pugillares lectorumque silicios, aut laminas raro usu spectatur. E brusco fiunt & mensae nigrescentes. Reperitur & in alno tuber: tanto deterius, quanto ab acere alnus ipsa distat. Aceris mares prius florent. Etiamnum in siccis natae praeferuntur aquaticis, sicut & fraxini. Est & trans alpes arbor simillima aceri albo materia, quae uocatur staphylodendron. Fert siliquas & in ijs nucleos sapore nucis auellanae. In primis uerò materies honorata buxo est, raro crispicanti, nec nisi radice: caetero lenis quies materiae, silentio quodam & duritie ac pallore commendabilis: in ipsa uerò arbore topiario opere. Tria eius genera: Gallicum, quod in metas emittitur, amplitudinemque prociorem. Oleastrum in omni usu damnatum, grauem praefert odorem. Tertium genus nostrate uocant syluestre, ut credo, mitigatum satu, diffusius, & densitate parietum uirens semper ac tonsile. Buxus Pyrenaeis, ac Cytoro montibus plurima, ac Berecynthio tractu. Crassissima in Corsica, flore non spernēdo: quae causa amaritudinis mellis. Semen illius cunctis animantibus inuisum. Haec in Olympo Macedoniae gracilior, sed breuis. Amat frigida, aprica. In igne quoque duritia quae ferro, nec flamma, nec carbone utili.

De ulmo, genera quatuor CAP. XVII.

INter has atq; frugiferas, materiae uitiumq; amicitiâ accipitur ulmus. Graeci duo eius genera nouere: Montosam, quae sit amplior: Campestrem, quae fruticosa. Italia Atinias uocat excelsissimas, et ex ijs siccanas praefert, quae non sint riguae. Alterum genus gallicas. Tertium nostrates, densiore folio, & ab eodem pediculo numerosiore. Quartum syluestre. Atiniae non ferunt samaram: ita uocatur ulmi semen: omnesque radicum plantis proueniunt, reliquae semine.

De arborum natura per situs. CAP. XVIII.

NVnc celeberrimis arborum dictis, quaedam in uniuersum de cunctis indicanda sunt. Montes amant cedrus, larix, taeda, & caetera e quibus resina gignitur. Itē aquifolia, buxus, ilex, iuniperus, terebinthus, populus, ornus, cornus, carpinus. Est & in Apennino frutex qui uocatur cotinus, ad linamenta modo, conchylij colore insignis. Montes & ualles diligit abies, robur, castanea, tilia, ilex, cornus. Aquosis montibus gaudent acer, fraxinus, sorbus, tilia, cerasus. Non temere in montibus uisa sunt prunus, punica, oleastri, iuglans, morus, sambuci. Descendunt etiam in plana, cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. Subeunt & in montosa, ulmus, malus, pirus, laurus, myrtus, sanguinei frutices, ilex, tingendisque uestibus nascentes genistae. Gaudet frigidis sorbus, & magis etiam betulla. Gallica haec arbor mirabili candore atque tenuitate, terribilis magistratuum uirgis. Eadem circulis flexibilis, item corbium sportis. Bitumen ex ea Gallia excoquunt. In eosdem situs comitatur & spina, nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, ut autor est Masurius. Nunc facibus carpinus & corylus familiarissimae. Aquas odere cupressi, iuglandes, castaneae, laburnū: Alpina & haec arbor, nec uulgo nota, dura ac candida materie, cuius florem cubitalem longitudine apes non attingunt. Odit & quae appellatur Iouis barba, in opere topiario tonsilis, & in rotunditatem spissa, argenteo folio. Non nisi in aquosis proueniunt salices, alni, populi, siler, ligustra tesseris utilissima: Item uaccinia, Italiae in aucupijs sata, Galliae uerò etiam purpurea, tingendi causa ad seruitiorum uestes. Quaecunque communia sunt montibus planisque, maiora fiunt aspectuq; pulchriora in campestribus, meliora materie crispioraque in montibus, exceptis malis, pirisque.

Diuisio generum. CAP. XIX.

PRaeterea arborum alijs decidunt folia, aliae sempiterna coma uirent. Quam differentiam antecedat necesse est prior. Sunt enim arborum quaedam omnino syluestres, quaedam urbaniores, quas his placet nominibus distinguere. Ergo mites, quae fructu, aut aliqua dote umbrarumue officio humanius iuuāt, non improbe dicentur urbanae.

Quibus folia non decidant, & de rhododendro. CAP. XX.

HArum generi non decidunt, oleae, lauro, palmae, myrto, cupresso, pinis, ederae, rhododendro. Et quamuis herba dicatur sabina rhododendron, ut nomine apparet, à Graecis uenit. Alij nerion uocarunt, alij rhododaphnen, sempiternam fronde, rosae similitudine caulibus fruticosum. Iumentis caprisque & ouibus uenenum est. Idem homini contra serpentium uenena remedio.

Item quibus folia non decidant, & quibus non omnia folia cadant, & quibus locis nulli arborum. CAP. XXI.

SYluestrium generis folia non decidunt abieti, larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, tamarici. Inter utraque genera sunt adrachne in Graecia, & ubique unedo. Reliqua enim folia decidunt his, praeterquam in cacuminibus. Non decidunt autem & in fruticum genere cuidā rubo, & calamo. In Thurino agro, ubi Sybaris fuit, ex ipsa urbe prospiciebatur quercus una, nunquā folia dimittens, nec ante mediam aestatem germinās. Idque mirum est, Graecis autoribus proditum, apud nos postea sileri. Nam locorum tanta uis est, ut circa Memphim Aegypti, & in Elephantine Thebaidis nulli arbori decidant, ne uitibus quidem.

De nat

De natura foliorum cadentium, & quibus foliorum uarij colores. CAP. XXII.

*CAeteræ omnes extra prædictas (etenim numerare longum est) folia deperdunt: obseruatumq́; non arescere nisi tenuia, & lata, & mollia. Quæ uerò nõ decidant, callo crassa & angusta esse. Falsa definitio est, non decidere his quarũ succus pinguior sit. Quis enim potest in ilice intelligere? Decidere Timæus mathematicus sole scorpionẽ transeunte, sideris ui, quodã ueneno aëris putat. Cur ergo non eadẽ causa aduersum omnes polleat, iure miremur. Cadũt plurimis autũno. Quædam tardius amittunt, atq; in hyemes prorogant moras. Nec interest maturius germinasse, utpote cum quædã prima germinent, & inter nouissimas nudentur: ut amygdalæ, fraxini, sambuci. Morus autẽ nouissime germinat, et cũ primis folia dimittit. Magna & in hoc uis soli. Prius decidunt in siccis macrisq́;, & uetustæ prius arbori: multis etiam antequã maturescat fructus. In serotina ficu, et hyberna piro, & malogranato est pomum tantũ aspici in matre. Neq; his autem quæ semper retinent comas, eadẽ folia durant: sed subnascentibus alijs, tum arescunt uetera, quod euenit circa solstitium. Maxime foliorum unitas in suo cuique genere permanet, præterquam populo, ederæ, crotoni, quam & *cici diximus uocari.*

*ricinum

De populo tria genera, & quorum foliorum figura mutetur. CAP. XXIII.

POpuli tria genera, alba, nigra, et quæ Lybica appellatur, minima folio, ac nigerrima, fungisque enascentibus laudatissima. Alba folio bicolor, superne candicãs, inferiore parte uiridi. Huic nigræque, ut crotoni, folia in iuuenta circinatæ rotunditatis sunt: uetustiora in angulos exeunt. E contrario ederæ angulosa rotundantur. Populorum folijs grandissima lanugo. Euolat candida (tradita folio numerosiore candida) ut iulus. Folia granatis & amygdalis rubentia. Mirum in primis id, quod ulmo tiliæque, & oleæ, & populo albæ & salici euenit. Circumaguntur enim folia earum post solstitium. Nec alio argumento certius intelligitur sidus confectum.

Quæ folia uersentur omnibus annis, quæ foliorum è palmis cura & usus, & foliorum mirabilia. CAP. XXIIII.

EST & publica omnium foliorũ in ipsis differentia. Nanq; pars inferior à terra herbido uiret colore. Ab eadem leuiora, neruos callumq́; & articulos in superiore habent parte: incisuras uerò subter, ut manus humana. Oleæ superne cãdidiora, et minus leuia: Item ederæ. Sed omnium folia quotidie ad solem oscitant, interiores partes tepefieri uolentia. Superior pars omnium lanuginẽ quantulamcunq; habet, quæ in alijs gẽtium lana est. In oriente funes ualidos è palmæ folijs fieri dictum est, eosq́; in humore utiliores esse. Et apud nos ferè palmis à messe decerpuntur. Ex his meliora, quæ sese non diuiserint. Siccantur sub tecto quaternis diebus: mox in sole expanduntur, & noctibus relicta, donec candore inarescant, postea in opera finduntur. Latissima fico, uiti, platano: angusta myrto, punicæ, oleæ: capillata pino, cedro: aculeata aquifolio, & ilicum generi: nam iunipero spina pro folio est: carnosa cupresso, tamarici: crassissima alno: longa harundini, salici, palmæ etiam duplicia: circinata piro, mucronata malo, angulosa ederæ, diuisa platano: insecta pectinũ modo piceæ, abieti: sinuosa toto ambitu robori: spinosa cute, rubo. Mordacia sunt quibusdã, ut urticis. Pungentia pino, piceæ, abieti, larici, cedro, aquifolijs. Pediculo breui oleæ, & ilici: longo uitibus: tremulo populis, & ijsdem folijs inter se crepitantia. Iam & in pomo ipso, mali quodam in genere, parua medijs emicant folia, interim & gemina. Præterea alijs circa ramos, alijs in cacumine ramorũ, robori et in caudice ipso. Iam densa, ac rara: semperque lata rariora. Disposita myrto, concaua buxo, inordinata pomis. Plura eodem pediculo exeũtia malis pirisque. Ramulosa ulmo, & cytiso. Quibus adijcit Cato decidua, populea, quernaq́;, animalibus iubẽs dari nõ peranida: bubus quidẽ & ficulnea, ilignaque & ederacea: Dantur & ex harundine ac lauro. Decidunt sorbo uniuersa, cæteris paulatim. Et de folijs hactenus.

De ordine naturę in satis, & de flore arborum, & conceptu, & germinatione, & partu, & quo ordine floreant. CAP. XXV.

ORdo autem naturæ annuus ita se habet. Primus est conceptus, flare incipiente uento fauonio circiter ferè sextum Idus Februarij. Hoc enim maritantur uiuescentia è terra, quo etiã equæ in Hispania, ut diximus. Hic est genitalis spiritus mundi, à fouendo dictus, ut quidam existimauere: Flat ab occasu æquinoctiali, uer inchoans. Catulitionẽ rustici uocant, gestiente natura semina accipere, eoque animam inferente omnibus satis. Concipiunt uarijs diebus, & pro sua quæque natura. Alia protinus, ut animalia: tardius aliqua, & diutius grauida partus gerunt: quod germinatio ideo uocatur. Pariunt uerò cum florent, flosque ille ruptis constat utriculis. Educatio in pomo est: hoc & germinatio. Arborum flos est pleni ueris indicium & anni renascentis, flos gaudium arborum. Tunc se nouas, aliasque quàm sunt, ostendunt: tunc uarijs colorum picturis in certamen usque luxuriant. Sed hoc negatũ plerisq;. Non enim omnes florent, & sunt tristes quædam, quæque non sentiant gaudia annorum. Nam neque ilex, picea, larix, pinus, ullo flore exhilarantur, natalesue pomorum recursus annuos uersicolori nuncio promittunt: nec fici atque caprifici. Protinus enim fructum flores gignunt. In ficis mirabiles sunt & abortus, qui nunquã maturescunt. Nec iuniperi florẽt. Quidam earum duo genera tradũt. Alteram florere, nec ferre. Quæ uerò non floreat, ferre protinus baccis subnascentibus, quæ biennio hæreant. Sed id falsum, omnibusq́; ijs dura facies semper. Sic & hominũ multis fortuna sine flore est. Omnes autẽ germinant,

etiam quæ non florent, magna & locorum differentia. Quippe cum ex eodem genere quæ sunt in palustribus priora germinent, mox campestria, nouissima in syluis. Per se autem tardius piri syluestres, quàm cæteræ. primo fauonio germinat cornus, proxime laurus, pauloq; ante æquinoctium tilia, acer. Inter primas uero populus, ulmus, salix, alnus, nuces. Festinat & platanus. Cæteræ uere cœpturo, aquifolium, terebinthus paliurus, castanea, glandes. Serotino autem germine malus, tardissimo suber. Quibusdã geminatur germinatio, nimia soli ubertate, aut inuitantis cœli uoluptate, quod magis in herbis segetum euenit. In arboribus tamen nimia germinatio elassescit. Sunt aliæ naturales quibusdam præterq; uernas, quæ suis constant sideribus, quorum ratio aptius reddetur tertio ab hoc uolumine. Hyberna aquilæ exortu, æstiua canis ortu, tertia Arcturi. Has duas quidã omnibus arboribus cõmunes putant, sentiri autẽ maxime in fico, uite, punicis: causam afferentes, quoniã in Thessalia Macedoniaque plurima tum ficus exeat. Maxime tamen in Aegypto apparet hæc ratio. Et reliquæ quidem arbores, ut primum cœpere, continuant germinationem. Robur, & abies, & larix intermittunt tripartito, ac terna germina edunt: ideo & inter squamas corticũ spargũt: quod omnibus arboribus in germinatiõe euenit, quoniam prægnantium rũpitur cortex. Est autem prima earũ incipiente uere, circiter xv. diebus. Iterũ germinant transeunte geminos sole. Sic fit, ut prima cacumina impelli secutis appareat, geniculato incremento. Tertia est earũdẽ ad solstitium breuissima, nec diutius septenis diebus. Clareq; & tunc cernitur excrescentiũ cacuminũ articulatio. Vitis sola bis parturit, cũ primũ emittit uuam, iterũ cũ digerit. Eorum quæ non florẽt, partus tantũ est & maturitas. Quædã statim in germinatione florent, properantq; in eo, sed maturescũt tarde, ut uites. Serotino quædã germinatu florent, maturantq; celeriter, sicuti morus, quæ nouissima urbanarũ germinat, nec nisi exacto frigore, ob id dicta sapientissima arborũ. Sed cũ cœpit, in tantum uniuersa germinatio erũpit, ut una nocte peragat etiã cũ strepitu. Ex his quæ hyeme aquila exoriẽte (ut diximus) concipiunt, floret prima omnium amygdala mense Ianuario. Martio uerò pomũ maturat. Ab ea proxime florent armeniaca, dein tuberes, & præcoces. Illæ peregrinæ, hæ coactæ. Ordine autem naturæ, syluestrium prima sambucus, cui medulla plurima: & cui nulla, cornus mascula. Vrbanarum malus, paruoque pòst, ut simul uideri possit, pirus, & cerasus, & prunus. Sequitur laurus, illamque cupressus, dein punica, fici. At uites & oleæ florentibus iam ijs germinant. Concipiunt Vergiliarũ exortu. Hoc sidus illarum est. Floret autẽ solstitio uitis, & quæ paulo serius incipit olea. Deflorescunt omnia septenis diebus, nõ celerius: quædam tardius, sed nulla pluribus bis septenis. Omnia et intra viij. Idus Iulij, etesiarum præcursu. Nec statim fructus sequitur in aliquibus.

De corno, & quo tempore quæ ferant, & quæ fructũ nõ ferãt, & quæ infelices existimãtur, & quæ facillime fructũ perdunt, & quibus fructus antequã foliũ nascantur. CAP. XXVI.

Cornus enim circa solstitia reddit primo candidum, postea sanguineum. Ex eo genere fœmina post autumnum fert baccas acerbas, & ingustabiles cunctis animantibus: ligno quoque fungosa & inutilis, cum mas è fortissimis quoque sit: tanta differentia ab eodẽ genere fit. Sed & terebinthus messibus reddit semen, & acer, & fraxinus: nuces & mala, & pira, præterquã hyberna aut præcocia, autumno. Glandiferæ serius etiã, Vergiliarum occasu: esculus tantũ, autumno. Incipiente autem hyeme quædam genera mali piriq;, & suber. Abies flores croci colore circa solstitiũ, semen reddit post Vergiliarũ occasum. Pinus autẽ & picea præueniũt germinatiõe xv. ferè diebus. Semẽ uerò post Vergilias & ipsæ reddũt.* Citreæ & iuniperus & ilex annifera habẽtur, nouusq; fructus in his cum annotino pendet. In maxima tamen admiratione pinus est. Habet fructum maturescentem, habet proximo anno ad maturitatem uenturum, ac deinde tertio. Nec ulla arborum auidius se promittit. Quo mẽse ex ea nux decerpitur, eodem maturescit alia: & sic dispensatur, ut nullo non mense maturescant. Quæ se in arbore ipsa diuisere, zamiæ uocantur: leduntque cæteras, nisi detrahantur. Fructum arborum solæ nullum ferunt, hoc est, ne semen quidem, tamarix scopis tantum nascens, populus, alnus, ulmus, attinia, alaternus, cui folia inter ilicem & oliuam. Infelices autem existimantur, damnatæq; religione, quæ neq; seruntur unquã, neq; fructũ ferunt. Cremutius autor est, nunquàm uirere arborẽ, ex qua Phillis se suspẽderit. Quæ gummi gignunt post germinationẽ aperiuntur: gummi uerò non nisi fructu detracto spissatur. Nouellæ arbores carent fructu, quandiu crescunt. Perdunt facillime ante maturitatem, palma, ficus, amygdala, malus, pirus. Item punica, quæ etiam roribus nimijs & pruinis florẽ amittit. Qua de causa inflectunt ramos eius, ne subrecti humorem infestum excipiant, atque contineant. Pirus & amygdala etiam si non pluat, sed fiat austrinum cœlum, aut nubilum, amittunt florem & primos fructus, si cum defloruere tales dies fuerint. Ocyssime autem salix amittit semẽ, antequã omnino maturitatẽ sentiat, ob id dicta Homero frugiperda: secutaq; ætas scelere suo interpretata est hãc sententiã, quando semẽ salicis mulieri sterilitatis medicamentũ esse constat. Sed in hoc quoq; prouidens natura, facile nascenti & depacto surculo, incuriosius semen dedit. Vna tamen proditur ad maturitatem perferre solita, in Creta insula, ipso descensu Iouis speluncæ, torulum ligneumque magnitudine ciceris. Fiunt uerò quædam & loci uitio infructuosa, sicut in Paro sylua cædua, quæ nihil fert. Persicæ arbores in Rhodo, florent tantũ. Fit hæc differentia & ex sexu, in ijsque mares non ferũt. Aliqui hoc permutantes, mares esse quæ ferant

*Cedr[us]

rant tradunt. Facit & densitas sterilitatem. Gignentium autẽ quædam & lateribus ramorũ & cacuminibus ferunt, ut pirus, punica, ficus, myrtus. Cætero eadẽ natura quæ frugibus. Nanq; & in eis spica in cacumine nascitur: legumina in lateribus. Palma sola (ut dictũ est) in spathis habet fructũ, racemis propẽdentẽ. Reliquis sub folio pomum, ut protegatur, excepta fico, cui foliũ maximũ umbrosissimumq;, & ideo supra id pomũ: idemq; serius foliũ nascitur quàm pomũ. Insigne proditur in quodam genere Ciliciæ, Cypri, Helladis, ficos sub folio, grossos uerò post foliũ nasci. Ficus et præcoces habet, quas Athenis prodromos uocant. In Laconico genere maximæ sunt.

De biferis & triferis, & quę celerrime senescãt, & de ætatibus earum. CAP. XXVII.

SVnt & biferæ in eisdem. In Cea insula caprifici triferæ sunt. Primo fœtu sequẽs euocatur, sequenti tertius. Hoc fici caprificantur. Et caprifici autẽ ab aduersis folijs nascuntur. Biferæ & in malis ac piris quædã, sicut & præcoces. Malus syluestris bifera. Sequens eius fructus post Acturum in apricis maxime. Vites quidẽ & triferæ sunt, quas ob id insanas uocãt, quoniam in ijs alia maturescunt, alia turgescunt, alia florẽt. M. Varro autor est uitem fuisse Smyrnæ apud mare biferã, & malum in agro Cosentino. Hoc autẽ euenit perpetuo in Tacapẽsi Africæ agro, de quo plura aliàs: ea est soli fertilitas. Trifera est & cupressus. Nanq; bacca eius colligũtur mẽse Ianuario, & Maio, & Septẽbri, ternasq; earũ gerit magnitudines. Est uerò & in ipsis arboribus etiã onustis peculiaris differẽtia. Summa sui parte fertilior est arbutus: quercus inferiore, inglandes, fici, marisca. Omnes quo magis senescunt, hoc maturius ferũt, & in apricis locis, nec pingui terra. Syluestriora omnia tardiora. Quædã ex ijs omnino nõ maturescũt. Item quæ subarantur, aut quæ ablaqueãtur, celeriora neglectis: hæc & fertiliora. Est etiamnũ ætatis differẽtia. Amygdala enim & pirus in senecta fertilissimæ, ut glandiferæ, et quoddã genus ficorũ. Cæteræ in iuuenta, tardiusq; maturantes, quod maxime notatur in uitibus. Vetustioribus enim uinũ melius, nouellis copiosius. Celerrime uerò senescit, & in senecta deteriorẽ fructũ gignit, malus. Namque & minora poma proueniũt, et uermiculis obnoxia. Quin & in ipsa arbore nascuntur. Ficus sola ex omnium arborũ fœtu, maturitatis causa medicatur: iam quidẽ ex portẽtis, quoniam maiora sunt pretia præposteris. Omnia autem celerius senescunt præfœcunda. Quin & protinus moriuntur aliqua, cælo fœcunditatem omnem eblandito, quod maxime uitibus euenit.

De moro. CAP. XXVIII.

COntrà morus tardissime senescit, fructib. minime laborãs. tarde et ea quorũ crispa materies, ut acer, palma, populus. Et subarata ocyus senescunt.

De syluestribus. CAP. XXIX.

SYluestria autem tardissime. Atque in totum, omnis cura fertilitatem adijcit, fertilitas senectam: ideoq; & præflorent talia & prægerminant, atque in totum præcocia sunt, quoniam omnis infirmitas cœlo magis obnoxia est. Multæ uerò plura gignunt, ut diximus, in glandiferis: inter quas laurus uuas suas, maximeq; sterilis, quæ non gignit aliud: ob id à quibusdam mas existimatur. Ferunt & auellanæ iulos compactili callo, ad nihil utiles.

De buxo, & faba Græca, siue loto. CAP. XXX.

PLurima uerò buxus. Nam & semen suũ, & granum quod carthegon uocant, & à septentrione uiscum, à meridie hyphear: de quibus plura mox paulò. Interdumq; pariter res quaternas habent. Arborum quædam simplices, quibus à radice caudex unus, & rami frequentes, ut oliuæ, fico, uiti. Quædam fruticosi generis, ut paliurus, myrtus. Item nux auellana: quinimo melior est & copiosior fructu, in plures dispersa ramos. In quibusdam omnino nullus, ut in suo genere buxo, loto transmarinæ. Quædam bifurcæ, atq; etiã in quinas partes diffusa. Quædam diuiduæ nec ramosæ, ut sambuci. Quædam indiuiduæ ramosæ, ut piceæ. Quibusdam ramorum ordo, sicut piceæ, abieti. Alijs inconditus, ut robori, malo, piro. Et abieti quidem subrecta diuisura, ramiq; in cælum tendentes, nõ in latera proni. Mirum, cacuminibus eorum decisis moritur, totis uerò detruncatis durat. Et si infrà quàm rami fuere præcidatur, quod superest uiuit: si uerò cacumen tantum auferatur, tota moritur. Alia ab radice brachiata, ut ulmus. Alia in cacumine ramosa, ut pinus, lotos, siue faba Græca: quam Romæ à suauitate fructus syluestris quidem, sed cerasorum penè natura loton appellant. Præcipue domibus expetitur ramorum petulantia, breui caudice, latissima expatiantium umbra, & in uicinas domos sæpe transilienstiũ. Nulli opacitas breuior, nec aufert solẽ hyeme decidentibus folijs. Nulli cortex iucũdior, aut oculos excipiẽs blandius. Nulli rami longiores ualidioresque, aut plures, ut dixisse totidẽ arbores liceat. Cortice pellẽs tingunt, radice lanas. Malis proprium genus. Ferarum enim rostra reddunt, adhærentibus uni maximo minoribus. Ramorum aliqui cæci, qui non germinant: quod natura fit, si nõ eualuere: aut pœna, cum deputatos cicatrix hebetauit. Quæ diuiduis in ramo natura est, hæc uitis in oculo, harundini in geniculo. Omnium terræ proxima crassiora. In longitudinem excrescunt abies, larix, palma, cupressus, ulmus, & si qua uniſtirpia. Ramosarum cerasus etiam in quadraginta cubitorum trabes, æquali per totum duum cubitorũ crassitudine reperitur.

De ramis, & cortice, & radicibus arborum. CAP. XXXI.

QVædam statim in ramos sparguntur, ut mali. Cortex alijs tenuis, ut lauro, tiliæ. Alijs crassus, ut robori. Alijs leuis, ut malo, fico. Idẽ scaber robori, palmæ. Omnibus in senecta rugosior. Quibusdã rũpitur sponte, ut uiti: quibusdam etiã cadit, ut malo, unedoni: carnosus suberi, populo: mẽbranaceus, ut uiti,

harund

harundini. libris similis, cerasis: multiplex tunicis, ut uitibus, tiliæ, abieti. Quibusdam simplex, ut fico, harũdini. Magna & radicũ differẽtia. Copiosæ, fico, robori, platano: breues & angustæ, malo: singulares, abieti, larici. Singulis enim innituntur, quanquam minimis in latera dispersis. Crassiores lauro et inæquales. Item oleæ, cui & ramosæ. At robori carnosæ. Robora suas in profundum agunt. Si Virgilio quidem credimus, esculus quantum corpore eminet, tantum radice descendit. Oleæ, malis, & cupressis per summa cespitum. Alijs recto meatu, ut lauro, oleæ: alijs flexuoso, ut fico. Minutis hæc capillamẽtis hirsuta, ut abies, multæq; syluestrium, è quibus montani prætenuia fila decerpentes, spectabiles lagenas, & alia uasa nectunt. Quidã nõ altius descendere radices, quàm solis calor tepefaciat, idque natura loci tenuioris crassiorisue dixere, quod falsum arbitror. Apud autores certe inuenitur abietis plantam, cum trãsferretur viij. cubitorum in altitudine, nec totam refossam, sed abruptam. Maxima spatio atque plenitudine & cedri est. Ab ea platani, roboris, & glandiferarum. Quarundam radix uiuacior superficie, ut lauri. Itaque cùm trunco marcuit recisa, etiam lætius fruticat. Quidam breuitate radicum celerius senescere arbores putant: quod coarguunt fici, quarum radices longissimæ, & senectus ocyssima. Falsum arbitror, & quod aliqui prodidere, radices arborum uetustate minui. Visa etenim est annosa quercus euersa ui tempestatis, & iugerum soli amplexa. Prostratas restitui plerunque, & quadam terræ cicatrice reuiuiscere, uulgare est. Et familiarissimum hoc platanis, quæ plurimum uentorum concipiunt propter densitatem ramorum: quibus amputatis, leuatæ onere in sua scrobe reponũtur. Factumq; iam est hoc in iuglandibus oleisque, ac multis alijs.

De prodigiosis arborib. et quib. modis sponte nascãtur, & quòd non omnia ubiq; nascãtur, & quę nõ alibi nascãtur arbores. CAP. XXXII.

Est in exẽplis, & sine tẽpestate, ullàue causa alia quàm prodigij cecidisse multas, ac sua sponte resurrexisse. Factũ hoc populi Ro. Quiritibus ostentum Cimbricis bellis Nuceriæ in luco Iunonis, ulmo postquàm etiã cacumen amputatũ erat, quoniam in aram ipsam procũbebat, restituta sponte, ita ut protinus floreret. A quo deinde tẽpore maiestas populi Ro. resurrexit, quæ antè uastata cladibus fuerat. Memoratur hoc idem factũ & in Philippis, salice procidua atque detrũcata: & Stagiris in Musæo populo alba. Omnia fausti ominis. Sed maxime mirũ, Antandri platanus etiam circumdolatis lateribus restibilis sponte facta, uitæq; reddita longitudine xv. cubitorũ, crassitudine quatuor ulnarũ. Arbores quas naturæ debeamus, tribus modis nascũtur: Sponte, aut semine, aut ab radice. Cura numerosior existit, de qua suo dicemus uolumine. Nunc enim totus sermo de natura est, multis modis miruq; memorabili. Namq; non omnia in omnibus locis nasci docuimus, nec translata uiuere. Hocq; aliàs fastidio, aliàs contumacia, sæpius imbecillitate eorum quæ transferuntur euenit: aliàs cœlo inuidente, aliàs solo repugnante. Fastidit balsamũ alibi nasci, Assyria malus alibi ferre: necnõ & palma nasci ubiq;, aut nata parere: uel cum promisit etiã ostenditq;, ea educare, quæ tanquã inuita peperit. Nõ habet uires frutex cinnami in Syriæ uicina perueniendi. Nũ ferũt amomi nardiq; deliciæ, ne in Arabia quidẽ ex India naue peregrinari. Tẽtauit enim Seleucus rex. Illud maxime mirũ, ipsas arbores plerunq; exorari ut uiuant, atq; transmigrent: aliquãdo et à solo impetrari ut alienas alat, aduenasq; nutriat. cœlũ nullo modo flecti. Viuit in Italia piperis arbor: casiæ uerò etiam in septentrionali plaga. Vixit & in Lydia thuris. Sed unde sorbentes succum omnem ex ijs soles, coquẽtesque lacrymam? Illud proxime mirum, mutari naturam in ijsdem locis, atque pro indiuiso ualere. Cedrũ æstuosis partibus dederat, at in Lycijs Phrygijsq; montibus nascitur. Frigus inimicum lauro fecerat, sed in Olympo copiosior nulla est. Circa Bosphorũ Cimmerium in Pãticapeo urbe, omni modo laborauit Mithridates rex, & cæteri incolæ, sacrorum certè causa laurum myrtumq; habere, & non contigit: cum teporis arbores abundent ibi, punicæ ficiq;, iam mali & piri laudatissimæ. Frigidas eodem tractu nõ genuit arbores, pinum, abietem, piceã. Et quid attinet in Pontum abire? Iuxta Romã ipsam castaneæ cerasique ægre proueniunt, persica in Thusculano. Necnon nuces Græcæ cum tædio inseruntur, Tarracina syluis scatente earum.

De cupresso: & quòd ex terra noua aliqua sæpe nascantur, quæ in ea antè non fuerunt. CAP. XXXIII.

Cupressus aduena, & difficilime nascentium fuit, ut de qua uerbosius sæpiusque quàm de omnibus alijs prodiderit Cato. Natu morosa, fructu superuacua, baccis torua, folio amara, odore uiolenta, ac ne umbra quidẽ gratiosa, materie rara, ut penè fruticosi generis, Diti sacra, & ideo funebri signo ad domos posita. Fœmina sterilis diu. Metæ demũ aspectu non repudiata, distinguendis tantũ pinorũ ordinibus. Nũc uerò tonsilis facta in densitate parietũ, coercitaq; gracilitate perpetuo tenera. Trahitur etiã in picturas opere historiali: uenatus classésue, & imagines rerũ tenui folio, breuiq; & uirẽte superuestiẽs. Duo genera earũ. Meta in fastigiũ cõuoluta, quæ & fœmina appellatur. Mas spargit extra se ramos, deputaturq;, & accipit uitẽ. Vtraq; autẽ immittitur in perticas asserésue amputatione ramorũ, qui xiij. anno denarijs singulis ueneunt. Quæstuosissima in satus ratione sylua, uulgoque dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. Huic patria insula Creta, quanquam Cato Tarentinam eam appellat, credo quòd primum eò uenerit. Et in Aenaria succisa regerminat. Sed in Creta quocunque loco terram mouerit quispiam, nisi feratur alia, hæc gignitur, protinusque emicat. Illa uerò etiam non appellato solo ac sponte, maximeq; in Idæis montib

montibus, & quos albos uocant, summusq; niuis, unde niues nunquã absunt, plurima quod miremur, alibi nõ nisi in tepore prouentens, & nutricẽ magnopere fastidiens. Nec terræ tantum natura circa has refert, aut perpetua cœli, uerum & quædam temporaria uis. Imbres aliquæ plerunq; semina afferunt, & certo fluunt genere, aliquando etiam incognito quod accidit Cyrenaica regioni, cum primum ibi laserpitium natum est, ut in herbarum natura dicemus. Nata est & sylua urbi ei proxima imbre piceo crassoq;, circiter urbis Romæ annum CCCCXXX.

De edera. CAP. XXXIIII.

EDera iã dicitur in Asia nasci. Negauerat Theophrastus: nec in India, nisi in mõte Mero. Quin & Harpalum omni modo laborasse ut sereret eam in Medis, frustra. Alexandrũ uero ob raritatẽ ita coronato exercitu, uictorem ex India rediisse, exemplo Liberi patris: cuius dei & nũc adornat Thyrsos, galeasq;, etiã & scuta, in Thraciæ populis in solennibus sacris. Inimica arbori satisq; omnibus, sepulchrisq; ac muros rumpens serpentium frigori gratissima, ut mirũ sit ullum honorem habitum ei. Duo genera eius prima ut reliquarum, mas & fœmina. Maior traditur mas corpore, & folio duriore ac pinguiore, & flore ad purpuram accedente. Vtriusq; autẽ flos similis est rosæ syluestri, nisi quòd caret odore. Species horũ generum tres: Est enim candida, & nigra edera, tertiaque quæ uocatur helix. Etiamnũ hæ species diuiduntur in alias, quoniã est alia fructu tantũ cãdida, alia et folio: fructumq; candidũ ferentium aliis densius acinis, & grandior, racemus in orbem circumactus, qui uocantur corymbi. Itẽ selenitiũ, cuius est minor acinus, sparsior racemus. Simili modo in nigra. Alicui & semen nigrũ, alii crocatũ cuius coronis poetæ utuntur, foliis minus nigris, quã quidã Dionysiã, alii Bacchicã uocant, maximis inter nigras corymbis. Quidã apud Græcos etiamnũ duo genera huius faciunt, à colore acinorũ, erythranũ & chrysocarpũ. Plurimas autẽ habet differentias helix, quoniã folio maxime distat. Parua sunt & angulosa cõcinnioraq;, cũ reliquorũ generũ simplicia sint. Distat & lõgitudine internodiorũ, præcipue tamen sterilitate, quoniã fructũ non gignit. Quidã hoc ætatis esse, non generis existimant: primoq; helicẽ esse, fieri ederam uetustate. Horũ error manifestus intelligitur, quoniam helicis plura genera reperiuntur, sed tria maxime insignia. Herbacea ac uirens quæ plurima est, altera cãdido folio, tertia uersicolor, quæ Thracia uocatur. Etiamnũ herbaceæ tenuiora folia, in ordinem digesta, densioraq;. In alio genere diuersa omnia. Et in uersicolori alia tenuioribus foliis, ac similiter ordinatis densioribusq;. In altera neglecta omnia hæc. Maiora quoque ac minora sunt folia, macularumque habitu distant. Et in candidis alia sunt candidiora. Adolescit in longitudinem maxime herbacea. Arbores autem necat candida, omnemq; succum auferendo tanta crassitudine augetur, ut ipsa arbor fiat. Signa eius, folia maxima atq; latissima, mãmas erigentis, quæ sunt cæteris inflexæ, racemis stãtes, ac subrecti. Et quanquã omniũ ederarũ generi radicosa brachia, huic tamẽ maxime ramosa ac robusta. Ab ea nigræ. Sed propriũ albæ, quod inter media folia emittit brachia utrinque semper amplectens: hoc & in muris, quamuis ambire nõ possit. Itaq; etiã pluribus locis intercisa, uiuit tamen duratq;, & totidem initia radicũ habet, quot brachia, quibus incolumis & solida arbores sugit ac strangulat. Est & in fructu differentia albæ nigræque ederæ: quoniam aliis tanta amaritudo acini, ut aues non attingant. Est & rigens edera, quæ sine adminiculo stat, sola omnium generum ob id uocata cissos. E diuerso nunquam nisi humi repens chamæcissos.

De edera, quæ uocatur smilax. CAP. XXXV.

SImilis est ederæ, è Cilicia quidem primum profecta, sed in Græcia frequentior, quam uocant smilacem, densis geniculata caulibus, spinosis fruticosa ramis, folio ederaceo paruo, nõn angulosa, à pediculo emittente pampinos, flore candido, olente lilium. Fert racemos labruscæ modo non ederæ, colore rubro, complexa acinis maioribus nucleos ternos, minoribus singulos, nigros durosque: infausta omnibus sacris & coronis, quoniam sit lugubris, uirgine eius nominis propter amorem iuuenis Croci, mutata in hũc fruticem. Id uulgus ignorans, plerunq; festa sua polluit, ederam existimãdo: sicut in poetis, aut Libero patre, aut Sileno, quis omnino nescit quibus coronentur? E smilace fiunt codicilli. Propriũq; materiæ est, ut admota auribus leuẽ sonũ reddat. Edera mira proditur natura ad experiẽda uina. Si uas fiat ex ligno eius, uina transfluere, ac remanere aquam, si qua fuerit mixta.

De aquaticis calamis, & fruticib CAP. XXXVI.

INter ea quæ frigidis gaudent, & aquaticos frutices dixisse conueniat. Principatum in his tenebũt harundines, belli pacisque experimentis necessariæ, atque etiam in deliciis gratæ. Tegulo earum domus suas septentrionales populi operiunt, durantque æuis tecta alta. In reliquo uerò orbe, & cameras leuissime suspendunt. Chartisque seruiunt calami, Aegyptii maxime cognatione quadam papyri. Probatiores tamen Gnidii, & qui in Asia circa Anaiticũ lacũ nascuntur. Nostratibus fungosior subest natura, cartilagine bibula, quæ cauo corpore intus superne tenui inarescit ligno fissilis, præacuta semper acie, geniculata. Cætero gracilitas nodis distincta, leui fastigio tenuatur in cacumina, crassiore panniculæ coma, neque hac superuacua. Aut enim pro pluma strata cauponarũ replet: aut ubi limosiore callo induruit, sicut in Belgis, cõtusa et interiecta nauiũ cõmissuris ferruminat textus, glutino tenacior, rimisque explendis fidelior pice. Calamis orientis populi bella conficiunt. Calamus spicula addunt irreuocabili hamo noxia. Mortem accelerant pinna addita calamis. Fitque & ex ipso telum aliud fracto in uulneribus. His armis solem ipsum obumbrant

brant. Propter hoc maxime serenos dies optant: odere uentos & imbres, qui inter illos pacem esse cogũt. Ac si quis Aethiopas, Aegyptũ, Arabas, Indos, Scythas, Bactros, Sarmatarum tot gentes, & orientis, omniaque Parthorũ regna diligentius computet, æqua ferme pars hominum in toto mũdo calamis superata degit. Præcipuus hic usus in Creta bellatores suos præcipitauit. Sed in hoc quoque, ut cæteris in rebus, uicit Italia: quando nullus sagittis aptior calamus, quàm in Rheno Bononiensi amne, cui plurima inest medulla, pondusq; uolucre, contra flatus quoq; peruicax libra. Quippe non eadẽ gratia Belgicis. Hac & Creticis cõmendatioribus, quanquã præferãtur Indi, quorũ alia quibusdã uidetur natura, quando & hastarũ uicem præbent additis cuspidibus. Harũdini quidem Indicæ arborea amplitudo, quales uulgo in templis uidemus. Differre mares ac fœminas in his quoq; Indi tradũt. Spißius mari corpus, fœminæ capacius. Nauigiorum etiã uicem præstant (si credimus) singula internodia. Circa Acesinẽ amnem maxime nascuntur. Harundo omnis ex una stirpe numerosa. Atque etiam recisa fœcundius resurgit. Radix natura uiuax, geniculata & ipsa. Folia Indicis tantum breuia. Omnibus uerò à nodo orsa cõplexu tenues per ambitũ inducũt tunicas: atque à medio internodio, cum plurimum desinũt uestire, procumbuntq;. Latera harundini calamoq; in rotunditatẽ bina, super nodos alterno semper inguine, ut alterum ad dextra fiat, alterum superiore geniculo ad læua per uices. Inde exeunt aliquãdo rami, qui sunt calami tenues. Plura autem genera. Alia spißior densiorq; geniculis, breuibus internodijs. Alia rarior maioribus, tenuior & ipsa. Calamus uerò alius totus cõcauus, quem syringiam uocant, utilißimus fistulis, quoniam nihil est ei cartilaginis atq; carnis. Orchomenius est cõtinuo foramine peruius, quem auleticon uocant. Hic tibijs utilior, fistulis ille. Est alius crassiore ligno, & tenui foramine. Hunc totũ fungosa replet medulla. Alius breuior, alius procerior, exilior, crassiorq;. Fruticosißimus qui uocatur donax, non nisi in aquaticis natus. quoniã & hæc differẽtia est, multum prælata harundine quæ in siccis proueniat. Suũ genus sagittario calamo, ut diximus, sed Cretico longißimis internodijs, obsequẽtiq; quò libeat flecti calefacto. Differentias faciunt & folia, nõ multitudine, uerũ robore & colore. Valida Laconicis, & ab una parte densiora: quales in totum circa stagna gigni putant, dißimiles amnicis, longisq; uestiri tunicis, spatiosius à nodo scãdente cõplexu. Est & obliqua harundo nõ in excelsitatẽ nascens, sed iuxta terrã fruticis modo se spargẽs, suauißima in teneritate animalibus. Vocatur à quibusdam elegia. Est & in Italia nascens adarcha nomine, palustris: et cortice, tantũ sub ipsa coma, utilißima dentibus: quoniã uis eadẽ est quæ sinapi. De Orchomenij lacus arundinetis accuratius dici cogit admiratiõ antiqua. Characiã uocabãt crassiorẽ firmioremq;, plotiam uerò subtiliorem, hanc in insulis fluitantibus natam, illam in ripis expatiantis lacus. Tertia harundo est tibialis calami, quẽ auleticon dicebãt. Nono hic anno nascebatur. Nam & lacus incrementa hoc temporis spatio seruabat, prodigiosus si quando amplitudinẽ biennio extendisset: quod notatum apud Cheroniam infausto Atheniensium prælio, & apud Lebadiam sæpe notatur influente Cephiso. Cum igitur anno permanserit inundatio, proficiunt in aucupatoriã quoq; amplitudinẽ. uocabantur zeugitæ. Contrà bombyciæ maturius reciproco, graciles, fœminarum latiore folio atq; candidiore, modica lanugine, aut omnino nulla, spadonum nomine insignibus. Hinc erant armamenta ad inclusos cantus, non silendo & reliquo curæ miraculo, ut uenia sit argento iam potius cani. Cædi solebant tempestiue usq; ad Antigenem tibicinem, cum adhuc simplici musica uterẽtur, sub Arcturo: sic præparatæ aliquot post annos utiles esse incipiebant. Tunc quoque multa domandæ exercitatione, & canere tibiæ ipsæ docendæ, comprimentibus se ligulis, quod erat illis theatrorum moribus utilius. Postquam uarietas accesßit, & cantus quoque luxuria, cædi ante solstitia cœptæ, & fieri utiles in trimatu, apertioribus earum ligulis ad flectendos sonos: quæ inde sunt & hodie. Sed tum ex sua quanq; tantum harundine congruere persuasum erat: & eam quæ radicem antecesserat, læuæ tibiæ conuenire: quæ cacumen, dextræ: immensum, quantum prælatis quas ipse Cephisus abluisset. Nunc sacrificæ Tuscorum è buxo, ludicræ uerò loto, ossibusque asininis & argento fiunt. Aucupatoria harundo à Panhormo laudatißima, piscatoria Abaritana ex Africa. Harundinis Italiæ usus ad uineas maxime Cato seri eam iubet in humidis agris, bipalio subacto prius solo, oculis dispositis interuallo ternorum pedum. Simul & corrudam, unde asparagi fiant, concordare enim amicitiam.

De salice, genera eius octo, & quę præter salicem sint utilia ligaturis, & de rubis. CAP. XXXVII.

Salicẽ uerò circa, qua nulla aquaticarũ utilior, licet populi uitibus placeant, & cecubæ educent, licet alni sepibus muniant, cõtraq; erũpentium amniũ impetus, riparũ muro in tutela ruris excubẽt in aqua satæ, cæsæq; densius innumero herede prosint. Salicis statim plura genera. Nanq; & in proceritatẽ magnã emittunt iugis uinearũ perticas, pariuntq; baltheo corticis uincula: & aliæ uirgas sequacis ad uincturas lẽtitia. Aliæ prætenues uiminibus texendis spectabili subtilitate. Rursus aliæ firmiores corbibus, ac plurimæ agricolarum supellectili. candidiores ablato cortice, leuiq; tractatu, ulioribus uasis quàm ut è corio fiãt, atq; etiã supinarũ in delicias cathedrarũ aptißimæ. Cædua salici fertilitas, dẽsiorq; tõsura ex breui pugno uerius quàm ramo, nõ ut remur in nouißimis curanda arbore. Nullius quippe tutior est reditus minorisue impendij, aut tempestatum securior. Tertium locum ei in æstimatione ruris Cato attribuit, prioremque quàm oliuetis, quamq; frumẽto, aut pratis: nec quia desint

alia

alia uincula. Siquidem & genistæ, & populi, & ulmi, & sanguinei frutices, & betulæ, & harundo fissa, & harundinis folia, ut in Liguria, & uitis ipsa, recisisq; aculeis rubi alligãt, & intorta corylus. Mirũq;, contuso ligno alicui maiores ad uincula esse uires. Salici tamen præcipua dos. Finditur Græca rubens, candidiorq; amerina, sed paulo fragilior, ideoq; solido ligat nexu. In Asia tria genera obseruant. Nigram, utiliorem uiminibus: candidam, agricolarum usibus: tertiam, quæ breuissima est, helicen uocant. Apud nos quoq; multi totidẽ generibus nomina imponunt, Vimineam uocant, eandem purpuream. Alteram nitelinã à colore, quæ sit tenuior. Tertiam Gallicam, quæ tenuissima. Nec in fruticum, nec in ueprium caudicum ue, neq; in herbarum, aut alio ullo quàm suo genere numerentur iure scirpi fragiles palustresq; ad tegulũ tegetesq;: è quibus detracto cortice, cadelæ luminibus & funeribus seruiunt. Firmior quibusdam in locis earum rigor. Namq; iis uelificant non in Pado tantum nautici, uerum & in mari piscator Africus, præpostero more uela intra malos suspendens. Et mapalia sua Mauri tegunt, proximeq; æstimanti hoc uideantur esse, quo inferiore Nili parte papyri sunt usu. Sed fruticosi generis sunt inter aquaticas & rubi, atq; sambuci fungosi generis, aliter tamẽ quàm ferulæ. Quippe plus ligni ac succi utiq; sambuco. Ex qua magis canorã buccinam tubãq; credit pastor ibi cæsa, ubi gallorũ cantũ frutex ille non exaudiat. Rubi mora ferunt, & alio genere similitudinem rosæ, qui uocatur cynosbatos. Tertium genus Idæum uocant Græci à loco. Tenuius est quàm cætera, minoribusq; spinis, & minus aduncis. Flos eius contra lippitudines illinitur ex melle, & igni sacro. Contra stomachi quoque uitia bibitur ex aqua. Sambuci acinos habent nigros atque paruos, humoris lenti, inficiendo maxime capillo, qui & ipsi aqua decocti manduntur.

De succis arborum, & natura materiarum, & de cædendis arboribus, CAP. XXXVIII.

Humor & corticis arborum est, qui sanguis earũ intelligi debet, nõ idem omnibus. Ficis lacteus: huic ad caseos figurandos coaguli uis. Cerasis gummosus, ulmis saliuosus, lentus ac pinguis malis, uitibus ac piris aquosus. Viuaciora quibus lentior. Atque in totum corpore arborum, ut reliquorum animalium, cutis, sanguis, caro, nerui, uenæ, ossa, medullæ. Pro cute cortex. Mirum, hic in moro medicis succum quærentibus, ferè hora diei secunda, lapide incussus manat, altius fractus siccus uidetur. Proximi plerisq; adipes. Ii uocantur à colore alburnum: mollis ac pessima pars ligni, etiam in robore facile putrescens, teredini obnoxia: quare semper amputabitur. Subest huic caro, cui ossa id est materiæ optimum. Alternant fructus quibus siccius lignum, ut olea, magis quàm quibus carnosius, ut cerasus. Nec omnibus adipes carnes'ue largæ, sicuti nec animalium acerrimis. Neutrum habẽt buxus, cornus, olea, nec medullam, minimumque etiam sanguinis: sicut ossa non habent sorba, carnem sambuci, & plurimam ambæ medullam: nec harundines maiore ex parte. In quarundam arborum carnibus pulpæ uenæq; sunt. Discrimen earum facile. Venæ latiores candidioresq; pulpæ fissilibus insunt. Ideo fit, ut aure ad caput trabis quamlibet prælongæ admota, ictus ab altero capite uel graphy sentiatur, penetrante rectis meatibus sono. Vnde deprehenditur an torta sit materies, nodisq; concisa. Quibusdam sunt tubera, sicut sunt in carne glandia. In iis nec uena, nec pulpa, quodam callo carnis in se conuoluta. Hoc pretiosissimum in cedro & acere. Cætera mensarum genera fissis arboribus circinantur in pulpam, alioqui fragilis esset uena in orbẽ arboris cæsa. Fagis pectines transuersi in pulpa. Apud antiquos inde & uasis honos. Marcus Curius iurauit se ex præda nihil attigisse, præter guttum faginũ quo sacrificaret. Lignum in longitudinem fluctuatur, ut quæ pars fuit ab radice, ualidius sidit. Quibusdam pulpa sine uenis, mero stamine & tenui constat. Hæc maxime fissilia. Alia frangi celeriora quàm findi, quibus pulpa non est, ut olea, uites. At è contrario, totum è carne corpus fico. Tota ossea est ilex, cornus, robur, cytisus, morus, ebenus, lotos, & quæ sine medulla esse diximus. Cæteris nigricans color. Fulua cornus, in uenabulis nitet incisuris nodata propter decorem. Cedrus & larix & iuniperus rubent.

De larice, & abiete, & sapino, & cæteris huiusmodi arboribus cædendis. CAP. XXXIX.

Larix fœminam habet, quam Græci uocant ægida, mellei coloris. Inuentum est pictorum tabellis immortale, nullisq; fissile rimis hoc lignum. Proximum medullæ est. In abiete leuson Græci uocauere. Cedrus quoq; durissima, quæ medullæ proxima, ut in corpore ossa, deraso modo limo. Et sambuci interiora mire firma traduntur. Namq; qui uenabula ex ea faciunt, præferunt omnibus. Constat enim ex cute & ossibus. Cædi tempestiuum quæ decorticentur, ut teretes, ad tẽpla cæteraq; usus rotundi, cum germinant, aliàs cortice inextricabili, & carie subnascente ei, materiaq; nigrescente. Tigna & quibus aufert securis corticem, à bruma ad fauonium, aut si præuenire cogamur, arcturi occasu, & ante eum fidicula. Nouissima ratione solstitio. Dies siderum horum reddentur suo loco. Vulgo satis putant obseruare, ne quæ dedolandæ arbores sternãtur ante editos suos fructus. Robur uere cæsum, teredinem sentit, bruma autem, neq; uitiatur, neq; pandatur, aliàs obnoxium etiam ut torqueat sese findatq;, quod in subere tempestiue quoque cæso euenit. Infinitum refert lunaris ratio: nec nisi à uicesima in tricesimam cædi uolunt. Inter omnes uero conuenit, utilissime in coitu eius sterni, quem diem alii interlunium, alii silentis lunæ appellant. Sic certe Tib. Cæsar, concremato ponte naumachiario, larices ad restituendum cædi ex Rhetia præfiniuit. Quidam dicunt, ut in coitu & sub terra sit luna, quod fieri non potest nisi noctu. At si competant coitus in nouissimum diem brumæ,

illa æterna sit materies, proxime cum supradictis sideribus. Quidam & canis ortum addunt, & sic cæsas materies in forum Augustum. Nec nouellæ autem ad materiem, nec ueteres utilissimæ. Circuncisas quoque ad medullam, alij non inutiliter relinquunt, ut omnis humor stantibus defluat. Mirum, apud antiquos primo bello Punico classem Duellij imperatoris ab arbore excisa lx. die nauigasse. Contra uero Hieronem regem ccxx. naues effectas diebus xlv. tradit L. Piso. Secundo quoq; Punico bello, Scipionis classis xl. die à securi nauigauit. Tantum tempestiuitas etiam in rapida celeritate pollet. Cato hominum summus in omni usu, de materijs hæc adijcit, Prælum è sapino atra potissimum facito. Vlmeam, pineam, nuceam, hanc atq; aliam materiam omnem cum effodies, luna decrescente eximito post meridiem, sine uento austro. Tunc erit tempestiua, cum semen suum maturum erit. Caueto, ne per rorem trahas, aut doles. Idemq; mox, Nisi intermestri luna atque dimidiata, ne tangas materiem. Tunc ne effodias, aut præcidas abs terra. Diebus quatuor proximis quibus luna plena fuerit, optime eximitur. Omnino caueto nigram materiam doles, ne ue cædas, ne ue tãgas, nisi siccam, ne ue gelidam, ne ue roru lentam. Tiberius idem & in capillo tondendo seruauit interlunia. M. Varro aduersus destillationes præcepit obseruandum id à plenilunijs. Larici & magis abieti succisis, humor diu defluit. Hæ binarum arborum altissimæ ac rectissimæ. Nauium malis antennisq; propter leuitatem præfertur abies. Communia his pinoque, ut quadripartitos uenarum cursus bifidosque habeant, uel omnino simplices. Ad fabrorum intestina opera medulla sectilis. Optima quadripartitis materies, & mollior quàm cæteræ. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars à terra fuit, enodis est. hæc qua diximus ratione fluitata decorticatur, atq; ita sapinus uocatur. superior pars nodosa duriorq; fusterna. Et in ipsis autem arboribus robustiores aquiloniæ partes. Et in totum deteriores ex humidis opacisque, spissiores ex apricis & diuturnæ. Ideo Romæ infernas abies supernati præfertur. Est per gentium quoque regiones in ijs differentia. Alpibus Apenninoque laudatissimæ: in Gallia Iura ac monte Vogeso: in Corsica, Bithynia, Ponto, Macedonia. Deteriores Ænea tica & Arcadica. Pessimæ Parnasiæ, & Euboicæ, quoniam *ramosæ ibi & contortæ, putrescentesq; facile. At cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. Cedri oleo peruncta materies, nec teneam, nec cariem sentit. Iuniperò eadem uirtus quæ cedro. Vasta hæc in Hispania, maximeq; baccæ eius. Medulla eius ubicunq; solidior etiam quàm cedrus. Publicum omnium uitium uocant spiras, ubi conuoluere se uenæ atque nodi. Inueniuntur in quibusdam, sicut in marmore, centra, id est, duritia claui similis, inimica serris. Et quædam forte accidunt, lapide cõprahenso aut recepto in corpus, aut alterius arboris ramo. Megaris diu stetit oleaster in foro, cui uiri fortes affixerant arma, quæ cortice ambiente ætas longa occultauerat. Fuitq; arbor illa fatalis excidio urbis, præmonitæ oraculo, cum arbor arma peperisset: quod succisæ accidit, ocreis galeisque intus repertis. Ferunt lapides ita inuentos, ad cõmodos partus esse remedio.

nodosæ.

De materijs, de magnitudine arborum, & quæ cariem & ruinam non sentiunt, & de perpetuitate materiarum. CAP. XL.

Amplissima arborũ ad hoc æui existimatur Romæ uisa, quam propter miraculum Tiberius Cæsar in eodem ponte naumachiario exposuerat aduectam cum reliqua materie, durauitq; ad Neronis principis amphitheatrum. Fuit autem trabs è larice longa pedes cxx. bipedali crassitudine æqualis. Quo intelligebatur uix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus. Fuit memoria nostra & in porticibus septorũ à M. Agrippa relicta, æque miraculi causa, quæ diribitorio superfuerat uiginti pedibus breuior, sesquipedali crassitudine. Abies admirationis præcipuæ uisa est in naui, quæ ex Aegypto Caij principis iussu, obeliscum in Vaticano circo statutum, quatuorque truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit: qua naue nil admirabilius uisum in mari certum est: cxx. m. modiûm lẽtis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere læuo. Ibi namque demersa est à Claudio principe, cum tribus molibus, turrium altitudine in ea exædificatis obiter Puteolano puluere aduectisq;. Arboris eius crassitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat. Vulgoq; audimus octoginta quinque nummorum & plurisnmalos uenundari ad eos usus, rates uero connecti quadraginta sestertijs plerasque. At in Aegypto ac Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur usi. Maxima eã in Cypro traditur ad undecirẽmẽ Demetrij succisa centumtriginta pedum, crassitudinis uero ad trium hominum complexum. Germaniæ prædones singulis arboribus cauatis nauigant, quarum quædam & triginta homines ferũt. Spississima ex omni materie, ideo & grauissima, iudicatur ebenus, & buxus, graciles natura. neutra in aquis fluitat, nec suber, si dematur cortex, nec larix. Ex reliquis siccissima lotos, quæ Romæ ita appellatur. Deinde robur exalburnatũ: & huic nigricãs color, magisq; etiã cytiso, quæ proxime accedere ebenum uidetur. Quanquam non desint, qui Syriacas terebinthos nigriores affirment. Celebratur & Thericles nomine, calices ex terebintho solitus facere torno, per quem probatur materies. Omnium hæc sola ungi uult, meliorq; oleo fit. Colos mire adulteratur iuglande ac piro syluestri tinctis, atque in medicamine decoctis. Omnibus quæ diximus spissa firmitas. Ab his proxima est cornus, quanquam non potest uideri materies propter exilitatem, sed lignum nõ aliò penè quàm ad radios rotarum utile: aut si quid cuneandum sit in ligno, clauisque figendum ceu ferreis. Ilex item & oleaster, & olea atq; castanea, carpinus, populus. Hæc & crispa acerno modo, si ullius materies idonea esset ramis sæpe deputatis, ... illa

illa est, adimitque uires. De cætero plerisq; eorum, sed atque robori tanta duritia est, ut terebrari nisi madefactum non queat, & ne sic quidem adactus auelli clauus. E diuerso clauum non tenet cedeus. Mollissima tilia, eadem uidetur & calidissima: argumentum afferunt, quòd citissime ascias retundat. Calidæ & morus, laurus, edera, & omnes è quibus igniaria fiunt. Exploratorum hoc usus in castris, pastorumque reperit, quoniam ad excutiendum ignem non semper lapidis occasio est. Teritur ergo lignum ligno, ignemq; concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi, uel foliorum facilime conceptum. Sed nihil edera præstantius, quæ teratur lauro, laurumque terat. Probatur & uitis syluestris, alia quàm labrusca, & ipsa ederæ modo arborem scandens. Frigidissima quæcunque aquatica. lentissima autem, & ideo scutis faciendis aptissima, quorum plaga cõtrahit se protinus, clauditque suum uulnus, & ob id contumacius transmittit ferrum: in quo sunt genere fici, salix, tilia, betulla, sambucus, populus utraque. Leuissimæ ex his, ficus & salix, ideoque utilissimæ. Omnes autem etiam ad cistas, quæque flexili crate constant. Habent & candorem rigoremque, & in sculpturis facilitatem. Est lentitia platano, sed madida sicut alno. Siccior eadem ulmo, fraxino, moro, ceraso, sed ponderosior. Rigorem fortissime seruat ulmus, ob id cardinibus assamentisq; portarum utilissima, quoniam minime torquetur: permutanda tantum sic, ut cacumen ab inferiore sit cardine, radix superior. *Palma est mollis, et suberis: spissæ & malus, pirusque, necnon acer: sed fragiles, & quæcunque crispa. In omnibus syluestria & mascula differentias cuiusque generis augent. Et infœcunda firmiora fertilibus, nisi quo in genere mares ferunt, sicut cupressus, & cornus. Cariem uetustatemque non sentiunt cupressus, cedrus, ebenus, lotos, buxum, taxus, iuniperus, oleaster, & olea. Et ex reliquis tardissime larix, robur, suber, castanea, iuglans. Rimam fissuramque non capit sponte cedrus, cupressus, olea. Buxum maxime æternam putant, ebenum & cupressum, cedrumque, claro de omnibus materijs iudicio in templo Ephesiæ Dianæ, utpote cum tota Asia extruẽte quadringentis annis peractum sit. Conuenit tectum eius esse è cedrinis trabibus. De ipso simulacro deæ ambigitur. Cæteri ex ebeno esse tradunt: Mutianus ter consul, ex his qui proxime uiso eo scripsere, uitigineũ, & nunquam mutatum, septies restituto templo. Hãc materiam elegisse eandem, Canetiam nomen artificis nuncupans: quod equidem miror, cum antiquiorem Mineruæ quoque non modo Libero patre uetustatem ei tribuat. Adijcit multis foraminibus nardo rigari, ut medicatus humor alat, teneatque iuncturas, quas & ipsas esse modico admodum miror. Valuas esse è cupresso, & iam quadringentis propè annis durare materiam omnẽ nouæ similem. Id quoque notandum, ualuas in glutinis compage quadriennio fuisse. Cupressus in eas electa, quoniã præter cætera uno in genere materiæ nitor maxime ualeat æternus. Nonne simulacrum Veiouis in arce è cupresso durat, à condita urbe quingentesimo quinquagesimoprimo anno dicatũ? Memorabile & Vticæ templum Apollinis, ubi Numidicarum cedrorum trabes durant, ita ut positæ fuere prima urbis eius origine, annis mille cẽtumoctoginta octo. Et in Hispania Sagunti aiunt templum Dianæ à Zacyntho aduectæ cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Troiæ, ut autor est Bochus, infraque oppidum ipsum id haberi. Cui pepercit religione inductus Annibal, iuniperi trabibus etiam nunc durantibus. Super omnia memoratur ædes in Aulide eiusdem deæ, seculis aliquot ante Troianũ bellum exædificatæ: quonam genere materiæ scientia obliterata. In plenum dici potest, utique quæ odore præcellant, ea æternitate præstare. A prædictis morus proxime laudatur, quæ uetustate etiam nigrescit. Et quædam tamẽ in alijs diuturniora sunt usibus quàm alia. Vlmus in perflatu firma, robur defossum. Et in aquis quercus obruta. Eadem supra terram rimosa facit opera torquẽdo sese. Larix in humore præcipua, & alnus nigra. Robur marina aqua corrumpitur. Non improbatur & fagus in aqua & iuglans, hæ quidem in his quæ defodiuntur, uel principales: Item iuniperus: eadem & sub dialibus aptissima. Fagus & cerrus celeriter marcescunt. Esculus quoq; humoris impatiens. contra adacta in terram in palustribus alnus æterna, onerisque quantilibet patiens. Cerasus firma. Vlmus & fraxinus lentæ, sed facile pandantur, flexiles tamen, stantesq; à circumcisura siccatæ fideliores. Laricem in maritimis nauibus obnoxiam teredini tradunt: omniaq; præterquàm oleastrum & oleam. Quædam enim in mari, quædam in terra uitijs opportuniora.

*Palma est mollis, & suberis materies spissa, & mal.

De teredinibus. CAP. XLI.

INfestantium quatuor genera. Teredines capite ad portionem grauissimo, rodunt dentibus. Hæ tantũ in mari sentiuntur, nec aliam putant teredinem proprie dici. Terrestres tineas uocant: culicibus uero similes, thripas: quartum est & è uermiculorũ genere, quorum quidem alij putrescente succo, ipsa materie alij pariuntur, sicut in arboribus, ex eo qui cerastes uocatur. Cum tantum eroserit, ut circumagat se, generat aliũ. Hæc nasci prohibet in alijs amaritudo, ut cupresso, alijs duritia, ut buxo. Tradunt & abietem circa germinationes decorticatam qua diximus luna, aquis non corrumpi. Alexandri Magni comites prodiderunt, in Tylo rubri maris insula arbores esse, ex quibus naues fierent, quas cc. annis durantes inuentas & si mergerentur, incorruptas In eadem esse fruticem baculis tãtum idoneæ crassitudinis, uarium tigrium maculis, põderosum: & cũ in spissiora decidit, uitri modo fragile.

De materijs architecti, & quæ materies ad quid utilis, & quæ firmior materia in tectum. CAP. XLII.

APud nos materiæ finduntur aliquæ sponte: ob id architecti eas fimo illitas siccari iubent, ut affla

tis non noceant. Pondus sustinere ualidæ abies, larix, etiam in transuersum positæ. Robur, olea incuruantur ceduntq; ponderi. Illæ renituntur, nec temere rumpuntur: priusq; carie quàm uiribus deficiunt. Et palma arbor ualida, in diuersum enim curuatur. At populus contra omnia inferiora pandatur, palma è contrario fornicatur. Pinus & cupressus aduersus cariẽ tineasq; firmissimæ. Facile pandatur iuglans. Fiũt enim & ex ea trabes, frangiq; se prænunciat strepitu: quod in Antandro accidit, cum è balneis territi sono profugerunt. Pinus, picea, alni, ad aquarum ductus in tubos cauantur. Obrutæ terra, plurimis durant annis. Eædem si nõ integantur, cito senescunt, mirum in modum fortiores, si humor extrà quoq; supersit. Firmissima ad tectum abies. Eadem ualuarum repagulis, & ad quæcunq; libeat intestina opera aptissima, siue Græco, siue Campano, siue Siculo fabricæ artis genere spectabilis, ramentorum crinibus pampinato semper orbe se uoluens ad incitatos runcinarum raptus. Eadem & curribus, maxime sociabilis glutino in tantum, ut findatur antè, quà solida est.

De glutinanda materia, & lignis sectilibus. CAP. XLIII.

M*Agna autem & glutini ratio, propter ea quæ sectilibus laminis, ac in alio genere operiũtur. Staminεam in hoc usu probant uenam, & uocant fertilem, argumẽto similitudinis, quoniam lacrymose crispa. In omni genere & glutinum abdicant quædam, & inter se & cum alijs insociabilia glutino, sicut robur. Sed nec ferè conhærent, nisi similia natura, ut si quis lapidem lignumq; cõiungat. Cornum maxime audit sorbus, carpinus, buxus, postea tilia. Cuicunq; operi facilia, flexilia omnia, quæ lenta diximus, præterq; morus & caprificus. Durabilia ac sectilia, quæ modice humida. Arida enim latius quàm uirida serris cedunt, præter robur & buxum, quæ pertinacius resistunt, serrarumq; dentes replent æqualitate merti. qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem. Obediẽtissima quocunq; in opere fraxinus, eademq; hastis corylo melior, cornu leuior, sorbo lentior. Gallica uero etiam ad currus flexibilis. Vitem æmularetur ulmus, ni pondus esset in culpa. Facilis & fagus, quanquam fragilis & tenera. Eadẽ sectilibus laminis in tenui flexilis, capsisque ac scrinijs sola utilis. Secatur in laminas prætenues & ilex, colore quoq; non ingrata: sed maxime fida ijs quæ teruntur, ut rotarum axibus: ad quos lentore fraxinus utilis, sicut duritia ilex, & utroq; legitur ulmus. Sunt uero & parui usus fabrilium ministeriorum insignes. Ideoq; proditum, terebris uaginas ex oleastro, buxo, ilice, ulmo, fraxino utilissimas fieri. ex ijsdem malleos, maiores quoque è pinu & ilice. Et his autem maior ad firmitatem causa tempestiuæ cæsuræ quàm immaturæ. quippe cum ex olea durissimo ligno cardines in foribus diutius immoti, plantæ modo germinauerint. Cato uectes aquifolios, laureos, ulmeos fieri iubet. Hyginus manubria rusticis carpinea, iligna, cerrea. Quæ in laminas secantur, quorũq; operimento uestiatur alia materies, præcipua sunt cedrus, terebinthus, aceris genera, buxũ, palma, aquifolium, ilex, sambuci radix, populus. Dat & alnus, ut dictũ est, tuber sectile, sicut cedrus acerq;. Nec aliarum tubera in precio. Mediaq; pars arborũ crispior, & quo propior radici minoribus magisq; flexilibus maculis. Hæc prima origo luxuriæ, arborem alia integi, & uiliores ligno preciosiores cortice fieri, ut una arbor sæpius ueniret. Excogitatæ sunt & ligni bracteæ, nec satis. Cœpere tingi animalium cornua, dentes secari: lignũq; ebore distingui, mox operiri. Placuit deinde materiem & in mari quæri. Testudo in hoc secta. Nuperq; portentosis ingenijs principatu Neronis inuentũ, ut pigmentis perderet se, plurisq; ueniret imitata lignũ. Sic lectis pretia quæruntur, sic terebinthum uinci iubent, sic cedrum preciosius fieri, sic acer decipi. Modo luxuria non fuerat contenta ligno, iam lignum emi testudinem facit.*

De arborum ætate, & quæ genera arborum minime durant. Similiter de uisco & Druidis. CAP. XLIIII.

V*Ita arborum quarundam immensa credi potest, si quis profunda mundi & saltus inaccessos cogitet. Verũ ex his quas memoria hominũ custodit, durant in Literniño Africani prioris manu satæ oliuæ. Item myrtus eodem loco conspicuæ magnitudinis. Subest specus, in quo manes eius custodire draco traditur. Romæ uero lotos in Lucinæ area, anno qui fuit sine magistratibus cccLxxix. urbis æde condita, incertum ipsa quanto uetustior. Esse quidem uetustiorem non est dubiũ, cum ab eo luco Lucina nominetur. Hæc nunc circiter annũ cccel. habet. Antiquior illa est, sed incerta eius ætas, quæ capillata dicitur, quoniam Vestaliũ uirginum capillus ad eam defertur. Verum altera lotos in uulcanali, quod Romulus constituit ex uictoria de decumis, æquæua urbi intelligitur, ut autor est Masurius. Radices eius in forum usq; Cæsaris per stationes municipiorum penetrant. Fuit cum ea cupressus æqualis, circa suprema Neronis principis prolapsa atq; neglecta. Vetustior autem urbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis literis Hetruscis religione arborem iã tũc dignam fuisse significat. Tiburtes quoq; originẽ multo ante urbem Romã habẽt. Apud eos extant ilices tres, etiam Tiburto conditore eorum uetustiores, apud quas inauguratus traditur. Fuisse autem eum tradũt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit una ætate ante Iliacũ bellum. Sunt autores & Delphicam platanum Agamemnonis manu satam: et alterã in Caphyis Arcadiæ luco. Sunt hodie ex aduerso Iliẽsium urbis iuxta Hellespontum in Protesilai sepulchro arbores, quæ omnibus ephebis eius cum intantũ accreuere, ut Ilium aspiciant, marescunt, rursusq; adolescunt. Iuxta urbẽ autem quercus in Ili tumulo tunc satæ dicuntur, cũ cœpit Ilium uocari. Argis olea nunc etiam durare dicitur, ad quam Io in uaccã mutatã Argus alligauerit. In Ponto circa Heracleã aræ sunt Iouis Stratij cognomine.*

mine, ibiq; quercus duæ ab Hercule satæ. In eodẽ tractu portus est, Amyco Bebrycũ rege interfecto clarus. Eius tumulus à supremo die lauro tegitur, quam insanã uocant: quoniã si quid ex ea decerptũ inferatur nauibus, iurgia fiant donec abiiciatur. Regionẽ Aulocrenen diximus, per quam ab Apamia in Phrygiã itur: ibi platanus ostenditur, ex qua pependit Marsya uictus ab Apolline, quæ iã tum magnitudine electa est. Necnon palma Deli ab eiusdem dei ætate conspicitur. Olympiæ oleaster, ex quo primus Hercules coronatus est, & nũc custoditur religiose. Athenis quoq; olea durare traditur in certamine edita à Minerua. E' diuerso breuissima uita est punicis, fico, malis. Ex his præcocibus breuior quàm serotinis, dulcibus quàm acutis, et dulciori in punicis. Itẽ in uitibus, præcipueq; fertilioribus. Græcinus autor est sexagenis annis durasse uites. Videntur & aquaticæ celerius interire. Senescũt quidẽ uelociter, sed è radicibus repullulãt, laurus, & mali, & punicæ. Firmissimæ ergo ad uiuendum oleæ, ut quas durare annis cc. inter autores conueniat. Est in suburbano Thusculani agri colle qui Corne appellatur, lucus antiqua religione Dianæ sacratus à Latio, uelut arte tonsili coma fagei nemoris. In hoc arborem mori eximiam ætate nostra adamauit Passienus Crispus, bis cõsul, orator, Agrippinæ matrimonio & Nerone priuigno clarior postea, osculari cõplectiq; eã solitus, nõ modo cubare sub ea, uinumq; illi affundere. Vicina luco est ilex, & ipsa nobilis xxxv. pedum ambitu caudicis. x. arbores mittẽs singulas magnitudinis uisendæ, syluãq; sola facit. Edera necari arbores certũ est. Simile quiddã & in uisco, tametsi tardiorẽ earum iniuriã arbitrãtur. Nãq; & hoc præter fructus agnosci tur nõ in nouissimis mirabile. Quædã enim in terra gigni nõ possunt, et in arboribus nascũtur. Nanq; cũ suã sedẽ non habeant, in aliena uiuũt, sicut uiscũ. Est & in Syria herba, quæ uocatur cadytas, non tantum arboribus, sed ipsis etiã spinis circumuoluens sese. Item circa Tempe Thessalica, quæ polypodion uocatur, & quæ dolichos ac serpillum. Oleastro quoq, deputato quod gignatur uocãt phaunos. Quod uero in spina fullonia hypophestõ, calyculis inanibus, foliis paruis, radice alba, cuius succus ad detractiones in comitiali morbo utilissimus habetur. Visci tria genera. Nanq, in abiete ac larice stelin dicit Eubœa nasci, hyphear Arcadia. Viscũ autem in quercu, robore, ilice, pruno syluestri, terebintho, nec aliis arboribus adnasci, pleriq,. Copiosissimũ in quercu, quod dryos hyphear uocãt. In omni arbore, excepta ilice & quercu, differentiã facit odor uirusq; & folium non iucundi odoris in utroq;, uisco amarum & lentum. Hyphear ad saginanda pecora utilius. Vitia modo purgat primo, dein, ea pinguefacit, quæ suffecere purgationi. Quibus sit aliqua tabes intus, negant durare. Ea medendi ratio æstatis quadragenis diebus. Adiiciunt discrimen, uisco in his quæ folia amittant, & ipsi decidere. contrà adhærere nato in æterna fronde. Omnino autem satum nullo modo nascitur, nec nisi per aluum auium redditum, maxime palumbis & turdi. Hæc est natura, ut nisi maturatum in uentre auiũ, non proueniat. Altitudo eius non excedit cubitalem, semper fruticosi ac uiridis. Mas fertilis, fœmina sterilis. Aliquando non fert. Viscum confit ex acinis qui colliguntur messium tempore immaturi. Nam si accessere imbres, amplitudine quidem augentur, uisco uero marcescunt. Siccantur deinde, & aridi tunduntur, ac conditi in aqua putrescunt duodenis ferè diebus. Vnumq; hoc rerum putrescendo gratiam inuenit. Indè in profluente rursus malleo tusi, amissis corticibus interiore carne lentescunt. Hoc est uiscum pennis auium tactu ligandis, iuglandis oleo subactum, cum libeat insidias moliri. Non est omittenda in ea re & Galliarum admiratio. Nihil habent Druidæ (ita suos appellant magos) uisco et arbore in qua gignatur (si modo sit robur) sacratius. Iam per se roborum eligunt lucos, nec ulla sacra sine ea fronde conficiũt, ut inde appellati quoq; interpretatione Græca possint Druidæ uideri. Enimuero quicquid adnascatur illis, è cœlo missum putant, signumq, esse electæ ab ipso deo arboris. Est autem id rarum admodum inuentu, & repertum magna religione petitur: & ante omnia sexta luna, quæ principia mensium annorumq; his facit, & seculi post tricesimũ annum, quia iam uirium abunde habeat, nec sit sui dimidia. Omnia sanantem appellantes suo uocabulo, sacrificio epulisq, rite sub arbore præparatis, duos admouent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primum uinciantur. Sacerdos candida ueste cultus arborẽ scandit. Falce aurea demetit. Candido id excipitur sago. Tunc demum uictimas immolant, precantes ut suũ donum deus prosperum faciat his quibus dederit. Fœcunditatem eo poto dari cuicunq, animali sterili arbitrantur, contraq; uenena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus friuolis plerunque religio est.

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE
LIBER XVII

*

PROOEMIVM.

Arborum pretia mirabilia. CAP. I.

NATVRA arborum, terra mariq, sponte sua prouenientium, dicta est. Restat earum quæ arte et humanis ingeniis fiunt uerius quàm nascuntur. Sed prius mirari succurrit, quæ abstulimus penuria pro indiuiso possessa à feris, depugnante cum iis homine circa caducos fructus, circa pendentes uero & cum alitibus, in tanta delitiarum pretia uenisse, clarissimo (ut equidem arbitror) exemplo L. Crassi atq, Cn. Domitiq Aenobarbi. Crassus orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica: sed aliquanto præstantior in eodẽ palatio Q. Catuli, qui Cimbros cum C. Mario fudit. Multo uero pulcherrima consensu omniũ

ætate ea in colle uiminali C. Aquilij equitis Rom. clarioris illa etiam quàm iuris ciuilis scientia, cum tamen obiecta Crasso sua est. Nobilissimarum gentium ambo Crassus atq; Domitius censuram post consulatum simul gessere, anno conditæ urbis dclxij. frequentem iurgijs propter dissimulitudinem morum. Tum Cn. Domitius, ut erat uehemens natura, præterea accensus odio, quod ex æmulatione auidissimum est, grauiter increpuit tanti censorem habitare, pro domo eius sestertium milies identidem promittens. Et Crassus, ut præsens ingenio semper, & faceto lepôre solers, addicere se respondit, exceptis sex arboribus. Ac ne uno quidem denario, si adimerentur, emptam uolente Domitio: Crassus, utrùmne igitur ego sum, inquit, quæso Domiti, exemplo grauis, & ab ipsa mea censura notandus, qui in domo quæ mihi hæreditate obuenit, comiter habitem: an tu, qui H-S milies sex arbores æstimes? Eæ fuere loti, patula ramorum opacitate lasciuæ, Cæcina Largo è proceribus crebro in iuuenta nostra eas in domo sua ostentante. Durauerúntque, quoniam & de longissimo æuo arborum diximus, ad Neronis principis incendia, quibus cremauit urbem, annis clxxx. postea, cultu uirides iuuenesq;, ni princeps ille accelerasset etiam arborum mortem. Ac ne quis uilem de cætero Crassi domum, nihilq; in ea iurgante Domitio fuisse dicendum præter arbores iudicet, iam columnas quatuor Hymettij marmoris, ædilitatis gratia ad scenam ornandum aduectas, in atrio eius domus statuerat, cum publico nondum essent ullæ marmoreæ. Tam recẽs est opulentia: tantoq; tunc plus honoris arbores domibus afferebant, ut sine illis ne inimicitiarum quidem pretiũ seruauerit Domitius. Fuere ab ijs & cognomina antiquis: Frõditio militi illi, qui præclare facinora Vulturnum transnatans fronde capiti imposita, aduersus Annibalem edidit. Stolonum Liciniæ genti: ita enim appelatur in ipsis arboribus fruticatio inutilis, unde & pampinatio inuenta primo Stoloni dedit nomen. Fuit & arborum cura legibus priscis: cautumq; est xij. tabulis, ut qui iniuria cecidisset alienas, lueret in singulas æris xxv. Quid existimamus, futurásne eas credidisse ad supradictam æstimationem illos, qui frugiferas tanti taxauerant? Nec minus miraculum in pomo est, multarum circa suburbana fructu annuo addicto binis milibus nummûm, maiore singularum reditu, quàm erat apud antiquos prædiorum. Ob hoc insita, & arborum quoque adulteria excogitata sunt, ut nec poma pauperibus nascerentur. Nunc ergo dicemus quo maxime modo tantum ex his uectigal contingat, ueram colendi rationem absolutamque prodituri. Et ideo non uulgata tractabimus, nec quæ constare animaduertimus, sed incerta atque dubia, in quibus maxime fallitur uita. Nam diligentiam in superuacuis affectare, non nostrum est. Ante omnia autem in uniuersum, & quæ ad cuncta arborum genera pertinent in commune de cœlo terráque dicemus.

De natura cœli ad arbores, & quam partem cœli spectare debeant. CAP. II.

Aquilone maxime gaudent, densiores ab afflatu eius lætioresq;, & materiæ firmioris. Qua in re plerique falluntur, cum in uineis pedamenta non sint à uento eo opponenda, & id tantum à septentrione seruandum. Quinimo tempestiua frigora plurimum arborũ firmitati conferunt, & sic optime germinant: alioqui si blandiantur austri, defatiscentes, ac magis etiam in flore. Nam si cum defloruere, protinus sequantur imbres, in totum poma depereunt: adeo ut amygdalæ & piri, etiam si omnino nubilum fiat, austrinusue flatus, amittant fœtus. Circa uergilias quidem pluere, inimicissimum uiti & oleæ: quoniam tunc coitus est earum. Hoc est illud quatriduum oleis decretorium, hic articulus austrinus nubili spurci quod diximus. Fruges quoque peius maturescunt austrinis diebus, sed celerius. Illa sunt noxia frigora, quæ septentrionibus aut præposteris fiunt horis. Hyemem quidem aquiloniam esse, omnibus satis utilissimum. Imbres uero tũc expetendi eadẽ causa est, quoniã arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoque amissione languidas, naturale est auide esurire. Cibus autem earum imber. Quare tepidam esse hyemem, ut absumpto partu arborum, sequatur protinus conceptus, id est germinatio ac deinde alia florescendi exinanitio, inutilissimum experimentis creditur. Quinimo si plures ita cõtinuentur anni, etiam ipsæ moriuntur arbores, quando nemini dubia pœna est in fame laborantium. Ergo qui dixit hyemes serenas optandas, non pro arboribus uota fecit. Nec per solstitia imbres uitibus conducunt. Hyberno quidem puluere lætiores fieri messes, luxuriantis ingenij fertilitate dictum est. Alioqui uota arborum frugumq; communia sunt, niues diutinas sedere. Causa, non solum quia animam terræ, euanescentem exhalatione, includunt & comprimunt, retroq; agunt in uires frugum atque radices: uerum quòd & liquorẽ sensim præbent, purum præterea leuissimumque, quando nix aquarum cœlestium spuma est. Ergo humor ex his non uniuersus ingurgitans diluensq;, sed quomodo sititur distillans, uelut ex ubere alit omnia quæ nõ inundat. Tellus quoque illo modo fermentescit, & succi plena, ac lactescentibus satis non effœta, cum tempus aperit, tepidis arridet horis. Ita maxime frumenta pinguescunt, præterquam ubi calidus semper aër est, ut in Aegypto. Continuatio enim & ipsa consuetudo, idem quod modus alibi efficit: plurimumq; prodest ubicumque non esse quod noceat. In maiore parte orbis, cum præcoces excurrêre germinationes, euocatæ indulgentia cœli, secutis frigoribus exuruntur. Qua de causa serotinæ hyemes noxiæ syluestribus quoque, quæ magis etiam dolent urgente umbra sua, nec adiuuante medicina, quoniam uestire teneras intorto stramento in syluestribus non est. Ergo tempestiuæ aquæ hybernis primum imbribus, deinde germinationem antecedentibus. Tertium tempus est, cum educant poma, nec protinus,

uinus, sed iam ualido fœtu. Quæ fuctus suos diutius continent, longioresq; desiderant cibos, his et serotinæ aquæ utiles, ut uiti, oleæ, punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiusque arboribus diuerso modo desiderantur, alijs alio tempore maturantibus. Quapropter ijsdem imbribus quædam lædi uideas, alia iuuari, & in eodem genere, sicut in piris. Alio die hyberna quærunt pluuias, alio uerò præcocia, ut pariter quidem omnia desiderent. Hybernum tempus est ante germinationem, quæ aquilonem austro utiliorem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis præfert (sunt enim plerunq; frigidiora) & montuosa planis, & nocturnos imbres diurnis. Magis fruũtur aquis sata, non statim auferẽte eas sole. Connexa & situs uinearũ arbustorũq; ratio est, quas in horas debeãt spectare. Virgilius ad occasus seri damnauit. Aliqui sic maluere, quàm in exortu. A' pluribus meridiem probari aduerto. Nec arbitror perpetuũ quicquam in hoc præcipi posse. Ad soli naturam, ad loci ingenium, ad cœli cuiusque mores dirigenda solertia est. In Africa meridiem uineas spectare, etsi uiti inutile, colono salubre est, quoniam ipsa meridianæ subiacet plagæ: quapropter qui ibi in occasum aut septẽtriones conseret, optime miscebit solum cœlo, cum Virgilius occasus improbet. Nec de septentrione relinqui dubitatio uidetur. Atqui in Cisalpina Italia magna ex parte uineis ita positis, compertum est nullas esse fertiliores. Multum rationis obtinent uenti. In Narbonensi prouincia atq; Liguria, & parte Hetruriæ, contra circium serere imperitia existimatur: eundemque obliquum accipere, prouidentia. Is namque æstates ibi temperat, sed tanta plerunq; uiolentia, ut auferat tecta.

De societate cœli & terræ ad arbores. CAP. III.

QVidam cœlum terra parere cogunt: ut quæ in siccis serantur, orientem ac septentriones spectent. quæ in humidis, meridiem. Necnon ex ipsis uitibus causas mutuantur, in frigidis præcoces serendo, ut maturitas antecedat algorem. Quæ poma uitesq; rores oderint, contra ortus, ut statim auferat sol: quæ ament, ad occasus, uel etiam ad septentriones, ut diutius eo fruantur. Cæteri uero ferè rationem naturæ secuti, in aquilonem obuersas uites & arbores poni suasere. Odoratiorem etiam fieri talem fructum Democritus putat.

De qualitate regionum. CAP. IIII.

AQuilonis situm uentorumq; reliquorum, diximus in secundo uolumine, dicemusq; proximo plura cœlestia. Interim manifestum uidetur salubritatis argumentum, quoniam in meridiem etiam spectantium semper ante decidant folia. Similis & in maritimis causa. Quibusdam locis afflatus maris noxij, in plurimis ijdem utiles: quibusdam satis è longinquo aspicere maria, iucundum. propius admouere salsi halitum, inutile. Similis & fluminum stagnorumq; ratio. Nebulis adurunt, & æstuantia refrigerant opacitate, atque etiam rigore gaudent, quæ diximus. Quare experimentis optime creditur. A' cœlo proximum est terræ dixisse rationem, haud faciliore tractatu. Quippe non eadem arboribus conuenit & frugibus plerunque. nec pulla, qualem habet Campania, ubique optima uitibus, aut quæ tenues exhalat nebulas. Nec rubrica multis laudata. Cretam in Albensium Pompeianorum agro, & argillam cunctis ad uineam generibus anteponunt, quanquam præpingues, quod excipitur in eo genere. Inuicem sabulum album in Ticinensi, multisque in locis nigrum itemq; rubrũ, etiam pingui terræ permixtum, infœcundum est. Argumenta quoque iudicantium sæpe fallunt. Non utiq; lætum solum est, in quo proceræ arbores nitent, præterquam illis arboribus. Quid enim abiete procerius? aut quæ uixisse poßit alia in loco eodem? Nec luxuriosa pabula pinguis soli semper indicium habent. Nam quid laudatius Germaniæ pabulis? et tamẽ statim subest harena tenuißimo cespitũ corio. Nec semper aquosa est terra, cui proceritas herbarum, non Hercule magis quàm pinguis adhærens digitis, quod in argillis arguitur. Scrobes quidem regesta in eos nulla complet, ut densa atque rara ad hunc modum deprahendi possit, ferroque omnis rubiginem obducit. Nec grauis aut leuior iusto deprahenditur pondere. Quod enim pondus terræ iustum intelligi potest? Nec fluminibus aggesta semper laudabilis, quando senescant sata quadã aqua. Sed neque illa quæ laudatur, diu præterquam salici utilis sentitur. Inter argumenta stipulæ craßitudo est, tanta alioquin in Laborino Campaniæ nobili campo, ut ligni uice utantur. Sed idem solum ubicunque arduũ opere, difficile cultu, bonis suis acrius penè quàm uitijs posset, affligit agricolam. Et carbunculus, terra quæ ita uocatur, emendari uite macra putatur. Nam tophus scaber natura friabilis expetitur quoque ab autoribus. Virgilius & quæ filicem ferat non improbat uitibus. Salsaq; terræ multa melius creduntur, tutiora à uitijs innascentium animalium. Nec colles opere nudantur, si quis perite fodiat. Nec campi omnes minus soles atque perflatus quàm opus sit, accipiunt. Et quasdam pruinis ac nebulis pasci diximus uites. Omnium rerum sunt quædam in alto secreta, & suo cuique corde peruidenda. Quid? quod mutantur sæpe iudicata quoque ac diu comprahensa? In Thessalia circa Larissam emisso lacu frigidior facta ea regio est, oleæq; desierant quæ prius fuerant. Item uites aduri, quod non antea, Aenos sensit admoto Hebro. Et circa Philippos cultura siccata regio mutauit cœli habitum. At in Syracusano agro aduena cultor elapidato solo perdidit fruges luto, donec regeßit lapides. In Syria leuem tenui sulco imprimunt uomerem, quia subest saxum excurens æstate semina. Iam in quibusdam locis similes æstus immodici, & frigorum effectus. Est fertilis Thracia frugum rigore, æstibus Africa & Aegyptus. In Chalcia Rhodiorum insula locus quidam est, in tantum fœcundus, ut suo tempore satum demetant hordeum, sublatumque proti-

nus ferant, & cum alijs frugibus metant. Glareosum oleis solum aptißimum in Venafrano, pinguißimum in Bætica. Pucina uina in saxo coquuntur. Cæcuba uites in Pontinis paludibus madent. Tanta est argumentorum & soli uarietas ac differentia. Cæsar Vopiscus, cum causam apud cẽsores ageret, campos Roseæ dixit Italiæ sumen esse, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret. Sed non nisi ad pabulum probantur. Nõ tamen indociles natura nos esse uoluit, & uitia confessa fecit, etiam ubi bona certa non fecerat. Quamobrem primum crimina dicamus.

Genera terrarum. CAP. V.

TErram amaram siue macram si quis probare uelit, demõstrant eam atræ degeneresq́; herbæ: frigidam autem retorride nata. Item uliginosam, tristia: rubricam oculi argillamq́;, operi difficilimas, quæq́; rastros ac uomeres ingentibus glebis onerent: quanquam non quod operi, hoc & fructui sit aduersum. Item è cõtrario cineraceam, & sabulum album. Nam sterilis densa callo facile deprehenditur uel uno ictu cuspidis. Cato breuiter atq; ex suo more uitia determinat: Terram cariosam caue, néue plaustro, néue pecore impelles. Quid putamus hac appellatione ab eo tantopere reformidari, ut penè uestigijs quoq; interdicat? Redeamus ad ligni cariem, & inueniemus illa, quæ in tantum abominatur uitia, aridæ, fistulosæ, scabræ, canescentis, exesæ, & pumicosæ. Plus dixit una significatione, quàm poßit ulla copia sermonis enarrari. Est enim interpretatione uitiorũ quædam non ætate (quæ nulla in ea intelligi potest) sed natura sua, anus terra: & ideo infœcunda ad omnia, atq; imbecilla. Idem agrum optimum iudicat ad radicem montium planicie in meridiem excurrente, qui est totius Italiæ situs: terram uero teneram, quæ uocetur pulla. Erit igitur hæc optima, & operi satior. Intelligere modo libeat dictã mira significatione teneram: & quicquid optari debet, in eo uocabulo inuenietur. Illa temperatæ ubertatis, illa mollis facilisq́; cultura, nec madida, nec sitiẽs. Illa post uomerem nitescens: qualem fons ingeniorum Homerus in armis à deo cælatam dixit, addiditq́, miraculum nigrescẽtis, quamuis fieret in auro. Illa quam recentem exquirunt improbæ alites uomerem comitantes, coruiq́; aratoris uestigia ipsa rodentes. Reddatur hoc in loco luxuriæ quoq; sententia, & aliqua in propositum. Certe Cicero lux doctrinarum altera, melior, inquit, unguenta sunt quæ terram, quàm quæ crocum sapiunt. Hoc enim maluit dixisse, quàm redolẽt. Ita est profecto, illa erit optima quæ unguenta sapiet. Quòd si admonẽdi sumus, qualis sit terræ odor ille qui quæritur, contingit sæpe etiam quiescente ea sub occasu solis, in quo loco arcus cœlestis deiecerit capita sua: & cum à siccitate continua immaduit imbre, tunc emittit illum suum halitum diuinum ex sole conceptũ, cui comparari suauitas nulla poßit. Is esse odor in commota debebit, repertusq́, neminem fallet: ac de terra odor optime iudicabit. Talis ferè est, in noualibus cæsa uetere sylua, quæ consensu laudatur. Et in frugibus quidem ferendis eadem terra utilior intelligitur, quoties intermissa cultura quieuit: quod in uineis non fit. Eoq; diligentius eligenda est, ne uera existat opinio eorum qui iam Italiæ terram existimauere lassam. Operis quidem facultas in alijs generibus constat & cœlo, nec potest arari post imbres aliqua, ubertatis uitio lentescens. Contrà, in Byzacio Africæ illum centena & quinquagena fruge fertilem campum, nullus cum siccus est arabilem tauris, post imbres uili asello, & à parte altera iugi anu uomerem trahente uidimus scindi. Terram enim terra emendari (ut aliqui præcipiũt) super tenuem pingui iniecta, aut gracili, bibulaq́; super humidam ac prępinguem, dementia operæ est. Quid enim potest sperare, qui talem colit?

De terra quam Britannia, & Gallia alunt. CAP. VI.

ALia est ratio, quam Britannia, & Gallia inuenere alendi eam ipsa, quod genus uocant margam. Spißior ubertas in ea intelligitur. Est autem quidam terræ adeps, ac uelut glandia in corporibus, ibi densante se pinguitudinis nucleo.

De Græcorum circa hãc doctrina. CAP. VII.

NOn omisere & hoc Græci. Quid enim intẽtatum illis? Leucargillon uocant candidam argillam, qua in Megarico agro utuntur, sed tantum in humida frigidaq́, terra. Illas Gallias Britanniasq́; locupletantes cum cura dici conuenit. Duo genera fuerant. Plura nuper. exerceri cœpta proficientibus ingenijs. Est enim alba, ruffa, columbina, argillacia, tophacea, harenacea. Natura duplex, aspera, aut pinguis. Experimenta utriusq; in manus, usisq́, geminus, aut ut fruges tantum alant, aut edant & pabulum. Fruges alit tophacea alba, quæ si sit inter fontes reperta, est ad infinitum fertilis, uerum aspera tractatu: & si nimia iniecta est, exurit solum. Proxima est ruffa, quæ uocatur capnumargos, intermixto lapide terræ minutæ, harenosæ. Lapis contunditur in ipso campo, primisq́; annis stipula difficulter cæditur propter lapides. Impendio tamen minimo leuitate dimidio minoris quàm cæteræ mouehitur. Inspergitur rara, sale eam misceri putant. Vtrunq; hoc genus semel iniectum in L annos ualet, & frugum & pabuli ubertate.

De terrarum generibus. CAP. VIII.

QVæ pingues esse sentiuntur, ex his præcipua alba. Plura eius genera. Mordacißimum quod suprà diximus. Alterum genus albæ cretæ argentaria est. Petitur ex alto, in centenos pedes actis plerunq; puteis, ore angustatis, intus (ut in metallis spatiante uena. Hac maxime Britannia utitur. Durat annis lxxx. Neque est exemplum ullius, qui bis in uita hanc eidem iniecerit. Tertium genus candidæ glischromargon uocant. Est autem creta fullonia mixta pingui terra, pabuli quàm frugum fertilior, ita ut messe sublata ante sementem alteram lætißimum secetur.

cetur. Dum infruge est, nullum aliud gramen emittit. Durat xxx. annis, densior iusto cymini modo strangulat solum. Columbinam Gallia suo nomine eglecopalam appellat, glebis excitatur lapidum modo: sole & gelatione ita soluitur, ut tenuissimas bracteas faciat. Hæc ex æquo fertilis. Harenacea inuitur, si alia non sit, in uliginosis uero & si alia sit. Vbios gentium solos nouimus, qui fertilissimum agrum colentes, quacunq; terra infra tres pedes effossa, & pedali crassitudine iniecta lætificent. Sed ea non diutius annis x. prodest. Hedui & Pictones calce uberrimos fecere agros, quæ sanè & oleis, & uitibus utilissima reperitur. Omnis autem marga arato inijcienda est, ut medicamentum rapiatur, & fimi desiderat aliquãtulum quæ primo plus aspera, & quæ in herbas nõ effunditur: alioqui nouitate quæcunque fuerit solum lædet, ne sic quidem primo pòst anno fertilis. Interest & quali solo quæratur. Sicca enim humido melior, arido pinguis. Temperatæ alterutra, creta uel columbina conuenit.

De cineris usu, & de fimo, & quæ sata uberiorẽ terram faciant, & quæ urant. CAP. IX.

TRanspadanis cineris usus adeo placet, ut anteponant fimo iumentorum, quod quia leuissimũ est, ob id exurunt. Vtroque tamen pariter non utuntur in eodem aruo, nec in arbustis cinere, nec quasdam ad fruges, ut diximus. Sunt qui puluere quoque uuas ali iudicent, pubescentesq; puluerent, & uitium arborumq́ue radicibus aspergant. Quod certũ est Narbonensi prouinciæ, & uindemias certius sic eo coqui, quia plus puluis ibi quàm sol confert. Fimi plures differentiæ, ipsa re antiqua. Iam apud Homerum regius senex agrum ita suis manibus lætificans reperitur. Augeas rex in Græcia excogitasse traditur. Diuulgasse uero Hercules in Italia, quæ regi suo Stercotio Fauni filio ob hoc inuentum immortalitatem tribuit. M. Varro principatum dat turdorum fimo ex auiarijs. Quod etiam pabulo boum suumq́ue magnificat: neque alio cibo celerius pinguescere asseuerat. De nostris moribus bene sperare est, si tanta apud maiores fuere auiaria, ut ex his agri stercorarentur. Proximum Columella columbarijs, mox gallinarijs facit, natantium alitum damnato. Cæteri autores cõsensu humanas dapes ad hoc in primis aduocant. Alij ex his præferunt hominum potus, in coriariorum officinis pilo madefacto. Alij per sese, aqua iterum, largiusq́ue etiam quàm cum bibitur admixta. Quippe plus iam ibi male domandum est, cum ad uinis illud uini homo accesserit. Hæc sunt certamina, quibus inuicem ad tellurem quoque alendam utuntur homines. Proxime spurcitias suum laudant. Columella solus damnat. Alij cuiuscunque quadrupedis ex cytiso. Aliqui columbaria præferunt. Proximum deinde caprarum est, ab hoc ouium, deinde boum, nouissimum iumentorum. Hæ fuere apud priscos differentiæ, similq́ue præcepta (ut inuenio) re tali utendi, quando & hic uetustas utilior. Visumq́ue iam est apud quosdam prouincialium, in tantum abundante geniali copia pecudum, farinæ uice cribris superinijci, fœtore aspectuque temporis uiribus in quandam etiam gratiam mutato. Nuper repertum, oleas gaudere maxime cinere è calcarijs fornacibus. Varro præceptis adijcit, equino quod sit leuissimum segeres alendas: prata uero grauiore, & quod ex hordeo fiat, multasque gignat herbas. Quidam etiam bubulo iumentorum præferunt, ouillumque caprino: omnibus uero asininum, quoniam lentissime mandant. E contrario usus aduersus utrunque pronũciat. Inter omnes autem constat nihil esse utilius lupini segete, priusquam siliquetur, aratro uel bidentibus uersa, manipulis'ue desecta circa radices arborum ac uitium obrutis. Etiam ubi non sit pecus, culmo ipso uel etiam filice stercorare arbitrantur. Cato stercus unde fiat, stramenta, lupinum, paleas, fabalia, ac frondes ilignas, quernasq;. E segete euellito ebulum, cicutam, & circum salicta herbam auctam, uluamq́ue: ea substernito ouibus, frõdemq́ue putridam. Vinea si macruerit, sarmenta sua comburito, & ibidem inarato. Itemq́ue ubi saturus erus frumentum, oues ibi delectato. Necnon & satus quibusdam ipsis pasci terram dicit. Segetem stercorãt fruges, lupinum, faba, uicia. Sicut è contrario cicer, quia uellitur, & quia salsum est, hordeum, fœnum Græcum, eruum, hæc omnia segetem exurunt, & omnia quæ uelluntur. Nucleos in segetem ne indideris. Virgilius & lino segetem exuri, & auena, & papauere arbitratur. Fimeta sub dio concauo loco, & qui humorem colligat, stramento intecta, ne in sole arescant, palo è robore depacto fieri iubet. Ita fore ne innascantur his serpẽtes. Fimum miscere terræ, plurimum refert fauonio flante, ac luna sitiente. Id plerique prauè intelligunt à fauonij ortu faciendum, ac Februario mense tantum, cum id pleraque sata alijs postulent mensibus. Quocunque tempore facere libeat, curandum ut ab occasu æquinoctiali flante uento fiat, lunaq́ue decrescente ac sicca. Mirum in modum augetur ubertas effectusq; eius obseruatione tali.

De satione arborum, & quòd auulsione nascuntur arbores. CAP. X.

ABunde prædicta ratione cœli ac terræ: nunc de his arboribus dicemus, quæ cura hominum atque arte proueniunt. Nec pauciora propè sunt genera, tam benignè naturæ gratiam retulimus. Aut enim semine proueniunt, aut plantis radicis, aut propagine, aut auulsione, aut surculo, aut insito & consecto arboris trunco. Nam folia palmarum apud Babylonios seri, atque ita arborem prouenire, Trogum credidisse demiror. Quædam autem pluribus generibus seruntur, quædam omnibus. Ac pleraque ex his natura ipsa docuit, & in primis semen serere, cum decidens exceptumq́ue terra uiuisceret. Sed quædam non aliter proueniunt, ut castaneæ, iuglandes, cæduis duntaxat exceptis. Ex semine autem quanquam dissimili, ea quoque quæ & alijs modis seruntur, ut uites, & mala, atque pira. Namque ijs pro

semi

semine nucleus, non ut supradictus fructus ipse. Et mespila semine nasci possunt. Omnia hæc tarda prouentu, ac degenerantia, & insito restituenda. Interdum etiam castaneæ. Quibusdam natura contrà, omnino nõ degenerandi, quoquo modo serantur, ut cupressis, palmis, lauris. Nanque & laurus pluribus modis seritur. Genera eius diximus. Ex his augusta, & baccalis, & tinus simili modo seruntur. Baccæ mense Ianuario aquilonis afflatu siccante leguntur, expanduntúrq; raræ, ne calefiant aceruo. Postea quidam fimo ad serendum paratas, urina madefaciunt. Alij in qualo pedibus in profluente deculcant, donec auferatur cutis. Alioquin uligo infestat, nec patitur nasci. In sulco repastinato palmi altitudine, uicenæ ferè aceruatim mense Martio: eædem & propagine seruntur: triumphalisq; talea tãtum. Myrti genera omnia in Campana baccis seruntur, Romæ propagine Tarentina. Democritus & alio modo seri docet, grandissimus baccarum tusis leuiter ne grana frangantur, eaque intrita restem circumlini, atque ita seri: parietem fore densitatis, ex quo uirgulæ differantur. Sic & spinas sepis causa serunt, tomice moris spinarum circumlita. Pilas autem laurus & myrti inopia à trimatu tempestiuum est transferre. Inter ea quæ semine seruntur, Mago in nucibus operosus est. Amygdala in argilla molli meridiem spectante seri iubet. Gaudere & dura calidaque terra, in pingui aut humida mori ac sterilescere. Serẽdas quàm maxime falcatas & è nouella, fimoque diluto maceratas per triduum, aut pridie quàm serantur aqua mulsa. Mucrone defigi, aciem lateris in aquilonem spectare: ternas simul serendas trianguli ratione, palmo inter se distantes: denis diebus adaquari donec grandescant. Iuglandes nuces porrecta seruntur commissuris iacentibus. Pineæ nucleus septenis ferè in ollas perforatas additis: aut ut laurus, quæ baccis seritur: Citrea, grano & propagine: sorba, semine & à radice planta, & auulsione prouenunt. Sed illa in calidis, sorba & in frigidis & humidis. Natura & plantaria demonstrauit, multarum radicibus pullulante sobole densa, & pariente matre quas enecet. Eius quippe umbra turba indigesta premitur, ut in lauris, punicis, platanis, cerasis, prunis. Paucorum in hoc genere rami parcunt soboli, ut ulmorum palmarumque. Nullis uero tales pulli prouenunt, nisi quarum radices amore solis atque imbris in summa tellure spatiantur. Omnia ea non statim moris est in sua locari, sed prius nutrici dari, atque in seminarijs adolescere, iterumque migrare. Qui transitus mirum in modum mitigat etiam syluestres, siue arborum quoque, ut hominum natura nouitatis ac peregrinationis auida est, siue discedentes uirus relinquunt, mansuescuntque tractatu (ceu feræ) dum radici auellitur planta. Et aliud genus simile natura monstrauit, auulsisque arboribus stolones uiuere. Quo in genere & cum perna sua auelluntur, partémque aliquam è matris quoque corpore auferunt secum fimbriato corpore. Hoc modo plantantur punicæ, coryli, mali, sorbi, mespili, fraxini, fici, in primisque uites. Cotoneum ita satum degenerat. Ex eodem inuentum est surculos abscisos serere. Hoc primo sepis causa factum, sambucis, cotoneo, & rubis depactis: mox & culturæ, ut populus, alnus, salici, quæ uel inuerso surculo seritur. Iam eæ ibi disponuntur, ubi libeat esse eas. Quamobrem seminarij curam antè conuenit dici, quàm transeatur ad alia genera. Namq; ad id præcipuum eligi solum refert, quoniam nutricem indulgentiorem esse quàm matrẽ sæpe conuenit. Sit ergo siccum succosumque, bipalio subactum, aduenis hospitale, & quàm simillimum terræ in quam transferendum sit. Ante omnia elapidatum, munitumque ad incursum etiam gallinacei generis. Quam minime rimosum, ne penetrans sol exurat fibras. Interuallo sesquipedum seri, ne se inter se contingant. Præter alia uitia etiam uerminosa fiunt: ideo sarriri cõuenit sæpius, herbasq; euelli. Præterea semina ipsa fruticantia supputare, ac falcẽ pati consuescere. Cato & furcis crates imponi iubet, altitudine hominis, ad solem recipiendum: atque integi culmo ad frigora arcenda. Sic pirorum malorumque semina nutriri, sic pineas nuces, sic cupressos, semine satas & ipsas. Minimis id granis constat, ut uix perspici quædam possint: non omittendo naturæ miraculo, ex tam paruo gigni arbores, tanto maiore tritici et hordei grano, ne quis fabam reputet. Quid simile originis suæ habent malorum pirorumque semina? his principijs respuentem secures materiem nasci, indomita ponderibus immensis præla, arbores uelis, turribus murisque impellendis arietes? Hæc est naturæ uis, hæc potentia. Super omnia erit, è lacryma nasci aliquid, ut suo loco dicemus. Ergo è cupresso fœmina (mas enim ut diximus non gignit) pilulæ collectæ, quibus docui mensibus siccantur sole: ruptæque emittunt semen, formicis mire expetitum: ampliato etiam miraculo, tantuli animalis cibo absumi natalem tantarum arborum. Seritur mense Aprili, area æquata cylindris, aut uolgiolis, densum: terraque cribris superceritur pollicis crassitudine. Contra immane pondus attollere se non ualet, retorqueturque sub terra. Ob hoc parcitur uestigijs. Leniter rigatur à solis occasu in trinis diebus, ut æqualiter bibat, donec erumpant. Differuntur post annũ dodrantali filo, custodita temperie, ut uiridi cœlo serantur, ac sine aura. Mirumque dictu, periculum eo tantum die est, si rorauerit quantulumcunq; imbrem, aut si afflauerit. De reliquo tutæ sunt perpetua securitate, aquasque postea odere. Et zizifa grano seruntur mense Aprili. Tuberes melius inseruntur in pruno syluestri, & malo cotoneo, & in calabricerea est spina syluestris. Quæcunque optime & myxas recipit, utiliter & sorbos.

De transferendis seminarijs, & ulmis serendis, & scrobibus. CAP. XI.

PLantas ex seminario transferre in aliud priusquam suo loco ponantur, operose præcipi arbitror, licet translatione folia latiora fieri spondeant. Vl

mor

morum prius quàm folio uestiantur, samara colligenda est circa Martias Kalen. cum flauescere incipit. Deinde biduo in umbra siccata serenda, densa in refracto, terra supèr minutatim cribrata crassitudine quæ in cupressis. Pluuiæ si non adiuuent, riganda. Differendæ ex arearum uenis post annum in ulmaria, interuallo pedali in unamquamq; partem. Martias ulmos autumno serere utilius, quia carent semine. Nam eæ è plantis seruntur. In arbustum quinquennes sub urbe transferunt, aut (ut quibusdam placet) quæ uicenûm pedum esse cœperunt: sulco qui nouenarius dicitur, altitudine pedum trium, pari latitudine, & eo amplius circa positas pedes terni undiq; è solido adaggerantur. Arulas id uocant in Campania. Interualla ex loci natura sumuntur. Aridiores serendas in campestribus conuenit. Populos & fraxinos, quia festinantius germinant, disponi quoq; maturius conuenit, hoc est, ab Idibus Feb. plantis & ipsas nascentes. In disponendis arboribus arbustisq; ac uineis, quincūcialis ordinum ratio uulgata & necessaria, non perflatu modo utilis, uerum & aspectu grata, quocunq; modo intueare, in ordinem se porrigente uersu. Populis eadem ratio semine qua ulmos serendi, trāsferendi quoq; è seminarijs eadem & syluis. Ante omnia igitur in similem transferri terram aut meliorem oportet. Nec è tepidis aut præcocibus in frigidos, aut serotinos situs, ut neque ex his in illos. Præfodere scrobes antè (si fieri possit) tanto donec pingui cespite obducantur. Mago ante annum iubet, ut solem pluuiasque combibant: aut si id conditio legata non sit, ignes in medio fieri ante menses duos, nec nisi post imbres in his seri. Altitudinem earum in argilloso, aut duro solo trium cubitorum esse in quanque partem. In procliui palmo amplius, & ubique caminata fossura ore compressiore sint. Nigra uero terra duo cubita, & palmū quadratis angulis. Eadem mensura Græci autores consentiunt, non altiores quino semipede esse debere, nec latiores duobus pedibus. Nusquam uero sesquipede minus altos, quoniam in humido solo ad uicina aqua peruenitur. Cato, si locus aquosus sit, inquit, latos pedes ternos in faucibus, imoque palmum & pedem, altitudine iiij. pedum, eos lapide consterni, aut si non sit, perticis saligneis uiridibus. Si neque eæ sint, sarmentis, ita ut in altitudinem semipedem trahantur. Nobis adijciendum uidetur ex prædicta arborum natura, ut altius demittantur eæ quæ summa tellure gaudent, tanquam fraxinus, olea. Hæc & similia quaternos pedes oportet demitti. Cæteris sat est, si altitudine pedes ternos effecerint. Excide, inquit, radicem istam Papyrius Cursor imperator, ad terrorem Prænestinorum prætoris. Destringi securius se teste, inuexium abradi partes, quæ se nudauerint terra. Aliqui lapides rotundos subijci malunt, qui & contineant humorem, & trāsmittant non item planos facere, & à terrena arcere radicem, existimantes. Glarea substrata inter utrāq; sententiam fuerit. Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam præcipiūt: alij cum annum impleat. Cato crassiorem quinq; digitis. Non omisisset idem, si attineret meridianam cœli partem signare in cortice, ut translata in ijsdem & assuetis statueretur horis: ne aquloniæ meridianis oppositæ solibus finderentur, & algerent meridianæ aquilonibus. Quod è diuerso affectant etiam quidam in uite ficoq;, permutantes in contrarium. Densiores enim folio sic fieri, magisq; protegere fructum, & minus amittere: ficumq; sic etiam scansilem fieri. Plerique id demum cauent, ut plagæ deputati cacuminis meridiem spectet, ignari fissuris nimij uaporis opponi. Id quidem in horam diei quintam uel octauā spectare maluerim. Aeque latet non negligendum, ne radices mora marcescant, ne'ue à septētrionibus, aut ab ea parte cœli usq; ad exortum brumalem uento flante effodiantur arbores, aut certe non aduersæ ijs uentis radices præbeātur. Propter quod emoriuntur ignaris causa agricolis. Cato omnes uentos, & imbrem quoq; in tota translatione damnat. Et hoc proderit, quàm plurimum terræ in qua uixerint, radicibus cohærere, ac totas cespite circumligari: cum ob id Cato in corbibus transferri iubeat. Proculdubio utilissime quidam summam terram contentus est subdi. Quidam punicis malis substrato lapide, non rumpi pomum in arboribus tradunt. Radices inflexas poni melius. Arborem ipsam ita locari, ut media sit totius scrobis, necessarium. Ficus si scilla (bulborum hoc genus est) seratur, ocyssime ferre traditur pomum, neque uermiculationi obnoxium: quo uitio non carent reliqua poma, similiter sata. Radicum eius magnam adhibendam curam, ut exemptas appareat, non uulsas, quis dubitet? Qua ratione & reliqua confessa omittimus, sicuti terram circa radices fistucam spissandam, quod Cato primum in ea re esse censet: plagam quoque à trunco obliní fimo, & folijs præligari præcipiens.

De interuallis plantandarum arborum, & umbris, & stillicidijs, & ubi plantari debeant. CAP. XIII.

HVius loci pars est ad interualla pertinens. Quidam punicas, & myrtos, & lauros densiores seri iusserunt, in pedibus tamen nouenis. Malos uno plus paulo, uel magis etiam piros, magisque amygdalas, & ficus: quod optime dijudicabit ramorum amplitudinis ratio, locorumque, & umbræ cuiusque arboris: quoniam has quoq; obseruari oportet. Breues sunt, quamuis magnarum arborum, quòd in orbem ramos circinent, ut in malis pirisque. Eadem enormes cerasis, lauris. Est quædam umbrarum proprietas. Iuglandium grauis & noxia, etiam capiti humano, omnibusque iuxta satis. Necat germina & pinus, sed uentis utraq; resistit, quoniam & protecta uineārum ratione gaudent. Stillicidia, pinus, quercus, ilicis ponderosissima. Nullum cupressi, umbra minima, & in se conuoluta. Ficorū leuis, quamuis sparsa, ideoq; inter uineas seri non uetātur. Vlmorum leuis, etiā nutriens quæcunque

que opacat. Attico hæc quoque uidetur è grauißimis: nec dubito, si emittantur in ramos. Costrictæ quidem ulmi noxiam esse non arbitror. Iucunda & platani, quanquam crassa. Licet gramini credere nō soli, haud alia latius operiente toros. Populo nulla ludentibus folys. Pinguis alno, sed pascens sata. Vitis sibi sufficit, mobili folio, ac lataq; crebro solē umbra temperās: eodē graui protegens in imbre. Omnium ferè leuis umbra, quorum pediculi longi. Non fastidienda hæc quoque scientia, atq; non in ultimis ponenda, quādo quibusq; satis umbra aut nutrix, aut nouerca est. Iuglandiu quidem pinorumq; & picearum, & abietis, quæcunque attigere, non dubie uenenum est. Stillicidy breuis definitio est. Omnium quæ proiectu frondis ita diffunduntur, ut per ipsas non defluant imbres, stilla saua est. Ergo plurimum intererit hac in quæstione, terra in qua seremus in quantum arbores quasq; alat. Ia per se colles minora quærunt internalla. Ventosis locis crebriores seri conducit. Olea tamen maximo interuallo, de qua Catonis Italica sententia est: in xxv. pedibus minimum, plurimum xxx. seri. Sed hoc uariatur locorum natura. Non alia maior in Bætica arbor. In Africa uero (fides penes autores erit) miliarias uocari multas narrant à pondere olei, quod ferant annuo prouentu. Ideo lxxv. pedes Mago interuallo dedit undiq;: etiam in macro solo ac duro, atq, uentoso, cum minimū xlv. Bætica quidem uberrimas messes inter oleas metit. Illam inscitiam pudendam esse conueniet, adultas interlucare iusto plus, & in senectam præcipitare, aut (plerunq; ipsis qui posuere coarguentibus impe vitiam sua) totas excidere. Nihil est fœdius agricolis, quàm gestæ rei pœnitentia, multo iam ut præstet laxitate delinquere.

Quæ arbores tarde crescant, & quæ celeriter: & de sabina. CAP. XIII.

*Q*Vædam autem natura tarde crescunt, & in primis semine tantum nascentia, & logo æuo durantia. At quæ cito occidunt, uelocia sunt, ut ficus, punica, prunus, malus, pirus, myrtus, salix, & tamen antecedunt diuitys. In trimatu enim ferre incipiunt, ostendentes & antè. Ex his lentißima pirus. Ocyßima omnium cypirus, & pseudocypirus frutex. Protinus enim floret, semenq; profert. Omnia uero celerius adolescunt stolonibus ablatis, unamque in stirpem redactis alimentis. Eadem natura & propagines docuit. Rubi namque curuati gracilitate & simul proceritate nimia, defigunt rursus in terram capita, iterumque nascuntur ex sese, repleturi omnia ni resistat cultura, prorsus ut poßint uideri homines terræ causa geniti. Ita peßima atque execranda res, propaginem tamen docuit, atque radicem acquiri uiridem. Eadem autem natura est ederis. Cato propagari præter uitem tradit ficum, oleam, punicam, malorum genera omnia, laurum, prunos, myrtos, nuces auellanas & prænestinas, platanum. Propaginum duo genera: ramo ab arbore depresso in scrobem quatuor pedum quoquò, & post biennium amputato flexu, plantaque translata post trimatum: quas si longius ferre libeat, in qualis statim, aut uasis fictilibus defodere propagines aptißimum, ut in ys transferantur. Alterum genus luxuriosius, radices in ipsa arbore solicitādo, traiectis per uasa fictilia uel qualos ramis, terraq; circumpactis: atque hoc blandimento impetratis radicibus, inter poma ipsa & cacumina (in summa enim cacumina hoc modo petuntur) audaci ingenio arborem aliam longe à tellure faciendi, eodem quo suprà bienny spatio abscissa propagine, & cum qualis illis sata. Sab na herba propagine seritur & auulsione. Tradunt fece uini, aut e parietibus latere tuso mire ali. Iisdem modis rosmarinum serunt & ramo, quoniam neutri semen. Rhododendron propagine & semine.*

De satione arborum, & insitione, & quomodo inuenta sit tenera inferendi emplastratio. CAP. XIIII.

*S*Emine quoque inserere natura docuit, raptum auium fame deuorato, solidoque, & alui tepore madido, cum fœcundo simi medicamine abiecto in mollibus arborum lectis, & uentis sæpe translato in aliquas corticum rimas: unde uidimus cerasum in salice, platanum in lauro, laurum in ceraso & baccas simul discolores. Tradunt & monedulam condentem semina in thesauros cauernarum, eiusdem rei præbere causas. Hinc nata inoculatio sutoriæ simili fistula aperiendi in arbore oculum cortice exciso, semenque includendi eadem fistula sublatum ex alia. In ficis autem & malis hæc fuit inoculatio antiqua. Vergiliana quærit sinum in nodo gemmæ expulsi corticis, gemmamque ex alia arbore includit. Et hactenus natura ipsa docuit. Insitionem autem casus, magister alius, & penè numerosior, ad hunc modum: Agricola sedulus casam sapis munimēto cingens, quo minus putrescerent sudes, limen subdidit ex edera. At illæ tenaci morsu apprehensæ, suam ex alieno fecere uitam, apparuitque truncum esse pro terra. Aufertur ergo serra æqualiter superficies, leuigatur falce truncus. Ratio postea duplex: Et prima inter corticem lignumq; inserendi. Timebant prisci truncum findere. Mox inforare ausi medio. Ipsique medullæ calamum imprimebant, unum inserentes, neque enim plures capiebat medulla. Subtilior postea ratio uel senos adycit, mortalitati eorum ex numero succurrere persuasa, per media trunco leuiter fisso, cuneoque tenui fissuram custodiente, donec cuspidatim decisus descendat in rimam calamus. Multa in hoc seruanda. Primum omnium quæ patiatur cottum talem arbor, & cuius arboris calamus. Varie quoque & non ysdem in partibus subest omnibus succus. Vitibus ficisque media siccioræ, & è summa parte conceptus, ideo illinc surculi petuntur. Oleis circa medias succus, inde & surculi, cacumina sitiunt. Facilime coalescunt, quibus eadem corticis natura, quæque pariter florentia eiusdem hora*

horæ germinationem succorumq́; societatem habent. Lenta enim res est, quoties humidis repugnant sicca, mollibus corticum duri. Reliqua obseruatio, ne fissura in nodo fiat, repudiat quippe aduenam inhospitalis duritia: ut in parte nitidissima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua, ne translucẽs. Virgilius ex cacumine inseri uetat. Certũq́; est, ab humeris arborũ orientẽ æstiuum spectantibus surculos petẽdos, & è feracibus & è germine nouello, nisi uetustæ arbori inserãtur. Ii enim robustiores esse debẽt. Præterea ut prægnantes, hoc est, germinatione turgentes, & qui parere illo sperauerint anno. Bimi utique, nec tenuiores digito minimo. Inseruntur autẽ & inuersi, cum id agitur, ut minor altitudo in latitudinẽ se fundat. Ante omnia gemmantes nitere conueniet, nihil usquam ulcerosum esse, aut retorridum. Spei fauet medulla calami commissuræ, si in matre ligni corticisque iungatur. Id enim satius quàm foris cortici æquari. Calami exacutio medullam ne nudet. Tenui tamẽ fistula detegat, ut fastigatio leui descendat cuneo, tribus non amplior digitis. Quod facillime cõtingit, tinctum aqua radentibus. Ne exacuatur in uento, nec cortex à ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem usque suum deprimatur. Ne luxetur dum deprimitur, néue cortex replicetur in rugas. Ideo lacrymantes calamos inseri non oportet, non hercule magis quàm aridos. quia illo modo labat humore nimio cortex, hoc uitali defectu non humescit neq; concorporatur. Id etiam religionis seruant, ut luna crescente, calamus utraque deprimatur manu. Et alioquin in hoc opere duæ simul manus minus nituntur, necessario temperamento. Validius enim demissi tardius ferunt, fortius durant: contrarium ex diuerso. Ne hiscat nimium rima, laxeq́ue capiat, aut ne parum: & exprimat, aut compressum necet. Hoc maxime præcauendum, ut præualidè accipientis trunco in media fissura relinquatur. Quidam uestigio fissuræ falce in truncis facto, salice præligant marginem ipsum. Postea cuneos figunt, continente uinculo libertatem dehiscendi. Quædam in plantario insita eodem die transferuntur. Si crassior trũcus inseratur, inter corticem et lignum inseri melius, cuneo optime osseo ne cortice rumpatur laxato. Cerasi libro dempto findũtur. Hæ solæ & post brumam inseruntur. Dempto libro habent ueluti lanuginem, quæ si comprahendit insitum, putrefacit. Incolumi cuneo adactum utilissime astringitur. Inserere aptissimum quàm proximum terræ, si patiatur nodorum truncíq; ratio. Eminere calami sex digitorũ longitudine non amplius debent. Cato argilla uel creta arenam, fimumq́, bubulum admisceri, atque ita usque ad lentorem subigi iubet, idq́ue interponi & circumlini. Ex iis quæ cõmentatus est, facile apparet illa ætate inter lignum et corticem, nec alio modo inserere solitos, aut ultra latitudinem duûm digitorum calamos demittere. Inseri autẽ præcipit pira ac mala per uer, & post solstitiũ diebus quinquagĩnta post uindemiam. Oleas autem & ficos per uer tantum, luna sitiente, hoc est, sicca. Præterea post meridiem, ac sine uento austro. Mirum, quòd non contentus insitum muniisse, ut dictum est, & cespite ab imbre frigoribusque protexisse, ac mollibus bifidorum uiminum fascibus, lingua bubula (herbæ id genus est) insuper obtegi iubet, eamque illigari opertam stramentis. Nunc autem abunde abitrantur paleato luto libros farcire, duos digitos insito extante. Verno inserentes tempus urget, incitantibus se gemmis, præterquam in olea, cuius diutissime oculi parturiunt, minimumq́ue succi habent sub cortice, qui nimius insitis nocet. Punicam uerò & ficum quanquam aliàs sicca sint, recrastinare minime utile. Pirum uel florentem inserere licet, & in Maium quoque mensem protẽdere insitionem. Quòd si longius afferantur pomorum calami, rapo infixos optime custodire succum abitrantur: Seruariq́ue inter duos imbrices iuxta riuos uel piscinas, utrinque terra obstructos.

De uite inserenda. CAP. XV.

Vitium uerò in scrobibus siccis stramento opertos, ac deinde terra obrutos, ut cacumine existant. Cato uitem tribus modis inserit. Præsectam findi iubet per medullam, in eam surculos exacutos (ut dictum est) adigi, medullas iungi. Altero si inter sese uites contingant, utriusque in obliquum latere cõtrario adraso, iunctis medullis colligari. Tertium genus est, terebrare uitem in obliquum ad medullam, calamosq́ue addere longos pedes binos: atque ita ligatum insitum, intritaq́ue illitum operire terra, calamis subrectis. Nostra ætas correxit, ut Gallica uteretur terebra, quæ excauat, nec urit, quoniam adustio omnis hebetat, atque ut gemmascere incipiens legatur calamus. Nec plus quàm binis ab insito emineat oculis, ulmeo uimine alligatus, binaq́ue circuncidatur acie à duabus partibus, ut inde* potius distillaret mucor, qui maxime uites infestat. Deinde cum eualuissent flagella pedes binos, uinculum insiti incideretur, ubertati crassitudine permissa. Vitibus inserendis tempus dedere ab æquinoctio autumno ad germinationis initia. Satiuæ plantæ syluestrium radicibus inseruntur natura siccioribus. Si satiuæ syluestribus inserantur, degenerant in feritatem. Reliqua cœlo constant. Aptissima insitis siccitas. Huius enim remedium appositis fictilibus uasis modicus humor per cinerem distillat. Inoculatio rores amat leueis.

*distillet humor

De emplastratione. CAP. XVI.

Emplastri ratio et ipsa ex inoculatione nata uideri potest. Crasso autem maxime cortici cõuenit, sicut est ficis. Ergo amputatis omnibus ramis ne succũ auocent, nitidissima in parte, quaq́; præcipua cernatur hilaritas, exempta scutula(ita ne descendat ultrà ferrum) cortici, imprimitur ex alia cortex par cum sui germinis mamma, sic compage densata, cicatrici ut locus non sit, & statim fiat unitas, non humorem, non afflatum recipiens: nihilominus tamen & luto munire, & uinculo melius. Hoc genus non pridem re-

pertum uolunt, qui nouis moribus fauent. Sed id etiam apud ueteres Græcos inuenitur, & apud Catonem, qui oleam ficumque sic inseri iussit, mensura etiam præfinita secundum reliquam diligentiam suam. cortices scalpro excidi quatuor digitorum longitudine, & trium latitudine, atque ita coagmentari, & illa sua intrita oblini. eadem ratione & in malo. Quidam huic generi miscuere fissuram in uitibus, exempta corticis tessella, surculo a latere plano adigendo. Tot modis insitam arborem uidimus iuxta Tiburtes tiliam, omni genere pomorum onustam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde uite, ficu, piris, punicis, malorumque generibus. Sed huic breuis fuit uita. Nec tamen omnem experimentis assequi naturam possumus. Quædam enim nasci, nisi sponte nullo modo queant: eaque inmitibus tantum & desertis locis proueniunt. Capacissima insitorum omnium dicitur platanus, postea robur: uerum utraque sapores corrumpunt. Quædam omni genere inseruntur, ut ficus & punica. Vitis non recipit emplastra, nec quibus tenuis ac caducus rimosusque cortex. Neque inoculationem siccæ aut humoris exigui. Fertilissima omnium inoculatio, postea emplastratio. Sed utraque infirmissima. Et quæ cortice mituntur tantum, uel leui aura ocyssime deplantantur. Inserere firmissimum, & fœcundius quàm serere.

Exemplum huius rei. CAP. XVII.

NOn est omittenda raritas unius exempli. Corellius eques Ro. Ateste genitus, inseruit castaneam suomet ipsam surculo in Neapolitano agro. Sic facta est castanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Postea hæres eiusdem libertus Corellianã iterũ inseruit. Hæc est inter eas differentia, illa copiosior, hæc Corelliana melior. Reliqua genera casus ingenio suo excogitauit, ac defractos serere ramos docuit, cum pali defixi radices cepissent. Multa sic feruntur, in primisq; ficus omnibus alijs modis nascens, præterquam taleæ: optime quidem, si uastiore ramo pali modo exacuto adigatur alte, exiguo super terram relicto capite, eoque ipso harena cooperto. Ramo feruntur & punica palis laxato prius meatu: item myrtus. Omnium horum longitudine trium pedum, crassitudine minus brachiali, cortice diligenter seruato, trunco exacuto. Myrtus & taleis seritur: morus talea tantum, quoniam ramo eam seri religio fulguritum prohibet. Quapropter de taleorum satu nunc dicendum est. Seruandum in eo ante omnia, ut taleæ ex feracibus fiant arboribus, ne curuæ, ne scabræ, aut bifurcæ, néue tenuiores quàm ut manum impleant, ne minores pedalibus, ut illibato cortice, atque ut sectura inferior ponatur semper, & quod erit ab radice: accumuleturque germinatio terra, donec robur planta capiat.

De cultura talearum, & quibus temporibus insitio fiat. CAP. XVIII.

QVæ custodienda in talearum cultura Cato iudicauerit, ipsius uerbis optime præcipiemus. Taleas oleaginas, quas in scrobe saturus eris, tripedaneas facito. Diligenterque tractato, ne liber laboret, cum dolabis aut secabis. Quas in seminario saturus eris, pedales facito eas sic inserito. Locus bipalio subactus sit, beneque glutus. Cum taleam demittis pede taleam opprimito. Si parum descendat, malleo aut mateola adigito, cauetoque ne librum scindas. Cum adigis, palo prius locum feceris, quò taleam demittas, ita melius uiuet talea. Et ubi trimæ sunt, tum denique curæ sint, ubi liber se uertet. Si in scrobibus aut in sulcis seras, ternas taleas ponito. Eas diuaricato supra terrã, ne plus quatuor digitos transuersos emineant, uel oculos serito. Diligenter eximere oleam oportet, & radices quàm plurimas cum terra ferre. Vbi radices bene operueris, calcare bene, ne quid noceat. Si quis quærat quod tempus oleæ serendæ sit, agro sicco per sementẽ, agro læto per uer. Oliuetum diebus xv. ante æquinoctium uernũ incipito putare. Ex eo die dies xl. recte putabis. Id hoc modo putato. Qui locus rectè ferax erit, quæ arida erunt, & si quid uentus interfregerit, ea omnia eximito. Qui locus ferax non erit, id plus concidito, aratoq; bene, enodatoq;, stirpesq; læues facito, circum oleas autumno ablaqueato, et stercus addito. Qui oliuetũ sæpissime & altissime miscebit, is tenuissimas radices exarabit. Radices si sursum alibunt, crassiores fient, & eo in radices uires oleæ abibunt. Quæ genera olearũ, uel in quo genere terræ uiuere & seri debeant, quoq; spectare oliueta, diximus in ratione olei. Mago in colle & sicco, & argilla, inter autumnum & brumam seri iussit. In crasso aut humido, aut subriguo, à messe ad brumam. Quod præcepisse eum Africæ intelligitur. Italia quidem nunc uere maxime serit. Sed si & autumno libeat, post æquinoctium xl. diebus ad uergiliarum occasum xiiij. sol. dies sunt, quibus seri uocent. Africæ peculiare quidem in oleastro est inserere. Quædam æternitate cõsenescunt proxima adoptione in uirga emissa, atq; ita alia arbore ex eadem iuuenescente iterumq; & quoties opus sit, ut æuis eadem oliueta constent. Inseritur autẽ oleaster calamo & inoculatione. Olea, ubi quercus effossa sit, male ponitur: quoniã uermes qui raucæ uocantur, in radice quercus nascuntur & transeunt. Nõ inhumare taleas, aut siccare prius quàm serantur, utilius compertum. Vetus oliuetũ ab æquinoctio uerno intra uergiliarũ exortũ interradi alternis annis, melius inuentũ: Item muscum circundare radici. Circumfodi autẽ omnibus annis à solstitio duum cubitorũ scrobe pedali altitudine: stercorari tertio anno. Mago idem amygdalas ab occasu Arcturi ad brumam seri iubet. Pira non eodem tẽpore omnia, quoniã non æque floreant. Eadem oblonga aut rotunda, ab occasu uergiliarum ad brumam. Reliqua genera media hyeme, ab occasu sagittæ, subsolanum aut septentrionem spectantia. Laurum ab occasu aquilæ ad occasum sagittæ. Connexa enim de tempore serendi æque ratio est. Vere & autumno id magna ex parte fieri decreuere. Est & alia hora circa ca

nis ort

nis ortus, paucioribus nota, quoniam non omnibus locis pariter utilis intelligitur sed haud omittenda nobis non tractus alicuius rationem, uerū naturæ totius indagantibus. In Cyrenaica regione sub etesiarum flatu conserunt: necnō & in Græcia, oleam maxime in Laconia. Cos insula & uites tunc serit. Cæteri apud Græcos inoculare & inserere nō dubitant, sed arborē non serunt. Plurimumq; in eo locorū natura pollet. Nanq; in Aegypto omni serunt mense, & ubicunque imbres æstiui non sunt, ut in India & Aethiopia. Necessario post hæc autumno serūtur arbores. Ergo tria tempora eadem germinationis, uer, & canis arcturique ortus. Neq; enim animalium tantum est ad coitum auditas, sed multo maior est terræ ac satorum omnium libido: qua tempestiue uti, plurimū interest conceptus. Peculiare utiq; in insitis, cum sit mutua cupiditas utrinque coeundi. Qui uer probat, ab æquinoctio statim admittunt, prædicantes germina parturire, ideo faciles corticum esse complexus. Qui præferunt autumnum, ab Arcturi exortu, quoniam statim radicem quandam capiant, & ad uer parata ueniant, atq; non protinus germinatio auferat uires. Quædam tamen statutū tempus anni habent ubique, ut cerasi & amygdalæ circa brumam, serendi uel inseri endi. De pluribus locorū situs optime iudicabit. Frigida enim & aquosa uerno coseri oportet, sicca & calida autumno. Communis quidem Italiæ ratio tempora ad hunc modum distribuit: Moro ab Idibus Februarijs in æquinoctium, piro autumnū, ita ut brumam xv. nec minus diebus antecedant. Malis æstiuis et cotoneis, item sorbis, prunis, post mediam hyemem in Idus Februarias. Siliquæ Græcæ & Persicis ante brumam per autumnum: Nucibus, iuglandi, & pineæ, & auellanæ, Grææ atque castaneæ, à Calendis Martijs ad Idus easdem: Salici, genistæ, circa Martias Calendas. Hanc in siccis semine, illam in humidis uirga seri diximus.

Quæ arbores societate gaudeant, & de disciplina ablaqueandi & accumulandi. CAP. XIX.

E*St etiam noua inserēdi ratio, ne quid sciens quidem prætercam, quod usquam inuenerim, Columellæ excogitata, ut affirmat ipse, qua uel diuersæ insociabilesque naturæ arborum copulentur, ut fici atque oleæ. Iuxta hanc seri ficum iubet, non ampliore interuallo, quàm ut contingi large possit ramo oleæ quàm maxime sequaci atque obedituro. eumq; omni interim tempore edomari meditatione curuandi. Postea fico adepta uires, quod euenire trimæ atque utique quinquenni, detruncata superficie, ipsumq; deputatum, & ut dictū est adraso cacumine, defigi in crure fici, custoditum uinculis, ne curuatura fugiat. Ita quodam propaginum insitorumq; tēperamento, triennio cōmuni inter duas matres coalescere. Quarto anno abscissum totum adoptantis esse nōdum uulgata ratione, haud mihi certe satis comperta. Cæterum eadem illa de calidis frigidisque & humidis & siccis suprà dicta ratio, & scrobes fodere monstrauit. In aquosis enim neq; altos, neq; amplos facere expediet: aliter in æstuoso solo & sicco, ut quàm maxime accipiant aquam contineantq;. Hac & ueteres arbores colendi ratio est. Feruentibus enim locis accumulant æstate radices operiuntque, ne solis ardor exurat. Alibi ablequeant, perflatusq; admittunt. Iidem hyeme cumulis a gelu uindicant. Contrà illi hyeme aperiunt, humoremque sitientibus quærunt. Vbicunque circumfodiendi arbores ratio in circuitu pedes in orbem ternos, neque id in pratis, quando amore solis humorisque in summa tellure oberrant. Et de arboribus hæc quidem fructus gratia serendis inserendisq; in uniuersum sint dicta.*

De salicto & harūdineto, & cæteris cæduis ad perticas, palos. CAP. XX.

H*Inc restat cæduarū ratio, quæ propter alias serūtur, uineas maxime, cæduo ligno. Principatū in ijs obtinent salices, quarū satio fit loco madido: tamen refosso duos pedes & semipedem, talea sesquipedali, uel pertica, quæ utilior quo plenior. Interuallo esse debent pedes seni, trimæ pedibus binis à terra putatione coërcentur, ut sic se in latitudinē fundant, ac sine scalis tondeantur. Salix enim fœcundior est quo terræ propior. Has quoq; omnibus annis cofodi iubent mēse Aprili. Hæc est uiminaliū cultura. Perticalis et uirga et talea seritur fossura eadē. Perticas ex ea cædi iustū est quarto ferè anno. Et ea antē senescentiū propagine sarciunt locū, pertica immersa, ac post annum recisa. Salicis uiminalis iugera singula sufficiūt xxv. uineæ iugeribus. Eiusdem rei causa populus alba seritur bipedaneo pastinatu, talea sesquipedali, biduo siccata, palmipede interuallo, terra superiniecta duorū cubitorum crassitudine. Harundo etiamnum dilutiore quàm hæ solo gaudet. Seritur bulbo radicis, quem alij oculum appellant, dodrantali scrobe, interuallo duum pedum & semipedis: reficiturque ex sese ueteri harundineto extirpato, quod utilius repertū quàm castrare, sicut antea. Nanque inter se radices serpunt, mutuoque discursu necantur. Tempus inserendi, priusquam oculi harundinum intumescant, ante Calendas Martias. Crescit ad brumam usque, desinitque cum durescere incipit. Hoc signum, quod tempestiuam habet cæsuram: & hanc autem quoties & uincā fodiendam putant. Seritur & transuersa, non alte terra condita, erumpuntq; singulis oculis totidem plantæ. Seritur & deplantata pedali sulco binis obrutis gemmis, ut tertius nodus terram attingat prono cacumine, nec rores concipiat. Cæditur decrescēte luna. uineis anno siccata utilior quàm uiridis. Castanea pedamentis omnibus præfertur facilitate tractatus, perdurandi pertinacia, regerminatione cædua uel salice lætior. Quærit solum facile, nec nō harenosum, maximeq; sabulum humidum aut carbunculum uel tophi etiam farinam, quamlibet opaco septentrionalique & præfrigido situ, uel etiam decliui. Recusat eadem gallicam, rubricā, cretā, omnemq; terræ fœcunditatem, qua seri nuces diximus. Sed nisi ex maximis non prouenit, nec nisi quinis aceruatim*

satus. Perfringi solum debet suprà ex Nouembri mense in Februarium quo soluta, sponte cadunt ex arbore, atque subnascuntur. Internalla sint pedalia undiq; sulco dodrátali. Ex hoc seminario transferũtur in aliud, bipedali interuallo, plus biennio. Sunt & propagines, nulli quidem faciliores. Nudata enim radice, tota in sulco prosternitur. Tunc ex cacumine super terram relicto renascitur, & alia ab radice. Sed translata nescit hospitari, pauetq; nouitatem. Biennio fere postea prosilit. Ideo nucibus potius quàm uiuiradicibus plantaria cædua implentur. Cultura nõ alia quàm supradictis fodiendis suppuandisq; per biennium sequens: de cætero ipsa se colit, umbra stolones superuacuos enecãte. Cæditur intra septimum annum. Sufficiunt pedamenta iugeri unius uicenis uinearum iugeribus. quando etiam ea bifida stirpe fiunt, durantque ultra alteram syluæ suæ cæsuram. Esculus similiter prouenit, cæsura triennio serior, nimis morosa nasci. In quacunq; terra seritur, nascitur è balano, sed non nisi esculi, scrobe dodrantali interuallis duorum pedum seritur leuiter quater anno. Hoc pedamentum minime putrescit, læsumque maxime fruticat. Præter hæc sunt cædua quæ diximus, fraxinus, laurus, persica, corylus, malus, sed tardius nascuntur, terramque defixa uix tolerant, non modo humorem. Sambucus contrà firmissima ad palum, taleis seritur ut populus. Nam de cupresso satis diximus.

De culturis, & disciplina colendarum uinearum. CAP. XXI.

ET prædictis uelut armamentis uinearum, restat ipsarum natura præcipua tradẽda cura. Vitium surculi et quarundã arborũ, quibus fungosior intus natura est, geniculatis ramorũ nodis interseptunt medullam. Ferulæ ipsæ breues, & ad summa breuiores, articulis utiq; duobus internodia includunt. Medulla, siue illa uitalis anima est, ante se tendit, longitudinem impellens, quandiu nodis peruia patet fistula. Cum uerò concreti ademere transitum, repercussa erumpit, ab ima sui parte, iuxta priorem nodum alternis laterum semper inguinibus, ut dictum est in harundine ac ferula, quorũ dextrum ab imo intelligitur articulo, læuum in proximo, atq; ita per uices. Hoc uocatur in uite gẽma, cũ ibi cespitem fecit. Antè uerò quàm faciat, in cõcauo oculus & in cacumine ipso, germẽ. Sic palmites, nepotes, uuæ, folia, pampini gignuntur. Mirumq;, firmiora esse in dextra parte genita. Hos ergo in surculis nodos cum seruntur, medios secare oportet, ita ne profluat medulla. Et in fico quidem dodrantales paxillo solo patefacto serũtur, sic ut descendant quæ proxima arbori fuerint, duo oculi extra terram emineãt. Oculi autẽ in arborũ surculis propriè uocantur unde germinant. Hac de causa & in plantariis aliquando eodem anno ferunt, quos fuere laturi fructus in arbore: cum tẽpestiue sati prægnantes, inchoatos conceptus alibi pariunt. Ita satas ficos, tertio anno transferre facile: Hoc pro senescẽdi celeritate attributum huic arbori, ut citissime proueniat. Vitium numerosior satus. Primum omnium nihil seritur ex his, nisi inutile & deputatum in sarmento. Opputatur aute quicquid proximo tulit fructũ. Solebat capitulatus utrinq, e duro surculus seri, eoq; argumento malleolus uocatur etia nunc. Postea auelli cu sua calce cœptus est, ut in fico: neq, est aliud uiuacius. Tertium genus adiectũ etiamnũ expeditius sine calce, propter quod sagittæ uocantur, cum intorti panguntur. iidem cũ recisi nec intorti trigẽmes. Plures autẽ ex eodem surculo hoc modo fiunt. Serere è pãpinariis sterile est nec nisi fœcundo oportet. Quæ raros habent nodos, infœcundæ iudicantur. At densitas gemmarũ, fertilitatis indiciũ est. Quidã seri uetant nisi eos, qui floruerint, surculos. Sagittas serere minus utile, quoniã in transferẽdo facile rumpitur quod intortũ fuit. Serũtur pedali, non breuiores, longitudine quinq, sexue nodorũ. Pauciores tribus gẽmis in hac mensura esse nõ poterunt. Inseri eodẽ die quo deputẽtur, utilissimũ. si multo postea necesse sit serere custoditos uti præcepimus, caueri utiq;, ne extra terrã positi sole marcescant, uentóue aut frigore hebetentur. Qui diutius in sicco fuerint, prius quam serantur, in aqua pluribus diebus reuirescant. Solũ apricũ & quam amplissimũ in seminario, siue in uinea, bidete pastinari debet ternos pedes, bipalio alto marra reiici quaternorũ pedũ ferramento, ita ut in pedes binos fossa procedat. Fossatũ purgari, & extendi, ne crudũ relinquatur. Verũ & exigi mensura. Male pastinatum deprehendunt scamna inæqualia. Metienda est & ea pars quæ interiacet puluini. Surculi seruntur & in scrobe & in surculo longiore, super quos tenerrima ingeritur terra. Sed in gracili solo frustra, nisi substrato pinguiore. Nec minus quam duos integi oportet, & proximã attingi terrã, & eodẽ paxillo deprimi & spissari. Interesse in plantario sesquipedes inter bina semina in latitudinẽ, in lõgitudinẽ semisses. Ita satos malleolos xxiiii. mense recidere ad imum articulũ, nisi ipsi parcatur. Oculorũ inde materia emicat, cum qua xxxvi. mense uiuiradix transfertur. Est & luxuriosa ratio uites serẽdi, ut quatuor malleoli uehementi uinculo colligentur in parte luxuriosa: atq; ita uel per ossa bubuli cruris uel per colla fictilia traiecti, obruantur binis eminentibus gemmis. Humescunt hoc modo, recisiq; palmitẽ emittunt. Postea fistula fracta radix libere capit uires, uuamq; fert & omnium corporum suorum acinos. In alio genere inuentu nouitio finditur malleolus, medullaque erasa, in se colligantur ipsi caules, ita ut gemmis parcatur omni modo. Tum malleolus in terra fimo mixta seritur, & cum spargere cœpit caules, deciditur, foditurq; sæpius. Talis uuæ acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit, cum uiuere semina ipsa perquàm mirum sit, & medulla adempta nasci. Surculis etiam quibusnam sit articulatio arboris, non omittendum uidetur. Nãq; buxi tenuissimis quinis senisue colligatis depacti proueniunt. Quondam in obseruatione erat, ut defringerentur ex imputata buxo, aliter uiuere non

re non crediti. detraxere hoc experimenta. Seminarij curam sequitur uinearum ratio. Quinq; generum hæ: Sparsis per terrã palmitibus, aut per se uite subrecta, uel cum adminiculo sine iugo, aut pedatæ simplici iugo, aut compluuiatæ quadruplici. Quæ pedatæ ratio erit, eadem intelligitur eius quoque, in qua sine adminiculo uitis per se stabit. Id enim non fit nisi pedamenti inopia. Simplici iugo constat porrecto ordine, quem canterium appellant. Melior ea uino, quando sibi ipsa non obumbrat, assiduoque sole coquitur, & afflatum magis sentit, & celerius rorem dimittit: Pãpinationi quoque & occationi, omniq́ue operi facilior. Super cætera deflorescit utilius. Iugum fit pertica aut harundine, aut crine: funiculóue, ut in Hispania Brundisioq́ue. Compluuiata copiosior uino est, dicta à cauis adium compluuijs. Diuiditur in quaternas partes totidem iugis. Huius serendi ratio dicetur, eadem ualitura in omni genere, in hoc uerò numerosior tantum. Hæ uerò tribus seritur modis. Optime in pastinato, proxime in sulco, nouissime in scrobe. De pastinatione dictum est.

De sulco & uinearũ putatione. CAP. XXII.

SVlco latitudo palæ satis est scrobibus ternorũ pedum in quanque partem. Altitudo in quocũq; genere tripedalis, ideo nec uitis minor transferri debet, extatura etiámnũ duabus gemmis. Emolliri terrã minutis in scrobe ima sulcis, fimoq; misceri, necessarium. Cliuosa altiores poscunt scrobes, præterea puluinatis à deuexitate labris. qui ex his longiores fient, ut uites binas accipiant è diuerso, aluei uocabuntur. Esse uitis radicem in media scrobe oportet. sed ipsam innixam solido in orientem æquinoctialem spectare. Adminicula prima è calamo accipere. Vineas limitari decumano xviij. pedum latitudinis ad contrarios uehiculorum transitus, alijsq; transuersis limitibus denûm pedum distingui per media iugera. Aut si maior modus sit, totidem pedum cardine, quot decumano limitari. Semper uerò quintanis semitari, hoc est, ut quinto quoque palo singulæ iugo paginæ includantur. Solo spisso, non nisi repastinato, nec nisi uiuiradicem seri: tenero & soluto, uel malleolum sulco, uel scrobe. In colles sulcos agere transuersos melius quàm pastinare, ut defluuia palis eorum contineantur. Aquoso cœlo, uel sicco solo, malleolos serere autũno, nisi si tractus ratio mutauit. Siccus enim & calidus autumno poscit seri, humidus frigidusq; etiam ueris exitu. In arido solo uiuiradix quoque frustra seritur. Male & in siccis malleolus, nisi post imbrem. At in riguis uel frondens uitis, & usque ad solstitium recte, ut in Hispania. Quiescere uentos sationis die utilissimum. Pleriq; austros optant, Cato abdicat. Interesse medio temperamento inter binas uites oportet pedes quinos. Minimum autem lato solo pedes quaternos: tenui plurimũ octonos. Vmbri & Marsi ad uicenos intermittunt arationis gratia in his quæ uocant porculeta. Pluuio & caliginoso tractu rariores poni, sicco densiores congrui. Subtilitas parsimoniæ compendia inuenit, cum uinea ĩ pastinato seritur, obiter seminariũ faciendi, ut uiuiradix loco suo, et malleolus qui transferatur, inter uites ordine feratur. Quæ ratio in iugero circiter xvi. M. uiuiradicũ donat. interest autẽ biennium fructus, quo tardius in sato prouenit quàm in translato. Viuiradix posita in uinea post annum resecatur usque ad terram, ut unus tantum emineat oculus, adminiculo iuxtà affixo, & fimo addito. Simili modo & secundo anno reciditur, uiresq́ue concipit, & intra se pascit suffecturas oneri, aliàs festinatione pariẽdi gracilis ac emucida, ni cohibeatur castigatione ĩali, in fœtum exeat tota. Nihil auidius nascitur, ac nisi ad pariendum uires seruentur, tota fit fœtus. Pedamenta optima quæ diximus, aut ridicæ robore, oleaq́ue: aut si non sint, pali è iunipero, cupresso, laburno, sambuco. Reliquorum generum sudes omnibus annis reciduntur. Saluberrima in iugo harundo connexa fasciculis, durat quinis annis. Cum breuiores palmites sarmento iunguntur inter se funium modo, ex hoc arcus funeta dicuntur. Tertius uineæ annus palmitem uelocem robustumq; emittit, & quem faciat ætas uitem. Hic in iugum insilit. Quidã nunc excæcant eum supina falce auferendo oculos, ut noxia iniuria longius euocent. Vtilior enim cõsuetudo pariendi, satiusq; pampinos adiugatæ detergere, usquequo placeat roborari eam. Sunt qui uetant tangi proximo anno quàm translata sit, neque ante lx. mensem falce curari. Tunc autem ad tres gemmas recidi. Alij & proximo quidem anno recidunt, sed ut ternos quaternósue singulis annis adijciant articulos, quarto demum perducant ad iugum. Id utrinque fructum tardum, prætereà retorridum & nodosum reddit, pumilionum incremento. Optimum autem, matrẽ esse firmam, postea fœtum audacem. Nec tutum est quod cicatricosum, magno imperitiæ errore. Quicquid est tale, plagis nascitur, non è matre. Totas enim habet illa uires dum roboratur, & annuos accipit tota fœtus, cum permissum fuerit nasci. Nil natura portionibus parit. Quæ cum excreuerit, satis firma protinus in iugo collocari debebit: Sin etiamnũ infirmior erit, sub ipso iugo hospitari recisæ uiribus, non ætate decernitur. Temerarium est, ante crassitudinem pollicarem uiti imperare. Sequenti anno palmites salutentur pro uiribus matris singuli aut gemini. Iidem & secundo, si cogit infirmitas, nutriantur: tertioq́ue demum duo adijciantur. Nec sunt plures quaternis unquam permittendi. Breuiterq́ue, non indulgendum est, & semper inhibẽda fœcũditas: Ea est enim natura, ut parere malit, quàm uiuere. Quicquid materiæ adimitur, fructui accedit. Illa semina mauult, quàm fructum gigni, quoniam fructus caduca res est. Sic perniciose luxuriat, nec ampliat se, sed egerit. Dabit consilium & soli natura. In macro etiam si uires habebit, recisa intra iugum moretur, ut omnis fœtura sub eo exeat. Minimum id esse debebit interuallũ, ut attingat iugum, spereq́ue, non teneat: adeo non recumbat in eo, nec

delicate se spargat. Ita temperetur his modus, ut crescere etiã malit quam parere. Palmes duas tresue gemmas sub iugo habere debet ex quibus materia nascatur tunc per iugum mergi alligariq;, ut sustineatur iugo, non pendeat. Vinculo mox astrictus à tertia gemma alligari, quoniam & sic coercetur impetus materiæ, densioresque citrà pampini exultant cacumen religari uetant. Natura hæc est, desecta pars aut præligata fructum dat, plurimumque ipsa curuatura. Quod citra est, materiem mittit, offensante credo spiritu, & illa quam diximus medulla. Quæ ita emicuerit materia, fructum dabit anno sequente. Sic duo genera palmitum. Quod è duro exit, materiamque in proximum annum promittit, pampinarium uocatur at ubi supra cicatricem est, fructuarium. Alterum ex anniculo palmite, semperque fructuarium relinquitur sub iugo, & qui uocatur custos. Hic est nouellus palmes, non longior tribus gemmis, proximo anno materiã daturus, si uitis luxuria se consumpserit. Et alius iuxta eum uerrucæ magnitudine, qui furunculus appellatur, si fortè custos fallat. Vitis antè quàm septimum annum à surculo compleat, euocata ad fructum euanescit, ac moritur. Nec ueterem placet palmitem in longum, & ad quartum usque pedamentum emitti, quod alij dracones, alij iuniculos uocant, ut faciant quæ masculeta appellant. Cum induruit uitis, pessimum in uinea traducere. Quinto anno & ipsi palmites intorquentur, singulaq; è singulis materiæ emittuntur, ac deinde è proximus, prioresque amputantur semper custodem relinqui melius, sed is proximus uiti esse debet, nec longior quàm dictum est. Et si luxuriauerint palmites, intorqueri ut quatuor materias, uel duas, si unijuga erit uinea, emittat. Si per se uitis ordinabitur sine pedamẽto, qualecunq; tamen initio adminiculũ desiderabit, dum stare condiscat, & recta surgere. Cætera à primordio eadem. Diuidi autem putatione pollices æquali examine undique, ne prægrauet fructus parte aliqua, obiter idem deprimẽs prohibebit in excelsum emicare. Huic uineæ trium pedum altitudo excelsior nutat, cæteris à quinto dum ne excedat hominis longitudinẽ iustam. Iis quoq; quæ spargũtur in terra breues ad innitẽdum caueas circundãt, scrobibus per ambitũ actis, ne uagi palmites inter se pugnẽt occursantes. maiorq́; pars terrarum ita supinã in tellure uindemiam metit. Siquidẽ & in Africa, & in Aegypto Syriaq;, ac tota Asia & multis locis Europæ hic mos prævalet. Ibi ergo iuxta terrã cõprimi debet uitis eodem modo et tempore nutrita radice, quo in iugata uinea, ut semper pollices tantũ relinquãtur fertili solo cũ tribus gẽmis, gracilio re quinis: præstatq́, multos esse quàm lõgos. Quæ de natura soli diximus, tãto potẽtiora sentiẽtur, quãto propior fuerit uua terræ. Genera separari, ac singulis conseri tractibus, utilissimũ. Mixtura enim generũ etiam in uino, non modo in musto discors. Aut si misceãtur, nõ alia quàm pariter maturescentia iungi necessariũ. Iuga altiora quo lætior ager, & quo planior. item roscido, nebuloso, minusq; uentoso conueniunt. Contrà, humiliora gracili et arido, æstuoso, uentisq; exposito. iuga ad pedamentum quam arctissimo nodo uinciri oportet, uitẽ leui contineri. Quæ genera uitium, & in quali solo cœloq́, essent cõserenda, cũ enumeraremus naturas earum et uinorũ, notauimus. De reliquo cultu uehementer ambigitur. Pleriq; æstate tota post singulos rores cofodi iubent uineã. Alij uetant gemmantem. decuti enim oculos: tractuque intrantium deteri, & ob id arcẽdum procul omne quidem pecus, sed maxime lanatum, quoniam facilime auferat gemmas: Inimicos & pubescente uua rastros satisq; esse uineã ter anno confodi, ab æquinoctio uerno ad uergiliarum exortum, & canis ortu, & nigrescente acino. Quidã ita determinant Veterem semel a uindemia ante brumam, cum alij ablaqueare & stercorare satis putent. Iterum ab Idibus Aprilis antequàm concipiat, hoc est, in vi. Idus Maias. Deinde priusquam florere incipiat, & cum defloruerit, & uariante se uua. Peritiores affirmant, si iusto sæpius fodiatur, in tantum tenerescere acinos, ut rũpantur. Quæ fodiantur, ante feruentes horas diei fodiendas conuenit sicuti lutum neq; arare, neque fodere: Fossione puluerem excitatũ cõtra soles nebulasq́ue prodesse. Pampinatio uerna in cõfesso est, ab Idibus Maijs intra dies decem, utiq, antequàm florere incipiat & eam infra iugum debere fieri. De sequente uariant sententiæ. Cũ defloruerit, aliqui pampinandũ putant: alij sub ipsa maturitate. Sed de his Catonis præcepta decernẽt. Nanq, & putationũ tradenda ratio est. Protinus hanc à uindemia, ubi cœli tepor indulget adoriuntur. Sed hoc fieri nunquam debet ratione naturæ ante aquilæ exortũ, ut in siderũ causis docebimus proximo uolumine. Imò uerò fauonio, quoniã anceps culpa sit præproperæ festinationis. Si saucias recenti medicina mordeat quæda hyemis ruminatio, certum est gemmas earum frigore hebetari plagasq́; findi, et cœli uitio exuri oculos lacryma distillante. Nam gelu fragiles fieri quis nesciat? Operarum ista computatio est in latifundijs, non legitima naturæ festinatio: quo maturius putantur apiis diebus, eo plus materiæ fundunt. quo serius, eo fructum uberiorem. Quare macras prius conuenit putare, ualidas nouissime. Plagam omnem obliquã fieri, ut facile decidant imbres & ad terram uerti, quàm leuissima cicatrice aciæ falcis exacta, plagaq́ue conuelata. Recidi autem semper inter duas gemmas, ne sit uulnus oculis in recisa parte. Nigram esse eam existimant: & donec ad synceram ueniatur, recidendam. quoniam è uitiosa materie uitis non exeat. Si macra uitis idoneos palmites nõ habeat, ad terram recidi eam, nouosq́ue elici utilissimum. In pampinatione non hos detrahere pampinos, qui cum uua sint: Id enim uuas supplantat præterquàm in nouella uinea. Inutiles iudicantur in latere nati, non ab oculo quippe etiam uua quæ nascatur è duro rigescẽte, ut nisi ferro detrahi non possit. Pedamentum quidam inter duas uites utilius putant statui, & facilius ablaqueantur

queantur ita, meliusq́; est uniugæ uineæ, si tamen & ipsi iugo sint uires, nec flatu infesta regio. In quadripartita quam proximum oneri adminiculum esse debet. ne tamē impedimentū sentiat ablaqueatio, cubito abesse, nō amplius. ablaqueari autē prius quam putari iubent. Cato de omni cultura uitiū ita præcipit. Quàm altissimā uineam facito, alligatoq́; rectè, dum ne nimium constringas, hocq́ue modo eam curato: Capita uitium putata circumfodito, arare incipito. Vltrò citroq́ue sulcos perpetuos ducito. Vites teneras quàmprimum propagato, ueteres quàm minimum castrato. Potius si opus fuerit deijcito, bienníoq́ue pòst præcidito. Vitem nouellam resecari tum erit tempus, ubi ualebit. Si uinea ab uite caluata erit, sulcos interponito, ibiq́ue uiuiradicem serito: Vmbram à sulcis remoueto, crebroq́ue fodito. In uinea ueteri serito ocymum. Si macra erit, quod granum capit ne serito, & circū capita addito stercus, paleas, uinaceas, aut aliquid horumce. Vbi uinea frōdere cœperit, pampinato. Vineas nouellas alligato crebro, ne caulis perfringatur. Et quæ iam in perticam ibit, eius pampinos teneros alligato leuiter, porrigitoq́ue. Quæ ubi rectè steterint, ubi uua uaria fieri cœperit, uites subligato. Vitis insitio una est per uer, altera cum uua floret: ea optima est. Vineam ueterem si in alium locum transferre noles, duntaxat brachium crassum primum deputato. Binas gemmas nec amplius relinquito. Ex radicibus bene effodito Et caue radices ne saucies. Ita uti fuerit ponito in scrobe, aut in sulco, operitoq́ue, & bene occulcato. Eodemq́ue modo uineam statuminato, alligato, laxatoq́ue uti fuerat, crebroque fodito. Ocymum quod in uinea seri iubet, antiqui appellabant pabulū, umbræ patiens, quòd celerrime proueniat.

Ratio arbustorum. CAP. XXIII.

SEquitur arbusti ratio, mirum in modum damnata Sarsenæ patri filioq́ue, celebrata Scrofæ, uetustissimis post Catonem, peritissimisq́ue, ac ne à Scrofa quidem, nisi uni Italiæ concessa: cum tam longo iudicetur æuo, nobilia uina non nisi in arbustis gigni, & in his quoque laudatiora summis, sicut uberiora imis: Adeo excelsitate proficitur. Hac ratione & arbores eliguntur. Prima omnium ulmus, excepta propter nimiam frondem atinia. Deinde populus nigra, eadem de causa minus densa folio. Non spernunt plerique & fraxinum ficumque, & etiam oleam, si non sit umbrosa ramis. Harum satus cultusq́ue abunde tractatus est. Ante tricesimum sextum mensem attingi falce uetantur. Alterna seruantur brachia. Alternis putantur annis. Sexto anno maritantur. Transpadana Italia præter supradicta, cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu, arbustat agros: Venetia salice propter uliginem soli. Et ulmus detruncata à media in ramorum scamna digeritur, nulla ferè uiginti pedum altiore arbore. Tabulata earum ab octauo pede altitudinis dilatantur in collibus siccisq́ue agris, à duodecimo in campestribus & humidis. Meridianum solem spectare palmæ debent. Rami à proiectu digitorū modo subrigi, tonsili in his tenuium quoque uirgultorum barba, ne obumbrent. Interuallum iustum arborum, si aretur solum, quadrageni pedes in terga frontemq́;, in latera uiceni. Si non aretur, hoc in omnes partes. Singulis denas. Sæpe adnutriunt uites, damnato agricola minus ternis. Maritare nisi ualidas inimicum, enecante ueloci uitium incremento. Serere tripedaneo scrobe necessarium, distantes inter sese arboremq́ue singulis pedibus. Nihil ibi malleolis atque pastinationi, nulla fodiendi impendia: utpote cum arbusti ratio hac peculiari dote præstet, quod in eodē solo seri fruges & uitibus prodest. Superque quòd uindicans se altitudo, non, ut in uinea, ad arcendas animalium iniurias pariete, uel sepe, uel fossarum utique impendio muniri se cogat. In arbusto e prædictis sola uiuiradicum ratio, item propaginum, & hæc gemina, ut diximus. Qualorum in ipso tabulato maxime probata, quoniā à pecore tutissima est. Altera, deflexa uite uel palmite iuxta suam arborem, aut circa proximam cœlibem. Quod supra terram est è matre, radi iubetur ne fruticet. In terra non pauciores gemmæ quatuor obruuntur ad radicem capiendam, extra in capite binæ relinquuntur. Vitis in arbusto quatuor pedes in longo constat, omni sulco tres lato, alto duos cum semipede. Post annum propago inciditur ad medullam, ut paulatim radicibus suis assuescat. Caulis à capite ad duas gemmas reciditur. Tertio totus mergus absciditur, reponiturque altius in terram: ne ex reciso frondeat. Tolli uiuiradix à uindemia protinus debet. Nuper repertum, draconem serere iuxta arborem: ita appellamus palmitem emeritum, pluribusq́ue induratum annis. Hunc præcisum quàm maxima amplitudine tribus partibus longitudinis deraso cortice quatenus obruatur, unde & rasilem uocant, deprimere sulco, reliqua parte ad arborem erecta, ocyssimum in uite. Si gracilis sit uitis aut terra, usitatum est quàm proxime solum decidi, donec firmetur radix: sicut neque roscidam seri, neque à septentrionis flatu. Vites aquilonem spectare debent ipsæ, palmites autem earum ad meridiem. Non est festinandum ad putationem nouellæ, sed primo in circulos materies colligenda, nec nisi ualidæ putatio admouenda. Serior ferè anno ad fructum arbusta, quàm uitis iugata. Sunt qui omnino putari uetant, priusquam arborum longitudinem æquauerit. Prima falce sex pedes à terra recidatur flagello infrà relicto, & nasci coacto in curuatione materiæ. Tres ei gemmæ non amplius deputato supersint. Ex his emissi palmites proximo anno imis inferantur scamnis, ac per singulos annos ad superiora scandant, relicto semper duramento in singulis tabulatis, & emissario uno, qui subeat usque quò placuerit. De cætero putatione omni, flagella quæ proxime tulerint recidātur: noua circūcisis undiq; capreolis spargātur in tabulatis. Vernacula putatio detectis per ramos uitium crinibus circumuestit arborē, crinesq́;

ipsos uiuis. Gallica in traduces porrigitur, Aemiliæ in ridicas attiniarum ambitu frondem earum fugiens. Est quorundam imperitia sub ramo uinculo suspendendi, suffocante iniuria. quando cõtineri debet uimine, non arctari. Quinimo etiam quibus salices supersunt, molliore hoc uinculo facere malunt, herbaq; siculi quam uocãt ampelodesmon: Græcia uerò uniuersa iunco, cypero, ulua. Liberatã quoq; uinculo per aliquot dies uagari, & inconditam spargi atq; in terra quã per totum annũ spectauerit recumbere. Nanq; ut ueterina à iugo, & canes à cursu uolutatio iuuat, ita tum & uitium porrigi lumbos. Arbor quoque ipsa gaudet assiduo leuata onere similis respiranti. Nihil est in opere naturæ, quod non exemplo dierum noctiumque aliquas uices feriarum uelit. Ob id protinus à uindemia putari, & lassas etiamnum fructu edito, improbatur, ut putatæ rursus alligẽtur alio loco. Nãq; orbita uinculi sentitur uexatione nõ dubia. Traduces Gallica cultura bini utrinque lateribus, si pes quadrageno distet spatio, quaterni si uiceno, inter se obuij miscentur, alligãturque unà conciliati, uirgultorum comitatu obiter rigorati quà deficiant, aut si breuitas nõ patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in uiduam arborem iunco. Traducem bimum præcidere solebant. Oneratæ enim uetustate melius donare tempus ut transilem faciant, si largiatur crassitudo, aliàs utile toros futuri draconis pasci. Vnum etiámnum genus est medium inter hoc & propaginem, totas supplantandi in terram uites, cuneisque findendi, & in sulcos plures simul ex una propagandi, gracilitate singularum firmata circumligatis hastilibus, nec recisis qui à lateribus excurrant pampinis. Nouariensis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, impositis etiamnũ patibulis palmites circumuoluit. Itaque præter soli uitia, cultura quoque torua fiunt uina. Alia culpa iuxta urbem uaracinis, quæ alternis putantur annis, non quia id uiti conducat, sed quia uilitate reditum impendia exuperent. Medium temperamentum in Carseolano sequuntur, cariosasq; tantum uitis partes incipientes marescere deputando, cæteris ad uuam relictis detracto onere superuacuo pro nutrimento omni est raritas uulneris. Sed nisi pingui solo talis cultura degenerat in labruscam. Arbusta araci quàm altissime desiderant, etsi tantum frumenti ratio non exigit. Pampinari ea non est moris, & hoc compendium operæ. Deputantur cum uite pariter interlucata densitate ramorum, qui sint superuacui, & absumant alimenta. Plagas ad septentriones, aut ad meridiem spectare uetuimus. Melius, si neq; in occasus solis. Diu dolent talia quoque ulcera, & difficile sanescunt, algendo nimis æstuandóue. Non eadem in uite qua in arbustis libertas, quoniam certa latera est facilius abscõdere, quàm detorquere quò uelis plagas. In arborum tonsura supinitore uelut calices faciendi, ne consistat humor. Viti adminicula addenda quæ scandat apprehensa, si maiora sint.

De seruandis uuis, & morbis arborum. CAP. XXIIII.

Vitium generosarum pergulas quinquatribus putandas, & quarum seruare uuas libeat, decrescente luna tradunt. Quæ uerò interlunio sint putatæ, nullis animalium obnoxias esse. Alia ratione plena luna noctu tondendas, cũ sit ea in leone, scorpione, sagittario, tauro atq; in totum serendas plena, aut crescẽte utiq;, censent. Sufficiunt in Italia cultores deni in centena iugera uinearũ. At abunde satu cultuq; arborũ tractato, quoniam de palmis ac cytiso in peregrinis arboribus affatim diximus, ne quid desit, indicanda reliqua natura sit, magnopere pertinens ad omnia ea. Infestantur nanq; & arbores morbis. Quid enim genitum caret his malis? Et syluestrium quidẽ perniciosos negant esse, uexariq; tantum grandine in germinatione aut flore. Aduri quoque feruore, aut flatu frigidiore præpostero die, quoniã suo frigora etiã prosunt, ut diximus. Quid ergo? nónne et uites algore intereũt? Hoc quidẽ est quo deprehendatur soli uitium, quoniã nõ euenit nisi in frigido. Itaq; per hyemes cœli rigorẽ probamus, non soli. Nec infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ, uexatisq; ita cacumina prima marescunt, quoniam præstrictus gelu non potuit eò peruenire humor. Arborũ quidam communes morbi, quidam priuati generum. Communis uermiculatio est, sideratio, & dolor membrorum. Vnde partium debilitas, societate nominũ quoq; cum hominũ miserijs, trunca dicimus certe corpora, & oculos germinũ exustos, ac multa simili sorte: itaq; laborant & fame & cruditate, quæ fiunt humoris quantitate. Aliquæ uerò & obesitate ut omnia quæ resinam ferũt, nimia pinguedine in tædam mutantur: & cũ radices quoque pinguescere cœpere, intereunt ut animalia nimio adipe, aliquando & pestilentia per genera, sicut inter homines, nunc seruitia, nunc plebs urbana & rustica. Vermiculantur magis minúsue quædam, omnes tamẽ ferè, idq; aues caui corticis sono experiũtur. Iam quidẽ & in hoc luxuria esse cœpit: prægrandesq; roborum delicatiore sunt in cibo. cossos uocant: atq; etiam farina saginati hi quoq; altiles fiunt. Maxime autem arborum hoc sentiunt piri, mali, fici: minus quæ amaræ sunt & odoratæ. Eorum qui in ficis existunt, alij nascũtur ex ipsis, alios parit qui uocatur cerastes. Omnes tamen in cerasten figurantur, sonumq; edunt paruuli stridoris. Et sorbus arbor infestatur uermiculis ruffis, pilosis, atq; ita emoritur. Mespilus quoque in senecta obnoxia ei morbo est. Sideratio tota cœlo cõstat. Quapropter grando in his causis intelligi debet, & carbunculatio, & quod pruinarũ iniuria euenit. Hæc enim uerno tepore inuitatis & erumpere audentibus satu mollibus insidens, adurit lactescẽtes germinũ oculos, quod in flore carbunculum uocãt. Pruinæ perniciosior natura, quoniã lapsa persidet, gelatq;, ac ne aura quidem ulla depellitur, quia non fit nisi immoto aere & & sereno. Proprium tamen siderationis est ab ortu

canis

canis siccitatum uapor, cum insitæ ac nouellæ arbores moriuntur, præcipue ficus & uites. Olea præter uermiculationem, quam æque ac ficus sentit, clauum etiam patitur, siue fungum placet dici uel patellam. Hæc est solis exustio. Nocere tradit Cato et muscum rubrum. Nocet plerunque uitibus atque oleis nimia & fertilitas. Scabies communis omnium est. Impetigo, & quæ adnasci solent cochleæ, peculiaria ficorum uitia: nec ubique. sunt enim quædam ægritudines & locorum. Verum ut homini neruorum cruciatus, sic & arbori, ac duobus æque modis. Aut enim in pedes, hoc est, radices erumpit uis morbi: aut in articulos, hoc est, cacuminum digitos, qui longißime à toto corpore exeunt. Inarescũt ergo et sunt apud Græcos sua nomina utriq; uitio. Vndiq; primo dolor, mox & macies earum partium fragilis, postremo tabes morbusque non intrante succo, aut non perueniente, maximeque id fici sentiunt. Caprificus omnibus immunis est, quæ adhuc diximus. Scabies gignitur roribus lentis post uergilias. Nam si rariores fuere, perfundunt arborem, non scalpunt scabie. Cæterum si cadunt, siue imbres nimij fuere, alio modo ficus laborat radicibus madidis. Vitibus præter uermiculationem & siderationem morbus peculiaris articulatio, tribus de causis. Vna ui tempestatum germinibus ablatis. Altera, ut notauit Theophrastus, in supinum excisis. Tertia, culturæ imperitia læsis. Omnes enim earum iniuriæ in articulis sentiuntur. Siderationis genus est in his deflorescentibus roratio. Aut cum acini priusquam crescant decoquuntur in callum. Aegrotant & cum alsere, læsis uredine atton sarum oculis. Ex calore hoc euenit intempestiuo. quoniam omnia modo constant, certoque temperamento fiunt. Et culpa uinitorum colentium, cum præstringuntur, ut dictum est. Aut circumfossor iniurioso ictu uerberauit. Vel etiam subarator imprudens luxauit radices, corpúsue desquamauit. Est & quædam contusio falcis hebetioris. Quibus omnibus causis difficilius tolerant frigora aut æstus, quoniam in ulcus penetrat omnis à foris iniuria. Infirmißimæ uerò malus, maximeq; quæ dulcis est. Quibusdam debilitas sterilitatẽ nõ necẽ affert, ut si quis pino cacumen auferat uel palmæ, sterilescunt enim, nec moriuntur. Aegrotant aliquando & poma ipsa per se sine arbore, si necessarijs temporibus imbres aut tepores uel afflatus defuere, aut cõtrà abundauere. Decidunt enim aut deteriora fiunt. Peßimum est inter omnia, cum deflorescentem uitem & oleam percußit imber, quoniam simul defluit fructus. Sunt ex eadem causa nascentes & erucæ dirum animal, roduntq; frondẽ, aliæ florem, oliuarũ quoque ut in Mileto, ac depastã arbore turpi facie relinquunt. Nascitur hoc malũ tepore humido, & lento. Fit aliud ex eodem, si sol acrior insecutus inußit ipsum uitium, ideoq; mutauit. Est etiámnũ peculiare oliuis ac uitibus (araneum uocant) cum ueluti telæ inuoluunt fructum & absumunt. Adurunt & flatus quidam eas maxime, sed & alios fructus. Nam uermiculationem & poma ipsa per se quibusdam annis sentiunt, mala, pira, mespila, punica. In oliua ancipiti euentu, quando subeunt nati, fructum adimunt: augent, si in ipso nucleo fuere erodẽtes eum. Gigni illos prohibent pluuiæ, quæ fiunt post Arcturum. Eædem si austrinæ fuere, generant, in drupis quoque, quæ maturescentes tunc sunt præcipue caducæ. Id riguis magis euenit, etiamsi nõ ceciderint fastidiendis. Sunt & culicum genera aliquibus molesta, ut glandibus, fico, qui uidetur ex humore nasci, tunc dulci subdito corticibus. Et ægrotatio quidem ferè in his est. Quædam temporum causæ, aut locorum non propriè dicuntur morbi, quoniam protinus necant, sicut tabes cum inuasit arborem, aut uredo: uel flatus alicuius regionis proprius, ut est in Apulia atabulus, in Eubœa olympias. Hic enim si flauit circa brumam, frigore exurit arefaciens, ut nullis postea solibus recreari poßint. Hoc genere conualles & apposita fluminibus laborant, præcipueque uitis, olea, ficus. Quod cum euenerit, detegitur statim in germinatione, in oliua tardius. Sed in omnibus signum est reuiuiscẽdi, si folia amisere: alioquin quas putas præualuisse emoriuntur. Nonnunquã inarescunt folia, eademq; reuiuiscũt. Aliæ in septentrionalibus, ut Ponto, Phrygia, frigore aut gelu laborãt, si post brumam continuauere quadraginta diebus. Et ibi autem & in reliquis partibus, si protinus editis fructibus gelatio magna consecuta est, etiam paucis diebus necat. Quæ iniuria hominum constant, secundas habent causas. Pix, oleum, adeps inimica præcipue nouellis. Cortice in orbem detracto necantur, excepto subere, quod sic etiam iuuatur. crassescens enim præstringit & strangulat. Nec adrachne offenditur, si non simul incidatur & corpus. Alioquin & cerasus, & tilia, & uitis corticem mittunt, sed non uitalem, nec proximum corpori, uerum eum qui subnascente alio expellitur. Quarundam natura rimosus cortex, ut platanis. Tiliæ renascitur paulominus quàm totus. Ergo his quarum cicatricem trahit, medentur luto fimoque & aliquando prosunt, si non uehementior frigorum uel calorum uis secuta est. Quædam tardius ita moriuntur, ut robora & quercus. Refert & tẽpus anni. Abieti enim & pino si quis detraxerit sole taurum uel geminos transeunte cum germinant, statim moriuntur. Eandem iniuriam hyeme passæ diutius tolerant. Similiter ilex & robur, & quercus. Quòd si angusta decorticatio fuerit, nihil nocet supradictis. Infirmiores quidẽ & in solo gracili, uel ab una tantum parte detractus, intermit. Similem et decacuminatio rationem habet cupreßi, piceæ, cedri. Eæ enim detracto cacumine, aut ignibus adusto intereũt. Similem & depastio animalium. Oleã quidẽ, etiã si lambat capra, sterilescere, autor est Varro, ut diximus. Quædã hac iniuria moriuntur. Aliqua deteriora tantũ fiunt, ut amygdalæ: ex dulcibus enim transfigurantur in amaras. Aliqua uerò etiam utiliora, ut apud Chios pirus quam phocida appellant. Nam detruncatio diximus quibus prodesset.

Intereunt pleraq; et fissa stirpe, exceptis uite, malo, fico, punica. Quędā uel ab ulcere tātum. Ficus hanc iniuriam spernit, & omnia quę resinā gignunt. Radicibus amputatis mori, minime mirū est. Pleraq; tamen non omnibus, sed maximis, aut quę sunt inter illas uitales abscißis, moriuntur. Necat inuicē inter sese umbra, uel densitate atq; alimenti rapina. Necat & edera uinciens. Nec uiscum prodest & cytisus, nec atro, quod alimon uocant Gręci. Quorundam natura non necat quidem, sed lędit odore, aut succi mixtura, ut raphanus & laurus uitem. Olfactatrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum. Ideóque cum iuxtà sit, auerti & recedere, saporemq; inimicum fugere. Hinc sumpsit Androcydes medicinam contra ebrietates, raphanum mandi pręcipiens. Odit & caulem & olus omne, odit & corylum, ni procul absint, tristis atque ęgra. Nitrum quidem & alumen, marina aqua calida, & fabę putamina uel erui, ultima uenena sunt.

De uarijs prodigijs siue ostentis in arboribus: deq; olueto publicam uiam olim transgresso. CAP. XXV.

INter uitia arborum, est & prodigijs locus. Inuenimus enim sine folijs natas uitem & malum punicam stirpe fructum tulisse nō palmite aut ramis, uitem uuas sine folijs, oleas quoq; amisisse folia baccis hęrentibus. Sunt & miracula fortuita. Nam & oliua in totum ambusta reuixit, & in Bœotia derosę à locustis ficus iterum germinauere. Mutantur arbores & colore, fiuntq; è nigris candidę, non semper prodigiosę, & maxime quę ex semine nascuntur, ut populus alba in nigrā trāsit. Quidam & sorbum, si in calidiora loca uenerit, sterilescere putant. Prodigio autē fiunt ex dulcibus acerba poma, aut dulcia ex acerbis, è caprifico fici & contrà, graui ostento, cum in deteriora mutantur, ex olea in oleastrū, ex candida uua & fico in nigras: ut Laodiceę Xerxis aduentu platano in oleam mutata: qualibus ostentis Aristandri apud Gręcos uolumen scatet, ne in infinitum abeamus: apud nos uerò C. Epidij commentarij, in quibus arbores locutę quoq; reperiuntur. Subsedit in Cumano arbor graui ostento, paulò ante Pompeij magni bella ciuilia, paucis ramis eminentibus. Inuentum Sibyllinis libris internitionē hominum fore, tantoq; eam maiorē, quāto propius ab urbe postea facta esset. Sunt prodigia & cum alienis locis enascūtur, ut in capitibus statuarum uel aris, & cum in arboribus ipsis aliena. Ficus in lauro nata est Cyzici ante obsidionem. Simili modo Trallibus palma in basi Cęsaris dictatoris circa bella ciuilia eius. Necnon & Romę in Capitolio in capite bis bello Persei enata palma, uictoriam triumphosq; portendit: hac tempestatibus prostrata, eodem loco ficus enata est, M. Messalę, C. Caßij censorū lustro. A quo tempore pudicitiam subuersam Piso grauis autor prodidit. Super omnia quę unquam audita sunt, erit prodigium in nostro æuo Neronis principis ruina factum in agro Marrucino, Vectij Marcelli è primis equestris ordinis olueto uniuerso uiam publicam transgresso, aruisq; inde è contrario in locum olueti profectis.

De remedijs morborū arborum. CAP. XXVI.

NVnc expositis arborum morbis, consentaneum est dicere & remedia. Ex his quędā sunt communia omniū, quędam propria quarundā. Comunia ablaqueatio, accumulatio, afflari radices, aut cooperiri, riguus dato potu uel ablato, fimi succo refectis, putatione leuatis onere. Item succo emisso quędam ueluti detractio sanguinis, circumrasio corticis, uitium extenuatio, & domitura palmitum. Gemmas si frigus retorridas hirtasq; fecerit, repumicatio, et quędam politura. Arborū ijs alię magis, alię minus gaudent. ueluti cupressus & aquam aspernatur & fimum, & circumfossuram amputationemq;, & omnia remedia odit: quinetiam necatur. Riguis & uites, & punica pręcipue aluntur. Ficus arbor ipsa riguis alitur, pomū uerò eius marcescit. Amygdalę si colatur foßione, florē amittunt. Nec insitas circumfodere oportet, priusquam ualidę ferre cœperint poma. Plurimę autē amputari sibi uolunt onerosa ac superuacua, sicut nos ungues & capillum. Reciduntur ueteres totę, ac rursus a stolone aliquo resurgunt, sed nō omnes, nec nisi quarum naturam pati diximus. Rigua ęstiuis uaporibus utilia, hyeme inimica, autumno uaria & ex natura soli: quippe cum uindemiator Hispaniarum stagnante solo uuas demetat: cęterum maiore in parte orbis etiam pluuias autumni aquas eruari conuenit. Circa canis ortus rigua maxime prosunt, ac ne tunc quidē nimia, quoniā inebriatis radicibus nocent. Et ętas modum tēperat. Nouellę enim minus sitiut. Desiderant autē maxime rigari quę assueuere. Contra siccis locis genita nō expetunt humorē, nisi necessarium. Asperiora uina rigari utiq; cupiunt in Sulmonensi Italię agro, pago Fabiano, ubi & arua rigantur: mirumq; quòd herbę aqua illa necātur, fruges aluntur, & riguus pro sarculo est. In eodem agro bruma, tanto magis si niues iaceant gelétue, ne frigus uites adurat, circufundunt riguus, quod ibi tepidare uocant, memorabili natura in amne solo. Sed idem ęstate uix tolerandi rigoris.

De caprificatiōe & stercoratiōe. CAP. XXVII.

CArbunculi, ac rubiginum remedia demonstrabimus uolumine proximo. Interim est & scarificatio quędam in remedijs: cum macie corticis ex ęgritudine astringente se, uistóque plus uitalia arborum comprimente, exactam falcis aciem utraq; manu imprimentes, perpetuis incisuris deducunt, ac ueluti cutem laxant. Salutare id fuisse, argumēto sunt dilatatę cicatrices, & internato corpore expletę. Magnaque ex parte similis hominum medicinę & arborum est, quando earum quoque terebrantur ossa. Amygdalę ex amaris dulces fiunt, si circumfosso stipite, & ab ima parte circumforato defluens pituita abstergeatur: & ulmis detrahitur succus inutilis, supra terra foratis usq; ad medullam in senecta, aut cū aliment

alimento nimio abundātes sentiuntur. Idem & ficorum turgido cortice incisuris in obliquũ lenibus emittitur. Ita fit ne decidant fructus. Pomiferis quæ germinant, nec ferunt fructum, fissa radice inditur lapis, fertilesque fiunt. Hoc idem & amygdalis, è robore cuneo adacto. In piris sorbisque è tæda, ac cinere & terra cooperto. Etiam radices circũcidisse prodest uitium luxuriantium ficorumque, & circuncisis cinerem addidisse. Fici serotinæ fiunt, si primæ grossi, cũ fabæ magnitudinẽ excessere, detrahantur. Subnascuntur enim quæ serius maturescũt. Eædem cum frondere incipiũt, si cacumina rami cuiusque detrahantur, firmiores fertilioresque fiunt. Nam caprificatione maturata, in ea culices nasci è grossis manifestum est quoniam cum euolauere, non inueniuntur intus grana, quæ in eos uersa apparet. Exeundi tanta est auiditas, ut plerique aut pede relicto, aut penna, pariter erumpãt. Est & aliud genus culicum, quos uocant centrinas, fucis apum similes ignauia maliciaque cum pernicie uerorum & utilium. Interimunt enim illos, atque ipsi moriuntur. Vexant & tineæ semina ficorum. Contra quas remedium, in eodem scrobe defodere Italicam lẽtiscum inuersa parte quæ fuerit à cacumine. Vberrimas autem ficus rubrica amurca diluta, & cum fimo infusa radicibus frondere incipientium facit. Caprificorum laudantur maxime nigræ, & in petrosis, quoniã frumenta plurima habeant, caprificatio ipsa post imbrem. In primis autem cauendum, ne ex remedijs uitia fiant, quod euenit nimia aut intempestiua medicina. Interlucatio arboribus prodest, sed omnium annorum trucidatio inutilißima. Vitis tantum tonsuram annuam quærit, alternam uerò myrtus, punicæ, oleæ, quia celeriter fruticescunt. Cæteræ rarius tondentur: nulla autumno. Ac ne raduntur quidem, nisi uere putatione. Plagæ ad uitabat sunt omnia quæcunque non superuacua. Similis fimi ratio. Gaudent eo, sed cauendum ne in feruore solis admoueatur, ne immaturũ, ne ualidius quàm opus sit. Vrit uineas suillum, nisi quinquennio interposito, præterquàm si rigius diluatur. Et è coriariorum fordibus nisi admixta aqua. Item largius. Iustum existimãt in denos pedes quadratos tres modios. Id quidẽ soli natura decernet. Columbino ac suillo plagis quoq; arborũ medentur. Si mala punica acida nascantur, ablaqueatis radicibus fimũ suillum adhibent: eo anno uinolenta, proximo dulcia futura. Alij urina hominis, aqua mixta, riganda cẽsent quater anno, singulis amphoris aut cacumina spargi uino lasere diluto. Si findantur in arbore, pediculũ intor queri. Ficis utiq; amio cam affundi. Cæteris arboribus ægris, fecem uini, ac lupinum cir ca radices earum seri. Aqua quoque lupini decocti circumfusa, pomis prodest. Fici cum Vulcanalibus tonuit, cadunt. Remedium est, ut antè stipula hordeacea areæ sternantur. Cerasos præcoces facit, cogitque maturescere calx admota radicibus. Et hæc inter omnia poma interuelli melius est, ut quæ relicta sunt grandescant.

De diuersis medicamentis arborũ contra uenenata animalia, & contra formicas, & contra noxia animalia. CAP. XXVIII.

Quædã pœna emẽdantur, aut morsu excitãtur, ut palmæ & lẽtisci. Salsis enim aquis aluntur. Salsuum & cinis, sed leniorẽ habet. Ideo ficus aspergũtur ruta, ne fiant uerminosæ, néue radices putrescãt. Quin & uitiũ radicibus aquã salsam iubẽt affundi, si sint lacrymosæ. Si uerò fructus eorũ decidãt, cinerẽ aceto aspergi: ipsasque illini, aut sandaracha, si putrescat uua. Si uerò fertiles nõ sunt, aceto acri subacto cinere rigari atq; oblini. Quòd si fructũ nõ maturẽt, prius inarescẽtẽ, præcisarũ ad radices plagã, fibrasq;, aceto acri & uetusta madefacere, atq; eo luto obruere, sæpe fodere. Olearũ si parum promisere fructus, nudatas radices hyberno frigori opponũt, eaq; castigatiõe proficiunt. Omnia hæc annua cœli ratione cõstãt, & aliquãdo serius poscũtur, aliquãdo celerius. Necnõ ignis aliquid prodest, ut harũdini. Ambusta nãq; dẽsior mitiorq; surgit. Cato & medicamẽta quædã cõponit, mẽsuræ quoq; distinctione, ad maiorũ arborũ radices amphorã, ad minorũ urnã amurcæ, & aquæ portionem æquã, ablaqueatis prius radicibus paulatim affundi iubẽs. In olea hoc ãplius, stramẽtis antea circũpositis. Itẽ fico. Huius præcipue ueterẽ terrã adaggerari radicibus, ita futurũ ut nõ decidãt grossi, maiorq; fœcũditas nec scabra proueniat. Simili modo ne conuolulus fiat in uinea, amurcæ cõgios duos decoctos in crassitudinẽ mellis, rursus cũ bituminis tertia parte, & sulphuris quarta sub dio coqui, quoniam exardescat sub tecto. Hoc uites circa capita ac sub brachijs ungi, ita nõ fore conuolulũ. Quidã contenti sunt fumo huius mixturæ suffire uineas secũdo flatu, cõtinuo triduo. Pleriq; non minus auxilij et alimẽti arbitrãtur in urina, quam Cato in amurca, addita modo aquæ pari portione, quoniã per se noceat. Alij uoluocẽ appellant animal prærodẽs pubescentes uuas, quod ne accidat, falces cũ sint exacutæ, fibrina pelle detergẽt, atq; ita putãt. Aut sanguine ursino linιri uolunt post putationẽ easdẽ. Sunt arborũ pestes & formicæ. Has abigunt, rubrica ac pice liquida perunctis caudicibus. Necnõ & pisce suspẽso iuxtà in unũ locũ congregant. Aut lupino trito cũ oleo radices linunt. Multi & has & talpas amurca necãt. contraq; erucas et mala ne putrescãt, lacertæ uiridis felle tãgi cacumina iubẽt. Priuatim autẽ cõtra erucas ambiri arbores singulas à muliere incitati mensis nudis pedibus recincta. Itẽ ne quod animal pastu malefico decerpat frondẽ, fimo boũ diluto aspergi folia, quoties imber interuenιat, quoniã ita abluatur uirus medicaminis mira quædã excogitante solertia humana. Quippe cum auerti carmine grandines credant plerique, cuius uerba inserere non equidem serio ausim, quanquam à Catone prodita, contra luxata membra iungenda harundinum fissuræ. Idem arbores religiosas lucosq; succidi permisit sacrificio prius facto: cuius rationem quoque eodem uolumine tradidit.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XVIII.

*

PROOEMIVM.

Quod antiquis maximũ studiũ agriculturæ fuit, & de hortorũ singulari diligentia. CAP. I.

SEQVITVR *natura frugum hortorumq́, ac florũ, quæq́, alia præter arbores aut frutices beni gna tellure proueniunt, uel per se tantum herbarũ immensa contẽ platione, si quis æstimet uarieta tem, numerũ, flores, odores, coloresq́; & succos ui- res earũ, quas salutis aut uoluptatis hominum gratia gignit. Qua in parte primum omniũ patrocinari terræ, & adesse cunctorum parenti iuuat, quanquam inter initia operis defensæ. Quoniam tamen ipsa materia in- tus accêdit ad reputationem eiusdem parentis & no- xia, nostris eam criminibus urgemus, culpamq́ue no- stram illi imputamus. Genuit uenena, sed quis inue- nit illa præter hominẽ? Cauere ac refugere alitibus fe- risq́; satis est. Atque cùm* arbore exacuant limentq́; cornua elephanti, & saxo rhinocerotes, & utroque apri dentium sicas, sciantq́; ad nocendum se præpara- re animalia, quod tamen eorum tela sua excepto homi ne uenenis tingit? Nos & sagittas ungimus, ac ferro ipsi nocẽtius aliquid damus. Nos et flumina inficimus, & rerum naturæ elementa. Ipsum quoq; quo uiuitur aerem in perniciẽ uertimus. Neq́, est ut putemus igno rari ea ab animalibus, quæ quidem quæ præpararent cõtra serpentium dimicationẽ, quæ post præliũ ad me- dendum excogitarẽt, indicauimus. Nec ab ullo præter hominem ueneno pugnatur alieno. Fateamur ergo cul pam, ne iis quidẽ quæ nascuntur cõtenti: etenim cõplu ra eorũ genera humana manu fiunt. Quid? non & ho mines quidem ut uenena nascuntur? Atra seu serpen- tium lingua uibrat, tabesq́; animi contrectata adurit culpantium omnia, ac dirarum alitum modo, tene- bris quoque suis & ipsarum noctium quieti inuiden- tium gemitu (quæ sola uox eorum est) ut inauspicata- rum animantium uice obuii quoque uetent agere, aut prodesse uitæ. Nec ullum aliud abominati spiritus præ mium nouere, quàm odisse omnia. Verum & in hoc eadem naturæ maiestas, tanto plures bonos genuit ac frugi, quanto fertilior in iis quæ iuuant aluntque: quo- rum æstimatione & gaudio nos quoq;, relictis æstua- tioni suæ istis hominum turbis, pergemus excolere ui- tam. eoque constantius, quo operæ nobis maior quàm famæ gratia expetitur. Quippe sermo circa rura est, agrestesq́ue usus, sed quibus uita honosq́ue apud pri- scos maximus fuerit.*

*in arbores

Quæ corona prima Romæ. CAP. II.

A*Ruorũ sacerdotes Romulus in primis instituit, seque duodecimũ fratrem appellauit inter illos, ab Acca Laurentia nutrice sua, spicea corona quæ uitta alba colligaretur, in sacerdotio ei pro religiosissi- mo insigni data, quæ prima apud Romanos fuit coro- na: honosque is non nisi uita finitur, & exules etiam captosque comitatur. Bina tunc iugera populo Ro. sa- tis erant, nulliq́, maiorẽ modum attribuit: quo seruos paulò antè principis Neronis, contemptu huius spa- tii uiridariis, piscinas iuuat habere maiores, gratumq́; si non aliquẽ & culinas. Numa instituit deos fruge co lere, & mola salsa supplicare, atq́, (ut autor est Hemi na) far torrere, quoniam tostum cibo salubrius esset. Id uno modo consecutũ, statuendo nõ esse purũ ad rem diuinam nisi tostũ. Is & fornacalia instituit farris tor rendi ferias, & æque religiosas terminis agrorũ. Hos enim deos tunc maxime nouerant. Seiamq́, à serendo, Segestam à segetibus appellabant, quarum simulacra in circo uidemus. Tertiã ex iis nominare sub tecto re- ligio est. Ac ne degustabant quidem nouas fruges aut uina antequam sacerdotes primitias libassent.*

De iugere, & actu, & legibus circa pecora, et quo ties, & quibus temporibus fuit summa uilitas annonæ, & qui agricultura illustres. CAP. III.

I*Vgerum uocabatur, quod uno iugo boum in die ex- arari posset. Actus, in quo boues agerentur, cũ ara tur, uno impetu iusto. Hic erat CXX. pedum, duplica- tusq́, in longitudinẽ iugerum faciebat. Dona amplis- sima imperatorum ac fortium ciuium, quantum quis uno die plurimũ circumarauisset. Itẽ quartarii farris, aut heminæ, conferente populo. Cognomina etiam pri ma inde, Pilumni, qui pilum pistrinis inuenerat. Piso- nis, à pisendo. Iam Fabiorum, Lentulorum, Ciceronũ, ut quisque aliquod optime genus sereret. Iuniorum fa- miliæ Bubulcũ nominauerũt, qui bubus optime uteba- tur. Quin & in sacris nihil religiosius confarrationis uinculo erat: nouæq́ue nuptæ farreum præferebant. Agrum male colere, censorium probrum iudicabatur. Atque (ut refert Cato) quem uirum bonum colonum dixissent, amplissime laudasse existimabant. Hinc & locupletes dicebant, loci, hoc est, agri plenos. Pe- cunia ipsa à pecore appellabatur. Etiam nunc in tabu- lis censoriis pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum uectigal fuerat. Mul tatio quoque non nisi ouium boumque impendio dice- batur: non omittenda priscarum legum beneuolentia. Cautum quippe est, ne bouem prius quàm ouem nomi naret qui indiceret multam. Ludos boum causa cele- brantes, bubetios uocabãt. Seruius rex, ouium boumq́; effigie primus æs signauit. Frugem quidẽ aratro quæ- sitam furtim nocte pauisse, ac secuisse, puberi XII. tabu lis capitale erat, suspensumque Cereri necari iubebant grauius quàm in homicidio conuictum: Impubem præ toris arbitratu uerberari, noxiámue duplionémue de- cerni. Iam distinctio honosq́ue ciuitatis ipsius non aliunde erat. Rusticæ tribus laudatissimæ eorum qui rura haberent. Vrbanæ uerò, in quas transferri igno- miniæ esset, desidiæ probro. Itaque quatuor solæ erant à partibus urbis, in quis habitabant, suburrana,*

palat

palatina, collina, exquilina. Nundinis urbem reuisitabant, & ideo comitia nundinis haberi non licebat, ne plebs rustica auocaretur. Quies somnusq; in stramentis erat. Gloriam deniq; ipsam à farris honore adoream appellabant. Equidem etiã uerba prisca significationis admiror. Ita enim est in commentarijs Pontificum: Augurio canario agendo dies constituantur, priusquã frumenta uaginis exeant, & antequã in uaginas perueniãt. Ergo ijs moribus nõ modo sufficiebãt fruges, nulla prouinciarum pascente Italiam, uerumetiam annonæ uilitas incredibilis erat. Manius Martius ædilis plebis primũ frumentum populo in modios assibus donauit. Minutius Augurinus, qui Sp. Meliũ coarguerat, farris pretiũ in trinis nũdinis ad assem redegit undecimus plebei tribunus: qua de causa statua et extra portã trigeminam, à populo stipe collata statuta est. Trebius in ædilitate assibus populo frumentum præstitit. Quam ob causam & ei statuæ in capitolio ac palatio dicatæ sunt. Ipse supremo die populi humeris portatus in rogum est. Verum quo anno Mater deûm aduecta Romã est, maiorẽ ea æstate quàm antecedentibus annis x. factã esse tradũt. M. Varro autor est, cũ L. Metellus in triũpho plurimos duxit elephantos, assibus singulis farris modios fuisse, itẽ uini congios, ficiq; siccæ pondo xxx. olei pondo x. carnis pondo xij. Nec è latifundijs singulorũ contingebat arcentium uicinos. Quippe etiam lege Stolonis Licinij incluso modo d. iugerum, & ipso sua lege dãnato, cum substituta filij persona amplius possideret. Luxuriantis iã Reip. fuit ista mensura. Manij quidem Curij post triũphos immensumq; terrarum adiectum imperio nota concio est, perniciosum intelligi ciuẽ, cui septem iugera non essent satis. Hæc autẽ mensura plebei post exactos reges assignata est. Quæ nam ergo tantæ ubertatis causa erat? Ipsorum tunc manibus imperatorum colebantur agri (ut fas est credere) gaudente terra uomere laureato, & triumphali aratore: siue illi eadẽ cura semina tractabant, qua bella, eademq; diligentia arua disponebant, qua castra: siue honestis manibus omnia lætius proueniunt, quoniã & curiosius fiunt. Serentẽ inuenerunt dati honores Serranum, unde cognomen. Aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellãtur, Cincinnato uiator attulit dictaturam, & quidem, ut traditur, nudo, plenoque pulueris etiamnum ore. Cui uiator, uela corpus, inquit, ut proferam Senatus populiq; Romani mandata. Tales tum etiam uiatores erant, quod ipsum nomen inditum est subinde, & ex agris senatũ ducesq; accersentibus. At nunc eadem illa uincti pedes, damnatæ manus, inscripti uultus exercent: non tamen surda tellure, quæ parens appellatur, coliq; dicitur & ipsa: honore hic absumpto, ut non inuita ea, & indigne ferente, credatur id fieri. Sed nos miramur ergastulorum nõ eadem emolumenta esse quæ fuerint imperatorum. Igitur de cultura agri præcipere principale fuit etiam apud exteros. Siquidem & reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus: & duces, Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem senatus noster habuit Carthagine capta, ut cum regulis Africæ bibliothecas donaret, unius eius duodetriginta uolumina censeret in Latinam linguã transferenda, cũ iam M. Cato præcepta condidisset: peritisq; linguæ Punicæ dandum negotium, in quo præcessit omnis uir clarissimæ familiæ D. Syllanus. Sapientes uero complures, quos sequentes prætexuimus in hoc uolumine, non ingrate nominando M. Varrone, qui octogesimum primum uitæ annum agens de ea re prodendum putauit.

Ratio de agricultura. CAP. IIII.

Apud Romanos multo serior uitium cultura esse cœpit. Primoq; ut necesse, erat arua tãtum coluere. Quorum nobis ratio nunc tractabitur nõ uulgari modo, uerũ ut adhuc fecimus, & uetustis, & postea inuentis omni cura perquisitis, causaq; rerũ & ratione simul eruta. Dicemus & sydera, syderũq; ipsorum terrestria signa dabimus indubitata. Quandoquidem qui adhuc ea diligentius tractauere, quibusuis oratoribus potius quàm agricolis scripsisse possunt uideri. Ac primum omniũ oraculis maiore ex parte agemus, quæ nõ in alio uitæ genere plura certioráue sunt. Cur enim non uideantur oracula, à certissimo die, maximeque ueridico usu profecta? Principium autem à Catone sumemus.

Laus agricolarum, & quæ obseruanda in agro parando. CAP. V.

Fortissimi uiri, & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur, minimeq; male cogitantes. Prædium ne cupide emas. In re rustica operæ ne parcas, in agro emendo minime. Quod male emptũ est, semper pœnitet. Agrum paraturos ante omnia intueri oportet aquarum uim, & uiciniũ. Singula magnas interpretationes habent, nec dubias. Cato in cõterminis hoc amplius æstimari iubet, quo pacto niteant. In bona est, inquit, regione bene nitere. Attilius Regulus ille Punico bello bis consul aiebat, neque fœcundissimis locis insalubrem agrũ parandum, neq; effœtis saluberrimum. Salubritas loci non semper incolarũ colore detegitur, quoniã assueti etiam in pestilentibus durãt. Præterea sunt quædam partibus anni salubria: Nihil autem salutare est, nisi quod toto anno salubre. Malus est ager, cũ quo dominus luctatur. Cato inter prima spectari iubet, ut solum sua uirtute ualeat qua dictum est positiõe: Ut operariorũ copia propè sit, oppidumq; ualidum: Ut nauigiorũ euectus uel itinerum. Ut bene ædificatus & cultus: in quo falli plerosque uideo. Segnitiem enim prioris domini pro emptore esse arbitrantur. Nihil est dãnosius deserto agro. Itaq; Cato, De bono domino melius emi: nec temere contemnendam alienã disciplinam: agroq; ut homini, quamuis quæstuosus sit, si tamen & sumptuosus, non multũ superesse. Ille in agro quæstuosissimã iudicat uitem: non frustra, quoniã ante omnia de impensæ ratione cauit.

Proxime hortos riguos, nec id falso, si & sub oppido sint. Et prata, quæ antiqui parata dixere. Idemq; Cato interrogatus, quis esset certissimus quæstus, respondit, Si bene pascat. Quis proximus? si mediocriter pascat. Summa omnium in hoc spectãdo fuit, ut fructus is maxime probaretur, qui quàm minimo impendio constaturus esset. Hoc ex locorum occasione aliter alibi decernitur. Eôdemq; pertinet, quod agricolã uendacem esse oportere dixit. Fundum in adolescentia conserendum sine cunctatione, ædificandum non nisi consito agro. Tunc quoque cũctanter, optimumq; est (ut uulgo dixere) aliena insania frui, sed ita, ut uillarũ tutela non sit oneri. Eum tamen qui bene habitet, sæpius uenitare in agrum, frontemq; domini plus prodesse, quàm occipitium, non mentiuntur.

De uillarum positione, & præcepta antiquorum de agro colendo. CAP. VI.

Modus hic probatur, ut neque fundus uillam quærat, neque uilla fundum. Non ut fecerunt iuxta diuersis eadem ætate exemplis L. Lucullus & Q. Scæuola, cum uilla Scæuolæ fundus careret, uilla Luculli agro. Quo in genere censoria castigatio erat, minus arare quàm uerrere. Nec hoc sine arte quadã est. Nouissimus uillam in Misenẽsi posuit C. Marius septies consul, sed peritia castrametandi, sic ut comparatos ei cæteros etiam Sylla felix cæcos fuisse diceret. Conuenit nec iuxta paludes ponendam esse, neq; aduerso amne. Quanquam Homerus omnino è flumine semper antelucanas auras insalubres uerissime tradit. Spectare in æstuosis locis septentrionem debet, meridiem in frigidis. In temperatis exortum æquinoctialem. Agri ipsius bonitas, quibus argumentis iudicanda sit, quanquã de terræ optimo genere differẽtes abunde dixisse possumus uideri, etiamnum tamen traditas notas subsignabimus, Catonis maxime uerbis: Ebulum, uel prunus syluestris uel rubus, bulbus minutus, trifoliũ, herba pratensis, quercus, syluestris pirus malusq;, frumentarij soli notæ. Item nigra terra, & cineræi coloris. Omnis creta coquit, nisi permacra. Sabulum etiam, nisi id pertenue est & multo campestribus magis quàm cliuosis respondent eadem. Modum agri in primis seruandũ antiqui putauere. Quippe ita censebant, Satius esse minus serere, & melius arare. Qua in sententia & Virgilium fuisse uideo. Verumq; confitentibus latifundia perdidere Italiam: iã uero et prouincias. Sex domini semissem Africæ possidebãt, cum interfecit eos Nero princeps: non fraudando magnitudine hac quoq; sua Cn. Pompeio, qui nunquam agrũ mercatus est conterminum. Agro empto domũ uendendam inclementer, atq; non ex utilitate publicæ status Mago censuit, hoc exordio præcepta pãdere ingressus, ut tamen appareat assiduitatẽ desideratã ab eo. Dehinc peritia uillicorũ in cura habenda est, multaq; de ijs Cato præcipit. Nobis satis sit dixisse, quàm proximũ domino cordi esse debere, & tamẽ sibimetipsi non uideri. Coli rura ergastulis pessimum est, & quicquid agitur à desperantibus. Temerariũ uideatur unã uocẽ antiquorũ posuisse, & fortassis incredibile penitus existimetur, Nihil minus expedire quàm agrum optime colere. L. Tarius Ruffus infima natalium humilitate, consulatum militari industria meritus, antiquæ aliàs parsimoniæ, circiter millies HS liberalitate diui Augusti congestũ usq; ad detractionem heredis exhausit, agros in Piceno coemẽdo, colendoq; in gloriã. Internitionem ergo famemq; censemus? Imò hercule iudico modum rerũ omnium utilissimum. Bene colere necessariũ est, optime damnosum, præterquã sobole sua, colonoue pascendis. Alioquin domino aliquas messes colligere non expedit, si computetur impendium operæ. Nec temere oliuã. Nec quasdam terras diligenter colere, sicut in Sicilia tradunt. Itaq; decipi aduenas. Quónam igitur modo utilissime colentur agri? ex oraculo scilicet, malis bonis. Sed defendi æquum est abauos, qui præceptis suis prospexere uitæ. Nam cũ dicerent malis, intelligere uoluere uilissimos. Summum prouidentiæ illorũ fuit, ut quàm minimum esset impendij. Præcipiebant enim ista, qui triumphali denas argenti libras in supellectile crimini dabant, qui mortuo uillico relinquere uictorias, & reuerti in sua rura postulabant, quorũ prædia colenda suscipiebat resp. exercitusq; ducebant senatu illis uillicante. Inde illa reliqua oracula, Nequã agricolam esse quisquis emeret, quod præstare ei fundus posset. Malũ patrẽfamiliâs quisquis interdiu faceret, quod noctu posset, nisi intempestate cœli. Peiorem qui profestis diebus ageret, quod feriatis deberet. Pessimum qui sereno die sub tecto potius operaretur, quàm in agro. Nequeo mihi temperare, quo minus unũ exemplum antiquitatis afferam, ex quo intelligi possit, apud populũ etiam de culturis agendi morẽ fuisse, qualiter defendi soliti sint illi uiri. C. Furius Cresinus è seruitute liberatus, cum in paruo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quàm ex amplissimis uicinitas, in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret ueneficijs. Quamobrem à Sp. Albino curuli die dicta, metuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forũ attulit, & adduxit filiã ualidam, atque (ut ait Piso) bene curatam ac uestitam, ferramenta egregie facta, graues ligones, uomeres ponderosos, boues saturos. Postea dixit: Veneficia mea Quirites hæc sunt, nec possum uobis ostendere, aut in forum adducere lucubrationes meas uigiliasq; & sudores. Omnium sententijs absolutus. Itaque est profectò, opera non impensa cultura constat. Et ideo maiores fertilissimũ in agro oculum domini esse dixerunt. Reliqua præcepta reddẽtur suis locis, quæ propria generũ singulorũ erũt. Interim cõmunia quæ succurrũt, nõ omittemus. Et in primis Catonis humanissimũ & utilissimum. Id agendũ, ut diligant uicini. Causas reddit ille, quas existimamus nulli esse dubias. Inter prima idem cauet, ne familiæ malæ sint. Nihil sero faciendum in agricultura omnes censent.

sent iterumq; suo quæque tempore facienda. Et tertio præcepto, prætermissa frustra reuocari. De terra cariosa execratio Catonis abũde indicata est. Quanquã prædicere non cessat is. Quicquid per asellum fieri potest, utilissime constat. Filix biennio moritur, si frondem agere nõ patiaris. Id efficacissime contingit, germinantis ramis baculo decussis. Succus enim ex ipsa defluens, necat radices. Aiunt & circa solstitiũ auulsas non renasci, nec harundine sectas, aut exaratas uomeri harundine imposita. Similiter & harundinem exarari filice uomeri imposita præcipiunt. Iuncosus ager uerti pala debet, at in saxoso bidẽtibus. Frutecta igni optime tolluntur. Humidiorẽ agrum fossis concidi atq; siccari, utilissimũ est: fossas autem cretosis locis apertas relinqui, in solutiore terra sepibus firmari ne procidant, aut supinis lateribus procumbere: quasdã occæcari, & in alias dirigi maiores patentioresq;: si sit occasio, silice uel glarea sterni. Ora autem earum binis utrinq; lapidibus statuminari, & alio superintegi. Syluæ extirpandæ rationem Democritus prodidit, lupini flore in succo cicutæ uno die macerato, sparsisq́ue radicibus.

De frugum generibus & natura. CAP. VII.

Et quoniã præparatus est ager, natura nunc indicabitur frugum. Sunt autẽ duo prima earum genera, Frumẽta, ut triticũ, hordeum: & Legumina, ut faba, cicer. Differentia uero notior, quàm ut indicari deceat. Frumenti ipsius totidẽ genera per tempora satu diuisa. Hyberna quæ circa uergiliarum occasum sata terra per hyemem nutriuntur, ut triticũ, far, hordeum. Aestiua quæ æstate ante uergiliarũ exortum serũtur, ut milium, panicum, sesama, horminum, irio, Italiæ duntaxat ritu. Alioquin in Græcia & Asia omnia uergiliarũ occasu serũtur. Quædam autẽ utroque tempore in Italia. Ex his quædam & tertio, ueris scilicet. Aliqui uerna, miliũ, paniciũ, lentem, cicer, alicam appellant. Sementiua autẽ triticum, hordeum, fabam, napum, rapam. Et in tritici genere pars aliqua pabuli est, quadrupedũ causa sati, ut farrago: & in leguminibus, ut uicia. At cõmune quadrupedum hominumq; usui, lupinũ. Legumina omnia singulas habent radices, præter fabã, easq; surculosas, quia non in multa diuiduntur: altissimas autẽ cicer. Frumenta multis radicantur fibris sine ramis. Erumpit à primo satu hordeũ die septimo: legumina quarto, uel cum tardissime septimo: faba à xv. ad xx. legumina in Aegypto tertio die. Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterũ in herbam, quæ & prior floret. Radicem crassior pars grani fundit, tenuior florem. Cæteris seminibus eadem pars, & radicem & florem. Frumẽta hyeme in herba sunt, uerno tẽpore fastigiãtur in stipulam, quæ sunt hyberni generis: at miliũ & paniciũ in culmum geniculatum & concauum, sesama uero in ferulaceum. Omnium satorum fructus, aut spicis cõtinetur, ut tritici, hordei, muniturq; uallo aristarum quadruplici: aut includitur siliquis, ut leguminum, aut uasculis, ut sesama, ac papaueris. Milium, ac panicum tantũ pro indiuiso, & paruis auibus exposita sunt. Indefensa quippe membranis continẽtur. Paniciũ à paniculis dictũ, cacumine languido nutante, paulatim extenuato culmo penè in surculum, prædensis aceruatur granis, cũ longissima pedali obba milij comæ granum cõplexæ fimbriato capillo curuantur. Sunt & panico genera. Mamoso, è pano paruis racemato paniculis, & cacumine gemino. Quin & colore distinguntur, candido, nigro, ruffo, etiã purpureo. Panis multifarie & è milio fit, è panico rarius. Sed nullũ frumentum ponderosius est, aut quod coquẽdo magis crescat. lx. enim pondo panis è modio reducũt, modiumq; pultis ex tribus sextarijs madidis. Milium intra hos decẽ annos ex India in Italiam inuectum est, nigrum colore, amplum grano, harundineum culmo. Adolescit ad pedes altitudine septem prægrandibus culmis: lobas uocant: omnium frugum fertilissimum. Ex uno grano terni sextarij gignuntur. Seri debet in humidis. Frumenta quædã in tertio geniculo spicam incipiunt cõcipere, quædam in quarto, sed etiamnũ occultam. Genicula autẽ sunt tritico quaterna, farri sena, hordeo octona. Sed nõ ante supradictũ geniculorũ numerum conceptus est spicæ: qui ut spem sui fecit, quatuor aut quinq; tardissime diebus florere incipiunt: totidemq; aut paulo pluribus deflorescunt, hordea uero cũ tardissime septem. Varro quater nouenis diebus fruges absolui tradit, & mense nono meti. Fabæ in folia exeũt, ac deinde caulem emittunt, nullis distinctũ internodijs. Reliqua legumina surculosa sunt. Ex his ramosa, cicer, eruum, lens. Quorundã caules sparguntur in terram, si non habeant adminiculũ, ut pisorum. Quod si non habuere, deteriora fiunt. Leguminũ unicaulis faba sola, unus & lupinis. cæteris ramosus prætenui surculo: omnibus uero fistulosus. Folium quædã à radice mittunt, quædã à cacumine. Frumentũ & hordeũ utrunq;, & quicquid in stipula est, in cacumine unum folium habet. Sed hordeo scabra sunt, cæteris læuia. Multiplicia contrà fabæ, ciceri, piso. Frumentis folium harundinaceũ, fabæ rotundum, & magnæ leguminũ parti. Longiora eruiliæ & piso. Fasgolis uenosa, sesamæ & irioni sanguinea. Cadunt folia lupino tantum, & papaueri. Legumina diutius florẽt, & ex his eruũ ac cicer, sed diutissime faba xl. diebus. Non autem singuli scapi tãdiu, quoniam alio desinente alius incipit: nec tota seges, sicut frumenti, pariter. Siliquantur uero omnia diuersis diebus, & ab ima primum parte, paulatim flore subeunte. Frumenta cũ defloruere crassescunt, maturanturq; cum plurimũ diebus quadraginta: item faba. Paucissimis cicer. Id enim a semente diebus xl. perficitur. Milium, & paniciũ, & sesama, & omnia æstiua, xl. diebus maturantur a flore, magna terræ cœliq; differentia. In Aegypto enim hordeum sexto à satu mense, frumenta septimo metũtur. In Hellade hordeũ. In Peloponneso octauo, & frumẽta etiamnũ tardius. Grana in stipula crinito textu

*ſpicantur. In faba leguminibusque, alternis lateribus ſiliquātur. Fortiora ad hyemes frumenta, legumina in cibo. Tunicæ frumento plures. Hordeū maxime nudum, & *arinca, ſed præcipue auena. Calamus altior frumēto, quàm hordeo. Ariſta mordacior hordeo. In area exteruntur triticum & ſiligo, & hordeum. Sic & ſeruntur pura: qualiter moluntur, quia toſta non ſunt. E diuerſo far, miliū, panicum purgari niſi toſta non poſſunt. Itaque hæc cū ſuis folliculis ſeruntur cruda. Et far in uaginulis ſuis ſeruant ad ſatus, atq; nō torrent. Leuiſsimum ex his hordeū, raro excedit xv. libras, & faba xxij. Ponderoſius far, magisq; etiamnum triticum. Far in Aegypto ex olyra conficitur. Tertium genus ſpicæ hoc ibi eſt. Gallia quoq; ſuum genus farris dedere quod illic brancæ uocāt, apud nos ſandalū, nitidiſsimi grani. Et alia differentia eſt, quòd ferè quaternis libris plus reddit panis quàm far aliud. Populū Ro. farre tantum è frumento ccc. annis uſum, Verrius tradidit. Tritici genera plura, quæ fecere gentes. Italico nullum equidē cōparauerim candore ac pōdere, quo maxime decernitur, Montanis modo comparetur Italiæ agris externū, in quo principatum tenuit Bœotia, deinde Sicilia, mox Africa. Tertiū pondus erat Thracio Syrioq; : deinde Aegyptio, athletarum cum decreto, quorū capacitas iumētis ſimilis, quē diximus ordinē fecerat. Græcia & Ponticum laudauit, quod in Italiam non peruenit. Ex omni eadem genere grani prætulit dracontiam, ſtrangiam & ſelenuſium, argumento craſsiſsimi calami: itaq; pingui ſolo hæc genera aſsignabat. Leuiſsimum & maxime inane, ſeu tenuiſsimi calami, in humidis ſeri iubebat, quoniam multo egeret alimento. Hæ fuere ſententiæ Alexandro Magno regnante, cū clariſsima fuit Græcia, atq; in toto terrarum orbe potentiſsima: ita tamen ut ante mortem eius annis ferè cxlv. Sophocles poëta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudauerit, ad uerbum translata ſententia,*

Et fortunatam Italiam frumento canere candido.

Quæ laus peculiaris hodieq; Italico eſt. Quo magis admiror poſteros Græcorū nullam mentionem huius feciſſe frumenti. Nunc ex his generibus, quæ Romā inuehuntur, leuiſsimum eſt Gallicū, atq; è Cherſoneſo aduectum, quippe non excedunt in modium uicenas libras, ſi quis granū ipſum ponderet. Adijcit Sardum ſelibras, Alexandrinum & trientes: hoc & Siculi pondus. Bœoticum totam librā addit, Africum & dodrantes. In tranſpadana Italia ſcio uicenas quinas libras farris modios pendere, circa Cluſium & ſenas. Lex certa naturæ, ut in quocunq; genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: ſicut optimum frumentum eſſe, quod in ſubactu congiū aquæ capiat. Quibuſdā generibus per ſe pondus, ſicut Balearico: modio tritici panis pondo xxx. reddit. Quibuſdam in binis mixtis, ut Cyprio & Alexandrino, xx. propè libras non excedentibus. Cyprium fuſcum eſt, panemq; nigrum facit: itaque miſcetur Alexandrinum candidum, redduntq; xxv. pondo. Thebaicum libras adijcit. Marina aqua ſubigi, quod plerique maritimis in locis faciunt occaſione lucrandi ſalis, uiliſsimum. Non alia de cauſa opportuniora morbis corpora exiſtunt. Galliæ & Hiſpaniæ frumēto in potum reſoluto, quibus diximus generibus, ſpuma ita concreta pro fermento utuntur. Qua de cauſa leuior illis quàm cæteris panis eſt. Differentia eſt & calami. Craſsior quippe melioris eſt generis. Plurimis tunicis Thracium triticum ueſtitur, ob nimia frigora illi plagæ exquiſitum. Eadem cauſa & trimeſtria inuenit, detinentibus terras niuibus, quod tertio ferè à ſatu menſe, & in reliquo orbe metitur. Totis hoc alpibus notū, & hyemalibus prouincijs nullum hoc frumento lætius. Vnicalamum præterea, nec uſquam capax, ſeriturq; non niſi tenui terra. Eſt & bimeſtre circa Thracium ſinum, quod quadrageſimo die quàm ſatū eſt matureſcit mirumq; nulli frumento plus eſſe pōderis, & furfuribus carere. Vtitur eo & Sicilia, & Achaia, montoſis utriuq; partibus. Eubœa quoque circa Caryſtum. Intantum fallitur Columella, qui ne trimeſtris quidem proprium genus exiſtimauerit eſſe, cum ſit antiquiſsimum. Græci trimenon uocant. Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, ut ſingula ſpicas noſtras æquent. Primum ex omnibus frumentis ſeritur hordeum. Dabimus & dies ſerendi cuique generi, natura ſingulorum expoſita. Hordeum Indis ſatiuū & ſylueſtre, ex quo panis apud eos præcipuus. Italici quidem maxime oryza gaudent, ex qua ptiſanam conficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ quidem folia carnoſa, porro ſimilia, ſed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmeæ rotunditatis. Antiquiſsimum in cibis hordeum, ſicut Athenienſium ritu Menandro autore apparet, & gladiatorum cognomine, qui hordearij uocabantur. Polentā quoq; Græci non aliūde præferunt. Pluribus fit hæc modis: Græci perfuſum aqua hordeum ſiccant nocte una, ac poſtero die frigunt, deinde molis frangunt. Sunt qui uehementius toſtum rurſus exigua aqua aſpergant, ſiccentq; prius quàm molant. Alij uero uirētibus ſpicis decuſſum hordeum recens purgant, madidumq; in pila tundunt, atque in corbibus eluunt, ac ſiccatum ſole rurſus tundunt, & purgatum molunt. Quocunque autem genere præparatio, uicenis hordei libris, ternas ſeminis lini, & coriandri ſelibras, ſalisque acetabulo, torrentes ante omnia miſcent in mola. Qui diutius uolunt ſeruare, cum polline ac furfuribus ſuis condūt nouis fictilibus. Italia ſine perfuſione toſtū in ſubtilem formam molit, iiſdem additis, atque etiam milio. Panem ex hordeo antiquis uſitatū uita damnauit, quadrupedumq; tradidit refectibus. Ptiſanæ inde uſus ualidiſsimus ſaluberrimusq;, tātopere probatur. Vnū laudibus eius uolumen dicauit Hippocrates, clariſsimus medicinæ ſciētia. Ptiſanæ bonitas præcipua Vticenſi. In Aegypto uero ea eſt, quæ fit ex hordeo cui ſunt bini anguli. In Bætica & Africa genus, ex quo fiat,

* alica

fiat. hordei glabrum appellat Turannius. Idem olyrã & oryzam eandẽ esse existimat. Ptisanæ conficiendæ uulgata ratio est. Simili modo ex tritici semine tragum fit, in Campania duntaxat & Aegypto. Amylũ uero ex omni tritico ac siligine, sed optimũ ex trimestri. Inuentio eius Chio insulæ debetur, & hodie laudatissimum inde est, appellatum ab eo quòd sine mola fiat. Proximũ è trimestri quodam minime ponderoso tritico. Madescit dulci aqua ligneis uasis, ita ut integatur, quinquies in die mutata. Melius si & noctu, ita ut misceatur pariter emollitũ, prius quàm acescat. Linteo aut sportis siccatũ tegulæ infunditur illitæ fermento, atq; ita in sole densatur. Post Chium maxime laudatur Creticũ, mox Aegyptium. Probatur autem leuitate ac lauore, atq; ut recẽs sit, iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medendũ utuntur. Mirumq; in usu iumentorum ignibus durato, ac postea molito, offisq; humana manu demissis in aluũ, maiores uires, torosq; corporis fieri. Spica quædã binos ordines habẽt, quædã plures usq; ad senos. Grano ipsi aliquot differentiæ, longius, leuiusq;, aut breuius, aut rotundius, candidius, nigrius, uel cui purpura est. Vltimo ad polentam, contra tẽpestates candido maxima infirmitas. Hordeum frugũ omnium mollissimũ est, seri non uult, nisi in sicca & soluta terra, ac nisi læta: palea ex optimis. Stramento uero nullũ cõparatur. Hordeum ex omni frumento minime calamitosum, quia tollitur antequam triticum occupet rubigo. Itaque sapientes agricolæ triticũ cibarijs tantum serunt. Hordeũ sarculo seri dicunt, propterea celerrime redit, fertilissimumque: quod in Hispaniæ Carthagine Aprili mense collectũ est, hoc seritur eodem mense in Celtiberia, eodemq; anno bis nascitur. Rapitur omne à prima statim maturitate festinantius quàm cætera. Fragili enim stipula & tenuissima palea granum continetur. Meliorem etiam polentam fieri tradunt, si nõ excocta maturitate tollatur.

Non omnia frumenti genera ubiq; nasci, & de reliquis in oriente generibus. CAP. VIII.

Frumenti genera non eadẽ ubiq;: neq; ubi eadem sunt, iisdem nominibus. Vulgatissima far, quod adoreũ ueteres appellauere, siligo, triticũ. Hæc plurimis terris cõmunia. Arincæ Galliarũ propria, copiosa & Italiæ est. Aegypto autem ac Syriæ, Ciliciæque & Asiæ, ac Græciæ peculiares zea, olyra, tiphe. Aegyptus similaginẽ conficit è tritico suo, nequaquã Italicæ parem. Qui zea utuntur, nõ habẽt far. Est & hæc Italiæ in Campania maxime, semẽq; appellatur. Hoc habet nomẽ res præclara, ut mox docebimus: propter quam Homerus ζείδωρος ἄρουρα dixit: non ut aliqui arbitrantur, quoniam uitam donaret. Amylum quoq; ex ea fit, priore crassius. Hæc sola differentia est. Ex omni genere durissimum far, & contra hyemes firmissimũ. Patitur frigidissimos locos, & minus subactos uel æstuosos, sitientesq;. Primus antiquis Latio cibus, magno argumento in adoreæ donis, sicuti diximus. Pulte autem non pane uixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde & pulmentaria hodieq; dicuntur. Et Ennius antiquissimus uates obsidionis famẽ exprimens, offam eripuisse plorantibus liberis patres cõmemorat. Et hodie sacra prisca atque natalium pulte fritilla cõficiuntur: uideturq; tam puls ignota Græciæ fuisse, quàm Italiæ polenta. Tritici semine auidius nullum est, nec quod plus alimenti trahat. Siliginem proprie dixerim tritici delitias: candor est, & sine uirtute, & sine pondere, cõueniens humidis tractibus, quales Italiæ sunt & Galliæ comatæ. Sed & trans alpes in Allobrogum tantum Aruernorumque agro pertinax, in cæteris ibi partibus biẽnio in triticum transit. Remediũ, ut grauissima quæque grana eius serantur.

De pistorijs, & molitura, & farina. CAP. IX.

E Siligine lautissimus panis, pistrinarumq; opera laudatissima. Præcellit in Italia, si Campana Pisis natæ misceatur. Rufior illa, at Pisana cãdidior: ponderosior uero cretacea. Iustũ est è grano Campanæ quã uocant castratã, è modio redire sextarios quatuor siliginis, uel è gregali sine castratura sextarios quinq;: præterea floris semodium. Et cibarij, quod secundarium uocant, sextarios quatuor, furfuris sextarios totidẽ. è Pisana autem siliginis sextarios v. cætera paria sunt. Clusina, Aretinaq; etiamnũ sextarios siliginis assumunt: in reliquis pares. Si uero pollinẽ facere libeat xvi. pondo panis redeunt, & cibarij tria, furfurumq; semodius. Molæ discrimine hoc constat. Nam quæ sicca moluntur, plus farinæ reddũt: quæ salsa aqua sparsa, candidiorem medullam, uerum plus retinent in furfure. Farinam à farre dictam nomine ipso apparet. Siligineæ farinæ modius Gallicæ xxij. libras panis reddit, Italicæ duabus tribúsue amplius in artopticio pane. Nam furnaceis binas adijciunt libras in quocunque genere.

De similagine, siligine, & de alijs generibus, & de pistura. CAP. X.

Similago ex tritico fit laudatissima. Ex Africo iustum est è modijs redire semodios, & pollinis sextarios quinq;. Ita autẽ appellant in tritico, quod florem in siligine. Hoc ærariæ officinæ chartariæq; utuntur. Præterea secundarij sextarios quatuor, furfurũq; tantundẽ. Panes uero è modio similaginis cxxij. è floris modio cxvij. Pretiũ huic annona media in modios farinæ xl. asses, similagini castratæ octonis assibus amplius, siligini castratæ duplũ. Est & alia distinctio. Similago l. pollin autẽ xvij. pondo panis reddere uisa, tritici xxx. cũ triente, & secundarij panis quinas selibras, totidem cibarij, & furfurũ sextarios sex. Siligo nunquã maturescit pariter, nec ulla segetũ minus dilationẽ patitur propter teneritatẽ, ijs quæ maturuere protinus granũ dimittẽtibus. Sed minus quàm cætera frumẽta in stipula periclitatur, quoniã semper rectam habet spicam; nec rorẽ continet, qui rubiginem faciat. Ex arinca dulcissimus panis, ipsa spissior, quàm

far, & maior spica, eadem & ponderosior. Raro modius grani non xvi. libras implet. Exteritur in Græcia difficulter: ob id iumentis dari ab Homero dicta. Hæc enim est quam olyram uocat. Eadem in Aegypto facilis fertilisq;. Far sine arista est. Item siligo, excepta quæ Laconica appellatur. Adyciuntur his genera, bromos, siligo exceptitia, & tragos, externa omnia ab oriẽte inuecta, oryzæ similia. Tiphe & ipsa eiusdẽ generis, ex qua fit in nostro orbe oryza. Apud Græcos est zea. Traduntq; eam ac tiphen, cum sint degeneres, redire ad frumentum, si pistæ serantur, nec protinus, sed tertio anno. Tritico nihil est fertilius: hoc ei natura tribuit, quoniam eo maxime alat hominem: utpote cum è medio, si sit aptum solum, quale in Byzacio Africæ campo, cẽteni quinquageni modij reddantur. Misit ex eo loco diuo Augusto procurator eius ex uno grano (uix credibile dictu) quadringenta paucis minus germina, extantq́, de ea re epistolæ. Misit & Neroni similiter cccxl. stipulas ex uno grano. Cum centesimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt, alijq́ue, & tota Bætica, & in primis Aegyptus. Fertilissima tritici genera, ramosum, aut quod centigranum uocant. Inuentus est iam & scapus unus centum fabis onustus. Aestiua frumenta diximus, sesamam, milium, panicum. Sesama ab Indis uenit, ex ea & oleum conficiunt. Color eius candidus. Huic simile est in Asia Græciaq; erysimum idemque erat nisi pinguius esset, quod apud nos uocant irionẽ, medicaminibus annumerandũ potius quàm frugibus. Eiusdem naturæ & horminum à Græcis dictum, sed cymino simile, seritur cũ sesama: hoc & irione nullũ animal uescitur urentibus. Pistura non omniũ facilis. Quippe & Hetruria spicã farris tosti pinsente pilo præferrato, fistula serrata, & stella intus denticulata, ut nisi intenti pinsant, cõcidantur grana, ferroq; frangantur. Maior pars Italiæ rudo utitur pilo, rotis etiã quas aqua uerset obiter, & molat. De ipsa ratione pinsendi Magonis proponetur sentẽtia. Triticũ antè perfundi aqua multa iubet, postea euallì, deinde sole siccatũ pilo repeti. Simili modo hordeũ. Huius sextarios xx. spargi duobus sextarijs aquæ. Lentem torrere prius, deinde cũ furfuribus leuiter pinsi. Aut addito in sextarios xx. lateris crudi frustro, & harenæ semodio. Eruiliam ijsdem modis quibus lentem. Sesamã in calida maceratam exporrigi. Deinde confricari, frigidæ immergi, ut paleæ fluctuent, iterumq; exporrigi in sole super lintea. Quod nisi festinato peragatur, lurido colore mucescere. Et ipsa autem quæ euelluntur, uariã pisturarum rationem habent. Acus uocatur cum per se pinsitur spica tantũ aurificũ ad usus. Si uero in area teritur cũ stipula, palea, ut maiore in terrarũ parte ad pabula iumentorũ. Milij, & panici, & sesamæ purgamenta, appludam uocãt, alibi alijs nominibus. Milio Campania præcipue gaudet, pultemq́, candidã ex eo facit. Fit & panis prædulcis. Sarmatarũ quoq; gentes hac maxime pulte aluntur, & cruda etiam farina equino lacte uel sanguine è cruris uenis admixto. Aethiopes non aliam frugem quàm milij hordeiq; nouere. Panico Galliæ quædam, præcipue Aquitania utitur. Sed & circũpadana Italia addita faba, sine qua nihil conficiunt. Ponticæ gentes nullum panico præferunt cibũ. Cætero æstiua frumenta riguis magis etiam quàm imbribus gaudent. Milium & panicum aquis minime, cum in folia exeũt. Vetant ea inter uites arboresq́, frugiferas seri, terram emacrari hoc satu existimantes.

De fermentis, & panis faciendi ratio, & genera, & quando primum pistores Romæ, & de cribris, & alica. CAP. XI.

Milij præcipuus ad fermẽta usus, è musto subactis in annũ tempus. Simile fit ex tritici ipsius furfuribus minutis & optimis, è musto albo tridiuo maturato subactis, ac sole siccatis. Inde pastillos in pane faciendo dilutos, cũ similagine seminis feruefaciũt, atq; ita farinæ miscent, sic optimũ panem fieri arbitrantes. Græci in binos semodios farinæ satis esse besses fermenti constituere. Et hæc quidẽ genera uindemijs tantum fiunt. Quo libeat uero tempore, ex aqua hordeoq; bilibres offæ ferventi foco, uel fictili patina torrẽtur cinere & carbone, usq; dum rubeant. Postea operiuntur in uasis donec acescant, hinc fermentũ diluitur. Cũ fieret autẽ panis hordiaceus, erulia aut circulæ* farina ei præfermentabatur: ius liũq; erat, duæ libræ in v. semodios. Nunc fermentũ fit ex ipsa farina quæ subigitur, prius quàm addatur sal ad pultis modũ decocta, & relicta donec acescat. Vulgo uero nec sufferuefaciunt, sed tantũ pridie asseruata materia utũtur. Palamq; natura est acore fermentari sicut & ualidiora esse corpora, quæ fermẽtato pane aluntur: quippe cũ apud ueteres ponderosissimo cuiq; tritico, præcipua salubritas perhibita sit. Panis ipsius uaria genera persequi superuacuũ uidetur: aliâs ab obsonijs appellati, ut ostrearij. aliâs à delicijs, ut artolagani: aliâs à festinatione, ut speustici. nec nõ à coquẽdi ratione, ut furnacei, uel artopticij, aut in clibanis cocti: nõ pridẽ etiã è Parthis inuecto, quẽ aquaticũ uocant, quoniã aqua trahitur, tenuẽ & spongiosa inanitate, alij Parthicũ. Summa laus, siliginis bonitate & cribri tenuitate cõstat. Quidam & ouis aut lacte subigunt. Butyro uero gentes etiã pacatæ, ad operis pistorij genera transeũte cura. Durat sua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia: eũ nouem diebus macerant, decimo ad speciem tractæ subigunt uuæ passæ succo. postea in furnis, ollis inditũ quæ rumpantur ibi, torrẽt. Neq; est ex eo cibus nisi madefacto, quod fit lacte maxime mulso. Pistores Romæ non fuerunt ad Persicũ usq; bellũ, annis ab urbe condita super dlxxx. Ipsi panem faciebant Quirites, mulierumq́ue id opus erat, sicut etiam nunc in plurimis gentium. Artoptam Plautus appellat in fabula quam Aulularian scripsit. magna ob id concertatione eruditorũ, an is uersus poëtæ sit illius: certumq; fit, Attei Capitonis sententia, tostũ panem

* admixtiõe fermentab.

lautio

lautioribus coquere solitos, pistoresq; tantum eos qui far pinsebant, nominatos. Nec cocos uero habebant in seruitijs, eosq; ex macello conducebãt. Cribrorum genera Galli è setis equorum inuenere, Hispani è lino excussoria & pollinaria. Aegyptus è papyro atq; iunco. Sed inter prima dicatur & alicæ ratio, præstãtissimæ saluberrimæq;: quæ palma frugum indubitanter Italiã cõtingit. Fit sine dubio & in Aegypto, sed admodum spernenda. In Italia uero pluribus locis, sicut Veronensi Pisanoq; agro, in Campaniæ tamen laudatissima. Campus est subiacens mõtibus nimbosis totus quidem xl.M.pas. planicie. Gratia terræ eius (ut protinus soli natura dicatur) puluerea summa, inferior bibula, & pumicis uice fistulans: mõtium quoq; culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat atque transmittit, nec dilui aut madere uoluit propter facilitatem culturæ. Eadem acceptum humorẽ nullis fontibus reddit, sed temperat, & concoquens intra se uice succi continet. Seritur toto anno, panico semel, bis farre. Et tamen uere segetes quæ interquieuere fundũt rosam odoratiorem satiua. adeo terra nõ cessat parere. Vnde uulgo dictum, Plus apud Campanos unguenti, quàm apud cæteros olei fieri. Quantum autem uniuersas terras campus circumcampanius antecedit, tantum ipsum pars eius, quæ Laboriæ uocãtur, quẽ Phlegraum Græci appellant. Finiuntur Laboriæ uia ab utroq; latere consulari, quæ à Puteolis, & quæ à Cumis Capuã ducit. Alica fit è Zea quam semen appellauimus. Tunditur granum eius in pila lignea. Nam lapidis duritia conteritur. Nobilius, ut notum est, pilo unctorum pœnali opera. Primori inest pyxis ferrea: excussis inde tunicis, iterum ijsdem armamentis nudata conciditur medulla. Ita fiunt alicæ tria genera, minimum, ac secundariũ: grandissimum uero aphærema appellant. Nondum habent candorem suum quo præcellunt, iam tamẽ Alexandrinæ præferuntur. Postea (mirũ dictu) admiscetur creta, quæ transit in corpus, coloremq; & teneritatem affert. Inuenitur hæc inter Puteolos & Neapolim in colle Leucogeo appellato. Exstatq; diui Augusti decretũ, quo annua uicena millia Neapolitanis pro eo numerari iussit è fisco suo, coloniam deducens Capuam. Adiecitq; causam afferendi, quoniam negassent Campani alicam cõfici sine eo metallo posse. In eodem reperitur & sulphur. Emicantq; fontes Oraxi oculorum claritati, & uulnerum medicinæ, dentiumq; firmitati. Alica adulterina fit maxime quidem è zea, quæ in Africa degenerat. Latiores eius spicæ, nigrioresq;, et breui stipula. Pinsunt cum harena, & sic quoq; difficulter deterunt utriculos, fitq; dimidia modij mensura. Posteaq; gypsi pars quarta inspargitur, atque ut cohæsit, farinario cribro subcernũt. Quæ in eo remansit, exceptitia appellatur, & grãdissima est. Rursus quæ transit, arctiore cernitur, & secundaria uocatur. Item cribraria, quæ simili modo in tertio remansit cribro angustissimo, & tantum harenas transmittente. Alia ratio ubiq; adulterandi. Ex tritico candidissima atq; grandissima eligunt grana, & semicocta in ollis, postea arefaciunt sole ad initium, rursusque leuiter aspersa molis frangunt. Ex zea pulchrius quàm ex tritico fit granum, quamuis id alicæ uitium sit. Candorem autem ei pro creta lactis incocti mixtura confert.

De leguminibus. CAP. XII.

Sequitur natura leguminum, inter quæ maximus honos fabæ: quippe ex qua tentatus sit etiam panis. Lomentum appellatur farina ea, aggrauaturq; pondus illa ex omni legumine. Iã uero & pabulo uenalis. Fabæ multiplex usus omniũ quadrupedũ generi, præcipue homini. Frumẽto etiã miscetur apud plerasq; gentes, & maxime panico solida, ac delicatius fracta. Quin & prisco ritu fabacia suæ religionis dijs in sacro est, præualẽs pulmentari cibo. & hebetare sensus existimata, insomnia quoq; facere. Ob hæc Pythagorica sententia dãnata: ut alij tradidere, quoniã mortuorũ animæ sint in ea. Qua de causa parẽtando utiq; assumitur. Varro & ob hæc flaminem ea non uesci tradit, & quoniam in flore eius literæ lugubres reperiãtur. In eadẽ peculiaris religio. Namq; fabam utiq; è frugibus referre mos est auspicij causa, quæ ideo referiua appellatur. Et auctionibus eam adhiberi lucrosum putant. Sola certe frugũ etiã excesa repletur crescente luna. Aqua marina, aliáue salsa non percoquitur. Seritur ante uergiliarum occasum leguminũ prima ut antecedat hyemẽ. Vergilius eam per uer seri iubet, circũpadanæ Italiæ ritu. Sed maior pars malũt fabalia maturæ sationis, quàm trimestrẽ fructum eius. Namq; siliquæ caulesq; gratissimo sunt pabulo pecori. Aquas in flore maxime cõcupiscit, cũ uero defloruit, exiguas desiderat. Solum in quo sata est lætificat stercoris uice. Ideo circa Macedoniã Thessaliamq; cũ florere incœpit, uertunt arua. Nascitur & sua spõte plerisq; in locis, sicut septentrionalis Oceani insulis, quas ob id nostri Fabarias appellant. Itẽ in Mauritania syluestris passim, sed prædura, & quæ percoqui non possit. Nascitur & in Aegypto spinoso caule, qua de causa crocodili oculis timẽtes refugiunt. Longitudo scapo quatuor cubitorũ est, amplissima crassitudo. Nec genicula habet molli calamo. Simile caput papaueri, colore roseo. In eo fabæ non supra tricenas. Folia ampla. Fructus ipse amarus & odore, sed radix perquã lauta incolarũ cibis, cruda, & omnino decocta, harũdinũ radicibus similis. Nascitur & in Syria, Ciliciaq;, & in Torone Chalcidis lacu. Ex leguminibus autem nouembri seruntur lens, & in Græcia pisum. Lens amat solum tenue magis quàm pingue, cœlum utique siccum. Duo genera eius in Aegypto, alterum rotundius nigriusque, alterum sua figura. Vnde uario usu translatum est in lenticulas nomen. Inuenio apud autores æquanimitatem fieri uescentibus ea. Pisum in apricis seri debet, frigorum impatientissimum. Ideo in Italia, & in austeriore cœlo non nisi uerno tempore, terra facili ac soluta. Ciceris natura est gigni

cum salsilagine, ideo solum urit. Nec nisi madefactum pridie, seri debet. Differentiæ plures, magnitudine, figura, colore, sapore. Est enim arietino capiti simile, unde ita appellatur, album nigrumq; est & columbinum, quod alij uenerium uocant, candidum, rotundũ, leue, arietino minus, quod religio peruigilijs adhibet. est & cicercula minuti ciceris, inæqualis angulosi, uelut pisum. Dulcissimum autem id quod eruo simillimum, firmiusq; quod nigrum & ruffum, quàm quod album. Siliquæ rotundæ ciceri, cæteris leguminum longæ, & ad figuram seminis latæ, Piso cylindraceæ, Faseolorum cum ipsis manduntur granis. Serere eos quæ uelis terra licet ab Idib. Octob. in calẽ. Nouemb. Legumina cũ maturescere cœperint, rapienda sunt, quoniã cito exiliũt, latentq; cum decidêre, sicut & lupinũ.

De rapis & napis Amiterninis. CAP. XIII.

QVanquàm prius de rapis dixisse conueniat, in transcursu ea attigere nostri, paulo diligentius Græci, & ipsi tamen inter hortensia: si iustus ordo fiat, à frumento protinus aut certe faba dicendis, quando alijs præstantior usus ab his non est. Ante omnia nanq; cunctis animalibus nascuntur, nec in nouissimus satiant rurn alitum quoq; genera, magisq; si decoquantur aqua. Quadrupedes & fronde eorũ gaudent: Et homini non minor rapaciorum suis horis gratia, quàm cymarum flaccidorum quoq; & in horreis enecatorum, uel maior quàm urentium. Ipsa uero durant & in sua terra seruata: & postea passa, penè ad alium prouentum, famemq; sentiri prohibent. A uino atq; messe tertius hic transpadanis fructus. Terrã non morose eligit, penè ubi nihil aliud seri possit. Nebulis & pruinis, ac frigore aluntur amplitudine mirabili. Vidi xl. libras excedentia. In cibis quidem nostris pluribus modis commendantur, durantq; ad alia sinapis acrimonia domita, etiam coloribus picta præter suum sex alijs, purpureo quoq;: neq, aliud in cibus tingi decet. Genera eorum Græci duo prima fecere, masculum fœmininumq;, & ea serendi modo ex eodem semine. Densiore enim satu masculescere, item in terra difficili. Semen præstantius quo subtilius. Species uero omnium tres. Aut enim in latitudinem fundi, aut in rotunditatem globari. Tertiam speciem syluestrem appellauere, in longitudinẽ radice procurrente, raphani similitudine, & folio anguloso scabroq;, succo acri: qui circa messem exceptus, oculos purgat, medeturq; caligini admixto lacte mulierum. Frigore dulciora fieri existimantur, & grandiora: tepore in folia exeunt. Palma in Nursino agro nascentibus. Taxatio in libras sestertij singuli, & in penuria bini. Proxima in Algido natis, Napi uero Amiternini, quorum eadem ferè natura, gaudent æque frigidis. Seruntur & ante calẽd. Martias in iugero sextarij quatuor. Diligentiores quinto sulco napum seri iubent, rapa quarto, utroq; stercorato: Rapa latiora fieri, si cum palea seminentur. Serere nudum uolunt, precantẽ sibi & uicinis serere se. Satus utrique generi iustus, inter duorum numinum dies festos, Neptuni atq; Vulcani. Feruntq; subtili obseruatione, quota luna præcedente hyeme nix prima ceciderit, si totidem luminum die intra prædictum temporis spatium serãtur, mire prouenire. Seruntur & uere in calidis atque humidis.

De lupino. CAP. XIIII.

LVpino est usus proximus, cũ sit & homini & quadrupedum generi ungulas habenti communis. Remediũ eius, ne metentes fugiat exiliendo, ut ab imbre tollatur. Nec ullius quæ seruntur natura, assensu terræ mirabilior est. Primum omniũ cum sole quotidie circumagitur, horasq; agricolis etiam nubilo demonstrat. Ter præterea floret. Terram amat, terraq; operiri non uult. Et unum hoc seritur non arato. quærit maxime sabulosa & sicca atque etiam harenosa. Coli utiq; non uult. Tellurem adeo amat, ut quamuis frutectoso solo coniectum inter folia uepresq;, ad terram tamen radice perueniat. Pinguescere hoc satu arua uineasq; diximus. Itaq; adeo non eget fimo, ut optimi uicem repræsentet. Nihilque aliud nullo impendio constat, ut quod ne serendi quidem gratia opus sit afferre. Protinus seritur ex aruo: ac ne spargi quidem postulat decidens sponte. Primumq; omnium seritur, nouissimum tollitur: utrunque septembri ferè mense: quia si non antecessit hyemem, frigoribus obnoxium est. Impune præterea iacet, uel derelictum etiam, si nõ protinus secuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine sua tutum. Plerunque tamen leui sulco integunt. Ex densiore terra rubricam maxime amat. Ad hanc alendam post tertium florem uerti debet, in sabulo post secundum. Cretosa tantum limosaque odit, & in ijs non prouenit. Maceratum calida aqua, homini in cibo est. Nam bouem unum modij singuli satiant, ualidumq; præstant: quando etiam impositum puerorum uentribus, pro remedio est. Condi in fumo maxime conuenit, quoniam in humido uermiculi umbilicum eius in sterilitatem castrant. Si depastum sit in fronde, inarari protinus solum opus est.

De uicia & eruo. CAP. XV.

ET uicia pinguescunt arua, nec ipsa agricolis operosa: uno sulco sata, non sarritur, non stercoratur, nec aliud quàm deoccatur. Sationis eius tria tempora: Circa occasum arcturi, ut decẽbri mense pascat, tunc optime seritur in semen. Aequè nanq; fert depasta. Secunda satio mẽse Ianuario est: nouissima Martio, tum ad frõdem utilissima. Siccitatem ex omnibus quæ seruntur maxime amat, non aspernatur etiã umbrosa. Ex semine eius, si lecta matura est, palea cæteris præfertur. Vitibus præripit succum, languescuntq; si in arbusto seratur. Nec erui operosa cura est. Hoc amplius quàm uicia runcatur, & ipsum medicaminis uim obtinens. Quippe per eruum diuum Augustum curatum, epistolis ipsius memoria extat. Sufficiunt singulis boum iugis modij quini sati. Martio mense satum, noxium esse bubus aiunt. Item autumno grauedinosum. Innoxium autem fieri primo uere satum.

De fœno Græco, & farragine, & de ocymo, & medica, & cytiso. CAP. XVI.

ET silicia, hoc est fœnum Græcum, scarificatione seritur, non altiore quatuor digitorum sulco: quantoq; peius tractatur, tanto prouenit melius. Rarum dictu, esse aliquid cui prosit negligẽtia. Id autem quod secale atq; farrago appellatur, occari tãtum desiderat. Secale Taurini sub alpibus asiam uocant, deterrimum, & tantum ad arcendam famem utile: fœcunda, sed gracili stipula, nigritia triste, sed pondere præcipuũ. Admiscetur huic far, ut mitiget amaritudinem eius, & tamen sic quoq; ingratissimum uentri est. Nascitur qualicunque solo cum centesimo grano: ipsumq; pro lætamine est. Farrago ex recremẽtis farris prædensa seritur, admixta aliquando & uicia. Eadem in Africa fit ex hordeo. Omnia hæc pabularia: degeneransq; ex leguminibus quæ uocatur cracca: in tantũ columbis grata, ut pastas ea negent fugitiuas illius loci fieri. Apud antiquos erat pabuli genus, quòd Cato ocymum uocat, quo sistebant aluum bubus. Id erat è pabulis segete uiridi desecta antequàm gelaret. Sura Manlius id aliter interpretatur, & tradit fabæ modios decẽ, uiciæ duos, tantundẽ & eruiliæ in iugero autumno misceri & seri solitos. Melius & auena Græca, cui nõ cadit semen, admixta. Hoc uocitatum ocymum, boumq; causa seri solitum. Varro apppellatũ à celeritate proueniendi, à Græco quod ὠκέως dicunt. Medica externa, etiam Græciæ, ut à Medis aduecta per bella Persarũ, quæ Darius intulit, sed uel in primis dicenda. Tãta dos eius est, cũ uno satu amplius quàm tricenis annis duret. Similis est trifolio, caule folijsq; geniculata: quicquid in caule assurgit, folia contrahuntur. Vnũ de ea & cytiso uolumen Amphilochus fecit cõfusim. Solum in quo seratur, elapidatũ purgatumq; subigitur autumno: mox aratum & occatũ integitur crate iterum & tertiũ, quinis diebus interpositis, & fimo addito. Poscit autẽ siccum succosumq;, uel riguũ. Ita præparato seritur mense Maio, aliàs pruinis obnoxia. Opus est dẽsitate seminis omnia occupari, internascentesq; herbas excludi. id præstant in iugera modia uicena. Cauẽdum ne adurat, terraq; protinus integi debet. Si sit humidum solum herbosumue, uincitur, & desciscit in pratũ. Ideo protinus altitudine unciali herbis omnibus liberãda est manu potius quàm sarculo. Secatur incipiẽs florere, & quoties refloruit. Id sexies euenit per annos, cum minimũ quater. In semen maturescere prohibẽda est, quia pabulum utilius est usq; ad trimatũ. Verno seri debet, liberariq; cæteris herbis: ad trimatum marris ad solum radi. Ita reliquæ herbæ intereunt sine ipsius damno, propter altitudinem radicum. Si euicerint herbæ, remedium unicum est aratio, sæpius uertendo donec omnis aliæ radices intereant. Dari non ad satietatẽ debet, ne deplere sanguinem necesse sit. Et uiridis utilior est. Arescit surculose, ac postremo in puluerem inutilem extenuatur. De cytiso, cui & ipsi principatus datur in pabulis, affatim diximus inter frutices. Et nunc frugum omnium natura peragenda est, cuius in parte de uitijs quoque dicatur.

* repellere

De uitijs frugũ & remedijs, & quid in quoq; terræ genere debeat seri. CAP. XVII.

*PRimum omnium frumenti uitium auena est, & hordeum in eam degenerat: sicut ipsa frumenti fit instar: quippe cum Germaniæ populi serant eam, neq; alia pulte uiuãt. Soli maxime cœliq; humore hoc euenit uitium. Sequentem causam habet imbecillitas seminis, cum diutius retentum est terra, prius quàm erumpat. Eadem est ratio, si cariosum fuit cum sereretur. Prima autem statim eruptione agnoscitur, ex quo apparet in radice esse causam. Est & aliud ex uicino auenæ uitium, cum amplitudine inchoata granũ, sed nõdum matura prius quàm roboretur corpus, afflatu noxio cassum & inane in spica euanescit quodã abortiuo. Venti autem tribus temporibus nocent frumẽto & hordeo: In flore aut protinus cum defloruere, uel maturescere incipientibus. Tũ enim exinaniunt granæ, prioribus causis nasci prohibent. Nocet & sol crebrè è nube. Nascuntur & uermiculi in radice, cum sementem imbribus sicutis incluserit repentinus calor humorem. Gignuntur & in grano, cum spica pluuijs calor inferuescit. Est & cantharus dictus scarabeus paruus, frumenta erodens. Omnia ea animalia cum ciba deficiunt. Oleũ, pix, adeps, contraria seminibus: cauendumq; ne cõtacta eis serantur. Imber in herba utilis tantum: Florentibus autem frumẽto & hordeo nocet, leguminibus innocuus, præterquam ciceri. Maturescentia frumenta imbre læduntur, & hordeũ magis. Nascitur & herba alba, panico similis, occupans arua, pecori quoq; mortifera. Nam lolium & tribulos, & carduos lappasq;, non magis quam rubos, inter frugum morbos potius quàm inter ipsius terræ pestes numerauerim. Cœleste frugum uinearumq; malum, nullo minus noxium est rubigo. Frequentissima hæc in roscido tractu, conuallibusque, ac perflatum non habentibus. E diuerso carent ea uentosa & excelsa. Inter uitia segetum & luxuria est, cum onerata fertilitate procumbunt. Commune autem omnium satorum uitium urica, etiam ciceris, cũ salsilaginem eius abluẽdo imber dulcius id facit. Est herba quæ cicer enecat & eruum, circumligando se, uocatur orobanche: Triticum simili modo æra: Hordeum festuca quæ uocatur ægilops: Lentẽ herba securidaca, quam Græci à similitudine pelecinon uocant. Et hæ quidem complexu necant. Circa Philippos ateramon nominant in pingui solo herbam, qua faba necatur: teramon, qua in macro, cum udam quidam uentus afflauit. Æræ granum minimum est in cortice aculeato. Cum est in pane, celerrime uertigines facit: atuntque in Asia & Græcia balneatores cum uelint turbam pellere, carbonibus id semen inijcere. Nascitur & phalangion in eruo, bestiola aranei generis, si hyems aquosa sit. Limaces nascuntur in uicia: & aliquando

aliquando è terra cochleæ minutæ, mirum in modum erodētes eam. Et morbi quidem ferè hi sunt. Remedia eorum quæcunque pertinent ad herbas, in sarculo, & cum semē iactatur cinere. Quæ uero in semine & circa radicem consistunt, præcedente cura cauentur. Vino antè semina perfusa, minus ægrotare existimant. Virgilius nitro & amurca perfundi iubet fabam: sic etiam grandescere promittit. Quidam uero si triduo ante satum urina & aqua maceretur, præcipue adolescere putāt. Ter quidem sarritam modium fractæ è modio solidæ reddere. Reliqua semina cupressi folijs tusis si misceantur, non esse uermiculis obnoxia, nec si interlunio serātur. Multi ad milij remedia, rubetam noctu arua circumferri iubent prius quàm sarriatur, defodiq; in medio inclusam uase fictili: ita nec passerē, nec uermem nocere: sed eruendam priusquam metatur, alioqui amarum fieri. Quin & armo talpæ contacta semina uberiora esse. Democritus succo herbæ, quæ appellatur aizoon in tegulis nascēs tabulisue, Latine uero sedum aut digitellum, medicata seri iubet omnia semina. Vulgo uero, si dulcedo noceat, & uermes radicibus inhæreāt, remedium est amurca pura, ac sine sale spargere, deinde sarrire. Si in articulum seges ire cœperit, runcare, ne herbæ uincant. Pestem à milio atq; panico sturnorum passerúmue agmina scio abigi herba, cuius nomen ignotum est, in quatuor angulis segetis defossa, mirū dictu, ut omnino nulla auis intret. Mures abiguntur cinere mustelæ, uel felis diluto, & semine sparso, uel decoctarum aqua. Sed redolet uirus animalium eorum etiam in pane. Ob id felle bubulo semina attingi utilius putant. Rubigo quidem, maxima segetum pestis, lauri ramis in arūo defixis, trāsit in earum folia ex aruis. Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba duntaxat, & depastæ quidem uel sæpius nullam in spica iniuriam sentiunt. Retonsarum uero etiam semel, omnino certū est, granum longius fieri, sed inane cassumque, ac satum non nasci. Babylone tamen bis secant, tertio depascunt, alioquin folia tantum fierent. Sic quoq; cum quinquagesimo fœnore messes reddit* exilitas soli: uerū diligētioribus cum cētesimo quinquagesimo. Neq; est cura difficilis, quàm diutissime aqua rigādi, ut præpinguis & densa ubertas diluatur. Limum autem non inuehunt Euphrates Tigrisque, sicut in Aegypto Nilus. Nec terra ipsa herbas gignit. Vbertatis tamen tantæ sunt, ut sequente anno sponte restibilis fiat seges, impressis uestigio seminibus: quæ tanta soli differentia admonet terræ genera in fruges describere. Igitur Catonis hæc sententia est, In agro crasso & læto frumentum seri. Si uero nebulosus sit idem, raphanum, milium, panicum in frigido & aquoso prius serendum, postea in calido. In solo autem rubricoso, uel pullo, uel harenoso, si non sit aquosum, lupinū. In creta & rubrica, & aquosiore agro, adoreū. In sicco & nō herboso, nec umbroso, triticū. In solo ualido, fabam. Viciā uero quam minime in aquoso herbidoq;. Siligenē & triticum in loco aperto editoq;, qui solē quàm diutissime torreatur. Lentē in frutectoso & rubricoso, qui non sit herbidus. Hordeū in nouali, & in aruo quod restibile possit fieri: trimestre, ubi sementē maturam facere non possit, & cuius crassitudo sit restibilis. Subtilis & illa sententia, Serenda ea in tenuiore terra, quæ non multo indigent succo, ut cytisus & cicer, exceptis leguminibus quæ uelluntur è terra, non subsecantur. Vnde & legumina appellata, quia ita leguntur. In pingui autem, quæ cibi sunt maioris, ut olus, triticum, siligo, linū. Sic ergo tenue solū hordeo dabitur, minus enim alimēti radix poscit: leuior terra dēsiorq; tritico. In loco humili far adoreum, potius quàm triticum seretur: temperato, & triticū & hordeum. Colles robustius, sed minus, reddunt triticum. Far & siligo, & cretosum & uliginosum solum sortiuntur.

* felicitas

De prodigijs frugum, & arandi disciplina, & uomerum generibus. CAP. XVIII.

ET in frugibus ostentum semel (quod equidem inuenerim) accidit, P. Aelio, Cn. Cornelio COSS. quo anno superatus est Annibal. In arboribus enim tunc nata produntur frumēta. & quoniam de frugum terræque generibus abunde diximus, nunc de arandi ratione dicemus, ante omnia Aegypti facilitate commemorata. Nilus ibi coloni uice fungens, euagari incipit, ut diximus, à solstitio aut noua luna, ac primo lente, deinde uehementius quamdiu in leone sol est. Mox pigrescit in uirginem transgresso, atq; in libra residet. Si duodecim cubitos non excessit, fames certa est. Nec minus si XVI. exuperauit. Tanto enim tardius decedit, quanto abundantius creuit, & sementem arcet. Vulgo credebatur ab eius decessu serere solitos, mox sues impellere uestigijs semina deprimentes: & in madido solo credo antiquitus factitatum. Nunc quoque non multo grauiore opera, sed tamen inarari certum est abiecta prius semina in limo digressi amnis, hoc est, Nouembri mense incipiente: postea pauci runcant, quòd bot anismon uocant. Reliqua pars non nisi cum falce arua uisit paulo ante Calend. Aprilis. Peragitur autem messis mense Maio, stipula nunquam cubitali. Quippe sabulum subest, granumque limo tantum continetur. Excellentius Thebaidis regioni frumentum, quoniam palustris Aegyptus. Similis ratio, sed felicitas maior Babyloniæ Seleuciæ, Euphrate atq; Tigri restagnantibus, quoniam ibi rigandi modus manu temperatur. Syria quoq; tenui sulco arat, cum multifariā in Italia octoni boues ad singulos uomeres anhelent. In omni quidem parte culturæ, sed in hac quidem maxime ualet oraculum illud, Quid quaq; regio patiatur. Vomerum plura genera. Culter uocatur, prædensam, prius quàm proscindatur, terram secans, futurisq; sulcis uestigia præscribens incisuris, quas resupinus in arando mordeat uomer. Alterum genus est uulgare, rostrati uectis. Tertium in solo facili, nec toto porrectū dentali, sed exigua cuspide in rostro. Latior hæc quarto generi, sed

exacutior

exacutior in mucronem fastigiata, eodēq; gladio scindens solum, & acie laterum radices herbarum secās: id non pridem inuentum in Rhetia. Galliæ uero duas addiderunt tali rotulas, quòd genus uocant planarati. Cuspis effigiem palæ habet. Serunt ita non nisi culta terra, & ferè noua. Latitudo uomeris cespites uersat. Semen protinus inijciunt, cratesq; dentatas supèr trahunt. Nec sarrienda sunt hoc modo sata, sed porcellis binis ternisq; sic arant. Vno boū iugo cēseri anno facilis soli quadragena iugera, difficilis tricena, iustum est.

De temporibus arandi, & inspectione boum. CAP. XIX.

IN arando magnopere seruandum est Catonis oraculum. Quid est primum? Agrū bene colere. Quid secundum? Bene arare. Quid tertium? Stercorare. Sulco uario ne ares. Tempestiue ares. Tepidioribus locis à bruma proscindi arua oportet, frigidioribus ab æquinoctio uerno. Et maturius sicca regione quàm humida. Maturius dēsa terra quàm soluta, pingui quàm macra. Vbi siccæ & graues æstates, terra cretosa aut gracilis, utilius inter solstitium & autumni æquinoctium aratur. Vbi leues æstus, frequentes imbres, pingue herbosumque solum, ibi melius caloribus. Altum & graue solum etiam hyeme moueri placet: tenue uel de & aridum, paulo ante sationis tempus. Sunt & hic suæ leges. Lutosam terram ne tangito. Vi omni arato. prius quàm ares proscindito. Hoc utilitatem habet, quod inuerso cespite herbarum radices necantur. Quidam utiq; ab æquinoctio uerno proscindi uolunt. Quod uere semel aratum est, à temporis argumento ueruactum uocatur. Hoc in nouali atq; requieto necessarium est. Nouale est, quòd alternis annis seritur. Araturos boues quàm arctissime iungi oportet, ut capitibus sublatis arent. sic minime colla contundunt. Si inter arbores uitesq; aretur, fiscellis capistrari, ne germinum tenera præcerpant: securiculam in stiuam pendere, qua intercidantur radices. Hoc melius quàm conuelli aratro, bouesque luctari. In arando uersum peragi, nec strictare in actu sæpius. iustum est proscindi sulco dodrantali iugerum uno die, iterari sesquiiugerum, si sit facilitas soli: si minus, proscindi semissem, iterari assem: quando & animalium labori natura leges statuit. Omne aruum rectis sulcis, mox & obliquis subigi debet. In collibus transuerso tantum monte aratur, sed modo in superiora, modo in inferiora rostrante uomere. Tantumque est laboris homini, ut etiā boum uice fungatur. Certe sine hoc animali montanæ gentes sarculis arant. Arator, nisi incuruus, præuaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum. Ibi itaque caueatur, ubi inuentum est. Purget uomerem subinde stimulus cuspidatus rulla. Scamna inter duos sulcos cruda ne relinquantur, glebæ ne exultent. Male aratur aruum, quod satis frugibus occandum est. Id demum recte subactum erit, ubi non intelligetur utrò uomer ierit. In usu est, & collicias interponere, si ita locus poscat, ampliore sulco, quæ in fossas aquam deducant.

De occando, & quodam arationis genere, & de iteratione, & refectione. CAP. XX.

ARatione per transuersum iterata, occatio sequitur, ubi res poscit, crate uel rastro, & sato semine iteratio. Hæc quoq; ubi consuetudo patitur, crate dentata, uel tabula aratro adnexa, quod uocant lirare, operientes semina: unde primum appellata delirā tio est. Quarto seri sulco Virgilius existimatur uoluisse, cum dixit optimam esse segetem, quæ bis solem, bis frigora sensisset. Spissius solum, sicut plerunq; in Italia, quinto sulco seri melius est, in Thuscis uero nono. At fabam & uiciam non proscisso serere sine damno, compendium operæ est. Non omittemus unam etiamnum arādi rationem, in transpadana Italia bellorum iniuria excogitatā. Salassi cum subiectos Alpibus depopularentur agros, panicum miliumq; iam excrescens tentauere. Postquàm respuebat natura inararunt. At illæ messes duplicatæ docuere, quod nunc uocant artrare, id est aratrare, ut credo tunc dictum. Hoc fit uel incipiente culmo, cum iam is bina ternáue emiserit folia. Nec recens subtrahemus exemplum, in Treuerico agro tertio ante hunc annum compertum. Nam cum hyeme prægelida captæ segetes essent, reseuerunt, resarrientes campos mense Martio, uberrimasque messes habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

De cultura terræ. CAP. XXI.

SIliginem, far, triticum, semen, hordeum occato, sarrito, runcato quibus dictum erit diebus. Singulæ operæ cuiq; generi in iugero sufficiēt. Sarculatio induratam hyberno rigore soli tristitiam laxat temporibus uernis, nouosq; soles admittit. Qui sarriet, caueat ne frumenti radices suffodiat. Triticum, hordeū, semen, fabam bis sarrire melius. Runcatio cum seges in articulo est euulsis inutilibus herbis, frugū radicem uindicat, segetemq; discernit à cespite. Leguminum cicer eadem quæ far desiderat. Faba runcari non gestit, quoniam euincit herbas, lupinum runcatur tantum. Milium, panicum occatur & sarritur, non iteratur, non runcatur: silicia & faseoli occātur tantum. Sunt genera terræ, quarū ubertas pectinari segetem in herba cogat. Cratis & hoc genus, dentatæ stylis ferreis. Eadem nihilominus & depascuntur. Quæ depasta sunt, sarculo iterum excitari necessarium. At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc superuacua fecit indulgentia cœli, & à semente non nisi nonis mensibus in aream redeunt, quia siccitas coercet herbas, fruges nocturno tactas rore nutriens. Virgilius alternis cessare arua suadet, & hoc, si patiantur ruris spatia, utilissimum proculdubio est. Quod si neget conditio, far serendum, unde lupinū aut uitia aut faba sublata sint, & quæ terram faciant latiorem. In primisq; & hoc notandum, quædam propter alia seri obiter sed parum prouenire priori diximus uolumine, ne eadem sæpius dicantur. Plurimum enim refert soli cuiusq; ratio.

De summa

De summa fertilitate, & bifera uite, & aquarum differentia. CAP. XXII.

Civitas Africæ in medijs harenis, petentibus Syrtes Leptinq; magnam, uocatur Tacape, felici super omne miraculum rigua solo: ternis ferè M. pass. in omnem partem fons abundat, largus quidem, sed certis horarū spatijs dispensatus inter incolas. Palmæ ibi prægrandi subditur olea, huic ficus, fico punicæ, illi uitis, sub uite seritur frumentum, mox legumē, demum olus, omnia eodem anno, omniaq; aliena umbra aluntur. Quaterna cubita eius soli in quadratum, nec ut à porrectis metiantur digitis, sed in pugnū contractis, quaternis denarijs uenundantur. Super omnia est, biferam uitem bis anno uindemiare. Et nisi multiplici partu exinaniatur ubertas, pereūt luxuria singuli fructus. Nunc uero toto anno metitur aliquid. Constatq; fertilitati non occurrere homines. Aquarum quoque differentia magna riguis est. In Narbonensi prouincia nobilis fons Orge nomine est. In eo herbæ nascuntur in tantum expetitæ bubus, ut mersis capitibus totis eas quærant. Sed illas in aqua nascentes certum est non nisi imbribus ali. Ergo quisque suam terram aquamque nouerit.

De qualitate terræ & stercoratiōe. CAP. XXIII.

Si fuerit illa terra quam appellauimus tenerā, poterit sublato hordeo milium seri, eo condito raphanus: his sublatis hordeū uel triticum, sicut in Campania: satisq; talis terra aratur cum seritur. Alius ordo, ut ubi adoreum fuerit, cesset iiij. mensibus hybernis, & uernam fabam recipiat, aut ante hyemalem ne cesset. Necnon minus pinguis alternari potest ita, si frumento sublato legumē tertio seratur. Gracilior & in annum tertium cesset. Frumentum quidam seri uetant, nisi in ea quæ proximo anno quieuerit. Maximā huius loci partē stercorationis obtinet ratio, de qua & priori diximus uolumine. Hoc tantum unum in confesso est, nisi stercorato seri non oportere, quanquam & hic leges sint propriæ. Milium, panicum, rapa, napus, nisi in stercorato non serantur. Non stercorato frumētum potius quàm hordeum serito. Item in noualibus, tametsi in illis fabam seri uolunt, eandem ubicunq; quàm recentissime stercorato solo. Autūno aliquid saturus, Septembri mense fimum inaret post imbrem. Vtiq; si uerno erit saturus, per hyemem fimum disponat. Iustum est uehes xviij. iugero tribui: dispergere autem prius quam arescat, aut iacto semine. Si hac omissa sit stercoratio, sequens est prius quàm serat, ante puluerem. Quod ut hanc quoq; curā determinemus, iustum est singulas uehes fimi denario ire, in singulas pecudes minores, in maiores denas. nisi contingat hoc, male substrauisse pecori colonum appareat. Sunt qui optime stercorari putent, sub dio retibus inclusa pecorum mansione. Ager si non stercoratur, alget. Si nimium stercoratus est, aduritur satiusq; est id sæpe, quàm supra modum facere. Quo calidius solum est, eo minus addi stercoris, ratio est.

De bonitate seminum, & disciplina seminandi, & quantum ex quoque genere frumenti in iugero serendum, & temporibus serendi. CAP. XXIIII.

Semen optimum anniculum, bimum deterius, trimum pessimum, ultrà sterile. & in uno omnium definita genere ratio est. Quod in ima area subsedit, ad semen reseruandum est. Id enim optimū, quoniam grauissimum: neq; alio modo utilius discernitur. Quæ spica per interualla semina habebit, abijcietur. Optimum granum quod rubet, & dentibus fractum eundem habet colorem. Deterius, cui plus intus albi est. Certum terras alias plus seminis recipere, alias minus. Religiosumque inde primum colonis augurium, cum audius accipiat, esurire creditur, & comesse semen. Sationem locis humidis celerius fieri ratio est, ne semen imbre putrescat. Siccis serius, ut pluuiæ sequantur: ne diu iacens atq; non concipiens, uanescat. Itemque festinata satione densum spargi semen, quia tarde concipiat. Serotina rarum, quia densitate nimia necetur. Artis quoque cuiusdam est, æqualiter spargere. Manus utiq; cōgruere debet cum gradu, semperq; cum dextro pede. Fit quoque quorundam occulta ratione, quòd sors genialis atq; fœcunda est. Non transferendum est ex frigidis locis semen in calida, neq; ex præcocibus in serotina: idq; in contrarium præcepere quidam falsa diligētia. Serere in iugero temperati soli iustum est tritici aut siliginis modios v. farris aut seminis (quod frumēti genus ita appellamus) x. hordei vi. Fabæ quintam partē amplius quàm tritici, uiciæ xij. ciceris & circerculæ & pisi iij. lupini x. lentis iij. sed hanc cū fimo arido seri uolūt, erui vi. siliciæ vi. faseolorū iiij. pabuli xx. milij, panici sextarios quatuor. Pingui solo plus, gracili minus. Est & alia distinctio. In denso, aut cretoso, aut uliginoso solo, tritici aut siliginis modios vi. In soluta terra & nuda, & sicca, & læta, quatuor. Macies enim soli maior, nisi rarum culmum habeat, spicam minutam facit & inanem. Pinguia arua ex una seminis radice fruticē numerosum fundunt, densamq; segetē è raro semine emittunt. Ergo inter quatuor & sex modios pro natura soli alij quinq; non minus seri, pluresue recipiunt. item in consito, aut cliuoso, ut in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere custodiendum, Segetem ne defruges. Adiecit ijs Accius in Praxidico, ut sereretur, cum luna esset in ariete, geminis, leone, libra, aquario: Zoroastres sole xij. partes scorpionis transgresso, cum luna esset in tauro. Sequitur huc dilata & maxima indigens cura de tempore fruges serendi quæstio, magnaq; ex parte ratione siderū connexa. Quam ob rem sensentias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Hesiodus, qui princeps omnium de agricultura præcepit, unum tempus serēdi tradidit à uergiliarum occasu. Scribebat enim in Bœotia Helladis, ubi ita seri diximus. Inter diligentissimos conuenit, ut in alitum quadrupedumque genitura, esse quosdam ad

conceptum

conceptum impetus terræ. Hos Græci ita definiunt, cum sit calida & humida. Virgilius triticum, & far a uergiliarum occasu seri iubet, hordeū inter æquinoctium autumni & brumam. uiciam uero, faseolos & lentem, Boote occidente. Quo fit, ut horum siderum aliorumq́; exortus & occasus digerendi sint in suos dies. Sunt qui & ante uergiliarum occasum seri iubeant, dūtaxat in arida terra, calidisq́; prouincijs. Custodiri enim semen corrūpente humore, & à proximo imbre uno die erūpere. Alij statim ab occasu uergiliarum sequi imbres, à septimo ferè die. Aliqui in frigidis ab æquinoctio autūni, in calidis serius, ne ante hyemē luxurient. Inter omnes autem conuenit circa brumam serendum non esse, magno argumento: quoniam hyberna semina, cum ante brumā sata sint, septimo die erumpant: si post brumam, uix xl. Sunt qui properent, atq; ita pronuncient, festinatam semētem sæpe decipere, serotinam semper. E contrario alij, uel uere potius serendum, quàm male in autumno. Atq; ubi fuerit necesse, inter fauonium & uernum æquinoctium. Quidam omissa cœlesti cura ut inutili, temporibus definiunt. Vere linum & auenā, & papauer: atq; uti nunc etiam transpadani seruant, usq; in quinquatrus, fabam, siliginem Nouembri mense, far Septembri extremo usque in Idus Octobris. Alij post hunc diem in Calend. Nouemb. Ita his nulla naturæ cura est, illis nimia, & ideo cæca subtilitas, cū res inter rusticos geratur, literarumq́; expertes, non modo siderum. Et confitendum est, cœlo maxime constare ea: quippe Virgilio iubente prædisci uētos ante omnia, ac siderum mores, neq; aliter quàm nauigantibus seruari. Spes ardua & immensa, misceri posse cœlestem diuinitatem imperitiæ, sed tentanda tam grandi uitæ emolumento. Prius tamen sideralis difficultas, quam sensere etiam periti, subijcienda contemplationi est: quo deinde lætior mens discedat à cœlo & facta sentiat, quæ futura prænosci non possint.

Digestio siderū in noctes & dies. CAP. XXV.

PRimum omnium dierum ipsorum anni, solisque motus propè inexplicabilis ratio est: ad ccclxv. adijciunt etiamnū intercalarios diei noctisq́; quadrantes. Ita fit, ut tradi nō possint certa siderum tempora. Accedit confessa rerū obscuritas, nunc præcurrente, nec paucis diebus, tempestatū significatu, quod prochimazin Græci uocant: nunc postueniente, quod epichimazin: & plerunq; aliâs citius, aliâs tardius cœli effectu ad terram deciduo: unde uulgo serenitate reddita, confectum sidus audimus. Præterea cum omnia hæc statis sideribus cœloq́; affixis constent, interueniunt motu stellarū grandines, imbres, & ipsi non leui effectu, ut docuimus, turbantque conceptæ spei ordinem. Idque ne nobis tantum putemus accidere, & reliqua fallit animalia sagaciora circa hoc, ut quo uita eorum constet, æstiuasq; alites præposteri aut præproperi rigores necant, hybernas æstus. Ideo Virgilius errantium quoque siderum rationem ediscendam præcipit, admonens obseruandum frigidæ Saturni stellæ transitum. Sunt qui certissimum ueris indicium arbitrentur ob infirmitatem animalis, papilionis prouentum. Id eo ipso anno cum commentaremur hæc, notatum est, prouentum eorum ter repetito frigore extinctum, aduenasq́; uolucres ad vi. Calend. Februarij spem ueris attulisse, mox sæuissima hyeme conflictatas. Res anceps primum omnium à cœlo peti legē, deinde eam argumentis esse quærendam. Super omnia est mundi conuexitatis, terrarumq́; globi differentia, eodem sidere alio tempore alijs aperiente se gentibus. Quo fit ut causa eius non ijsdem diebus ubiq; ualeat. Addidere difficultatem & autores, diuersis in locis obseruando, mox etiam in ijsdem diuersa prodendo. Tres autem fuere sectæ, Chaldæa, Aegyptia, Græca. His addidit apud nos quartam Cæsar dictator, annos ad solis cursum redigens singulos, Sosigene perito sciētiæ eius adhibito. Et ea ipsa ratio postea comperto errore correcta est: ita ut xij. annis continuis non intercalaretur, quia cœperat sidera annus morari, qui prius antecedebat. Et Sosigenes ipse trinis commentationibus, quanquàm diligentior esset cæteris, non cessauit tamen addubitare ipse semet corrigēdo. Autores prodidere ea, quos prætexuimus uolumini huic, raro ullius sententia cum alio congruente. Minus hoc in reliquis mirum, quos diuersi excusauerint tractus. Eorum qui in eadem regione dissidere, unā discordiam ponemus exempli gratia: Occasum matutinum uergiliarum Hesiodus (nam huius quoque nomine extat Astrologia) tradidit fieri, cum æquinoctiū autumni conficeretur, Thales xxv. die ab æquinoctio, Anaximander xxix. Euctemon xlviij. Nos sequemur obseruationem Cæsaris, maximeq́; hæc erit Italiæ ratio. Dicemus tamen & aliorum placita, quoniam non unius terræ, sed totius naturæ interpretes sumus, non autoribus positis (id enim uerbosum est) sed regionibus: ut legentes tātum meminerint, breuitatis gratia, cum Attica nominata fuerit, simul intelligere Cycladas insulas: cum Macedonia Magnesiam, Thraciam: cum Aegyptus Phœnicen, Cyprum, Ciliciam: cum Bœotia Locridem, Phocidem, & finitimos semper tractus: cum Hellespontus Cherronesum, & cōtinentia usq; Atho mōtem: cum Ionia Asiam, & insulas Asiæ: cum Peloponnesus Achaiam, & ad hesperum iacentes terras. Chaldæi Assyriam & Babyloniā demonstrabunt. Africam, Hispanias, Gallias sileri non erit mirum. Nemo enim obseruauit in ijs, qui siderum proderet exortus. Non tamen difficili ratione dignoscentur in illis quoq; terris digestione circulorū, quam in sexto uolumine fecimus: qua cognatio cœli non gētium modo, uerum urbium quoq; singularum intelligitur nota ex his terris quas nominauimus, sumptæ cōuexitate circuli pertinentis ad quas quisq; quæret terras, & ad earum siderum exortus, per omnium circulorum pares umbras. Indicandum & illud, tempestates ipsas ardores suos habere quadrinis annis: & easdē

non magna differentia reuerti ratione solis: octonis uero augeri easdem, centesima reuoluente se luna. Omnis autem ratio obseruata est tribus modis, exortu siderum occasuq́;, & ipsorum temporum cardinibus. Exortus occasusq́; binis modis intelliguntur. Aut enim aduentu solis occultantur stellæ & conspici desinunt, aut eiusdem abscessu proferūt se. Emersum hoc melius quàm exortū consuetudo dixisset: & illud occultationē potius quàm occasum. Alio modo quo die incipiunt apparere uel desinunt, oriente sole aut occidente, matutini uespertiniue cognominati, prout alterutris eorū mane uel crepusculo contingit. Dodrantes horarum, cum minimum, interualla ea desiderant ante solis ortum, uel post occasum, ut aspici possint. Præterea bis quædā exoriuntur & occidūt. Omnisq́; sermo de his est stellis, quas adhærere cœlo diximus. Cardo temporū quadripartita anni distinctione constat, per incrementa lucis. Augetur hæc à bruma, & æquatur noctibus uerno æquinoctio diebus xc. horis tribus. Deinde superat noctes ad solstitiū diebus xciij. horis xij usq; ad æquinoctium autumni. Et tum æquata die procedit ex eo ad brumam diebus lxxxix. horis iij. Horæ nunc in omni accessione æquinoctiales, non cuiuscunq; diei significantur: omnesq́; eæ differentiæ fiunt in octauis partibus signorum. Bruma capricorni, ab viij. calend. Ianuarij ferè: æquinoctium uernum, arietis: solstitium, cancri: alterumq́; æquinoctiū, libræ: qui & ipsi dies raro non aliquos tempestatum significatus habēt. Rursus hi cardines singulis etiámnum articulis temporum diuidūtur, per media omnes dierum spatia. Quoniam inter solstitium & æquinoctium autumni, fidiculæ occasus autumnū inchoat die xlv. At ab æquinoctio eo ad brumam, uergiliarum matutinus occasus hyemem die xliij. Inter brumā & æquinoctium die xlv. flatus fauonij uernum tempus. Ab æquinoctio uerno initium æstatis die xlviij. uergiliarum exortus matutinus. Nos incipiemus à sementibus frumenti, hoc est, uergiliarum occasu matutino. Nec deinde paruorum siderum mentione concidenda ratio est, & difficultas rerum augenda, cum sidus uehemens Orionis ijsdem diebus longo decedat spatio. Sementibus tempora pleriq; præsumunt, & ab xi. die autumnalis æquinoctij fruges serunt, adueniente coronæ exortu, continuis diebus certo propè imbrium promisso. Xenophon nō antequam deus signum dederit. Hoc Cicero Nouembris imbre fieri interpretatus est, cum sit uera ratio non prius serendi, quàm folia cœperint decidere. Hoc ipso uergiliarum occasu fieri putant. Aliqui ad iij. Idus Nouembris, ut diximus, seruant, quoniam id sidus etiam uestis institoris est, & est in cœlo notatu facilimum. Ergo ex occasu eius de hyeme augurantur, quibus est cura insidiādi negociatoris auaritiæ. Nubilo occasu pluuiosam hyemē denunciat, statimq́; augent lacernarum pretia: sereno asperam, & reliquarum uestium accendunt. Sed ille indocilis cœli agricola, hoc signum habeat inter suos uepres, humumq́; suam aspiciens, cum folia uiderit decidua. Sic indicatur anni temperies, alibi tardius, alibi maturius. Ita enim sentitur ut cœli lociq; efficit natura: idq́; in hac ratione præcellit, quòd eadem & in mundo publica est, & unicuiq; loco peculiaris. Miretur hoc qui non meminerit ipso brumali die pulegiū in carnarijs florere: adeo nihil occultum esse natura noluit. Et serendi igitur hoc dedit signum. Hæc est uera interpretatio, argumentum naturæ secum afferens. Quippe sic terram peti suadet, promittitq́; quandam stercoris uicem, & contra rigores terram flatusq; operiri à se nunciat, & monet festinari. Varro in fabæ utique satu hanc obseruationem custodiri præcepit. Alij plena luna serendam. Lentē uero à xxv. ad xxx. Viciam quoq; ijsdem lunæ diebus. Ita demum sine limacibus fore. Quidam pabuli causa sic seri iubent, seminis autem uere. Est & alia manifestior ratio, mirabiliore naturæ prouidentia, in qua Ciceronis sententiam ipsius uerbis subsignabimus,

> Iam uero semper uiridis, semperq́; grauata
> Lentiscus, triplici solita est grandescere fœtu:
> Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arādi.

Ex his unum hoc erit idem & lino & papaueri serendo. Cato de papauere ita tradit: Virgas & sarmenta, quæ tibi in satione superant, in segete comburito. Vbi eas combusseris, ibi papauer serito syluestre: quod in miro usu est melle decoctum ad faucium remedia. Vsque somnifera etiam satiuo. Et hactenus de hyberna semente:

Replicatio totius culturæ, & quid quoq; mense in agro fieri oporteat. CAP. XXVI.

VErum ut pariter omnis culturæ quoddam breuiarium peragatur, eodem tempore cōuenit & arbores stercorare, accumulare item uineas: sufficit in iugerum operæ: & ubi patietur loci ratio, arbusta ac uineas putare, seminarijs solum bipalio præparare, incilia aperire, aquam de agro pellere, torcular lauare & recondere. A calend. Nouemb. gallinis oua supponere nolito, donec bruma conficiatur. In eum diē ternadena subijcito æstate tota, hyeme pauciora, non tamen infra nouena. Democritus talem futurā hyemem arbitratur, qualis fuerit brumæ dies, & circa eū terni: item solstitio æstatem. Circa brumam plerisq, bis septem halcyonum fœtura uentorum quiete mollius cœlum: sed & in his & in alijs omnibus ex euentu significationum intelligi sydera debebunt, non ad dies utiq; præfinitos expectari tempestatum uadimonia. Per brumam uitem ne colito. Vina tum defecari, uel etiam diffundi Hyginus suadet à confecta ea septimo die, utiq, si septima luna competat. Cerasa circa brumam seri. Bubus glandem tūc aspergi cōuenit in iuga singula modios ccxl. Largior ualetudinē infestat, & quocunq; tempore detur, si minus xxx. diebus continuis data sit, narrant uerna scabie pœnitere. Materiei cædendæ tempus hoc dedimus. Reliqua opera nocturna maxime uigilia constant, cum sint noctes tanto ampliores.

ampliores. Qualos, crates, fiscinas texere. Faces incidere. Ridicas præparare interdiu xxx. palos lx. In lucubratione uespertina ridicas v. palos x. totidem antelucana. A bruma in fauoniũ Cæsari nobilia sydera significant, iij. calend. Ianuary matutino canis occidens. Quo die Atticæ & finitimis regionibus aquila uesperi occidere traditur. Pridie nonas Ianuary Cæsari delphinus matutino exoritur, & postero die fidicula, quo Aegypto sagitta uesperi occidit. Itẽ ad vi. Idus Ianuary eiusdem delphini uespertino occasu continui dies hyemant Italiæ, & cum sol in aquariũ sentiatur transire, quod ferè xvi. calend. Feb. euenit: viij. calẽd. stella regia appellata Tuberoni in pectore leonis occidit matutino. Et pridie nonas Feb. fidicula uesperi. Huius temporis nouißimis diebus, ubicunq; patietur cœli ratio, terram ad rosarum & uineæ satum uertere bipalio oportet. Iugero operæ lx. sufficiũt. Fossas purgare, aut nouas facere. Antelucanis ferramẽta acuere, manubria aptare, dolia quassa sarcire, ipsorumq; laminas scabẽdo purgare, aut nouas facere. A fauonio in æquinoctiũ uernum Cæsari significat xvij. calend. Marty triduum uarie. Et viij. calend. hirundinis uisu, & postero die Arcturi exortu uespertino. Item iij. nonas Marty Cæsar cãcri exortu id fieri obseruauit. Maior pars autorum uindemiatoris emersu viij. Idus aquilony piscis exortu, & postero die Orionis. In Attica miluum apparere obseruatur. Cæsar & Idus Martias ferales sibi annotauit scorpionis occasu xv. uero calend. Aprilis Italiæ miluum ostendi, xij. calend. equũ occidere matutino. Hoc interuallum temporis negotiosißimũ agricolis, maximeq; operosum est, in quo præcipue falluntur. Neq; enim eo die uocãtur ad munia, quo fauonius flare debeat, sed quo cœperit. Hoc acri intentione seruandũ est. Hoc illo mense signum deus habet, obseruatione minime fallaci aut dubia, si quis attendat. Vnde autem spiret is uentus, quaq; parte ueniat, diximus secũdo uolumine, & dicemus mox paulo operosius. Interim ab eo die (quisquis ille fuerit) quo flare cœperit, non utique vi. Idus Febr. sed siue antè, quando præuernat, siue pòst, quãdo hyemat post eam diem, inquã, innumera rusticos cura distringat, & prima quaq; peragãtur quæ differri nequeunt. Trimestria serantur. Vites putentur, quæ diximus ratione. Oleæ curentur. Poma serantur inseranturq;. Vineæ pastinentur. Semina digerãtur, instaurentur alia. Harundines, salices, genistæ serantur cædanturq;. Serantur uero ulmi, populi, platani, uti dictum est. Tum & segetes conuenit purgare, sarrire hybernas fruges, maximeq; far. Lex certa in eo, cum quatuor fibrarum esse cœperit. Faba uero non antequàm trium foliorum. Tunc quoq; leui sarculo purgare uerius quàm fodere. Florentẽ utiq; xv. primis diebus non attingere. Hordeũ nisi sit siccum, ne serito. Putationem æquinoctio peractã habeto. Vineæ iugerum quaternæ operæ putãt, alligantq;. In arbusto singulæ operæ arbores xv. Eodem hoc tẽpore hortorum rosariorumq; cura est, quæ separatim proximis uoluminibus dicetur, eodem & topiariorũ. Tunc optime scrobes fiũt. Terra in futurum proscinditur, Virgilio maxime autore, ut glebas sol coquat. Vtilior sentẽtia, quæ non nisi temperatum solũ in medio uere arari iubet: quoniam in pingui statim sulcos occupant herbæ, gracili insecuti æstus exiccãt. iam nanq; succum uenturis seminibus auferũt. Talia autumno melius arari certum est. Cato uerna opera sic diffinit. scrobes fieri, seminaria propagari in locis craßis & humidis: ulmos, ficos, poma, oleas, prata stercorari luna sitiente: Quæ rigua non erunt, ab afflatu fauony defendi, purgari herbas, malas radicitus erui, ficus interpurgari, seminaria fieri, & uetera sarciri. Hæc antequã uineæ florere incipiat. Itemq; piro florẽte arare incipiat macra harenosaq;. Postea utriq; grauißima & aquosißima. Ita postremo arato. Ergo hæc aratio has habẽbit notas, lentisci primũ fructum ostendẽtis, ac piri florentis. Erit & tertia in bulborum satu scillæ. Item in coronamentorum narcißi. Nanq; & hæc ter florẽt: primoq; flore primam arationẽ ostendũt, medio secundam, tertio nouißimã, quãdo inter sese alia alys notas præbent. Ac nõ in nouißimis cauetur, ne fabis florentibus attingatur edera. Id enim noxiũ & exitiale ei est tempus. Quædam uero & suas habẽt notas, sicuti ficus. Cum folia pauca in cacumine acetabuli modo germinent, tũc maxime serẽdas ficus. Aequinoctium uernum ad viij. Calen. Aprilis peragi uidetur. Ab eo ad uergiliarum exortũ matutinum, Cæsari significãt Calẽd. Aprilis. iij. Nonas Aprilis in Attica uergiliæ uesperi occultantur. Eædem postridie in Bœotia. Cæsari autẽ & Chaldæis Nonis, Aegypto Orion & gladius eius incipiunt abscondi. Cæsari sexto Idus significatur imber libræ occasu: decimoquarto calẽd. May Aegypto suculæ occidunt uesperi, sidus uehemens & terra mariq; turbidum, decimosexto Atticæ, xv. Cæsari, continuoq; triduo significat. Assyriæ autem xij. Calẽd. Hoc est uulgo appellatũ sidus Palilicium, quoniam xi. calẽd. May urbis Romæ natalis, quo ferè serenitas redditur, claritatẽ obseruationi dedit, nimborum argumẽto hyadas appellantibus Græcis has stellas. Quod nostri à similitudine cognominis Græci propter sues impositũ arbitrantes, imperitia appellauere suculas. Cæsari ad viij. Calend. notatur dies, vij. Calẽ. Aegypto hœdi exoriuntur, vi. Calend. Bœotiæ & Atticæ canis uesperi occultatur, fidicula mane oritur: v. Calend. Assyriæ Orion totus absconditur, tertio autem canis: vi. Nonas May Cæsari suculæ matutino exoriuntur, & viij. Idus capella pluuialis. Aegypto autem eodẽ die canis uesperi occultatur. Sic ferè in vi. Idus May, qui est uergiliarũ exortus, decurrunt sidera. In hoc tẽporis interuallo, xv. diebus primis agricolæ rapienda sunt ea, quibus peragẽdis ante æquinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem fœdam putantiũ uites per imitationem cantus alitis temporary, quem cuculum uocant. Dedecus

enim habetur, opprobriumq; meritum, falcem ab illa uolucre in uite deprehendi, ut ob id petulantiæ sales etiam cum primo uere ludantur. Auspicio tamen detestabiles uidentur. Adeo minima quæq; in agro naturalibus trahuntur argumẽtis. Extremo autem hoc tempore panici miliique satio est. Iustum est hoc seri maturato hordeo, atque etiam in eodem aruo. Estque signum illius maturitatis, & horum sationis commune, lucentes uespere per arua cicindelæ. Ita appellant rustici stellantes uolatus, Græci uero lampyridas, incredibili benignitate naturæ.

Ne agricolæ aspiciãt stellas, sed magis tempora serendæ frugis, & ortus occasusq; sideris, in quibusdam herbis, & de stellarum ortu & occasu. CAP. XXVII.

IAm uergilias in cœlo notabiles caterua fecerat, nõ tamen his contenta, terrestres fecit alias, ueluti uociferans: Cur cœlum intuearis agricola? Cur sidera quæras rustice? iam te breuiore somno fessum premũt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas spargo peculiares stellas, easq; uespere & ab opere disiungenti ostendo: ac ne possis preterire, miraculo solicito. Vidésne ut fulgor ignis similis alarum compressu tegatur, secumq; lucem habeat & nocte? Dedi tibi herbas horarum indices & ut ne sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumagũtur cum illo. Cur etiam nunc altius spectas, ipsumq; cœlum scrutaris? Habes ante pedes tuos ecce uergilias. In certis eæ diebus proueniunt, durantq́ue fœdere sideris huiusce: partumq́ue eas illius esse certum est. Proinde quisquis æstiuos fructus ante illas seuerit, ipse frustrabitur sese. Hoc interuallo & apicula procedens fabam florere indicat, fabaq; florescens eam euocat. Dabitur & aliud finiti frigoris indicium. Cum germinare uideris morum, iniuriam postea frigoris timere nolito. Ergo opera, taleas oliuarum ponere, ipsasq; oleas interradere, rigare prata æquinoctij diebus primis. Cum herba creuerit in festucam, arcere aquas. Vineas pampinare. Et huic lex sua, cum pampini quatuor digitos longitudine expleuerint. Pampinat una opera iugerũ. Segetes iterare. Sarritur uero diebus uiginti. Ab æquinoctio sartura nocere & uineæ & segeti existimatur. Et oues lauandi hoc idem tempus est. A uergiliarum exortu significãt Cæsari postridie arcturi occasus matutini, tertio Idus Maij Fidiculæ exortus. xij. Calend. Iunij capella uesperi occidens & in Attica canis. xi. calend. Cæsari Orionis gladius occidere incipit: tertio Nonas Iunij Cæsari & Assyriæ aquila uesperi oritur, octauo Idus arcturus matutino occidit, Italiæ sexto, & quarto Idus Delphinus uesperi exoritur. decimoseptimo calendas Iulij gladius Orionis exoritur, quod Aegypto post quatriduum. xi. calẽd. eiusdem Orionis gladius Cæsari occidere incipit. viij. calend. Iulij uero longissima dies totius anni, & nox breuissima solstitium conficiunt. In hoc temporis interuallo uineæ pampinantur, curaturq; ut uinea uetus semel fossa sit, bis nouella. Oues tondentur, lupinũ stercorãdi causa uertitur, terra proscinditur, uicia in pabulum secatur, faba metitur, deinde concutitur.

De pratis & reparatione prati, & cotibus, & falcibus, & descriptio frugum, & siderum. CAP. XXVIII.

PRata circa calend. Iunij cæduntur, quorum facillima agricolis cura, ac minimi impendij, hac de se postulat dici. Relinqui debent in læto solo, uel humido, uel riguo, eaq; aqua pluuia rigari uia publica. Vtilissimum simul & herbæ arare, deinde gratire, serere florem ex fœnilibus, atq; ex præsepibus fœno dilapsum spargere, prius quàm gratiãtur. Nec primo anno rigari, nec pasci ante secunda fœnisecia, ne herbæ uellantur, obtritaq; hebetentur. Senescunt prata, restituiq; debẽt faba in his sata, uel rapis, uel milio. Mox in sequente anno frumento, rursusq́ue in prata tertio relinqui. Præterea quoties secta sint, sicilire, hoc est, quæ fœnisecæ prætereunt secari. Est enim in primis inutile, enasci herbas sementaturas. Herba optima in prato trifolij, proxima graminis, pessima nummuli: siliqua etiã dira fœnisecis. inuisa & equisetis est, à similitudine equinæ setæ. Secandi tẽpus cum spica deflorescere cœperit, atq; roborari, secandumq; antequã inarescat. Cato fœnũ, inquit, ne sero seces, prius quam semen maturum sit secato. Quidam pridie rigant ubi sunt rigua. Noctibus roscidis secari melius. Quædam partes Italiæ post messem secant. Fuit hoc quoq; maioris impendij apud priores, Creticis tantũ transmarinisq; cotibus notis, nec nisi oleo falcis aciẽ excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato fœnisex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limæ uice imperãtes ferro. Sed aquaria protinus uiret. Falcium ipsarum duo genera. Italicũ breuius, ac uel inter uepres quoq; tractabile. Galliarum latifundia maioris compendij, quippe medias cædunt herbas, breuioresq; prætereũt. Italus fœnisex dextera una manu secat. Iustum est una opera iugerum in die deserari, alligariq; manipulos mille ducentos quaterna pondo. Sectũ uerti ad solem, nec nisi siccũ construi oportet. Nisi fuerit hoc obseruatum diligenter, exhalare matutino nebulam quandam, metasq; mox sole accendi, & conflagrare certum est. Rursus rigari desecta oportet, ut secetur autumnale fœnum, quod uocant cordum. Interamnæ in Vmbria quater anno secantur, etiam nõ rigua. Ter uero plerisq; in locis, & postea in ipso pabulo non minus emolumenti est quàm à fœno. Armentorum id cura, iumentorumq; progeneratio suũ cuiq; consilium dabit optimum, maxime quadrigarũ quæstus. Solstitium peragi in viij. parte cãcri, & viij. calendas Iulij diximus. Magnus hic anni cardo, magna res mundi. In hoc usque, à bruma dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad aquilonem scandens, ac per ardua enisus ab ea meta incipit flecti, & digredi ad austrum, aucturus noctes alijs sex mẽsibus, ablaturusq; diei mensuram. Ex hoc deinde rapiendi conuehendique

diq; fructus alios atque alios tempus, & præparandi se contra sæuam feramq; hyemẽ. decebatq; hoc discrimen indubitatis notis signasse naturã. Quam ob rem eas manibus ipsis agricolarum ingeßit, uertiq; iußit ipsa die folia, & esse confecti sideris signum. Nec syluestrium arborum remotarumq; , ne in saltus deuios montesq; eundum esset quærentibus signa: non rursus urbanarum quæque topiario tantum coluntur, quanquam & in his illa uisantur. Vertit oleæ ante pedes satæ, uertit tiliæ ad mille usus petendæ. uertit populi albæ etiam uitibus nuptæ. Adhuc parum est, inquit, ulmum uite dotatam habes, & huius uertam. pabulo folia eius stringis, uitẽ deputas, aspice & tenes sidus, alia parte cœlum respiciunt, quàm qua spectauere pridie. Salice omnia alligas, humilima arborum, ipse toto capite altior, & huius circumagam. Quid te rusticum quereris? Non stat per me quo minus cœlum intelligas, & cœlestia scias. Dabo & auribus signum. Palumbûm utiq; exaudi gemitus. Trãsisse solstitium caueto putes, nisi cum incubãtem uideris palumbum. A solstitio ad fidiculæ occasum vi. Calend. Iunij Cæsari Orion exoritur, zona autem eius iiij. nonas Assyria, Aegypto uero procyon matutino æstuosus, quod sidus apud Romanos non habet nomẽ, nisi caniculam hanc uelimus intelligi, hoc est minorem canem: sanè ut in astris pingitur. Et autem magnopere pertinens, sicut paulo mox docebimus: iij. Nonas Chaldæis corona occidit matutino. Atticæ Oriõ totus eo die exoritur. Pridie Idus Iulij & Aegyptijs Orion desinit exoriri: xvi. Calẽd. Augusti Assyriæ procyon exoritur. Dein postridie, ferè ubique confessum inter omnes sidus indicans, quod canis ortum uocamus, sole partem primam leonis ingresso. Hoc fit post solstitium xxiij. die. Sentiunt id maria & terræ, multæ uero & feræ, ut suis locis diximus. Neque est minor ei ueneratio, quàm descriptis in deos stellis. Accenditq; solem, & magnam æstus obtinet causam. xiiij. Calẽd. Augusti Aegypto aquila occidit matutino, etesiarumque prodromi flatus incipiunt. Quod Cæsar x. Calend. sentire Italiam existimauit. Aquila Atticæ matutino occidit: ij Calend. regia in pectore leonis stella matutino Cæsari immergitur: viij. Idus Aug. arcturus medius occidit. iij. Idus fidicula occasu suo autumnũ inchoat, uti is adnotat. Sed ut uera ratio id fieri inuenit vi. Idus eiusdem. In hoc temporis interuallo res summa uitium agitur, decretorio uuis sidere illo, quod caniculam appellauimus. Vnde carbunculare dicuntur, ut quodam uredinis carbone exustæ. Non comparantur huic malo grandines, procellæ, quæq; nunquam annonæ intulere caritatem. Agrorũ quippe mala sunt illa. Carbunculus autem regionum late patentiũ, non difficili remedio, nisi calumniari naturam rerum homines quàm sibi prodesse mallent. Ferunt Democritum qui primus intellexit ostenditq; cum terris cœli societatem, spernentibus hanc curam eius opulentißimis ciuium, præuisa olei caritate ex futuro uergiliarũ ortu, qua diximus ratione, ostendemusque iam plenius, magna tum utilitate propter spem oliuæ coemisse in toto tractu omne oleum, mirãtibus qui paupertatem & quietem doctrinarum ei sciebant in primis cordi esse. Atque ut apparuit causa, & ingens diuitiarum cursus, restituisse mercedẽ anxiæ & auidæ dominorum pœnitentiæ, contentum ita probasse, opes sibi in facili cum uellet fore. Hoc postea Sextius e Romanis sapientiæ adsectatoribus Athenis fecit eadem ratione. Tanta literarum occasio est: Quas equidem miscebo agrestibus negocijs quàm potero dilucide atque perspicue. Pleriq; dixere rorem inustum sole acri, frugibus rubiginis causam esse, & carbunculi uitibus. Quod ex parte falsum arbitror, omnemque uredinem frigore tantum, innoxio constare sole. Id manifestum fiet attendentibus. Nam primum omniũ non hoc euenire, nisi noctibus & ante solis ardorem, deprahenditur, totumque lunari ratione constat: quoniam talis iniuria non fit nisi interlunio, plenáue luna, hoc est præualente. utroq; enim habitu plena est, ut sæpius diximus. Sed interlunio omne lumen quod à sole accepit, cœlo regerit. Differentia utriusq; habitus magna, sed manifesta. Nãq; interlunio æstate calidißima est, hyeme gelida. E cõtrario in plenilunio æstate gelidas facit noctes, hyeme tepidas. Causa eadẽs, sed alia redditur à Fabiano, Græcisque autoribus. Aestate enim interlunio necesse est cum sole nobis proximo circulo currat, igne eius cominus recepto candens: eademque interlunio absit hyeme, quando abscedit & sol. Item plenilunio æstiuo procul abeat aduersa soli: hyeme autem ad nos per æstiuum circulum accedat. Ergo per se roscida quoties alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat. Ante omnia autem duo genera esse cœlestis iniuriæ meminisse debemus. Vnũ quod tempestates uocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteraq; similia intelliguntur: quæ cum acciderint, uis maior appellatur. Hæc ab horridis sideribus exeunt, ut sæpius diximus, ueluti Arcturo, Orione, Hœdis. Alia sunt illa, quæ silente cœlo serenisq; noctibus fiunt, nullo sentiente nisi cum facta sunt. Publica hæc, & magna differentiæ à prioribus, alijs rubiginẽ, alijs uredinem, alijs carbunculum appellantibus: omnibus uero sterilitatem. De his nunc dicemus, à nullo ante nos prodita, priusq; causas reddemus.

De tempestatibus utriusq; temporis, & remedijs sterilitatum. CAP. XXIX.

DVæ sunt præter lunarẽ, paucisq; cœli locis constant. Nanq; uergiliæ priuatim attinent ad fructus, ut quarum exortu æstas incipiat, occasu hyems, semestri spatio intra se messes uindemiasq; & omniũ maturitatem complexæ. Est præterea in cœlo, qui uocatur lacteus circulus, etiam uisu facilis. Huius defluuio, uelut ex ubere aliquo, sata cuncta lactescunt, duorum siderũ obseruatione, aquilæ in septentrionali parte, & in austrina caniculæ, cuius mentionem suo loco fecimus. Ipse circulus fertur per sagittarium atque

geminos, solis centro bis æquinoctialem circulum secans, commissuras eorum obtinēte hinc aquila, illinc canicula. Ideo effectus utriusque ad omnes frugiferas pertinent terras. quoniam in his tãtum locis solis terræq; centra congruunt. Igitur horum siderum diebus, si purus atq; mitis aer genitalem illum lacteumq; succum transmiserit in terras, læta adolescunt sata. Si luna, qua dictum est ratione, roscidum frigus asperserit, admixta amaritudo, ut in lacte, puerperiũ necat. Modus in terris huius iniuriæ, quem fecit in quacunque conuexitate comitatus utriusq; causæ. Et ideo nõ pariter in toto orbe sentitur, ut nec dies. Aquilam diximus in Italia exoriri ad xiij. Calend. Ianuarij. Nec patitur ratio naturæ quicquam in satis ante eũ diem spei esse certæ. Si uero interlunium incidat, omnes hybernos fructus & præcoces lædi necesse est. Rudis fuit priscorum uita, atq; sine literis: non minus tamen ingeniosam fuisse in illis obseruationẽ apparebit, quàm nunc esse rationem. Tria nanque tempora fructibus metuebant, propter quod instituerunt ferias, diesq; festos, rubigalia, floralia, uinalia. Rubigalia Numa constituit anno regni sui xi. quæ nunc aguntur ad vij. Calend. Maij, quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat. Hoc tempus Varro determinat sole tauri partem decimam obtinente, sicut tunc ferebat ratio. Sed uera causa est, quòd post dies undeuiginti ab æquinoctio uerno, per id quatriduum, uaria gentium obseruatione in iiij. Calend. Maij, canis occidit, sidus & per se uehemens, & cui præoccidere caniculam necesse sit. Iidem itaq; Floralia iiij. Calend. eiusdem instituerũt, urbis anno quingentesimo sextodecimo, ex oraculis Sibyllæ, ut omnia bene deflorescerent. Hunc diem Varro determinat, sole tauri partem quartãdecimam obtinente. Ergo si in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges & omnia quæ florebunt lædi, necesse erit. Vinalia priora quæ ante hos dies sunt ix. Calend. Maij degustandis uinis instituta, nihil ad fructus attinent. Nec quæ adhuc diximus ad uites oleasq;, quoniam earum cõceptus exortu uergiliarum incipit ad vi. Idus Maij, ut docuimus. Aliud hoc quatriduum est, quod neq; rore sordere uelint. exhorrent enim frigidum sidus arcturi postridie occidens: & multo minus plenilunium incidere. iiij. nonas Iunij iterũ aquila exoritur uesperi, decretorio die florentibus oleis uitibusq;, si plenilunium in eum incidat. Equidem & solstitium viij. Calend. Iulij in simili causa duxerim, & canis ortum post dies à solstitio xxiij. sed interlunio accidente, quoniam uapore constat culpa, acinią; præcoquũtur in callum. Rursus plenilunium nocet ad iiij. nonas Iulij, cum Aegypto canicula exoritur: uel certe xvi. Calend. Aug. cum Italiæ. Item xiij. Calẽd. Aug. cum aquila occidit, usq; in x. Cal. eiusdem. Extra has causas sunt uinalia altera, quæ aguntur ad xiij. Calen. Septemb. Et Varro à fidicula incipiente occidere mane, determinat, quod uult initium autumni esse, & hunc diem festũ tempestatibus leniendis esse institutum. Nunc fidiculam occidere ad vi. Idus Augusti seruatur. Intra hæc constat cœlestis sterilitas. Neque negauerim posse eam permutari arbitrio legentium, locorum æstimantium naturas. Sed à nobis rationem demonstratam esse satis est: reliqua obseruatione cuiusq; constabunt. Alterutrum quidem fore in causa, hoc est plenilunium aut interlunium, non erit dubium. Et in hoc mirabilem admirari benignitatem naturæ succurrit. iamprimum hãc iniuriam omnibus annis accidere non posse, propter statos siderum cursus: nec nisi paucis noctibus anni, idq; quando futurũ sit, facile nosci. Ac ne per omnes menses timeretur, earum quoq; lege diuisum, æstate interlunia præterquàm biduo secura esse, hyeme plenilunia. nec nisi æstiuis breuissimisq; noctibus metui, diebus non idem ualere. Præterea tam facile intelligi, ut formica minimum animal interlunio quiescat, plenilunio etiam noctibus operetur. Auem parram oriente Sirio, ipso die nõ apparere, donec occidat. E' diuerso uireonem prodire ipso solstitij die. Neutrum uero lunæ statum noxium esse, ne noctibus quidem, nisi serenis, & omni aura quiescente: quoniam neq; in nube, neque in flatu cadunt rores. sic quoq; non sine remedio. Sarmenta, aut palearum aceruos, & euulsas herbas fruticesque, per uineas camposq; cũ timebis incendito, fumus medebitur. Hic è paleis & contra nebulas auxiliatur, ubi nebulæ nocent. Quidam tres cãcros uiuos cremari iubent in arbustis, ut carbunculi non noceant. Alij siluri carnem leuiter uri à uento, ut per totam uineam fumus dispergatur. Varro autor est, si fidiculæ occasu, quod est initium autumni, uua picta consecretur inter uites, minus nocere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriæ regem scripsit: Si fictili nouo obruatur rubeta rana in media segete, non esse noxias tempestates. Opera rustica huius interualli, terram iterare, arbores circumfodere, ubi æstuosa regio poscat, accumulare. Germinantia nisi in solo luxurioso fodienda non sunt. Seminaria purgari sarculo. Messem hordeaceam facere. Aream ad messem creta præparare. Catonis sententia amurca temperata, Vergilij operosius. Maiore ex parte æquant tantum, & fimo bubulo dilutiore illinunt. Id satis ad pulueris remedium uidetur.

De messe, & tritico, & palea, & frumento seruando. CAP. XXX.

MEssis ipsius ratio uaria. Galliarum latifundijs ualli prægrandes dẽtibus in margine infestis, duabus rotis per segetem impelluntur, iumento in cõtrarium iuncto: ita direptæ in uallũ cadũt spicæ. Stipulæ alibi media falce præciduntur, atq; inter duas mergites spica distringitur. Alibi ab radice euellũt. Quod qui faciunt, proscindi ab se obiter agrum interpretantur, cum extrahant succum. Differentia hæc, Vbi stipula domos contegunt, quàm longissimam seruant. Vbi fœni inopia est, stramento paleam quærunt. Panici culmo non tegunt. Milij culmum ferè inurunt.

Hordei

Hordei stipulam bubus gratissimam seruant. Panicũ & milium sigillatim pectine manuali legunt Galliæ. Messis ipsa alibi tribulis in area, alibi equarum gressibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum, quo serius metitur, copiosius inuenitur: quo celerius uero, hoc speciosius ac robustius. Lex aptissima, antequam granum indurescat, & cum iam traxerit colorem. Oraculum uero, biduo celerius messem facere potius quàm biduo serius. Siliginis & tritici etiam ratio in area horreoq́ue. Far, quia difficulter excutitur, conuenit cũ palea sua condi, & stipula tantũ, & aristis liberatur. Palea plures gentiũ pro fœno utuntur. Melior ea quæ tenuior minutiorq́ue, & pulueri propior: ideo optima è milio, proxima hordeo, pessima ex tritico, præterquã iumentis opere laborantibus. Culmum saxosis locis cum inaruit, baculo frangunt substratu animalium. Si palea defecit, & culmus teritur. Ratio hæc: maturius desectus muria diu respersus, dehinc siccatus in manipulos conuoluitur, atq; ita pro fœno bubus datur. Sunt qui accendunt in aruo & stipulas, magno Virgilij præconio. Summa autẽ ratio, ut herbarũ semen exurãt. Ritus diuersitatem magnitudo facit messium, & caritas operarũ. Connexa est ratio frumẽti seruandi. Horrea operosa tripedali crassitudine, pariete latertitio, exædificari iubent aliqui. Præterea superne impleri, nec afflatus admittere, aut fenestras habere ullas. Alij ab exortu tantũ æstiuo, aut septẽtrione eaq; sine calce cõstrui, quoniam sit frumẽto inimicissima. Nam quæ de amurca præceperint indicauimus. Alibi cõtrà suspendunt granaria lignea columnis, & perflari undiq; malunt, atq; etiã à fundo. Alij omnino pendente tabulato extenuari granũ arbitrantur: & si tegulis subiaceat, cõferuescere. Multi uentilari quoq; uetant. Gurgulionẽ enim nõ descẽdere infra quatuor digitos, nec amplius periclitari. Columella & fauoniũ uentũ conferre frumento præcipit, quod miror equidẽ, siccissimũ alioqui. Sunt qui rubeta rana in limine horrei pede è longioribus suspensa, inuehere iubeant. Nobis referre plurimum tempestiuitas condendi uidebitur. Nam si parũ tostum atq; robustum collectum sit, aut calidũ conditum, inimica innasci necesse est. Diuturnitatis causæ plures. Aut in ipsius grani corio, cũ est numerosius, ut milio: aut succi pinguedine, qui pro humore sufficit tantũ, ut sesamæ: aut amaritudine, ut lupino & cicercula. In tritico maxime crescunt animalia, quoniam spissitate sua cõcalescit, & furfure crasso uestitur. Tenuior hordeo palea, exilis & leguminis, ideo nõ generãt. Faba crassioribus tunicis operitur, ob hoc efferuescit. Quidam ipsum triticũ diuturnitatis gratia aspergunt amurca, mille modios quadrantali. Alij Chalcidica aut Carica creta, aut etiã absinthio. Est & Olinthi ac Cerinthi Eubœa terra, quæ corrumpi nõ sinat. Nec ferè cõdita in spica læduntur. Vtilissime tamen seruantur in scrobibus, quos siros uocant, ut in Cappadocia, & in Thracia. In Hispania & Africa, ante omnia ut sicco solo fiant curãt: mox ut palea substernatur. Præterea cũ spica sua coduntur. Ita frumenta si nullus spiritus penetret, certũ est nihil maleficũ nasci. Varro autor est, sic conditũ triticũ durare annis quinquaginta, milium uero centum. Fabam & legumina in olearijs cadis oblita cinere, longo tẽpore seruari. Item fabam à Pyrrhi regis ætate, in quodã specu Ambraciæ usq; ad piraticũ Pompei Magni bellũ durasse, annis circiter cxx. Ciceri tantũ nulla bestiola in horreis innascũtur. Sunt qui urceis cinere substratis & illitis acetũ habẽtibus, leguminũ aceruos superingerant, ita non nasci maleficia credentes. Alij, qui in salsamentarijs cadis gypso illinant. Alij, qui lentem aceto laserpitiato respergant, siccatamq́ue oleo inungant. Sed breuissima obseruatio, quod uitijs carere uelis, interlunio legere. Quare plurimũ refert, condere quis malit, an uendere. Crescente enim luna frumenta grandescunt.

De uindemia & autũni tẽporibus. CAP. XXXI.

SEquitur ex diuisione temporũ autumnus à fidiculæ occasu ad æquinoctiũ, ac deinde uergiliarũ occasum, initiũq; hyemis. In his interuallis significatur, pridie Idus Aug. Atticæ equus oriens, uespera Aegypto & Cæsari Delphinus occidens. xi. Calend. Septemb. Cæsari & Assyriæ stella quæ uindemiator appellatur, exoriri mane incipit, uindemiæ maturitatẽ promittens. Eius argumentũ erunt acini colore mutati. Assyriæ v. Calẽd. & sagitta occidit, & etesiæ desinunt. Vindemiator Aegypto nonis exoritur. Atticæ arcturus matutino, & sagitta occidit mane. Quinto Idus Septẽb. Cæsari capella oritur uesperi. Arcturus uero medius pridie Idus, uehementissimo significatu terra mariq; per dies quinq;. Ratio eius hæc traditur. Si delphino occidẽte imbres fuerint, nõ futuros per arcturũ. Signum orientis eius sideris seruetur hirundinum abitu, namq; deprehensæ intereunt. Decimosexto Calend. Octob. Aegypto spica, quam tenet uirgo, exoritur matutino, etesiæq; desinunt. Hoc idem Cæsari xiiij. Calend. xiij. Assyriæ significant, & xi. Calend. Cæsari cõmissura pisciũ occidens, ipsumq; æquinoctij sidus viij. Calend. Octob. Deinde consentiunt, quod est rarũ, Philippus, Callippus, Dositheus, Parmeniscus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus, Ionij. Calend. Octob. capellam matutino exoriri, & iij. Calend. hædos. Sexto nonas Octob. Atticæ corona exoritur mane. Asiæ & Cæsari v. Calen. heniochus occidit matutino. Tertio Calend. Cæsari corona exoriri incipit, & postridie occidunt hædi uesperi. viij. Idus Octobris Cæsari fulgẽs in Corona stella oritur. Et iij. Idus uergiliæ uesperi. Idibus corona tota. Sexto Calend. Nouembr. suculæ uesperi exoriuntur. Pridie Calend. Cæsari arcturus occidit, & suculæ exoriuntur cum sole. Quarto Nonas arcturus occidit uesperi. Quinto Idus Nouemb. gladius Orionis occidere incipit. Deinde iij. Idus uergiliæ occidunt. In his temporum interuallis opera rustica, napos, raphanos serere, quibus diebus diximus. Vul-

gus agreste & rapa post ciconiæ discessum male seri
putat. Nos omnino post Vulcanalia, & præcocia cum
panico. A fidiculæ autem occasu uiciam, faseolos, pa-
bulum. Et hoc silente luna seri iubent. Et frondis præ-
parandæ tẽpus hoc est. Vnus frondator quatuor fron-
darias fiscinas complere in die iustum habet. Si decre-
scente luna præparetur, non putrescit. Aridam colli-
gi non oportet. Vindemiam antiqui nunquam existi
mauere maturam ante æquinoctium: iam passim rapi
cerno. Quam ob rem & huius tempora notis argumẽ
tisq; signentur. Leges ita se habent, Vuam calidam ne
legito, hoc est, in eius siccitate, ac nisi imber interuene
rit. Hanc ne legito rorulentam, hoc est, si ros noctur-
nus fuerit, nec prius quàm sole discutiatur. Vinde-
miare incipito, cum ad palmitem pampinus procum-
bere cœperit, aut cum exempto acino ex densitate in-
teruallum non cõpleri apparuerit, acinum non auge-
ri. Acino plurimum refert, si contingat crescente lu-
na uindemiare. Pressura una culeos xx. implere de-
bet. Hic est pes iustus. Ad totidẽ culeos & lacus xx.
iugeribus unum sufficit torculũ. Premunt aliqui singu
lis, utilius binis, licet magna sit uastitas singulis. Lon-
gitudo in his refert, non crassitudo. Spatiosa melius
premunt. Antiqui funibus uittisq; loreis ea detrahe-
bant & uectibus. Intra c. annos inuenta Græcanica,
mali rugis per cochleas bullantibus, palis affixa arbo-
ri stella, à palis arcas lapidum attollẽte secum arbore,
quod maxime probatur. Intra xxij. hos annos inuen-
tum, paruis prælis, & minori torculari, ædificio bre-
uiore, & malo in medio decreto, tympana imposita ui
naceis, superne toto pondere urgere, & super præla cõ
struere congeriem. Hoc & poma colligendi tempus,
& obseruatio, cum aliquod maturitate non tempesta
te deciderit: hoc & feces exprimendi: hoc & defru-
tum coquendi, silente luna noctu, aut si interdiu, plena.
Cæteris diebus aut ante exortum lunæ, aut post occa-
sum. Ne de nouella uite aut palustri, nec nisi è matura
uua, nec nisi folijs despumandum. quia si ligno contin
gatur uas, adustum ac fumosum fieri putant. Iustum
uindemiæ tempus ab æquinoctio ad uergiliarum oc-
casum dies xliiij. Ab eo die oraculum occurrit, frigi-
dum picari pro nihilo ducentium. Sed iam & Calen-
dis Ianuarij defectu uasorum uindemiantes uidi, pi-
scinisq; musta condi, aut uina effundi priora, ut dubia
reciperentur. Hoc non tam sæpe prouentu nimio eue-
nit, quàm sæuitia insidiãtium caritati ciuili. Sed æqui
patrisfamilias modus est, annona cuiusque anni uti. Id
peræquè lucrosissimum. Reliqua de uinis affatim di-
cta sunt. Item uindemia facta oliuam esse rapiendam,
& quæ ad oleum pertinent, quæque ad uergiliarum
occasum agi debent.

De lunari ratione. CAP. XXXII.

His quæ sunt necessaria adijcientur de luna, uen-
tisq; & præsagijs, ut sit tota sideralis ratio per-
fecta. Namque Virgilius etiam in numeros lunæ di-
gerenda quædam putauit, Democriti secutus ostenta-
tionem. Nos legum utilitas, quæ in toto opere, in hac
quoque mouet parte. Omnia quæ cæduntur, carpun-
tur, conduntur, innocentius decrescente luna, quàm
crescente fiunt. Stercus nisi decrescẽte luna ne tãgito.
Maxime intermenstrua dimidiaque stercorato. Ver-
res, iuuencos, arietes, hœdos decrescente luna castra-
to. Oua luna noua supponito. Scrobes luna plena no-
ctu facito. Arborum radices luna plena operito. Hu
midis locis interlunio serito, & circa interluniũ qua-
triduo. Ventilari quoque frumenta ac legumina, &
condi circa extremam lunam iubent. Seminaria cum
luna supra terram sit, fieri: Calcari musta, cum luna
sub terra. Item materies cædi, quæque alia locis suis di-
ximus. Neque facilior est obseruatio ac iam dicta à
nobis secundo uolumine: sed quod intelligere uel rusti-
ci possint. Quoties ab occidente sole cernetur, priori-
busque noctis horis lucebit, crescens erit, & oculis di-
midiata iudicabitur. Cum uero occidente sole orietur
ex aduerso, ita ut pariter aspiciantur, tum erit plenilu
nium. Quoties ab ortu solis orietur, prioribusque no-
ctis horis detrahet lumen, & in diurnas extendet, de-
crescens erit, iterumque dimidia. In coitu uero, quod
interlunium uocãt, cum apparere desierit. Supra ter-
ras autem erit, quamdiu & sol, interlunio, & prima
tota die, secunda horæ noctis unius dextante sicilico,
ac deinde tertia usque ad quintamdecimam, multipli-
catu horarum ijsdem portionibus: quintadecima to-
ta supra terras noctu erit, eademq; sub terris tota die.
Decimasexta ad primæ hora nocturnæ dextantem si-
cilicum sub terra aget, easdemque portiones horarum
per singulos dies adijciet usque ad interlunium. Et
quantum primis partibus noctis detraxerit, quod sub
terris agat, tãtundem nouissimis ex die adijciet supra
terram. Alternis autem mensibus xxx. implebit nu-
meros, alternis uero detrahet singulos. Hæc erit ra-
tio lunaris.

De uentorum ratione. CAP. XXXIII.

Ventorum paulo scrupulosior. Obseruato solis or
tu quocunq; libeat die, stãtibus hora diei sexta,
sic ut ortum eum à sinistro humero habeant, contra
mediam faciem meridies, à uertice septẽtrio erit. Qui
ita limes per agrum currit, cardo appellatur. Circũagi
deinde melius est, ut umbram suã quisq; cernat, alio-
qui post hominem erit. Ergo permutatis lateribus, ut
ortus illius diei à dextro humero fiat, occasus à sini-
stro, tunc erit hora vi. cum minima umbra contra
medium fiet hominem. Per huius mediam longitudi
nem duci sarculo sulcum, uel cinere lineam, uerbi
gratia pedum xx. conueniet: mediamque mensuram,
hoc est in x. pede, circunscribi circulo paruo, qui uo-
cetur umbilicus. Quæ pars fuerit à uertice umbræ, hæc
erit uentus septentrionalis. Illò tibi putator arbo-
rum plagæ ne spectent, néue arbusta uineǽue, nisi in
Africa, Cyrenis, Aegypto. Illinc flante ne arato,
quæque alia præcepimus. Quæ pars lineæ fuerit à pe-
dibus umbræ, meridiem spectans, hæc uentum
austrum

strum dabit, quem à Græcis notum diximus uocari. Illinc flatu ueniente, materiam uineamq; agricola ne tractes. Humidus aut æstuosius Italiæ est. Africæ quidem incendia cum serenitate affert. In hunc Italiæ palmites spectent, sed non plagæ arborum uitiúmue. Hunc oliueti metator uergiliarũ quatriduo, hunc caueat insitor calamus, gemmusq; inoculator. De ipsæ regionis eius hora præmonuisse cõueniet. Frondem medio die arborator ne cædito. Cum meridiem adesse sentiet pastor, æstate contrahente se umbra, pecudem à sole in opaca cogito. Cum æstate pasces, in occidentem specta ante meridiem, post meridiem in orientẽ. Aliter noxium, sicut hyeme & uere si in rorulentum duceres. Nec contra septentrionem pauerus suprà dictũ. Clodunt ita, lippiúntue ab afflatu, & aluo cita pereũt. Qui fœminas concipi uoles, in hunc uentum spectantes iniri cogito.

De limitatione agrorum CAP. XXXIIII.

Diximus ut in media linea designaretur umbilicus. Per hunc medium transuersa eurrat alia. Hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialem. Et limes qui ita secabit agrum, decumanus uocabitur. Ducãtur deinde aliæ duæ lineæ in decussem obliquæ, ita ut à septentrionis dextra læuaq; ad austri dextram læuamq; descendant. Omnes per eũdem currant umbilicum, omnes inter se pares sint, omnium interualla paria. Quæ ratio semel in quoque agro ineũda erit: uel si sæpius libeat uti, è ligno facienda, regulis paribus in tympanum exiguum, sed circinatum adactis. Ratione qua doceo, occurrendum ingenijs quoq; imperitorum est. Meridiem excuti placet, quoniam semper est idem, sol autem quotidie ex alio cœli momẽto quàm pridie oritur: ne quis fortè ad exortum capiendam putet lineam. Ita cœli exacta parte, quod fuerit lineæ caput septentrioni proximum à parte exortiua, solstitialem habebit exortum, hoc est longissimi diei, uentumq; aquilonem, boream à Græcis dictum. In hunc ponito arbores uitesq;. Sed hoc flante ne arato, frugem ne serito, semẽ ne iacito. Præstringit enim atq; percellit hic radices arborũ, quas positurus afferes. Præmonitus esto: alia robustis prosunt, alia infantibus. Nec sum oblitus in hac parte uentum à Græcis poni, quem cæciam uocant. Sed idem Aristoteles uir immensæ subtilitatis, qui idipsum fecit, rationẽ conuexitatis mundi reddit, qua cõtrarius aquilo africo flat. Nec tamẽ eum toto anno in prædictis timet agricola. Mollit sidera æstate media, mutatq; nomen, & etesias uocatur. Ergo cum frigidum senties, caueto, ac quacunque aquilo prædicatur, tanto perniciosior septẽtrio est. In hunc Asiæ, Græciæ, Hispaniæ, maritimæ Italiæ, Campaniæ, Apuliæ arbusta uineæque spectent. Qui mares concipi uoles, in hunc pascito, ut sic in eundem ineant. Ex aduerso aquilonis ab occasu brumali Africus flabit, quem Græci Liba uocant. In hunc à coitu cum se pecus circumegerit, fœminas conceptas esse scito. Tertia à septentrione lineæ, quam per latitudinem umbræ duximus, & decumanam uocauimus, exortum habebit æquinoctialem, uentumque subsolanum, Græcis Apelioten dictum. In hunc salubribus locis uillæ uineæque spectent. Ipse leniter pluuius, tamen est siccior fauonius, ex aduerso eius ab æquinoctiali occasu, zephyrus à Græcis nominatus. In hunc spectare oliueta Cato iussit. Hic uer inchoat, aperitq; terras tenui frigore saluber. Hic uites putandi, frugesq; curãdi, arbores serendi, poma inserendi, oleas tractãdi ius dabit, afflatuq; nutricium exercebit. Quarta à septẽtrione linea, eadem austro ab exortiua parte proxima, brumalem habebit exortum, uentumque uulturnum, eurum à Græcis dictum, sicciorem & ipsum tepidioremq;. In hunc apiaria & uineæ Italiæ, Galliarumq; spectare debent. Ex aduerso uulturni flabit corus, ab occasu solstitiali & occidentali latere septentrionis, à Græcis dictus argestes, ex frigidissimus & ipse, sicut omnes, qui à septentrionis parte spirant. Hic & grandines infert. Cauendus est ipse non secus ac septentrio. Vulturnus si à serena cœli parte cœperit flare, nõ durabit in noctem: at subsolanus in maiorem partem noctis extenditur. Quisquis erit uentus, si feruidus sentietur, pluribus diebus permanebit. Aquilonem prænunciat terra siccescens repente, austrum humescens rore occulto.

Prognostica tempestatum. CAP. XXXV.

Etenim prædicta ratione uentorum, ne sæpius eadem dicantur, transire conuenit ad reliqua tẽpestatum præsagia, quoniam & hoc placuisse Virgilio magnopere uideo. Siquidem in ipsa messe sæpe concurrere prælia uentorum damnosa imperitis refert. Tradunt eundem Democritum metente fratre eius Damaso ardẽtissimo æstu orasse, ut reliquæ segeti parceret, raperetq; desecta sub tectum, paucis mox horis sæuo imbre uaticinatione approbata. Quinimo & harundinem non nisi impendente pluuia seri iubent, & fruges insecuturo imbre. Quam ob rem & hæc breuiter attingemus, scrutati maxime pertinentia, primũq; à sole capiemus præsagia. Purus oriens atque non feruens serenum diem nunciat: at hybernam pallidus grãdinem. Si & occidit pridie serenus, & oritur, tanto certior fides serenitatis. Concauus oriens pluuias prædicit. Item uentos, cum ante exorientem eum nubes rubescunt, quod si & nigræ rubentibus interuenerint, & pluuias. Cum orientis atq; occidentis radij rubent, coire pluuias. Si circa occidentẽ rubescũt nubes, serenitatẽ futuræ diei spondent. Si in exortu spargentur, partim ad austrũ, partim ad aquilonem, pura circa eum serenitas sit licet, pluuiam tamen uentosq; significabunt. Si in ortu aut in occasu contracti cernentur radij, imbrem. Si in occasu eius pluet, aut radij in se nubem trahent, asperam in proximum diem tempestatem significabunt. Cum oriente radij non illustres eminebunt, quamuis circumdati nube non sint, pluuiã portendent. Si ante exortum nubes globabũtur, hyemem asperã denunciabunt. Si ab exortu repellentur,

& ad

& ad occasum abibunt, serenitatem. Si nubes solem circũcludent, quanto minus luminis relinquent, tanto turbidior tempestas erit. si uero etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. Quod si in exortu fiet ita ut rubescant nubes, maxima ostendetur tempestas. Si non ambibunt, sed incumbent, à quocunque uento fuerint, eum portendent. si à meridie, & imbrem. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is se aperit, expectetur uẽtus. Si totus defluxerit æqualiter, serenitatem dabit. Si in exortu longe radios per nubes porriget, & medius erit inanis, pluuiam significabit. Si ante ortum radij se ostendent, aquam & uentum. Si circa occidẽtem cãdidus circulus erit, noctis leuem tempestatem. Si nebula, uehementiorem. Si candente sole, uentum. Si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit se, uentum magnum. Proxima sunt ijs e lunæ præsagia. Quartam eam maxime obseruat Ægyptus. Si splendens exorta puro nitore fulserit, serenitatem: si rubicunda, uentos: si nigra, pluuias portendere creditur. In quinta, cornua eius obtusa, pluuiam: erecta & infesta uentos semper significant, quarta tamen maxime. Cornu eius septentrionale acuminatum atque rigidum, illum præsagit uentum. Inferius austrum: utraq; recta, noctem uentosam. Si quartam orbis rutilus cingit, uentos & imbres præmonebit. Apud Varronem ita est, Si quarto die luna erit recta, magnam tempestatem in mari præsagiet, nisi si coronam circa se habebit, & eam synceram: quoniam illo modo non ante plenam lunam hyematurum ostendit. Si plenilunio per dimidium pura erit, dies serenos significabit: si rutila, uentos: nigrescens, imbres. Si caligo orbis nubem incluserit, uentos quà se ruperit: si gemini orbes cinxerint, maiorem tempestatem. Et magis si tres erunt, aut nigri, aut interrupti atq; distracti. Nascens luna, si cornu superiore obatro surget, pluuias decrescens dabit: si inferiore, ante pleniluniũ: si in media nigritia illa fuerit, imbrem in plenilunio. Si plena circa se habebit orbem, ex qua parte is maxime splendebit, ex ea uẽtum ostendet. Si in ortu cornua crassiora fuerint, horridã tempestatem. Si ante quartam non apparuerit, uento fauonio flante, hyemalis toto mense erit. Si XVI. uehementius flammea apparuerit, asperas tẽpestates præsagiet. Sunt & ipsius lunæ octo articuli, quoties in angulos solis incidit, plerisque inter eos tantum obseruantibus præsagia eius, hoc est tertia, septima, undecima, decimaquinta, decimanona, uigesimatertia, uigesimaseptima, & interlunium. Tertio loco stellarum obseruationem esse oportet. Discurrere eæ uidentur interdum, uentique protinus sequuntur. In quarũ parte ita præsagiuere. Cœlum cum æqualiter totum erit splendidum, articulis temporum quos proposuimus, autumnum serenum præsagibunt & frigidum. Si uer & æstas non sine riguo aliquo transierint, autumnum serenum & densum minusque uentosum faciunt. Autumni serenitas uentosam hyemem facit. Cum repente stellarum fulgor obscuratur, & id neq; nubilo, neque caligine, pluuia aut graues denunciantur tempestates. Si uolitare plures stellæ uidebuntur, quò ferentur albescentes, uentos ex ijs partibus nunciabunt. Aut si cursitabunt, certos. Si id in pluribus partibus fiet, inconstantes uentos effundent. Si stellarum errantiũ aliquam orbes incluserint, imbres. Sunt in signo cancri duæ stellæ paruæ, aselli appellatæ, exiguum inter illas spatiũ obtinente nubecula, quam præsepia appellant. Hæc cum cœlo sereno apparere desierit, atrox hyems sequitur. Si alteram earum aquloniam caligo abstulit, auster sæuit: si austrinam, aquilo. Arquus cum sunt duplices, pluuias nunciant. A pluuijs serenitatem non perinde certam. Circuli noui circa sidera aliqua, pluuiam. Cùm æstate uehementius tonuit quàm fulsit, uentos ex ea parte denunciat. Contrà si minus tonuit, imbrem. Cum sereno cœlo fulget, pluuiæ erunt & tonitrua, & hyemabit. Atrocissime autem, cũ ex omnibus quatuor partibus cœli fulgurabit. Cum ab aquilone tantũ, in posterum diem aquam portendit. Cum à septentrione, uentum eum. Cum ab austro uel coro, aut fauonio nocte serena fulgurauerit, uentum & imbrẽ ex ijsdem regionibus demonstrabit. Tonitrua matutina uentũ significant, imbrẽ meridiana. Nubes cum sereno cœlo feruntur, a quacunq; parte id fiet, expectẽtur uenti. si eodẽ loco globabuntur, appropinquante sole discutiẽtur. Et hoc si ab Aquilone fiat, uentos: si ab austro, imbres portendent. Sole occidente, si ex utraq; parte eius cœlum petent, tẽpestatem significabunt. Vehementius atræ ab oriente, in noctem aquam minantur. ab occidente, in posterũ diem. Si nubes ut uellera lanæ spargentur multæ ab oriente, aquam in triduum præsagient. Cum in cacuminibus montium nubes consident, hyemabit. Si cacumina pura fient, disserenabit. Nube grauida candicante, quod uocant tempestatem albam, grando imminebit. Cœlo quamuis sereno, nubecula quamuis parua, uentum procellosum dabit. Nebulæ è montibus descendentes, aut cœlo cadentes, uel in uallibus sedentes, serenitatem promittũt. Ab his terreni ignes proxime significant: pallidi namque murmurantesque tempestatum nuncij sentiuntur, pluuiæ etiam, in lucernis fungi. Si flexuose uolitet flamma, uentum. Et lumina cum ex sese flammas elidunt, aut uix accenduntur. Item cum in eo pendentes coaceruantur scintillæ, uel cum tollentibus ollas carbo adhærescit: aut cum contectus ignis è se fauillam discutit, scintillámue emittit. uel cum cinis in foco concrescit, & cum carbo uehementer perlucet. Est & aquarũ significatio. Mare si in tranquillo portu à cursu stabit, & murmurauerit intra se, uentum prædicit. Si idem id[e]m, & hyemem, & imbrem. Litora ripæq, si resonabunt trãquillo, asperã tempestatẽ. Item maris ipsius tranquillo sonitus, spumæue dispersæ, aut aquæ bullãtes. Pulmones marini in pelago, plurium dierum hyemem portendunt. Sæpe & silentio intumescit, flatuq; altius solito iam intra se esse uentos fatetur. Equidẽ & montiũ sonitus,

sonitus, nemorumque mugitus prædicunt. Et sine aura quæ sentiatur, folia ludentia. Lanugo populi aut spinæ uolitans, aquisque pluma innatans. Atq; etiam in campis tempestatem uenturam præcedens suus fragor: cœli quidem murmur, non dubiam habet significationem. Præsagiunt & animalia. Delphini tranquillo mari lasciuientes flatum, ex qua ueniunt parte: item spargentes aquam turbato, tranquillitatem. Loligo uolitans, conchæ adhærescentes, echini affigentes sese, aut harena saburrantes, tẽpestatis signa sunt. Ranæ quoque ultra solitum uocales. Et fulicæ matutino clangore. Item mergi anatesque, pennas rostro purgantes, uentum. Cæteræque aquaticæ aues concursantes. Grues in mediterranea festinantes. Mergi maria aut stagna fugientes. Grues silentio per sublime uolãtes, serenitatem. Sic noctua in imbre garrula: at sereno, tempestatem. Coruique singultu quodam latrantes, seque concutientes, si continuabunt, uentos: si uero carptim uocem resorbebũt, uentosum imbrem. Graculi sero à pabulis recedentes, hyemem. Et albæ aues cum congregabuntur. Et cum terrestres uolucres cõtra aquam clangores dabunt, perfundẽtes sese: sed maxime cornix. Hirundo tam iuxta aquam uolitans, ut penna sæpe percutiat. Quæq; in arboribus habitant, fugitantes in nidis suis. Et anseres continuo clangore intempestiui. Ardea in medijs harenis tristis. Nec mirum, aquaticas, aut in totum uolucres præsagia aeris sentire. Pecora exultantia, & indecora lascivia ludẽtia, eandem significationem habent. Et boues cœlum olfactantes, seque lambentes contra pilum. Turpesq; porci alienos sibi manipulos fœni lacerantes. Segniterque & contra industriam suam absconditæ formicæ, uel concursantes aut oua progerentes. Item uermes terreni erumpentes. Trifolium quoque inhorrescere, & folia contra tempestatem subrigere certum est. Necnon & in conuiuijs mensisq; nostris, uasa quibus esculentum additur, sudorem repositorijs linquentia, diras tempestates prænunciant.

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE
LIBER XIX.

*

PROOEMIVM.

SIDERVM quoque tempestatumque ratio, uel imperitis facili, atque indubitato modo monstrata est: uereq; intelligentibus non minus conferunt rura deprehendendo cœlo, quàm sideralis scientia agro colendo. Proximam multi hortorum curam fecere. Nobis nõ protinus transire ad ista tempestiuum uidetur. Miramurque quosdam scientiæ gratia, eruditionis suæ gloriam ex his petentes, tam multa præterijsse, nulla mentione habita tot rerũ sponte curaue prouenientium, præsertim cum plerisq; earum pretio usuque uitæ maior etiam quàm frugibus perhibeatur autoritas. Atque ut à confessis ordiamur utilitatibus, quæque non solum terras omnes, uerum etiam maria repleuere, seritur, ac dici neque inter fruges, neque inter hortensia potest, linum. Sed in qua nõ occurret uitæ parte, quódue miraculum maius, herbã esse quæ admoueat Aegyptum Italiæ: intantum, ut Galerius à freto Siciliæ Alexandriã septima die peruenerit, Babilius sexta, ambo præfecti: æstate uero proxima Valerius Marianus ex prætorijs senatoribus, à Puteolis nono die lenissimo flatu? herbam esse quæ Gades ab Herculis columnis septimo die Ostiã afferat, & citeriorem Hispaniam quarto, prouinciã Narbonensem tertio, Africam altero: quod etiam mollissimo flatu cõtigit C. Flacco legato Vibij Crispi proconsulis? Audax uita, scelerum plena, aliquid seri, ut uentos procellasq; recipiat: & parum esse fluctibus solis uehi. Iam uero nec uela satis esse maiora nauigijs. Sed quamuis amplitudini antennarum singulæ arbores sufficiant, super eas tamen addi uelorum alia uela: prætereq; alia in proris, & alia in puppibus pandi, ac tot modis prouocari mortem. Denique tam paruo semine nasci, quod orbem terrarum ultro citroq; portet, tam gracili auena, tam non alte à terra tolli: neq; id uiribus suis nexi, sed passum tusumq; & in mollitiem lanæ coactum, iniuria naturæ, ac summa audacia, & quò peruenire nulla execratio sufficit, contra inuentorem dictum suo loco à nobis: cui satis non fuit hominem in terra mori, nisi periret & insepultus. At nos priore libro imbres & flatus cauendos, frugũ causa fructusque, præmonebamus. Ecce seritur hominis manu, metitur eiusdem hominis ingenio quod uentos in mari optet. Præterea ut sciamus fauisse pœnas, nihil gignitur facilius: ut sentiamus nolente id fieri natura, urit agrum, deterioremq; ipsum facit.

De lini satione, & generibus eius, & quomodo perficiatur, & de mappis, & lino non ardente, & quando primum in theatris uela. CAP. I.

SEritur sabulosis maxime, unoque sulco, nec magis festinat aliud. Vere satũ æstate uellitur, & hanc quoq; terræ iniuriã facit. Ignoscat tamẽ aliquis Aegypto serẽti, ut Arabiæ Indiæq; merces importet, itane & Galliæ censentur hoc reditu? montesq; mari oppositos esse nõ est satis, & à latere Oceani obstare ipsum quod uocãt inane? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges, ultimiq; hominũ existimati Morini, imò uero Galliæ uniuersæ uela texunt. Iã quidẽ & trãsrhenani hostes, nec pulchriorem aliam uestẽ eorum fœminæ nouere. Quæ admonitione succurrit quod M. Varro tradit, in Serranorum familia gentilitium esse, fœminas linea ueste non uti. In Germania autẽ defossi atq; sub terra id opus agũt. Similiter in Italia ratione alia inter Padũ Ticinũq; amnes, ubi à Setabi tertia in Europa lino palma: secũdã enim in uicino allianis capessunt retouina, & in Aemilia uia Fauẽtina. Candore allianis semper crudis Fauẽtina præferũtur: retouinis

tenuitas

tenuitas summa densitasq́, candor æque ut Fauētinis, sed lanugo nulla · quod apud alios gratiam, apud alios offensionē habet. Neruositas filo æqualior penè quàm araneis, tinnitusq́, cum dente libeat experiri. ideo duplex quàm cæteris pretium. Et Hispania citerior habet splendorem lini præcipuum, torrentis in quo politur natura, qui alluit Tarraconem. Et tenuitas mira, ibi primum carbasis repertis. Non dudum ex eadem Hispania Zoelicum uenit in Italiam, plagis utilissimum. Ciuitas ea Callæciæ & Oceano propinqua. Est sua gloria & Cumano in Campania, ad piscium & alitum capturam. Eadem & plagis materia. Neque enim minores cunctis animalibus insidias, quàm nobismetipsis lino tendimus. Sed Cumanæ plagæ concidunt apros, & hæ cassésue ferri aciem uincunt. Vidimusq; iam tantæ tenuitatis, ut annulum hominis cum epidromis transirent, uno portante multitudinem qua saltus cingerentur. Nec id maxime mirum, sed singula earum stamina centeno quinquageno filo constare, sicut paulo antè Iulio Lupo, qui in præfectura Aegypti obijt. Mirentur hoc, ignorantes in Aegypti quondam regis, quem Amasim uocāt, thorace in Rhodiorum insula ostendi in templo Mineruæ cccLxv. filis singula fila constare. Quod se expertum nuper Romæ prodidit Mutianus ter consul, paruasq; iam reliquias eius superesse hac experientium iniuria. Italia ex Pelignis etiamnum linis honorem habet, sed fullonū tantum in usu. Nullum est candidius, lanǽue similius, sicut in culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarum hoc & tomenta pariter inuentum. Italiæ quidem mos etiam nunc durat in appellatione stramēti. Aegyptio lino minimum firmitatis, plurimum lucri. Quatuor ibi genera. Taniticum, ac Pelusiacum, Buticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus in quibus nascuntur. Superior pars Aegypti in Arabiam uergens, gignit fruticem, quem aliqui gossipion uocant, plures xylon, & ideo lina inde facta xylina. Paruus est, similemq́; barbatæ nucis defert fructum, cuius ex interiore bōbyce lanugo netur. Nec ulla sunt eis in candore mollitiáue præferenda. Vestes inde sacerdotibus Aegypti gratissimæ. Quartum genus Orchomenium appellant. Fit è palustri uelut harundine, duntaxat panicula eius. Asia è genista facit lina ad retia præcipua, in piscando durantia, frutice madefacto x. diebus. Aethiopes Indiq́; è malis, Arabes cucurbitis, in arboribus, ut diximus, genitis. Apud nos maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumescēte semine, aut colore flauescente. Tunc euulsum, & in fasciculos manuales colligatum, siccatur in sole pendēs cōuersis superne radicibus uno die mox quinque alijs, in contrarium inter se uersis fascium cacuminibus, ut semen in medium cadat. Inter medicamina huic uis, & in quodā rustico ac prædulci Italiæ transpadanæ cibo, sed iam pridem sacrorum tātum gratia. Deinde post messem triticeam uirgæ ipsæ merguntur in æquam solibus tepefactam, pōdere aliquo depressæ. Nulli enim leuitas maior. Maceratas indicio est membrana laxatior. Iterumq́, inuersæ, ut prius, soli siccantur. Mox arefactæ in saxo tunduntur stupario malleo. Quod proximum cortici fuit, stupa appellatur, deterioris lini, lucernarum ferè luminibus aptior. Et ipsa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullæ numerosior distinctio, candore, mollitia. Linumq́; nere & uiris decorum est. Cortices quoque decussi clibanis & furnis præbent usum. Ars depectendi digerendiq́. Iustum est è quinquagenis fascium libris quinas denas carminari. Iterum deinde in filo politur, illisum crebro in silice ex aqua. textumq́, rursus tunditur clauis, semper iniuria melius. Inuentum iam est etiam quod ignibus non absumeretur. Viuum id uocant, ardentesq́, in focis conuiuiorū ex eo uidimus mappas, sordibus exustis splendescētes igni magis quàm possent aquis: Regum inde funebres tunicæ, corporis fauillam ab reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustisq́, sole Indiæ, ubi non cadūt imbres, inter diras serpentes: assuescitq́, uiuere ardendo, rarum inuētu, difficile textu propter breuitatem. Rufus de cætero colos, splendescit igni. Cum inuentum est, æquat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem à Græcis asbestinum ex argumento naturæ. Anaxilaus autor est, linteo eo circundatam arborem, surdis ictibus, & qui non exaudiantur cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Proximus byssino, mulierū maxime delitijs circa Elim in Achaia genito · quaternis denarijs scripula eius permutata quondam, ut auri, reperio. Linteorum lanugo, è uelis nauiū maritimarum maxime, in magno usu medicinæ est, & cinis spodij uim habet. Est & inter papauera genus quoddam, quo candorem lintea præcipuum trahunt. Tentatum est tingi linum quoque, & uestium insaniam accipere in Alexandri Magni primū classibus, Indo amne nauigantis, cum duces eius ac præfecti in certamine quodam uariassent insignia nauium, stupueruntq́, littora flatu uersicoloria implente. Velo purpureo ad Actium cum M. Antonio Cleopatra uenit, eodemque effugit. Hoc fuit imperatoriæ nauis insigne. Postea in theatris tantum umbram fecere: quod primus omnium inuenit Q. Catulus, cum Capitolium dedicaret. Carbasina deinde uela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Mox Cæsar dictator totum forum Romanum intexit, uiamq́; sacram ab domo sua ad cliuum usq; Capitolium, quod munere ipso gladiatorio mirabilius uisum tradūt. Deinde & sine ludis Marcellus Octauiæ sorore Augusti genitus, in ædilitate sua, auunculo xi. Consule Calen. Augusti, uelis forū inumbrauit, ut salubrius litigantes consisterent: quantum mutatis moribus Catonis Cēsorij, qui sternendū quoq́, forum muricibus censuerat. Vela nuper colore cœli stellata per rudentes, terra etiam in amphitheatris principis Neronis rubente in cauis ædium, & muscū à sole defendunt. Cætero mansit candori pertinax gratia. Ho-

nor

nor etiam & Troiano bello. Cur enim non & prælys interfit, ut naufragys? Thoracibus lineis paucos tamen pugnasse, testis est Homerus. Hinc fuisse & nauium armamenta apud eundem interpretantur eruditiores: quoniam cum sparta dixit, significauerit sata.

De sparti natura, & quando primum usus eius, & quomodo perficiatur, & quæ sine radice nascantur, & uiuant. CAP. II.

Sparti quidem usus multa post secula cœptus est: nec ante Pœnorum arma, quæ primum Hispaniæ intulerunt. Herba & hæc sponte nascẽs, & quæ non queat seri, iuncusq; propriè aridi soli, uni terræ dato uitio. Nanq; id malum telluris est, nec aliud ibi seri aut nasci potest. In Africa exiguum & inutile gignitur. Carthaginiensis Hispaniæ citerioris portio, nec hæc tota, sed quatenus parit, montes quoque sparto operit. Hinc strata rustici eorum, hinc ignes facesque, hinc calciamina, & pastorum uestis, animalibus noxium præterquàm cacuminũ teneritate. Ad reliquos usus laboriose euellitur, ocreatis cruribus, manibusque tectis manicis, conuolutum osseis ligneisue conamẽtis. Nunc iam in hyemem uix. Facilime tamen ab Idibus Majs in Iunias hoc maturitatis tempus. Vulsum fascibus in aceruo animatum biduo, tertio resolutũ, spargitur in sole, siccaturq;, & rursus in fascibus redit sub tecta. Postea maceratur aqua, marina optime, sed & dulci, si marina desit. Siccatumq; sole iterum rigatur, si repente urgeat desiderium, perfusum calida in solio, ac siccatum stans compẽdium operæ fatetur. Hoc autem tunditur, ut fiat utile, præcipue in aquis marique inuictum. In sicco præferunt è canabi funes. At spartum alitur etiam demersum, uelut natalium sitim pensans. Est quidem eius natura interpollis, rursusq; quàm libeat uetustum nouo miscetur. Veruntamen complectatur animo, qui uolet miraculum æstimare, quanto sit in usu omnibus terris nauium armamentis, machinis ædificationum, alysq; desiderys uitæ. Ad hos omnes usus quæ sufficiant, minus xxx. M. pass. in latitudinem à littore Carthaginis nouæ, minusq; in longitudinem esse reperientur. Longius uehi impendia prohibent. Iũco Græcos ad funes usos nomini credamus, quo herbam eam appellant: postea palmarum folys philuraq;, manifestum est: & inde translatum à Pœnis sparti usum, perquàm simile ueri est. Theophrastus autor est, esse bulbi genus circa ripas amnium nascens, cuius inter summum corticem eamq; partem qua uescuntur, esse laneam naturam, ex qua mapalia uestesq; quædam conficiantur. Sed neq; regionem in qua id fiat, neque quicquam diligentius, præterquam eriophoron id appellari, in exemplaribus, quæ quidem inuenerim, tradit: neq; omnino ullam mentionem habet sparti, cuncta cura magna persecutus cccc xc. annis ante nos, ut iam & alio loco diximus. quo apparet, post id temporis spatium in usum uenisse spartum. Et quoniam à miraculis rerum cœpimus, sequemur eorum ordinem, in quibus uel maximum est, aliquid nasci aut uiuere sine ulla radice. Tubera hæc uocantur, undiq; terra circumdata, nullisq; fibris nixa, aut saltem capillamentis, nec utiq; extuberante loco in quo gignuntur, aut rimas agente, neq; ipsa terræ cohærent. Cortice etiam includuntur, ut planè nec terram esse possimus dicere, neq; aliud quàm terræ callum. Siccis hæc ferè & sabulosis locis fruticosisq; nascuntur. Excedunt sæpe magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Duo eorum genera, harenosa dentibus inimica, & altera syncera. Distinguuntur & colore, ruffo nigroq;, & intus candido, laudatissima Africæ. Crescant, ánne, uitium id terræ (neq; enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine qua futurum est: & uiuántne, an non, haud facile arbitror intelligi posse. Putrescendi enim ratio communis est ijs cum ligno. Lartio Licinio prætorio uiro iura reddenti in Hispania Carthagine, paucis his annis scimus accidisse, mordenti tuber, ut deprahensus intus denarius primos dentes inflecteret. Quo manifestum erit, terræ naturam in se globari: quod certum est ex ys, quæ nascantur & seri non possint.

De misy, & tuberibus: de fungis pezicis, laserpitio, & magydari, & rubia, & radicula. CAP. III.

Simile est quod in Cyrenaica prouincia uocant misy, præcipuum suauitate odoris ac saporis, sed carnosius: & quod in Thracia ceraunium. De tuberibus hæc traduntur peculiariter: Cum fuerint imbres autumnales, ac tonitrua crebra, tunc nasci, & maxime è tonitribus, nec ultra annum durare, tenerrima autem uerno esse. Quibusdam locis acceptantur riguis & seruntur, sicut Mitylenis negant nasci nisi exundatione fluminum inuecto semine ab Tiaris. Est autem is locus in quo plurima nascũtur. Asiæ nobilissima circa Lampsacum & Alopeconesum, Græciæ uero circa Elin. Sunt & in fungorum genere à Græcis dicti pezicæ, qui sine radice aut pediculo nascuntur. Ab his proximum dicetur autoritate clarissimum laserpitiũ, quod Græci silphion uocant, in Cyrenaica prouincia repertum: cuius succum uocant laser, magnificum in usu medicamentisque, & ad pondus argentei denarij pensum. Multis iam annis in ea terra non inuenitur: quoniam publicani, qui pascua conducunt, maius ita lucrum sentientes, depopulantur pecorum pabulo. Vnus omnino caulis nostra repertus memoria, Neroni principi missus est. Si quando incidit pecus in spem nascentis, hoc deprahenditur signo: oue cum comederit dormiente protinus, capra sternuente. Diuq; iam non aliud ad nos inuehitur laser, quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur large, sed multo infra Cyrenaicum: id quoque adulteratum gummi, aut sagopeno, aut faba fracta. Quo minus omittendum uidetur, C. Valerio, M. Herennio COSS. Cyrenis aduecta Romam publice laserpitij pondo xxx. Cæsarem uero dictatorem initio belli ciuilis, inter aurum argentumque protulisse ex ærario laserpitij pondo cxi. Id apud

pud autores Græciæ euidentissimos inuenimus natum imbre piceo repente madefacta tellure, circa Hesperidum hortos Syrtinq; maiorem, septem annis ante oppidum Cyrenarum, quod conditum est urbis nostræ anno cxliij. Vim autem illam per quatuor milia stadiûm Africæ ualuisse. In ea laserpitium gigni solitum, rem feram ac contumacem, & si coleretur, in deserta fugiẽtem: radice multa crassaque, caule ferulaceo, haud simili crassitudine. Huius folia maspetum uocabant, apio maxime similia. Semen erat foliaceum, folium ipsum uere deciduũ. Vesci pecora solita, primoq; purgari, mox pinguescere, carne mirabilem in modum iucũda. Post folia amissa, caule ipso & homines uescebantur decocto, asso, elixoq; eorum quoque corpora xl. primis diebus purgante à uitijs omnibus. Succus duobus modis capiebatur. è radice atq; caule. Et hæc duo erãt nomina, rhizias, atq, caulias, uilior ille ac putrescens. Radice cortex niger, & ad mercis adulteria. Succum ipsum in uasa coniectum, admixto furfure, subinde cõcutiendo ad maturitatem perducebãt: ni ita fecissent, putrescentem. Argumentum erat maturitatis, color, siccitasq; sudore finito. Alij tradunt laserpitij radicem fuisse maiorem cubitali, tuberque in ea super terram. Hoc inciso, profluere solitum succum ceu lactis, supernato caule, quem magydarin uocarunt. Folia aurei coloris pro semine fuisse, cadentia à canis ortu, austro flante. Ex his laserpitium nasci solitum, annuo spatio & radice & caule consummantibus sese. Hoc & circumfodi solitum prodidere. Nec purgari pecora, sed ægra sanari, aut protinus mori, quod in paucis accidere, Persico silphio prior opinio congruit. Alterum genus est quod magydaris uocatur, tenerius & minus uehemens, sine succo: quod circa Syriam nascitur, non proueniens in Cyrenaica regione. Gignitur & in Parnaso monte copiosum, quibusdam laserpitium uocantibus, per quæ omnia adulteratur rei saluberrimæ utilissimæque autoritas. Probatio synceri prima in colore modice ruffo, & cum frangitur, candido intus, mox translucente gutta aquæ saliuaq; liquescit. Vsus in multis medicaminibus. Sunt etiámnum duo genera, non nisi sordido nota uulgo, cum quæstu nullo polleant. In primis rubia, tingendis lanis & corijs necessaria. Laudatissima Italica, & maxime suburbana, & omnes penè prouinciæ scatent ea. Sponte prouenit, seriturque similitudine erui liæ. Verum spinosus ei caulis geniculatus hic est, quinis circa articulos in orbe folijs. Semen eius rubrum est. Quos in medicina usus habeat, suo dicemus loco. At quæ uocatur radicula, lauandis demum lanis succum habet. mirum, quantum conferens candori mollitiaque. Nascitur satiua ubiq;, sed sponte præcipua in Asia Siriaq;, saxosis & asperis locis. Trans Euphratem tamen laudatissima, caule ferulaceo tenui, & ipso cibis indigenarum expetito, & ungenti quicquid sit, cum quo decoquatur, folio oleæ. Struthion Græci uocant, floret æstate, grata aspectu: uerum sine odore, spinosa, & caule lanuginoso. Semen ei nullum, radix magna, quæ conciditur ad quem dictum est usum.

De hortorum cura, & digestio terræ nascẽtium præter fruges & frutices. CAP. IIII.

AB his superest reuerti ad hortorum curam, & suapte natura memorandam, & quoniam antiquitas nihil prius mirata est, quàm Hesperidum hortos, ac regum Adonis & Alcinoi, itémque pensiles, siue illos Semiramis, siue Assyriæ rex Cyrus fecit, de quorum opere alio uolumine dicemus: Romani quidem reges ipsi coluere. Quippe etiam superbus Tarquinius nuncium illum sæuum atque sanguinarium filio remisit ex horto. In xij. tabulis legum nostrarum nusquam nominatur uilla, semper in significatione ea hortus: in horti uero hæredium. Quam rem comitata est & religio quædam. hortosq; & fores tantum contra inuidentium effascinationes dicari uidemus. In remedio satyrica signa, quanquam hortos tutelæ Veneris assignante Plauto. Iam quidam hortorum nomine in ipsa urbe delicias, agros, uillasq; possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus otij magister. Vsque ad eum, moris non fuerat in oppidis haberi rura. Romæ quidem per se hortus ager pauperis erat. Ex horto plebei macellum, quanto innocentiore uictu? Mergi enim credo in profunda satius est, & ostrearum genera naufragio exquiri, aues ultra Phasidem amnem peti, & fabuloso quidem terrore tutas, imò sic pretiosiores, alias in Numidiam atq; Aethiopiæ sepulchra: aut pugnare cum feris, mandiq; capientem quod mandat alius. At hercule quàm uilia hæc, quàm parata uoluptati satietatiq;, nisi eadem quæ ubiq, indignatio occurreret? Ferẽdum sanè fuerit exquisita nasci poma, alia sapore, alia magnitudine, alia monstro, pauperibus interdicta: inueterari uina, saccisque castrari. nec cuiquam adeo longam esse uitam, ut non ante se genita potet. è frugibus quoq; quoddam alimentum sibi excogitasse luxuriam, ac medullam tantum earum, superq; pistrinarum operibus & cælaturis uiuere, alio pane procerum, alio uulgi, tot generibus usq; ad infimam plebem descendente annona. Etiámne in herbis discrimen inuentum est, opesq; differentiam fecere in cibo, etiam uno asse uenali? In his quoq; aliqua sibi nasci tribus negant, caule in tantum saginato, ut pauperis mensa non capiat. Syluestres fecerat natura corrudas, ut quisque demeteret passim. Ecce altiles spectantur asparagi. Et Rauenna ternos libris rependit. Heu prodigia uentris. Mirum esset non licere pecori carduus uesci, non licet plebei. Aquæ quoq; separantur & ipsa naturæ elementa ui pecuniæ discreta sunt. Hi niues, illi glaciem potant, pœnasque montium in uoluptatem gulæ uertunt. Seruatur algor æstibus, excogitaturque ut alienis mensibus nix algeat. Decoquunt alij aquas, mox & illas hyemant. Nihil itaque homini sic, quomodo rerum naturæ placet. Etiámne herba aliqua diuitijs tantum nascitur? Nemo Sacros Auentinosque montes, & iratæ plebis secessus cir

sius circumspexerit. Mors enim certe æquabit quos pecunia superauerit. Itaque hercule nullum macelli uectigal maius fuit Romæ, clamore plebis incusantis apud omnes principes, donec remissum est portorium mercis huius compertumq́, non aliter quæstuosius cēsum haberi aut tutius, ac minore fortunæ iure, cum credatur pensio ea pauperum. Is in solo sponsor est, & sub dio reditus, superficiesq; cœlo quocunq, gaudens. Hortorum Cato prædicat caules. Hinc primum agricolæ æstimabantur prisci, & sic statim faciebant iudicium, nequam esse in domo matremfamiliâs (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) ubi indiligens esset hortus. Quippe è carnario aut macello uiuendum esse. Nec caules, ut nunc, maxime probabant, damnantes pulmentaria quæ egerent alio pulmentario. Id erat oleo parcere. Nam gari desideria etiam erant in exprobratione. Horti maxime placebant, quia non egerent igni, parcerentq́, ligno, expedita res & parata semper: unde & acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, & quæ minime accenderent desiderium panis. Pars eorum ad condimenta pertinens, fatetur domi uersuram fieri solitam, atque non Indicum piper quæsitum, quæq; trans maria petimus. Iam in fenestris suis plebs urbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura præbebāt, antequam præfigi prospectus omnis coegit multitudinis innumeræ sæua latrocinatio. Quamobrem sit aliquis & his honos, néue autoritatem rebus uilitas adimat, cum præsertim etiam cognomina procerum inde nata uideamus: Lactucinosq; in Valeria familia non puduisse appellari: & contingat aliqua gratia operæ curæque nostræ, Virgilio quoque confesso, quàm sit difficile uerborum honorem tam paruis perhibere. Hortos uillæ iūgendos non est dubium, riguosq́ue maxime habendos, si contingat profluo amne. Si minus, è puteo pertica, organisue neumaticis, uel tollenonum haustu rigādos. Solum proscindendum à fauonio, in autumnum præparandum est post xiiij. dies, iterandumq́ue ante brumam. Octo iugerum operis palari iustum est. Fimum tres pedes alte cum terra misceri, areis distingui, easq; resupinis puluinorum toris, ambire singulas tramitum sulcis, quà detur accessus homini, scatebrisque decursus. In hortis nascentium alia bulbo commendantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia utroq;, alia semine, alia cortice, alia cute, aut cartilagine, alia carne, alia tunicis carnosis. Aliorum fructus in terra est, aliorum & extra, aliorum non nisi extra. Quædam iacent crescuntq́;, ue cucurbitæ & cucumis. Eadem & pendent, quanquam grauiora multo etiam iis quæ in arboribus gignuntur. Sed cucumis cartilagine. Cortex huic uni maturitate transit in lignum. Terra conduntur rhaphani, napiq́;, & rapa, atque alio modo inulæ, siser, pastinacæ. Quædam uocabimus ferulacea, ut anethum, maluas. Nanque tradunt autores, in Arabia maluas septimo mense arborescere, baculorum usum præbere extemplo. Sed & arbor est malua in Mauritania Lixi oppidi æstuario, ubi Hæsperidum horti fuisse produntur cc. pass. ab Oceano, iuxta delubrum Herculis, antiquius Gaditano, ut ferunt. Ipsa altitudinis pedum xx. crassitudinis quam circumplecti nemo possit. In simili genere habebitur & cannabis. Nec non & carnosa aliqua appellabimus, ut spongias in humore pratorum enascentes. Fungorum enim callum, in ligni arborumq, natura diximus, & alio genere tuberum paulo antè.

Natura & genera, & historia nascentium in hortis rerum. CAP. V.

Cartilaginei generis, extraq́ue terram est cucumis, mira uoluptate Tiberio principi expetitus. Nullo quippe non die contigit ei, pensiles eorum hortos promouentibus in solem rotis olitoribus: rursusq́ue hybernis diebus intra specularium munimenta reuocātibus. Quin & lacte mulso semine eorum biduo macerato, apud antiquos Græciæ autores scriptum est seri oportere, ut dulciores fiant. Crescunt qua coguntur forma. In Italia uirides & quam minimi, in pi ouincijs quàm maximi & citrini aut nigri. Placent copiosissimi Africæ, grandissimi Mœsiæ: cum magnitudine excessere, pepones uocantur. Viuūt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurimum. Natura oleum odere mire, nec minus aquas diligunt. Desecti quoque, ad eas modice distantes adrepunt, contrà oleum refugiunt: aut si quid obstet, uel si pendeant, curuantur. Idq; uel una nocte deprahenditur, si uas cum aqua subijciatur à quatuor digitorum interuallo descendentibus ante posterum diem at si oleū eodē modo sit, in hamos curuatis. Iidem in fistula flore demisso, mira longitudine crescunt. Ecce cum maxime noua forma eorum in Cāpania prouenit, mali cotonei effigie. Forte primo natum ita audio unum, mox semine ex illo genus factū, melopeponas uocant. Non pendent hi, sed humi rotundantur. Mirum in his, præter figuram coloremq́, & odorem, quod maturitatem adepti, quanquam non pēdentes, statim à pediculo recedunt. Columella suum tradit commentum, ut toto anno contingant. Fruticem rubi quàm uastissimum in apricum locum transferre, & recidere, duûm digitorum relicta stirpe, circa uernum æquinoctium. ita in medulla rubi semine cucumeris insito, terra minuta fimoq́ue circumaggeratas resistere frigori radices. Cucumerum Græci tria genera fecere. Laconicum, Scytalicum, Bœoticum. Ex his tantum Laconicum aqua gaudere. Sunt qui herba, quæ uocatur culix nomine, trita, semen eorum maceratum seri iubeant, ut sine semine nascantur. Similis & cucurbitis natura, duntaxat in nascēdo. Aequè hyemem odere. Amant rigua ac fimum. Seruntur ambo semine in terra sesquipedali fossura, inter æquinoctium uernum & solstitium: Parilibus tamen aptissime. Aliqui malunt ex Calend. Martij cucurbitas, & Nonis cucumeres, & per quinquatrus serere, simili modo repantibus flagellis, scandentes parietum aspera in te-

ctum usq;, natura sublimitatis auida. Vires sine adminiculo standi non sunt, uelocitas pernix, leui umbra cameras ac pergulas operiens. Inde hæc duo prima genera: Camerarium, & plebeiũ, quod humi repit. In priore mire tenui pediculo libratur pondus immobile auræ. Cucurbita quoque omni modo fastigatur, uaginis maxime uitilibus, coniecta in eas postquam defloruit. Crescit qua cogitur forma, plerunq; & draconis intorti figura. Libertate uero pensili concessa, iã uisa est ix. pedum longitudinis. Particulatim cucumis floret, sibi ipse superflorescens, & sicciores locos patitur, candida lanugine obductus, magisq; cum crescit. Cucurbitarum numerosior usus. Et primus caulis in cibo. Atque ex eo in totum natura diuersa. Nuper in balinearum usum uenere urceorum uice, iampridem uero etiã cadorum ad uina condenda. Cortex uiridi tener. Deraditur nihilominus in cibis. Cibus saluber ac lenis pluribus modis existimatur, qui perfici humano uentre non queant, sed non intumescant. Semina quæ proxima collo fuerint, proceras pariunt: item ab imis, sed nõ comparandas supradictis. quæ in medio, rotundas: quæ in lateribus, crassas breuioresq́;. Siccantur in umbra, & cum libeat serere, in aqua macerantur. Cibis quo longiores tenuioresq́;, eo gratiores. Et ob id salubriores quæ pendendo creuere, minimumq́; seminis tales habent, duritia eius in cibis gratiam terminante. Eas quæ semini seruentur, ante hyemem præcidi non est mos. Postea fumo siccantur, condendis hortensiorum seminibus rusticæ supellectili. Inuenta est ratio, qua cibis quoque seruarentur, eodemq́; modo cucumis, usque ad alios penè prouentus, & id quidem in muria fit. Sed & scrobe, opaco in loco harena substrato, fœnóque sicco opertos, ac deinde terra, uirides seruari tradunt. Sunt & syluestres in utroq; genere, & omnibus ferè hortensibus. Sed & his medica tantum natura est. Quam ob rem differentur in sua uolumina. Reliqua cartilaginum naturæ terra occultantur omnia. In quibus de rapis abunde dixisse poteramus uideri, nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda: latiora uero & concaua fœminini, præstantiora suauitate, & ad condiendum faciliora, quæ sæpius sata transeunt in marem. Iidem naporum v. genera fecere: Corinthium, Cleonæum, Liothasium, Bœoticum, & quod per se uiride dixerunt. Ex iis in amplitudinem adolescit Corinthium, nuda ferè radice. Solum enim hoc genus superne tendit, non ut cætera in terram. Liothasium quidam Thracium appellant, frigorum patientissimum. Ab eo Bœoticum dulce est, rotunditate etiam breui notabile, neque ut Cleonæum prælongum. In totum quidem, quorũ teniora folia, ipsi quoque dulciores, quorum scabra & angulosa & horrida, amariores. Est præterea genus syluestre, cuius folia sunt erucæ similia. Palma Romæ Amiternino datur, inde Nursino, tertia nostratibus. Cætera de satu eorum in rapis dicta sunt. Cortice & cartilagine constant raphani: multisque eorum cortex crassior etiam quàm quibusdam arborum. Amaritudo plurima illi est & pro crassitudine corticis. Cætera quoq; aliquando lignosa. Et uis mira colligendi spiritum, laxandíque ructum. Ob id cibus illiberalis, utique si proxime olus mandatur si uero cum oliuis drupis, rarior ructus fit, minusque fœtidus. Aegypto mire celebratur propter olei fertilitatem, quod è semine eius faciunt. Hoc maxime cupiunt serere, si liceat quoniã & quæstus plus quam è frumento, & minus tributi est, nullumque copiosius oleum. Genera rhaphani Græci fecere tria foliorum differentia, crispi, atque læuis, & tertium syluestre. Atque huic læuia quidem, sed breuiora ac rotunda, copiosaque atque fruticosa. sapor autem asper, & medicamenti instar ad eliciendas aluos. Et in prioribus tamen differẽtia seminis est, quoniam aliqua peius, aliqua admodum exiguum ferunt. Hæc uitia non cadunt nisi in crispa folia. Nostri alia fecere genera. Algidense à loco, longum atque trãslucidum. Alterum rapi figura quod uocant Syriacum, suauissimum ferè ac tenerrimum, hyemisque patiens. Præcipuum tamen est, quod è Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud autores non reperitur, id autem tota hyeme durat. Etiámnum unum syluestre Græci agrion uocant, Pontici armon, alii leucen, nostri armoraciam, fronde copiosius quàm corpore. In omnibus autem probandis maxime spectantur caules. Immitium enim rotundiores crassioresque, ac longis canalibus. Folia ipsa tristiora, & angulis horrida. Seri uult rhaphanus terra soluta, humida. Fimum odit, palea contentus. Frigore adeo gaudet, ut in Germania infantium puerorum magnitudinem æquet. Seritur post Idus Feb. ut uernus sit, iterumque circa Vulcanalia, quæ satio melior. Multi & Martio & Aprili serunt, & Septembri. Incipiente incremento, confert alterna folia circumobruere, ipsos uero accumulare. Nam qui extra terram emersit, durus fit atque fungosus. Aristomachus detrahi folia per hyemem iubet, & ne lacunæ stagnent accumulare: ita in æstatem grandescere. Quidam prodidere, si palo adacto cauerna palea insternatur sex digitorum altitudine, deinde in semen fimumq́; & terra congeratur, ad magnitudinem scrobis crescere. Præcipue tamen salsis aluntur. Itaq; etiam talibus aquis irrigantur, & in Aegypto nitro sparguntur, ubi sunt suauitate præcipui. In totum quoque salsugine amaritudo eorum eximitur, fiuntq; coctis similes. Nanque & cocti dulcescunt, & in naporum uicem transeunt. Crudos medici suadent ad colligenda acria uiscerum dandos cum sale ieiunis esse, atque ita uomitionibus præparant meatum. Tradunt & præcordiis necessarium hunc succũ, quando phthisin cordi intus inhærentem, nõ alio potuisse depelli cõpertum sit in Aegypto, regibus corpora mortuorum ad scrutandos morbos insecantibus. Atque ut est Græca uanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeo cæteris cibis prælatus rhaphanus, ut ex auro dicaretur, beta ex argento, rapum è plumbo. Scires non ibi

genitum

genitum Manium Curium imperatorem, quem Samnitium legatis aurum repudiaturo afferentibus, rapum torrentem in foco inuentum annales nostri prodidere. Scripsit & Moschion Græcus unum de rhaphano uolumen. Vtilißimi in cibis hyberno tempore existimantur: ijdemq; dentibus semper inimici, quoniam atterant. Ebora certe poliunt. Odium his cum uite maximum, refugitq; iuxtà satos. Lignosiora sunt reliqua, in cartilaginum genere à nobis posita. Mirumq;, omnibus uehementiam saporis inesse. Ex ijs pastinacæ unum genus agreste sponte prouenit, staphilinos Græce dicitur. Alterum seritur radice uel semine, primo uere uel autumno, ut Hygino placet Februario, Augusto, Septembri, Octobri, solo quàm altißime refosso. Annicula utilis esse incipit, bima utilior, gratior autumno, patinisq; maxime. Et sic quoq; uirus illi intractabile est. Hibiscum à pastinaca gracilitate distat, damnatum in cibis, sed medicinæ utile. Est & quartum genus in eadem similitudine pastinacæ, quam nostri gallicam uocant. Græci uero daucon: cuius genera etiam quatuor fecere. Inter medica dicendum siser, & ipsum Tiberius princeps nobilitauit, flagitans omnibus annis à Germania. Gelduba appellatur castellum Rheno impositum, ubi generositas præcipua. Ex quo apparet frigidis locis conuenire. Inest longitudine neruus, qui decoctis extrahitur, amaritudinis tamen magna parte relicta: quæ mulso in cibis temperata, etiam in gratiam uertitur. Neruus idem & pastinacæ maiori, duntaxat anniculæ. Siseris satus mensibus, Februario, Martio, Aprili, Augusto, Septembri, Octobri. Breuior his est, sed torosior amariorq;, inula, per se stomacho inimicißima: eadem dulcibus mixtis saluberrima. Pluribus modis austeritate uicta gratiam inuenit. Nanq; & in pollinem tunditur arida, liquidoq; dulci temperatur: & decocta posca, aut asseruata, uel macerata pluribus modis, & tunc mixta defruto, aut subacta melle, uuísue paßis, aut pinguibus caryotis. Alio rursus modo cotoneis, malis, uel sorbis, aut prunis, aliquãdo pipere aut thymo uariata, defectus præcipue stomachi excitat, illustrata maxime Iuliæ Augustæ quotidiano cibo. Superuacuũ eius semẽ, quoniã oculis ex radice excisis, ut harũdo seritur. Et hæc autẽ seritur, & siser, et pastinaca utroq; tẽpore, uere & autumno, magnis seminũ interuallis, nulláne minus quàm ternorũ pedum, quoniam spatiose fruticat. Siser autem transferre melius. Proxima his est bulborum natura, quos Cato in primis serendos præcipit, celebrans Megaricos. Verum nobilißima est scilla, quanquam medicamini nata, acetoq; exacuendo. Nec ulli amplitudo maior, sicut nec uis asperior. Duo genera medicæ: Masculus albis folijs, fœmina nigris: Et tertium genus est cibis gratum: Epimenidium uocatur, angustius folio, ac minus aspero. Seminis plurimum omnibus. Celerius tamen proueniunt satæ bulbis circa latera natis. Et ut crescant, folia quæ sunt his ampla, deflexa circà obruuntur. Ita succum omnem in se trahunt capita. Sponte nascuntur copiosißime in Balearibus Ebusoq; insulis, ac per Hispanias. Vnum de ijs uolumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas uires, quas proximo reddemus libro. Reliqua bulborũ genera differunt colore, magnitudine, suauitate. Quippe cum quidam crudi mandãtur, ut in Cherroneso Taurica. Post hos in Africa nati maxime laudantur, mox Apuli. Genera Græci hæc fecere. Bulbinem, setanion, pythion, acrocorion, ægilopa, sisyrinchion. In hoc mirum, imas eius radices crescere hyeme: uerno autem cum apparuerit uiola, minui & contrahi, tum deinde bulbum pinguescere. Est inter genera, quod in Aegypto aron uocant, scyllæ proximum amplitudine, folijs lapathi, caule recto duûm cubitorum, baculi craßitudine, radice mollioris naturæ, quæ edatur & cruda. Effodiuntur bulbi ante uer, aut deteriores illico fiunt. Signum maturitatis, folia inarescentia ab imo. Vetustiores improbant. Item paruos & longos. Contra rubicundis rotundioribusq; laus, & grandißimis. Amaritudo plerisq; in uertice est. Media eorum dulcia. Bulbos non nasci, nisi ex semine, priores tradiderunt. Sed & Prænestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Remorum aruis.

De hortensium herbarum radicibus, folijs, floribus, coloribus. CAP. VI.

Hortẽsibus omnibus ferè singulæ radices, ut rhaphano, betæ, apio, maluæ. Amplißimæ autem lapatho, ut quæ descendat ad tria cubita. Syluestri minores, tum-dæ. Effossa quoq, diu uiuit. Quibusdam tamen capillatæ, ut apio, maluæ. Quibusdam surculosæ, ut ocymo. Alijs carnosæ ut betæ, aut magis etiámnum croco. Aliquibus ex cortice & carne constant, ut rhaphano, & rapis. Quorundã geniculatæ sunt, ut graminis. Quæ rectam non habent radicem, statim plurimis nituntur capillamentis, ut atriplex, & blitum. Scilla autem & bulbi, & cepe, & allium, non nisi in rectũ radicantur. Sponte nascentium quædam numerosiora sunt radice quàm folio, ut aspalax, perdicium, crocum. Florent cum fraxino serpillum, abrotanum, napi, rhaphani, menta, ruta, & cætera quidẽ cum cœpere deflorescunt. Ocymum autem particulatim & ab imo incipit: qua de causa diutißime floret. Hoc & in Heliotropio herba euenit. Flos alijs candidus, alijs luteus, alijs purpureus. Folia cadunt à cacuminibus, origano, inulæ, & aliquando rutæ iniuria læsæ. Maxime concaua sunt cepæ, gethyo. Allium cepasque inter deos iniurando habet Aegyptius. Cepe genera apud Græcos, sardia, samothracia, alsidena, setania, schista, Ascalonia, ab oppido Iudææ nominata. Omnibus etiam odor lacrymosus, & præcipue Cyprijs, minime Gnidijs. Omnibus corpus totum pinguitudinis eorum cartilagine. E cunctis setania minima, excepta tusculana, sed dulcis. Schista autem & ascalonia condiuntur. Schistam hyeme cum coma sua relinquunt, uere folia detrahunt, & alia subnascuntur ijsdem diuisuris: unde & nomen. Hoc exemplo reliquis quoq; ge-

neribus detrahi iubent, ut in capita crescant potius
quàm in semina. Ascaloniarum propria natura. Ete-
nim uelut steriles sunt ab radice, & ob id semine seri
illas, non deponi, iussere Græci. Præterea serius circa
uer cum germinant transferri, ita crassescere, & tunc
properare præteriti temporis pensitatione. Festinandũ
autem in his est, quoniam maturæ celeriter putrescũt.
Si deponantur, & caulem emittunt & semen, ipsæq;
euanescunt. Est & colorum differẽtia. Samo enim &
Sardibus candidissimæ proueniunt. Sũt in honore &
Creticæ, de quibus dubitant an eædem sint quæ Asca
loniæ: quoniam satis capita crassescunt depositis, cau-
les & semina. Distant sapore tãtum dulci. Apud nos
duo prima genera. Vnum condimentarium, quod illi
gethyon, nostri pallacanam uocant. Seritur mensibus
Martio, Aprili, Maio. Alterum capitatum æque ab
æquinoctio autumni, uel à fauonio. Genera eius auste-
ritatis ordine, Africana, Gallica, Tusculana, Ami-
ternina. Optima autem quæ rotundissima. Item ruffa
acrior quàm candida, sicca, quàm uiridis, & cruda
quàm cocta, sicca quàm condita. Seritur Amiternina
frigidis & humidis locis, & sola allij modo capite, re-
liquæ semine. Proximaq; æstate nullum semen emit-
tunt, sed caput tantum quod inarescit. Sequenti autem
anno permutata ratione semen gignitur, caput ipsum
corrumpitur. Ergo omnibus annis separatim semen ce
pæ causa seritur, separatim cepæ seminis. Seruantur au
tem optime in paleis. Gethyũ penè sine capite est, cer-
uicis tantum longæ, & ideo totum in fronde, sæpiusq;
resecatur, ut porrum. Ideo & illud serunt, non depo-
nunt. Cætero cepas ter fosso solo seri iubent, extirpatis
radicibus herbarum in iugera denas libras. Intermisce
ri satureiam, quoniam melius proueniat. Runcari præ
terea, & sarriri, si non sæpius, quater. Ascaloniã men
se Februario serunt nostri. Semen ceparum nigrescere
incipiens, antequam marcescat, metunt. Et de porro in
hac cognatione dici conueniat, præsertim cum sectiuo
nuper autoritatem dederit princeps Nero, uocis gra-
tia, ex oleo statis mensium omnium diebus, nihilq; a-
liud, ac ne pane quidem uescendo. Seritur semine ab
æquinoctio autumno: si sectiuum facere libuit, densius.
In eadẽ area secatur donec deficiat, stercoraturq; sem-
per, nutritur in capita antequam secetur. Cùm incre-
uit in aliam aream transfertur, summis folijs leuiter re
cisis ante medullam, & capitibus retractis, tunicis ue
extremis. Antiqui silice uel tegula subiecta capita dila
tabant. Hoc itẽ in bulbis. Nunc sarculo leuiter cõuellũ
tur radices, ut delibatæ alant, neq; distrahãt. Insigne
quod cũ fimo lætoq; solo gaudeat, rigua odit, & tamen
proprietate quadam soli constat. Laudatissimus in Ae
gypto, mox orthiæ atq; aricinæ. Sectiui duo genera. Her
baceum folio incisuris eius euidentibus, quo utuntur
medicamentarij. Alterum genus suauioris folij, rotun
diorisq;, incisuris leuioribus. Fama est, Melam eque-
stris ordinis uirum ex procuratione à Tiberio princi-
pe accersitũ, in summa desperatione succo porri ad triũ
denariorum argenteorum pondus hausto, confestim
expirasse sine cruciatu. Ampliorem modum negãt no
xium esse. Allium ad multa ruris præcipue medicamẽ
ta prodesse creditur. Tenuissimis & quæ separantur
in uniuersum uelatur membranis, mox pluribus coa-
gmentatur nucleis, & his separatim uestitis. Asperi
saporis, quo plures nuclei fuere, hoc est asperius. Tædiũ
huic quoq; halitu, ut cepis, nullum tamen coctis. Gene
rum differentia in tempore. Præcox maturescit lx. die
bus. Tum in magnitudine. Vlpicum quoq; in hoc ge-
nere Græci appellauere allium Cyprium, alij antisco-
rodon, præcipue Africæ celebratum inter pulmẽtaria
ruris, grandius allio. Tritum in oleo & aceto, mirum
quãtum increscat spuma. Quidam ulpicum & allium
in plano seri uetant, castellatimq; grumulis imponi, di
stãtibus inter se pedes ternos. Inter grana digiti inter-
esse debent, simulatq; tria folia eruperint, sarriri. Grã
descunt quo sæpius sarriuntur. Maturescentium caules
depressi in terram obruuntur, ita cauetur ne in fron-
dem luxurient. In frigidis utilius uere seri quàm au-
tumno. Cæterum ut odore careant, omnia hæc iubẽtur
seri cum luna sub terra sit, colligi cum in coitu. Sine his
Menander è Græcis autor est, allium edentibus, si ra-
dicem betæ in pruna tostam superederint, odorem ex-
tingui. Sunt qui & allium & ulpicum inter Compi-
talia ac Saturnalia seri aptissime putent. Allium &
semine prouenit, sed tarde. Primo enim anno porri
crassitudine capite efficitur, sequenti diuiditur, tertio
consummatur pulchriusq;, tale existimant quidam. In
semen exire nõ debet, sed intorqueri caulis sationis gra
tia, uti caput ualidius fiat. Quòd si diutius allium ce-
pamq; inueterari libeat, aqua salsa tepida capita intin
genda sunt. Ita diuturniora fient, melioraq; usui, sed in
satu sterilia. Alij contenti sunt primo super prunas su-
spendisse, abundeq; ita profici arbitrantur ne germi-
nent. Quod facere allium cepamq;, extra terram quoq;
certum est, & cauliculo acto euanescere. Aliqui &
allium paleæ optime seruari putant. Allium est & in
aruis sponte nascens, alum hoc uocant: quod aduersus
improbitatem alitum depascentium semina coctum,
ne renasci possit, abijcitur: statimque quæ deuorauere
aues, stupentes manu capiuntur, etsi paulum commo-
rauere sopitæ. Est & syluestre, quod ursinum uocant,
odore molli, capite prætenui, folijs grandibus.

Quoto die quæque herbæ nascuntur: seminum natura: quomodo quæq; ferantur, & quorum singula genera sunt, & quorum plura. CAP. VII.

IN horto satorum celerrime nascuntur ocymum, bli
tum, napus, eruca: tertio enim die erumpunt: ane-
thũ quarto, lactuca quinto, rhaphanus sexto, cucumis
& cucurbitæ septimo, prior cucumis, nasturtium ac
sinapi quinto, beta æstate sexto, hyme decimo, atri-
plex octauo, cepe xix. aut xx. gethyũ x. aut xij. Contu-
macius coriandrum. Cunila quidem & origanũ post
xxx. diem. Omnium autem difficilime apium, quadra
gesimo

gesimo enim die cum celerrime, quinquagesimo maiore ex parte emergit. Aliquid & seminum ætas confert, quoniam recentiora maturius gignuntur in porro, gethyo, cucumere, cucurbita. Ex uetere autem celerius proueniunt apium, beta, cardamum, cunila, origanum, coriandrum. Mirum in betæ semine: non enim totum eodem anno gignit, sed aliquid sequente, aliquid tertio. Itaq; ex copia seminis, modice nascitur. Quędã anno tantum suo pariunt, quædam sæpius, sicut apiũ, porrum, gethyũ. Hæc enim semel sata pluribus annis restibili fertilitate proueniunt. Semina plurimis rotunda, aliquibus oblonga, paucis foliacea, & lata, ut atriplici. Quibusdam angusta & canaliculata, ut cumino. Differunt & colore, nigro candidoq;: itẽ duritie. Surculacea in folliculo sunt rhaphano, sinapi, rapo. Nudũ semẽ apij, coriandri, anethi, fœniculi, cumini. Cortice obducta bliti, betæ, atriplicis, ocymi. At lactucis in lanugine. Nihil ocymo fœcũdius, cum maledictis ac probris serendum præcipiunt, ut lætius proueniat: sato pauitur terra. Et cuminum qui serunt precãtur ne exeat. Quæ in cortice sunt, difficillime marescunt, maximeq; cymum, & gith. Siccantur omnia, ac sunt fœcunda. Vtiq; meliora nascuntur aceruatim sato semine, quàm sparso. Ita certe porrum & allium serunt in lacinijs colligatum. Apium etiam paxillo cauerna facta, ac fimo ingesto. Nascuntur autem omnia aut semine, aut auulsione. Quædam semine & surculo, ut ruta, origanum, ocymum: præcidunt enim & hoc cum peruenit ad palmæ altitudinem. Quædam & radice & semine, ut cepa, allium, bulbi, & si quorum radicem anniferorum relinquunt. Eorum uero quæ à radice nascuntur, radix diuturna & fruticosa est, ut bulbi, gethyi, scillæ. Fruticant aliæ & non capite, ut apium & beta. Caule reciso ferè quidem omnia regerminant, exceptis quæ non scabrum caulem habent: & in usum uero ocymum, rhaphanus, lactuca. Hanc etiam suauiorem putant à regerminatione. Rhaphanus utiq; iucundior detractis folijs antequam decaulescat. Hoc & in rapis. Nam & eadem direptis folijs cooperta terra crescunt, durantq; in æstate. Singula genera sunt ocymo, lapatho, blito, nasturtio, crucæ, atriplici, coriãdro, anetho. Hæc enim ubiq; eadem sunt, neq; aliud alio melius usquam. Rutam furtiuam tantum prouenire fertilius putant, sicut apes furtiuas pessime. Nascuntur etiam non sata, mẽtastrum, nepeta, intubum, pulegium. Contrà plura genera sunt eorum quæ diximus dicemusq;, & in primis apio.

Natura & genera, & historiæ ad condimenta in horto satarum rerũ xxxvi. CAP. VIII.

ID enim quod sponte in humidis nascitur, heloselinum uocatur, uno folio, nec hirsutum. Rursus in siccis hipposelinum, pluribus folijs, simile heloselino. Tertium est oreoselinum, cicutæ folijs, radice tenui, semine anethi, minutiore tantum. Et satiui autem differentiæ in folio, denso, crispo, aut rariore & leuiore. Item caule tenuiore, aut crassiore. Et caulis aliorum cãdidus est, aliorum purpureus, aliorum uarius. Lactucæ Græci tria fecere genera. Vnum lati caulis, adeo ut hostiola olitoria ex his factitari prodiderint. Folium his paulo maius herbaceo & angustissimum, ut alibi consumpto incremento. Alterum rotundi caulis. Tertium sessile, quod laconicon uocant. Alij colore & tempore satus genera discreuere. Esse enim nigras, quarum semen mense Ianuario seratur: albas, quarum Martio: rubentes, quarum Aprili. Et omnium earum plantas post binos menses differri. Diligentiores plura genera faciunt, purpureas, crispas, Cappadocas, Græcas. Longioris has folij, caulisq; lati, præterea longi & angusti, intubis similis. Pessimum autem genus cum exprobratione amaritudinis appellauere picrida. Est etiámnum alia distinctio atræ, quæ meconis uocatur, à copia lactis soporiferi, quanquam omnes somnum parere creduntur. Apud antiquos Italiæ hoc solum genus earum fuit, & ideo lactucæ nomen adeptæ. Purpuream maximæ radicis, Cæcilianam uocant. Rotundam uero ac minimæ radicis, latis folijs, astylida quidamq; eunuchiõ, quoniam hæc maxime refragetur ueneri. Est quidẽ natura omnibus refrigeratrix, & ideo æstate gratæ stomacho fastidium auferunt, cibiq; appetentiam faciũt. Diuus certe Augustus lactuca conseruatus in ægritudine fertur, prudẽtia Musæ medici, cum * priores cauerent, religione nunc omni caret, in tantum recepta cõmendatione, ut seruari etiam in alienos menses eas oxymelite repertum sit. Sanguinem quoq; augere credũtur. Est etiámnum quæ uocatur caprina lactuca, de qua dicemus inter medicas. Et ecce cum maxime cœpit irrepere satiuis admodum probata, quæ cilicia uocatur, folio cappadocæ, nisi crispum latiusque esset. Nec ex eodem genere possunt dici neq; ex alio intubi, hyemis impatientiores, uirusq; præferentes, sed caule non minus grati. Seruntur uerno plantæ eorum, ultimo uere transferuntur. Est & erraticum intubum, quod in Aegypto cichorium uocant, de quo plura aliâs. Inuentum omnes thyrsos uel folia lactucarum prorogare urceis conditos, ac recentes in patinis coquere. Seruntur lactucæ anno toto lætis & riguis stercoratisque, binis mensibus inter semen plantamque & maturitatem. Legitimum tamen, à bruma semen iacere, plantam fauonio transferre: aut semen fauonio, plantam æquinoctio uerno. Albæ maxime hyemem tolerant. Humore omnia hortensia gaudent, & stercore, præcipue lactucæ, & magis intubi. Seri etiam radices illitas fimo interest, & repleri ablaqueata humo. Quidem & aliter amplitudinem augent, recisis cum ad sempedem excreuerint, fimoq; suillo recenti illitis. Candorem uero putant contingere ijs duntaxat quæ sint seminis albi, si harena de litore à primo incremento congeratur in medias, atq; increscentia folia contra ipsas religentur. Beta hortensiorum leuissima est. Eius quoq; à colore duo genera Græci faciunt, nigrum, & candidum, quod præferunt, parcissimi seminis: appellantque siculum, candoris sanè discrimine præferentes & lactucæ.

* priores eã ob religionem minime commanducarent, in tãtum

ctucæ. Nostri betæ genera faciunt uernum & autumnale, à temporibus satus, quãquam & Iunio seritur. Transferuntur autem in planta hæ quoq;, & oblini fimo radices suas, locumque similiter madidum amãt. Vsus ijs & cum lente ac faba, idemque qui oleris: & præcipuus, ut lenitas excitetur acrimonia sinapis. Medici nocentiorem quàm olus esse iudicauere. Quamobrem appositas non nemini degustare etiam religio est, ut ualidis potius in cibo sint. Gemina ijs natura, & oleris & capite ipso exilientis bulbi. Species summa in latitudine. Ea contingit ut in lactucis, cum cœperint colorem trahere imposito leui pondere. Neque alij hortensiorum latitudo maior. In binos pedes aliquando se pandunt, multum & soli natura conferente eis. Et in Circeiensi agro amplissimæ proueniunt. Sunt qui betas punico malo florente optime seri existiment, transferri autem, cum quinq; foliorum esse cœperint. Mira differentia, si uera est, candidis solui aluos modice, nigris inhiberi. Et cum brassica corrumpatur in dolio uini sapor, odore betæ folijs demersis restitui. Olus caulesque quibus nunc principatus hortorum, apud Græcos in honore fuisse non reperio. Sed Cato brassicæ miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. Genera eius facit tria. unam extentis folijs, caule magno; alteram crispo folio, quam apianam uocat: tertiam minutis caulibus, lenem, teneram, minimeq; probat. Brassica toto anno seritur, quoniam & toto secatur. Vtilissime tamen ab æquinoctio autumni. Transfertur cum quinque foliorum est. Cymas à prima sectione præstat proximo uere. Hic est quidam ipsorum caulium delicatior teneriorq; cauliculus, Apicij luxuria, & per eum Druso Cæsari fastiditus, non sine castigatione Tiberij patris. Post cymam ex eadem brassica contingunt æstiui autumnalesque cauliculi, mox hyberni, iterumque cyma, nullo æque genere multifero, donec sua fertilitate consumatur. Tertia circa solstitium, ex qua si humidior locus est æstate, siccior autumno plantatur. Humor fimusque si defuere, maior saporis gratia est: si abundauere, lætior fertilitas. Fimum asininum maxime conuenit. Est hæc quoque res inter opera ganeæ, quapropter non pigebit uerbosius persequi. Præcipuus fit caulis sapore ac magnitudine, primum omnium si in repastinato seras, deinde si terram fugientes cauliculos seces, à terraque proceritate luxuriosa attollentes se, exaggerando aliam accumules, ita ne plus quàm cacumen emineat. Tritianum hoc genus uocatur, bis computabili impendio tædioque. Cætera genera complura sunt. Cumanum sessili folio, capite patulum, Aricinum altitudine non excelsius, folio numerosius quam tenuius. Hoc utilissimum existimatur, quia sub omnibus penè folijs fruticat cauliculis peculiaribus. Pompeianum procerius, caule ab radice tenui, intra folia crassescit. Rariora hæc angustioraq;, sed teneritas in dote, si frigora nõ tolerat: quibus etiam aluntur bruttiani, prægrandes folijs, caule tenues, sapore acuti. Sabellico usq; in admirationem crispa sunt folia, quorum crassitudo caulem ipsum extenuat, sed dulcissimi perhibentur ex omnibus. Nuper subiere lacuturres ex conualle Aricina, ubi quondam fuit lacus turrisq; quæ remanet, capite prægrandes, folio innumeri. Alij in orbem porrecti, alij in latitudinem torosi. Nec plus ullis capitis post tritianum, cui pedale aliquando conspicitur, & cyma nullis serior. Cuicunq; autem generi pruinæ plurimum suauitatis cõferunt: & nisi obliquo uulnere defendatur medulla, plurimum nocent. Semini destinati non secantur. Est etiam sua gratia nunquam plantæ habitum excellentibus, halmyridia uocant, quoniam nisi in maritimis nõ proueniunt, nauigatione quoq; lõginqua uiridibus adseruatis. Statim desecti ita ne humum attingant, in cados olei quàm proxime siccatos, obturatosq; condũtur omni spiritu excluso. Sunt qui plantam in transferendo alga subdita pediculo nitróue trito, quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad maturitatem fieri putẽt. Sunt qui semen trifolij nitrumque simul tritum aspergant folijs. Nitrum in coquendo etiam uiriditatem custodit: aut Apiciana coctura oleo ac sale prius quàm coquantur maceratis. Est inter herbas genus inserẽdi, præcisis germinibus caulis, & in medullam semine ex alijs addito. Hoc & in cucumere syluestri. Necnon olus quoq; syluestre est trium foliorum, diui Iulij carminibus præcipue iocisq; militaribus celebratum. Alternis quippe uersibus exprobrauere lapsana se uixisse apud Dyrrhachium, præmiorum parsimoniam cauillantes. Est autem id cyma syluestris. Omnium hortensiorum lautissima cura asparagis. De origine eorũ in syluestribus curis abunde dictum, & quomodo eos iuberet Cato in harundinetis seri. Est & aliud genus incultius asparago, mitius corruda, passim etiam mõtibus nascens refertis superioris Germaniæ campis, non infaceto Tiberij Cæsaris dicto, herbam ibi quandam nasci simillimum asparago. Nam quod in Neside Campaniæ insula sponte nascitur, longe optimũ existimatur. Hortensium seritur spongijs. Est enim plurimæ radicis, altissimeq; germinat. Vires thyrso primum emicãte: qui caulem educens, tempore ipso fastigatus in toros striatur. Potest & semine seri. Nihil diligentius comprehẽdit Cato, nouissimumq; libri est, ut appareat repentinam ac nouitiam uiro curam fuisse. Locum subigi iubet humidum & crassum. Semipedali undiq; interuallo seri, ne calcetur. Præterea ad lineam grana bina aut terna paxillo dimitti, uidelicet semine tum tantum serebantur. Id fieri secũdum æquinoctium uernum. Stercore satiari, crebro purgari, caueri ne cum herbis euellatur asparagus. Primo anno stramento ab hyeme protegi. Vere aperiri, sarriri, runcari. Tertio incendi uerno. Quo maturius incensus est, hoc melius prouenit. Itaque harundinetis maxime conuenit, quæ festinant incendi. Sarriri iubet idem non antequam asparagus natus fuerit, ne in sarriendo radices uexentur. Ex eo uelli asparagum ab radice. Nam si defringatur, stirpescere, & intermori. Velli donec in semen eat. Id autem

tem maturescere ad uer, incendiq́;: ac rursus cum apparuerit asparagus, sarriri, ac stercorari. Ac post annos nouem, cum iam uetus sit, digeri subacto solo stercoratoq́;. Tum spongijs seri, singulorum pedum interuallo. Quin & ouilio primo nominatim uti, quoniã aliud herbasceret. Nec quicquam postea tentatum utilius apparuit, nisi quod circa Idus Feb. defosso semine aceruatim paruulis scrobibus serunt, plurimum maceratum fimo. Dein nexis inter se radicibus, spongias factas post æquinoctiũ autumni disponunt pedalibus interuallis, fertilitate in denos annos durante. Nullũ gratius his solum quàm Rauennatium hortorum. Indicauimus & corrudam. Hunc enim intelligo syluestrem asparagum, quem Græci orminum aut myacanthon uocant, aliisue nominibus. Inuenio nasci & arietis cornibus tusis atq; defossis. Poterant uideri dicta omnia quæ in precio sunt, nisi restaret res maximi quæstus, non sine pudore dicenda. Certum est quippe carduos apud Carthaginem magnam, Corduhamq; præcipue, sestertia sena milia ex ijs areis reddere, quoniam portenta quoq; terrarum in ganeam uertimus, etiam ea quæ refugiunt quadrupedes consciæ. Carduos ergo duobus modis serunt autumno planta, & semine ante Nonas Martias. Plantæq; ex eo disponuntur ante Idus Nouẽbris, aut in locis frigidis circa fauonium. Stercorantur etiã, si dijs placet, lætiusq; proueniunt: condiunturq́; aceto, melle diluto, addita laseris radice, & cumini, ne quis dies sine carduo sit. Cætera in transcursu dici possunt. Ocymum Parilibus optime seri ferunt. Quidam & autumno: iubentq́;, cum hyeme seratur, aceto semen perfundi. Eruca quoq; & nasturcium, uel æstate uel hyeme facilime nascuntur. Eruca præcipue frigorum contemptrix, diuersæ est quàm lactuca naturæ, cõcitatrix Veneris. idcirco iungitur illi ferè in cibis, ut nimio frigori par feruor immixtus temperamentum æquet. Nasturtium nomen accepit à narium tormento. Et inde uigoris significatio prouerbio id uocabulum usurpauit, ueluti torporem excitantis. In Arabia miræ amplitudinis dicitur gigni. Ruta quoq; seritur fauonio, & ab æquinoctio autumni, odit hyemem & humorem ac fimum. Apricis gaudet & siccis, terra quàm maxime lateraria. Cinere uult nutriri. Hic & semini miscetur, ut careat erucis. Autoritas etiam peculiaris apud antiquos ei fuit. Inuenio mustum rutatum populo datum à Cornelio Cethego, in consulatu collega Quintij Flaminini, comitijs peractis. Amicitia est ei & cum fico, in tãtum, ut nusquam lætior proueniat quàm sub hac arbore. Seritur & surculo, melius in perforatam fabam indito, quæ succo nutrit comprehendendo surculum. Seritur & à seipsa. Nanque incuruato cacumine alicuius rami, cum attigerit terram, statim radicatur. Eadem & in ocymo natura, nisi quòd difficilius crescit. Sed durata runcatur non sine difficultate, prouenientibus ulceribus, ni munitis manibus id fiat, oleóue defensis. Conduntur autem & eius folia, seruanturq́; fasciculis. Ab æquinoctio uerno seritur apium, semine paululum in pila pulsato. Crispius sic putant fieri, aut si satum calcetur cylindro pedibusue. Proprium ei quod colorẽ mutat. Honos ipsi in Achaia, coronare uictores sacri certaminis Nemeæ. Eodem tempore seritur menta planta: uel si nondum germinat, spongia. Minus hæc humidis gaudet. Aestate uiret, hyeme flauescit. Genus eius syluestre, mentastrum est. Et hoc propagatur ut uitis, uel si inuersi rami serantur. Mentæ nomen suauitas odoris apud Græcos mutauit, cum alioqui mintha uocaretur, unde ueteres nostri nomen declinauerunt. Grato menta mensas odore percurrit in rusticis dapibus. Semel sata, diutina ætate durat. Congruit pulegio, cuius natura in carnarijs reflorescens sæpius dicta est. Hæc quoq; seruantur simili genere, mentam dico pulegiumq; & nepitã. Condimentorum tamen omnium fastidijs cuminum amicissimum. Nascitur in summa tellure uix hærens, & in sublime tendens. In putridis & calidis maxime locis, medio serendum uere. Alterum eius genus syluestre, quod rusticum uocant, alij Thebaicum: si tritum ex aqua potetur, in dolore stomachi prodest. In Carpetania nostri orbis maxime laudatur, alioqui Aethiopico Africoq́; palma est. Quidam huic Aegyptium præferunt. Sed præcipue olusatrum miræ naturæ est. Hipposelinum Græci uocant, alij smyrneum. E lacryma caudicis sui nascitur. Seritur & radice. Succũ eius qui colligunt, myrrhæ saporem habere dicunt. Autorq; est Theophrastus, myrrha sata natum. Hipposelinũ ueteres præceperant in locis incultis, lapidosis, iuxta materium seri. Nunc & repastinato seritur, & à fauonio post æquinoctium autumni. Quippe cũ capparis quoq; seratur siccis maxime, area in defossu cauata, ripisque undiq; circumstructis lapide: aliàs euagatur per agros, & cogit solum sterilescere. Floret æstate. Viret usq; ad uergiliarum occasum, sabulosis familiarissimum. Vitia eius quod trans maria nascitur, diximus inter peregrinos frutices. Peregrinum & careum, gentis sui nomine appellatum, culinis principale. In quacunq; terra seri uult, ratione eadem qua olusatrum. Laudatissimum tamen in Caria, proximum Phrygiæ. Ligusticum syluestre est in Liguriæ suæ montibus: seritur ubiq;: suauius satiuum, sed sine uiribus. Panacem aliqui uocant. Crateuas apud Græcos cunilam bubulam eo nomine appellat. Cæteri ferè conizoides, cunilaginem. Thymbram uero quæ sit cunilæ. Hæc apud nos habet uocabulum & aliud, satureia dicta in condimentario genere. Seritur mense Februario, origano æmula. Nusquam utrunq; additur, quippe similis effectus. Sed cunilæ Aegyptium origanum tantum præfertur. Peregrinum fuit & lepidium. Seritur à fauonio. dein cum fruticauit, iuxta terram præciditur. tunc runcatur, stercoraturq́;. per biennium hoc. Postea ijsdem fruticibus utuntur, si non sæuitia hyemis ingrauat, quando impatientissimum est frigorum. Exit & in cubitalem altitudinem, folijs laurinis, sed mollibus: usúsque eius non sine lacte. Gith pistrinis, anisum & anethum culinis & medicis

medicis nascitur. Sagapenum & ipsum in hortis quidem, sed medicina tantum. Sunt quædam comitantia aliorum satus, ut papauer. Namq; cum braßica seritur, ac portulaca, & eruca cum lactuca. Papaueris satiui tria genera. Candidum, cuius semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur. Hoc & panis rustici crustæ inspergitur affuso ouo inhærens, ubi inferiorem crustam apium githq; cereali sapore cōdiunt. Alterum genus est papaueris nigrum, cuius scapo inciso lacteus succus excipitur. Tertiū genus rhœā uocant Græci, id nostri erraticum. Sponte quidem, sed in aruis cum hordeo maxime nascitur, erucæ simile, cubitali altitudine, flore ruffo & protinus deciduo, unde & nomen à Græcis accepit. De reliquis generibus papaueris sponte nascentis dicemus in medicinæ loco. Fuisse autem in honore apud Romanos semper, indicio est Tarquinius Superbus, qui legatis à filio missis decutiendo papauera in horto altißima, sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit. Rursus alio comitatu æquinoctio autumni seruntur coriandrum, anethum, atriplex, malua, lapathum, cerephyllon, quod pæderota Græci uocant: & acerrimum sapore, ignei effectus ac saluberrimum corpori, sinapi nulla cultura, melius tamen planta tralata. Quin è diuerso uix est sato semel eo liberare locum, quoniam semen cadens protinus uiret. Vsus eius etiam pro pulmentario in patellis decocto, *circa intellectū acrimoniæ. Coquuntur & folia sicut reliquorum olerum. Sunt autem trium generum: Vnum gracile, alterum simile rapi folijs, tertium erucæ. Semen optimum Ægyptium. Athenienses napy appellauerunt, alij thapsi, alij saurion. Serpillo & sisymbrio montes plerīq; scatent, sicut in Thracia, ubi aquæ deferunt ex ijs auulsos ramos, seruntq;. Item Sicyone ex suis montibus, & Athenis ex Hymetto. Simili modo & sisymbrium serunt. Latißimum nascitur in puteorum parietibus, & circa piscinas, ac stagna.

*citra

De fœniculo & cannabe. CAP. IX.

Reliqua sunt ferulacei generis ceu fœniculum, anguibus (ut diximus) gratißimum, ad condienda plurima cum inaruit. Eiq; perquam similis thapsia, de qua diximus inter externos frutices. Deinde utilißima funibus cannabis seritur à fauonio. Quo dēsior est, eo tenerior. Semen eius cum est maturum, ab æquinoctio autumni distringitur, & sole aut uento aut fumo siccatur. Ipsa cannabis uellitur post uindemiam, ac lucubrationibus decorticata purgatur. Optima Alabandica, plagarum præcipue usibus. Tria eius ibi genera: Improbatur cortici proximum, aut medullæ. laudatissimum est è medio, quæ mesa uocatur. Secunda mylasea. Quod ad proceritatem quidem attinet, rosea agri Sabini arborum altitudinem æquat. Ferulæ duo genera in peregrinis fruticibus diximus. Semen eius in Italia cibus est. Conditur quippe duratque in urceis, uel anni spatio. Duo eius genera. Caules, & racemi. Corymbiam hanc uocant, corymbosque quos condiunt.

De morbis hortorum, & remedia circa formicas, crucas, & culices. CAP. X.

Morbos hortensia quoque sentiunt, sicut reliqua terræ sata. Nanque & ocymum senecta degenerat in serpyllum, & sisymbrium in calamintham. Et ex semine braßicæ ueteris rapa fiunt, atque inuicem. Et necatur cyminum ab imo dorso, nisi repurgetur. Est autem unicaule, radice bulbo simili non nisi in solo gracili nascēs. Aliâs priuatim cumini morbus scabies. Et ocymū sub canis ortu pallescit. Omnia uero accessu mulieris menstrualis flauescunt. Bestiolarum quoque genera innascuntur. Napis culices, rhaphano erucæ, & uermiculi item lactucis & oleri: utrisque hoc amplius limaces & cochleæ. Porro uerno priuatim animalia quæ facilime stercore iniecto capiuntur, condentia in id se. Ferro quoque non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocymum, autor est Sabinus Tyro in libro cepuricon, quem Mœcenati dicauit. Idem contra formicas non minimum hortorum exitium, si non sint rigui, remedium monstrant, limum marinum aut cinerem obturandis earum foraminibus. Sed efficacißime heliotropio herba necantur. Quidam & aquam diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporum medicina est, siliquas unà seri, sicut olerum cicer. Arcet enim erucas. Quo si omisso iam natæ sint, remedium absinthij succus decocti inspersus, & sedi quam aizoum uocant: genus hoc herbæ diximus. Semen olerum si succo eius madefactum seratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum uero nec erucas, si palo imponantur in hortis ossa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduersus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant. Sunt qui sanguineis uirgis tangant ea, quæ nolunt his obnoxia esse. Infestant & culices hortos riguos præcipuè, si sint arbusculæ aliquæ. Hi galbano accenso fugantur.

Quę magis sint fortia uel minus, & quibus salsæ aquæ prosint. CAP. XI.

Nam quod ad permutationem seminum attinet, quibusdam ex ijs firmitas maior est, ut coriandro, betæ, porro, nasturtio, sinapi, erucæ, cunilæ, & ferè acribus. Infirmiora autem sunt atriplici, ocymo, cucurbitæ, cucumi: & æstiua omnia hybernis magis durant, minime autem gethyum. Sed ex his quæ sunt fortißima, nullum ultra quadrimatum utile est, duntaxat serendo. Cunilis & ultrà tempestiua sunt. Peculiaris medicina rhaphano, betæ, rutæ, cunilæ, in salsis aquis, quæ & alioqui plurimum suauitati & fertilitati conferunt. Cæteris dulcium aquarum rigua prosunt. Vtilißimæ ex ijs quæ frigidißimæ, & quæ potu suauißimæ. Minus utiles è stagno, & quas elices inducunt, quoniam herbarum semina inuehunt. Præcipue tamen imbres alunt. Nam & bestiolæ innascentes necantur.

Ratio

Ratio rigandorum hortorum, & quæ translata meliora fiant, & de succis hortensiorum & saporibus. CAP. XII.

His hora rigandi matutina atq; uespera, ne inferuescat aqua sole. Ocymo tantum & meridiana: etiam satum celerrime erūpere putant, inter initia feruenti aqua aspersum. Omnia autē translata meliora grandioraq; fiunt, maxime porri napiq;. In translatione & medicina est, desinuntq; sentire iniurias, ut gethyum, porrum, rhaphani, apium, lactucæ, rapæ, cucumis. Omnia autem syluestria ferè sunt, & folijs minora & caulibus, succo acriora, sicut cunila, origanum, ruta. Solum uero ex omnibus lapathum syluestre melius. hoc in satiuis rumex uocatur, nascitur fortissimum: traditur certe semel satum durare, nec unquam à terra, maxime iuxta aquam. Vsus eius cum ptisana tantum in cibu leuiorem gratioremq; saporem præstat. Syluestre ad multa medicamina utile est. Adeoq; nihil omisit cura, ut carmine quoq; comprehensum reperiam, in fabis caprini fimi singulis cauatis, si porri, erucæ, lactucæ, apij, intubi, nasturtij semina inclusa serantur, mire prouenire. Quæ sunt & syluestria, eadem in satiuis sicciora intelliguntur & acutiora. Namque & succorum saporumq; dicenda differentia est, uel maior in his quàm pomis. Sunt autem acres cunilæ, origani, nasturtij, sinapis. Amari, absinthij, centaureæ. Aquatiles, cucumeris, cucurbitæ, lactucæ. Acuti tantum cunilæ. Acuti & odorati, apij, anethi, fœniculi. Salsus tantum è saporibus non nascitur, aliquando extrà insidit pulueris modo, & circulis tantum aquæ, ut intelligatur uana, ceu plerunque uitæ persuasio. Panax piperis saporem reddit, magis etiam siliquastrum; ob id piperitidis nomine accepto Libanotis odorem thuris, murra myrrhæ. De panace abunde dictum est. Libanotis locis putridis & macris ac roscidis seritur semine. Radicem habet olusatri, nihil à thure differentem. Vsus eius post annum stomacho saluberrimus. Quidam eam nomine alio rosmarinum appellant. Et smyrnium olus seritur ijsdem locis, myrrhamq; radice resipit. Eadem & siliquastro satio. Reliqua à cæteris & odore & sapore differunt, ut anethum. Tantaq; est diuersitas atq; uis, ut non solum aliud alio mutetur, sed etiam in totum auferatur. Apio eximunt coqui obsonijs acetum, eodem cellarij in saccis odorem uino grauem. Et hactenus hortensia dicta sint, ciborum gratia dūtaxat. Maximum quidem opus in ijsdem naturæ restat, quoniam prouentus tantum adhuc, summasq; quasdam tractauimus. Vera autem cuiusque natura non nisi medico effectu pernosci potest, opus ingens occultumque diuinitatis, & quo nullum reperiri possit maius. Ne singulis id rebus contexeremus iusta fecit ratio, cum ad alios medēdi desideria pertinerent, longis utriusque dilationibus futuris si miscuissemus. Nunc suis quæq; partibus constabunt, poteruntque à uolentibus iungi.

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE
LIBER XX.

*

PROOEMIVM.

MAXIMVM *hinc opus naturæ ordiemur, & cibos suos homini narrabimus, faterique cogemus ignota esse per quæ uiuat. Nemo id paruum ac modicum existimauerit, nominū uilitate deceptus. Pax simul in his aut bellum naturæ dicetur, odia amicitiæq; rerum surdarum ac sensu carentium. Et quo magis miremur, omnia ea hominum causa (quod Græci sympathiam appellauere) quibus cuncta constant, ignes aquis restinguentibus, aquam sole deuorante, luna pariente, altero alterius iniuria deficiente sidere. Atq; ut à sublimioribus recedamus, ferrum ad se trahente magnete lapide, & alio rursus abigente à sese: Adamantem opum gaudium, infragilem omni cætera ui & inuictum, sanguine hircino rumpente, quæq; alia in suis dicemus locis, paria uel maiora mira. Tantum uenia sit, à minimis, sed à salutaribus ordienti, primumq; ab hortensibus.*

De cucumere syluestri & elaterio. CAP. I.

Cvcumim syluestrem esse diximus, multo infra magnitudinem satiui. Ex eo fit medicamētum, quod uocatur elaterium, succo expresso è semine. Cuius causa nisi maturius incidatur, semen exilit, oculorum etiam periculo. Seruatur autē decerptus una nocte, postero die inciditur harundine. Semen quoq; cinere conspergitur, ad coercendam succi abundantiam. qui expressus suscipitur aqua cœlesti, atq; subsidit, deinde sole cogitur in pastillos, ad magnos mortalium usus. Obscuritates & uitia oculorum sanat, genarumq; ulcera. Tradunt hoc succo tactis radicibus uitium, non attingi uuas ab auibus. Radix autē ex aceto cocta podagris illinitur, succoq; dentium dolori medetur. Arida cum resina impetiginem & scabiem, quæ psoram & lichenas uocant, parotidas & panos sanat, & cicatricibus colorem reddit. Et foliorum succus auribus surdis cum aceto instillatur. Elaterium tempestiuum est autumno. Nec ullum ex medicamentis longiore æuo durat. Incipit à trimatu. Si quis recentiore uti uelit, pastillos in nouo fictili igne lento in aceto domet. Melius quo uetustius. fuitq; iam ducentis annis seruatum, ut autor est Theophrastus. Et usq; ad quinquagesimum lucernarum lumina extinguit. Hoc enim ueri experimentum est, si admotum prius quàm extinguat, scintillare sursum ac deorsum cogat. Pallidum ac leue herbaceo ac scabro melius, ac leuiter amarum. Putant conceptus adalligato semine adiuuari, si terram non attigerit. Partus uero, si in arietis lana alligatum inscientis lumbis fuerit, ita ut protinus ab exitu rapiatur extra domū. Ipsum cucumim qui magnificāt, nasci præcipuū in Arab

Arabia, mox Cyrenis, alij in Arcadia tradunt, similem heliotropio, cuius inter folia & ramos prouenire magnitudine nucis iuglandis semen. Esse autem ad speciem scorpionis cauda reflexa, sed candida. Aliqui etiam ab eo scorpionium cucumim uocant, efficacissimum contra scorpionum ictus & semine & elaterio, & ad purgandum uterum, aluosq́; Modus portione uirium ab dimidio obolo ad solidum. Copiosius necat. Sic & contra phthiriasin bibitur & hydropises. Illitum anginas & arterias cum melle & oleo uetere sanat.

De anguino cucumere, siue erratico, & de satiuo, & de pepone. CAP. II.

MVlti hunc esse apud nos qui anguinus uocatur, ab alijs erraticus, arbitrantur. Quo decocto, spa. sa mures de eius medicina non attingunt. Iidem podagris cum articulorum morbis decoctum in aceto, illinunt præsentaneo remedio. Lumborum uero dolori semine sole siccato, dein trito xxx. denariorum pondere in hemina dato aqua. Sanat & tumores subitos illitum cũ lacte mulierum. Purgat eas elateriũ. Sed grauidis abortum facit. Suspiriosis prodest. Morbo uero regio in nares coniectum. Lentigines ac maculas è facie tollit in sole illitum. Multi eadem omnia satiuis attribuunt. Magnum etiam in eis momentum. Namque & eorum semen quantum tres digiti apprehẽderint, cum cumino tritum, potumq́, in uino tussientibus auxiliatur. Sed & phreneticis in lacte mulieris. Et dysentericis acetabuli mensura. Purulenta autem expuentibus cum cumino pari pondere, & iocineris uitijs in aqua mulsa. Vrinam mouet ex uino dulci, & in renũ dolore clysteribus simul cum cumino infunditur. Pepones qui uocantur, refrigerant maxime in cibo, & emolliunt aluum. Caro eorũ epiphoris oculorum aut doloribus imponitur. Radix sanat ulcera concreta in modum faui, quæ ceria uocant. Eadem contra uomitiones siccatur, in farina tusa datur quatuor obolis in aqua mulsa, ita ut qui biberit, quingentos postea passus ambulet. Hæc farina & in smegmata adijcitur. Cortex quoq́, uomitionem mouet, faciem purgat. Hoc & folia cuiuscunq́; satiui illita. Eadem cum melle epinyctidas sanant: cum uino, canis morsus. Item millepedæ, sepa Græci uocant, oblongam, pilosis pedibus, pecori præcipue nociuam. Morsum tumor insequitur, & putrescit locus. Ipse cucumis odore defectum animi. Coctos deraso cortice, ex oleo, aceto, & melle, iucundiores esse certum est.

De cucurbita syluestri, & rapo. CAP. III.

CVcurbita syluestris quoq́, inuenitur, somphos à Græcis appellata, manus, unde & nomen, digitali crassitudine, non nisi in saxosis nascens. Huius commanducatæ succus stomacho admodum prodest. Colocynthis uocatur alia, ipsa plena, sed minor quàm satiua. Vtilior pallida, quãdo eius fiunt medicinæ. Her bacea arefacta per se manit aluum. Infusa quoq; clysteribus, intestinorum omnium uitijs medetur & renum, & lumborum, & paralysi. Eiecto semine, aqua mulsa in ea decoquitur ad dimidias, sic tussienti infunditur obolis quatuor. Prodest & stomacho, farinæ aridæ pilulis cum decocto melle sumptis. In morbo regio utiliter semina eius sumuntur, & protinus aqua mulsa. Carnes eius cum absinthio & sale dentium dolorem tollunt. Succus uero cum aceto calefactus mobiles sistit. Item spinæ & lumborum ac coxendicum dolores, cum oleo si infricetur. Præterea mirum dictu, semina eius si fuerint pari numero adalligata febribus, sanare dicuntur quas Græci periodicas uocant. Satiuæ quoque rasæ succus tepefactus auribus medetur. Caro eius interior sine semine, clauis pedum, & suppurationibus, quæ Græci uocant apostemata. Decoctæ autem uniuersæ succus, dentium motus stabilit, & dolores inhibet. Vinum cum ea feruefactum, oculorum etiam impetus. Folia eius cum recentibus cupressi, contusa, & imposita: ipsa quoque tosta in argilla, ac trita cum adipe anseris uulneribus medetur. Necnon ramentis corticis recentes podagras refrigerat, & ardores capitis, infantium maxime. Et ignes sacros destrigmentis, uel his impositis, uel seminibus. Succus ex strigmentis illitus cum rosaceo & aceto, febrium ardores refrigerat. Aridæ cinis impositus mire combusta sanat. Chrysippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omnium consensu stomacho utilissimæ iudicantur, & interaneorum uesicarumque exulcerationibus. Est & rapo uis medica. Perniones feruens impositum sanat. Item frigus pellit è pedibus aquæ decoctum. Et ius feruens podagris etiam frigidis medetur. Et crudum tusum cum sale cuicunque uitio pedum. Semen illitum & potum in uino, contra serpentes & toxica salutare esse proditur. A multis uero antidoti uim habere in uino & oleo. Democritus in totum ea abdicauit in cibis, propter inflationes. Diocles magnis laudibus tulit, etiam uenerem stimulari ab eis professus. Item Dionysius, magisq́ue si eruca condirentur. Tosta quoque articulorum dolori cum adipe prodesse. Syluestre rapum in aruis maxime nascitur, fruticosum, semine candido, duplo maiore quàm papaueris. Hoc ad læuigandam cutem in facie, totoq; corpore, utuntur, mixta urina pari mensura. Erui, hordei, tritici, & lupini radix ad omnia inutilis.

De naporum differentijs, & rhaphano syluestri, & de rhaphano satiuo, & pastinaca. CAP. IIII.

NApos duas differẽtias & in medicina Græci seruant. Angulosis foliorum caulibus florentis, quod bunion uocant, purgationibus fœminarum, & uesicæ & urinæ utile decoctum, potum ex aqua mulsa, uel succi drachma. Semen dysentericis tostum, tritumq́ue in aqua calida, è cyathis quatuor. Sed urinam inhibet, si non lini semen unà bibatur. Alterum genus bunιada appellant, & rhaphano & rapo simile: seminis præclari contra uenena, ob id & in antidotis

tidotis utuntur illo. Raphanũ & syluestrem esse diximus. Laudatissimũ in Arcadia, quanquam & alibi nascitur, utilior urinæ duntaxat ciendæ. Cætero bilẽ detrahunt. Præterea cortices in uino. Præter ea quæ circa eos dicta sunt, stomachũ purgant, pituitã extenuãt, urinam cõcitant. Est & satiui usus in Italia, & armoraciã uocant satiuam. Satiui uero decocti mane poti ad ternos cyathos, cõminuunt & eijciunt calculos. Iidem in posca decocti contra serpentium morsus illinuntur. Ad tussim etiã mane ieiunis rhaphanus prodest cũ melle: Semen eorũ tostum ipsumq; cõmanducatum, ad lagonoponõ: Aquam folijs eius decoctis bibere, uel succũ ipsius cyathis binis contra phthiriases: phlegmoni ipsos illinire tusos, liuori uero recenti corticẽ cum melle: ueternosis autem quàm acerrimos mandere, semenq; tostũ, dein contritum cũ melle, suspiriosis. Iidem & cõtra uenena prosunt. Cætera & scorpionibus aduersatur: uel ipso, uel semine infectis manibus impune tractabis: Impositoq; rhaphano scorpiones moriuntur. Salutares & contra fungorum aut hyoscyami uenena æque, ut Nicander tradit. Et cõtra uiscũ quoq; dari Apollodori duo iubent, sed Citiens semen ex aqua tritũ, Tarentinus succũ. Lienem item extenuant: iocineri prosunt, & lumborum doloribus. Hydropicis quoq, ex aceto aut sinapi sumpti, & lethargicis. Praxagoras & iliosis dandos censet, Plistonicus & cœliacis. Intestinorũ ulcera sanant: at purulenta præcordiorũ, si cum melle edantur. Quidam ad hæc coquere eos in luto illitos malunt, sic & fœminas purgari. Ex aceto & melle sumpti, intestinorum animalia detrahunt. Itẽ ad tertias decocto eorũ poto cum uino, enterocelis prosunt, sanguinẽ quoq; inutilem sic extrahunt. Medius ad hæc & sanguinẽ excreantibus coctos dari iubet: & puerperis ad lactis copiã augendam. Hippocrates capitis mulierũ defluuia fricari rhaphanis: & super umbilicum imponi, contra tormenta uuluæ. Reducunt & cicatricẽ ad colorem. Semẽ quoque ex aqua impositum, sistit ulcera quæ phagedænas uocant. Democritus uenerẽ hoc cibo stimulari putat, ob id fortassis uoci nocere aliqui tradiderunt. Folia quæ in oblongis duntaxat nascuntur, excitare oculorũ aciem dicuntur. Vbi uero acrior rhaphani medicina admota sit, hyssopũ dari protinus imperant. Hæc antipathia est. At aurĩũ grauitati succũ rhaphani instillant. Nam uomituris summo cibo esse eos, utilissimum est. Pastinacæ simile hibiscum, quod molochen agrian uocant, & aliqui plistolochiam, ulceribus cartilaginis & ossibus fractis medetur. Folia eius ex aqua pota aluum soluunt, serpentes abigunt. Apum, uesparũ, crabronum ictibus illita medetur. Radicem eius ante solis ortum erutam inuoluunt lana coloris quẽ natiuũ uocant, præterea ouis quæ fœminam peperit, strumisq; uel suppuratis alligant. Quidam ad hũc usum auro effodiendam censent, cauendumq, ne terram attingat. Celsus & podagris quæ sine tumore sint, radicem eius ex uino decoctam imponi iubet.

De staphylino siue pastinaca, & gingidio, & sisere, & seseli, & inula, & de cepe, CAP. V.

ALterum genus est staphylinos, quod pastinacã erraticam uocant. Eius semen cõtritum & in uino potũ, tumentem aluũ, & suffocationes mulierum doloresq; lenit, in tantũ ut uuluas corrigat, illitũ quoq; è passo uentri earũ prosit: uiris uero prodest, cum panis portione aqua tritũ, ex uino potũ contra uentris dolores. Pellit & urinam, & phagedænas ulcerum sistit recens cũ melle impositum, uel aridum farina inspersum. Radicem eius Dieuches cõtra iocineris ac lienis, ilium, lumborũ, & renũ uitia, ex aqua mulsa dari iubet. Cleophantus & dysentericis ueteribus. Philistio in lacte coquit, & ad stranguriam dat radicis uncias quatuor Ex aqua hydropicis, similiter & opisthotonicis, & pleuriticis, & comitialibus. Habentes eam, feriri à serpentibus negãtur aut qui antè gustauerint, non lædi. Percussis imponitur cũ axungia. Folia cõtra cruditates manduntur. Orpheus amatoriũ inesse staphylino dixit, fortassis quoniam uenerẽ stimulari hoc cibo certũ est: ideo conceptus adiuuare aliqui prodiderunt. Ad reliqua & satiua pollet. Efficacior tamẽ syluestris, magisq; in petrosis nata. Semen satiuæ quoque contra scorpionum ictus, ex uino aut posca, salutare est. Radice eius circũscalpti dentes, dolore liberãtur. Syria in hortis operosissima. Indeque est prouerbium Græcis · Multa Syrorum olera. Similimã staphylino herbam fert, quam alij gingidion uocant, tenuius tantum & amarius, eiusdemq; effectus. Estur coctũ crudumq, stomachi magna utilitate. Siccat enim ex alio omnes eius humores. Siser erraticum satiuo simile est & effectu: stomachum excitat, fastidium absterget. Ex aceto lacerpitiato sumptum, aut ex pipere & mulso, uel ex garo, urinã ciet, ut Opion credit & Venerem. In eadem scutẽtia est & Diocles. Præterea cordi conuenire conualescentium, aut post multas uomitiones perquàm utile. Heraclides contra argentum uiuum dedit, & ueneri subinde offensanti, ægrisq; se recolligentibus. Hicesius ideo stomacho utile uideri dixit, quoniam nemo eres siseres edendo continuaret: esse tamen utile conualescentibus ad uinum transeuntibus. Satiui priuatim succus cum lacte caprino potus sistit aluum. Et quoniam plerosq, similitudo nominũ Græcorum confondit, contexemus & de sili, sed hoc est uulgaris notitiæ. Optimum Massiliense: lato enim grauo & fuluo est. Secundum Aethiopicũ, nigrius. Creticum odoratissimũ omnium. Radix iucundi odoris est. Semen eius esse & uultures dicuntur. Prodest homini ad tussim ueterẽ, rupta, conuulsa, in uino albo potum. Item opisthotonicis, & iocinerum uitijs, & torminibus, & stranguriæ, duarum aut trium ligularum mensura. Sunt & folia utilia, ut quæ partus adiuuent etiam quadrupedum. Hoc maxime pasci dicũtur ceruæ pariturae. Illinitur & igni sacro. Multumq; in summo cibo coctionibus confert, uel folio, uel semine. Quadrupedum quoque aluum sistit, siue tritũ po-

tui infusum, siue mandendo commanducatum è sale. Boum morbis tritum infunditur. Inula quoq; à ieiunis commanducata, dentes confirmat, si, ut eruta est, terram non attingat: condita tussim emendat. Radicis uero decocta succus tineas pellit: siccatæ autem in umbra farina tussi, & cõuulsis, & inflationibus, & arterijs medetur. Venenatorum morsus abigit. Folia ex uino lumborum dolori illinuntur. Cepæ syluestres non sunt. Satiuæ olfactu ipso & delacrymatione caligini medentur, magis uero succi inunctione. Somnũ etiam facere traduntur, & ulcera oris sanare, commanducatæ cum pane. Et canis morsus, uirides ex aceto illitæ, aut siccæ cum melle & uino, ita ut post diem tertium soluantur. Sic & tritæ sanant. Tostam in cinere epiphoris multi imposuere cum farina hordeacea, & genitalium ulceribus. Succo & cicatrices oculorum & albugines, & argema inunxere: & serpentium morsus, & omnia ulcera cum melle. Item auricularum cum lacte mulierum: & in ijsdem sonitũ ac grauitatem emendantes, cum adipe anserino, aut cum melle stillauere. Et ex aqua bibendum dedere repentè obmutescentibus: in dolore quoq; ad dentes colluendos instillauere, & plagis bestiarum omnium, priuatim scorpionum. Alopecias fricuere & psoras tusis cepis. Coctas dysentericis uescendas dedere, & contra lumborum dolores, purgamenta quoque earum crematæ in cinerem illinentes ex aceto serpẽtium morsibus, ipsasq; multipedæ ex aceto. Reliqua inter medicos mira diuersitas. Proximi inutilia esse præcordijs & cõcoctioni, inflationemque & sitim facere dixerunt: Asclepiadis schola, ad ualidum quoque colorem profici hoc cibo. Et si ieiuni quotidie edant, firmitatem ualetudinis custodiri: stomacho utilia esse, spiritus agitatione: uẽtrem mollire, hæmorrhoidas pellere subditas pro balanis: succum cum succo fœniculi contra incipientes hydropises mire proficere. Item cõtra anginas, cum ruta & melle. Excitari eisdẽ lethargicos. Varro, quæ sale & aceto pisa est arefactaq; uermiculis non infestari, autor est.

De porro sectiuo, & capitato, & de allio. CAP. VI.

Porrum sectiuum profluuia sanguinis sistit in naribus, contrito eo obturatis, uel gallæ mixto, aut mentæ. Item ex abortu profluuia, poto succo cum lacte mulierum. Tussi etiam ueteri ac pectoris & pulmonis uitijs medetur. Illitis folijs sanantur & ambusta & epinyctides: ita uocatur ulcus aciem hebetans, & in angulo oculi perpetuò humore manãs. Quidam eodem nomine appellant pustulas liuentes, ac noctibus inquietantes. Et alia ulcera cum melle trito. Vel bestiarum morsus ex aceto. Item serpentium. Aurium uero uitiæ cum felle caprino, uel pari mensura mulsi, Stridores cum lacte mulieris: Capitis dolores, si in nares fundatur: dormituris ue, in aurem duobus succi cochlearibus, uno mellis. Succus & ad serpentium scorpionumq; ictus in potu bibitur cum mero, & ad lumborum dolores cũ uini hemina potus. Sanguinem uero excreantibus & phthisicis, distillationibus lõgis, uel succus, uel ex ipso cibus prodest. Item morbo regio, uel hydropicis. Et ad renum dolores, cum ptisanæ succo acetabuli mensura. Idem modus cum melle, uuluas purgat. Tostus uero editur & conera fungorum uenena, imponitur & uulneribus. Venerem stimulat, sitim sedat, ebrietates discutit. Sed oculorum aciẽ hebetare traditur. inflationem quoq; facere, quæ tamen stomacho non noceat, uentremq; molliat. Voci splendorem affert. Capitato maior est ad eadem effectus. Sanguinem reijcientibus succus eius cũ gallæ aut thuris farina uel acacia datur. Hippocrates & sine alia mixtura dari iubet: Vuluasq; contractas aperiri putat. Fœcunditatem etiam fœminarum hoc cibo augeri. Contritum ex melle ulcera purgat. Tussim & distillationes thoracis, pulmonis & arteriæ uitia sanat, datum in sorbitione ptisanæ uel crudum, præter capita, sine pane, ita ut alternis diebus sumatur: uel si purulenta excreentur. Sic & uoci uel ueneri, somnoque multum cõfert. Capita bis aqua mutata cocta, aluũ sistũt, & inflationes ueteres. Cortex decoctus illitusq; inficit canos. Allio magna uis, magnæ utilitates contra aquarum & locorum mutationes. Serpentes abigit, & scorpiões odore: atq; ut aliqui tradidere, & bestiarum omnium ictibus medetur, potu uel cibo, uel illitu. priuatim contra hæmorrhoidas prodest, cum uino redditum uomitu. Ac ne contra araneorum murũ uenenatum morsum ualere miremur, aconitum, quod alio nomine pardalianches uocatur, debellat. Itẽ hyoscyamum: canum morsus, in quæ uulnera cum melle imponitur. Ad serpentium quidem ictus potum cum uestibus suis, efficacissime ex oleo illinitur: Attritisq; corporũ partibus, uel si in uesicas intumuerint. Quin & suffitu eo, secũdas partus euocari existimauit Hippocrates: cinere eorum cum oleo, capitis ulcera manãtia sanitati restituens. Suspiriosis coctum, aliqui crudum id dedere. Diocles hydropicis cum centaurio, aut in fico duplici ad euacuandam aluum: quod efficacius præstat uiride, cum coriandro in mero potum. Suspiriosis aliqui & tritum in lacte dederunt. Praxagoras & contra morbum regium uino miscuit: & contra ileũ in oleo & pulte, sic illinens strumis quoq;. Antiqui & insanientibus dabant crudũ Diocles phreneticis elixum. Contra anginas tritum imponi & gargarizare prodest. Dentium dolorẽ tribus capitibus in aceto tritis imminuit, uel si decocti aqua colluantur, addaturq; ipsum in caua dentium. Auribus etiam instillatur succus cum adipe anserino: phthiriases & prurigenes potũ, tusum item cũ aceto & nitro cõpescit, distillationes cum lacte coctũ, uel tritũ permixtumue caseo molli. quo genere & raucitatem extenuat Vel phthisin, in fabæ sorbitione. In totum autem coctum utilius est crudo, elixumq; tosto. sic & uoci confert. Tineas & reliqua animalia interaneorum pellit, in aceto mulso coctũ. Tenasmo in pulte medetur. Temporum

porum doloribus illitum elixum, & pustulis coctum cum melle, deinde tritum: Tussi cũ adipe uetusto decoctum, uel cum lacte: Aut si sanguis etiã exci eetur, uel perulenta, sub pruna coctum, & cum mellis pari modo sumptum. Cõuulsis & ruptis cum sale & oleo. Nam cum adipe tumores suspectos sanat. Extrahit fistulis uitia cum sulphure & resina, etiam harũdines cum pice. Lepras, lichenas, lẽtigines exulcerat, sanatq; cum origano, uel cinis eius ex oleo & garo illitus. Sic & sacros ignes. Sugillata aut liuentia ad colorem reducit, combustum ex melle. Credunt & comitialem morbum sanare, si quis eo in cibo utatur ac potione. Quartanas quoque excutere potum caput unum cum lacerpitij obolo in uino austero. Tussim & alio modo ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat, fractæ incoctum fabæ, atq; ita in cibo sumptum, donec sanitatem restituat. Facit & somnos, atq; in totum rubicundiora corpora. Venerem quoq; stimulat cum coriãdro uiridi tritum, potumq; è mero. Vitia eius sunt, quòd oculos hebetat, inflationes facit, stomachum lædit copiosius sumptum, sitim gignit. Cæterum contra pituitam & gallinis & gallinaceis prodest mixtum farre in cibo. Iumenta urinam reddere, atque non torqueri tradunt, si trito natura tangatur.

De lactuca syluatica, siue caprina, & esopo, & isati, & lactuca satiua. CAP. VII.

LActucæ spõte nascentis primum est genus eius quam caprinam uocant, qua pisces in mare deiecta protinus necantur, qui sunt in proximo. Huius lac spissatum, mox in aceto pondere obolorum duûm, adiecto aquæ uno cyatho, hydropicis datur. Caule & folijs cõtusis, asperso sale, nerui incisi sanantur. Eadem trita ex aceto, colluta matutinis bis mense, dentiũ dolorem prohibet. Alterum est genus quod Græci esopõ uocant. Huius folia trita, & cum polenta illita, ulceribus medentur. Hæc in aruis nascitur. Tertium genus est in syluis nascens, isatin uocant. Huius folia trita cum polenta, uulneribus prosunt. Quarto infectores lanarum utuntur, quod glastum uocant: simile erat lapatho syluestri folijs, nisi quòd plura habet & nigriora. Sanguinem sistit. Phagedænas & putrescentia ulcera quæ serpunt, sanat. Item tumores ante suppurationem. Cõtra ignem sacrum radice uel folijs prodest, uel ad lienes pota. Hæc propria singulis. Communia autem spõte nascentibus, candor, caulis interdum cubitali longitudine, & ipso, & folijs scabritia. Ex his rotunda folia & breuia habentem, sunt qui hieraciã uocent: quoniam accipitres scalpẽdo eam, succoq; oculos tingendo, obscuritatem cum sensere discutiãt. Succus omnibus candidus, uiribus quoque papaueri similis: carpitur per messes inciso caule, conditur in fictili nouo, ad multa præclarus. Sanat omnia oculorum uitia cum lacte mulierum. Arcet nubeculas, cicatrices adustionesque omnes, præcipue caligines. Imponitur etiam oculis in lana cõtra epiphoras. Idem succus aluum purgat, in posca potus ad duos obolos. Serpẽtium ictibus medetur in uino potus. Et folia tosta thyrsiq; triti ex aceto bibuntur. Vulneri illinuntur maxime contra scorpionum ictus. Verum contra phalangia, commixto uino ex aceto. Alijs quoque uenenis resistunt, exceptis quæ strangulando necant, aut ijs quæ uesicæ nocent. Item psimmythio excepto: Imponuntur & uentri ex melle atque aceto, ad detrahenda uitia alui. Vrinæ difficultates succus emendat. Crateuas eum & hydropicis obolis duobus in aceto & cyatho uini dari iubet. Quidam & è satiuis colligunt succum minus efficacem. Peculiares earum uires partim iam dictæ sunt, somnum faciendi, ueneremque inhibendi, æstum refrigerandi, stomachum purgandi, sanguinem augendi. Non pauca restant, quoniam & inflationes discutiunt, ructusque lenes faciunt, concoctiones adiuuant. Cruditatem ipsa nequaquam faciunt. Nec ulla res in cibis auiditatem incitat inhibetq; eadem in causa alterutraque modus est. Sic & aluum copiosiores soluunt, modicæ sistunt. Lentitiam pituitæ digerunt atque ut aliqui tradiderunt, sensus purgant. Stomachi dissoluti utilissime adiuuantur, in eo usu & oxypori obolis asperitatem addito dulci ad intinctum aceti tẽperantes, si crassior pituita sit scillite aut uino absinthite, si & tussis sentiatur hyssopite admixto. Dantur cœliacis cum intubo erratico, & ad duritiã præcordiorum. Dantur & melancholicis candidæ copiosiores, & ad uesicæ uitia. Praxagoras & dysentericis dedit. Ambustis quoq; prosunt recentibus, prius quàm pustulæ fiant, cum sale illita. Vlcera etiam quæ serpũt coercent, initio cum aphronitro, mox in uino. Tritæ igni sacro illinuntur. Conuulsa & luxata caulibus tritis cum polenta ex aqua frigida leniunt. Eruptiones papularũ ex uino & polenta. In cholera quoque coctas patellis dederunt, ad quod utilissimæ quàm maximi caulis & amaræ. Quidam lacte infundunt, Deferuefacti hi caules & stomacho utilissimi traduntur, sicut somno satiua maxime lactuca, & amara lactensq;, quam meconidem uocauimus. Hoc lac & oculorum claritati cum muliebri lacte utilissimum esse præcipitur, dũ tempestiue capiti inunguntur: Oculorum quoque uitijs quæ frigore in ijs facta sunt. Miras & alias inuenio laudes. Thoracis etiã uitijs prodesse non secus quàm abrotonum, cum melle Attico. Purgari & fœminas hoc cibo. Semen satiuarum contra scorpiones dari. Semine trito ex uino poto & libidinum imaginationes in somno compesci. Tentantes aquas non nocere lactucam edentibus. Quidam tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

De generibus betæ, & intubis, & cichorio, & seri, genera duo. CAP. VIII.

NEc beta sine remedio est utraque. Siue cãdidæ, siue nigræ, radix recens, & madefacta, suspensa funiculo, contra serpentium morsus efficax esse dicitur. Candida beta cocta, & cum allio crudo sumpta, contra tineas. Nigræ radices ita in aqua coctæ,

porriginem tollunt: atque in totum efficacior esse traditur nigra. Succus eius capitis dolores ueteres & uertigines: item sonitum aurium sedat, infusus ijs. ciet urinam. Medetur dysentericis iniecta, & morbo regio. Dolores quoque dentium sedat illitus succus. Et contra serpentium ictus ualet, sed huius radici duntaxat expressus. Ipsa uero decocta, permonibus occurrit. Albæ succus epiphoras sedat, fronte illita: Alumine pauco admixto, ignem sacrum: Sine oleo trita licet, adustis medetur. Et contra eruptiones papularum cocta, eadem contra ulcera quæ serpunt illinitur: & alopecijs cruda, & ulceribus quæ in capite manant. Succus eius cum melle naribus inditur, caput purgat. Coquitur & cum lenticula addito aceto, ut uentrem molliat. Validius cocta fluctuationes stomachi sistit & uentris. Est & beta syluestris, quam limonion uocant, alij neuroides, multum minoribus tenuioribusque ac densioribus folijs, undecim sæpe caulium. Huius folia ambustis utilia, guttantia astringunt. Semen acetabuli mensura dysentericis prodest. Aqua & è radice coctæ maculas uestium elui dicunt, itemque membranarum. Intubi quoque non extra remedia sunt. Succus eorum cum rosaceo & aceto capitis dolores lenit. Idemque cum uino potus, iocinoribus & uesicæ, & epiphoris imponitur. Erraticum apud nos quidam ambugiam appellauere. In Aegypto cichorium uocant, quod syluestre sit. Satiuum autem serin, quod est minus & uenosius. Cichorium refrigerat. In cibo sumptum & illitum collectiones, succusque decocti uentrem soluit. Iocinori & renibus, & stomacho prodest. Item si in aceto decoquatur urinæ toemina discutit. Item morbum regium è mulso, si sine febre sit. Vesicam adiuuat. Mulierum quidem decoctum purgationibus in aqua adeo prodest, ut emortuos partus trahat. Adijciunt magi, succo totius cum oleo perunctos fauorabiliores fieri, & quæ uelint facilius impetrare. Quod quidem propter singularem salubritatem aliqui chreston appellãt, alij pancration. Et syluestre genus, alij hedypnoida uocant, latioris folij. Stomachum dissolutum astringit cocta: crudaque sistit aluum. Et dysentericis prodest, magis cum lente. Rupta & conuulsa utroque genere iuuantur. Item quibus genitura ualetudinis morbo effluat. Seris & ipsa lactucæ simillima, duorum generum est, syluestris melior. Nigra ista & æstiua. Deterior hyberna & candidior. Vtraque tamen stomacho utilissima, præcipue quem humor uexat. Cum aceto in cibo refrigerant uel illitæ, discutiuntque & alios quàm stomachi. Cum polenta syluestrium radices stomachi causa sorbentur, & cardiacis illinuntur super sinistram mammam ex aceto. Omnes hæ & podagricis utiles, & sanguinem reijcientibus. Item quibus genitura fluit, alterno dierũ potu. Petronius Diodotus, qui antilegomena scripsit, in totum damnauit serin multis modis arguens. Sed aliorum omnium opinio restitit.

De brassica, & lapsana, & de brassica marina, & scilla, & de bulbis, & bulbine. CAP. IX.

BRassicæ laudes lõgum est exequi, cum & Chrysippus medicus priuatim uolumen ei dicauerit per singula membra hominis digestum, & Dieuches: ante omnes autem Pythagoras & Cato non parcius celebrarint. Cuius sententiã uel eo diligẽtius persequi par est, ut noscatur qua medicina usus sit annis dc. In tres species diuisere eam Græci antiquissimi. Crispã, quam selinada uocauerunt, à similitudine apij foliorum, stomacho utilem, aluum modice mollientem. Alteram leam, latis folijs è caule exeuntibus. Vnde caulodem quidam uocauere, nullius in medicina momenti. Tertia est proprie appellata crambe, tenuioribus folijs, & simplicibus densissimisq;, amarior, sed efficacissima. Cato crispam maxime probat, dein leuẽ grandibus folijs, caule magno. Prodesse tradit capitis doloribus, oculorum caligini scintillationibusque, uel stomacho, præcordijs, crudam ex aceto & melle, coriandro, ruta, menta, laseris radicula sumptam acetabulis duobus matutino: tantamq; esse uim, ut qui terant hæc, ualidiores fieri se sentiant. Ergo uel cum his tritam, sorbendã, uel ex hoc intinctu sumendam. Podagræ autem morbisq; articularijs illini cũ rutæ, coriandri, & salis mica, hordei farina. Aqua quoque eius decocta, neruos articulosq; mire iuuari: Si foueantur uulnera, & recentia & uetera, etiam carcinomata, quæ nullis alijs medicamentis sanari possint. Foueri prius aqua calida iubet, ac bis die tritam imponi. Sic etiã fistulas eluxatas, & tumores euocari, quæq; discuti opus sit. Insomnia etiam, uigiliasq; tollere decoctam, si ieiuni edant quàm plurimam ex oleo & sale. Tormina si decocta iterum decoquatur, addito oleo, sale, cimino, polenta. Si ita sumatur sine pane, magis profuturam. Inter reliqua bilem detrahi per uinũ nigrum pota. Quin & urinam eius qui brassicam esitauerit, asseruari, calefactamq; neruis remedio esse. Verba ipsius subijciam, ad exprimendam sententiam: Pueros pusillos si laues ea urina, nunquã debiles fieri. Auribus quoque ex uino succum brassicæ tepidum instillari suadet. Idq; etiam tarditati audientium prodesse asseuerat. Et impetigines eadem sanari sine ulcere. Græcorum quoque opiniones iam & Catonis causa poni conuenit, in ijs duntaxat quæ ille prætermiserit. Biles detrahere non percoctam putant. Item aluũ soluere, eandemq; bis coctam sistere. Vino aduersari, ut inimicã uitibus. Antecedẽte in cibis caueri ebrietatem: postea sumpta crapulam discuti. Hunc cibum & oculorum claritati conferre multum: succum uero crudæ uel angulis tantũ tactis cum Attico melle, plurimum. Facilime concoqui, ciboq; eo sensus purgari. Erasistrati schola clamat, nihil esse utilius stomacho neruisq;, ideo paralyticis & tremulis dari iubet, & sanguinem excreantibus. Hippocrates cœliacis & dysentericis bis coctam cum sale. Item ad tenasmon & renum causas, lactis quoque ubertatem puerperis

hoc

hoc cibo fieri iudicans, & purgationem fœminis. Crudis quidem caulis si mandatur, partus quoque emortuos pellit. Apollodorus aduersus fungorum uenena semen aut succum bibendum censet. Philistion opisthotonicis succum ex lacte caprino cum sale & melle. Inuenio & à podagra liberatos edendo eam, decoctaq; ius bibendo. Hoc & cardiacis datum & comitialibus morbis addito sale. Item spleneticis in uino albo per dies xl. Ictericis, nec non & phreneticis radicis crudæ succum gargarizandum bibẽdumq; demonstrat. Contra uero singultus cum coriandro & anetho, & melle ac pipere, ex aceto. Illitã quoq; prodesse inflationibus stomachi. Item serpentium ictibus, & sordidis ulceribus, ac uetustis, uel ipsam aquã cum hordeacea farina. Succum ex aceto, uel cum fœno Græco. Sic aliqui & articulis, podagrisq; imponunt Epinyctidas ac quicquid aliud serpit in corpore, imposita leuat. Item repentinas caligines has & si manditur ex aceto. Sugillata uero & alios liuores pura illita. Lepras, & psoras cum alumine rotundo ex aceto. Sic & fluentes capillos retinet. Epicharmus testium & genitalium malis hanc utilissime imponi asserit. Efficacius eandem cum faba trita. Item conuulsis cum ruta. Contra ardorem febrium & stomachi uitia cum rutæ semine: & ad secundas. Et muris aranei morsus, foliorum aridorũ farina alterutra parte exinanit. Ex omnibus braßicæ generibus suauissima est cyma, & si inutilis habetur, difficilis in coquẽdo, & renibus contraria. Illud quoque non est omittendum, aquam decoctæ ad tot usus laudatam fœtere humi effusam. Stirpium braßicæ aridorum cinis, inter caustica intelligitur. Ad coxẽdicum dolores cum adipe peruetusto. At cum lasere & aceto in uicẽ psilothri euulsis illitus pilis, nasci alios prohibet. Bibitur & cum oleo subferuefactus, uel per se elixus ad conuulsa & rupta intus, lapsumq; ex alto. Nulla ergo sunt crimina braßicæ? imò uero apud eosdem animæ grauitatem facere, dentibus & gingiuis nocere, & in Aegypto propter amaritudinem non estur. Syluestris, siue erraticæ immenso plus effectus laudat Cato, adeo ut aridæ quoq; farinam in olfactorio collectam, uel odore tantũ naribus rapto, uitia earũ graueolentiamq; sanare affirmet. Hanc alij petream uocant, inimicissimam uino, quam præcipue uitis fugiat: aut si nõ poßit fugere, moriatur. Folia habet bina, parua, rotunda, leuia, plantis oleris similior, candidior satiua & hirsutior. Hanc inflationibus mederi. Melancholicis quoque ac uulneribus recentibus, cum melle, ita ne soluãtur ante diem septimum: Strumis, fistulis, in aqua contritam, Chrysippus autor est. Et alij uero compescere mala corporis quæ serpant, nomas uocant. Item excrescentia absumere. Cicatrices ad planũ reducere. Oris ulcera & tonsillas manducatam & coctã succo gargarizato cum melle tollere. Item psoras & lepras ueteres, ipsius tribus partibus cum duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus satis esse eam contra canis rabiosi morsum imponi. Melius si cum lasere & aceto acri. Necari quoque canes ea, si detur ex carne. Semen eius tostũ auxiliatur contra serpentes, fungorumq; uenena, tauri sanguinẽ. Folia cocta spleniticis in cibo data, & cruda illita cũ sulphure & nitro prosunt. Item mammarum duritiæ. Radicum cinis uuæ in faucibus tumenti tactu medetur, & parotidas cum melle illitus reprimit, serpentiũ morsus sanat. Vtriũ braßicæ unũ & magnum argumẽtum addemus & mirabile. Crusta si occupent intus uasa omnia in quibus aquæ feruẽt, in tantũ, ut nõ sit eas auellere, si braßica in ijs decoquatur abscedũt. Inter syluestres braßicas & lapsana est, pedalis altitudinis, hirsutis folijs, napi similimis, nisi candidior esset flore. Coquitur in cibo. Aluũ leniter emollit. Marina braßica uehementissime ex omnibus aluũ ciet. Coquitur propter acrimoniam cũ pingui carne, stomacho inimicissima. Scillarum in medicina alba est quæ masculus, fœmina nigra. Scilla quæ candidissima fuerit, utilissima erit. Huic aridis tunicis direptis, quod reliquum è uiuo est, consutũ suspenditur lino modicis interuallis. Postea arida frusta in cadũ aceti quàm asperrimi pendentia immerguntur, ita ne ulla parte uas cõtingant. Hoc fit ante solstitiũ diebus xlviij. Gypso deinde oblitus cadus ponitur sub tegulis, totius diei solẽ accipientibus: Post eum numerũ dierum tollitur uas, scilla eximitur, acetũ transfunditur. Hoc clariorẽ oculorum aciem facit. Salutare est stomachi laterumq; doloribus, parum sumptũ binis diebus. Sed tanta uis est, ut auidius haustum extinctæ animæ momento aliquo speciem præbeat. Prodest & gingiuis & dentibus, uel per se cõmanducata. Tineas & reliqua uentris animalia pellit ex aceto & melle sumpta. Linguæ quoq; recẽs subiecta præstat, ne hydropici sitim sentiãt. Coquitur plurimis modis in olla, quæ conijciatur in clibanum aut furnũ, uel adipe aut luto illita, aut frustatim in patinis. Et cruda siccatur, deinde conciditur, coquiturque in aceto, tum serpentium ictibus imponitur. Tosta quoq; purgatur, & mediũ eius iterum in aqua coquitur. Vsus sic coctæ ad hydropicos. Ad urinam ciendã tribus obolis cum melle & aceto potæ. Item ad spleneticos & stomachicos, si non sentiant ulcus, quibus innatet cibus. Ad tormina, regios morbos, tussim ueterem cum suspirio. Discutit & folijs strumas, quadrinis diebus soluta. Furfures capitis, & ulcera manãtia illita ex eo cocta. Coquitur & in melle cibi gratia, maxime uti coctionẽ facias. Sic & interiora purgat. Rimas pedum sanat in oleo cocta, & mixta resinæ. Semen eius lumborum dolori ex melle imponitur. Pythagoras scillam in limine quoq; ianuæ suspensam malorum medicamentorum introitũ pellere tradit. Cæterum bulbi ex aceto & sulphure uulneribus in facie medentur. Per se uero triti neruorum contractioni, & ex uino porrigini: cum melle canum morsibus. Erasistrato placet cum pice. Sanguinem idem eos sistere tradit illitos cum melle. Alij si è naribus

Z iij fluat,

fluat, coriandrum & farinam adyciunt. Theodorus & lichenas ex aceto bulbis curat, & erumpentia in capite cũ uino austero aut ouo. Et bulbos epiphoris idẽ illinit, & sic lippitudini medetur. Aeque uitia quæ sunt in facie, eorũ rubentes maxime, in sole illiti, cum melle & nitro emendant lentiginem cũ uino, aut cucumi cocto. Vulneribus quoque mire prosunt per se, aut (ut Damion) ex mulso, si quinto die soluantur. Iisdem & auriculas fractas curat, & testium pituitas. In articulorũ doloribus miscent farinã. In uino cocti illiti uentri, duritiem præcordiorũ emolliunt. Dysentericis in uino ex aqua cœlesti temperato dantur. Ad conuulsa intus, cum silphio pilulis fabæ magnitudine. Ad sudorem tusi illinuntur. Neruis utiles: ideo & paralyticis dantur. Luxata in pedibus qui sunt rufi, ex his citissime sanant cũ melle & sale. Venerem maxime Megarici stimulant. Hortensij partum cum sapa aut passo sumpti. Syluestres interaniorum plagas & uitia cũ silphio pilulis deuoratis sedant. Et satiuorum semen contra phalangia bibitur in uino. Ipsi ex aceto illinuntur contra serpentium ictus. Semen antiqui bibendum insanientibus dabant. Flos bulborum tritus crurum maculas uarietatesq; igne factas emẽdat. Diocles oculos hebetari ab ijs putat. Elixos assis minus utiles esse adycit, & difficile concoqui ex ui uniuscuiusque naturæ. Bulbinem Græci uocant herbam porraceis folijs, rubicundo bulbo. Hæc traditur uulneribus mire utilis, duntaxat recentioribus. Bulbus, quẽ uomitorium uocant ab effectu, folia habet nigra, cæteris longiora.

De asparagis & corruda, & libyco, & orminio CAP. X.

Vtilissimus stomacho cibus asparagi, ut traditur. Cumino quidem addito inflationes stomachi coliq; discutiunt, ijdem oculis claritatem afferunt. Ventrem leniter molliunt. Pectoris & spinæ doloribus intestinorumq; uitijs prosunt, uino cum coquuntur addito. Ad lumborum & renum dolores, semen trium obolorũ pondere, pari cumini bibitur. Venerẽ stimulant. Vrinam cient utilissime, præterquam quòd uesicam exulcerant. Radix quoq; plurimorũ prædicatione trita, & in uino albo pota, calculos quoq; exturbat, lumborum & renum dolores sedat. Quidam & ad uuluæ dolorem radicem cum uino dulci propinant. Eadem in aceto decocta cõtra elephantiasin proficit. Asparago trito cũ oleo perunctũ pungi ab apibus negãt. Syluestrem asparagũ aliqui corrudam, aliqui Libycum uocant, Attici orminiũ. Huius ad supradicta omnia efficacior uis, & candidiori maior. Regiũ morbum extenuat. Veneris causa aquam eorum decoctã bibi iubent ad heminam. Ad idem & semen ualet cum anetho, ternis utrunque obolis. Datur & ad serpentium ictus succus decoctus. Radix quoq; miscetur radici marathri inter efficacissima auxilia. Si sanguis per urinam reddatur, semen asparagi, & apij, & cumini ternis obolis in uini cyathis duobus, quinis diebus Chrysippus dari iubet. Sic & hydropicis contrarium, quamuis urinam moueat, docet. Item ueneri. Vesicæ quoque nisi decoctum quæ aqua si canibus detur, occidi eos. In uino decoctæ radicis succum si ore contineatur, dentibus mederi.

De apio, & apiastro, & helioselino, & oreoselino. CAP. XI.

Apio gratia uulgo est. Nanq; rami lar[illegible]portionibus per iura innatant, & in condimentis peculiarem gratiã habent. Præterea oculis illitum cum melle, ita ut subinde foueantur feruenti succo decocti, alijsq; membrorũ epiphoris per se tritũ, aut cum pane, uel polenta impositum, mire auxiliatur. Pisces quoq; si ægrotent in piscinis, apio uiridi recreantur. Verum apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum uarietate est. Distinguitur sexu. Chrysippus fœminam esse dicit crispioribus folijs & duris, crasso caule, sapore acri & feruido. Dionysius nigriorem, breuioris radicis, uermiculos gignentem. Ambo neutrum ad cibos admittendum, imò omnino nefas: nam id defunctorum epulis feralibus dicatum esse, uisus quoque claritati inimicum. Caule fœminæ uermiculos gigni. Ideoq́ue eos qui ederint sterilescere, mares fœminasq́ue. In puerperijs uero ab eo cibo comitiales fieri qui ubera hauriunt. Innocentiorẽ tamen esse marem. Eaq; causa est, ne inter nefastos frutices damnetur. Mammarum duritiam impositus folijs emollit. Suauiores aquas potui incoctum præstat. Succo maxime radicis cum uino lumborũ dolores mitigat. Eodem iure instillato grauitatem aurium. Semine urinam ciet, menstrua ac secundos partus. Et si foueantur semine decocto, sugillata reddit colori. Cum oui albo illitum, aut ex aqua coctum potumq;, renibus medetur. In frigida tritum oris ulceribus. Semen cũ uino, uel radix cũ ueteri uino uesicæ calculos frangunt. Semẽ datur & arquatis ex uino albo. Apiastrũ Hyginus quidem melissophyllon appellat. Sed in cõfessa damnatione est uenenatum in Sardinia. Contexenda enim sunt omnia, ex eodem nomine apud Græcos pẽdentia. Olusatrum quod Hipposelinum uocant, aduersatur scorpionibus. Poto semine torminibus interaneis medetur. Itemq; difficultatibus urinæ semen eius decoctum ex mulso potum. Radix eius in uino decocta calculos pellit, & lumborum ac lateris dolores. Canis rabiosi morsibus potum & illitum medetur: Succus eius algẽtes calefacit potus. Quartum genus ex eodem faciunt aliqui oreoselinon, palmum alto frutice ac recto, semine cumino simile, urinæ & menstruis efficax. Helioselino uis priuata cõtra araneos. Sed & oreoselino fœminæ purgantur è uino,

De petroselino & ocymo. CAP. XII.

Alio genere petroselinon quidam appellant in saxis natum, præcipuum ad uomicas, cochlearibus binis succi additis in cyathum marrubij succi, atque ita aquæ calidæ tribus cyathis. Addidere quidam buselinon, differens breuitate caulis à satiuo & radicis

radicis colore ruffo, eiusdem effectus. Prævalere contra serpentes potum & litum. Ocymum quoq; Chrysippus grauiter increpuit, inutile stomacho, urinæ, oculorum quoque claritati. Præterea insaniam facere & lethargos & iocinoris uitia. Ideoq; capras id asperna ri. hominibus quoq; fugiendum censet. Adyciunt quidam, tritum si operiatur lapide, scorpionem gignere: commanducatum & in sole positum, uermes afferre. Afri uero, si eo die feriatur quispiã à scorpione, quo ederit ocymũ, seruari non posse. Quinimo tradunt aliqui manipulo ocymi cum cancris decem marinis uel fluuiatilibus trito, cõuenire ad id scorpiones à proximo omnes. Diodotus in empiricis, etiam pediculos facere ocymi cibum. Secuta ætas acriter defendit, nã id esse capras. Nec minus quàm mẽtam & rutam scorpionum terrestrium ictibus, marinorũq; uenenis mederi ex uino, addito aceto exiguo. Vsu quoq; cõpertũ, deficientibus ex aceto odoratu salutare esse. Item lethargicis & inflãmatis refrigerationi. Illitum capitis doloribus cũ rosaceo, aut myrteo, aut aceto: Item oculorum epiphoris impositum ex uino: Stomacho quoq; esse utile, inflationes & ructum ex aceto dissoluere sumptum. Aluum sistere impositũ, urinam ciere. Sic & morbo regio & hydropicis prodesse. Choleras eo & distillationes stomachi inhiberi. Ergo etiã cœliacis [unclear] Philistio dedit: & coctum dysentericis, & colicis Plistonicus. Aliqui & in tenasmo & sanguinẽ excreantibus in uino, duritia quoq; præcordiorum. Illinitur mammis, extinguitq; lactis prouẽtum. Auribus utilissimum infantium, præcipue cum adipe anserino. Semen tritum & haustum naribus, sternutamenta mouet, & distillationes quoque capiti illitum. uuluas purgat in cibo ex aceto. Verrucas mixto atramento sutorio tollit. Venerem stimulat. Ideo etiam equis asinisque admissuræ tempore ingeritur.

De syluestri ocymo, & eruca, & nasturtio, & ruta. CAP. XIII.

SYluestri ocymo uis efficacior ad eadẽ omnia, peculiaris ad uitia quæ uomitionibus crebris contrahuntur. Vomicisq; uuluæ, cõtraq; bestiarum morsus radix in uino est efficacissima. Erucæ semen scorpionum uenenis & muris aranei medetur. Bestiolas omnes innascentes corpori arcet. Vitia cutis in facie cum melle illitum. Lentigines ex aceto. Cicatrices nigras reducit ad candorẽ cum felle bubulo. Aiunt uerbera subituru potum ex uino, duritiam quandam contra sensum induere. In condiendis obsonys tanta est suauitas, ut Græci euzomon appellauerint. Putant subtrita eruca si foueantur oculi, claritatem restitui. Tussim infantium sedari. Radix eius in aqua decocta fracta ossa extrahit. Nam de uenere stimulanda diximus: tria folia syluestris erucæ sinistra manu decerpta, & trita in aqua mulsa si bibantur. E contrario nasturtium uenerem inhibet, animum exacuit. Vt diximus, duo eius genera. Album purgat, detrahit bilem potum in aqua x. pondere. Cum lomento strumis illitum opertũq; brassica præclare medetur. Alterũ est nigrius, quod capitis uitia purgat. Visum clarificat. Commotas mentes sedat ex aceto sumptum. Lienem ex uino potum, uel cum fico. Tussim ex melle, si quotidie ieiuni sumãt. Semen ex uino omnia intestinorum animalia pellit, efficacius addito mentastro. Prodest & cõtra suspiria & tussim cum origano & uino dulci. Pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. Panos discutit cum pice, extrahitq; corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Contra carcinomata adycitur ouorum album. Et lienibus illinitur ex aceto. Infantibus uero è melle utilissime. Sextius adycit ustum serpentes fugare, scorpionibus resistere. Capitis dolores contrito & alopecias emendari addito sinapi, grauitatem aurium trito imposito auribus cum fico. Dentium dolores infuso in aures succo. Porriginẽ & ulcera capitis cum adipe anserino. Furunculos concoquit cum fermento. Carbunculos ad suppurationem perducit, & rumpit. Phagedænas ulcerum expurgat cum melle. Coxendicibus & lumbis cum polenta ex aceto illinitur: Item licheni: Item unguibus scabris, quippe natura eius caustica est. Optimum autem Babylonium. Syluestri uero ad omnia ea effectus maior. In præcipuis autem medicaminibus ruta est. Latiora satiuæ folia, rami fruticosiores. Syluestris horrida ad effectum est, & ad omnia acrior. Succus exprimitur, tusa ea & aspersa modice aqua, & in pyxide Cypria asseruatur. Hic copiosior datus ueneni noxiam obtinet, in Macedonia maxime iuxta flumen Aliacmon. Mirumq;, cicutæ succo extinguitur, adeo etiam uenenorum uenena sunt, quando cicutæ succus prodest manibus colligentium rutam. Cæterum inter prima immiscetur antidotis, præcipueq; Galatica. Quæcunque autem ruta & per se pro antidoto ualet, folys tritis, & ex uino sumptis. Cõtra aconitum maxime & uiscum. Item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Simili modo contra serpentium ictus, utpote cum mustelæ dimicaturæ cum his, rutam prius edendo se muniant. Valent & contra scorpionum ictus, & araneorum, apum, crabronum, uesparum aculeos, & cantharidas, ac salamandras, canisue rabiosi morsus acetabuli mensura succus è uino bibitur, & folia trita uel commanducata imponũtur cum melle & sale, uel cum aceto & pice decocta. Succo uero perunctos aut eam habentes, negant feriri ab his maleficys. Serpentesq;, si uratur ruta, nidorem fugere. Efficacissima tamen est syluestris radix cum uino sumpta, eãdem adyciunt efficaciorem esse sub dio potam. Pythagoras & in hac marem minoribus herbaceique coloris folys à fœmina discreuit, eam lætioribus folys & colore. Idem oculis noxiam putauit falso, quoniam scalptores & pictores hoc cibo utuntur oculorum causa. Cum pane quoque uel nasturtio satiuæ atque syluestris propter uisum. Vt aiunt, multi succo eius cum melle Attico inuncti discusserunt caligines, uel cum lacte mulieris puerũ enixæ, uel puro

succo angulis oculorum tactis. Epiphoras cum polenta imposito. Lenit autem capitis dolores pota cum uino, aut cum aceto & rosaceo illita. Si uero sit cephalea, cum farina hordeacea, uel aceto. Eadẽ cruditates discutit, mox inflationes, dolores stomachi ueteres. Vuluas aperit, corrigitq́, conuersas illita in melle toto uentre & pectore. Hydropicis cum ficu, & decocta ad dimidias partes, potaq; ex uino. Sic bibitur & ad pectoris dolores, laterumq, & lumborum, tusses, suspiria: pulmonum, iocinerum, renum uitia. horrores frigidos. Ad crapulæ grauedines, decoquuntur folia potuis Et in cibo uel cruda, uel decocta conditáue prodest. Item torminibus in hyssopo decocta, & cum uino. Sic & sanguinem sistit interiorẽ, & narium indita sic & collutis dentibus prodest. Auribus quoq; in dolore succus infunditur, custodito ut diximus modo. E syluestri uero contra tarditatem & sonitũ cum rosaceo, uel cum laureo oleo, aut cumino & melle. Succus & phreneticis ex aceto tritæ instillatur in tempora & cerebrum. Adiecerunt aliqui & serpyllum, & laurum, illinentes capita, & colla. Dederunt & lethargicis ex aceto olfaciendũ. Dederunt & comitialibus bibendum decoctæ succum in cyathis quatuor ante accessiones, quarum frigus intolerabile est: Alsiosisq; crudam in cibo. Vrinam quoq; uel cruentam pellit. Fœminarum etiam purgationes, secũdasq;, etiam emortuos partus, ut Hippocrati uidetur, ex uina dulci nigro pota. Itaq; illitam & uuluarum causa etiam suffire iubet. Diocles & cardiacis imponit ex aceto & melle cum farina hordeacia. Et cõtra ileum decocta farina in oleo, & uelleribus collecta. Multi uero & contra purulentas excreationes siccæ drachmas duas, sulphuris unã & dimidiam sumi cẽsent: Et contra cruentas, ramos tres in uino decoctos. Datur & dysentericis cum caseo in uino contrita. Dederunt & cum bitumine infractam potioni propter anhelitum: Ex alto lapsis seminis tres uncias. Olei libra, uiniq́, sextario illinitur cum oleo coctis folijs partibus quas frigus adusserit. Si urinam mouet (ut Hippocrati uidetur) mirum est quosdam dare uelut inhibentem potui contra incontinentiam urinæ. Psoras & lepras cum melle & alumine illita emendat. Item uitiligines, uerrucas, strumas, & similia, cũ strychno & adipe suillo ac taurino seuo, Item ignem sacrum ex aceto & oleo, uel psimmythio: Carbunculum ex aceto. Nõnulli laserpitium unà illini iubent, sine quo epinyctidas pustulas curant. Imponunt & mammis turgentibus decoctam, & pituitæ eruptionibus cum cera. Testium uero epiphoris cum ramis laureæ teneris, adeo peculiari in uisceribus his effectu, ut syluestri ruta cũ axungia ueteri illitos ramices sanari prodant. Fracta quoq; mẽbra semine trito cum cera imposito. Radix rutæ sanguinem oculis suffusum, & in toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat. Ex reliquis quæ traduntur, mirum est, cum feruentem rutæ naturam esse conueniat, fasciculum eius in rosaceo decoctũ addita uncia aloes, perunctis sudorem reprimere Itemq; generationes impediri hoc cibo, ideo profluuio genitali datur, & uenerem crebro per somnia imaginantibus. Præcauendum est grauidis, abstineant hoc cibo, necari enim partus inuenio. Eadem ex omnibus satis quadrupedum quoq, morbis in maximo usu est, siue difficile spirantibus, siue contra maleficorum animalium ictus infusa per nares ex uino: aut si sanguisuga exhauserit, ex aceto: & quocunque in simili morborum genere, ut in homine temperato.

De mentastro, & menta, & pulegio, & nepeta, & de cumino. CAP. XIIII.

Mentastrum syluestris menta est, differens specie foliorũ quasi figura ocymi, pulegij colore. Propter quod quidã syluestre pulegium uocant. Iis cõmanducatis & impositis sanari elephãtiasin, Magni Pompeij ætate, fortuito cuiusdam experimẽto propter pudorem faciẽ illita, cõpertum est. Eadem illinuntur bibunturq́, aduersus scolopẽdras, & serpentiũ ictus, drachmis duabus in uini cyathis duobus. Aduersus scorpionum ictus cum sale, oleo & aceto. Item aduersus scolopẽdras uis decocti. Aduersusq́, omnia uenena seruantur folia arida, ad farinæ modum. Substratum uel accensum fugat scorpiones, Potum fœminas purgat à partu, sed partus necat. Orthopnoicis, torminibus cholericis efficacissimũ: Item lumbis, podagris impositum. Succus auribus uerminosis instillatur. in regio morbo bibitur. Strumis illinitur. Somnia ueneris inhibet. Tineas pellit ex aceto potum. Contra porriginem ex aceto infunditur capiti in sole. Mentæ ipsius odor animum excitat, & sapor auiditatem in cibis, ideo embãmatum mixturæ familiaris. Ipsa acescere aut coire densereq́, lac non patitur. Quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu strangulentur, Datur in aqua aut mulso, eadem ui resistere & generationi creditur, cohibẽdo genitalia densari. Aeque maribus ac fœminis sistit sanguinem, & purgationes fœminarũ inhibet, Cum amylo ex aqua pota, cœliacorum impetus. Syriation & uomicas uuluæ curauit. Ille & iocinerũ uitia ternis obolis ex mulso datis. Item sanguinem excreãtibus in sorbitionem. Vlcera in capite infantium mire sanat. Arterias humidas siccat, siccas astringit. Pituitas corruptas purgat in mulso & aqua. Voci succus sub certamine utilis duntaxat, qui & gargarizatur uua tumente, adiecta ruta & coriandro ex lacte. Vtilis & contra tonsillas cum alumine, linguæ asperæ cum melle. Ad conuulsa intus per se, uitijsq, pulmonis. Singultus & uomitus sistit cum succo granati, ut Democritus monstrat. Recentis succus narium uitia spiritu subductus emendat. Ipsa trita choleras, in aceto quidẽ pota. Sanguinis fluxiones intus. Ileum etiam imposita cum polenta, & si mammæ tendantur. Illinitur & temporibus in capitis dolore. Sumitur & contra scolopendras, & scorpiones marinos, & ad serpentes. Epiphoris illinitur, & omnibus in capite eruptionibus,

item

item sedis uitiis. Intertrigines quoque, uel si teneatur tãtum, prohibet. Auribus cum mulso instillatur. Aiunt & lieni mederi eam in horto gustatam, ita ne uellatur. si is qui mordeat, dicat se lieni mederi per dies IX. Aridæ quoq; farinam tribus digitis appræhẽsam & stomachi dolorem sedare in aqua & similiter aspersa in potionem, uentris animalia expellere. Magna societas cum hac ad recreandos defectos animo pulegio, cum surculis suis in ampullas uitreas aceti utrisq; deiectis. Qua de causa dignior è pulegio corona uertigini quàm è rosis, cubiculis nostris pronunciata est. Nam & capitis dolores imposita dicitur leuare. Quin & olfactu capita tueri cõtra frigorum æstusq; iniuriã, & ab siti traditur: neq; æstuare eos, qui duos è pulegio surculos impositos auribus in sole habeant. Illinitur etiã in doloribus cum polenta & aceto. Fœmina efficacior. Est autem hæc flore purpureo. Mas candidum habet. Nauseas cum sale & polẽta in frigida aqua pota inhibet. Sic & pectoris ac uentris dolorem. Stomachi autem ex aqua item rosiones sistit, & uomitiones cum aceto & polenta. Intestinorum uitia melle decocta & nitro sanat. Vrinam pellit ex uino: & si aminæum sit, & calculos, & interiores omnes dolores. Ex melle & aceto sedat mẽstrua, & secundas. Vuluas cõuersas corrigit. Defunctos partus eijcit. Semen obmutescẽtibus olfactu admouetur. Comitialibus in aceto cyathi mensura datur. Si aquæ insalubres bibendæ sint, tritum aspergitur. Salsitudines corporis, si cum uino tradatur, minuit. Neruorũ causa & in contractione cum sale & aceto & melle confricatur opisthotono. Bibitur ad serpentium ictus decoctum. Ad scorpionum in uino tritũ, maxime quod in siccis nascitur. Ad oris exulcerationes, ad tussim efficax habetur. Flos recentis incensus, pulices necat odore. Xenocrates pulegij ramum lana inuolutum, in tertianis ante accessionem olfactãdum dari, aut stragulis subijci, & ita collocari ægrũ, inter remedia tradit. Syluestri ad eadem uis efficacior est, quòd simile est origano, minoribus folijs quàm satiuum, & à quibusdam dictamnus uocatur. Gustatum à pecore caprisq;, balatum concitat. Vnde quidam Græci literas mutantes blechon uocauerunt. Natura tã feruens est, ut illitas partes exulceret. In tussi ex perfrictione fricari ante balnea conuenit, & ante accessionum horrorem conuulsis & torminibus. Podagris mire prodest. Epaticis cum melle & sale bibendum datur, pulmonum uitia excreabilia facit. Ad lienem cum sale utile est. & uesicæ, & suspirijs, & inflationibus decoctum succo æqualiter, & uuluas corrigit: & cõtra scolopendram terrestrem uel marinam, item scorpionas, priuatimq; ualet contra hominis morsum. Radix contra increscentia ulcera recens potentissima. Arida uero cicatricibus decorem affert. Item pulegio est nepetæque societas. Decocta enim in aqua ad tertias discutiunt frigora, mulierumq; menstruis prosunt. Et æstate sedant calores. Nepeta quoq; uires contra serpentes habet. Fumum ex ea nidoremq; fugiunt, quam & substernere in metu obdormituris utile est. Tusa ægilopis imponitur, & capitis doloribus recens cum tertia parte panis tẽperata aceto illinitur. Succus eius instillatus naribus supinis, profluuiũ sanguinis sistit. Item radix, quæ cũ myrti semine in passo tepido gargarizata anginis medetur. Cuminũ syluestre est prætenue, quaternis aut quinis folijs, ueluti serratis. Sed satiuo magnus usus, in stomachi præcipue remedijs. Discutit pituitas & inflationes, tritum & cum pane sumptum, uel potum ex aqua uinoq;: tormina quoque & intestinorum dolores. Veruntamen omne pallorẽ bibentibus gignit. Ita certe ferunt Portij Latronis clari inter magistros dicẽdi adsectatores similitudinem coloris studijs contracti imitatos: & paulo ante Iulium Vindicem adseriorem illum à Nerone libertatis, captatione testamenti sic lenocinatum. Narium sanguinem pastillis inditum, uel ex aceto recens sistit. Et oculorum epiphoris per se impositum, tumẽtibus cum melle prodest. Infantibus imponi in uentre satis est. Morbo regio in uino albo à balineis datur.

De cumino Aethiopico, quod urinam stringit, & de cappari, & de ligustico siue panace, & cunila bubula. CAP. XV.

Aethiopicum maxime in posca illinitur cũ melle. Africano priuatim urinæ incontinentiam cohiberi putant. Satiuum datur ad iocineris uitia tostum, tritum in aceto. Item ad uertiginẽ. Iis uero quos acriore ui urina mordeat, in dulci tritũ uino. Ad uuluarũ uitia in uino: præterq; impositis uellere folijs: testium tumoribus, tostum, tritumq; cũ melle, aut rosaceo & cera. Syluestre ad omnia eadẽ efficacius. Præterea ad serpentes cũ oleo, ad scorpiones, ad scolopendras. Sistit & uomitionem nauseasq; ex uino, quantum apprehenderint tres digiti. Propter colum quoq; bibitur, illiniturq;, uel penicillis feruens adprimitur fascijs. Strangulationis uuluæ potũ in uino aperit, tribus drachmis in tribus cyathis uini. Auribus instillatur ad sonitus atq; tinnitus cũ seuo uitulino, uel melle. Sugillatis illinitur cũ melle, & uua passa, & aceto. Lentigini nigræ ex aceto. Est cumino simillimum, quod Græci uocãt ammi. Quidã uero Aethiopicum cuminum id esse existimant. Hippocrates regium appellat, uidelicet, quia efficacius in Aegypto iudicauit. Pleriq; alterius naturæ in totũ putant, quoniã sit exilius & candidius. Similis autẽ & huic usus. Namq; & panibus Alexandrinis* subditur, & cõdimentis interponitur. Inflationes & tormina discutit. Vrinã & mẽstrua ciet. Sugillata & oculorũ epiphoras mitigat. Cum lini semine scorpionũ ictus in uino potum drachmis duabus: priuatimq; cerastarũ, cum pari portione myrrhe. Colorem quoq; bibentiũ similiter mutat in pallorem. Suffitũ cum uua passa aut resina, uuluas purgat. Tradunt facilius concipere eas, quæ odorentur id per coitũ. De cappari satis diximus inter peregrinos frutices. Non utendũ trãsmarino: innocẽtius

* subigitur

Italicum

Italicum est. Ferunt, eos qui quotidie id edūt, paralysi non periclitari, nec lienis doloribus. Radix eius uitiligines albas tollit, si trita in sole fricentur. Spleneticis prodest in uino potu radicis cortex duabus drachmis, dempto balnearum usu. Feruntq́; xxxv. diebus per urinam & aluum totum lienem emitti. Bibitur in lumborum doloribus ac paralysi. Dentium dolores sedat tritum ex aceto semen decoctum, uel manducata radix. Infunditur & aurium dolori decoctum oleo. Vlcera quæ phagedænas uocant, folia & radix recens cum melle sanant. Sic & strumas discutit radix: parotidas uermiculosq́; cocta in aqua. Iocineris quoque malis medetur. Dant & ad tineas in aceto & melle. Oris exulcerationes in aceto decocta tollit, stomacho inutiles esse inter autores conuenit. Ligusticum aliqui panacem uocant, stomacho utile est. Item conuulsionibus & inflationibus. Sunt & qui cunilam bubulam appellauerint, ut diximus, falso.

Item de cunila bubula, gallinacea siue origano heracleotico, cunilagine molli, libanotide, cunila satiua & montana. CAP. XVI.

Cunilæ præter satiuam plura sunt in medicina genera. Quæ bubula appellatur, semē pulegij habet, utile ad uulnera cōmanducatum impositumq́;, ut quinto pòst die soluatur. Contra serpētes quoq; in uino bibitur, ac tritum plagæ imponitur. Vulnera ab ijs facta perfricantur. Item testudines cū serpentibus pugnaturæ hac se muniunt: quidamq́; in hunc usum panacem uocant. Sedat & tumores, & uirilium mala sicca, uel folijs tritis, in omni usu mire congruēs ex uino. Est alia cunilæ, gallinacea appellata nostris, Græcis origanum heracleoticū. Prodest oculis tritæ addito sale. Tussim quoq; emendat & iocinerum uitia. Laterum dolores cum farina, oleo & aceto in sorbitionem temperata. Præcipue uero serpentiū morsus. Tertium genus est eius, quæ à Græcis mascula, à nostris cunilago uocatur, odoris fœdi, radicis lignosæ, folio aspero. Vires eius uehementissimas in omnibus generibus earum tradunt. Manipulo quoq; eius abiecto, omnes è tota domo blattas conuenire ad eam. Priuatim aduersus scorpiones ex posca pollere. Tribus folijs ex oleo peruncto homine, fugari serpentes. Econtrario quæ mollis uocatur, pilosioribus folijs ac ramis, & aculeatis, trita mellis odorem habet, digitis tactu eius cohærescentibus. Altera thuris, quam libanotidem appellamus. Medetur utraq; contra serpentes ex uino uel aceto. Pulices etiam contritæ cum aqua sparsæ necant. Satiua quoq; suos usus habet. Succus eius cum rosaceo auriculas iuuat. Ipsa ad ictus bibitur. Fit ex ea montana, serpyllo similis, efficax contra serpentes. Vrinam mouet, purgat & à partu mulieres. Cōcoctionem mire adiuuat, & ad cibos auiditatem. Vtraque uel in cruditate ieiunis in potione aspersa. Luxatis quoque utilis. Contra uesparum & similes ictus, ex farina hordeacea & posca, utilissima. Libanotidis alia genera suis dicentur locis.

De piperiti & origano, & oniti prasio, & tragorigano, & heraclio, & lepidio, & de git, siue melanthio, & aniso. CAP. XVII.

Piperitis quam & siliquastrū appellamus, contra morbos comitiales bibitur. Castor & aliter demonstrabat, caule rubro & longo, densis geniculis, folijs lauri, semine albo, tenui, gustu piperis, utilē gingiuis, dentibus, oris suauitati & ructibus. Origanum quod in sapore cunilam æmulatur, ut diximus, plura genera in medicina habet, & onitin uel prasiō appellant, non dissimile hyssopo. Priuatim eius usus contra torsiones stomachi in tepida aqua, & cruditates. Cōtra araneos scorpionesq; in uino albo. Luxata & incussa in aceto, & oleo, & lana. Tragoriganum similius est serpyllo syluestri. Vrinam ciet, tumores discutit, contra uiscum potum uiperæque ictum efficacissimum, stomachoq́; acida ructanti & præcordijs. Tussientibus quoque cum melle datur, & pleuriticis, & peripneumonicis. Heracliū quoq; tria genera habet, nigrius latioribus folijs, glutinosum. Alterum exilioribus, molliusq́; sampsuco non dissimile, quod aliqui prasion uocare malunt. Tertium est inter hæc medium, minus quàm cætera efficax. Optimum autem Creticum. Nam & iucunde olet. Proximum Smyrnæum. Deinde heracleoticum ad potum utilius, quod onitin uocant. Communis autem usus serpentes fugare. Percussis esui dare decoctum. Potu urinam ciere. Ruptis, conuulsis mederi cum panacis radice. Hydropicis cum fico, aut cum hyssopo, acetabuli mēsuris decoctum ad sextam. Item ad scabiem, pruriginem, psoras in descensione balinearum. Succus auribus infunditur cum lacte mulieris. Tonsillis quoq; & uuis medetur: Capitis ulceribus. Venena opij & gypsi extinguit decoctum, si cum cinere in uino bibatur. Aluum mollit acetabuli mensura. Sugillatis illinitur. Itē dentium dolori, quibus etiam & candorem facit, cū melle & nitro. Sanguinem narium sistit. Ad parotidas decoquitur cū hordeacea farina. Ad arterias asperas cum galla & melle teritur. Ad lienem folia cū melle & sale. Crassiores pituitas & nigras extenuat coctū cum aceto & sale sumptum paulatim. Regio morbo tritum cū oleo in nares infunditur. Lassi perūguntur ex eo, ita ut ne uenter attingatur. Epinyctidas cū pice sanat. Furunculos aperit cum fico trita. Strumas cum oleo & aceto & farina hordeacea. Lateris dolores cum fico illitum. Fluxiones sanguinis in genitalibus tusum, ex aceto illitum. Reliquias purgationū à partu. Lepidiū inter urentia intelligitur. Sic & in facie cutem emendat exulcerando, ut tamen ceræ & rosaceo facile sanetur. Sic & lepras & psoras tollit semper facile, & cicatricum ulcera. Tradunt in dolore dentium adalligatum brachio quà doleat, compescere dolorem. Gith ex Græcis, alij melanthion, alij melaspermon uocant. Optimum quàm excitatissimi odoris, & quàm nigerrimum. Medetur serpentium plagis & scorpionum, Illini ex aceto ac melle reperio, incensoq́;

incensoq; serpentes fugari. Bibitur drachma una contra araneos. Distillationem narium discutit tusum in linteolo olfactum. Capitis dolores illitũ ex aceto & infusum naribus. Cum irino oculorum epiphoras & tumores. Dentium dolores coctum cum aceto. Vlcera oris tritum aut commanducatum. Item lepras & lentigines ex aceto. Difficultates spirãdi addito uino potum. Duritias tumoresq́ue ueteres & suppurationes illitum. Lac mulierum auget continuis diebus sumptum. Colligitur succus eius, ut hyoscyami. Similiter largius uenenum est, quod miremur, cum semẽ gratissime panes etiã condiat. Oculos quoq; purgat, urinam & menses ciet. Quinimo linteolo alligatũ tãtum granis xxx. secundas trahi reperio. Aiunt & clauis in pedibus mederi tritum in urina: culices suffitu necare. Item muscas. Et anisum aduersus scorpiones ex uino bibitur. Pythagoras inter pauca laudatum, siue crudũ, siue decoctum. Item uiride aridúmue, omnibus quæ condiuntur, quæq́ue intinguntur desideratum. Panis etiam crustis inferioribus subditum. Saccis quoq; additur. Cum amaris nucibus uina commendat. Quin ipsum oris halitum iucundiorem facit, fœtoremq́ tollit manducatum matutinis cum smyrneo, & melle exiguo, mox uino collutum. Vultum iuniorem præstat. Insomnia leuat suspensum in puluino, ut dormientes olfaciant. Appetentiam ciborum præstat, quando id quoque inter artificia deliciæ fecere, ex quo labor desijt cibos poscere. Ob has causas quidam anicetum id uocauere. Laudatissimum est Creticum, proximum Aegyptium. Hoc ligustici uicem præstat in condimentis. Dolores capitis leuat suffitum naribus. Epiphoris oculorum è uino radicem eius tusam imponit Iollas: ipsum cum croco pari modo & uino, & per se tritum cum polẽta ad magnas fluxiones, extrahendaq;, si qua in oculos inciderint. Narium quoque carcinodes consumit illitum ex aqua. Sedat anginas cum melle & hyssopo ex aceto gargarizatum. Auribus infunditur cum rosaceo. Thoracis pituitas purgat tostum, cum melle sumptum melius. Cum acetabulo anisi nuces amaras l. purgatas tere in melle ad tussim. Facilime uero anisi drachmæ tres, papaueris duæ miscentur melle ad fabæ magnitudinem, & ternis diebus sumuntur. Præcipuum autem est ad ructus, ideo inflationibus stomachi, & intestinorũ torminibus, & cœliacis medetur. Singultus & olfactũ decoctum potumq́ue inhibet. Folijs decoctis digerit cruditates. Succus decocti cum apio olfactus sternutamenta inhibet. Potum somnum conciliat. Calculos pellit. Vomitiones cohibet, & præcordiorum tumores. Et pectorum uitijs, neruis quoq; quibus succinctum est corpus, utilissimũ. Prodest eius & capitis doloribus instillari succum cum oleo decocti. Non aliud utilius uẽtri & intestinis putant, ideo dysentericis & in tenesmo datur tostum. Aliqui addunt & opium, pilulis in die ternis lupini magnitudine in uini cyatho dilutu. Dieuches & ad lumborũ dolores succo usus est. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum mẽta è uino, radicem ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplasma imposuit cum apio: Item uuluarum dolori. Deditq; bibẽdum cum anetho parturientibus. Phreneticis quoq; illinunt uel recẽs cum polenta. Sic & infantibus comitiale uitium aut contractiones sentientibus. Pythagoras quidẽ negat corripi uitio comitiali in manu habentes. Ideoq́ue quàm plurimum domi serẽdum. Parere quoq; facilius olfactantes. Et statim à partu dandũ potui polenta aspersa. Sosimenes contra omnes duritias ex aceto usus est eo: & contra lassitudines, in oleo decoquens addito nitro. Semine eius poto, lassitudinis auxilium uiatoribus spopondit. Heraclides ad inflationes stomachi semen tribus digitis cum castorei obolis duobus ex mulso dedit. Similiter ad uẽtris aut intestinorum inflationes. Et orthopnoicis, quod ternis digitis prehenderit seminis, tantundem hyoscyami cum lacte asinino. Multi uomituris acetabula eius & folia lauri decem trita in aqua, bibenda inter cœnã suadent. Strangulationes uuluæ, si manducetur & linatur calidum, uel si bibatur cum castoreo in aceto & melle, sedat. Vertigines à partu cum semine cucumeris & lini pari mensura trinũ digitorum, uini albi tribus cyathis discutit. Tlepolemus ad quartanas trinis digitis seminis anisi & fœniculi usus est, in aceto & mellis cyatho uno. Lenit articulares morbos, cum amaris nucibus illitum. Sunt qui & aspidum ueneno aduersari naturam eius putẽt. Vrinam ciet. Sitim cohibet. Venerem stimulat. Cum uino sudorem leniter præstat. Vestes quoque à tineis defendit. Efficacius semper recens, & quo nigrius. Stomacho tamen inutile est præterquam inflato.

De anetho & sagapeno, & de papauere albo & nigro, & quomodo succus herbarũ colligendus est, & de opio. CAP. XVIII.

ANethum quoq; ructus mouet, & tormina sedat. Aluũ sistit. Epiphoris radices illinũtur ex aqua uel uino. Singultus cohibet semẽ feruens, olfactũ. Sumptũ ex aqua, sedat cruditates. Cinis eius uuam in faucibus leuat: oculos & genituram hebetat. Sacopeniũ quod apud nos gignitur, in totũ transmarino alienatur. Illud enim ammoniaci lacrymæ simile, sagapenon uocatur. Prodest laterũ & pectoris doloribus, conuulsis, tussibus uetustis excreationibusq;, præcordiorum tumoribus. Sanat & uertigines, tremulos, opisthotonicos, lienes, lumbos, perfrictiones. Datur & olfactãdum ex aceto in strangulatis uuluæ. Cæterũ & potui datur, & cũ oleo infricatur. Prodest & contra mala medicamenta. Papaueris satiui diximus genera, & sponte nascentis alia promisimus. Sed satiui albi calyx ipse teritur, & è uino bibitur somni causa. Semen elephãtiasi medetur. E nigro papauere sopor gignitur scapo inciso, ut Diagoras suadet, cum turgescit, ut Iollas, cum deflorescit hora diei sereni, hoc est, cum ros in eo exaruerit. Incidi iubent sub capite & calyce.

calyce. Nec in alio genere ipsum inciditur caput. Succus & hic, & herbæ cuiuscunq;, lana excipitur, aut si exiguus est, ungue pollicis ut lactucis, & postero die magis quod inaruit. Papaueris uero largus densatur, & in pastillos tritus in umbra siccatur, non ui soporifera modo, uerum si copiosior hauriatur etiam mortifera per somnum: opion uocant. Sic scimus interemptum Licinij Cæcinæ prætorij uiri patrem in Hispania Bauili, cum ualetudo impatibilis odiũ uitæ fecisset. Item plerosq; alios. Qua de causa magna concertatio extitit. Diagoras & Erasistratus in totum damnauere, ut mortiferum, infundi uetantes. Præterea quoniam uisui noceret. Addidit Andreas, ideo nõ protinus excæcari eo, quoniã adulteraretur Alexandriæ. Sed postea usus eius non improbatus est medicamento nobili, quod diacodion uocant. Semine quoq; eius trito in pastillos, è lacte utũtur ad somnum. Item ad capitis dolores cum rosaceo. Cum hoc & aurium dolori instillatur. Podagris illinitur cum lacte mulierum. Sic & folijs ipsis utuntur. Item ad sacros ignes & uulnera ex aceto. Ego tamen damnauerim collyrijs addi, multoq́ue magis quas uocant lexipyretas, quasq; pepticas & cœliacas. Nigrum tamen cœliacis in uino datur. Satiuum omne magis rotundat capita. At syluestri longum ac pusillũ, & ad omnes effectus ualentius. Decoquitur & bibitur contra uigilias, eademq; aqua fouent ora. Optimum in siccis, & ubi raro pluit. Cum capita ipsa & folia decoquũtur, succus meconium uocatur, multũ opio ignauior. Experimentum opij est primum odore: syncerum enim perpeti nõ est, mox in lucernis, ut pura luceat flamma, aut extinctum demum oleat, quæ in fucato non eueniunt. Accenditur quoq; difficilius, & crebro extinguitur. Est synceri experimentum & in aqua, quia nebula innatat: fictum in pustulas coit. Sed maxime mirum, æstiuo sole deprehendi. Syncerum enim sudat, & se diluit, donec succo recenti simile fiat. Mnesicles optime seruari putat hyoscyami semine adiecto. Alij in faba.

De erratico & ceratiti, & glaucio siue paralio, & heraclio siue aphro, & de diacodio, & tithymalo. CAP. XIX.

Inter satiua & syluestria medium genus, quoniam in aruis, sed sponte nasceretur, rhœam uocauimus & erraticum. Quidam id decerptum protinus cum toto calyce mandunt. Aluum exinaniũt capita quinque decocta in uini tribus heminis pota, & somnum faciunt. Syluestrium unum genus, ceratitin uocant, nigrum, cubitali altitudine, radice crassa & corticosa, calyculo inflexo ut cornicula. Folia minora & tenuiora quàm cæteris syluestribus: semen exile, tempestiuum est messibus: aluum purgat dimidio acetabulo in mulso. Folia trita cum oleo, argema iumentorum sanant. Radix acetabuli mensura cocta in duobus sextarijs ad dimidias, datur ad lumborum uitia & iocineris. Carbunculis medẽtur ex melle folia. Quidam hoc genus glaucion uocant, alij paralion. Nascitur enim in afflatu maris, aut nitroso loco. Alterum è syluestribus genus heracliũ uocatur, ab alijs aphron, folijs (si procul intuearis) speciem passerum præsentantibus, radice in summa terræ cute, semine spumeo. Ex hoc lina splendorem trahũt æstate. Tunditur in pila comitialibus morbis, acetabuli mensura in uino albo. uomitiones enim facit. Medicamẽto, quod diacodion & arteriace uocatur, utilissimũ. Fit autẽ huius papaueris aut cuiuscunq; syluestris capitibus cxx. in aquæ cœlestis sextarijs tribus biduo maceratis, in eademq; discoctis, deinde* saccatis iterumq; cum melle decoctis ad dimidias partes uapore tenui. Addidere postea drachmas senas croci, hypocisthidis, thuris, acaciæ, & passi Cretici sextariũ. Hac ostentatione, simplex quidem & antiqua illa salubritas, papauere & melle constat. Tertium genus est tithymalon, mecona uocant, alij paralion, folio lini, albo, capite magnitudinis fabæ. Colligitur uua florente. Siccatur in umbra. Semen potum purgat aluum, dimidio acetabulo in mulso. Cuiuscunque autem papaueris caput uiride, uel siccum, illitum epiphoras oculorum lenit. Opium ex uino meraculo si protinus detur, scorpionum ictibus resistit. Aliqui hoc tantum nigro tribuunt, si capita eius uel folia terantur.

* siccatis

De portulaca siue peplio, coriandro & atriplici. CAP. XX.

Est & portulaca quam peplion uocant, non multum satiua efficacior. Cuius memorabiles usus traduntur. Sagittarum uenena, & serpentiũ hæmorrhoidum & presterũ restringi, pro cibo sumpta, & plagis imposita extrahi. Item hyoscyami, pota è passo expresso succo. Cum ipsa non est, semen eius simili effectu prodest. Resistit & aquarum uitijs, capitis dolori, ulceribusq; in uino tusa & imposita. Reliqua ulcera commanducata cum melle sanat. Sic & infantium cerebro imponitur, umbilicoq́ue prociduo. In epiphoris uero omnium, fronte temporibusq; cum polenta. Sed ipsis oculis, è lacte & melle. Eadem, si procident, prodest, folijs tritis cum corticibus fabæ. Pustulis cum polenta & sale, & aceto. Vlcera oris, tumoremq́ue gingiuarum commanducata cruda sedat. Item dẽtium dolores. Tonsillarum ulcera, succus decocta. Quidam adiecere paulum murræ. Nam & mobiles dentes stabilit commanducata. Cruditates sedat, uocemq; firmat, & sitim arcet. Ceruicis dolores, cum galla & lini semine pari mensura sedat. Mammarum uitia, cum melle aut cimolia creta. Salutaris & suspiriosis, semine cum melle hausto. Stomachum in acetarijs sumpta corroborat. Ardentibus febribus imponitur cum polenta. Et aliâs manducata refrigerat etiam intestina. Vomitiones sistit. Dysenteriæ & uomicis estur ex aceto, uel bibitur cum cumino, Tenasmis autem cocta, & comitialibus cibo uel potu prodest. Purgationibus mulierum, acetabuli mensura in sapa. Podagris calidis, cũ sale illita, & sacro igni. Succus eius potus renes iuuat, ac uesicas. Ventris animalia

malua pellit. Ad uulnerum dolores, ex oleo cum polenta imponitur. Neruorũ duritias emollit. Metrodorus, qui ἐπιτομὴν τῶν ῥιζοτομουμένων scripsit, purgationibus à partu dandam censuit. Venerem inhibet, uenerisque somnia. Pratorij uiri pater est, Hispaniæ princeps, quem scio propter impatibiles uuæ morbos, radicem eius filo suspensam è collo gerere, præterquam in balineo, & ita liberatum incommodo omni. Quinetiam inueni apud autores, caput illitum ea distillationẽ anno toto non sentire. Oculos tamen hebetare putatur. Coriandrum inter syluestria non inuenitur. Præcipuum tamen esse constat Aegyptium. Valet contrà serpentium genus unum, quod amphisbænas uocant, potum impositumque. Sanat & alia uulnera. Epinyctidas, pustulas tritum. Sic & omnes tumores collectionesque, cum melle aut uua passa. Panos uerò ex aceto tritum. Seminis grana tria in tertianis deuorari iubent aliqui ante accessionem: uel plura illini fronti. Sunt qui & ante solis ortum ceruicalibus subijci efficaciter putent. Vis magna ad refrigerandos ardores uiridi. Vlcera quoq; quæ serpunt, sanat cum melle, uel uua passa: item testes, ambusta, carbunculos, aures: cum lacte mulieris epiphoras oculorum: uentris & intestinorum fluxiones semen ex aqua potum. Bibitur & in choleris cum ruta. Pellit animalia interaneorum, cum mali punici succo & oleo semen potum. Xenocrates tradit rem miram, si uera est: Menstrua contineri uno die, si unum granum biberint fœminæ, biduo si duo, & totidem diebus quot grana sumpserint. Marcus Varro, coriandro subtrito cum aceto, carnẽ incorruptam æstate seruari putat.

Atriplex & syluestre est, & satiuũ, accusatum à Pythagora, tanquam faceret hydropicos, morbosque regios & pallorem, coqueretur difficillime: ac ne in hortis quidem iuxta id nasci quicquam, nisi languidum culpant. Addidera Dionysius & Diocles, plurimos gigni ex eo morbos: Nec nisi mutata sæpius aqua coquendum: stomacho contrarium esse, lentigines & papulas gignere. Miror quare difficulter in Italia id nasci tradiderit Solon Smyrnæus. Hippocrates uuluarum uitijs id infundit cum beta. Lycus Neapolitanus contra cantharidas bibendum dedit. Panos, furunculos incipientes, duritias omnes, uel cocto, uel crudo, utiliter illini putant. Item ignem sacrum, cum melle, aceto, nitroq; Similiter podagras. Vngues scabros detrahere dicitur sine ulcere. Sunt qui & morbo regio dent semen eius cum melle, arterias & tonsillas nitro addito perfricent, aluum moueant cocto uel per se, uel cum malua aut lenticula, concitentes uomitiones. Syluestri capillos tingunt, & ad supradicta utuntur.

De malua, malope, & althea, & lapatho, & oxylapatho, & hydrolapatho, & hippolapatho, & bulapatho. CAP. XXI.

E Contrariò in magnis laudibus malua est utraq; & satiua, & syluestris. Duo genera earum amplitudine folij discernuntur. Maiorem Græci malopen uocant in satiuis. Alteram ab emolliendo uentre, dictam putant malachem. E syluestribus, cui grande folium & radices albæ, althea uocatur, ab excellentia effectus à quibusdam aristalthea. Omne solum in quo serantur, pingue facit. Huic contra omnes aculeatos ictus efficacior uis, præcipue scorpionum, uesparũ, similiumq;, & muris aranei. Quin & trita cum oleo qualibet earum peruncti antè, uel habentes eas, non feriuntur. Folium impositum scorpionibus torporem affert. Valent contra uenena. Aculeos omneis extrahunt illitæ crudæ cum nitro, potæ uerò decoctæ cum radice sua, leporis marini uenena restringunt: & ut quidam dicunt, si uomatur. De ijsdem mira & alia traduntur. Sed maxime, si quotidie quis succi ex qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. Vlcera manantia in capite sanant in urina putrefactæ, lichenas & ulcera oris cum melle. Radix decocta, furfures capitis & dentium mobilitates. Eius quæ unum caulem habet, radice circa dentem qui doleat punge, donec desinat dolor. Eadem strumas & parotidas panosque, addita hominis saliua, purgat citra uulnus. Semen in uino nigro potum, à pituita & nauseis liberat. Radix mammarum uitijs occurrit, adalligata in lana nigra. Tussim in lacte cocta, & sorbitionis modo sumpta, quinis diebus emendat. Stomacho inutiles Sextius Niger dicit. Olympias Thebana, abortiuas esse cum adipe anseris. Aliqui purgari fœminas, folijs earum manus plenæ mensura, in oleo & uino sumptis. Vtique constat parturientes folijs substratis celerius solui, protinus à partu reuocanda, ne uulua sequatur. Dant & succum bibendum parturientibus ieiunis, in uino decocta hemina. Quin & semen earum adalligant brachio, genitale non continentium. Adeoque ex uenere nascuntur, ut semen unicaulis aspersum genitali, fœminarum auiditates augere ad infinitum Xenocrates tradat. Item tres radices iuxta adalligatas. Tenesmo & dysentericis utilissime infundi. Item sedis uitijs, uel si foueatur. Melancholicis quoque succus datur cyathis ternis tepidus, & insanientibus quaternis. Decoctæ comitialibus hemina succi. Hic & calculosis, & inflatione, & torminibus, aut opisthotonico laborantibus, tepidus illinitur. Et sacris ignibus & ambustis, decocta in oleum folia imponuntur: & ad uulnerum impetus cruda cum pane. Succus decoctæ neruis prodest, & uesicæ, & intestinorũ rosionibus. Vuluas & cibo et infusione mollit in oleo, succus decoctæ peri meatus suaues facit. Althea in omnibus supradictis efficacior radix: præcipue conuulsis ruptisque. Cocta in aqua aluum sistit. Ex uino albo strumas & parotidas, & mammarum inflammationes, & panos in uino folia decocta & illita tollunt. Eadem arida in lacte decocta, quamlibet perniciosæ tussi citissime medentur. Hippocrates uulneratis, sitientibusque defectu sanguinis,

radicis decoctæ succum bibendum dedit. Et ipsam uulneribus cum melle & resina, item contusis, luxatis, tumentibus, & musculis, neruis, articulis imposuit. Et asmaticis ac dysentericis in uino bibendam dedit. Mirum, aquam radice ea addita addensari sub dio, atque lactescere. Efficacior autem quo recentior. Nec lapathum dissimiles effectus habet. Est autẽ & syluestre, quod alij oxalidem appellant, satiuo proximum, folijs acutis, colore betæ candidæ, radice minima: nostri uerò rumicem, alij lapathum cãtherinum, ad strumas cum axungia efficacissimum. Est & alterum genus, ferè oxylapathon uocant, satiuo item similius, & acutiora habet folia ac rubriora, non nisi in palustribus nascens. Sunt qui hydrolapathon tradunt in aqua natum. Est & aliud hippolapaton, maius satiuo, candidiusque ac spissius. Syluestria scorpionum ictibus medentur, & ferire prohibent habentes. Radix aceto decocta si coletur, succus dentibus auxiliatur: si uerò bibatur, morbo regio. Semen stomachi inextricabilia uitia sanat. Hippolapathi radices primatim ungues scabrosos detrahunt. Dysentericos semen duabus drachmis in uino potum liberat. Oxilapathi semen lotum in aqua cœlesti, sanguinem reijcientibus adiecta acacia lentis magnitudine prodest. Præstantissimos pastillos faciunt ex folijs & radice, addito nitro et ture exiguo. in usu aceto diluunt. Sed satiuũ in epiphoris oculorum illinunt frontibus. Radice melicerias & lepras curant. In uino uerò decocta, strumas & parotidas & calculos: Poto uino & lienes, cœliacos æque & dysentericos, & tenasmos. Ad eademq; omnia efficacius ius lapathi: & ructus facit, & urinam ciet, & caliginem oculorum discutit: Item pruritum corporis, in solia balnearũ additum, aut prius ipsum illitum sine oleo. Firmat & commanducata radix dentes. Eadem decocta cum uino, sistit aluum: folia soluunt. Adiecit Solon (ne quid omittamus) bulapathon: radicis tantum altitudine differens, & erga dysentericos effectu, potu ex uino.

De sinapis tribus generibus, & marrubio, & serpyllo, & sisymbrio, siue tymbrio, & de lini semine, & blito. CAP. XXII.

SInapi, cuius in satiuis tria genera diximus, Pythagoras principatum habere ex his, quorũ sublime uis feratur, iudicauit, quoniam non aliud magis in nares et cerebrum penetret. Ad serpentium ictus & scorpionum tritum cum aceto illinitur. Fungorum uenena discutit. Contra pituitam tenetur in ore donec liquescat, aut gargarizatur cum aqua mulsa. Ad dentium dolorem manditur. Ad uuam gargarizatur cum aceto & melle. Stomacho utilissimum contra omnia uitia, pulmonibusque. Excreationes faciles facit in cibo sumptum, datur & suspiriosis, Item comitialibus tepidum cum succo cucumerum. Sensus atque sternutamentis caput purgat, aluum mollit, menstrua & urinam ciet. Hydropicis imponitur. Cum fico & cumino tusum ternis partibus comitiali morbo. Et uulnarum conuersione suffocatas excitat odore, aceto mixto. Item lethargicos. Adijcitur tordilion. Est autem id semen ex seseli. Et si uehementior somnus lethargicos premat, cruribus aut etiam capiti illinitur cum fico ex aceto. Veteres dolores, thoracis, lumborum, coxendicum, humerorum, & in quacunque parte corporis ex alto uitia extrahenda sunt, illitum causticam emendat pustulas faciendo. At in magna duritia sine fico impositum: uel si uehementior urigo timeatur, per duplices pannos. Vtuntur ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriases, lithanicos, opisthotonicos. Inungunt quoque scabras genas, aut caligantes oculos cũ melle. Succusq; tribus modis exprimitur in fictili, calescitque in eo in sole modice. Exit & è cauliculo succus lacteus, qui ita cum induruit, dentium dolori medetur. Semen ac radix cum immaduere musto, conteruntur, manusque plenæ mensura sorbentur ad firmandas fauces, stomachum, oculos, caput, sensusque omnes. mulierum etiam lassitudines, saluberrimo genere medicinæ. calculos quoque discutit potum ex aceto. Illinitur & liuoribus sugillatisq; cum melle & adipe anserino, aut cera Cypria. Fit & oleum ex semine madefacto in oleo expressoque, quo utuntur ad neruorum rigores, lumborumque & coxendicum perfrictiones. Sinapis naturam effectusque eosdem habere traditur adarca, inter syluas tacta, in cortice calamorum sub ipsa coma nascens. Marrubium plerique inter primas herbas commendauere, quod Græci prasion uocant, alij linostrophon, nonnulli philopeda, aut philochares, notius quàm ut indicandum sit. Huius folia semenque contrita prosunt contra serpentes, pectorum & lateris dolores, tussim ueterem. Et ijs quę sanguinem eijciunt, eximie utile, scapis eius cum panico aqua decoctis, ut asperitas succi mitigetur. Imponitur strumis cum adipe. Sunt qui uiridis semen quantum duobus digitis capiant, cum farris pugillo decoctum, addito exiguo olei & salis, sorbere ieiunos ad tussim iubeant. Alij nihil comparant in eadem causa marrubij & fœniculi succis ad sextarios ternos expressis, decoctisque ad sextarios duos, cum addito mellis sextario, rursus decocto ad sextarios duos, si cochlearij mẽsura in die sorbeatur in aquæ cyatho. Et uirilium uitijs tusum cum melle mire prodest. Lichenas purgat ex aceto. Ruptis, conuulsis, spasticis neruis salutare: Potũ aluum soluit cũ sale & aceto. Item menstrua & secundas mulierum. Arida farina cum melle ad tussim siccam efficacissima est. Item ad gangrænas & pterygia. Succus uerò auriculis et naribus & morbo regio minuendaque bili cum melle prodest. Item contra uenena inter pauca potens. Ipsa herba stomachum & excreationes pectoris purgat. Cum iride & melle urinam ciet. Cauenda tamen exulceratæ uesicæ & renum uitijs. Dicitur succus claritatem oculorum adiuuare. Castor marrubij duo genera tradit. Nigrum, & quod magis probat, candidum. In ouum inane succum addit is, ipsumque ouum infundit melle aquæ

æquis portionibus tepefactum, uomicas rumpere, purgare, persanare promittens: illitus etiam uulneribus à cane factis tusu cum axungia ueteri. Serpillum à serpendo putant dictum. Quod in syluestri euenit, in petris maxime. Satiuum non serpit, sed ad palmi altitudinem increscit. Pinguius uolumarium, & candidioribus folys ramisque aduersus serpentes efficax, maxime cenchrin & scolopendras terrestres ac marinas, & scorpiones, decoctis in uino ramis folysque. Fugat & odore omnes, si uratur. Et contra marinorum uenena præcipue ualet. Capitis doloribus decoctum in aceto illinitur temporibus ac fronti cum rosaceo. Item phreneticis, lethargicis: contra tormina, & urinæ difficultatẽ, anginas, uomitiones, drachmis quatuor datur. Ex aqua bibitur & ad iocinoris* desiderium. Folia obolis quatuor datur ad lienem ex aceto. Ad cruentas excreationes teritur in cyathis duobus aceti & mellis. Sisymbrium syluestre à quibusdam thymbræum appellatum, pedali non amplius altitudine. Quod in riguis nascitur, simile nasturtio est. Vtrunque efficax aduersus aculeata animalia, ut crabrones & similia. Quod in sicco ortum odoratum est, & inseritur coronis angustiore folio. Sedant utraque capitis dolorem. Item epiphoras. Aly panem addunt: Aly per se decoquunt in uino. Sanat & epinyctidas, cutisque uitia in facie mulierum intra quartum diem noctibus impositum, diebusque detractum. Vomitiones, singultus, tormina,* stomachi dissolutiones cohibet siue in cibo sumptum, siue succo potum. Non edendum grauidis, nisi mortuo conceptu. Quippe etiam impositum eycit. Mouet urinam cum uino potum, syluestre & calculos. Quos uigilare opus sit excitat infusum capiti cum aceto. Lini semen cum alys quidem in usu est. Et per se mulierũ cutis uitia emendat in facie. Oculorum aciem succo adiuuat. Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha ac uino sedat. Parotidas cum melle, aut adipe, aut cera: Stomachi solutiones inspersum polentæ modo. Anginas in aqua & oleo decoctum, & cum aniso illitum. Torretur ut aluum sistat. Cœliacis, & dysentericis imponitur ex aceto. Ad iocinoris dolores estur cum uua passa. Ad phthisin utilißimè è semine fiunt eclegmata. Musculorum, neruorum, articulorum, ceruicum duritias, cerebri membranas mitigat farina seminis, nitro aut sale, aut cinere additis. Eadem cum fico item concoquit ac maturat. Cum radice uerò cucumeris syluestris extrahit quæcunque corpori inhæreant. Sic & fracta ossa. Serpere ulcus in uino decocta prohibet eruptiones pituitæ cum melle. Emendat ungues scabros cum pari modo nasturty: & testium uitia & ramices cum resina & murra, & gangrenas ex aqua. Stomachi dolores cum fœno Græco sextarys utriusque decoctis in aqua mulsa. Intestinorum & thoracis perniciosa uitia, clystere in oleo & melle. Blitum iners uidetur ac sine sapore, aut acrimonia ulla. Vnde conuitium fœminis apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho inutile est. Ventrem adeo turbat, ut choleram faciat aliquibus. Dicitur tamen aduersus scorpiones potum è uino prodesse & clauis pedum illini: Item lieni & temporum dolori ex oleo. Hippocrates menstrua sisti eo cibo putat.

*dolores

De meu, & fœniculo, & hyppomarathro uel myrsineo, & cannabi, & de ferula, & carduis. CAP. XXIII.

Meu in Italia non nisi à medicis seritur, & ys admodum paucis. Duo genera eius. Nobilius athamanticum uocant, illi tanquam ab Athamante inuentum, hi quoniam laudatißimum in Athamania reperiatur, folys aniso simile, & caule aliquando bicubitali, radicibus multis & obnigris, quibusdam altißimis. Minus ruffum quàm illud alterum. Ciet urinam in aqua potum, radice trita uel decocta. Inflationes stomachi mire discutit. Item tormina et uesicæ uitia uuluarumq́, articulis cum melle, infantibus cum apio illitum imo uentri urinas mouet. Fœniculum nobilitauere serpentes, gustatu, ut diximus, senectam exuendo, oculorumq́, aciem succo eius reficiẽdo. Vnde intellectum est, hominũ quoq, caliginem præcipue eo leuari. Colligitur hic caule turgescẽte. In sole siccatur, inungiturq; ex melle. Vbiq, hoc est. Laudatißimus in Iberia è lacrymis fit, & ex semine recenti, fit etiam è radicibus prima germinatione incisis. Est & in hoc genere syluestre, quod aly hippomarathron, aly myrsineum uocãt, folys maioribus, gustu acriore, procerius brachiali craßitudine, radice candida. Nascitur in calidis, sed saxosis. Diocles & aliud hippomarathri genus tradit, longo & angusto folio, semine coriandri. Medicinæ in satiuo, ad scorpionum ictus & serpentium, semine in uino poto. Succus & auribus instillatur, uermiculosq; in his necat. Ipsum condimentis prope omnibus inseritur. Oxyporis etiam aptißime. Quin & panis crustis subditur. Semen stomachum dissolutum astringit, uel in febribus sumptum. Nauseam ex aqua tritum sedat. Pulmonibus & iocinoribus laudatißimum. Ventrem sistit cum modice sumitur, urinã excitat, & tormina mitigat decoctum, lactisq; defectu potum mammas replet. Radix cum ptisana sumpta renes purgat, siue decocto succo, siue semine sumpto. Prodest & hydropicis radix ex uino cocta: Item conuulsis. Illinuntur folia tumoribus ardẽtibus ex aceto. Calculos uesicæ pellunt, Genituræ abundantiam quoquo modo haustum facit. Verendis amicißimum, siue ad fouendum radice cum uino cocta, siue contrita in oleo illitũ. Multi tumoribus & sugillatis cum cera illinunt. Et radice in succo uel cum melle contra canis morsum utuntur, & contra multipedẽ ex uino. Hippomarathron ad omnia uehementius. Calculos præcipue pellit. Prodest uesicæ cũ uino leni, & fœminarũ menstruis hærentibus. Efficacius in eo semẽ, quàm radix. Modus in utroq, quòd duobus digitis tritum additur in potionem. Petrichus qui ophiaca scripsit, & Miction qui rhizotomumena, aduersus serpentes nihil

hippomarathro efficacius putauere. Sanè & Nicander non in nouissimis posuit. Cannabis in syluis primum nata est, nigriore folio & asperiore. Semen eius extinguere genituram uirorum dicitur. Succus ex eo uermiculos aurium, & quodcunq; animal intrauerit eijcit, sed cum dolore capitis. Tantaque uis ei est, ut aquæ infusa, coagulare eam dicatur. Et ideo iumentorum aluo succurrit pota in aqua. Radix contractos articulos emollit in aqua cocta. Item podagras & similes impetus. Ambustis cruda illinitur, sed sæpius mutatur priusquam arescat. Ferula semen simile anetho habet. Quæ ab uno caule diuiditur in cacumine, fœmina putatur. Caules eduntur decocti, commendanturq; musto ac melle, stomacho utiles. Sin plures sumpti, capitis dolores faciunt. Radix denarij pondere in uini cyathis duobus, bibitur aduersus serpentes. Et ipsa radix imponitur. Sic & torminibus medetur. Ex oleo autem & aceto, contra sudores immodicos, uel in febribus proficit. Succus ferulæ aluum sistit, fabæ magnitudine deuoratus. E uiridi ferula ramusculus, utilis est ad omnia ea uitia. Ad sanguinem sistendum decem grana seminis bibuntur, in uino trita, uel medulla. Sunt qui comitialibus morbis dandum putant luna quarta, sexta, septima, ligulæ mensura. Natura ferularum murenis infestissima est, tactæ siquidem ea moriuntur. Castor radicis succum & oculorum claritati conferre multum putauit. Et de cardui duorum satu inter hortensia diximus, quapropter & medicinam ex ijs non differamus. Syluestrium genera sunt duo. Vnum fruticosius à terra statim. Alterum uni caule crassius. Vtrique folia pauca, spinosa, muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mittit inter medios aculeos, celeriter canescentē, & abeuntem cum aura scolymon Græci uocant. Hic antè quàm floreat contusus atque expressus, illito succo alopecias replet. Radix cuiuscunque ex aqua decocta, potoribus sitim facere narratur. Stomachum corroborat et uuluus (si credimus) etiam conferre aliquid traditur, ut mares gignantur. Ita enim Chæreas Atheniensis scripsit, & Glaucias, qui circa Carduos diligentissimus uidetur. Manducatus carduus, odorem commendat oris.

Confectio theriacæ, compositio medicaminis Antiochi. CAP XXIIII.

SEd discessuri ab hortensibus, unam compositionem ex his clarissimam subtexemus, aduersus uenenata animalia, incisam lapide uersibus in limine ædis Aesculapij. Serpilli duûm denariorum pondus: opopanacis & milij tantundem singulorum, trifolij pondus denarij, anethi & fœniculi seminis, & anisi, & ammij, & apij denariorum senûm singulis generibus, erui farinæ duodecim. Hæc tusa cribrataque uino quam possit excellenti, digeruntur in pastillos, uictoriati pondere. Ex his singuli dātur ex uini mixti cyathis ternis. Hæc theriaca magnus Antiochus rex aduersus omnia uenena usus traditur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXI.

*

De natura florum & coronamentorum.

De mira florum uarietate. CAP. I.

IN HORTIS seri & coronamenta iussit Cato, inenarrabili florū maxime subtilitate quando nulli potest facilius esse loqui, quam rerum naturæ pingere, lasciuienti præsertim et in magno gaudio fertilitatis tam uarie ludenti. Quippe reliqua, usus alimentique gratia genuit, ideoq; secula annosq; tribuit ijs. Flores uerò odoresque in diē gignit magna (ut palàm est) admonitione hominum, quæ spectatissime floreāt, celerrime marcescere. Sed ne pictura quidē sufficiente imagini colorum reddendæ, mixturarum uarietati, siue alterni atque multiplices inter se nectantur, siue priuatis generum funiculis in orbem, in obliquum, in ambitum, quædam coronæ per coronas currunt.

De strophiolo serto, & qui primum flores misceere cœperint, & quando primum corolla inuēcta uel appellata, & quare. CAP II.

TEnuioribus utebantur antiqui, strophia appellantes, unde nata strophiola. Quin & uocabulum ipsum tarde communicatū est, inter sacra tantum & bellicos honores coronis suum nomen uindicantibus. Cum uerò è floribus fierent serta, à serendo sertæ appellabantur. quod apud Græcos quoque non adeo antiquitus placuit. Arborum enim ramis coronari in sacris certaminibus, mos erat primum: Postea uariari cœptum mixtura uersicolori, florumque inuicem odores coloresque accendere Sycionij, ex ingenio Pausiæ pictoris atque Glyceræ coronariæ, dilectæ admodum illi, cum opera eius pictura imitaretur, & illa prouocans uariaret, essetque certamen artis ac naturæ: quales etiam nunc extant artificis illius tabellæ, atque in primis appellata Stephanoplocos, qua pinxit ipsam. Idque factum est post olympiadem centesimam. Sic coronis è floribus receptis, paulò mox subiere quæ uocantur Aegyptiæ, ac deinde hybernæ, cum terra flores negat, ramento è cornibus tincto. Paulatimque & Romæ subrepsit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis. mox & corollarijs, postquam è lamina ærea tenui inaurata aut inargentata dabantur.

Quis primum coronam folijs aureis & argenteis dedit, & de honore coronarum apud antiquos, & de Scipionis honore, & de pactilibus coronis, & Cleopatræ reginæ facto. CAP. III.

CRassus diues, primus argento auroque folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Accesseruntque & lemnisci, quos adijci ipsarum coronarum honos erat

erat propter Hetruscas, quibus iungi nisi aurei non debebant. Puri diu fuere y. Calare eos primus instituit P. Claudius Pulcher, bracteasq; etiam philyræ dedit. Semper tamen autoritas uel ludicro quæsitarum fuit. Nanque ad certamina in circum per ludos & ipsi descendebant, & seruos suos quisq; mittebant. Inde illa duodecim tabularum lex. Qui coronam parit, ipse pecuniáue eius: uirtutis ergò arguitur. Quam serui equiue meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Quis ergo honos? ut ipsi mortuo, parentibusque eius, dum intus positus esset, forísue ferretur, sine fraude esset imposita. Aliàs in usu promiscuo ne ludicræ quidem erant. Ingensque & hinc seueritas. L. Fuluius argentarius, bello Punico secundo, cum corona rosacea interdiu è pergula sua in forum prospexisse dictus, ex autoritate senatus in carcerem adductus, non ante finem belli emissus est. P. Munatius, cũ demptam Marsiæ coronam è floribus capiti suo imposuisset, atque ob id duci eum in uincula triumuiri iussissent, appellauit Trib. Plebis. Nec intercessere illi, aliter quàm Athenis, ubi comessabundi iuuenes ante meridiem conuentus sapientium quoq; doctrina frequentabant. Apud nos exemplum licentiæ huius non est aliud quàm filia diui Augusti, cuius luxuria noctibus coronatũ Marsiam, literæ illius dei gemunt. Florum quidem populus Romanus honorem Scipioni tantum habuit. Serapio cognominabatur, propter similitudinem suarij cuiusdam negociatoris. Ob id erat in tribunatu plebei admodum gratus, dignusque Africanorum familia. Nec erat in bonis funeris impensa. Asses ergo contulit populus, ac funus elocauit, quáque præferebatur flores è prospectu omni sparsit. Et iam tunc coronæ deorum honos erant, & larium publicorum priuatorumque, ac sepulchrorum & manium. Summaq; autoritas pactili coronæ. Sutiles saliorum sacris inuenimus & solennes cœnis. Transiere deinde ad rosaria: eoque luxuria processit, ut non esset gratia nisi mero folio: sutilibus mox petitis ab India, aut ultra Indos. Lautissimum quippe habetur è nardi folio eas dari, aut ueste serica uersicolores unguẽtis madidas. Hunc habet nouissime exitum luxuria fœminarum. Et apud Græcos quidem de coronis priuatim scripsere Mnestheus atque Callimachus medici, quæ nocerent capiti: quoniam & in hoc est aliqua ualetudinis portio, in potu atque hilaritate præcipue, odorum ui surrepente fallaciter, scelerata Cleopatræ solertia. Nanque apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumẽte, fertur pauore eius lusisse, extremis coronæ floribus ueneno illitis, ipsáque capiti imposita, mox procedente hilaritate inuitauit Antonium, ut coronas biberent. Quis ita timeret insidias? Ergo concerpta in scyphum incipiente haurire opposita manu: En ego sum, inquit, illa chare Antoni, quam tu noua prægustantium diligentia caues, adeo mihi, si possim sine te uiuere, occasio aut ratio deest. Inde eductum custodia bibere iussit illico expirantem. De floribus extra supradictos scripsit Theophrastus apud Græcos. Ex nostris autem inscripsere aliqui libros anthologicon, flores uerò persecutus est nemo, quod equidem inueniam. Nec nos nunc scilicet coronas nectemus, id enim friuolum est: sed de floribus quæ uidebuntur digna, memorabimus. Paucissima nostri genera coronamentorum inter hortensia nouere, ac penè uiolas rosasque tantum.

De rosa in coronis, & de generibus eius, & ubi feratur. CAP. IIII.

Rosa nascitur spina uerius quàm frutice, in rubo quoque prouenients, illic etiam iucundi odoris, quamuis angusti. Germinat omnis primo inclusa granoso cortice. Quo mox intumescẽte, & in uirides alabastros fastigato, paulatim rubescens dehiscit, ac sese pandit, in calicis medio sui stantis complexa luteos apices. Vsus eius in coronis propè minimus est. Oleo maceratur, idque iam a Troianis temporibus, Homero teste. Præterea in unguenta transit, ut diximus. Per se medicas artes præbet. Emplastris atque collyrijs inseritur mordaci subtilitate. Mensarum etiam delicijs inungendis minime noxia. Generæ eius nostri fecere celeberrima Prænestinam & Campanam. Addidere alij Milesiam, cuius sit ardentissimus colos, non excedentis duodena folia. Proximam et Trachiniam minus rubentem. Mox Alabandicam, uiliorem albicantibus folijs. Vilissimam uerò plurimis, sed minutissimis spineolam. Differunt enim multitudine foliorũ, asperitate, læuore, colore, odore. Paucissima quina folia, ac deinde numerosiora, cum sit genus eius quam centifoliam uocant: quæ est in Campania Italiæ, Græciæ uerò circa Philippos: sed ibi non suæ terræ prouentu. Pangeus mons in uicino fert, numerosis folijs ac paruis, unde accolæ transferentes conserunt, ipsaque plantatione proficiunt. Non autẽ talis odoratissima est, nec cui latissimum maximumque folium. Breuiterque indicium est odoris, scabritia corticis, Cepio Tiberij Cæsaris principatu, negauit centifoliam in coronis addi, præterquam extremos uelut ad cardines, nec odore, nec specie probabilem. Est & quæ Græca appellatur à nostris, à Græcis lychnis, nõ nisi in humidis locis prouenients, nec unquam excedens quinque folia, uiolæ magnitudine, odore nullo. Est & alia Græcula appellata, conuolutis foliorũ paniculis, nec dehiscens nisi manu coacta, semperque nascenti similis, latissimis folijs. Alia funditur è caule maluaceo, folia oleæ habente, mosceuton uocãt. Atq; inter has mediæ magnitudine autumnalis, quam coroneolam uocant. Omnes sine odore, præter coroneolam & in rubo natam: tot modis adulterantur. Et aliàs uera quoque plurimum solo præualet. Cyrenis oderatissima est, ideoque ibi unguentum pulcherrimum, Carthagine Hispaniæ, hyeme tota præcox. Refert & cœli temperies. Quibusdam enim annis minus odorata prouenit. Præterea locis omnis siccis

quàm humidis odoratior. Seri nec pinguibus uult, nec argillosis locis, nec riguis contenta raris: proprieque ruderatum agrum amat. Præcox Campana, sera Milesia. Nouissime tamen desinit Prænestina. Fodiuntur altius quàm fruges, leuius quàm uites. tardissime proueniunt semine, quod in ipso cortice est sub ipso flore opertum lanugine, ob id potius caule conciso inseruntur. Et ocellis radicis, ut harundo, unum genus inseritur pallidæ spinosæ, longissimis uirgis quinquefoliæ, quæ è Græcis altera est. Omnis autem recisione atque ustione proficit translatione quoque, ut uitis. optime ocyssimeque prouenit, surculis quaternûm digitorum longitudine, aut ampliore, post uergiliarum occasum sata, dein per fauonium translata, pedalibus interuallis, crebroque circumfossa. Qui præcocem faciunt, pedali circa radicem scrobe aquam calidam infundunt, germinare incipiente calyce.

De lilio tria genera, & ratione ea inserendi. CAP. V.

Lilium rosæ nobilitate proximum est, et quadam cognatione unguenti oleiq;, quod lirinon appellatur. Et impositum etiam maxime rosas decet, medio prouentu earum incipiens. Nec ulli florum excelsitas maior, interdum cubitorum trium, languido semper collo, & non sufficiente capitis oneri. Candor eius eximius, folijs foris striatis, & ab angustijs in latitudinem paulatim sese laxantibus, effigie calathi, resupinis per ambitum labris, tenuique filo & semine stantibus in medio crocis. Ita odor colorque duplex, & alius calycis, alius staminis, differentia angusta. In unguenti uerò oleique usu, & folia non spernuntur. Est flos non dissimilis illi in herba quam conuoluolum uocant, nascens per frutecta, nullo odore, nec crocis intus, cādorem tantum referens, ac ueluti naturæ rudimentum lilia facere condiscentis. Alba lilia ijsdem omnibus modis seruntur, quibus rosa: & hoc amplius lacryma sua, ut hipposelinum: nihilque est fœcundius, una radice quinquagenos sæpe emittente bulbos. Est & rubens lilium, quod Græci crinon uocant. Alij florem eius cynorodon. Lautissimum in Antiochia & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide. Quartum locum obtinet in Italia nascens. Sunt & purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnosiore tantum radice, maiorisque bulbi, sed unius: Narcissum uocant. Huius alterum genus flore candido, calyce purpureo. Differentia à lilijs est & hæc, quod narcissis folia in radice sunt, probatissimis in Lyciæ montibus. Tertio generi cætera eadem, calyx herbaceus. Omnes serotini. Post arcturum enim florent, ac per æquinoctium autumnum. Inuenta est & in his ratio inserendi, monstrificis hominum ingenijs. Colliguntur nanque mense Iulio scapi arescentes, liliaque suspenduntur in fumo. Dein nudantibus se nodulis, in fece nigri uini uel Græci mense Martio macerantur, ut colorem percipiant: atque ita in scrobiculis seruntur, heminis fecis circunfusis. Sic fiunt purpurea lilia. mirumque ita tingi aliquid, ut nascatur infectum.

De uiolis & de caltha, & de baccare, combreto, asaro & croco. CAP. VI.

Violis honos proximus. Earum plurima genera. Purpureæ, luteæ, albæ. platis omnes ut olus satæ. Ex ijs uerò quæ sponte apricis & macris locis proueniunt purpureæ, latiore folio statim ab radice carnosa exeunt, solæq; Græco nomine à cæteris discernuntur, appellatæ Ia, ut ab his Ianthina uestis. Sed satiuis maxima autoritas luteis. Genera ijs tusculana, & quæ marina appellatur, folio aliquanto latiore, sed minus odorato. In totū uerò sine odore minutoque folio calathiana, munus autūni, cæteræ ueris. proxima ei caltha est cocolori amplitudine. Vincit numero foliorū marinam, quinq; non excedentē. Eadē odore superatur. Est enim grauis caltha. Non leuior ei quā scopā regiam appellant quanquam folia eius olent, non flores. Baccar quoq; radicis tantū odoratæ est, à quibusdam nardum rusticum appellatū. Vnguenta ex ea radice fieri solita apud antiquos, Aristophanes priscæ comœdiæ poeta testis est. Vnde quidam errore falso barbaricam eam appellabant. Odor est ei cinnamomo proximus. Gracili solo nec humido prouenit. Simillimum ei combretum appellatur, foliorū exilitate usq; in fila attenuata, & procerius quam baccar. Nec hæc sunt tantum, sed eorum quoq; error corrigendus est, qui baccar rusticum nardum appellauere. Est enim alia herba sic cognominata, quā Græci asaron uocāt, cuius speciē figuramq; diximus in nardi generibus. Quinimo asaron inuenio uocitari, quoniā in coronas non addatur. Crocū syluestre optimū serere in Italia minime expedit, ad scrupula usq; singula areis decoquentibus. Seritur radicis bulbo. Satiuū latius, maiusq; & nitidius, sed multo leuius degenerās. Sed nec ubiq; fœcundū, etia Cyrenis, ubi semper flores laudatissimi. Prima nobilitas Cilicio, & ibi in Coryco monte. Dein Lycio, mōte Olympo. Mox Cētunpino Siciliæ. Aliqui Phlegræo secūdū locū dedere. Adulteratur nihil æque. Probatio synceri, si imposita manu crepat ueluti fragile. Humidum enim, quod euenit adulteratione, cedit. Altera probatio: si manu prolata ad ora, leniter faciem oculosque mordeat. Est per se genus satiui blandissimum uulgo, cum sit medio candidum, dialeucon uocant. Contrà Cyrenaico uitium, quod omni croco nigrius est, & celerrime marcescit. Optimum ubicunque quod pinguissimum, & breuibus capillis: pessimum uerò, quod situm redolet. Mutianus autor est, in Lycia anno septimo aut octauo transferri in locum subactum, atq; ita degenerans renouari. Vsus eius in coronis nusquam. Herba enim est folio angusto penè in capillamēti modum. Sed uino mire congruit, præcipue dulci, tritum & ad theatra replenda. floret uergiliarum occasu paucis diebus, folioq; florem expellit. Viret bruma & colligitur. Siccatur umbra, melius etiam hyberna. Carnosa & illi radix, uiuaciorque quàm cæteris. Gaudet calcari & atteri, pereundoque melius prouenit. Ideo

iuxta

iuxta semitas ac fontes lætissimum.

De floribus antiquis, & de odoramẽtorũ diuersitate, saliunca, & polio. CAP. VII.

TRoianis temporibus iam erat honos ei. Hos certè flores Homerus tres laudat, loton, crocon, hyacinthum. Omnium autem odoramentorum, atque adeo herbarum differentia est in colore, & odore, & succo. Odorato sapor rarò ulli nõ amarus, è contrario dulcia rarò odorata. itaq, & uina mustis odoratiora, & syluestria magis omnia satiuis. Quorundam odor suauior è lõginquo, propius admotus hebetatur, ut uiolæ. Rosa recens à longinquo olet, sicca propius. Omnis autem uerno tempore acrior, & matutinus: quicquid ad meridianas horas dies uergit, hebetatur. Nouella quoq; uetustis minus odorata. Acerrimus tamen odor omnium æstate media. Rosa & crocũ odoratiora, cum serenis diebus legũtur: & omnia in calidis quàm in frigidis. In Aegypto tamen minime odorati flores, quia nebulosus et roscidus aër est à Nilo flumine. Quorundam suauitati grauitas inest. Quædam cum uirent nõ olent, propter humorem nimium. ut buceros, quod est fœnum Græcum. Acutus odor non omnium nisi succo est, ut uiolæ, rosæ, croco. Quæ uerò ex acutis succo carent, eorum omnium odor grauis, ut in lilio utriusq; generis. Abrotonum & amaracus acres habent odores. Quorundam flos tantum iucundus, reliquæ partes ignauæ, ut uiolæ ac rosæ. Hortẽsium odoratissima quæ sicca, ut ruta, menta, apiũ, & quæ in siccis nascuntur. Quædam uetustate odoratiora, ut cotonea: eademque decerpta, quàm in suis radicibus. Quædam nõ nisi defracta, aut ex attritu olent. Alia non nisi detracto cortice. Quædã uerò non nisi usta, sicut thura myrrhæq;. Flores triti omnes amariores quàm intacti. Aliqua arida diutius odorem continent, ut melilotos. Quædã locum ipsum odoratiorem faciunt, ut iris: quin & arborem totã cuiuscunq; radices attingunt. Hesperis noctu magis olet, inde nomine inuento. Animaliũ nullũ odoratu, nisi si de pantheris quod dictũ est credimus. Illa quoq, nõ omittẽda differẽtia, odoramẽtorũ multa nihil pertinere ad coronamenta: ut irin atq, saliuncã, quanquã nobilissimi odoris utrãq;. Sed iris radice tantũ commendatur, unguentis et medicinæ nascẽs. Laudatissima in illyrico. Et ibi quoq, nõ in maritimis, sed in syluestribus Drilonis et Naronæ. Proxima in Macedonia, longissima hæc & candicans & exilis. Tertiũ locũ habet Africana, amplissima inter omnes, gustuq; amarissima. Illyrica quoq, duorũ generũ est, Rhaphanitis à similitudine, quæ & melior: Rhizotomos subruffa. Optima quæ sternutamẽta tactu mouet. Caulem habet cubitalem, & rectum. Floret diuersi coloris specie, sicut arquus cœlestis, unde & nomen. Non improbatur & Pisidica. Et fossuri tribus ante mensibus mulsa aqua circunfusa, hoc ut luti placamento terræ blandiuntur, circunscripta mucrone gladij orbe tripli ci: & cum legerint eam, protinus in cœlum attollunt. Natura est feruens, tractataque pustulas ambusti modo facit. Præcipitur ante omnia, ut casti legant. Teredines non sicca modo, uerum & in terra celerrime sentit. Optimum ante irinum Leucade & Elide ferebatur: iampridem enim & seritur: nunc è Pamphylia. sed Cilicium maxime laudatur, atque septentrionale. Saliunca foliosa quidem est, sed breuis & quæ necti non possit. Radici numerosæ cohæret, herba uerius quam flos, densa ueluti manu pressa, breuiterque cespes sui generis. Pannonia hanc gignit & Norici alpiumque aprica: urbium Eporredia, tantæ suauitatis, ut metallum esse cœperit. Vestibus interponi eam gratissimum. Sic & apud Græcos polion herbam, inclytam Musæi & Hesiodi laudibus, ad omnia utilem prædicantium, superque cætera ad famam etiam ac dignitates. prorsusque miram, si modo (ut tradunt) folia eius mane candida, meridie purpurea, sole occidente cerulea aspiciuntur. Duo genera eius, campestre maius, syluestre quod minus est. Quidam teuthrion uocant. Folia canis hominis similia, à radice protinus, nunquam palmo altiora. Et de odoratis floribus satis dictum.

De uestium æmulatione, cum floribus, & amaranto, & chrysocome, siue chrysiti CAP. VIII.

IN quibus unguento uicisse naturam gaudens luxuria, uestibus quoque prouocauit eos flores qui colore commendantur. Hos animaduerto tres esse principales. Vnum in cocco, qui in rosis micat. Gratius nihil traditur aspectu, & in purpuras Tyrias, dibaphasque ac Laconicas. Alium in amethisto, qui in uiola: et ipse in purpureum quemque ianthinum appellauimus. Genera enim tractamus, in species multas sese spargẽtia. Tertius est qui proprie conchylij intelligitur, multis modis: Vnus in Heliotropio, & in aliquo ex his plerunque saturatior. Alius in malua, ad purpuram inclinans. Alius in uiola serotina, conchyliorum uegetissima. Paria nunc componuntur, & natura atq; luxuria depugnãt. Lutei uideo honorẽ antiquissimũ, in nuptialibus flammeis totum fœminis concessum. Et fortassis ideo non numerari inter principales, hoc est, cõmunes maribus ac fœminis, quoniã societas principatum dedit. Amaranto non dubie uincimur. Est autem spica purpurea uerius, quam flos aliquis, & ipse sine odore. Mirumq; in eo, gaudere decerpi, et lætius renasci. Prouenit Augusto mense. Durat in autumnũ. Alexandrino palma, qui decerptus asseruatur. Mirumq;, postquã defecere cuncti flores, madefactus aqua reuiuiscit, & hybernas coronas facit. Sũma eius natura in nomine est, appellato, quoniam non marcescat. In nomine & cyani colos. Itẽ holochrysi. Omnes autẽ hi flores non fuere in usu Alexãdri magni ætate, quoniam proximi à morte eius autores siluere de illis: quo manifestum est postea placuisse. A Græcis tamen repertos quis dubitet? nõ aliter Italia usurpante nomina illorum. At Hercules petilio ipsa nomẽ imposuit autũnali, circaque uepres nascenti, & tantum colore com-

mendato, qui est rosæ sylvestris. Folia parua quina. Mirumque in eo flore, inflecti cacumen, & non nisi retorto folia nasci, paruo calyce, ac uersicolori, luteum semen includente. Luteus & bellio pastillicantibus quinquagenisquinis barbulis coronatur. Pratenses hi flores, ac sine usu plerique, & ideo sine nominibus. Quin & his ipsis alia alij uocabula imponunt. Chrysocome siue Chrysitis, nõ habet Latinam appellationem. Palmi altitudine est, comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra, ex austero dulci, in petrosis opacisque nascens.

De honore coronarum, & cyclamino, & meliloto, & trifolio tria genera eius. CAP. IX.

ET ferè peractis colorum quoque celeberrimis, transeat ratio ad eas coronas, quæ uarietate sola placent. Duo earum genera, quando aliæ flore constant, aliæ folio. Florem esse dixerim genistas. Nanque & ijs decerpitur luteus: Item rhododendron. Item zizipha, quæ & Cappadocia uocantur. his odoratus similisque olearum floribus. In uepribus nascitur cyclaminum, de quo plura aliàs. Flos eius colossinus in coronas admittitur. Folia in coronamẽtis smilacis & ederæ, corymbique earum obtinent principatum, de quibus in fruticum loco abunde diximus. Sunt et alia genera nominibus Græcis indicanda, quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura. Et pleraque eorum in exteris terris nascuntur, nobis tamen consectanda, quoniam de natura sermo, non de Italia est. Ergo in coronamẽta folio uenere melothrõ, spireon, trigonon, cneoron, quod casiam Hyginus uocat. Et quod cunilaginem quæ conyza, melissophylon quod apiastrum, meliloton quod sertulam Campanã uocamus. Est enim in Campania Italiæ laudatissima, Græcis in Sunio, mox Chalcidica et Cretica, ubicũq; uerò asperis et sylvestribus nata. Coronas ex hac antiquitus factitatas, indicio est nomen sertulæ, quod occupauit. Odor eius croco uicinus est & flos, ipsa cana. Placet maxime folijs breuissimis atq; pinguissimis. Folio coronat & trifoliũ. Tria eius genera: Minyanthes uocãt Græci, alij asphaltion, maiore folio, quo utũtur coronarij. Alterum acuto, oxytriphyllon. Tertium ex omnibus minutissimum. Inter hæc neruosi cauliculi quibusdam, ut marathro, hippomarathro, myophono. Vtuntur è ferulis & corymbis, & ederæ flore purpureo. Est et in alio genere earũ sylvestribus rosis similis. Et in ijs quoque color tantum delectat, odor autem abest. Et cneori duo genera, nigri atque candidi. Hoc & odoratum. Ramosa ambo. Florent post æquinoctium autumni.

De origano, & thymo, & melle Attico, & conyza, & Iouis flore, & helenio, et abrotono, & leucanthemo. CAP. X.

TOtidem & origani in coronamentis species. Alterius enim nullum semen. Id cui odor est Creticum uocatur. Totidem & thymi: candidum ac nigricans. Floret autem circa solstitia, cum & apes decerpunt, & augurium mellis est. Prouentum enim sperant apiarij large florescente eo. Læditur imbribus amittitque florem. Semen thymi non potest deprehendi, cum origani perquàm minutum, non tamẽ fallat. Sed quid interest occultasse id naturam? In flore ipso intelligitur, satoque eo nascitur. Quid non tentauere homines? Mellis Attici in toto orbe summa laus existimatur. Ergo translatum est ex Attica thymum, & uix flore (uti docemus) satũ. Sed alia ratio naturæ obstitit, non durãte Attico thymo, nisi in afflatu maris. Erat quidem hæc opinio antiqua in omni thymo, ideoque non nasci in Arcadia. Tunc oleam non putabant gigni, nisi intra ccc. stadia à mari. Thymis quidem nunc etiam lapideos campos in prouincia Narbonensi refertos scimus. hoc penè solo reditu, è longinquis regionibus pecudum milibus conuenientibus, ut thymo uescantur. Et conyzæ duo genera in coronamentis, mas ac fœmina. Differentia in folio. Tenuius fœminæ & constrictius angustiusque, imbricatum maris & ramosius. Flos quoque magis splendet eius, serotinus utrique post arcturum. Mas odore grauior, fœmina acrior, & ideo cõtra bestiarũ morsus aptior. Folia fœminæ mellis odorem habent: Masculæ radix à quibusdam libanotis appellatur, de qua diximus. Et tantum folio coronant Iouis flos, amaracus, hemerocalles, abrotonum, helenium, sisymbrium, serpillum, omnia surculosa rosæ modo. Colore tantum placet Iouis flos, odor abest. sicut & illi qui Græce phlox uocatur. Et ramis autem & folio odorata sunt, excepta serpyllo. Helenium è lacrymis Helenæ dicitur natum: & ideo in Helena insula laudatissimum. Est autem frutex humi se spargens dodrantalibus ramulis, folio simili serpyllo. Abrotonum odore iucunde graui floret æstate. Flos aurei coloris. Vacuum sponte prouenit. Cacumine suo se propagat. Seritur autem semine melius quàm radice aut surculo: semine quoque non sine negocio, plantaria transferuntur. Sic & adonium. Vtrunq; æstate. Alsiosa enim admodum sunt, & sole tamen nimio læduntur. Sed ubi conualuere, ritu ritis fruticant. Abrotono simile odore leucanthemum est, flore albo foliosum.

De amaraco uel sampsucho, & nyctegretro, & meliloto, & uiola alba, & codiamino, & de syluestribus bulbis, & heliochryso, & lychni, & de herbis citra mare. CAP. XI.

AMaracum Diocles medicus et Sicula gens appellauere, quod Aegyptus et Syria sampsuchũ. Seritur utroq; genere, & semine, & ramo, uiuacius prædictis, & odore melius. Copiosum amaraco æque quàm abrotono semen. Sed abrotono radix una & alte descendens, cæteris in summo terræ leuiter hærẽs. Reliquorum satio autumno ferè incipiente, nec nõ & uere quibusdam locis quæ umbra gaudent, & aqua ac fimo

ac fimo. Nyctegretum inter pauca miratus est Democritus, coloris ignei, folijs spinæ, nec à terra se attollentem, præcipuam in Gedrosia narrat. Erui post æquinoctium uernum radicitus, siccarique ad lunam xxx. diebus, ita lucere noctibus. Magos Parthorumq; reges uti hac herba ad uota suscipienda. Eandem uocari chenomychon, quoniam anseres à primo conspectu eius expauescant. ab alijs nyctilopa, quoniam e longinquo noctibus fulgeat. Melilotos ubique nascitur. Laudatissima tamen in Attica. Vbicunq; uerò recens, nec candicans, & croco quàm simillima: quanquam in Italia odoratior & candida. Florum prima uer nunciantium, uiola alba. Tepidioribus uerò locis etiam hyeme emicat. Postea quæ appellatur purpurea. Proxime flammea, quæ & phlox uocatur, syluestris duntaxat. Codiamnon bis anno, uere & autumno. Aestates hyemesq; fugit. Seriores supradictis aliquando narcissus & lilium trans maria, in Italia quidem, ut diximus, post rosam. Nam in Græcia tardius etiámnum anemone. Est autem hæc syluestrium bulborum flos, aliaq; quàm quæ dicetur in medicinis. Sequitur œnanthe, melanion, ex syluestribus heliochrysos. Deinde alterum genus anemones, quæ limonia uocatur. Post hanc gladiolus comitatus hyacinthis. Nouissima rosa. Eademq; prima deficit, excepta satiua, è cæteris hyacinthus maxime durat, & uiola alba, & œnanthe. Sed hæc ita, si deuulsa crebro prohibeatur in semen abire. Nascitur locis tepidis. Odor idem ei qui germinantibus uuis, atq; inde nomen. Hyacinthum comitatur fabula duplex, luctum præferens eius quem Apollo dilexerat, aut ex Aiacis cruore editi, ita discurrentibus uenis, ut Græcarum literarum figura Α Ι legatur inscripta. Heliochrysos florē habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoq; gracilem, sed durum. Hoc coronare se magi, si & unguenta sumantur ex auro, quod apyron uocant, ad gratiam quoq; uitæ gloriamq; pertinere arbitrantur. Et uerni quidem flores hi sunt. Succedunt illis æstiui, lychnis, & Iouis flos, & alterum genus lilij. Item tiphyon & amaracus, quem phrygium cognominant. Sed maxime spectabilis pothos. Duo genera huius. Vnum cui flos hyacinthi est: Alterum candidius, qui ferè nascitur in tumulis, quoniam fortius durat. Et iris æstate floret. Abeunt, & hi marcescuntque. Alij rursus subeunt autumno. Tertium genus lilij & crocum, in utroque genere unum hebes, alterum odoratum: primis omnia imbribus emicantia. Coronarij quidem & spinæ flore utuntur, quippe cum spinæ albæ cauliculi inter oblectamenta gulæ quoque condiantur. Hic est trans maria ordo florum. In Italia uiolis succedit rosa, huic interuenit lilium, rosam cyanus excipit, cyanum amaracus. Nam uinca peruinca semper uiret, in modum lineæ folijs geniculatim circundata. Topiaria herba: inopiam tamen florum aliquando supplet. Hæc a Græcis chamædaphne uocatur. Vita longissima uiolæ albæ est trimatu. Ab eo tempore degenerat. Rosa & quinquennium perfert, nec recisa nec adusta. Illo enim modo iuuenescit. Diximus & terram referre plurimum. Nam in Aegypto sine odore hæc omnia: tantumque myrtis odor præcipuus. Alicubi etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. Rosaria à fauonio fossa oportet esse, iterumque solstitio. Et id agendum, ut intra id tempus purgata ac pura sint.

De cura apum, pabulo & morbis earum, & remedijs. CAP. XII.

VErum hortis coronamentisque maxime aluearia & apes conueniunt, res præcipui quæstus compendijque, cum fauit. Harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, uiolas, lilium, cytisum, fabam, eruilium, cunilam, papauer, conyzam, casiam, melilotum, melissophyllum, cerinthen. Est autē cerinthe folio candido, incuruo, cubitalis, capite concauo, mellis succum habente. Horum floris auidissimæ sunt, atque etiam sinapis, quod miremur, cum oliuæ florem ab his non attingi constet. Ideoque hanc arborem procul esse melius sit: cum aliquas quàm proxime seri conueniat, quæ & euolantium examina inuitent, nec longius abire patiantur. Cornum quoque arborem caueri oportet. Nam flore eius degustato, aluo concita, moriuntur. Remedium, sorba contusa è melle præbere his, uel urinam hominum, uel boum, aut grana punici mali, amminæo uino conspersa. At genistas circunseri aluearijs gratissimum. Mirum est dignumque memoratu de alimentis quod coperi. Hostilia uicus alluitur Pado. Huius inquilini pabulo circà deficiente imponunt nauibus alueos, noctibusque quina milia passuum contrario amne naues subuehunt. Egressæ luce apes, pastæq;, ad naues quotidie remeant, mutantes locum, donec pōdere ipso pressis nauibus, pleni aluei intelligantur, reuectisq; eximantur mella.

De uenenato melle, et de remedijs mellis uenenati, & mellis insani. CAP. XIII.

ET in Hispania mulis prouehunt, simili de causa: Tantumque pabulum refert, ut mella quoque uenenata fiant. Heracleæ in Ponto, quibusdam annis perniciosissima existunt, ab ijsdē apibus facta. Nec dixere autores è quibus floribus ea fierent. Nos trademus quæ cōperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipue caprarum, appellata ægolethron. Huius flores concipiunt noxium uirus aquoso uere marcescentes. Ita fit ut non omnibus annis sentiatur hoc malum. Venenati signa sunt, quòd omnino non densatur, quòd color magis rutilus est, odor alienus, sternutamenta protinus mouens, quòd ponderosius innoxio. Qui edere, abijciunt se humi, refrigerationem quærentes: nam & sudore defluunt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus. Sed quoniam statim repræsentari aliqua in tantis insidijs oportet, mulsum uetus è melle optimo & ruta: salsamenta etiamsi reijciantur sumpta crebro. Certumque est id malum per excrementa ad canes etiam peruenire, similiterq; torqueri eos. Mulsum tamē ex eo inueteratum

ratum, innocuum esse constat. Et fœminarum cutem nullo melius emendari cum costo, sugillata cum aloe. Aliud genus in eodem Ponto gente Sannorum mellis, quod ab insania, quam gignit, mænomenon uocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent syluæ. Gensque ea cum ceram in tributa Romanis præstet, mel (quoniam exitiale est) non uendit. Et in Perside, & in Mauritania Cæsariensis Getulia, contermina Massæsulis, uenenati faui gignuntur: quidamque à parte, quo nihil esse fallacius potest, nisi quòd liuore deprahenduntur. Quid sibi uoluisse naturam ijs arbitremur insidijs, ut ab ijsdem apibus, nec omnibus annis fierent, aut non totis fauis? Parum enim erat genuisse rem, in qua uenenum facilime daretur, etiamne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? Quid sibi uoluit, nisi ut cautiorem minusque auidum faceret hominē? Non enim ipsi melli, sed apibus tam cuspides dederat, & quidem uenenatas, remedio aduersus has utique non differendo. Ergo maluæ succo, aut foliorum ederæ perungi salutare est, uel percussos eas bibere. Mirum tamen est, uenena portantes ore, fingentesque ipsas non mori: nisi quòd illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiam apibus: sicut contra serpentes Psyllis, Marsisque inter homines.

De melle quod muscæ non attingunt, & aluearijs, & cura eorum si famem sentiunt apes, & quomodo cera fiat. CAP. XIIII.

Aliud in Creta miraculum mellis. Mons est Carina nouem millia passuum ambitu, intra quod spatiū muscæ non reperiuntur, natumq; ibi mel nusquam attingunt. Hoc experimento singulare medicamentis eligitur. Aluearia orientem æquinoctialem spectare conuenit, aquilonem euitent. Nec fauonium minus. Aluearia optima è cortice, secunda ferula, tertia uimine: multi ea & speculari lapide fecere, ut operantes intus spectarent. Circumlini alueos fimo bubulo utilissimum. operculum à tergo esse ambulatorium, ut proferatur intus si magnus sit alueus, aut sterilis operatio, ne desperatione curam abijciant, id paulatim reduci, fallente operis incremento. Aluearia hyeme stramento operiri, crebro suffiri, maxime fimo bubulo. Cognatum hoc ijs, innascentes bestiolas necat, araneos, papiliones, teredines, apesque ipsas excitat. Et araneorum quidem exitium facilius est, papilionum maior pestis. Tollitur uerò cum maturescit malua noctu, interlunio, cœlo sereno, accensis lucernis ante alueos. In eam flammam sese ingerunt. Si cibus deesse censeatur apibus, uuas passas siccásue, ficosque tusas, ad fores earum posuisse conueniet. Item lanas tractas madentes passo aut defruto, aut aqua mulsa. Gallinarum etiam crudas carnes. Quibusdam etiam æstatibus ijdem cibi præstandi, cum siccitas continua florum alimentum abstulit. Alueorum cum mel eximitur, illini oportet exitus, melissophyllo aut genista tritis: aut medios albæ uite præcingere, ne apes diffugiant. Vasa mellaria aut fauos lauari aqua præcipiūt. hac decocta, fieri saluberrimum acetum. Cera fit expressis fauis, sed ante purificatis aqua, & triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in nouo fictili, aqua fauos tegente, tunc sporta colatis. Rursus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua, excipiturq; alia frigida, uasis melle circūlitis. Optima quæ Punica uocatur. Proxima quàm maxime fulua, odorisq; mellei, pura, natione autē Pontica, quam constare equidem miror inter uenenata mella. Deinde Cretica. Plurimum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apum. Post has Corsica, quoniam ex buxo fit, habere quandam uim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo: Ventilatur sub dio sæpius cera fulua. Deinde feruet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro, inde ligulis hauriunt florē, id est candidissima quæq;, trāsfunduntq; in uas, quod exiguum frigidæ habeat, & rursus marina decoquūt separatim, dein uas ipsum refrigerant. Et cum hæc ter fecere, iuncea crate sub diuo siccant sole, lunaque, hæc enim candorem facit: siccantes ne liquefaciant, protegunt tenui linteo. Candidissima uerò fit post insolationem etiamnum recocta. Punica medicinis utilissima. Nigrescit cera addito chartarum cinere, sicut anchusa admixta rubet. Variosq; in colores pigmētis trahitur, ad reddēdas similitudines, & innumeros mortalium usus, parietumq; etiam & armorum tutelam. Cætera de melle apibusq; in natura earum dicta sunt. Et hortorum quidem omnis ferè ratio peracta est.

De herbis sponte nascentibus & aculeatis. CAP. XV.

Sequuntur herbæ sponte nascētes, quibus pleræq; gentium utuntur in cibis, maximeq; Aegyptus, frugum quidē fertilissima, sed ut sola ijs carere possit: tanta est ciborum ex herbis abundantia. In Italia paucissimas nouimus, fraga, tamnum, ruscum, batin marinam, batin hortensianam, quam aliqui asparagū gallicum uocant. Præter has pastinacam pratensem, lupum salictarium, eaque uerius oblectamenta quàm cibos. In Aegypto nobilissima est colocasia, quam cyamon aliqui uocant. Hanc è Nilo metunt, caule cum coctus est araneoso in mādendo, thyrso autem qui inter folia emicat spectabili, folijs latissimis, etiam si arboreis comparentur, ad similitudinem eorum quæ personata in nostris amnibus uocamus. Adeoque Nili sui dotibus gaudent, ut implexis colocasiæ folijs in uariam speciem uasorum, potare gratissimum habeant. Seritur iam hæc in Italia. In Aegypto proxima autoritas cichorio est, quam diximus intubum erraticum. Nascitur post uergilias. Floret particulatim. Radix est lenta, quare etiam ad uincula utuntur illa. Anthalium longius à flumine nascitur, mespili magnitudine & rotunditate, sine nucleo, sine cortice, folio cyperi. Mandunt igni paratum. Mandunt & œtum, cui pauca folia minimaq;, uerum radix magna. Aracidna quidem & aracos cū habeant radices ramosas ac mult

ac multiplices, nec folium, nec herbam ullam, aut quicquam aliud supra terram habent. Reliqua uulgarium in cibo apud eos herbarum nomina, condrylla, hypochœris, & caucalis, anthriscum, scandix, quæ ab alijs tragopogon uocatur, folijs croco simillimis. parthenium, strychnu, corchorus, & æquinoctio nascens aphace, acinos quam epipetron uocant, quæ nunquam floret. At è contrario aphace subinde marcescête flore emittit alium, tota hyeme totoq́ue uere usque in æstatem. Multas præterea ignobiles habent, sed maxime celebrant cnicon Italiæ ignotam, ipsis autem oleo non cibo gratam. Hoc faciunt è semine eius. Differentia prima, syluestris et satiua. Syluestrium duæ species: Vna mitior est, simili caule, tamen rigido: itaque & colu antiquæ mulieres utebãtur ex illis, quare quidã atractylida uocant. Semen eius candidũ & grande, amarum. Altera hirsutior torosiore caule, & qui penè humi serpat, minuto semine. Aculeatarum generis hæc est, quoniam distinguenda sunt et genera. Ergo quædam herbarum spinosæ sunt, quædam sine spinis. Spinosarum multæ species. In totum spina est asparagus, scorpio, nullum enim folium habet. Quædam spinosa foliata sunt, ut carduus, eryngion, glycyrrhizon, urtica. Iis enim omnibus folijs inest aculeata mordacitas. Aliqua & secundum spinam habent folium, ut tribulus, & ononis. Quædam in folio habent & in caule, ut phleos, quod aliqui stœben appellauere. Hippophyes spinis geniculatum. tribuia proprietas, quod & fructum spinosum habet. Ex omnibus his generibus urtica maxime noscitur, acetabulis in flore purpureã lanuginem fundentibus, sæpe altior binis cubitis. Plures eius differentiæ. Syluestris, quam fœminã uocant, mitior. Et in syluestri quæ dicitur canina, acrior, caule quoq; mordaci, fimbriatis folijs. Quæ uerò etiam odorem fundit, herculanea uocatur. Semen omnibus copiosum, nigrum. Mirum, sine ullis spinarum aculeis lanuginem ipsam esse noxiam: & tactu tantum leni pruritum, pustulasq́ue confestim adusto similes existere. Notum est & remedium olei. Sed mordacitas non protinus cum ipsa herba gignitur, nec nisi solibus roborata. Incipiens quidem ipsa nasci uere, non ingrato multis etiam religioso in cibo est ad pellendos totius anni morbos. Syluestrium quoque radix, omnem carnem teneriorem facit simul cocta. Quæ innoxia, morsu carens, lamium uocatur. De scorpione dicemus inter medicas.

De carduo, & helxine, et tribulo, & anchusa. CAP. XVI.

Carduus & folio & caule spinosus lanugines habet. Item acorna, leucacanthos, chalceos, cnidos, polyacanthos, onopyxos, helxine, scolymos. Chamæleon, in folijs non habet aculeos. Est & illa differentia, quòd quædam in ijs multicaulia ramosaq; sunt, ut carduus. Vno autem caule nec ramosum, cnicos. Quædam cacumine tantum spinosa sunt, ut eryngium. Quædam æstate florent, ut tetralix, & helxine, Scolymus quoque floret sero & diu. Acorna colore tantum ruffo distinguitur, & pinguiore succo. Idem erat atractylis quoque, nisi candidior esset, & nisi sanguineum succum funderet. Qua de causa phonos uocatur à quibusdam, odore etiam grauis, sero maturescente semine, nec ante autumnum, quanquam id de omnibus spinosis dici potest. Verum omnia hæc & semine & radice nasci possunt. Scolymus carduorum generis ab ijs distat, quòd radix eius uescenda est decocta. Mirum, quòd sine interuallo tota æstate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit. Aculei arescente folio desinunt pungere. Helxine rara usu est, neque in omnibus terris est, radice foliosa, ex qua media ueluti malum extuberat, contectum sua fronde. Huius uertex summus lacrymam cõtinet iucundi saporis, acanthicen mastichen appellatam. Et cactos quoque in Sicilia tantum nascitur, suæ proprietatis & ipsa, cuius in terra serpunt caules à radice emissi, lato folio & spinoso. Caules uocant cactos: nec fastidiunt in cibis inueteratos quoque. Vnum caulem rectum habent, quem uocãt pternica, eiusdem suauitatis, sed uetustatis impatientem. Semen ei lanuginis, quã pappon uocant: quo detracto & cortice, teneritas similis cerebro palmæ est: uocant ascaliam. Tribulus non nisi in palustribus nascitur: diræ res alibi, iuxta Nilum & Strymonem amnes excipitur in cibis, inclinatus in uadum: folio ad effigiẽ ulmi, pediculo longo. At in reliquo orbe genera duo, uni cicerculæ folia, alteri aculeata. Hic & serius floret, magisq́ue septa obsidet uillarum. Semen ei rotundius, nigrum in siliqua. Alteri harenaceum. Spinosorum etiamnum aliud genus ononis. In ramis enim spinas habet apposito folio rutæ simili, toto caule foliatum in modũ coronæ: sequitur à frugibus, aratro inimica, uiuaxq; præcipue. Aculeatarũ caules aliquarum per terram serpunt, ut eius quam coronopum uocãt. E diuerso stant, anchusa inficiendo ligno ceræq; radice apta, & è mitioribus anthemis, & phyllanthes, & anemone, & aphace. Caule foliato est & crepis, & apate. Differentia foliorum & hic quæ in arboribus, breuitate pediculi ac longitudine, angustijs ipsius folij, amplitudine, angulis, incisuris, odore, flore. Diutur nior hic quibusdam per partes florentibus, ut ocymo, heliotropio, aphaca, onocychila.

Differentia herbarum per folia, & quæ herbæ toto anno floreant, & de hastula regia, & pistana, & gladiolo. CAP. XVII.

Multis inter hæc æterna folia, sicut quibusdam arborum: in primisq́ue heliotropio, adianto. Aliud rursus spicatarum genus, ex quo est cynops, alopecuros, stelephuros, quam quidam ortyga uocant, alij plantaginẽ, de qua plura dicemus inter medicas: thryallis. Ex ijs alopecuros spicam habet mollem & lanuginem densam, non dissimilem uulpium caudis, unde ei & nomen. Proxima est ei & stelephuros, nisi quòd illa particulatim floret. Cichorion & similia,

circa

circa terram folia habent, germinantibus ab radice post uergilias. Perdiciũ & aliæ gentes quàm Aegyptij edunt: nomẽ dedit auis id maxime eruens. Crassas plurimasq; habet radices. Item ornithogale, caule tenero, candido, semipedali radice, bulbosa, molli, tribus aut quatuor agnatis. Coquitur in pulte. Mirũ, loton herbam & agilopa, no nisi post annũ è semine suo nasci. Mira & anthemidis natura, quod à summo florere incipit, cũ cætera omnes quæ particulatim florent, ab ima sui parte incipiant. Notabile et in lappa quæ adhæresat, quoniã in ipsa flos nascitur, non euidens, sed intus occultus, & intra se germinat uelut animalia quæ in se pariunt. Item circa Opuntem opuntia est herba, etiã homini dulcis. Mirumq; è folio eius radicẽ fieri, ac sic eam nasci. Iasione unum foliũ habet, sed ita implicatũ, ut plura uideantur. Condrylla amara est, & acri in radice succo. Amara & aphace, et quæ picris nominatur, & ipsa tota anno florens. nomẽ ei amaritudo imposuit. Notabilis et scillæ crociq; natura, quòd cũ omnes herbæ foliũ primũ emittant, mox in caulem rotundentur, in ijs caulis prior intelligitur quàm foliũ. Et in croco quidem flos impellitur caule, in scilla uerò caulis exit, deinde flos ex eo emergit. Eadẽq; ter floret (ut diximus) tria tempora sationis ostendens. Bulborũ generi quidã adnumerant & cypiri, hoc est, gladioli, radicem. Dulcis ea est, & quæ decocta panẽ etiã gratiorẽ faciat, ponderosioremq; simul subacta. No dissimilis est & quæ thesion uocatur, gustu aspera. Cætera eiusdẽ generis folio differunt. Asphodelus oblongũ & angustũ habet, scilla latũ & tractabile, gladiolus simile nomini. Asphodelus mãditur, & semine tosto & bulbo. Sed hunc in cinere tosto, dein sale et oleo addito. præterea tuso cũ ficis, præcipua uoluptate, ut uidetur Hesiodo. Traditur & ante portas uillarũ satũ, remedio esse cõtra ueneficiorũ noxiã. Asphodeli mẽtionẽ et Homerus fecit. Radix eius napis modicis similis est: Neque alia numerosior, lxxx. simul aceruatis sæpe bulbis. Theophrastus & ferè Græci, princepsq; Pythagoras, caulẽ eius cubitale, & sæpe duûm cubitorũ, folijs porri syluestris, anthericon uocauere: radicem uerò, id est, bulbos, asphodelon. Nostri illud albucum uocant, & asphodelum hastulam regiã. Ea est & cauliis acinosi. Eius duo genera faciunt. Albuco est scapus cubitalis, amplus, purus, læuis. De quo Mago præcipit, exitu mẽsis Martij, & initio Aprilis, cum floruerit, nondum semine eius intumescente, demetiendum: findendosq; scapos, & quarto die in solem proferẽdos. Ita siccatis manipulos faciendos. Item pistanam dicit à Græcis uocari, quam inter uluas sagittam appellamus. Hanc ab idibus Maij usque ad finem Octobris mẽsis decorticari, atq; leni sole siccari iubet. Idem & gladiolum alterũ, quem cypiron uocant, & ipsum palustrem, Iulio mense toto secari iubet ad radicem, tertioq; die in sole siccari, donec candidus fiat. Quotidie autem ante solem occidentem in tectum referri, quoniam palustribus desectis nocturni rores noceant.

De iunco genera sex, & de cypero, & de medicamenis eorum, & de cypiro, & odorato iunco. XVIII.

Simulia præcipit & de iunco, quẽ mariscon appellant, ad texendas tegetes, & ipsum Iunio mense eximi ad Iulium medium præcipiens. Cætera desiccando, eadem quæ de ulua suo loco diximus. Alterum genus iuncorum facit, quod marinũ, & à Græcis oxyschœnon uocari inuenio. Tria genera eius: acutũ, sterilis, quem marem, & oxyn Græci uocant. reliqua fœmininũ, ferentis semen nigrũ, quẽ melancranin uocãt. Crassior hic & fruticosior. Magisq; etiamnũ tertius, qui uocatur holoschœnos. Ex his melãcranis sine alijs generibus nascitur. Oxys autem & holoschœnos eodem cespite. Vtilissimus ad usilia holoschœnos, quia mollis & carnosus est. Fert fructũ ouorũ cohærẽtium modo. Nascitur autem is, quem marem appellamus, ex semetipso, cacumine in terram defixo: melancranis autem suo semine. Alioquin omnium radices omnibus annis intermoriuntur. Vsus ad nassas marinas, utiliũ elegantiam, lucernarum lumina, præcipua medulla, amplitudine iuxta maritimas Alpes tanta, ut inciso uentre impleant penè unciarum latitudinẽ, in Aegypto uerò cribrorum longitudinem, no aliàs utiliorem. Quidam etiamnum unum genus faciunt, iunci trianguli, cyperon uocant. Multi uerò non discernunt à cypiro uicinitate nominis. Nos distinguemus utrunque. Cypirus est gladiolus, ut diximus, radice bulbosa, laudatissimus in insulis Creta, dein Naxo, & postea Phœnice. Cretico cãdor odorq; uicinus nardo, Naxio acrior, Phœnicio exiguum spirans, nullus Aegyptio. Nam et ibi nascitur. Discutit duritias corporum. Iam enim remedia dicemus, quoniam & florum odorumq; generi est magnus usus in medicina. Quod ad cypiron attinet, Apollodorum quidem sequar, qui negabat bibendum. quanquam professus efficacissimum esse aduersus calculosos, eo fouet. Fœminis quidem abortus facere non dubitat. Mirumque tradit, barbaros suffitum huius herbæ excipientes ore, lienes consumere: & non egredi domibus, nisi ab hoc suffitu. Vegetiores enim firmioresque sic etiam fieri. Intertriginum & alarum uitijs, perfrictionibusq; cum oleo illitum, non dubie mederi. Cyperos iuncus est, qualiter diximus angulosus, iuxta terram candidus, cacumine niger, pinguisque. Folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quæ est semen. Radix oliuæ nigræ similis, quam cum oblonga est, cyperida uocant, magni in medicina usus. Laus cypero prima ammoniaco, secũda Rhodio, tertia Thracio, nouissima Aegyptio, quod & cõfundit intellectum, quoniã & cypiros ibi nascitur. Sed cyperos durissima uixque spirans. Cæteris odor & ipsis nardum imitans. Est & per se Indica herba, quæ cyperis uocatur, zingiberis effigie, commanducata croci uim reddit. Cypero uis in medicina psilothri. Illinitur pterygijs, ulceribusque genitalium, & quæ in humore sunt omnibus, sicut oris ulceribus.

Radix

Radix aduersus serpentium ictus, & scorpionum præsertim, remedio est. Vuluas aperit pota. Largiori tantauis, ut expellat eas. Vrinam ciet, & calculos, ob id utilissima hydropicis. Illinitur & ulceribus quæ serpunt, sed his præcipua quæ in stomacho sunt, ex uino uel aceto illita. Iunci radix in tribus heminis aquæ decocta ad tertias, tussi medetur. Semen tostum & in aqua potum, sistit aluum & fœminarũ menses, capitisq́; dolores facit. At qui uocatur holoschœnos, eius quæ proxima sunt radicis, commanducãtur aduersus araneorum morsus. Inuenio etiamnũ unum iunci genus, quod euripicen uocant. Huius semine somnũ allici, sed modum seruandum ne sopor fiat. Ob id & odorati iunci medicinæ dicentur, quoniã & in Syriacœle (ut suo loco retulimus) nascitur. Laudatissimus ex Nabatæa, cognomine teuchites, proximus Babylonius, pessimus ex Africa, ac sine odore. Est autem rotundus, uinosæ mordacitatis ad linguã. Syncerus in confricando odorẽ rosæ emittit, rubentibus fragmentis. Discutit inflationes, ob id stomacho utilis, bilemq́; & sanguinẽ reijcientibus. Singultus sedat, ructus mouet, urinã ciet, uesicæ medetur. Ad muliebres usus decoquitur. Opisthotonicis cũ resina arida imponitur. Excalfactoria & rosa. Vteros astringit, refrigerat. Vsus eius diuiditur in folia & flores. Capita foliorũ partesq́; candidæ, ungues uocãtur. In flore aliud est semẽ, aliud capillus in capite, aliud cortex, aliud calyx. Folium siccatur, aut tribus modis exprimitur. Per se, cum ungues non detrahunt: ibi enim humoris plurimum. Aut cum detractis unguibus, reliqua pars aut oleo aut uino maceratur in sole uasis uitreis. Quidam & salẽ admiscent, & anchusam nonnulli, aut aspalathũ, aut iuncũ odoratũ, quia talis maxime prodest uuluæ ac dysentericis. Exprimuntur eadẽ folia detractis unguibus, trita per linteum spissum in æreũ uas, lenique igni succus coquitur, donec fiat crassitudo mellis. Ad hoc eligi oportet odoratissima quæque folia.

Ex rosa medicinæ, & de lilio, & de narcisso, & ex uiola, & de baccare, & combreto, & asaro. CAP. XIX.

Vinum quomodo fieret è rosa, diximus inter genera uini. Vsus succi ad aures, oris ulcera, gingiuas, tõsillas, gargarizatus, stomachum, uuluas, sedis uitia, capitis dolore. In febre per se, uel cum aceto ad somnos, nauseas. Folia uruntur in calliblepharum. Et siccis femina aspergũtur. Epiphoras quoq; arida leniunt. Flos somnum facit. Inhibet fluxiones mulierũ, maxime albas, in posca potus & sanguinis excreationes. Stomachi quoq; dolores, quãtum in uini cyathis tribus. Semen his optimum crocinum, nec anniculo uetustius, & in umbra siccatur. Nigrũ inutile. Dentium dolori illinitur. Vrinam ciet. Stomacho imponitur. Item igni sacro non ueteri. Naribus subductũ caput purgat. Capita pota uentrem & sanguinẽ sistunt. Vngues rosæ epiphoris salubres sunt. Vlcera enim oculorum rosa sordescunt, præterquàm initijs epiphoræ, ita ut arida cum pane imponatur. Folia quidem uitijs stomachi, rosionibus & uitijs uentris, & intestinorũ, & præcordijs utilissima uel illita. Cibo quoque lapathi modo condiuntur. Cauendus in his situs celeriter insidens. Et aridis & expressis aliquis usus. Diapasmata inde fiũt ad sudores coercendos, ita ut à balineis inarescant corpori, dein frigida abluantur. Syluestris cum adipe ursino alopecias mirifice emendat. Lilij radices multis modis florem suum nobilitauere, contra serpentium ictus ex uino potæ, & cõtra fungorum uenena. Propter clauos pedum in uino decoquuntur, triduoq́; non soluuntur. Cũ adipe aut oleo decoctæ, pilos quoque adustis reddunt. E mulso potæ inutilem sanguinem cum aluo trahunt lieniq́; & ruptis uulsis prosunt, & menstruis fœminarum. In uino uero decoctæ, impositæq́; cũ melle neruis præcisis medentur. Lichenas & lepras, & furfures in facie emẽdant. Erugant corpora. Folia in aceto cocta, uulneribus imponuntur. Epiphoris testium, in melle cũ hyoscyamo & farina tritici. Semen illinitur igni sacro: flos & folia ulcerũ uetustati. Succus qui flore expressus est, ab alijs mel uocatur, ab alijs syrinum, ad emolliendas uuluas sudoresq́; faciendos, & suppurationes coquẽdas. Narcissi duo genera in usum medici recipiũt. Vnum purpureo flore, & alterum herbaceum. Hunc stomacho inutilem, & ideo uomitorium, aluosq́; soluentem, neruis inimicum, caput grauãtem, & à narce narcissum dictum, non à fabuloso puero. Vtriusq; radix mulsei saporis est. Ambustis prodest cum exiguo melle. Sic & uulneribus & luxatis. Panis uero cũ melle & auenæ farina. Sic & infixa corpori extrahit. In polenta tritus oleoq́; contusis medetur & lapide percussis. Purgat uulnera permixtus farinæ. Nigras uitiligines emaculat. Ex hoc flore fit narcissinũ oleum ad emolliendas duritias, calfacienda quæ alserint. Auribus est utilissimus, sed capitis dolores facit. Violæ syluestres sunt & satiuæ. Purpureæ refrigerant. Contra inflammationes illinuntur stomacho ardenti. Imponuntur & capiti in fronte. Oculorum priuatim epiphoris, & sede procidente uuluáue. & contra suppurationes. Crapulam & grauedines capitis impositis coronis olfactúue discutiunt. Anginas ex aqua potæ. Id quod purpureum est ex ijs, comitialibus medetur, maxime pueris in aqua potum. Semen uiolæ scorpionibus aduersatur. Contrà flos albæ suppurata aperit. Ipsa discutit. Et alba autem & lutea extenuãt menstrua, urinam cient. Minor uis est recentibus: ideoq́; aridis post annum utẽdum. Lutea dimidio cyatho in aquæ tribus, menses trahit. Radices eius cum aceto illitæ sedant lienem: item podagram: oculorum autem inflammationes cum myrrha & croco. Folia cum melle purgant capitis ulcera: cum cerato rimas sedis, & quæ in humidis sunt. Ex aceto uero collectiones sanant. Baccar in medicinæ usu aliqui ex nostris perpensam uocant. Auxiliatur contra serpentes, capitis dolores feruoresq; item epiphoras. Imponitur

circa terram folia habent, germinantibus ab radice post uergilias. Perdiciũ & alia genes quàm Aegypty edunt, nomẽ dedit auis id maxime eruens. Crassas plurimasq; habet radices. Item ornithogale, caule tenero, candido, semipedali radice, bulbosa, molli, tribus aut quatuor agnatis. Coquitur in pulte. Mirũ, loton herbam & ægilopa, no nisi post annũ e semine suo nasci. Mira & anthemidis natura, quod à summo florere incipit, cũ cætera omnes quæ particulatim florent, ab ima sui parte incipiant. Notabile et in lappa quæ adhæresit, quoniã in ipsa flos nascitur, non euidens, sed intus occultus, & intra se germinat uelut animalia quæ in se pariunt. Item circa Opuntem opuntia est herba, etiã homini dulcis. Mirumq; è folio eius radicẽ fieri, ac sic eam nasci. Iasione unum foliũ habet, sed ita implicatũ, ut plura uideantur. Condrylla amara est, & acri in radice succo. Amara & aphace, et quæ picris nominatur, & ipsa tota anno florens: nomẽ ei amaritudo imposuit. Notabilis et scillæ crociq; natura, quòd cũ omnes herbæ foliũ primũ emittant, mox in caulem rotundentur, in ijs caulis prior intelligitur quàm foliũ. Et in croco quidem flos impellitur caule, in scilla uerò caulis exit, deinde flos ex eo emergit. Eadẽq; ter floret (ut diximus) tria tempora sationu ostendens. Bulborũ generi quidã adnumerant & cypiri, hoc est, gladioli, radicem. Dulcis ea est, & quæ decocta panẽ etiã gratiorẽ faciat, ponderosioremq; simul subacta. No dissimilis est & quæ thesion uocatur, gustu aspera. Cætera eiusdẽ generis folio differunt. Asphodelus oblongũ & angustũ habet, scilla latũ & tractabile, gladiolus simile nominu. Asphodelus mãditur, & semine tosto & bulbo. Sed hac in cinere tosto, dein sale et oleo addito, præterea tuso cũ ficis, præcipua uoluptate, ut uidetur Hesiodo. Traditur & ante portas uillarũ satũ, remedio esse cotra ueneficiorũ noxiã. Asphodeli mẽtionẽ et Homerus fecit. Radix eius napis modicis similis est: Neque alia numerosior, lxxx. simul aceruatis sæpe bulbis. Theophrastus & ferè Græci, princepsq; Pythagoras, caulẽ eius cubitale, & sæpe duum cubitorũ, folijs porri syluestris, anthericon uocauere: radicem uerò, id est, bulbos, asphodelon. Nostri illud albucum uocant, & asphodelum hastulam regiã. Ea est & caulis acinosi. Eius duo genera faciunt. Albuco est scapus cubitalis, amplus, purus, læuis. De qua Mago præcipit, exitu mẽsis Martij, & initio Aprilis, cum floruerit, nondum semine eius intumescente, demetendũ: findendosq; scapos, & quarto die in solem proferedos. Ita siccatis manipulos faciendos. Item pistanam dicit à Græcis uocari, quam inter uluas sagittam appellamus. Hanc ab idibus Maij usque ad finem Octobris mẽsis decorticari, atq; leni sole siccari iubet. Idem & gladiolum alterũ, quem cypiron uocant, & ipsum palustrem, Iulio mense toto secari iubet ad radicem, tertioq; die in sole siccari, donec candidus fiat. Quotidie autem ante solem occidentem in tectum referri, quoniam palustribus desectis nocturni rores nocent.

De iunco genera sex, & de cypero, & de medicamentis eorum, & de cypiro, & odorato iunco. XVIII.

Similia præcipit & de iunco, quẽ mariscon appellant, ad texendas tegetes, & ipsum Iunio mense eximi ad Iulium medium præcipiens. Cætera desiccando, eadem quæ de ulua suo loco diximus. Alterum genus iuncorum facit, quod marinũ, & à Græcis oxyschœnon uocari inuenio. Tria genera eius: acuti, sterilis, quem marem, & oxyn Græci uocant: reliqua fœminini, ferentis semen nigrũ, quẽ melancranin uocãt. Crassior hic & fruticosior. Magisq; etiamnũ tertius, qui uocatur holoschœnos. Ex his melãcranis sine alijs generibus nascitur. Oxys autem & holoschœnos eodem cespite. Vtilissimus ad uitilia holoschœnos, quia mollis & carnosus est. Fert fructũ ouorũ cohærẽtium modo. Nascitur autem is, quem marem appellamus, ex semetipso, cacumine in terram defixo: melancranis autem suo semine. Alioquin omnium radices omnibus annis intermoriuntur. Vsus ad nassas marinas, uitiliũ elegantiam, lucernarum lumina, præcipua medulla, amplitudine iuxta maritimas Alpes tanta, ut inciso uentre impleant penè unciarum latitudinẽ, in Aegypto uerò cribrorum longitudinem, no aliàs utiliorem. Quidam etiamnum unum genus faciunt, iunci trianguli, cyperon uocant. Multi uerò non discernunt à cypiro uicinitate nominis. Nos distinguemus utrunque. Cypirus est gladiolus, ut diximus, radice bulbosa, laudatissimus in insulis Creta, dein Naxo, & postea Phœnice. Cretico cãdor odorq; uicinus nardo, Naxio acrior. Phœnicio exiguum spirans, nullus Aegyptio. Nam et ibi nascitur. Discutit duritias corporum. Iam enim remedia dicemus, quonia & florum odorumq; generi est magnus usus in medicina. Quod ad cypiron attinet, Apollodorum quidem sequar, qui negabat bibendum: quanquam professus efficacissimum esse aduersus calculosos, eo fouet. Fœminis quidem abortus facere non dubitat. Mirumque tradit, barbaros suffitum huius herbæ excipientes ore, lienes consumere: & non egredi domibus, nisi ab hoc suffitu. Vegetiores enim firmioresque sic etiam fieri. Intertriginum & alarum uitijs, perfrictionibusq; cum oleo illitum, non dubie mederi. Cyperos iuncus est, qualiter diximus angulosus, iuxta terram candidus, cacumine niger, pinguisque. Folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quæ est semen. Radix oliuæ nigræ similis, quam cum oblonga est, cyperida uocant, magni in medicina usus. Laus cypero prima ammoniaco, secũda Rhodio, tertia Thracio, nouissima Aegyptio, quod & cõfundit intellectum, quoniã & cypiros ibi nascitur. Sed cyperos durissima uixque spirans. Cæteris odor, & ipsis nardum imitans. Est & per se Indicæ herba, quæ cyperis uocatur, zinziberis effigie, commanducata croci uim reddit. Cypero uis in medicina psilothri. Illinitur pterygijs, ulceribusque genitalium, & quæ in humore sunt omnibus, sicut oris ulceribus.

Radix

Radix aduersus serpẽtium ictus, & scorpionum præsertim, remedio est. Vuluas aperit pota. Largiori tantã uis, ut expellat eas. Vrinam ciet, & calculos, ob id utilissima hydropicis. Illinitur & ulceribus quæ serpunt, sed his præcipua quæ in stomacho sunt, ex uino uel aceto illita. Iũci radix in tribus heminis aquæ decocta ad tertias, tussi medetur. Semen tostum & in aqua potum, sistit aluum & fœminarũ menses, capitisq́; dolores facit. At qui uocatur holoschœnos, eius quæ proxima sunt radicis, commanducãtur aduersus araneorum morsus. Inuenio etiamnũ unum iunci genus, quod euripicen uocant. Huius semine somnũ allici, sed modum seruandum ne sopor fiat. Ob id & odorati iunci medicinæ dicentur, quoniã & in Syriacœle (ut suo loco retulimus) nascitur. Laudatissimus ex Nabatæa, cognomine teuchites, proximus Babylonius, pessimus ex Africa, ac sine odore. Est autem rotundus, uinosæ mordacitatis ad linguã. Syncerus in confricando odorẽ rosæ emittit, rubentibus fragmentis. Discutit inflationes, ob id stomacho utilis, bilemq́; & sanguinẽ reijcientibus. Singultus sedat, ructus mouet, urinã ciet, uesicæ medetur. Ad muliebres usus decoquitur. Opisthotonicis cũ resina arida imponitur. Excalfactoria & rosa. Vteros astringit, refrigerat. Vsus eius diuiditur in folia & flores. Capita foliorũ partesq́; candidæ, ungues uocãtur. In flore aliud est semẽ, aliud capillus in capite, aliud cortex, aliud calyx. Folium siccatur, aut tribus modis exprimitur. Per se, cum ungues non detrahunt: ibi enim humoris plurimum. Aut cum detractis unguibus, reliqua pars aut oleo aut uino maceratur in sole uasis uitreis. Quidam & salẽ admiscent, & anchusam nonnulli, aut aspalathũ, aut iuncũ odoratũ, quia talis maxime prodest uuluæ ac dysentericis. Exprimuntur eadẽ folia detractis unguibus, trita per linteum spissum in æreũ uas, leniq́; igni succus coquitur, donec fiat crassitudo mellis. Ad hoc eligi oportet odoratissima quæque folia.

Ex rosa medicinæ, & de lilio, & de narcisso, & ex uiola, & de baccare, & combreto, & asaro. CAP. XIX.

Vinum quomodo fieret è rosa, diximus inter genera uini. Vsus succi ad aures, oris ulcera, gingiuas, tõsillas, gargarizatus, stomachum, uuluas, sedis uitia, capitis dolore. In febre per se, uel cum aceto ad somnos, nauseas. Folia uruntur in calliblepharum. Et siccis feminæ aspergũtur. Epiphoras quoq; arida leniunt. Flos somnum facit. Inhibet fluxiones mulierũ, maxime albas, in posca potus & sanguinis excreationes. Stomachi quoq; dolores, quãtum in uini cyathis tribus. Semen his optimum crocinum, nec anniculo uetustius, & in umbra siccatur. Nigrũ inutile. Dentium dolori illinitur. Vrinam ciet. Stomacho imponitur. Item igni sacro non ueteri. Naribus subdactũ caput purgat. Capita pota uentrem & sanguinẽ sistunt. Vngues rosæ epiphoris salubres sunt. Vlcera enim oculorum rosa sordescunt, præterquàm initijs epiphoræ, ita ut arida cum pane imponatur. Folia quidem uitijs stomachi, rosionibus & uitijs uentris, & intestinorũ, & præcordijs utilissima uel illita. Cibo quoque lapathi modo condiuntur. Cauendus in his situs celeriter insidens. Et aridis & expressis aliquis usus. Diapasmata inde fiũt ad sudores coercendos, ita ut à balineis inarescant corpori, dein frigida abluantur. Syluestris cum adipe ursino alopecias mirifice emendat. Lilij radices multis modis florem suum nobilitauere, contra serpentium ictus ex uino pota, & cõtra fungorum uenena. Propter clauos pedum in uino decoquuntur, triduoq́; non soluuntur. Cũ adipe aut oleo decoctæ, pilos quoque adustis reddunt. E mulso potæ inutilem sanguinem cum aluo trahunt lieniq́; & ruptis uulsis prosunt, & menstruis fœminarum. In uino uero decoctæ, impositæq́; cũ melle neruis præcisis medentur. Lichenas & lepras, & furfures in facie emẽdant. Erugant corpora. Folia in aceto cocta, uulneribus imponuntur. Epiphoris testium, in melle cũ hyoscyamo & farina tritici. Semen illinitur igni sacro: flos & folia ulcerũ uetustati. Succus qui flore expressus est, ab alijs mel uocatur, ab alijs syrium, ad emolliendas uuluas sudoresq́; faciendos, & suppurationes coquẽdas. Narcissi duo genera in usu medici recipiũt. Vnum purpureo flore, & alterum herbaceum. Hunc stomacho inutilem, & ideo uomitorium, aluosq́; soluentem, neruis inimicum, caput grauãtem, & à narce narcissum dictum, non à fabuloso puero. Vtriusq; radix mulsei saporis est. Ambustis prodest cum exiguo melle. Sic & uulneribus & luxatis. Panis uero cũ melle & auenæ farina. Sic & infixa corpori extrahit. In polenta tritus oleoq́; contusis medetur & lapide percussis. Purgat uulnera permixtus farinæ. Nigras uitiligines emaculat. Ex hoc flore fit narcissinũ oleum ad emolliendas duritias, calfacienda quæ alserint. Auribus est utilissimus, sed capitis dolores facit. Violæ syluestres sunt & satiuæ. Purpureæ refrigerant. Contra inflammationes illinuntur stomacho ardenti. Imponuntur & capiti in fronte. Oculorum priuatim epiphoris, & sede procidente uuluáue & contra suppurationes. Crapulam & grauedines capitis impositis coronis olfactúue discutiunt. Anginas ex aqua potæ. Id quod purpureum est ex ijs, comitialibus medetur, maxime pueris in aqua potum. Semen uiolæ scorpionibus aduersatur. Contra flos albæ suppurata aperit. Ipsa discutit. Et alba autem & lutea extenuãt menstrua, urinam cient. Minor uis est recentibus: ideoq́; aridis post annum utẽdum. Lutea dimidio cyatho in aquæ tribus, menses trahit. Radices eius cum aceto illitæ sedant lienem: item podagram. oculorum autem inflammationes cum myrrha & croco. Folia cum melle purgant capitis ulcera: cum cerato rimas sedis, & quæ in humidis sunt. Ex aceto uero collectiones sanant. Baccar in medicinæ usu aliqui ex nostris perpensam uocant. Auxiliatur contra serpentes, capitis dolores feruoresq́; item epiphoras. Imponitur

mammis tumentibus à partu & ægilopis incipientibus & ignibus sacris. Odor somnum gignit. Radicem decoctā bibere spasticis, ruersis, conuulsis, suspiriosis, salutare est. In tussi uetere radices eius tres quatuórue decoquuntur ad tertias partes. Hæc potio mulieres ex abortu purgat. Laterum punctiones tollit, & uesicæ calculos. Conditur cum diapasmate. Vestibus odorū gratia inseritur. Combretum quod simile ei diximus, tritum cum axungia, uulnera mire sanat. Asarum iocinerū uitijs salutare esse traditur, uncia sumptum in hemina mulsi mixti. Aluum purgat ellebori modo. Hydropicis prodest & præcordijs uuluisq́ue ac morbo regio. In mustum si addatur, facit unum urinis ciendis. Effoditur cum folia emittit. Siccatur in umbra. Situm celerrime sentit.

De nardo Gallico, & de croco medicinæ, & crocomagmate, & saliunca, & polio, & iri, & holochryso, & chrysocome, & meliloto. CAP. XX.

ET quoniam quidā, ut diximus, nardū rusticum nominauere radicem baccaris, contexemus & Gallici nardi remedia in hunc locum dilata in peregrinis arboribus. Ergo aduersus serpētes duabus drachmis in uino succurrit: Inflammationibus coli, uel ex aqua, uel ex uino. Item iocineris & renum, suffusisq́ felle: Et hydropicis per se, uel cū absinthio. Sistit purgationum mulierū impetus. Eius uero quod phu eodem loco appellauimus, radix datur potui trita, uel decocta ad strangulationes, uel pectoris dolores, uel laterum. Menses quoq; ciet. Bibitur cū uino. Crocum melle non soluitur, nulloq; dulci: Facilime autē uino, aut aqua, utilissimum in medicina. Adseruatur cornea pyxide. Discutit inflammationes omnes quidem, sed oculorum maxime ex ouo illitū. Vuluarum quoq; strāgulatus, stomachi exulcerationes, pectoris & renum, iocinerum, pulmonum, uesicarumq́; peculiariter inflammationi earum uehemēter utile. Item tussi & pleureticis. Tollit & pruritus. Vrinam ciet. Qui crocum prius biberint, crapulam non sentiunt. Ebrietati eo resistunt. Coronæ quoq; ex eo mulcēt ebrietatem. Somnum facit. Caput leniter mouet. Venerem stimulat. flos eius igni sacro illinitur cum creta cimolia. Ipsum plurimis medicaminibus miscetur. Collyrio uni etiā nomen dedit, ex eo quoq; expresso unguento crocino, quod crocomagma appellāt. Habet suas utilitates contra suffusiones oculorum. Vrinas magis excalefacit quàm crocum ipsum. Optimum quod gustatum saliuā dentesq́; inficit. Iris rufa melior quàm candida infantibus eam circūligari salutare est, dentientibus præcipue & tussientibus, tinearúmue uitio laborantibus instillari. Cæteri effectus eius non multum à melle differūt. Vlcera purgat capitis præcipue, suppurationes ueteres. Aluū soluit duabus drachmis cum melle. Tussim, tormina, inflationes pota. Lienes ex aceto. Contra serpentium & araneorum morsus, ex posca ualet. Contra scorpiones, duarum drachmarum pondere in pane uel aqua sumitur. Cōtra canum morsus, ex oleo, imponitur Et contra perfrictiones. Sic & neruorum doloribus. Lumbis uero & coxendicibus cum resina illinitur. Vis ei concalfactoria. Naribus subducta, sternutamenta mouet, caputque purgat. Dolori capitis cum cotoneis malis aut strutheis illinitur. Crapulas quoque & orthopnœas discutit. Vomitiones ciet, duobus obolis sumpta. Ossa fracta extrahit, imposita cum melle. Ad paronychias farina eius utūtur. cum uino, ad clauos uel uerrucas, triduoq; non soluitur. Halitus oris commāducata abolet, alarumq́; uitia. Succo duritias omnes emollit. Somnum cōciliat, sed genituram consumit. Sedis rimas & condylomata, omniaq́; in corpore excrescentia sanat. Sūt qui syluestrem xyrin uocent. Strumas hæc uel panos uel inguina discutit. Præcipitur, ut sinistra manu lecta ad hos usus seruetur. colligentesq́; dicant cuius hominis utiq; causa eximāt. Scelus herbariorum aperitur in hac mentione. Partem eius seruant, & quarūdam aliarum herbarum, sicut plantaginis. & si parū mercedis tulisse se arbitrantur, rursusq; opus quærūt, partem eam quam seruauere, eodem loco infodiūt credo, ut uitia quæ sanauerint, faciant rebellare. Saliuncæ radix in uino decocta, sistit uomitiones, corroborat stomachum. Polio Musæus & Hesiodus perungi iubent dignationis gratia, gloriæq́; auidos polium tractare, colere. Polium cōtra serpentes substernitur uel portatur. Medici in uino decoquunt recens, uel aridū, illinuntq́; uel spleneticis propinant ex aceto. Morbo regio in uino. Et hydropicis incipientibus in uino decoctum. Vulneribus quoq; sic illinunt. Secūdas mulierum, partusq́; emortuos repellit. Item dolores corporis. Vesicas inanit. Et epiphoris illinitur. Nec magis alia herba conuenit medicamēto, quod alexipharmacon uocant. Stomacho tamen inutile esse, caputq́; eo impleri, & abortum fieri poto, aliqui negant. Ad religionem addunt, ubi inuentū sit, protinus adalligandum contra oculorum suffusionem, cauendūq; ne terram attingat. Hi & folia eius thymo similia tradūt, nisi quod molliora sunt, & lanatiore canicie. Cum ruta syluestri, & si teratur ex aqua cœlesti, aspidas mitigare dicitur: & non secus atq; cyminus astringit & cohibet uulnera, prohibetq́; serpere. Holochrysos medetur stranguriæ in uino pota, & oculorum epiphoris illita. Cū fece uero uini cremata & polenta, lichenas emendat. Chrysocomes radix calfacit, & stringit. Datur potui ad iocinerum uitia. item pulmonū: Vuluæ dolores in aqua mulsa decocta. Ciet menstrua, & si cruda detur, hydropicorum aquam. Mellissophyllo siue melittena si perungantur aluearia, non fugient apes. Nullo enim magis gaudēt flore. Copia istius examina facilime continētur. Idem præsentissimum est cōtra ictus earum, uesparumq́; & araneorum, item scorpionum. Item contra uuluarum strangulationes, addito nitro. Cōtra tormina, è uino. Folia eius strumis illinuntur, & sedis uitijs, cum sale decocta. Succus

fœminæ

fœminas purgat, & inflationes discutit, & ulcera sanat. Articularios morbos sedat, canisque morsus. Prodest dysentericis ueteribus & cœliacis, & orthopnoicis, lienibus, ulceribus thoracis. Caligines oculorum succo cum melle inungi, eximium habetur. Melilotos quoque oculis medetur cum lacte, aut cum lini semine. Maxillarum quoque dolores lenit: & capitis cum rosaceo: item aurium è passo, quæque in manibus intumescunt, uel erumpunt. Stomachi dolores in uino decocta, uel cruda tritaq́; Idem effectus est ad uuluas. Testes uero & sedem prociduam, quæq́; ibi sint uitia, recens ex aqua decocta, uel ex passo. Adiecto rosaceo illinitur ad carcinomata. Deferuescit in uino dulci. Peculiariter & contra meliceridas efficax.

De trifolio, & thymo, & hemerocalle, & de helenio, & abrotono. CAP. XXI.

TRifolium scio credi præualere contra serpentium ictus & scorpionum, ex uino aut posca, seminis granis uiginti potis: uel folijs, & tota herba decocta: serpentesq́; nunquam in trifolio aspici. Præterea celebratis autoribus, contra omnia uenena pro antidoto sufficere XXV. grana eius, quod minianthes ex eo appellauimus, tradi. Multa alia præterea in remedijs eius adscribi. Sed me contra sententias eorum grauissimi uiri autoritas mouet. Sophocles enim poeta uenenatum id dicit. Simus quoque medicus decocti, aut contriti succum infusum corpori, easdem uredines facere, quas si percussis à serpente imponatur. Ergo non aliter utendum eo quàm contra uenena censuerim. Fortassis enim & his uenenis inter se contraria sit natura, sicut multis alijs. Item animaduerto semen eius cuius minima sint folia, utile esse ad custodiendam mulierum cutis gratiam, in facie illitum. Thymum colligi oportet in flore, & in umbra siccari. Duo autem sunt genera eius: Candidum, radice lignosa, in collibus nascẽs, quod & præfertur: Alterum nigrius, florisq; nigri. Vtraque oculorum claritati multum conferre existimantur, & in cibo, & in medicamentis. Item diutinæ tussi ecligmate faciles excreationes facere cum aceto & sale. Sanguinẽ concrescere non pati è melle: Longas faucium distillationes extrà illita cum sinapi, extenuare: item stomachi & uentris uitia. Modice his tamen utẽdum est, quoniam excalfaciunt, quamuis sistunt aluũ: quæ si exulcerata sit, denarij pondus in sextarium aceti & mellis addi oportet: Item si lateralis dolor sit, aut inter scapulas, aut in thorace. Præcordijs medentur ex aceto cum melle: quæ potio datur & in alienatione mentis ac melãcholicis. Datur & comitialibus, quos correptos olfactus excitat thymi. Aiunt & dormire eos oportere in molli thymo. Prodest et orthopnoicis & anhelationi, mulierumq́; mensibus retardatis. Vel si emortui sint in utero partus, decoctũ in aqua ad tertias. Et uiris uero cõtra inflationes, cũ melle & aceto. Et si uenter turgeat, testésue aut uesicæ dolor exigat. E uino tumores & impetus tollit impositum. Item cum aceto callum & uerrucas. Coxendicibus imponitur & articularibus morbis, & luxatis tritum ac lanæ inspersum ex oleo. Dant & potionẽ articularibus morbis trium obolorũ põdere in tribus cyathis aceti & mellis. Et in fastidio, tritũ cum sale. Hemerocalles pallidum è uiridi, & molle folium habet, radicem odoratam atque bulbosam. Quæ cum melle imposita uentri, aquam pellit, & sanguinem etiam inutilem. Folia epiphoris oculorum, mammarumq́ue post partum doloribus illinuntur. Helenium ab Helena, ut diximus, natum, fauere creditur formæ: cutem mulierum in facie reliquoque corpore nutrire incorruptam. Præterea putant usu eius quandam gratiam ijs uenereḿque conciliari. Attribuunt & hilaritatis effectum eidem potæ in uino, eumq́ue quem habuerit nepenthes illud prædicatum ab Homero, quòd tristitia omnis aboleatur. Est autem succi prædulcis. Prodest & orthopnoicis radix eius in aqua ieiunis pota. Est autem candida intus & dulcis. Bibitur & contra serpentium ictus ex uino. Mures quoque contrita dicitur necare. Abrotonum duorum traditur generum, campestre ac montanum. hoc fœminam, illud marem intelligi uolumus. Amaritudo absinthij in utroque. Siculum laudatissimum, dein Galaticum. Vsus est & folijs, sed maior semine ad excalfaciendum: ideo neruis utile, tussi, orthopnoicis, conuulsis, ruptis, lumbis, urinæ angustijs. Datur bibendum manualibus fasciculis decoctis ad tertias partes. Ex his quaternis cyathis bibitur. Datur & semen tusum in aqua drachmæ pondere. Prodest & uuluæ. Concoquit panos cum farina hordeacea, & oculorum inflammationibus illinitur, cotoneo malo concocto. Serpentes fugat. Contra ictus earum bibitur cum uino, illiniturq́ue. Efficacissimum contra ea, quorum ueneno tremores & frigus accidunt, ut scorpionum & phalangiorum: & contra uenena alia pota prodest, & quoquo modo algentibus, & ad extrahenda ea quæ inhærent corporibus. Pellit & interaneorum mala. Ramo eius si subijciatur puluino, uenerem stimulari aiunt. efficacissimamq́; esse herbam contra omnia ueneficia, quibus coitus inhibeatur.

Ex leucanthemo & sampsucho medicinæ. CAP. XXII.

LEucanthemum suspiriosis medetur, duabus partibus aceti permixtum. Sampsuchum siue amaracum, in Cypro laudatissimum & odoratissimum, scorpionibus aduersatur, ex aceto ac sale illitum. Menstruis quoque multum confert impositum. Minor est eidem poto uis. Cohibet & oculorum epiphoras cum polenta. Succus decocti tormina discutit. Et urinis & hydropicis utile. Mouet & aridum sternutamenta. Fit ex eo oleum, quod sampsuchinum uocatur aut amaracinum, ad excalfaciendos emolliẽdosq́; neruos: & uuluas calfacit. Et folia sugillatis cum melle, & luxatis cum cera prosunt.

De anemona medicinæ. CAP. XXIII.

ANemonas coronarias tantum diximus, nunc reddemus & medicas. Sunt qui phenion uocent. Duo eius genera, Syluestris prima, altera incultis nascens, utraque sabulosis. Huiusq; plures species. Aut enim phœniceum florem habet, quæ & copiosissima est, aut purpureum, aut lacteũ. Harum trium folia apio similia sunt. Nec temere semipedem altitudine excedunt, cacumine asparagi. Flos nunquam se aperit nisi uento spirante, unde & nomen accepit. Syluestri amplitudo maior, latioribus folijs, flore phœniceo. Hanc, errore ducti, argemonem putant multi: alij rursus papauer, quod rhœan appellauimus. Sed distinctio magna, quod utraq; hac postea floret. Nec aut succum illarum anemonæ reddunt, aut calyces habent, nec nisi asparagi cacumen. Prosunt anemonæ capitis doloribus & inflammationibus, uuluis mulierum, lacti quoq; Et menstrua cient cum ptisana sumptæ, aut uellere appositæ. Radix commãducata pituitam trahit, dẽtes sanat, decocta oculorum epiphoras. Magi multum quidem ijs tribuêre, quamprimũ aspiciatur eo anno tolli iubentes: diciq;, colligi eas tertianis & quartanis remedio. Postea alligari florem panno roseo, & in umbra asseruari, ita cum opus sit adalligari. Quæ ex his phœniceum florem habet, radice contrita, cuicunque animalium imposita, ulcus facit septicã ui. Et ideo expurgandis ulceribus adhibetur.

Ex œnanthe medicinæ CAP. XXIIII.

OEnanthe herba nascitur in petris, folio pastinacæ, radice magna, numerosa. Caulis eius & folia cum melle ac uino nigro pota, facilitatem parten di præstant, secundasq; purgant. Tussim è melle tollunt: urinam cient. Radix & uesicæ uitijs medetur.

De heliochryso medicinæ. CAP. XXV.

HElichrysum, quod alij chrysanthemon uocãt, ramulos habet candidos, folia subalbida, abrotono similia: ad solis repercussũ, aureæ lucis in orbem uelut corymbis dependentibus, qui nunquàm marcescunt. Qua de causa deos coronant illo, quòd diligentissime seruauit Ptolemæus rex Aegypti. Nascitur in fruteclis. Ciet urinas è uino pota, & menses. Duritias & inflammationes discutit. Ambustis cum melle imponitur. Contra serpentium ictus & lumborum uitia bibitur. Sanguinem concretum uentris aut uesicæ absumit cum mulso. Folia eius trium obolorum pondere sistunt profluuia mulierum in uino albo. Vestes tuetur odore non ineleganti.

Ex hyacintho medicinæ, & lychnide. CAP. XXVI.

HYacinthus in Gallia eximie prouenit. Hoc ibi pro cocco hysginum tingitur. Radix est bulbacea, mangonicis uenalitijs pulchre nota: quæ è uino dulci illita, pubertatem coercet, & nõ patitur erũpere. Torminibus & araneorũ morsibus resistit. Vrinam impellit. Cõtra serpentes & scorpiones, morbũq; regium, semen eius cũ abrotono datur. Lychnis quoque flammea illa aduersus serpentes, scorpiones, crabrones, similiaq; bibitur è uino, semine trito. Syluestris eadem stomacho inutilis. Aluum soluit. Ad detrahendam bilem efficacissima duabus drachmis. Scorpionibus adeo contraria, ut omnino uisa ea torpescant. Radicem eius Asiani boliten uocant: qua alligata oculo, albugines tolli dicuntur.

Ex uincaperuinca medicinæ, rusco, bati, & acino. CAP. XXVII.

ET uincaperuinca, siue chamædaphne, arida tusa hydropicis datur in aqua, cochleari mensura, celerrimeq; reddũt aquam. Eadem decocta in cinere, sparsa uino, tumores siccat. Auribus succo medetur. Aluinis imposita multũ prodesse dicitur. Rusci radix decocta, bibitur alternis diebus in calculorũ ualetudine, & tortuosiore urina uel cruenta. Radicem pridie erui oportet, postero mane decoqui. ex ea sextarium uini cyathis duobus misceri. Sunt qui & crudã radicem tritam ex aqua bibant: & in totũ ad uirilia, cauliculis eius in uino & aceto tritis, nihil utilius putãt. Batis quoque aluum mollit. Illinitur podagricis tosta & contusa. Acinon & coronarum causa & ciborum Aegyptij serũt. Eademq; erat quæ ocymum, nisi hirsutior ramis ac folijs esset, & admodum odorata. Ciet menses & urinas.

Ex colocasia medicinæ. CAP. XXVIII.

COlocasia Glaucias acria corporis leuiri putauit, & stomachum iuuari.

Ex anthalio medicinæ. CAP. XXIX.

ANthalij, quod Aegyptij edunt, nullũ alium reperi usum. Est & herba anthyllon, quam alij anticellion uocant, duorum generum, folijs & ramis lẽticulæ similis, palmi altitudine, sabulosis apricis nascens, subsalsa gustanti. Altera chamæpityi similis, breuior & hirsutior, purpurei floris, odore grauis, in saxosis nascens. Prior uuluis aptissima, & ex rosaceo ac lacte imposita & uulneribus. Bibitur in stranguria renumq; doloribus, tribus drachmis. Altera bibitur in duritia uuluarũ, & in torminibus, & in comitiali morbo, cũ melle & aceto, quatuor drachmis.

De parthenio medicinæ. CAP. XXX.

PArthenium, alij leucanthen, alij amaracum uocant. Celsus apud nos, perdicium & muralium. Nascitur in hortorũ sepibus, flore albo, odore mali, sapore amaro. Ad insidendum decocta in duritia uuluarum, & inflãmationibus. Siccatum cum melle, & aceto impositum, bilem trahit atram. Ob hoc contra uertigines utilis, & calculosis. Illinitur et sacro igni: item strumis, cum axungia inueterata. Magi contra tertianas sinistra manu euelli eam iubent, diciq; cuius causa uellatur, nec respicere. Dein eius folium ægri linguæ subijcere, ut mox in cyatho aquæ deuoretur.

De strychno medicinæ. CAP. XXXI.

STrychno, quam quidam trychnon scripsere, utinam nec coronarij in Aegypto uterentur, quos inuitat ederæ florum similitudo, in duobus eius generibus.

ribus. Quorum alterũ, cui acini coccinei, granosi folliculi, halicacabum uocant, & alij callion. Nostri autem uesicariam, quoniã uesicæ & calculis prosit. Frutex est surculosus uerius quàm herba folliculis magnis latisq́; & turbinatis, grandi intus acino, qui maturescit Nouembri mẽse. Tertio folia sunt ocymi, minime diligenter demonstranda, remedia nõ uenena tractanti: quippe insaniã facit paruo quoq; succo. Quanquam & Græci autores in iocum uertere. Drachmæ enim pondere lusum pudoris gigni dixerunt, species uanas imaginesq́; conspicuas obuersari demonstrantes. Duplicatum hunc modum, legitimã insaniam facere. Quicquid uero adijciatur ponderi, repræsentari mortem. Hoc est uenenum, quod innocentißimi autores simpliciter dorycnion appellauere, ab eo, quòd cuspides in prælijs tingerentur illo paßim nascente. Qui parcius spectauerant, manicon cognominauere: qui nequiter occultabant, erythron, aut neurida: ut nonnulli, perissonne cauendi quidẽ causa curiosius dicendum. Quin & alterũ genus, quod halicacabõ uocant, soporiferum est, atq; etiã opio uelocius ad mortem: ab alijs morion, ab alijs moly appellatum. Laudatum uero à Diocle & Euenore, à Timaristo quidem etiã carmine, mira obliuione innocentiæ: quippe præsentaneum remedium ad dentium mobiles firmãdos, si collueretur: halicacabo uni exceptionẽ addidere, ne diutius id fieret. Delirationem enim gigni eo. Nec demõstranda remedia, quorũ medicina maioris mali periculum afferat. Cõmendatur & in cibis tertiũ genus, licet præferatur hortensis saporibus. Et nihil esse corporis malorum, cui non salutare sit strychnos, Xenocrates prædicat. Non tamen auxilia eorum tanti sunt, ut uel profutura de ijs cõmemorare fas putẽ, præsertim tanta copia innoxiorum medicaminũ. Halicacabi radicẽ bibunt qui sunt uaticinandi callẽtes, quod furere ad confirmandas superstitiones aspici se uolũt. Remedio est (id enim libẽtius retulerim) aqua copiosa mulsa calida potui data. Nec illud præteribo, aspidum naturæ halicacabum in tãtum aduersam, ut radice eius propius admota soporetur illa sopore enecans uis earũ. Ergo trita ex oleo percußis auxiliatur.

De corchoro & cnico. CAP. XXXII.

C*Orchorum Alexandrini cibi herba est, conuolutis folijs ad similitudinem mori, præcordijs (ut ferunt) utilis, alopecijsq́; & lentigini. Boum quoque scabiem celerrime sanari ea inuenio, apud Nicandrum quidem & serpentium morsus, antequam floreat. Nec de cnico siue atractylide uerbosius dici par esset, Aegypti herba, ni magnum contra uenenata animalia præberet auxilium. Item aduersus fungos. Constat à scorpione percussos, quandiu teneant eam herbam, non sentire cruciatum.*

De persoluta. CAP. XXXIII.

E*T persolutã Aegyptus in hortis serit, coronarũ gratia. Duo genera eius, fœmina ac mas. Vtraq; subdita uenerem inhiberi, uirorum maxime, tradunt.*

De mensuris & ponderibus. CAP XXXIIII.

E*T quoniam in mensuris quoque ac ponderibus crebro Græcis nominibus utendum est, interpretationem eorum semel in hoc loco ponemus. Drachma Attica (ferè enim Attica obseruatione medici utuntur) denarij argentei habet pondus. Eademq́; sex obolos pondere efficit. Obolus x. chalcos. Cyathus pẽdet per se drachmas x. Cum acetabuli mensura dicitur, significat heminæ quartam partem, id est, drachmas xv. Mna quam nostri minam uocant, pendet drachmas Atticas centum.*

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE
LIBER XXII.

*

PROOEMIVM.

COMPLESSE *poterant miraculum sui natura atq; tellus, reputantium uel prioris tantũ uoluminis dotes, totq́; genera herbarum, utilitatibus hominũ, aut uoluptatibus genita. Sed quanto plura restant, quantoq́; mirabiliora inuẽtu? Illa enim maiore parte cibi aut odoris decorisue commendatio ad numerosa experimenta duxit. Reliquarum potentia approbat, nihil à rerum natura sine aliqua occultiore causa gigni.*

De gentibus, herbis formæ gratia utentibus. CAP. I.

E*Quidem & formæ gratia ritusque perpetui, in corporibus suis aliquas exterarum gentium uti herbis quibusdam, aduerto animum. Illinũt certe alijs aliæ faciem in populis Barbarorum fœminæ, maresque etiam apud Dacos & Sarmatas corpora sua inscribunt. Simile plantagini glastum in Gallia uocatur: quo Britannorum coniuges nurusq́; toto corpore oblita, quibusdam in sacris & nudæ incedunt, Aethiopum colorem imitantes.*

Quòd herbis uestes inficiantur. CAP. II.

I*Am uero infici uestes scimus admirabili fuco. Atque ut sileamus, Galatiæ, Africæ, Lusitaniæ granis, coccum Imperatorijs dicatũ paludamentis, transalpina Gallia herbis tyriũ atq; conchyliũ tingit, omnesq́; alios colores. Nec quærit in profundis murices, seseque obijciẽdo escam, dum præripit beluis marinis, intacta etiam ancoris scrutatur uada, ut inueniat per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor insidietur nuptæ. Stans & in sicco carpit, quod frugi mũdos exsculpat. His alioqui fulgentibus instrui poterat luxuria, certe innocentius. Nunc propositũ ista consectari non est, nec cõmittemus, ut subijciendo utiliora, luxuriam utilitate circũscribamus, dicturi & alias herbis tingi lapides parietesq; pingi. Nec tingendi tamen rationem omisissemus, si unquam ea liberaliũ artium*

fuisset. Interim fortius augetur autoritas: quæ quanta debeatur etiam surdis, hoc est ignobilibus, herbis perhibebitur. Siquidem autores imperij Ro. conditoresq; immensum quiddam & hinc sumpsere, quoniam non aliunde sagmina in remedijs publicis fuere, & in sacris legationibusque uerbenæ. Certe utroque nomine idem significatur, hoc est, gramen ex arce cum sua terra euulsum: ac semper & legati cum ad hostes clarigatumq; mitterentur, id est, res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius uocabatur.

De corona graminea CAP. III.

Corona quidem nulla fuit graminea nobilior, in maiestate populi terrarum principis, præmijsq; gloriæ. Gemmatæ & aureæ, uallares, murales, rostratæ, ciuicæ, triumphales, post hanc fuere suntque cunctæ magno interuallo, magnaq; differentia. Cæteras omnes singuli, & duces ipsi, imperatoresq; militibus, aut aliquando collegis dedere.

De raritate eius. CAP. IIII.

Decreuit in triumphis senatus, cura belli solutus, & populus ociosus: graminea nunquam nisi in desperatione suprema contigit, nulli nisi ab uniuerso exercitu seruato decreta. Cæteras imperatores dedere, hanc solam miles imperatori. Eadē uocatur obsidionalis, liberatis obsidione abominandoq; exitio totis castris. Quod si ciuicæ honos uno aliquo ac uel humilimo ciue seruato, præclarus sacerque habetur, quid tādem existimari debet, unius uirtute seruatus uniuersus exercitus? Dabatur hæc uiridi è gramine, decerpto inde ubi obsessos seruasset aliquis. Nāq; summum apud antiquos signū uictoriæ erat, herbam porrigere uictos, hoc est, terra & altrice ipsa humo, & humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc durare apud Germanos scio.

Qui soli corona ea donati. CAP. V.

Donatus est ea L. Siccius Dentatus semel, cum ciuitas quatuordecim meruisset, depugnassetq; cxx. prælijs semper uictor. Tanto rarius est seruatorem unum à seruatis donari. Quidam imperatores & sæpius donati sunt, ueluti P. Decius Mus, Tribunus militum ab exercitu, altera ab his, qui in præsidio obsessi fuerant, quantæ esset eius honoris autoritas, confessus religione: siquidem donatus bouē album Marti immolauit, & c. fuluos, qui ei uirtutis causa dati fuerant simul ab obsessis. Hic Decius postea se consul, Imperioso collega, pro uictoria deuouit. Data est & à senatu populoq; Romano, qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio illi, qui rem omnem Romanam restituit non pugnando. Nec data cum magistrum equitum & exercitum eius seruasset: tunc satius fuit nomine nouo coronari, appellatum patrem ab his quos seruauerat: sed quo dictum est consensu honoratus est, Annibale ex Italia pulso. Quæ corona adhuc sola ipsius imperij manibus imposita est, & quod peculiare ei est, sola à tota Italia data.

Qui solus centurio coronatus. CAP. VI.

Præter hos contigit eius coronæ honos M. Calphurnio Flammæ, Tribuno militum in Sicilia: Centurioni uero uni ad hoc tempus Cn. Petreio Atinati, Cimbrico bello. Primum pilum is capessens sub Catulo, exclusam ab hoc legionē suā hortatus, Tribunum suum dubitantem per castra hostium erumpere interfecit, legionemque eduxit. Inuenio apud autores, eundem præter hunc honorem, astantibus Mario & Catulo COSS. prætextatum immolasse ad tibicinem foculo posito. Scripsit & Sylla dictator, ab exercitu se quoq; donatū apud Nolam, legatum bello Marsico. Idq; etiā in uilla sua Tusculana, quæ fuit postea Ciceronis, pinxit. Quod si uerum est, hoc execrabiliorem eum dixerim, quandoquidem eam capiti suo proscriptione ipse detraxit, tanto paucioribus ciuium seruatis, quàm postea occisis. Addat etiānum huic gloriæ superbum cognomen Felicem, ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Aemylianum quoq; Scipionē Varro autor est donatum obsidionali in Africa, Manlio COS. tribus cohortibus seruatis, totidemq; ad seruandas eas eductis: quod & statuæ eius in foro suo diuus Augustus adscripsit. Ipsum Augustum cum M. Cicerone filio consulem idibus Septembribus senatus obsidionali donauit. Adeo ciuica non satis uidebatur. Nec præterea quenquam hac inuenimus donatum. Nullæ ergo herbæ fuere certæ in hoc honore: sed quæcunq; fuerant in periculi sede, quamuis ignobiles ignotæq;, honorem nobilem faciebant: quod latere apud nos minus quidē miror, cernens negligi ea quoq;, quæ ad ualetudinem cōseruandam, cruciatusque corporis propulsandos, & mortem arcendam pertinent. Sed quis non mores iure castiget? Addidere uiuendi pretio delitiæ, luxusq;. Nunquàm fuit cupido uitæ maior, nec minor cura. Aliorum hanc operæ credimus, ac ne mandato quidem nostro alios id agere, medicisque prouisum esse. Proh, bonis ipsi fruimur uoluptatis, & (quo nihil equidem probrosius duco) uiuimus aliena fiducia. Imò uero plerisq; ultro etiam irrisui sumus ista commentantes, atq; friuoli operis arguimur. Magna quanquā immensi laboris solatia, sperni cum rerum natura, quam certe non defuisse nobis docebimus, & inuisis quoq; herbis inseruisse remedia, quippe cū medicinas dederit etiam aculeatis. Hæc enim proxime restant ex his, quas priori libro nominauimus, in quibus ipsis prouidentiam naturæ satis admirari amplectique non est. Dederat quas diximus molles, cibisque gratas. Pinxerat remedia in floribus, uisuque ipso animos inuitauerat, etiam delicijs auxilia permiscens. Inde excogitauit aliquas aspectu hispidas, tactu truces, ut tantumnon uocem ipsius fingentis illas, rationemque reddentis exaudire uideamur, ne se depascat auida quadrupes, ne procaces manus rapiant, ne neglectu uestigia obterant, ne insidens ales infringat: his muniendo aculeis telisque armando, remedijs ut tuta ac

salua

saluæ sint. Ita hoc quoque quod in iis odimus, hominum causa excogitatum est.

Medicinæ ex reliquis ornamentis, & erynge. CAP. VII.

ET clara in primis aculeatarum erynge est, siue eryngion, contra serpentes & uenenata omnia nascens. Aduersus ictus morsusq́; radix eius bibitur drachmæ pōdere in uino: aut si plerunq; tales iniurias comitatur & febris, ex aqua. Illinitur plagis, peculiariter efficax contra chersydros ac ranas. Omnibus uero contra toxica & aconita efficaciorem Heraclides medicus, in iure anseris decoctam, arbitratur. Apollodorus aduersus toxica cum rana decoquit, cæteri in aqua. Ipsa dura, fruticosa, spinosis foliis, caule geniculato, cubitali & maiore aliquando, alia albicans, alia nigra, radice odorata, & satiua quidem est. Sed sponte nascitur in asperis & saxosis, & in litoribus maris, durior, nigriorq́; folio apii.

De herba quā centū capita uocant. CAP. VIII.

EX his candidam nostri centum capita uocant. Omnes eiusdem effectus, caule & radice in cibos Græcorum receptis utroq; modo, siue coquere libeat, siue cruda uesci. Portentosum est quod de ea traditur: Radicē eius alterutrius sexus similitudinē referre, raram inuentu, sed si uiris cōtigerit mas, amabiles fieri. Ob hoc & Phaonē Lesbium dilectū à Sappho. Multa circa hoc nō magorū solum uanitates, sed etiā Pythagoricorū. Sed in medico usu præter suprà dicta auxiliatur inflationibus, torminibus, cordis uitiis, stomacho, iocineri, præcordiis in aqua mulsa, lieni in posca. Itē ex mulsa renibus, stranguriæ, opisthotonicis, spasmis, lumbis, hydropicis, comitialibus, mulierū mensibus, siue subsidant, siue abundent, uuluarumque omnibus uitiis. Extrahit infixa corpori cum melle. Strumas, parotidas, panos, recedentes ab ossibus carnes sanat cum axungia salsa, & cerato: item fracturas. Crapulam præsumpta arcet, aluum sistit. Aliqui è nostris sub solstitio colligi eam iussere. Ex aqua cœlesti imponi omnibus ceruicis uitiis. Oculorum quoq; albugines sanare adalligatam tradiderunt.

De acano & glycyrrhiza. CAP. IX.

SVnt qui & acanon eryngio ascribant, spinosam breuemq́; ac latam herbam, spinisq; latioribus. Hanc impositam, sanguinem mire sistere. Alii eryngen falso eandem putauerunt esse & glycyrrhizam, quare subiungi eā protinus refert. Et ipsa sine dubio inter aculeatas est, foliis echinatis, pinguibus, tractuq; gummosis, fruticosa, binum cubitorum altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularum platani magnitudinis. Præstantissima in Cilicia, Ponto secunda, radice dulci, & hac tantū in usu. Capitur ea uergiliarum occasu, longa ceu uiti, coloris buxei. Meliorq́; nigra, quæq; lenta, quàm quæ fragilis. Vsus in subditis decocta ad tertias, cætero ad mellis crassitudinem, aliquando & tusæ, quo genere & uulneribus imponitur & faucium uitiis omnibus. Itē uoci utilissimo succo, sic ut spissatus est linguæ subdito. Item thoraci, iocineri. Hac diximus sitim famemq́; sedari. Ob id quidam adipson appellauere eam, & hydropicis dedere ne sitirent. Ideo & commanducata stomatice est, & ulceribus oris inspersa sæpe, & pterygiis. Sanat & uesicæ scabiē, renum dolores, condylomata, ulcera genitalium. Dedere eam quidam potui in quartanis, drachmarum duarū pondere, & pipere, hemina aquæ. Commādūcata sanguinem ex uulnere sistit. Sunt qui & calculos ea pelli tradiderunt.

De tribulo & generibus eius, & medicinis. CAP. X.

TRibuli unum genus in hortis nascitur, alterum in fluminibus tantum. Succus ex his colligitur ad oculorū medicinas. Est enim refrigerantis naturæ, & ideo utilis contra inflammationes collectionesq́;. Vlcera per se erumpentia, & præcipue in ore, cū melle sanat: Item tonsillas. Potus calculos frangit. Thraces, qui ad Strymona habitant, foliis tribuli equos saginant: ipsi nucleo uiuunt, panem faciētes prædulcem, & qui contrahat uentrem. Radix caste pureque collecta, discutit strumas. Semen adalligatum, uaricum dolores sedat: tritum uero & in aquā sparsum, pulices necat.

De stœbe, & medicinis eius. CAP. XI.

STœbe, quam aliqui phleon uocant, decocta in uino, præcipue auribus purulentis medetur: Item oculis ictu cruentatis. Hæmorrhagiæ quoque & dysenteriæ infusa.

De hippophye, & hippope, & medicinis earum. CAP. XII.

HIppophyes in sabulosis maritimisq́; nascitur, spinis albis. Ederæ modo racemosa est, cādidis, & ex parte rubentibus acinis. Radix succo madet, qui aut per se conditur, aut pastillis farinæ. Hæc bilem detrahit obolo ponderis, saluberrime cum mulso. Est altera hippope, sine caule, sine flore, foliis tantum minutis. Huius quoq; succus hydropicis mire prodest. Debent accommodatæ esse equorum naturæ, neque ex alia causa nomen accepisse. Quippe quædam animaliū remediis nascuntur, locupleti diuinitate ad gerenda præsidia: ut non sit mirari satis ingenium eius, disponentis auxilia in genera, in causas, in tempora, ut aliis prosit, atque aliis horis, diesq; nullus propè sine præsidiis reperiatur.

De urtica & medicinis eius. CAP. XIII.

VRtica quid esse inuisius potest? At illa præter oleum, quod in Aegypto ex ea fieri diximus, uel plurimis scatet remediis. Semē eius cicutæ contrarium esse Nicander affirmat. Item fungis & argento uiuo. Apollodorus & salamandris cum iure decocta testudinis. Item aduersari hyoscyamo, & serpētibus, & scorpionibus. Quin illa ipsa amaritudo mordax, uuas in ore, procidentesque uuluas, & infantium sedes, tactu resilire cogit: Lethargicos expergisci tactis cruribus, magisq; frōte. Eadem canis morsibus addito

sale medetur. Sanguinem trita naribus indita sistit, & magis radice. Carcinomata & sordida ulcera, sale admixto: item luxata sanat, & panos, parotidas, carnesq́, ab ossibus recedentes. Semen potum cum sapa, uuluas strangulantes aperit, & profluuia nariũ sistit impositum. Vomitiones in aqua mulsa sumptũ à cœna faciles præstat, duobus obolis. Vno autẽ, in uino poto lassitudines recreat. Vuluæ uitijs tostũ, acetabuli mensura potũ in sapa resistit stomachi inflationibus. Orthopnoicis prodest cũ melle, & thoracem purgat eodẽ eclígmate. Et lateri medetur cũ semine lini. Addunt hyssopũ & piperis aliquid. Illinitur lieni. Difficilem uentrẽ tostum cibo emollit. Hippocrates uuluam purgari poto eo pronũciat. Dolore leuari tosto acetabuli mensura dulci poto, & imposito cũ succo maluæ. Intestinorum animalia pelli cũ hydromelite & sale. Defluuia capitis, semine illito cohonestari. Articularibus morbis & podagricis plurimi cum oleo uetere, aut folia cũ ursino adipe trita imponunt. Ad eadẽ radix tusa cũ aceto non minus utilis. Item lieni. Et cocta in uino discutit panos, cũ axungia uetere salsa. Eadem psilothrum est sicca. Condidit laudes eius Phanias physicus, utilissimã cibis coctã conditámue professus arteriæ, tussi, uentris distillationi, stomacho, panis, parotidibus, pernionibus: cũ oleo sudorem, coctã cũ conchulis ciere aluum, cũ ptisana pectus purgare, mulierumq́, menses: cum sale ulcera quæ serpunt cohibere. Succus quoq; in usu est. Expressus illitusq́, fronti, sanguinem nariũ sistit: potus urinam ciet, calculos rumpit, uuam gargarizatus reprimit. Semen colligi messibus oportet. Alexandrinum maxime laudatur. ad omnia hæc & mitiores quidem teneræq; efficaces, sed præcipue syluestris illa, & amplius lepras è facie tollit, in uino pota. Si quadrupes fœtum non admittat, urtica naturam fricandam monstrant.

De lamio, & medicinis eius. CAP. XIIII.

E*A quoq; num, quam lamium inter genera earũ appellauimus, mitissima, & folijs non mordentibus, medetur cum mica salis cõtusis incussisq;, ictus & strumis, tumoribus, podagris, uulneribus. Album habet in medio folio, quod ignibus sacris medetur. Quidã è nostris tempore discreuere genera. Autumnalis urticæ radice alligata in tertianis, ita ut ægri nuncupentur cũ eruitur ea radix, & dicatur quæ, & cui, & quorũ filio eximatur, liberari morbo tradiderunt. Hoc idem cõtra quartanas pollere. Iidem urticæ radice addito sale, infixa corpori extrahi. Folijs cum axungia strumas discuti: uel si suppurauerint, erodi complerique.*

De scorpione, generibúsque, ac medicinis eius. CAP. XV.

E*X argumẽto nomẽ accepit scorpius herba. Semẽ enim habet ad similitudinẽ caudæ scorpionis, folia pauca. Valet & aduersus animal nominis sui. Est & alia eiusdẽ nominis effectusq́, sine folijs, asparagi caule, in cacumine aculeum habens, & inde nomen.*

De leucacantha, & medicinis eius. CAP XVI.

L*Eucacantham alij phyllon, alij ischiada, alij polygonaton appellant, radice cyperi, quæ cõmanducata dentium dolorem sedat. Item laterum & lumborũ, ut Hicesius tradit, semine poto drachmis octo, aut succo. Eademq; ruptis conuulsis medetur.*

De helxine, perdicio, parthenio, siderite, & medicinis eius. CAP. XVII.

H*Elxinen aliqui perdicium uocant, quoniã perdices ea præcipue uescantur. Alij sideritin, nõnulli parthenium. Folia habet mixtæ similitudinis plantagini & marrubio, cauliculos densos, leuiter rubentes, semina in capitibus lappaceis adhærẽtia uestibus, unde & helxinen dictã uolunt. Sed nos qualis uera esset helxine, diximus priori libro. Hæc autem inficit lanas, sanat ignes sacros & tumores, collectionesque omnes, & adusta. Panos succus eius cũ psimmythio. Ignes sacros, tumores, collectionesq́, & guttura incipientia turgescere. Item ueterem tussim cyatho hausto, & omnia in humido: sicut tonsillas & uarices cũ rosaceo. Imponitur & podagris cum caprino seuo ceraq́, Cypria. Perdicium siue parthenium (nam sideritis alia est) à nostris herba urceolaris uocatur, ab alijs astericum, folio similis ocymo, nigrior tantũ, nascens in tegulis, parietinisq;. Medetur cum mica salis trita ijsdem omnibus quibus lamium, & eodẽ modo. Item uomicæ calefacto succo pota. Et contra ulcera, rupta, lapsusq; & præcipitia, aut uehiculorũ euersiones singularis. Vernula charus Pericli Atheniensium principi, cum is in arce templum ædificaret, repsissetq́, super altitudinem fastigij, & inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli somnio à Minerua. Quare parthenium uocari cœpta est, assignaturq; ei deæ. Hic est uernacula cuius effigies ex ære fusa est, & nobilis ille Splanchnoptes.*

De chamæleone, generibusq́;, & medicinis eius. CAP. XVIII.

C*Hamæleonem aliqui ixiam uocant. Duo genera eius. Candidior asperiora folia habet, serpit in terra echini modo spinas erigens, radice dulci, odore grauissimo. Quibusdam in locis uiscum gignit album sub alis foliorum, maxime circa canis ortum, quo modo thura nasci dicuntur, unde & ixia appellatur. Hoc ut mastiche utuntur mulieres. Quare & chamæleon uocetur, uarietate foliorum euenit. Mutat enim cum terra colores, hic niger, illic uiridis, alibi cyaneus, alibi croceus, atque alijs coloribus. Ex his candidus hydropicos sanat succo radicis decoctæ. Bibitur drachma in passo. Pellit & interaneorum animalia acetabuli mensura succi eiusdem in uino austero cum origani scopis. Facit ad difficultatem urinæ. Hic succus occidit canes suesque in polenta. Addita aqua & oleo contrahit in se mures ac necat, nisi protinus aquam sorbeant. Radicem eius aliqui concisam seruari iubent funiculis pendentem, decoquuntq; in cibo contra fluxiones, quas Græci rheumatismos uocant.*

uocant. Ex nigris aliqui marem dixere, cui flos purpureus esset, & fœminam cui uiolaceus. Vno nascuntur caule cubitali, craßitudine digitali. Radicibus earum lichenes curantur, cũ sulphure & bitumine unà coctu. Cõmanducatis uero dentes mobiles, aut in aceto decoctis. Succo scabiem etiam quadrupedum sanant. Et ricinos canum necant. Iuuencas quoque angine modo. Quare à quibusdam ulophonon uocatur, & cynozolon, propter grauitatem odoris. Ferunt & hac uiscum ulceribus utilißimum. Omnium autem generum earum radices scorpionibus aduersantur.

De coronopo, & medicinis eius. CAP. XIX.

Coronopus oblonga herba est cum fissuris. Seritur interim, quoniam radix cœliacis præclare facit in cinere tosta.

De anchusa, & pseudanchusa, & medicinis earum. CAP. XX.

Et anchusa radix in usu est, digitali craßitudine. Finditur papyri modo, manusq; inficit sanguineo colore: præparat lanas preciosis coloribus. Sanat ulcera in cerato, præcipue senũ, itẽ adusta. Liquari nõ potest in aqua, oleo dissoluitur: idq; synceræ experimentũ est. Datur & ad renum dolores drachma eius potu in uino. Aut si febris sit, in decocto balani. Item iocinerũ uitijs, & lienis, & bile suffusis. Lepris & lentigini illinitur ex aceto. Folia trita cũ melle & farina luxatis imponuntur. Et pota drachmis duabus in mulso aluũ sistũt. Pulices necare radix in aqua decocta traditur. Est & alia similis pseudãchusa ob id appellata, à quibusdã uero enchusa, aut doris, & multis alijs nominibus, lanuginosior & minus pinguis, tenuioribus folijs & languidioribus. Radix oleum non fundit, sed rubentem succum: & hoc ab anchusa discernitur. Contra serpentes efficacißima potu foliorũ, uel seminis. Folia ictibus imponũtur. Virus serpentiũ fugat. Bibitur & propter spinam. Folium eius sinistra decerpi iubent magi, & cuius causa sumatur dici, tertianisq; febribus alligari.

De onochilo, anthemi, loto, & lotometra, heliotropio, tricocco, & adianto siue callitricho. CAP. XXI.

Est & alia herba proprio nomine onochilon, quã aliqui anchusam uocãt, alij arcebion, alij onochelim, aliqui rhexiã, multi enchusam, paruo frutice, flore purpureo, asperis folijs & ramis, radice meßibus sanguinea, cætero nigra, in sabulosis nascens, efficax cõtra serpentes, maximeq; uiperas, & radice & folijs, æque cibo ac potu. Vires habet meßibus. Folia trita odorẽ cucumeris reddunt. Datur in cyathis tribus uulua procidẽte. Pellit & tineas cũ hyssopo. Et in dolore renum aut iocineris ex aqua mulsa, si febris sit: sin aliter, ex uino bibitur. Lẽtigini ac lepris radix illinitur. Habentes eã, à serpentibus feriri negantur. Est & alia huic similis, flore rubro, minor & ipsa ad eosdem usus. Traduntq; cõmanducata ea, si inspuatur, mori serpentẽ. Anthemis magnis laudibus celebratur ab Asclepiade. Aliqui leucanthemida uocant. Alij leucanthemũ, alij eranthemon, quoniam uere floreat. Alij chamæmelon, quoniã odorẽ mali habeat. Nõnulli melanthemõ uocant. Genera eius tria flore tantũ distant, palmũ nõ excedentia, paruisq; floribus, ut rutæ candidis, aut melinis, aut purpureis. In macro solo, aut iuxta semitas colligitur uere, & in coronamenta reponitur. Eodem tẽpore & medici folia tusa in pastillos digerunt. Item florẽ & radicẽ. Dantur omnia mixta drachmæ unius pondere, cõtra serpentiũ omnium ictus. Pellit mortuos partus. Itẽ mẽstrua in potu, & urinã, calculosq;. Inflationes, iocinerũ uitia, bilẽ suffusam, ægilopiã cõmanducata, ulcerũ eruptiones manantes sanat. Ex omnibus his generibus ad calculos efficacißima est quæ florẽ purpureũ habet, cuius & foliorum & fruticis amplitudo maiuscula est. Hãc proprie quidã eranthemon uocant. Loton qui arborẽ putant tantum esse, uel Homero autore coargui possunt. Is enim inter herbas subnascẽtes deorũ uoluptati, lotõ primã nominauit. Folia eius cũ melle, oculorũ cicatrices, argema, nubeculas discutiunt. Est & lotometra, quæ fit ex loto sata, ex cuius semine simili milio, fiunt panes in Aegypto à pastoribus, maxime aqua uel lacte subacto. Negatur quicquã illo pane salubrius esse, aut leuius, dũ caleat: refrigeratus difficilius concoquitur, fitq; ponderosus. Constat, eos qui illo uiuant, nec dysenteria nec tenasmo, neq; alijs morbis uentris infestari. Itaq; inter remedia eorum habetur. Heliotropij miraculũ sæpius diximus, cũ sole se circũagentis, etiã nubilo die. tantus sideris amor est. Noctu uelut desiderio cõtrahi cæruleũ florem. Genera eius duo, Tricoccum, & helioscopium. Hoc altius (quanquã utrunq; semipedalem altitudinẽ non excedat) ab ima radice ramosum. Semen in folliculo meßibus colligitur. Nascitur non nisi in pingui solo, cultoq; maxime: tricoccum ubiq;. Si decoquatur, inuenio cibis placere. Et in lacte iucundius aluum molliri. Et si decocti succus bibatur, efficacißime exinaniri. Maioris succus excipitur æstate, hora sexta, miscetur cũ uino, sic firmior. Capitis dolores sedat rosaceo admixto. Verrucas cum sale tollit succus è folio: unde nostri uerrucariã herbã appellauere, alijs cognominari effectibus digniorem. Nanq; & serpentibus & scorpionibus resistit, ex uino aut aqua mulsa, ut Apollophanes & Apollodorus tradunt. Folia infantiũ distillationibus, quod siriasin uocant, illita medentur. Item cõtractionibus, etiã si id comitialiter accidat. Decocto quoq; foueri eos saluberrimũ est. Potum id pellit tineas, & renum harenas. Si cuminũ adijciatur, calculos frangit. Decoqui cũ radice oportet, quæ cũ folijs & hircino seuo podagris illinitur. Alterum genus quod tricoccum appellauimus, & alio nomine scorpiuron uocatur, folijs nõ solum minoribus, sed etiam in terram uergentibus. Semen ei est effigie scorpionis caudæ, quare et nomen. Vis ad omnia uenenata & phalangia, & contra scorpiones præcipue illita. Non feriuntur habentes. Et si terram surculo heliotropij circumscribat aliquis,

negant scorpionem egredi. Imposita uero herba, aut uda omnino respersum, protinus mori. Seminis grana quatuor pota, quartanis prodesse dicuntur, tria uero tertianis: uel si herba ipsa ter circũlata subyciatur capiti. Semẽ & uenerem stimulat. Cum melle panos discutit. Et uerrucas hoc utiq, heliotropium radicitus extrahit, & excrescentia in sedibus. Spina quoq; ac lumborum sanguinẽ corruptum trahit, illitum semen & potum in iure gallinacei decoctum, aut cũ beta & lente. Cortex uero liuentibus colorẽ reddit. Magi heliotropium quartanis quater, in tertianis ter alligari iubent ab ipso ægro, precariq; eum, soluturum se nodos liberatum, & ita facere non exempta herba. Aliud adianto miraculum, æstate uiret, bruma non marcescit, aquas respuit, perfusum mersúmue sicco simile est: tanta dissociatio deprehenditur, unde & nomen à Græcis, alioquin frutici topiario. Quidã callitrichon uocãt, aly polytrichon, utrũq; ab effectu. Tingit enim capillũ: & ad hoc decoquitur in uino cũ semine apij, adiecto oleo copiose, ut crispum densumq; faciat. Defluere autẽ prohibet. Duo eius genera, candidius, & nigrũ breuiusq;. Id quod maius est polytrichon, aliud trichomanes uocant. Vtriq; ramuli nigro colore nitent folys filicis. ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt: omnia autẽ contrarys pediculis densa inter se ex aduerso: radix nulla: umbrosas petras, parietũq; aspergines, ac fontiũ maxime specus sequitur, & saxa manantia, quod miremur, cum aquas non sentiat. Calculos è corpore mire pellit, frangitq;, utiq; nigrum. Qua de causa potius quàm quod in saxis nasceretur, à nostris saxifragum appellatum crediderim. Bibitur è uino quantum terni decerpsere digiti. Vrinã cient. Serpentium & araneorum uenenis resistunt. In uino decocti aluum sistunt. Capitis dolores corona ex his sedat. Contra scolopendræ morsus illinũtur, crebro auferendi ne pereant: hoc & in alopecys. Strumas discutiunt, furfuresq; in facie, & capitis manantia ulcera. Decoctũ ex his prodest suspiriosis, & iocineri, & lieni, & felle suffusis, & hydropicis. Stranguriæ illinuntur, & renibus cum absinthio. Secũdas cient & menstrua. Sanguinem sistunt ex aceto, aut rubi succo poti. Infantes quoque exulcerati perunguntur ex ys cum rosaceo & uino prius. Foliũ in urina pueri impubis, tritum quidem cum aphronitro, & illitum uẽtri mulierum, ne rugosus fiat, præstare dicitur. Perdices & gallinaceos pugnaciores fieri putant, in cibum eorum additis, pecoriq; esse utilißimos.

De picride, thesio, asphodelo, halimo, acantho, bupresti, elaphobosco, scandice, iasione, & de caucalide, sio, sillybo, scolymo siue limonio, soncho, condrillo siue condrilli, & boletis. CAP. XXII.

Picris ab insigni amaritudine cognominatur, ut diximus: rotundo folio. Tollit eximie uerrucas. Thesium quoque non dißimili amaritudine est, sed purgat aluum, in quem usum teritur ex aqua. Asphodelum de clarißimis herbarum, quam heroion aliqui appellauerunt, Hesiodus & in syluis nasci dixit Dionysius, marem ac fœminam esse. Defectis corporibus & phthisicis constat bulbos eius cum ptisana decoctos aptißime dari: panemq; ex his cum farina subactis, saluberrimum esse. Nicander & contra serpentes ac scorpiones, uel caulem quem anthericon uocauimus, uel semen, uel bulbos dedit in uino tribus drachmis: substrauitq; somno cõtra hos metus. Datur & cõtra uenenata marina, & cõtra scolopendras terrestres. Cochleæ mire in Campania caulem eũ persequũtur, & sugendo arefaciunt. Folia quoq; illinuntur uenenatorũ uulneribus ex uino. Bulbi neruis articulisque cum polenta tusi illinuntur. Prodest & concisis ex aceto lichenas fricare. Item ulceribus putrescentibus ex aqua imponere: mammarum quoq; & testium inflammationibus. Decocti in fece uini, oculorũ epiphoris supposito linteolo medentur. Ferè in quocunq; morbo decoctis magis medici utuntur. Item ad tibiarum tetra ulcera, rimasq; corporũ quacunq; in parte fariná arefactorũ. Autumno autem colliguntur, cũ plurimum ualent. Succus quoq; ex tusis expressus aut decoctis, utilis fit corporis dolori cũ melle: idẽ odorẽ corporis iucundũ affectãtibus, cũ iri arida & salis exiguo. Folia etiã supradictis medentur. & strumis, panis, ulceribus in facie, decocta in uino. Cinis è radice alopecias emendat, & rimas pedũ. Decoctæ radicis in oleo succus, perniones & ambusta. Et ad grauitatẽ aurtũ infunditur. A contraria aure in dolore dentiũ. Prodest & urinæ pota modice radix, & mẽstruis, & lateris doloribus. Itẽ ruptis, cõuulsis, tußibus, drachmæ pondere in uino pota. Eadem & uomitiones adiuuat cõmanducata. Semine sumpto turbatur uenter. Chrysermus & parotidas in uino decocta radice curauit: itẽ strumas, admixta cachry ex uino. Quidam aiunt, si imposita radice pars eius in fumo suspẽdatur, & quarta die soluatur, unà cũ radice arescere strumã. Sophocles ad podagras utroq; modo, cocta crudaq; usus est. Ad perniones decoctã ex oleo dedit, & suffusis felle in uino, & hydropicis. Venerẽ quoq; cõciliari cũ uino & melle perũctis, aut bibẽtibus, tradiderũt. Xenocrates & lichenas & psoras, radice in aceto decocta, tolli dicit. Itẽ si cocta sit cũ hyoscyamo & pice liquida, alarũ quoq; & feminũ uitia. Et capillũ crispiorẽ fieri, raso prius capite, si radice ea fricetur. Simius lapides renũ in uino decocta atq; pota eximit. Hippocrates semen eius ad impetus lienis dari censet. Iumentorum quoq; ulcera ac scabiẽ, radix illita, aut decoctæ succus ad pilũ reducit. Mures etiam eadẽ fugantur, cauerna præclusa moriuntur. Asphodelon ab Hesiodo quidã halimon appellari existimauere, quod falsum arbitror. Est enim suo nomine halimon, non paruũ & ipsum erroris inter autores. Aly enim fruticẽ esse dicunt densum, candidũ, sine spina, folys oleæ, sed mollioribus. Coquitur autẽ hoc ciborũ gratia. Radix tormina discutit, drachmæ pondere in aqua mulsa pota.

Item

Item conuulsa & rupta. Alij olus maritimum esse dixere salsum, & inde nomen, folijs in rotunditate longis, laudatū in cibis. Duorum præterea generū, syluestre, & mitius: utrunq; prodesse dysentericis etiam exulceratis cū pane, stomacho uero ex aceto. Vlceribus uetustis illini crudum, & uulnerum recentiū impetus lenire, & luxatorū pedū ac uesicæ dolores. Syluestri tenuiora folia, sed in eisdem remedijs effectus maiores, & in sananda hominū ac pecorū scabie. Præterea nitorem corpori fieri, dentibusq; candorē, si fricentur radice eius. Semine linguæ subdito sitim non sentiri. Hoc quoq; mandi, & utraq; etiā condiri. Crateuas tertiū quoq; genus tradidit, longioribus folijs & hirsutioribus, odore cupreßi: nasci sub edera maxime, prodesse opisthotonicis, contractionibus neruorū, tribus obolis in sextarium aquæ. Acanthos est topiaria & urbana herba, elato longoque folio, crepidines marginum, adsurgentiumq; puluinorū toros uestiens. Duo genera eius sunt, aculeatum & crispum, quod breuius: alterum leue, quod aliqui pæderota uocant, alij melamphyllum. Huius radices ustis luxatisq; mire prosunt. Item ruptis, conuulsis & phthisin metuētibus incoctæ cibo, maxime ptisanæ. Podagris quoque illinūtur trita & calefacta calidis. Bupleuron in sponte nascentium holerum numero Græci habent, caule cubitali, folijs multis longisq;, capite anethi, laudatum in cibis ab Hippocrate, in medicina à Glaucone & Nicandro. Semen contra serpentes ualet. Folia ad secundas fœminarum, uel succum ex uino illinunt. Et strumis folia cum sale & uino. Radix contra serpentes datur in uino, & urinæ ciendæ. Buprestim magna inconstantia Græci in laudibus ciborum etiam habuere, ijdemq; remedia tanquam contra uenenū prodiderunt. Et ipsum nomen indicio est, boum certe uenenum esse, quos dißilire degustata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus. Est uero causa, quare monstremus inter gramineas coronas, nisi libidinis causa expetenda alicui uidetur, quam non aliter magis accendi putant quàm potu. Elaphoboscon ferulaceum est, geniculatum, digiti craßitudine, semine corymbis dependentibus simili effigie, sed non amaris, folijs olusatri: & hoc laudatum in cibis. Quippe etiam conditum prorogatur ad urinam ciendam, lateris dolores sedandos, rupta, conuulsa sananda, inflationes discutiendas, coli quoque tormenta. Contra serpentium omniumq; aculeatorū ictus. Quippe fama est, hoc pabulo ceruos resistere serpentibus. Fistulas quoque radix nitro addito illita sanat. Siccanda autem in eos usus prius est, ne succo suo madeat, qui contra serpentium ictus non facit eam deteriorem. Scandix quoq; in olere syluestri à Græcis ponitur, ut Opion & Erasistratus tradunt. Item decocta aluum sistit. Semine singultus confestim ex aceto sedat. Illinitur ambustis, urinas ciet. Decocta succus prodest stomacho, iocineri, renibus, uesicæ. Hæc est quam Aristophanes Euripidi poetæ obijcit iocularıter, matrē eius ne olus quidē legitimum uenditasse, sed scandicem. Eadem erat anthriscus, si tenuiora folia & odoratiora haberet. Peculiaris laus eius, quòd fatigato uenere corpori succurrit, marcentesq; senio iā coitus excitat. Sistit profluuia alba fœminarum. Et iasione olus syluestre habetur, in terra repens, cum lacte multo, florem fert candidum: concilium uocant. Et huius eadem commendatio ad stimulandos coitus. Cruda ex aceto in cibo sumpta, mulieribus lactis ubertatem præstat. Salutaris est phthisin sentiētibus. Infantium capiti illita nutrit capillū, tenacioremq; eius cutem efficit. Estur & caucalis, fœniculo similis, breui caule, flore candido, cordi utilis. Succus quoq; eius bibitur, stomacho perquàm commodatus & urinæ, calculisque & harenis pellēdis, & uesicæ pruritibus. Extenuat & lienis, iocineris, renumq; pituitas. Semen menses fœminarum adiuuat, bilemq; à partu siccat. Datur & cōtra profluuia genituræ uiris. Chrysippus & conceptionibus eam putat conferre multum: bibitur in uino ieiunis. Illinitur & contra uenena marinorū, sicut Petreius in carmine suo significat. His adnumerāt sion, latius apio, in aqua nascens, pinguius, nigriusq;, copiosum semine, sapore nasturtij. Prodest urinis, renibus, lienibus mulierumq; mensibus, siue ipsum in cibo sumptū, siue ius decocti, siue semen è uino drachmis duabus. Calculos rumpit, aquisq; quæ gignunt eos resistit. Dysentericis prodest infusum. Item lentigini illitum & mulierum uitijs in facie noctu illitum, momentoque cutem emendat, & ramices lenit, & scabiem equorum. Sillybum chameleonti albo similem, æque spinosam, ne in Cilicia quidem, aut Syria, aut Phœnice, ubi nascitur, coquere tanti est: ita operosa eius culina traditur. In medicina nullum usum habet. Scolymon quoq; in cibos recipit oriēs, & alio nomine limonion appellat. Frutex est nūquam cubitali altior, cristisq; foliorū ac radice nigra, sed dulci, Eratostheni quoque laudata in pauperis cœna. Vrinam ciere præcipue traditur. Sanare lichenas & lepras ex aceto. Venerem stimulare in uino, Hesiodo & Alcæo testibus qui florente ea cicadas acerrimi cantus esse, & mulieres libidinis auidißimas, uirosq; in coitū pigerrimos scripsere, uelut prouidentia naturæ hoc adiumento tunc ualentißimo. Item graueolētiam alarum emendat radicis emedullatæ uncia, in uini Falerni heminis tribus decocta ad tertias, & à balneo ieiuno itēq; post cibum cyathis singulis pota. Mirum est, quod Xenocrates promittit experimento, uitium id ex alis per urinam effluere. Estur & sonchos, ut quem Theseo apud Callimachum apponat Hecale, uterq; albus & niger, lactucæ similes ambo, nisi spinosi essent, caule cubitali, anguloso, intus cauo, sed qui fractus copioso lacte manet. Albus, qui è lacte nitor, utilis orthopnoicis lactucarum modo. Erasistratus calculos per urinā pelli eo monstrat, & oris graueolentiam cōmanducato corrigi. Succus trium cyathorū mensura, in uino albo & oleo calefactus, adiuuat partus, ita ut à partu

ambulent

*ambulent grauidæ. Datur & in sorbitione. Ipse caulis
decoctus facit lactis abundantiam nutricibus, colo-
remq; meliorem infantium: utilißimus his, quæ lac
sibi contrà sentiūt. Instillatur auribus succus, calidusq;
in stranguria bibitur cyathi mensura, & in stomachi
rosionibus cum semine cucumeris nucleisq; pineis. Il-
linitur & sedis collectionibus. Bibitur contra serpen
tes scorpionesq;, radix uero illinitur. Eadem decocta
in oleo punici mali calyce, aurium morbis præsidium
est. Hæc omnia ex albo. Cleemporus nigro prohibet
uesci, ut morbos faciente, de albo cōsentiens. Agatho-
cles etiam contra sanguinem tauri demonstrat succū
eius. Refrigeratoriam tamen uim esse conuenit nigro,
& hac causa imponendum cum polenta. Zenon ra-
dice albi stranguriam docet sanari. Condrillon si-
ue condrille, folia habet intubi circumrosis similia,
caulem minus pedalem, succo madentem amaro, ra-
dice fabæ simili, aliquando numerosa. Habet proxi-
mam terræ mastichen tuberculo fabæ, quæ apposita
fœminarum menses trahere dicitur. Tusa cum radici-
bus tota, diuiditur in pastillos, contra serpentes argu-
mento probabili. Siquidem mures agrestes læsi ab his,
hanc esse dicūtur. Succus ex uino coctæ, aluum sistit.
Eadem palpebrarū pilos inordinatißimos, pro gum-
mi efficacißime regit. Dorotheus stomacho & con-
coctionibus utile carminibus suis pronunciauit. Ali-
qui fœminis & oculis, generationique uirorum con-
trariam putauere. Inter ea quæ temere manduntur,
boletos merito posuerim, opimi quidem hos cibi, sed
immenso exemplo in crimen adductos, ueneno Tibe-
rio Claudio principi per hanc occasionem à coniuge
Agrippina dato: quo facto illa terris uenenum alte-
rum, sibique ante omnes, Neronem suum dedit. Quo-
rundam ex his facile noscuntur uenena, diluto rubo-
re, rancido aspectu, liuido intus colore, rimosa stria,
pallido per ambitum labro. Non sunt hæc in quibus-
dam, sicciq; & nitri similes, ueluti guttas in uertice al
bas ex tunica sua gerunt. Voluam enim terra ob hoc
prius gignit, ipsum postea in uolua ceu in ouo est lu-
teum. Nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti.
Rumpitur hæc primo nascente, mox in pediculo cor-
pus absumitur, raroq; unquam geminis ex uno pede.
Origo prima causaq; è limo, & acescente succo ma-
dentis terræ, aut radicis fere glandiferæ. initioq; spuma
lentior, dein corpus membranæ simile, mox partus.
Vt diximus, illa perniciália, prorsus improbanda. Si
enim caligaris clauus ferriue aliqua rubigo, aut panni
marcor affuerit nascenti, omnem ilico succum alienū
saporemq; in uenenum cōcoquit: deprehendisseq; nisi
agrestes possunt atq; qui colligunt. Ducunt ipsi alia ui-
tia, nunc quidem si serpentis cauerna iuxtà fuerit, si
patescentes primo adhalauerit, capaci uenenorum co-
gnatione ad uirus accipiendum. Itaq; caueri conue-
niet, priusquam se condant serpentes. Signa erunt tot
herbæ, tot arbores fruticesq;, ab emersu earum ad late
bram usq; uernantes: & uel fraxini tantum folia, nec
postea nascentia, nec antè decidentia. Et boletis qui-
dem ortus occasusq; omnis intra dies septem est.*

De fungis, & silphio, & de lasere. CAP. XXIII.

*FVngorum lentior natura, & numerosa genera,
sed origo nō nisi ex pituita arborum. Tutißimi,
qui rubent callo, minus diluto rubore quàm boleti.
Mox cādidi, uelut apice flaminis insignibus pediculis.
Tertium genus suilli, uenenis accommodatißimum.
Familias nuper interemere, & totæ conuiuia, An-
neum Serenum præfectum Neronis uigilum, & tribu-
nos, & centuriones. Quæ uoluptas tanta ancipitis ci-
bi? Quidam discreuere arborum generibus, fico, feru-
la, & gummi ferētibus. Nos item fago, aut robore, aut
cupresso, ut diximus. Sed ista quis spondet in uenali-
bus? Omnium color liuidus. Hic aberit ueneni argu-
mentum, quo similior fuerit arborum fici. Aduersus
hæc diximus remedia, dicemusq;, interim sunt aliqua
& in his. Glaucias stomacho utiles putat boletos. Sic-
cantur pendentes suilli, iunco transfixi, quales è Bi-
thynia ueniunt. Hi fluxionibus alui, quas rheumatis-
mos uocant, medentur, excrescentibusq; in sede carni
bus: minuunt enim eas, & tempore absumunt. Item
lentigines, & mulierum uitia in facie. Lauantur etiā
ut plumbum, in oculorum medicamenta. Sordidis ul-
ceribus, & capitis eruptionibus, canum morsibus ex
aqua illinuntur. Libet & coquendi dare aliquas com
munes in omni eo genere obseruationes, quando ipsi
suis manibus delicias præparant hūc cibum solum, &
cogitatione antè pascūtur, succineis nouaculis aut argē
teo apparatu comitāte. Noxij erūt fungi, qui in coquē
do duriores fiēt, innocētiores qui nitro addito coquen
tur, si utiq; percoquentur. Tutiores fient cū carne co-
cti, aut cū pediculo piri. Prosunt & pira cōfestim sum
pta. Debellat eos & aceti natura, contraria ijs. Imbri
bus proueniunt omnia hæc. Imbre & silphion. Ve-
nit primo è Cyrenis, ut dictum est. Ex Syria nunc ma
xime importatur, deterius Parthico, sed Medico me-
lius, extincto omni Cyrenaico, ut diximus. Vsus sil-
phij in medicina. Nam folia ad expurgandas uuluas,
pellendosq; emortuos partus decoquuntur in uino albo
odorato, ut bibatur mensura acetabuli à balneis. Ra-
dix prodest arterijs exasperatis, & collectionibus san
guinis illinitur. Sed in cibis concoquitur ægre. Inflatio
nes facit & ructus. Vrinæ quoq; noxia. Sugillatis cū
uino & oleo amicißima, & cum cera strumis. Ver-
rucæ sedis crebriore eius suffitu cadunt. Laser è silphio
profluens quo diximus modo, inter eximia naturæ do
na numeratum, pluribus compositionibus inseritur.
Per se autem algores excalfacit. Potum neruorum ui-
tia extenuat. Fœminis datur in uino. Et lanis mollibus
admouetur uuluæ ad menses ciendos. Pedum clauos
circumscarificatos ferro, mixtum ceræ extrahit. Vri-
nam ciet ciceris magnitudine dilutum. Andreas spon
det, copiosius sumptum nec inflationes facere, & con
coctioni plurimum conferre senibus & fœminis. I-
tem hyeme quàm æstate utilius, & tum aquam bi-*

benti

bentibus: cauendumq; ne quæ intus sit exulceratio. Ab ægritudine recreationi efficax in cibo. Tempestiue enim datum, cauterij uim obtinet. assuetis etiam utilius quàm expertibus. Ad extera corporum, indubitatas confessiones habet. Venena telorum & serpentium extinguit potum, ex aqua uulneribus his circumlinitur. Scorpionum tantum plagis ex oleo. Vlceribus uero non maturescentibus, cum farina hordeacea, uel fico sicca. Carbunculis cum ruta, uel cum melle, uel per se uisco superlitum ut hæreat: sic & ad canis morsus. Excrescentibus circa sedem, cum tegmine punici mali ex aceto decoctum. Clauis pedum, qui uulgo morticini appellantur, nitro mixto, antè subactum. Carnes replet cum uino & croco, aut pipere, aut murium fimo & aceto. Perniones ex uino fouet, & ex oleo coctum imponitur: sic & callo. Clauis pedum superrasis præcipuæ utilitatis. Contra aquas malas, pestilentes tractus, uel dies. In tussi, uua, fellis ueteri suffusione, hydropisi, raucitatibus: confestim enim purgat fauces, uocemq; reddit. Podagras, in spongia dilutum posca lenit. Pleuriticis in sorbitione uinũ poturis datur, contra ctionibus, opisthotonicis, ciceris magnitudine cera circumlitum. In angina gargarizatur. Anhelatoribus et in tussi uetusta, cum porro ex aceto datur: æque ex aceto his qui coagulum lactis sorbuerint. Præcordiorũ uitijs, synectichis, comitialibus in uino, in aqua mulsa linguæ paralysi. Coxendicibus & lumborum doloribus cum decocto melle illinitur. Non censuerim quod autores suadent, cauernis dentium in dolore inditum cera includi, magno experimento hominis qui se ea de causa præcipitauit ex alto. Quippe tauros inflammat naribus illitus, serpentes auidissimas uini admixtum rumpit. Ideo nec inungi suaserim cum Attico melle, licet præcipiant. Quas habeat utilitates admixtum alijs, immensum est referre, & nos simplicia tractamus: quoniam in his naturam esse apparet, in illis coniecturam sæpius fallacem, nulli satis custodita in mixturis concordia naturæ ac repugnantia. Qua de re mox plura dicemus.

De natura mellis & aqua mulsa, & quare genere ciborum mores immutẽtur, & de melitite & cera: & contra compositiones medicorum. CAP. XXIIII.

Non esset mellis autoritas in pretio minor quàm laseris, ni ubiq; nasceretur: illud ipsa fabricata sit natura, sed huic gignendo animal, ut diximus: innumeros ad usus si quoties misceatur æstimemus. Prima propolis aluearum (de qua diximus) aculeos & omnia infixa corpori extrahit, tubera discutit, dura concoquit, dolores neruorũ mulcet, ulceraq; iam desperãtia cicatrice includit. Mellis quidem ipsius natura talis est, ut putrescere corpora non sinat, iucundo sapore atq; non aspero, alia quàm salis natura. Faucibus, tonsillis, anginæ, omnibusque oris desiderijs utilissimum, arescentiq; in febribus linguæ. Iam uero peripneumonicis, pleuriticis decoctum. Item uulneribus à serpente percussis. Et contra uenena fungorum. Paralyticis in mulso, quanquam sua mulso dotes constant. Mel auribus instillatur cum rosaceo: lendes & fœda capitis animalia necat. Vsus despumati semper aptior, stomachum tamen inflat, bilem auget, fastidium creat, & oculis per se inutile aliqui arbitrantur. Rursus quidam angulos exulceratos melle tangi suadent. Mellis causas atq; differentias nationesque & indicationem, in apium, ac deinde florum natura diximus, cum ratio operis diuidi cogeret miscenda. Rursus naturam rerum pernoscere uolentibus, in mellis operibus & aqua mulsa tractari debet. Duo genera eius, subitæ ac recentis, alterum inueteratæ. Repentina despumato melle præclaram utilitatem habet in cibo ægrotantium leui, hoc est alicæ elutæ, uiribus recreandis, ore stomachoq; mulcendo, ardore refrigerando. frigidam enim utilius dari uentri molliendo inuenio apud autores. hunc potum bibendum alsiosis: item animi humilis & præparci, quos illi dixere micropsychos. Est & ratio subtilitatis immensæ à Platone descendens: corpusculis rerum leuibus, scabris, angulosis, rotundis, magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus. ideo non eadem omnibus amara aut dulcia esse. Sic & in lassitudine pronio res esse ad iracundiam, & in siti. Ergo & hæc animi asperitas, seu potius animæ, dulciore succo mitigatur. Lenit transitum spiritus, & molliores facit meatus, ne scindant euntem redeuntemq;. Experimenta in se cuiq;. nullius non ira luctusq;, tristitia & omnis animi impetus cibo mollitur. Ideoq; obseruanda sunt, quæ non solum corporum medicinam, sed & morum habent. Aqua mulsa & tussientibus utilis traditur, calefacta inuitat uomitiones. Cõtra uenenum psimmythij salutaris, addito oleo. Item contra hyoscyamum, cum lacte maxime asinino, & contra halicacabum, ut diximus. Infunditur & auribus & genitalium fistulis. Vuluis imponitur cum pane molli, subitis tumoribus, luxatis, leniendisq; omnibus. Inueteratæ usum damnauere posteri, minus innocentem aqua, minusque uino firmum. Longa tamen uetustate transit in uinum, ut constat inter omnes, stomacho inutilissimum, neruisque contrarium. Semper mulsum ex uetere uino utilissimum, facilimeq; cum molle concorporatur, quod in dulci nunquam euenit. Ex austero factum non implet stomachũ, neq, ex decocto melle, minusq; inflat, quod ferè euenit. Appetendi quoq; reuocat auiditatem cibi. Aluum mollit frigido potu pluribus, calido sistit. Corpora auget. Multi senectam longam mulsi tantum nutritu tolerauere, neq; alio ullo cibo, celebri Pollionis Romuli exemplo: centesimum annum excedentem eũ diuus Augustus hospes interrogauit, quanam ratione maxime uigorem illum animi corporisque custodisset. At ille respõdit, Intus mulso, foris oleo. Varro regium cognominatum morbum arquatum tradit, quoniam mulso curetur. Melitites quo fieret modo ex musto & melle, docuimus in ratione uini. Seculis tam fieri non arbitror hoc genus, inflationibus obnoxium. Solebat

tamen inueteratum alui causa dari in febrientem articulario morbo, & neruorum infirmitate laborãtibus, & mulieribus uini abstemijs. Mellis naturæ adnexa cera est, de cuius origine, bonitate, nationibus suis diximus locis. Omnis autem mollit, calefacit, explet corpora, recens melior. Datur in sorbitione dysentericis, fauíq; ipsi, in pulte alicæ prius tosta. Aduersatur lactis naturæ: ac milij magnitudine x. grana ceræ hausta, nõ patiuntur coagulari lac in stomacho. Si inguẽ tumeat, albam ceram in pube fixisse remedio est. Nec huius usus, quos mixta alijs præstat, enumerare medicina possit, sicuti nec cæterorũ quæ cũ alijs prosunt. Ista, ut diximus, ingenijs constant. Non fecit cerata, malagmata, emplastra, collyria, antidota, parens illa ac diuina rerum artifex: officinarum hæc, imò uerius auaritiæ cõmenta sunt. Naturæ quidem opera absoluta atq; perfecta gignuntur: paucis ex causa non ex cõiectura rebus assumptis, ut succo aliquo sicca temperẽtur ad meatus, aut corpore alio humentia ad nexus. Scrupulatim quidem colligere ac miscere uires, non coniecturæ humanæ opus, sed impudentiæ est. Nos nec Indicarum Arabicarumq; mercium, aut externi orbis attingimus medicinas. Non placent remedijs tam longe nascentia: nõ nobis gignuntur, imò ne illis quidem, alioquin non uenderent. Odorum causa unguentorumq; & deliciarũ, si placet, etiam superstitionis gratia emãtur, quoniam thure supplicamus & costo. Salutem quidem sine his posse constare, uel ob id probabimus, ut tanto magis sui delicias pudeat. Sed medicinas è floribus coronamẽtisque & hortensiis, quæq; manduntur herbis prosecuti, quónam modo frugum omittemus? Nimirum & has indicare conueniet.

Medicinæ ex frugibus. CAP. XXV.

IN primis sapientissima animalium esse cõstat, quæ fruge uescamur. Siliginis grana combusta & trita in uino aminæo, oculis illita epiphoras sedant: tritici uero ferro combusta ijs, quæ frigus usserit, præsentaneo sunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta, neruorum contractionibus, cum rosaceo uero & fico sicca myxisq; decoctis furfures tonsillis faucibusq; gargarizatione prosunt. Sex. Pomponius prætorij uiri pater, Hispaniæ citerioris princeps, cum horreis suis uentilandis præsideret, correptus dolore podagræ, mersit in triticũ sese super genua. leuatusq; siccatis pedibus mirabilem in modum, hoc postea remedio usus est. Vis tanta est, ut cados plenos siccet. Paleam quoq; tritici uel hordei calidam imponi ramicum incommodis experti iubẽt, quaq; decoctæ sunt aqua foueri. Est in farre uermiculus teredini similis: quo cauis dentium cera incluso, cadere uitiati dicuntur, etiam si fricentur. Olyram arincam diximus uocari. Hac decocta fit medicamẽtum, quod Aegyptij athararam uocant, infantibus utilissimum, sed & adultos illinunt eo. Farina ex hordeo & cruda & decocta collectiones impetusq; discutit, lenit & concoquit. Decoquitur alias in mulsa aqua, aut fico sicca. Ad iocineris dolores eam cum posca concoqui opus est, aut cum uino. Cum uero inter coquendum discutiendumq; cura est, tunc in aceto melius, aut in fece aceti, aut in cotoneis pirisue decoctis. Ad multipedum morsus cum melle, ad serpentium in aceto, & contra suppurantia, ad extrahendas suppurationes ex posca, addita resina & galla. Ad concoctiones uero & ulcera uetera, cum resina. Ad duritias cum fimo columbarum, aut fico sicca, aut cinere. Ad neruorum inflammationes, aut intestinorum uel laterum, uel uirilium dolores, cum papauere aut meliloto, & quoties ab ossibus caro recedit. Ad strumas cum pice, & impubis pueri urina. Cum oleo & fœnograeco contra tumores præcordiorum, uel in febribus cum melle uel adipe uetusto. Suppuratis triticea farina multo lenior. Neruus cum hyoscyami succo illinitur. Ex aceto & melle lentigini. Zea, ex qua alicam fieri diximus, efficacior etiam hordeacea uidetur, trimestris mollior. Ex uino rubro ad scorpionum ictus tepida, & sanguinem excreantibus: item arteriæ. Tussi cum caprino seuo, aut butyro. Ex fœnograeco mollissima omniũ. Vlcera manantia sanat, & furfures corporis, stomachi dolores, pedes & mammas cum uino & nitro cocta. Aerina magis cæteris purgat ulcera uetera, & gangrenas. Cũ raphano & sale & aceto lichenas. Lepras cum sulphure uiuo. Et capitis dolores cum adipe anserino imposita fi oui. Strumas & panos concoquit cum fimo columbino, & lini semine decocta in uino. De polentæ generibus in frugum loco satis diximus, locorum ratione. à farina hordei distat eo quòd torretur, ob id stomacho utilis. Aluum sistit, impetusq; rubicundi tumoris. Et oculis illinitur & capitis dolori cum menta, aut alia refrigerante herba. Item pernionibus & serpentium plagis: item ambustis ex uino. Inhibet quoq; pustulas. Farina in pollinem subacta, uim extrahendi humoris habet, ideo & cruore suffusis in fascias usq; sanguinem perducit: efficacius in sapa. Imponitur & pedum callo clauisq;. Nam cum oleo uetere ac pice decocto polline, condylomata & alia omnia sedis uitia quàm maxime calido mirabilem in modum curantur. Pulte corpus augetur. Farina qua chartæ glutinantur, sanguinem excreantibus datur tepida sorbenda efficaciter. Alica res Romana est, & non pridem excogitata, alioquin non ptisanæ potius laudes scripsissent Græci. Nodum arbitror Pompeij Magni ætate in usu fuisse, & ideo uix quicquam de ea scriptum ab Asclepiadis schola. Esse quidem eximie utilem nemo dubitat, siue eluta detur ex aqua mulsa, siue in sorbitiones decocta, siue in pultem. Eadem in aluo sistenda torretur, dein fauorum cera coquitur, ut suprà diximus. Peculiariter tamen longo morbo ad habitudinem redactis subuenit, ternis eius cyathis in sextarium aquæ sensim decoctis, donec omnis aqua consumatur. Postea sextario lactis ouilli aut caprini addito per continuos dies, mox adiecto melle. Tali sorbitionis genere emendantur syntexes. Milio sistitur aluus, discutiuntur tormina, in quem usum torretur antè. Neruorum doloribus &

bus & alijs feruens in sacco imponitur: neq; aliud uti
lius, quoniam leuißimum mollißimumq; est, & calo
ris capacißimum. Itaq; talis usus eius est ad omnia qui
bus calor profuturus est. Farina eius cum pice liquida,
serpentium & multipedæ plagis imponitur. Panicum
Diocles medicus mel frugum appellauit. Effectus ha-
bet quos milium. In uino potum prodest dysentericis.
Similiter his quæ uaporanda sunt, excalfactum impo-
nitur. Sistit aluum in lacte caprino decoctum, & bis
die haustum: sic prodest & ad tormina. Sesama trita
in uino sumpta, inhibet uomitiones. Aurium inflam-
mationi illinitur & ambustis. Eadem efficit & dum
in herba est. Hoc amplius oculis imponitur decocta in
uino. Stomacho inutilis cibus, & animæ grauitatem
facit, stellionum morsibus resistit: item ulceribus, quæ
cacoethe uocant. Et auribus oleum quod ex ea fit, pro-
desse diximus. Sesamoides a similitudine nomen acce-
pit grano amaro, folio minore. Nascitur in glareosis.
Detrahit bilem in aqua potum. Semen illinitur igni sa
cro, discutit panos. Est etiámnũ aliud sesamoides An-
ticyræ nascens, quod ideo aliqui anticyricon uocant: cæ
tera simile erigeronti herbæ, de qua suo dicemus loco.
Granum sesamæ datur in uino dulci ad detractiones,
quantum trinis digitis capitur, miscentq; ellebori albi
unum & dimidium obolum, purgationem eã adhiben
tes, maxime insanæ melancholiæ, comitialibus, poda-
gris. Et per se drachmæ pondere exinanit. Hordeum
optimum, quod candidißimum. Succus decocti in a-
qua cœlesti digeritur in pastillos, ut infundatur exul-
ceratis interaneis, & uuluis. Cinis eius ambustis illini
tur, & carnibus quæ recedunt ab oßibus, & eruptio
nibus pituitæ, muris aranei morsibus. Idem asperso sa
le ac melle, candorem dentibus, & suauitatem oris fa
cit. Eos qui pane hordeaceo utuntur, morbo pedum ten
tari negãt. Nouemq; granis si furunculum quis circũ-
ducat, singulis ter, manu sinistra, & omnia in ignem
abijciat, confestim sanari aiunt. Est & herba Phœ-
nicea appellata Græcis, à nostris uero hordeum muri-
num. Hæc trita ex uino pota, præclare ciet menses. Pti
sanæ quæ ex hordeo fit, laudes uno uolumine condidit
Hippocrates, quæ nunc omnes in alicam transeunt.
Contrà quanto innocentior est alica? Hippocrates tã-
tum sorbitionis gratia laudauit, quoniã lubrica ex fa-
cili hauriretur, quoniam sitim arceret, quoniam in al-
uo non intumesceret, quoniam facile redderetur, &
assuetis hic solus cibus in febri bis die posset dari, tantũ
remotus ab istis qui medicinam fame exercent. Sorbi
tionem tamẽ dari totam uetuit, aliúdue quàm succum
ptisanæ. Item quandiu pedes frigidi essent, tũc quidem
nec potionem dandã. Fit & ex tritico glutinosior, ar-
teriæq; exulceratæ utilior. Amylõ hebetat oculos, &
gulæ inutile contrà quàm creditur. Item sistit aluũ, epi
phoras oculorum inhibet, & ulcera sanat. Item pustu
las & fluctiones sanguinis, genas duras emollit. Da-
tur cũ ouo his, qui sanguinem reiecerint. In uesicæ uero
dolore, semunciа amyli cũ ouo & paßis tribus ouis suf-
feruefacta, à balineo. Quin et auenacea farina decocta
in aceto, næuos tollit. Panis hic ipse quo uiuitur, innu
meras penè continet medicinas. Ex aqua & oleo aut
rosaceo mollit collectiones, ex aqua mulsa duritias ual
de mitigat. Datur ex uino ad discutienda quæ præstrin
gi opus sit, & si magis etiamnum ex aceto: aduersus
acutas pituitæ fluctiones, quas Græci rheumatismos
uocãt. Item ad percussa, luxata. Ad omnia autem hæc
fermẽtatus, qui uocatur autopyros, utilior. Illinitur &
paronychijs, & callo pedum in aceto. Vetus aut nau
ticus panis tusus atq; iterum coctus, sistit aluum. Vo-
cis studiosis, & contra distillationes, siccum esse pri-
mo cibo utilißimum est. Sitanius, hoc est, è trimestri,
inuissa in facie, aut desquamata cum melle aptißime
curat. Candidus ægris, aqua calida frigidáue madefa-
ctus, leuißimum cibum præbet. Oculorum tumori ex
uino imponitur. Sic & pustulis capitis, aut adiecta ari
da myrto. Tremulis panem ex aqua esse ieiunis statim
à balineis demonstrant. Quin & grauitatem odorum
in cubiculis ustus emendat, & uini, in saccos additus.
Auxiliatur & faba. Nanq; solida fricta, feruensque
in acre acetum coniecta, torminibus medetur. In cibo
fressa, & cum allio cocta, contra deploratas tusses sup
purationesq; pectorum, quotidiano cibo sumitur: &
commanducata ieiuno ore, etiam ad furunculos matu
randos discutiendósue imponitur: & in uino decocta,
ad testium tumores & genitalium. Lomento quoq; ex
aceto decocto, tumores maturat atq; aperit. Item liuo-
ribus, combustis medetur. Voci eam prodesse, autor est
M. Varro. Fabalium etiam siliquarum cinis, ad co-
xendices, & ad neruorum ueteres dolores, cum adi-
pis suilli uetustate prodest. Et per se cortices decocti ad
tertias sistunt aluum. Lens optima quæ facillime co-
quitur, eaq; quæ maxime aquam absorbet. Aciem qui
dem oculorum obtundit, & stomachum inflat, sed al-
uum sistit in cibo, magisq; discocta cœlesti aqua: eadẽ
soluit, minus percocta. Crustulas ulcerum rumpit, eaq;
quæ intra os sunt, purgat & astringit. Collectiones o-
mnes imposita sedat, maximeq; exulceratas & rimo
sas. Oculorum autem epiphoras cum meliloto aut coto
neo. Contra suppurantia cum polenta imponitur. De-
coctæ succus, ad oris exulcerationes & genitalium ad
hibetur. ad sedem, cum rosaceo aut cotoneo: In ijs quæ
acrius remedium exigunt cum putamine punici, melle
modico adiecto. Ad id demum ne celeriter inarescat,
adijciunt & betæ folia. Imponitur & strumis pa-
nisq; uel maturis uel maturescentibus, ex aceto disco-
cta. Rimis ex aqua mulsa: & gangrenis cũ punici te-
gmine. Item podagris, cũ polenta, & uuluis, & reni-
bus, pernionibus, ulceribus difficile cicatricem trahen
tibus. Propter dissolutionẽ stomachi xxx. grana lentis
deuorantur. In choleris quoq; & dysenteria, efficacior
est in tribus aquis cocta. In quo usu melius semper eam
torrere aut tundere, ut quàm tenuißima detur, uel per
se, uel cum cotoneo malo, aut pyris, aut myrto, aut intu
bo erratico, aut beta nigra, aut plãtagine. Pulmoni est

inutilis, & capitis dolori, neruosisq; omnibus, & fel-
li, nec somno facilis: ad pustulas utilis, ignique sacro &
mammis in aqua marina decocta, in aceto autem duri
tias & strumas discutit. Stomachi quidem causa, polē
ta modo potionibus inspergitur. Quæ sunt ambusta, a-
qua semicocta curat, postea trita, & per cribrū effuso
furfure, mox procedēte curatione addito melle. Ex po-
sca coquitur ad guttura. Est & palustris lens, per se na
scēs in aqua nō fluente, refrigeratoriæ naturæ: Propter
quod collectionibus illinitur, & maxime podagris,
& per se & cum polenta: glutinat & interaneæ proci
dentia. Est & syluestris elisphacos dicta à Græcis, ab
alijs phacos. Est ea satiua lente leuior, & folio minore,
atq; sicciore & odoratiore. Est & alterum genus eius
syluestris, odore grauis: hæc mitior. Folia habet cotonei
mali effigie, sed minora & candida, quæ cū ramis de-
coquuntur. Menses ciet & urinas, & pastinacæ mari
næ ictus sanat. Torporem autem obducit percusso lo-
co. Bibitur cum absinthio ad dysenteriam. Cū uino ea-
dem commorantes menses trahit. Abundantes sistit
decocto eius poto. Per se imposita herba, uulnerum san
guinem cohibet. Sanat & serpentium morsus. Et si in
uino decoquatur, pruritus testium sedat. Nostri, qui
nunc sunt, herbarij elelisphacon Græce, Latine saluiā
uocant, mentæ similem, canam, odoratam. partus e-
mortuos ea apposita extrahunt. Itē uermes aurium ul-
cerumq;. Cicer & syluestre est, folijs satiuo simile, odo
re graui. Si largius sumatur, aluus soluitur, & inflatio
contrahitur, & tormina. Tostum salubrius habetur.
Cicercula etiámnum magis in aluo proficit. farina u-
triusq; ulcera manantia capitis sanat, efficacius sylue-
stris. Item comitiales & iocinerum tumores, & serpē
tium ictus. Ciet menses & urinas, grano maxime. E-
mendat & lichenas, & testium inflammationes, re-
gium morbum, hydropicos. Lædunt omnia hæc genera
exulceratam uesicam, & renes. Gangrenis utiliora cū
melle, & his quæ cacoethe uocantur. Verrucarum in
omni genere prima luna singulis granis singulas tan-
gunt, eaq; grana in linteolo deligata post se abijciunt,
ita fugari uitium arbitrantes. Nostri præcipiunt arieti
num in aqua cum sale discoquere, ex eo bibere cyathos
binos in difficultatibus urinæ: sic & calculos pellit,
morbumq; regium: eiusdem folijs sarmentisq. decoctis
aqua, quàm maxime calida, morbos pedum lenit, &
ipsum calidū tritumq; illitū. Columbini decocti aqua,
horrorem tertianæ & quartanæ minuere creditur. Ni
grum autem cum gallæ dimidio tritum, oculorum ulce
ribus ex passo medetur. De eruo quædam in mentione
eius diximus, nec potētiam ei minorem ueteres quàm
braßicæ tribuêre. Contra serpentium ictus ex aceto,
ad crocodilorum hominumq; morsum. Si quis eruum
quotidie ieiunus edat, lienē eius absumi certißimi au-
tores affirmant. Farina eius (ut ait Varro) maculas to
to corpore emendat. Serpere ulcera non patitur: in mā
mis efficacißimum. Carbunculos rumpit ex uino. Vri-
næ difficultates, inflationem, uitia iocineris, tenasmō,
& quæ cibum non sentiant, atropha appellata, tostū,
& in nucis auellanæ magnitudinem melle collectum
deuoratumque corrigit. Item impetigines, ex aceto co-
ctum, & quarto die solutum. Panos in melle impositū
suppurare prohibet. Aqua decocti perniones & pruri
tus sanat fouēdo. Quin & uniuerso corpori, si quis quo
tidie ieiunus biberit, meliorē fieri colorem existimant.
Cibus idem hominis alienum. Vomitiones mouet, aluū
turbat, capiti & stomacho onerosum. Genua quoque
degrauat. Sed madefactum pluribus diebus, mitescit,
bubus iumentisque utilißimum. Siliquæ eius uirides,
priusquam indurescant, cum suo caule folijsq; cōtritæ,
capillos nigro colore inficiunt. Lupini quoq; syluestres
sunt, omni modo minores satiuis, præterquam amaritu
dine. Ex omnibus quæ eduntur, sicco nulli minus pon-
deris est, nec plus utilitatis. Mitescunt cinere aut aqua
calidis. Colorem hominis frequentiores in cibo exhila
rant. Amari contra aspidas ualent. Vlcera atra, aridi
decorticatiq; triti, supposito linteolo, ad unum corpus
redigunt. Strumas, parotidas in aceto cocti discutiunt.
Succus decoctorū cum ruta & pipere, uel in febri da-
tur ad uentris animalia pellenda, minoribus triginta
annorum pueris uero impositi in uentrem ieiunis pro-
sunt. Et alio genere tosti, & in defruto poti, uel ex mel
le sumpti. Iidem auiditatem cibi faciunt, fastidium de-
trahunt. Farina eorum aceto subacta, papulas pruri-
tusq; in balineis illita cohibet, & per se siccat ulcera.
Liuores emendat. Inflammationes cum polenta sedat.
Syluestrium efficacior uis est contra coxendicum &
lumborum debilitatem. Ex ijsdem decocta lentigines
& fouentium cutem corrigunt, si uero ad mellis craß-
situdinem decoquatur uel satiui, uitiligines nigras &
lepras emendant. Satiui quoq; rumpunt carbunculos
impositi, panos & strumas minuunt, aut maturant.
Cocti ex aceto, cicatricibus candidum colorem red-
dunt. Si uero cœlesti aqua discoquātur, succus ille sme
gma fit, quo fouere gangrenas, eruptiones pituitæ, ulce
ra manantia, utilißimum. Expedit ad lienem bibere,
& cum melle menstruis hærentibus. Lieni crudi cum
fico sicca triti ex aceto imponuntur. Radix quoq; in a-
qua decocta, urinas pellit. Medentur pecori cum cha-
mæleonte herba decocti aqua in potum collata. Sanāt
& scabiem quadrupedum omnium, in amurca deco-
cti, uel utroq; liquore postea mixto. Fumus cremato-
rum culices necat. Irionem inter fruges sesamæ simi-
lem esse diximus, & à Græcis erysimon uocari. Galli
uelarum appellant. Est autem fruticosum, folijs erucæ
angustioribus paulo, semine nasturtij. Vtilißimum tuß
sientibus cum melle, & in thoracis purulentis excrea
tionibus. Datur & regio morbo, & lumborum ui-
tijs, pleureticis, torminibus cœliacis. Illinitur uero pa-
rotidum & carcinomatum malis. Testium ardoribus
ex aqua, alias cum melle. Infantibus quoque utilißi-
mum. Item sedis uitijs & articularijs morbis, cū mel-
le & fico. Contra uenena etiam efficax potum. Mede
tur & suspiriosis. Item fistulis, cum axungia ueteri,
ita ne

ita ne nimis addatur. Horminum semine (ut diximus) cumino simile est, cætero porro, dodrantali altitudine. Duorum generum alteri semen nigrius, & oblõgum. Hoc ad uenerem stimulandam, & ad oculorum argema & albugines. Alteri candidius semen & rotundius. Vtroq; tuso extrahuntur aculei ex corpore: Per se illitum ex aqua, folia ex aceto imposita, panos per se uel cum melle discutiunt: item furunculos, priusquam capita faciant, omnesq; acrimonias. Quin & ipsæ frugum pestes in aliquo sunt usu. Infelix dictum est à Virgilio lolium. Hoc tamen molitum, ex aceto coctum, impositũq;, sanat impetigines, celerius quo sæpius mutatũ est. Medetur & podagris, alysq; doloribus ex oxymelite. Curatio hæc à cæteris differt. Aceti sextario uno dilui mellis uncias duas iustum est: ita tẽperatis sextarys tribus, decocta farina loly sextarys duobus, usque ad crassitudinem, calidumq; ipsum imponi dolentibus membris. Eadem farina extrahit ossa fracta. Miliaria appellatur herba quæ necat milium. Hæc trita, & cornu cum uino infusa, podagras iumentorum dicitur sanare. Bromos semen est spicam ferentis herbæ, nascitur inter uitia segetis auenæ genere, folio & stipula triticum imitatur. In cacuminibus dependentes, paruulas uelut locustas habet. Semen utile ad cataplasmata, atq; hordeum & similia. Prodest tussientibus succus. Orobanchen appellauimus necantem eruum & legumina, aly cynomorion eam appellant, à similitudine canini genitalis: cauliculus est sine folys, pinguis, rubens. Estur & per se, in patinis cum tenera est decocta. Et leguminibus innascuntur bestiolæ uenenatæ, quæ manus pungũt, & periculum uitæ afferunt, solifugarum generis. Aduersus has omnia eadem medẽtur, quæ contra araneos & phalangia demonstrantur. Et frugum quidem hæc sunt in usu medico. Ex ysdem fiũt & potus, zythũ in Aegypto, celia & ceria in Hispania, ceruisia & plura genera in Gallia, alysq; prouincys, quorũ omniũ spuma cutem fœminarũ in facie nutrit. Nã quod ad potum ipsum attinet, præstat ad uini trãsire mentionẽ, atq; à uite ordiri medicinas arborũ.

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE
LIBER XXIII.

*

PROOEMIVM.

PERACTA cerealium in medẽdo quoq; natura est, omniumq; quæ ciborum aut florum odorũq; gratia proueniũt supina tellure. Non cessit his Pomona, partesq; medicas pendentibus quoq; dedit, non contenta protegere, arborumque alere umbra quæ diximus, imò uelut indignata plus auxily inesse his quæ longius à cœlo abessent, quæq; postea cœpissent. Primum enim homini cibũ fuisse inde, & sic inductos cœlum spectare, pascíq; & nunc ex se posse sine frugibus. Ergo Hercule artes in primis dedit uitibus, non contenta delicias etiam & odores atq; unguenta omphacio & œnanthe ac massari (quæ suis locis diximus) nobiliter instruxisse. plurimum, inquit, hominis uoluptatis ex me est. Ego succum uini, liquorẽ olei gigno. Ego palmas & poma, totq; uarietates: neq; (ut tellus) omnia per labores, aranda tauris, terenda areis, deinde saxis, ut quando quantóue opere cibi fiãt. At ex me parata omnia, nec curuo adoranda aratro, nec cura laboranda, sed sese porrigentia ultro: & si pigeat attingere, etiam cadentia. Certauit ipsa secum, plusq; utilitatis causa genuit etiam quàm uoluptatis. Folia uitium & pampini capitis dolores, inflammationesq, corporum mitigant cum polenta. Folia per se ardores stomachi ex aqua frigida: cum farina uero hordei, articularios morbos. Pampini triti & impositi, tumorem omnem siccant. Succus eorum dysentericis infusus medetur. Lacryma uitium, quæ ueluti gummi est, lepras & lichenas, & psoras nitro ante præparatas sanat. Eadem cum oleo sæpius pilis illitis, psilothri effectum habet, maximeq; aqua quam uirides accẽsæ uites exudant, qua & uerrucæ tollũtur. Pampini sanguinem excreantibus, & mulierum à conceptu defectioni diluti potu prosunt. Cortex uitium & folia arida, uulnerum sanguinem sistunt, ipsumq; uulnus conglutinant. Vitis albæ uiridis tusæ succo & thure impetigines tolluntur. Cinis sarmentorum uitiumq; & uinaceorum condylomatis & sedis uitys medetur ex aceto: item luxatis & ambustis, & lienis tumori, cum rosaceo & ruta & aceto. Item igni sacro, ex uino citra oleum aspergitur, & intertrigines & pilos absumit. Dant & bibendum cinerem sarmentorum ad lienis remedia aceto conspersum, ita ut bini cyathi in tepida aqua bibantur, utq; qui biberit, in lienem iaceat. Clauiculæ ipsæ quibus repunt uites, tritæ, & ex aqua potæ sistunt uomitionum cõsuetudinem. Cinis uitium cum axungia uetere contra tumores proficit, fistulas purgat, mox & persanat, neruorum dolores frigore ortos, contractionesq;: contusas uero partes cum oleo, carnes excrescentes in ossibus cum aceto & nitro, scorpionum & canum plagas cum oleo. Corticis per se cinis combustis pilos reddit. Omphacium quã fieret ratione incipientis uuæ pubertate, in unguentorum loco docuimus. Nunc ad medicinam de eo pertinentia indicabimus. Sanat ea quæ in humido sunt ulcera, ut oris, tonsillarum, genitalium. Oculorum claritati plurimũ confert. Scabriciæ genarum, ulceribusq; angulorum, nubeculis, ulceribus quacunq; in parte manantibus, cicatricibus marcidis, ossibus purulente limosis. Frangitur uehementia eius melle aut passo. Prodest & dysentericis, sanguinem excreantibus, anginis. Omphacio cohæret œnanthe, quam uites syluestres ferunt, dicta à nobis in unguenti ratione. Laudatissima in Syria, maxime circa Antiochiæ & Laodiceæ montes, & ex alba uite refrigerat, astringit, uulneribus insper-

gitur,

gitur, stomacho illinitur, utilis urinæ, iocineri, capitis doloribus, dysentericis, cœliacis, cholericis. Contra fastidia obolo ex aceto pota. Siccat manantes capitis eruptiones, efficacissima ad uitia quæ sunt in humidis: ideoq; & oris ulceribus, & uerendis ac sedi. Cum melle & croco aluum sistit. Genarum scabiem emendat, oculorumq; lacrymationes: ex uino, stomachi dissolutionem: ex aqua frigida pota sanguinis excreationem. Cinis eius ad collyria, & ad ulcera purganda, & paronychia, & pterygia probatur. Vritur in furno, donec panis percoquatur. Massaris odoribus tantum gignitur, omniaq; ea auiditas humani ingenij nobilitauit, rapere festinando.

De medicinis uuarum recentium, & farmentis uuarum, & uinaceis, & de uua theriace, & de uua passa, & astaphide, & astaphisagria, pituitaria, & labrusca, & de uite alba, & nigra, & de mustis, & uini generibus, & aceto. CAP. I.

MAturescentium autem uuæ uehementiores nigræ, ideoq; uinum ex his minus iucundum: suauiores albæ, quoniam è translucido facilius accipitur aer. Recentes stomachum & spiritum inflāt, aluumq; turbant, itaq; in febri damnantur utiq; largiores. Grauedinem enim capiti, morbumq; lethargicum faciunt. Innocentiores, quæ decerptæ diu pepēdere, qua uentilatione etiam utiles fiunt stomacho ægrisq;. Nam & refrigerant leuiter, & fastidium auferunt. Quæ autem in uino dulci conditæ fuere, caput tentant. Proximæ sunt pensilibus in palea seruatæ. Nam & uinaceis seruatæ, & caput & uesicam & stomachum infestant. Sistunt tamen aluum, sanguinem excreantibus utilissimæ. Quæ uero in musto fuere, peiorē uim etiā'mnum habent, quàm quæ in uinaceis. Sapa quoque stomacho inutiles facit: saluberrimas putant medici in cœlesti aqua seruatas, etiamsi minime iucūdas: sed uoluptatem earum in stomachi ardore sentiri, & in amaritudine iecoris fellisq; uomitione in cholericis, hydropicis, cum ardore febrium ægrotantibus. At in ollis seruatæ, & os & stomachum & auiditatem excitant. Paulo tamen grauiores existimantur fieri uinaceorum halitu. Vuæ florem in cibis si edēre gallinacei, uuas non attingunt. Sarmenta earum in quibus acini fuere, astringēdi uim habent, efficaciora ex ollis. Nuclei acinorum eandem uim obtinent. Hi sunt qui in uino capitis dolorem faciunt. Tosti tritiq; stomacho utiles sunt. Inspergitur farina eorum polentæ modo potionis dysentericis, & cœliacis, & dissolutis stomacho. Decocto etiam eorum foueri psoras & pruritū, utile est. Vinacei per se, minus capiti aut uesicæ nocent quàm nuclei. Mammarum inflationi triti cum sale utiles. Decoctū eorum ueteres dysentericos & cœliacos iuuat, & potione & fotu. Vua theriace, de qua suo loco diximus, contra serpentium ictus estur. Pampinos quoque eius edendos censent imponendosq;, uinumq; & acetum ex his factum auxiliarem contra, eadem uim habent.

Vua passa, quam astaphida uocant, stomachum, uentrem, interanea tentaret, nisi pro remedio in ipsis acinis nuclei essent. Iis exemptis, uesicæ utilis habetur, & tussi alba utilior. Vtilis & arteriæ & renibus, sicut ex his passum priuatim è serpentibus contra hæmorrhoida potens. Testium inflammationi cum farina cumini aut coriandri imponuntur. Item carbunculis, articularibus morbis, sine nucleis trita cum ruta. Fouere antè uino ulcera oportet. Sanant epinyctidas & dysenteriam cum suis nucleis. Et in oleo cocta gangrenis illinuntur cum cortice raphani & melle. Podagris & unguium mobilibus cum panace, & per se ad purgandum os capitque, cum pipere commanducantur. Astaphisagria siue staphis, quam uuam taminiam aliqui uocant falso (suum enim genus habet, cauliculis nigris rectis, folijs labruscæ, fert folliculos uerius quàm acinos, uirides, similes ciceri: in his nucleum triangulum. Maturescit cum uindemia nigrescitq;, cum taminiæ rubentes norimus acinos, sciamusq; illam in apricis nasci, hanc non nisi in opacis. His nucleis ad purgationem uti non censuerim propter ancipitem strangulationem, nec ad pituitam oris siccandam, fauces enim lædunt. Phthiriasi caput & reliquum corpus liberant triti, facilius admixta sandaracha. itē pruritu & psoris. Ad dentium dolores decoquuntur in aceto: ad aurium uitia, rheumatismum cicatricum, ulcerum manātia. Flos tritus in uino contra serpentes bibitur: semen enim abdicauerim, propter nimiam uim ardoris. Quidam eam pituitariam uocant, & plagis serpentium utiq; illinunt. Labrusca quoq; œnanthen fert, satis dictam, quæ à Græcis ampelos agria appellatur, spissis & candicātibus folijs, geniculata, rimoso cortice: fert uuas rubentes cocci modo, quæ cutem in facie mulierū purgant, & narijs coxendicum & lumborum uitijs tusæ cum folijs & succo prosunt. Radix decocta in aqua, pota in uini Coi cyathis duobus, humorē aluī ciet, ideo hydropicis datur. Hanc potius crediderim esse, quam uulgus uuam taminiam uocat. Vtuntur ea pro amuleto, & ad exputitionem sanguinis quoq; adhibent, nō ultra gargarizationes, & ne quid deuoretur, addito sale, thymo, aceto mulso. Ideo & purgationibus ancipitem putāt. Est huic similis, sed in salictis nascens, ideo distinguitur nomine, cum eosdem usus habeat, & salicastrum uocatur. Scabiem & pruriginem hominum quadrupedumq; aceto mulso trita hæc efficacius tollit. Vitis alba est, quam Græci ampeloleucen, alij ophiostaphylon, alij melothron, alij psilothrū, alij archezostin, alij cedrostin, alij madon appellant. Huius sarmēta longis & exilibus internodijs geniculata scandunt. Folia pampinosa ad magnitudinem ederæ, diuiduntur ut uitium. Radix alba, grandis, rhaphano similis initio: ex ea caules asparagi similitudine exeunt. Hi decocti in cibo aluum & urinam cient. Folia & caules exulcerant corpus, utique ulcerum phagedænis, & gangrenis, tibiarumque tædio cum sale illinuntur. Semen in uua raris acinis dependet, succo

ruben

rubente, postea croci. Nouere id qui coria perficiunt, il
lo enim utuntur. Psoris & lepris illinitur. Lactis abun
dantiam facit coctum cum tritico, potumq;. Radix nu
merosis utilitatibus nobilis, contra serpentiũ ictus tri-
ta drachmis duabus bibitur. Vitia cutis in facie, ua-
rosq; & lentigines, & sugillata emendat, & cicatri
ces. Eademq; præstat decocta in oleo. Decoctæ datur
& comitialibus potus item mente commotis, & uer
tigine laborantibus, drachmæ pondere quotidie anno
toto. Et ipsa autem largior aliquanto, sensus purgat. Il-
la uis præclara, quòd ossa infracta extrahit in aqua im
posita, ut bryoniæ: quare quidam hanc albam bryoniã
uocant. Alia uero nigra efficacior in eodem usu cũ mel
le & thure. Suppurationes incipientes discutit, uete-
res maturat & purgat. Ciet menses & urinam. Ecli-
gma ex ea fit suspiriosis, & contra lateris dolores, uul
sis, ruptis. Splenem ternis obolis pota xxx. diebus con-
sumit. Illinitur eadem cum fico & pterygys digitorũ.
Ex uino secundas fœminarum apposita trahit: & pi-
tuitam, drachma pota in aqua mulsa. Succus radicis
colligi debet ante maturitatem seminis: qui illitus per
se & cum eruo, laetiore quodam colore & cutis tene-
ritate, mangonizat corpora. serpentes fugat. Tunditur
ipsa radix cum pingui fico, erugatq; corpus si statim bi
na stadia ambulentur: aliâs urit, nisi frigida abluatur.
Iucundius hoc idem præstat nigra uitis, quoniam alba
pruritum affert. Est ergo & nigra quam proprie bryo
niam uocant, aly chironiam, aly gynecanthen, aut a-
proniam, similem priori, præterquam colore. Huius e-
nim nigrũ esse diximus. Asparagos eius Diocles præ-
tulit ueris asparagis in cibo urinæ ciendæ, lieniq; mi-
nuendo. In fructetis & harundinetis maxime nasci-
tur. Radix foris nigra, intus buxeo colore, ossa infra-
cta uel efficacius extrahit quàm supradicta. Cæterum
eidem peculiare est, quòd iumentorum ceruicibus uni-
ce medetur. Aiunt si quis uillam ea tinxerit, fugere ac
cipitres, tutasq; fieri uillaticas alites. Eadem in iumen
to hominéq; phlegma aut sanguinem qui se ad talos de
iecerit circumligata sanat. Et hactenus de uitium gene
ribus. Musta differentias habent naturales has, quòd
sunt candida aut nigra aut inter utrunq;, aliaq; ex qui
bus uinum fiat, alia ex quibus passum: cura differẽtias
innumerabiles facit. In plenum ergo hæc dixisse conue
niat. Mustum omne stomacho inutile, uenis iucũdum.
A balineis raptim & sine interspiratione potum, ne
cat: Cantharidum naturæ aduersatur: Item serpẽtibus,
maxime hæmorrhoidi & salamãdræ. Capitis dolores
facit, & gutturi inutile. Prodest renibus, iocineri, &
interaneis uesicæ: colleuat enim ea. Priuatim cõtra bu
prestin ualet. Contra meconium, lactis coagulationẽ,
cicutam, toxica, dorycnium, ex oleo potum, redditũq;
uomitionibus. Ad omnia infirmius album, iucundius
passi mustum, & quod minorem capitis dolorem affe
rat. Vini genera differentiasq; per quam multas expo-
suimus, & ferè cuiusq; proprietates. Neq; est ulla pars
difficilior tractatu, aut numerosior: quippe cum sit tar
dũ dictu, pluribus prosit an noceat: præterea quàm an
cipiti euentu potu statim auxilium fit, aut uenenũ. Ete
nim de natura ad remedia tantum pertinente nunc lo
quimur. Vnum de dando eo uolumen Asclepiades con
didit, ab eo cognominatum: qui uero postea de uolumi
ne illo disseruere, innumera. Nos ista Romana grauita
te, artiumq; liberalium appetentia, non ut medici, sed
ut iudices salutis humanæ, diligẽter distinguemus. De
generibus singulis differere immensum & inexplica-
bile est, discordibus medicorum sententiys. Surrentinũ
ueteres maxime probauere, sequens ætas Albanũ aut
Falernum. Deinde alia aly, iniquissimo genere decre-
ti, quod cuiq; gratissimum cæteris omnibus pronun-
ciando. Quin ut constarent sententiæ, quota portio ta-
men mortalium ys generibus posset uti? Iam uero nec
proceres usquam synceris. Eò uenere mores, ut nomi-
na modo cellarum ueneant, statimq; in lacubus unde
mia adulterentur. Ergo hercle, mirum dictu, innocen-
tius iam est quodcunq; & ignobilius. Hæc tamen fa-
cere constantissime uidentur sententiæ auctorum, quo
rum mentionem fecimus, si quis hoc quoq; discrimen
exigat. Falernum nec in nouitate, nec in nimia uetusta
te corpori salubre est. Media eius ætas à quintodecimo
anno incipit. Hoc non rigido potu stomacho utile, non
item in calido. Et in diutina tussi sorbetur merum uti-
liter à ieiunis. Item in quartanis. Nullo æque uenæ ex-
citantur. Aluũ sistit, corpus alit. Creditum est obscuri
tatem uisus facere: nec prodesse neruis, aut uesicæ. Al-
bana neruis utiliora. Stomacho minus quæ sunt dul-
cia, austera uel falerno utiliora. Concoctionem minus
adiuuant, stomachum modice implent. At surrentina
nullo modo, nec caput tentat, stomachi & intestino-
rum rheumatismos cohibent. Cæcuba iam non gignun
tur. At quæ supersunt Setina, cibos concoqui cogunt.
Virium plus Surrentino, austeritatis Albano, uehe-
mentiæ minus Falerno. Ab his Statana non longo in-
teruallo absuerint. Aluo citæ Signinum maxime con-
ducere indubitatum est. Reliqua in commune dicen-
tur. Vino aluntur uires, sanguis colosque hominum.
Hoc quoque distat orbis medius, & mitior plaga à
circumuectu. quantum illis feritas facit roboris, tan-
tum nobis hic succus. Lactis potus ossa alit, frugũ ner-
uos, aquæ carnes. Ideo minus ruboris est in corporibus
illis, & minus roboris, contraque labores patientiæ.
Vino modico nerui iuuantur, copiosiore læduntur, sic
& oculi. Stomachus recreatur, appetentia ciborum
inuitatur, tristitiæ cura hebetatur, urina & algor ex-
pellitur, somnus conciliatur. Præterea uomitionem si-
stit, collectiones extra lanis humidis impositis mitigat.
Asclepiades utilitatem uini æquari uix deorum poten
tia posse pronunciauit. Vetus copiosiore aqua misce-
tur, magisq; urinam expellit: minus siti resistit. Dulce
minus inebriat, sed stomacho innatat. Austerum fa-
cilius concoquitur. Leuissimum est, quod celerrime
inueteratur. Minus infestat neruos, quod uetusta-
te dulcescit. Stomacho minus utile est pingue, ni-

grum, sed corpora magis alit. Tenue & austerum mi
nus alit, magis stomachum nutrit. Celerius per urinã
transit, tantoq; magis capita tentat: hoc & in omni
alio succo semel dictum sit. Vinum si sit fumo inuetera
tum, insaluberrimum est. Mangones ista in apothecis
excogitauere. Iam & patresfamiliâs ætatem ademere
his, quæ per se cariem traxere. Quo certe uocabulo sa-
tis consilij dedere prisci, quoniam & in materijs cariẽ
fumus erodit. At nos è diuerso fumi amaritudine uetu
statem indui persuasum habemus. Quæ sunt admodũ
exalbida, hæc uetustate salubria fiunt. Quo generosius
uinum est, hoc magis uetustate crassescit, & in amari
tudinem corpori minime utilem coit. Condire eo aliud
minus annosum, insalubre est. Sua cuiq; uino saliua in
nocẽtissima, sua cuiq; ætas gratissima, hoc est, media.
Corpus augere uolentibus, aut mollire aluum, condu-
cit inter cibos bibere. Contra minuentibus aluumq; co
hibentibus, sitire in edendo, postea parum bibere. Vi-
num ieiunos bibere nouitio inuento, inutilissimum est.
Curas uigoremq; animi impedit, ad procinctum tendẽ
tibus: somno *uero ac securitatibus iadudum hoc fuit,
quod Homerica illa Helena ante cibum ministrauit.
Sic quoq; in prouerbium cessit, sapientiam uino obum
brari. Vino debemus homines, quòd soli animalium
non sitientes bibimus. Aquæ potus interponere utilis-
simum. Itemq; iugi superbibere ebrietati, quam quidẽ
frigidæ potus extemplò discutit. Meracis potionibus
per uiginti dies ante canis ortum totidemq; postea, sua
det Hesiodus uti. Merum quidem remedio est contra
cicutas, coriandrum, aconita, uiscum, meconium, argẽ
tum uiuum, apes, uespas, crabrones, phalangia, serpen
tium scorpionumq; ictus, contraq; omnia quæ refrige-
rando nocent. Priuatim contra hæmorrhoidas, prester-
ras, fungos. Item contra inflationes rosionesq; præcor-
diorum, & quorum stomachus in uomitiones effundi
tur: & si uenter aut interanea rheumatismum, sen-
tiant. Dysentericis, sudatoribus, in longa tussi, in epi-
phoris, meracum. At uero cardiacis, in mamma læua
merum in spongia imponi prodest. Ad omnia autem
maxime album inueterascens. Vtiliter etiam fouetur
uino calido uirilitas iumentis, quo etiam infuso cornu
lassitudinem auferri aiunt. Simias quadrupedesq; qui
bus digiti sunt negant crescere assuetas meri potu. Nũc
circa ægritudines sermo de uinis erit. Saluberrimum li
beraliter genitis, Campaniæ quodcunq; tenuissimum;
uulgo uero, quod quenq; maxime iuuerit ualidum. Vti
lissimũ omnibus sacco uiribus fractis. Meminerimus
succum esse, qui feruendo uires à musto sibi fecerit. Mi
sceri plurima genera, omnib. inutile. Saluberrimũ, cui
nihil in musto additũ est meliusq;, si nec uasis pix af-
fuit. Marmore enim & gypso aut calce cõdita, quis nõ
etiam ualidus expauerit? In primis igitur uinum mari
na aqua factum, inutile est stomacho, neruis, uesicæ.
Resina condita, frigidis stomachis utilia existimãtur.
Non expedire uomitoribus, sicut neq; mustum, neque
sapa, neq; passum. Nouitium resinatum nulli conducit,

*accommodatum ac sec.

Capitis dolorem & uertigines facit, ab hoc dicta cra-
pula est. Tussientibus & in rheumatismo nominata
prosunt. Item cœliacis & dysentericis, mulierum men
sibus. In hoc genere rubrum nigrúmue magis constrin
git, magisq; calfacit. Innocentius pice sola conditum.
Sed & picẽ meminisse debemus, non aliud esse quàm
combustæ resinæ fluxum. Hoc genus uini excalfacit,
concoquit, purgat: pectori, uentri utile. Item uuluarum
dolori, si sine febre sint, ueteri rheumatismo, exulcera-
tioni, ruptis, conuulsis, uomicis, neruorum infirmita-
ti, inflationibus, tussi, anhelationibus, luxatis, in suc-
cida lana impositum. Ad omnia hæc utilius id quod
sponte naturæ suæ picem resipit, picatumque appella-
tur. Heluennaco quoq; tamen nimio caput tentari cõ
uenit. Quod ad febrium ualetudines attinet, certum est
non dandum in febre, nisi ueteribus ægris, uinum, nec
nisi declinante morbo. In acutis uero periculis, nullis
nisi qui manifestas remissiones habeant, & has no-
ctu potius. dimidia enim pars periculi est, noctu, hoc
est spe somni, bibentibus. nec à partu abortiue, nec à
libidine ægrotãtibus, nec in capitis doloribus, nec quo
rum accessiones cum frigore extremitatum fiant, nec
in febri tussientibus, nec in tremore neruorumq; dolo
ribus uel faucium, aut si uis morbi circa illa intelliga-
tur, nec in duritia præcordiorum, uenarũ uehementia,
neq; in opisthotono, tetano, nec singultientibus, nec si
cũ febre dyspnœa sit. Minime uero oculis rigentibus,
& genis stantibus, aut defectis grauibusq;: nec quorũ
conniuentium perlucebunt oculi, neu palpebris non
coeuntibus, uel si dormientibus hoc idem eueniet:
aut si cruore suffunduntur oculi, uel si lemæ in oculis
erunt. Minime lingua fungosa, nec graui, & subinde
imperfecta loquẽtibus. nec si urina difficile reddetur,
neq; expauescentibus repente, nec spasticis, aut rur-
sus torpẽtibus, nec si per somnos genitura effundetur.
Cardiacorum morbo unicam spem in uino esse, certũ
est. Sed id dandum quidam non nisi in accessione cen-
sent, alij non nisi in remissione. Illi ut sudorem coër-
ceant. hi quia tutius putant, minuente se morbo: quam
plurium sententiam esse uideo. Dari utique non nisi
in cibo debet, nec à somno, nec præcedente alio potu,
hoc est, utiq; sitienti, nec nisi in desperatione summa,
& uiro facilius quàm fœminæ, seni quàm iuueni, iuue
ni quàm puero, hyeme quàm æstate, assuetis potius
quàm expertibus. Modus dandi pro uehementia uini:
item mixtura. Atq; uulgo satis putant unum uini cya
thum duobus aquæ misceri. Si dissolutio sit stomachi,
dandum: & si cibus non descendat. Inter uini genera
quæ fingi docuimus, nec fieri iam arbitror, & super-
uacaneum eorum usum, cum ipsis rebus ex quibus
finguntur doceamus uti. Et aliàs modum excesserat
medicorum in his ostentatio, ueluti è napis uinum
utile esse ab armorum equitandíue lassitudine præ-
cipientium, atque ut reliqua omittamus, etiam è
iunipero. Et quis satius censeat, absinthite uino u-
tendum potius quàm absinthio ipso? In reliquis
omit

omittatur & palmeum, capiti noxium, uentriq; tantum molliendo, & sanguinem excreantibus non inutile. Fictitium non potest uideri, quod bion appellamus, cum sit in eo sola pro arte festinatio. Prodest stomacho dissoluto, aut cibos non perficienti, prægnantibus, defectis, paralyticis, tremulis, uertigini, torminibus, ischiadicis. In pestilentia quoq; ac peregrinationibus, uim magnam auxiliandi habere dicitur. Vini etiam uitium transit in remedia. Aceto summa uis est in refrigerando, non tamen minor in discutiendo: ita fit, ut infusum terræ spumet. Dictum est sæpius, diceturq;, quoties cum alijs prosit. Per se haustum fastidia discutit, singultus cohibet, sternutamẽta olfactu. Vim in balneis æstus arcet, si contineatur ore. Quin & cũ aqua bibitur. Multorum stomacho utiliter gargarizatur. Cum eadem conualescẽtium & à solis ardoribus. Oculis quoq; illo modo saluberrimum. Plurimum fotu medetur post uredines. Item lepris, furfuribus, ulceribus manantibus, canis morsibus, scorpionum ictibus, scolopendrarum, muris aranei. contraq; omnium aculeatorum uenena & pruritus. Item contra multipedæ morsum. Calidum in spongia appositum, adiecto sulphuris sextante sextarijs tribus aceti, aut hyssopi fasciculo, medetur sedis uitijs. In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omni alia foris in spongia impositũ, intus potum cyathis binis quàm acerrimum. Conglobatum uiq; sanguinem discutit. Cõtra lichenas & bibitur & imponitur. Sistit aluos, & rheumatismos interaneorum infusum. Item procidentia sedis uuluæq;. Tussim ueterem inhibet, & gutturis rheumatismos, orthopnœam, dentium labefactionẽ. Vesicæ nocet, neruorumq; infirmitatibus. Nesciere medici quantum cõtra aspidas polleret. Nuper ab aspide calcata percussus utrem aceti ferens, quoties deposuisset sentiebat ictũ, aliàs illæso similis. Intellectum ibi remediũ est, potuq; succursum. Neq; altero os colluunt uenena exugentes. In totum domitrix uis hæc non ciborum modo est, uerum & rerum plurimarũ. Saxa rumpit infusum, quæ non ruperit ignis antecedens. Cibos quidem & sapores non alius magis succus commendat aut excitat: in quo usu mitigatur tosto pane aut uino, uel accenditur pipere ac lasere: ut que sale compescitur. Non est prætereundum in eo exemplum ingens. Siquidem M. Agrippa supremis suis annis conflictatus graui morbo pedum, cum dolorem eum perpeti nequiret, unius medicorum portentosa scientia, ignorante diuo Augusto, tanti putauit usu pedum sensuq; omni carere, dummodo & dolore illo careret, demersis in acetum calidum cruribus in acerrimo impetu morbi.

De aceto scillino, & oxymelle, & sapa, & fece uini, aceti, & sapæ. CAP. II.

Acetum scillinum inueteratum magis probatur: prodest super ea quæ diximus acescẽtibus cibis: gustatum enim discutit pœnam eam. Et his qui ieiuni uomunt: callum enim faucium facit, ac stomachi odorem oris tollit, gingiuas astringit, dentes firmat, colorem meliorem præstat. Tarditatem quoq; aurium gargarizatione purgat, & transitum auditus aperit. Oculorum aciem obiter exacuit. Comitialibus, melancholicis, uertiginosis, uuluarum strangulationibus, percussis aut præcipitatis, & ob id sanguine conglobato, neruis infirmis, renum uitijs perquam utile. Cauẽdũ exulceratis. Oxymeli antiqui (ut Dieuches tradit) hoc modo temperabant: mellis minas decem, aceti ueteris heminas quinq;, salis marini pondo, thymbræ quadrantem, aquæ marinæ sextarios quinq, pariter coquebãt, decies deferuescente cortina, atq; ita diffundebant inueterabantq;. Sustulit totũ id Asclepiades, coarguitq;. Nam etiam in febribus dabant. Profuisse tamen fatentur contra serpentes quas sepas uocant, & contra meconium, ac uiscum, & anginas, calidum gargarizatũ, & auribus, & oris gutturisq; desiderijs, quæ nunc omnia oxalme contingunt: id sale & aceto recente efficacius est. Vino cognata res sapa est, musto decocto donec tertia pars supersit. Ex albo hoc melius. Vsus contra canthardas, bupreslin, pinorum erucas, quas pityocampas uocant, salamandras, & contra mordentia uenenata. Secundas partusq; emortuos trahit cum bulbis potum. Fabianus autor est, uenenum esse si quis ieiunus à balneis id bibat. Consequens horum est fex uini, sui cuiusq; generis. Ergo uini feci tanta uis est, ut descendentes in cupas enecet. Experimẽtũ demissa præbet lucerna, quandiu extinguatur periculum denuncians. Illota miscetur medicamentis. Cum iridis uero pari podere, eruptionibus pituitæ illinitur. Et sicca uel madida contra phalangia, & testium mammarumq; inflammationes, uel in quacunq; parte corporis. Item cum hordeacea farina, & thuris polline in uino decocta crematur, & siccatur. Experimẽtum est legitime coctæ, ut refrigerata linguam tactu uideatur urere. Celerrime exanimatur loco non incluso condita. Crematio et multum uirium adijcit. Vtilissima est ad compescendas lichenas furfuresq; cum fico decocta. Sic & lepris & ulceribus manantibus imponitur. Fungorum naturæ contraria est pota, sed magis cruda. Oculorum medicamentis cocta & lota miscetur. Medetur illita & testibus & genitalibus. In uino autem aduersus stranguriās bibitur. Cum expirauerit quoq;, lauandis corporibus & uestibus utilis, tuncq; usum acaciæ habet. Fex aceti pro materia acrior sit necesse est, multóque magis exulceret. Resistit suppurationum incremẽtis, stomachũ, interanea, uentrẽ, illita adiuuat. Sistit earũ partiũ rheumatismos, & mulierum menses. Panos discutit nodũ exulceratos, & anginas. Sacros ignes cũ cera. Mammas lactis sui impatientes eadem extinguit. Vngues scabros aufert. E serpentibus contra cerastas ualidissima cũ polenta. Cum melanthio autem contra crocodili morsus, & canis. Et hæc cremata ampliat uires. Tunc addito lentiscino oleo, illita una nocte ruffat capillũ. Eadẽ ex aqua in linteo apposita, uuluas purgat. Sapæ fece ambusta sanantur, melius addita lanugine harundinis. Eadem fece decocta potaq;, tusses ueteres.

Deco

Decoquitur in patinis cum sale & adipe ad tumorem quoq; maxillarum & ceruicum.

De oleis, & folijs oleæ, & flore, & cinere, & de oliua alba, & nigra, & de amurca. CAP. III.

Olearum proxima autoritas intelligitur. Folia earum uehementißime astringunt, purgant, sistunt. Itaq; commanducata imposita ulceribus medentur, & capitis doloribus illita cum oleo. Decoctum eorum cum melle his quæ medici usserint, gingiuarũ inflammationibus, paronychijs, sordidisq; ulceribus excrescentibus. Cũ melle profluuium sanguinis è neruosis partibus cohibet. Succus eorum carbunculantibus circa oculos ulceribus, & pustulis, procidentiq; pupillæ efficax, quapropter in collyria additur. Nam & ueteres lacrymationes sanat, & genarum erosiones. Exprimitur autem succus tusis, affuso uino & aqua cœlesti, siccatusq; in pastillos digeritur. Sistit menses in lana admotus uuluæ. Vtilis & saniem emanantibus. Item condylomatis, ignibus sacris, quæq; serpunt ulcera, epinyctidi. Eosdem & flos earum habet effectus. Vrũtur & cauliculi florescentes, ut spodij uicẽ cinis præstet, uinoq; infuso iterum uritur. Suppurationes & panos illinunt cinere eo, uel folijs tusis cum melle, oculos uero cum polenta. Succus fruticis recentis accensi distillans, sanat lichenas, furfures, manantia ulcera. Nã & lacryma quæ ex arbore ipsa distillat, Aethiopicæ maxime oleæ, mirari satis no est repertos qui dentiũ dolores illinendos censerent, uenenum esse prædicantes, atq; etiam in oleastro quærendam. E radice oleæ quàm tenerrime cortex derasus, in melle crebro gustatu medetur sanguinem reijcientibus, & suppurata extußientibus. Ipsius oleæ cinis cum axungia tumores sanat, extrahitq; fistulis uitia, & ipsas sanat. Oliuæ albæ stomacho utiliores, uentri minus. Præclarum habent antequam condiantur usum, recentes per se cibi modo deuoratæ. Medentur enim arenosæ urinæ, item dẽtibus, aut attritis, aut conuulsis. Nigra oliua stomacho inutilior, uentri facilior, capiti & oculis non conuenit. Vtraq; ambustis prodest trita & illita. Sed nigra commanducatur, & protinus ex ore imposita, pustulas gigni prohibet. Colymbades sordida ulcera purgant, inutiles difficultatibus urinæ. De amurca poteramus uideri satis dixisse, Catonem secuti, sed reddẽda medicinæ quoq; est. Gingiuis & oris ulceribus, dentium stabilitati efficacißime subuenit. Item ignibus sacris infusa, & his quæ serpunt. Pernionibus nigræ oliuæ amurca utilior: Item infantibus fouendis, Albæ uero mulierũ uuluæ in lana admouetur. Multo autem omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in cupreo uase ad craßitudinem mellis. Vsus eius cum aceto, aut uino uetere, aut mulso, ut quæq; causa exigat in curatione oris, dentium, aurium, ulcerum manantium, genitalium, rhagadum. Vulneribus in linteolis imponitur, luxatis in lana. Ingens hic usus, utiq; inueterato medicamento. Tale enim fistulas sanat. Infunditur sedis, genitalium, uuluæ exulcerationi. Illinitur uero podagris incipientibus. Item articularibus morbis. Si uero cum omphacio recoquatur ad mellis craßitudinem, casuros dentes extrahit. Item iumentorum scabiem, cum decocto lupinorum & chamæleonte herba, mire sanat. Cruda amurca podagris foueri utilißimum.

De folijs oleastri, & œnanthino oleo, & cycino, & amygdalino, & laurino, & myrteo, chamæmyrsino, & cupressino, & citreo, & caryino. CAP. IIII.

Oleastri foliorum eadem natura. Spodiumq; è cauliculis uehementius inhibet rheumatismos. Sedat & inflammationes oculorum, purgat ulcera, abenata explet, excrescentia leniter erodit, siccat, & ad cicatricem perducit: cætera ut in oleis. Peculiare autem quòd folia decoquuntur ex melle, dãturq; cochlearibus contra sanguinis excreationes. Oleum tamen acrius atq; efficacius: & os quoq; colluitur illo ad dentium infirmitatem. Imponuntur folia & paronychijs, & carbunculis, & contra omnem collectionem cum uino, ijs uero quæ purganda sunt, cum melle. Miscentur oculorum medicamentis, & decoctum foliorum, & succus oleastri. Vtiliter etiam auribus instillatur cum melle, uel si pus effluat. Flore oleastri condylomata illinuntur & epinyctides. Item cum farina hordeacea uenter, in rheumatismo cum oleo capitis dolores. Cutem in capite ab oßibus recedentem cauliculi decocti, & cum melle impositi comprimunt. Ex oleastro maturi in cibo sumpti sistunt aluum. Tosti autem & cum melle triti, nomas repurgant, carbunculos rumpunt. Olei naturam causasq; abunde diximus. Ad medicinam ex olei generibus hæc pertinent. Vtilißimum est omphacinũ, proxime uiride. Præterea quàm maxime recens, nisi cum uetustißimum quæritur, tenue, odoratum, quodq; non mordeat, è diuerso quàm in cibos eligitur. Omphacinum prodest gingiuis. Si contineatur in ore, colorem dentium custodit magis quàm aliud, sudores cohibet. Oenanthino idem est effectus qui rosaceo. Omni autem oleo mollitur corpus, uigorem & robur accipit. Stomacho contrarium. Auget ulcerum incrementa. Fauces exasperat, & uenena omnia hebetat, præcipue psimmythij & gypsi in aqua mulsa, aut ficorum siccarum decocto potum, contra meconium ex aqua, contra cantharidas, buprestin, salamandras, pityocampas per se potum, redditumq; uomitionibus, contra omnia supradicta laudatißimum. Et laßitudinum perfrictionumque refectio est: tormina calidum potum cyathis sex, magisque ruta simul decocta pellit. Item uentris animalia. Soluit aluum heminæ mensura, cum uino & calida aqua potum, aut ptisanæ succo. Vulnerarijs emplastris utile. Faciem purgat. Bubus infusum per nares donec ructent, inflationem sedat. Vetus autem magis excalfacit corpora, magisque discutit sudores. Duritias magis diffundit. Lethargicis magis auxiliare, & inclinato morbo. Oculorum claritati confert aliquid, cum

part

pari portione mellis acapni. Capitis doloribus reme-
dium est. Item ardoribus in febri cum aqua: etsi ue-
tustis sit occasio, decoquitur, ut uetustatem repræsen-
tet. Oleum cycinum bibitur ad purgationes uentris
cum pari caldæ mensura. Priuatim dicitur purgare præ
cordia. Prodest & articulorum morbis, duritijs omni
bus, uuluis, auribus, ambustis. Cum cinere uero muri-
cum, sedis inflammationibus, item psora. Colorem cu-
tis commendat, capillumque fertili natura euocat. Se-
men ex quo fit, nulla animans attingit. Ellychnia ex
uua fiunt, claritatis præcipuæ. Ex oleo lumẽ obscurum
propter nimiam pinguedinem. Folia igni sacro illinun
tur ex aceto. Per se autem recentia mammis & epi-
phoris. Eadem decocta in uino inflammationibus cum
polenta & croco: per se autem triduo imposita faciem
purgant. Oleum amygdalinum purgat, mollit corpo-
ra, cutem erugat, nitorem commendat, uaros cum mel
le tollit è facie. Prodest & auribus, cũ rosaceo & mel
le & mali punici germine decoctum, uermiculosq; in
his necat, & grauitatem auditus discutit, sonos incer-
tos & tinnitus, obiter capitis dolores & oculorum.
Medetur furunculis, & a sole ustis cum cera. Vlcera
manantia & furfures cum uino expurgat, condyloma
ta cum meliloto. Per se uero capiti illitum, somnum al-
licit. Oleum laurinum utilius quo recentius, quoq; ui
ridius colore. Vis eius excalfactoria, & ideo paralyti
cis, spasticis, ischiadicis, sugillatis, capitis doloribus, in
ueteratis distillationibus, auribus, in calyce punici cal
factum illinitur. Similis & myrtei olei ratio, astrin-
git, indurat, medetur gingiuis, dentium dolori, dysente
riæ, uuluæ exulceratæ, uesicis, ulceribus uetustis uel ma
nantibus, cum squama æris & cera. Itẽ eruptionibus
ambustionibus. Attrita sanat & furfures, & rhaga
das, cõdylomata, articulos luxatos, odorẽ grauẽ corpo
ris. Aduersatur cãtharidi, buprestis, alijsq; malis medi
camentis, quæ exulcerando nocent. Chamæmyrsinæ si
ue oxymyrsinæ eadem natura. Cupressinum oleũ eos-
dem effectus habet quos myrteum. Item citreũ. E nu-
ce uero iuglande quod caryinum appellauimus, alope-
cijs utile est, & tarditati aurium infusum. Item capitis
doloribus illitum. Cæterum iners & graue sapore. E-
nimuero si quid in nucleo putridi fuerit, totus modus
deperit. Ex gnidio grano factum, eandem uim habet
quam cycinum. Ex lentisco factum, utilißimum acopo
est. Idemq; proficeret æque ut rosaceum, ni durius pau
lo intelligeretur. Vtuntur eo & contra nimios sudo-
res, papulasq; sudorum. Scabiem iumentorum efficacis
sime sanat. Balaninum oleum repurgat uaros, furuncu
los, lentigines, gingiuas. Cypros qualis esset, & quem-
admodum ex ea fieret oleum, docuimus. Natura eius
excalfacit, mollit neruos. Folia stomacho illinũtur, &
uuluæ concitatæ succus quoq; eorum apponitur. Folia
recentia commanducata, ulceribus in capite manantı
bus, item oris medentur, & collectionibus, condylo-
matis. Decoctum foliorum ambustis & luxatis pro-
dest. Ipsa ruffant capillũ tusa, adiecto struthei mali suc
co. Flos capitis dolores sedat cum aceto illitus. Idẽ com
bustus in cruda olla nomas sanat, & putrescentia ulce
ra per se, uel cum melle. Odor floris olet, qui somnum
facit. Astringit gleucinum, & refrigerat, eadem ra-
tione qua & œnanthinum. Balsaminum longe precio
sißimum omnium, ut in unguentis diximus, contra o-
mnes serpentes efficax. Oculorum claritati plurimum
confert, caliginem discutit. Item dyspnæas, collectio-
nes omnes duritiasq; lenit. Sanguinem densari prohi-
bet, ulcera purgat: auribus, capitis doloribus, tremulis,
spasticis, ruptis perquam utile. Aduersatur aconito ex
lacte potum. Febres cum horrore uenientes perunctis
leniores facit. Vtendum tamen modice, quoniam adu-
rit, augetq; uitia non seruato temperamento. Maloba-
thri quoq; naturam & genera exposuimus. Vrinam
ciet. Oculorum epiphoris uino expressum utilißime im
ponitur. Item frõtibus dormire uolentibus: Efficacius
si & nares illinantur: aut si ex aqua bibatur. Oris &
halitus suauitatem commendat linguæ subditum fo-
lium, sicut & uestium odorem interpositũ. Hyoschya
minum emolliendo utilius, neruis inutile. Potum qui-
dem cerebri motus facit. Therminum è lupinis emol-
lit, proximum rosaceo effectum habens. Narcißinum
dictum est cum suo flore. Raphaninum phthiriases lon
ga ualetudine contractas tollit, scabritiasq; cutis in fa-
cie emendat. Sesaminum aurium dolores sanat, & ul-
cera quæ serpunt, & quæ cacoethe uocant. Lirinon
quod & phaselinum & Syrium uocauimus, renibus
utilißimum est, sudoribusq; euocandis, uuluæ mollien-
dæ, concoquendoq; intus. Selgiticum neruis utile esse
diximus, sicut herbaceum quoq;, quod Enguini circa
Flaminiam uiam uendunt. Elæomeli, quod in Syria ex
ipsis oleis manare diximus, sapore melleo non sine nau
sea, aluum emollit: bilem præcipue detrahit, duobus cy
athis in hemina aquæ datis: qui bibẽre torpescunt, exci
tanturq; crebro. Potores certaturi præsumunt ex eo
cyathum unum. Pißino oleo usus & paßim ad qua-
drupedum scabiem est. Auibus oleisq; proxima no-
bilitas palmis: Inebriant recentes, capitis dolorem affe
runt minus siccæ, nec quantum uidetur utiles stoma-
cho, tußim exasperant, corpus augent. Succum deco-
ctarum antiqui pro hydromelite dabant ægris ad uires
recreandas, sitim sedandam, in quem usum præfere-
bant Thebaicas. Sanguinem quoq; excreantibus uti-
les, in cibo maxime. Illinuntur caryotæ stomacho, ue-
sicæ, uentri, intestinis. Cum cotoneis, & cera, &
croco sugillata emendant. Nuclei palmarum cremati
in fictili nouo, cinere loto spodij uicem efficiunt, mi-
scenturque collyrijs, & callıblephara faciunt addi-
to nardo.

De mirobalano palma, & de palma elate. CAP. V.

Palma quæ fert myrobalanum, probatißima in
Aegypto, ossa non habet reliquarum modo in ba
lanis. Aluum & menses sistit in uino austero, & uul
nera conglutinat. Palma, siue elate, siue spathe, medi-
cinæ

cinæ confert germina, folia, corticem. Folia imponuntur præcordijs, stomacho, iocineri, ulceribus quæ serpunt cicatrici repugnantia. Psoras cortex eius tener cum resina & cera sanat diebus xx. Decoquitur & ad testium uitia. Capillum denigrat suffitu, partus extrahit. Datur bibēdus renum uitijs & uesicæ, & præcordiorum, & capiti & neruis inimicus. Vuluæ ac uentris fluxionem sistit decoctum eius. Item cinis ad tormina potus in uino albo, in uuluarum uitijs efficacissimus.

Medicinę ex singulorum generum flore, folijs, fructu, ramis, cortice, ligno, succo, radice, cinere. CAP. VI.

PRoximæ uarietates generum medicinarūq;, quæ mala habent. Ex his uerna, acerba, stomacho inutilia sunt: aluum, uesicam circumagunt: neruos lædūt. Cocta meliora. Cotonea cocta suauiora. Cruda tamen duntaxat matura, prosunt sanguinem excreantibus, ac dysentericis, cholericis, cœliacis. Non idem possunt decocta, quoniam amittunt constringentem illā uim succi. Imponuntur & pectori in febris ardoribus. & tamen decoquuntur in aqua cœlesti, ad eadem quæ suprà scripta sunt. Ad stomachi autem dolores cruda decoctáue cerati modo imponuntur. Lanugo eorum carbunculos sanat, cocta in uino, & illita cum cera. Alopecys capillum reddunt. Quæ ex his cruda in melle cōduntur, aluum mouent. Mellis autem suauitati multū adyciunt, stomachoque utilius id faciunt. Quæ uero in melle conduntur cocta, quidam ad stomachi uitia trita cum rosæ folys decoctis dant pro cibo. Succus crudorum lienibus, orthopnoicis, hydropicis prodest: Item mammis, condylomatis, uaricibus. Flos & uiridis & siccus inflammationibus oculorum, excreationibus sanguinis, mensibus mulierū. Fit & succus ex his mitis, cum uino dulci tusis, utilis & cœliacis & iocineri. Decocto quoq; eorum fouentur, si procidant uuluæ & interanea. Fit & oleum ex his, quod melinum uocauimus, quoties non fuerint in humidis nata. Ideo utilissima quæ ex Sicilia ueniūt. Minus utilia struthia, quāuis cognata. Radix eorum circumscripta terra manu sinistra capitur, ita ut qui facit, dicat quæ capiat, & cuius causa: sic adalligata strumis medetur. Melimela & reliqua dulcia, stomachum & uentrē soluūt, siticulosa, æstuosa, sed neruos non lædunt. Orbiculata sistunt aluum & uomitiones, urinas cient. Syluestria mala similia sunt uernis acerbis, aluūq; sistunt. Sanè in hūc usum immatura opus sunt. Citrea contra uenenū in uino bibuntur, uel ipsa uel semen. Faciunt oris suauitatem, decocto eorum colluto, aut succo expresso. Horum semen edendum præcipiunt in malacia prægnantibus: ipsa uero contra infirmitatem stomachi, sed non nisi ex aceto facillime manduntur. Punici mali nouem genera nunc iterare superuacuum. Ex his dulcia, quæ apyrina alio nomine appellauimus, stomacho inutilia habentur, inflationes pariunt, dentes gingiuasque lædūt. Quæ uero ab his sapore proxima uinosa diximus, paruum nucleum habentia, utiliora paulo intelliguntur. Aluum sistunt & stomacho prosunt, duntaxat pauca, citraq; satietatem. Sed hæc minime dāda quāquam omnino nulla in febri, nec carne acinorum utili nec succo. Cauentur æque uomitionibus, ac bilem reycientibus. Vuam in his, ac ne mustū quidem, sed protinus uinum aperuit natura. Vtrunque uero asperiore cortice. Hic ex acerbis in magno usu. Vulgus coria maxime perficere illo nouit, ob id malicorium appellant medici. Vrinam cieri eodem monstrant: mixtaq; galla in aceto decocto, mobiles dentes stabilire. Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam gustatu moueat infantem. Diuiditur malum, cœlestiq; aqua madescit ternis ferè diebus. Hæc bibitur frigida cœliacis, & sanguinē excreantibus. Ex acerbo fit medicamentum, quod stomatice uocatur, utilissimum oris uitijs, narium, aurīū, oculorum caligini: pterygys, genitalibus, & his quas nomas uocant, & quæ in ulceribus excrescunt. Contra leporem marinum hoc modo, Acinis detracto cortice tusis, succoq; decocto ad tertias, cum croci, & aluminis scissi, myrrhæ, mellis Attici selibris. Aly & hoc modo faciunt, Punica acida multa tunduntur, succus in cacabo nouo coquitur mellis crassitudine, ad uirilitatis & sedis uitia, & omnia quæ lycio curantur, aures purulentas, epiphoras incipientes, rubras maculas. In manibus rami punicorum serpentes fugant. Cortice punici ex uino decocti & impositi, perniones sanātur. Contusum malū ex tribus heminis uini, decoctum ad heminam, tormina & tineas pellit. Punicum in olla noua, operculo indito, in furno tostum & contritū, potūq; in uino, sistit aluum, discutit tormina. Primus pomi huius partus florere incipientis, cytinus uocatur Græcis, miræ obseruationis multorum experimento. Si quis unum ex his, solutus uinculo omni cinctus & calceatus, atq; etiam annuli, decerpserit duobus digitis, pollice & quarto sinistræ manus, atq; ita lustratis leui tactu oculis, mox in os additum deuorauerit ne dente contigat, affirmatur nullam oculorum imbecillitatem passurum eo anno. Iidem cytini siccati tritique, carnes excrescentes cohibent: gingiuis & dentibus medentur: uel si mobiles sint decocto succo. Ipsa corpuscula trita, ulceribus quæ serpunt putrescuntue illinuntur, Item oculorum inflammationi intestinorumq;: & ferè ad omnia quæ cortices malorum. Aduersantur scorpionibus. Non est satis mirari curam diligentiāq; priscorum, qui omnia scrutati, nihil intentatum reliquere, In hoc ipso cytino flosculi sunt, antequam scilicet malum ipsum prodat erumpentes, quos balaustium uocari diximus. Hos quoque ergo experti inuenerunt scorpionibus aduersari. Sistunt potu menses fœminarum, sanant oris ulcera, tonsillas, uuam, sanguinis excreationes, uentris & stomachi solutiones, genitalia, ulcera quacunque in parte manantia. Siccauere etiam, ut sic quoque experirentur, inueneruntque tusorum farina dysentericos à morte reuocari, aluum sisti, Quin & nucleos ipsos acynorum experiri non piguit.

guit. Tosti tusiq́, stomachum iuuant, cibo aut potioni inspersi. Bibuntur ex aqua cœlesti, ad sistēdum aluū. Radix decocta succum emittit, qui tineas necat, uicto riati pondere. Eadem discocta in aqua, quas liciū præstat utilitates. Est & syluestre punicum, à similitudine appellatum. Eius radices rubro cortice denarij pondere ex uino potæ somnos faciunt. Semine poto, aqua quæ subierit cutem, siccatur. Mali punici corticis fumo culices fugantur.

De piris & eorum obseruationibus, & de ficorum obseruatione, & caprifico, & erineo, & aliorum generibus medicinæ. CAP. VII.

Pirorum omnium cibus etiam ualentibus onerosus, ægris quoq; uini modo negatur. Decocta eadem mire salubria & grata, præcipue crustumina. Quæcunque uero cum melle decocta, stomachum adiuuant. Fiunt cataplasmata è piris, ad discutienda corporum uitia: & decocto eorum ad duritias utuntur. Ipsa aduersantur boletis atq; fungis, pelluntq́, pondere & pugnante succo. Pirum syluestre tardissime maturescit. Conciditur, suspensumq́, siccatur ad sistendū aluum, quod & decoctum eius potum præstat. Decoquuntur & folia cum pomo ad eosdem usus. Pirorū ligni cinis, contra fungos etiamnum efficacius proficit. Mala piraq; portatu iumētis mire grauia sunt uel pauca. Remedio aiunt esse, si prius edenda dentur aliqua, aut utique ostendantur. Fici succus lacteus, aceti naturam habet. Itaq; coaguli modo lac contrahit. Excipitur ante maturitatem pomi, & in umbra siccatur ad aperienda ulcera, cienda menstrua, apposito cum luteo oui, aut potu cum amylo. Podagris illinitur cum farina fœmgræci & aceto. Pilos quoq; detrahit, palpebrarumq́; scabiē emendat. Item lichenas & psoras. Aluū soluit. Lactis ficulni natura aduersatur crabronum, uesparumq́, & similium uenenis, priuatim scorpionum. Idem cum axungia uerrucas tollit. Folia & quæ non maturuere fici strumis illinuntur, omnibusq́, quæ emolliēda sunt discutiendáue. Præstant hæc & per se folia. Et alij usus eorum tanquam in fricando lichene & alopecijs & quæcunque exulcerari opus sit. Et aduersus canis morsus, ramorū teneri cauliculi cuti imponūtur. Iidem cum melle ulceribus quæ ceria uocantur, illinuntur. Extrahunt infracta ossa cū papaueris syluestris folijs. Canum rabiosorum morsus, folio trito ex aceto restringunt. E nigra ficu candidi cauliculi illinuntur furunculis, muris aranei morsibus cum cera. Cinis earum è folijs gangrenis, consumendisque quæ excrescunt. Fici maturæ urinam cient, aluum soluunt, sudorem mouent, papulasque. Ob id autumno insalubres, quoniam sudantia huius cibi opera corpora perfrigescunt. Nec stomacho utiles, sed ad breue tempus, & uoci contrariæ intelliguntur. Nouissimæ salubriores quàm primæ, medicatæ uero nunquam. Iuuenum uires augent; senibus meliorem ualetudinem faciunt, minusq; rugarum. Sitim sedant, calorem refrigerant. Ob id non negandæ in febribus constrictis, quas stegnas uocāt. Siccæ fici stomachum ledūt: gutturi & faucibus magnifice utiles. Natura his excalfaciēdi. Sitim adferūt. Aluū molliunt, rheumatismis eius & stomacho contrariæ. Vesicæ semper utiles, & anhelatoribus, ac suspiriosis. Item iocinerum, renum, lienum uitijs. Corpus & uires adiuuant, ob id antè athletæ hoc cibo pascebantur: Pythagoras exercitator, primus ad carnes eos transtulit, Recolligentibus se à longa ualetudine utilissimæ. Item comitialibus & hydropicis omnibusq́, quæ maturanda aut discutienda sunt, imponuntur: efficacius calce aut nitro admixto. Coctæ cum hyssopo pectus purgant, pituitam, tussim ueterem. Cum uino autem ad sedem, & tumorem maxillarum, & furunculos, panos, parotidas decoctæ illinuntur. Vtile & decocto earum fouere fœminas. Decoctæ quoque eædem cum fœnograeco utiles sunt pleuriticis, & peripneumonicis. Cum ruta coctæ torminibus prosunt. Tibiarum ulceribus cum æris flore. Pterygijs cum punico malo. Ambustis, pernionibus cum cera. Hydropicis coctæ in uino, & cum absinthio & farina ordeacea, nitro addito. Aluum sistunt manducatæ. Scorpionum ictibus cum sale tritæ illinuntur. Carbunculos extrahunt in uino coctæ & impositæ. Carcinomati, si sine ulcere est, quàm pinguissimam ficum imponi, penè singulare remedium est: item phagedænæ. Cinis non ex alia arbore aciem purgat acrior, conglutinat, replet, astringit. Bibitur & ad discutiendum sanguinem cōcretum. Item percussis, præcipitatis, conuulsis, ruptis, cyathis singulis aquæ & olei. Datur tetanicis & spasticis. Item potus uel infusus cœliacis, dysentericis. Et si quis eo cum oleo perungatur, excalfacit. Item cum cera & rosaceo subactus, ambustis cicatricem tenuissimam obducit. Lusciosos ex oleo illitus emendat, dentiumq; uitia, crebro fricatu. Produnt etiam, si quis inclinata arbore, supino ore aliquem nodum eius morsu abstulerit nullo uidente, atque in aluta illigatum licio è collo suspenderit, strumas & parotidas discuti. Cortex tritus cum oleo, uentris ulcera sanat. Crudi grossi uerrucas & thymos nitro farinaq; additis tollunt. Spodij uicem exhibet fruticum à radice exeuntium cinis. Bis tostus adiecto psimmythio digeritur in pastillos, ad ulcera oculorum & scabritiam. Caprificus etiámnum multo efficacior fico. Lactis minus habet: surculo quoque eius lac coagulatur in caseum. Exceptum id coactumq́, in duritiam, suauitatem carnibus affert. Fricatur diluto ex aceto. Miscetur exulceratorijs medicamentis. Aluum soluit, uuluam cum amylo aperit. Pota menses ciet cum luteo oui. Podagris cum farina fœnigræci illinitur. Lepras, psoras, lichenas, lentigines expurgat. Item uenenatorum ictus, & canis morsus: Dentium quoque dolori hic succus appositus in lana prodest, aut in cauis eorum additus. Cauliculi & folia, admixto eruo, contra marinorum uenena prosunt. Adijciunt & uinum. Bubulas carnes additi caules magno ligni compendio percoquunt.

Grossi illitæ strumas, & omnium collectionem emolliunt & discutiunt: Aliquatenus & folia. Quæ mollissima sunt ex his, cum aceto ulcera manãtia & epinyctidas & surfures sanant. Cum melle item & folijs, certa sanant, & canis morsus. Recentes cum uino, phagedænas. Cum papaueris folijs ossa extrahunt. Grossi caprifici inflammationes discutiũt suffitu. Resistunt & sanguini taurino poto, & psimmythio, & lacti coagulato potæ. Item aqua decoctæ atque illitæ parotidas sanant. Cauliculi aut grossi eius quàm minutissimæ, ad scorpionum ictus è uino bibuntur. Lac quoque instillatur plagæ & folia imponuntur. Item aduersus murem araneum. Cauliculorum cinis uuam faucium sedat, Arboris ipsius cinis ex melle, rhagadia. Radix deferuefacta in uino, dẽtium dolores. Hyberna caprificus in aceto cocta & trita, impetigines tollit. Illinuntur ramenta rami sine cortice quàm minutissima ad scobis modum. Caprifico quoque medicinæ unius miraculum additur. Corticem eius impubescentẽ puer impubis si defracto ramo detrahat dentibus, medullam ipsam adalligatam ante solis ortum, prohibere strumas. Caprificus tauros quamlibet feroces, collo eorum circundata, in tantum mirabili natura compescit, ut immobiles præstet. Herba quoque quam Græci erineon uocant, reddenda in hoc loco propter gentilitatem. Palmum alta est, cauliculis quinis ferè, ocymi similitudine, flos candidus, semen nigrum, paruum: tritum cum melle Attico, oculorum epiphoris medetur: utcunque autem decerpta manat lacte multo & dulci herba, perquàm utilis auriũ dolori, nitri exiguo addito. Folia resistunt uenenis. Pruni folia decocta tonsillis, gingiuis, uuæ, prosunt in uino decocta, & subinde ore colluto. Ipsa pruna aluum molliunt, stomacho uero utilissima, sed breui momento. Vtiliora persica, succusque eorum, etiámnum in uino aut in aceto expressus. Nec est alius eis pomis innocẽtior cibus. Nusquam minus odoris, succi plus, qui tamen sitim stimulet. Folia eius trita illita, hæmorrhagiam sistunt. Nuclei persicorum in aceto & oleo, capitis doloribus illinuntur. Syluestrium quidem prunorum bacca, uel è radice cortex, in uino austero si decoquantur, ita ut trientes ex hemina supersit, aluum & tormina sistunt. Satis est singulos cyathos decocti sumi. Et in ijs & satiuis prunis est limus arborum, quem Græci lichena appellant, rhagadijs & condylomatis mire utilis. Mora in Aegypto & Cypro sui generis, ut diximus, largo succo abundant, summo cortice desquamato: altiore plaga, siccãtur, mirabili natura. Succus aduersatur uenenis serpentium, prodest dysentericis, discutit panos omnesq; collectiones: uulnera conglutinat, capitis dolores sedat, item aurium: spleneticis bibitur. Illinitur & contra perfrictiones. Celerrime teredinem sentit. Nec apud nos succo usus minor. Aduersatur aconito & araneis, in uino potus. Aluum soluit, pituitasque ac tineas & similia uentris animalia extrahit: Hoc idem præstat & cortex tritus. Folia tingunt capillum cum fici nigræ & uitis corticibus simul coctis in aqua cælesti. Pomi ipsius succus aluũ soluit protinus. Ipsa poma ad præsens stomacho utilia, refrigerant, sitim faciunt: Si non superueniat alius cibus, intumescunt. Ex immaturis succus sistit aluum ueluti animalis alicuius, in hac arbore obseruandis miraculis, quæ in natura eius diximus. Fit ex pomo panchrestos stomatice, eadẽ arteriace appellata, hoc modo, Sextarij tres succi è pomo, leui uapore ad crassitudinẽ mellis redigũtur. Pòst additur omphacij aridi pondus x. duorum, aut myrrhæ x. unius, croci x. unius. Hæc simul tritæ miscẽtur decocto. Neq; est aliud oris, arteriæ, uuæ, stomachi, iucundius remediũ. Fit & alio modo, Succi sextarij duo, mellis Attici sextarius, decoquũtur ut suprà diximus. Mira sunt præterea quæ produntur. Mori germinatiõe prius quàm in folia exeat, sinistra decerpi iubẽtur futura poma, ricinos Græci uocant. Hi terram si non attigere, sanguinẽ sistunt adalligati, siue ex uulnere fluat, siue ore, siue naribus, siue hæmorrhoidis, ad hoc seruantur repositi. Idem præstare, & ramus dicitur, luna plena defractus, incipiens fructum habere. Si terram non attigerit, priuatim mulieribus adalligatus lacerto contra abundantiã mensiũ. Hoc & quocunq; tempore ab ipsis decerptũ ita ut terram non attingat, adalligatumq; existimant præstare. Folia mori trita, aut arida decocta serpentiũ ictibus imponuntur. Ad idemq; potu proficitur. Scorpionibus aduersatur è radice corticis succus, ex uino aut poscæ potus. Reddenda est & antiquorum compositio, Succum expressum pomi maturi immaturiq; mixtũ, coquebant in uase æreo ad mellis crassitudinem. Aliqui myrrha adiecta & cupresso præduratũ uas sole torrebant, permiscẽtes spatha ter die. Hæc erat stomatice, quæ & uulnera ad cicatricẽ perducebat. Alia ratio: succũ siccato exprimebant pomo, multũ sapori obsoniorũ conferente. In medicina uero cõtra nomas & pectoris pituitas, & ubicunq; opus esset astringi uiscera. Dentes quoq; colluebant eo. Tertiũ genus succi folijs & radice decoctis ad ambusta ex oleo illinenda. Imponuntur & per se folia. Radix per messes incisa succũ dat aptissimum dentiũ dolori, collectionibusq;, & suppurationibus. Aluũ purgat. Folia mori in urina madefacta pilũ corijs detrahunt. Cerasa aluũ molliunt, stomacho inutilia. Eadẽ siccata aluum sistunt, urinam cient. Inuenio apud autores, si quis matutino roscida cũ suis nucleis deuoret, in tantũ leuari aluum, ut pedes morbo liberentur. Mespila exceptis setanijs quæ modo propiorem uim habent, reliqua astringunt stomachum, sistuntq; aluum. Item sorba sicca, nam recentia stomacho & aluo citæ prosunt.

De pineis & amygdalis, & nuce auellana, & de nuce iuglande, & de pistacijs & castaneis, siliqs, cornu, & unedone, & lauro. CAP. VIII.

NVces pineæ, quæ resinam habent, contusæ leuiter, additis in singulis sextarijs aquæ ad dimidium

dium decocta, sanguinis excreationi medentur, ita ut cyathi bini bibantur ex eo. Corticis è pino in uino decoctum contra tormina datur. Nuclei nucis pineæ sitim sedant & acrimoniam stomachi rosionesq;, & contrarios humores consistẽtes ibi, & infirmitatem uirium roborant, renibus & uesicæ utiles. Fauces uidentur exasperare & tussim. Bilem pellunt poti ex aqua, aut uino, aut passo, aut balanorum decocto. Miscetur his cõtra uehementiores stomachi rosiones cucumeris semen & succus portulacæ. Item ad uesicæ ulcera & renum, quoniam & urinã cient. Amygdalæ amaræ radicũ decoctum cutem in facie corrigit, coloremq; hilariorem facit. Nuces ipsæ somnum faciunt & auiditatem. Vrinam & menses cient. Capitis dolori illinuntur, maximeque in febri. si ab ebrietate, ex aceto & rosaceo & aquæ sextario. Et sanguinem sistunt. Cũ amylo & menta lethargicis comitialibusq; prosunt. Capite peruncto epinyctidas sanant, è uino ueteri ulcera putrescentia. Canum morsus cũ melle. Et furfures ex facie antè fotu præparata. Item iocineris & renũ dolores ex aqua pota: & sæpe ex eclegmate cum resina terebenthina. Calculosis & difficili urinæ in passo, & ad purgandam cutem in aqua mulsa tritæ sunt efficaces. Prosunt eclegmate iocineri, tussi & colo cũ elelisphaco modice addito. In melle sumitur nucis auellanæ magnitudo. Aiunt quinis ferè præsumptis ebrietatẽ non sentire potores: Vulpesq; si ederint eas, nec contingat è uicino aquam lambere, mori. Minus ualent in remedijs dulces, & hæ tamen purgant, & urinam cient. Recentes stomachum implent. Nucibus Græcis cum absinthij semine ex aceto sumptis, morbus regius sanari dicitur. Item illitis per se uitia sedis, & priuatim condylomata. Item tussi & sanguinis reiectioni prodest. Nuces iuglandes Græci à capitis grauedine appellauere. Etenim arborũ ipsarum foliorumq; uires, in cerebrum penetrant: hocq; minore momento, sed in cibis, nuclei faciunt. Sunt autẽ recentes iucũdiores, siccæ unguinosiores, & stomacho inutiles, difficiles concoctu, dolorem capitis inferentes, tussientibus inimicæ, & uomituris ieiunis, aptæ in tenasmo solo, trahunt enim pituitam. Eædem præsumptæ uenena hebetant. Item anginam cum ruta & oleo. Item aduersantur cepis, leniuntq; earum saporem. Aurium inflammationi imponuntur cum mellis exiguo. Item cum ruta mammis & luxatis. Cum cepa autem & sale & melle, canis hominisq, morsui. Putamine nucis iuglandis, dens cauus uritur. Putamen cõbustum tritumq, in oleo aut uino, infantium capite peruncto, nutrit capillum, & ad alopecias ro sic utuntur. Quo plures quis nuces ederit, hoc facilius tineas pellit. Quæ peruete res sunt nuces, gangrenis & carbunculis medentur. Item sugillatis. Cortex iuglandiũ, lichenũ uitio & dysentericis prodest. Folia trita cum aceto, auriũ dolori. In sanctuarijs Mithridatis maximi regis deuicti, Cn. Pompeius inuenit in peculiari cõmentario ipsius manu cõpositionẽ antidoti, è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ folijs uiginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat, nullum uenenũ nociturum illo die. Cõtra rabiosi quoq; canis morsus, nuclei à ieiuno homine cõmanducati illitiq; præsenti remedio esse dicuntur. Nuces auellanæ capitis dolorem faciunt, inflationem stomachi, & pinguedini corporis conferunt, plus quàm sit uerisimile. Tostæ & distillationi medentur. Tussi quoq, ueteri tritæ, & in aqua mulsa potæ. Quidã adijciunt grana piperis, alij è passo bibunt. Pistacia eosdẽ usus & effectus habent, quos pinei nuclei, præterq, ad serpentiũ ictus, siue edantur, siue bibantur. Castaneæ uehementer sistunt stomachi & uentris fluxiones, aluum cient, sanguinem excreantibus prosunt, carnes alunt. Siliquæ recentes, stomacho inutiles, aluum soluunt. Eædem siccatæ sistũt, stomachoq; utiliores fiũt. Vrinam cient. Syriacas in dolore stomachi ternas in aquæ sextarijs decoquunt quidã ad dimidiũ, cumque succum bibunt. Sudor uirgæ corni arboris lamina ferrea candente exceptus, non contingente ligno, illitaq; unde ferrugo, incipientes lichenas sanat. Arbutus siue unedo, fructum fert difficilem concoctioni, & stomacho inutilem. Laurus excalfactoriam naturã habet, & folijs, & cortice, & baccis. Itaq; decoctũ ex his, maxime è folijs, prodesse uuluis & uesicis conuenit. Illita uero uesparũ crabronumq; & apium: item serpentiũ uenenis resistunt, maxime sepis, dipsadis & uiperæ. Prosunt & mensibus fœminarũ cum oleo cocta. Cum polenta autẽ quæ tenera sunt trita, ad inflãmationes oculorũ, cum ruta testium, cum rosaceo capitis dolores, aut cũ irino. Quin & cõmanducata atque deuorata per triduum terna, liberant à tussi. Eadem prosunt suspirijs trita cũ melle. Cortex radicis cauendus grauidis. Ipsa radix calculos rũpit, iocineri prodest, tribus obolis in uino odorato pota. Folia pota uomitiones mouent. Baccæ menses trahunt apposita tritæ, uel potæ. Tussim ueterẽ & orthopnœam sanant binæ, detracto cortice in uino potæ. Si & febris sit, ex aqua aut eclegmate ex aqua mulsa, aut ex passo decoctæ. Prosunt & phthisicis eodem modo, & omnibus thoracis rheumatismis. Nam & concoquunt pituitã, & extrahunt. Aduersus scorpiones quaternæ ex uino bibuntur. Epinyctidas ex oleo illitæ & lentigines, & ulcera manantia, & ulcera oris, & furfures. Cutis pruriginẽ succus baccarũ emẽdat, & phthiriasin. Aurium dolori & grauitati instillatur, cũ uino ueteri & rosaceo. Perunctos eo fugiunt uenenata omnia: porodest contra ictus & potus, maxime autem eius laurus, quæ tenuiora habet folia. Baccæ cũ uino serpentibus, & scorpionibus, & araneis resistunt. Ex oleo & aceto illinuntur, & lieni, & iocineri. gangrenis cũ melle. Et in fatigatione etiã aut perfrictione succo eo perungi, nitro adiecto prodest. Sunt qui celeritati partus multũ conferre putent radicẽ, acetabuli mensura in aqua potã, efficacius recentem quàm aridam. Quidam aduersus scorpionũ ictus, decem baccas dari

iubent potui. Item & in remedio uuæ iacentis, quadrantem pondo baccarũ foliorumq; decoqui in aqua sextarijs tribus ad tertias, eamq; calidã gargarizare. Et in capitis dolore, impari numero baccas cũ oleo cõterere, & calefacere. Laurus delphicæ folia trita olfactaq; subinde, pestilentiæ contagia prohibent, tanto magis si & uranntur. Oleũ ex Delphica ad cerata acopumq;, ad perfrictiones discutiendas, neruos laxãdos, lateris dolores, febresq; frigidas utile est. Item ad aurium dolorem, in mali punici cortice tepefactum. Folia decocta ad tertias partes aquæ, uuam cohibent gargarizatiõe potu alui dolores, intestinorumq;. Tenerrima ex his trita in uino, papulas pruritusq;, illita noctibus. Proxime ualent cætera lauri genera. Laurus Alexãdrina siue Idæa, partus celeres facit, radice pota trium denariorum pondere, in uini dulcis cyathis tribus. Secundas etiam pellit, mensesq; eodem modo pota. Daphnoides (siue his nominibus quæ diximus) syluestris laurus prodest, aluum soluit, recenti folio uel arido drachmis tribus cum sale in hydromelite manducata. Pituitas extrahit folium & uomitus, stomacho inutile. Sic & baccæ quinæ denæue, purgationis causa sumuntur.

De myrto satiua, & myrtidano, & de myrto syluestri. CAP. IX.

Myrtus satiuæ candida, minus utilis est medicinæ quàm nigra. Semen eius medetur sanguinem excreantibus. Item contra fungos in uino potũ. Odorem oris cõmendat uel pridie cõmanducatum. Itẽ apud Menandrum synaristusæ hoc edunt. Datur & dysentericis denarij pondere in uino. Vlcera difficilia in extremitatibus corporis sanat, cũ uino subferuefactum. Imponitur lippitudini cũ polenta, & cardiacis in mãma sinistra. Et contra scorpionis ictus in mero, & ad uesicæ uitia, capitis dolores, & ægilopas antequam suppurent. Item tumoribus, exemptisq; nucleis in uino uetere tritum eruptionibus pituitæ. Succus seminis aluum sistit, urinã ciet. Ad eruptiones pustularum pituitæq; cũ cerato illinitur. & cõtra phalangia. Capillum denigrat. Lenius succo oleũ est ex eadẽ myrto, lenius & uinũ quo nunquam inebriatur. Inueteratum sistit aluũ & stomachum, tormina sanat, fastidium abigit. Foliorũ arentium farina sudores cohibet inspersa, uel in febri. Vtilis & cœliacis & procidentiæ uuluarũ, sedis uitijs, ulceribus manantibus, igni sacro fotu, capillis fluentibus, furfuribus. Itẽ alijs eruptionibus, ambustis. Additur quoq; in medicamẽto quod liparas uocant, eadẽ de causa qua oleum ex his, efficacissimũ ad ea quæ in humore sunt, tanquã in ore & uulua. Folia ipsa fungis aduersantur trita ex uino, cum cera uero articularibus morbis & collectionibus. Eadem in uino decocta dysentericis & hydropicis potui dantur. Siccantur in farinã quæ inspergitur ulceribus, aut hæmorrhoidæ. Purgãt & lẽtigines, pterygia & paronychia & epinyctidas, condylomata, testes, tetra ulcera. Item ambusta cũ cerato. Ad aures purulentas & folijs crematis utuntur & succo & decocto. Comburũtur & in antidota. Item cauliculi flore decerpti, in nouo fictili operto cremati in furno, dein triti ex uino. Et ambustis foliorum cinis medetur. Inguen ne intumescat ex ulcere, satis est surculũ tantum myrti habere secum, non ferro nec terra contactum. Myrtidanũ diximus quomodo fieret: Vuluæ prodest appositum fotu, & illitu. Multo efficacius & cortice & folio & semine. Exprimitur & folijs succus mollissimus in pila tusis, affuso paulatim uino austero, aliàs aqua cœlesti, atq; ita expresso utuntur ad oris sedisq; ulcera, uuluæ & uentris: capillorũ nigritiam, malarũ perfusiones, purgationes lentiginũ, & ubi constringẽdum aliquid est. Myrthus syluestris, siue oxymyrsine, siue chamæmyrsine, baccis rubentibus & breuitate à satiua distat. Radix eius in honore est, decocta uino, ad renũ dolores pota, & difficili urinæ, præcipueque crassæ, & grauiter olenti: Morbo regio, & uuluarum purgationi trita cũ uino. Cauliculi quoq; incipientes asparagorũ modo in cibo sumpti, & in cinere cocti: Semen cũ uino potum, aut oleo, aut aceto, calculos frãgit. Item in aceto & rosaceo tritum, capitis dolores sedat: & potũ morbum regium. Castor oxymyrsinen myrti folijs acutis, ex qua fiunt ruri scopæ, ruscum uocauit, ad eosdem usus. Et hactenus habent se medicinæ urbanarum arborum. Transeamus ad syluestres.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXIIII.

*

PROOEMIVM.

Medicinæ ex arboribus syluestribus. CAP. I.

Ne syluæ quidem, horridiorq; naturæ facies, medicinis carent, sacra illa parente rerum omnium, nusquã non remedia disponente homini, ut medecina fieret etiã solitudo ipsa, sed ad singula illius discordiæ atque concordiæ miraculis occursantibus. Quercus & olea tã pertinaci odeo dissident, ut altera in alterius scrobe depactæ moriãtur. Quercus uero & iuxta nucem iuglandem. Perniciali a & brassicæ cum uite odia. ipsumq; olus, quo uitis fugatur, aduersum cyclamino & origano arescit. Quin & annosas iã, & quæ sternãtur arbores, difficilius cadi, ac celerius inarescere tradũt, si prius manu quàm ferro attingãtur. Pomorũ onera à iumentis statim sentiri: ac nisi prius ostendãtur his, quãuis pauca portẽt, sudare ilico. Ferulæ asinis gratissimæ sunt in pabulo, cæteris uero iumẽtis præsentaneo ueneno: qua de causa id animal Libero patri assignatur, cui & ferula. Surdis etiam rerũ sua cuiq; sunt uenena, ac minimis quoq;. Philyra coci & polline nimiũ salem cibis eximunt. Prædulciũ fastidiũ sal tẽperat. Nitrosæ aut amaræ aquæ, polenta addita

mitig

mitigantur, ut intra duas horas bibi possint. Qua de causa & in saccos uinarios additur polenta. Similis uis Rhodiæ cretæ, & argillæ nostratis. Concordia ualent cum pix oleo extrahitur, quãdo utrunq; pinguis naturæ est. Oleũ solum calci miscetur, quando utrunq; aquas odit. Gummi aceto facilius eluitur, atramentũ aqua. Innumera præterea alia, quæ suis locis dicentur assidue. Hinc nata medicina. Hæc sola naturæ placuerat esse remedia parata uulgo, inuentu facilia, ac sine impendio, ex quibus uiuimus. Postea fraudes hominũ & ingeniorũ, capturæ officinas inuenere istas, in quibus sua cuiq; homini uenalis promittitur uita. Statim cõpositiones & mixturæ inexplicabiles decantãtur. Arabia atq; India in medio æstimantur, ulceriq́; paruo medicina à rubro mari imputatur, cũ remedia uera quotidie pauperrimus quisq; cœnet. Nam si ex horto petantur, aut herba uel frutex quæratur, nulla artium uilior fiat. Ita est profecto, magnitudo populi Romani perdidit ritus, uincendo uicti sumus. Paremus externis, & una artium imperatoribus quoque imperat. Verum de his aliâs plura.

Lotos CAP. II.

L*Oton herbam, itemq́; Aegyptiã codẽ nomine, aliâs & Syrticã arborẽ, diximus suis locis. Hæc lotos, quæ faba Græca appellatur à nostris, aluũ baccis sistit. Ramenta ligni decocta in uino prosunt dysentericis, menstruis, uertigini, comitialibus. Cohibent & capillũ. Mirũ, his namẽtis nihil esse amarius, fructuq́; dulcius. Fit & è scobe eius medicamẽtũ, ex aqua myrti, dicocta, subacta, & diuisa in pastillos, dysentericis utilissimũ, pondere uictoriati cũ aquæ cyathis tribus.*

Glans. CAP. III.

G*Lans intrita duritias quas cacoethes uocant, cũ salsa axungia sanat. Vehementiora sunt ligna & in omnibus cortex ipse, corticiq; tunica subiecta. Hæc decocta iuuat cœliacos. Dysentericis etiã illinitur uel ipsa glans. Eademq́; resistit serpẽtium ictibus, rheumatismis, suppurationibus. Folia & baccæ, uel cortex, uel succus decocti prosunt contra toxica. Cortex illinitur decoctus lacte uaccino, serpentis plagæ. Datur ex uino dysentericis. Eadem & ilici uis.*

De cocco ilicis, & galla, & uisco, pilulis, glande, & de cerri radice, & subere. CAP. IIII.

C*Occum autẽ ilicis, uulneribus ex aceto recentibus imponitur. Epiphoris ex aqua, & oculis suffusis sanguine instillatur. Est autem genus ex eo in Attica ferè & Asia nascens, celerrime in uermiculum se mutãs, quod ideo scolecion uocãt, improbantq́;. Principalia eius genera diximus. Nec pauciora gallæ genera fecimus, solidã, perforatã. Itẽ albam, nigrã, maiorẽ minorẽ, uis omniũ similis. Optima Comagena. Excrescentia in corpore tollit. Prosunt gingiuis, uuæ, oris exulcerationi. Crematæ & in uino extinctæ, cœliacis. Dysentericis illinuntur. Paronychijs ex melle, & unguibus scabris, pterygijs, ulceribus manãtibus, codylomatis, uulneribus quæ phagedænica uocantur. In uino autem decoctæ auribus instillantur, oculis illinuntur. Aduersus eruptiones & panos cũ aceto. Nucleus cõmanducatus dentiũ dolorẽ sedat. Item intertrigines, & ambusta. Immaturæ ex his ex aceto potæ, lienem consumunt. Eædem crematæ, & aceto salso extinctæ, menses sistunt, uuluasq́; procidentes fotu. Omnes capillos denigrant. Viscum è robore præcipuum diximus haberi, & quo cõficeretur modo. Quidam contusum in aqua decoquunt, donec innatet. Quidam cõmanducantes acinos, expuunt cortices. Optimũ est, quod sine cortice est, quodq́; leuissimum, extrà fuluũ, intus porraceum, quo nihil est glutinosius. Emollit, discutit tumores, siccat strumas. Cum resina & cera panos mitigat omnis generis. Quidam & galbanum adijciunt, pari pondere singulorum, eoque modo & ad uulnera utuntur. Vnguium scabricias expolit, si septenis diebus soluantur, nitroq́; colluantur. Quidam id religione efficacius fieri putant, prima luna collectũ è robore sine ferro. Si terram nõ attigit, comitialibus mederi. Conceptum fœminarũ adiuuare, si omnino secum habeant. Vlcera commanducato impositoq́; efficacissime sanari. Roboris pilulæ ex adipe ursino alopecias capillo replent. Cerri folia & cortex, & glans, siccat collectiones suppurationesq́;. Fluxiones sistit. Torpentes membrorũ partes corroborat decoctum eius fotu: cui & insidere expedit, siccandis astringendísue partibus. Radix cerri aduersatur scorpionibus. Suberis cortex tritus, ex aqua calida potus, sanguinem fluentẽ ex uralibet parte sistit. Eiusdem cinis ex uino calida, sanguinem excreantibus magnopere laudatur.*

De fago et cupresso, & cedro magna, & de cedride, galbano. CAP. V.

F*Agi folia manducantur in gingiuarum labiorumq́; uitijs. Calculis glandis fagineæ cinis illinitur. Item cũ melle alopecijs. Cupressi folia trita, serpentiũ ictibus imponuntur: & capiti cũ polenta, si à sole doleat. Itẽ ramici, qua de causa & bibuntur. Testium quoq; tumori cũ cera illinuntur. Capillum denigrant ex aceto. Eadem trita cũ duabus partibus panis mollis, & è uino aminæo subacta, pedũ ac neruorum dolores sedãt. Pilulæ aduersus serpentiũ ictus bibũtur, aut si eijciatur sanguis. Collectionibus illinuntur. Ramici quoq; teneræ tusæ cũ axungia & lomento, prosunt. Bibuntur ex eadẽ causa. Parotidi & strumæ cũ farina imponuntur. Exprimitur succus tusis cũ semine, qui mixtus oleo caliginẽ oculorũ aufert. Item uictoriati pondore in uino potus illitusq́;, cum fico sicca pingui, exemptis granis, uitia testiũ sanat, tumores discutit, & cũ fermento strumas. Radix cũ folijs trita potaq; uesicæ & stranguriæ meditur: & contra phalangia. Ramenta pota menses cient, scorpionũ ictibus aduersantur. Cedrus magna, quam cedrelatẽ uocãt, dat picem quæ cedria uocatur, dẽtium doloribus utilissimã. Frangit enim eos & extrahit: dolores sedat. Cedri succus ex ea quomodo fieret, diximus, magni ad lumina usus, ni capitis dolorem inferret. Defuncta*

corpora incorrupta auis seruat, uiuentia corrumpit: mira differentia, cũ uitam auferat spirantibus, defunctis pro uita sit. Vestes quoq; corrumpit, & animalia necat. Ob hoc non censeam in anginis hoc remedio utendum, neq; in cruditatibus, quod suasere aliqui, gustu. dẽtes quoq; colluere ex aceto in dolore timuerim, uel grauitati aut uermibus auriũ instillare. Portẽtum est quod tradunt, abortiuum fieri in uenere antè perfusa uirilitate. Phthiriases perungere eo non dubitauerim, itemq; porrigines. Suadent & contra uenenũ leporis marini bibere in passo. Facilius in elephãtiasi illinatur. Et ulcera sordida & excrescẽtia in ijs autores quidam & oculorũ albugines caliginisq; inunxere eo. Et contra pulmonis ulcera cyathum eius sorbere iusserunt. Item aduersus tineas. Fit ex eo & oleum, quod pisseleon uocant, uehementioris ad omnia eadẽ usus. Cedri scobe serpentes fugari certũ est. Item baccis tritis cum oleo, si qui perungantur. Cedrides, hoc est fructus cedri, tussim sanant, urinam cient, aluum sistunt, utiles ruptis, conuulsis, spasticis, stranguriæ, uuluis, admoti. Contra lepores marinos, eademq; quæ suprà, collectionibus inflammationibusq;. De galbano diximus. Neq; humidum, neq; aridum probatur, sed quale docuimus. Per se bibitur ad tussim ueterẽ, suspiria, rupta, conuulsa. Imponitur ischiadicis, lateris doloribus, panis, furũculis, corpori ab ossibus recedẽti, strumis, articulorũ nodis, dentiũ quoq; doloribus. Illinitur & cũ melle capitis ulceribus. Purulentis infunditur auribus cum rosaceo, aut nardo. Odore comitialibus subuenit, & uulua strangulante & in stomachi defectu. Abortus nõ exeuntes trahit appositu uel suffitu. Item ramis ellebori circumlitum atque subiectum. Serpentes nidore urentium fugari diximus. Fugiunt & perunctos galbano. Medetur & à scorpione percussis. Bibitur & in difficili partu fabæ magnitudine in uini cyatho, uuluasq; conuersas corrigit. Cũ myrrha autem & in uino mortuos partus extrahit. Aduersatur & uenenis, maxime toxicis, cum myrrha & in uino. Serpentes oleo & spondylio mixto tactu necat. Nocere urinæ existimatur.

De ammoniaco, & styrace, & spondylio, & sphagno, & terebintho, & chamæpity, & pityusa, & resinis, & picea, & lentisco CAP. VI.

Similis ammoniaci natura atq; lacrymæ probandæ ut diximus, mollit, calefacit, discutit, dissoluit. Claritati usus in collyrijs conuenit. Pruritum, cicatrices, albugines oculorum tollit. Dentium dolores sedat, efficacius accensum. Prodest dispnoicis, pleuriticis, pulmonibus, uesicis, urinæ cruentæ, lieni, ischiadicis potum. Sic & aluum soluit. Articulis & podagræ cum pari pondere picis aut ceræ & rosaceo coctum. Maturat panos, extrahit clauos cum melle. Sic & duritias emollit. Lieni cum aceto & cera cypria, uel rosaceo efficacissime imponitur. Lassitudines perungi cum aceto & oleo exiguoq; nitro, utile est. Et styracis naturam in peregrinis arboribus exposuimus. Placet præter illa quæ diximus, maxime pinguis, purus, albicantibus fragmentis. Medetur tussi, faucibus, pectoris uitijs, uuluæ præclusæ, duritiéue laboranti. Ciet menses potu, appositúue, aluum mollit. Inuenio potu modico tristitiam animi resolui, largiore contrahi. Sonitus aurium emendat infusum, strumas illitũ neruorumq; nodos. Aduersatur uenenis, quæ frigore nocent, ideo & cicutæ. Spondylion unà demõstratum, infunditur capitibus phreneticorum, & lethargicorum. Item capitis doloribus longis. Cum oleo uetere bibitur, & in iocinerum uitijs, morbo regio, comitialibus, orthopnoicis, uuluarum strangulatione, quibus & suffitu prodest. Aluum mollit. Illinitur ulceribus serpentibus cum ruta. Flos auribus purulẽtis efficaciter infunditur. Sed succus cum exprimitur integẽdus est, quoniã mire appetitur à muscis & similibus. Radix derasa, & in fistulas cõiecta, callum earum erodit. Auribus quoq; instillatur cum succo. Datur & ipsa contra morbum regium, & in iocineris uitio & uuluarũ. Capillos crispos facit perũcto capite. Sphagnos, siue sphacos, siue bryó, & in Gallia ut indicauimus nascitur, uuluis decocto insidentiũ utilis. Item genibus & fœminũ tumoribus, mixtus nasturcio, & aqua salsa tritus. Cum uino ac resina sicca potus, urinam pellit celerrime. Hydropicos inanit, cũ uino & iunipero tritus & potus. Terebinthi folia & radix collectionibus imponũtur. Decoctum eorum stomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in uino, & contra difficultatẽ urinæ. Ventrem leniter emollit. Venerem excitat. Piceæ & laricis folia trita & in aceto decocta, dentiũ dolori prosunt. Cinis corticũ intertrigini & ambustis. Potus aluum sistit, urinam mouet. Suffitu uuluas corrigit. Piceæ folia priuatim iocineri utilia sunt, drachmæ pondere in aqua mulsa pota. Syluas, eas dũtaxat quæ picis resinæq; gratia radãtur, utilissimas esse phthisicis, aut qui longa ægritudine non recolligant uires, satis constat: & illum cœli aëra plus ita quàm nauigationẽ Aegyptiam proficere, plus quàm lactis herbidos per montium æstiua potus. Chamæpitys Latine abiga uocatur propter abortus, ab alijs thus terræ, cubitalibus ramis, flore pinus & odore. Altera breuior & incurua similis. Tertia eodem odore, & ideo nomine quoq; paruulo cauliculo: crassitudine digitali, folijs scabris, exilibus, albis, in petris nascens. Omnes herbæ, sed propter cognationem nominis non differendæ. Prosunt aduersus scorpionum ictus. Item iocineri illitæ cum palmis aut cotoneis: Renibus & uesicæ, decoctum earum cum farina hordeacea. Morbo quoq; regio, & urinæ difficultatibus, ex aqua decoctæ bibuntur. Nouissima contra serpentes ualet cum melle. Sic & apposita uuluas purgat. Sanguinem densatum extrahit pota. Sudores facit perunctis ea, peculiariter renibus utilis. Fiũt ex ea & hydropicis pilulæ, cum ficu aluum trahentes. Lumborum quoque dolorem uictoriati pondere in uino finit, & tussim recentem. Mortuos partus, ex

aceto

aceto cocta potaq́, eijcere protinus dicitur. Cum honore & pityusa simili de causa dicetur, quam quidam in tithymali genere numerant. Frutex est similis piceæ: flore paruo purpureo. Bilem & pituitam per aluum detrahit radix, decocti hemina: aut seminis ligula in balanis. Folia in aceto decocta, furfures cutis emendant. mammas quoque mixto rutæ decocto & tormina, & serpentium ictus, & in totum collectiones incipientes. Resinam è supradictis arboribus gigni docuimus, & genera eius & nationes in ratione uini. ac postea in arboribus. Summæ species duæ, sicca, & liquida. Sicca è pinu & picea fit, liquida è terebintho, larice, lentisco, cupresso. Nam & eæ ferunt in Asia & Syria. Falluntur qui eandem putant esse è picea atque larice. Picea enim pinguem, & thuris modo succosam fundit: larix gracilem, ac mellei liquoris, uirus redolentem. Medici liquida raro utuntur, & modo ferè: è larice propter tussim ulceraque uiscerum. Nec pinea magnopere in usu: cæteris non nisi coctis. Et coquendi genera satis demõstrauimus. In arborum differentia placet terebinthina, odoratissima atque leuissima: nationum Cypria & Syriaca, utraque mellis Attici colore, sed Cypria carnosior sicciorq́. In sicco genere quærunt ut sit candida pura, perlucida. In omni autem, ut montana potius quàm campestris: item aquilonia potius quàm ab alio uento. Resoluitur resina ad uulnerum usus & malagmata oleo, in potiones amygdalis amaris. Natura in medendo contrahere uulnera, purgare, discutere collectiones: Item pectoris uitia. Terebinthina illinitur: & eadem calida membrorum doloribus spasticisq́ue illinitur in sole, totisq́ue corporibus, mangonum maxime cura, ad gracilitatem emendandam, spatijs ita laxantium cutem per singula membra, capacioraq́ue ciborum facienda corpora. Proximum locum obtinet è lentisco. Inest et uis astringendi. Mouet & ante cæteras urinam. Reliquæ uentrem emolliunt, cruda concoquunt, tussim ueterem sedant, uuluæ onera extrahunt etiam suffitæ. Priuatim aduersantur uisco. Panos & similia, cum seuo taurino & melle sanant. Palpebras lentiscina commodissime replicat. Fractis quoq; utilissima, & auribus purulentis: Item in pruritu genitalium. Pinea capitis uulneribus optime medetur.

De pice spissa & liquida: & palimpissa. & pissasphalto, & zopissa, & tæda & lentisco. CAP. VII.

PIx quoque unde & quibus conficeretur modis, indicauimus. Et eius duo genera, spissum, liquidumq́. Spissarũ utilissima medicinæ est brutia, quoniã pinguissima & resinosissima utrasq́, præbet utilitates: ob id magis rutila quàm cætera. Id enim quod in hoc adqciunt, ex mascula arbore meliorem esse, nõ arbitror posse intelligi. Picis natura excalfacit, explet. Aduersatur priuatim cerastæ morsibus cum polenta: Item anginæ cum melle, distillationibus & sternutamentis. Purulentis auribus infunditur cum rosaceo: Illinitur cum cera. Sanat lichenas, aluum soluit, excreationes pectoris adiuuat eclegmate, aut illita tõsillis cum melle. Sic et ulcera purgat. Explet cum uua passa & axungia. Carbunculos purgat, & putrescentia ulcera. Quæ uero serpunt, cum pineo cortice aut sulphure. Phthisicis etiam cyathi mensura quidam dederunt, & contra ueterem tussim. Rhagadas sedis & pedum, panosq́ue & ungues scabros emendat. Vuluæ duritias & conuersiones, odore: Item lethargicos. Strumas item cum farina hordeacea, & pueri impubis urina decocta ad suppurationem perducit. Et ad alopecias sicca pice utuntur. Ad mulierum mammas brutia, ex uino suoferuefacta cum polline farraceo, quàm calidissimis impositis. Liquida pix, oleumq́; quod pisseleon uocant, quẽadmodum fieret, diximus. Quidam iterum decoquunt, & uocant palimpissam. Liquida anginæ perunguntur intus & uua. Ad aurium dolores, claritatem oculorum, oris circumlitiones, suspiriosos, uuluas, tussim ueterem, & crebras excreationes pectoris, spasmos. tremores, opisthotonos, paralyses, neruorum dolores. Præstantissimum ad canum & iumentorum scabiẽ. Est & pissasphaltos, mixta bituminis pice, naturaliter ex Apolloniatarum agro. Quidam ipsi miscent, præcipuum ad scabiem pecorum remedium, aut si fœtus mammas læserit. Naturale optimum ex eo, quod cum feruet, innatat. Zopissam eradi nauibus diximus, cera marino sale macerata. Optima hæc à tyrocinio nauium. Additur autem in malagmata ad discutiendas collectiones. Tæda decocta in aceto, dentium dolores efficaciter colluunt. Lentisci, & arbores, & semen, & cortex, & lacryma urinam cient, aluum sistunt. Decoctum eorum ulcera quæ serpunt, fotu. Illinitur in humidis & igni sacro, gingiuas collui. Folia dentibus in dolore atteruntur, mobiles decocto colluuntur. Capillum tingunt. Lacryma sedis uitijs prodest, cum quid siccari excalfieriue opus sit. Decoctum & è lacryma stomacho utile, ructum & urinam mouens, quod & capitis dolori cum polenta illinitur. Folia uero tenera oculis inflammatis illinuntur. Item mastiche lentisci replicandis palpebris, & ad extendendam cutem in facie, & smegmata adhibetur, & sanguinem reijcientibus. tussi ueteri: & ad omnia quæ ammoniaci uis. Medetur et attritis partibus siue oleo è semine eius facto ceraq́; mixto, siue folijs ex oleo decoctis, siue cum aqua uirilia foueantur. Scio Damocraten medicum in ualetudine Considiæ M. Seruilij consularis filiæ, omnem curationem austeram recusantis, diu efficaciter usum lacte caprarum, quas lentisco pascebat.

De platano, & fraxino, & acere, & alba populo, & ulmo, & ulia, & sambuco, & iunipero. CAP. VIII.

PLatani aduersantur uespertilionibus. Pilulæ earum in uino potæ x. quatuor pondere, omnibus

serpentium & scorpionum uenenis medentur. Item ambustis. Tusæ autem cum aceto acri, magisq; scillite, sanguinem omnem sistunt. Et lētiginem & carcinomata, melanias quoq; ueteres, addito melle emendant. Folia & cortex illinuntur collectionibus & suppurationibus, & decoctū eorum. Corticis autem in aceto dentium remedium est. Folia eorum tenerrima in uino albo decocta, oculorū. Lanugo foliorum, & auribus & oculis inutilis. Cinis pilularum sanat ambusta igni uel frigore. Cortex è uino scorpionum ictus restinguit. Fraxinus quam uim aduersus serpentes haberet, indicauimus. Semen folijs eius inest, quo medentur iocineris & lateris doloribus in uino. Aquam quæ subit cutem, extrahunt. Corpus obesum leuant onere, sensim ad maciem reducentes, iisdem folijs cum uino tritis ad uirium portionem, ita ut puero quinq; folia tribus cyathis diluantur, robustioribus septem folia quinq; cyathis uini. Non omittendū, ramenta eius & scobem quibusdam cauenda prædici. Aceris radix cōtusa iocineris doloribus efficacissime imponitur. Populi albæ uuarum in unguentis usum exposuimus. Cortex potus ischiadicis & stranguriæ prodest. Foliorum succus calidus aurium dolori. Virgam populi in manu tenentibus intertrigo nō metuatur. Populus nigra efficacissima habetur, quæ in Creta nascitur. Comitialibus semen ex aceto utile. Fūdit illa & resinam exiguam, qua utuntur ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta imponuntur. Humor è cauis populi nigræ effluens, uerrucas papulasq; & attrita corporis tollit. Populi ferunt & folijs guttam, ex qua apes propolin faciunt. Gutta quoq; aquæ propolis ex aqua remediū quàm efficax est. Vlmi & folia & cortex & rami uim habent spissandi, & uulnera contrahendi. Corticis utiq; interior tilia lepras sedat, & folia ex aceto illita. Corticis denarij pondus potum in hemina aquæ frigidæ aluum purgat, pituitasque & aquas priuatim trahit. Imponitur & collectionibus lacryma, & uulneribus & ambustis quæ decocto fouere prodest. Humor in folliculis arboris huius nascens, cuti nitorem inducit, faciemque gratiorem præstat. Cauliculi foliorum primi uino decocti tumores sanant, extrahuntque per fistulas. Idem præstant & tiliæ cortices. Multi corticem commanducatum uulneribus utilissimum putant. Folia trita aqua aspersa pedum tumori. Humor quoque è medulla, uti diximus, castratæ arboris effluens, capillum reddit capiti illitus, defluentesque continet. Arbor tilia leniter tusa ad eadem ferè utilis est, atque oleaster. Folia autem tantum in usu, & ad infantium ulcera in ore commanducata, decocta urinam cient, menses sistūt illita, sanguinem pota detrahunt. Sambucus habet alterum genus magis syluestre, quod Græci chamæacten, alij helion uocant, multo breuius. Vtriusq; decoctum in uino ueteri foliorū, uel seminis, uel radicis ad cyathos binos potum, stomacho inutile est, aluo detrahens aquā. Refrigerat etiam inflammationem, maxime recentis ambusti. Et canis morsum cum polēta mollissimis foliorum illitis. Succus cerebri collectiones, priuatimque membranæ quæ circa cerebrū est, lenit infusus. Acini eius infirmiores quàm reliqua tingunt capillū. Poti acetabuli mensura, urinam mouent. Foliorū mollissima ex oleo & sale eduntur, ad pituitam bilemq; detrahendam. Ad omnia efficacior quæ minor. Radicis eius in uino decoctæ duo cyathi poti, hydropicos exinaniunt: uuluas emolliunt, has & foliorum decoctum insidentiū. Caules teneri minoris sambuci, in patinis cocti, aluū soluunt. Resistunt folia & serpentium ictibus in uino pota. Podagricis cum seuo hircino uehemēter prosunt cauliculi illiti. Iidemq; in aqua macerātur, ut ea sparsa pulices necentur. Foliorum decocto si locus spargatur, muscæ necantur. Boa appellatur morbus papularum cum rubent corpora, sambuci ramo uerberatur. Cortex interior tritus, ex uino albo potus, aluum soluit. Iuniperus uel ante cætera omnia excalfacit, extenuat, cedro assimilis. Et eius duo genera: altera maior, altera minor. Vtraq; accensa serpentes fugat. Semen stomachi, pectoris, lateris doloribus utile. Inflationes languoresq; discutit, tusses concoquit & duritias. Illitum tumores sistit: item aluum, baccis ex uino nigro potis. Item uentris tumores illitis. Miscetur & antidotis oxyporis. Vrinas ciet. Illinitur & oculis in epiphoris. Datur conuulsis, ruptis, torminibus, uuluis, ischiadicis cum uino albo potum pilulis quaternis, aut decoctis uiginti in uino. Sunt qui & purgant corpus è semine eius in serpentium metu.

De salice, & amerina, & uitilibus, & erice. CAP. IX.

Salicis fructus ante maturitatem in araneā abit. Sed si prius colligatur, sanguinem reijcientibus prodest. Corticis è ramis primis cinis, clauum & callum aqua mixta sanat. Vitia cutis in facie emendat, magis admixto succo suo. Est autem hic trium generum. Vnum arbor ipsa exudat gummi modo. Alterum manat in plaga cum floret, exciso cortice trium digitorum magnitudine. Hic ad purganda quæ obstēt oculis: item ad spissanda quæ opus sunt, ciendamque urinam, & ad omnes collectiones intus extrahendas. Tertius succus est detruncatione ramorum à falce distillans. Ex his ergo aliquis cum rosaceo in calice punici calfactus, auribus infunditur. uel folia cocta, & cum cera trita imponuntur. Item podagricis. Cortice & folijs in uino decoctis foueri neruos utilissimum. Flos tritus cum folijs furfures purgat in facie. Folia contrita & pota intemperantiam libidinis coercent, atque in totum auferunt usum sæpius sumpta. Amerinæ nigræ semen cum spuma argenti pari pondere, à balneo illitum, psilotrum est. Non multum à salice uitilium usu distat uitex, foliorum quoque aspectu, nisi odore gratior esset. Græci lygon uocant, alij agnon: quoniam matronæ thesmophorijs Atheniensium castitatem custodientes, his folijs

bus folijs cubitus sibi sternunt. Duo genera eius. Maior in arborem salicis modo assurgit: minor ramosa folijs candidioribus lanuginosis. Prima album florem mittit cum purpureo, quæ & cãdida uocatur. Nigra quæ tantum purpureum. Nascuntur in palustribus campis. Semen potum uini quendam saporem habet, & dicitur febres soluere. Et cum unguntur oleo, admixtum sudorem facere. Sic & lassitudines dissoluere. Vrinam cient & menses. Caput tẽtant uini modo, nam & odor similis est. Inflationes pellunt in inferiora. Aluum sistunt, hydropicis & lienibus perquàm utiles. Lactis ubertatem faciunt. Aduersantur uenenis serpentium, maxime quæ frigus inferũt. Minor efficacior ad serpentes, bibitur seminis drachma in uino uel posca, aut duabus foliorum tenerrimorũ. Et illinuntur utraq; aduersus araneorum morsus: uel perunctis tantum, suffitu quoque aut substratu fugant uenenata. Ad uenerẽ impetus inhibent: eoq; maxime phalangijs aduersantur, quorum morsus genitale excitat. Capitis dolorẽ ex ebrietate sedant cum rosaceo flos tenerisq; cauliculi. Seminis decoctum uehemẽtiorem capitis dolorem dissoluit fotu, & uuluam etiam suffitu uel appositu purgat, aluũ cum pulegio & melle potum. Vomicas panosq; difficile concoquentes, cum farina hordeacea mollit. Lichenas & lentigines cum ephronitro & aceto semen sanat, & oris ulcera, & eruptiones cum melle: testium cum butyro & folijs uitium: rhagadas sedis cum aqua illitum: Luxatis cum sale & nitro, & cera. Et semen, & folium additur in malagmata neruorum & podagras. Semen instillatur in oleo decoctũ capiti in lethargia & phrenesi. Virgam qui in manu habeant aut cinctu, negantur intertriginem sentire. Ericen Græci uocant fruticem non multum à myrice differentẽ, colore rorismarini, & penè folio. Hoc aduersari serpentibus tradũt. Genista quoque uinculi usum præstat. Flores apibus gratissimi. Dubito an hæc sit quã Græci autores sparton appellauere, cum ex ea lina piscatoria apud eos factitari docuerim: & nũquid hanc designauerit Homerus, cum dixit nauiũ sparta dissoluta. Nondũ enim fuisse Africanum uel Hispanum spartum in usu certum est: & cum sutiles fierent naues, lino tamen non sparto unquam sutas. Semen eius quod Græci eodem nomine appellant, in folliculis phaseolorũ modo nascens, purgat ellebori uice, drachma & dimidia pota in aquæ mulsæ cyathis quatuor ieiunis. Ramis similiter cum frõde in aceto maceratis pluribus diebus, & tusis, succũ dant ischiadicis utilem, cyathi unius potu. Quidam marina aqua macerare malũt, & infundere clysterẽ. Perunguntur eodẽ succo ischiadici addito oleo. Quidam ad strãguriam utuntur semine. Genista tusa cum axungia, genua dolentia sanat. Myricen, quam & tamaricen uocat Lenæus, similem scopis amerinis dicit. Sanari ea carcinomata in uino decocta tritaq; cum melle illita. Arbitrantur quidã hanc esse tamaricem: sed ad lienem præcipua est, si succus eius expressus in uino bibatur. Adeoq; mirabilẽ eius antipathiam contra solum hoc uiscerum faciunt, ut affirment, si ex ea alueis factis bibant sues, sine liene inueniri. Et ideo homini quoq; splenetico cibum potumq; dant in uasis ex ea factis. Grauis autor in medicina, uirgam ex ea defractã, ut neq; terrã neq; ferrum attingeret, sedare uentris dolores asseuerauit impositam, ita ut tunica cinctuq; corpori apprimeretur. Vulgus infelicem arborẽ eam appellat, ut diximus, quoniã nihil ferat, nec seratur unquã. Corinthus, & quæ circà est regio, bryoniã uocat: Eiusq; duo genera facit. Syluestrem planè sterilem, alteram mitiorem. Hæc fert in Aegypto Syriaq; etiam abũdanter lignosum fructũ, maiorẽ galla, asperum gustu, quo medici utuntur uice gallæ, & in cõpositionibus quas antheras uocant. Et lignũ autem & flos, & folia, & cortex in eosdẽ usus adhibẽtur, quanquã remissiora. Datur sanguinem reijcientibus cortex tritus, & contra profluuia fœminarũ, cœliacis quoq;. Idem tusus impositusq; collectiones omnes inhibet. Folijs exprimitur succus ad hæc eadẽ, & in uino decoquũtur. ipsa uero adiecto melle gangrenis illinuntur. Decoctum eorũ in uino potum, uel impositũ cum rosaceo & cera sedat. Sic & epinyctidas sanãt. Ad dẽtium dolorẽ auriumq; decoctum eorũ salutare est: radix ad eadem, similiter & folia. Hæc amplius ad ea quæ serpunt, imponũtur cum polenta. Semen drachmæ pondere aduersus phalangia & araneos bibitur. Cum altilium uero pingui furunculis imponitur. Efficax & contra serpentium ictus, præterquàm aspidũ. Necnõ morbo regio, phthiriasi, lendibusq; decoctum infusum prodest, abundantiamq; mulierũ sistit. Cinis arboris ad omnia eadem prodest. Aiunt, si bouis castrati urinæ immisceatur, uel in potu uel in cibo, uenerem finiri. Carboq; ex eo genere urina ea restinctus, in umbra conditur: idem cum libeat accendere, resoluitur. Magi & id ex spadonis urina fieri tradiderunt.

De uirga sanguinea, & silere, & ligustro, & alno, & edera, & cistho, & cisso, & erythrano, & chamæcisso, & smilace, & de clematide. CAP. X.

NEc uirga sanguinea felicior habetur. Cortex eius interior cicatrices, quæ præsanauere, aperit. Sileris folia illita fronti, capitis dolores sedant. Eiusdem semen tritũ in oleo phthiriases coercet. Serpentes & hunc fruticem refugiunt, baculumq; rustici ob id ex eo gerunt. Ligustrum eadem arbor est, quæ in oriente cypros. Suos in Europa usus habet. Succus eius neruis, articulis, algoribus folia ubiq; ueteri ulceri cum salis mica, & oris exulcerationibus prosunt. Acini contra phthiriasin, item contra intertrigines, foliáue. Sanant & gallinaceorum pituitas acini. Folia alni ex feruenti aqua certissimo remedio sunt tumori. Edera genera xx. demonstrauimus. Natura omnium in medicina anceps. Mentẽ turbat, & caput purgat largius pota. Neruis intus nocet. Iisdẽ neruis adhibita

adhibita foris prodest. Eadem natura quæ & aceto, ei est. Omnia genera eius refrigerant. Vrinã cient potu, capitis dolorem sedant, præcipue cerebro continentiq; cerebrum membranæ utiliter mollibus impositis folijs, cum aceto & rosaceo tritis & decoctis, addito postea rosaceo oleo. Illinuntur autem fronti, & decocto eorũ fouetur os, caputq; perungitur. Lieni & pota & illita prosunt. Decoquuntur & contra horrores febrium eruptionesq; pituitæ, aut in uino teruntur. Corymbi quoq; poti uel illiti, lienem sanant: iocinera autẽ illiti. Trahunt & menses appositi. Succus ederæ tædia narium grauecolentiamq; emendat, præcipue albæ satiuæ. Idem infusus naribus caput purgat, efficacius addito nitro. Infunditur etiã purulentis auribus, aut dolentibus cum oleo. Cicatricibus quoq; decorem facit. Ad lienes efficacior albæ est, ferro calefactus: satisq; est acinos sex in uini cyathis duobus sumi. Acini quoq; ex eadem alba terni, in aceto mulso poti, tineas pellunt: in qua curatione uentri quoq; imposuisse eos utile est. Ederæ quã chrysocarpon appellauimus, baccis aurei coloris uiginti, in uini sextario tritis, ita ut terni cyathi potentur, aquam quæ cutem subierit, per urinam educit Erasistratus. Eiusdẽ acinos v. tritos in rosaceo oleo, calefactosq; in cortice punici, instillauit dentium dolori à cõtraria aure. Acini, qui croci succum habent, præsumpti potu, à crapula tutos præstãt: Item sanguinem excreantes, aut torminibus laborantes. Ederæ nigræ cãdidiores corymbi poti, steriles etiã uiros faciunt. Illinitur decocta in uino omnium ulcerum generi, etiãsi cacoethe sint. Lacryma ederæ psilothrum est, phthiriasinq; tollit. Flos cuiuscunq; generis trium digitorum captu, dysentericos & aluũm citam emendat, in uino austero bis die potus. Et ambustis illinitur utiliter cum cera. Denigrant capillũ corymbi. Radicis succus in aceto potus, cõtra phalangia prodest. Huius quoq; ligni uase spleneticos bibentes sanari inuenio. Et acinos terunt, moxque comburunt, & ita illinunt ambusta, prius perfusa aqua calida: Sunt qui & incidant succi gratia, eoq; utantur ad dentes erosos, frangiq; tradunt, proximis cera munitis ne lædantur. Gummi etiam in edera quærunt, quod ex aceto utilissimum dentibus promittunt. Græci uicino uocabulo cisthon appellãt fruticem maiorem thymo, folijs ocymi. Duo eius genera. Flos masculo rosaceus, fœminæ albus. Ambo prosunt dysentericis & solutionibus uentris, in uino austero trinis digitis flore capto, & similiter bis die poto. Vlceribus ueteribus & ambustis cum cera, & per se oris ulceribus. Sub his maxime nascitur hypocisthis, quam inter ederas diximus. Cissos erythranos ab ijsdem appellatur similis ederæ, coxendicibus utilis è uino potus. Item lumbis: Tantamq; uim accipiunt, ut sanguinem urina detrahant. Item chamæcisson appellant ederam, non attollentẽ se à terra. Et hæc contusa in uino acetabuli mensura, lieni medetur. Folia ambustis cum axungia. Smilax quoque qui & nicophoros cognominatur, similitudinẽ ederæ habet, tenuioribus folijs. Coronam ex eo factam impari foliorum numero, aiunt capitis doloribus mederi. Quidam duo genera smilacis dixere. Alterum immortalitati proximum, in cõuallibus opacis, scandentem arbores comantibus acinorum corymbis, contra uenenata omnia efficacissimus, in tantum, ut acinorũ succo infantibus sæpe instillato, nulla postea uenena nocitura sint. Alterum genus culta amare, & in his gigni, nullius effectus. Illam esse smilacem priorem, cuius lignũ ad aures sonare diximus. Similem huic aliqui clematida appellauerunt, repentem per arbores, geniculatam & ipsam. Folia eius lepram purgant. Semen aluum soluit acetabuli mensura, in aquæ hemina, aut aqua mulsa. Datur ex eadem causa & decoctum eius.

De harundine, & papyro, & ebeno, & rhododendro, de rhue erythro, & de erythrodano, alysso & radicula, & apocyno & rore marino, & canchry, & sabina, & selagine, & samulo, & gummi medicinis. CAP. XI.

HArundinis genera XXIX. demõstrauimus, non aliter euidentiore illa natura, quam continuis his uoluminibus tractamus. Siquidẽ harundinis radix contrita & imposita, filicis stirpẽ corpore extrahit, item harundinẽ filicis radix. Et quoniã plura genera fecimus, illa quæ in India Syriaq; nascitur odorum unguentorumq; causa urinam mouet cũ gramine, aut apij semine decocta. Ciet menstrua admotu. Medetur conuulsis duobus obolis pota, iocineri, renibus, hydropi, tussi etiam suffitu, magisque cum resina. Furfuribus ulceribusq; manantibus cum myrrha decocta. Excipitur & succus eius, fitq; elaterio similis. Efficacissima autem in omni harundine, quæ proxima radici. Efficacia & genicula. Harundo Cypria, quæ donax uocatur, corticis cinere alopecias emẽdat: Itẽ putrescẽtia ulcera. Folijs eius ad extrahendos aculeos utuntur. Efficacius & contra ignes sacros collectionesq; omnes. Vulgaris harũdo extractoriam uim habet, & recens tusa, non in radice tantum. Multum enim & ipsam harundinẽ ualere tradũt. Medetur et luxatis, & spinæ doloribus radix in aceto illita. Eadẽ recens trita & in uino pota, uenerẽ concitat. Harundinũ lanugo illata auribus, obtundit auditũ. Cognata in Aegypto res est harũdini papyrus, præcipuæ utilitatis cum inaruit, ad laxandas siccãdasq; fistulas, & intumescendo ad introitũ medicamentorum aperiẽdas. Charta quæ fit ex ea, cremata inter caustica est. Cinis eius ex uino potus somnũ facit. Ipsa ex aqua imposita callum sanat. Ne in Aegypto quidẽ nascitur ebenus, ut docuimus: nec tractamus in medicina alienos orbes: non omittetur tamen propter miraculũ. Scobem eius oculis unice mederi dicunt: lignoq; ad cotem trito cũ passo, caliginẽ discuti. Ex aqua uero radice, albugines oculorũ. Item tussim pari modo dracunculi radicis adiecto cum melle. Ebenũ medici & inter erodentia assumũt. Rhododẽdros ne nomẽ quidem apud

nos inue

nos inuenit Latinũ, rhododaphnen uocant, aut neriũ. Mirum, folia eius quadrupedum uenenũ esse, homini uero contra serpentes præsidiũ, ruta addita è uino pota. Pecus etiam & capræ, si aquam biberint, in qua folia ea maduerint, mori dicũtur. Nec rhus Latinum nomẽ habet, cũ in usum pluribus modis ueniat. Nam & herba est syluestris, folijs myrti, cauliculis breuibus, quæ uenena & tineas pellit: & frutex coriarius appellatur, subrutilus, cubitalis, crassitudine digitali: cuius aridis folijs, ut malicorio coria perficiuntur. Medici autem rhoicis utuntur ad cõtusa: item cæliacos & sedis ulcera, aut quæ phagedænas uocant, trita cum melle, & illita cum aceto. Decoctum eorũ instillatur auribus purulẽtis. Fit & stomatice decoctis ramis ad eadẽ quæ ex moris, sed efficacior admixto alumine. Illinunturq; eadẽ hydropicorũ tumoribus. Rhus, quæ erythros appellatur, frutex est, & huius fruticis semen uim habet astringendi refrigerandiq;. Aspergitur pro sale obsonijs. Aluos soluit, omnesq; carnes cũ silphio suauiores facit. Vlceribus medetur manantibus cum melle: Asperitati linguæ, percussis, liuidis, desquamatis eodem modo. Capitis ulcera ad cicatricem celerrime perducit, & fœminarũ abundantiam sistit cibo. Alia est erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum uocant, nos rubiam, qua tinguntur lanæ, pellesq; perficiuntur: in medicina urinã ciet, morbum regium sanat ex aqua mulsa, & lichenas ex aceto illita: & ischiadicos & paralyticos, ita ut bibentes lauentur quotidie. Radix semenq; trahunt menses, aluũ sistunt, & collectiones discutiunt. Contra serpentes rami cũ folijs imponuntur. Folia & capillum tingũt. Inuenio apud quosdam morbũ regium sanari hoc frutice, etiamsi adalligatus spectetur tantum. Distat ab eo qui alysson uocatur, folijs tantum & ramis minoribus, nomen accepit, quod à cane commorsos rabiem sentire non patitur, potus ex aceto adalligatusq;. Mirum est quod additur, saniem conspecto omnino frutice eo siccari. Tingentibus & radicula lanas præparat, quam struthiõ à Græcis uocari diximus. Medetur morbo regio & ipsa decocti eius potu: item pectoris uitijs. Vrinam ciet, aluũ soluit, & uuluas purgat. Quamobrem aureum poculum medici uocant. Ea & ex melle prodest magnifice ad tussim, orthopnœæ cochlearis mensura. Cum polenta uero & aceto lepras tollit. Eadem cũ panace & capparis radice calculos frangit, pellitq;. Panos discutit, cum farina hordeacea & uino decocta. Miscetur & malagmatis & collyrijs, claritatis causa. Ad sternutamẽta utilis inter pauca. Lieni quoq; ac iocineri. Eadem pota denarij unius põdere ex mulsa aqua, suspiriosos sanat. Sic & pleuriticos, & omnes lateris dolores, apocyni semen ex aqua. Frutex est, folio ederæ, molliore tamẽ, & minus longis uiticulis, semine acuto, diuiso, lanuginoso, graui odore. Canes & omnes quadrupedes necat in cibo datum. Est & rosmarinum. Duo genera eius. Alterum sterile, alterum cui & caulis & semen resinaceum, quod canchrys uocatur. Folijs odor thuris. Radix uulnera sanat uiridis imposita, & sedis procidentia, condylomata & hæmorrhoidas. Succus & fruticis & radicis morbum regium, & ea quæ repurganda sunt. Oculorum aciem exacuit. Semen ad uetera pectoris uitia datur potui. Et ad uuluas cũ uino & pipere. Mẽses adiuuat. Podagris illinitur cum erina farina. Purgat & lẽtigines, & quæ excalfacienda sunt, aut cum sudor quærendus, illitum: Item conuulsis. Auget & lac in uino potum: Itẽ radix. Ipsa herba strumis cum aceto illinitur, ad tussim cum melle prodest. Canchrys multa genera habet, ut diximus. Sed hæc quæ ex rore supradicto nascitur, si fricetur, resinosa est. Aduersatur uenenis & uenenatis, præterquã anguibus. Sudorem mouet, tormina discutit, lactis ubertatẽ facit. Herba sabina, brathy appellata à Græcis duorum generũ est: altera tamarici similis folio, altera cupresso. Quare quidam Creticã cupressum dixerunt. A multis in suffitus pro thure assumitur. In medicamentis uero duplicato pondere eosdem effectus habere quos cinnamum traditur. Collectiones minuit, & nomas compescit. Illita ulcera purgat. Partus emortuos apposita extrahit & suffitu. Illinitur igni sacro & carbũculis. Cum melle & uino pota, regio morbo medetur. Gallinacei generis pituitas fumo eius herbæ sanari tradunt. Similis herbæ huic sabinæ est selago appellata. Legitur sine ferro dextra manu per tunicã, qua sinistra exuitur uelut à furante, candida ueste uestito, pureq; lotis nudis pedibus, sacro facto prius quàm legatur, pane uinoq;. Fertur in mappa noua. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum uitia fumum eius prodesse. Iidem samolum herbam nominauere nascentem in humidis: Et hanc sinistra manu legi à ieiunis contra morbos suum boumq;, nec respicere legentem, nec alibi quàm in canali deponere, ibiq; contere poturis. Gummiũ genera diximus. Ex his maiores effectus melioris cuiusq; erunt. Dentibus inutiles sunt. Sanguinem coagulant, & ideo reijcientibus sanguinem prosunt. Item ambustis: arteriæ uitijs: inutilem urinam cient, amaritudines hebetãt astrictu cæteris. Quæ ex amygdala amara est, spissandiq; uiribus efficacior, habet excalfactorias uires. Præponuntur autem prunorũ & cerasorum ac uitium. Siccant illita & astringunt. ex aceto uero infantium lichenas sanant. Prosunt & tussi ueteri, quatuor obolis in mixto potis. Creduntur & colorem gratiorem facere, ciborumq; appetentiam, & calculosis prodesse cum passo pota. Oculorum & uulnerum utilitatibus maxime conueniunt è spina Aegyptia.

De spina Arabica, & spina alba, & acanthio, & acacia. CAP. XII.

Spinæ Arabicæ laudes in odorum loco diximus: & ipsa spissat stringitque distillationes omnes, & sanguinis excreationes, mensiumq; abundantiam, etiámnum radice ualentior. Spinæ albæ semẽ contra

scorpiones

scorpiones auxiliatur. Corona ex ea imposita, capitis dolores minuit. Huic similis est spina illa, quam Græci acanthion uocant, minoribus multo folijs, aculeatis per extremitates, & araneosa lanugine obductis: qua collecta, etiam uestes quædam bombycinis similes fiunt in oriente. Ipsa folia uel radices ad remedia opisthotoni bibuntur. Est & acacia spina. Fit in Aegypto alba nigraque arbore: item uiridi, sed longe melior è prioribus. Fit & in Galatia tenerrima spinosiore arbore. Semen omnium lenticulæ simile, minore est tantum & grano & folliculo. Colligitur autumno, antè collectum nimio ualidius. Spissatur succus ex folliculis aqua cœlesti perfusis, mox in pila tusis exprimitur organis, tunc densatur in sole mortarijs in pastillos. Fit & ex folijs minus efficax. Ad coria perficienda semine pro galla utuntur. Foliorum succus & Galatiacæ acaciæ nigerrimus improbatur: item qui ualde ruffus. Purpurea aut leucophæa, & quæ facilime diluitur, in summa ad spissandum refrigerandumque est, oculorum medicamentis ante alias utiles. Lauantur in eos usus pastilli ab alijs, torrentur ab alijs. Capillum tingunt. Sanant ignem sacrum, ulcera quæ serpunt, & humida uitia corporis, collectiones, articulos contusos, perniones, pterygia. Abundantiam mensium fœminis sistunt, uuluamque & sedem procidentes: Item oculos, oris uitia & genitalium.

De uulgari spina & syluestri, & de erysisceptro, & de appendice spina, & pyxacantho, & paliuro, aquifolia, & taxo, & rubis medicinæ. CAP. XIII.

VVlgaris quoque hæc spina, ex qua cortinæ fullonia implentur, radicis usus habet. Per Hispanias quidem multi, & inter odores, & ad unguenta utuntur illa, aspalathum uocantes. Est sine dubio hoc nomine spina syluestris in oriente (ut diximus) candida magnitudine arboris iustæ. Sed & frutex humilior æque spinosus in Nisyro & Rhodiorum insulis, quem alij erysisceptrum, alij adipsatheon, siue dipsacon, siue diacheton uocant. Optimus qui minime ferulaceus, rubens, & in purpuram uergens, detracto cortice, nascitur pluribus locis, sed non ubique odoratus. Quam uim haberet cœlesti arcu in eum innixo, diximus. Sanat tetra oris ulcera & ozænas, genitalia exulcerata aut carbunculantia, item rhagadia, inflationes potu. Discutit & stranguria cortex. Sanguinem reddentibus medetur decoctum eius. Aluum sistit cortex. Similia præstare syluestrem quoque putant. Spina est appendix appellata, quoniam baccæ puniceo colore in ea appendices uocantur. Hæ crudæ per se, & aridæ in uino decoctæ, aluum citam, ac tormina compescunt. Pyxacanthi baccæ contra serpentium ictus bibuntur. Paliurus quoque spinæ genus est. Semen eius Afrizuram uocant, contra scorpiones efficacissimum: item calculosis & tussi. Folia astrictoriam uim habent. Radix discutit panos, collectiones, uomicas: urinas trahit pota. Decoctum eius potum in uino aluum sistit. Serpentibus aduersatur. Radix præcipue datur in uino. Aliqui folia contusa addito sale, articulorum morbis imponunt. Prosunt baccæ purgationi fœminarum, cœliacis, dysentericis, ac cholericis. In uino potæ aluum sistunt. Radix decocta & illita, extrahit infixa corpori. Vtilissima est & luxatis, tumoribusque. Aquifolia arbor in domo aut uilla sata, ueneficia arcet. Flore eius aquam glaciari Pythagoras tradit. Itemque baculum ex ea factum, in quoduis animal emissum, etiam si citrà ceciderit defectu mittentis, ipsum per sese recubitu propius adlabi: tam præcipuam naturam inesse arbori. Taxi arboris fumus mures necat. Nec rubos ad maleficia tantum genuit natura, ideoque ex eis mora uel hominibus cibos dedit. Vim habent siccandi, astringendique, gingiuis, tonsillis, genitalibus accommodatissimi. Aduersantur serpentium sceleratissimis hæmorrhoidi & presteri flos aut mora. Scorpionum uulnera sine collectionum periculo iungunt. Vrinam cient. Caules eorum tunduntur teneri, exprimiturque succus, mox sole cogitur in crassitudinem mellis, singulari remedio contra mala oris oculorumque, sanguinem excreantes, anginas, uuluas, sedes, cœliacos potus aut illitus. Oris quidem uitijs etiam folia commanducata prosunt, & ulceribus manantibus, aut quibuscunque in capite illinuntur: cardiacis uel sic per se imponuntur à mamma sinistra. Item stomachi doloribus, oculisque procidentibus. Instillatur succus eorum & auribus. Sanat condylomata cum rosaceo cerato. Cauliculorum ex uino decoctum, uel præsentaneum remedium est. Ijdem per se in cibo sumpti cymæ modo, aut decocti in uino austero, labantes dentes firmant. Aluum sistunt & profluuia sanguinis, dysentericis prosunt. Siccantur in umbra, ut cinis crematorum uuam reprimat. Folia quoque arefacta & contusa, iumentorum ulceribus utilia traduntur. Mora quæ in his nascuntur, uel efficaciorem stomaticen præbuerint quàm satiua morus. Eademque compositione, uel cum hypocisthide tantum & melle bibuntur in cholera, & à cardiacis, & contra araneos. Inter medicamenta quæ styptica uocant, nihil efficacius rubi mora ferentis radice decocta in uino ad tertias partes, ut colluantur eo oris ulcera, & sedis foueantur: tantaque uis est, ut spongiæ ipsæ lapidescant. Alterum genus rubi est, in quo rosa nascitur. Gignit pilulam castaneæ similem, præcipuo remedio calculosis. Alia est cynorhoda, quam proximo dicemus uolumine.

De cynosbato, & Idæo rubo, & rhamno, & lycio, & sarcocolla, & de oporice medicinæ. CAP. XIIII.

CYnosbaton, alij cynospaston, alij neurospaston uocant, folium habet uestigio hominis simile. Fert & uuam nigram, in cuius acino neruum habet, unde neurospastos dicitur. Alia est à cappari, quam medici cynosbaton appellauerunt. Huius thyrsus

ad re

ad remedia splenis & inflationes conditus ex aceto manditur. neruus eius cum mastiche Chia commanducatus os purgat. Ruboru rosa alopecias cum axũgia emendat. Mora capillum tingunt cũ omphacino oleo. Flos mori per messes colligitur. Candidus pleureticis præcipuus ex uino potus, item cœliacis. Radix ad tertias decocta, aluũ sistit & sanguinẽ: item dentes collutos decocto. Eodem succo fouentur sedis atque genitalium ulcera. Cinis è radice deprimit uuam. Idæus rubus appellatus est, quoniam in Ida non aliàs nascitur. Est autem tenerior ac minor, rarioribus calamis innocentioribusque, sub arborum umbra nascens. Huius flos cum melle epiphoris illinitur & ignibus sacris, stomaticisque ex aqua bibendus datur. Cætera eadem præstat quæ supradicta. Inter genera ruborum rhamnos appellatur à Græcis, candidior & fruticosior. Is floret, ramos spargens rectis aculeis, non ut cæteri aduncis folijs maioribus. Alterum genus est syluestre nigrius, & quadamtenus rubens. Fert ueluti folliculos. Huius radice decocta in aqua fit medicamẽtũ, quod uocatur lycium. Semen secundas trahit. Alterq; ille candidior astringit magis, refrigerat, collectionibus & uulneribus accommodatior. Folia utriusq; & cruda & decocta illinũtur cum oleo. Lycium præstantius è spina fieri tradunt, quã & pyxacanthon chironiam uocant, quales in Indicis arboribus diximus, quoniam longe præstantissimum existimatur Indicũ. Coquuntur in aqua tusi rami, radicesq;, summæ amaritudinis, æreo uase ferè per triduum, iterumq; exempto ligno, donec mellis crassitudo fiat. Adulteratur amaris succis, etiam amurca ac felle bubulo. Spuma eius ac flos quidam oculorum medicamentis additur. Reliquo succo faciem purgat, & psoras sanat, erosos angulos oculorum, ueteresq; fluxiones, aures purulentas, tonsillas, gingiuas, tussim, sanguinis excreationes, fabæ magnitudine deuoratum. Aut si ex ulceribus fluat, illitũ, rhagadas, genitalium ulcera, attritus, ulcera recentia, & serpentia, ac putrescentia. In naribus clauos, suppurationes. Bibitur et à mulieribus in lacte contra profluuia. Indici differentia, glebis extrinsecus nigris, intus ruffis: cum fregeris, cito nigrescentibus. Astringit uehementer cum amaritudine. Ad eadem omnia utile est, sed præcipue ad genitalia. Sunt qui & sarcocollã spinæ lacrymã putent, pollini thuris similẽ, cum quadam acrimonia dulcem. Cum uino tusa sistit fluxiones. Illinitur infantibus. Vetustate & hæc maxime nigrescit, melior quo candidior. Vnum etiámnum arborum medicinis dibetur nobile medicamentum, quod oporicen uocant. Fit ad dysentericos stomachique uitia, in congio musti albi, lento uapore decoctis malis cotoneis quinque cum suis seminibus, punicis totidem, sorborum sextario, & pari mẽsura eius quod rhus Syriacon uocant, croci semuncia. Coquitur usque ad crassitudinem mellis. His subtexemus ea, quæ Græci communicatione nominum in ambiguo fecere, ánne arborum essent.

De chamædrye, & chamedaphne, & chamelæa, & chamæsyce, & chamæcisso, & chamæleuce, & chamæcyparisso, & ampeloprāso, & stachye, & clinopodio, & centunculo, & clematide Aegyptia medicinæ. CAP. XV.

CHamædris herba est, quæ Latine trissago dicitur. Aliqui eam chamædropẽ, alij teucrion appellauere. Folia habet magnitudine mentæ, colore & diuisura quercus. Alij serratã, et ab ea serrã inuentã esse dixere, flore penè purpureo. Carpitur prægnãs succo in petrosis, aduersus serpẽtium uenena potu illituq; efficacissima: item stomacho, tussi uetustæ, pituitæ in gula cohærescenti, ruptis, conuulsis, lateris doloribus. Lienem consumit, urinam & menses ciet. Ob id incipientibus hydropicis efficax, manualibus scopis eius in tribus heminis aqua decoctis usq; ad tertias. Faciũt & pastillos, terẽtes eã ex aqua. At supradicta sanat & uomicas, & uetera ulcera, uel sordida cum melle. Fit & uinum ex ea pectoru uitijs. Foliorum succus cum oleo caliginem oculorũ discutit. Ad splenem ex aceto sumitur. Excalfacit perunctione. Chamædaphne unico ramulo est cubitali ferè, folio tenui, lauri similitudine. semen rubent admixtum folijs illinitur capitis doloribus recens. Ardores refrigerat. ad tormina cum uino bibitur. Mẽses succus eius, & urinam ciet potu, partusq; difficiles in lana appositus. Chamelæa similitudinem foliorum oleæ habet. sunt autem amara, odorata, in petrosis, palmum altitudine non excedente. Aluum purgat. Detrahit pituitam bilemque, folijs in duabus absinthij partibus decoctis, succoq; eo cũ mello poto. Folijs impositis & ulcera purgantur. Aiunt, si quis ante solis ortum eam capiat, dicatq; ad albugines oculorum se capere, adalligata discuti id uitium. Quoquo modo collectam iumentorum pecorumq; oculis salutarem esse. Chamæsyce lentis folia habet, nihil se attollentia, in aridis petrosisq; nascẽs. Claritati oculorum, & contra suffusiones utilissima, et cicatrices, caligines, nubeculas in uino cocta, inuncta. Vuluæ dolores sedat apposita in linteolo. Tollit & uerrucas omnium generum illita. Prodest & orthopnoicis. Chamæcissos spicata est tritici modo, ramulis quinis ferè, foliosa. cum floret existimari potest alba uiola, radice tenui, cuius bibũt ischiadici folia tribus obolis, in uini cyathis duobus, vij. diebus, admodum amara potione. Chamæleucen apud nos farranũ siue farfugium uocãt. Nascitur secundum fluuios, folio populi, sed ampliore. Radix eius imponitur carbonibus cupressi, atq; is nidor per infurnibulũ imbibitur in uetere tussi. Chamæpeuce laricis folijs similis, lumborũ et spinæ doloribus propria est. Chamæcyparissos herba ex uino pota contra uenena serpentiũ omniũ scorpionumq; pollet. Ampeloprason in uinetis nascitur, folijs porri, ructu grauis. Contra serpentium ictus efficax. Vrinã & mẽses ciet, eruptiones sanguinis per genitale inhibet potũ impositumq;. Datur & à partu mulieribus & cõtra ca-

 nis mor

nis morsum. Ea quoq; quæ stachys uocatur porri similitudinem habet, longioribus folijs pluribusq;, & odoris iucundi, colorisq; in luteum inclinati. Pellit menstrua. Clinopodion, alij cleonicion, alij zopyron, alij ocymoides appellant, serpyllo similem, surculosam, palmi altitudine: nascitur in petrosis, orbiculato florũ ambitu, speciem lecti pedum præbens. Bibitur ad conuulsa, rupta, stranguria, serpentium ictus. Item decoctæ succus. Nunc subtexemus herbas mirabiles quidem, sed minus claras, nobilibus in sequentia uolumina dilatis. Itali centunculum uocant rostratis folijs, ad similitudinẽ capitis penularum iacentẽ in aruis: Græci autem clematidem. Est eius egregius effectus ad sistendam aluum in uino austero. Idem sanguinem sistit tritus cum oxymelite aut aqua calida cyathis quinq; denarij unius pondere, sic & ad secundas mulierũ efficax. Sed Græci clematidas & alias habent, unam quam aliqui echiten uocant, alij laginem, nonnulli tenuem scammoniam. & pedales, foliosos, non dissimiles scammoniæ ramos habet, nisi quòd nigriora minoraque sunt folia. Inuenitur in uineis aruisque. Estur ut olus cũ oleo ac sale. Aluum ciet. Eadẽ à dysentericis cũ lini semine in uino austero sorbetur. Folia epiphoris imponuntur cum polenta, supposito udo linteolo. Strumas imposita ad suppurationẽ perducũt, deinde axungia adiecta percurant. Item hæmorrhoidas cum oleo uiridi, phthisicos iuuant cum melle. Lactis quoq; ubertatẽ faciunt in cibis sumpta. Et infantibus illita capillum alunt. Ex aceto dentium dolores sedant. Venerem stimulant. Est & alia clematis Aegyptia cognomine, quæ ab alijs daphnoides, ab alijs polygonoides uocatur, folio lauri, longa tenuisque, aduersus serpentes ac priuatim aspides ex aceto pota efficax. Aegyptus hanc maxime gignit.

De aro & dracunculo, & dracontio, & ari, & millefolio, & herba eiusdẽ nominis, & pseudobunio, & myrrhi, & onobrichi medicinę. CAP. XVI.

QVæ et aron, de qua inter bulbos diximus, magnæ cũ dracontio litis. Quidam enim eadem esse dixerunt. Glaucias satu discreuit, deacontium syluestrem arum pronunciando. Aliqui radicẽ aron appellauerũ, caulem uerò deacontium, in totum alium, si modo hic est, qui apud nos dracũculus uocatur. Nanque aros radicem nigrã in latitudinẽ rotundam habet multoq; maiorem, & qua manus impleatur. Dracunculus subrutilam, & draconis conuoluti modo, unde ei & nomen. Quin & ipsi Græci immensam posuere differentiam, semen dracunculi feruens mordaxq; tradendo: tantumq; inesse ei uirus, ut olfactum grauidis abortum inferat. Aron miris laudibus extulere, primum in cibis fœminã præferentes, quoniam mas durior esset, & in coquendo lentior. Pectoris uitia purgare, & aridum in potione inspersum, aut eclegmate, urinam & menses ciere. Sic & in oxymelite potum stomacho, interaneisq; exulceratis ex lacte ouillo bibẽdum, ad tussim in cinere coctũ ex oleo dedere. Alij coxere in lacte, ut decoctum biberetur. Epiphoris elixum imposuere. Item suggillatis, tonsillis. Ex oleo hæmorrhoidu uitio infudere, lentigines ex melle illinentes. Laudauit Cleophantus & pro antidoto contra uenena, pleureticis, peripneumoniacis, quo tussientibus modo. semen intritũ cum oleo aut rosaceo infundens aurium dolori. Diuches tussiẽtibus aut suspiriosis & orthopnoicis & purulenta excreantibus farina permixtu in pane cocto dedit. Diodotus phthisicis è melle eclegmate, & pulmonis uitijs, ossibus etiam fractis imposuit. Partus omnium animaliũ extrahit, naturæ circumlitum. Succus radicis cũ melle Attico, oculorũ caligines, ac stomachi uitia discutit, tussim decocti ius cum melle. Vlcera omnium generum, siue phagedænæ sint, siue carcinomata, siue serpant, siue polypi in naribus, succus mire sanat. Folia ambustis prosunt ex uino & oleo cocta. Aluũ mouent ex sale & aceto sumpta. Etiã luxatis cocta cũ melle prosunt. Itẽ articulis podagricis cũ sale, recentia uel sicca. Hippocrates quaslibet ad collectiones cũ melle imposuit: ad menses trahẽdos seminis uel radicis drachmæ duæ in uini cyathis duobus sufficiunt. Eadem potio si à partu non purgantur, & secundas trahit. Hippocrates & radicẽ ipsam imposuit. Dicunt & in pestilẽtia salutarem esse in cibis. Ebrietatẽ discutit. Serpẽtes nidore cum crematur, priuatimq; aspides fugat, aut inebriat, ita ut torpẽtes inueniantur. perunctos quoq; aro è laureo oleo fugiunt. Ideo & contra ictus dari potu in uino nigro putant utile. In folijs ari caseus optime seruari traditur. Dracunculus quem dixi, hordeo maturescente effoditur luna crescente. Omnino habentẽ serpentes fugiunt. Ideo percussis prodesse in potu aiunt maiorem: ut & menses si ferro non attingatur, sistat. Succus eius & aurium dolori prodest. Id autem quod Græci dracontion uocant, triplici effigie demonstratũ mihi est: folijs betæ non sine thyrso, flore purpureo. Hoc est simile aro. Alij radice longa ueluti signata articulosaq; monstrauere tribus omnino cauliculis, folia eius ex aceto decoqui cõtra serpentiũ ictus iubentes. Tertia demonstratio fuit folio maiore quàm cornus, radice harundinea, totidẽ ut affirmabant geniculata nodis, quot haberet annos, totidemq; esse folia. Hi ea ex uino uel aqua contra serpẽtes dabat. Est et aris quæ in eadẽ Aegypto nascitur, similis aro, minor tantũ, minoribusq; folijs, & utiq; radice, quæ tamen oliuæ grandis magnitudinem implet: alba geminũ caulẽ, altera unum tantũ emittẽs. Medetur utraq; ulceribus manãtibus. Item cõbustis ac fistulis. Collyrio immisso nomas sistunt, decoctarũ in aqua, & postea tritarũ rosaceo addito. Sed unum miraculum ingens, contacto genitali cuiusq, fœminini sexus animal in perniciẽ agi. Myriophyllon: quod nostri millefolium uocant, caulis est tener, similis fœniculo, plurimis folijs, unde & nomen accepit. Nascitur in palustribus, magnifici usus ad uulnera. Cum aceto bibitur ad difficultates urinæ & uesicæ, et suspiria, præ-

cipita

cipitatisque ex alto. Efficacissima eadem ad dentium dolores. Hetruria hoc nomine appellat herbam in pratis tenuem, à lateribus capillamenti modo foliosam, eximij usus ad uulnera. boum neruos abscisos uomere solidari ea, rursusque iungi addita axungia affirmans. Pseudobunion napi folia habet, fruticans palmi altitudine. Laudatissima in Creta. Contra tormina atque stranguriam, laterũ præcordiorumq́; dolores bibuntur rami eius quini seníue. Myrrhis quam alij smyrrhizam, alij myrrham uocant, simillima est cicutæ, caule folijsque & flore minor tantum & exilior, cibo non insuauis. Ciet menstrua & partus cum uino. Aiunt quoque eandem potam in pestilentia salutarem esse. Subuenit & phthisicis in sorbitione. Auiditatem cibi facit. Phalangiorum morsus restringit. Vlcera quoque in facie aut capite succus eius in aqua triduo maceratæ sanat. Onobrychis folia habet lentis, longiora paulò, florem rubentem, radicem exiguam & gracilem. Nascitur circa fontes. Siccata in farinæ modum & inspersa uino albo, strangurias finit. Aluum sistit. Succus eius perunctis cum oleo sudores monet.

De coriacesia, et callicia, & menaide, et alijs uigintitribus, & medicinis earum, quas quidã magicas esse dicunt, & de cõsidia, et de aproxi, & de reciduuis amorum. CAP. XVII.

IN promisso herbarum mirabilium, occurrit aliqua dicere & de magicis. Quæ enim mirabiliores sunt? Primi eas in nostro orbe celebrauere Pythagoras atq; Democritus, consectati magos. Coriacesia & callicia Pythagoras aquam glaciari tradit, quarum mentionem apud alios non reperio, nec apud eum alia de his. Idem menaidem appellat, & nomine alio corinthadem, cuius decocto in aqua succo, protinus sanari ictus serpentium, si foueantur, dicit. Eundem effusum in herba qui uestigio contigerint, aut fortè respersi fuerint, insanabiles perire, monstrifica prorsus naturæ ueneni, præterquam contra uenena. Ab eodem Pythagora aproxis appellatur herba, cuius radix è longinquo cõcipiat ignes, ut naphtha, de qua in terræ miraculis diximus. Idem tradit si qui morbi humano corpori acciderint florente aproxi, quamuis sanatos, admonitionem eorum sentire quoties florere eam contigerit: & frumentum, & sicutam, & uiolam similem conditionem habere. Nec me fallit hoc uolumen eius à quibusdam Cleemporo medico ascribi: Pythagoræ pertinax fama antiquitasque uindicant. Et idipsum autoritatem uoluminibus affert, si quis alius curæ suæ opus, illo uiro dignum iudicauit: quod fecisse Cleemporum, cum alia suo & nomine ederet, quis credat? Democriti certe chirocineta esse constat. At in his ille post Pythagoram magorum studiosissimus, quãto portentosiora tradit? Aglaophotin herbam, quæ admiratione hominum propter eximium colorem acceperit nomen, in marmoribus Arabiæ nascentem Persico latere. Qua de causa & marmaritin uocari. Magos utique ea uti, cum uelint deos euocare. Achemenidon colore electri sine folio, nasci in Tardastilis Indiæ, cuius radice in pastillos digesta, in dieque pota in uino, noxij per cruciatus nocte confiteantur omnia per uarias numinum imaginationes. Eandem hipophonada appellat, quoniam equæ præcipue caueant eam. Theombrotion xxx. scœnis à choaspe nasci, pauonis picturis similem, odore eximio. Hanc autem à regibus Persarum comedi aut bibi contra omnia corporum incommoda, instabilitatemq; mẽtis: eandem semnion à potentiæ maiestate appellari. Aliam deinde adamantida, Armeniæ Cappadociæque alumnam. Hac admota, leones resupinari cum hiatu laxo. Nominis causam esse, quod conteri nequeat. Arianidem in Arianis gigni igneam colore, colligi cum sol in leone sit. Huius tactu peruncta oleo ligna accendi. Therionarca in Cappadocia & Mysia nascente, omnes feras torpescere, nec nisi hyenæ urinæ aspersu recreari. Aethiopida in Meroë nasci. Ob id & meroidem appellari, folio lactucæ, hydropicis utilissimam è mulso potam. Ophiusam in Elephantine eiusdem Aethiopiæ, liuidam, difficilemque aspectu, qua pota terrorem minasque serpentium obuersari, ita ut mortem sibi eo metu consciscant, ob id cogi sacrilegos illam bibere. Aduersari autem ei palmeum uinum. Thalassæglen circa Indum amnem inueniri, quæ ob id nomine alio potamantis appellatur. hac pota lymphari homines, obuersantibus miraculis. Theangelida in Libano Syriæ, Dicte Cretæ montibus, & Babylone, & Susis Persidis nasci, qua pota magi diuinent. Gelotophyllida in Bactris & circa Borysthenem. Hæc si bibatur cum myrrha & uino, uarias obuersari species, ridendique finem non fieri nisi potis nucleis pineæ nucis cum pipere & melle in uino palmeo. Sissitieterida à conuictu in Perside nominari, quoniam hilarentur illa. Eandem protomediam, quia primatum apud reges obtineant. Casigneten, quoniam secum ipsa nascatur, nec cum ullis alijs herbis. Eandem dionysonymphadem, quoniam uino mire conueniat. Helianthen uocat in Themiscyra regione & Ciliciæ montibus maritimis, folio myrti. Hac cum adipe leonino decocta, addito croco & palmeo uino, perungi magos & Persarum reges, ut fiat corpus aspectu iucundum. Ideo eandem heliocallidem nominari. Hermesias ab eodem uocatur, ad liberos generandos pulchros bonosque no herba, sed compositio è nucleis pineæ nucis tritis cũ melle, myrrha, croco, uino palmeo, postea admixto theombrotio & lacte. bibere generaturos iubet, & à conceptu puerperas partum nutrientes. ita fieri excellentes animo & forma, atque bonos. Harum omnium magica quoque uocabula ponit. Adiecit his Apollodorus assectator eius herbam æschynomenen, quoniam appropinquante manu folia contraheret. Aliam crocidem, cuius tactu phalangia morerentur. Crateuas œnotheridem, cuius aspersu è uino, feritas omnium animalium mitigaretur. Anacapserotem celeber arte

grammatica paulò antè, cuius omnino tactu redirent amores uel cum odio depositi. Et abunde sit hactenus attigisse insignia magorum in his uerbis, alio de his aptiore dicturis loco.

De eriphia, & lanaria, & stratioti medicinæ. CAP. XVIII.

ERiphiam multi prodidere. Scarabeū hæc in auena habet, sursum deorsum decurrentem cum sono hædi, unde & nomē accepit. Hac ad uocem nihil præstātius esse tradunt. Herba lanaria ouibus ieiunis data, lactis abundantiam facit. Aeque nota lactoris uulgo est, plena lactis, quod degustatū uomitiones concitat. Eandem hanc aliqui esse dicūt, alij similem illi, quam militarem uocant, quoniam uulnus ferro factū, nullum non intra dies quinq; sanat, ex oleo imposita. Celebratur autē & à Græcis stratiotis, sed ea in Aegypto tantum & inundatione Nili nascitur, aizoo similis, ni maiora haberet folia. Refrigerat mire, & uulnera sanat ex aceto illita: Item ignes sacros, ac suppurationes. Sanguinem quoque qui defluit à renibus, pota cum thure masculo mirifice sistit.

De herba quæ nascitur in capite statuæ, & de herba è fluminibus, & herba lingua, & cribro, & fimetis, & rhodora, & impia, & Veneris pectine, & nodia, & philanthropo, & canaria lappa, et tordile, & de gramine, & dactylo, & fœnogræco medicinæ. CAP. XIX.

HErba in capite statuæ nata, collectaque alicuius in uestis panno, & alligata in lino ruffo, capitis dolorem confestim sedare traditur. Herba quæcunq; è riuis aut fluminibus ante solis ortum collecta, ita ut nemo colligentem uideat, contra tertianas adalligata læuo brachio, ita ut æger quid sit illud ignoret, tertianas arcere traditur. Lingua herba nascitur circa fontes. Radix eius combusta & trita cum adipe suis, adijciunt ut nigra sit & sterilis, alopecias emendat uigentium in sole. Cribro in limite abiecto herbæ intus exstantes decerpta adalligatæque grauidis, partus accelerant. Herba quæ gignitur supra fimeta ruris; contra anginas efficacissime pollet ex aqua pota. Herba iuxta quam canes urinam fundunt euulsa ne ferro attingatur, luxatis celerrime medetur. Rombotinum arborem demōstrauimus inter arbusta. Iuxta hanc induā uite nascitur herba, quam Galli rhodorā uocant: caulem habet urgæ ficulneæ modo geniculatum, folia urticæ in medio exalbida, eadem procedente tempore tota rubentia, florem argēteum, præcipua contra tumores feruoresque & collectiones cum axungia ueteri tusa, ita ut ferro nō attingatur qui perunctus est despuit ad suam dexteram ter. Efficacius remedium esse aiūt, si tres quoque trium nationum homines perungant dextrorsus. Herba impia uocatur, incana, rorismarini aspectu, thyrsi modo uestita atque capitata. Inde alij ramuli assurgunt sua capitella gerentes: ob id impiam appellauere, quoniam liberi super parētem excellant. Alij potius ita appellatam, quòd nullum animal eam attingat existimauere. Hæc inter duos lapides trita feruet, præcipuo aduersus anginas succo, lacte & uino admixto: mirumque traditur, nunquam ab eo morbo tentari qui gustauerint. Itaque & subiis dari: quæq; medicamentum id noluerint haurire, eo morbo interimi. Sunt qui & in auium nidis inseri aliquid ex ea putent, atque ita non strangulari pullos auidius deuorantes. Veneris pectinem appellant à similitudine pectinum: cuius radix cum malua tusa, omnia corpori infixa extrahit. Veternosa curat, quæ exedum uocatur. Nodia herba coriariorum officinis nota, ea mularis dicitur, alijsque nominibus. Nomas curat, efficacissimamque aduersus scorpiones esse potam in uino aut posca reperio. Philanthropon herbam Græci appellant hirsutam, quoniam uestibus adhærescat. Ex hac corona imposita capitis dolores sedantur. Nam quæ canaria appellatur lappa, cum plantagine & millefolio trita ex uino carcinomata sanat, ternis diebus soluta. Medetur & subiis hæc effossa sine ferro, & addita in colluuiem potu, uel ex lacte & uino. Quidā adijciunt & fodientem dicere oportere, hæc est herba argemon, quam Minerua reperit subibus his remedium, qui de illa gustauerint. Tordilen alij semen silis esse dixerunt, alij herbam per se, quam & syreon uocauerunt. Neque aliud de ea proditum inuenio, quàm in montibus nasci. Combustam potu ciere menses, & pectoris excreationes, efficaciore etiámnum radice. Succo eius ternis obolis hausto renes sanari. Addi radicem eius & in malagmata. Granē ipsum est inter herbas uulgatissimum. Geniculatis serpit internodijs, crebroque ab his, & ex cacumine nouas radices spargit. Folia eius in reliquo orbe in exilitatem fastigantur. In Parnaso tantum ederacia specie densius quam usquam fruticant, flore odorato candidoque. Iumentis herba non alia gratior, siue uiridis, siue in fœno siccata. Tunditur aspersa aqua. Succum quoq; eius in Parnaso excipi tradunt propter ubertatem. Dulcis hic est. In uicem eius in reliqua parte terrarum succedit decoctum ad uulnera conglutinanda, quod & ipsa herba tusa præstat, tueturque ab inflammationibus plagas. Decocto adijcitur uinum ac meli ab aliquibus & thuris, & piperis, myrrhæque tertiæ portiones. Rursusq; coquitur in æreo uase ad dentium dolores & epiphoras. Radix decocta in uino torminibus medetur & urinæ difficultatibus, ulceribus uesicæ. Calculos frangit. Semen uehementius urinam impellit. Aluum uomitionesque sistit. Priuatim autem draconum morsibus auxiliatur. Sunt qui genicula nouem uel unius, uel è duabus tribúsue herbis, ad hunc articulorum numerum inuolui lana succida nigra iubeant, ad remedia strumæ panorimme. Ieiunum debere esse qui colligat, ita ire in domum absentis cui medeatur, superuenientique ter dicere, ieiuno ieiunum medicamentum dare, atque ita adalligare, triduoq; id facere. Quod è gramīnum genere septem internodia habet, efficacissime capiti cōtra dolores adalligatur. Quidam propter uesicæ

crucia

cruciatus decoctum ex uino gramen ad dimidias à balineis bibi iubent. Sunt qui & aculeatum gramen uocant trium generum: cum in cacumine aculei sunt plurimum quini, dactylon uocant: hos conuolutos naribus inserunt, extrahuntque sanguinis ciendi gratia. Altero quod est Aizoo simile, ad paronychia & pterygia unguium, & cum caro unguibus increuit, utuntur cum axungia, ideo dactylon appellantes, quia digitis medeatur. Tertium genus dactyli, sed tenuis, nascitur in parietinis aut tegulis. Huic caustica uis est. Sistit ulcera quæ serpunt. Gramen capiti circundatum, sanguinis è naribus fluxiones sistit. Camelos necare traditur in Babylonis regione id, quod iuxta uias nascitur. Nec fœnograeco minor autoritas quod telin uocant, alij carphos, aliqui buceras, alij ægoceras, quoniam corniculis semen est simile, nos siliciam: quod quomodo sereretur, suo loco docuimus. Vis eius siccare, mollire, dissoluere. Succus decocti fœminarum pluribus malis subuenit, siue duritia, siue tumor, siue contractio sit uuluæ, fouentur, insidunt, infusum quoque prodest. Furfures in facie extenuat. Splenı addito nitro decoctum & impositum medetur. Item ex aceto. Sic & iocineri decoctum. Diocles difficile parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sapæ, ut cum tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterum dedit, mox à balneo reliquum, pro summo auxilio. Farinam fœnigraeci cum hordeo aut lini semine decoctam aqua mulsa contra uuluæ cruciatus subiecit. Itemq; imposuit imo uentri. Lepras, lentigines, sulphuris pari portione mixta farina curauit, nitro antè præparata cute, sæpius die illinens, perungique præcipiens. Theodorus fœnograeco miscuit quartam partem purgati nasturtij acerrimo aceto ad lepras. Damion fœnigraeci semen acetabuli dimidia mensura cum sapa & aquæ nouem cyathis ad menses ciendos dedit potu. Nec dubitatur quin decoctum eius utilissimum sit uuluis interaneisque exulceratis, sicuti semen articulis atque præcordijs. Si uerò cum malua decoquatur, postea addito mulso potus ante cætera uuluis interaneisque laudatur. Quippe cum uapor quoque decocti plurimum prosit. Alarumque etiam graueolentiam decoctum fœnigraeci semen emendat. Farina porrigines capitis furfuresque cum uino & nitro celeriter tollit. In hydromelite autem decocta addita axungia, genitalibus medetur. Item parotidi, podagræ, chiragræ, articulis, carnibusque quæ recedunt ab ossibus. Aceto uerò subacta luxatis. Illinitur & lieni decocta in aceto & melle tantum. Carcinomata subacta ex uino purgat, mox addito melle persanat. Sumitur & sorbitio è farina ad pectus exulceratum, longamq; tussim. Diu decoquitur, donec amaritudo desinat. Postea mel additur. Nunc ipsa claritas herbarum dicetur.

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE
LIBER XXV.

*

PROOEMIVM.

Naturæ herbarũ sponte nascentium. CAP. I.

I*PSA quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantum gignẽte eas tellure, in admirationem curæ priscorũ diligentiæque animum agit. Nihil ergo intentatum inexpertumque illis fuit: nihil deinde occultatum, quod non prodesse posteris uellent. At nos elaborata ijs abscondere atque supprimere cupimus & fraudare uitam etiam alienis bonis? Ita certè recondunt qui pauca aliqua nouere, inuidentes alijs: & neminem docere, in autoritatem scientiæ est. Tantum ab excogitandis nouis, ac iuuanda uita mores absunt: summumque opus ingeniorum diu iam hoc fuit, ut intra unumquenque rectè facta ueterum perirent. At hercule singula quosdam inuenta deorum numero addidere, omnium utique uitam clariorem fecere cognominibus herbarum, tam benigne gratiam memoria referente. Non æque hæc cura eorum mira esset in his, quæ satu blandiuntur, aut cibo inuitant. sed culmina quoque montium inuia & solitudines abditas omnisque terræ fibras scrutati inuenere, quid quæque radix polleret, ad quos usus herbarum folia pertinerent, etiam quadrupedum pabulo intacta ad salutis usus uertentes.*

Qui Latine usus herbarũ scripserint, & quãdo ad Romanos notitia earum peruenerit, & qui primi Græcorum de his composuerint, & de herbarum inuentione, & antiqua medicina, & quare minus exerceantur earum remedia, & de cynorhodo, & de dracunculo medicinæ. CAP. II.

M*Inus hoc quàm par erat, nostri celebrauere, omnium utilitatum & uirtutum rapacissimi. Primusque & diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magister, paucis duntaxat attigit, boum etiam medicina non omissa. Post eum unus illustrium tentauit C. Valgius, eruditione spectatus, imperfecto uolumine ad diuum Augustũ, inchoata etiã præfatione religiosa, ut omnibus malis humanis illius principis potissimũ semper medicetur maiestas. Antea cõdiderat solus apud nos, quod equidẽ inueni, Põpeius Lenæus, Magni libertus, quo primũ tẽpore hãc scientiam ad nostros peruenisse animaduerto. Nanq; Mithridates maximus sua ætate regum, quem debellauit Pompeius, omnium ante se genitorũ diligentissimus uitæ fuisse argumentis præterquam fama intelligitur. Vni ei excogitatũ, quotidie uenenũ bibere, præsumptis remedijs, ut cõsuetudine ipsa innoxium fieret. Primo inuenta genera antidoti, ex quibus unum etiã nomen eius retinet. Illius inuentum autumant, sangui-*

nem anatum Ponticarum miscere antidotis, quoniam ueneno uiuerent. Ad illum Asclepiadis medendi arte clari, uolumina composita extant cum sollicitatus ex urbe Roma, præcepta pro se mitteret. Illum solum mortalium uigintiduabus linguis locutum certum est, nec de subiectis gentibus ullum hominem per interpretē appellatum ab eo annis lvi. quibus regnauit. Is ergo in reliqua ingenij magnitudine medicinæ peculiariter curiosus, ab hominibus subiectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirēs scrinium comentationum harum & exemplaria, effectusq; in arcanis suis reliquit. Pompeius autē omni regia præda potitus, transferre ea sermone nostro libertū suum Lenæum, grammaticæ artis doctissimum, iussit. uitæq; ita profuit nō minus quàm reipublicæ uictoria illa. Præter hos Græci autores medicinæ prodidere, quos suis locis diximus. Ex his Euax rex Arabum, qui de simplicium effectibus ad Neronem scripsit. Crateuas, Dionysius, Metrodorus, ratione blandissima, sed qua nihil penè aliud quàm rei difficultas intelligatur. Pinxere nanque effigies herbarum, atq; ita subscripsere effectus. Verū & pictura fallax est, & coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multū degenerat transcribentium sors uaria. Præterea parū est singulas earum ætates pingi, cū quadripartitis uarietatibus anni faciem mutent. Quare cæteri sermone eas tradidere: aliqui ne effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti, quoniam satis uidebatur, potestates uimque demonstrare quærere uolentibus. Nec est difficile cognitu. Nobis certe exceptis admodum paucis, contigit reliquas cōtemplari scientia Antonij Castoris, cui summa autoritas erat in ea arte nostro æuo, uisendo hortulo eius in quo plurimas alebat, cētesimū ætatis annū excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne ætate quidem memoria aut uigore cōcussis. Nec aliud mirata magis antiquitas reperietur. Inuenta iampridē ratio est prænunciās horas, nō modo dies ac noctes, solis lunæq; defectum. Durat tamen tradita persuasio in magna parte uulgi, ueneficijs & herbis id cogi, eāq; unam fœminarū sciētiā præualere. Certè quid non repleuere fabulis Colchis Medea, aliæq;, in primis Itala Circe, dijs etiam adscriptæ? unde arbitror natū, ut Aeschylus è uetustissimis in poetica refertam Italiam herbarum potentia proderet multique Circeios, ubi habitauit illa, magno argumento etiámnum durante in Marsis à filio eius orta gente, quos esse domitores serpentium cōstat. Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus aliàs in admiratione Circes, gloriam herbarum Aegypto tribuit, cum etiam quæ rigatur Aegyptus illa non esset, postea fluminis limo inuecta. Herbas certè Aegyptias à regis uxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud Nepenthes, obliuionem tristitiæ ueniamque afferens, & ab Helena utique omnibus mortalibus propinandum. Primus autem omnium quos memoria nouit, Orpheus de herbis curiosius aliqua prodidit. Post eum Musæus & Hesiodus polion herbam in quantum mirati sunt, diximus. Orpheus & Hesiodus suffitiones commendauere. Homerus & alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapiētia, primus uolumē de earū effectu cōposuit, Apollini Aesculapioq; & in totū dijs immortalibus inuentione & origine assignata: cōposuit & Democritus, ambo peragratis Persidis, Arabiæ, Aethiopiæ, Aegyptiq; magis. Adeoque ad hæc attonita antiquitas fuit, ut affirmaret etiā incredibilia dictu. Xanthus historiarū autor, in prima earum tradit, occisum draconis catulum reuocatum ad uitam à parente herba, quam balin nominat: eademq; Thylonem quē draco occiderat, restitutū saluti. Et Iuba in Arabia herba reuocatum ad uitā hominem tradit. Dixit Democritus, credidit Theophrastus, esse herbā, cuius cōtactu illatæ ab alite quā retulimus, exiliret cuneus à pastoribus arbori adactus. quæ etiamsi fide carent, admirationem tamen implent. cogantque confiteri, multum esse quod uero supersit. inde plerosque ita uideo existimare, nihil nō herbarum ui effici posse, sed plurimarum uires esse incognitas: quorum in numero fuit Herophilus clarus medicina, à quo ferunt dictum, quasdam fortassis etiam calcatas prodesse. obseruatū certè est, inflamări uulnera ac morbos superuentu eorū, qui pedibus iter confecerint. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ linguas. Sed quare non plures noscatur, causa est quòd eas agrestes literarūq; ignari experiuntur: ut qui soli inter illas uiuāt: præterea securitas quærēdi. obuia medicorū turba. Multis etiam inuētis nomina desunt, sicut illi quam retulimus in frugum cura: scimusque defossam in angulis segetis præstare, ne qua ales intret. Turpissima causa raritatis, quod etiam qui sciūt demonstrare nolunt, tanquam ipsis periturum sit quod tradiderint alijs. Accedit ratio inuentionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias inuenit casus, alias (ut uere dixerim) deus. Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pauorem aquæ, potusque omnis afferens odium. Nuper cuiusdam militantis in prætorio mater uidit in quiete, ut radicem syluestris rosæ, quam cynorhodon uocant, blanditam sibi aspectu pridie in frutecto, mitteret filio bibendam. in Lacetania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte: casu accidit, ut milite à morsu canis incipiente aquas expauescere, superueniret epistola orantis ut pareret religioni: seruatusque est ex insperato, & postea quisquis auxilium simile tentauit. Aliàs apud autores cynorhodi una medicina erat, spongiolæ quæ in medijs spinis eius nascitur: cinere cum melle alopecias capitis expleri. In eadem prouincia cognoui in agro hospitis nuper ibi repertum dracūculum appellatū caulem, pollicari crassitudine, uersicoloribus uiperarū maculis, quem ferebāt cōtra omnium morsus esse remedium. Alius est quàm quos in priori uolumine eiusdem nominis diximus, sed huic alia figura, aliudq; miraculum exerentis se terra

ad primas serpentium uernationes bipedali ferè altitudine, rursusq; cum ijsdem in terram condentis: nec omnino occultato eo apparet serpens, uel hoc per se satis officioso naturæ munere, si tantum præmoneret, tempusq; formidinis demonstraret.

De quodam pestifero fonte Germaniæ, & de britannica, & maximis morborum doloribus. CAP. III.

NEc bestiarum solum ad nocendum scelera sunt, sed interim aquarũ quoque ac locorum. In Germania trans Rhenum castris a Germanico Cæsare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ, dulcis solus, qua pota intra bienniũ dẽtes deciderẽt, cõpagesq; in genibus soluerentur. Stomacacen medici uocabant, et sceletyrben ea mala. Reperta auxilio est herba, quæ uocatur britannica, non neruis modo & oris malis salutaris, sed contra anginas quoque & serpentes. Folia habet oblonga, nigra, radicẽ nigrã. Succus eius exprimitur & ex radice. Florẽ uibones uocãt: qui collectus prius quàm tonitrua audiãtur, & deuoratus, securos in totum reddit. Frisij, quà castra erãt, nostris demonstrauere illam. Mirorq; nominis causam, nisi fortè cõfines oceano Britanniæ uelut propinquæ dicauere. Nõ enim inde appallatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiam tum Britannia libera. Fuit quidem et hec quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi, ut docebimus fecisse reges, ut res tanta debeatur, herbam inuenire, uitam iuuare, nunc fortaßis aliquibus curam nostram friuolam quoque existimaturis: adeo delicijs sordent etiam quæ ad salutem pertinent. Autores tamen quarum inueniuntur, in primis celebrare par est, effectu earum digesto in genera morborum. Quæ quidem in reputatione misereri sortis humanæ subit, præter fortuita casusque, & nomina quæ omnis hora excogitat ad milia morborum, singulis mortalium timenda. Qui grauißimi ex his sint, discernere stultitia propè uideri potest, cum suus cuique ad præsens quisque atrocißimus uideatur. Et de hoc tamen iudicauere aui experimento, asperrimos cruciatus esse calculorum à stillicidio uesicæ. Proximum stomachi, tertium eorum quæ in capite doleant, non ob alios ferè morte conscita. A Græcis & noxias herbas demonstratas miror equidem. Nec uenenorum tantum, quoniam ea uitæ conditio est, ut mori plerunque etiam optimi portus sit. tradatque M. Varro, Seruium Clodium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum, ueneno crura perunxisse, & postea caruisse sensu omni æque quàm dolore in ea parte corporis. Sed quæ fuit uenia monstrandi qua mentes soluerentur, partus eliderentur, multaque similia? Ego nec abortiua dico, ac ne amatoria quidem, memor Lucullum imperatorem clarißimum amatorio perijsse. Nec alia magica portenta, nisi ubi cauenda sint aut coarguenda, in primis fide eorum damnata. Satis operæ fuit abundeque præstitum uitæ, salutares dixisse, ac postea inuentas.

De moly, & dodecatheo, et pæonia uel pentorobo, uel glycyside, & panace, uel asclepio, et heraclio, et panace chironio, et panace centaurio, uel pharnaceo, & heraclio siderio, & hyoscyamo, uel apollinari, siue altercangeno. CAP. IIII.

LAudatißima herbarum est Homero, quam uocari à dijs putat moly, & inuentionẽ eius Mercurio aßignat, contraq; summa ueneficia demõstrat. Nasci eam hodie circa Pheneum, & in Cyllene Arcadiæ tradunt, specie illa Homerica, radice rotũda nigraq;: magnitudine cepæ, folio scyllæ: effodi autẽ difficulter. Græci autores florẽ eius luteũ pinxere, cũ Homerus candidum scripserit. Inueni è peritis herbarum medicis qui & in Italia nasci eam diceret, afferrique Campania mihi aliquot diebus effossam inter difficultates saxeas, radicis xxx. pedes longæ, ac ne sic quidẽ solidæ, sed abruptæ. Ab ea maxima autoritas herbæ est, quam dodecatheon uocant, omnium deorum maiestatẽ commendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. Folia eius septem, lactucis simillima, exeunt à lutea radice. Vetustißima inuentu pæonia est, nomenque autoris retinet, quam quidam pentorobon appellant, alij glycysiden. Hæc quoque difficultas est, quòd eadem aliter alibi nuncupantur. Nascitur opacis montibus, caule inter folia digitorum quatuor, ferente in cacumine ueluti Græcas nuces quatuor aut quinque. Inest ijs semen copiosum, rubrum nigrumque. Hæc medetur & faunorum in quiete ludibrijs. Præcipiunt eruere noctu, quoniam si picus martius uideat, tuendo in oculos impetũ faciat. Panaces ipso nomine omnium morborum remedia promittit, numerosum & dijs inuẽtoribus ascriptum. Vnum quippe asclepion cognominatur, quoniam is filiam Panaciam appellauit. Succus est coactus ferulæ, qualem diximus, radice multi corticis et salsi. Hac euulsa scrobem repleri uario genere frugum religio est, ac terræ piamentum. Vbi, & quo fieret modo, & quale maxime probaretur, inter peregrina docuimus. Id quod è Macedonia affertur, bucolicon uocant, armentarijs sponte erumpentem succum excipientibus: hoc celerrime euanescit. Et in alijs autem generibus improbatur maxime nigrum ac molle. Id enim argumẽtum est ceræ adulterati. Alterum genus heraclion uocant, & ab Hercule inuentum tradunt, alij origanum heracleoticum syluestre, quoniam est origano simile, radice inutili de quo origano diximus. Tertiũ panaces chironeon cognominatur ab inuentore. Folium eius lapatho simile, maius tamẽ & hirsutius. Flos aureus, radix parua. Nascitur pinguibus locis. Huius flos efficacißimus, eoque amplius quàm supradicta prodest. Quartum genus panaces ab eodem Chirone repertũ, centaurion cognominatur, sed & pharnaceon, in controuersiam inuentionis à Pharnace rege deductum. Seritur hoc longioribus quàm cætera folijs, & serratis. Radix odorata in umbra siccatur, uinoq; gratiam adijcit. Huius genera duo fecere, alterum leuioris folij, alte

lij, alterum tenuioris. Heracleon siderion & ipsum ab Hercule inuentum est, caule tenui digitorum quatuor altitudine, flore puniceo, folijs coriandri. Iuxta lacus & amnes inuenitur, omniaque uulnera ferro illata efficacissime sanat. Est Chironis inuentum ampelos, quæ uocatur chironia, de qua diximus inter uites, sicuti de herba cuius inuentio assignatur Mineruæ. Herculi eam quoque ascribunt, quæ apollinaris, apud Arabas altercum siue altercangenon, apud Græcos uerò hyoscyamus appellatur. Plura eius genera, unum nigro semine, floribus penè purpureis, spinosum. Talis nascitur in Galatia. Vulgare autem candidius est & fruticosius, altius papauere. Tertij semen irionis semini simile, & omnia insaniam gignentia, capitisq́; uertigines. Quartum genus molle, lanuginosum, pinguius cæteris, candidi seminis, in maritimis nascens, hoc recepere medici. Item ruffi seminis. Nonnunquam antè candidum ruffescit, si non ematuruit, improbaturque. Et alioqui nullum nisi cum maruit, legitur. Natura uini, ideoque mentem caputque infestans. Vsus seminis & per se, & succo expresso. Exprimitur separatim, & caulibus folijsque utuntur & radice, temeraria in totum (ut arbitror) medicina. Quippe etiam folijs constat mentem corrumpi, si plura quàm quatuor bibantur: etiã antiqui in uino febrem depelli arbitrabantur. Et oleum fit ex semine, ut diximus, quòd ipsum auribus infusum tentat mentem. Mireq; ut contra uenenum remedia prodidere his qui id bibissent, & ipsum pro remedijs, adeo nullo omnia experiendi fine, ut cogerentur etiam uenena prodesse.

De linozoste, parthenio, hermupoa, siue potius mercuriali, et achilleo, et panace heracleo, sideriti, millefolio, & de scopa regia, & hermio, teucrio, splenio, & melãpodio siue elleboro, quot'ue eorum genera, & de nigro elleboro & albo medicinæ, & quãdo detur, & quomodo sumendum, & quibus nõ dandum, & quòd mures necet. CAP. V.

*Linozostis siue parthenion Mercurij inuentum est, ideo apud Græcos hermupoan multi uocant eam, apud nos omnes Mercurialem. Duo eius genera, masculus & fœmina, quæ efficacior, caule cubitali, interdum ramoso in cacumine, ocymo angustioribus folijs, geniculis densis, alarum cauis multis, semine in geniculis dependente fœminæ copioso mari iuxta genicula stante rariori ac breui contortoque, fœminæ soluto & candido. Folia maribus nigriora, fœminis candidiora, radix superuacua, prætenuis. Nascuntur in campestribus cultis. Mirum est quod de utroque eorum genere proditur: ut mares gignantur hunc facere, ut fœminæ, illam. Hoc cõtingere, si à conceptu succus protinus bibatur in passo, edanturue folia decocta ex oleo & sale, uel cruda ex aceto. Quidam decoquũt eam in nouo fictili cum heliotropio, & duabus aut tribus spicis, donec decoquatur. Decoctum dari iubent & herbam ipsam in cibo altero die purgationis mulieribus per triduum, quarto die à balneo coire eas. Hippocrates miris laudibus in mulierum usu prædicauit has, ad hunc modum medicorum nemo nouit. Ille eas uuluæ cum melle, uel rosaceo, uel irino, uel lirino admouit item ad ciendos menses secundasq;. Hoc idem præstare potu fotuque dixit. Instillauit auribus *olidis succum, inunxitq; cum uino uetere. Aluo folia imposuit, epiphoris, stranguriæ, & uesicæ. Decoctum eius dedit cum myrrha & thure. Aluo quidem soluendæ, uel in febri: decoquitur quantum manus capiat, in duobus sextarijs aquæ ad dimidias, bibitur sale & melle admixto, necnon cum ungula suis, aut gallinaceo decoctum salubrius. Purgationis causa putauere aliqui utranque dandam, siue cum malua decoctum. Thoracem purgãt, bilem detrahunt, sed stomachum lædunt. Reliquos usus dicemus suis locis. Inuenit & Achilles discipulus Chironis, qua uulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos uocatur. Hac sanasse Telephum dicitur. Alij primum, æruginẽ inuenisse, utilissimam emplastris, ideoq; pingitur ex cuspide decutiens eam gladio in uulnus Telephi. Alij utroque usum medicamento uolunt. Aliqui & hanc panacen heracleon, alij sideritim, & apud nos millefoliam uocant, cubitali scapo, ramosam, minutioribus quàm fœniculi folijs uestitam ab imo. Alij fatentur quidem illam uulneribus utilem, sed uerã achilleon esse scapo ceruleo pedali, sine ramis, ex omni parte singulis folijs rotundis eleganter uestitã. Alij quadrato caule, capitibus marrubij, folio quercus. Hanc etiã præcisos neruos glutinare faciunt. Alij sideritim in macerijs nascẽtem, cũ teratur fœdi odoris. Etiámnũ aliam similẽ huic, sed candidioribus folijs & pinguioribus, tenuioribus cauliculis, in uineis nascentem. Aliam uerò binûm cubitorũ, ramulis exilibus, triangulis, folio filicis, pediculo longo, betæ semine, omnes uulneribus præcipuas. Nostri eam quæ est latissimo folio, scopas regias uocant. Medetur anginis suum. Inuenit & Teucer eadem ætate teucrion, quam quidam hermion uocant, spargentem iuncos tenues, folia parua, asperis locis nascentem, austero sapore, nunquam florẽtem: Neque semen gignit. Medetur lienibus. Constatq́; sic inuẽtam: Cum exta super eam projecta essent, adhæsisse lieni, eumq́ue exinanisse. Ob id à quibusdam splenion uocatur. Narrant sues, qui radicem eius edunt, sine splene inueniri. Quidam ramis hyssopi surculosam, folio fabæ, eodem nomine appellant, & colligi florentem adhuc iubent, adeo florere non dubitant, maximeq́ue ex Cilicijs & Pisidiæ montibus laudant. Melampodis fama, diuinationis artibus nota est. Ab hoc appellatur unum ellebori genus melampodion. Aliqui pastorem eodem nomine inuenisse tradunt, capras purgari pasto illo animaduertẽtem, datoq; lacte earum sanasse Prœtidas furentes. Quamobrem de omnibus eius generibus dici simul conuenit. Prima duo sunt, candidum ac nigrum. Hoc radicibus tãtũ intelligi tradũt pleriq;. Alij folia nigri platani similia, sed minora nigrioraque, & pluribus*

*surdis

ribus diuisuris scissa. Albi, betæ incipientis. Hæc quoque nigriora, & canalium dorso rubescentia. Vtraq; caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis conuoluto, radice fibrata ceparum modo. Nigro equi, boues, sues necantur: itaque cauent id, cum candido uescantur. Tempestiuum esse tradunt messibus. Plurimum autem nascitur in Oeta monte: & optimum uno eius loco circa Pyram. Nigrum ubique prouenit, sed melius in Helicone, qui mons & alijs laudatur herbis. Candidum probatur Oetæum: secundum Ponticum: tertio loco Eleaticum, quod in uitibus nasci ferunt: quarto Parnasium, quod adulteratur Aetolico ex uicino. Nigrum ex his melampodion uocāt, quo & domos suffiunt purgantque spargentes & pecora, cum precatione solenni: hoc & religiosius colligitur. Primum enim gladio circunscribitur. Dein qui succisurus est, ortum spectat: & precatur, ut id liceat sibi concedentibus dijs facere, obseruatque aquilæ uolatus: fere enim secantibus interest. Et si propè aduolauit, moriturum illo anno qui succidat, augurium est. Nec album facile colligitur, caput aggrauans, maxime nisi præsumatur allium: & subinde uinum sorbeatur, celeriterque fodiatur. Nigrum alij entomon uocant, alij polyrrhizon: purgat per inferna. Candidum autem uomitione, causasque morborū extrahit, quondam terribile, postea tam promiscuum, ut pleriq; studiorum gratia ad peruidenda acrius quæ commentabantur sæpius sumptitauerint. Carneadem responsurum Zenonis libris: Drusum quoque apud nos, tribunorum popularium clarissimum, cui ante omnes plebs stans plausit, optimates uerò bellum Marsicum imputauere, constat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra insula. Ibi enim tutissime sumitur, quoniam (ut diximus) sesamoides admiscent. Italia ueratrum uocat. Farina eorum per se, & mixta radicula qua lanas diximus lauari, sternutamenta facit, amboque somnum. Leguntur autem tenuissimæ radices breuesq;, ac uelut decurtatæ etiam hæ. Nam summa quæ est crassissima, cepis similis, canibus tantum datur purgationis causa. Antiqui radicem cortice quàm carnosissimo seligebant, quo tenuior eximeretur medulla. Hanc humidis spongijs opertam, turgescentemque acu in longitudinem findebant. Deinde fila in umbra siccabant, ijs utentes: Nunc ramulos ipsos ab radice quàm grauissimi corticis ita dant. Optimum quod acre gustu feruensque in frangendo puluerem emittit. Durare uim eius triginta annis ferunt. Nigrum medetur paralyticis, insanientibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris ueteribus, articularijs morbis. Trahit aluum & bilem, pituitamque. Ex aqua datur ad leniter molliendam aluum, plurimum drachma, modice quatuor obolis. Miscuere aliqui et scammoneam, sed tutius salē. In dulcibus datum copiosius periculum infert, oculorum caliginem fotu discutit: ob id quidam & inunxere trito, strumas, suppurata, duritias cōcoquit, & purgat: Item fistulas, tertia die exemptum. Verrucas tollit cum squamis æris, & sandaracha. Hydropicorum uentri imponitur cum farina hordeacea & uino. Pecorum & iumentorum pituitas sanat, surculo per aurem traiecto, & postero die eadem hora exempto. Scabiem quadrupedum cum thure aut cera, ac pice, uel cum pissielæo. Album optimum quod celerrime mouet sternutamēta, sed multum terribilius nigro, præcipue si quis apparatum poturorum apud antiquos legat, cōtra horrores, strangulatus, intempestiuas somni uires, singultus infinitos: aut sternutamenta, stomachi dissolutiones, tardiores uomitus aut lōgiores, exiguos aut nimios. Quippe alia dare soliti, quæ concitarent uomitiones, ipsumq; elleborum extraherent medicamentis, aut clysteribus, sæpe etiam sanguine uenis emisso. Iam uerò & cum prospere cedat, terribili uisu uarijs coloribus uomitionum, et post uomitiones obseruatione alui, balnearum dispensatione, totius corporis cura, antecedente omnia hæc magno terrore fama. Namque tradunt absumi carnem si coquatur unà. Sed antiquorum uitium erat, quòd propter horrorem parcius dabant: cum celerius erumpat, quo largius sumitur. Themison binas nō amplius drachmas dat, sequentes & quaternas dedere, claro Herophili præconio, qui elleborum fortissimi ducis similitudini æquabat. Concitatis enim intus omnibus, ipsum in primis exire. Præterea mirum inuentum est, quòd incisum forficulis, ut diximus, cribrant: cortex remanet, hoc inanium: medulla cadit, hæc in nimia purgatione data, uomitiones sistit. Cauendum est felici quoque cura, ne nubilo die detur. quippe impatibiles cruciatus existunt. Nam æstate potius quàm hyeme dandum, non est in dubio. Corpus septem diebus antè præparandum cibis acribus, abstinentia uini, quarto & tertio die uomitionibus. Pridie cœnæ abstinentia. Album & in dulci datur, aptissime uerò in lacte aut pulte. Nuper inuenere dissectis raphanis inserere elleborum, rursusque comprimere raphanos, ut transeat uis, atque eo lenimento dare. Reddi post quatuor ferè horas incipit. Totū opus septenis peragitur horis. Medetur ita morbis comitialibus, ut diximus, uertigini, melancholicis, insanientibus, lymphaticis, elephantiasi albæ, lepris, tetano, tremulis, podagricis, hydropicis, incipientibusque tympanicis, stomachicis, spasticis, clinicis, ischiadicis, quartanis quæ aliter nō desinant, tussi ueteri, inflammationibus, torminibus redeuntibus. Vetant dari senibus & pueris. Item mollis ac fœminei corporis animiue, exilibus aut teneris, & fœminis minus quàm uiris. Item timidis, aut si exulcerata sint præcordia, uel tumeant, minimève sanguinem excreantibus, causarijs uel latere, uel faucibus. Medetur extra corporis eruptionibus pituitæ cum axungia salsa illitum. Item suppurationi ueteri. Mures polenta admixtum necat. Galli sagittas in uenatu elleboro tingunt, circumcisoq; uulnere teneriorem sentiri carnem affirmant. Muscæ quoq; necantur albo trito, & cum lacte sparso. Eodem & phthiriasis emendatur.

De mithrid

De mithridatio, & scordoti siue scordio, & polemonia, uel philetærta, uel chiliodynama, & eupatoria, & centaurea, siue chironia, et de lepto cētaureo libadio, selle terræ, & triorche medicinæ. CAP. VI.

Ipsi Mithridati Crateuas ascripsit unam, mithridation uocatam. Huic folia duo à radice acantho similia. Caulis inter utraque sustinens roseum florem. Alteram Lenæus, scordotim siue scordion, ipsius manu ascriptam, magnitudine cubitali, quadrangulo caule, ramosam quernæ similitudine, folijs lanuginosis. Reperitur in Ponto campis pinguibus humidisque, gustus amari. Est & alterius generis, latioribus folijs, mentastro similis plurimosque utraque ad usus per se & inter alia in antidotis. Polemoniam, alij philetæriam, à certamine regum inuentionis appellant. Cappadoces autem chiliodynamā, radice crassa, exilibus ramis, quibus in summis corymbi dependent, nigro semine, cætero rutæ similis, nascitur in montosis. Eupatoria quoq; regiam autoritatē habet, caulis lignosi, nigricantis, hirsuti, cubitalis, & aliquādo amplioris, folijs per interualla quinquefolij, aut cānabis, per ambitum incisis quinquepartito, nigris & ipsis plumosisque: radice superuacua. Semen dysentericis in uino potum auxiliatur unice. Centaurea curatus dicitur Chiron, cum Herculis excepti hospitio pertractanti arma, sagitta excidisset in pedem, quare aliqui chironion uocāt. Folia sunt lata, & oblonga, serrato ambitu, densa ab radice, caules ternûm cubitorū, geniculati. In his capita ceu papauerum. Radix uasta, rubescens, tenera fragilisque, ad bina cubita, madida succo, amara cum quadam dulcedine. Nascitur in collibus pingui solo. Laudatissima in Arcadia, Elide, Messenia, Pholoe, & Lyceo, & in alpibus uero, plurimisque alijs locis. Quidam & ex ea lycium faciunt. Vis in uulneribus tanta, ut cohærescere etiam carnes tradant, si coquantur simul. In usu radix tantum, duabus drachmis bibenda, quibus dicetur, si febris sit, in aqua trita, cæteris in uino. Medetur & ouium morbis decocta succus. Est alterum centaurion cognomine lepton, minutis folijs, quod aliqui libadion uocant, quoniam secundum fontes nascitur, origano simile, angustioribus & longioribus folijs, angulosa caule paululum alto fruticanti, flore lychnidis, radice tenui & superuacua, succo efficax. Ipsa herba autumno legitur, succus è fronde. Quidam caules concisos madefaciunt diebus octodecim, atque ita exprimunt. Hoc centaurion nostri fel terræ uocāt, propter amaritudinem summam: Galli exacon, quoniam omnia mala medicamenta potum è copore exigat per aluum. Tertia est centauris, cognomine triorches. Qui eam secat, rarum est ut non uulneret sese. Hæc succum sanguineum mittit. Theophrastus defendi eam, impugnariq; colligentes tradidit à triorche accipitrum genere, à quo & nomē accepit. Imperiti confundunt hæc omnia, & uni generi assignant.

De clymeno, & gentiana, & lysimachia, et parthenide, & artemisia, & ambrosia, & nymphæa, & heraclio, & euphorbia medicinæ. CAP. VII.

Clymenos à rege herba appellata est, ederæ folijs ramosa, caule inani, articulis præcincta, odore graui, & semine ederæ, syluestribus & montosis nascens. Quibus morbis pota medeatur, dicemus. Sed hic indicandum est, dum medeatur sterilitatem pota etiā in uiris fieri. Græci plantagini similem esse dixerunt, caule quadrato, folliculis cum semine inter se implexis, uelut in polyporum cirris. Et succus autem in usu, ui summa in refrigerando. Gentianam inuenit Gentius, rex Illyriorum, ubiq; nascētem, in Illyrico tamē præstantissimam, folio fraxini, sed magnitudine lactucæ, caule tenero, pollicis crassitudine, cauo et inani, ex interuallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, subnigra, sine odore, aquosis montibus subalpinis plurima. Vsus in radice & succo. Radicis natura est excalfactoria, sed prægnantibus non bibenda. Inuenit & Lysimachus herbam lysimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato. Folia habet salicis uiridia, florem purpureum, fruticosa, ramulis erectis, odore acri, gignitur in aquosis. Vis eius tanta est, ut iumentis discordantibus iugo imposita, asperitatem cohibeat. Mulieres quoque hanc gloriam affectauere, in quibus Artemisia uxor Mausoli, adoptata herba, quæ antea parthenis uocabatur. Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatam putent, quoniam priuatim medeatur fœminarum malis. Est autem absinthij modo fruticosa, maioribus folijs pinguibusque. Ipsius duo genera. Altera latioribus folijs, altera tenera tenuioribus, & non nisi in maritimis nascens. Sunt qui in mediterraneis eodem nomine appellent, simplici caule, minimis folijs, floris copiosi, erumpentis cum uua maturescit, odore non iniucundo, quam quidam botryn, alij ambrosiam uocant. Talis in Cappadocia nascitur. Nymphæa nata traditur, nympha zelotypia erga Herculem mortua. Quare heracleon uocāt aliqui, alij rhopalon, à radice clauæ simili. Ideoq; eos qui biberint eā duodecim diebus coitu genituraque priuari. Laudatissima in Orchomeno & Marathone. Bœotii madon uocant, qui & semen edunt. Nascitur in aquosis, folijs magnis, in summa aqua, & alijs ex radice prodeuntibus, flore lilio simili, & cū defloruit, capiti papaueris. In caule secatur autūno. Radix nigra in sole siccatur, aduersaturq; aluinis. Est & alia nymphæa in Thessalia, amne Peneo, radice alba, capite luteo, rosæ magnitudine. Inuenit et patrū nostrorū ætate rex Iuba, quā appellauit euphorbiam, medici sui nomine & fratris Musæ, a quo diuū Augustū conseruatū indicauimus. Idē fratres instituere à balineis frigida multa corpora astringi. Antea nō erat mos nisi calida tantū lauari, sicut apud Homerū etiā inuenimus. Sed Iubæ uolumen quoq; extat de ea herba, et clarū præconiū. Inuenit eā in mōte Atlante, spectatur folijs acāthinis. Vis tanta

est, ut è longinquo succus excipiatur: incisæ conto subditur excipulus uentriculo hœdino. humor lactis uidetur effluere, siccatus cum coit, thuris effigiem habet. Qui colligunt, clarius uident. Contra serpentes medetur, quacunque parte percussa, uertice inciso, & medicamento addito. Ibi Getuli qui legunt, hœdino lacte adulterãt, sed discernitur igni. Id enim quod synceeũ non est, fastidiendum odorem habet. Multum infra hunc succum est qui in Galba fit ex herba chamelææ granum cocci ferente. Fractus ammoniaco similis est, etiam leui gustu os accensum diu detinens & magis ex interuallo, donec fauces quoque siccet.

De plantagine, & buglosso, & cynoglosso, & buphthalmo, et scythica, et hippice, et ischæmone, & uettonica, & cantabrica, & consiligine, & hiberida, & chelidonia, & canaria, & elaphobosco, & dictamo, & aristolochia, & quòd eius delectatione aduolant pisces, & statim capiuntur, & medicinæ contra serpentium ictus ex herbis quas superius nominauit. CAP. VIII.

Celebrauit & Themison medicus uulgarẽ herbam plantaginem, tanquam inuentor, uolumine de ea edito. Duo eius genera. Minor angustioribus folijs & nigrioribus, linguæ pecorum simillimis, caule anguloso, in terrã inclinato, in pratis nascens. Altera maior, folijs laterum modo inclusa, quæ quia septena sunt, quidam eam heptapleuron uocauere. Huius & caulis cubitalis est, & napi similis. Nascitur in humidis multo efficacior. Vis mira in siccando densandoq; corpore, cauterij uicem obtinens. Nulla res æque sistit fluxiones, quas Græci rheumatismos uocãt. Iungitur huic buglossos, boum linguæ similis: cui præcipuũ, quod in uinum deiecta, animi uoluptates auget, & uocatur euphrosynum. Iungitur & cynoglossos, caninas imitans linguas, topiarijs operibus gratissima. Aiuntque quæ tres thyrsos seminis emittat, eius radicem potam ex aqua ad tertianas prodesse: quæ quatuor, ad quartanas. Est alia similis ei, & quæ ferat lappas minutas. Eius radix pota ex aqua, ranis & serpentibus aduersatur. Est & buphthalmos similis boum oculis, folio fœniculi, circa oppida nascens, fruticosa caulibus, qui & mãduntur decocti. Quidã cachlam uocãt. Hæc cũ cera sciromata discutit. Inuenere herbas & uniuersæ gentes. Scythia primam eam, quæ scythice uocatur, circa Bœotiam nascens, prædulcis. Aliam utilissimam ad ea quæ spasmata uocant. Magna & ea commendatio, quòd in ore eam habentes, famem sitimque non sentiunt. Idem præstat apud eosdem hippice dicta, quòd in equis quoque eundem effectum habeat. Traduntque his duabus herbis Scythas etiam in duodenos dies durare in fame sitique. Ischæmonem Thracia inuenit, qua ferunt sanguinem sisti, non aperta modo uena, sed etiam præcisa. Serpit è terra milio similis, folijs asperis & lanuginosis, farcitur in nares. Quæ in Italia nascitur, & sanguinem eadem adalligata sistit. Vettones in Hispania eam quæ uettonica dicitur in Gallia, in Italia autem serratula, à Græcis cestron aut psychotrophon, ante cunctas laudatissima. Exit anguloso caule, cubitorum duûm, à radice spargens folia ferè lapathi, serrata, semine purpureo. Folia siccantur in farinam plurimos ad usus. Fit uinum ex ea & acetum stomacho, & claritati oculorum. Tantumq; gloriæ habet, ut domus in qua sata sit, tuta existimetur à piaculis omnibus. In eadem Hispania inuenta est cantabrica, per diui Augusti tempora à Cantabris reperta. Nascitur ubique caule iunceo pedali, in quo sunt flosculi oblongi uelut calathi: in his semẽ perquàm minutum. Nec aliàs defuere Hispaniæ herbis exquirendis, ut in quibus etiámnum hodie in numeroso & lætiore conuictu, potionem è centum herbis mulso additis credidere saluberrimam suauissimamq;: nec quisquam genera earum iam nouit aut multitudinem, numerus tamen constat in nomine. Nostra ætas meminit herbam in Marsis repertam. Nascitur & in Aequiculis circa uicum Neruesiæ, uocatur consiligo. Prodest, ut demonstrabimus suo loco, deploratis in phthisi. Inuenit nuper & Seruilius Democrates è primis medentiũ, quam appellauit hiberida, quanquam ficto nomine inuentioni eius assignato carmine. Nascitur maxime circa uetera monumenta parietinasq; & inculta itinerum. Floret semper folio nasturtij, caule cubitali, semine tam paruo, ut uix aspici possit. Radice odor nasturtij. Vsus æstate efficacior, & recẽti tantũ. Tunditur difficulter. Coxẽdicibus & articulis omnibus cũ axungia modica utilissima, uiris plurimũ quaternis horis, fœminis minus dimidio adalligata, ut deinde in balineis descendatur in calidã, & postea oleo ac uino corpus perungatur, diebusq; uicenis interpositis idem fiat, siquæ admonitio doloris supersit. Hoc modo rheumatismos omnes sanat occultos. Imponitur nõ in ipsa inflamatione, sed imminuta. Animalia quoq; inuenere herbas, in primisq; chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituunt uisum: ut quidam uolunt, etiam erutis oculis. Genera eius duo: Maior fruticosa caule, folio pastinacæ erraticæ ampliore, ipsa altitudine duûm cubitorum. Color albicans, flos luteus. Minori folia ederæ rotundiora, minus candida. Succus croci mordax, semen papaueris. Florent aduentu hirundinum, discessu marcescũt. Florentibus succus exprimitur, & in æreo uase cum melle Attico leniter cinere feruenti decoquitur, singulari remedio cõtra caligines oculorũ. Vtuntur & per se succo in collyrijs, quæ chelidonia appellantur ab ea. Inuenerũt & canes canariã, qua fastidium deducũt, eamq; in nostro conspectu mandunt, sed ita ut nunquam intelligatur quæ sit: etenim depasta cernitur. Notata est hæc animalis huius malignitas in alia herba maior. Percussus enim à serpente mederi quadã sibi dicitur, sed illam homine inspectante non decerpit. Simplicius ceruæ monstrauere elaphoboscon, de qua diximus. Item seseli enixæ à partu. Dictamum ostendere (ut indicauimus) uulneratæ pastæ, statim decidentibus

dentibus telis. Nō est alibi quàm in Creta, ramis prætenue, pulegio simile, feruens & acre gustu. folijs tantum utuntur. Flos nullus ei, aut semen, aut caulis. Radix tenuis ac superuacua. Et in Creta autem non spaciose nascitur, mireque capris expetitur. Pro eo est & pseudodictamum, multis in terris nascens, folio simili, ramulis minoribus, à quibusdam chondris uocatum. Minoris effectus statim intelligitur. Dictamum enim minima portione accendit os. Qui legēre eam, in ferula uel harūdine condunt, præligantq;, ne potentia euanescat. Sunt qui dicant, utranque nasci multifariam, sed deteriores in agris pinguibus, ueram quidem dictamum non nisi in asperis. Est & tertium genus dictamum uocatum, sed neq; facie, neq; effectu simile, folio sisymbrij, ramis maioribus procedēte persuasione illa, quicquid in Creta nascitur, infinito præstare cæteris eiusdem generis alibi genitis. Proxime quod in Parnaso, alioquin herbiferum esse & Pelium montem in Thessalia, & Telethrium in Eubœa, & totam Arcadiam ac Laconicā. Tradūt Arcades quidem non medicaminibus uti, sed lacte circa uer, quoniam tunc maxime succis herbæ turgeāt, medicēturq; ubera pascuis. Bibunt autem uaccinum, quoniā boues omniuoræ ferè sunt in herbis. Potētia carū per quadrupedes etiámnum duobus claris exemplis manifesta fit. Circa Abderam, & limitem qui Diomedis uocatur, equi pasti inflammātur rabie, circa Potnias uerò asini. Inter nobilissimas aristolochiæ nomen dedisse grauidæ uidentur, quoniam esset ἀρίστη λεχούσαις. Nostri malum terræ uocant, & quatuor genera eius seruant. Vnum tuberibus radicum rotundis, folijs inter maluā & ederam nigrioribus mollioribusque. Alterum masculæ, radice longa quatuor digitorum longitudine, baculi crassitudine. Tertium longissimæ tenuitatis, uitis nouellæ, cui sit præcipua uis, quæ clematis uocatur, ab alijs Cretica. Omnes colore buxeo, caulibus paruis, flore purpureo. Ferunt bacculas paruas ut capparis. Valent radice tantum. Est & quæ pistolochia uocatur, quarti generis, tenuior quàm proxime dicta, densis radicis capillamentis, iunci plenioris crassitudine. Hanc quidam polyrrhizon cognominant. Odor omnium medicatus, sed oblongæ radici tenuiorique gratior. Carnosi enim est corticis, unguentis quoque nardinis conueniens. Nascuntur pinguibus locis & campestribus. Effodere eas messibus tempestiuum, ita desquamato terreno seruantur. Maxime tamen laudatur Pontica, & in quocunque genere ponderosissima quæque medicinis aptior. Rotunda contra serpentes. Oblonga tamen in summa gloria est, si modo à conceptu admota uuluis in carne bubula, mares figurat, ut traditur. Piscatores Campaniæ radicem eam quæ rotunda est, uenenum terræ uocant, coramque nobis contusam immixta calce in mari sparsere: aduolant pisces cupiditate mira, statimque exanimati fluitant. Quæ polyrrhizos cognominatur conuulsis, contusis, ex alto præcipitatis, radice pota ex aqua, utilissima esse traditur. Semine pleureticos & neruos confirmare, excalfacere. Eadem satyrion est. Verum et effectus earum usus que dicendi sunt: ordiendumq; à malorum omnium pessimo, id est, serpentium ictu. Medentur ergo britannica herba, panacisque generum omnium radix è uino, chironij & flos & semen potum, illitúmue ex uino & oleo: priuatimque quæ cunila bubula appellatur, polemonia uel philetæria radicis drachmis quatuor ex mero: teucria, sideritis, scordotis, ex uino, priuatim ad angues, potæ et illitæ, siue succo, siue folio, siue decocto: centaurij maioris radix drachma in uini albi cyathis tribus: gentiana præcipue aduersus angues duabus drachmis cum pipere & ruta, uini cyathis sex, siue uiridis, siue sicca. Et lysimachiæ odorem fugiunt. Datur ex uino percussis Chelidonia. Morsibus imponitur uettonica præcipue, cui uis tanta perhibetur, ut inclusæ circulo eius serpentes, ipsæ sese interimant flagellando. Datur ad ictus semen eius denarij pondere cum tribus cyathis uini, uel farina drachmis tribus sextario aquæ imponitur. Cantabrica, dictamum, aristolochia radicis drachma in uini hemina sæpius bibenda: prodest & illita ex aceto: similiter pistolochia. Quin & omnino suspensa supra focum, fugat è domibus serpentes.

De argemonia, & agarico, & echio, & hyoscyamo, & hierabotane, & blattaria, & lemonia, & quinquefolio, & dauco, & persolata, & arcio, & cyclamino, & peucedano, omnia ad serpentium ictus. CAP. IX.

Argemonia quoque radice eius denarij pondere in uini cyathis tribus potatur. Plura de ea cōuenit dici, cæterisque que primū nominabuntur: in eo autem genere medendi primum nominari quanque in quo maxime ualebit. Folia habet qualia anemone, diuisa apij modo, caput in cauliculo papaueris syluestris, item radicem. Succum croci colore acrem & acutum. Nascitur & in aruis apud nos. Nostri tria genera eius faciunt, & id demum probant, cuius radix thus redoleat. Agaricon ut fungus nascitur in arboribus circa Bosphorum, colore candido. Datur obolis quatuor contritum cum binis cyathis aceti mulsi. Id quod in Gallia nascitur, infirmius habetur. Præterea mas spissior, amariorque. Hic & capitis dolores facit. Fœmina solutior, initio gustu dulcis, mox in amaritudinem transit. Echios utriusque generis pulegio similis, folijs coronata, drachmis duabus ex uini cyathis quatuor datur. Item altera quæ lanugine distinguitur spinosa, cui & capitula uiperæ similia sunt: hæc ex uino & aceto. Quidam arcion personatam uocant, cuius folio nullum est latius, grandes lappas ferentem. Huius radicē decoctam ex aceto dant potui. Hyoscyamum contusum cum folijs ex uino datur peculiariter cōtra aspidas. Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet quàm hierabotane. Aliqui peristereon, nostri uerbenacam uocant. Hæc est quam legatos ferre ad hostes indicauimus. Hac Iouis mensa uerritur,

domus

domus purgãtur, lustranturq́. Genera eius duo sunt: Foliosa, quam fœminam putant: Mas rarioribus folijs. Ramuli utrinq; plures, tenues, cubitales, angulosi. Folia minora quàm quercus, angustioraq́; , diuisuris maioribus flos glaucus, radix longa, tenuis. Nascitur ubiq; in planis aquosis. Quidam non distinguunt, sed unum omnino genus faciunt, quoniam utraq; eosdem effectus habeat. Vtraq; sortiuntur Galli, & præcinũt responsa. Sed magi utique circa hanc insaniunt. Hac peruñctos impetrare quæ uelint, febres abigere, amicitias conciliare, nulliq; non morbo mederi. Colligi circa canis ortum debere, ita ut ne luna aut sol cõspiciat, fauis antè & melle terræ ad piamentum datis. Circumscriptam ferro effodi sinistra manu, & in sublime tolli. Siccari in umbra, separatim folia, caulem, radicẽ. Aiuntq́; si aqua spargatur triclinium, qua maduerit, lætiores conuictus fieri. Aduersus serpentes conteritur ex uino. Est similis uerbasco herba, quæ sæpe fallit pro ea capta, folijs minus candidis, cauliculis pluribus, flore luteo. Hæc abiecta blattas in se contrahit, ideoq; Romæ blattariam uocant. Lemonium succũ lacteum mittit, cõcrescentem gummi modo humidis locis. Datur denarij pondus in uino. Quinquefolium nulli ignotum est, cum etiam fraga gignendo commendetur. Græci uocant pentapetes, siue chamæzelon, siue pentaphyllon. Cum effoditur, rubram habet radicem. Hæc marescens nigrescit, & angulosa fit. Nomen à numero foliorum habet. Et ipsa herba incipit & desinit cum uite. Adhibetur & purgandis domibus. Aduersus serpentes bibitur & eius radix, quæ sparganion uocatur, ex uino albo. Dauci genera quatuor fecit Petronius Diodotus, quæ persequi nihil attinet, cum sint differentiæ duæ. Probatissimæ in Creta, mox in Achaia, & in siccis ubicunq; nati, fœniculi similitudine, cãdidioribus folijs & minoribus hirsutisq́. Caule pedali recto, radice suauissimi gustus & odoris. Hoc in saxosis nascitur meridianis. Reliqua genera ubiq; nascuntur terrenis collibus limitibusq́, nec nisi pingui solo, folijs coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, sæpe pluribus quàm ternis, radice lignosa, sed cum inaruit superuacua. Semen huius cumino simile, prioris milio, album, acre, odoratum omnibus & feruens. Secũdum priore uehementius est, ideoq; parcè sumi debet. Si iam maxime tertium genus facere libeat, est simile staphylino, quod pastinacam erraticam appellant, semine oblongo, radice dulci. Omnia hæc & hyeme et æstate sunt intacta quadrupedi, nisi post abortus. Ex alijs usus seminis: ex Creta radicis dulcis, & magis ad serpentes est. Bibitur è uino drachma una. Datur & quadrupedibus percussis. Therionaca alia quàm magica, & in nostro orbe nascitur, fruticosa, folijs subuiridibus, flore roseo: serpentes necat, cuicunq; admota feræ & hæc torporem affert. Persolata, quam nemo ignorat, Græci uero arcion uocant, folia habet maiora etiam cucurbitis & hirsutiora, nigrioraq; & crassiora, radicem albam & grãdem. Hæc ex uino bibitur denariorum duûm pondere. Item cyclamini radix contra serpentes omnes. Folia habet minora quàm edera, nigrioraq́; & tenuiora, sine angulis, in quibus albicant maculæ. Caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, ut rapum uideri possit, cortice nigro. Nascitur in umbrosis, nostris tuber terræ uocatur, in omnibus serenda domibus, si uerum est, ubi sata sit nihil nocere mala medicamenta: amuletum uocant: narrãtq́; & ebrietatem repræsentari, addita in uinũ. Radix siccata scillæ modo concisa reponitur, decoquitur eadem ad crassitudinem mellis. Suũ tamen uenenum ei est, traduntq́; si prægnans radicem transgrediatur, abortum fieri. Est & altera cyclaminos cognomine cissanthemos, geniculatis caulibus, superuacuis, à priore distans, circa arbores se uoluẽs, acinis ederæ, sed mollibus, flore candido, speciosos, radice superuacua. Acini tantum in usu, gustu acri, sed lenti. Siccantur in umbra, tusiq́, diuiduntur in pastillos. Mihi & tertia cyclaminos demonstrata est, cognomine chamæcissos, uno omnino folio, radice ramosa, qua pisces necantur. Sed inter primas celebratur peucedanum laudatissimum in Arcadia, mox Samothrace. Caulis est ei tenuis, longus, fœniculo similis, iuxta terram foliosus, radice nigra, crassa, graui odore, succosa. Gignitur in montibus opacis. Foditur exitu autumni. Placent tenerrimæ & altissimæ radices. Hæ conciduntur in quaternos digitos osseis cultellis, funduntq́; succum in umbra, capite prius & naribus rosaceo peruñctis, ne uertigo sentiatur. Et alius succus inuenitur caulibus adhærens, incisisq; manat. Probatur crassitudine mellea, colore ruffo, odore suauiter graui, feruens gustu. Et hic in usu & radix, & decoctum eius pluribus medicamentis. Succo tamen efficacissimo, qui resoluitur amaris amygdalis aut ruta, bibiturq; contra serpentes, & ex oleo peruñctos tuetur.

De ebuso, & uerbasco, & thelyphono, & contra scorpionum ictus, & rubetarum & canum morsus, & generaliter contra omne uenenum. CAP. X.

EBuli quoq;, quem nemo ignorat, fimo fugantur serpentes. Priuatim aduersatur scorpionibus polemoniæ radix, uel alligata tantum: Item phalangio, ac cæteris minoribus uenenatis. Scorpionibus aristolochia. Agaricũ obolis quatuor in uini mixti cyathis totidem. Verbenaca & phalangio, cũ uino aut posca: Item quinquefolium, daucum. Verbascũ Græci phlomon uocant. Genera habet prima duo. Album, in quo mas intelligitur: Alterum nigrũ, in quo fœmina. Tertium genus non nisi in syluis inuenitur. Sũt folia brassicæ latiora, pilosa, caulis erectus, cubitali amplior. Semen nigrum inutile. Radix una crassitudine digiti. Nascuntur & in campestribus. Syluestri folia elelisphaci, alta, ramis lignosis. Sũt & phlomides duæ hirsutæ, rotundis folijs, humiles. Tertia lychnitis uocatur, ab alijs autem thryallis, folijs ternis, aut cum

plurimum quaternis, crassis, pinguibusq́; ad lucernarum lumina aptis. Aiunt in folijs eius quam fœminã diximus, ficus omnino non putrescere. Distingui genera hæc penè superuacuum est, cum sint omnia eiusdem effectus. Contra scorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua, magna amaritudine, sed effectu pari. Thelyphonon herba ab alijs scorpiõ uocatur, propter similitudinem radicis, cuius tactu moriuntur scorpiones. Itaq; contra eorum ictus bibitur. Scorpionẽ mortuum si quis elleboro candido linat, reuiuiscere aiunt. Telyphonon omnem quadrupedẽ necat, imposita uerendis radice folio quidem, intra eundem diem, quod est simile cyclamino. Ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus aduersatur & uettonicæ succus, ac plantaginis. Sunt & ranis uenena, rubetis maxime: uidimusque Psyllos in certamine patinis candefactas admittentes, ocyore etiam quàm aspidum pernicie. Auxiliatur eis phrynion in uino pota. Aliqui neurada appellant, alij poterion, floribus paruis, radicibus multis, neruosis, bene olẽtibus: Item alisma, quam alij damasonion, alij lyron appellant. Folia ei plantaginis, nisi angustiora essent, & magis laciniosa, conuexaq́; in terrã, aliâs etiam uenosa similiter, caule simplici & tenui, cubitali, capite thyrsi, radicibus dẽsis, tenuibus, ut ueratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus. Nascitur in aquosis. Alterum genus eiusdem in syluis, nigrius, maioribus folijs. Vsus in radice utriusque, aduersus ranas, & lepores marinos, drachmæ põdere in uini potu. Lepori marino aduersatur & cyclaminos. Venenu um canis quoq; rabidi morsus habent, contra quos erit cynorhodum, de quo diximus. Plantago ad omnes bestiarum morsus pota atq; illita prodest. Vettonica ex mero ueteri. Peristereos uocatur, caule alto, foliato, cacumine in altos caules se spargens, columbis admodum familiaris, unde & nomen. Hanc habentes negant latrari à canibus. Proxima ab his malis, uenena sunt, quæ sibimetipsi homines excogitant. Contra hæc omnia magicasq; artes, erit primum illud Homericum moly: dein mithridation, & scordotis. & centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per aluum uettonicæ semen in mulso aut passo, uel farinæ drachma in uini ueteris cyathis iij. Vomere cogendi, atque iterum bibere. ijs qui quotidie gustent eã, nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Poto ueneno aristolochia subuenit eadem mensura qua contra serpentes. Quinquefolij succus: Agaricum, postquàm uomuerint, denarij põdere ex aquæ mulsæ cyathis tribus. Antirrhinõ uocatur siue anarrhinon, siue lychnis agria, similis lino, radice nulla, flore hyacinthi, semine uituli narium. Et hoc perunctos uenustiores fieri, nec ullo malo medicamento lædi posse, aut ueneno, si quis in brachiali habeat, arbitrantur magi. Similiter eã quam eupleam uocant, traduntq́; ea perunctos cõmendationis esse famæ. Artemisiam quoq; secũ habentibus negant nocere mala medicamenta bestiámue ullam, ne solem quidem. Bibitur & hæc ex uino aduersus opium. Alligata priuatim potens traditur, potáue aduersus ranas. Pericarpum bulbi genus est. Duæ eius species: cortice rubro alterũ, alterum nigro papaueri simile. Sed uis maior quàm priori, utriq; autem excalfaciendi. Ideo contra cicutam dãtur, contra quam & thus & panaces & chironium præcipue. Hoc uero & cõtra fungos.

Remedia ad capitis uitia. CAP. XI.

VErum & generatim mẽbratimq́; singulis corporum morbis remedia subtexemus, orsi à capite. Alopecias emendat nymphea & cicutæ radix, si unà tritæ illinãtur. Polytricha distat à callitricha, quod iuncos albos habet, & folia plura maioraque. Frutice quoq; maior est: defluentẽ capillum cõfirmat & densat: Item lingulaca circa fontes nascens, cuius radix admixta cõbusta teritur cum adipe suis nigræ. Id quoq; excipitur, ut eius sit suis quæ nunquam peperit. Sol subinde plurimũ confert illitæ. Similis usus est cyclamini radicis. Porriginem ueratri radix tollit in oleo decocta, uel in aqua. Capitis dolori medetur panacis omnium generum radix, in oleo contrita. Aristolochia, & iberis adalligata hora uel diutius, si pati possit, comitante balinei usu: Medetur & daucũ. Purgat autem cyclaminos cum melle in nares addita, & ulcera capitis sanat illita. Medetur & peristereos. Cacalia siue leontice uocatur, semen margaritis minutis simile, dependens inter folia grandia, in montibus ferè. Huius grana xv. in oleo macerãtur, atq; ita aduerso capillo caput ungitur. Fit & ex callitriche sternutamentũ. Folia sunt lenticulæ similia. Caules iuncis tenuissimis, radice minima. Nascitur in opacis & humidis, gustatu feruens. Hyssopũ in oleo contritũ phthiriasi resistit, & prurigini in capite. Est autem optimũ Cilicium è Tauro mõte, dein Pamphyliũ, & Smyrneum: stomacho contrarium. Purgat cum fico sumptũ per inferna, cum melle uomitionibus. Putant & serpentium ictibus aduersari, tritum cum melle & sale, & cumino. Lonchitis non (ut pleriq; existimauerũt) eadem est, quæ xyphiõ, aut phasganion, quanquã cuspidi similis semine. Habet enim folia porri, rubentia ad radicem, & plura quàm in caule capitula, personis comicis similia, paruam exerentibus linguam, radicibus prælongis. Nascitur in sitientibus. E diuerso xyphion, & phasganion in humidis, cum primũ exit, gladij præbet speciem caule duûm cubitorum, radicis ad nucis auellanæ figurã fimbriatæ, quam effodi ante messes oportet, siccari in umbra. Superior pars eius cum thure trita, æquo pondere admixto uino, ossa fracta è capite extrahit, aut si quid in corpore suppurat, uel si calcata sunt ossa. Serpentis eadẽ contra uenena efficax. Caput in dolore ueratro in oleo uel rosaceo decocto tritoq́; ungi conuenit: Peucedano ex oleo uel rosaceo & aceto. Tepidũ hoc prodest & doloribus, qui plerunq; ex dimidia parte capitis sentiuntur, & uertigini. Perungunt & radice eius sudoris causa eliciendi, quoniam caustica uis ei est. Psyllion alij cynoides, alij

*fermētosum

des, alÿ crystallion, alÿ sicelion, alÿ cynomyian appellant, radice tenui, super uacua, *fermētosum, fabæ granis in cacuminibus, folÿs canino capiti non dissimilibus, semine autem pulici, unde & nomen: hoc in baccis, ipsa herba in uineis inuenitur. Vis et ad refrigerandum & discutiendum ingens. Semen in usu. Fronti imponitur in dolore & temporibus, ex aceto & rosaceo, aut posca. Ad cætera illinitur acetabuli mensura sextario aquæ, densat ac cōtrahit. Tunc terere, & crassitudinē illinire oportet cuicunq; dolori, & collectioni, inflammationiq;. Et uulneribus capitis medetur aristolochia, fracta extrahens ossa, & in alia quidē parte corporis, sed maximè è capite. Similiter plistolochia. Thysselium est non dissimile apio. Huius radix commanducata purgat capitis pituitas.

De centaureo, & chelidonia, & panace, & hyoscyamo, & euphorbio, ad oculorum uitia. CAP. XII.

Oculorum aciem centaurio maiore putant adiuuari, si addita aqua foueātur. Succo uero minoris cum melle culices, nubeculas, obscuritatem discuti, cicatrices extenuari: Albugines quidem etiam iumentorū siderite. Iam chelidonia supradictis omnibus mire medetur. Panacis radix cum polenta epiphoris imponitur. Hyoscyami semen bibunt obolo, tantundem meconÿ adÿcientes uinumq;, ad epiphoras inhibendās. Adiungunt & gentianæ succum, quem collyrÿs acrioribus pro meconio miscent. Facit claritatem & euphorbium inunctis. Instillatur plantaginis succus lippitudini. Caligines aristolochia discutit. Iberis adalligata capiti cum quinquefolio, epiphoras, & si qua in oculis uitia sunt, emendat. Varbascum epiphoris imponitur: Peristereos ex rosaceo uel aceto. Ad hypochysin & caliginem, cyclaminon in pastillos diluunt. Peucedani succum, ut diximus, ad claritatem & caligines, cum meconio & rosaceo. Psyllion illitum fronti epiphoras suspendit.

De anagallide siue corchoro, & mandragora siue circeio, & cicuta, & crethmo agrio, & molybdena, & capno, & acoro, & iride, & cotyledo, & aizoo, & andrachne, & erigero, & de ephemero, & de labro Veneris, & de ranunculo, ad oculorum, aurium, narīū, dentium, orisq; uitia medicinæ. CAP. XIII.

Anagallida aliqui corchoron uocant. Duo genera eius. Mas flore phœniceo, fœmina ceruleo, non altiores palmo, frutice tenero, folÿs pusillis, rotundis, in terra iacentibus, nascuntur in hortis & aquosis. Prior floret cerulea. Vtriusq; succus oculorum caliginem discutit cum melle, & ex ictu cruorē & argema rubēs, magis cum Attico melle inunctis. Pupillas dilatat: & ideo hoc inunguntur antè, quibus paracentesis fit. Iumentorum quoq; oculis medentur. Succus caput purgat per nares infusus, ita ut deinde uino colluatur. Bibitur & cōtra angues succi drachma in uino. Mirum, quòd fœminam pecora uitāt. At si decepta similitudine (flore enim tantum distant) degustauere, statim eā quæ asyla uocatur, in remedio quærunt: Ea à nostris ferus oculus nuncupatur. Præcipiūt aliqui effossuris, ante solis ortum, priusquā quicquam aliud loquantur, ter salutare eam, tunc sublatam exprimere ita præcipuas esse uires. De euphorbio satis dictū est, cuius succus lippitudini si tumor erit, item absinthium cum melle tritum, itemq; uettonicæ farina conueniet. Aegilopas sanat herba eodem nomine, quæ in hordeo nascitur, tritici folio, semine contrito cum farina permixta impositaq;, uel succo. Exprimitur hic è caule folÿsq; prægnātibus, dempta spica, & in trimestri farina digeritur in pastillos. Aliqui & mandragoræ utebantur, postea abdicatus in hac curatione est. Epiphoris (quod certum est) medetur & oculorum dolori, radix tusa cum rosaceo & uino. Nam succus multis oculorum medicamētis miscetur. Mandragoram alÿ circeium uocāt. Duo eius genera: Candidus qui & mas, niger quæ fœmina existimatur, angustioribus folÿs quàm lactuca, hirsutis & caulibus, radicibus binis ternísue rufulis, intus albis, carnosis tenerisq;, penè cubitalibus. Ferunt mala auellanarum nucum magnitudine, & ÿs semen ceu pirorum. Album hoc alÿ arsen, alÿ morion, alÿ hypophlomon uocant. Huius folia alba quàm alterius latiora, ut lapathi satiuæ. Cauent effossuri contrarium uētum, & tribus circulis antè gladio circumscribunt, postea fodiunt ad occasum spectantes. Succus fit & è malis & caule, deciso cacumine, & radice punctis apertæ aut decoctæ: utilis hæc uel surculo. Concisa quoque in orbiculos seruatur in uino. Succus non ubiq; inuenitur, sed ubi potest, circa uindemias quæritur. Odor grauis eius, sed radicis & mali grauior. Ex albo mala matura in umbra siccantur. Succus ex ÿs sole densatur: Item radicis tusæ, uel in uino nigro ad tertias decoctæ. Folia seruantur in murÿs efficacius, aliâs recentium succus pestis est: sic quoq; noxiæ uires. Grauedinem afferunt etiam olfactu, quanquam mala in aliquibus terris mandantur, nimio tamen odore obmutescunt ignari. Potu quidem largiore etiā moriuntur. Vis somnifica pro uiribus bibentium. Media potio cyathi unius. Bibitur & contra serpētes, & ante sectiones punctionesque, ne sentiantur. Ob hæc satis est aliquibus somnum odore quæsisse. Bibitur & pro elleboro duobus obolis in mulso. Efficacius elleborū, ad uomitiones & ad bilem nigram extrahēdam. Cicuta quoque uenenum est, publica Atheniensium pœna inuisa, ad multa tamen usus non omittendi. Semen habet noxium. Caulis autem & uiridis estur à plerisq; & in patinis. Leuis hic & geniculatus ut calami nigricans, altior sæpe binis cubitis, in cacuminibus ramosus: folia coriandri teneriora, grauis odoratu, semen aniso crassius, radix concaua, nullius usus. Semini & folÿs refrigeratoria uis, quæ si enecat, incipiunt algere ab extremitatibus corporis. Remedio est, priusquam perueniatur ad uitalia, uini natura excalfactoria. Sed in uino pota, irremediabilis existimatur. Suc-

cus exprimitur folijs floribusque, tunc enim maxime tempestiuus est. Semine trito expressus, & sole densatus in pastillos, necat sanguine spissando. Hæc alteratus. Et ideo sic necatorum maculæ in corporibus apparent. Ad dissoluenda medicamenta utuntur illo pro aqua. Fit ex eo ad refrigerandum stomachum malagma. Præcipuus tamen est ad cohibendas epiphoras æstiuas, oculorumque dolores sedandos circunlitus. Miscetur collyrijs, & alios omnes rheumatismos cohibet. Folia quoq; tumorem omnẽ doloremq; & epiphoras sedant. Anaxilaus autor est, mãmas à uirginitate illitas, semper staturas. Quod certũ est, lac puerperarum mammis imposita extinguit, ueneremque testibus circa pubertatem illita. Remedia liberationi quibus bibenda censentur, non equidem præceperimus. Maxima uis natæ Susis Parthorum, mox Laconicæ, Creticæ, Asiaticæ. In Græcia uero Megaricæ, deinde Atticæ. Crethmos agrios gramias tollit oculorum impositus, tumorem quoq; polẽta addita. Nascitur uulgo molybdena, id est, plumbago, etiã in aruo, folio lapathi, crassa radice, hispida. Hæc commanducata si oculus subinde liniatur, plumbum quod est genus uitij, ex oculo tollitur. Capnos prima, quam pedes gallinaceos uocant, nascens in parietinis, & sepibus, ramis tenuissimis, sparsisq́, flore purpureo, uiridis, succo caliginem discutit, itaq; in medicamenta oculorum additur. Similis & nomine & effectu, sed alia est capnos, fruticosa, prætenera, folijs coriãdri, ceneracei coloris, flore purpureo. Nascitur in hortis & segetibus hordeaceis. Claritatem facit inunctis oculis, delacrymationemque ceu fumus: unde nomen. Eadem euulsas palpebras renasci prohibet. Acoros iridis folia habet, angustiora tamen & longiore pediculo, radices nigras, minusque uenosas, cætero & has similes iridis, gustu acres, odore non ingratas, ructu faciles. Optimæ Ponticæ, dein Galaticæ, mox Creticæ. Sed primæ in Colchide iuxta Phasin amnẽ, & ubicunq; in aquosis. Recẽtibus uirus maius quàm uetustis. Creticæ candidiores Ponticis. Siccantur utribus in umbra digitalibus frustis. Necnon inueniuntur qui oxymyrsinæ radicem acaron uocant, ideoq; quidam hanc acaron agrium uocare malunt. Vis ei ad calfaciẽdum extenuandumq́, efficax, contra suffusiones & caligines oculorum succo eiusdem poto, contraq́, serpentes. Cotyledõ paruula herba, cauliculo tenero, pusillo, pingui folio, & concauo ut coxendices, nascitur in maritimis petrosisque, uiridis, radice oliuæ modo rotunda. Oculis medetur succo. Est aliud genus eiusdem, sordidis folijs, latioribus, densioribusq́, circa radicem uelut oculum cingentibus, asperrimi gustus, longiore caule, sed pergracili. Vsus eius ad eadẽ quæ iris. Aizoi duo genera. Maius in fictilibus uasculis seritur, quod aliqui buphthalmon uocant, alij zoophthalmõ, alij stergetron, quod amatorijs conueniat, alij hypogeson, quoniam in subgrundijs ferè nascitur. Sunt qui ambrosiam potius uocant, & qui amerimnon: Itali sedum magnum, aut oculum aut digitellum. Alterum minusculum quod erithales uocãt, alij trithales, quia ter floreat, alij chrysothales, aliqui isoetes, sed aizoum utrunq;, quoniam uiret semper aliqui semperuiuum. Maius cubiti altitudinem excedit, crassitudine plusquam pollicari. Folia cacumine linguæ similia, carnosa, pinguia, largo succo, latitudine pollicari, alia in terram conuexa, alia stantia, ita ut ambitu effigiem imitẽtur oculi. Quod minus est, in muris parietinisq; nascitur & tegulis, fruticosum à radice, & sursum usque ad cacumen: folijs angustis, mucronatis, succosis, palmo alto caule: radix inutilis. Huic similis est, quam Græci andrachnen agriam uocant, Itali illecebram, pusillis latioribus folijs, breuiori cacumine. Nascitur in petris, & colligitur cibi causa. Omniũ harum uis eadem, perfrigerare & astringere. Medentur epiphoris folia imposita, uel succus inunctus. Purgat enim ulcera oculorum, expletq́, & ad cicatricem perducit, palpebras deglutinat. Eædem capitis doloribus medentur, succo uel folio temporibus illitis. Aduersantur phalangiorum ictibus. Aconito uero maius aizoum præcipue. A scorpionibus quoq; habentem id feriri negant. Medentur & aurium dolori. Item succus inunctus hyoscyami modice. Item achillea, & minoris centaureæ, & plantaginis, peucedani cum rosaceo & meconio: Acori succus cum rosa. Omnis autem strigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, & cum medulla ceruina calefacta. Ebuli radicis tritæ succus linteolo colatus, mox in sole dẽsatus, cum opus est rosaceo dilutus & calefactus, parotidas sanat. Verbenaca quoque. Item plantago: Item sideritis cum axungia ueteri. Narium ozænas emendat aristolochia cum cypero. Dentibus remedio sunt, panacis radix commãducata, præcipue chironiæ, item succus collutus: radix hyoscyami ex aceto manducata. Item polemoniæ commanducantur & plantaginis radices aut colluuntur in aceto decoctæ succo. Et folia sunt utilia, uel si sanguine gingiuæ putrescãt, uel sanguinis sit reiectio. Semen eiusdem apostemata, & collectiones gingiuarũ sanat. Et aristolochia gingiuas dentésue confirmat. Verbenaca cum radice mãducata, & decocta ex uino aut aceto succus collutus: Itẽ quinquefolij radices, decoctæ ad tertias uino aut aceto. Prius uero quàm decoquantur, aqua marina aut salsa lauantur. Decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinquefolij fricare malunt. Et uerbasci radix decoquitur in uino ad colluẽdos dentes. Et hyssopo colluũtur, & peucedani succo cum meconio: uel radicũ anagallidis magis fœminæ succo, ab altera nare quàm doleat infuso. Erigeron à nostris uocatur senecio. Hanc si ferro circumscriptã effodiat aliquis, tangatq; ea dentem, & alternis ter despuat, ac reponat in eundem locum, ita ut uiuat herba, aiunt dentem eum postea non doliturum. Herba est trixaginis specie & mollitia, cauliculis subrubicundis, nascitur & in tegulis, & in muris. Nomẽ hoc Græci dederũt, quia uere canescit.

Caput

Caput eius numerosa diuiditur lanugine (qualis est
spinæ) inter diuisuras exeunte. Quare eã Callimachus
acanthida appellat, alij pappum. Nec deinde Græcis
de ea constat. Alij erucæ folijs esse dixerunt, alij robo
ris, sed minoribus multo. Radice alij superuacua, alij
neruis utili, alij potu strangulante. E diuerso quidam
regio morbo cũ uino dederunt, & contra omnia ue-
sicæ uitia. Item cordis & iocineris. Renibus extrahe-
re harenam dixere, Ischiadicis drachmam cum oxi-
melite ab ambulatione propinauere: torminibus quo-
que in passo utilissimã, præcordijs etiã cibo ex aceto
eam prædicãtes, serentesq; in hortis. Nec defuere qui
& alterum genus facerent. Nec quale esset demõstra
runt, contra serpentes in aqua bibendã, edendamq; co
mitialibus dantes: Nos eã Romanis experimentis per
usus digeremus. Lanugo eius cum croco & exiguo a-
quæ frigidæ tritæ illinitur epiphoris. Tosta cum mica
salis strumis. Ephemerõ folia habet lilij, sed minora,
caulem parem, florem ceruleum, semen superuacuum,
radicem unam digitali crassitudine, dentibus præci-
puam concisam in aceto, decoctãq; ut tepido colluan-
tur. Et ipsa etiam radix mobiles sistit. Cauis & exesis
imprimitur. Chelidoniæ radix ex aceto trita contine
tur ore. Erosis ueratrum nigrum imponitur. Mobiles
utralibet decocta in aceto firmantur. Labrum uene-
reum uocant in flumine nascentem. Est ei uermiculus
qui circa dentes ligatur, aut cauis dentium cera inclu
ditur. Cauendum ne auulsa herba terram tangat. Ra-
nunculum uocamus, quẽ Græci batrachion. Genera
eius quatuor. Vnum pinguioribus quàm coriandri fo
lijs, & ad latitudinem maluæ accedentibus, colore li-
uido, caule albo, gracili, & radice alba. Nascitur in
limitibus humidis & opacis. Alterum foliosius, plu-
ribus foliorũ incisuris, altis caulibus. Tertium mini-
mũ est, graui odore, flore aureo. Quartũ simile huic,
flore luteo. Omnibus uis caustica, si cruda folia impo
nantur, pustulasq; ut ignis faciunt. Ideo ad lepras &
psoras eis utuntur, & ad tollẽda stigmata, causticisq;
omnibus miscent. Alopecijs imponũt, celeriter remo-
uentes. Radix in dolore cõmanducata diutius, rumpit
dentes. Eadem sicca concisa, sternutamẽtum est. No-
stri herbarij strumeam uocant, quoniã medetur stru-
mis & panis, parte in fumo suspẽsa. Creduntq; ea rur
sus sata rebellare quæ curauerint uitia: quo scelere &
plantagine utuntur. Oris ulcera intus succus planta-
ginis emendat, & folia radicesq; cõmanducata, uel si
rheumatismo laboret os. Vlcera fœtoremq; quinque-
folium. Vlcera psyllium. Composita quoq; ad fœtorẽ,
uel maxime pudendum uitium, trademus. Ergo folia
myrti & lentisci pari pondere, gallæ Syriacæ dimidiũ
pondus, simul terere & uino uetusto sparsa mandere
matutino, optimum est. Vel ederæ baccas cum casia
& myrrha, pari pondere ex uino. Naribus utilissi-
mum est draconti semen contritum ex melle, etiamsi
carcinomata in his sint. Sugillata hyssopo emendan-
tur. Stigmata in facie, mandragora illita delet.

C. PLINII SECVNDI

NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXVI.

*

PROOEMIVM.

Reliquæ per membrorum genera medicinæ, & de nouis morbis, & de lichene quid sit, & quãdo primum in Italia cœperint, & de carbunculo, & de elephãtiasi, & colo. CAP. I.

SENSIT & facies hominũ no-
uos, omniq; æuo priore incogni-
tos, non Italiæ modo, uerũetiam
uniuersæ propè Europæ, mor-
bos: tunc quoq; nec tota Italia,
nec per Illyricum Galliásue aut
Hispanias magnopere uagatos, aut alibi, quàm Romæ
circaq;, sine dolore quidem illos, ac sine pernicie uitæ:
sed tanta fœditate, ut quæcunq; mors præferenda es-
set. Grauissimum ex his lichenas appellauere, Græ-
co nomine, Latine, quoniam à mento ferè oriebatur,
iocolari primum lascíuia (ut est procax natura multo
rum in alienis miserijs) mox & usurpato uocabulo
mentagram, occupantem in multis totos utiq; uultus,
oculis tantum immunibus, descendentem uero & in
colla pectusq; ac manus, fœdo cutis furfure. Non fue-
rat hæc lues apud maiores patresq; nostros. Et primũ
Tiberij Claudij Cæsaris principatu medio irrepsit in
Italia, quodam Perusino equite Romano quæstorio
scriba, cum in Asia apparuisset, inde contagionẽ eius
importante. Nec sensere id malum fœminæ, aut serui-
tia, plebesque humilis, aut media, sed proceres ueloci
transitu osculi maxime, fœdiore multorum, qui per-
peti medicinam tolerauerant, cicatrice quàm morbo.
Causticis nanq; curabatur, ni usq; in ossa corpus exu
stum esset, rebellante tædio. Aduenerũtq; ex Aegy-
pto genitrice talium uitiorum medici, hãc solam ope-
ram afferentes, magna sua præda. Siquidem certũ est,
Manilium Cornutum ex prætorijs legatum Aquita-
nicæ prouinciæ, HS cc. elocasse in eo morbo curãdum
sese. Accidítq; sæpius, ut noua contra genera morbo-
rum gregatim sentirẽtur: Quo mirabilius quid potest
reperiri? aliqua gigni repente uitia terrarum in parte
certa, membrisq; hominũ certis, uel ætatibus, aut etiã
fortunis, tanquam malo eligente, hæc in pueris grassa-
ri, illa in adultis, hæc proceres sentire, illa pauperes? L.
Paulo, Q. Martio cẽsoribus, primum in Italiam car-
bunculum uenisse, annalibus cõscriptum est, peculia-
re Narbonensis prouinciæ malum. quo duo consulares
obiere condentibus hæc nobis eodem anno, Iulius Ru-
fus, & Q. Lecanius Bassus, ille medicorum inscitia se
ctus, hic uero pollice læuæ manus euulso acu ab se-
metipso, tam paruo uulnere ut uix cerni posset. Na-
scitur in occultissimis corporum partibus, & plerũq;
sub lingua, duritia rubens uaricis modo, sed nigricas
capite, aliàs liuida, corpus intendens, neq; intumescẽs,
sine dolore, sine prurit, sine alio quàm somni indicio,

quo grauatos in triduo aufert, aliquando & horrorẽ afferens, circaq; pustulas paruas, rarius febrem, stomachum faucesq, cum inuasit ocyßime exanimans. Diximus elephãtiasin ante Pompei Magni ætatem non accidisse in Italia, & ipsam à facie sæpius incipientẽ, in nare prima ueluti lenticula: mox inualescente per totum corpus, maculosa, uarijs coloribus, & inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura, ceu scabie aspera: ad postremum uero nigrescẽte, & ad ossa carnes apprimente, intumescentibus digitis in pedibus manibusq;. Aegypti peculiare hoc malum. & cum in reges incidisset, populis funebre. Quippe in balineis solia temperabantur humano sanguini ad medicinam eam. Et hic quidem morbus celeriter in Italia restinctus est: sicut & ille quẽ gemursam appellauere prisci inter digitos pedum nascẽtem, etiam nomine obliterato. Idipsum mirabile, alios desinere in nobis, alios durare, sicuti colum. Tiberij Cæsaris principatu irrepsit id malum. Nec quisquam prior imperatore ipso sensit, magna ciuitatis ambage, cum edicto eius excusantis ualetudinem, legeret nomen incognitum. Quid hoc esse dicamus, aut quas deorũ iras? Parũ enim erãt homini certa morborũ genera, cum supra ccc. essent, nisi etiam noua timerẽtur? Neq; ipsi autem homines pauciora sibi opera sua negocia important. Hæc apud priscos erant quæ memoramus remedia, medicinam ipsa quodã modo rerum natura faciẽte, & diu fuere.

Laus Hippocratis. CAP. II.

Hippocratis certe, qui primus medendi præcepta clarißime condidit, referta herbarũ mentione inuenimus uolumina. Nec minus Dioclis Carystij, qui secundus ætate famaque extitit: Item Praxagoræ & Chrysippi, ac deinde Erasistrati. Herophilo quidem, quanquam subtilioris sectæ conditori, ante omnes celebratam rationẽ eam, paulatim usu, efficacißimo rerum omniũ magistro, peculiariter utiq, medicinæ, ad uerba garrulitatemq; descẽdente. Sedere namq; in his scholis auditioni operatos gratius erat, quàm ire per solitudines, et quærere herbas alias alijs diebus anni.

De noua medicina, & Asclepiade medico, & qua ratione ueterem medicinam mutauerit. CAP. III.

Durabat tamen antiquitas firma, magnasq; cõfessæ rei uindicabat reliquias, donec Asclepiades ætate Magni Pompei orãdi magister, nec satis in arte ea quæstuosus, ut ad alia sagacis ingenij, huc se repentè cõuertit. atq; (ut necesse erat homini qui nec id egisset, nec remedia nosset, oculis usuq; percipienda) torrẽti ac meditata quotidie oratione blãdiens omnia abdicauit: totamq; medicinam ad causam reuocando, coniecturam fecit, quinq; res maxime cõmunium auxiliorũ professus, abstinentiã cibi, aliâs uini, fricationem corporis, ambulationẽ, gestationes: quæ cũ unusquisq; semetipsum sibi præstare posse intelligeret, fauentibus cunctis ut essent uera quæ facilima erãt, uniuersum propè humanũ genus circũegit in se, non alio modo quàm si cœlo emissus aduenisset. Trahebat præterea mentes artificio mirabili, uinum promittendo ægris, dandoq, tẽpestiue, tum frigidã aquam. Et quoniam causas morborũ scrutari prior Herophilus instituerat, uini rationem illustrauerat Cleophantus apud priscos, ipse cognominari se frigida danda præferens, ut autor est M. Varro, alia quoq, blandimenta excogitabat, iam suspendẽdo lectulos, quorum iactatu aut morbos extenuaret, aut somnos alliceret, iam balineas auidißima hominũ cupidini instituendo, & alia multa dictu grata atq; iucũda, magna autoritate, nec minore fama, cum occurrisset ignoto funeri, relato homine ab rogo atq, seruato, ne quis leuibus momentis tantã conuersionem factam existimet. Id solũ possumus indignari, unum hominẽ è leuißima gente, sine opibus ullis orsum, uectigalis sui causa, repentè leges salutis humano generi dedisse, quas tamen postea abrogauere multi. Asclepiaden adiuuere multa, quorum cura nimis anxia & rudis, ut obruẽdi ægros ueste, sudoresq; omni modo ciẽdi, nũc corpora ad ignis torrendi solésue aßiduo quærendi, in urbe umbrosa, imò uero tota Italia imperatrice, tum primum pẽsili balinearum usu ad infinitũ blandientem. Præterea in quibusdam morbis medendi cruciatus deeraxit, ut in anginis, quas curabant in fauces organo demisso. Damnauit merito & uomitiones, tunc supra modũ frequentes. Arguit & medicamentorum potus stomacho inimicos, quod est magna ex parte uerum. Itaq; nos in primis quæ sunt stomacho utilia signamus.

Irrisio magicæ artis, & de lichene, eiusq; remedio, & faucium. CAP. IIII.

Super omnia adiuuere eum magicæ uanitates, in tantum euectæ, ut abrogare herbis fidem cunctis possent. Aethiopide herba amnes ac stagna siccari cõiectu, tactu clausa omnia aperiri. Achimenide coniecta in aciem hostium, trepidare agmina, ac terga uertere. Latacen dari solitam à Persarum rege legatis, ut quacunq; uenissent, omnium rerum copia abundarent, ac multa similia. Vbinam ista fuere, cũ Cimbri Teutoniq; terribili Marte ulularẽt, aut cum Lucullus tot reges magorum paucis legionibus sterneret? Cúrue Romani duces primam semper in bellis cõmerciorum habuere curã? Cur hercule Cæsaris miles ad Pharsaliam famem sensit, si abundãtia omnis contingere unius herbæ felicitate poterat? Non satius fuit Aemilianũ Scipionẽ Carthaginis portas herba patefacere, quàm machinis claustra per tot annos quatere? Siccentur hodie æthiopide Pomtinæ paludes, tãtumq; agri suburbanæ reddatur Italiæ. Nam quæ apud eundem Democritum inuenitur cõpositio medicamenti, quo pulchri boniq; & fortunati gignátur liberi, cur nũquàm Persarum regi tales dedit? Mirum esset profecto, hucusq; prouectã credulitatem antiquorũ, saluberrimis ortã initijs, si in ulla re modũ humana ingenia nouissent, atq; nõ hanc ipsam medicina ab Asclepiade repertã, suo loco probaturi eßemus euectã

ultra

ultra magos etiam. Sed hæc est omni in re animorum conditio, ut à necessarijs orsa primũ, cuncta ueneri nt ad nimium. Igitur demonstratarũ priore libro herbarum reliquos effectus reddemus. adijciemus ut quasq; ratio dictauerit. Sed in lichenis remedijs, atq; tam fœdo malo, plura undique aceruabimus, quanquam non paucis iam demõstratis. Medetur ergo plãtago trita, quinquefolium, radix albuci ex aceto, ficulnei caules aceto decocti, hibisci radix cũ glutino & aceto acri decocta ad quartas. Defricantur etiam pumice, ut rumicis radix trita ex aceto illinatur, & flos uisci cum calce subactus. Laudatur & tithymalum cum resina decoctum. Lichen uero herba omnibus his præfertur, inde nomine inuento. Nascitur in saxosis, folio uno ad radicem lato, caule uno, paruo, longis folijs dependentibus. Hæc delet & stigmata. Teritur cum melle. Est aliud genus lichenis, petris totũ adhærens ut muscus, qui & ipse illinitur. Hic & sanguinẽ sistit uulneribus instillatus, & collectiones illitus. Morbum quoq; regium cũ melle sanat ore illito & lingua. Qui ita curantur, aqua salsa lauari iubẽtur, ungi oleo amygdalino, hortensijs abstinere. Ad lichenas & thapsiæ radice utũtur trita cũ melle. Anginæ argemonia medetur, sumpta ex uino, Hyssopum cum uino decoctum & gargarizatum, Peucedanũ cum coagulo uituli marini æquis partibus, Proserpinaca cum muria ex menis & oleo trita uel sub lingua habita. Item succus de quinquefolio, potus cyathis tribus. Hic & omnibus faucium uitijs medetur gargarizatus. Verbascum priuatim tonsillis in aqua potum.

Ad strumas, & ad digitos, & ad pectus, & ad tussim medicinæ. CAP. V.

STrumis plantago, Chelidonia cũ melle & axungia: Quinquefolium: radix persolatæ item cũ axungia, operitur folio suo imposita. Itẽ artemisia: Radix mandragoræ ex aqua. Sideritis lata folia, clauo sinistra manu circumfossa adalligantur, custodienda sanatis, ne rursus sata diro herbariorũ scelere (ut in quibusdam) rebellet: quod & in his quos artemisia sanauerit, prædici reperio: item in his quos plãtago. Damasoniõ quæ & alcea uocatur, sub solstitio collecta, imponitur ex aqua cœlesti, folium tritum, uel radix cum axũgia tusa, ita ut imposita folio suo operiatur. Sic & ad omnes ceruices dolores, tumoresq; quacũq; in parte. Bellis in pratis nascitur, flore albo, aliquatenus rubente. Hanc cum artemisia illatam, efficaciorem esse produnt. Condurdum herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, comprimere dicitur strumas: itẽ uerbenaca cũ plantagine. Digitorum uitijs omnibus, & priuatim pterygijs, quinquefoliũ medetur. In pectoris uitijs uel grauissimum est tussis, huic medetur panacis radix in uino dulci. Succus hyoscyami etiam sanguinẽ excreantibus: Nidor quoq; accensi tussientibus. Itẽ scordotis mixto nasturtio & resina, cũ melle tusa arida. Facit & per se faciles excreationes. Item centauriũ maius, uel sanguinem reijcientibus, cui uettio & plãtaginis succus medetur. Et uettonica obolis tribus in aqua, contra purulentas, contraq; cruentas excreationes: Persolatæ radix drachmæ ponderis, cũ pineis nucleis undecim. Peucedani succus, pectoris doloribus, & acorum subuenit, & ideo antidotis miscetur. Tussi daucum. Item scythica herba. Ea demum omnibus pectoris uitijs, tussi & purulenta excreantibus, obolis tribus in passo.

De uerbasco, & cacalia uel tussilagine, & bechio, & saluia ad tussim. CAP VI.

TOtidem uerbascũ, cuius flos aureus. Tãta huic uis est, ut iumentis etiã non tussientibus modo, sed ilia quoq; trahẽtibus, auxilietur potu, quod & de gentiana reperio. Radix cacaliæ cõmanducata, & in uino madefacta, nõ tussi tantum, sed & faucibus prodest. Hyssopi quoq; quinq; rami cũ duobus rutæ & ficu tribus decocti thoracẽ purgant. Tussim sedat bechion, quæ & tussilago dicitur. Duo eius genera. Syluestris ubi nascitur, subesse aquas credunt, & hoc habent signũ aquileges. Folia sunt maiuscula quàm ederæ, quinq; aut septẽ, subalbida à terra, superne pallida, sine caule, sine flore, sine semine, radice tenui. Quidã eandẽ esse bechion, & alio nomine chameleucen putant. Huius arida cũ radice fumus per arundinẽ haustus & deuoratus, ueterẽ sanare dicitur tussim: sed in singulos haustus passum gustandum est. Altera à quibusdam saluia appellatur, similis uerbasco: conteritur ea, & colata calefit, atq; ita ad tussim laterisq; dolores bibitur. contra scorpiones eadẽ & dracones marinos efficax. Contra serpentes quoq; ex oleo perungi ea prodest. Hyssopi fasciculus cũ quadrante mellis decoquitur ad tussim.

Ad lateris dolores & pectoris, ad orthopnœas, ad iocineris dolorẽ, cordis dolori, pulmoni, uringæ, tussi, pectori, ulceribus, renibus, hepaticis, ad uomitiones, & ad singultus, pleureticis, lateri. CAP. VII.

LAteris & pectoris dolores uerbascũ cũ ruta ex aqua, uettonicæ farina bibitur ex aqua calida. Stomachũ corroborat scordotis succus, centauriũ, gẽtiana, ex aqua pota. Plãtago aut per se sumpta in cibo, aut cũ lẽte alicaue sorbitione. Vettonica aliàs grauis stomacho, uitia tamẽ sanat pota, uel folijs cõmanducata. Itẽ aristolochia pota, Agaricũ manducatũ siccũ, ut ex interuallo merũ sorbeatur, Nymphæa heraclia illita, Peucedani succus. Psylliõ ardoribus imponitur, uel cotyledon trita cũ polẽta, uel aizoũ. Molon scapo est striato, folijs mollibus paruis, radice iiij. digitorũ, in qua extrema allij caput est: uocatur à quibusdã syron: ex uino stomacho, & dyspnœæ medetur, Centauriũ maius eclygmate, Plãtago succo uel cibo, Vettonicæ tusæ põdo libra mellis Attici semũcia ex aqua calida quotidie bibẽtibus. Aristolochia uel agaricõ, obolis ternis ex aqua calida, aut lacte asini pota. Cissãthemos ad orthopnœas bibitur. Itẽ hyssopũ & asthmaticis. Peucedani succus in iocineris dolorib. & pectoris laterisq;, si febres nõ sint. Sanguinẽ quoq; expuẽtibus

subuenit agaricum, uictoriati pondere, tritum, & in mulsi v. cyathis datum. Idē & amomū facit. Iocineri priuatim teucria bibitur recens, drachmis iiij. in poscæ hemina. Vettonicæ drachma una in aqua calida cyathis iij. ad cordis uitia, in frigida cyathis ij. Quinquefolij succus iocineris & pulmonis uitijs, sanguinēq; reijcientibus, & cuicunq, sanguinis uitio intus occurrit. Iocineri anagallides mire prosunt. Capnon herbam qui edēre, bilem per urinam reddunt. Acaron iocineri medetur, thoraci quoq; & præcordijs. Caucon quæ et ephedra, ab alijs anabasis uocata, nascitur uentoso ferè tractu, scandens arborem, & ex ramis propendens, folio nullo, cirris numerosa, qui sunt iunci geniculati, radice pallida. Datur ex uino nigro austero trita ad tußim, suspiria, tormina, & sorbitione facta, in quam uinum addi conuenit. Item gentiana madefacta pridie contrita denarij pondere in uini cyathis tribus. Geum radiculas tenues habet, nigras, bene olentes. Medetur non modo pectoris doloribus aut lateris, sed & cruditates discutit iucundo sapore. Verbenaca uero omnibus uisceribus medetur, lateribus, pulmonibus, iocineribus, thoraci. Peculiariter autem pulmonibus, & quos ab his phthisis tentat. Radix herbæ consiliginis, quam nuper inuentā diximus, suum quidem & pecoris omnis remedium præsens est pulmonum uitio, uel traiecta tantum in auricula. Bibi debet ex aqua, haberiq; in ore aßidue sub lingua. Superficies eius herbæ an sit in aliquo usu, adhuc incertum est. Renibus prodest plantaginis cibus, uettonicæ potus, agaricum potum, ut in tußi. Tripolium in maritimis nascitur saxis, ubi alludit unda, neq, in mari, neque in sicco, folio isatis craßiore, palmo alto, in mucrone diuiso, radice alba, odorata, crassa, calidi gustus. Datur epaticis in farre decocta. Hæc herba eadem uidetur quibusdam quæ poliū, de qua suo loco diximus. Symphonia, uel gromphena, alternis uiridibus roseisq; per caulem folijs: in posca sanguinem reijcientibus medetur. Iocineri autem herba melādryum, nascēs in segete ac pratis, flore albo odorata. Eius cauliculus conteritur ex uino uetere. Item herba chalcetum è uineis contrita imponitur. Faciles præstat uomitiones radix uettonicæ, ellebori modo iiij. drachmis in passo aut mulso: Hyssopum tritum cum melle utilius præsumpto nasturtio aut irione: Molemoniū denarij pōdere. Est & psillibus lacteus succus, qui densatus in gummi, sumitur cum melle supradicto pondere: præcipueq; bilem trahit. Rursus sistūt uomitionem cuminum syluestre, uettonicæ farina, sumuntur ex aqua: abstergent fastidia, cruditatesq; digerunt, daucū, uettonicæ farina, ex aqua mulsa, plātago decocta caulium modo. Singultus hermionium sedat, Item aristolochia. Suspiria clymenos. Pleureticis & peripneumonicis centaurium maius: item hyssopum bibitur. Pleureticis peucedani succus. Halus autem quam Galli sic uocant, Veneti cotoneam, medetur lateri. Item renibus conuulsisq; & ruptis. Similis est cunilæ bubulæ, cacuminibus thymo, dulcis, & sitim sedans, raræ radicis, alibi albæ, alibi nigræ. Eosdem effectus lateris doloribus habet chamerops, myrteis circa caulem geminis folijs, capitibus Græculæ rosæ, ex uino pota. Ischiadicos dolores & spinæ leuat agaricum potum, ut in tußi. Item stœchadis, aut uettonicæ farina ex aqua mulsa.

De omnibus uitijs uentris & remedijs, & eorum quæ circà uel intrà sunt, & de aluo sistenda, uel soluenda CAP. VIII.

P*Lurimum tamen homini negocij aluus exhibet, cuius causa maior pars mortalium uiuit. Aliâs enim cibos nō transmittit, aliâs non continet, aliâs nō capit, aliâs non cōficit. Eoque mores uenere, ut homo maxime cibo pereat. Peßimum corporū uas instat ut creditor, & sæpius die appellat. Huius gratia præcipue auaritia expetitur, huic luxuria conditur, huic nauigatur ad Phasin, huic profundi uada exquiruntur: Et nemo uilitatem eius æstimat, consummationis fœditate. Ergo numerosißima est circa hanc medicinæ opera. Sistit eā scordotis recentis drachma cum uino trita, uel decocta potu. Polemonia quoq, & dysentericis ex uino datur. Verbasci radix pota ex aqua duorum digitorū magnitudine: Nymphææ heracliæ semē cum uino potū. Radix superior è xiphio, drachmæ pondere ex aceto: Semen plantaginis in uino tritum, uel ipsa ex aceto cocta, aut alica ex succo eius sumpta. Itē cum lenticula cocta, uel aridæ farina inspersa potioni cū papauere tosto & trito, uel succus infusus, aut succus uettonicæ, in uino ferro calefacto. Eadem cœliacis in uino austero datur: his & iberis imponitur, ut dictum est. Tenesmo radix nymphææ heracliæ è uino bibitur. Psylliū in aqua: Acori radicis decoctū. Arzoi succus aluum sistit & dysenterias, & tineas rotundas pellit. Symphyti radix dysenteriā sistit. Itē dauci. Arzoum folijs cōtritis ex uino torminibus resistit. Alceæ siccæ farina torminibus pota cū uino. Astragalus folia habet longa incisuris multis, obliqua circa radices, caules iij. aut iiij. foliorū plenos, florem hyacinthi, radices uillosas, implicatas, rubras, præduras. Nascitur in petrosis, apricis, & ijsdem niualibus, sicut Pheneo Arcadiæ. Vis ei ad spissanda corpora. Aluū sistit radix in uino pota: quo fit ut moueat urinam repercusso liquore, sicut pleraq; quæ aluū sistunt. Sanat & dysentericos in uino rubro tusa. Difficile autē tunditur. Eadem gingiuarū suppurationi utilißima est fotu. Colligitur exitu autumni cum folia amisit, siccatur in umbra. Et ladano sistitur aluus utroq;, quod in segetibus nascitur contuso & cribrato bibitur ex aqua mulsa. Itē nobili, è uino. Lada appellatur herba ex qua ladanū fit in Cypro, barbis caprarū adhærescens. Nobilius in Arabia. Fit iā & in Syria atq; Africa, quod toxicon uocāt. Neruos enim in arcu circūdatos lanis trahunt, adhærescēte roscida lanugine. Plura de eo diximus inter unguenta. Hoc grauißimū onere est, durißimūq; tactu. Plurimū enim terræ colligit, cū probetur maxime*

maxime purum, odoratum, molle, uiride, resinosum. Natura ei, molliendi, siccandi, concoquendi, somnum alliciendi. Capillum fluentẽ cohibet, nigritiamq́; custodit. Auribus cũ hydromelite aut rosaceo infunditur. Furfures cutis & manantia ulcera sale addito sanat: Tußim ueterem cũ storace sumptum. Efficacißimum ad ructus. Aluum sistit & chondris, siue pseudodictamum: hypocisthis, orobathion quibusdam dicta, malogranato immaturo similis. Nascitur, ut diximus, sub cistho, unde nomen, hæc arefacta in umbra sistit aluum ex uino austero nigroq́, utraq;. Duo enim genera eius, candida, & russa. Vsus in succo, spissat, siccat. Et russa magis stomachi rheumatismos emendat. Pota tribus obolis, sanguinis excreationes. Cum amylo dysenterias pota & infusa. Item uerbenaca ex aqua data, aut carentibus febre ex uino aminæo: cochlearibus quinq; additis in cyathos tres uini. Lauer quoq; nascens in riuis cõdita & cocta torminibus medetur. Potamogeton uero ex uino dysentericis etiam & cœliacis, similis betæ folijs, minoribus tantum hirsutioribusq́;, paulatim supereminẽs extra aquã, peculiariter refrigerat, spissat. Vsus in folijs, cruribus uitiosis utilia, & cõtra ulcerũ nomas, cũ melle uel aceto. Castor hãc aliter nouerat, tenui folio uelut equinis setis, thyrso longo & leui, in aquosis nascentem. Radice sanabat strumas & duritias. Potamogetõ aduersatur & crocodilis, itaq; secũ habent eam qui uenantur illos. Aluum sistit & achillea. Eosdẽ effectus præstat & statice vij. caulibus, ueluti rosæ capita sustinens. Ceratia uno folio, radice nodosa & magna, in cibo cœliacis & dysentericis medetur. Leontopodion, alij leuceorũ, alij doripetron, alij thorybetron uocant, cuius radix aluũ sistit, purgatq; bilẽ, in aquã mulsam addito pondere denariorũ duũm. Nascitur in campestri & gracili solo. Semen eius potũ, lymphatica somnia facere dicitur. Lagopus sistit aluũ è uino pota, aut in febri ex aqua. Eadẽ inguini adalligatur in tumore. Nascitur in segetibus. Multi super omnia laudant ad deploratos dysentericos quinquefoliũ, decoctis in lacte radicibus potis & aristolochiã uictoriati ponde in cyathis uini tribus. Quæ ex supradictis calida sumentur, hæc cãdente ferro tẽperari aptius erit. E diuerso purgat aluum succus centaurij minoris, drachma in hemina aquæ cũ exiguo salis & aceti, bilẽq; detrahit. Maiore tormina discutiũtur. Vettonica aluũ soluit drachmis quatuor, in hydromelitis cyathis nouẽ. Item euphorbium uel agaricũ, drachmis duabus cum sale modico potum ex aqua, aut in mulso obolis tribus. Soluit & cyclaminos ex aqua pota, aut balanus subditus. Itẽ chamæcißi balanus. Hyssopi manipulus decoctus ad tertias cũ sale, pituitas trahit illitus, uel cõtritus cũ oxymelite & sale pellitq; uentris animalia: Pituitam & bilẽ detrahit peucedani radix. Aluũ purgat anagallis ex aqua mulsa. Item epithymõ qui est flos è thymo, satureiæ simili. Differẽtia, quòd hic herbaceus est, alterius thymi albus. quidam hyppopheon uocant: stomacho minus utilis, uomitiones minus mouet, sed tormina & inflationes discutit. Sumitur & eclegmate ad pectoris uitia cũ melle, & aliquando iride. Aluũ soluit, à quatuor drachmis ad sex, cũ mellis exiguo salisq; & aceti. Quidam aliter epithymũ tradunt, sine radice nasci tenui similitudine palliolis, rubens: siccari in umbra, bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitã bilemq;. Aluum leniter soluit & nymphea in uino austero. Soluit & pycnocomõ, erucæ folijs craßioribus & rarioribus, radice rotunda, lutei coloris, terrã olente, caule quadrãgulo, modico, tenui, flore ocymi. Inuenitur in saxosis locis. Radix eius in aqua mulsa xij. pondere, & aluũ, & bilem, & pituitã exinanit. Semen somnia tumultuosa facit, una drachma in uino potũ. Et capnos strumã discutit. Detrahit bilẽ polypodion, quã nostri filiculã uocant: similis enim est filici. Radix in usu, pilosa, coloris intus herbacei, craßitudine digiti minimi, acetabulis cauernosa ceu polyporũ cirri, subdulcis, & in petris nascens, aut sub arboribus uetustis. Exprimitur succus aqua madefacta, & ipsa concisa inspergitur oleris, uel betæ, uel maluæ, uel salsamento, uel cũ pulticula coquitur ad aluum uel in febri leniter soluendã. Detrahit bilem & pituitã, stomachum offendit. Aridæ farina indita naribus polypũ consumit. Floret, & semen nõ fert. Scãmonium quoq; dissolutionem stomachi facit, bilẽ detrahit, aluum soluit, præterquàm si adijciantur aloes drachmæ duæ obolis eius duobus. Est autẽ succus herbæ ab radice ramosa, pinguibus folijs, triangulis, albis, radice crassa, madida, nauseosa. Nascitur pingui & albo solo. Radix circa canis ortũ excauatur, ut in ipsa confluat succus: qui sole siccatus, digeritur in pastillos. Siccatur & ipsa uel cortex. Laudatur natione Colophoniũ, Mysium, Prienense: specie autem nitidum & quàm simillimũ taurino glutini, fungosum tenuißimis fistulis, cito liquescens, uirus redolẽs, gummosum, linguæ tactu lactescens, quàm leuißimum, cũ diluitur albescens. Hoc euenit & adulterino, quod fit erui farina & tithymali marini succo, in Iudæa ferè, quod etiam strangulat sumptum. Deprehẽditur gustu. Tithymalus enim linguã excalfacit bulbi more, nec antè, nec postea utile. Dedere, & per se ex aqua mulsa & sale quaternis obolis. Sed utilißime cum aloe, ita ut incipiente purgatione mulsum bibatur. Fit & decoctum radicis in aceto ad craßitudinem mellis, quo lepræ illinuntur. Et caput ungitur in dolore cum oleo. Tithymalum nostri herbam lactariam uocant, alij lactucam caprinam. Narrantq; lacte eius inscripto corpore cum inaruerit, si cinis inspergatur apparere literas, et ita quidam adulteras alloqui maluere quàm codicillis. Genera eius multa. Primus cognominatur characias, qui & masculus existimatur, ramis digitali craßitudine, rubris, rugosis, quinq; aut sex, cubitali longitudine, à radice folijs pẽdulis, in cacuminibus coma iunci. Nascitur in asperis maritimis. Legitur semen autũno cũ coma, siccatũ sole tũditur et reponitur.

Succus

Succus uero incipiente pomorum lanugine defractis ramulis excipitur farina erui, aut ficis, ut cum ijs arescat. Quinas autem guttas singulis excipi satis est. Traduntq́, etiam toties purgari hydropicos fico sumpta, quot guttas lactis exceperit. Succus cum colligitur, ne attingat oculos cauẽdum est. Fit & è folijs tusis priore minus efficax. Fit & decoctum è ramis. Est & semen in usu cum melle decoctum ad catapotia soluendæ alui gratia. Semen & dentium cauis cera includitur, colluuntur & radices decocto è uino aut oleo. Illinunt & lichenas succo, bibuntq́; eum ut purgent uomitione, & aluo soluta, aliâs stomacho inutilẽ. Trahit pituitatem sale adiecto in potu, bilem aphronitro. Si per aluum purgari libeat, in posca: si uomitione, in passo aut aqua mulsa. Media potio tribus obolis datur. Ficos à cibo sumpsisse melius est. Fauces urit leniter. Est enim tã feruentis naturæ, ut per se extrà corpori impositum, pustulas igniũ modo faciat, & pro caustico in usu sit. Alterum genus tithymali myrsinitem uocant, alij caryitem, folijs myrti acutis & pungentibus, sed mollioribus, & ipsum in asperis nascẽs. Colliguntur comæ eius hordeo turgescente, siccatæque in umbra diebus ix. in sole inarescũt. Fructus non pariter maturescit, sed pars anno sequente, & nux uocatur. Inde cognomen Græci dedere. Demetitur cũ messium maturitate, lauaturq́, dein siccatur, & datur cũ papaueris nigri duabus partibus, ita ut sit totũ acetabuli modus: minus hic uomitionibus quàm superior, cæteri item. Aliqui sic & folium eius dedere, nucem uero ipsam in mulso aut passo, uel cũ sesama. Trahit bilem & pituitã per aluum. Oris ulcera sanat. Ad nomas oris foliũ cum melle estur. Tertium genus tithymali, paralius uocatur siue tithymalis, folio rotundo, caule palmũ alto, ramis rubentibus, semine albo, quod colligitur incipiẽte uua, & siccatũ teritur, sumiturq́; acetabuli mensura ad purgationes. Quartũ genus helioscopion appellãt, folijs portulacæ, ramulis stantibus à radice quatuor aut quinq́;, rubentibus, semipedali altitudine, succi plenis. Hoc circa oppida nascitur, semine albo, columbis gratissimo, quod colligitur incipiente uua. Nomen accipit, quoniã capita cũ sole circumagit. Trahit bilem per inferna in oxymelite dimidio acetabulo, cæteri usus qui characiæ. Quintũ cyparissian uocant propter foliorum similitudinẽ, caule gemino aut triplici nascentẽ in campestribus, cui eadẽ uis quæ helioscopio aut characiæ. Sextũ platyphyllon uocant: alij corymbitem, alij amygdalitem à similitudine. Nec ullius latiora sunt folia. Pisces necat, aluum soluit, radice, uel folijs, uel succo in mulso aut aqua mulsa drachmis quatuor. Detrahit priuatim aquas. Septimũ dendroides cognominant, alij cobion, alij leptophyllon, in petris nascẽs, comosissimũ ex omnibus maxime cauliculis rubentibus, & semine copiosissimum, eiusdẽ effectus cuius characias. Apios, ischas, siue rhaphanosagria, iuncos duos, siue tres spargit in terra rubẽtes, folijs rutæ: radix cepæ, sed amplior: quare quidam raphanum syluestrem uocant. Intus habet mammã candidam, extra cortices nigros. Nascitur in montosis, asperis, aliquãdo & in herbosis. Effoditur uere, tusaq́, in fictili mergitur: deiectoq́; quod supernatat, reliquus succus purgat utraq́, parte, sesquiobolo in aqua mulsa. Sic & hydropicis datur acetabuli mensura. Inspergitur & aridæ radicis farina potioni, aiũtq́; superiorem partẽ eius uomitione biles extrahere, inferiorẽ per aluũ. Tormina discutit quodcunq́; panaces & uettonica, præterquam à cruditate: Peucedani succus & inflationes, ructus gignens: Acori radix daucúmue, si lactucæ modo sumatur. Ladanũ Cypriũ potum interaneorũ uitijs occurrit. Itẽ gentianæ farina, ex aqua tepida fabæ magnitudine: Plãtago mane sumpta duabus linguis, & tertia papaueris in uini nõ ueteris cyathis iiij. datur & in somnũ euntibus addito nitro uel polenta, si multo post cibũ detur. Colo infunditur hemina succi, uel in febri. Agaricum potũ obolis tribus in uini ueteris cyatho uno, lieni medetur & panacis omniũ generũ radix in mulso. Sed teucria præcipue, pota arida & decocta quantũ manus capiat, in aceti heminis tribus. Ad uulnus illinitur eadem cum aceto: aut si tolerari non possit, ex fico uel aqua: Polemonia bibitur ex uino: Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tribus. Aristolochia aut cõtra serpẽtes. Argemonia vij. diebus in cibo sumpta, lienẽ cõsumere dicitur: Agaricũ in aceto mulso obolis duobus. Nymphææ heracliæ radix è uino pota, & ipsa consumit. Cissanthemus, drachma bis die sumpta, in uini albi cyathis ij. per dies xl. lienẽ dicitur paulatim emittere per urinã. Prodest & hyssopum cũ fico decoctũ: Lonchitidis radix decocta priusquã semẽ emittat. Peucedani quoq́; radix decocta, & lieni & renibus. Lien acori potu cõsumitur. Præcordijs & ilibus utilissimæ radices. Clymeni semen potũ diebus xxx. pondere denarij in uino albo: Vettonicæ farina ex melle & aceto scillite pota: Radix lonchitidis in aqua, & teucriũ illinitur. Item scordium cũ cera, agaricum cum farina fœnigræci, uesicæ malis, contraq́; calculos grauissimis cruciatibus, ut diximus, auxilio est: Polemonia ex uino pota. Item agaricum: Plantago radice uel folijs potis ex passo. Et uettonica, ut in iocinere diximus. Item ramici, pota atq́; illita. Eadem ad strangurias efficacissima. Ad calculos quidam uettonicam & uerbenacam & millefoliũ æquis portionibus ex aqua, pro singulari remedio bibere suadent. Stranguriam discuti & dictamo certũ est. Itẽ quinquefolio decocto ad tertias in uino, hoc & enterocelicis dari atq́; illini, utilissimũ est. Xiphij quoq́; radix superior, urinã ciet infantibus. Enterocelicis datur ex aqua, & illinitur uesicæ uitijs. Peucedani succus infantiũ ramici, & umbilicis eminẽtibus psylliõ illinitur. Vrinã ciẽt anagallides, acoriq́; radicis decoctũ, uel ipsa trita potaq́;, & omnia uesicæ uitia sanat. Et calculos herba & radix cotyledonis. Itẽq́; genitaliũ inflãmationẽ omnẽ, pari põdere caulis, & seminis, & myrrhæ. Ebulũ teneris cũ

folijs

folijs tritum, ex uino potum, calculos pellit: impositũ testes sanat. Erigeron quoq; cum farina thuris & uino dulci, testiũ inflammationes sanat. Symphyti radix illita enterocelas cohibet, genitalium nomas hypocisthis alba. Artemisia quoq; datur cõtra calculos ex uino dulci, & ad strãguriam. Dolores uesicæ sedat ex uino nymphææ heracliæ radix. Eadem uis crethmo, ab Hippocrate admodũ laudata. Est autem inter eas quæ eduntur syluestrium herbarum. Hãc certe apud Callimachum apponit rustica illa Hecale, speciesque est batis hortensis. Caulis unus palmum altus, semen feruens, odoratum ceu libanotidis rotundum, siccatum rumpitur: habet intus nucleum candidum, quem aliqui cachryn uocant. Folia pinguia, albicant ueluti oliuæ, crassiora, & salso gustu: radices digiti crassitudine tres aut quatuor. Nascitur in maritimis petrosis. Estur crudum coctúmue cũ olere, odorati saporis & iucundi. Seruatur etiam in muria: præcipui usus ad stranguriam, folio, uel caule, uel radice ex uino. Colorem quoq; corporis gratiorẽ facit, uerum æquo largior inflationes. Aluum soluit decocto urinamq;, & à renibus humorem trahit. Sic & altheæ sicca farina in uino pota, stranguriam tollit, efficacius addito dauco. Lieni quoq; utilis. Aduersus serpentes bibitur. Iumẽtis quoque in pituita, aut strangurie hordeo inspersa succurrit. Anthyllion est lenti simillima, quæ in uino pota, uesicas uitijs liberat, sanguinem sistit. Altera est anthyllis, chamæpityos similis, flore purpureo, odore graui, radice intubi. Vel magis cepæa, similis portulacæ, nigriore radice, sed inutili, nascens in littoribus harenosis, gustu amara. In uino cum asparagi radice uesicæ plurimũ prodest. Eadem præstat hypericõ, quam alij chamæpityn, alij corion appellant, oleraceo frutice, tenui, cubitali, rubente, folio rutæ, odore acri, semine in siliqua nigro, maturescente cum hordeo: natura seminis spissandi, aluũ sistit. Vrinã ciet. Ad calculos uesicæ cũ uino bibitur. Est aliud hypericon, quod alij corin appellãt, folio tamaricis, & sub ea nascitur, sed pinguioribus folijs, & minoribus ac rubentibus, odoratum, palmo altius, leniter suaue, aculeatum. Vis semini excalefactoria, & ideo inflationem facit anterocelis, sed stomacho non inutile, præcipuũ ad stranguriam, si exulcerata nõ sit uesica. Medetur & pleureticis ex uino potum. Vesicæ autem callitrichon trita simul cũ cumino, & data ex uino albo. Verbenaca quoq; folijs decocta ad tertias, uel radix eius è mulso calido calculos eijcit. Item perpressa, quæ Aretij & in Illyrico nascitur, in aqua decocta è tribus heminis ad unam, & pota. Trifolium ex uino sumptum, & chrysanthemum primum. Anthemũ quoq; calculos eijcit, paruis à radice folijs quinis, caulibus longis duobus, flore roseo, radices tritæ per se, seu lauer crudum. Silaus nascitur glareosis & perennibus riuis, cubitalis, apij similitudine. Coquitur ut olus acidum, magna utilitate uesicæ: quæ si scabiẽ sentiat, panacis radice sanatur, aliter inutile uesicis. Calculos pellit malũ erraticum, radicis libra in uini cõgio decocta ad dimidias: inde hemina sumuntur per triduũ. Reliquum ex uino cum sio, & urtica marina, & daucum, & plantaginis semen ex uino. Et herba fuluiana trita ex uino: & hæc nomen inuẽtoris habet, nota tractantibus, urinas ciet. Scordion testiũ tumores sedat. Hyoscyamum genitalibus medetur. Peucedani succus ex melle, & semen stranguriæ, Agaricum obolis tribus in uini ueteris cyatho uno, Trifolij radix drachmis duabus in uino, dauci una drachma uel seminis. Ischiadici & semine & folijs erythrodani tritis sanãtur, panace pota: & infricata polemonia, aristolochiæ decocto folij. Agarico quidẽ & neruus qui platys appellatur, & humerorũ dolor sanatur, obolis tribus in uini ueteris cyatho uno poto. Quinquefoliũ ischiadicis & bibitur & imponitur. Itẽ scammonia decocta cũ hordei farina. Semen hyperici utriusq; bibitur ex uino. Sedis uitia & attritus, celerrime sanat plãtago. Cõdylomata quinquefoliũ. Sedem cõuersam cyclamini radix ex aceto. Anagallis cerulea procidẽtia sedis retro agit: è diuerso rubem prorritat. Cotyledon cõdylomata, & hæmorrhoidas mire curat. Testiũ tumores acori radix decocta in uino, tritaq; & illita. Intertrigines negat fieri Cato, absinthium Ponticum secum habentibus.

De pulegio & argemone. CAP. IX.

Alij adijciunt & pulegium: quod ieiunus qui legerit, si post se alliget, inguinis dolores prohibet, aut sedat cœptos. Inguinaria (quã quidã argemonen uocant) passim in uepribus nascens, ut prosit inguinibus in manu tantũ habenda est. Panos sanat panaces cum melle, plantago cum sale: quinquefolium: persolatæ radix, ut in strumis. item damasonium: uerbascum cum sua radice tusum, uino aspersum, folioq; inuolutum, & ita in cinere calfactũ, ut imponatur calidum. Experti affirmauere, plurimum referre si uirgo imponat nuda, ieiuna ieiuno, & manu supina tangens dicat, Negat Apollo pestẽ posse crescere, quam nuda uirgo restinguat: atq; ita retrosa manu ter dicat, totiesq; despuant ambo. Medetur & radix mandragoræ ex aqua. radicis scammoniæ decoctum cũ melle: sideritis cum adipe ueteri: uel chrysippea cum ficis pinguibus. & hæc ab inuentore habet nomen.

De nymphæa, & abstinentia, & appetentia ueneris, & de satyrio erythrococco, & crategi, & sideriti. CAP. X.

Venerem in totũ adimit, ut diximus, nymphæa heraclia, eadem semel pota, in xl. dies. Insomnia quoq; ueneris à ieiuno pota, & in cibo sumpta. Illita quoq; radix genitalibus, inhibet non solum uenerem, sed effluentiã genituræ: ob id corpus alere uocemq; dicitur. Appetẽtiã ueneris facit radix è xiphio superior, data potu in uino. Item quã crethmon agriõ appellant, & orminos agrios, cum polenta contritus. Sed inter pauca mirabilis est orchis herba siue serapias, folijs porri, caule palmeo, flore purpureo, gemina radice, testiculis simili, ita ut maior, siue (ut aliqui

dicunt

dicunt) durior, ex aqua pota excitet libidinẽ: minor siue mollior, è lacte caprino inhibeat. Quidam folio scillæ esse dicũt leuiori ac minori, caule spinoso. Eiúsque radices sanant oris ulcera, thoracis pituitas, aluũ sistunt è uino potæ. Concitatricem uim habet satyrion. Duo eius genera: una longioribus folijs quàm oleæ, caule quatuor digitorũ, flore purpureo, radice gemina ad formã hominis testiũ, alternis annis intumescente ac residente. Altera satyrion orchys cognominatur, & fœmina esse creditur. Distinguitur internodijs & ramosiore frutice, radice fascinis utili. Nascitur ferè iuxta mare. Hæc tumores, & uitia partium earũ erumpentia, cum polenta illita sedat, uel per se trita. Superioris radix in lacte ouis colonicæ data, neruos intendit: eadem ex aqua remittit. Græci satyrion, folijs lilij rubri minoribus, & tribus non amplius è terra exeuntibus tradunt, caule leui, cubitali, nudo, radice gemina, cuius inferior pars & maior mares gignat, superior ac minor fœminas. Et aliud genus satyrij (erythraicon appellant) semine uiticis maiore, leui: duræ radicis, cortice rubro intus albũ includi, sapore subdulce: ferè in montosis inueniri. Venerẽ, etiam si omnino manu teneatur radix, stimulari, adeo si bibatur in uino austero. Arietibus quoq; & hircis segnioribus in potu dari. Et à Sarmatis equis, ob assiduũ laborem pigrioribus in coitu, quod uitiũ prosedamum uocant. Vim eius restinguit aqua mulsa, aut lactuca sumpta. In totum quidẽ Græci, cum concitationẽ hãc uolunt significare, satyrion appellant, sic & crategin cognominantes & thelygonon, quarũ semen testium simile est. Tithymali quoq; ramorũ medullam habentes, ad Venerẽ promores fieri dicũtur. Prodigiosa sunt quæ circa hoc tradidit Theophrastus, autor alioqui grauis, septuageno coitu durasse libidinẽ cõtactu herbæ cuiusdam, cuius nomen speciemq́, nõ posuit. Sideritis adalligata uarices minuit, & sine dolore præstat. Podagræ morbus rarior solebat esse, nõ modo patrum auorumq; memoria, uerũ etiam nostra, peregrinus & ipse. Nam si Italiæ fuisset antiquitus, Latinum nomen inuenisset. Insanabilis nõ est credẽdus: quippe quoniã & sponte desijt, & in pluribus cura. Medentur panacis radices cũ uua passa, succus hyoscyami cũ farina uel semen: scordion ex aceto, iberis uti dictũ est. Verbenaca cũ axungia trita, cyclamini radix, cuius decoctũ & perniombus prodest. Podagras refrigerat radix è xiphio, semen è psyllio, cicuta cum lithargyrio aut axungia, aizoum in primo impetu podagræ rubentis, hoc est, calidæ. Vtrilibet uero cõuenit erigeron cũ axungia, plantaginis folia trita addito sale modico, argemonia tusa ex melle. Medetur & uerbenaca illita, aut si pedes macerẽtur in eius decocto. Et lappago, similis anagallidi, nisi esset ramosior ac pluribus folijs aspera, rugosa, asperioris succi, grauis odoris: quæ talis est, mollugo uocatur: similis, sed asperioribus folijs, asperugo. Superioris succus expressus pondere XI. denariorum in uini cyathis duobus quotidie sumitur. Præcipue uero liberat eo malo phycos thalassion: id est, fucus marinus, lactucæ similis, qui conchylijs substernitur: non podagræ modo, sed omnibus articulorum morbis impositus, prius quàm exarescat. Tria autem genera eius: latum, & alterum lõgius, quadamtenus rubens: tertium crispis folijs, quo in Creta uestes tinguntur, omnia eiusdem usus. Nicander ea & aduersus serpentes in uino dedit. Salutare est & semen eius herbæ, quam psyllion appellauimus, madefactum aqua, admixtis in heminam seminis, resinæ colophoniæ cochlearibus duobus, thuris uno. Laudantur & mandragoræ folia cum polenta tusa.

Medicinæ generales de pedibus, talis, articulis, neruis, & remedia contra morbos qui totũ corpus occupant, & de merthryda, & uigilijs, & paralysi, & de febribus frigidis, & febre fumẽtorum, & phreneticis, & chamæacta, & aizoo, & igne sacro. CAP. XI.

Talis uero tumẽtibus, limus aquaticus cum oleo subactus, mire prodest. Articulis succus è centaurio minore. Idem neruis utilissimus. Item centauris. Vettonica neruis discurrentibus per scapulas, humeris, spinæ, lumbis pota, ut in iocinere. Articulis quinquefolium impositũ. Mandragoræ folia cum polenta, uel radix recẽs tusa cum cucumere syluestri, uel decocta in aqua. Cubitorum ac pedum rimis polypodij radix. Articulis succus hyoscyami cum axungia. Amomi succus cũ decocto. Item centũculus decocta, uel muscus recens ex aqua obligatur donec marescat. Item lappæ boariæ radix è uino pota. Cyclaminos decocta in aqua perniunculos curat, omniaq́, alia frigoris uitia. Perniunculos curat & cotiledon cũ axũgia, Folia ex batrachio, Epithymi succus. Clauos pedum extrahit ladanum cum castoreo: uerbenaca ex uino. Nunc peractis malis quæ membratim sentiuntur, dicemus de his quæ totis corporibus grassantur. Remedia autem hæc cõmunia inuenio. Ante omnes potam dodecatheum, de qua diximus. Deinde panacis omnium generum radices, peculiariter longinquis morbis, & semen interaneorum uitijs. Ad omnes uero corporis dolores succum è scordio. Item uettonicæ, quæ pota colorem plumbeum corporis priuatim emendat, gratioremq; reducit. Geranion aliqui myrrhin, alij merthryda appellãt. Similis est cicutæ, folijs minutioribus, & caule breuiori, rotundo, saporis & odoris iucundi. Nostri sic eam tradunt. Græci folijs candidioribus paulò quàm maluæ, caulibus tenuibus, pilosis, ramosam ex interuallis binûm palmorũ, & in his folijs, inter quæ in cacuminibus capitula sint gruum. Alterum genus folijs anemones, diuisuris longioribus, radice mali modo rotunda, dulci, reficientibus se ab imbecillitate utilissima, & ferè talis uera est. Bibitur contra phthisin drachma in uini cyathis tribus bis die. Item contra inflationes, & cruda idem præstat. Succus radicis auribus medetur. Opisthotonicis semen drachmis quatuor cum pipere & myrrha potum. Phthisin sanat, &

nai, & plantaginis succus si bibatur, & ipsa decocta. In cibo cum sale & oleo, à somno matutino refrigerat. Eadem datur his, quos atrophos uocant, interpositis diebus. Vettonicæ phthisicis eclgmate cum melle fabæ magnitudine: Agaricum potum duobus obolis in passo, uel daucon cum centaureo maiore in uino. Phagedænis, quod nomẽ sine modo exedentiũ est, & aliâs ulcerum, tithymali medentur cum sesamis sumpti. Inter mala uniuersi corporis uigiliæ sunt plerisq;. Harũ remedio monstratur panaces, clymenos, aristolochia, & odore, & peruncto capite. Aizoum siue sedum, si inuolutum panno nigro, ignorantis puluino subijciatur: & œnothera siue onuris hilaritatem afferens in uino, amygdalaceo folio, flore rosaceo, fruticosa, longa radice, & cum siccata est uinum olente. Hæc in potu data feras quoq; mitigat. Cruditates quæ nauseam faciunt, digerit uettonica. Eadem pota à cœna concoctionem facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmæ pondere, & crapulam discutit. Item agaricum post cibos in aqua calida potum. Paralysin uettonica sanare dicitur. Item iberis, ut dictum est. Eadem & torpentibus membris prodest. Item argemonia, omnia quæ periclitentur secari discutiendo. Comitiales sanant panacis, quam heracliam diximus, radices potæ cum coagulo uituli marini, ita ut sint panacis tres partes: plantago pota: uettonica in oxymelite drachma, uel agaricum obolis tribus: folia quinquefolij ex aqua. Sanat & archezostis, sed cum aminæo pota. Sanat & baccaris radix arida in puluerem contrita, cyathis tribus cum coriandro in aqua calida. Et centunculus trita in aceto, aut melle, aut in aqua calida: uerbenaca ex uino pota, hyssopi baccæ ternæ contritæ, & in aqua potæ diebus sedecim: peucedanum cum coagulo uituli marini æquis portionibus potum: quinquefolij contrita folia ex uino pota diebus xxxi. uettonicæ farina pondere xij. cum aceti scillitici cyatho, mellis Attici uncia: scammoniũ obolis duobus cum castorei drachmis quatuor. Febres frigidas leuiores facit agaricum, potum in calida aqua: tertianas sideritis cum oleo. Item ladanum, quod in segetibus nascitur, contusum. Plantago ex aqua mulsa, duabus horis ante accessionẽ pota binis drachmis: uel succus radicis madefactæ uel tusæ: uel ipsa radix trita in aqua ferro calefacta. Quidam ternas radices in tribus cyathis aquæ dedere. Iidem in quartanis quaternas fecerunt. Buglosso marescente, si quis medullam è caule eximat, dicatq; ad quem liberandum febre id faciat, & alliget ei septem folia ante accessionem, aiunt à febre liberari. Itemq; uettonicæ drachmam, in aquæ mulsæ cyathis tribus, uel agaricum, maxime in his febribus, quæ cum horrore ueniunt. Quinquefolij folia quidam terna tertianis dedere, quaterna quartanis, plura cæteris, alij omnibus obolis tribus cum pipere ex aqua mulsa. Verbenaca quidem & iumentorum febribus in uino medetur: sed in tertianis à tertio geniculo incisa, quartanis à quarto. bibitur & semen hyperici utriusq; in quartanis, & horroribus uettonicæ farina, quæ omnes horrores coërcet: Item panaces, adeo excalfactoria natura, ut per niuem ituris bibere id, ac perungi eo præcipiant. Et aristolochia perfrictionibus resistit. Phreneticos somnus sanat, qui contingit peucedano ex aceto capiti infuso, anagallidum succo. È diuerso lethargicos excitari labor est, hoc præstante (ut perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo. Cõtra insanias uettonica bibitur. Carbunculos rumpit panaces. Sanat uettonicæ farina ex aqua, aut brassica cũ thure, frequenti potu calidæ: uel è carbone in cõspectu extincto fauilla, digito sublata & illita, uel plantago tusa. Tithymalus characites hydropicos sanat. Panaces, plantago in cibo, cum prius panem siccum ederint sine potu: uettonica drachmis duabus in duobus cyathis uini aut mulsi: uel agaricum, uel semen lonchitidis, duabus lingulis ex aqua potum: psyllium ex uino: anagallidum succus: cotyledonis radix è mulso: ebuli recentis radix, excussa tantum, nec colluta, quantum duo digiti comprehendant, ex uini ueteris calidi hemina: trifolij radix drachmis duabus in uino: tithymalũ, platyphillon cognomine, semen hyperici, quod coris appellatur: acte, quam quidam esse ebulum putant, radice contrita in uini cyathis tribus, si febris absit, uel semine ex uino nigro: Item uerbenaca, fasciculo manus plenæ decocta in aqua ad dimidias. Præcipue tamen chamææctæ succus aptissimus creditur. Eruptiones pituitæ emendant, plantago, cyclamini radix cum melle: ebuli folia contrita, & è uetere uino imposita etiam boam sanant, id est, rubentes papulas. Pruriginem succus strychni illitus. Igni sacro medetur aizoum: folia trita cicutæ: mandragora radix. Siccatur in aere ut cucumis, primoq; super mustum suspenditur, mox in fumo, dein tunditur in uino aut aceto. Prodest & uino myrteo fouere: mentæ sextans, uiui sulphuris uncia, ex aceto simul trita: fuligo ex aceto. Ignis sacri plura sunt genera, inter quæ medium hominem ambiens, qui zoster appellatur, & enecat si cinxerit. Medetur plantago cum creta cimolia, & peristereos per se: radix persolatæ. Alijs quæ serpunt, cotyledonis radix cum mulso: aizoum: succus linozostis ex aceto.

Ad luxata membra, & contra morbum regium, & contra furunculos, & fistulas, & inflationes, & ambustionem, & contra alios morbos, ad neruos, ad sanguinem. CAP. XII.

Radix polypodij illita, luxatis medetur. Doloremque & tumores tollunt semen psyllij, folia plantaginis tusa, sale modico addito; uerbasci semen ex uino decoctum & contritum: cicuta cũ axungia. Folia ephemeri tuberibus atq; tumoribus illinuntur, quæ etiámdum discuti possunt. Morbum regium in oculis præcipue mirari est, tenuitatem illam densitatemq; tunicularum felle subeunte. Hippocrates à septimo die in febre, mortiferum signum esse docuit. Nos scimus uixisse aliquos etiam ab hac desperatione. Fit uero & citra febres, impugnaturq; centaurio maiore (ut diximus)

poto, uettonica, agarici obolis tribus ex uini ueteris cyatho: Item uerbenacæ folio, obolis tribus ex uini calidi hemina quatriduo. Sed celerrime quinquefolij succus medetur tribus cyathis potus cum sale & melle. Cyclamini radix drachmis tribus bibitur in loco calido, & à perfrictionibus tuto, sudores enim felleos mouet. Folia tußilaginis ex aqua: Semen linozostis utriusq; inspersum potioni, uel cum absinthio, aut cicere decoctum: hyssopi baccæ cum aqua potæ: Lichen herba si cum sumitur cætero olere abstineatur: Polytrix in uino data, struthion in mulso. Paßim & in quacunque parte ac maximo incommodo nascuntur, qui furunculi uocantur, mortiferum aliquando malum confectis corporibus. Remedio sunt pycnocomi folia trita cum polenta, si nondum caput fecerint. Discutiunt & folia ephedri illita. Fistulæ quoq; in omni parte serpunt, medicorum uitio male sectis corporibus. Auxilio est centaurium minus collyrijs cum melle decocto additis: plantaginis succus infusus: quinquefolium cum sale & melle: ladanum cum castoreo. cotyledon cum medulla ceruina calefacta, imposita: uerbasci radicis medulla collyrij tenuitate in fistulam additur uel aristolochiæ radix, uel succus tithymali. Collectiones inflammationesq; sanant argemoniæ folia illita. Duritias & collectiones omnes uerbenaca, uel quinquefolium, decoctum in aceto: uerbasci folia uel radix: hyssopum è uino impositum: acori radix, decocto eius herbæ fouentibus: aizoum. Item quæ contusa sint, duritiasq; & sinus corporis. Tela omnia infixa corpori extrahunt folia tußilaginis, daucum, semen leontopodij tritum in aqua cum polenta. Suppurationibus imponuntur pycnocomi folia trita cum polenta, uel semen. itē orchis. Vitia quæ sint in oßibus, satyrij radice imposita, efficacißime sanari dicūtur. Nomæ & collectiones omnes, fuco maris prinsquam marescat, & alceæ radix collectiones discutit. Ambusta sanantur plantagine, arcio ita ut cicatrix fallat. Folia eius in aqua decocta & cō trita illinuntur: radices cyclamini cum aizoo: herba ipsa hyperici, quod corion appellauimus. Neruis & articulis conuenit plantago trita cum sale. Argemonia tusa ex melle. Peucedani succo perunguntur spastici, tetanici. Neruorum duritiæ ægylopis succo. Doloribus erigeron ex aceto illinitur. Epithymo spasticis opisthotonicis perungi semine hyperici, quod coris uocatur, idemq; bibere prodest. Phrynion dicitur etiam abscissos sanare neruos, si confestim imponatur trita uel mā sa. Spasticis, tremulis, opisthotonicis alceæ radix bibitur ex aqua mulsa. Sic & rigores excalfacit. Sanguinis profluuium sistit herbæ pæoniæ semen rubrum. Eadem & in radice uis. Cyclaminos uero, si ore sanguis reijciatur, siue è naribus, siue aluo fluat, siue fœminarum utero: item lysimachia pota uel illita, uel naribus indita: item plantaginis semen: Quinquefolium potum & illitum. Cicutæ semen in nares, si inde fluat, tritum ex aqua inditum: Aizoum, astragali radix: sistit & ischæmon, & achillea.

De herba equiseto, nymphæa, peucedano, siderite, alijsq; pluribus ad sanguinem sistendum utilibus, & stephanomeli, & erisithale, & contra uermes. CAP. XIII.

EQuisetum hippuris à Græcis dicta, & pratis uituperata nobis: est autem pilus terræ, equinæ setæ similis. lienem cursorum extinguit decocta fictili nouo ad tertias, quantum uas capiat, & per triduum heminis pota. Vnctis esculentis ante diem unum interdicitur. Græcorum uaria circa hanc opinio. Alij pini folijs similem, nigricantem, eodem nomine appellant, uim eius admirabilem tradentes, quod etiam sanguinis profluuia uel tactu eo tantum homine sistat. Alij hippurin, alij ephedron, alij anabasin uocant. Traduntque iuxta arbores nasci, & scandentem eas dependere comis ianceis multis nigris, ut est equorum cauda, geniculatis ramulis folia habere pauca, tenuia, exigua. Semen rotundum, simile coriandro, radice lignosa, nasci in arbustis maxime. Vis eius spissare corpora. Succus sanguinem è naribus fluentem inclusus sistit: item aluum. Medetur dysentericis in uino dulci potus cyathis tribus. Vrinam ciet. tußim orthopnœam sanat: item rupta, & quæ serpunt. Intestinis & uesicæ folia bibuntur. Enterocelen cohibet. Faciunt & aliam hippurin, breuioribus & mollioribus comis candidioribusq;, perquam utilem ischiadicis, & uulneribus ex aceto impositam, propter sanguinem sistēdum. Et nymphea trita plagis imponitur. Peucedanum cū semine cupreßi bibitur, si sanguis per os redditus est, fluxitq; ab infernis. Sideritis tantam uim habet, ut quāuis recēti gladiatoris uulneri illigata, sanguinem claudat: quod facit & ferulæ cinis, uel carbo: fungus uero etiā efficacius, qui secundum radicem eius nascitur. Per nares autem fluenti, & cicutæ semen tritum ex aqua inditumque, efficax habetur: item stephanomelis ex aqua. Vettonicæ farina è lacte caprino pota, sistit ex ubere fluentem: plantagoque contusa. Eiusdem succus uomentibus sanguinem datur. Ad erraticum autem radix persolatæ cum axungia uetere illita probatur: Ruptis conuulsisque ex alto deiectis centaurium maius, gentianæ radix trita uel decocta, uel succus uettonicæ, & hoc amplius à uocis aut lateris contentionibus: panaces, scordion, aristolochia, pota: agaricum. Item contusis & euersis potum duobus obolis in mulsi cyathis tribus, aut si febris sit, in aqua mulsa: uerbascum cuius flos similis auro est, acori radix, aizoum omne, sed è maiori succus efficacißime: item symphyti uel radicis decoctum: daucum crudum. Erisithales est flore luteo, folijs acanthi: bibitur è uino: item chamærops. & in sorbitione irio, uel plantago omnibus modis. Item phthiriasi, qua Sylla dictator consumptus est: nascunturque in sanguine ipso hominis animalia exesura corpus. Resistitur uuæ taminiæ succo, aut ueratri, cum oleo perunctis corporibus. Taminia quidem in aceto decocta, etiam uestes eo tædio liberat.

Ad ulcera & plagas, & ad uerrucas tollendas, & de polycnemo. CAP. XIIII.

Vlcera multorum sunt generum, ac multis modis curantur. Panacis omnium generum radix, ex uino calido illinitur manantibus. Siccat priuatim quam chironiam diximus. Cum melle trita tubera aperit: ulceribusq; quæ serpunt, deploratis auxilio est cũ æris flore, uino temperata omnibus modis, uel flore uel semine, uel radice. Eadem cum polenta uetustis uulneribus prodest. Heracliõ quoq; siderion, apollinaris, psyllium, tragacantha, scordotis cum melle purgat. Farina eius carnes excrescentes per se inspersa consumit. Polemonia ulcera, quæ cacoethe uocant, sanat. centaurium maius inspersum uel illitum: item minoris coma decocta uel trita, uetera quoq; ulcera purgat & persanat. Folliculi clymeni recentibus plagis imponuntur. Illinitur autem gentiana ulceribus quæ serpunt, radice tusa, uel decocta in aqua ad mellis crassitudinem, uel succo: uulneribus, ex ea factum lycium. Lysimachia recentibus plagis medetur. Plantago omnium generum ulceribus, peculiariter fœminarum, senum, & infantium. Igne mollita melior, & cum ceroto crassa ulcerum labra purgat, nomas sistit: tritam suis folijs integere oportet. Suppurationes, collectiones, sinus ulcerum chelidonia quoq; siccantur, uulnera adeo ut etiam pro spodio utantur. Eadem iã desperatis cum axungia imponitur. Dictamum pota sagittas pellit, & alia tela extrahit illita. Bibitur ex aqua cyatho foliorum obolo. Proxime pseudodictamũ. Vtraq; etiam suppurationes discutit. Aristolochia quoq; putria ulcera exest: sordida expurgat cum melle, uermesq; extrahit: item clauos in ulceribus natos: & infixa corpori omnia, præcipue sagittas, & ossa fracta, cum resina. Caua uero ulcera explet per se. Et cum iride, recentia uulnera ex aceto. Vetera ulcera uerbenaca, quinquefolium cũ sale & melle. Radices persolatæ, uulneribus ferro illatis recẽtibus imponuntur. folia ueteribus. Cum axungia utrũq;, & suo folio operitur. Damasonium ut in struma. folia uerbasci ex aceto aut uino. Peristereos ad omnia genera, uel callosorum putrescentiumq; ulcerum facit. Manantia nymphææ heracliæ radix sanat. Item cyclamini radix uel per se, uel ex aceto, uel cum melle. Eadem & contra steatomata efficax, sicut ad ulcera manãtia hyssopum, item peucedanum, cui ad recentia uulnera uis tanta est, ut saniem ossibus extrahat. Præstãt hoc & anagallides, cohibentq; quas uocant nomas, & rheumatismos. Vtiles & recentibus plagis, sed præcipue senum corpori. Cum ceroto apostemata & ulcera tetra, folia mandagoræ recentia, radix uulnera cũ melle aut oleo: cicuta cum siligine mixta mero: aizoum herpetas quoq; & nomas, ac putrescentia: sicut erigeron uerminosa: recentia autem uulnera astragali radix, & uetera quoq; ulcera purgat hypocisthis utraq;. Leontopodij semen tritum in aqua, & cum polenta illitum, spicula sagittarum extrahit: item pycnocomi semen. Tithymalus characias succo gangrenas, phagedænas, putria, uel decocto ramorum cum polenta & oleo: orchis radices, hoc amplius & cacoethe ex aceto cũ melle sicca & recentes: per se œnothera efferentia sese ulcera sanat. Scythica uulnera curant. Ad carcinomata, argemonia ex melle efficacissima est. Vulneribus præsanatis asphodeli radix decocta, ut diximus, trita cum polenta & illita, quibuscunq; uero apollinaris. Astragali radix in puluerem trita, humidis ulceribus prodest: item callitrix decocta in aqua. Priuatim uero ijs quæ calciamento facta sint uerbenaca, necnon & lysimachia contrita, ac nymphæa arida infriata. Politrix inueteratis ijsdem utilior. Polycnemon cunilæ bubulæ similis est, semine pulegij, surculosa, multis geniculis, corymbo odorato, acri & dulci odore, quæ ferro factis uulneribus cõmanducata imponitur, quinto die soluitur. Symphyton ad cicatricẽ celerrime perducit. item sideritis. Hæc imponitur ex melle. Verbasci semine ac folijs ex uino decoctis ac tritis omnia corpori infixa extrahuntur: item mandragoræ folijs cum polenta: cyclamini radicibus cum melle. Trissaginis folia in oleo contrita, ijs maxime adhibentur ulceribus, quæ serpunt: & alga in melle trita. Vettonica ad carcinomata, & melanias ueteres addito sale. Verrucas tollit argemonia ex aceto, uel batrachij radix, quæ & ungues scabros aufert. Lmozostidis utriusq; folia uel succus illitus. Tithymali omnes, genera uerrucarum omnium: item omnia pterygia, uarosq; tollunt. Cicatrices cum elegantia ad colorem reducit ladanum.

De pluribus experimentis ad mulierum menses & uuluæ morbos, & partus eijciendos, & continendos, & cutis in facie uitia, & capillum tingendum, & tollendum, & quadrupedum scabiem. CAP. XV.

Artemisiam & elelisphacum alligatas qui habeat uiator, negatur lassitudinem sentire. Muliebribus morbis medetur maxime in uniuersum paoniæ herbæ semen nigrum ex aqua mulsa. Eadem & in radice uis menses ciet. Panacis semen cum absinthio menses & sudores. Scordotis potu & illitu. Vettonica drachma in uini cyathis tribus bibitur cõtra omnia uuluarum uitia, aut quæ à partu fiunt. Menses nimios sistit achillea imposita, & decoctum eius insidẽtibus. Mammis imponitur hyoscyami semen ex uino: locis radix è cataplasmate. Et mammis etiam chelidonia. Secundas morantes, uel partus emortuos, radices panacis apposita extrahunt. Ipsum panaces in uino potum uuluas purgat, appositumq; cum melle. Polemonia pota ex uino, secundas pellit: nidore purgat uuluas. Centaurij minoris succus potu, fotuq; menses ciet. Item matoris radix, in uuluæ doloribus ijsdem modis prodest. Derasa uero & apposita, extrahit partus emortuos. Plantago apponitur in lana in dolore uuluæ: in strangulatu bibitur. Sed præcipua dictamo uis est. Menses ciet, partus emortuos uel transuersos eijcit: bibitur ex aquæ foliorum obolo, adeo ad hæc efficax ut ne in cubiculum quidem prægnantium inferatur. Nec potu tã-

tum, sed & illitu & suffitu ualet. Proxime pseudodictamum. Sed menses ciet cum mero decoctum pondere denary. Plurimis tamen modis aristolochia prodest, nam & menses & secundas ciet & emortuos partus extrahit, myrrha & pipere additis, pota uel subdita. Vuluas quoq; procidentes inhibet fotu uel suffitu, uel subiectu, maxime tenuis. Strangulatum ab his, mensiumq; difficultatem agaricum, tribus obolis in uini ueteris cyatho potum, emendat: peristereos apposita in adipe suillo recenti: antirrhino cum rosaceo & melle. Item apposita nymphaea thessala radix, dolori medetur. In uino pota nigro profluuia inhibet. E diuerso ciet cyclamini radix pota & apposita. Et uesicae insidentium decocto medetur. Secundas pota cissanthemos pellit, uuluam sanat. Et xiphy radix superior menses ciet, drachma ex aceto pota. Peucedanum stangulatus uuluae nidore ustum recreat. Menses aluosq; praecipue psyllium, drachma in cyathis tribus aquae mulsae ciet, semen mandragorae potum uuluam purgat. Menses ciet succus appositus, & emortuos partus. Nimia rursus profluuia sistit semen cum uino & sulphure. Alui profluuia sistit & contrahit batrachion potu uel cibo, ardens aliâs (ut diximus) cruda. Sed cocta cōmendatur sale & oleo, & cumino. Daucum & menses & secundas potu facilime pellit. Ladanum suffitu corrigit uuluas: dolori earum exulceratisq; imponitur. Emortua scammonium pellit, potum uel appositum. Menses ciet hypericum utrunq;, appositum. Ante alia uero (ut Hippocrati uidetur) crethmos è uino semine uel radice: cortice trahit & secundas, succurrit & strangulationibus ex aqua pota: item radix è geranio, peculiariter secundis inflammationibusque uuluarum conueniens. Purgat hippuris pota & apposita uuluas. Polygonus pota menses ciet & altheae radix. Folia plātaginis pellunt, item agaricum ex aqua mulsa. Artemisia uuluae medetur trita, ex oleo irino aut fico, aut cum myrrha apposita. Eiusdem radix pota intantum purgat, ut partus enectos extrahat. Menses & secundas ciet ramorum decoctum insidētibus: item folia pota drachma. Ad eadem omnia prosunt uel imposita uētri: imo cum farina hordeacea. Acoron quoq; utile est interioribus foeminarum morbis, & coniza utraq;, & crethmos. Et anthyllides duae uuluis utilissimae, torminibusq;, & secundarum morae, in uino potae, Callitrix fotu locis medetur, albugines in capite tollit, capillos inficit oleo trita. Geranion in uino albo potum, hypocisthis in rubro, profluuium sistunt. Hyssopum suffocationes laxat. Radix uerbenacae pota ex aqua, ad omnia in partu aut ex partu mala, praestantissima est. Peucedano quidam miscent in uino nigro semen cupressi contritum. Nam semen psylly deferuefactum in aqua, cum intepuit, epiphoras omnes uteri lenit, Symphyton tritum in uino nigro euocat mēses. Partus accelerat scordotis pota, drachma succi in aqua mulsa cyathis quatuor, dictami folia praeclare dantur ex aqua. Cōstat, unius oboli pondere, uel si mortui sint in utero infantes, protinus reddi sine uexatione puerperae. Similiter prodest pseudodictamum, sed tardius, cyclaminos adalligata, cissanthemos pota, uettonicae farina ex aqua mulsa. Arsenogonon & thelygonon herbae sunt habentes uuas floribus oleae similes, pallidiores tamē, semen album papaueris modo, Thelygoni potu foeminam concipi narrant. Arsenogonō ab ea semine oleae, nec alio distat. Huius potu mares generari perhibentur, si credimus. Aly utranq; ocymo similem tradunt. Arsenogoni autem semen geminum esse testibus simile. Mammarum uitys aizoum, quod digitellū appellauimus, unice medetur. Erigeron ex passo mammas uberiores facit: Sonchum in farre coctum. Quae uero mastos uocatur, indita, pilos mammarum è partu nascentium aufert, & tineas in facie, aliaq; cutis uitia emendat. Gentiana, nymphea heraclia illita, cyclamini radix, maculas omnes. Cacaliae grana mixta cerae liquidae, extendunt cutem in facie, erugantque. uitia omnia acori radix emendat. Capillum lysimachia flauum facit: denigrat hypericon, quod & corion uocatur: item ophrys herbae denticulato oleri similis, folys duobus. Nigritiam dat & polemonia, in oleo decocta. Psilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus, uerum iam & uiris est in usu. Efficacissimum autem habetur archezostis. Item tithymali succo, uel in sole, cum oleo illito crebro, uel euulsis pilis. Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis. Verum & reliqua genera herbarum reddamus.

C. PLINII SECVNDI

NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXVII.

*

PROOEMIVM.

Reliqua herbarum genera. CAP. I.

CRESCIT *profecto apud me certe, tractatu ipso admiratio antiquitatis. quantoq; maior copia herbarum dicenda restat, tanto magis adorare priscorum in inueniendo curam, in tradendo benignitatem subit. Nec dubie superata hoc modo posset uideri etiam rerum naturae ipsius munificentia, si humani operis esset inuentio. Nunc uero deorum fuisse eam apparet, aut certe diuinam etiam cum homo inueniret: eandemq; omnium parentem & genuisse haec & ostendisse, nullo uitae miraculo maiore, si uerum fateri uolumus. Scythicam herbā à Meotidis paludibus, & euphorbiam è monte Atlante, ultraq; Herculis columnas, & ipso rerum naturae defectu, parte alia britannicam ex oceani insulis extra terras positis: itemq; aethiopidem ab exusto sideribus axe, alias praeterea aliunde ultro citroq; humanae saluti in toto orbe portari, immensa Romanae pacis maiestate, non homines modo*

modo diuersis inter se terris gentibusq;, uerum etiam montes, & excedentia in nubes iuga, partisq, eorum & herbas quoq; inuicem ostentante. Aeternum quæso deorum sit munus istud. Adeo Romanos, uelut alteram lucem, dedisse rebus humanis uidentur.

De aconito, & panthera, quæ extinguitur aconito. CAP. II.

SEd antiquorum curã diligẽtiamq; quis possit satis uenerari, cum cõstet omniũ uenenorũ ocyssimum esse aconitũ: & tactis quoq; genitalibus fœminini sexus animalium, eodem die inferre mortem? Hoc fuit uenenum, quo interemptas dormientes à Calfurnio Bestia uxores M. Cæcilius accusator obiecit. Hinc illa atrox peroratio, eius in digito mortuas. Fabulæ narrauere è spumis Ceberi canis, extrahente ab inferis Hercule, ideoq; apud Heracleam Ponticam, ubi monstratur is ad inferos aditus, gigni. Hoc quoq; tamen in usus humanæ salutis uertere, scorpionum ictibus aduersari experiendo datum in uino calido. Ea est natura ut hominem occidat, nisi inuenerit quod in homine perimat. Cum eo solo colluctatur, uelut pari intus inuento. Sola hæc pugna est, cum uenenum in uisceribus reperit: mirumq;, exitialia per se ambo cum sint, duo uenena in homine commoriuntur, ut homo supersit. Imò uero etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt, demõstrando quomodo uenenata quoq; ipsa sanarẽtur. Torpescunt scorpiones aconiti tactu, stupentq; pallentes, & uinci se confitentur. Auxiliatur eis elleborum album, tactu resoluente: ceditq; aconitum duobus malis, suo & omnium. Quòd si quis illa forte ab homine excogitari potuisse credit, ingrate deorum munera intelligit. Tangunt carnes aconito, necantq; gustatu earum pantheras, nisi hoc fieret, repleturas illos situs. Ob id quidam pardalianches appellauere. At illas statim liberari morte, excrementorum hominis gustu, demonstratum. Quod certe casu repertum quis dubitet? & quoties fiat etiam nunc ut nouum nasci, quoniam feris ratio & usus inter se tradi non possit.

Quòd omnium creaturarum conditor sit deus. CAP. III.

HIc ergo casus, hic est ille, qui plurima in uita inuenit deus. Hoc habet nomen, per quem intelligitur eadem & parens rerum omnium & magistra natura, utraq, coniectura pari, siue ista quotidie feras inuenire, siue semper scire iudicemus. Pudẽdumq; rursus, omnia animalia quæ sint salutaria ipsis nosse, præter hominem. Sed maiores, oculorum quoq; medicamentis aconitum misceri, saluberrime promulgauere, aperta professione, malum quidem nullum esse sine aliquo bono. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus uenena, monstrare quale sit aconitum, uel depræhendendi gratia. Folia habet cyclamini aut cucumeris, non plura quatuor, ab radice leniter hirsuta. Radicem modicam cammaro similem marino. Quare quidam cammaron appellauere, alij thelyphonon, ex qua diximus causa. Radix incuruatur paulum scorpionũ modo, quare & scorpion aliqui appellauere. Nec defuere qui myoctonon appellare mallent, quoniam procul & è longinquo odore mures necat. Nascitur in nudis cautibus, quas aconas nominant. Et ideo aconitum aliqui dixere, nullo iuxtà, ne puluere quidem, nutriente. Hanc aliqui rationem nominis attulere. Alij, quoniam uis eadem in morte esset, quæ cotibus ad ferri aciem deterendam, statimq; admota uelocitas sentiretur.

De æthiopide, & agerato, & aloë, & alcea, & alypo, & alsina, & androsace, & androsæmo, & ambrosia, & anoni, & anagyro, & anonymo. CAP. IIII.

AEthiopis folia habet phlomo similia, magna & multa, & hirsuta ab radice. Caulem quadrãgulum, scabrum, similem arcio, multis concauum alis, semen eruo simile, candidum, geminum, radices numerosas, longas, plenas, molles, glutinosas gustu. Siccæ nigrescunt, duranturq; ut cornua uideri possint. Præter Aethiopiam nascuntur, & in Ida monte Troadis, & in Messenia. Colliguntur autumno, siccãtur in sole aliquot diebus, ne situm sentiant. Medentur uuluis, potæ in uino albo, ischiadicis, pleureticis, faucibus, scabris, decoctæ potu dantur. Sed quæ ex Aethiopia uenit eximia est atq; illico prodest. Ageratõ ferulacea est, duorum palmorum altitudine, origano similis, flore bullis aureis. Huius ustæ nidor urinam ciet, uuluamq; purgat, tanto magis insidentibus. Causa nominis nõ hæc, sed quoniam diutissime nõ marcescit. Aloe scillæ similitudinem habet, maior, & pinguioribus folijs ex obliquo striata. Caulis eius tener est, rubens medius, non dissimilis antherico: radice una, ceu palo in terram demissa, grauis odore, gustu amara. Laudatissima ex India affertur, sed nascitur & in Asia, non tamen ea utuntur, nisi ad uulnera recentibus folijs, mirifice enim conglutinat, uel succo. Ob id in turbinibus cadorum eam serunt, ut aizoum maius. Quidam & caulem ante maturitatem seminis incidũt succi gratia, aliqui & folia. Inuenitur & per se lacryma adhærens. Ergo pauimentandum ubi sata sit, censent, ut lacryma non absorbeatur. Fuere, qui traderent in Iudæa super Hierosolymam metallicam eius naturã, sed nulla magis improba est, neq, alia nigrior est, aut humidior. Erit ergo optima pinguis ac nitida, ruffi coloris, friabilis, ac iocineris modo coacta, facile liquescens. Improbanda nigra & dura, harenosa quoq, quæ et gustu intelligitur. Gummi adulteratur & acacia. Natura eius spissare, densare, & leniter calfacere. Vsus in multis, sed principalis aluum soluere, cum penè sola medicamentorum quæ id præstant, confirmet etiam stomachum, adeo non infestet ulla ui contraria. Bibitur drachma. Ad stomachi uero dissolutionẽ, in duobus cyathis aquæ tepidæ uel frigidæ, cochlearis mensura, bis térue in die ex interuallis, ut res exigit. Purgationis etiam causa plurimum tribus drachmis. Efficacior, si pota ea sumatur cibus. Capillum fluentem continet cum uino austero, capite in sole contra capillum peruncto. Delo-

rem capitis sedat temporibus & fronti imposita ex aceto & rosaceo, diluitorq; infusa. Oculorum uitia omnia sanari ea conuenit, priuatim prurigines & scabiem genarum. item insignita ac liuida, illita cum melle, maxime Pontico. Tonsillas, gingiuas, & omnia oris ulcera. Sanguinis excreationes, si modicæ sint, drachmæ pondere ex aqua: si minus, ex aceto pota. Vulnerum quoq; sanguinem, & undecunq; fluentem sistit per se, uel ex aceto. Aliâs etiam est uulneribus utilissima, ad cicatricem perducens. Eadem inspergitur exulceratis genitalibus uirorum, condylomatis, rimisq; sedis aliâs ex uino, aliâs ex passo, aliâs sicca per se, ut exigit mitiganda curatio, aut coercēda. Hæmorrhoidum quoq; abundantiam leniter sistit. Dysenteriæ infunditur. Et si difficilius concoquantur cibi, bibitur à cœna modico interuallo. Et in regio morbo tribus obolis ex aqua. Deuorantur pilulæ cū mellis decocto, aut resina terebinthina, ad purganda interiora. Digitorum pterygia tollit. Oculorum medicamentis lauatur, ut quod sit harenosissimū subsidat. Aut torretur in testa, pennaq; subinde uersatur, ut possit æqualiter torreri. Alcea folia habet similia uerbenacæ, quæ & peristereon cognominatur, caules tres aut quatuor, foliorum plenos, florē rosæ, radices albas, cum plurimum sex, cubitales, obliquas. Nascitur in pingui solo, nec sicco. Vsus radicis ex uino uel ex aqua dysentericis, aluo citæ, & ruptis, conuulsis. Alypon cauliculus est molli capite, non dissimilis betæ, acre gustatu ac lentum, mordensq; uehementer & accēdens. Aluum soluit in aqua mulsa, addito sale modico. Minima potio duarum drachmarum, media quatuor, maxima sex, ea purgatione quibus datur è gallinaceo iure. Alsine, quam quidam myosoton appellant, nascitur in lucis, unde & alsine dicta est. Incipit à media hyeme, arescit æstate media: cum prorepit, musculorum aures imitatur folijs. Sed aliā docebimus esse quæ iustius myosotis uocetur. Hæc eadem erat quæ helxine, nisi minor minusq; hirsuta esset. Nascitur in hortis, & maxime in parietibus. Cum teritur, odorem cucumeris reddit. Vsus eius ad collectiones inflammationesq; : & in eadem omnia quæ helxine, sed infirmius. Epiphoris peculiariter imponitur: item uerendis ulceribusq;, cum farina hordeacea. Succus auribus eius infunditur. Androsaces herba est alba, amara, sine folijs, folliculos in cirris habens, & in his semen: nascitur in maritimis Syriæ maxime. Datur hydropicis drachmis duabus tusa aut decocta in aqua, uel aceto, uel uino. Vehementer enim urinas ciet. Datur & podagricis illiniturq;. Idem effectus est & semini. Androsæmon, siue (ut alij appellauere) ascyron, non absimile est hyperico, de qua diximus, cauliculis maioribus, dēsioribusq;, & magis rubentibus. Folia albæ rutæ figura. Semē papaueris nigri. Coma tritæ sanguineo succo manāt. Odor ei resinosus. Gignitur in uineis. Ferè medio autūno effoditur, suspenditurq;. Vsus ad purgandā aluum tusæ cum semine, potaq; matutino, uel à cœna duabus drachmis, in aqua mulsa, uel uino, uel aqua pura, totius potionis sextario. Trahit bilē: prodest ischiadicis maxime. Sed postera die, capparis radicem resinæ permixtam deuorare oportet drachmæ pondere, iteriumq; quatridui interuallo eadē facere. A purgatione autem ipsa robustiores uinum bibere, infirmiores aquam. Imponitur & podagris & ambustis, & uulneribus, cohibēs sanguinem. Ambrosia uagi nominis est, & circa alias herbas fluctuati fruticem unum habet densum, ramosum, tenuem, trium ferè palmorum, tertia parte radice breuiorem, folijs rutæ. Circa imum caulem in ramulis semen est uuis dependentibus, odore uinoso: qua de causa botrys à quibusdam uocatur, ab alijs artemisia. Coronantur illa Cappadoces. Vsus eius ad ea quæ discuti opus sit. Anonin quidam ononida malunt uocare, ramosam, similem fœnograeco, nisi fruticosior hirsutiorq; esset, odore iucundo, post uer spinosa. Estur etiam muria condita. Recens uero margines ulcerum erodit. Radix decoquitur in posca dolori dentium. Eadem cum melle pota, calculos pellit. Comitialibus datur in oxymelite, decocta ad dimidias. Anagyros quam aliqui acopon uocant, fruticosa est, grauis odore, flore oleris: semen in corniculis non breuibus gignit, simile renibus, quod durescit per messes. Folia collectionibus imponuntur, difficulterq; parientibus adalligantur, ita ut à partu statim auferantur. Quòd si emortuus hæreat, & secundæ mensesq; morentur, drachmæ pondere bibuntur in passo folia. Sic & suspiriosis dātur: & in uino uetere ad phalangiorum morsus. Radix discutiendis concoquendisq; adhibetur. Semen commanducatum uomitiones facit. Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Affertur è Scythia, celebrata Hicesio, non paruæ autoritatis medico, item Aristogitoni, in uulneribus præclara, ex aqua tusa & imposita: pota uero, mammis præcordijsque percussis: item sanguinem excreantibus. Putauerunt & bibendam uulneratis. Fabulosa arbitror quæ adijciuntur: recente ea si uratur, ferrum aut æs ferruminari.

De aparine, & arctio, & aspleno, & asclepiade, & astere uel bubonio, & ascyro uel ascyroide, & aphace, & de alcibio, & alectorolopho. CAP. V.

APartnen aliqui omphacocarpon, alij philanthropon uocant, ramosam, hirsutam, quinis senisue in orbem circa ramos folijs per interualla: Semen rotundum, durum, concauum, subdulce. Nascitur in frumentario agro, aut hortis pratisue, asperitate etiam uestium tenaci. Efficax contra serpentes, semine poto ex uino drachma: & contra phalangia. Sanguinis abundantiam ex uulneribus reprimunt folia imposita, succus auribus infunditur. Arction aliqui arcturum uocant: similis est uerbasco folijs, nisi quòd hirsutiora sint, caule longo, molli, semine cumini. Nascitur in petrosis, radice tenera, alba, dulciq;. Decoquitur in uino ad dentium dolorem, ita ut contineatur ore decoctum. Bibitur propter ischiada & strāguriam è uino,

amb

ambustis imponitur & pernionibus. Fouentur eadem cum radice semine trito in uino. Asplenum sunt qui hemionion uocant, folijs trientalibus multis, radice limosa, cauernosa, sicut filicis candida, hirsuta: nec caulem, nec florem, nec semẽ habet. Nascitur in petris, parietibus opacis, humidis, laudatissima in Creta. Huius foliorum iure in aceto decocto, per dies xl. poto lienem absumi aiunt: & illinuntur autem eadem sedante singultus. Non danda fœminis, quoniam sterilitatem facit. Asclepias folia ederæ habet, ramos longos, radices numerosas, tenues, odoratas: floris uirus graue: semen securidacæ. Nascitur in montibus. Radices torminibus medentur, & contra serpentium ictus, non solum potu, sed etiam illitu. Aster ab aliquibus bubonion appellatur, quoniam inguinum præsentaneum remedium est. Cauliculus folijs oblongis duobus aut tribus, in cacumino capitula stellæ modo radiata. Bibitur aduersus serpentes. Sed ad inguinum medicinam, sinistra manu decerpi iubent, & iuxta cinctus alligari. Prodest & coxendicis dolori adalligata. Ascyron & ascyroides, similia sunt inter se & hyperico: maiores habet ramos quod ascyroides uocatur, ferulaceos, omnino rubentes, capitulis paruis, luteis. Semen in caliculis pusillum, nigrum, resinosum. Comæ tritæ uelut cruentant. Qua de causa quidam hanc androsæmon uocauere. Usus seminis ad ischiadicos, poti duabus drachmis in hydromelitis sextario. Aluum soluit, bilem detrahit. Illinitur & ambustis. Aphace tenuia admodum folia habet, pusillo altior lenticula est. Siliquas maiores fert, in quibus terna aut quaterna semina sunt nigriora, & madidiora & minora lenticula. Nascitur in aruis. Natura ei ad spissandum efficacior quàm lenti: reliquo usu eosdem effectus habet. Stomachi aluiq; fluxiones sistit semen decoctum. Alcibion qualis esset herba, apud autores non reperi. Sed radicem eius & folia trita, ad serpentis morsum imponi & bibi iubent: folia quantum manus capiat trita cum uini meri cyathis tribus, aut radicem drachmarum trium pondere cum uini eadem mensura. Alectorolophos, quæ apud nos crista dicitur, folia habet similia gallinacei cristæ, plura, caulem tenuem, semẽ nigrum in siliquis. Utilis tussientibus cocta cum faba fressa, melle addito, & caligini oculorum. Solidum semen cõijcitur in oculum, nec turbat, sed in se caliginem contrahit. Mutat colorem, sed ex nigro albicare incipit, & intumescit, ac per se exit.

De alo. CAP. VI.

Alum nos uocamus, Græci symphytõ petræum, simile cunilæ bubulæ, folijs paruis, ramis tribus aut quatuor à radice, cacuminibus thymi, surculosum, oderatum, gustu dulce, saliuam ciens, radice longa rutila. Nascitur in petris, ideo petræum cognominatum: utilissimum lateribus, lienibus, renibus, torminibus pectoris, pulmonibus sanguinem reijcientibus, faucibus asperis. Bibitur radix trita, & in uino decocta, & aliquando superlinitur. Quin & commanducata sitim sedat, præcipueque pulmonem refrigerat. Luxatis quoque imponitur & conuulsis, lieni, interaneis. Aluum sistit cocta in cinere: detractisque folliculis trita cum piperis nouem granis, & ex aqua pota. Vulneribus sanandis tanta præstantia est, ut carnes quoque cum coquuntur, conglutinet addita: unde & Græci nomen imposuere. Ossibus quoque fractis medetur.

De alga, & actea, & de ampelo agria, & absinthio. CAP. VII.

Alga russa & scorpionum ictibus. Actea grauis foliorum odore, caulibus asperis geniculatis, semine nigro ut ederæ, baccis mollibus, nascitur in opacis & asperis, aquosisque. Datur acetabulo pleno interioribus fœminarum morbis. Ampelos agria uocatur herba, folijs duris cineracei coloris, qualem in satis diximus, uiticulis longis, callosis, rubentibus, qualiter flos quem Iouis flammam appellauimus in uiolis, fert semen punici mali simile acinis. Radix eius decocta in aquæ cyathis ternis, additis uini Coi cyathis duobus, aluum soluit leniter: ideoq; hydropicis datur. Uuluæ uitia & cutis in facie mulierum emendat. Ischiadicos quoque uti hac herba prodest, tusa cum folijs, & illita cum succo suo. Absinthij genera sunt plura: santonicum appellatur à Galliæ ciuitate: Ponticum à Ponto, ubi pecora pinguescunt illo, & ob id sine felle reperiuntur, neque aliud præstantius, multóque Italico amarius, sed medulla Pontici dulcis. De usu eius conuenit herbæ facillimæ, atque inter paucas utilissimæ, præterea sacris populi Romani celebratæ peculiariter. Siquidem Latinarum ferijs quadrigæ certant in Capitolio, uictorq; absinthium bibit: credo sanitatem præmio dari honorifice arbitratis maioribus. Stomachum corroborat, & ob hoc sapor eius in uina transfertur, ut diximus. Bibitur & decoctum aqua, postea nocte & die refrigeratum sub diuo, decoctis sex drachmis foliorum cum ramis suis in cœlestis aquæ sextarijs tribus: oportet & salem addi. Uetustissime in usu est. Bibitur & madefacti dilutum: Ita enim appellatur hoc genus. Diluti ratio, ut (quisquis fuerit modus aquæ) tegatur per triduum. Tritum raro in usu est, sicut & succus expressi. Exprimitur autem cum primum semen turgescit, madefactum aqua triduo, recens, aut siccum septem diebus. Deinde coctum in æneo uase ad tertias x. heminis in aquæ sextarijs xlv. iterumq; percolatum herba lente coquitur ad crassitudinem mellis, qualiter ex minore centaurio quæritur succus. Sed hic absinthij, inutilis stomacho capitiq; est, cum sit ille decoctus saluberrimus. Nanque astringit stomachum, bilemq; detrahit, urinam ciet, aluum emollit, & in dolore sanat: uentris animalia pellit, malaciam stomachi, & inflationes discutit cum sili & nardo Gallico, aceto exiguo addito. Fastidia absterget, concoctiones adiuuat.

Cruditates detrahit cum ruta, & pipere & sale. Antiqui purgationis causa dabant, cum marinæ aquæ ueteris sextario, seminis sex drachmis, cũ tribus salis, & mellis cyatho. Efficacius purgat duplicato sale. Diligẽter autem teri debet, propter difficultatem. Quidã & in polenta dedere supradictum pondus, addito pulegio, alij contra paralysin, alij pueris folia in fico, sic ut amaritudinem fallerent. Thoracem purgat cum iride sumptum. In regio morbo crudum bibitur cum apio, aut adianto. Aduersus inflationes calidum paulatim sorbetur ex aqua. Iocineris causa cum Gallico nardo, lienis cum aceto, aut pulte, aut fico sumitur. Aduersatur fungis ex aceto: item uisco: Cicutæ ex uino & muris aranei morsibus, draconi marino, scorpionibus. Oculorum claritati multum confert. Epiphoris cum passo imponitur: sugillatis cum melle. Aures decoctum eius uaporis suffitu sanat: aut si manat sanies, cum melle tritum. Vrinam ac menses cient tres quatuórue ramuli, cum Gallici nardi radice una, cyathis aquæ ve. Menses priuatim cum melle sumptũ, & in uellere appositum. Anginis subuenit cum melle & nitro. Epinyctidas ex aqua sanat. uulnera recentia, priusquam aqua tangantur impositum: præterea capitis ulcera. Peculiariter ilibus imponitur, cum cypria cera, aut cum fico. Sanat & pruritus. Non est dandum in febri. Nauseas maris arcet in nauigationibus potum: inguinum tumorem in uentrali habitum. Somnos allicit olfactum, aut inscio sub capite positum. Vestibus insertum tineas arcet. Culices ex oleo perunctis abigit, & fumo si uratur. Atramentum librarium ex diluto eius temperatum, literas à musculis tuetur: capillum denigrat absinthij cinis, unguento rosaceoq; permixtus. Est & absinthium marinum, quod quidam seriphium uocant, probatissimum in Taposiri Aegypti: huius ramum Isiaci præferre solenne habent: angustius priore, minusque amarum, stomacho inimicum, aluum mollit, pellitq; animalia interaneorum. Bibitur cum oleo & sale, aut in farinæ trimestris sorbitione dilutum. Coquitur quantam manus capiat, in aquæ sextario ad dimidias.

De ballote, & botrye fruticosa, & brabylla, & bryo, & bupleuro, & catanance, & calla, & circea, & cirsio, & crategono, & theligono, & crocodilio, & cynosorchi, & chrysolachano, & cucubalo, & conserua. CAP. VIII.

BAllotem alio nomine melamprasion Græci uocant, herbam fruticosam, angulosis caulibus nigris, hirsutis, folijs uestientibus maioribus quàm* porri, & nigrioribus, graue olẽtibus. Vis eius efficax aduersus canis morsus, ex sale folijs tritis imposita: item ad condylomata, coctis cinere, in folio oleris. Purgat & sordida ulcera cum melle. Botrys fruticosa herba est, luteis ramulis. Semen circa totam nascitur, folia cichorio similia. Inuenitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoicis: hoc Cappadoces ambrosiam uocant, alij artemisiam. Brabylla spissandi uim habet cotonei mali modo, nec amplius de ea tradunt autores. Bryon marina herba sine dubitatione est, lactucæ folijs similis, rugosa ueluti contracta, sine caule, ab ima radice exeuntibus folijs. Nascitur in scopulis maxime, testisque terra comprehensis. Præcipua siccandi ei spissandique uis, & collectiones omnes inflammationesq; cohibendi, præcipue podagræ, & quicquid refrigerare opus sit. Bupleuri semen ad ictus serpentium dari reperio, fouerique plagas decocta ea herba, adiectis folijs mori aut origani. Catanancen Thessalam herbam qualis sit, à nobis describi superuacuum est, cum sit usus eius ad amatoria tantum. Illud non ab re est dixisse ad detegendas magicas uanitates, electam ad hunc usum coniectura, quoniam arescens contraheret se ad speciem unguium milui exanimati. Eadem ex causa & cemos silebitur à nobis. Calla duorum generum est. Vna similis aro. Nascitur in arationibus. Colligitur antequam inarescat, ususque eosdem habet quos arum. Bibitur quoq; radix huius ad exinaniendas aluos, mensesque mulierum. item caules cum folijs in leguminibus decocti, sanant tenasmon. Alterum genus eius quidam anchusam uocant, alij rhinoclisiam. Folia lactucæ longiora, plumosa, radice rubra, quæ ignes sacros cum flore polentæ sanat imposita: iocineris autem uitia, in uino albo pota. Circea strichno satiuo similis est, flore nigro, pusillo, paruo semine ut milij, nascente in quibusdam corniculis, radice semipedali, triplici ferme aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi. Nascitur in apricis saxis. Diluitur in uino, bibiturq; ad dolorem uuluæ & uitia. Macerari oportet in sextarijs tribus quadrantem radicis tusæ, noctem & diem. Trahit eadem potio & secundas, semine lac minuitur, in uino aut mulsa aqua poto. Cirsion cauliculus est tener duũ cubitorum, triangulo similis, folijs spinosis circundatus. Spinæ molles sunt. Folia bouis linguæ similia, minora, subcandida, & in cacumine capitula purpurea, quæ soluuntur in lanugines. Hanc herbam radicémue eius adalligatam, dolores uaricum sanare tradunt. Cratægonon spicæ tritici simile est, multis calamis ex una radice emicantibus, multorumque geniculorum. Nascitur in opacis, semine milij, uehementer aspero gustu: quod si bibant ex uino ante cœnam, tribus obolis in cyathis aquæ totidem, mulier ac uir, ante conceptum diebus xl. uirilis sexus partum futurum aiunt. Est & alia cratægonos, quæ thelygonos uocatur. Differentia intelligitur lenitate gustus. Sunt qui florem cratægoni bibentes mulieres, intra xl. diem concipere tradant. Eadem sanant ulcera uetera nigra cum melle: explent sinus ulcerum, & atropha carnosiora faciunt, perulenta expurgant, panos discutiunt, podagras, collectionesque omnes leniunt, peculiariter mammarum. Theophrastus arboris genus intelligi uoluit crategonon siue crategona, quam Itali aquifolium uocant. Crocodilion chamæleontis herbæ nigræ figuram habet, radice longa, æqualiter crassa, odoris asperi. Nascitur in sabuletis. Pota sanguinem per nares pel

*marrubij

res pellit copiosum crassumq́; , atq; ita lienem consumere dicitur. Cynosorchin aliqui orchin uocant, folijs oleæ, mollibus, ternis, per semipedem longitudinis in terra stratis, radice bulbosa, oblonga, duplici ordine, superiore quæ durior est, & inferiore quæ mollior. Eduntur ut bulbi cocti, in uineis ferè inuenti. Ex his radicibus si maiorem edant uiri, mares generari dicũt: si minorem fœminæ, alterum sexum. In Thessalia molliorẽ in lacte caprino uiri bibunt ad stimulandos coitus, duriorem uero, ad inhibendos. Aduersatur alter alteri. Chrysolachanum in pineto, lactucæ simile nascitur. Sanat neruos incisos, si confestim imponatur. Et aliud genus chrysolachani traditur, flore aureo, folijs oleris. Coctum estur, ut olus molle. Herba hæc adalligata morbum regium habentibus, ita ut spectari ab his poßit, sanari id malum traditur. De chrysolachano nec satis dici scio, nec plura reperio. Nãq; & hoc uitio laborauere proximi uiq; herbarij nostri, quod ipsis notas uelut uulgares strictim & nominibus tantum indicauere, tanquam coagulo terræ aluum sisti, stranguriam dissolui, si bibatur ex uino aut aqua. Cucubali folia trita cum aceto, serpentium ictibus & scorpionum mederi. Quidam hãc alio nomine strumum appellant, alij Græce strychnõ: Acinos habet nigros. Ex his cyathus succi cum mulsi duobus, medetur lumbis: item capitis doloribus cum rosaceo infusus. Ipsa strumis illita. Peculiaris est alpinis maxime fluminibus conferua, appellata à conferruminãdo, spõgia aquarum dulcium uerius quàm muscus aut herba, uillosæ densitatis atq; fistulosæ. Curatum ea scio, omnibus ferè oßibus confractis, prolapsum ex arbore alta putatorem circundata uniuerso corpori, aquam suam inspergentibus quoties inaresceret, raroq́, nec nisi deficientem herbam mutationis causa resoluentibus, conualuisse uix credibili celeritate.

De cocco gnidio, & dipsaco, & dryopteri, & dryophono, & elatine, & empetro siue calcifraga, & epicacti siue elleborine, & epimedio, & enneaphyllo, & filice, & de femore bubulo, & galeopside siue galeobdolo, & glauce siue eugalacto. CAP. IX.

COcco gnidio color cocci, magnitudo grano piperis maior, uis ardens. Itaq; in pane deuoratur, ne adurat cum gulam transit. Huic uis præsentanea cõtra cicutam. Sistit aluum. Dipsacos folia habet lactucæ, bullasq́; spinosas in dorsi medio, caulem duorũ cubitorum, ijsdem spinis horridum, genicula eius binis folijs amplectentibus, concauo alarum sinu, in quo subsistit ros salsus. In cacumine capitula sunt echinata spinis. Nascitur in aquosis, Sanat rimas sedis. Item fistulas decocta in uino radice, usq; dum sit craßitudo ceræ, ut poßit in fistula collyrium mitti. Item uerrucas omnium generum. Quidam & alarum quas suprà diximus succum illinunt his. Dryopteris filici similis, in arboribus nascitur, tenui foliorum subdulcium incisura, radice hirsuta. Vis ei caustica est. Ideo psilothrum est radix tusa. Illinitur enim usq; dũ sudores euocet. Iterumq́; & tertio, ita ne sudor abluatur. Dryophonon similis herba est, cauliculis tenuibus, cubitalibus, circũdatis utrinq; folijs, pollicari amplitudine, qualia oxymyrsines, sed candidioribus mollioribusq́;, flore candido sambuci. Edunt cauliculos decoctos. Semine uero eius pro pipere utuntur. Elatine folia habet helxinæ, pusilla, pilosa, rotunda, semipedalibus ramulis quinis senisue, à radice statim foliosis. Nascitur in segetibus. Acerba gustu, & ideo oculorum fluctionibus efficax, folijs cum polenta tritis & impositis subdito linteolo. Eadem cum lini semine cocta, sorbitionis usu dysenteria liberat. Empetron, quam nostri calcifragam uocant, nascitur in montibus maritimis, ferè in saxo: quo propius mari fuit minus salsa est, potaq́; bilem trahit acpituitas: quo longius magisq́; terrena, amarior sentitur. Trahit aquam. Sumitur autẽ in iure aliquo, aut in hydromelite. Vetustate uires perdit. Recens urinas ciet. Decoctum in aqua uel tritum calculos frãgit. Qui fidem promisso huic quærunt, affirmant lapillos, qui subferuefiant unà, rumpi. Epicactis, ab alijs elleborine uocatur, parua herba, exiguis folijs, iocineris uitijs utilißima, & contra uenena pota. Epimenidion caulis est non magnus, ederæ folijs denis atq; duodenis, nũquam florens, radice tenui, nigra, subgraui odore. Nascitur in humidis, & huic spissandi refrigerandiq́; natura, fœminis cauenda. Folia in uino trita uirginũ mãmas cohibent. Enneaphyllon, longa folia nouena habet causticæ naturæ. Imponitur lana circundatum, ne urat latus, continuo enim pustulas excitat, lumborum doloribus & coxendicum utilißimum. Filicis duo genera nec florem habent, nec semen. Pterin Græci uocant, alij blechnon, cuius ex una radice complures exeũt filices, bina etiam cubita excedentes longitudine, non graues odore. Hanc marẽ existimãt. Alterum genus thelypterin Græci uocãt, alij nymphæã pterin. Est autẽ singularis atq; nõ fruticosa, breuior, molliorq́; & densior, folijs ad radicẽ canaliculata. Vtriusq; radice sues pinguescunt. Folia utrisq; lateribus pinnata, unde nomen Græci imposuere. Radices utriq; longæ in obliquũ, nigræ, præcipue cũ maruere. Siccari autem eas sole oportet. Nascũtur ubiq;, sed maxime frigido solo. Effodi debẽt uergilijs occidentibus. Vsus radicis in trimatu tantũ, neq; ante neq; postea. Pellunt interaneorum animalia: ex his tæneas cum melle: cætera ex uino dulci triduo potæ. Vtraq; stomacho inutilißima. Aluum soluit, primo bilem trahẽs, mox aquam: melius tæneas cũ scammonij pari pondere. Radix eius duûm oboloru͂ pondere ex aqua, post unius diei abstinẽtiam bibitur, melle prægustato contra rheumatismos. Neutra danda fœminis, quoniam grauidis abortum, cæteris sterilitatẽ facit. Farina earum ulceribus tetris inspergitur: iumentorum quoq; ceruicibus. Folia cimicem necant, serpentem non recipiunt. Ideo substerni utile est in locis suspectis: ustæ etiam fugant nidore. Fecere medici huius quoque herbæ discrimen. Optima Macedonica est,

secun

secunda Castopica. Femur bubulum appellatur herba, neruis & ipsa utilis, recens in aceto ac sale trita. Galeopsis, aut, ut alij, galeobdolon uel galion, caulem & folia habet urticæ leniora, & quæ grauem odorem trita reddant, flore purpureo. Nascitur circa sepes ac semitas ubiq;. Folia caulesq; duritias & carcinomata sanant ex aceto trita & imposita, item strumas. Panos & parotidas discutiunt. Ex usu est & decocto succo fouere. Putrescentia quoq;, & gangrenas sanat cum sale. Glaux antiquitus engalacton uocabatur cytiso & lenticulæ folijs similis: auersa candidiora. Rami in terram serpunt quini seniue, admodum tenues ab radice. Flosculi purpurei exeunt. Inueniuntur iuxta mare. Coquitur in sorbitione similaginis, ad excitandum ubertatem lactis, eamq; qui hauserint, balneis uti conuenit.

De glaucio, & glycyside, & gnaphalio siue chamæzelo, & galedrago, & holco, & hyosiri, & holosteo, & hypophæsto. CAP. X.

Glaucion in Syria & Parthia nascitur, humilis herba, densis folijs, ferè papaueris, minoribus tamen sordidioribusq;, odoris tetri, gustus amari cum astrictione. Granum habet crocei coloris. Hoc in olla fictili luto circumlitum, in clibanis calefaciunt, deinde exempto succum exprimunt eiusdem nominis. Usus est & succi & foliorum, si terantur, aduersus epiphoras, quæ uniuersæ uno impetu cadunt. Hinc temperatur collyrium, quod medici diaglaucion uocant. Lactis quoq; ubertas intermissa restituitur. Sumitur eius rei causa ex aqua. Glycyside, quam aliqui pæoniam, aut pentorobon uocant, caulem habet duum* cubitorum, comitantibus duobus aut tribus, subrutilum, cute lauri, folia qualia isatis, pinguiora rotundioraq;, & minora. Semen in siliquis aliud grano rubente, aliud nigro. Duo autem genera sunt. Fœmina existimatur, cuius radicibus ceu bulam longiores, circiter octo aut sex adhærent. Mas plures habet, quoniam non una radice nixus est, palmi altitudine, candidaq;. Ea gustu astringit. Fœminæ folia myrrham redolent, & densiora sunt. Nascuntur in syluis. Tradunt noctu effodiendas, quoniam pico martio impetum in oculos faciente, interdiu periculosum sit. Radix uero cum effodiatur, periculum esse ne sedes procidat. Magna id uanitate ad ostentationem rei fictum arbitror. Usus in his diuersus. Rubra enim grana rubentis menses sistunt xv. ferè pota in uino nigro. Nigra grana uuluis medentur, ex passo aut uino totidem pota. Radix omnes uentris dolores sedat in uino, aluumq; purgat: sanat opisthotonum, morbum regium, renes, uesicam: matricem autem & stomachum decocta in uino, aluumq; sistit. estur etiam contra malum mentis, sed in medendo quatuor drachmæ satis sunt. Grana nigra auxiliantur & suppressionibus nocturnis, in uino pota quo dictum est numero. Stomacho uero & rosionibus, & esse ea & illinire prodest. Suppurationes quoq; discutiuntur; recentes nigro semine, ueteres rubro. Vtrunq; auxiliatur à serpente percussis: Et pueris contra calculos, incipiente stranguria. Gnaphalion alij chamæzelon uocant, cuius folijs albis mollibusque pro tomento utuntur sanè & similia sunt. Datur in uino austero ad dysenteriam, uentris solutiones, mensesq; mulierum sistit. Infunditur autem tenasmo. Illinitur & putrescentibus ulcerum. Galedragon uocat Xenocrates leucacantho similem, palustrem & spinosam, caule ferulaceo, alto, cui summo capite inhæreret simile ouo. In hoc crescente ætate uermiculos nasci tradunt, quos pyxide conditos adalligant cum pane brachio ad eam partem qua dens doleat, miremq; ilico dolorem tolli. Valere non diutius anno, & ita si terram non attigerit. Holcus in saxis nascitur siccis. Aristas habet in cacumine tenues, culmo quale ordeum restibile. Hæc circa caput alligata, uel circa lacertum, educit è corpore aristas. Quidam ob id aristidam uocant. Hyosiris intubo similis, sed minor, & tactu asperior: uulneribus contusa præclare medetur. Holosteon sine duritia est herba, ex aduerso appellata à Græcis, sicut fel dulce, tenuis usq; in capillamenti speciem, longitudine quatuor digitorum ceu gramen, folijs angustis, astringens gustu. Nascitur in collibus terrenis. Usus eius ad conuulsa, rupta in uino pota. Vulnera quoq; conglutinat. Nam & carnes coguntur, addita. Hypophæston nascitur in spinis, ex quibus fiunt aneæ fulloniæ, sine cauliculo, sine flore, capitulis tantum inanibus, & folijs paruis, multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, molles. Succus earum exprimitur æstate, ad soluendam aluum, tribus obolis, maxime in comitialibus morbis, & tremulis hidropicis. Contra uertigines, orthopnœas, paralyseis incipientes.

*palmorum

De hypoglossa, & hypicoo, idæa, isopyro, lathyri, leontopetalo, lycopside, lithospermo, lapide uulgari, de limeo, leuce, & leucographi. CAP. XI.

Hypoglossa folia habet figura syluestris myrti, concaua, spinosa, & in his ceu linguas folio paruo exeunte de folijs. Capitis dolorem corona ex his imposita minuit. Hypicoon in segetibus nascitur, folijs rutæ. Natura eius eadem quæ papaueris succo. Idææ herbæ folia sunt quæ oxymyrsines. adhærent his uelut pampini, in quibus flos. Aluum mensesq;, & omnem abundantiam sanguinis sistit. Spissandi cohibendiq; naturam habet. Isopyron aliqui phaselion uocant, quoniam folium quod est aniso simile, in pampinos torquetur. Capitula sunt in summo caule tenuia, plena seminis melanthij. Contra tussim & cætera pectoris uitia, ex melle aut aqua mulsa, item iocineri utilissima. Lathyris folia habet multa, lactucæ similia, tenuiora, germina multa, in quibus semen tuniculis continetur ut capparis: quæ cum inaruere, eximuntur grana piperis magnitudine, candida, dulcia, facilia purgatu. Hæc uicena in aqua pura aut mulsa pota, hydropicos sanant. Trahunt & bilem. Qui uehementius purgari uolunt, cum folliculis ipsis sumunt eam, an stomachum lædunt. Itaq; inuentum est, ut cum pisce aut iure gallinacei sumerentur. Leontopetalon alij rhapeion uocant, folio brassicæ, cau

cæ, caule semipedali: alæ multæ, semen in cacumine in siliquis ciceris modo. radix rapo similis, grandis, nigra. Nascitur in aruis. Radix aduersatur omniũ serpẽtium generibus ex uino pota, nec alia res celerius proficit. Datur & ischiadicis. Lycopsis longioribus quàm lactuca est folijs, crassioribusq́; Caule lõgo, hirsuto, adnatis multis cubitalibus, flore paruo, purpureo. Nascitur in cãpestribus. Illinitur cũ farina hordeacea igni sacro. Sudorẽ in febribus mouet, succo aquæ calidæ admixto. Inter omnes herbas lithospermo nihil est mirabilius. Aliqui ægonichon uocant, alij dios pyron, alij heracleos. Herba quincuncialis ferè, folijs duplo maioribus quàm rutæ, ramulis surculosis, crassitudine iũci, gerit iuxta folia singulas ueluti barbulas, & earum in cacuminibus lapillos candore & rotunditate margaritarũ, magnitudine ciceris, duritia uero lapidea. Ipsi quà pediculis adhæreãt, cauernulas habẽt, & intus semen. Nascitur & in Italia, sed laudatissimũ in Creta. Nec quicquã inter herbas maiore quidẽ miraculo aspexi. Tantus est decor, uelut aurificũ arte alternis inter folia cãdicantibus margaritis, tã exquisita difficultas lapidis ex herba nascentis. Iacere atq; humi serpere autores tradũt. Ego uulsam nõ hærentẽ uidi. Iis lapillis drachmæ pondere potis in uino albo calculos frãgi, pelliq́; constat, & stranguriã discuti. Neq; in alia herbarũ fides est usus statim, ad quam medicinã nata sit. Est autẽ eius species, ut etiã sine autore usu statim nosci possit. Lapis uulgaris iuxta flumina fert muscũ siccum, canũ. Hic fricatur altero lapide addita hominis saliua, illo lapide tangitur impetigo. Qui tangit dicit, [illegible]. Limeũ herba appellatur à Gallis, qua sagittas in uenatu tingũt medicamento, quod uenenũ ceruariũ uocant. Ex hac in tres modios salinati additur, quantum in una sagitta addi solet, ita offa demittitur boum faucibus in morbis. Alligari postea ad præsepia oportet, donec purgẽtur. Insanire enim solent. Si sudor insequitur, aqua frigida perfundi. Leuce mercuriali similis, nomen ex causa accepit, per medium folium candida linea transcurrente: quare mesoleucon quidam uocant. Succus eius fistulas sanat: ipsa contrita, carcinomata. Fortassis eadem sit quæ leucas appellatur, contra omnia marina uenena efficax. Speciem eius autores nõ tradunt, nec aliud quàm syluestrem latioribus folijs esse efficaciorem, hanc semine acriorem. Leucographis qualis esset scriptum nõ reperi, quod eo magis miror, quoniam utilis proditur sanguinem excreantibus, tribus obolis cum croco: Item cœliacis, trita ex aqua & apposita: Profluuio fœminarum, oculorum quoq; medicamentis, & explendis ulceribus, quæ fiunt in teneris partibus corporis.

De medio, & myosota, & myagro, & natrice, & othone, & onosma, & onopordo, & osyri, & oxye, & batrachio, & polygono, & leucantemo, & phytema, & phyllo, & phellandrio, & phalari, & polyrrhizo, & proserpinaca, & de rhacoma, de reseda, & stœchade. CAP. XII.

Medion folia habet iridis satiuæ, caulem tripedalem, & in eo florem grandem, purpureum, rotundum, semine minuto, radicem semipedalem. In saxis opacis nascitur. Radix drachmis duabus cum melle menses fœminarum sistit eclegmate per aliquot dies sumpto. Semen quoq; in uino tritum, contra abundantiam fœminarum datur. Myosota siue myosotis, leuis herba, caulibus pluribus ab una radice, aliquatenus rubentibus concauis, ab imo folijs angustis, oblongis, dorso acuto, nigris, per interualla assidue geminatis, tenuibus cauliculis ex alis prodeuntibus, flore ceruleo. Radix digitali crassitudine, multis capillamentis fibrata. Vis ei septica & exulceratrix, ideoq; ægilopas sanat. Tradunt Aegyptij, mensis quem Thiatin uocant die xxvij. ferè in Augustum mensem incurrente, si quis huius herbæ succo inũgatur mane priusquã loquatur, non lippiturũ eo anno. Myagros herba ferulacea est, folijs similis rubiæ, tripedanea. Semẽ oleosum, quod et fit ex eo. Medetur oris ulceribus peruũctis hoc succo. Herba quæ uocatur nigina, tribus folijs lĩgis in tubaceis illita cicatrices ad colorem reducit. Natrix uocatur herba, cuius radix euulsa uirus hirci redolet. Hac in piceno à fœminis abigunt, quos mira persuasione fatuos uocant: ego species lymphantium hoc modo animorũ esse crediderim, qui tali medicamento iuuentur. Odontitis inter fœni genera est, cauliculis densis ab eadem radice, geniculatis, triangulis, nigris in geniculis folia parua habet, longiora tamen quàm polygonon. Semen in alis hordeo simile, florem purpureum, pusillum. Nascitur in pratis. Decoctum cauliculorum eius in uino austero quantum manus capiat, dentiũ dolori medetur, ita ut cõtineatur ore. Othone in Syria nascitur, similis erucæ, perforatis crebro folijs, flore croci, quare quidã anemonen uocauerunt. Succus eius oculorũ medicamẽtis cõuenit. Mordet enim leniter & excalfacit, astringitq; siccãdo. Purgat cicatrices & nubeculas, & quicquid obstat. Quidam tradunt lauari, atq; ita siccatam digeri in pastillos. Onosma lõga folia habet ferè ad tres digitos in terra iacentia, tria, ad similitudinem anchusæ incisa, sine caule, sine flore, sine semine. Prægnans si edat eam, aut supergradiatur, abortum facere dicitur. Onopordon si comederint asini, crepitus reddere dicũtur. Trahit urinas & menses, aluum sistit, suppurationes & collectiões discutit. Osyris ramulos fert nigros, tenues, lentos, & in ijs folia nigra ceu lini: semenq; in ramulis nigrum initio, dein colore mutato rubescens. Smegmata mulieribus faciunt ex his. Radicum decoctum potum, sanat arquatos. Eædem priusquam maturescat semen, concisæ, & sole siccatæ, aluum sistunt. Post maturitatem uero collectæ, & in sorbitione decoctæ, rheumatismũ uentris medentur, & per se tritæ ex aqua cœlesti bibuntur. Oxys folia terna habet. Datur ad stomachum dissolutum. Edunt & qui exterocelen habent. Polyanthemum, quam quidam batrachion appellant, causticam exulcerat cicatrices, & ad colorem reducit: Eademq́ue uitiligines concorporat.

Polyg

Polygonon Græci uocant, quam nos sanguinariam nō attollitur à terra, folijs rutæ, semine graminis. Succus eius infusus naribus supprimit sanguinem, & potus cum uino, cuiuslibet partis profluuium excreationesq; cruentas inhibet. Qui plura genera polygoni faciunt, hanc marem intelligi uolunt, appellariq; à multitudine seminis, aut densitate fruticis calligonon. Alij polygonaton à frequentia geniculorum, alij theuthalida, alij carcinetrō, alij clema, multi myrtopetalō. Necnon inueniuntur qui hanc fœminam esse dicant. marē autem maiorem, minusq; nigram, & geniculis densiorem, semine sub omnibus folijs turgescentem. Quocunque hæc modo se habeant, uis earum est spissare ac refrigerare. Semina aluum soluunt largius sumpta, urinā cient, rheumatismos cohibent: qui si non fuere, nō prosunt. Stomachi feruori folia imponuntur: uesicæ dolori illinuntur, & ignibus sacris. Succus & auribus purulentis instillatur & oculorum dolori per se. Dabatur & in febribus ante accessiones duobus cyathis in tertianis, quartanisue præcipue. Item cholericis, dysentericis, & in solutione stomachi. Tertium genus oreon uocatur in mōtibus nascens harundini teneræ simile, uno caule, dēsis geniculis, & in se fractis, folijs autē piceæ, radicis superuacuæ, inefficacius quàm superiora. Peculiare ischiadicis. Quartū genus syluestre appellatur, penè arboris modo frutex, radice lignosa, stirpe cedri rubicūdo: ramis sparti, binûm palmorū, nigris geniculorum ternis quaternisue articulis. Huic quoq; spissandi natura, sapor mali cotonei. Decoquitur in aqua ad tertias, aut aridi farina inspergitur & oris ulceribus, & attritis partibus. Propter gingiuarū uero uitia ipsa commāducatur. Nomas sistit, omniaq; quæ serpūt, aut difficilem cicatricem habent. Priuatim uero sanat à niue facta ulcera. Herbarij & ad anginas utuntur illa: & in capitis dolore coronam ex ea imponunt: & contra epiphoras collo circumdant. In tertianis quidā sinistra manu euulsam adalligant: adeo contra profluuia sanguinis, nec ullam magis aridam quàm polygonum seruant. Pancration aliqui scillam pusillam appellare malunt, folijs albi lilij longioribus crassioribusq;, radice bulbi magni, colore ruffo. Aluū soluit, succo cū farina erui sumpto: ulcera purgat. Hydropicis spleneticisq; cum melle datur. Alij decoquunt eam, donec aqua dulcis fiat. Eaq; effusa, radicem terentes digerunt in pastillos sole siccatos, & postea utuntur ad capitis ulcera, & cætera quæ repurganda sunt: Item ad tussim quātum tribus digitis apprehenderint, in uino dātes, & ad lateris dolores, aut peripneumonicis eclegmate. Propter ischiada in uino bibendum, & propter tormina mensesq; ciendos. Peplos, quam aliqui sycen, alij meconion aphrodes uocant, ex una radice tenui fruticat, folijs rutæ paulo latioribus, semine sub folijs rotundo, minore quàm cādidi papaueris. Inter uites ferè colligitur messibus. siccaturq; cum fructu suo, subiectis aquis in quas excidat. Hoc poto aluus soluitur, bilis ac pituita detrahitur. Media potio est acetabuli mēsura, in aqua mulsæ heminis tribus. Et cibis inspergitur obsonijsq; ad molliendam aluum. Periclymenos fruticat & ipsa, ex interuallo duo folia habens, subcandida, mollia. In cacumine autem semen inter folia durū, & quod difficile euellatur. Nascitur in aruis ac sepibus, cōuoluens se adminiculis quibuscunq;. Semen eius in umbra siccatum tunditur, & in pastillos digeritur. Hi resoluti dantur in uini albi cyathis tribus, tricenis diebus, ad lienē: eumq; urina cruenta, aut per aluum absumit, quod intelligitur à decimo statim die. Vrinam cient & folia decocta, quæ & orthopnoicis prosunt. Partum quoq; adiuuant, secundasq; pellunt pota simili modo. Pelecinum in segetibus diximus nasci, fruticosam cauliculis, folijs ciceris. Semen in siliquis fert, corniculorum modo aduncis, ternis quaternisue, quale githnouimus, amarum, stomacho utile. Additur in antidotis. Polygala palmi altitudinem petit, in caule summo folijs lenticulæ, gustu astricto, quæ pota lactis abūdantiam facit. Poterion, aut (ut alij uocant) phrynion, uel neurada, large fruticat, spinis retorrida, lanugine spissa, folijs paruis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore longo, herbacei coloris: seminis nulli usus, sed gustu acuto & odorato. Inuenitur in aquosis collibus. Radices habet duas aut tres, binûm cubitorum in altitudine, neruosas, candidas, firmas. Circumfoditur autumno, & præciso frutice dat succum gummi similem. Radix mira uulneribus sanandis traditur, præcipueq; neruis uel præcisis illita. Decoctum quoq; eius cum melle potum dissolutiones neruorū, & infirmitates, & incisuras iuuat. Phalangites, à quibusdā phalangion uocatur, ab alijs leucanthemon, uel (ut in quibusdam exemplaribus inuenio) leucacantha. Ramuli sunt ei nunquam pauciores duobus, in diuersa tendentes: flos candidus, lilio rubro similis, semine nigro, lato, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuiore, radice herbacei coloris. Huius folio uel flore uel semine auxiliantur contra scorpionum phalangiorūq; & serpentiū ictus: Item contra tormina. Phyteuma qualis sit, describere superuacuū habeo, cū sit usus eius tantū ad amatoria. Phyllon à Græcis uocatur herba in saxosis montibus, fœmina magis herbacei coloris, caule tenui, radice parua, semine rotundo, papaueri simili: Hæc sui sexus facit partus. Mares autē semine tantū differens, quod est incipientis oliuæ. Vtrunq; bibitur in uino. Phellandrion nascitur in palustribus, folio apij. Bibitur semē eius propter calculos & uesicæ incōmoda. Phalaris thyrsum habet longum, tenuem, ceu calamum, in summo florem inclinatum · semen simile sesamæ. Et hoc calculos frangit, potum ex uino uel aceto uel cum melle & lacte. Idem & uitia uesicæ sanat. Polyrrhizon folia habet myrti, radices multas: Hæ tusæ dantur in uino contra serpentes: Prosunt & quadrupedibus. Proserpinaca herba uulgaris est, eximij aduersus scorpiones remedij. Eadem contrita, addita muria & oleo anginam eximie curari tradunt. Præterea in quantalibet lassitudine recreari defessos,

fessos, etiam cum obmutuerint, si subijciatur linguæ. Si deuoretur, uomitionem sequi salutarem. Rhacoma affertur ex his quæ supra Põtum sunt regionibus. Radix costo nigro similis, minor & ruffior paulò, sine odore, calfaciens gustu & astringens. Eadem trita uini colorem reddit, ad crocum inclinãtem. Illita collectiones inflãmationesq́; sedat, uulnera sanat, epiphoras oculorum sedat ex passo illita. Insignita cũ melle, & alia liuentia ex aceto. Farina eius inspergitur cõtra cacoethe, & sanguinẽ reijcientibus drachma pondere in aqua. Dysentericis etiam & cœliacis, si febri carent, in uino: sin aliter, ex aqua. Facilius teritur, nocte antecedente madefacta. Datur & decoctum eius bibendũ duplici mensura ad rupta, conuulsa, contusis, ex sublimi deuolutis. Si pectoris sint dolores, additur piperis aliquid & myrrhæ: si dissolutio stomachi, ex frigida aqua sumitur, siue intus siue extra purulentis excreationibus: item hepaticis, splenecticis, ischiadicis: ad renum uitia, suspiria, orthopnœas. Arteriæ scabritias sanat ex passo, tribus obolis potis trita, aut decoctum eius. Lichenas quoq; ex aceto imposita purgat. Bibitur contra inflationes & perfrictiones, febres frigidas, singultus, tormina, asperitates, capitis grauitates, melancholicas uertigines, lassitudinũ dolores & cõuulsiones. Circa Ariminũ nota est herba, quam resedam uocant. Discutit collectiones inflãmationesque omnes. Qui curant ea, addunt hæc uerba, Reseda morbos reseda scisne scisne quis hic pullos egerit? radices nec caput, nec pedes habeant. Hæc ter dicunt, totiesq́; despuunt. Stœchas in insulis tantum eiusdem nominis gignitur, odorata herba, coma hyssopi, amara gustu. Menses ciet potu, pectoris dolores leuat. Antidotis quoque miscetur.

De solano, & smyrnio, & telephio, & trichomane, & thalietro, & thlaspe, & tragonia, & tragoni, & trago, & tragopogo, & spondyli. Et quòd quidam morbi in quibusdã non sunt gentibus. CAP. XIII.

Solanum Græci strychnon uocant, ut tradit Cornelius Celsus. Huic uis reprimendi refrigerãdiq́;. Smyrnion caulẽ habet apij, folia latiora, & maxime circa stolones multos, quorum à sinu exiliunt pinguia, ad terram infracta, odore medicato, & cum quadam acrimonia iucundo, colore in luteum languescente, capitibus cauliũ orbiculatis, ut anethi semine rotundo, nigro, quod arescit incipiẽte æstate. Radix quoq; odorata, gustu acri mordet, succosa, mollis. Cortex eius foris niger, intus pallidus. Odor myrrhæ habet qualitatem, unde & nomẽ. Nascitur & in saxosis collibus, & in terrenis. Vsus eius excalfacere, extenuare. Vrinam & menses cient folia & radix. Semen aluum sistit. Radix collectiones & suppurationes nõ ueteres, item duritias discutit illita. Prodest & cõtra phalangia ac serpẽtes, admixto cachri aut polio, aut melissophyllo, in uino pota, sed particulatim, quoniam uniuersa uomitionem mouet. Qua de causa aliquando cum ruta datur. Medetur tussi & orthopnϾ semen, uel radix. Item thoracis, aut lienis, aut renum, aut uesicæ uitijs. Radix autem ruptis, conuulsis. Partus quoq; adiuuat, & secundas pellit. Datur & ischiadicis cum crethmo in uino. Sudores ciet & ructus, ideo inflationem stomachi discutit. Vulnera ad cicatricem perducit. Exprimitur & succus radici, utilis fœminis & thoracis præcordiorũq; desiderijs: calfacit enim & concoquit, & purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potu, quibus & succus illinitur, & malagmate è cortice arido. Et ad obsonia utuntur cũ mulso & oleo, & garo, maxime in elixis carnibus simul, cõcoctiões facit, sapore simillima piperi. Eadẽ in dolore stomacho efficax. Telephion portulacæ similis est & caule & folijs. Rami à radice septeni octoniue fruticant, folijs crassis, carnosis. Nascitur in cultis, & maxime inter uites. Illinitur lentigini, & cũ inaruit teritur. Illinitur & uitiligini, ternis ferè mensibus, senis horis noctis aut diei, postea farina hordeacea illinitur. Medetur & uulneribus & fistulis. Trichomanes adianto similis est, exilius modo, nigriusq;, folijs lenticulæ densis, amaris, aduersis inter se. Decoctum eius strangurias sanat in uino albo potum, addito cumino rustico. Succus cohibet capillos defluentes, aut si effluxerint reparat. Alopeciasq; densat tritum, & in oleo illitum. Sternutamenta quoq; gustatu mouet. Thalietrum folia coriandri habet, pinguiora paulò, caulem papaueris. Nascitur ubiq;, præcipue in campestribus. Medẽtur ulceribus folia cum melle. Thlaspe duorum generum est, angustis folijs digitali longitudine, & latitudine in terrã uersis, in cacumine diuisis, cauliculo semipedali, non sine ramis, peltarũ specie, semine incluso lẽticulæ effigie, nisi quòd infringitur, unde nomẽ. Flos albicat. Nascitur in semitis & sepibus. Semen asperi gustus, bilem & pituitam utrinq; extrahit. Modus sumendi, acetabuli mensura. Prodest & ischiadicis infusum, donec sanguinẽ trahat. Menses quoq; ciet, sed partus necat. Alterum thlaspe, aliqui Persicũ napi uocãt, latis folijs, radicibus magnis, & ipsum utile ischiadicorũ infusioni. Prodest & inguinibus utrinq;. Præcipitur, ut qui colligit, dicat sumere se contra inguina & cœtera omnes collectiones, & contra uulnera, unaq; manu tollat. Tragonia herba qualis sit, non traditur. Credo & falsum esse promissum Democriti. Portentosum enim est, adalligatã criduo absumere lienes. Tragonis, siue tragion, nascitur in Creta tantũ insula maritimis, iunipero similis, & semine & folio & ramis. Succus eius lacteus in gummi spissatus, uel semen, impositione spicula è corpore eijcit. Tunditur recens, & cũ uino illinitur, aut siccæ farina cũ melle. Eadem lactis abundantiã facit, mammisq; unice medetur. Est & alia herba tragos, quam aliqui scorpion uocant, semipedẽ alta, fruticosa, sine folijs, pusillis racemis rubẽtibus, grano tritici acuto acumine, & ipsa in maritimis nascẽs. Huius ramorum x. aut xij. cacumina trita ex uino pota cœliacis,

dysentericis, sanguinem excreantibus, mensiumq; abundantiæ auxiliatur. Est & tragopogon, quē alij comē uocant, caule paruo, folijs croci, radice longa, dulci, super caulem calyce lato, nigro. Nascitur in asperis, sine usu. Et de herbis quidē memoria digna hactenus aut accepimus, aut comperimus. In fine earum admonere non ab re iudicamus alijs alias uirium ætates esse. Longißimo tempore durat elateriū, ut diximus: Chamæleon niger xl. annis. Centaurium non ultra xij. Peucedanum & aristolochia ac uitis syluestris anno in umbra seruantur. Et animalium quidem cæterorum nullum aliud radices à nobis dictas attingit, excepta spōdyli, qua omnes persequitur. Genus id serpētis est. Ne illud quidem dubitatur, omnium radicum uim effectusq; minui, si fructus prius maturescant: item seminum, antè radice propter succum incisa. Resoluitur autem omnium uis consuetudine: & desinunt prodesse cum opus est, quæ quotidie in usu fuere, æque quàm nocere. Omnes uero herbæ uehementiores effectu uiribusq; sunt in frigidis locis, & in aquilonijs, item siccis. Sunt & gentium differentiæ nō mediocres. Sicut accepimus de tineis lumbricisq; messe Aegypti, Arabiæ, Syriæ, Ciliciæ populis. è diuerso Græciæ, Phrygiæ omnino non innasci. Minus id mirum, quàm quod in confinio Atticæ Bœotiæq; Thebanis innascuntur, cū absint Atheniensibus. Quæ contemplatio aufert rursus nos ad ipsorum animalium naturas, ingenitasq; ijs uel certiores morborum omnium medicinas. Enimuero rerum omnium parens, nullum animal ad hoc tantū ut pasceretur, aut alia satiaret, nasci uoluit, artesque salutares inseruit & uisceribus, quippe cū surdis etiā rebus inseruerit. Tum uero illa animæ auxilia præstātißima ex anima alia esse uoluit, contemplatione ante cuncta mirabili.

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXVIII.

*

PROOEMIVM.

De medicinis ex animalibus. CAP. I.

DICTAE erant omnium rerum naturæ, inter cœlum ac terram nascentium, restabantq; quæ ex ipsa tellure fodiuntur, si nō herbarum ac fruticum tractata remedia auferrent transuersos, ex ipsis animalibus quæ sanantur, reperta maiore medicina. Qui ergo diximus herbas & florū imagines, ac pleraq; inuentu rara ac difficilia, ijdem tacebimus quid in ipso homine prosit homini, cæteraque genera remediorum inter nos inuentia? cum præsertim, nisi carenti doloribus morbisq; uita ipsa pœna fiat. Minime uero. Quin omnem insumemus operam, licet fastidij periculum urgeat: quando ita decretum est, minorem gratiæ quàm utilitatum uitæ respectum habere. Quinimo externa quoq; & barbaros etiam ritus indagabimus. Fides tantum autores appellet. Quāquam & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus, potiusq; cura rerū, quàm copia instituimus. Illud admonuisse perquàm necessarium est, dictas iam à nobis naturas animaliū, & quæ cuiusq; essent inuenta. Neque enim minus profuere medicinas reperiendo, quàm prosunt præbendo. Nunc quæ in ipsis auxilientur indicari, neq; illic in totum omissa. Itaq; hæc esse quidem alia, illis tamen connexa. Incipiemus autem ab homine, ipsum sibi exquirentes, immensa statim difficultate obuia. Sanguinem quoq; gladiatorum bibunt, ut uiuentibus poculis, comitiales morbi: quod spectare facientes eadem harena feras quoq; horror est. At hercule illi ex homine ipso sorberi efficacißimum putant calidum spirantemq;, & unà ipsam animam ex osculo uulnerum, cum plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana. Alij medullas crurum quærūt, & cerebrum infantium. Nec pauci apud Græcos, singulorum uiscerum membrorumq; etiam sapores dixere, omnia persecuti usq; ad resegmina unguium: quasi uero sanitas uideri poßit, feram ex homine fieri, morboq; dignū in ipsa medicina, egregia hercule frustratione si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi? Quis ista inuenit ostenta? Tecum enim res erit euersor iuris humani, monstrorumq; artifex, qui primus ea condidisti, credo ne uita tui obliuisceretur. Quis inuenit singula membra humana mādere? qua coniectura inductus? Quam potest medicina ista originē habuisse? Quis ueneficia innocētiora effecit quàm remedia? Esto barbari externiq; ritus inuenerint, etiámne Græci suas fecere has artes? Extant commentationes Democriti, ad alia noxij hominis è capite ossa plus prodesse: ad alia, amici & hospitis. Iam uero ui interempti dente gingiuas in dolore scarificari, Apollonius efficacißimum scripsit. Miletus, oculorum suffusiones felle hominis sanari. Artemon caluaria interfecti, neque cremati, propinauit aquam è fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem suspendio interempti catapotia fecit, contra canis rabiosi morsus Antheus. Atq; etiam quadrupedes homines sanauere, contra inflationes boum, perforatis cornibus inserentes ossa humana: ubi homo occisus esset, aut crematus, siliginem quæ pernoctasset, suum morbis dando. Procul à nobis nostrisque literis absint ista. Nos auxilia dicemus, non piacula: sicubi lactis puerperarū usus mederi poterit, sicubi saliua tactúsue corporis, cæteraque similia. Vitam quidem non adeo expetendam censemus, ut quoquo modo trahenda sit. Quisquis es talis, æque moriere, etiam cum obscœnus uixeris aut nefandus. Quapropter hoc primum quisq; in remedijs animi sui habeat: ex omnibus bonis quæ homini tribuit natura, nullum melius esse tempestiua morte: in eaque id optimum, quod illam sibi quisque præstare poterit.

An sit in medendo uerborum aliqua uis, ostenta & sanari & depelli. CAP. II.

EX homine remediorum primum maximæ quæstionis, & semper incertæ est, ualeántne aliquid uerba & incantamenta carminũ. Quod si uerum est, homini acceptũ ferri oportere conueniet. Sed uiritim sapientissimi cuiusq; respuit fides. In uniuersum uero omnibus horis hominis credit uita, nec sentit. Quippe uictimas cædi sine precatione non uidetur referre, nec deos rite consuli. Præterea alia sunt uerba impetrãtis, alia depulsoris, alia commentationis. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus. Et ne quid uerborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursusq; alium custodẽ dari qui attendat, alium uero præponi qui fauere linguis iubeat: tibicinem canere, ne quid aliud exaudiatur utraq; memoria insigni, quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint, quotiésue precatio errauerit: sic repentẽ extis adimi capita, uel corda, aut geminari uictima stante. Duratq; immenso exemplo Deciorum, patris filijq;, quo se deuouere, carmen. Extat Tucciæ Vestalis incestæ precatio, qua usa aquam in cribro tulit, anno urbis dcix. Boario uero in foro Græcum Græcamque defossos, aut aliarum gentium, cum quibus tũ res esset, etiam nostra ætas uidit. Cuius sacri precationem, qua solet præire quindecemuirûm collegij magister, si quis legat, profecto uim carminum fateatur, ea omnia approbantibus octingentorum triginta annorum euentibus. Vestales nostras hodie credimus nondum egressa urbe mancipia fugitiua retinere in loco precatione: cum si semel recipiatur ea ratio, & deos preces aliquas exaudire, aut ullis moueri uerbis, confitendum sit de tota coniectatione. Prisci quidem nostri perpetuo talia prodidere: difficilimumq; ex his etiam fulmina elici, ut suo loco docuimus. L. Piso primo annalium autor est, Tullum Hostilium regem ex Numæ libris eodem quo illum sacrificio Iouem cœlo deuocare conatum, quoniam parum rite quædam fecisset, fulmine ictum. Multi uero magnarum rerum fata & ostenta uerbis permutari. Cum in Tarpeio fodientes delubro fundamenta, caput humanum inuenissent, missis ob id à senatu legatis, Hetruriæ celeberrimus uates Olenus Calenus præclarum id fortunatumque cernens, interrogatione in suam gentem trãsferre tentauit, scipione prius determinata templi imagine in solo ante se. Hoc ergo dicitis Romani, hic templum Iouis optimi maximi futurum est? hic caput inuenimus? cõstantissima annaliũ affirmatione transiturum fuisse fatum in Hetruriam, ni præmoniti à filio uatis legati Romani respondissent: non planè hic, sed Romæ inuentum caput dicimus. Iterum id accidisse tradunt, cum in fastigium eiusdem delubri præparatæ quadrigæ fictiles in fornace creuissent: & iterum simili modo retentum augurium. Hæc satis sint, exemplis ut appareat, ostentorum uires & in nostra potestate esse; ac prout quæque accepta sint, ita ualere. In augurum certe disciplina constat, neque diras, neq; ulla auspicia pertinere ad eos, qui quamque rem ingredientes, obseruare se ea negauerint: quo munere diuinæ indulgentiæ maius nullum est. Quid? non & legum ipsarum in duodecim tabulis uerba sunt, Qui fruges excantasset. Et alibi, Qui malum carmen incantasset. Verrius Flaccus autores ponit quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus euocari deum, cuius in tutela id oppidum esset: promittique illi eundem, aut ampliorem locum apud Romanos, cultúmue. Durat in pontificum disciplina id sacrum. Constatque ideo occultatum, in cuius dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Defigi quidem diris deprecationibus nemo non metuit. Huc pertinet ouorum, ut exorbuerit quisque, calyces cochlearumque protinus frangi, aut eosdem cochlearibus perforari. Hinc Theocriti apud Græcos, Catulli apud nos, proximeque Vergilij incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo. nõ pauci etiam serpentes ipsas incantari. & hunc unum illis esse intellectum, contrahique Marsorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendiorum deprecationibus conscribuntur. Neque est facile dictu, externa uerba atque ineffabilia derogent fidem ualidius, an Latina inopinata, & quæ ridicula uideri cogit animus, semper aliquid immensum expectãs, ac dignum deo mouendo, imò uero quod numini imperet. Dixit Homerus, profluuium sanguinis uulnerato femine Vlyxem inhibuisse carmine Theophrastus ischiadicos sanari. Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliari, M. Varro podagris. Cæsarem dictatorem post unum ancipitem uehiculi casum, ferunt semper ut primum consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum. Licet hanc in partem singulorum quoque conscientiam coarguere. Cur enim primum anni incipientis diem lætis precationibus inuicem faustum ominamur? Cur publicis lustris etiam nomina uictimas ducentium prospera legimus? Cur & fascinationibus adoratione peculiari occurrimus? alij Græcam Nemesin inuocantes? cuius ob id Romæ simulacrum in Capitolio est, quamuis Latinum nomen non sit. Cur ad mentionem defunctorum, testamur memoriam eorum à nobis non solicitari? Cur impares numeros ad omnia uehementiores credimus? idque in febribus dierum obseruatione intelligitur. Cur ad primitias pomorum, hæc uetera esse dicimus, alia noua optamus? Cur sternutamentis salutamur? quod etiam Tiberium Cæsarem, tristissimum (ut constat) hominum, in uehiculo exegisse tradunt. Et aliqui nomine quoque consalutare, religiosius putant. Quin & absentes tinnitu aurium præsentire sermones de se, receptũ est. Attalus affirmat scorpione uiso, si quis dicat duo, cohiberi nec uibrare ictus. Et quoniam scorpio admonuit, in Africa nemo destinat ali-

quid, nisi præfatus Africam. In cæteris uero gẽtibus, deos antè obtestatur ut uelint. Nam si mensa adsit, nullum ponere, translatitium uidemus etiam, quoniã multas religiones pollere manifestũ est. Alius saliua post aurem digito relata, solicitudinem animi propitiat. Pollices, cum faueamus, premere etiam prouerbio iubemur. In adorãdo dexteram ad osculum referimus, totumq; corpus circumagimus: quod in læuũ fecisse, Galliæ religiosius credunt. Fulgetras popysmis adorare consensus gentium est. Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensas profusis abominamur. recedente aliquo ab epulis, simul uerri solum: aut bibente conuiua, mensam uel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. Seruij Sulpitij principis uiri commentatio est, quamobrem mensa linquenda non sit. Nondum enim plures quàm conuiuæ numerabantur. Nam sternutamento reuocari ferculum mensámue, si non postea gustetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino non esse. Hæc instituêre illi, qui omnibus negotijs horisq; interesse credebant deos: & ideo placatos etiam uitijs nostris reliquerunt. Quin & repente conticescere conuiuium adnotatum est, nõ nisi in pari præsentium numero: quæ in re famæ labor est, ad quẽcunque eorum pertinens. Cibus etiam è manu prolapsus reddebatur, utique per mensas, uetabantq; munditiarum causa deflare. Et sunt condita auguria, quid loquenti cogitantiue id acciderit, inter execratissima. Si pontifici accidat ditis causa epulanti, in mẽsa utiq; id reponi adolerìq; ad larem, piatio est. Medicamenta, priusquã adhibeantur, in mensa forte deposita negãtur prodesse. Vngues resecari nundinis Romanis tacẽti atq; à digito indice, multorũ pecuniæ religiosum est. Capillum uero contrectari, contra defluuia ac dolores capitis xvij. luna atque xxix. Pagana lege in plerisque Italiæ prædijs cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueãt fusos, aut omnino detectos ferãt, quoniam aduersetur id omnium spei, præcipueq; frugum. M. Seruilius Nonianus princeps ciuitatis, non pridẽ in metu lippitudinis, priusquam ipse eam nominaret, aliúsue ei prædiceret, duabus literis Græcis, ρ & α, chartam inscriptam, circũligatam lino, subnectebat collo. Mutianus ter consul, eadem obseruatione uiuentem muscam in linteolo albo, his remedijs carere ipsos lippitudine prædicantes. Carmina quædã extant contra grandines, cõtraq; morborũ genera, contraq; ambusta, quædam etiam experta: sed prodẽdo obstat ingens uerecundia, in tanta animorum uarietate. Quapropter de his ut libitum cuique fuerit opinetur.

Remedia ex homine contra magos. CAP. III.

HOminum monstrificas naturas & ueneficos aspectus, diximus in portentis gentiũ, & multas animaliũ proprietates, quæ repeti superuacuũ est. Quorundam hominũ tota corpora prosunt, ut ex his familijs quæ sunt terrori serpentibus, tactu ipso leuant percussos, suctúue modico. Quorũ è genere sunt Psylli Marsiq;, & qui ophiogenes uocãtur in insula Cypro: ex qua familia legatus Hexagon nomine, à cõsulibus Romæ in dolium serpẽtium coniectus experimenti causa, circummulcentibus linguis miraculum præbuit. Signum eius familiæ est, si modo adhuc durat, uernis tẽporibus odoris uirus: atq; eorum sudor quoq; medebatur, non modo saliua. Nam in insula Nili Tentyri nascentes tanto sunt crocodilis terrori, ut uocẽ quoque eorum fugiant. Horum omniũ generum in sua repugnãtia interuentũ quoq; mederi constat: sicuti aggrauari uulnera introitu eorũ, qui unquam fuerint serpentium canisue dente læsi. Iidem gallinarum incubitus, pecorum fœtus abortu uitiant. Tantũ remanet uirus excepto semel malo, ut uenefici fiant uenena passi. Remedio est, ablui prius manus eorum, aquaque illa eos quibus mederis inspergi. Rursus à scorpione aliquando percussi, nunquam postea à crabronibus, uespis, apibúsue feriuntur. Minus miretur hoc qui sciat, uestẽ à tineis non attingi, quæ fuerit in funere. serpẽtes ægre, præterquam læua manu extrahi.

De quibusdam sortilegijs & saliua hominis. CAP. IIII.

PYthagoræ inuentis non temere fallere, impositiuorum nominum imparem uocalium numerum, claudicates, oculorúmue orbitatem, ac similes casus dextris assignare partibus, parẽ læuis. Ferunt difficiles partus statim solui, cum quis tectũ in quo sit grauida, transmiserit lapide, uel missili ex his, quæ tria animalia singulis ictibus interfecerint, hominẽ, aprum, ursam. Probabilius id facit hasta uelitaris, euulsa à corpore hominis, si terram nõ attigerit. Eosdem enim illata effectus habet. Sic & sagittas corpore eductas, si terram non attigerint, subiectas cubãtibus, amatorium esse, Orpheus & Archelaus scribunt. Quin & comitialem morbũ sanari cibo è carne feræ occisæ eodem ferro, quo homo interfectus sit. Quorundam partes medicæ sunt, sicuti diximus de Pyrrhi regis pollice. Et Elide solebat ostendi Pelopis costa, quam eburneam affirmabant. Næuos in facie tõdere, religiosum habẽt etiam nũc multi. Hominum uero in primis ieiunam saliuam, contra serpentes præsidio esse, docuimus. Sed & alios efficaces eius usus recognoscat uita. Despuimus comitiales morbos, hoc est, cõtagia regerimus. Simili modo & fascinationes repercutimus, dextræq; claudicatis occursum. Veniam quoque à deis spei alicuius audacioris petimus, in sinũ spuendo etiã. Eadem ratione terna despuere deprecatione, in omni medicina mos est, atque effectus adiuuare: Incipientes furunculos ter præsignare ieiuna saliua. Mirum dicemus, sed experimento facile: Si quem pœniteat ictus eminus comminúsue illati, & statim expuat mediam in manum qua percussit, leuatur ilico percussus à pœna. Hoc sæpe delumbata quadrupede approbatur, statim à tali remedio correcto animalis ingressu. Quidã uero aggrauant ictus, ante conatum simili modo saliua in manu ingesta. Credamus ergo lichenas leprasq; ieiunæ illitu assiduo arceri: item lippitudines, matutina

na quotidie uelut inunctione carcinomata, malo terræ subacto, ceruicis dolorem, saliua ieiuni dextra manu ad dextrum poplitem relata, læua ad sinistrum. si quod animal aurem intrauerit, & inspuatur, exire. Inter amuleta est, editæ quemq; urinæ expuere: similiter in calciamentum dextri pedis antequam induatur. Item cum quis transeat locum in quo aliquod periculum adierit. Marcion Smyrnæus qui de simplicibus effectibus scripsit, rumpi scolopēdras marinas sputo tradit: item rubetas aliasq; ranas. Ophilius, serpentes, si quis in hiatum earum expuat. Salpe, torporem sedari quocunque membro instupente, si quis in sinum expuat: aut si superior palpebra saliua tangatur. Nos, si hæc & illa credamus rite fieri extranei interuentu, aut si dormiens spectetur infans, à nutrice terna adspui, quanquā religione mutatur & Fascinus, Imperatorum quoq; non solū infantium custos, qui deus inter sacra Romana à Vestalibus colitur, & currus triumphantium sub his pendens defendit medicus inuidiæ, iubetq; eosdem recipere. Similis medicina linguæ, ut sit exorata à tergo fortuna, gloriæ carnifex. Morsus hominis inter asperrimos quoq; numeratur. Medentur sordes ex auribus. Ac ne quis miretur, etiā scorpionū ictibus serpentiumq; statim impositæ. Melius è percussi auribus prosunt. Ita & reduuias sanari. Serpentium uero ictum, contusi dentis humani farina. Capillus puerorum qui primum decisus est, podagræ impetus dicitur leuare circūligatus & in totū impubium impositus. Virorum quoq; capillus, canis morsibus medetur ex aceto. Et capitum uulneribus ex oleo aut uino. Si credimus, à reuulso cruci quartanis. Conbustus æque capillus, carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens, ut terram nō attingat, inclusus in armillā, & assidue in brachio habitus, muliebriū locorum dolores prohibet. Pollex in pede præligatus proximo digito, tumores inguinū sedat. In manu dextra duo medij lino leuiter colligati, distillatiōes atq; lippitudines arcent. Quin & eiectus lapillus calculoso, alligatus supra pubem leuare cæteros dicitur, ac totineris etiā dolores: ac celeritatem partus facere. Addidit Granius, efficaciorem ad hoc esse ferro exemptum. Partus accelerat uicinos, ex quo quæq; conceperit, si cinctu suo soluto fœminam cinxerit, dein soluerit, adiecta precatione, se uinxisse, eandem & soluturum, atq; abierit. Sanguine ipsius hominis, ex quacunque parte emisso, efficacissime anginam illini tradunt Orpheus & Archelaus. Item ora, comitiali morbo lapsorum exurgere enim protinus. Quidam si pollices pedum pungantur, exq; his guttæ referantur in faciem aut si uirgo dextra pollice attingat: hac cōiectura censentes uirgines carnes edendas. Aeschines Atheniensis ex crematorum cinere anginis medebatur & tōsillis, uuisq; & carcinomatis. Hoc medicamentum uocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu soluūtur, primoq; fœminarū mense. Aut si non id cōtigat, longinqua fiunt, maximeq; comitiales. Quin & à serpente ac scorpione percussos, coitu leuari produnt, uerū fœminas uenere ea lædi. Oculorum uitia fieri negant, nec lippire eos, qui cū pedes lauant, aqua inde ter oculos tangant. Immatura morte raptorū manu, strumas, parotidas, guttura tactu sanari affirmant. Quidam uero cuiusque defuncti, duntaxat sui sexus, læua manu auersa. Et è ligno fulgure icto, reiectis post terga manibus, demorderi aliquid, & ad dentē qui doleat admoueri, remedio esse produnt. Sunt qui præcipiant dentē suffiri dente hominis sui sexus. & eū qui caninus uocetur, insepulto exemptum adalligari. Terram ex caluaria, psilothrum esse palpebrarum tradunt. Herba uero si qua ibi genita sit, cōmanducata, dētes cadere. Vlcera nō serpere osse hominis circūscripta. Alij è tribus puteis pari mensura aquas miscent, & prolibant nouo fictili: reliquū dant in tertianis accessu febriū bibendum. Item in quartanis fragmentū claui à cruce, inuolutū lana, collo subnectunt, aut spartum è cruce liberatoq; condunt cauerna quam sol nō attingat. Magorum hæc commenta sunt: Vt cotem qua ferramenta sæpe exacuta sint, subiectā ignari ceruicalibus, de ueneficio deficientis, euocare indicium, ut ipse dicat quid sibi datum sit, & ubi, & quo tempore autorem tamen non nominare. Fulmine utiq; percusso, circūactum in uulnus hominem, loqui protinus constat. Inguinibus medentur aliqui, licium telæ detractum alligantes nouenis septenisue nodis, ad singulos nominantes uiduā aliquam, atq; ita inguina alligantes licio. Et clauū aliúdue quod quis calcauerit, alligatum ipsos iubēt gerere, ne sit dolori uulnus. Verrucas auellunt à uicesima luna, in limitibus supini ipsam intuentes, ultra caput manibus porrectis, & quicquid cōprehendere eo fricantes. Clauū corporis, cum cadat stella, si quis distringat, uel cito sanari aiūt. Cardinibus ostiorū aceto affuso, lutum fronti illitū, capitis dolorē sedare. Item laqueū suspendiosi circūdatum temporibus. Si quid è pisce hæserit faucibus, in aquā demissis frigidā pedibus, cadere. Si uero ex alijs ossibus, impositis capiti ex eodē osse ossiculis. Si panis hæreat, ex eodē in utranque aurem addito pane. Quin & sordes hominis in magnis fecere remedijs quæstuosorum gymnasia Græcorū, quippe ea strigmenta molliunt, calfaciunt, discutiunt, complent, sudore & oleo medicinam facientibus: Vuluis inflammatis contractisq; admouentur: Sic & menses cient: sedis inflammationes & cōdilomata leniunt: item neruorū dolores, luxata, articulorū nodos. Efficaciora ad eadem, strigmenta ì balineis, & ideo miscētur suppuratorijs medicamētis. Nam illa quæ sunt è ceromate permixto cœno, articulos tantum molliunt, calefaciunt, discutiunt efficacius, sed ad cætera minus ualent. Excedit fidem impudens cura, qua sordes uirilitatis cōtra scorpionum ictus singulares remedij celeberrimi autores clamant. Rursus in fœminis, quas infantiū aluo editas in utero ipso cōtra sterilitatē subdi censent, meconium uocant. Imò etiam ipsos gymnasiorū rasere parietes,

& illæ quoq; sordes excalfactoriam uim habere dicuntur: panos discutiunt. Vlceribus senum puerorũq;, & desquamatis ambustisue illinuntur. Eo minus omitti conuenit ab animo hominis pendentes medicinas. Abstinere cibo omni, aut potu, aliâs uino tãtum aut carne, aliâs balineis, cum quid eorum postulet ualetudo, in præsentissimis remedijs habetur. His remedijs adnumeratur exercitatio, intentio uocis, unguẽ fricari cum ratione. Vehemens enim fricatio spissat, lenis mollit: Multa adimit corpus, auget modica. In primis uero prodest ambulatio, gestatio, et ea pluribus modis. Equitatio stomacho et coxis utilissima. Phthisi nauigatio: Longis morbis locorum mutatio. Item somno mederi sibi, aut lectulo, aut rara uomitione. Supini cubitus oculis conducunt, at proni tussibus in latera aduersum distillationes. Aristoteles et Fabianus plurimum somniari circa uernum & autumnum tradũt, magisq; supino cubitu, at prono nihil. Theophrastus celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius à supinis. Solum quoque remediorum maximum ab ipso sibi præstari potest, sicut linteorũ strigiliumq; uehementia. perfundere caput aqua calida ante balinearum uaporationẽ, & postea frigida, saluberrimũ intelligitur. Item præsumere cibis, & interponere frigidã, eiusdẽq; potu somnos antecedere & si libeat interrumpere. Notandum, nullum aliud animal calidos potus sequi, ideoq; non esse naturales. Mero ante somnos colluere ora, propter halitus · frigida matutinis impari numero ad cauendũ dẽtium dolores: itẽ posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt.

De obseruatione uictus. CAP. V.

Sicut totius corporis ualetudini uarietate uictus inobseruata. Hippocrates tradit non prandentium exta celerius senescere. Verum id remedijs cecinit, non epulis: quippe multo utilissima est temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de se præfecturam seruo dederat ultimoque probro manus in cibo triumphali seni deducebatur, uel in capitolio epulanti, pudẽda re, seruo suo facilius parere quàm sibi.

De sternutamento, & uenere, & cæteris remedijs. CAP. VI.

Sternutamenta pinna grauedinẽ emendant, & si quis muris nares, ut tradunt, osculo attingat. Sternutamẽta & singultũ. Ob hoc Varro suadet palmam alterna manu scalpere. Plerią; anulum è sinistra in longissimũ dexteræ digitum trãsferre, aut in aquã feruentem manus immergere. Theophrastus senes laboriosius sternuere dicit. Venerem damnauit Democritus, ut in qua homo alius exiliret ex homine. Est hercule raritas eius utilior. Athletæ tamen torpentes restituũtur uenere, uox reuocatur, cum è candida declinat in fuscam. Medetur & lumborũ dolori, oculorum hebetationi, mente captis ac melancholicis. Adsidere grauidis, uel cũ remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter se implexis, ueneficiũ est: idque compertum tradunt, Alcmena Herculem pariente. Peius si circa unũ ambóue genua. Item poplites alternis genibus imponi. Ideo hæc in concilijs ducũ potestatúmue fieri uetuere maiores, uelut omnẽ actum impedientia. Vetuere & sacris uotísue simili modo interesse. Capita autem aperiri aspectu magistratuũ, non uenerationis causa iussere, sed (ut Varro autor est) ualetudinis, quo firmiora consuetudine ea fierent. Cum quid oculo inciderit, alterũ comprimi prodest. Cum aqua dextræ auriculæ, sinistro pede exultare, capite in dextrum humerũ deuexo, inuicem è diuersa aure. Si tussis concitet, saliuam in fronte ab alio afflari. Si iaceat uua, à uertice morsu alterius suspendi. In ceruicis dolore poplites fricare, aut ceruicẽ in poplitum. Pedes in humo deponi, si nerui in his cruribúsue tendantur in lectulo. At si in læua parte id accidat, sinistræ plantæ pollicẽ dextra manu appræhendi. Itẽ è diuerso. Extremitates corporis uel auriũ perstringi contra horrores corporis, sanguinémue nariũ immodicum. Lino uel papyro principia genitaliũ, femur medium, ad cohibenda urinæ profluuia. In stomachi solutione pedes pressare, aut manus in feruẽtem aquã demittere. Iam & sermonis parci multis de causis salutare est. Triennio Mecœnatem Messium accepimus silentiũ sibi imperauisse, à conuulsione reddito sanguine. Nã euersos scandentesq; ac iacentes, si quid ingruat, contraq; ictus spiritũ cohibere singularis præsidij est: quod inuẽtum esse animalis docuimus. Clauũ ferreum defigere, in quo loco primũ caput defixerit corruens morbo comitiali, absolutoriũ eius mali dicitur. Contra renum & lumborum uesicaq; cruciatus, in balinearum solijs pronos urinã reddere, mitigatorium habetur. Vulnera nodo Herculis præligare, mirũ quãtum ocyor medicina est. Atq; etiã quotidiani cinctus tali nodo, uim quandã habere utilem dicuntur, quippe cũ Hercules eũ prodiderit. Numerum quoq; quaternariũ Demetrius condito uolumine, & quare quaterni cyathi sextarij'ue non essent potandi. Contra lippitudines retro aures fricare prodest, & lacrymosis oculis frõtem. Augurium ex homine ipso est nõ timendi mortem in ægritudine, quãdiu oculorũ pupillæ imaginem reddant. Magna & urinæ nõ ratio solum, sed etiã religio apud autores inuenitur, digesta in genera. Spadonum quoq; ad fœcũditatis beneficia. Verũ ex his quæ referre fas sit, impubium puerorũ contra saliuas aspidum, quas ptyadas uocãt, quoniã uenena in oculos hominũ expuant contra oculorũ albugines, obscuritates, cicatrices, argema, palpebras, & cum erui farina contra adustiones, contra aurium pura, uermiculosque, si decoquatur ad dimidias partes, cum porro capitato, nouo fictili. Vaporatio quoq; ea menses fœminarum ciet. Salpe fouet illa oculos firmitatis causa: illinit sole usta, cũ oui albumine, efficacius struthiocameli, binis horis. Hac & atramẽti lituræ abluũtur. Virilis podagris medetur, argumento fullonũ, quos ideo tentari eo morbo negant. Veteri miscetur cinis ostreorũ, aduersus eruptiones in corpore infantium, & omnia ulcera

manantia,

manantia. Ea exesis, ambustis, sedis uitijs, rhagadijs, & scorpionum ictibus illinitur. Obstetricũ nobilitas non alio succo efficacius curari pronunciauit corporũ pruritus nitro addito, ulcera capitum, porrigines, nomas, præcipue genitalium. Sua cuiq; autem (quod fas sit dixisse) maxime prodest, confestim perfuso canis morsu, echinorumq; spinis inhærentibus, & in spongia lanisue imposita: aut aduersus canis rabidi morsus, cinere ex ea subacto: contraq; serpentium ictus. Nam contra scolopendras mirũ proditur, uertice tacto urinæ suæ gutta, liberari protinus læsos. Auguria ualetudinis ex ea traduntur. Si mane candida, dein ruffa sit, illo modo concoquere, hoc concoxisse significatur. Mala signa rubræ, pessima nigræ: mala bullantis & crassæ: in qua quod subsidit si album est, significat circa articulos aut uiscera dolorem imminere. Eadem uiridis morbum uiscerũ, pallida bilis, rubens sanguinis. Mala & in qua ueluti furfures atq; nubeculæ apparẽt. Diluta quoq; alba uitiosa est: mortifera uero crassa, grauis odore, & in pueris tenuis ac diluta. Magi uetãt eius causa contra solẽ lunãq; nudari, aut umbrã cuiusquam ab ipsa respergi. Hesiodus iuxta obstãtia reddi suadet, ne deũ aliquẽ nudatio offendat. Hosthanes contra mala medicamenta omnia promisit auxiliari, matutinis horis suã cuiq; instillatam in pedẽ.

De remedijs muliebribus. CAP. VII.

Quæ ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedũt, ut sileamus diuisos membratim in scelera abortus, mensiũ piacula, quæq; alia nõ obstetrices modo, uerumetiã ipsæ meretrices prodidere. Capilli si crementur, odore serpentes fugari. Eodem odore uuluæ morbo strãgulatas respirare. Cinere eo quidem, si in testa sunt cremati, uel cum spuma argenti, scabricias oculorum ac prurigines emendari. Item uerrucas, & infantiũ ulcera cum melle. Capitis quoq; uulnera, & omnium ulcerum sinus, addito melle ac thure. Panos, podagras, cũ adipe suillo sacrum ignem, sanguinemq; sisti ilico, & formicationes corporũ. De lactis usu conuenit dulcissimum esse mollissimumq;, & in longa febre cœliacisq; utilissimum, maxime eius quæ iam infantem remouerit. Et in malacia stomachi, in febribus, torsionibus efficacissimum experitũtur. Item mammarum collectionibus cum thure, oculo ab ictu cruore suffuso, & in dolore aut epiphoris si immulgeatur, plurimum prodest: magisq; cum melle & narcissi succo, aut thuris polline. Semperq; in omni usu efficacius eius quæ marem enixa sit: multoq; efficacissimum eius quæ geminos peperit mares, & si uino ipsa cibisque acrioribus abstineat. Mixto præterea ouorum candido liquore, madidaq; lana frontibus impositum, fluxiones oculorum suspendit. Nam si rana saliua sua oculum asperserit, præcipuum est remedium. Et cõtra morsum eiusdem bibitur, stillaturq;. Qui simul matris filiæq; lacte tunctus sit, liberari oculorum metu in totam uitam affirmant. Aurium quoq; uitijs medetur, modice admixto oleo. aut si ab ictu dolent, anserino adipe tepefactum. Si odor grauior sit, ut plerunq; fit longis uitijs, diluto melle lana includitur. Et contra morbũ regium in oculis relictum, instillatur cum elaterio. Peculiariter ualet potũ contra uenena, quæ data sunt è marino lepore buprestiq;, ut Aristoteles tradit, dorycnion. Et contra insaniam, quæ facta sit hyoscyami potu. Podagris quoq; iubent illini cum cicuta. Alij cum œsipo & adipe anserino, qualiter etiam uuluarũ doloribus imponitur. Aluum etiam sistit potum, ut Rabirius scribit. Et menses ciet. Eius uero quæ fœminam enixa sit, ad uitia tantum in facie sanãda præualet. Pulmonum quoq; incommoda lacte mulieris sanantur, cui si admisceatur impubis pueri urina uel mel Atticum, omnia singulorum cochlearium mensura, murmura quoq; aurium eijci inuenio. Eius quæ marem peperit, lacte gustato, canes rabiosos fieri negant. Mulieris saliuam quoq; ieiunæ potentem dijudicant oculis cruentatis. Et si contra epiphoras, feruentes anguli oculorũ subinde madefiant: efficacius, si cibo uinoq; se pridie ea abstinuerit. Inuenio & fascia mulieris alligato capite, dolores minui. Post hæc nullus est modus. Iã primum abigi grandines turbinesq;, contra fulgura ipsa in mense connudata. sic auerti uiolentiam cœli. In nauigando quidem tempestates, etiam sine mẽstruis. Ex ipsis uero mensibus monstrificis aliâs uti suo loco indicauimus, dira & infanda uaticinantur: è quibus dixisse non pudeat, si in defectu lunæ solisue congruat uis illa, irremediabilem fieri: non segnius & silente luna, coitusq; tum maribus exitiales esse atq; pestiferos. Purpuram quoq; ab his eo tempore pollui. Tãto uim esse maiorem. Quocunq; autem alio menstruo, si nudatæ segetem ambiant, erucas ac uermiculos scarabeosq; ac noxia alia decidere. Metrodorus Scepsius in Cappadocia inuentum prodit, ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media arua, retectis super clunes uestibus. Alibi seruatur, ut nudis pedibus eant, capillo cinctuq; dissoluto. Cauendũ ne id oriente sole faciant, sementẽ enim arescere. Item nouellas uites eius tactu in perpetuum lædi: rutam & ederas res medicatissimas ilico mori. Multa diximus de hac uiolentia. Sed præter illa certum est, apes tactis aluearijs fugere, linaq; cum coquantur nigrescere, aciem in cultris tonsorum hebetescere, æs contactum graue uirus accipere & æruginem, magis si decrescente luna id accidat: equas, si sint grauidæ, tactas, abortũ pati: Quin & aspectu omnino, quamuis procul uisas, si purgatio illa post uirginitatẽ prima sit, aut in uirginea ætate spontanea. Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hæc ui superari, filo uestis contactæ, docuimus. Ne igne quidem uincitur quo cuncta, cinisque etiam ille, si quis aspergat lauandis uestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo inter se immunibus. Abortum facit illitus, aut si omnino prægnans supergrediatur. Quæ Lais & Elephãtis inter se contraria prodidere de abortiuis, carbone è radice brassicæ uel myrti uel tamaricis in eo sanguine extincto: item asinas non concipere tot annis, quot grana

hordei contacta ederint: quæq; alia nuncupauere monstrifica, aut inter ipsas pugnantia, cum hæc fœcunditatem fieri iisdem modis quibus illa sterilitatem pronũciaret, melius est nõ credere. Bythus Dyrrachinus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, iisdem auersa rursus contuentibus: omnemq; uim talem resolui, si mullum piscem secum habeãt. Multi uero inesse etiam remedia tanto malo aiunt. Podagras illini, strumas, & parotidas, panos, sacros ignes, furunculos, epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais & Salpe canum rabiosorum morsus, & tertianas quartanasq; febres, menstruo in lana arietis nigri, argenteo brachiali incluso. Diotimus Thebanus, uestis omnino ita infectæ portiuncula, ac uel licio, brachiali inserta. Sotira obstetrix, tertianis quartanisq; efficacissimum dixit plantas ægri subterlini: multoq; efficacius, ab ipsa muliere, & ignoranti. Sic & comitiales excitari. Icetidas medicus quartanas coitu finiri, incipientibus duntaxat menstruis, spopondit. Inter omnes uero conuenit, si aqua potusque formidetur à morsu canis, supposita tantum calici lacinia tali, statim metum eum discuti: uidelicet præualente sympathia illa Græcorum, cum rabiem canum eius sanguinis gustatu incipere diximus. Cinere eo iumentorum omnium ulcera sanari certum est, addita cammororum farina & cera. Maculas autem è ueste eas, non nisi eiusdẽ urina elui. Cinerem per se rosaceo mixtũ, fœminarum præcipue, capitis sedare dolores illitum fronti. Asperrimamq; uim profluuij eius esse primis annis uirginitate resoluta. Id quoq; conuenit, quo nihil equidem libentius crediderim, tactis omnino mẽstruo postibus, irritas fieri magorum artes, generis uanissimi, ut æstimare licet. Ponam enim uel modestissimum è promissis eorum: ex homine siquidem resegmina unguiũ è pedibus manibusq; cera permixta, ita ut dicatur tertianæ, uel quotidianæ, uel quartanæ febri remedium quæri, ante solis ortum alienæ ianuæ affigi iubent, ad remedia in ijs morbis: quanta uanitate si falsum est, quantáue noxa, si transferunt morbos ad innocentiores? Ex his omnium digitorum resegmina unguium, ad cauernas formicarum abijci iubent, eamque quæ prima cœperit trahere, correptam subnecti collo, ita discuti morbum.

Medicinæ ex animalibus peregrinis, de elephãto, & leone, & camelo, & hyæna, & crocodilo, & chamæleonte, & scinco, & hippopotamo, & lyncibus. CAP. VIII.

Hæc sunt quæ retulisse fas sit, ac pleraq; ex ijs non nisi honore dicto. Reliqua intestabilia & infanda, ut festinet oratio ab homine fugere. In cæteris claritates animalium aut operum sequemur. Elephanti sanguis præcipue maris fluxiones omnes, quas rheumatismos uocant, sistit. Ramentis eboris cũ melle Attico (ut aiunt) nubeculæ in facie, scobe paronychia tolluntur. Proboscidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius si & sternuat. Dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata, impetus libidinũ stimulat. Sanguis & syntecticis prodest, iecurq; comitialibus morbis. Leonis adipes cũ rosaceo cutẽ in facie custodiunt à uitijs, candoremq; seruant, & sanant adusta niuibus, articulorumq; tumores. Magorũ uanitas perunctis eo adipe, faciliorẽ gratiam apud reges populósue promittit: præcipue tamẽ eo pingui quod sit inter supercilia, ubi esse nullũ potest. Similia dẽtis, maxime à dextra parte uilliq; è rostro inferiori, promissa sunt. Fel aqua addita, claritatẽ oculis inũctis facit. Et cum adipe eiusdẽ, comitiales morbos discutit, leui gustu, et ut protinus qui sumpsere cursu id digerãt. Cor in cibo sumptũ, quartanis medetur: adeps cũ rosaceo quotidianis febribus. Perunctos eo bestiæ fugiũt. Resistere etiã insidijs uidetur. Cameli cerebrũ arefactũ, potumq; ex aceto, comitialibus morbis aiũt mederi: item fel cum melle potum. hoc & anginæ. Cauda arefacta solui aluum. Fimi cinere crispari capillũ cum oleo. Et dysentericis prodest illitus cinis, potusq; quantũ trinis digitis capitur, & comitialibus morbis. Vrinam fullonibus utilissimã esse tradunt: itemq; ulceribus manantibus. Barbaros constat eam seruare quinquennio, & heminis pota ciere aluum. Setas è cauda contortas, & sinistro brachio adalligatas, quartanis mederi. Hyænam magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione posuerũt, utpote cui & ipsi magicas artes dederint, uimq; qua alliciat ad se homines mẽte alienatos. De permutatione sexus annua uice diximus, cæteraq; de mõstrifica natura eius. nũc persequemur quæcunq; medicinis produtur. Præcipue pantheris terrori esse traditur, ut ne conẽtur quidẽ resistere & aliquid de corio earũ habentẽ non appeti. Mirũq; dictu, si pelles utriusq; contrariæ suspendãtur, decidere pilos pantheræ. Cum fugiant uenãtem, declinare ad dextram, ut prægressi hominis uestigia occupent. Quod si successerit, alienari mente, ac uel ex equo hominem decidere. At si in læuam detorserit, deficientis argumentum esse, celeremq; capturã. Facilius autem capi, si cinctus suos uenator, flagellumq; imperitans equo septenis alligauerit nodis. Mox, ut est solers ambagibus uanitas magorum, capi iubent gemmorum signum transeunte luna, singulosq; propè pilos seruari. Capitis dolori alligatam cutem prodesse quæ fuerit in capite eius. Lippitudini fel illitum frontibus, aut ne omnino lippiatur, decoctum cum mellis Attici cyathis tribus & croci uncia, inũctum: sic & caligines discuti & suffusiones. Claritatem excitari melius inueterato medicamento. Asseruari autem in Cypria pyxide. Eodem sanari argema, scabritias, excrescẽtia in oculis: itẽ cicatrices. Glaucomata uero iocineris recẽtis in assati sanie, cum despumato melle inunctis. Dentes eius dẽtium doloribus tactu prodesse, uel adalligatos ordine, humeros humerorũ & lacertorum doloribus. Eiusdẽ dentes si de sinistra parte rostri eruti sint, illigatos pecoris aut capri pelle, stomachi cruciatibus. Pulmones in cibo sumptos cœliacis. Ventriculis, cinerẽ cum oleo illitum. Neruus, medullas è dorso cũ oleo uetere ac felle. Febribus quartanis, iecur degustatum ter ante accessiones.

Podagris,

Podagris, spinæ cinerem cum lingua & dextro pede uituli marini, addito felle taurino, omnia pariter cocta atq; illita hyænæ pelle. In eodem morbo prodesse & fel cum lapide asio. Tremulis, spasticis, exilientibus, & quibus cor palpitet, aliqui dex corde mandendum, ita ut reliqua partis eius cum cerebro hyænæ illinatur. Pilos etiam auferri hac compositione illita, aut per se felle, euulsis prius quos renasci non libeat. Sic & palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes è lumbis edendas illinendasq; cũ oleo. Sterilitatem mulierum emendari, oculo cum glycyrrhiza & anetho sumpto in cibo, promisso intra triduũ conceptu. Cõtra nocturnos pauores umbrarumq; terrorem unus è magnis dentibus lino alligatus succurrere narratur. Furentes suffiri eodem, & circũligari ante pectus cum adipe renũ, aut iocinere, aut pelle præcipiũt. Mulieri candida à pectore hyænæ caro, & pili septẽ, & genitale cerui si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa continere partus promittunt. Venerem stimulari, genitali ad sexus suos in melle sumpto, etiã si uiri mulierum coitus oderint. Quinimo totius domus concordiã, eodem genitali & articulo spinæ cum adhærente corio adseruatis, cõstare quem spinæ articulum siue nodum atlantion uocant. Est autem primus. In comitialium quoque remedijs habent eum. Adipe accenso, serpentes fugari dicunt. Maxillæ parte cõmmuta in aniso, & in cibo sumpta, horrores sedari. Eodem suffitu mulierum menses euocari. Tantumq; est uanitatis, ut si ad brachium adalligetur superioris rostri dextræ partis dens, iaculãtium ictus deerraturos negent. Palato eiusdem arefacto, & cũ alumine Aegyptio calefacto, ac ter in ore permutato, fœtores & ulcera oris emendari. Eos uero, qui linguam in calceamento sub pede habeant, non latrari à canibus. Sinistra parte cerebri naribus illita, morbos perniciosos mitigari, siue hominum, siue quadrupedũ. Frontis corium fascinationibus resistere. Ceruicis carnes siue mandantur, siue bibantur, arefacta, lumborũ doloribus. Neruis à dorso armisq;, suffiendos neruorũ dolores Pilos rostri admotos mulierum labris, amatoriũ esse. Iecur potũ, torminibus & calculis mederi. Iam cor in cibo potúue sumptum, omnibus doloribus corporum auxiliari: Lienem lienibus. Omẽtum, ulcerum inflammationibus cum oleo. Medullas, doloribus spinæ & neruorum, lassitudini renum. Neruos potos in uino cum thure, fœcunditatem restituere ademptam ueneficio. Uuluam cum mali punici dulcis cortice in potu datã prodesse mulierum uuluæ. Adipe è lumbis suffiri difficulter parientes, & statim parere. E dorso medullam adalligatã contra uanas species opitulari. Spasticis, genitale è maribus suffitu. Item lippiẽtibus, ruptis, & contra inflationes, seruatos pedes, tactu læuos dextris partibus, dextros læuis. Sinistrum pedem superlatum parturienti, letalem esse dextro illato, facile eniti. Membranam quæ fel contineat, cardiacis potam in uino, uel in cibo sumptam, succurrere. Uesicam in uino potam, contra urinæ incontinentiã. Quæ autem in uesica inuenta sit urina, additis oleo ex sesamo, & melle, haustã prodesse ægrimoniæ ueteri. Costarum primam & octauam, suffitu ruptis salutarem esse. Ex spina uero parturientibus ossa. Sanguinẽ cum polenta sumptum, torminibus. Eodem tactis postibus, ubicunq; magorum infestari artes, non elici deos, nec colloqui, siue lucernis, siue pelui, siue aqua, siue pila, siue quo alio genere tententur. Carnes si edantur, contra canis rabidi morsus efficaces esse: etiámnum iecur efficacius. Carnes uel ossa hominis, si quæ in uentriculo occisæ inueniantur, suffitu podagricis auxiliari. Si ungues inueniantur in his, moriẽ alicuius capientium significari. Excrementa siue ossa reddita cum interimitur, contra magicas insidias pollere. Fimum quod intestinis inuentum sit, arefactum, ad dysentericos ualere potum illitumq;, cum adipe anserino opitulari toto corpore læsis malo medicamento: à cane uero morsis adipem illitum, & corium substratũ. Rursus tali sinistri cinere decocto cũ sanguine mustelæ, per unctos omnibus odio uenire: idem fieri oculo decocto. Super omnia est, quod extremam fistulam intestini contra ducum, ac potestatum iniquitates commonstrant, & ad successus petitionum, iudiciorumq; ac litium euentus, si omnino tantum aliquis secum habeat. Eiusdem cauerna sinistro lacerto alligata, si quis mulierem respiciat, amatorium esse tam præsens, ut ilico sequatur. Eiusdem loci pilorum cinerem ex oleo illitum uiris, qui sint probrosæ mollitiei, non modo pudicos, sed & seueros mores induere. Proxime fabulosus est crocodilus, ingenio quoq; illo, cui uita in aqua terraq; communis. Duo enim genera eorũ: illius è dextra maxilla dentes adalligati dextro lacerto, coitus (si credimus) stimulant. Canini eius dentes febres statas arcent thure repleti, sunt enim caui, ita ne diebus quinque ab ægro cernatur qui adalligauerit. Idem pollere & uentre exemptos lapillos. aduersus febrium horrores uenientes tradunt. Eadem de causa Aegyptij perungũt & adipe ægros suos. Alter illi similis, multum infra magnitudinẽ, in terra tantum, odoratissimisq; floribus uiuit. Ob id intestina eius diligenter exquiruntur iucundo nidore farcta: crocodileam uocãt, oculorum uitijs utilissimam, cum porri succo inunctis, & cõtra suffusiones uel caligines. Illita quoq; ex oleo cyprino, molestias in facie enascentes tollit, ex aqua uero morbos omnes, quorum natura serpit in facie, nitoremq́ue reddit. Lẽtigines tollit ac uaros, omnesq; maculas, & contra comitiales morbos bibitur ex aceto mulso binis obolis. Apposita menses ciet. Optimaq; est quæ cãdidissima & friabilis, minimeq; ponderosa: cum teratur inter digitos fermentescens. Lauatur ut cerusa. Adulterant amylo, aut cimolia, sed maxime, qui captos oryza tantum pascunt. Felle inunctis oculis ex melle contra suffusiones nihil utilius prædicant. Intestinis & reliquo corpore eius suffiri uulua laborantes salutare tradunt. Item uelleribus circundari

uapore

uapore eius infectis. Corij utriusq; cinis ex aceto illitus his partibus quas secari opus sit, aut nidor cremati, sensum omnem scalpelli aufert. Sanguis utriusq; claritatem uisus inunctus donat, & cicatrices oculorum emendat. Corpus ipsum excepto capite pedibusq;, elixum manditur ischiadicis, tussimq; ueterẽ sanat, præcipue in pueris: item lumborum dolores. Habent & adipem, quo tactus pilus defluit. Hic perunctos à crocodilis tuetur, instillaturq; morsibus. Cor annexũ in lana ouis nigræ, cui nullus alius color incursauerit, & primo partu genitæ, quartanas abigere dicitur. Iungemus illis simillima & peregrina æque animalia, priusq; chamæleontem, peculiari uolumine dignum existimatum Democrito, ac per singula mẽbra desecratum, nõ sine magna uoluptate nostra, cognitis proditisq; mendacijs Græcæ uanitatis. Similis & magnitudine est supradicto crocodilo, spina tantum acutiore curuatura, & caudæ amplitudine distans. Nullũ animal pauidius existimatur, & ideo uersicoloris esse mutationis. Vis eius maxima contra accipitrum genus. Detrahere enim suprà uolantem ad se traditur, & uoluntarium præbere lacerãdum cæteris animalibus. Caput eius & guttur si roboreis lignis accendantur, imbrium & tonitruum concursus facere Democritus narrat: item iecur in tegulis ustum. Reliqua ad ueneficia pertinentia quæ dicit, quanquã falsa existimantes, omittemus, præterquã ubi irrisu coarguendum. Dextro oculo, si uiuenti eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli. Lingua adalligata, pericula puerperij. Eundem salutarem esse parturientibus si sit domi: si uero inferatur, perniciosissimũ. Linguã, si uiuenti exempta sit, ad iudiciorum euentus pollere. Cor aduersus quartanas illigatum nigra lana primæ tonsuræ. Pedem è prioribus dextrum, hyænæ pelle adalligatũ sinistro brachio, contra latrocinia terroresq; nocturnos pollere. Item dextram mamillam cõtra formidines pauoresq;. Sinistrum uero pedem torreri in furno cum herba quæ etiam chamæleon uocetur, additoq; unguẽto in pastilles digeri: eos in ligneo uase conditos, præstare (si credimus) ne cernatur ab alijs qui habeat. Armum dextrum ad uincẽdos aduersarios uel hostes ualere, utiq; si abiectos eiusdem neruos calcauerint. Sinistrum humerum quibus monstris cõsecret, qualiter somnia quæ uelis & quibus uelis mittantur, pudet referre. Omnia ea dextro pede resolui sicut sinistro latere lethargos, quos fecerit dextrum. Capitis dolores, inperso uino, in quo latus alterutrũ maceratũ sit, sanari. Fœminis sinistri uel pedis cineri si misceatur lac suillũ, podagricos fieri illitis pedibus. Felle glaucomata & suffusiones corrigi propè creditur, tridui inunctione serpentes fugari ignibus instillato: Mustelas contrahi in aquam coniecto. Corpore uero illito, detrahi pilos. Idem præstare narrãt iecur, cum ranæ rubetæ pulmone illitum. Præterea iocinere amatoria dissolui. Melancholicos autem sanari, si ex corio chamæleontis herbæ succus bibatur. Intestina & fimum eorum, cũ id animal nullo cibo uiuat, cum simiarum urina illita inimicorũ ianuæ, odiũ omnium hominum his cõciliare. Cauda, flumina & aquarum impetus sisti, serpentes soporari. Eadem medicata cedro & myrrha, illigataq; gemino ramo palmæ, percussam aquam discuti, ut quæ intus sint omnia appareant: utinamq; eo ramo contractus esset Democritus, quoniã ille loquacitates immodicas promisit inhiberi. Palamq; est, uirũ aliàs sagacem & uitæ utilissimum, nimio iuuandi mortales studio prolapsum. Ex eadem similitudine est scincus, quẽ quidã terrestrem crocodilum esse dixerunt, candidiore autẽ & tenuiore cute. Præcipua tamen differentia dignoscitur à crocodilo, squamarũ serie à cauda ad caput uersa. Maximus Indicus, deinde Arabicus. Afferuntur salsi. Rostrum eius & pedes in uino albo poti, cupiditates ueneris accendunt: utiq; cum satyrio & erucæ semine, singulis drachmis omnium, ac piperis duabus admixtis, ita ut pastilli singularum drachmarum bibãtur: per se laterũ carnes obolis binis cum myrrha & pipere pari modo potæ, efficaciores ad idem creduntur. Prodest & contra sagittarũ uenena, ut Apelles tradit, antè posteaq; sumptus. In antidota quoq; nobilia additur. Sestius, plus quam drachmæ pondere in uini hemina potum, perniciẽ afferre tradit. Præterea eiusdem decoctũ ius cum melle sumptũ, uenerẽ inhibere. Est crocodilo cognatio quædam amnis eiusdem geminiq; uictus cum hippopotamo, repertore detrahendi sanguinis, ut diximus. Plurimi autem super Saiticam præfecturam. Huius corij cinis cum aqua illitus, panos sanat: adeps frigidas febres: item fimum suffitu. Dentes è parte læua dolores dentium, scarificatis gingiuis. Pellis eius è sinistra parte frontis in inguina adalligata, uenerem inhibet. Eiusdẽ cinis alopecias explet. Testiculi drachma ex aqua contra serpentes bibitur. Sanguine pictores utuntur. Peregrinæ sunt & lynces, quæ clarissime omnium quadrupedũ cernunt. Vngues earum omnes cum corio exuri efficacissime in Carpatho insula tradunt. Hoc cinere poto, propudia uirorum: eiusdem aspersu fœminarum libidines inhiberi: item pruritus corporum, urinæ stillicidia uesicæ. Itaque eam protinus terra pedibus aggesta obruere traditur. Eadem autem & iugulorum dolori monstratur in remedio. Hactenus de externis. Nunc reuertemur ad nostrum orbem: primumq; cõmunia animalium remedia, atque eximia dicemus.

Medicinæ communes ex feris animalibus, aut eiusdẽ generis placidis. Lactis usus, & obseruatiões, & de caseis, butyro, & adipe. CAP. IX.

SIcuti de lactis usu. Vtilissimum cuiq; maternũ. Concipere nutrices exitiosum est: hi sunt enim infantes qui colostrati appellantur, densato lacte in casei speciem. Est autem colostra, prima à partu spongiosa densitas lactis. Maxime autem alit quodcunque humanum, mox caprinum: unde fortassis fabulæ Iouem ita nutritum dixere. Dulcissimum ab hominis

cameli

camelinum, efficacißimum ex asinis. Magnorum animalium & corporũ, facilius redditur. Stomacho accommodatißimum caprinum, quoniam fronde magis quàm herba uescuntur. Bubulũ medicatius. Ouillum dulcius & magis alit, stomacho minus utile, quoniã est pinguius. Omne autem uernum aquatius æstiuo, & de nouellis. probatißimũ uero quod in ungue hæret, nec defluit. Innocẽtius decoctũ, præcipue cum calculis marinis. Aluus maxime soluitur bubulo. Minus inflat quodcũq; decoctum. Vsus lactis ad omnia intus exulcerata, maxime renes, uesicam, interanea, fauces, pulmones. Foris pruritum cutis, eruptiones pituitæ, post abstinentiã. Nam ut in Arcadia bubulum biberent phthisici syntectici, & cachectæ, diximus in ratione herbarum. Sunt inter exempla, qui asininum bibendo liberati sint podagra chiragráve. Medici speciem unã addidere lactis generibus, quod schiston appellauere. Id fit hoc modo: fictili nouo feruet caprinum maxime, ramisq; ficulneis recẽtibus miscetur, additis totidẽ cyathis mulsi quot sint heminæ lactis. Cum feruet ne circumfundatur præstat cyathus argẽteus cum frigidæ aqua demißus, ita ne quid fundat: ablatum deinde igni refrigeratione diuiditur, & discedit serum à lacte. Quidam & ipsum serum iam multo potentißimum, decoquũt ad tertias partes, & sub dio refrigerant. Bibitur autem efficacißime heminis per interualla singulis diebus quinis: melius à potu gestari. Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephantiasi, articularibus morbis. Infunditur quoq; lac contra rosiones à medicamẽtis factas. Et si uratur dysenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cum ptisana hordeacea. Item ad rosiones intestinorum, bubulum aut ouillum utilius. Recens quoq; dysentericis infunditur: ad colum autem crudũ: item uuluæ, & contra serpentium ictus: phthisicis, cantharidum, aut salamandræ, aut buprestis, aut pityocampes uenenis. Priuatim bubulum his qui colchicon biberint, aut cicutam, aut dorycnium, aut leporem marinum: sicut asininum cõtra gypsum, & cerusam, & sulphur, & argentum uiuum: item duræ aluo in febri. Gargarizatur quoq; faucibus exulceratis utilißime. Et bibitur ab imbecillitate uires recolligentibus, quos atrophos uocant: in febri etiam quæ careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis asinini heminam dari, aut si in exitu cibi rosiones sentirent, antiqui in arcanis habuerunt: si hoc non esset, habuerunt è caprino. Bubuli serum orthopnoicis prodest ante cætera, addito nasturtio. Inunguntur etiam oculi, in lactis heminis sesamæ additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. Caprino lienes sanãtur, post bidua mediam tertia die edera pastis capris, per triduum poto sine alio cibo. Lactis usus aliàs contrarius capitis doloribus, hepaticis, spleneticis, neruorum uitio, febres habentibus, uertigini præterquàm purgationis gratia, grauedini, tußientibus, lippis. Suillum utilißimum tenasmo, dysenteriæ, necnon phthisicis. Hoc & mulieri saluberrimum qui dicerent fuerunt. De generibus cæseorum diximus, cum de uberibus singulisq; animalium mẽbris diceremus. Sextius eosdem effectus equino quos bubulo tradit. Hunc uocãt hippacen. Stomacho utiles, qui non sint salsi, id est recentes. Veteres aluũ sistunt, corpusq; minuunt, stomacho utiliores: & in totum salsa minuunt corpus, alunt mollia. Caseus recẽs cum melle, sugillata emendat, mollis aluũ sistit. Sedat tormina pastillis in uino austero decoctis, rursusq; in patina tostis cum melle. Sapron uocant, qui cum sale & sorbis siccis è uino tritus potusq; medetur cœliacis. Genitaliũ carbunculis caprinus tritus & impositus: item acidus cũ oxymelite. Maculis in balineo illitus oleo interlinitur. E lacte fit & butyrum, barbararum gentium laudatißimus cibus, & qui diuites à plebe discernat. Plurimum è bubulo, & inde nomen: pinguißimũ ex ouibus. Fit & ex caprino, sed hyeme calefacto lacte, æstate expresso tãtum, crebro iactatu in longis uasis, angusto foramine spiritum accipiẽtibus sub ipso ore, aliàs præligato. Additur paulũ aquæ ut acescat. Quod est maxime coactum, in summo fluitat: id exemptum addito sale, oxygala appellant. Reliqua decoquunt in ollis: ibi quod supernatat, butyrũ est, oleosum natura. Quo magis uirus resipit, hoc præstantius iudicatur. Pluribus cõpositionibus miscetur inueteratũ. Natura eius astringere, mollire, replere, purgare. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens quod uelis acescere, utilißimũ stomacho. Effectus dicemus suis locis. Proxima in communibus adipis laus est, sed maxime suilli, apud antiquos etiam religiosi. Certe nouæ nuptæ intrantes, etiámnum solenne habent postes eo attingere. Inueteratur duobus modis, aut cum sale, aut syncerus: tanto utilior, quanto sit uetustior. Axungiam etiam Græci appellauere in uoluminibus suis. Neque est occulta uirium causa, quoniam id animal herbarum radicibus uescitur. Itaque etiam fimo innumeri usus. Quamobrem non de alia loquimur sue, multo efficaciore fœmina, & quæ non peperit. Multo uero præstantior in apris est. Vsus igitur axungiæ est ad mollienda, excalfacienda, discutienda, purgandeque, Medicorum aliqui admixto anseris adipe, taurorumque seuo & œsipo, ad podegras uti iubent. Si uero permaneat dolor, cum cera, myrto, resina, pice. Syncera axungia medetur ambustis uel niue. Pernionibus autem cum hordei cinere & galla pari modo. Prodest & confricatis membris: itinerumque laßitudines & fatigationes leuat. Ad tußim ueterem recens decoquitur quadrantis pondere in uini cyathis tribus addito melle. Vetus etiam phthisin in pilulis sumpta sanat, quæ sine sale inueterata est. Omnino enim non nisi ad ea quæ purganda sint, aut quæ non sint exulcerata, salsa petitur. Quidã quadrantes axungiæ & mulsi in uini cyathis tribus decoquunt contra phthises, quintoq; die picem liquidam in ouo sumi iubent, circumligatis lateribus, & pectoribus, & scapulis eorum qui phthisin sentiunt.

Tantaq;

Tantaq; est uis, ut genibus etiam adalligata, redeat in os sapor, eamq; expuere uideantur. E' sue quæ non pepererit, aptissime utuntur ad cutem mulieres. Contra scabiem uero quinis, admixto iumentorum seuo, pro parte tertia, & pice, pariterq; subferuefactis. Syncera partus in abortum uergẽtes nutrit, collyrij modo subdita. Cicatrices concolores facit cerusa admixta, uel argenti spuma. At cum sulphure, unguium scabricias emendat. Medetur & capillo fluẽti: & ulceribus in capite mulierũ cum gallæ parte quarta: & infumata pilis oculorũ. Datur & phthisicis unciatim, cum uini ueteris hemina decocta, donec tres unciæ è toto residant. Alij & mellis exiguũ adijciunt. Panis illinitur cum calce, item furũculis duritiaq; mãmarum. Rupta & cõuulsa, & spasmata, & luxata sanat. Clauos & rimas calliq; uitia, cum elleboro albo: parotidas admixta farina salsamẽtariæ testæ: quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit, alioq; etiámnũ modo podagricis prodest mixto oleo uetere, contrito unà sarcophago lapide, & quinquefolio tuso in uino, uel cum calce, uel cum cinere. Facit & peculiare emplastrum lxxxv. pondo, centum spumæ argenteæ mixtis, utilissimũ contra inflammationes ulcerum. Adipe uerrino & inungi putãt utile, quæq; serpant illinire cum resina. Antiqui maxime axibus uehiculorum perũgendis, ad faciliorem circũactum rotarum utebantur: unde nomẽ: sic quoq; utili medicina cum illa ferrugine rotarũ ad sedis uitia uirilitatisq;. Et per se axungiam medici antiqui maxime probabant renibus detractam, & exemptis uenis aqua cœlesti fricabant crebro, decoquebantque fictili nouo sæpius, tum demũ asseruantes. Conuenit salsam magis emollire, excalfacere, discutere, utilioreq; esse uino lotam. Massurius palmã lupino adipi dedisse antiquos tradit. Ideo nouas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamenti inferretur. Quæ ratio adipis, eadẽ in his quæ ruminant seui est, alijs modis non minoris potentiæ. Perficitur omne, exemptis uenis aqua marina uel salsa lotum, mox in pila tusum, aspersum marina. Crebro postea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox assiduo sole ad candorem reducitur. A renibus autẽ omne laudatissimum est. Si uero uetus reuocetur ad curam, liquefieri prius iubent: mox frigida aqua lauari sæpius, dein liquefacere affuso uino quàm odoratissimo, eodẽq; modo iterũ ac sæpius coquũt, donec uirus euanescat. Multi priuatim sic taurorũ, leonũq;, ac pantherarũ, & camelorũ pinguia curari iubẽt. Vsus dicetur suis locis. Cõmunis & ratio medullarũ est. Omnes molliunt, explent, siccãt, excalfaciũt. Laudatissima ceruina, mox uitulina, dein hircina & caprina. Curantur ante autumnũ recẽtes lotæ, siccatæq; in umbra per cribrũ. Dein liquatæ per lintea exprimũtur, ac reponuntur in fictili locis frigidis. Inter omnia autẽ cõmunia animalium uel præstantissimi effectus fel est. Vis eius excalfacere, mordere, scindere, extrahere, discutere. Minorũ animaliũ subtilius intelligitur, & ideo ad oculorum medicamẽta utilius existimatur. Taurino præcipua potentia, etiã in ære pellibusq; colore aureo ducendis. Omne autem curatur recens præligato ore lino crasso, demissum in feruẽtem aquam semihora, mox siccatũ sine sole, atq; in melle conditum. Damnatur equinũ tantum inter uenena, ideo flamini sacrorũ equum tangere nõ licet, cũ Romæ publicis sacris equus etiã immoletur. Quin & sanguis eorum septicã uim habet. Item equarum præterquàm uirginum erodit, emarginat ulcera. Taurinus quidẽ recens inter uenena est, excepta Aegira. Ibi enim sacerdos Terræ uaticinatura, tauri sanguinem bibit priusquam in specũ descendat. Tantum potest sympathia illa de qua loquimur, ut aliquãdo religione aut loco fiat. Drusus tribunus plebis traditur caprinum bibisse, cũ pallore & inuidia uenem sibi dati insimulare Q. Cepionem inimicũ uellet. Hircorũ sanguinis tanta uis est, ut ferramentorũ subtilitas non aliter acrius induretur, scabritia tollatur uehementius quàm lima. Non igitur & sanguis animalium inter cõmunia dici potest, & ideo quisq; suis dicetur effectibus. Digeremus enim in animalia singula usus, plurimumq; contra serpẽtes. Exitio his esse ceruos nemo ignorat, ut si quæ sunt, extractas cauernis mãdentes. Nec uero ipsi spirãtesq; tantum aduersantur, sed mẽbratim quoq;. Fugari eas nidore cornus si uratur, dictum est: at è summo gutture ustis ossibus, congregari dicuntur. Pelles eiusdem animalis substratæ, securos præstant ab eo metu somnos. Coagulũ quoq; ex aceto potum ab ictu: & si omnino tractatum sit, eo die non ferit serpens. Testes quoq; eius inueterati, uel genitale maris, salutariter dantur in uino: item uentres qui centipelliones uocantur. Fugiunt & omnino dentem cerui habentes, aut medulla perũctos seuóue cerui aut hinuli. Summis autem remedijs præfertur hinulei coagulum, matris utero execti, ut indicauimus. Sanguine quoq; ceruino si unà urantur dracontion & cunilago & anchusa lentisci ligno, contrahi serpentes dicũt. Dissipari deinde, si sanguine detracto adijciatur pyrethrũ. Inuenio apud autores Græcos animal ceruo minus, & pilo demum simile, quod ophion uocatur. Sardiniam id tantum ferre solitam. Hoc interisse arbitror, & ideo medicinas ex eo omitto.

Medicinæ de apro, & capris, & equis feris, & remedia ex bestijs contra oẽs morbos. CAP. X.

APri quoq; cerebrum contra eas laudatur cum sanguine. Iecur etiã inueteratum cum ruta potum ex uino. Item adeps cũ melle resinaq;. Simili modo uerrinum iecur, exemptis duntaxat fibris, quatuor obolorum pondere, uel cerebrum in uino potum. Caprarũ cornu uel pilis accensis, fugari serpentes dicunt, cineremq; eorum potum uel illitũ contra ictus ualere: item lactis haustus cum uua taminia, uel urinæ cum aceto scillitico: caseum caprinum cum origano impositum, uel seuum cũ cera. Mила præterea remediorum ex eo animali demonstrantur: sicut apparebit: quod

equidem

equidem miror, cũ febri negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generis, quod numerosissimũ esse diximus. Alia uerò & hircis. Democritus etiánnũ effectus auget eius, qui singularis natus sit. Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentium placet, & recentis cinere in uino: atque in totum diffi cilius se recolligentes à serpentium ictu, in caprilibus optime conualescunt. Qui efficacius uolunt mederi, occisæ capræ aluum dissectam cum fimo intus reperto statim illigant. Alij carnem recentem hœdorum pilo suffiunt, eodemq́; nidore fugant serpẽtes. Vtuntur & pelle eorum recente ad plagas, carne & fimo equi in agro pasti, coagulo leporis ex aceto, contraq́; scorpionem & murem araneum. Aiunt autem nõ feriri leporis coagulo perunctos. A scorpione percussis, fimum capræ efficacius cum aceto decoctũ auxiliatur. Lardum iusq́; decocti potũ his, qui bupreſtim hauserint. Quinetiam si quis asino in aurem percussum à scorpione se dicat, transire malum protinus tradunt: uenenataque omnia accenso eius pulmone fugere. Et fimo uituli suffiri percussos à scorpione prodest. Canis rabidi morsu facta uulnera circuncidunt ad uiuas usque partes quidã, carnemq́ue uituli admouent, & ius ex eodem carnis decoctæ dant potui, aut axungiam cum calce tusam. Laudant hirci iecur, quo imposito, ne tentari quidem aquæ metu affirmant. Laudant & capræ fimum ex uino illitum, aut melle: melis, & cuculi, et hirundinis decoctum & potũ. Ad reliquos bestiarũ morsus, caprinum caseum siccũ cum origano imponunt, & bibi iubent: ad hominis morsus carnẽ bubulam coctã. Efficacius uituli, si non ante quintum diem soluant. Veneficijs rostrũ lupi resistere inueteratũ aiunt, ob idq́; uillarũ portis præfigunt. Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur. quippe tanta uis est animalis, præter ea quæ retulimus, ut uestigia eius calcata equis afferant torporem. Iis qui argentum uiuum biberint, lardum remedio est. Asinino lacte poto uenena restinguuntur, peculiariter si hyoscyamum potum sit, aut uiscum, aut cicuta, aut lepus marinus, aut opocarpathum, aut pharicon, aut dorycniũ, & si coagulum alicui nocuerit: nam id quoq́, uenenum est in prima lactis coagulatione. Multos eius & alios usus dicemus. Sed meminisse oportebit recenti utendum, aut nõ multo postea tepefacto. Nullum enim celerius euanescit. Ossa quoq; asini confracta & decocta, contra leporis marini uenenum dantur. Omnia eadem onagris efficaciora. De equiferis non scripserunt Græci, quoniã terræ illæ non gignebant. Veruntamẽ fortiora omnia eadem quàm in equis intelligi debẽt. Lacte equino uenena leporis marini & toxica expugnantur. Nec uros aut bisontes habuerunt Græci in experimẽtis, quanquam boue fero refertis Indiæ syluis, portione tamen eadẽ efficaciora omnia ex his credi par est. Sic quoque lacte bubulo cuncta uenena expugnari tradunt, maxime supradicta, & si ephemerum impactum sit, aut si cantharides datæ, uomitione omnia egeri: sic & caprino iure cantharides. Contra ea uerò quæ exulceratione enecant, seuum uitulinum seu bubulum auxiliatur. Nam contra sanguisugas potas butyrum remedio est, cũ aceto ferro calefacto: quod & per se prodest contra uenena. Nam si oleum non sit, uicem eius repræsentat. Multipedũ morsus cum melle sanat. Omasi quoq; iure poto uenena supradicta expugnari putant, priuatim uerò aconita & cicutas: itemq́ue uitulino seuo. Caprinus caseus recens, his qui uiscum biberint. lac uerò contra cantharidas remedio est, & contra ephemerum potum cum laminia uua. Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica uenena sumitur: hœdinus contra reliqua, Coagulum hœdi cõtra uiscum, & chamæleontem album, sanguinemq́ue taurinum, contra quẽ & leporis coagulũ ex aceto. Contra pastinacam uerò & omnium marinorum ictus uel morsus, coagulum leporis, uel hœdi, uel agni, drachmæ pondere ex uino. Leporis coagulum & contra uenena additur antidotis. Papilio quoque lucernarum luminibus aduolans, inter mala medicamenta numeratur. Huic contrarium est iecur caprinum, sicut fel ueneficijs ex mustela rustica factis.

De remedijs ad morborum multa genera ex animalibus. CAP. XI.

HInc deinde reuertemur ad genera morborum. Capilli defluuia ursinus adeps admixto ladano & adianto continet, alopeciasque emendat, & raritatem superciliorum cum fungis lucernarum, ac fuligine quæ est in rostris earum. Porrigini cum uino prodest. Ad hanc & cornus ceruini cinis è uino, ueq́; nõ tædia animalium capillis increscant. Item fel caprinũ cum creta cimolia & aceto, sic ut paululum capilli inarescant: item fel hircinum cum urina tauri. Si uerò uetus sit, etiam furfures adiecto sulphure emendat. Cinere genitalis asinini, spissari capillũ putant, & è canicie uindicari si rasis illinatur, plumboq́; tritus cum oleo. Densari & asinini pulli cum urina, admiscentq́; nardum fastidij gratia. Alopecias felle taurino cum Aegyptio alumine tepefactis illinunt. Capitis ulcera manantia, urina tauri efficaciter sanat: item hominis uetus si cyclaminũ adijciatur & sulphur. Efficacius tamen & uitulinum fel: quo cum aceto calefacto, & lendes tolluntur. Seuum uitulinum cum sale tritum, capitis ulceribus utilissimum. Laudatur & uulpium adeps, sed præcipue fel, & fimum cum sinapi, pari modo illitũ. Caprini cornus farina uel cinis, magisq́; hircini addito nitro & tamaricis semine, & butyro oleoq́ue, prius capite raso mire cotinent ita fluentem capillũ. Sicut & canis cinere ex oleo illito supercilia nigrescunt. Lacte caprino lendes tolli tradunt, fimo cum melle alopecias expleri: item ungularum cinere cum pice, fluentem capillum contineri. Leporinus cinis cũ oleo myrteo, capitis dolores sedat: item aqua poca, quæ è bouis aut asini potu relicta est: & si credimus, uulpis mascula genitale circumligatum: cornus ceruini cinis illitus ex aceto uel rosaceo, aut ex irino. Oculorum

epiphoras bubulo seuo cum oleo cocto illinunt: Ceruini cornus cinere scabricies eorum inungũt, mucrones autem ipsos efficaciores putant. Lupi excrementis circumlini suffusiones prodest. Cinere eorum cum Attico melle inungi obscuritates: item felle ursino. Epinyctidas, adipe aprino cum rosaceo. Vngulæ asininæ cinis inunctus è suo lacte, cicatrices oculorũ, & albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cũ fuligine, pilis & palpebrarum uitijs angulorumque occurrit: calliblepharíq;, modo fuligo in hoc usu temperatur: optime ellychnio papyraceo oleoq; sesamino, fuligine in nouo uase pennis detersa. Efficacissime tamen euulsos ibi pilos coercet. Felle tauri cum oui albo, collyria fiunt, aquaque dissoluta inunguntur per quatriduum. Seuum uituli cum anseris adipe & ocymi succo, genarum uitijs aptissimum est. Eiusdem medullæ cum pari pondere ceræ & olei uel rosacei, addito ouo, duritiæ genarum illinuntur. Caseo molli caprino imposito ex aqua calida epiphoræ sedantur. si tumor sit, ex melle. Vtrunque uerò sero calido fouendum. Sicca lippitudo, lumbulis suum tostis atque contritis & impositis tollitur. Capras negant lippire, quoniam ex quasdam herbas edant: item dorcades. Et ob id fimum earum cera circundatum noua luna deuorare iubent, & quoniam noctu æque quoque cernant, sanguine hircino sanari lusciosos putant: nyctalopas à Græcis dictos: capræ uerò iocinere, in uino austero decocto. Quidam inassati iocineris sanie inungunt, aut felle capræ, carnesque eas uesci: & dum coquantur, oculos uaporari præcipiunt. Id quoque referre arbitrantur, si rutuli coloris fuerint. Volunt & oculos suffiri, iocinere in ollis decocto: quidam inassato. Fel quidem caprinum pluribus modis assumunt: cum melle contra caligines: cum ueratri candidi tertia parte, contra glaucomata: cum uino, contra cicatrices, & albugines, & caligines, & pterygia, & argema: ad palpebras uerò euulso prius pilo, cum succo oleris, ita ut inunctio inarescat. Contra ruptas tuniculas, cum lacte mulieris. Ad omnia autem inueterata, fel efficacius putant. Nec abdicant fimum ex melle illitum, epiphoris contraque dolores medullam: item pulmonem leporis. Sedat caliginem fel cum passo aut melle. Lupino quoque adipe, uel medulla suum, fricari oculos contra lippitudines præcipiunt. Nam uulpinam linguam habentes in armilla, lippituros negãt. Aurium dolori & uitijs medetur urina apri in uitro seruata: fel apri uel suis, uel bubulum, cum oleo cycino & rosaceo æquis portionibus. Præcipue uerò taurinũ, cum porri succo tepidum, uel cum melle si suppurent. Contraque odorem grauem per se tepefactum in malicorio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter sanat. Quidam etiam in grauitate aures sic perluendas putant. Alij cum senecta serpentium & aceto includunt lanas, antè aqua calida collutas, aut si maior sit grauitas aurium, fel cum myrrha & ruta in malicorio excalfactum infundunt: lardum quoque pingue: item fimum asini recens cum rosaceo instillatur: omniaque ea tepefacta. Vtilior equi spuma, uel equini fimi recentis cinis cum rosaceo. Seuum bubulum cum adipe anserino. butyrum recens. Vrina capri uel tauri, uel fullonia uetus calfacta, uapore per lagenæ collum subeunte. Admiscent & aceti tertiam partem. Et aliquid urinæ uituli qui nondum herbam gustauerit. Fimum etiam mixto felle eiusdem. Et cutem quam relinquunt angues, excalfactis prius auribus. Lana autem medicamina ea includuntur. Prodest & seuum uituli cum anseris adipe, & ocymi succo: eiusdem medulla admixto cumino trito infusa. Virus uerrinum è scropha exceptum priusquam terrã attingat, contra dolores. Auribus fractis glutinum è naturis uitulorum factum, & in aqua liquatum. Alijs uitijs adeps uulpium. Item fel caprinum cum rosaceo tepido, aut porri succo: aut si sint rupta ibi aliqua, è lacte mulieris. Si grauitas sit audiendi, fel bubulum cum urina capræ, uel hirci uel si pus sit. In quocunque autem usu putant hæc efficaciora in cornu caprino per dies uiginti infumata. Laudant & coagulum leporis tertia denarij parte, dimidiaque sagapeni in amminæo uino. Parotidas ursinus adeps comprimit, pari pondere ceræ & taurini seui: addunt quidam hypocisthidem: & per se butyrum illitum, si prius foueantur fœnigræci decocti succo. Efficacius cum strychno. Prosunt & uulpium testes, & taurinus sanguis aridus tritus. Vrina capræ calefacta instillata auribus: fimumque eiusdem cum axungia illitum. Dentes mobiles confirmat ceruini cornus cinis, doloresq; eorum mitigat, siue infricentur, siue colluantur. Quidam efficaciorem ad omnes eosdem usus crudi cornus farinam arbitrantur. Dentifricia utroque modo fiunt. Magnum remedium est & in luporum capitis cinere. Certumque est in excrementis eorum plerunque inueniri ossa. Hæc adalligata eundem effectum habent. Item leporina coagula per aurem infusa contra dolores, & capitis eorum cinis dentifricium est. adiectoque nardo mulcet grauecolentiam oris. Aliqui murinorum capitum cinerem miscuisse malunt. Reperitur in latere leporis acui os simile, hoc scarificari dentes in dolore suadent. Talus bubulus accensus eos qui labant cum dolore admotus confirmat. Eiusdem cinis cum myrrha, dentifricium est. Ossa quoque ex ungulis suum combusta, eundem usum præbent, item ossa ex acetabulis pernarum circa quæ coxendices uertuntur. Iisdem sanari dimissis in fauces, iumentorum uerminationes notum est: sed & combustis dentes confirmari. Asinino quoque lacte percussu uexatos, aut dentiũ eiusdẽ cinere: lichene itẽ equi cũ oleo infuso per aurem. Est autẽ hoc non hippomanes, quod alioqui noxiũ omitto, sed in equorũ genibus, ac super ungulas. Præterea in corde equorũ inuenitur os, dentibus caninis maxime simile: hoc scarificari dolorem, aut exempto dente emortui equi maxillis ad numerum eius qui doleat demonstrant. Equarum uirus à coitu in ellychnijs accensum, Anaxilaus prodidit, equinor

dit, equinorum capitum usus repræsentare monstrifi-
ce: similiter ex asinis. Nam hippomanes tãtas in uene
ficio uires habet, ut affusum æris mixturæ in effigiem
equæ Olympiæ: admotos mares equos ad rabiẽ coitus
agat. Medetur dentibus & fabrile glutinum, in aqua
decoctũ illitumq;, & mox paulò detractum, ita ut cõ
festim colluãtur uino, in quo decocti sunt cortices ma-
li punici dulcis. Efficax habetur & caprino lacte col-
lui dentes, uel felle taurino. Talorum capræ recentium
cinis dentifricio placet, & omnium ferè uillaticarum
quadrupedum, ne sæpius eadem dicantur.

Ad faciei uitia, ceruicis & pectoris morbos. CAP. XII.

CVtem in facie erugari & tenerescere, & can-
dorem custodire lacte asinino putãt. Notumq;
est quasdam quotidie D. custodito numero fouere: Pop
pea hoc Neronis principis instituit, balnearum quoq;
sic solio temperato, asinarum gregibus ob hoc eam co-
mitantibus. Impetus pituitæ in facie, butyro illito tol-
luntur efficacius cũ cerusa. Syncero uero ea uitia quæ
serpunt, insuper imposita farina hordeacea. Vlcera in
facie membrana è partu bouis madida. Friuolum ui-
deatur, non tamen omittendum, propter desideria mu
lierum: Talum candidi iuuenci, quadraginta diebus
noctibusq;, donec resoluatur in liquorem decoctum,
& illitum linteolo, candorem cutisq;, erugationẽ præ-
stare. Fimo taurino malas rubescere aiunt, nõ crocodi-
leam illini melius, sed foueri frigida & antè & post-
ea iubent. Aestates, & quæ decolorem faciũt cutem,
fimum uituli cũ oleo & gummi manu subactũ emen-
dat. Vlcera oris ac rimas, seuum uituli uel bouis cum
adipe anseris, & ocymi succo. Est & alia mixtura, se-
uo uituli cũ medulla cerui, & albæ spinæ folijs unà tri
tis. Idẽ præstat et medulla cũ resina, uel si uaccina sit,
iusque è carne uaccina. Lichenas oris præstantissime
uincit glutinũ, factũ è genitalibus uitulorũ, liquatum
aceto cũ sulphure uiuo, ramo ficulneo permixtũ, ita ut
bis die recens illinatur. Item lepras ex melle & aceto
decoctũ, quas & iecur hirci calidum illitũ tollit: sicut
elephãtiasin fel caprinũ: etiámnum lepras ac furfures,
tauri, uel addito nitro. Vrina asini circa canis ortum,
maculas in facie: fel utriusq; per sese aqua infractum,
uitiatisq; solibus ac uentis post detractã cutem. Simi-
lis effectus in taurino seuo uitulinóue felle, cum semine
cunilæ, ac cinere è cornu ceruino, si canicula exoriente
comburatur. Asinino seuo cicatricibus ac licheni le-
prisq; maxime color redditur. Hirci fel & lentigines
tollit, admixto caseo ac uiuo sulphure spongiaq; cine-
re, ut mellis sit crassitudo. Aliqui inueterato felle uti
maluere, mixtis calidis furfuribus põdere oboli unius,
quatuorq; mellis, prius defricatis maculis. Efficax eius
dem & seuum cum melãthio, & sulphure, & iride.
Labrorum fissuris cum adipe anserino, ac medulla cer
uina resinaque et calce. Inuenio apud autores, his qui
lentiginem habeant negari magicæ sacrificiorũ usum.
Lacte bubulo aut caprino tonsillæ & arteriæ exulce-
ratæ leuantur. Gargarizatur tepidum, ut est expres-
sum, aut calefactum. Caprinum utilius, cũ malua de-
coctum & sale exiguo. Linguæ exulcerationi et arte-
riarum prodest ius omasi gargarizatu. Tonsillis autẽ
priuatim renes uulpium aridi, cum melle triti illitiq;.
Anginæ fel taurinum uel caprinum cum melle. Iecur
mellis ex aqua oris grauitatem, ulceraq; butyrũ emen
dat. Spinam aliudue quid faucibus adhærens, felis ex-
trinsecus fimo perfricatis, aut reddi, aut delabi tradũt.
Strumas discutit fel aprinum, uel bubulum tepidum
illitum. Nam coagulum leporis è uino in linteolo exul-
ceratis duntaxat imponitur. Discutit & ungulæ asini
uel equi cinis, ex oleo aqua illitus, & urina calefacta:
& bouis ungula cinis ex aqua, fimum quoq; feruens
ex aceto. Item seuum caprinum cum calce, aut fimum
ex aceto decoctum, testesque uulpini: prodest & sapo:
Gallorum hoc inuentũ rutilandis capillis, ex seuo &
cinere. Optimus fagino & caprino, duobus modis,
spissus ac liquidus: uterq; apud Germanos maiore in
usu uiris quàm fœminis. Ceruicum dolores butyro aut
adipe ursino perfricantur. Rigores bubulo seuo, quod
& strumis prodest cum oleo. Dolorem inflexibilem
(opisthotonon uocant) leuat urina capræ auribus in-
fusa, aut fimum cum bulbis illitum. Vngues contusos
fel cuiuscunq; animalis circumligatum. Pterygia digi-
torum fel taurinum, aqua calida dissolutum. Quidam
adijciunt sulphur & alumen, pari pondere omnium.
Tussim iecur lupi ex uino tepido sanat: ursinumq; fel
admixto melle, aut ex cornu bubuli summis partibus
cinis: uel saliua equi, triduo potu eam mori tradũt. pul-
mo ceruinus cum gula sua arefactus in fumo, dein tu-
sus ex melle quotidiano eclegmate. Efficacior est ad id
subulo ceruorum generis. Sanguinem expuẽtes, ceruı-
ni cornus cinis: coagulum leporis tertia parte denarij
cum terra Samia & uino myrteo potum sanat. Eius-
dẽ fimi cinis in uino uesperi potus, nocturnas tusses:
pili quoq; leporis suffiti, extrahunt pulmonibus diffi-
ciles excreationes. Purulentas autem exulcerationes
pectoris pulmonisq;, & à pulmone graueolentiam ha
litus, butyrum efficacissime iuuat, cum pari modo mel
lis Attici decoctũ donec ruffescat, & matutinis sum-
ptum ad mensuram ligulæ. Quidam pro melle, laricis
resinam addere maluerunt. Si sanguis reijciatur, effica
cem tradunt bubulum sanguinem, modice et cum ace-
to sumptum: nam de taurino credere, temerarium est.
Sed glutinum taurinum tribus obolis cum calida aqua
bibitur in uetere sanguinis excreatione.

Ad stomachi & lumborum dolores et renum uitia. CAP. XIII.

STomachum exulceratum lactis asinini potus re-
ficit: item bubuli. Rosiones eius caro bubula admi
xto aceto & uino cocta. Rheumatismos cornus ceruı
ni cinis. Sanguinis excreationes hœdinus sanguis re-
cens, ad cyathos ternos, cum aceto acri pari modo fer-
uens potus: coagulum tertia parte ex aceto potum.
Iocineris dolores, lupi iecur aridum ex mulso. asininũ

iecur aridum cum petroselini partibus duabus, ac nucibus tribus, ac melle tritum, & in cibo sumptũ.sanguis hircinus cibo aptatus. Suspiriosis ante omnia efficax est potus equiferorum sanguinis. Proxime lactis asinini tepidi cum bulbis decocti, ita ut serum ex eo bibatur, addito in tres heminas cyatho nasturtij albi, perfusi aqua, deinde melle diluti. Iecur quoq; uulpinũ, aut pulmo in uino nigro, aut fel ursinum in aqua, laxat meatus spirandi. Lumborum dolores & quacunque alia mollire opus sit, ursino adipe perfricari conuenit: cinerem aprini aut suilli fimi inueterati, aspergi potione uini. Afferunt & magi sua commenta. Primum omnium rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari: eadem præcisa, non abire eos in alienum gregem. huic admiscent fimum caprinum, & subdito linteolo uncto caua manu, quantum pati possit feruens, sustineri iubent: ita ut si læua pars doleat, hæc medicina in dextra manu fiat, aut è contrario. Fimum quoq; ad eum usum acus æreæ punctis tolli iubẽt. Modus curationis est, donec uapor ad lumbos sentiatur peruenire. Postea uerò manum porro tuso illinunt, item lumbos ipso fimo cum melle, suadẽtq; in eodem dolore & testes leporis deuorare. Ischiadicis fimũ bubulum imponunt, calfactum in folijs cinere feruenti. In renumq; dolore leporis renes crudos deuorari iubent, aut certe coctos, ita ne dente cõtingantur. Ventris quidẽ dolore tentari negant talum leporis habentes. Lienem sedat fel apri uel suis potum, uel ceruini cornus cinis in aceto. Efficacissime tamen inueteratus lien asini, ita ut in triduo sentiatur utilitas. Asinini pulli fimum, quod primum edidit, polean uocant Syri: dant in aceto mulso. Datur & equi lingua inueterata ex uino, præsentaneo medicamento, ut didicisse se ex barbaris Cæcilius Bion tradidit. Et lien bubulus simili modo. Recens autem assus uel elixus, in cibo. In uesica quoque bouis allij capita uiginti tusa, cum aceti sextario, imponuntur ad lienis dolorem. Eadem ex causa emi lienem uituli quanti indicatus sit, iubent magi, nulla pretij contatione, quoniam hoc quoque religiose pertineat: diuisumq; per longitudinẽ annecti tunicæ utrinque, & induentem pati decidere ad pedes: dein collectum in umbra arefacere, cum hoc fiat, simul residere lienem ægri uitiatum, liberarique eum morbo dicitur. Prodest & pulmo uulpium cinere siccatus, atque in aqua potus. Item hædorum lien impositus.

Ad aluum sistendam, cœliacos, dysentericos, inflationes alui, rupta, tenasmon, & tineas, & colum. CAP. XIIII.

A*Luum sistit ceruinus sanguis, item cornus cinis: iecur aprinum ex uino potum citra salem, recens que: item assum suillum, uel hircinum decoctum in uini hemina. Coagulum leporis in uino ciceris magnitudine aut si febris sit, ex aqua. Aliqui & gallam adijciunt, alij per se leporis sanguine contenti sunt lacte cocto. Equini fimi cinis in aqua potus. Taurini cornus ueteris ex parte ima cinis, inspersus potioni aquæ. Sanguis hircinus in carbone decoctus: Corium caprinum cum suo pilo decoctum succo epoto. Coagulum equi, & sanguis caprinus, uel medulla, uel iecur aluũ soluit: Fel lupi cum elaterio umbilico illigatum. Vel lactis equini potus: item caprini cum sale & melle: Capræ fel cum cyclamini succo & aluminis modico. Aliqui & nitrum & aquam adiecisse malunt. Fel tauri cum absinthio tritum ac subditum pastillo. Butyrum largius sumptum, cœliacis & dysentericis medetur, iecur uaccinum: Cornus ceruini cinis, tribus digitis captus in potione aquæ: Coagulum leporis subactum in pane: Si uerò sanguinem detrahunt, in polenta. Aprini, uel suilli, uel leporini fimi cinis, inspersus potioni tepidæ uini. Vituli quoque ius uulgariter datum, inter auxilia cœliacorum & dysentericorum tradunt. Lactis asinini potus utilior, addito melle. Nec minus efficax fimi cinis ex uino: utrique uitio. Item polea supradicta. Equi coagulum, quod aliqui hippacen uocant, etiam si sanguine detrahant. uel fimi cinis, dentiumq; eiusdem tusorum farina, salutaris dicitur. & bubuli lactis decocti potus. Dysentericis addi mellis exiguum præcipiunt: & si tormina sint, cornus ceruini cinerem, aut fel taurinum cumino mixtum, & cucurbitæ carnes umbilico imponere. Caseus recens uaccinus immittitur ad utrunque uitium. Item butyrum heminis quatuor, cum resinæ terebinthinæ sextante, aut cum malua decocta, aut rosaceo. Datur & seuum uitulinum, aut bubulum. Item medullæ excoquuntur cum farina & cera exiguoque oleo, ut sorberi possint. Medulla & in pane subigitur. Lac caprinum ad dimidias partes decoctum. Si sint & tormina, additur protropum. Torminibus satis esse remedij in leporis coagulo poto è uino tepido, uel semel, arbitrantur aliqui. Cautiores & sanguine caprino cum farina hordeacea & resina, uentrem illinũt. Ad omnes epiphoras uentris illini caseum mollem suadent: Veterem autem in farina tritum, cœliacis et dysentericis dari, cyatho casei in cyathis uini tribus. Sanguis caprinus decoctus cum medulla dysentericis: Iecur assum capræ, cœliacis subuenit, magisq; etiam hirci, in uino austero decoctum potumque, uel ex oleo myrteo umbilico impositum. Quidam decoquunt à tribus sextarijs aquæ ad heminam, addita ruta. Vtũtur & liene asso capræ hircine, & seuo hirci in pane qui cinere coctus sit, capræ à renibus maxime, ut per se hauriatur, protinusque modice frigidam sorberi iubent. Aliqui & in aqua decoctum seuum admixta polenta, & cumino, & anetho, acetoque. illinunt & uentrem cœliacis, fimo cum melle decocto. Vtuntur ad utrunque uitium & coagulo hædi in uino myrtite, magnitudine fabæ poto: & sanguine eiusdem in cibum formato, quem sanguiculum uocant. Infundunt dysentericis & glutinum taurinum, aqua calida resolutum. Inflationes autem discutit uitulinum fimum in uino decoctum. Intestinorum uitijs magnopere prodest coagulum ceruorum, decoctum cum lente betaque, atque ita in cibo sumptum:*

ptum. Leporis pilorũ cinis cum melle decoctus. Lactis caprini potus decoctus cum malua, exiguo sale addito. Et si coagulum addatur, maioribus emolumentis fiat. Eadem uis est & in seuo caprino in sorbitione aliqua, uti protinus hauriatur frigida aqua. Item feminu hœdi cinis rupta intestina sarcire mire traditur. Fimum leporis cum melle decoctum, & quotidie fabæ magnitudine sumptum, ita ut deploratos sanauerint. Laudãt & caprini capitis cum suis pilis decocti succum. Tenasmos, id est, crebra & inanis uoluntas egerendi, tollitur poto lacte asinino: Item bubulo. Tinearum genera pellit ceruini cornus cinis potus. Quæ in excrementis lupi diximus inueniri ossa, si terram nõ attigerint, colo medentur adalligata brachio: Polea quoq; supradicta magnopere prodest in sapa decocta. Itẽ sulli fimi farina addito cumino in aqua rutæ decoctæ: Cornus ceruini teneri cinis, cochleis africanis cum testa sua tusis mixtus, in uini potione.

Ad uesicæ cruciatus & calculos: de genitalium & sedis uitijs, & inguinum remedijs. CAP. XV.

VEsicæ calculorumq; cruciatibus auxiliatur urina apri, & ipsa uesica pro cibo sumpta: efficacius, si prius fumo maceretur utrunq;. Vesicã elixam mandi oportet, & à muliere fœmina suis. Inueniũtur & in iocineribus eorũ lapilli, aut duritie lapillis similes, candidi sicuti in uulgari sue: quibus cõtritis atq; potis in uino, pelli calculos aiunt. Ipsi apro tam grauis sua urina est, ut nisi egesta fugæ non sufficiat, ac uelut deuinctus opprimatur. Exuri illa tradunt eos. Leporis renes inueterati, in uino poti, calculos pellunt. In perna suis articulos esse diximus, quorum decoctum ius facit urinæ utile. Asinini renes inueterati tritique, & in uino mero dati, uesicæ medentur. Calculos expellunt lichenes equini ex uino aut mulsa poti diebus quadraginta. Prodest & ungula equinæ cinis, in uino, aut aqua. Item fimũ caprarũ in mulso, efficacius syluestriũ: Pili quoq; caprini cinis. Verendorum carbunculis, cerebrum apri uel suis, sanguisq;. Vitia uerò quæ in eadẽ parte serpunt, iecur eorum combustũ, maxime iunipe ri ligno cum charta & arrenico sanat: Fimi cinis, fel bubulum, cum alumine Aegyptio ac muria ad crassitudinem mellis subactum, insuper beta ex uino cocta imposita: caro quoq;. Manantia uerò ulcera, seuum cũ medulla uituli in uino decoctum, uel caprinum cũ melle rubique succo: uel si serpant, fimum etiam prodesse cum melle dicunt aut cum aceto, & per se butyrum. Testium tumor, cum seuo uituli, addito nitro cohibetur: uel fimo eiusdem ex aceto decocto. Vrinæ incontinentiam cohibet uesica aprina, si assa mandatur: Vngularum apri uel suis cinis potioni inspersus. Vesica fœminæ suis combusta ac pota. Item hœdi, uel pulmo: Cerebrum leporis in uino: Eiusdem testiculi tosti, uel coagulum cũ anserino adipe in polenta: Renes asinini in mero triti potique. Magi uerrini genitalis cinere poto ex uino dulci demonstrant urinam facere in canis cubili, ac uerba adijcere, ne ipse urinam faciat ut canis in suo cubili. Rursus ciet urinam uesica suis, si terram non attigerit, imposita pubi. Sedis uitijs præclare prodest fel ursinum cum adipe: Quidam adijciunt spumã argenti ac thus. Prodest & butyrum cum adipe anserino ac rosaceo. modum ipsa res statuunt, ut sint illitu faciles. Præclare medetur & taurinum fel, in linteolis conceptis. rimasque perducit ad cicatricem. Inflationibus in ea parte, seuum uituli, maxime ab inguinibus cum ruta: Cæteris uitijs medetur sanguis caprinus cum polenta. Item fel caprinum condylomatis per se. Item fel lupinum ex uino. Panos & apostemata in quacunque parte, sanguis ursinus discutit Item taurinus aridus tritus. Præcipuum tamen remedium traditur in calculo onagri: quem dicitur cum interficiatur reddere urinam, liquidiorẽ initio, sed in terra spissantem se. Hic adalligatus femini, omnes impetus discutit, omnique suppuratione liberat. Est autem rarus inuẽtu, nec ex omni onagro, sed celebri remedio. Prodest & urina asini cum melanthio. Et ungula equinæ cinis cum oleo & aqua illitus. Sanguis equi, præcipue admissarij Et sanguis bubulus: item fel. Caro quoque eosdem effectus habet calida imposita: & ungulæ cinis ex aqua aut melle: urina caprarum, hircorumque carnes in aqua decoctæ. aut fimum ex his cum melle decoctum: fel ursinum siue uerrinum: urina suum in lana imposita. Femina atteri aduriique equitatu notum est. Vtilissimum est ad omnes inde causas, spuma equi ex ore inguinibusque illinire. Inguina & ex ulcerum causa intumescunt. Remedio sunt equi seta tres, totidẽ nodis alligata intra ulcus.

Ad podagras, ad morbum comitialem, ad sideratos, morbumq; regium, ossaq; fracta, remedia. CAP. XVI.

POdagris medetur ursinus adeps, taurinumq; seuum, pari pondere & ceræ. Addunt quidam hypocisthida & gallam. Alij hircinũ præferunt seuum cum fimo capræ, & croco sinapine, uel caulibus ederæ tritis, ac perdicio uel flore cucumeris syluestris: Itẽ bouis fimum cũ aceti fece. Magnificãt & uituli, qui nõdum herbam gustauerit, fimũ, aut per se sanguinẽ tauri. Vulpem decoctã uiuam, donec ossa tantu restent: lupumue uiuum oleo cerati modo incoctũ: Seuum hircinum, cum helxines parte æqua, sinapis tertia. Fimi caprini cinerem cum axungia. Quin & ischiadicos uri sub pollicibus pedum eo fimo feruente, utilissime tradũt. Articulorumq; uitijs fel ursinũ utilissimũ esse, & leporis pedes adalligatos. Podagras quidã mitigari pede leporis uiuentis abscisso, si quis secum assidue habeat. Perniones ursinus adeps, rimasq; pedum omnes sarcit: Efficacius alumine addito: Seuum caprinum: Dentium equi farina: Aprinum uel suillum fel, cum adipe pulmo impositus: & si subtriti sint contusiue offensatione. Si uerò adusti frigore, leporini pili cinis: Eiusdem pulmo contusis dissectus, aut pulmonis cinis. Sole adusta, seuo asinino aptissime curantur. Item

bubulo cum rosaceo. Clauos & rimas callique uitia, fimum apri uel suis recēs illitum, ac tertio die solutum sanat. Talorum cinis, pulmo aprinus, aut suillus, aut ceruinus. Attritus calciamentorum, urina asini cum luto suo illita. Clauos seuum bubulum cum thuris polline. Perniones uerò corium combustum, melius ex uetere calceamento. Iniurias è calceatu, ex oleo corij caprini cinis. Varicū dolores sedat fimi uitulini cinis, cum lilij bulbis decoctus, addito melle modico. Itemq; omnia inflāmata & suppurationes minantia. Eadem res & podagris prodest, & articularijs morbis, è maribus præcipue uitulis. Articulorum attritis, fel aprorum uel suum, linteo calefacto impositum: uitulíq; qui nondum herbam gustauerit, fimum: Item caprinum cum melle in aceto decoctum. Vngues scabros seuum uituli emendat. Itē caprinū admixta sandaracha. Verrucas uerò aufert uitulini fimi cinis ex aceto: asini urinæ lutū. Comitiali morbo testes ursinos edisse prodest, uel aprinos bibisse ex lacte equino, aut ex aqua: Item aprinam urinā ex aceto mulso: efficacius, quæ inaruerit in uesica sua. Dantur & suum testiculi inueterati tritique in suis lacte, præcedente uini abstinentia, & sequente continuis diebus. Dantur & leporis sale custoditi pulmones, cum thuris tertia parte, in uino albo, per dies triginta. Item coagula eiusdem. Asini cerebrū ex aqua mulsa, infumatum prius in folijs, semūcia per dies: uel ungularum eius cinis cochlearibus eius binis toto mense potus: Item testes sale asseruati, & aspersi potioni, in asinarū maxime lacte uel ex aqua. Membrana partus earum, præcipue si marem pepererint, olfactata accedente morbo comitialium resistit. Sunt qui è mare nigroque cor edendum cum pane sub dio prima aut secunda luna præcipiant. Alij carnem, alij qui sanguinem aceto dilutum per dies quadraginta bibendum. Quidam urinam equi aquæ ferrariæ ex officinis miscent, eademque potione & lymphaticis medentur. Comitialibus datur & lactis equini potus, lichenque in aceto mulso bibendus. Dantur & carnes caprinæ in rogo hominis tostæ, ut uolunt magi. Seuum earum cum felle taurino pari pōdere decoctū, & in folliculo fellis recōditum, ita ne terrā attingat, potum uerò sub limine ex aqua. Morbū ipsum deprehendit caprini cornus, uel ceruini usti nidor. Sideratis urina pulli asinini nardo admixto perunctione prodesse dicitur. Regio morbo cornus ceruini cinis. Sanguis asinini pulli ex uino. Item fimum asinini pulli, quod primum edidit a partu, datum fabæ magnitudine è uino medetur intra diem tertium. Eadem & ex equino pullo similiterque uis est. Fractis ossibus præsentaneus maxillarum apri cinis uel suis. Item lardum elixū atq; circumligatū mira celeritate solidat. Costis quidem fractis laudatur unice caprinum fimū ex uino uetere, aperit, extrahit, persanat. Febres arcet ceruorū caro, ut diximus. Eas quidem quæ certo dierum numero redeunt, oculus lupi dexter salsus adalligatusque, si credimus magis. Est genus febrium, quod amphimerinon uocant. Hoc liberari tradunt, si quis è uena auris asini tres guttas sanguinis in duabus heminis aquæ hauserit. Quartanis magi excrementa felis cum digito bubonis adalligari iubent, & ne recidant, non remoueri septeno circuitu. Quis hoc quæso inuenire potuit? quæue est ista mixtura? cur digitus potissimum bubonis electus est? Modestiores iecur felis decrescente luna occisæ inueteratum sale, ex uino bibendum ante accessiones quartanæ dixere. Iidem magi fimi bubuli cinere consperso puerorum urina illinunt digitos pedum, manibusq; leporis cor adalligant. Coagulum ante accessionem propinant. Datur & caseus caprinus recens cum melle diligenter sero expresso.

Ad melancholicos, lethargicos, hydropicos: ad ignem sacrum, & ad dolores neruorum remedia. CAP. XVII.

Melancholicis fimum uituli in uino decoctum remedio est. Lethargicos excitat asini lichen, naribus illitus ex aceto: Caprini cornus nidor aut pilorum: iecur aprinum. Itaque & ueternosis datur. Phthisicis medentur, iecur lupi ex uino, macræ suis fœminæ herbis pastæ lardum, carnes asininæ ex iure sumptæ. Hoc genere maxime in Achaia curant id malum. Fimi quoque aridi, sed pabulo uiridi pasto boue, fumum harundine haustum prodesse tradunt: Bubuli quoque cornus mucronem exustum, duorum cochleariorum mensura, addito melle pilulis deuoratis. Capræ seuo in pulte ex alica & phthisin & tussim sanari, uel recenti cum mulso liquefacto: ita ut uncia in cyathum addatur, rutaque ramo permisceatur, non pauci tradunt. Rupicapræ seui cyatho, & lactis pari mensura, deploratum phthisicum conualuisse certus autor affirmat. Sunt & qui suum fimi cinerem profuisse scripserint in passo: & cerui pulmonem, maxime subulonis, siccatum in fumo tritumque in uino. Hydropicis auxiliatur urina uesicæ apri paulatim data in potus: Efficacius quæ maruerit cum uesica sua. Fimi ceruini maxime subulonis, sed & bubuli, de armentinis loquor (quod bolbiton uocant) cinis cochleariorum trium in mulsi hemina, bouis fœminæ in mulieribus, & ex altero sexu in uiris, quod ueluti mysterium occultarunt magi: Fimum uituli masculi illitum: Fimi uituli cinis cum semine staphylini, æqua portione ex uino. Sanguis caprinus cum medulla. Efficaciorem putant hircorum, utique si lentisco pascantur. Igni sacro ursinus adeps illinitur, maxime qui est ad renes: Vitulinum fimum recens, uel bubulum. Caseus caprinus siccus cum porro: Ramenta pellis ceruinæ detecta pumice, ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi spuma aut ungulæ cinis. Eruptionibus pituitæ asinini fimi cinis cum butyro. Papulis nigris, caseus caprinus siccus ex melle & aceto in balneis, oleo remoto. Pustulis suilli fimi cinis aqua illitus, uel cornus ceruini cinis. Luxatis recens fimum aprinum uel suillum. Item uitulinum: Verris spuma recens cum aceto, fimum caprinum cum melle: Bubula caro

la caro imposita tumorē sanat. Fimum suillum in testa calefactum tritumque cum oleo, duritias corporum omnes tollit optime. Adeps è lupis illitus, in his quæ rumpere opus est, plurimum proficit: Fimum bubulum in cinere calefactum, aut caprinum in uino uel aceto decoctum. In furunculis seuum bubulū cum sale aut si dolor est, intinctū oleo, liquefactum sine sale, similique modo caprinum. In ambustis ursinus adeps cum lilij radicibus: Aprinum aut suillum fimum inueteratum: Setarum ex his è penicillis tectorijs cinis cum adipe tritus. Tali bubuli cinis, cum cera & medulla ceruina: Fel tauri: Fimum leporis. Sed caprarum fimus sine cicatrice sanare dicitur. Glutinum præstantissimum fit ex auribus taurorum & genitalibus: Nec quicquam efficacius prodest ambustis. Sed adulteratur nihil æque, quibusuis pellibus inueteratis, calceamētisq; etiam decoctis. Rhodiacum fidelissimum: eoq; pictores & medici utuntur: Id quoq; quò candidius, eò probatius. Nigrum & lignosum damnatur. Neruorum doloribus, fimum caprinum decoctum in aceto cum melle, utilissimum putant, uel putrescente neruo. Spasmata & percussu uitiata, fimo aprino curant, uere collecto & arefacto. Sic & quadrigis agendis tractos, rotáue uulneratos: & quoquo modo sanguine contuso, uel si recens illinatur. Sunt qui incoxisse aceto, utilius putent. Quin & in potu farinam eam ruptis conuulneratisq; & euersis ex aceto salutarem promittunt. Reuerētiores cinerē eius ex aqua bibunt. Feruntq; & Neronem principem hac potione recreari solitum, cū sic quoque se trigario approbare uellet. Proximam suillo fimo uim putant.

Ad sanguinem sistendum: & contra ulcera & carcinomata, ad scabiem remedia: & quę infixa corpori extrahunt, & quæ cicatricibus prosunt. CAP. XVIII.

Sanguinem sistit coagulum ceruinum ex aceto: Item leporis. Huius quidem & pilorum cinis: Item ex fimo asinino cinis: & pilorum quidem cinis illitus. Efficacior uis è maribus aceto admixto, & in lana ad omne profluuium imposito. Similiter ex equino capite & femine: aut fimi uitulorum cinis illitus ex aceto. Item caprini cornus uel fimi ex aceto. Hircini uerò iocineris dissecti sanies efficacior: Et cinis utriusque ex uino potus, uel naribus ex aceto illitus. Hircini quoque utris uinarij duntaxat cinis, cum pari pondere resinæ, quo genere & sistitur sanguis, & uulnus glutinatur. Hœdinū quoque coagulum ex aceto, & feminum eius combustorum cinis, similiter pollere traduntur. Vlcera sanat in tibijs cruribusque adeps ursinus, admixta rubrica. Quæ uerò serpunt, fel aprinum cum resina et cerusa: Maxillarum apri uel suum cinis: Fimum suum illitum siccum: Item caprinum ex aceto subferuefactum. Cætera purgantur & explentur butyro: Cornus ceruini cinere, uel medulla cerui: Felle taurino cum cyprino oleo, aut fimo caprino, aut hircino. Fimum recens suum, uel inueterati farina illinitur uulneribus ferro factis. Phagedænis & fistulis immittitur fel tauri, cū succo porri, aut lacte mulierū, uel sanguis aridus cum cotyledone herba. Carcinomata curat coagulum leporis, cum pari pōdere capparis aspersum uino. Gangrenas ursinū fel penna illitum. Asini ungularum cinis ea quæ serpunt ulcera inspersus. Sanguis equi arrodit carnes septica ui. Item fimi equini inueterati fauilla. Ea uerò quæ phagedænas uocant in ulcerū genere, corij bubuli cinis cum melle. Caro uituli recentia uulnera non patitur intumescere: Fimum bubulum cum melle. Feminum uituli cinis sordida ulcera, & quæ cacoethe uocant è lacte mulieris sanat. Recentes uerò plagas ferro illatas, glutinum taurinum liquefactum, tertio die solutū. Caseus caprinus siccus ex aceto & melle, purgat ulcera. Quæ uerò serpant, cohibet seuum cū cera: Item addita pice ac sulphure percurat. Similiter proficit ad cacoethe, hœdi feminum cinis è lacte mulieris. Et aduersus carbunculos, suis fœminæ cerebrū tostum illitumq;. Scabiem hominis, asininæ medullæ maxime ubolet. Vrinæ eiusdem cum suo luto illitæ: Butyrum etiā quod in iumētis proficit cū resina calida: Glutinum taurinū in aceto liquefactū, addita calce: Fel caprinum cum aluminis cinere: Boas fimum bubulum, unde & nomen traxere: Canum scabies sanantur bubulo sanguine recenti: iterumque cum inarescat illito, & postero die abluto cinere lixiuio. Spinæ ac similia corpori extrahuntur felis excrementis: item capræ ex uino coagulo quocunque, sed maxime leporis, cum thuris polline & oleo, aut cum uisci pari pondere, aut cum propoli. Cicatrices nigras seuum asininum reducit ad colorem. Fel uituli extenuat calefactum. Medici adijciunt myrrham, & mel, & crocum, æreaque pyxide condunt. Aliqui & florem æris admiscent.

Ad muliebria mala medicinę, & ad infantium morbos, & ueneris remedia. CAP. XIX.

Mulierum purgationes adiuuat fel taurinum lana succida appositū. Olympias Thebana addidit hyssopū & nitrum: Cornus ceruini cinis potus. Item uuluas laborantes, illitu quoq;: & fel taurinum cum oppio appositum obolis binis. Vuluas & pilo ceruino suffire prodest. Tradunt, ceruas cum senserint se grauidas, lapillum deuorare. quem in excrementis repertum, aut in uulua (nam & ibi inuenitur) custodire partus adalligatum. Inueniuntur & ossicula in corde & in uulua, perquàm utilia grauidis parturientibusq;. Nam de pumice, qui in uaccarum utero simili modo inuenitur, diximus in natura boum. Lupi adeps illitus uuluas mollit, dolores earum iecur. Carnes lupi edisse parituris prodest: aut si incipiētibus parturire sit iuxtà qui ederit, adeo ut etiam cōtra illatas noxias ualeat. Eundem superuenire, perniciosum est. Magnus & leporis usus mulieribus. Vuluā adiuuat pulmo aridus potus. Profluuia iecur cum Samia terra ex aqua potum: Secūdas coagulum: cauētur pridiana balinea. Illitum quoque cum croco & porri succo,

uellere appositum abortus mortuo expellit. Si uuluæ leporum in cibis sumatur, mares concipi putant. Hoc & testiculis eorum & coagulo profici. Conceptum leporis utero exemptum his, quæ parere desierint, restibilem fœcunditatem afferre. Sed pro conceptu, leporis saniem & uiro magi propinant. Item uirgini nouem grana fimi, ut stent perpetuo mammæ. coagulum quoque ob id cum melle illinunt. sanguinem, ubi euulsos pilos renasci nolunt. Inflationi uuluæ, fimum aprugnum suillumue cum oleo illini prodest. Efficacius si sit farina aridi, ut aspergatur potioni, uel si grauidæ aut puerperæ torqueantur. Lacte suis poto cum mulso adiuuantur partus mulierũ. Per se uerò potum, deficientia ubera puerperarum replet. Eadem circumlita sanguine fœminæ suis, minus crescent. Si dolent, lactis asinini potu mulcentur: quod addito melle sumptum, & purgationes earum adiuuat. Sanat & uuluarum exulcerationes eiusdem animalis seuum inueteratum, & in uellere appositum duritiem uuluarum emollit. Per se uerò recens uel inueteratũ, ex aqua illitum, psilotri uim obtinet. Eiusdem animalis lien inueteratus, ex aqua illitus mammis, abundantiam facit. Vuluas suffitu corrigit. Vngulæ asininæ suffitæ partum maturant, ut uel abortus euocetur: nec aliter adhibentur, quoniam uiuentem partum necant. Eiusdẽ animalis fimum si recens imponatur, profluuia sanguinis mire sedare dicitur. Necnon & cinis eiusdem fimi, qui & uuluæ prodest impositus. Equi spuma illita per dies uiginti priusquam primum nascantur pili restinguuntur. Item cornus ceruini decocto. melius, si recentia sint cornua. Lacte equino iuuantur uuluæ collutæ. Quod si mortuus partus sentiatur, lichen ex aqua dulci potus eiicit. Item ungulæ suffitu, aut fimum aridum. Vuluas procidentes butyrum infusum sistit. Induratam uuluam aperit fel bubulum rosaceo admixto, foris uellere cum resina terebinthina imposito. Aiunt & suffitu fimi è mare boue, procidentes uuluas reprimi, partus adiuuari. Conceptus uerò uaccini lactis potu. Sterilitatem ob partus uexationem fieri, certum est. Hanc emendari Olympias Thebana affirmat felle taurino, & adipe serpentium, & ærugine, addito melle, medicatis locis ante coitus. Vitulinum quoque fel, si in purgationibus fuerit sub coitu aspersum uuluæ, etiam duritiam uentris emollit, & profluuium minuit umbilico peruncto, atq; in totum uuluæ prodest. Modu statuunt fellis podere denarij ad apij tertiam, admixto amygdalino oleo, quantũ esse satis appareat hoc in uellere imponũt. Masculi fel uituli, cum mellis dimidio tritũ, seruatur ad uuluas. Carnem uituli si cũ aristolochia inassatã edant circa conceptũ, mares parturas promittunt. Medulla uituli in uino ex aqua decocta cũ seuo, exulcerationibus uuluarũ imposita prodest. Itẽ adeps uulpiũ, excremẽtumque feliũ: hoc cum resina & rosaceo impositum. Caprino cornu suffiri uuluam, utilissimum putant. Sylvestrium caprarum sanguis cum palma marina pilos detrahit. Cæterarum uerò fel, callum uuluarum emollit inspersum, & à purgatione conceptus facit. Sic quoque psilothri uis efficitur, si euulsis pilis triduo seruetur illitum. Profluuium quamuis immensum, urina capræ pota sistit, obstetrices promittunt, & si fimum illinatur. Membrana caprarũ in qua partus editus, inueterata potuq; sumpta in uino, secundas pellit. Hœdorum pilis suffiri uuluas, utile putant, & in profluuio sanguinis coagulũ bibi, aut hyoscyami semen imponi. E boue syluestri nigro si sanguine ricini lumbi perungantur mulieri, tædium Veneris fieri dicit Osthanes. Idem amoris, pota hirci urina, admixta propter fastidium nardo. Infantibus nihil butyro utilius, per se & cũ melle: priuatim & in dentitione & ad gingiuas, & ad oris ulcera. Dens lupi adalligatus, infantiũ pauores prohibet, dentientiũq; morbos, quod et pellis lupina præstat. Dentes quidem eorum maximi, equis quoque adalligati, infatigabilem cursum præstare dicuntur. Leporum coagulo illito ubere, sistitur infantium aluus. Iecur asini admixta modice panace, instillatũ in os, à comitialibus morbis et alijs infantes tuetur: hoc xl. diebus fieri præcipiunt. Et pellis asinina iniecta, impauidos infantes facit. Dentes qui equis primum cadunt, facilem dentitionem præstat infantibus adalligati, efficacius si terram nõ attigere. Lien bubulus in melle editur: & illinitur ad lienis dolores. Ad ulcera manãtia cum melle, lien uituli in uino decoctus, tritusq; et illitus, ulcusculæ oris. Cerebrum capræ magi per anulum aureum traiectum, priusquam lac detur, infantibus instillant contra comitiales, cæterosque infantium morbos. Caprinũ fimum inquietos infantes adalligatum pãno cohibet, maxime puellas. Lacte caprino, uel cerebro leporum perunctæ gingiuæ, faciles dentitiones faciũt. Somnos fieri lepore sumpto in cibis Cato arbitratur: Vulgus & gratiam corpori in septem dies, friuolo quidem ioco, cui tamen aliqua debeat subesse causa in tanta persuasione. Magi felle capræ, scarificatæ duntaxat, illito oculis, uel sub puluino posito, somnum allici dicunt. Sudores inhibet cornus caprini cinis è myrteo oleo perunctis. Coitus stimulat fel aprugnum illitũ: Item medullæ suum haustæ: Seuum asininũ, anseris masculi adipe permixto illitum. Item à coitu equi Vergilio quoq; descriptum uirus, & testiculi equini aridi, ut potioni inseri possint, dexterue asini testis in uino potus pro portione, uel adalligatus brachiali. Eiusdem à coitu spuma collecta roseo pãno, & inclusa argenteo, ut Osthanes tradit. Salpe genitale in oleum feruens mergi iubet septies, eoq; perungi pertinentes partes. Bialcon cinerem ex eodem bibi, uel tauri à coitu urinam, lutoque ipso illini pubem. At è diuerso muris fimo illito, cohibetur uirorum uenus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut suis assus, ieiuni cibo sumptus eo die. Item hœdinus.

Mira de animalibus. CAP XX.

Mira præterea traduntur in eisdem animalibus. Vestigium equi excussum ungula (ut solet plerumq;

runque) si quis collectum reponat, singultus remediũ esse, recordantibus quonam loco id reposuerint. Iecur luporum equinæ ungulæ simile esse, & rumpi equos: qui uestigia luporum sub equite sequantur. Talis suum discordiæ uim quandam inesse. In incendijs si fimi aliquid egeratur è stabulis, facilius extrahi, nec recurrere oues bouesque. Hircorum carnes uirus nõ resipere, si panem hordeaceum eo die quo interficiantur ederint, laséruе dilutum biberint. Nullas uerò teredinem sentire, luna decrescente induratas sale. Adeoq; nihil omissum, ut leporem surdum celerius pinguescere reperiamus. Animalium uerò medicinas: Si sanguis profluat iumentis, suillum fimum ex uino infundendum. Boum autem morbis seuum, sulphur uiuum, allium syluestre, ouum coctum: omnia hæc trita in uino danda, aut uulpis adipem. Carnem caballinam discoctam potu suum morbis mederi. Omnium uerò quadrupedũ morbis, capram solidam cum corio, & ranam rubetam discoctas. Gallinaceos non attingi à uulpibus, qui iecur animalis eius aridũ ederint: uel si pellicula ex eæ collo inducta, galli inierint: Similia in felle mustelæ. Boues in Cypro contra tormina hominum excrementis sibi mederi. Non subteri pedes boum. Si prius cornua pice liquida perunguantur. Lupos in agrum non accedere, si capti unius pedibus infractis, cultroque adacto, paulatim sanguis circa fines agri spargatur: atque ipse defodiatur in eo loco ex quo cœperit trahi: Aut si uomerem, quo primus sulcus eo anno in agro ductus sit, excussum aratro, focus larium, quo familia cõuenit, absumat: ac lupũ nulli animalium nociturũ in eo agro quãdiu id fiat. Hinc deinde reuertemur ad animalia sui generis, quæ aut placida non sunt, aut fera.

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXIX.

*

PROOEMIVM.

De origine medicinæ, & quando primum clinice, & quando primum iatraleptice, & de Chrysippo & Erasistrato, et empirice, & Herophilo, & reliquis illustribus medicis, & quoties ratio medicinę mutata sit, & qui primus Romæ medicus, & quando, & quid de medicis antiqui Romani iudicauerint, & uitia medicinæ. CAP. I.

NATVRA *remediorum, atque multitudo instantium ac præteritorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere: quanquam non ignarus sim nullis ante hæc Latino sermone condita, ancepsque lubricum esse rerum omnium nouarũ, talium utique quàm steriles gratiæ difficultates in promendo: sed quoniam occurrere uerisimile est omnium qui hæc cognoscant cogitationi, quonam modo exoluerint in medicinæ usu, quæ tam parata atq; pertinentia erant, mirumq; & indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse: & etiamnum sæpius mutari, cum sit fructuosior nulla. Dijs primum inuentores suos assignant, & cœlo dicauit. Necnon & hodie multifariam ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famam etiã crimine, ictum fulmine Aesculapium fabulata, quoniam Tyndaridem reuocauisset ad uitam: Nec tamen cessauit narrare alios reuixisse opera sua, clara Troianis temporibus, quibus fama certior, uulnerum tamẽ duntaxat remedijs: Sequentia eius (mirũ dictu) in nocte densissima latuere usq; ad Peloponnesiacum bellum: tunc eam reuocauit in lucẽ Hippocrates, genitus in insula Coo in primis clara ac ualida, & Aesculapio dicata. Is cum fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo eius dei quid auxiliatũ esset, ut postea similitudo proficeret, exscripsisse ea traditur, atq; (ut Varro apud nos credit) iam templo cremato, instituisse medicinam hanc quæ clinice uocatur. Nec fuit postea quæstus modus, quoniam Prodicus Selymbriæ natus, discipulus eius instituens quam uocat iatralepticen, reũctoribus quoq; medicorũ ac mediastinis uectigal inuenit. Horũ placita Chrysippus ingenti garrulitate mutauit, plurimũq; etiã ex Chrysippo discipulus eius Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho rege sanato, c. talentis donatus est à rege Ptolemæo filio eius, ut incipiamus & præmia artis ostendere. Alia factio ab experimẽtis se cognominãs, empiricẽ cœpit in Sicilia, Acrone Agrigẽtino Empedoclis physici autoritate comendato. Dissederuntq; eæ scholæ, & omnes eas damnauit Herophilus, in musicos pedes uenarum pulsu descripto per ætatum gradus. Deserta deinde & hæc secta est, quoniam necesse erat in ea literas scire. Mutata & quam postea Asclepiades (ut retulimus) inuenerat. Auditor eius Themison fuit, qui quæ inter initia scripsit, illo mox recedente à uita, ad sua placita mutauit. Sed et illa Antonius Musa eiusdẽ autoritate diui Augusti, quẽ contraria medicina graui periculo exemerat. Multos præterеo medicos, celeberrimosq; ex ijs Cassios, Carpitanos, Aruntios, Albutios, Rubrios. ccl. HS. annua mercede ijs fuere apud principes. Q. uerò Stertinius imputauit principibus, quòd HS. quingenis annuis contentus esset: sexcena enim sibi quæstu urbis fuisse numeratis domibus ostendebat. Par & fratri eius merces à Claudio Cæsare infusa est: censusque quanquam exhausti operibus Neapoli exornata, hæredi HS. ccc. reliquere, quantum ad eam ætatem Aruntius solus. Exortus deinde est Vectius Valens, adulterio Messalinæ Claudij Cæsaris nobilitatus, pariterque eloquentiæ assectator. Is eam potentiã nactus, nouam instituit sectã. Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalũ transiliuit, delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadam in omnis æui medicos perorantem: quali prudentia ingenioque, æstimari uel uno argumento abunde potest, cũ monumento suo (quod est Appia uia) iatronicen se inscripserit. Nullius histrionum equarumque*

trigarij

trigarij comitatior egressus in publico erat: cum Cri-
nas Massiliensis arte geminata, ut cautior religio-
siorque, ad syderum motus ex ephemeride mathema-
tica cibos dando, horasq; obseruando, autoritate eum
præcessit. Nuperque centies HS. reliquit muris patriæ,
mœnibus quoque alijs penè non minori summa extru
ctis. Hi regebant fata, cum repente ciuitatem Char-
mis ex eadem Massilia inuasit, damnatis non solum
prioribus medicis, uerum & balneis: frigidaq; etiam
hybernis algoribus lauari persuasit, mersit ægros in la
cus. Videbamus senes consulares usque in ostentatio-
nem rigentes. Qua da re extat etiam Annæi Senecæ
astipulatio. Nec dubium est, omnes istos famam noui-
tate aliqua aucupantes, animas statim nostras nego-
ciari. Hinc illæ circa ægros miseræ sententiarum con-
certationes, nullo idem censente, ne uideatur accessio
alterius. hinc illa infelicis monumẽti inscriptio, turba
se medicorum perisse. Mutatur ars quotidie toties in-
terpolis, & ingeniorum Græciæ flatu impellimur.
Palamque est, ut quisque inter istos loquendo polleat
imperatorem ilico uitæ nostræ necisque fieri: ceu uerò
non milia gentium sine medicis degant: nec tamen si-
ne medicina: sicut populus Rom. ultra sexcentesimum
annum, neque ipse in accipiendis artibus lentus, medi
cinæ uerò etiam auidus, donec expertam damnauit.
Etenim percensere insignia priscorum in his moribus
conuenit. Cassius Hemina ex antiquis autor est, pri-
mum è medicis uenisse Romam Peloponneso Archa-
gathum Lysaniæ filium, L. Aemilio, M. Liuio COSS.
anno urbis d.xxxv. eiq; ius Quiritum datũ, & taber
nam in cõpito Acilio emptã ob id publice. Vulnera-
rium eum tradunt fuisse uocatum, mireq; gratum ad-
uentum eius initio: mox à sæuitia secandi urendique,
transisse nomẽ in carnificem, & in tædium artem o-
mnesque medicos: quod clarissime intelligi potest ex
M. Catone, cuius autoritati triumphus atque censura
minimũ conferũt: tanto plus in ipso est. Quamobrẽ uer
ba eius ipsa ponemus. Dicam de istis Græcis suo loco
Marce fili quid Athenis exquisitũ habeam, & quòd
bonum sit eorũ literas inspicere non perdiscere. Vincã
nequissimum & indocile genus illorum, & hoc puta
uatem dixisse. Quandocunq; ista gens suas literas da-
bit, omnia corrũpet. Tum etiam magis si medicos suos
huc mittet. Iurarunt inter se barbaros necare omnes
medicina. Sed hoc ipsum mercede faciunt, ut fides ijs
sit, & facile disperdãt. Nos quoq, dictitãt barbaros,
& spurcius nos quàm alios opicos appellatiõe fœdãt.
Interdixi tibi de medicis. Atq; hic Cato dcv. anno ur
bis nostræ obijt, lxxxv. suo, ne quis illi defuisse publice
tempora, aut priuatim uitæ spatia ad experiendũ arbi
tretur. Quid ergo? damnatam ab eo rem utilissimã cre
dimus? Minime hercule. Subijcit enim qua medicina
& se & coniugem usq; ad longam senectam perduxe
rit, ijs ipsis scilicet quæ nunc nos tractamus. Profite-
turq; esse cõmentarium sibi quo medeatur filio, seruis,
familiaribus, quem nos per genera usus sui differimus.

Non rem antiqui damnabant, sed artẽ. Maxime uerò
quæstum esse immani pretio uitæ recusabãt. Ideo tem
plum Aesculapij, etiã cum reciperetur is deus, extra
urbẽ fecisse, iterumq, in insula, traduntur. Et cũ Græ-
cos Italia pellerent, diu etiam post Catonem excepisse
medicos. Augebo prouidentiam illorum. Solam hanc
artium Græcarũ nondum exercet Romana grauitas
in tanto fructu, paucissimi Quiritium attigere, et ipsi
statim ad Græcos trãsfugæ. Imò uerò autoritas aliter
quàm Græce eam tractantibus, etiã apud imperitos
expertesq; linguæ, non est. Ac minus credunt, quæ ad
salutẽ suam pertinent, si intelligunt. Itaque hercule in
hac artium sola euenit, ut cuicunq; medicũ se professo
statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio
maius. Non tamen illud intuemur: Adeo blanda est
sperandi pro se cuiq; dulcedo. Nulla præterea lex quæ
puniat inscitiam capitalem, nullum exemplum uindi-
ctæ. Discunt periculis nostris, & experimẽta per mor
tes agunt: medicoq; tantum hominem occidisse impu-
nitas summa est. Quinimo transit cõuitium, & intem
perantia culpatur, ultroque qui periere arguuntur. Sed
decuriæ pro more censuris principum examinantur,
inquisitio per parietes agitur, & qui de nummo iudi-
cet, à Gadibus columnisq, Herculis accersitur: de exi
lio uerò non nisi die quadragesima, quinq; electis uiris
datur tabella. At de iudice ipso quales in consiliũ eũt,
statim occisuri? Merito dum nemini nostrum libet sci
re quid saluti suæ opus sit. Alienis pedibus ambulamus,
alienis oculis agnoscimus, aliena memoria salutamus,
aliena uiuimus opera. Perieruntq; rerũ naturæ pretia,
& uitæ argumenta. Nihil aliud pro nostro habemus
quàm delicias. Non deserã Catonẽ tam ambitiosæ ar-
tis inuidiæ à me obiectum, aut senatum illum qui ita
censebat, idque non criminibus artis arreptis, ut ali-
quis expectauerit. Quid enim uenenorum fertilius,
aut unde plures testamentorum insidiæ? Iam uerò &
adulteria etiam in principum domibus, ut Eudemi in
Liuia Drusi Cæsaris: item Valentis in qua dictum est
regina. Non sint artis ista, sed hominum. Non magis
hæc urbi timuit Cato, ut equidẽ credo, quàm reginas.
Nõ auaritiã quidẽ arguam, rapacesque nundinas pen-
dentibus fatis, & dolorũ indicaturã, ac mortis arram
aut arcana præcepta. Squamã in oculis emouendã po-
tius quàm extrahendam: per quæ effectũ est, ut nihil
magis prodesse uideretur, quàm multitudo grassantiũ.
Neque enim pudor, sed æmuli pretia summittunt. No-
tum est ab eodem Charmide unum ægrum ex prouin-
cialibus HS. ducentis conductũ: Alconti uulnerũ me-
dico HS. centum damnato ademisse Claudium prin-
cipem. Eidemque in Gallia exulanti, & deinde resti-
tuto acquisitum nõ minus intra paucos annos. Et hæc
personis imputẽtur. Ne fecem quidem aut inscitiã eius
turbæ arguamus, ipsorumq; intemperantiam in mor-
bis, aquarum calidarum diuerticulis: imperiosam
mediã, & ab ijsdem deficientibus cibos sæpius die in-
gestos, mille præterea pœnitẽtiæ modis, culinarũ etiã
præceptis

præceptis & unguentorum mixturis, quando nullas omisere uitæ illecebras. Inuehi peregrinas merces, côciliarique externa pretia, displicuisse maioribus crediderim equidem: non tamē hoc Catonem prouidisse, cum damnaret artem. Theriace uocatur excogitata compositio luxuriæ. Fit ex rebus externis, cum tot remedia dederit natura, quæ singula sufficerent. Mithridaticum antidotū ex rebus liiij. componitur, interim nullo pondere æquali, & quarundam rerum sexagesima denarij unius imperata. Quo deorum perfidiam istam monstrante? Hominum enim subtilitas tanta esse nō potuit. Ostentatio artis & portentosa scientiæ uenditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam nouere. Comperiq; uulgo pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inscitia nominis, quod esse uenenum docebimus inter pigmēta. Verum hæc ad singulorum salutem pertinent. Illa autem quæ timuit Cato, atque prouidit, innocentiora multo & parua opinatu, quæ proceres artis eiusdem in semetipsis fatentur. Illa perdidere imperij mores, illa quæ sani patimur, luctatus ceromata ceu ualetudinis causa instituta, balneæ ardentes, quibus persuasere in corporibus cibos coqui, ut nemo non minus ualidus exiret, obedientissimi uerò efferrentur. Potus deinde ieiunorum ac uomitiones & rursus perpotationes, ac pilorum euiratio instituta resinis eorum. Itemque pectines in fœminis quidem publicati. Ita est profectò, lues morum, nec aliunde maior, quàm è medicina, uatem prorsus quotidie facit Catonem, & oraculum satis esse ingenia Græcorum inspicere, non perdiscere. Hæc fuerint dicenda pro senatu illo sexcentisque populi Romani annis aduersus artem, in qua conditione insidiosissima autoritatem pessimus boni faciunt, simul contra attonitas quorundam persuasiones, qui prodesse nisi preciosa non putant. Neque enim dubitauerim aliquibus fastidio futura quæ dicuntur animalia: at non Vergilio fuit, nominare formicas nulla necessitate, & gurguliones, ac lucifugis congesta cubilia blattis: non Homero inter prælia deorum improbitatem muscæ describere: nō natura gignere ista, cum gignat hominem. Proinde causas quisq; & effectus non res æstimet. Ordiemur autē à confessis, hoc est, lanis ouisq;, ut obiter rebus præcipuis honos in primis perhibeatur. Quædam etiam si alienis locis, tamen obiter dici necesse erit. Nec deerat materiæ pompa, si quicquā aliud intueri liberet, quàm fidem operis: Quippe inter prima proditis etiā ex cinere phœnicis nidoque medicinis, ceu uerò id certum esset, atque non fabulosum. Irridere est, uitæ remedia post millesimum annum reditura monstrare.

De medicinis lanarum. CAP. II.

Lanis autoritatem ueteres Romani etiam religiosam habuere, postes à nubentibus attingi iubentes. Præterque cultum & tutelam contra frigora, succida plurima præstant remedia ex oleo uinoq; aut aceto, prout quaque mulceri morderiue opus sit, & astringi laxarine, luxatis membris, dolentibusque neruis imposita, & crebro suffusa. Quidam etiam salem admiscent luxatis. Alij cum lana rutam tritam adipemq; imponunt. Item contusis tumentibusq;. Halitus quoque oris gratiores facere traditur, confricatis dētibus atq; gingiuis admixto melle. Prodest & phreneticis suffitu. Sanguinē in naribus sistit cum oleo rosaceo, & alio modo indita auribus obturatis spissius. Quin & ulceribus uetustis imponitur cū melle. Vulnera ex uino, uel aceto, uel aqua frigida & oleo expressa sanat. Arietis uellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflammationes uuluæ sedant. Et si procidāt, suffitu reprimūt. Succida lana imposita subditaque mortuos partus euocat. Sistit etiam profluuia earum. At canis rabiosi morsibus inculcata post diem septimū soluitur. Reduuias sanat ex aqua frigida. Eadem nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida feruentibus tincta, quàm calidissima imposita bis die, lumborū dolores sedat. Sanguinēq; sistit ex ariete succida, articulos extremitatum præligans. Laudatissima omnis è collo, natione uerò Galatica, Tarētina, Attica, Milesia. Succidam imponunt & desquamatis, percussis, liuidis, incussis, collisis, contritis, deiectis, capitis & alijs doloribus, stomachi inflationi ex aceto & rosaceo. Cinis eius illinitur attritis, uulneratis, ambustis. Et in oculorum medicamenta additur. Item in fistulas auresq; suppuratas. Ad hæc detonsam eā, alij uerò euulsam decisis summis partibus siccat, carpūtq; & in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt utrunq;. Alij astulis tædæ subiectis & subinde interstratis, oleo aspersam accendunt, cineremq; in labellis aqua addita confricāt manu, & considere patiuntur, idq; sæpius mutates aqua donec linguam astringat leniter, nec mordeat. Tum cinerē reponunt. Vis eius septica est: efficacissimeq; genas purgat. Quin ipsæ sordes pecudum sudorque feminum & alarum adhærentes lanis (œsipum uocant) innumeros propè usus habent. In Atticis ouibus genito palma. Fit pluribus modis, sed probatissimum, lana ab his partibus recenti concerpta, aut quibuscunque sordibus succidis primum collectis ac lento igni in æneo uase subferuefactis & refrigeratis, pinguique quod supernatet, collecto in fictili uase, iterumque decocta priori materia: quæ pinguitudo utraq; frigida aqua lauatur, & in linteo siccatur, ac sole torretur, donec candida fiat ac translucida. Tum in stannea pyxide conditur. Probatio autē ut sordiū uirus oleat, & manu fricante ex aqua nō liquetur, sed albescat ut cerusa. Oculis utilissimū contra inflāmationes genarumq; callum. Quidam in testa torrent, donec pinguedinem amittat, utilius tale extillimantes erosis & duris genis, angulis scabiosis & lacrymantibus. Vlcera non oculorum modo sanat, sed oris etiā & genitalium cum anserino adipe. Medetur & uuluæ inflammationibus, & sedis rhagadijs, & condylomatis cum meliloto ac butyro. Reliquos usus eius suo loco digeremus. Sordes quoq; caudarū concretæ in pilulas, ac siccatæ per se tusæq; in farinā & illitæ dentib

tæ dentibus mire prosunt, etiã labantibus, gingiuisque si carcinoma serpat. Iam uero pura uellera aut per se imposita cæcis doloribus: aut accepto sulphure, & cinis eorum genitalium uitijs. Tantumque pollent, ut medicamentis quoque superponantur. Medentur ante omnia & pecori ipsi, si fastidio non pascatur. Cauda enim quàm arctissime præligata, euulsa inde lana, statim uescuntur. Traduntque quod extra nodum sit è cauda præmori.

De ouorum natura. CAP. III.

LAnæ habent & cum ouis societatẽ simul fronti impositæ cõtra epiphoras. Non opus est eas in hoc usu radicula esse curatas: neque aliud quàm candidum ex ouo infundi ac pollinẽ thuris. Oua per se infuso candido oculis epiphoras cohibent, urentesq; refrigerant. Quidam cũ croco præferunt, & pro aqua miscent collyrijs. Infantibus uerò contra lippitudines uix aliud remedium est, butyro admixto recenti. Eadem cum oleo trita ignes sacros leniunt, betæ folijs superilligatis. Candido ouorum in oculis & pili reclinantur ammoniaco trito admixtoque. Et uari in facie cum pineis nucleis, ac melle modico. Ipsa facies illita sole non aduritur. Ambusta aquis si statim ouo occupentur, pustulas non sentiunt. Quidam admiscent farinam hordeaceam, & salis parum. Vlceribus uerò ex ambusto cum candido ouorum tostũ hordeo & suillo adipe mire prodest. Eadem curatione ad sedis uitia utuntur. infantibus quidem etiam si quid ibi procidat. Ad pedũ rimas ouorum candido decocto cum cerusæ denariorũ duûm pondere, pari spumæ argenti, myrrhæ, exiguo deinde uino. Ad ignem sacrum candido ouorum trito cum amylo. Aiunt & uulnera candido glutinari, calculosque pelli. Luteæ ouorum cocta ut indurescant, admixto croco modice, item melle & lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigant. Vel cum rosaceo & mulso lana oculis imposita, uel cum trito apij semine ac polenta in mulso illita. Prodest & tussientibus per se luteum deuoratum liquidum, ita ut dentibus non attingatur. Thoracis distillationibus, faucium scabriciæ. Priuatim contra hæmorrhoidum morsum illinitur, sorbeturq; crudũ. Prodest & renibus, uesicæ rosionibus, exulcerationibusq;, et cruenta excreãtibus. Quinq; ouorum lutea in uini hemina cruda sorbentur dysentericis, cum iure putaminis sui & papaueris succo, ac uino. Dãtur cœliacis cum uuæ passæ pinguis pari pondere et malicorio, per triduum æquis portionibus. Et alio modo lutea ouorũ trium lardi ueteris & mellis quadrãtibus, uini ueteris cyathis tribus trita ad crassitudinem mellis, & cum opus sit auellanæ nucis magnitudine ex aqua pota. Itẽ ex oleo fricta terna, totis ouis pridie maceratis in aceto. Sic et lienicis. Sanguinẽ autem reijcientibus cũ tribus cyathis musti. Vtuntur ijsdem ad lienteria, si uetustiora sint, cũ bulbis ac melle. Sistunt & menses mulierum cocta, & ex uino potæ: inflationes quoq; uuluæ cruda cũ oleo ac uino illita. Vtilia sunt & ceruicis doloribus cum anserino adipe & rosaceo. Sedis etiam uitijs durata igni, ut calore quoq; prosint. Et condylomatis cũ rosaceo. Item ambustis durata in aqua, mox in pruna putaminibus exustis, tum lutea ex rosaceo illinuntur. Fiunt & tota lutea, quæ uocant schista: cum triduo incubata tolluntur. Stomachum dissolutum confirmant pulli ouorum cum gallæ dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur. Dant & dysentericis pullos in ipso ouo decoctos, admixta uini austeri hemina: & pari modo olei polentæque. Membrana putaminis detracta siue crudo, siue cocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in uino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana oportet, sic fit & dentifricium. Idem cinis & mulierum menses cum myrrha illitus sistit. Firmitas putaminum tanta est, ut recta nec ui nec pondere ullo frangãtur, nec nisi paululum inflexa rotunditate. Tota oua adiuuant partum, cum rutha & anetho & cumino pota ex uino. Scabiem corporũ ac pruritum oleo & cedria mixtis tollunt. Vlcera quoque humida in capite cyclamino admixta. Ad puris & sanguinis excreationes ouum crudum cum porri sectiui succo, parique mẽsura mellis Græci calefactum hauritur. Dantur & tussiẽtibus cocta & trita cum melle, & cruda cum passo oleiq; pari modo. Infunduntur & uirilitatis uitijs singula cum ternis passi cyathis amylique semuncia à balineis. Aduersus ictus serpentium cocta tritaque adiecto nasturtio illinuntur. Cibo quot modis iuuent notum est, cum transmeent faucium tumorem, calfactuq; obiter foueat. Nullus est alius cibus qui in ægritudine alat neque oneret, simulq; uim potus & cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cũ farina in pane subactis cœliaci recreantur. Quidam ita resoluta in patinis torreri utilius putant. Quo genere non aluos tantũ, sed & menses fœminarum sistunt. aut si maior sit impetus, cruda cum farina ex aqua hauriuntur. Et per se lutea ex ijs decocta in aceto donec indurescant: iterũq; cum trito pipere torrẽtur ad cohibendos aluos. Fit & dysentericis remedium singulare, ouo effuso in fictili nouo, eiusdemque oui mensura, ut paria sint omnia, melle, mox aceto, itẽ oleo, cõfusis crebroq; permixtis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præsentius remediũ erit. Alij eadem mensura pro oleo & aceto resinam adijciunt rubentem, uinumq;: & alio modo tẽperant, olei tantũ mensura pari, pineiq; corticis duabus sexagesimis denariorũ, una eius quod rus diximus, mellis obolis quinq; simul decoctis, ita ut cibus alius post quatuor horas sumatur. Torminibus quoq; multi medentur, oua bina cũ alijs piscis quatuor unà atterendo, uiniq; hemina calefaciendo, atq; ita potui dando. Et ne quid desit ouorũ gratiæ, candidum ex his admixtum calci uiuæ glutinat uitri fragmẽta. Vis uerò tanta est, ut lignũ perfusum ouo nõ ardeat, ac ne uestis quidem contacta aduratur. De gallinarũ autẽ ouis tantũ locuti sumus, cũ & reliquarũ alitũ restẽt magnæ utilitates, sicut suis locis dicemus. Præterea est ouorum genus in

magna

magna Galliarum fama, omissum Græcis. Angues innumeri æstate conuoluti, saliuis faucium corporũq; spumis artifici complexu glomerãtur, anguinum appellatur. Druidæ sibilis id dicũt in sublime iactari, sagoq; oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo, serpentes enim insequi, donec arceantur amnis alicuius interuentu. Experimentũ eius esse, si contra aquas fluitet uel auro uinctum. Atq;, ut est magorũ solertia occultandis fraudibus sagax, certa luna capiendum censent, tanquam congruere operationem eam serpentium humani sit arbitrij. Vidi equidem id ouum mali orbiculati modici magnitudine, crusta cartilaginis uelut acetabulis brachiorũ polypi crebris, insigne Druidis. Ad uictorias litium ac regũ aditus mire laudatur: tantæ uanitatis, ut habentem id in lite in sinu equitem Romanum è Vocontijs, à diuo Claudio principe interemptum non ob aliud sciam. Hic tamen complexus anguiũ & efferatorum concordia, causa uidetur esse, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circundata effigie anguiũ fecerint. Neq; enim cristatos esse in caduceo mos est. De anserũ ouis magnæ utilitatis, ipsoq; ansere dicturi hoc in uolumine, debemus honorem & Comagenorum clarissimæ rei. Fit ex adipe anserum, alioquin celeberrimi usus est, ad hoc in comagene Syriæ parte cũ cinamo, casia, pipere albo, herba quæ comagene uocatur, obrutis niue uasis, odore iucundo, utilissimum ad perfrictiones, conuulsiones, cæcos ac subitos dolores, omniaq; quæ acopis curantur. unguẽtumq; pariter & medicamentum est. Fit & in Syria alio modo, adipe auium curato, ut diximus, additis erysisceptro, xylobalsamo, phœnice elate, item calamo, singulorum pondere qui sit adipis, cum uino bis aut ter subferuefactis. Fit autem hyeme, quoniam æstate nõ glaciat nisi accepta cera. Multa præterea remedia sunt ex ansere, quod miror æque quàm capris. Nanq; anser coruusq; ab æstate in autumnum morbo conflictari dicuntur. De anserum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium ascensu deprehenso, diximus.

Remedia de cane, & ex animalibus quæ placida non sunt, sed fera, & ex uolucribus, & cõtra morsus phalangiorum. CAP. IIII.

Eadem de causa supplicia annua canes pendunt inter ædem Iuuẽtutis & Summani, uiui in furcas sambuceæ arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priscorum mores. Catulos lactentes adeo puros existimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus hostiarum uice uterentur his. Genito mane catulo res diuina fit, & in cœnis deûm etiámnũ ponitur catulina. Aditialibus quidem epulis celebrẽ fuisse, Plauti fabulæ indicio sunt. Sanguine canino contra toxica nihil præstantius putatur. Vomitiones quoq; hoc animal monstrasse homini uidetur. Et alios usus ex eo mire laudatos referemus suis locis. Nunc ad statutum ordinem pergemus. Aduersus serpentiũ ictus efficacia habentur, fimum pecudis recens in uino decoctum illitumq;, mures dissecti & impositi, quorum natura non est spernẽde, præcipue in assensu siderum (ut diximus) cum lumine lunæ fibrarũ numero crescente ac decrescente. Tradunt magi iocinere muris dato porcis in fico, sequi dãtem id animal. In homine quoque similiter ualere, sed resolui cyatho olei poto. Mustelarum duo genera: alterum syluestre. Distant magnitudine. Græci uocant ictidas. Harum fel cõtra aspides dicitur efficax, cætero uenenum: hæc autẽ quæ in domibus nostris oberrat, & catulos suos (ut autor est Cicero) quotidie transfert, mutatq; sedem, serpentes persequitur. Ex ea inueterata sale denarij pondus in cyathis tribus datur percussis, aut uentriculus coriandro fartus inueteratusq; & in uino potus. Et catulus mustelæ etiam efficacius. Quædam pudende dictu tanta autorum asseueratione commendantur, ut præterire fas non sit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia, medicinæ gignuntur: ueluti cimicum animalis fœtidissimi, & dictu quoq; fastidiẽdi natura, contra serpentiũ morsus, & præcipue aspidum ualere dicitur. Item contra uenena omnia: argumento quòd dicunt gallinas quo die id ederint, non interfici ab asside: carnes quoq; earum percussis plurimũ prodesse. Ex his quæ tradunt, humanissimum est illinire morsibus cum sanguine testudinis. Item suffitu eorum abigere. Sanguisugas adhærẽtes, haustasq; ab animalibus restinguere in potu datos. Quanquã & oculos quidam ijs inungũt tritis cum sale & lacte mulierũ, auresq; cum melle & rosaceo admixtis. Eos qui agrestes sint, & in malua nascantur, crematos cinere permixto rosaceo infundunt auribus. Cætera quæ de ijs tradũt, uomicæ & quartanarum remedia aliorumq; morborũ, quanquam ouo aut cera aut faba inclusos censeant deuorandos, falsa nec referẽda arbitror. Lethargi tamen medicinæ cũ argumento adhibẽt, quoniam uincatur aspidum somnifica uis, septenos in cyatho aquæ dantes, puerilibus annis quaternos. Et stranguriæ fistulæq; imposuere. Adeo nihil parens illa rerũ omnium sine ingentibus causis genuit. Quin & adalligatos læuo brachio binos lana subrepta pastoribus, resistere nocturnis febribus prodiderũt, diurnis in rosaceo panno. Rursus ijs aduersatur scolopendra, suffituq; necat. Aspides percussos torpore & somno necant, omnium serpentium minime sanabiles. Sed & uenenum earum si sanguinem attingit, aut recẽs uulnus, statim interimit: inueteratum ulcus tardius. De cætero potum quantalibet copia, non nocet. Non enim est tabifica uis: itaq; occisa morsu earum animalia, cibis innoxia sunt. Cunctarer in proferendo ex his remedio, nisi M. Varronem scirem lxxxviij uitæ anno prodidisse, aspidum ictus efficacissime curari, hausta à percussis ipsorum urina. Basilisci, quem etiam serpẽtes ipsi fugiunt, alios olfactu necantem, qui hominem uel si aspiciat tantum dicitur interimere, sanguinem magi miris laudibus celebrant, coeuntem picis modo & colore, dilutũ cinnabari clariorem fieri. Tribuunt

ei & successus petitionum à potestatibus, & à dijs etiam precum, morborum remedia, uenefitiorum amuleta. Quidam id Saturni sanguinem appellãt. Draco nõ habet uenena. Caput eius limini ianuarum subditum, propitiatis adoratione dijs, fortunatã domum facere promittunt. Oculis eius inueteratis, & cũ melle tritis, inunctos non pauescere ad nocturnas imagines, etiam pauidos. Cordis pingue in pelle dorcadum neruis ceruinis adalligatum in lacerto, conferre iudiciorum uictoria. Primum spondylum aditus potestatum mulcere. Dẽtes eius illigatos pellibus caprearum ceruinis neruis, mites præstare dominos, potestatesq; exorabiles. Sed super omnia est compositio, qua inuictos faciunt magorum mendacia. Cauda draconis & capite, pilis leonis è fronte & medulla eiusdem, equi uictoris spuma, canis unguibus adalligatis ceruino corio, neruisq; cerui alternatis & dorcadis. quæ arguisse non minus refert, quàm contra serpentes remedia demonstrasse, quoniam hæc morborum ueneficia sunt. Draconum adipẽ uenenata fugiũt: item uirus ichneumonum, & cutis cinere in aceto perunctos. Viperæ caput impositum, uel alterius quàm quæ percusserit, sine fine prodest. Item si quis eam ipsam in uapore baculo sustineat, aiunt enim præcauere: item si quis exustæ eius cinerem illinat. Reuerti autem ad percussum serpẽtes necessitate naturæ, Nigidius autor est. Caput quidem dissecant Scythæ inter aures ad eximendum lapillum, quem aiunt ab ea deuorari territa. Alij ipso toto capite utuntur. Fiunt ex uipera pastilli, qui theriaci uocantur à Græcis, quaternis digitis utrinq; amputatis, exemptisq; interaneis & liuore spinæ adhærente, reliquo corpore in patina ex aqua & anetho discocto, spinisq; exemptis, & addita similagine, atq; ita in umbra siccatis pastillis, quibus ad multa medicamenta utuntur. Significandum uidetur è uipera tantum hoc fieri. Quidam purgatæ, ut supra dictum est, adipem cum olei sextario decoquunt ad dimidias. Ex eo cum opus sit ternis stillis additis in oleum perungũtur, ut omnes bestiæ fugiant eos. Præterea constat, contra omnium serpentium ictus, quamuis insanabiles, ipsarum serpentiũ exta imposita auxiliari. Eosq; qui aliquando uiperæ iecur coctum hauserint, nunquam postea feriri à serpẽte. Neq; anguis uenenatus est, nisi per mensem luna instigatus. Sed prodest uiuus cõprehensus, & in aqua contusus, si foueatur ita morsus. Quin & inesse ei remedia multa creduntur, ut dicemus, & ideo Aesculapio dicatur, Democritus quidẽ monstra quædam ex his cõficit, ut possint auium sermones intelligi. Atqui anguis Aesculapius Epidauro Romã aduectus est, uulgoq; pascitur & in domibus. Ac nisi incendijs semina exurerentur, non esset fœcunditati eorum resistere. In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est, quod in aqua uiuit, hydri uocantur, nullis serpentiũ inferiores ueneno. Horum iecur seruatũ aduersus percussos ab his auxilium est. Scorpio tritus stellionũ ueneno aduersatur. Fit enim & è stellionibus malum medicamentũ. Nam cũ immortuus est uino, faciem eorũ qui biberint, lentigine obducit. Ob hoc in unguento necant eum insidiantes pellicum formæ. Remedium est oui luteum, & mel ac nitrum. Fel stellionũ tritum in aqua mustelas congregare dicitur. Inter omnia uenenata salamãdræ scelus maximum est. Cætera enim singulos feriunt, nec plures pariter interimunt: ut omittã, quòd perire cõscientia dicuntur homine percusso, neq; amplius admitti ad terras: salamandra populos pariter necare improuidos potest. Nam si arbori irrepsit, omnia poma inficit ueneno, & eos qui ederint necat frigida ui, nihil aconito distans. Quinimo si cõtacto ab ea ligno uel pede crusta panis incoquatur, idem ueneficium est, uel si in puteũ cadat. Quippe cũ saliua eius quacunq; parte corporis, uel in pede imo respersa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamẽ talis ac tanta uis ueneni à quibusdam animaliũ ut suibus manditur, domãte eadem illa rerum dissidentia. Venenũ eius extingui primum omnium ab his quæ uescantur illa, uerisimile est. Quæ prodantur, cantharidũ potu, aut lacerta in cibo sumpta: cætera aduersantia diximus dicemusq; suis locis. Ex ipsis quæ magi tradunt contra incendia, quoniam ignes sola animalium extinguat, si forent uera, iam esset experta Roma. Sextius uenerẽ accendi cibo earum, si detractis interaneis, & pedibus, & capite, in melle seruentur tradit, negatq; restingui ignem ab ijs. Ex uolucribus in auxilio contra serpentes primũ uultur est. Annotatum quoq;, minus uirium esse nigris. Pennarum ex his nidore, si urantur, fugari eas dicũt. Item cor eius alitis habẽtes, tutos esse ab impetu non solum serpentium, sed etiam ferarum latronumq;, & regum ira. Carnibus gallinaceorũ, ita ut tepeant auulsæ, appositis, uenena serpentium domantur: item cerebro in uino poto. Parthi gallinæ malunt cerebrũ plagis imponere. Ius quoq; ex his potum præclare medetur, & in multis alijs usibus mirabile. Pantheræ leonesq; non attingunt perunctos eo, præcipue si & allium fuerit incoctum. Aluũ soluit. Validius è uetere gallinaceo. Prodest & contra longinquas febres, & torpentibus membris tremulisq;, & articularijs morbis, & capitis doloribus, epiphoris, inflationibus, fastidijs, incipiẽti tenasmo, iocineri, renibus, uesicæ: contra cruditates, suspiria. Itaq; etiam faciendi eius extant præcepta. Efficacius enim cocti cum olere marino, aut cybio, aut cappari, aut apio, aut herba mercuriali, aut polypodio, aut anetho: utilissime autẽ in congijs tribus aquæ ad tres heminas cum supradictis herbis, & refrigeratum sub diuo dari tẽpestiuus antecedente uomitione. Non præteribo miraculum, quanquàm ad medicinã non pertinens: si auro liquescenti gallinarum membra misciantur, consumunt id in se. Ita hoc uenenum auri est. At gallinaceis ipsis circulo è sarmentis addito collo, non canunt. Auxiliatur cõtra serpentes & columbarum caro recens concerpta, & hirundinum: bubonis pedes usti cum plumbagine herba.

herba. Nec omittam in hac quoque alite exemplum magicæ uanitatis. Quippe præter reliqua portentosa mendacia, cor eius impositum mammæ mulieris dormientis sinistræ, tradũt efficere ut omnia secreta pronunciet. Præterea in pugnam ferentes idem, fortiores fieri. Eiusdem ouo ad capillos remedia demonstrant. Quis autem quæso ouum bubonis unquam uidere potuit, cum ipsam auem uidisse prodigium sit? quis utiq; experiri, & præcipue in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiam crispari capillum promittunt. Cuius generis propè uideri possint quæ tradũt & de uespertilione, si ter circumlatus domui uiuus, per fenestram inuerso capite infigatur, amuletũ esse: priuatimq; ouilibus circumlatum toties, & pedibus suspensum sursum in superliminari. Sanguinẽ quoq; eius cum carduo, contra serpentium ictus inter præcipua laudant. Phalangium est Italiæ ignotum, & pluriũ generum. Vnum simile formicæ, sed multo maius, ruffo capite, reliqua parte corporis nigra, albis incursantibus respersum guttis. Acerbior huius quàm uespæ ictus. Viuit maxime circa furnos & molas. In remedio est, si quis eiusdem generis alterum percusso ostendat. Et ad hoc seruantur cum mortui inueniuntur. Et cortices eorũ contriti & poti medentur, & mustelæ catuli, ut diximus suprà. Aeque phalangion Græci uocant inter genera araneorum, sed distingunt lupi nomine. Tertium genus est eodem phalangij nomine araneus lanuginosus, grãdissimo capite. Quo dissecto inueniri dicuntur intus uermiculi duo, adalligatiq; mulieribus ceruina pelle ante solis ortum, præstare ne concipiãt, ut Cæcilius in cõmentarijs reliquit. Vis ea annua est, quam solam ex omni atocio dixisse fas sit, quoniam aliquarum fœcunditas plena liberis tali uenia indiget. Vocatur & rhagion acino nigro similis, ore minimo sub aluo, pedibus breuissimis tanquam imperfectis. Dolor à morsu eius qualis à scorpione. Vrina similis araneis textis. Idem erat asterion, nisi distingueretur uirgulis albis. Huius morsu genua labefactãtur. Peior utroq; est ceruleus lanugine nigra, caligine concitans, & uomitus araneosos: etiámnũ deterior, à crabrone penna tãtum differens. Hic & ad maciem perducit. Myrmecion formicæ similis capite, aluo nigra, guttis albis distinguentibus, uesparum dolore torquet. Tetragnathij duo genera habẽt, peior medium caput distinguente linea alba, & transuersa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus posteriori parte candicãs, lentior, minime autem noxius eodem colore qui telas muscis in parietibus latissime pandit. Cõtra omnium morsus remedium est gallinaceum cerebrum cum piperis exiguo potũ in posca. Item formicæ quinq; potæ: pecudum fimi cinis illitus ex aceto: & ipsi aranei quicũq; in oleo putrefacti. Muris aranei morsus sanatur coagulo agnino in uino poto: ungulæ arietinæ cinere cum melle. mustelæ catulo, ut in serpentibus dictum est. Si iumenta momorderit, mus recens cum sale imponitur, aut fel uespertilionis ex aceto. Et ipse mus araneus contra se remedio est, diuulsus & impositus. Nam si prægnãs momordit, protinus dissilit. Optimũ si imponatur qui momorderit. Sed & alios ad hunc usum seruant in oleo, aut luto circumlitos. Est & contra morsum eius remedio terra ex orbita. Ferũt enim non transiri ab eo orbitam torpore quodam naturæ. Scorpionibus contrarius maxime uidetũ stellio traditur, ut uisu quoq; pauorem ijs afferat, & torporẽ frigidi sudoris. Itaq; in oleo putrefaciunt eum, & ita ea uulnera perungunt. Quidã oleo illo spumã argenteam decoquunt ad emplastri genus, atq; ita illinunt. Hũc Græci coloten uocant, & ascalabotẽ, & galeoten. In Italia non nascitur. Est enim hic plenus lẽtigine, stridoris acerbi, & uescitur, quæ omnia à nostris stellionibus aliena sunt. Prodest & gallinarum fimi cinis illitus, draconis iecur, lacerta diuulsa, mus diuulsus, scorpio ipse suæ plagæ impositus, aut assus in cibo sumptus, aut potus, in meri cyathis duobus. Proprium est scorpionum, quòd manus palmã non feriunt, nec nisi pilos attigere. Lapillus qualiscunq; ab ea parte qua in terra erat appositus plagæ, leuat dolorẽ. Itẽ testa terra operta ex aliqua parte sicut erat imposita, liberare dicitur. Non debent respicere qui imponunt, & cauere ne sol aspiciat. Vermes terreni triti impositi prosunt. Multa & alia ex his remedia sunt, propter quæ in melle seruantur. Noctua apibus contraria, & uespis crabronibusq; & sanguisugis: pici quoq; marty rostrũ secũ habentes non feriuntur ab ijs. Aduersantur & locustarum minimæ sine pennis, quos attelabos uocant. Est & formicarum genus uenenatũ: non ferè in Italia. Solipugas Cicero appellat, salpugas Bætica. Iis cor uespertilionis cõtrarium, omnibusq; formicis: salamandris cantharides, ut diximus. Sed in ijs magna quæstio, quoniã ipsæ uenena sunt potæ uesicæ cum cruciatu præcipuo. Cossinũ equitem Romanum, amicitia Neronis principis notũ, cum is lichene correptus esset, uocatus ex Aegypto medicus ob hãc ualetudinẽ eius à Cæsare, cum cãtharidũ potum præparare uoluisset, interemit. Verum illitas prodesse non dubiũ est, cum succo tamniæ uuæ, & seuo ouis uel capræ. Ipsarũ cantharidum uenenũ in qua parte sit, non constat inter autores. Alij in pedibus & capite existimãt esse, alij negant. Cõuenit tamen pennas earũ auxiliari, in quacunq; parte sit uenenũ. Ipsæ nascuntur ex uermiculo, in spongia maxime cynorrhodi quæ fit in caule, sed fœcundissime in fraxino: cæteræ in alba rosa, minus efficaces. Potẽtissimæ inter omnes uariæ, luteis lineis, quas in pẽnis transuersas habent, multũ pingues: inertiores minutæ, latæ, pilosæ: inutilissimæ uero unius coloris macræq;. Conduntur in calice fictili non picato, & linteo colligato, congestæ rosa matura, & suspenduntur super acetum cũ sale feruẽs, donec per linteolum uaporentur, postea reponũtur. Vis earum adurere corpus, crustas obducere. Eadem pityocãpis, in picea nascentibus, eadẽ buprestis, similiterq; præparantur. Efficacissimæ omnes ad lepras lichenasq;, dicũtur

menses ciere & urinam. Ideo Hippocrates & hydropicis dabat. Cãtharides obiectæ sunt Catoni Vticensi, ceu uenenum uẽdidisset in auctione regia, quoniam eas sestertijs lx. addixerat.

De seuo struthiocamelino, & cane rabido, & lacerta, & anseribus, & columbis, & mustelis remedia. CAP. V.

ET *seuum autem struthiocamelinum tũc uenisse sestertijs lxxx. obiter dictum sit, efficacioris ad omnia usus quàm est adeps anserinus. Diximus & mellis uenenati genera, contra quod utuntur melle in quo apes sint mortuæ. Idem potum in uino, remedium est uitiorum quæ cibo piscium gignuntur. In canis rabidi morsu tuetur à pauore aquæ capitis canini cinis illitus uulneri. Oportet autem comburi omnia eodem modo, ut semel dicamus, in uase fictili nouo, argilla circũlito, atq; ita in furnum indito. Idem & in potione proficit. Quidam ob id edendũ dederunt. Aliqui & uermem è cadauere canino adalligauere. Menstruáue in panno subdidere calici, aut inius ipsius caudæ pilos combustos insuêre uulneri. Cor caninum habentẽ fugiunt canes. Non latrãt uero, lingua canina in calceamẽto subdita pollici: aut caudã mustelæ, quæ abscissa dimissa sit, habẽtes. Est limus saliuæ sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophobos nõ patitur. Multo tamen utilissime iecur eius, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum mandendũ: si minus, quoquo modo coctũ, aut ius incoctis carnibus. Est uermiculus in lingua canum, qui uocatur à Græcis lytta, quo exempto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiũt. Idem ter igni circũlatus, datur morsis à rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id deuoratum anno tantum eo prodest. Aiunt & cristã contritam efficaciter imponi, & anseris adipem cum melle. Saliuntur & carnes eorũ, qui rabidi fuerũt, ad eadem remedia in cibo dãdæ. Quin & necãtur catuli statim in aqua, ad sexum eius qui momorderit, ut iecur crudũ deuoretur ex ijs. Prodest & fimum gallinaceum, duntaxat rufum, ex aceto impositum: & muris aranei caudæ cinis, ita ut ipse cui abscissa sit, uiuus dimittatur: Glebula ex hirundinum nido illita ex aceto, uel pulli hirundinis cõbusti. Membrana siue senectus anguium, uernatione exuta, cũ cancro masculo trita. Nã etiam per se reposita in arcis armarijsq́, tineas necat. Tanta uis mali est, ut urina quoque calcata rabiosi canis noceat, maxime ulcus habẽtibus. Remedium est fimum caballinum aspersum aceto, & calfactum in fico impositum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidẽ à cane morsum, usq; in prouerbium discordiæ uenisse. Qui in urinam canis suam egesserit, torporem lumborum dicitur sentire. Lacerta, quam hi sepa, alij chalcidicen uocant, in uino pota, morsus suos sanat. Veneficijs ex mustela syluestri factis, contrarium est ius gallinacei ueteris large haustum, peculiariter contra aconitum, addi parum salis oportet. Gallinarum fimum duntaxat cãdidum, in hyssopo decoctum aut mulso, uenena fungorum boletorumq; astringit: item inflãmationes ac strangulationes: quod miremur, cũ, si aliud animal gustauerit id fimũ, torminibus & inflationibus afficiatur. Sanguis anserinus contra lepores marinos ualet, cum olei æqua portione. Item contra mala medicamenta omnia asseruatur cum Lemnia rubrica & spinæ albæ succo, pastillorũ drachmis quinq;, qui in cyathis ternis aquæ bibantur: item mustelæ catulus, ut suprà diximus præparatus. Coagulum quoq; agninum aduersus omnia mala medicamenta pollet: item sanguis anatum Põticarum. Itaq; & spissatus seruatur, uinoq́; diluitur. Quidam fœminæ anatis efficaciorem putant. Simili modo contra uenena omnia, ciconiarũ uẽtriculus ualet, coagulum pecoris. Caulis ius ex carne arietum, priuatim aduersus cantharidas: item lac ouium calidum, præterquam ijs qui buprestin aut aconitum biberint. Columbarum syluestriũ fimum priuatim contra argenti uiui potum. Contra toxica, mustela uulgaris inueterata, binis drachmis pota.*

Ad alopecias tollendas, & ad pilos reddẽdos, & ad lendes tollendos, & ad palpebras, & ad glaucomata, & ad oculos, & ad parotidas remedia. CAP. VI.

A*Lopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo cyprino & melle: item ungularũ muli uel mulæ ex oleo myrteo. Præterea (ut Varro noster tradit) murinum fimũ, quod item muscerdas appellat. Et muscarum capita recentia, prius folio ficulneo asperatas. Alij sanguine muscarum utũtur. Alij x. diebus cinerem earum illinũt cum cinere chartæ, uel nucum, ita ut sit tertia pars è muscis. Alij lacte mulierũ cũ brassica cinerem muscarum subigunt, quidã melle tantum. Nullum animal minus docile existimatur minorísue intellectus: eo mirabilius est, Olympiæ sacro certamine, nubes earũ immolato tauro deo, quem Myiodẽ uocãt, extra territorium id abire. Alopecias cinis è murium capitibus caudisq́; & totius muris emendat: præcipue si ueneficio acciderit hæc iniuria. Itẽ herinacei cinis cum melle, aut corium cõbustum cum pice liquida. Caput quidem eius ustũ per se, etiam cicatricibus pilos reddit. Alopecias autem in ea curatione præparari oportet nouacula & sinapi, quidam ex aceto uti maluerunt. quæ de herinaceis dicuntur omnia tanto magis ualebunt in hystrice. Lacertæ quoq;, ut docuimus, cõbustæ cum radice recentis harundinis, quæ ut unà cremari possit, minutim findenda est: ita myrteo oleo permixto cineres capillorũ defluuia cõtinent. Efficacius uirides lacertæ omnia eadẽ præstant. Etiámnum utilius admixto sale, & adipe ursino, & cepa tusa. Quidam denas uirides in x. sextarijs olei ueteris decoquunt, contenti semel in mense ungere. Pellium uipertnarum cinis, alopecias celerrime explet: itẽ gallinarum fimum recens illitũ. Corui ouum in æreo uase permixtum illitumq́; deraso capite nigritiam capillis affert: sed donec marescat, oleum in ore habendum est,*

dum est, ne dentes simul nigrescant. Idq; in umbra faciendũ, neq; ante quatriduũ abluẽdum. Alij sanguine & cerebro eius utuntur cũ uino nigro. Alij exoquũt ipsum, & nocte cõcubia in plumbeũ uas condũt. Aliqui alopecias cantharide trita illinũt cũ pice liquida, nitro præparata cute. Caustica uis earum, cauẽdumq; ne exulcerent alte. Postea ad ulcera ita facta, capita murium, & fel murium, & fimum cum elleboro & pipere illini iubent. Lendes tollũtur adipe canino, uel anguibus in cibo sumptis anguillarum modo, aut uernatione eorũ quam exuũt pota. Porrigines felle ouillo cum creta cimolia, illita capiti donec inarescat. Capitis doloribus remedio sunt cochlearum, quæ nuda inueniuntur nondum peractæ, ablata capita ex his lapidea duritia exempta (est autem calculi latitudine) quæ alligantur: & minuta fronti illinuntur trita. Itẽ Aegyptij ossa è capite aut uulturis adalligata, aut cerebrum, cum oleo cedrino perũcto capite & intus naribus illitis. Cornicis cerebrum coctũ, in cibo sumptum, uel noctuæ, idem præstat: gallinaceusq; si inclusus abstineatur die ac nocte, pari inedia eius qui doleat, euulsis collo plumis circũligatusq;, uel cristis: mustelæ cinis illitus: surculus ex nido milui puluino subiectus: murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inuentæ ossiculum per aurem cum ebore traiectum, uel in pellicula canina adalligatum, quod remedium pluribus semperque prodest. Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto imposita, non nisi uulnere sanato, abscedit. Hæc & uulneribus tonstrinarum sanguinem sistit. A cerebro uero profluentem, anseris sanguis, aut anatis infusus: adepsque earundem alitum cum rosaceo coctus. Matutino pascentis hirũdinis caput præcisum, maxime luna plena, lineo panno adalligant capitis doloribus licio: aut cera alba fronti illinunt, & pilos caninos pãno adalligãt. Cerebrum cornicis in cibo sumptũ, palpebras gignere dicitur: œsypum cum myrrha calidum penicillo illitum. Idem præstare muscarũ, fimiq, murini cinerem æquis portionibus, ut efficiatur dimidium pondus denarij promittunt, additis duabus sextis denarij è stibi ut omnia œsypo illinantur: item murini catuli triti in uino uetere ad crassitudinem acopi. Pilos in his incõmodos, euulsos renasci non patitur fel hernacei: onorum stellionis liquor salamandræ cinis: lacertæ uiridis fel in uino albo sole coactum ad crassitudinem mellis in æreo uase: hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali, spumaq; cochlearũ. Glaucomata dicunt magi cerebro catuli vij dierum emẽdari, specillo dimisso in dextram partem, si dexter oculus curetur: in sinistram, si sinister: aut felle recenti asionis. Noctuarũ est id genus maximũ, quibus pluma aurium modo eminet. Suffusionẽ oculorum canino felle malebat quàm hyenæ curari Apollonius Pitanæus cum melle: item albugines oculorum. Murium capitũ caudarumq; cinere ex melle inunctis, claritatem uisus restitui dicũt: multoque magis gliris aut muris syluestris cinere, aut aquilæ cerebro uel felle. Cum Attico melle cinis & adeps soricis cõbusti tritus lacrymosis oculis plurimũ confert: stibi, quod quid sit dicemus in metallis. Mustelæ cinis suffusionibus: item lacertæ hirundinisue cerebrum: quæ etiã tritæ coctæue fronti illitæ, epiphoras sedant, siue per se, siue cum polline, siue cũ thure. Sic & solatis prosunt. Viuas quoque cremare, & cinere earum cũ melle Cretico inungi caligines, utilissimum est. Iumentorũ oculis membrana aspidis quã exuerit, cum adipe eiusdẽ claritatem inunctis facit. Viperam uiuam in fictili nouo cõburere, addito fœniculi succo ad cyathũ unũ, & thuris manna una, atq; ita suffusiones oculorũ & caligines inũgere utilissimũ est. Medicamentũ id echion uocatur. Fit & collyriũ è uipera, in olla putrefacta, uermiculisq; enatis cũ croco tritis. Exuritur in olla cum sale, quẽ lingendo claritatẽ oculorum cõsequuntur, & stomachi totiusq; corporis tẽpestiuitates. Hic sal & pecori datur salubritatis causa, & in antidotũ contra serpentes additur. Quidam & uiperis utuntur in cibis. Primũ omnium occisæ statim salem in os addi iubent, donec liquescat humor, quatuor digitorũ mensura utrinq; præcisa, exẽptisque interaneis discoquũt in aqua, aut oleo, sale, anetho, & omnibus aut statim uescuntur, aut pane colligunt ut sæpius utantur. Ius præter supradicta pediculos è toto corpore expellit, pruritusq; etiã summæ cutis. Effectũ ostendit & per se capitis uiperini cinis. Vtilissime oculos inungunt. Itemq; adeps uiperinus. De felle non audacter suaserim quæ præcipiunt, quoniã (ut suo loco docuimus) non aliud est serpentium uenenũ. Anguiũ adeps ærugini mixtus, ruptas oculorũ partes sanat, & mẽbrana siue senectus uernatione eorũ exuta, si adfricetur, claritatẽ facit. Vlulæ quoq; fel prædicatur ad albugines, suffusiones, caligines: adeps similiter ad claritatẽ. Aquilæ, quã diximus pullos ad contuendum solẽ experiri, mixto felle cum melle Attico inunguntur nubeculæ & caligationes suffusionesque oculorum. Eadẽ uis & in uulturino felle est cum porri succo, & melle exiguo. Itẽ in gallinacei felle alligato ad argema, & ad albugines ex aqua diluto: item ad suffusiones oculorũ, maxime candidi gallinacei. Fimũ quoq; gallinaceorũ, duntaxat rubrũ, lusciosis illinendum monstrant. Laudãt & gallinæ fel, sed præcipue adipẽ, contra pustulas in pupillis. Has scilicet eius rei gratia saginant. Adiuuat mirifice, & ruptas oculorũ tuniculas admixtis schisto & hæmatite lapidibus. Fimũ quoq; earũ, duntaxat candidum, oleo in uetere corneisq; pyxidibus adseruãt, ad pupillarũ albugines. Qua in mẽtione significandũ est, pauones fimũ suum resorbere tradi, inuidentes hominũ utilitatibus. Accipiter decoctus in rosaceo efficacissimus ad inũctiones omnium uitiorũ putatur: item fimi eius cinis cum Attico melle. Laudatur & milui iecur. Fimum columbarũ ex aceto ad ægilopas. Similiter ad albugines & cicatrices. Fel anserinũ, sanguis anatum contusis oculis, ita ut postea hyssopo & melle inungantur. Fel

perdicum cum mellis æquo pondere, per se uero ad claritatem dorcados. Hippocratis (ut putant) autoritate adijcitur, quòd in argentea pyxide id seruari iubent. Oua perdicum in uase æreo decocta cum melle, ulceribus oculorum & glaucomatis medentur: columbarũ, turturũ, palumbium, perdicum sanguis, oculis cruore suffusis eximie prodest. In colũbis masculæ efficaciorem putant. Vena autem sub ala ad hunc usum inciditur, quoniã suo calore utilior est. Superimponi oportet spleniũ è melle decoctum, lanãq; succidam ex oleo aut uino. Earundem auium sanguis nyctalopas sanat: & iecur ouiũ, atq; (ut in capris diximus) efficacius fuluæ. Decocto quoq; eius oculos abluere suadẽt, & medulla dolores tumoresq; illinũt. Bubonis oculorũ cinis collyrio mixtus claritatem oculis facere promittitur. Turturis fimũ albugines extenuat: item cochlearum cinis fimum cenchridis, accipitrũ generis hanc Græci faciunt. Argema ex melle omnibus quæ suprascripta sunt sanantur. Mel utilissimũ oculis, in quo sunt apes immortuæ. Ciconiæ pullum qui ederit, negatur annis continuis lippiturus: item qui draconis caput habeat. Huius adipe & melle cum oleo uetere, incipiẽtes caligines discuti tradũt. Hirundinum pullos plena luna excæcant, restitutaq; eorum acie capita cõburuntur: hoc cinere cum melle utũtur ad claritatẽ & dolores, ac lippitudines & ictus. Lacertas quoq; pluribus modis ad oculorum remedia assumunt. Alij uiridẽ includunt nouo fictili: ac lapillos, qui uocãtur cinædia quæ & inguinum tumoribus adalligari solent, nouẽ singulos signis signantes, & singulos detrahunt per dies. Nono emittunt lacertã, lapillos seruant ad oculorum dolores. Alij terrã substernũt lacertæ uiridi excæcatæ, & unà in uitreo uase annulos includũt è ferro solido uel auro: cum recepisse uisum lacertã apparuerit per uitrum, emissa ea, annulis contra lippitudinẽ utũtur. Alij capitis cinere pro stibio ad scabritias. Quidã uiridem longo collo in sabulosis nascentem cõburunt, & incipientem epiphorã inungunt: item glaucomata. Mustelæ etiã oculis punctu erutis, aiunt uisum reuerti, eademq; quæ in lacertis & annulis faciũt. Serpentis oculum dextrum adalligatum cõtra epiphoras prodesse, si serpens uiua dimittatur. Lacrymantibus sine fine oculis, cinis stellionis capitis cũ stibio eximie medetur. Aranei muscarij telæ, & præcipue spelunca ipsa imposita per frõtem ad duo tẽpora, ita ut à puero impube & capiatur & imponatur, nec is triduo se ostẽdat ei cui medeatur, néue alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter epiphoris mederi dicuntur. Albugines quoq; dicitur tollere inunctione araneus candidus, longissimis ac tenuissimis pedibus, cõtritus in oleo uetere. Sed is etiã cui crassissimum textũ est, in contignationibus fere, adalligatus panno epiphoras sanare traditur. Scarabei uiridis natura cõtuentiũ uisum exacuit. Itaq; gemmarũ sculptores contuitu eorũ acquiescunt. Aures purgat fel pecudis cum melle, canini lactis instillatio sedat dolorem. Grauitatem adeps cũ absinthio & oleo uetere, item adeps anserinus. Quidã adijciunt succũ cepæ & allij pari modo. Vtuntur & per se ouis formicarum. Nãq; & huic animali est medicina, constatq; ursos ægros hoc cibo sanari. Anserum quoq; & omnium auium adeps præparatur, exẽptisq; uenis omnibus patina nouo fictili operta in sole, subdita aqua feruẽti liquatur. Saccatusq; lineis saccis & in fictili nouo repositus loco frigido, minus putrescit addito melle. Muriũ cinis cum melle instillatus, aut cũ rosaceo decoctus auriũ dolores sedat. Si aliquod animal intrauerit, præcipuũ remedium est muriũ fel aceto dilutũ. Si aqua intrauerit, adeps anserinus cum cepæ succo. Gliris detracta pelle, intestinis exẽptis discoquitur melle in uase nouo: sed medici malũt è nardo decoqui usq; ad tertias, atq; ita asseruari, deinde cũ opus sit strigili tepefacta infundere. Constat deplorata aurium uitia eo remedio sanari: aut si terreni uermes adipe anseris decocti infundantur. Item ex arboribus rubri cũ oleo triti exulceratis & ruptis auribus præclare medentur. Lacerti inueterati in os pendentium addito sale contusi & ab ictu læsas aures sanant, efficacissime autẽ ferrugineas maculas habentes, lineis etiam per eandem distincti. Millepeda, ab alijs cẽtipeda aut multipeda dicta, animal est è uermibus terræ pilosum, multis pedibus arcuatim repens, tactuq; contrahens se: oniscon Græci uocant, alij tilon: efficaciter sanat aurium dolores, in cortice punici mali decoctum & porri succo. Addũt & rosaceũ, & in alterã aurem infundunt. Illã autem quæ nõ arcuatur, sepa Græci uocant, alij scolopendrã, minorẽ perniciosamq;. Cochleæ quæ sunt in usu cibi, cum myrrha aut thuris polline appositæ, item minutæ & latæ fracturis auriũ illinuntur cũ melle. Senectus serpentiũ feruẽte testa usta instillatur rosaceo admixto, contra omnia quidẽ uitia efficax, sed contra grauеolentiã præcipue, aut si purulentæ sunt ex aceto, melius cum felle caprino, uel bubulo, aut testudinis marinæ. Vetustior anno eadẽ mẽbrana nõ prodest, nec imbre perfusa, ut aliqui putant. Itẽ aranei sanies cũ rosaceo, aut per se in lana, uel cum croco, auribus prodest: gryllus cũ sua terra effossus & illitus. Magnã autoritatem huic animali perhibet Nigidius, maiorẽ magi, quoniã retro ambulet, terrãq; terebret, stridat noctibus. Venantur cũ formica circũligato capillo in cauernã eius coniecta, efflato prius puluere ne sese condat: ita formicæ cõplexu extrahitur. Ventris gallinaceorũ mẽbrana quæ abijci solet, inueterata & in uino trita, auribus purulentis calida infunditur, gallinarũ quoq; adeps. Est & quædã pinguedo blattæ, si caput auellatur, hãc tritã unà cũ rosaceo auribus mire prodesse dicũt, sed lanã qua incluserint post paulũ extrahendã. Celerrime enim id pingue transire in animal, fieríue uermiculum. Alij binas ternásue in oleo decoctas efficacissime auribus mederi scribũt, & tritas in linteolo imponi cõtusis. Hoc quoq; animal inter pudenda est sed propter admirationẽ naturæ, priscorũq;

cura,

curæ, totum in hoc loco explicandũ. Plura earum genera fecerunt. Molles, quas in oleo decoctas, uerrucis efficaciter illini experti sunt. Alterum genus mylæcon appellauere, circa molas ferè nascens. Has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa & Pictor in exemplis reliquerũt. Tertium genus & odoris tædio inuisum, exacuta clune, cũ pissélæo sanare ulcera aliâs insanabilia. Strumas, panos diebus XXI. impositas, percussa, contusa, cacoethe, scabiem furunculosq́; detractis pedibus & pennis. Nos hæc etiã audita fastidimus. At hercule Diodorus & in morbo regio & orthopnoicis se id dedisse tradit cũ resina & melle. Tãtum potestatis habet ars ea pro medicamento dandi quicquid uelit. Humanissimi eorũ cinerem crematarum seruandũ ad hos usus in cornea pyxide censuere, aut tritas clysteribus infundendas orthopnoicis, aut rheumaticis. Infixa utiq; corpori illitas extrahere cõstat. Mel utilissimum auribus quoque est, in quo apes emortuæ sunt. Parotidas cõprimit columbinum stercus uel per se, uel cum farina hordeacea aut auenacea. Noctuæq́; cerebrum uel iecur cum oleo infusum auriculæ aut parotidæ: multipeda cum resinæ tertia parte illita: Grylli siue illiti, siue adalligati. At reliqua morborum genera medicinasq́; ex iisdem animalibus, aut eiusdem generis, sequenti dicemus uolumine.

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXX.

*

PROOEMIVM.

De origine magicæ artis, quando, & à quibus cœperit, & à quibus celebrata fuerit, & reliquæ ex animalibus medicinæ. CAP. I.

MAGICAS *uanitates sæpius quidem antecedẽtis operis parte, ubicunq, causæ locusq; poscebãt, coarguimus, detegemusq; etiámnum: in paucis tamen digna res est de qua plura dicãtur, uel eo ipso quòd fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe, plurimisq; seculis ualuit. Autoritatẽ ei maximã fuisse nemo miretur, quandoquidẽ sola artiũ tres alias imperiosissimas humanæ mentis complexa in unã se redegit. Natã primũ è medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse uelut altiorẽ sanctioremq́; quàm medicinã. ita blãdissimis desideratissimisq; promissis addidisse uires religionis, ad quas maxime etiámnũ caligat humanũ genus. Atq; ut hoc quoq; suggesserit miscuisse artes mathematicas, nullo non auido futura de sese sciẽdi, atq; ea è cœlo uerissime peti credẽte. Ita possessis hominũ sensibus triplici uinculo, in tantũ fastigij adoleuit, ut hodieq; etiã in magna parte gentiũ prævaleat, & in oriente regum regibus imperet. Sine dubio illic orta in Perside à Zoroastre, ut inter autores conuenit. Sed unus hic fuerit, an postea & alius, non satis constat. Eudoxus qui inter sapientiæ sectas clarissimam, utilissimamq́; eã intelligi uoluit, Zoroastrẽ hunc sex milibus annorũ antè Platonis mortem fuisse prodidit. Sic & Aristoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentissime scripsit, & uicies centum milia uersuum à Zoroastre condita, indicibus quoque uoluminũ eius positis explanauit, præceptorem à quo institutum diceret, tradidit Azonacem. ipsum uero V. milibus annorum ante Troianum bellũ fuisse. Mirum hoc in primis, durasse memoriã artemq́; tam longo æuo cõmentarijs non intercidentibus, præterea nec claris, nec continuis successionibus custoditam. Quotus enim quisq; auditu saltem cognitos habet, qui soli cognominantur, Apuscorum & Zaratum Medos, Babyloniumq́; Marmaridum, & Arabem Hippocum, Assyrium uero Zarmocemdam, quorum nulla extant monumenta. Maxime tamen mirum est, in bello Troiano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, tãtumq́; operis ex eadẽ in Vlyxis erroribus, adeo ut totum opus non aliunde constet. Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi uolunt: Circe utique & inferorum euocatione hoc solũ agi. Nec postea quisquam dixit, quónam modo uenisset Telmessum religiosissimam urbẽ, quando transisset ad Thessalas urbes, quarum cognomen diu obtinuit in nostro orbe alienæ gentis. Troianis itaq; temporibus Chironis medicinis contenta & solo marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhæsisse, ut Menander quoque literarum subtilitati sine æmulo genitus, Thessalam cognominarit fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium lunam. Orphea putarem è propinquo primum intulisse, ad uicinas usque superstitiones ac medicinæ profectum, si nõ expers sedes eius tota Thrace magices fuisset. Primus extat (ut equidem inuenio) commẽtatus de ea Osthanes, Xerxem regem Persarum bello, quod is Græciæ intulit comitatus: ac uelut semina artis portentosæ sparsisse obiter infecto quacunque commeauerat mundo. Diligentiores paulo ante hunc ponunt Zoroastrem alium Proconnesium. Quod certum est, hic maxime Osthanes ad rabiem, non auiditatem modo scientiæ eius, Græcorum populos egit. Quanquam animaduerto summam literarum claritatem gloriamque ex ea scientia antiquitus & penè semper petitam. Certe Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad hanc discendam nauigauere, exilijs uerius quàm peregrinationibus susceptis. Hanc reuersi prædicauere, hanc in arcanis habuere. Democritus Apollonicem Capridenem & Dardanum è Phœnice illustrauit, uoluminibus Dardani in sepulchrum eius petitis, suis uero ex disciplina eorum editis. quæ recepta ab alijs hominum atque transisse per memoriam, æque ac nihil in uita mirandum est. In tantum fides istis fasq́ue omne deest, adeo, ut ij qui cætera in uiro illo probant,*

 hæc

hæc eius opera esse inficiētur. Sed frustra. Hunc enim
maxime affixisse animus eam dulcedinem cōstat. Ple-
rumq́, miraculi & hoc, pariter utrasque artes efflo-
ruisse, medicinam dico magicenq́;, eadem ætate illam
Hippocrate, hanc Democrito illustrantibus, circa
Peloponnesiacum Græciæ bellum, quod gestum est à
ccc. urbis nostræ anno. Est & alia magices factio, à
Moyse & Iamne & Iotape Iudæis pendens, sed mul-
tis milibus annorum post Zoroastrem. Tanto recen-
tior est Cypria. Non leuem & Alexandri Magni tē-
poribus autoritatē addit professioni secundus Ostha-
nes, comitatu eius exornatus, planeq́; quod nemo du-
bitet orbem terrarum peragrauit. Extant itaq; & a-
pud Italas gentes uestigia eius in duodecim tabulis no
stris, alijsq́; argumentis, quæ priori uolumine exposui.
dclvij. demum anno urbis, Cn. Cornelio Lentulo, P.
Licinio Crasso COSS. *senatusconsultum factū est, ne*
homo immolaretur, palamq́; in tēpus illud sacra pro-
digiosa celebrata. Gallias utiq; possedit, & quidē ad
nostram memoriam. Nanq; Tiberij Cæsaris principa-
tus sustulit Druidas eorū, & hoc genus uatum medi
corumq́;. Sed quid ego hæc commemorē in arte ocea-
num quoq, transgressa, & ad naturæ inane peruectā?
Britannia hodieq; eam attonite celebrat tantis cere-
monijs, ut dedisse Persis uideri possit. Adeo ista toto
mundo cōsensere, quanquam discordi & sibi ignoto.
Non satis æstimari potest quantū Romanis debeatur,
qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere
religiosissimum erat, mandi uero etiam saluberrimū.

De speciebus magiæ, Neronisq́; & magorum detestatio. CAP. II.

V*T narrauit Osthanes, species eius plures sunt.*
Nāq; & ex aqua, & è sphæris, & ex aere, &
stellis, & lucernis, ac peluibus, securibusq́;, & multis
alijs modis diuina promittit, præterea umbrarum, in-
ferorūq́; colloquia: quæ omnia ætate nostra princeps
Nero uana falsaq; cōperit: quippe non citharæ tragi-
ciq; cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum huma
manarum summa gestiente in profundis animi uitijs.
Primumq́, imperare dijs concupiuit, nec quicquam ge
nerosius uoluit. Nemo unquam ulli artium ualidius fa
uit. Ad hæc non opes ei defuere, non uires, non discen
di ingeniū, aliaq;, non patiente mundo. Immensum &
indubitatum exemplū est falsæ artis, quam dereliquit
Nero. utinamq́; inferos potius & quoscunq, de suspi-
cionibus suis deos consuluisset, quàm lupanaribus atq;
prostitutis mandasset inquisitiones eas nulla profecto
sacra, barbari licet feriq; ritus, non mitiora quàm co-
gitationes eius fuissent. Sæuius sic nos repleuit umbris.
Sunt quædā magis perfugia, ueluti lentiginem haben-
tibus non obsequi numina, ut cerni non possint. Forte
hoc in illo. Nihil membris defuit: Nam dies eligere
certos liberum erat: pecudes uero quibus non nisi a-
ter colos esset, facile. Nam hominem immolare etiam
gratissimum. Magus ad eum Tyridates uenerat, Ar-
meniacum de se triumphum afferens, & ideo prouin-
cijs grauis. Nauigare noluerat, quoniam expuere in
maria, alijsq́, mortalium necessitatibus uiolare na-
turam eam fas non putant. Magos secum adduxerat.
Magicis etiam cœnis eum initiauerat. Non tamē cum
regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem ualuit.
Proinde ita persuasum sit, intestabilem, irritam, ina-
nem esse, habentem tamē quasdam ueritatis umbras,
sed in his ueneficas artes pollere, non magicas. Quærat
aliquis quæ sint mentiti ueteres magi, cum adolescen-
tibus nobis uisus Apion, grammaticæ artis, prodide-
rit cynocephaliam herbam, quæ in Aegypto uocare-
tur osirites, diuinam, & contra omnia ueneficia: sed
si ea erueretur, statim eum qui eruisset mori. Seq; euo-
casse umbras ad percontandum Homerum, qua pa-
tria quibusq́, parentibus genitus esset: non tamen au-
sus profiteri, quid sibi respondisse diceret.

De talpis, & reliquæ medicinæ per morbos digestæ in animalibus, quorum genera placida sunt, aut fera. CAP. III.

P*Eculiare uanitatis sit argumētum, quod anima-*
lium cunctorum talpas maxime mirantur, tot
modis à rerum natura damnatas, cæcitate perpetua,
tenebris etiámnum alijs, defossas sepultisque similes.
Nullis æque credunt extis, nullum religionis capacius
iudicant animal: ut si quis cor eius recens palpitansq́;
deuorarit, diuinationis & rerum efficiendarum euen
tus promittant. Dente talpæ uiuæ exempto, sanari
dentium dolores adalligato affirmant. Cætera ex eo
animali placita eorum, suis reddemus locis. Nec quic-
quam probabilius inuenietur, quàm muris aranei
morsibus aduersari eos, quoniam & terra orbitis
(ut diximus) depressa aduersatur. Cæterum dentium
doloribus (ut ijdem narrant) medetur canum qui ra-
bie perierunt, capitum cinis crematorum sine carni-
bus, instillatus ex oleo cyprio per aurem cuius è par-
te doleant. Caninus dens sinister maximus, circun-
scarificato eo qui doleat, aut draconis os è spina: item
enhydridis. Est autem serpens masculus & albus.
Huius maximo dente circunscarificant. At in supe-
riorum dolore duos superiores adalligant, è diuerso
inferiores. Huius adipe perunguntur qui crocodilum
captant. Dentes scarificāt & ossibus lacertæ è fron-
te luna plena exemptis, ita ne terram attingant. Col-
luunt caninis dentibus decoctis in uino ad dimidias
partes. Cinis eorum pueros tarde dentientes adiuuat
cum melle. Fit eodem modo & dentifricium. Ca-
uis dentibus cinis è murino fimo inditur, uel iecur la-
certarum aridum. Anguinum cor si mordeatur aut
alligetur, efficax habetur. Sunt inter eos, qui mu-
rem bis in mense iubeant mandi, doloresque ita caue-
ri. Vermes terreni decocti in oleo, infusique auricu-
læ cuius è parte doleant, præstant leuamentum. Eo-
rundem cinis exesis dentibus coniectus, ex facili ca-
dere eos cogit: integros dolentes illitus iuuat. Com-
buri autem oportet in testa. Prosunt & cū mori ra-
dice in aceto scillite decocti, ita ut colluantur dentes.

Is quoque uermiculus, qui in herba ueneris labro appellata inuenitur, cauis dentium inditus mire prodest. Nam erucæ braßicæ eius cõtactu cadunt. Et è malua cimices infunduntur auribus cum rosaceo. Harenulæ quæ inueniuntur in cornibus cochlearum, cauis dentium inditæ statim liberant dolore. Cochlearum inanium cinis cum myrrha gingiuis prodest: serpentis cũ sale in olla exustæ cinis, cum rosaceo in contrariam aurem infusus. Anguinæ uernationis membrana cum oleo tedæq; resina calefacta, & auri alterutri infusa: adijciunt aliqui thus & rosaceum: eadem cauis indita, ut sine molestia cadant, præstat. Vanum arbitror esse, canis ortu angues candidos membranam exuere, quoniã nec in Italia uisum est, multoq; minus credibile in tepidis regionibus tam sero exui. Hãc autem uel inueteratam cum cera celerrime dentes euellere tradunt. Et dens anguium alligatus, dolores minuit. Sunt qui & araneum animal ipsum sinistra manu captum tritumque in rosaceo, & in aurem infusum cuius à parte doleat, prodesse arbitrentur. Oßiculis gallinarum in pariete seruatis, fistula salua, adacto dente uel gingiua scarificata, proiectoq; oßiculo, statim dolorem abire tradunt. Item fimo corui lana adalligato, uel passerum cum oleo calefacto, & proximæ auriculæ infuso, pruritum quidem intolerabilẽ facit: & ideo tolerabilius est paßeris pullorum sarmentis crematorum cinerem ex aceto infricare.

Quomodo commendetur os, & contra maculas faciei, & ad faucium uitia. CAP. IIII.

ORis saporem commendari affirmant murino cinere cum melle si fricentur dentes. Admiscent quidam marathri radices. Penna multuris si scalpantur dentes, acidum halitum faciũt. Hoc idem hystricis spina fecisse, ad firmitatem pertinet. Linguæ ulcera & labrorum hirundines in mulso decoctæ sanãt. Adeps anseris aut gallinæ rimas. Oesypum cum galla, araneorum telæ candidæ, & quæ in trabibus paruæ texuntur. Si feruentia os intus excusserint, lacte canino statim sanabitur. Maculas in facie, œsypum cum melle Corsico, quod asperrimum habetur, extenuat. Item scobem cutis in facie cũ rosaceo impositum uellere. Quidam & butyrum addunt. Si uero uitiligines sint, fel caninum prius acu cõpunctas. Liuentia & sugillata pulmones arietum pecudumq; in tenues consecti membranas calidi impositi, uel columbinũ fimum. Cutem in facie adeps anseris, uel gallinæ custodit. Lichenas & murino fimo ex aceto illinunt, & cinere hermacei ex oleo. In hac curatione prius nitro ex aceto faciẽ foueri præcipiunt. Tollit ex facie uitia & cochlearũ, quæ latæ & minutæ paßim inueniũtur, cũ melle cinis. Omnium quidem cohlearum cinis spissat, calfacit smecticaq; ui. Et ideo causticis cõmiscetur, psorisq; & lepris & lentigini illinitur. Inuenio & formicas herculaneas appellatas, quibus tritis adiecto sale exiguo talia uitia sanẽtur. Bupreslis animal est rarum in Italia, simlimũ scarabeo lõgipedi. Fallit inter herbas bouẽ maxime, unde & nomen inuenit. deuoratumq; tacto felle ita inflammat, ut rumpat. Hæc cũ hircino seuo illita lichenas ex facie tollit septica ui, ut suprà dictũ est. Vulturinus sanguis cum chamæleontis albæ (quam herbam esse diximus) radice & cedria tritus, cõtectusq; braßica lepras sanat: item pedes locustarum cum seuo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum cepa tritus & subactus. Vtilißimum & in facie mel in quo apes sint immortuæ. Præcipue tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto. Grauedinem muemo finiri, si quis nares murinas osculetur. Vua & faucium dolor mitigatur fimo agnorũ, priusquam herbã gustauerint in umbra arefacto. Vua succo cochleæ acu trãsfossæ illita, ut cochlea ipsa in fumo suspẽdatur. Hirundinũ cinere cum melle: Sic & tonsillis succurritur. Tonsillas & fauces lactis ouilli gargarizatio adiuuat. Multipeda trita, fimũ columbinũ cum passo gargarizatũ, etiam cũ fico arida ac nitro impositũ extrà. Asperitatẽ faucium & distillationes leniunt cochleæ: coqui debẽt in lacte, demptoq; tantum terreno cõteri, & in passo dari potui. Sunt qui astypaleicas efficacißimas putant, & in ijs smegma earũ. Lenit & grillus infricatus. Aut si quis manibus quibus eũ contriuerit, tonsillas attingat. Anginis felle anserino cum elaterio & melle citißime succurritur: Cerebro noctuæ, cinere hirundinis, ex aqua calida poto. Huius medicinæ autor est Ouidius poëta. Sed efficaciores ad omnia quæ ex hirundinibus monstrantur, pulli syluestrium. Figura nidorũ eas deprehendit. Multo tamen efficacißimi ripariarum pulli. Ita uocant in riparum cauis nidificantes. Sunt qui cuiuscunq; hirũdinis pullum edendum censent, ne toto anno metuatur id malum. Strãgulatos cum sanguine cõcurrunt in uase, & cinerem cum pane aut potu dant. Quidam & mustelæ cineres pari modo admiscent. Sic & ad strumæ remedia dant, & comitialibus quotidie potu. In sale quoque seruatæ hirundines ad anginã una drachma bibuntur. Cui malo & nidus earum mederi dicitur potus. Millepedam illini anginis efficacißimum putant. Alij xxi. tritas in aquæ mulsæ heminæ dari per harundinem, quoniam dentibus tactis nihil prosint. Tradunt & murem cum uerbenaca excoctum, si bibatur is liquor remedio esse. Et corrigiam cannam ter collo circundatam: Fimum columbinum uino & oleo permixtum. Ceruicis neruis & opisthotono ex milui nido surculus uitis adalligatus auxiliari dicitur.

Ad strumas exulceratas, ad humerorum & præcordiorum dolores. CAP. V.

STrumis exulceratis mustelæ sanguis: ipsa decocta in uino, non tamen sectis admouetur. Aiunt & in cibo sumptam idem efficere. Vel cineri eius sarmentis combustæ miscetur axungia. Lacertus uiridis adalligatur: post dies xxx. oportet alium adalligari. Quidã cor eius in argẽteo uasculo seruãt. Ad fœminarũ strumas ueteres cochleæ cũ testa sua tusæ illinũtur,

maxime

maxime quæ frutectis adhærent. Item cinis aspidum cum seuo taurino imponitur. Anguinus adeps mixtus oleo. Item anguium cinis ex oleo illitus, uel cum cera. Edisse quoque eos medios abscisis utrinque extremis, artubus aduersus strumas prodest: uel cinerem bibisse in nouo fictili ita crematorum: efficacius multo inter duas orbitas occisorum. Et gryllum illinire cum sua terra effossum suadent. Item fimum columbarum per se, uel cũ farina hordeacea auenaceáue ex aceto. Talpæ cinerem ex melle illinire. Alij iecur eiusdem contritum inter manus illinunt, & triduo non abluunt. Dextrum quoq; pedem eius remedio esse strumis affirmant. Alij præcidũt caput, & cum terra à talpis excitata tusum digerunt in pastillos pyxide stannea, & utuntur ad omnia quæ intumescunt, & quæ apostemata uocant, quæq; in ceruice sint: uesciq; suilla tunc uetant. Tauri uocantur scarabei terrestres ricino similes, nomen cornicula dedere. Alij pediculos terræ uocant. Ab his quoque terram egestam illinunt strumis & similibus uitijs & podagris. Triduo non abluunt, prodestq; hæc medicina in annum. Omniaq; his ascribunt, quæ nos in grillis retulimus. Quidam & à formicis terra egesta sic utuntur. Alij uermes terrenos totidem quot sint strumæ adalligãt, pariterq; cum his arescunt. Alij uiperam circa canis ortum circumcidunt, ut diximus: Dein mediam comburunt, dein cinerem eum dant bibendum ter septenis diebus quantum prehenditur ternis digitis, sic strumis medentur. Aliqui uero circumligant eas lino, quo præligata infra caput uipera pependerit, donec exanimaretur. Et millepedis utuntur addita resinæ terebinthinæ parte quarta, quo medicamento omnia apostemata curari iubent. Humeri doloribus mustelæ cinis cũ cera medetur. Ne sint malæ hirsutæ, formicarũ oua pueris infricata præstant. Item mangonibus, ut lanugo tardior sit pubescentium, sanguis è testiculis agnorum qui castrantur: qui euulsis pilis illitus & contra uirus proficit. Præcordia uocamus uno nomine exta in homine, quorum in dolore cuiuscunq; partis si catulus lactens admoueatur, apprimaturque his partibus, transire in eum morbus dicitur. Idque in exenterato perfusoque uino deprehendi, uitiato uiscere illo quod doluerit hominis: & obrui tales religio est. Hi quoque quos melitæos uocamus, stomachi dolorem sedãt applicati sæpius. Transireq; morbos ægritudine eorum intelligitur, plerunque & morte.

De pulmonum uitijs, iecoris, & sanguinis reiectionibus. CAP. VI.

Pulmonum uitijs medentur & mures, maxime Africani, detracta cute in oleo & sale decocti, atq; in cibo sumpti. Eadem res & purulẽtis uel cruẽtis excreationibus medetur. Præcipue uero cochlearum cibus stomacho. In aqua eas subferuefieri intacto corpore earum oportet, mox in pruna torreri nihilo addito: atque ita è uino garoque sumi, præcipue Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodesse. Id quoq; obseruant, ut numero impari sumant. Virus tamen earum grauitatem halitus facit. Prosunt & sanguinem excreantibus dempta testa tritæ in aquæ potu. Laudatissimæ autem sunt Africanæ, ex his solitanæ. Astypaleicæ, Siculæ modicæ, quoniam magnitudo duras facit, & sine succo. Balearicæ quas cauaticas uocant, quoniam in speluncis nascuntur. Laudatæ & ex insulis Caprearum. Nullæ autem cibis gratæ, neque ueteres, neque recentes. Fluuiatiles & albæ uirus habent, necnon syluestres, stomacho inutiles, aluum soluunt. Item omnes minutæ. Contra marinæ stomacho utiliores. Efficacissimæ tamen in dolore stomachi. Laudatiores traduntur quæcunque uiuæ cum aceto deuoratæ. Præterea sunt quæ acceratæ uocantur, latæ multifariamque nascentes, de quarum usu suis dicemus locis. Gallinaceorum uentris membrana inueterata & inspersa potioni, distillationes pectoris & humidam tussim, uel recens tosta lenit. Cochleæ crudæ tritæ cum aquæ tepidæ cyathis tribus si sorbeantur, tussim sedant. Distillationes sedat & canina cutis cuilibet digito circundata. Iure perdicum stomachus recreatur. Iocinerum doloribus medetur mustela syluestris in cibo sumpta, uel iocinera eius. Item uiuerra porcelli modo inassata. Suspiriosis multipedæ, ita ut ter septenæ in Attico melle diluantur, & per harundinem bibantur. Omne enim uas earum nigrescit contactu. Quidam torrent ex his sextarium in patina, donec candidæ fiant: tunc melle miscent. Alij centipedam uocant, & ex aqua calida dari iubent. Cochleæ in cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut quibus uertigines fiunt, ex passi cyathis tribus singulæ contritæ cum sua testa & calefactæ, in potu datæ diebus plurimum nouem. Aliqui singulas primo die dedere, sequenti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto unam. Sic & suspiria emendant & uomicas. Est animal locustæ simile sine pennis, quod tryxalis Græce uocatur, Latinum nomen non habet, ut aliqui arbitrantur: nec pauciores, hoc esse quod grillus uocetur. Ex his uiginti torreri iubent, ac bibi è mulso cõtra orthopnœas, sanguinemque expuentibus. Est qui cochleis illotis proeropum infundat, uel marinam aquam, ita decoquat, & in cibo sumat: aut si tritæ cum testis suis sumantur cum protropo, sic & tussi medentur. Vomicas priuatim sanat mel in quo apes sint emortuæ. Sanguinem reijcientibus pulmo uulturinus uitigineis lignis combustus adiecto flore mali punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorúmque ijsdem portionibus potus mane atque uesperi in uino si febris absit. Si minus ex aqua in qua cotonea decocta sunt. Pecudis lien recẽs magicis præceptis super dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medeatur, lieni se remedium facere. Post hæc iubent eum in pariete dormitorij eius tectóue includi, & obsignari annulo, terq; nouies carmen dici. Caninus si uiuẽti eximatur, & in cibo sumatur, liberat eo uitio.

Quidam

Quidam recentem superalligant. Alij duorum dierũ catuli ex aceto scillitico dant ignoranti, uel herinacei lienem. Item coclearum cinerem cum semine lini & urticæ addito melle donec persanet. Eo liberat & lacerta uiridis, uiua in olla ante cubiculum dormitoriũ eius cui medetur suspensa, ut egrediens reuertensq́; attingat manu: Cinis è capite bubonis cum unguento: Mel in quo apes sunt emortuæ: Araneus & maxime qui lycos uocatur. Vpupæ cor in lateris doloribus laudatur, & cochlearum cinis in ptisana decoctarũ, quæ & per se illinuntur. Canis rabiosi caluariæ cinis potioni inspergitur. Lumborum dolori stellio trãsmarinus, capite ablato & intestinis, decoctus in uino cum papaueris nigri denarij pondere dimidio eo succo bibitur. Lacertæ uirides decisis pedibus & capite in cibo sumuntur. Cochleæ tres contritæ cum testis suis, atq; in uino decoctæ cum piperis granis xv. Aquilæ pedes euellunt in aduersum à suffragine, ita ut dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, sinister læuæ. Multipeda quoq; quam oniscon appellauimus, medetur, denarij pondere ex uino cyathis duobus pota. Vermem terrenum catillo ligneo antè fisso & ferro uincto impositum, aqua excepta perfundere, & defodere unde effoderis magi iubent, mox aquam bibere catillo, mire id prodesse ischiadicis affirmantes.

Ad dysentericos & uentris mala, remedia. CAP. VII.

Dysentericos recreãt femina pecudum decoctæ cum lini semine aqua pota. Caseus ouillus uetus, Seuum ouium decoctum in uino austero. Hoc & ileo medetur, & tussi ueteri. Dysentericis stellio trãsmarinus ablatis intestinis & capite, pedibusq́; ac cute, decoctusq́;, & in cibo sumptus. Cochleæ duæ cum ouo utraq; cum putamine contrita, atq; in uase nouo addito sale & passi cyathis duobus, aut palmarũ succo & aquæ cyathis tribus subferuefactis & in potu datis. Prosunt & combustæ, ut cinis earum bibatur in uino, addito resinæ momẽto. Cochleæ nudæ, de quibus diximus, in Africa maxime inueniuntur, utilissimæ dysentericis, quinæ combustæ cum denarij pondere dimidij acaciæ, exq́; eo cinere dantur cochlearia bina in uino myrtite, aut quolibet austero cum pari modo caldæ. Quidam omnibus Africanis ita utuntur. Alij totidem Africanas, uel latas infundunt potius. Et si maior fluxio sit, addunt acaciam fabæ magnitudine. Senectus anguium dysentericis & tenasmis in stanneo uase decoquitur cum rosaceo. Vel si in alio, cũ stanno illinitur. Ius è gallinaceo ijsdem medetur, sed ueteris gallinacei uehementius. Salsum ius aluum ciet. Membrana gallinarum tosta & data in oleo ac sale, cœliacorum dolores mulcet. Abstinere autem à frugibus antè & gallinam & hominem oportet. Fimum columbinum tostum potumq;. Caro palumbi in aceto decocta dysentericis & cœliacis medetur. Turdus inassatus cum myrti baccis dysentericis. Item merulæ. Mel in quo sint immortuæ apes decoctum. Grauissimum uitium ileos appellatur. Huic resisti aiũt discerpti uespertilionis sanguine, etiam illito uentre subuenire. Sistit aluum & cochlea sicut diximus in suspiriosis temperata. Item cinis earum quæ uiuæ crematæ sint, potus ex uino austero. Gallinaceorũ iecur assum cum uētriculi membrana, quæ abijci solet, inueterata, admixto papaueris succo. Alij recentem torrent ex uino bibendam. Ius perdicum, & per se uentriculus contritus ex uino nigro. Item palumbus ferus, è posca decoctus. Lien pecudis tostus, & in uino tritus. Fimum columbinum cum melle illitum. Ossifragi uenter arefactus & potus ijs qui cibos non conficiunt utilissimus, uel si manu tantum teneant capientes cibũ. Quidam adalligant ex hac causa, sed continuare non debent: maciem enim facit. Sistit & anatum masculorum sanguis. Inflationem discutit cochlearum cibus. Tormina sanat lien ouium tostus, atque è uino potus. Palumbus ferus ex posca decoctus: Apodes ex uino. Cinis ibidis sine pẽnis crematæ potus. Quod præterea traditur in torminibus mirum est. anate apposita uentri transire morbum, anatemq́; emori. Tormina & melle curantur, in quo sunt apes immortuæ decocto. Coli uitium efficacissime sanatur aue galerita assa in cibo sumpta. Quidam in uase nouo cum plumis exuri iubent, conteriq́; in cinerem, bibiq́; ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum. Quidam cor eius adalligari femini. Alij recens tepensq́ue adhuc deuorari. Consularis Asprenatum domus est, in qua alter è fratribus colo liberatus est, aue hac in cibo sumpta, & corde eius armilla aurea incluso: alter sacrificio quodã facto crudis laterculis ad formã camini, atque ut sacrum peractum erat obstructo sacello. Vnum est ossifrago intestinum mirabili natura, omnia deuorata conficienti. Huius partem extremam adalligatam prodesse contra colum constat. Sunt occulti interaneorum morbi, de quibus mirum proditur. Si catuli priusquam uideant applicentur triduo stomacho maxime ac pectori, & ex ore ægri suctum lactis accipiant, transire uim morbi, postremo exanimari, dissectisq́; palàm fieri ægri causas. Mori & humari debere eos obrutos terra. Magi quidem uespertilionis sanguine cõtacto uentre, in totum annum caueri dolorem tradunt. Aut per dolorem si quis aquã per pedes fluentem haurire sustineat.

Ad calculos & uesicæ dolores, testiumque & inguinũ tumores, & ad panos. CAP. VIII

Mvrino fimo contra calculos illinire uentrem prodest. Herinacei carnẽ iucundã esse aiunt, si capite percusso uno ictu interficiatur, priusquã in se urinã reddãt, eos qui carnẽ ederint, stranguriæ morbum cõerahere minime posse. Hæc caro ad hunc modum occisi, stillicidia uesicæ emendat. Item suffitus ex eodẽ. Quòd si urinã in se reddiderit, eos qui carnẽ ederint, stranguriæ morbũ contrahere traditur. Iubent & uermes terrenos bibi ex uino aut passo ad comminuẽdos calculos, uel cochleas decoctas ut suspiriosis.

Easdem

Easdem exemptas testis tritasque, tres in uini cyatho
bibi, sequenti die duas, tertia die unã, ut stillicidia uri-
næ emendent. Testarum uero maniũ cinerem ad cal-
culos pellendos. Item Hydri iecur bibi, uel cinerẽ scor
pionum in pane sumi, uel si quis cũ locusta edit. Lapil-
los, qui in gallinaceorũ uesica, aut in palumbium uen-
triculo inueniantur, conteri, & potioni inspergi. Item
membranã è uentriculo gallinacei aridam: uel si recẽs
sit, tostam. Fimum quoq; palumbinũ in faba sumi cõ-
tra calculos, & alias difficultates uesicæ. Similiter plu
marum cinerẽ palumbium ferorũ ex aceto mulso. Et
intestinorum ex his cinerẽ coclearibus tribus è nigro
hirundinũ. Grillum dilutũ aqua calida. Ossifragi uen-
trem arefactum. Turturis fimũ in mulso decoctũ, uel
ipsius decoctæ ius. Turdos quoq; edisse cũ baccis myr
ti prodest urinæ. Cicadas tostas in patellis. Millepedã
oniscõ bibisse. Et in uesicæ doloribus decoctum agni-
norum pedum. Aluum ciet gallinaceorũ discoctorum
ius, & acria mollit. Ciet & hirundinum fimum adie
cto melle subditũ. Sedis uitiis efficacissima sunt, œsy-
pum (quidam adiiciunt pompholygem, & rosaceum)
canini capitis cinis, senecta serpentis ex aceto si rha-
gades sint, cinis fimi canini candidi cũ rosaceo: aiũtq́,
inuentum Aesculapii esse, & eodem uerrucas effica-
cissime tolli murini fimi cinis, adeps cygni, seuum bo-
uis. Procidentia alui succus cochlearum punctis euo-
catis illita depellit. Attritis medetur cinis muris syl-
uatici cum melle: uel herinacei, cum uespertilionis ce-
rebro, & alumine, & œsypo. Fimum columbinũ cũ
melle. Condylomatis priuatim araneus dempto capite
pedibusq; infricatur. Ne acria perurant, adeps anse-
rinus, cum cera punica, cerusa, rosaceo: Adeps cygni.
Hæc & hæmorrhoidas sanare dicuntur. Ischiadicis
cochleas crudas tritas cũ uino aminæo & pipere, po-
tu prodesse dicunt. Lacertam uiridem in cibo ablatis
pedibus, interaneis, capite. Sic & stellionem, adiectis
huic papaueris nigri obolis tribus. Ruptis, conuulsis fel
ouium cũ lacte mulierum. Verendorum formicationi
bus uerrucisq́; medetur arietini pulmonis inassati sa-
nies. Cæteris uitiis uellerum eius uel sordidorum cinis
ex aqua. Seuũ ex omento pecudis, præcipue à renibus,
admixto cinere pumicis & sale. Lana succida ex a-
qua frigida. Carnes pecudis combustæ ex aqua. Mulæ
ungularum cinis. Dentis caballini contusi farina in-
spersa. Testibus uero farina ex ossibus canini capitis
sine carne tusis. Si decidat testiũ alter, spumã cochlea
rum illitam remedio esse tradunt. Tetris ibi ulceribus
& manantibus auxiliantur canini capitis recentis ci
neres. Cochleæ latæ paruæ contritæ ex aceto, uel cinis
eius. Mel in quo apes sunt emortuæ cum resina. Co-
chleæ nudæ quas in Africa gigni diximus, tritæ cum
thuris polline & ouorũ albo, tricesimoq; die resoluũt.
Aliqui pro thure bulbũ admiscent. Hydrocelicis stel
liones mire prodesse tradunt, capite, pedibus, interra-
neisq́; demptis, reliquũ corpus inassatũ. In cibo id sæ-
pius datur, sicut ad urinæ incontinentiam. Caninum
adipem cũ alumine scisso fabæ magnitudine. Cochleas
Africanas cũ sua carne & testa crematas poto cine-
re. Anserũ trium linguas inassatas in cibo: huius rei
autor est Anaxilaus. Panos aperit seuum pecudum
cum sale tosto. Murinũ fimum admixto thuris polli-
ne, & sandaracha discutit. Lacertæ cinis, & ipsa di-
uisa imposita. Item multipeda cõtrita admixta resinæ
terebinthinæ ex parte tertia. Quidam & sinopidem
admiscent cochleæ contusæ: & per se cinis inanium
cochlearum ceræ mixtus, discussoriam uim habet. Fi-
mum columbarum per sese, uel cum farina hordeacea,
aut auenacea illitum. Cantharides mixta calce panos
scalpelli uice aperiunt. Inguinum tumorem cochleæ
minutæ cum melle illitæ leniunt. Varices ne nascãtur,
lacertæ sanguine pueris crura ieiunis à ieiuno illi-
nuntur.

Ad podagras & articulorũ dolores. CAP. IX.

Podagras lenit œsypum cũ lacte mulieris & ce-
rusa. Fimum pecudũ quod liquidũ reddunt. Pul-
mones pecudũ. Fel arietis cũ seuo. Mures dissecti im-
positi. Sanguis mustelæ cum plantagine illitus. & ui-
uæ combustæ cinis ex aceto & rosaceo, si penna illi-
natur, uel si cera & rosaceũ admisceatur: Fel caninũ,
ita ne manu attingatur, sed penna illinatur. Fimũ gal-
linarum, uermium terrenorũ cinis cum melle, ita ut
tertio die soluãtur. Alii ex aqua illinire malunt. Alii
ipsos aceto mensura cũ mellis cyathis tribus, pedibus
antè rosaceo perunctis. Cochleæ latæ potæ tollere dicũ
tur pedũ & articulorum dolores. Bibuntur autẽ binæ
in uino tritæ. Eædem illinũtur cũ helxines herbæ suc-
co. Quidam ex aceto intriuisse cõtenti sunt. Quidã sale
cum uipera cremato in olla noua, & sæpius sumpto,
aiunt podagra liberari. Vtile esse & adipe uiperino
pedes perungi. Et de miluo affirmãt, si inueterato tri-
toq; quantũ tres digiti capiant bibatur ex aqua. Aut
si pedes sanguinent cũ urtica: uel pennis eorũ (cum pri
mum nascẽtur) tritis cũ urtica. Quin & fimus eorum
articulorũ doloribus illinitur. Itẽ cinis mustelæ aut co-
chlearum, & cũ amylo uel tragacantho. Incussos arti-
culos aranei telæ cõmodissime curant. Sunt qui cine-
re earũ uti malint, sicut fimi columbini cinere, cũ po-
lenta & uino albo. Articulis luxatis præsentaneũ est
& seuum pecudis cũ cinere è capillo mulierũ. Perno-
nibus quoq; imponitur seuũ pecudum cũ alumine. Ca-
nini capitis cinis, aut fimi murini. Quod si putrida sint
ulcera, cera addita ad cicatricẽ perducunt, uel grillo-
rum crematorũ fauilla ex oleo. Item muris syluatici cũ
melle. Vermiũ quoq; terrenorum cum oleo uetere. Et
cochleæ quæ nudæ inueniuntur. Vlcera omnia pedum
sanat cinis earũ, quæ uiuæ combustæ sint. Fimiq́ galli-
nacei cinis exulcerationes, colũbini fimi cinis ex oleo.
Attritus etiã calciamentorũ ueteris soleæ crematæ ci
nis, agninus pulmo & arietis sanat. Dentis caballini
contusi farina priuatim sublinit. Lacertæ uiridis san-
guis subtritus, & hominũ & iumẽtorum pedes sub-
litus sanat. Clauos pedũ urina muli mulǽue cum luto
suo

suo illita. Fimum ouium. Iecur lacertæ uiridis, uel sanguis flocco impositus. Vermes terreni ex oleo. Stellionis caput cum uiticis pari modo tritum ex oleo. Fimum columbinum decoctum ex aceto. Verrucas uero omnium generum urina canis recens cum suo luto illita. Fimi canini cinis cum cera. Fimum ouium. Sanguis recens murinus illitus, uel ipse mus diuulsus. Herinacei fel. Caput lacertæ uel sanguis, uel cinis totius. Membrana senectutis anguium. Fimum gallinaceum cum oleo & nitro. Cantharides cum uua taminia intritæ exedunt: sed ita erosas alijs quæ ad persananda ulcera monstrauimus curari oportet.

Remedia aduersus morbos toti copori. CAP. X.

NVnc reuertemur ad ea quæ totis corporibus medenda sunt. Fel canis nigri masculi amuletum esse magi dicunt domus totius, suffitæ eo purificatæue contra omnia mala medicamenta. Item sanguine canis respersis parietibus, genitaliq; eius sub limine ianuæ defosso. Minus mirentur hoc, qui sciunt fœdissimum animalium in quantum magnificent ricinum, quoniã uni nullus sit exitus saginæ, nec finis alia quàm morte, diutius in fame uiuenti. Septenis ita diebus durasse tradunt: at in satietate paucioribus dehiscere. hũc ex aure sinistra canis omnes dolores sedare adalligatum. Eundem in augurio uitalium habent. Nam si æger ei respondeat qui intulerit, à pedibus stanti interrogantiq; de morbo, spem uitæ certam esse: moriturũ nihil respondere. Adijciunt ut euellatur ex aure læua canis, cui non sit alius quàm niger color. Nigidius fugere tota die canes conspectum eius qui è sue id animal euellerit, scriptum reliquit. Rursus magi tradunt, lymphatos sanguinis talpæ aspersu resipiscere. Eos uero qui à nocturnis dijs Faunisq; agitẽtur, draconis lingua & oculis, & felle, intestinisq; in uino & oleo decoctis, ac sub diuo noctu refrigeratis, perunctos matutinis uespertinisq; liberari. Perfrictionibus remedio esse tradit Nicander amphisbenam mortuam adalligatam, uel pellem tantum eius. Quinimo arbori quæ cædatur adalligata non algere cædentes, faciliusq; succidere. Itaq; sola serpentium frigori se committit, prima omnium procedens & ante cuculi cantum. Aliud est cuculo miraculum, quo quis loco primo audiat alitem illam, si dexter pes circũscribatur, ac uestigium id effodiatur, non gigni pulices ubicunq; spargatur. Paralysin cauentibus pinguia glirium decoctorum & soricũ utilissima tradunt esse: Millepedas ut in anginis diximus potas phthisin sentientibus, lacertam uiridem decoctam in uini sextarijs tribus ad cyathum unum, singulis cochlearibus sumptis per dies donec conualescãt. Cochlearum cinerem potũ in uino. Comitialibus morbis æsipum cum myrrhæ momento, & uini cyathis duobus, dilutum m[...]nitudine nucis auellanæ à balineo potum. Testiculos arietinos inueteratos tritosq; dimidio denarij pondere in aqua uel lactis asinini hemina. Interdicitur uini potus quinis diebus antè & postea. Magnifice laudatur & sanguis pecudum potus. Itẽ fel cum melle præcipue agninum. Catulus lactẽs sumptus abscisso capite pedibusq; ex uino & myrrha. Lichẽ mulæ potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis trãsmarini cinis potus in aceto. Tunicula stellionis, quã eodẽ modo ut anguis exuit, pota. Quidã & ipsum harũdine exẽteratum inueteratumq; bibendũ dedere. Alij in cibo in ligneis ueribus inassatum. Operæpretium est scire quomodo præripiatur, cum exuitur membrana hyberna, aliâs deuoranti eam, quoniam nullum animal fraudulentius inuidere homini tradunt. Inde stellionum nomen aiunt in maledictum translatum. Obseruant cubile eius æstatibus. Est autem in locis hostiorum fenestrarumque, aut cameris sepulchrisue: Ibi uere incipiente fissis harundinibus textas opponunt casas, quarum angustijs etiã gaudet, eo facilius exuẽs circundatum torporem. Sed eo derelicto non potest remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis præfertur. Prodest & cerebrum mustelæ inueteratum potumq;, & iecur eius. Testiculi uuluaq; aut uentriculus inueteratus cum coriandro, ut diximus. Item cinis, syluestris uero tota in cibo sumpta. Eadem omnia prædicantur ex uiuerra. Lacerta uiridis cum condimentis quæ fastidium abstergeant, ablatis pedibus & capite: Cochlearum cinis addito semine lini & urticæ cũ melle iunctos sanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis adalligata ceruinis neruis. uel lapilli è uentre pullorum hirundinum sinistro lacerto annexi. dicuntur enim excluso pullo lapillum dare. Quòd si pullus is detur incipienti in cibo quem primum pepererit, cum quis primum tentatus sit, liberatur eo malo. Postea medetur hirundinum sanguis cum thure uel correcẽs deuoratum. Quin & è nido earum lapillus impositus recreare dicitur confestim, & adalligatus perpetuo tueri. Prædicatur & iecur milui deuoratum, & senectus serpentium. Iecur uulturis tritum cum suo sanguine ter septenis diebus potum. Cor pulli uulturini adalligatũ. Sed & ipsum uulturem in cibo dari iubent, & quidem satiatum humano cadauere. Quidam pectus eius bibẽdum censent, & in cerrino calice. Aut testes gallinacei ex aqua & lacte, antecedente quinq; dierum abstinentia uini, ob id inueteratos. Fuere & qui uiginti unam muscas ruffas, & quidem emortuas in potu darent, infirmioribus pauciores.

Contra morbum regium, & phreneticos, & contra febres & hydropicos. CAP. XI.

MOrbo regio resistunt sordes aurium, aut mammarum pecudis denarij pondere cum myrrhæ momento, & uini cyathis duobus. Canini capitis cinis in mulso. Multipeda in uini hemina. Vermes terreni in aceto mulso cum myrrha. Gallina si sit luteis pedibus prius aqua purificatis, dein collutis uino, quod bibatur. Cerebrum perdicis aut aquilæ in uini cyathis tribus. Cinis plumarum aut interaneorũ palumbis in mulso ad cochlearia tria. Passerum cinis sarmentis crematorum cochlearibus duobus in aqua mulsa. Auis icterus uocatur à colore, quæ si spectetur, sanari id malum

tradunt, & auem mori. Hanc puto Latino uocari galgulum. Phreneticis prodesse uidetur pulmo pecudũ calidus circa caput alligatus. Nam non modo muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem mustelæ, uerũ etiam inueteratas herinacei carnes quis possit furenti, etiamsi certa sit medicina? Bubonis certe oculorum cinerem inter ea quibus prodigiose uitã ludificantur, acceperim. Præcipueq; febrium medicina placitis eorum renuntiat. Nanq; & in xij. signa digessere eã sole trãsmeante, iterumq; luna, quod totum abdicandum paucis exemplaribus docebo. Siquidem crematis, tritisq; cum oleo perungi iubent ægros cũ geminos transit sol, cristis, & auribus, & unguibus gallinaceorum. Si luna, radijs barbisq; eorum. Si uirginem alteruter, hordei granis. Si sagittarium, uespertilionis alis. Si leonem luna, tamaricis fronde, & adijciũt satiuæ. Si aquariũ, è buxo carbonibus tritis. Ex istis confessa, aut certe uerisimilia ponemus, sicut & lethargum olfactorijs excitari. Inter ea fortassis mustelæ testiculus inueteratus, aut iocinere usto. His quoq, pulmonem pecudis cabdũ circa caput adalligari putant utile. In quartanis medicina clinice propemodũ nihil pollet. Quamobrem plura eorum remedia ponemus, primumq; ea quæ adalligari iubent: Puluerem in quo se accipiter uolutauerit, lino rutilo in linteolo: Canis nigri dentem longissimũ. Pseudosphecem uocant uespã, quæ singularis uolitat: hanc sinistra manu apprehensam subnectunt, alij uero quam quis eo anno uiderit primã. Viperæ caput abscissum linteolo, uel cor uiuentis exemptum. Muris rostellum auriculasq; summas roseo panno, ipsumq; dimittũt. Lacerta uiridis uiuæ dextrũ oculum effossum, mox cum capite suo deciso, in pellicula caprina. Scarabeum qui pilulas uoluit. Propter hunc Aegypti magna pars scarabeos inter numina colit, curiosa Apionis interpretatione, qua colligat solis operum similitudinem huic animali esse, ad excusandos gentis suæ ritus. Sed & alium adalligant magi, cui sunt cornicula reflexa, sinistra manu collectum. Tertium qui uocatur fullo, albis guttis, dissectum utriq; lacerto adalligant. Cætera sinistro. Cor anguinum sinistra manu exemptũ uiuentibus. Scorpionis caudæ quatuor articulos cum aculeo panno nigro, ita ut nec scorpionem dimissum, nec eum qui alligauerit, uideat æger triduo. Post tertium circuitum id condat. Erucam in linteolo ter lino circumdant totidem nodis, ad singulos dicẽtes, quare faciat qui medebitur. Limacem in pellicula, uel quatuor limacum capita præcisa harundine. Multipedam lana inuolutam. Vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequam pennas germinent. Alios è spinosis fruticis lanuginosos. Quidam ex illis quaternos inclusos iuglandis nucis putamine adalligant. Cochleasq; quæ nudæ inueniuntur. Stellionem inclusum capsulis subijciunt capiti, & sub decessu febris emittunt. Deuorari autem iubent cor mergi marini sine ferro exemptum inueteratumq; cõteri, & in calida aqua bibi. Corda hirundinum cum melle. Alij fimum drachma una in lactis caprini & oui-
le, uel passi cyathis tribus antè accessiones. Sunt qui totas censeant deuoradas. Aspidis cutem pondere sextæ parte denarij cum piperis pari modo, Parthorum gẽtes in remediũ quartanæ bibunt. Chrysippus philosophus tradidit phryganion adalligatum remedio esse quartanis. Quod esset animal, neq; ille descripsit, nec nos inuenimus qui nouisset. Demonstrandum tamen fuit à tam graui autore dictum, si cuiusquam cura efficacior esset ad inquirendum. Cornicis carnes esse, & nidum illinire in longissimis morbis utilissimum putãt. Et in tertianis fiat potestas experiendi, quoniã miseria spei delectat, ánne aranei quem lycon uocant, tela cum ipso specu toto resina ceraq; imposita utrisq; temporibus & fronti prosit: aut ipse calamo adalligatus, qualiter & alijs febribus prodesse traditur: Item lacerta uiridis adalligata uiua in eo uase quod capiat. Quo genere & reciduas frequenter abigi affirmant. Hydropticis æsypũ ex uino addita myrrha modice potui datur, nucis auellanæ magnitudine. Aliqui addunt & anserinum adipem, & oleum myrteum. Sordes ab uberibus ouium eundem effectum habent. Item carnes inueteratæ herinacei sumptæ. Vomitus quoq; canum illitus uentri, aquam trahere promittitur.

Ad ignem sacrum, ad carbunculos, furunculos, ambusta, neruorúmque contractiones. CAP. XII.

IGni sacro medetur æsypum cum pompholyge & rosaceo, ricini sanguis, uermes terreni ex aceto illiti, grillus contritus in manibus. Quo genere præstat, ut qui id fecerit antequam incipiat uitium, toto eo anno careat. Oportet autem eum ferro cum terra cauernæ suæ tolli: Adeps anseris. Viperæ caput aridum asseruatum & combustum, dein ex aceto impositũ. Senectus serpentium ex aqua illita à balneo cum bitumine & seuo agnino. Carbunculus fimo columbino abolетur per se illito, uel cum lini semine ex aceto mulso. Item apibus quæ in melle sunt immortuæ impositis. Polentaq; imposita inspersa. Si in uerendis sit, cæterisque ibi ulceribus occurrit è melle æsypum cum plũbi squamis. Item fimum pecudum incipientibus carbunculis. Tubera & quæcũq, molliri opus sit, efficacissime anserino adipe curantur. Idem præstat & gruum adeps. Furunculis mederi dicitur araneus, priusquam nominetur impositus, & tertia die solutus. Mus araneus pendens enecatus, sic ut terram nec postea attingat: ter circundatus furunculo, toties expuentibus medente & eo cui medebitur. Ex gallinaceo fimo quod est ruffum maxime recens illitum ex aceto. Ventriculus ciconiæ ex uino decoctus. Muscæ impari numero infricatæ digito medico. Sordes ex pecudum auriculis. Seuũ ouium uetus cum cinere è capillis mulierum. Seuum arietis cum cinere pumicis & salis pari põdere. Ambustis canini capitis cinis medetur. Item glirium cũ oleo. Fimum ouium cũ cera commixtum. Muriũ cinis & cochlearum, idq; sic, ut ne cicatrix quidem appareat. Item adeps uiperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus.

litus. Neruorum nodis medetur capitis uiperini cinis ex oleo cyprino illitus. Terreni uermes cum melle illiti. Dolores tollit eorum amphisbana mortua adalligata. Adeps ulturinus cũ uentre arefactus, contritusq; cum adipe suillo inueterato. Cinis è capite bubonis in mulso potus cum lilÿ radice, si magis credimus. In contractione neruorum caro palumbina in cibis prodest & inueterata. Herinacei spasticis. Item mustela cinis. Serpentiũ senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet. Opisthotonos milui iecur aridum tribus obolis in aqua mulsa cyathis tribus potum. Reduuias & quæ in digitis nascũtur pterygia, tollunt, canini capitis cinis, aut uulua decocta in oleo, superillito butyro ouillo cum melle. Item folliculus cuiuslibet animalis fellis. Vnguium scabritiam cantharides cum pice tertio die soluta, aut locustæ frictæ cum seuo hircino: Pecudum seuum. Aliqui miscent uiscum & portulacam, alÿ æris florem & uiscum, ita ut tertio die soluant.

Ad sanguinem sistendum & tumores uulnerum, ulcera, uulnera, & alia mala, ex animalibus remedia. CAP. XIII.

SAnguinem sistit in naribus seuum ex omento pecudum inditum. Item coagulum ex aqua maxime agninum subductum uel infusum, etiamsi alia nõ prosint. Adeps anserinus cum butyro pari pondere pastillis ingestus. Cochlearum terrena. Sed & ipsæ extractæ testis. E naribus fluentem sistunt cochleæ contritæ fronti illitæ. Aranei telæ supposita. Gallinacei cerebellum, uel sanguinis profluuia ex cerebro. Item columbinus sanguis ob id seruatus cõcretusq;. Si uero ex uulnere immodice fluat, fimi caballini cum putaminibus ouorum cremati cinis impositus mire sistit. Vulneribus medetur œsypum cum hordei cinere & ærugine æquis partibus. Ad carcinomata quoq; ac serpẽtia ualet. Erodit & ulcerum margines: carnesq; excrescẽtes ad æqualitatem redigit. Explet quoq;, & ad cicatricem perducit. Magna uis & in cinere pecudum fimi & ad carcinomata, addito nitro aut cinere ex ossibus fœminum agninorum, præcipue in his ulceribus quæ cicatricem non trahãt. Magna & pulmonibus quoq; arietum. Excrescentes carnes in ulceribus ad æqualitatem efficacissime reducunt. Fimo quoque ipso ouium sub testa calefacto & subacto, tumor uulnerum sedatur. Fistulæ purgantur sananturque. Item epinyctides. Summa uero uis in canini capitis cinere: excrescentia omnia spodÿ uice erodit ac persanat. Et murino fimo eroduntur. Item mustelæ fimi cinere. Duritias etiam in alto ulcerum & carcinomata persequitur multipeda trita, admixta resina terebinthina & sinopide. Eademq; utilissima sunt in his ulceribus, quæ uermibus periclitantur. Quin & uermium ipsorum genera mirandos usus habent. Cosses qui in ligno nascuntur, sanant ulcera omnia. Nomas uero, combusti cum pari pondere anisi, & ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinant terreni, adeo ut neruos quoq; abscisos illitis solidari infra septimũ diem persuasum sit: itaq; in melle seruandos censent. Cinis eorum margines ulcerum duriores absumit, cũ pice liquida uel simblio melle. Quidam arefactis in sole ad uulnera ex aceto utuntur, nec soluũt nisi biduo intermisso. Eadem ratione & cochlearum terrena prosunt. totæq; exemptæ tusæ & impositæ, recentia uulnera conglutinant, & nomas sistũt. Herpes quoq; animal à Græcis uocatur, quo præcipue sanantur quæcunq, serpũt. Cochleæ prosunt eis cum testis suis tusæ. cum myrrha quidẽ & thure, etiam præcisos neruos sanare dicuntur. Draconum quoq, adeps siccatus sole magnopere prodest: Itẽ gallinacei cerebrum recentibus plagis, sale uiperino in cibo sumpto. Tradunt & ulcera tractabiliora fieri, & sanare celerius. Antonius Musa medicus cum incidisset in sanabilia ulcera, uiperas edendas dabat, miraq; celeritate persanabat. Tryxalidum cinis margines ulcerũ duros aufert cum melle. Item fimi columbini cinis cũ arsenico & melle ea quæ erodenda sunt. Bubonis cerebrum cum adipe anserino mire uulnera dicitur glutinare: quæ uero uocantur cacoethe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter prius elutis linteolis. Vlula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel. Vlcerum labra duriora apes in melle mortuæ emolliunt. Vt elephantiasin sanguis & cinis mustelæ. Verberum uulnera atq; uibices pellibus ouiũ recentibus impositis obliterantur. Articulorum fracturis cinis fœminum pecudis peculiariter medetur. Efficacius cum cera. Idem medicamentum fit ex maxillis simul ustis, cornuq; ceruino & cera mollita rosaceo. Ossibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, superpositis lanis quæ subinde suffundantur, ferè xiiÿ. diebus solidat. nec tardius cinis syluestris muris cũ melle, aut cum uermium terrenorum cinere, qui etiam ossa extrahit. Cicatricem ad colorem reducit pecudũ pulmo, præcipue ex ariete, seuum ex nitro: Lacertæ uiridis cinis: Vernatio anguium ex uino decocta: Fimum columbinum ex melle. Itẽ uitiligines albas ex uino. Ad uitiliginem & cantharides cum rutæ foliorum duabus partibus in sole, donec formicet cutis, tolerandæ sunt. Postea fouere, oleoq; perungere, necessarium, iterumq; illinire, idque diebus pluribus facere, cauentes exulcerationem multam. Ad easdem uitiligines, & muscas illini iubent cum radice lapathorum: gallinarum fimum candidum, seruatum in oleo uetere corneæ pyxide, uespertilionum sanguinem: fel herinacei ex aqua. Scabiem uero, bubonis cerebrum cum aphronitro: sed ante omnia sanguis caninus sedant: pruritum cochleæ minutæ, latæ, contritæ, illitæ. Harundines, & tela, quæq; alia extrahenda sunt corpori, euocat mus dissectus impositus. Præcipue uero lacerta dissecta, & uel caput eius tantum contusum cum sale impositum. Cochleæ ex his quæ gregatim folia sectantur, contusæ impositæque cum testis, & eæ quæ manduntur exemptæ testis: sed cum leporis coagulo efficacissime. Ossa anguium eundem cum coagulo cuiuscunque

quadrupedis intra tertium diem approbant effectum. Laudantur & cantharides tritæ cum farina hordeacea.

Ad muliebria mala medenda, & conceptus maturandos. CAP. XIIII.

IN muliebribus malis mēbranæ à partu ouium proficiunt, sicut in capris retulimus. Fimum quoq; pecudum eosdem usus habet. Locustarum suffitu strangurię maxime mulierum iuuantur. Gallinaceorum testes subinde si à conceptu edat mulier, mares in utero fieri dicuntur. Partus conceptos hystricum cinis potus continet: maturat caninū lac potum: euocat membranæ è canum secundis, si terram non attigerit. Lumbos parturientium potus lactis: Fimum murinū aqua pluuia dilutum, mammas mulierum à partu tumescentes reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perunctarum custodit partus contra abortus. Facilius enituntur, quæ fimum anserinum cum aquæ cyathis duobus sorbuere: aut ex utriculo mustelino per genitale effluētes aquas. Vermes terreni illiti in ceruices & scapulas, ne nerui doleant præstant. Grauidis secundas pellunt in passo poti. Idem per se impositi, mammarum suppurationes concoquunt & aperiunt, extrahuntq;, & ad cicatricem perducunt. Lac deuocant poti cum mulso. Inueniūtur & in gramine uermiculi, qui adalligati collo, continent partum. Detrahuntur autē sub partu, aliàs eniti non patiuntur. Cauendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoq; causa dantur in potu quini aut septeni. Cochleæ in cibo sumptæ accelerant partū. Item conceptum impositæ cum croco. Eædem ex amylo & tragacātha illitæ, profluuia sistunt. Prosunt & purgationibus sumptæ in cibo, & uuluā auersam corrigut cum medulla ceruina, ita ut uni cochleæ denarij pondus addatur & cyperi. Inflationes quoq; uuluarū discutiunt exemptæ testis, tritæq; cū rosaceo. Ad hæc astypaleicæ maxime eliguntur. Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnigraci quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor illinuntur aluo, prius irino succo perūctæ. Sunt & minutæ lōgæq;, candidæ cochleæ, passim oberrantes. Eæ arefactæ sole in tegulis, tusæq; in farina, miscentur lomento æquis partibus, candoremq; & leuorem corpori afferunt. Scabendi desideria tollunt minutæ & latæ cū polenta. Viperā mulier prægnans si transcenderit, abortum faciet: Item amphisbænam, mortuā duntaxat. Nam uiuam habentes in pyxide, impune transeunt, etiam si mortua sit: atq; asseruata, partus faciles præstat uel mortua. Mirum, si non adseruatā transcenderit grauida, innoxiā fieri, si protinus transcendat adseruatam. Anguis inueterati suffitus menstrua adiuuant. Anguium senectus adalligata lumbis, faciliores partus facit protinus à puerperio remouenda. Dant & in uino bibendam cum thure: aliter sumpta, abortum facit. Baculus quo angui rana excussa sit, parturientes adiuuat. Tryxalidum cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus qui filum deducit ex alto, capi debet manu caua, tritusq; admoueri: quod si redeuntem præbēderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aetites in aquilæ repertus nido, custodit partus cōtra omnes abortuū insidias. Penna uulturina subiecta pedibus adiuuat parturiētes. Ouum corui grauidis cauendum constat, quoniam transgressus abortus asperos facit. Fimum accipitris in mulso potū, uidetur fœcundas facere. Vuluarum duritias & collectiones, adeps anserinus aut cygni emollit. Mammas à partu custodit adeps anseris cum rosaceo & araneo. Phryges & Lycaones mammis puerperio uexatis inuenere otidum adipem utilem esse: his quæ uulua strangulentur, & blattas illinunt. Ouorum perdicis putaminum cinis, cadmiæ mixtus, & ceræ, stantes māmas seruat. Putant & ter circunductas ouo perdicis non inclinari. Et si sorbeantur eadem, fœcunditatem facere, lactis quoq; copiam. Cum anserino adipe perunctis māmis, dolores minuere, molas uteri rumpere, scabiem uuluarum sedare, si cum cimice trito illināntur. Vespertilionum sanguis psilotri uim habet: sed malis puerorum illitus non satis proficit, nisi erucæ uel cicutæ semē postea inducatur: sic enim aut in totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem. Idem & cerebro eorū proficit putant. Est autem duplex, rubens utiq; & candidum. Aliqui sanguinē & iecur eius admiscent. Quidam in tribus heminis olei discoquunt uiperā, exemptis ossibus psilothri uice utuntur, euulsis prius pilis quos renasci nolunt. Fel herinacei psilothrum est, utiq; mixto cerebro uespertilionis, & lacte caprino: Item per se cinis cum lacte canis primi partus, euulsis pilis, quos renasci nolunt, uel nondum natis perunctis partibus, alij non surgunt: Idē euenire traditur sanguine ricini euulsi cani. Item hirundinino sanguine uel felle.

Promiscuæ medicinæ. CAP. XV.

OVis formicarum supercilia denigrari cum muscis tritis tradunt. Si uero oculi nigri nascentium placeant, soricem prægnanti edendum. Capilli ne canescant, uermium terrenorū cinere præstari admixto oleo. Infantibus qui lacte concreto uexantur, præsidio est agninum coagulum ex aqua potum. Aut si uitium coagulato lacte acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitionē cerebrum pecoris utilissimum est. Ossibus in canino fimo inuentis, adustio infantium, quæ uocatur siriasis, adalligatis emēdatur: ramices infantium lacertæ uiridis admotæ dormientibus morsu, postea arundini alligata suspenditur in fumo, traduntq; pariter cū ea expirāte sanari infantem. Cochlearum saliua illita infantium oculis, palpebras corrigit gignitq;. Ramicosis cochlearum cinis cū thurē ex oui albo succo illitus per dies xxx. medetur. Inueniuntur in corniculis cochlearum harenaceæ duritiæ, eæ dentitionem facilem præstāt adalligatæ. Cochlearum inanum cinis admixtus ceræ, procidentium interaneorum partes extremas prohibet. Oportet autem cineri misceri saniem punctis emissam è cerebro uiperæ. Cerebrum uiperæ illigatū pelliculæ dentitiones adiuuat.

iuuat. Ad idem ualent & grandissimi dentes serpentium. Fimum corui lana adalligatum infantium tussi medetur. Vix est serio complecti quædam, non omittenda tamen, quia sunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi iubent. Marem hanc prehendi: Id intelligi & quòd sub cauda unam cauernã habeat. Id agendum ut per aurum aut argentum, aut ostrum mordeat uitium. Tum in calice nouo illigatur, & in fumo ponitur. Vrina infantium cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabeorum cornua grandia denticulata, adalligata his amuleti naturam obtinent. Bouis capiti lapillum inesse tradunt, quem ab eo expui si necem timeat: inopinantis præciso capite exemptum, adalligatumq́; mire prodesse dẽtitioni. Item cerebrum eiusdem ad eundem usum adalligari iubent. Et limacis lapillum siue ossiculũ quod inuenitur in dorso. Magnifice iuuat & ouis cerebrum gingiuis illitum. Sicut aures adeps anserinus cum ocymi succo impositus. Sunt uermiculi in spinosis herbis asperi, lanuginosi, hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, si quid ex cibo hæreat. Somnos allicit œsypum cum myrrhæ momẽto in uini cyathis duobus dilutum, uel cum adipe anserino & uino myrtite: Auis cuculus leporina pelle adalligatus: Ardeolæ rostrum in pelle asinina fronti adalligatum. Putant & per se rostrum eiusdem effectus esse uino collutum. E diuerso somnũ arcet uespertilionis caput aridum adalligatum. In urina uirili lacerta necata, uenerem eius qui fecerit, cohibet. Nam inter amatoria esse magi dicunt. Inhibet & fimum cochleæ & columbinũ cum oleo & uino potum. Pulmonis uulturini dextræ partes uenerem concitant uiris adalligatæ gruis pelle: Item si lutea ex ouis quinq; columbarum, admixto adipis suilli denarij pondere, ex melle sorbeantur: Passeres in cibo uel oua eorum. Gallinacei dexter testis arietina pelle adalligatus. Ibium cineres cum adipe anseris & irino perunctis si conceptus sit, partus continere. Contrà inhiberi uenerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe illitis adalligatisq́; pelle arietina tradunt. Item cuiuscunq; galli gallinacei, si cum sanguine gallinacei, lecto subijciantur. Cogunt cõcipere inuitas setæ ex cauda mulæ, si iunctis euellantur, inter se colligatæ in coitu. Qui in urinam canis suam ingesserit, dicitur ad uenerem pigrior fieri. Mirũ & de stellionis cinere (si uerum est) linamento inuolutum in sinistra manu uenerem stimulare: si transferatur in dextram, inhibere. Item uespertilionis sanguinem collectum flocco, suppositumq́; capiti mulierum, libidinẽ mouere: aut anseris linguam in cibo uel potione sumptam. Phthiriasin à toto corpore pota membrana senectutis anguium triduo inhibet: Ac serum exempto caseo potum cum exiguo sale. Caseos si cerebrum mustelæ coagulo addatur, negãt corrumpi uetustate, aut à muribus attingi. Eiusdem mustelæ cinis si detur in offa gallinaceis pullis & columbinis, tutos esse à mustelis. Iumentorum urinæ tormina uespertilione adalligato finiuntur: Verminatio ter circumlato uerendis palumbo: mirum dictu, palumbis emissus moritur, iumentum liberatur confestim. Ebriosis oua noctuæ per triduum data in uino, tædium eius adducũt. Ebrietatem arcet pecudum assus pulmo præsumptus. Hirundinis rostri cinis cum myrrha tritus, & in uino quod bibetur inspersus, securos præstabit à temulentia. Inuenit hoc Horus Assyriorum rex. Præter hæc sunt notabilia animalium ad hoc uolumen pertinentium. Gromphenam auem in Sardinia narrant grui similem, ignotam iam etiam Sardis, ut existimo. In eadem prouincia est ophion ceruis tantum pilo similis, nec alibi nascens. Iidem autores nominauere sirulugum, quod nec quale esset animal, nec ubi nasceretur tradiderunt. Fuisse quidem non dubito, cum & medicinæ ex eo sint demonstratæ. M. Cicero tradit animalia byturos uocari, qui uites in Cãpania erodant.

De miraculis quarundã bestiarum. CAP. XVI.

Reliqua mirabilia ex his quæ diximus. Non latrari à cane membranam ex secundis canis habentem, aut leporis fimum uel pilos tenentem. In culicũ genere muliones non amplius quàm uno die uiuere. Eosq́; qui arborarij pici rostrum habeãt, & mella eximant, ab apibus nõ attingi. Porcos sequi eos à quibus cerebrum corui acceperint in offa. Puluerẽ in quo se mula uolutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, si unus castratus emittatur. Anguina pelle, & sale, & farre cũ serpillo contritis uino die, deiectisq́; cũ uino in fauces boum uua maturescente, toto anno eos ualere. Vel si hirundinum pulli tres tribus offis dentur. Puluere è uestigio anguis collecto, sparsas apes in aluearia reuerti. Arietis dextro teste præligato oues tantũ gigni. Non lassescere in ullo labore, qui neruos ex alis & cruribus gruis habeant. Mulas non calcitrare cum uinum biberint. Vngulas tantum mularũ repertas, neq; aliam ullam materiam quæ non perroderetur à ueneno stygis aquæ, cũ id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia reuertemur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXI.

*

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus, Aquarum mirabilia. CAP. I.

AQVATILIVM sequũtur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidẽ cessante, & per undas fluctusq́; ac reciprocos æstus amniumq́; rapidos cursus improbas exerente uires: nusquã potentia maiore, si uerum fatere uolumus. Quippe hoc elementum cæteris omnibus imperat: terras deuorant aquæ, flammas necant, scandunt in sublime, & cælum

lum quoque sibi uindicant, ac nubium obtentu uitalem spiritum strangulant: Quæ causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo. Quid esse mirabilius potest aquis in cœlo stantibus? At illæ ceu parum sit in tantam peruenire altitudinem, rapiunt eò secum piscium examina. Sæpe etiam lapides subuehũt, portantes aliena pondera. Eædem cadẽtes omnium terra nascentium causa fiunt, prorsus mirabili natura, si quis uelit reputare, ut fruges gignantur, arbores fruticesq́; uiuant, in cœlum migrare aquas, animamq́ue etiam herbis uitalem inde deferre: iusta confessione, omnes terræ quoque uires aquarum esse beneficij. Quapropter ante omnia ipsarum potentiæ exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

De differentia aquarum, medicinis & obseruationibus CCLXVI. CAP. II.

Emicant benigne passimq́; in plurimis terris, alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi iunctæ, sicut in Tarbellis Aquitanica gente, & in Pyrenæis montibus, tenui interuallo discernente. Alibi tepidæ egelidæque auxilia morborum conferentes, & è cunctis animalium hominum tantum causa erumpentes. Augent numerum deorum nominibus uarijs, urbesq́ue condũt, sicut Puteolos in Campania, Statiellas in Liguria, Sextias in Narbonensi prouincia. Nusquam tamen largius quàm in Baiano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus, aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nõnullæ etiam acida salsáue mixtura. Vapore quoque ipso aliquæ prosunt. Tantaq́ue eis est uis, ut balneas calefaciant, ac frigidam etiam in solijs feruere cogant, quæ in Baiano Posidianæ uocantur, nomine accepto à Claudij Cæsaris liberto. Obsonia quoque percoquunt. Vaporant & in mari ipso quæ Licinij Crassi fuere: mediosq́ue inter fluctus existit aliquid ualetudini salutare. Iam generatim neruis prosunt pedibúsue aut coxendicibus, aliæ luxatis, fractisúe. Inaniunt aluos. Sanant ulcera. Capiti auribusq́ue priuatim medentur. Oculis uero Ciceronianæ. Digna memoratu uilla est ab Auerno lacu Puteolos tendentibus imposita littori, celebrata porticu ac nemore, quã & uocabat M. Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum, ibi compositis uoluminibus eiusdem nominis, in qua & monumentum sibi instaurauerat, ceu uero non & in toto terrarũ orbe fecisset. Huius in parte prima exiguo post obitum ipsius Antistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi perquàm salubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullij, qui fuit è libertis eius, ut protinus noscatur etiã ministerium eius ex illa maiestate: ponã enim ipsum carmen, dignum ubique, & non ibi tantum legi.

Quo tua Romanæ uindex clarissime linguæ
Sylua loco melius surgere iussa uiret:
Atque academiæ celebratam nomine uillam,
Nunc reparat cultu sub potiore Vetus:
Hic etiam apparent lymphæ non antè repertæ,
Languida quæ infuso lumina rore leuant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.
Vt, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

In eadem Campaniæ regione Sinuessanæ aquæ sterilitatem fœminarum, & uirorum insaniam abolere produntur. In Aenaria insula calculosis mederi. Et quæ uocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor M. p. hæc frigida. Item in Stabiano, quæ dimidia uocatur, & in Venafrano ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriæ fonte iuxta Taurum montem. autor est M. Varro: & in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus. Sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat, quod in Aethiopia accidere his qui fonte rubro biberint Ctesias scribit. Iuxta Romã albulæ aquæ uulneribus medentur: egelidæ hæ, sed Cutiliæ in Sabinis gelidissimæ, suctu quodã corpora inuadunt, ut propè morsus uideri possit, aptissima stomacho, neruis, uniuerso corpori. Thespiarum fons conceptus mulieribus repræsentat. Item in Arcadia flumen Elatũ. Custodit autẽ partum Linus fons in eadem Arcadia, abortusq́; fieri nõ patitur. E diuerso in Pyrrhea flumẽ, quod Aphrodisium uocatur, steriles facit. Lacus Alphion uitiligines tollit. Varro autor est, Titium quendam prætura functum, marmorei signi faciẽ habuisse propter id uitiũ. Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur, sicut apparet in epistola Cassij Parmensis ad M. Antonium. Contrà, aquarum culpa in Trœzene omnium pedes uitia sentiunt. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stellantẽ, ferruginei saporis, quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur: purgat hic copora, tertianas febres discutit, calculorumque uitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit, ad postremum rubescit. Leucogæi fontes inter Puteolos & Neapolim oculis & uulneribus medentur. Cicero in admirandis posuit, Reatinis tantum paludibus ungulas iumentorum indurari. Eudicus in Hestiæotide fontes duos tradit esse, Ceronem, ex quo bibentes oues nigras fieri: Melan, ex quo albas, ex utroq; autem uarias. Theophrastus in Thurijs Cratim candorem facere, Sybarim nigritiam bobus ac pecori. Quin & homines sentire differentiam eam. Nam qui Sybarim bibant, nigriores esse, durioresq́ue & crispo capillo. Qui ex Cratide candidos, mollioresq́ue, ac porrecta coma. Item in Macedonia qui uelint sibi cãdida nasci, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fusca ad Axium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci, & fruges quoque, sicut in Messapijs. At Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres uiuere & conuersari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus. In Bœotia ad Trophonium deum iuxta flumen Orchomenon duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter obliuionem affert, inde nominibus inuentis. In Cilicia apud oppidũ Cescum riuus fluit Nus, ex quo bibentiũ subtiliores sensus fieri Varro tradit. At in Cea

insula

insulæ fontem esse quo hebetes fiant: Zamæ in Africa quo canoræ uoces. Vinum tædio uenire his qui ex Clitorio lacu biberint. At Eudoxus & Theopõpus inebriari fontibus ijs quos diximus. Mutianus Andri è fonte Liberi patris, statis diebus septenis eius dei uinum fluere, si auferatur à conspectu templi, sapore in aquam trãseunte. Polyclytus explere olei uicem iuxta Solos Ciliciæ fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Aethiopia eiusdem uirtutis fonte. Lycos, in Indiæ terris fontem esse, cuius aqua lucernæ ardeant. Idem Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotussa lacum esse dicit, qui uulneribus medetur. Iuba in Troglodytis lacum, insanum malefica ui appellatum, ter die fieri amarum salsumq́; , ac deinde dulcem, totiesque etiam noctu, scatentem albis serpentibus uicenûm cubitorum. Idem in Arabia fontem exilire tanta ui, ut nullum non pondus impactum respuat. Theophrastus Marsyæ fontem in Phrygia ad Celenarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes, Claon & Gelon, ab effectu Græcorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis uocatur, ex quo potantes amorem deponere Mutianus credit. Cranone est fons calidus citra summum feruorem, qui in uinum additus, triduo calorem potionis custodit in uasis. Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorũ haustus triduo feruet. Circa margines uero pumicẽ faciunt aquæ. Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturæ maiora esse miracula: quãquam inter initia operis abunde multa retulimus. Ctesias tradit, Siden uocari stagnum in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur. Cælius apud nos in Auerno aut etiam folia subsidere: Varro, aues quæ aduolauerint emori. Contrà in Africæ lacu Apusidamo omnia fluitant, nihil mergitur: item in Siciliæ fonte Pythia, ut Apion tradit. Et in Medorum lacu puteoq́; Saturni. Fons Limyræ transire solet in loca uicina, portendens aliquid: mirumq́; quòd cum piscibus transit. Responsa ab his petunt incolæ cibo, quem rapiunt annuentes: si uere euentum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Briazum alluit, hoc est & templo & deo nomen, cuius gurgite periuri notantur pati uelut flammam urentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in augurio habẽtur. Tres sunt octonis pedibus distãtes. In unum alueum coeunt uasto amne. Singuli siccantur duodecies diebus, aliquando uicies, citra suspicionem ullam aquæ, cũ sit uicinus illis fons sine intermissione largus. Dirũ est non profluere eos aspicere uolentibus, sicut proxime Lartio Licinio legato post præturã post septẽ dies accidit. In Iudæa riuus sabbatis omnibus siccatur. E diuerso miracula alia dira. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces ilico mortẽ afferre in cibis: quod & circa Danubij exortum audiui, donec ueniatur ad fontem alueo appositum, ubi finitur id genus piscium. Ideoq́; ibi caput eius amnis intelligitur fama. Hoc idem & in Lydia in stagno nympharũ tradunt.

In Arcadia ad Pheneũ aqua profluit è saxis, styx appellata, quæ ilico necat, ut diximus. Sed esse pisces paruos in ea tradit Theophrastus, letales & ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus & in Thracia apud Cychros dicit. Lycus in Leontinis tertio die, si quisquam biberit. Varro ad Soractem in fonte, cuius sit latitudo quatuor pedum, sole oriente eum exundare feruenti similem, auesque quæ gustauerint, iuxtà mortuas iacere. Nanque & hæc insidiosa conditio est, quòd quædam etiam blandiuntur aspectu, ut ad Nonacrin Arcadiæ. Omnino enim nulla deterrent qualitate: hanc putant nimio frigore esse noxiam, utpote cum profluens ipsa lapidescat. Aliter circa Thessalica Tempe, quoniam uisus omnibus terrori est, traduntq́; etiam æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (ut indicauimus) breui spatio: mirumq́; siliqua syluestris amplecti radicibus fontem eum dicitur, semper florẽs purpura. Et quædam sui generis herba in labris fontis uiret. In Macedonia, non procul Euripidis poetæ sepulchro, duo riui confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. In Perparenis fons est, qui quacũq; rigat, lapideam facit terram: item calidæ aquæ in Eubœæ Delio. nam qua alluit riuus, saxa in altitudinem crescunt. In Eurymenis deiectæ coronæ in fontem, lapides fiunt. In colossis flumen est, in quo lateres coniecti, lapides extrahũtur. In scyretico metallo arbores quæcunq; flumino alluuntur, saxa fiunt cum ramis. Distillantes quoque guttæ in lapides durescunt in antris Corycijs: nam Miezæ in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in Corintho cum decidêre. In quibusdam speluncis utroque modo, columnasque faciunt, ut in Pausia Chersonesi Rhodiorum in antro magno, etiam discolori aspectu. Et hactenus contenti simus exemplis.

De qualitate aquarum, insalubritate uel commoditate earum. CAP. III.

Quæritur inter medicos, cuius generis aquæ sint utilissimæ. Stagnantes pigrasq́; meritò damnant, utiliores quæ profluunt existimantes: cursu enim percussuq́; ipso extenuari atque proficere, eoq́; miror cisternarum ab aliquibus maxime probari. Sed hi rationem afferunt, quoniam leuissima sit imbrium aqua, ut quæ subire potuerit ac pendêre in aere. Ideo & niues præferunt imbribus, niuibusque etiam glaciem, uelut ad infinitum coacta subtilitate. Leuiora enim hæc esse, & glaciem multo leuiorem aqua. Horum sententiam refellere interest uitæ. In primis enim leuitas illa deprahẽdi aliter quàm sensu uix potest, nullo penè momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec leuitatis in pluuia aqua argumentum est subisse eam in cœlum, cum etiam lapides subire appareat, cadensque inficiatur halitu terræ. Quo fit ut pluuiæ aqua sordium inesse plurimum sentiatur, citissimè quæ ideo calefiat aqua pluuia. Niuem quidem glaciemque subtilissimum elementi eius uideri miror,

 apposito

apposito grandinum argumento, è quibus pestilentissimum potum esse conuenit. Nec uero pauci inter ipsos è contrario ex gelu ac niuibus insaluberrimos potus prædicant, quoniam exactum sit inde quod tenuissimum fuerit. Minui certe liquorem omnem cõgelatione deprehenditur, & rore nimio scabiem fieri, pruina uredinẽ, cognatis & niuis causis. Pluuias quidem aquas celeremme putrescere conuenit, minimeq; durare in nauigatione. Epigenes autem, aquam quæ septies putrefacta purgata sit, perhibet amplius non putrescere. Nam cisternas etiam medici confitentur inutiles, aluo duritias facientes, faucibusq;, etiam limi non alijs inesse plus, aut animalium quæ faciunt tædium, cõfitendum habent, Nec statim amniũ utilissimas esse, sicuti nec torrentiũ ullius, lacusq; plurimos salubres maxime. Quædam igitur & huius generis aptissimæ aliæ alibi. Parthorum reges ex Coaspe & Euleo tantũ bibunt, & eæ quãuis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, non quia sint amnes apparet, quoniam nec è Tigri, nec Euphrate, nec è multis alijs bibunt. Limus aquarum uitium est: si tamen idẽ amnis anguillis scateat, salubritatis indicium habetur: sicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amaræ, & quæ scrobẽ statim implent, quod euenit Trœzene. Nam nitrosas atq; salmacidas in desertis rubrum mare petentes, addita polenta, utiles intra duas horas faciunt, ipsaq; uescuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui cœnũ faciũt, quiq; malum colorem bibentibus refert & si uasa ære inficiũt, aut si legumina tarde percoquunt, si liquatæ leniter terram relinquũt, decoctæq; crassis obducũt uasa crustis. Est etiamnum uitium non fœtidæ modo, uerum omnino quicquã resipientis, iucundum sit illud licet gratumque, & ut sæpe ad uiciniam lactis accedens. Aquam salubrem aeri quàm simillimam esse oportet. Vnus in toto orbe traditur fons aquæ iucundæ olentis in Mesopotamia Caburæ. Fabulæ rationem afferunt, quoniam eo Iuno perfusa sit. De cætero aquarum salubrium sapor odórue nullus esse debet. Quidam statera iudicant de salubritate, frustrante diligẽtia, quando perrarũ est ut leuior sit aliqua. Certior subtilitas, inter pares meliorẽ esse, quæ calefiat refrigereturq; celerius. Quin exhaustam uasis ne manus pendeãt, depositasq; in humum tepescere affirmãt. Ex quónam ergo genere maxime probabilis continget? Puteis nimirum, ut in oppidis constare uideo: sed his quibus exercitationis ratio crebro haustu contingit, & illa tenuitas colante terra. Salubritati hæc satis sunt. Frigori & opacitas necessaria, utq; cœlum uideant. Super omnia obseruatio una, eadem & ad perennitatem pertinet, ut illa uado exiliat uena, non è lateribus. Nam ut tactu gelida sit, etiam arte contingit, si etiam expressa in altum, aut è sublimi deiecta, uerberatu corripiat aera. In natando quidem spiritum continentibus frigidior sentitur eadem. Neronis principis inuentum est, decoquere aquam, uitroq; demissam in niues refrigerare. Ita uoluptas frigoris cotingit sine uitijs niuis. Omnem utiq; decoctam utiliorem esse conuenit: item calefactam magis refrigerari subtilissimo inuento. Vitiosæ aquæ remedium est, si decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida ingesta sistitur sanguis. Aestus in balneis arcetur, si quis ore teneat. Quæ sunt haustu frigidissima, nõ perinde & tactu esse, alternante hoc bono, multi familiari exẽplo colligunt. Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatisq; palma, præconio urbis. Marcia est, inter reliqua deûm munere urbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aufeia, fons autem ipse Piconia. Oritur in ultimis montibus Pelignorum, transit Marsos & Fucinum lacum, Romam non dubie petens. Mox specu mersa, in Tiburtina se aperit IX. M. P. fornicibus structis perducta. Primus eam in urbem ducere auspicatus est Ancus Marcius, unus è regibus. Postea Q. Marcius rex in pretura. Rursusq; restituit Marcus Agrippa. Idem & uirginem adduxit ab octaui lapidis diuerticulo II. M. P. Prænestina uia. Iuxtà est Herculaneus riuus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horum amnium cõparatione differentia supradicta deprehenditur, cum quantum Virgo tactu, tantum præstet Marcia haustu. Quanquam utriusq; iampridem urbi perijt uoluptas, ambitione auaritiaq; in uillas ac suburbana decoquentibus publicam salutem. Non ab re sit, quærendi aquas iunxisse rationem. Reperiuntur in conuallibus maxime, & quodam conuexitatis cardine, aut montiũ radicibus. Multi septentrionales ubiq; partes aquosas existimauere. Qua in re uarietatẽ naturæ aperuisse conuenit. In Hyrcanis mõtibus à meridiano latere non pluit. Ideo syluigeri ab aquilonis tantũ parte sunt. At Olympus, Ossa, Parnasus, Apẽninus, Alpes undiq; uestiuntur, amnibusq; perfunduntur. Aliqui ab austro, sicut in Creta Albi mõtes. Nihil ergo in his perpetuæ obseruationis iudicabitur. Aquarum sunt notæ iuncus aut harundo, aut herba de qua dictum est: multumq; alicui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, & alnus, aut uitex, aut edera spõte proueniunt, & corriuatione aquæ pluuiæ in locũ humiliorem è superioribus defluẽtis, augurio fallaci. Certior multo nebulosa exhalatio est, ante ortum solis longius intuẽtibus, quod ex edito quidam speculantur, proni terrã mento attingente. Est & peculiaris æstimatio peritis tantũ nota, quam feruentissimo æstu sequuntur, dieiq; horis ardentissimis, qualis ex quoq; loco repercussus splendeat: Nam si terra sitiente humidior est ille, indubitata spes promittitur. Sed tãta intentione oculorum opus est, ut indolescant: quod fugientes, ad alia experimenta decurrunt, loco in altitudinem pedum quinq; defosso, ollisque è figlino opere crudis, aut peruncta pelui ærea cooperto, lucernaq; ardente concamerata frondibus, dein terra. Si figlinum humidum ruptũmue, aut in ære sudor, uel lucerna sine defectu olei restincta, aut etiã uellus lanæ madidu reperiatur, non dubie promittunt aquas.

Quidam

Quidam & igne prius excoquunt locum, tanto efficaciore uasorum argumento. Terra uero ipsa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim scaturigines non ferè sunt perennes. Figulari creta semper adimitur spes. Nec amplius puteum fodiũt, coria terræ obseruantes, ut à nigra descendat ordo supradictus. Aqua semper dulcis in argillosa terra, frigidior in topho. Nãq; & hic probatur. Dulces enim leuesq; facit, & colando continet sordes. Sabulum exiles limosasq; promittit. Glarea incertas uenas, sed boni saporis. Sabulum masculum & harena carbunculosa, certas, stabilesq;, & salubres. Rubra saxa optimas, speiq; certißimæ. Radices montium saxosa, & silex, hoc amplius rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores aßidue respondere glebas, faciliusq; ferramẽta descendere. Depreßis puteis sulphurata uel aluminosa occurrentia putearios necant. Experimentum huius periculi est, demissa ardens lucerna, si extinguatur. Tunc secundum puteum dextra ac sinistra fodiuntur æstuaria, quæ grauiorem illum halitum recipiant. Fit & sine his uitijs altitudine ipsa grauior aer, quem emendant aßiduo linteorum iactatu euentilando: cum ad aquam uentum est, sine harena opus surgit, ne uenæ obstruãtur. Quædam aquæ uere statim incipiẽte frigidiores sunt, quarũ non in alto origo est, hybernis enim constant imbribus: quædam canis ortu, sicut in Macedoniæ Pella utrunq;. Ante oppidum enim incipiente æstate, frigida est palustris: dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget. Hoc & in Chio euenit, simili ratione portus & oppidi. Athenis Enneacrunos nimbosa æstate frigidior est, quàm puteus in Iouis horto. At ille siccitatibus riget.

Aquarum subito nascentium, aut desinentium ratio. CAP. IIII.

MAxime autem putei circa arcturũ. Nam ipsa æstate deficiunt, omnesq; quatriduo eo subsidunt. Iam uero multi hyeme tota, ut circa Olympum, uere primum aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Messanam & Mylas hyeme in totum inarescunt fontes: æstate exundant amnemq; faciunt. Apolloniæ in Ponto fons iuxta mare æstate tantum superfluit, & maxime canis ortu, parcius si frigidior sit æstas. Quædam terræ imbribus sicciores fiunt, uelut in Narniensi agro, quod admirandis suis inseruit M. Cicero, siccitate lutum fieri prodens, imbre puluerẽ. Omnis aqua hyeme dulcior, æstate autem minus, autumno minime: minusq; per siccitates. Neq; æqualis amnium plerũq; gustus est, magna aluei differentia. Quippe tales sunt aquæ, qualis terra per quam fluunt, qualesq; herbarum quas lauant succi: ergo ijdem amnes parte aliqua reperiuntur insalubres. Mutant saporem & influentes riui, ut Borysthenem, uictiq; diluuntur. Aliqui uero & imbre mutantur. Ter accidit in Bosphoro, ut salsi deciderent, necarẽtq; frumenta. Toties & Nili rigua pluuia amara facere, magna pestilentia Aegypti. Nascuntur fontes decisis plerunq; syluis, quos arborum alimenta consumebant: sicut in Hæmo obsidente Gallos Cassandro, cum ualli gratia syluas cecidissent. Plerunq; uero damnosi torrentes corriuantur detracta collibus sylua, continere nimbos ac digerere consueta. Et coli mouerique; terram callumq; summæ cutis soluи aquarum interest. Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod uocabatur Arcadia, cessasse fontes, amnesq; qui in eo situ multi erant. Rursus condito post sex annos emersisse, uti quæq; cœpissent partes coli.

Obseruatio historica. CAP. V.

TErræ quoq; motus profundũt, sorbentq; aquas, sicut circa Pheneum Arcadiæ quinquies accidisse constat. Sic & in Corico monte amnis erupit, posteaquam cœptus est coli. Illa mutatio mira, ubi causa nulla euidens apparet, sicut in Magnesia calidas factas frigidas, aliàs non mutato sapore. Et in Caria, ubi Neptuni tẽplum est, amnis qui fuerat antè dulcis, mutatus in salẽ est. Et illa miraculi plena, Arethusam Syracusis fimum redolere per olympia: uerisq; simile, quoniã Alpheus in ea insula sub ima maria permeat. Rhodiorum fons in Cherroneso nono anno purgamenta egerit. Mutãtur & colores aquarũ, sicut Babyloniæ lacus æstate rubras habet diebus XI. Et Borysthenes æstatis temporibus cæruleus fertur, quãquam omnium aquarum tenuißimus: ideoq; innatans Hypani. In quo & illud mirabile, Austris flantibus superiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum & aliud est, quod nullum halitum non modo nebulam emittit. Qui uolunt diligentes circa hoc uideri, dicunt aquas grauiores post brumam fieri.

Ratio aquæ ducendæ, & quomodo medicatis utendum, & quid prosit nauigatio, & medicinæ aquæ marinæ. CAP. VI.

CAeterum à fonte duci fictilibus tubis utilißimum est, craßitudine binûm digitorum, cõmissuris pyxidatis, ita ut superior intret, calce uiua ex oleo læuigatis. Libramentum aquæ in centenos pedes sursum elici, minimum erit: si uno cuniculo ueniet, in binos actus: lamina esse debebunt, per quas surgere in sublime opus fuerit, è plumbo. Subit altitudinem exortus sui: si longiore tractu ueniet, subeat crebro descendatq;, ne libramenta pereant. Fistulas denûm pedum longitudinis esse, legitimum est. Et si quinariæ erunt, sexagena pondo pendere: si octonariæ, centena: si denariæ, centena uicena, ac deinde ad has portiones. Denaria appellatur, cuius laminæ latitudo antequam curuetur digitorum decem est, dimidioque eius quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, ubi dometur impetus, necessarium est: item castella, prout res exiget. Homerum calidorum fontium mentionem non fecisse demiror, cum alioqui lauari calida frequenter induceret, uidelicet quia medicina tunc non erat hæc, quæ nunc aquarum perfugio utitur. Est autem utilis sulphurata neruis, aluminata paralyticis, aut simili morbo solutis. Bituminata aut nitrosa

qualis

qualis Cutilia, utilis est bibĕdo atq; purgationibus. Ple
riq; in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorē ea-
rum, quod est inimicißimū. Nāq; paulo diutius quàm
balineis uti oportet, ac postea frigida dulci nec sine o-
leo discedentes, quod uulgus alienum arbitratur, idcir
co non alibi corporibus magis obnoxijs. Quippe & ua
stitate odoris capita replentur, & frigore infestantur
sudantia, reliqua corporum parte mersa. Similis error
quo quidam plurimo potu gloriantur. Vidiq; iam tur-
gidos bibendo, in tantum ut anuli integerentur cute,
cum reddi non posset hausta multitudo aquæ. Nec hoc
ergo fieri conuenit sine crebro salis gustu. Vtuntur &
cœno fontium ipsorū utiliter, sed ita si illitum sole in-
arescat. Nec uero omnes quæ sint calidæ, medicatas es-
se credendum, sicut in Egesta Siciliæ, Larissa, Troade,
Magnesia, Melo, Lipara. Nec decolor species æris, ar-
gentiue (ut multi existimauere) medicaminum argu-
mentum est, quādo nihil eorum in Patauinis fontibus
ne odoris quidem differentia aliqua deprahĕditur. Me
dendi modus idem & in marinis erit, quæ calefiūt ad
neruorum dolores, ferruminant & fracturas ossaq; cō
tusa. Item corpora siccant, qua de causa & frigido ma
ri utuntur. Præterea est alius usus multiplex, principa
lis uero nauigandi phthisi affectis, ut diximus, aut san
guinem egerentibus, sicuti proxime Anneum Gallio-
nem fecisse post consulatum meminimus. Neq; enim
Aegyptus propter se petitur, sed propter longinquita-
tem nauigandi. Quin & uomitiones ipsæ instabili uo-
lutatione commotæ plurimis morbis capitis, oculorū,
pectoris medentur, omnibusq; propter quæ elleborum
bibitur. Aquam uero maris per se efficaciorem discu-
tiendis tumoribus putāt medici, si illa decoquatur hor
deacea farina, ad parotidas. Emplastris etiam maxi-
me albis & malagmatis miscent. Prodest & infusa
crebro ictu. Bibitur quoq; quamuis non sine iniuria sto
machi ad purganda corpora, bilemq; atram, aut san-
guinem concretum reddendum alterutra parte. Quidā
& in quartanis dedere eam bibendā: & in tenasmis
articularibusq; morbis asseruatam, & in hoc uetusta
te uiris deponentem. Aliqui decoctam, omnes ex alto
haustam, nullaq; dulcium mixtura corruptam, in quo
usu præcedere uomitum uolunt. Tunc quoq; acetū aut
uinum aquæ miscent. Qui parum dedere, rhaphanos su
permandi ex mulso aceto iubent, ut ad uomitiones re-
uocent. Clisteribus quoq; marinam infundunt tepefa-
ctam. Testium quidem tumori fouendo non aliud præ
ferunt. Item pernionum uitio ante ulcera: simili modo
pruritibus, psoris, & lichenum curationi. Lēdes quoq;
& tetra capitis animalia hac curantur, & liuentia
reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus post
marinam aceto calido fouere plurimum prodest. Quin
& ad ictus uenenatos salutaris intelligitur, ut phalan
giorum & scorpionum, & ptyade aspide respersis. Ca
lida autem in his assumitur. Suffitur eadem cum aceto
capitis doloribus. Tormina quoq, & choleram calida
infusa clysteribus sedat. Difficilius perfrigescunt mari
na calefacti. Mammas sororientes, præcordia, maciēq;
corporis piscinæ maris corrigūt. Aurium grauitatem,
capitis dolores, cum aceto feruentium uapor. Rubiginē
ferro marinæ celerrime exterunt. Pecorum quoq; sca
biem sanant, lanasq; emolliunt. Nec ignoro hæc medi
terraneis superuacanea uideri posse. Verum & hoc cu
ra prouidit, inuenta ratione qua sibi quisq; aquam ma
ris faceret. Illud in ea ratione mirum, si plusquam sex-
tarius salis cum quatuor aquæ sextarijs, mergatur, ui n
ci aquam, salemq; non liquari. Cætero sextarius salis
cum quatuor aquæ sextarijs, salsißimi maris uim &
naturam implet. Moderatißimum autem putant, su-
pradictam aquæ mensuram octonis cyathis salis tem-
perari, quoniam ita & neruos calefaciat, & corpus
non exasperet. Inueteratur quod uocatur thalassome-
li, æquis portionibus maris, mellis, imbris: ex alto &
ad hunc usum aduehunt, fictiliq, uase & picato con-
dunt. Prodest ad purgationes maxime sine stomachi
uexatione, & sapore grato et odore. Hydromeli quo-
que ex imbre puro cum melle temperabatur quondā,
quod daretur appetentibus uinum ægris, ueluti innocē
tiore potu. Damnatum iam multis annis ijsdem uitijs
quibus uinum, nec ijsdem utilitatibus. Quia sæpe naui-
gantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoq; subsi-
dia demonstrabimus. Expāsa circa nauim uellera ma
descunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis ex
primitur. Item demissæ reticulis in mari concauæ è ce-
ra pilæ, uel uasa inania obturata, dulcem intra se colli-
gunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla per
colata dulcescit. Luxata hominū corpora & quadrupe
dum natando in cuiuslibet generis aqua facillime in ar
tus redeunt. Est & in metu peregrinantium, ut tentēt
ualetudinem aquæ ignotæ: hoc cauent è balineis egres-
si statim frigidam suspectam hauriendo. Muscus qui
in aqua fuerit podagris illitus prodest, item oleo admi
xto, talorū dolori tumoriq;. Spuma aquæ affrictu uer-
rucas tollit. Nec non harena littorum maris, præcipue
tenuis & solibus candens, in medicina est siccādis cor
poribus coopertis hydropicorum aut rheumatismos
sentientium. Et hactenus de aquis: nūc de aquatilibus.
ordiemur autem, ut in reliquis, à principalibus eorum,
quæ sunt sal & spongia.

De generibus salis, & confecturis, & medicinis, & obseruationibus. CAP. VII.

SAl omnis aut fit, aut gignitur: utrunq; pluribus
modis, sed causa gemina, coacto humore, aut sicca
to. Siccatur in lacu Tarentino æstiuis solibus, totumq;
stagnum in salem abit, modicum alioquin, altitudine
genua non excedens. Itē in Sicilia in lacu qui Cocani-
cus uocatur, & alio iuxta Gelam: horum extremita-
tes tantū inarescūt, sicut in Phrygia, Cappadocia. A-
spendi, ubi largius coquitur, & usq; ad medium lacū.
Aliud etiā in eo mirabile, quod tantūdē noctu subue-
nit, quātū die auferas. Omnis est talis sal minutus, atq;
nō gleba est. Aliud genus ex aquis maris spōte gigni-
tur, spuma in extremis littorib. ac scopulis relicta. Hic
omnis

omnis rore densatur, & est acrior qui in scopulis inue
nitur. Sunt etiãnnũ naturales differentiæ tres. Nanq;
in Bactris duo lacus uasti, alter ad Scythas uersus,
alter ad Arios, sale æstuant. Sicut ad Citium in Cy-
pro, & circa Memphin, extrahunt lacu, dein sole sic-
cant. Sed & summa fluminum densantur in salem, a-
mne reliquo ueluti sub gelu fluente, ut apud Caspias
portas, quæ salis flumina appellantur. Item circa Mar
dos & Armenios. Præterea apud Bactros amnis O-
chus & Oxus, ex appositis montibus deferunt salis
ramenta. Sunt & in Africa lacus, & quidem turbi-
di, salem ferentes. Ferunt quidem & calidi fontes, si-
cut Pagasæ. Et hactenus habẽt se genera ex aquis spõ
te prouenientia. Sunt & montes natiui salis, ut in In-
dis Oromenus, in quo lapidicinarum modo cæditur re
nascens, maiusq; regum uectigal ex eo est, quàm ex au
ro atq; margaritis. Effoditur & è terra, ut palàm est
humore dẽsato, in Cappadocia. Ibi quidẽ cæditur specu
larium lapidũ modo. Pondus magnum glebis, quas mi
cas uulgus appellat. Carrhis Arabiæ oppido muros do
mosq; massis salis faciunt, aqua ferruminãtes. Inuenit
& iuxta Pelusiũ Ptolemæus rex, cum castra faceret.
Quo exemplo postea inter Aegyptũ & Arabiã, etiã
squalẽtibus locis, cœptus est inueniri detractis harenis:
qualiter & per Africæ sitiẽtia usq; ad Ammonis ora
culũ. Is quidem crescens cum luna noctibus. Nam Cy-
renaici tractus nobilitantur ammoniaco, & ipso quia
sub harenis inueniatur appellato. Similis est colore alu
mini, quod schistõ uocãt, longis glebis, neq; perlucidis,
ingratus sapore, sed medicinæ utilis. Probatur quàm
maxime perspicuus, rectis scissuris. Insigne de eo pro-
ditur, quod leuissimus intra specus suos, in lucẽ uniuer
sam prolatus, uix credibili pondere ingrauescat. Causa
euidens, cuniculorum spiritu madido sic adiuuante mo
lientes, ut adiuuant aquæ. Adulteratur Siculo, quẽ co-
caniciũ appellauimus, necnon & Cyprio mire simili.
In Hispania quoq; citeriore Egelastæ cæditur, glebis
penè translucentibus, cui iãpridẽ palma à plerisq; me
dicis inter omnia salis genera perhibetur. Omnis locus
in quo reperitur sal, sterilis est, nihilq; gignit: & in to-
tũ sponte nascens inter hæc est. Factitij uaria genera.
Vulgaris plurimusq; in salinis, mari adfuso, nõ sine a-
quæ dulcis riguis, sed imbre maxime iuuante, ac super
omnia sole multo, non aliter inarescens. Africa circa
Vticam construit aceruos salis ad collium speciem: qui
ubi sole lunaq; induruere, nullo humore liquescunt,
uixq; etiã ferro cæduntur. Fit tamen & in Creta sine
riguis, in salinas mare infundentibus: Et circa Aegy-
ptũ, ipso mari influente in solum (ut credo) Nilo succo-
sum. Fit & è puteis in salinas ingestis. Prima densatio
Babylone in bitumẽ liquidum cogitur, oleo simile, quo
et in lucernis utũtur: hoc detracto subest sal. Et in Cap-
padocia è puteis ac fonte aquam in salinas ingerunt. In
Chaonia excoquunt aquã ex fonte, refrigerandoq; sa-
lẽ faciunt inertẽ, nec candidũ. Galliæ, Germaniæq; ar
dentibus lignis aquã salsam infundunt. Hispaniæ qua

dã sui parte è puteis hauriunt, muriam appellãt: & illi
quidẽ etiam lignum referre arbitrantur. Quercus opti
ma, ut quæ per se cinere syncero uim salis reddat: alibi
corylus laudatur: ita infuso liquore salso, carbo etiã in
salẽ uertitur. Quicũq; ligno confit sal, niger est. Apud
Theophrastũ inuenio Imbrios harundinis & iunci ci
nerẽ decoquere aqua solitos, donec exiguum superesset
humoris. Quin & è muria salsamentorũ recoquitur,
iterũq; consumpto liquore ad naturã suam redit: uulgo
è menis iucundissimus. Marinorum maxime laudatur
Cyprius à Salamine: at è stagnis Tarentinus, ac Phry
gius, qui Tattæus uocatur. Hi duo oculis utiles. A Cap
padocia uero qui in laterculis affertur, cutis nitorẽ dici
tur facere. Magis tamen extendit is, quẽ Citieũ appel
lauimus. Itaq; à partu uentrẽ eo cũ melanthio illinũt.
Salsissimus sal siccissimus: suauissimus omniũ Taren
tinus, atq; candidissimus. Et de cætero fragilis qui ma
xime cãdidus. Pluuia dulcescit omnis. Suauiorẽ tamen
rores faciũt. Sed copiosum aquilonis flatus. Austro nõ
nascitur. Flos salis non fit nisi aquilonibus. In igne nec
crepitat, nec exilit Tragasæus, neq; Acanthius ab op
pido appellatus: nec ullius spuma, aut ramentum, aut
tenuis. Agrigentinus ignẽ patient, ex aqua exilit. Sũt
& colorũ differentiæ. Rubet Memphi, ruffus est circa
Oxũ, Centuripis purpureus. Circa Gelã in eadem Sici
lia tanti splẽdoris, ut imaginẽ recipiat. In Cappadocia
croceus effoditur, translucidus & odoratissimus. Ad
medicinæ usus, antiqui Tarentinũ maxime laudabãt.
Ab hoc quẽcunq; è marinis, ex eo genere spumeũ præ
cipue. Iumentorũ uero & boum oculis, Tragasæũ &
Bæticum. Ad obsonium & cibũ utilior quisquis facile
liquescit: itẽ humidior, minorẽ enim amaritudinem ha
bent, ut Atticus & Euboicus. Seruandis carnibus a-
ptior acer & siccus, ut Megaricus. Conditur etiã odo
ribus additis, & pulmẽtarij uicẽ implet, excitãs audi
tatẽ, inuitansq; in omnibus cibis, ita ut sit peculiaris ex
eo intellectus inter innumera cõdimẽta. Ita est in mã-
dẽdo quæsitus garo. Quin & pecudes armẽtaq; & iu
mẽta, sale maxime solicitantur ad pastũ, multo largio-
re lacte, multoq; gratiore etiã in caseo dote. Ergo her-
cule uita humanior sine sale nequit degere: adeoq; ne-
cessarium elementũ est, ut transierit intellectus ad uo-
luptates animi quoq;. Nã ita sales appellãtur: omnisq;
uitæ lepos & summa hilaritas, laboriũq; requies nõ a-
lio magis uocabulo cõstat. Honoribus etiã militiæq; in
terponitur, salarijs inde dictis, magna apud antiquos
autoritate, sicut apparet ex nomine Salariæ uiæ: quo-
niã illa sal in Sabinos portari cõsuerat. Ancus Mar-
tius rex, salis mediæ sex milia in cõgiario dedit populo,
& salinas primus instituit. Varro etiã pulmẽtarij uice
usos ueteres, autor est: Esitasse enim salẽ cũ pane & ca
seo, ut prouerbio apparet. Maxime tamẽ in sacris intel
ligitur autoritas, quãdo nulla cõficiuntur sine mola sal
sa. Salinarum synceritas summam fecit suam differen-
tiam quadam fauilla salis, quæ leuissima ex eo est &
candidissima: appellatur & flos salis, in totum diuer-
sa res.

sa res, humidiorisq; naturæ, & croceι coloris, aut ruffi, ueluti rubigo salis odore quoq; ingrato ceu gari, dissentiens à sale non modo à spuma. Aegyptus inuenit, uideturq; Nilo deferri. Et fontibus tamen quibusdam innatat. Optimum ex eo quod olei quandam pinguitudinem reddit. Est enim etiam in sale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingiturq; rubrica, aut plerunq; testa trita: qui fucus aqua deprehenditur, diluente factitiũ colorem, cum uerus ille non nisi oleo resoluatur, & unguentarij propter colorem eo maxime utantur. Canicia in uasis summa est: media uero pars humidior, ut diximus. Floris natura aspera, excalfactoria, stomacho inutilis. Sudorem ciet, aluum soluit in uino & aqua, acopicis & smegmaticis utilis. Detrahit & ex palpebris pilos efficacissime. Feces imæ concutiuntur, ut color croci redeat. Præter hæc etiámnum appellatur in salinis salsugo, ab alijs salsilago, tota liquida, marina aqua salsior, ut diximus. Aliud etiámnum liquoris exquisiti genus, quod garon uocauere, intestinis piscium cæterisque quæ abijcienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Græci garon uocabant. Capite eius usto, suffitu extrahi secundas morantes.

De scõbro pisce, & muria, & alece. CAP. VIII.

Nunc è scombro pisce laudatissimum in Carthaginis spartariæ cetarijs: sociorum id appellatur, singulis milibus nummûm permutantibus congios penè binos. Nec liquor ullus penè præter unguenta maiore in pretio esse cœpit, nobilitatis etiam gentibus. Scombros quidem & Mauritania, Bæticaq;, & Carteia ex oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud utiles. Laudantur & Clazomenæ garo, Pompeijque & Leptis, sicut muria Antipolis ac Thurij, iam uero & Dalmatia. Vitium huius est alex, imperfecta nec colata fex. Cœpit tamen & priuatim ex inutili pisciculo minimoq; confici. Apuam nostri, aphyen Græci uocant, quoniam is pisciculus è pluuia nascitur. Foroiulienses piscem ex quo faciunt, lupum appellant. Transit deinde in luxuriam, creueruntq; genera ad infinitum. sicuti garum ad colorem mulsi ueteris, adeoq; dilutam suauitatem ut bibi possit. Aliud uerò ad castimoniarum superstitionem, etiam sacris Iudæis dicatũ, quòd fit è piscibus squama carentibus. Sic alex peruenit ad ostreas, echinos, urticas, cammaros, mullorum iocinera. Innumerisq; generibus ad saporem gulæ cœpit sal tabescere. Hæc obiter indicata sint desiderijs uitæ, & ipsa tamen nonnulli usus in medendo. Nanque & alece scabies pecoris sanatur, infusa per cutem incisam: & contra canis morsus draconisq; marini prodest. In linteolis autem concerptis imponitur. Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat ac non nominet garum. Contra canum quoq; morsus prodest, maximeq; crocodili, & ulceribus quæ serpunt, aut sordidis. Oris quoque & aurium ulceribus aut doloribus mirifice prodest. Muria quoq;, siue illa salsugo, spissat, mordet, extenuat, siccat. Dysentericis utilis est, etiam si nome intestina corripit. Ischiadicis, cœliacis ueteribus infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquæ marinæ uicem pensat.

De natura salis, & eius medicinis. CAP. IX.

Salis natura est per se ignea, & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens. Corpora uero astringens, siccans, alligans: defuncta etiam à putrescendo uendicans, ut durent ita per secula. In medendo uero mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissoluens. Stomacho tantum inutilis, præterquam ad excitandã auiditatem. Aduersus serpentium morsus cum origano, melle, hyssopo. Contra cerasten cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus. Aduersus scorpionum ictus, cum quarta parte lini seminis ex oleo uel aceto illitus. Aduersus crabrones uero uel uespas, similiaque, ex aceto. Ad heterocraneas, capitisq; ulcera, & pustulas, papulásue, & incipientes uerrucas, cum seuo uitulino item oculorum remedijs, & ad excrescentes ibi carnes totiusq; corporis pterygia sed in oculis peculiariter, ob id collyrijs emplastrisq; additur. Ad hoc maxime probatur Tattæus, aut Caunites. Ex ictu uero suffusis cruore oculis sugillatisq;, cum myrrhæ pari pondere ac melle, aut cum hyssopo ex aqua calida, utq; foueantur salsugine. Ad hæc Hispaniensis eligitur, contraq; suffusiones oculorum cum lacte in coticulis teritur. Priuatim sugillationibus in linteolo inuolutus, crebroque ex aqua feruenti impositus. Vlceribus oris manantibus in linteolo concerpto. Gingiuarum tumori infricatus. Et contra scabriciem linguæ frictus comminutusq;. Aiunt dentes non erodi neq; putrescere, si quis quotidie mane ieiunus salem contineat sub lingua, donec liquescat. Lepras idem, & furunculos, & lichenas, & psoras emendat cum passa uua exempto eius ligno, & feno bubulo atq; origano ac fermento uel pane, maxime Thebaicus. Hic & ad pruritus eligitur. Tonsillis & uuis cum melle prodest. Quicunq; ad anginas, hoc amplius cũ oleo & aceto, eodẽ tẽpore extra fauces illitus cum pice liquida. Emollit & aluũ in uino mixtus. Idẽ noxia, & tinearũ genera pellit in uino potus. Aestus balinearum conualescentes ut tolerare possint, linguæ subditus præstat. Neruorũ dolorem, maxime usurpãda obseruatione circa humeros & renes, in saccis aqua feruenti crebro madefactus leuat. Colũ torminaq; & coxarum dolores potus, & in ijsdem saccis impositus candens. Podagras cum farina ex melle & oleo tritus, ibi maxime obseruanda usurpatione, quæ quidem totis corporibus nihil esse utilius sale & sole dicunt. Itaque cornea uidemus corpora piscatorum. Sed hoc præcipuum dicatur in podagris. Tollit & clauos pedum: itẽ perniones. Ambustis ex oleo imponitur, aut commanducatus, pustulasq; reprimit. Ignibus uero sacris ulceribusq; quæ serpunt ex aceto aut hyssopo. Carcinomatis cum uua taminia. Phagedænis ulcerum, tritus cum farina hordei, superimposito linteolo madente uino.

Mor

Morbo regio laborantes donec sudent ad ignem, contra pruritus quos sentiunt ex oleo & aceto infricatus iuuat & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos sale curauere, feruoresq; febrium cum oleo perunxere, & tussim ueterem linctu eius discussere. Clysteribus infudere ischiadicis. Vlceribus excrescentibus uel putrescentibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in linteolo, ita ut batuerentur antehac ulcera. Bibitur & contra opium ex aceto mulso. Luxatis imponitur cũ farina & melle. Item extuberationibus. Dentium dolori cum aceto fotu, & illitus cum resina prodest. Ad omnia autem spuma salis iucundior utiliorq;. Sed quicunq; sal acopis additur ad excalfactiones: item smegmaticis ad extendendam cutem leuandamq;. Pecorum quoque scabiem & boum illitus tollit. Daturque lingẽdus, & oculis iumentorum inspuitur. Hæc & de sale dicta sint.

De nitri generibus, & coniecturis, & medicinis, & obseruationibus. CAP. X.

Non est differenda & nitri natura, non multũ à sale distans, & eo diligentius dicẽda, quia palàm est & medicos qui de eo scripsere, ignorasse naturam, nec quenquam Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguũ fit apud Medos, canescentibus siccitate cõuallibus, quod uocant halmirhaga. Minus etiam in Thracia iuxta Philippos, sordidum terra, quod appellat agrium. Nam quercu cremata nunquã multum factitatum est, & iampridem in totum omissum. Aquæ uero nitrosæ pluribus locis reperiuntur, sed sine uiribus densandi. Optimũ copiosumq; in Clytis Macedoniæ, quod uocãt chalastricum, candidũ, purumq;, proximũ sali. Lacus est nitrosus, exiliente è medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa canis ortum nouenis diebus, totidemq; cessat, ac rursus innatat, & deinde cessat. Quo apparet soli naturam esse quæ gignat, quoniam compertũ est nec soles proficere quicquam cum cesset, nec imbres. Mirum est & illud, scatebra fonticuli semper emicante, lacum nec augeri nec effluere. Iis autẽ diebus quibus gignitur, si fuère imbres, salsius nitrum faciunt, aquilones deterius, quia ualidius cõmouẽt limum. Et hoc quidem nascitur: in Aegypto autem conficitur multo abundantius, sed deterius. Nam fuscum lapidosumq; est. Fit penè eodẽ modo quo sal, nisi quòd salinis mare infundunt, Nilum autem nitrariis. Excedente Nilo siccantur, decedente madent succo nitri xl. diebus continuis, non (ut in Macedonia) statis. Si etiam imbres affuerint, minus de flumine addunt: statimq; ut densari est cœptum, rapitur ne resoluatur in nitrariis. Sic quoque olei natura interuenit, ad scabiem animalium utilis. Ipsum autem conditum in aceruis durat. Mirum, in lacu Ascanio, & quibusdã circa Chalcida fontibus, summas aquas dulces esse potariq;, inferiores nitrosas. In nitro optimum quod tenuissimum, & ideo spuma melior. Ad aliqua tamen sordidum, tanquam ad inficiendas purpuras tincturasq; omnes. Magnus & nitro usus, qui dicetur suo loco. Nitrariæ egregiæ Aegyptiis. Nam circa Naucratim & Memphin tantum solebant esse, circa Memphim deteriores. Nam & lapidescit ibi in aceruis, multiq; sunt tumuli ea de causa saxei. Faciunt ex his uasa. Necnon frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque quæ inueterari uolunt, illo nitro utũtur. Sunt ibi nitrariæ, in quibus & ruffum exit à colore terræ. Spumam nitri quæ maxime laudatur, antiqui negabant fieri, nisi cũ ros cecidisset, prægnantibus nitrariis, sed nondũ parientibus. Itaq; non fieri incitatis etiã si caderet. Alii operimentorum fermento gigni existimauere. Proxima ætas medicorum aphronitrũ tradidit in Asia colligi, in speluncis molibus distillans. Specus eos colycas uocant, dein siccant sole. Optimũ putant Lydium. Probatio, ut sit minime ponderosum, & maxime friabile, colore penè purpureo. Hoc in pastillis affertur. Aegyptium in uasis picatis, ne liquescat. Vasa quoq; ea sole inarescentia perficiũtur. Nitri probatio, ut sit tenuissimũ & quàm maxime spõgiosum fistulosumq;. Adulteratur in Aegypto calce. Deprahẽditur gustu. Syncerum enim facile resoluitur: adulteratũ pungit. Calce aspersum reddit odorem uehemẽtem. Vritur in testa opertum ne exultet: aliàs igni non exilit nitrũ. nihilq; gignit aut alit, cum in salinis herbæ gignantur, & in mari tot animalia, tantum algæ. Sed maiorẽ esse acrimoniam nitro apparet, non hoc tantum argumento, sed in illo quod nitrariæ calciamenta protinus consumunt, aliàs salubres, oculorumq; claritati utiles. In nitrariis non lippiunt. Vlcera allata eò celerrime sanantur: ibi facta, tarde. Ciet & sudorem cum oleo perũctis, corpusq; emollit. In pane salis uice utuntur chalastræo: ad rhaphanos Aegyptio: teneriores eos facit, sed obsonia alba & deteriora, olera uiridiora. In medicina autẽ calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exulcerat. Vtile his quæ euocanda sint aut discutiẽda, & lenius mordenda atq; extenuanda, sicut in papulis pustulisq;. Quidã in hoc usu accensum uino austero restinguũt, atq; ita trito in balineis utuntur sine oleo. Sudores nimios inhibet cũ arida iride, adiecto oleo uiridi. Extenuat & cicatrices oculorum & scabritias genarum cum fico illitũ, aut decoctum in passo ad dimidias partes: item contra argema oculorũ. Vngues decoctum cum passo in mali punici calice adiuuat nitrum: claritatemq; uisus cũ melle inunctũ. Prodest dentium dolori ex uino, si cũ pipere colluantur. Item cum porro decoctum. Nigrescentes dentes crematum dentifricio ad colorẽ reducit. Capitis animalia, & lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulẽtis uino liquatum infunditur. Sordes eiusdẽ partis erodit ex aceto. Sonitus & tinnitus discutit siccũ additum. Vitiligines albas cũ cimolia creta, æquo pondere ex aceto, in sole illitum emendat. Furunculos admixtum resinæ extrahit, aut cum uua alba passa, nucleis eius simul tritis. Testium inflammationi occurrit: item eruptionibus pituitæ in toto cor-

pore, cum axungia. Contraque canis morsus, addita resina, intrys cum aceto illinitur. Sic & serpentium morsibus, phagedænis, & ulceribus quæ serpunt, aut putrescunt, cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur illiniturq́;. Discutit & tormina, si decoctum bibatur pondere drachmæ cum ruta, uel anetho, uel cumino. Reficit laßitudines cũ oleo ex aceto peruñctorum. Et contra algores horroresque prodest, manibus pedibusque confricatis cum oleo. Comprimit & pruritus suffusorum felle, maxime cum aceto datum. Succurrit & ueneno fungorum ex posca potum: aut si buprestis pasta sit, ex aqua. uomitionesq́; euocat. His qui sanguinem tauri biberint cum lasere datur. In facie quoque exulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo. Ambustis tostum donec nigrescat tritumq́ue illinitur. Infunditur uentris & renum doloribus, aut rigori corporum, neruorumq́ue doloribus. Paralysi in lingua cum pane imponitur. Suspiriosis in ptisana sumitur. Tußim ueterem sanat, flore mixto galbano, resinæ terebinthinæ, pari pondere omnium, ita ut fabæ magnitudo deuoretur. Coquitur, dilutumq; postea cum pice liquida sorbendum in angina datur. Flos eius cum oleo Cyprio articulorum doloribus in sole iucundus est. Regium quoque morbum in uino exterminat potum. Et inflationes discutit, sanguinis profluuium è naribus sistit ex ferueñti aqua uapore naribus rapto. Pruriginem alumine permixto tollit. Alarum uirus ex aqua quotidiano fotu. Vlcera ex pituita nata cera permixtum: quo genere neruis quoque prodest. Cœliacis infunditur. Perungi ante accessiones frigidas nitro & oleo multi præcepere. Sic & aduersus lepras, lentigines. Podagricis in balneis uti solio nitri prodest, atrophis, opisthotonis, tetanis. Sal nitrum sulphuri concoctum in lapidem uertitur.

De spongiarum natura. CAP. XI.

SPongiarum genera diximus in naturis aquatilium marinorum. Quidam eas ita distinguunt. Alias ex his mares existimauere, tenui fistula spißioresq́; persorbentes, & quæ tinguntur in delicijs, aliquando & purpura. Alias fœminas, maioribus fistulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuißimis fistulis atque densißimis. Candidæ cura fiunt: è mollißimis recentes per æstatem tinctæ salis spuma, ad lunam & pruinas sternuntur inuersæ, hoc est, qua parte adhæsere, ut candorẽ bibant. Animal esse docuimus, etiam cruore inhærente. Aliqui narrant & auditu regi eas, contrahiq́; ad sonum, exprimentes abundantiã humoris, nec auelli petris posse, ideo abscindi & saniem emittere. Quin & eas quæ ab aquilone sint genitæ, præferunt cæteris. Nec usquã diutius durare spiritum medici affirmãt. Sic & prodesse corporibus, quia nostro suum misceant, & ideo magis recentes, magisq; humidas: sed minus in calida aqua minusq; unctas, aut unctis corporibus impositas. Et spissas minus adhærescere. Mollißimum genus earum penicilli, oculorum tumores leuant ex mulso impositi. Iidem abstergendæ lippitudini utilißimi, eosq́; tenuißimos & mollißimos esse oportet. Imponũtur spõgiæ ipsæ epiphoris ex posca: ex aceto calido ad capitis dolores. De cætero recentes discutiũt, molliũt, mitigant. Veteres conglutinant uulnera. Vsus earum ad abstergenda, fouenda, operienda à fotu dum aliud imponatur. Vlcera quoque humida & senilia impositæ siccant: fracturæ & uulnera spongijs utilißime fouentur. Sanguis rapitur in secando, ut curatio perspici poßit. Et ipsæ uulnerum inflammationibus imponuntur, nunc siccæ, nunc ex aceto inspersæ, nunc è uino, nunc ex aqua frigida. Ex aqua uero cœlesti impositæ, secta recentia non patiũtur intumescere. Imponuntur & integris partibus, sed fluctuatione occulta laborantibus, quæ discutienda sit, & ijs quæ apostemata uocant, melle decocto peruñctis. Item articulis aliâs aceto salso madidæ, aliâs è posca. Si ferueat impetus, ex aqua. Eædem & callo salsa madidæ: at contra scorpionum ictus ex aceto. In uulnerum curatione & succidæ lanæ uicem implent, nunc ex uino & oleo, nũc ex eadem. Differentia hæc, quòd lanæ emolliunt, spongiæ coercent, rapiuntq́ue uitia ulcerum. Circumligantur & hydropicis siccæ, uel ex aqua tepida poscáue, utcunque blandioribus opus est, operiríue aut siccari cutem. Imponuntur & his morbis, quos uaporari oporteat, ferventi aqua perfusæ expreßæque inter duas tabulas. Sic & impositæ stomacho prosunt, & in febri cõtra nimios ardores. Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto, efficaciores quàm aliud. Imponi oportet sic, ut sanas quoque partes spatiose operiant. Sanguinis profluuium sistunt ex aceto, aut frigida. Liuorem ab ictu recentem, ex aqua salsa calida sæpius mutata tollunt, testium tumorem dolorémque ex posca. Ad canum morsus utiliter concisæ imponuntur, ex aceto, aut frigida, aut melle, abunde subinde humectandæ. Africanæ cinis cum porri sectiui succo, sanguinem reijcientibus haustu salis ex frigida prodest. Idem cinis cum oleo uel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Priuatim Africanæ ex posca tumorem discutiunt. Omnium autem cinis cum pice crematarum, sanguinem sistit uulnerum. Aliqui raras tantum, ad hoc cum pice urunt. Et oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimum proficiente eo cinere contra scabritias genarum excrescentesq́; carnes, & quicquid opus sit ibi destringere, spissare, explere. Vtilius in eo usu lauare cinerem. Præstant & strigilum uicem linteolorumq́; affectis corporibus. Et contra solẽ apte protegunt capita. Medici inscitia ad duo nomina eas redegere, Africanas, quarum firmius sit robur, Rhodiacasque, ad fouendũ molliores. Nunc autem mollißimæ circa muros Antiphelli urbis reperiuntur. Trogus autor est, circa Lyciam penicillos mollißimos nasci in alto, unde ablatæ sint spongiæ. Polybius super ægrum suspensos quietiores facere noctes. Nunc reuertemur ad marina animalia & aquatilia.

C. Plinij

C. PLINII SECVNDI

NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXII.

*

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus.

VENTUM est ad summa naturæ exemplorumq́;, per rerum ordinem, & ipsum sua sponte occurrit immensum potentiæ occultæ documentum, ut prorsus nec aliud ultrà quæri debeat, nec par aut simile poßit inuenire, ipsa se uincente natura, & quidem numerosis modis. Quid enim uiolentius mari uentisue, & turbinibus ac procellis, quo maiore hominum ingenio in ulla sui parte adiuta est quàm uelis remisq́;? Addatur his & reciproci æstus inenarrabilis uis, uersumq́; totum mare in flumen.

De echeneide pisce, & mirabili eius proprietate, & torpedine, & marino lepore, & mirabilia rubri maris. CAP. I.

TAmen omnia hæc pariterq́; eodē impellentia, unus ac paruus admodum pisciculus, echeneis appellatus, in se tenet. Ruant uenti licet, & sæuiant procellæ, imperat furori, uiresq́; tantas compescit, & cogit stare nauigia: quod nō uincula ulla, non ancoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrenat impetus, & domat mundi rabiē nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo quàm adhærendo. Hæc tantilla est satis cōtra tot impetus, ut uetet ire nauigia. Sed armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoq́; pugnetur uelut è muris. Heu uanitas humana, cum rostra illa ære ferroq́; ad ictus armata, semipedalis inhibere poßit, ac tenere deuincta pisciculus. Fertur Actiaco Marte tenuiße prætoriam nauim Antonij, properantis circumire & exhortari suos, donec transiret in aliā. Ideoq́; Cæsariana claßis impetu maiore protinus uenit. Tenuit & nostra memoria Caij principis ab Astura Antium remigantis, ut res est etiā auspicalis pisciculus. Siquidē nouißime tū in urbē reuersus ille imperator, suis telis cōfossus est. Nec longa fuit illius moræ admiratio, statim causa intellecta, cum è tota classe quinqueremis sola nō proficeret, exilientibus protinus qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo, ostenderuntq́; Caio, indignanti hoc fuiße quod se reuocaret, quadringentorumq́; remigū obsequio contra se intercederet. Constabat peculiariter miratum quomodo adhærens tenuißet, nec idem polleret in nauigium receptus. Qui tunc posteaq́; uidere, eum limaci magnæ similem eße dicūt. Nos plurīū opiniones posuimus in natura aquatilium, cum de eo diceremus. Nec dubitamus idem ualere omnia genera, cū celebri & consecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerē, conchas quoq́; eiusdem potentiæ credi neceße sit. E nostris quidā Latinis remoram appellauere eū. Mirumq́;, è Græcis alij lubricos partus atq́; procidentes contineri ad maturitatem alligato eo (ut diximus) prodiderūt: alij sale adseruatū adalligatumq́; grauidis partus soluere, ob id alio nomine odinolyontem appellari. Quacunq́; modo ista se habeant, quis ab hoc tenendi nauigia exemplo de ulla potentia naturæ atq́; effectu, in remedijs sponte nascentium rerum dubitet? Quin & sine hoc exemplo per se satis eßet ex eodem mari torpedo: etiā procul & è longinquo, uel si hasta uirgáue attingatur, quamuis præualidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum ueloces alligari pedes. Quod si neceße habemus fateri hoc exemplo eße uim aliquam, quæ odore tantum & quadā aura sui corporis afficiat membra, quid non de remediorū omniū momentis sperandum est? Non sunt minus mira quæ de lepore marino traduntur. Venenum est alijs in potu, aut in cibo datus, alijs etiā uisus. Siquidem grauida si omnino aspexerint, fœminam ex eo genere duntaxat, statim nausea & redundatione stomachi uitiū fatentur, ac deinde abortū faciunt. Remedio est mas, ob id induratus sale, ut in brachialibus habeant. Eadē res in mari & tactu quidē nocet. Vescitur eo unum tantū animalium ut non intereat, mullus piscis, & tenerescit tantū, & ingratior uiliorq́ue fit. Homines quibus impactus est, piscem olent, hoc primo argumento ueneficium id depræhenditur. Cætero moriuntur totidē diebus, quot uixerit lepus. Incertiq́; temporis ueneficium id eße, autor est Licinius Macer. In India affirmant non capi uiuentem, inuicemq́; ibi hominem illi pro ueneno eße, ac uel digito omnino in mari tactum mori. Eße autem ampliorem multo, sicut reliqua animalia. Iuba in his uoluminibus quæ scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium de Arabia, tradit mitulos ternas heminas capere. Cetos sexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intraße, pinguiq́; eius negotiatores & omnium piscium adipe camelos perungere in eo situ, ut asilos ab his fugent odore.

De ingenijs & mansuetudine quorundam piscium, & ubi ex manu edant, & ubi responsa dantur ex piscibus. CAP. II.

MIhi uidentur miræ & quæ Ouidius prodidit piscium ingenia, in eo uolumine quod halieuticon inscribitur. Scarū inclusum naßis nō fronte erūpere, nec infestis uiminibus caput inserere, sed auersum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorsum erūpere. Quem luctatū eius si forte alius scarus extrinsecus uideat, appræhensa mordicus cauda adiuuare nixus erūpentis. Lupum rete circundatū harenas arare cauda, atq́; ita conditū transire rete. Murenam maculas appetere ipsas, consciā teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu laxare, donec euadat. Polypum hamos appetere, brachijsq́; cōplecti nō morsu, nec prius dimittere quàm escam circūroserit, aut harundine leuatū extra aquā. Scit & mugil eße in esca hamū, insidiasq́; non ignorat: auiditat tamē tanta est,

ut cauda uerberando excutiat cibos. Minus in prouidendo lupus solertiæ habet, sed magnum robur in pœnitendo. Nam ut hæsit in hamo, tumultuoso discursu laxat uulnera, donec excidãt insidiæ. Murenæ amplius deuorant quàm hamum, admouentq́; dentibus lineas, atq; ita erodũt. Pytheas id tradit. Idem infixam hamo inuertere se, quoniam sit dorso cultellato, spinaq́; lineã præsecare. Licinius Macer murenas tantũ fœminini sexus esse tradit, & concipere è serpentibus, ut diximus, ob id sibilo à piscatoribus tanquam serpentibus euocari & capi. pinguescere iactatu, fuste non interimi, easdem ferula protinus. Animam in cauda habere certũ est, eaq́; icta celerrime exanimari, at capitis ictu difficulter. Nouacula pisce quæ tacta sunt, ferrum olent. Durissimum esse piscium constat qui orchis uocetur: rotundus est, & sine squamis, totusq́; capite constat. Miluago quoties cernatur extra aquã uolitans, tẽpestates mutari, Trebius Niger autor est. Xiphiã, id est gladium, rostro mucronato esse, ab hoc naues perfossas mergi in oceano ad locum Mauritaniæ qui Cotta uocetur, non procul Lixo flumine. Idem loligines euolare ex aqua tradit, tanta multitudine ut nauigia demergant. E manu uescuntur pisces in pluribus quidem Cæsaris uillis: sed quæ ueteres prodidere, in stagnis non piscinis admirati, in Eloro Siciliæ castello nõ procul Syracusis: item in Labradij Iouis fonte anguillæ, hæ & inaures additas gerunt. Similiter in Chio iuxta senum delubrum. in Mesopotamiæ quoq; fonte Cabura, de quo diximus. Nã in Lyciæ Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ter fistula euocati ueniunt ad auguriũ. Diripere eos carnes obiectas lætũ est consultãtibus, caudis abigere dirum. Hierapoli Syriæ in lacu Veneris æditiuorum uocibus parẽt uocati, exornati auro ueniunt, adulantes scalpuntur, ora hiantia manibus inserendis præbent. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, melanuri in mari panem abiectum rapiunt, ijdemq́; ad nullum cibum, in quo hamus sit, accedunt. Nec illa in nouissimis mira, amaros esse pisces ad Pelen insulam, & ad Clazomenas. Contrà, ad scopulũ Siciliæ ac Leptin Africæ & Eubœam & Dyrrhachiũ. Rursus ita salsos, ut possint salsamenta existimari, circa Cephaleniã & Ampelõ & Paron, & Deli petras: in portu eiusdem insulæ, dulces. Quam differentiam pabulo constare non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit porcum, quem Lacedæmonij orthragoriscũ uocant. Grunnire eũ cum capiatur. Esse uero illam naturæ accidentiam, quod magis miremur, etiam in locis quibusdam, apposito occurrit exemplo. Siquidem salsamenta omnium generũ in Italia Beneuenti recentia effici cõstat. Pisces marinos in usu fuisse protinus à cõdita Roma, autor est Cassius Hemina, cuius uerba de ea re hic subijciam: Numa constituit ut pisces qui squamosi nõ essent ni pollucerent patrimonia, commentus ut conuiuia publica & priuata, cœnæq́; ad puluinaria facilius cõpararentur, ni qui ad polluctum emerẽt, precio minus parcerent, eaq́; præmercarẽtur. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantum apud Indos in curalio. Nanq; ista persuasione gentiũ constant. Gignitur quidem & in rubro mari, sed nigrius: item in Persico uocatur Iace, laudatissimum in Gallico sinu circa Stœchadas insulas, & in Siculo circa Heliam ac Drepanũ. Nascitur & apud Grauiscas, & ante Neapolin Campaniæ: maximeq́; rubens, sed melle, & ideo uilissimũ Erythris. Forma est ei fruticis, color uiridis. Baccæ eius candidæ sub aqua ac molles, exemptæ confestim durantur & rubescunt, quasi corna satiua specie atque magnitudine. Aiunt tactu protinus lapidescere, si uiuat. Itaq; occupari, euelliq́; retibus, aut acri ferramẽto præcidi. Hac de causa curalium uocitatũ interpretantur. Probatissimum quàm maxime rubẽs, & quàm ramosissimum, nec scabrosum, aut lapideũ, uel rursus inane, aut concauum. Autoritas baccarũ eius non minus Indorum uiris quoq; preciosa est, quàm fœminis nostris uniones Indici. Aruspices eorum uatesq́; in primis religiosum id gestamen amoliẽdis periculis arbitrantur. Itaq; & decore & religione gaudent. Prius quàm hoc notesceret, Galli gladios, scuta, galeas adornabant eo. Nunc tãta penuria est uendibili merce, ut perquàm raro cernatur in suo orbe. Surculi infantiæ adalligati, tutelam habere creduntur. Cõtraq́; torminũ ac uesicæ & calculorũ mala in puluerem igne redacti, potiq́; cũ aqua auxiliantur. Simili modo ex uino poti, aut si febris sit, ex aqua somnum afferunt: Ignibus diu repugnant. Sed eodẽ medicamine sæpius poto tradunt lienem quoque absumi. Sanguinẽ reijcientibus excreantibúsue medentur. Cinis eorum miscetur oculorum medicamentis: Spissat enim ac refrigerat. Vlcerum caua explet. Cicatrices extenuat. Quod ad repugnantiã rerum attinet, quam Græci antipathiam uocãt, nihil est usquã uenenatius quam in mari pastinaca, utpote cum radio eius arbores necari dixerimus. Hanc tamen persequitur galeos. Idem & alios quidem pisces, sed pasticas præcipue, sicut in terra serpentes mustela. Tanta est auiditas ipsius ueneni. Percussis uero ab ea medetur & hic quidem, sed & mullus ac laser.

De his quibus in terris & in aquis uictus est, & de castoreis medicinæ, & obseruationes. CAP. III.

SPectabilis naturæ potentia in his quoque, quibus & in terris & in aqua uictus est, sicut & fibris, quos castores uocant, & castorea testes eorum. amputari hos ab ipsis cũ capiantur negat Sextius diligentissimus medicinæ. Quinimo paruos esse substrictosq́;, & adhærentes spinæ, nec adimi sine uita animalis posse. Adulterari autem renibus eiusdem qui sint grandes, cum ueri testes parui admodum reperiãtur. Præterea ne uesicas quidem esse, cum sint geminæ, quod nulli animalium. In his folliculis inueniri liquorem, & asseruari sale. Itaq; inter probationes falsi esse folliculos geminos ex uno nexu dependentes, quod

quod ipsum corrumpi fraude, conijcientibus gummi cum sale ammoniaco: quoniã ammoniaci coloris esse debeant, tunicis circũdati liquore ueluti mellis cerosi, odoris grauis, gustu amaro et acri, friabiles. Efficacissimi è Ponto Galatiæ, mox Africæ. Sternutamenta olfactu mouent. Somnum conciliant, cum rosaceo & peucedano peruncto capite: & per se poti in aqua: ob id phreneticis utiles. Item lethargicos odoris suffitu excitant. Vuluarumq; exanimationes uel subditi, & menses ac secundas cient, duabus drachmis ex aqua cũ pulegio poti. Medentur & uertigini, opisthotonis, tremulis, spasticis, neruorum uitijs, ischiadicis, stomachicis, paralyticis, perunctis omnibus. Vel triti ad crassitudinem mellis cum semine uiticis, ex aceto aut rosaceo. Sic & contra comitiales sumpti. poti uero contra inflationes, tormina, uenena. Differentia tantum contra genera est mixturæ. Quippe aduersus scorpiones, ex uino bibuntur: aduersus phalangia & araneos, ex mulso, ita ut uomitione reddantur, aut ut retineantur cum ruta. Aduersus chalcidas, cum myrtite. Aduersus cerasten & presteras, cum panace, aut ruta ex uino. Aduersus cæteras serpentes, cum uino. Dari binas drachmas satis est, eorum quæ adijciantur singulas. Auxiliantur priuatim contra uiscum ex aceto. Aduersus aconitũ ex lacte, aut aqua. Aduersum elleborum album ex aqua mulsa nitroque. Medentur & dentibus infusi cum oleo triti in aurem à cuius parte doleant. Aurium doloribus melius si cum meconio. Claritatem uisus faciunt cum melle Attico inuncti. Cohibent singultus ex aceto. Vrina quoq; fibri resistit uenenis, & ob id in antidota additur. Adseruatur autem optime in sua uesica, ut aliqui existimant.

De testudine, & multorum piscium medicinæ, & obseruationes. CAP. IIII.

Geminus similiter uictus in aquis terraque, & testudinum, effectus quoq; pari honore habendi, uel propter excellens in usu precium, naturæq; proprietatem. Sunt ergo testudinum genera, terrestres, marinæ, lutariæ, & quæ in dulci aqua uiuũt. Has quidam è Græcis emidas appellant. Terrestrium carnes suffusionibus propriæ, magicisq; artibus refutãdis, & contra uenena salutares produntur. Plurimæ in Africa. Hæ ibi amputato capite pedibusq; pro antidoto dari dicuntur, & ex iure in cibo sumptæ, strumas discutere, ac lienes tollere. Item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem uisus facit, suffusionesq; oculorum tollit. Et contra serpẽtium omnium & araneorum & similiũ, & ranarũ uenena auxiliatur, seruato sanguine in farina pilulis factis, & cum opus sit in uino datis. Felle testudinũ cum Attico melle glaucomata inungi prodest. & scorpionum plagæ instillari. Tegumenti cinis uino & oleo subactus pedum rimas ulceraq; sanat. Squamæ è summa parte derasæ, & in potu datæ, uenerem cohibẽt. Eo magis hoc mirũ, quoniam totius tegumenti farina accẽdere traditur libidinem. Vrinam earum aliter quàm in uesica dissectarum, inueniri posse non arbitror: & inter ea quoque esse, quæ portentosa magi demonstrent · aduersus aspidum ictus singulare, efficaciore tamen, ut aiunt, cimicibus admixtis. Oua durata illinuntur strumis, & ulceribus frigore aut adustione factis. Sorbentur in stomachi doloribus. Marinarum carnes admixtæ ranarum carnibus contra salamandras præclare auxiliantur. Neque est testudine aliud salamandræ aduersius. Sanguine alopeciarum maniias & porrigo, omniaq; capitis ulcera curantur. Inarescere autem eũ oportet, lenteque ablui. Instillatur & dolori aurium cum lacte mulierum. Aduersus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miscetur autem sanguis heminis tribus aceti, hemina uini addita his, & cum hordeacea farina, aceto quoque admixto, ut sit quod deuoretur fabæ magnitudine. Hæc singula & matutina & uespertina dantur, dein post aliquot dies uespera. Comitialibus instillatur ore diducto, his qui modice corripiantur. Spasmo cum castoreo clystere infunditur. Quod si dentes per annum colluãtur testudinũ sanguine, immunes à dolore fiunt. Et anhelitus discutit, quásque orthopnœas uocant: ad has in polenta datur. Fel testudinum claritatem oculorum facit, cicatrices extenuat, tonsillas sedat & anginas, & omnia oris uitia. Priuatim nomas ibi: item ardentium testium. Naribus illitum comitiales erigit, attollitque. Idem cum uernatione anguium aceto admixto, unice purulentis auribus prodest. Quidam bubulum fel admiscent, decoctarumque carnium testudinis succum, addita æque uernatione anguium. Sed diu in uino testudinem excoquunt. Oculorum quoque uitia omnia fel inunctum cum melle emẽdat, suffusiones etiam marinæ fel cum fluuiatilis sanguine & lacte mulierum. Capillus inficitur felle. Contra salamandras uel succum decoctum bibisse satis est. Testudinum est tertium genus in cœno & paludibus uiuẽtium. Latitudo his in dorso pectori similis, nec conuexo incurua calice, ingrata uisu. Ex hac quoque tamen aliqua cõtingunt auxilia. Tres nanq; in succensa sarmenta cõiectæ, dehiscentibus se tegumentis rapiuntur: tum euulsæ carnes earum coquuntur in aquæ congio sale modice addito: ita decoctarum, ad tertias partes succus, paralysin & articularios morbos sentientibus bibitur. Detrahit itẽ fel pituitas, sanguinemq; uitiatũ. Sistitur ab eo remedio aluus aquæ frigidæ potu. Ex quarto genere testudinum, quæ sunt in amnibus, diuulsarum pingui cum aizoo herba tuso, admixto unguento & semine lilij, ante accessiones si perũgantur ægri, præter caput, mox conuoluti, calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc testudinẽ quintadecima luna capi oportere, ut plus pinguiũ reperiatur. Verum ægrum sextadecima luna perungi tradut. Ex eodem genere testudinũ sanguis instillatus crebros capitis dolores sedat. Item strumas. Sunt qui testudinum sanguinem cultro æreo supinarum capitibus præcisis, excipi nouo fictili iubeant. Ignem sacrum, cuiuscunq;

generis sanguine illini. Item capitis ulcera manantia, & uerrucas. Iidem promittunt testudinum omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit, aliqui tradunt, tardius ire nauigia, testudinis pedem dextrũ uehentia. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem esse uniuersitatem animalium, maiorisq; miraculi: sed hoc utilius est uitæ, contributa habere remedia, cum aliud alij prosit, aliud alibi facilius inuenatur.

De aquatilibus, remedia in morbos digesta. Et primũ cõtra uenena & uenenata aĩalia. CA. V.

VEnenatum mel diximus ubi nasceretur. Auxilio est piscis aurata in cibo. Vel si ex melle synceso fastidium cruditásue quæ sit grauissima incidat: testudinem circũcisis pedibus, capite, cauda, decoctã, antidotum esse, autor est Pelops, scincumq; Apelles. Qui esset scincus, diximus. Sæpius uero quantum ueneficium menstruus mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, ut diximus, mullus. Item contra pastinacam & scorpiones terrestres marinosq;, & dracones, & phalangia illitus sumpetúsue in cibo. Eiusdem recentis è capite cinis cõtra omnia uenena, priuatim contra fungos. Mala medicamenta inferri negant posse, aut certe nocere, stella marina uulpino sanguine illita, & affixa limini superiori, aut clauo æreo ianuæ. Draconis marini scorpionumq; ictus, carnibus earũ impositis: item aranearum morsus sanantur. In summa contra omnia uenena, uel potu, uel ictu, uel morsu noxia, succus earum ex iure decoctarũ, efficacissimus habetur. Sunt & seruatis piscibus medicinæ, salsamentorumq; cibus prodest à serpente percussis, & contra bestiarũ ictus, mero subinde hausto, ita ut ad uesperam cibus uomitione reddatur. Peculiariter à chalcide, ceraste, aut quas sepas uocant, aut elape dipsadéue percussis. Contra scorpiones largius sumi, sed non euomi salsamenta prodest, ita ut sitis toleretur, & imponere eadem plagis conuenit. Contra crocodilorum quidẽ morsus nõ aliud præsentius habetur. Priuatim cõtra presteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta & contra canis rabiosi, uel si non sint ferro ustæ plagæ, corporaq; clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et contra draconem marinum ex aceto imponuntur. Idem & cybij profectus. Draco quidem marinus ad spinæ suæ, quã ferit, uenenum ipse impositus, uel cerebro toto prodest. Ranarum marinarum ex uino & aceto decoctarum succus contra uenena bibitur, & contra ranæ rubetæ uenenum, & contra salamandras. Fluuiatiles, si carnes edantur iúsue decoctarum sorbeatur, prosunt, & contra leporem marinum, & contra serpentes supradictas. Contra scorpiones ex uino. Democritus quidem tradit, si quis extrahat ranæ uiuenti linguam, nulla alia corporis parte adhærente, ipsaq; dimissa in aquam, imponat supra cordis palpitationem mulieri dormienti, quæcunque interrogauerit, uera responsuram. Addunt etiámnum alia magi, quæ si uera sunt, multo utiliores uitæ existimẽtur ranæ quàm leges. Nanq; harũdine transfixa natura per os, si surculus in menstruus defigatur à marito, adulteriorum tædium fieri. Carnibus earum uel hamo additis, præcipue purpuras certum est allici. Iecur ranæ geminum esse dicunt, obijciq; formicis oportere, eam partem quam appetant, contra omnia uenena esse pro antidoto. Sunt quæ in uepribus tantum uiuunt, ob id rubetarum nomine, ut diximus, quas Græci phrynos uocant, grandissimæ cunctarum, geminis ueluti cornibus plenæ ueneficiorum. Mira de his certatim tradũt autores. Illatis in populum silentium fieri. Ossiculo quod sit in dextro latere in aquam feruẽtem deiecto, refrigerari uas, nec postea feruere nisi exempto. Id inueniri obiecta ranæ formicis, carnibusq; erosis, singula in solium addi. Et aliud esse in sinistro latere, quo deiecto feruere uideatur, apocynõ uocari. Canum impetus eo cohiberi, amorem concitari, & iurgia addito in potionem. Venerem adalligatum stimulare. Rursus à dextro latere refrigerari feruẽtia. Hoc & quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti, aliásque febres. Amorem inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra uenena, quæ fiant ex ipsis, auxiliatur. Cor uero etiam efficacius est. Coluber est in aqua uiuens, huius adipem & fel habẽtes qui crocodilos uenentur, mire adiuuari produntur, nihil contrà belua audente. Efficacius etiámnum si herba potamogiton misceatur. Cancri fluuiatiles triti potiq; ex aqua recentes, seu cinere adseruato, cõtra uenena omnia prosunt, priuatim cõtra scorpionum ictus cum lacte asinino: uel si non sit, caprino uel quocunq;. Addi & uinum oportet. Necãt eos triti cum ocymo admoti. Eadem uis contra ueninatorum omnium morsus, priuatim scytalen, & angues, & cõtra leporem marinum, ac ranam rubetam. Cinis eorum seruatus prodest pauore potus periclitantibus ex canis rabiosi morsibus. Quidam adijciunt gentianam, & dant in uino. Nam si iam pauor occupauerit, pastillos uino subactos deuorandos ita præcipiunt. Decem uero cancris cum ocymi manipulo adalligatis, omnes qui ibi sint scorpiones ad eum locum coituros magi dicunt: & cum ocymo ipsos cinerémue eorum percussis imponunt. Minus in omnibus his marini prosunt, ut Thrasillus autor est. Nihil autem æque aduersari serpentibus quàm cancros, suesq; percussas hoc pabulo sibi mederi. Cum sol sit in cancro, torqueri serpentes. Ictibus scorpionũ & carnes fluuiatilium cochlearum resistunt crudæ uel coctæ. Quidam ob id salsas quoq; adseruant: Imponunt & ipsis plagis. Coracini pisces Nilo quidem peculiares sunt: sed nos hæc omnibus terris demonstramus. Carnes eorum aduersus scorpiones ualent impositæ. Inter uenena sunt piscium porci marini spinæ in dorso, cruciatu magno læsorum, remedio est limus ex reliquo piscium corũ corpore. Canis rabidi morsu potum expauescentibus faciem perungunt adipe uituli marini. Efficacius si medulla hyenæ & oleum è lentisco & cera misceatur. Murenæ morsus ipsarũ capitis

cinere

cinere sanantur. Et pastinaca contra suum ictum remedio est, cinere suo ex aceto illito, uel alterius. Cibi causa extrahi debet è dorso eius quicquid simile est croco, capútq; totum. Et hanc autem & omnia testacea modice collui in cibis, quia saporis gratia perit. E lepore marino ueneficium restingunt poti hippocampi. Contra dorycnium echini maxime prosunt. Et ijs qui succum carpathi biberint, præcipue eius iure sumpto. Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur.

De ostreis & purpuris, alga, & eorum remedia. CAP. VI.

PEculiariter uero cõtra leporis marini uenena & ostrea aduersantur. Idẽ uidetur, nec potest uideri satis dictum esse de his, cũ palma mensarũ diu iam tribuatur illis. Gaudent dulcibus aquis, & ubi plurimi influunt amnes, ideo pelagia parua & rara sunt. Gignuntur tamen in petrosis, carentibusq́. aquarum dulcium aduẽtu, sicut circa Grynium & Myrinam. Grandescunt sideris quidẽ ratione maxime, ut in natura aquatiliũ diximus sed priuatim circa initia æstatis multo lacte prægnãtia, atq; ubi sol penetret in uada. Hæc uidetur causa quare minora in alijs locis reperiantur. Opacitas enim prohibet incrementum, & tristitia minus appetũt cibos. Variãt coloribus, ruffa in Hispania, fusca in Illyrico, nigra & carne & testa Circeijs. Præcipua uero habentur, in quacunq; gẽte spissa, nec saliua sua lubrica, craßitudine potius spectanda quàm latitudine. Neq; in luto capta, neq, in harenosis, sed solido uado, spondylo breui atque non carnoso, nec fibris lacinioso, ac tota in aluo. Addunt peritiores notã, ambiente purpureo crine fibras, eoq́; argumento generosa interpretantur callibléphara appellantes. Gaudent & peregrinatione, trãsferriq́; in ignotas aquas. Sic Brundisina in Auerno cõpasta & suũ retinere succũ, & à Lucrino adoptare creduntur. Hæc sint dicta de corpore. Dicemus et de nationibus, ne fraudentur gloria sua littora, sed dicemus aliena lingua, quæq; peritißima huius censuræ in nostro æuo fuit. Sunt ergo Mutiani uerba quæ subijciã: Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Britannicis, suauiora Edulis, acriora Lepticis, pleniora Lucẽsibus, sicciora Coryphantenis, teneriora Istricis, candidiora Circeiẽsibus. Sed his neq, dulciora, neq; teneriora esse ulla cõpertum est. In Indico mari Alexandri rerũ autores pedalia inueniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cuiusdam nomenclator tridacna appellauit: tãtæ amplitudinis intelligi cupiẽs, ut ter mordẽda essent. Dos eorũ in medicina hoc in loco tota dicetur. Stomachũ unice reficiunt. Fastidijs medẽtur. Addiditq́; luxuria frigus obrutis niue, summa montium & maris ima miscẽs. Molliunt aluum leniter. Eadem cocta cũ mulso, tenasmo qui sine exulceratione fit, liberant. Vesicarum ulcera quoq; repurgãt. In conchis suis uti clausa uenerint, mire distillationibus prosunt. Testæ ostreorum cinis uuam sedat, & tõsillas admixto melle. Eodem modo parotidas, panos, mãmarumq́, duricias, capitum ulcera ex aqua, cutemq́; mulierũ extendit. Inspergitur & ambustis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoq, et eruptionibus pituitæ ex aceto medetur. Crudæ si tundantur, strumas sanãt & perniones pedũ. Purpuræ quoq; cõtra uenena prosunt. Et algã maris theriacen esse, Nicãder tradit. Plura eius genera, uti diximus. Lõgo folio & latiore, rubẽte, aliáue crispo. Laudatißima quæ in Creta insula iuxta terrã in petris nascitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui postea non poßit. E uino iubet eam dari.

Ad alopecias, & capillos, & oculorum, & aurium, & dentium, & faciei uitia. CAP. VII.

ALopecias replet hippocampinus cinis nitro & adipe suillo mixtus, aut syncerus ex aceto. Præparat cutem sepiarũ crustæ farina medicamentis. Cutem replet & muris marini cinis cũ oleo. Item echini cum carnibus suis cremati. Fel scorpionis marini. Ranarum quoq, trium, si uiuæ in olla concrementur, cinis cum melle. Melius cum pice liquida. Capillum denigrant sanguisugæ, quæ in nigro uino diebus lx. computruere. Alij in aceti sextarijs duobus sanguisugarum sextarium in uase plumbeo iubent putrescere totidẽ diebus, mox illini in sole. Sornatius tantam uim habere tradit, ut nisi oleum ore contineant qui tingunt, dentes quoq; eorum denigrare dicat. Capitis ulceribus, muricum uel purpurarum testæ cinis, cum melle utiliter illinitur: conchyliorum, uel si non urantur, farina ex aqua doloribus. Castoreum cum peucedano & rosaceo. Omnium piscium fluuiatilium marinorumq́; adeps liquefactus oleo admixto melle, oculorum claritati plurimum confert. Item castoreũ cum melle. Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum superuacuas cõsumit. Nulli hoc piscium copiosius, ut existimauit Menander quoque in comœdijs. Idem piscis & uranoscopos uocatur, ab oculo quem in capite habet. Et coracini fel excitat uisum. Et marini scorpionis ruffi cum oleo uetere aut melle Attico incipientes suffusiones discutit: inungi ter oportet intermißis diebus. Eadem ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradunt. Lepus marinus ipse quidem uenenatus est, sed cinis eius in palpebris pilos inutiles euulsos cohibet. Et ad hunc usum utilißimi minimi. Item pectunculi salsi triti cum cedria. Ranæ quas diopetes & calamitas uocant, sanguis earum cum lacryma uitis si euulso pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem ruboremq́ue sepiæ cortex cum lacte mulieris illitus sedat, & per se scabricias emendat. Inuertunt itaq, genas id agentes, & medicamentum auferunt post paulum, rosaceoq́ue inungunt, & pane imposito mitigant noctẽ. Eadem cortice & nyctalopes curantur in farinã trita & ex aceto illita. Extrahit & squamas eius cinis. Cicatrices oculorũ cum melle sanat, pterygia cum sale & cadmia singulis drachmis. Emendat & albugines oculorum iumentorum. Adijciunt & oßiculis eius

genas si terantur sanari. Echini ex aceto epinyctidas tollũt. Eundem comburi cũ uiperinis pellibus ranisq;, & cinerẽ aspergi potioni iubent magi, claritatẽ uisus promittentes. Ichthyocolla appellatur piscis, cui glutinosum est corium, idemq; nomẽ glutino eius. Hoc epinyctidas tollit. Quidã ex uentre non ex corio fieri dicunt ichthyocollam, ut glutinum taurinũ. Laudatur Pontica candicans & carẽs uenis squamisq;, & quæ celerrime liquescit. Madescere autem debet cõcisa in aqua, aut aceto nocte ac die. Mox tundi marinis lapidibus, ut facilius liquescat. Vtilem eã in capitis doloribus affirmant, & tetanothris. Ranæ dexter oculus dextro, sinistro leuus suspẽsi è collo natiui coloris panno, lippitudines sanant. Quòd si per coitum ranæ eruantur, albuginẽ quoq;, alligati similiter in putamine oui. Reliquæ carnes impositæ sugillationem rapiũt. Cancri etiam oculos adalligatos collo, mederi lippitudini dicunt. Est parua rana in harũdinetis & herbis maxime uiuẽs, muta ac sine uoce, uiridis, si forte hauriatur, uentres boum distendẽs: huius corporis humorem specillis derasum claritatem oculis inunctis narrant afferre, ipsasq; carnes doloribus oculorũ superponunt. Ranas etiam quindecim cõiectas in fictili nouo iunceis configunt quidam, succum earum, qui ita effluxerit, admiscent lacrymæ, quæ ex alba uite emanat, atq; ita palpebras emẽdant inutilibus pilis exemptis, acu instillantes hunc succũ in uestigia euulsorũ. Meges psilothrum palpebrarum faciebat in aceto enecãs putrescentes, & hoc utebatur multis uarysq; per aquationes autumni nascentibus. Idẽ præstare sanguisugarũ cinis ex aceto illitus putatur. Cõburi eas oportet in nouo uase. Idem tæniæ iecur siccatum pondere x. iiij. cum oleo cedrino perunctis pilis ix. mensibus. Auribus utilissimum bati piscis fel recens, sed & inueteratũ uino. Item banchi, quem quidã myxona uocãt. Item callionymi cũ rosaceo infusum. Vel castoreũ cum papaueris succo. Vocant & in mari pedũculos, cosq; tritos instillari ex aceto auribus iubẽt. Et per se conchylio infecta lana magnopere prodest. Quidam aceto & nitro madefaciunt. Suntq; qui præcipue cõtra omnia auriũ uitia laudent gari excellentis sociorũ cyathum, mellis dimidio amplius, aceti cyathũ in calice nouo lenta pruna decoquere, subinde spuma pennis detersa, & postquã desierit spumare, tepidum infundere. Si tumeant aures, coriandri succo prius mitigandas ijdem præcipiunt. Ranarũ adeps instillatus, statim dolores tollit. Cancrorũ fluuiatiliũ succus cum farina hordeacea auriũ uulneribus efficacissime prodest. Parotides muricum testæ cinere cum melle, uel conchyliorũ ex mulso curantur. Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini scarificatis gingiuis. Cerebro caniculæ in oleo decocto adseruatoq;, ut ex eo dentes semel anno colluantur. Pastinacæ quoq; radio scarificare gingiuas, & in dolore utilissimũ. Conteritur is, & cum elleboro albo illitus, dentes sine uexatione extrahit. Salsamentorum etiam fictili uase combustorum cinis, addita farina marmoris inter remedia est. Et cybia uetera eluta in nouo uase, deinde trita prosunt doloribus. Aeque prodesse dicuntur omnium salsamentorum spinæ cõbustæ tritæq; & illitæ. Decoquuntur & ranæ singulæ in aceti heminis, ut dentes ita colluantur, contineaturq; in ore succus. Si fastidium obstaret, suspendebat pedibus posterioribus eas Sallustius Dionysius, ut ex ore uirus deflueret in acetum feruens, idq; è pluribus ranis. Fortioribus stomachis ex iure edendas dabat. Maxillaresq; ita sanari dentes præcipue putant, mobiles uero supradicto aceto stabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum præcisis pedibus in uini hemina macerãt, & ita collui dentes labantes iubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alij denas in aceti sextarijs tribus decoxere ad tertias partes, ut mobiles dentiũ stabilirent. Necnon XXXVI. ranarũ corda in olei ueteris sextario sub æreo testo discoxere, ut infunderent per aurẽ dolentis maxillæ. Alij iecur ranæ decoctum & tritum cum melle imposuere dẽtibus. Omnia suprascripta ex marina rana efficaciora. Si cariosi & fœtidi sunt, centum in furno arefieri per noctem præcipiunt. Postea tantundẽ salis addi atq; fricari. Enhydris uocatur à Græcis coluber in aquis uiuẽs. Huius quatuor dent.ũ superioribus in dolore superiorũ gingiuas scarificant, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tãtum earum contenti sunt. Vtuntur & cancrorũ cinere, nam muricum cinis dẽtifricium est. Lichenas & lepras tollit adeps uituli marini. Murenarũ cinis cum mellis obolis ternis, iecur pastinacæ in oleo decoctum. Hippocãpi & delphini cinis ex aqua illitus. Exulcerationem sequi debet curatio, quæ perducit ad cicatricem. Quidam delphini iecur in fictili torrent, donec pinguitudo similitudine olei fluat, ac perungũt. Muricũ uel cõchyliorum testæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutemq; erugat, extenditq;, septenis diebus illitus, ita ut octauo candido ouorum foueantur. Muricum generis sunt quæ uocãt Græci colycia, alij corythia, turbinata æque, sed minora multo, efficaciora etiã & oris halitum custodientia. Ichthyocolla erugat cutem, extenditq; in aqua decocta horis quatuor, dein cõtusa, colluta & subacta ad liquorem usq; mellis. Ita præparata in uase nouo conditur, & in usu quatuor drachmis eius, binæ sulphuris, & anchusæ totidem, octo spumæ argenteæ adduntur, aspersaque aqua terũtur unà. Sic illita facies post quatuor horas abluitur. Medetur & lentigini cæterisque uitijs ex ossibus sepiarum cinis. Idem & carnes excrescentes tollit & humida ulcera.

Promiscuæ medicinæ. CAP. VIII.

PSoras tollit rana decocta in heminis quinque aquæ marinæ. Excoqui debet, donec sit crassitudo mellis. Fit in mari & halcyoneum appellatum, ex nidis, ut aliqui existimãt, halcyonum & cæycũ, ut alij, è sordibus spumarum crassescentibus, alij è limo uel quadam maris lanugine. Quatuor eius genera: cinereũ

spissum,

spissum, odoris asperi: alterum molle, lenius, odore ferè algæ: tertium cādidioris uermiculi: quartum pumicosius, spongiæq́ putri simile, penè purpureum, quod optimum: hoc & milesium uocatur. Quo candidius autem, hoc minus probabile est. Vis eorum, ut exulcerent, purgent. Vsus tostis & sine oleo: mire lepras, lichenas, lentigines tollunt cū lupino, & sulphuris duobus obolis. Halcyoneo utuntur & ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo usus est, Attalus thynni recentioris adipe ad ulcera. Murenarum muria & capitum cinis cū melle sanat strumas. Pungi piscis eius qui rana in mari appellatur, ossiculo de cauda, ita ut non uulneret, prodest. Id faciendum quotidie, donec percurentur. Eadē uis & pastinacæ radio, & lepore marino imposito, ita ut celeriter remoueantur. Echini testis contusis & ex aceto illitis. Item scolopendræ marinæ è melle: cācro fluuiatili contrito uel combusto ex melle. Mirifice prosunt & sepiæ ossa cum axungia uetere contusa & illita. Sic & ad parotidas utuntur, & scari piscis marini iocineribus. Quin & testis cadi salsamentarij tusis cū axungia uetere, muricumq́; cinere ex oleo ad parotidas strumasq́. Rigor ceruicis mollitur cū marinis, qui pedunculi uocantur, drachma pota. Castoreo poto cū pipere ex mulso mixto ranis decoctis ex oleo & sale, ut sorbeatur succus. Sic & opisthotono medētur, tetano, spasticis uero pipere adiecto. Anginas menarū salsarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet, ranarum decoctarū ex aceto succus: hic & contra tonsillas prodest. Cancri fluuiatiles triti singuli in heminam aquæ anginis medentur gargarizati, aut è uino, aut calida aqua poti. Vuæ medetur garum cochlearibus subditum. Vocem siluri recentes, salsiue in cibo sumpti adiuuant. Vomitiones mulli inueterati tritiq́; in potione concitant. Suspiriosis castoreum cum ammoniaci exigua portione ex aceto mulso ieiunis utilissime potatur. Eadem potio spasmos stomachi sedat ex aceto mulso calido. Tussim sanare dicuntur piscium modo è iure decoctæ in patinis ranæ. Suspensæ autem pedibus, cum distillauerit in patinam saliua earum, exenterari iubentur, abiectisq́; interaneis cōdiri. Est rana parua arborem scandens, & ex ea uociferans. In huius os si quis expuat ipsamq́; dimittat, tussi liberari dicitur. Præcipiunt & cochleæ crudæ carnē tritam bibere ex aqua calida in tussi cruenta.

Ad iocineris uitia laterūq; , ad stomachi, alui, & aliæ promiscuæ medicinæ. CAP. IX.

Iocineris doloribus scorpio marinus in uino necatur, ut deinde bibatur. Conchæ longæ carnes ex mulso potæ cum aqua pari modo, aut si febres sint ex aqua mulsa. Lateris dolores leniunt hippocampi tosti sumpti, tetheæq́; similes ostreæ in cibo sumptæ: ischiadicorū muria siluri clystere infusa. Dantur autē conchæ ternis obolis dilutæ in uini sextarijs duobus per dies quindecim. Aluum emollit silurus è iure, & torpedo in cibo. Et olus marinū simile satiuo, stomacho inimicum, aluum facilime purgat. Sed propter acrimoniam cum pingui carne coquitur. Et omnium piscium ius. Idem & urinas ciet è uino maxime. Optimum è scorpionibus & iulide, & saxatilibus, nec uirus resipientibus. Coqui debent cum anetho, apio, coriandro, porro, additis oleo & sale. Purgant & cybia uetera, priuatimq́; cruditates, pituitas bilemq́ trahunt. Purgant & myaces, quorum natura tota in hoc loco dicetur. Aceruantur muricum modo, uiuūtq; in algosis, gratissimi autūno, & ubi multa dulcis aqua miscetur mari, ob id in Aegypto laudatissimi. Procedente hyeme, amaritudinem trahunt, colorēq; rubrum. Horum ius traditur aluum & uesicas exinanire, interanea distringere, omnia adaperire, renes purgare, sanguinem adipemq́; minuere: itaq; utilissimi sunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulari, inflationibus. Item prodesse felli pituitæq́, pulmonis, iocineris, splenis uitijs, rheumatismis. Fauces tantum uexant, uocemq́; obtundunt. Vlcera quæ serpūt, aut sint purganda, sanāt. Item carcinomata. Cremati autem ut murices & morsus canū hominumq́; cum melle, lepras, lentigines. Cinis eorū potus emendat caligines, gingiuarum & dentium uitia, eruptiones pituitæ, & contra dorycniū aut opocarpathon antidoti uicem obtinent. Degenerant in duas species, in mitulos, qui salem uirusq́; resipiunt: Myscas, quæ rotūditate differunt, minores aliquāto atq; hirtæ, tenuioribus testis, carne duriores. Mituli quoq, ut murices cinere causticam uim habent, & ad lepras, lentigines, maculas. Lauantur quoq; plumbi modo ad genarū crassitudines, & oculorū albugines, caliginesq;, atque in alijs partibus sordida ulcera, capitisq́, pustulas. Carnes uero eorum ad canis morsus imponuntur. Et pelorides emolliunt aluum. Item castorea ex aqua mulsa drachmis binis. Qui uehementius uolunt uti, addūt cucumeris satiui radicis siccæ drachmam, & aphronitri duas. Tetheæ torminibus & inflationibus occurrūt: inueniuntur hæ in folijs marinis sugentes, fungorum uerius generis quàm piscium. Eadem & tenasmum dissoluūt, renumq́; uitia. Nascitur & in mari absinthiū quod aliqui seriphū uocant, circa Taposirin maxime Aegypti, exilius terrestri. Aluū soluit, & noxijs animalibus intestina liberat. Soluūt & sepiæ. In cibo dantur cū oleo, & sale, & farina decoctæ. Menæ salsæ cū felle taurino illitæ umbilico, aluū soluunt. Ius piscū in patina coctorū cum lactucis tenasmum discutit. Cancri fluuiatiles triti ex aqua poti, aluum sistunt, urinam cient, in uino aluū. Adēptis brachys calculos pellunt tribus obolis cū myrrha triti, singulis eorum drachmis. Ileos & inflationes castoreum cum dauci semine & petroselini quātū ternis digitis sumatur, ex mulsi calidi cyathis quatuor: Tormina uero cū aceto uino mixto. Erythini in cibo sumpti sistūt aluū. Dysentericis medētur ranæ cū scilla decoctæ, ita ut pastilli fiant. Fel siue cor earū cum melle tritū, ut tradit Niceratus. Morbo regio salsamētum cū pipere, ita ut

reliqua

reliqua carne abstineatur. Lieni medetur solea piscis impositus: Item torpedo. Item rhombus uiuus, dein remittitur in mare. Scorpius marinus necatus in uino, uesicæ uitia & calculos sanat. Lapis qui inuenitur in scorpionis marini cauda pondere oboli potus. Enhydridis iecur. Blenniorum cinis cum ruta. Inueniuntur & in banchi piscis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculosis præclare medentur. Aiuntq; & urticam marinam in uino potam prodesse. Item pulmonẽ marinum decoctum in aqua. Oua sepiæ urinam mouẽt, renumq; pituitas extrahunt. Rupta conuulsa cancri fluuiatiles triti in asinino lacte maxime sanant: Echini uero cum spinis suis cõtusi in uino poti calculos. Modus singulis hemina, bibitur donec prosit, & aliâs in cibis ad hoc proficiũt. Purgatur uesica & pectinũ cibo. Ex his mares alij donacas, alij aulos uocant: fœminas onychas. Vrinam mares mouent. Dulciores fœminæ sunt & unicolores. Sepiæ quoq; oua urinã mouent, renes purgant. Enterocelæ lepus illinitur tritus cum melle: Iecur quoq; aquatici colubri: Item hydri tritum potumq; calculosis prodest. Ischiadicos autem liberant salsamenta ex siluro infusa clystere, euacuata prius aluo. Sed sedis attritus cinis è capite mugilũ mullorumq;. Comburũtur autem in fictili uase. Illini cum melle debent. Item capitis menarũ cinis ad rhagadas, & ad condylomata utilis, sicut pelamidum salsarum capitum cinis, uel cybiorum cum melle. Torpedo apposita procidentis interanei morbum ibi coercet. Cancrorum fluuiatilium cinis ex oleo & cera, rimas in eadem parte emendat. Item & marini cancri polline. Panos salsamenta coracini discutiunt: Sciænæ interanea & squamæ combustæ: Scorpio in uino decoctus, ita ut foueantur ex illo. At echinorum testæ contusæ & aqua illitæ, incipientibus panis resistũt. Muricum uel purpurarum cinis utroq; modo, siue discutere opus sit incipientes, siue concoctos emittere. Quidam ita componunt medicamẽtum, ceræ & thuris drachmas xx. spumæ argenti xl. cineris muricum x. olei ueteris heminam. Prosunt per se salsamenta cocta. Cãcri fluuiatiles triti uerendorum pustulas discutiunt. Cinis ex capite menarum. Item carnes decoctæ, & impositæ. Similiter percæ salsæ è capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut squatinæ piscis cutis combusta. Hæc est qua diximus lignum poliri, quia & è mari fabriles usus exeunt. Prosunt & smarides illitæ. Itẽ muricum uel purpurarum testæ cinis cum melle. Efficacius crematarum cũ carnibus suis. Carbunculos uerendorum priuatim salsamẽta cocta cum melle restinguunt. At testem, si descenderit, cochlearum spuma illini uolunt. Vrinæ incontinentiam hippocampi tosti & in cibo sæpius sumpti emendant. Item ophidion pisciculus cõgro similis cũ lilij radice. Pisciculi minuti, ex uentre eius qui deuorauerit excẽpti, & cremati, ita ut cinis eorum bibatur ex aqua. Iubent & cochleas Africanas cũ sua carne cõburi, cinerẽq; ex uino signino dari. Podagris articularibusq; morbis utile est oleum, in quo decocta est rana, & ipsius intestina, & rubetæ cinis cũ adipe uetere. Quidam & hordei cinerem adijciunt, trium rerum æquo pondere. Iubent & lepore marino recenti podagrã fricari. Fibrinis quoq; pellibus calciari, maxime põtici fibri. Item uituli marini, cuius & adeps prodest. Itẽ & bryon, de quo diximus, lactucæ simile, rugosioribus folijs, sine caule. Natura est ei styptica. Impositum lenit impetus podagræ. Item alga, de qua suprà dictum est: obseruaturq; in ea ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cancriq; marini cinis ex oleo: item fluuiatiles triti, sicq; cinere & oleo subacti, & siluri adeps. Et in articulis morborum impetus sedant ranæ subinde recentes impositæ, quas quidam dissectas iubent imponi. Corpus auget ius mitulorum, & concharum. Comitiales, ut diximus, coagulum uituli marini bibunt cum lacte equino, asininóue, aut cum punici succo. Quidam ex aceto mulso. Nec non aliqui per se pilulas deuorant. Castoreum in aceti mulsi cyathis tribus ieiunis datur. His uero qui sæpius corripiuntur, clystere infusum mirifice prodest. Castorei drachmæ duæ esse debebunt, mellis & olei sextarius, & aquæ tantundem. Ad præsens uero correptis olfactu subuenit cum aceto. Datur & mustelæ marinæ iecur. Item muris uel testudinum sanguis.

Ad febres omnium generum, & contra diuersas infirmitates. CAP. X.

FEbrium circuitus tollit iecur delphini gustatum ante accessiones. Hippocampi necantur in rosaceo, ut perungãtur ægri in frigidis febribus. Et ipsi adalligantur ægris. Itẽ ex asello pisce lapilli qui plena luna inueniuntur in capite, alligantur in linteolo. Pagri fluuiatilis longissimus dens capillo adalligatus, ita ut quinq; diebus eum qui alligauerit, nõ cernat æger. Ranæ uero in triuio decoctæ oleo abiectis carnibus, perũctos liberant quartanis. Sunt qui strangulatas in oleo ipsas clàm adalligent, oleoq; eo perungãt. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit. Et oleum in quo intestina decocta sint. Maxime autem quartanis liberant, ablatis unguibus ranæ adalligatæ, & rubetæ. Iecur eius uel cor adalligatur in panno leucophæo. Cancri fluuiatiles triti in oleo & aqua perunctis ante accessiones in febribus prosunt. Aliqui & piper addunt. Alij decoctos ad quartas in uino è balineo egressis bibere suadẽt in quartanis. Aliqui uero sinistrum oculum deuorari iubent. Magi quoq; oculis earũ ante solis ortum adalligatis ægro, ita ut cæcas dimittant in aquam, tertianas abigi promittunt. Eosdemq; oculos cũ carnibus luscinæ in pelle ceruina adalligatos, præstare uigiliã somno fugato tradũt. In lethargumq; uergentibus coagulo balenæ, aut uituli marini ad olfactũ utuntur. Aliqui sanguinem testudinum lethargicis illinũt. Tertianis mederi dicitur, & spõdylus per se adalligatus. Quartanis cochleæ fluuiatiles in cibo recentes. Quidam ob id asseruãt sale, ut dent tritas in potu. Strõbi in aceto putrefacti, lethargicos excitãt odore.

Prosunt

Prosunt & cardiacis. Cachecticis, quorũ corpus macie conficitur, tethea utiles sunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, & cũ uino potus. Grauitati soporis occurritur tactis naribus unguẽto, aut odoribus, uel quoquo modo obturatis. Strõbi quoq; carnes tritæ, & in mulsi tribus heminis pari modo aqua, aut si febres sint, ex aqua mulsa datæ proficiunt. Item succus cancrorum fluuiatilium cũ melle. Ranæ quoq. aquatica in uino uetere et farre decoctæ ac pro cibo sumptæ, ita ut bibatur ex eodẽ uase. Vel testudo decisis pedibus, cauda, capite, & intestinis exẽptis reliqua carne ita condita, ut citra fastidium sumi possit. Cãcri fluuiatiles ex iure sumpti, & phthisicis prodesse traduntur. Adusta sanatur cancri marini uel fluuiatilis cinere: Et ea quæ feruẽti aqua cõbusta sunt. Hæc curatio etiã pilos restituit cum cancrorũ fluuiatilium cinere. Putantq; utendum cum cera & adipe ursino. Prodest & febri ranarum fellis cinis. Ignes sacros restinguunt ranarũ uiuentium uentres impositi, pedibusq; posterioribus pronas adalligari iubent, ut crebriore anhelitu prosint. Vtuntur & silurorũ capitum cinere salsamentorum ex aceto. Pruritum scabiemq, non hominũ modo, sed & quadrupedũ efficacissime sedat iecur pastinacæ decoctũ in oleo. Neruos uel præcisos purpurarũ callum quo se operiunt, tusum glutinat Lethargicos coagulum uituli adiuuat in uino potum oboli pondere. Itẽ ichthyocolla. Tremulos iuuat castoreum, si ex oleo perungantur. Multos in cibo inutiles neruis inuenio. Sanguinem fieri piscium cibo putant, fisti polypo tuso illitoq;. De quo & hæc traduntur, muriam ipsum ex sese emittere, & ideo non debere addi in coquendo, secari harũdine: ferro enim infici, uitiumq; trahere natura desinente. Ad sanguinem sistendum & ranarũ illinunt cinerẽ, uel sanguinem inarefactum. Quidã ex ea rana quam Græci calamiten uocant, quoniam inter harundines fruticesq; uiuat, minima omniũ & uiridissima, cinerem fieri iubent. Aliqui & nascentiũ ranarum in aqua, quibus adhuc cauda est, in calice nouo cõbustarum cinerem, si per nares fluat, inyciendũ. Diuersus hirudinũ, quas sanguisugas uocant, ad extrahendum sanguinem usus est. Quippe eadem ratio earum quæ cucurbitarũ medicinalium, ad corpora leuãda sanguine, spiramenta laxanda, iudicatur. Sed uitiũ quod admissæ semel desiderium faciũt circa eadẽ tempora anni semper eiusdẽ medicinæ. Multi podagris quoq; admittendas censuere. Decidunt satietate, & pondere ipso sanguinis detractæ, aut sale aspersæ. Aliquando tamen affixa relinquũt capita, quæ causa uulnera insanabilia facit, & multos interimit, sicut Messalinum è cõsularibus patricijs, cum ad genua admisisset. Inuehunt uirus remedio uerso, maximeq; rufæ ita formidãtur. Ergo sugentia ora forficibus præcidunt, ac ueluti siphonibus defluit sanguis, paulatimq; morientium capita se contrahunt, nec relinquuntur. Natura earum aduersatur cimicibus, & suffitu necat eos. Fibrinarũ pelliũ cum pice liquida combustarum cinis, narium profluuia sistit, succo porri mollitus. Extrahit tela corpori inhærentia: Sepiarum testa ex aqua, salsamentorũ carnes, cancri fluuiatiles triti: siluri fluuiatilis, qui & alibi quàm in Nilo nascitur, carnes impositæ recentes siue salsæ. Eiusdẽ cinis extrahit & adeps: & cinis spinæ eius uicem spody præbet. Vlcera quæ serpũt, & quæ ex ijs excrescunt, ex capite menarum cinis uel siluri coercet. Carcinomata percarum capita salsarũ, efficacius si cineri earũ misceatur sal, & cunila capitata, oleoq; subigantur. Cancri marini cinis usti cum plũbo, carcinomata cõpescit. Ad hoc & fluuiatilis sufficit cum melle lineaq; lanugine. Sed aliqui malunt alumen melq; miscere cineri. Phagedenæ siluro inueterato, & cum sandaracha trito: cacoethe & nomæ & putrescentia cybio uetere sanantur. Vermes uero innati ranarũ felle tolluntur fistulæ aperiuntur, siccanturq; salsamentis cũ linteolo immissis. Intraq; alterum diem callum omnẽ auferunt, & putrescẽtia ulcerum quæq; serpũt, emplastri modo subacta & illita. Et salpe expurgat ulcera in linteolis cõcerptis. Item echinorum testæ cinis. Carbunculos coracinorũ salsamenta illita discutiunt. Item mullorũ salsamenti cinis. Qu·dã capite tantum utũtur cum melle, uel coracinorũ carne. Muricum cinis cum oleo tumorẽ tollit. Cicatrices fel scorpionis marini. Verrucas tollit glani iecur illitũ. Capitis menarum cinis cũ allio tritus, ad thymia crudis utuntur: fel scorpionis marini ruffi: smarides tritæ illitæ. Alex deferuefacta unguium scabriciam, cinisq; è capite menarum extenuat. Mulieribus lactis copiã facit glauciscus è iure sumptus, & smarides cum ptisana sumptæ, uel cum fœniculo decoctæ. Mãmas ipsas muricum uel purpuræ testarum cinis cum melle efficaciter sanat. Cancri fluuiatiles illiti uel marini pilos in mamma, uel muricum carnes appositæ tollunt. Squatinæ illitæ crescere mammas non patiuntur. Delphini adipe linamẽta accensa excitant uuluæ strãgulatu oppressas. Itẽ scombri in aceto putrefacti. Percarum uel menarũ capitis cinis admixto sale & cunila oleoq;, uuluæ medetur: suffitione quoque secundas extrahit. Item uituli marini adeps instillatur igni naribus intermortuarũ uuluæ uitio, & cũ coagulo eiusdẽ in uellere imponitur. Pulmonis marini cinis adalligatus, egregie profluuia purgat. Echini uiuentes tusi & in uino dulci poti. Sistunt & cancri fluuiatiles triti in uino potiq;. Itẽ siluri suffitu, præcipue Africi, faciliores partus fieri dicuntur. Cancri ex aqua poti profluuia sistere, ex hyssopo purgare. Et si partus strangületur, similiter poti auxiliãtur. Eosdẽ recẽtes uel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuosq; partus utitur illis, cum quinis lapathi radicibus, cũ ruta & fuligine tritis, & in mulso datis potui. Itẽ in iure cocti cũ lapatho & apio, mẽstruas purgationes expediũt, lactisq; ubertatẽ faciũt. Itẽ in febri quæ sit cũ capitis doloribus & oculorum palpitatione, mulieribus in uino austero poti prodesse dicun

se dicun

se dicuntur. Castoreum ex mulso potum purgationibus prodest. Cōtraq; uuluam olfactum cum aceto & pice, aut subditum pastillis. Ad secundas etiam uti eodem prodest cum panace in iiij. cyathis uini. Et à frigore laborantibus ternis obolis. Sed si castoreum fibrúmue supergrediatur grauida, abortum facere dicitur, & periclitari partus si superferatur. Mirum & quod de torpedine inuenio: si capiatur cum luna in libra fuerit, triduoq; asseruetur sub dio, faciles partus facere postea quoties inferatur. Adiuuare & pastinacæ radius adalligatus umbilico existimatur, si uiuenti ablatus sit, ipsaq; denuo in mare dimissa. Inuenio apud quosdā ostracium uocari, quod aliqui onychem uocant: hoc suffitū uuluæ pœnis mire resistere. Odorem esse castorei, meliusq; cum eo ustum proficere. Vetera quoq; ulcera & cacoethe eiusdem cinere sanari. Nam carbunculos & carcinomata in mulierum parte præsentißimo remedio sanari tradunt cancro fœmina, cum salis flore contuso post plenam lunam, & ex aqua illito. Psilothrum est thynni sanguis, fel, iecur, siue recentia, siue seruata. Iecur etiam tritum, mixtaq; cedria plumbea pyxide asseruatum. Ita pueros mangonizauit Salpe obstetrix. Eadem uis est pulmonis marini. leporis marini sanguine & felle, uel si in oleo lepus hic necetur: cancri scolopēdræ marini cinis cum oleo: urtica marina trita ex aceto scillite: torpedinis cerebrum cum alumine illitum xvi. luna. Rana paruæ quam in oculorum curatione descripsimus, sanies efficacißime psilothrum est, si recens illinatur: et ipsa arefacta ac tusa, mox decocta tribus heminis ad tertias, uel in oleo decocta æreis uasis. Eadem mensura alij ex quindecim ranis conficiunt psilothrum, sicut in oculis diximus. Sanguisugæ quoque tostæ in uase fictili, & ex aceto illita, eundem contra pilos habent effectum. Et suffitus urentium eas necat cimices inuectas. Castoreo quoq; cum melle pro psilothro usi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem psilothro uellendi prius sunt pili. Infantium gingiuis dentitionibusq́ue multum confert delphini cum melle dentium cinis, & si ipso dente gingiuæ tangantur. Adalligatusq́ue idem pauores repentinos tollit. Idem effectus & caniculæ dentis. Vlcera uero quæ in auribus, aut ulla corporis parte fiant, cancrorum fluuiatilium succus cū farina hordeacea sanat. Et ad reliquos morbos triti in oleo peruncti prosunt. Siriasisq; infantium spōgia frigida crebro humefacta rana inuersa adalligata efficacißime sanat, quam aridā inueniri affirmant. Mullus in uino necatus, uel piscis rubellio, uel anguillæ duæ, itē uua marina in uino putrefacta, ijs qui inde biberint, tædiū uini affert. Venerē inhibet echeneis & hippopotami frontis è sinistra parte pellis in linteolo adalligata, felue torpedinis uiuæ genitalibus illitū. Concitāt cochlearū fluuiatilium carnes sale adseruatæ, & in potu ex uino datæ: erythini in cibo sumpti: iecur ranæ diopetis uel calamitæ in pellicula gruis alligatū, uel dens crocodili maxillaris annexus brachio, uel hippocampus, uel nerui rubetæ dextro lacerto adalligati. Amorē finit in pecoris recenti corio rubeta alligata. Equorū scabiem ranæ decoctæ in aqua extenuant, donec illini poßit. Aiuntq; ita curatos nō repeti postea. Et Salpe negat canes latrare, quibus in offa rana uiua data sit. Inter aquatilia dici debet et calamochnus, Latine adarca appellata. Nascitur circa harūdines tenues è spuma aquæ dulcis ac marinæ, ubi se miscent. Vim habet causticam, ideo acopis additur cōtra perfrictionum uitia. Tollit & mulierum lentigines in facie. Et calami simul dici debent. Phragmitis radix recens tusa luxatis medetur, & spinæ doloribus ex aceto illita. Cyprij uero, qui & donax uocatur, cortex alopecijs medetur ustus, & ulceribus ueteratis. Folia extrahēdis quæ infixa sint corpori, & igni sacro. Paniculæ flos si aures intrauerit, exurdat. Sepiæ atramento tanta uis est, ut in lucerna addito Æthiopas uideri ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta decocta, & in aqua potu data, suum morbis medetur, uel cuiuscunque ranæ cinis. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere uidetur, adeo ut baculum ita præluceat.

Animalium omnium in mari uiuentium, centum septuaginta sex genera esse. CAP. XI.

PEracta aquatilium dote, non alienū uidetur indicare per tot maria, tam uasta, & tot milibus passuum terræ infusa, extraq; circūdata mensura penè ipsius mundi, quæ intelligantur animalia centū septuaginta sex omnino generū esse, eaq; nominatim cōplecti. Quod in terrestribus uolucribusq; fieri non quit. Neq; enim omnis Indiæ Æthiopiæq;, aut Scythiæ desertorúmue nouimus feras aut uolucres, cū hominum ipsorum multo plurimæ sint differentiæ, quas inuenire potuimus. Accedat his Taprobanæ, insulæq; aliæ oceani fabulose narratæ. Profecto conueniet non posse omnia genera in cōtemplationem uniuersam uocari. At hercule in tanto mari oceano quæcunq; nascūtur certa sunt, notioraq; quod miremur quæ profundo natura mersit. Vt à beluis ordiamur, arbores, physeteres, balenæ, pristes, tritones, nereides, elephanti, homines qui marini uocantur, rotæ, orcæ, arietes, musculi, & alij piscium forma arietes, delphini, celebresq́ue Homero uituli. Luxuriæ uero testudines, & medicis fibri, quorum è genere lutras nusquā mari accepimus mergi, tantum marina dicētes. Iam caniculæ, dromones, cornutæ, gladij, serræ: communesq́ue mari, terræ, amni, hippopotami, crocodili. Et amni tantū ac mari thynni, thynnides, siluri, coracini, percæ. Peculiaris autem maris acipēser, aurata, asellus, acarne, aphya, alopecias, anguilla, araneus, box, batis, banchus, batrachus, belonæ, quos aculeatos uocamus, balanus, coruus, citharus. Chromborū genera, cyprinus, chalcis, cobio. Callarias asellorū generis, ni minor esset. Colias siue parianus, siue saxitanus à patria Batica, lacertorū minima. Ab ijs Mæotici, cybium. Ita uocatur cōcisa pelamis, quæ post xl. dies à Ponto in Mæotim reuertitur.

uertitur. Cordyla & hæc pelamis pusilla, cum in Pontum è Mæotide exit, hoc nomẽ habet. cantharus, callionymus, siue uranoscopus, cinædi soli piscium lutei: Cnide, quam nos urticam uocamus. Cancrorum genera, chametrachea, chameleos, chamæpelorides generis uarietate distantes & rotunditate, chamæglycimerides: quæ sunt maiores quàm pelorides, colycia siue corophia. Concharum genera, inter quæ & margaritiferæ cochleæ, quarum generis pẽtadactyles: melicembales, echinophoræ dicuntur quibus canant. Extra has sunt rotundæ in oleario usu cochleæ, cucumis, cynopus, cammarus, cynosdexia, draco. Quidam aliud uolunt esse dracunculum. Est autem gracculo similis. Aculeos in branchys habet ad caudam spectatis. Sic & scorpio lædit dum manu tollitur: erythinus, echeneis, echinus. Elephanti locustarum generis nigri, pedibus quaternis, bisulcis, præterea brachia duo binis articulis, singulisque forficulis denticulatis. Faber siue zeus, glaucisci, glanis, gonger, gerres, galeos, garus, hippus, hippuros, hirũdo, halipleumon, hippocampos, hepar, helacatenes. Sunt lacertorum genera, loligo, uolitans, locustæ, lucernæ, liparis, lamyrus, lepus, leones, quorum brachia cancris similia sunt, reliqua pars locustæ, mullus, merula inter saxatiles laudata, mugil, melanurus, mena, meryx, murena, mys, mitulus, myscus, murex, oculata, ophidion, ostrea, otia, orcinus. Hic est pelamidũ generis maximus, neque redit in Mæotim, similis tritoni, uetustate melior. Orphus, orthragoriscus, phager, phycis saxatilium, pelamis earũ generis maxima apolectus uocatur, durior tritone, phorcus, phtharus, passer, pastinaca. Polyporum genera, pectines maximi & nigerrimi æstate, laudatissimi Mitylenis, Tindaridæ, Salonis, Altini, Antij, in insula Alexandriæ in Aegypto, pectunculi, purpuræ, percides, pinna, pinnotheræ, rhina, quem squatũ uocamus. Rhombus, scarus principalis hodie. Solea, sargus, scylla, sarda. Ita uocatur pelamis longa, ex oceano ueniẽs. Scomber, salpa, sparus, scorpæna, scorpios, sciadeus, sciæna, scolopendra, smyrus, scepini, strombus, solen, siue aulos, siue donax, siue onyx, siue dactylus, spondilus, smarides, stella, spõgia. Turdus inter saxatiles nobilis. Tomus thurianus, quẽ alij xiphia uocant. Thessa, torpedo, tethea. Triton pelamidon generis magni, ex eo uræ cybia fiunt. Vrenæ, uua, xiphiæ. His adijciemus apud Ouidium posita nomina, quæ apud neminem alium reperiuntur: sed fortassis in Ponto nascuntur, ubi id uolumen supremis suis temporibus inchoauit: Bobgyrum in scopulis uiuentem, orphum rubentẽ, rhacinumq; pullum: pictas mormyras, aureiq; coloris chryson. Præterea paruum teragum, & placentẽ cauda labrum: epodas lati generis. Præter hæc insignia piscium tradit channẽ ex seipsa concipere, glaucũ æstate nunquam apparere: Pompilum qui semper comitetur nauigiorum cursus, chromin qui nidificet in aquis: Helopem quoque dicit esse nostris incognitum undis: ex quo apparet falli eos, qui eundem acipenserẽ existimauerunt. Helopi palmam saporis inter pisces multi dedere. Sunt præterea à nullo autore nominati, sudis Latine appellata, à Græcis sphyrena rostro similis nomine, magnitudine inter amplissimos, rarus, sed tamen non degener, appellantur & pernæ concharũ generis, circa Pontias insulas frequentissimæ. Stant uelut suillo crure longo in arena defixæ, hiantesque quà limpitudo est pedali nõ minus spatio. Cibũ uenantur. Dentes in circuitu marginum habet pectinatim spissatos. Intus pro spondylo grandis caro est. Et hienam piscem uidi in Aenaria insula captum, caput exerentem. Præter hæc purgamenta aliqua relatu indigna, & algis potius annumeranda quàm animalibus.

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE
LIBER XXXIII.

*

PROOEMIVM.
Metallorum naturæ.

METALLA nunc, ipsæque opes, & rerum pretia dicentur, tellurem intus inquirente cura multiplici modo: quippe alibi diuitijs foditur, quærente uita aurũ, argentum, electrum, æs: alibi delicijs gemmas, & parietum digitorumque pigmenta, alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædesq;. Persequimur omnes eius fibras, uiuimusque super excauatam, mirames dehiscere aliquando, aut intremiscere illam, ceu uerò non hoc etiam indignatione sacræ parentis exprimi possit. Imus in uiscera eius, & in sede manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertilique quaquà calcatur. Inter hæc minimum remediorum gratia scrutamur. Quoto enim cuique fodiendi causa medicina est? Quanquam & hæc summa sui parte tribuit, ut minime parca, facilisque in omnibus quæ prosunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atq; demersit, illa quæ nõ nascuntur. ut repẽte mens ad inane euolans reputet, quæ deinde futura sit finis, seculis omnibus exhauriẽdi eã, quousq; penetret auaritia. Quàm innocens, quàm beata, imò uerò & delicata esset uita, si nihil aliud quàm supra terras concupisceret, breuiterq; nisi quod secum est? Eruitur aurum & chrysocolla iuxtà, ut pretiosior uideatur nomen ex auro custodiens. Parum enim erat unam uitæ inuenisse pestẽ, nisi in pretio esset auri etiã sanies. Quærebat argentũ auaritia, boni consuluit interim inuenisse minium, rubentisque terræ excogitauit usum. Heu prodigiosa ingenia, quot modis auximus pretia rerum? Accessit ars picturæ, & aurum argentumq; cælando carius fecimus. Didicit homo naturã prouocare. Auxere & artem uitiorum irritamenta. In poculis libidines cælare iuuit, ac per obscœnitates bibere. Abiecta deinde sunt hæc & sordere cœpere, & auri argentique nimium fuit. Murrina & crystallina

ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc uera luxuriæ gloria existimata est, habere quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit satis, turba gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices, ac temulentiæ causa tenere Indiam iuuat, & aurum iam accessio est.

Quæ prima commendatio metallorum auri, & de origine anulorum aureorũ, & modo auri apud antiquos, & equestri ordine, & de iure anulorum aureorum. CAP. I.

VTinamq; posset è uita in totum abdicari aurũ, sacra fames, ut celeberrimi autores dixere, proscissum conuitiis ab optimis quibusque, & ad perniciem uitæ repertũ. quantum feliciore æuo, cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Troianis temporibus factitatum, Homero credi conuenit. Ita enim (ut opinor) commercia uictus gratia inuenta, alios coriis boum, alios ferro captiuisque rebus emptitasse tradit: quanquam & ipse miratus aurum, æstimationes rerum ita fecit, ut centum boum arma aurea permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum. Ex qua consuetudine mulcta legum antiquarum pecore constat, etiam Romæ. Pessimũ uitæ scelus fecit, qui anulum primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia fabulosa arbitror, quanquam illi quoque ferreum anulum dederit antiquitas. uinculumque id, non gestamen intelligi uoluerit. Midæ quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabulosiorem fateatur? Manus & prorsus sinistræ maximam autoritatem conciliauere auro, non quidem Romanæ, quorũ more ferreum id erat & bellicæ uirtutis insigne. De regibus Romanis non facile dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio statua, nec præter Numæ Seruiiq; Tullii alia, ac ne L. quidem Bruti. Hoc in Tarquiniis maxime miror, quorum è Græcia fuit origo, unde hic anulorum usus uenit, quãquam etiam nunc Lacedæmone ferreo utantur. Sed a Prisco Tarquinio omnium primo filium, cũ in prætextæ annis occidisset hostẽ, bulla aurea donatum constat: unde mos bullæ durauit, ut eorum qui equo meruissent filii, insigne id haberent, cæteri lorum. Et ideo miror Tarquinii eius statuam sine anulo esse. Quanquam & de nomine ipso ambigi uideo. Græci à digitis appellauere, apud nos prisci ungulum uocabant, postea & Græci & nostri symbolum. Longo certe tempore, ne senatum quidem Romanum habuisse aureos, manifestum est. Siquidem his tantum qui legati ad exteras gentes ituri essent, anuli publice dabantur, credo quoniam ita exterorum honoratissimi intelligebatur. Neq; aliis uti mos fuit, quàm qui ex ea causa publice accepissent, uulgoq; sic triumphabãt. Et cũ corona ex auro Hetrusca sustineretur à tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, æque triumphantis & serui fortasse coronã sustinẽtis. Sic triumphauit de Iugurtha C. Marius aureumq; non ante tertium consulatum sumpsisse traditur. Hi quoque qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantum utebantur eis, intra domos uerò ferreis. Quo argumento etiam nunc sponsæ anulus ferreus mittitur, isque sine gemma. nec Iliacis temporibus ullos fuisse anulos uideo, nusquam certe Homerus dicit, cum & codicillos missitatos epistolarum gratia indicet, & conditas arcis uestes, ac uasa aurea argenteaque, & ea colligata nodi, non anuli nota. Sortiri quoque contra prouocationem duces non anulis tradit. Fabricam etiam deum fibulas & alia muliebris cultus, sicut inaures, in primordio factitasse sine mentione anulorum. Et quisquis primus instituit, cunctanter id fecit, læuisq; manibus ac latentibus induit, cum si honos securus fuisset, dextra fuerit ostentandus. Quòd si impedimentum potuit in eo aliquod intelligi etiam conserioris usu, argumentum est, maius in læua fuisse, qua scutum capitur. Est quidem apud eũdem Homerum uirorum crinibus aurum implexum: ideo nescio an prior usus à fœminis cœperit. Romæ quidem no fuit aurum, nisi admodum exiguum, longo tempore. Certè cum à Gallis capta urbe pax emeretur, non plus quàm mille pondo effici potuere. Nec ignoro duo milia pondo auri perisse, Pompeii tertio consulatu, è Capitolini Iouis solio, à Camillo ibi condita, & ideo à plerisque existimari duo milia pondo collata. Sed quod accessit, Gallorum præda fuit, detractumq; ab iis in parte captæ urbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare solitos, Torquatus indicio est. Apparet ergo Gallorum templorumque tantundem, nec amplius fuisse: quod quidem in augurio intellectum est, cũ Capitolinus duplum reddidisset. Illud quoque obiter indicari cõuenit, quoniã de anulis sermonem repetimus, æditum custodiæ eius comprehensum, fracta in ore anuli gemma, statim expirasse, & indicium ita extinctũ. Ergo ut maxime duo tantũ milia pondo, cum capta est Roma anno trecentesimo sexagesimoquarto, fuere, cum iam capitum liberorum censa essent clii. milia quingenti octoginta. In eadem post annos trecentos septem: quod ex Capitolinæ ædis incendio cæterisq; omnibus delubris C. Marius filius Præneste detulerat, tredecim milia pondo: quæ sub eo titulo in triumpho transtulit Sylla, & argenti septem milia. Idem ex reliqua omni uictoria pridie transtulerat auri pondo quindecim milia, argẽti pondo centum quindecim milia. Frequentior autem usus anulorum non ante Cn. Flauium Annii filium deprehenditur. Hic nanque publicatis diebus fastis quos populus à paucis principum quotidie petebat, tantam gratiã plebis adeptus est, alioquin libertino patre genitus, & ipse Appii Cæci scriba, cuius hortatu exceperat eos dies, consultando assidue sagaci ingenio, promulgaueratque, ut ædilis curulis crearetur cũ Q. Anitio Prænestino, qui paucis ante annis hostis fuisset, præteritis C. Petilio & Domitio, quorũ patres consules fuerant: additũ Flauio, ut simul & tribunus plebis esset. Quo facto tãta senatus indignatiõe exarsit, ut anulos ab eo abiectos fuisse, in antiquissimis reperiatur annalibus.

Fallit

Fallit plerosque qui tum & equestrem ordinem id fecisse arbitrantur. Est enim adiectum hoc quoque: sed & phalera posita, propter quæ nomen equitum adiectum est. Anulos quoque depositos à nobilitate, in annales relatum est, nō à senatu uniuerso. Hoc actum P. Sempronio Longo, L. Sulpitio COSS. Flauius uouit ædem Concordiæ, si populo reconciliasset ordines. Et cum ad id pecunia publica non decerneretur, ex mulctatitia fœneratoribus condemnatis ædiculam æream fecit in græcostasi, quæ tunc supra comitium erat. Inciditq; in tabula ærea eam ædem c. quatuor annis post Capitolinam dedicatam. Ita cccclxviij. à condita urbe gestum est, & primum anulorum uestigium extat. Promiscui autem usus alterum secundo Punico bello: neque enim aliter potuissent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Inter Cepionem quoque & Drusum ex anulo in auctione uenali, inimicitias cœpere, unde origo socialis belli, & exitia rerum. Ne tum quidem omnes senatores habuerunt: utpote cum memoria auorum multi pratura quoque functi in ferro consenuerint, sicut Calphurnium & Manilium, qui legatus C. Marij fuerit Iugurthino bello, Fenestella tradit: & multi L. Fufidium illum, ad quē Scaurus de uita sua scripsit. in Quintiorum uerò familia, aurum ne fœminas quidem habere mos fuit. nullosq; omnino anulos maior pars gentium hominumq; etiam qui sub nostro imperio degunt, hodieq; habeat. Non signat oriens aut Aegyptus etiam nunc literis contenta solis. Multis hoc modis, ut cætera omnia, luxuria uariauit, gemmas addendo exquisiti fulgoris, censuque opimo digitos onerando, sicut dicemus in gemmarum uolumine, mox & effigies uarias cælando: ut alibi ars, alibi materia esset in pretio. Alias deinde gemmas uiolari nefas putauit: ac ne quis signandi causam in anulis esse intelligeret, solidas induit. Quasdam uerò neque ab ea parte quæ digito occultatur, auro clusit, aurumq; mille lapillorum uilius fecit. Contrà uerò multi nullas admittūt gemmas, auroque ipso signant, ut Claudij Cæsaris principatu repertum. Nec non & seruitia iam ferrum auro cingunt, alia per sese mero auro decorant, cuius licentiæ origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat. Singulis primo digitus geri mos fuerat, qui sunt minimis proximi, sic in Numæ & Seruij Tullij statuis uidemus. Postea pollici proximo induere, etiam deorū simulacris: deinde iuuat & minimo dare. Galliæ Britanniæque in medio dicuntur usæ. Hic nunc solus excipitur, cæteri omnes onerantur, atque etiam priuatim articuli minoribus alijs. Sunt qui tres uni minimo congerant: alij uerò & huic unum tantum, quo signatū em signent. Conditus ille ut res rara, & iniuria usus indigna, uelut è sacrario promitur: & unum in minimo digito habuisse, pretiosioris in recōdito supellectilis ostētatio est. Iam alij pondera eorum ostentant. Alijs plures quàm unum gestare labor est. Alij bracteas infarcire leuiore materia propter casum tutius gemmarum solicitudini putant. Alij sub gēmis uenena cludunt, sicut Demosthenes summus oratorū Græciæ, anulosq; mortis gratia habent. Denique ut plurimum opum scelera anulis fiunt. Quæ fuit illa priscorum uita, qualis innocētia, in qua nihil signabatur? At nunc cibi quoque ac potus anulo uindicantur à rapina. Hoc profecere manciporum legiones, & in domo turba externa, ac seruorum quoque causa nomenclator adhibendus. aliter apud antiquos, singuli Marcipores Lucipores ue dominorum gentiles, omnem uictum in promiscuo habebant, nec ulla domi custodia à domesticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, partterque qui rapiant eas, & claues quoque ipsas signasse non est satis. grauatis somno aut morientibus anuli detrahuntur: maiorque uitæ ratio circa hoc instrumentum esse cœpit, incertum à quo tempore. Videmur tamen posse in externis autoritatem eius rei intelligere circa Polycratem Sami tyrannum, cui dilectus ille anulus in mare abiectus, capto relatus est pisce, ipso circiter ccxxx. annum urbis nostræ interfecto. Celebratior quidem usus cum fœnore cœpisse debet: argumento est consuetudo uulgi, ad sponsiones etiámnum anulo exiliente, tracta ab eo tempore quo nondum erat arra uelocior: ut planè affirmare possimus, nummos antè apud nos, mox cœpisse anulos. De nummis paulò pòst dicetur. Anuli distinxere alterum ordinem à plebe, ut semel cœperant esse celebres. sicut tunica ab anulis senatum tantum, quanquam & hoc serò, uulgoque purpura latiore tunicæ usos inuenimus etiā præcones, sicut patrem L. Aelij Stilonis Præconini ob id cognominati. Sed anuli planè medium ordinem, tertiumque plebi & patribus inseruere: ac quod antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ iudices tribuunt. Nec pridem id factum. Diuo Augusto decurias ordinante, maior pars iudicum in ferreo anulo fuit: ijque non equites, sed iudices uocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque non nisi quatuor decuriæ fuere primo: uixque singula milia in decurijs inuenta sunt, nondum prouincijs ad hoc munus admissis: seruatumque in hodiernum est, ne quis è nouis ciuibus in ijs iudicaret.

De decurijs iudicum, & quoties nomina equestris ordinis immutata, et donis militaribus, & quando primum corona aurea. CAP. II.

DEcuriæ quoque ipsæ pluribus discretæ nominibus fuere. Tribunorum æris, & Selectorum, & Iudicum. præter hoc etiámnum Nongenti uocabantur ex omnibus selecti, ad custodiendas cistas suffragiorum in comitijs. Et diuisus hic quoque ordo erat superba usurpatione nominum, cum alius se Nongentum, alius Selectum, alius Tribunum appellaret. Tiberij demum principatus nono anno in unitatem uenit equester ordo, anulorumque autoritati forma constituta est. C. Asinio Pollione, C. Antistio Vetere COSS. anno urbis conditæ dcc. septuagesimo

quinto, quod miremur, futili penè de causa, cum C. Sulpitius Galba, dum iuuenalem famam apud principem popinarum pœnis aucupatur, questus esset in senatu, uulgo institores eius culpæ defendi anulis. Hac de causa constitutũ ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri auoque paterno sestertia cccc. census fuisset, & lege Iulia theatrali in xiiij. ordinibus sedendi. Postea gregatim insigne id appeti cœptum. Propterque hæc discrimina Caius princeps decuriã quintam adiecit, tantumq; natum est fastus, ut quæ sub diuo Augusto impleri non potuerant decuriæ, non capiant eum ordinem, passimque ad ornamenta ea etiam seruitute liberati transiliant, quod antè nunquam erat factum, quoniam in ferreo anulo equites iudicesque intelligebantur: adeoque promiscuum id esse cœpit, ut apud Claudium Cæsarem in censura eius unus ex equitibus Flauius Proculus cccc. ex ea causa reos postularet. Ita dum separatur ordo ab ingenuis, communicatus est cum seruitijs. Iudicum autem appellatione separari eum ordinem primi omnium instituere Gracchi, discordi popularitate in contumeliam senatus: mox ea debellata, autoritas nominis uario seditionum euentu circa publicanos substitit, & aliquandiu tertiæ uires publicani fuere. M. Cicero demum stabiliuit equestre nomen in consulatu suo, ei senatũ concilians, ex eo se ordine profectum esse celebrans, & eius uires peculiari popularitate quærẽs. Ab illo tempore planè hoc tertium corpus in republica factum est, cœpitque adijci senatui populoque Romano equester ordo. Qua de causa & nũc post populum scribitur, quia nouissime cœptus est adijci. Quin etiam ipsum equitum nomen sæpe uariatum est, in his quoque qui ad equitatum trahebantur. Celeres sub Romulo regibusque appellati sunt, deinde flexumines, postea trossuli, cum oppidum in Thuscis citra Volsinios passuum nouem milia sine ullo peditum adiumento cepissent eius uocabuli: idque durauit ultra C. Gracchũ. Iunius certe, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus est, scriptum reliquit his uerbis: Quod ad equestrem ordinem attinet, antea trossulos uocabant, nunc equites uocant. ideo quia non intelligunt trossulos nomen quid ualeat, multos pudet eo nomine appellari: & causam quæ suprà indicata est exponit, inuitosq; etiamnũ tamen trossulos uocari. Sunt adhuc aliqua non omittendæ in auro differentiæ. Auxiliares quippe & externos torquibus aureis donauere, at ciues non nisi argenteis. Præterque armillas ciuibus dedere, quas non habent externi. Iidem (quod magis miremur) coronas ex auro dedere ciuibus. Quis primus donatus sit ea, non inuenio, sed quis primum donauerit à L. Pisone traditur. A. Posthumius dictator apud lacum Regillum castris Latinorũ expugnatis, ei cuius maxime opera capta essent, hanc coronã ex præda dedit. Item L. Lentulus COS. Serg. Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto. Sed quinque librarum corona Piso Frugi filium ex priuata pecunia donauit: eamq; coronam testamento reipublicæ legauit.

De reliquo usu auri in uiris & mulieribus, & de nummo aureo: & quãdo primum signatum est æs, argentũ, & aurum, & antequam signaretur qui mos in ære, & quæ maxima pecunia primo censu, & quoties, & quibus temporibus autoritas auri. CAP. III.

DEorum uerò honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quàm ut auratis cornibus hostiæ, maiores duntaxat, immolarentur. Sed in militia quoque intantum adoleuit hæc luxuria, ut M. Bruti in Philippicis campis epistolæ reperiantur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri. At Hercules idem tu Brute mulierum pedibus aurum gestari tacuisti: cuius sceleris nos coarguimus illum primum, qui auro dignitatem per anulos fecit, ut habeant in lacertis iampridem & uiri, quod è Dardanis uenit, itaq; & Dardanium uocabatur. Viriæ celticæ dicuntur: uiriles celtibericæ. Habeant fœminæ in armillis, digitisque totis, collo, auribus, spiris. Discurrant catenæ circa latera, & incerta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendeant, ut in somno quoque unionum conscientia adsit: etiámne pedibus induitur, atque inter stolam plebemque hunc medium fœminarum equestrem ordinem facit? honestius uiri pædagogijs id damus, balneasq; diues puerorum forma conuertit. Iam uerò etiam Harpocratem, statuasque Aegyptiorum numinum, in digitis uiri quoq; portare incipiunt. Fuit & alia Claudij principatu differentia, in solis his quibus admissionẽ liberti eius dedissent imaginem principis in anulo ex auro gerendi: magna criminum occasione quæ omnia salutaris exortus Vespasiani principis aboleuit, æqualiter publicando principem. De anulis aureis eorumque usu hactenus dictum sit. Proximum scelus fecit, qui primus ex auro denarium signauit, quod & ipsum latet autore incerto. Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem deuictum usus est. Librális unde etiã nunc libella dicitur, & dipondius appendebatur assis. Quare æris grauis pœna dicta, & adhuc expensa in rationibus dicuntur: item impendia & dependere. Quin & militum stipendiorum, hoc est stipis ponderandæ pensatores, libripendes dicuntur: qua consuetudine in his emptionibus quæ mancipij sunt, etiã nunc libra interponitur. Seruius rex primus signauit æs. Antea rudi usos Romæ Remeus tradit. Signatum est nota pecudũ, unde & pecunia appellata. Maximus census cx. milia assium fuit illo rege: & ideo hæc prima classis. Argentum signatum est anno urbis d.lxxxv. Q. Fabio COS. quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarius pro decem libris æris, quinarius pro quinq;, sestertium pro dipondio ac semisse. Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cum impensis resp. non sufficeret, constitutumque ut asses sextantario pondere ferirentur. Ita quinq; partes factæ lucri, dissolutumq; æs alienum. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrum nauis. In triente uerò et quadrãte rates. Quadrans antea

triuncis

triuncis uocatus à tribus uncys. Postea Annibale urgente, Q. Fabio Maximo dictatore, asses unciales facti: placuitq; denarium xvi. assibus permutari, quinarium octonis, sestertiũ quaternis. Ita resp. dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro decẽ assibus datus. Notæ argenti fuere bigæ atque quadrigæ, & inde bigati quadrigatiq; dicti. Mox lege Papyriana semũciales asses facti. Liuius Drusus in tribunatu plebis octauã partẽ æris argẽto miscuit. Qui nunc uictoriatus appellatur, lege Clodia percussus est. Antea enim hic nummus ex Illyrico aduectus, mercis loco habebatur. Est autem signatus uictoria, & inde nomen. Aureus nummus post annum lxy. percussus est quàm argenteus, ita ut scrupulum ualeret sestertys uicenis, quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erant sestertios dcccc. Post hæc placuit quadraginta milia signari ex auri libris, paulatimque principes imminuere pondus: minutissimus uerò ad xlv. milia. Sed à nummo prima est origo auaritiæ excogitata, fœnore quæstuosa segnitia. Hæc paulatim exarsit rabie quadam, non iam auaritia, sed fames auri: utpote cum Septimuleius C. Gracchi familiaris auro repensum caput eius excisum ad Opimiũ tulerit, plumboque in os addito parricidio suo rempublicã etiam circumscripserit. nec iam Quiritiũ aliquo, sed uniuerso nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurum in os infudit: hæc parit habendi cupido. Pudet intuẽtem tantum nomina ista, quæ subinde noua Græco sermone excogitãtur, expresso argenteis uasis auro, aut incluso, quibus delicys ueneunt tam aurea quàm aurata, cum sciamus interdixisse castris suis Spartacum ne quis aurum haberet aut argẽtum. Tanto fuit plus animi fugitiuis nostris. Messala orator prodidit Antonium triumuirum aureis usum in omnibus obscœnis desiderys, pudẽdo crimine etiam Cleopatræ. Summæ apud exteros licẽtiæ fuerat, poculo aureo puluino subdito, Philippum regem dormire solitũ: Agnonem Teium Alexandri magni præfectum aureis clauis suffigere crepidas. Antonius in contumeliam naturæ uilitatem auro fecit, opus proscriptione dignum. Sed præter alia equidem miror populum Rom. uictis gentibus in tributo semper argentum imperitasse, non aurum: sicut Carthagini cum Annibale uictæ argenti pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest uideri penuria mundi id uenisse. Nam Midas & Crœsus in infinitum possederant. Iam Cyrus deuicta Asia pondo triginta quatuor milia inuenerat, præter uasa aurea aurumque factum, & in eo folia ac platanum uitemque. Qua uictoria argenti quingenta milia talentorum reportauit, & craterem Semiramidis, cuius pondus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Aegyptium pondo lxxx. capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Salauces et Esubopes, qui terram uirginem nactus, plurimum argenti aurique eruisse dicitur in Sannorum gente, & alioquin uelleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureæ cameræ, & argenteæ trabes narrantur, & columnæ atque parastatæ, uicto Sesostre Aegypti rege, tam superbo, ut prodatur annis quibusque sorte reges singulos è subiectis iungere ad currum solitus, sicque triumphare. Et nos fecimus quæ posteri fabulosa arbitrentur. Cæsar qui postea dictator fuit, primus in ædilitate munere patris funebri, omni apparatu harenæ argenteo usus est, ferasq; argenteis uasis incessere tum primum uisum. Mox, quod etiam in municipys æmulantur. C. Antonius ludos scena argentea fecit. Item L. Murena & Caius princeps in circo pegma duxit, in quo fuere argenti pondo cxxiy. Claudius successor eius, cum de Britannia triumpharet, inter coronas aureas unam vy. pondo habuit, quam contulisset Hispania citerior, alteram ix. quam Gallia comata, sicut titulus indicauit. Huius deinde successor Nero, Pompey theatrũ operuit auro in unum diem, quod Tyridati regi Armeniæ ostenderat. Et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis urbem? Auri in ærario populi Romani fuere, Sex. Iulio, L. Aurelio COSS. septem annis ante bellum Punicum tertium pondo dccxxvy. argenti nonaginta duo milia, & extra numerum ccc. & lxxxv. milia. Item Sex. Iulio, L. Marcio COSS. hoc est, belli socialis initio, dcccxlvi. auri pondo. C. Cæsar primo introitu urbis in ciuili bello suo ex ærario protulit laterum aureorum xxvi. milia, & in numerato pondo ccc. Nec fuit alys temporibus respub. locupletior. Intulit & Aemilius Paulus, Perseo rege Macedonico deuicto, prædam põdo trium milium: a quo tempore populus Romanus tributum pendere desyt. Laquearia, quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur, post Carthaginem euersam primo inaurata sunt in Capitolio, Censura L. Mummy. Inde transiere in cameras. In parietes quoque, qui iam & ipsi tanquam uasa inaurantur. cum sua ætas uaria de Catulo existimauerit, quòd tegulas æreas Capitoly inaurasset primus. Inuentores auri, sicut metallorum ferè omnium septimo uolumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuisse arbitror, non colore qui in argento clarior est, magisque diei similis, & ideo militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget: manifesto errore eorum qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur, cum in gemmis alysque rebus non sit præcipuus. Nec pondere aut facilitate materiæ prælatũ est cæteris metallis, cũ cedat per utrunq; plumbo. Sed quia rerum uni nihil igne deperit, tuto etiam in incendys rogisq; durante materia. Quinimo quo sæpius arsit, proficit ad bonitatem. Aurique experimento ignis est, ut simili colore rubeat quo ignis: atque ipsum obrizum uocant. Primum autem bonitatis argumentum est, quam difficillime accendi. Præterea mirum, prunæ uiolentissimæ igni indomitum, palea citissime ardescere: atque ut purgetur, cum plumbo coqui. Altera causa prety maior, quàm minimum usus deterit, cũ argento, ære, plumbo, lineæ producantur, manusque sordescant decidua materia. Nec aliud

laxius dilatatur, aut numerosius diuiditur, utpote cuius unciæ in septuagenas, & quinquagenas pluresque bracteas, quaternum utroque digitorum spargantur. Crassissime ex his prænestinæ uocantur, etiamnum retinentes nomen, Fortunæ inaurato ibi fidelissime simulacro. Proxima bractea quæstoria appellatur. Hispania strigiles uocat auri paruulas massas, quod super omnia solum in massa aut ramento capitur, cũ cætera metallis reperta igni perficiantur. Hoc statim aurum est, consummatamq; materiam protinus habet, cum ita inuenitur. Hæc enim inuẽtio eius naturalis est. alia quam dicemus, coacta. Super cætera non rubigo ulla, non ærugo, nõ aliud ex ipso quod consumat bonitatẽ, minuatue pondus. Iam contra salis & aceti succos domitores rerũ constantia, superq; omnia netur, ac texitur lanæ modo, & sine lana. Tunica aurea triũphasse Tarquinium Priscum Verrius tradit. Nos uidimus Agrippinã Claudij principis, edente eo naualis prælij spectaculum, assidentẽ ei, indutã paludamẽto, auro textili sine alia materie. Attalicis uerò iampridẽ intexitur, inuento regũ Asiæ. Marmori & ijs quæ cãdefieri non possunt, oui candido illinitur. ligno glutini ratione compositã, leucophoron uocant. Quid sit hoc, aut quemadmodum fiat, suo loco docebimus. Aes maurari argento uiuo, aut certè hydrargyro, legitimum erat: de quibus ut dicemus illorum naturam reddentes, excogitata fraus est. Nanque æs cruciatur in primis, accensumq; restinguitur sale, aceto, alumine. Postea exarenatur, an satis recoctũ sit splendore deprehẽdente, iterumque exhalatur igni, ut possit edomitum, mixtis pumice, alumine, argento uiuo, inductas accipere bracteas. Alumen in purgando uim habet talem, qualem esse diximus plumbo.

Ratio naturalis inueniendi auri, & quando primum aurea statua, & medicinæ ex auro. CAP. IIII.

Aurum inuenitur in nostro orbe, ut omittamus Indicum, atque à formicis, aut gryphibus apud Scythas erutum. Apud nos tribus modis, fluminũ ramentis, ut in Tago Hispaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ. Nec ullũ absolutius aurũ est, cursu ipso trituq; perpolitum. Alio modo puteorũ scrobibus effoditur, aut in ruina montium. Quæ e utraque ratio dicetur. Aurũ qui quærunt, ante omnia segullam tollunt, ita uocatur indicium: alueus ubi id est, arenæq; lauantur, atq; ex eo quod resedit cõiectura capitur, ut inueniatur aliquando in summa tellure protinus rara felicitate: ut nuper in Dalmatia principatu Neronis, singulis diebus etiam quinquagenas libras fundens, cum iam inuẽtum in summo cespite. Alutationẽ uocant, si & auro ea tellus subest. Cæterum montes Hispaniæ aridi sterilesq;, & in quibus nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles esse. Quod puteis foditur, canalicium uocant, alij canaliense, marmoris glareæ inhærens, non illo modo quo in oriente sapphiro atq; thebaico, alijsq; in gẽmis scintillat, sed micas amplexum marmoris. Hi uenarum canales per marmor uagantur & latera puteorũ, et huc illuc, inde nomine inuento, tellusq; ligneis colũnis suspenditur. Quod effossum est tunditur, lauatur, uritur, molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudunt, apitascudem uocant. argentum quod exit à fornacis sudore. Quæ è catino iactatur spurcitia, in omni metallo uocatur scoria. Hæc in auro coquitur iterum & tunditur. Catini fiunt ex tasconio. Hæc est terra alba similis argillæ. Neq; enim alia afflatum ignemq; & ardẽtem materiam tolerat. Tertia ratio opera uicerit gigãtum: cuniculis per magna spatia actis, cauantur montes ad lucernarum lumina. Eadem mensura uigiliarum est, multisq; mensibus non cernitur dies. Arrugias id genus uocant, siduntq; rimæ subito, & opprimunt operarios, ut iam minus temerarium uideatur è profundo maris petere margaritas tanto nocẽtiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices crebri montibus sustinendis. Occursant in utroq; genere silices. Hos igni & aceto rumpunt. Sæpius uero, quoniam in cuniculis uapor & fumus strangulat, cædunt fractoris cl. libras ferri terram agentibus. egeruntq; humeris noctibus ac diebus per tenebras proximis tradẽtes: Lucem nouissimi cernunt. Si longior uidetur silex, latus sequitur. Fossam ambit quiete. Tamen in silice facilius existimatur opera. Est nanque terra ex quodam argillæ genere glareæ mixta (candidam uocant) propè inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur, & ijsdem malleis: nihilq; durius putant, nisi quòd inter omnia auri fames durissima est. Peracto opere, ceruices fornicũ ab ultimo cædunt, dantq; signũ ruinæ, eamq; solus intelligit in cacumine montis eius peruigil. Hic uoce ictũue repente operarios reuocari iubet, pariterq; ipse deuolat. Mons fractus cadit à sese longo fragore, qui concipi humana mẽte non possit, & flatu incredibili. Spectant uictores ruinam naturæ. Nec tamen adhuc aurum est: nec sciere esse cum foderet. Tantaq; ad pericula euincenda fuit satis causæ, sperare quod cuperent. Alius par est labor, uel hoc maioris impẽdij, flumina ad lauandum hanc ruinam iugis montiũ ducere obiter à centesimo plerunq; lapide. Corrugos uocant, à corriuatione credo, nimirum & hic labor est. Præcepisse libramento oportet, ut fruaris quando influat. itaque altissimis partibus ducitur. Cõuallis et interualla substructis canalibus iungũtur. Aubi rupes inuiæ cæduntur, sedemq; trabibus cauatis præbere coguntur. Is qui cadit funibus pendet, ut procul intuẽtibus species nefaria quidẽ, sed halitũ fiat. Pendentes maiore ex parte librant, & lineas itineri præfigunt. Itaq; insistẽtis uestigijs hominis locus non est. Manes trahuntur ad homines, ut uitium importent. Id genus terræ urion uocant. Ergo per silices calculósue ducuntur, & urium euitant. Ad capita deiectus in supercilijs montium piscinæ cauantur, ducenos pedes in quasq; partes, & in altitudinẽ denos. Emissaria in his quina pedum quadratorum ternûm ferè linquuntur, & repleto stagno

excussis

excussis obturamentis erumpit torrens tantus, ut saxa peruoluat. Alius etiamnum in plano labor. Fossæ in quas profluat cauantur, agogas uocãt, eæ sternutur gradatim. Frutex est ulex roris marini similis, asper aurumq; retines. Latera cluduntur tabulis, ac per prærupta suspenduntur, canalis ita profluẽte de terra in mare. His de causis iam promouit Hispaniam priore genere, qua exhauriuntur immenso labore, ne occupent puteos, in hoc rigantur. Aurum arrugia quæsitum nõ coquitur, sed statim suum est. Inueniuntur ita massæ. Necnon in puteis etiam denas excedẽtes libras. Palacras Hispani, alij palacranas: ijdem quod minutũ est, balucẽ uocant. Vlex siccatus uritur, & cinis eius lauatur substrato cespite herboso, ut sidat aurum. Vicena milia pondo ad hunc modum annis singulis Asturiam atq; Galleciam & Lusitaniam præstare quidã tradiderunt. Ita ut plurimum Asturia gignat. Neque in alia parte terrarum tot seculis hæc fertilitas. Italiæ parcitum est uetere interdicto patrum, ut diximus, alioquin nulla fœcundior metallorum quoque erat tellus. Extat lex censoria Ictimulorum aurifodinæ, qua in Vercellensi agro cauebatur, ne plus quinque milia hominũ in opere publicani haberent. Aurum faciendi est etiam una ratio ex auripigmento, quod in Syria foditur pictoribus in summa tellure, auri colore, sed fragili lapidum specularium modo. Inuitauerat que spes Caium principem auidissimum auri, quamobrem iussit excoqui magnum põdus: & planè fecit aurum excellens, sed ita parui ponderis, ut detrimentum sentiret, illud propter auaritiam expertus, quanquam auri pigmenti libræ xiiij. permutarentur, nec postea tentatum ab ullo est. Omni auro inest argentum uario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte. In uno tantũ Galliæ metallo, quod uocãt albicratẽse xxxvi. portio inuenitur, ideo cæteris præest. Vbicunque quinta argenti portio est, electrum uocatur. Scrobes eæ reperiuntur in Canaliensi. Fit & cura electrum argẽto addito. Quod si quintam portionem excessit, incudibus non resistit. Et electro autoritas, Homero teste, qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Mineruæ tẽplu habet Lindos insulæ Rhodiorũ, in quo Helena sacrauit calicẽ ex electro. Adijcit historia, mammæ suæ mensura. Electri natura est, ad lucernarum lumina clarius argẽto splendere. Quod est natiuum, & uenena deprahendit nanq; discurrũt in calicibus arquus cœlestibus similes cũ igneo stridore, & gemina ratione prædicunt. Aurea statua prima omniũ nulla inanitate, & antequã ex ære aliqua illo modo fieret, quã uocant holosphyraton, in templo Anaitidis posita dicitur, quòd in situ terrarum nomine hoc significauimus, numine gentibus illis sacratissimo. Direpta est Antonij Parthicis rebus. Scitumque narratur dictum unius ueteranorum Bononiæ, hospitali diui Augusti cœna, cum interrogaretur, essetne uerum, eum qui primus uiolasset hoc numen, oculis membrisque captum expirasse. Respondit enim, tum maxime Augustum de crure eius cœnare, seque illum esse, totumque sibi censum ex ea rapina esse. Hominũ primus, & auream statuam & solidam Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit lxx. circiter olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæstus. Aurum plurimis modis pollet in remedijs. Vulneratisq; & infantibus applicatur, ut minus noceant quæ inferantur ueneficia. Est & ipsi superlato uis malefica, gallinarum quoq, & pecorum fœturis. Remedium est abluere illatum, & spargere eos quibus mederi uelis. Torretur & cum salis grumo, pondere triplici misso, & rursum cum duabus salis portionibus, & una lapidis, quem schiston uocant. ita uirus tradit rebus unà crematis in fictili uase, ipsum purum et incorruptũ. Reliquus cinis seruatus in fictili & ex aqua illitus, lichenas in facie sanat. Lomento eum conuenit ablui. Fistulas etiam sanat, & quæ uocantur hæmorrhoides. Quod si trito spuma adijciatur, putria ulcera & tetri odoris emedat. Ex melle uerò decoctum cum melanthio, & illitum umbilico, leniter soluit aluum. Verrucas curari eo M. Varro est autor.

De chrysocolla, & medicinę ex chrysocolla sex, & mirabilis natura eius glutinandis inter se perficiẽdisq; metallis. CAP. V.

Chrysocolla humor est in puteis quos diximus, per uenam auri defluens crassescente limo rigoribus hybernis usque in duritiam pumicis. Laudatiorem eandem in ærarijs metallis, & proximam in argentarijs fieri compertum est. Inuenitur & in plumbarijs uilior etiam aurariа. In omnibus autem ijs metallis fit & cura multum infra naturalem illam: immissis in uenam aquis leniter hyeme tota usque in Iunium mensem, dein siccatis in Iunio & Iulio, ut planè intelligatur nihil aliud chrysocolla quàm uena putris. Natiua duritia maxime distat, luteam uocant. Et tamen illa quoq, herba, quam luteam appellant, tingitur. Natura est quæ lino lanæue, ad succum bibẽdum. Tunditur in pila, deinde tenui cribro secernitur, postea molitur, ac deinde tenuius sic cribratur. Quicquid non transmeat, repetitur in pila, dein molitur. Puluis semper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, ut omnis duritia soluatur. Ac rursus tunditur, dein lauatur in conchis, siccaturque. Tunc tingitur alumine schisto & herba supradicta, pingiturq, antequam pingat. Refert quàm bibula docilisque sit. Nam nisi rapuit colorem, adduntur & schytanum atque turbystum, ita uocant medicamenta sorbere cogentia. Cum tinxere pictores, orobitin uocant, eiusque duo genera faciunt: luteam quæ seruatur in lomenta, & liquidam globulis sudore resolutis. Hæc utraque genera in Cypro fiunt. Laudatissima in Armenia. Secunda in Macedonia. largissima in Hispania. Summa commendationis est, ut colorem herbæ segetis late uirentis quàm simillime reddat. Visumque iam est Neronis principis spectaculis harenam circi chrysocolla sterni, cum ipse concolori panno aurigaturus esset, intro-

ducta opificum turba. Tribus eam generibus distinguunt. Asperam, quæ taxatur in libras septem: Mediam, quæ denarijs quinis: Attritam, quam & herbaceam vocãt, quæ xiij. Sublinunt autem harenosam, priusquam inducant, atramento & paratonio. Hæc sunt tenacia eius & colori blanda. Paratonium quoniam est natura pinguissimum, & propter læuorem tenacissimũ, atramento aspergitur, ne paratonij candor pallorem chrysocollæ afferat. Luteam putant à lutea herba dictam, quam ipsam ceruleo subtritam, pro chrysocolla inducunt, uilissimo genere atq; fallacissimo. Vsus chrysocollæ & in medicina est ad purganda uulnera cũ cera & oleo. Eadem per se arida siccat & cõtrahit. Datur & in angina, orthopnœáue, miscẽda cum melle. Concitat uomitiones, miscetur & collyrijs ad cicatrices oculorum. ac uiridibus emplastris, ad dolores mitigãdos, & cicatrices trahendas. Hanc chrysocollam medici acesin appellant, quæ non est orobitis. Chrysocollam & aurifices sibi uendicant agglutinando auro, & inde omnes appellatam similiter utentes dicunt. Tẽperatur autẽ ea Cypria ærugine, & pueri impubis urina, addito nitro. Teritur Cyprio ære in Cyprijs mortarijs, santernã uocant nostri. Ita ferruminatur aurum, quod argentosum uocant. Signumq́; est, si addita santerna nitescit. E diuerso ærosum contrahit se, hebetaturque, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & septima parte argenti ad supradicta additis, unaq́; contritis. Contexi par est reliqua circa hoc, ut uniuersa naturæ cõtingat admiratio. Auri glutinũ est tale. Argilla ferro, cadmia æris massis, alumen laminis, resina plumbo & marmori, sed plumbum nigrũ albo iungitur, ipsumq́; album sibi oleo. Item stannũ æramẽtis, stanno argentũ. Pineis optime lignis æs ferrumq́; funditur, sed & Aegyptia papyro, paleis aurum. Calx aqua accenditur, & Thracius lapis, idemque oleo restinguitur. Ignis autem aceto maxime & uisco & ouo. Terra minime flagrat. Carboni maior uis exusto, iterumq́; flagranti.

De argento, & argento uiuo, & stibio siue alabastro, & scoria argenti, & de spuma argenti. CAP. VI.

AB his argenti metalla dicãtur, quæ sequens insania est. Non nisi in puteis reperitur, nullaq́; sui spe nascitur, nullis ut in auro lucentibus scintillis. Terra est alia ruffa, alia cineracea. Excoqui nõ potest nisi cũ plumbo nigro, aut cũ uena plumbi. Galenã uocant, quæ iuxta argenti uenas plerunque reperitur. Et eodem opere ignium descendit pars in plumbum, argentum autem superne innatat, ut oleum aquis. Reperitur in omnibus penè prouincijs, sed in Hispania pulcherrimum. Id quoque in sterili solo atque etiam in montibus. Et ubicunq; una inuenta uena est, non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni ferè materia, unde metalla Græci uidentur dixisse. Mirum adhuc per Hispanias ab Annibale olim inchoatos puteos durare, sua ab inuentoribus nomina habentes. Ex quis bebelo appellatur hodieq́;, qui ccc. põdo Annibali subministrauit in dies, ad mille quingentos iam passus cauato monte, per quod spatium Aquitani stantes diebus noctibusque egerunt aquas lucernarum mensura, amnemq; faciunt. Argenti uena quæ in summo reperta est, crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi solebat esse alumen inuentum, ultrà nihil quærebatur. Nuper inuẽta æris uena infra alumen alba, nullum finem spei fecit. Odor ex argentifodinis inimicus omnibus animalibus, sed maxime canibus. Aurũ argentumq; quo mollius, eo pulchrius. Lineas ex argento nigras produci pleriq; mirantur. Est & lapis in his uenis, cuius uomica liquoris æterni argẽtum uiuum appellatur, uenenum rerum omnium. Exest ac perrumpit uasa permanans tabe dira. Omnia ei innatant præter aurum, id unum ad se trahit. Ideo & optime purgat, cæteras eius sordes expuens crebro iactatu fictilibus in uasis, ita uitijs abiectis, ut & ipsum ab auro discedat. In pelles subactas effunditur, perq; eas sudoris uice defluens, purum relinquit aurum. Ergo & cũ æra inaurantur, sublitum bracteis pertinacissime retinet. Verũ pallore detegit simplices aut prætenues bracteas. Quapropter id furtum quærentes, oui liquore candido usum eum adulterauere, mox & hydrargyro, de quo suo dicemus loco. Et aliàs argentum uiuum nõ largum inuentum est. In ijsdem argenti metallis inuenitur, ut proprie dicamus, spumæ lapis candidæ nitentisque nõ tamen translucentis, stimmi appellant, alij stibium, alij alabastrum, alij larbason. Duo eius genera, mas & fœmina: magis probant fœminam. horridior est mas, scabriorq́;, et minus põderosus, minusq́; radiãs, & harenosior: fœmina cõtrà nitet, friabilis, fissurisq́; nõ glebis dehiscens. Vis eius adstringere ac refrigerare, principalis autem circa oculos: Nanq; ideo etiã plerique platyopthalmon id appellauere, quoniã in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum exulcerationesq́; farina eius & thuris gummi admixto: sistit & sanguinẽ è cerebro defluentem. Efficacior & contra recentia uulnera, & contra ueteres canũ morsus inspersa farina, & contra ambusta igni, cum adipe ac spuma argẽti cerusaq; & cera. Vritur autẽ offis bubuli fimi circumlitum in clibanis. Dein restinguitur mulierum lacte, teriturq́; in mortarijs, admixta aqua pluuiali. Ac subinde turbidũ trãsfunditur in æreum uas, & mundatur nitro. Fex eius intelligitur plumbosissima, quæq́; subsidit in mortario abijciturque. Dein uas in quo turbida transfusa sunt, opertum linteo per noctem relinquitur, et postero die quicquid innatat effunditur spongiaq́; tollitur. Quod ibi subsidit, flos intelligitur, ac linteolo interposito in sole siccatur, nõ ut perarescat. Iterũq; in mortario teritur, & pastillos diuiditur. Ante omnia autẽ urendi modus necessarius est, ne plumbum fiat. Quidam non fimo utuntur coquẽtes, sed adipe: Alij tritum in aqua triplici linteo saccant, fecemque abijciunt, idque quod defluxit transfundunt, quicquid subsidat colligentes:

empla

emplastris quoque et collyrijs miscent. Scoriam in argento Græci uocant helcysma. Vis eius adstringere & refrigerare corpora. Additur emplastris ut molybdena, de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maxime glutinandis, & contra tenasmos, dysenteriasq; infusa clysteribus cum myrteo oleo. Addunt & in medicamenta quæ uocant liparas, ad excrescentia ulcerum, aut ex attritu facta, aut in capite manantia. Fit in ijsdem metallis & quæ uocatur spuma argenti. Genera eius tria. Optima quam chrysitin uocant: Secunda quam argyritin: Tertia quam molybditin. Et plerunque omnes hi colores in eisdem tubulis inueniuntur. Probatissima est Attica, proxima Hispaniensis: Chrysitis ex uena ipsa fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipsius fusura, quæ fit Puteolis, & inde habet nomen. Omnis autem fit excocta sua materia ex superiori catino defluēs in inferiorem, & ex eo sublata ueruculis ferreis, atque in ipsa flamma conuoluta ueruculo, ut sit modici ponderis. Est autem, ut ex nomine ipso intelligi potest, feruescētis et futuræ materiæ spuma. Distat à scoria, quo potest spuma à fæce distare. Alterum purgantis se materiæ, alterum purgatæ uitium est. Quidā duo genera faciunt spumæ, quæ uocāt sterelytida & peumenem, tertiū molybdenam, in plumbo dicendā. Spuma ut sit utilis, iterū coquitur, confractis tubulis ad magnitudinē anulorū, ita accensa follibus, ad separandos carbones cineremque abluitur aceto aut uino, simulq; restinguitur. Quod si sit argyritis, ut candor ei detur, magnitudine fabæ confracta, in fictili coqui iubetur ex aqua addito in linteolis tritico & hordeo nouis, donec ea purgētur. Postea sex diebus terūt in mortarijs, ter die abluētes aqua frigida: Et cū desinant, calida, addito sale fossili, in librā spumæ obolo. Nouissimo die condunt in plumbeo uase. Alij cū faba cādida & ptisana coquūt, & in sole siccant. Alij in lana candida cū faba, donec lanā nō denigrent. Tunc salem fossilē adijciūt, subinde aqua mutata, siccantq; diebus xl. calidissimis æstatis. Necnon in uentre suillo in aqua coquunt, exēptamq; nitro fricant, & ut suprà terunt in mortarijs cū sale. Sunt qui nō coquant, sed cū sale terāt, et adiecta aqua abluant. Vsus eius ad collyria, & litu ad mulierbriū cicatricum fœditates tollendas maculasq;, & abluendū capillum. Vis autem siccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere ulcera, tumores lenire. Talibusq; emplastris suprà dictis ignes etiā sacros tollit cum ruta myrtoq; & aceto. Itemq; perniones cum myrtis & cera.

De minio, quantæ autoritatis fuerit apud Ro. ac inuentione eius, & cinnabaris ratione in picturis & medicina, de generibus minij, & ratione eius in picturis. CAP. VII.

INnuenitur in argentarijs metallis minium quoque & nunc inter pigmēta magnæ autoritatis, et quondam apud Romanos non solum maximæ, sed etiam sacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere sit necesse, Iouis ipsius simulacri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantumq; corpora: sic Camillum triumphasse. Hac religione etiā nunc addi in unguenta cœnæ triumphalis, & a censoribus in primis Iouem miniandum locari. Cuius rei equidem causam miror, quanquam & hodie id expeti constat Aethiopū populis, totosq; eo tingi proceres, huncque ibi deorum simulacris colorem esse. Quapropter diligentius persequemur omnia de eo. Theophrastus xc. annis ante Praxibulum Atheniensium magistratum, quod tempus exit in urbis nostræ ccxlix. annum, tradit inuentum minium à Callia Atheniense, initio sperante aurum posse excoqui harena rubēte in metallis argenti: hanc fuisse originem eius. Reperiri autem iam tum in Hispanijs, sed durum & harenosum. Item apud Colchos in rupe quadam maccessa, ex qua iaculantes decuterent, id esse adulterū. Optimum uerò supra Ephesum Cilbianis agris: Harenam cocci colorem habere, hanc teri, dein lauari farinam, & quod subsidat, iterum lauari. Differentiam artis esse, quod alij minium faciūt prima lotura: apud alios id esse dilutius, sequentis autem loturæ optimum. Autoritatē colori fuisse nō miror: Iam enim Troianis temporibus rubrica in honore erat, Homero teste, qui naueis ea commendat, alias circa picturas pigmentaq; rarus. Milton uocant Græci minium, quidam cinabari. Vnde natus error Indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi saniem draconis elisi elephantorum morientium pondere, permixto utriusque animalis sanguine, ut diximus. Neque alius est color qui in picturis propriè sanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentisq; utilissima est. At hercule medici quia cinnabarim uocant, pro ea utuntur hoc minio: quod uenenū esse paulò mox docebimus. Cinnabari ueteres, quæ etiam nūc uocant monochromata, pingebant. Pinxerunt & Ephesio minio, quod derelictum est, quia curatio magni operis erat, præterea q; utrunq; nimis acre existimatur. Ideoq; trāsiere ad rubricā, & sinopidem, de quibus suis locis dicam. Cinnabaris adulteratur sanguine caprino, aut sorbis tritis. Pretiū synceræ nummi quinquaginta. Iuba minium nasci & in Carmania tradit, Hermogenes et in Aethiopia. Sed neutro ex loco inuehitur ad nos, nec ferè aliunde quàm ex Hispania. Celeberrimū ex Sisaponensi regione in Bætica, miniario metallo uectigalibus pop. Romani, nullius rei diligentiore custodia. Nō licet id ibi perficere excoquiq;. Romā perfertur uena signata, ad dena milia ferè pondo annua. Romæ autem lauatur, in uendendo pretio statuta lege ne modum excederet lxx. in libras. Sed adulteratur multis modis, unde præda societati. Nanque est alterum genus in omnibus ferè argentarijs: itemque plumbarijs metallis, quod fit exusto lapide uenis permixto, non ex illo, cuius uomicam argentum uiuum appellauimus (is enim & ipse in argentum excoquitur) sed ex alijs simul repertis. Steriles etiā plumbi deprahēduntur suo colore, nec nisi in fornacibus rubescentes, exustique tunduntur in farinam. Et hoc est

secund

vide in li 7. c. 11 de discordia draconum et elephantorum

secundarum minium, perquàm paucis notũ, multum infra naturales illas harenas. Hoc ergo adulteratur in officinis sociorum Item syrico. Quonam modo syricum fiat, suo loco dicemus. Sublini autem syrico minium compendij ratio demonstrat. Et alio modo pingentium furto opportunum est, plenos subinde abluentium penicillos. Sidit autem in aqua, constatq; furantibus. Syncero cocci nitor esse debet. Secundarij autem splendor in parietibus sentit uliginem. Quãquam hoc rubigo quadam metalli est. Sisaponensibus autem miniarijs suæ uenæ harena sine argẽto excoquitur. Auri modo probatur. Auro candente fucatum nigrescit: syncerum retinet colorem. Inuenio & calce adulterari. Ac simili ratione ferri candentis lamina, si non sit aurum, deprahendi ilico. Solis atq; lunæ contactus inimicus remediũ, ut parieti siccato cera punica cũ oleo liquefacta candens setis inducatur, iterumq; admotis gallæ carbonibus aduratur ad sudorẽ usq;. Postea candelis subigatio: ac deinde linteis puris, sicut & marmora nitescũt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis uesicis illigant, ne in respirando pernicialẽ puluerem trahãt, & tamẽ ut per illas spectẽt. Miniũ in uoluminibus quoq; scriptura usurpatur, clarioresq; literas, uel in auro, uel ĩ marmore, etiã in sepulchris facit.

De hydrargyro, de argento inaurando, de coticulis in argenti generibus, & experimentis CAP. VIII.

EX secũdario inuenit uita & hydrargyrũ in uicem argenti uiui, paulò antè dilatum. Fit autem duobus modis, æreis mortarijs pistillisque trito minio ex aceto, aut patinis fictilibus impositum ferrea concha, calyce coopertum, argilla superillita. Dein sub patinis accensum follibus continuo igni, atq; ita calycis sudore deterso, qui fit argenti colore, & aquæ liquore. Idem guttis diuidi facilis, & lubrico humore confluere. Quod cum uenenũ esse conueniat, omnia quæ de minio in medicinæ usu tradũtur, temeraria arbitror: præterquam fortasse quòd illitũ capiti uentrique sanguinẽ sistit, dum ne quid penetret in uiscera, ac uulnus attingat: aliter utendũ non equidem censeam. Hydrargyro argentum inauratur solum nunc propè, cũ & in æra simili modo duci debeat. Sed eadẽ fraus, quæ in omni uitæ parte ingeniosissima est, uiliorem excogitauit materiam, ut docuimus. Auri argẽtiq; mentionẽ comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non solitus inueniri, nisi in flumine Tmolo, ut autor est Theophrastus: nunc uerò passim, quem alij Heraclium, alij Lydium uocant. Sunt autem modici, quaternas uncias longitudinis, binasq; latitudinis non excedentes. Quod a sole fuit in his, melius quàm quod à terra. His coticulis periti, cum è uena ut lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantum argẽti uel æris, scrupulari differentia, mirabili ratione, non fallente. Argenti duæ differentiæ. Batillis ferreis candentibus ramento imposito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas ruffo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus interuenit: seruatis in uirorum urina batillis, inficitur ita ramentum obiter dum uritur, candoremq; mentitur. Est aliud experimentum politi, & in halitu hominis, si sudet protinus, nubemq; discutiat.

De speculis & Aegyptio argento. CAP. IX.

LAminas duci, et specula fieri nõ nisi ex optimo posse creditum fuerat. Id quoq; iam fraude corrumpitur. Sed natura mira est imagines reddẽdi, quod repercusso aere, atq; in oculos regesto fieri conuenit. Eadẽ ui in speculis usu polita crassitudine, pauluq; propulsa dilatatur in immẽsum magnitudo imaginũ. Tantum interest, repercussum illum respuat, an excipiat. Quinetiam pocula ita figurãtur, expulsis intus crebris ceu speculis, ut uel uno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitãtur & monstrifica, ut in templo Smyrnæ dicata. Id euenit figura materiæ. Plurimũq; refert concaua sint & poculi modo, an parmæ threcidicæ, media depressa an elata, trauersa an obliqua, supina an recta, qualitate excipientis figuræ torquente uenientes umbras. Nec enim est aliud illa imago, quàm digesta claritas materiæ excipiẽtis umbram. Atq; ut omnia de speculis peragantur hoc loco, optima apud maiores fuerant Brundisina, stanno & ære mixtis. Prælata sunt argentea. Primus fecit Praxiteles Mag. Pompeij ætate. Nuper credi cœptũ, certiorem imaginẽ reddi, auro apposito auersis. Tingit & Aegyptus argentũ, ut in uasis Anubem suum spectet, pingitq; non cælat argentum. Transit inde materia & ad triumphales statuas, mirumq; crescit pretium fulgoris excæcati. Id autem fit hoc modo. Miscentur argento, tertia pars æris Cyprij tenuissimi, quod coronarium uocant, & sulphuris uiui quantum argenti. Conflantur ita in fictili circumlito argilla. Modus coquẽdi donec seipsa opercula aperiant. Nigrescit & oui indurati luteo, ut tamen aceto & creta deteratur. Miscuit denario triumuir Antonius ferrum. Miscuit æri falsæ monetæ. Alij è pondere subtrahunt, cum sit iustum lxxxiij. è libris signari. Igitur ars facta denarios probare, tam iucunda lege plebi, ut Mario Gratidiano uicatim totas statuas dicauerit. Mirumq;, in hac artium sola uitia discũtur, & falsis denarij spectatur exẽplar, pluribusque ueris denarijs adulterinus emitur.

De immodica pecunia, & quorum maximæ opes fuerint, & quando primum populus Rom. stipem sparserit. CAP. X.

NOn erat apud antiquos numerus ultra centum milia, itaq, & hodie multiplicantur hæc, ut decies centena milia, aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit nummusque percussus, & sic quoque æs alienum etiámnũ appellatur. Postea diuites cognominati, dummodo notum sit, eum qui primus acceperit hoc cognomen, decoxisse creditoribus suis. Ex eadem gente M. Crassus negabat locupletẽ esse, nisi qui reditu annuo legionẽ tueri posset. In agris suis sestertiũ MM. possedit, Quiritum post Syllam ditissimus. Nec fuit satis, nisi to

nisi totum Parthorum esuriisset aurum: atq; ut nomen quidem opimi occupauerit (iuuat enim insectari inexplebilem istam habendi cupidinem) multos postea cognouimus seruitute liberatos opulentiores, pariterque tres Claudij principatu, Pallantẽ, Callistum, & Narcissum. Atque ut hi omittantur, tanquam adhuc rerũ potiatur, C. Asinio Gallo, C. Marcio Cẽsorino COSS. ad vi. Kalen. Feb. C. Cæcilius Claudius Isidorus testamento suo edixit, quamuis multa ciuili bello perdidisset, tamen relinquere seruorum quatuor milia centum xvi. iuga boum tria milia sexcenta, reliqui pecoris cc. quinquaginta septẽ milia, in numerato HS. dc. Funerari se iussit HS. xi. Congerant excedentes numerũ opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi? quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudæam, octona milia equitum sua pecunia tolerauisse: mille conuiuas, totidem aureis potorijs, mutantem uasa cum ferculis, saginasse. Quota uerò ille ipse (neque enim de regibus loquor) portio fuit Pythij Bithyni, qui platanum auream, uitemque nobilem illam Dario regi donauit: Xerxis copias, hoc est septies centena lxxxviq. milia hominum excepit epulo, stipendium quinque mensium frumentumque pollicitus, ut è quinque liberis senectuti suæ in delectu unus saltem cõcederetur. Hunc quoque ipsum aliquis comparet Crœso regi. Quæ (malum) amentia est id in uita cupere, quod aut etiã seruis contigerit, aut ne in regibus quidem inuenerit finem? populus Ro. stipem spargere cœpit. Sp. Posthumio, Q. Marcio COSS. tanta abundantia pecuniæ erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quòd Agrippæ Menenio sextantes aris in funus contulit, honoris id necessitatisq; propter paupertatem Agrippæ, non largitionis esse dixerim.

De luxuria & frugalitate in uasis, & lectis argenteis, & quando lances immodicæ factæ. CAP. XI.

Vasa ex argento mira inconstãtia humani ingenij uariat, nullum genus officinæ diu probãdo, nunc furniana, nunc clodiana, nunc gratiana (etenim tabernas mẽsis adoptauimus) nunc anaglypta, in asperitatemque excisa, circa linearum picturas quærimus. Iam uerò & mensas repositorijs imponimus, & ad sustinenda obsonia interradimus latera, & interest quamplurimum lima perdiderit. Vasa coquinaria ex argento Caluus orator fieri queritur: At nos carrucas ex argento calare inuenimus. Nostraq; ætate Poppea coniunx Neronis principis delicatioribus iumẽtis suis soleas ex auro quoq; induere solebat. Libras xxxij. argenti Africanus sequens hæredi reliquit. Idemque cũ de Pœnis triumpharet, quater milies ccc. lxx. M. pondo transtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in mensarum est apparatu. Postea uicta Numantia & deleta, idem Africanus in triumpho militibus xvij. milia pondo dedit. O uiros illo imperatore dignos, quibus hoc satis fuit. Frater eius Allobrogicus primus omnium mille pondo habuit. At Liuius Drusus in tribunatu plebis xi. milia. Nam propter quinque pondo notatum à censoribus triumphalẽ senem, fabulosum iam uidetur. Item Catum Aelium cũ legati Aetolorũ in consulatu prandentem in fictilibus adissent, missa ab his uasa argentea non accepisse, neq; aliud habuisse argenti ad supremum uitæ diem quam duo pocula, quæ L. Paulus socer ei ob uirtutẽ deuicto Perseo rege donasset. Inuenimus legatos Carthaginiẽsium dixisse, nullos hominũ inter sese benignius uiuere quàm Romanos. Eodem enim argẽto apud omnes cœnitauisse ipsos. At Hercules Pompeium Paulinum Arelatensis equitis Rom. filium, paterna quoq; gente pulsum, quòd xij. pondo argenti habuisset apud exercitum, ferocissimis gentibus oppositũ scimus. Lectos uerò mulierũ iam pridem totos operiri argento, & triclinia quædam, quibus argentum addidisse primus traditur Carulius Pollio eques Ro. non ut operiret, aut Deliaca specie faceret, sed Punica. Idẽ & aureos fecit. Nec multo pòst argentei Deliacos imitati sunt. quæ omnia expiauit bellum ciuile Syllanum. Paulò enim antè hæc facta sunt, lancesque è centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multosque ob eas proscriptos dolo concupiscentium. Erubescant annales, qui bellum ciuile illud talibus uitijs imputauere. Nostra ætas fortior fuit Claudij principatu, seruus eius Drusillanus nomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris quingenariã lancem habuit, cui fabricandæ officina prius exædificata fuerat: & comites eius octo quinquaginta librarum: quæso ut quàm multi eas conserui eius inferrent, aut quibus cœnantibus? Cornelius Nepos tradit ante Syllæ uictoriam duo tantum triclinia Romæ fuisse argentea. Repositorijs argentum addi sua memoria cœptum Fenestella dicit, qui obijt nouissimo Tiberij Cæsaris principatu. Sed & testudinea tum in usum uenisse. Ante se autẽ paulò lignea rotunda, solida, nec multo maiora quàm mensas fuisse. Se quidem puero, quadrata & compacta, aut acere operta, aut citro cœpisse. Mox additum argentum in angulis lineasq; per commissuras. Tympana uerò se iuuene appellata stateras, & lances quas antiqui magidas appellauerant. Nec copia tantum argenti fuerat uitæ, sed ualidius penè manupretium, idque tam pridẽ, ut ignoscamus nobis. Delphinos quinis milibus sestertijs in libras emptos C. Gracchus habuit. L. uerò Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertijs c. Confessus tamen est nunquam se his uti propter uerecundiam ausum: Constat eundem sex milibus sestertijs in singulas libras uasa empta habuisse. Asia primum deuicta luxuriam misit in Italiam. Siquidem L. Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo milia quadringẽta quinquaginta. Et uasorũ aureorũ pondo c. milia, anno cõditæ urbis quingẽtesimo sexagesimo quinto. Eadem Asia donata multo etiã grauius afflixit mores, inutiliorq; uictoria illa hæreditas Attalo rege mortuo fuit. Tũ enim hæc emẽdi

Romæ in auctionibus regijs uerecundia exempta est, urbis anno dcxxvi. medijs lvi. annis erudita ciuitate amare etiam, non solum admirari opulentiam externam: immenso & Achaicæ uictoriæ momento ad impellendos mores, quæ & ipsa hoc interuallo, anno urbis dcviij. parta, signa & tabulas pictas inuexit, ne quid deesset. Pariterq; luxuria nata est, & Carthago sublata, ita congruentibus fatis, ut liberet amplecti uitia, & liceret peccare, & dignatione hinc alicui ueterum. C. Marius post uictoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas, & manipularis imperator.

De statuis argenteis, & cælatura argenti, & ceteris quibusdam. CAP. XII.

ARgenti usum in statuas primum ad honorem diui Augusti in adulationem temporum trāsisse falso existimatur. Iam enim triūpho magni Pompeij reperimus trāslatam Pharnacis, qui primus regnauit in Ponto, argenteam statuam. Item Mithridatis Eupatoris & currus aureos argenteosq;. Argentum succedit ex re aliquando & auro, luxu fœminarum plebis cōpedes sibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tristior uetat. Vidimus & ipsi Arellium Fuscū motum equestri ordine ob insignem calumniam, cū celebritate assectarentur adulescentiū scholæ, ex argento anulos habētē. Et quid hæc attinet colligere, cū capuli multum ebore etiam fastidito, cælentur argento, sagi na batillis, balthei lamminis crepitēt? Iam uerò pædagogia ad transitum uirilitatis custodiantur argento, fœminæ lauentur, & nisi argentea solia fastidiant, eadē materia & cibis & probris seruiat. Videret hæc Fabricius, & stratas argento mulierū balneas, ita ut uestigio locus non sit, cū uiris lauantiū: Fabricius inquā, qui bellicosos imperatores plus quàm paterā & salinum ex argēto habere uetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in hæc frangi. Heu mores, Fabritij nos pudet. Mirū in auro cælando inclaruisse neminē, argēto multos. Maxime tamē laudatus est Mentor, de quo suprà diximus. Quatuor paria denīq; ab eo omnino facta sunt: ac iam nullum extare dicitur. Ephesiæ Dianæ templū iacet: Capitolium incēdijs. Varro & æreū signum eius habuisse scripsit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, & Boethus, & Mys fuere. Extant hodie omnium opera in insula Rhodiorū: Boethi apud Lyndiam Mineruam, Acragantis in templo Liberi patris in ipsa Rhodo, Bacchæ Centauriq; cælati in scyphis: Myos in eadē æde & Silenus, & Cupido. Acragantis & uenatio in scyphis magnam famam habuit. post hos celebratus est Calamus & Antipater, quiq; satyrum in phiala grauatum somno collocauisse uerius quàm cælasse dictus est Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauriscus. Item Ariston & Eunicus Mitylenei laudantur. Et Hecateus, et circa magni Pompeij ætatem Praxiteles, Posidonius Ephesius, Lædus Stratiates, qui prælia armatosque cælauit. Zopyrus qui Areopagitas & iudicium Orestis in duobus scyphis HS. xij. æstimatis. Fuit dein Pytheas, cuius binæ unciæ uiginti uenierunt. Vlyxes & Diomedes erant in phialæ emblemate, Palladium surripientes. Fecit idem & cocos magiriscia appellatos, paruulis potorijs, sed è quibus ne exemplaria quidem liceret exprimere, tam opportuna iniuriæ subtilitas erat. Habuit & Teucer crustarius famam. Subitoq; ars hæc ita exoleuit, ut sola iam uetustate cēseatur, usq; adeo attritis cælaturis, ne figura discerni possit, autoritas constet. Argentum medicatis aquis inficitur, atque etiam afflatu salso, sicut in mediterraneis Hispaniæ. In argenti & auri metallis nascuntur etiámnum pigmenta, sil & ceruleum. Sil proprie limus est. Optimum ex eo quod Atticum uocatur. Pretium in libras xxxij. Proximum marmorosum sub dimidio Attici pretio. Tertiū genus est pressum, quod alij scyricū uocant ex insula Scyro. Iam quidem & ex Achaia, quo utuntur ad picturæ umbras. Pretium in libras huius HS. bini. Dipondijs uerò detractis, quod lucidum uocant, è Gallia ueniens. Hoc autē & Attico ad lumina utuntur. Ad abacos non nisi marmoroso, quoniam marmor in eo resistit amaritudini calcis. Effoditur & ad xx. ab urbe lapidē in montibus. Postea uritur, pressum appellantibus qui adulterant. Sed esse falsum adustumque amaritudine apparet, quoniam resolutum in puluerem est.

De sile, & ceruleo, & nestoriano, & cilono, & quod non omni anno æqualiter species uendantur. CAP. XIII.

SIle pingere instituere primi Polygnotus & Mycon, Attico duntaxat. Hoc secuta ætas ad lumina usa est. Ad umbras autem Scyrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nunc obmutuit. Ceruleum harena est. Huius genera tria fuere antiquitus: Aegyptiū quod maxime probatur: Scythicū, hoc diluitur facile: cumq; teritur, in iiij. colores mutatur, candidiorē nigrioremúe, crassiorē tenuioremúe. Præfertur huic etiamnum Cyprium. Accessit his Puteolanū & Hispaniense, harena ibi confici cœpta. Tingitur autem omne: & in sua coquitur herba, bibitq; succū. Reliqua confectura eadem quæ chrysocollæ. Ex ceruleo fit quod uocatur lomentū: perficitur id lauando terendóue, & hoc est ceruleo candidius. pretia eius, xxij. in libras, cerulei xviij. Vsus in Creta calcis impatiēs. Nuper accessit & Nestorianum ab autore appellatum. Fit ex Aegyptij leuissima parte, pretium eius xl. in libras. Idem & Puteolani usus, præterquam ad fenestras. Vocant cœlon. Non pridè apportari & Indicū est cœptum, cuius pretium xvij. in libras. Ratio in picturæ ad incisuras, hoc est, umbras diuidendas ab lumine. Est & uilissimum genus lomenti, quidam tritū uocant, quinis assibus æstimatū. Cerulei synceri experimentum in carbone ut flaret: Fraus uiola arida decocta in aqua, succoq; per linteū expresso in cretam Eretriam. Vis eius in medicina ut purget ulcera. Itaque & emplastris adijciunt. Item causticis. Teritur difficilime sil. In medendo leuiter mordet, astringitq; &

explet

explet ulcera. Vritur in fictilibus ut prosit. Pretia rerum quæ usquam posuimus, non ignoramus alia in alijs locis esse, & omnibus penè annis mutari, prout nauigationes constiterint, aut ut quisq; mercatus sit, aut aliquis præualens manceps annonam flagellet, non obliti Demetrium à tota Seplasia Neronis principatu accusatum apud consulem: poni tamē necessarium fuit, quæ plerunque erant Romæ, ut exprimeretur autoritas rerum.

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXIIII.

*

PROOEMIVM.

Aeris metalla. CAP. I.

PROXIME dicantur æris metalla, cui & in usu proximū est pretium, imò uero ante argētum ac penè etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoque autoritas, ut diximus. Hinc æra militum, tribuni ærarij, & ærarium, & obærati ab ære dicti. Docuimus quandiu po. Rom. ære tantum signato usus esset, & alia, quæ uetustas tradidit, cum æqualem urbi autoritatem eius declararet, à rege Numa collegio tertio ærariorum fabrûm instituto. Vena quo dictum est modo effoditur, ignique perficitur. Fit & è lapide æroso, quem uocant Cadmiam: celebritas in Asia, & quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiæ. Feruntque nuper etiam in Germania prouincia repertum.

Genera æris, quæ Corinthia, quæ Deliaca, quæ Aeginetica. CAP. II.

FIt & ex alio lapide, quem chalciten uocant in Cypro, ubi prima fuit æris inuentio. Mox uilitas præcipua, reperto in alijs terris præstãtiore, maxime aurichalco, quod præcipuã bonitatem admirationēq; diu obtinuit. Nec reperitur lōgo iam tempore effœta tellure. Proximum bonitate fuit Sallustianū in Ceutronū alpino tractu, non longi & ipsum æui. Successitq; et Liuianum in Gallia. Vtrūq; à metallorum dominis appellatum, illud ab amico diui Augusti, hoc à coniuge, uelocis defectus. Liuianū quoq; certe admodum exiguum inuenitur. Summa gloria nunc in Marianum conuersa, quod & Cordubense dicitur. Hoc à Liuiano cadmiā maxime sorbet, & aurichalci bonitatem imitatur in sestertijs dupondiarijsq;, Cyprio suo assibus cōtentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis se habet. Reliqua genera artificio constãt, quæ suis locis reddentur, summa claritate ante omnia indicata. Quoniã æs confusum auro argentoq; miscebatur, & tamē ars pretiosior erat: nūc incertū est peior hæc sit, an materia. Mirumq;, cū ad infinitū operum pretia creuerint, autoritas artis extincta est. Quæstus causa enim (ut omnia) exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat. Ideo etiã deorū adscripta operi, cum proceres gentium claritatē de hac uia quærerent: adeoq; exoleuit fundendi æris pretiosi ratio, ut iam diu ne fortuna quidē in ære ius artis habeat. Ex illa autē antiqua gloria Corinthium maxime laudatur: hoc casus miscuit, Corintho cū caperetur incensæ: mireq; circa id multorum affectatio fuit. Quippe cum tradatur non alia de causa Verrē, quem Cicero dãnauerat, proscriptū cum eo ab Antonio, quàm quòd Corinthijs se ei cessurum negauisset. At mihi maior pars eorū simulare eã scientiam uidetur, ad segregandos se à cæteris, magis quàm intelligere aliquid ibi subtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus capta est Olympiadis clvi. anno tertio, nostræ urbis dcviij. cum ante seculo fictores nobiles esse desissent, quorū isti omnia signa hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos, ponemus artificum ætates. Nã urbis nostræ annos ex supradicta cōparatione olympiadū, colligere facile erit. Sunt ergo uasa tantum Corinthia, quæ isti elegãtiores modo in esculēta transferunt, modo in lucernas * aut trulleos, nullo munditiarū respectu. Eius tria genera: Cãdidū, argento nitore quàm proxime accedēs, in quo illa mixtura præualuit. Alterum, in quo auri fulua natura: Tertiū in quo æqualis omniū temperies fuit. Præter hæc est, cuius ratio non potest reddi, quanquã hominis manu facta dederit fortuna tēperamentum simulacro signisq;, illud suo colore pretiosum ad iocineris imaginē uergens, quod ideo hepatizon appellant procul à Corinthio: longe tamen ante Aegineticum atq; Deliacū, quæ diu obtinuere principatū. Antiquissima æris gloria Deliaco fuit, mercatus in Delo concelebrante toto orbe, & ideo cura officinis tricliniorum pedibus fulcrisque. Ibi prima nobilitas æris. Peruenit deinde ad deûm simulacra, effigiemq; hominum, & aliorum animaliū. Proxima laus Aeginetico fuit. Insula & ipsa, nec æs gignēs, sed officinarum tēperatura nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario est Romæ. Hic est exemplar Aeginetici æris. Deliaci autem Iupiter in Capitolio in Iouis tonantis æde. illoque ære Myron usus est, hoc Polycletus, æquales atq; condiscipuli. Aemulatio autem & in materia fuit.

* modo in trullas

De candelabris, & tēplorū ornamētis. CAP. III.

PRiuatim Aegina candelabrorum superficiē dūtaxat elaborauit, sicut Tarentum scapos, in his ergo iuncta commendatio officinarum est. Nec pudet tribunorum militariū salarijs emere, cū ipsum nomen à candelarum lumine impositum appareat. Accessio cãdelabri talis fuit. Theonis iussu præconis Clesippus fullo, gibbere præterea & alio fœdus aspectu, emente id Gegania sestertijs Leademq; ostentante cōuiuio emptum ludibrij causa nudatus, atq; impotentia libidinis receptus in thorum, mox in testamentum, prædiues numinum uice illud candelabrū coluit, & hanc Corinthijs fabulam adiecit: uindicatus tamen moribus nobili sepulchro, per quod æterna supra terras

Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cum esse nulla Corinthia candelabra constet, nomen id præcipue in his celebratur, quoniam Mummij uictoria Corinthum quidem diruit, sed cõpluribus Achaiæ oppidis simulacra dispersit. Prisci limina etiam ac ualuas ex ære in templis factitauere. Inuenio & à Cn. Octauio, qui de Perseo rege naualem triũphum egit, factã porticum duplicem ad circum Flaminiũ, quæ Corinthia sit appellata à capitulis æreis columnarum. Vestæ quoq; ædem ipsam Syracusana superficie tegi placuisse. Syracusana sunt in Pantheo capita columnarum à M. Agrippa posita. Quin etiam priuata opulentia eo modo usurpata est. Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius quæstor, quòd ærata ostia haberet in domo. Nam triclinia ærata abacosq́ue & monopodia Cn. Manlium Asia deuicta primum inuexisse triumpho suo, quem duxit urbis anno dlxvij. L. Piso autor est. Antias quidem L. Crassum hæredem L. Crassi oratoris, multa etiam triclinia ærata uendidisse. Ex ære factitauere & cortinas tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maxime Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & lychnuchi pensiles in delubris, aut arborum modo mala ferentium lucentes. Quale est in templo Apollinis Palatini, quod Alexander magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicauerat eidem deo. Transijt deinde ars ubique uulgo ad effigies deorum.

Quando primum simulacrum Romæ factũ, & de origine statuarum, & honore statuarum, & generibus, & figuris. CAP. IIII.

ROmæ simulacrum ex ære factum Cereri primum reperio ex peculio Sp. Cassij, quẽ regnum affectãtem pater ipsius interemerat. Transijt & ab dijs ad hominum statuas atq; imagines multis modis. Antiqui pingebant eas bitumine, quo magis mirum est placuisse auro integere. Hoc nescio an Romanum fuit inuentum: certe etiam Romæ non habet uetustatem. Effigies hominum nõ solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merẽtium, primo sacrorum certaminum uictoria, maximeq́ue Olympiæ: ubi omnium qui uicissent, statuas dicari mos erat. Eorum uero qui ter ibi superauissent, ex membris ipsorũ similitudine expressa, quas iconicas uocant. Athenienses nescio an primi omnium Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis publice posuerint statuas. Hoc actum est eodem anno, quo & reges Romæ pulsi. Excepta deinde res est à toto orbe terrarum humanissima ambitione. Et iam omnium municipiorum foris statuæ ornamentum esse cœpere, prorogariq; memoria hominum, & honores legendi æuo basibus inscribi, ne in sepulchris tantum legerẽtur. Mox forum & in domibus priuatis factum atque in atrijs. Honos clientum instituit sic colere patronos.

De statuis togatis, & quibusdã alijs, & quibus primum in columna, & quando primũ publice, & quæ primũ statuæ Romæ. CAP. V.

TOgatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudæ tenentes hastã, ab epheborum è gymnasijs exẽplaribus, quas achilleas uocant. Græca res est, nihil uelare. At contrà Romana ac militaris, thoracas addere. Cæsar quidẽ dictator loricatam sibi dicari in foro suo passus est. Nam Lupercorũ habitu factæ, tã nouitiæ sunt, quàm quæ nuper prodiere penulis indutæ. Mancinus eodem habitu sibi statuit, quo deditus est. Notatũ ab autoribus, & L. Actium poetam in Camœnarum æde maxima forma statuam sibi posuisse, cum breuis admodum fuisset. Equestres utiq; statuæ Romanã celebrationem habent, orto sine dubio à Græcis exẽplo. Sed illi celetas tantũ dicabant in sacris uictores. Postea uero & qui bigis uel quadrigis uicissent. Vnde & nostris currus in his qui triũphauissent. Serum hoc, & in his non nisi à diuo Augusto seiuges, sicut & elephãti. Non uetus & bigarũ celebratio in his qui prætura functi curru uecti essent per circũ. Antiquior columnarũ, sicut C. Menio, qui deuicerat priscos Latinos, quibus ex fœdere tertias prædæ po. Ro. præstabat, eodemq; in consulatu in suggestu rostra deuictis Antiatibus fixerat, anno urbis ccccxvi. Item C. Duellio, qui primus naualẽ triumphum egit de Pœnis, quæ est etiam nũc in foro. Item P. Minucio præfecto annonæ extra portã trigeminam unciaria stipe collata, nescio an primo honore tali à populo, antea enim è senatu erat: præclara res, nisi friuolis cœpisset initijs. Nanque & Actij Nauij statua fuit ante curiã, cuius basis conflagrauit curia incensa P. Clodij funere. Fuit & Hermodori Ephesij in comitio, legum, quas decemuiri scribebant, interpretis, publice dicata. Alia causa & alia autoritas maior in Oratij Coclitis statua, quæ durat hodieq;, cũ hostes à ponte Sublicio solus arcuisset. Equidem & Sibyllæ iuxta rostra esse non miror, tres sint licet. Vna, quam Sex. Pacuuius Taurus ædilis plebis restituit: Duæ, quas M. Messala. Primas putarem has, & Actij Nauij, positas ætate Tarquinij Prisci, nisi regum antecedentium essent in Capitolio.

De statuis sine tunicis, & quibusdam alijs, & quæ prima Romæ statua equestris: & quando omnes statuæ priuatim & publice sublatæ, & quibus Romæ mulieribus, quæ primæ ab exteris publice positæ. CAP. VI.

EX his Romuli est sine tunica, sicut & Camilli in Rostris, & ante ædem Castorũ fuit Q. Marcij Tremuli equestris togata, qui Samnites bis deuicerat, captaq; Anagnia, populum stipendio liberauerat. Inter antiquissimas sunt et Tulli Cely, L. Roscij, Sp. Nantij, C. Fulcinij in rostris, à Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc à Ro. populo tribui solebat iniuria cæsis, sicut & P. Iunio & T. Coruncano, qui ab Teuca Illyriorum regina interfecti erant. Non omittendum uidetur quod annales annotauere, tripedaneas his statuas in foro statutas. Hæc uidelicet mensura honorata tunc erat. Nõ præteribo C. Octauium

uium ob unū uerbū: hic regem Antiochum, daturum se responsum dicentē, uirga quam tenebat forte circūscripsit, & prius quàm egrederetur circulo illo, respōsum dare coegit. In qua legatione interfecto, senatus statuam poni iussit quàm oculatissimo loco in Rostris. Inuenitur statua decreta & Taraciæ Caiæ siue Suffetiæ uirgini Vestali, ut poneretur ubi uellet. quod adiectum non minus honoris habet, quàm fœminæ esse decretā. Meritum eius in ipsis ponam annalium uerbis: Quòd campum Tiberinum gratificata esset ea populo. Inuenio & Pythagoræ & Alcibiadi in cornibus comitij positas, cum bello Samniti Apollo Pythius fortissimo Græcorum gentis iussisset, & alteri sapiētissimo, simulacra celebri loco dicari, donec Sylla dictator ibi curiā faceret. Mirumq; est illos patres, Socrati cunctis ab eodē deo sapientia prælato Pythagoram prætulisse, aut tot alijs uirtute Alcibiadē, aut quenquam utroque Themistocli. Columnarum ratio erat, attolli supra cæteros mortales, quod & arcus significāt nouitio inuento. Primus tamē honos cœpit à Græcis. Nulliq; arbitror plures statuas dicatas quàm Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem ccclx. statuere, quas mox lacerauerunt, nondum anno hunc numerum dierum excedente. Statuerant Romæ etiam in omnibus uicis C. Mario Gratidiano tribus, ut diximus, easdemq; subuertêre Syllæ introitu. Pedestres sine dubio Romæ fuere in autoritate longo tempore. Equestrium tamen origo perquàm uetus est, cum fœminis etiam honore cōmunicato. Clœliæ enim statua est equestris, ceu parum esset toga eam cingi: cum nec Lucretiæ, nec Bruto qui expulerāt reges, propter quos Clœlia inter obsides fuerat, decernerentur. Hāc primam & Oratij Coclitis publice dicatā crediderim: antè enim sibi ac Sibyllæ Tarquinium, & reges sibi ipsos posuisse uerisimile est: nisi Clœliæ Piso traderet ab his positā qui unà obsides fuerant, redditis à Porsenæ in honorē eius. E diuerso Annius Fœcialis, equestrem quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in uestibulo. Superbi domus, Valeriæ fuisse Publicolæ consulis filiæ, eamq; solam refugisse, Tiberimq; tranauisse, cæteris obsidibus, quæ Porsenæ mittebātur, interemptis Tarquinij insidijs. L. Piso prodidit, M. Aemilio C. Popilio ij. COSS. à censoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, statuas circa forum eorū qui magistratum gesserunt, sublatas omnes, præter eas quæ populi aut senatus sententia statutæ essent. Eam uero, quam apud ædem Telluris statuisset sibi Sp. Cassius qui regnum affectauerat, etiam conflatam à cēsoribus. Nimirum in ea quoq; re ambitioni prouidebant illi uiri. Extant Catonis in cēsura uociferationes, mulieribus Romanis in prouincijs statuas poni. Nec tamē potuit inhibere quo minus Romæ quoque ponerentur, sicuti Corneliæ Gracchorū matri, quæ fuit Africani prioris filia. Sedens huic posita, soleisq; sine amento insignis in Metelli publica porticu, quæ statua nunc est in Octauiæ operibus. Publice autem ab externis posita est Romæ C. Aelio tribuno plebis, lege perlata in Stēnium Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infestauerat, ob id Aelium Thurini statua & corona aurea donauerunt. Iidem postea Fabricium donauere statua, liberati obsidione. Passimq; clientes in clientelas ita recepti: & adeo discrimē omne sublatum, ut Annibalis etiam statuæ tribus locis uisantur in urbe, cuius intra muros solus hostium emisit hastam.

De antiquis statuarijs, & pretijs signorū immodicis, & colossis in urbe celeberrimis. CAP. VII.

FVisse autem statuariam artem familiarem Italiæ quoque & uetustam, indicant, Hercules ab Euandro sacratus, ut ferūt, in foro boario, qui triumphalis uocatur, atque per triumphos uestitur habitu triumphali: præterea Ianus geminus à Numa rege dicatus, qui pacis belliq; argumento colitur, digitis ita figuratis, ut trecentorū sexagintaquinq; dierum nota, per significationem anni, temporis & æui se deū indicaret. Signa quoq; Thuscanica per terras dispersa, quæ in Hetruria factitata non est dubium. Deorum tantum putarē ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen à Romani nominis odio inditū est, propter duo milia statuarum Vulsinios expugnatos obijceret. Mirumq; mihi uidetur, cū statuarum origo tam uetus in Italia sit, lignea potius aut fictilia deorū simulacra in delubris dicata, usq; ad deuictam Asiam, unde luxuria. Similitudines exprimēdi quæ prima fuerit origo, in ea quam plasticen Græci uocant, dici conuenētius erit: etenim prior quàm statuaria fuit. Sed hæc ad infinitum effloruit multorum uoluminum opere, si quis plura persequi uelit: omnia enim quis possit? In M. Scauri ædilitate tria milia signorū in scena tātum fuere temporario theatro. Mūmius deuicta Achaia repleuit urbem: ipse excessit non relicturus filiæ dotē. Cur enim non cum excusatione ponatur? Multa & Luculli inuexere. Rhodi etiámnum iij. milia signorū esse, Mutianus ter cōsul prodidit, nec pauciora Athenis, Olympiæ, Delphis superesse creduntur. Quis ista mortalium persequi possit? aut quis usus noscendi intelligatur? Insignia tamen maxime & aliqua de causa notata, uoluptarium sit attigisse, artificesq; celebratos nominauisse, singulorū quoq; inexplicabili multitudine, cum Lysippus ad sexcēta x. opera fecisse prodatur, tantæ omnia artis, ut claritatem possēt dare uel singula. Numerum apparuisse defuncto eo, cum thesaurū effregisset hæres: solitum enim ex manipretio cuiusq; signi denarios deponere aureos singulos. Euecta supra humanam fidē ars est successu, mox & audacia. In argumentum successus unum exemplū afferam, nec deorum nec hominum similitudinis expressa. Aetas nostra uidit in Capitolio, prius quàm id nouissime conflagrauit à Vitellianis incensum, in cella Iunonis, canem ex ære, uulnus suum lambētem: cuius eximium miraculum & indiscreta ueri similitudo, non eo solum intelligitur, quòd ibi dicata fuerat, uerū & noua satisdatione: nā summa nulla par uidebatur,

capite tutelarios cauere pro ea instituti publici fuit. Audaciæ innumera sunt exempla. Moles quippe excogitatas uidemus statuarũ, quas colossos uocant, turribus pares. Talis est in Capitolio Apollo, translatus à M. Lucullo ex Apollonia Ponti urbe xxx. cubitorum, cl. talentis factus: Talis in campo Martio Iupiter, à Claudio Cæsare dicatus, qui uocatur Pompeianus, à uicinitate theatri. Talis & Tarenti factus à Lysippo xl. cubitorum. Mirum in eo, quòd manu ut ferunt mobilis, ea ratio libramenti est, nullis conuellatur procellis. Id quidem prouidisse & artifex dicitur, modico interuallo, unde maxime flatũ opus erat frangi, opposita columna. Itaq; propter magnitudinẽ difficultatemq; moliendi, non attigit eum Fabius Verrucosus, cum Herculẽ qui est in Capitolio, inde trãsferret. Ante omnes autem in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, quẽ fecerat Chares Lyndius, Lysippi supradicti discipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc simulacrũ post quinquagesimumsextum annum terræmotu prostratum, sed iacens quoq; miraculo est. Pauci pollicem eius amplectuntur. Maiores sunt digiti quàm pleræque statuæ. Vasti specus hiant de fractis membris. Spectantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere stabiliuerat constituens. Duodecim annis tradunt effectum ccc. talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrij, relicto moræ tædio. Sunt alij minores hoc in eadem urbe colossi centum numero, sed ubicunq; singuli fuissent nobilitaturi locum. Præterq; hos deorum quinq;, quos fecit Bryaxis. Factitauit colossos & Italia, uidemus certe Apollinem in bibliotheca templi Augusti Thuscanicum l. pedum à pollice, dubium ære mirabiliorẽ an pulchritudine. Fecit & Sp. Caruilius Iouem qui est in Capitolio, uictis Samnitibus sacrata lege pugnantibus, è pectorabbus eorum ocreisq; & galeis. Amplitudo tanta est, ut conspiciatur à Latiario Ioue. Reliquijs limæ suam statuam fecit, quæ est ante pedes simulacri eius. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quæ P. Lentulus consul dicauit: alterum à Charete supradicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tãtum uictus, ut artificum minime probabilis artificis uideatur. Verum omnem amplitudinem statuarum eius generis uicit ætate nostra Zenodorus, Mercurio facto in ciuitate Galliæ Aruernis, per annos decẽ, HS. cccc. manipretio, postquam satis ibi artem approbauerat, Romã accitus est à Nerone, ubi destinatũ illius principis simulacrum colossum fecit c. x. pedum longitudine, qui dicatus Solis uenerationi est, dãnatis sceleribus illius principis. Mirabamur in officina non modo ex argilla similitudinem insignem, uerum & ex paruis admodũ surculis, quod primum operis instar fuit. Ea statua indicauit interisse fundendi æris sciẽtiam, cum & Nero largiri aurum argentumq; paratus esset, & Zenodorus scientia fingendi cælandiq; nulli ueterum postponeretur. Statuam Aruernorum cum faceret, prouinciæ Vibio Auito præsidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Cassio Syllano auunculo eius præceptori suo Germanicus Cæsar adamata donauerat, æmulatus est, ut uix ulla differentia esset artis. Quantoq; maior in Zenodoro præstantia fuit, tanto magis deprahendi æris obliteratio potest.

Nobilitates ex ære operum & artificum cclxvi. CAP. VIII.

Signis quæ uocant Corinthia, plerıq; in tantũ capiuntur, ut secum circumferant, sicut Hortensius orator sphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo iudicio in altercatione neganti ei se ænigmata intelligere, respondit debere, quoniã sphingem domi haberet. Circumtulit & Nero princeps Amazonem, de qua dicemus. Et paulo antè C. Cestius consularis signũ, quod secum etiã in prælio habuit. Alexandri quoq; Magni tabernaculũ sustinere tradũtur solitæ statuæ, ex quibus ij. ante Martis ultoris ædem dicatæ sunt, totidem ante regiam. Minoribus simulacris signisq; innumera propè artificũ multitudo nobilitata est. Ante omnes tamen Phidias Atheniẽsis, Ioue Olympiæ facto, ex ebore quidem: sed & ex ære signa fecit. Floruit autem Olympiade lxxxiij. circiter ccc. nostræ urbis anno. Quo eodem tẽpore æmuli eius fuere Alcamenes, Critias, Nestocles, Hegeas. Et deinde olympiade lxxxvij. Agelades, Callon, Polycletus, Phragmon, Gorgias, Lacon, Mycõ, Pythagoras, Scopas, Perelius. Ex his Polycletus, discipulos habuit Argium, Asopodorũ, Alexim, Aristidem, Phrynonem, Dinonem, Athenodorũ, Daneam Clitorium, Myronem Lyciũ. Nonagesimaquinta olympiade floruere Naucydes, Dinomedes, Canachus, Patrocles. Centesima secunda Polycles, Cephisodotus, Leochares, Hypatodorus. Centesima quarta Praxiteles, Euphranor. Centesimaseptima Echion, Therimachus. Centesima quartadecima Lysippus fuit, & cũ eo Alexander Magnus. Itẽ Lysistratus & frater eius Sthenis, Euphronides, Sostratus, Ion, Silanion. In hoc mirabile, quòd nullo doctore nobilis fuit ipse. Discipulos habuit Zeuxim & Iadem. Centesima uicesima Eutychides, Eutycrates, Lahippus, Cephisodotus, Timarchus, Pyromachus. Cessauit deinde ars, ac rursus olympiade centesimaquinquagesima quinta reuixit, cum fuere longe quidẽ infra prædictos, probati tamẽ, Antheus, Callistratus, Polycles, Athenæus, Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita distinctis celeberrimorũ ætatibus insignes raptim transcurrã, reliqua multitudine passim dispersa. Venere autẽ & in certamen laudatissimi, quanquam diuersis ætatibus geniti, quoniã fecerant Amazonas: quæ cum in templo Ephesiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatissimam ipsorum artificum qui præsentes erant iudicio, cum apparuit eam esse, quam omnes secundam à sua quisq; iudicassent. Hæc est Polycleti, proxima ab ea Phidiæ, tertia Ctesilæ, quarta Cydonis, quinta Phragmonis. Phidias, præter Iouem Olympium, quẽ nemo æmulatur,

æmulatur, fecit & ex ebore æque Mineruam Athenis, quæ est in Parthenone astãs. Ex ære uero, præter Amazonem supradictam, Mineruã tam eximiæ pulchritudinis, ut à forma cognomen acceperit. Fecit & Cliduchum & aliam Mineruã, quam Romæ Aemilius Paulus ad ædẽ Fortunæ dedicauit. Item duo signa quæ Catulus in eadem æde posuit palliata. Et alterum colossicon nudũ, primusq; artem toreuticen aperuisse atq; demõstrasse merito iudicatur. Polycletus Sicyonius Ageladis discipulus, Diadumenũ fecit molliter iuuenem c. talentis nobilitatũ. Idem & Doryphorum uiriliter puerum. Fecit & quẽ canona artifices uocãt, lineamenta artis ex eo petentes uelut à lege quadã: solusq; hominum artẽ ipse fecisse, artis opere iudicatur. Fecit & distringentẽ se, & nudũ talo incessentem. Duosq; pueros, itẽ talis nudos ludentes, qui uocantur Astragalizontes, & sunt in Titi imperatoris atrio, quo opere nullũ absolutius pleriq; iudicant. Itẽ Mercuriũ qui fuit Lysimachiæ: Herculẽ qui Romæ, Antæũ à terra sustinẽtem. Artemona, qui Periphoretos appellatus est. Hic cõsummasse hanc sciẽtiam iudicatur, & toreuticen sic erudisse, ut Phidias aperuisse. Proprium eiusdẽ, ut uno crure insisterent signa, excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, & penè ad unũ exemplũ. Myronẽ Eleutheris natũ, & ipsum Ageladis discipulũ, bucula maxime nobilitauit, celebratis uersibus laudata, quãdo alieno pleriq; ingenio magis quàm suo commendantur. Fecit & canem, & discobolon, & Persea, & Pristas, & Satyrũ admirantem tibias, & Mineruam, Delphicos pentathlos, Pancratiastas, Herculem etia, qui est apud circũ maximum in æde Põpeii Magni. Fecisse & cicadæ monumẽtum ac locustæ, carminibus suis Erinna significat. Fecit & Apollinẽ, quem à triumuiro Antonio sublatũ restituit Ephesiis diuus Augustus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicasse uarietatem uidetur, numerosior in arte quàm Polycletus, & symmetria diligentior: & ipse tamẽ corporum tenus curiosius animi sensus nõ expressisse. capillum quoq; & pubem nõ emendatius fecisse, quàm rudis antiquitas instituisset. Vicit eũ Pythagoras Rheginus ex Italia, Pãcratiaste Delphis posito. Eundẽ uicit & Leontius, qui fecit stadiodromon Astylon, qui Olympiæ ostenditur, & Libyn puerũ tenentem tabellã eodẽ loco, & mala ferentẽ nudũ. Syracusis autem claudicãtem, cuius ulceris dolorem sentire etiã spectantes uidentur. Item Apollinem citharœdũ, serpentemq; eius sagittis confici, qui Dicæus appellatus est, quod cũ Thebæ ab Alexandro caperentur, aurũ à fugiente cõditum, sinu eius celatum esset. Hic primus neruos & uenas expressit, capillumq; diligẽtius. Fuit & alius Pythagoras Samius, initio pictor, cuius signa ad ædẽ Fortunæ huiusce deæ septẽ nuda, & senis unũ, laudata sunt. Hic supradicto facie quoque indiscreta similis fuisse traditur. Rhegini autẽ discipulus et filius sororis fuisse Sostratus. Lysippum Sicyoniũ Duris negat, Tullius fuisse discipulum affirmat, sed primo ærarium fabrũ, audendi rationẽ cœpisse pictoris Eupompi responso. Eum enim interrogatum, quẽ sequeretur antecedentium, dixisse demonstrata hominũ multitudine, naturam ipsam imitandã esse, nõ artificem. Plurima ex omnibus signa fecit, ut diximus fœcundissimæ artis, inter quæ distringentẽ se, quẽ M. Agrippa ante thermas suas dicauit, mire gratũ Tiberio principi. qui nõ quiuit temperare sibi in eo, quanquam imperiosus sui inter initia principatus, transtulitq; in cubiculũ, alio ibi signo substituto: cum quidem tanta pop. Romani contumacia fuit, ut magnis theatri clamoribus reponi Apoxyomenon flagitauerit, princepsq; quanquam adamatũ reposuerit. Nobilitatur Lysippus & temulenta tibicina, & canibus ac uenatione. In primis uero quadriga cum sole Rhodiorum. Fecit & Alexandrum Magnũ multis operibus, à pueritia eius orsus. Quam statuã inaurari iussit Nero princeps, delectatus admodũ illa. Dein cum pretio perisset gratia artis, detractum est aurũ: pretiosiorq; talis existimatur, etiam cicatricibus operis atq; concisuris, in quibus aurum hæserat, remanentibus. Idẽ fecit Hephæstionem Alexandri Magni amicũ, quem quidam Polycleto ascribunt, cum is centũ propè annis antè fuerit. Idem Alexandri uenationẽ, quæ Delphis sacrata est, Athenis Satyrorum turmã. Alexandrum amicorũq; eius imagines summa omniũ similitudine expressit. Has Metellus Macedonia subacta transtulit Romã. Fecit & quadrigas multorũ generum. Statuariæ arti plurimũ traditur contulisse, capillum exprimẽdo, capita minora faciẽdo quàm antiqui, corpora graciliora sicciorаq;, per quæ proceritas signorũ maior uidetur. Non habet Latinũ nomen symmetria, quam diligentissime custodiuit, noua intactaq; ratione quadratas ueterum staturas permutãdo: uulgoq; dicebat, ab illis factos quales essent homines, à se quales uiderentur esse. Propriæ huius uidẽtur esse argutiæ operũ, custoditæ in minimis quoq; rebus. Filios & discipulos reliquit laudatos artifices, Lahippum & Bedã, sed ante omnes Euthycratem: quanquã is constantiam patris potius æmulatus quàm elegantiã, austero maluit genere quàm iucũdo placere. Itaq; optime expressit Herculem Delphis & Alexandrũ, Thespin uenatorem & Thespiadas prælium equestre, ad Trophonii oraculum. Quadrigas Medeæ cõplures. Equum cum fiscinis. Canes uenantiũ. Huius porrò discipulus fuit Thysicrates, & ipse Sicyonius, sed Lysippi sectæ propior, ut uix discernantur cõplura signa, ceu senex Thebanus, Demetrius rex, Peucestes Alexãdri Magni seruator, dignus tanta gloria. Artifices qui cõpositis uoluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrãt & Telephanem Phoceum, ignotum aliâs, quoniam in Thessalia ubi habitauerat, latuerint opera eius: alioquin suffragiis ipsorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ. Laudant eius Larissam, & Spinarũ pentathlan, & Apollinem. Alii non hanc ignobilitatis

fuisse causam, sed quoniam se regum Xerxis atq; Darei officinis dediderit, existimant. Praxiteles quoque marmore felicior ideo & clarior fuit. Fecit tamẽ ex ære pulcherrima opera: Proserpinæ rapiũ. Item Catagusam & Ebrietatem, & Liberũ patrem, nobilemq; unà Satyrum, quem Græci periboeton cognominant. Signa etiã quæ ante Felicitatis ædem fuere, Venerẽq; quæ cum ipsa æde incendio cremata est Claudij principatu, marmoreæ illi suæ per terras inclytæ parẽ. Item Stephusam, Spilumenem, Oenophorũ, Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas, quos à Xerxe Persarum rege captos uicta Perside Atheniensibus remisit Magnus Alexander. Fecit & puberẽ subrepenti lacertæ comminus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon uocant. Spectatur & duo signa eius diuersos affectus exprimẽtia, flentis matronæ & meretricis gaudentis. Hanc putant Phrynen fuisse, deprahenduntq; in ea amorem artificis, & mercedem in uultu meretricis. Habet simulacrũ & benignitas eius. Calamidis enim quadrigæ aurigam suum imposuit, ne melior in equorũ effigie defecisse in homine crederetur. Ipse Calamis & alias quadrigas bigasq; fecit, equis semper sine æmulo expressis. Sed ne uideatur in hominum effigie inferior, Alcmena nullius est nobilior. Alcamenes Phidiæ discipulus & marmorea fecit, & æreum pentathlon, qui uocatur encrinomenos. At Polycleti discipulus Aristides quadrigas bigasq;. Et Iphicratis leæna laudatur. Scortum hæc lyræ cantu familiare Harmodio & Aristogitoni, consilia eorũ de tyrannicidio, usq; ad mortẽ excruciata, tyrannis non prodidit. Quamobrem Athenienses & honorẽ habere ei uolentes, nec tamẽ scortum celebrasse, animal nominis eius fecere: atq; ut intelligeretur causa honoris, in opere linguam addi ab artifice uetuerunt. Briaxis Aesculapium & Seleucum fecit. Bedas adorantem Batton Apollinem, & Iunonem, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. Cresilas uulneratum deficientem, in quo possit intelligi quantũ restet animæ. & Olympium Periclem dignum cognomine. Mirumq; in hac arte est, quòd nobiles uiros nobiliores fecit. Cephisodorus Mineruam mirabilem in portu Atheniẽsium, & aram ad templum Iouis Seruatoris in eodẽ portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinem nudũ, qui Philesius cognominatur in didymæo Aeginetica æris temperatura. Ceruumq; unà ita uestigijs suspendit, ut linum subter pedes trahatur, alterno morsu digitis calceq; retinentibus solum, ita uertebrato dente utrisq; in partibus, ut à repulsu per uices resiliat. Idem Celetizontas pueros fecit. Chæreas Alexandrũ Magnum & Philippum patrem eius fecit. Ctesilaus doryphoron, & Amazonem uulneratam. Demetrius Lysimachen, quæ sacerdos Mineruæ fuit annis lxiiij. Idem & Mineruã quæ musica appellatur, quoniam dracones in Gorgone eius ad ictus citharæ tinnitu resonant. Idem equitẽ Sarmenẽ qui primus de equitatu scripsit. Dædalus & ipse inter fictores laudatus, pueros duos distringentes se fecit. Dinomenes Protesilaũ & Pythodemum luctatorem. Euphranoris Alexãder Paris est, in quo laudatur, quòd omnia simul intelligantur, iudex dearum, amator Helenæ, & tamen Achillis interfector. Huius est Minerua Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitoliũ à Q. Luctatio Catulo dicata. & simulacrũ Boni euentus, dextra pateram, sinistra spicam ac papauer tenens. Item Latona puerpera Apollinẽ & Dianam infantes sustinens in æde Cõcordiæ. Fecit & quadrigas bigasq;, & Cliduchon eximia forma. & uirtutem & Græciã, utrasq; colosseas: mulierẽ ministrantem & adorantem. Item Alexandrum & Philippũ in quadrigis. Eutychides Eurotã, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere. Hegiæ Minerua, Pyrrhusq; rex laudatur, & celetizontes pueri, & Castor ac Pollux ante ædẽ Iouis tonãtis. In Pario colonia Hercules Isidori. Buthyreus Lycius Myronis discipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum sufflantẽ languidos ignes, & argonautas. Leocras aquilam, sentientem quid rapiat in Ganymede & cui ferat, parcẽtem unguibus etiã per uestem. Puerũ Autolycon pancratio uictorẽ, propter quem Xenophon Symposium scripsit: Iouẽq; illũ tonantem in Capitolio ante cuncta laudabilẽ. Itẽ Apollinem diadematum. Lyciscus Lagonem puerũ subdolæ ac fucatæ uernilitatis. Lycius & ipse puerũ suffitorem. Menæchmi uitulus genu premitur, replicata ceruice: ipseq; Menæchmus scripsit de sua arte. Naucydes Mercurio & Discobolo & immolante arietem censetur. Naucerus luctatorem anhelantẽ fecit. Niceratus Aesculapium & Hygiã, qui sunt in Cõcordiæ templo Romæ. Phyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Policles Hermaphroditum nobilẽ fecit. Pyrrhus Hygiam & Mineruã. Phœnix Lysippi discipulus Epithersen. Stipax Cyprius uno celebratur signo, Splanchnopte: Periclis olympij uernula hic fuit, exta torrens, ignem oris pleni spiritu accendens. Sillanion Apollodorum fecit, fictorem & ipsum, sed inter cũctos diligentissimum artis, & inimicum sui iudicem, crebro perfecta signa frangentem, dum satiare cupiditatem nequit artis, & ideo insanum cognominatum. Hoc in eo expressit, nec hominem ex ære fecit, sed iracundiam: & Achillem nobilem. Item Epistatem exercentem athletas. Strongylion Amazonem. quam ab excellentia crurum Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis principis circumlatã. Item fecit puerum, quem amando Brutus Philippẽsis cognamine suo illustrauit. Theodorus qui labyrinthum fecit Sami, ipse se ex ære fudit, præter similitudinem mirabilem fama magnæ subtilicatis celebratus. Dextra limã tenet, læua tribus digitis quadrigulam tenuit translatam Præneste, tantæ paruitatis, ut totam eam currumque & aurigam integeret alis simul facta musca. Xenocrates Tisicratis discipulus, aut, ut alij, Euthycratis, uicit utrosq; copia signorũ, & de sua arte cõposuit uolumina. Plures artifices

fecere

fecere Attali & Eumenis aduersus Gallos prælia, Isigonus, Phyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit uolumina de sua arte. Boeti, quanquã argento melioris, infans eximie anserem strangulat. Atq; ex omnibus quæ retuli, clarissima quæq; in urbe iam sunt dicata à Vespasiano principe in templo Pacis, alijsq; eius operibus, uiolentia Neronis in urbem conuecta, & in sellarijs domus aureæ disposita. Præterea sunt æqualitate celebrati artifices, sed nullis operum suorũ præcipui. Ariston qui & argentũ cælare solitus est, Callias, Ctesias, Cantharus Sicyonius, Dionysodorus Critiæ discipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, & Hecatæus. Argẽti cælatores, Lesbocles, Prodorus, Pythodicus, Polygnotus. Iidẽ pictores nobilissimi. Item ex cælatoribus Stratonicus, Scymnus qui fuit Critiæ discipulus. Nũc percẽsebo eos qui eiusdẽ generis opera fecerunt, ut Apollodorus, Androbulus, Asclepiodorus, Aleuas philosophos: Apellas & adorãtes fœminas Antigonus & Perixyomenõ tyrãnicidasq; supradictos. Antimachus, Athenodorus fœminas nobiles: Aristodemus & luctatores bigasq; cum auriga, philosophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiam suam huius quoque Doryphorus. Cephisodori duo fuere: Prioris est Mercurius, Liberum patrem in infantia nutriens. Fecit & concionantem manu elata: persona in incerto est. Sequens philosophos fecit. Colotes, qui cum Phidia Iouem olympium fecerat, philosophos. Itẽ Cleon & Cenchramis, & Callicles, & Cephis: Chalcosthenes & comœdos & athletas. Dahippus Perixyomenon. Daiphron, & Democritus, & Dæmon philosophos. Epigonus omnia ferè prædicta imitatus præcessit in tubicine, & matri interfectæ infante miserabiliter blandiẽte. Eubolidis digitis computans, Mycon athletis spectatus, Menogenes quadrigis. Nec minus Niceratus omnia quæ cæteri aggressus, repræsentauit Alcibiadẽ, lampadeque accensa matrem eius Demaraten sacrificantem. Pisicrates bigæ Pitho mulierẽ imposuit. Idemq; fecit Martem & Mercurium qui sunt in Concordiæ templo Romæ. Perillum nemo laudat sæuiorem Phalaride tyranno, cui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne subdito, & primus eum expertus cruciatum iustiore sæuitia. In hoc à simulacris deûm hominumq; deuocauerat humanissimam artem. Ideóne tot conditores eius elaborauerant, ut ex ea tormenta fierent? Itaque una de causa seruantur opera eius, ut quisquis illa uideat, oderit manus. Sthenis Cererem, Iouem, Mineruam fecit, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. Idem flentes matronas, & adorantes sacrificãtesq;. Simon canem & sagittariũ fecit. Stratonicus cælator ille philosophos, Scopas uterq;. Athletas autem & armatos, & uenatores, sacrificantesque Battõ, Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Lophon, Lyson, Leon, Menodorus, Myagrus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes idem pictura clarissimus, ut dicemus, Patrocles, Polis, Posidonius, qui & argentum cælauit nobiliter natione Ephesius, Periclymenus, Philon, Simenus, Timotheus, Theomnestus, Timarchides, Timon, Tisias, Thrason. Ex omnibus autẽ maxime cognomine insignis est Callimachus, semper calumniator sui, nec finem habens diligentiæ, ob id Cacizotechnos appellatus, memorabilis exemplo adhibendi curæ modum. Huius sunt saltantes Lacænæ, emendatum opus, sed in quo gratiam omnem diligentia abstulerit. Hunc quidam & pictorem fuisse tradunt. Non ære captus nec arte unam solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione nõ uendidit Cato, sed quia philosophi erat, ut obiter hoc quoq; noscatur tam inane exemplum. In mẽtione statuarum est & una non prætereunda, licet autoris incerti, iuxta rostra Herculis tunicati, eleo habitu Romæ, torua facie sentienteq; suprema in tunica. In hac tres sunt tituli. L. Luculli imperatoris, de manubijs: alter, pupillum Luculli filium ex S. C. dedicasse: tertius, T. Septimium Sabinũ ædilem curulem ex priuato in publicum restituisse. Tot certaminum tãtæq; dignationis simulacrum id fuit. Nunc reuertemur ad differentias æris & mixturas. In Cyprio coronarium & regulare est, utrunq; ductile. Coronarium tenuatur in laminas, taurorumq; felle tinctum, speciem auri in coronis histrionum præbet. Idemq; in uncias additis auri scrupulis senis, prætenui pyropi bractea ignescit. Regulare & in alijs fit metallis, itemq; caldariũ. Differentia, quod caldarium funditur tãtum, malleis fragile, quibus regulare obsequitur, ab alijs ductile appellatum, quale omne Cyprium est. Sed & in cæteris metallis, cura distat à caldario. Omne enim purgatis diligentius igni uitijs, excoctisq;, regulare est. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiæ prouincijsque. Sed octonas plumbi libras addunt, & lene recoquunt propter inopiã ligni. Quantum ea res differentiæ afferat, in Gallia maxime sentitur, ubi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim coctura, nigrum atque fragile conficitur. Præterea semel recoquunt, quod sæpius fecisse, bonitati plurimum confert.

Differentiæ æris & mixturæ, & de seruando ære. CAP. IX.

ID quoque notasse non ab re est, æs omne frigore magno melius fundi. Sequens temperatura statuaria est, eademque tabularis, hoc modo. Massa proflatur in primis, mox in proflatum additur tertia portio æris collectanei, hoc est, ex usu coempti. Peculiare in eo condimentum attritu domiti, & consuetudine nitoris ueluti mansuefacti. Miscentur & plumbi argentarij pondo duodena ac selibræ, centenis proflati. Appellatur etiamnũ & formalis temperatura æris tenerrimi, quoniam nigri plumbi decima portio additur, & argentarij uigesima, maximeq; ita colorẽ bibit, quẽ Græcanicum uocãt. Nouissima est quæ uocatur ollaria, uase nomẽ hoc dante, ternis aut quaternis libris plumbi argẽtarij in centenas æris additis. Cyprio si addatur plumbum, colos purpuræ fit in statuarum prætextis. Æra extersa rubiginẽ celerius trahũt

quàm neglecta, nisi oleo perunguantur. Seruari ea optime in liquida pice tradunt. Vsus æris ac perpetuitatẽ monumentorũ iam pridem translatus est, tabulis æreis, in quibus publicæ constitutiones inciduntur.

De cadmia medicinæ. CAP. X.

METalla æris multis modis instruunt medicinã: utpote cũ ulcera omnia ibi ocyßime sanentur. Maxime tamẽ prodest cadmia. Fit sine dubio hæc & in argenti fornacibus, candidior ac minus põderosa, sed nequaquam comparanda æràriæ. Plura autem genera sunt. Nãq; ipse lapis, ex quo fit æs, cadmia uocatur, fusuris necessarius, medicinæ inutilis. hic rursus in fornacibus existit, aliamq; nominis sui originẽ recipit. Fit autẽ egesta flãmis atq; flatu tenuißima parte materiæ, & cameris lateribúsue fornaciũ pro quantitate leuitatis applicata. Tenuißima est in ipso fornaciũ ore, qua flammæ eluctãtur, appellata capnitis, exusta, & nimia leuitate similis fauillæ. Interior optima cameris dependẽs, & ab eo argumẽto botrytis cognominata: põderosior hæc priore, leuior porrò secuturis. Duo eius colores: deterior cinereus, puniceus melior, friabilis, oculorumq; medicamentis utilißima. Tertia est in lateribus fornaciũ, quæ propter grauitatẽ ad cameras peruenire non potuit. Hæc dicitur placitis, & ipsa ab argumento, crusta uerius quàm pumex, intus uaria, ad psoras utilior, & ad cicatrices trahendas. Fluũt & ex ea duo alia genera: onychitis extra penè cærula, intus onychis maculis similis. Ostracitis tota nigra, & cæterarũ sordidißima, uulneribus maxime utilis. Omnis autẽ cadmia in Cypri fornacibus optima, iterũq; à medicis coquitur carbone puro, atq; ubi in cinerẽ rediit, extinguitur uino aminæo, quæ ad emplastra præparatur, quæ uero ad psoras, aceto. Quidã in ollis fictilibus tusam urunt, ac lauãt in mortarijs, postea siccant. Nymphodorus lapidẽ ipsum quàm grauißimũ spißißimumq; urit pruna, & exustũ Chio uino restinguit tũditq;, mox linteo cribrat, atq; in mortario terit, mox aqua pluuia macerat, iterũq; terit quod subsidit, donec cerussæ similis fiat nulla dentiũ offensa. Eadem Iollæ actio, sed quàm purißimũ lapidem eligit. Cadmiæ effectus, siccare, persanare, sistere fluxiones, pterygia et sordes oculorũ purgare, scabriciẽ extenuare, & quicquid in plũbi effectu dicemus. Et æs ipsum ad omnia eadẽ uritur, præterq; albugines oculorũ & cicatrices. Vlcera quoq; oculorũ cum lacte sanat, idq; Aegyptij collyrij modo terunt in coticulis. Facit & uomitiones è melle sumptũ. Vritur autem Cypriũ in fictilibus crudis cũ sulphuris pari pondere, circumlito spiramento in caminis donec uasa ipsa percoquantur. Quidam & salem addũt, alij alumen pro sulphure, alij nihil: sed aceto tantum aspergunt. Vstum teritur mortario Thebaico, aqua pluuia lauatur, minore effectu, iterumq; adiecta largiore teritur, & dum considat relinquitur: hoc sæpius, donec ad speciẽ minij redeat. Tunc siccatum in sole, in ærea pyxide seruatur.

De scoria, & flore, & squama æris, & stomomate, & ærugine, & hieracio. CAP. XI.

ET scoria æris simili modo lauatur, minore effectu quàm æs ipsum. Sed & æris flos medicinæ utilis est. Fit ære fuso, & in alias fornaces translato: ibi flatu crebriore excutiuntur uelut milij squamæ, quas uocant florem. Cadunt autẽ, cum panes æris aqua refrigerantur rubentq;. Similiter ex eis fit, quã uocant lepida, & sic adulteratur flos, ut squama ueniat pro eo. Est autẽ squama hæc decussa in clauis, per quos panes ærei ferruminantur. In Cyprijs maxime officinis omnia. Differentia hæc est, quòd squama excutitur ictibus ijsdem panibus, flos cadit sponte. Squamæ est alterũ genus subtilius, ex summa scilicet lanugine decussum, quod uocant stomoma. Atq; hæc omnia medici, quod pace eorum dixisse liceat, ignorãt, pars maior & nominibus, in tantũ à cõficiẽdis his medicaminibus absunt, quod esse propriũ medicinæ solebat. Nũc quoties incidêre in libellos, componere ex his uolentes aliqua, hoc est, impendio miserorũ experiri commentaria, credunt seplasiæ, ea omnibus quidem fraudibus corrũpenti, factaq; iampridem emplastra & collyria mercãtur, tabesq; merciũ. Fraus seplasiæ sic exteritur. Et squama autẽ & flos urũtur in patinis fictilib. aut æreis, deinde lauãtur, ut suprà, ad eosdem usus. Et amplius ad nariũ carnosa uitia, itẽq; sedis, & grauitates auriũ, per fistulas in eas flatu impulsa, & ulcera oris farina admota. Tollit & tonsillas cũ melle. Fit & ex candido ære squama: Cypria longe efficacior. Necnon urina pueri prius macerãt clauos panesq;. Quidã uero excussam squamã terunt, & aqua pluuia lauãt. Dant & hydropicis eã duabus drachmis in mulsi hemina, & illinũt cũ polline. Aeruginis quoq; magnus usus. Sed pluribus fit ea modis. Nãq; & è lapide ex quo coquitur æs deraditur, & ære candido perforato, atq; in cadis super acetũ suspẽso, æreo obturatis operculo, multo probatiore quàm si hoc idẽ squamis fiat. Quidã uasa ipsa cãdidi æris fictilibus cõdunt in aceto, raduntq; x. die. Alij uinaceis cõtegunt, totidemq; post dies radunt. Alij delimatã æris scobẽ aceto spargũt, uersantq; spathis sæpius die, donec absumatur. Eandemq; scobẽ alij terere in mortarijs æreis ex aceto malunt. Ocyßime uero contrahit coronariũ æruginem, recisamentis in acetũ additis. Adulterant marmore trito maxime Rhodiam æruginẽ. Alij pumice aut gummi. Præcipue autẽ fallit atramento sutorio adulterata. Cætera enim dente deprehendũtur, stridentia in frendẽdo. Experimentum in batillo ferreo. Nam quæ syncera est, suum colorem retinet: quæ mixta atramento, rubescit. Deprehenditur & papyro, galla prius macerato: nigrescit enim statim ærugine illita. Deprehenditur & uisu, maligne uirẽs. Sed siue syncerã siue adulteratam, aptißimũ est siccatã in patina noua uri & uersari, donec fauilla fiat: postea teritur & reconditur. Aliqui in crudis fictilibus urũt, donec figlinum percoquatur. Nonnulli & thus masculũ admiscent. Lauatur autẽ ærugo sicut cadmia. Vis eius collyrijs oculorũ aptißima, delacrymationibus mordendo proficiẽs. Sed ablui necessariũ penicillis calidis, donec rodere desinat.

Hieracium

Hieracium uocatur collyrium, quod ita maxime constat temperatur autem id ammoniaci uncijs quatuor, æruginis Cypriæ duabus, atramẽti sutorij, quod chalcanthum uocant, totidem, misyos uero una, croci sex. Hæc omnia trita aceto Thasio colliguntur in pilulas, excellentis remedij contra initia glaucomatũ & suffusionum, cõtra caligines & scabritias & albugines, ac genarum uitia. Cruda autẽ ærugo uulnerarijs emplastris miscetur. Oris etiã gingiuarumq; ulceratione mirifice emendat, & labiorum ulcera cũ oleo. Quod si & cera addatur purgat, & ad cicatricẽ perducit. Ærugo & callum fistularum erodit, uitiorumq; quæ circa sedem, siue per se, siue cum ammoniaco illita, uel collyrij modo in fistulas adacta. Eademq; cum resina terebinthina tertia parte subacta, lepras tollit.

De scolecia, & chalciti, & misy, & sory, & chalcantho. CAP XII.

Est & alterum genus æruginis, quam uocant scoleciam, in Cyprio ære, hoc trito alumine & sale aut nitro pari pondere cũ aceto albo quàm acerrimo. Non fit hoc nisi æstuosissimis diebus circa canis ortũ. Teritur autem donec uiride fiat, cõtrahatq; se in uermiculorum speciem, unde & nomen. Quod uitium ut emendetur, duæ partes quæ fuere aceti, miscentur urinæ pueri impubis. Idem autẽ in medicamentis & santernæ efficit, qua diximus aurum ferruminari, usus utriusq; qui æruginis. Scolecia fit & per se rasa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus. Chalcitim uocant lapidem ex quo & ipsum æs coquitur. Distat à cadmia, quòd illa super terram ex subdialibus petris caeditur, hæc ex obrutis. Itẽ, quòd chalcitis friat se statim mollis natura, ut uideatur lanugo concreta. Est & alia distinctio, quod chalcitis tria genera continet, æris, & misyos, & soryos, de quibus singulis dicemus suis locis. Habet autem æris uenas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili uenarum discursu, friabilis, nec lapidosa. Putant & recẽtem utiliorem esse, quoniam inueterata sory fiat. Vis eius ad excrescentia in ulceribus, sanguinem sistere, gingiuas, uuam, tonsillas farina compescere. Vuluæ quoq; uitijs in uellere imponitur. Cum succo uero porri, uerendorum additur emplastris. Maceratur autẽ in fictili ex aceto circunlito fimo diebus xl. & colorem croci trahit. Tunc admixto cadmiæ pari pondere, medicamentum efficit, psoricon dictum. Quòd si duæ partes chalcitidis tertia cadmiæ temperentur, acrius hoc idem fiet. Acrius etiámnum & uehementius, si aceto quàm uino temperẽtur. Tosta uero efficacior fit ad eadem omnia. Sory Aegyptium maxime laudatur, multum superato Cyprio, Hispaniensi & Africo, quanquã oculorum quoque curationi quidam utilius Cyprium putant, sed in quacũq; natione optimũ, cui maximum uirus olfactu, tritumq; pinguiter nigrescens, & spongiosum. Stomacho res contraria in tantum, ut quibusdã olfactu modo uomitiones moueat, & Aegyptiũ quidem tale. Alterius nationis contritũ splẽdescit. Et misy est lapidesius. Prodest autem & dentiũ dolori, si contineatur atq; colluat: & oris ulceribus grauibus, quæq; serpũt. Vritur carbonibus, ut chalcitis. Misy aliqui tradiderunt fieri exusto lapide in scrobibus, flore eius luteo miscente se ligni pinei fauilla. Reuera autem è supradicto fit lapide, concretum natura discretumq;, & optimum in Cypriorũ officinis. cuius nota sunt friati aureæ scintillæ, & cũ teratur harenosa natura, siue terra chalcitidi similis. Hoc admiscent qui aurum purgant. Vtilitas autẽ eius infusi cum rosaceo auribus purulentis, & lana impositi capitis ulceribus. Extenuat etiã scabritias oculorum inueteratas. Præcipue utile tonsillis, contraq; anginas & suppurata. Ratio, ut xvi. drachmæ in hemina aceti coquantur addito melle, donec lentescat. Sic ad supradicta utile est. Quoties opus sit molliri uim eius, mel aspergitur. Erodit & callũ fistularum ex aceto fouentium, & collyrijs additur. Sistit & sanguinẽ, ulceraq; quæ serpant, quæ'ue putrescant. Absumit & excrescentes carnes. Peculiariter uirilitatis uitijs utile, & fœminarũ profluuium sistit. Græci cognationem æris nomine fecerunt & atramento sutorio. Appellant enim chalcanthum. Nec ullius æque mira natura est. Fit & in Hispaniæ è puteis stagnísue, id genus aquæ habentibus. Decoquitur ea, admixta dulci pari mensura, & in piscinas ligneas funditur. Immobilibus super has transtris dependent restes lapillis extentæ, quibus adhærescens limus uitreis acinis imaginẽ quandam uuæ reddit. Exemptũ ita siccatur diebus xxx. Color est ceruleus perquàm spectabili nitore, uitrumq; esse creditur: diluendo fit atramentũ tinguendis corijs. Fit & pluribus modis, genere eo in scrobes cauato: quarũ è lateribus distillantes hyberno gelu stirias, stalagmias uocant, neq; est purius aliud. Sed ex eo candidũ colorem sentientem uiolam, leucoion appellant. Fit & in saxorũ catinis, pluuia aqua corriuato limo gelãte. Fit & salis modo, flagrantissimo sole admissas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia, fossile aut factitium appellant. hoc pallidius: & quantum colore, tantum bonitate deterius. Probãt maxime Cyprium in medicinæ usu. Sumitur ad depellenda uentris animalia drachmæ põdere cum melle. Purgat & caput dilutum, ac naribus instillatum. Item stomachum, cũ melle aut aqua mulsa sumptum. Medetur & oculorum scabritiei dolorisq;, necnon & caligini, & oris ulceribus. Sistit & sanguinem narium. Item hæmorrhoidum. Extrahit ossa fracta cũ semine hyoscyami. Suspẽdit epiphoras, penicillo fronti impositum. Efficax & in emplastris ad purganda uulnera, & excrescentia ulcerũ. Tollit & uuas, uel si decocto tangantur. Cũ lini quoq; semine superponitur emplastris ad dolores tollẽdos: quodq; ex eo cãdicat, in eo usu præfertur uiolaceis, & grauitati aurium per fistulas inspiratur. Vulnera etiam per se illitum sanat, sed stringit cicatrices. Nuperq; inuentum, ursorũ in harena & leonum ora aspergere illo: tantaq; est uis in astringendo, ut non queãt mordere.

De pom

De pompholyge, & spodo, & antispodo, & diphryge, & triente Seruilio. CAP. XIII.

ETiamnum in ærarijs reperiuntur quem uocant pompholygē & spodon. Differentia, quòd pōpholyx lotura paratur, spodos illota est. Aliqui id quod sit candidum leuissimumq; pompholygem dixere, & esse æris & cadmiæ fauillam. Spodon nigriorē ponderosioremq; esse, derasam parietibus fornacium, mixtis scintillis, aliquando & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris præstat, & si tāgatur lingua, saporem horridum. Conuenitq; oculorū medicamētis, quibuscunq, uitijs occurrēs, & ad omnia quæ spodos: hoc solum distat, quòd huius elutior uis est. Additur & in emplastra, quibus lenis quæritur refrigeratio & siccatio. Vtilior ad omnia quæ uino lota est. Spodos Cypria optima. Fit autem liquescentibus cadmia & ærario lapide. Leuissime hæc efflatur & ocyus, euolatq; è fornacibus & tectis adhæret, à fuligine distans candore. Quod minus candidum ex ea, immaturæ fornacis argumentū est, hoc quidam pompholygem uocāt. Quod uero rubicundius ex ijs inuenitur, acriorem uim habet, exulceratq; adeo, ut cum lauatur si oculos attingat, excæcet. Est & mellei coloris spodos, in qua plurimū æris intelligitur. Sed quodcunq; genus lauando fit utilius. Purgatur antè pinna, dein crassiore lotura. Digitis scabritiem exterunt. Media uis eius est, quæ uino lauatur. Est aliqua & in genere uini differentia. Leni enim lota collyrijs oculorū nimiū uigilijs fatigatorum apta putatur. Eadem efficacior ulceribus quæ manāt, uel oris quæ madēt, & omnibus medicamentis quæ parantur contra gangrenas. Fit & in argenti fornacibus spodos, quā uocant lauriotin. Vtilissima autem oculis affirmatur, quæ fiat in aurarijs, nec in alia parte magis est uitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirenda essent metalla, uilissimis rebus utilitates easdem excogitauit. Antispodon uocant cinerem fici arboris uel caprifici, uel myrti foliorū cum tenerrimis ramorū partibus, uel oleastri uel cydonij mali uel lentisci. Itē ex moris immaturis, id est candidis, in sole arefactis: uel è buxi coma, uel pseudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, uel œnanthes. Taurini quoq; glutinis, aut linteorū cinerem, similiter pollere inuentū est. Vrūtur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquātur. In ærarijs officinis & psegma fit, id liquato ære atq; percocto, additis etiāmnū carbonibus, paulatimq; accensis, ac repente uehementiori flatu expuitur æris palea quædam. Solum quo excipiatur stratū esse debet. Facile ab ea discernitur quam in ijsdem officinis diphrygē uocant Græci, ab eo quòd bis torreatur. Cuius origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricam. Fit & in Cypro ex luto cuiusdam specus arefacto prius, mox paulatim circundatis sarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fece subsidente. Differentia est quidē, quòd æs ipsum in catino defluit, scoria extra fornaces, flos supernatat, diphryges remanet. Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquātur, ferruminari, circa hūc æs feruere, ipsum uero non percoqui, nisi translatum in alias fornaces, & esse nodū quendam materiæ. Id quod excocto supersit, diphrygē uocari. Ratio eius in medicina similis supradictis, siccare & excrescētia cōsumere, & perpurgare probatur lingua, ut eā siccet tactu statim, saporemq; æris reddat. Vnum etiāmnū æris miraculum non omittemus. Seruilia familia illustris in fastis, triētem æreum pascit auro & argento, consumentem utrunque. Origo atq; natura eius incomperta est mihi. Verba ipsa de ea re Messalæ senis ponam. Seruiliorum familia habet trientem sacrum, cui summa cum cura magnificentiaq; sacra quotannis faciunt: quem ferunt aliàs creuisse, aliàs decreuisse uideri, & ex eo aut honorem aut diminutionem familiæ significari.

De ferro & ferreis metallis, & differentiæ ferri. CAP. XIIII.

PRoxime indicari debent metalla ferri, optimo pessimoq; uitæ instrumento. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, uites squalore deciso annis omnibus cogimus iuuenescere. Hoc extruimus tecta, cædimus saxa, omnesque ad alios usus ferro utimur. Sed eodem ad bella, cædes, latrocinia, non comminus solum, sed etiam missili uolucriq;, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc uero pennato, quam sceleratissimā humani ingenij fraudem arbitror. Siquidem, ut ocyus mors perueniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennasq; ferro dedimus. Quamobrem culpa eius non naturæ fiat accepta. Aliquot experimentis probatū est, posse innocens esse ferrum. In fœdere quod expulsis regibus populo Ro. dedit Porsena, nominatim cōprehensum inuenimus, ne ferro nisi in agricultura uterētur. Et stylo scribere intutum est, ut uetustissimi autores prodiderunt. Magni Pompeij in tertio consulatu extat edictum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis ullum telum esse in urbe. Et tamen uita ipsa non desijt honorem mitiorem habere ferro quoque: Aristonidas artifex cum exprimere uellet Athamantis furorem Learcho filio præcipitato residentem, pœnitentiamq;, ferrum & æs miscuit: ut rubigine eius per nitorem æris relucente, exprimeretur uerecundiæ rubor. Hoc signum extat Thebis hodie. Est in eadem urbe & ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum dei patientia inductus. Videmus & Romæ scyphos è ferro dicatos in templo Martis Vltoris. Obsistit eadem naturæ benignitas, exigentis à ferro ipso pœnas rubigine, eademque prouidentia nihil in rebus mortalius faciente quàm quod infestissimum mortalitati. Ferri metalla ubique propemodum reperiuntur, quippe insula etiam Italiæ Ilua gignente, minimaque difficultate cognoscuntur ipso colore terræ manifesto. Sed ratio eadem excoquendis uenis. In Cappadocia tantum quæstio est, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniam perfusa certo fluuio terra, neque aliter ferrum

è forna

è fornacibus reddit. Differentia ferri numerosa. Prima in genere terræ cœliue. Alia molle tantum, plumboque uicinius subministrant: aliæ fragile & ærosum, rotarumq; usibus & clauis maxime fugiendum, cui prior ratio cõuenit: aliud breuitate sola placet, clauisq; caligarijs: aliud rubiginem celerius sentit. Stricturæq; uocantur eæ omnes, quod nõ in alijs metallis, à stringenda acie uocabulo imposito. Et fornacium maxima differentia est. In ijs quidem nucleus ferri excoquitur ad indurandam aciem, alioque modo ad densandas incudes malleorúmue rostra. Summa autem differentia in aqua est, cui subinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi utilior nobilitauit loca gloria ferri, sicuti Bilbilin in Hispania & Turiassonem, Comum in Italia, cum ferraria metalla in his locis non sint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro est: Seres hoc cum uestibus suis pellibusque mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri ex mera acie temperantur, cæteris enim admiscetur. Mollior complexus in nostro orbe. Alibi uena bonitatem hanc præstat, ut in Noricis: alibi factura, ut Sulmone aqua, ut diximus. Quippe cum in exacuando oleares cotes aquariæque differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirumque, cum excoquatur uena, aquæ modo liquari ferrum, postea in spongias frãgi. Tenuiora ferramenta oleo restingui mos est, ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro sanguis humanus se ulciscitur. Contactum nanq; eo celerius subinde rubiginẽ trahit. De magnete lapide suo loco dicemus, concordiaq; quã cum ferro habet. Sola hæc materia uires ab eo lapide accipit, retinetq; longo tempore, aliud apprehendens ferrum, ut anulorũ catena spectetur interdum: quod imperitum uulgus appellat ferrum uiuum, uulneraq; tali asperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabria nascitur, non ille magnes uerus caute continua, sed sparsa bubbatione, ita appellãt, nescio an utro fundendo perinde utilis, nondum enim expertus est quisquam: ferri utique inficit aciem, ut magnes. Eodem lapide Dinocrates architectus Alexandriæ Arsinoës templum concamerare inchoauerat, ut in eo simulacrum eius è ferro pendere in aëre uideretur. Intercessit mors & ipsius & Ptolemæi, qui id sorori suæ iusserat fieri. Metallorum omnium uena ferri largissima est. Cantabriæ maritimæ parte, quam oceanus alluit, mons prærupte altus, incredibile dictu, totus ex ea materie est, ut in ambitu oceani diximus.

De temperatura ferri, & medicinæ ex ferro, & ærugine, & rubigine, & squama ferri, & hygremplastro. CAP. XV.

Ferrum accensum igni, nisi duretur ictibus, corrũpitur. Rubens non est habile tundendo, neq; antequam albescere incipiat. Aceto aut alumine illitum fit æri simile. A rubigine uindicatur cerussa et gypso, & liquida pice. Hæc est temperatura à Græcis antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et extare ferreã catenã apud Euphraten amnẽ, in urbe quæ Zeugma appellatur, qua Alexander magnus ibi uinxerat põtem, cuius anulos qui refecti sunt rubigine infestari, carentibus ea prioribus. Medicina è ferro est & alia quàm secãdi. Nanq; circũscribi circulo, térue circumlato mucrone, & adultis & infantibus prodest contra noxia medicamenta: & præfixisse in limine è sepulchro euulsos clauos aduersus nocturnas lymphationes. Pungique leuiter mucrone quo percussus homo sit, cõtra dolores laterum pectorumq; subitos qui punctionem afferant. Quædam ustione sanãtur, priuatim uero canis rabidi morsus. Quippe etiã præualente morbo, expauescentesq; potum, usta plaga ilico liberantur. Calefit etiam ferro candente aqua, in multis uitijs, priuatimque dysentericis. Est & rubigo ipsa in remedijs, & sic Telephum proditur sanasse Achilles, siue id ærea, siue ferrea cuspide fecit. Ita certe depingitur eã decutiens gladio. Sed rubigo ferri detrahitur humido ferro clauis ueteribus. Vis eius ligare, siccare, restringere. Emendat alopecias illita. Vtuntur & ad scabritias genarum pustulasque totius corporis, cum cera & oleo myrteo. Ad ignes uero sacros ex aceto. Item ad scabiẽ, paronychia digitorũ & pterygia in linteolis. Sistit & fœminarũ profluuia imposita uelleribus. Plagis quoq; recẽtibus uino diluta, & cũ myrrha subacta. Et cõdylomatis ex aceto prodest. Podagras quoq; illita lenit. Squama quoq; ferri in usu est ex acie aut mucronibus, maxime simili, sed acriore quàm rubigo, quamobrẽ & contra epiphoras oculorũ assumitur. Sanguinẽq; sistit, cũ uulnera maxime ferro fiant. Sistit & fœminarũ profluuia. Imponitur & cõtra lienũ uitia. Hæmorrhoidas cõpescit, ulcerumq; serpentia. Et genus prodest, farinæ modo aspersa paulisper: præcipua tamen commendatio eius in hygremplastro ad purganda uulnera fistulasque, & omnem callum erodendum, & rasis ossibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: obolis ex cymolia creta duobus, drachmis sex ex ære, totidem ex squama ferri, totidem ceræ, ex olei sextario. His adijcitur, cum sunt repurganda uulnera aut replenda, ceretum.

De plumbi metallis, & albo plumbo & nigro. CAP. XVI.

Sequitur natura plumbi. Cuius duo genera, nigrũ atque candidũ. Pretiosissimũ candidum à Græcis appellatũ cassiteron, fabuloseq; narratum in insulis Atlantici maris peti, uitilibusq; nauigijs circũsutis corio aduehi. Nunc certũ est in Lusitania gigni & in Gallecia, summa tellure harenosa, & coloris nigri: pondere tantum ea deprahenditur. Interueniunt & minuti calculi, maxime torrentibus siccatis. Lauant eas harenas metallici, & quod subsidit coquunt in fornacibus. Inuenitur & in aurarijs metallis (quæ elutiæ uocãt) aqua immissa eluẽte calculos nigros paulũ candore uariatos, quibus eadẽ grauitas quæ auro. Et ideo in calathis in quibus aurũ colligitur, remanent cũ eo, postea caminis separantur, conflatiq; in album plumbum resoluuntur. Non fit in Gallecia nigrũ, cũ uicina

Cantabria

Cantabria nigro tantum abundet. Nec ex albo argentum, cum fiat ex nigro. Iungi inter se plumbũ nigrum sine albo non potest, nec hoc ei sine oleo. Ac ne album quidẽ secum sine nigro. Album habuit autoritatẽ & Iliacis tẽporibus, teste Homero, cassiteron ab illo dictũ. Plumbi nigri origo duplex est: aut enim sua prouenit uena, nec quicquam aliud ex se parit: aut cum argento nascitur, mixtisq; uenis cõflatur. Eius qui primus fuit in fornacibus liquor, stannum appellatur: qui secundus argentum, quod remansit in fornacibus, galena, quæ portio est tertia additæ uenæ. Hæc rursus conflata, dat nigrũ plumbũ, deductis partibus duabus.

De stanno, plumbo argentario, & quibusdam aliis. CAP. XVII.

STannum illitum æneis uasis, saporem gratiorem facit, & compescit æruginis uirus, mirumq; pondus non auget. Specula quoq; ex eo laudatissima, ut diximus, Brundisij temperabantur, donec argenteis uti cœpere & ancillæ. Nunc adulteratur stannum addita æris tertia portione candidi in plumbum album. Fit & alio modo mixtis albi plumbi nigriq; libris. Hoc nunc aliqui argentariũ appellant. Idem & tertiarium uocãt, in quo duæ nigri portiones sunt, & tertia albi. Pretium eius in libras xxx. Et hoc fistulæ solidantur. Improbiores ad tertiariũ addito æquis partibus albi, argentarium uocãt, & eo quæ uolunt incoquunt. Pretia huius faciunt in pondo cxxx. In libras, albo per se syncero pretia sunt xxx. nigro xvi. Albi natura plus aridi habet. Contraq; nigri tota humida est. Ideo album nulli rei sine mixtura utile est. Neq; argentum ex eo plumbatur, quoniam prius liquescit argẽtum. Album incoquitur æreis operibus Galliarum inuẽto, ita ut uix discerni queat ab argento, eaq; incoctilia uocãt. Deinde & argentum incoquere simili modo cœpere, equorum maxime ornamentis, iumentorumq; iugis in Alexia oppido, reliqua gloria Biturigũ fuit. Cœpere deinde & esseda, & uehicula, & petorita exornare. Similiq; modo ad aurea quoq; non modo argẽtea staticula inanis luxuria peruenit; quæq; in scyphis cerni prodigũ erat, hæc in uehiculis atteri, cultus uocatur. Plumbi albi experimentum in charta est, ut liquefactum pondere uideatur non calore rupisse. India neq; æs, neque plumbum habet, gemmisq; suis ac margaritis hæc permutat. Nigro plumbo ad fistulas laminasq; utimur, laboriosius in Hispania eruto, totasque per Gallias, sed in Britannia summo terræ corio adeo large, ut lex ultro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generibus hæc sunt nomina. Iouetanum, Caprariense, Oleastrense. Nec differẽtia ulla scoriæ, modo sit excocta diligenter. Mirumque in his solis metallis, quòd derelicta fertilius reuiuiscunt. Hoc uidetur facere relaxatis spiramentis ad satietatem infusus aer, æque ut fœminas quasdam fœcundiores abortus facere. Nuper id compertum in Bætica Santarensi metallo, quod locari solitum x. libris per cc. antè annos, postquam obliteratum erat lv. locatum est. Simili modo Antonianum in eadem prouincia pari locatione peruenit ad pondo cccc. uectigalis. Et mirum, aqua addita non liquescere uasa è plumbo constat: eadem in aqua calculus æreusue quadrans si addatur, uas peruri.

Medicinæ de plumbo, & scoria plumbi, de molybdena siue galena, de psimmythio, & sandaracha. CAP. XVIII.

IN medicina per se plumbi usus est cicatrices reprimere: adalligatisq; lumborum & renum parti laminis frigidiore natura inhibere impetus ueneris. Visaque in quiete uenerea sponte naturæ erumpẽtia usq; in morbi genus, his laminis Caluus orator cohibuisse traditur, uiresq; corporis studiorum labori custodisse. Nero (quoniam ita dijs placuit) princeps lamina pectori imposita sub ea cantica exclamans, alendis uocibus demonstrauit rationem. Coquitur ad medicinæ usus patinis fictilibus substrato sulphure minuto, laminis impositis tenuibus, opertisque sulphure & ferro mixtis. Cum coquitur, munienda in eo opere foramina spiritus conuenit, alioquin plumbi è fornacibus halitus noxius sentitur & pestilẽs, & canibus ocyssime: omnium uero metallorum, muscis & culicibus. Quamobrem non sunt ea tædia in metallis. Quidam in coquendo scobem plumbi lima quæsitam sulphuri miscent. Alij cerusam potius quàm sulphur. Fit & lotura plurimi usus in medicina, cũ se ipso teritur in mortarijs plumbeis addita aqua cœlesti, donec crassescat. Postea supernatans aqua tollitur spongijs: quod crassissimum fuit, siccatum diuiditur in pastillos. Quidam limatum plumbum sic terũt. Quidam etiam plumbaginem admiscent. Alij uero acetũ, alij uinum, alij adipem, alij rosam. Quidam in mortario lapideo, & maxime Thebaico, plumbeo pistillo terere malunt, candidiusq; fit ita medicamentum. Id autem quod ustũ est plumbũ, lauatur, ut stibi & cadmia. Potest astringere, sistere, contrahere cicatrices. Vsus enim ex eodem & in oculorum medicamentis, & maxime contra procidentiam eorum & inanitatem, & ulcerum excrescentia, rimasq; sedis aut hæmorrhoidas aut cõdylomata. Ad hæc maxime lotura plumbi facit. Cinis autem usti ad ulcera serpentia aut sordida. Eademque quæ chartis ratio profectus. Vritur autem in patinis per laminas minutas cum sulphure uersatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerẽ. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alij elimatam scobem in fictili crudo coquũt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui cerusam miscent pari mẽsura, aut hordeum, teruntque ut in crudo dictum est, & præferunt sic tritum plumbum spodio Cyprio. Scoria quoque plumbi in usu est, optimaq; quæ ad luteum maxime colorem accedit sine plumbi reliquijs aut sulphuris specie & terra carens. Lauatur hæc in mortarijs minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, & transfunditur in uas purum, idque sæpius usque dum subsidat, quod utilissimum est: eosdemque effectus habet quos plumbum, sed acriores. Mirari

succurrit experientiam uitæ, ne fece quidem rerũ excrementorumq; fœditate intentata tot modis. Fit & spodium ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio ære diximus. Lauatur in linteis raris in aqua cœlesti, separaturq; terrenum trãsfusione, cribratuq; teritur. Quidam puluerẽ pennis detergere malunt, ac terere in uino odorato. Est & molybdena, quã alibi galenã uocauimus, plumbi & argenti uena cõmunis. Melior hæc, quanto magis aurei coloris, quantoq; minus plumbosa, friabilis & modice grauis. Cocta cum oleo, iocineris colorẽ trahit. Adhærescit & auri & argenti fornacibus. Et hanc metallicã uocant. Laudatissima quæ in Zephyrio fiat. Probantur minime terrenæ, minimeq; lapidosæ, coquũtur lauãturq; scoriæ modo. Vsus in liparas ad lenienda refrigerandaq; ulcera. Emplastrisq; quæ non alligãtur, sed illita ad cicatricem perducunt, in teneris corporibus mollissimisq; partibus. Compositio eius est libris tribus, & ceræ libra una, olei tribus heminis: quod in senili corpore cum fracibus additur. Temperatur & cũ spuma argenti, & scoria plũbi, ad dysenteriã & tenasmũ fouendo calida. Psimmythium quoq;, hoc est cerussam, plũbariæ dant officinæ. Laudatissimũ in Rhodo. Fit autẽ ramentis plũbi tenuissimis super uas aceti asperrimi impositis, atq; ita distillãtibus. Quod ex eo cecidit in ipsum acetum, arefactũ molitur & cribratur, iterũq; aceto mixto in pastillos diuiditur, & in sole siccatur æstate. Fit & alio modo, addito in urceos aceto, plũbo obturatos per dies x. derasoq; ceu situ, ac rursus deiecto donec deficiat materia. Quod derasum est teritur & cribratur, & coquitur in patinis, misceturq; rudiculis, donec ruffescat, & simile sandarachæ fiat. Dein lauatur dulci aqua donec nubeculæ omnes eluantur. Siccatur similiter postea, & in pastillos diuiditur. Vis eius eadẽ quæ supradictis, leuissima tantum ex omnibus. præterq; ad candorẽ fœminarũ. Est autẽ letalis potus, sicut spuma argẽti. Postea cerussa ipsa si coquatur ruffescit. Sadaracha quoq; propemodũ dicta natura est. Inuenitur autẽ & in aurarijs & in argẽtarijs metallis, melior quo magis ruffa, quoq; magis uirus redolẽs, ac pura friabilisq;. Valet purgare, sistere, excalfacere, perrodere. Summa eius dos septica. Explet alopecias ex aceto illita. Additur oculorũ medicamẽtis. Fauces purgat cũ melle sumpta. Vocem lympidã ac canorã facit. Suspiriosis tussientibusq; iucunde medetur, cũ resina terebinthina in cibo sumpta. Suffita quoq; cũ cedro, ipso nidore itidẽ medetur. Et arsenicũ ex eadẽ est materia. Quod optimum, coloris etiã in auro, excellentius. Quod uero pallidius aut sandarachæ similius est, deterius existimatur. Est & tertiũ genus, quo miscetur aureus color sandarachæ. Vtraq; hæc squamosa. Illud uero siccum purũq; gracili uenarũ discursu fissile. Vis eadẽ quæ suprà, sed acrior. Itaq; & causticis additur, & psilothris. Tollit & pterygia digitorum, carnesq; narium, & condylomata, & quicquid excrescit. Torretur ut ualidius prosit in noua testa, donec mutet colorem.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXV.

*

PROOEMIVM.

METALLORVM *quibus opes constant, adnascentium quoq; eis natura indicata propemodum est, ita cõnexis rebus ut immensa medicinæ sylua, & officinarum tenebræ, & morosa cælãdi pingendiq; ac tingendi subtilitas simul dicerentur. Restant terræ ipsius genera lapidumq;, uel numerosiore serie, plurimis singula à Græcis præcipue uoluminibus tractata. Nos in ijs breuitatem sequemur utilem instituti modo, nihil necessarium aut naturale omittentes.*

Honos picturæ. CAP. I.

P*Rimumq; dicemus quæ restant de pictura, arte quondam nobili, tunc cum expeteretur à regibus populisq;, & illos nobilitante, quos esset dignata posteris tradere. nunc uero in totum marmoribus pulsa, iam quidem & auro, nec tantum ut parietes toti operiantur, uerum & interraso marmore, uermiculatisq; ad effigies rerum & animalium crustis. Non placent iam abaci, nec spatia montis in cubiculo delitentia: Cœpimus & lapidem pingere. Hoc Claudij principatu inuentum. Neronis uero, maculas, quæ nõ essent, in crustis inserendo unitatem uariare, ut ouatus esset Numidicus, ut purpura distingueretur Synnadicus, qualiter illos nasci optarẽt deliciæ. Montium hæc subsidia deficiẽtium: nec cessat luxuria id agere, ut quàm plurimum incendijs perdat.*

Honos imaginum. CAP. II.

I*Maginum quidẽ pictura, quàm maxime similes in æuum propagabãtur figuræ, quod in totũ exoleuit. Aerei ponuntur clypei, argẽteæ facies surdo figurarum discrimine, statuarũ capita permutãtur, uulgatis iampridem salibus etiam carminũ. Adeo materiã malunt cõspici omnes quàm se nosci. Et inter hæc pinacothecas ueteribus tabulis consuunt, alienasq; effigies colũt, ipsi honorẽ non nisi pretio ducentes, ut frangat hæres, furis detrahat laqueus. Itaq; nullius effigie uiuẽte, imagines pecuniæ non suas relinquunt. Idem palæstras athletarũ imaginibus, & ceromata sua exornant, & uultus Epicuri per cubicula gestant, ac circũferunt secum. Natali eius uicesima luna sacrificant, feriasq; omni mense custodiunt, quas eicadas uocant, hi maxime qui se ne uiuẽtes quidẽ nosci uolũt. Ita est profecto, artes desidia perdidit: & quoniã animorũ imagines non sunt, negliguntur etiã corporũ. Aliter apud maiores in atrijs hæ erãt quæ spectarẽtur, non signa externorum artificum, nec æra aut marmora. Expressi cera uultus singulis disponebantur armarijs, ut essent imagines, quæ comitarentur gẽtilitia funera: semperq; defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius qui unquam fuerat*

populus. Stemmata uero lineis discurrebant ad imagines pictas, Tablina codicibus implebatur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Aliæ foris & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spolijs, quæ nec emptori refringere liceret, triumphabantque etiam dominis mutatis ipsæ domus & erat hæc stimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominu intrare in alienum triumphum. Extat Messalæ oratoris indignatio, quæ prohibuit inseri genti suæ Leuinorum alienam imaginem. Similis causa Messalæ seni expreßit uolumina illa quæ de familys condidit, cum Scipionis Africani transisset atrium, uidissetq; adoptione testamentaria Salutionis, hoc enim ei fuerat cognomen, Africanorum dedecore notam irrepentem Scipionum nomini. Sed pace Messalarum dixisse liceat, etiam mētiri clarorum imagines, erat aliquis uirtutū amor. multoq; honestius quam mereri, ne quis suas expeteret. Non est prætereundū & nouitium inuentum. Siquidem non solū ex auro argentóue, aut certe ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in ijsdem locis ibi loquuntur, quinimo etiam quæ non sunt finguntur, pariuntq; desideria nō traditi uultus, sicut in Homero euenit. Quo maius (ut equidē arbitror) nullum est felicitatis specimen, quàm semper omnes scire cupere qualis fuerit aliquis. Asinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecā dicando, ingenia hominum rem publicā fecit. An priores cœperint Alexandriæ & Pergami reges qui bibliothecas magno certamine instituere, non facile dixerim. Imaginum amorem flagrasse quondā testes sunt, & Atticus ille Ciceronis, edito de his uolumine, & M. Varro benignißimo inuēto insertis uoluminū suorum fœcunditati, non nominibus tantū septingentorum illustrium, sed & aliquo modo imaginibus, no passus intercidere figuras, aut uetustatē æui cōtra homines ualere, inuētione muneris etiam dijs inuidiosus, quando immortalitatem non solū dedit, uerumetiam in omnes terras misit, ut præsentes esse ubiq; & claudi possent.

Quando primum clypei imaginum publice, quādo in domibus positi, & de picturæ initijs, & monochromato, & primis pictorib. & antiquitate picturarū in Italia. CAP. III.

ET hoc quidem alienis ille præstitit. Suorum uero clypeos in sacro uel publico priuatim dicare primus instituit (ut reperio) Ap. Claudius, qui consul cum Seruilio fuit anno urbis cclix. Posuit enim in Bellonæ æde maiores suos, placuitq; in excelso spectari, & titulos honorū legi. Decora res, utiq; si liberorum turba paruulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostendat: quales clypeos nemo non gaudens fauensq; aspicit. Post eum M. Aemilius, collega in consulatu Q. Luctatij, non in basilica modo Aemilia, uerum & domi suæ posuit, id quoque Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines: Vnde & nomen habuere clypeorum, non ut peruersa grammaticorum subtilitas uoluit, à cluendo. Origo plena uirtutis, faciem reddi in scuto cuiusq; qui fuerit usus illo. Pœni ex auro factitauere & clypeos & imagines, secumque in castris tulere. Certe captis eis talem Hasdrubalis inuenit Q. Martius, Scipionum in Hispania ultor: isque clypeus supra fores Capitolinæ ædis usque ad incendium primum fuit. Maiorum quidem nostrorum tanta securitas in ea re annotatur, ut L. Manlio, Q. Fuluio coss, anno urbis quingentesimo lxxv. M. Aufidius tutelæ Capitolij redemptor, docuerit patres argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra aßignabantur. De picturæ initijs incerta, nec instituti operis quæstio est. Aegyptij sex milibus annorum apud ipsos inuentam, priusquam in Græciam transiret, affirmant, uana prædicatione, ut palàm est. Græci autem alij Sicyone, alij apud Corinthios repertā, omnes umbra hominis lineis circunducta. Itaque talem primam fuisse: secundam singulis coloribus & monochromaton dictam, postquam operosior inuenta erat: duratq́ue talis etiam nunc. Inuentam linearem dicunt à Philocle Aegyptio, uel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius, sine ullo etiamnum colore, iam tamen spargentes lineas intus. Ideo & quos pingerent ascribere institutum. Primus inuenit eas colorare, testa (ut ferunt) trita, Cleophātus Corinthius. Hunc aut eodem nomine alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos secutum in Italiam Demaratum, Tarquinij Prisci Romani regis patrem, fugiētem à Corintho iniurias Cypselli tyrāni, mox docebimus. Iam enim absoluta erat pictura etiam in Italia. Extant certe hodieque antiquiores urbe picturæ Ardeæ in ædibus sacris, quibus equidem nullas æque demiror, tam longo æuo durantes in orbitate tecti, ueluti recentes. Similiter Lanuuij, ubi Atalanta & Helena comminus pictæ sunt nudæ ab eodem artifice, utraq; excellentißima forma, sed altera ut uirgo, ne ruinis quidem templi cōcussa. Pontius legatus Caij principis eas tollere conatus est libidine accensus, si tectorij natura permisisset. Durāt & Cære, antiquiores & ipsæ. Fatebiturq; quisquis eas diligenter æstimauerit, nullam artium celerius cōsummatam, cum Iliacis tēporibus non fuisse eā appareat.

De pictoribus Romanis, & quando primum dignitas picturę, & qui uictorias suas picturæ propofuerunt, & quando externis picturis dignitas Romæ. CAP. IIII.

APud Romanos quoque honos mature huic arti contigit. Siquidem cognomina ex ea Pictorum traxerunt Fabij clarißimæ gentis princepsq́ue eius cognominis ipse ædem Salutis pinxit anno urbis conditæ cccel. quæ pictura durauit ad nostram memoriam, æde Claudij principatu exusta. Proxime celebrata est in foro boario æde Herculis Pacuuij poetæ pictura. Ennij sorore genitus hic fuit: clarioremque eam artem Romæ fecit gloria scenæ; Postea non est

spectata

spectata honestis manibus, nisi forte quis Turpilium equitem Romanum è Venetia nostræ ætatis uelit referre, hodieque pulchris eius operibus Veronæ extantibus. Læua is manu pinxit, quod de nullo antè memoratur. Paruis gloriabatur tabellis, extinctus nuper in longa senecta, Aterius Labeo prætorius, etiam proconsulatu prouinciæ Narbonensis functus. Sed ea res in risu & iam cōtumelia erat. Fuit & principum uirorum non omittendum de pictura celebre consilium. Q. Pedius, nepos Q. Pedij consularis triumphalisq; , à Cæsare dictatore cohæredis Augusto dati, cum natura mutus esset, eum Messala orator, ex cuius familia pueri auia erat, picturam docendum censuit, idque etiam diuus Augustus comprobauit. Puer magni profectus in ea arte obijt. Dignatio autem præcipua Romæ increuit (ut existimo) à M. Valerio Max. Messala, qui princeps tabulam picturæ prælij, quo Carthaginienses & Hieronem in Sicilia deuicerat, proposuit in latere curiæ Hostiliæ, anno ab urbe condita quadringentesimononagesimo. Fecit hoc quidem & L. Scipio, tabulamque uictoriæ suæ Asiaticæ in Capitolio posuit. Idque ægre tulisse fratrem Africanum tradunt, iratum haud immerito, quoniam filius eius in illo prælio captus fuerat. Non dissimilem offensionem & Aemiliani subijt L. Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, situm eius expugnationesque depictas proponendo in foro, & ipse assistens populo spectanti singula enarrando: qua comitate proximis comitijs consulatum adeptus est. Habuit & scena ludis Claudij Pulchri magnam admirationem picturæ, cum ad tegularum similitudinem corui decepti imagine aduolarent. Tabulis autem externis autoritatem Romæ publice fecit primus omnium L. Mummius, cui cognomen Achaici uictoria dedit. Namq; cum in præda uendenda rex Attalus VI. M. sestertium emisset Aristidis tabulā, Liberum patrem continentem, pretium miratus, suspicatusque aliquid in ea uirtutis quod ipse nesciret, reuocauit tabulam Attalo multum querente, & in Cereris delubro posuit, quam primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. Deinde uideo & in foro positas uulgo. Hinc enim ille Crassi oratoris lepos agētis sub ueteribus, cum testis compellatus instaret: Dic ergo Crasse qualem me reris? Talem, inquit, ostēdens in tabula pictum inficetissime Gallum exerētem linguam. In foro fuit & illa pastoris senis cum baculo, de qua Teutonorum legatus interrogatus, quanti eum æstimaret, respondit, sibi donari nolle talem uiuum uerumque. Sed præcipuam autoritatem fecit publice tabulis Cæsar dictator, Aiace & Medea ante Veneris genitricis ædem dicatis. Post eum M. Agrippa uir rusticitati propior quàm delicijs. Extat certe eius oratio magnifica, & maximo ciuium digna de tabulis omnibus signisque publicandis: quod fieri satius fuisset, quàm in uillarum exilia pelli. Verum eadem illa toruitas tabulas duas Aiacis & Veneris mercata est à Cyzicenis HS. xij. M. In thermarum quoque calidissima parte marmoribus incluserat paruas tabellas, paulo antè cum reficerentur sublatas. Super omnes diuus Augustus in foro suo celeberrima in parte posuit tabulas duas, quæ belli pictam faciem habent & triumphum. Idem Castores ac uictoriam posuit, & quas dicemus sub artificum mētione in templo Cæsaris patris. Idem in curia quoque, quam in comitio consecrabat duas tabulas impressit parieti: Nemean sedentem supra leonem, palmigeram ipsam, astante cum baculo sene, cuius supra caput tabula bigæ dependet: Niceas scripsit se inussisse, tali enim usus est uerbo. Alterius tabulæ admiratio est, puberem filium seni patri similem esse, salua ætatis differentia, superuolante aquila draconem complexa. Philochares hoc suum opus esse testatus est. Immensa, uel unam si quis tantum hanc tabulam æstimet, potentia artis, cum propter Philocharem ignobilissimos alioquin Glaucionem filiumque eius Aristippum, senatus populusque Romanus tot seculis spectet. Posuit & Tiberius Cæsar minime comis imperator, in templo ipsius Augusti, quas mox indicabimus.

Ratio pingendi, de pigmentis. CAP. V.

HActenus dictum sit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus singulis primi pinxissent, diximus, cum de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturæ uocauerint, qui deinde, & quæ & quibus temporibus inuenerint, dicemus in mentione artificum, quoniam indicare naturas colorū, causa instituti operis, prior est. Tandem se ars ipsa distinxit, & inuenit lumen atq; umbras, differētia colorū alterna uice sese excitante. Deinde adiectus est splendor, alius hic quàm lumē: quem quia inter hoc & umbrā esset, appellauerunt tonon: commissuras uero colorum & transitus, armogen.

De coloribus natiuis, & factitijs. CAP. VI.

SVnt autem colores austeri aut floridi. Vtrunque natura aut mixtura euenit. Floridi sunt quos dominus pingenti præstat, minium, armenium, cinnabaris, chrysocolla, Indicum, purpurissum. Cæteri austeri. Ex omnibus alij nascuntur, alij fiunt. Nascuntur sinopis, rubrica, parætonium, melinum, eretria, auripigmentum. Cæteri finguntur, primumq; quos in metallis diximus, Præterea è uilioribus ochra, cerussa usta, sandaracha, sandix, syricum, atramentum. Sinopis inuenta est primum in Ponto, inde nomen, à Sinope urbe. Nascitur & in Aegypto, Balearibus, Africa: sed optima in Lemno & in Cappadocia, effossa è speluncis. Quæ saxis adhæsit, excellit, Glebis suus colos, extrà maculosus. Hac q; usi sunt ueteres ad splendorem. Species sinopidis tres, rubra, & minus rubēs, & inter has media. Pretium optimæ in libras xiij. denarij. Vsus ad penicillum, aut si lignū colorare libeat. Eius quæ ex Africa uenit, octoni asses: cicerculū appellant. Quæ magis cæteris rubet, utilior abacis. Idem pretium eius, quæ pressior uocatur, & est maxime

fusca. Vsus eius ad bases abacorum. In medicina uero blandus, emplastrisq; & malagmatis siue sicca cõpositione eius, siue liquida facilis, cõtra ulcera in humore sita, uelut oris, sedis. Aluũ sistit infusa: Fœminarũ profluuia, pota denarij põdere. Eadẽ adusta, siccat scabricias oculorum, è uino maxime. Rubricæ genus in ea uoluere intelligi quidã secũdæ autoritatis. Palmã enim lemniæ dabant, minio proximã. Hæc est multũ antiquis celebrata, cum insula in qua nascitur. Nec nisi signata uenũdabatur, unde & sphragidẽ appellauere. Hac miniũ sublinunt, adulterantq;. In medicina præclara res habetur: Epiphoras enim oculorum mitigat, & dolores circũlita. Aegilopas manare prohibet. Sanguinẽ reijcientibus ex aceto datur bibẽda. Bibitur & contra lienũ renũq; uitia, & purgationes fœminarũ. Item & cõtra uenena, & serpentiũ ictus terrestrium marinorũq;, omnibus ideo antidotis familiaris. Ex reliquis rubricæ generibus, fabris utilißima Aegyptia & Africana, quoniã maxime sorbẽtur. Picturis autẽ apta nascitur & in ferrarijs metallis. Ex ea fit ochra, excusta rubrica in ollis nouis luto circũlitis. Quo magis arsit in caminis, hoc melior. Omnis autẽ rubrica siccat, ideoq; & emplastris conuenit, igni etiã sacro. Sinopidis Ponticæ selibra, silis lucidi libris x. & melini graeciensis duabus mixtis, tritisq, unà per dies xij. leucophorum fit, hoc est, glutinũ auri, cũ inducitur ligno. Paratonion nomẽ loci habet ex Aegypto, spumã maris esse dicũt solidatã cũ limo, & ideo conchæ minutæ inueniũtur in eo. Fit & in Creta insula atq; Cyrenis. Adulteratur Romæ creta cimolia decocta conspissataq;. Pretiũ optimo in pondo sex, x. E cãdidis coloribus pinguißimũ, & tectorijs tenacißimũ propter læuorẽ. Melinũ cand.dũ & ipsum est, optimũ in Melo insula. In Samo quoq; nascitur, sed eo non utuntur pictores propter nimiã pinguedinẽ. Accubantes effodiunt ibi inter saxa uenas scrutantes. In medicina eundẽ usum habet quẽ eretria creta. Præterea linguã tactu siccat. Pilos detrahit & mitigat. Precium in libras sestertij singuli. Est & colos tertius è candidis cerussæ, cuius rationẽ in plũbi metallis diximus. Fuit & terra per se in Theodoti fundo inuẽta Smyrnæ, qua ueteres ad nauium picturas utebantur. Nunc omnis ex plũbo & aceto fit, ut diximus. Vsta casu reperta incendio Piræi, cerussa in orcis cremata. Hac primus usus est Nicias supradictus. Optima nunc Asiatica habetur, quæ & purpurea appellatur. Pretiũ eius in libras æris v. Fit et Romæ cremato sile marmoroso & restincto aceto. Sine usta nõ fiunt umbræ. Eretria terræ suæ habet nomen. Hac Nicomachus & Parasius usi. Refrigerat emollitq;. Explet uulnera si coquatur, ad siccãda præcipue utilis, & capitis doloribus, & ad deprahẽdenda pura. subesse enim ea intelligitur, si ex aqua illita non arescat. Sandarachã & Ochram Iuba tradit in insula rubri maris Topazo nasci: sed inde nõ peruehũtur ad nos. Sandaracha quomodo fieret diximus. Fit adulterina et ex cerussa nõ in fornace cocta. Colos esse debet flãmeus. Pretiũ in libras asses quini. Hæc si torreatur, æqua parte rubrica admixta sandycem facit. Quanquam animaduerto Virgilium existimasse herbam id esse, illo uersu,

Sponte sua sandyx pascentes uestiet agnos.

Pretium in libras dimidiũ eius quod sandarachæ. Nec sunt alij colores maioris põderis. Inter factitios est & syricũ, quo miniũ sublini diximus. Fit autẽ sinopide & sandyce mixtis. Atramentũ quoq; inter factitios erit, quanquã est & terræ geminæ originis. Aut enim salsuginis modo emanat, aut terra ipsa sulphurei coloris ad hoc probatur. Inuenti sunt pictores, qui è sepulchris carbones infectos effoderent. Sed importuna hæc omnia ac nouitia. Fit enim & fuligine pluribus modis, resina uel pice exustis. Propter quod officinas etiam ædificauere, fumũ eum nõ emittẽtes. Laudatißimũ eodem modo fit è tædis. Adulteratur fornaciũ balnearũq; fuligine, quo ad uolumina scribẽda utuntur. Sunt qui & uini fecẽ siccatã excoquant: affirmantq;, si ex bono uino fex fuerit, Indici speciẽ id atramentũ præbere. Polygnotus & Mycon celeberrimi pictores Athenis, è uinaceis fecere, trygmon appellant. Apelles cõmentus est ex ebore cõbusto facere, quod elephantinum uocãt. Apportatur & Indicũ ex India, inexploratæ adhuc inuentionis mihi. Fit etiã apud infectores ex flore nigro, qui adhærescit æreis cortinis. Fit & è tædis ligno cõbusto, tritisq; in mortario carbonibus. Mira in hoc sepiarum natura, sed ex his nõ fit. Omne autẽ atramentũ sole perficitur, librariũ gummi, tectoriũ glutino admixto. Quod autẽ aceto liquefactũ est, ægre eluitur. E reliquis coloribus quos à dominis dari diximus propter magnitudinem pretij, ante omnes est purpurissum è creta argẽtaria cũ purpuris pariter tinguitur, bibitq; eum colorẽ celerius lanis. Præcipuũ est primũ, feruẽti aheno rudibus medicamẽtis inebriatũ. Proximũ egesto eo addita creta in ius idẽ. Et quoties id factũ est, leuatur bonitas pro numero dilutiore sanie. Quare Puteolanũ potius laudatur quàm Tyriũ aut Getulicum, uel Laconicũ, unde preciosißimæ purpuræ. Causa est, quod hysgino maxime inficitur, rubiãq; cogitur sorbere. Vilißimũ à Canusio. Pretiũ huic à singulis denarijs in libras ad xxx. Pingẽtes sandyce sublita mox ouo inducentes purpurissum, fulgorẽ minij faciunt. Si purpurã facere malunt, ceruleũ sublinũt, mox purpurißum ex ouo inducunt. Ab hoc maxima autoritas Indico. Ex India uenit harundinũ spumæ adhærescente limo, cũ teritur nigrũ. At in diluendo mixturam purpuræ ceruleiq; mirabilẽ reddit. Alterum genus eius est in purpurarijs officinis innatans cortinis, & est purpuræ spuma. Qui adulterãt, uero Indico stercora columbina aut cretã Selinusiã, uel anulariã ultro inficiunt: Probatur carbone. Reddit enim quod syncerum & flammã excellentis purpuræ, & dũ fumat odorẽ maris olet. Ob id quidã è scopulis id colligi putãt. Pretium Indico denarij uiginti in libras. In medicina Indicum rigores & impetus sedat. Siccat oris ulcera.

Armenia

Armenia mittit quod eius nomine appellatur. Lapis est hic quoq; chrysocollæ modo infectus. Optimũq; est quod maxime uiride est, cõmunicato colore cũ ceruleo. Solebãt libræ eius trecenis nũmis taxari. Inuenta per Hispanias harena est, similẽ curã recipiens. Itaq; ad denarios senos ultras rediȷt. Distat à ceruleo candore modico, qui teneriorẽ hunc efficit colorẽ. Vsum in medicina ad pilos tantũ alendos habet, maximeq; in palpebris. Sunt etiamnũ nouitȷ duo colores è uilissimis, uiride quod Appianũ uocatur, & quod chrysocollam luteam mentitur, ceu parũ multa sint mendacia eius. Fit ex creta uiridi æstimatũ sestertȷs in libras. Anulare quod uocãt, candidum est, quo muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipsum ex creta admixtis uitreis gemmis ex uulgi anulis, unde & anulare dictum.

Qui colores udo nõ inducantur, & quibus coloribus antiqui pinxerunt, & quãdo primũ gladiatorũ pugnæ propositæ sunt. CAP. VII.

EX omnibus coloribus cretulã amare, udoq; illini recusant, purpurissum, Indicũ ceruleum, melinum, auripigmentũ, appianũ, cerussa. Ceræ tinguntur ȷsdem his coloribus ad eas picturas quæ inuruntur, alieno parietibus genere, sed classibus familiari, iam uero & onerarȷs nauibus: quoniã & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pingi. Iuuatq; pugnaturos ad mortẽ, aut certe cædẽ, speciose uehi. Qua contẽplatione tot colorũ tãta uarietate subit antiquitatem mirari. Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere, ex albis melino, ex silaceis Attico, ex rubris sinopide Pontica, ex nigris atramẽto, Apelles, Echion, Melãtius, Nicomachus, clarissimi pictores, cũ tabulæ eorũ singulæ oppidorũ uenirẽt opibus. Nunc & purpuris in parietes migrãtibus, & India cõferẽte fluminũ suorũ limũ, & draconũ & elephãtorũ saniẽ, nulla nobilis pictura est. Omnia ergo meliora tunc fuere, cum minor copia. Ita est, quoniã, ut suprà diximus, rerũ nõ animi pretȷs excubatur. Et nostræ ætatis insaniã ex pictura nõ omittã. Nero princeps iusserat colosseum se pingi cxx. pedũ in linteo, incognitũ ad hoc tempus. Ea pictura cũ peracta esset in Marianis hortis accẽsa fulmino cũ optima hortorũ parte conflagrauit. Libertus eius cũ daret Antȷ munus gladiatorũ, publicas porticus inuestiuit pictura, ut constat, gladiatorum ministrorumq; omniũ ueris imaginibus redditis. Hic multis iam seculis summus animus in pictura. Pingi autem gladiatoria munera atq; in publico exponi cœpta à C. Terentio Lucano. Is auo suo à quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamq; pictam in nemore Dianæ posuit.

De ætate picturæ, operum & artificum indicatura nobilitates cccv. CAP. VIII.

NVnc celebres in ea arte quàm maxima breuitate percurrã, neq; enim instituti operis est talis executio. Itaq; quosdã uel in transcursu, & in aliorum mentione obiter nominasse satis erit, exceptis operum claritatibus, quæ & ipsa conueniet attingi, siue extant, siue intercidêre. Non constat sibi in hac parte Græcorũ diligentia, tam multas post olympiadas celebrando pictores quàm statuarios autores. Primũq; olympiade nonagesima, cũ & Phidiã ipsum initio pictorẽ fuisse tradatur, clypeũq; Athenis ab eo pictum. Præterea in cõfesso sit, octogesimatertia fuisse Panænum fratrẽ eius, qui clypeũ intus pinxit in Aegide Mineruæ quã fecerat Colotes Phidiæ discipulus, & in faciendo Ioue Olympio adiutor. Quid? quòd in confesso perinde est, Bularchi pictoris tabulã, in qua erat Magnetum præliũ, à Candaule rege Lydiæ Heraclidarũ nouissimo, qui & Myrsilus uocitatus est, repensam auro. Tanta iã dignatio picturæ erat. Id circa ætatem Romuli acciderit necesse est: duo enim deuicesima olympiade interȷt Candaules, aut (ut quidam tradunt) eodẽ anno quo Romulus, nisi fallor, manifesta iã tum claritate artis atq; absolutione. Quod si recipi necesse est, simul apparet multo uetustiora principia esse, eosq; qui monochromatis pinxerint, quorũ ætas non traditur aliquanto antè fuisse, Hygiænontẽ, Dimiã, Charman, & qui primus in pictura marẽ fœminãq; discreuit, Eumarũ Atheniensem figuras omnes imitari ausum, quiq; inuẽta eius excoluerit, Cimonẽ Cleoneum. Hic catagrapha inuenit, hoc est obliquas imagines et uarie formare uultus, respiciẽtes, suspiciẽtesue & despicientes. Articulis etiã mẽbra distinxit. Venas protulit, præterq; in ueste & rugas & sinus inuenit. Panæus quidem frater Phidiæ, etiam præliũ Atheniensium aduersus Persas apud Marathonem factum pinxit. Adeo iam colorũ usus percrebruerat, adeoq; ars perfecta erat, ut in eo prælio iconicos duces pinxisse tradatur, Atheniẽsium, Milciadem, Callimachum, Cynegyrum, Barbarorum Darium, Tissaphernem.

Primum picturæ certamen, & qui primi penicillo pinxerunt. CAP. IX.

QVinimo certamen picturæ etiã florente eo institutum est Corinthi ac Delphis: primusq; omnium certauit cũ Timagora Chalcidense, superatus ab eo Pythȷs, quod & ipsius Timagoræ carmine uetusto apparet chronicorum errore non dubio. Alȷ quoq; post hos clari fuere ante nonagesimã olympiadem, sicut Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucida ueste pinxit, capita earũ mitris uersicoloribus operuit, plurimũq; picturæ primus cõtulit. Siquidẽ instituit os adaperire, dentes ostẽdere, uultũ ab antiquo rigore uariare. Huius est tabula in porticu Pompeȷ, quæ ante curiã eius fuerat, in qua dubitatur, ascendentem cũ clypeo pinxerit, an descendentẽ. Hic Delphis ædem pinxit. Hic & Athenis porticum quæ Pœcile uocatur, gratuito, cũ partẽ eius Mycon mercede pingeret, unde maior huic autoritas. Siquidem Amphictyones, quod est publicũ Græciæ conciliũ, hospitia ei gratuita decreuere. Fuit & alius Mycon, qui minoris cognomine distinguitur, cuius filia Timarete & ipsa pinxit. Nonagesima autem olympiade fuere, Aglaophon, Cephisodorus, Phrylus, Euenor pater Parasȷ & præceptor maximi pictoris, de quo suis annis dicemus;

muſ: omnes iam illuſtres, non tamen in quibus hærere expoſitio debeat, feſtinans ad lumina artis in quibus primus refulſit Apollodorus Athenienſis nonageſima tertia olympiade. Hic primus ſpecies exprimere inſtituit, primusq; gloriam penicillo iure contulit. Eius eſt ſacerdos adorãs, & Aiax fulmine incenſus, qui Pergami ſpectatur hodie: Neq, ante eum tabula ullius oſtenditur, quæ teneat oculos. Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intrauit, olympiadis nonageſimaquintæ anno quarto, audentemque iam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriã perduxit, à quibuſdam falſo in octogeſimanona olympiade poſitus, cum fuiſſe neceſſe eſt Demophilum Himeræum, & Neſeam Thaſium, quoniam utrius eorum diſcipulus fuerit ambigitur. In eum Apolloderus ſupradictus uerſus fecit, artem ipſis ablatam Zeuxin ferre ſecum. Opes quoq; tantas acquiſiuit, ut in oſtentatione earum, Olympiæ aureis literis in palliorum teſſeris intextũ nomen ſuum oſtentarit. Poſtea donare opera ſua inſtituit, quod ea nullo ſatis digno pretio permutari poſſe diceret, ſicuti Alcmenam Agrigẽtinis, Pana Archelao. Fecit & Penelopen, in qua pinxiſſe mores uidetur, & athletam. Adeoq; ſibi in illo placuit, ut uerſum ſubſcriberet, celebrem ex eo, inuiſurũ aliquẽ facilius quàm imitaturũ. Magnificus eſt Iupiter eius in throno aſtantibus dijs: Et Hercules infans dracones ſtrangulans, Alcmena matre coràm pauẽte & Amphitryone. Depræhenditur tamẽ Zeuxis grandior in capitibus articulisq;: alioquin tantus diligẽtia, ut Agrigẽtinis facturus tabulã, quã in tẽplo Iunonis Laciniæ publice dicarẽt, inſpexerit uirgines corũ nudas, & quinq, elegerit, ut quod in quaq, laudatiſsimũ eſſet pictura redderet. Pinxit et monochromata ex albo. Aequales eius & æmuli fuere Timanthes, Androcydes, Eupompus, Paraſius.

De auibus per picturam deceptis, & quid difficilimum in pictura. CAP. X.

DEſcendiſſe hic in certamen cum Zeuxide traditur. Et cũ ille detuliſſet uuas pictas tanto ſucceſſu, ut in ſcenam aues aduolarent, ipſe detuliſſe linteũ pictũ traditur, ita ueritate repræſentata, ut Zeuxis alitum iudicio tumẽs, flagitaret tandẽ remoto linteo oſtendi picturam, atq; intellecto errore cõcederet palmam ingenuo pudore, quoniã ipſe uolucres fefelliſſet, Paraſius autẽ ſe artificẽ. Fertur & poſtea Zeuxis pinxiſſe puerũ uuas ferentem, ad quas cum aduolaſſet auis, eadem ingenuitate proceſsit iratus operi, & dixit, uuas melius pinxi quàm puerum. nam ſi & hoc conſummaſſem, auis timere debuerat. Fecit & figlina opera, quæ ſola in Ambracia relicta ſunt, cũ inde muſas Fuluius Nobilior Romã transferret. Zeuxidis manu Romæ Helena eſt in Philippi porticibus: Et in Concordiæ delubro Marſyas religatus. Paraſius Epheſi natus, & ipſe multa conſtituit. Primus ſymmetriam picturæ dedit, primus argutias uultus, elegantiam capilli, uenuſtatem oris, confeſsione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Hæc eſt in pictura ſumma ſubtilitas. Corpora enim pingere & media rerum, eſt quidem magni operis, ſed in quo multi gloriã tulerint. Extrema corporum facere, & deſinentis picturæ modum includere, rarũ in ſucceſſu artis inuenitur. Ambire enim debet ſe extremitas ipſa, & ſic deſinere, ut promittat alia poſt ſe, oſtendatq; etiam quæ occultat. Hãc ei gloriã conceſſere Antigonus & Xenocrates, qui de pictura ſcripſere, prædicantes quoq; non ſolum confitẽtes. Alia multa graphidis ueſtigia extant in tabulis ac membranis eius, ex quibus proficere dicuntur artifices. Minor tamen uidetur ſibi cõparatus in medijs corporibus exprimendis. Pinxit & Demon Athenienſiũ, argumento quoq, ingenioſo. Volebat nãq; uarium, iracundum, iniuſtam, inconſtantem, eundem exorabilem, clementem, miſericordem, excelſum, glorioſum, humilem, ferocem, fugacemq;, & omnia pariter oſtendere. Idem pinxit & Theſea qui Romæ in Capitolio fuit & Nauarchum thoracatum. Et in unã tabula quæ eſt Rhodi, Meleagrũ, Herculem, Perſea: Hæc ibi ter fulmine ambuſta, neq, obliterata, hoc ipſo miraculum auget. Pinxit & Archigallũ, quam picturam amauit Tiberius princeps: atq, ut autor eſt Decius Eculeo lx. ſeſtertijs aſtimatam, cubiculo ſuo incluſit. Pinxit & Creſſam nutricem, infantemq; in manibus eius. Et Philiſcum & Liberum patrẽ aſtante Virtute, & pueros duos, in quibus ſpectatur ſecuritas & ſimplicitas ætatis. Item ſacerdotẽ aſtãte puero cũ acerra & corona. Sunt & duæ picturæ eius nobiliſsimæ, Hoplitides: alter in certamine ita decurrẽs, ut ſudare uideatur. alter arma deponens, ut anhelare ſentiatur. Laudãtur & Aeneas Caſtorq; ac Pollux in eadem tabula. Item Telephus, Achilles, Agamemnõ, Vlyxes. Fœcundus artifex, ſed quo nemo inſolentius & arrogantius ſit uſus gloria artis. Nanq; & cognomina uſurpauit, Abrodiatũ ſe appellando, alijsq; uerbis principem artis, & eã ab ſe conſummatam. Super omnia Apollinis ſe radice ortũ: & Herculem, qui eſt Lyndi, talem à ſe pictũ, qualem ſæpe in quiete uidiſſet. Ergo magnis ſuffragijs ſuperatus à Timanthe Sami in Aiace armorũq, iudicio, herois nomine ſe moleſte ferre dicebat, quòd iterum ab indigno uictus eſſet. Pinxit & minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis ioci ſe reficiens. Nam Timanthi uel plurimum affuit ingenij. Eius enim eſt Iphigenia, oratorum laudibus celebrata, quã ſtante ad aras peritura, cum mæſtos pinxiſſet omnes præcipue patruum, cum triſtitiæ omnem imaginem cõſumpſiſſet, patris ipſius uultum uelauit, quem digne non poterat oſtendere. Sunt & alia ingenij eius exemplaria, ueluti Cyclops dormiens in paruula tabella: cuius & ſic magnitudinem exprimere cupiens, pinxit iuxtà Satyros, Thyrſo pollicem eius metientes: atq, in omnibus eius operibus intelligitur plus ſemper quàm pingitur, & cum ars ſumma ſit, ingenium tamen ultra artem eſt. Pinxit & Heroa abſolutiſsimi operis, artem ipſam complexus

plexus airos pingendi, quod opus nunc Romæ in templo Pacis est. Eupompus hac ætate docuit Aristidem præclarū artificem, Eupompus Pamphilum Apellis præceptorē. Est Eupōpi uictor certamine gymnico palmam tenens. Ipsius autoritas tanta fuit, ut diuiserit picturam in genera tria, quæ ante eū duo fuere, Helladicū, & quod Asiaticū appellabāt. Propter hunc qui erat Sicyonius, diuiso Helladico tria facta sunt, Ionicum, Sicyoniū, Atticū. Pamphili pictura est cognatio, & prœliū ad Phliuntē, & uictoria Atheniēsiu. Item Vlyxes in rate. Ipse Macedo natione, sed primus in pictura omnibus literis eruditus, præcipue Arithmeticē & Geometrice, sine quibus negabat artem perfici posse: docuit neminē minoris talento annis decē, quam mercedē & Apelles & Melāthius ei dedere. Et huius autoritate effectū est, Sicyone primū, deinde & in tota Græcia, ut pueri ingenui ante omnia diagraphicē, hoc est picturā in buxo docerētur, recipereturq; ars ea in primū gradū liberaliū. Semper quidē honos ei fuit, ut ingenui eā exercerēt, mox ut honesti, perpetuo interdicto ne seruitia docerētur. Ideo neq; in hac, neq; in toreutice, ullius qui seruierit opera celebrātur. Clari etiā CVII. olympiade extitere, Echion & Therimachus: Echionis sunt nobiles picturæ Liber pater, itē Tragœdia & Comœdia, Semiramis ex ancilla adipiscēs regnum, anus lampadas præferens, & noua nupta uerecūdia notabilis. Verū omnes prius genitos futurosq; postea superauit Apelles, eouíq; olympiade CXII. in pictura prouectus, ut plura solus propè quàm cæteri omnes cōtulerit, uoluminibus etiam editis quæ doctrinam eā continent. Præcipue eius in arte uenustas fuit, cum eadem ætate maximi pictores essent. quorū opera cū admiraretur, collaudatis omnibus, deesse iis unam illam Venerem dicebat, quam Græci charita uocant, cætera omnia contigisse, sed hac soli sibi neminem parem. Et aliam gloriam usurpauit, cū Protogenis opus immēsi laboris ac curæ supra modū anxiæ miraretur. Dixit enim omnia sibi cū illo paria esse, aut illi meliora, sed uno se præstare, quòd manū ille de tabula nesciret tollere: memorabili præcepto, nocere sæpe nimiā diligentiam. Fuit autē non minoris simplicitatis quàm artis. Nam cedebat Amphioni de dispositione, Asclepiodoro de mēsuris, hoc est, quanto quid à quo distare deberet. Scitū est, inter Protogenē & eū quod accidit: Ille Rhodi uiuebat: quò cū Apelles adnauigasset, auidus cognoscendi opera eius, fama tantum sibi cogniti, cōtinuo officinā petiit. Aberat ipse, sed tabulā magnæ amplitudinis in machina aptatā picturæ, anus una custodiebat. Hæc Protogenem foris esse respondit, interrogauitq; à quo quæsitū diceret. Ab hoc inquit Apelles: arreptoq; penicillo lineam ex colore duxit summæ tenuitatis per tabulā. Reuerso Protogeni quæ gesta erāt anus indicauit. Ferunt artificē protinus contemplatum subtilitatē, dixisse Apellē uenisse: non enim cadere in alium tam absolutum opus. Ipsum tunc alio colore tenuiorem lineā in ipsa illa duxisse, præcepisseq; abeuntem, si redisset ille, ostenderet, adiiceretque hunc esse quem quæreret, atq; ita euenit. Reuertitur enim Apelles, sed uinci erubescens, tertio colore lineas secuit, nullum relinquens amplius subtilitati locū. At Protogenes uictum se confessus in portum deuolauit, hospitem quærens. Placuitq; sic eam tabulam posteris tradi, omnium quidem, sed artificū præcipuo miraculo. Consumptam eam constat priore incendio domus Cæsaris in palatio, auide antè a nobis spectatam, spatiosiore amplitudine nihil aliud continentem quam lineas uisum effugientes, inter egregia multorum opera inani similem, & eo ipso allicientem, omniq; opere nobiliorem. Apelli fuit alioquin perpetua consuetudo, nunquam tam occupatam diem agendi, ut nō lineam ducendo exerceret artem, quod ab eo in prouerbium uenit. Idem perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus, atq; post ipsam tabulam latens, uitia quæ notarentur auscultabat, uulgum diligētiorem iudicem quàm se præferens. Feruntq; à sutore reprahensum, quòd in crepidis una intus pauciores fecisset ansas; eodem postero die superbo emendatione pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse denunciantem ne supra crepidam sutor iudicaret. quod & ipsum in prouerbiū uenit. Fuit enim & comitas illi, propter quā gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam uentitanti: nam ut diximus, ab alio pingi se uetuit edicto. Sed & in officina imperite multa disserēti silentiū comiter suadebat, rideri eum dicens à pueris qui colores tererent. Tantum erat autoritati iuris in regē, alioquin iracundū: quanquam Alexāder ei honorē clarißimo præbuit exemplo. Namq; cum dilectā sibi ex pallacis suis præcipue, nomine Campaspē nudam pingi ob admirationē formæ ab Apelle iussisset, eumq; tum pari captū amore sensisset, dono dedit eam. Magnus animo, maior imperio sui, nec minor hoc facto quàm uictoria aliqua. Quippe se uicit, nec thorum tantum suum, sed etiam affectum donauit artifici: ne dilectæ quidem respectu motus, ut quæ modo regis fuisset, modo pictoris esset. Sunt qui Venerem Anadyomenen illo pictam exemplari putant. Apelles & in æmulis benignus, Protogeni dignationem primus Rhodi constituit. Sordebat ille suis, ut plerūq; domestica: percontantiq; quanti licitaretur opera effecta, paruum nescio quid dixerat: at ille quinquagenis talentis poposcit, famamq; dispersit se emere, ut pro suis uenderet. Ea res concitauit Rhodios ad intelligendū artificē, nec nisi augētibus pretiū cessit. Imagines adeo similitudinis indiscretæ pinxit, ut incredibile dictu Apion grammaticus scriptū reliquerit, quendā ex facie hominū addiuinantem (quos metoposcopos uocant) ex iis dixisse aut futuræ mortis annos aut præteritæ. Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemæo, quo regnante Alexandriam ui tēpestatis expulsus, subornato fraude æmulorū plano regio inuitatus, ad regis cœnā uenit. Indignantiq; Ptolemæo, & uocatores suos ostendenti,

ut diceret à quo eorũ inuitatus esset, arrepto carbone extincto è foculo, imaginẽ in pariete delineauit, agnoscente uultum plani rege ex inchoato protinus. Pinxit & Antigoni regis imaginẽ altero lumine orbam, primus excogitata ratione uitia cõdendi: obliquam namq; fecit, ut quod corpori deerat, picturæ potius deesse uideretur: tantũq; eã partẽ è facie ostendit, quã totã poterat ostendere. Sunt inter opera eius & expirãtium imagines. Quæ autẽ nobilißima sint, non est facile dictu. Venerẽ exeuntẽ è mari diuus Augustus dicauit in delubro patris Cæsaris, quæ Anadyomene uocatur, uersibus Græcis tali opere, dum laudatur, uicto, sed illustrato: Cuius inferiorẽ partẽ corruptã qui reficeret, non potuit reperiri, Verũ ipsa iniuria cessit in gloriam artificis. Consenuit hæc tabula carie, aliãq; pro ea Nero principatu substituit suo Dorothei manu. Apelles inchoauerat aliã Venerẽ Cois, superaturus etiã suam illam priorẽ. Inuidit mors peracta parte, nec qui succederet operi ad præscripta lineamenta inuentus est. Pinxit & Alexandrũ Magnũ, fulmẽ tenentẽ in templo Ephesiæ Dianæ xx. talẽtis auri. Digiti eminere uidentur, & fulmen extra tabulã esse. Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta. manipretium eius tabulæ in nũmo aureo mẽsura accepit nõ numero. Pinxit & Megabyzi sacerdotis Dianæ Ephesiæ pompã, Clytum equo ad bellũ festinantẽ, & ei galeam poscenti armigerũ porrigentẽ. Alexandrum & Philippũ quoties pinxerit, enumerare superuacuũ est. Mirantur eius Abronem Samij, & Menandrũ regem Cariæ Rhodij. Item Anceum: Alexãdriæ Gorgosthenem tragœdum: Romæ Castorẽ & Pollucem cum uictoria & Alexandro Magno. Item belli imaginem, restrictis à tergo manibus, Alexandro in curru triumphante: Quas utrasque tabulas diuus Augustus in fori sui partibus celeberrimis dicauerat simplicitate moderata. Diuus Claudius pluris existimauit, in utrisq; excisa facie Alexandri diui Augusti imaginem subdere. Eiusdem arbitrantur manu esse & in Antoniæ tẽplo Herculẽ auersum, ut (quod est difficilimũ) faciẽ eius ostendat uerius pictura quàm promittat. Pinxit & heroa nudũ, eaq; pictura naturã ipsam prouocauit. Est & equus eius, siue fuit, pictus in certamine, quod iudiciũ ad mutas quadrupedes prouocauit ab hominibus. Nanq; ambitu æmulos præualere sentiens, singulorum picturas inductis equis ostendit: Apellis tantum equo adhinniuere, idq; postea semper illius experimentũ artis ostentatur. Fecit & Neoptolemum ex equo aduersus Persas, Archelaum cũ uxore & filia, Antigonum thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus eius operibus eundẽ regem sedentẽ in equo: Dianã sacrificantium uirginum choro mixtam, quibus uicisse Homeri uersus uidetur idipsum describentis. Pinxit & quæ pingi non possunt, tonitrua, fulgetra, fulguraq;. Bronten, Astrapen, Ceraunobolon appellant. Inuenta eius & cæteris profuere in arte. Vnũ imitari nemo potuit, quòd absoluta opera atramento illinebat ita tenui, ut idipsum repercussu claritates colorũ excitaret, custodiretq; à puluere & sordibus, ad manum intuenti demum appareret. Sed & tum ratione magna, ne colorum claritas oculorum aciẽ offenderet, ueluti per lapidem specularẽ intuentibus è longinquo: & eadem res nimis floridis coloribus austeritatẽ occulte daret. Aequalis eius fuit Aristides Thebanus: Is omniũ primus animũ pinxit, & sensus omnes expreßit, quos uocant Græci ethe: Item perturbationes, durior paulo in coloribus. Huius pictura est oppido capto ad matris morientis ex uulnere mammã adrepens infans: intelligiturq; sentire mater, & timere ne emortuo lacte sanguinẽ infans lambat. Quam tabulã Alexander Magnus transtulerat Pellam in patriã suã. Idem pinxit prælium cũ Persis, c. homines ea tabula cõplexus, pactusq; in singulos mnas denas à tyranno Elatensium Mnasone. Pinxit & currentes quadrigas, & supplicantẽ penè cũ uoce. Et uenatores cũ captura. Et Leontionem pictorẽ. Et Anapauomenen propter fratris amorem morientẽ. Item liberũ patrem & Ariadnen, spectatos Romæ in æde Cereris: Tragœdũ & puerũ, in Apollinis, cuius tabulæ gratia interijt pictoris inscitia, cui tergendã eam mandauerat M. Iunius prætor sub die ludorũ Apollinarũ. Spectata est in æde Fidei in Capitolio imago senis cum lyra puerũ docentis. Pinxit & ægrũ sine fine laudatũ. Qua in arte tantum ualuit, ut Attalus rex unam tabula eius c. talentis emisse tradatur. Simul, ut dictũ est, & Protogenes floruit: patria ei Caunus, gẽtis Rhodijs subiectæ. Summa eius paupertas initio, artisq; summa intentio, & ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant constare. Quidam & naues pinxisse usq; ad annum l. argumentum esse, quòd cum Athenis celeberrimo loco Mineruæ delubro propylæon pingeret, ubi fecit nobilem Paralum & Hemionida, quam quidam Nausicam uocant, adiecerit paruulas naues longas in ijs quæ pictores parerga appellant, ut appareret à quibus initijs ad arcem ostentationis opera sua peruenissent. Palmam habet tabularum eius Ialysus, qui est Romæ, dicatus in templo Pacis, quem cum pingeret, traditur madidis lupinis uixisse, quoniam simul famem sustinerent & sitim, ne sensus nimia dulcedine obstrueret. Huic picturæ quater colorem induxit subsidio iniuriæ & uetustatis, ut decedẽte superiore inferior succederet. Est in ea canis mire factus, ut quem pariter casus & ars pinxerit. Non iudicabat se exprimere in eo spumam anhelantis posse, cum in reliqua omni parte (quod difficilimum erat) sibi ipse satis fecisset. Displicebat autem ars ipsa, nec minui poterat, & uidebatur nimia ac longius à ueritate discedere, spumaque illa pingi non ex ore nasci, anxio animi cruciatu, cum in pictura uerum esse non uerisimile uellet, absterserat sæpius mutaueratq; penicillũ, nullo modo sibi approbans. Postremo iratus arti quòd intelligeretur, spõgiam eã impegit inuiso loco tabulæ, & illa reposuit

posuit ablatos colores, qualiter cura optabat: fecitque in pictura fortuna naturam. Hoc exemplo similis & Nealcem successus in spuma equi similiter spongia impacta secutus dicitur, cum pingeret popyzonta retinentem equum. Canem ita Protogenes monstrauit & fortuna. Propter hunc Ialysum, ne cremaret tabulas Demetrius rex, cum ab ea parte sola posset Rhodum capere, non incendit, parcentemque picturæ fugit occasio uictoriæ. Erat tunc Protogenes in suburbano hortulo suo, hoc est Demetrij castris. Neque interpellatus prælijs inchoata opera intermisit omnino, sed accitus à rege interrogatusque, qua fiducia extra muros ageret, respondit, scire se illi cum Rhodijs bellum esse, non cum artibus. Disposuit ergo rex in tutelam eius stationes, gaudens quòd posset manus seruare quibus iam pepercerat: & ne sæpius auocaret, ultro ad eum uenit hostis: relictisque uictoriæ suæ uotis, inter arma & murorum ictus spectauit artificem. Sequiturque tabulam eius temporis hæc fama, quòd eam Protogenes sub gladio pinxerit. Satyrus hic est, quem Anapauomenon uocant, ne quid desit temporis eius securitati, tibias tenēs. Fecit & Cydippen, Tlepolemon, Philiscum tragœdiarum scriptorē meditantem, & athletam, & Antigonū regem, & imaginē matris Aristotelis philosophi, qui etiam suadebat, ut Alexandri Magni opera pingeret, propter æternitatem rerum. Impetus animi & quædam artis libido in hæc potius eum tulere. Nouissime pinxit Alexandrum ac Pana. Fecit & signa ex ære, ut diximus. Eadem ætate fuit Asclepiodorus, quem in symmetria mirabatur Apelles. Huic Mnason tyrannus pro duodecim dijs dedit in singulos mnas trecenas: Idemq; Theomnesto in singulos heroas mnas centenas. His annumerari debet Nicomachus, Aristodemi filius ac discipulus. Pinxit hic raptum Proserpinæ: quæ tabula fuit in Capitolio in Mineruæ delubro supra ædiculam Iuuentutis. Et in eodem Capitolio alia quam Plancus imperator posuerat, Victoria quadrigam in sublime rapiens. Hic primus Vlyxi addidit pileum. Pinxit & Apollinem & Dianam, deumque matrem in leone sedentem: item nobiles Bacchas arreptātibus Satyris, Scyllamque quæ nunc est Romæ in templo Pacis. Nec fuit alius in ea arte uelocior. Tradunt nanque conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno quod is faciebat Telesti poetæ monumentum, præfinito die intra quem perageretur, nec multo antè uenisse, tyranno in pœnam accenso: paucisque diebus absoluisse celeritate & arte mira. Discipulos habuit Aristidem fratrem, & Aristoclem filium, & Philoxenum Eretrium, cuius tabula nullis postferenda Cassandro regi picta, continuit Alexandri prælium cum Dario. Idem pinxit & Lasciuiam, in qua tres Sileni comessantur. Hic celeritatem præceptoris secutus, breuiores etiámnum quasdam picturæ uias & compendiarias inuenit. Annumeratur his & Nicophanes elegans & concinnus, ita ut uetusta opera pingeret propter æternitatem rerū, impetuosi animi, & cui pauci comparentur. Cothurnus et & grauitas artis. Multum à Zeuxide & Apelle abest Apellis discipulus Perseus, ad quē de hac arte scripsit, qui huius fuit ætatis. Aristidis Thebani discipuli fuerunt & filij, Niceros & Aristippus, cuius est Satyrus cum scypho coronatus. Discipuli eius fuerunt Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus. Nanq; subtexi par est minoris picturæ celebres in penicillo, è quibus fuit Pyreicus arte paucis postferendus: proposito nescio an destruxerit se, quoniā humilia quidē secutus, humilitatis tamen summā adeptus est gloriā. Tonstrinas sutrinasq; pinxit, & asellos & obsonia ac similia, ob hoc cognominatus Rhyparographos, in ijs cōsummatæ uoluptatis. Quippe eæ pluris uenere quàm maximæ multorū. E diuerso meniana, inquit Varro, omnia operiebat Serapionis tabula sub ueteribus. Hic scenas optime pinxit, sed hominē pingere non potuit. Contrà Dionysius nihil aliud quàm homines pinxit, ob hoc Anthropographus cognominatus. Parua & Callicles fecit. Item Calaces comicis tabellis. Vtraq; Antiphilus. Nam & Hesionam nobilē pinxit, & Alexandrum ac Philippum cum Mineruа, qui sunt in schola in Octauiæ porticibus: & in Philippi Liberum patrem, Alexandrum puerū, Hippolytū tauro emisso expauescentem: In Pompeia uero Cadmū & Europen. Idem iocoso nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit. Vnde hoc genus picturæ grylli uocātur. Ipse in Aegypto natus didicit à Ctesidemo. Decet nō sileri & Ardeatis templi pictorem, præsertim ciuitate donatum ibi & carmine, quod est in ipsa pictura his uersibus,

Dignis digna loca picturis condecorauit,
Reginæ Iunonis supremæ coniugis templum,
Marcus Ludius Elotas Aetolia oriundus,
Quem nunc & pòst semper ob artem hanc Ardea laudat.

Ea sunt scripta antiquis literis Latinis: non fraudando & Ludio diui Augusti ætate, qui primus instituit amœnissimam parietum picturam, uillas, & porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piscinas, euripos, amnes, littora, qualia quis optaret, uarias ibi obambulantium species, aut nauigantium, terráque uillas adeuntium asellis aut uehiculis. Iam piscantes, aucupantesque, aut uenantes, aut etiam uindemiātes. Sunt in eius exēplaribus nobiles palustri accessu uilla, succolantium specie mulieres labētes trepidæq; feruntur: plurimæ præterea tales argutiæ, facetissimi sales. Idēq; subdialib. maritimas urbes pingere instituit, blandissimo aspectu minimoq; impēdio. Sed nulla gloria artificū est, nisi eorū qui tabulas pinxere, eoq; uenerabilior apparet antiquitas. Nō enim parietes excolebat dominus tantū, nec domos uno in loco mãsuras, quæ ex incendijs rapi non possent. Casula Protogenes contentus erat in hortulo suo. Nulla in Apellis tectorijs pictura erat. Nondum libebat parietes totos pingere. Omnis eorum ars urbibus excubabat, pictorque

res

res communis terrarum erat. Fuit & Arellius Romæ celeber, paulo ante diuum Augustum, nisi flagitio insigni corrupisset artem, semper alicuius fœminæ amore flagrans, & ob id Deas pingens, sed dilectarũ imagine. Itaque in pictura eius scorta numerabantur. Fuit & nuper grauis ac seuerus, idemque floridus, humilis rei pictor Amulius. Huius erat Minerua spectantem aspectans quacunq; aspiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoq; cum grauitate, quod semper togatus quanquam in machinis. Carcer eius artis domus aurea fuit, & ideo non extant exempla alia magnopere. Post eum fuere in autoritate Cornelius Pinus & Actius Priscus, qui Honoris & Virtutis ædes imperatori Vespasiano Augusto restituenti pinxerunt: sed Priscus antiquis similior.

De auium cantu compescendo, & quis encausto & penicillo primus lacunaria & cameras pinxerit, sparsimq́; precia mirabilia picturarum. CAP. XI.

NOn est omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in triumuiratu quodam loco deductus à magistratibus in nemorosum hospitium, minaciter cum ijs postero die expostulauit, somnum ademptum sibi uolucrum concentu. At illi draconem in longissima membrana depictum circũdedere loco. Eoque terrore aues tum siluisse narratur, & postea cognitum est ita posse compesci. Ceris pingere ac picturam inurere quis primus excogitauerit, non constat. Quidam Aristidis inuentum putant, postea consummatum à Praxitele. Sed aliquanto uetustiores encausticæ picturæ extitere, ut Polygnoti & Nicanoris & Archesilai Pariorum. Lysippus quoq; Æginæ picturæ suæ inscripsit [illegible], quod profecto non fecisset, nisi encaustica inuenta. Pamphilus quoq; Apellis præceptor non pinxisse tantum encaustica, sed etiam docuisse traditur Pausiam Sicyonium primum in hoc genere nobilem: Brietis filius hic fuit, eiusdemq́ue primo discipulus. Pinxit & ipse penicillo parietes Thespijs cum reficerentur quondam à Polygnoto picti, multumq́; comparatione superatus existimabatur, quoniã nõ suo genere certasset. Idem & lacunaria primus pingere instituit, nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit. Paruas pingebat tabellas, maximeq́; pueros. hoc æmuli eum interpretabantur facere, quoniã tarda picturæ ratio esset illa. Quamobrem arti daturus & celeritatis famã, absoluit uno die tabellã, quæ uocata est hemeresios, puero picto. Amauit in iuuẽta Glycerã municipem suã, inuentricem coronarũ certandoq́; imitatione eius: ad numerosissimam florũ uarietatẽ perduxit artẽ illã postremo pinxit illam sedentẽ cũ corona, quæ è nobilissimis eius tabula appellata est stephanoplocos, ab alijs stephanopolis, quoniã Glycera uenditando coronas sustentauerat paupertatem. Huius tabulæ exemplar, quod apographon uocant, L. Lucullus duobus talentis emit à Dionysio Athenis. Pausias autẽ fecit & grandes tabulas, sicut spectatam in Pompeij porticibus boum immolationem. Eam enim picturã primus inuenit, quã postea imitati sunt multi, æquauit nemo. Ante omnia cum longitudinem bouis ostendere uellet, aduersum eũ pinxit, non transuersum, unde & abũde intelligitur amplitudo. Dein cum omnes, quæ uolunt eminentia uideri, candicantia faciant coloremq́; condiant nigro: hic totum bouem atri coloris fecit, umbræq́; corpus ex ipsa dedit, magna prorsus arte in æquo extãtia ostendens, & in confracto solida omnia. Sicyone & hic uitam egit, diuque fuit illa patria picturæ. Tabulas enim omnes ex publico propter æs alienũ ciuitatis addictas, Scauri ædilitas Romam transtulit. Post eum eminuit longe ante omnes Euphranor Isthmius, olympiade ciiij. idem qui inter fictores dictus est à nobis. Fecit & colossos & marmora ac scyphos scalpsit: docilis ac laboriosus ante omnes, & in quocũq; genere excellens ac sibi æqualis. Hic primus uidetur expressisse dignitates heroum, & usurpasse symmetriam. Sed fuit uniuersitate corporum exilior, capitibus articulisq́; grandior. Volumina quoq; composuit de symmetria & coloribus. Opera eius sunt, equestre prœliũ, xij. dij. Theseus, in quo dixit, eũdem apud Parasium rosa pastum esse, suum uero carne. Nobiles eius tabulæ Ephesi, Vlyxes simulata uesania bouem cum equo iungens, & palliati cogitãtes, dux gladium condens. Eodem tempore fuit & Cydias, cuius tabulam Argonautas HS. cxliiij Hortensius orator mercatus est, eiq́ue ædem fecit in Tusculano suo. Euphranoris autẽ discipulus fuit Antidotus. Huius est clypeo dimicans Athenis, & luctator, tibicenq́; inter pauca laudatus. Ipse diligentior quàm numerosior, & in coloribus seuerus, maxime inclaruit discipulo Nicea Atheniensi, qui diligentissime mulieres pinxit. Lumẽ & umbras custodiuit, atq; ut eminerent è tabulis picturæ maximè curauit. Opera eius, Nemea aduecta ex Asia Romam à Syllano, quam in curia diximus positam: item Liber pater in æde Concordiæ, Hyacinthus, quẽ Cæsar Augustus delectatus eò secum deportauit Alexãdria capta, & ob id Tiberius Cæsar in templo eius dicauit hãc tabulam: & Diana. Ephesi uero est Megabyzi sacerdotis Ephesiæ Dianæ sepulchrum. Athenis necromantia Homeri. Hanc uendere noluit Attalo regi talẽtis lx. potiusq́; patriæ suæ donauit, abundãs opibus. Fecit & grandes picturas, in quibus sunt Calypso & Io, & Andromeda, Alexander quoq; in Pompeij porticibus præcellens, & Calypso sedẽs. Huic quidem ascribuntur quadrupedes. Prosperrime canes expressit. Hic est Niceas, de quo dicebat Praxiteles interrogatus quæ maxime opera sua probaret in marmoribus, quibus Niceas manum admouisset: tantum circumlitioni eius tribuebat. Non satis discernitur alium eodem nomine, an hunc eundẽ quidã faciunt olympiade centesima xij. Niceæ comparatur, & aliquanto præfertur Atheniõ Maronites Glauctonis Corinthij discipulus, & austerior colore, & in austeritate iucundior,

cundior, ut in ipsa pictura eruditio eluceat. Pinxit in templo Eleusine Phylarchum, Athenis frequentiam quam uocauere polygynæcon. Item Achillem uirginis habitu occultatum Vlyxe deprehendente. Et in una tabula, quaque maxime inclaruit, agasonem cum equo. Quod nisi in iuuenta obijsset, nemo ei compararetur. Est nomen & Heraclidi Macedoni. Initio naues pinxit: captoque rege Perseo Athenas commigrauit, ubi eodem tempore erat Metrodorus pictor idemque philosophus, magnæ in utraq; scientia autoritatis. Itaq; cum L. Paulus deuicto Perseo petijsset ab Atheniensibus ut sibi quàm probatissimum philosophum mitterent ad erudiendos liberos, itemque pictorem ad triumphum excolendum, Athenienses Metrodorum elegerunt, professi eundem in utroq; desiderio præstantissimum, quod edicto quoque Paulus indicauit. Timomachus Byzantius Cæsaris dictatoris ætate Aiacem et pinxit & Medeam, ab eo in Veneris genetricis æde positas, octoginta talentis uenundatas. Talentum Atticum XVI. taxat M. Varro. Timomachi æque laudantur Orestes, Iphigenia in Tauris, Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium, palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem: præcipue tamen ars ei fauisse in Gorgone uisa est. Pausiæ filius & discipulus Aristolaus è seuerissimis pictoribus fuit, cuius sunt Epaminondas, Pericles, Medea, Virtus, Theseus, imago Atticæ plebis, boum immolatio. Sunt quibus & Mechopanes eiusdem Pausiæ discipulus placeat diligẽtia, quam intelligant soli artifices, aliàs durus in coloribus, sed & multus. Nam Socrates iure omnibus placet. Talesque sunt eius picturæ: cum Aesculapio filiæ Hygia, Aegle, Panacea, Iaso, & piger qui appellatur Ocnos spartum torquens, quod asellus arrodit. Hactenus indicatis in genere utroq; proceribus, non silebuntur & primis proximi. Aristoclides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis. Antiphilus puero ignem conflante laudatur, ac pulchra aliàs domo splendescente, ipsiusque pueri ore. Item lanificio, in quo properant omniũ mulierum pensa. Ptolemæo uenante. Sed & nobilissimo Satyro cum pelle pantherina, quem Aposcoponta appellant. Aristophon Ancæo uulnerato ab apro cum socia doloris Astipale. numerosaq; tabula, in qua sunt Priamus, Helena, Credulitas, Vlyxes, Deiphobus, Dolon. Androbius pinxit Scyllin ancoras Persicæ classis præcidentem, Artemon Danaen mirantibus eam prædonibus, reginã Stratonicẽ, Herculẽ & Deianiram. Nobilissimas autẽ quæ sunt in porticibus, Octauiæ operibus. Herculẽ ab Oeta mõte Doridos exuta mortalitate consensu deorum in cœlũ euntẽ, Laomedontis circa Herculẽ & Neptunũ historiam. Alcimachus Dioxippũ, qui pancratio Olympiæ citra pulueris iactum (quod uocant aconiti) uicit: coniti Nemea. Ctesilochus Apellis discipulus petulanti pictura innotuit, Ioue Liberum parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiscẽte inter obstetricia dearum, Cleon Admeto. Ctesidemus Oechaliæ expugnatione & Laodamia. Clesides reginæ Stratonices iniuria. Nullo enim honore exceptus ab ea, pinxit uolutantem cum piscatore, quem reginã amare sermo erat. Eamq; tabulam in portu Ephesi proposuit, ipse uelis raptus est. Regina tolli uetuit, utriusq; similitudine mire expressa. Cratenus comœdos Athenis in Pompio pinxit. Eutychides bigam: regit Victoria. Eudorus scena spectatur, idem & ex ære signa fecit. Iphis Neptuno & Victoria. Habron amicitiam & concordiam pinxit, & deorum simulacra. Leontiscus Aratum uictorem cum trophæo, psaltriam. Leon Sappho. Nicearchus Venerem inter Gratias & Cupidines, Herculem tristem insania pœnitentia. Nealces Venerem, ingeniosus & solers in arte. Siquidem cum prælium nauale Aegyptiorum & Persarum pinxisset, quod in Nilo, cuius aqua est mari similis, factum uolebat intelligi, argumento declarauit, quod arte non poterat. Asellum enim in littore bibentem pinxit, & crocodilum insidiantem ei. Oenias Syngenicon. Philiscus officinam pictoris, ignem conflante puero. Phalerion Scyllam, Simonides Agatharchum & Mnemosynen. Simus iuuenem requiescentem in officina fullonis, quinquatrus celebrantem, idemque Nemesin egregiam. Theodorus uero emungentem: idem ab Oreste matrem & Aegistum interfici, bellumque Iliacum pluribus tabulis, quod est Romæ in Philippi porticibus, & Cassandram quæ est in Concordiæ delubro: Leontium Epicuri cogitantem, Demetrium regem. Theon Orestis insaniam, Thamiram citharœdum. Tauriscus Discobolum, Clytemnestram, Paniscum, Polynicen regnum repetentem, & Capanea. Non omittetur inter hos insigne exemplum. Nanque Erigonus tritor colorum Nealcæ pictoris in tantum ipse profecit, ut celebrem etiam discipulum reliquerit Pasiam fratrem Aeginetæ fictoris. Illud uero perquàm rarum ac memoria dignum, etiam suprema opera artificum imperfectasq; tabulas, sicut Irin Aristidis, Tyndaridas Nicomachi, Medeam Timomachi, & quam diximus Venerem Apellis, in maiori admiratione esse quàm perfecta. Quippe in ijs lineamenta reliqua, ipsæque cogitationes artificum spectantur, atq; in lenocinio commendationis dolor est, manus cum id agerent extinctæ desiderãtur. Sunt etiamnũ non ignobiles quidẽ, in trãscursu tamẽ dicendi, Aristonides Anaxãder, Aristobulus Syrus, Archesilas Tisicratis filius, Coribas Nicomachi discipulus, Carmanides Euphranoris, Dionysodorus Colophonius, Diogenes qui cum Demetrio rege uixit, Euthymedes, Heraclides Macedo. Mydon Soleus Pyromachi statuarij discipulus. Mnasitheus Sicyonius, Mnasitimus Aristonidis filius & discipulus, Nessus Habronis filius, Polemon Alexãdrinus, Theodorus Samius & Stadius Nicosthenis discipuli, Xenon Neoclis discipulus Sicyonius. Pinxere et mulieres. Timarete Niconis filia Dianam in tabula,

in tabula, quæ Ephesi est antiquissima pictura. Irene Cratini pictoris filia & discipula puellam quæ est Eleusine. Calypso senem & præstigiatorem Theodorum. Alcisthene saltatorem. Aristarete Nearchi filia & discipula Aesculapium. Lala Cyzicena perpetua uirgo M. Varronis iuuenta Romæ & penicillo pinxit, & cestro in ebore imagines mulierum maxime, & Neapolitanum in grandi tabula, suam quoq; imaginem ad speculum. Nec ullius uelocior in pictura manus fuit: artis uero tantum, ut multum manipretio antecederet celeberrimos eadem ætate imaginum pictores Sopylon & Dionysium, quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam Olympias, de qua hoc solum memoratur, discipulum eius fuisse Autobulum. Encausto pingendi duo fuisse antiquitus genera constat, cera, & in ebore cestro, id est uiriculo, donec classes pingi cœpere. Hoc tertium accessit, resolutis igni ceris penicillo utendi, quæ pictura in nauibus, nec sole nec sale uentisque corrumpitur. Pingunt & uestes in Aegypto inter pauca mirabili genere, candida uela postquàm attriuere illinentes nō coloribus, sed colorem sorbentibus medicamentis. Hoc cum fecere non apparet in uelis, sed in cortinam pigmenti feruentis mersa, post momentum extrahuntur picta. Mirumq;, cum sit unus in cortina colos, ex illo alius atq; alius fit in ueste, accipientis medicamenti qualitate mutatus. Nec postea ablui potest, ita cortina non dubie confusura colores, si pictos acciperet. Digerit eos ex uno, pingitq; dum coquit. Et adustæ uestes firmiores fiunt, quàm si non urerentur.

Plastices primi inuentores, de simulacris, & uasis fictilibus, & pretio eorum. CAP. XII.

DE pictura satis superq;, contexuisse his & plasticen conueniat. Eiusdem opere terræ fingere ex argilla similitudines, Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi filiæ opera. quæ capta amore iuuenis, illo abeunte peregre, umbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circunscripsit. quibus pater eius impressa argilla typum fecit, & cum cæteris fictilibus induratum igni proposuit, eumq; seruatum in nympheo donec Corinthum Mummius euerteret tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plasticen inuenisse Rhœcum & Theodorum tradāt, multo ante Battiadas Corintho pulsos: Demaratū uero ex eadem urbe profugum, qui in Hetruria Tarquiniū Priscum regem populi Romani genuit, comitatos fictores Euchira & Eugrammum, ab iis Italiæ traditam plasticen. Dibutadis inuentum est, rubricam addere, aut ex rubrica cretam fingere. Primusq; personas tegularum extremis imbricibus imposuit, quæ inter initia prototypa uocauit. Postea idem ectypa fecit. Hinc & fastigia templorum orta, propter hunc plastæ appellati. Hominis autem imaginem gypso è facie ipsa primus omnium expressit, ceráque in eam formam gypsi infusa emēdare instituit Lysistratus Sicyonius frater Lysippi, de quo diximus. Hic & similitudinem reddere instituit, ante eum quàm pulcherrimas facere studebant. Idem & de signis effigiem exprimere inuenit. Creuitque res in tantum, ut nulla signa statuæue sine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuisse scientiam, quàm fundendi æris. Plastæ laudatissimi fuere Damophilus & Gorgasus, iidemque pictores: qui Cereris ædem Romæ ad circum maximum utroq; genere artis suæ excoluerunt, uersibus inscriptis Græce, quibus significarunt, à dextra opera Damophili esse, à parte læua Gorgasi. Ante hanc ædem Thuscanica omnia in ædibus fuisse, autor est M. Varro. Ex hac cum reficeretur, crustas parietum excisas tabulis marginatis inclusas esse. Item signa ex fastigiis dispersa. Fecit & Chalcosthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officina eius Ceramicos appellatur. M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine, à quo factas Romæ uuas, item pisces, ita ut non sit aspectu discernere à ueris. Idem magnificat Archesilaum L. Luculli familiarem, cuius proplasmata pluris uenire solita artificibus ipsis, quàm aliorum opera. Ab hoc factam Venerem genetricem in foro Cæsaris, & priusquàm absolueretur, festinatione dedicandi positam. Deinde eidem à Lucullo HS. lx. signum Felicitatis locatum, cui mors utriusq; inuiderit. Octauio equiti Romano cratera facere uolenti, exemplar è gypso factum talento. Laudat & Pasitelem, qui plasticen matrem statuariæ scalpturæq; & cælaturæ esse dixit, & cum esset in omnibus his summus, nihil unquam fecit antequam finxit. Præterea elaboratam hanc artem Italiæ & maxime Hetruriæ: Turianumque à Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priscus effigiem Iouis in Capitolio dicandam. Fictilem eum fuisse, & ideo miniari solitum. Fictiles in fastigio templi eius quadrigas, de quibus sæpe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodieque materiæ nomen in urbe retinet. Hæ enim tum effigies deûm erant laudatissimæ. Nec pœnitet nos illorum qui tales coluere. Aurum enim & argentum ne diis quidem conficiebant. Durant etiam nunc plerisq; in locis talia simulacra. Fastigia quidem templorum etiam in urbe crebra & municipiis mira cælatura, & arte æuiq; firmitate certiora auro, certe innocentiora. In sacris quidem etiam inter has opes non murrhinis crystallinisue, sed fictilibus prolibatur simpuuiis: inenarrabili terræ benignitate, si quis singula æstimet, etiam ut omittantur in frugum, uini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorū generibus, beneficia eius quæq; adhuc diximus, uel quæ assiduitate satiant figlinarum opera imbricibus, tubulis, tegulisque ad balneas hamatis, uel ad tecta coctilibus laterculis frontatisq;, aut quæ rota fiunt, etiam fictilibus doliis ad uina excogitatis, & ad aquas. Propter quæ Numa rex septimum collegium figulorum instituit. Quin & defunctos sese multi fictilibus doliis condi maluere, sicut M. Varro. Pythagorico modo in myrti & oleæ atque populi nigræ foliis. Maior quoq; pars hominum terrenis utitur uasis.

uasis. Samia etiamnũ in esculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & Arretium in Italia: & calicum tantum Surrentum, Asta, Pollentia: in Hispania Saguntum, in Asia Pergamum. Habent & Trallesis opera sua, & Mutina in Italia, quoniam & sic gentes notabilitãtur. Hæc quoq; per maria terrasq; ultro citroq; portantur, insignibus rotæ officinis Erythris. Hodieq; in templo ostenduntur amphoræ duæ propter tenuitatem consecratæ, discipuli magistriq; certamine, uter tenuiorem humum duceret. Cois laus maxima, Hadrianis firmitas, nonnullis circa hoc seueritatis quoq; exemplis: Q. Coponium inuenimus ambitus damnatum, quia uni amphoram dedisset dono ei cuius suffragij latio erat. Atque ut luxu quoque aliqua contingat autoritas figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa cœnarum lautitia. Vna erat murenarum, altera luporũ, tertia myxonis piscis, inclinatis iam scilicet moribus, ut tamen eos præferre Græciæ etiam philosophis possimus. Siquidem in Aristotelis hæredum auctione lx. patinas uenisse traditur. Nam nos cum unã Aesopi tragœdiarum histrionis in natura auium diceremus sestertijs dc. stetisse, nõ dubito indignatos legentes. At Hercules, Vitellius in principatu suo cc. sestertijs condidit patinam, cui faciendæ fornax in cãpis exædificata erat: quoniam eò peruenit luxuria, ut etiã fictilia pluris constent, quàm murrhina. Propter hanc Mutianus altero cõsulatu suo in cõquisitione exprobrauit patinarum paludes Vitellij memoriæ, non illa fœdiore, cuius ueneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obijciebat interisse cxxx. conuiuas. Nobilitantur ijs oppida quoque, ut Rhegium, & Cumæ. Samia testa matris deûm sacerdotes qui galli uocantur, uirilitatem amputãt, nec aliter citra perniciem, si M. Cælio credamus, qui linguã sic amputandam obiecit graui probro, tanquã & ipse iam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitauit ars? fractis etiam testis utẽdo sic, ut firmius durent tusis calce addita, quæ uocant signina. Quo genere etiam pauimenta excogitauit.

Terræ uarietates, & de puluere Puteolano, & alijs terræ generibus quæ in lapidem uertuntur. CAP. XIII.

VErum & ipsius terræ sunt alia segmenta. Quis enim satis miretur pessimam eius partem, ideóque puluerem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus, mersumq; protinus fieri lapidem unum inexpugnabilem undis, & fortiorem quotidie utique si Cumano misceatur cæmento? Eadem est terræ natura & in Cyzicena regione, sed ibi non puluis, uerum ipsa terra qualibet magnitudine excisa & demersa in mare lapidea extrahitur. Hoc idẽ circa Cassandriam produnt fieri. Et in fonte Cnidio dulci intra octo menses terram lapidescere, Ab Oropo quidẽ Aulidem usq; quicquid terræ attingitur mari mutatur in saxa. Non multum à puluere Puteolano distat è Nilo harena tenuissima sui parte, non ad sustinenda maria fluctusq; frãgendos, sed ad debellãda corpora palæstræ studijs. Inde certe Patrobio, Neronis principis liberto, aduehebatur. Quin & Leonnato & Cratero ac Meleagro Alexandri Magni ducibus sabulũ hoc portari cũ reliquis militaribus commercijs reperio. Plura de hac parte non sum dicturus, nõ Hercules magis quàm de terræ usu in ceromatis, quibus exercendo iuuentus nostra corpora, uires animorum perdidit.

De parietibus formaceis, & lateritijs, & eorum ratione. CAP. XIIII.

QVid? non in Africa Hispaniaq; ex terra parietes, quos appellant formaceos, quoniã in forma circundatis utrinque duabus tabulis infarciuntur uerius quàm instruuntur, æuis durant incorrupti imbribus, uentis, ignibus, omniq; cæmento firmiores? Spectat etiam nunc speculas Annibalis Hispania, terrenasq; turres iugis montium impositas. Hinc & cæspitum natura, castrorum uallis accõmodata, contra fluminum impetus aggeribus. Illini quidem crates parietum luto, & lateribus crudis extrui quis ignorat? Lateres non sunt è sabuloso, neq; harenoso multoq; minus calculoso ducendi solo, sed è cretoso & albicante, aut ex rubrica, uel si iam ex sabuloso, è masculo certe. Finguntur optime uere: nam solstitio rimosi fiũt. Aedificijs non nisi bimos probãt. Quin & intritã ipsam eorum prius quàm fingantur, macerari oportet. Genera eorum tria, Didoron quo utimur, longum sesquipede, latum pede, alterum tetradoron. Tertium pentadoron. Græci enim antiqui doron palmum uocabant, & ideo dora munera, quia manu darẽtur. Ergo à quatuor & quinque palmis, prout sunt, nominantur. Eadem est latitudo. Minore in priuatis operibus, maiore in publicis utuntur in Græcia. Pitanæ in Asia, & in ulterioris Hispaniæ ciuitatibus Massia & Calento fiunt lateres, qui siccati non merguntur in aqua. Sunt enim è terra pumicosa, cum subigi potest utilissima. Græci, præterquàm ubi è silice fieri poterat structura, parietes lateritios prætulere. Sunt enim æterni, si ad perpendiculum fiant, ideo & ad publica opera & regias domos adduntur. Sic extruxere murum Athenis, qui ad montem Hymettum spectat: sic Patris ædes Iouis & Herculis, quamuis lapideas columnas & epistylia circundarent. domũ Trallibus regiam Attali: item Sardibus Crœsi, quam gerusian fecere: Halicarnassi Mausoli: quæ etiam nunc durant. Lacedæmone quidem excisum lateritijs parietibus opus tectorium propter excellentiam picturæ ligneis formis inclusum, Romam deportauere in ædilitate ad comitium exornandum Murena & Varro. Quod opus cum per se mirum esset, translatum tamen magis mirabantur. In Italia quoque lateritius murus Aretij & Meuaniæ est. Romæ non fiunt talia ædificia, quia sesquipedalis paries non plus quàm unam contignationem tolerat. Cautumq; est ne communis crassior fiat, nec intergerinorum ratio patitur.

De sulphure, alumine, & generibus eorum, & medicinæ. CAP. XV.

Haec sint dicta de lateribus. In terræ autē reliquis generibus, uel maxime mira natura est sulphuris, quo plurima domantur. Nascitur in insulis Aeolijs inter Siciliā & Italiā, quas ardere diximus. Sed nobilissimū in Melo insula. In Italia quoq; inuenitur in Neapolitano Campanoq; agro, collibus qui uocantur leucogæi: quod est cuniculis effossum perficitur igni. Genera quatuor: unum quod Græci apyron uocāt, nascitur solidum, hoc glebosum. Eo solo ex omnibus generibus medici utuntur. Cætera enim liquore constant, & conficiuntur oleo incocta. Viuum autē effoditur, translucetq;, & uiret. Alterū genus appellant glebam, fullonum tantū officinis familiare. Tertio quoq; generi unus tantū est usus ad suffiendas lanas, quoniam candorem tantum mollitiemq; confert. Egula uocatur hoc genus. Quarto autem ad ellychnia maxime conficienda. Cætero tanta uis est, ut morbos comitiales deprahendat nidore, impositum igni. Lusit & Anaxilaus eo, cadens in calice nouo, prunaq; subdita circunferens, exardescentis repercussu pallorē dirum uelut defunctorum, offundente conuiuijs. Natura eius calfacit, concoquit, sed & discutit collectiōes corporum ob hoc talibus emplastris malagmatibusq; miscetur. Renibus quoq; & lumbis in dolore cum adipe, mire prodest impositū. Aufert & lichenas à facie cū terebinthi resina, & lepras. Harpacticō uocatur à celeritate auellendi, auelli enim subinde debet. Prodest & suspiriosis linctum. Purulenta quoq; extussientibus, & contra scorpionū ictus. Vitiligines uiuum nitro mixtum, atq; ex aceto tritum & illitum tollit. Itē lendes in palpebris, aceto sandarachato admixto. Habet & in religionibus locum ad expiādas suffitu domos. Sentitur uis eius & in aquis feruentibus. Neque alia res facilius accenditur, quo apparet ignū uim magnam etiā ei inesse. Fulmina & fulgura quoq; sulphuris odorem habent, ac lux ipsa eorum sulphurea est. Et bituminis uicina est natura, alibi limus, alibi terra. Limus è Iudææ lacu, ut diximus, emergens: terra in Syria circa Sidonem oppidū maritimum. Spissantur hæc utraq;, & in densitatē coëunt. Est uero liquidum bitumen, sicut Zacynthium, & quod à Babylone inuehitur. Ibi quidē & candidū gignitur. Liquidum est & apolloniaticum, quæ omnia Græci pissasphalton appellant ex argumēto picis & bituminis. Gignitur & pingue liquorisq; oleacei in Sicilia, Agragantino fonte inficiens riuū. Incolæ id harundinum paniculis colligunt, citissime sic adhærescens. Vtuntur eo ad lucernarū lumina olei uice, itē ad scabiem iumentorū. Sunt qui & naphthā, de qua in secūdo diximus uolumine, bituminis generi asscribant. Verum ardens eius uis igniumque naturæ cognata, procul ab omni usu abest. Bituminis probatio, ut quàm maxime splendeat, sitque ponderosum ac graue. Leue autem modice, quoniam adulteratur pice. Vis quæ sulphuris, sistit, discutit, contrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accensum. Ad suffusiones oculorum & albugines Babylonium efficax traditur, itē ad lepras, lichenas, pruritusq; corporū. Illinitur & podagris. Omnia autē eius genera incommodos oculorū pilos replicant. Dentiū doloribus medentur simul cū nitro illita. Tussim ueterem & anhelitus cum uino potum emendat. Dysentericis etiā datur eodem modo, sistitq; aluum. Cum aceto uero potum discutit concretum sanguinem & detrahit. Mitigat lumborū dolores, item articulorū. Cum farina hordeacea impositum, emplastrum peculiare facit sui nominis. Sanguinē sistit. Vulnera colligat. Glutinat neruos. Vtuntur etiam ad quartanas bituminis drachma, & hedyosmi pari pondere cū myrrhæ obolo subacti. Comitiales morbos ustum deprahendit. Vuluarū strangulationes olfactum discutit cū uino & castoreo. Procidentia sedis suffitu reprimit. Purgationes fœminarū in uino potū elicit. In reliquo usu æramentis illinitur firmatq; ea contra ignes. Diximus & tingi solitas ex eo statuas & illini. Calcis quoq; usum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet & ferrarijs fabrorum officinis tingēdo ferro, clauorumq; capitibus, & multis alijs usibus. Nec minor aut ab eo dissimilis est aluminis opera, quod intelligitur salsugo terræ. Plura & eius genera. In Cypro candidum & nigrum, exigua coloris differentia, cū sit usus magna: quoniam inficiendis claro colore lanis candidum liquidumq; utilissimum est, contraque fuscis aut obscuris nigrum. Et aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aqua limoq;, hoc est terræ exudantis natura corriuatum hyeme æstiuis solibus maturatur. Quod fuerit ex eo præcox candidum fit. gignitur autem in Hispania, Aegypto, Armenia, Macedonia, Pōto, Africa: insulis Sardinia, Melo, Lipara, Strōgyle. Laudatissimū in Aegypto, proximum in Melo. Huius quoq; duæ species liquidū spissumq;. Liquidi probatio, ut sit lympidum lacteumq;, sine offensis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimon uocant. An sit adulteratum deprahēditur succo punici mali. Syncerum enim mixtura ea nigrescit. Alterum genus est pallidæ & scabræ naturæ, & quod inficitur galla. Ideoq; hoc uocāt paraphoron. Vis liquidi aluminis astringere, indurare, rodere. Melle admixto sanat oris ulcera, papulas, pruritusq;. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertia aluminis. Virus alarum sudoresq; sedat. Sumitur pilulis contra lienis uitia, pellēdumq; pruritum ac per urinam sanguinem. Emendat & scabiem nitro ac melanthio admixtis. Concreti aluminis unum genus schiston appellāt Græci, in capillamenta quædam canescētia dehiscens. Vnde quidam trichitin potius appellauere. Hoc fit è lapide, ex quo & chalcitin uocāt, ut sit sudor quidam eius lapidis in spumā coagulatus. Hoc genus aluminis siccat, minusq; sistit humorem inutilem corporibus. Sed auribus magnopere prodest infusum, uel illitum, uel oris ulceribus, dentibusque, si saliua cum eo contineatur. Et oculorum medicamētis inseri-

seritur apte, uerendisq́, utriusque sexus. Coquitur in patinis, donec liquari desinat. Ineretoris est alterum generis, quod strongylen uocant. Duæ eius species, fungosum atque omni humore dilui facile, quod in totum damnatur. Melius pumicosum, & foraminum fistulis spongiæ simile, rotundumq́; natura, candido propius cum quadam pinguedine sine harenis friabile, nec inficiens nigritia. Hoc coquitur per se carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus quod melinum uocant, ab insula Melo, ut diximus. Nulli uis maior neque astringendi, neque denigrandi, neque indurandi. Nullum spissius. Oculorum scabritias extenuat, cõbustum utilius epiphoris inhibendis. Sic & ad pruritus corporis. Sanguinem quoque sistit in totum foris illitum. Vulsis pilis ex aceto illitum, renascentem mollit lanuginem summam. Omnium generũ usus in astringendo. Vnde nomen Græcis. Ob id oculorum uitijs aptissima sunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic & infantium ulcera. Putrescentia ulcerum cõpescit cũ adipe, & hydropicorum eruptiones siccat. Et aurium uitia cum succo punici mali. Et unguium scabritias, cicatricumq́; duritias & pterygia, perniones. Phagedænas ulcerum ex aceto, aut cum galla pari pondere cremata. Lepras cum succo olerum. Cum salis uero duabus partibus uitia quæ serpunt. Lendes & alia capillorum animalia permixtum aquæ. Sic & ambustis prodest, & furfuribus corporum cum sero & pice. Infunditur & dysentericis. Vuam quoque in ore comprimit, ac tonsillas. Ad omnia quæ in cæteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo aduectum. Nam ad reliquos usus uitæ in corijs lanisq́; perficiendis, quanti sit momenti, significatum est. Ab his per se omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus.

De terra Samia, & Eretria, & Chia, & Selinusia, & Pigniti, & Ampeliti medicinæ. CAP. XVI.

SAmiæ duæ sunt, quæ syropicon, & quæ aster appellantur. Prioris laus, ut recens sit & leuis, linguæque glutinosa. Altera glebosior, candida. Vtraque uritur, ac lauatur. Sunt qui præferant priorẽ. Prosunt sanguinem expuentibus. Emplastrisq́; quæ siccãdi causa cõponuntur. oculorũ quoq; medicamẽtis miscentur. Eretria totidem differentias habet. Nanque & alba est, & cinerea, quæ præfertur in medicina. Probatur mollitie, & quod si æra præducãtur uiolaceum reddit colorem. Vis & ratio eius in medẽdo dicta est inter pigmenta. Lauatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfusa aqua siccataq́; solibus, iterum ex aqua trita ac reposita, donec considat, & digeri possit in pastillos. Coquitur in calicibus crebro cõcussu. Est in medicaminibus & Chia terra candicans, effectus eius qui Samiæ. Vsus ad mulierum maxime cutem. Idem & Selinusiæ. Lactei coloris est hæc & aqua dilui celerrima. Eademque lacte diluta, & tectoriorum albaria interpolantur. Pignitis Eretriæ simillima est grãdioribus tantum glebis & glutinosa, cui effectus idem qui cimoliæ, infirmior tamen. Bituminis simillima est ampelitis. Experimentũ eius, si ceræ modo accepto oleo liquescat, & si nigricans colos maneat tostæ. Vsus ad molliendum discutiendumq́ue. Ad hæc medicamentis additur, præcipueq́ue in calliblepharis & inficiendis capillis.

Cretæ genera ad uestium usus, cimolia, Sarda, Vmbrica, saxum, argentaria. CAP. XVII.

CRetæ plura genera. Ex ijs cimoliæ duo ad medicos pertinentia, candidum & ad purpurissum inclinans. Vis utrique ad discutiendos tumores, & sistẽdas fluctiones aceto assumpto. Panos quoq; & parotidas cohibet. Et lichenas illita, pustulasque. Si uero aphronitrum & nitrum adijciatur, & acetum, pedũ tumores sanat, ita ut in sole curatio hæc fiat, & post sex horas aqua salsa abluatur. Testium tumoribus Cypria cera addita prodest. Et refrigerandi quoq; natura cretæ est, sudoresq́; immodicos sistit illita. Atq; ita papulas cohibet ex uino sumpta in balneis. Laudatur maxime Thessalica. Nascitur & in Lycia circa Bubonẽ. Est & alius cimoliæ usus in uestibus. Nam Sarda quæ affertur è Sardinia, candidis tantum assumitur, inutilis uersicoloribus, & est uilissima omniũ cimoliæ generum: preciosior Vmbrica, & quam uocãt saxum. Proprietasque saxi, quod crescit in macerando, atque pondere emitur, illa mensura. Vmbrica non nisi poliendis uestibus assumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cum lex Metella extet fullonibus dicta, quã C. Flaminius & L. Aemilius censores dedere ad populum ferendam. Adeo omnia maioribus curæ fuere. Ergo ordo hic est: primũ abluitur uestis Sarda, dein sulphure suffitur, mox desquamatur cimolia, quæ est coloris ueri. Fucatus enim deprehenditur, nigrescitq́;, & effunditur sulphure. Veros autem & pretiosos colores emollit cimolia, & quodam nitore exhilarat contristatos sulphure: candidis uestibus saxum utilius à sulphure, inimicum coloribus. Græcia pro cimolia tymphaico utitur gypso. Alia creta argentaria appellatur, nitorem argento reddens. Est & uilissima qua circum præducere ad uictoriæ notam, pedesq; uenalium trans mare aduectorum denotare instituerunt maiores. Talemq́ue Plotiũ mimicæ scenæ conditorem, & astrologiæ consobrinũ eius Manlium Antiochũ, item grammaticæ Taberiũ Erotem, eadem naue aduectos uidere proaui.

Qui & quorũ liberi præpotẽtes. CAP. XVIII.

SEd quid hos refero aliquo literarum honore commendatos? Talem in catasta uidere Chrysogonũ Syllæ, Amphionem Q. Catuli, Heronem L. Luculli, Demetrium Pompeij, Augenque Demetrij, quanquàm & ipsa Pompeij credita est: Hipparchum M. Antonij, Menam & Menecratem Sex. Pompeij, aliosq́ue deinceps, quos enumerare iam non est, è sanguine Quiritium & proscriptionum licentia ditatos. Hoc est insigne uenalitijs gregibus, opprobriumq́ue

insolentis fortunæ: quod & nos adeo potiri rerum uidimus, ut prætoria quoq; ornamenta decerni à senatu iubente Agrippina Cl. Cæsaris uiderimus libertis: tantumque non cum laureatis fascibus remitti illò, unde cretatis pedibus aduenissent.

De terra ex Galata, terra Clupea, terra Balearica, terra Ebusitana. CAP. XIX.

P*Ræterea sunt genera terræ proprietatis suæ, de quibus iam diximus, sed & hoc loco reddenda natura. Ex Galata insula, & circa Clupeam Africæ, scorpiones necat, Balearis & Ebusitana serpentes.*

C. PLINII SECVNDI

NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXVI.

*

PROOEMIVM.

Naturæ lapidum, ac marmorum luxuria. CAP. I.

LAPIDVM *natura restat, hoc est, præcipua morũ insania, etiã ut gemmæ cum succinis atq; crystallis cum murrhinis sileantur. Omnia namq; quæ usque ad hoc uolumen tractauimus, hominũ causa genita uideri possunt. Montes natura sibi fecerat ad quasdam compages telluris uisceribus densandas, simul ad impetus fluminum domandos, fluctusq; frangendos, ac minime quietas partes coercendas durißima sui materia. Cædimus hos, trahimusq; nulla alia quàm deliciarum causa, quos transcendisse quoq; mirum fuit. In portento propè maiores habuere Alpeis ab Annibale exuperatas, & postea à Cimbris, nunc ipsæ cæduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planum. Euehimus ea quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant, nauesq; marmorum causa fiunt, ac per fluctus sæuißimam rerum naturæ partẽ, huc illucq; portantur iuga montium maiore etiámnũ uesania, quàm cũ ad frigidos potus uas petitur, in nubila cœloq; proxima rupes cauãtur, ut bibatur glacie. Secũ quisq; cogitet quæ pretia horũ audiat, quas uehi trahiq; moles uideat. Sed & quàm sine his multorũ fuerit beatior uita, ad quãq; multorũ neces sit necesse ista facere imò uerius pati mortales, quos ad usus, quásue ad uoluptates alias, nisi ut inter maculas lapidum iaceant, ceu uero nõ tenebris noctiũ dimidiæ parti uitæ cuiusq; gaudia hæc auferẽtibus. Ingens ista reputantem subit etiam antiquitatis rubor. Extant censoriæ leges, glandia in cœnis glíresq; & alia dictu minora apponi uetãtes. Marmora inuehi, & maria huius rei causa transiri, quæ uetaret lex nulla lata est.*

Quis primus in publicis operibus ostenderit. CAP. II.

D*Icat fortaßis aliquis: non enim inuehebantur. Id quidem falso. Trecentas lx. columnas M. Scauri ædilitate ad scenam theatri temporarij, & uix uno mense futuri in usu, uiderunt portari silentio legum. Sed publicis nimirũ indulgentes uoluptatibus. Idipsum cur? aut qua magis uia irrepunt uitia quàm publica? Enimuero non alio modo in priuatos usus illa uenere, ebora, aurum, gemmæ, aut quid omnino dijs relinquimus? Verum esto indulserint publicis uoluptatibus, etiámne tacuerunt maximas earum atq; adeo duodequadragenûm pedum, Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari? nec clàm illud occulteq; factum est. Satisdari sibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cum in palatium extraherentur. Non ergo in tam malo exẽplo moribus cauere utilius fuerat, quàm tacere tantas moles in priuatam domum trahi præter fictilia deorum fastigia.*

Quis primus peregrino marmore columnas habuerit Romæ. CAP. III.

N*Ec potest uideri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepsisse quodam uitæ rudimento. Iam enim L. Crassum oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem palatio, Hymettias tamen nec plures sex aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in iurgijs ob id Venerem palatinam appellauerat. Nimirum ista omisere moribus uictis, frustráq; interdicta quæ uetuerãt cernentes, nullas potius quàm irritas esse leges maluerũt. Qui nos sequentur meliores nos esse probabunt. Quis enim tãtarum hodie columnarum atrium habet? Sed prius quàm de marmoribus dicamus, hominum in ijs præferẽda dicemus pretia. Antè igitur artifices percensebimus.*

Qui primum laudati in marmore scalpendo, & quibus temporibus. CAP IIII.

M*Armore scalpendo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scyllis geniti in Creta insula, etiámnum Medis imperantibus, priusque quàm Cyrus in Persis regnare inciperet, hoc est, olympiade circiter l. Ii Sicyonem se contulere, quæ diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorundam simulacra publice locauerant Sicyonij, quæ prius quàm absoluerentur, artifices iniuriam questi abierunt in Aetolos. Protinus Sicyonios fames inuasit ac sterilitas, mœrorq; dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius affuturum respõdit, si Dipœnus & Scyllis deorum simulacra perfecissent. Quod magnis mercedibus obsequijsq; impetratum est. Fuere autem simulacra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Mineruæ, quod è cœlo postea tactum est.*

Nobilitates operum & artificum in marmore cxxvi. marmor Pariũ & Mausoleũ. CAP. V.

C*Vm ij essent, iã fuerant in Chio insula Malas sculptor, dein filius eius Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cuius filij Bupalus & Anthermus clarißimi in ea scientia fuere, Hipponactis poetæ ætate, quẽ certum est lx. olimpiade fuisse. Quòd si quis horũ familiã & proauũ usq; retro agat, inueniet*

inueniet artis eius originē cum olympiadū origine cœpisse. Hipponacti notabilis fœditas uultus erat, quamobrem imaginē eius lasciuia iocorum ij proposuere ridentium circulis. Quod Hipponax indignatus amaritudinem carminū distrinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueū eos cōpulisse. quod falsum est. Cōplura enim in finitimis insulis simulacra postea fecere, sicut in Delo, quibus subiecerunt carmen, non uitibus tantum censeri Chium, sed & operibus Anthermi filiorum. Ostendunt & Iasij Dianam manibus eorū factam. Et in ipsa Chio narrata est operis eorum Dianæ facies in sublimi posita, cuius uultum intrātes tristē, exeuntes exhilaratum putāt. Romæ signa eorū sunt in Palatina æde Apollinis in fastigio, & in omnibus ferè quæ diuus Augustus fecit. Patris quoque eorū & Deli fuere opera, & in Lesbo insula. Dipœni quidem Ambracia, Argos, Cleone, operibus refertæ fuere. Omnes autē tantum candido marmore usi sunt è Paro insula, quē lapidem cœpere lychnitem appellare, quoniā ad lucernas in cuniculis cæderetur, ut autor est Varro, multis postea candidioribus repertis, nuper etiam in Lunensiū lapidicinis. Sed in Pariorum mirabile proditur, gleba lapidis unius cuneis diuidentium soluta imaginē Sileni intus extitisse. Non omittendū hanc artē tanto uetustiorem fuisse quàm picturā aut statuariam, quarū utraq; cum Phidia cœpit lxxxiij. olympiade, post annos circiter cccxxxij. Et ipsum Phidiam tradūt scalpsisse marmora, Veneremq; eius esse Romæ in Octauiæ operibus eximiæ pulchritudinis. Alcamenem Atheniensem (quod certū est) docuit in primis nobilem, cuius sunt opera Athenis cōplura in ædibus sacris, præclaraq; Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Huic summam manum ipse Phidias imposuisse dicitur. Eiusdē discipulus fuit Agoracritus Parius, et ætate gratus. Itaq; è suis operibus pleraque nomini eius donasse fertur. Certauere autem inter se ambo discipuli in Venere facienda. Vicitq; Alcamenes non opere, sed ciuitatis suffragijs, cōtra peregrinum suo fauentis. Quare Agoracritus ea lege signum suū uendidisse traditur, ne Athenis esset, & appellasse Nemesim. Id positum est Rhamnunte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit. Est & in matris magnæ delubro in eadē ciuitate Agoracriti opus. Phidiā clarissimum esse per omnes gentes quæ Iouis olympij famā intelligunt, nemo dubitas sed ut merito laudari sciant etiā qui opera eius nō uiderunt, proferemus argumenta parua & ingenij tantū. Neq; ad hoc Iouis Olympij pulchritudine utemur, non Mineruæ Athenis factæ amplitudine, cum sit ea cubitorum xxvi. ebore hæc & auro constat: sed scuto eius in quo Amazonū prælium cælauit intumescente ambitu parmæ, eiusdem concaua parte deorum & gigantū dimicationem, in soleis uero Lapitharum & Centaurorum adeo momenta omnia cōpacta artis illius fuere. In base autē quod cælatum est, Pandoras genesin appellauit. Ibi dij sunt xxx. numero nascētes, Victoria præcipue mirabili. Periti mirantur & serpentem, & sub ipsa cuspide æream sphingem. Hæc sint obiter dicta de artifice nunquam satis laudato, simul ut noscatur illā magnificentiam æqualem fuisse & in paruis. Praxitelis ætatem inter statuarios diximus, qui marmoris gloria superauit etiā semet. Opera eius sunt Athenis in Ceramico, sed ante omnia, et non solum Praxitelis, uerū & in toto orbe terrarum Venus, quam ut uiderēt multi, nauigauerunt Gnidū. duas fecerat, simulq; uendebat, alteram uelata specie, quam ob id quidem prætulerunt optione, quorum cōditio erat Coi, cum alterā etiam eodem pretio detulisset, seuerum id ac pudicum arbitrātes: reiectam Gnidij emerunt, immensa differentia famæ. Voluit eam postea à Gnidijs mercari rex Nicomedes, totum æs ciuitatis alienum, quod erat ingens, dissoluturum repromittens. Omnia perpeti maluere, nec immerito. Illo enim signo Praxiteles nobilitauit Gnidum. Aedicula eius tota aperitur, ut cōspici possit undiq; effigies deæ, fauente ipsa, ut creditur, facto. Nec minor ex quacūq; parte admiratio est. Ferunt amore captum quendam cum delituisset noctu simulacro cohæsisse, eiusq; cupiditatis esse indicem maculam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustriū artificū, Liber pater Bryaxidis, & alter Scopæ & Minerua: nec maius aliud Veneris Praxitelicæ specimen, quàm quòd inter hæc sola memoratur. Eiusdē est Cupido obiectus à Cicerone Verri, ille propter quē Thespiæ uisebantur, nunc in Octauiæ scholis positus. Eiusdem & alter nudus in Pario coloniæ Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate & iniuria. Adamauit enim eum Alchidas Rhodius, atq; in eo quoq; simile amoris uestigiū reliquit. Romæ Praxitelis opera sunt, Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Seruilianis, boni Euentus & bonæ Fortunæ simulacra in Capitolio: item & Mænades, & quas Thyadas uocant, & Caryatidas, & Sileni in Asinij Pollionis monumentis, & Apollo & Neptunus. Praxitelis filius Cephisodorus rei & artis hæres fuit. Cuius laudatū est Pergami symplegma, signū nobile, digitis corpori uerius quàm marmori impressis. Romæ eius opera sunt Latona in palatij delubro. Venus in Asinij Pollionis monumētis, & intra Octauiæ porticus in Iunonis æde Aesculapius ac Diana. Scopæ laus cū his certat. Is fecit Venerē & Pothon & Phaethontē, qui Samothraciæ sanctissimis ceremonijs coluntur. Item Apollinē Palatinum, Vestam sedentem laudatam in Seruilianis hortis, duasq; chameteras circa eā, quarum pares in Asinij monumentis sunt, ubi & Canephorus eiusdem. Sed in maxima dignatione Cn. Domitij delubro in circo Flaminio Neptunus ipse & Thetis atq; Achilles, Nereides supra Delphinos & cete & hippocampos sedentes. Item Tritones, chorusq; Phorci & pristes, ac multa alia marina, omnia eiusdem manus, præclarum opus etiam si totius uitæ fuisset. nunc uero præter supradicta, quæq; nescimus, Mars est etiámnum sedēs colos-

seus eiusdem in templo Bruti Callaici apud Circum eundem ad Lauicanam portam eunti. praeterea Venus in eodem loco nuda Praxitelicam illam Gnidiam antecedens, & quemcunque alium locum nobilitatura. Romae quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negociorumque, acerui omnes à contemplatione talium abducunt, quoniam ociosorum, & in magno loci silentio apta admiratio talis est. Qua de causa ignoratur artifex eius quoque Veneris, quam Vespasianus imperator in operibus Pacis suae dicauit, antiquorum dignam fama. Par haesitatio est in templo Apollinis Sosiani, Nioben cum liberis morientem Scopas an Praxiteles fecerit: item Ianus pater in suo templo dicatus ab Augusto ex Aegypto aduectus, utrius manus sit, iam quidem & auro occultatus: similiter in curia Octauiae quaeritur de Cupidine fulmen tenente. Id demum affirmatur, Alcibiadem esse principem forma in ea aetate. Multa in eadem schola sine autoribus placent. Satyri quatuor, ex quibus unus Liberum patrem palla uelatus humeris praefert: alter liberum similiter, tertius ploratum infantis cohibet: quartus cratere alterius sitim sedat: duaeque nymphae uelificantes sua ueste. Nec minor quaestio est in septis, Olympum & Pana Chironemque cum Achille qui fecerint, praesertim cum capitali satisdatione fama iudicet dignos. Scopas habuit aemulos eadem aetate Bryaxin & Timotheum, & Leocharem, de quibus simul dicendum est, quoniam pariter caelauêre Mausoleum, sepulchrum hoc est ab uxore Artemisia factum Mausolo Cariae regulo, qui obijt olympiadis centesimae anno ij. Opus id ut esset inter vij. miracula ij maxime artifices fecere: patet ab austro & septentrione sexagenos ternos pedes, breuius à frontibus, toto circuitu pedes quadringentos xi. attollitur in altitudinem xxv. cubitis: cingitur columnis xxxvi. Ab oriente caelauit Scopas, à septentrione Bryaxis, à meridie Timotheus, ab occasu Leochares. Priusque quàm peragerent, regina Artemisia, quae mariti memoriae id opus extrui iusserat, obijt. Non tamen recesserunt, nisi absoluto iam, id gloriae ipsorum artisque monumentum iudicantes, hodieque certant manus. Accessit & quintus artifex. Nanque supra pteron pyramis altitudine inferiorem aequauit. xxiiij. gradibus in metae cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis. Haec adiecta cxl. pedum altitudine totum opus includit. Timothei manu Diana Romae est in palatio Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Aulanius Euander. In magna admiratione est & Hercules Menestrati: & Hecate Ephesi in templo Dianae post aedem, in cuius contemplatione admonent aeditui parcere oculis, tanta marmoris radiatio est. Non postferuntur & Charites in propylaeis Atheniensium, quas Socrates fecit, alius ille quam pictor, idem ut aliqui putant. Nam Myronis illius, qui in aere laudatur, anus ebria est Smyrnae in primis inclyta. Pollio Asinius ut fuit acris uehementiae, sic quoque spectari monumenta sua uoluit. In ijs sunt centauri nymphas gerentes Archesitae, Thespiades Cleomenis, Oceanus & Iupiter Entochi, Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci non caelatoris illius, sed Tralliani. Iupiter hospitalis Pamphili Praxitelis discipuli. Zetus & Amphion & Dirce & taurus, uinculumque ex eodem lapide, à Rhodo aduecta opera Apollonij & Taurisci. Parentum ij certamen de se fecere, Menecratem uideri professi, sed esse naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber pater Eutychidis laudatur, ad Octauiae uero porticum Apollo Philisci Rhodij in delubro suo. Item Latona & Diana, & musae nouem, & alter Apollo nudus. Eum qui citharam in eodem templo tenet, Timarchides fecit. Intra Octauiae uero porticus in aede Iunonis ipsam deam Dionysius & Polycles: aliam Venerem eodem loco Philiscus. Caetera signa Praxiteles. Item Polycles & Dionysius Timarchidis filij Iouem, qui est in proxima aede, fecerunt. Pana & Olympum luctantes, eodem loco Heliodorus, quod est alterum in terris symplegma nobile, Venerem lauantem sese. Daedalum stantem Polycharmus. Ex honore apparet in magna autoritate habitum Lysiae opus, quod in palatio super arcum diuus Augustus honori Octauij patris sui dicauit in aedicula columnis adornata. Id est quadriga currusque, & Apollo ac Diana ex uno lapide. In hortis Seruilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinem illius caelatoris, Dactylidis Pythias, Amphistrati Callisthenem historiarum scriptorem. Deinde multorum obscurior fama est, quorundam claritati in operibus eximijs obstante numero artificum, quoniam nec unus occupat gloriam, nec plures pariter nuncupari possunt, sicut in Laocoonte qui est in Titi imperatoris domo, opus omnibus & picturae & statuariae artis praeferendum. ex uno lapide eum & liberos draconumque mirabiles nexus de consilij sententia fecere summi artifices Agesander & Polydorus & Athenodorus Rhodij. Similiter palatinas domos Caesarum repleuere probatissimis signis Craterus cum Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, & singularis Aphrodisius Trallianus Agrippae Pantheum decorauit Diogenes Atheniensis, & Caryatides in columnis templi eius probantur inter pauca operum. sicut in fastigio posita signa, sed propter altitudinem loci minus celebrata. Inhonorus est nec in templo ullo Hercules, ad quem Poeni omnibus annis humana sacrificauerunt uictima, humi stans, ante aditum porticus ad nationes sita. Fuere & Thespiades ad aedem Felicitatis, quarum unam adamauit eques Romanus Iunius Pisciculus, ut tradit Varro: admiratur & Pasiteles, qui & quinque uolumina scripsit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Graecia Italiae ora, & ciuitate Romana donatus cum ijs oppidis, Iouem fecit eburneum in Metelli aede, qua campus petitur. Accidit ei cum in naualibus ubi ferae Africanae erant, per caueam intuens leonem caelaret, ut ex alia cauea panthera erumperet

non

non leui periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera complura dicitur, sed quæ fecerit nominatim non refertur. Archelaum quoq; magnificat Varro, cuius se marmoream habuisse leænam tradit, aligerosq; ludentes cum ea Cupidines, quorum alij religatam tenerent, alij è cornu cogerent bibere, alij calciarẽt soccis, omnes ex uno lapide. Idem & à Coponio xiiij. nationes, quæ sunt circa Pompeij, factas autor est. Inuenio & Canachum laudatum inter statuarios, fecisse marmorea. Nec Sauron atq; Batrachũ obliterari conuenit, qui fecere templa Octauiæ porticibus inclusa, natione & ipsi Lacones. Quidam & opibus præpotentes fuisse eos putant, ac sua impensa construxisse, inscriptionem sperantes. Qua negata, hoc tamen alio loco & modo usurpasse. Sunt certe etiámnum in columnarum spiris inscalpta nominum eorum argumẽto, rana atq; lacerta. In Iouis æde extitisse picturam cultusque reliquos omnes fœmineis argumentis constat. Etenim facta Iunonis æde cum inferrentur signa, permutasse geruli traduntur, & id religione custoditum, uelut ipsis dijs sedem ita partitis. Ergo & in Iunonis æde cultus est, qui Iouis esse debuit. Sunt & in paruis marmoreis famam consecuti, Myrmecides, cuius quadrigam cum agitatore cooperuit alis musca, & Callicrates cuius formicarum pedes atque alia membra peruidere non est.

Quando primum marmorũ in ædificijs usus, & quis primus Romæ crustauerit parietes, & quibus ætatibus quæque marmora in usum uenerint, & quis primus marmora secuerit, & ratio secandi: de harena. CAP. VI.

Hæc sint dicta de marmorũ scalptoribus, summaq; claritate artificum, quo in tractatu subit mentem nõ fuisse tum autoritatem maculoso marmori: fecere è Thasio, Cycladum insularum, æque & è Lesbio: liuidius hoc paulo. Versicolores quidẽ maculas, & in totum marmorum apparatum Menander etiã diligentissimus luxuriæ interpres primus & raro attigit. Columnis demum utebantur in templis, nec lautitiæ causa (nondum enim ista intelligebantur) sed quia firmiores aliter statui non poterant. Sic est inchoatum Athenis templũ Iouis Olympij, ex quo Syllæ capitolinis ædibus aduexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atq; marmor differentia iam & apud Homerum, dicit enim Paridis os marmore saxo percussum, sed hactenus regias quoq; domos cum laudatissime præter æs, aurum, electrum, argentum, ebore tantum adornans. Primum (ut arbitror) uersicolores istas maculas Chiorum lapidicinæ ostenderunt, cum extruerẽt muros, faceto in id M. Ciceronis sale, omnibus enim ostentabant ut magnificum. Multo, inquit, magis mirarer, si Tiburtino lapide fecissetis. Et Hercules non fuisset picturæ honos ullus, non modo tãtus, in aliqua marmorum autoritate. Secandi marmor in crustas nescio an Cariæ fuerit inuentum. Antiquissima, quod equidem inueniam, Halicarnassi Mausoli domus Proconnesio marmore exculta est, lateritijs parietibus. Is obijt olympiadis c. anno ij. urbis Romæ anno cccij. Primum Romæ parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formijs natum, equitem Romanum, præfectum fabrorũ C. Cæsaris in Gallia. Neq; indignatio sit tali autore inuenta re. Hic nanq; est Mamurra Catulli Veronẽsis carminibus proscissus, quẽ ut res est, domus ipsius clarius quàm Catullus dixit habere, quicquid habuisset comata Gallia. Nanq; adiecit idem Nepos, eum primum totis ædibus nullam nisi è marmore columnam habuisse, omnes solidas è Carystio aut Lunensi. Deniq; M. Lepidus Catuli in consulatu collega, primus omniũ limina ex Numidico marmore in domo posuit magna repræhẽsione. Is fuit consul anno urbis dclxvi. hoc primũ inuecti Numidici marmoris uestigium inuenio, non in columnis tantum crustisue, ut Mamurra carystium posuit, sed in massa & uilissimo liminum usu. Post hũc Lepidum ferme quadriennio L. Lucullus consul fuit, qui nomẽ (ut apparet ex re) Lucullæo marmori dedit, admodum delectatus illo, primusq; Romam inuexit, atrum alioqui, cum cætera maculis aut coloribus cõmendẽtur. Nascitur autem in Nili insula, solumq; penè horum marmorum ab amatore nomen accepit. Inter hos primum (ut arbitror) marmoreos parietes habuit scena M. Scauri, non facile dixerim sectos an solidis glebis positos, sicuti est hodie Iouis tonantis ædes in Capitolio. Nondum enim secti marmoris uestigia inuenerat Italia. Sed quisquis primum inuenit secare luxuriamq; diuidere, importuni ingenij fuit. Harena hoc fit, & ferro uidetur fieri, serra in prætenui lineæ premente harenas uersando, tractuq; ipso secãte. Aethiopica hæc maxime probatur. Nam id quoq; accessit, ut ad Aethiopas usq; peteretur quod faceret marmora, imò uero etiam in Indos, unde margaritas quoque peti seueris moribus indignum erat: hæc proxime laudatur. Mollior tamen quæ ex Aethiopia. Illa nulla scabricie secat. Indica non æque læuigat, sed ea combusta polientes marmora fricare iubenetur. Simile & Naxiæ uitium est & coptidi, quæ uocatur Aegyptia. Hæc fuere antiqua genera marmoribus secãdis. Postea reperta est harena non minus probanda, ex quodã Adriatici maris uado, æstu nudãte obseruatione non facili. Iã quidẽ quacunq; harena secare è fluuijs omnibus fraus artificum ausa est, quod dispẽdium admodum pauci intelligunt. Crassior enim harena laxioribus segmentis terit, & plus erodit marmoris, maiusq; opus scabricia polituræ relinquit. Ita sectæ attenuantur crustæ. Rursusq; Thebaica polituris accommodatur, & quæ fit è poro lapide aut è pumice.

De Naxio, & Armenio, & de generibus marmorum. CAP. VII.

Signis è marmore poliendis, gemmisq; etiam scalpendis atque limandis Naxium diu placuit ante alia, ita uocantur cotes in insula Cypro genitæ. Vi-

cere postea ex Armenia uectæ. Marmorum genera & colores non attinet dicere in tãta notitia, nec facile est enumerare in tanta multitudine. Quoto enim quoque loco non suum marmor inuenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta sunt in ambitu terrarum cum gentibus suis. Non omnia tamẽ in lapidicinis gignuntur, sed multa & sub terra sparsa. Pretiosissimi quidem generis Lacedæmonium uiride, cunctisq; hilarius. Sic & Augustum, ac deinde Tiberiũ, in Aegypto Augusti ac Tiberij primum principatu reperta. Differentiaq; eorum est ab ophite, cum sit illud serpentium maculis simile, unde & nomẽ accepit, quòd hæc maculas diuerso modo colligunt: Augustum undatim crispum in uertices: Tiberium sparsim conuoluta canicie. Neq; ex ophite columnæ, nisi paruæ admodum, inueniuntur. Duo eius genera, molle candidum, nigricans durum. Dicũtur ambo capitis dolores sedare adalligati, & serpentium ictus. Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari iubent candicantem. Contra serpentes autem à quibusdam laudatur præcipue ex his, quem tephriam appellant, à colore cineris. Vocatur & Memphites à loco, gemmantis naturæ: huius usus conteri, & ijs quæ urenda sint aut secanda, ex aceto illini. Obstupescit ita corpus, nec sentit cruciatum. Rubet porphyrites in eadem Aegypto, ex eo candidis interuenientibus punctis, leucostictos uocatur. Quantislibet molibus cædendis sufficiunt lapidicinæ. Statuas ex eo Cl. Cæsari procurator eius in urbem ex Aegypto aduexit Triarius Pollio, nõ admodum probata nouitate. Nemo certe postea imitatus est. Inuenit eadem Aegyptus in Aethiopia, quem uocant basalten, ferrei coloris atq; duritiæ. Vnde & nomen ei dedit. Nunquã hic maior repertus est, quàm in templo Pacis ab imperatore Vespasiano Augusto dicatus: argumẽto Nili xvi. liberis circà ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi augẽtis se amnis eius intelliguntur. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, ut putant Memnonis statuæ dicatus: quem quotidiano solis ortu contactũ radijs, crepare dicunt. Onychem etiam tum in Arabiæ mõtibus, nec usquam alibi nasci putauere nostri ueteres: Sudines in Germania, potorijs primum uasis inde factis, dein pedibus lectorum sellisq;. Cornelius Nepos tradit fuisse magno miraculo cum P. Lentulus Spinter amphoras ex eo Chiorũ magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas uidisse se. Variatum in hoc lapide postea est. Namq; pro miraculo insigni, quatuor modicas in theatro suo Cornelius Balbus posuit. Nos ampliores triginta uidimus in cœnatione, quàm Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentia notus sibi exædificauerat.

De alabastrite, & lygdino, & alabandico. CAP. VIII.

Hunc aliqui lapidem alabastriten uocant, quem cauant ad uasa unguentaria, quoniam optime seruare incorrupta dicitur. Idẽ & ustus emplastris conuenit. Nascitur circa Thebas Aegyptias, & Damascum Syriæ. Hic cæteris candidior. Probatissimus uero in Carmania, mox in India, iam quidem & in Syria Asiaq;. Vilissimus autẽ & sine ullo nitore in Cappadocia. Probãtur quàm maxime mellei coloris, in uertice maculosi atq; non translucidi. Vitia in ijs corneus color aut candidus, & quicquid simile uitro est. Paulum distare ab eo in unguentorum fide multi existimant lygdinos in Tauro repertos, amplitudine qua lances craterasq; nõ excedant, antea ex Arabia tantum aduehi solitos, candoris eximij. Magnus & duobus cõtrariæ inter se naturæ honos: Coralitico in Asia reperto, mensura non ultra bina cubita, cãdore proximo ebori & quadã similitudine. E diuerso niger est Alabandicus terræ suæ nomine, quãquam & Mileti nascens, ad purpurã tamen magis aspectu declinãte. Idemq; liquatur igni, ac funditur ad usum uitri. Thebaicus interinctus aureis guttis, inuenitur in Africæ parte Aegypto adscriptæ, coticulis ad terẽda collyria quadã utilitate naturali cõueniens. Circa Syenẽ uero Thebaidis syenites, quẽ antè pyrrhopœcilon uocabãt. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine obeliscos uocantes, Solis numini sacratos. Radiorum eius argumentũ in effigie est, & ita significatur nomine Aegyptio. Primus omnium id instituit Mitres, qui in Solis urbe regnabat, somnio iussus, & hoc ipsum inscriptum est in eo. Etenim scalpturæ illæ effigiesq; quas uidemus, Aegyptiæ sunt literæ. Postea & alij regum in supradicta urbe, Sochis quatuor numero, quadragenorum & octonûm cubitorum lõgitudine: Ramises autem is, quo regnante Ilium captum est, quadraginta cubitorum. Idemque digressus inde, ubi fuit Mneuidis regia, posuit alium, longitudine undecenis pedibus per latera cubitis quatuor.

De obelisco Thebaico & Alexandrino, & de illo qui est in circo magno, CAP. IX.

Opus id fecisse dicuntur xx. M. hominum. Ipse rex cum subrecturus esset, uerereturq; ne machinæ ponderi non sufficerent, quo maius periculum curæ artificũ denunciaret, filium suum adalligauit cacumini, ut salus eius apud molientes prodesset lapidi. Hac admiratione operis effectũ est, ut cum oppidum id expugnaret Cambyses rex, uentumque esset incendio ad crepidines obelisci, extingui ignẽ iuberet molis reuerẽtia, qui urbis nullam habuerat. Sunt & alij duo, unus à Smarre positus, alter ab Eraphio sine notis, quadragenûm octonûm cubitorum. Alexandriæ statuit unum octoginta cubitorum Ptolemæus Philadelphus, quẽ exciderat Nectabis rex purum: maiusq; opus fuit in deuehendo statuendòue multo quàm in excidendo. A Satyro architecto aliqui deuectum tradunt rate, Callixenus à Phœnice, fossa perducta usq; ad iacentem obeliscum è Nilo. Nauesq; duas in latitudinem patulas, pedalibus ex eodẽ lapide ad rationem geminati per duplicẽ mensurã põderis oneratas, ita ut

subirent

subirent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis utrinq; : postea egestis laterculis alleuatas naues excepisse onus statutum. Excisos autem sex tales in monte eodem, & artificem donatum talētis quinquaginta. Hic autē obeliscus fuit in Arsinoe positus à rege supradicto, munus amoris in coniuge, eademq; sorore Arsinoe. Inde eū naualibus incommodū Maximus quidam præfectus Aegypti transtulit in forū, reciso cacumine, dum uult fastigium addere auratū, quod postea omisit. Et alij duo sunt Alexandriæ in portu ad Cæsaris templū, quos excidit Mesphees rex quadragenûm binûm cubitorum. Super omnia accessit difficultas mari Romam deuehendi, spectatis admodum nauibus. Diuus Augustus priorē aduexerat, miraculiq; gratia Puteolis naualibus perpetuis dicauerat, sed incendio consumpta est. Diuus Claudius aliquot per annos asseruatam, qua Caius Cæsar importauerat, omnibus quæ unquam in mari uisa sunt mirabiliorem, turribus Puteolano ex puluere ædificatis perductam Ostiam, portus gratia mersit, alia ex hoc cura nauium quæ Tiberi subuehant. Quo experimēto patuit, non minus aquarum huic amni esse quàm Nilo. Is autem obeliscus, quem diuus Augustus in circo magno statuit, excisus est à rege Semneserteo, quo regnante Pythagoras in Aegypto fuit, centum uigintiquinque pedum, & dodrantis, præter basim eiusdem lapidis: is uero qui est in campo Martio, nouem ped. minor, à Sesostride. Inscripti ambo rerum naturæ interpretationem Aegyptiorum opera philosophiæ continent.

De illo qui est in campo Martio pro gnomone. CAP. X.

EI qui est in campo, diuus Augustus addidit mirabilem usum ad deprehendendas solis umbras, dierumque ac noctium magnitudines, strato lapide ad obelisci magnitudinem, cui par fieret umbra Romæ confecto die sexta hora, paulatimque per regulas (quæ sunt ex ære inclusa) singulis diebus decresceret, ac rursus augesceret, digna cognitu res & ingenio fœcundo. Manlius mathematicus apici auratam pilam addidit, cuius uertice umbra colligeretur in semetipsam, alia atque alia incrementa iaculantem apice, ratione (ut ferunt) à capite hominis intellecta. Hæc obseruatio triginta iā ferè annis non congruit, siue solis ipsius dissono cursu, & cœli aliqua ratione mutato, siue uniuersa tellure aliquid à centro suo dimota, ut deprehendi, & in alijs locis accipio, siue urbis tremoribus, ibi tantum gnomone intorto, siue inundationibus Tiberis sedimento molis facto: quanquam ad altitudinem impositæ rei, in terram quoque dicantur iacta fundamenta.

De tertio obelisco Romæ in Vaticano. CAP. XI.

TErtius Romæ in Vaticano, Caij & Neronis principum circo, ex omnibus unus omnino fractus est in molitione, quē fecerat Sesostridis filius Nūcoreus. Eiusdem remanet & alius c. cubitorū, quem post cæcitatem uisu reddito ex oraculo Soli sacrauit.

De pyramidibus Aegyptijs & sphinge CAP XII.

DIcantur obiter & pyramides in eadē Aegypto, regum pecuniæ ociosa ac stulta ostētatio. Quippe cum faciendi eas causa à plerisq; traditur, ne pecuniam successoribus aut æmulis insidiātibus præberēt, aut ne plebs esset ociosa. Multa circa hoc uanitas illorum hominum fuit, uestigiaq; complurium inchoatarum extant. Vna est in Arsinoite nomo, duæ in Memphite, non procul labyrintho, de quo & ipso dicemus. Totidē ubi fuit Mœridis lacus, hoc est fossa grandis. Sed Aegyptus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicūtur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum impleuere fama, sanè conspicuæ undiq; annauigantibus, sitæ sunt in parte Africæ monte saxeo sterilique inter Memphim oppidum, & quod appellari diximus Delta, à Nilo minus quatuor milia passuum, à Memphi sex, uico apposito quem uocant Busirin, in quo sunt assueti scandere illas. Ante has est sphinx, uel magis miranda, quasi syluestre numen accolentium. Amasin regem putant in ea conditum, & uolunt inuectā uideri. Est autem saxo naturali elaborata, & lubrica. Capitis monstri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum cxliij. est, altitudo à uentre ad summum apicem in capite lxij. Sed pyramis amplissima ex Arabicis lapidicinis constat. Trecenta lx. hominum milia annis xx. eā construxisse produntur. Tres uero factæ annis lxxviij. & mensibus iiij. Qui de ijs scripserint sunt Herodotus, Euhemerus. Duris Samius, Aristagoras, Dionysius, Artemidorus, Alexander Polyhistor, Butorides, Antisthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos non constat à quibus factæ sint, iustissimo casu obliteratis tantæ uanitatis autoribus. Aliqui ex his prodiderunt, in rhaphanos, & allium ac cepas mille octingenta talenta erogata. Amplissima octo iugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus interuallis, per octingentos octogintatres pedes singulorum laterum, altitudo à cacumine pedes xxv. Alterius interualla singula per quatuor angulos pares dccxxxvij. comprehendunt. Tertia minor prædictis, sed multo spectatior, Aethiopicis lapidibus assurgit ccclxiij. pedibus inter angulos. Vestigia ædificationū nulla extāt. Harena late pura circū, lentis similitudine, qualis in maiori parte Africæ. Quæstionū summa est, quānā ratione in tantam altitudinem subuecta sint cæmēta. Alij enim nitro ac sale adaggeratis cum crescente opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: alij lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos. Nilum enim non putant rigare potuisse multo humiliorem. In pyramide maxima est intus puteus octogintasex cubitorum, flumen illò admissum arbitrantur. Mensurā altitudinis earū omniumq; similiū deprehēdere, inuenit Thales Milesius umbrā metiēdo, qua hora par esse corpori solet.

Hac

Hæc sunt pyramidum miracula. supremumq; illud, ne quis regum opes miretur, minimam ex his, sed laudatissimam, à Rhodope meretricula factam. Aesopi fabularum philosophi conserua quondam & contubernalis hæc fuit, maiore miraculo tantas opes meretricio esse conquisitas quæstu. Magnificatur & alia turris, à rege facta in insula Pharo, portum obtinente Alexandriæ, quàm constitisse dccc. talentis tradũt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quod in ea permiserit Sostrati Gnidij architecti structuræ ipsius nomẽ inscribi. Vsus eius, nocturno nauiũ cursui ignes ostendere, ad prænuncianda uada, portusq; introitum: sicut iam tales compluribus locis flagrant, ut Puteolis ac Rauennæ. Periculum in corriuatione ignium ne sidus existimetur, quoniam è longinquo similis flammarum aspectus est. Hic idem architectus primus omnium pensilem ambulationem Gnidi fecisse traditur.

De labyrinthis, Aegyptio, Lemnio, Italico. CAP. XIII.

Dicamus & labyrinthos, uel portentosissimũ humani ingenij opus, sed nõ (ut existimari potest) falsum. Durat etiã nunc in Aegypto in Heracleopolite nomo qui primus factus est ante annos, ut tradũt, iiij. M. dc. à Petesuco rege, siue Tithoe. Quanquam Herodotus totum opus regum esse dicit, nouissimeq; Psammetichi. Causam faciendi uarie interpretantur. Demoteles regiam Motheridis fuisse, Lycias sepulchrum Mœridis, plures soli sacrum id extructum, quod maxime creditur. Hinc utiq; sumpsisse Dædalũ exemplar eius labyrinthi, quem fecit in Creta, non est dubium, sed centesimã tantum portionem eius imitatum, quæ itinerũ ambages occursusq; ac recursus inexplicabiles cõtinet: non (ut in pauimentis puerorúmue ludicris campestribus uidemus) breui lacinia millia pass. plura ambulationis cõtinentem, sed crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundumq; in errores eosdem. Secundus hic fuit ab Aegyptio labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti. Aegyptius, quod miror equidem, introitu columnisq; reliquis è molibus compositis, quas dissoluere ne secula quidem possint, adiuuantibus Heracleopolitis, qui id opus inuisum mire infestauere. Positionem operis eius singulasq; partes enarrare non est, quum sit in regiones diuisum atque in præfecturas (quas uocant nomos) sedecim, nominibus earum totidem uastis domibus attributis: præterea templa omnium Aegypti deorum contineat, superq; Nemeses quindecim ædiculis incluserit pyramides complures quadragenarum ulnarũ, senos radice muros obtinentes. Fessi iam eundo perueniunt ad uiarum illum inexplicabilẽ errorem. Quin et cœnacula prius excelsa, porticusq; ascẽdũtur nonagenis gradibus omnes: intus columnæ de porphyrite lapide, deorum simulacra, regum statuæ, monstrificæ effigies. Quarundam autem domorum talis est situs, ut adaperientibus fores, tonitruum intus terribile existat. Maiore autem in parte trãsitus est per tenebras: aliæq; rursus extra murum labyrinthi ædificiorũ moles, pteron appellant. Inde aliæ perfossis cuniculis subterraneæ domus. Refecit unus omnino pauca ibi Circammon spado Nectabis regis, ante Alexandrũ Magnum annis quingẽtis. Id quoq; traditur, fulsisse trabibus spinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis assurgerent. De Aegyptio & Cretico labyrinthis, satis dictum est. Lemnius similis illis, columnis tantum centum quadraginta mirabilior fuit: quarum in officina turbines ita librati pependerunt, ut puero circumagente tornarentur. Architecti illum fecere Zmilus, & Rholus, & Theodorus indigena. Extãtq; adhuc reliquiæ eius, cum Cretici Italiciq; nulla uestigia extent. Namq; & Italicũ dici cõuenit, quem fecit sibi Porsena rex Hetruriæ sepulchri causa, simul ut externorum regũ uanitas quoq; ab Italis superaretur. Sed cũ excedat omnia fabulositas, utemur ipsius M. Varronis in expositione eius uerbis: Sepultus est, inquit, sub urbe Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: singula latera pedum lata tricenûm, alta quinquagenûm: inq; basi quadrata intus labyrinthum inextricabilem: quò si quis improperet sine glomere lini, exitũ inuenire nequeat. Supra id quadratũ pyramides stant quinq;, quatuor in ãngulis, in medio una, in imo latæ pedum septuagenumquinum, altæ cẽtumquinquagenûm: ita fastigiatæ, ut in summo orbis æneus & petasus unus omnibus sit impositus, ex quo pendeant excepta catenis tintinnabula, quæ uento agitata, longe sonitus referant, ut Dodonæ olim factũ. Supra quem orbem quatuor pyramides insuper singulæ extant altæ pedum centenûm. Supra quas uno solo quinq; pyramides, quarũ altitudinem Varronem puduit adijcere. Fabulæ Hetruscæ tradunt, eandem fuisse quam totius operis: adeo uesana dementia quæsisse gloriam, impendio nulli profuturo. Præterea fatigasse regni uires, ut tamen laus maior artificis esset.

De pensili horto & oppido, & templo Dianæ Ephesiæ. CAP. XIIII.

Legitur & pensilis hortus, imò uero totum oppidum Aegyptiæ Thebæ, exercitus armatos subter educere solitis regibus, nullo oppidanorum sentiẽte. Etiamnum hoc minus mirum, quàm quòd flumine medium oppidum interfluente. Quæ si fuissent, non dubium est Homerum dicturum fuisse, cum centum portas ibi prædicaret. Magnificentiæ uera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ ducentis uiginti annis factum à tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea substrauere carbonibus, dein uelleribus lanæ. Vniuerso templo longitudo est ccccxxv. pedum, latitudo ducentorum uiginti, columnæ centum uiginti septẽ à singulis regibus factæ, lx. pedum altitudine: ex ijs xxxvi. cælatæ, una à Scopa. Operi præfuit

Ctesiphon

Ctesiphon architectus. Summa miracula, epistylia tantæ molis attolli potuisse. Id consecutus est ille peronibus harena plenis, molli puluino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens ab imo, ut sensim totũ insideret. Difficillimẽ hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit, nec sedit in cubili, anxio artifice mortis destinatione suprema. Traduntq́; in eæ cogitatione fessum nocturno tẽpore in quiete uidisse præsentem deam, cui templum fiebat, hortantem ut uiueret: se composuisse lapidem, atq; ita postero die apparuit, pondereq́; ipso correctus uidebatur. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum instar obtinent, nihil ad specimen naturæ pertinentia.*

*to tum incubilis sideret.

De delubro Cyzici, & lapide fugitiuo, & de echo septies resonãte, & de ædificio sine clauo, & mirabilia ędificiorũ Romæ. CAP. XV.

DVrat & Cyzici delubrum, in quo filum aureum cõmissuris omnibus politi lapidis subiecit artifex, eburneum Ionẽ dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline. Tralucent ergo iuncturæ tenuissimis capillamentis, leniq; afflatu simulacra refouẽte, præter ingeniũ artificis ipsa materia quamuis occulta in precio operis intelligitur. Eodem in oppido est lapis, fugitiuus appellatus: Argonautæ eo pro ancora usi, ibi reliquerãt. Hunc è Prytaneo (ita uocatur locus) sæpe profugum fixere plumbo. Eadem in urbe iuxta portam quæ Thracia uocatur, turres vij. acceptas uoces numerosiore repercussu multiplicant: nomenq́; huic miraculo Echo est à Græcis datũ. Et hoc quidem natura locorũ euenit, & plerumq; cõuallium, ibi casu accidit. Olympiæ autem arte, mirabili modo, in porticu quã oppidani heptaphonon appellant, quoniam septies eadem uox redditur. Cyzici & buleuterion uocant ædificium amplum, sine ferreo clauo, ita disposita contignatione, ut eximãtur trabes sine fulturis, ac reponãtur. Quod item Romæ in ponte sublicio religiosum est, posteaquàm Coclite Horatio defendente ægre reuulsus est. Verũ & ad urbis nostræ miracula transire conuenit, nongẽtorumq́; annorũ dociles scrutari uires, & sic quoque terrarum orbem uictum ostendere: quod accidisse toties penè, quot referentur miracula, apparebit. uniuersitate uero aceruatæ, & in quendam unum cumulum coniecta, nõ alia magnitudo exurget, quàm si mundus alius quidam in uno loco narretur. Nam ut circum maximũ a Cæsare dictatore extructũ longitudine stadiorum trium, latitudine unius, sed cum ædificijs iugerũ quaternûm, ad sedem cclx. nullum inter magna opera dicamus, nõne inter magnifica basilicam Pauli columnis è Phrygibus mirabilem, forumq́; diui Augusti, templũ Pacis diui Vespasiani imperatoris Augusti, pulcherrima operum quæ unquam: Pantheon Ioui ultori ab Agrippa factum, cum theatrum ante texerit Romæ Valerius Ostiẽsis architectus ludis Libonis? Pyramidas regũ miramur opera, cum solum tantum foro extruendo HS. millies Cæsar dictator emerit. Et si quidem impensæ mouent captos auaritia animos, P. Clodius quem Milo occidit, sestertiũ centies & quadragies octies domo empta habitauerit: quod equidẽ non secus ac regum insaniam miror. Itaq; & ipsum Milonem sestertiûm septingẽties æris alieni debuisse inter prodigia animi humani duco. Sed tũc senes aggeris uastum spatium, & substructiones insanas Capitolij mirabantur: præterea cloacas, operũ omnium dictu maximum suffossis montibus, atq; (ut paulo antè retulimus) urbe pẽsili, subterq́; nauigata à M. Agrippa in ædilitate post consulatum, per meatus corriuati vij. amnes, cursuq́; præcipiti torrentium modo rapere atq; auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati, uada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis retro infusi recipiunt fluctus, pugnãtq́; diuersi aquarum impetus intus, & tamẽ obnixa firmitas resistit. trahuntur moles internæ tantæ, non succũbentibus caussis operis: pulsant ruinæ spõte præcipites, aut impactæ incendijs, quatitur solum terræmotibus: durãt tamen à Tarquinio Prisco annis dccc. propè inexpugnabiles: non omittendo memorabili exẽplo, uel eo magis, quoniam celeberrimis rerum conditoribus omissum est. cum id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret, essetq́; labor incertum longior an periculosior, passim conscita nece Quiritibus tædium fugiẽtibus, nouum & inexcogitatum antea posteaq́; remedium inuenit ille rex, ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora spectãda ciuibus, simul & feris uolucribusq́; laceranda. quamobrem pudor Ro. nominis proprius, qui sæpe res perditas seruauit in prælijs, tunc quoq; subuenit, sed illo tempore imposuit, tum erubescens cum puderet uiuos, tanquam puditurum esset extinctos. Amplitudinem cauis eam fecisse proditur, ut uehem fœni large onustã transmitteret. Parua sunt cuncta quæ diximus, & omnia uni comparãda miraculo, antequàm noua attingam. M. Lepido, Q. Catulo consulibus, ut constat inter diligentissimos autores, domus pulchrior non fuit Romæ, quàm Lepidi ipsius. At hercule intra annos xxxv. eadem centesimum locum non obtinuit. Computet in hac æstimatione qui uolet marmorum molem, opera pictorũ, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatissimaq́; certantes centum domos, posteaq́; eas ab innumerabilibus alijs in hunc dièm uictas. Profecto incendia puniunt luxum: nec tamen effici potest, ut mores aliquid ipso homine mortalius intelligãt. Sed eas omnes duæ domus uicerunt. Bis uidimus urbem totam cingi domibus principũ, Caij & Neronis, & huius quidem (ne quid deesset) aurea. Nimirum sic habitarunt illi qui hoc imperium fecere, tãtas ad uincendas gentes, triumphosq́; referendos ab aratro aut foco exeũtes, quorum agri quoque minorem modum obtinuere quàm cellariæ istorum. Subit uero cogitatio, quota portio harum fuerint areæ illæ, quas inuictis imperatoribus decernebant publice ad exædificãdas domos:

summusq́;

summusq́, illarum honos erat, sicut in L. Valerio Publicola, qui primus consul fuit cum L. Bruto, post tot merita, & fratre eius qui bis in eodem magistratu Sabinos deuicerat, adijci decreto, ut domus eorum fores extrà aperirentur, & ianua in publicum reijceretur. Hoc erat clarissimum insigne inter triumphales quoq; domos. Nō patiemur duos Caios, uel duos Nerones ne hac quidem gloria famæ frui, docebimusq́; etiam insaniam eorum uictam priuatis operibus M. Scauri, cuius nescio an ædilitas maxime prostrauerit mores ciuiles, maiusq́; sit Sylla malum tanta priuigni potentia, quàm proscriptio tot millium. Hic fecit in ædilitate sua opus maximum omnium, quæ unquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, uerum etiam æternitatis destinatione: Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex altitudine ccclx. columnarum, in ea ciuitate quæ sex hymettias non tulerat sine probro ciuis amplissimi. Ima pars scenæ è marmore fuit, media è uitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ. Summa tabulis inauratis columnæ, ut diximus, imæ duodequadragenûm pedum. Signa ærea inter columnas, ut indicauimus, fuerūt tria milia numero. Cauea ipsa cepit hominum lxxx. milia, cum Pōpeij amphitheatri toties multiplicata urbe tantoque maiore populo. sufficiat large xl. m. Sed & reliquus apparatus tātus Attalica ueste, tabulis pictis, cæteroq; choragio fuit, ut in Tusculanam uillam reportatis quæ superfuerant quotidiani usus delicijs, incensa uilla ab iratis seruis, concremaretur ad HS. M. Aufert animum, & à destinato itinere digredi cogit contēplatio tam prodigæ mentis, aliamq́; connecti maiorem insaniam è ligno. C. Curio, qui bello ciuili in Cæsarianis partibus obijt, funebri patris munere, cū opibus apparatuq́; non posset superare Scaurū: unde enim illi uitricus Sylla, & Metella mater proscriptionum sectrix? unde M. Scaurus pater, toties princeps ciuitatis, & Marianis sodalitijs rapinarum prouincialium sinus? cū iam ne ipse quidem Scaurus comparari sibi posset, quando hoc certe incendij illius præmiū habuit, conuectis ex orbe terrarum rebus, ut nemo postea par esset insaniæ illi: ingenio ergo utendum fuit: operæpretiū est scire quid inuenerit, & gaudere moribus nostris, ac nostro modo nos uocare maiores, theatra duo iuxtà fecit amplissima è ligno, cardinū singulorum uersatili suspensa librametō: in quibus utrisq; ante meridiano ludorum spectaculo edito inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repente circumactis ut contrà starent, postremo iā die descendentibus tabulis, & cornibus inter se coeuntibus, faciebat amphitheatrū, & gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis autoratum populum Romanum circumferens. Quid enim miretur quisque in hoc primum? inuentorem an inuentum? artificem an autorem? ausum aliquem hoc excogitare an suscipere? parêre an iubere? Super omnia erit populi furor, sedere ausi tā infida instabiliq́; sede. En hic est ille terrarum uictor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diribet, iura externis mittit, deorum quædam immortalium generi humano portio, in machina pendens, & ad periculum suum plaudens. Quæ uilitas animarum ista? aut quæ querela de Cannis? quantum mali potuit accidere? Hauriri urbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor est. Ecce populus Romanus uniuersus uelut duobus nauigijs impositus, binis cardinibus sustinetur, & seipsum depugnantem spectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur tribunitijs concionibus gratia, ut pensiles tribus faceret. Qualis hic in rostris? Quid non ausurus apud eos, quibus hoc persuaserit? Vera namq; confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris eius depugnauit uniuersus. Variauit hanc suam magnificentiam fessis turbatisq; cardinibus, & amphitheatri forma custodita, nouissimo die duabus per medium scenis athletas edidit, raptisque è contrario repente pulpitis eodem die uictores è gladiatoribus suis produxit. Nec fuit rex Curio aut gentium imperator, non opibus insignis, ut qui nihil in censu habuerit præter discordiam principum. Sed dicātur uera æstimatione inuicta miracula, quæ Q. Marcius Rex fecit. Is iussus à senatu aquarum, Appiæ, Anienis, Tepulæ, ductus reficere, nouam à nomine suo appellatam cuniculis per mōtes actis intra præturæ suæ tempus adduxit. Agrippa uero in ædilitate sua, adiecta Virgine aqua, cæteris corriuatis atq; emēdatis, lacus dcc. fecit: præterea salientes cv. castella cxxx. complura etiam cultu magnifica: operibus ijs signa ccc. ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore cccc. eaque omnia annuo spatio. Adijcit ipse in ædilitatis suæ commemoratione, & ludos undesexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea clxx. quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedentes aquarum ductus nouissimum impendium operis inchoati à C. Cæsare, & peracti à Claudio. quippe à lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, ut in omnes urbis montes leuarentur, influxere Curtius atque Ceruleus fontes. Erogatum in id opus sestertiûm ter milies. Quod si quis diligentius æstimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, uillis, spatioq́ue aduenientis exeructos arcus, montes perfossos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum. Eiusdem Claudij inter maxime memoranda equidem duxerim, quamuis destitutum successoris odio, montem perfossum ad lacum Fucinum emittēdum, inenarrabili profecto impendio, & operarum multitudine per tot annos: cum aut corriuatio aquarum, qua terrenus mōs erat, egereretur in uertice machinis, aut silex cæderetur, omniaq́; intus in tenebris fierent, quæ neque concipi animo, nisi ab ijs qui uidere, neque humano sermone enarrari possunt. Nam portus Ostiensis opus prætereo, item uias inter montes excisas, mare Tyrrhenū à

Lucri

Lucrino molibus seclusum, tot pontes tantis impedijs factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipsa marmora in lapidicinis crescere autor est Papyrius Fabianus, naturæ rerum peritissimus: exceptores quoq; affirmant compleri sponte illa motium ulcera. Quæ si uera sunt, spes est nunquam defuturam luxuriam.

De magnetis generib. & medicinis. CAP. XVI.

A Marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum insignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? quid enim mirabilius? aut qua in parte naturæ maior improbitas? Dederat uocem saxis, ut diximus, respõdentem homini, imò uerò & obloquentem. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce sensus manusque tribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit & patitur mores: trahitur nanque à magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia ad inane nescio quid currit: atq; ut propius uenit, assistit, tenetúrque, & complexu hæret. Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon. Magnes appellatus est ab inuentore (ut autor est Nicander) in Ida repertus. Nanque & passim inuenitur, ut in Hispania quoque. Inuenisse autem fertur, clauis crepidarum & baculi cuspide hærentibus, cum armenta pasceret. Quinq; genera magnetis Sotacus demonstrat. Aethiopicum, è Magnesia Macedoniæ contermina Bœbeida lacum petentibus dextra, tertium in Echio Bœotiæ, quartum circa Alexãdriam Troadem, quintum in Magnesia Asiæ. Differentia prima, mas sit an fœmina: proxima in colore. Nam qui in Macedonia & Magnesia reperiuntur, ruffi nigríque sunt. Bœotius uerò ruffi coloris plus habet, quàm nigri. Is qui in Troade inuenitur, niger est & fœminei sexus, ideoque sine uiribus. Deterrimus autem in Magnesia Asia, candidus, neque attrahens ferrum, similisque pumici. Compertum tanto meliores quanto sunt magis cerulei. Aethiopicis laus summa datur, pondusque argento rependitur. Inuenitur hic in Aethiopiæ Zimiri: ita uocatur regio harenosa. Ibi & hæmatites magnes sanguinei coloris, sanguinemque reddens si teratur, sed & crocum. In attrahendo ferro non eadem quæ magneti hæmatitæ natura. Aethiopici argumentum est, quòd magnetem quoque alium ad se trahit. Omnes autem ij oculorum medicamentis prosunt ad suam quisq; portionem, maximeq; epiphoras sistunt. Sanant & adusta cremati tritiq;. Alius rursus in eadem Aethiopia nõ procul mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, respuitq;. De utraque natura sæpius diximus.

De lapidibus qui cito absumunt corpora in ea condita, & de his qui diu seruant, & de asio lapide & medicinis eius. CAP. XVII.

L Apidem è Scyro insula integrum fluctuari tradunt, eundem comminutum mergi. In Asso Troadis sarcophagus lapis fissili uena scinditur. Corpora defunctorum condita in eo, absumi constat intra quadragesimum diem, exceptis dentibus. Mutianus specula quoque & strigiles & uestes & calciamenta illata omnia lapidea fieri autor est. Eius generis & in Lycia saxa sunt & in oriente, quæ uiuentibus quoq; adalligata, erodunt corpora. Mitior est autem seruandis corporibus nec absumendis chernites, ebori simillimus, in quo Darium conditum ferunt. Parioque similis candore & duritia, minus tamen ponderosus, qui porus uocatur. Theophrastus autor est & translucidos lapides in Aegypto inueniri, quos ophitæ similes ait, quod fortassis tunc fuerit, quoniam & ij desinunt & noui reperiuntur. Asius gustu salsus podagras lenit, pedibus in uase ex eo cauato inditis. Præterea omnia crurum uitia in ijs lapidicinis sanantur, cum in metallis omnibus crura uitiẽtur. Eiusdem lapidis flos appellatur, in farinã mollis, ad quædam perinde efficax. Est autem similis pumici ruffo. Admixtus æri Cyprio mammarum uitia emendat: pici autem resinæue strumas & panos discutit. Prodest & phthisicis linctu. Cum melle uetera ulcera ad cicatricem perducit, excrescentia erodit. Et ad bestiarum morsus utilis. Repugnantia curationi ac suppurata siccat. Fit & cataplasma ex eo podagris, mixto fabæ lomento.

De ebore fossili & lapidibus osseis & palmatis & aliorum genesibus. CAP. XVIII.

I Dem Theophrastus & Mutianus, esse aliquos lapides qui pariant, credunt. Theophrastus autor est & ebur fossile candido & nigro colore inueniri, & ossa è terra nasci, inueniríque lapides osseos. Palmati circa Mundam in Hispania, ubi Cæsar dictator Pompeium uicit, reperiuntur, idque quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum autoritas uenit in marmora, sicut Tænarius. Varro nigros ex Africa firmiores esse tradit, quàm in Italia. E diuerso albos tornis duriores, quàm parios. Idem Lunensem silicem serra secari, at Tusculanum dissilire igni. Sabinum fuscum addito oleo etiam lucere. Item molas uersatiles Volsinijs inuentas, aliquas & sponte motas inuenimus in prodigijs. Nusquam hic utilior quàm in Italia gignitur, lapisque non saxum est. In quibusdam uerò prouincijs omnino non inuenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui & cote læuigantur, ut procul intuentibus ophitæ uideri possint. Neque est alius firmior, quando & lapidis natura, ut lignum, similiter imbres solesque aut hyemes non patitur, in alijs atque alijs generibus. Sunt qui & lunam non tolerent, & qui uetustate rubiginem trahant, colorémue candidum oleo mutent.

De curalio uel pyrite, & medicinis eius, & ostracite, de animato lapide & medicinis eius, & melitite lapide & uiribus eius, de gagate lapide & medicinis eius, de spõgijs, de phrygio lapide & natura eius. CAP. XIX.

M Olarem quidam pyriten uocant, quoniam sit plurimus ignis illi: sed est alius etiánnum pyrites similitudine æris. In Cypro eum reperiri uolunt,

& in metallis quæ sunt circa Acarnaniam, unum argenteo colore: alterũ aureo. Coquuntur uarie. Ab alijs iterũ tertioq; in melle, donec consumatur liquor. Ab alijs pruna prius, dein melle, & postea lauantur ut æs. Vsusque eorum in medicina excalfacere, siccare, discutere, humorem extenuare, & duritias nimias mollire. Vtuntur & crudis tusisque ad strumas atque furunculos. Pyritarum etiãmnum aliqui genus unum faciunt, plurimum habens ignis, quos uiuos appellamus, & ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maxime necessarij, qui clauo uel altero lapide percussi, scintillas edunt: quæ exceptæ sulphuratis aut fungis aridis, uel folijs, dicto celerius ignem trahunt. Ostracitæ similitudinem testæ habent. Vsus eorum pro pumice ad leuigandam cutem. Poti sanguinem sistunt, & illiti cum melle ulcera, doloresque mammarum sanant. Amiantus alumini similis, nihil igni deperdit. Hic ueneficijs resistit omnibus, priuatim magorum. Geoden ex argumento appellant, quoniam amplexus est terram, oculorum medicamentis utilissimum: item mammarum & testium uitijs. Melitites lapis succum remittit dulcem mellitumque tusus. Et ceræ mixtus eruptionibus pituitæ maculisque corporis medetur, & faucium exulcerationi. Epinyctidas tollit, & uuluarum dolores impositus uelleri. Gagates lapis nomẽ habet loci & amnis Gagis Lyciæ. Aiunt & in Leucola expelli mari, atque infra duodecim stadia colligi. Niger est, planus, pumicosus, non multum à ligno differens, leuis, fragilis, odore si teratur grauis. Fictilia ex eo inscripta non delentur. Cum uritur, odorem sulphureum reddit. Mirumque, accenditur aqua, oleo restinguitur. Fugat serpentes ita, recreatque uuluæ strangulationes. Deprehendit sonticum morbum & uirginitatem suffitus. Idem ex uino decoctus dentibus medetur: strumisque ceræ permixtus. Hoc dicuntur uti magi in ea quam uocant axinomanciam, & peruri negant, si euenturum sit, quod aliquis optet. Spongiæ lapides inueniuntur in spongijs, & sunt natiui. Quidam eos tecolithos uocant, quoniã uesicæ medentur, calculos rumpunt in uino poti. Phrygius lapis gentis nomen habet. Est autem gleba pumicosa. Vritur antè uino perfusus, flaturque follibus, donec ruffescat, ac rursus dulci uino restinguitur, & hoc trinis uicibus, tingendis uestibus tantum utilis.

De hæmatite & quinque generibus eius, & schisto. CAP. XX.

Schistos & hæmatites cognationem habẽt. Hæmatites inuenitur in metallis. Vstus minij colorem imitatur. Vritur ut Phrygius, sed non restinguitur uino. Adulteratur schisto. Hæmatiten discernunt uenæ rubentes, & friabilis est natura. Oculis cruore suffusis mire conuenit: Sistit profluuium mulierum potus. Bibunt eum & qui sanguinem reiecerũt, cũ succo punici mali. Et in uesicæ uitijs efficax. Bibitur & in uino contra serpentium ictus. Infirmior ad omnia hac eadem est, quem schiston appellant. Sed in ijs commodior croco similis, peculiarius splendet. Proficit oculorum lacrymis in lacte muliebri procidentesque oculos præclare cohibet. Hæc est sententia eorum qui nuperrime scripsere. Sed Sotacus è uetustissimis autoribus, quinque genera hæmatitarum tradit præter magnetem: principatum dat ex ijs Aethiopico, oculorum medicamentis utilissimo, & ijs quæ panchresta appellant, item ambustis. Alterum Androdamanta dicit uocari, colore nigro, pondere ac duritia insignem, & inde nomẽ traxisse, præcipueque in Africa repertum. Trahere autem in se argentum, æs, ferrum. Experimentum eius esse in cote ex lapide basanite. Reddere enim succum sanguineum, & esse ad iocineris uitia præcipui remedij. Tertium genus Arabici facit, simili duritie, uix reddentis succum ad cotem aquariam, aliquando croco similem. Quarti generis elatiten uocari: quandiu crudus sit. coctum uerò miltiten, utilem ambustis, ad omnia utiliorem rubrica. Quinti generis schiston hæmorrhoidas reprimẽtem. In totum autem hæmatitas omnes tritos in oleo trium drachmarum pondere à ieiunis sumendos, ad uitia sanguinis. Idem autor schiston alterius generis quàm hæmatiten tradit, quem uocant anthraciten. Nasci in Africa nigrũ, attritum aquarijs cotibus reddere ab ea parte quæ fuerit ab radice nigrum colorem, ab altera parte croci. Ipsum utilem esse oculorum medicamentis.

De quatuor generibus aëtitis, & calamo, & samio, & arabo, & pumicibus. CAP. XXI.

Aëtites lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Reperiuntur in nidis aquilarũ, sicuti in decimo uolumine diximus. Aiunt binos inueniri, marem & fœminam. Nec sine ijs parere quas diximus aquilas, & ideo binos tantum. Genera eorum quatuor. In Africa nascentem pusillum ac mollem, intra se & uelut in aluo habentem argillam suauem, candidam, ipsum friabilem, quem fœminei sexus putant. Marem autem qui in Arabia nascitur, durum gallæ similem, aut subrutilum, in aluo habentẽ durum lapidem. Tertius in Cypro inuenitur, colore illis in Africa nascentibus similis, amplior tamen atque dilatatus: cæteris enim globosa facies. Habet in aluo harenam iucundam & lapillos, ipse tam mollis ut etiam digitis frietur. Quarti generis taphiusius appellatur, nascens iuxta Leucadem in Taphiusa, qui locus est dextra nauigantibus ex hac ad Leucadem. Inuenitur in fluminibus cãdidus & rotundus. Huic est in aluo lapis, qui uocatur callimus, nec quicquam tenerius. Aëtitæ omnes grauidis adalligati mulieribus uel quadrupedibus in pelliculis sacrificatorum animalium cõtinent partus, non nisi parturiant remouendi, alioqui uuluæ excidunt. Sed nisi parturientibus auferantur, omnino non pariunt. Est & lapis Samius in eadem insula, ubi terram laudauimus, poliendo auro utilis. Vtilis & in medicina oculorum ulceribus cum lacte, quo supradictũ est modo, cõtra ueteres lacrymationes. Prodest & contra uitia stomachi potus, uertigines

sedat

sedat, mentesq́; cõmotas restituit. Quidam & morbis comitialibus utiliter dari putant, & ad urinæ difficultates. Acopis etiam miscetur. Probatur grauitate & candore. Vuluas & partus cõtineri adalligato eo tradunt. Arabus lapis ebori similis, dentifricijs accommodatur crematus. Priuatim hæmorrhoidas sanat cũ lanugine linteorum, linteolis insuper impositis. Non prætermittenda est & pumicum natura: appellantur quidem ita & erosa saxa, in ædificijs quæ musea uocant dependentia, ad imaginem specus arte reddendam. sed & ij pumices qui sunt in usu corporum læuigandorum fœminis, iam quidem & uiris, atq; (ut ait Catullus) libris. Laudatissimi sunt in Melo, Scyro, Aeolijs insulis. probatio in candore minimoque pondere, & ut quam maxime spongiosi aridique sint, ac teri faciles, nec harenosi in fricando. Vis eorum in medicina, extenuare, siccare, trina ustione, ita ut torreãtur carbone puro, ac toties uino restinguantur albo. Lauãtur deinde ut cadmia, & siccati conduntur quàm minimum uliginoso loco. Vsus farinæ eius oculorũ maxime medicamentis. Vlcera purgat eorum leuiter, expletq́; cicatrices & emendat. Quidam tertia ustione refrigeratos potius quàm restinctos, terere malunt ex uino. Adduntur etiam ad malagmata capitum uerendorumq́; ulceribus. Vtilissima fiunt ex his dentifricia. Theophrastus autor est, potores in certamine bibendi præsumere farinam eius, sed nisi immenso potu impleantur periclitari. tantamque refrigerandi naturam esse, ut musta feruere desinant pumice addito.

De lapidibus mortariorum medicinalium, & mollibus lapidibus, & speculari lapide, & filicibus, & phengite, & cotibus, & reliquis ad structuram lapidibus, igni & tempestatibus resistentibus. CAP. XXII.

Autoribus curæ fuere lapides mortariorũ quoq; nec medicinalium tantum aut ad pigmẽta pertinentiũ. Ephesiumq́; lapidem in ijs prætulere cæteris, mox & Thebaicũ, quem pyrrhopœcilon appellauimus. Aliqui psaronium uocant. Tertium ex chalazio chrysiten. Medici autem & basaniten. Hic enim lapis nihil ex sese remittit. Ii autem lapides qui succũ reddunt, oculorum medicamentis utiles existimantur, ideoq; Aethiopici maxime ad ea probantur. Tænariũ uerò lapidem & Pœnicum, & hæmatiten ijs medicamentis prodesse tradunt, quæ ex croco componũtur. Ex alio Tænario qui niger est, & ex Pario lapide nõ æque medicis utilem. Potiorem ex lapide alabastrite Aegyptio, uel ex ophite albo. Est enim hoc genus ophitis, ex quo uasa & etiam cados faciunt. In Siphno lapis est qui cauatur, tornaturq; in uasa coquendis cibis utilia, uel ad esculentorum usus, quod in Comensi Italiæ lapide uiridi accidere scimus. Sed in Siphnio singulare, quod excalfactus oleo nigrescit durescitq;, natura mollissimus: Tanta qualitatum differentia est. Nam mollitiæ & trans Alpes præcipua sunt exempla. In Belgica prouincia candidum lapidem serra, qua lignũ faciliusque etiam, secant ad tegularum & imbricum uicem: uel si libeat ad quæ uocant pauonacea tegendi genera. & hi quidẽ sectiles sunt. Specularis uerò (quoniam & hic lapis nomen obtinet) faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues crustas. Hispania hunc olim citerior tantum dabat, nec tota, sed intra centum milia passuum circa Segobricam urbem. Iam & Cypros, & Cappadocia, & Sicilia, & nuper inuentum Africa. Postferendos omnes tamen Hispaniæ, & Cappadociæ mollissimus & amplissimæ magnitudinis, sed obscuris. Sunt & in Bononiensi Italiæ parte breues, maculosi, cõplexu silicis alligati, quorũ tamen appareat natura similis eis qui in Hispania puteis effodiuntur profunda altitudine. Necnon & saxo inclusus sub terra inuenitur, extrahiturq;, aut exciditur. Sed maiori parte fossili natura, absolutus segmenti modo, nunquam adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorẽ hunc terræ, quidam autumant crystalli modo glaciari. Et in lapidem concrescere manifesto apparet, quod cum feræ decidêre in puteos tales, & medullæ ex ossibus earum in eandem lapidis naturam post unam hyemem figurantur. Inuenitur & niger aliquando. Sed candido natura mira, cum sit mollitia nota, perpetiendi solis rigorisque. nec senescit, si modo iniuria absit, cum hoc etiam in cæmẽtis multorum generum accidat. Inuenere & alium usum in ramentis quoque circum maximum ludis circensibus sternẽdi, ut sit in cõmẽdatione candor. Nerone principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fuluæ inciderant uenæ, ex argumẽto phengites appellatus. Hoc construxerat ædem Fortunæ, quam Seiam appellant à Seruio rege sacratam, aurea domo complexus. Quare etiã foribus apertis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quàm specularium modo, tanquam inclusa luce non transmissa. In Arabia quoque esse lapidem uitri modo translucidum quo utuntur pro specularibus, Iuba autor est. Nunc ad operarios lapides transisse conueniat, primumq́ue cotes ferro acuendo. Multa earum genera: Creticæ diu maximam laudem habuere, secundam Laconicæ ex Taygeto monte, utræque oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ, de quibus diximus. Ex oleo & aqua Ciliciæ pollent, ex aqua Arsinoëticæ. Repertæ sunt & in Italia aqua trahentes aciem acerrimo effectu. Necnon & trans Alpes, quas passernices uocant. Quarta ratio est saliua hominis proficientium in tonstrinarũ officinis, inutilis fragili mollitia. Flaminitanæ ex Hispania citeriore in eo genere præcipuæ. Reliqua multitudo lapidum in totum ædificijs inutilis est mortalitate mollitia. Quædam tamen loca non alium habent, sicut Carthago in Africa: exercetur halitu maris, fricatur uento, & uerberatur imbri. Sed cura tuentur picando parietes, quoniam & tectorij calce roditur. Scitéque dictum est, ad tecta eos pice, ad uinum calce uti, quoniam sic musta condiunt. Alia mollitia circa Ro-

mam Fidenati & Albano. in Liguria quoque, Vmbria, & Venetia, albus lapis dentata serra secatur. Hi tractabiles in opere, laborem quoq; tolerant, sub tecto duntaxat. aspergine & gelu pruinisq; rumpuntur in testas, nec contra humores & auram maris robusti. Tiburtini ad reliqua fortes, uapore dissiliunt. Nigri silices optimi, quibusdã in locis et rubẽtes. Nonnusquam uerò & albi, sicut in Tarquiniensi Aniciānis lapidicinis circa lacũ Volsiniẽsem. Et in Statoniensi sunt, quibus ne ignis quidẽ nocet. Iidem & in monumenta scalpti, contra uetustatẽ quoq; incorrupti permanẽt. ex iis formæ fiunt, in quibus æra funduntur. Est & uiridis lapis, uehementer igni resistens, sed nusquã copiosus. Et ubi inuenitur, lapis, nõ saxũ est. E reliquis pallidus, in cæmento rarò utilis. Globosus, cõtra iniurias fortis, sed ad structurã infidelis, nisi multa suffrenatione deuinctus. Nec certior fluuiatilis, semper ueluti madens. Remediũ est in lapide dubio, æstate eũ eximere, nec ante biennium eum inserere tecto, domitũ tempestatibus. Quæ ex eo læsa fuerint, in subterranea structura aptantur utilius. Quæ restiterint, tutũ est uel cœlo cõmittere. Græci è lapide duro ac silice æquato construunt ueluti lateritios parietes. Cum ita fecerint, isodomon uocãt genus structuræ. At cũ inæquali crassitudine structa sunt, pseudisodomon. Tertiũ est emplecton, tantũmodo frontibus politis. Reliqua fortuito collocant. Alternas coagmentationes fieri, ut commissuras antecedentiũ medii lapides obtineant, necessarium est in medio quoq; pariete, si res patitur: si minus, utiq; à lateribus. Medios parietes farcire fractis cæmentis. Dictyotheton uocant reticulatam structuram, quam frequentissime Romæ struunt, rimis opportunã. Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpendiculum respondere oportet.

De cisternis & calce, & harenæ generibus, & mixtura calcis & harenæ, & uitiis structuræ, & tectoriis & columnis. CAP. XXIII.

ET cisternas harenæ puræ & asperæ quinq; partibus, calcis quàm uehementissimæ duabus construi cõuenit, fragmẽtis silicis non excedẽtibus libras. Ita ferratis uectibus calcari solum parietesq; similiter. Vtilius geminas esse, ut in priore uitia cõsidant aquæ, atq; per colũ in proximã transeat maxime pura aqua. Calcẽ è uario lapide Cato Cẽsorius improbat. Ex albo melior quàm ex duro, & structuræ utilior. Quæ ex fistuloso, tectoriis. Ad utrunq; damnatur ex silice. Vtilior eadem ex effosso lapide, quàm ex ripis fluminum collecto. Vtilior è molari, quia est quædã pinguior naturæ eius. Mirum, aliquid postquam arserit, accendi aquis. Harenæ tria genera. Fossitia, cui quarta pars calcis addi debet: fluuiatili aut marinæ tertia. Si & testæ tusæ tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum nõ inuenitur fossitia, nec trans maria. Ruinarũ urbis ea maxime causa, quòd furto calcis sine ferrumine suo cæmẽta cõponuntur. Intrita quoque quo uetustior, eo melior. In antiquarum ædium legibus inuenitur, ne recentiore trima uteretur redemptor. Ideo nulla tectoria eorum rimæ fœdauere. Tectoriumque nisi ter harenato, et bis marmorato inductũ est, non satis splendoris habet. Vliginosa & ubi salsugo uitiat, testaceo sublini utilius. In Græcia tectoriis etiam harenatum quod inducturi sunt, prius in mortario ligneis uectibus subigunt. Experimentum marmorati est in subigendo, donec rutro non cohæreat. Contrà in albario opere, ut macerata calx ceu glutinũ hæreat. Sed macerari non nisi à gleba oportet. In Elide ædes est Mineruæ, in qua frater Phidiæ Panænus tectorium induxit lacte & croco subactum, ut ferũt, ideoque si teratur in ea hodieque saliua pollice, odorem croci saporemque reddere traditur. Columnæ in æde pensius positæ, crassiores uidẽtur. Genera earum quatuor. Quæ sextam partem altitudinis in crassitudine ima habent, Doricæ uocantur: quæ nonam, Ionicæ: quæ septimam, Thuscanicæ. Corinthiis eadem ratio quæ Ionicis. Et differentia, quoniã capitulis Corinthiarum eadẽ est altitudo quæ colligitur crassitudine ima, ideoq; graciliores uidẽtur. Ionici enim capituli altitudo tertia pars est crassitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. In Ephesiæ Dianæ æde, de qua prius fuit sermo, primum columnis spiræ subditæ, & capitella addita. Placuitque altitudinis octaua pars in crassitudine, & ut spiræ haberent crassitudinis dimidium, septimæque partes detraherentur summarum crassitudini. Præter has sunt quæ uocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari laterum interuallo.

De medicinis calcis, & maltha, & gypso. CAP XXIIII.

CAlcis et in medicina magnus usus. Eligitur recens, nec aspersa aquis. urit, discutit, extrahit, incipiẽtesq; serpere ulcerũ impetus coërcet. Aceto & rosaceo tẽperata perducit ad cicatricẽ. Luxatis quoque cum adipe suillo aut liquida resina ex melle medetur. Eadem compositione & strumis. Maltha è calce fit recenti, gleba uino restinguitur. mox tunditur cum adipe suillo & fico, duplici linamento: quæ res omnium tenacissima, & duritiam lapidis antecedens. Quod malthatur, oleo perfricatur antè. Cognata calci res gypsum est. Plura eius genera. Nam et è lapide coquitur, ut in Syria ac Thuriis, & è terra foditur, ut in Cypro ac Perrhæbis: è summa tellure et Tymphaicũ est. Qui coquitur lapis, non dissimilis alabastritæ esse debet, aut marmoroso. In Syria durissimos ad id eligunt, coquuntque fimo bubulo, ut celerius urantur. Omnium autem optimum fieri compertum est è lapide speculari, squamámue talem habente. Gypso madido statim utendum est, quoniã celerrime coit, ac siccatur: tamen rursus tundi & in farinam resolui patitur. Vsus gypsi in albariis, sigillis ædificiorum & coronis gratissimus. Exemplum illustre C. Proculeium Augusti Cæsaris familiarem in maximo stomachi dolore gypso poto, conscivisse sibi mortem.

De pa

De pauimendis et quãdo primũ Romæ, & subdialibus pauimentis, & Græcanicis, & quando primum cameræ. CAP. XXV.

Pauimenta originem apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratione, donec lithostrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus qui Pergami strauit quem uocant asaroton œcon, quoniam purgamenta cœnæ in pauimento, quæque euerri solet, ueluti relicta fecerat paruis è testulis tinctisq́; in uarios colores. Mirabilis ibi columba bibens, & aquam umbra capitis infuscans. Apricantur aliæ scabentes sese in canthari labro. Pauimenta credo primum facta, quæ nunc uocamus barbarica, atque subtegulanea, in Italia festucis pauita: hoc certe ex nomine ipso intelligi potest. Romæ scalpturatum in Iouis capitolini æde primum factum est post tertium Punicum bellum initum. Frequentata uerò pauimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio est Lucilianus ille uersus: Ante pauimenta atque emblemata uermiculata. Subdialia Græci inuenere, talibus domos contegentes: facile tractu tepente, sed fallax ubicunque imbres gelant. Necessarium binas per diuersum coaxationes substerni, capita earum præfigi ne torqueantur, & ruderi nouo tertiam partem testæ tusæ addi. Deinde rudus, in quo duæ quintæ calcis misceantur, pedali crassitudine festucari. Tunc nucleo crasso sex digitos induci, & ex tessera grandi non minus alta duos digitos strui. Fastigium uerò seruari in pedes denos sesquiuncem, ac diligenter cote despumare, quernisque axibus contabulare. Quæ torquentur, inutilia putant. Imò & silice aut palea substerni melius esse, quo minor uis calcis perueniat. Necessarium & globosum lapidem subijci. Similiter fiunt spicata testacea. Non negligendum etiámnum unum genus Græcanicum. Solo festucato ingeritur rudus, aut testaceum pauimentum. Dein spisse calcatis carbonibus inducitur sabulo calce ac fauilla mixtis, materia crassitudine semipedali ad regulã et libellam exigitur, & est forma terrena. Si uerò cote depolitum est, nigri pauimenti usum obtinet. Lithostrota cœptauere iam sub Sylla paruulis certè crustis, extatque hodie quod in Fortunæ delubro Præneste fecit. Pulsa deinde ex humo pauimẽta in cameras trãsiere è uitro: nouitiũ & hoc inuentum. Agrippa certe in thermis quas Romæ fecit, figlinũ opus encausto pinxit, in reliquis albaria adornauit: non dubie uitreas facturus cameras, si prius inuentum id fuisset: aut à parietibus scenæ, ut diximus, Scauri peruenisset in cameras. Quamobrem & uitri natura indicanda est.

De origine uitri, & ratione faciendi, & de obsidiano uitro, & generibus multiformibus uitri. CAP. XXVI.

Pars est Syriæ, quæ Phœnice uocatur, finitima Iudææ, intra montis Carmeli radices paludem habens, quæ uocatur Cendeuia. Ex ea creditur nasci Belus amnis quinque milia passuum spatio in mare perfluens iuxta Ptolemaidem coloniam. Lentus hic currit, insalubris potu, sed ceremonijs sacer, limosus, uado profundus. Non nisi refuso mari harenas fatetur. Fluctibus enim uolutatæ nitescunt, detritis sordibus. Nunc & à marino creduntur astringi morsu, non prius utiles. Quingentorum est passuum non amplius littoris spatium: idque tantum multa per secula gignendo fuit uitro. Fama est appulsa naue mercatorum nitri, cum sparsi per littus epulas pararent, nec esset cortinis attollendis lapidum occasio, glebas nitri e naue subdidisse. Quibus accensis permixta harena littoris, translucentes nobilis liquoris fluxisse riuos, & hanc fuisse originem uitri. Mox ut est astuta & ingeniosa solertia, non fuit contenta nitrum miscuisse, cœptus addi & magnes lapis: quoniam in se liquorem uitri quoque ut ferrum trahere creditur. Simili modo & calculi splendentes multifariam cœpti uri, deinde conchæ & fossiles harenæ. Autores sunt, in India è crystallo fracta fieri, & ob id nullum comparari Indico. Leuibus autem aridisq́ue lignis coquitur, addito cyprio ac nitro, maxime ophirio. Continuis fornacibus, ut æs liquatur, massæq́; fiunt colore pingui nigricantes. Acies tanta est quacunque, ut citra ullum sensum ad ossa consecet quicquid afflauerit corporis. Ex massis rursus funditur in officinis, tingiturque. Et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur, Sidone quondam ijs officinis nobili: siquidem etiam specula excogitauerat. Hæc fuit antiqua ratio uitri. Iam uerò et in Vulturno mari Italiæ harena alba nascens, sex milia passuum litore inter Cumas atq; Lucrinum, quæ mollissima est, pila molaq́ue teritur. Dein miscetur tribus partibus nitri pondere uel mensura, ac liquata in alias fornaces transfunditur. Ibi fit massa quæ uocatur ammonitrum: atque hæc recoquitur, & fit uitrum purum, ac massæ uitri candidi. Iam uerò & per Gallias Hispaniasque simili modo harenæ temperantur. Ferunt Tiberio principe excogitatum uitri temperamẽtum, ut flexibile esset: & totam officinam artificis eius abolitam, ne æris, argenti, auri metallis pretia detraherentur: eaque fama crebrior diu quàm certior fuit. Sed quid refert, Neronis principatu reperta uitri arte, quæ modicos calices duos, quos appellabant pterotos, HS. sex milibus uenderet? In genere uitri & obsidiana numerantur, ad similitudinẽ lapidis quem in Aethiopia inuenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando & translucidi, crassiore uisu, atque in speculis parietum pro imagine umbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt: uidimusque & solidas imagines diui Augusti, capi materia huius crassitudinis: dicauitq́ue ipse pro miraculo in templo Cõcordiæ obsidianos quatuor elephantos. Remisit & Tiberius Cæsar Heliopolitarum ceremonijs repertam ibi in hæreditate eius qui præfuerat Aegypto, obsidianam imaginem Menelai. Ex quo apparet antiquior materiæ origo, nunc uitri similitudine interpollata. Xenocrates obsidianum lapidẽ in India et in Samnio

Italiæ & ad Oceanum in Hispania nasci tradit. Fit & tincturæ genere obsidianum, ad escaria uasa & totum rubens uitrum, atq; non translucens, hæmatinon appellatum. Fit & album & murrinum, aut hyacinthos sapphirosque imitatum, & omnibus alijs coloribus. Nec est alia nunc materia sequacior, aut etiam picturæ accommodatior. Maximus tamen honos in candido translucentibus, quàm proxima crystalli similitudine. Vsus uerò ad potandum argenti metalla & auri pepulit. Est autem caloris impatiens, ni præcedat frigidus liquor; cum addita aqua uitreæ pilæ sole aduerso, in tantum excandescant, ut uestes exurant. Fragmenta teporata agglutinantur tantum, rursus affundi non queunt, præterquam abrupta sibimet, ueluti cum calculi fiunt, quos quidam abaculos appellãt, aliquos etiã pluribus modis uersicolores. Vitrũ sulphuri concoctum ferruminatur in lapidem. At peractis omnibus quæ constant ingenio, artem natura faciente, succurrit mirari, nihil penè non igni perfici.

Ignium miracula, & medicinæ, & prodigia. CAP. XXVII.

IGnis accipit harenas, ex quibus alibi uitrum, alibi argentum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit. Igne lapides in æs soluuntur, igne ferrum gignitur ac domatur, igne cremato lapide cæmenta in tectis alligantur. Alia sæpius uri prodest. Eademque materia aliud gignitur primis ignibus, aliud secundis, aliud tertijs. Quando ipse carbo uires habere incipit restinctus, atque interijsse creditus, maioris fit uirtutis. Immensa & improba rerum naturæ portio & in qua dubiũ sit plura absumat, an pariat. Est et ipsis ignibus medica uis. Pestilẽtiæ quæ solis obscuratione contrahitur, ignis suffitu multiformiter auxiliari certum est. Empedocles & Hippocrates id monstrauere diuersis locis. Ad conuulsa uiscera aut contusa, ut M. Varro autor est: ipsis enim uerbis eius utar: Lix cinis est inquit foci: Inde enim cinis luxatis potus medetur: ut licet uidere gladiatores cum deluserint, hac iuuari potione. Quin & carbunculum genus morbi, quo duos consulares nuper absumptos indicauimus, querneus carbo tritus cũ melle sanat. Adeo in rebus damnatis quoque ac iam nullis, sunt aliqua remedia, ut in carbone ecce & cinere. Nõ præteribo & unum foci exemplum, Romanis literis clarum. Tarquinio Prisco regnante tradunt repente in foco eius apparuisse genitale è cinere masculini sexus: eamque quæ insederat ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam captiuam, consurrexisse grauidam. Ita Seruium Tullium natum, qui regno successit. Inde & in regia cubanti puero caput arsisse uisum, creditũque Laris familiaris filiũ. Ob id compitalia et ludos Laribus primũ instituisse.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXVII.

*

PROOEMIVM.

VT NIHIL instituto operi desit, gẽmæ supersunt, & in arctũ coacta rerum naturæ maiestas, multis nulla sui parte mirabilior. Tantum tribuunt uarietati, coloribus, materiæ, decori, uiolari etiam signis gemmas nefas ducentes. Aliquas uerò extra pretia ulla taxationemque humanarum opum arbitrantes, ut plerisq; ad summam absolutamq; rerũ naturæ contemplationem satis sit una aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarum, & quibus initijs in tantum admiratio hæc exarserit, diximus quadantenus in mentione auri anulorumque. Fabulæ primordium à rupe Caucasea tradunt, Promethei uinculorum interpretatione fatali: primumque saxi fragmentum inclusum ferro ac digito circundatum, hoc fuisse anulum, & hoc gemmam.

De gemma Polycratis tyrãni & Pyrrhi regis, & qui sculptores optimi, & nobilitates artificum, & quis primus dactylothecã Romæ habuit. CAP. I.

HIs initijs cœpit autoritas, in tantum amorem elata, ut Polycrati Samio seuero insularum ac littorum tyranno felicitatis suæ, quam nimiam fatebatur etiam ipse, satis piamenti in unius gemmæ uoluntario damno uideretur, si cum fortunæ uolubilitate paria faceret: planeque ab inuidia eius abunde se redimi putaret, si hoc unum doluisset. Assiduo ergo gaudio lassus, prouectus nauigio in altum, anulum mersit. At illum piscis eximia magnitudine regi natus, escæ uice raptum, ut faceret ostentum, in culinam domini rursus fortunæ insidiantis manu reddidit. Sardonychem eam gemmam fuisse constat: ostenduntque Romæ, si credimus, in Concordiæ delubro, cornu aureo Augustæ dono inclusam, & nouissimum propè locum tot prælatis obtinentem. Post hunc anulum regia fama est gemmæ Pyrrhi illius, qui aduersus Romanos bellum gessit. Nanque habuisse traditur achaten, in qua nouem Musæ & Apollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturæ ita discurrentibus maculis, ut Musis quoque singulis sua redderentur insignia. Nec deinde alia quæ tradatur magnopere gemmarum claritas extat apud autores, præterquàm Ismeniam choraulem, multis fulgentibusque uti solitum, comitante fabula uanitatem eius, indicato in Cypro sex aureis denarijs smaragdo in qua fuerat sculpta Amymone

mone, iußisse numerari. Et cũ duo relati essent, immi- nuto pretio, male me Hercules curatũ, dixisse. multũ enim detractum gemmæ dignitati. Hic uidetur insti- tuisse, ut omnes musicæ artis hac quoque ostentatio- ne censerentur, uelut Dionysodorus æqualis eius & æmulus, ut sit quoque par uideretur. Tertius qui eo- dem tempore fuit inter musicos, Nicomachus, multas gemmas habuisse traditur, sed nulla peritia electas: fortè quadam his exemplis initio uoluminis oblatis aduersus istos, qui sibi hanc ostentationem arrogent, ut palàm sit eos tibicinum gloria tumere. Polycratis gemma quæ demonstratur, illibata intactaque est. Ismeniæ ætate multos post annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos. Confirmat hanc eandem opinionẽ edictum Alexandri Magni, quo uetuit in gemma se ab alio scalpi, quàm à Pyrgotele, non dubie clarißi- mo artis eius. Post eum Apollonides & Cronius in gloria fuere, quique diui Augusti imaginem similem expreßit, qua postea principes signabant, Dioscori- des. Sylla dictator traditione Iugurtæ semper signa- uit. Est apud autores & Intercatiensem illum, cuius patrem Scipio Aemilianus ex prouocatione interfe- cerat, pugnæ eius effigie signasse, uulgato Stilonis Præconini sale, quidnam fuisse facturum eum, si Sci- pio à patre eius interemptus esset. Diuus Augustus inter initia sphinge signauit. Duas in matris anulis iam indiscretæ similitudinis inuenerat. Altera per bella ciuilia, absente eo, amici signauere epistolas & edicta, quæ ratio temporum nomine eius reddi postu- labat, non infaceto lepore accipientium, ænigmata afferre eam sphingem. Quinetiam Mecœnatis rana, per collationem pecuniarum in magno terrore erat. Augustus postea ad euitanda conuitia sphingis, A- lexandri Magni imagine signauit. Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine dactylothecam, primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scau- rus. Diuque nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Ca- pitolio dicaret, ut M. Varro aliique eiusdem ætatis autores confirmant, multum prælatam Scauri. Hoc exemplo Cæsar dictator sex dactylothecas in Vene- ris genitricis consecrauit. Marcellus Octauia genitus in palatinæ Apollinis æde unam. Victoria tamen illa Pompeij primum ad margaritas gemmasque mores inclinauit: sicut L. Scipionis & Cn. Manlij ad cælatũ argentũ, & uestes Attalicas, et triclinia ærata: sicut L. Mummij ad Corinthia & tabulas pictas.

De gemmis translatis in triumpho Pompeij, & natura crystalli & medicinis, & luxuria circa ea, & quando primum inuenta myrrhina, & luxuria circa ea, & natura myrrhinorum, & quę mentiti sunt autores de succino. CAP. II.

ID uti planius noscatur, uerba ex ipsis Pompeij triumphorum actis subijciam. Ergo tertio trium- pho quem de piratis, Asia, Ponto, gentibusque & re- gibus in septimo operis huius uolumine indicatis, M. Pisone, M. Messala consulibus, pridie Calend. Octob. die natalis sui egit, transtulit alueum cum tesseris lu- sorium è gemmis duabus, latum pedes tres, longum pe- des quatuor & ne quis de ea re dubitet, nulla gemma- rum magnitudine hodie propè ad hanc amplitudinem accedente: in eo fuit luna aurea pondo xxx. lectos tri- cliniares tres: uasa ex auro et gemmis abacorũ nouem. Signa aurea tria, Mineruæ, Martis, & Apollinis. Coronas ex margaritis triginta tres. Montem aureum quadratum cum ceruis & leonibus, & pomis omnis generis, circundata uite aurea. Musæum ex margari- tis, in cuius fastigio horologium erat. Imago Cn. Pom- peij è margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris uenerandique per cunctas gentes, illa inquam ex margaritis, seueritate uicta & uerius luxuriæ trium- pho. Quàm profecto inter illos uiros durasset cogno- men Magni, si prima uictoria sic triumphasses. E mar- garitis Magne, tam prodiga re, & fœminis reperta, quàm gerere te fas non sit, hinc fieri tuos uultus? sic te pretiosum uideri? Nonne illa similior tui est imago, quam Pyrenæi iugis imposuisti? Graue profectò fœ- dumque probrum erat, ni uerius iræ deorum osten- tum credi oporteret: clareque intelligi posset, iam tum illud caput orientis opibus sine reliquo corpore osten- tatum. Cætera triumphi eiusdem quàm utilia. Reipu- blicæ datum mille talentũm, legatis & quæstoribus, qui oras maris defendissent, HS. bina milia, commili- tibus singulis quinquaginta. Tolerabiliorem tamen fe- cit causam Caij principis, qui super omnia muliebria socculos induebat è margaritis: & Neronis principis, qui sceptra, & personas, & cubicula uiatoria unioni- bus construebat. Quinimo etiam ius uidemur perdi- disse corripiendi gemmata potoria, & uaria supellecti- lis genera, anulos transeuntes. Quæ enim non luxuriæ innocentior existimari poßit? Eadem uictoria pri- mum in urbem murrhina induxit. Primusque Pom- peius sex pocula ex eo triumpho Capitolino Ioui dica- uit: quæ protinus ad hominum usum transiere, abacis etiam escarijsque uasis inde expetitis. Excrescitque in dies eius rei luxus, murrhino lxxx. sestertijs em- pto, capaci planè ad sextarios tres calice. Potauit ex eo ante hos annos consularis, ob amorem obroso eius margine, ut tamen iniuria illa precium augeret: neque est hodie murrhini alterius præstantior indicatura. Idem in reliquis generis eius quantum uorauerit, licet æstimare ex multitudine: quæ tanta fuit, ut auferen- te liberis eius Nerone Domitio theatrum peculiare trans Tiberim hortis exposita occuparent: quod à po- pulo impleri canète se, dum Pompeiano præludit, etiã Neroni satis erat: qui uidit tunc annumerari unius scyphi fracta membra, quæ in dolorem credo seculi in- uidiamque fortunæ, tanquam Alexandri Magni cor- pus in conditorio seruari ut ostentarentur, placebat. T. Petronius consularis moriturus, inuidia Neronis principis, ut mensam eius exhæredaret, trullam mur-

rhinam ccc. sestertijs emptam fregit. Sed Nero, ut par erat principem, uicit omnes, ccc. sestertijs capidem unam parando. Memoranda res, tanti imperatorẽ patremque patriæ bibisse. Oriens murrhina mittit. Inueniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insignibus, maxime Parthici regni: præcipue tamen in Carmania. Humorẽ putant sub terra calore densari. Amplitudine nusquam paruos excedunt abacos. Crassitudine rarò, quanta dictũ est uasi potorio. Splendor his sine uiribus, nitorq; uerius quàm splendor. Sed in pretio uarietas colorum, subinde circumagentibus se maculis in purpuram candoremq;, & tertium ex utroque ignescentem, uelut per transitum coloris purpura rubescente, aut lacte candescente. Sunt qui maxime in ijs laudent extremitates, & quosdã colorũ repercussus, quales in cœlesti arcu spectãtur. His maculæ pingues placent, trãslucere quicquam aut pallere uitium est. Item sales uerrucæq; non eminẽtes, sed ut in corpore etiam plerunque sessiles. Aliqua et in odore cõmendatio est. Contraria huic causa crystallum facit, gelu uehementiore cõcreto. Non alibi certẽ reperitur, quàm ubi maxime hybernæ niues rigent: glaciemq; esse certum est, unde & nomẽ Græci dedere. Oriens & hanc mittit, sed Indicæ nulla præfertur. Nascitur et in Asia, uilissima circa Alabandã & Orthosiã, finitimisq; montibus, item in Cypro. Sed laudata in Europæ Alpium iugis. Iuba autor est, & in quadã insula rubri maris ante Arabia sita nasci, quæ Neron uocetur. Et in ea quæ iuxta gemmam topazon ferat, cubitalemq; effossam à Pythagora Ptolemæi regis præfecto. Cornelius Bocchus & in Lusitania nasci perquàm mirandi ponderis, immensis iugis depressis ad libramentum aquæ puteis. Mirũ & quod Xenocrates tradit Ephesius, aratro in Asia & Cypro excitari. Non enim inueniri in terreno, nec nisi inter cautes creditum fuerat. Similius uerò est, quod idẽ Xenocrates tradit, torrentibus sæpe deportari. Sudines uerò negat nisi ad meridiẽ spectantibus locis nasci, quod certũ est, non enim reperitur in aquosis, quãquam in regione prægelida, uel si ad uada usq; glacientur amnes. Cœlesti humore paruaque niue id fieri necesse est, ideo caloris impatiens, nisi in frigido potu abdicatur. Quare sexangulis nascatur lateribus, nõ facile ratio inueniri potest, eo magis quod neq; mucronibus eadem species est, & ita absolutus est laterum leuor, ut nulla id arte possit æquari. Magnitudo amplissima adhuc uisa nobis erat, quam in Capitolio Liuia Augusta dicauerat, librarum circiter quinquaginta. Idem Xenocrates autor est, uas amphorale uisum, & aliqui ex India crystallum sextariorũ quatuor. Nos liquidò affirmare possumus, in cautibus Alpium nasci adeo inuijs, ut plerunque fune pendentes, eam extrahãt. Peritis signa & indicia nota sunt. Infestantur plurimis uitijs, scabro, ferrugine, maculosa nube, occulta aliquando uomica, præduro fragilique centro & sale appellato. Est et ruffa aliquibus rubigo. Aliys capillamẽtum rimæ simile. Hoc artifices * cælatura occultãt. Quæ uerò sine uitio sunt, puras esse malunt, acenteta appellantes, nec spumei coloris lympidæ aquæ. Postremo autoritas in pondere est. Inuenio medicos, quæ sunt urenda corporum, non aliter utilius id fieri putare quam crystallina pila aduersis posita solis radijs. Alius hic furor, HS. cl. nulla trullam unam nõ ante multos annos mercatam à matrefamiliâs, nec diuite. Idem Nero amissarum rerum nuncio accepto, duos calyces crystallinos in suprema ira fregit illisos. Hæc fuit ratio seculum suum puniẽtis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta sarciri nullo modo queunt. Mire ad similitudinem accessere uitrea, sed prodigij modo, ut suum pretium auxerint crystalli, non diminuerint. Proximum locum in delicijs fœminarum, tamen adhuc tantum, succina obtinent, eandemque omnia hæc quam gemmæ autoritatem, sanè maiorem, aliquibus de causis crystallina & murrhina, rigidi potus utraque. In succinis causam ne deliciæ quidem adhuc excogitauerũt. Occasio est uanitas Græcorum diligentiæ. Legentes modo æque perpetiantur nec de ortu eorum, cum hoc quoque intersit uitæ, scire posteros quicquid illi prodidere mirandum. Phaëthontis fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos, lacrymis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum uocamus: & electrum appellatum, quoniam sol uocitatus sit Elector, plurimi poetæ dixere, primique, ut arbitror, Aeschylus, Philoxenus, Nicander, Euripides Satyrus. Quod esse falsum Italiæ testimonio patet. Diligentiores eorum, Electridas insulas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas unquã ibi fuisse certũ est. Nec uerò ullas ibi appositas esse, in quas quicquam cursu Padi deuehi possit. Nam quod Aeschylus in Iberia, hoc est, in Hispania, Eridanum esse dixit, eundemque appellari Rhodanũ, Euripides rursus & Apollonius in Adriatico littore confluere Rhodanum & Padum, faciliorem ueniam facit ignorati succini in tanta orbis ignorantia. Modestiores sed æque falsum prodidere, in extremis Adriatici sinus rupibus inuijs arbores stare, quæ canis ortu hoc effunderẽt gummi. Theophrastus in Liguria effodi dixit. Phaëthontem in Aethiopia Ammonis obysse, ob id delubrum ibi esse atque oraculum, electrumq; gigni. Philemon fossile esse, & in Scythia erui duobus locis, Candidum atque cerei coloris quod uocaretur electrum: in alio loco fuluum, quod appellaretur sualternicum. Demonstratus lyncurion id uocat, & fieri ex urina lyncum bestiarũ. E maribus fuluum & igneũ, è fœminis languidius atque candidum. Alij dixere langurium, & esse in Italia bestias langurias. Zenothemis langas uocat easdem, & circa Padum ijs uitã affirmat. Sudines arborẽ quæ gignat in Liguria. In eadem sentẽtia & Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britannia arboribus effluere, quas electridas uocauit. Pytheas Gutionibus Germaniæ gẽti accoli æstuariũ oceani Mentonomon nomine, spatio stadiorum sex milium

* tura

milium. Ab hoc diei nauigatione insulã abesse Abalum. Illò uere fluctibus aduehi, & esse concreti maris purgamentum. Incolas pro ligno ad ignem uti eo, proximisq; Teutonis uẽdere. Huic & Timæus credidit, sed insulam Baltiam uocauit. Philemon negauit flammam ab electro reddi. Nicias solis radiorum succum intelligi uoluit. Hos circa occasum credit uehementiores in terram actos, pinguem sudorẽ in ea parte oceani relinquere, deinde æstatibus in Germanorum littora eyci. Et in Aegypto nasci simili modo, & uocari Sacal. Item in India, gratiusque thure esse Indis. In Syria quoque fœminas uerticillos inde facere, & uocare harpaga, quia folia & paleas uestiumque fimbrias rapiat. Theophrastus oceano id exæstuante ad Pyrenæi promontorium eyci, quod & Xenocrates credidit, qui de ijs nuperrime scripsit. Viuit adhuc Asarubas, qui tradidit iuxta Atlanticum mare esse lacum Cephisida, quem Mauri uocant electrum. Hunc sole excalfactum è limo dare electrũ fluitans. Mnesias Africæ locum Sycionẽ appellatum, & Cratin amnem in oceanũ effluẽtem è lacu in quo aues quas meleagridas & penelopas uocat, uiuere. Ibi nasci ratione eadẽ qua suprà dictum est de Electride lacu. Theomenes dicit, iuxta Syrtim magnã hortũ Hesperidũ esse, ex quo in stagnum cadat, colligi uerò à uirginibus hesperidum. Ctesias Indis flumen esse Hypobarum, quo uocabulo significetur omnia uasa ferre bona, fluere à septentrione in exortiuum Oceanum iuxta montem syluestrem arboribus electrũ ferentibus. Arbores eas aphytacoras uocari, qua appellatione significetur prædulcis suauitas. Mithridates in Germaniæ littoribus esse insulam, uocariq; eam Oserictam, cedri genere syluosam, inde defluere in petras. Xenocrates non succinum tantum in Italia, uerumetiã thieum uocari, à Scythis uerò sacriũ, quoniã & ibi nascatur. Alios putare in Numidia gigni. Super omnes est Sophocles Tragicus poeta, quod equidẽ miror tanta grauitate cothurni, & præterea uitæ fama, aliàs principe loco genitus Athenis, rebus gestis, exercitu ducto. Hic ultra Indiam fieri dixit è lacrymis meleagridum auium Meleagrum deflentium. Quòd & credidisse eum, uel sperasse alijs persuaderi posse, quis non miretur? quámue pueritiam tam imperitam posse reperiri, quæ auium ploratus annuos credat, lacrymásue tam grandes, auesque è Græcia, ubi Meleager perijt, ploratum isse in Indos? Quid ergo? non multa æque fabulosa prodont poëtæ? Sed hoc ea in re quæ quotidie inuehatur atque abundet, & hoc mendatium coarguat, serio quenquam dixisse, summa hominum contemptio est, & intoleranda mendatiorum impunitas.

De ortu & medicinis & generibus & luxuria succinorũ, & lyncurio, & medicinę. CAP. III.

CErtum est gigni in insulis septẽtrionalis oceani, & à Germanis appellari glessum, itaque & à nostris unam insularum ob id glessariam appellatã, Germanico Cæsare ibi classibus rem gerẽte, Austrauiam à Barbaris dictam. Nascitur autẽ defluente medulla pinei generis arboribus, ut gummi in cerasis, resina pineis. Erumpit humoris abundantia. Densatur rigore uel tepore autumnali. Cum intumescens æstus rapuit ex insulis, certe in littora expellitur, ita uolubile, ut pendere uideatur atq; considere in uado: quod arboris succũ esse prisci nostri credidere, ob id succinũ appellantes. Pineæ autẽ arboris esse indicio est pineus in attritu odor, & quod accensum tædæ modo ac nidore flagret. Affertur à Germanis in Pannoniã maxime prouinciã. Inde Veneti primũ, quos Græci Henetos uocant, rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado uerò annexa fabulæ uidetur causa, hodieq; trãspadanarũ agrestibus fœminis, monilium uice succina gestantibus, maxime decoris gratiæ: sed & medicinæ: quando tonsillis creditur resistere, & faucium uitijs, uario genere aquarũ iuxta illos infestante guttura ac uicinas carnes. dc. ferè milia pass. à Carnuto Pannoniæ, abest littus Germaniæ ex quo inuehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandum à Iuliano curante gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc commercia & littora peragrauit, tanta copia inuecta, ut retia arcendis feris podium protegentia succinis nodarentur, arma uerò & libitina totiusq; unius diei apparatus esset è succino. Maximum pondus is glebæ attulit xiij. librarum. Nasci & in India certum est. Archelaus qui regnauit in Cappadocia, illinc cortice inhærente tradit aduehi rude, poliriquе adipe suis lactentis incoctum. Liquidum primo destillare, argumento sunt quædam intus translucentia, ut formicæ aut culices, lacertæq; quas adhæsisse musteo non est dubium & inclusas indurescenti. Genera eius plura. Candida odoris præstãtissimi. Sed nec his nec cereis preciũ. Fuluis maior autoritas, Ex ijs etiámnum amplior trãlucẽtibus, præterquã si nimio ardore flagrent, imaginẽq; igneã messe, nõ ignẽ, placet. Summa laus falernis à uini colore dictis, molli fulgore perspicuis. Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verũ hoc quoq; notũ fieri oportet, quocunq; modo tingui libeat, hædorũ seuo & anchusæ radice, quippe etiã conchylio inficiuntur. Cæterũ attritu digitorũ acceptam caloris attrahũt in se paleas & folia arida, ut magnes lapis ferrũ. Ramẽta quoq; succini oleo addito flagrãt dilucidius diutiusq; quàm lini medulla. Taxatio in delitijs tanta, ut hominis quamuis parua effigies, uiuorum hominum ugentiumque pretia superet, prorsus ut castigatio una non sit satis. In Corinthijs æs placet auro argentoq; mixtum, in cælatis ars & ingenia. Murrhinorum & crystallinorũ diximus gratiã: uniones, quòd capite circunferũtur, gemmæ digitis, in omnibus deniq, alijs uitijs ostentatio aut usus placet, in succinis deliciarum tantum conscentia. Domitius Nero in cæteris uitæ suæ portentis, capillos quoque coniugis suæ Poppeæ in hoc nomen adoptauerat, quodam etiam carmine succina appellando. Et quoniam

nullis

nullis uitijs desunt preciosa nomina, ex eo tertius quidam hic colos cœpit expeti à matronis. Vsus tamē succinorū inuenitur aliquis in medicina, sed non ob hoc fœminis placēt. Infantibus adalligari amuleti ratione prodest. Callistratus & cuicūq; ætati cōtra lymphationes prodesse tradit. Et urinæ difficultatibus potum, adalligatumq;. Hic & differentiā nouā attulit appellando chrysolectrum, quasi coloris aurei, et matutino gratissimi aspectus, rapacissimū igniū, & si iuxtà fuerint, celerrime ardescēs. Hoc collo adalligatū, mederi febribus & morbis: tritū cum melle ac rosaceo auriū uitijs. Et si cū melle Attico conteratur, oculorū quoq; obscuritatibus. Stomachi etiam uitijs uel per se farina eius sumpta, uel cū mastice ex aqua pota. Succina etiā gēmis, quæ sunt translucidæ, adulterandis magnū habent locū, maxime amethystis, cū omni, ut diximus, colore tingātur. De lyncurio proxime dici cogit autorū pertinacia. Quippe etiā si non electrū id esset, lyncuriū tamen gēmmā esse cōtendunt. Fieri autē ex urina quidem lyncis, sed egestam terra protinus bestia operiente eam, quoniā inuideat hominū usui. Esse autē qualē in igneis succinis colorē, scalpiq;. Nec folia tantum aut stramenta ad se rapere, sed æris etiam ac ferri laminas, quod Diocles quidem & Theophrastus credidit. Ego falsum id totum arbitror, nec uisam in æuo nostro gemmā ullā ea appellatione, & quod de medicina simul proditur, calculos uesicæ eo poto elidi, et morbo regio occurri, si ex uino bibatur, aut si portetur. Et tamen nunc gemmarum confessa dicemus à laudatissimis orsi. Nec uerò id solum agemus, sed ad maiorem utilitatem uitæ obiter coarguetur magorum infanda uanitas, quando illi uel plurima prodidere de gemmis, medicinæ ex his species blando prodigio transgressi.

De adamantis generibus & medicinis, & margaritis. CAP. IIII.

MAximum in rebus humanis, non solum inter gemmas, pretium habet adamas, diu non nisi regibus, & ijs admodum paucis cognitus, unus modo in metallis repertus, perquàm rarò comes auri, nec nisi in auro nasci uidebatur. Veteres enim in Aethiopum tantum metallis inueniri existimauere, inter delubrum Mercurij atque insulam Meroen, dixeruntq; non ampliorem cucumeris semine, aut colore dissimilem inueniri. Nunc genera eius sex noscuntur. Indici non in auro nascentis, sed quadam crystalli cognatione. Siquidem & colore translucido non differt, & laterum sexangulo læuore turbinatus in mucronem, aut duabus cōtrarijs partibus, quo magis miremur, ut si duo turbines latissimis suis partibus iungantur, magnitudine uerò etiam auellanæ nuclei. Similis est huic quidem Arabicus, minor tantū, similiter & nascēs, cæterum pallore gentis, & in auro non nisi excellentissimo natalis. Incudibus hi depræhenduntur, ita respuentes ictum, ut ferrum utrinque dissultet, incudesq; etiā ipsæ dissiliant. Quippe duritia inenarrabilis est, simulque ignis in uictrix natura, & nunquam incalescens. Vnde & nomen indomita uis Græca interpretatione accepit. Vnum ex ijs uocant cenchron, quod est milij magnitudine. Alterum Macedonicum in Philippico auro repertum, & hic est cucumis semini par. Post hos Cyprius uocatur in Cypro repertus, uergens in æreum colore, sed in medicina, ut dicemus, efficacissimus. Post hunc est siderites ferrei splendoris, podere ante cæteros, sed natura dissimilis. Nam & ictibus frangitur, & alio adamante perforari potest, quod et Cyprio euenit: breuiterq;, ut degeneres nominis tantum autoritatē habent. Idq;, quòd totis uoluminibus his docere et mādare conati sumus, de discordia rerū cōcordiaq;, quam antipathiā ac sympathiam appellauere Græci, non aliter clarius intelligi potest. Siquidē illa inuicta uis duarum uiolentissimæ naturæ rerū ferri ignisque contēptrix, hircino rūpitur sanguine, nec aliter quàm recenti calidoq; macerata, & sic quoque multis ictibus, tunc etiam præterquàm eximias incudes malleosque ferreos frangens. Cuius hoc ingenio inuentum? quóue casu repertum? aut quæ fuit coniectura experiendi rem immensi secreti, & in fœdissimo animalium? Numinum profectò muneris talis inuentio omnis est. Nec quærēda in ulla parte naturæ ratio, sed uoluntas. Et cum feliciter rumpere cōtingit, in tam paruas frangitur crustas, ut cerni uix possint. Expetuntur à scalptoribus, ferroq; includuntur, nullam non duritiam ex facili cauantes. Adamas dissidet cum magnete lapide in tantum, ut iuxtà positus ferrum non patiatur abstrahi. aut si admotus magnes appræhenderit, rapiat, atq; auferat. Adamas & uenena irrita facit, & lymphationes abigit, metusque uanos expellit à mēte, & ob id quidā eum anachiten uocauere. Metrodorus Scepsius, in eadem Germania & Balthia insula nasci, in qua & succinum, quod equidē legerim, solus dicit, & præfert Arabicis, quod falsum esse quis dubitet? Proximum apud nos Indicis Arabicisq; margaritis pretium est, de quibus in nono diximus uolumine inter res marinas.

De smaragdi generibus, & gemmis uiridibus translucidis. CAP. V.

TErtia autoritas smaragdis perhibetur pluribus de causis. Nullius coloris aspectus iucūdior est. Nam herbas quoque uirentes frondesq; auide spectamus. Smaragdos uerò tanto libentius, quoniam nihil omnino uiridius comparatum illis uiret. Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu smaragdi recreatur acies. Scalpentibusque gemmas non alia gratior oculorum refectio est, ita uiridi lenitate lassitudinem mulcent. Præterea longinquo amplificantur uisu inficientes circa se repercussum aera, non sole mutati, non umbra, non lucernis, semperq; sensim radiantes, & uisum admittentes, ad crassitudinem sui facilitate translucidæ: quod etiam in aquis nō fit. Iidem plerunque & concaui, ut uisum colligant. Quapropter decreta hominum ijs parcitur scalpi uetitis. Quanquam

Scyth

Scythicorum Aegyptiorumq; duritia tanta est, ut nequeant uulnerari. Quorum uerò corpus extensum est: eadem qua specula ratione supini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorũ pugnas spectabat smaragdo. Genera eorum duodecim: Nobilissimi Scythici, ab ea gente in qua reperiuntur appellati. Nullis maior austeritas, nec minus uitij. Et quantum smaragdi à gemmis distant, tantum Scythica à cæteris smaragdis. Proximam laudem habent, sicut & sedem Bactriani, quos in commissuris saxorũ colligere dicuntur etesijs flantibus. Tunc enim tellure internitent, quia ijs uentis maximè harenæ mouentur. Sed hos minores multo Scythicis esse tradunt. Tertium locum Aegyptij habent, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis in collibus & cautibus. Reliqua genera in metallis ærarijs inueniuntur. Quapropter principatum ex ijs Cyprij obtinent, dosque eorum est nec in colore liquido nec diluto, uerum ex humido pingui, quaq; perspiciatur imitãte translucidum mare. pariterq; translucet & nitet, hoc est colorem expellit, & aciem recipit. Ferunt in ea insula tumulo reguli Hermiæ iuxta cetarias marmoreo leoni fuisse inditos oculos ex smaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut territi instrumenta refugerent thynni, diu mirantibus nouitatem piscatoribus, donec mutauere oculis gemmas. Sed & uitia demonstrari oportet in tam procliui erratu. Sunt quidem omnium eadem. Quadã tamen nationum peculiaria, sicut in homine. Ergo Ciprij uarie glauci, magisq; ac minus in eodem smaragdo alijs partibus tenorem illum Scythicæ autoritatis non semper custodiunt. Ad hoc quibusdã intercurrit umbra, surdusq; fit colos, qui improbatur etiam dilutior. Hincq; genera distinguuntur. Et sunt aliqui obscuri, quos uocant cæcos, alij densi, nec è liquido trãslucidi: quidam uaria nubecula improbati. Aliud est hoc quàm umbra de qua diximus. Nubecula enim albicantis est uitium: cum uiridis nõ pertransit aspectus, sed aut intus occurrit, aut excipit in fine uisum candor. Hæc coloris uitia: illa corporis, capillamentum, sal, plumbago. Ab ijs Aethiopici laudantur à Copto dierum trium itinere, ut autor est Iuba, acriter uirides, sed non facile puri aut concolores. Democritus in hoc genere posuit Hermineos et Persicos. Illos extumescẽtes pinguiter. Persicos uerò non translucidos, sed iucundi tenoris, uisum implere, quem non admittãt, felium pantherarumq; oculis similes. Nanq; et illos radiare nec perspici. Eosdem in sole hebetari, umbris refulgere, et logius quàm cæteros nitere. Omnium horum etiámnum uitium, quod fellis colorẽ aut æris habet. In sole dilucidi quidem ac liquidi, sed non uirides. Hæc uitia & Attici maximè sentiuntur in argentarijs metallis repertis in loco qui Thoricos uocatur, semper minus pingues, & è longinquo speciosiores. Frequens & ijs plumbago, hoc est, ut in sole plumbei uideantur. Illudque peculiare, quòd quidam ex ijs senescunt, paulatim uiriditate euanidæ & sole læduntur. Post hos Medici plurimum

uiriditatis habent, interdum & è saphiro. Ii sunt fluctuosi, & rerũ imagines complexi, ut uerbi gratia pauerum aut auium, pinnarumq; uel catulorũ, aut similium. Qui non omnino uirides nascuntur, uino & oleo meliores fiunt, neq; est aliorum magnitudo amplior. Carchedonij nescio an in totũ exoleuerint, postquam metalla æris ibi defecerunt, & semper tamen uilissimi fuere minimiq;. Iidem fragiles, sed colore incerti, & uirentium in caudis pauonũ columbarumq; collo plumis similes, ad inclinationẽ magis aut minus lucidi. uenosi quidem squamosiq;. Peculiare erat in his uitium sarcion appellatũ, hoc est quædam gemmæ caro. Mons iuxta Carchedonẽ in quo legebantur, smaragdites uocatus est. Iuba est autor smaragdũ quẽ cholon uocant, in Arabia ædificiorũ ornamentis includi, & lapidem quem alabastriten Aegyptij uocant. Cõplures uerò e proximis Laconicos in Taygeto monte erui Medicis similes, & alios in Sicilia. Inseritur smaragdis & quæ uocatur tanos, è Persis ueniẽs gemma, ingrate uiridis, atq; intus sordida. Item chalcosmaragdos è Cypro turbida æreis uenis. Theophrastus tradit in Aegyptiorũ commentarijs reperiri, regi eorũ à rege Babylonio missum smaragdum munere quatuor cubitorum longitudine, et trium latitudine. Et fuisse apud eos in Iouis delubro obeliscũ è quatuor smaragdis xl. cubitorũ longitudine, latitudine uerò* in parte quatuor, in parte duorũ. Se autem scribente esse in Tyro Herculis templo stantem pilam è smaragdo, nisi potiùs pseudosmaragdus sit. Nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inuentum ex dimidia parte smaragdum, ex dimidia iaspidem, nondum humore in totum transfigurato. Apion cognominatus Plistonices, paulò antè scriptum reliquit, esse etiam nunc in labyrintho Aegypti colosseum Serapin è smaragdo nouem cubitorũ. Eandem multis naturam aut certè similem habere berylli uidentur, in India originem habentes, rarò alibi reperti. Poliuntur omnes sexangula figura artificum ingenijs, quoniam hebescũt, ni color surdus repercussu angulorum excitetur. Aliter enim politi non habent fulgorem eundem. Probatissimi sunt ex ijs qui uiriditatem puri maris imitantur. Proximi qui uocantur chrysoberylli, & sunt paulò pallidiores, sed in aureum colorem exeũte fulgore. Vicinum genus huic est pallidius, & à quibusdam proprij generis existimatur, uocaturque chrysoprasius. Quarto loco numerantur hyacinthizontes. Quinto quos aëroides uocãt. Post eos autem cerini. Ac deinde oleagini, hoc est colore olei. Postremi crystallis ferè similes. Hi capillamenta habent, sordesque, alioquin euanidi, quæ sunt omnium uitia. Indi mire gaudent longitudine eorum, solosq; gẽmarũ esse prædicant, qui carere auro malint, & ob id perforatos elephãtorũ setis religant: & alios conuenit non oportere perforari, quorum sit absoluta bonitas, umbilicis statim ex auro capita comprahendentibus. Ideo cylindros ex ijs facere malunt, quàm gẽmas, quoniã est summa cõmendatio in longitudine.

* in una parte quatuor, in altera duorũ

Quidam

Quidam & angulosos putant statim nasci, & perforatos gratiores fieri medulla candoris exempta, additoq; auro repercussa aut omnino castigata causa perspicuitatis ad crassitudinem. Vitia præter iam dicta eadem ferè quæ in smaragdis, & pterygia. In nostro orbe aliquando circa Pontum inueniri putantur. Indi & alias quidem gemmas crystallo inuento adulterare repererunt, sed præcipue beryllos.

De opali generibus, & uitijs & experimentis, & uarijs gemmis. CAP. VI.

Minimum ijdemq; plurimū ab ijs differūt opali, smaragdis tantū cedentes. India sola & horū est mater. Atq; ideo eis pretiosissimā gloriam cōpositores gemmarū & maxime inenarrabilē difficultatē dederunt. Est enim in ijs carbunculi tenuior ignis, est amethysti fulgens purpura, est smaragdi uirens mare, & cuncta pariter incredibili mixtura lucentia. Alij summo fulgoris argumento colores pigmentorū æquauere. Alij sulphuris ardētem flammam, aut etiam ignis oleo accensi. Magnitudo nucem auellanā æquat, insigni apud nos historia. Siquidem extat hodieque huius generis gēma, propter quam ab Antonio proscriptus Nonius senator est, filius Strumæ Nonij eius, quē Catullus poeta in sella curuli uisum indigne tulit, auusq; Seruilij Noniani quem consulem uidimus: illeque proscriptus fugiens, hunc è fortunis suis omnibus anulum abstulit secum, quem certum est sestertijs uiginti millibus æstimatum. Sed mira Antonij feritas atq; luxuria, propter gemmam proscribentis. Nec miror Nonij contumacia, proscriptionē suam amantis, cum etiam feræ abrosas partes corporis relinquant, propter quas se periclitari sciant. Vitia opali, si color in florem herbæ, quæ uocatur heliotropium, exeat, aut crystallum, aut grandinē: si sal interueniat aut scabritia, aut puncta oculis occursantia: nullosq; magis India similitudine indiscreta uitro adulterat. Experimentum in sole tantū. Falsis enim contra radios libratis digito ac pollice, unus atq; idem translucet colos in se consumptus. Veri fulgor subinde uariat, & plus huc illucq; spargit, & fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmā propter eximiam gratiam plerique appellauere paderota. Sunt & qui priuatum genus eius faciunt, sangenonq; ab Indis uocari dicunt. Traduntur nasci & in Aegypto, & in Arabia, & uilissimi in Ponto. Item in Galatia ac Thaso & Cypro. Quippe opali gratiam habet, sed mollius nitet, rarò non scaber. Summa colores ex ære et purpura constat, uiriditas smaragdi deest. Constatque melior ille color, cuius fulgor uini colore fiscatur, quàm qui diluitur aqua. Hactenus de principatu cōuenit, mulierū maxime senatusconsulto. Minus certa sunt de quibus & uiri iudicant. Singulorū enim libido singulis pretia facit, & præcipue regum. Claudius Cæsar smaragdos induebat & sardonychas. Primus autem Romanorū sardonyche usus est prior Africanus, ut tradit Demostratus, & inde Romanis hāc gemmam fuisse celeberrimam. Quamobrem proximum et dabimus locum. Sardonyches olim ut ex nomine ipso apparet, intelligebantur candore in Sarda, hoc est uelut carnibus ungue hominis imposito, & utroq; translucido. Talesq; esse Indicas tradunt, Ismenias, Demostratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidem reliquas omnes quæ non tralucerent, cæcas appellantes, quæ nunc nomen abstulere. Nullo Sardarum uestigio Arabicæ sunt, cœperuntq; pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi, radice nigra, aut ceruleum imitante, & unguem: creditum enim candido pingi, nec sine quadam spe purpuræ candore in minium transeunte. Has Indis non habitas in honore Zenothemis scribit: tantæ aliàs magnitudinis, ut inde capulos factitarent. Etenim constat ibi torrentibus detegi. Et placuisse in nostro orbe initio, quoniam solæ propè gemmarum scalptæ, ceram non auferrēt. Persuasimus deinde & Indis, ut ipsi quoque ijs gauderēt. Vtiturq; perforatis utique uulgus tantum in collo. Et hoc est nunc Indicarum argumentum. Arabicæ excellunt candore circuli prælucido atque non gracili, neque in recessu gemmæ, aut in deiectu renitente, sed in ipsis umbonibus nitente, præterea substrato nigerrimi coloris. Et hoc in Indicis cereum aut corneum inuenitur, etiam circuli albi quædam in ijs cœlestis arques anhelatio est. Superficies uerò locustarum maris crustis rubentior. Iam melleæ aut feculentæ (hoc enim nomen est uitio) improbantur, & si zona alba fundat se, non colligat. Simili modo, si ex alio colore in se admittat aliquid enormiter. Nihil enim in sua sede alieno interpellari placet. Sunt & Armeniacæ, cætera probabiles, sed pallida zona. Exponenda est & onychis ipsius natura, propter nominis societatē: hoc in gemma trāsiit ex lapide Carmaniæ. Sudines dicit in gemma esse candorem unguis humani similitudine. Item chrysolithi colorem & sardæ & iaspidis. Zenothemis Indicam onychem plures habere uarietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus candidis uenis oculi modo, interuenientibus quarundam oculis obliquis uenis. Sotacus & Arabicam onychem tradit. Sed eam à cæteris distare, quòd Indica igniculos habeat, albis cingentibus zonis singulis pluribúsue, aliter quàm in Sardonyche Indica. Illic enim momentū esse, hic circulum. Arabicas onychas nigras inueniri candidis zonis. Satyrus carnosas esse Indicas, parte carbunculi, parte chrysolithi & amethysti, totumq; id genus abdicat. Verā autē onychē plurimas uariasq; cū lacteis zonis habere uenas, omnium in trāsitu colore inenarrabili, & in unum redeunte concentum suauitate grata. Nec sardæ natura differenda est, diuidua ex eodē nomine obiterq; ardentium gemmarum indicanda.

De generibus carbunculorū, & uitijs, & experimentis, & gemmis ardentibus. CAP. VII.

Principatum habent carbunculi, à similitudine ignium appellati, cum ipsi non sentiant ignes, ob id à quibusdam apyroti uocati. Horum genera, Indici & Garamantici, quos & carchedonios uocauere, propter

propter opulentiam Carthaginis magnæ. Adyciunt Aethiopicos, & Alabandicos, in Orthosia caute nascentes, sed qui perficiãtur Alabandis. Praeterea in omni genere masculi appellãtur acriores, at fœminæ lãguidius refulgentes. In masculis quoq; obseruãt liquidioris alios flammæ, nigrioris alios, & quosdam lucidius, ac magis cæteris in sole flagrantes. Optimos verò amethystizontas, hoc est, quorũ extremus igniculus in amethysti uiolam exeat: proximos illis, quos uocant syrtitas, pinnato fulgore radiantes. Inueniri autẽ ubicunque, maxime solis repercussu. Satyrus Indicos non esse claros dicit, at plerunq; sordidos, ac semper fulgoris retorridi: Aethiopicos pingues, lucemq; non emittentes, sed conuoluto igne flagrare. Callistratus fulgorem carbũculi debere cãdidũ esse posuit, extremo uisu nubilantem: si attollatur, exardescentem: ob id à plerisque hunc carbunculum candidum uocari. Qui languidius & liuidius ex Indicis lucent, lithizontas appellari. Carchedonios multo minores esse. Indicos etiã in sextary unius mensuram cauari. Archelaus carchedonios nigrioris aspectus esse, sed igne, uel sole, & inclinatione acrius quàm cæteros excitari. Eosdem umbrante tecto purpureos uideri, sub cœlo flãmeos, contra radios solis & scintillare, ceras signantibus his liquescere, quamuis in opaco. Multi Indicos carchedonys candidiores esse, & è diuerso inclinatione hebetari scripsere, etiãmnũ in carchedonys maribus stellas intus ardere, fœminas fulgorẽ uniuersum fundere extra se. Alabandicos cæteris nigriores esse, scabrosque. Nascuntur & in Thracia coloris eiusdem, ignem minime sentiẽtes. Theophrastus autor est & in Orchomeno Arcadiæ inueniri, & in Chio. Illos nigriores è quibus & specula fieri. Esse & Trœzenios uarios interuenientibus maculis albis. Itẽ Corinthios ex pallidiore cãdidos. Maßilia quoq; importari Bocchus & Olyßippone scripsit magno labore ob argillã sole adustis salibus. Nec est aliud difficilius, quàm discernere hæc genera, tanta est in eis occasio artis, subditis per quæ trãslucere cogãtur. Aiunt ab Aethiopibus hebetiores in aceto maceratos xiiij. diebus nitescere, totidem mensibus durante fulgore. Adulterantur uitro simillime, sed cote deprehenduntur, sicut aliæ gemmæ facticiæ: mollior enim materia & fragilis: & cẽtrosa scobe deprehenduntur & pondere, quod minus est in uitreis, aliquãdo & pustulis argenti modo relucẽtibus. Est et anthracitis appellata, in Thesprotia foßilis, carbonibus similis. Falsum arbitror quod & in Liguria nasci tradiderunt, nisi forte tunc nascebantur. Esse in iis & præcincta cãdida uena traduntur, harũ igneus color ut superiorum est, peculiare quidem, quod iactata in ignem uelut intermortua extinguũtur: contrà aquis perfusæ exardescunt. Cognata est huic sandastros, quã aliqui garamãtiten uocãt, nascitur in India loco eiusdem nominis. Gignitur & in Arabia ad meridiem uersa. Cõmendatio summa, quòd uelut in translucido stellãtes, intus fulgent aureæ guttæ, semper in corpore, nunquam in cute. Accedit religio narrata à siderũ cognatione ab inspectoribus, quoniã ferè stellarũ hyadũ & numero & dispositione stellantur, ob id Chaldæis in ceremonys habitæ. Et hic mares austeritas distinguit, quodã uigore apposita tingens. Indicæ quidẽ etiã hebetare uisus dicuntur. Blandior fœminis flãma, alliciens magis quàm accẽdens. Sunt qui præferant Arabicas Indicis, fumidæq; chrysolitho illas similes dicunt. Ismenias uerò negat poliri sandastros propter teneritatem, & ob id in magno errore sunt, qui sandaresom uocant. Inter omnes constat, quantũ numero stellarũ accedat, tantũ & pretio accedere. Affert errorem aliquando similitudo nominis, sandaser, quod Nicanor sandaserion uocauit, aly sandaseron. Quidã uerò hanc sandastron, illam sandareson, in India nascentẽ illam quoq; & loci nomen custodientẽ: mali colore, aut oleæ uiridis, omnibus improbatam. Ex eodẽ genere ardentium lychnites appellata à lucernarũ accensarũ præcipua gratia. Nascitur circa Orthosiam, totaq; Caria ac uicinis locis, sed probatißima in Indis, quam quidam remißiorẽ carbunculũ esse dixerũt. Secunda bonitate similis est Ionis appellata à prælatis floribus. Et alias inuenio differẽtias. Vnam quæ purpura radiet, alterã quæ cocco, à sole excalfactas, aut digitorũ attritu, paleas & chartarũ fila ad se rapere. Hoc idem & Carchedonium facere dicitur, quanquam multo uilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas in montibus, ut incolæ putant, imbre diuino. Inuenitur ad repercussum lunæ, maxime plenæ. Carthaginẽ quondã deportabatur. Archelaus & in Aegypto circa Thebas nasci tradidit, fragiles, uenosas, morienti carboni similes. Potoria uasa & ex hoc lapide, & ex lychnite factitata inuenio. Omnia autẽ hæc genera scalpturæ contumaciter resistunt, partemq; ceræ in signo tenent. E diuerso ad hæc sarda utilißima, quæ nomen cũ sardonyche communicauit. Ipsa gemma uulgaris, & primum Sardibus reperta. Sed laudatißima circa Babyloniam cũ lapidicinæ quædam aperirentur, hærens in saxi corde. Hocq; modo metallum apud Persas defecisse traditur. Sed inueniuntur compluribus alys locis, sicut in Paro & Asso. In India trium generum, rubrum, & quod demum uocant à pinguedine, tertium quod argentes bracteis sublinitur. Indicæ perlucent, craßiores sunt Arabicæ. Inueniũtur & circa Leucada Epiri, & circa Aegyptum, quæ bracteis aureis sublinuntur. Et in his autem mares excitatius fulgent. Fœminæ pinguiores sunt, & craßius nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos usu frequẽtior. Hæc certe apud Menandrum et Philemonem fabulæ superbiunt. Nec ullæ translucentium tardius suffuso humore hebetantur, oleoque magis quàm alio liquore. Damnantur ex ijs melleæ, & ualidius testaceæ.

De generibus topazij, & callaide, & de gẽmis uiridibus non translucentibus. CAP. VIII.

EGregia etiámnum topazio gloria est, suo uirenti genere, & cum reperta est prælata omnibus. Id

 accidit

accidit in Arabiæ insula, quæ Chitis uocatur: in qua Troglodytæ prædones, cū diutius fame & tempestate pressi, herbas radicesq; effoderent, eruerunt topazion. Hæc Archelai sententia est. Iuba topazion insulam in rubro mari à côtinente stadiis CCC. abesse tradit, nebulosam, & ideo quæsitam sæpe à nauigantibus, ex ea causa nomē accepisse. Topazin enim Troglodytarū lingua significationē habere quærendi. Ex hac primū importata Berenicæ reginæ, quæ fuit mater sequentis Ptolemæi, à Philemone præfecto regis, ac mire placuisse, et inde factā statuā Arsinoæ Ptolemæi Philadelphi uxori quatuor cubitorum, sacratam in delubro, quòd aureum cognominabatur. Recentissimi autores & circa Thebaidis Alabastrum oppidum nasci dicūt. Et duo eius genera faciunt, prasoidem atque chrysopteron similem chrysoprasio. Eius enim tota similitudo ad porri succū dirigitur. Est autē amplissima gemmarū. Eadē sola nobiliū limam sentit, cæteræ naxiis cotibus poliuntur. Hæc & usu atteritur. Comitatur eā similitudine propior quàm autoritate callais è uiridi pallens. Nascitur post auersa Indiæ apud incolas Caucasi môtis Phicaros ac Asdathas amplitudine conspicua, sed fistulosa ac sordium plena. Syncerior multo præstantiorque in Carmania. Vtrobiq; autē in rupibus inuiis & gelidis, oculi figura extuberans, leuiterq; adhærēs, nec ut agnata petris, sed ut apposita. Quapropter scandere ad eam pigritia pedum equestres populos tædet, simul & periculum terret. Ergo fundis è longinquo incessunt, & cum toto musco excutiunt. Hoc uectigal hocq; gestamen diuites in ceruice gratissimum norunt, hic census, hæc gloria à pueritia deiectorū numerū prædicantium, in quo uaria fortuna. Quidam ictu primo cepere præclaras, multi insectando nullas. Et uenatus quidem callaidis talis: sectura formātur, aliàs fragiles. optimus color smaragdi: ut tamen apparet, ex alieno est quod placeant. Inclusæ decorantur auro, aurumque nullæ magis decent. Quæ sunt earū pulchriores, oleo, unguento, & mero colorem deperdunt. Viliores constantius repræsentant, neq; est imitabilior alia mendacio uitri. Sunt qui in Arabia inueniri eas dicunt in nidis auiū, quas melancoryphos uocant. Viridantium & aliæ plura sunt genera. Vilioris est turbæ prasius, cuius alterū genus sanguineis punctis obhorret. Tertium uirgulis tribus distinctum est candidum. Præfertur his chrysoprasius, porri succum & ipsa referens, sed hæc paulum declinans à topazio in aurum. Huic & amplitudo ea est, ut cymbia etiam ex ea fiant: cylindri quidem celerrime. India & hos generat, & nilion, fulgore hebeti ac breui, & cum intueare fallaci. Sudines dicit & in Synero Atticæ flumine nasci. Est autem color fumidæ topazii, aut aliquādo melleæ. Iubam Aethiopia gigni tradit, in litoribus amnis, quem Nilum uocamus, & inde nomē trahere. Non tralucet molochites spissius uirens, à colore maluæ nomine accepto, reddendis laudata signis, & infantium custodia quādam innato contra pericula ipsorum medicamine. Viret, & sæpe translucet iaspis, etiam si uicta à multis, antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimæ ferunt eam gentes, smaragdo similem Indi. Cypros durā glaucoque pinguē: Persæ aeri similē, ob id uocatur aërizusa. Talis & Caspia est, ceruleæ circa Thermodoontem amnem, in Phrygia purpurea, in Cappadocia ex purpura cerulea, atq; non refulgens. Amisos Indicæ similem mittit, Chalcidon turbidam. Sed minus refert nationes quàm bonitates distinguere. Optima ergo quæ purpuræ quicquam habet, secunda quæ rosæ, tertia quæ smaragdi. Singulis autem Græci nomina ex argumento dedere. Quarta apud eos uocatur borea, cœlo autumnali matutino similis, & hæc erit illa quæ uocatur aërizusa. Similis est & Sardæ, imitata & uiolas. Nō minus multæ species reliquæ, sed omnes in uitio ceruleæ aut crystallo similes, aut myxis. Itē terebinthizusa, improprio (ut arbitror) cognomine, uelut è multis eiusdē generis cōposita gemmis. Quamobrē præstantiores funda clauduntur, id est patentes, nec præterquàm margines auro amplectente. Vitiū est & breuis in qs nitor, & longe splendens, & sal, et omnia quæ in cæteris. Et uitro adulterātur: quod manifestum fit, cum extra fulgorē spargunt, atq; non in se côtinent: nec diuersæ quas sphragidas uocant, publico gemmarum dominio iis tantum dato, quoniam optime signent.

De iaspidum generibus. CAP. IX.

TOtus uerò oriens pro amuletis traditur gestare eam, quæ ex iis smaragdo similis est: & transuersa linea alba media præcingitur, & grāmatias uocatur: quæ pluribus, polygramos. Libet obiter uanitatem magicam hic quoq; coarguere, quoniam hāc concionantibus utilem esse prodiderūt. Est & onychipuncta, quæ iasponyx uocatur, & nubem complexa, & niues imitata: hæc stellata rutilis punctis est, & sali Megarico similis: & uelut fumo infecta, quæ capnias uocatur. Magnitudinem iaspidis XI. unciarū uidimus, formatamq; inde effigiem Neronis thoracatam. Redditur & per se cyanos, accōmodato paulò antè iaspidis nomine, colore ceruleo. Optima Scythica, dein Cypria, postremo Aegyptia. Adulteratur maxime tinctura, idq; in gloria regis Aegyptii ascribitur, qui primus eā tinxit. Diuiditur autē & hæc in mares fœminasq;. Inest ei aliquando & aureus puluis, non qualis in sapphirinis. Sapphirus enim & aureis punctis collucet. Ceruleæ & sapphiri, raroq; cum purpura. Optimæ apud Medos, nusquam tamen perlucidæ. Præterea inutiles scalpturæ interuenientibus crystallinis centris. Quæ sunt ex iis cyanei coloris, mares existimantur. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, & ab illis descendentibus. Principatum amethysti Indicæ tenent. Sed in Arabiæ quoque parte, quæ finitima Syriæ Petrea uocatur, et in Armenia minore, & in Aegypto, et in Gallia reperiūtur. Sordidissimæ autē uilissimæq; in Thaso & Cypro. Causam nominis afferunt, quòd usque ad uini colorem accedens, prius quàm eum degustet, in uiolam desinat: fulgorque quidā in illa purpuræ

non ex toto igneus, sed in uini colorem deficiens. Perlucent autem omnes uiolaceo colore, scalpturis faciles. Indicæ absolutum felicis purpuræ colorem habent. ad hancq; tingentiũ officinæ dirigunt uota. Fundit autem eum aspectu leniter blandũ, neq; in oculos ut carbunculi uibrat. Alterum earum genus descendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi sacon uocãt, talem gemmam sacodion. Dilutior ex eodem sapinos uocatur. Eadem paranites in contermino Arabiæ, gẽtis nomine. Quartum genus colorem uini habet. Quintum ad uiciniam crystalli descendit, albicante purpura defectu. Hoc & minime probatur, quando præcellens debet esse in suspectu uelut ex carbũculo refulgens quidam in purpura leniter roseus nitor. Tales aliqui malunt pæderotas uocari, alij anterotas, multi Veneris gemmam, quod maxime uidetur decere & specie & colore extremo gemmæ. Magorum uanitas resistere ebrietati eas promittit, & inde appellatas. Præterea si lunæ nomẽ ac solis scribatur in ijs, atq; ita suspendantur è collo capillis cynocephali uel plumis hirundinis resistere ueneficijs. Iam uero quoquo modo adesse reges adituris. Grandinẽ quoq; auertere ac similia, & locustas, precatione addita, quam demõstrant. Nam è smaragdis quoq; similia promisere, si aquilæ scalperentur, aut scarabei quæ quidem scripsisse eos non sine cõtemptu & irrisu generis humani arbitror. Multum ab ea distat hyacinthos, tamen è uicino descendens. Differẽtia hæc, quòd ille emicans in amethysto fulgor uiolaceus, dilutus est in hyacintho. Primo quoque aspectu gratus, euanescit antequam satiet, adeoque non implet oculos, ut penè non attingat, marcescens celerius nominis sui flore. Hyacinthos Aethiopia mittit & chrysolithos, aureo colore translucẽtes. Præferuntur ijs Indicæ: &, si uariæ non sint, Bactrianæ. Deterrimæ autem Arabicæ, quoniam turbidæ sunt & uariæ, & fulgoris interpellati nubilo macularum, etiam quæ lympidæ contigere, ueluti scobe sua refertæ. Optimæ uero sunt quæ in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Funda includuntur perspicuæ. Cæteris subijcitur aurichalcum. Tametsi iam expertes gemmarum usu appellantur aliqui & chryselectri, in colorem electri declinantes, matutino aspectu iucundiore. Ponticas deprahẽdit leuitas. Quædam in ijs duræ sunt ruffæque, quædam molles & sordidæ. Bocchus autor est, & in Hispania repertas, quo in loco crystallum dicit ad libramentum aquæ puteis defossis inde erutam. Et chrysolithon xij. pondo à se uisam. Fiunt & leucochrysi, interueniente candida uena. Sunt in hoc genere capniæ. Sunt & uitreis similes, ueluti croco refulgentes. Vitreæ uero ut usu discerni non possint. Tactus autem deprahẽdit, tepidior in uitreis. In eodem genere sunt melichrysi, ueluti per aurum syncero melle translucente, quas India mittit, quanquàm ad iniuriam fragiles. Eadem & xystion parit, plebeiam ibi gemmã. Candidarum dux est pæderos, quanquam potest quæri, an in colore numerari debeat toties iactati per alienas pulchritudines nominis, adeo decoris prærogatiua in uocabulo facta est. Est & suum genus expectatione tanta dignum. Coeunt in translucidam crystallum uiridis suo modo aer simulq; purpura, & quidam uini aureus nitor, semper extremus in usu, sed purpura coronatus madere singulis uidetur his & pariter omnibus. Nec gemmarum ulla est liquidior, capiti iucunda, suauis & oculis. Laudatißima est in Indis, apud quos argenon uocatur. Proxima apud Aegyptios, ubi senites. Tertia in Arabia, uerum scabra. Mollius radiat Pontica & Asiatica. Ipsæ uero molliores sunt, Galaica & Thracia & Cypria. Vitia earum langor, aut alienis turbari coloribus, & quæ cæterarum. Proxima candicantium est Asteria, principatum habẽs proprietate naturæ, quod inclusam lucem pupillæ modo quandã continet, ac trãsfundit cum inclinatione, uelut intus ambulantẽ ex alio atq; alio reddens, eadẽq; contraria soli regerens candicantis radios, unde nomen inuenit, difficilis ad cælandum. Indicæ præfertur in Carmania nata. Similiter candida est quæ uocatur astrios, crystallo propinquans, in India nascens, & in Pallenes littoribus: intus à centro ceu stella lucet fulgore lunæ plenæ. Quidam causam nominis reddunt, quòd astris opposita fulgorem rapiat, ac regerat. Optimã in Carmania gigni, nullamq; minus obnoxiam uitio. Ceraunniam enim uocari quæ sit deterior. Peßimam lucernarum lumini similem. Celebrant & astroitẽ, mirasq; laudes eius in magicis artibus Zoroastrem cecinisse. Quidam diligentius de ea produnt. Astrobolon Sudines dicit oculis piscium similem esse, & radiare candido ut solem. Est inter candidas & quæ ceraunia uocatur, fulgorem siderum rapiẽs, Ipsa crystallina splendoris cerulei in Carmania nascens. Albam esse Zenothemis fatetur, sed habere intus stellam concursantem. Fieri & hebetes ceraunias, quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas cõcipere stellam eam, quæ post totidem menses relanguescat. Sotacus & alia duo genera fecit ceraunia, nigras rubentesq;, ac similes eas esse securibus: per illas quæ nigræ sunt & rotundæ, urbes expugnari & classes, easq; betulos uocari: quæ uero longæ sunt, ceraunias. Faciunt & aliam raram admodum, & Parthorum magis quæsitam, quoniam non alibi inueniatur quàm in loco fulmine icto. Proximum ceraunia nomen apud eos habet, quæ appellatur iris. Effoditur in quadam insula rubri maris, quæ distat à Berenice urbe lx. M. paß. cætera sui parte crystallus. Itaq; quidam radicem crystalli esse dixerunt. Vocatur ex argumento iris. Nam sub tecto percussa sole, species & colores arcus cœlestis in proximos parietes eiaculatur, subinde mutans, magnaq; uarietate admirationem sui augens. Sexangulam esse ut crystallum constat. Sed esse aliquas scabris lateribus & angulis inæqualibus dicunt, in sole aperto proiectas, radios in se cadẽtes discutere: Aliquas uero ante se proiecto nitore adiacentia illustrare. Colores uero

non nisi ex opaco reddunt, nec ut ipsæ habeant, sed ut repercussu parietum elidant, optimaque quæ maximos arquus facit simillimosq; cœlestibus. Est & alia iris ceræ similis, prædura. quam Horus crematam tusamq; ad ichneumonũ morsus remedio esse, nasci autem in Perside tradit. Similis est aspectu, sed non eiusdem effectus quæ uocatur zeros, alba nigraq; macula in transuersum distinguente crystallum. Expositis per genera colorum principalium gemmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

De quibusdam gemmis per alphabeti ordinem. CAP. X.

Achates in magna fuit autoritate, nunc in nulla est: reperta primũ in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, postea plurimis locis, excedens amplitudine, numerosa uarietatibus diuersis mutantibus cognomina eius. Vocatur enim phassachates, cerachates, sardachates, hæmachates, leucachates, dedrachates, uelut arbuscula insignis, antachates cũ uritur myrrham redolens, coralloachates guttis aureis sapphiri modo distincta, qualis copiosissima in Creta, sacra appellata. Putant eã contra araneorũ & scorpionũ ictus prodesse. Quod in Siculis utiq; crediderim, quoniã primum eius prouinciæ afflatu scorpionũ pestis extinguitur. Et in India inuentæ contra eadẽ pollent, & alijs magnis miraculis. Reddunt enim species fluminũ, nemorum & iumentorũ, etiam esseda & staticula, & equorum ornamenta. Medici coticulas inde faciunt. Spectasse etiam prodest oculis. Sitim quoq; sedant in os additæ. Phrygiæ uiridia non habent. Thebis Aegyptijs repertæ carent rubentibus uenis & albis. Et hæ quoq; cõtra scorpiones ualidæ. Eademq; autoritas & Cyprijs est. Sunt qui maxime probent uitream perspicuitatem in his. Reperiuntur & in Thracia, & circa Oetam, & in Parnaso, & in Lesbo ac Messene, similes limitum floribus & Rhodo. Aliæ apud magos differentiæ. Leoninæ pelli similes, potentiam habere contra scorpiones dicuntur. In Persis uero suffitu earum tempestates auerti, & præterea flumina sisti. Argumentum esse, si in feruentes cortinas additæ refrigerent, sed ut prosint leoninis iubis alligandas: nam hyænæ pelli similem abominantur, discordiãlem domibus. Eam uero quæ unius coloris sit, inuictã athletis esse. Argumẽtum eius, quòd in olla plena olei cocta cum pigmentis, & intra duas horas subferuefacta, unum colorem ex omnibus facit minij. Acopis nitro similis est, pumicosa, aureis guttis stellata. Cum hac oleum subferuefactum perunctis lassitudinem (si credimus) soluit. Alabastrites nascitur in alabastro Aegypti, & in Syriæ Damasco, candore interstincto uarijs coloribus. hæc cremata cum fossili sale ac trita, grauitates oris & dentium extenuare dicitur. Alectorias uocant in uentriculis gallinaceorum inuentas, crystallina specie, magnitudine fabæ: quibus Milonem Crotoniensẽ usum in certaminibus, inuictum fuisse uideri uolunt. Androdamas argẽti nitorem habet ut adamas, quadrata, semperq; tessellis similis magi putant nomen impositum ab eo, quòd impetus hominum, & iracundias domet. Eadem sit an alia argyrodamas, autores non explicãt. Antipathes nigra non translucet. Experimentum eius si coquatur in lacte, facit enim hoc myrrhæ simile immissa. Eamque cõtra effascinationes auxiliari magi uolunt. Arabica ebori simillima est, & hoc uideretur, nisi abnueret duritia: putant contra dolores neruorum prodesse habentibus. Aromatites & ipsa in Arabia traditur gigni, sed et in Aegypto circa Pyras, ubique lapidosa, & myrrhæ coloris & odoris, ob hoc reginis frequentata. Asbestos in Arcadiæ montibus nascitur, coloris ferrei. Aspilatem Democritus in Arabia gigni tradit, ignei coloris. Eam oportere cameli pilo spleneticis alligari, inueniriq; in nido Arabicarum alitum. Et aliam eodem nomine ibi in Leucopetra nasci argentei coloris, radiantem, contra lymphatıcos habendam. Atizoẽn in India & in Perside ac Ida monte nasci tradit, argenteo nitore fulgentẽ, magnitudine trium digitorum, ad lenticulæ figuram, odoris iucundi, necessariam magis regem constituentibus. Augites nõ multis alia uidetur esse quàm quæ calaïs. Amphitane alio nomine appellatur chrysocolla, in Indiæ parte, ubi formicæ eruunt aurum, in qua inuenitur auro similis quadrata figura: affirmaturq; natura eius quæ magnetis, nisi quòd trahere quoq; aurum traditur. Aphrodisiace ex cãdida ruffa est. Apsyctos septenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderosa, distinguentibus eam uenis rubentibus. Putant prodesse contra frigora. Aegyptillam Iacchus intelligit, per album sardã nigraque uena transeunte: uulgus autem in nigra radice ceruleam facit. Balanitæ genera duo habent, subuirides, & Corinthij æris similitudine. Illa à Copto, hæc ex Troglodytica ueniẽs, medias secante flammea uena. Coptos & Batrachitas mittit. Vnam ranæ similem colore, alteram ebori, tertiam rubentis è nigro. Baptes, mollis alioquin, odore excellit. Beli oculus albicans pupillam pingit nigram, è medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter suam speciem sacratissimo Assyriorum deo dicatur. Aliam autem quam Belum uocant, in Arbelis nasci Democritus tradit, nucis iuglandis magnitudine, uitrea specie. Baroptenus siue baropsis nigra, sanguineis & albis nodis alligata dicitur, uelut portẽtosa. Botrytes alia nigra est, alia pampinea, incipienti uuæ similis. Zoroastres crinibus mulierum similiorem Bostrychiten uocat. Bucardia bubulo cordi similis, Babylone tantum nascitur. Brontia capitibus testudinum similis, & cum tonitruis cadens (ut putant) fulmine icta restinguit, si credimus Bolæ nimbo inueniuntur, glebæ similitudine. Cadmitis eadem esset quã ostracitin uocãt, nisi quòd hanc ceruleæ interdũ cingũt bullæ. Callis sapphirũ imitatur, candidior, & littoroso mari similis. Capnites quibusdam uidetur suum genus habere, pluribus spiris fumida, ut suo loco diximus: in Capadocia & in Phrygia nascitur,

scitur, ebori similis. Callainas ferunt plures coniunctos semper inueniri. Catochites Corsicæ lapis est, cæteris maior, mirabilis, si uera traduntur, impositam manum ueluti gummi retinẽs. Catopyrites in Cappadocia prouenit. Cepites, siue cepocapites, candida est, uenarum nodis coeuntibus, candore imaginẽ regerens. Ceramites, testæ colorẽ habet. Cinædiæ inueniũtur in cerebro piscis eiusdem nominis, candidæ & oblongæ, euẽtuq; mirandæ, si modo est fides, præsagire eas habitũ maris nubilo colore aut trãquillitate. Cerites ceræ similis est: Circos piris. Corsoides caniciei hominis: Coralloachates corallo aureis guttis distinctæ. Corallis minio, gignitur in India & Syene. Craterites inter chrysolithum & electrũ colorẽ habet, præduræ naturæ. Crocallis cerasum repræsentat. Cissites circa Copton nascitur candida, & uidetur intus habere partũ, qui sentiatur etiam strepitu. Chalcophonos nigra est, sed illisa æris tinnitum reddit, tragœdis, ut suadent, gestanda. Chelidoniæ duorũ sunt generũ, hirundinũ colore, & altera parte purpureæ, nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus est Indicæ testudinis, uel portentosissima magorum mendacijs. Melle enim colluto ore impositam linguæ, futurorum diuinationẽ præstare promittunt: quintadecima luna & silente, tota die: decrescente uero ante solis ortum, cæteris diebus à prima in sextam horã. Sunt & chelonitides testudinum similes, ex quibus ad tẽpestates sedãdas multa uaticinantur. Ea uero quæ sit aureis guttis, cũ scarabeo deiecta in aquam feruentẽ, tempestates auerti. Chlorites herbacei coloris est, quã dicunt magi inueniri in motacillæ auis uentre, congenitã ei, ferroq; includi iubent ad quædam prodigiosa moris sui. Choaspites à flumine dicta est, uiridis, fulgoris aurei. Chrysolampis in Aethiopia nascitur, pallidi coloris die, noctu ignei. Chrysophis aurum uidetur esse. Cepionides in Aeolidis Atarne, nunc pago, quondam oppido, nascuntur, multis coloribus translucẽtes, aliàs uitreæ, aliàs crystallinæ, aliàs iaspideæ. Sed & sordidis tãtus est nitor, ut imagines reddant ceu specula. Daphniã Zoroastres morbis comitialibus demonstrat. Diadochos beryllo similis est. Diphris duplex, cãdida ac nigra, mas ac fœmina, genitale utriusq; sexus distinguente linea. Dionysias nigra ac dura mixtis rubentibus maculis: ex aqua trita saporẽ uini facit, & ebrietati resistere putatur. Draconites siue dracontia è cerebro fit draconũ, sed nisi uiuentibus abscisso nunquam gemmescit, inuidia animalis mori se sentientis. Igitur dormiẽtibus amputant. Sotacus qui uisam eam gemmã sibi apud regem scripsit, bigis uehi quærentes tradit, & uiso dracone spargere somnifica medicamenta, atq; ita præcidere. Esse autem candore translucido, nec postea poliri, aut artem admittere. Encardia cognominatur & cardisce: Vna, in qua nigra effigies cordis eminet. Altera, eodem nomine uiridi colore, cordis speciem repræsentat: Tertia nigrum cor ostendit, reliqua sui parte candida. Enorchis candida est, diuisaq; fragmẽtis testium effigiem repræsentat. Exhebenum Zoroastres speciosam & candidam tradit, qua aurifices aurum poliunt. Eristalis cum sit candida, ad inclinationes rubescere uidetur. Erotylos eadem amphicome & hieromnemon, à Democrito laudatur in argumentis diuinationum. Eumeces in Bactris nascitur, silici similis, & capiti supposita uisa nocturna oraculi modo reddit. Eumetren Beli gemmam, sanctissimi deorum sibi Assyrij appellant, porracei coloris, superstitionibus gratam. Eupetalos quatuor colores habet, ceruleum, igneum, minij, mali. Eureos nucleo oliuæ similis est, striata concharum modo, non adeo candida. Eurotias situ uidetur operire nigritiam. Eusebes ex eo lapide est, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta sedes, ex qua dij facile surgebant. Epimelas fit, cum in candida gemma superne nigricat color. Galaxiam, aliqui galactiten uocant, similem proxime dictis, sed intercurrentibus sanguineis aut candidis uenis. Galactites ex uno colore lactis est. Eandem dicunt leucam, & leucographiam appellant, & synnephiten, tritam lactis succo ac sapore notabilẽ. In educatione nutricibus lactis fœcunditatem, infantium quoq; alligata collo saliuam facere dicitur, in ore autem liquescere. Eandem memoriam adimere dicunt. Mittit eã & Achelous amnis. Sunt qui smaragdum albis uenis circumligatum galactiten uocent. Galaicos argyrodamanti similis est, paulo sordidior. Inueniantur autem binæ uel ternæ. Gasidanem Medi mittunt, coloris orobini, ueluti floribus sparsam. Nascitur & in Arbelis. Hæc quoq, gemma concipere dicitur, & intra se partum fateri concussa, concipere autem trimestri spatio. Glossopetra linguæ similis humanæ in terra non nascitur, sed deficiente luna cælo decidere, & lenocinanti necessaria creditur. Quod ne credamus, promissi quoq; uanitas facit. Ventos enim ea comprimi narrant. Gorgonia nihil aliud est quàm corallium: nominis causa, quod in duritiã lapidis mutatur: emollit maria. fulminibus & typhoni resistere affirmãt. Gemanen eadem uanitate inimicorum pœnas efficere promittũt. Heliotropium nascitur in Aethiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, sanguineis uenis distincta. Causa nominis, quoniã deiecta in uas aquæ fulgorem solis accedentẽ percussa sanguineo mutat, maxime Aethiopica: eadem extra aquam speculi modo solem accipit, deprahẽditq; defectus, subeuntem lunam ostendens. Magorum impudentiæ uel manifestissimum in hac quoque exemplum est, quoniam admixta herba heliotropio, quibusdam quoque additis precationibus, gerentem conspici negent. Hephæstites quoque speculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam rutila. Experimentum est, si feruentem aquam addita statim refrigeret, aut si in solem addita aridam materiam accendat. Nascitur in Coryco. Hormiodes, ex argumento uiriditatis in candida gemma uel nigra, & aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexeconta-

contalithos in parua magnitudine multicolor, hoc sibi
nomen adoptauit. Reperitur in Troglodytica regione.
Hieracites alternat tota, miluinis nigricans ueluti plu
mis: Hammites ouis piscium similis est, & alia uelut
nitro composita, prædura alioquin. Hammonis cornu
inter sacratissimas Aethiopiæ gemmas, aureo colore,
arietini cornus effigiem reddens promittitur prædiui-
na somnia repræsentare. Hormesion inter gratissimas
aspicitur, ex igneo colore radians auro, portãte secum
in extremitatibus candidam lucem. Hyænia ex oculis
hyænæ, & ob id in uase inueniri dicũtur: & si credi-
mus, linguæ hominis subditæ futura prædicere. Hæ-
matites in Aethiopia quidẽ principalis, sed & in A-
rabia & Africa inuenitur, sanguineo colore, nõ omit
tenda promissis ad coarguendas barbarorum insidias.
Zachalias Babylonius in his libris quos scripsit ad re-
gem Mithridatẽ, humana gemmis attribuit fata: has
non contentus oculorum & iocinerum medicina de-
corasse, à rege etiam aliquid petituris dedit, & litibus
iudicijsq; interposuit: in prælijs etiã eas salutares pro-
nunciauit. Est & alia eiusdẽ generis, quæ uocatur he-
nui ab Indis, xanthos appellata Græcis, è fuluo candi-
cans. Idæi dactyli in Creta, ferreo colore pollicẽ huma
num exprimunt. Icterias alii lurido similis, ideo exi-
stimatur salubris cõtra regios morbos. Est & alia eo-
dẽ nomine liquidior. Tertia folio uiridi similis, latior
prioribus, penè sine pondere, uenis luridis. Quartũ ge-
nus in eodem colore nigris uenis descendentibus. Iouis
gemma candida est, nõ ponderosa, tenera. Indica gen-
tium suarum habet nomen, subrufo colore, in attritu
sudorem purpureũ emanat. Alia eodem nomine can-
dida, puluereo aspectu. Ion apud Indos uiolacea est, sed
raro saturo colore lucet. Lepidotes squamas pisciũ ua-
rijs coloribus imitatur. Lesbias Lesbi patriæ nomẽ ha-
bens, inuenitur & in India. Leucophthalmos rutila
aliâs, oculi speciẽ candidã nigrãq; cõtinet. Leucopeta-
los candorẽ niuis ex auro distinguit. Libanochros thu-
ris similitudinem ostendit, sed succũ mellis. Limonia-
tes eadem uidetur quæ smaragdus. De lipare hoc tan-
tum traditur, suffitu ea omnes bestias euocari. Lysi-
machus Rhodio marmori similis est aureis uenis, poli-
tur ex marmore, amplitudine in angustias coeũte, ut
inutilia exterãtur. Leucochrysos fit chrysolitho inter-
albicãte. Memnonia qualis sit, non traditur. Medea
nigra est, à Medea illa fabulosa inuenta, habet uenas
aureĩ coloris, sudorẽ reddit croci, saporem autem uini.
Meconites papauera exprimit. Mitrax à Persis acce-
pta est & rubri maris montibus multicolor, cõtra so-
lem uarie refulgens. Merocles porracea lacte sudat.
Morion Indica quæ nigerrimo colore trãslucet, uoca-
tur pramnion, in qua miscetur & carbũculi color A-
lexandrinũ, ubi Sardiæ Cyprium. Nascitur & in Ty-
rõ & in Galatia. Xenocrates & sub Alpibus nasci
tradit. Hæc sunt gemmæ quæ ad ectypas scalpturas a-
ptantur. Myrrhites myrrhæ colorẽ habet faciẽq; mi-
nime gemmæ, ungenti odorẽ, attrita etiã nardi. Myr-
mecias nigra habet eminentias similes uerrucis. Myr-
sinites melleũ colorem habet myrti odorẽ. Mesoleucos
est, mediam gemmã candida distinguente linea: Me-
somelas, nigra uena quẽlibet colorem secante per me-
dium. Nasamonites est sanguinea, nigris uenis. Nebri-
tes Libero patri sacra, nomen traxit à nebridũ eius si-
militudine. Sunt & aliæ nigræ generis eiusdẽ. Nym-
pharena urbis & gentis Persicæ nomen habet, similis
hippopotami dentibus. Orca barbari nominis, è nigro
fuluoq; ac uiridi & candido placet. Ombria, quã ali-
qui notiam uocant, sicut ceraunia & brontia cadere
cũ imbribus & fulminibus dicitur, eundẽq; effectum
habere quẽ brontia, narratur. Præterea in aras addita
ea, traditur libamenta nõ amburi. Orites globosa spe-
cie, à quibusdam & siderites uocatur, ignem non sen-
tiens. Ostracias siue ostracites est testacea durior, al-
tera achatæ similis, nisi quòd achates politura pingue-
scit: duriori tanta inest uis, ut aliæ gemmæ scalpantur
fragmentis eius. Ostracitis ostrea nomen & similitu-
dinem dedere. Ophicardelon Barbari uocant, nigrum
colorem binis lineis albis includentibus. De obsidiano
lapide diximus superiore libro. Inueniuntur & gem-
mæ eodẽ nomine ac colore, non solũ in Aethiopia In-
diaq;, sed etiã in Samnio, ut aliqui putant, & in litto-
ribus Hispaniensis oceani. Panchrus ferè ex omnibus
coloribus constat. Pangonius non longior digito, ne
crystallus uideatur, numero plurium angulorũ cauetur.
Paneros qualis sit, à Metrodoro nõ dicitur, sed carmẽ
Timaridis reginæ in eadẽ dicatũ Veneri non inelegãs
ponit, ex quo intelligitur additã ei fœcũditatem. Qui-
dam hãc pansebaston uocãt. Ponticarũ plura sunt ge-
nera. Est stellata nunc sanguineis, nunc atris guttis,
quæ inter sacras habetur. Alia pro stellis eiusde coloris
lineas habet, alia montium conuallĩũq; effigies. Phlo-
ginos, quem & chrysiten uocant, ostreæ Atticæ assi-
mulata inuenitur in Aegypto. Phœnicites ex balani
similitudine appellatur. Phycites, algæ. Perileucos, filo
ab ore gemmæ ad radicem usq; candido descendente.
Pæantides, quas quidam gemonidas uocant, prægnan-
tes fieri & parere dicuntur, mederiq; parturientibus.
Nam tales in Macedonia iuxta monumentũ Tiresiæ
inueniũtur, specie aquæ glaciatæ. Solis gemma candi-
da est, & ad speciem sideris in orbem fulgentes spar-
git radios. Sagdam Chaldæi adhærescentem nauibus
inueniunt, prasini coloris. Samothracia insula eiusdem
nominis gemmã dat nigram, ac sine pondere, ligno si-
milem. Sauriten in uentre uiridis lacerti harũdine dis-
secti tradũt inueniri. Sarcites bubulas carnes præsen-
tat. Selenites ex cãdido trãslucet melleo fulgore, ima-
ginem lunæ continens, redditq; eam in dies singulos
crescentis minuentisq; numero, nasciq; putatur in A-
rabia. Siderites ferro similis, litigiis illata discordias fa
cit, quæq; nascitur in Aethiopia. Sideropœcilos ex ea
fit uariantibus guttis. Spongites spongiæ nomẽ repræ-
sentat. Synodontites è cerebro pisciũ est, qui synodon-
tes uocantur. Syrtitæ in littore Syrtium, iam quidem
& in

& in Lucania inueniũtur è melleo colore croco refulgentes, intus autem stellas continent languidas. Syringites stipidæ internodio similis, perpetua fistula cauatur. Trichrus ex Africa nigra est, sed tres succos reddit, à radice nigrum, medio sanguineum, summo candidum. Telirrhizos cinerei coloris aut ruffi, candidis radicibus spectatur. Telicardios colore cordis, Persas, apud quos gignitur, magnopere delectat, macidãq; appellant. Thracia trium generũ est, uiridis, aut pallidior, tertia sanguineis guttis. Tephritis nouæ lunæ speciem habet curuatã in cornua, quamuis cinerei coloris. Tecolithos oleæ nucleo similis uidetur, neque est ei gemmæ honos, sed lingentium calculos frangit, pellitque. Veneris crines nigerrimi nitoris continent in se speciem ruffi crinis. Veientana Italica gemma est, Veijs reperta, nigram materiam distinguente limite albo. Zanthenem in Media nasci Democritus tradit, electri colore, & si quis terat in uino palmeo & croco, ceræ modo lentescere, odore magnæ suauitatis. Zmilaces in Euphrate nascitur, Proconnesio marmori similis, medio colore glauco. Zoronisios in Indo flumine nascitur: magorũ gemma esse narratur, neque abud amplius de ea.

De gemmis quæ à membris hominum cognominantur, & quæ ab animalibus, & de ijs quæ à cæteris rebus. CAP. XI.

Est etiámnum alia distinctio, quam equidem fecerim, subinde uariata expositione. Siquidem à membris corporis habent nomina: Hepatites à iocinere, Steatites singulorum animalium adipe numerosa. Adadunephros eiusdem oculus dicitur. deus & hic colitur Syris. Triophthalmos cũ onyche nascitur, tres hominis oculos simul exprimens. Ab animalibus cognominantur, carcinias marini cancri colore, echites uiperæ, scorpites scorpionis aut colore aut effigie, scarites scari piscis, triglites mulli, ægophthalmos, caprino oculo: Item alia suillo. Et à gruis collo geranites, hieracites accipitris. Aetites à colore aquilæ candicãte cauda. Myrmecites innatam repẽtis formicæ effigiem habet: scarabeorum cantharias. Lycophthalmos quatuor est colorum ex rutilo sanguinea, in medio nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia similis. Taos pauoni est similis, item aspidi quam uocari chelidoniam inuenio. Arenarum similitudo est in ammochryso, uelut auro harenis mixto. Cenchrites milij granis uelut sparsis. Drytes è truncis arborũ, hac & ligni modo ardet. Cissites in candido collucet ederæ folijs, quæ totam tenent. Narcissites uenis etiam ederæ distinguitur. Cyamea nigra est, sed fracta ex se fabæ similitudinem parit. Pyren ab oliuæ nucleo dicta est, huic aliquando messe piscium spinæ uidentur. Chalazias grandinum & colorem & figuram habet, adamantinæ duritiæ. Narrant etiam in ignem additæ manere suum frigus. Pyrites nigra quidem, sed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis cãdicat. Astrapiæ in cãdido aut cyaneo discurrunt è medio fulminis radij. In Phlegontide intus ardere quædam uidetur flamma quæ nõ exeat. In Anthracitide scintillæ discurrere aliquando uidentur. Enhydros semper rotunditatis absolutæ, in candore est leuis, sed ad motum fluctuat intus in ea uelut in ouis liquor. Polytrix in uiridi capillatur, sed defluuia comarum facere dicitur. Sunt & à leonis pelle & panthera nominatæ, leontios, pardalios. Colos appellant chrysolitum aureus: chrysoprasum herbaceus, melleus melichrota, quamuis plura eius genera sint. Melichloron est geminus, parte flauus, parte melleus. Crocian croci. Polia canitiem quãdam sparti indicat, eandem duriorem, nigra spartopolios. Rhodites à rosa est. Melites mali coloris, Chalcites æris, Sycites fici. Ratio nominum non est in borsycite, in nigro ramosa, candidis aut sanguineis frondibus: nec gemite, uelut in petra candidis manibus inter se complexis. Ananchitide in hydromantia dicunt euocari imagines deorum: Synochitide umbras inferorum euocatas teneri. Dendritide alba defossa sub arbore quæ cædatur, securis aciem non hebetari. Et sunt multo plures magisque monstrificæ, quibus Barbari dedere nomina, confessi lapides esse. Nobis satis erit in his coarguisse dira mendacia.

De gemmis nascentibus, & factitijs, & figuris gemmarum. CAP. XII.

Gemmæ nascuntur & repente nouæ ac sine nominibus: ut Lampsaci in metallis aurarijs una inuenta, quæ propter pulchritudinem Alexandro regi missa fuit, ut autor est Theophrastus. Cochlides quoq; nunc uulgatissimæ fiunt uerius quàm nascũtur: in Arabia repertis ingẽtibus glebis, melle excoqui tradunt septenis diebus noctibusq; sine intermissione: ita omni terreno uitiosoq; decusso purgatã puraq; glebam artificũ ingenio uarie distribui in uenas, ductusq; macularum quàm maxime uendibili ratione sectantium: quondamq; tãtæ magnitudinis fecere, ut equis regum in oriente frontalia atq; pro phaleris pensilia facerẽt. Et alias omnes gemmæ mellis decoctu nitescunt, præcipue Corsici, in omni alio usu acriora abhorrentes. Quæ uariæ sunt, & ad nouitatem accedere calliditate ingeniorum contigit, ut nomen usitatũ non habeant, Physes appellant, uelut ipsius naturæ admirationẽ in ijs uenditates, cũ finis nominũ non sit, quæ persequi nõ equidẽ cogito, innumera ex Græca uanitate conficta. Indicatis nobilibus gemmis, etiam plebeis rarorũ generum, dictu dignas distinxisse satis erat. Illud modo meminisse conueniet, increscentibus uarie maculis ac uerrucis, linearumq; interueniẽte multiplici ductu & colore, mutata sæpius nomina in eadem plerunq; materia. Nunc cõmuniter ad omnium gemmarum obseruationes pertinentia dicemus, opiniones secuti autorũ. Cauæ aut extuberantes uiliores uidentur æqualibus. Figura oblonga maxime probatur, deinde quæ uocatur lenticula, postea clypeidos & rotunda, angulosis minima gratia. Veras à falsis discernendi magna diffic

difficultas: quippe cum inuentum sit, ex ueris gemmis in alterius generis falsas traducere. Sardonyches è ceraunijs glutinantur gemmis, ita ut deprehendi ars nõ poßit, aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio sumptis, omnibus in suo genere probatißimis: Quinimo etiam extant cõmentarij autorum, quos non equidem demonstrarim, quibus modis ex crystallo tingantur smaragdi, aliæq; translucentes, sardonyx è sarda, item cæteræ ex alijs. Neq; est ulla fraus uitæ lucrosior.

De ratione probandarũ gemmarũ. CAP. XIII.

NOs contrà rationem deprehendendi falsas demonstrabimus, quando etiam luxuriam aduersus fraudem muniri decet, præter illa quæ in principalibus quibusque generibus priuatim diximus. Translucentes matutino probari censent: aut si necesse est, in quartam horam, postea uetant. Experimẽta pluribus modis constant. Primum pondere, si grauiores sentiuntur, post hæc corpore. Fictitijs pustulæ in profundo apparent, scabritia in cute, in capillamento, fulgoris inconstantia, prius quàm ad oculos perueniat desinens nitor. Decußit fragmenti paulũ, quod in lamina ferrea teratur, efficacißimum experimẽto excusant mangones gemmarum. Recusant similiter & limæ probationem. Obsidianæ fragmenta ueras gemmas non scarificãt. Fictitiæ scarificationis cãdicantiã fugiunt. Tantaque differentia est, ut aliæ ferro scalpi non poßint, aliæ non nisi retuso, uerum omnes adamante. Plurimũ uerò in his terebrarum proficit feruor. Gemmiferi amnes sunt Acesinus & Ganges: terrarum autem omnium maxime India. Et iam peractis omnibus naturæ operibus, discrimen quoddam rerum ipsarũ atq; terrarum facere conueniat. Ergo in toto orbe & quacunque cœli conuexitas uergit, pulcherrima est omniũ rebusque merito principatum naturæ obtinẽs, Italia, rectrix parensque mundi altera, uiris, fœminis, ducibus, militibus, seruitijs, artium præstãtia, ingeniorum claritatibus, iam situ ac salubritate cœli atque temperie, accessu cunctarum gentium facili, littoribus portuosis, benigno uentorum afflatu. Etenim contingit recurrẽtis positio in partem utilißimam, & inter ortus occasusque mediam, aquarum copia, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli ubertate. Quicquid est quo carere uita non debeat, nusquam est præstantius. fruges, uinum, olea, uellera, lina, uestes, iuuenci. Ne equos quidem in trigarijs præferri ullos uernaculis animaduerto. Metallis auri, argenti, æris, ferri, quandiu libuit exercere, nullis ceßit. Et ijs nunc in se grauida pro omni dote uarios succos, & frugum pomorumque sapores fundit. Ab ea, exceptis Indiæ fabulosis, proxime quidem duxerim Hispaniam quacunque ambitur mari.

C. PLINII NATVRALIS HISTORIAE FINIS.

CLARISS. VIRO DOMINO
DAMIANO A' GOES SIGISMVNDVS GELENIVS S. P. D.

*

HAVD facile erat Damiane optime post Hermolaũ super historia Pliniana annotanti, impudentiæ arrogantiæ'ue opinionẽ euadere, si primus tale aliquid attentassem. Nunc posteaquam eruditorum aliquot in hoc genere lucubrationes magno applausu exceptas uideo, non opinor ullis apologijs opus, quòd quæ pro parte uirili animaduerti ipse quoque studiosis communico. Et tamen etiamsi alius nemo post illum annotasset, dicere poteram manere illi mansuramque suam gratiam, quòd labore suo nos maxima parte laboris leuarit: qui ut primus hanc uiam ingredientibus muniuit, ita neminem quo minus eiusdem industriæ successionem capesceret uetuit, modo suis uestigijs insistere studeret: & fortaßis quædam quæ uir ille restituit, post eius obitũ à librarijs denuo uitiata sunt. Quin & gloria illi manet illibata per nos quotquot aliquid castigationibus Plinianis adiecimus: neque enim statim doctior est qui posterior aliquid deprahendit, sed sæpenumero felicior. Equidem quãuis cupide arripuerim conferendi exemplaria munus, quod partim iam expertus essem, id publico studiosorũ cõmodo me facturũ: annotationes tamen inuitus adieci, nec nisi doctißimorũ amicorũ autoritate compulsus: quibus neque quicquam pernegari decebat, & illis sciebam consilij sui rationem constare. Nec hæc dico quòd hoc modo uelim culpã in illos translatã, imo nõ deprecor arrogantiæ crimen, nisi in his annotationibus euicero, me nihil temere, nihil superuacanee mutasse, sed tamen libẽtius Persiorum quàm Læliorũ iudicio staturus, quantumuis diuersam ipse Plinius iudicũ reiectionẽ habeat: idque nõ sine causa. Nã ille sua per modestiam extenuare maluit: nos non nostra in medium proponimus, sed Pliniana ex uetustißimis archetypis reuocata adferimus. Namque eam castigandi rationem secutus sum, quam omnium certißimam usu comperi. Quid enim certius, quàm duo peruetusta exemplaria inter se consentientia sequi: alterum longe integerrimum, deprauatius alterum, ita tamen ut sincerioris lectionis manifesta etiam nunc uestigia retineat: maxime si phrasim quoque Plinianam diligenter obserues. Me certe hic oculatiorem fecit cum diuturna in cæteris Latinis scriptoribus exercitatio, dum eo attentius in his uersor, quòd non mihi solum caueo, sed & his qui Frobenianos codices euoluunt prospectum cupio: tum hic ipse autor plus minus decies non oscitãter perlustratus, ac proinde iam familiarior. Et in prima quidem editione quædam non exigui momenti restituimus, parcius tamen, quia ultro & à nemine dum demãdata ea prouincia: at in secunda accuratius idem egimus, sed tum quoque ob angustiam temporis saltuatim duntaxat, prout ad singulos scrupulos res poscere uidebatur, exemplaria consulendo. Nunc postremo nactus plusculũ ocij, à capite usque ad calcem totum opus cõtuli: tantumque erratorum sublatum est, quantum superesse non eram crediturus, ni ipse periculum fecissem: non solum eius generis quæ sensum uitiant: sed etiam quæ orationis uenustatem deformant, maiora pleraque quàm pro literarũ numero. Dicet aliquis: Tune igitur postulas, ut quicquid quomodocũque mutasti, pro sincera lectione recipiamus, quod nemo ante te postulauit, quantumuis doctior? Hic quisquis est non aliud responsum feret, quàm diuersam esse meam atque illorũ castigandi rationem. Illi homines ingeniosi, etiam sicunde se non satis explicabant, uel ex autorum quos citat Plinius collatione, uel alioqui coniecturis probabilibus, interdum uarijs, adiutare lectorem pro sua benignitate conati sunt. Ego secutus consensum probatæ fidei codicum, quoties inueni manifestò ueriorem lectionem, eam in cõtextũ reposui. sicubi hæsi, quod sanè præterquam in nomenclatura herbarũ, perraro incidit in tanto archetyporum præsidio: locum alijs disquirendum relinquere malui quàm frustra uexare. Quoniam uero ingenue fatendum erat nonnulla hodieque deprauata manere, si quis eis quoque restituendis operam impendere uolet, aut etiam à nobis attacta retractare, unum orabitur, à diuinationibus nõ semper feliciter cadentibus abstineat, & ea demum adferat, quæ non solum speciem sinceritatis præ se ferant, uerum etiam alicuius ex tam multis manu scriptis codicibus testimonio fulciri poßint. Meam uero opellam ideo tibi uir integerrime dedicaui, quòd & te hoc genus studijs cum primis delectari animaduerti, & affectionis erga te meæ, quam degustata tua humanitas excitauit, pignus aliquod esse uolui, simul ut per te hic meus conatus innotescat Italis quoque, apud quos nunc uiuis, quorũque exacta iudicia demiror, & candorem exosculor.

Vale. Basileæ calendis Ianuarij, Anno

M. D. XXXV.

aaa

SIGISMVNDI GELENII CASTIGATIONES EX VETVSTORVM ARCHETYPORVM COLLATIONE, IN ALIQVAMMVLTA PLINIANI OPERIS LOCA, AB ALIIS ANTEA PARVM ANIMADVERSA.

*

EX LIBRO II. CAP. VIII.

CIRCVLORVM quoque cœli ratio in terræ mētione aptius dicetur, quãdo ad eam pertinet tota signiferi modulatio, inuentionibus non dilatis.) Si hoc modo legamus, quo referentur hæc uerba, inuentionibus nõ dilatis? Non ad circulos, de quorum inuentione hic nihil, ut iam demus signiferi modulationē hic recte posse dici. Veteres codices habent quando ad eam tota pertinet signiferi modo inuentionibus non dilatis. Vt tota referatur ad ratio, non ad modulatio quę uox in manuscriptis non est: & sensus sit de uno signifero circulo hic se dicturum, quid circa eum primi Anaximander & Cleostratus obseruauerint: cæterorum circulorum mentionem cum mentione terræ aptius cõiungendam quod facit in fine libri. Minutiora annotare non uidetur necesse satis est in eis quæ maioris sunt momēti fidem codicum quos sequimur approbare. Tertiũ Martis quod quidam Herculis uocant, ignea ardentis solis uicinitate, binis ferè annis conuerti.) Vetus lectio, ignei, ardentis à solis uicinitate quẽadmodũ & Liuius sæpe loquitur. Causam reddit non cur biennio circulum absumat, sed cur ardens sit & igneus. Temperari Iouem, salutaremque fieri Deũ.) De sydere loquitur, uo de Deo Scriba proxime sequẽtem particulã Deinde, deprauauit in Deũ Inde. Vt temporũ ratio facilius solis itineri cõgruat.) Facilius redundat. Circa finem capitis pro Ctesias & Sosigenes, legitur, hic idē & Sosigenes, magno manuscriptorũ codicum consensu refertur autem ad Timæum quin & in catalogo mox post Timæum Sosigenes subijcitur. Eodem uersu in utroque exemplari est, peculiaris sydertum ratio, non status.

CAP. IX. Quæ mensis exitu latet, cum laborare iam creditur.) Antiquorum atque emendatorum codicum lectio est, cum laborare non creditur, id est, interquiescere creditur, eò quòd tunc lucere desinat. Vnde quod interlunio, fit, aliquoties Plinio silente luna fieri dicitur. Vnum locum adscribam qui primus occurrit lib. 28 cap. 7 non segnius silente luna, coitusque tum maribus exitiales esse. Tale est & illud apud Maronem A' Tenedo tacita per amica silentia lunæ ubi interlunium significat, noctisq́, obscuritatem, Græcorum insidijs accommodã. Reperiuntur quidem apud Poetas solis labores, & lunæ laborãs, uerum illi tum de eclipsibus loquuntur reliqui tamen uulgatam lectionem, cõtentus diuersam indicasse, mutaturus alioqui nisi mature animaduertissem, esse quibus & illa non displiceat. Tertio inde uersu illic legitur de Endymione & ob id amore eius famæ traditus. Arbitrium sit penes eruditum lectorem. Dein remorata in coitu.) Scripsi morata. Rememorari enim actiuam significationem habet unde remora piscis, quod naues remoretur. Omnium quæ in cœlo prænosci potuerunt magistra.) Lego pernosci, ut intelligas certã & absolutam cognitionē. de præsagijs Plinium hic non loqui indicant quæ mox subsequuntur in duodecim mēsium spacia, &c. Sequenti uersu lege: ipsa toties solem non ipsum.

CAP. XI. Immensum esse constat, quia arborum &c.) Verbum constat, redundat refertur enim hæc tota oratio ad præcedens uerbum aperitur & qui arborum, habent ueteres codices, non quia. Scriba z literam geminauit.

CAP. XVI. Hoc imo protinus intelligi potest uisu.) Lege, hoc non protinus.

CAP. XVIII. in triquetro semi ambitur orbe.) Legendum seminani ambitur orbe.

CAP. XXV. Fiunt & hirci, uillorum specie.) Scribo hirti. Item uersu à fine pag. 6 spiræ modo, non spinæ. Pag. sequẽtis uersu undecimo Eo sidere significari, non eo signo.

CAP. XXVI. Non modo an obirent nascerenturque, sed omnino aliqua transirent.) Melius, non modo an obirẽt nascerenturue, sed an om. &c.

CAP. XXVII. Atqui hæc ego ratis tẽporibus.) Rectius: Atque hæc ego statis temporibus.

CAP. XXXI. Semel in meridie. Vetus lectio, Semel & meridie. Exemplaria consentiunt. Mox post singula parta cõsulum adiecimus coniunctionem, quo euidentius anni ab inuicem secernerentur.

CAP. XXXII. Alter cõsul est C. Fannius, nõ L. Annius.

CAP. XXXV. Postquam in lunæ magnitudinem facta sit.) Miror cur hic hebraismus placuerit. Sic enim illi loquuntur: Factus est mihi Deus in protectorem, & in locum refugij. Nostri codices habent, lunæ magnitudine.

CAP. XXXVIII. Infra lunam hæc sedes multo inferior (ut animaduerto propemodum cõstare infinitum) ex superiore natura aeris, & terreni halitus miscens utraque sorte confunditur.) Planior lectio Infra lunã hæc sedes multoque inferior (ut animaduerto propemodum constare) infinitũ ex superiore natura aeris, infinitum & terreni halitus miscens, utraque sorte confunditur. Attestantur ambo exemplaria.

CAP. XLVII. Veteres quatuor omnino seruauere per totidem mundi partes ideo nec Homerus plures nominat. Hebetius mox iudicatum id est Secuta ætas octo addidit, ratione nimis subtili & concisa. Proximis inter utranq; media placuit.) Est quidē sensus idē in antiqua lectione mirũ tamen quantum sibi hic indulserit castigator nescio quis, dictiones alias addendo, alias trãsponendo, alias diuisas componendo, unamq; continuam orationē in plures minutas inepte concidendo. Talem audaciam ardelionum probare non possum. Hermolaus extra culpam est: Aleriensis fortasse non est. Nũc uide sinceriorem lectionem. Veteres quatuor omnino seruauere, per totidem mundi partes (ideo nec Homerus plures nominat) hebeti ut mox iudicatũ est ratione secuta ætas octo addidit, nimis subtili & concisa proximis inter utranq; media placuit. Quod si quis cõtendat nostram lectionem scribarum temeritate inuectam, primum exẽplaria consentiunt: deinde scribæ non solent tam feliciter errare. Castigatorum hæc solertia est, deprauationibus speciem aliquam sinceritatis affingere, quorum impudentia sæpius quam uellem animi destomachandi præbet. Argesten intelligit & Cæciam.) Distingue ut Cæcias sequẽtibus cohæreat & Cæciam aliqui uocant Hellespontiam. Saluberrimus autem omnium aquilo, quia siccus & frigidior noxius auster, fortasse quia magis humidus.) Non uideo cur hic quoq; libuerit castigatoribus tãtum uerborum transponere, fortiter contempta fide archetyporũ. Auster qui Græcis Notus, sæpius quidem imbrifer, interdum tamen serenificus est, uel Horatio teste. Albus ut obscuro detergit nubila cœlo Sæpe Notus neque semper imbres adfert: utroq; modo noxius, atq; etiã magis quoties est siccus, quòd tunc etiam æstuosus sit id an nõ satis Latine Plinius expresserit his uerbis. Saluberrimus autem aquilo. Noxius auster & magis siccus, fortasse quia humidus frigidior est. Sequenti uersu in ambobus legitur: Etesiæ noctu desinunt ferè, nõ flare. & quoniam attinebat imponere flare cum æque perfecta locutio sit Etesiæ noctu desinunt. Nec male nostri in sequenti uersu cum uocãtur ornithiæ pro quo in uulgatis est, qui uocantur. Nam & ornithiæ sunt Etesiæ, æque stati.

CAP. XLVIII. Rursusque deiecta in terram, obducta nubium cute.) Antiqua scriptura, rursusq; deiecti, interim obducta. Quod si maiore depressæ nubis eruperit specu, sed minus alto quàm procella.) Scribo lato, non alto. Superius enim dixerat si late siccam ruperint nubẽ, procellam gignũt.

CAP. XLIX. Quod si simul rupit nubem, exarsitq;, & ignẽ habuit, aut postea cõcepit, fulmen est.) Lego, nõ postea concepit. Id addit ad differẽtiam presteris, quem in fine præcedentis capitis dixit, rupta nube demum dum fertur accendi. Vortex autem hoc meando distat à turbine, quo stridor à fragore.) Non displicet quod habẽt nostra exemplaria. uortex autem remeãdo distat à turbine, & quod stridor à fragore. Quæ à septentrione descendunt ad teporem, qualis est omnis Campaniæ tractus.) Rursus in ambobus est: quæ à

septentrione

septentrione discedunt ad teporem, qualis est Vrbis & Campaniæ tractus.

CAP. LII. Saturni ea sidere proficisci.) Deest præpositio: à Saturni sidere.

CAP. LIII. Impetratum Vulsinijs & urbe & agris depopulatis subeunte monstro quod uocauere Oltam.) Sincera lectio: Impetratũ Volsinios urbem agris depopulans subeũte monstro, quod uocauere Voltam. Alioqui tertum erat Iouis tonantis auxilium, iam depopulata urbe. Quod autẽ ad monstri nomen attinet, Tusca terram uocabãt uolam. Inde Volta, terrigena belua.

CAP. LV. Quare omnullæ earum sunt fulmine dirutæ.) magis idonea causa est in manuscriptis uoluminibus: nulla non earum fulmine diruta.

CAP. LXIII. Cuius numen ultimum iam nullis imprecamur, rati graue.) Quid est imprecari numen? Imprecamur mala. Numen nisi aliquid addas, nihil mali est. Transposuit unam syllabam nescio quis, imprecamur rati scribendo, pro precamur irati. Dicebant enim male precantes: Sit tibi terra grauis. Sicut contrà bene precantes: Sit tibi terra leuis: Vt est uidere in epitaphijs. Irati precamur defunctis terram grauẽ, cupientes & ipsam eis iratam, quasi nesciamus solã nunquam hominis irasci.

CAP. LXVIII. Iam primum in dimidio cõputari mihi uidetur, tanquam nulla portio ipsi decedat oceano.) Mihi redundat. nam ipse improbat eam opinionem, & pro decedat, decidatur legendum. portio terræ deciditur oceano, etq; accedit non decedit. Europam Asiamq; disparuit.) In nostris exemplaribus pro dispartit legitur dispescit.

CAP. LXX. Neq; enim (ut dixere aliqui) mundus hic polo excelsiore se attollit, ut undiq; non cernantur hæc sidera.) Primum non mundus hic, sed hoc polo, legẽdum deinde: aut undique cernerentur hæc sidera. aut, id est, alioqui. nam & hoc significatu apud probos autores reperitur hæc particula. Sic lib. 19 cap. 5 Effodiuntur bulbi ante uer, aut deteriores alioqui fiunt.

CAP. LXXI. Eundemque remeans obuium contrario præuertebat occursu.) Malui quod est in scriptis exẽplaribus, præteruertebat. præuertimus enim ad eandẽ metam nobiscũ tendentes, non obuios. Et æque integra locutio est absq; cõiunctione que.

CAP. LXXII. Vasaque horoscopa non ubique eidem sunt usui. Lege eadem fuasa.

CAP. LXXVIII. Ipsoque crinium argumento.) Melius crurum quàm crinium.

CAP. LXXXVIII. In eadẽ & oppidum haustum profundo alioq; motu terræ statinas emersisse & alio, prouolutis montibus insulam extitisse Prochytam.) Veteres codices pro Statinas habent stagnum, ut intelligas omnia in una insula accidisse, oppidum hiatu haustum, stagnum emersisse, montes prouolutos, non eodẽ tamen terræ motu, sed alio post alium.

CAP. LXXXIX. Domiston & Prienen Mileto, Artemisiam Parthenio promontorio.) Illic uerius legitur: Dromiscon & Peroẽ Mileto, Narthecusam Parthenio pmõtorio.

CAP. XCIIII. Similiter in Reatino.) Hæ tres uoces cũ fine huius capitis cohærent, non cum sequentis initio.

CAP. XCVIII. His adde, ut nihil quod equidem nouerim prætercam, Aristoteles.) Legendum, addit. & sequenti uersu redundat, affirmat.

CAP. CIII. In Falisco Clitumni amnis aqua potata candidos boues facit.) Hominem peritum regionũ, qui tam leui momẽto Clitumnum ex Vmbria in Hetruriam traduxit. Vetus lectio: In Falisco omnis aqua potata candidos boues facit. In Ponto fluuius Astaces irrigat campos, in quibus pastæ nutes nigro lacte æque gentes alunt. Cui absurdum uisum est Scythicam gentem equino lacte ali, is multo uanıora credidisset, quæ Pausanias de uictimis ex hoc armento tradit, & sacras quoque dapes apud illos equinis uisceribus constare. Certe apud Maronem legisse debuerat. Et lac concretũ cum sanguine potat equino. Quare non erat cur mutaretur uetus lectio: in quibus pastæ nigro lacte equæ gentem alunt.

CAP. CVI. In medio mari Hiera insula ardet. Aeolia insula iuxta Italiam cum ipso mari arsit.) Nulla insula propriè uocatur Aeolia, sed ex septem Aeolijs uni nomen est Hiera. Proinde magis placet antiqua lectio: In medio mari Hiera insula iuxta Italiam &c.

CAP. CVII. Quid quod innumerabiles partus, sed naturales scatent?) Pro partus illic legitur parui. naturales dixit propter præcedentem speculorum mentionem. parui, quia hactenus de magnis loquutus.

CAP. CVIII. Quæ mensura Artemidoro attestãte efficit.) Melius Artemidori ratione efficit.

EX LIBRO III. CAP. I.

Libida quæ Clausa, Stici quod Iuliensis.) Antiqui codices uerius: Ilipula quæ Laus. Astigi quod Iulienses. ac mox pro Aiua Eodanum, Arialdunũ: pro Hebura, Vbeda: pro Ipho, Hippo: pro Tuati, Tucci & subijcit omnia Bastetaniæ: quod aliquis in obuia deprauauit. Obulco, quod Bonificẽse.) Lege Pontificense. Ferè enim barbaris oppidorum in hoc tractu nominib' Latina cognomina adiũgit. mox, Ilipa cognomine magna, Italica. magna redundat. Ab ora uenit prope Menobam.) uenienti lege, non uenti.

CAP. III. Oppida oræ prima, Vtci.) Lege, oræ proxima. Qui Phocensium fuere soboles.) Scribo Phocæensium, à Phocæa Ioniæ, non à Phocide Helladis. Olcenses regionis Bastetaniæ.) Rectius Vescitaniæ. Hec mediterranea est regio, illa maritima: quamuis & illa suã habeat Oscam, ab hac diuersam. ac mox pro Carcenses, Cinnenses, Cortẽses illic legitur, Caresses, Cincenses, Cortonenses. In ijs sunt Gyri.) Legẽdum Giguri, attestante Ptolemæo.

CAP. IIII. Amnis Cema.) Cum omnes geographi Varũ in hac ora Galliæ finem faciant, miror cur castigatoribus libuerit Cemam pro Varo supponere reclamãtibus manuscriptis codicibus.

CAP. V. A Corsica minus c x x.) Est quidem huc fermè par interuallum & inter Corcicam, magis tamen placet Corcyram legi quàm Corsicam, quemadmodum habent uetusti codices: alioqui Corsica ante Sardiniam non ante Issam ponenda erat, eo uidelicet ordine, quo ipsæ insulæ sitæ sunt. Fluuius Padus.) Pado est in nostris exemplaribus, ad differentiam Eridani. Oppido Vendiantiorũ, ciuitas Cemelion.) Melior uetus lectio: oppidum Vediantiorum ciuitatis Cemelion. Cæsar Liuius & Plinius solent gentes Hispanas atq; Gallicas in ciuitates diuidere: cuiusmodi nũc imperium uulgus communitates uocat. Sic inter Belgarum ciuitates numerantur, Remi, Treuiri, Eburones, Neruij, Morini, atque alij singulæ ciuitates plura habebant oppida, pro suis queq; opibus; quædam exigue non plus uno. Ita hoc loco Vediantiorum ciuitatis oppidum Cemelion recensetur non longe ab ora. Et Vediantij dicuntur ea forma, qua in eisdem alpibus Ebroduntij, qui hodie sunt Ebrodunenses. Venidates diuersi sunt ab his trans Padum uicini Carnis. Atentanis Græca gẽte.) Scribo Atintanis à recto Atintan, sicut Acarnan. Fluentini præfluenti Arno appositi.) Nõ mutam lectionẽ: omnes tamen quotquot uidi manuscripti codices, Florẽtinos habent. Ibi fuere Amiclæ.) Antiqua lectio: & ubi fuere Amy. mox Dein lacus Fundanus. lege addendo iuxta fidem ueterum codicum: Dein locus Speluncæ, lacus Fundanus. Meminerunt huius loci Tacitus & Tranquillus. Item sequẽti uersu pro, oppidum Formiæ antiq. L. est. sedes oppidum Formiæ, Hormiæ dictum, ut existimauere, antiqua Læstrigonum sedes. Nauigatione à Circeijs.) Lege, nauigatio & pro, Capua ab xi. campo dicta. illic est, tantum Capua à campo dicta. nec multo post Verulaoi pro Nerulanis. Compita earum c c l x v pass.) Sincera lectio compita larũ c c l x v. attestatur Ouidianus uersiculus: Compita grata lari, compita grata cani. nam in compitis sacrum anniuersarium laribus fiebat unde compitalia dicta, dies ei sacrificio status. & uerba quæ subijciuntur intelligẽda sunt de paribus inter se à milliario ad omnes portas spatijs. Quod si quis altitudinẽ.) Melius Quõ si quis. Paulo post pro Ficulnea ueteres habent Ficana & pro Aenenpolis constanter habent Antipolis. Verisimileque est Pelasgos aut Arcadas qui cum Aboriginibus Saturniam tenebant, hoc nomen Ianiculo indidisse, quòd id oppidulum sibi aduersu situm esset. Ibidem quòd Antennas pluratiuo numero malui scribere, Virgilium quoq; secutus sum nõ solum libros manu descriptos. Mutucumeses, Olliculani.) Nostra exemplaria Mutucumeoses, Mutienses, Numinẽses, Olliculani. Atq; ita constat LIII populorum numerus. In antiquo Latio LHI. populi.) Sincera lectio: Ita ex antiquo Latio. Pæstum à Græcis Posidonia appellatum.) Præpositionẽ castigatores de suo adiecerunt. Idem factum & alijs locis plurimis. Gratis fluuius patet, ut dixere, Scyllæ.) Alius est Cratis, non in hac ora, sed in fronte Italiæ circa Turios. Legendum igitur, Cratæis fluuius mater, ut dixere, Scyllæ, testantibus Homero simul & emendatis exemplaribus Plinianis. Oppida habet ciuium Romanorum Palmam & Pollentiã, Latina Cinium & Cunicq; quod fœderatum Bochorum fuit.) Quis hic sentiret erratum? est tamen non leue. Legendum enim & fœderatum Bochri fuit. Sensus est olim Vno ea insula oppida fuisse, duo ius ciuitatis habuisse, duo ius Latij, quintum fœderatum Romanorum fuisse, idq; intercidisse. qui lectionem mutauit, somniauit Bochos reges, nec sensit eodem propè modo dictũ, Fuit, quo illud, Fuit Ilium. Iamnonem & Magonem.) Scio Strabonem has solas enumerare. fieri tamen potuit ut tertiam Sanisteram aut ignorauerit, aut prudens tanquam minus nobilẽ præterierit. Verisimile est autem eam solã indigenarũ fuisse, reliquas duas à Pœnis colonias deductas, & à deductoribus denominatas uocabula Punica indicant. Sequenti uersu pro Meraria legendum Menariæ, à menis piscibus salsamen-

CAP. VI Et Barpona, Menaria, Colubraria, Venaria) Barpona uox est nihili & fictitia Lege, & paruæ, Men Col Ven

CAP VIII Inter se autem hæc promontoria lare distãt his spatijs Antiqui codices: inter se autem hæc promontoria ac latera distant his spatijs. Cephaledis, Aleuntiũ, Agathyrsum) Vera lectio Cephalœdis, Aluntium, Agathirna. hanc & Liuius sic nominat. Cephalœdis hodieque nomen retinet.

CAP IX Cui successit Aeolus.) Lege, qui successit Aeolo, & Mongonis uox est deprauata nam Milogonis siue Melogonis scribendum est, à prouentu ouium, μηλογόνος.

CAP XI. Amita, Pactius, Aufidus.) Scribendum: amnes, Pactius, Aufidus In fine capitis intercidit una uox. integra lectio est, Norbanenses, Palionenses, Sturnini.

CAP XII Succentes, Lucentes.) Scribo Fucẽtes, Lucẽses, Fucentes à Fucino lacu, Lucentes à luco quopiam, & pro Mutustæis Mutuiezos. Virg Oliuiferæq. Mutuscæ. & Aequiculos, non Aequicolas Est enim diminutiuum.

CAP XIIII Forosempronẽses, Inginini.) Imò Iguuini hodie Eugubini dicuntur. Aestini, Sentinates) Pelestini nõ Aestini Supra Interaimnam) Lego, suprà Interamnam. cohærent enim hæ duæ uoces cum præcedentibus

CAP XV Regiates, Vrbinates) Imò Vmbranates, nam Vrbinates in VI. regione censentur.

CAP. XVI Finibus Ligurum,) Gabiennorum. Lege Vagiennorũ, quorum oppidũ Augusta, non longe à fonte Padi.

CAP. XVII. Trãspadana appellatur ab eo regio nona) Quia mox cap 18 sequitur, Venetia decima regio, castigator pro sua sapientia hic ex undecima fecit nonam, oblitus suprà Liguriam ex descriptione D Augusti dici nonam regionem. is totam Italiã diuisit in regiones undecim. Quòd si hęc nona est, quæ nam erit undecima? Sequenti uersu non est fluctuoso alueo, sed fructuoso, uidelicet ob importationem uariarum mercium.

CAP XIX. Pola quæ nunc Iulia pietas) Rectius Pietas Iulia. Solet enim ferè in talibus oppidorũ nominibus substãtiuum adiectiuo præponi. Sic in Hispania, Fama Iulia, Cõcordiã Iulia Similiter in Italia, Laus Pompeia. In mediterraneo regionis decimæ, Colonia Cremona, Brixia, Cenomannorũ agro Venetorum autem Natri Ateste) Antiqua & sincera lectio In mediterraneo regionis decimæ Coloniæ, Cremona Brixia Cenomannorum agro, Venetorum autem Ateste Error est non simplex. primum sola Cremona Colonia uocatur, quasi nõ & Brixia & Ateste coloniæ fuerint: deinde Natri coloniarum enumerationi inseritur, quo nomine nulla usquam colonia legitur paulo pòst Fertini legendum non Feltrini. nam hoc posterius nomen recens est, & ex illo altero uetere deprauatum.

CAP XXI Popelorum pauca effatu digna aut felicia nomina) Melius, facilia Insulæ in eo sinu, Absyrtiũ, Arba) Integra lectio Insulæ eius sinus cum oppidis, præter supra significatas, Aosyrtium, Arba.

CAP. XXII Petunt in ea iura iuribus descriptis in decurias) Legendum, Perant in eam iura descripti in decurias. Sræi, Colentini) Issæi, non Sræi

CAP. XXIIII. Iam tamen colonia D. Claudij Sabaria, & oppida Carabãtia, Iulia) Restituimus: iam tamen colonia D Claudij Sabaria & oppido Iulia Scarabantia habitantur.

CAP. XXVI Electridas uocauere, in quibus prouenit & succinum) Scribo, prouenirer succinũ. Adeo ut ijs quas earum designent, haud unquam constiterit) Particula ijs redundat: quemadmodũ sequenti uersu hæc dictio, Trucones: si credimus ueristis iuxtà atq. emendatis codicibus.

EX LIBRO IIII. CAP. V.

INtus autẽ ipsa Messene, Ithome, Oechalia, Arene, Preleon, Thryon, Dorion, Thamyræ uatis clara temporibus) Lege, Dorion, Zancle, uarijs clara temporibus Sectus est, hæc oppida non simul claruisse, sed diuersis temporibus aliud post aliud effloruisse pleraq heroicis temporibus nobilia fuere, inter quæ post Zancle eminent, cæteraq; obscurauit, & ad ultimum Zanclen Messene, aliquanto pòst Peloponnesiacum bellum opera Thebanorũ cõdita. Locus Thyræ, Gerania) Thyrea est in uetustis exemplaribus & sic Herodotus quoq; nominat. Apesas, Antes) Pro his duobus nominibus unũ reposuimus, Apetantus ex fide eorũdẽ codicũ Sic enim Apesas dicitur Apetantus latina terminatiõe, sicut elephas elephãtus.

CAP. VII Oppida, Sidũs, Cremion) Sidũs incuria scribarum omissum fuerat

CAP. XII In quẽ mutatã Vlyssis nauẽ) Nemine in offendar quòd ubiq; Vlixem scripsi, sequutus antiqua exemplaria. Fui & ipse quondam in ea opinione ut putarem barbare dici Vlixem Postea reperi apud Plutarchum *aduersus* Romanos Vlixem sua lingua appellare Sed hæc leuiora passim cõsectari non est propositũ, duntaxat in annotationibus: in contextu & taliũ est habita ratio Paulò pòst pro Arnonę Oxę scribendũ, attestantibus Græcis geographis. Ophiusa, Buto, Aranus.) Scribo ad fidem codicũ quos sequor, Butoa, Rhamnus. & sequenti uersu pro Plachiæ Platiæ rursus huic proximo pro Lycades Lichades, à Licha in hoc mare ab Hercule proiecto, cuius Naso meminit in sua Metamorph Eodẽ uersu pro Phocasia Phocaria, a phocis, hoc est uitulis marinis Mesaria, Eantiron) Lege, Mesare, Aeantion quasi dicas Aiacis fanũ aliquanto pòst montis Abnobæ non Arnobæ. In ora Carcinite.) Scribo, In ora à Carcinite.

CAP XIII. Circa Istrum Apolloniatarũ una.) Lege, citra Istrum aliquanto pòst corpora prægrandes ipsorum auros tota conregant: non integant.

CAP. XVIII. Sed peninsulam spectatiorem excurrentẽ in oceanum, à fine Ossimiorum circuitu D C X X V M. p lõgitudine In latitudine C X X V M) Vera lectio circuitu D C X X V M. p. ceruice in latitudinem C X X V M. Ceruicẽ uocat Isthmon, qua insula ceu caput corpori cohæret. Sequẽti uersu pro Vãnetes Nanneres pro Cauritam lege Carnutum, pro Eburones Eburonices ac mox Secusiani liberi, pro Secusij, Albij liberi.

CAP. XIX. In primo uersu, Bituriges liberi redundat. nam hoc ipso capite pòst aliquot uersus horum facit mentionem. Bergebi, Tarbeli quatuor, Signani, Cocossares, Sexagnani) Veteres codices Begerri, Tarbeli quatuorsignani, Cocossates sexsignani In fine capitis deerat nomen insulæ. & in Aquitanico sinu Vliarus.

CAP. XX. Ipsa Pyrenęi iuga ab ortu æquinoctiali in occasum brumalem) Deest una dictio, ab ortu æqn fusa in oc. br. Eodem capite Pesici scribendum, non Pisici, & pro Gronijs Grauij, quasi Graij.

CAP XXI Oppidũ & flumen Eumeniũ) Lege, Miniũ.

CAP. XXII Abest à continente proxima parte minus pedes D C C) passus nõ pedes. Nostri Tartesson appellant, quam Pœni quondam Gadira nã Gadira Punica lingua sepũ significant.) Antiqui codices nostri Tartesson appellant, Pœni Gadir, ita Punica lingua sepem significante.

EX LIBRO V. CAP. IX.

CAesareæ in Theseo dicatus) Quid Mauris cum Theseo? Antiqua lectio, in Iseo, hoc est in Isidis fano cuius numen, initio ab Aegyptijs orto, tota Africa religiose colebat. Elephantis insula infra nouissimũ cataracten C C C C M pas) Scribẽdum IIIM. p Est enim cataractis uicina Copiosa Indicarum Arabicarumq, mercium Nilo proximũ emporiũ) Coptos emporij nomen est, quod in copiosa deprauauerunt. Infra quod Abydus, Memnonis regia & Osiris tẽplo inclytum, septem dierum itinere in Libyam remotum a flumine. O' crassum erratum Quomodo enim Abydus infra Tentyra in Aegypto atq, adeo inter ripẽses urbes recẽsetur, si tantũ spatij inter eam & flumen interest? Itaq. reposuimus ex manuscriptis VIIMD p in L. r. ã fl.

CAP. X. XVM latitate inserta) Infessa non inserta. Ac mox quinta situs parte regiæ dicata non regi. Et paula pòst, XL. enim reperiuntur, super quæ IIII lege superq;

CAP. XII. Qui subtilius diuidunt, circum Euphraten Syriam, Phœnicen uolunt esse oram maritimã Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa. deinde Phœnicen, deinde Syriam) Mollius erat, circa Euphratem. Sed præstat ab exemplaribus non discedere, quæ sic habẽt: Qui subtilius diuidũt, circũfundi Syria Phœnicen uolunt, & esse oram maritimã Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnice, deinde Syria. Hic nulla mentio Euphratis. Syria Phœnicen à lateribus, & à tergo amplectitur, frontem mare alluit. eius oræ partes sunt Idumæa & Iudæa, Phœnice & Syria Antiochena.

CAP. XIII Iãnes duę, altera uicns) Scribo, altera intus.

CAP. XIIII. Pars enim Syrię iũcta) Vetus, Pars eius Syriæ iuncta Et inter toparchias est Gophnitica non Zophantica. attestatur Iosephus. Nomẽ Iudææ modo Herodium.) Portentosa deprauatio: Legendũ ut cohæreat cũ præcedẽtibus Hierosolyma lõge clarissima urbium orientis, nõ Iudeæ modo Herodium cũ oppido. Est autẽ Herodiũ arcis nomen.

CAP XVII. Haud procul ab Alphaltite) Vetus lectio, haud procul Asphaltite.

CAP. XXVII A mari relata, ubi uocabatur Olmia) Legendũ Hormia à portu. Lalasis fluuius) Dele fluuius, quæ uox non habetur in manuscriptis. Est enim Lalasis oppidi nomen teste Stephano Cæterum decurrit uerbum ad Isauriã referendum, quod decliuis sit quà uersus mare protenditur, editiore situ mediterraneo metaphora castigatorem parum attentum fefellit. Oronda, Sagalessos) Oroanda est in codicibus manuscriptis, & apud Liuiũ Edigis, Paropamissus, Circius) Scribo, Emodus Paropamissus, Circius In proxima ora Caria est, mox Ionia, ultra eam Aeolis: media Doride, circũfunditur mari utroq, latere ambiẽte) Hominẽ geographię peritũ, quisquis Dorida Ioniã inter & Aeolidẽ collocauit. Quid autẽ est libros deprauare si hoc non est Sincera lectio manet etiã nũc in antiquis exẽplaribus In proxima ora Caria est, mox Ionia, ultra eã Aeolia. Caria mediæ Doridi circũfunditur

ditur, ad mare utroq; latere ambiës. Sic superius cap. 12. dixerat Syria Phœnicen circũfundi Nec dubiũ est utrũq; locum ab uno castigatore data opera tam belle deprauatum.

CAP. XXVIII. Amnis Nimus.) Hermolao placet Ninus, de quo tamen subdubitat manuscripti libri, tum etiã typis excusi quidã Indum habent. Et sunt nonnulli amnes binomines atq; haud scio an huic ipsi nomẽ mutatũ narret Liuius, posteaquam in eum Indus belluæ rector ab elephanto prolapsus est.

CAP. XXIX. Fuit in ora eius oppidum Temnos nunc in extremo sinu Smyrnæ Chefeopolis promontorium. Leuce dein oppidum, quod insula fuit finisq; Ioniæ.) Sincera lectio. Fuit in ore eius oppidũ Temnos: nunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidũ Leuce in promontorio quod fuit insula, finisq; Ioniæ Phocæa.

CAP. XXX. Pergamum quod intermeat Silenus.) Selinus, non Silenus.

CAP. XXXI. Elysia, Nymphalis, Mœris) Lege, Lasia, Nymphais, Macris. Proximaq; Cynorodussa) Lege proximaq; Cauno Rodussa. Præter has citra Rhodum Cyclopis, Tergamon) Verius præter has circa Rhodũ, Cyclopis, Teganon. posteriorem à similitudine patellæ dictam apparet. ac mox: Ciserussa, Therion, Archia) Legendum Ciserussa. Therionarce. hæc inde dicta, quòd in ea uenenaræ bestiolæ obtorpescãt. Argiæ numero uiginti, Etheeusa.) Lego, & Hyetussa, quasi dicas Pluuialis. Bolbulæ, Phæate, Priapos) Vetus lectio pro Phæate habet Phanæ, & sic etiã Liuius nominat.

CAP. XXXII. In quo portus Azari.) Amyci non Azari. Is fuit Bebricum rex, pugil eximius, à Polluce in eo certamine uictus & occisus, cum Argonautas hospitio prohiberet.

EX LIBRO VI. CAP. I.

Calpeq; Africę auulsa multo maiora absorbuisse quàm reliquerit spatia.) Antiqui codices habẽt: tanto maiora. nõ, multo maiora.

CAP. II. Carambis uadoso excursu.) Lege, uasto excursu paulo post. colonia Sinope Pteria. Pteria redundat.

CAP. III. Megapolin, Zelam) Scribe, Magnopolin, Zelam & in fine capitis Sotira, Amasia. Comana Lege addendo: Sotira, Amasia. Comana, nũc manteum. hoc est oraculum Testis est Strabo.

CAP. IIII. Nũc manteum Genetarum, Chalybũ) In antiquis uoluminibus hoc caput sic incipit: Gẽtes, Genetarum, Chalybum. Mox est Pharnacea op. non Pharnace: & Pyxites fin. non Pysites.

CAP. VII. Iazamatæ Medorum (ut ferunt) soboles, & ipsi in multa genera diuisi) Legẽdum Sarmatæ. Nã Iazamatarum gens non erat tam ampla, ut in multa genera diuidi posset, & mox subijcit, Primo Sauromatæ Gynæcocratumeni. Paulo pòst est: saltuosis conuallibus asperas: non saxosis.

CAP. IX. Adiabenen Tigris & montes in VII M p cingunt.) Vera lectio Adiabenen Tigris & montiũ sinus cingũt.

CAP. XII. Insulæ in Ponto Planetæ siue Cyaneę.) Planctæ legendum Hom. ὡς Ἀ' ἵνας πλαγκτάς. hoc in suo quisque codice emendet.

CAP. XV. Adiabenis connectuntur Cadurci quondam dicti, nunc Gordieni, præfluente Tigri, Hyspiratitæ Paredoni appellati.) Veteres codices Adiabenis connectantur Carduchi, nunc Corduem, præfluente Tigri: his Pratitæ Paredoni appellati Cadurci Galliæ sunt prouinciæ, non Parthorum regni. Et Carduchorum appellationem Macedones postea in mollius deflexerunt, Corduenos uocantes. Pratitarũ mentio fit & 25 capite. Circa finẽ huius capitis legendũ stadia 15680. prodendo. non, procedendo.

CAP. XVI. Fertilitatis inclytę locus Dariteum mons, gẽtes Tapyri, Anariaci) Lege & distingue sic, locus Darieum. mox gẽtes, Tapyri, Anariaci. aliquãto pòst est, aduersa montis Paropamisi, & aduersus fontes Indi ubi legendum, auersa montis Paropamisi, ex aduerso fontis Indi. Item pro Demodamante Demonax repositus est cuius nominis fuit & philosophus Luciaoi ætate nõ inceleòris. Persæ illos Sacas uniuersos appellauere) Plinius scripsit, in uniuersum appellauere. Sic enim & alibi sæpe loquitur.

CAP. XX. Pagungæ, alij, hi montium qui perpetuo tractu oceani oram tenent incolę) Manuscripti codices Pagungæ iam hi montium &c. Elegans uero quòd mox nescio quis X M elephãtorum posuit pro X elephantis. Montani super hos Caucaso subiecti, Soleadæ, Sondrę) Lege Montani super hos quibus enumeratis subijcit Taxilas iam in plana demisso tractu.

CAP. XXII. Patrem Mabaciem commeasse eõ) In uetustis codicibus est patrem Rachiæ com. eõ nam id fuit legato nomen. Scribam fefellit similitudo literarum. Agros diligenter coli, pomis abundare) Plus est in manuscriptis, agri coli, uitis usum non esse, po abundare.

CAP. XXIII. Hæc regio est ex aduerso Bactrianorum. Deinde eius oppidum Alexãdria.) Lege & distingue sic Hæc regio est ex aduerso Bactrianorũ deinde cuius oppidũ Alexandria. Arianæ partem esse Daratin aliqui uolũt. Pro Daratin scribo Daritin Circũuectus in mediterranea Persidis & Indiæ.) Ex India, nõ & Indiæ. Mille milibus pass ab Alexandria abest oppidũ Heiopolis) Scribendum duo M p. Scriptũ erat hoc modo M M id typographi uerterũt in mille millia. adeo nulla ratio habita est numerorum, perinde ac si mininiũ referat. deinde ex Iuliopoli fecerũt Heliopolim, quę alibi sita est. Ibi regnat Paridion) Lego, Pandion. Aut Mechiris Aegypti intra diẽ sextũ.) Lege addendo. aut utiq; Mechiris.

CAP. XXVI. Habet ipsa ab ortu Caspios) Adde cõiunctionem Habet ergo ipsa Antiochiã quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicatore cõdita, Nicatoris uel Arbelis uocatur) Nostra exemplaria habent Antiochiã quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicanore cõdita, Arabis uocatur. Arabis cognominata est ad differentiã aliarũ, ideo quòd esset inter Arabas sita. Nicator uero regis est cognomen, non Præfecti nomen. Suprà Sicidasi tria millia passuum, per quos Lycus &c.) Illic tantum legitur Supra Silici, Classit e, per quos Lycus &c. pauloq; pòst Gobares, non Cobares. Feruntur ei plebes urbanæ D C esse) Et hic uitiatus est numerus. legẽdum est Feruntur ei plebis urbanæ D C M esse aliòqui male cohærent sequentes accusatiui situm & agrũ. Cum Persæ quoq; schœnos & parasangas alia mensura determinent) Lege addẽdo, alij alia mensura determinent. Sensus est, non debere cuiquã mirum uideri quòd inter autores de spatijs earum regionum parum cõstet, cum apud ipsos Persas locorũ indigenas alibi magis alibi minus prolixæ sint parasangæ quod idem apud Germanos quoq; in miliarijs accidit.

CAP. XXVII. Alterum deinde trãsit lacum, qui Tesbites appellatur) Thospites, non Tesbites. aliquanto pòst est, Zagrus mons non Sagrus. Susianis ab oriente sunt Chosiei.) Addo unam dictionem ab oriente proximi sunt. Sunt enim his ab oriente & aliæ gentes, sed nulla æque propinqua ac Chosiei. Circuit arcem Susarum ac Dianæ templum augustissimum cum illis gentibus, & ipse in magna ceremonia sit) Vetusta exemplaria, Circuit arcem Susorum ac Dianæ templum augustissimũ illis gentibus, & ipse in magna ceremonia. Præter asylum Persarum uementẽ ad unũ ex Susianis oppidũ) Lege & distingue præter asylum Persarũ uenientem, & unum ex Susianis, uidelicet asylis. Oppidũ iuxta eũ Magoa. Pasiones Sogdonaci filius) Pasines est in antiquis exẽplaribus & sic Græci geographi uocãt πασίνου χάρακα.

CAP. XXXVIII. Insula Deuuadæ) Deuadæ scribo, ut sit genitiuus sicut aliquãto post Dioscoridu pro Dioscoriada. Sic enim solẽt denominari à præfectis classium. eadẽ ratione in hoc ipso capite leges Malchu insulam, ubi hactenus in impressis exemplaribus corrupte Malacho legebatur. Sueleni, Sarraceni, Arrarem Oppidũ in quo &c) Scribẽdum Sueleni, Sarraceni Arra oppidum. Amyclome colonia Milesiorum) Milesij colonijs suis, uel in barbarissimas gentes deductis, Grecã tamen solebant imponere nomina, quẽadmodũ uidere licet in iot eorum colonijs per oram Ponticã dispersis. Proinde magis placet Ampelone, à uinetis, quæ appellatio est in manuscriptis exẽplaribus, quàm Amyclome uox Gręcis nihil significans.

CAP. XXIX. A' Troglodytico uero.) à præpositio redundat præcedit enim in fine proximi capitis, Arabiæ latere, absq; præpositione. Fuit & Cambiso) Scribo Cambysu paterno casu & Græca inflexione Sic enim pleraq; in eo tractu oppida nominantur ἀρσινόης πόλις, καμβύσου πόλις. Insulæ Stenę, diræ aliquot, Halonnenses non pauciores, Cardamin, Topazos) Lego Holonesi non pauciores, Cardamine, Topazos. Et Stenæ diræ Græcæ sunt uoces στεναὶ δειραί. Insula ibi Cytis, topazium ferens & ipsa ultra syluas, ubi Ptolemais.) Lege & distingue topazium ferens & ipsa. ultra syluæ. ut intelligas non in sola Topazo insula gemmam ipsius cognominem inueniri: deinde Ptolemaidis cognomen nõ est Epitherias, sed ἐπὶ θήρας, quẽadmodum Antiochia ἐπὶ δάφνῃ. Horarum sex consumuntur umbræ.) Non leue & hoc mendum Castigauimus sic: hora sexta consumuntur umbræ, hoc est meridie, iuxta Romanam supputationem. Insula Casius) Vetusta exẽplaria, Colocasius Dictam apparet à prouẽtu copioso colocasię. Celetum testudinum) Eadem exẽplaria habent celtiũ. & sic Græci quoq; hoc genus uocãt κελτίων. Animal spingion.) Scribo, sphingion Diminutiuum est à sphinge, & simiarum generis est hoc animal. Herbas circa Meroẽn demum uiridiores syluarũq; aliquid aperuisse Rhinocerotum Elephantorumq; uestigia) Scio uerbũ hoc aperire, interdum perquam eleganter dici de nauigantibus, maxime quoties oram aliquã sinuosam legũt: mihi tamen uidetur hic nõ habere locũ, proinde malim & hic manuscripta sequi exẽplaria, quæ hãc lectionem habẽt: Herbas circa Meroẽn demũ uiridiores syluarũq; aliquid apparuisse, & Rhinocerotum elephantorumq; uestigia

gia. Insula Diodori, & aliæ desertæ) Addendum hic per continentem quoque deserta, ut intelligamus, quicquid litoris ex adverso harum insularum, inter sinum Abaliteo & Gazam situm est, totum esse desertum & incultum. Gentes Troglodytarum Iuba tradit) Scribe, idem Iuba. Gaucomen Emeum, Psidibotas, Endondacometas) Sincera lectio. Graucomen, E. P. Hebdomecontacometas, ac si Latine dicas Grai vicum & Septuagintavicanos a numero vicorum. Evonimiton Aethiopum) vera lectio extat in manuscriptis Evonymiton, Græca appellatione, quod accolant sinistram Nili ripam adverso flumine navigantibus. Aliam insulam tractu dextro subeuntibus alveo) Legendum non tractu, sed Taro. Est enim genitivus Græcus & insulæ nomen Τάρου & dextro, ad alveum refertur.

Delubrum Ammonis est ibi religiosum.) Melius legitur, & ibi. Dicit enim in Meroë quoque Ammonis delubrum esse, diversum ab illo Libyco in quo oracula reddebantur, & quod Alexander adiit Ammonem patrem, ut credi volebat, salutaturus.

CAP XXX. Inde Paropas oppidum, Nanos, Modundæ, Mandaduti, Secanduni, Colligati, Secandæ, Nauectabe, Cumi, Agrospi, Aegipani, Candrogari, Arabum summorum) Hic nostra exemplaria quæ sequimur discrepant a vulgatis editionibus, inter se vero consentiunt ubi sic legitur, Inde per ripas oppida, Nauos, Modundam, Andatim, Setundum, Colligat, Secande, Nauectabe, Cumi, Agrospi, Aegipam, Candrogari, Arabam, Summaram. Per ripas dicit ideo, quia superius ex Bionis commentariis relata, in insulis Nili sita sunt. Sunt autem appellationes barbaricæ, & accusativo casu posita. Meridiana parte imminens mari mons Illic legitur a media eius parte in mare.

CAP XXXI Contra hoc promontorium Gorgones insulæ narrantur) Lege Gorgades, quod est denominativum a Gorgone.

CAP XXXII Ex quibus perducti sunt a Iuba duo) Iubæ est in vetustis codicibus. Iuba enim nunquam illuc navigavit, sed ab ipsius classiariis illi canes et advecti sunt.

CAP. XXXIII. Agrippa hoc idem intervallum a freto Gaditano ad sinum Persicum.) Legendum est, ad sinum Isicum.

CAP. XXXIIII. Bessicam Thraciam, Mædiam. Est quidem Mædia Thraciæ pars sicut & Bessica, magis tamen placet ita additum medians, quemadmodum superius dixit Hispaniam mediam, itemque septentrionalia Siciliæ, Narbonensis Galliæ exortiva: quod hæ provinciæ longe lateque pateant. huc accedit quod in manuscriptis non est diphthongus. paulo post, Galliam, Aquitaniam, lege coniunctim Galliam Aquitanicam & versu sequenti, in parte Veneris, non in partem.

EX LIBRO VII. CAP. VII

At qui etiam hodie minoris potes) Melius veteres, atque etiam hodie.

CAP. XI. Sed ubi paululum temporis inter duos conceptus intercessit, uterque est perfectus) Lege, uterque perfertur.

CAP XVI. Quod alii Orionis, alii Erionis, fuisse tradunt) Vetus lectio quod alii Otionis, alii Oti fuisse arbitrantur. Hunc Otum tam vasto corpore tantisque viribus præditum fuisse Poetæ narrant, ut socio Ephialte fratre, Martem ipsum ex insidiis aggredi sit ausus. hos Maro Aeneid. 6 Aloidas vocat. sequenti versu illic legitur, monumentis creditur, non traditur & recte, mea sententia quod hoc posterius ab historicis memoriæ proditum sit, non a Poëtis. Salamiam Euthymenis filium) Scribo, Salaminem. Quid enim attinebat nominare puerum? Sic mox, in filio, inquit, Cornelii Taciti.

CAP XVII Id esse ipartis manibus) Rectius est, passis manibus. Sequenti versu hæc vox, quibusdam, priore loco redundat: neque in nostris archetypis geminatur.

CAP XX. Obnixo contra nitentibus iumentis.) Lego, obnixus ac mox & ducenaria duo humeris: non, duobus & sequenti versu, quingenario thorace, non quinquagenario.

CAP XXIII Leænæ meretricis exemplum) Exemplum redundat. Sequenti versu est, Anaxarchi, non Anaxarchus.

CAP XXIIII. Sui vero nominis oblitus Messala Corvinus) Et hic oblitus redundat.

CAP XXVI. Belloque civili, quod omnia concutiebat externa) Quid opus erat hic concutiebat, mutare in concutiebatur quasi non recte dictum esset, externos hostes, Mithridatem aliosque, intestinis Romanorum bellis excitos fuisse, ratos invicto alioqui populo inferendi bellum nullum aliud tempus opportunius fore.

CAP XXVIII. L. Sicinius Dentatus) Siccium vocant manuscripti codices, atque etiam Livius & Dionysius Halicarnasseus. Ante xxii annos bina cœperat spolia.) Verior antiqua lectio ante decimum septimum annum, nam ab hoc anno militaris ætas incipiebat at hoc idem ante vigesimum secundum in tam insigni viro mirum videri non debuerat. Quas Trebia Ticinusque aut Thrasymenus civicas coronas dedere?) Coronas aliquis interpretans primo in spatio quod vetus dimisit, adscripsit ea vox deinde in contextum irrepsit alioqui elegantius subintelligitur, quemadmodum in laurea.

CAP. XXX. Ille semper alioquin exitiali appellans nomine universos ex Italia pellendos censuit Græcos) hæc tria verba, exitiali appellans nomine, nec in vetustis habentur exemplaribus, nec Plinium admodum sapiunt, & alioqui etiam absque eis integra est sententia. Quibus de causis haud illibenter ea omisimus, maxime cum similem supervacanea verbula infulciendi licentiam sæpius & alibi, & in hoc ipso capite deprehenderimus.

Quo potius quam universi populi & illius gentis amplissimo testimonio. & in tota vita tua, & ad consulatum tantum operibus electus) Nostrorum codicum lectio melior. quo potius quam universi populi illius gentis amplissimi testimonio. & tota vita tua consulatus tantum operibus electus. Roscio theatralis seditionis autori leges ignoverunt, notatasque, sedes ignominiæ discrimine æquo animo tulerunt) Et hoc itidem restituimus ad hunc modum Roscio theatralis autori legis ignoverunt, notarisque, se discrimine sedis æquo.

CAP XXXVII Cui ob meritum honores illos, quos Herculi decrevit Græcia) Sensus utcunque manet, a verbis Plinii discessum est. Legendum. quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decrevit Grecia. Ibidem Cleombrotus Ceus legitur, non Theombrotus hic medicus fuit, alter Ambraciotes patria, professione philosophus. Relato e funere homine & conservato) Lego, servato. Laudatus Ctesiphon) Lege addendo Laudatus est & Ctesiphon.

CAP. XXXIX. Sed hoc pretium belli non hominis fuit: tam Hercule, quam libidinis non fortunæ Perontem spadonis, Seiano III M D. mercante a Sutorio Prisco.) Hic locus multum torsit eruditos, multa frustra divinantes. Atqui expedire illos potuerant ex hac difficultate exemplaria vetusta, quæ nobis certe cum hic, tum alibi sæpe egregie succurrerunt. Ea sic habent tam Hercule quam libidinis non formæ, Perontem e spadonibus Seiani III M D mercante Sutorio Prisco. Nomen convenit homini probroso, quale est Cœnazon, quem Heliogabalus Imp. in deliciis habitum ad consulatum usque evexit. Porro participia interdum verti in propria nomina, novum videri non debet, cum etiam passiva forma quædam in hoc genere reperiantur ut Sozomenus is fuit ecclesiasticæ historiæ scriptor.

CAP. XL Numerus dierum computatur, ubi quæritur pondus) Non erat mutanda vetus lectio numerus dierum comparatur hoc est numeri dierum felicium infeliciumque inter se conferuntur, uter maior sit.

CAP. XLI Lampido Lacedæmonia refertur) Reperitur melius, quam refertur. Et Ambusti filius Rullianus est, non Rutilianus, in Livianis æque ac Plinianis vetustis exemplaribus.

CAP XLIII Sed accusatus, atque de iure virgarum in iudicum consilium missus) Plenior ac planior est antiqua lectio. sed accusatus, atque de iure virgarum in eum, iudicum in consilium missus. Neque enim in omnes passim ius virgarum magistratus habebat, sed in tergum civis Ro. nihil illi licebat. paulo post legendum supremo somnio, non somno.

CAP XLIIII. Quod superest, nescio maior gloriæ an indignationi dolor accedat, inter tot Metellos tam sceleratam Catinii audaciam semper fuisse in oliam) Codices antiqui habent. nescio morum gloriæ an indignationis dolori accedat. Subindicat Plinius, maiorem ulciscendi libidinem ætate sua regnasse, quam Metellorum de quibus loquitur tempore, cum mores P. R. adhuc minus corrupti essent.

CAP. XLV. Proscriptionis invidia in collegam) In collegam redundat. Sollicitudo Martis Actiaci Pannonicique belli, ruinæ potius.) In exemplaribus nostris constanter legitur: sollicitudo Martis Actiaci, Pannonici belli ruina e turri. Videtur aliquis data opera lectionem mutasse ex Tranquillo. Hærede hostis sui non suo filio excessit) Nihil opus erat addere duas voces: satis plena erat vetus lectio, nempe hæc hærede hostis sui filio excessit. Sed hic quoque glossula interpretis irrepsit in contextum.

CAP. XLVIII. Cui astipulatur Damastes) Damastes legendum is fuit historiarum scriptor, patria Sigeensis ex Hellesponto.

CAP. L. Hebescunt sensus, membra torquentur) Torpent, non torquentur.

CAP LI. Profundi humoris e corpore effluvium. Vetus & sincera lectio præfandi humoris. Sic enim Plinius more suo verecunde genitale semen circumloquitur, ac si dicat cum præfatione honoris aurium nominandi.

CAP. LII. Nam Cælium Tuberonem) Scribo C. Aelium Tuberonem. Tuberonum enim familia Aeliæ gentis est. mox est Hermotimus non Hermotinus. Se enim ab inferis remissum, habereque quod nunciaret) Vetus, habere quæ nunciaret.

CAP. LIII. Duo Cæsares, prætor & prætura populi Ro. functus.) Legendum, prætor & prætura perfunctus. Cum populo admodum placuisset) Adde is. Is cum p. a. p.

CAP LIIII. Et tamen multæ familiæ priscos servavere ritus sicut in Cornelia domo nemo ante Syllam dictatorem traditur esse crematus) Lege Et tamen multæ familiæ priscos servavere ritus sicut in Cornelia nemo ante Syllam dictatorem traditur crematus.

CAP. LVI. Usque in Græciam attulisse e Phœnice Cadmum

XVI.numero)Legendum, intulisse. Hic nescio quis subiecit Latina elementa, cum Plinius de græcis literis loquatur quare sustulimus eas, nec enim sunt in archetypis. Doxius Cælij filius) Cæli, non Cælij. Phœnices, ut Theophrastus) Tirynthij non Phœnices, teste Pausania paulopost est Aeacus inuentor argenti, non Ceacus. Terebrã glutinum ichthyocollam) Mallim ueterem lectionem, ter glu lithocollam. Staphilus Sitheni filius)Imò Sileni. Bouem & aratrum Briges Atheniensis.) Scribo Buzyges ex re nomen habet. Inducias Lycaon)Lycaon uerius. Cithara edita carmina composuit Terpander)Lege Citharœdica car. Prosaicam orationem) Apage prosaicam Scribo, prosam orationem. In Græcia uero Pyrrhus Dædali cognatus)Euchir nõ Pyrrhus, attestantibus Græcis scriptoribus. Hippagum Salaminij.) Vetus lectio habet Samij pro Salaminijs.

CAP. LVIII. Græca inscriptio plenior erit hoc modo: Ναυσικράτης ανεθηκεν αθηναια ... . Vbi omissum erat cui numini anathema consecratum esset.

CAP. LX. Nasica collega Lanati.)Lænatis legi debet.

EX LIBRO VIII CAP. I

QVippe intellectus illis sermonis patrij, & in primis obedientia. Rectius legitur in manuscriptis, & imperiorum obedientia. Indicis Arabici minores.)Veteres codices Indis arant minores. Supra quoq. libri sexti cap. xix de elephantorum apud Indos usu dixit: his arant, ijs inuehuntur. Ad hoc cap. huius lib. xj docens ubi nascantur, Arabiæ non meminit.

CAP. II Aut lasciuiente pernicitate colludere) Sincera lectio ueterũ codicum, aut las pyrrice col. est autem πυρρίχη saltationis genus Cretensibus in primis familiare. Lecticas etiã ferentes quaterni singulas, puerperas imitantes)Nec lecticæ puerperas imitabantur, nec elephãti lecticarij, quapropter sic scripsimus lecticis etiam ferentes quaterni singulos, puerperas imitantes.

CAP. III Circa hos belli cura summa) Veteres rectius: circa hos belluis summa cura.

CAP. VII Et illum dimitti pactus si interemisset. Solus ergo in harena congressus, magno Pœnorum dolore confecit)Scribo ex fide nostrorum exemplarium & ille, dimitti pactus si interemisset solus in harena congressus, m. p. d. c. Et nõ longe à fine huius capitis pari equitum ex aduerso dimicãtenon è diuerso.

CAP. VIII. Antea domitãdi gratia gregis, equitatu cogebant in conuallẽ.)Distinguendũ domitãdi gratia, greges eq. co.

CAP. XV. Cuius contactus sequentes, ut ignis aliquis cõburat)Nimium est, comburat. ambierat, satis erat.

CAP. XVI Nõ tanquam periculo coactus, sed tanquam amentia iratus) Amentiæ, legi debet. Velut deputans absconsione turpitudinẽ)Noua elegãtia, dignior tamẽ Apuleianis istis quàm Plinio. Simplicior est uetus lectio uelut abscondente turpitudinẽ ioco. Leonũ simul pugnã plurimũ)Turbatus est ordo testium nisi sic Leonũ simul plurim pugnã. Nõ sine ostento quodã, tẽpore illo generosos spiritus iugũ subire prodigio significãte)Et hic uerã lectionẽ cõmonstrãt archetypa, nẽpe hãc non sine ostento quodam temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante. Quod ab eo factum Græci σωτῆρος, id est, saluatoris templũ Dionysij appellauere)Antiqui codices. quod ab eo facto Græci κεχηνότος Διονύσου appellauere ab eo facto scilicet ab hiatu leonis.

CAP. XXI. Nec flexu multiplici, nec ut reliquæ, corpus impellit) Posterius nec redundat. Interficiunt eos, cauernis facile cognitis sola tabe necant illi simul odore, moriunturq;)Verba quæ proximo uersu præcedunt, faciunt ut magis probem ueterem lectionem, uidelicet hæc sæpe enim enectũ cõcupiuere reges uidere, proinde sic lego Iniiciũt eas cauernis, facile cognitis sola tabe necãt illæ simul odore, moriunturq. Iniiciũt eas, mustelas scilicet, regiæ cupiditatis mercenarij ministri alioqui mihi non fit uerisimile, mustelã esse adeo nocendi auidam, ut ultro latebras basilisci peruestiget, & uel cũ certa sua pernicietã ditũ mõstrũ lacessere nõ dubitet. Nõ dissimile est quod de uiuerris in cuniculorũ uenatu narrat infrã cap. 55. Iniiciunt eas, inquit, in specus, qui sunt multifores in terra.

CAP. XXII Itaq. Copas qui olympionicas scripsit.) Antiqui codices, Agriopas. Nomen est Doricũ, quale Gorgopas. Et in lupum se cõuertisse.) Cõuertisse dixit, pro cõuersum esse, itaq. se redũdat. Sic uertere quoq. sæpe est apud Liuium repente id cõsiliũ in caput autoris uertit, & similes locutiões. Sequitur Eũdẽ X anno restitutũ, athletice testitisse in pugilatu, uictorẽq. uictoria olympia reuerium. Vetus potior eũdẽ decimo anno restitutum athleticę, certasse in pugilatu, uictorẽq; olympia reuersum. Sic Horatius. Magna coronari quis malit olympia & athleticę est ἀθλητική sicut arithmeticẽ dicim*.

CAP. XXIII. Nec pedibus pauendas tantũ serpentes) Restitue luxatum ordinem. Nec pedibus tantum. Eosq. nõ in fronte aut ex aduerso cernere.) aut redundat.

CAP. XXVII. Iaculando ea petendoq; deficiat.) Quanto melior antiqua lectio, iaculando se appetendoq; deficiat.

CAP. XXX. Alternis annis esse marem, alternis fœminam fieri)Germana lectio alternis annis mares, alternis fœminas fieri.

CAP. XXXI. Theophrastus autor est, angues eo modo & stelliones senectutẽ exuere, eãq. protinus deuorare) Quonã referendũ est illud, eo modo. nihil enim præcedit, quò referri posit & exuuias deuorari, ut de stellionibus uerum esse ipse Plinius lib. 30. cap. 10. testatur, ita de anguibus manifestò falsum est, cũ eæ passim reperiatur. Legẽdũ itaq. anguis modo nõ, angues eo modo. Eosdẽ pestiferos ferũt in Græcia, innocuos esse in Sicilia) Hoc quoq. sicut id quod præcedit, ex autoritate Theophrasti refertur. Quid igitur attinebat ueterem lectionem mutare? Eosdem pestiferi morsus in Græcia, innoxios esse in Sicilia.

CAP. XXXII. A partu duas habent herbas, quæ aros & seselis appellantur. pastæ redeunt ad fœtum illos imbui lactis primo nolunt succo.) Cur illos potius quam illum? Sed longe aliter scripsit Plinius illis imbui lactis primos uolunt succos illis, aro & seseli, quòd intelligãt eis occultam quandam uim inesse, fœtui suo salubrem.

CAP. XXXVI. Sæpe in harena colaphis inflictis exanimantur)Rursus data opera uitiata lectio. Opinor parum Latinũ doctulis istis uidebatur, infracto colapho exanimãtur ô industriã colapho dignã. Arborẽ auersi diripiũt.)Bellũ & hoc, sed quis unquã id uidit saltẽ scriptũ aut pictũ. Legendũ igitur quemadmodũ habent magno consensu uetusti codices arborẽ auersi derepunt. hoc est nõ proni, sed posterioribus primũ pedibus, anterioribus interim molẽ corporis sustentãtes ne ruant. id quod notum est omnibus, qui modo uel semel ursum ab arbore descẽdentẽ uiderũt atq. in hoc quoq. hominẽ imitãtur, præter morẽ quadrupedũ quamobrẽ pulchre cohæret cum eo quod proxime præcedit. Ingrediũtur & bipedes.

CAP. XXXVII. Condũtur & alpini, quibus magnitudo media est)Vera lectio uetus, quibus magnitudo melium est. Sũt his pares & in Aegypto, similiter residẽt in clunes.) Lege similiterq. resident in clunes. Aliquanto pòst, maleficio eo, aliquis de industria mutauit in maleficio illo, nimirũ quo minus esset uocalium. Grande uero operæpretium.

CAP. XXXVIII. Sufflata cute distentæ ictus hominũ & morsus canum arcent) Manente sensu, uerba tantũmodo mutata sunt. Sed quid opus erat? Nostri codices habent, sufflatæ cutis distentu.

CAP. XXXIX. Vel annua fame edurant.) Rectius, durant. Scriba dormitans e, literam geminauit.

CAP. XL. Canes defendere Cimbros cæsis dominis eorũ plaustris impositi)Legendũ, Canes defendere Cimbris cæsis domus eorũ plaustris impositas. Cui nomẽ Hyrcani reddidit Durides)Duris lege, quemadmodũ primo libro in catalogo Samius is fuit, Alexandri rerũ scriptor. Et reginã Bithyniæ Consingin uocant ueteres codices, nõ Cõsygnen. Scrutatur uestigia atq. persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro trahens quamuis aquã transiliẽs se occultasset, quam significans demonstratio est, cauda primum deinde rostro)Hæc oratio media sui parte male sarta est. Consulamus archetypa Illic reperio sic scriptũ. Scrutatur uestigia atq. persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro trahẽs quã uita, quàm silẽs & occulta, quàm sig. dem. &c. qua scilicet fera à cane uisa. Vides nimirum lector, quantum intersit. Et ab ea quæ fœmina sit ex primipara genita citius cerni.) Hic quoq; longe aliter habẽt incorrupta exemplaria, ubi legitur faunos cerni, quam dictionem deprauator non intellexit.

CAP. XLI Sequenti neruo exempto nec canes rabidos fieri)Repone: nec caudam crescere, nec c. r. f. Sed hoc erratũ recens est, nequid dolo dissimulem.

CAP. XLII Laceratumq; pariter aurigam inuenimus.) Quid hic facit auriga, cuius longe aliud officium est. Lege nõ pariter aurigam, sed porrigam unica uoce porriga enim appellatur qui equos admittit, ut est apud Varronẽ lib. 2. c. 7. In fine capitis legendũ præterq. uesicæ cõuersio nõ, præterquàm. est enim is morbus iumentorum proprius nõ hominũ. Simile mendum & alibi aliquoties in hoc autore occurrebat.

CAP. XLIII Vt bibãt cogẽdæ exonerãdæue sunt.) Melius, exorandæue. hoc est, cogendæ sunt, nisi malis eblãditi ut bibãt. Notũ est, in Celtiberia singulas quadragenis milibus nummorum emi.) Lege, quadragenis millibus enixas. cum enim dixisset, quæstus ex ijs opima prædia exuperare, qui ferẽ ex fœtura solet fieri uberrimus, hoc subiecit exemplum.

CAP. XLV Sunt autores, ipsa complente decimũ mensem duos parere, nunc raro geminos) Hæc lectio nihili est, Plinius longe aliud scripsit. Sunt autores, ipso complente decimum mensem die parere. Gignunt raro geminos.

CAP. XLVIII. Hispania nigri uelleris præcipuas habet. Polentia iuxta alpes, Canusia rutili, quas Erythras uocant:

item Bætica ut Canusium furnas Tarentum ac pulliginis suæ, & succidis omnibus usus medicatus.) Facile agnoscas & hic eundem castigatorem. Sincera lectio est hæc. Hispania nigri uelleris præcipuas habet. Polentia iuxta alpes cani. Asia rutili, quas Erythreas uocant. item Bætica. Canusium fului, Tarentū & suæ pulliginis. Succidis omnibus usus medicatus. Quippe ahenis coquentium extractæ, indumentis usu ueniunt.) Et hinc se explicare nequiuerunt, etiam doctissimi uiri. Vetus ac sincera lectio. quippe ahenis polientium extracta, in tomenti usum ueniunt. Loquitur de lanarum purgamentis. est autem tomentum, culcitræ fartū. Martialis. Culcitra tomento quàm uiduata suo. & de tomento non de indumento accipiendum, alioqui satis indicant quæ sequuntur. Antiquis enim torus e stramento erat. Sicut uillosa, & etiam uentralia.) Coniunctio & superfluit. In templo M. Anci durasse.) Quid sibi uult hic M. Anci templum? aut quisnam fuit iste suppositius M. Ancus? Certo scio in Ro. historia neminem hominum aut deorum esse hoc nomine. Dicet aliquis, de Anco Martio accipiendum. at ex omni regum Ro. numero solum Romulum consecratū legimus. Sed quid ego his lectorē remoror, cū in promptu sit in archetypis uerū nomen in tēplo Sangi. Equidē demiror quòd hic Sangus tantopere ignotus fuerit recentioribus grammaticis, ut etiā in Liuiana historia uno atque altero loco in lanum sit demutatus. & est quidē unius numinis utrunque nomen, sed hæc Romana appellatio est, illa altera Sabina. Vehementer suspicor pro talibus castigationibus Aleriensi nos malam gratiā debere. nam huius primi opera typographi Ro. sunt usi. Vndulata uestis primo laudatissimis fuit.) Lege, è lautissimis. ac mox: Acu facere Idæi Phryges inuenerūt. Quid significat acu facere, latine sciētibus? Lego. Acu facere id (hoc est pingere. nam pictæ uestis mentio præcessit.) Phryges inuenerunt. Et sic habent antiqua exemplaria.

CAP. L. Mares quàm maxime simos, longis auriculis, infractisq; armis quàm uillosissimos probant.) Lege & distingue. Mares quàm maxime simos, longis auribus infractisq;, armis quàm uillosissimis, probant.

CAP. LII. Primus togati generis inuenit Fuluius Hirpinus.) Et hic & lib. 9 cap. 56. in antiquis exemplaribus cōstanter legitur Fuluius Lippinus.

CAP. LIIII. Mira solertia, uisco inungunt oculos, calceantq; imitatione uenantium tradunt.) Vetusti codices: uisco inungi, laqueisq; calceari. nam utroq; modo capiūtur. Sequēti uersu Cornelius superflue adiectus est. nam & hoc ex autoritate Mutiani narrat, quod nescio quis ad Cornelium autorē retulit. alioqui cum duo sint in indice Cornelij Valerianus & Celsus, Plinius cognomen adiecisset. Item sequenti uersu lege, nouam exultatione adorare, non noua exultatione mado rari.

CAP. LV. Vltima huius capitis dictio dilabidas est, non labili.

CAP. LVI. Damæ māsuescūt raro, cū fere iure dici non possint.) Cū Plinius hic per quā elegantē transitionē faciat ad reliqua animātia, ut uidere licet in manuscriptis, hoc modo: Hi (nempe lepores) māsuescunt raro, cum fert dici iure non possint. Cōpluta nanq; sunt nec placida nec fera &c. deinde quibus in teperijs agitatus deprauator lectionē mutandā putarit, ac damas hic inserendas, quamuis iam antè in alio genere recēsitas, nec hic ullo modo quadrātes. Et quasi hoc parū esset, titulū quoq; quē Plinius fecit De semiferis, ipse uertit De damis. Sic nobis h c uere literarius porcus bonos autores castigat. Et talia dissimulanter trāsilit Hermolaus, dū Aristotelem, dū Theophrastū, dū id genus alios cōtulit, dū Ro. editionē cū Veneta cōfert, nō paucis locis utrāq; ex æquo uitiatā, securus interim quidem ipsis Plinianis habeatur archetypis, quod tamē in primis curādū erat. quod nō illius insectādi causa dictū accipi uelim, cui perpauci in literis cōferri possunt, præferri fortassis nemo. sed ut appareat, hanc uiam succurrēdi ueterū monumentis, quam nos ingredimur, esse longe certissimā, si modo uiri docti negocium id quapar est cura ac religione tractandum suscipere non grauentur.

CAP. LVII. Quos censoriæ legis princeps, Q. Scaurus & M. in cōsulatu nō alio modo cœnis ademere quam cōchylia.) Vbi nā legitur istuc cōsulū par? mò ubi Q. Scaurus? deinde ubi sic loquūtur Latini scriptores, Q. Scaurus & M. & non potius, Q. & M. Scauri? Patēdū est & hic corruptā esse lectionē. Integra sic habet. quos cēsoriæ leges, princepsq; M. Scaurus in cōsolatu, hoc est cēsores, & ante eos Scaurus cōsul, cœnis. Sic enim dictū est hic princeps, quomodo apud Poëtam: Princeps ærata Tarchon secat æquora prora. id est, primus. Librarij ferè non aliter scribebant que cum unctionē quàm primæ literæ puncto postposito. id lector imperitus prænomen putauit. unde deprauandi occasio.

EX LIBRO IX CAP. VIII.

Delphinus nō tantum hominis amicū animal, uerū & musica arte mulcetur symphoniæ cantu.) Rectius: nō hominis tantū amicum animal, uerum & musicæ arti, in sc. Ex hominum manibus uescens, seteneq; se tractandū.) Lege, præbensq; se tractandum. Paulo pòst Amphilochi scribendum, nō Amphilochij, ἀμφιλόχι. Sunt autem in Epiro.

CAP. X. Et cooperta terrā, ac pauita corpore.) Melius, ac pauita pectore.

CAP. XIII. Ipsis in somno mugitus, unde nomē uituli accipiunt. Tenēt disciplinam.) Lege & distingue. unde nomē uituli. Accipiunt tamen disciplinam.

CAP. XV. Silurus grassatur ubicūq; est, omne animal appetēs, equos innatantes sæpe demergens, præcipue in Mœno Germaniæ amne prope Lisbou. & in Danubio. Mari extrahitur porculo marino simillimus.) Hoc loco nominatim recensentur pisces magnitudine insignes, non marini, sed fluuiorū, Nili, Rheni, Padi, Danubij, Boristhenis, Gangis. horum medio catalogo non satis apte inseritur marinus quidam piscis innominatus. sequenda igitur antiquorum codicum lectio, ut post Lisbou nouæ orationis initiū faciamus. Et in Danubio mario extrahitur, porculo marino simillimus. Is uulgo Italorū etiam nūc semilatino nomine moro appellatur, ob salsamēta illius notus, gustu aspectuq; porcinā salitā nonnihil referētia, Germanis Husio dictus, quasi ὗς, sicut mario καττὺς μαρῖνος.

CAP. XVI. Sunt & piscibus præstita in hac parte auguria.) Nostri codices melius. Sunt & in hac parte naturæ auguria, sunt piscibus præscita.

CAP. XVII. Inde aduectos Tib. Claudio principe Optatus Elipertius præf. classis, inter Ostiēsem & Campaniæ orā sparsos disseminauit.) Lego: Optatus è libertis, scilicet ipsius principis. notum est autem ex Tranquillo & Tacito quanta fuerint potentia liberti Cæsarum.

CAP. XVIII. His aquam acceptam ore remittunt. Quisquis hic ordinem mutauit, fecit sermonem ἀμφίβολον. Vetus ordo est hic, his aquam emittunt, acceptam ore.

CAP. XIX. Miratur Arcadia suum exocœtum.) Deest cōiunctio &. Commemoraro enim Verbani & Larij piscium miraculo, subijcit, Miratur & Arcadia. Nam stagna & amnes transeunt. Plerisque euidens ratio est.) Scribendum coniunctim. Nam in stagna & amnes transeundi plerisque euidens ratio est.

CAP. XXVII. Item miluos subitus summa maria.) Has uoces, item miluus, adiunximus fini præcedentis capitis, quas inde resectas nescio quis hic non suo loco assuit. Attollit cornua è mari sesquipedalia ferè, cornuta, quæ ab his nomen traxit.) Diuersa lectio antiquior, quam secuti sumus. Attollit è mari sesquipedanea fere cornua, quæ ab his nomen traxit. ut periphrasi usus, de uulgo nota loquens. alioqui superuacaneum uideri potest, de etymologia admonere in re tam clara. Si quis tamen illam alteram lectionem manult, fruatur.

CAP. XXIX. Terreni maiores quam pelagici.) Lege pelagij, πελάγιοι. Sic Græci lōge a littoribus dissita uocāt. nostri πελάγιοι altū. In fine capitis, liburnicarū ludēs imagine, scribēdū ex fide archetyporū, pro liburnicarum gaudēs imagine.

CAP. XXX. Simulq; eā descēdere in duo sentu catēna, nisi forte tristi. Id enim ibi cōstat rumore nauigantium humana calamitas in causa est.) Antiquior lectio. nisi forte tristi (id enim cōstat) omine nauigātiū, humana calamitas in causa est.

CAP. XXXIII. Nauigant ex his neritæ, præbentesq; concauā sibi partem, & alterā auræ opponentes, per summa æquorū uelificant.) Primum rectius legitur ueneriæ. Sūt enim conchæ nō gratæ modo Veneri, sed etiā cognatæ, ob cōmunem è mari originē. celebrisq; est eius deæ effigies, cōcham, atq; haud scio an ex hoc ipso genere, pede premens. deinde mirum quod non concauā partem auræ præbeat concha, sed diuersam, cū concaua sit uelificationi aptior. Sequenda igitur & hic uetera exēplaria. Nauigāt ex his ueneriæ, præbentesq; concauā sui partem & auræ opponentes, p. c. æ. u. Castigator non intelligens quid Latinis significet præbere se, & hunc locum corrupit, & supra præbēs se tractādum, in ferens se tract. deprauauit, quemadmodum illic annotauimus.

CAP. XXXIIII. Iam quidem in tota rerum natura dānosissimum uentri mare est.) Ventri superest, nec habebatur in archetypis manuscriptis.

CAP. XXXV. Animæ hominis periculo quæsita maxime placent.) Idem castigator nec hic sensit quæsita positum pro acquisita, proinde uitiauit ueterem lectionem: animæ hominis quæsita m. p. Ac mox: E tantis solis ardoribus, atque Indicis quoq; insulis petunt, & admodū paucis.) Sincera lectio atq; Indis quoq; in insulas petuntur, & admodū paucas. Nec aliter ferè Plinius hoc uerbo utitur, quamuis ubique studium fuit literatori nescio cui syntaxin temere mutare. Speciem uero inani inflatam.) Vetus lectio, speciem modo inani inflatam, modo, id est, tantummodo, frequens apud hunc scriptorem. Præcipuum custodiunt, pelago altius mersæ, quàm ut penetrent radij.) Tu scribe: quare præcipuum custodiunt pelagiæ, altius mersæ quàm ut penetrent radij.

De pelagijs piscibus suprà monui. Nam apud Græcos non est, nec apud barbaros inuentores eius aliud quàm margaritæ.) Lege addendo, Nam apud Græcos id nō est, ne apud barbaros quidem inuentores eius aliud quàm margaritæ. mox est, squamas assimulat, non assimilat, quod Gallicum idioma sapit. Enormes & feri colorisq; marmorei) Vetus lectio enormes ferè c q. m Lanciam eius omnem apparatumq; detractaus) Imò obtrectans. Gerebatq; auribus tum maxime) Scribe Gerebat cum maxime In primis elegās locutio, sed pertæse apud bonos autores, scribarum uel oscitātia uel peruersitate mutata. Vniones conuiuis ad sorbendum dedit.) Melius absorbendos dedit

CAP. XXXVI. Quia cum uita sua suceum eum euomunt) Sua superest. Fraudatam se protinus luxuria credat, nos indiligentiæ damnet.) Magis placet uetus lectio fraudatam profectò se luxuria credat, nosq; indiligentiæ damnet.

CAP. XXXVII. Capiuntur autem purpuræ paruulis rarisq; conchis textu, ueluti nassis in alto iactis. Inest ijs esca clausiles mordacesq; concharum, quales uidemus has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes appetunt eas purpuræ) Et hic locus pessime est a castigatoribus acceptus. Deprauationibus singillatim commonstrandis prolixior esse nolo collatio eas satis indicabit. Scribi deberi iuxta fidem archetyporum sic: Capiuntur autem purpuræ paruulis rarisq; textu ueluti nassis in alto iactis. Inest ijs esca, clusiles mordacesque conchæ ceu mitulos uidemus has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes appetunt purpuræ.

CAP. XXXIX. In conchyliata ueste cætera eadem sine buccino, præterq; ius temperaturæ. Aequè pro indiuiso humani potus excremento dimidia & medicamina addunt.) Hæc perobscura sunt, nec mirum cum sint deprauata. Legendum: præterq; ius temperatur aqua pro inuiso humani potus excremento dimidia & medicamina adduntur. Hoc est, præterquam quod buccinum detrahitur, etiam hoc interest, quod huic ius pro lotio aqua temperatur, & ex medicaminibus dimidium inditur eius, quod in purpuræ tinctura indi solet. Præter Plinius utitur pro præterea. id ubiq; fefellit castigatorem, qui exceptionem esse putabat.

CAP. XL. Sedalia sunt, nec habent fidem uitæ: iouatq; ludere impendio, & lusus geminare miscendo iterum, & ipsa adulterare adulteria naturæ.) Sincerior lectio Sedalia sunt è sine initia quod pulchre quadrat cum his uerbis, lusus geminare miscendo iterum.

CAP. XLIII. Glanus qui & glanis uocatur.) Castigatior lectio Cautius qui glanis uocatur. Nam sic præcedētibus pulchrè cohæret.

CAP. LI. Plani piscium quibus cauda nō obest aculeatiq; ut testudines & raiæ, in coitu superueniūt) Itane testudines inter planos pisces numerantur? Rectius Plani piscium quibus cauda non est, aculeatiq; ut testudines in coitu superueniunt, id est, testudinum modo. Spari, torpedo, squali) Sargi, non spari. Circa finem capitis est coalescit uulnus, non calleicit.

CAP. LIII. Postea usum tanti in extrema Italiæ petere Brundisium ostreas.) Rectius in extremam Italiam, familiari Plinio locutione

CAP. LVII. In cauernis aquas hebetes remanere) Vetus lectio, in cauernis aquas habentibus remanere

EX LIBRO X. CAP. III.

INgenitum est ei, testudines raptas frangere) Legendum ingenium est ei, id est, natura. Quarti generis est percnopterus, eadem moratur per lacus) Vetusta exēplaria percnopterus, eadem oripelargus Sequenti uersu ut quam uerberet coruus nihil erat necesse mutare in, utpote quam.

CAP. VIII. Traditum est, missas in sublime ibi excipere eos) Melius, missas in sublime sibi

CAP. IX. Acri ictu columbis potius) Vetus lectio acuti ictu colūbi potius ut intelligamus eam & leguminibus uesci præter reliquorū accipitrum morem: ad hoc rictum uix puto inueniri de ullis auibus, nedum de columbis.

CAP. XIX. Vncos ungues habētes omnino nō cōgregātur, & sibi quoq; prædantur) Lege & sibi quæq; prædantur

CAP. XXII. Scipio an Metellus uir consularis, an M. Sextius) Prius an superfluit. Is Scipio Metellus Pompeij Magni socer fuisse fertur

CAP. XXVIII. Et Cyrenaici Achorē) Legendū, & Elei Myiagron Attestatur nostris exemplaribus & Pausanias ibidem, qua litatum est illi die, non postquā litatum est illi deo

CAP. XXXIII. Madefactū mul aqua pēnis puluerē spargūt) Lege madefactę multa aqua. In genere etiā ripariarum est) Antiqua lectio In genere parrarū est Parrarū & Horatius meminit tāquā inauspicatarū. Impios parræ recinentis omen Ducat. Eadē iā pauore libera, ac materna uocante cura.) Rectius Eadē in pauore libera ac materna uacans cura Nō enim narrat quid perdix facere soleat abducto per dolū à nidis aucupe (nam tūc uolatu se proripit) sed quo ingenio aduersus illum alioqui utatur, cum aut non habet pullos: aut longe alio loco habet.

CAP. XL. Caprimulgi appellantur grandiores merulæ aspectu) Lege grandioris. Hæc minutiora pigeret annotare, nisi animaduertissem omnibus insoleuisse editionibus.

CAP. XLII. Super omnia humanas uoces reddit psittaci, & quidē termocinātes India autem hāc mittit, Psittacē uocāt) Legendū, psittaci quidē etiā termocinātes: ita hæc uerba, super omnia humanas uoces reddit, ad præcedentia referuntur præterea legendum, sittacen uocat & ita adhuc nonnullis barbaris nominatur. nam quod ad terminationes attinet, altera Greca est, Latina altera, neutra barbara. Vltimorū hoc capitis uerborū uera lectio est, ac cibis blādiēti, nō ad ciues, sensus est apertus. Quin & proxime sequētis cap. extrema uerba deprauatæ legūtur quę potuto sufficeret pro, quārū potuto suf.

CAP. XLIII. Hunc siue æmulatione incitatus mānceps.) Nihilo deterius habuit pristina lectio, æmulatione incitatus & plena erat locutio etiam absq; participio.

CAP. XLIX. Venerūt in Italiā Bebriacēses bellis ciuilibus trās Padū externę & nouę aues (ita enim adhuc uocātur) turdorū specie) Quibus nā bellis ciuilibus? nam plura fuerunt diuersis tēporibus. Deinde si Bebriacenses uocabantur, uerba per parenthesim interiecta, post hanc uocem Bebriacenses statim subijci debuerant. Præclare aduerterunt hic quoq; nostra exemplaria, ubi sic legitur. Venere in Italiam Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padum & nouæ aues (ita enim adhuc uocantur) turdorum specie, &c Loquitur de bello ciuili Othoniano, quod ob cladem ad Bebriacum Galliæ Cisalpinæ oppidum, Bebriacense nominat. & externæ uerbum est superuacaneum, insertum castigatoris adiectum. is qui is quis fuit, non sentiens & pro etiam dictum, putauit aliquid deesse. Cæterū aues ipsæ nouæ appellatæ sunt cum recens aduenissent, ac deinde ea appellatio mansit, etiam post multos annos ab earum aduētu id quod satis indicare poterat uel titulus capitis, De nouis auibus. Sic enim & hic & in primo libro constanter habetur in manuscript. uoluminib.

CAP. L. Gallinaceos quoq; pascendi lacte addito cibis.) Non multum fortasse refert, attamen antiqua scriptura est, lacte madidis cibis

CAP. LV. Liuia Augusta) Vetus lectio, Iulia Augusta. Nec erat mutanda. nam tametsi hæc ipsa gentilitio nomine Liuia primum dicta est, tamen iam natu grandior, ut marito tam honorifica appellatione æquaretur, Augusta consalutata, & peræquè honoris gratia in gentē Iuliam adscita, Iulia Augusta uocari cœpit, relicto priore nomine quemadmodum ex Tacito discere licet. Nec aliter legitur in omnibus emēdatis autorū monumētis, dūtaxat quoties Augustę cognomē additur.

CAP. LX. Nec alias in pluribus tanta fœcunditas, maior tamen paruis) Legendum: nec alia plures ē parit quam melancoryphus Tanto fœcunditas maior paruis

CAP. LXI. Cui membrana ceu pennæ.) Melius, cui & membranaceæ pinnæ uti.

CAP. LXIII. Ea de causa ingrediuntur in conceptu.) Melius quadrabit si legas in coitu, ut est in manu scriptis. Vidisse Olympia prægnantem equam Hecrandis Thessali inuenimus.) Scribo, prægnantem Echecratidis.

CAP. LXIIII. Ex omnibus quæ perfectos fœtus, uel tātos & innumerosos edunt) Lege ex omnibus quę perfectos fœtus, sues tantum & numerosos edunt.

CAP. LXX. Qui ob id coguntur in nassas) Lege, quæ ideo conijciuntur in nassas.

CAP. LXXIII. Orygem perpetuo sitientem Africa generat, ex natura loci potu carentem cum mirabili modo adremedia sitientium) Germana lectio Orygem perpetuo sitientia Africæ generant, & natura loci potu carētem, mirabili modo ad remedia. Sequenti uersu ubi legitur, saluberrimi liquoris haustu uesicis dele haustu.

CAP. LXXIIII. Vulpes & nilus angues & mustelæ & sues) Codices antiqui melius, Vulpes & Nili angues: mustelæ & sues. Componit enim animalium paria inter se dissidentium. De aspide miraculum à Phylarcho traditur Is enim autor est, &c) Vetus lectio De aspide miraculum Phylarcho reddatur. Vult enim Plinius fidem rei quam narrat penes autorem Phylarchum esse Id cum non intelligeret castigator, homo crassæ Mineruæ, more suo castigauit, hoc est, mutauit in deterius.

EX LIBRO XI. CAP. VII.

NIgra crusta est prima, saporis amari) Lege, Comosis crusta est prima. Explanat enim has uoces, comosin, pissoceron, propolin ac primo comosin.

CAP. X. Apprehensis ponduscule lapillis se librant.) Melius, apprehensi ponduscule lapilli se librant.

CAP. XI. Fucus acceptus alis in alueum traiectus.) Scribo, reiectus.

CAP. XII. Itaq; eſt prima) Lego pro cum, tum, hoc eſt, Vergiliarum exortu.

CAP. XIII. Qua feruoris ipſius ſpuma cõcreſcit.) Scribe quæ, uidelicet membrana. nam ſi ſpuma nominatiuus non ablatiuus eſſet, in quam dixiſſet, potius quàm qua.

CAP. XIIII. Cõtra copia ignauiam affert. Maciem mel le non erithace paſcunt) Nõ leue erratum. Lege, ac iam melle non erithace paſcunt: ut ſit ſenſus, ſi copia mellis adſit, faſtidiri erithacen in cibo ab apibus. Et mox error errorem peperit. Quia deprauato, ac iam, in Maciem, nõ belle cohæret, Ergo diligentiores pro una uoce Ergo, ſuppoſitæ ſunt tres, Qui autem ſunt. Mox, Dies ſtatus inchoandi melius quàm, ſtatutus. In fine capitis pro non alia ſuauitas uſuſq; , repoſuimus, non alia ſuauitas uſq;.

CAP. XV. Aptiſsimum in æſtimatione è thymo) Vetus lectio, Aptiſsimum exiſtimatur è thymo. & ſequẽti uerſu pro, cum ſit, quod ſit. Sequens probatio ut ſit odoratum & dulce, reglutinoſum) Quid hoc uerbi eſt reglutinoſum? Reſtituimus odoratum, ex dulci acre, glutinoſum.

CAP. XVI. Aequitas etiam in eis obſtringitur) Lege addendo uoculam. Aequitas quidem etiam in eis obſtringitur, nec caret ſua elegantia particula Quidem. Sicut ſequenti uerſu temerarie fecit qui detraxit uocem Ergo, ſcribens in primis præcipitur, pro inprimis ergo præcipitur. Nam ubi in cubauere, fauos humidos faciunt.) Antiqui codices, Nam niſi incubauere ut quod præcedit ad opera, non de mellificio, ſed de prolificatione intelligatur, quæ incubatu fit. Tertio inde uerſu adde uerbum exiſtimatię ulceribus aptiſſimum exiſtimatur. Quam probabilem aliàs ſententiã fucorum euẽtus coarguit.) Prouentus, non euentus.

CAP. XVII. Cum procedit, unà eſt totum examen circa eum conglobatur.) In uetuſtis codicibus aliter legitur ac diſtinguitur. Cũ procedit, unà eſt totum examen, circaq; eũ conglobatur. Belliſ uero quod mox aſsidui cuſtodes autoritatis, neſcio quis deprauauit in, aſsidua cuſtodientes autoritate.

Apparatus indicio diem tempeſtiuũ eligentiũ) Lego, apparatus indice, nempe murmure, quod nomen proxime præceſſit. Si quà laſſatas deficit, aut forte aberrauit, odore proſequuntur) Verior lectio. Si qua laſſata def. a. f. a. odore perſequitur nam laſſari & aberrare in regem cõpetere non poteſt.

Sedere in ore infantis Platonis, tunc etiam ſuauitatem illã prædulcis eloquij portendentes) Vt uerior ita multo elegantior uetus lectio: Sedere in ore infantis tum etiã Platonis, ſuauitatem &c. & continenter. Sedere in caſtris ducis Druſi Imperatoris, tunc proſperrime pugnatũ) Lege in caſtris Druſi Imp. cum proſp. pug. & circa finem cap. alterutra pars, quæ ſuis non, quem ſuis. & ſequenti uerſu maxime rixaſia cõuehẽdis floribus exorta. non, Maxima rixa & in c. f. e.

CAP. XVIII. Aliqui non niſi in tantum adacto inteſtinum ſæpe aſſequatur) Vetus lectio ut inteſtini quippiam ſequatur. ſequenti uerſu redundabat, dein. Adrepentesq; foribus opertas inſtauratab hoc ſpatio prouolant.) Reſtituimus ex fide ueterum codicum adrepentesq; foribus per eas ſufflãt ad hoc prouolãt. hoc eſt: ad flatum ranarũ prouolãt apes.

CAP. XIX. Papilio etiam ignauus & inhonoratus, luminibus accenſis aduolans.) Adde uoculam hic, papilio etiã hic. quod nõ de quouis papilione loquatur & aduolitans frequẽtatiua forma legendũ ſed grauius et cæt. mox ſequitur, utpote nõ ſimplex. Filis etiã araneus, quacunq; inceſſerit, alarum maxime lanugines obtexit. nõ enim de araneo loquitur, ſed tertium nocendi modum papilionis narrat: filis etiam araneoſa, quacunq; inceſsit, alarum maxime lanugine obtexit.

CAP. XXII. Prima eas retorquere rurſusq; texere inuenit.) Veteres codices. retorquere rurſusq; texere.

CAP. XXIII. Hanc ab his quoq; cogi ſubigiq;.) Quoq; redundat, ſicut antepenultimo uerſu duę dictiones, more ceteræ quæ cera ex poſtremis ſyllabis uerbi lenteſcere nata eſt. Et primam dictionem huius capitis quæ eſt Bombyces, mutatis poſtremis literis perperã aſſuerunt. ſeni uigeſimiſecundi capitis, ubi non minus grauiter quàm argute dictũ ſit, ut denudet fœminas ueſtis: ac ſi dicas nihil abſurdius fieri poſſe, quàm cum ueſtis ad tegendum partes quibus pudor debetur inuenta, eadem ad nudandum eas adhibeatur pellucida: quæ argutior erit ſi dicas ueſtis bombycina, ac non ſimpliciter ueſtis.

Nec pudorit has ueſtes etiã uiros leuitate uſurpare, propter onera æſtiua.) Itane hæ ueſtes propter onera uſurpantur, ac non magis propter leuitatẽ? Verior lectio. Nec pudorit has ueſtes uſurpare etiam uiros, leuitatem propter æſtiuam. Primum fœminarum laſciuia hæc uſa eſt, quæ gauderent nuditatem ſuã per eas ſpectari. Deinde uiri quoque uſurpare cœperunt, ob delicatam leuitatem æſtati conuenientem.

CAP. XXIIII. Circinato adnectens.) Hoc adiectiuum nomen ſubſtantiuum poſuit: & habetur ſane in manuſcriptis: circinato orbe adnectens. circinatũ uocat tam abſolutum, ut circino ductus uideri poſsit. Derelicto laxo prætextu ſummaparte.) In his quidẽ uerbis nullũ cõmodũ ſenſum uideo. Quod ſi legas ut in noſtris archetypis habetur: derelicta laſſo prætenti ſumma parte ſenſus erit, prætentæ telæ ſummã partẽ imperfectã præ laſsitudine ab araneo derelictã ubi arbitrari licet, legendũ eſt, nõ liceat. Pariũt aũt oua ea in telas expãſa, quia ſaliũt.) Pro expanſa lege, & ſparſa. Ideo ſparſa, quia ſaliũt. Pariũt aũt trecẽtos. Repoſuimus: pariũt aũt & tricenos.

CAP. XXVIII. In Thraciæ partibus iuxta Olynthũ.) Vetus lectio, in Thracia iuxta Olynthũ. Quod in hoc annotam, ne indocti qui ſic loqui ſolent, exemplum apud Plinium inueniri iactent.

CAP. XXIX. Iidem quippe noctibus nõ uolare eas propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab iis tranſiri, continuata plurium dierum profectione. Quod maxime miremur, famẽ quoq;, quam propter externa pabula petiere, ſciunt imminere) Non obſcurum erit ex collatione, quãto & hic antiqua lectio ſit incorruptior. Iidem quippe nec uolare eas noctibus propter frigora tradiderũt, ignari etiam longinqua maria ab iis tranſiri, cõtinuata pluriũ dierũ (quod maxime miremur) fame quoque, quam propter externa pabula petere ſciunt. Italiam ex Africa magna cohorte infeſtãt.) Scribo, Italiam ex Africa maxime coortæ infeſtant.

CAP. XXXII. Multa autem inſecta & aliter naſcitur, atque aſilus in primis ex rore) Aſilus nec eſt in emendatis exemplaribus, nec alioqui hic locum habere poteſt, ubi de papilionibus fit mentio, non de aſilis. Sequenti uerſu eſt, inde porrigitur uermiculus, non oritur.

CAP. XXXVII. Alij præfixa his pila cuſpidãt.) Malim ut uetus: alij præfixa haſtilia cuſpidant: præcedit enim cornibus. Oculos unicolores nulli, cum candore omnibus medruſculo differentes) Vetus lectio melior: Oculus unicolor nulli, cũ candore omnibus medius color differens. Ardẽt, intendũtur, humectantur, cohibentur) Legi debet humectãt, conniuent. Ab iiſdem qui altero lumine orbi naſcerentur, Coclites uocãtur quis parui utrinque ocelli, Luciní iniuriæ cognomen habuere) Locus eſt fœde corruptus. Exemplaria manuſcripta habent. Ab iiſdem qui altero lumine orbi naſcerentur, Coclites uocabantur qui paruis utriſq;, Ocellæ Luſcini iniuriæ cognomen habuere. Vt hoc interſit inter Luſcinũ & Coclitẽ, quòd hic ſit uno oculus natus, ille per uim eluſcatus. Porrò Coclitem eo modo opici ex Cyclope detorſerunt, quo ex Ganymede Catamitum. Fuerunt autem Coclites Horatiorum genus, ſicut Seruiliorum Ocellæ, Fabriciorum Luſcini, Pompeiorum Strabones, Papiriorum atque Aeliorum Pęti.

Bobus bis mutantur) Vetus lectio: Boues bimi mutant.

Setis intus os hirtum, & linguam etiam appellatam.) Lege, & linguam etiam ac palatum.

CAP. XXXIX. Quæ uero ratio crocodilis, ſi non cruori, ſed duritiæ tergoris tribuatur & ſolertia) Lectio ſanè inepta, caſtigãda ad exẽplaria uetera ſic: Cen uero nõ crocodilis duritia tergoris tribuatur & ſolertia. Coarguit enim hoc exẽplo quorundã opinionẽ, qui ſubtilitatem animi cõſtare cute opertimentisq; corporũ putabant. Velut languidiores cum meſtrui curſus ſtetere) Legẽdũ, ut & lanugines oris e m. c. ſ.

CAP. XL. Primogeniti in quaq; parte ſues primas premunt, & ſi eſcæ ſunt faucibus proximæ) Prodigioſa deprauatio, cũ à Plinio ſcriptũ ſit. Primis genitis in quoq; partu ſues primas præbent: eæ ſunt faucibus proximæ, ſcilicet mammæ.

CAP. XLI. Tenuiſſimum camelis, mox equabus) Manuſcripti codices habent equis, nuſquam obſeruantes recentiorum exceptionem de ablatiuo in filiabus, equabus, aſinabus. Sicut & ſuprà 40. cap. Aſinis à fœtu dolent, nõ Aſini. Idẽ animaduerti & in Liuianis exemplaribus.

CAP. XLII. Duobus alpes generibus pabula ſua approbant, Dalmatiæ Docleatem mittunt. Centronum terræ Natuſicum) Vetus lectio, Dalmaticæ Docleatem mittunt, Ceutronicæ Vatuſicum. Dalmaticas uocat iuga a Carnis ad Dalmatas uſque peruenientia.

CAP. XLV. Sinuaut ẽ crura his obliqua, humani poplitis modo) Pollicis, non poplitis. Qua perfoſſa, ceu uinculis, ſpiritus fugit) Legendum, ceu iugulo, ſcilicet perfoſſo.

CAP. XLVI. Leo etiãnũ tortuoſos.) Scribo tortuoſius.

CAP. XLVII. Confirmant & apodas habere, nycterin & drepanin, in eis quæ rariſſime apparent) Nycterin pro rara nõ agnoſco, quæ Græcis ueſpertilionẽ ſonat, uolucrẽ potius quàm auẽ, raræ aui rarũ nomẽ magis cõuenit, quẽadmodũ habet antiqua ſcriptura, & apodas habere, & ocen & drepanin.

CAP. LI. Hinc tot cãtib & modulis flexiones) Antiqua lectio potior hinc tot cantus & moduli flexionesq;.

CAP. LIII. Qui uenena ſerpẽtũ ſuctu e corporib. exigerẽt.) Melius, corporibus eximerent. Scythæ ſagittarum ungunt aciẽ.) Vetus lectio, Scythæ ſagittas tingunt.

EX LIBRO XII. CAP. IIII.

VNam quam peculiarius Virgilius celebrauit ebenum.) Rectius manuſcripta uolumina. Vnam è peculiaribus Indiæ

Indiæ Virg. celebrauit ebenum.

CAP. V. Quorũ pondera adeo in terrã curuantur, ut anno ſ.1.) Incorruptiora exemplaria quorum imi adeo &c.

CAP. VI. Quo ſapientiores Indorum uiuunt.) Lege, ſapientes, id eſt philoſophi.

CAP. IX. Facilius hoc & cruſtoſius amariusq́, & gummoſum.) Lege addendo iuxta fidem ueterũ codicũ. Facilius hoc & cruſtoſius amariusq. ,at Iudicum humidius & gummoſum. Ibidem legitur, in libras X terni, non X tantum.

CAP. XIII. Vt alij exiſtimauere frutice uenoſo.) Exemplaria noſtra quæ ob uetuſtatem ſequimur, habent, frutice myrtuoſo. Quod neſcio cur debuerit magis abſurdum uideri, quàm gummoſus & ſimiles Plinianæ uoces.

CAP. XIIII. Græci ſtagoniã & atomum tali modo appellant: minorẽ autem Arabiam.) Imò orobiam à magnitudine [illegible], hoc eſt erui. Vltimo huius capitis uerſu lege: potius quàm in micas frietur.

CAP. XVI. Faciliме autẽ adulteratur Indica myrrha.) Scribo, fallacisſime autem adulteratur.

CAP. XVIII. Petiti terũ aſtruxerunt.) aſſeuerãt, non aſtr.

CAP. XIX. Reuehunt uitrea & ænea.) Melius, & ahena. Sterilior imbre, ſeu duæ naturæ.) Vetuſti codices ſterilior imbre, cæduæ naturæ. & mox illic legitur, uenia cædendi, nõ metendi. Deinde ſolte germina diſcerni.) Cremia, nõ germina, quæ uox uel ex pſalmographo nota eſſe poterat.

CAP. XX. Per Nabathæos Troglodytasq́, confines, qui conſidere ex Nabathæis.) Vetus lectio per Nabathæos Troglodytas, qui conſidere ex Nabathæis. Vt intelligamus coloniã à Nabathæis negociatoribus in Troglodyticen deductã.

CAP. XXIII. Eadem quæcunque ſit aſpalatho.) Lege, eandem quæ ſit aſpalatho.

CAP. XXV. Maxime probatur quod ante ſemel fluxit.) Melius uetus exemplar, Maxime probatur quod ante ſemen fluxit, id eſt, antequam ſemen prolatum ſit. Paulò poſt illic legitur: Exit & in Pamphylia, ſed aridior non acrior.

EX LIBRO XIII. CAP. I

PRimumque id ſcire conuenit, mutata autoritate ad pelius tranſiſſe gloriam.) Syncera lectio, mutatam autoritatem, & Sæpius tranſiſſe gloriam.

CAP. III. Veſtes prolongant tẽpus.) Antiqui codices: Veſtes prorogant tempus. Summa cõmendatio eorũ, ut tranſeuntem fœminam odor inuitet, etiam aliud agẽtem.) Magis placet quod in iiſdem codicibus habetur, ut tranſeuntẽ fœminã odor inuitet etiam aliud agentes. Neque enim uſqueadeo corrupti fuerunt Romanorum mores, ut frequẽtior eſſet uiris quàm fœminis unguẽtorum uſus ac mox. Sed quoſdam craſsitudo maxime delectat, idipſum approbantes.) Illic eſt, ſpiſſum appellantes, non idipſum approbantes. Atq. Caium principem ſolitum lauari.) Lege, atq. Caium principem ſolia temperari, ſcilicet iuſsiſſe. Vtinamq. dicere poſſemus, quis primus instituiſſet iſta, nimirum hac mercede orbem terrarũ corruptæ deuicere aquilæ.) Duas uoculas, ita eſt, quibus perquam eleganter Plinius utitur, ſcribarum ſiue potius caſtigatorũ temeritas deprauauit in, iſta. Sic enim ſcribitur ac diſtinguitur in emẽdatis uoluminibus. Vtinamq. dicere poſſemus, quis primus inſtituiſſet. Ita eſt nimirum hac mercede corruptæ terrarum orbẽ deuicere aquilæ. Sic libr. 7 capi. 40 dixit, Ita eſt profecto, alius de alio iudicat dies. Item lib. 18 cap. 6. Itaque eſt profecto, opera non impenſa cultura conſtat. Præterea lib. 24 cap. 1 Ita eſt profecto, magnitudo populi Rom. perdidit ritus, uincendoq. uicti ſumus.

CAP. IIII. Genera earũ plurima & prima fruticẽ non excedentia ſterilem hanc, alibi & ipſum fertilem, breuemq́, ramis obiti umbra foliorum.) Emendata lectio ſterilem hunc, alibi & ipſum fertilem breuiq. ramorũ orbe folioſum, qui error tã craſſus eſt, ut mirũ ſit à nemine deprehẽſum. Præterea cæſum à dorſo puluinato, & in aluo media fiſſura pleriſq; umbilicatum.) Repoſuimus ex manuſcriptis. Præterea cæſum à dorſo puluinata fiſſura, & in aluo media pleriſque umbilicatum. Quod erat prius, pomis refertam.) Pro his uerbis longe alia ſunt in antiquis uoluminibus, nempe hæc. eratq. cum hæc proderem fertilis.

CAP. VII. Certoq. eam ſugit alienus humor, qui aluum omnem rigat.) Lege qui aliam omnem rigat.

CAP. XI. Neque ad alios uſus illis, quàm funibus Rex Antigonus in naualibus uius eſt rebus, nondum ſparto communicato.) Sincera lectio. Nec alijs uſus eſt quàm inde funibus Rex Antigonus in naualibus rebus, n. ſ. e.

CAP. XII. Quæ potuit eſſe ſegminibus utrinq, amputatis.) Scribo teſegminibus. Minus ſorbet Politur & charta magis, ut ſplendeat.) Lege & diſtingue: Minus ſorbet politura charta magis ſplendet. Deprehenditur & lentigo oculis ſed medijs inſerto glutinamẽtis ceu tenia iunco papyri bibulo, ibi uix litera fundente ſe.) Voluminum ueterũ emendatior lectio, ſed inſerta medijs glutinamentis tenia, fungo papyri bibula, uix niſi litera fundente ſe. Nam fabrili à gummi cõmiſſuræ fragiles ſunt.) In iiſdem codicibus melius eſt. Nam fabrile gummisque fragilia ſunt. Fabrile uidelicet glutinum, & gummis genitiuus eſt à gummi, [illegible] Minimũ hunc modũ integerit.) Lege, minimũ hoc modo intergerij.

CAP. XIII. Quod eo magis miror, ſi etiamnum Homero cõdente Aegyptus nõ erat. At cur ſi iam hic erat uſus, in plumbeis linteisq. uoluminibus ſcriptitatũ conſtet? Cur & Homerus in ipſa illa Lycia Bellerophõti, codicillos datos nõ epiſtolas prodidit?) Hic tenebrio neſcio quis aliquot uoces ex 11. cap. repetitas, ſed deprauate, infulſiſſe auſus eſt. nam uetuſta exemplaria omnia tantum habent. Q. e. m. m. ſ. e. H. c. Ae. non erat aut cur ſi iam hic erat uſus in ipſa illa L. B. &c.) Agnoſcis erudite lector Plinianum orationis fluxum, nullam interpolatoris operam deſiderantem ὁ impudentiam.

CAP. XV. Interijt nuper incendio quam Cethegus decedens libris quatuordecim permutauerat.) Verus lectio Interijt nuper incẽdio à Cethegis deſcẽdẽs, H-S. XIIII permutata. A Nomio Tiberij Cæſaris liberto.) Lege addendo Item à Nomio, nã duas recenſet ampliſsimas, Ptolemęi unã, alteram Nomij. Operimẽto conchylij & laminæ per mediã ueſtitã fuiſſe.) Pro peſsima opera malam gratiam meritus eſt, quiſquis hic Pliniana uerba, aliquot de ſuo addius, interpolare nõ eſt ueritus. Nam ſincera ſcriptura tantũ habet. operimento laminæ ueſtita, quemadmodum lateritij parietes ornatus cauſa marmoreis cruſtis ueſtiuntur. Nutriuntur optime ſplendeſcuntq., manuq. ſicca fricantur ab alienis maxime nec à baculis læduntur, ut in his genitæ.) O belle tractatum Plinium. Vide obſecro lector, quantũ hęc à germana lectione diſcrepent, quæ talis eſt, Nutriũtur optime ſplendeſcuntq. manu ſicca fricatæ à balineis maxime nec à uinis læduntur, ut his genitæ.

CAP. XVIII. Totumq; abire in lacum.) In altum, non in lacum.

CAP. XIX. Punicum malum cognomen ſibi uendicat.) Lege, cognomine ſibi uendicat.

CAP. XXI. Semine colore & ſpecie foris.) farris, non foris.

CAP. XXIIII. Vtilitas herboſa ergo, & eo lætior ſatietas, quòd perquam modico pingueſcunt & quadrupedia.) Exemplaria uetera. Vtilitas quæ etiuo, ſed ocyor ſatietas. perquam modico pingueſcente quadrupede. Obiterq. inter ordines allium capeſſere fertile eſt.) Lege, allium & cepe ſeri fertile eſt.

CAP. XXV. Vix ut reſpicere è nam tutum ſit.) Proſpicere, non reſpicere.

EX LIBRO XIIII. CAP. I

SVbdiales inambulationes umbroſis operculis opacat.) Sincera lectio, umbroſis pergulis ut eſt uidere in emendatis manuſcriptis.

CAP. II. Vua tam parua, ut niſi pinguiſsimo ſolo coalere non poſsit.) Rectius, colere nõ poſsit. In neglecto ſolo moroſa, pingui putreſcit, gracili omnino nõ prouenit.) Legẽdũ, In eligendo ſolo moroſa. Moroſam in eligendo ideo dicit, quòd ei nec pingue nec gracile ſatis cõueniat. Tuncq. Albanum uinum æmulãtur.) Reſtituimus ex uetuſtis codicibus Albano uino æm. Sic Martialis Aemula Baianis Altini littora uillis. locutione à Græcis accepta, [illegible] Leuius hoc uideri poterat, niſi in his leuibus tam ſæpe ſcribæ ludere ſibi permittant. Moerica contra omnes ictus firmiſsima.) Veteres libri, contra omne ſidus ſit.

CAP. III. Et coronaria naturæ luſu ſtephanitis.) Scribo, coronario naturæ luſu.

CAP. IIII. Cum C. Gracchus tribunus plebis ſeditionibus agitatis interemptus.) Latinius noſtra exemplaria, plebem ſeditionibus agitans. Raro quippe adhuc fuere, nec niſi inportatis ſingulis ſeſtis milia nummûm.) Vetus lectio, nec niſi in neporatu.

CAP. VI. Pucino retulit acceptos non aquoſo.) Lego, pucino retulit acceptos, non alio uſa. Cum eadẽ uitis aliud alijs locis pullulet.) Maluimus & hic noſtros manuſcriptos ſequi, in quibus eſt, aliud alijs locis polleat.

CAP. VII. Nec Cymoliti per ſe gratia.) Noſtri ueteres codices Tmoliti habent, cuius & apud Græcos ſit mentio. Cæſarem non aliud potaturum.) Scribo, potutum.

CAP. XIII. Interfectam fuiſſe a marito.) Scribo ad exemplar uetus, interfectam fuſte à marito, atteſtante Gellio. Aromaticis delectatos.) Lege Aromatite id eſt quod nunc Hippocratis uocant, cuius inuentũ uideri uolunt.

CAP. XIIII. Sic quoq. diu tranſmarina fuerunt in autoritate ad atauos uſque noſtros, etiã falerno iam reperto, ſicut apparet ex illo comico uerſu Anaxipolis Thaſij: Quinq. Thaſij uini inde depromam, Falerni bina.) Quid ego audio, Anaxipolim Thaſium Latinos uerſus ſcriptitaſſe? an forte græce quidem ſcripſit, ſed togatas fabulas alioqui inepte citatur teſtis, ubi agitur de autoritate quæ fuit uinis in Vrbe atq. Italia.

Subijciam

Subijciam & hic ueterem lectionem quo magis appareat depravatio. Sic quoq; postea diu transmarina in autoritate fuerunt, & ad auos usq; nostros quin & falerno iam reperto, sicut apparet ex illo comico uersu, Quinque Thasij &c. Neque enim ratio temporum patitur ut legamus ad atauos, de uinis quæ post Opimium consulē in precio fuerunt. Millia cadorum congiorum) Lege, cadorum congiariorum, id est, qui cōgium caperent. Sequenti uersu est C. Sentius, non Census.

Hortēsius super decem cados hæredi reliquit.) Non uideo cur hoc magnum uideri debeat, cum Lucullo eiusdem uini plusquam C. M. cadorū fuisse suprà in hoc ipso capite scriptū sit. uerior est dubio procul manuscripta lectio X. M. cadorum quod scribe hoc modo scribere solent X̄ inde lapsus occasio.

CAP. XV. Quid n[?] Et Cæsar dictator triumphi sui cœna uini falerni amphoras C. Chij cados C. in cōuiuia distribuit.) Conuiuia hic uocat certum conuiuarum numerū unà discumbentium qui ferè intra Musarum numerum cōsistebat, iuxta tritum illud prouerbium Septem conuiuium, nouem conuicium. Quare nimio plus essent centum cadi uel Cyclopum conuiuio. Itaq; malui antiquam scripturā sequi. Quid, non & C. d. r. f. c. u. f. amphoras, Chij cados, in cōuiuia distribuit, id est in singula conuiuia singulos cados singulasq; amphoras.

CAP. XVI. Fit & è pom^{is}.) Melius, Fiunt & è pomis ac mox primumq; è palmis, non, proximumq; ex è pal. Myrtitē Cato quemadmodum fecerit, hoc paulò pòst indicabimus.) Melius, Myrtitē Cato quemadmodū fieri docuerit, mox paulò indicabimus. Ex cæteris herbis colatis) colatis, redundat. Qualem & redolent salicum Patauinorum in palustribus uindemiæ) Lege, qualem & salicum redolent Patauinorum in palustribus uindemiæ.

CAP. XVII. Adeò nihil intentatū in uita fuit.) Elegantius dabitur casu, adeò nihil inueniatum uitæ fuit.

CAP. XVIII. Aspendios dānata à feris.) Dānata aris, lege. ἀσπένδειν enim libare significat. Aegyptus & ecbolinā habet abortiuos facientem.) Vetus, Aeg. & ecbolada habet, abortiuos facientem. Sic & maris naufragio.) Rectius, mari naufragato.

CAP. XIX. Prolibare dijs nefastū habetur uino.) Rectius in uetustis codicibus scribitur uina, sicut tertio abhinc uersu, polluta & Græca. Præcepta tradiderint.) Præcepta condiderint, est in ueteribus, idq; non ineleganter, ut nihil opus fuerit mutare. Anni prioris uina nonnunquā fece acetóue cōdiunt.) Vetus lectio. Nonnunquam prioris uini fece acetóue condiunt.

CAP. XX. Iterum spōte feruere: qua calamitate cū deferbuit deperit sapor.) Cū deferbuit, uoces sunt superuacaneæ, & ab interprete primū adiectæ. Acor aut fumidum uirus, aut picis adustio.) Lege, picis autē adustio. nam superiora resinæ uitia sunt, hoc picis. Asia picē Indicā maxime probat, Græcia Piericā.) Non Indicā. quod absurdū erat, sed Ideam ab Ida celeberrimo Troadis monte, attestante etiam Theophrasto.

CAP. XXI. Sic coopercula doliorum medicanda.) Imò opercula error natus ex geminatione literarum.

CAP. XXII. Postera die ex ore halitus fœtidi.) Veteres codices diserte habēt halitus cadi, ut intelligamus eos nimia temulentia cadū olere. Cū priorē diē quotidie perdant, imò uerò & uenientē.) Nihilo deterior erat uetus lectio illi uerò & uenientem. L. Pisonē urbis Romæ curatorē ab eo delectū.) Sincerior lectio extat in antiquis uoluminibus, L. Pisonē urbis Ro. curæ ab eo delectū. hoc est, ad curā. Præfectus urbis creatus est, nō curator. & præfecturā circumloqui libuit.

EX LIBRO XV. CAP. I.

OLeam Theophrastus celeberrimus è Græcorū autorib⁹.) Moderatius Plinius, Theophrastus è celeberrimis Græcorum autoribus. M. Seruius T. F. æuil. seculis.) Antiqua scriptura, M. Seius L. F. Certe Seruius prenomē est nō nomē. Nec desiderare rastros, aut falcē ullam, aut curā.) Elegantius uetus. Nec desiderare rastros aut falces, ulla ue curam.

CAP. III. Has enim ocyssime occupat æstas quia sunt tenerrimæ, & amurca cogit decidere.) Vera lectio. Has enim ocyssime occupatas, quia sunt tenerrimæ, amurca cogit decidere. Cum omni hora oleū decrescat.) Lege omni mora.

CAP. V. Quam earum in his locis optimam esse dicant.) Veteres codices. Quam earum finitimis locis o. e. d. nec erat opus mutare.

CAP. VI. Præterea conchas & plumbeas cortinas aere uitari.) Vitiata lectio est: restituimus iuxta fidem archetyporū sic, præterea in cōchas & plumbeas cortinas. ære uitari refertur enim ad decapulandum quod præcessit.

CAP. VII. Suis herbis cōponunt inter Cappadociam & Seleuciam quod Seleucinum uocāt.) Vera lectio uetus, inter Cappadociā & Galatiam quod Selgiticū uocant. Idem errarū deprehendimus & castigauimus lib. 23. cap. 4. scribendo sic. Selgiticū neruis utile diximus. E pice fit quod picinū appellant.) Lege pissinū, non picinum, ut sit Græca uox.

CAP. XI. Præcocia uerò mustea.) Scribo præcoci, referendo ad proxime præcedens pronomen. E strutheis odoratissima.) Lege à strutheis, id est post struthea.

CAP. XIIII. Tamen peculia e nomē dedit.) Lege addendo his tamen peculiare his scilicet lanatis, quorum mentio præcessit. A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellant Belgemela à folijs. folium enim unum, aliquando & geminum erūpit è latere medio.) Mira uerò denominatio à gemino folio belgemela sed cur potius à gemino, cum sæpius unicū erumpat. Antiqua exemplaria aliter habent. quæ spadonia appellant Belgæ Melofolijs folium unum, aliquando & geminum, erumpit. Mirum autem uideri non debet, si Belgæ spadonia uocabant Romano & non Gallico uocabulo, ut qui prouinciales id tēporis essent apud quos ipse Plinius aliquandiu uixit, unde hoc pomum in eius notitiam uenit: urbanis alioqui non admodum notum. Melofolium uerò dictio est ex Græca ac Latina composita, quasi μηλόφυλλον.

CAP. XV. Reliquorū nomina aliter in alijs locis appellantur.) Scribe addendo, aliter in alijs atque alijs l. a. Conduntur uerò pira ut uuæ, ac totidem modis, non aliter quàm in cadis. Præterea quæ pomis proprietas prius quoq; uini, similiter ijs ægris medentes in escam dant.) Vera lectio, Conduntur uerò pira ut uuæ ac totidem modis, nec aliud in cadis præterquàm pruna. Pomis proprietas priusq; uini similiterq; in ægris medentes cauent.

CAP. XVII. Eandem pomis in uino subigunt.) Melius, uino subigunt. Oleo asperga ex ore ut de palmis diximus.) Hoc nusquam dictum est, sed particula ut redūdat mox legēdum, De palmis diximus ut sit transitus ad reliqua. Ac si dicat, nisi inter peregrinas arbores de palmis dictum esset, potuisse hic inter secundas mensas de earum fructu dici. nunc de ficis proxime dicendum.

CAP. XVIII. Ad nos ex alijs transiere gentibus Chalcidicæ, quarum plura genera. siquidem & Lydiæ quæ sunt purpureæ, & mamillanæ similitudinem mammarum habent.) Legendum ex fide ueterum exemplariorum, Ad nos ex alijs transiere gentibus, Chalcide, Chio, quarum plura genera. siquidem & Lydiæ quæ sunt purpureæ, & mamillanæ similitudinem earum habent. Alioqui Plinius omiserat Chias Romæ nō incelebres, & Martiali in primis amatas. Nam Alexandrinæ exteriores Candicans terina, cognomine delicata. Eadem exemplaria ueram, etiam nunc, lectionem retinēt. Nam Alexandrina è nigris est, candicante rima, cognomine delicatæ. Alioqui non bene cohæret, quod mox subsequitur: Nigra & Rhodia est. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admonuit.) Elegātior uetus lectio. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit.

CAP. XIX. Ergo culices partim fraudati alimento in matre hoc est putri eius tabe, ex qua nati ad cognatam uolant.) Antiquior lectio & melior, Ergo culices parenti hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe ad cognatam uolant.

CAP. XX. Setaniæ tamen maius pomum est.) Tamen superuacaneum est, natū ex proximis syllabis raniæ, nec ad sensum quicquam facit.

CAP. XXI. Hæc obnoxia acri odore, nec suauitate iucunda.) Cur ità obnoxia? Sincera lectio: hæc obnoxia acori odore & suauitate rotūda præcellūt. cæteris uini sapor. Et rufatur capillus primū prodeūtibus nucleis.) Nuculis non nucleis.

CAP. XXIII. Moluera etiam præstant.) Vetus moluatur etiam, & præstant &c.

CAP. XXV. Minus quinquēnio est.) Satis Latine dixerat Plin. minus quinquenniū est: nec erat cur mutaretur.

CAP. XXVIII. Aliquorum lignum ipsum in usum & pomi uicē, ut granamyxis, quas in Aegypto gigni diximus.) Vetus lectio. Aliquorum lignum ipsum in usu & pomi uice, ut generi amygdalæ, quam in Aegypto gigni diximus. Dixit autem Plinius his uerbis. Pomū longius piro, inclusum amygdalæ putamine & corio: colore herbido.

CAP. XXIX. Antequam piper reperiretur, illam obtinens uicem.) Illius obtinens uicem, legendum est. Plebeia torrida ac squalida.) Scribo retorrida, qua uoce libenter utitur. Quin & uirgæ anuli.) Lege, uirger anuli. Papyrium Nasonem.) Massonem non Nasonem, attestante Liuio.

CAP. XXX. Et postea accessere genera eius. Hanc syluestrem &c.) Quæ hanc? Libri uetusti. Postea accessere genera: tinus, hanc syluestrem &c. Alioqui male cohæret, accessit & regia, nisi tinus præcedat. Folio crispo ac breui quæ inuenitur rara.) Lege tinnentu tara. Præferenda utiq; myrto & oleæ est.) Vetus lectio præferenda et utroque olea.

EX LIBRO XVI. CAP. I.

NAuigantibus similes, cum integūt aquæ circundata naufragijs. Cum uerò recesserint, fugiētes cum mari pisces circa tuguria uenantur.) Vera lectio nauigantibus similes cum integant aquæ circundata, naufragis uerò cum recesserint: fugientesq; cū mari &c. Non pecudes hos habere, nō lacte ali ut finitimos. Ne cum feris quidem dimicare contingit.)

git.) Melius. Non pecudem his habere, non lacte ali ut finitimis, ne cum feris quidem dim.con. Potus nō nisi ex imbre.) Legendum addendo. Potus ijs. & sequēti uersu, Et hæ gentes certe Certe, superfluit.

CAP. II. Roborum uastitas intacta.) Et hic adde unam dictionem, æuis roborum uastitas intacta.

CAP. III. Velut po.R. ipsa corona imposita.) Ipsi, nō ipsa. Longum est nec ex instituitione operis.) Vetus lectio, nec instituti operis.

CAP. IIII. Quiq; patriæ muros primus scandēs, audeterem irrumpere occidit. Quiq. ciuē maluit seruare quàm hostem occidere.) An non hæc inter se pugnāt? sient nec id apte cohæret quod mox subijcitur. Vtq. eum lucū in quo sit actum, obtineret hostis eo die. O strenue nauatā à deprauatore operam, & cui nulla ex his quæ hic memorantur, corona digna sit præmium. Restituimus ex fide manu descripti codicis hoc modo: quæ sub ipso Ioue datur, cuiq. muros patria gaudēs rumpit. Confert enim leges Romanas de ciuica, cum illa Græcorum de Hieronicis, hoc est sacrorum certaminū uictoribus, in quorum honorem patria cuiq. sua redeunti murorum partem diruebat, quā oppidum intraret tanquam nihil opus esset mœnibus ciuitati, quæ tales uiros gigneret. Mox subijciuntur capita legum. Ciuem seruare. Hostem occidere. Vtq; eum locum in quo sit actum, hostis obtineat eo die.

CAP. V. Nec non & in copia frugum.) Veteres codices: nec non & inopia frugum. Distinguemus ergo proprietate naturaq., & ubi res coget, etiam Græcis nominibus utēdum.) Vtendum superfluit. nam omnia referuntur ad uerbum Distinguemus.

CAP. VI. Continētur hispido calyce, per genera plus minus complectente.) Scribe addendo, plus minus cutem complectente. cutem glandis scilicet.

CAP. VII. Gignunt & alæ ramorum eius pilulas corpori non pediculo adhærētes.) Legendum. Gignunt & alæ ramorum eius pilulas, corpore nō ped. adh. Item circa finē capitis: & in folio rubēte aquosos nucleos candicantes non rubētes, quod nescio quis ad pilulas præcedētes referendum putauit.

CAP. VIII. Granum hoc, primoq; ceu spectes frutices paruos aquifoliæ ilicis, quisquilium uocant.) Sincera lectio: primoq. ceu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis, cusculium uocant. Est enim Hispanum uocabulū non Romanū & cusculatum uidetur olim dictū, quod nunc deprauate scarlatū. Signum hoc eius, quod in tenebris decerpitur.) Quo nō quod. Græci cortices arborum appellāt.) Vetus, corticis arborem.

CAP. XVIII. Tingendi causa ad seruorum uestes.) Illic legitur, ad seruitiorum uestes.

CAP. XXIIII. Et apud nos uere palmæ à matre integræ decerpuntur: meliores enim sunt, quæ non diuisæ fuerint.) Integra lectio: Et apud nos ferè palmis à messe decerpitur, ex his meliora, quæ sese nō diuiserint. Loquitur de folijs. Decidua à populo quernaq.) Rectiꝰ, decidua populea quernaq..

CAP. XXV. Cæteræ uere concepto.) Vetus lectio, cæteræ uero cœpturo. Sic fit, ut dum prima cacumina impelluntur se cutis aperiat, geniculato incremento.) Et hic diuersa lectio, ut prima cacumina impulsi se cutis appareat.

CAP. XXVI. Cedri & iuniperus & ilex annuæ ferè habentur, nouusq; fructus in ijs cum autumno pendet.) Nostra exemplaria: Citreæ & iuniperus & ilex anniferæ habētur, nouusq. fructus in his cum annotino pendet.

CAP. XXIX. Quoniam omnis infirmitas cœlo magis accidit.) Lege. cœlo magis obnoxia est.

CAP. XXXII. Fastidio balsamū alibi nasci natura quàm in Syria noluit ferè. Nec nō & palmam nasci ubiq;, aut natam parere.) Si dixisset alibi quàm in Iudæa, uerisimilius erat, neq; enim in tota Syria nascitur, aut ulla alia eius parte præter quā Iudæa. Antiquior ac uerior lectio hæc, Fastidit balsamū alibi nasci, Assyria malus alibi ferre nec nō & palma nasci ubiq, aut nata parere. Cælum nullo modo qui flecti.) qui redundat.

Mutari naturā in ijsdem locis, atq; improuiso ualere.) Exemplaria uetera atq. pro indiuiso ualere. An in Lycijs frigidisq. montibus nascitur.) Lege, at in Lycijs Phrygijsq; m. n.

CAP. XXXVI. Durantq, eius alta tecta.) Eius nō est quō referatur. Lego, Durātq; æuis. Sic supra. æuis roborū uastitas intacta. Et canore tibiæ ipso educendæ.) Melius & canere tibiæ ipsæ docendæ nec aliter est in emendatis exemplaribus.

CAP. XXXVII. Licet populi uitibus placeant, & cæcubum ducant.) Lege. & cæcuba educēt. Sequacis ad iuncturas lenticiæ.) Rectiꝰ, ad iuncturas. Mollioribus uasis quàm ut è uitio fiant.) Vilioribus, nō mollioribus. Deciduæ saliciferalitas.) Legi debet. Cædua salici fertilitas.

CAP. XXXVIII. Ictus ab altero capite uel grauis sentiatur.) Atqui magis conueniebat, uel leuissimus. Legendum itaq.. uel graphij, nō uel grauis. est autem graphium, ut uulgo etiam notū est, stylus ferreus, quo in ceratis tabellis quicquid libuerit exarare solemus. Fagis pectines transuersi in palpa apud antiquos. Inde & uasis honos.) Distingue. Apud antiquos: inde & uasis honos.

CAP. XL. CXX modij tunc lentis pro saburra ei fuere.) Pudendum erratum, cum tam modica saburra nec mediocri nauigio sufficiat, nedum illi usque ad miraculum ingenti. [illegible], modo sensus sit utcunque grammaticus. Vera lectio est CXXM modiûm lentis. Quas & ipsas esse modicas admodum miror.) modico simulacro. Id miratur, quod alioqui iuncturæ ferè nullę sint, nisi in grandibus simulacris. Nonne simulacrum Iouis in arce è cupresso durat.) Veteres codices, simulacrum Veiouis.

CAP. XLIIII. Et dulcior in punicis.) Restituimus ex archetypis nostris, & dulciori in punicis. Sensus est, quo dulciora poma, eo minus uiuacē esse arborē. Decem arbores metiens.) mittens nō metiens. Quod notatur & in spina fullonia.) Scribo. quod uero in spina fullonia. pendet enim à præcedēte uerbo gignatur. Edēdi ratio æstatis quadragenis diebus.) Rectius, Ea medendi ratio æstatis quadragenis diebus.

EX LIBRO XVII. CAP. III.

IN aquilonem obseruare uites & arbores poni suasere.) Lege, in aquilonem obuersas uites.

CAP. IIII. Sed idem solum ubicunq; arduum opere difficile cultu, bonis suis acrius penè pascit quàm uitijs. Affligit agricolam & carbunculus terræ, quæ ita uocatur. Emendari autem hac terra putatur.) Longe emendatior ac planior uetus lectio, id quod uel absq; cōmonstratore cuiuis latine scienti perspicuum esse potest. Est autem hæc, Sed idem solū ubicūq; arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius penè quàm uitijs possit, affligit agricolam. Et carbūculus terra quæ ita uocatur, emendari uite macra putatur: Hæc lectio belle quadrat & ad præcedētia & ad sequentia. Item uites aduri, quod nunquam antea. Thracia sensit admoto Hebro.) Nostra exemplaria uetus, Aenos sensit. Cāpos Rosciæ dixit Italiæ sumē esse.) Roseæ scribendū, ut est in ueteribus. Virg. Et rosea rura Velini.

CAP. VIII. Harenacea utuntur, si aliqua non sit in uliginosis uerticibꝰ & si alia sit ubi hos gentiū solos nouimus &c.) Emendatior lectio Harenacea utuntur, si alia non sit: in uliginosis uero & si alia sit. Vbios gentiū solos nouimus, & reliqua.) Vbij Germanica gens erat, sed in Gallicā ripam à Romanis traducta, quo loco nunc est celeberrima Agrippinensis colonia.

CAP. X. Amygdalæ in argilla molli meridiē spectanti seri iubētur.) Amygdala legi debet, & iubet, nō iubētur. Præcedit enim proximo uersu Mago, cuius hoc est præceptū. ac mox eodē uersu, Gaudere & dura, nō gaudere eas in dura. Quo in genere & cū parui sunt auelluntur.) Vetusti codices magno consensu habent, & cum perna sua auelluntur: ita melius cohæret cum his quæ sequuntur. Nanq, & huic principio eligi solum refert.) Melius, Nanq, ad principium e.s.r. Non omittendum naturę miraculum, ex tam paruo gigni arbores.) Magis placet uetus lectio: non omittendo naturæ miraculo. Sic enim sæpe Plinius loquitur.

CAP. XI. Cato, si locus aquosus sit, inquit, latas pedes ternos In faucibus imisq. palmum & pedem.) Restituimus mutata distinctione sic Latos pedes ternos in faucibus, imosque palmum & pedem, in faucibus à summa sui parte. imosque ima sui parte. Cato crassiorem quinque digitis non omisit. Idem ait attinere meridianā cœli partem signari in cortice.) Scribo & distinguo: Cato crassiorem quinque digitis. non omisisset idē, attinere &c. Cato referri debet ad præcedēs uerbum, præcipiunt. Et nō omisisset eleganti eclipsi dictum est, ac si dicat ideo à Catone omissum præceptum hoc quia nullius sit momenti.

CAP. XII. Illam inscitiam pudendam esse conuenięt, & adultas inter sese luctari iusto plus.) Pudenda sane inscitia locum hunc deprauatum apparet, cum in antiquis uoluminibus recte legatur: adultas interlucare iusto plus. Interlucari autem arbores dicūtur, quoties adempta ramorum parte, quantum opacitati earum detrahitur, tantum luci accedit. unde & interlucare dictum.

CAP. XIIII. Ne excutiatur in uēto ne cortex à ligno decidat alterutri.) Vetus lectio ne exacuatur in uento, nē cortex à ligno decedat alterutri. præcessit enim, calami exacutio medullam ne nudet.

CAP. XV. Atq; ut gemmascere incipiens ligetur calamus.) Legendum pro ligetur legatur. Ac mox ut inde potius distillaret mucor. ubi humor pro mucor legebatur.

CAP. XVIII. Autūno ablaqueato, & stercus adijcito.) Lege addito, nō adijcito. Sic enim Cato loqui solet. Vt eadē olmeta constent.) Integra lectio est: ut æuis eadē olueta constent. Sic supra lib. 16 cap. 2. æuis roborū uastitas intacta. Eiusdem cap. 36. Durantq; æuis tecta alta. Mirūq; quæ Pallas castigatori hanc mentē dederit, ut eam uocē ubiq. aut omitteret aut deprauaret. Confessa enim de tēpore serendi æque ratio est uere & autumno. Id ex magna parte fieri decreuere.) Re-

 ctius

ctum in archetypis legitur & distinguitur hoc modo, Connexa enim de tempore serendi æque ratio est Vere & autumno id magna ex parte fieri decreuere Ac mox, naturę totius, nō potius. Ideo faciles corticum esse amplexus.) Illic habetur, complexus.

CAP. XX. Ideo uncibus potius quàm radice p.e.i.) Scribo, potius quàm uiuiradicibus.

CAP. XXI. Ex prædictis uelut armamentis uinearū.) Hæc uerba quæ nescio quis sine præcedētis perperam assuerat, huius capitis initio adposuimus, melius hic cohærētia. Id enim cum decisi nec intortū trigemmes.) Lege, itidem cum decisi. Paulopost pro, in area, restituimus marra. Oculorum exinde materia emicat cū aqua, trigesimosexto mense uiti radix trāsfertur.) Scribo & distinguo, Oculorum emicat, cum qua XXXVI mense u.t. Detraxere hoc experimēta seminarij curaque. Sequitur uinearum ratio.) Distinguendum, detraxere hoc experimenta Seminarij curam sequitur u. e.

CAP. XXII. Sulco latitudo palæ est.) Lege addendo, sulco latitudo pale satis est. Eodem uersu, in quanq; partem, non quācunq;. Quæ ex his longiores fient, ut uites binas accipiāt. E diuerso aliæ labūtur.) Antiqua lectio, Qui ex his longiores fient, ut uites binas accipiant e diuerso, aliæ uocabuntur. Intra biennium autem fructus, Malui ueterē lectionem: Interest autem bienniū fructus, quo tardius in sato prouenit quàm in translato. Ideo utriusq; fructum tardum, præterea retorridum & nodosum pulminosumque reddi incremento.) Alia lectio antiquior, in quā exemplaria cōsentiunt, sic habet, Id utriūq; fructū tardum, præterea retorridū & nodosum reddit, pumilionū incremento. Operarum ista cōputatio est. In latifundijs uero legitima naturæ festinatio.) Vetus lectio: operarū ista cōputatio est in latifundijs, nō legitima nat. fest.

CAP. XXIII. Et ulmus detruncata à media interramorū scamna digeritur.) Legendum, in ramorum scamna. Meridianum solē spectare palmites debent.) Non male est in manuscriptis, spectare palmæ debent nam sequitur mox ramū à protectu digitorū modo subrigi. nec de uitibus loquitur, sed de arboribus, quæ uitibus maritantur. Traduces gallica cultura binis utrinq; lateribus, si pedū quadrageno distent spatio, quaterni aliceno, inter se obuij misceantur alligenturque uno conciliatu, uirgultorū comitatu obiter ligati quà deficiāt. Aut si breuitas non patiatur ipsorū, adalligato protēdantur in uiduam arborē unco.) Repræsentabimus & hic ueterē lectionem, quam ueriorē esse certe illi facile iudicabunt, quibus id culturæ genus usu cognitū est, etiam hodie in ea Italiæ parte frequens. Nam de cisalpina Gallia loquitur. Est autem talis. Traduces Gallicæ cultura bini utrinq; lateribus si pes quadrageno distet spatio, quaterni si uiceno, inter se misceantur alliganturq; unà conciliati, uirgultorum comitatu obiter rigorati quà deficiant. aut si breuitas non patiatur ipsorum, adalligato protendantur in uiduam arborē unco. Sed quia utilitate redituum impendia exuperent.) Reditum nō redituum. Vilitas enim de uino intelligi debet. Carioseq; tantum uitis partes incipientes marcescere deputādo.) Antiqua scriptura, incipiētes inarescere. Quoniam certa latera est facilius abscondere, quàm detorquere quò uelis Plagas in arborum tonsura supinare, uelut calices faciendi.) Satis apparet deprauatorem hunc neq; literaturā calluisse nec agriculturā. Reponēda igitur ex uetustis exēplaribus incorrupta lectio, & hoc modo distinguendū. quàm detorquere quò uelis plagas. In arborū tonsura supiniore uelut calices faciēdi, ne cōsistat humor.

CAP. XXIIII. Itaq; per hyemes cœli rigorem probamus. Non enim solū infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ.) Verior lectio, & cū proxime præcedentibus Plinij uerbis melius cohærēs, est hęc. Itaq; per hyemes cœli rigorem probamus, non soli. Nec infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ. Vnde partiū adhibita societate, nominum quoq; cum hominū miserijs.) Castigauimus ex fide manu descriptorum, Vnde partim debilitas, societate nominum quoq; cum hominū miserijs. Idq; aues corticis suo experiuntur.) Adde cum aues cum corticis so exp. Quapropter & grādo in ijs causis intelligi debet, & carbūculatio, quod pruinarum iniuria euenit. Deest cōiunctio & & quod pruinarum iniuria euenit. Sunt enim tria diuersa mala. Nascitur hoc malum tempore humido & lento.) Lege, tepore humido.

Quod araneū uocant.) quod particulam scriba de suo adiecit. Legendū (araneū uocant) per parenthesin. Idem peccatum scribarū & alijs locis, nec in hoc solo autore, deprēhēdere licet. Ibi autem & in reliquis partibus.) Male detracta est coniunctio, cum scriptū sit, Et ibi autē & in reliquis partibus.

Intereunt pleraq; excisa stirpe.) Lege, & fissa stirpe. Olfactrix enim intelligitur, & tangi eam odore mirū in modum.) Vetus scriptura mollius, Olfactrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum.

CAP. XXV. Inter mira arborum est & prodigijs locus.) Et hic nescio quis tres primas huius capitis uoces fini præcedentis assuerat.

CAP. XXVI. Autūno uaria, & hoc est ex natura soli.) Scribo, uaria, & ex natura soli. Cæterum maiore in parte urbis etiam pluuia aut in omni aqua seri & arari non conuenit.) Antiqua lectio manuscriptorū uoluminū: etiā pluuias autūni aquas eruari cōuenit. quod sane apertus ad præcedētia de Hispanorū uindemijs uerba quadrat. In Sulmonēsi Italiæ agro Fabiano.) Lege addendo, in Sulmonensi Italię agro, pago Fabiano. Tanto magis si niues scateāt.) Quis unquā uel audit uel legit niues scatere? Vsqueadeo nihil se ferre putāt isti, quē sermonem etiam facundissimis autoribus assingāt. Scribe debet, si niues iaceant.

CAP. XXVII. Et ab ima parte circumforato destiuēs pituita abstrahatur.) Abstergeatur, non abstrahatur. Similis stercoratio. Gaudēt ea &c.) Melius, Similis sim i ratio. Gaudent ea, & reliqua. Eo anno uiolenta, proximo dulcia futura.) Lege uinolenta. De punicis loquitur.

CAP. XXVIII. Multi talpas amurca necant. (Lege addendo, Multi & has & talpas & has, s. formicas, quarum mentio proxime præcedit. Vltimo uersu legendū enim rei rationem quoque eodem uolumine tradidit.

EX LIBRO XVIII. CAP. I.

TEnebris quoq; & ipsa rura noctium quietē inuidentium gemitu.) Nescio quis detraxit unum uerbū minime hoc loco superuacuū. Legendū enim Tenebris quoq; suis &c.

CAP. III. Pilumnū qui pilū pistrinis inuenerit.) Lego, inuenerat est enim paternus casus Pilumnus, sicut mox Pisonis. Et unus tantum apud autores Latinos memoratur Pilumnus, qui ob hoc ipsum inuentū suū à priscis consecratus est. Lus dos boum causa celebrātes, bupetios uocabāt.) Vetus scriptura, bubetios. Noxāue duplionēue decerni.) Antiqui credo noxiamue & sic alibi quoq;. Marci quidē Curij post triumphos.) Mani⁹ est uerū prænomē huius Curij. Et quidē ut tradit Norbanus nudo.) In huius libri indice, ubi recēset Plinius quos autores sequatur, nullus est Norbanus: & in manuscriptis exēplaribus tantū est & quidē ut traditur, nudo, nulla omnino Norbani in hoc loco mentione. D Syllanus sapiēntię compositissimæ. Quos sequeremur prætexuimus in hoc uolumine.) Hæc duo uerba, sapientiæ compositissimę, neq; apte cohærent Syllano, & alioqui sunt deprauata. Incorrupta lectio est hæc. Sapientes uero complures, quos sequentes prætexuimus in hoc uolumine. Aliquot inquit reges & duces scripserunt de agricultura, sapientes uero i. philosophi complures.

CAP. VI. Nouissimus uillā in Misenensi posuit C. Marius septies consul, sed peritia castrametandi, sicut cōparatus est in cæteris etiā Sylla felix, quos cæcos fuisse dicere cōtenit. Nec iuxta paludes ponendā esse, neq; aduerso amne.) Næ hic castigator magno conatu magnas nugas attulit. Nunc uide germanam lectionē sicut comparatos et cæteros etiā Sylla Felix cæcos fuisse diceret Cæcos ideo, quòd cū Marius nouissimus in Misenensi uillā ædificaret, tamen eū modistimo eā situ posuit, quē alij præoccupare neglexissent ob imperitiā eligendi. Id testimoniū eo grauius fuit, quia ab inimico prolatū. Postea sequitur, Conuenit nec iuxta pal &c. Non fraudabo magnitudine hac quoq; sua Cn. Pompeiū.) Vera lectio non fraudando magnitudine hac quoq; sua Cn. Pompeio. Qua locutione per septimū casum eū sæpe Plinius utatur, tamen castigatores ferè semper mutare eā ausi sunt. Omniū sentētijs absolutum itaq; est. Profecto opera nō impensa cultura constat.) Distinguendū aliter hoc modo Omniū sentētijs absolutus. Itaq; est profecto, opera non impensa cultura cōstat. Fruteta igni optime tolluntur.) Lego frutecta. Sic enim à frutice frutectū denominarunt, sicut à carice carectū. Humidū agrū fossione cōcidi.) Melius, fossis concidi. Fossas autē cretosis locis apertas relinqui, in solutiore terra sepibus firmari, imbricib⁹ ac supinis lateribus procūbere.) Male tractato loco succurrimus auxilio ueterū codicū hoc modo. Fossas autē cretosis locis apertas relinqui, in solutiore terra sepibus firmari ne procidant, aut supinis lateribus procūbere. hæc lectio longe est planior. Cretosum enim solum opponit solutiori, & pro natura terræ fossas alia atq; alia latera habere debere præcipit. Ora utrinq; lapidibus statuminari.) Plenior antiqua lectio. Ora autē earum binis utrinque lapidibus statuminari.

CAP. VII. At cōmunis quadrupedū hominumq; usus lupinus.) Cōmune lupinū, neutro genere, legi debet. Sed nullū frumēto ponderosius.) Lege: Sed nullū frumentū ponderosius est. nam Plinius miliū quoq; frumenti genus facit, ut ex quo cū panē rustica plebs conficeret, cū hodie in pulte sit eius usus, in panificio perraro. Et fortunatā Italiā frumento canescere candido.) Magis cōuenit canere quàm canescere inchoatiua forma. nec habent inchoatiuā uetera exēplaria. Sequenti uersu lege, peculiaris hodieq;. Adijcit Sardū sex libras.) Vetus lectio, adijcit Sardū selibras i. quod uerissimum est, cū sequatur. Bœoticū totā librā addit. porrò selibras, dissebutiue dixit. Lex naturæ certa est in quocunq; genere, Rom militari

militari tertia portio ad grani pondus accedit. Sicut optimum esse frumentũ quod in subactu cõgiũ aquæ capiat)Emendata lectio. Lex certa naturæ, ut in quocunq; genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: sicut optimũ frumentũ esse, quod in subactu congiũ aquæ capiat. Quibusdã in permixtis, ut Cyprio & Alexãdrino)Rectius, Quibusdã in binis mixtis. In Bœotia & Africa genus)In Bætica, non Bœotia. Seri non ualet, nisi in sicca & f t.) Elegantius, seri non uult. Quod quadragesimo die quo satum est maturescat)Lege, quàm satũ est. Proximũ trimestri, quod est minime ponderosum, tritico)Scribo: Proximũ è trimestri quodam minime ponderoso tritico. Probatur autẽ leuitate & lętiore, atq; ut recẽs sit Iam & Catonis dicto, apud nos horder farina ad medendũ utuntur)Verior antiqua lectio. atq; ut recens sit, iam & Catoni dictũ Apud nos hordei farina & ad medendũ utuntur. Significat autẽ amylũ, tametsi tem exoticã, tamen iam tum ætate Catonis Romæ fuisse notũ. Ignibus duriato, ac postea emollito.)Molito, nõ emollito. Ita sapiẽtes agricolæ triticum cibarijs tantũ serunt. Legendum, Itaq; sapientes. Quod in Hispania & Carthagine Aprili mense collectum est)Lego in Hispaniæ Carthagine. Ea est Cathaginensium colonia, ab aliquibus Noua, ab alijs Spartaria cognominata.

CAP VIII. In Aegypto autem & Syria, Ciliciaq; & Asia, ac Græciæ parte peculiares.) Nec hic operæpreciũ erat mutare ueterem lectionem hanc: Aegypto autem & Syriæ, Ciliciæq; & Asiæ ac Græciæ peculiares. Et mox. Aegyptus similaginem conficit è tritico suo, nequaquàm Italiæ parem) Scribo Italicæ. Obsidionis famẽ describens)famẽ exprimens est in emendatis codicibus. Pulte fritilla conficiuntur.) Legendum fitilla, attestante Arnobio, libro aduersus gent. septimo.

CAP. IX. Et cibarij tria, furfurum semodium. Melius, furfurumque semodius.

CAP X. Tritico nihil est fertilius hoc enim natura ei attribuit.)Vetus lectio hoc ei natura tribuit. Sequenti uersu est Byzacio Africæ campo, nõ Byzantio. Tritici ante perfundi aqua multa iubet, postea euelli, deinde sole siccatũ pilo repeti)Euelli hic male cõuenit, ubi de pistrinis sermo est. Magis placet quod habẽt uetera exẽplaria, eualli. Sicut paulo post iterũ eodẽ uerbo utitur Plinius. Et ipsa autẽ, inquit, quæ euelluntur uariam pisturanũ rationẽ habent. Acus uocatur cũ per se pinsitur spica. Eualli frumentũ intelligo dũ repurgatur modo, non etiam frangitur. Id Basilienses molitores uernacula sua lingua renlen dicunt: quomodo alij uocent nescio.

CAP XI. Cum fieret autem panis hordeaceus, eruiliæ aut cicerculæ admixtione fermentabatur) Absurda lectio, restituẽda ad uerũ sic eruiliæ aut cicerculæ farina ei præfermentabatur. hoc est, ex eruiliæ aut cicerculæ farina fermentum ei præparabatur. Vulgo uero nec sufferuere faciunt)Lege, sufferuefaciunt, cõposita dictione. Cum apud ueteres ponderosissimo cuiq;, præcipuo tritico salubritas perlibita sit.) Crassum hetcle erratũ, pro põderosissimo cuiq; tritico precipua salubritas. A festinatione, ut speusici) Imò speustici. Non pridẽ etiã è Parthis aduecti.) Lege è Parthis inuecto, aliâs oratio erit parũ cõgrua. Durat sua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia. cum nouẽ diebus macerata, decimo ad speciem tracta, & subacta uuæ passæ succo est. Ibi postea in furnis, ollis indita quæ rũpantur ibi, torrẽt) Admetiar & hic totidẽ uerbis ueterẽ lectionem ea per se satis coarguet istam suppositiã: eum nouem diebus macerãt, decimo ad speciem tractæ subigunt uuæ passæ succo postea in furnis, ollis indium quę rũpantur ibi, torrent. Vtitur tractæ uocabulo & Cato cap 76. Galliæ setis equorũ inuenere, Hispaniæ lino)Scribe, Galli è setis, Hispani è lino. Sed inter hęc dicatur prima & alicæ ratio)Melius manu descripti libri. Sed inter prima dicatur & alicæ ratio. Inter prima, sicut in primis. In Campania tamen laudatissimus cãpus est montibus subiacens.)Lego laudatissima, & aliter distinguo sicut Veronẽsi Pisanoque agro, in Campania tamen laudatissima. Deinde est nouæ orationis initiũ. Campus est subiacens mõtibus. Extatq; D. Augusti decretum, quo anno ad uicena milia)Scribe, quo annua u.m. Alica adulterina fit maxime è Zea)Rectius, Alica adulterina fit, maxime quidem è Zea. Ac mox legendum, difficulter deterunt utriculos, non conterunt.

CAP XII. Ob hoc Pythagorica sententia damnata: uel, ut alij tradidere, quoniã mortuorũ animæ sunt in ea) Vetus lectio: Ob hæc Pythagorica sententia damnata. ut alij tradidere, quoniam mortuorũ animæ sunt in ea. Est enim arietino capiti simile, unde ita appellatur. Album nigrũq; est & columbinum, quod alij ueneriũ uocant, candidũ, rotundũ, leue. Arietino minus, quod religio peruigilijs adhibet. Est & cicercula minuti ciceris, inæquales angulos habens, uelut pisum) Hęc partim sunt deprauata, partim (quod non leuius est crimen) perperam distincta quamobrẽ totam orationẽ retextam. Est enim arietino capiti simile, unde ita appellatur, albũ nigrũq;: est & columbinum, quod alij uenerium uocant, cãdidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigilijs adhibet est & cicercula minuti ciceris, inæqualis, angulosũ, uelut pisum. Siliquæ rotundæ ciceri cęterisque leguminum longæ) que redundat.

CAP. XIII. In transcursu eas attigere nostri) Scribo ea. Sunt enim rapa Plinio ubiq; neutri generis, sicut mox, Quadrupedes & fronde eorum gaudent non earum. Masculinum fœmininumque.) Antiqua scriptura: masculum fœmininumque, ac rursum *[Greek]* rapam lætiorem, pro eo quod recte erat Rapa lętiora. Quota luna procedẽte hyeme nix prima ceciderit.)Scribendum præcedente.

CAP. XIIII. Et unum hoc seritur nõ arata ubi fuerit maxime sabulosa.) Incorrupta lectio seritur non arato quærit max. s. &c.

CAP. XVI. Degeneratque ex leguminibus eracca.) Lege: degeneransq;. nã & hæc pabulũ est. Marris à solo radi)Melius ad solũ quemadmodum dicimus ad uiuum radi. Ac mox, Ita reliquæ, nõ itaq;. Et paulopost deplere sanguinẽ, non repellere. Sunt enim contraria deplere & replere.

CAP. XVII. Quippe cũ Germaniæ populi edant eã.)Melius, serant eã frumentũ esse probat quod cultura prouenial.

CAP. XXI. At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc superflua: quæ facit indulgẽtia cœli)Sincera lectio: omnia hæc superuacua fecit indulgentia cœli.

CAP. XXII. Vt mersis capitibus totis eas quærãt uiribus.) Viribus abundat. Satis est, mersis capitibus totis. & attestantur antiqui codices.

CAP. XXIII. Nisi hic male substrauisse pecori colonum appareat.)Integra lectio. Nisi hoc contingat, male substrauisse pec. col. appareat.

CAP. XXIIII. Id enim optimum, quoniam grauissimum: neq; alio modo utilius dispergitur.) Antiqua scriptura utilius discernitur. Nihilq; in contrariũ præripere quadã falsa diligentia.)Hæc uerba neq; cohærent cũ superioribus, neq; sensum habent probũ. Germana lectio est idq; in contrariũ præcepere quidã falsa diligentia. Spes ardua & immẽsa, miscere posse cœlestẽ diuinitatẽ imperitiæ: sed contẽplãda tamẽ, grãdi uitæ emolumẽto)Posteriora uerba aliter legũtur in uetustis exẽplaribus, nempe sic, sed tentãda tam grandi uitæ emol.

CAP. XXVI. Foueas aperire, aquã de agro pellere)Vetus lectio Incilia aperire, aquã de a. p. Bubus glandẽ tunc aspergi conuenit, in iuga singula modios ccxl) Ipsa absurditas numeri falsam scripturam coarguit. Tollendus est omnino, cum absoluta sit locutio etiam absq; eo, q d iuga in singulos modios. Non utiq; VI. idus Febr. sed siue antequàm uer præuenerit, siue postquam hyemarit.) Confer ueterũ codicũ lectionem, & senties quanto pulchrius cũ ad precedẽtia tum ad sequentia quadret. Illic sic legitur, sed siue antè, quando præuernat, siue pòst, quando hyemat. Quando pręuernat, hoc est, quando præmature uer incipit: quãdo hyemat, hoc est, quãdo hyems nondum desæuijt. in priore uerbo elegans est compositio posterius ex Græco *χειμάζειν* translatum est.

CAP. XXVII. Dedi ecce tibi herbas horarum indices. & ut ne sic quidem oculos tuos a terra reuoces Heliotropium ac lupinum circumaguntur cum sole.) Antiqua scriptura melius & ut ne sole quidẽ oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum cũ cumaguntur cum illo.

CAP XXVIII. Itali fœnũ ex dextera una manu secãt)Restituimus ex nostris manuscriptis Italus fœnũ sex dext. u m secat. Ex hoc usq; ad brumam decrescunt dies, qui creuerunt sex mensibus. At sol ipse ad aquilonem scandens, asper, ardua emensus ab ea meta incipit flecti) Hæc lectio aliquot manifesta errata habet, in uetere nihil est offendiculi. In hocusq;, à bruma dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad aquilonem scandẽs, ac per ardua enisus, ab ea m i f. Et huius ueternorum pabulo uersa folia stringis, stringens autẽ deputas.) Sincera lectio & huius uertã pabulo folia eius stringis, uitem deputas. Hæc lectio collata ad præcedẽtia, quæq; mox sequũtur, magis etiam probabitur, euidentius ueritate eius eluceret nos breuitati studemus. Transisse solstitium cantu ne putes)Emendati codices. Transisse solstitium caueto putes. Et huius folia circumaguntur)Scribendum, & huius circumagam. ut suprà tertio ab hoc uersu, & huius uertam. Nec quæq; unquam annonæ intulere caritatem)Lege quæq; nunquam an. in ca. Paulopost lego, sapientiæ adsectatoribus.

CAP. XXX. Ritus diuersitatẽ magnitudo facit messiũ, & raritas operariorũ)Elegãtius est, & caritas operarum. Alij omnino pendunt, & ab afflatu extenuari granum arbitrãtur.) Quid est, omnino pendunt. Legendum, alij omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur.

CAP. XXXI. Vindemiator Aegypto non exoritur.)Scribo, Vindemiator Aeg. nonis exoritur & paulopost, Arcturus uero medius, non Medis. Sed iam & calendis Ianuarij defecta uasorum uindemiãtes uites tidi)uites superfluit. Sed æqui patrisfamiliãs modus est annonę, curusq; anni ubitate.)

Quanto elegantior uetus lectio? Sex p modus est, annona cuiusq; anni uti quemadmodum dicimus uti foro

CAP. XXXV. Cum repente stellarum fulgor obumbratur, uti neq; nubilo neque caligine fluitans, graues denunciantur tempestates) Nostra exemplaria rectius. Cum repente stellarum fulgor obscuratur, idq; neq; nubilo neq; caligine, pluuias aut graues denunciantur tẽpestates. Cum à septẽtrione, uentum) Illic legitur, uentum eum Aquilonẽ. Sole occidente, si ex ea utraq; parte eius cœlũ patet, tẽpestatem significabunt) Cœlum petent nubes. Nisi ita legas, non est quo referas uerbum significabunt. Delphini tranquillo mari lasciuientes, flatum, ex qua ueniunt parte. item spargentes aquam, item turbantes tranquillitatem) Posterior pars castigãda sic: item spargentes aquam turbato, tranquillitatem. Seque lambentes contra pluuiam) Lege, contra pilum. Formicæ abscondiræ concursantes.) Addenda particula uel absconditæ, uel concursantes.

EX LIBRO XIX. CAP. I.

Textumq; rursus tunditur clauis) Lego textumq; ut de tela intelligatur. Quaternis denarijs stipula eius permutata quondam ut auri) Equidem stipulas auri nusquam antea reperi. In manuscriptis exemplaribus legitur, scripula. id ponderis genus est. Ad cliuum usq; in Capitoliũ) Rectius, ad cliuum usq; capitolinum.

CAP. II. In sicco præferunt è canabi funes. Et spartum alitur etiam demessum, ueluti natalium sit impensa) Germana lectio, at spartum alitur etiam demersum, ueluti nataliũ situm pensans. Superius enim dixerat, iuncum esse aridi soli. Distinguuntur & colore, ruffo nigroq;, & intus candido. Laudatissima sunt quæ Africæ crescunt. An ne uitium id terræ, neq; enim aliud intelligi potest, malimne id ea protinus globetur magnitudine qua futurũ est, & niuatne, an nõ, haud facile arbitror intelligi posse) Ita quidem legitur in uulgaris editionibus, sed longe aliud est in emendatis exemplaribus manu descriptis. Distinguũtur & colore, ruffo nigroq;, & intus candido laudatissimæ Africæ. Crescant, an ne uitio id terræ (neq; enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine qua futurum est & niuatne, an non, haud facile arbitror intelligi posse.

CAP. III. Misy, præcipuũ suauitate, odore ac sapore) Melius, suauitate odoris ac saporis. Quibusdam locis acceptantur riguis & feruntur) Absona lectio. Elegãtiæ intergritas in nostris manuscriptis exẽplaribus extat. Quibusdam locis accepta riguis feruntur. Sed hoc serius deprehendimus, pagina in qua hæc leguntur iam impressa mutet in suo quisq; libro.

Diuq; iam nũ aliud ad nos inuehitur, quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur laser, multo infra Cyrenaicum. Id quoq; adulteratur gummi) Vetus lectio, quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur large, sed multo infra Cyrenaicũ id quoq; adulteratũ gummi. Mirũ quantum conferens candori mollitiæq;. Aeque nascitur satiua ubiq;.) In uetustis codicibus tantum est, Nascitur satiua ubique. Aeque Echo opinor addidit, quòd præcedens oratio in eas syllabas exeat.

CAP. IIII. Epicurus hortorum magister) Antiqui codices habent, otij magister, quod magis probatur. Alias in Numidia atq; Aethiopia in sepulchris aucupari, aut pugnare cũ feris mandi ab eo cupientem quod mãdat alius) Castigauimus ex fide archetyporum hoc modo alias in Numidiam atq; Aethiopiæ sepulchra aut pugnare cum feris, mandiq; capientem quod mãdat alius in Numidiam peti, quod uerbũ eodem uersu præcedit nõ in Numidia aucupari, cũ nullum sit aucupium Numidicarum, quæ cicures sunt gallinaceique generis de his enim accipiẽdum est. E frugibus quoq; quoddam alimentum excogitasse luxuriam) Lego addẽdo, excogitasse sibi luxuriam ac mox, alio pane procerum, alio uulgi, nõ alios. Et quæ minime accederent ad desiderium panis) Vitiauit elegantiam sermonis, quisquis hic ad præpositionẽ de suo addidit. Scribendum erat, accenderent des. Ac mox, Iam quoque in fenestris quoq; superuacaneum est, nec habetur in emendatis codicibus. Et cõtingat aliqua gratia operi curæq; nostræ) Mollior est antiqua lectio, operæ curæq; nostræ.

CAP. V. Viuunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt, in cibis non insalubres, tamen plurimũ natant. Oleum odere mire) Aliter legitur in nostris exemplaribus ad hunc modum. nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurimũ. Natura oleum odere mire. Quod de semine eius faciunt) Lego, quod è semine eius faciunt. Nostri armoracion) Imò armoraciã. Est enim Latinũ nomẽ. Adeo cæteris cibis prælatus raphanus, ut ex auro dicaretur raphanus) ô battologiã quid opus erat repetere raphanus? Scripsit & Morchion Græcus.) Moschion nõ Morchion. Fuit enim nominis medicus, cuius libellum latine uersum uidimus, nõdum publicatũ. Inest longitudine neruus, qui in decoctis extrahitur.) In, præpositio redundat. Lege, qui decoctis extrahitur. Siser his seritur mensibus, Februario, Martio, Aprili) Vetus lectio, Siseris satus mẽsibus, Febr. &c. mox est, Pluribus modis austentare uicta, non Plurimis. Sed hoc genus leniora non semper annotamus, ob euitandũ lectoris tẽdiũ quale est mox melle uuisq; passis, cũ scribendũ sit, uuisue & aliquanto post, folia quæ sunt in eis ampla, pro quæ sunt his. Effodiũtur bulbi ante uer. At deteriores ilico fiũt, si finditur) Si finduntur, superflũit. Sic enim est in uetustis uoluminibus. Effodiuntur bulbi ante uer, aut deteriores ilico fiunt aut id est, alioqui. Sic lib. 2. cap. 70. aut undiq; cernerentur hæc sidera.

CAP. VI. Sectiui duo genera hoc herbaceum folio) hoc redundat. Sunt qui & alliũ & ulpicũ inter opalia ac saturnalia seri aptissime putẽt) Veteres codices, inter Cõpitalia ac Saturnalia. Pulchriusque existimatur tale) Antiqua lectio pulchriusq; tale existimant quidã. Sed hoc ad sensum nihil refert.

CAP. VII. Mirum in betæ semine non enim totũ eo anno gignitur) Non male antiqua scriptura. nõ enim totũ eodem anno gignit. Nil ocymo fœcũdius cũ maledictis ac probris serendũ præcipiunt, lætius proueniet. Satũ etiã pauitur terra adacta cuminũ, & qui serunt precantur ne exeat.) Sincera lectio cũ maledictis ac probris serendũ præcipiũt, ut lætius proueniat sato pauitur terra. Et cuminum qui serunt precãtur ne exeat. Attestantur uetusti codices manuscripti.

CAP. VIII. Est autem satiuis differentia in folio.) Legendum Et satiui autẽ differentiæ in folio. Alij coloris & temporis satus genera discreuere) Scribo, Alij colore, & tẽpore satus, genera discreuere. Cappadocas Græcas. Longiora his folia, caulesq; lati) Sine causa mutata est uetus lectio. Cappadocas, Græcas, longioris has folij, caulisq; lati. Tametsi ad sensum perparũ refert. Medici innocentiorem quàm olus esse iudicauere) Verba quæ sequuntur postulant ut legamus nocentiorem, quemadmodũ legitur in antiquis uoluminibus. Errori occasionẽ præbuit postrema litera præcedentis dictionis. Sequẽti uersu utq; ualidis potius in cibo sint. que redundat. Sed teneritas in dote sit. Frigora non tolerat.) Antiqua scriptura rectius. sed teneritas in dote, si frigora non tolerat.

Est etiam sua gratia nonnunquã plantæ habitũ excellentibus, halmyridia uocant) Vera lectio ueterũ exemplarũ nonnunquam plantæ habitũ excellentibus. Intelligendũ est enim de plantis brasicæ huc facit diminutiua uox, ἁλμυρίδιον. Viret thyrso primũ emicante: qui caulem educens, tẽpore ipso quo fastigiatus est in toros stringitur) Diræ noculæ quo & est redundant. & striatur lege nõ stringitur. nam inter toros interueniunt striæ, sicut in aruis inter porcas sulci. eadem ratione striatæ columnæ apud Vitruuiũ leguntur. Sic & melopepones striato cortice cõspiciuntur. Nullum gratius his foliũ quàm Rauennatium. Hortorũ indicauimus corrudã. Hunc intelligamus syluestrem asparagũ, quẽ Græci orminũ aut myacanthon uocant) Distingue, quàm Rauennatiũ hortorũ. Indicauimus & corrudam. Hunc enim intelligo syluestrem asparagum. Apricis gaudet & siccis, terra quàm maxime latericia.) Lego lateraria. Latericios parietes dicimus, ex lateribus constructos. Laterariam terram, quæ apta sit fingendis lateribus.

A Cornelio Cethego in consulatu collega Q. Flaminij) Quintius Flamininus est uerũ nomen. Ligusticum syluestre est. In Liguriæ suæ montibus seritur. Vbiq; suauius satiuũ, sed sine uiribus.) Integra manẽte scriptura, uitiosa distinctio sensum in contrarium deprauauit: tu sic distinguito, Ligusticum syluestre est in Liguriæ suæ montibus, seritur ubique: suauius &c. Sinapi nulla cultura, melius tamen planta relata.) Legendum, planta tralata.

CAP. X. Nanque & ocymum senecat, degeneratque rite in serpyllũ) Vera lectio, Nanq; & ocymũ senecta degenerat in serpyllum. Item contra formicas) Lege, Idẽ ac mox remediũ mõstrante limũ marinũ aut cinerẽ obturãdis earũ foraminibus pro eo quod uulgo deprauate legitur limo marino aut cinere obturatis. Naporũ medicinæ sunt) Scribo, medicina est & proxime sequenti uersu, Quo si amisso, non Quæ.

CAP. XII. Solummodo ex omnibus lapathũ syluestre melius. Hoc in satiuũ rumex uocatur, nascituq; fortissimũ. Traditur semel satum durare, nec unquã uitiari terra.) Demiror quam ob rem castigatoribus uisum sit ab archetypo hic discedere. Vetera exemplaria habent sic. Solum uero ex omnibus lapathum syluestre melius, hoc in satiuis rumex uocatur, nascituq; fortissimum. traditur certe semel satum durare, nec enici unquam à terra. Quæ sunt syluestriã) Atqui non de syluestribus sermo est, sed de hortensibus. Legendum igitur, Quæ sunt & syluestria. Alioquin extra insidit pulueris modo) Vetus lectio aliquãdo extra insidit. Sed perparũ refert utro modo legas. Apio eximi in coctis obsonijs aceto, in eodẽ cellario in saxis odorem uino grauem) Quis intelliget hæc? Sincera lectio. Apio eximunt coqui obsonijs acetum, eodem cellarij in saccis odorem uino grauem. Vera autem uniuscuiusque natura nõ nisi medioo effectu prænosci potest) Pernosci, non prænosci.

EX LIBRO XX. CAP. I.

IN fine procemij legendum, Tantum uenia sit à minimis sed à salutaribus ordienti.) non ordiemur Suscipitur aqua cœlesti, atq; subsidet. Deinde in sole cogitur in pastillos.) Legendum, atq; subsidet deinde sole cogitur. Idq; melius quo uetustius erit, quod iam CC annis seruatum esse, autor est Theophrastus) Nec hic uideo cur mutāda fuerit uetus lectio, nisi quòd castigatores, dum archetypa legere nesciunt, nihil non corrūpunt. Atqui non satis est solū sensum utcunq; reddere, uerba etiam ipsa autoris optima fide annumeranda sunt. Reponamus igitur uetera hoc modo. Melius quo uetustius: fuitq; iā CC annis seruatū, ut autor est Theophrastus. Partus uerò; si in arietis lana alligatū inscientis lumbis fuerit, ita ut protinus ab ea eximatur, & rapiatur extra domū ipsam) Verū eandē iubet eximi, partū ne ipsum, an semē adalligatum? atqui neutrū quadrat. Sequamur & hic antiquā scripturā ita ut protinus ab exitu rapiatur extra domū. Iam euidens est, de semine accipiendū, quòd raptim ab exitu fœtus efferri domo uult, quòd omnis mora periculosa sit, Tanta uis edaceodi inest.

Superest una uox, ipsam. Lege ipsum ut cū sequentibus cohæreat: Ipsum cucumis, & reliqua. nam hactenus de succo & semine eius loquutus est.

CAP. II. Sanat & humores subitos) Tumores non humores. Radix sanat ulcera concreta in modū faui, quæ cerion nocāt.) Scribo, quæ cerion uocant: oā melius ad ulcera refertur: nec aliter legitur in emēdatis codicibus. Item mille pedem: sepa Græci uocant.) Lege; millepedæ: supforsus. Et putrescit locus ipse Cucumis odore defectū animi.) Distingue, Ipse cucumis. Idem erratum & proximo capite annotauimus.

CAP. III. Non nisi saxosis nascens) Adde præpositionem In saxosis. In morbo uero regio utiliter semina eius insumuntur) Legendum, In morbo regio utiliter semina eius sumuntur. Item spinæ & lumborū ac coxarū dolores) Lego, coxendicū. Et ardores capitis, & maxime infantiū) Vetus & ardores capitis, infantiū maxime. Democritus in totū ipsum abdicauit in cibis.) Rectius in totum ea abdicauit. ea, scrapa. & sequēti uersu ab eis, nō ab eo. ibidē condietur, nō cōdiretur: itē prodesse non prodest, ut ex autoritate Dionysij dictū accepimus. & sā antea monui de rapo neutri generis, quod perpetuò raparum iste castigator in rapam transmutauit, quòd uulgus ita loquatur. Hoc ad albicantem cutem) Albicare Latinum non est, hoc significatu. ad leuigandam legi debet, non albicandam. Memor. Nam ut supra diximus, erui, hordei, tritici & lupini radix ad omnia inutilis) Hoc nusquam superius dictum est, & primæ quatuor uoces non habentur in uetustis codicibus, quamobrem & nos deleuimus.

CAP. IIII. Quanquam & alibi nascitur, utilior urinæ duntaxat eijciendæ) Ciendæ, non eijciendæ. In aqua folijs eius decoctis bibere uel succū ipsius cyathis binis, Cōtra phlegmonas ipsos illinire tusos utile inchoantibus uero recentē corticē cū melle) Hic fœdissimā deprauationē sustulim*, adiuti exēplaribus antiquis Legendū enim, Aquam folijs eius decoctis bibere, uel succū ipsius cyathis binis contra phthiriases. Phlegmoni ipsos illinire tusos, iuuari uero recēti corticē cū melle. Nec est necesse addere hanc dictionem, utile. pendet enim oratio à præcedenti uerbo Prodest. Cæterum cerastis scorpionibus aduersatur, uel ipso semine infectis manibus impune tractantibus Impositoq; raphano scorpionibus, moriuntur. Non multo mitius hunc locum deprauator tractauit, Castigauimus unde & priorem hoc modo Cætero scorpionibus aduersatur: uel ipso uel semine infectis manibus impune tractabis: impositoq; raphano scorpiones moriuntur, Hydropicis quoque & aceto & sinapi sumpti.) Scribo, ex aceto aut sinapi sumpti. Hippocrates capillis mulierū defluos fricare raphanis.) Vetus lectio capitis mulierum defluuia fricari.

CAP. V. Et phagedænas ulcerū sistit recens cum melle impositū Vel aridæ farinæ inspersam radicē eius Dieuches &c) Lege & distingue sic, & phagedænas ulcerū sistit recens cum melle impositum, uel aridum farina inspersum Radicem eius Dieu-&c. Inde quoq; est prouerbium) Melius, Indeque est prouerbiū. Simillimā staphylino herbā fert, quā alij gingidion uocant. Tenuius tamē & amarius, eiusdemq; effectus est coctum crudūq; stomachi magna utilitate) Ex his uerbis intelligitur gingidio coctū eiusdē effectus esse cuius crudū Atqui Plinius aliud dicit, uidelicet gingidij eundē esse effectū, quem staphylini Sed nihil mirū si deprauatis uerbis & perperā distinctis etiam sensus uitiatus est Proinde rectius legitur hoc modo: quā alij gingidion uocant, tenuius tantū & amarius, eiusdemq; effectus Estur coctū crudūq;, stomachi magna utilitate. Fastidiū abstergit) Absterget grāmatista nescio quis; tantum in abstergit, qua ratione alterū parum latine dicatur. In eadem sententia est Diocles) Lege addendo, In eadē sententia est & Diocles. Heraclides contra argentū uiuū dedit, & Veneris subinde offensantem, ægrisque se recolligentibus. Hunc Dieuchus [illegible] stomacho uule mirè dicit, quoniā nemo [illegible]

a_3

[illegible] edendo continuaret: esse tamen utile conualescentibus ad uitam transeuntibus) Primum offensanti legendū pro offensantē, deinde particula hunc superfluit. præterea utile his mutatū est in otile, nō recte. Apparet enim siser inter illa numina cōnumerari, quæ genus cum numero mutant. Superius enim dixerat, Siser erraticū satiuo simile est. Sed grauissimū est erratū, quod nescio quis pro ad unū transeuntibus, scripsit ad uitā transeuntibus, non sentiens uerba hæc de hydroposia ægrorū & oenoposia intelligenda Et quoniā plerosq; similitudo nominū Græcorū confundit; cōtexemus & de sesele.) Vetus lectio hic & in indice de sili, nec erat necesse Græcā uocem pro Latina supponere. quod enim Græci medici [illegible] uocāt, apud Marcellū qui sub Theodosio floruit, sil Massilie ic legitur. qui mutauit lectionē, putabat sil, pigmēti tantū nomē esse, cū sit uox polysema. Boū morbis medetur uel si côtritū infunditur.) Satis erat Boū morbis tritū infunditur: nec egebāt Pliniana uerba tali interpolatore. Siccata autē in umbra farina tusa & cōuulsis & inflationib* & arterijs medetur.) Legendū, Siccatæ autē in umbra farina tusis & cōuulsis &c. Satiuæ olfactu ipso & delacrymationi & caligini medētur, magis uero succi inunctione) Caligini tantū his uerbis remedia attribuūtur, si legam* ita ut Plinius scriptū reliquit, nēpe sic: olfactu ipso & delacrymatione caligini medētur Significat delacrymationem acrimonia ceparū excitam oculorū caligini prodesse Purgamēta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentium morsibus, inter ipsasq; multipedes ex aceto) Dele inter, & pro multipedes repone multipedæ. Morsibus Ipsasq; , uidelicet cepas. Et si succū ieiuni quotidie edant) Succum superuacanea dictio est Stomacho utilia esse, ac spiritus agitationi) Lege stomacho utilia esse spiritus agitatione Apparet eundem castigatorē suprà in hoc ipso capite ex delacrymatione fecisse delacrymationi.

CAP. VI. Porro sectiuo profluuia sanguinis sisti in naribus, contrito eo obturatis.) Scribo, Porrū sectiuum profluuia sanguinis sistit, naribus contrito eo obturatis Neq; enim hoc ita ut superius ex autoritate Varronis refert, sed transitum facit ad aliam speciem quemadmodum est uidere in emendatis exemplaribus. Vlcus aciem hebetās, & in angulo oculi perpetim humor emanans) Lege, perpetuo humore manās. Æpinyctidis est descriptio. Sanguinem reijcientibus succus eius cum caule aut thuris farina uel acacia datur.) Scribendū cum gallæ aut thuris farina. Alio magna uis, magnæ etiam utilitates, contra aquarū & quorumlibet locorum mutationes.) In uetustis uoluminibus nec Etiam est, nec Quotūlibet. Aconitum, quod alio nomine pardalianches uocatur, depellit; item hyoscyamum: contra canū morsus. Inq; uulnera cū melle imponitur) Vetus & sincerior lectio; A q.a n p uocatur; debellat. item hyoscyamū, canum morsus, in quæ uulnera &c.

Attritis corporum partibus, uel si uesica intumuerit) Scribendum, uel si in uesicas intumuerint, hoc est, euaristi uesicas produxerint attritæ partes Vel si decocta aqua colluantur) Decocti, non decocta Porrò si indicare pergam quotiescunq; in distinguendo peccatū est, uereor ne lectori tediosum sit.

Sic & uoci plus cōfert) Plus redundat. Aut si sanguis etiā excreetur uel purulenta sint, Et pituitæ sub pruna coctū, potum, & cum mellis pari modo sumptū.) In antiquis uoluminibus tantū est: Aut si sanguis excreetur uel purulēta, sub pruna coctū, & cum mellis pari modo sumptū. Cætera uerba satis apparet esse nugatoris alicuius additamenta. Quartanas quoq; excutere potum caput unum cū laserpitij obolo in uino austero tusum, & alio modo acceptū Suppurationes quātaslibet sanat fractæ incoctū fabæ, atq; ita in cibo sumptum.) Omnia hic confusa ac uitiata, distinguenda emendandaq; in hunc modū, idq; ex fide archetyporum, ut reliqua. Quartanas quoq; excutere potū caput unum cum laserpitij obolo in uino austero. Tusum & alio modo ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat, fractæ &c. Senius est, tusum & hoc modo sanari, & illo altero remedio iam contra quartanas dicto.

Iumentis urinam reddere, atq; non torquere tradunt.) Iumenta, non iumentis.

CAP. VII. Hirtus lac expissatū.) Scribe, spissatū. Thyrso & folijs scabritia.) Vetus lectio: & ipso & folijs scabritia. & ipsa. scaule. quod nomē proximè præcedit. Quidā & è sapuis colligunt, succo minus efficaci.) Melius legetur, Quidā & è satiuis colligunt succū minus efficacē & tertio inde uersu nunc non paucæ restant, nunc superfluit, Nec ulla res magis tem in cibis auiditatem incitat inhibetq;. Eadem in causa alterutrinq; modus) Lege & distingue: nec ulla res in cibis auiditatem incitat inhibetque eadem. in causa alterutraq; modus est Nunc pulchre cohærebit quod sequitur; Sic & aluum copiosiores soluunt, modicæ sistunt.

CAP. VIII. Nigræ radices ita in aqua coctæ, porriginem tollunt.) Lege, porriginem tollunt.

CAP. IX. Ergo uel cū [illegible] sorbendā, uel ex oleo [illegible] [illegible]) Incorrupta lectio, Ergo uel cū [illegible] sor-

 bendam,

bendam, uel ex hoc intinctu sumendã pendet enim hæc oratio à præcedente. Et alijs compescere mala corporis.) Lege addendo & alij uero. Semen eius tostum auxiliatur contra serpentes fungorumq; uenena. In tauri sanguine folia cocta splenieticisque in cibo data, & cruda illita cum sulphure & nitro, prosunt.) O bellum medicum hic nimirũ tauri sanguinem etiam pro antidoto præberet germana lectio est hæc contra serpentes, fungorumq; uenena, & tauri sanguinem Folia cocta splenieticis in cibo data, &c. Neruis utiles: ideo & paralyticis dantur trità in pedibus. Qui sunt rufi ex his citissime sanant) Lege & distinguendo paralyticis dantur. Luxata in pedibus qui sunt rufi &c. Elixos assis minus utiles esse adijciunt) Scribo adijcit, scilicet Diocles.

CAP. X. Vesicæ quoq; nisi coctum aqua Si canibus detur, necari eos) Distingue & castiga sic: Vesicę quoque nisi decoctum quæ aqua si canibus detur, occidi eos. Alioqui canes nõ uescuntur asparagis.

CAP. XI. Verum apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum autoritate est) Varietate non autoritate. Nam id defunctorum epulis feralibus dicatum existimatur. Ipsius quoq; usus claritati inimicum.) Lego, epulis feralibus dicatum esse, usus quoq; claritati inimicũ. Nam hoc ex Chrysippi & Dionysij autoritate refertur: ideoque melius per infinitum legitur absq; uerbo existimatur. Semen datur ex tribus cyathis ex uino albo) Antiqua scriptura potior: Semen datur & arquatis ex uino albo arquatis i. ictericis.

CAP. XII. Ocymum quoq; Chrysippus grauiter increpuit, inutile esse dicens stomacho, urinæ, oculorum quoq; claritati.) Duo uerba esse dicens, aliquis de suo adiecit, mirũ ni elegantiæ causa. Alij uero si eo die feriatur quispiã à scorpione qui ederit ocymũ, sanari non posse) Vera lectio: Afri uero, si eo die feriatur quispiã a scorpione, quo ederit ocymum, seruari non posse. Secuta ætas alacriter defendit.) Rectius, acriter defendit.

CAP. XIII. Sextius adijcit, hoc serpentes fugare) Vetus lectio Sextius adijcit, ustum serpentes fugare. Multi succo eius cum melle attrito inuncti.) Lege, cũ melle Attico. Dederunt & cum bitumine infrictam.) Infriatam, non infrictam. Item uitiligines uel rugas, strumas, & similia cum hircino & adipe suillo) Codices ueteres: Item uitiligines, uerrucas, strumas, & similia, cum strychno & adipe suillo.

CAP. XIIII. Iis commanducatis & impositis sanari elephantiam, sicut Magni Pompeij ætate, fortuito cuiusdam experimento, propter pudorem faciei illita cõpertum est.) Elephantiasin, non elephantiam hunc morbum Plinius uocare solet. Legendum igitur pro Elephantiam sicut, elephantiasin, & bene habebit tota oratio. Mentæ ipsius odor animum excitat, & sapor auiditatem in cibis ideo in mammarum mixturæ familiares ipsæ accessere, ut coire densereque lac non patiatur) Tota uia aberratum est. Vera lectio est hæc, ideo embammatum mixturæ familiaris. Ipsa accessere ac coire densereq; lac non patitur. Embammata Græce uocantur intinctus, ad excitandam orexim inuenti. Recentis succus narium uitia spiritu subducto emendat.) Scribo, spiritu subductus. Impetigines quoq;, uel si teneatur tantum, prohibet.) Intertrigines legendum, quemadmodum est in archetypis. Morbo regio in uino albo ab alienis datur) Lego à balineis datur.

CAP. XV. Propter colum quoque bibitur, illiniturque uel penicillis feruens, uel astringitur fascijs) Vetus lectio: Propter colum quoque bibitur illiniturque, uel penicillis feruens apprimitur fascijs. Nanque & panibus subigitur) Vetus lectio, subditur sic cap. 17 Panis etiam crustis inferioribus subditum. Sunt & quidam qui cunilam bubulam appellauerint.) Quidam superuacanea uox est hoc loco.

CAP. XVI. Trita mellis odorem habet, digitis tactu eius cohærentibus) Melius cohærescentibus.

CAP. XVII. Castore taliter demonstrante.) Vetus lectio: Castor & aliter monstrabat, ut intelligamus alterum piperitidis genus. Sequenti uersu lego, ut illem sic demonstrabat. Luxata & contusa in aceto) Archetypis, Luxata & incussa. Vrinam & mẽstrua ciet) Plinius scripsit urinã & mẽses ciet. sicut paulopost, Pythagoræ inter pauca laudatũ, non à Pythagora: quod genus deprauationis frequẽs est in hoc opere. Epiphoris oculorũ radicẽ eius tusam imponit iollas) Lege addẽdo, è uino radicẽ eius. Et mox, extrahẽdisque si qua in oculos inciderint. Dysentericis & tenasmis datur) Rectius, dysentericis & in tenesmo. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta. Verum & radicem ad renes) Castigauimus ad exemplaria hoc modo: tritum cum menta è uino: radicem & ad renes. Pythagoras quidem non corripi uitio comitiali in manu habentes.) Legendum Pythagoras quidem negat corripi.

CAP. XVIII. Sed sarini albi calyx ipse teritur, & bibitur, somni causa, Semen elephantijs medetur.) Scribendum erat, & è uino bibitur. Item elephantiasi, non elephantijs. Succus & hic, & herbæ cuiusq;.) Lege cuiuscunque. Sequenti uersu, ut lactucis, nõ aut. Prætorij uiri patrem in Hispania ebaini.) Bamli inalim, ut sit loci nomen, quemadmodum dicimus Bilbili, Sicili. Cum his auriũ dolori instillatur.) Melius cum hoc & auriũ dolori, cũ hoc, s. rosaceo. Sic & folijs ipsis utũtur ad sacros ignes. Item uulnera cum aceto) Si sic legamus, & podagrę unum remediũ peribit, nec sacro igni suũ ut oportet adhibebitur. Sinceram lectionẽ etiamnũ retinent antiqui codices: Sic & folijs ipsis utuntur. Item ad sacros ignes & uulnera ex aceto. Experimentum opij est primũ odore: sincerum enim perpeti nõ mos est. Dein in lucernis) Indidem castigauimus & hæc. Sincerum enim perpeti non est: mox in lucernis. Sed hic latinitatis grauior iactura est quàm sensus. Fœdiore mendo mox, pro in pustulas coit, scriptum est, in posca coit: cum tamen experimentum fiat in aqua non in posca.

CAP. XIX. Inter satiua & syluestria mediũ genus, quod nisi in aruis esset sponte nasceretur, rhœam uocauimus & erraticũ) Lectio uetus magis Pliniũ sapit. Inter satiua & syluestria medium genus, quoniam in aruis sed sponte nasceretur r.u. & e. Alterum est in syluestribus generibus heraclion, uocatur ab alijs aphron.) Elegantior est uetus lectio. Alterum è syluestribus genus heraclion uocatur, ab alijs aphron.

CAP. XX. Dysenterię & uomicis datur ex aceto.) Nostra exemplaria habent, estur ex aceto. Caput inde liticum distillationem toto anno non sentire) Illic legitur caput illitũ ea distillationẽ anno toto non sentire. Aliquanto pòst pro Coquitur difficilime reposuimus, coqueretur: refertur enim ad præcedentem particulam Tanquam. Hippocrates uuluarum uitijs id infundi) Lege infundit. Duritias omnes uel cocto uel crudo utiliter illini putãt) Scribo putauit, s. Lycus. Cocto aut per se, aut cum malua, aut lenticula.) Rectius, uel per se uel cum malua aut lenticula.

CAP. XXI. Acoleos omnis extrahũt illitæ crudæ, aut cũ anetho potę. Decoctæ uero cũ radice sua leporis marini uenena restringunt) Incorrupta scriptura aliter habet illitæ crudę cũ nitro potæ uero decoctæ cũ, &c. Nec lapathũ dissimiles effectus habet. Est autẽ syluestre) Nõ hoc dicit, lapathũ herbã esse syluestrem, sed præter satiuũ esse etiã aliud lapathi genus syluestre. Quare melius legitur adiecto &, Est autẽ & syluestre. Folijs aquosis) Rectius acutis, ut est in ueteribus uoluminibus. Vnde etiam oxalidem appellatam uideri potest. Oxylapati semen lotum in aqua cœlesti, sanguinẽ prodest reijcientibus, adiecta acacia lẽtis magnitudine, prodest) Prius prodest redundat. Radicis tantum altitudine differens, & erga dysentericos efficacis effectus, potum ex uino) Veteres codices habent & erga dysentericos efficaci effectu, potu ex uino. Vt intelligamus hoc quoq; differre à reliquis lapathi generibus, quòd peculiarem uim contra dysenteriam habeat.

CAP. XXI. Sensus atque sternutamenta capitis purgat) Lege, sternutamentis caput purgat. Et uulnarum conuersionem suffitũ excitat odore.) Melius & uuluarũ conuersione suffocatas excitat odore. Addito exiguo oleo & salis.) Scribo, olei & salis. Ruptis, conuulsis, spasmatum neruis salutare) Spasticis neruis, non spasmatum. In ouũ inane succum adijcit is) Rectius addit, quàm adijcit. Fugat & odore, cominus si uratur) Legendum fugat & odore omnes, si uratur, omnes s. serpẽtes. Ex aqua bibitur & ad iocinerum dolores.) Antiqui codices habent ad iocinerum desideria, familiari Plinio locutione. Stomachi dissolutiones cohibet siue in cibo sumptũ, siue in succo potũ.) Lego, siue succo potum. Epiphoras cũ thure & aqua, aut cũ myrrha. Cum uino sedat parotidas. Cum melle aut adipe aut cera stomachi solutiones inspersum polentæ modo) Aliter legitur & distinguitur in uetustis codicibus. Epiphoras cum thure & aqua, aut cũ myrrha ac uino sedat parotidas: cũ melle aut adipe, aut cera stom. f.i.p.m. Ad iocineris dolores estur cum uua passa, & ad phthisim utilissime. Semine fiunt & eclegmata.) Nimis sæpe in distinguendo peccatum est, maxime in his medicinalibus libris, aliquando non uno loco in eodẽ capite, ut in hoc ipso. Distinguendum ad hunc modum. Ad iocineris dolores estur cum uua passa. Ad phthisim utilissime è semine f.e.

CAP. XXIII. Prodest oesicæ cum uino leni, & fœminarum menstruis.) Lege addendo, P.u.e.o. leni, & fœ. menstruis hærentibus.

CAP. XXIIII. Sed ante discessum ab hortensibus) Elegantius, Sed discessuri ab hortensibus, unam compositionem ex his clarissimam subtexemus.

EX LIBRO XXI. CAP. II.

Qvia & uocabulum ipsum tarde inde communicatũ est.) Inde superfluit.

CAP. III. Cælare eos primũ instituit P. Claudius) Malo ueterẽ scripturã: primus instituit. Qui coronã ipse pecuniam eius, uirtutis ergò arguitur, quã serui equitue meruissent. Pecuniam partam lege dicit, nemo dubitauit) Verba Plinij quibus decim tabularũ legẽ interpretatur, restituimus ex fide archetypa

typorum Quam serui equique meruissent, pecunia partâ lege dici, nemo dubitauit Videlicet quia serui ipsi & equi pecunia parantur Ingensq. & his senieritas)hinc, nō his P. Mutianus, cum dempta Marsiæ)Munatius scribi debet. Cuius luxuria noctibus coronatū Marsyam, literæ illius describunt.) Antiqua exēplaria habēt literæ illius dergemūt Apparet ironiam esse. Florū quidē P.R. honorē Scipioni tantū adhibuit, Suario cognominabatur, propter similitudinē suarij cuiusdā negociatoris.) Pro adhibuit lege habuit, pro Suario Serapio, nam idē nomen fuit negociatori Huius fit mentio & libri 7. cap. 12. Nec ei fuit in bonis funeris impensa.) Verus lectio, Nec erat in bonis Leuius hoc, fateor, sed cū uideā in hoc capite tā multa de industria mutata, nihil dubito quin hoc quoq, mendum eidē debeamus cui cætera Sequenti uersu est, quaq; præferebatur nō quaq parte fer Et aliquanto pōst pro quod nocerent capiti, legendū quæ nocent Quoniā & in hoc est aliqua ualetudinis portio, in potu atque hilaritate præcipue, odorū ui surripiente fallaciter solertiā. Nanq, scelerata Cleopatra, apparatu belli Actiaci gratificationē ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur abore eius lusisse extremis coronę floribus, ueneno illitis Ipsāq; capiti imposita &c)Egregie hoc loco adiuuerunt nostra exēplaria, in quibus ita legitur in potu atque hilaritate præcipue odorū ui surrepente fallaciter, scelerata Cleopatræ solertia, Nanq apparatu belli Actiaci gratificationē ipsius reginæ Antonio timēte, nec nisi prægustatos cibos sumēte fertur pauore eius lusisse, extremis coronæ floribus ueneno illitis ipsāq; capiti imposita. Est autem perquam familiare Plinio, septimo casu orationem claudere Quis istas timeret insidias?) Nihilo peior erat uetus lectio, Quis ita t i. Adeo mihi, si possim sine te uiuere, occasio & ratio adest.)Rectius ironice, occasio aut ratio deest.

CAP. IIII Contra genera eius nostri fecere) Contra redundat. Virissimam uero plurimis, sed minutissimis, spermoniam)Pro spermonia emendati codices habēt spineolā, à spinis denominatā, quemadmodū in alio genere coroneola à coronis nomē traxit Päggus nāq; mōs in uicino ferè est.) Lege, Pangæus mons in uicino fert Negauit centifoliam in coronis addi) Antiquior lectio est, in coronas addi Quæ græcula altera est)Vetus lectio, Quæ è Græcis altera est.

CAP. V Nec ullis florū excelsitas maior) Melius nec ulli. Ita odor colorq; duplex, ut alius calicis, alius staminis)Nō male uetus, & alius calicis, alius staminis nā ita ad præcedentia refertur Inuēta est in his & ratio inserēdi) Rectius, Inuenta est & in his Mēse Martio macerātur, ut colorē accipiāt Magis placet percipiāt. ac si dicat, ut colorem perbibant.

CAP. VI. Calathiana munus autumni, cæteris ueris)Scribo, cæteræ ueris Vincit numero foliorum marinā quinq; folia non excedentem) Quid opus repetere folia? satis erat, quinq, non excedentem Foliorum exilitate usq, in fila extenuata)In antiquis uoluminibus legitur, attenuata. Prima nobilitas Cilicio croco) Croco aut scriba addidit, aut interpres aliquis inter prælegendum Sicut paulo post gaudet calcari & atteri pede Pede non est in manuscriptis.

CAP. VII. Troianis temporibus etiam erat honos. Et hos certe flores Homerus treis laudat, loton, crocon, hyacinthū.) Rectior lectio Troianis temporibus iam erat honos et hos certe flores &c. Dicet aliquis, leuicula sunt ista, nec annotatu digna Huic ego rogabo, ipse æquōne animo ferret huiuscemodi leuicula in suis scriptis à librarijs deprauari At multo plus religionis debetur ueterum monumentis, Omnis autem uerno tempore acrior, & matutinis: Quicquid ad meridianas horas diei uergit, hebetatur.) Verior lectio uernis quicquid ad meridianas horas dies uergit Animaliū nullū odoratū nisi de pātheris quicquā dictū est, si credimus)Vetus lectio nisi de pantheris quod dictū est, credimus. Dixit antē hoc lib. 8 cap 17, tametsi quidam illic odorem in colorem deprauauerant. Vt irin atq, saliuncam, & quanquam nobilissimi fit odoris utraq,) Lego, quanquam nobilissimi odoris utranq; Proxima in Macedonia, longissima hæc & candicans Et ex illis tertiū locum habet Africana) Lege & distingue longissima hæc & candicans & exilis. Tertium l h. Pānonia hanc gignit & Norica)Scribo Norici alioqui Noricū dicendum erat, sicut Illyricum. Superq; cætera ad famam etiam dignitatis)Legendum ad famam etiam ac dignitates.

CAP VIII. In quibus unguenta uicisse natutā gaudēt. Luxuria uestibus quoq; prouocauit eos flores, qui colore commendantur)Hæc uerba non deprauarūt modo homines insulsissimi, uerumetiam partem eorum hinc reuulsam præcedentis capitis fini assuerunt Scribendum, In quibus unguēto uicisse naturam gaudens luxuria, uestibus quoq;, &c. Paria nunc componuntur, & natura atq; luxuria depugnante) Lege, depugnant.

CAP IX. Folia smilacis & ederæ in coronamēta se dedere, coronæq; earum obtinent principatum.) Hanc tam ingeniosam deprauationem mirum ni professor aliquis excogitauit, dum diuinare mauult quàm ad archetypa recurrere. Vera lectio aliud sonat Folia in coronamentis smilacis & ederæ corymbiq; earum obtinent principatum. Quia nostris maiore ex parte nomen dare ijs defuit cura) Nō minor priore hic error, utcunque sensus manet Plinius enim longe alijs uerbis usus est quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura.

CAP X Non durante Attico thymo nisi in afflatu maris seratur)Seratur superuacaneum uerbum est, natum ex ultima litera maris, & prima dictione sequentis orationis Erat. Abrotonum iucundi odoris est & grauis Floret æstate.) Elegantius, Abrotonum odore iucunde graui, floret æstate. Alsiosa enim admodum sunt, & sole nimio læduntur.)Hic particulam necessariam, per incuriam librariorum omissam, denuo adiecimus: & sole tamen nimio læduntur.

CAP. XI Eruitur post æquinoctium uernum radicitus, siccaturq; ad lunam xxx. diebus, ita lucens noctibus.) Lege. Erui, siccari, lucere quod hæc omnia ex commētarijs Democriti referātur Sequitur enim Magos Parthorumq; reges uti hac Et in Italia quidem, ut diximus, post rosam)Satis erat, in Italia quidem Coniunctio hic addita uitiat sermonē Cæterum hyacinthus maxime durat.)Lego, è cæteris hyac m d. Sed hæc ita, si deuulsa crebro prohibeatur in seminibus.) Legendum prohibeatur in semen abire attestantur uetera exēplaria & alioqui ex illis uerbis nullus sensus elici potest. Alterum cādidius, qui ferè nascitur ad tumulos.) Rectius, in tumulis.

CAP. XII. Hostilia uicus abluitur Pado.) Melius, alluitur.

CAP. XIII Nos tamen trademus quæ comperimus Herba est alba, uexatio quidem iumentorum est, sed præcipue caprarū, appellata ægolethron.) Antiqua scriptura potior, Nos trademus quæ comperimus Herba est ab exitio & iumentorū quidē, sed præcipue caprarū, appellata ægolethron. Huius flores concipiūt noxiū uirus, aquoso uere marcescente) Lege, marcescētes. Aliud genus in eodē Ponti situ uiget, ex anno na mellis)Codices uetusti lōge aliud habent Aliud genus in eodē Ponto gēte Sannorū mellis: quod ab insania quā gignit, mænomenon appellant. Hi sunt quos posterior ætas Tzanos uocauit, Lazis conterminos. Vtraq; Colchica gens fuit in clientela fideq; Constantinopolitani Imp. Et in Mauritania Cæsariensi, Getulia contermina Massylis)Emendatior lectio est & in Mauritaniæ Cæsariensis Getulia contermina Massæsilis Nā & Getuli & Massæsuli hanc prouinciā incolebāt, quod ipse Plinius suprà docuit Remedium aduersus has uiq, non differendū)Lege remedio, non remediū De quo loquēdi modo iam suprà capite tertio monui.

CAP. XIIII Circūlini aluearia fimo bubulo utilissimū. Operculū à tergo esse ambulatorium, ut properatus intus sit prosper. Si magnus sit uteros aluearijs, prouentus autem sterilis, ne operandi desperatione curā abijciant, id paulatim reduci oportet, fallente operis incremento)Huius lectionis absurditas magis detegetur, collata ad germanā lectionem, quā ex fide ueterum codicum restituimus ad hunc modum. Circūlini alueos fimo bubulo utilissimū. operculū à tergo esse ambulatoriū, ut proferatur intus si magnus sit alueus, aut operatio sterilis, ne desperatione curā abijciant id paulatim reduci, fallēte operis incremēto. Post has Corsica, quoniā ex buxo fit. & habere aliquantā uim medicaminis putatur) Lege, quoniā ex buxo fit, habere quādā uim m p. Inde ligulis eligūt florem i candidissima queq, transfundūtq; in uas, quod exiguū marinæ habeat frigidæ)Toties expertus fidem ueterū codicū, ne hic quidē ausus sum ab eis discedere Illi pro eligunt habēt hauriunt Itē, quod exiguū frigidæ habeat. Siccāt sole, lunaq, hoc enim candorē facit, si sic siccantur Et ne liquefaciāt, protegunt tenui linteo)Melior uetus lectio: Siccant sole lunaq; hæc enim candorē facit siccantes, ne liquefaciant, p. t. l.

CAP. XV Maximeq; Aegyptus, frugum fertilissima, sed ut sola ijs carere posset.) Non parum detraxit elegātiæ, quisquis hic particulam quidem detraxit. Legendum enim frugū quidē fertilissima. Hanc à Nilo metūt) Scribo, è Nilo. Folijs latissimis, etiā si arbores comparentur)Rectius, arboreis. Scandix, come ab alijs tragopogon.) Vetus lectio: scandix quæ ab alijs tragopogon uocatur. Syluestriū duæ species, Vna mitior est simili caule, tamē rigido, itaq, & colu antiquæ mulieres utebantur, exilis, quam quidam atractylida uocant) Legendum, itaq; & colu antiquæ mulieres utebantur ex illis, quare q a u

CAP. XVI. Et ex diuerso stans anchusa, inficiendo ligno cerisq;, apta Est aūt mitior ijs anthemis, & phyllanthes, anemone, & aphace.)Lege Et diuerso stāt, anchusa inficiēdo ligno cerisq; radice apta, & è mitioribus anthemis, & phyllāthes, et anemone, & aphace. Sic enim melius quadrabit ad precedentia.

CAP. XVII. Perdicio, quā & Aeolitæ & Aegyptij edunt,

nomen dedit auis) Verior lectio Perdicium & aliæ gentes quàm Aegyptij edunt Suprà dixerat, Aegyptios præ cæteris gentibus herbis uesci, nunc dicit, perdicium herbam etiam aliarum gentium cibum esse. Iulio mense secari iubet.) Lege addendo, Iulio mense toto secari iubet.

CAP. XVIII Iunio mense exitu, ante Iulium mediũ præcipiens) Melius, Iunio mẽse exitu ad Iul. m. p. Vsus ad nassas marinas, uitilium nexus elegantiũ) In antiquis codicibus tantum est, uitiliũ elegantia Quanquàm professus efficacissimum esse aduersus calculosos. Eo fœtas fœminas quidẽ abortus facere nõ dubitat.) Sincera lectio: quãquàm professus efficacissimũ esse aduersus calculos eo fouet, Fœminis quidem abortus facere non dubitat Largiori tanta uis expellit eas) Legendũ, Largiori tanta uis, ut expellat eas Laudatissimus ex Nabatæa iuncus) Non erat opus hic repetere, iuncus.

CAP. XIX. Ita ut à balineis inarescant corpora Scribo, inarescant corpori. Lienicq; & ruptis uulsis prosunt Et menstruis fœminatũ in uino decoctæ. Impositæq; cum melle neruis præcisis medẽtur Contra lichenas & lepras, & furfures in facie emẽdãt) Lege & distingue. Lienicq; & ruptis uulsis prosunt & menstruis fœminarum In uino uero decoctæ, impositæq; cum melle, neruis præcisis medentur Lichenas

CAP. XX. In hunc locũ dilata cum disputaremus de peregrinis arboribus.) Vetusta exemplaria tantum habẽt, dilata in peregrinis arboribus, id est, in mentione peregrinarum arborum. Sistit purgationes mulierum. Nardi uero eius quam Phu eodẽ loco appellauimus, &c.) Antiqua scriptura melius, Sistit purgationũ mulierũ impetus. Eius uero quod phu eodem loco appellauimus, & reliqua. Crocum cũ melle non soluitur.) Cum redundat Sequenti uersu pro uino & aqua. Lege, uino aut aqua. Collyrio uni nomen dedit) Lege addendo, Collyrio uni etiam nomen dedit Dentientibus præcipua est, & tussientibus) Scribo, dentientibus præcipue. Partem eius seruantium & quarundã aliarum herbarum, sicuti plantaginis, substituentium, si parum mercedis tulisse sese arbitrantur Rursusque ut plus operis acquirant, p. e. q. f. e. h.) Incorrupta lectio etiamnum durat in uetustis codicibus manu scriptis. Partẽ eius seruant, & quarundam aliarum herbarũ, sicuti plantaginis si parũ mercedis tulisse se arbitrãtur, rursusq; opus quærunt, pariẽ eã quã seruauere, eodẽ loco infodiunt credo, ut uitia quæ sanauerint faciãt rebellare.

CAP XXI. Ciet mẽstrua & si cruda detur, hydropicorum aquam sistit.) Sistit uerbũ superfluũ, nam ciet ad utrũq; refertur. Coxendicibus imponitur cũ uino. Articularibus morbis trium obolorum pondere, &c.) Lege addendo non pauca uerba: Coxẽdicibus imponitur & particularib⁹ morbis & luxatis tritũ ac lanæ inspersum ex oleo Dant & potionẽ articularibus morbis t. o. p. Præterea putãt usu eius quandã datã gratiã ijs uenereq; conciliari) Hæc dictio datã, superflua est. Coquitur panis cum farina hordeacea) Lege, Concoquit panos.

CAP. XXII Mouet & nariũ sternutamẽta) Aridũ nõ nariũ.

CAP. XXIII. Imposita ulcerum facit septicam uim.) Scribe, ulcus facit septica ui s corrosiua.

CAP. XXXI. Vi radice eius propius admota soporentur, illam sopore enecante uim earum.) Sic scilicet Plinius loqui solet. Scribo. soporetur illa sopore enecans uis earum.

CAP. XXXII Nec de cnico siue atractylide uerbosius disputetur. Aegyptia herba est, & magnum contra uenenata animalia præbet auxilium.) Hanc sententiã Plinius alijs extulit uerbis, quàm quæ in uulgaris leguntur editionib. Nec de cnico siue atractylide uerbosius dici par esset, Aegyptia herba, ni magnum cõtra uenenata animalia præberet auxilium.

EX LIBRO XXII CAP. II.

IAm uero insiet uestes scimus admirabili fucco) Fuco non succo Stans & in sicco carpit, quo frugi mũdos exculpat usu alioqnin fulgẽtis Instrui luxuria poterat certe innocentius.) Pro usu alioquin fulgẽtis, antiqua scriptura habet. Hic alioqui fulgentibus instrui poterat luxuria, certe innocẽtius. Et in sacris legationibus quàm uerbenæ) quàm redũdat.

CAP. IIII Vlli nisi ab uniuerso) Scribo, nulli nisi ab u. distinctione etiam mutata.

CAP V. Donatus est ea L Sicinius.) L. Siccius legendũ, ut etiam suprà libro octauo monuimus. Hic Decius postea consul, & imperio & collegio se pro uictoria deuouit.) Lege: Hic Decius postea se consul, Imperioso collega, pro uictoria deuouit. Intellige autem de Manlio imperioso.

CAP. VI Ipse tamen obsessus in toto orbe proscriptus. Hæc corona Sertorio etiã cessit) Vera lectio: Ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Notum est ciuile bellum Sertorianũ, in quo præcipua fuit opera proscriptorum à Sylla Cohortibus seruatis, totidemq; ad eas seruandas eductis.) Lege addendo, tribus coh. ser. Quod & statuæ eius in foro suo diuus Augustus scripsit.) Adscripsit, non scripsit. Addidere uisendi pretia delitiæ luxusq;) Pretio non pretia. Aliorũ hanc operã esse credimus) Vetus lectio Aliorum hanc operæ credimus. In quibus ipsius prouidentiam naturæ.) Melius, in quibus ipsis aculeatis.

CAP. XI Hæmorroidæ quoq; & dysenteriæ infusa.) Scribo, hæmorrhagiæ.

CAP. XXI. Imposita uero herba. aut inde omnino respersum, protinus mori) Antiqua scriptura aut uda omnino respersum. Sequenti uersu lege addendo uel si herba ipsa. Infantes quoq; ulcerari) Lege, exulcerari.

CAP. XXII. Constat bulbos eius cum ptisana decoctos aptissime mederi) Scribo, aptissime dari. Folijs in quocũq; morbo decoctis magis medici utuntur) Legendum, Ferè in quocunque de bulbis enim accipi debet, non de folijs. Vtrunque prodesse dysentericis & exulceratis.) Melius, etiã exulceratis hoc est, etiã si sit dysenteria cũ exulceratione intestinorum, quod sanè periculosius est. Cõtra sanguinem tauri demonstrat succo eius uti.) Paulo elegantius uidetur demonstrat succum eius. Optimus quidẽ ex ijs cibus. Vetus lectio magis placet; optimi quidẽ hos cibi, ut cũ præcedentibus cohæreat. Si enim caligaris clauus, si ferri uel chalybis aliqua rubigo) In ueteribus tantũ est, ferriue aliqua rubigo.

CAP XXIII. Communes in omni eorũ genere obseruationes) Illic legitur, in omni eo genere, Item hyeme quàm æstate utilius, uerumtamen aquã bibentibus) Scriptura uetus, Itẽ hyeme quàm æstate utilius, & iũ aquã bibentibus, Atq; ex aceto his qui coagulũ lactis sorbuerint.) Lege, æquæ ex aceto. Qui se eadem causa præcipitauit) Scribe, ea de causa. Mox est, conecturam sæpius fallacem non sæpe.

CAP. XXIIII Calfacta incitat uomitiones. Rectius, irritat. Quem centesimum annum excedentẽ cum D. Augustus hospes interrogaret, quanam ratione maxime uigorẽ illum animi corporisq; custodisset, ille respõdit. Intus mulso, foris oleo.) Ad sensum quidẽ nihil refert, libet tamen reponere ueterem lectionẽ, ab audaculis temere mutatam. Centesimũ annũ excedentem cum D. Augustus hospes interrogauit, quanam r. m. u. i. a. corporisq; custodisset, at ille respondit.

CAP. XXV. Leuatusq; siccatis pedibus mirabili modo) Et hic nihilo peius erat antea, mirabilem in modũ Ad torminis dolores eam in posca positam concoqui opus est.) Veteres codices melius, eã cũ posca cõcoqui opus est. Quæ à farina hordei distat, eo q; torretur Ad stomachũ utilis) Antiqui codices, à farina hordei distat eo q; torretur, ob id stomacho utilis. Datur tepida sorbẽda, efficaciter pdest) Lege, datur tepida sorbẽda efficaciter. Peculiariter tamen longo morbo ad tabitudinẽ redactis) Emẽdata exẽplaria habent, ad habitudinẽ redactis ut de hecticis intelligatur. Neruorũ doloribus & alijs feruẽs in sacco ponitur.) Scribendũ imponitur. Amplius hoc oculis imponitur) Melius est, hoc amplius oculis imponitur. Et per se drachmæ pondere exinaniuit.) Lego exinanit. s. granũ. Quoniã in aluo nõ tumesceret.) Vetus, intumesceret Semuncia amyli cum ouo & passis tribus) Antiqua lectio, cum ouo & passi tribus ouis. Mox est auenacea farina, nõ auenæ farina. Sitanius, hoc est trimestris.) Scribe, hoc est è trimestri. s. frumento. Ex uino, in saccis additus) Rectius, in saccos additus Fabalium etiã siliquarũ cinis.) Scribo ex ueteri exemplari, siliquarumq; nec redundat coniunctio, quando fabalia hic substãtiua uox est, ut alibi quoq; apud hunc ipsum autorem. Sed si largius sumatur, aluus soluitur.) Sed superfluit Horrorem tertianæ & quartanæ minuere traditur) Vetus lectio minuere creditur. Refertur enim hoc ex uulgi opinione, non ex autoritate medicorum. Maculas ex toto corpore emendat.) Particula ex, superuacanea est. Aqua decoctum perniones & pruritus sanat) Decoctã nõ decoctum. Si uero ad mellis crassitudinẽ decoquantur satiui.) Adde necessariam particulam uel. decoquantur uel satiui. Suprà enim dixit syluestres efficaciores esse. Si uero cœlesti aqua decoquantur, succus ille smegma fit.) Discoquãtur non decoquãtur. Sequẽti uersu uerbũ, solẽt, redundabat Item fistulis, cum axungia ueteri, ne intus addatur) Lege addẽdo, ita ne intus addatur. Nascitur inter uitia segetis auenæ Grecæ genere.) Græcæ superfluit Estur & per se, & in patinis cũ tenera est decocta Posterius & redũdat.

EX LIBRO XXIII. CAP. I

ET ad expiationem sanguinis quoq; adhibent, non ultra gargarizationes.) Quid faciũt gargarizationes in expiatione? Legendum igitur, ad expuitionẽ sanguinis, qua laborantes hæmoptoicos Græci uocant, Ideo & purgationibus ancipitem temperant.) putant non temperari Error natus est ex geminatione præcedentis syllabæ. Huius enim colorẽ nigrũ esse diximus, cuius asparagos similes. Diocles prætulit ueris asparagis.) Vetus lectio huius enim nigrũ esse diximus. Asparagos eius Diocles p. u. a. Ossa infracta efficacius extrahit quàm sup. radicta) Plinius scripsit, uel efficacius, id est, efficacius etiã Aiunt si quis in uilla eam extruxerit, fugere accipitres, tutasq; fieri aues uillaticas. Aliter eadẽ in iumento hominẽq; flegma aut sanguinẽ qui screatur, talos circũligata sanat.

ta sanat)Hostibus eueniat ita tractari, ut hic Plinius tractatus est Equidem peruelim discere quanam ratione radices extruantur apud istos deprauatores, ut ne cætera portenta exagitem præstat enim sinceram indicare lectionem, ex archetypis erutam Aiunt si quis uillam ea unxerit, fugere accipitres, tutasq; fieri uillaticas alites. Eadem in iumento homineque phlegma aut sanguinem qui se ad talos deiecerit, circũligata sanat. Quòd sint cãdida, aut nigra, aut inter utrũq, alia ex alijs, in quib⁹ unũ fiat, alia ex quibus passum.)Emendata lectio aut inter utrũq, aliaq; ex quibus unũ fiat, alia ex quibus passum. Albana neruis utiliora. Stomacho min⁹ quæ sunt dulcia, uel austera Falerna utiliora.)Lege, austera, uel Falerno utiliora Sõno uero ac securitatib⁹ adiudũ hoc fort.) Sic enim legendũ ac distinguendũ sublata dictione accõmodatũ, quæ redũdabat In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omnes alias rosiones foris in spongia impositum)Legendũ, In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omni alia, foris in spongia impositum omni alia ſ sanguinis fluxione.

CAP II. Quandiu extinguatur descensionis periculum denuncians)Descensionis superflunt.

CAP. III Succus eorum carhunculantibus extrescentibus circa oculos ulceribus)Dele excrescentibus. Nam lacrymam quæ ab arbore ipsa distillat, æthiopicæ maxime oleæ, mirari satis nouest Reperti sunt qui dentiũ dolores illinendos censerent, uenenum esse prædicantes.)Hic una oratio, prauã nescio cuius industria, in duas dissecta est Legendum enim coniunctum, Nam lacryma quæ ex arbore ipsa distillat, æthiopicæ maxime oleæ, mirari satis non est repertos qui dentium dolores illinendos censerent Non enim lacrymam ipsam miratur, sed eorũ potius temeritatem qui tam ancipiti remedio uti nõ dubitarent, cum etiam ipsi uenenum faterentur In fine cap legendum, cum decocto lupinorũ nõ lupino.

CAP. IIII Fauces exasperat & uenena omnia cohibet hebetatq.)Emẽdatior lectio & uenena omnia hebetat absq; uerbo cohibet. Cum pari portione mellis ac opij)Lege, mellis acapni. Cæterũ iners & graue sapore corpori.)Dele superfluam uocem corpori.

CAP. VI. Expetitur in grauidarum malacia, & quoniam gustatu moueat infantem)Lego, Expetitur grauidarum malaciæ quoniam g m t Cytinus uocatur à Græcis)Satis erat, uocatur Græcis Tales præpositiones sexcentas de suo adiecerunt castigatores

CAP. VII Quoniam sudantia hmus cibi opera corpora refrigescunt.)Scribendum, perfrigescunt Folia eius trita illita hæmorrhoiam sistunt)Lege, hæmorrhagiam. Post additur omphacij aridi pondus sextariorum duorũ, aut myrrhæ sextarij unius croci unius. Sed hæc simul mixta uel trita, miscentur decocto)Hic sextarij pro denarijs sunt suppositi, ut indicant uetusta exemplaria, in quibus sic legitur, post additur omphacij aridi pondus X duorum aut myrrhe X unius, croci X unius hæc simul trita miscentur decocto.

CAP XIX Lenius succo oleum est ex eadem myrto, & uinum quo nunquam inebriatur.) Lege addendo, lenius & uinum. Et folijs crematis utuntur & succo decocto)Lege, & succo & decocto

EX LIBRO XXIIII CAP I

Similis uis Rhodiæ Cretæ, & argillæ nostratis concordia ualentium Pix oleo extrahitur)Hæc dictio concordia, nouam orationem incipit, hoc modo, Concordia ualent, eũ pix oleo extrahitur, quando utranq, pinguis naturæ est

CAP. IIII Emollit, discutit, humore siccat strumas) Lege, Emollit, discutit tumores, siccat strumas. Vlcera commanducato impositoq; optime sanari) Scribo commanducato impositoq,

CAP. V Defuncta corpora incorrupta conseruat) Vera lectio incorrupta æuis seruat. De hac locutione & suprà libro xvi monui

CAP VI Chamæpitys latine aiuga appellatur, diciturq; propter abortus) Vetus & sincera lectio, Chamæpitys latine abiga uocatur propter abortus Abiga ab abigendo partu, aiugæ cum abortu nihil est commune.

CAP. VIII Ita ut puero quinq; folia tribus cyathis dentur)Rectius diluantur quàm dentur Acetis radix contusa iocineris doloribus utilissime imponitur.) Lege efficacissime imponitur

CAP IX Grauis quidam autor in medicina, uirgam ex eadem fractam &c)Antiqua scriptura, Grauis autor in medicina, uirgam ex ea defractam ac mox Vulgus infelicem arborem eam appellat non, infelicem eam arborem.

CAP XI Erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum uocant) Lege addendo, Alia est erythrodanus. Tingentibus & radicula ramos præparat.)Lanas non ramos. Gũmi genera diximus) Lege, Gummium

CAP XIII Sed & frutex humilior atq; spinosus in Nisyro)Scribo æque spinosus, nõ atq;. Calculorumue ex uino decoctum, uel præsentaneum remedium est) Nisi legas, Calculorum ex uino decoctum, neque præcedentia cohærebũt apte, neque sequentia Vel efficaciorem stomaticen præbuere)Rectius, præbuerint.

CAP. XIIII His subnectemus ea, quæ Græci &c) Nõ male uetus scriptura, His subtexemus

CAP. XV. Atque is nidor per infundibulum inbibitur in uetere tussi)Antiqui codices habent, per infumibulum

CAP XVII Pythagoræ uere esse pertinax fama antiquitasq; uindicant.) Duæ uoces, uere esse, redundant. Quod fecisse scimus Cleemporũ cum & alia suo & nomine ederet, quis credet?) Vetus lectio quod fecisse Cleẽporũ cũ alia suo & nomine ederet, quis credat? Achemenidon colore est electri sine folio nascens in Tardastilis.) Legendum, Achemenidon colore electri sine folio, nasci in Tardastilis nã & hoc Democritus tradit. Alio de his aptiore dicturus loco)Lege dicturis abunde sit dictum.

CAP. XVIII. Celebratur autem à Græcis stratiotes Est ea in Aegypto tantum, & inundatione Nili nascitur)Melior antiqua lectio Celebratur autem & à Græcis stratiotis, sed ea in Aegypto tantum & inundatione Nili nascitur

CAP. XIX. Qui perunctus est, si despuat ad suã dexteram ter.)Lege qui perunctus est, despuat ad s. d. t. Tueturq, & ab inflamationibus placat.)Scribo tueturq; ab inflãmationibus plagas. Decoctũ ex uino gramineo ad dimidias è balneis bibi iubent)à balneis, non è balneis. Et cũ caro unguibus excreuerit,)Increuit nõ excreuerit. Diocles difficile parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in nouẽ cyathis sæpe ad tertias partes bibere, ut qui biberint in calida lauarentur)ò grammaticum deprauatorem, cui parientes masculini sunt generis Emendata lectio hæc est, Diocles difficile parientibus semen eius dedit, acetabuli mẽsura tritum in nouem cyathis sapæ ut cum tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterum dedit mox à balneo reliquum pro summo auxilio.

EX LIBRO XXV CAP. I

Ipsa quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantum gratia gignẽte eas tellure)Satis erat dixisse, medicinæ tantum gignente eas tellure Gratia, doctulus quispiã de suo adiecit Tantum ab excogitandis nouis, ac adiuuãda uita mores absuntissimmũque opus ingeniorum diu in hoc fuit &c.) Codices uetusti iuuanda habent, non adiuuanda. & diu iam hoc, nõ diu in hoc Omniũq, uitam clariorẽ fecere cognominibus herbarum)Illic legitur, omnium utiq, uitam.

CAP. II. Pompeius Lenæus, Magni Põpeij libertus)Pompeij non additur in emendatis exẽplaribus, nec refert addidisse satis est, Magni libertus Atque sibi etipsere effectus) Deest una particula necessaria. legendum, atq, ita sib e. Verum & pictura fallax est ex coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multumque degenerat transcribentium sors uaria.)Rectior est antiqua scriptura Verũ & pictura fallax est, & coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multum degenerat transcribentium sors uaria

Atq effigie quidem indicata, & nudis plerunq, nominibus defuncti.)Scribo. aliqui ne effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti Durat tamen tradita persuasio in magna parte uulgi, ueneficijs & herbis id cogi In eo nanq, fœminarum scientiam præualere)Malo ueterẽ lectionem ueneficijs & herbis id cogi, eamq; unum fœminarũ scientiam præualere Sic enim interdũ hac parelctica particula Plinius utitur, ut suprà 22 lib 24 capitis initio Eam quoq, unum, quam lanum inter genera earum appellauimus Sic enim eo loco legendum indicauimus Vulgus castigatorum quicquid rarum est pro deprauato damnat, suoq, mox arbitratu mutare sibi permittit. Ea deinde lectio passim recipitur, etiam summatibus in literis uiris talia ut minutiora dissimulantibus, Hinc fit, ut sexcentis locis apud autores Latinos etiam nunc suppositum sit pro etiamnum, aduerbium pro coniunctione: quamuis hoc ipsum etiam nunc, latine dicatur, sicut hodieq; sed persæpe non suo loco positum reperitur, idq, deprauatorum (ut dixi) opera. Multique Circeios agros, ubi habitauit illa.)agros redundat, nec est in antiquis exemplaribus Sunt enim Circeij oppidũ in Latio maritimũ, & antiqui Latij finis.

Tum etiam cum rigaretur Aegyptus illa, non autem esset, post ea fluminis limo inuecta) Incorruptior est uetus lectio: cum etiã quæ rigatur Aegyptus illa non esset, postea fluminis limo inuecta Tantum enim Aegypto, aggerẽte Nilo, accessit, ut Pharos insula, quam Homerus ætate sua unius diei cursu à continente abesse scribit, postea litorali urbi Alexãdriæ ponte iungeretur. Iode & plerosq; uideo existimare)Lege addendo, ita uideo existimare Sed quare nunc nõ plures noscantur causæ? nisi quòd eas agrestes literarumque ignari experiantur, utpote qui soli inter illas uiuant) Et hic uetus potior Sed quare nõ plures noscãtur, causa est quòd eas agrestes literarumq; ignari experiuntur, ut qui soli inter illas uiuant.

Vita-

Vt radicem syluestris rosæ, quã cynorhodõ uocant, eblãditã sibi aspectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendã in lacte In Lusitania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte.) Atqui Lusitania remotissima est à Roma nõ proxima. Recurrendũ est ad archetypa, ubi sic legitur: ut radicẽ syluestris rosæ, quã cynorhodon uocãt, blanditam sibi aspectu pridie in fruteto, mitteret filio bibẽdam In Lacetania res gerebatur, &c. Nunc probe quadrant omnia. Est enim Lacetania regio Pyrenæo uicina, in ea citerioris Hispaniæ parte, quæ prima se Romã uenientibus offert. Deprauator ex In Lacetania fecit in lacte, idq; præcedentibus uerbis pro sua sapientia attexuit: eadẽ autoritate regioni nomen aliud, quod tum libitum est, finxit, nec religione ulla erga ueterũ monumenta, nec lectorum respectu, quos opinor omnes pro fungis habuit. Et talium operam typographi nonnũquam ampla mercede conducunt, ne nõ habeant similes labra lactucas. Alius est quẽ nos in priori uolumine eiusdem nominis diximus.) Legendũ, Alius est quàm quos in p. u. Tria enim dracunculi genera monstrauit cap. 16. Aliudq; miraculũ exeuntis è terra.) O temeritatẽ, quorsum attinebat priorem lectionem mutare, exerentis se terra. Sed belle pensitum est damnum scilicet, mox scribendo, in terram se condentis, pro in terram condentis.

CAP. III. Stomacacen medici uocabant, & sceletyrben. Et malo reperta auxilio est herba.) Haud multo minus detrimenti accepisse bonos libros, dum cõfunditur lectio ineptis distinctionibus, quam dum deprauatur, cum alijs innumeris hic quoq; locus & qui proxime sequetur testes esse possũnt. Non soli enim sensus obscuratur, quoties aliquid perperam distinctum est: sed etiam deprauandi occasio uix aliunde sæpius contingit. Veterũ codicum lectio talis est. Stomacacen medici uocabãt & sceletyrben ea mala. Reperta &c. Miror quidẽ quæ nominis esset causa, nisi forte confinis oceano Britanniæ uelut propinquam dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est. Etiam tum libera Britannia fuit quidem, & hic quondã ambitus, nominibus suis eas adoptandi.) Sequamur & hic archetypa uetera, & statim multum lucis accedet. Mirorq; nominis causam, nisi forte cõfines oceano Britanniæ uelut propinquæ dicauere. Nõ enim inde appellatã eam, quoniã ibi plurima nasceretur, certum est etiam tum Britannia libera. Fuit quidem & hic &c. Non fortassis crederet aliquis cum hæc nostra friuola quoq; existimentur.) Vetus lectio melior nunc fortassis aliquibus curam nostram friuolam quoq; existimaturis.

CAP. IIII. Laudatissima herbarum est Homero teste, quàm uocari à dijs putant moly. Ast inuentionem eius Mercurio assignat.) Incorruptior lectio. Laudatissima herbarum est Homero quam uocari à dijs putat moly, & inuentionem eius M. a Versu penultimo lege, Mireq; ut contra uenenum, non mireq; contra uenenum.

CAP. V. Insillauit auribus surdis succũ.) Antiqua lectio, auribus olidis. Cum exta super eam proiecta essent, fertur adhæsisse lieni.) Fertur redundat: pendent enim hæc à præcedenti uerbo, constat. Cui ante omnes plebs astans plausit.) Stans nõ astans. Is fuit nõ uulgaris honor: nam sedens in theatro plebs plurimis & ante Drusum plausit. Antiqui radicẽ, cortices quam carnosissimos eligebant.) Melius, radicẽ cortice quam carnosissimo seligebant. Turgescentemq; in longitudinem findebant.) Lege addendo turgescentemq; acu in longitudinem findebant. Nunc ramulos ipsos ab radice fut grauissimi corticis, ita dantes.) Vetus lectio. Nunc ramulos ipsos ab radice quàm grauissimi corticis ita dant.

CAP. VI. Alterã lenem, icordotin siue icordion, ipsius manu descriptam.) Antiqua scriptura. Alteram Lenæus, icordotin siue scordion, ipsius manu adscriptam. Atque in alpibus, pluribusq; locis in Lycia.) Emendatiores codices: & in alpibus uero, plurimisque alijs locis. Medetur & omnium morbis decoctæ succus.) ouium, non omnium.

CAP. VII. Sunt qui ab Artemide artemisiã cognominatã putent, quoniam priuatim medicatur fœminarũ malis.) Antiqui codices melius, Sunt qui ab Artemi de Ilithyia cognominatam putent, quoniam priuatim medeatur fœminarũ malis: Solenne autem erat Græcis fœminis in partu Artemidem Ilithyiam inuocare, quemadmodũ Romanæ Iunonem Lucinã implorabant. Intelligendum igitur ab obstetrice Artemide, hoc est Diana denominatam herbam, non a uenatrice. Vis tanta est, ut uel è longinquo succus excipiatur incisæ conto. Suscipitur excipulis uentriculo hœdino. Humor lactis uidetur effluere. Siccatur conto. Sic thuris effigiem habet.) Non paulò sincerior est antiquorum uoluminum lectio. Vis tanta est ut è lõginquo succus excipiatur. incisæ conto subditur excipulus uentriculo hædino humor lactis uidetur effluere siccatus cum coit, thuris effigiem habet.

CAP. VIII. Aliam quoq; amphiremam, quam spartanam uocant. Magna & ea cõmendatio, quod in ore eam habentes famẽ sitimq; non sentiant.) Cum dicit, magna & ea cõmendatio, satis appatet quòd & aliam eius usum indicauit Plinius alioqui & non haberi quod cõiungat. Quo fit ut libenter accedam archetypis quæ sic habent. Aliã utilissimã ad ea quæ spasmata uocant. Aliam scilicet Scythicen. Certe in indice spartanæ nulla fit mẽtio, ut iam nihil dubitẽ, dimpatoris cuiuspiã opera nouam herbam hic subito enatam, Plinio ipsi ne per somnum quidem cognitam. Et in quibus etiamnũ hodie in uirorũ lætiore cõuictu.) Emendata exẽplaria habent, in numeroso & lætiore conuictu. Seruilius Democrates primus medentium.) Rectius, è primis medentium. Leuius & quod paulò pòst ut deinde in balneum descendatur in calidam scriptum est pro, ut deinde in balineis descendatur in calidam. Imponitur in ipsa inflammatione, sed imminuta.) Vetus lectio, nõ in ipsa inflammatione.

CAP. IX. Serpẽtes necat, cuicũq; admota fuerit: & his torporem adfert.) Exẽplaria uetusta: cuicũq; admota fuerit feræ & hæc torporẽ affert. Sensus est, eam uim huic quoq; thernarcæ inesse, quã magicæ illi suprà memoratæ unde & nomẽ utrique commune, θηρσὶ νάρκη ac si dicas feræ torpor.

CAP. X. Folia ei plantaginis, nisi angustiora essent.) Vetus lectio, folia erant plant. Sic Virg. de malo Medica. Et si nõ alium late iactaret odorem, Laurus erat.

CAP. XIII. Quanquã mala in alijs terris mandantur.) Manuscripti codices habent, in aliquibus terris. Hæc cõmanducata, si oculis subinde religetur, plũbũ quod est genus uitij, ex oculis tollit.) Sincera lectio: Hac cõmaducata si oculus subinde linatur, plumbum quod est genus uitij, ex oculo tollitur.

EX LIBRO XXVI CAP. I.

SIne dolore quidem ullo, aut sine pernicie uitę.) Elegãtius, Sine dolore quidem illos ac sine pernicie uitæ. Nec nisi usq; in ossa corpus exustũ esset, non rebellante tedio.) Et hoc mollius est in manu descriptis codicib. ni usq; in ossa corpus exustũ esset, rebellãte tædio. H-S CC elocasse in eo morbo ad curandũ sese.) ad redĩdar. Duricia rubens uarijs modis.) Vetus lectio, uarictis modo. Ad posterum uero nigrescẽte.) Lege ad postremũ. Quid hoc esse dicemus? Rectius, dicamus. Parum enim erant homini cætera morborum genera, cum supra CCC essent, nisi etiã noua timerẽtur. Neq; ipsi homines pauciora sibi opere suo negocia important.) In emẽdatis exemplaribus legitur certa morborum genera, non cætera. deinde neq; ipsi autem, coniunctione adiecta. præterea, opera sua, non opere suo.

CAP. II. Sedere nanq; in his scholis auditioni occupatum gratius erat.) Malim ueterẽ lectionem, auditioni operatos, id est, operã dãtes. Sic apud Nasonẽ. Studijs operata Mineruæ.

CAP. III. Asclepiades ætate Magni Pompeij rhetoricæ magister, nec satis in ea arte quæstuosus.) Nihilo deterior est antiqua scriptura: orandi magister, nec satis in ea arte quæstuosus. Ambulationem, gestationesque, cum unusquisque semetipsum sibi præstare posset intelligere. Fauentibus cunctis ut essent uera quæ facilima erant, uniuersum prope humanum genus circumegit in se.) Sincera lectio ex antiquis exemplaribus repetita est hæc, ambulationẽ, gestationes quæ cum unusquisque semetipsum sibi præstare posse intelligeret, fauentibus cunctis ut essent uera quæ &c.

CAP. IIII. Siccentur Aethiopide Pontinæ paludes.) Adde aduerbium hodie. Siccentur hodie Aethiopide. Transit enim à priscis tẽporibus ad sua. Castigator delicatulus hiatu offensus submouit aduerbium, ut illi quidem uidebatur, superuacaneum. Nanque apud eundem Democritum inuenitur compositio medicamẽti, quo pulchri boniq; & fortunati gignantur liberi. Cur nunquam Persarum regi talis est dedita?) Præclare sanè de Plinio merentur, qui illi talem sermonem affingunt, qualis uix hoc seculo in aliquo uel mediocriter erudito ferri posset. Quid enim sibi uolunt hæc uerba, cur nunquàm Persarũ regi talis est dedita. Scribendũ iuxta archetyporum fidem. Nam quæ a. e. D. i. c. medicamenti, q. p. b. q. & f. g. liberi, cur nunquàm Persarũ regi tales dedit? hoc est pulchros bonos & fortunatos. atq; ita melius iam hæc oratio ad præcedentia quadrabit. Igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus dicemus, adijciemusq; quas ratio dictauerit.) Elegantius, reliquos effectus reddemus: adijciemus ut quaiq; ratio dictauerit. Verum rumicis radix trita ex aceto illinitur.) Parũ quidẽ ad sensum refert, malo tamen & in talibus probatorũ exẽplarũ fidẽ sequi, ubi sic legitur: ut r. r. ex aceto illinatur. Petris tantum adhærens ut muscus.) Lege totum adhærens. Nam & muscus petris totus adhæret.

Proserpinaca cum muria & ex oleo trita.) Vetus lectio, cum muria ex menis & oleo trita. Vt nõ ex quouis salsamento muria adhibenda sit, sed è solis menis.

CAP. V. Condurdon herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, cõprimere dicitur strumas. Itẽ uerbenaca cũ plantagine, digitorũ uitijs omnib. & priuatim pterygijs. Quinq; foliũ medetur pectoris uitijs, Vel quod grauissimũ est tussis, huic medetur panacis radix in uino dulci.) in medicinalibus

his

ius libris grauiore periculo peccatur, qui tamen nihilo maiore religione tractati sunt quàm cæteri. Vel hic locus quot mēdis scateat? Itaque eorum retexemus, nostra exemplaria sequēdo. Condendum h. f. r. i. i. c. c. strumas i. u. e. p. Digitorū uitijs omnibus, & priuatim pterygijs quinquefoliū medetur. In pectoris uitijs uel grauissimum est tussis &c.

CAP. VII. Plantago autem per se sumpta in cibo cum lente alicæue sorbitione) Legendum, aut per se sumpta in cibo, aut cum lente alicæue sorb. Capnion herbam qui edere, bilem per urinam trahunt) Vetus lectio melior, Capnion herbam qui edere, bilem per urinam reddunt. Radix uero consiliginis quam nuper inuentam diximus, suum & pecorum omnium remedium præsens est, pulmonum uitio uel traiecta tantum in auricula) Et hic uetus potior. Radix herbæ consiliginis quam nuper inuentam diximus, suum quidem & pecoris omnis remedium præsens est pulmonum uitio, uel t. a. i. a. Tripolium in maritimis nascitur saxis, ubi allidit unda) Alludit, nō allidit. Cacuminibus thymo, dulcis, & sitim sedat.) Mollius est, dulcis & sitim sedans.

CAP. VIII. Psyllium in aqua cum radicibus decoctū.) Antiqua scriptura, Psyllium in aqua. Acori radicis decoctum. Vtrobique subintelligitur uerbum bibitur, ibidem præcedens. Naturæ ei, molliendi, siccandi, coquendi) Rectius, concoquendi. Cochlearibus quinque additis in cyathis tribus uini) Latinius est, in cyathos tres. Sicut mox, in aquam mulsam addito pondere XII. Sumitur & eclegmate ad pectoris uitalia) Vitia, non uitalia. Bibi ex aqua acetabuli mensura dimidia detrahere pituitam.) Legendū bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitā. Radix eius in aqua mulsā XII. pondere denariorum) Nimiū sanè hoc pondus esse uel cæco appareat. Lego X. I I. pondere. Errori occasionem dedit nota denarij. Scammonium quoque dissolutionem facit) Lege addendo, dissolutionem stomachi facit. Virus redolens, fuminosum lingua tactu lactescēs) Scribo gummosum, linguæ tactu lactescens. Quod fit herbæ farina & tythimali marini succo) Lege, erui farina. A radice folijs pēdet.) Legēdum, folijs pendulis. Farina erui, aut fici) Ficis, non fici. Folija tusis priore minus efficax) Lege addendo Fit & è folijs tusis. Semen & dentium canis cera includitur. Colluuntur & dentes succo radicis decoctæ in uino) Vetus lectio: colluuntur & radicis decocto è uino. Dentes repetere superuacaneum est & decocti significatio satis nota. Et ipsum etiam in asperis nascens) etiā redundat. Ita ut sit totū acetabuli modō) Rectius, acetabuli modus. Peucedani succus inflationes & ructus gignit.) Longe aliter antiqui codices: Peucedani succus inflationes ructusq; gignens. nā & huc referēdū uerbū discutit, quod proxime præcedit. Datur in somnū euntibus, addito nitro seu polenta. Simul si post cibū detur) Vera lectio: datur & in somnū eūtibus addito nitro uel poleta, si multo post cibum detur. In uino æteticis dari atq; illini, utilissimum est.) Antiqui codices hoc in uino enterocelicis dari. Et enterocelarum remediū huic loco magis apposite cōuenit, secundum ordinem membrorū. Item q; genitalium inflāmationem.) Adde omnem: inflammationē omnem. Symphyti radix illita enterocelas cohibet. Aufert & genitalium uomas hypocisthis alba) Legendū, Sic i. e. cohibet genitalium u. h. a. Nam cohibet tam ad uomas referetur quàm ad enterocelas. Præcipueq; eius usus ad strangariā.) Elegātius absq; cōiunctione: præcipui usus. Verum largior quoq; inflationes.) Scribe, uerum æquo largior inflationes & sequenti uersu, humorem trahit, non dolorē. Vesicæ autem callitrichon trita, similis cumino, medetur, & data ex uino albo) Vetus lectio trita simul cum cumino, & d. ex u. a. Nec est necesse repetere uerbū medetur, eodem uersu præcedens. Paruis è radice folijs quinis) Melius, à radice.

CAP. IX. Plurimum remedium esset si uirgo imponat.) Lege, plurimum referre si uirgo imponat.

CAP. X. Quæ talis est, mollugo uocatur. Similis & asperioribus folijs, asparago.) Scribēdū quę talis est mollugo uocatur, similis sed asperioribus folijs, asperugo. Vt intelligas duo lappaginis genera, utrunq; à peculiari qualitate denominatū.

CAP. XI. Ramosum & interuallis binum palmorum) Rectius, Ramosam ex interuallis, ut binum palmorum interualla inter ramos intelligantur. Phthisin sanat, & plantaginis succus, si bibatur. Et ipsa decocta in uino cum sale & oleo, à somno matutino refrigerat) Magis placet quod in uetustis habemus codicibus, Phthisin sanat, & plātaginis succus, si bibatur, & ipsa decocta in cibo cū sale & oleo à somno matutino refrigerat. Certe hæc lectio magis Pliniū resipit: nec medicos dissensuros puto, ad quorum tribunal hunc locum reijcio, sicut & eum qui mox subtexetur. Quinquefolij contrita folia ex uino sumpta diebus xxx. in betonicæ farinæ pondo denariorum xiij cum aceti scillitici cyatho) In ijsdem codicibus longe aliud legitur, & quidem rectius, quatorum ego uideo. Quinquefolij contrita folia ex uino pota diebus xxxi. betonicæ farina pondere xiij. cum aceti scillitici cyatho. E diuersos lethargicos excitari labor est. Hoc præstat euphorbiū (ut perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo.) Agnosco eundem, quem prioribus duobus locis, castigatorē: quem si offendebat soporifera uis in peucedano, eadē opera poterat id omnino tollere, cōtentus euphorbio suo: nūc manet idem scrupulus, neque docet quomodo sit euphorbium adhibendum. Sincera lectio in nostris exemplaribus est hæc, hoc præstare (ut perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo. Eruptiones pituitasq; emendat plantago.) Scribo, Eruptiones pituitæ emendat, plantago, cyclamini radix.

CAP. XIII. Et ad hoc amplius addo, i ocineris aut lateris contorsionibus.) Legendum & hoc amplius a uocis aut lateris contentionibus. Errsithale est flore luteo.) Lege, Errsithales.

CAP. XIIII. Spicula sagittariorum extrahit) Sagittarū, & nō sagittariorum. Psilothrum nos quidē in muliebribus medicamentis tractamus, uerū etiā uiris in usu est.) Antiqua scriptura: uerum iam & uiris est in usu. Cum dicit iam, significat nouum eius usum apud uiros esse, postquam mores degenerare cœperunt. Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo forum. Anginas peculiariter sideritis.) Satis apparet inepte dici, hyssopum ex oleo forum. In nostris exemplaribus durat sincera lectio. Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo suum anginas peculiariter sideritis.

EX LIBRO XXVII. CAP. I.

Crescit apud me certe tractatu ipso admiratio antiquitatis.) Libens audirem quidnam mouerit castigatorem, ut unam particulam in ipso statim initio detraheret, idq; contra fidē archetyporum, quæ sic habent. Crescit profecto, apud me certe, t. i. a. a. Nunc uero deorum fuisse eam apparet, aut diuinā etiam cū homo inuenerit. eandem omnium parentem genuisse hæc & ostendisse) In emendatis codicibus est, cum homo inueniret. Ibidē coniunctio geminatur, & genuisse hęc & ostendisse. Verumetiam montes, & excedentia in nubibus iuga, pastusq; pecorū & herbas quoq; inuicem ostentāt.) Hic quoq; ueteres codices à uulgatis editionibus discrepant; sic enim in eis legitur: Verumetiam montes, & excedentia in nubes iuga, partusq; eorū & herbas quoq; inuicem ostentante, scilicet Romanæ pacis maiestate.

CAP. II. Hoc quoq; tamē in usus humanæ salutis uertere, scorpionum ictibus aduersari experiendo aconitum.) Cum hæ particulæ, hoc quoque, nihil aliud quàm aconitum referant, nō erat opus repetere. Sed talia permulta passim ex interpretum glossulis in contextum irrepserunt.

CAP. III. Omnia animalia quæ sint salutaria ipsis nosse, ipsa, præter hominē. Ipsa non est in emendatis exemplaribus, sensu nihilominus absoluto. Fas ergo nobis erat, qui nulla diximus uenenata, nunc demonstrare quale sit aconitum.) Rursus illic minus est uerborū ac syllabarū, nullo tamen sensus detrimēto, hoc modo F. e. n. e. q. n. d. uenena, monstrare; q. s. a. Poterant uideri casu aliquot literæ omissæ, nisi toties deprahensa esset, quidlibet in quiduis mutādi temeritas, etiā gratis nullaq; occasione inuitante.

CAP. IIII. Praeterea in Aethiopia nascuntur & in Ida.) Lego, præter Aethiopiam nasc. & in Ida. Huius uetustæ nidor urinam cit.) Scribo, Huius ustæ nidor urinam ciet. Radice una, ceu palo in terra dimissa) Rectius in terram demissa. Visus in multis & principalis aluum soluere cum penè sit sola medicamentorum quæ per se id præstant. Cōfirmat etiam stomachum, adeo ut nō infestet ulla uis contraria.) O' hominem (ne quid durius dicam) male feriatum, quisquis hunc locum suo more interpolauit, pro elegantissima Plinij locutione suas nugas substituēs. Germana lectio hęc est, Visus in multis, sed principalis aluum soluere, cum penè sola medicamentorum quæ id præstant, confirmet etiam stomachum, adeo nō infestet ulla ui contraria. Visus eius ad collectiones inflammationesque: quin emendat omnia quæ helxine.) Pro quin emendat omnia, ueteres codices habent, & in eadem omnia. Ambrosia uagi nominis est, & circa alias herbas fluctuans, fruticem unum habens densum) Pro fluctuans lege fluctuati. Nominis pro habens, habet. Anonymos à nō inueniendo nomine nomen inuenit) Argutior est uetus lectio, Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Item Aristogeton in uulneribus pręclara) Hic stupidus aliquis conatus est noua metamorphosi ex medico herbam facere, eiq; uirtutes quę sunt anonymi attribuere, cum sit legendum Aristogitoni & subintelligendum præcedens participium celebrata. Quin & in indice Aristogiton inter externos autores connumeratur.

CAP. V. Arction aliqui potius arcturum uocant.) Potius redundat. Sed ascyron maiores habet ramos, quæ ascyroides uocātur.) Dele has duas uoces, sed ascyron. atq; ita lege: maiores habet ramos quod ascyroides uocant. Sic enim legitur in emēdatis exēplaribus, & sic magis lectio quadrabit,

quod

quod ascyroides herbæ nomen sit, non ramorum. Comæ tritæ uelutí cruentatæ) Rectius, cruentant hoc est cruorem reddunt

CAP. VII. Actea graui foliorum odore, caulibus asperis geniculatis) Vetus lectio, caulibus asperis geniculatis

CAP. VIII. Trahit eadem potione secundas semine, lac minuitur in uino, aut mulsa aqua pota) Lege & distingue hoc modo, Trahit eadem potio & secundas. Semine lac minuitur, in uino aut mulsa aqua poto. Cynosorchin aliqui orchin nocant, folijs oleæ, mollibus, ternis, parnisq., semipedis lõgitudinis, in terra stratis) Antiqua scriptura, folijs oleæ, mollibus, ternis, per semipedem longitudinis in terra stratis. Et alibi genus chrysolachani traditur) Veteres codices, Et aliud genus chr

CAP. X. Caulem habet duorum palmorum) Imò cubitorum. loquitur enim de pæonia: si quis dubitat de fide codicum, suis certe oculis credere cogetur, si hos modo consulere fiburit.

CAP. XI. Hippoglossa folia habet figura syluestris myrti) Non Hippoglossa, sed Hypoglossa. Non enim ab equinæ linguæ similitudine dicitur, sed quod paruum foliũ cen linguã de folio eius exeat. Aliqui ægonichon uocãt, alij dios pyron, alij heraclean) Vetusta exemplaria pro heraclean habet heracleos, ut sit genitiuus quẽadmodũ dios, & subaudias pyron: ac si latine dicas Iouis Herculisue triticum. Quod & magis miror, quoniam nullis prodatur sanguinem excreãtibus.) Legendum, Quod eo magis miror.

CAP. XII. Vis ei stypica & exulceratrix) Scribo septica, corrosiua, ut nunc medici uocant. Sequenti uersu scribo: in Augustũ mensem incutrẽte, non in Augusto mẽse. Ergo species lymphantium hoc modo animorum esse credimus) Vera lectio ergo species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim. Folijs rutæ, similis gramini.) Antiqua lectio folijs rutæ, semine graminis. De Polygono siue sanguinaria loquitur. Mares autẽ semine tantũ differsit, quod est incipiente oliua) Incorruptiores codices hanc lectionẽ habent. Mares autem semine tantum differens, quod est incipiente oliuæ. Mares autem sparsus facit quod hic quoque subintelligi debet.

CAP. XIII. Folijs lenticulæ sleuíss, amaris, aduersis in se.) Lege, aduersis inter se. De tichomane loquitur. Tragonia herba qualis sit non traditur) Vetera exemplaria & hic in contextu pro tragonia cõstanter habent trachiniã, & in margine adnotatam: nec aliter est in primo libro, qui indicis uicem obtinet. Tragonis, siue tragion, nascitur in Creta tantum insula, in maritimis) Paulo elegantius est: nascitur in Cretæ tantum insulæ maritimis. Phrygiæ omnino non nascil) Lege, non nascit.

EX LIBRO XXVIII. CAP. I.

Qvanquam & ipsi consensu proprij iudicij ita eligere laborauimus, potiusq. curæ rerũ quàm copiæ institim*) Antiqui codices multo melius. Quanquam & ipsi consensu prope indicata eligere laborauimus. Quod Plinius hic de se prædicat, id non minus uere ipse quoque usurpare possem, ut qui omnĩ magis dum hec tracto præ oculis habuerim quàm ueterum iuxta atque emẽdatorum exemplarium inter se cõsensum cuius propositi necdum pœnitet, & bona quædam spes pollicetur, candidos quosque qui Musarũ fores pulsant, hanc nostram opellam non omnino fastidituros. fierique potest ut & illis qui iam intra adyta penetrarunt, nonnihil cõferat; de ijs duntaxat loquor qui Plinianæ lectionis auidi non semper uetera exemplaria ad manus habent, quò recurrere possint, quotiescũque scrupulus aliquis inciderit. Sanguinem quidem gladiatorum bibunt, ut bibentib. populis procul sint comitiales morbi) Quanto melior uetus lectio: Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, ut uiuentibus poculis, comitiales morbi. Cum è plagis huoc ne ferarum quidem admoueri ori fas sit humano) Scribo iuxta fidem nostrorum exemplariorum: cum plagis ne ferarũ quidem admoueri ora fas sit humana. Idque magis ad præcedentia quadrat. Quasi uero sanitas uideri posit, feram ex homine fieri. Quin morbo dignom, nõ ipsa medicinæ gratia, egregia hercule frustratione si non profit. Aspici humana exta nefas habetur, quãto magis mandi) Et hic locus est unus è pulchre contaminatis. Restituimus, unde cætera, sic quasi uero sanitas uideri posite, feram ex homine fieri, morboq. dignum in ipsa medicina, egregia hercule frustratione si nõ profit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi? Sequenti uersu Fecisti redundat. Vitam quidem non adeo extendendam censemus, ut quoquo modo pertrahenda sit.) Sincera lectio, Vitam quidẽ non adeo expetendam censemus, ut quoquo modo trahenda sit. Vel ex hoc capite abunde perspicuum esse potest, & nostrũ laborem minime superuacuum esse, & illos persæpe falli, qui librorum typis excusorum fiducia de ueteribus manuscriptis nix unquam cogitant, ignari quantum sibi in priscorum monumentis conspiciẽdis sacrilega publicoq. odio digna quorundã non dico amusorũ, sed plane asinorũ audacia permiserit: cum non raro fiat ut tenebrio quispiam plus mendarũ in unũ aliquod boni autoris opus ex putido suo cerebro inuehat, quàm quantum sepé alij docti uiri, omni conatu adnisi, perpurgare sufficiant.

CAP. II. In titulo capitis scribe: ostenta & sanciri & depelli. Extat Tucciæ uestalis incestæ precatio) Atqui incesti crimen falsum erat: legendum igitur, incesti deprecatio. ac mox sequenti uersu, anno urbis, non anno urbis Romæ. Nam Romæ nugator aliquis addidit contra omnium doctorũ consuetudinem. Sic dicimus anno ab urbe condita, non ab urbe Ro. Et omnia approbantibus DCCCXXX annorum euentibus) Lege, ea omnia. Mancipia fugitiua retinere in loco precationis) Precatione, non precationis. Et quod ibi statim subtexitur, Quod si semel recipiatur, in antiquis uoluminibus nõ male legitur, cum si semel recipiatur. Neque diras aues, oeq. ulla auspicia pertinere ad eos, qui quamq. rem ingredientes obseruare se ea negauerint.) In emẽdatis codicibus non additur aues: quibus eo libentius accedo quòd supra in hoc ipso capite sic legatur: quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint. Et solent plerunque uoculas tales assuere glossarij longe interdum à scopo aberrantes, quod & hic factum equidem non dubito. Quin etiam & legum ipsarum in xij. tabulis uerba sunt) Rectius antiqua scriptura: Quid nõ & legum &c. Inepte enim simul ponuntur etiam &. Non parieti etiam serpentes ipsas recantari, & hunc unum esse ipsis intellectum) Aliquanto mollior est uetus lectio: & hunc unum illis esse intellectum, quàm si repetatur, ipsas, ipsis. Incẽdio inter epulas nominato, aquam sub mensa profundi abominamur.) Quem nõ offendat huius lectionis absurditas? aut quis non sentiat, alteram esse sinceram, quæ in impressis etiã quibusdam codicibus habetur: incendia inter epulas nominata aquis sub mẽsas profusis abominamur. Aqua profusa pulchre conuenit incendium abominantibus: at quid causæ uel comminisci possumus, cur ad incẽdium nominatum aquæ effusionẽ abominari debeamus? aut cur aquam effundi potius abominemur, quam incendij mentionem? Priusquam eam ipsam nominaret, aliúsue ei prædiceret) Lege, priusquam ipse eam nom. Nam ipse & alius, sibi inuicem opponũtur. Carmina quædam extant contra grandines, contraque morborum genera, cõtra ambusta. Quædam etiam in partus. Sed in prodẽdo obstat ingens uerecundia) Antiqua exemplaria hoc loco non parum discrepant à uulgatis editionibus: contraq. morborum genera, contraque ambusta, quædam etiã experta. sed prodendo obstat ingens uerecundia, ut de experimentis intelligatur non de partubus.

CAP. III. Hominum monstrificas naturas & ueneficos aspectus plenius diximus in portentis gẽtiũ) Plenius superfluit. Nã in insula Nili Tentyry) Tétyra potius quàm Tentyris.

CAP. IIII. Sed & alios efficaces eius usus recognoscat uita. Ita despuimus comitiales morbos, hoc est, contagia regerimus Simili modo & fascinationes repercutimus, sinistræ dextræq. claudicatis occursu) Primũ ita redundat, natum ex præcedenti dictione uita. de[illegible] similiter superfluit. Legendum enim, fascinationes [illegible]mus dextræq. claudicatis occursum, quæ postrema [illegible] finalem literã casu aliquo amisisset, nec iam compareret: alter accusatiuorum, castigator non nihil ageret coniunctio, de suo adiecit sinistræ: itaq. error errorem peperit: ut ferè fit quoties absque archetyporum præsidio, ex nobis ipsis sincerã lectionẽ adduminare conantur, ustissima hercle frustratione, sed graui studiosorũ incommodo, quibus ad hunc modũ nimium sæpe os sublinitur. Veniam quoque à deis spei alicuius audacioris petimus in sinum spuendo. Etiam eadem ratione terna, &c) Etiam aptius præcedentibus cohæret, in sinum etiam proprium. Nunc mirum dicemus, sed experimento facile.) Dele nunc Sic enim magis aures ferit, atque ad attentionem excitat, Mirum dicemus: & sic fere Plinius loqui solet, nec aliter habent probatæ fidei exemplaria: quod dissimulassem, ni studij esset non sensus modo suos reddere Plinio, sed uerba etiã ipsa, quãtũ fieri potest, annumerare. Leprasq. ieiuno illitu arceri) Ieiunæ, nõ ieiuno. ac mox, Marcion, non Martion. Adiecta precatione, se uinxisse eũdem & soluturum) Scribo & distinguo se uinxisse, eũdem & soluturum. Eæ iunt abstinere à cibo nimio.) Scribe, Abstinere cibo omnino. Notandum, nullum animal aliud præter hominem calidos potus sequi.) Hic duæ dictiones superfluunt, preter hominem, hominis uidelicet alicuius male feriati assumentum. Itẽ posca oculos contra lippitudines, certa experimẽta sunt.) Sic enim claudendũ hoc caput, ut sequẽtis initiũ sit, Sicut totius corporis, cõtrà quàm in uulgatis editionibus hæc capita distinguntur,

CAP. V. Vltimumq. probro magis in cisijs triumphalibus sedens dicebatur, uel in capitolio epulãs.) Tota hæc abertatiõ est

est uia: in eam reducent nos archetypa, in quibus ita scriptum est ultimoque probro manus in cibis triumphalis seni deducebatur, uel in capitolio epulanti. Sensus etiam planus, qui antehac erat obscurissimus.

CAP. VI. Digitis pectinatim inter sese amplexis.) Magis placet antiqua scriptura: digitis pectinatim inter se implexis. Nam e diuerso scandentesq.) Lege, Nam euersos scandentesq. Atq. etiã quotidiani cinctus tali modo) Rectius, Tali nodo. Augurium ex homine ipso non est timẽdi mortem in ægritudine) Scribendum, Augurium ex homine ipso est non timendi mortem in ægritudine. Contra aurium pituitas uermiculosq.) Lego, aurium pura, id est, aures suppuratas. Vlcera capitum, prurigines, nomas) Pro prurigines malim porrigines, quod est in antiquis exemplaribus.

CAP. VII. Alij cum hysopo & adipe anserino.) œsipo, non hysopo. Est autem œsipum, ut Nasonis uerbis utar, succus ab immundæ uellere raptus ouis. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur, cui admisceatur impubis pueri urina & mel Atticũ, omnia singulorũ cochlearium mensura. Murmura quoque aurium eijci inuenio.) Cõfusa sunt remedia, hoc modo distinguẽda. Pulmonum quoque i. l. m. sanantur cui si admisceatur i. p. u. & m. a. o. s. c. mensura, m. q. a. e. i.

Anguli oculorum subinde madificentur) Madefiant, non madificentur. Non segnius & in silẽte luna coitus suos maribus exitiales esse) Legendum: non segnius & silente luna, coitusque tum maribus exitiales esse. non segnius ad præcedentia refertur. Metrodorus Scepsius in Cappadocia inuentum prodit, ob multitudinem canthardũ ire illas per media arua, retectis super clunes uestibus.) Vera lectio, ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per m. &c. Item nouella uitis eius tactu in perpetuum læditur. Vt ad noxiam res medicatissima trãsferatur, rutam & ederas ilico mori.) Lege, Item nouellas uites eius tactu in perpetuum lædi. rutam & ederas res medicatissimas ilico mori. Suffragantur & hic quemadmodum in cæteris uetusta exẽplaria. Aciem in cultris tonsorum hebetari, æs contactum graue uirus odoris accipere.) Scribo, hebetescere, & odoris redundare. Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac ui sponte superari. Et fila uestis contactæ, ut docuimus, ne igne quidem uincuntur quo cuncta. Cinisque etiam ille, si quis aspergat eum lauandis uestib. purpuras mutat, floribus colorem adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo immunibus) Aliter in nostris exemplaribus legitur, & quidẽ non paulo melius: itaq. retexemus totũ illaque sequemur. Nam bitumẽ in Iudæa nascẽs, sola hac ui superari, filo uestis contactæ, docuimus. Ne igne quidem uincitur quo cuncta cinisq; etiã ille si quis aspergat lauandis uestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo inter se immunibus. De bitumine Iudaico meminit suprà lib. 7 cap. 15. Quæ Lais & Cleophantus inter se contraria prodidere) Scribendũ Lais & elephantis. Fuit autẽ utraq. meretrix, & utraq. de rebus muliebrib. scripsit, posterior etiam de cõcubitus schematibus, cuius & Martialis meminit, & Politianus. Legendum itaq. mox aut inter ipsas pugnantia, cum hæc fœcunditatẽ fieri ijsdem modis quibus illa sterilitatẽ pronũciaret. Catalogus quoq. autorũ quos Plinius hoc libro sequitur Laida & Elephantida coniungit. Cæterum p. o radice brassicæ uel myricæ, in manuscriptis est brassicæ uel myrti. Bythus Dyrrhachinus hebetari aspectu speculorũ nitorem tradit. Iisdem aduersa rursus contuentibus, omnem talem uim resolui, si nullum piscem habeant secum.) Bonam hercule operam deprauator hic nauauit, cuius præmiũ equidem nõ aliud darem quàm magnũ aliquod malũ, iam sexcenties pro merito. Sinceram lectionem archetypa cõmonstrant, nempe hanc, Bythus Dyrrhachinus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, ijsdem auersa rursus contuentibus: omnemque uim talem resolui, si mullum piscem secum habeant. Vestis omnino ita infectæ portiuncula, acu uel licio, brachiali inserta) Lege, ac uel licio. quasi dicat, uel unico filo.

Sic & comitiales excitari, morbosq; sanari.) morbosq. sanari de suo aliquis attexuit, contra ueterum archetyporum fidem. Supposita tantũ calici lacinia mẽstruo tincta tali) Satis erat supposita tantũ calici lacinia tali: idq; Plinij cauitatem magis decebat, cætera haud dubium quin glossularius aliquis, ut solent, adiecerit. Correptam subnecti collo & ita discuti morbum.) Dele &.

CAP. VIII. Promoscidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius si & sternutet.) Rectius si & sternuat. Sanguis & ischiadicis prodest) Synrechicis, nõ ischiadicis, si ueteribus ac emẽdatis uoluminibus credere libet. Mox ne nihil ageret castigator, Lennis adipes custod unt, in adeps custodir mutauit. & magorum uanitas promittit, in uanitates promittũt. Similiter dentis) Lege, similia promissa. Setas è cauda contortas, & sinistro brachio illigatas.) Scribo adalligatas. Permutationes sexus ex his annua uice diximus, cæteraq; monstrifica naturæ eius.) Antiqua scriptura, De permutationis sexus annua uice diximus, cæteraq; de mõstrifica natura eius. Præcipue pantheris esse in metu hyenæ dicuntur.) Germana lectio hæc est. Præcipue pantheris terrori esse traduntur. nam hyenã hic repetere quorsum attinebat? Facilius autem capi, si cinctus suos uenatori, flagellumq; & ipsos equos septenis alligauerit nodis.) Elegantior simul & uerior est uetus lectio, flagellũque imperitãs equo septenis alligauerit nodis.

Febribus quartanis iecur degustatum ante accessiones.) Lege, degustatum ter quod non parũ referre putatur in eiusce modi remedijs. Promisso in triduũ cõceptu) Melius, intra triduum. In triduũ aliud significat ut cum dicimus, assumpto in triduum cõmeatu, id est, quantũ tribus diebus sufficiat.

Mulieri pregnãti à pectore hyenę caro, & pili septẽ & genitale, à ceruice si alligẽtur dorcadis pelle collo suspẽsa, continere partus promittunt.) Repræsentabitur & hic uetus lectio, uel quo ex collatione ueritas facilius eluceat. Mulieri candida à pectore hyenæ caro, & pili septem, & genitale cerui, si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa continere partus promittunt ut suspẽsa neutri generis sit casus accusatiui, & omnia suprà dicta referat. Eodem genitali & articulo spinæ cum adhærente corio conseruatis) adseruatis, non conseruatis.

Eodem suffitu mulieribus menstrua euocari.) Scribo, mulierum mẽses: quod Plinio est usitatius. Membranã quæ fel cõtinuerat, à cardiacis potam) Codices uetusti, quæ fel contineat, cardiacis potam. Quæ autẽ in uesica inuẽta sit urina, additis oleo ex sesamo, & melle asiano haustã prodesse acrimoniæ ueteri) Depranator quantum uideo non leui brachio caput hoc attigit. Quæ sequimur exẽplaria nõ addunt asiano, neq. medici inter mellis genera asiaticum celebrant. & pro acrimoniæ habent ægrimoniæ. Siue lucernis, siue usu, siue polubr.) Illic legitur, siue lucernis, siue pelui. Nec uideo quid hic siue usu faciat. Fimum qui in intestinis inuentus sit.) Scribo, quod in intestinis inuẽtũ sit. nam neutro genere Plinius hoc nomen usurpat. A cane uero morsis adipẽ illitũ, & corium si sit substratũ.) Aeque pleno sensu scriptũ erat, & corium substratũ. Quid sibi uolunt in Pliniana purpura tam crebra pannorum assumẽta? aut qualis gratia debetur prauis istis sartoribus? Peructos omnibus odio euenire.) Venire, non euenire. Contra ducum ac potestatum iniquitates comministrant.) Quid malum comministrant? commonstrant legi debet. Si omnino aliquantulũ quis secum habeat.) Non male uetus lectio si omnino tãtum aliquis secum habeat. Plinius ait sufficere si tantum habeas tecum eam fistulam: alius mutauit sensum, docens satis esse quantulamcunque eius partem.

Canini eius dentes febres statas arcent repleti, sunt enim caui) Lege addendo, thure repleti. Adulterant amylo aut cimolia, sed maxime sturni, quos captos oryza tantum pascunt) Coniector multum aberrauit à scopo. Vera lectio est hæc: sed maxime qui captos oryza tantũ pascunt. Sentit enim Plinius, crocodileam ex captiuis adulterinam esse, utpote longe deteriorem, nimirũ mutato animalis uictu. Preterquàm in risu enarguendũ) Lego, Præterquã ubi irrisu coarguendũ.

Eundem salutarem esse parturientibus circa domũ. Sin uero domibus inferatur perniciosissimũ) Egregie deprauatum & hoc, non minus quàm superiora. Restituetur in integrum hoc modo, Eundem salutarem esse parientibus, si sit domũ uero inferatur, perniciosissimum. Est enim uetus sensus longe alius quàm ille prior: est autem hic, Chamæleontem salutarẽ esse, si multo ante parturitionem illatus sit: sin idem parturienti iam superueniat, perniciosissimum esse. Suffragantur ubiq. uetusti codices. Sinistrum, mirũ quibus monstris consecret, qualiter somnia quę uelis & quib. uelis mittãtur, putet referre) Sincera lectio ex archetypis petita est hæc: Sinistrum humerũ quibus monstris consecret, q. l. q. u. & q. u. mittantur, pudet referre. Capitis dolores, insperso uino, in quo larus alterutrum maceratum sit, sanari fœminis.) Mirũ uero si hoc remedium in solis fœminis uim suam exerit, in maribus non item. Distinctio praua sensum deprauat. nã fœminis paternus casus est & sequentis orationis initium hoc modo, Fœminis sinistri uel pedis cineri si misceatur &c. Quibus in uerbis Vel detractum erat. Si transpositi. Serpentes fugari liene instillato.) At quonã instillandus est, aut quomodo? Lege, Serpentes fugari ignibus instillato. Nam & hoc experimentũ & duo proxime sequentia, de felle, non de liene accipi debent, iuxta fidem emendatorũ codicum. Illita inimicorum immane odium & omnium hominũ hõs cõciliare) Certe ad inimicorũ odium nullo opus est ueneficio, ut qui ultro & exosi sunt & oderũt inuicem. Verior igitur uetus lectio, illita inimicorum ianuæ odiũ om. h. h. c. Prodest contra sagittas uenenatas, ut Apelles tradit, postea sumptus) Vetus lectio. Prodest & cõtra sagittarum uenena, ut Apelles tradit, ante posteaq; sumptus. Vt intelligamus eũ præseruatiuã etiã uim habere. Præterea eiusdem decoctum cum melle sumptum uenerem inhibere) Paulo melius legetur, eiusdem decoctus cũ melle. Est crocodilo cognatio quædam affinitasque.) Affinitas superuacua

est Sequenti uersu lege detrahendi sanguinis, non trahendi.

Plurimi autem super Saiticam inter Aegypti præfecturas) Lege, super Saiticam præfecturā, ac rursus, Item fimū suffitu, non fimus &c, dētes è parte læua addita præpositione Tandē finē fecit deprauator, dū tacet in hoc capite, sed nō nisi proximus capitis fini. Porrò uel hoc caput argumento est, quòd tot mēdis refertū hactenus Plinium (ut cæteros autores taceam) habuerimus, non tam librariorum oscitantiam in culpa esse, quàm male literatos istos castigatores, iustius diuinatores aut coniectores appellandos qui tamen alibi plus, alibi minus, prout collibitum est, se exercuerunt cæterum scribę inscitia labi solent non temere, ut terrataq; eorum non magni negocij sit deprehendere, maxime cordato & erudito lectori illi contrà hom nes ociosi, ma ore periculo, nec tam facili remedio, & in maioris momenti rebus peccant, nulla religione nihil non contaminātes, planeq; iuxta Flacci dictū mutant quadrata rotundis. Dicas eos manibus se deuouisse, nisi omnes quotquot possunt bonos autores suis uenenis infecerint, suisq; fœtoribus conspurcauerint. Sed desinat stomachatio, & sinnmo quàm uellem iustior, & ad præsens potius negotium redeamus.

CAP. IX. Sicuti è lactis usu, utilissimū cuique maternum, nutric's exitiosum est.) Vt in ipso statim portu impegit egregius gubernator nam quid ego audio, nutricis lac infantibus exitiosum esse? Cur igitur tantum ubiq; nutricum numerum uidemus, infantum tamen exitia nihilo crebriora, quàm inter eos qui maternis uberibus aluntur? Lego, Sicuti de lactis usu. Quæ uerba à prioris capitis fine pendēt Deinde, Vtilissimum cuique maternum Alioqui iuxta priorē lectionem non utilissimum erat, sed planè necessariū Sequitur, Concipere nutrices exitiosum est Sic enim quæ sequūtur nunc demum probe quadrabunt. Minus inflat quodcunq; decoctū. Sauat uuas, lichenas Ad omnia utile contusa aut luxata, maxime renes, uesicā, interanea fauces, pulmones) Obsecro quid cōmune licheni cū uuis? aut quis unquā fando audiuit, luxatos renes, uesicam, interanea, fauces, pulmones? uel uesicam contusam interaneáue, aut pulmonem? Quid igitur præsidij reliquū est nisi in archetypis? ea sic habēt, Minus inflat quodcunq; decoctū Vsus lactis ad omnia intus exulcerata, maxime renes &c. Nam ut in Arhasia bubulum biberent phthisici syntecticique & cachectæ, diximus in ratione herbarum) In Arcadia, non Achaia Dixit autem hoc lib 25 cap. 8. Quod est maxime coactum, in summo fluit At id exemptum addito sale, oxygala appellant) Sic nobis transcribunt uetera exemplaria, qui nec legere sciūt nec scribere Lege, in summo fluitat: id exemptum, &c. Quod magis uirus resipit, hoc præstantius iudicatur) Quid est uirus resipit? Lege, resipit. Præstantius autem medicinæ, opinor, non cibis. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens, quod dum acescit utilissimum est stomacho) Legendum in recens quod uelis acescere, utilissimum stomacho. Proxima in communibus laus est adipi, sed maxime suillo. Apud antiquos etiam religiosis erat) Elegant or lectio, Proxima in communibus adipis laus est, sed maxime suilli, apud antiquos etiam religiosi.

Medicorum aliqui admixto anseris adipe, taurorumque seuo & hyssopo) Rursus œsipum deprauatum in hyssopum. Vbi notandum sympathian quandam esse œsipo cum adipe anserino, quando quidem & supra cap 7. ad podagras, ad uuluæ dolores, eædem species miscentur. Omnino enim non nisi ad ea quæ purganda sint, aut quæ non sint exulcerata & calida recipitur) Legendum, aut quæ non sint exulcerata, falsa petitur f.axungia. Iamque probe quadrabit, quod hactenus ad præcedentia non congruebat. Mox sequenti uersu contra phthises lege, non contra tussim Sic enim in probatæ fidei uoluminibus scriptum est, & alias non bene conueniet quod mox sequitur, scapulis eorum qui phthisin sentiunt Parotidas admixta farina è salsamentaria testa quo genere proficit ad strumas Pruritus ad papulas in balneo perunctis tollit) Scribo, Parotidas admixta farina salsamentariæ testæ quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balneo perunctis tollit. nam & hæc uox balneum uitiosa est, cum uterq; Plinius balineum appellet Quin & Græcis quadrisyllabū est βαλανεῖον. Multi priuatim sic taurorum, leonum, pantherarum ac camelorum pingnia curari iubent) Elegātius est, taurorum leonūq; pantherarū & camelorū ut quædā coniunctionū ceu catena nectatur. Inter omnia autē cōmunia animaliū, fel præstātius in effectu) Restituimus unde cætera sic: Inter omnia autem communia animalium uel præstantissimi effectus fel est. Vis eis, &c, Item equarum præter quàm uirginū erodit, emarginat, ulcerat) Lege, emarginat ulcera, Tantum potest sympathia illa de qua loquuntur) Loquimur, non loquuntur. Hircorū sanguini tanta uis est, ut ferramentorū subtilitas non aliter acuatur aut induretur, aut scabritia poliatur, uehemētiusq; quàm lima) Antiqua lectio, ut ferramētorum subtilitas non aliter acrius induretur, scabricia tollatur uehementius quàm lima. Et ideo suis quæq; dicetur effectibus) Lego, quisq; suis dicetur nam de sanguine tantū loquitur. Vt si quæ sunt, extractas cauernis mādant.) Scribo, inanes dentes Nam ut, pro utpote ponitur hoc loco Fugiunt & omnino aliquid ceruí habētes) Vetus lectio, omnino dentem ceruí habentes. nam omnino ad habentes refertur. Sic suprà cap 8 si omnino tantum aliquis secum habeat. Aut medulla perunctos seuóue cerui aut uituli) Hinulei non uituli.

CAP. X. Item lactis haustus cum uua aminæa) Taminia, non aminæa, cuius usus in medicina nullus est Fimū quoq; caprarum in acero decoctū & illitum in ictus serpentum, placet, & recentis cinis in uino) Antiqua lectio planior Fimū quoq; caprarum in aceto decoctū illini ictus serpentiū placet, & recentis cinerem uino. Canis rabidi morsu facta uulnera circūcidunt ad uiuas usq; carnes Quidam carnē uituli admouent. Lege & distingue, Circūcidūt ad uiuas usq; partes quidam, carnemq; uituli admouent, Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur: quippe tanta uis est animalis Præter ea quæ retulimus, & uestigia eius calcata equis afferunt torporem) Similis error priori Legēdum quippe tanta uis est animalis, præter ea quæ retulimus, ut uestigia eius calcata equis afferant torporem Veruntamen fortiora eadem quàm in equis intelligi debent) Scribo, fortiora omnia eadem Et toxica expurgantur) Exemplaria uetusta habent, expugnantur, ut hoc de antipathia intelligatur. Omnia sesami quoq; iure poto) Vera lectio, Omasi quoq; iure. Neque enim ex frugibus remedia in hoc libro traduntur, sed ex animantibus Ius omasi & 12 cap est inter remedia.

CAP XI. Cum succo oleris, ita ut uncto marescat.) Codices ueteres, ita ut unctio marescat. Sed & corruptos dentes confirmari) Iidem codices pro corruptos, habent combustis. Cosisibus Asinæ quoq; lacte percussū uexatos) Manuscripti codices, Asinino quoque lacte Castigator ueritus, ne forte quis de maris asini lacte id acciperet, scripsit asinæ ô solertiam asininam. Equarum uirus à coitu in lychnis accēsum) Melius in ellychnijs.

CAP XII Poppeaque hoc uxor Neronis principis instituit) In uetustis exemplaribus tantum est Poppea hoc Neronis principis instituit Sicut dicimus, Cornelia Grachi, Terentia Ciceronis. Friuolum licet uideatur, non tamē omittendum) Eadem exemplaria non addunt licet tantum est, Friuolum uideatur, Αυνγτινῶς Aestates, & quæ discolorem faciunt cutem) Decolorem non discolorem Hirci fel & lentigenes tollit, admixto caseo & uino, sulphure spongiæque cinere) Lege, & uiuo sulphure, spongiæque cinere Labrorum scissuris cum adipe anserino) fissuris, non scissuris. Et bouis ungulæ cinis ex aqua Fimum quoq; feruens ex aceto decoctum, testesq; uulpini) Lege addendo, Et bouis ungulæ cinis ex aqua. Fimum quoq; feruens ex aceto Item seuum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctū, testesq uulpini Prodest & sapo) Gallorū hoc inuētum rutilādis capillis, ex seuo & cinere Optim⁹ fagino & carpino) Optimus non ad cinerem refertur, sed ad saponem sed his duabus uocibus seuo & cinere, redduntur aliæ duæ, fagino & caprino, quod posterius in carpino deprauatum est Vngues contusos fel uniuscuiusq; animalis circumligatum) Scribo, fel cuiuscunque animalis circumligatum.

CAP. XIIII Vtuntur ad utrunq; uituli & coagulo hædi in uino myrteo, magnitudine fabæ poto & sanguine, & eiusdē in cibo formato, quem sanguiculum uocant) Lege & sanguine eius in cibum formato Item in uino myrtite, non myrteo.

Cornus ceruini teneri cinis, cochleis africanis cum testis suis mixtis, in uini potione.) Melius cochleis africanis cum testa sua tusis mixtis.

CAP XV. Calculos expellunt lienes equini) Legendum lichenes equinitaq; scriptum uisitur in uetustissimis exemplaribus alioqui satis erat dicere, lien equinus. Demōstrant urinā facere in canis cubiculo, ac uerba adijcere, ne ipse urinam faciat ut canis in suo cubiculo) Vtrobiq; cubili legendum nā canis cubiculum nemo unquā Latinus dixit Quem dicunt cum interficiatur reddere urinā liquidiorē in initio, sed in terra spissantem se) Quem, calculū non onagrum Proinde rectior est antiqua scriptura, Quē dicitur cū interficiatur reddere urina, liquidiorem initio sed in terra spissantē se.

CAP XVI. Perniones ursinus adeps, rimasque pedum omnes arcet) Sarcit, non arcet. Iniurias à calceatu) Vetus lectio, è calceatu Potum uero sublime ex aqua) Hæc uerba male in uulgaris editionibus distrahuntur à præcedentibus & sub limine scribendū pro sublime nā hoc ad magicā superstitionē attinet: & remediū ex magorū autoritate præscribitur.

Quis hoc queso inuenire potuit? Quæ est ista mixtura? Cur digitus bubonis potissimum electus est?) Ei hic uetus lectio paulo melior, Quis hoc quæso inuenire potuit? quæ ue est ista mixtura? cur digitus potissimum bubonis electus est?

CAP. XVII. Lupi & capræ seui cyatho, uel lactis pari mensura,

fura, deploratum phthisicũ conualuisse certus autor affirmat.) Mira uero mixtura, si credere dignum est. Equidẽ malim ueterem lectionem, ut uerisimiliorem. Rupicapræ seu cyatho, & lactis &c. Ramenta pellis ceruinæ desecta pumice) Imò detecta, pumex enim non secat. Sequenti uersu pro Ruborem lege Rubori, pendet enim & hoc a uerbo illinitur. Suis oui id coxisse aceto, utilius putent.) Rectius, sunt qui incoxisse aceto utilius putent.

CAP. XVIII. Aut cum musci pari pondere, aut cum propoli) Visci, non musci, attestantibus uetustis exemplaribus.

CAP. XIX. Quod si mortuus partus sentiatur, lien ex a.d. p.c.) Lichen, non lien. Tædium ueneris fieri dicit Aeschines.) Lege ostum, Osthanes. Is fuit uir Persa professione magus. Et testiculi equini aridi, ut potioni interseri possint) Interi, non interseri.

CAP. XX. Insuper pedes boũ, si prius cornua pice liquida perungãtur) Emendati codices, Nõ subteri pedes boũ, si &c.

EX LIBRO XXIX. CAP. I

QVanquam non ignarus sim, nullis ante hæc Latino sermone cõdita, ancepsq; ac lubricũ esse rerum omniũ nouarum principiũ, nec aliud utiq; gratie, quàm sterilis difficultatis in promendo) Quis obsecro in postremis uerbis mitem Plinianæ elegãtiæ agnoscat. In uetustissimo codice scriptum reperi, Quanquam non ignarus sim, nullis ante hæc Latino sermone cõdita ancepsq; lubricũ esse rerũ omniũ nouarum taliũ utiq; quàm steriles gratiæ difficultates in promẽdo. Cæterũ lubricũ hic substantiuũ nomẽ est, idq; fefellit eum qui principiũ adiecit. Mirumq; & indignũ protinus subis, nullam artiũ inconstantiorẽ fuisse, & etiamnũ sæpius mutari contigerit.) Contigerit redundat. Scribere in templo eius dei qui auxiliatus esset.) Scribo, quid auxiliatum esset. & eius dei ad Aesculapium refertur. A Creonte Agrigentino.) Legendũ, Acrone Agrigentino, septimo casu. In eum Acronem Empedocles ciuis eius & amicus, hoc lusit epitaphio.

Ἄκρον' ἰατρὸν ἄκρων, ἀκραγαντῖνον πατρὸς ἄκρε,
Κρύπτει κρημνὸς ἄκρος πατρίδος ἀκροτάτης.

In musicos pedes uenarum pulsu discreto) Rectius descripto. Censusq; quanquã exhaustis opibus Neapoli exornata ut heredi H-S CCC. relinqueret, quadragena, id est Aruntius solus.) In manuscriptis reperio, censusq; quanquàm exhausti opibus Neapoli exornata, hæredi H-S. CCC reliquere, quãtum ad eã ætatẽ Arũtius solus, ut hæc uerba de ambobus fratribus accipiantur. Nullius histrionũ par, ex quo de trigario comitatu regressus in publico erat) Vetusta scriptura. Nullius histrionũ equatumq; trigarij comitatior egressus in publico erat. Vult enim autoritatẽ eius demonstrare per turbas in honorem eius affectantiũ, qua in re confert eum gratiosissimis tum apud plebem, sed histrionibus aurigisq; qui Circensibus trigas equarum agitarent, qua exercitatione Nero quoq; ipse eius tẽporis Romanorũ princeps in primis delectabatur. Itaq; pulchre cõgruet quod mox subiũgitur. cũ Crinas Massiliensis, &c. Nullo idẽ censente, ne uideatur assertio alterius) Melius, accessio alterius itaq; legitur in incorruptioribus exemplaribus. Iis ipsis scilicet quæ nunc nos trademus) Tractamus nõ trademus. Intelligendum enim etiã de iam dictis.

Quæ nos per genera usus sui differimus) Rectius quem. s. commentariũ. Quinimo transit in conuitiũ.) Lege, transit cõuitiũ o. hoc est quod mox dicit, ultroq; qui periere arguũtur. At de iudice ipso quales in consiliũ eunt, statim occasi) occisuri, non occasuri. crassum sanè erratum, quod tamen nõ unam editionem occupauit. Non deseram Catonẽ tam ambitiosæ artis inuidiæ à me obiectum, ut à senatu illum qui ita censebat) Lege, aut senatum illum nam aliquanto pòst ita sermonem hunc claudit. Hæc fuerint dicenda pro senatu illo.

Non sunt artis ista, sed hominum.) Paruulum erratum, sed non leuis momenti. Legendum enim, Non sint artis ista, sed hominum. Archontio uulnerum medico) Reposuimus ex uetusto codice, Alconti. Huius & Martialis meminit: Ostẽdit dignum sed impudicum, Alconti Dasioq; Symmachoq;. Et ab ijsdem deficiẽtibus cibo sæpius die ingesto.) Cibos ingestos lege, ut cum præcedentibus cohæreat. Illa prodidere imperij mores.) Scribo perdidere. Neq; enim dubitauerim aliquibus fastidio futura quæ dicuntur animalia, at non Virgilio nefas fuit) nefas superuacuum est subintelligitur enim fastidio. Ordiemur autem à confessis, hoc est lanis ouibusq;) Lege lanis, ouisq;, de quibus secũdo & tertio capitibus. Nec decsser materiæ pompa.) Elegantius, Nec deerat.

CAP. II. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo & allio, indita auribus obturatis modico spissius.) Legendũ & alio modo indita auribus obturatis spissius, atq; ita legitur in probatis exẽplaribus. Vulnera ex uino, uel aceto, uel aqua frigida & oleo aspersa sanat) Illic legitur expressa, non aspersa. Sordes quoque caudarum concretas in pilulas, ac siccatæ per se tusæq; farina, & illitæ dentibus mire prosunt, etiam labentibus.) Lege, tusæq; in farinam. Item pro labentibus laban-tibus uacillantibus.

CAP. III. Sic & illita lienicis) illita redundat. Cibis quot modis iuuent notum est, cum transmittant faucium tumorem.) Verus lectio, Cibo, quot modis iuuent notum est, cũ transmeent faucium tumorem. ac mox simulq; tum potus & cibi habeant, non uni usum. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præsentaneum remediũ erit.) Scribo, hoc præsentius.

Equitem Romanum euocatum.) Pro euocatum legi debet è Vocontijs nam Vocontij Galliæ ciuitas est, & ouorum genus, de quo loquitur, Gallis peculiare atque ita habent uetusta exẽplaria. Multa præterea remedia sunt ex ansere, quod miror æque quàm in coruis) Atqui è coruis non admodum multa remedia traduntur. Vetusti codices habent, æque quàm in capris & rectè. nãq; id miratur Plinius, quòd ex animalib. morbo obnoxijs tanta sit remediorum copia, ansere uidelicet & capra. Huc facit quod libri præcedẽtis cap. 10. mox circa initium enumerans aliquot è capra remedijs subijcit, quod quidem miror, cũ febri negetur carere. Verum errori occasionẽ præbuit quòd & coruus aliquot mẽsibus singulis annis ægrotare dicatur, æque quam anser.

CAP. IIII. Præcipue in ascensu siderum) assensu, non ascensu, alioqui male quadrat quod sequitur cum lumine lunæ fibrarum numero crescente ac decrescente ac mox, serpẽtes persequitur, legendum non prosequitur. De mustela. Tribuunt ei & successus petitionum à potestatibus, & à dijs etiã precum, morborum remedia beneficiorũ munere.) Vera lectio, morborũ remedia, ueneficiorum amuleta. Propitiatis oratione dijs, fortunatam domum facere promittunt) adoratione, non oratione. Itẽ si quis eam ipsam in uapore baculo sustineat, aiunt eum futura præcinere.) Legendũ, aiunt enim præcauere, attestantibus emẽdatis codicibus. alioqui nec præcedentia cõgruunt, nec sequentia. Democritus quidẽ monstrat quædam ex his confici) Germanior lectio, Democritus quidem monstra quædam ex his confici. Vnde monstrificæ dicuntur sagæ, quales Medea & Circe fuisse feruntur. Quidam oleo illo spumam argenteã decoquunt ad emplastri genus, atq; illa illinunt.) Lege, atq; ita illinunt.

CAP. V. Oportes igne comburi omnia, modo ut semel diximus) Sincera lectio, Oportet autẽ comburi omnia eodẽ modo, ut semel dicamus.

CAP. VI. Alij lacte mulierum cum brassica cinerẽ muscarum subijciũt, quidã mel tantũ.) Subigũt lege nõ subijcrũt: & melle non mel. Additis duabus sextis denarij sextiui, ut omnia œsypo illinantur.) E stibi, non sextiui. Porrò stibi quid sit, ipse Plinius docet in metallorũ tractatione. Cinis lacertæ uiridis, uel in uino albo sole coactus) Vetusti codices, Lacertæ uiridis fel in uino albo sole coactum. Quibus pluma aurũ modo eminet) Illic legitur, aurũ modo emicat. Apollonius Tyanæus.) Lege, Pitaneus. Est autem Pitane Aeolidis oppidum in Asia. Nam ut Tyanei testimonio Plinius utatur, temporũ ratio uix patitur ad hoc non memoratur ulla Apollonij Tyanei in hoc genere scripta. Et præcipue spelunca ipsa imposita fronti ad duo tempora.) Antiqua scriptura imposita per frontem ad duo tempora. Venantur eñ formicæ circũligatæ capillo in cauernã eius coniectæ, efflato prius puluere ne sese cõdat & ita formicæ cõplexu extrahitur.) Antiquior lectio. Venãtur eum formica circũligato capillo in cauernam eius coniecta, efflato prius puluere ne sese condat ita formicę cõplexu extrahitur. At Hercule Diodorus & morbo regio & orthopnoicis restituisse tradit.) Rectiꝰ: At Hercule Diodorus & in morbo regio & orthopnoicis se id dedisse tradit.

EX LIBRO XXX. CAP. I.

ISTos enim quisq; communi auditu saltem cognitos habet.) Melius quadrat uetus lectio. Quotus enim quisq; auditu saltem cognitos habet. Siquidem Protea & Sirenum cãtus apud eum non aliter intelligi uolũt. Circen utiq; & inferorũ euocationem solum hæc agi) Quanto elegantior antiqua lectio? Circe utique & inferorum euocatione hoc solum agi.

Troianis itaq; temporibus quum Chironis medicinis cõtenta esset solo Marte fulminante, miror equidem illis populis famam eius intantum adhæsisse, ns Meoander quoque literarũ subtilitatibus peritus, in eadẽ Telmesso genitus Thessalam cognominarit fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium lunam.) Non dubito quin & hic uetus lectio, tanto sit uerior, quanto tum simplicior est, tum planior, Sic enim habet, Troianis itaque temporibus, Chironis medicinis cõtenta, & solo Marte fulminante, miror equidẽ Achillis populis famam eius in tantũ adhæsisse, ut Menãder quoq; literarum subtilitati genitus, Thess &c. Orphea putarem è propinquo primum intulisse, ad uicinas usque superstitiones ac medicinę profectum, si nõ ex Persis esset ius tota, in Thraciamq; magice delata fuisset.) Hic quoq; temere discessum est ab archetypis, in quibus sic legitur si nõ expers sedes eius tota Thrace magices fuisset. Voluminibus Dardani è sepulchro eius petitis.) Germana Plinij uerba sunt, in sepulchrũ

eius petitis, ac mox cætera in uiro illo probant non, de uito. Est & alia magices factio, à Mose etiamnum & Iochabele Iudæis pendens.) Modo dixit, Est & alia, id est, etiã alia. quid igitur opus repetere etiamnum? Emendati certe codices aliud habent, nempe sic: à Mose & Iamne & Iotape Iudæis pendẽs. Is Iamnes in thaumaturgia antagonista Mosi fuit, coram Pharaone, quod in Paulinis epistolis legimus, magus insignis, quo factum opinor ut Plinius Mosen quoq; similiter magum fuisse putauerit. Castigatorem fefellit similitudo scripturæ, dum pro & iamne legit etiamnum: tertium nomen etiã typis excusa quædam exemplaria habent, recte quidem mea sententia, cũ Hebræũ sit & apud Hebræos autores reperiatur. Palamq; in tempus illud sacri prodigiosi celebrauio.) Lege, palamque in tempus illud sacra prodigiosa celebrata. Quid ipse ego hanc memorem artem oceanum quoque transgressam, & ad naturæ inane peruectam in Britanniam, quæ hodie eam attonite celebrat.) Elegantior & germanior lectio: Sed quid ego hæc cõmemorem in arte oceanũ quoq; transgressa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodieq; eam att. cel.

CAP. III. Canum, qui rabiem præferunt capitum cinis.) Scribendum, qui rabie perierunt. At in superiore dolore duos superiores adalligant.) Lego, At in superiorũ dolore. Fit eodẽ modo & dentifriciũ è caninis dẽtibus cinis è murino fimo inditus. Lege & distingue, Fit eodẽ modo & dentifriciũ. Canis dẽtibus cinis e murino fimo inditur. Vanũ esse arbitror, canis ortu angues cauda mẽbranã exuere, quoniã neutrum in Italia uisum est.) Antiqua scriptura, uanum arbitror esse, canis ortu angues candidos membranam exuere, quoniã nec in Italia uisum est. Pruritum quidem intolerabilem facit, & ideo utilius est.) Vetus lectio & ideo tolerabilius est.

CAP. IIII. Hæc cum hircino seuo lichenas illita ex facie tollit spechicam.) Scribo, Hæc cum hircino seuo illita lichenas ex facie tollit septica ui. Sequenti uersu lege, contectusq; brasica, pro contentusq;.

CAP. VI. Iure pecudum stomachus recreatur.) Perdicũ non pecudum. Item uipera porcelli modo inassata.) Viuerra nõ uipera. Caninus fluitenti exprimatur.) Lege, eximatur. Eliberat & lacerta uiridis eo dolore inua, in olla ante cubiculum dormitorij eius cui medetur suspensa.) Emendati codices, Eo liberat & lacerta uiridis, uiua in olla ante cubiculum dormitorium eius cui medetur suspensa.

CAP. VII. Resistit & cochlea sicut diximus in suspiriosis tempetata.) Nisi legas, sistit aluum & cochlea, quemadmodũ est in uetustis iuxtà atq; incorruptis exemplaribus, non quadrabit quod paulo pòst sequitur. Sistit & anatum mascularum sanguis.

CAP. VIII. Aluum cit & gallinacearum decoctum ius.) Legendum, Aluum ciet & gallinaceorum discoctorum ius. Vel herinacei, uel uespertilionis. Et anserinus cum cerebro, & alumine & œsypo.) Melior uetus lectio, uel herinacei cum uespertilionis cerebro, & alumine & œsypo. Loquitur de cinere herinacei. Cochleas africanas cum sua carne & testa crematas pro cinere.) Scribo, iuxta fidem archetypotũ, poto cinere non, pro cinere.

CAP. IX. Fel arietis cum seuo Mures dissecti impositi.) Quis unquam uidit seuũ muris? Lego & distinguo, Fel arietis cum seuo. Mures dissecti impositi. Quòd si putrida ulcera, cera ad cicatricem perducunt.) Lege, cera addita ad c. p.

CAP. X. Nunc autem reuertemur ad ea quæ totis corporibus medenda sunt.) Antiqua lectio, Nunc reuertemur ad ea que totis corporibus metuẽda sunt. Si dexter pes circumscribatur, ac uestigiũ id defodiatur.) Effodiatur, nõ defodiatur. Itẽ fel eũ melle præcipue anguinũ.) Agninum, non anguinũ. Ibidẽ, Lichen mulæ, non lien. Eadẽ omnia prædicantur ex uipera.) Rursus uiuerra in uiperam est deprauata. Vult enim eadẽ esse remedia è syluestri mustela, uiuerra appellata, quæ iam e domestica cõmonstrauit. Et sequenti uersu abstergeant, Plinianũ erat non abstergant. quod tamen semper mutatum est, sicut ciet in cit, & cient in ciunt, balneum in balneũ, aqua calida in calidam, & al. aid genus non pauca.

CAP. XI. Bubonis quidem oculorũ cinerem.) Non male antiqua lectio, Bubonis certe oculorum. Si luna, rasis barbis eorum.) Vetus lectio, radijs barbisq; eorum. Quoniam eius erit copia spei de tecto.) Argutius est: quoniã miseriaspei delectat. suffragantibus uetustis exemplaribus.

CAP. XIII. Cinis cochlearũ terrenarũ sed & ipsæ extra ctæ testis.) In emendatis exẽplaribus nõ est mẽtio cineris. tantũ est: Cochlearũ terrena. sed & ipsæ extractæ testis. Sicut paulo pòst, Eadem ratione & terrena cochlearum prosunt. totæq; exemptæ tusæ & impositæ, recentia uulnera sistunt. Quanquàm & hic posterior locus in uulgatis editionibus deprauate legebatur, nimirum eiusdem opera, cuius & superior. Fimo quoque ipso ouium sub testa calefacto.) Sub testo, nõ sub testa. Est autem testum uas testaceum sub quo placentę coquũtur. Vtitur hac uoce Cato quoque cap. 76. Adeo ad neruos quoq; abscissos illitis solidari infra septimũ diẽ Democritus persuaserit. itaq; in melle seruandos censet.) Antiqua scriptura, adeo ut neruos quoq; abscisos illitis solidari infra septimũ diem persuasum sit. itaq; in melle seruãdos censent. Bubonis cerebrũ cũ adipe anserino mire uulnera dicitur glutinari, quæ uocãtur cacoëthe. Cinis etiã fœminũ arietis cũ lacte muliebri diligenter prius elutus linteolis sanat. Vlula quoq; auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrũ ouillũ & mel, ad eã cera sananda ualet.) Operæ pretium est & hic cõferendi causa ueterẽ adscribere lectionẽ. Bubonis cerebrũ cũ adipe anserino mire uulnera dicitur glutinare. quæ uero uocantur cacoëthe, cinis fœminũ arietis cũ lacte muliebri, diligẽter prius elutis linteolis. ulula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel. Vides lector totã hanc orationẽ pendere ab illis uerbis, dicitur glutinare. nihilq; opus esse tã multis adiectis, ut tam mutatã ac perperam distinctã taceam.

CAP. XIIII. Muliebribus malis mẽbranæ à partu ouiũ proficiunt.) Lego, In muliebribus malis. Alio modo africanæ binæ cũ fœnogræco quod tribus digitis capiatur, additis melle cochlearibus quatuor. Illinuntur aluo, prius irino succo perunctæ.) Lege addẽdo, distinctione quoq; mutata, hoc modo: Alio modo africanæ binæ tritæ cũ fœnigræci quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor, illin. &c. Miscentur lorsento æquis portionibus.) Vetus, æquis partibus. Putant & ter circundatas ouo perdicis, non inchinari.) Circumductas, non circundatas.

CAP. XV. Infantib. qui lacte concreto uexantur, præsidium est anguinum coagulum.) Quis unquam uidit anguinũ coagulum? Scribo, præsidio est agninũ coagulum. Lacertæ uiridis admotæ dormiẽtibus motiu emendantur.) Quid opus erat repetere uerbũ emẽdatur, cũ in proxime præcedẽn uersu habeatur? Et sequẽti uersu lego, harũdini alligata suspẽditur, nõ adalligata. nam adalligata uocare solet, quæ Græci periapta, superstitiosa ferè ac magica remedia quę suspẽsa collo aut brachio alligata gestantur. Cogunt concipere inuitas setæ ex cauda mulæ, si iunctis inter se colligentur in coitu.) Antiqua lectio si iunctis uellãtur, inter se colligatæ in coitu. Byturos uocant, qui uites in Campania rodãt.) Scribo, erodant.

EX LIBRO XXXI. CAP. I.

QVæ causa fulmina edidit.) elidit, non edidit.

CAP. II. Alibi frigide, alibi calidæ, alibi iũctę.) Lege, alibi iunctæ: una cũ calidis frigidæ eodem in loco. Sextias in Narbonẽsi prouincia.) Melius, Sextias. Ibi compositis noluminibus eisdẽ nominibus.) Scribo: uoluminibus eiusdẽ nominis. Lacus Amphion uitiligines tollit.) Imò Alphion: nam ab hoc effectu etiam nomen inuenit. uitiligo enim [illegible] Græcis dicitur. Tungri ciuitas Gallię fontẽ habet insignem, plurimis bullis stillantem.) Rectius, bullis stellantem. quod in emendatis exẽplaribus legitur. Endicus in Hestiæa Eutice.) Scribendum, in Hestiæotide. At Lusis Arcadiæ quodã fonte mures terrestres bibere & conuersari.) Viuere, nõ bibere.

In Sicilia apud oppidum Iusgum riuus fluit unus, ex quo bibentiũ subtiliores sensus fieri Varro tradit.) Triplex erratum, nec tamen cuiuis deprehẽdi facile, nisi ex collatione. Restituimus autem hoc modo: In Cilicia apud oppidum Cescum riuus fluit Nus &c. unde prouerbium [illegible]. quanquam autem parœmiographi in hebetes ac stupidos id dici solitum affirmẽt, [illegible] tamẽ procul dubio accipiendum est, quemadmodum illud, Sapientum octauus, aut [illegible]. Mirum quoq; & quod cum piscibus transit.) Vetus lectio: mirũq; quòd cum piscibus transit. Leue hoc uideri poterat, nisi hæc ipsa menda non uno loco occurreret. Non procul ab Euripidis poëtę sepulchro.) ab redidat. Sic enim Plinius loqui solet: non procul sepulchro. Item calidæ aquæ in Eubœa In Lebedo nanq; alluit riuus, in quo saxa in altitudinẽ crescũt.) Antiqui codices, Item calidæ aquæ in Eubœa Delio nam quę alluit riuus saxa in altitudinem crescunt. In fine secũdi cap. In quibusdam speluncis utroque modo columnas faciunt.) Lego & distinguo, In quibusdam speluncis utroque modo, columnasque faciunt. nam hæ uoces utroque modo, ad uerbum præcedens durescunt, referuntur.

CAP. III. Cursu enim procursuq; ipso extenuari atq; proficere.) Legendũ, Cursu enim percussuq; ipso. Et ut sæpe ad uicina lactis accedens.) Scribo, ad uiciniam lactis. Quædam aquæ uere statim incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto origo est, hybernis enim constat imbribus: quædam canis ortu, sicut in Macedonia apparet. Vtrunque ante oppidum Pellam. Incipiente enim æstate frigida est palustris, dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget.) Malui ueteres codices sequi, in quibus sic legitur: quædam canis ortu, sicut in Macedoniæ Pella utrunque. Ante oppidum enim incipiente æstate frigida est palustris, &c.

CAP. V. Illa mutatio mirabilis nulla euidente causa apparet.) Vera lectio: Illa mutatio mira, ubi nulla euidens causa apparet.

CAP. VI Cum alioqui lauari calida frequenter indicarit.) Induceret, non indicarit. Idē ad corpora siccanda. Qua de causa & frigidi mari utuntur. Præterea est alius usus simplex.) Scribo iuxta fidem emendatorū codicum, Item corpora siccant, qua de causa & frigido mari utuntur. Præterea est alius usus multiplex. Difficilius perfrigescunt marina calefacta.) calefacti non calefacta Ibidem pro mām as rigentes, ue tusti codices habent mām as sororiantes nec dubito quin techius, quandoquidem hoc uocabulo præter alios etiam Politianus utitur. Sequenti uersu lege: Aurium grauitatem, capitis dolores

CAP. VII Et in Capadociæ puteis ac fonte quem in salinas egerunt.) Congruentior erit lectio si legas, Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquā in salinas ingerūt Quicunq. ligno conficitur sal, niger est) Vetus lectio, Quicunque ligno confit sal. At è stagnis Tarentinus, ac è riguis Phrygius.) In uetustis exemplaribus iautum est, At e stagnis Tarentinus ac Phrygius Salinarum sinceritas summā fecit suā differentiā. Quædam enim fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima, flos salis appellatur Et flos qui dē salis in totum diuersa res.) Verbosior hæc lectio est, at uetus multo elegantior simul & uerior Salinarum sinceritas summā fecit suam differētiā quadam fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima: appellatur flos salis, in totum diuersa res

CAP. VIII. Nunc è scombro pisce laudatissimum in finibus Carthaginis spartariæ & cetarijs, sociorum appellatur.) Antiqui codices melius, Laudatissimum in Carthaginis Spartariæ cetarijs, sociorū id appellatur. Laudatur & Clazomenę garo.) Illic legitur, Laudatur & Clazomenę, ac mox sicut muria Antipolis ac Thurij, iam uero & Dalmatia. Quod prius nō recte legebatur Antipolis ac Thuria. Iam uero in Dalmatia. Namq. & alece scabies pectoris sanatur.) Imò pecoris.

CAP IX. Defuncta autem ac putrescentia ita uendicās, ut durēt ea per secula) Sincera lectio defuncta etiā à putrescēdo uendicant, ut durent ita per secula. Ad hoc maxime probatur Tragasæus aut Cautites) In uetustis codicib. pro Tragasæo Tattæus legitur Is in Phrygia conficiebatur.

CAP. X Magnus & nitro usus, qui dicetur suo loco) Legendum & uitro i. ad uitrū quod enim promittit suo loco se dicturū, id lib 36 ca 26 in mentione uitri dicit. Podagricis in balneis ungi folia nitro prodest) Vetus lectio, Podagricis in balneis uti solio nitri prodest.

CAP. XI Item abstergendæ lippitudini utilissimi Eam quæ tenuissima est, mollissimā quoq. esse oportet) Rectius, Iidem abstergendæ lippitudini utilissimi, eosq. tenuissimos & mollissimos esse oportet. Imponuntur & integris partibus, & fluxione occulta laborantibus, quæ discutienda sunt.) Vetus lectio, sed fluctuatione occulta laborātibus, quæ discutiēda sit Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto. Efficaciores quādo aliud imponi oportet, sic ut sanas quoq. partes spatiose operiant) Lege & distingue. Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto, efficacius quàm aliud. Imponi oportet sic, &c.

EX LIBRO XXXII. CAP. I.

Homines quibus in pastu est, piscem olēt.) Vetus lectio, quibus impactus est. alioqui nō quadrabit quod subiungitur cætero moriuntur totidem diebus, quot uixent lepus. Vitulos marinos ternas heminas capere.) Absurda hercle lectio Legi debet, mitulos ternas heminas capere. Id conchægenus est.

CAP. II. Nouacula & ferrū quæ pisce tacta sunt, olent.) Codices antiqui, Nouacula pisce quæ tacta sunt, ferrum olēt. Item in Labra Gnidij Iouis fonte) Legendum, Item in Labradij Iouis fonte. Nam in Lyciæ Limira fonte Apollinis, quem Cnium appellant) Dissentiunt ab hac lectione uetera exemplaria, quæ sic habent Nam in Lyciæ Myris, fonte Apollinis quem Curium appellant. Et Curius Apollinis est cognomen, non fontis nomen.

CAP. IIII. Vrinā earū alter quàm in uesica dissectarum, inueniri posse non arbitror, & intra eam esse Hæc quoq. portentosa à magis demonstratur, aduersus aspidū ictus singulare remediū Efficacior est tamē ut aiunt cimicib admixtis) Emēdati codices. & inter ea hoc quoq. esse, quæ portentosa magi demonstrent, aduersus aspidum ictus singulare, efficaciore tamen ut aiunt cimicibus admixtis.

CAP. V Sæpius uero quantum ueneficium præstaret mēstruis mulierū) Præstaret redūdat Ad inueniri obiecta rana formicis) Lege, id inueniri Cinis eorū seruatus prodest pauori Prodest periclitātibus ex canis rabiosi morsibus) Germana lectio, C e. s prodest pauore potus periclitantibus ex c. r m.

CAP VII Huius corporis humorē penicillis deratum claritatem oculis inunctis narrāt afferre) Scribo iuxta fidem ueterum codicum, specillis deraſum Est autem specillum instrumentum inungendis oculis aptum quemadmodum legimus lib. 7. cap 53. C. Iulius medicus dum inūgit, specillum per oculum trahens In calice nouo lenta pruna decoquere, deinde spuma pennis detersa) Subinde, non deinde.

CAP. IX. Pisciculi minuti ex uentre eius quos deuorauerit exempti) Lego, Qui deuorauerit Itē uituli marini, cuius cinis & adeps prodest) Cinis redundat per anadiplosin præcedētis uncis paulū immutatæ natus. Morbos abigit ius mitulorū.) Hoc ius præcellit iuri Cæsareo pariter ac Pontificio, si uerū est quod hic legitur. Sed extra iocum, pro morbos abigit, legi debet, Corpus auget

CAP X Neruos præcisos purpurarū cauum quo se operiūt, tusum glutinat) Antiqua lectio: Neruos uel præcisos purpurarū callum quo se op. Intelligo autem operculum quale & in terrestribus cochleis conspicimus, quoties intra calycē cōtractæ suo succo uescuntur. Secari harundine ferro enim inungi, uiuumq; trahere natura deserente) Ferro enim infici, legendum. & desinente pro deserente, attestantibus uetustis codicib. Ita pueros pubescere negauit mango salpe obstetrix) Vera lectio, Ita pueros mangonizauit Salpe obstetrix.

Iecur ranæ dryophytes & calamitæ) Incorruptiores codices Iecur ranæ diopetis uel calamitæ Vidi equidem certis locis tantū numerū ranūculorū, ut cū imbre delapsæ, uel certe ex imbre prouenisse uideri possent. hos opinor hic diopetes uocari, quód Græci Διοπετὴς nominēt quicquid est ex aëre delapsum, quasi à Ioue demissum Legitur hoc uocabulū & suprà.

Pulmone marino si cōfricetur lignū, ardere uidetur, adeo ut faculā ita præluceat) Malo quod in uetustis est codicibus, adeo ut baculū ita præluceat. baculum autem neutro genere dixit, quemadmodum Græci Βακτηριον

EX LIBRO XXXIII. PROOEM.

Videmusq́ superexcauatos montes, mirātes &c) Sincera lectio, uiuimusq. super excauatā, mirantes &c. Et in sede maniū opes quærimus, tanquā parum benigna fertili, qua secetur) Pro qua secetur, melius leges quaqua calcatur, ut est in probatæ fidei uoluminibus. Cui enim fodiēdi causa medicina est?) Nostra exemplaria elegantius, Quoto enim cuiq fodiendi causa medicina est? Quàm innocens, beata, imo uero & delicata esset uita, si nihil aliud de ea, nisi quod supra terras concupisceret, haberetq́ nō nisi quod secū est·) Vetus lectio nonnihil uariat ea ex uetustis exemplaribus iisdem uerbis adscribetur Q i q b r u & d e u si nihil aliud quam supra terras cōcupisceret, breuiterq nisi quod secū est?

Parum enim erat naturæ unā inuenisse uitæ pestem, nisi in pretio etiā esset sanies auri) Illic legitur Parū enim erat unā uitæ inuenisse pestē, nisi in pretio esset auri etiā sanies.

CAP I Manus & prorsus sinistræ maximā autoritatē conciliauere auro, nō quidem Romani, quorum more ferē dum erat bellicæ uirtutis insigne) Quanto melius nostri codices: non quidē Romanæ, quorum more ferreum erat id & bellicę uirtutis insigne. Nec præter Numæ Seruijq. Tullij alia, nec L quidē Bruti) Lege, ac ne L quidem B. Quanquàm & de nomine ipso ambigitur, id Græci à digitis appellauere) Potior lectio, Quanquàm & de nomine ipso ambigitur deo Græci à digitis appellauere. Aequa fortuna triumphantis & serui coronā sustinentis) Antiqua scriptura magis arridet. æque triumphantis & serui fortasse coronam sustinentis. Et conditas artes uestes ac uasa aurea) Alius pro artes scripsit arte, atque ita locum belle castigatum putauit, cum legi debeat, & conditas arcis uestes. Et qui primus instituit, cunctantet id fecit) Melius, Et quisquis primus instituit. Inter Cepionē quoq, & Drusum ex anulo in auctione nauali inimicitiæ cœpere.) Venali, non nauali. Multi prætura functi in ferreo cōsenuerint) Lege addendo multi prætura quoque functi. L. Fusidiū illum, quem Scaurus in uita sua scribit) Antiqui codices, ad quem Scaurus de uita sua scripsit Nullosq; omnino anulos maior pars gentium hominumq;, etiam qui sub imperio nostro degunt, hodie habent.) Lego hodieq; habet Alij uero & huic unum tantum, quo signanda signent Cōditurq; ille ut res rara, & ad iniuriæ usus indigna, uelut è sacrario promitur) Prætulerim & hic ueterē lectionem A u & h u t. quo signantem signent. Cōditus ille ut res rara, & iniuria usus indigna, uelut è sacrario promitur Porrò, quo signantem signent, sic dictum est, quemadmodum illud apud Satyricum sed quis custodiat ipsos custodes. Alij bracteas inferunt leuiore materia, & propter casum gemmarū tot solicitudinem putant.) Quis hæc uerba obsecro pro Plinianis agnoscat, cui modo Plinius uel mediocriter cognitus sit? Imò quis non statim ineptā orationem & uitiosam esse sentiat? In nostris exemplaribus legitur sic Alij bracteas infarcire leuiore materia, tutius propter casum gemmarum solicitudini putant Demumq, uel plurimum opum, ita scelera anulis fiunt) Bene exercuit castigatorem & hoc caput, ut uideo, quamuis non bonam gratiam meritum Germana lectio est. Deniq, ut plurimum opum scelera anulis fiant Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa acta, Seruorum quoq, causa nomēclator adhibendus. Sed aliter apud antiquos. Singuli Marcipo-

res &c.) Quid est in domo nostra externa acta? Sincera lectio, & in domo tua ba externa ac ceterorum quoq; causa nomenclator adhibendus Alter apud antiquos, singuli &c. Nunc rapiendæ comparantur epulæ priusquam qui rapiat eas. Sed & claues quoq; ipsas signare non est satis.) Elegantius absq; coniunctione sed. Nunc rapiendæ comparantur epulæ &c. Et hoc est quod supra dixit quo signanti signet. Celebratiorē quidē usum eum fœnore cœpisse, argumento est cōmercia uulgi ad sponsiones etiā nunc anulo exiliente, ab eo tēpore quo nondum erat arra uelocior.) Nec hic uideo cur mutare libuerit ueterem lectionē ea sic habet, Celebratior quidē usus cū fœnore cœpisse debet. argumēto est &c. ad se exiliente, tracta ab &c. Eadem loquendi forma lib. 9. cap. 41 dixit, Pœnitentia hoc primū debet inuenisse. Seruatumq; in hodiernum diem est.) Diem elegantius subintelligitur quàm exprimitur.

CAP. II. Propter hoc etiamnum Nongenti uocabātur ex nominibus selecti, ad custodienda suffragiorū scita in comitijs.) Plebiscita passim legimus apud bonos Latinæ linguæ autores, at suffragiorum scita equidē nusquam legere memini. præstiterit igitur & hic ueterū codicū fidē sequi, tot es iā expertā, Præter hos etiānū Nōgenti uocabātur ex omnib. selecti ad custodiēdas suffragiorū cistas in comitijs. Cū C. Sulpitius Galba iuuenalē famā apud principē popinarū pœnis aucuparetur, occupatusq; in his esset, quæstus in senatu, uulgo institores eius culpæ defendi anulis.) O bellum castigatorē. at quid erit corrūpere ueterū monumenta, si hoc castigare dicitur. An illi parum integra uidebatur hæc uetus lectio? Cū C. Sulpitius Galba, dum iuuenalē famam apud principē popinarum pœnis aucupatur, questus esset in senatu &c. Quod ad equestrem ordinem pertinet.) Rectius, attinet.

CAP. III. Antonius Sopus in contumeliā naturæ uiliatē auro fecit, opus proscriptione dignū.) Sopus redūdat, nam de triumuiro intelligendum est, ad cuius tabulas proscriptoritas alludit.

CAP. IIII. Tū maxime Augustū de cruore eius cœnare.) Aliæ editiones, de cruce eius. Veraq; dictio uitiosa. Legēdū, de cruore eius. Vt intelligamus huic in direptione facta, fasta uectros obtigisse, cuius partē in hospitalē cœnā insumpserit.

CAP. V. Hæc sunt tenacia eius in colore blanda.) Melius, & colori blanda.

CAP. VI. Lineas ex argento nigras fieri producique miramur.) Vetus lectio. Lineas ex argento nigras produci plerique miratur. Nāq; ideo etiā platyophthalmon id appellauere, quoniā in collyrijs mulierūq; epiphoris dilatet oculos, & fluxiones inhibeat oculorū.) Tutius & hic uetusta exēplaria sequemur, quæ sic habent. Nāq; ideo etiā plerique platyophthalmon id appellauere, quoniam in callibleph aris mulierū dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorū &c. Porrò callibleph ari appellatione fucus palpebrarū intelligitur. Quæq; subsidit in mortario abijciturq;.) Lege, abijciturq;. Alij tritum in aqua triplici linteo siccant, fecemq; abijciunt.) Saccant, non siccant. Confractis tubulis ad magnitudinem auellanarū.) anulorū melius quadrat quàm auellanarum atq; ita legitur in emendatis exemplaribus. Temperare, purgare, explere, ulcerū tumores lenire.) Scribe ex fide ueterum codicum temperare, purgare, explere ulcera, tumores lenire. Itemq; perniones cum myrto & cera & abdomine.) In exemplarib. quorum fidem sequimur, tantum est cum myrtis & cera, abdominis nulla mentione.

CAP. VII. Minium quoq; & nunc inter pigmenta magnæ autoritatis, & quondā apud Romanos non solum maximæ, sed etiam sacræ religionis, ut autor est Verrius, & cuius sit necesse credere autoritati Iouis ipsius simulacri faciē diebus festis minio illini solitā.) Codices nostri longe melius distinguūt, ubi sic legitur & quondā apud Romanos nō solū maximæ sed etiam sacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere sit necesse, Iouis ipsius simulacri &c.

CAP. VIII. Dum ne quid prætereat in uiscera, ac uulnus attingat.) Lego, dum ne quid penetret.

CAP. IX. Quin etiam pocula ita figurantur, exculptis intus crebris ceu speculis.) Alius exculptis mutauit in exculptis, atq; ita rem acu te attigisse putauit, cum legendum esse expulsis, uetusta exemplaria nobis indicent. Plurimumq; refert concaua sint & poculi modo, an media depressa, an elata, an auersa, an obliqua.) Antiqui codices sic habent, Plurimumq; refert cōcaua sint & poculi modo, an parmæ threcidicæ, media depressa an elata, trauersa an obliqua. Optima apud maiores fiebant brundisina.) Fuerant, nō fiebant atq; ita legitur in emendatiorib. uoluminibus. Conflatur in fictili circūlito argilla.) Lege addendo, Conflantur ita in fictili. Et falsum denarij spectatur exemplar.) Falsi rectius quam falsum.

CAP. X. Eum qui primus acceperit hoc nomē, decoxisse.) Cognomē, non nomen. M. Crassus negabat diuitē esse, nisi qui reditu annuo legionē tueri posset. Nec hic uideo cur diuitē nescio quis maluerit quàm locupletē, quātūuis reclamātib. probatæ fidei exēplaribus. [illegible] enim infectati itex plebile istā habēdi cupid[illegible] elegās est, habēdi cupidine, quod in nostris legitur exēplaribus. C. Asinio Gallo C. Marcio Cyrino coss.) Censorino, non Cyrino.

CAP. XI. Nec copiā tantū argēti fuerat uitæ, sed ualidius pœnæ metu pretium.) Antiqua scriptura melius, sed ualidius penè manus pretium. Alioqui ex uulgata lectione quis sensus cōmodus elici possit, equidē nō intelligo. Parthica signa & tabulas pictas inuexit.) Demiror quid sibi uelint hic parthica signa per Achaicā uictoriā Romā inuecta, nisi forte castigator iste Achaiā, ex qua hæc spolia erāt, Parthorū prouinciā fuisse existimauit. Certe manu descripti codices pro parthica habent parta uictoria. quā lectionē si recipimus, nihil supererit scrupuli. Vt liberet amplecti uitia, & liceret peccare ex dignatione. Hinc aliqui ueterū, ut C. Marius.) Lege & distingue sic, ut liberet amplecti uitia & liceret peccare, & dignatione hinc aliqui ueterū C. Marius &c. atq; ita legitur in emēdatis codicib.

CAP. XII. Vidimus & ipsi Valerium Fuscum.) Arellium, nō Valeriū suffragantibus uetustis uoluminibus. Hunc Seneca inter claros sui tēporis oratores annumerat. Boethi apud Lyndiā Mineruā in tēplo.) In tēplo superfluit. Myos in eadem æde & Silenus & Cupido & uenatio in scyphis. Magna fama post hos celebratus est Antipater.) Exēplaria incorruptiora aliter hic habent ad hunc modū. Myos in eadem æde & Silenus & Cupido Acragantis & uenatio in scyphis magnam famam habuit. Post hos celebratus est Calamis, & Antipater, quiq; &c. Nec dubito quin & hæc data opera deprauata sint. Mox Cyzicenus Tauricus. Item Ariston & Onychus Mitylene laudatur.) Legendum, Mox Cyzicenus Tauriscus, item Ariston & Eunicus Mitylenæi laudantur.

CAP. XIII. Nō oblitus Demetrium tota Hellade Neronis principatu accusatū.) Sincera lectio, Demetriū à tota seplasia Neronis principatu accusatū attestantibus bonæ fidei exēplaribus. Cæterum Seplasiæ nomine pigmentorum atq; aromaticarum specierum negociatores significantur, origine uocabuli a Campanis deducta, quorū uicus erat Seplasia, huiusce modi mercibus attributus.

EX LIBRO XXXIIII. CAP. I.

IMò uero ante argentum ac penè etiā ante aurum, Corinthium.) Lege, Corinthio pretium est. Documus quandiu P. R. ære signato tantū usus esset.) Scribo, ære tātū signato.

CAP. II. Quippe cū tradatur nō alia de causa Verrē, quē Cicero dānauerat, proscriptū esse ab Antonio, quàm quod Corinthijs se ei cessurū negauisset.) Vetus lectio proscriptū cum eo ab Antonio, hoc est cum Cicerone. Cū antea in seculo factores nobiles esse desissent.) Rectius cum ante seculo tante centū annos. Sūt ergo uasa tantū Corinthia, quæ isti elegātiores usi c æs sculpendo transferūt modo in lucernas, modo in trullas.) Vetusti codices sic, quæ isti elegantiores modo in esculēta trāsferunt, modo in lucernas aut trulleos. Esculēta dixit quæ alibi escaria. Insula ipsa est nec gignēs, sed officinarū tēperatura nobilitata.) Vetus lectio melius quadrat, Insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temp. nobilitata.

CAP. III. Accensio cādelabri talis fuit, ut autor est Dion. Iussu præconis Clesippus fullo gibbere & præterea alio fœdus aspectu fabricatus est, emēte id Gegania sestertijs L. eodemq; ostentante in cōuiuio emptum ludibrij causa nudatus, atq; impudentia libidinis receptus in thorū, mox in testamētum, prædiues numinū uice illud candelabrū coluit.) Quis intelliget hæc? Nūc uide quātū præstant uetera exēplaria, in quibus ad hunc modū legitur. Accesio cādelabri talis fuit Theonis iussu præconis Clesippus fullo, gibbere præterea & alio fœdus aspectu emente id Gegania sestertijs L. eadēq; ostentante cōuiuio emptū ludibrij causa nudatus, atq; impotētia libidinis receptus in thorum, m. i. t. p. n. i. i. c. c. Quid nunc dici potuit planius? Camillo enim crimini obiecit Sp. Caruilius.) Legendum, Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius.

CAP. IIII. Etiam omnium municipiorū & fori statuæ ornamentū esse cœpere, prorogariq; memoria hominum, & honores legi æuo & basibus inscribi.) Aliquanto melior est antiqua lectio & iam omnium municipiorum foris st. o. e. c. p. q. m. h. & honores legendi æuo basibus inscribi.

CAP. V. Togatæ effigies antiquitus statuæ dicabantur.) Codices ueteres uerbis uariant, si non sensu. Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Et sequenti uersu pro, ab epheborū gymnicis exēplaribus, illic legitur, ab ephebor um & gymnasijs exemplaribus. Mancinus eodē habitu sibi instituit, quo deditus est.) statuit, non instituit. Vnde & nostri currus nati in his qui triumphassent.) In uetustis codicibus tantum est, Vnde & nostris currus in his qui triumphassent. Nescio an primo honor talis a populo.) Rectius, nescio an primo honore tali à populo. Equidem & Sibyllæ tres iuxta rostra sunt, minores sint licet una quam Pacuuius Taurus ædilis plebis institui, duæ quas M. Messala.) Magis placet uetus scriptura, Equidem & Sibyllæ iuxta rostra esse nō miror,

tres

tres sint licet una quam Sex. Pacuuius Taurus &c.

CAP. VI. Etiam ædem Castorum fuit M. Tremelij) Lego, Q. Marcij Tremuli. Qui regem Antiochum, dilaturum se responsum dicentem) Nostri codices, Hic regem Antiochum, daturum se responsum dicentem &c. Habuit è diuerso Annius fœcialis Equestrem statuam cõtra Iouis Statoris ædem in uestibulo Superiore domus Valeriæ fuisse Publicolæ consulis filiæ, eamq; solam fugisse, Tiberimq; transnatauisse) Sincera lectio ex antiquis exemplaribus reposita est hæc. E diuerso Annius Fœcialis equestrem quę fuerit cõtra Iouis Statoris ædem in uestibulo superbi domus. Valeriæ fuisse Publicolæ consulis filiæ eamq; solam refugisse, Tiberimq; transnauisse. Passimq; statuæ in clientelas sunt receptæ) Deprauatam lectionem hoc modo ex fide archetyporũ restituimus, passimq; clientes in clientelas ita sunt recepti.

CAP. VII. Vt trecentorum quinquaginta quinque dierum nota.) Crassum erratum, cum nunquam minus CCCLX. in anno numerati sint. Deorum tantũ putarem esse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen Romani nominis odio inditum est, Vulsinios pulsatos propter centum & decem statuarum signa obijceret.) Emendati codices Deorum tantum putarẽ ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomẽ a Ro. nominis odio inditum est, propter duo millia statuarũ Volsinios expugnatos obijceret. Signorum quoque inexplicabili multitudine, cum Lysippus ad sexcenta X. opera fecisse tradatur, ante omnia, ut arti claritatẽ possent dare uel singula) Illic legitur, singulorum quoq; inexplicabili multitudine, cum Lysippus ad sexcenta X opera fecisse prodatur, tãtę omnia artis, ut claritatem possent dare uel singula. Solitum enim ex immani pretio cuiusque signi) Lege ex manipretio. quod nunc uulgus illiteratum manufacturæ pretium uocat.

CAP. VIII. Cephisiodorus, Leochares, Epatodorus) Scribo, Cephisodotus, Leochares, Hypatodorus & paulo pòst pro Tymoles Timocles, attestantibus uetustis exemplaribus. Propriũ eiusdem, ut uno crure insisterent signa excogitasse, ut ait Varro) Plus uerborum habẽt uetusta exemplaria P. e. u. u. c. i. s. excogitasse quadrata tamẽ ea esse tradit Varro, & penè ad unum exemplum. Cuius signa ad ædem fortunæ huiusce deæ sunt seminuda, unde & laudata sunt) Malui sequi archetypa, ubi scribitur hoc modo cuius signa ad ædẽ fortunę huiusce deę septẽ nuda, & senis unũ, laudata sunt. Tale senile signũ Corinthiũ graphice describit Plinius iunior in quadam epistola nec nouum est fortunæ simulacra nuda depingi, sicut & occasionis. Quamobrem Athenienses eam honore habere uolentes, ne tamen scortũ celebrasse uiderẽtur, animal nominis eius fecere) Antiqua lectio melior. Quamobrem Athenienses & honorem ei habere uolentes, nec tamẽ scortũ celebrasse, animal nominis eius fecere. Canachus Apollinem nudum, qui Philesius cognominatur in Didymæo Aeginetici æris temperatum) Lege, ęginetica æris temperatura. Et uirtutem egregiã, utrasq; colosseas.) Scribo, Et uirtutem & Græciam, utrasq; colosseas. Alioqui nõ est quod referat hæc dictio utrasq;. Eutychides Eurotam fecit, in quo artem ipsam amne liquidiorem plurimi dixere) Nostra exemplaria. Eutychides Eurotã, in quo artem ipsam amne liquidiorem plurimi dixere. Leocras aquilam sentientem quid rapiat in Ganymede & quid ferat) Lego, & cui ferat. Boethi quanquam argẽto melior) Melioris rectius quàm melior. Habet quoq; huius gratiam doryphorus) Elegantius Habet gratiam suam huius quoq; doryphorus. Vnam solummodo Zenonis Cypriam statuam in expeditione non uendidit Cato) Scribendum, Vnam solummodo Zenonis statuam Cyptia in expeditione non uendidit Cato.

CAP. X. Cadmiæ effectus, siccare, sanare) Melius, siccare, persanare.

CAP. XII. Prodest autem & dentium dolori, si cõtineatur atque colluatur.) Imò colloat.

CAP. XIII. Aristonidas artifex cum exprimere uellet Athamantis furorem, Clearchum filium præcipitare uolẽtis, & præcipitato illo residentis pœnitentiam, ferrum & æs miscuit) Incorrupta manuscriptorum codicum lectio hæc est, Aristonidas artifex cum exprimere uellet Athamantis furorem, Learcho filio præcipitato residentem, pœniteoniamq;, ferrum & æs miscuit.

EX LIBRO XXXV. CAP. II.

QVę etiã dominis mutatis domus ornamẽta etãr) Argutius est quod in uetustis simul ac emẽdatis codicibus legitur hoc modo triũphabãtq; etiã dominis mutatis ipsæ dom⁹.

CAP. III. Omnes ab umbra hominis lineis circũducta) Ab præpositio redundat. Primus inuenit eos colores, teste (ut ferunt) Arato, Cleophantus. Quósnam colores, cum modo dixerit, sine ullo etiamnum colore. Deinde quoties ita loquimur, ut ferunt, tamori nos credere significamus, non certo alicuius testimonio quid igitur hic facit Aratus? qui tamen non est in enumeratione scriptorum quos in hoc libro Plinius sequitur. Quo fit ut facile hic uetustis codicibus assentiar, ubi sic legitur, Primus inuenit eas colorare testa, ut ferũt, trita Cleophãtus Corinthius. Nimirum simplicissimis color conueniebat rudimentis artis. quandoquidem absolutissimi etiam artifices Apelles & eius ætatis alij, non nisi quatuor coloribus pinxisse leguntur. Durauere & cæteræ, antiquiores & ipsæ) Satis apparet hanc dictionem cæteræ hic locum non habere. Antiqui codices habẽt, Durauere & Cære. Ea urbs est Hetrurię, olim Agilla à Pelasgis cultorib⁹ nocitata. Nisi forte quis Turpilium equitem Ro. è Venetia nostre ætatis belle referat) Velit referre melius quàm belle referat, suffragantibus antiquis exemplaribus. Paulo ante cũ restringerentur sublatas) Lege, cum reficerentur (thermæ.

CAP. IX. Superatusq; est ab eo Pythis) Legendum, superatus ab eo Pythys nam Pythia Delphis celebrarur. Fecit & Penelopen, in qua amores pinxisse uidetur) Vetus lectio est, in qua pinxisse mores uidetur.

CAP. X. Ipsius autoritas tanta fuit, ut diuiserit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicum & Asiaticum. Asiaticum appellabãt propter hũc qui erat Sicyonius. Dimisso Helladico tria facta sunt, Ionicum, Sicyonium, Atticum) Vitiatam lectionem castigauimus ex fide ueterum codicum in hunc modum quæ ante eum duo fuere, Helladicũ, & quod Asiaticum appellabant Propter hunc qui erat Sicyonius, diuiso Helladico tria facta sunt Ionia Græcorum fuit colonia in Asiam deducta Athenæ autẽ caput erant ueræ Helladis, in qua est & Sicyon, altera post Athenas picturæ patria. unde mox generibus ipsis cognomina sunt facta, Atticum Sicyonium, & Ionicum olim Asiaticum appellatum. Vt pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc est picturam, in buxo docerẽtur) Secutus archetypa nostra lego & distinguo. diagraphicen, hoc est pict. in buxo, docerentur. ut ea uoce rudimẽta picturę intelligamus neq; enim omnes pueri in absolutos artifices euadebant. est autem διαγραφή, unde diagraphice deducitur, tabella buxea in qua pueri scribere uel pingere meditabantur, subinde errata emendantes, quod Græci διαγραφήν uocãt & diagrammata propriè dicitur descriptiones mathematicæ deformationésue architectonicæ. cæterum buxus ad id potissimum electa est propter materię lęnorẽ simulq; densitatem, quòd minime colores biberet, nec lineas fundas redderet. Voluminibus editis, quæ doctrinam eam continẽt) Lege addendo, uoluminibus etiam editis. Vnde ut iam diximus ab alio pingi se uetuit inueterato edicto) Melius aliquanto cohærebit oratio, si iuxta ueterem scripturã legamus hoc modo nã ut diximus, ab alio pingi se uetuit edicto porrò hæc dictio inueterato, haud dubie nata est ex uerbi uetuit literis aliquot ab oscitãte scriba repetitis, ac mox à castigatore quopiã quò ei tũ uisum est detortis. Imaginũ ille similitudines adeo indiscrete pinxit) Rectius, imagines adeo similitudinis indiscretę pinxit. Tantũq; ea in parte è facie ostẽdit) Melius uetus tantumq; eam partẽ. Sed legentes meminerint, omnia ea cõstare quatuor coloribus. Immane tabulæ pretiũ accepit aureos mensura, nõ numero) Cui hic suboleret mendum? Est tamen non simplex. Nam uetus ac sincera lectio habet sic Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta, manus pretium eius tabulæ in auro mensura accepit nõ numero. Vt intelligamus, in opere artẽ fuisse pretiosam nõ colores. Est & equus eius sine fine dictus in certamine) Apertius quadrabit ad sequentia, si legas, Est & equus eius, sine fuit, pictus in certamine. Vicisse Homeri uersus uidetur idipsum scribẽtis) Melius, describẽtis. Vt idipsum repercussu claritates oculorũ excitaret.) Colorum, nõ oculorum. Ex illaq; reposuit ablatos colores.) Vetus lectio melius & illa reposuit a c. Cyliscõ tragœdiarum scriptorem.) Scribo Philiscum. Impetus animi & libido in hæc quædam artis eũ potius tulere) Melior ordo, Impetus animi & quędã artis libido in hæc potius eũ tulere. Tradunt namq; cõductũ eum ab Aristrato Sicyoniorũ tyranno ad pingendum quod is faciebat Telesti Poëtę monumentum) Vera lectio, Tradunt namq; conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno quod is faciebat Telesti Poëtæ monumentũ. Aristratus locauit pingendum, Nicomachus conduxit. Parua & Callides fecit) Scribo Callicles. Vnde hoc genus picturæ gryllus uocatur) Vetus lectio, grylli uocãtur. est enim picturę nominatiuus, & hoc genus dixit pro huius generis. Plurimæ præterea faciles argutiæ) Legendum plurimæ præterea tales argutiæ. Quamobrẽ daturus celeritatis famã, absoluit uno die tabellam) Lege addẽdo, Quamobrem arti daturus celeritatis famam. Quæ nobilissima tabula appellata est stephanoplocos) Scribo quæ è nobilissimis eius tabula appellata est steph. Quoniam Glycera coronas uenditando sustinuerat paupertatem) Vetus lectio quoniam Glycera uenditãdo coronas sustentauerat paupertatem.

CAP. XI. Pinxit & ipse penicillo parietes Thebis) Thespijs non Thebis habent ueteres codices. Imitati sunt mul-

ti, æquauit antè nemo)Elegantius absq. cõiunctione, æquauit nemo. Hic primus uidetur & expressisse dignitates, insignia heroum & usurpasse symmetriam) In emendatis exemplaribus tantum est, Hic primus uidetur expressisse dignitates heroum, & usurpasse symmetriã. Nobilis eius est tabula Ephesi Vlixes simulata uesania bouem cum equo iungens, & Palamedes dux faice gladium cõdens.) Antiqua scriptura uerior: Nobiles eius tabulæ Ephesi, Vlixes simulata insania bouem cum equo iungẽs & palliati cogitantes, dux gladiũ condens. Huius est clypeo dimicãs Athenis) Addidimus Athenis, quòd ibi pictura ea seruaretur. Nõ satis discernitur alius eodem nomine. At hunc eundem quidam faciunt olympiade CXII)Lege & distingue sic, Non satis discernitur aliũ eodẽ nomine, an hunc eundem quidam faciant olymp CXII. Ione Liberum parturiente depicto mitrato & muliebriter ingemiscente inter obstetrices & dearum clamorem) Antiqua lectio, inter obstetricia dearum obstetricia, sicut famulicia, seruitia nec enim credendum pictorem tanto Deo alias obstetrices quàm deas admouisse. Superest unum uerbum clamorem pro eo reposuimus, Cleon, Admeto, ut sit pictoris & picturæ appellatio, & referatur ad uerbum præcedens Ionorum. Nealces Venerem, solers hic arte ingeniosa open superpinxit. Siquidem cum prælium, &c)Castigauimus ex manuscripto exemplari ad hunc modum Nealces Venerem, ingeniosus & solers in arte siquidem cũ prælium nauale, & reliqua. Theonius Epicurum cogitantem)Vetera exemplaria, Leontium Epicuri cogitantem, ut sit picturæ nomenclatura non pictoris, & tabula hæc Theodori operibus annumeretur. Fuit autem Leontium Epicuri concubina, philosopha & ipsa, nimirum ex amatoris domestica consuetudine in tantum ut libros quoque cõtra Aristotelem scripserit, queãdmodum legitur in præfatione ad Vespasianum Imperatorem, à Plinio in operis huius frontispicio præfixa. Mydon solus)lego, Mydon Soleus i. Solensis. Sunt enim Soli Ciliciæ oppidum, & alterum eiusdem nominis in Cypro. ac mox: Stadius non Tadius. Dianam in tabula, quæ Ephesi est in antiquissimis picturæ.) Melius, antiquissimæ picturæ. Discipulum eius fuisse Antobolũ) Scribe, Autobulum. Hoc cũ fecere non apparet in uelis sed in cortina pingi. In feruentes aquas mersa post momẽtum extrahũtur picta) Incorruptiora exemplaria aliter distinguunt, mutata nõ nihil etiam lectione. Hoc cũ fecere non apparet in uelis, sed in cortinã pigmẽti feruentis mersa post momentum extrahuntur picta.

CAP XII M Varro tradit sibi cognitum Romæ Possumium nomine, à quo factas Romæ tubas. Item pisces, quos aspectu discernere à ueris uix posses) Crediderim nostros potius codices germanã habere lectionem hoc modo, M Varro tradit sibi cognitum Romæ Pasim nomine, à quo factas Romę uuas, item pisces, ita ut non sit aspectu discernere à ueris. Cuius proplasticen pluris uenire solitam ab artificibus ipsis, quàm aliorũ opera)Illic legitur: cuius pplasmata pluris uenire solita artificib i. q. a o. Fictilem eam fuisse, & ideo mirari solere)Vetus lectio Fictilem eum fuisse, & ideo mirari solitum. Et arte firmitateq. æui sanctiora auro)Scribo, & arte æuiq. firmitate certiora auro. Firmitate certiora magis quadrat quàm sanctiora. Sequẽti uersu, Sed fictilibus prolibatur tympulis) Antiqui codices pro sympulis habẽt simpuuijs, quod uocabulum & apud Satyricum in eodẽ significatu reperitur. Quis ausit Simpuuium ridere Numæ, priscumque catinum. Vt terrenuiorem humum circunducerei) Melius duceret, hoc quidem in loco, assentientibus uetustæ scripturæ uoluminibus. Exprobrauit patinarum paludes Vitellio, memoria non ulla fœdiore, cuius ueneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obijciebat interisse CXXX. conuiuas) Hæc lectio nullo modo consistit, cum neq. Asprenas neque Cassius usq. ad Vitellij principatum uixerit. Emendati codices aliter habẽt Exprobrauit patinarum paludes Vitellij memorię, quàm illa fœdiores, cuius ueneno, &c Vitellij memoriæ dicit non Vitellio, quia tum iam supplicium dederat Vitellius ut sit sensus fœdiorem fuisse in Vitellio principe tam immanem profusionem, quam in Asprenate priuato ueneficium. Parietes quos appellant fornaceos, quoniam fornacum modo circũdati utrinque duabus tabulis infarciuntur.) Confer nunc sinceram lectionem formaceos, quoniã in forma circũdatis utrinque duabus tabulis inferciuntur. Quos ędificijs non idoneos probant.) Tolle quos, & scribe, Aedificijs non nisi bimos probant. Halicarnasi mausolea.) Lego Mausoli regiam pendet enim oratio à præcedentibus nec de Mausoleo hic loquitur, sed de Mausoli domo, cuius & sequenti libro cap 5 meminit.

CAP XV Fungosum atque omnium ore dilui facile) Legendum, omni humore dilui facile

EX LIBRO XXXVI. CAP III.

Columnas habuit in eodem atrio, Hymettias) Lego, in eodem palatio. Quem M. Brutus in iurgijs ob id Venerem palatinam appellauerat.) Quem redundat. Antè igitur artifices censebimus) Melius, percensebimus.

CAP. V. Quod Hipponax indignatus, amaritudinẽ carminum distrinxit eos in tantum, ut credatur aliquos ex ijs ad laqueum compulisse)Melius, amaritudinem carminum distrinxit in tãtum ut credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse. Quemadmodum enim gladium distringimus petituri hostem, ita hic Hipponax metaphoricè dicitur amaritudinem carminis, quę illi pro telo fuit, in inimicos distrinxisse. Cuius opera Athenienses cõplura in ædibus sacris posuere, præclaraq. Veneris imaginẽ extra muros, quæ appellatur Aphrodite exopolis)Et hic uetus lectio est incorruptior. Cuius sunt opera Athenis complura in ædibus sacris, præclaraq. Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Ἐν κήποις legendum pro exopolis, Pausanias quoque in Atticis attestatur. Proferemus argumento paruo & ingenij tantum.) Argumenta parua, non argumento paruo. Scopę uero laus cũ his certantis Fecit Venerem)Legendum, Scope laus cum his certat. Is fecit Venerem. Et quencunq alium locum nobilitant.) Scribo & quencunq, alium locum nobilitatura. neque aliter legi commode potest. Romæ quidem magnitudo operum est iam obliterata à magnis officiorum negociorũq; aceruis, quæ omnes à contemplatione taliũ abducũt) Aeque fœdum & hoc mendum sustulimus ex fide ueterum codicum hoc pacto, Romę quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorũ negociorumq; aceru omnes a. c. t. a. Sinceritas lectionis euidentius in cõtextu apparebit, collatis precedentibus ac sequentibus. Ex quibus unus Liberum patrẽ palla uelatus Veneris præfert) Vetusti codices pro Veneris habent humeris. Hippiades & Hermerotes Taurisci. Vetus lectio Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci. Eodem loco Liber pater Eutychidis manu laudatur.) Manu superest, nec habetur in probatæ fidei exemplaribus. Ex quo apparet in magni honoris autoritate habitũ Lysiæ opus) Melius uetus scriptura. Ex honore apparet in magna autoritate h. L. o & sic rectius quadrabunt quæ sequuntur. In honore est & in templo illo Hercules ad quem Pœni omnibus annis humana sacrificauerunt uictima, humi stans ante aditũ porticus agitationes sitę. Fuere & Thespiades ad ædem Felicitatis)Clariorem & hũc locum fecit collatio ad manuscriptos codices, qui sic habent: Inhonorus est nec in templo ullo Hercules, ad q. p. o. a. h. s. uictima, h. st. a. a p ad nationes. Sitæ fuere & Th &c. Suffragatur huic lectioni quod mox in eodem capite legitur his uerbis Idem & à Coponio quatuordecim nationes, quæ sunt circa Pompei, factas autor est. Quarum unam amauit eques Ro. Iunius Pisciculus) Scribendum, adamauit. Alij calciarent soccos, & omnes ex uno lapide) Lego alij calcearent soccis, omnes ex uno lapide. Nec minus Sauron atque Batrachum obliterari conuenit.) Vox hæc, minus, delenda est ut hoc loco planè superuacanea.

CAP. VII. Argumento xvi liberis circà ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi arguẽtes annos eius intelliguntur)Emendata lectio, argumento Nili xvi liberis circà ludentibus, per quos totidem cubitis summi incrementi augẽtis se amnis intelliguntur. Onychem etiã tum in Arabiæ montibus, nec usquam alibi, nasci putauere nostri ueteres, sed in Germania.) Pro sed, legendũ Sudines, nomen scriptoris, qui & in catalogo recẽsetur ac mox Chiorum magnitudine cadorum, nõ & urceos m c. Nos ampliores triginta uidimus in scena, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorũ potentissimus exædificauerat) Magis placet uetus lectio N. a. t. u. in cœnatione, quam Calistus Cæsaris Claudij libertorũ potentia notus sibi exædificauerat.

CAP. VIII. Ad terenda collyria quadam utilitate naturę alia conueniens)Lego, quadam utilitate naturali cõueniens.

CAP. IX. Hac admiratione opus effectũ est, ut cũ oppidũ id ex Cambyses &c.) Scribo, Hac admiratione operis, non opus. Pedalibus spatijs ex eodem lapide) Spatijs redũdat.

Postea egestis laterculis alleuata naue) Scribo alleuatas naues. Et alij duo sunt Alexandriæ ad portum in Cæsaris templo)Lege, in portu, ad Cæsaris templum.

CAP. XI. Tertius est in Vaticano)Rectius, Tertius Romæ in Vaticano. Nam sequenti uersu in emendatis codicibus legitur: fractus est in molitione: non, fractus in molitudine eius.

CAP XII. Alij lateribus è luto factis extracto conijx in priuatas domos distributo)Vera lectio alij lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos. Minimam extitisse laudatissimam à Rhod mer. factam)Melius, minimam ex his, sed laudatis.

CAP. XIII. Refecit unus omnino pauca ibi ex monte Phado Thebis rex)Longe aliter legitur in manuscriptis uoluminibus. Refecit unus omnino pauca ibi Circãmon spado Nectabis regis.

CAP. XIIII. Leguntur & pensiles hortos, imò uero totum

tum oppidum fecisse Aegyptiæ Thebæ.) Restituimus Legitur & pensilis hortus, imò uero totum oppidum, Aegyptiæ Thebæ Sequenti uersu pro subito subter

CAP. XV Id M Agrippa fecit in ædilitate post consulatũ, per meatus corriuatis septem amnibus, cursu præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coactis Insuper mole imbrium concitati uada ac littora quatiunt) Melius quadrat, mea quidem sententia, uetus lectio, à M. Agrippa in ædilitate post consulatũ, per meatus corriuati septem amnes, cursuque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbr[illegible] concitati uada ac latera quatiunt: & reliqua. Is iussus à senatu aquarum Appiæ & Anienis tegula ductus reficere) Vera lectio Is i à s aquarum, Appiæ, Aniens, Tepulæ, d r. Inenarrabili profectò impendio & operariorum multitudine.) Elegantius, & operarum multitudine.

CAP XVI Et Magnesiacum è Macedonia ei cõtermina.) Legendum, è Magnesia Macedoniæ contermina

CAP. XVII. Et uestes & calciamenta illita mortuis lapidea fieri)Prodigiosa sane lectio, & à uetere multum degenerans, quæ sic habet & uestes & calciamenta illata, omnia lapidea fieri. In pelliculis scarificati uteri animalium.) Ridiculum, pro sacrificato tum an. Paulopost pro in ustrina ter siccantur, doæ tantum uoces repositæ trina ustione.

CAP XXII. Græci è lapide duro ac silice æquo.) Melius silice æquato

CAP. XXIII Et cisternas harena pura & aspera quinque partibus.) In antiquis exemplaribus est, Et cisternas harenæ puræ asperæ quinque partibus.

CAP. XXIIII. Et lapide speculari, squamam ustalem habente)Legendum squamamue talem habente. Quod malthatur, oleo perficiatur ante)Perfricatur non perficitur.

CAP. XXV In Italia è festucis cannea. hoc aperte ex nomine ipso intelligi potest) Nihil simile est in uetustis uoluminibus, ubi sic legitur in Italia fistucis pauita hoc certe ex u. i. i. p. Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras trãsiere, ut pronum uitium Et hoc certe inuentum ab Agrippa in thermis quas Romæ fecit. Figlinum opus encausto pinxit.) Et hic uetus lectio magis arridet Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere è uitro nouitium & hoc inuentũ. Agrippa certe in thermis quas Romæ fecit, figlinum opus encausto pinxit

CAP XXVI. Sex M p. à littore inter Cumas atque Lucrinum) à præpositio redundat, non otiosa modo sed & sensum uitians Fit & in tincturæ genere obsidianum, ad escaria uasa totum rubens uitrum, atque non translucens, hæmation appellatum)Legi debet Fit & tincturæ genere obsidianum ad escaria uasa, & totum rubens uitrum atque non translucens, hæmatinon appellatum. Nam alterum & necessario addendum, cum diuersa genera sint obsidianum & hæmatinon, hoc rubens, illud uero nigricans.

CAP. XXVII Repente in foco comparuisse genitale)Lege addendo, tepente in foco eius comp

EX LIBRO XXXVII. CAP. I

Multum enim detractum erat gemmę dignitati)Erat redundat. sunt enim uerba Ismeniæ choraulæ Vt sibi quoq par uideretur) Legendum, ut sic quoq, par uideretur. Sed nulla peritia electas, sed forte quadam. His exemplis initio uoluminis oblatis)Lege & distingue sic, sed nulla peritia electas forte quadam his exemplis, & reliqua Hoc in Polycratis gemma, quæ demonstratur illibata intactaque ab Ismeniæ ætate post multos annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos) Melior uetus lectio Polycratis gemma quæ demonstratur, illibata intactaque est. Ismeniæ ætate multos post annos, a s e ss. Quique diui Augusti imaginem similem expressit, qua postea principes signabant) Adde nomen artificis quique d. A i s e, q p p s. Dioscorides Quidnam fuisse acturum eum si Scipio à patre eius interemptus esset) Facturum non acturum. Vitium enim est latinitatis hoc loco, grauius quàm prima fronte uidetur.

CAP II Seueritate uicta & ueriore luxuria quàm triumpho)Antiqua scriptura & ueriore luxuriæ triumpho. quasi luxuria tunc uetius triumphauerit quàm Pompeius. Ni ueritus sit eum deorum ostentum credi oportere) Rectius nostra exemplaria ni uerius iræ deorum ostentum credi oporteret. Qui sceptra personis histrionum, & cubicula uiatoria unionibus consternebat) Scribo iuxta fidem ueterum codicum qui sceptra, & personas histrionum, & cubicula uiatoria unionibus construebat. Dum Poppeanis præludit) Non Poppeanis, sed Pompeiano theatro ut intelligamus theatrum hoc transtyberinum Pompeiani fuisse præludium Nam Nero priusquam probe perfricuisset frontem minoribus se ostentauit theatris, postremo in Pompeij theatro in cõspectu totius populi Ro. ineptire non erubuit Hoc artifices litura occultant.) Antiqua lectio, cælatura oc. Alioqui non quadrat quod sequitur, puras e m. nam puræ hic cælatis opponuntur.

Guttonibus Germaniæ genti accolis æstuarium Mentonomon nomine, ab oceano spatio stadiorum sex millium.) Sincera lectio antiquorum uoluminum est hęc Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium oceani Mentonomon nomine, spatio stadiorum sex milium. Centum ferè M. p abest à Carnunto littus Pannoniæ, quò id à Germania inuehitur) In emendatis codicibus legitur sic D C ferè M. p à Carnunto Pannoniæ abest littus id Germaniæ ex quo inuehitur

CAP. IIII Omnium profectò muneris talis inuentio hominis est)Scribo, Numinum profectò muneris talis inuentio omnis est

CAP. V. Quapropter principatũ ex ijs Aegyptij obtinent.) nisi legas Cyprij, ut est in uetustis exemplaribus, nec præcedentia quadrabunt, nec sequentia Mox iuxta Carchedonem in qua legebatur smaragdites dictus est) Lego, Mons in quo legebantur iuxta Carchedonem smaragdites dictus est

CAP. VI Sunt & Armeniacæ, ut cæteræ improbandæ, sed pallida zona) Recta lectio cætera probandæ, s p z Sequentis uersus scripturam emendauimus sic hoc in gemmam transilit ex lapide Carmaniæ Vltimus etiam huius capitis uersus sic legendus obiterque omnium ardentium gemmarum indicanda.

CAP. VII Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse posuit, extremo usu nubilantem, & si ita attollatur exardescentem) Et hic ueram lectionem, unde cætera, transcripsimus C. f c. d. c. e posisi, e. u. nubilantem, si at ex. Opponuntur n poni & attolli. qui positi genitiuum in uerbum posuit uertit, nõ latinitatis solum oblitus erat, sed etiam uerbi dicit, quod ex præcedẽtibus huc quoq; refertur. & paulopòst legendum, Indicos etiam in sextarijs unius mensuram caiari. nam deprauata lectio nullam certam mensuram definiebat. Sicut in Ephyra & Asso)Nostri codices sicut in Paro. alioqui Corinthum potius dixisset quàm obsoleto nomine Ephyram.

CAP VIII. Cæteræ saxo & cote poliuntur)imò naxijs cotibus, ut extat in uet. cod. non à Naxo una è cycladibus, sed ab alia Cretensi. Stephanus, [illegible]. Cretensis cotis mentio fit etiam decimooctauo uolumine in ratione pratorum. Ergo euntes è longinquo incessunt, & eum toto musco excutiunt.) Pro euntes scribo fundis: ergo fundis è longinquo incessunt. Hoc uectigal hoc q; gestamen diutius in ceruice gratissimum norunt) Diuites, non diutius.

Quidam ictu primo cepere præclaras, multi in secũdo nullas)Non in secundo, sed insectando Et quidem callaides tali sectura formantur.) Qualinam sectura? Nihil enim præcessit quò referatur In corruptiores codices habent, Et uenatus quidem callaidis talis Sectura formantur, &c Et uenatum apte nominat propter funditores. Neque est mutabilior alia aut mendacior uitri)Reposimus sinceram lectionem hoc modo Neq, est imitabilior alia mendacio uitri. Et nilion, fulgoris si ante habeas breuis, & cum intueare fallacis.) Antiqua scriptura fulgore hebeti aut breui & cũ intueare fallaci. Smaragdo similem Indicæ. Cyprij dicunt glaucum pinguemque.) Melius quadrat uetus lectio, siue præcedentia consideres siue sequentia Est autem hæc smaragdo similem Indi, Cypros duram glaucoque pingui Et sequenti uersu, pro talis & iaspis est. Scribo, Talis & Caspia est Thracia Indicæ similem mittit, Chalcidia turbidam.) Antiqua lectio Amisos Indicæ similem mittit, Chalcidon turbidam. Est autem Amisos Ponti urbs, sicut Chalcidon Bithyniæ.

CAP IX. Quæ ex ijs smaragdo similis est, è petra per trãsuersum linea alba præcingitur)Legendum, smaragdo similis est, & per transuersum, &c Indicæ absolutum purpuræ colorem habent)Addendum felicis purpuræ, hoc est, cuius tinctura feliciter successit.

CAP X. Candore intercincto uarijs coloribus.) Interstincto, id est distincto, [illegible] De alabastrite In India & Persidis Acidæ monte)Scribo, & Perside ac Ida mõte. Batrachitas mittit & Coptos.) Melius, Coptos & batrachitas mittit Et fulmine tacta restinguit) Vetus lectio, fulmine icta De brontia loquitur De cœlo tacta legi sæpe, fulmine tacta non memini legere apud latinitatis autores Et alia parte purpureæ)Lego, & altera parte. Hoc de secundo genere chelidoniarum intelligendum. Deiectam in aquam feruentem tempestates tueri) Scribendum, deiecta in aquam feruentem tempestates auerti: de chelonitide. Proxime sequenti uersu restituimus, in motacillæ auis uentre. quis enim unquam Scyllam auem aut uidit aut legit? Ad Dardanum nunc pagum quondam oppidum)Vetus lectio, Atarne nunc pago quondam oppido Lactis succo ac sapore notabilem.) Lege addendo tritam lactis s ac. s n.

CAP. XI. Adunephros eiusdem Theudactylus hic & à Syris

gris colitur.) Quis intelliget hæc? sincera lectio: Adadunephros eiusdem oculus nominatur. Fuit autem Adadus unus è priscis illis Syrorum regibus, cuius sacra Hebræorum historia meminit: hunc Syri ob merita consecratum in cœlitum numerum retulerunt, diuinisq; honoribus ceu peculiare suæ gentis numen usque ad Plinij tempora colere perseuerauerunt. Sed etiam in Samo, ut aliqui putãt) In Sammo ueteres codices habent & sequenti uersu Panchrus. Sic enim apud Græcos quoq; terminatur ac Paulo pòst additam fœcunditatem, non addictam. Item pro philoginos phloginos. Iuxta monumentum Tiresiæ inueniunt, speciesque est eis aquæ glaciatæ) Satis erat, specie aquæ glaciatæ. Plinius non fòret huiusmodi hiatus reformidare. Sequenti uersu legendum, Sagdam Chaldæi adhærescentem nauibus inueniunt, p c Triophthalmos Ionacæ nascitur) Scribo cum onyce nascitur. Pyrene ab oliuæ nuclæo.) Imò pyren, ipsius nuclei uocabulo.

CAP. XII. Cochlites quoq; nunc uulgatissimæ) Lego cochlides alioqui cochlitæ dixisset.

CAP. XIII. Gemmiferi amnes sunt, Oaxis, Mater, Ganges) Malim ueterem lectionem, Gemmiferi amnes sunt Acesines & Ganges.

FINIS.

INDEX IN C. PLINII SECVNDI NATVRALEM HISTORIAM

AD EXEMPLVM IOAN. CAMERTIS, MVTATIS QVIBVSDAM QVAE AD HANC EDITIONEM NON CONGRVEBANT, NONNVLLIS ETIAM ADIECTIS.

LVGDVNI
EXCVDEBANT GODEFRIDVS ET MARCELLVS BERINGI, FRATRES,
M. D. XLVIII.

ELENCHVS IN XXXVII.

PLINIANAE HISTORIAE LIBROS, IN QVO

cuiuſuis animantis, plantæ aut metallicæ ſpeciei naturam, ac uires medicas, & ſi quid præterea cognitu utile iucundúmue, per ordinem alphabeti notasq́ arithmeticas, primo colūnas, mox uerſus indicantes, facile reperias.

*

Aetitis

Amorem

Arbores

Ardeæ

B

Carnis

Cedrus

Cer

Dentes

E

Ephedra

F

G

Reliqua quære parte secunda.

Hordeum

I

Interlunium

Iunius

Lentisci

Literarum

Malus

Meges

Mentæ

Miracula orbis septem.

Pyramides

Montes

Nymphæ

O

Pythias

Q

R

S

Sarg

Serratula

Stratonices

X

Z

PRIORIS ELENCHI FINIS.

INDICIS PLINIANI PARS SECVNDA

GEOGRAPHICA CONTINENS.

Reliqua

Arcad

Bisaltho

Clostra

D

E

M

Menoba

Naxus

Olympia

Parin

Phycar

Sobi

PARTIS SECVNDAE FINIS.

SINE
FRAVDE.